לגמרי כדמוכח בסוגיא אלא איידי דבעי למימר דלר"י חייב קאמר לרש"י פטור ואה"נ דמותר אפי' לכתחלה ואף רבא שאמר ואכל את הראשונה בשוגג והשנייה במזיד פטור פטור ומותר קאמר וכן פי' הר"ן להדיא ופשוט הוא: ומ"ש אבל לענין איסורא הכל מודים שיכול לאכול התנאי תחלה כו' טעמו משום דחמיר ליה לאיניש טפי אכילת גוף האיסור ונזהר בו יותר משנזכר באכילת תנאי וכדקאמר בפ"ב דנדרים כי לא זהיר בתנאיה אבל באיסוריה מזהר זהיר: ות"ש ואם אכל התנאי בשוגג כו' פי' גם בזה הכל מודים דלרש"י הרי היה שוגג במעשה הראשון ולא חיילא השבועה ולר"י הרי בתנאי היה שוגג ושבועות שגגות מותרות אפי' לכתחלה:

אלא לענין קרבן אם אכל (יח) האיסור תחלה בשוגג ותנאי באחרונה במזיד לרש"י פטור ולר"י חייב אבל לענין איסורים הכל מודים שיכול לאכול התנאי תחילה (יט) ולא חיישינן שמא ישכח ויאכל האיסור אח"כ (כ) אבל האיסור אסור לאכול שמא ישכח ויאכל התנאי (כא) ואם אכל התנאי תחלה בשוגג שמותר בשניהם (כב) ואם אכלו במזיד חייב על השנייה (כג) וכן אם תלאן זה בזה שאומר לא אוכל זו אם אוכל זו (ד) ולא אוכל זו אם אוכל זו אין נפקותא במחלוקתן אלא לענין קרבן אבל לכתחלה (כד) אסור לאכול כל אחת מהן כיון שכל אחת ואחת היא איסור חיישינן שמא יאכל השנייה ואם אכל האחת אם נזכר לשבועתו בשעה שאכלו אסור בשנייה [ו] לא נזכר לשבועתו מותר בשנייה:

רמ מצות עשה שיכבד אדם אביו ואמו ויירא מפניהם וצריך ליזהר מאד בכבודם ובמוראם שהוקש כבודם לכבוד המקום וכו' עד מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני ברייתא בפ"ק דקדושין (ל:): ומ"ש

ומה שלא כתב רבינו דין שתיהן בשוגג משום דלא שייך להורות בה לא איסור ולא היתר שהרי אכלן כבר בשוגג · אבל גם שם ליכא נפקותא דהכל מודים דפטור מקרבן דליכא האדם בשבועה כל עיקר: **ומ"ש** ואם אכלו במזיד חייב על השנייה פי' גם בזה הכל מודים שאסור לאכול השנייה שהרי אף חייב אם אכלה וה"ט דמאחר שאכל התנאי תחלה במזיד א"כ בין אכל השנייה בשוגג בין אכלה במזיד חייב בשוגג חייב קרבן לרש"י כיון שבאכילה הראשונה היה אדם בשבועה ולר"י כיון שבאכילת התנאי היה אדם בשבועה ובמזיד חייב במלקות אם אתרו ביה שהרי ההתראה באכילת איסור באחרונה היא והיא התראת ודאי וזה דוקא באכל התנאי תחלה במזיד אבל אם אכל האיסור תחלה במזיד אם אכל אח"כ התנאי בשוגג אף לרש"י פטור מקרבן דשגגה שמביא עליה קרבן כששגג באכילת

הלכות כבוד אב ואם

רמ [א] **מצות** עשה שיכבד אדם אביו ואמו ויירא מפניהם וצריך ליזהר מאד בכבודם ובמוראם שהוקש

איסור הוא וכ"ש דפטור לר"י כיון שהיה שוגג באכילת תנאי ואם אכל גם התנאי במזיד פטור ממלקות לדברי הכל למאי דקי"ל התראת ספק לא שמה התראה דהתראה באכילת איסור בעינן והא היה ספק דשמא לא יאכל התנאי אח"כ ומה שלא כתב רבינו דבזה נמי הכל מודים היינו משום דאין כוונתו אלא לומר דלענין איסורא הכל מודים אם כן באכל התנאי תחלה במזיד דמותר לאכלו אפי' לכתחלה אשמועינן דמ"מ הכל מודים דאסור לכתחלה לאכול האיסור אח"כ שהרי אפילו חייב אם אכלה אבל אם אכל האיסור תחלה במזיד דקא עביד איסורא שהרי כבר כתב רבינו דאסור לאכול האיסור בראשונה שמא ישכח ויאכל התנאי א"כ מיניה נשמע במכ"ש דאם אכל האיסור במזיד דאסור לאכול התנאי אח"כ ולא היה צריך לפרש: וכן אם תלאן כו' שם מימרא דרבא ומ"ש אין נפקותא במחלוקתן אלא לענין קרבן כו' פירוש דכשאכל ככר אחד היה שוכח שנשבע עליה וזוכר שנשבע על האחרת וכשאכל האחרת היה שוכח שנשבע עליה וזוכר שנשבע על הראשונה לרש"י אינו חייב אלא קרבן אחד על אכילת השנייה שהיה זוכר על שבועתו בשעת מעשה הראשון אבל לר"י חייב שתים שהרי היה זוכר השבועה בשעת אכילת התנאי שהיא התנאי בין בראשונה בין באחרונה אבל איפכא כשזוכר בכל אכילה שנשבע עליה ושוכח שנשבע על חבירתה פטור מקרבן לרש"י פטור אף על הראשונה דשגגה באכילת איסור בעינן ולר"י פטור בלאו האי טעמא מטעם דבאכילת התנאי היה שוכח וכ"ש דבשוגג בשתיהן דפטור מקרבן לדברי הכל: ומ"ש אבל לכתחלה אסור כו' כבר נתבאר טעמו: ומ"ש ואם אכל האחת אם נזכר כו' פי' אם נזכר עליה שהיא איסור אסור לאכול השנייה לכתחלה דא"כ עבר על הראשונה למפרע וכן אם נזכר שהיא תנאי אסור לאכול השנייה לכתחלה שא"כ עבר על השנייה. אבל אם לא נזכר כלל על שבועתו בשעת אכילת הראשונה אז מותר בשנייה לרש"י שהרי לא היה האדם בשבועה בשעת מעשה ראשון אבל לר"י ודאי אסור לאכול השנייה דאע"ג דבאכילה ראשונה היה שוגג לגמרי מ"מ מאחר שאכילת התנאי הוא במזיד אף באחרונה חייב קרבן לפי שיטת ר"י וכמו שכתב רבינו לעיל להדיא לר"י בכה"ג חייב קרבן ורבינו קיצר במקום שהיה לו להאריך. מיהו תימה גדולה אמ"ש לעיל אין נפקותא במחלוקתן אלא לענין קרבן דמשמע מדבריו דלענין איסורא אין נפקותא במחלוקתן והכל מודים והרי אף לענין איסורא איכא נפקותא בינייהו בהך מילתא דלרש"י מותר לאכול השנייה לכתחלה ולר"י אסור ואפי' חייב קרבן וצ"ע:

רמ מצות עשה שיכבד אדם אביו ואמו ויירא מפניהם וצריך ליזהר מאד בכבודם ובמוראם שהוקש כבודם לכבוד המקום כו' ברייתא פ"ק דקידושין · אמנם קשה דבירושלמי (דף י"א) אמר דלענין כבוד גדול כבוד האמור באביו ואמו יותר מכבוד הקב"ה וכמו שיתבאר בסמוך בדין הבן שצריך לחזר

דרכי משה

וס"ל דאפילו באומר הריני נזיר היום הריני נזיר היום חייב ב' נזירות וכוותיה שם פסק האשירי אלא שהמרדכי כתב סוף הל' אבילות והתוס' פרק הריני נזיר דאין נזירות חל על נזירות אלא בנודר שניהם ביום אחד דוהו ודאי דעתו על ב' נזירות דאל"כ נדר שני למה ליה ומשמע אבל נדר נזירות ל' יום ואח"כ נדר נזירות מ' יום ל' יום הראשונים עולין למנין מ' מאחר דמוסיף בנדר השני נזירות א"כ ה"ה בנדר אם הוסיף בנדר שני עולין לו מנדר הראשון למנין שני ודוקא בנדר ב' הנדרים ביום א' אבל אם מנה מקצת הנדר הראשון תחלה ואח"כ נדר השני אינו עולה לו כך משמע התם בתוס' ובמרדכי ע"ש: (ד) וכתב בהר"ן ס' שבועות שתים דף ש"ח ע"א האומר לא אוכל ככר זה אם אוכל זה לא יאכל הככר דשמא ישכח התנאי ונמצא עובר למפרע ודוקא שלא נשבע אלא על דבר אחד אי הוי מותר לאכלו קודם התנאי היה אפשר דאח"כ מתקיים התנאי ואין כאן נדר לכך אומרים דעתו שנדרו היה שלא לאכול זה היום אע"פ שיאכל התנאי למחר אבל אי אמר כל פת אסור עלי אם אוכל דבר זה לא נאסר בדבר זה אלא אחר שאכל התנאי דהואיל ואין נדר יכול

פרישה

דרש"י סבר דבעינן אדם בשבועה במעשה הראשון ור"י סבר דבעינן אדם בשבועה בתנאי שהוא גורם האיסור: (יח) האיסור תחלה בשוגג (ר"ל ששכח שבועתו עכ"ה) ותנאי באחרונה במזיד כו' אבל אי אכל האיסור תחלה במזיד והתנאי אח"כ בשוגג פטור לד"ה שאינו חייב קרבן (אבל חייב מלקות אם אכל התנאי אח"כ במזיד אבל אם אכל אח"כ התנאי בשוגג פטור גם ממלקות עכ"ה) אלא אם כן אכל כשהוא שוגג כ"כ רש"י ותוס' להדיא בשבועות דף כ"ח עיין שם: (יט) ולא חיישינן שישכח ויאכל האיסור שאינו מוזהר באיסור: (כ) אבל האיסור אסור לאכול שמא ישכח ויאכל התנאי לפי שאין אדם נזהר בתנאי כמו שנזהר בגוף האיסור מ"ו ואע"ג דלר"י אף אם ישכח ויאכלנו לא חלה השבועה אם יאכלנו בשוגג ומותר לאוכלו אפי' לכתחלה דומה למ"ש רבינו מיד אחר זה דאם אכל התנאי תחלה בשוגג שמותר בשנייה וי"ל דחיישינן שמא בשעה שיאכלנו יזכור שהוא תנאי אבל יהא שכוח מהאיסור שאכל כבר ומ"ש שמא ישכח ויאכל התנאי ה"ק שמא ישכח מה שאכל תחלה האיסור ויאכל התנאי במזיד ושמא ישכח לא קאי אתנאי כ"א ממה שאכל תחלה האיסור וק"ל: (כא) ואם אכל התנאי תחלה בשוגג שמותר בשנייה (ר"ל קאי אמ"ש בסמוך אבל לענין איסורא הכל מודים כו' והכל המשך ענין אחד הוא והאי הכל מודים קאי נמי אואם אכלו במזיד כו' עכ"ה) ר"ל לד"ה דלרש"י צריך שיהא מעשה הראשון במזיד ולר"י בעינן שיהא התנאי במזיד: (כב) ואם אכלו (ר"ל התנאי) במזיד חייב על השנייה ר"ל לד"ה דאם אכלו לשנייה במזיד חייב לד"ה מלקות ואי בשוגג חייב לד"ה קרבן: (כג) וכן אם תלאן זה בזה כו' אין נפקותא במחלוקתן כו' פי' כגון כשאכל הראשונה היה שכוח שהיא איסור שאם יאכל השנייה שהוא יהא אסור אבל הוא זוכר שהוא תנאי שאם יאכלנה שיאסר בשנייה וכן כשאכל השנייה שכח שהוא איסור וזוכר שהוא תנאי לרש"י אינו חייב אלא קרבן אחד דהיינו כשאכל השני ולר"י חייב קרבן אחד אכל אחד ואחד: (כד) אסור לאכול כל אחד מהן כו' כיון שכל אחד ואחד היא איסור כמלא שבשני שם תנאי עלי' ויש לחוש שיקל בעיניו כמ"ש לפני זה שבתנאי הוא קל בעיניו: (כה) לא נזכר לשבועתו מותר בשנייה לרש"י מ"ש שבאכילה ראשונה צריכה השבועה שתחול ואם לא נזכר לשבועתו באכילה ראשונה לא חלה אבל לר"י לא מ"ש דכל אחד הוא איסור ותנאי וא"כ אף אם לא נזכר לשבועתו באכילה ראשונה מ"מ כשיאכל השנייה במזיד חלה השבועה למפרע על הראשונה וחייב עליה קרבן וי"ל דמיירי דכשתלאן זו בזו היה דעתו דהראשונה שיאכל יהא תנאי דבכך הוא סדר שבועתו אם אוכל זו לא אוכל זו והשנייה היא איסור ולא היה בדעתו שכל אחד מהן יהיה איסור ותנאי · דאף קודם שאוכל א"מ כל א"מ יש עליה שם איסור ותנאי הואיל שבידו לאכול תחילה איזה שירצה · ומיד שאכל א"מ דעתו שהוא התנאי וממילא לא נשאר אלא האיסור ולכן אף אם יאכלנו במזיד אין כאן שום חיוב שבועה אפי' לר"י דדוקא אם אוכל התנאי במזיד חלה השבועה ועיין בדרישה:

דרישה

[ו] לא נזכר לשבועתו מותר בשנייה לר"י לא מ"ש דכל א' היא איסור ותנאי כו' וי"ל כמפרש"י ותוס' שם בשבועות דבתלאן זה בזה הסיפא דתנאי היא הראשונה דכך היה סדר שבועתו אם אוכל זו לא אוכל זו וה"כ אע"ג דגם שם בגמרא איתא כמ"ש כאן וז"ל אמר רבא כו' עד תלאן זו בזו לא אוכל זו אם אוכל זו ולא אוכל זו אם אוכל זו מ"מ קרא להיות דתנאי ראשונה דכיון דתלאן זו בזו ודעתו שיאסור עליו השנייה אם יאכל אחד מהן הוי כאילו אומר בהדיא אם אוכל אחד מהן לא אוכל השנייה וכן שמעתיק וכתב הרמב"ם וז"ל דין זה בפ"ד מהלכות שבועות וז"ל וכן אם תלאן זו בזו ונשבע ואומר שבועה שלא אוכל אחד מהן אם אכלתי האחרת כו' הרי לך בהדיא שכל שאומר כן לא איכל זו אם איכל זו כו' הר"ל כאילו אמר שבועה שלא אוכל אחד מהם אחר אכילת חברתה ומיד כשאכל הראשונה הרי אין כאן אלא איסור והרי אין כאן תנאי דבודאי קודם שאכל א"מ נקראים שניהם איסור ושניהם תנאי דאפשר שיאכל זו תחילה כמלא שחבירו יהא איסור והוא התנאי ואפשר שיאכל זה תחילה ויהיה חברו האיסור והוא התנאי אבל בודאי מיד שאכל האחד השני הוא האיסור ואין בו שום צד תנאי שהרי אע"פ שאמר שבועה שלא אוכל כו' ושלא אוכל כו' מ"מ רצוני מכלל דבריו היה שאם יאכל אחד מהם יהיה השני איסור ונמצא שהראשונה היא התנאי ולכן אם היה בשגגה מותר בשנייה לכ"ע וא"ל אם כן אמאי אסור לכתחילה כל אחד מהן שמא יאכל חברתה הא אם יאכל הנשארת יהיה האיסור ולאכילת האיסור לכתחילה לא חיישינן כדלעיל דמ"מ שפיר כתב דאסור לאכול לכתחילה שום א"מ דכיון דלא קאמר בהדיא זו יהא עלי בשבועה אלא אסר עליו איזה שיהיה ותלה כל' ח' · ויש שיהיה חיישינן שמא יקל גם בשנייה כיון שלא אסרה עליו בפירוש · אבל מ"מ יש נפקותא ומחלוקת ביניהן לענין קרבן טפי צ"ע היכי משכחת לה כיון שאם אכל א"מ בשוגג מותר בשנייה מטעם שכתבתי א"כ לא יתחייב קרבן באכילת השני (בין לרש"י בין לר"י לרש"י בשעת מעשה הראשון לא היה זוכר שבועתו ולר"י הרי בשעת תנאי לא היה זוכר לשבועתו עכ"ה) ואם אכל הראשון במזיד והשני בשוגג הרי הוא חייב לכ"ע אבל אם נעיין שם בדברי רש"י ותוס' אין מקום לקושיא זו דז"ל הגמ' שם אמר רבא תלאן זו בזו לא אוכל זו אם אוכל זו ולא אוכל זו אם אוכל זו ואכל זו בשגגת עצמה ובזדון חברתה וזו בשגגת עצמה ובזדון חברתה חייב ע"כ ופרש"י זו בשגגת עצמה כו' כשאכל הראשונה היה שכוח שנשבע עליה אם יאכל חברתה תהיה זאת אסורה ולגבי שבועה דידה לא קרינן ביה אדם בשבועה וכשאכל שנייה אכלה בשגגת עצמה ששכח שנשבע אם יאכל האחרת שתהיה זו אסורה אבל זכור הוא שנשבע על הראשונה ובאכילת שנייה תלאה. חייב קרבן על השנייה שהרי חלה עליו שבועתה מתחילתה וכשאכלה עבר על שבועתו שוגג. אבל מלקות הראשונה לא שהרי מתחילה לא חלה עליו שבועה לגבי דידה הלכך לא לקי עכ"ל. ובתחילת הסוגיא שם הקשו התוס' על דברי רש"י כמה קושיות וז"ל בתוח מכן וע"ד דוחק לפי' הקונטרס דגבי שגגת עצמה וזדון חברתה דבסמוך צ"ל דחייב לא קאי אלא אשנייה ומשמע דקאי

שכיקס

אתרוייהו עכ"ל ומשמע דדברי רבינו מבוארים ונכונים הם בטעמם דבודאי אם כשאכל ראשונה לא זכר כלל בשבועות שום א"מ מותר לאכול השנייה דכיון שלא זכר בראשונה שום שבועה ממילא עדיין קיים תנאו הראשון דלומר איזה שאוכל יהיה חברתה אסורה לו וכפרש"י לעיל וממילא שזו הנשארת היא האיסור ומותר אפי' לר"י כיון שאכל התנאי בשוגג. אבל אם בשעה שאכל הראשונה אמר יודע אני שכשאוכל זו לא אוכל חברתה ולא הפני דהיינו אם יאכל חבירתה כו' לא זכר נמצא דאין צריך לומר כלל שזו יהיה האיסור דהא ודאי תנאי הוא כיון שאומר בפירוש אם אוכל זו לא אוכל חברתה והפני לא יודע כלל דלא הוי דומיא דתלאן זו בזו דבהם תלאן כך הוא אומר אם אוכל אחד מהן לא אוכל חברתה ממילא דכל זמן שלא אכל אחד כל אחד הוא תנאי והאיסור ומשאכל אחד השני הוא האיסור ולכ"ע אכל התנאי במזיד ובשוחר ואוכל את השנייה ויודע שהוא תנאי ואינו יודע שהוא איסור חייב ב' קרבנות לדברי ר"י אמת כנגד השנייה שאוכל עכשיו בשגגת האיסור ובשגגת איסור ועכשיו אכל תנאו בשגגת איסור ובתחילה אכל התנאי במזיד וחייב עוד אחד בשביל הראשון שאכל התנאי במזיד ומ"ל כה אמרו כיון שתלאן זו בזו מיד שאכל האחד השנייה היא האיסור פי' בכורת זה יהיה התנאי ולכבי אמריהן כיון שלגבי הראשונה היה בשוגג ולא חלה השבועה ומלא דיש נפקותא גדולה חולק וזוקא בכה"ג אבל זמן שאכל א"מ היה בשגגת עצמו מתודים דבדי רבינו אבל אין לומר דיש נפקותא כגון שאוכל הראשונה חכר שהוא תנאי דעל הראשון לא חייב כיון שלא הדינן ביה האדם בשבועה ועל השנייה לא חייב כיון שהתנאי והאיסור היו במזיד א"כ אין כאן קרבן אלא מלקות ולדברי ר"י חייב על השנייה כיון שאכל האיסור דהיינו הראשונה בשוגג והשנייה שהיא התנאי אכל במזיד ולפ"ז הדרא קושית לדוכתיה דאמאי חייב על השנייה לר"י הרי כיון שבאכילתה הראשונה זכר בתלייתו זו בזו ואומר בלבו אם אכל א"מ תהיה השני איסור וא"כ מיד שאכל הראשונה השנייה מיד היא האיסור וממילא שאכל האיסור במזיד ואין כאן קרבן ואם נאמר דכל אחד היא איסור ותנאי ולהכי שפיר יש נפקותא א"כ הדרא קושיא ראשונה לדוכתי' דא"כ אמאי אכל הראשונה מותר בשנייה ולפי מאי דפירשנו אתיא שפיר ודוק היטב:

סי' רמ [א] **מצות** עשה שיכבד אדם אביו ואמו ויירא מפניהם כו' ומ"ש אין ב"ד כופין על מצות כבוד אב ואם דקי"ל מצות עשה שמתן שכרה בצדה דכתיב למען יאריכון ימיך דלכך נכתב מתן שכרה בצדה לומר שאם לא תקיימה אזי זה יהיה עונשך שלא יאריכו ימים רש"י ולכן אין ב"ד כופין עליה כדאיתא בגמרא בפרק כל הבשר ובחולין בס"ם

וכ

(א) **שהוקש** כבודם לכבוד המקום דכתיב כבד את אביך ואת אמך וכתיב כבד את ה' מהונך ובמוראם כתי' איש אמו ואביו תיראו ובמורא המקום נאמר את ה' אלהיך תירא ואמרו חכמים ג' שותפין יש באדם הקב"ה ואביו ואמו בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אומר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני ובכבוד הקדים אב לאם דכתיב כבד את אביך ואת אמך ובמורא הקדים אם לאב דכתיב איש אמו ואביו תיראו [ב] ללמד ששניהם שוים בין לכיבוד בין למורא ואיזהו מורא ואיזהו כיבוד מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו (ב) פירוש מקום המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו לעצה והרמ"ה כתב דה"ה במקום המיוחד לו להיסב בביתו ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו ופרש"י אם היה חולק עם אחד בדבר הלכה (ג) לא יאמר נראין דברי פלוני (ד) [ג] והרמ"ה כתב זה אין צריך דהיינו סותר את דבריו אלא אפי' נראין לו דברי אביו אין לו לומר נראין דברי אבא שנראה כמכריע דברי אביו אלא אם יש לו תשובה להשיב על החולקין ישיב [ד] כתב הרמב"ם לא יקראנו בשמו לא בחייו ולא במיתו אלא אומר אבא מרי היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים (ה) משנה את שמם (ו) ויראה לי שאין ליזהר בכך אלא בשם שהוא פלאי שאין הכל דשין בו אבל השמות שקורין בו כל העם כגון אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן וכיוצא בהם בכל לשון ובכל זמן (ז) קורא בהן לאחרים ואין בכך כלום ע"כ ותימה על מה שכתב שאפי' אחרים ששמם כשם אביו שאין לקרותם בשמם ועד היכן מוראם אפי' היה לבוש בגדי חמודות ויושב בראש הקהל ובאו אביו ואמו וקרעו בגדיו והכוהו על ראשו וירקו בפניו לא יכלים אותם אלא ישתוק ויירא ממלך מלכי המלכים שצוהו בכך שאילו בשר ודם גזר עליו דבר שהוא מצער יותר מזה לא היה לו לפרכס בדבר ק"ו במלך מלכי המלכים הקב"ה ואיזהו כיבוד מאכילו ומשקהו ויתננו לו בסבר פנים יפות ואל יראה לו פנים זועפות שאפילו מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים זועפות

ומ"ש ובכיבוד הקדים אב לאם. שם תניא רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים לפיכך הקדים הכתוב כבוד אב לכבוד אם וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מתירא מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה לפיכך הקדים הכתוב מורא אם למורא אב : ואי זהו מורא ואי זהו כיבוד מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו כיבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא · כך הוא לשון הברייתא בפ"ק דקידושין (לא ·) ורבינו נקיט לה פיסקי פיסקי ומפרש לה ואזיל ופרש"י לא עומד במקומו במקום המיוחד לאביו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו בעצה ומדברי רבינו נראה שהוא סובר דרש"י פליג אהרמ"ה ושרי במקום המיוחד להסב בביתו · ול"נ דלרש"י נמי אסור ולא אצטריכא ליה לרש"י לאשמועינן דהיינו לא ישב במקומו דקתני בברייתא אלא דלא עומד במקומו הוא דאתא לפרושי דהא ודאי לא מיתסר ליה לעמוד מעומד במקום שאביו רגיל לישב בביתו דלית ביה זילותא כלל אבל במקום שדרך אביו לעמוד שם בסוד זקנים אם עומד שם אפי' מעומד הוי זילותא שנראה שמחשיב עצמו מכלל אנשי העצה ונמצא שהוא משוה עצמו לאביו · א"נ דלא יעמוד נמי לא ישב הוא ומשום דקשה היינו לא ישב הוצרך לפרש דלא יעמוד במקומו היינו במקום המיוחד לישב שם בסוד זקנים ולא ישב במקומו ממילא משמע שהוא מקומו המיוחד לו לישב בביתו ולא זו אף זו קתני :

וכתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה דמקום המיוחד לאביו להתפלל שם הוי בכלל לא עומד במקומו : ב"ה כתב בא"ח שאסור לישב בצדו בלא אמצעיים והביא ראיה לדבר : ומ"ש הרמ"ה על פרש"י דלא מכריע את דבריו זה אין צריך דהיינו סותר את דבריו י"ל דתרי גווני סותר את דבריו קתני חד שהוא לבדו סותר את דבריו · וחד שהוא מכריע כדברי החולק עליו ועי"ל דמ"ש רש"י לא יאמר נראים דבר פלוני על אי זה מהם שיאמר שנראים דבריו נתכוון שאפילו כשיאמר שנראים דברי אביו נראה כמכריע את דבריו וכדעת הרמ"ה :

כתב הרמב"ם בפ"ה מה' ת"ת גבי רבו לא ישב במקומו ולא יכריע דבריו בפניו משמע דשלא בפניו שרי ברבו וכ"ש באביו : כתב הרמב"ם לא יקראנו בשמו לא בחייו ולא במותו וכו' בפ"ו מהלכות ממרים כתב כן אלא דבשמות שקורין בו כל העם שהתיר לקרות בהם לאחרים כתב שם דהיינו דוקא שלא בפניו · ומ"ש לא יקראנו בשמו ברייתא בפ"ק דקידושין (שם) :

ומ"ש היה שם אביו או שם רבו כשם אחרי' משנה את שמם א ותמה עליו רבי' : ועד היכן מוראם אפילו היה לבוש בגדי חמודות ויושב בראש הקהל וכו' בפ"ק דקידושין (שם) בעו מיניה מרב עולא עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה עכו"ם א' באשקלון וכו' כי אתא רב דימי אמר פעם א' היה לבוש סריקון זהב והיה יושב בין גדולי רומי ובאתה אמו וקרעתו ממנו וטפחה לו על ראשו וירקה לפניו ולא הכלימה : ומ"ש אלא ישתוק ויירא ממה"ה שצוהו בכך וכו' הם דברי הרמב"ם בפ"ו מה' ממרים . ואיזהו כיבוד מאכילו ומשקהו כבר כתבתי שהוא ברייתא בפ"ק דקידושין : **ומ"ש** ויתננו לו בסבר פנים יפות ואל יראה לו פנים זועפות שאפילו מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים זועמות נענש עליו שם תני אבימי בריה דר' אבהו יש מאכיל לאביו ב פסיוני וטורדו מן העולם ופרש"י וטורדו מן העולם שנענש עליו שמראה לו צרות עין על סעודתו ובתלמוד ירושלמי גרסינן מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני פעם אחת א"ל אביו מנין לך כל אלה אמר ליה ג סבא מה איכפת לך לעוס אכול הראהו שקשה לו : וזה

לחזור על הפתחים משום כבוד אביו וי"ל דבתלמודא דידן לא קאמר אלא לענין העונש העוכר ומזלזל בכבודם שעונשו מרובה כאילו זלזל ח"ו בכבוד המקום וזהו שדקדק רבינו וכתב וצריך ליזהר מאד בכבודם ומוראם שהוקש כו' כלומר שצריך ליזהר שלא יענש בעברו כאילו זלזל בכבוד המקום וזהו שהביא סמוך לזה ואמרו חכמי' ג' שותפין באדם כו' כלומ' שכשהוא נזהר בכבודם יש לו שכר גדול דמעלה עליו המקום כאילו כבדוהו ובזמן שאדם מצער' כאילו צערוהו ח"ו ואז נענש בעונש גדול ותדע לך שלענין עונש קאמר שהרי בסוף ברייתא קתני נאמר מקלל אביו ואמו מות יומת ונאמר איש כי יקלל אלהיו השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום והיינו ללמוד ששניהם שוים לעונש ולכן צריך ליזהר בכבודם ובמוראם ככבודו ומוראו וכך יראה מדברי הרמב"ם ריש פ"ו דה' ממרים האריכתי בזה לפי שנראה מדברי הרמ"ה שלא פירש כן כמו שיתבאר בסמוך בס"ד בסעיף ט' :

ומ"ש ובכבוד הקדים אב לאם דכתיב כבד את אביך גומר ובמורא הקדים אם לאב דכתיב איש אמו וגו' ללמד ששניהם שוין בין לכבוד בין למורא כך הם דברי הרמב"ם שם ולא ביארו היאך הוא מלמדנו ששניהן שוים בין לכבוד בין למורא ודילמא בכבוד האב קודם ובמורא האם קודמת כדמשמע קרא · אמנם בסמ"ג מבואר זה שכתב וז"ל ובענין הכבוד הקדים אב לפי שלבו נוטה יותר לכבד אמו ובמורא הקדים האם לפי שלבו ירא יותר מגערת אביו ללמדך ששניהם שוין בין במורא בין בכבוד ובשיטה זו הם דברי הרמב"ם ורבי' אלא שקיצרו במקום שהיה להם להאריך : ומ"ש ואיזהו מורא כו' פירוש מקום המיוחד לו לעמוד שם כו' זהו פירש"י על לא עומד במקומו כלומר שאין פירושו במקום שעמד אביו דרך מקרה שא"כ אסרתינהו לכולהו שבילי דשוקא אלא במקום המיוחד לעמיד' קאמר ומפני שאין אדם מייחד מקום לעמידה הוצרך לבאר מקום המיוחד לאביו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו לעצה · אבל לא ישב במקומו לא פירש כלום דפשיטא דבמקום המיוחד לאביו לישב בו קאמר ואם כן לדעת רש"י כל שהוא מכין מקום ומייחד לעצמו בין לעמידה בין לישיבה הן עמידה וישיבה בסוד זקנים הן עמידה וישיבה לתפלה או להורה או לשום ענין אסור לו לבן לעמוד או לישב שם אלא לפי שרש"י לא כתב כך בפירוש לזה בא הרמ"ה לבאר שהוא הדין במקום המיוחד לו להיסב בביתו דעיקר קפידא במקום המיוחד לו הן עמידה הן ישיבה ואפי' מקום המיוחד לו להיסב בביתו ומכ"ש מקום המיוחד לו בבית הכנסת או בבית המדרש וכיוצא ועיין בב"י : ולא סותר את דבריו וכו' ונראה לייתב פירש"י דתרוייהו אצטריך משום דאיכא למימר דכשאביו חולק עם אחר בדבר הלכה אין זה נגד כבוד אביו כשאומר נראין דברי האחד כיון שאינו אומר לאביו אין נראין דבריך ואיכא למימר איפכא דכאומר נראין דברי האחר הוה כנגד כבוד אביו שמחשיבו גדול יותר מאביו אבל כשסותר דברי אביו בדבר הלכה כבר אמרו חכמים בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו והכל שמחין כשבניהם גדולים מהם קמ"ל דזה וזה אסור כיון שאומר כך בפני אביו : **כתב** הרמב"ם לא יקראנו בשמו כו' ברייתא פ"ק דקידושין ת"ר חכם משנה שם אביו ושם רבו כו' ותפרש הרב דפירושו שאם היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים משנה את שמם דאילו להזכיר לאביו ולרבו בשמם אפיקורס הוא כדאיתא פ' חלק ושעל דבר זה נענש גחזי שקרא לרבו בשמו ופשיטא דה"ה לאב ותו מדקאמר משנה ולא קאמר לא יזכיר אביו ורבו בשמם אלמא דלאחרים ששמם כשם רבם קאמר דמשנה שמם בתקלת כדי שלא יראה כקורא לרבו בשמו ומש"ה מסתברא להרמב"ם דדוקא בשם שהוא פלאי הא לאו הכי אין נראה כלל כקורא לרבו בשמו ורבינו תמוה עליו וזהו מפני שחשב שפי' משנה שם אביו כו' כפי' רש"י וע"ל בסימן רמ"ב מבואר דלהרמב"ם נמי ליכא איסורא אלא כשמזכיר אחרים בשם רבו בפני רבו אבל שלא בפני רבו ליכא איסורא אלא דיש ליזהר בכך ומש"ה לא הזכיר כאן הרמב"ם איסורא אלא שצריך ליזהר : ועד היכן מוראם אפי' היה לבוש בגדי חמודות כו' וקרעו בגדיהם

יש

דרישה

וה ע"ש וזה דוקא קאי אכיבודים אבל אם אין לו מה יאכל ודאי דכפינן ליה כמ"ש בסמוך : [ב] ללמד ששניהן שוין בין לכיבוד בין למורא בפ"ק דקידושין תניא רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים לפיכך הקדים הפסוק כבוד אב לכבוד אם וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מתירא מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה לפיכך הקדים הכתוב מורא אם למורא אב עכ"ל ש"מ שבא הפ' לפסוקם שיהא כיבוד אב שוה לכיבוד אם ומורא האם שוה למורא האב והיינו אם א"ל לכבד באותה שעה את האב או צריך לכבד את האם בכל הכיבודים שחייב באביו אבל אם האב אומר השקיני מים ואמו אומרת ג"כ אביו קודם כדלקמן בסימן זה [ג] והרמ"ה כתב זה א"צ דהיינו סותר את כו' וצ"ע דבח"מ סימן קע"ו דף ס"ג כתב רבינו אפלוגתא הרמב"ם והרא"ש באם אזל חד מתרי שותפי לדינא בהדי חד אם מצי אידך למימר לא אדון עמך אלא על חלקך כו' וז"ל ואלמלא שאין לי להכריע הייתי אומר שמסתבר' כדברי הרמב"ם כו' לאה קרא זה הכרעה והלא סתירת דבר הוא להרמ"ה ויותר מזה קשה דב"י כתב דשלא בפניו משמע ברמב"ם דשרי להכריע וכן נראה קצת ממ"ש רבינו בסימן רמ"ב באיסור הכרעת רבו ז"ל ולא יכריע דבריו בפניו וכבוד ומורא דרבו גדול מכבוד ומורא דאביו ואפ"ה שלא בפניו מיתר וא"כ למה כתב רבינו ואילו שאין לי להכריע כו' הלא שלא בפניו היה ונראה דמ"ש שם דאין לי להכריע אינו ר"ל מפני כבוד אביו דא"כ ס"ל כן אלא ר"ל שאין בי כח להכריע כי קטון עצמו וכאילו אמר איני כדאי להכריע או שאין משיבין לארי אחרי מותו ועמ"ש עוד מזה שם בח"מ · [ד] כתב הרמב"ם לא יקראנו בשמו כו' אבל בשמות שקורין בו כל העם כגון אברהם כו' וכיוצא בהן בכל לשון ובכל זמן קורא בהן לאחרים ואין בכך כלום וכתב ב"י ז"ל בפ"ו מהל' ממרים

פרישה

סי' רמ (א) **שהוקש** כבודם לכבוד המקום דכתיב כבד את אביך כו' לשון היקש אינו מדוקדק כ"כ דאין זה היקש ממש אלא מדאפקי' בסמכא כיבוד אב ואם בל' דמכיק כיבוד המקום : (ב) פרש"י מקום המיוחד לו לעמוד שם בסוד הזקנים כו' ונראה מקום בב"ה לכ"ע אסור וק"ל מ"ו (ול"כ ירוחם וב"י עכ"ם) ובב"י כתב דגם המקום המיוחד לו בביתו כ"ע מודו דאסור לישב אלא שבסוד זקנים אפי' עמידה בלא ישיבה אסור וזהו שקתני לא עומד ולא יושב כו' ולא כמשמעות רבינו שכתב והרמ"ה כתב דמשמע דפליג ארש"י עכ"ל ע"ש · והטעם נ"ל משום דאין קביעות בעמידות בבית כ"א בישיבה שניכר שיושב במקום קביעות משא"כ בסוד הזקנים שאפי' עמידה המסיבוה קביעות עושה. ולעת רבינו נ"ל דהרמ"ה אל' הגמ' הנ"ל קאי דקתני בה לא עומד ולא יושב וכתב דזה קאי גם אמקים השבתו דאביו דשם הבן אסור אפי' לעמוד שם וזה שכתב רבינו דס"ה כו' דל' ס"ה משמע דאפי' עמידה הנ"ל ג"כ אוסר במקום הסיבת אביו בביתו · (ג) לא יאמר נראים דברי פלוני נראה דסייני דוקא כשאומר כן בלי ראייה מוכרחת אבל כשיש לו ראייה מוכרחת אזי אין הוא מכריע אלא הדין תורה מכריע ומש"ה מצינו שרבינו השיג כמה פעמים אדברי הרא"ש אביו וגם בספר גדולים מצינו כן · (ד) והרמ"ה כתב זה א"צ דהיינו סותר כו' וכתב ב"י ז"ל דתרי גווני סותר את דבריו קתני חד שהוא לבדו סותר את דבריו וחד שהוא מכריע כדברי החולק עליו ונ"ל דמ"ש רש"י לא יאמר נראין דברי פלוני על אויה מהן שיאמר שנראין דבריו נתכוון שאפי' כשיאמר שנראין דברי אביו נראה כמכריע את דבריו וכדברי הרמ"ה ועיין בדרישה (ה) משנה את שמו ר"ל שם האחרים : (ו) ויראה לי כו' לשון הרמב"ם הוא : (ז) קורא בהן לאחרים שלא בפניו כן היא במיימוני והביאו ב"י ודמ"א ועיין בדרישה שם כתבתי והוכחתי דרבינו ל"ג בהרמב"ם לשון שלא בפניו

חדושי הגהות

רמ א הרב"י התחיל בתמיהת הטור ולא סיים עליו היות גם בעיניו תמוהים דברי הרמב"ם וכמו שהערה בזה בפ"ה מה' ת"ת ובפ"ו מהלכות ממרים ועיין ישוב נכון לדברי הרמב"ם בספר באר שבע ובמרכבת המשנה . ב פירש"י פסיוני הוא עוף חשוב ושמן והוא מין שליו שנפל לישראל במדבר : ג בירושלמי שלפנינו איתא א"ל סבא אכול ואדיש (ר"ל אכול ושתוק) שכן כלבין אכלין וארשין :

זועפות נענש עליו וזה שמאכילהו ומשקהו היינו משל האב אם יש לו אבל הבן אינו חייב ליתן לו משלו ואם אין לאב ויש לבן כופין אותו וזן את אביו (ח) כפי מה שהוא יכול (א) ואם אין לבן אינו חייב לחזור על הפתחים להאכיל לאביו אבל חייב לכבדו בגופו אף ע"פ שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזור על הפתחים (ט) וכתב הרמ"ה דוקא דאית ליה לבן ממונא לאתזוניה ביה ההוא יומא אבל אי לית ליה (י) לא מחייב לבטל ממלאכתו ולחזור על הפתחים וישמשו בשאר דברים שתשמש משמש בהן את רבו : וחייב לכבדו בשאר דרכיו במשאו ובמתנו ועשיית חפצו כיצד היה צריך לבקש על שום דבר בעיר (יא) ויודע שישלימו חפצו בשביל אביו אע"פ שיודע שישלימו ג"כ הדבר בשבילו אעפ"כ לא יאמר עשו לי דבר אחד בשביל עצמי אלא בשביל אבא כדי לתלות הכבוד באביו וכן כל כיוצא בזה יכלול בכל דבריו שהוא חושש לכיבוד אביו ולמוראו (יב) אבל אם יודע שלא ישלימו לו חפצו בשביל אביו יבקש בשביל עצמו ולא בשביל אביו שאינו אלא גנאי לו כיון שלא יעשו בשבילו וחייב לעמוד מפניו כתב הרמב"ם האב שהיה תלמיד לבנו אין האב עומד לפני הבן ולא עוד אלא הבן עומד מפני אביו

וזה שמאכילו ומשקהו היינו משל אב אם יש לו אבל הבן אינו חייב ליתן לו משלו בפ"ק דקידושין (לב:) אהא דתניא כיצד מאכיל ומשקה איבעיא להו משל מי רב יהודה אמר משל בן רב נתן בר אושעיא אמר משל אב אורו ליה רבנן לרבי ירמיה ואמרי לה לבריה דרב ירמיה כמ"ד משל אב ופסקו הרי"ף והרא"ש והתוס' כמ"ד משל אב וכתבו שכן פסק בשאלתות ד וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהלכות ממרים ונראה דטעמא משום דהוי רב יהודה יחיד לגבי רב נתן ורבנן דאורו כוותיה ועוד דכיון דאורו הכי הלכה למעשה הכי נקטינן :

ומ"ש ואם אין לאב ויש לבן כופין אותו וזן את אביו כפי מה שהוא יכול כ"פ שם הרי"ף והרא"ש והתוס' וכתבו שכן פסק בשאלתות וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מהלכות ממרים · ונראה שאף על פי שיש לו אינו חייב לספק כל מזונות הצריכים לאביו אלא כופין ליתן לו כפי מה שהוא חייב לתת לצדקה לפי ממון שיש לו וכ"נ מדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו דשקלינן מיני' כתורת צדקה ויהבינן לאבוה והכי דייק נמי לישנא דהרמב"ם ורבינו שכתבו ואם אין לאב ויש לבן כופין את הבן וזן את האב כפי מה שהוא יכול : כתוב בתשובת הגהות מיימון דשייכי להל' ממרים דאם יש לו בנים הרבה כל מי מהם שנכוף לזונו ולא יוכל להסתפק ויצטרך לחזור על הפתחים אין לכופו אלא אותם שלא יצטרכו כדמשמע ה לשון אמיד כלומר אומדין אותו שיכול לעשות יציאה זו משלו וכיון דיש לו בנים שיכולים לפרנסו בלא סיבוב תבא מארה לבנים שיש להם משלהם לפרנסתו ויגרמו לו לחזור על הפתחים כדאמרינן פ"ק דקידושין (לב·) תבא מארה וכו' ואף על גב דמשמע התם דאי בעי לקבל עליה לוטתא שפיר מאי יהיב מעשר עני לאביו ה"מ מעשר עני דיליה דמיקלע ליה אבל לחזור על הפתחים בשבילו לא שאנו אומרים כל הנופל אינו נופל ליד גבאי תחילה כדאיתא בנדרים פרק ר"א פותחים (סה·) והקרוב קרוב קודם לזונו ונ"ל דבנים שיש להם נכסים מחשבינן לפי ממון כשאר צדקות כללא דמילתא לדידן דקי"ל משל אב אפילו היכא דאית נכסים לבן ובעיא למזוניה ממעשר לא מחייבינן ביה אבל אמרו תבא מארה וכו' אבל להעדפה אין לנו כח לכופו אבל מצוה איכא מדברי מהר"ם עד כאן לשונו :

ואם אין לבן אינו חייב לחזור על הפתחים להאכיל לאביו אבל חייב לכבדו בגופו אף על פי שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזור על הפתחים בירושלמי פרק קמא דקידושין תני רשב"י כבד את אביך ואת אמך בין יש לו בין אין לו ואפילו הוא מחזר על הפתחים וכתבוהו התוספות והרא"ש שם וכתב הרא"ש עליו והא דאמרינן ואפילו הוא מחזר על הפתחים לא שיכבדנו משלו ויחזר הוא על הפתחים דהא קי"ל משל אב אלא בגופו מכבדו ובטל ממלאכתו ומתוך כך צריך לחזור על הפתחים עד כאן לשונו : וכ"כ הר"ן בשם רבינו שמשון וכיוצא בזה כתבו הגה"מ בפ"ו מהלכות ממרים בשם סה"מ :

ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה גם ר"י כתב כן בשמו אלא שלא כתב דאית לבן מזונא לאיתזוני ביה ההוא יומא כמו שכתב רבינו אלא סתם וכתב דוקא שיש לו ממון לזון את עצמו אפילו שיתבטל ממלאכתו ונראה שרבינו ליתן קצבה ליש לו ממון דקאמר הרמ"ה אתא ופריש דהיינו כדי לאיתזוני ביה ההוא יומא וטעמא דהרמ"ה מבואר מדברי ר"י דהיינו משום דגמרינן מכבוד המקום דאינו חייב לבטל ממלאכתו לבקר חולים ולנחם אבלים ושיחזור על הפתחים :

וישמשו בשאר דברים שהשמש משמש בהם את רבו היינו ברייתא שכתבתי בסמוך גבי איזהו כיבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא : וחייב לכבדו בשאר דרכיו וכו' כיצד היה צריך לבקש על שום דבר בעיר ויודע שישלימו חפצו בשביל אביו וכו' ברייתא בפ' קמא דקידושין (לא·) הנשמע כדבר אביו למקום לא יאמר שלחוני בשביל עצמי מהרוני בשביל עצמי פטרוני בשביל עצמי אלא כולהו בשביל אבא · ופרש"י הנשמע כדבר אביו למקום אם מכיר באנשי המקום שמכבדים אביו לחלוק לו כבוד לקבל דברים שיאמר בשמו אל יתלה הכבוד בעצמו ואפילו יודע שיכבדוהו כאביו אלא יתלה הכבוד באביו שלחוני בשביל אבא שהוא צריך לי אבל אם אינו נשמע למקום כדבר אביו כדבר עצמו אל יתלה באביו שאינו לו אלא גנאי ור"י כתב בשם הרמ"ה שאפילו אינם חולקים באותו מקום כבוד לאביו כלל יתלה באב שיעשו בשביל הבן אע"פ שתלה באביו : וחייב לעמוד מפניו שם רב יוסף כד שמע קל כרעא דאימיה אמר איקום מקמיה שכינתא דאתיא וכן משמע מדאיבעיא לן התם (לג:) בנו והוא רבו מהו לעמוד מפני אביו משמע דבאינו רבו פשיטא דחייב לעמוד מפניו : כתב הרמב"ם האב שהיה תלמיד לבנו וכו' בפ"ו מה' ממרים ובסמוך יתבאר טעמו :

וא"א

יש לתמוה על מ"ש וקרעו בגדיהם שזה הוא מכלל הכבוד אבל הרמב"ם והסמ"ג דקדקו בזה ע"ש : **וזה** שמאכילו ומשקהו היינו משל אב. מסקנא דגמרא פ"ק דקידושין וז"ל הר"ן ומסקינן משל אב דכיון דעבדו בה עובדא הכי הילכתא · ומ"ש אם יש לו. כתוס' שם וכ"כ כל המחברים ומ"ש ואם אין לאב ויש לבן כופין אותו וזן את אביו כפי מה שהוא יכול כ"כ הרמב"ם ופירושו שצריך ליתן לו כפי מה שהוא חייב לתת לצדקה לפי ממון שיש לו כשאר צדקות אבל א"צ להוציא כל ממונו על זה וכן נראה מדברי הרי"ף והרא"ש וכן פירש ב"י וכן הוכיח הר"ן מסוגיית התלמוד אבל אין לפרש דעת הרמב"ם ורבינו דצריך ליתן לו מדין כבוד דא"כ היה צריך ליתן אפי' מגלימא דעל כתפיה כדי לקיים מצות כבוד אב שאין לה שיעור והוא זה שכתבו כפי מה שהוא יכול אמנם בסמ"ג ובסמ"ק מבואר דבשאין לו לאב מחוייב הבן לזונו מדין כבוד ואף להשכיר עצמו בשבילו וכתב בסמ"ק דין זה בשם ר"ת וכדמשמע פשטא דהירושלמי שאומר אבל בכבוד אב ואם אין כתוב בו מהונך שאפי' אין לך כלום אתה צריך לטחון ברחיי' בשבילו ע"כ וכמ"ש בהגהת מיימוני פ"ו דה' ממרים ולפ"ז היה נראה דגם לחזור על הפתחים הוא צריך כדי לזון את אביו לקיים מצות כבוד וכדמשמע מפשטא דירושלמי שאמר ואילו בכבוד אב ואם אפי' מחזר על הפתחי' חייב . אלא שבסמ"ק כתב ופי' ר"ת לא שיחזור על הפתחים בשביל אביו אלא חייב לפרנסו משלו אפילו אם יצטרך לחזור על הפתחים אח"כ ע"כ . ונראה שטעמו כיון שאין האב נהנה בגוף הבזיון שנתבזה הבן בחזרתו על הפתחים אין הבן מחוייב להתבזות בשביל' אביו כמה שאינו גוף הכבוד וסברא זו כתבו התוס' למ"ד משל בן ע"ש בדבור רב יהודה אומר משל בן ויש ללמוד משם דאף למאי דקי"ל משל אב אם אין לו לאב שאז הכל הוא משל הבן ג"כ אין הבן מחוייב בדבר שאינו גוף הכבוד · ונראה לי לפרש לפי דעתם דמאי דפרכינן בגמ' מדתניא מה להלן בחסרון כיס אף כאן בחסרון כיס ואי אמרת משל אב מנ"מ ולא משני בדלית ליה לאביו לומר משום דקרא סתמא כתיב דמי כתיב אין לאב להכי קא משני דבכל ענין איכא חסרון כיס בבטול מלאכה וכן מאי דפרכינן מדאמר עד היכן כבוד אב כדי שיטול ארנקי כו' ואי אמרת משל אב מנ"מ ולא משני דנפקא ליה מינה טובא שאם יפסיד האב נכסיו יתחייב הוא לפרנסו הא נמי לא קשיא דודאי על הספק דשמא יפסיד נכסיו כ"כ עד שלא יהיה לו ממה לפרנס את עצמו אין ראוי להכלימו ועוד אף אם יפסיד כ"כ אפשר שיחזור וירויח כדי פרנסתו ולהכי משני בראוי ליורשו דהשתא איכא הפסד ידוע ואפ"ה אין לו להכלימו ולפ"ז מתיישב דאין סתירה לדברי הסמ"ג והסמ"ק ור"ת מסוגיית התלמוד שכתב הר"ן כ"ל : **ומ"ש** ואם אין לבן אינו חייב לחזור על הפתחים להאכיל לאביו פי' אע"פ דאין זה כי אם טירחא בגופו אפ"ה פטור מאחר שאין זה גוף הכבוד וכמו שכתבתי בסמוך לדעת ר"ת וה"ה דאין הבן צריך לעשות שום מלאכה להשתכר כדי ליתן השכר לאביו ומה שהבן מחוייב לטרוח לכבדו בגופו היינו דווקא כשהטירחא היא גוף הכבוד ולא היה צריך לרבי' לפרש דא"כ לכבדו משלו ויחזור הוא על הפתחים וכלשון הרא"ש שכתב כן דהא עדיפא מיניה קמ"ל דאף אינו מחוייב לטרוח בשבילו בגופו כל שאינו גוף הכבוד וא"כ מיניה נשמע במכ"ש שא"צ ליתן לו משלו דלמאי דקי"ל משל אב לעולם אינו חייב ליתן אפילו אין לו לאב אלא מדין צדקה ופשיטא דמדין צדקה אינו חייב אא"כ כשיש לו כדי ספוקו וזהו דעת הר"ש שכתב הר"ן אבל דעת הג"ה מיימוני היא כסברת ר"ת כמו שנתבאר שם להדיא בהג"ה המתחלת כן איתא בתלמוד כו' · ומ"ש שם בהג"ה שנייה לה דמאי שאמרו בתלמודא דידן מה להלן חסרון כיס דהיינו שצריך לבטל ממלאכה זהו דוקא כשיש לו לאב וכמו שנתבאר להדיא בסה"מ ומעתה התבאר לך שלא דק ב"י במ"ש דדברי הג"מ בשם סה"מ הם כדברי הרא"ש והר"ש ודו"ק : וכתב הרמ"ה דווקא דאית ליה לבן מזונא כו' טעמא משום דס"ל דהירוש' שאומר גדול כבוד אביו מכבוד המקום שאפי' אין לו חייב לכבדו ואפילו לחזור על הפתחים הוא חולק אתלמודא דידן שאומר השוה הכתוב כבודם לכבוד המקום ותלמודא דידן עיקר הילכך דוקא כדאית ליה לבן מזונא הא לאו הכי לא מחייב דומיא דכבוד המקום שאינו חייב לבטל ממלאכתו לבקר חולים ולנחם אבלים ושיחזור על הפתחים אבל כבר כתבתי בתחלת סימן זה דתלמודא דידן לא קאמר השוה כו' אלא להגדיל העונש וזהו דעת כל המחברים והמפרשים שפסקו כהירושלמי והרמ"ה יחיד הוא בדבר זה : כתב הרמב"ם האב שהיה תלמיד כו' כבר כתב הב"י טעם מחלוקת הרמב"ם והרא"ש בזו עיין עליו וכתב עוד להקשות על דברי הר"ן גם תירץ ואמר ואפשר שטעמו כו' ואין תירוץ זה מתיישב בדברי הר"ן כתב ובוודאי דקימה

דרכו

דרכי משה

יכול לקיים לאחר התנאי דודאי לא נדר אלא שלא לאכול פת לאחר שיאכל התנאי עכ"ל וע"ש :

רמ (א) כתב הר"ן פ"ק דקידושין ע"א דף תרל"ה ואפילו אין לאב בן לא מחויב לפרנסו אלא בתורת צדקה וכ"פ האלפסי עכ"ל ול' אין הבן חייב לשאול על הפתחים לא משמע הכי דמשמע הא אם א"צ לשאול על הפתחים כדאמרינן חייב לפרנסו אע"פ שבוודאי בכה"ג לא מחוייב כ"כ לותר ליתן מכח צדקה וצ"ע וכתב בהגהת מרדכי ד' ר"ם

בב"ב

פרישה

בפניו : (ח) כפי מה שהוא יכול ר"ל לפי יכולתו ליתן לצדקה עיין בב"י בתשובת מיימוני שהביא · ובזה ניחא דל"ת להא דכבר כתבתי דאין ב"ד מצווין לכפות אמצות אב ואם ולמה כתב כאן שכופין הבן די"ל דכפייה דכאן אינו אלא כפי מה שמחוייב ליתן לצדקה וזה פשוט דכופין על הצדקה אבל אשאר כבודים אין ב"ד נזקקין ואע"ג דלצדקה עצמו הוה מ"ע שמתן שכרה בצידה שאני צדקה דאית בה ג"כ במצות ל"ת וכמ"ש לקמן ר"ס רמ"ח בהדיא בשם התוס' : (ט) וכתב הרמ"ה דוקא דאית ליה ממונא לאיתזוני ביה ההוא יומא · עיין בא"ע סימן קנ"ה מ"ש שם בדקדוק מזון ההוא יומא : (י) לא מחייב לבטל ממלאכתו ולחזור על הפתחים דגמרינן מכבוד המקום דאינו חייב לבטל ממלאכתו לבקר חולים ולנחם אבילי' ושיחזור על הפתחים : (יא) ויודע שישלימו חפצו בשביל אביו אע"פ שיודע שישלימו ג"כ הדבר בשבילו אע"פ כן לא יאמר כו' כנ"ל : (יב) אבל אם יודע שלא ישלימו חפצו בשביל אביו כו' משמע הא אם יש ספק בדבר אם ישלימו בשביל אביו יבקש בשביל אביו ומ"מ דבריו יש לדקדק איפכא

ונראה

דרישה

ממרים כ"כ אלא דבשמות שקורין בו כל שם שהתיר לקרות בכן לאחרים כתב שם דוקא שלא בפניו עכ"ל ולענ"ד שלא היה כ"כ בספרי הרמב"ם שביד רבינו או שלא היה גורס לו ומסקו מספרי הרמב"ם שהיה בידו וכן נראה מוכרח דע"ם הוא דהל"ל קשה ודברי הרמב"ם אסורי וכמו שהקשה הב"י עצמו בכסף משנה שלו בפ"ה מהלכות ת"ת ובב"י ג"כ ליישב הקושיא קצת בסי' רמ"ב . והוא זה שבפ"ה מת"ת כתב הרמב"ם ז"ל ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו ואפי' שלא בפניו והוא שיהיה השם פלאי שכל השומע ידע שהוא פלוני כו' וכתב שם הכסף משנה ז"ל ומ"ש והוא שיהיה השם פלאי זו היא סברת רבינו עצמו וכ"כ בפ"ו מהלכות ממרים ולא יקראו בשמו לא בחייו ולא במותו אלא אומר אבא מורי . היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים משנה את שמו ונראה לי שאין לזהר בכך אלא בשם שהוא פלא כו' על כל זמן קורא בכן לאחרים שלא בפניו עכ"ל ומסיק ע"ז וכתב ז"ל אבל קשה דהתם משמע דדווקא לאחרים מותר כשאין השם פלא אבל לכם אסור וגם לאחרים דמותר ה"מ שלא בפניו אבל בפניו לא והכא משמע דאפילו

לכם

חדושי הגהות

ד ס' ותחת סי' ג"ו ד"ה ברם צריך וע"ש בהגהות ראשון לציון : ה ר"ל לשון אמיד הנזכר בכתובות (מט:) דאי אמיד הוא כייפינן ליה לתת לבניו מזונות ע"ש :

ר"ל

אביו אע"פ שהוא תלמידו (יג) וא"א הרא"ש ז"ל כתב שכל אחד עומד בפני השני ועד היכן הוא כיבוד אפילו נטל כים מלא מעות ומשליכהו לים בפניו אל יכלימהו וכתב הרמב"ם אפי' זרק כים של הבן לים (יד) ור"י פירש למאי דפסקינן שא"צ לכבדו משלו ודאי אם זרק כים של הבן יכול למונעו אלא מיירי בכיסו של אביו אינו יכול להכלימו כדי למונעו אע"פ שעתיד ליורשו כתב הרמ"ה הא דבארנקי של בן מצי לאכלומיה דוקא מקמיה דשדייה לים דאפשר דממנע ולא שדיה ליה אבל בתר דשדייה אסור לאכלומיה דמאי דהוה הוה והשתא כי שתיק כיבוד שאין בו חסרון כים הוא ומחייב בגויה ודוקא לאכלומיה (טו) אבל למתבעיה בדינא שרי לאתבועיה : חייב לכבדו אפילו לאחר מותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר (טז) כך אמר אבא מרי אלא יאמר כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו (ד) בד"א תוך י"ב חדש אבל לאחר י"ב חדש (יז) בזיכרו אומר ז"ל : כתב הרמב"ם מי שנטרפה דעתו של אביו או

דרכו אינה אלא מדין חכם אלמא דס"ל להר"ן דהאי סברא מכחון דאין חלוק בין חכם שאינו רבו ובין שהוא רבו וליכא דפליג עלה אף בתלמודא דידן ולפעד"נ דהר"ן ז"ל ס"ל דע"כ לא קא מיבעיא לן בנו והוא רבו מהו אלא לעמוד מפניו בפרהסיא דאף על גב דהבן והאב מוחלין על כבודן זה לזה והרב או האב שמחל על כבודו כבודו מחול מ"מ איכא למיחש לבזיון התורה או בזיון כבוד אביו למי שאינו מכיר את שניהם ולפיכך אין ראייה מגמרא דילן בעובדא דאימיה דרבי טרפון דכל אימת דהוה בעיא למיסק לפוריא גחין וסליק בו דהוה בצינעא אבל כך עובדא דירושלמי דהלכה לטייל בחצר דהוי פרהסיא לבני ר"ה העוברים לפני החצר איכא ראייה כדברי הר"ן וסעד לזה ראיתי במרדכי בשם התוספתא אמאי דקאמר בפ"ק דקידושין אין ת"ח רשאי לעמוד מפני רבו אלא ערבית ושחרית מיהו נ"ל שדעת הרמב"ם בפסק זה הוא מטעם אחר והוא דקי"ל כפשיטותא קמייתא דגמ' מדקאמר התם שיכנא קום מקמי אבוך אלמא דבנו והוא רבו צריך שיעמוד מפני אביו דהכי משמע פשטא דהאי מימרא ולא סמכי' אדיחויי' דקאמר תלמודא שאני רב יחזקאל כו' אבל באידך פשיטות דפשטא דמימרא דריב"ל אני איני כדאי משמע טפי כדדחי תלמודא אני איני כדאי לעמוד מפני בני ואפילו הוא רבאי דהא אנא אבוה הכי נקטינן : ועד היכן הוא כבוד אפילו נטל כים כו' פ"ק דקידושין שאלו את ר"א עד היכן כבוד אב ואם א"ל כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו . והרי"ף גרים כדי שיטול ארנקי שלו יקשה לפי גירסתו מאי דקמותיב בגמרא למ"ד משל אב מנ"מ לבן אם ישליכנו לים ומאי רבותיה דאינו מכלימו · ומשני בראוי ליורשו דהיאך אפשר לומר דבארנקי דשל אב מיירי הא קתני להדיא ארנקי שלו · וי"ל דה"ק דאי אמרת בשלמא אין חיוב הכבוד אלא משל אב א"כ אפי' הארנקי של הבן מאי רבותיה דאינו מכלימו הלא אינו מפסיד כלום דהאב צריך לשלם לו כל ההפסד כאילו הפסידו אחר דמשום דאביו הוא אין לו רשות להפסיד ממון בנו אלא ודאי דא"כ לפרוע לבן מה שהפסיד א"כ בע"כ דהבן מחוייב לכבדו בממונו וזהו כבודו שיש לו קורת רוח בזריקה זו כגון שזרקו למירמא אימתא אאינשי ביתיה וכמ"ש בתוס' ומשני כ"ש ראוי ליורשו הוא ונחסר ירושתו וכך הם דברי הרמב"ם והסמ"ג שכתבו נ"כ ארנקי שלו וה"ט דאף למאי דקי"ל משל אב אפ"ה אין לו להכלימו שהרי צריך לשלם לבן כל הפסידו כנלפע"ד נכון ליישב לפי דעתם · ולפ"ז אין דברי ר"י שהביא רבינו שום השגה על דברי הרמב"ם מיהו איפשר לקיים דברי ר"י היכא שאין לו לאב לשלם דאז ודאי יכול למונעו · ותדע שהרי למעלה כתב רבינו בלי שום חולק ועד היכן מוראם אפילו היה לבוש בגדי חמודות ויושב בראש הקהל ובא אביו ואמו וקרעו בגדיו כו' והשתא מדכתב וקרעו בגדיו שזהו הפסד ממון למה לא יוכל למנעו למאי דפסקינן משל אב וכדברי ר"י אלא בע"כ מאחר שצריכא לשלם לו הפסדו צריך ליזהר שלא יכלים אותם · א"כ ר"י סובר דכדי שלא יטריח למיקם בדינא ודיינא יכול למונעו אפילו יש לו לאב לשלם וההיא דקרעו בגדיו מיירי בענין שאי אפשר למונעם כגון שהיו אביו ואמו מטורפין וכמ"ש התוספות אמעשה דדמא בן נתינה או בשעת כעסם וכה"ג ולפ"ז נ"ל שר"י מפרש כפירש"י ודלא כהרי"ף והרמב"ם וסמ"ג · גם הרמ"ה מפרש כפרש"י ור"י ולכן כתב דדוקא מקמי דשדייה ליה כו' והיינו אפילו יש לו לשלם כי היכא דלא למיקם עמיה בדינא ודיינא אבל בתר דשדייה כו' מיהו פי' ר"י נראה יותר ברור למעיין בו ואין דברי הב"י ברורין בביאורו לזה גם הרב מהר"א שטיין נמגם בפירושו לזה והפי' שכתבנו נראה פשוט וברור : כתב הרמב"ם מי שנטרפה כו' הר"ן ובעל מגדל עוז כתבו שדברי הרמב"ם

וא"א ז"ל כ' שכל א' עומד מפני השני בפ"ק דקידושין (סס) איבעיא לן בנו והוא רבו מהו לעמוד מפני אביו ולא איפשיטא ותו איבעיא לן בנו והוא רבו מהו שיעמוד אביו מפניו והא נמי לא איפשיטא וכ' הרא"ש וספיקא דאורייתא הוא ויעמדו זה מפני זה וכתב עוד אמרו על ר"מ מרוטנבורק שמיום שעלה לגדולה לא הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבא אליו והר"ן כתב שר"ח פסק שאע"פ שהוא רבו חייב לעמוד מפני אביו אבל אביו אינו חייב לעמוד מפניו וכבר נתבאר בסמוך שכן פסק הרמב"ם ז"ל ונתן הר"ן טעם לדבריהם דאע"ג דלא איפשיטא בגמרא דילן ילפינן לה מדגרסינן בירושלמי אמו של ר"ט ירדה לטייל בתוך חצרה ונפלה קורדייקין שלה (פי' מנעל שלה) והלך ר"ט והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהם עד שהגיעה למטתה פעם אחת חלה רבי טרפון ונכנסו חכמים לבקר אמרה להם התפללו על טרפון בני שהוא נוהג בי כבוד יותר מדאי אמרין לה מאי עביד לך יותר ותנית להו עובדא אמרו אפילו הוא עושה כן אלפיים עדיין לא הגיע לכבוד שאמרה תורה ע"כ ובודאי דקימה דרבו אינה אלא מדין חכם ואם איתא שאין הבן חייב לעמוד מפני אביו כשהבן רבו לא היתה אמו של רבי טרפון רשאה לקבל הימנו כך הילכך אע"ג דבגמרא דילן מספקא לן שבקינן ספקין ונקטינן פשטייהו עכ"ל · ותמהני עליו דהא בגמרא דילן מייתי נמי דרבי טרפון כל אימת דהות בעיא אימיה למיסק לפוריא גחין וסליקא ואמרו לו חכמים עדיין לא הגעת לחצי כבוד ואפ"ה איבעיא להו בנו והוא רבו מהו שיעמוד אביו מפניו ולא פשטוה מההוא עובדא משום דרב שאני א"כ משום דאע"ג דאין הבן חייב לעמוד מפני אביו כשהבן רבו מ"מ אם רצה לעמוד מפניו או לכבדו בכמה מיני כיבוד רשאי האב לקבל ממנו (ב) ואפשר שטעמו ז"ל לומר וכיון דלא איבעיא להו בירושלמי משמע דמיפשט פשיטא להו מההוא עובדא דלא מפלגי בהאי מילתא בין רבו לחכם שאינו רבו וכיון דלדידהו פשיטא להו שבקין ספקי' ונקטינן פשטייהו . ועד היכן הוא כיבוד אפילו נטל כים מלא מעות ומשליכו לים בפניו אל יכלימהו בפ"ק דקידושין (לב ·) שאלו את ר' אליעזר עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו ומייתי לה בגמרא לאותובי למאן דאמר דאין הבן חייב להאכיל את אביו משלו אלא דוקא משל אב דאם כן האי ארנקי דקאמר ר"א בשהוא של אב דוקא הוא וא"כ מאי נפקא ליה מיניה לבן אם ישליכנו לים ומאי רבותיה כי אינו מכלימו ומשני בראוי ליורשו ומשמע דלדידן דקי"ל דאינו חייב להאכילו אלא משל אב האי ארנקי דר' אליעזר בשהוא של אב דוקא וקמ"ל דאע"פ שהוא ראוי ליורשו אינו רשאי להכלימו אבל אם הארנקי של הבן רשאי להכלימו וזהו דעת ר"י שכתב רבי' אבל הרמב"ם בפ"ו מהל' ממרים כתב עד היכן הוא כיבוד אב ואם אפילו נטלו כים של זהובים שלו והשליכו בפניו לים לא יכלימם ולא יצער בפניהם ולא יכעום כנגדם אלא יקבל גזירת הכתוב וישתוק וגם הרי"ף כתב גבה דר' אליעזר כדי שיטול ארנקי שלו ויזרקנו לים ומאחר שהם ז"ל פסקו דאינו חייב להאכילו אלא משל אב דוקא קשה היאך פסקו דכדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים אפילו בארנקי של בן הוא וי"ל דס"ל ז"ל דכי אמרינן דוקא משל אב ה"מ לכבדו אבל כדי שלא לצערו יש לו לאבד כל ממון שבעולם וכבר נזכר זה בדברי הר"ן ז"ל (ג) א"כ הא דאמרינן דמשל אב דוקא היינו מדינא דאינו חייב לחסר כיסו בשבילו אבל מ"מ אם יחסר כיסו בשבילו בכלל מצות כיבוד הוא וליסנא דעד היכן כיבוד אב ואם הכי דייק ואף"ת א"כ מאי מותיב מינה למ"ד משל אב י"ל דאה"נ דמאן דמותיב לא אסיק אדעתיה לפלוגי בהכי ומאן דתריץ הו"מ לשנויי ליה הכי אלא דאסבר ליה לפום שטתיה דלא הוה מפליג בינייהו :

(כ"ה) ודברי מהרי"ק בחילוקים דשייכי לענין זה בשורש קס"ז :

חייב לכבדו אפילו לאחר מותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו וכו' ברייתא שם (לא :) ופרש"י הריני כפרת משכבו · עלי יבא כל רע הראוי לבא על נפשו : לאחר שנים עשר חדש · כבר קבל מה שקבל שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חדש : כתב הרמב"ם מי שנטרפה דעתו של אביו וכו' בפ"ו מהל' ממרים וכתב הראב"ד אין הוראה זו נכונה וכו' דברי הרמב"ם נכונים וברורים הם מדגרסינן בפ"ק דקידושין שם רב אסי הוה ליה ההיא אימא זקנא אמרה ליה

דרכי משה

כב"א ע"א א"ר יהודה תבא מאירה למי שמאכיל אביו ואמו מעשר עני כו' והא בברייתא מתיר ליתן לאביו מעשר עני והוא השיב דוקא אם הם שניהם עניים אבל אם הבן עשיר תבא מאירה לו מכאן אני למד דאם אדם עשיר הפריש צדקה לא יפרנס אביו ממנו שלא תבא לו מאירה עכ"ל וכ"ת במרדכי פ"ק דב"מ דף קל"ה ע"ב והדושי אגודה במס' פיאה (ב) אבל יש לתמוה אהא דאיתא באשר"י כתב בשם מוהר"ם מרוטנבורג שמיום שעלה לגדולה לא הקביל פניו של אביו ולא רצה שאביו יבא אליו למה לא מחל על כבודו כמו שעשה ר"ט לאמו וא"ל דמהר"ם היה רבו של אביו דא"כ למה תלה טעמו שביון שעלה לגדולה לא הקביל פניו של אביו דאם היה רבו של אביו מה תלוי בגדולתו ונ"ל דלפי דס"ל למוהר"ם דר"ט לא עביד רק בצינעא אבל בפרהסיא יש לחוש משום הרואין שאינם מכירין אותו ונ"ר דמ"מ אם דש בעירו וניכר לכל שהוא אביו שרי כנ"ל : (ג) וכן מהרי"ק סי' קס"ו ו בין כיבוד למורא אמנם בת"ה סימן כ' משמע דאין לחלק בין כיבוד אב להיכא דמצערו (ד) ובתא"ו נ"א ח"ז דה"ה אם אמר מפיו שאר דברים בלא בית המדרש אע"פ שאינו דבר שמועה ואינו מחלק בין אינו דבר שמועה לדבר שמועה עכ"ל מצאתי בהג"ה באלפסי פ"ק דקידושין הא דצריך לומר הריני כפרת משכבו נראה בעיני שלא אמרו כן אלא בשמזכירו בפה אבל בשמזכירו בכתיבתו אפי' תוך י"ב חדש אין אומרים זה הלשון שהרי חתימתו קיימת אפי' אחר יב"ח עכ"ל אמנם אני ראיתי בספרי הפוסקים ובפרט בב"י שכתב דינים

דרישה

להם מ"ת בפניהם וכ"ש לאחרים כשהשם פלא יפמע התם דאפי' שלא בפניו אסור שהרי כתב שכשאין השם פלא קורא לאחרים שלא בפניו אם הוא פלא אפי' שלא בפניו אסור כאן כתב ולא יזכיר שמו בפניו גם צריך תלמוד מנ"ל דצריך לשנות שם שאחרים עכ"ל כסף משנה והנה כל אלו הג' קושיות שהקשה לדברי הרמב"ם אהדדי קשה לפי מה שגרס בהל' ממרים בסופה שלא בפני לכן נראה שרבינו השמיטו והעתקתו לדברי הרמב"ם מפני שלא"ג לה וביה נימא דכל שגם בהל' ממרים לא אסר בשם אחרים אלא דוקא כשהוא פלאי וגם בפניו אבל בפניו בלא פלאי או פלאי ושלא בפניו שרי כמ"ש בהל' ת"ת שלא אסר שלא בפניו כ"א לקרות לרבו וה"ה פלאי אבל אחרים שלא בפניו בכל ענין שרי ומ"ש בהל' ה"ת דאפי' תלמיד לרב אינו אסור לקרות אלא בשם פלאי נראה פשוט דלא כ"כ אלא מ"ש שכתב שאפי' שלא בפניו אסור והם אינו לשם אלא בשם פלאי אבל בפני' פשוט דאפי' אינו פלאי אסור לקרותו בשמו ואע"ג דלא כ"כ בהדיא סתמא כפירושו דמי דזיל בתר טעמו למה אסור שלא בפניו בשם פלאי גם אין צריך לי קריאה שלא בפניו וע"כ נ"ל כיון שהכל יודעין כשמזכיר אותו שם דרך שמועה אפי' שלא בפניו דשם יבי הוא מכיר הו"ל כאילו קראו לפניו לעיניו לנוכח ימק"ו כשאני ראינו בעינינו שקראו בשמו לנוכח עינינו ומדבר עמו וק"ל וייזה נמי שב נמי דנענש גחזי על שקראו רבו בשמו אפילו שלא בפני א"ג דשם אלישע אינו שם פלא כי כמה אלישע ישנה בשוקא וכדאיתא בפ' חלק ז"ל ה"ד אפיקורס א"ר נחמן זה הקורא לרב בשמו דא"ר יוחנן מפני מה נענש גחזי מפני שקרא לרבו בשמו שנא' ואת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע כו' וכסף משנה הב"ה למאמר זה מ"ש הרי"ב כ' דאסור לתלמיד לקרות לרבו בשמו אפי' שלא בפניו והוא שיהיה השם פלאי . וק' הלא שם אלישע אינו פלאי

פרישה

גרסה דדוקא וגרסא עיקר וסיפא לא כתב אלא מילתא דפשיטא ומינה נלמד מילתא לספיקא גם י"ל דה"ק דכשיודע שיעשו בשביל אביו צריך לבקש בשביל אביו וכשיודע שלא יעשו בשביל אביו אסור לבקש בשבילו וכשאינו יודע הוא רשות : (יג) וא"א הרא"ש ז"ל כתב שכל א' עומד בפני השני כ"כ ב"י ורמ"א ואם רוצה הבן למחול על כבודו ולשמש אביו הרשות בידו דהא רב שמחל על כבודו מחול ודוקא בצינעא או בפרהסיא והכל יודעין שהוא אביו אבל אי לאו הכי יש לחוש לבזיון תורה יש להרחיק זה מזה וכן עשה מהר"ם מרוטנבורק עם אביו שמיום שעלה לגדולה לא הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבא אליו אשר"י : (יד) ור"י פי' למאי דפסקינן שא"צ לכבדו משלו כ' והרמב"ם י"ל דס"ל דכי אמרינן דוקא משל אב ה"מ לכבדו אבל כדי שלא לצערו יש לו לאבד כל ממון שבעולם (עיין בתשובת קטן סימן קט"ו שמתרץ לרמב"ם עכ"ה) א"כ הא דאמרינן דמשל אב דוקא היינו מדינא דאינו חייב לחסר כיסו בשבילו אבל מ"מ אם יחסר כיסו בשבילו בכלל מצות כיבוד הוא ב"י : (טו) אבל למתבעי' בדינא שרי לאתבועי' והא דלא כתב רבינו כן לעיל מיניה גבי היה לבוש בגדים חמודות כו' לא יכלים כו' דלעיל לא בא רבינו לדבר בעיקר הדין רק לכתוב עד היכן מורא ועד היכן כיבוד וק"ל . (טז) כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו וה"ה באמו ופרש"י עלי יבא כל רע הראוי לבא על נפשו אבל לאחר י"ב חדש כבר קבל מה שקבל שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם רק י"ב חודש וכן הדין כשמזכיר רבו אחר מותו וכ"כ הרשב"ץ והביאו ב"י ס"ס רמ"ב ויש מחמירין אפילו בכתובה אם מזכיר שם אביו או אמו וכן נוהגין ר"ל אע"פ שהכתובה קיימת לאחר י"ב חודש דמ"מ (בשם נימוקי יוסף עכ"ה) עיין בש"ע : (יז) בזוכרו אומר ולכ"ס ר"ל זכרונו לחיי העולם הבא כב"י ובש"ע הגירסא וי"ל לחוד ע"ש סין

חדושי הגהות

ו ר"ל שמחלק בין כיבוד אב לצער אביו ולצערו קרי מוראו ·

או של אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהם ואם א"א לו לעמוד מפני שנשתנו ביותר יניחם לו וילך לו ויצוה לאחרים לנהגם כראוי [ב] (יח) וכתב הראב"ד אין זו הוראה נכונה אם הוא יניחם וילך לו למי יצוה לשומרם: ראה לאביו שעבר על ד"ת (יט) לא יאמר לו עברת על דברי תורה אלא יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך ומתוך שיזכירו יבין מעצמו ולא יתבייש אמר לו אביו השקני מים (כ) ומצוה לפניו לעשות אם אפשר למצוה שתעשה ע"י אחרים יניח לאחרים לעשותה ויעסוק בכיבוד אביו ואם אין שם אחרים לעשותה יעסוק במצוה ויניח כיבוד אביו שהוא ואביו חייבין במצוה גדול (כא) ת"ת מכיבוד אב ואם אמר לו אביו השקני מים ואמו אומרת לו השקני מים מניח את אמו ועוסק בכיבוד אביו שגם אמו חייבת בכבוד אביו ואם נתגרשה שאינה חייבת בכבודו (כב) אז שניהם שוין לכבדם זה כזה אמר לו אביו לעבור על דברי תורה בין שאומר לו לעבור על מצוה לא תעשה או שאומר לו לבטל מצות עשה (כג) אפי' מצוה של דבריהם לא ישמע לו וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה האב שצוה לבנו שלא ידבר עם פלוני שלא ימחול לו על מה שיעשה לו עד זמן קצוב והבן היה רוצה להתפייס עמו אלא שחושש לצוואת אביו אין לו לחוש לצוואתו שאסור לשנוא לשום יהודי אם לא שיראהו עובר עבירה והאב שצוהו לו לשנוא לאו כל כמיניה להעבירו על דברי תורה (כד) ואחד האיש ואחד האשה שוין בכיבוד ובמורא של אב ואם אלא שהאיש יש בידו לעשות ואשה אין בידה לעשות (כה) שרשות אחרים עליה לפיכך אם נתגרשה או נתאלמנה שניהם שוים · כתב הרמב"ם ממזר חייב בכיבוד אביו ואמו ומוראו (כו) אע"פ שהוא פטור על הכתן וקללתן עד שיעשו תשובה אפי' היה אביו רשע ובעל עבירות מכבדו ומתירא ממנו ונ"ל כיון שהוא רשע אינו חייב בכבודו כדאמרינן [ב"ק צד :] גבי (ס) [ג] הניח להן אביהן פרה גזולה חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם ופריך והא לאו עושה מעשה עמך הוא פי' ואין חייבין בכבודו ומשני כשעשה תשובה אלמא כל זמן שלא עשה תשובה אין חייבין בכבודו · אע"פ שאדם חייב לירא מפני אביו ואמו מאד ולכבדן אסור לאדם להכביד עולו

ליה במילתא הכשיטין עבד לה במילתא גברא נמיין לך במילתא גברא דשפיר טוחך שבקה ואזל לארעא דישראל וכן דעת הר"ן דהאי עובדא מוכח כדעת הרמב"ם ז"ל ותמה על הראב"ד למה השיגו ז: **ראה** לאביו שעבר על דברי תורה וכו' ברייתא שם (לב ·) ובפרק הנשרפין (פא :) ודברי רבינו כפרש"י והרמב"ם כתב בפ"ו מה' ממרים יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך כאילו הוא שואל ממנו ולא כמזהירו ואיתא תו התם דה"ה אם אביו אומר שמועה בטעות לא יאמר לו לא תתני הכי: **אמר** לו אביו השקני מים ומצוה לפניו לעשות וכו' שם פלוגתא ואיפסיקא הלכתא כאיסי בן יהודה דאמר הכי ופירש"י ויש מצוה אחרת לפניו לעשות כגון לקבור המת או לויה ע"כ כלומר דבמצוה עוברת עסקינן דאם אינה עוברת אע"פ שא"א לה לעשות ע"י אחרים יעסוק בכבוד אביו ואח"כ יעשנה וכ"כ ר"י (נ"א ח"ד) בשם הרא"ש ז"ל:

וכתב הר"ן על הא דאיסי בן יהודה ה"מ כשקדמה לפניו אבל כשהתחיל המצוה אע"פ שאיפשר לעשותה ע"י אחרים אם נזדמנה לו מצוה שא"א לעשות' ע"י אחרים לא יניח את הראשונה דהא קיימא לן דעוסק במצוה פטור מן המצוה ולא מפלגינן בין מצוה למצוה והכי משמע מדברי רש"י שכתב ויש מצוה אחרת לפניו: גדול ת"ת מכיבוד אב ואם מימרא בספ"ק דמגילה (דף טז :) ויליף לה מיעקב שכל אותם שנים שהיה בבית עבר לא נענש עליהם:

אמר לו אביו השקני מים ואמו אומרת לו השקני מים מניח את אמו וכו' בפרק קמא דקידושין (לא ·) שאל בן אלמנה אחת את רבי אליעזר אבא אומר השקני מים ואימא אומרת השקני מים אי זה מהם קודם אמר ליה הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך והכי תנן נמי בסוף כריתות (דף כח ·): **ומ"ש** ואם נתגרשה וכו' שם בסוף הברייתא אמר ליה רבי נתגרשה מהו א"ל מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה הטל להם מים בספל וקעקע להם כתרנגולים ופי' רש"י שבן אלמנה אתה ולא צריך אלא ללמוד באת ואני אומר לך שכבוד שניהם שוים עליך הטל להם מים בספל וקעקע קרקר להם כמו שמקרקרין לתרנגולים ולפי שלא היה צריך לעשות והוא שאלו כמי שפלוי לעשות השיבו בלשון שחוק והרי"ף השמיט האי סיפא דברייתא וגם הרמב"ם לא הזכיר דין זה והטעם משום דתדינא דרישא משמע דיהיב טעמא משום שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו ומשמע הא לאו הכי כבוד שניהם שוה ולאו זה מהם שירצה יקדים כנ"ל אבל רבינו ירוחם כתב אם נתגרשה מאביו שניהם שוים ונותן מים בספל ואומר להם בואו לשתות ולא יקדים אחד לחבירו ע"כ לשונו ואין נראה כן מדברי רש"י אלא כמ"ש:

אמר לו אביו לעבור על ד"ת וכו' בסוף פ"ב דמציעא (לב ·) תנן אמר לו אביו היטמא או שאמר לו אל תחזיר אבידה הרי זה לא ישמע לו ומייתי לה בגמרא התם ובפ"ק דיבמות (ה ·) מדכתיב איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה' כולכם חייבים בכבודי: ומ"ש דאפילו לבטל מצות עשה של דבריהם כן כ' הרמב"ם בפ"ו מהלכות ממרים ונראה שהטעם משום דכיון דכל מילי דרבנן אסמכינהו אלאו דלא תסור הרי הם בכלל דבר תורה אי נמי דכיון דמתני ה' כולכם חייבים בכבודי ולפינן לה ומילי דרבנן ודאי הם כבודו של מקום אין לו לעבור עליהם בשביל כבוד אביו וכתבם א"א ז"ל בתשובה כלל ט"ו: ואחד האיש ואחד האשה שוים בכבוד ומורא של אב ואם וכו' עד שניהם שוים ברייתא ומימרא בפ"ק דקידושין (ל :) ופי' רשות אחרים עליה היינו בעלה שהיא משועבדת לו ולפיכך היא פטורה מכיבוד אב ואם בעודה נשואה:

כתב הרמב"ם ממזר חייב בכבוד אביו ומוראו וכו' בפ"ו מהלכות ממרים וטעמו מדתנן בפ"ב דיבמות (כב ·) מי שיש לו בן מכל מקום פוטר את אשת אביו מן החליצה ומן היבום וחייב על מכתו ועל קללתו חוץ ממי שיש לו בן מן השפחה ומן הנכרית ובגמרא מ"ט לאתויי מאי לאתויי ממזר ומקשה בגמרא אמאי חייב על מכתו ועל קללתו קרי כאן ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך ואוקמוה בשעשה תשובה וכתב הרי"ף על זה הני מילי לענין חיובא אבל לענין איסורא אפילו לא עשה תשובה אסור לבן להכותו ולקללו דגרסינן (פה ·) בפ' הנחנקין לכל אין הבן נעשה שליח לא להכות אביו ולא לקללו חוץ ממסית ומדיח שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו וכ"כ הרא"ש לאפוקי מהתוספות שכתבו דהכא דהנחנקין בשעשה תשובה היא: ומ"ש רבינו ונ"ל כיון שהוא רשע אינו חייב בכבודו כדאמרינן גבי הניח להם פרה גזולה וכו' גם הגמי' כ"כ בשם ספר המצות אלא שרבינו הוסיף דיבור אחד מדעתו וקראה גזולה ואינו כן דלא בגזולה איירי אלא בשנטלה ברבית היא כמבואר בר"פ איזהו נשך (דף סב ·) ואין משם ראיה לסתור דברי הרמב"ם דמדינא אינם חייבים להחזיר דאמר קרא אל תקח מאתו נשך ותרבית לדידיה אזהר רחמנא לבריה לא אזהר רחמנא אלא דמשום כבוד אביהם חייבים להחזיר ודוקא בדעבד תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת דהואיל לה ההיא פרה כאילו לא הורישה לבניו תאמר שהיה בדעתו להחזירה והוא דבר המסוים הולכך אע"ג דעדיין לא הוציאה מרשותו חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם אבל כי לא עבד תשובה בניו ירשוה והתורה לא חייבתם להחזיר דלדידיה אזהר לבריה לא אזהר הילכך הוי לגמרי ממונא דידהו ואינם חייבין לכבד את האב בממונם דהא איפסיקא הלכתא כמ"ד משל אב אבל בשאר כבוד דלית ביה חסרון כיס אין הכי נמי דמחייבי אף על פי שהוא רשע כדמשמע מההיא דפרק האחנקין (ס): אע"פ שאדם חייב לירא מפני אביו ואמו וכו' אסור לאדם להכביד

הרמב"ם הם תלמוד ערוך מהא דרב אסי הו"ל ההיא אמא זקנה כו' גם הב"י הסכים עמהם ושלא כהראב"ד ואני אומר דעת הראב"ד היא דההיא אימא לא נטרפה דעתה אלא זקינה היתה ולפי שלא היה יכול להשתדל לה כפל כרצונה הלך ממנה כדי שלא יעבור יותר על מה שתצוה אותו עוד ולא יוכל לקיים אבל מי שנטרפה דעתו שצריך שמירה יתירה אין הדעת נותנת שיניחם וילך לו דכיון דאינו מצווה לקיים ציווים ואינו ירא מעונש כעברו על ציווים שהרי אין להם דעת וא"כ אינו מחוייב כי אם להאכילם ולהשקותם ולשומרם והיאך ילך לו וכן נראה מדברי רבי' שהסכים לדעת הראב"ד והכי נקטינן ודלא כמו שפסק בש"ע להקל כהרמב"ם: כתב הרמב"ם ממזר כו' לכאורה נראה דטעמו מדמסקינן דאיסור' דרבנן איכא לבן להלקות ולקלל לאב אפי' לא עשה תשובה בין בשליחות בית דין בין שלא בשליחות ב"ד וכמו שיתבאר בסימן שאחר זה בס"ד א"כ ממילא איתא לן דחייב בכבודו ומוראו דאי לא למה אסור לו להלקו' ולקללו הלא מצוה לבזות את הרשע ולהכותו ולקללו אלא כע"כ באביו החמירו שלא לבזותו אלא לכבדו אלא שקשה דא"כ אינו אלא מדרבנן כמו שלא להלקותו ולקללו מדרבנן ולשון הרמב"ם משמע דמדאורייתא חייב בכבודו ע"כ נראה דעת הרמב"ם ממה שדרשו בב"ר על וימת תרח בחרן ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברהם שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברהם את כיבוד אביו שהניחו זקן והלך לו והשתא קשה מה חשש איכא שיאמרו כו' הלא כיון דתרח רשע היה ועובד ע"ז לא היה חייב בכבודו אלא כע"כ דבכל ענין חייב בכבודו אבל רבינו השיג והביא ראיה שאינו חייב בכבודו ומשמע אפילו מדרבנן נמי אינו חייב לכבדו ולדידיה נ"ל דדוקא להלקותו ולקללו אסור אבל מותר לו למנוע עצמו מכבודו ומוראו כשב ואל תעשה ואפי' מדרבנן אין כאן איסור והב"י מיישב דעת הרמב"ם ואומר שאין ראיה מההיא דהניח לבן אביהן פרה כו' ומחלק בין

דרכי משה

דינים בשם דבו וכ"ם שזכרו כתב הכ"מ א"כ נראה דאין לחלק כתב מהרי"ל בתשובה סימן כ"ד דאין לחלק בזה בין אב לאם וגם על אמו צריך לומר הכ"ם : (ח) והמרדכי בפ' כיצד בשם

פרישה

(יח) א זו הוראה נכונה כו' כנ"ל ועיין בדרישה: (יט) לא יאמר לו עברת על ד"ת כו' וכ"ש אם אביו אומר שמועה בטעות לא יאמר לו לא תתני הכי גמרא:

(כ) ומצוה לפניו לעשות אם אפשר כולי כגון קבורת מת או לויה רש"י ר"ל במצוה עוברת עסיקינן דאל"כ יעשה המצוה אחר כך וכתב הר"ן דאם התחיל כבר במצוה ישיימנה דעוסק במצוה פטור מן המצוה: (כא) ת"ת גדול מכיבוד אב ואם וילפינן לה מיעקב שכל אותן שנים שהיה בבית עבר לא נענש עליהם הלכך א"ל לבטל תלמודו כדי לכבדן: (כב) אז שניהם שוין לכבדן ולאיזה שירצה יקדים: (כג) אפילו מצוה של דבריהם לא ישמע לו וילפינן לה מדכתיב איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' אלהיכם כולכם חייבים בכבודי ומצוה דרבנן נמי סמכו אלאו דלא תסור גם כל מצוה דרבנן הוא כבוד הש"י ב"י: (כד) אחד איש ואחד אשה שוין כו' דכתיב איש את אמו ואביו תיראו לשון רבים היינו בן ובת ונקט בתחלת הפסוק איש מפני שהוא חייב לעולם לאפוקי הבת פעמים כל זמן שנשאת לאיש כמ"ש בסמוך:

(כה) שרשות אחרים עליה ר"ל בעלה שהיא משועבדת לו ואף ע"ג דגם שניהם אינו מחויב לפרנסם משלו כ"ש משל אביו כנ"ל מ"מ אשה אפילו בגופה אינה יכולה לכבדו שהיא משועבדת למלאכת בעלה בכל עת: (כו) אע"פ שהוא פטור על מכתן וקללתן ר"ל פטור ממיתה אבל פשיטא דאסור לעשות כן שהרי ס"ל דמחויב אפי' לכבדו מכ"ש שלא יכנו ויקללנו וכמ"ש רבינו בהדיא בסימן רמ"א דאסור להכותו ולקללו אפי' בנגמר דינו דאביו להריגה מחמת עבירה ולא עשה תשובה וק"ל: (ס) הניח לבן אביהן פרה גזולה כו' ז"ל ב"י גם הג"מ כ"כ בשם ספר

דרישה

פלגי כמ"ש ומפ"ה נפגם · אלא ע"כ צ"ל כמ"ש וזיל בתר טעמא דלעולם כשידוע שהשם שמוליכם מפיו רצונו להזכיר שם רבו הוא ביוש לרבו על שקראו בשמו לחוד ולא אמר פלוני רבי ומורי . והשתא ניחא דודאי כשאמר גמי זו כלשה זוה בנך אמר שהיה אלישע אף שהיה שלא בפניו כ"ש יתעי דאלישע רבו שהיה וזהו ויותא דאלישע דלא קראו רבי וק"ל · ונראה שזהו טעם הש"ע שהשמיטו ג"כ בסימן זה ובסימן רמ"ב תיבת שלא בפניו והשמיטה על רמ"א שהגיהו שם בב' הסימנים . ואחר כתבתי ודקדקתי מהשמטת רבינו והממבר ש"ע בעצמו הוא הגון בעיני ודו"ק :

[ב] כתב הראב"ד אין זו הוראה נכונה כו' כתב ב"י ז"ל אם היה מוליא רבינו דין זה מלבו היה השגתו השגה אבל אחר שהוא מוליא אותו מעובדא דרב אסי אין מקום להשגתו וכ"כ הר"ן עכ"ל ונ"ל דשפיר השיגו ורבינו כיון שכתב הרמב"ם ויצוה לאחרים כו' ע"מ דאפשר לאחרים שינהגו בו ומפ"ה אינו חייב הוא לנהגו בעצמו ואין הוראה נכונה דאם אחרים יכולין לנהוג בו כראוי כ"ש הוא שיודע לעשות רצון אביו וא"כ חייב הוא בעצמו לנהוג דבשלמא בעובדא דגמרא לא סבר שיצוה לאחרים ואפשר דאיירי שהיתה כבר השתטה עד שא"א לשום אדם לנהוג בה אבל אם אפשר לאחרים כ"ש דאפשר לו וחייב והכי דייק לשון השגה שכתב אם הוא יניחם למי יצוה לשומרם דמשמע שכל שהוא אינו יכול לנהוג בו כ"ש אחרים דלב"י הכי הול"ל ואין זו הוראה שיניחם ויצוה לאחרים וק"ל: [ג] הניח לבן אביהן פרה גזולה כו' עכ"ל מ"ש ב"י שרבינו הוסיף דיבור אחד מדעתו וקראה גזולה ואינו כן דלא בגזולה איירי אלא כשנטלה ברבית כו' ולכאורה היה נראה לומר דהא בפרק הגזול בתרא מוכח דגם אגזולה קאי ושם בר"פ ד' קי"א ע"ב תנן הגזול

חדושי הגהות

ן והדרישה כתב דשפיר השיגו דבשלמא בגמרא אפשר לומר שנשטית אמו בענין שלא היה באפשרי לשום אדם להנהיגה לכן שבקה והלך משא"כ להרמב"ם שכתב ויצוה לאחרים להנהיגה

עולו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול (כח) אלא ימחול ויתעלם עיניו מהם [ד] שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול (כט) והמכה לבנו גדול מנדין אותו שהרי עובר על ולפני עור לא תתן מכשול (ל) [ה] חייב אדם לכבד אשת אביו אע"פ שאינה אמו כל זמן שאביו קיים וחייב לכבד בעל אמו כל זמן שאמו קיימת אבל לאחר מיתה אינו חייב בכבודם (לא) ומ"מ מצוה לכבדם אפילו לאחר מיתה חייב אדם בכבוד אחיו הגדול בכבוד אביו וחייב לכבד חמיו (לב) דכתיב אבי ראה גם ראה:

המקלל

בין כבוד דאורח ריבית לשאר כבוד ואני אומר דרבינו ס"ל דכיון דתנינו דאין חייבין בכבודו אין לנו לחלק מסברא גם הסמ"ג הביא ראייה זו דהניח לכן אביהן ואף על גב דאיהו נמי ס"ל דאיכא איסור בהכאה וקללה אפילו לא עשה תשובה אלא ודאי דחלוק יש בין הכאה וקללה לכבוד ומורא דשרי אפי' מדרבנן כדפרישית מיהו נכון להחמיר כהרמב"ם וחייב לכבד חמיו דכתיב אבי ראה גם ראה וה"ה חמותו וכ"כ להדיא בספר אגדה לדרך ופשוט הוא ומלשון רבינו יראה שאינו חייב כי אם לכבדו כדרך שמכבד הזקנים בקימה והידור וכיוצא אבל במדרש שוחר טוב איתא בהאי לישנא אבי ראה גם ראה מכאן שחייב אדם בכבוד חמיו ככבוד אביו משמע שכל מה שחייב לעשות לאביו מחויב נ"כ לעשות בחמיו ותימא שלא כתב רבינו כן בפירוש גם שאר המחברים לא הביאו דין זה כל עיקר ונראה דמשו' דבתר הכי מסיק א"ר יהודה אבי ראה אמר לשאול וגם ראה אמר לאבנר ורבנן אמרי אבי ראה אמר לאבנר דהוא מרי' דאורייתא גם ראה אמר לשאול וכיון דרבנן אמרי דלא קרא לשאול אבי אין ראיה משם דצריך לכבד חמיו כאביו וכוותייהו נקטינן שהם רבים ותש"ה השמיטוהו הפוסקים אבל רבינו ס"ל דמ"מ חייב לכבדו כמו שאר זקנים חשובים כדפרישי' דמדאמר גם ראה אלמא שמתכו במקצת לכבוד אב:

כתב מהרי"ק בשורש ל' שנראה שאין בן הבן חייב בכבוד זקנו שהרי לא מצינו בשום מקום שיתחייב ונ"ל דאישתמיטתיה ההיא דבראשית רבה על ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק ר' יוחנן אמר שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו וכן פירש"י בחומש משמע להדיא דחייב לכבדו ותו דהרי למדו ממדרש שוחר טוב דחייב לכבד חמיו והסברא נותנת שחייב יותר בכבוד זקנו מכבוד חמיו שהרי זקנו נקרא אביו בתורה כדכתיב אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שוכב וגו' ומה שכתב מהרי"ק מדמכשר מר כרב רב אשי בן הבן להעיד לזקנו אלמא דבני בנים אינם כבנים אלא לענין פריה ורביה וה"ה דאינן כבנים לענין כבוד אין זה ראיה כלל לפי ע"ד דודאי לענין עדות גלי לן קרא לא יומתו אבות על בנים וגו' בנים דווקא ולא בני בנים וזיל בתר טעמא דאתפליג דרא אבל לענין כבוד כבד את אביך כתיב ומרבויא דאת מרבינן אפילו בעל אמו ואשת אביו ואפילו אחיו הגדול כל שכן אבי אביו דהוא נקרא אביך ממש כדפרישית וכמו שכתב אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק וגומר ותו כיון דזקנו חייב ללמדו תורה כדאיתא פרק קמא דקידושין היאך סלקא אדעתיה דהוא נחשב לו לבן ללמדו תורה והוא אינו נחשב לו לאב לענין כבוד ותו דעיקר טעם הכבוד שהשוה כבוד אב ואם לכבוד המקום הוא משום ג' שותפין כמו שנתבאר בתחלת סימן זה א"כ מטעם זה גם אבי אביו בכלל השותפות ותו דהתוספות בריש יבמות כתבו דאע"פ דלענין עדות מאן דמכשר באבא דאבא פסול בבן אבי ע"כ לענין ערוות אשת בנו קרובה טפי מאשת אב שהבן כרעיה דאבוה הוא דקחשיב בתו ובת בתו קרובי עצמו טפי מאחותו ע"ש בדף ג' וא"כ ה"נ לענין כבוד איכא למימר דכרעיה דאבוה הוא ואינו דומה לעדות על כן נראה דבר ברור דחייב בכבודו אלא שכבוד אביו קודם וכדמשמע בב"ר שכתבתי וכן פסק הרב בהגהת ש"ע והכי נקטינן ולפ"ז נראה ודאי דאם אין לו לאב ולבן ויש לבן הבן כייפינן ליה לבן הבן ליתן לו כפי אשר יכול נ"ל:

המקלל

להכביד עולו על בניו וכו' כל זה דברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות ממרים ונראה שלמד כן מדין מכה בנו גדול דבסמוך: ומ"ש שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול מימרא דרב חסדא פ"ק דקדושין (לב·): ומ"ש והמכה לבנו גדול מנדין אותו וכו' פ' אלו מגלחין (יז·) וכן כמה שנים נקרא גדול לענין זה אכתוב בסימן של"ד בס"ד (ו): חייב אדם לכבד אשת אביו אף על פי שאינה אמו וכו' עד אבל לאחר מיתה אינו חייב בכבודה בפרק הנושא (קג·): ומ"ש ומ"מ מצוה לכבדה אפילו לאחר מיתה נראה שלמד כן מדאמרינן בפרק הנושא שרבינו הקדוש צוה לבניו שיזהרו בכבוד אשתו לאחר מותה אף שלא היתה אמם: ומ"ש חייב אדם בכבוד אחיו הגדול שם בפרק הנושא שם דריש את אביך לרבות אשת אביך את אמך לרבות בעל אמך וי"ו יתירה דואת אמך לרבות אחיך הגדול וכתב הרא"ש בתשובה כלל ט"ו סימן ו' דל"ש אחיו הגדול מאמו ל"ש אחיו הגדול מאביו וכתב עוד על אח גדול שחירף וגדף לאחיו שהוא ת"ח וקטן ממנו בשנים ונדה הקטן בשנים לגדול ויפה עשה שנדהו דכיון שאינו נושא פנים לתורה אינו עושה מעשה עמך ומן הדין אינו חייב לכבדו (ז): ומ"ש וחייב אדם לכבד חמיו ב"ה כ' כן בא"ח: דכתיב אבי ראה גם ראה דוד אמר הכי לשאול וקרי ליה אבי מפני שהיה חמיו: גרסי' בפ"ק דקידושין (לא·) בעו מרב עולא עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה עכו"ם א' באשקלון פעם אחת בקשו חכמים פרגמטיא בס' רבוא שכר והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו וא"ת והא איפסקא הלכתא דאינו חייב לזון את אביו משלו כבר תירץ הר"ן דלכבדו אמרינן דאינו חייב לכבדו משלו אבל כדי שלא לצערו יש לאבד כל ממון שבעולם א"נ כי אמרינן משל אב ה"מ בדאיכא חסרון כיס אבל התם עבורי רווחא בעלמא הוה ובירושלמי מסיים בעובדא דהאי נכרי ח נחת לגביהן אמר לא יכילנא מתיתא לכון אמרין דילמא דהוא בעי פריטין טובן אסקיניה למאתים אסקוניה לאלף · כיון דאיתער אביו מן שינתיה סלק ואייתית להון בעו מיתן ליה יא כדפסקו ליה לאחרייא ולא בעי אמר מה אנא מזבנא לכון איקרא דאבהתי בפריטין איני נהנה מכיבוד אבותי כלום (ח): גרסינן תו בפ"ק דקידושין (שם) יש מטחין את אביו בריחים ומביאו לחיי העה"ב פירש"י ומביאו לחיי העה"ב שמכבדו בדברו דברי' טובים וניחומים והמלאכה מטיל עליו בלשון רכה מראה לו צורך השעה שאינם יכולים להתפרנס אלא ביגיעה זו ובתלמוד ירושל' גרסינן מעשה באחד שהיה טוחן בריחים והיה לו אב זקן ושלח המלך בשביל אביו לבא לעבודת המלך אמר לו בנו אבא טחון ואני אלך תחתיך לעבודת המלך שאין לה קצבה ·

גרסינן בירושלמי אמו של רבי ישמעאל קבלה עליו לרבותינו אמרה גערו בישמעאל בני שאינו נוהג בי כבוד אמרו לה מה עביד ליך אמרה כד נפיק מבית וועדא אנא בעא רחיצת רגליו מזגא ומשת' מהן ולא שביק לי אמרו הואיל והוא רצונה הוא כיבודה ופסק רבינו ירוחם כן בין באביו בין באמו ולי נראה דאיכא לפלוגי במילתא בין אם אביו בן תורה לאם אינו בן תורה מדגרסי' בתלמודא דידן (שם:) אמר ליה רב יעקב בר אבוה לאביי כגון אנא דעד דאתינא מבי רב אבא מדלא לי כסא ואמא מזגא לי היכא אעביד א"ל מאמך קבל מאביך לא תקבל דכיון דבר תורה הוא חלשא דעתיה (ט): גרסינן בפרק כל הבשר (קי·) אתיוה להוא גבר' דלא הוה מוקיר אבוה ואמיה כפתוה א"ל שבקוה דתניא כל מצות עשה שמתן שכרה בצידה אין ב"ד של מטה מוזהרים עליה ופרש"י כפתוה על העמוד להלקותו: שמתן שכרה בצידה · למען יאריכון ימיך לכך פי' מתן שכרה לומר אם לא תקיימנה זהו ענשו שלא תטול שכר זה:

כתוב בת"ה סימן מ' תלמיד רוצה לצאת ממדינתו ללמוד תורה לפני רב אחד שהוא בוטח שיראה סימן ברכה לפניו בתלמודו ואביו מוחה בו ואומר שאם ילך לאותו מקום ידאג תמיד עליו פן יעלילו העכו"ם עליו כמו שרגילים באותה מדינה שהרב שם אין צריך הבן לשמוע לאביו בזה והביא ראיה לדבר (י):

המקלל

דרכי משה

בשם ר"ת ובהג"מ פ"ו דה' ממרים הסכים לדעת הטור ודלא כדעת הרי"ף והרמב"ם: (ו) עיין שם בדין המכשול עור. (ז) וכתב הטור לקמן סימן של"ד תשובה זו וצ"ע מ"ש מאב שעבר עבירה שאין הבן רשאי לנדותו כמו שיתבאר לקמן כתב מהר"ר זאב סימן תרנ"ג שני אחין שהקטן הוא ת"ח הוא קודם לאחיו הגדול והאריך בראיות אבל כולן הם דחויים גם מתשובת הרא"ש לא משמע כן דהרי תלה טעם הנידוי משום דאהוי הגדול אינו עושה מעשה עמך הא לאו הכי צריך לכבדו וא"כ ש"מ שאח גדול קודם לקטן וחייב לכבדו כמו אם היה בן ת"ח שמחוייב לכבד אביו אם אינו רבו לכ"ע וכתב מהרי"ק שורש למ"ד דבן הבן אינו חייב כלל בכיבוד אבי אביו עכ"ל וקצת לא משמע כן במדרש והביאו רש"י בפ' החומש פ' ויגש גבי ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק דפירש"י דחייב אדם בכיבוד אביו יותר מכיבוד אבי אביו מכלל דמ"מ חייב בכבודו ע"ש ובתשובת מהרי"ק שורש ל' ובהשגות הרמב"ן על ספר המצות שחבר הרמב"ם משמע הא דחייב לכבד אשת אביו או אחיו הגדול היינו משום כיבוד אביו וצ"ע לפי זה אם אביו יוכל למחול על כבודו וע"ש. (ח) אבל לא משמע כן בתלמוד שלנו בפ"ק דקידושין לשנה נתן לו הקב"ה שכרו ונולד לו פרה אדומה ואמר לחכמים אין אני מבקש מכם אלא מה שהפסדתי בשביל אבא עכ"ל ואולי דתרי מעשים הוי ויש לחלק בין אפסודי דהיינו חסרון כיס ובין עבורי רווחא כמ"ש הר"ן (ט) וכ"פ בתא"ו נ"א ח"ג (י) אע"פ דיש רב אחר במקומו שיכול ללמוד דלא מכל אדם זוכה ללמוד והביא ראיה לדבר בתשובת מהרי"ק שורש קס"ו כתב דאין כח ביד האב למחות ביד בנו לישא אשה אשר יחפוץ בה הבן והאריך שם בראיות עוד שם דאין חייב לכבדו אלא בדברים ששייכי' לאב כגון

דרישה

הגוזל ומאכיל את בניו והניח (פרש"י או הניח) לפניהן פטורים מלשלם ואם היה בו אחריות נכסים חייב לשלם ומוקי לה שם בגמרא כשנתיאשו מהנה ורשות יורש כרשות לוקח דהו"ל יאוש ושינוי רשות מש"ה אפי' הניח לפניהן הגזילה פטורים מלשלם אם לא באחריות נכסים ומסיק שם בגמרא בדף קי"ג ע"א וי"ל מתני ר' לר"ש בריה לא דבר שיש בו אחריות ממש אלא אפי' פרה וטלית נמי חמור ומחמר אסרוי חייבין להחזיר משום כבוד אביהן עכ"ל ומדקאמר משום כבוד אביהן חייב איכא למיפרך עלה הקושיא בעינא דהקשה נגמרא בפ"ק א"נ (אמ"ש הניח להן פרה בריבית) קני ביה ונפיל בעמך לא ת"ור דהיינו דוקא בעושה מעשה עמך וצ"ל דמיירי נ"כ בדעשה תשובה אבל אין זו קושיא דהגמרא ל"ק כן כ"א להמ"ד דס"ל רשות יורש הוי כרשות הלוקח והו"ל יאוש ושינוי רשות ומן הדין אינו חייב להגזל כלום ומש"ה הו"ל דין ריבית הנ"ל כיון דבשניהן מדינא אינני חייב לשלם משא"כ לדידן דקי"ל רשות יורש לאו כרשות לוקח דמי · גם לדברי ב"י אין להקשות אדפריך הגמרא והא לאו עושה מעשה עמך הוא הו"ל להקשות והא אין הבן מחויב לכבד את אביו בממוני דהא להב"י אינו מחויב להחזיר אלא כיון דעשה תשובה ונעשה זה לממון האב והמקשן לא ידע זה · י"ל דה"ל קאמר לא עשה מעשה עמך ואינו מחויב לכבדו רק יש לדקדק מפ' הגוזל עצים דף צ"ד ע"ב גרסינן ת"ר הגזלנים ומלוי בריבית שהחזירו אין מקבלין מהן כו' משמע שם דמשוה גזלנין למלוי בריבית גם קשה להב"י דצריך לצרף שני ענינים יחד דהיינו כיון שהוא קנית ממון אביהן ואינו · ממונו ממש אלא כיון דיש בו כבוד לאביהן ומשום כבוד לחוד לא היה חייב דאין הבן מחויב לכבדו בממוניה אלא משום דמחשב קצת ממון אביהן ומנא ליה לצרף תרתי יחד: [ד] (שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול · וא"ל לפי' התוס' שפי' בפ"ב דסנהדרין המלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול משום דאותו כבוד ניתן מהש"י דדוקא ת"ח יכול למחול על כבודו משום דתורה שלו היא שנא' בתורתו יהגה ע"ש א"כ כיבוד אב נמי מאת ה' היא למה יכול למחול וי"ל דגבי מלך הטעם שיכבדו משום שיראו מלפניו שנא' שום תשים עליך מלך שתהא אימתך עליך ואם ימחול המלך על כבודו שוב אין מוראו מוטלת על הבריות והתורה רוצה שתהא אימת המלך עליהם משא"כ באב דאין הטעם משום יראה רק כדי לכבד אביו ואם רוצה למחול הרשות בידו ועיין מ"ש א"ח וי"ל בסימן רמ"ב סעיף ל"א עכ"ה). אסור ליתן מעשרותיו לאביו אפי' להעדפה תוס' בפ"ק דקידושין מצאתי כתוב בשם מהר"ם שאינה ומעשר כספים מדרבנן שרי וצ"ע ח"ו כתוב בת"ה סימן מ' תלמיד רוצה לצאת ממדינתו ללמוד תורה לפני רב אחר שהוא בטוח שיראה סימן ברכה לפניו בתלמודו ואביו מוחה בו ואומר שאם ילך לאותו מקום ידאג תמיד עליו פן יעלילו העכו"ם עליו כמו שרגילין באותה מדינה שהרב שם אינו צריך הבן לשמוע לאביו בזה והביא ראיה לדבר וכתב רמ"א בש"ע סעיף כ"ה וכן אם האב מוחה בבן לישא איזה אשה שיחפוץ בה הבן א"צ לשמוע אל האב עכ"ל (והוא מתשובת מהרי"ק שורש קס"ו והטעם דמצוה שיקח איש אשה אשר יחפוץ בה והו"ל כמצוה לעבור על ד"ת עכ"ה) [ה] (חייב אדם בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו ואפי' אם הקטן הוא ת"ח וגדול בתורה יותר מהגדול כ"כ רמ"א ולאפוקי מבנימין זאב סימן תרנ"ג עכ"ה) וכתב הרא"ש (בתשובה כלל ט"ו סימן ו' עכ"ה) דל"ש אחיו הגדול מאב או מאם וצריך לומר ג"כ בכבוד אבי אביו אלא יותר מחויב באביו

וש

פרישה

ספר תלית אלא שרבינו הוסיף דיבור אחד מדעתו וקראה גזלה ואינו כן דלא בגזלה איירי אלא בשגזלה בריבית היא כמבואר בר"פ א"נ ואין משם ראיה לסתור דברי הרמב"ם דאיירא אינם חייבים להחזיר הרבית דאמר קרא אל תקח מאתו נשך ותרבית לדידיה אזהר רחמנא לבריה לא אזהר רחמנא אלא דמשום כבוד, אביהן חייבים להחזיר ודווקא בדעבד תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת דהוי ליה כאלו פרה כאלו לא הוריש לבניו ויאמר שהיה בדעתו להחזירה והיא דבר המסוי' הלכך אף על גב דעדיין לא הוציאה מרשותו חייבים להחזיר מפני כבוד אביהן אבל כי לא עבד תשובה בני ישוה והתורה לא חייבתן להחזיר ולדידיה אזהר לבריה לא אזהר הלכך הוי לגמרי ממון דידהו ואינם חייבים לכבד את האב בממונם (דהא איפסק' הלכתא כמ"ד משל אב עכ"ה) אבל בשאר כבוד דלית ביה חסרון כיס הס"ג דמחייבים אע"פ שהוא רשע עכ"ל ועמ"ש בדרישה (כח) אלא ימחול ויתעלם כו' דומיא דרבו דיכול למחול על כבוד עצמו מטעם שאפרש לקמן בסימן רמ"ב. (כט) והמכה לבנו גדול כו' דהיינו מכ"ב שנים ואילך כמ"ש לקמן בסימן של"ד ע"ש · (ל) חייב אדם לכבד את אשת אביו כפ' הנושא דרשינן את אביך לרבות אשת אביך ואת אמך לרבות בעל אמך וי"ו יתירה דואת אמך לרבות אחיך הגדול ועד"ר (לא) ומ"מ מצוה לכבדם אפי' לאחר מיתה פי' מצוה דרבינו הקדוש שצוה לבניו שיזהרו בכבוד אשתו לאחר מיתו אע"פ שלא היתה אמם מ"ו ב"י: (לב) דכתיב אבי ראה גם ראה דוד אמר הכי לשאול שמואל א' כ"ד וקרי ליה אבי מפני שהיה חמיו:

המקלל

חדושי הגהות

ההנהגה ע"כ הוא בענין שאפשר לשום אדם להנהיגה בזה ודאי הוא מוקדם בחיוב להנהיגה ולשמשו אותה ח פירוש שירד להם ואמר לא אוכל להביא לכם ט אמרינן וכו' פי' החכמים אמרו בלבם שמא הוא חוזר מן המקח ורוצה מעות יותר ממה שאמר בתחלה ולכך אמרו להעלותו למאתיים ולא רצה והעלוהו עד אלף וזו: י כיון וכו' פי' כיון שהקיץ אביו משנתו הלך והביא להם. יא פי' שרצו ליתן לו אלף וזו כמו שפסקו לו באחרונה ולא רצה ללקחו ואמר וכי אמכור לכם כיבוד אבי בממון איני נהנה וכו':

רמא (א) המקלל אביו או אמו חייב סקילה (א) אם הוא בעדים והתראה אחד האיש ואחד האשה שקללו ואפי' קללום לאחר מיתה בד"א שקללום בשם מן השמות המיוחדין אבל קללום בכינוי אינו אלא בלאו כמי שמקלל אחד מישראל ואחד האיש ואחד האשה שהכו את אביהם או אמם חייבין מיתה ומיתתן בחנק אם הוא בעדים והתראה (ב) ודוקא בחייהם אבל לא לאחר מיתה ודוקא שעשו בהם חבורה אבל לא עשו בהם חבורה אינו אלא בלאו כמו מי שמכה אחד מישראל הכהו על אזנו וחרשו נהרג שא"א שיעשה חרש בלא חבורה שטיפת דם יוצא מבפנים באזן ועל זה נתחרש (ג) לפיכך היה לאביו קוץ תחוב בבשרו לא יוציאנו שמא יבא לעשות בו חבורה וכן אם הוא מקיז דם או רופא (ד) לא יקיז דם לאביו ולא יחתוך לו אבר אע"פ שמכוין לרפואה ואם עשאו פטור בד"א כשיש שם אחר לעשות אבל אם אין שם אחר לעשות והוא מצטער ה"ז מקיז וחותך כפי

מה

רמא המקלל אביו או אמו חייב סקילה משנה בפרק ד' מיתות (נג.) ובגמרא יליף לה מקרא ומ"ש אחד האיש ואחד האשה שקללו ג"ז ברייתא שם : ומ"ש אפילו קללום לאחר מיתה משנה בפ' הנחנקין (פה.) : ומ"ש בד"א שקללום בשם מן השמות המיוחדים וכו' משנה בפ"ד מיתות (ד' סו.) ובפרק שבועת העדות (לו:) : ואחד האיש ואחד האשה שהכו את אביהם או אמם חייבים מיתה מפורש בכתוב ומכה אביו ואמו מות יומת ומ"ש שמיתתן בחנק משנה פ' הנחנקין (פד:) : ומ"ש ודוקא בחייהן אבל לא לאחר מיתה משנה שם : **ומ"ש** ודוקא שעשו בהם חבורה וכו' ג"ז משנה שם : הכהו על אזנו וחרשו נהרג וכו' מימרא דרבה בפרק החובל (דף פו:) : לפיכך היה לאביו קוץ תחוב בבשרו לא יוציאנו שמא יבא לעשות בו חבורה וכן אם מקיז דם או רופא לא יקיז דם לאביו וכו' בד"א כשיש שם אחר לעשות וכו' כל זה דברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות ממרים וטעמו מדגרסינן בר"פ הנחנקין (פד.) איבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו רב מתנא אמר ואהבת לרעך כמוך כלומר לא הוזהרו ישראל מלעשות לחבריהם אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו רב דימי בר חיננא אמר מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם לרפואה פטור א רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למפתח ליה כוותא פי' כויה להוציא ליחה ממנה דילמא חביל והו"ל שגגת חנק ומשמע ליה להרמב"ם ז"ל דרב מתנא ורב דימי להיתירא פשטוה ופטור דאמר רב דימי פטור ומותר הוא דומיא דפטור דאמר במכה בהמה ועובדא דרב ודמר בריה דרבינא לא פליגי אפשטא דרב מתנה ורב דימי דפשטוה להיתירא דרב ומר בריה דרבינא כיון דהוו משכחו אחריני דלעבדו להו לא שבקי לבריהו למיעל לבית הספק אבל אי לא הוו משכחו מאן דעבד להו שבקי לבריהו וכדפשטוה רב מתנא ורב דימי אבל הרי"ף והרא"ש כתבו כלשון הזה איבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו ומסיקנא רב פפא לא שביק לבריה למישקל סילוא מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למפתח ליה כוותא נראה מדבריהם שהם סוברים דעובדא דרב ודמר בריה דרבינא פליגי על פשיטותא דרב מתנא ורב דימי וקי"ל כרב ודמר בריה דרבינא וכ"כ ר"י בשם הרי"ף שאין הבן מקיז דם לאביו והרמב"ן כתב בתורת האדם על הני עובדי דרב ודמר בריה דרבינא דמיהא א"כ לא יתעסק בקי ברפואות כלל דילמא טעי והו"ל שגגת סייף ועוד מ"ש בן בהקזה דאביו ומ"ש אחר בהקזה דחבירו דהתם נמי דילמא מזיק ליה שכמה דברים של סכנה תלויים בהקזה וי"ל כיון שנתנה רשות לרופא לרפאות ומצוה נמי איכא אין לו לחוש כלל שאם מתכוין בהם כשורה לפי דעתו אין לו ברפיאות אלא מצוה דרחמנא פקדיה לרפויי וליביה אנסיה למיטעא אבל בן אפי' אבא כיון דאיכא אחריני למישקל ליה סילוא. ולמפתח ליה כוויא לא שבקינן לבן למעבד הכי דלא לבוי מעייל נפשיה לספק חיוב מיתה ולפי טעמא גבי הקזה כיון דחבלה גופה לרפואה היא מותר לבן להקיז דם לאביו דבנו ואחר שוים בכך אם הקזה זו רפואה לשניהם מותר ולשניהם מצוה ואם טעו והמיתו לשניהם עונש שגגת מיתת ב"ד ועובדא דרב פפא ומר בריה דרבינא לא פליגא אפשטא דבעיא דפשטו רב מתנא ורב דימי להיתרא אבל רבינו הגדול ז"ל כתב איבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו ומסיקנא רב פפא לא שביק לבריה וכו' ואיפשר לומר כן דאע"ג דמכה אדם לרפואה פטור ומצוה דואהבת לרעך כמוך הוא אפ"ה כיון דאיכא אחריני לא שבקינן לברא למעבד הכי דילמא חביל ביה טפי ממה שהוא בדרך הרפואה והו"ל שגגת חנק אבל למיתה לא חיישינן לא בבן ולא באחר משום דע"כ הצריכו הכתוב לרפאו' ואין לך ברפואו' אלא סכנה מה שמרפא לזה ממית לזה עכ"ל:

היו

רמא המקלל אביו או אמו חייב סקילה משנה בפ"ד מיתות והמקלל אביו ואמו ובברייתא לשם אין לי אלא אביו ואמו אביו לבד או אמו לבד מנין ת"ל אביו ואמו קלל ד"ר יאשיה ר' יונתן אומר אינו צריך משמע שניהם כאחד ומשמע אחד אחד עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו וחיוב סקילה ילפינן בגמרא נאמר כאן דמיו בו ונאמר להלן דמיהם בם מה להלן סקילה אף כאן סקילה · ומ"ש אם הוא בעדים והתראה פשוט הוא מדין שאר כל חייבי מיתות ב"ד דכתיב על פי שנים עדים או ג' עדים יומת המת ודרשינן עד שיתיר עצמו למיתה : ומ"ש אחד האיש ואחד האשה בברייתא דלעיל איש איש יקלל מה ת"ל איש איש לרבות בת טומטום ואנדרוגינוס · ופירשו התוס' הא דאמר השוה הכתוב אשה לאיש כו' היינו היכא דכתיב בלי זכר אבל היכא דכתיב בלשון איש ממעטינן אי לאו דכתיב תרתי זימנין דאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות כו': ומ"ש ואפי' קללום לאחר מיתה משנה פ' הנחנקין ובגמרא מייתי קראי בין לרבי יאשיה בין לרבי יונתן : במה דברים אמורים כשקללום בשם כו' משנה פ"ד מיתות וסוף פרק שבועת העדות והלכה כחכמים היינו ר' מנחם ברבי יוסי ודלא כר"מ דמחייב אפי' בכנוי וכן פסק הרמב"ם והסמ"ג · ומ"ש אבל בקללום בכנוי אינו אלא בלאו כמי שמקלל אחד מישראל כלומר לענין זה דינו כאחד מישראל שפטור מן הסקילה אבל אינו דומה לגמרי דאילו במקלל אחד מישראל אינו עובר כי אם בלאו אחד אבל באביו עובר בב' לאוין וכמ"ש הרמב"ם בפכ"ו מה' סנהדרין ודכוותא צריך לפרש בסמיך לגבי הכאה : ואחד האיש ואחד האשה שהכו כו' אע"ג דר' יאשיה לא משמע ליה אחד אחד מ"מ מקשינן הכאה לקללה מה בקללה אביו או אמו אף בהכאה כן · ומ"ש ומיתתן בחנק משנה פ' הנחנקין מדלא כתוב דמיו בו אלא סתם מות יומת אינה אלא חנק והכא ליכא למימר מקיש הכאה לקללה דכיון דסתם מיתה בתורה היא חנק ולית לן לאפקי מסתמא אי לאו תק"ו או מיקרא דקרא : ומ"ש ודוקא בחייהם כו' משנה שם ובגמרא ומכה בהמה ישלמנה ומכה אדם מות יומת מה מכה בהמה עד דעביד ביה חבורה דכתיב בה נפש אף מכה אדם עד דעביד חבורה מתקיף לה ר' ירמיה אלא מעתה המחשה באבנים ה"נ דלא מחייב אלא אם אינו ענין לנפש בהמה דהא א"נ המחשה באבנים חייב תנהו ענין לנפש אדם · ופי' רש"י לנפש אדם דהיינו אביו דאף ע"ג דלא בעינן מיתה חבורה מיהא בעינן ע"כ ומבואר בסוגיא לשם דמאחר דחבורה כתיב לא מחייב עלה לאחר מיתה דליכא חבורה כיון דליכא נפש שהוא דם :

הכהו על אזנו כו' מימרא דרבה פ' החובל : ומ"ש לפיכך היה לאביו קוץ וכו' עד שירשוהו לעשות הוא מדברי הרמב"ם פ"ה מה' ממרים ובפ' הנחנקין ה"א איבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו רב מתנ' אמ' ואהבת לרעך כמוך (פרש"י לא הוזהרה ישראל מלעשות לחביריהם אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו) רב דימי בר חיננא אמר מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם לרפואה פטור · רב פפא לא שביק לבריה למשקל ליה סילוא מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למפתח ליה כויתא דילמא חביל והו"ל שגגת איסור (פרש"י כויה להוציא לחה ממנה דילמא חביל והו"ל שגגת חנק) א"ה אחר נמי אחר שגגת לאו בנו שגגת חנק ונראה דס"ל לתלמודא דבאחר אע"ג דאיכא שגגת לאו מ"מ כיון דצורך רפואה הוא והתורה נתנה רשות לרופא לרפאות דכתיב ורפוא ירפא א"כ מצוה הוא עושה אע"ג דאיכא שגגת לאו ובן לי רופא זה כמו רופא אחר בכולם איכא שגגת לאו והתורה התירתו אבל בנו דאיכא שגגת חנק מוטב ע"י אחר דליכא אלא שגגת לאו ומשמע דאין חלוק בין נטילת קוץ ונטילת לחה דליכא חששא דסכנה ובין הקזת דם ושאר רפואות דאית בהו סכנה ואיכא חששא דשגגת סייף אף לגבי אחר אפ"ה אסור לבן היכא דאיכא אחר דאע"ג דאם המית אותו בשגגה בנו ואחר שוין בשניהם איכא שגגת מיתת ב"ד אבל מקום אם לא המית אותו אלא דחביל ביה טפי ממה שהוא בדרך רפואה איכא לחלק בין בנו דאית ביה שגגת חנק לאחר דלית ביה אלא שגגת לאו והלכך אסור לבן לעשות שום דבר רפואה בעולם לאב היכא דאיכא אחר ואע"ג דלרב מתנה ורב דימי בר חיננא שרי להקיז דם לאביו אפילו איכא אחר אנן קי"ל כרב פפא ומר בריה דרבינא דפליגי עלייהו ואסרי וכ"כ הרי"ף והרא"ש וז"ל איבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו ומסיקנא רב פפא לא שביק וכו' אלמא דמפרשים בסוגיא דרב פפא ומר בריה דרבינא פליגי אדרב מתנה ורב דימי בר חיננא אסיקנא לחומרא מיהו דוקא בדאיכא אחר דאי בדליכא אחר ליכא מאן דאסר וזו היא דעת הרמב"ם ורבינו שכתבו דאין חלוק בין נטילת קוץ ובין הקזה או לחתוך אבר או שאר רפואות בכל ענין אסור בדאיכא אחר אבל בדליכא אחר הכל שרי וכן פי' הרמב"ן בספר תורת האדם לדעת הרי"ף ואף ע"ג דמתחלה כתב הרמב"ן לחלק ביניהם וכתב דלא פליגי אמוראי והא דרב מתנא ורב דימי ובר חיננא לא איירי אלא במידי דליכא סכנה ולאו חולי הוא כלל אלא נטילת קוץ ולהוציא לחה בלחוד הלכך אסור לבן למיעל נפשיה לספיקא דחיוב מיתה היכא דאיכא אחר אבל הקזה דאית ביה סכנה וכן שאר רפואות לחולי בנו ואחר שוין דלשניהם מותר ומצוה ואם טעו והמיתו לשניהם איכא עונש שגגת מיתת ב"ד ושרי לבן לעשות לאביו אפילו איכא אחר וכדרב מתנא ורב דימי בר חיננא אפילו הכי מסקנת הרמב"ן היא כמו שכתב באחרונה ע"ש הרי"ף דפליגי ואסיקנא כרב פפא ומר בריה דרבינא וכמו שכתב גם הרמב"ם ורבינו כנ"ל אבל הב"י כתב דלהרמב"ם לא פליגי אמוראי ורב מתנא ורב דימי דפשטוה להיתירא מיירי בדליכא אחר ורב פפא ומר בריה דרבינא דלא שבקו לבריהו מיירי בדאיכא אחר אבל הרי"ף והרא"ש סוברים דפליגי אמוראי וקי"ל כרב פפא ומר בריה דרבינא דאסור אפילו בדליכא אחר וכן כתב ה"ר ירוחם בשם הרי"ף שאין הבן מקיז דם לאביו עכ"ד גם בש"ע נמשך אחר דבריו אלה וכתב בסתם דבן לא יוציא קוץ לאביו ולא יקיז דם ולא יחתוך לו אבר אף על פי שמכוין לרפואה ולא כתב לחלק בין בדאיכא אחר ובין בדליכא אחר דסבירא ליה להחמיר כהרי"ף והרא"ש ורבינו ירוחם דאסור אפילו בדליכא אחר ותימה דאם כן היאך סתם רבינו דבריו להקל כהרמב"ם ולא הביא דעת הרא"ש שאוסר אלא הדבר ברור דלדברי הכל לא קמיבעיא לן בן מהו שיקיז לאביו אלא בדאיכא אחר דבדליכא אחר פשיטא דשרי דהתורה התירתו ורפא ירפא אלא דמדרבנן קמיבעיא ליה היכא דאיכא אחר ורב פפא ומר בריה דרבינא פליגי אדרב מתנא ורב דימי ואוסרים בדאיכא אחר להרי"ף והרא"ש והכי קי"ל וכך היא דעת הרמב"ם ורבינו כדפרישית אי נמי איכא לפרש להרמב"ם דאף על פי דרב מתנא ורב דימי קאמרי דמדינא שרי אפילו מדרבנן ואפי' בדאיכא אחר אפי' הכי קאמרי רב פפא ומר בריה דרבינא דלכתחלה לא יעשה אלא אם כן בדליכא אחר והכי מפרש לה סמ"ג לאוין רי"ט והכי משמע מלשון הרמב"ם שכתב אף ע"פ שהוא פטור לכתחלה לא יעשה כשיש שם אחר לעשות · והכי משמע לישנא דתלמודא לא שביק ליה לבריה וכו' דמשמע מתורת

חסידות

דרכי משה

כגון מאכילו ומשקו אבל מלתא דלא שייך באב פשיטא דאין כח ביד האב למחות בבנו עכ"ל. וע"ש שהאריך עוד שם וכתב עוד שורש ג"ח בן שיש לו דין עם אביו או אמו והם תובעים ממנו צריך הוא לילך אחריהם לדין עמהם בעירן דזהו כיבוד אב ואם ומ"מ אם יצטרך להוציא הוצאות יותר ממה שהיה מוציא אילו היה יורד עמו לדין לפני ב"ד הממוצעת היותר הם חייבים לפרוע דקי"ל דאין מחוייבים לכבדו רק משל אביו עכ"ל :

רמא (א) כב"י בשם מהרא"י בפסקיו סי' ס"ב קטן שקילל אביו בינקותו בהיותו בן י"א שנים או עבר עבירה אחרת באותו עת ורוצה לקבל תשובה על ככה נראה דהקטן אפי' הגיע לחינוך לאו בר עונש ואזהרה הוא כלל קודם שהביא ב' שערות מ"מ דייקא תלמודא בכמה דוכתי דסימן רע הוא לקטן שנעשו מכשולות מתחת ידו לכך נראה טוב שיקבל עליו

איזה

פרישה

רמא (א) **המקלל** אביו או אמו חייב סקילה כו' עד אינו אלא בלאו כמי שמכה אחד מישראל כל זה לשון בגמרא מקראי : (ב) ודוקא בחייהם אבל לא לאחר מיתה דהא לא חייב על הכאה שלהם אלא כשעושה חבורה ולאחר מיתם לא שייך חבורה : (ג) לפיכך היה לאביו ר"ל כיון שהבן מצווה על חבורת אביו : (ד) לא יקיז דם לאביו כו' פי'

אע"פ

חדושי הגהות

רמא א כ"ת הגירסא בגמרא אבל הרי"ף והרא"ש גורסים רב פפא לא שביק וכולי וכמו שכתב גם כן הרב"י בסמוך :

מה שירשוהו לעשות היו אביו ואמו רשעים גמורים ועוברי עבירה אפי' נגמר דינן להריגה ויוצאים ליהרג אסור לו להכותן ולקללן (ה) ואם הכה אותן או קללן פטור ואם עשו תשובה ה"ז חייב (ו) ונהרג עליהן אע"פ שיוצאין ליהרג בד"א בבנו אבל באחר שבא והכהו וקללו אחר שנגמר דינו אע"פ שעשה תשובה פטור הואיל והולך למיתה ואם ביישו (ז) חייב בקנס המבייש : עבר אביו או אמו עבירה שלוקין עליה והיה הבן שליח לדיינין לא יכה אותן וכן אם נתחייבו נידוי לא יהא שליח לנדותן ולא ב ירדוף ולא יכה אותן בשליחות ב"ד אע"פ שראוין לכך ולא עשו תשובה ולא על הכאה וקללה הקפידה תורה לבד אלא אף על הביזיון שכל המבזה אביו או אמו אפי' בדברים אפילו ברמיזה ה"ז בכלל ארור מפי הגבורה שנאמר ארור מקלה אביו ואמו [א] ויש לבית דין להכות על זה מכות מרדות ולענוש (ב) כפי מה שראוי · כתב הרמב"ם מי שנתחייב שבועה לבנו כך ראינו בו תמיד (ח) שאינו משביעו בשבועת האלה שהרי זה בא לקלל אביו אלא משביעו שבועה שאין בה אלה · (ט) שתוקי חייב על הכאת וקללת אמו (י) ואינו חייב על אביו אע"פ שנבדקה אמו ואמרה בן פלוני הוא אינו נענש על פיה אבל בנו מן השפחה ומן הנכרית אינו חייב לא על אביו ולא על אמו (יא) ובן גר שהיתה הורתו שלא בקדושה (יב) אע"פ שלידתו בקדושה (יג) כתב הרמב"ם שאינו חייב על מכת אביו וקללתו וכיון שאינו חייב על אביו גם אינו חייב על אמו שנאמר ומקלל אביו ואמו את שחייב על אביו חייב על אמו שאינו חייב על אביו אינו חייב על אמו : (יד) [ב] גר אסור לקלל אביו הנכרי ולהכותו ולא יבזהו שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה שהרי זה מבזה את אביו ואינו נוהג בו סנהג בכבוד אבל עבד שנשתחרר (טו) [ג] אין לו יחס והרי הוא כמי שאינו אביו לכל דבר :

כשם

היו אביו ואמו רשעים גמורים ועוברי עבירה אפי' נגמר דינן להריגה ויוצאין ליהרג אסור לו להכותן ולקללן וכו' עד ולענוש כפי מה שראוי הכל דברי הרמב"ם בפ"ה מה' ממרים ודברים אלו עד אע"פ שראוין לכך ולא עשו תשובה מבוארים בפר' הנחנקין (פה :) : כתב הרמב"ם מי שנתחייב שבועה לבנו וכו' ג"ז בפ"ה מהל' ממרים וכ"כ סמ"ג בשם הגאונים וכתב ששבועת האלה הוא כמו שרגילין להחרים בנידוי ושמתא וכיוצא בזה : שתוקי חייב על הכאת וקללת אמו וכו' גם זה דברי הרמב"ם בפ' הנזכר ומ"ש אבל בנו מן השפחה ומן הנכרית אינו חייב לא על אביו ולא על אמו בפ"ב דיבמות (כב ·) תנן דבנו מן השפחה ומן הנכרית אינו חייב על מכתו ועל קללתו ומ"ש שאינו חייב על אמו נראה שהוא משו' דכשנתגייר או נשתחרר הוי כקטן שנולד ואינו חשוב בנה א"כ הוי טעמא משום דכל שאינו חייב על מכת אביו וקללתו אינו חייב על אמו כמ"ש בסמוך · ובן גר שהיתה הורתו שלא בקדושה אף על פי שלידתו בקדושה כתב הרמב"ם בפ"ה מה' ממרים שאינו חייב על מכת אביו וקללתו הטעם משום דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי : **ומ"ש** וכיון שאינו חייב על אביו גם אינו חייב על אמו וכו' דברי הרמב"ם שם : גר אסור לקלל אביו הנכרי כו' גם זה דברי הרמב"ם שם ונראה שלמד כן מדאמרינן בפ"ב דיבמות (שם) שלא אסרו ערוה לגר אלא כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה : ומ"ש אבל עבד שנשתחרר אין לו יחוס וכו' גם זה דברי הרמב"ם שם :

כשם

חסידות לא שביק לה לבריה וכו' גם ה"ר ירוחם דכתב דלהרי"ף אין הבן מקיז דם לאביו לא קאמר אלא כשיש שם אחר וכתב כך להרי"ף להוציא מדעת י"מ שהביא שם דאפילו יש שם אחר מותר להקיז דם דלענין הקזה בנו ואחר שוין וכמ"ש הרמב"ן בתחלה והשתא לפ"ז בדליכא אחר ליכא למאן דאמר דאסור ודלא כפי' ב"י להרי"ף והרא"ש וה"ר ירוחם ופסק שלו כש"ע גם הרב בהגהת הש"ע הביא דברי רבינו להתיר בדליכא אחר והכי נקטינן : ומיהו משמע מדברי הרמב"ם דמחלק בין הקזה ותחיכת אבר דמדינא שרי אלא שלא יעשה כן לכתחלה בדאיכא אחר ובין להוציא סלון דלא יוציא מדינא שמא יעשה חבורה שאין בה שום צורך להוצאת הסילון אבל מדברי רבינו מבואר דאין חלוק אלא בכל ענין אסור מדינא כשיש שם אחר ודו"ק : היו אביו ואמו רשעים כו' בפרק הנחנקין בעו מיניה מרב ששת בן מהו שיעשה שליח בית דין לאביו להכותו ולקללו ופשטוה להיתירא ומדקדק התלמוד מ"ש היוצא ליהרג ובא בנו והכהו וקללו חייב בא אחר והכהו וקללו פטור ומוקי לה רב ששת כשאין מסרבין בו לצאת אבל במסרבין בו לצאת פירוש שאינו רוצה לצאת ובנו נעשה שליח ב"ד לכופו לצאת אף ע"פ שהוא בנו מותר להכותו ולקללו דכבוד שמים עדיף אלא דכשאין מסרבין בו לצאת והוא מכהו ומקללו כפי רצונו בנו חייב ואחר פטור ומדקדק שם אי הכי אחר נמי ומשני דאמר קרא ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך ומקשינן הכאה לקללה ופרכינן אי הכי בנו נמי ואסרקינן בשעשה תשובה ופרכינן א"ה אחר נמי א"ר מרי בעמך במקויים שבעמך א"ה בנו נמי מידי דהוה לאחר מיתה מאי הוי עלה אמר רבה בר רב הונא וכן תנא דבי רבי ישמעאל לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו ומפשטא דההיא דלכל אין הבן כו' משמע דאפילו לא עשה תשובה קאמר דאין הבן נעשה שליח ואע"פ דפשוטא דר"ת אין איסור דבעמך כתיב בעושה מעשה עמך מ"מ איסורא דרבנן הוא דאיכא אלא דבמסית לא חשו רבנן כיון דכתיב לא תחמול וגו' וכ"כ הרי"ף והרא"ש להדיא בפ"ב דיבמות דההיא דלכל אין הבן כו' בשלא עשה תשובה נמי קאמר ואע"ג דליכא חיובא איסורא מיהא איכא וכ"כ הסמ"ג לאוין רי"ט · וז"ש הרמב"ם ורבינו היו אביו ואמו רשעים גמורים כו' אסור לו להכותן ולקללן פי' אפילו לא עשו תשובה דאפילו בשליחות ב"ד יש שם איסור וכ"ש בלא שליחות ב"ד ואתא לאשמועינן דאם הכה פטור אפילו כשהכה בלא שליחות ב"ד ומ"ש ואם הכה אותן או קללן פטור היינו מדכתיב בעמך בעושה מעשה עמך : ומ"ש ואם עשו תשובה ה"ז חייב ונהרג כו' היינו דווקא בלא שליחות ב"ד דכיון שעשה תשובה עושה מעשה עמך הוא ואף על פי שאינו מקויים בעמך מידי דהוה אלאחר מיתה וגם אהכאה חייב ואע"פ שפטור עליה לאחר מיתה שאני התם דבעינן חבורה וליכא אבל הכא איכא חבורה דחי הוא אלא שסופו למות · ומ"ש בד"א בבנו אבל באחר כו' כבר נתבאר דבאמר ה"ט דבעינן תקויים שבעמך וכל זה לאוקימתא דרב ששת בשאין מסרבין בו לצאת ובדאסיר רב מרי ואע"ג דאסיקנא דאין הבן נעשה שליח כו' ולא כרב ששת היינו דוקא לענין איסורא דרבנן דאילו רב ששת התיר לגמרי ומסקנא דתלמודא לאסור מדרבנן כדתנא דבי ר' ישמעאל אבל אוקמתא דרב ששת לדינא דאורייתא אוקמתא דסמכא היא וכדאסיר רב מרי וסתמא דתלמודא לתרץ הברייתא אליבא דרב ששת הכי הלכתא . ומ"ש ואם ביישו חייב בקנס המבייש מימרא דרב ששת פרק הנחנקין וע"כ גירסת ר"ת שכתבו התוספות ע"ש : **ומ"ש** עבר אביו או אמו עבירה כו' היינו ההיא דלכל אין הבן נעשה שליח כו' שפירשוהו הגאונים דאפילו לא עשה תשובה ואיסורא דרבנן מיהא איכא ומכ"ש אם עשה תשובה אבל חיובא ליכא אפי' עשה תשובה מאחר דבשליחות ב"ד עושה כבוד שמים עדיף כדאמר רב ששת ודבריו עיקר לדינא דאורייתא כדפרישית · מיהו הרב רבינו ירוחם נ"א ח"ד פסק דהבן נעשה שליח ב"ד לאביו להכותו ולקללו כשלא עשה תשובה ומוקי ההיא דלכל אין הבן נעשה שליח כו' בשעשה תשובה דוקא והיא דעת ר"ת בתוס' פ"ב דיבמות ודלא כפי' הרי"ף והרא"ש וכ"כ במרדכי ע"ש ר"ת שחולק בזה ארי"ף וכ"כ באגודה בשם ר"י אבל קשה בדברי הר' ירוחם שכתב בענין בנו מאוסתו דההיא דלכל אין הבן כו' בשלא עשה תשובה היא שדבריו סותרין אלו את אלו ולפע"ד שיש שם ט"ס וכך צריך להגיה ואפילו לא עשה אביו תשובה ואינו עושה מעשה עמך פי' שחוטא ואינו חייב על הכאתו וקללתו אפ"ה יש בו איסור אבל אם נתחייב בב"ד קללה או מלקות אין בו איסור אם לא עשה תשובה אבל אם עשה תשובה יש בו איסור כדאמר בסנהדרין דאין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו כ"כ התוס' עכ"ל ופירוש דבריו שקודם זה כתב דחייב על מכתו וקללתו ואע"פ שאינו עושה מעשה עמך שהוליד ממזר מ"מ כבר פירש אין העבירה והו"ל כמו שעושה מעשה עמך מאחר שבאותה שעה שהכהו אינו רשע בעבירות וע"ז כתב ואפילו לא עשה תשובה כו' כלומר שאע"פ שעומד ברשעתו שחוטא עוד בעבירות ואינו עושה מעשה עמך ומעתה ודאי אינו חייב על הכאתו כדאסיקנא בפ"ב דיבמות דדוקא בשעושה תשובה הוא דחייב ולא בשלא עשה תשובה אפ"ה יש בו איסור מאחר שאינו עושה ע"פ ב"ד אבל ע"פ ב"ד אין בו איסור כלל אם לא בעשה תשובה כדתניא לכל אין הבן כו' והיא בשעשה תשובה דוקא היא והם דברי התוס' בפ"ב דיבמות למעיין בם היטב וז"ש הרב בסוף דבריו כ"כ התוס' ובכר למוד אותו החבור בטעיות סופרים רבו מספור וכמ"ש גם הר"ר לוי חביב בתשובתו סי' ק"ט האדכתי בזה לאשר ראיתי בשלטי הגבורים פ' הנחנקין שכתב לפרש דבריו בלא הגה"ה וכל דבריו אינן נראים בזה ע"ש : **ולא** על ההכאה כו' פי' דבהכאה ובקללה יש בו לאו לשאר בני אדם אלא שנוסף עוד לאו באביו אבל המבזה בדברים בפירוש או ברמיזה שאין בו לאו לשאר אדם דלאו דלא תונו דוקא באונאת דברים כגון אם היה בעל תשובה וכו' כדאיתא פ' הזהב אבל המבזה בדברים כענין שאמר עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם פי' לקבוץ קמטים שבפניה וכיוצא אין בו אזהרה ולא הקפידה התורה עליו לשאר בני אדם וכ"ש ברמיזה בעלמא אבל באביו ואמו הקפידה והרי הוא בכלל ארור מקלה כו' . ומ"ש ויש לב"ד להכות ע"ז מכות מרדות כו' טעמו דאין תלקות ניתן אלא בלאו ממש ולא על ארור :

כתב הרמב"ם מי שנתחייב שבועה לבנו כך ראינו בו תמיד שאינו משביעו כו' זה מבואר מתוך מה שכתבתי דלדעתו ההיא דלכל אין הבן כו' אפי' כשלא עשה

תשובה

דרכי משה

איזה כפרה ואין אני רגיל להעריך כפרה ותשובה במשקל עכ"ל (ב) עיין בהר"ן פרק נערה שנתפתתה ובהר"ן סוף חולין איזה מקרי מכת מרדות ·

ויש

דרישה

סי' רמא [א] **ויש** לב"ד להכות ע"ז מכות מרדות כו' עיין בהר"ן פרק נערה שנתפתתה ובסוף חולין אזה מקרי מכות מרדות עכ"ה) [ב] גר אסור לקלל אביו העכו"ם ולהכותו כו' והא דאמרינן בסמוך וכן מי שהיתה הורתו שלא בקדושה כו' בשלמא הא דכתב לפני זה אבל בנו מן השפחה ומן הנכרית אינו חייב כו' י"ל דהתם לא שייך לומר שמא יאמרו דאין הבן מתיחס אחר האב כמו בעבד וולד שפחה ונכרית כמוה ומש"ה אמרו דדין הוא שאינו חייב על אביו · ובלאה"נ לא ק' לא מהני ילא מהם (דלמא לא חייב על הכאת אמו עכ"ה) דהא אינו חייב קתני אבל מ"מ איסור איכא וה"נ משום שלא יאמרו באנו מקדישה חמורה לא קתני חייב אלא אסור וק"ל וי"ל דגם מזה דהורתו שלא בקדושה אינו קושיא כ"כ דמיירי בישראל שנתעברה ממנו נכרית והא"כ נתגיירה קודם שהולידו דהוה לידתו בקדושה ובכה"ג לא שייך שלא יאמרו כיון שאביו היה ישראל וגם כיון שמקטנותו היה מותר לא שייך עליו לומר באנו מקדושה חמורה ודוקא בגר שהיה מתחלה עכו"ם שייך עליו לומר כן והא דקאמר ביישא אינו חייב ה"ס באיסור נמי ליכא דמהיכי תיתי וכמ"ש יאמר דאשמעינן דאין בו חיוב להוי ליה דין ישראל וק"ל . [ג] אין לו יחוס והרי הוא כמו כו' וי"ל הגמרא בב"ק דף פ"ח אמר קרא כי

יגלו

פרישה

אע"ג שהוא מומחה דהל"כ מאי איריא לאביו אפי' לאחר נמי והא דאסור באביו אפי' במומחה היינו משום דדילמא הוי אבל ביה טפי ממה שהוא בדרך הרשות כ"כ ב"י בסימן זה ובכ"מ פ"ה מהלכות ממרים בשם הרמב"ן : (ה) ואם הכה אותן או קללן פטור דעושה מעשה עמך בעינן (ו) ונהרג עליהן אע"פ שיוצאין ליהרג דמ"מ אביו הוא דהא אפי' לאחר מיתה חייב על קללתן וגם על חבורתן היה חייב לאחר מיתה אם היה שייך בהו חבורה אבל השתא שייך בהו חבורה אע"פ שיוצאין ליהרג : (ז) חייב בקנס המביים כלומר מי שהוא המבייש בין שהוא בנו או אחר וצריך ליתן הקנס לבניו אחריו אם יש לו בנים כ"מ פ"ה מהל' ממרים ואפשר נמי לימר דה"ק חייב בקנס כדין כל המבייש דקנסינן ליה · (ח) שאינו משביעו בשבועת האלה כו' הוא כמו שרגילין להחרים בנידוי ושמתא וכיוצא בזה ב"י וכ"מ פ"ה מהל' ממרים : (ט) שתוקי (עיין פירושו באה"ע סימן ד' עכ"ה) חייב על הכאת וקללת אמו שאף על אביו היה חייב אם היה ברור איזהו אביו וק"ל · (י) אינו חייב לא על אביו ולא על אמו על אביו אינו חייב דאינו אביו דולד מן השפחה ונכרית כמוה ועל אמו אינו חייב לפי שאם עדיין לא נשתחררה אין דינה כישראלית ואם נשתחררה והוא לא נשתחרר הא הוה לה כקטנה שנולדה והוא לא חשיב בנה ובין נשתחררה או לא נשתחררה אם הוא נשתחרר הוי כקטן שנולד ופטור עליה כמו שגר א"כ מי שאינו חייב על אביו אינו חייב על אמו כדבסמוך כסף משנה . (יא) וכן מי שהיתה הורתו שלא בקדושה ר"ל שנתעברה מן הישראל או מן העכו"ם · (יב) אע"פ שלידתו בקדושה והיה לנו לחייבו על אח דלגבי ד דה שייך טפתא לומר שהם כקטנים שהרי נולדו בקדושה (יג) כתב הרמב"ם שאינו חייב על מכות אביו וקללתו משום דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ב"י · (יד) גר אסור לקלל אביו העכו"ם והא דאמרינן בסמוך וכן מי שהיתה הורתו שלא בקדושה כו' שאינו חייב על מכה אביו כו' יש לומר דדוקא חייב הוא דליתו אבל אסור לכתחילה אסור להכותו ולקללו מטעם שלא יאמרו כו' ועד"ר . (טו) אין לו יחוס והרי הוא כמו שאינו אביו לכל דבר פי' דאפי' בעודו עבד אין לאביו שייכות כלל אליו ויכול להכותו ולקללו כמו שירצה וא"כ אף לאחר שנשתחרר

כן

חדושי הגהות

ב בהרמב"ם איתא הגירסא ולא ירדוף אותם ולא יכה אותם :

לפנינו

הלכות כבוד רבו ות"ח

רמב (א) **כשם** שאדם מצוה בכיבוד אביו ויראתו כך הוא מצוה בכבוד רבו ויראתו (ב) [א] ורבו יותר מאביו (א) שאביו הביאו לחיי העה"ז ורבו מביאו לחיי העה"ב ואין לך כבוד כבכבוד רבו ומורא כמוראו ואמרו חכמים ומורא רבך כמורא שמים וכל החולק על רבו כחולק על השכינה וכל העושה מריבה עם רבו כעושה מריבה עם השכינה וכל המתרעם עליו כאילו מתרעם על השכינה וכל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר השכינה : [ב] ואיזהו חולק על רבו כל שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו ורבו קיים אע"פ שרבו במדינה אחרת : ואסור לו לאדם (ג) להורות בפני רבו לעולם וכל המורה לפניו חייב מיתה וכתב הרמב"ם (ד) אם הוא רחוק מרבו י"ב מיל ושאל לו אדם דבר הלכה

רמב **כשם** שאדם מצוה בכיבוד אביו ויראתו כך הוא מצוה בכבוד רבו ויראתו ורבו יותר מאביו וכו' משנה בספ"ב דמציעא (לג :) ובסוף כריתות (כח .) : ומ"ש ואמרו חכמים מורא רבך כמורא שמים פ"ק ממסכת אבות : וכל החולק על רבו וכו' · בסנהדרין פ' חלק (קי ·) : ואי זהו חולק על רבו כל שקובע לו מדרש וכו' ז"ל הרמב"ם בפ"ה מהלכות תלמוד תורה ולא ידעתי למה לא כתב רבינו דברים אלו בשמו ואפשר דמשום דדברים אלו הם פי' חולק על רבו הנזכר בדברי רז"ל לא חש לכתבם בשם הרמב"ם דמשמע ליה דפשט דברי רז"ל הכי הוא ואני מצאתי כתוב שהרמ"ך תמה על הרמב"ם מנין לו שאסור לקבוע מדרש בחיי רבו ואין מקום לתמיהה זו שמבואר בדברי הרמב"ם שהוא סובר שזהו פירוש חולק על רבו : ואסור לו לאדם להורות בפני רבו לעולם וכל המורה לפניו חייב מיתה וכת' הרמב"ם אם הוא רחוק מרבו י"ב מיל וכו' ג"ז בפ"ה מה' ת"ת וטעמו מדגרסי' בפ"ק דסנהדרין (ה :) פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה בני אדם שמגבלין עיסותיהם בטומאה וכו' תנא באותה שעה גזרו תלמיד אל יורה אא"כ נוטל רשות מרבו ואיתא תו התם תנחום בריה דר' אמי איקלע לאתר דריש להו מותר ללתות חטים בפסח אמרי ליה לאו ר' מני דמן צור איכא הכא ותניא תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו אא"כ היה רחוק ממנו ג' פרסאות כנגד מחנה ישראל ופירש"י כנגד מחנה ישראל דכל מאן דבעי מילתא אזיל לגבי דמשה דכתיב והיה כל מבקש ה' וגו' ואע"ג שהמחנה ג' פרסאות ואתו לגבי דמשה רבותא דמשה שאני עכ"ל ובפ' הדר (סג ·) אמר רבא בפניו אסור וחייב מיתה שלא בפניו אסור ואינו חייב מיתה וגרסינן תו התם רבינא סר סכינא בבבל א"ל [א] רב חסדא מ"ט עביד מר הכי א"ל והא רב המנונא [ב] אורי בהרתא דארגז בשני דרב חסדא א"ל לאו אורי איתמר א"ל איתמר אורי ואיתמר לא אורי בשני דרב הונא רביה הוא דלא אורי ואורי בשני דרב חסדא דתלמיד חבר דיליה הוא ואנא נמי תלמיד חבר דמר אנא ומשמע דהרתא דארגז היה רחוק מפומבדיתא מקומו של רב הונא יותר מג' פרסאות ואפ"ה לא אורי ומשמע נמי התם מתוך הסוגיא דבכל תוך ג' פרסאות חשיב בפניו וחוץ לג' שלא בפניו וכ"כ התוספות והרא"ש בפ"ק דסנהדרין ופ' הדר וכי היכי דלא תיקשי לן מההיא דתניא תלמיד אל יורה במקום רבו אא"כ היה רחוק ממנו ג' פרסאות דמשמע דבין נטל רשות בין לא נטל חוץ לשלשה פרסאות שרי מתרץ הרמב"ם דהא דמשמע דאפילו חוץ לג' פרסאות אסור היינו בקובע עצמו ללמוד ולהורות והא דמשמע דחוץ לג' פרסאות מותר היינו באקראי בעלמא והכוא עובדא דתנחום בריה דר' אמי אקראי בעלמא הוה כדמוכח לישנא דדריש להו ולישנא דאיקלע לאתר ומותבה מדתני אל יורה אא"כ היה רחוק שלשה פרסאות דמשמע דאי הוה חוץ לג' פרסאו' ש"ד משום דאקראי בעלמא הוה והתוספות והרא"ש תירצו דהא דמשמע דחוץ לשלשה פרסאות אסור איירי בתלמיד גמור והא דמשמע דחוץ לג' פרסאות שרי איירי בתלמיד חבר וכיוצא בזה כתבו הגהות מיימון בפ"ה מהל' ת"ת בשם הר"מ ומדברי המרדכי בפרק הדר נראה שמתרץ בע"א דהא דמשמע דחוץ לג' פרסאות אסור דהיינו דווקא במקום שרבו רגיל לבא שם לקוחים כמו ביום השוק אובשני וחמישי והא דמשמע דחוץ לג' פרסאות מותר היינו בשאינו רגיל לבא לקוחים שם כי אם באקראי בעלמא : ומשמע מדברי התוספות בפ"ק דסנהדרין דאפילו נטל רשות מרבו תוך ג' פרסאות אסור וכן משמע מדגרסינן בפרק אע"פ (ס :) אריסיה דאביי אתא לקמיה דאביי א"ל מהו ליארס עם מניקת חבירו בט"ו חדש א"ל חדא דר"מ ור' יהודה הלכה כר"י וכו' כי אתא לקמיה דרב יוסף א"ל רב ושמואל דאמרי תרוייהו צריכה להמתין כ"ד חדש וכו' אמר אביי האי מילתא דאמור רבנן אפילו ביעתא בכותחא לא ליסרי איניש במקום רביה לא משום דמחזי כאפקירותא אלא משום דלא מסתייע מילתא למימרא דהא אנא הוה במירכא להא דרב ושמואל אפ"ה לא מסתייע לי מילתא למימרא ופירש"י דלא מסתייע מילתא שיורה כהלכה וכתבו התוספת כאפקירותא וג"מ היכא שהרב מוחל על כבודו דשרי ואפ"ה אל יורה דלא מסתייע מילתא הואיל ורבו אצלו עכ"ל · ומשמע דבכל שהוא תוך ג' פרסאות חשיב רבו אצלו ולא יורה ומה שכתבו דשרי היינו לענין שאין בדבר משום כבוד הרב כיון שמחל וכ"כ מהרי"ק בשורש קע"ה דדוקא חוץ לג' פרסאות מועיל רשות אבל לא תוך ג' פרסאות וכתב עוד שם דבתלמיד גמור כלומר שאינו תלמיד חבר אע"פ שנטל רשות מרב אחד לא סגי עד שיטול רשות מכל רבותיו המובהקים (ג) : וכתב ע"ש שאין התלמיד יכול לסמוך אחרים במקום רבו וכ"כ התוספות בהדיא בפ"ק דסנהדרין שלא היה רבי חייא רשאי ליתן רשות לרב ולרבה בר בר חנה בעירו של רבי שלא ברשותו ובשורש קי"ז כתב שהדעת מכרעת שאין לסומך להשתרר על הנסמך אם לא שהוא רבו אלא שנהגו ומרגלא בפום כל שהנסמך כפוף לסומך אותו ולענ"ד להביא ראיה למנהג מדגרסי' פ"ק דסנהדרין (ה ·) רבה בר רב הונא כי הוה מנצי בהדי ריש גלותא אמר לא מנייכו נקיטנא רשותא אלא מאבא מא"י וכו' ומשמע משם דאפילו למילי אחריני דלא שייכי בדיני מיכף הוה כייף להני דבי ר"ג אי הוה נקיט רשותא מינייהו ומ"מ נראה דיפה כתבת דמאחר שלא קבל הרב הנסמך הסמיכה מיד הרב ההוא הסומך אלא על ידי רבנים אחרים והוא נעשה להם סניף פשיטא דאין לאותו רב להשתרר עליו כלל (וכתב עוד [ג] שורש ק"ע פשיטא דאין זה אלא כפיפות בעלמא אבל לא שיתחייב בכבודו כתלמיד לרב :

ונראה מדברי הרמב"ם דתלמיד חבר אפילו בפניו מות' להורות שהרי כתב בסוף הפרק הנזכר במה דברים אמורים ברבו מובהק שלמד ממנו רוב חכמתו אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו הרי זה תלמיד חבר ואינו חייב בכבודו בכל אלו הדברים אבל עומד מלפניו וקורע עליו

תשובה היא ומוכח ומכ"ש היכא דמשכינו לארכו כגון שיש לו עליו תביעת ממון : וצריך שתדע שהרב בעל המאור כתב בפ' הנחנקים דהא דמסקינן דאף בהכאה אין חייב כאינו עושה מעשה עמך ה"מ בהכאה שאין בה שוה פרוטה למלקות דממלקות פטריה רחמנא דומיא דקללה אבל ממון לא פטריה רחמנא הילכך אם הכהו הכאה שיש בה שוה פרוטה אידי ואידי חייב לשלם עכ"ל : כתב בתשובת הגאונים סימן ש' שאלה אם יכול הבן לתבוע מאביו תשובה לא אשכחן ראיה להפקיע תביעתו של בן שלא להשביע אביו אלא רגילין ב"ד לומר לבן הקנה תביעתך לאחר שלא תבא לידי מקלל אביו וכי הויא לאחר לא אתי הבן לאתויי מילתא ע"כ לשונו :

רמב **כשם** שאדם מצוה כו' הכל מל' הרמב"ם רפ"ה דהת"ת והעיקר בס"פ אלו מציאות : ומ"ש וכל החולק כו' בפרק חלק אמר רב חסדא כל החולק על רבו כחולק על השכינ' שנאמר הוא דתן ואבירם אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצותם על ה' וכו' ופרש"י חולק על ישיבתו · מריבה תגר וקטטה לפטפט נגדו בדברים · מתרעם אומר על רבו שטעה לו מדה כפושה ומדת אכזריות · מהרהר מחשב עליו דברים עכ"ל רש"י ונראה שמפני שהוקשה לרש"י ז"ל חולק על רבו היינו עושה מריבה עם רבו לפיכך פי' דחולק על רבו פי' חולק על ישיבתו ומתיישב כמי שאמר חולק על רבו ולא אמר חולק עם רבו מפני שפירושו כההיא דתניא בפ' תפלת השחר רא"א המתפלל אחורי רבו וכו' החולק על ישיבתו של רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל מיהו לכאורה משמע דהיינו דוקא כשחולק על הוראות שנפסקו בב"ד וישיבתו של רבו דומה למה שעשו דתן ואבירם שחלקו על משה לסתור דבריו אבל אם אינו עושה כן רק קובע לו מדרש אין בזה עון וה' חפץ יגדיל תורה ויאדיר ומפני זה תמה הרמ"ך על הרמב"ם שכתב הקובע לו מדרש הוא בכלל החולק על רבו כמו שכתב בית יוסף משמו דתנן לו שזהו פירושו של החולק על רבו דאינו משמע רק החולק על ישיבתו והוראת דיניו · אכן יראה לפרש דעת הרמב"ם מתוך שכתוב אשר הצו וגו' שפירוש אשר הצו את ישראל על משה שנקהלו כולם וחלקו על משה והיא כמ"ש ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' משמע שעיקר מחלוקתם על ההתנשאות והשררה שהי' לו לו למשה לבדו וכמ"ש בסוף כי תשתרר עלינו גם השתרר שגם הם היו רוצים להחזיק בשררתו מזה אתה למד שמי שלוקח לו שררה וההתנשאות של רבו דהיינו שקובע לו מדרש כמו רבו הוא הנקרא חולק על רבו דכמו שקרח ועדתו היו חולקים על משה ואהרן בכהונה ומלכות שזה היה שררות' כך כל מי שקובע מדרש הוא חולק על שררתו של רבו וכאילו חולק על השכינה ותדע שהרי אפי' לבדוק סכין של שחיטה שאינה הוראה כלל אסור משום כבודו של רבו דאין ראוי לתלמיד ליטול שררה במקום רבו אא"כ נטל ממנו רשות כמו שיתבאר בס"ד · א"כ כ"ש ליטול שררה כזו לקבוע מדרש שלא ברשות רבו והדברים ברורים ופשוטים הם ולא נמצא במחברים שחלקו ע"ז ולפיכך גם רבינו סתם דבריו בזה ולא כתבם בשם הרמב"ם מפני שדבר פשוט הוא גם דברי רש"י ז"ל שפי' החולק על רבו על ישיבתו וכלשון הנאמר בפרק תפלת השחר אפשר וקרוב לפרש כן שמי שקובע לו ישיבה בפני עצמו הרי הוא חולק על ישיבתו ואין להשגיח בתמיהתו של הרמ"ך לעשות מעשה נגד דברי הרמב"ם שוב מצאתי להדיא בתוס' בפרק המגרש (דף ס"ד) וז"ל ור' יוחנן בעצמו לא היה בעל ישיבה בעיד שחזקיה קיים וכו' איתא בפסקי תוס' שם התלמיד אין לו לעשות בעל הישיבה בעוד שרבו קיים והיינו כדברי הרמב"ם גם בעל צידה לדרך כתב כלשון הרמב"ם מאמר א' כלל ד' פ"י וכן במהרי"ק שורש קס"ט (בדף קל"ו ע"א) : ומ"ש ואסור לו לאדם להורות בפני רבו לעולם פי' לעולם איכא איסורא בפניו אפי' נטל רשות : ומ"ש וכל המורה לפניו חייב מיתה פי' בלא נטל רשות איכא מיתה בפניו דומיא דבני אהרן וזהוא

דרכי משה

רמב (א) ויש ללמוד מזו דמי שאביו הוא רבו קורא אותו רבי ולא אבא מורי וכן מוכח ריש פרק הזהב (מ"ד ·) דקרי ר' שמעון לר' אביו ר' וצ"ל דהיינו דוקא אם הוא רבו מובהק אבל ברבו שאינו מובהק או כיבוד אב קודם לכל דבר כמו שיתבאר בסימן זו לכן יקרא בלשון אבא מורי וב"ם לקמן סי' רמ"ו גבי חכם שאומר למתורגמן כך אמר לי אבא מורי כו' : (ב) אבל תלמיד חבר שאינו אסור להורות בפני רבו משום כבודו אלא משום שאסור להורות בלא רשות, כדי שידעו בו שאינו טועה בהוראתו אפי' נטל רשות מרב אחד סגי והרשב"א בתשובה

פרישה

כן דלא שייך לומר שמא יאמרו כו' כדאמרינן בגר ועיין בדרישה :

סי' רמב (א) **כשם** שאדם מצוה כו' כך הוא מצוה בכבוד רבו כו' ר"ל מוזהר ושומר מן הסורה ע"ז ומשום הכי אמר כך הוא מצוה ולא אמר דאסור מכם כ"ש דאין עונשין מן הדין ואח"כ אמר שמוראו הוא יותר גדול : (ב) ורבו יותר מאביו כו' ומורא רבך כמורא שמים א"ל א"כ מאי יותר מאביו הא גם באביו כתב רבינו בי"ש סימן ר"ס דכבודו ומוראו כבכבוד ומורא ה' י"ל דכל השוקה אינו שוה לגמרי אל אשר ניקש לו משא"כ מורא רבך כמורא שמים דדרשוהו חכמים מאת ה' אלקיך תירא לרבות רבו הרי נכתבו שני המוראות במקרא אחד להודיע שהם שוים לגמרי : (ג) להורות בפני רבו לעולם נראה דקאי בפני רבו ר"ל בעודו חי ואפי' שלא בפניו אסור לעולם אפי' רחוק הרבה ממנו והיינו הוראה בקביעות דאינו מותר אלא באקראי וכדמסיק : (ד) אם הוא רחוק מרבו י"ב מיל כו' כנגד מחנה ישראל שהיתה ג' פרסאות וכל דבעי מילתא אזיל לגביה דמשה דכתיב כל מבקש ה' וגומר ואע"ג שהמחנה היתה ג' פרסאות ואתו לגבי דמשה (ר"ל ומשה היה רחוק מן המחנה מיל דכתיב ומשה יקח את האוהל

דרישה

יבאו אנשים ויאמרו איש ואביו כמי שיש לו יחוס ולא עבד שאין לו יחוס ופרש"י ותו' אין יוצאי חלציו קרוין אחיו משא"כ בגר ומשום דכתיב שבו פה עם החמור עם הדומה לחמור אבל גר בגיותו יש לו יחוס שנא' בלאדן בן בלאדן ש"מ דגר בגיותו יש לאביו חייכות אב על בנו ולהכי יש לחוש לשמא יאמרו אבל עבד דדומה לחמור אפי' בעבדותו אין לאביו חייכות לו ואין כאן חשש וק"ל ע"ש :

סי' רמב [א] ורבו יותר מאביו כו' כתב רמ"א בד"מ וז"ל מכאן יש ללמוד דמי שאביו הוא רבו קורא אותו רבי ולא אבא מורי וכן מוכח ריש פרק הזהב דקרי ליה רבי שמעון לרבי אביו רבי כו' וצ"ל דוקא רבו מובהק אבל שאינו מובהק כבוד אביו קודם כמ"ש בס"ס זה ולכן יקראו אבא מורי וכן משמע לקמן סימן רמ"ו גבי חכם שאומר למתורגמן כך אמר לי אבא מורי ע"כ (עכ"ל) : [ב] ואיזהו חולק על רבו כו' אבל מותר לחלוק עליו באיזה פסק או הוראה אם יש לו ראיות והוכחות שהדין עמו רמ"א (והוא מפסקי מהרא"י סימן רל"ח ת"ל אם הראיות נכונות קצת והדעת נוטה מוכח כדברי התלמיד לא יחלוק כן היה דרכו

חדושי הגהות

רמב א לפנינו בגמרא רב אשי : ב פירש"י שהוא שם מקום : ג צ"ל בסימן קס"ט וכן בכל סימן זה בב"ם שנזכר במהרי"ק סימן ק"ע צ"ל קס"ט :

פי'

הלכה בדרך מקרה יכול להשיב אבל לקבוע בעצמו להוראה לישב ולהורות אפילו הוא בסוף העולם אסור לו להורות עד שימות רבו או עד שיתן לו רשות [ג](ה) וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתלמיד גמור תוך י"ב מיל חייב מיתה אם הוא מורה וחוץ לשנים עשר מיל פטור אבל אסור תלמיד חבר תוך שנים עשר מיל פטור אבל אסור וחוץ לשנים עשר מיל מותר · ולא מקרי הוראה אלא כשמורה על מעשה שבא לפניו אבל שאלו לתלמיד הלכה כדברי מי יכול לומר מה שבדעתו כיון שאינו מורה על מעשה שבא לפניו ולא מקרי הוראה אלא בדבר שיש בו חדוש לשואל אבל בהוראה ידועה שהיא פשוטה לכל [ד] כגון נותן טעם לפגם או איסור שנתערב בהיתר לבטלו בס' וביוצא באלו שכשמתירין לו אינו נראה לו דבר חידוש שכבר שמע הוראה זו ופשוטה לכל שרי · (ו) ולאפרושי מאיסורא כגון שרואה לאדם עובר על עבירה מפני שאינו יודע שהוא אסור או מפני רשעו מותר להפרישו ולומר לו שהוא אסור אפילו בפני רבו שבכל מקום שיש בו חילול השם אין חולקים כבוד לרב ואסור לתלמיד (ז) לראות סכין לצורך שחיטה בפני רבו שנראה כנוטל שררה בפניו אבל לצורך עצמו שרוצה לשחוט בו יכול לראותו בפניו אבל שאר כל הוראה אפילו לצרכו אסור להורות בפניו

כתב

והוא תלמיד שהורה לפני ר' אליעזר כדאיתא בפרק הדר (דף ס"ג) דנתחייבו מיתה לפי שהורו תוך ג' פרסאות ולא נטלו רשות דכל תוך ג' פרסאות כבפניו דמיא וכ"כ התוספות בפרק הדר ופ"ק דסנהדרין והא דאמר רבא בפ' הדר שלא בפניו אסור ואינו חייב מיתה מיירי בחוץ לג' פרסאות ולא נטל רשות אלא דקשה מעובדא דתנחום בריה דרב אמי פ"ק דסנהדרין דמוכח' להדיא דחוץ לג' פרסאו' שרי להורות וליכא איסורא כלל ונראה ממ"ש הרמב"ם לשם דמפרש הך עובדא דוקא בהוראה דרך מקרה וכו' והרא"ש בפרק הדר מפרש דהיינו דוקא בתלמיד חבר וכן כתבו התוספות בפ' הדר ודלא כמ"ש התוס' פ"ק דסנהדרין דדחו האי סיעתא דליכא למימר דעובדא דתנחום איירי בתלמיד חבר דהא כיון דחתשה גמרינן משמע דבתלמיד גמור איירי דליתא איהו הא דפי' התוס' לשם דהא דשרי חוץ לג' פרסאות אפי' בתלמיד גמור היינו בנטל רשות אבל תוך ג' פרסאות אפילו נטל רשות אסור הכי הילכתא כדפרישית והא נמי דתלמיד חבר אסור תוך ג' פרסאות היכא דלא נטל רשות הילכתא היא ודלא כהרמב"ם לשם שמתיר אפי' תוך ג' פרסאות עיין בב"י : כתב בתרומת הדשן סימן מ"ב דשתויי יין אף ביינות שלנו שאינן חזקים צריך ליזהר מאוד שלא להורות אלא בדבר דזיל קרי בי רב הוא כגון שרץ טמא צפרדע טהור דם אסור וכה"ג אבל שאר הוראה אפילו נט"ל ובטל בששים אע"ג דמותר להורות בין בפני רבו שתויי יין אסורים בכך דהא לאו זיל קרי בי רב הוא וכ"כ הרמב"ם פ"א מה' ביאת המקדש דאסור להורות בשיכרות אלא בדבר שהצדוקים מודים בו והני ודאי דלצדוקים לא מודו בהו וכו' עכ"ל ונראה דאף ביינות שלנו אפילו שתה יין מזוג אם שתה ביותר מרביעית אסור להורות אא"כ בדלא שתה אלא רביעית מזוג או פחות מרביעית שאינו מזוג וביותר מרביעית אפילו מזוג אפילו דרך מיל ושינה אינו מפיגו אלא ישהא לפי השכרות עד שלא ישאר משכרותו כלום אבל רביעית שאינו מזוג דרך מיל ושינה מפיגו ואין חילוק בין מהלך ברגל ובין רכוב ובשתה בתוך הסעודה אפילו ביותר מרביעית והוא מזוג מותר להורות דיין בתוך הסעודה אינו משכר אם לא בשתה הרבה כגון בי"ט או בסעודה גדולה כגון מילה ונישואין או פורים וכיוצא ביה במקומות ששותין הרבה אסור להורות כל היום עד למחר ואם נתן דעתו כבר על פסק הדבר מותר להורות ואפילו לאחר סעודה גדולה כמו בי"ט ומותר לשכור ללמוד תורה ואם היה חכם קבוע בארצה לא ילמוד שלמודו הוראה היא עיין במ"ש הרמב"ם לשם והרשב"א בתשובה סימן רמ"ז והארכתי לבאר כל זה בתשובה בס"ד ומי שמיצר ואין דעתו מיושבת עליו אל יורה בשעה שהוא מיצר דכתיב בצר אל יורה וכ"כ התוס' ע"פ הירושלמי ומדת חסידות לכל בעל הוראה שיהא נזהר מלהורות בכל הני דפרק הדר כגון ביומא דרתח או בא מן הדרך ברגלו או ביתא דאית ביה שיכרא או הרסנא אבל אין שם איסור אפילו לכתחלה :

אסור

עליו ע"כ משמע דס"ל ז"ל דהא דאמר רבינא לרב אשי אנא תלמיד חבר דמר אנא היינו לומר דכיון דאינו אלא תלמיד חבר מותר לו להורות אפילו בפניו דלא הוזכר איסור הוראה כלל אלא גבי רבו מובהק דוקא (ג) וכ"נ שהוא דעת הרי"ף שהשמיט עובדא דרבינא דא"ל לרב אשי תלמיד חבר דמר אנא משום דסתם רבו שאמרו שאסור להורות לפניו או שלא בפניו היינו רבו מובהק דוקא וממילא משמע דכל שאינו מובהק אפילו בפניו שרי שאם היה סובר כדעת התוס' והרא"ש הוה ליה לכתוב ההוא עובדא לאשמועינן דבתלמיד חבר בפניו מיהא אסור: ומדברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך למדנו פירוש תלמיד חבר ומהרי"ק כתב בשורש ק"ע שיש מי שפירש תלמיד חבר היינו דמתחלה היה תלמיד ואח"כ נתחכם ונעשה חבירו והוא ז"ל כתב דאפילו לא נתחכם כמותו אלא שהוא קרוב להיות כמותו נקרא תלמיד חבר דתלמיד היינו לומר שלא היה חכם כמותו וחבר היינו לומר שהיה קרוב להיות חבירו ע"כ ודברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך אינם לא כדברי זה ולא כדברי זה דאם למד רוב חכמתו ממנו כי נתחכם ונעשה גדול כמוהו מאי הוי אלא כל שלמד ממנו קצת חכמתו ולא רובא הוי תלמיד חבר (ד) ודברי רשב"ם כדברי מהרי"ק דבס"פ מי שמת (קנח :) אהא דקאמר התם הלכה אמרה בן עזאי תלמיד חבר דר"ע הוה כתב פשיטא לן דמתחלה הוי' תלמידו והדא אמרה דלבסוף היה חבירו דקא"ל שבא לחלק עליו את השוין ולא קא"ל שבא רבינו :

ולא מיקרי הוראה אלא כשמורה על מעשה שבא לפניו וכו' כ"כ הרא"ש בפ' הדר וכ"כ בהגהות מיימון פ"ה מהלכות ת"ת שכתב הר"ם בשם ר"י : ולא מיקרי הוראה אלא בדבר שיש בו חידוש לשואל אבל בהוראה ידועה וכו' כ"כ התוספות והרא"ש בפרק הדר והגהות מיימון בשם הר"ש שכתב בשם ר"י וכתבו עוד ההגהות בשם הר"ם שכל הכתוב בספרים מפסקי הגאונים יכול להורות אותו פסק בימי רבו רק לא יורה דבר מלבו ולא יסמוך על ראיותיו לדמות מילתא למילתא מעצמו : וכתבו עוד משמו כמו שאסור להורות בפני החכם ה"נ אסור לחכם להתיר דבר התמוה שנראה לרבי' שהתיר את האסור והביא ראיות לדבר (ה) :

ב"ה וכתב מהרי"ק בשורש ק"ע על ענין להורות בפני רבו אע"ג שכתב מ"ש בסמ"ק בשם מהר"ם דדוקא בימי התנאים והאמוראים וכו' מ"מ אין שאר הפוסקים סוברים כן .

ולאפרושי מאיסורא כגון שרואה לאדם עובר על עבירה וכו' שם תימרא דרבא : ואסור לתלמיד לראות סכין לצורך שחיטה לפני רבו וכו' פשוט שם מעובדא דרבינא סר סכינא בבבל שכתבתי לעיל דמשמע בהדיא דאי הוה רב אשי רבו מובהק לא היה רשאי למיסר סכינא קמיה :

ומ"ש אבל לצורך עצמו שרוצה לשחוט בו יכול לראות בפניו שם אמר רב צורבא מרבנן חזי לנפשיה : ומ"ש אבל שאר כל הוראה אפילו לצרכו אסור להורות בפניו כן כתב הרא"ש שם וז"ל אם בני ביתו של תלמיד הוצרכו להוראה ושאלו לו איכא לספוקי אי שרי מידי דהוה אהא דאמר צורבא מרבנן חזי לנפשיה או דילמא ה"מ בדיקת סכין שאינו אלא לכבודו של חכם וכי האי מחיל ליקריה שלא להטריח צורבא מרבנן לבא אליו אבל דבר איסור והיתר אפי' לעצמו אסור להורות במקום רבו והדעת נוטה לאיסור עכ"ל :

והרי"ף והרמב"ם ז"ל השמיטו הא דאסור למיסר סכינא קמיה רביה משום דהאידנא לא נהגו להראות סכין לחכם שהחכמים מחלו על כבודם בזה וגם רבינו מן הדין הו"ל להשמיטו ולא כתבו אלא כדי לסיים בו אבל שאר כל הוראה אפילו לצרכו אסור לומר דאף על גב דלמיסר סכינא לצרכו מותר שאר כל הוראה אפילו לצרכו אסור · כתב מהרי"ק בשורש ק"ע דהא דמשמע פרק אלו טריפות (מד :) ובפרק כל גגות (לד ·) דאין לחכם להורות במקום חבירו כנגד דעת חבירו דהיינו דוקא בעירו ממש אבל היכא שאינו בעיר ממש אפילו בתוך ג' פרסאות פשיטא שיכול להורות באקראי היכא שהחכם האחר אינו רבו · וכתב עוד שם אשר רצית לדמות לזה כשבאין ב' בעלי דינים לפני רב אחד אכסנאי ויש רב אחד זקן ומופלג מיושב בעיר ורצית ללמוד מכאן דאין הרב האכסנאי יכול לדון ביניהם בלא רשות הרב היושב שם נלע"ד דיש לחלק בין הוראות איסור להוראות ממון דהתם אין הרב היושב שם ממונע לשניהם ולמה ידחה הרב האכסנאי לפני הרב האחר מאחר שאינו רבו ויכוף אותו לדון לפני מי שאינו ממונע להם אבל בהוראות איסור והיתר לא שייך למימר הכי ומש"ה אמר דלאו אורח ארעא לאורויי באתרא דהבריה · וכתב עוד שם וגם לענין ברכת חתנים נלע"ד דאם אבי החתן והכלה חפצים שיברך האכסנאי שאין הרב שבעיר יכול למחות אבל אם מנהג שהרב שבעיר נוטל אי זה דבר מהחתן והכלה ודאי לאו כל כמיניה לרב האכסנאי לאפסוק הויתיה דההוא רב היושב שם בקביעות : גרסינן בפ' הדר (סג ·) רבי אלעזר מהגרוניא ורב אחא בר תחליפא איקלעו לבי רב אחא בריה דרב איקא באתרא דרב אחא בר יעקב בעי רב אחא בריה דרב איקא למיעבד להו עגלא תילתא אייתי סכינא וקא מחוי להו אמר להו רב אחא בר תחליפא לא ליחוש ליה לסבא כלומר לרב אחא בר יעקב אמר ליה רבי אלעזר מהגרוניא והא אמר רבא

צורבא

דרכי משה

בתשובה סימן קי"א לא חילק בין תלמיד מובהק לתלמיד גמור אלא בתוך ג' וחוץ רג' דתוך ג' אסור להורות משום כבודו דרבו מדאורייתא אפי' נטל רשות מרב אחד אסור להורות בפני שאר רבותיו אבל חוץ לג' אם נטל רשות מרב אחד סגי וכן בתשובת בר ששת סימן רע"א דאין חילוק בין תלמיד גמור לתלמיד חבר דאפי' נטל רשות מרב אחד אסור תוך ג' וחוץ רג' שרי : (ג) וכ"מ דעת מהרי"ק שורש קי"ז וכ"פ ריב"ש סימן רע"א אלא דבפניו ממש מיהא אסור דכתיב באפקירותא אבל שלא בפניו אפי' תוך ג' שרי עכ"ל ריב"ש . (ד) וצ"ע מה הקשה הרב על דברי מהרי"ק שכתב ואם למד רוב חכמתו ממנו כי נתחכם ונעשה גדול כמוהו מאי הוי דהא מהרי"ק הביא ראיה לדבריו מריש לקיש ורבי יוחנן דהא ריש לקיש היה תלמיד גמור לרבי יוחנן ורבי יוחנן רבו מובהק היה ואפ"ה היה חולק עליו והורה בפניו בכמה דוכתי הואיל ונתחכם לבסוף ונעשה גדול ודברי ריב"ש בסימן רע"א כדברי מהרי"ק וכתב ריש פרק כל היד משמע דאם תלמיד נתחכם יותר מן הרב אינו חייב כ"כ בכבודו וע"ש דף י"ד ע"ב (ה) כתוב בפסקי מהרא"י סימן רל"ח אם יש לתלמיד רשות לחלוק על רבו באיזה פסק או הוראה אם יש ראיות מספרים נראה אם הראיות ברורות קצת וצורתא דשמעתא מוכח כדברי התלמיד למה לא יחלוק כך היא דרכה

של

דרישה

דרכו של תורה מימי התנאים ע"כ עכ"ה) כל שקבע לו מדרש ויושב ודורש כו וכן איתא בת' פרק המגרש וז"ל התלמיד אין לו להיות בעל ישיבה בעוד שרבו קיים מ"ו : [ג] וא"א הרא"ש כתב בתלמיד גמור כו' ואף ע"פ שנטל רשות מרב אחד לא סגי עד שיטול רשות מכל רבותיו המובהקים כ"כ מהרי"ק וז"ל רמ"א בש"ע סעיף ד' והאי מובהקים (כן פי' הרמב"ם) לא מיירי בשאר רבו מובהקים שרוב חכמתו ממנו דא"כ לא אפשר להיות לו הרבה רבו מובהקים אלא ר"ל תלמיד גמור לאפוקי תלמיד חבר דהיינו שנתגדל בתורה (כן פ' מהרי"ק שורש ק"ע עכ"ה) ונעשה חבר לרבו דהיינו שקרוב היה להיות גדול כרבו ויש חולקין וס"ל דאי קיבל רשות מרב א' מהני להורות חוץ לג' פרסאות וי"א (ב"י בשם הרמב"ם וד"מ מקשה על הב"י מהגמרא ומסיק שהרשב"ם ס"פ מי שמת וריב"ש סימן רמ"ח ס"ל כדברי מהרי"ק עכ"ה) דכל שאינו רבו דהיינו שאין רוב חכמתו ממנו תלמיד חבר הוא והאיכא היא נטילת רשות ואין לתלמיד לסמוך אחרים במקום רבו מהרי"ק שורש ק"ע · אין לאדם להורות עד מ' שנה אם יש גדול ממנו בעיר אף על פי שאינו רבו גמרא בפ"ק דע"ז ועיין בב"י חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר ושקול הדעת אם לא שיש לו קבלה או שטעה בדבר משנה יכול להתיר כו' ע"ש בש"ע [ד] כגון נותן טעם לפגם כו' הרה מורי רבינו שכל פסק שאדם רואה בפירוש בספרי הגאונים יכול להורות בימי רבו אפי' תלמיד גמור (ותימה דהא איתא בערובין פרק הדר ד' ס"ב ע"ב א"ל רב יעקב בר אבא לאביי כגון מגילת תענית דכתיבא ומנחא מהו לאחויי באתרא דרביה א"ל הכי אמר רב יוסף אפי' ביעתא בכותחא בעי מנאי מרב חסדא כל שני דרב הונא ולא אורי ופר[illegible] תענית שלא היה דבר הלכה כתוב בה אלא אפי' אות אחד היה ממגילת תענית ולהכי [illegible] עכ"ל ש"מ אפי' דברי' הכתובים בספר אסור לתלמיד להורות בפני רבו ואפי' תלמיד [illegible] התוס' דרב חסדא תלמיד חבר הו"ל לרב הונא . ואפשר לומר דדוקא בפניו אסור [illegible] לאחויי באתרא אבל שלא בפניו מותר · ועי"ל דהכין דמגילת תענית איירי בדבר שנר[illegible]

לשאול

פרישה

האוהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה וגומר ופרש"י הרחק אלפים אמה מן המחנה א"כ מן קלה מחנה השכינה עד אהלו הוה י"ב מילין) רבותא דמשה שאני רש"י ונ"ל א"כ לא הו"ל למילף מינה כלל וי"ל דמ"מ איכא למימר דאי לא דהוה אסור להורות בפני רבו לא הוי אזלי לגבי משה אלא משום דמתקבלה השכינה משם עמהם במחנה היה מן הדין אסור להו להורות בפניו מש"ה אע"ג דאזל מהן אפ"ה רמ"ק מיל נשארו ביניהם הראשון מפני כבודו לרבותא דמשה · והעיקר דהתורה שכתבה וכל מבקש ה' כו' לא למגס כתבו לנו בתורה אלא כדי לגמר מינה יבהיות שלא קם כמשה בישראל ע"ד ליכא למימר דלא אגמרא לן אלא דוקא באיש כמשה אלא ה"ה כל תלמיד עם רבו מובהק . ועיקר למודה דקרא לא בא שכלמד מהוראות איתה שעה שהיה בו משה חוץ למחנה מחמת י"ב עד ר"מ ניסן כדפי' רש"י שם בפרש' כי תשא אלא ה"ק כיון שנהגו ישראל שלא יתמו כה לפני משה בעודן עמהן במחנה כן נהגו גם אחר שנטה אהלו חוץ למחנה שגם שם כל מבקש ה' הלכו אצלו ומשמע דלרבותא כ"כ דאפי' לשם שהיה חוץ לי"ב מילא היו צריכין לילך הכלו הלכי אצלו ומינה נלמד דתלמיד עם רבו חייב בתוך י"ב מיל תדע דהא כתיב ומשה יקח את האוהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה וקרא לו אוהל מועד היה כל מבקש ה' יצא אל אוהל מועד אשר מחוץ למחנה וסול"ל אשר רחוק מן המחנה אלא ה"ק מן הדין לא היו צריכין לצאת אליו מן המחנה כיון שחוץ למחנה היה חוץ לי"ב מילין אלא מפני כבודו דמשה עשו יתור וילכו לפני' חוץ למחנה וס"מ דעד י"ב מיל שיעור מחנה הוא [illegible] (ה) וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתלמיד גמור תוך שנים עשר מיל כו' [illegible] (ו) ולאפרושי מאיסורא [illegible] (ז) לראות סכין לצורך [illegible]

משה

צורבא מרבנן חזי לנפשיה חזי ואיענש רבי אלעזר מהגרוניא והאמר רבא צורבא מרבנן חזי לנפשיה שאני התם דאתחילו בכבודו ואב"א שאני רב אחא בר יעקב דמופלג ופרש"י דאתחילו בכבודו מאחר שנאמר לו דליחוש לסכנה והתחילו לדבר בכבודו לא היה לו לזלזל בדבר · דמופלג הרבה מאד היה זקן וחכם ע"כ · ואף ע"ג דהאידנא לא נהגינן למיסר סכינא קמיה חכם ומשמע דלית ביה שום מיחוש כלל ומטעם זה השמיטו הפוסקים מעשה זה מ"מ כתבתיו כדי ללמוד ממנו כשאר דברי' כגון תלמיד שאינו מובהק להרמב"ם דשרי להורות אפילו בפניו דהיכא דאתחילו בכבודו או היכא דמופלג מיחשי' ליה : גרסינן בירושלמי פרק כל היד רבי חנינא הוה שרי בצפרין והוון אתאי קמיה עובדין ומפיק מן תרתין זמנין והוון ר' יוחנן ור"ל שריין תמן ולא הוה מצרף לון עמיה אמרין חכים הוא ההוא סבא דפרזלו תריפין חד זמן צרפין עמיה אמרין מה חמא רבי משנת עלן יומא דין אמר לון ייתי עלי אם לא כל מעשה ומעשה שהייתי מורה אם לא שמעתי אותו מרבי להלכה כשערות ראשי ולמעשה ג' פעמים והך עובדא לא אתא קומי רבי אלא תרין זימנין בגין כך צריפת לכון עמי . מכאן יש ללמוד כמה יש ליזהר מלהורות בדבר שאינו ברור לו מאד עד שיצטרף עמו חכמי העיר :

כתב הרמב"ם ולא כל מי שמת רבו מותר לישב ולהורות אא"כ הוא תלמיד שהגיע להוראה וכל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ה"ז שוטה רשע וגס רוח ועליו נאמר (ח) כי רבים חללים הפילה וכל חכם שהגיע להוראה ואינו מורה ה"ז מונע תורה ונותן מכשולות לפני רבים ועליו נאמר (ט) ועצומים כל הרוגיה ואלו התלמידים הקטנים שלא הרבו תורה כראוי ומבקשים להתגדל לפני עם הארץ ובין אנשי עירם וקופצין ויושבין בראש לדון ולהורות בישראל הם המרבים את המחלוקת והם המחריבים את העולם ומכבין נרה של תורה מחבלים כרם ה' צבאות ועליהם אמר שלמה שועלים קטנים מחבלים כרמים (י) אסור לתלמיד לקרוא לרבו בשמו ואפילו שלא בפניו והוא שיהיה השם פלאי שכל השומע יודע שהוא פלוני (יא) ולא יזכיר שמו בפניו (יב) ואפי' לקרות לאחרים ששמם כשם רבו

אסור לתלמיד לקרוא לרבו בשמו והוא שיהיה השם פלאי וכו' כ"כ הרמב"ם פ"ה דה' ת"ת וכבר נתבאר בתחילת סימן ר"מ דהא שאוסר לקרות לאחרים ששמם כשם רבו דהכי משמע ליסנא דברייתא ע"ש · מיהא כא דמשמע מלשונו מדכתיב ולא יזכור שמו בפניו ואפילו לקרות לאחרים וכו' דדוקא בפני רבו הוא דלא יקרא לאחרים ששמם כשם רבו קשה דא"כ מאי האי דכתב אפילו לאחר מותו כיון דלאחר מותו שלא בפניו הוא וי"ל דה"ק הרמב"ם דבחיי רבו בפניו איסורא הוא דאיכא להזכיר שמו בפניו ואפילו לקרות לאחרים בשמם אבל שלא בפניו אע"ג דליכא איסורא מ"מ כבוד הוא לרבו שלא יזכיר את שם אחרים ששמם כשם רבו אלא משנה את שמם אפילו לאחר מותו · אבל לקרות לרבו בשמו אפי' שלא בפניו איסורא הוא דאיכא וה"נ ניחא שבדברי הרמב"ם בהל' ממרים ומביאו רבינו בסימן ר"מ לא הזכיר איסורא אלא שיש ליזהר בכך והוא לפי שכתב בסתם דמשמע אפילו שלא בפניו יש ליזהר אע"ג דליכא איסורא והרב

(ב"ה כתב רבינו ירוחם בנ"ב בשם הרמ"ה מתי סומכים על המתיר כשיש ראיות מן התורה או מד"ס ואין מכוין להראות פנים בתורה שלא כהלכה אבל המראה פנים בתורה שלא כהלכה הרי הוא כמין שבאומות ואצ"ל שאין סומכין עליו עכ"ל : כתוב בהגהות מרדכי פ"ק דיבמות אדם שאסר על עצמו דבר המותר ואחרים יודעים שמחמיר על עצמו פשיטא שסומך עליהם ואינו חושש שמא יאכילוהו · אלא זה ספק לי ראובן שפירש ממאכל לפי שנ"ל שאסור לאכלו ושמעון נוהג בו היתר ונ"ל שראובן טועה בדבר מי יש לחוש לראובן שיאכילנו שמעון ונראה שיכול לסמוך עליו ולא חייש דלמא כפי ר"ה מראבקנא (טו:) דעשו ב"ש כדבריהם ואפ"ה לא נמנעו לישא נשים ב"ה מב"ש דמודעי להו כפרש"י עכ"ל · וכתב ר"י בנ"ג בשם הרמ"ה ובסוף פ"ק דיבמות (שם) אמר אביי דבכלל לא תתגודדו הוי שלא יהיו ב' בתי דינים בעיר אחת אלו מורים כב"ש ואלו מורים כב"ה ורבא אמר דכל כה"ג שרי ולא אסור אלא ב"ד אחד פלגא מורים כב"ש ופלגא מורים כב"ה והרמב"ם בסוף הלכות ע"ז כתב שפסק כאביי ור"י בנתיב ב' פסק כרבא וכתב על זה בשם הרמ"ה דוקא כשמורין מקצתן להיתר ומקצתן לאיסור אבל אם אינם מודים מותר לנהוג אלו כדברי ב"ש ואלו כדברי ב"ה ואפילו אלו בפני אלו : בפרק הערל (עז.) ובפרק ר' יוחנן (ע:) ובפרק נושאין (צ"ח:) אמרינן ת"ח שמורה הלכה ובא אם קודם מעשה אמרה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו וכתבו התוספות בפרק הערל דה"מ כשהוא עצמו נוגע בדבר אבל אם א"צ לאותו דבר הוראה שומעין לו אף שלא אמרה עד שעת מעשה וכתב ר"י בנ"ב בשם הרמ"ה דדוקא בדורות הראשונים דהוו אמרי לה הגמרא על פה אבל עכשיו שאין יכול להורות אם לא שיהיה לו עיקר בגמרא אפילו לאחר מעשה אמרה נאמן · וכתב הרא"ש וי"ל דעכשיו נמי כל מעשה שבא אינו בגמרא אלא שמדמה מלתא למלתא ואיכא למיחש שמדמה דלא דמי ע"כ · ונ"ל שאם הוא פשוט במשנה או בגמרא או בפוסק אחר או בשום גאון או מגדולי האחרונים דאין לחוש לכל זה ונאמן עכ"ל ר"י : **חכם** שאסר אין חבירו רשאי להתיר בפ"ק דע"ז (ז.) ובפ' א"ט (מד.) והאריכו בדבר הר"ן שם ור"י בנ"ב ומהרי"ק שורש קע"ב וכתב עוד ר"י וכל זה מיירי בששניהם שוים שאם האחד גדול מחבירו בחכמה יכול להתיר מה שאסר חבירו אפילו במידי דתלי בסברא והר"ן כתב חלוק זה להלכה אבל לא למעשה : **גרסינן** בירושלמי ספ"ק דמ"ק רבי מנא איתבר עוקא דסולמיה שאל לר' יונה אבוי ושרא ליה ואפילו כן א"ל פוק חמי חד כהנא וסמוך עלי נפק ואשכח רבי בון בר כהנא ושאל ליה שרא ליה כתבתי ג"ז ללמוד שלא יהא אדם גס לבו בהוראה : **וכתב** הרמב"ם ולא כל מי שמת רבו מותר לישב להורות וכו' עד אלא יגדל לגד אחר וכן בשילך עמו הכל פ"ה מהלכות ת"ת : ומ"ש כל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה וכו' וכל חכם שהגיע להוראה ואינו מורה וכו' בספ"ק דע"ז (יט:) א"ר אבא א"ר הונא אמר רב מאי דכתיב כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה . ופי' רש"י הפילה . לשון נפל שלא מלאו ימיו כלומר תלמיד שלא מלאו ימיו רבים חלליו · ועצומים · המתעלמים והמתרישים והמתאפקים הורגין את דורן ועצומים לשון ועוצם עיניו :

ודע דבגמרא אמרינן עלה דהאי מימרא ועד כמה עד מ' שנין והא רבא אורי בשון · פרש"י ועד כמה · הוי ראוי להוראה · עד מ' שנין · משנולד : והא רבא אורי וכל ימיו לא היו אלא מ' שנה : התם בשוין · כשאין בעירו גדול ממנו וכתב הר"ן וש"מ שאין ת"ח רשאי להורות כל זמן שיש בעיר גדול ממנו אם לא הגיע למ' שנה אבל אין בעיר גדול ממנו מורה כרבא דאורי אע"פ שלא הגיע למ' ותמהני מהרמב"ם ז"ל שכתבה לזו בפ' ה' מהלכות ת"ת ולא חילק בין מ' לפחות מכן ובין שיש גדול ממנו וכן יש לתמוה על הרי"ף שלא כתב בהל' והא רבא אורי התם בשוין עכ"ל כלומר שהרי"ף כתב ועד כמה עד מ' שנין והשמיט הא דפריך והא רבא אורי ושני התם בשוין והרמב"ם לא כתב לא זה ולא אותו ועל שניהן תמה · ואפשר שהרי"ף והרמב"ם מפרשים דעד כמה אהגיע להוראה קאי עד כמה רשאי לעכב עצמו מלהורות וקאמר דעד מ' שנה רשאי לעכב ומשם ואילך אינו רשאי ופריך והא רבא אורי קודם מ' שנה ואם איתא שהיה רשאי לעכב עצמו מלהורות הו"ל לנהוג מדת חסידות ולימנוע ידו מלהורות כל זמן שהוא רשאי לעכב ושני בשוין כלומר הא דרשאי לעכב את עצמו מלהורות עד מ' שנין הייני בשוין אבל רבא לא היה בדורו גדול כמותו ולפיכך לא היה רשאי לעכב עצמו מלהורות והרי"ף כתב עד כמה עד מ' שנין לומר דעד אותו זמן הוא רשאי לעכב עצמו מלהורות ויותר מכן לא · ולא חש לכתוב הא דרבא דאורי ואוקימתא ליה בשוין משום דבמדת חסידות הוא דקאמר שראוי לו להתעכב כל זמן שהוא רשאי ובדורות הללו לא שכיח כ"כ מדת חסידות ומטעם זה לא הוצרך ללמדנו שבכל שאין גדול ממנו אפילו לא הגיע למ' שנה אינו רשאי לעכב עצמו מלהורות דבדורות הללו אין צריך להזהיר על כך והרמב"ם לפי שבדורו רבו הקופצין להורות קודם זמן כמו שקרא עליהם תגר לא הוצרך לכתוב עד כמה רשאי לעכב עצמו להורות משהגיע להוראה דהלואי שלא יקדימו להורות קודם שיגיעו להוראה כ"ש שלא יתעכבו מלהורות אחר שיגיעו א"נ משום דבזמן דורו רבו הקופצים להורות קודם זמנן מי שהגיע להוראה אינו רשאי לעכב עצמו כלל מלהורות פן יקדמנו מי שלא הגיע להוראה (ו) :

ומ"ש אסור לתלמיד לקרוא לרבו בשמו בפרק חלק היכי דמי אפיקורוס אמר רב נחמן זה הקורא לרבו בשמו דא"ר יוחנן מפני מה נענש גיחזי מפני שקרא לרבו בשמו שנאמר זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע ופרש"י בשמו שאומר פלוני ואינו אומר מרי רבי פלוני (ז) : **ומ"ש** והוא שיהיה השם פלאי וכו' ואפילו לקרות לאחרים ששמם כשם רבו אסור וכו' בפ"ו מהלכות ממרים כתב הרמב"ם שזו היא סברת עצמו וז"ל היה שם אביו או שם רבו

דרכי משה

של תורה מימי התנאים וכו' : (ו) ובתשובות הרשב"א סימן רמ"ו משמע דאם שתה רביעית יין אל יורה ואינו אסור כל אותו היום רק בי"ט דטרבים באכילה ושתיה ומ"מ אירן נתן דעתו כבר על ההלכה ועל פסק הדבר בין להתיר בין לאיסור מותר להורות ואפי' מיד שאכל ושתה אפי' סעודה גדולה בי"ט וכ"כ מהרי"ק שורש ק"ע דעכשיו בזמן הזה כל דין שהוא מבורר בפוסקים מותר לשתוי להורות אותו דין ובת"ה סימן מ"ב כתב הא דשתוי רביעית יין אל יורה היינו דוקא ביינות שלהן שהיו חזקות אבל ביינות שלנו שאינם חזקות כ"כ אינו אסור להורות כשלא שתה רק רביעית אבל פשיטא דאם שתה הרבה דמשכר דאסור להורות ואף ברביעית צריך ליזהר שלא להורות אף בדבר שהוא פשוט ומותר להורות בפני רבו מ"מ כשהוא שתוי אסור להורות אם לא הוא דזיל קרי בי רב הוא והצדוקים מורים בו וצ"ע בתוספת שאנ"ץ ס"פ היו בודקים (ד' מב.) כתבו דשתויי יין מותר לדון דיני ממונות וצ"ע ע"ש עכ"ל ועיין בח"מ סימן ז' מדין שכור ע"ל סימן רס"ה דאין חכם רשאי להורות באתריה דחכם חבירו וכן אם מותר לנהוג שום שררות ורבנות לפני אותו החכם ושם דין חכם שאסר אם חבירו רשאי להתיר או אם חכם נאמן בהוראותיו : (ז) ויש ללמוד דמותר להזכיר שמו כשמזכיר גם כן מורי ורבי :

וב"ח

פרישה

מעשה שבא לפניו : (ח) כי רבים חללים הפילה פרש"י הפילה לשון נפל שלא מלאו ימיו כלומר תלמיד שלא מלאו ימיו רבים חלליו : (ט) ועצומים המתעלמים והמתרישין והמתאפקים הורגין את דורן ועצומיו ל' עוצם עיניו (ועיין בח"מ סימן י' שמבואר כל זה שם עכ"ס) :

(י) אסור לתלמיד לקרות לרבו כו' פרש"י שאומר פלוני ואינו אומר מורי ורבי פלוני וכ"כ ומ"מ שבכה"ג מותר . (יא) ולא יזכיר שמו בפניו כ"ל אפי' אינו קורהו אלא מדבר דרך שמוצה ממנו עם חבירו : (יב) ואפילו לקרות לאחרים ששמם כו' ר"ל בפניו ומיירי כשאינו שם פלאי דבשם פלאי אפי' שלא בפניו אסור ואפי' לקרות לאחרים בשמו כדמוכח ממ"ש לעיל בסימן ר"ס (ומיהו זה אינו מוכרח וכמ"ש לעיל בסימן ר"ס מדישה ודו"ק) אע"פ שבכאן כתב אסור לתלמיד לקרות לרבו בשמו והוא שיהיה כו' דמשמע דוקא בשם רבו אסור אבל אחרים ששמם כשם רבו מותר ואפי' בשם פלאי ל' שאינו מדוקדק הוא ולכן כתב ב"י שמ"ש בפ"ו מהלכות ממרים והוא מ"ש רבינו לעיל בשמו בסימן ר"ס הוא עיקר ושם ביאר בלא היטב וכתב שהוא סברת עצמו ושם קאי ג"כ על רבו שהרי כלל אביו ורבו יחד ובפ"ה מהלכות ת"ת והוא מ"ש כאן כתבו סתם · ומה שלא תמה רבינו בכאן ע"ז כמו שתמה לעיל בסימן ר"מ דהתם לא תמה אלא על מה שאוסר לקרות לאחרים ששמם כשם רבו או אביו בשם פלאי אפי' שלא בפניו דהתם ע"כ שלא בפניו מיירי דאל"כ יהיו דברי הרמב"ם עצמם סתרי אהדדי דלעיל כתב ששם שאינו פלאי מותר לקרות לאחרים והכא אסר אפי' לאחרים אלא ע"כ צריך לומר דלעיל איירי שלא בפניו וכאן איירי מה שאסר לאחרים בפניו כמו שהוכיח לסייא כן בדבריו אבל כאן אין יכול לתמה ע"ש פלאי אע"פ

שום

דרישה

לשואל כוח דאסור וכמ"ש התוס' שם בביאה ומכר"ס כא לומר בכגון שאין רואה לו דבר מיוחד לשואל ולאשמעינן דאפ"ה אינו מותר אלא ככל שכתוב בספרים וכו' וק"ל עכ"ה) · רק לא יורה דבר מלבו ולא יסמוך על ראותיו ולא ידמה מילתא למילתא מסברת עצמו עכ"ל הג"ה מיימוני פ"ה דת"ת בשם הר"ם עוד כתבו בשמו שאסור לחכם להורות היתר בדבר תמוה שנראה לרבים שהתיר את האיסור והביא ראיה לדבר ע"ש וב"י הביאו · בש"ע סעיף י"ד כתב ענין הסמיכות שנהגו בזמן הזה (וכ"א מריב"ש סימן רע"א ור"ל שאינו כדי שיוכל הנסמך לדון ואם טעה לא ישלם ולא מהני נטילת רשות זו אלא בגולה או הכא מבס ריש גלותא ונטל רשות ממנו עכ"ה) כדי שידעו כל העם שהגיע להוראה ומה שמורה הוא ברשות רבו הסומכו לכן אם כבר מת רבו א"צ לסמיכות וכן בתלמיד חבר כדרך שנתבאר לעיל במקום שא"צ רשות א"צ סמיכות · וי"א דמי שאינו מוסמך (והוא מהרי"ו סימן קי"ט וקכ"ב והר"ל דוד כהן בתשובה סי' כ"ב עכ"ס) לא יורה ונותן גיטין וחליצות אין במעשיו כלום כו' ע"ש . ובסעיף ו' כתב וז"ל (והוא מדברי מהרי"ק שורש קי"ז וק"ע עכ"ה) אם לא קבל הנסמך הסמיכות מיד הרב הסומך אלא ע"י רבני' אחרים והוא נעשה לכם סניף אין למותו הרב הנמצא עליו כלל אם אינו רבו וכתב רמ"א (מהרי"ק שורש ק"ע) אבל אם סמכו לבדו נהגו שהנסמך כפוי קצת לסומכו וכן מי שלומד בישיבה זמן אחד נהגו לומר שהוא תלמיד בעל הישיבה אע"פ שבעל הישיבה שמע חדושים יותר ממנו חש למנהגי' אלו עיקר על מה שיסמכו עכ"ל חוקה נלומר שם בישיבה פשט (הכלכה ע"ד סלמת והיוסר בענין זו נעשה תלמידו וחייב בכבודו עכ"ס) אבל לא שולקים ודרך הפלפול וכמ"ש

נסמך

חדושי הגהה

ד פי' דברי הירושלמי רבי חנינא הוה דר בציפורין והיו באין לפניו שאלות מכמה מעשים ופסק מן תרתין זמנין והוון רבי יוחנן ור"ש בן לקיש וכו' פירוש שאפי' היה נשאל על מעשה אחד ב"פ היה מורה בה הלכה למעשה ולא הוה מצרף לרבי יוחנן ורשב"ל עמו ולא חש שמא יש טעות בהוראתו אמרין חכים הוא וכו' פירוש אותו זקן בקי וחכם גדול הוא שסכיניו חריפין חד זמן ר"ל פעם אחת היה מצרפם עמו אמרין מה חמא וכו' פירוש מה היום מיומים שי' השגיח עלינו יותר משאר ימים אמר להם יבא עלי כך וכך אם לא כל מעשה שהייתי מורה הלכה למעשה אם לא שמעתי אותו מרבי שאמרו הלכה למעשה פעמים רבות כשערות ראשי ולעשות מעשה אמרו ג"פ אבל מעשה זו לא אמרו בפני רבי אלא ב"פ לכן לא סמכתי למעשה עד שצרפתי אתכם עמי : ה עוקא דסולמיה כמין גומא עשוי מעץ שתחתיו הסולם עומדת בחוקה שלא תמוט ושאל לר' יונה אביו והתירו לו : ו פירוש אע"פ שהתיר א"ל צא ושאל עוד לזקן וחכם אחד ואל תסמוך עלי לחודא (כך פי' בעל קרבן העדה) :

לפנינו

והרב ב"י וכס' כ"מ לא שת לבו לזאת ולפיכך נתקשו לו דברי הרמב"ם שנראין דבריו סותרין זה את זה ולא קשיא מידי ובש"ע כתב בסתם דאסור לקרות לרבו בשמו אפילו במותו ואפילו לקרות לאחרים ששמם כשמו אסור אם היה שם פלאי וכו' ומשמע דלא חילק כלל ואפילו לאחרים נמי איכא איסור אפילו שלא בפניו או לאחר מיתה ליתא אלא כדפרישית ודו"ק: וחייב לעמוד מפניו משיראנו רחוק מלא עיניו ה"א פ"ק דקדושין (דף ל"ג): ומ"ש עד שיתכסה ממנו וכו' ה"א פרק הוציאו לו את הכף (דף כ"ג) ועיין במ"ש בסימן רמ"ד:

כתב הרמב"ם תלמיד היושב לפני רבו תמיד אינו רשאי לעמוד וכו'

רבו אסור אלא ישנה שמם (יג) אפי' לאחר מותם ולא יתן שלום לרבו ולא יחזיר לו שלום כדרך שאר העם שנותנים שלום זה לזה אלא שוחה לפניו [ה] (יד) ואומר לו ביראה ובכבוד שלום עליך רבי ואם נתן לו רבו שלום אומר לו שלום עליך מורי ורבי (טו) ולא יחלוץ תפילין לפני רבו ולא יסב לפניו אלא כיושב לפני המלך (טז) ולא יתפלל לפניו ולא לאחריו ולא מצדו ואצ"ל שאסור לילך בצדו וכיצד יעשה (יז) כשמתפלל עם רבו יתרחק לאחריו ולא יהא מכוין כנגד אחוריו אלא יצדד עצמו לצד אחר וכן כשילך עמו היו שנים הולכין עמו (יח) הגדול שבשנים הולך לצד ימינו מאחוריו ומצדד עצמו לצדדין והקטן לצד שמאלו וחוץ לד' אמות הכל מותר [ו] ולא יכנס עמו במרחץ (י) ואם היה צריך לו לשמשו מותר ולא ישב לפניו עד שיאמר לו שב ולא יעמוד עד שיאמר לו עמוד או עד שיטול רשות לעמוד וכשיפטר לפניו (יט) לא יחזור לו לאחוריו אלא נרתע לאחוריו פניו כנגד פני רבו ולא ישב במקומו (כ) ולא יכריע דבריו בפניו ולא יסתור את דבריו [ז] וחייב לעמוד בפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו שלא יראה קומתו ואח"כ ישב ואפי' היה רוכב חשוב כמהלך וצריך לעמוד מפניו כתב הרמב"ם (כא) תלמיד היושב לפני רבו תמיד אינו רשאי לעמוד מלפניו

רבו כשם אחרים משנה את שמו יראה לי שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלאי שאין הכל דשים בו אבל בשמות שקוראין בהם את העם כגון אברהם יצחק ויעקב משה וכיוצא בהם בכל לשון ובכל זמן קורא בהן לאחרים שלא בפניו ואין בכך כלום עכ"ל ואע"פ שנראה לכאורה שיש קצת חילוק בין מ"ש בזה בפ"ה מהלכות ת"ת למ"ש בהלכות ממרים נ"ל שמ"ש בה' ממרים הוא יותר מדוקדק שהם ביאר וכתב שזה סברת עצמו ובהלכות ת"ת כתבו סתם: ומ"ש ולא יתן שלום לרבו ולא יחזיר לו שלום כדרך שאר העם וכו' בפרק תפלת השחר תניא ר"א המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו גורם לשכינ' שתסתלק מישראל · ופי' רש"י שלום לרבו כשאר כל אדם שלום עליך ולא אמר שלום עליך רבי וכך הם דברי הרמב"ם ומפרש דלהחזיר לו שלום ר"ל לו שלום עליך רבי ומורי וה"ר יונה פירש הנותן שלום לרבו ר"ל שמקדים לו שלום ואין לתלמיד להקדים לו שום דיבור מרוב המורא וכן אמרו כלום יש עבד שמקדים שלום לרבו ומה שאמרו בהרבה מקומות כדי שאלת שלום תלמיד לרב אינו ר"ל אלא כדי חזרת שלום תלמיד לרב עכ"ל וגם הגהות מיי' כתבו דהכי איתא בירושלמי נהיגין דלא שיילי זעירא בשלמא דרבא (ח) והרא"ש כתב בירושלמי משמע דתלמיד אינו נותן שלום לרבו מיהו בגמרא דידן אמרינן תוך כדי דיבור כדי שאלת תלמיד לרב עד כאן לשונו: **ומ"ש** ולא יחלוץ תפילין לפני רבו נראה דהיינו מדאמרינן בפרק חלק (דף קא:) מאי ווה הדבר אשר הרים יד במלך שחלץ תפילין לפניו ויורא רב כמורא מלך וכבר הארכתי בזה בטור א"ח סימן ל"ח **ומ"ש** ולא יסב לפניו כו' ז"ל הרמב"ם לא יסב אלא יושב כיושב לפני המלך. ומ"ש ולא יתפלל לפניו ולא לאחריו ולא מצדו וכו' בפרק תפלת השחר (כז.) א"ר יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו ופי' רש"י בצד רבו אצל רבו ומראה כאילו הם שוים אחורי רבו נמי יוהרא הוא והתוס' כתבו שי"מ דלאחורי רבו היינו טעמא מפני שנראה כמשתחוה לרבו · וה"ר יונה כתב נראה בגמרא שהטעם שאסרו להתפלל אחורי רבו מפני ההפסק כי שמא יצטרך רבו לפסוע ג' פסיעות לאחוריו בעוד שהוא מתפלל ולא יוכל להפסיק וכנגד רבו שאסור נראה שהטעם היא מפני שמשוה עצמו לרב וכ"ש אם חוזר אחוריו כנגד רבו שהוא בזיון יותר ואסור מיהו אם מרחיק ארבע אמות נראה שמותר להתפלל אחוריו או כנגדו שזה נראה כרשות אחר בפני עצמו עכ"ל והא דע"י הרחקת ד' אמות שרי כתבו רבינו לקמן בסמוך: כתב בשבולי הלקט סימן מ"ג בשם רבינו האי דהא דאסור להתפלל כנגד רבו לא אמרו אלא ביחיד אבל בצבור אין לו לחלוק כבוד לרבו ומותר להתפלל כנגדו (ט): ומ"ש רבינו וכן כשילך עמו גם מ"ש היו שנים הולכים עמו וכו' ביומא פרק אמר להם הממונה (דף לז.) אמר רב יהודה המהלך לימין רבו הרי זה בור תנן הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו ועוד תניא ג' שהיו מהלכין בדרך הרב באמצע גדול בימינו קטן בשמאלו תרגמה רב שמואל בר פפא קמיה דרב אדא כדי שיתכסה בו רבו והתניא המהלך כנגד רבו ה"ז בור אחורי רבו ה"ז מגסי הרוח דמצדד אצדודי · ופרש"י ה"ז בור · אפילו בדרך ארץ אינו בקי. כדי שיתכסה בו רבו · הא דקתני מימינו לא שילך אצלו אלא מאחוריו ותיהו גדול לימין וקטן לצד שמאל אבל גדול ושניהם אחורי הרב: דמצדד. אצדודי לא אצל ממש ולא אחורי ממש אלא שיתכסה בו רבו מקצת נגד רבו ע"כ לשונו ודברי רבינו אינם מבוארים יפה וצריך לבארם שיסכימו לדברי רש"י: והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות תלמוד תורה ברייתא דשלשה שהיו בדרך וכו' ולא כתב מהי דאיתמר עלה בגמרא ונראה שהטעם מפני שהם דברים פשוטים וכל אדם זהיר בכך מחמת דרך ארץ אבל הא דג' שהיו מהלכין בדרך איצטריכא ליה לאשמועינן שלא ילכו זה אחר זה אלא בשורה אחד · ויותר נראה לומר שסמך על מ"ש בפ"ה ולא יתפלל לפני רבו וכו' ואצ"ל שאסור לו להלך בצדו אלא יתרחק לאחר רבו ולא יהא מכוון כנגד אחוריו ואח"כ יתפלל וס"ל דההיא דלא יתפלל אחורי רבו מדין דרך ארץ נגעו בה ואם כן מינה נשמע למהלך · ומ"ש רבינו וחוץ לד' אמות הכל מותר היא מדאמרינן בפ' תפלת השחר גבי הא דאסור להתפלל לא כנגד רבו ולא אחורי רבו דאסיר לעבור כנגד המתפללין ואותיבנא מר' אמי ורב אסי דחלפי ושני רבי אמי ור' אסי חוץ לד' אמות הוא דחלפי ומשמע דכל חוץ לד' אמות כרשות אחרת דמי ולא שייך לגבי המרוחק ממנו ד' אמות וכך הם דברי ה"ר יונה שכתבתי בסמוך. ומ"ש ולא יכנס עמו למרחץ ואם היה צריך לו לשמשו מותר ברייתא בפ' מקום שנהגו (נא.) והרמב"ם בפ"ה מהלכות ת"ת השמיט הא דאם היה צריך לו מותר משום דמילתא דפשיטא היא וסמך על מ"ש בפרק כ"א מהא"ב: ומ"ש ולא ישב לפניו עד שיאמר לו שב ולא יעמוד עד שיאמר לו עמוד וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ה מה' ת"ת ומ"ש וכשיפטר לפניו לא יחזור לו לאחריו וכו' מימרא ביומא פרק הוציאו לו (נג:): ומ"ש ולא ישב במקומו ולא יכריע דבריו בפניו ולא יסתור דבריו · כן כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות ת"ת ויליף לה מדתניא הכי גבי אביו כמו שנתבאר בסימן ר"מ · וכ"ש לרבו שכבודו חמור מכבוד אביו. ומדכתב בפניו משמע דשלא בפניו מותר בין ברבו בין באביו ומ"ש וחייב לעמוד מפניו וכו' עד ואח"כ ישב בפ"ק דקידושין (לג.):

ומ"ש ואפילו היה רוכב חשוב כמהלך וכו' ג"ז שם בעיא דאיפשיטא · כתב הרשב"א בתשובה כשס"ת בדוכן אינם חייבין לעמוד לפי שהוא במקום אחד והצבור במקום אחר ואין אדם חייב לעמוד בפני רבו שהוא עומד למעלה בביתו והתלמיד למטה ע"ג קרקע · כתוב בשבולי הלקט סימן מ"ג מפני רבו מובהק עומד מלא עיניו עד שיתכסה ממנו כדאית' בפ"ק דקדושין דהוה עביד רבי אלעזר לר"י רביה ואם הוא בב"ה בצבור וקא או רבי לקרות בתורה אינו צריך לעמוד כל זמן שרבו עומד וצריך אדם שיהא אימת רבו עליו וכ"ש במקום גדולים וזקנים כמו כן אם יש להרב שלך רב באותה מדינה ואותו הרב אינו חולק כבוד לרבך גם אתה אינך צריך לעמוד מפני רבך כדאמרינן ל"ק הא דפליג ליה רביה יקרא וכו' ואמרינן בפ"ק דקדושין איבעיא להו בנו והוא רבו צריך לעמוד מפני אביו או לא ת"ש דא"ל שמואל לרב יהודה קום מקמי אביך שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל נמי קאים מקמיה אלא מאי קאמר ליה ה"ק ליה זימנין דאתי מאחוריה קום את מקמיה ולא חיישת ליקרא דידי מהא שמעינן שהבן אינו חייב לעמוד מפני אביו במקום רבו אם הרב אינו חולק כבוד לאביו כדהיה עביד שמואל לרב יחזקאל אבל בהא איכא לספוקי היכא שהרב של רבך לא ידעת אם תוכל להעביר כבוד רבך מפני כבודו עכ"ל:

כתב הרמב"ם תלמיד היושב לפני רבו תמיד אינו רשאי לעמוד מלפניו וכו' בפ"ו מה' ת"ת וטעמו מהא דאיתא בפ"ק דקידושין (ד' לג.) א"ר אבהו אין ת"ח רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית שלא יהא כבודו מרובה מכבוד שמים והכריעו התוס' לפר"ת דדין זה אינו נוהג אלא באותם שדרין בבית הרב דמסתמא עמדו שחרית וערבית אבל בתלמידים אחרים חייבים לעמוד אפילו ק' פעמים ביום שמא יראה אחד ויחשדם ואפילו אותם הדרים בבית הרב נמי

אם

דרכי משה

(ח) וכ"ה בתא"ו נתיב כ' ח"ה כתב הר"ן פ"ק דמועד קטן ע"א ד' שע"ד הא דתלמיד הנפטר מרב ולן בעיר צריך לחזור וליטול ממנו רשות היינו דוקא שנטל רשות לילך באותו היום או יילך למחר ולן עוד לילה אחרת אבל אם נטל רשות לילך למחר לא צריך לחזור וליטול רשות דאדעתא דהכי שיסע למחר נטל רשות עכ"ל. וכתב רוקח סימן של"ה רב היושב בסעודה אומרים ברשות מורי הרב ורבותי כמו שמצינו במסכת דרך ארץ (פ"ה) שאמר פלוסף אחד שלום עליכם חכמי ישראל ולר"ג בראש: (ט) בהג"מ פ"ו דהתם כתב ארא דאם היו מהלכים כו' והא דאמרינן פ"ג שאכלו (מז.) אין מכבדים בדרכים אלא בפתח הראוי למזוזה פי' ר"ת דהתם מיירי שאין שניהם בחבורה אחד אלא כל אחד הולך לעצמו או יכול אדם למהר לעשות צרכיו כמו שירצה אבל כשהולכין יחד מכבדין בכ"מ כו' וכ"ה בתוס' פרק בהמה (נא.) ובפירוש הר"י פ"ג שאכלו דף ל"ז ע"ב ובמרדכי שם וכתב בשם ראב"י דכתב דבמקום סכנה אין מכבדין עכ"ל (י) כתב המרדכי פרק מקום שנהגו ובשם מהר"ם לרחוץ עם אביו חמיו ובעל אמו ובעל אחותו איני יודע היתר וכמה פעמים

דרישה

[illegible]

פרישה

[illegible]

מלפניו (כב) אלא שחרית וערבית שלא יהא כבודו מרובה מכבוד שכינה והם דברי ז רבי אבהו דאמר אין ת"ח רשאי לעמוד לפני רבו אלא שחרית וערבית שלא יהא כבודו מרובה מכבוד שמים וא"א הרא"ש ז"ל כתב (כג) כרב אלפס ולא הביא דברי רבי אבהו וס"ל לרב אלפס דהלכה כר"א שלא נתן קצבה לדבר וגם ר' עקיבא השוה מוראם למורא המקום דדריש את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים (כד) ואם אדם מקבל שכינה כמה פעמים ביום צריך לעמוד באימה ובמורא · כל המלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו ואם הוא במקום שאין מכירין אותו ואין לו תפילין בראשו וחושש שמא יאמרו עליו שהוא עבד אינו נועל לו מנעל ולא חולצו וכל המונע תלמידו מלשמשו מונע ממנו חסד ופורק ממנו יראת שמים וכ' תלמיד שמזלזל מכל דבר מכבוד רבו (כה) גורם לשכינה שתסתלק מישראל [ס] אין חולקין כבוד לתלמיד לפני רבו אא"כ רבו חולק לו כבוד (יב) (כו) ראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו למדתני רבינו כך וכך (כז) ולא יאמר דבר שלא שמע מרבו עד שיזכור שם אומרו וכשימות רבו י"א שקורע כל בגדיו

עד

אם באו פנים חדשות צריכין לעמוד עכ"ל (וא) וכ"כ המרדכי בשם ר"י וכתב עוד בשם ר"ב דה"ק אין ת"ח העוסק בתורה רשאי לעמיד ולבטל תלמודו אלא שחרית וערבית · והרמב"ם נראה שמפרש כדברי התוספ' ולפיכך כתב תלמיד היושב לפני רבו תמיד · ובגמרא מייתי בתר הא דרבי אבהו א"ר אלעזר כל ת"ח שאינו עומד מפני רבו נקרא רשע ואינו מאריך ימים ותלמודו משתכח והרי"ף כתב הא דר"א והשמיט ההיא דרבי אבהו · וכתב הרא"ש שטעמו משום דמשמע ליה דרבי אלעזר פליג עליה וס"ל דהלכתא כר"א וגם ר"ע השוה מורא החכם למורא המקום וכו' : ב"ה וכ"פ הרשב"א בתשובה :

כל המלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו וכולי עד ופורק ממנו יראת שמים בריש פרק אלמנה כזונית (נו .) : ומ"ש וכל תלמיד שמזלזל מכל דבר מכבוד רבו וכו' כן כתב הרמב"ם בפ"ה מהל' תלמוד תורה וטעמא מדגרסינן בפרק תפלת השחר (כז :) תניא ר"א אומר המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו והחולק על ישיבתו של רבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל : אין חולקין כבוד לתלמיד לפני רבו אא"כ רבו חולק לו כבוד מסקנא דגמר' בפרק י"כ (קיט :) וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ"ק דקדושין :

ראה רבו עובר על ד"ת אומר לו למדתני רבינו כך וכך כ"כ הרמב"ם בפ"ה מהלכות ת"ת ונראה שלמד כן מדין אביו שנתבאר בסימן ר"ת כתב הרמב"ם בפ' הנזכר כל זמן שמזכיר שמועה בפניו אומר לו כך למדתני רבינו (יג) :

ולא יאמר דבר שלא שמע מרבו וכו' בפרק תפלת השחר האומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל ופי' הרא"ש דבר שלא שמע מפי רבו ואמרו מפי רבו והרמב"ם כתב בפ"ה מהלכות ת"ת ולא יאמר דבר שלא שמע מפי רבו עד שיזכיר שם אומרו וכן כתב רבינו ונראה שסתם כל מה שהתלמיד אומר שסוברים השומעים שמרבו שמעו ואם לא שמעו מפיו צריך להודיע מפי מי שמעו : **וכשימות** רבו י"א שקורע כל בגדיו עד שמגלה את לבו ואינו מאחה לעולם כן כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות ת"ת ובפ"ט מהלכות אבל וטעמא מדתניא בסוף מועד קטן אלו קרעים שאינם מתאחים הקורע על אביו ועל אמו ועל רבו שלמדו תורה ועל נשיא ועל אב ב"ד ומשמע ליה דכשם שהם שוים לענין איחוי כך הם שוים בשיעור הקריעה דכשם ששיעור קריעה דאביו ואמו עד שיגלה לבו כך באלו השנויים עמהם שיעור קריעה עד שיגלה את לבו · והרמב"ן בספר תורת האדם הקשה עליו מדגרסי' בפרק ואלו מגלחין (כב :) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן על כל המתים כולם מבפנים על אביו ועל אמו קורע מבחוץ אמר רב חסדא וכן לנשיא מיתיבי לא הושוו לאביו ולאמו אלא לאיחוי בלבד מאי לאו אפילו לנשיא לא לבר מנשיא ופרש"י לא הושוו רבו ואב ב"ד ונשיא וכל הנך דתני במתני' לאביו ולאמו אלא לאיחוי ש"מ נשיא בשאר כל חומרי אביו ואמו הרי הוא כשאר כל המתים וכן רבו שלמדו חכמה אינו אלא כשאר כל המתים ואפילו בקריעה מבחוץ ועוד שגילוי הלב דבר מיוחד הוא באביו ובאמו רמז שבטלה ממנו מצות כדאיתא בירוש' והרי אמרו בגמרא בקריעה טפח מאי קרא דכתיב ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם ואין אחוי זה פחותה מטפח והא דוד קורע על נשיא ואב ב"ד ושמועות הרעות וסגי ליה בטפח והרא"ש בפרק אלו מגלחין הסכים לדברי הרמב"ן · וליישב דעת הרמב"ם נ"ל לומר שהוא סובר דעד שיגלה את לבו בכלל אינה מתאחה היא דהא דאינן מתאחין נפקא לן בגמרא מדכתיב באלישע ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע שלשנים אלא מלמד שקרועים ועומדין שלים לעולם ומהתם איכא למשמע דעד שיגלה את לבו קרע דבהכי מינכר שהם קרועים לשנים דאי לא קרע אלא טפח לא הוה מינכר שהם קרועין · לשנים והא דאמר בירושלמי שגילוי הלב באביו ובאמו מפני שבטלה ממנו מצות כיבוד הווא טעמא שייך נמי בנשיא ורבו ואב ב"ד והא דגמרי בגמרא קריעה טפח מויחזק דוד בבגדיו ויקרעם אסמכתא בעלמא ללמד על אחרים ולא על עצמו ותדע דהא אף ע"ג דלא כתיב בקרא דדוד שנים קרעים אמרינן דקורע על נשיא ואב ב"ד ואינו מתאחה משום דגמרינן מאלישע א"כ ה"ה דלענין גילוי הלב נמי ילפינן מיניה כדפרישי' אבל אי קשיא על הרמב"ם הא קשיא לי למה לא כתב דעל הנשיא קורע

מבחוץ

וכו' עד דס"ל דהלכה כר"א שלא נתן קצבה לדבר תימה הלא ר"א לא קאמר אלא כשאינו עוסק בתורה דבעוסק בתורה אינו רשאי לעמוד כל עיקר אפילו שחרית וערבית דכלום תורה עומדת מפני לומדיה כדאיתא להדיא פ"ק דקידושין (סוף דף ל"ג) וא"כ איכא למימר דלא פליג עליה ר' אבהו דמודה דבאינו עוסק ליכא קצבה אלא דבעוסק בתורה אינו רשאי לעמוד מלפניו אלא שחרית וערבית וי"ל דכיון דלא קי"ל כר"א בהא כדלקמן בסימן רמ"ד א"כ אין חלוק בין עוסק לאינו עוסק ותו דעיקר ראייתו מדרבי עקיבא דהשוה מוראם למורא המקום וכו' כנ"ל לדעת האלפסי ע"פ דברי הרא"ש מיהו במרדכי כתב דההיא דרבי אבהו דוקא בעוסק בתורה ומביאו ב"י מיהו נראה ודאי דאף לר' אבהו לא קאמר אלא דאינו חייב לעמוד אבל הרשות בידו לעמוד לפניו כל שעה דכך כתבו התוס' אברייתא דאין בעל אומניות רשאי וכו' כמו שיתבאר לקמן בסימן רמ"ד : אין חולקין כבוד לתלמיד חכם וכו' תלאתי ואפילו אם אין הרב חולק כבוד לתלמידיו אם היא מתכבד במה שאחרים חולקין כבוד לתלמידיו פסק רבינו שמח' שחולקין לו כבוד לתלמיד בתקום רבו דמשום כבודו של כהן גדול חולקין כבוד לסגן עד כאן לשון : עשה דכבוד תורה דאשת חבר שמא אין שייך לאחר מיתה תוספת פרק שבועת העדות ל'ו) אבל בתשובת מהר"ס מ"ן כתב אשת חבר שנשאת לע"ה אין חייבין לכבדה כבראשונה עכ"ל משמע דבעודה אלמנת ת"ח חייבין לכבדה כאילו היה בעלה חי : פסק ר' שמחה אין הרב צריך לעמוד מפני התלמיד אפילו אם הוא חכם גדול מאוד וכו' אמנם חויבא למ"ר שעשה הידור לתלמידיו ואפילו מפני אותן שאין חשובי כולי האי הגה"מ : אסור להורות בפני גדול הדור אע"פ שלא למד ממנו שום דבר תוס' פ' אין עומדין וכ"כ הר"פ דמופלג בחכמה אפי' אינו רבו דינו כרבו מובהק והביאו רבינו בסימן רמ"ד · תלאתי הגה"ה כשמזכירין רבו של אדם בפניו כאילו הוא חבירו א"צ למחות לומר הוא אינו חבירו אלא רבו וראייה מפ"ק דביצה דא"ל לרבי אליעזר כבר נמנו עליך חביריך וכו' מאן חביריך ר"י בן זכאי והוא היה רבו ע"כ הגה"ה ועוד תלאתי יש לי להוכיח כשאחד כותב סתם לאדם גדול או מדבר עמו פעם אחר פעם א"צ לומר לו בכל פעם בלשון מר ואם לפעמים מזכירו בלשון אתה אין בכך כלום ומביאין ראייה מהא דא"ל אביי לרב דימי וכו' עכ"ל ובתלמיד חבר אין מוטל עליו להזכירו בשם מר כשמדבר עמו כדאיתא בפ' תפלת השחר (דף כ"ז) דקמשני תלמודא שאני ר' ירמיה בר אבא דתלמיד חבר דרב היה והיינו דקא"ל ר' ירמיה בר אבא לרב מי בדלת א"ל אין בדילנא ולא אמר מי בדיל מר : ולא יאמר דבר שלא שמע מרבו עד שיזכיר שם אומרו כפ' תפלת השחר (דף כ"ז) האומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל ופי' הרא"ש דבר שלא שמע מפי רבו ואמרו מפי רבו וכן פי' הר"ר יונה ר"ל שלא שמע ממנו ואומר אותו בשמו עכ"ל וקשה דמשמע דאם אמרו סתם שרי והלא עובר על אזהרת חכמים שלא יאמר דבר אלא בשם אומרו ואי לא שמעו משום תכם אלא מדעתו אומרו למה יחשב לו עון אשר חטא באומרו בסתם אבל פי' הרמב"ם ס"ה דת"ת ורבינו אחריו הוא הנכון דמיירי ששמעו מפי אחרים ולא שמעו מרבו ואומר סתם שע"ז הזהירו שיאמר דבר בשם אומרו ואמר כאן שאם עבר על זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל ומשמע דשמועה ששמע מרבו רשאי לאומרה סתם וכדאיתא ס"פ האשה רבה בעובדא דאזיל רבי אליעזר אמר לשמעתתא בי מדרשא ולא אמרה משמיה דרבי יוחנן שמע ר' יוחנן ואיקפד ופייסה דעייל לגבי רבי יעקב בר אידי א"ל כאשר צוה ה' את משה כן צוה משה את יהושע וגו' וכי על כל דבר שאמר יהושע היה א"ל כך א"ל משה אלא יהושע יושב ודורש סתם והכל יודעים שתורתו של משה היא אף ר"א תלמידך יושב ודורש סתם והכל יודעים כי שלך היא מיהו נראה דוקא בידוע שלא למד תלמיד זה לפני רב אחר דומיא דיהושע לפני משה ור"א לפני ר"י אבל אם למד לפני שנים צריך להזכיר שם אומרו : וכשימות רבו י"א שקורע כל בגדיו עד שמגלה את לבו ואינו מאחה לעולם כ"כ הרמב"ם בפ"ה דה' ת"ת ובפ"ט דה' אבל וטעמו מדאיתא פ' אלו מגלחין ריש (דף כו) ת"ר אלו קרעים שאין מתאחין הקורע על אביו ועל אמו ועל רבו שלמדו תורה ועל נשיא ועל אב"ד וכו' אביו ואמו ורבו שלמדו תורה מנ"ל דכתיב ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו אבי זה אביו ואמו רכב ישראל ופרשיו זה רבו שלמדו תורה וכו' ולא מתאחין דכתיב ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע שלשנים אלא מלמד שקרועים ועומדים לשנים לעולם ומשמע ליה להרמב"ם לפי פשוטו דבכלל לשנים קרעים משמע דקרע עד שיגלה את לבו דאם לא קרע אלא טפח ולא היה מגלה את לבו ליכא שנים קרעים אבל הרמב"ן בספר תורת האדם נחלק עליו מדקאמר התם סוף (דף כ"ב) א"ר יוחנן על כל המתים כולן קורע מבפנים ועל אביו ואמו קורע מבחוץ א"ר חסדא וכן לנשיא קורע מבחוץ מיתיבי לא הושוו לאביו ולאמו אלא לאיחוי בלבד מאי

לאו

דרכי משה

פעמים הוריתי לאיסור ואינו נראה לומר דהתם בגינית אבל במרחץ שלנו מותר דמניין לנו לחלק עכ"ל ומהרי"ל כתב סימן ל"ז היכא דהוה הוא במרחץ קודם רבו א"צ לצאת עכ"ל ובחדושי אגודה פרק מקום שנהגו כתב תלמיד אל ירחץ עם רבו אמנם עתה דמכסין הערוה לית לן בה ומותר לרחוץ יחד עכ"ל : (יא) וכ"כ בתג"ם פ"ו בשם סמ"ק וכתב דאין רשאי דקאמר היינו אינו חייב עכ"ל : (יב) כתב בתג"ם פ"ח ור' שמחה פסק דאפי' אין הרב חולק כבוד לתלמיד רק אם הוא מתכבד במה שאחרים חולקין לו כבוד חולקים לו כבוד בפני הרב וכ"כ המרדכי פ"ג דקידושין ע"ד דף תג"ש נ (יג) כתוב בת"ח סימן ט"ג דאפי' באיסור דרבנן אם רואה לרבו שרוצה לעבור ימחה בידו ואפילו בספק איסור ומ"מ בספק איסור דרבנן אין לדקדק כולי האי וכתב בתא"ו נתיב ב' ת"ח דבר שהוא איסור דאורייתא ועושה מעשה להתיר ויש אחד מן התלמידים יודע להקשות מקשה קודם מעשה אבל איסור

דרבנן

פרישה

בבית הרב דמסתמא עמדו מלפניו שחרית וערבית אבל תלמידים אחרים אפי' ק' פעמים ביום שמא ילמוד אמר ומשום עיין בב"י שמביא התוס' : (כב) אלא שחרית וערבית שלא יהא כבודו כו' פי' שמקבל עליו עול מלכות שמים בק"ש שחרית וערבית פי' התוס' אינו רשאי ר"ל אינו מחויב כו' ומ"כ כתב הב"י עקיבא דצריך דהיינו מחויב וכן בסמ"ג. ואמר ר"י דהיינו דוקא בב"ה ובמקום הכנוע אבל במקום שיש גנאי לרב שאין עומדין מפניו כגון שיש פנים חדשות חייב לעמוד עכ"ל (מאותם פ"ק דקדושין רס"ל עכ"ס) : (כג) כרב אלפס ולא הביא כו"ל : (כד) ואם אדם מקבל פני השכינה ר"ל אף דמ"כ כ"א שחרית ופ'ערבית מ"מ כשירצה לקבל פני השכינה טפי צריך לעמוד ולכיות או באימה ומחילה התלמיד היושב לפני רבו תמיד ומקבל פניו ביום אמר הרבה פעמים צריך לעמוד מפניו טפי מב"פ . ונראה דמש"כ כתב לפני וס תלמיד היושב תמי"ד לפני רבו דלרבותא כ"כ דאע"פ דיושב לפניו תמיד אפ"ה סגי בב"פ : (כה) גורם לשכינה שתסתלק מישראל משום דכבודו השוה לכבוד השכינה כדלעיל וק"ל : (כו) ראה רבו עובר על ד"ת אפילו מיסיר דרבנן (אלא שצריך להמתין עד שיעבור · א"ל למדתני רבינו כו' פירוש קודם שיעבור כ"כ במא"ז נתיב ב' ככ"ס) כדלעיל בסימן ר"ס : (כז) ולא יאמר דבר שלא שמע כו' שכל מה שהתלמיד

אומר

דרישה

מפניו משיראנו מרחוק כו' ואם הוא ברשות אחר א"צ לעמוד מפניו וכן בס"ת כשהיא על הבימה אין ליכור שבב"ה צריכין לעמוד דהס"ת ברשות אחר וכן בש"ע סעיף י"ח והוא מתשובת רשב"א : [ס] אין חולקין כבוד לתלמיד לפני רבו כולי ופסק רבינו שמחה אין הרב צריך לעמוד לפני התלמיד אפי' אם הוא ת"ח גדול מאוד כו' אמנם מוכח למורי רבינו שעשה הידור לתלמידיו ואפי' בפני אותן שאינן חשובין כולי האי עכ"ל הגה"ה מיימוני · עוד שם ואפי' אין הרב חולק כבוד לתלמיד (רק אם הוא מתכבד במה שאחרים חולקים לו כבוד אפי' בפני הרב חולקין לו

כבוד

חדושי הגהות

ו לפנינו בגמרא אמורה להאי מימרא רבי איבו א"ר ינאי :

מלשון

עד שמגלה את לבו (כח) ואיני מאחה לעולם והרמב"ן כתב (כט) שאינו קורע אלא טפח ה (ל) ונוהג עליו כל דין אבילות מקצת יום א' וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל ובכל אלו הדברים שצריך לכבד בהם את רבו לא אמרו אלא ברבו מובהק שרוב חכמתו ממנו אם מקרא מקרא אם משנה משנה ואם תלמוד תלמוד אבל אם לא למד רוב חכמתו ממנו ה"ז כתלמיד חבר ואינו חייב לכבדו בכל אלו הדברים אבל עומד מלפניו משיגיע לארבע אמותיו וקורע עליו ואינה מאחה לעולם כמו על רבו מובהק ואפי' לא למד ממנו אלא דבר אחד בין קטן בין גדול כל ת"ח שדעותיו מכוונות אין מדבר בפני מי שגדול הימנו בחכמה אע"פ שלא למד ממנו כלום (לא) הרב המובהק שרצה למחול על כבודו בכל הדברים האלו או באחד

לאו אפילו לנשיא לא לבר מנשיא כלומר נשיא הוא דדמי לאביו ואמו בדין איחוי וכריעה מבחין והשתא תדאמר רב חסדא אקריעה מבחין גרידא וכן לנשיא ס"ת כשאר כל חומרי אביו ואמו הרי היה כשאר כל המתים וכך היא מסקנת הרא"ש · ואיכא לתמוה במ"ש רבינו ונוהג עליו כל דין אבילות מקצת יום אחד אקמי שכתב וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל דמשמע דמדברי הרמב"ן הוא שכתב כך לחלוק אדברי הרמב"ם והא ליתא שהרי דין אבילות מקצת יום א' אינו ענין למחלוקת זה דהרמב"ם והרמב"ן ולכי אומר לי דט"ס הוא בספרי רבינו ונהפך הלשון על ידי המעתיקים וכצ"ל וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל ונוהג עליו כל דין אבלות מקצת יום אחד : ובכל אלו הדברים וכו' פלוגתא דתנאי בברייתא פרק אלו מגלחות (דף כ"ג) ופסק הרא"ש לשם וכן הרמב"ם בפ"ה דה' ת"ת כר' יוחנן ועולא דהלכה כרבי יהודה : ומ"ש אבל אם לא למד רוב חכמתו ממנו ה"ז כתלמיד חבר וכו' כ"כ הרמב"ם לשם ה"ז תלמיד חבר וכתב כן לפי שמפרש הא דאמר עולא כ"פ א"מ ת"ח שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעים זע"ז דהיינו לומר שכ"א הוא נקרא תלמיד חבר לרעהו לפי שהיו לומדין זה מזה וס"ל לרבינו דעומדים זה מפני זה איצטריך לאורויי דכיון שכ"א נקרא בשם תלמיד חבר לרעהו לפיכך חייבים לעמוד זה מפני זה ד' אמות אבל לא מלא עיניו כדין רבו מובהק כדאיתא פ"ק דקידושין דד' אמות לרבו שאינו מובהק דהיינו תלמיד חבר ומלא עיניו לרבו מובהק ואם לא היו לומדין זה מזה כלל לא היו חייבין לעמוד אף משיגיע לד' אמותיו אבל קורעין זע"ז ק' דהי קורעין בלחוד פשיטא וכי גריע מאדם דתניא אדם שמת הכל קרוביו ואפילו לא למד ממנו כלום אלא קרע שאינו מתאחה קאמר דלגבי קריעה החמירו יותר שיהא עליו דין תלמיד גמיר כיון שלמדו זה מזה וכן פי' התוס' וכתב שכן פי' רש"י אבל בפרש"י שלנו לא נמצא כך ואע"ג דהרמב"ן מפרש דלא היו קורעין אלא קרע בעלמא ולא היו עומדים אלא עמידה בעלמא דהיינו ד' אמות והרא"ש הוא חולק ומפרש דגם עומדין היו זה מפני זה כמלא עיניו הנה רבינו תופס עיקר לגבי עמידה כפי' הרמב"ן והרמב"ם ולגבי קריעה תופס עיקר כפי' התוס' והרא"ש והב"י נתקשו לו דברי רבינו בזה ולפי דפרי' ליכא קושיא כ"כ · ואיהו בש"ע פסק לקולא כהרמב"ן והרמב"ם בין בעמידה בין

מבחין דהא ליכא מאן דפליג עליה דרב חסדא דאמר וכן לנשיא ועוד יש לדקדק שכתב בפ"ט מהלכות אבל אבל חכם שמת הכל קורעין עליו עד שמגלים את לבם ומשמע אפילו לא למד ממנו כלום וזו מנין לו וצ"ע · ומ"ש רבינו ונוהג עליו כל דין אבילות מקצת יום א' בפרק ואלו מגלחין כי נח נפשיה דרבי יוחנן יתיב ר' אמי ז' ול' א"ר אבא בריה דרבי חייא בר אבא רבי אמי דעבד לגרמיה הוא דעבד דהכי א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו רבו שלמדו חכמה אינו יושב עליו אלא יום א' וכתב הרמב"ן שמתאבל עליו בחליצת מנעל ושאר דיני אבילות וז"ל הרמב"ם בפ"ט מהלכות אבל כל הקורעים על החכם שמת כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה שוללים ויראה לי שהקורע על חכם מאחה למחר שאפילו רבו שמת אין מתאבל עליו אלא יום א' בלבד או יום מיתה או יום שמועה וכן יראה לי שקורע על הנשיא וכיוצא בו שולל למחר אף ע"פ שאינו מאחה עליהם לעולם והרא"ש כתב שנוהג עליו כל דיני אבילות מקצת יום אחד נראה שהוא תדמהו לשמועה רחוקה שהוא יום אחד ובמקצתו סגי :

ודברי רבינו אינם מסודרים שנראה מדבריו שדין אבילות על רבו יום אחד במחלוקת שנויה וליתא דליכא מאן דפליג שצריך להתאבל עליו יום אחד דהא תלמוד ערוך הוא ובסוף סימן שע"ד כתב רבינו על רבו שלמדו חכמה מתאבל עליו בחליצת סנדל וכל דין אבילות יום אחד וצ"ל שסמך על מ"ש כאן וגם בסימן ש"ת שנוהג אבילות מקצת היום כתב הרמב"ן בתורת האדם מסתברא שאינו קורע בשמועה רחוקה של החכמים אבל על רבו קשה הדבר לומר שלא יקרע לעולם כאביו זה הביאו לחיי העה"ז וזה הביאו לחיי העה"ב ואע"ג דתניא לא השוו רבו לאביו אלא לענין איחוי בלבד לענין דברים השנויים בברייתא איתמר אבל קריעה בשמועה רחוקה לא תניא עכ"ל וכתב עוד נראה מסוגיית ירושלמי שבפרק מי שמתו שמי שרבו מת מוטל לפניו אינו אוכל בשר ואינו שותה יין כמי שמתו מוטל לפניו ויתבאר בסוף סימן שע"ד : ובכל אלו הדברים שצריך לכבד בהם את רבו לא אמרו אלא ברבו מובהק שרוב חכמתו ממנו וכו' בספ"ב דמציעא (לג ·) ת"ר רבו שאמרו רבו שלמדו חכמה ולא רבו שלמדו מקרא ומשנה דר"מ רבי יהודה אומר כל שרוב חכמתו ממנו רבי יוסי אומר אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זהו רבו ופרש"י שלמדו חכמה סברת טעמי המשנה וכו' והוא נקרא תלמוד · משנה כמו שהן שנויות ואין טעמו מפורש בהן · כל שרוב חכמתו אם מקרא אם משנה אם תלמוד ופסק רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה ורב ששת פסק הלכה כרבי יוסי ופסק הרא"ש כר"י וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מהלכות ת"ת וכתב מהרי"ק סימן ק"ע אשר כתבת שעיקר הרבנות תלוי בפלפול אומר אני דלאו כללא דודאי מי שלומד בפני הרב והרב מעמיד התלמיד על פשט ההלכה ע"ד האמת והיושר ודאי בענין זה נעשה תלמידו וחייב בכבודו זה רבו שלמדו חכמה בש"ס אלו מציאות וכדפי' רש"י שם אבל הדברים שעושים היום בתוספת זמן וכל אחד אומר הדרך כולו יהיה אמת או שקר בענין זה אינו ריאה בו שום רבנות (יד) : ומ"ש רבינו אבל אם לא למד רוב חכמתו ממנו ה"ז כתלמיד חבר ואינו חייב לכבדו בכל אלו הדברים דין תלמיד חבר לענין היראה נתבאר בסימן זה : **ומ"ש** אבל עומד מלפניו וכו' וקורע עליו וכו' שם שמואל קרע מאניה על ההוא מרבנן דאסבריה אחד יורד לאמת השחי ואחד פותח כיון אמר עולא תלמידי חכמים שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעים זה על זה ופירוש רש"י קרע מאניה · קרע שאין מתאחה כדין תלמיד על הרב : עומדין זה מפני זה · כדין תלמיד לרב לפי שהיו יושבים תמיד בב"ה יחד ומקשים ומפרקים וכולם לומדים זה מזה וגם הרא"ש כתב עומדים זה מפני זה פירוש כתלא עיניו כדין תלמיד לרב ומקרעין זה על זה פירוש קרע שאינו מתאחה · וגם התוספות פירשו דקורעין קרע שאינו מתאחה כדין תלמיד על רבו וכן כתב עוד הרא"ש בפרק אלו מגלחין וכתבו הר"ן ונמוקי יוסף אע"ג דרבו שאינו מובהק כד' אמות סגי עשו תלמידי חכמים שבבבל כרבו מובהק לחומרא דכל יומא גמיר חד מחבריה וכן קורעין זה על זה קרע שאינו מתאחה כדין תלמיד על רבו דאי קורעין בלחוד פשיט' וכי גריע מאדם דתניא (שבת קה ·) אדם שמת הכל קרוביו אבל הרמב"ן כתב בספר תורת האדם דעומדים זה מפני זה ד' אמות קאמר בלחוד וכן מקרעין זה לקרע בעלמא איצטריך וכ"ת פשיטא דלא גריע מאדם דעלמא דעומדין מפניו וקורעין עליו ל"ק שאין ת"ח עומד וקורע אלא מפני שגדול ממנו או שוה לו אבל קטן ממנו לא דהו"ל כזקן ואינו לפי כבודו אבל אם הוא רבו אע"פ שאינו מובהק עומד מפניו וקורע אע"פ שהוא קטן ממנו עכ"ל נמוקי יוסף וכתב הר"ן בפ"ק דקידושין דהא דאמר עולא ת"ח שבבבל עומדים זה מפני זה וכו' אפילו גדול על קטן חייב כיון שהוא רבו וכך הם דברי הרמב"ן שכתבתי בסמוך והרמב"ם כתב בפ"ה מהלכות ת"ת וז"ל בד"א ברבו מובהק · שלמד ממנו רוב חכמתו אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו הרי זה תלמיד חבר ואינו חייב בכבודו בכל אלו הדברים אבל עומד מלפניו וקורע עליו כשם שהוא קורע על כל המתים שהוא מתאבל עליהם אפי' לא למד ממנו אלא דבר א' בין קטן בין גדול עומד מלפניו וקורע עליו עכ"ל נראה מדבריו שאינו עומד מלפניו אלא ד' אמות בלבד ואינו קורע עליו אלא קרע בעלמא וכדברי הרמב"ן ז"ל אלא שבפ"ט מהלכות אבל כתב חכם שמת הכל קורעין עליו עד שמגלין את לבם ובהא אחת שלענין קימה תניא בפ"ק דקידושין (לג ·) איזו היא קימה שיש בה הידור הוי אומר זה ד' אמות אמר אביי לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק מלא עיניו ולדעת רש"י והרא"ש והר"ן ז"ל ת"ח שבבבל דין רבו מובהק יש להם ועמידה וקריעה ולדעת הרמב"ן דין רבו שאינו מובהק יש להם וכן נראה דעת הרמב"ם שסתם דבריו ולא כתב דין ת"ח שבבבל משמע דאין להם אלא דין רבו שאינו מובהק : ומתוך מ"ש תבין שדברי רבינו אינם מכוונים כלל שלא חילק בין ת"ח שבבבל לרבו שאינו מובהק וזה כדברי הרמב"ם והרמב"ן ז"ל ולענין הקריעה כתב שאפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד בין קטן ובין גדול אינו מתאחה לעולם ואי ברבו שאינו מובהק הא דלא כמאן דהא ודאי משמע דלכ"ע ברבו שאינו מובהק קרע שלו מתאחה הוא ואי בת"ח שבבבל וכדברי רש"י והרא"ש והר"ן ז"ל קשה שלא הוזכרו ת"ח שבבבל בדבריו כלל ועוד דא"כ הו"ל לכתוב דעומד מלפניו מלא עיניו כמו שהכל סוברים ואף על פי שמהרי"ק כתב בשורש ק"ע דלרבו שאינו מובהק נמי אין הקרע מתאחה כבר מבואר בדבריו דהיינו לדברי ר"ח ורא"ה שפוסקים כרבי יוסי אבל לדברי הפוסקים כר' יהודה מתאחה הוא : **כל** ת"ח שדעותיו מכוונות אין מדבר בפני מי שגדול הימנו בחכמה וכו' משנה פ"ה דמסכת אבות : **הרב המובהק שרצה למחול על כבודו בכל הדברים האלו** וכו' פלוגתא דאמוראי בפ"ק דקידושין (לב ·) וכתבו הרי"ף והרא"ש וסוגיין כרב יוסף דאמר הרב

שמחל

דרכי משה

דרבנן עושה מעשה ואח"כ מקשין כך פשוט בעירובין פרק הדר (כז ·) (יד) כתב מהרא"י בפסקיו (סימן רל"ז) וז"ל מ"ש מאיזה טעם רגילין העולם לומר זה רבו של זה בשביל שלמד ממנו זמן אחד תוספת או פירוש ואפשר שמע כן התלמיד יותר חדושים מפיו ששמע הוא ממנו אין לדקדק כ"כ אחר זה המנהג כי מנהג אבותינו תורה היא וקצת ראיה יש דהביא מתוספת דברכות ואין לי פנאי להאריך עכ"ל וע"ל ריש הסימן שכתבתי מה נקרא תלמיד חבר כתב ריב"ש בתשובה סימן רע"א דין הסמיכה שנהגו בזה"ז אינו כדי שיוכל הנסמך לדון ואם טעה לא ישלם דלא מהני נטילת רשות זה אלא מריש גלותא או הבא מכחו ונטל רשות ממנו ואף אם נאמר שריש גלותא נתן רשות לאחרים ואחרים לאחרים זה אינו מהני הואיל ובזה"ז בטל ריש גלותא גם באי כאן בטילים כדאיתא בפרק כל הגט (כט :) כולהו מבה בעל קאתי איתא רבעל כו' וי"ל דסמיכה זו היא שתלמיד הגיע להוראה ומינא מותר להורות חוץ לג' פרסאות ואף חייב להורות אלא שגזרו שהתלמיד אסור להורות אא"כ נוטל רשות מרבו אי רבו נתן לו רשות לקבוע ישיבה בב"מ ולדרוש ולהורות לכל הבא לשאול וזהו כשקורין לו הרב ה"ז מעתה כאילו אינו תלמיד אבל ראוי ללמוד לאחרים בב"מ ולהקרא רב דאם לא כדרך זה איני רואה שום טעם לסמיכה זו מ"מ נראה דכל שלא בחיי רבו א"צ ליטול רשות משום רב דגזירות רבו לא הוי אלא בעוד רבו קיים אבל לאחר מותו לא דלא גזרו אלא כמעשה שהיה בפ"ק דסנהדרין (דף ה'.) ולכן אם מת רבו מובהק א"צ שום נטילת רשות ותלמיד חבר א"צ רשות דלא אמרו אלא ברבו מובהק ולכן נפלאתי הפלא ופלא על רב אחד ר"מ הלוי שגזר שכל מי שלא נטל רשות מר' ישעיה שגיטיו וחליצותיו בטלים ואם הם נעשים כהוגן וכתיקון חז"ל והם כשרים מן הדין למה יהיו פסולין ומה צריך נטילת רשות משום רב בכתיבת הגט ונתינתן וכן בחליצה ואי משום שאמרו ז"ל (קדושין ו') כל מי שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין לא יהא לו עסק עמהם פי' שלא להיות דיין בדבר שמא יתיר ערוה אבל גט שכתב כתקנו למה יפסל וסתם ספרי דדייני מגמר גמירי (גיטין ב ·) ויש להם תיקוני הגט בכל הלכותיו כמו שתיקנו המחברים ז"ל עכ"ל אמנם בתשובת הרד"ך סימן י"ב כתב דנהגו האידנא בסמיכה כדי שיודע

מזה

פרישה

[illegible]

חדושי הגהות

ח מלשון זה משמע דגם באבילות מקצת יום אחד פליגי הרמב"ם והרמב"ן בדקא מסיים עלה וכ"ה מסקנת הרא"ש והא ליתא שהרי דין אבילות מקצת יום אחד אינו ענין למחלוקת זה לכן נ"ל דט"ס הוא בספרי רבינו וכצ"ל וכ"ה מסקנת א"א הרא"ש ז"ל ונוהג עליו כל דין אבילות מקצת יום אחד (ב"ח) .

מאי

באחד מהם לכל תלמידיו או לאחד מהם הרשות בידו (טו) ואע"פ שמחל הרב [ט] מצוה על התלמיד להדרו: כשם שהתלמידים חייבים בכבוד הרב כך הרב צריך לכבד תלמידיו ולקרבן שכך אמרו חכמים יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וצריך אדם ליזהר בתלמידיו ולאוהבן שהם הבנים המהנים בעוה"ז ובעוה"ב התלמידים מוסיפין חכמת הרב ומרחיבין את לבו אמרו חכמים הרבה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולם שכשם שעץ קטן מדליק הגדול כך תלמיד קטן מחדד הרב בשאלותיו עד שיוצא ממנו חכמה מפוארה: אבדת אביו ואבדת רבו המובהק לפניו להשיב (לב) משיב של רבו (טז) קודם של אביו היו שניהם נושאים משאוי מניח של רבו ואח"כ מניח של אביו היו שניהם שבוים פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו (לג) ואם היה אביו חכם פודה את אביו תחלה (לד) וכתב הרמב"ם וכן אם היה אביו חכם (לה) אף ע"פ שאינו שקול כנגד רבו משיב אבדתו ואח"כ אבדת רבו וא"א הרא"ש ז"ל כתב (לו) דלענין לפדותו ולפרק משאו אביו אם היא חכם קודם אפי' אינו שקול כרבו אבל לענין השבת אבדתו אינו קודם אא"כ הוא שקול כרבו (לז) אבדתו קודמת לשל אביו או של רבו:

רמג [א] תלמידי חכמים אין יוצאין בעצמן עם שאר העם לעשות בבנין וחפירות של המדינה וכיוצא בהם כדי שלא יתבזו בפני עם הארץ בד"א כשכל אחד יוצא בעצמו אבל אם אין יוצאין בעצמן אלא שוכרים אחרים במקומן או גובין ממון מבני העיר לעשותו אם הוא דבר שצריך לחיי האדם כגון בארות המים וכיוצא בהם חייבים לתת חלקם אבל דבר שצורך לשמירת העיר כגון חומות העיר ומגדלותיה ושכר השומרים אין חייבים לתת בהם כלום שאין צריכים שמירה שתורתן שמירתן

ולכן

שמחלן על כבודו כבודו מחול וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מה' ת"ת: ומ"ש ואע"פ שמחל הרב מצוה על התלמיד להדרו ג"ז שם: **כשם** שהתלמידים חייבים בכבוד הרב כך הרב צריך לכבד תלמידיו ולקרבן וכו' עד חכמה מפוארה הכל דברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות תלמוד תורה ומ"ש שכך אמרו חכמים יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך בפ"ד דמסכת אבות: ומ"ש אמרו חכמים הרבה למדתי מרבותי וכו' מימרא דרב חנינא פ"ק דתעניות (ז'): אבידת אביו ואבידת רבו המובהק לפניו להשיב וכו' משנה סוף פרק ב' דבבא מציעא (לג·) אבדת אביו ואבדת רבו אבדת רבו קודמת אם היה אביו שקול כנגד רבו אבדת אביו קודמת היה אביו ורבו נושאים משאוי מניח של רבו ואחר כך מניח של אבא היה אביו ורבו עומדים בבית השבי פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו ואם היה אביו תלמיד חכם פודה את אביו ואחר כך פודה את רבו. וכתב הרא"ש ונראה דלענין פדיון נפשות לא בעי' שקולים כמו לענין השבה עכ"ל· וכן משמע ודאי לישנא דמתני' דבהאי נקט אם היה אביו שקול כנגד רבו ובהאי נקט אם היה אביו ת"ח וטעמא דמילתא משום דבפדיון שהם בסכנת הגוף כיון שאביו ת"ח אף ע"פ שאינו שקול כרבו חייב להציל נפשו מני שחת קודם כל אדם אבל אבידתו שאינו אלא הפסד ממון אם אינו שקול כרבו אם יעבור על דעת אביו מעט אין רע ובהיות נושאין משאוי משמע ליה דאפי' אם אביו שקול כרבו רבו קודם דכיון דאין שם סכנת גוף ולא הפסד ממון אלא להניח לו מעלנו הו"ל בכבוד לחוד וחייב בכבוד רבו יותר מכבוד אביו אלא דמלתכן בסוף מסכת כריתות [כח·] אם זכה הבן לפני הרב הרב קודם את האב בכ"מ שהוא ואביו חייבים בכבוד רבו לא משמע הכי וכיון דמהאי טעמא הוא דכבוד רבו קודם לשל אביו כשאביו הוא שקול כרבו כיון שאין אביו חייב בכבוד הרב אין לו להקדים כבוד רבו על כבוד אביו והדבר צל"ע· ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם ז"ל הוא בפ"ה מהלכות ת"ת וכודאי דבריו תמוהין דהא במתניתין קתני בהדיא ואם היה אביו שקול כנגד רבו אבדת אביו קודמת משמע בהדיא דאם אינו שקול אבדת רבו קודמת ועוד שהוא בעצמו כתב בפי"ב מהלכות גזילה ואבידה פגע באבידת רבו עם אבידת אביו אם היה אביו שקול כנגד רבו של אביו קודמת ואם לאו של רבו קודמת והוא שיהיה רבו מובהק שרוב חכמתו של תורה למד ממנו ע"כ· וכבר כתבו הגהת מיימון שכדבריו בהלכות גזלה ואבידה עיקר שהוא מסכים להלכה ומ"ש בהלכות ת"ת ט"ס הוא וחכם אחד מבני בניו של הרמב"ם כתב ליישב סתירת דבריו שמ"ש בהל' ת"ת מיירי ברבו שאינו מובהק ולא משמע לי כן מדברי הרמב"ם שם שהרי בסוף אותו פר' כתב בד"א ברבו מובהק שלמד ממנו רוב חכמתו אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו ה"ז תלמיד חבר וכו' משמע בהדיא דעד השתא ברבו מובהק איירי ועוד שלא מצינו לא במשנה ולא בגמרא שיהא לרבו שאינו מובהק שום קדימה על אביו דהא במתניתין סתם רבו אמרו והיינו ודאי רבו מובהק דאילו רבו שאינו מובהק אינו נקרא בשם רבו סתם ועוד דמותיב בגמ' לר' יוחנן דפסק כרב יהודה מדתנן רבו שלמדו חכמה ושני מהו חכמה רוב חכמה ועוד דהא על הך מתני' מייתי תלמודא ת"ר רבו שאמרו רבו שלמדו חכמה וכו' והיינו ודאי רבו מובהק ותו גרסינן התם אמר עולא ת"ח שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעין זה על זה ולענין אבידה במקום אביו אינם חוזרים אלא לרבו מובהק ומשמע דלאביו אע"פ שאינו חכם קודם בכל דבר לרבו שאינו מובהק וכ"פ הרמב"ם בפי' המשנה דההיא מתניתין ברבו מובהק דוקא היא וכבר היה אפשר ליישב סתירת דברי הרמב"ם ולדקדק דבהל' ת"ת כתב ראה אבידת אביו ואבידת רבו ובהל' גזלה ואבידה כתב פגע באבידת רבו עם אבידת אביו כלומר דבהלכות תלמוד תורה מיירי שראה אבידת אביו קודם ואח"כ ראה אבידת רבו שכיון שתחלה ראה אבידת אביו אע"פ שלא הספיק להגיע לה עד שראה אבידת רבו ומפני כך הוא מחוייב להקדים אבידת רבו מ"מ לענין זה מהני מה שראה אבידת אביו תחלה שאם היה אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כנגד רבו אבידת אביו קודמת כיון שראה אותה תחלה ובהלכות גזלה ואבידה מיירי שפגע בשתי האבידות כאחד ומפני כך אף ע"פ שאביו ת"ח אם אינו שקול כנגד רבו אבדת רבו קודמת אלא שלא נמצא לחילוק זה עיקר בגמרא הילכך נראה כדברי הגהות שט"ס יש בהלכות ת"ת ודבריו בהלכות גזלה ואבידה עיקר:

אבידתו קודמת לשל אביו או של רבו משנה סוף פ"ב דמציעא (שם)· חכם שאינו רבו כיצד הוא חייב בכבודו כתב רבינו בסימן רמ"ד: מנהג הרב עם תלמידיו ותלמידיו עמו כתב רבינו בסימן רמ"ו· תשלום דיני כבוד הרב ודיני הוראת ת"ח וכיצד צריך ת"ח להתנהג כתב רבינו ורמזתים בכ"ב:

בפ"ק דנדרים (דף ח:) גבי עובדא דרבינא הוה ליה נידרא לדביתהו אתא לקמיה דרב אשי אסיקנא שמע מינה לא שריא למשרי נדרא באתרא דרביה וכתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות שבועות דה"ה במקום שיש גדול ממנו ומהאי עובדא איכא למישמע הכי דהא רבינא תלמיד חבר דרב אשי הוה כדאיתא בפ' הדר (דף סג·) ואפ"ה לא שרא איהו נדרא לדביתהו אלא אתא קמיה דרב אשי וגרסינן תו התם ושמע מינה אפילו באתרא דרביה ופירש הרא"ש דקי"ל בפרק הדר דתלמיד מנדה בפני הרב במקום שיש חילול השם וקאמר הכא דאפילו באתרא דרביה שרי שמתא דלא מאחרינן גביה עד דאזיל קמיה רביה· כתב הר"ר שמעון בר צמח בתשובותיו סימן קכ"ב שכשמזכיר רבו תוך י"ב חדש צריך לומר הריני כפרת משכבו ויש ללמוד כן מק"ו מאביו ושכן ראה למקצת חכמים כשמזכירים רבם בספריהם אומרים כך כתב מורי רבי פלוני הכ"מ: גרסינן בפרק בתרא דעירובין (סג·) אמר ר"ל כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה שנאמר כל משנאי וכו' אל תיקרי משנאי אלא משניאי והא מינם אטום כיח ורק קאמרינן ופי' רש"י שרקק אותו בפני רבו והו"ל להסתלק משם או להבליע בכסותו כתוב בתרומת הדשן סימן מ"ג דתלמיד הרואה את רבו שרוצה לאכול דבר איסור מדרבנן נראה מב' מקומות בתלמוד שאין צריך למחות בידו ודחה הראיות וכתב בסוף דבריו מ"מ אחר שלא ראיה בשני מקומות אף על פי דדחו להו לא שייך לדקדק כולי האי כתב בסוף ספר א"ח אדם מריב עם חבירו ואמר לו איני מקבל ממך אם היית כמשה מלקין אותו משום בזיון עד כאן לשונו וכ"ל דמשום הכי אמרו בגמרא (חולין קכד) אילו אמר יהושע בן נון מפומיה לא צייתנא ליה ולא אמרו אילו אמרה משה: (ב"ה) בפ"ק דמ"ק (ט:) אמרינן דתלמיד הנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך לפטור ממנו פעם שנייה:

רמג תלמידי חכמים אין יוצאין בעצמם עם שאר העם לעשות בבנין וחפירות של מדינה וכו' בפ"ק דב"ב (ח·) אמר רב יהודה הכל לאגלי גפא ואפילו מיתמי אבל רבנן לא צריכי נטירותא הכל לכריא פתיא אפילו מרבנן ולא אמרן אלא דלא נפקי בכלוזא אבל נפקי בכלוזא רבנן לאו בני מיפק בכלוזא נינהו (ושם ז:) רב יהודה נשיאה רמא דשורא ארבנן אמר ליה ר"ל רבנן לא צריכי נטירותא · ופרש"י לאגלא גפא לשערי חומת העיר להגיע בהם דלתות: לכריא פתיא חפירת בור לשתות מים · אפילו רבנן · שהכל צריכים למים · דלא נפקי בכלוזא · שאין הם עצמן יוצאין בהכרזה לחפור אלא שוכרים פועלים

בין בקריעה: אבדת אביו וכו' ה"א במשנה ס"פ א"מ כדברי הרא"ש וכ"כ גם הרמב"ם בפי"ב מה' גזילה ואבדה וכן כתב הסמ"ג עשה ע"ד· ומ"ש רבינו ע"ש הרמב"ם דלגבי אבדה אם היה אביו חכם אע"פ שאינו שקול כנגד רבו אביו קודם לרבו כ"כ פ"ה דה' ת"ת והוא סותר דברי עצמו וגם סותר המשנה ומסקנת ב"י שט"ס הוא בה' ת"ת ושכ"כ בהגהת מיימוני רפ"ה דת"ת:

רמג ת"ח אין יוצאין בעצמן וכו' מימרא דרב יהודה פ"ק דב"ב (דף ח') רבנן לאו בני מיפק בכלוזא נינהו פי' לצאת הם בעצמם לחפור ולבנות עם המון עם כלוזא פי' המון עם ור"ל שהמון העם הם לבדם מחויבים לחפור ולבנות כל מה שצריך ות"ח פטורין מלשכור אחרים במקומן דכיון דהמון עם אינן שוכרין אלא חופרין ובונין בעצמן אין חוב זה מוטל על ת"ח ואע"פ שחפירה זו ובנין זה הוא צורך חיי האדם כגון בארות המים וז"ש אח"כ אבל אם אין יוצאין בעצמן אלא שוכרים אחרים וכו' אם הוא דבר שצריך לחיי האדם חייבין לתת חלקם דאלת"ה דברישא היכא דיוצאין בעצמן פטורין מלשכור אפילו הוא צריך לחיי האדם וכן כתב ב"י בשם התוספות ומביאו ב"י: ומ"ש אבל דבר שצורך לשמירת העיר כגון חומות העיר וכו' שם

דרכי משה

מזה שראוי להורות ולא יורה כל אחד מן התלמידים לכן נהגו בסמיכת שמעתה לכל מי שאינו סומך לא הגיע להורות ואין לסמוך עליו אא"כ ידוע דגברא רבא הוא ומצד ענותנות אינו מבקש גדולה או מטעמים אחרים ולבי נוקפי שכל גיטין שנעשו בזמנינו שלא ע"פ מומחה לרבים דהיינו שלא נודע ע"פ חכמים דגברא רבא הוא שראוי לחוש בהם עוד נהג בסמיכה כי תלמיד אסור להורות בפני רבו אא"כ נטל רשות ובמה יודע שיש לו רשות כי נקראו לו מהור"ר עכ"ל וכל זה לא כבעל נחלת אבות שכתב פרק שנו חכמים שלא ידע טעם לסמיכות בזה"ז ומהרי"ו כתב בתשובה סימן פ"ה וקכ"ח דאם לא נטל רשות ונתן גיטין אפי' בדיעבד לא הוי גט ולא אמרינן בזו סתם סופרים מגמר גמירי כו' ולכ"ע אם ידוע וניכר שהוא גמור אלא שלא נטל רשות גיטיו כשירים כתב הרמב"ם בה' סנהדרין פ"ד יש לב"ד לסמוך לדברים יחידים והוא שיהיה ראוי לכל הדברים כיצד חכם מופלא שראוי להורות לכל התורה יש לב"ד לסמוך אותו למקצת דברים כגון לדון ד"מ ולא להורות איסור והיתר כו' ונראה שזה דוקא בימיהם שנהוג דין סמיכה אבל סמיכה של זמן הזה אינו כלום אלא נטילת רשות בעלמא ולמי שראוי ראוי: (טו) וכתב בפסקי מהרא"י סימן קנ"ז דאף אם מוחל מ"מ אסור לבזותו: (טז) ובספר חסידים כתב דהא דרבו קודם דהיינו ג"כ אם למד עמו בחנם אבל אם אביו שכר לו רב אביו קודם לכל דבר:

כתבו

פרישה

במלך שאם אין כבוד ומורא במלך אין כאן מלכות והתורה אמרה שום תשים עליך מלך וק"ל: (לב) משיב של רבו קודם לשל אביו ז"ל רמ"א י"א (מספר חסידים) הא דרבו קודם לאביו היינו שלומד עמו בחנם אבל אם אביו שוכר לו רבי ומלמדו אביו קודם לכל דבר וכ"ל עיקר עכ"ל: (לג) ואם היה אביו חכם פודה את אביו תחילה וה"ה באבידה ופירוק וכן הוא במשנה בהדיא אלא במאי דסליק מיניה נקט: (לד) כתב הרמב"ם אם היה כו' כל"ל (לאפוקי מה"א שכתוב וכ"כ הרמב"ם עכ"ל): (לה) אע"פ שאינו שקול כנגד רבו כו' עיין בב"י שתמה ע"ז והוכיח מן ההלכה שהוא בשקול איירי וגם הרמב"ם כ"כ במקום אחר: (לו) דלענין לפדותו ולפרק משאו כו' וטעמ' דמילתא משום דבפדיון שהם בסכנת הגוף כיון שאביו ת"ח אף על פי שאינו שקול כרבו חייב להציל נפשו מני שחת קודם כל אדם וכן לפרק משאו שהוא צערא דגוף הוא כמו קודם מהאי טעמא אבל אבידתו שאין לו אלא הפסד ממון אם אינו שקול כרבו אם יעבור על דעת אביו מעט אין רע: (לז) אבידתו קודמת לשל אביו כו' דכתיב כי לא יהיה בך אביון שלך קודמת לכל אדם:

בין

דרישה

כבוד וכ"כ המרדכי פ"ק דקידושין דף תרנ"ט עכ"ה) פסק רבי' שמחה שחולקין כבוד לתלמיד במקום רבו שמשום כבודו של כ"ג חולקין כבוד לסגן: [ט] מצוה על התלמיד להדרו פ"ק דקידושין דף ל"ב ע"ב פריך הכא דאמרינן שם הרב שמחל על כבודו מחול איני והא רב פפא הוי משקה בי הילולא דבריה דאבא מר בריה ודלי ליה כסא לרב יצחק ולא קם קמיה ואקפיד ומשני אפ"ה הידור מבעיה ליה בעי: (כתב הרשב"ץ כשמזכיר רבו תוך י"ב חודש צ"ל הריני כפרת משכבו ויש ללמוד ק"ו מאביו וכ"פ רש"י פ"ק דסוכה. כתב במהרי"ו בתי' ס"ס כיחו שהוא דבר שיוצא מגופו בכח ורק אותו אמר כך מפיו לפני רבו חייב מיתה ודוקא כיחו אבל רק אינו אסור לאנוס הוא כך פשוט הוא פרק המוצא תפילין ע"כ עכ"ה:

סי' רמג [א] ת"ח אין יוצאין בעצמן כו' ות"ח המזלזל במצות ואין בו יראת שמים הרי הוא כקל שבציבור (ולא אמר הכתוב אלא כל הקדושים שאין פורעות כמה בשבילם לעולם ילמו אלא שמתעלים שם שמים עכ"ה) כ"כ הרא"ש בתשובה והביאו ב"י:

בין

ולכן פטורים מכל מיני מסים ותשחוריות בין מסים הקצובין על כל בני העיר (א) בין מס שהוא קצוב על כל איש לבדו בין הקבועים בין שאינן קבועים וחייבים בני העיר לפרוע בשבילן אותן הקצובין על כל איש ואיש כתב א"א הרא"ש ז"ל ודוקא ת"ח שתורתן אומנותן אבל אם אין תורתן אומנותן חייבים ומיהו אם יש לו מעט אומנות או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על דברי תורה ולומד תדיר נקרא תורתו אומנותו ת"ח שיש לו סחורה למכור (ב) אין מניחין לשום אדם למכור מאותה סחורה עד שימכור היא תחלה את שלו ואם היה לו דין עם אחר ועומד לפני הדיין ויש שם בעלי דינים אחרים לפניו אפי' קדמו לבא לפניו תחלה (ג) מקדימין דינו של ת"ח (ד) ומושיבין אותו כתב הרמב"ם עון גדול לבזות את החכמים או לשנאותן ולא חרבה ירושלים עד שבזו בה תלמידי חכמים (ה) שנאמר יהיו מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים דבריו כלומר בוזים לומדי דבריו וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעה"ב והוא בכלל כי דבר ה' בזה ואם באו עדים

סם במימרא דרב יהודה : ומ"ש ולכן פטורים מכל מיני מסים וכו' פי' כיון דת"ח תורתן משמרתן א"כ כל גזירת מסים אף מה שהוא קצוב על כל איש לבדו אין פורענות באה לעולם אלא בשביל עמי הארץ כדאמרינן התם בעובדא דכובס ולכן חייבין לשלם בשבילן גם אותן הקצובין על כל איש ואיש וכן פסק הרמב"ן כפ"ו דהלכות ת"ת והיא דעת הרא"ש בפסקיו ובתשובותיו וכתב בתשובה שכך פסק הרמ"ה וכן כתב הר"ר ירוחם שכך הסכימו גדולי האחרונים וכמ"ש רבינו והכי נקטינן ודלא כר"ח והרמב"ן שמחייבים לת"ח ליתן מס הקצוב על איש ואיש והביא רבינו דבריהם בח"מ סימן קס"ח דליתא : ואם היה לו דין עם אחר וכו' עיין בח"מ סי' ט"ו נתבאר דין זה יפה נס"ד

פועלים : דשורא. וליאות חומות העיר . והתוס' כתבו שר"ח פי' כריא פתיא להסיר גבשושית רחוב העיר וכן פי' הרא"ש ז"ל ואהא דאמרינן אבל נפקי בכלווא רבנן לאו בני מיפק בכלווא ניהו כתב הר"ן בשם התוספות דמשמע לכאורה דכיון שהם פטורין אפילו אחרים במקומן אין שוכרין והביאו כ"י :

ומ"ש רבינו ולכן פטורים מכל מיני מסים ותשחוריות וכו' בפרק קונס יין (דף סב :) אמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר לא יהיבנא מכרגא דכתיב מנדה בלו והלך לא שליט למירמא עלייהו ואמר רב יהודה מנדה זו מנת המלך בלו זו כסף גולגלתא והלך זו ארנונא ובפ"ק דב"ב (ח.) גרסינן רב נחמן בר רב חסדא רמא כרגא לרבנן א"ל רב נחמן בר יצחק עברת מר אדאורייתא נביאי וכתובי וכו' ומייתי קרא דכתובי מדכתיב מנדה בלו והלך לא שליט למירמ' עלייהו ואמר רב יהודה מנדה זו מנת המלך בלו זו כסף גולגלתא והלך זו ארנונא . ופי' רש"י מנת המלך . מגבת מסים שהם מטילין על בני המדינה : ארנונא . עישורי תבואות ובהמות מדי שנה בשנה והרי"ף פירש ארנונא תשורה או ארוחה שעושים למלך כשעובר עליהם : וכתב הר"ן מסתברא דכי אמרינן הכא דרבנן פטורי מכסף גולגלתא ועישור תבואותיהם דוקא כגון שהמלך הטיל על בני העיר ליתן כך וכך מחמת מעשר תבואותיהם או מחמת מנין גולגלתן שיכולין ת"ח לומר לא הטיל המלך עליהם כלום אלא בשבילכם אבל אם אמר המלך שיתן כל אחד ואחד כסף גולגלתו ומעשר תבואתו אין עמי הארץ פורעים בשביל ת"ח והיינו כדאשכחן מקצת רבנן דיהבו כרגא כדאמרינן בסנהדרין (כז :) דבר אחא קביל עליה כרגא דרב פפי כולהו שני והיכי משכחת לה דרב פפי יהיב כרגא אלא ש"מ כדכתיבנא וכן נראה מדברי ר"ח וכן כתב הרמב"ן ז"ל עד כאן לשונו והביאו כ"י : אבל הרא"ש כתב בשם ר"י הלוי דשמעינן מההוא עובדא דכובס דאיתא התם ומדאמר רב נחמן עברת מר אדאורייתא וכו' דכל מיני מסים ותשחוריות המוטלין על הציבור בין קבועים בין שאינם קבועים אין ת"ח חייבים לסייע בהם את הציבור עכ"ל ומדסתם ולא חילק נראה דאפילו אמר המלך שיתן כל אחד כסף גולגלתו ומעשר תבואתו פטורים הת"ח ובתשובותיו כלל ט"ו דין ח' הביא תשובת הרמ"ה וכתוב בה כל מיני מסים וארנוניות ותשחוריות בין קבועים בין שאינם קבועים אין ת"ח חייבים לסייע בהן את הצבור כלל ואפילו המס הקצוב על כל איש ואיש בפני עצמו הציבור חייבין לפרוע משלהם כדי המס הקצוב על ת"ח כדי לפטרן דהא כרגא דהיא כסף גולגלתא אקרקף גברא מנח קאמרינן בכמה דוכתי (ב"ב נה :) ואמרינן דרבנן פטורי ואי לא משלמי צבורא עלייהו מדידהו היכי יכול למיפרעינהו מבי גנזא דמלכא אלא דחייבי צבורא למיפרע עלייהו מיגוא דנפשייהו לבי גנזא דמלכא ואפילו היו עשירים שבישראל הצבור חייבין לפרוע בעבורם שלא מפני עניות פטרו אלא מפני תורתן עכ"ל וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה פ"ד ממסכת אבות וז"ל הקילה התורה מת"ח חק המלכות מן הארנוניות והכסניות החיל והחקים המיוחדים בכל איש ואיש והם הנקראים כסף גולגלתם יפרעו בעבורם הקהל וכן בנין החומות וכיוצא בהן ואפילו היה ת"ח בעל ממון לא יתחייב דבר מכל זה וכבר הורה רבינו יוסף הלוי לאיש במקום אחד שהיו לו גנות ופרדסים שהיה חייב בעבורם אלפים זהובים ואמר שיפטר מתת בעבורם דבר מכל מה שזכרנו מפני שהיה ת"ח ואף ע"פ שהיה נותן במס ההוא אפילו עני שבישראל עכ"ל . וכ"כ בפ"ה מהלכות ת"ת וז"ל אין מחייבין אותו ליתן בהם בין מס שהוא קצוב על בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש ואיש ומה שהביא הר"ן ראיה לדבריו מההוא דבר אחא קביל כרגא דרב פפי כולהו שני י"ל דעד אותו הזמן שהיו פורעין הצבור כרגא דרב פפי וכד אתא קביל עליה לפרעו בעדו כולהו שני ולא יצטרך רב פפי להחזיק טובה לצבור ובתשובה אחת מצאתי כתוב שאפילו פירש המלך ואמר שהתלמידים יפרעו חלקם במס יש מן הדין על הקהל שהתלמיד שוכן בתוכם לפרוע חלקו דהא בתלמוד כסף גולגלתא אקרקפתא דגברא מנח ואפ"ה אמרינן בפרק השותפין שהן פטורין ואם הדור כפני הכלב ועיזו פניהם ולא ירצו להבריח זהרורי דמלכא מיניה יכול התלמיד לנדות ולשמת ע"ז ואפי' החרימו הקהל לפרוע המס ובללו התלמידים בכלל החרם אין החרם חל דהחרם כו שבועה ואין נשבעין לעבור על המצות ואם תקשה לדבריו מההוא דבר אחא דקביל עליה כרגא דרב פפי דכולהו שני אלמא דצורבא מרבנן יהיב כרגא תירץ רבינו מאיר ז"ל דהתם שלא כדין היו מטילין עליו וכעובדא (דב"ב ח .) דבעו ע"ה לאיתרמא דמי כלילא ארבנן והיינו דשקל רב פפי כרגא דבר אחא ולא חש לשוחדא דאינו אלא כמבריח ארי מנכסי חבירו עכ"ל . וז"ל רבינו ירוחם בסוף מישרים יש מי שכתב דמס הקצוב על כל אחד דאין הצבור מחוייבים לפרוע בשביל ת"ח וגדולי האחרונים הסכימו דאפי' מס כזה פורעין הצבור בעבורם עכ"ל . ורבינו בטור ח"מ סי' קס"ג הביא סברת הרמב"ן ור"ח וכתב שאינו נראה להרא"ש אלא שבכל ענין פטורים וכ"כ הרמ"ה והרמב"ם ז"ל וגם פה סתם כדבריהם . וכתב א"א ז"ל ודוקא ת"ח שתורתן אומנתן וכו' ומיהו אם יש לו מעט אומנות וכו' עד נקרא תורתו אומנתו כ"כ הרא"ש והרמב"ן וג"י בפ"ק דבתרא בשם ר"י הלוי וכתבו הרמב"ן וג"י שבשם הרי"ף רבו העיד כן . וגם בתשובת הרמ"ה שהביא הרא"ש בתשובותיו כתוב כדברי ר"י הלוי וז"ל כל מיני מסים וכו' אין ת"ח חייבים בהם מיהו ה"מ בת"ח העוסקים בתורה כפי יכולת כל אחד ואחד ומקיימי מלית והגית בו יומם ולילה כפי כחן אבל ת"ח שאין עוסקין בתורה תדיר לפי כחן לא דיין לעשות [illegible] פרנסתן וכרנסת אנשי ביתן אלא שהם יגעים להעשיר ומבטלים התורה כדי לקבץ ממון הרבה הרי אלו חייבים בכל חיובי הצבור ע"כ : **וכתוב** עוד בתשובה הנזכר וכן ת"ח המזולזלים במצות ואין יראת שמים על פניהם הרי אלו כקלים שבצבור ולא אמר הכתוב אלא כל קדושיו שאין פורענות באה לעולם בשבילם ולאו אלו שמזולזלים בז שמים (ה) : וכתוב עוד שם שהבא להבריח ת"ח לפרוע מס בין על ידי ישראל בין ע"י נכרים אין רוח חכמים נוחה הימנו ואם לא יחושו על דבריו הרשות לתבעם ע"י נכרים לומר עשה מה שישראל אומרים לך וכל המסייע ומחזור על ככה ה"ז מכבד את התורה ועליו נאמר עץ חיים היא למחזיקים בה עכ"ל : **ת"ח** שיש לו סחורה למכור אין מניחין לשום אדם למכור וכו' בפ"ב דב"ב (כב .) מייתי עובדא דרב דימי מנהרדעא אייתי גרוגרות בספינה א"ל ריש גלותא לרבא פוק חזי אי צורבא מרבנן הוא לינקטו ליה שוקא ופסק כן הרא"ש וגם הרמב"ם בסוף כפ"ו מהל' ת"ת ודע שרבינו כתב בח"מ סימן קנ"ו בשם הרמב"ן דוקא דליכא נכרים דמזבני אבל אי איכא נכרים דמזבני לו דהא לית רווחא לצורבא מרבנן ופסידי להנך ישראל בכדי לא מפסדינן : **ואם** היה לו דין עם אחר ועומד לפני הדיין וכו' מקדימין דינו של ת"ח בפרק קונם יין (סב .) אמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר אנא שרו לי תגראי ברישא דכתיב ובני דוד כהנים היו מה כהן נוטל בראש אף ת"ח נוטל בראש ובפרק שבועת העדות (ל .) רב עולא בריה דרב עילאי הו"ל דינא קמיה דרב נחמן שלח ליה רב יוסף עולא חבירנו עמית בתורה ובמצות . ואמרינן התם דלהכי שלח ליה למישרי תיגרא כלומר לפסוק דינו קודם שאר בעלי דינים וכתבו התוס' והרא"ש דהא דאמרי' למישרי ליה תיגרא היינו דוקא כשבאו שני דינים בבת אחת דאם בא דין אחר תחלה צריך להקדימו כדאמרינן בסנהדרין בקטן כגדול תשמעון אי נמי עשה דכבוד התורה עדיף כדאמרינן בפרק בתרא דכתובות עכ"ל כלומר דגרסינן בר"פ בתרא דכתובות רב ענן אייתי ליה ההוא גברא בנכסא דגלגלא וכו' אזדריה לקמיה דרב נחמן שלח ליה מר להאי גברא דהנא ענן פסולנא ליה לדינא אמר מדשלח לי הכי ש"מ קריביה הוא הוה קאים דינא דיתמי קמיה אמר האי עשה והאי עשה עשה דכבוד תורה עדיף סלקי' לדינא דיתמי ואחתיה לדיניה והמרדכי כתב על מה שתירצו א"נ עשה דכבוד תורה עדיף תימה קשה מקטן כגדול תשמעון ואיני יודע מה קשה לו דהתם בדליכא עשה דכבוד תורה במילתא ורבינו כאן וגם בחשן משפט פסק כתירוץ שני שכתב וז"ל צריך הדיין שיקדים לדין הדין שבא לפניו תחלה דכתיב בקטן כגדול תשמעון אבל צריך להקדים דין של ת"ח אפילו הת"ח בא לבסוף לכבוד תורתו אבל מדברי רש"י נראה שסובר כתירוץ קמא וכ"כ מדברי הרמב"ם שפסק בפ"ו מהלכות ת"ת אם היה לו דין והיה עומד בכלל בעלי דינים הרבה יקדימין אותו ומושיבין אותו ובפרק כ"א מהל' סנהדרין כתב היו לפני הדיינים בעלי דין הרבה מקדימין דין היתום לדין האלמנה ודין האלמנה א קודם לדין ת"ח ודין ת"ח קודם לדין ע ה עכ"ל ולפ"ז צ"ל דההיא דפרק בתרא דכתובות שני הדינים באו כאחד ומאי דאמר הוי קאים דינא דיתמי קמיה היינו לומר שכשבאו שני דינים אנו לכניו היה רוצה להתחיל להתעסק בדינא דיתמי וכששמע מה ששלח לומר לו רב ענן סלקיה כלומר הניח מלהתחיל בדין היתומים והתחיל בדינא דההוא גברא : **ומ"ש** ומושיבין אותו היינו לומר שאף ע"פ שמן הדין צריכים בעלי דינים לעמוד אם הוא ת"ח מושיבין אותו מפני עשה דכבוד תורה כדאיתא בר"פ שבועת העדות (ל :) : כתב הרמב"ם עון גדול הוא לבזות ת"ח וכו' בפ"ו מהל' ת"ת : ומ"ש ולא חרבה ירושלים עד שבזו בה ת"ח וכו' בפ' כל כתבי (קיט :) : **ומ"ש** וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעה"ב בפרק חלק (צ :) תנן דאפיקורוס הוי חד מהנך שאין להם חלק לעוה"ב ובגמ' (צט :) רב ורבי חנינא דאמרי תרוויהו אפיקורוס זה המבזה ת"ח : ומ"ש והרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה ג"ז שם כי דבר ה' בזה זה אפיקורוס : ומ"ש ואם באו עדים שביזהו אפילו בדברים חייב נידוי וכו"ד מנדין אותו ברבים בפ' בתרא דמ"ק (יז .) איתא דשמתוה אביי ורבא להוא

דרכי משה

רמ"ג (א) כתוב בת"ה סימן שמ"א אע"ג דאין עתה בזמנינו דכם שיש לו תורת ת"ח גמור היינו לקנוס המביישו בליטרא זהב אבל למימרא כרגא עליה ולאפוקי מיניה אפשר דאין מדקדקים כולי האי אם הוא מוחזק בדורו לת"ח וכו' מדברי הרא"ש דלא הזכיר כ"כ לענין ת"ח לפטור משם כמו לענין קנס במביישו עכ"ל ועוד כתב סימן שמ"ב דלאו דוקא רב היושב בישיבה אלא כל ת"ח בדורו שיודע לישא וליתן בתורה ומבין מדעתו ברוב מקומות בתלמוד ובפירושים ופסקי הגאונים ותורתו אומנותו בדרך שכתב הרא"ש ויש מקומות

פרישה

סי' רמ"ג (א) **בין** מס שהוא קציב על כל איש לבדו ואפילו אם אמר המלך שת"ח עצמם יתנו מיב סלכיר לתת בעדם ועיין בדרישה (ב) שיש לו סחורה למכור עיין בח"מ סימן קנ"ו עכ"ה) (ב) אין מניחין לשום אדם למכור מאותה כו' ואם יש לנכרים מאותה סחורה דמזבני לא דהא לית רווחא לת"ח כ"כ לקמן בח"מ סימן קנ"ו בשם הרמ"ה (ג) מקדימין דינו של ת"ח עיין בח"מ סימן ט"ו (ד) ומושיבין אותו ר"ל דאע"ג דמן הדין צריכין בעלי דינים לעמוד אם הוא תלמיד חכם מושיבין אותו משום עשה דכבוד תורה כ"י ואף ע"ג דכתב רבינו בח"מ סימן י"ז דת"מ יע"כ הבאין לדין אמ"יים גם לע"ה ליתב הא מבואר שם דאם אין ע"ה יושב אין מקפידין ימתינין את החכם לישב והכא ג"כ ס"ק מושיבין אותו ר"ל שאומרים לע"ה שישב ג"כ ואם לא ישב אין מקפידין אלא מזמינין את החכם לישב . (ה) שנאמר ויהיו מלעיבין במלאכי אלקים ובוזים את דבריו וכתיב בתריה ומתעתעי' בנביאיו ומש"ה

חדושי הגהות

רמ"ג א מאי דקשה ע"ז מהך גמרא דכתובות שהקדים הת"ד ליתום עיין בכ"מ פכ"א מה' סנהדרין:

להבוא טבחא דאתספר ברב טוביה וכפ' מי שמתו (יט ·) אמר ריב"ל בכ"ד מקומות מנדין על כבוד הרב וחד מינייהו המספר אחר מיטתן של ת"ח ומוכח לה ממתני' דפ"ד דעדיות דנידו את עקביא משום דאמר על שמעיה ואבטליון דוגמא השקוה וכ' הריב"ש בתשובה שלפנינו ח"ב סי' ל"ב ומדקאמר בית דין מנדין משמע חייבים לנדות וכן הוא בכל אותם כ"ד דברים שהזכיר הרמב"ם ועוד שאם לא היו חייבים לא היו מנדים אדם גדול כעקביה ולזה הוא מבואר שב"ד חייבים לנדות המבזה ת"ח לאחר מותו כ"ש המבזהו בחייו דאיכא למרא דגופא עכ"ל :

ומ"ש הרמב"ם שמנדין אותו ברבים סתם נידוי ב"ד הוא ברבים ועוד יש ללמוד כן מעובדא דרב יהודה בר יחזקאל דפרק י' יוחסין (ע ·) דאפיק שיפורי ושמתיה להבוא גברא דקריוה בר שויסקאלי וכמ"ג סימן ל"ג למד מהאי עובדא דרב יהודה דאפילו ביזהו שלא לפניו מנדין אותו (ב) :

עדים שבזהו אפי' בדברים חייב המבזה נדוי (ו) ובית דין מנדין אותו ברבים (ז) [ב] וקונסין אותו ליטרא זהב בכ"מ ונותנין אותו לחכם והמבזה את החכם (ח) אפי' לאחר מותו בית דין מנדין אותו והן מתירין לו משיחזור בתשובה אבל אם בזה את החכם חי אין מתירין אותו עד שירצה זה את החכם שנידוהו בשבילו ות"ת המנדה לכבודו יתבאר בהלכות נדוי בעזרת השם :

רמד (א) **מפני** שיבה תקום והדרת פני זקן שמצות עשה לקום מפני כל חכם (ב) אפי' אינו זקן אלא יניק (ג) וחכים אפי' אינו רבו וכן מפני שיבה שהוא מופלג בזקנה דהיינו בן

כס"ד : אבל אם ביזה את החכם חי אין מתירין אותו וכו' כנ"ל :

רמד מפני שיבה תקום והדרת פני זקן שמ"ע לקום בפני כל חכם אפילו אינו זקן וכו' ברייתא פ"ק דקידושין (דף ל"ב) פליגי בה תנאי וא"ר יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה דמפני שיבה תקום אפילו כל שיבה במשמע ופרש"י ואפילו זקן אשמאי אלמא זקן יניק וחכים במשמע דאי זקן וחכם קאמר למה לי זקן משום חכמה תיפוק לי משום זקנה בלאו הכא מפני שיבה כל שיבה במשמע כ"כ הר"ן והרא"ש לשם וכתבו התוס' ע"ש ר"ת דפי' זקן אשמאי היינו בור וע"כ אבל אינו רשע כפירש"י דא"כ אפילו בן ע' שנה מצוה לבזותו ולקללו ואסור לקום מפניו כדכתיב שאת פני רשע לא טוב ונראה דעיקר מ"ע הוא לקום מפני כל חבר אפילו אינו זקן אלא יניק וחכים ולכן כתב רבינו תחלה שמ"ע הוא לקום מפני כל חכם וכו' ואח"כ כתב וכן מפני שיבה וכו' כלומר ל"ת מפני כל חכם אלא אפילו מפני זקן אשמאי וקרא דכתב תחלה מפני שיבה תקום ה"ק דכיון דשיבה כל שיבה במשמע אפילו זקן אשמאי א"כ בע"כ והדרת פני

ומ"ש וקונסין אותו ליטרא זהב ירושלמי הביאוהו הרי"ף והרא"ש בפ' החובל המבייש את הזקן וכו' : ומ"ש בכ"מ כלומר אפילו בב"ד שאינם סמוכים שאינם מגבים קנסות · וכ"כ בפ"ג מה' חובל ומזיק קבלה היא בידינו שנוהגין קנס זה בכ"מ בין בארץ בין בח"ל מעשים היו אצלינו תמיד בכך בספרד ויש ת"ח שהיו מוחלים על זה וכך נאה להם ויש שתובע ועושים פשרה ביניהם אבל הדיינים היו אומרים למבייש חייב אתה ליתן לו ליטרא זהב עכ"ל · וכתב הרשב"א בתשובה ודאי בירושלמי נסיב חכם בלשון זקן ולפיכך כל שמכבדין אותו מחמת תורתו ומהדרין אותו ועומדין מפניו בכלל זה והטענה בזה שכל הקובע עתים בתורתו וחכם במקומו עד שמכבדין אותו הכל בשביל תורתו ובא אחר ובזהו הרי זה כמבזה תורתו שהרי הכל חוששין לתורתו ומכבדין אותו מחמתה וזה אינו חושבה ומבזה אותו הרי זה כאומר שאינו חושש לתורתו ואף ת"ח זה בשתו מרובה שכל שאחרים מכבדים אותו וזה מבזה בשתו מרובה והילכך נותן לו דמי בשתו שאם אין אתה אומר כן אף אנו נאמר שלא נאמרו דברים אלו אלא בגדול כר' יהודה בר חיננא שבו הוא שעשה רשב"ל מעשה ומ"מ צריך לדקדק בדבר היטב שיהא אותו ת"ח נוהג כשורה הולך בנחת עם הבריות ומשאו ומתנו באמונה עמהן כדרכן של ת"ח הא לאו הכי הוא בעצמו מבזה עצמו ומבזה תורתו ומשניא עצמו ותורתו ואין אחרים חייבים בכבודו ואם ת"ח שמניח עסקיו ועוסק במלאכת שמים זה דבר ברור הוא שאף בני עירו חייבים לעשות מלאכתו כדאיתא בסנהדרין עכ"ל · כתב הריב"ש בתשובה ח"ב סימן פ' הדיין עשה שלא כהוגן באמרו לפקיד שיגבה מן האיש ההוא למלך ליטרא זהב על שחרף אותו כי אף אם האיש ההוא היה חייב נדוי או מכת מרדות מפני שביזה הדיין המתמנה מן הקהל ויש בקללת הדיין לאו נוסף על שאר אנשים אבל ליטרא זהב אינו אלא על המבייש הזקן שזהו זקן שקנה חכמה וידענו שאין הדיין בגדר הזה אף אם הוא יודע ספר · ועוד שאף אם היה לו זכות בליטרא של זהב היה לו לתבוע זכותו ולא שימסרנו למלך טרם שיגמר הדין והדיין נתן זכותו למלך קודם שיתברר אם חייב אם לא וזה קרוב למסירה כדאמרינן בסנגול [קיז ·] ההיא שותא דהוו מינצו עלה בי תרי ובחלק שני סימן ר"ו כתב אין כל החכמים שוים בליטרא של זהב אלא החכם שהוא רב מובהק בדורו ומורה הוראות דומיא דרבי יהודה בר חיננא דמייתי בירושלמי ואם אינו רב מובהק אלא שתורתו אומנתו וחכם קצת אז ב"ד שמים לו דמי בשתו לפי המבייש והמתבייש לפחות מליטרא זהב ונותנין לו וזהו שאמרו שם המבייש את הזקן נותן לו דמי בשתו משלם כלומר דמש"ע דבשאר בני אדם דביישו בדברים פטור בזקן דהיינו שקנה חכמה לכבוד תורתו מחייבין המבייש לפרוע לו דמי בשתו ומ"מ להוסיף על ליטרא זהב ברב גדול אין לנו ודיו לחכם להיות כרבי יהודה בר חיננא יהיה מי שיהיה : ומ"מ אף אם הוא חכם חוץ מכבודו לא עשה שעל חכם לגלות מדנים לקרות לשמעון רשע גמור שלא כדין על עסק משא ומתן שהיה ביניהם והוא נתן אצבע בין שיניו ומכשילו שיתרים כנגדו ודמי קנה למכה בנו גדול ועוד שילא מתחת יד החכם הזה דבר שאינו מתוקן כמה שעשה שטר מתנה לנכרי אלם מקנים ליטרא זהב כנגד שמעון והיה לו לתבוע זכותו לפני דייני ישראל ואף אי ליכא דינא בארעא והיה לו לדון בערכאות של נכרי' לא היה לו למסור חבירו ביד נכרי אלם שתהא ידו תקפה עליו שלא כדין אלא שידון הוא בעצמו עמו ודמיא לבר ישראל דזבין ארעא לנכרי אמצרא דישראל משמתינן ליה וכו' וכ"ש בנדון זה שסבר היזק מבואר ולכן ראוי לבית דין להכריח את ראובן לסלק הנכרי מעל שמעון וגם אין נראה לדון לו בדין ליטרא זהב כמו שכתבתי אלא דלכבוד תורתו יש לבית דין לגזור על שמעון בכח נידוי לרצות ולפייס את ראובן ולבקש ממנו בפרהסיא בנא ובמטו שימחול לו ולהרבות עליו רעים על זה והמוחל ג"כ לא יהיה אכזרי וראוי לו למחול עד כאן לשונו (ג) ומהרי"ו קולו' כתב בשורש קס"ג שבזמן הזה לא קנסינן ליטרא זהב : ובסימן של"ד כתב כמה דברים בדין מבזה ת"ח : ב"ה כתב הרא"ש כלל פ"ו כל העושה תורתו קבע ומלאכתו עראי כגון שיש לו עתים קבועים ללימודו ואינו מבטלם כלל ושאר היום כשהוא פנוי הוא חוזר על הספר ולומד ואינו מטייל בשוקים אלא להשתכר פרנסת בני ביתו ולא להרבות ממון לזה אני קורא ת"ח והביישו משלם המפורש בירושלמי ובלבד שלא סנו שומעניה אבל אם אין מעשיו מתוקנים יותר גרוע הוא מעם הארץ עכ"ל וביוצא בזה כתב עוד קודם בזה בכלל הנזכר :

ומ"ש והמבזה את החכם אפילו לאחר מותו ב"ד מנדין אותו וכו' בירושלמי פרק אלו מגלחין אמרינן הכא דתנן בפ"ה דעדיות אמר להם דוגמא השקוה ונדוהו הדא אמרת המבזה זקן אפי' לאחר מיתה צריך נידוי ובפ' מי שמתו (יט ·) אמרינן דהמספר אחר מטתן של ת"ח מנדין אותו וכתב הריב"ש בתשובה סי' כ"ז שמ"מ אין קונסין אותו ליטרא זהב משום דליטרא זהב הוא דמי בושתו ולא מצינו בושה למת דהא בביישו ישן ומת איבעיא לן בפרק החובל (פו :) משום דמבייש את הזקן חייב מכלל דמת אין לו בושה ע"כ לשונו : **ומ"ש** אבל אם ביזה את החכם וכו' ט"ס יש כאן וז"ל הרמב"ם בפ"ו מהלכות ת"ת אבל אם היה החכם חי אין מתירין אותו עד שירצה החכם שנידוהו בשבילו וכ"כ ג"כ רבינו בסימן של"ד ונראה שזה נלמד מדגרסינן בפ"ק דחולין (יח ·) ההוא טבחא דלא סר סכינא קמיה דרבא בר חיננא שמתיה ועבריה אכרוז אכשריה לטריפה איקלעו מר זוטרא ורב אשי לגביה א"ל ליעיינו רבנן במילתיה דתלו ביה טעלי בדקה רב אשי לסכינא ואשכחה יפה ואכשרה א"ל מר זוטרא ולא ליחוש מר לסבא א"ל שליחותיה קא עבדינן משמע דאי לאו דשליחותיה קא עבדי לא היו רשאים להכשירו ומשמע דה"ה להתירו לא היו רשאים בלא דעתו :

רמד מפני שיבה תקום והדרת פני זקן שמ"ע לקום מפני כל חכם וכו' בפ"ק דקידושין (לב :) ת"ר מפני שיבה תקום יכול אפילו מפני זקן אשמאי ת"ל זקן אין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי ע' איש מזקני ישראל רבי יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא מי שקנה חכמה איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום אפילו כל שיבה במשמע רבי יוסי הגלילי היינו ת"ק איכא בינייהו יניק וחכים ת"ק סבר יניק וחכים לא ר' יוסי הגלילי סבר אפילו יניק וחכים א"ר יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה · ופי' רש"י כל שיבה במשמע · ואפילו זקן אשמאי · וכתב הר"ן נראה מפי' רש"י דאיסי בן יהודה ס"ל כר"י הגלילי ביניק וחכים והכי מסתברא דכיון דס"ל דשיבה אפילו אשמאי אלמה זקן דכתיב נפשיה מידריש ולא קאי אשיבה ולא יניק וחכים אתא דאי זקן וחכים קאמר למה לי משום חכמה תיפוק לי משום זקנה · ולפי זה כיון דקי"ל כאיסי נקטינן דעומדין מפני יניק וחכים ע"כ וכן כתב גם הרא"ש ז"ל וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' ת"ת · וכתב הר"ן דמדברי הרי"ף משמע דס"ל דיניק וחכים לא כת"ק · ולפ"ז צ"ל דמילתא דאיסי לא מכרעא ביניק וחכים מידי דהכי דס"ל דיניק וחכים לא אפ"ה הדר וכתב זקן שהוא זקן ממש למסמך זקן לוורחת ולא מחוור וכתב עוד שהרמב"ן רצה לקיים דברי הרי"ף ואינו מחוור · וכתב עוד הר"ן אע"ג דעומדין מפני יניק וחכים ה"מ כשהוא גדול ממנו אבל אין גדול עומד מפני קטן מדאמר בגמרא (דף לג :) דרבי אלעאי ור' יעקב בר זבדי הוו יתבי חליף ואזיל ר"ש בר אבא וקמו מקמיה אמר ליה חדא דלאו חכימי ועוד חבר כלומר ואינכם חייבין לעמוד מפני ואפשר שאפילו בשוין נמי פטור שאינו חייב לעמוד מפני חכם אלא בגדול ממנו ודאמרינן באלו מציאות (דף לג ·) בת"ח שעומדים זה מפני זה אפילו כמלא עיניו בכה"ג אפילו גדול על קטן חייב כיון שהוא רבו עכ"ל כתב בשבולי הלקט סימן מ"ג על יניק וחכים דאיפלגו ביה רבי יוסי הגלילי ורבנן יניק היינו שלא הגיע לכלל המצות : **וכתבו** התוספות בשם ר"י דיניק וחכים שעומדים מפניו צריך שיהיה מופלג בחכמה וכ"ש סה"ק (ה) : ומ"ש וכן מפני שיבה שהוא מופלג בזקנה דהיינו בן ע' שנה מצוה לקום מפניו אהא דאמר רבי

דרכי משה

מקומות שנהגו שלא לפטור ת"ח ויש מקומות שנהגו לפטור ומיהו תורתו אומנתו צריכין עכ"ל : (ב) ועיין בת"ה סימן ת"כ בענין זה ומי נקרא ת"ח לענין דין זה : (ג) וכ"ה בהגהת מרדכי דקדושין ע"א רמז תרס"א באחד שביזה רב אחד דאע"ג שהרב אמר והוכיח לאותו שביזהו ואמר כל מי שעשה כזה יהא בחרם מ"מ אין רשות לזה להשיב בעזות והאריך שם בתשובה כ"כ הרשב"א סימן קע"ט דבין איכא עדים בין ליכא עדים יכול החכם לנדותו לכבוד עצמו וכתב מהרי"ק שורש קס"ג ומהרי"ו סימן קס"ג דאין ת"ח עביד דינא לנפשיה בזה"ז עכ"ל כתב עוד בתשובת מהרי"ו סי' קכ"ט דאין ת"ח בזה"ז יכול לנדות לכבוד עצמו וגם לדון האדם בע"כ וכ"מ מדברי מהרא"י סי' רכ"ה בפסקיו אמנם בתשובת ריב"ש בכמה מקומות משמע דיש דין ת"ח בזה"ז רק שיהיה ראוי לכך ע"ל סימן של"ד ומהרד"ך כתב בדברי ריב"ש סי' כ"ה כתב בתא"ו נ"ב ח"א אסור להשתמש במי ששונה הלכות ולעולם ישתמש קודם במי ששונה משנה קודם שישתמש במי ששונה תלמוד שהוא גמרא וכן פשוט פרק בני העיר (כח :) עכ"ל :

רמד (א) כתב בהג"מ פ"ה דת"ת גרסינן בירושלמי אין תורה עומדת בפני חכמים פירוש אין הרב עומד בפני תלמידו מכאן פסק הר"ם אין הרב עומד בפני תלמידו אפי' הוא חכם גדול

פרישה

ומש"כ כתב רבינו כלומר לומדי דבריו דומיא למ"ש לפניו ואמריו וק"ל :

(ו) וב"ד מנדין אותו ברבים עיין בב"י שכתב שחייבין לנדותו (ועיין בס"מ סי' ע"ך בדין זו עכ"ה) :

(ז) וקונסין אותו ליטרא זהב בכל מקום כלומר אפי' בב"ד שאינם סמוכין שאין מגבין קנסות ועיין בדרישה . (ח) אפילו לאחר מותו ב"ד מנדין אותו: אבל אין קונסין אותו ליטרא דדהבא משום דליטרא דדהבא הוא דמי בושתו ולא מצינו בושת למת כ"כ הריב"ש עיין בב"י שמביאו : אבל אם ביזה את החכם חי אין כו' כנ"ל :

סי' רמד (א) **מפני** שיבה תקום והדרת פני זקן כו' דורש שיבה בפני עצמו וזקן זה שקנה חכמה בפני עצמו כאיסי בן יהודה ודריש כמו דכתיב שיבה בתחלה וזקן בסוף ולא כתבן מפני שיבה תקום ופני זקן תהדר דתקום והדרת קאי אשיבה שלפניו ואזקן שאחריו : (ב) ואפילו אינו זקן אלא יניק היינו שלא הגיע לכלל מצות שבולי לקט :

(ג) וחכים היינו בחכים טובא והוא גדול אזה שעומד (ר"ל צריך שיהיה מופלג בחכמה וגדול מזה

דרישה

בין אם שהוא קצוב על כל אחד לבדו כו' ואם המריצו הציבור על ת"ח ליתן אין בחרם שלהם כלום ות"ח יכול להחרים ולשמת הציבור שיתנו בעדו · ואין חילוק בין הת"ח עני או עשיר (כ"כ ב"י בשם הרמב"ם והר"ם ור"י הלוי וכן הוא בס"מ סימן קס"ג עכ"ה) עכ"ל רמ"א וב"י כתב שכן מלא בתשובה : ולומר תדיר נקרא תורתו אומנתו ואין חילוק בין שהוא תופס ישיבה או רק שהוא מוחזק לת"ח בדורו שיודע לישא וליתן בתורה ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד ובפירושיו ובפסקי הגאונים ותורתו אומנתו ואע"ג שאין עסקיו בדורינו חכם לענין שיתנו לו ליטרא דדהבא אם מביישו מ"מ לענין לפטרו ממס אין מדקדקין בזה רק שיהא מוחזק לת"ח כמו שנתבאר ומ"מ יש מקומות שנהגו לפטור ת"ח ממס ויש מקומות שנהגו שלא לפוטרן עכ"ל רמ"א והוא מתשובת מהרמ"י סימן שמ"ב בת"כ ע"ש : [ב] וקונסין אותו ליטרא זהב אבל אין דין ת"ח בזמן הזה לענין שיתנו לו ליטרא דדהבא אלא קונסין המבייש לפי המבייש והמתבייש ויותר כת"ח שלא יתפיל במריבה לבזות בני אדם שלא כדין ומכל מקום אף אם התחיל אין רשות לכל אדם לבזותו נגדו

בן שבעים (ד) מצוה לקום מפניו ומאימתי חייב לקום מפניהם (ה) משיגיע לתוך ארבע אמותיו עד שיעברו מכנגד פניו ורכוב חשוב כמהלך · ואסור להעצים עיניו ממנו (ו) קודם שיגיע לתוך ד' אמותיו כדי שלא יצטרך לקום מפניו כשיגיע לתוך ד' אמותיו אין עומדין מפניהם לא בבהכ"ס (ז) ולא בבית המרחץ דכתיב תקום והדרת קימה שיש בה הידור אין בעלי אומנות חייבים לעמוד ממלאכתן בפני ת"ח ואם הוא עוסק במלאכת אחרים ורוצה להחמיר על עצמו (ח) ולעמוד מפניו אינו רשאי אין ראוי להכם שיטריח על הציבור לבוין לעביר לפניהם כדי שיעמדו מפניו אלא ילך בדרך קצרה כדי שלא ירבו לעמיד ואם יכול להקיף בדרך כדי שלא יעבור לפניהם זכות היא לו [א] (ט) ואפי' זקני נכרים מצוה להדרם לקום קצת מפניהם (י) ולסומכן בידו ל' הרמב"ם מי שהוא זקן מופלג בזקנה אע"פ שאינו חכם עומד לפניו ואפי' חכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המופלג בזקנה ואינו חייב לעמוד כדי קומתו אלא כדי להדרו ואפי' זקן נכרי מהדרין אותו בדברים ונותנין לו יד לסומכו ע"כ ואיני יודע למה כתב שאינו חייב לקום מפני הזקן כדי קומתו (יא) דהא מהך קרא ילפינן זקן וחכם וכמו שצריך לקום מפני החכם מלא קומתו כך צריך מפני הזקן ואפשר שלא אמר שא"צ לעמוד לפני הזקן מלא קומתו אלא ילד חכם שכיון שצריכין לנהוג בו ג"כ כבוד אין לו להתבזות לקום מפני הזקן אלא שיעשה לו הידור אבל כל אדם צריך לקום מפני הזקן מלא קומתו והכי מסתבר נמי בשני חכמים או בשני זקנים שאין אחד צריך לקום מפני חבירו אלא יעשה לו הידור (יב) הרואה חכם עובר ברשות הרבים אינו עומד מלפניו עד שיגיע לתוך ד' אמותיו (יג) וכיון שעובר מלפניו ישב

ומיירי

פני זקן יניק וחכים במשמע וכיון דמפני שיבה תקום גלי לן אקרא דוהדרת פני זקן דיניק וחכים במשמע לכן הקדים לכתוב מפני שיבה תקום אף ע"ג דעיקר מ"ע היא והדרת פני זקן . וז"ק · ומאימתי חייב לקום עד שיש בה הידור הכל שם בברייתא ובגמרא איתא דה"מ דבמרחץ לא בבתי גוואי אבל בבתי בראי דשרי להרהר בד"ת חייב לעמוד והרמב"ם בפ"ו ורבינו כאן כתבו בסתם בית המרחץ דומיא דבית הכסא דהיינו בתי גוואי ולא חשש לפרש יותר וכן פי' בכ"מ :

אין בעלי אומניות חייבין וכו' שם ברייתא אין בעלי אומניות רשאין וכו' וכתבו התוספות אין רשאין משמע איסורא דמיירי בעוסקין במלאכת אחרים אי נמי במלאכת עצמן ואינן רשאין פירוש אינן חייבין ופסק רבינו כשני התירוצים דשניהם אמת גם הרא"ש בפסקיו כתב שני התירוצים דתרווייהו הילכתא נינהו

אין ראוי לחכם שיטריח וכו' שם ואפי' זקני נכרים מצוה להדרם לקום קצת מפניהם ולסומכן בידו נראה דרבינו ה"ק מצוה דרבנן להדרם באחד משתים או לקום קצת מפניהם או לסומכן בידו ובגמרא ה"א ר' יוחנן הוה קאים מקמי סבי דארמאי רבא מיקם לא קאים הידור עביד להו אביי יהיב ידא לסבא ומפרש רבינו דר' יוחנן היה קם מפניהם ממש ורבא פליג עליה והיינו דקאמר רבא מיקם לא קאים דהשיב ליה איסורא להחשיבו לנכרי כמו לישראל אלא הידור עביד להו דהיינו לקום קצת מפניהם ואביי נמי פליג אדרבי יוחנן ולא קם מפניהם אלא יהיב ידא לסומכן ופסק כאביי ורבא וכ"פ הרמב"ם בפ"ה דה' ת"ת אלא שהיה מפרש דרבא לא קם כלל מפניהם והידור דעביד להו בדברים הוא דעביד להו הידור וז"ש אפילו זקן נכרי מהדרין אותו בדברים ונותנים לו יד לסומכו פירוש או נותנים לו יד לסומכו כאביי וכל זה דלא כפי' ב"י דר' יוחנן לא היה קם מפניהם אלא קצת ופסק רבי' כמיהו דלא משמע הכי כלל אלא כדפרי' וכיון להחמיר שלא לקום מפניהם כלל אלא למיעבד להו הידור בדברים או לסומכן ביד וכמו שכתב הרמב"ם וכ"פ בש"ע ומיהו ודאי אין מצוה בנכרי אלא כשהוא בן ע' שנה דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ובדאורייתא אינו חייב בישראל אלא כשהוא בן ע' שנה אם כן בנכרי אינו חייב כלל מדרבנן בשום הידור אלא כשהוא בן ע' שנה ומ"ש הרמב"ם אפילו זקן נכרי מהדרים אותו בדברים ונותנים לו יד לסומכו שנאמר מפני שיבה תקום כל שיבה במשמע עכ"ל הדבר פשוט דבדרך אסמכתא קאמר הכי אבל איסי בן יהודה דקאמר בברייתא מפני שיבה תקום כל שיבה במשמע לא קאמר אלא כל שיבה דישראל לא שיבה דעכו"ם וכ"כ התוס' לשם והסמ"ג עשה י"ג ומביאו ב"י וכ"כ בהגהת מיימוני אלא דמה שהבין ב"י להרמב"ם קרא דמשמע כל שיבה מרבה ואפילו שיבה דנכרי והנכרי נמי דאורייתא היא וכ"כ להדיא בכסף משנה כ"ל דליתא אלא גם הרמב"ם מפרש כמ"ש התוס' והסמ"ג וכדברי' דלא קאמר הרמב"ם דכל שיבה אפילו דעכו"ם אלא בדרך אסמכתא דאין מצוה לעכו"ם אלא מדרבנן כ"ל : לשון הרמב"ם מי שהוא זקן וכו' עומדין לפניו כצ"ל ומ"ש רבינו ואיני יודע וכו' הדבר ברור הוא כמ"ש רבינו דלא אמר הרמב"ם ואינו חייב לעמוד כדי קומתו אלא בילד חכם וכו' ומדוקדק כך בלשון הרמב"ם שכתב תחלה מי שהוא זקן וכו' עומדין בלשון רבים לומר שהכל חייבים לעמוד לפני זקן שאינו חכם ואחר כך כתב בלשון יחיד ואינו חייב לעמוד כדי קומתו וכו' אלא בע"כ דהאי ואיני חייב לא קאי אלא אחכם שהוא ילד שכתב מקודם שיש הוא עומד בפני הזקן המופלג בזקנה ועליו אמר שאינו חייב לעמוד כדי קומתו וכו' ופשוט הוא שכך הוא כמו שפי' רבי' לדברי הרמב"ם : הרואה חכם עובר בר"ה אינו עומד מלפניו עד שיגיע לתוך ד' אמותיו וכו' נראה דר"ל דלא שרי לעמוד מלפניו מקמי שיגיע לד' אמותיו ילפי שבתחלת הסימן כתב ומאימתי חייב לקום מפניהם משיגיע לתוך ד' אמותיו והוה משמע דמקמי שיגיע לתוך ד' אמותיו חובה הוא דליכא אבל אם רוצה לקום מפניו ממקום רחוק יכול לכך כתב כאן אינו עומד מלפניו עד שיגיע וכו' דאינו יכול לעשות כן וטעמא דמילתא דלא קיים ביה מ"ע דהרואה אומר לצרכו הוא שעמד והכי משמע בברייתא סוף (דף ל"ב) יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק ת"ל תקום והדרת לא אמרתי קימה אלא במקום שיש בו הידור ופרש"י שיש לו הידור בעמידתו דהיינו תוך ד' אמות דמוכחא מילתא שמפניו הוא עומד עכ"ל גם הרמב"ם בתחלת פ"ו כתב ומאימתי חייבין לעמוד מפניו משיקרב ממנו כד' אמות עד שיעבור מכנגד פניו ואח"כ כתב באותו פרק הרואה חכם עובר אינו עומד מפניו עד שיגיע לו לד' אמות וכו' ואחריו נמשך רבינו ואע"ג דבנשיא ואב"ד עומד מלפניו מלא עיניו אלמא דאיכא הידור אפילו ממקום רחוק התם ודאי כיון דחייבים לעמוד מפניו מלא עיניו איכא הידור אבל בחכם דעלמא כיון דליכא חובה אלא כשהגיע תוך ד' אמות אם עמד מפניו מקמי הכי לא מוכחא מילתא שמפניו הוא עומד אלא נראה כאילו עמד לצרכו וק"ל : ומ"ש רבינו וכיון שעובר מלפניו ישב (שם סוף דף ל"ג) מימרא דרבי אבהו אבל רש"י כתב וז"ל עומד מלפניו משהתחיל ליכנס לתוך ד' אמות ואינו יושב עד שיעבור הימנו ד' אמות השניות עכ"ל נראה דלכך היתה גירסתו במימרא דרבי אבהו חכם עובר מלפניו ד' אמות וכיון שעבר ד' אמות יושב אב"ד עובר עומד מלפניו כמלא עיניו וכיון שעבר ד' אמות יושב וכו' וכך היא גירסת הרא"ש אבל רבינו נמשך אחר דברי הרמב"ם בפ"ו שלא היה גורס אלא חכם עובר אלא וכיון שעבר יושב ואלו אב"ד עובר גורס וכיון שעבר ד' אמות יושב וכך פסק בש"ע ולפעד"נ להחמיר כגי' רש"י והרא"ש דאף בחכם עובר לא ישב עד שיעבור הימנו ד' אמות השניות ואין תימה במה שיהיו חכם ואב"ד שוין בזה דהלא אב"ד ונשיא שוין בעמידה

מלפניו

ר' יוחנן הלכה כאיסי דאמר כל שיבה במשמע כתב הרא"ש ומבן שבעים נקרא שיבה וכ"כ הגהות מיימון בפ"ו מהלכות ת"ת בשם סה"ק וכ"כ בשבולי הלקט ומשנה שלימה היא בספ"ה ממסכת אבות · ודע דאהא דזקן אשמאי פרש"י אדם רשע וע"ה והקשו עליו התוס' דהיכי קאמר איסי כל שיבה במשמע אפילו זקן אשמאי והלא מצוה להכותו לבזותו לזלזלו לכך פי' רבינו תם דהיינו בור ועם הארץ :

ומאימתי חייב לקום מפניהם משיגיע לתוך ארבע אמותיו עד שיעברו מכנגד פניו (שם) יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק ת"ל תקום והדרת לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור תנא אי זו היא קימה שיש בה הידור הוי אומר זה ד' אמות פרש"י אלא במקום שיש לו הידור בעמידתו דהיינו תוך ד' אמות דמוכחא מילתא שמפניו הוא עומד : ומ"ש ורכוב כמהלך שם (לג:) בעיא דאיפשיטא : ומ"ש ואסור להעצים עיניו ממנו קודם שיגיע לתוך ד' אמותיו וכולי ברייתא וגמרא (שם) :

אין עומדים מפניהם לא בבית הכסא ולא בבית המרחץ דכתיב תקום והדרת וכולי ברייתא שם ואמרינן בגמרא דהיינו בבתי גואי דמרחץ אבל בבתי בראי שפיר הוי הידור וחייב לעמוד מפניו שם :

אין בעלי אומניות חייבים לעמוד ממלאכתן וכו' שם בברייתא יליף מדרשא דאין בעלי אומניות רשאין לעמוד מפני ת"ח בשעה שעוסקים במלאכתן והקשו התוס' מאי לישנא דאין רשאין דמשמע דאיכא איסורא ותירצו דמיירי בעוסקין במלאכת אחרים א"נ אפילו במלאכת עצמן ואינן רשאין פירושו אינם חייבים וכתבו דברים אלו הרא"ש והר"ן ורבינו כתב כדברי שני התירוצים דלענין דינא תרווייהו איתנהו ודברי הרמב"ם בפ"ו מהל' ת"ת כדברי הפירוש השני ·

וכתב עוד הר"ן דאיפשר לומר דאף בשל עצמו אינו רשאי ממש קאמר דכיון דמדינא פטור ורובם בעלי אומניות אינם עומדים אם זה עומד יראו הללו כמזלזלים בכבוד ת"ח · אין ראוי לחכם שיטריח על הצבור לכוין לעבור לפניהם וכו' ואם יכול להקיף בדרך וכו' שם . **ואפילו** זקני נכרים מצוה להדרם לקום קצת מפניהם ולסומכן בידו שם ר' יוחנן הוה קאים מקמיה סבי ארמאי רבא מיקם לא קאים הידור עביד להו אביי יהיב ידא לסבי וסובר רבי' דרבי יוחנן לא היה קם מפניהם אלא קצת ופסק כמותו וכ"כ שהיה מפרש הרמב"ם שכתב בפ"ו מה' ת"ת אפילו זקן נכרי מהדרים אותו בדברים ונותנים לו יד לסומכו שנאמר מפני שיבה תקום כל שיבה במשמע נראה שהוא ז"ל סובר דר' יוחנן לא היה קם מפניהם אלא קצת וא"כ רבא דלא הוה קאים מקמייהו היינו לומר דלא הוה קאים כלל והידור דקאמר הוה עביד להו היינו בדברים ופסק כאביי ורבא : **ואע"ג** דמפני שיבה תקום הוה משמע להו כל שיבה ואפי' דנכרי כדמשמע מדברי הרמב"ם מכל מקום משמע להו דלא באת התורה להשוות כבוד זקן נכרי לכבוד זקן ישראל והתוספות כתבו דכל שיבה במשמע לא הוו סבי ארמאי בכלל דהא לא אשכחן בשום דוכתא דזקן נכרי צריך לכבדו ועוד דרבי יוחנן הוה קאים מקמי סבי ארמאי תלי טעמא בכמה הרפתקי עדו עלייהו ולא קאמר משום דאיסי וכ"כ הגהות מיימון בשם סה"ג (ב) : לשון הרמב"ם מי שהוא זקן מופלג בזקנה אף על פי שאינו חכם וכו' בפ"ו מהל' ת"ת : **הרואה** חכם עובר בר"ה אינו עומד מלפניו עד שיגיע לתוך ד' אמותיו וכו' בפ"ק דקידושין (שם :) אמר חזקיה חכם עובר עומד מלפניו ארבע אמות וכיון שעבר יושב ותניא נמי התם דקימה בעינן שיהא בה הידור והיינו תוך ד' אמות וכתבתיו לעיל ופרש"י עומד מלפניו משיתחיל ליכנס תוך ד' אמות ואינו יושב עד שיעבור ממנו ד' אמות השניות עכ"ל אבל מדברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות ת"ת נראה דכיון שעבר יושב מיד אפילו תוך ד' אמות שניות ואחריו נמשך רבינו :

ומ"ש

דרכי משה

גרור וכתב הרכב"ם אמנם חזינן למוהר"ם דהוי קא עביד הדור לתלמידיו אפי' לאותן שלא היו חשובין כ"כ : (ב) וכ"כ הר"ן פ"ק דקידושין :

ממרדכי

דרישה

נגדו והכל לפי ראות הדיינים כ"כ מהרי"ק ומהרי"ו וכן רמ"א

סי' רמד [א] **ואפילו** זקני האומות מצוה להדרם כ"ל כתבו התוספות לא הוו בכלל שיבה דא"כ ליבעי קימה גמורה ולא די בקצת גם לא מלינו שהם בכלל

פרישה

מזה שעומד מלפניו הואיל ואינו רבו עכ"ל) כן כתב ר"ן ותוספות : (ד) מצוה לקום מפניו אע"פ שהוא בור וע"ה והיינו זקן אשמאי שנזכר בגמרא אבל לא זקן רשע שאותו מותר להכותו ולבזותו וכ"פ ר"ת בהדיא ולא כפרש"י . (ה) משיגיע לתוך ד' אמותיו דבעינן קימה שיש בה הידור והיינו בתוך ד' אמותיו דמוכחא מילתא דמפניו הוא עומד גמרא ורש"י : (ו) קודם שיגיע לתוך ד' אמותיו דהיינו קודם שיגיע לכלל חיוב (ז) ולא בבית המרחץ בבימי אבל בבית המרחץ עומדין ברייתא . (ח) ולעמוד מפניו אינו רשאי מפני ביטול מלאכתן של אחרים (ור"ן פ"ק דקדושין דף ל"ג כתב דאף בשלו אסור לעמוד כיון דמדינא פטור ורוב בעלי אומניות אין עומדין אם זה עומד יראו הללו כמזלזלים בכבוד ת"ח וכ"כ בפרק אלו טריפות דף קל"ג ע"ב עכ"ד) : (ט) ואפילו זקני האומות מצוה להדרם כו' עיין בדרישה . (י) ולסומכן בידו גמרא אביי יהיב ידא לסבא : (יא) דהא מהך קרא ילפינן זקן וחכם ר"ל אע"ג דכתיב והדרת פני זקן דמשמע דבהידור בעלמא סגי לכך כתב דהא מהאי קרא ילפינן זקן וחכם ר"ל דילפינן דקימה והידור בעינן בזקן והיינו מטעם דפרישית לעיל דקרי' מפני שיבה תקום והדרת ה"ה נמי דקרי' תקום והדרת פני זקן . (יב) הרואה חכם עובר בר"ה אינו עומד מלפניו כו' אע"ג דכבר כתבו בתחלת הסימן וא"ל דחוזר לכתוב כאן עובר ברשות הרבים ולא כתבו לעיל דהא ברמב"ם פ"ו מה"ת כתב נמי ככל אלו הדברים ולא הזכיר שם תיבת ר"ה וניחא דקמ"ל ימיד שיעביו שם דאילו לעיל כתב עד שיעבור מכנגד פניו דלפום ריהטא משמע עד שלא יראהו עוד קמ"ל הכא דמ"מ א"כ דנקט לעיל כלל דין חכם וזקן הכל ביחד ועתה חוזר דין חכם לכתוב עליו כל החילוקים שמפרש ואזיל דהיינו כשאינו רבו כו' וק"ל : (יג) וכיון שעובר מלפניו ישב ר"ל מיד אפי'

אם

ומיירי כשאינו רבו או רבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק עומ' מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שיתכסה מעיניו או עד שישב במקומו כדפרישי' לעיל ואפי' אם הוא עוסק בתורה צריך לעמוד [ב] דליתא לדר"א דאמר אין ת"ח רשאי לעמוד לפני רבו בשעה שעוסק בתורה (ג) וה"ר פרץ כת' (יד) שאם הוא מופלג בחכמה אפי' אינו רבו דינו כרבו מובהק ובן רבו מובהק ואפי' אינו מופלג בחכמה ואם אינו רבו כלל וגם אינו מובהק ומופלג בחכמה פטור [ג] (טו) ומיהו כיון שהוא חכם קצת נכון לעשות לו הידור (טז) והרמב"ם כתב (יז) מי שגדול ממנו בחכמה וראוי ללמוד ממנו אפי' לא למדו כלום צריך לקום מפניו ולנהוג עמו כתלמיד עם רבו ואב אינו גדול ממנו ולא למדו כלום אין צריך לקום מפניו אבל צריך לעשות לו הידור : [ד] (יח) ומי שהוא חסיד ובעל מעשים הכל צריכים לעמוד מפניו אפי' הגדולים ממנו בחכמה הרבה ראה אב ב"ד עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיעבור מלפניו ד' אמות ראה את הנשיא עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו או עד שיתכסה מעיניו וכולם שמחלו על כבודם כבודם מחול אלא שאפילו הכי מצוה לכבדם ולקום מפניהם קצת וכשיושבין שורות שורות בבה"ה נוהגים עמהם בזה הסדר כשהנשיא נכנס עומדין כל העם ואינן יושבין

ומ"ש ומיירי כשאינו רבו או רבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק עומד מלפניו מלא עיניו וכו' ג"ז שם וכבר נתבאר לעיל סימן רמ"ב : **ומ"ש** ואפילו הוא עוסק בתורה צריך לעמוד דליתא לדרבי אלעזר וכו' בפ"ק דקידושין (שם) איתא להא דרבי אלעזר ואמרינן בה לייט עלה אביי ומשמע דהלכה כאביי ולפיכך השמיטו הפוסקים להא דר' אלעזר :

והר"פ כתב שאם הוא מופלג בחכמה אפילו אינו רבו וכו' עד נכון לעשות לו הידור הכל בסמ"ק אלא שבהגהה ראשונה כתב דמיירי ברבו שאינו מובהק ומשמע דאם אינו רבו כלל לא א ומדברי רבינו נראה דאפי' אינו רבו כלל נמי · התוס' כתבו בפ' אין עומדין (לא :) אהא דאמרינן התם גבי ויביאו הנער אל עלי מורה הוראה בפני רבך את אף על פי שלא למד עדיין בפניו מ"מ גדול הדור היה ובא ללמוד לפניו וכתב מהרי"ק בשורש ק"ע דמשמע דתרתי בעינן שיהיה גדול הדור מפורסם בדורו וגם שיבא ללמוד לפניו אבל בת"ה סי' קל"ח כתב על לשון זה של התוס' נראה דתרי שינויי נינהו דלא שייכי אהדדי :

והרמב"ם כתב מי שגדול ממנו בחכמה וראוי ללמוד ממנו וכו' דברים אלו לא מצאתי בשם הרמב"ם ואיפשר דגרסינן הרמב"ן בנו"ן אלא דק"ל שיש בדברים אלו דברים שהרמב"ן חלוק עליהם כמו שיתבאר : ב"ה ונראה דהרמ"ה גרסינן כי רבינו ירוחם בנ"ב כתב דברים אלו בשמו : ותחלת דבריו הם כדברי התוס' שכתבתי בסמוך : **ומ"ש** ואם אינו גדול ממנו וכו' הם כדברי ה"ר פרץ שכתב רבי בסמוך : ומ"ש ומי שהיה חסיד ובעל מעשים הכל צריכים לעמוד מפניו וכו' בפרק במה מדליקין (לא :) ר' סימון ור' אלעזר הוו יתבי חליף ואזיל ר' יעקב בר אחא א"ל חד לחבריה ניקום מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא א"ל אידך ניקום מקמיה דגבר בר אוריין הוא א"ל אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא ואמרת לי את דגבר בר אוריין הוא ופרש"י אנא אמינא לך וכו' כלומר אתה מיעטת בשבחו ובפ"ק דקידושין (לג ·) שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל נמי קאים מקמיה וכתב הר"ן נראה לי שכל שמוחזק כבעל מעשים ואין ספק בענינו כרב יחזקאל עומדין מפניו שלא זותה התורה בחכם אלא מפני שהחכמה מביאה לידי מעשים אלא שלא פרטה תורה במעשה כמו שפירשה בחכמה לפי שאין הכשר המעשה גלוי כמו שיתרון הכשר החכמה נראה לכל ע"כ ומיהו כתב שם בשם הרמב"ם דלא אשכחן קימה מפני בעל מעשים והא דאמרינן דרב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל קאים מקמיה היינו לומר שאין בו משום זקן ואינו לפי כבודו אפילו לשמואל ומש"ה חייב לעמוד מפני שיבה שלו עד כאן לשונו וכ"כ שהוא דעת הפוסקי' שהשמיטו הא דעומדים מפני בעל מעשים כתב הרמב"ן בספר תורת האדם אבל דיני הקריעה דמהא דאמרינן בפ"ק דקידושין חדא דאין חכימין ואנא חבר ומסיק עלה שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל קאים מקמיה אלמא מקמי זקן אחר לא קאים ש"מ שאין ת"ח עומד בפני חי שקטן ממנו וכן כולה סוגייא מוכחת התם והטעם בזה מפני שהוא כזקן ואינו לפי כבודו ולפיכך אמרו שח"ח שבבבל עומדים זה מפני זה ואפי' גדול מפני קטן משום דשמעתחיה בפומייהו והו"ל רבו עכ"ל (ד) : **ראה** אב"ד עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו וכו' בפ"ק דקידושין (שם) מימרא דחזקיה ואע"ג דלא אמרי' בגמרא אלא כיון שעבר יושב משמע לרבינו דכיון שעבר ארבע אמות קאמר דכיון דמלפניו צריך לעמוד מלא עיניו אינו בדין שתכף שיעבור ישב וכו כתב הרמב"ם בפ"ו מהל' ת"ת ומ"ש ראה את הנשיא עומד מלפניו מלא עיניו וכו' גם זה מימרא דחזקיה שם : ומ"ש וכולם שמחלו על כבודם כבודם מחול אלא שאפילו הכי מצוה לכבדם ולקום מפניהם קצת גם זה שם (לב :) :

כשהנשיא נכנס עומדים כל העם ואינם יושבים עד שיאמר להם שבו וכו' עד הופכים פניהם כלפי העם הכל בסוף הוריות וכתבוהו

מלפניו כמלא עיניו אף על פי שאין שוין בדין ישיבה לאחר שעבר מלפניו דבאב"ד יושב לאחר שעבר ד' אמות ובנשיא אינו יושב עד שישב במקומו או עד שיתכסה מעיניו א"כ ה"ה בחכם ואב"ד איכא למימר אע"פ שאינן שוין בעמידה מלפניו שבחכם אינו עומד מלפניו אלא משיגיע לד' אמות ובאב"ד כמלא עיניו אפ"ה בדין ישיבה לאחר שעבר מלפניו הן שוין שלא ישב עד שיעבור הימנו ד' אמות השניות והכי נקטינן : ומ"ש רבינו ומיירי כשאינו רבו וכו' שם (דף לג) אמר אביי לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו המובהק מלא עיניו ולכאורה הוה משמע דבעובר מלפניו סגי כשיעבור ד' אמות ואח"כ ישב כמו באב"ד · אבל בפרק הוציאו לו את הכף איתא כי הוה בעי רבי יוחנן לסגויי הוה נפין וקאי רבי אליעזר אדוכתיה עד דהוה מיכסי רבי יוחנן מיניה ומייתו הרי"ף והרא"ש בפ"ק דקידושין וכ"כ הרמב"ם בפ"ה אלמא דדין רבו מובהק חמיר מאב"ד ודינו כנשיא ואחריהם נמשך רבינו : **ומ"ש** והר"פ כתב וכו בסמ"ק סימן ק"ב כתב בפנים דברבו מובהק כמלא עיניו אפילו אינו מופלג לא בחכמה ולא בזקנה אבל כשהוא מופלג בחכמה או בזקנה שהוא בן ע' שנה א"נ שיהא רבו מובהק עכ"ל · ומשמע דאם אינו רבו כלל לא אבל בהגה"ה שם כתב לחלוק על מ"ש בפנים ופוסק דג' דינים יש דברבו מובהק כמלא עיניו אפילו אינו מופלג לא בחכמה ולא בזקנה וה"ה בחכם מופלג אפילו אינו רבו כלל דינו כרבו מובהק · וברבו שאינו מובהק אף בלא שיבה וכן שיבה אפילו אינו רבו בד"א · אבל אם אינו רבו כלל וגם אינו מופלג לא בחכמה ולא בזקנה פטור ומיהו אם חכם קצת נכון לעשות לו הידור עכ"ל וזהו שכתב רבינו בשם הר"פ שהוא בעל הגהות דסמ"ק אלא שקיצר רבינו דהו"ל לפרש דאינו פטור באינו רבו ואינו מופלג בחכמה אלא א"כ שאינו מופלג גם בזקנה דבמופלג בזקנה ודאי חייב דקי"ל כאיסי דכל שיבה במשמע כדלעיל וכמפורש בהגהת סמ"ג ודלא כב"י שהבין דמ"ש רבינו בשם הר"פ הוא סותר למ"ש בסמ"ק דליכא כאן סתירה אלא שני דיעות הן הסמ"ק עצמו ודעת הר"פ בהגה"ה הוא חולק עליו והרמב"ם כתב וכו' ט"ס הוא דלא נמצא כך בדברי הרמב"ם אלא נ"ל הרמב"ן ותחלת הדברים שאמר מי שגדול ממנו בחכמה וכו' משמעו אפילו אינו מופלג בחכמה אלא שהוא גדול ממנו אפי' אין רבו כלל כיון שראוי ללמוד ממנו דינו כרבו מובהק · אבל הר"פ לא קאמר אלא דוקא במופלג בחכמה וזה וזה כתוב בתוס' פרק אין עומדין (דף ל"א) אהא דאמר התם גבי ויביאו הנער אל עלי מורה הוראה בפני רבך את אע"פ שלא למד עדיין בפניו מ"מ גדול הדור היה ובא ללמוד לפניו עכ"ל וכתוב בת"ה סי' קל"ח נראה דתרי שינויי נינהו דלא שייכי אהדדי לתרץ לחד שינויא עכ"ל ור"ל דבין בזה ובין בזה דינו כרבו מובהק והר"פ כתב כשינויא קמא דמופלג בחכמה דהיינו גדול הדור כעלי בדורו ובתוספות פ' שור שנגח ד' וה' (דף מ"א) גם כן תופסים התוספות בפשיטות דרב מופלג דינו כרבו מובהק ומביאו בת"ה סימן קל"ח והרמב"ן כתב כשינויא בתרא דאם הוא גדול ממנו בחכמה וראוי ללמוד ממנו ומ"ש ואם אינו גדול ממנו וכו' זה שכתב גם הר"פ ואם אינו רבו כלל וגם אינו מופלג בחכמה פטור ומיהו צריך לעשות לו הידור כיון שהוא חכם קצת : **ומ"ש** ומי שהוא חסיד וכו' הייט לומר אם אותו שהוא חכם ואינו גדול ממנו ולא למדו כלום הוא חסיד ובעל מעשים לא סגי בהידור אלא הכל צריכין לעמוד מפניו ואפילו הגדולים ממנו בחכמה הרבה אם אין גדולים כמוהו בחסידות וכדאמרינן בפ"ק דקידושין (סוף דף ל"ג) אמר שמואל דהוה גדול בדורו וקאים מקמיה דרב יחזקאל דהוה בעל מעשים ואי לאו דהכי דינא לא הוי ראוי למר שמואל לזלזל בכבוד תורתו ולמיקם מקמיה אלא הוה עביד ליה הידור בלחוד אבל הר"ן לא כתב כך ע"ש הרמב"ן אלא כדמשמע בספר תורת האדם והביאו ב"י ולפע"ד נראה עיקר כמ"ש ע"ש הרמב"ן גם הר"ן חלק ע"ד הרמב"ן שהביא בפירושי' אלא חייבין לעמוד מפני חכם בעל מעשים אפילו אינו זקן אפילו היה היה גדול בדורו כמר שמואל ודלא כמ"ש ב"י כאן וכן פסק בש"ע חכם אפילו מופלג בחכמה רשאי לעמוד בפני מי שהוא בעל מעשים עכ"ל דאלמא דאינו חייב לעמוד אלא רשאי כלומר שאינו משום זקן ואינו לפי כבודו שיעמוד לפני קטן ממנו כיון שהוא בעל מעשים דליתא אלא חייב לעמוד מפני חכם בעל מעשים ואפילו גדול בדורו מפני קטן חייב לעמוד מפניו נראה לי : **ראה** אב"ד וכו' בפ"ק דקידושין והא דליתא בספרים שלנו וכיון שעבר יושב ט"ס היא וצ"ל וכיון שעבר ד' אמות יושב וכן כתבו כל הפוסקים גבי אב"ד ורש"י והרא"ש הוי גורסי' כך גם גבי חכם כדפרישית בסמוך : ומ"ש וכולם שמחלו וכו' שם במעובדא דרבא ועובדא דרב פפא דהוה משקי כל חד בי הלולא דבריה דמחלו על כבודם להשקות להם ואסיקנא דאפ"ה הידור בעי להו לרבנן למיעבד ע"ש (דף ל"ב) : **וכשיושבין** שורות שורות וכו' בסוף הוריות וכתבוה הרי"ף והרא"ש פרק קמא דקידושין ופי' התוספות דסידורא דהוריות מיירי ביושבין בבית המדרש וכא דלעיל בפרק קמא דקידושין נראה חכם שעובר וכו' אב"ד שעובר וכו' מיירי בשוק :

היו

דרכי משה

(ג) ממרדכי דקדושין ע"ד דף תרנ"ט משמע דא"צ לעמוד כשעוסק בתורה אלא שחרית וערבית ע"ש : (ד) ומיהו אפשר דהידור בעי למיעבד ומשמע לקמן בדברי הרי"ף והרמב"ם שהביא דאף בת"ח שא"צ לקום מפניו צריך לעשות לו הידור וה"ה ת"ח קטן ממנו וכמו שעשה מוהר"ם לתלמידו כן נ"ל :

כתב

פרישה

אם הוא עדיין בתוך ד' אמותיו : (יד) שאם הוא מופלג בחכמה ת"ה סימן קל"ח כתב מי שהוא גדול הדור ומפורסם בדורו בכך נקרא מופלג בחכמה : (טו) ומיהו כיון שהוא חכם קצת נכון לעשות לו הידור נראה דג' דינים יש לדברי הר"ר פרץ במופלג ואפי' אינו רבו כלל או רבו מובהק ואינו מופלג צריך לעמוד מפניו כמלא עיניו כו' . אינו רבו מובהק ואינו מופלג בחכמה אבל מ"מ הוא רבו קצת חייב לעמוד מפניו ד' אמות וזהו דינא דגמרא ולכן לא הזכירו ואינו רבו כ"ל ואינו מופלג אפי' קימת ד' אמות א"צ רק הידור (וע"ל בסימן רמ"ב בדרישה סעיף כ"מ ואפי' הרב לתלמידו יעשה הידור וכ"כ רמ"א בסימן זה ס"מ עכ"ה) כנ"ל לפרש ועיין בדרישה : (טז) והרמב"ם כתב מי שגדל ממנו בחכמה כו' עיין בב"י שכתב דברים הללו לא מצאתיהו בדברי הרמב"ם וגם א"א לגרוס הרמב"ן דגם הרמב"ן חלק עליהן בקצתן ע"ש ואני מצאתי בי"ד של קלף שכתב זה בשם הרמ"ה : (יז) מי שגדול ממנו בחכמה וראוי ללמוד ממנו כו' כתלמיד עם רבו ר"ל דה"ל דסבר שצריך לנהוג עמו כתלמיד עם רבו מובהק : (יח) מי שהוא חסיד ובעל מעשים

דרישה

בכלל אלא משום דרבי יוחנן דאמר כמה הרפתקי עדו עלייהו : [ב] (דליתא לדר' אליעזר כו' במרדכי דקידושין דף תרל"ט ע"ד משמע דא"צ לעמוד כשעוסק בתורה אלא שחרית וערבית ע"ש עכ"ה) . [ג] ומיהו כיון שהוא חכם קצת נכון לעשות לו הידור ונראה דג' דינים יש לדברי הר"ר פרץ במופלג כו' הכל כמו שכתבתי בפרישה אבל יש רוצים לפרש דאם אין רבו כלל וגם אינו מופלג פטור מעמידת מלא עיניו אבל קימת ד' אמות מיהא בעי ומוסקים לעיל תיבת מובהק וגורסי' וכן רבו אפילו אינו מופלג כו' ולא נהירא כלל שהרי ודאי מדכתב רבינו ומיהו כיון כו' נכון לעשות לו הידור ולא קאמר נכון לקום ד' אמות ש"מ כדפרישית . ולפירושם א"ל מאי פליג הר"ר פרץ עם רבינו דספיר פליג ורבינו כתב לעיל כרואה חכם כו' ד' אמותיו כו' ומיירי כשאינו רבו או רבו שאינו מובהק דמשמע דאפי' אם הוא מופלג כיון שאינו רבו לא בעי אלא קימת ד' אמות ולהר"ר פרץ אפי' אינו רבו כיון שהוא מופלג צריך לעמוד מלא עיניו : [ד] מי שהוא חסיד ובעל מעשים ז"ל הר"ן שלא זותה התורה בחכם אלא מפני שהחכמה מביאה

לידי

חדושי הגהות

רמד א עיין בב"ח שכתב דהגהה סמ"ק חולק עמ"ש בפנים ובעל המחבר הג"ה זו הוא הה"ר פרץ ודעת הג"ה זו באמת במ"ש הטור בשם הר"פ וע"ש שהאריך עוד :

וי"ל

היו ביחד חכם שמופלג בחכמה וכו' תימה דהכי אתי בפרק יש נוחלין (דף קן) ועל פי פירוש רשב"ם ומביאו הרא"ש פרק קמא דקידושין :

ומ"ש רבינו ובמסיבה של משתה או של נשואין הולכין אחר הזקנה להושיבו בראש תימה מאי איצטריך לפרש של נשואין עפי משאר מסיבה של משתה וני"ל דהאי נשואין הכי פירושו אם אחים או אחיות יעשו להם נשואין אף על גב שאחד גדול מחבירו בחכמה לא יקדימו לעשות נישואין לקטן בשנים מפני שהוא גדול בחכמה אלא יקדימו לעשות נשואין לגדול בשנים אף על פי שהוא קטן בחכמה דה"א בפרק יש נוחלין בני בנות צלפחד להלן מנאן הכתוב דרך גדלותן וכאן דרך חכמתן ופי' רשב"ם להלן כשנישאו בנות צלפחד מנאן הכתוב דרך גדלותן דכתיב ותהיינה מחלה תרצה חגלה ומלכה ונועה בנות צלפחד לבני דודיהן לנשים ומסתברא דכך נולדו כדכתיב לא יעשה כן במקומינו לתת הצעירה לפני הבכירה וכאן כשעמדו לפני משה דרך חכמתן כסדר שהן חכמות זו יותר מזו הקדימן הכתוב מחלה נועה חגלה מלכה ותרצה ומסברא אמרי הכי דלא ליקשו קרמי אהדדי בישיבה בין לדין בין בשאר ישיבות של תורה וכו' במסיבה של משתה וה"ה לנשואין כבנות צלפחד וכו' עד כאן לשונו והרא"ש הביא פי' רשב"ם זה בפ"ק דקידושין וזהו שכתב גם רבינו ובמסיבה של משתה או של נשואין כלומר או אם יעשו נשואין הולכין אחר הזקנה להושיבו ברוש דכן במסיבה וכן בעשיית נשואין יקדימו למי שהוא גדול בשנים אע"פ שאינו גדול בחכמה כמו הקטן בשנים

רמה מצות עשה וכו' פירוש אף על פי שהוא קטן ופטור מת"ת מ"מ הביו חייב ללמדו תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם ומשמעו אפילו הבן קטן וכ"כ הרמב"ם להדיא רפ"ה דה' ת"ת · ומ"ש וכל המלמד לבנו תור' כאילו קבלה מסיני בפרק קמא דקידושין (דף ל') אריב"ל כל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני שנא' והודעתם לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב כך היא גירס' הרי"ף והרא"ש וכ"כ רבינו אבל בספרים שלנו כתוב כל המלמד בן בנו תורה וכו' ור"ל אפילו מלמד בן בנו וכ"ש מלמד בנו וטעמו דכיון דקי"ל כי האי תנא דתני' ולמדה' אותם את בניכם אין לי אלא בניכם בני בניכם מניין ת"ל והודעתם לבניך ולבני בניך א"כ מה ת"ל בניכם בניכם ולא בנותיכם א"כ כך לי בן בנו כמו בני דמעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני אבל לגירס' הרי"ף והרא"ש ורבינו קשה דכיון דאמר ריב"ל כל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב וכו' שלמא דס"ל לריב"ל כאידך תנא דתניא ולמדתם אותם את בניכם ולא בני בניכם ומה אני מקיים והודעתם לבניך ולבני בניך לומר לך שכל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו למדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות וכיון דקי"ל דכשם שחייב אדם ללמוד את בנו כך חייב ללמד את בן בנו לא הו"ל להביא הך דריב"ל דס"ל כאידך מ"ד דאינו חייב ללמד את בן בנו דלאו כהילכתא וזה היה דעת

יושבין עד שיאמר להם שבו כשאב ב"ד נכנס (יט) עושין לו שורות עומדין מכאן ומכאן עד שיכנס ויושב במקומו ושאר העם יושבין במקומן חכם שנכנס כל שיגיע לו כד' אמותיו עומד מלפניו (כ) אחד עומד ואחד יושב עד שנכנס במקומו [ה] (כא) בני חכמים ות"ח בזמן שהרבים צריכין להם מפסיעין על ראשי העם ונכנסים למקומן [ו] (כב) ואין שבח לת"ח שיכנס באחרונה יצא לצרכיו נכנס וחוזר למקומו ודוקא שיצא לצורך קטנים (כג) אבל יצא לצורך גדולים לא יחזור שהיה לו לבדוק עצמו תחלה בני חכמים שהיו אבותיהם ממונין פרנסין על הצבור בזמן שיש בהם דעת לשמוע (כד) נכנסים ויושבין לפני אביהם והופכים את פניהם כנגד אביהם ואם אין בהם דעת לשמוע הופכים את פניהם כלפי העם היו ביחד חכם שמופלג בחכמה והוא בחור וזקן שמופלג בזקנה והוא חכם קצת אבל לא כבחור בישיבה של דין או של תורה הולכין אחר החכמה להושיב החכם ובחור בראש ולדבר תחלה ובמסיבה של משתה או של נישואין הולכים אחר הזקנה להושיבו בראש ואם החכם מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה בכ"מ הולכין אחר החכמה ואם הזקן מופלג בזקנה והחכם אינו מופלג בחכמה בכ"מ הולכין אחר הזקנה והוא שיהא זקן חכם קצת אפי' אם הבחור חכם ממנו ואם אין שום אחד מהן מופלג לא זה בחכמה ולא זה בזקנה (כה) [ז] הזקן קודם בכל מקום :

הלכות תלמוד תורה

רמה מצות עשה על כל אחד מישראל שילמד לבנו תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם וכל המלמד לבנו

ויג י) וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ"ק דקידושין וכתבו התוס' והרא"ש דהאי סדורא דהוריות מיירי בבית המדרש והאיא דחזקיה דפ"ק דקידושין מיירי בשוק וליכא הכי מוכח דהכא אמרינן כשהכניסה נכנס דמשמע נכנס לבית המדרש ובההיא אמר הרואה חכם עובר דמשמע עובר בשוק ודע שהרמב"ם בפרק ו' מהל' ת"ת לא חילק ביצא לצורך בין קטנים לגדולים וטעמו משום דליתא התם בסוף הוריות אמר רבא הלכתא דהלכתא עלויא אפילו לגדולים נמי אבל הרי"ף והרא"ש השמיטו הא דרבא ואפשר שלא היה בגירסתם ודע דאיתא תו התם על בני ת"ח שאביהם ממונים פרנסים על הצבור ר' אליעזר בר צדוק אומר אף בבית המשתה עושין אותם סניפים אמר רבא בחיי אביהם ופי' רש"י סניפין שמושיבין אותם בכלל הזקנים מפני כבוד אביהם והשמיטוהו הרמב"ם והרא"ש ואיפשר דס"ל דת"ק פליג עלייהו והלכה כת"ק א"נ טעמא דהשמיטוהי משום דכיון דלענין בית המשתה הוא דקאמר ואנן בדינא דבית המדרש עסקי' ולא בדינא דבית המשתה :

היו ביחד חכם שמופלג בחכמה והוא בחור וכו' בפרק יש נוחלין (קכ ·) א"ר אמי בישיבה הלך אחר חכמה במסיבה הלך אחר זקנה אמר רב אשי והוא דמופלג בחכמה והיא דמופלג בזקנה וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ"ק דקדושין ·

ומ"ש רבינו ואם החכם מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה וכו' עד סוף הסימן הם דברי הרמב"ם בפרק יש נוחלין וכתבם הרא"ש בפ"ק דקידושין :

ומ"ש ואם אין שום אחד מהם מופלג וכו' הזקן קודם הטעם נתבאר בדברי רשב"ם שם וז"ל מדאמר רב אשי והוא דמופלג וכו' דהיכא דהוו תרווייהו מופלגין הולכין בישיבה אחר החכם ובמסיבה אחר הזקן מכלל דהיכא דלא הוו תרווייהו מופלגים לא האי ולא האי הולכים בכ"מ אחר אחד מהם ותדלא פי' היכא למימר דמסתמא הולכים אחר הזקן דבשביל שהבחור חכם קצת יותר ממנו אין לנו לבייש את הזקן והחכם אינו בוש בכך מאחר שזקן ממנו יודע שבשביל זקנתו חולקין לו כבוד : והר"ן כתב שהרא"ה חילק בדבר וסובר דהיכא דאין א' מהם מופלג הו"ל כאילו תרווייהו מופלגין ובישיב' הלך אחר חכמה ובמסבה הלך אחר זקנה :

רמה מצות עשה על כל אחד מישראל שילמד לבנו תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם וכל המלמד לבנו תורה כאילו קבלה

דרישה

לידי מעשה אלא שלא פירשה התורה במעשה כמו שפירשה בחכמה לפי שאין כשר המעשה גלוי ונראה לכל עכ"ל וכתב בשם הרמב"ם דלא אשכחן חייב קימה בפני בעל מעשה לסוף פי' אלא אם רצה לקום רשאי ב"י וכן בש"ע לא כתב אלא רשאין וק"ל [ה] בני חכמים ותלמידי חכמים לכאורה נראה דר"ל בנים של חכמים ובנים של תלמידי חכמים ראי ר"ל תלמידי חכמים עצמם מאי זה שכתב בזמן שרבים צריכין להם דמשמע דקאי כמו אבני חכמים וק"ל אי ר"ל שרבים צריכים לבני חכמים ו"א דמאי להו לבניהם אי לא דגם הבנים חכמים וא"כ לאו בני חכמים יקרי אלא חכמים ואי אאביהם קאמר שרבים צריכין להם ק' מה דקאמר בזמן שרבים צריכין הא ודאי צריכין להם כאשר כתבתי בא"ח ריש סי' תקע"ה אחרי יחיד ימה תלמיד חכם ע"ש ועוד דלפ"ז זו ואצ"ל זו קתני ראשי בני חכמים מפסיעים על ראשי העם כ"ש בתלמידי חכמים עצמם ע"כ נראה כדפרישית וכן מוכח ילא בש"ע שכתב ותלמיד חכם ע"ש אבל וראי חכם עדיף מת"ח כדכתבתי בא"ח סימן הנ"ל כדאיתא לקמן סימן רמ"ו שכתב חכם ותלמיד חכם חכם קודם מיהו י"ל דלק"מ דודאי חכם ויחיד היה ראוי למנותו פרנס על הציבור מיהו לאו כל חכם ויחיד הוא ממונה על הציבור כמ"ש רבינו בסמוך ז"ל בני חכמים שאבותיהן ממונין פרנסים על הציבור אבל אי אינם ממונים אף שהם ראויים למנות' אין הציבור צריך להם מקרי ואין בניהם ותלמידיהם מעלייתא לפסוע על ראשי עם קדש ומ"ש ותלמידי חכמים נ"ל דר"ל תלמיד של חכמים המפסעו וכאילו אמר תלמיד וכן של חכם בזמן שרבים צריכין לאית' חכם כו' והבתא כ"ש מ"ש מפס עין דר"ל מפני כבוד אביהן מפסיעין על ראשי עם ולא משום כבוד עצמן מיהו זה אני להמיקדק בסוגית יפ' מלות חלילה דף ק"ה ע"ב ז"ל אוקמי אתא ר' לאתיבתא רבי חייא ור"ש ב"ר דהוו קלילי תא בו בדוכתייהו רבי ישמעאל ב"ר יוסי אגב יוקריה הוה מפסע ואזיל . א"ל אבדון (תלמידי של רבי היה) מי הוא זה שיפסע על ראש עם קודש א"ל אני ישמעאל בר"י שבאתי ללמוד תורה מרבי כו' עד אדהכי אתא יבמה לקמיה דרבי א"ל רבי לאבדון פוק בדקה (אם קניתה שתי שערות) כו' עד א"ל לאבדון תא לא צריכת כבר הויה ויתן קית ויפסע חבירן ואתי א"ל רב ישמעאל בר' מי שצריך לו עם קודש יפסע על ראשי עם קודש מי שא"צ לו עם קודש היאך יפסיע על ראש עם קודש א"ל רבי לאבדון קום בדוכתך נ"ל הגמרא הי' לפנינו בהד' דמ"ש בזמן שצריכין להם מפסיע על ראשי עם התלמידים קאי שרבים צריכין להתלמידים וממילא קאי ג"כ אבני ת"ח שרבים צריכין לבנים ומיהו איני מוכרח די"ל דאכ"ג דהתלמידים אין פוסע אלא בזמן שרבים צריכין להן מ"מ בבנים דמכם משום כבוד החכם שקילו לפסוע בכל ענין וז"ש בשייך ורואה ג"כ מברייתא בסוף הוריות בבני חכמים בזמן שיש להן דעת לשמוע כו' משמע שאינו מחלק כ"א אם הוכיחן נגד העם או נגד הזקנים אבל משמע דעכ"פ נכנסים למקום שאביהן החכמים יושבין וגם פוסעין דרך ישיבתן שם על ראשי עם קדש כמו החכמים עצמן וק"ל ומיהו ליכא תוכחת דל' רבינו גם שם במקומו בסוף מסכת הוריות דף י"ג ע"ב דת"ר בני חכמים ותלמידי חכמים בזמן שרבים צריכין להן מפסיעין על ראשי עם הלשון משמע ובאחרא מתת' מתתיכנו וכת' שהתלמידים כ"ל שהן עצמן יצטרכו לרבים ראייה מאבדון הנ"ל כן ג"כ בני חכמים הבנים עצמן יצטרכו · י"מ בני רבנים כגון בן חכם שחכם קאי אבן וזהו דיוק יש לדקדק אלבון מפסיעין כתב רבינו וכן ג"כ הוא ל' הברייתא וגם לשון הרמב"ם שמפסיעין הוא מבעיל היל"ל פוסעין ולפי' הירושין ניחא דר"ל שמפני כבוד אביהן מחלקין כבוד גם לבניהן ותלמידיהן נילא שהחכמים פ עלין בבניהן והו ל' מפעיל . ונראה שהשני הפירושים יחד הן אמת שבן חכם ותלמידו שרבים צריכין להן עליהן פוסעין בשביל כבוד אביהן או רבם החכם בלא בשביל עצמן לחוד כי אף שרבים צריכין להן מ"מ אין פוסעין כ"א בהנכם שרבים הוחיקי עליהן נאב"ד או לנשיא כי ביותר גם יש רב"ה רבים כמוהם אלא בהצטרף להן גם כבוד אביהם ורבם הן פוסעין ומש"ה א"ר ישמעאל ברבי יוסי אני רבי ישמעאל בר"י שהיו יודע שרבים צריכין לו וללמוד תורה לפני רבי באתי כלימר ובהצטרפות אלו שניהן יחד מש"ה אני רשאי לפסוע ויש ליקדק עוד ששם בתוס' פרק אכ ת חלינה כתבו בד"ה מי שצריך לו עם קודש כו' עד בהוריות תניא בני חכמים כו' כד יצא לו יר נכנס ויושב במקומו פי' לצורך העם ובתוספתא גרסינן בהדיא יצא לצורך העם ות"כ אף כתב רבינו הכא פי' דיצא לצורך קטנים וו גדולים הא שם מפורש דצריכין דיכא רוקא לצורך העם (וי"ל דפני מיוחרת או ברייתות נינהו ע"ב) ואפשר שזהו הטעם שהשמיטוהו הרי"ף והרא"ש מגירסתן לפי דרב פפא דמסנק בין קטנים לגדולים ולהא דרבא וק"ל · ועוד צריכין למר (יבו פי' לסוגיא יגמרא) דמ"ש יצא לצורך העם נכנס וחוזר למקומו דהיינו דיקא חכם או ת"ח שרבים צריכין לו דניתנו לו רשות לכנס כיון ולאפשר דרבים יצטרכו לו גם עתה בכניסתו . וא"מ בעינן ג"כ שיצא לצורך העם דאל"כ הו"ל כפסיעה וכיון שלא שיב לא התירו לו לכנס ומש"ה אבדון זה אף שיצא לצורך העם מ"מ כיון שאין רבים צריכין לו אמר לו רבי שלא יכנוס · ורבי ישמעאל השיב לאבדון תחילה רבי יוסי ר"ל שהיה שמו יודע שרבים היו צריכין לו וכדי ש"מ יאמר לי אבדון א"כ כיון שאתה לא בשביל מה באתה מש"ה הקדים לומר לו ללמוד תורה לפני רבי באתי כלימר יש לי דין תלמיד של חכם ורבים צריכין לו ומ"ש תחילה איכהו לזוי קלילי יתבי בדוכתייהו ר"ל לא היו צריכין לפסוע על ראשי עם אלא מהרה קל מים נכנסו ויתבי במקומם וישת"כ רבי ישמעאל שאמר כבר ישבו הקהל כשהוא ביהם לכנוס וליישב לפני רבי הולך לפסוע על ראשי עם וק"ל : [ו] ואין שבח לת"ח שיכנוס באחרונה וא"ת והא אמרינן נכנם אחרון ולא ראשון ורש"י הביאו בפרש' דברים נ"ל יהתם קאי דיקא אחכמים ונשיאים הממונים עליהם וכאן קאי אבל ת"ח ומש"ה נמי דקדק וכתב ת"ח וכמ"ש בא"ח סימן תקע"ה דת"ח אין ראוי למנות פרנס על הציבור כי הראוי למנות חכם ויחיד קריא ולא ת"ח ולעיל דקאי אעברת לפרנסם בשוק דנקט ג"כ חכם מ"מ איירי בחכם שאינו ממונה עליהם א"נ בשוק אפי' הממונה עליהם יחוי לו שלא לבריח כי אין כבודו בשוק כ"א בב"ה ובבית המדרש ומש"ה אמרו נכנם אחרון כו' וכבר כתבתי דלשון כניסה לבית הכנסת יתורה קאי א"כ שהם הוא מורה לעם ר"ל שהם לא ימהרו לבאת אלא יתעני סוכה הוא ראשין וכן לא יאחר ליכנס אלא ימהרו כדי שיכנס הוא המרון וכן משמע מלשוני רש"י בפרשת דברים שהוא מורה לעם שפי' על פסוק ואשים אותם ראשים עליכם וי"ל שמת הני ככם כביך ראשים במרק ראשים כממכר ראש ס במשא ומתן נכנם אחרון יוצא ראשון . [ז] הזקן קודם בכל מקום נ"ל ג"כ והוא שיהיה חכם קצת כו' וא"ל א"כ אמאי קאמר רבינו היכא שהזקן מופלג כו' ואין לתרץ דלמעט מיירי כשאין הבחור חשוב מאוד ולהכי מוך רבינו לכתוב דין זה לאשמעינן דדוקא כשאין הבחור חשוב ממנו אבל אם הוא חשוב ממנו הולכין אחר הבחור כיון שאין הזקן מופלג בזקנה דזה אינו דהא בהדיא כתב ב"י בשם ר"ן דאפי' הבחור דחשוב ממנו אפ"ה הולכין אחר הזקנה וכן דייק ל' רבינו שהצריך בלשונו ולא כתב בקיצור אם שוין כו' אלא יראי מה אם הבחור חכם יותר הולכין אחר הזקנה לכן ע"כ נ"ל כמו שכתבתי בפרישה

פרישה

תגים עיין בדרישה (יט) עושין לו שורות עומדין מכאן כו' פי' ואין צריכין לעמוד אלא השורה שעובר בינייהו ומכם אפי' שורות אין עושין ומפניו אלא כל מי שיגיע לתוך ד' אמותיו צריך לעמוד ומי שעובר מלפניו יכול לישב (כ) אחד עומד ואחד יושב ר"ל כל השורה שפוסע החכם לפה שיושב לפניו ובא לד' אמותיו הוא עומד וזה שמכבר עבר ממנו יד' אמותיו הוא יושב . (כא) בני חכמים ותלמידי חכמים ר"ל בני של חכמים ושל תלמידי חכמים דבני קאי אתרווייהו או י"ל דה"ק בן חכם או תלמיד של חכם ועד"ר : (כב) ואין שבח לת"ח שיכנס באחרונה ואע"פ שכבר כתב לעיל ו"ל אין ראוי לחכם פיטרוק על הצבור לעיל קאי אהעברת השוק לפניהם וכאן קאי אכניסת ב"ה וכדמוכח בל' דלעיל נקט ל' העברה וכאן לשון כניסה וכן תירצו התוס' והביאו הב"י פ"ו דהל' ת"ת ועיין בדרישה (כג) אבל יצא לצורך גדולים כו' ו"ל ב"י והרמב"ם לא חלק משום דאיתא בסוף הוריות אמר רבא הלכתא דהלכתא עלמא אפי' לגדולים נמי והרי"ף והרא"ש השמיטו הא דרבא ואפשר שלא היה בגירסתם וכן בש"ע לא חילק ע"ש :

(כד) נכנסין ויושבין לפני אביהן ואף במשתה מושיבין אותם בכלל הזקנים משום כבוד אביהם גמרא . (כה) הזקן קודם בכל מקום נ"ל ג"כ והוא שיהיה חכם קצת וכ"ש הוא ימיירי כמו שהבחור חכם ממנו דאל"כ פשיטא וק"ל וכן איתא להדיא בהשר"י ומ"ל א"כ אמאי קאמר היכא שהזקן מופלג והחכם אינו מופלג שהזקן קודם הא כ"ש דדין זה הוא די"ל דקמ"ל דאפ"ה בעינן שיהא הזקן חכם קצת והו"ק מ"ו ועיין בדרישה : כאילו

ומיב

לבנו תורה (א) כאילו קבלה מהר סיני (ב) ואינו חייב ללמד (א) לבתו דדרשינן לבניכם ולא לבנותיכם (ג) ואשה אינה חייבת ללמד לבנה (ב) לא למדו אביו (ד) חייב ללמד לעצמו · הוא היה צריך ללמוד ויש לו בן ללמוד ואין ידו משגת להספיק לשניהם אם שניהם שוין הוא קודם לבנו ואם בנו נבון ומשכיל מה שילמוד יותר ממנו בנו קודמו (ה) ואע"פ שבנו קודם לא יבטל הוא (ו) שכשם שמצווה עליו ללמד לבנו כך הוא מצווה ללמוד לעצמו כשם שמצווה ללמד לבנו כך מצווה ללמד לבן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך ולא לבן בנו לבד אלא מצוה על כל חכם מישראל ללמד לתלמידים שגם הם נקראים בנים אלא שמצוה להקדים בנו לבן בנו ובן בנו לבן חבירו (ז) וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו אבל אינו חייב ללמד לבן חברו אלא בחנם ומאימתי מתחיל ללמד לבנו משיתחיל לדבר מתחיל ללמדו תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ופסוק ראשון מפרשת שמע ואח"כ מלמדו מעט מעט מהפסוקים (ח) עד שיהיה כבן ו' או כבן ז' ואז מוליכו אצל מלמד התינוקות היה מנהג בעיר שלוקח מלמד תנוקות שכר נותן לו שכר (ט) [א] וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה ואינו חייב ללמדו בשכר משנה ותלמוד (י) וכתב הרמ"ה ה"מ דלא אפשר ליה דדחיקא ליה שעתא אבל אם אפשר ליה חייב לאגמוריה משנה ותלמוד הלכות ואגדות - מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר וכל עיר שאין בה מלמד מחרימין אנשי העיר עד שיושיבו מלמדי התינוקות ואם לא הושיבו מחריבין העיר שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות

של

קבלה מהר סיני בפ"ק דקידושין (ל.) אמר ריב"ל כל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קבלו מהר סיני שנא' והודעתם לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב: ומ"ש אינו חייב ללמד לבתו דדרשינן לבניכם ולא לבנותיכם ג"ז שם: **ומ"ש** ואשה אינה חייבת ללמד לבנה ג"ז שם (כט:) ויליף לה מדכתיב ולמדתם אותם את בניכם וכתיב קרא אחרינא ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם שכל שמצוה ללמוד מצווה ללמד וכל שאינו מצווה ללמוד אינו מצווה ללמד: **ומ"ש** לא למדו אביו חייב ללמד את עצמו ג"ז שם ויליף לה מדכתיב ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם: הוא היה צריך ללמ"ד ויש לו בן ללמוד וכו' שם ת"ר הוא ללמ"ד ובנו ללמוד הוא קודם לבנו רבי יהודה אומר אם היה בנו זריז וממולא ותלמודו מתקיים בידו בנו קודמו הא דרב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב שדריה אבוה קמיה דאביי כי אתא חזייה דלא הוה מיחדדן שמעתתיה א"ל אנא עדיפנא מינך תוב את דאיזיל אנא ופרש"י אם היה בנו זריז והאב רואה שילמוד (יותר) ממנו ואין לו סיפוק בנכסים שילמדו שניהם ילמוד בנו והוא יטרח אחר מזונות ויספיקו וכתב הרא"ש על הא דרב אחא בר יעקב א"ל אנא עדיפנא מינך וכו' אבל אי הוה בנו עדיף היה שולח את בנו והיינו כרבי יהודה וכן הלכה עכ"ל וכן פסק הרמב"ם בפ"א מה' ת"ת: ומ"ש ואע"פ שבנו קודם לא יבטל הוא וכו' כן כתב הרמב"ם בפ' הנזכר ופשוט הוא: **כשם** שמצווה ללמד לבנו כך מצווה ללמד לבן בנו וכו' ברייתא שם ומימרא דריב"ל שכתבתי בסמוך ודלא כאידך ברייתא דספרא מללמד את בן בנו: **ומ"ש** ולא לבן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם מישראל ללמד לתלמידים שגם הם נקראים בנים אלא שמצוה להקדים בנו וכו' עד אלא בחנם הכל דברי הרמב"ם בפ"א מה' ת"ת: **ומאימתי** מתחיל ללמד לבנו משיתחיל לדבר מתחיל ללמדו תורה צוה לנו וכו' ברייתא ס"פ לולב הגזול (מ"ב.): ומ"ש עד שיהא כבן שש או כבן שבעה ואז מוליכו אצל מלמד תינוקות יתבאר לקמן בסי' זה: **היה** מנהג בעיר שלוקח מלמד תינוקות שכר נותן לו שכר וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה וכו' כן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א מה' ת"ת ובפ"ק דקידושין (ל.) תניא למדו מקרא אין מלמדו משנה ואמר רבא מקרא זו תורה · ופירש"י ואינו מלמדו משנה אין חובת בנו עליו אלא במקרא מכאן ואילך למד הוא לעצמו · תורה · ולא נביאים וכתובים ומשמע ליה להרמב"ם דכיון דמותר ליטול שכר על המקרא כלומר שכר פיסוק טעמים כדאיתא בפרק אין בין המודר (לז.) חייב ללמדו בשכר · וכ"כ הגמי' בפ"א מהלכות ת"ת בשם הר"מ דכפינן לאב ללמדו או ישכיר לבניו מלמדים דמ"ש האי עשה של ולמדתם מעשה דסוכה ולולב דכפינן עלייהו עבדינן ליה כשאר כ"מ כדפסק האלפסי בפרק הכותב דאי מצינן לשדורי משדרי' ומידעינן ליה ואי לא מצינא לאודועיה נחתינן לנכסי' וסקלי'(ג): **וכתב** א הרמ"ה ה"מ דלא אפשר ליה דדחיקא ליה שעתא וכו': מושיבין מלמדי תנוקות בכל עיר ועיר בפ"ב דב"ב (כא.) התקין יהושע בן גמלא שיהיו מושיבין מלמדי תנוקות בכל מדינה ובכל עיר ועיר: **ומ"ש** וכל עיר שאין בה מלמד מחרימין אנשי העיר וכו' בפרק כל כתבי (קיט:) אמר ב ר"ל משום ר' יהודה נשיאה כך אני מקובל מאבותי

כל

דעת הרמב"ם שלא כהבנת הקדרי"ל לפי שהיה גורס כדברי כל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב וכו' דמשמע דווקא בנו ולא בן בנו דלאו כהילכתא ואפשר דס"ל להרי"ף והרא"ש ורבינו דאע"ג דריב"ל נמי מודה דחייב אדם ללמד את בן בנו תורה כשם שחייב את בנו אפ"ה מהיקש דמלמדו דמעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני אינו אלא במלמד את בנו ולא במלמד את בן בנו: ואשה אינה חייבת ללמד לבנה שם ואיהי מנ"ל דלא מחייבת לאגמורי דכתיב ולימדתם ולמדתם כל שמצווה ללמוד מצווה ללמד וכל שאינו מצווה ללמוד אינו מצווה ללמד ואיהי מנ"ל דלא מיפקדה דכתיב ולימדתם ולמדתם כל שאחרים מצווין ללמדו מצווה ללמוד וכל שאין אחרים מצווין ללמדו אין מצווה ללמוד ומנין שאין מצווין ללמדה א"ק ולימדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם ופרש"י דכתיב ולימדתם את בניכם קרי ביה ולמדתם לאוקמינהי דלא מיפקדה ללמד אחרים עכ"ל והדבר פשוט דרצונו לומר דהאי ולימדתם אותם את בניכם קרי ביה ולמדתם דהכל בכלל המקרא דכיון שהוא מחוייב ללמד לאחרים יש לו ללמוד תחלה וכן פי' הר"ן אבל לא צריך ללמוד כלל מקרא אחרינא דולמדתם ושמרתם לעשותם כמו שפי' ב"י ונ"ל דלא דק: לא למדו אביו וכו' ג"ז שם ויליף לה מדכתיב ולמדתם אותם ושמרתם אותם לעשותם: הוא היה צריך ללמוד וכו' ברייתא שם ולת"ק הוא קודם לבנו לעולם ופסק רבינו כרבי יהודה דפליג ואמר אם היה בנו זריז וממולא ותלמודו מתקיים בידו בנו קודמו דהכי עביד רב אחא בר יעקב עובדא בנפשיה וכן פסק הרמב"ם והרא"ש: ומ"ש ואף על פי שבנו קודם לא יבטל כ"כ הרמב"ם וכתב בכ"מ דכתב כן דלא נימא הרי עוסק לפרנסת בנו הלומד וליפטר איהו מת"ת לגמרי קמ"ל דלא כיון דתרי מצוה נינהו עכ"ל: **כשם** שמצוה ללמד לבנו וכו' ברייתא שם ודלא כאידך ברייתא דפוטר מללמד את בן בנו ועיין במ"ש לעיל בתחילת סימן זה: ומ"ש ולא לבן בנו בלבד וכו' כ"כ הרמב"ם שם וה"א בספרי: **היה** מנהג בעיר וכו' משמע דוקא משנה ותלמוד אינו חייב ללמדו בשכר אבל תורה שבכתב חייב אפילו נביאים וכתובים והיינו דכתב הרמב"ם ורבינו עד שיקרא תורה שבכתב כולה דלא אצטריך למי' כולה דחמשה חומשי לומר דאינו חייב בכולה אלא בא לומר דאף נביאים וכתובים חייב ללמד בשכר דהכל נקרא בשם מקרא ותורה שבכתב וכ"כ רבינו בסימן רמ"ו אבל וחייב לשלש למודו שליש בתורה וכו' פירוש תורה שבכתב כמו תורה נביאים וכתובים וכ"כ הרמב"ם בפרק א' מהלכות תלמוד תורה ודברי קבלה בכלל תורה שבכתב ולפי זה הא דתניא פ"ק דקידושין (דף ל') למדו מקרא אין מלמדו משנה פירש רש"י אין חובת בנו עליו אלא במקרא מכאן ואילך למד הוא לעצמו ואמר רבא מקרא זו תורה לא אתא רבא אלא לפרש דלא תימא האי מקרא פירושו כמו ויבינו במקרא אלו פסקי טעמים כדאמר פ"ק דמגילה (דף ג') אלא כאן פירושו תורה שבכתב אבל ודאי חייב ללמדו תורה שבכתב כולה אפילו דנביאים וכתובים ואין צריך לפרש זה דפשוט הוא ודלא כפרש"י מקרא זו תורה ולא נביאים וכתובים כנ"ל מדברי הרמב"ם ורבינו וכן משמע מת"ש הרי"ף והרא"ש בסתם הא דאמר רבא מקרא זו תורה ולא כתבו הא דפרש"י ולא נביאים וכתובים אלמא דכל תורה שבכתב חייב ללמד את בנו בשכר אפילו דחיקא ליה שעתא דאם אפשר לו חייב לאגמוריה אפילו משנה ותלמוד הלכות ואגדות כדכתב הרמ"ה בסמוך כ"ש נביאים וכתובים ולפ"ז שלא כדין נוהגין העולם שלא ללמד בניהם בשכר אף נביאים וכתובים ונהגו כך ע"פ פרש"י ואין ספק דאף רש"י לא אמר אלא למאן דדחיקא ליה שעתא והעולם עכשיו לא נהגו ללמד אף למאן דאפשר ותו דהלא רש"י הוא יחיד בדבר זה וכל הפוסקים פסקו בסתם שחייב אדם ללמד לבנו תורה שבכתב כולה בשכר דמשמע אף נביאים וכתובים כדפרישית הלכך כל ירא שמים יהא נזהר בזה ללמד לבנו בשכר גם נביאים וכתובים אפי' דחיקא ליה שעתא כ"ש היכא דאפשר ליה דפשיטא דחייב לד"ה: **מושיבין** מלמדי תינוקות כו' בפרק לא יחפור (דף כ"א) התקין יהושע בן גמלא שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר פירוש לא מיבעיא במדינה שהוא כרך גדול אלא אפילו בעיירות קטנות כדי שלא יהא צריך להוליכו ממתא למתא כדאמר רבא התם ופרש"י שמא יוזק בדרכים שהשטן מקטרג בשעת הסכנה: **ומ"ש** וכל עיר שאין בה מלמד מחרימין וכו' כן כתב הרמב"ם רפ"ב דת"ת וה"א בפ' כל כתבי (דף קי"ט) ר"ל בשם רבי יהודה נשיאה אמר מחרימין אותה רבינא אמר מחריבין אותה ומפרש הרמב"ם ורבינו דבריסא מחרימין ואם לא חזרו בהם מחריבין אותה: ומ"ש שאין העולם מתקיים וכו' שם מימרא דר"ל משמיה דרבי יהודה נשיאה ומפרש שם אינו דומה

הבל

דרכי משה

רמה (א) כתב האגור סימן ב' בשם הסמ"ג דאשה חייבת ללמוד דינים השייך לה: (ב) בהג"מ פ"א דת"ת כתב ט"ס גרסינן בסוטה (כא:) איתתא דמקריא לברה ונטרה לגברי עד דאתי מבי מדרשא מי לא פלגי בהדייהו עכ"ל וכ"ה בסמ"ג: (ג) דנכסי דאינש אינון ערבין ביה ואין נפרעין מן הערב אלא במקום שאין יכול לתבוע מן החייב עכ"ל וכ"ה

פרישה

סי' רמה (א) **כאילו** קבלה מהר סיני דכתיב והודעתם לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב: (ב) ואינו חייב ללמד לבתו כו' בסימן רמ"ו כתב דבין תורה שבכתב ובין שבע"פ (ותורה שבע"פ הוא כאילו מלמדה תפלות ע"ש לפי גירסת האחרונים עכ"ה) אסור לו ללמד לכתחלה לאשה מ"מ נקט רבינו כאן לשון חייב דמקרא לא משמע אלא שאינו חייב ללמדה אלא שחכמים אמרו לא זו שאינו חייב ללמדה שאפי' איסור נמי איכא: (ג) ואשה אינה חייבת ללמד את בנה דכתיב ולימדתם אותם את בניכם וכתיב קרא אחרינא ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם כל שמצווה ללמוד (ר"ל לעצמו) מצווה ללמד (ר"ל לאחרים) וכל שאינו מצווה ללמוד אינו מצווה ללמד והאשה אינה מצווה ללמוד דדרשי' ולימדתם ולמדתם כל שאחרים מצווים ללמדו מצווה ללמוד את עצמו וכל שאין אחרים מצווין ללמדו אין מצווה ללמוד את עצמו והאשה אין אחרים מצווין ללמדה דכבר דרשי' לבניכם ולא לבנותיכם גמרא בפ"ק דקידושין דף כ"ט ע"ב: (ד) חייב ללמד לעצמו דכתיב ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם: (ה) ואע"פ שבנו קודם לא יבטל הוא ר"ל כגון שיש סיפוק בידו ללמוד בכל יום ד' שעות לא ילמד בכל הד' עם בנו אלא קצתם עם בנו וקצתם עם עצמו: (ו) שכשם שמצוה עליו ללמד לבנו כך הוא כו' ר"ל אע"ג שבנו קודם מ"מ יש מצוה ג"כ שילמוד לעצמו ולא אמרינן שילמוד הכל עם בנו דאי לא תימא הכי ק' מאי שכשם דקאמר מדרבה הא כ"ש הוא דהא אמר לעיל זה דהוא קודם לבנו: (ז) וחייב לשכור מלמד לבנו וה"ה לבן בנו מ"ו: (ח) עד שיהא כבן שש כו' והא דתנן במסכת אבות בן חמש למקרא היינו בבריא לגמרי ובר שית בבריא אמצעי ובר שבע בכחוש דקלים וכ"כ רמ"א ומ"מ מלמדין אותו כ"ב אותיות התורה מיד אחר שיסיח בן ג' ומביאין אסמכתא שמ"ש שלש שנים יהיה לכם ערלים ובשנה הרביעית קודש הלולים לה' והאדם דומה לעץ כמ"ש כי האדם עץ השדה וכ"כ הר"י (אברבנאל) במסכת אבות: (ט) היה מנהג בעיר כו' בספרי חייב לשכור מלמד לבנו והיות מנהג כך משמע בפרק אין בין המודר דף ל"ז ול"ז הגהות רמ"ש עכ"ה): (ט) וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה עיין בדרישה: (י) וכתב הרמ"ה הני מילי דלא אפשר ליה דדחיקא ליה שעתא ר"ל אם כבר למד עמו תורה שבכתב ואמר כך דחיקא ליה שעתא מללמוד עמו משנה ותלמוד כולי בין שאין לו פנאי ללמוד בעצמו עמו מחמת טרדת פרנסתו או שאין מעות ללמדו בשכר לדידן שמותר ללמוד תורה שבע"פ

דרישה

סי' רמה [א] **וחייב** ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה כ"כ הרמב"ם בפ"א מהל' ת"ת דהכתוב על ולימדתם את בניכם מיירי בתורה שבכתב ואף אי מיירי

חדושי הגהות

רמה א ז"ל הפרישה וכתב הרמ"ה ה"מ דלא אפשר וכו' ר"ל אם כבר למד עמו תורה שבכתב וא"כ דחוקא ליה שעתא מללמוד עמו משנה ותלמוד כו' בין שאין לו פנאי ללמוד בעצמו עמו מחמת טרדת פרנסתו או שאין לו מעות ללמדו בשכר לדידן שמותר ללמוד תורה שבעל פה בשכר אבל אם אפשר לו חייב כו' בין בעצמו בין בשכר לדידן ע"כ ועיין בלחם משנה פ"א מהת"ת הלכה ז' ועיין בבאר הגולה על זה: ב בגמרא שלפנינו איתא אמר רשב"ל לרבי יהודה נשיאה כך מקובלני מאבותי ואמרי לה מאבותיך כל עיר

שאין

של בית רבן (יא) מכניסין התינוקות להתלמד כבן ששה וכבן שבעה וכל אחד כפי כחו ובפחות מכאן אין מכניסין אותו ואפילו תינוק שאינו מבין לקרות לא יסלקוהו משם (יב) אלא ישב עם האחרים אולי יבין והמלמד יכה אותם להטיל עליהם אימה ולא יכה אותם מכת אויב מוסר אכזרי לפיכך לא יכה אותם לא בשוטים ולא במקל אלא ברצועה קטנה ויושב ומלמדן כל היום וקצת מהלילה כדי לחנכם ללמוד ביום ובלילה ולא יבטלו התינוקות כלל [ב] חוץ מערבי שבתות (יג) וערבי ימים טובים ג ובסוף היום ואין מבטלין התינוקות אפי' לבנין ב"ה אין קורין לתינוקות בתחלה בשבת מה שלא למדו משום טורח שבת אבל מה שקראו כבר פ"א שונים אותו להן בשבת (יד) כ"ה תינוקות צריכין למלמד א' כתב הרמב"ם היו יותר על כ"ה עד (טו) ארבעים מושיבין אחד לסייעו בלימודם היו יותר על מ' מעמידין שנים (טז) וא"א הרא"ש ז"ל כתב שעד מ' יספיק במלמד אחד בלא שום סייעה ומם' עד נ' מושיבין אחד לסייע וכשהם נ' מושיבין להם שנים עיר שיש בה כ"ה תינוקות שצריכין להשכיר להם מלמד ויש עיר אחרת אצלה שיש לה ב' מלמדים שיש להם נ' תינוקות (יז) [ג] אין בני העיר שיש בה כ"ה יכולים לומר נשלחה להעיר אחרת ונחלקים לפני אותם שני המלמדים (יח) והרי מספיקין

כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה ואמרי לה מחרימין אותה. ורבינו קיים שתי הלשונות וביוצא בזה הם דברי הרמב"ם ז"ל פ"ב מהלכות ת"ת:

מכניסין התינוקות להתלמד כבן ששה וכבן שבעה וכל א' כפי כחו ובפחות מכאן אין מכניסין אותו בפ"ב דב"ב (ד' כא ·) גבי תקנת יהושע בן גמלא תניא שמכניסין אותם כבן שש וכבן שבעה וכתבו התוס' כבן שש בבריא וכבן שבע בכחוש וכן הם דברי הרמב"ם ז"ל ודברי רבינו שכתבו כל א' לפי כחו·

ומ"ש ובפחות מכאן אין מכניסין אותו שם ובכתובות פ' נערה (נ ·) א"ל רב לרב שמואל בר שילת עד שית לא תקביל מכאן ואילך קביל ואספי ליה כי תורא ופירש"י אספי ליה האכילהו והשקהו תורה בעל כרחו כשור שנותנים עליו עול על צוארו וכתבו התוס' בבציר מבר שית לא תקבל והא דתנן במסכת אבות בן ה' שנים למקרא בבריא לגמרי (ד) כדאמרינן בכתובות פ' נערה (נ ·) המכניס את בנו פחות מבן שש רץ אחריו ואינו מגיעו ואיכא דאמרי חברייו רצין אחריו ותרווייהו איתנהו דחליש ובריא ואב"א הא בכחוש הא בבריא עכ"ל והרמב"ם שלא כתב הא דבן ה' למקרא איפשר שהוא מפרש דבר שית היינו בן חמש שנכנס בשנת שש אבל התוספת בכתובות פרק נערה פירשו דבר שית היינו בר שית ויום א': **ומ"ש** רבינו ואפילו תנוק שאינו מבין לקרו' לא יסלקוהו משם וכו' בפ"ב דבבא בתרא (כא:) א"ל רב לרב שמואל בר שילת כי מחית לינוקא לא תמחי אלא בערקתא דמסאנא דקרי קרי ודלא קרי להוי צותא לחבריה· ופירש"י להוי צוותא לחבריה אינך זקוק לייסרו יותר מדאי ולא לסלקו מלפניך אלא ישב עם האחרים בצוותא וסופו לתת לב:

ומ"ש והמלמד יכה אותם להטיל עליהם אימה וכו' עד אלא ברצועה קטנה היינו ערקתא דמסאנא שכתבתי בסמוך: **ומ"ש** ויושב ומלמדן כל היום וקצת מהלילה וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות ת"ת: ומ"ש ולא יבטלו התינוקות כלל חוץ מערבי שבתות וערבי י"ט וכו' ג ז דברי הרמב"ם ז"ל שם· ומדבריו נראה שבי"ט נ"כ מבטלין· ואין מבטלין התינוקות אפי' לבנין ב"ה מימרא בפרק כל כתבי (קיט:)· אין קורין לתנוקות בתחלה בשבת מה שלא למדו וכו' עד שונין אותו להם בשבת ברייתא פ' אין בין המודר (לו:)

כ"ה תנוקות צריכין למלמד אחד כתב הרמב"ם היו יותר על כ"ה וכו' בפ"ב מה' ת"ת והדין בפ"ב דב"ב (כא ·) אמר רבא סך מקרי דרדקי כ"ה ינוקי ואי איכא חמשין מותבינן תרי ואי איכא ארבעים מוקמינן ריש דוכנא ומסייעין ליה ממתא ופירש"י ריש דוכנא שומע עם התינוקות מפי המלמד וחוזר ומשגירו בפי התנוקות ואותו ריש דוכנא נוטל שכר: ומסייעין ליה ממתא לשכור לו אותו ריש דוכנא ונתבאר הדבר יפה כמה שפי' הר"ן בשם ה"ר יונה וז"ל מ' מותבינן ריש דוכנא ומסייעין ליה ממתא אפילו שכרוהו שם ללמד כל תנוקות העיר אפ"ה מותבינן ליה ריש דוכנא ממתא דסתמא דמילתא לאו אדעתא דהכא מקרי להו איהו בלחוד הוא אלא דלוקמוה בהדיה ריש דוכנא ע"כ· וכתבו נ"י וכתב הרא"ש על מימרא זו אבל עד מ' א"צ ריש דוכנא ומארבעים עד חמשים יספיק בריש דוכנא עכ"ל· ופשט לישנא דרבא הכי משמע דאמר ואי איכא חמשין מותבינן תרי משמע אבל פחות מחמשין אחד לא צריך תרי דסגי בריש דוכנא מדאמר ואי איכא ארבעים מוקמינן ריש דוכנא משמע שאם היו מ' חסר א' א"צ ריש דוכנא אלא דמאי דאמר סך דרדקי כ"ה אינו מיושב לפ"ז וי"ל כמו שפירשו התוס' דהיינו לומר דפחות מכ"ה אין בני העיר יכולים לכוף זה את זה להשכיר להם מלמד (ה) והרמב"ם ז"ל מפרש סך דרדקי כ"ה כפשוטו דהיינו לומר דסגי להו במלמד א' בלא ריש דוכנא אבל טפי מהכי צריך לאוקומי ריש דוכנא ומאי דאמר ואי איכא מ' היינו לומר אפילו הי איכא מ' סגי בדמוקמינן ליה ריש דוכנא אבל טפי מארבעים אפילו אחד לא סגי בהכי אלא צריך להעמיד שני מלמדים וכן מאי דאמר ואי איכא חמשין מותבינן תרי היינו לומר דעד חמשין סגי לה בתרי וכן פי' נ"י בשם ה"ר יונה ז"ל: עיר שיש בה כ"ה תינוקות שצריכים להשכיר להם מלמד ויש עיר אחרת אצלה וכו' שם אמר רבא מתקנת יהושע בן גמלא ואילך לא ממטינן ינוקא ממתא למתא אבל מבי כנישתא לבי כנישתא ממטינן ואי מפסק נהרא לא ממטינן ואי איכא תיתורא ממטינן ואי איכא גמלא לא ממטינן: ופירש"י לא ממטינן. ינוקא ממתא למתא ללמוד תיום שמא יוזק בדרכים אלא יכול לכוף בני אותו מתא להושיב מלמדי תינוקות: תיתורא· גשר רחב: גמלא· לוח קצרה וכתבו התוס' לא ממטינן ינוקא ממתא למתא וכגון שיש כאן כ"ה ינוקי שראוים להשכיר להם מלמד וא"ת הא אי הוה ממטינן להו למתא אחריתי יצטרכו

הכל שיש בו חטא לככל שאין בו חטא : מכניסין התינוקות להתלמד כבן שש וכבן שבע וכו' בפ' לא יחפור גבי תקנת יהושע בן גמלא וכתבו התוס' לשם כבן ו' בבריא וכבן ז' בכחוש וז"ש הרמב"ם ורבינו וכל אחד כפי כחו ולפ"ז הא דתנן במסכת אבות בן ה' למקרא אין פירושו בברי' לגמרי כמ"ש התוספתא לשם דהלא הרמב"ם ורבינו לא כתבו לחלק בין בריא לבריא אלא אדרבה כתבו בסתם דבפחות מבן ו' אין מכניסין אותו אלא צריך לפרש בן ה' לגלגל וכן ו' למספי ליה כתורא תדע שהרי בפ' נערה קאמר אביי א"ל אם בר שית למקרא אלא בע"כ דלמספי ליה כתורא קאמר והיינו בר שית ויום אבל בן ה' למקרא דהיינו נמי בן ה ויום אחד אינו אלא לגלגל עמו בנחת וכדברי רבינו וכן פי' התוספתא בפרק נערה להדיא ע"ש (דף נ') וזהו דעת הרמב"ם ורבינו וכן עיקר ולא כמ"ש התוספתא בפרק לא יחפור לחלק בין בריא לגמרי לאינו בריא לגמרי אלא כל בריא מגלגלין עמו כשהוא בן ה' ויום א' ומלעיטין אותו כתורא כשהוא בן ו' ויום אחד ואם הוא כחוש אין מלעיטין אותו אלא כשהוא בן ז' ויום אחד אבל בש"ע נמשך בפסקו לפי פירושו בבית יוסף וכתב מכניסין התנוקות להתלמד בן ה' שנים שלימות ובפחות מכאן אין מכניסין ואם הוא כחוש מכניסין אותו בן ו' שלמות עכ"ל ולא נהירא אלא כדפרישית עיקר והכי משמע מלשון הרמב"ם שכתבו בסתם כבן שש כבן שבע דמשמע ו' וז' שלימות בעינן · ואפילו תינוק שאינו מבין כו' עד ברצועה קטנה בפ' לא יחפור · ומ"ש ויושב ומלמדן כל היום וקצת מהלילה וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ב :

כ"ה תינוקות צריכין למלמד א' בפרק לא יחפור ופי' התוס' אבל פחות מכאן אין בני העיר יכולין לכוף זא"ז להשכיר להם מלמד עכ"ל : כתב הרמב"ם וכו' בפ"ב וטעמו דהוה ז"ל מפרש הא דאמרינן התם ואי איכא מ' מוקמינן ריש דוכנא ומסייען ליה ממתא הכי פירושו דאי איכא יותר מכ"ה עד מ' ומ' בכלל מוקמינן ריש דוכנא ומ"ש ואי איכא נ' מותבינן תרי נמי ה"ק אי איכא יותר ממ' עד נ' ונ' בכלל מותבינן תרי ואי איכא טפי מנ' לא סגי בתרי אלא מוקמינן נמי ריש דוכנא לסייען וכו' חוזר חלילה כסדר הזה אבל הרא"ש מפרש דעד מ' ומ' בכלל לא צריך ריש דוכנא אלא דכשהם מ' עד נ' ולא נ' בכלל מוקמינן ריש דוכנא וכשהם נ' מושיבין להם שנים וסגי להו בה' עד שיהיו פ' ולא פ' בכלל וכו' חוזר חלילה כסדר הזה : עיר שיש בה כ"ה תינוקות וכו' שם מימרא דרבא וע"פ מ"ש התוספות והרא"ש שם ולטעמיה אזיל הרא"ש דעד מ' א"צ ריש דוכנא וכן פי' נ"י לשון הרמב"ם יוליכין הקטן וכו' שם ספ"ב והוא פי' למימרא דרבא ולא כפי' התוספו' הרא"ש דרבא מיירי בתוליכין אותן לעיר אחרת

דרכי משה

(ד) וכ"ה בהג"מ פ"ב דת"ת וכתב א"נ הא דאמרינן בן חמש למקרא היינו לחנכו ללמוד שאביו מלמדו ובן שש למסעדיה בגמ' עכ"ל וכתב הרב האברבנאל פרק בעשרה מאמרות בי"א ראע"ג דבן חמש למקרא בן ג' שנים לאותיות ללמוד אותיות דהורה ומצאו להם סמך מן המדרש שרש שנים יהיה לכם ערלים ובשנה הרביעית קדש הילולים ר"ל ללמוד אותיות התורה כו' עוד כתב שם בהג"מ אמרינן בפ"ק דק' רושין (ל ·) חנוך לנער ע"פ דרכו ר' יהודה ורבי נחמיה ח"א מששתסר ועד כ"ב שנין וה"א מתמניסר עד כ"ד שנים פי' בזמנים אלו ידריכנו בדרך מוסר שכל ימיו שהנה בו עכ"ל ועיין ברוקח שהאריך כיצד נוהגין בשעה שמתחילין עם הנערים וכתב שם ענין פתיחת הרב שעושין לנערים : (ה) וכ"ה בהג"מ ובתא"ו נ"א

דרישה

אידי הקרא גם בתורה שבע"פ כיון שגל תורה שבע"פ אסור ליטול שכר א"כ כי צוני התורה על ה' היינו דוקא כדינו דהיינו במוכס לא בשכר וק"ל · וזה לשון הברייתא למדו מקרא אין מלמדו משנה ואמר רבא מקרא זו תורה ופירש רש"י תורה ולא נביאים וכתובים עכ"ל והביאו הב"י וק"ק ל' רבינו שכתב עד שיקרא תורה שבכתב כולה דהדכתב כולה לכאורה משמע דגם נביאים וכתובים ודחייה לזה דבסמוך בסימן רמ"ו כתב רבינו שלש בתורה ופי' תורה שבכתב כמו תורה נביאים וכתובים עכ"ל הרי לפנינו דבכלל תורה הוא גם נביאים וכתובים וסבר הרמב"ם דה"ה דחייב ללמדו מקרא בשכר . ומ"ש ואינו חייב ללמדו בשכר משנה ותלמוד ר"ל בשכר אלא אפי' במכס אינו חייב ללמדו כ"כ כסף משנה שם ומ"ש ב"י וז"ל ומשמע ליה להרמב"ם דכיון דמותר ליטול שכר על המקרא כלומר שכר פיסוק טעמים כו' עכ"ל היינו לפי זמן הגמרא אבל לדידן שאפילו תורה שבע"פ מותר ללמד בשכר כמ"ש רבינו בסמוך א"נ לטעמיה דשכר פיסוק טעמים:

[ב] הוץ מערבי שבתות וערבי י"ט כתב ב"י שנראה מדברי הרמב"ם שבי"ט נ"כ מבטלן :

[ג] אין בני העיר שיש בה כ"ה כו' ז"ל הגמרא אמר רבא מתקנת יהושע בן גמלא ואילך לא ממטינן ינוקא ממתא למתא אבל מבי כנישתא לבי כנישתא ממטינן וכתבו התוספת לא ממטינן ינוקא ממתא למתא וכגון שיש כאן כ"ה ינוקי שראוין להשכיר להם מלמד וא"ת הא אי הוי ממטינן להו למתא אחריתי יצטרכו למלמד בפני עצמן כיון דאיכא כ"ה ינוקי וא"כ מכ"מ ו"ל דנפקא מינה דאי הוו שני מלמדי תינוקות באידך מתא היו יכולין להושיב חציים בפני זה וחציים בפני זה עכ"ל וכ"כ הרא"ש גם כן וכתב ב"י ונראה דלטעמייהו אזלי שמפרשים שעד מ' א"צ ריש דוכנא דאל"כ מכ"מ כשיוליכם לעיר אחרת שיש בה שני מלמדים לחמשים נערים ויסלקו אלו כ"ה בין שניהם הא מ"מ הם צריכים להשכיר שני ראשי דוכנות לסייע למלמדים אבל להרמב"ם שמפרש דמכ"ה ולמעלה צריך ריש דוכנא א"מ לפרש כן והוא ז"ל מפרש להאי מימרא בע"א עכ"ל ר"ל כמ"ש

פרישה

(יא) מכניסין התינוקות להתלמד כבן ששה כבן שבעה ר"ל תחילת שש ותחילת שבע וכ"כ התוספת עיין בב"י כבן ששה ר"ל בבריא כבן שבעה ר"ל בכחוש וקולי והא דתנן בן ה' למקרא היינו בבריא לגמרי כמ"ש לעיל (ואפשר ח"ש במשנה בן ה' ר"ל שהוא בן חמשה שנים שלימות ונכנס לשנת שש והגמרא דב"ב שאמרי כבן ששה ר"ל תחילת שש ככל"ל וק"ל עכ"ה) ומפני שאין מלוי ביניני בזמן הזה שיהא מיק כ"כ לא כתבו רבינו : (יב) אלא ישב עם אחרים פרש"י ללא צריך לייסרו יותר מדאי אלא ישב וסופו לתת לב (ומלמדן כל היום בגמרא אמרינן ואספו ליה כתורא ופרש"י אספו ליה האכילהו והשקהו תורה בע"כ כשור שנותנין עליו עול על צוארו עכ"ה) . (יג) וערבי יום ט"ב ובסוף היום הרמב"ם בפ"ב מת"ת ובש"ע איתא בסוף היום בלא וי"ו וכן מוכח דאי ובסוף היום כו' ע"כ ר"ל בסוף כל יום ויום וזה ליתא שהרי כתב לעיל מלמדין כל היום וקצת מהלילה תיכף אין למסוך הוי"ו דה"כ פירושו ובסוף של אותו היום דע"ש הוא דוקא דאי אכל יום אמרו הל"ל בסוף כל יום : (יד) חמשה ועשרים תינוקות צריכין למלמד אחד לשון הגמרא אמר רבא סך מקרי דרדקי כ"ה ינוקי ומפרשו הרמב"ם דר"ל דסגי להו במלמד אחד בלא סיוע והתוספות והרא"ש מפרשים דר"ל דפחות מכ"ה אין בני העיר יכולין לכוף זה את זה להשכיר להם מלמד והשתא מ"ש כ"ה תינוקות צריכין למלמד אחד היינו לדעת התוספו' והרא"ש אבל לשון הרמב"ם אינו כן אלא כתב וז"ל בפ"ב דת"ת כ"ה תינוקות למדים אצל מלמד אחד : (טו) ארבעים מושיבין עמו אחד לסייע וזה נקרא בגמרא ריש דוכנא ופרש"י שומע עם התינוקות מפי המלמד וחוזר ומשגירו בפי התינוקות ואותו המוזר עמהן נוטל שכר מבני מתא ופירש הר"ן דבריו דמסתמא לאו אדעתיה דיהא מקרי להו איהו בלחיד שכרו אלא שישכירו לו עוד מי שמסייעו : (טז) וא"א הרא"ש ז"ל שעד מ' כו' מסולקים הם בפירוש רבא בב"ב ב"י הביאו . (יז) אין בני העיר שיש בה כ"ה כו' דשמא יוזקו בדרכים וכיון שבלא"ה יכול כל אחד לכפות את חבירו לשכור מלמד ימר לכן אין שולחין לאפוקי אם הם פחותין מכ"ה דאין יכול לכפות אחד חבירו לשכור מלמד שולחין אחרי': (שהוא מהיר מחבו בין במקרא בין בדקדוק במקרא ר"ל שלומד הרבה בדקדוק ר"ל שלומד בדיוק ור"ל למלמד אחר שמהיר ממנו בשניהן בין במקרא בין בדקדוק כ"מ פ"ג דת"ת עכ"ה) : (יח) והרי מספיקין לכולם לסברת הרא"ש דעד מ' סגי במלמד אחד בלי סיוע ולהרמב"ם צריך לשכור עוד מלמד אחר או שנו מסייעות

חדושי הגהות

שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה רבינא אמר מחרימין אותה · נ ברמב"ם איתא בסוף היום והוא הנכון ומצאתי בפרישה שכתב וז"ל בסוף היום בלא וי"ו דאי ובסוף היום

מספיקין לכולם אלא צריכין לשכור להם מלמד בעירם אבל בעיר אחת מבית הכנסת לבית הכנסת אחרת מוליכים אותם והוא שלא יהא נהר מפסיק ביניהם שאם נהר מפסיק ביניהם לא יעבירו עליו משום סכנה אבל אם יש עליו גשר חזק יכול להעבירם עליו לשון הרמב"ם מוליכין הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק בד"א כשהיו שניהם בעיר אחד ואין נהר מפסיק ביניהם אבל מעיר לעיר או מצד הנהר לצדה באותה העיר אין מוליכין אותן אא"כ היה עליו גשר בנין בריא שאינו ראוי ליפול מהרה מלמד תינוקות שהניח התינוקות ויוצא או שעושה מלאכה אחרת עמהם או שמתרשל בתלמודו (י) ה"ז בכלל ארור עושה מלאכת ה' רמיה לפיכך אין ראוי להושיב מלמד אלא בעל יראה מהיר לקרות ולדקדק אם יש כאן מלמד שלומד לתינוקות ובא אחר טוב ממנו מסלקים הראשון מפני השני ואם יש כאן שנים הא' קורא הרבה ואינו מדקדק עמהם להבינם על נכון והאחר אינו קורא כל כך אלא שמדקדק עמהם להבינם (יט) לוקחין אותו שמדקדק יותר. (כ) [ד] מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני שאמותיהן מביאין בניהם · (כא) ואשה לא תלמוד תינוקות מפני אביהם שמביאים בניהם · אחד מבני חצר או מבני מבוי שבקש לעשות מלמד תינוקות אין שכיניו יכולין למחות בידו וכן מלמד תינוקות שבא חבירו [ה] ופתח בית ללמד תינוקות בצדו כדי שיבואו לו תינוקות אחרים או כדי שיבואו התינוקות שאצל זה לזה אין יכול למחות בידו (ז) שנא' ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

כל

יצטרכו מלמד בפני עצמן כיון דאיכא כ"ה ינוקי וא"כ מאי כ"מ וי"ל דכ"מ דאי הוו שני מלמדי תינוקות באידך מתא הוו יכולים להושיב האחד בפני זה והאחד בפני זה עכ"ל וכ"כ הרא"ש וז"ל לא ממטינן ינוקא ממתא למתא והוא שיש בעיר כ"ה נערים ואז כופין זה את זה להושיב ביניהם מלמד ואין אחד מהם יכול לומר להוליכן לעיר הסמוכה להם שיש בה חמשים נערים ויש בה שני מלמדים ויחלקו אלו הכ"ה לפניהם עכ"ל ונראה דלטעמייהו אזלי שמפרשים דעד מ' א"צ ריש דוכנא דאל"כ מאי כ"מ כשיוליכום לעיר אחרת שיש בה ב' מלמדי' לנ' נערים ויחלקו אלו הכ"ה בין שניהם הא מכל מקום הם צריכים להשכיר ב' ראשי דוכנא לסייע למלמדים אבל להרמב"ם שמפרש דמכ"ה ולמעלה צריך ריש דוכנא א"א לפרש כן והוא ז"ל מפרש להאי מימרא בע"א כמו שיתבאר בסמוך:

לשון הרמב"ם מוליכין הקטן ממלמד למלמד אחר וכו' עד בנין בריא שאינו ראוי ליפול מהרה הכל בפרק ב' מהלכות ת"ת והוא פירושו למימרא דרבא שכתבתי בסמוך דאמר מתקנת יהושע בן גמלא ואילך לא ממטינן ינוקא ממתא למתא וכו': מלמד תינוקות שהניח התינוקות ויוצא וכו' גם זה מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר ונראה שלמד מדאמרינן בפרק ב' דב"ב [שם ·] גבי רביה דיואב דמשום דלא אקרי ביואב למידע אם היה טועה איתמר עליה ארור עושה מלאכת ה' רמיה וממילא שמעינן לכל דבר הגורם שלא ידקדק בתינוקות אם טועים או שאינו לומד עמהם כל הצורך דהוי עושה מלאכת ה' רמיה:

ואם יש כאן מלמד שלומד לתינוקות ובא אחר טוב ממנו וכו' ואם יש כאן שנים הא' קורא הרבה וכו' בפ"ב דב"ב (שם) אמר רבא האי מקרי ינוקי דגרים ואיכא אחרינא דגרים טפי מיניה לא מסלקינן ליה דילמא אתי לאיתרשולי רב דימי מנהרדעא אמר כ"ש דגרים טפי קנאת סופרים תרבה חכמה ואמר רבא הני תרי מקרי דרדקי חד גרים ולא דייק וחד דייק ולא גרים מוקמינן ההוא דגרים ולא דייק שבשתא ממילא נפקא רב דימי מנהרדעא אמר מוקמינן דדייק ולא גרים שבשתא כיון דעל על · ופרש"י דילמא אתי לאיתרשולי יתפאר בלבו שאין כמותו ויתרשל מן התינוקות ולא יירא שמא יסלקוהו: כ"ש · כשתשבטהו יתן לב להיות למד יפה שדואג מקנאת חבירו שסלקוהו מפניו שיכיישנו בבני העיר: דגרים ולא דייק בלימוד התינוקות שלא ישתבשו ופסק הרא"ש כרב דימי דבתרא הוא ועוד דמייתי תלמודא סייעתא לדבריו עכ"ל ולא נתבארו דברים אלו בדברי הרמב"ם ולא ידעתי למה: מי שאין לו אשה לא ילמד תנוקות וכו' ואשה לא תלמוד תינוקות וכו' משנה בסוף קידושין [פב:] לא ילמוד רווק סופרים ולא תלמוד אשה סופרים ר"א אף מי שאין לו אשה לא ילמד סופרים ובגמ' רווק משום אמהתא דינוקי ואשה משום אבהתא דינוקי ועל הא דרבי אליעזר איבעיא להו מי שאין עמו אשה כלל או דילמא בשאינה שרויה אצלו ת"ש אף מי שיש לו ואינה שרויה אצלו לא ילמד סופרים ואמרו בירושלמי ואינה שרויה אצלו באותו המקום ומדברי הרמב"ם בפרק ב' מהל' ת"ת נראה שפוסק כרבי אליעזר וכן כתב בהדיא בפכ"ב מהלכות איסורי ביאה וז"ל מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני שאמות הבנים באות לבית הספר וכו' ואין המלמד צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו ע"כ וכתב ה"ה שהטעם שפסק כרבי אליעזר משום דאיבעיא לן אליביה והוא ז"ל כתב שיש לדחות דמשום דכ"מ לת"ק הוא דאיבעיא לן · וקי"ל כסתם מתני' דכל שיש לו עכשיו יכול ללמוד וכן נראה מן ההלכה ועיקר ע"כ · דברי רבינו בא"ה סימן כ"א כדברי הרמב"ם ז"ל:

אחד מבני חצר או מבני מבוי שביקש ליעשות מלמד תינוקות אין שכיניו יכולים למחות בידו וכן מלמד תינוקות שבא חבירו ופתח בית ללמד תינוקות שיטלו אצלו וכו' בפרק ב' דבבא בתרא: (ב"ה) כתב הרא"ש בתשובה סוף כלל צ"ג על דיין שדן על מי שיש לו ספר ואינו רוצה להשאילו ונתן עליו קנס י' זהובים בכל יום מפני שהוא ביטול תורה בעיר מחמת חסרון ספרים והיו אנשים שהיו להם ספרים ולא רצו להשאילם יפה דן ואני מסכים עמו וכלבד שישומו ג' שמאים הספר ואם יפחת או יתקלקל ישלם השואל הפחת ע"פ אותם שמאים ויתן משכון כבדי שומת הספר עכ"ל:

כל

אחרת שיש לשם ב' מלמדים ולחלקם וכו': ואם יש כאן מלמד וכו' עד שמדקדק יותר בפרק לא יחפור פלוגתא דרבא ורב דימי מנהרדעא ופסק הרא"ש כרב דימי וכך הם דברי רבינו: מי שאין לו אשה לא ילמד תנוקות מפני שאמותיהן מביאין בניהם משנה סוף קידושין פליגי בה ת"ק ור' אליעזר ופסק הלכה כר"א דל"מ רווק שלא נשא אשה מימיו דאסור אלא אפילו היתה לו ומתה נמי אסור ואפילו יש לו אשה ואינה שרויה אצלו באותו מקום אלא בעיר אחרת נמי אסור כדאיתא בירושלמי ולא שרי אלא היא בביתה והוא מלמד בבית הספר דהך שרויה אצלו היא ושרי וכ"כ רבינו בא"ה סוף סימן כ"ב ועיין במ"ש לשם בס"ד ומשמע דבמקום שלא נהגו הנשים להביא בניהם למלמד שרי ללמד אפילו אין לו אשה ולא חיישינן למשכב זכור דתינוקות דהלכה כחכמים דא"ל לרבי יהודה לא נחשדו ישראל על משכב זכר ולא על בהמה: ומ"ש ואשה לא תלמד תנוקות מפני אביהם שמביאין בניהם שם במשנה ורצונו לומר אפי' אישה שרויה אצלה באותו מקום אסור משום יחוד דכיון דאשה אינה מלמדת לקטנים בבית הספר אלא בביתה ולשם ודאי איכא חשש דייחוד כשאין הבעל בביתו אבל איש דאינו מלמד לקטנים אלא בבית הספר דאין שם משום ייחוד דרבים נמצאין שם ואינו אסור אלא משום דמתגרה בנשים הלכך כשאשתו שרויה אצלו באותו מקום אע"פ שאינה עמו בבית הספר ליכא משום גירוי בנשים וכבר כתבתי זה בס"ד בא"ה ע"ש:

כל

דרכי משה

ג"א ח"א אבל יש שכתבו דאפי' פחות מכ"ה חייבין לשכור מלמד וכופין זה את זה וכ"כ נ"י פ' לא יחפור דף קס"ה ע"א: (ו) וכתב נ"י פ' לא יחפור דף קס"ה בד"א גמיר וכתב המרדכי פ' האומנין ע"ב בירושלמי בסדר זרעים אמרינן דאסור למלמד להיות ניעור בלילה יותר מדאי יען שלמחר הוא עצל ללמוד וגם אסור להתענות גם אין לו לעצור במאכל ובמשתה אם הוא מפרנס עצמו מפני שאינו יכול לשרות דכוותיה אין לו להרבות במאכל ומשתה וכל המשנה ידו על התחתונה ומסלקינן ליה עכ"ל ושאר דיני מלמד יתבארו בח"מ בעזרת השם יתעלה בסימן של"ד ושל"ה: (ז) כתב מהרי"ו סימן קנ"א זה כמה ימים כתב לי מהר"ר ישראל ברונא קהל קרמנא שמהר"א נקיט בלבו לזלזל בי באמרו שהוא לבדו ימשול ברבנות והנה כיון שהקהל לא ברוהו להם אחד מהם ותרווייהו צריכין לתת מס אין לאחד מהן שום חזקה יותר מאחר ואע"פ שמהר"א היה בעיר קודם שבא מהרי"ב לא יפה חזקתו בזה שהקהל לא מינו אותו לא לראש ולא לקצין וגדול מזה כתב הא"ז וז"ל אם ת"ח הוא וצריכים בני אדם לתורתו אפי' בא ממשלה אחרת שאין נותנים מס למושל העיר הזו לא מצי לעכב עליה דודאי לא הסכים ר"ג ס"ה לאסור שום ישוב לת"ח ואפי' יש ת"ח בעיר כי קנאת סופרים תרבה חכמה כו' הרי כתב בפ"ב: ואפי' יש ת"ח בעיר ולא חילק בין אם בני העיר קבלו עליהם חכם הראשון או לא קבלו בכל ענין לא מצי מעכבי אלמא דיש לת"ח השני חזקה כמו הראשון לכן נראה דיש חזקה למהרי"ב כמו למהר"א לנהוג נשיאתו ברמה הן לקבוע ישיבה לעצמו הן ליתן גיטין וחליצה ולמורה הוראה ולברך ברכת אירוסין ונשואין עכ"ל מהרי"ו וכ"כ מהור"ר דוד שפרינץ ומהרא"י בפסקיו סימן קכ"ה ואפי' יש פיקוח נפש בדבר מחמת הפרס שנופל לבית המנהיגים מגטין וחליצה וכה"ג על קיבול פרס זו אנו בושין ובמורת למצוא היתר לרובן והאיך נחזיק אותו כולי האי להחשיבו פרנסה לבלתי ישיג אחר כהן עכ"ל מהרא"י ובשמע שם מדבריו שמהר"א היה זקן ממהרי"ב ואפ"ה לא היה יכול למחות בידו וכתב מהרד"ך בתשובה סימן כ"ב רב שבעיר אפילו יבא שם אדם גדול כמותו אין לו להורות ולדרוש שם בפני הרב שדר שם שמצינו בפ' כל היד (כ:) דעולא בי מקלע לאתריה דרב יהודה כו' לא רצה להורות לפניו אפי' מי שדר שם אינו גדול כ"כ כרב האחר אתריה דחכם גדול קרינן ביה ואסור להורות לפניו עכ"ל כתב מהרי"ק שורש קכ"א על אותן האנשים המתריסים נגדך וקובעים ישיבה לעצמן מה אעשה יכולין לתרץ דבריהו דכוונתן לשם שמים שלא למדו בפרקים האחרונים עד עתה כו' כתב ריב"ש בתשובה סי' רע"א מי שהחזיק אפי' מעצמו איזה שררה או דין קרימה אין נוטלין אותו ממנו לתתה לאחר גדול ממנו כיון שכבר זכה זה אא"כ הוא ע"ה והאחר ת"ח אבל כל שהחזיק ת"ח אין מסלקין אותו אע"פ שהבא ליטול גדול ממנו כו' אע"פ שראוי להם לחכמים לברוח מן השררה אבל כשנכנסו בה הן מקפידין שלא ליסתלק ממנו כדאמרינן בפ' בתרא דמנחות (קט:) א"ר יהושע בן פרחיה בתחלה כל האומר עלה אני כופתו ומניחו לפני ארי עכשיו האומר לי רד ממנו אני מטיל עליו קומקמום של חמין כ"ש אם הרב הראשון נתמנה ע"פ הציבור שאין מורידין אותו כ"ש אם נתמנה ג"כ ע"פ המלך ברצון המלך וברצון הציבור והקהלה שיקבל עליה וכגון זה הורמנא דמלכא מלתא רבתא היא עכ"ל וע"ל סימן רנ"ו כתב הרמב"ם פ"א מהלכות מלכים כל השררות והמינויין מישראל ירושה לבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות והוא שיהו הם ממלאים מקום אבותם בחכמה וביראה היה ממלא ביראה אע"פ שאינו ממלא בחכמה מעמידין אותו במקום אביו ומלמדין אותו מי שאין בו יראת שמים אע"פ שחכמתו מרובה אין ממנין אותו למינוי מן המנויין שבישראל עכ"ל וע"ש בהג"ה האריך בזה כתב הר"ן פ"ק דע"ז דף שד"מ ע"ב בשם הראב"ד והרשב"א ז"ל הא דתניא הנשאל לחכם אוסר אין חבירו רשאי להתיר לאו משום כבודו של ראשון נגעו בה אלא משום כיון דאסרה הראשון שויה חתיכה דאיסורא ושוב אין לו להתיר אבל בהג"מ פ"ב מהלכות ממרים משמע דשרי וע"ש וכ"ה בהדיא בתוס' פ"ק דע"ז (ז ·) ופי' דברי הירושלמי שאין להביא ראיה ממנו וע"ש ובאשר"י שם ג"כ כתב דשרי אם לא דהלה כבר הוראתו בהיתר והחכם השני חולק עליו בשקול הדעת ואז אינו רשאי לאסור וע"ש בהר"ן בשם הראב"ד אפי' התיר שני אינו מותר ואפי' היה גדול ממנו בחכמה ובמנין והוא בדבר שאין בו מחלוקת

אלא

פרישה

מסייעות ועיין בדרישה: (יט) לוקחין אותו שמדקדק יותר שלא ישתבשו ושבשתא כיון דעל על: (כ) מי שאין לו אשה לא ילמד תנוקות כו' וכתב הרמב"ם פכ"ב מהלכות איסורי ביאה דא"צ שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו עכ"ל וכ"כ רבינו בא"ע בס"ס כ"ב והטעם כיון דאשתו עמו בעיר מידתת תמיד דשמא פתאום תבא אצלו ודרך האשה לבא תדיר אצל הבעל: (כא) ואשה לא תלמד תינוקות מפני שאביהם כו' והרמב"ם כתב בפ"ב מהלכות ת"ת ז"ל וכל אשה לא תלמד תינוקות כו' וכתב שם בכסף משנה כלומר ואפילו שאשה דבשלמא גבי איש כיון שאשתו עמו היא משמרתו לפי שדרכה להיות תמיד בבית אבל אין דרך האיש להיות תמיד בביתו ועל"ד:

כל

דרישה

כמ"ש רבינו בסמוך בשמו וז"ל לשון הרמב"ם מוליכין הקטן ממלמד למלמד כו': [ד] מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות כו' וז"ל מורי בביאורי סמ"ג כתב הרמב"ם מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני שאמות הבנים באות לבית הספר ונמצא מתגרה בנשים וא"צ שתהיה אשת מלמד עמו בבית ע"כ ותימה א"כ מ"ש מאשה שלא תלמד לקטנים דמשמע אפי' בעלה בעיר רק שאינה דרה עמו בבית דאל"כ אמאי לא מחלק מיניה וביה וקי"ל ואמאי אינה מותרת כמו גבי מלמד כשיש לו אשה או יהיה אסור נמי לאיש ללמוד לקטנים אפי' היא בעיר וכתב עוד הרמב"ם וכן לא תלמד אשה קטנים מפני שאבותיהם באים לבני הקטנים ומתייחדים עמה וא"כ צריכין אנו לדקדק מפני מה כתב הרמב"ם הטעם באיש משום גירוי ולא משום יחוד אלא משום דקשה ליה דאי משום יחוד אפי' היה לו אשה אסורה מאחר שאינה עמו בבית דהא גבי אשה שלא תלמד לאסור משום ייחוד אפי' בבעלה בעיר מאחר שאיש עמה בבית אלא שהטעם משום גירוי הוא ולכן אין אסור אלא באין לו אשה אבל מ"מ קשה מ"ט ליתו אסור נמי משום ייחוד ויהא אסור אפי' כשיש לו אשה בעיר אם אינה בביתו וי"ל דגבי איש לא שייך ייחוד דמסתמא יש לו תינוקות הרבה וגם כן מקלע מהם גדולים שאין איסור ייחוד שייך בפסים ומ"מ גירוי איכא מש"ה אסר דלא שכיח תינוקות הרבה גבה כ"א מעט וג"כ קטנים דגדולים קלא גופייהו אסורים משום ייחוד והר"ק עכ"ל שם. ואני כתבתי בא"ע סימן כ"ב דמש"ה תינוקות הרמב"ם ורבינו בלשון דכתב בדין אשה כמלמד שלא ילמד תנוקות מפני אמותיהן שייך למתני' גבי לשון גירוי שהוא יתגרה בהאמהות לגבי שמכן משא"כ שכתב בדין אנשים שכן לא ילמדו עם קטנים מפני אביהם שאין הניאוף תלוי בה שהרי אין קישוי אלא לדעת איש ומרצונו לכן לא שייך למתני בה לשון גירוי אלא האיסור הוא מפני שהיא מתייחדת עמה ר"ל שהיא מכינה עצמה להייחד ועי"כ שמא יבאו לידי ניאוף ומה שמחלק בין איש לאשה לענין אם אשתו עמו בעיר כבר כתבתי כאן בפרישה דלק"מ: [ה] ופתח בית ללמד תינוקות בצדו עיין בב"ע דין שני רבנים שבאו זה לקפח פרנסתו מטופה וקידושין: אין למלמד לנעור בלילה יותר מדאי שלא יהא עצל ביום ללמד וכן לא יתענה או לעצור במאכל ובמשתה או לאכול ולשתות יותר מדאי כי כל אלו הדברים גורמים שלא יוכל ללמוד היטב וכל המשנה ידו על התחתונה ומסלקין אותו (כ"כ המרדכי פ' האומנים בשם הירושלמי עכ"ה) ושאר דיני מלמד עיין בח"מ סימן של"ד ושל"ה:

כל

רמו כל [א] (א) א' מישראל חייב בת"ת בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין אם הוא זקן גדול אפי' עני המחזיר על הפתחים (ב) אפי' בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לת"ת ביום ובלילה שנא' והגית בו יומם ולילה ומי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד (א) או מפני טרדות הזמן יספיק לאחרים הלומדים ותחשב לו כאילו הוא לומד בעצמו כמו שדרשו חכמים בפסוק (ג) שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ ישא אשה שאם ישא אשה אין דעתו פנויה לו ללמוד ואם א"א לו בלא אשה שיצרו מתגבר עליו ישא אשה תחלה (ד) וכתב א"א הרא"ש ז"ל לכולהי אמוראי שאם א"א לו ללמוד אם ישא אשה ילמד ואחר כך ישא אשה וקצבה לאותו לימוד לא ידענא שלא יתכן לבטל ספריה ורביה כל ימיו דלא מצינו זה אלא בבן עזאי שחשקה נפשו בתורה (ה) עד אימתי חייב ללמוד עד יום מותו (ו) שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך וכל זמן שלא יעסוק בתורה הוא שוכח וחייב לשלש לימודו (ב) שליש בתורה שליש במשנה ושליש בתלמוד פירוש בתורה תורה שבכתב כמו תורה נביאים וכתובים משנה הוא תורה שבעל פה ופירוש התורה שבכתב הוא בכלל זה ותלמוד הוא שיבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוצא דבר מתוך דבר וידמה דבר לדבר וידע במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך עיקר המצות והיאך יוצא האיסור והמותר וכיוצא בזה בדברים שלמד מפי השמועה כיצד היה בעל אומנות ועוסק במלאכה (ז) ג' שעות ביום ובט' שעות בתורה קורא ג' מהן תורה שבכתב ובג' תורה שבע"פ ובג' יבין דבר מתוך דבר וכתב הרמב"ם בד"א בתחילת לימודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב (ח) ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה (ט) [ב] ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד לפי רוחב לבו ויישוב דעתו ור"ת פי' שאנו סומכין אהא דאיתא בסנהדרין (כד ·) תלמוד בבלי בלול במקרא ובמשנה

רמו כל אחד מישראל חייב בת"ת וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"א : ומ"ש ומי שאי אפשר וכו' יספיק לאחרים וכו' הוא בספרי : לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ ישא אשה וכו' ברייתא פ"ק דקידושין סוף [דף כ"ט] ת"ר ללמוד תורה ולישא אשה ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה ואם א"א לו בלא אשה ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה וקשיא לי א"כ מאי לעולם דקאמר הא מפלגינן בין אפשר ללא אפשר ויש ליישב דלפי ששמואל ור' יוחנן מפלגי בין בני א"י לבני בבל ולפי' רש"י בני בבל שלומדים חוץ למקומם נושא אשה ואח"כ הולך ולומד תורה ובני א"י שלומדים במקומם לומד תחלה ואחר כך נושא אשה ור"ת מפרש איפכא דבני בבל שלומדים חוץ למקומם הולך ולומד תורה ואח"כ ישא אשה ובני א"י שלומדים במקומם נושא אשה תחלה ואח"כ לומד תורה לכך פסק רבינו כסתמא דברייתא ואמר לעולם ילמד אדם תורה וכו' כלומר דבין בלומדים חוץ למקומם כבני בבל ובין בלומדים במקומם כבני א"י לעולם ילמוד תחלה ואח"כ נושא אשה ואין לו לישא אשה תחלה אלא למאן דא"א לו בלא אשה שיצרו מתגבר עליו וכ"כ הרמב"ם בפ"א בהאי לישנא לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ ישא אשה וכו' ולא חילק בין לומדים במקומם ללומדים חוץ למקומם דהו"ל כסתמא דברייתא דלא מחלק אלא בין אפשר לאי אפשר ודלא כהרי"ף והרא"ש דהביאו הך דשמואל ורבי יוחנן והא לן והא להו אלא נקטינן בין לן בין להו ילמד תורה תחלה ואח"כ ישא אשה אא"כ דא"א בלא אשה דישא אשה תחלה ואח"כ ילמוד תורה וכך פסק בש"ע : וכתב א"א הרא"ש לכולהו אמוראי וכו' נראה כוונתו שלא יעלה על הדעת שלא ישא אשה עד שילמוד מקרא משנה ותלמוד הלכות ואגדות לא יניח לא דבר גדול ולא דבר קטן כריב"ז דא"כ כל ימיו לא ישא אשה ויתבטל מפריה ורביה וזה ודאי אסור דלא מצינו זה אלא בבן עזאי וליתן קצבה ללמוד זה לא ידענא אלא הדבר מוטל לפי אנשי דורו ולפי מה שהוא רוחב לבו יעסוק בתורה תחלה מספר שנים ואח"כ ישא אשה · ונראה דכל זה אינו אלא ליחיד שנפשו חשק' בתורה ויודע שאי אפשר לו ללמוד אם ישא אשה תחלה ולפיכך אינו חייב לישא בשנת עשרי' אבל כל שאר סתם לומדים אסור להם לעמוד בלא אשה משהגיע לעשרים שנה ועיין בתחלת ספר אבן העזר . עד אימתי חייב וכו' עד ויישוב דעתו הם דברי הרמב"ם בפ"א דת"ת : ומ"ש ור"ת פי' וכו' כ"כ התוס' בפ"ק דקידושין

דף

רמו כל אחד מישראל חייב בת"ת בין עני בין עשיר וכו' עד שנאמר והגית בו יומם ולילה הם דברי הרמב"ם ז"ל פרק א' מהלכות ת"ת וטעמו מפני שמצינו בתלמוד כמה חכמים שהיו חולים ועניים ולא היו נמנעים מלעסוק בתורה כמו ר' אלעזר ברבי שמעון בהפועלים [פד :] שהיה חולה ועוסק בתורה ורבי חנינא בן דוסא בתעניות (כה :) ור' יהושע בברכות [כח ·] והלל בפרק אמר להם הממונה [לה ·] שהיו עניים ועכ"ז היו עוסקין בתורה וכת' עוד בפ' הנזכר גדולי חכמי ישראל היו מהם חוטבי עצים ומהם שואבי מים ומהם סומים ואעפ"כ היו עוסקים בת"ת ביום ובלילה והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש עד משה רבינו ומ"ש מהם חוטבי עצי' הוא הלל ושואבי מים רב הונא בפרק שני דייני גזירות [קה ·] וסומים רב יוסף ורב ששת [פסחים קטי :] : **ומ"ש** רבינו ומי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני טרדת הזמן יספיק לאחרים הלומדים וכו הוא בספרי : (ב"ה) א וכתב ר' ירוחם בנ"ב העוסק בתורה קודם שיעסוק יכול להתנות שיעסוק חבירו בסחורה ויטול חלק מלמודו כמו יששכר מזבולן אבל אחר שעשה כבר ונותן לו חלק בשביל ממון אינו כלום כדכתיב אם יתן איש את כל הון ביתו וכו' וזה ענין הלל ושבנא כדאיתא פ' היה נושא (כא ·) ומסתברא שהעוסק אבד שכבר בטל חלקו כ"כ המפרשי' עכ"ל .

לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ ישא אשה וכו' בפ"ק דקידושין [כט :] ת"ר ללמוד תורה ולישא אשה לומד תורה ואח"כ נושא אשה ואם א"א לו בלא אשה נושא אשה ואחר כך לומד תורה א"ר יהודה אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ לומד תורה ור' יוחנן אמר רחים בצוארו ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו ופירש"י בני בבל היו הולכים וגורסים משניות התנאים שבא"י ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין צרכי הבית מוטלים עליהם נושא אשה דהו"ל בלא הרהור ואח"כ הולך ולומד תורה · להו לבני א"י הלומדין במקומם אם נושא אשה יהו צרכי הבית מוטלים עליו ויבטלוהו · וכתב הרא"ש דכולהו אמוראי מודו דאם א"א לו ללמוד אם ישא אשה ילמוד ואחר כך ישא אשה · וקצבה לאותו לימוד לא ידענא וכו' כלומר דשמואל ור"י כיון דאוקימנא דל"פ אלא הא לן והא להו א"כ לדברי שניהם אם א"א לו ללמוד אם ישא ילמוד תחלה והוא שיהא אפשר לו בלא אשה דאל"כ לדברי הכל נושא תחלה כדקתני בברייתא כדי שלא יהא בהרהורי עבירה וקצבה לאותו לימוד לא ידענא וכו' : עד אימתי חייב ללמוד עד יום מותו וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"א מהל' ת"ת : ומ"ש וחייב לשלש לימודו שליש בתורה כו' מימרא דרב ספרא פ"ק דקידושין [ל'] :

ומ"ש תורה שבכתב כמו תורה נביאים וכתובים וכו' עד לפי רוחב לבו ויישוב דעתו הכל לדברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות ת"ת : ומ"ש ור"ת פי' שאנו סומכין אהא דאיתא בסנהדרין תלמוד בבלי בלול במקרא וכו' כ"כ התוספות בשמו פ"ק דקידושין : ב"ה וכתב ר' ירוחם יש מהמפרשים שכתבו דהא דאמרינן שליש במקרא דוקא לתינוק שעדיין לא קרא מקרא כל צרכו אבל אדם שקרא מקרא אינו רשאי לעסוק בה שליש ימיו ויבטל מן המשנה ומן התלמוד ורמ"ה כ' דלא אמרו זה אלא לדורות הראשונים שהיה לבם פתוח ודי להם למשנה ולתלמוד שני שלישי ימיהם אבל לדידן למקרא כגרסא דינקותא והלואי יספיק שאר ימותינו למשנה ותלמוד עכ"ל ·

מקום

דרכי משה

אבא בשיקול הדעת אבל אי טעה בדבר משנה חוזר מטומאה לטהרה ומאיסור להיתר אבל בחיוב וזכות חבירו השומחה ממנו חוזר ומזכה עכ"ד ד ול"נ דאפי' אם טעה בשיקול הדעת מחזירין הוראתו בהסכמתו והא דאמרינן דאין חבירו רשאי להתיר משום כבודו של ראשון אבל אם שמע ראשון והודה לשני א"נ לא שמע אלא שהשני גדול ממנו מחזיר השני הוראתו של הראשון כנ"ל להלכה אבל לא למעשה לחלוק על אבות העולם עכ"ל ובמרדכי שם משמע כדברי הר"ן שכתב פירוש דאין הקפידא להשואל דהשואל יש לו לישאול לכל מי שירצה דמתוך כך ישאו ויתנו בדינו ויוציאו לאור והקפידא הוא לנשאל כו' משמע כדברי הר"ן דמותר לחזור בהסכמת הראשון וכ"ה בפרק כל היד אמנם במרדכי ר"פ א"ט כ' דלא כהר"ן שכ' הא דאין רשאין להתיר היינו משום חומר איסור אבל בלא מעשה יכול לחלוק עליו אם אפשר להחזיק ובתא"ו נ"ב ח"ה כ' דאף לשואל אסור לשאול לאחר משום דחכם הראשון שויה חתיכה דאיסורא אלא יאמר לשני כך פסק לי החכם הראשון אולי ימצא השני שטעה הראשון בדבר משנה ואם חכם השני גדול מן הראשון אפי' מרתא דתלי בשיקול הדעת יכול לחזור וי"ס שכתב דאם יש לו קבלה בדבר יכול להתיר מה שאסר הראשון וכ"כ רש"י עכ"ל ועיין בהג"מ פ"ב דהל' ממרים אם יש איסור לשאול בבנימין זאב סימן ו' משמע דאף אם חכם התיר אין חבירו רשאי לאסור מסברא אלא בכח ראיה ה והביא ירושלמי כדבריו ע"ש ה"מ הך עובדא גופא אבל בעובדא אחריתי מי הוא שיטעה יומר שאינו יכול להתיר וכ"כ מהרי"ק בשורש קע"ב הא דאין חכם יכול להתיר א"כ כשיטעה חכם אחד בשיקול הדעת ישאר טעות זה לדורות כיון שלא יהא שום חכם רשאי להתיר עכ"ל כתב הג"י פ' הערל דף תכ"ט ע"ב הא דאמרינן (יבמות עז :) אמר רב כל ת"ח שמורה הלכה ובא אם קודם מעשה אמרה שומעין לו בשעת הוראה ואם לאו אין שומעין לו פי' התוס' דוקא במילתא דשייכא לדידיה וכו' עד וכל ה"מ כדאמר בגמרא אבל אמר מסברא ומביא ראיה לדבריו שומעין לו וזה פשוט עכ"ל ובתא"ו נ"ב ח"ה הא דאינו נאמן דוקא בדורות הראשונים דהו"ל גמרא בעל פה אבל עכשיו שאינו יכול להורות אם לא שיהיה לו עיקר בגמרא אפי' לאחר המעשה אמרה שומעין לו כיון שמביא ראיה לדבריו עכ"ל הרמ"ז, אבל הרא"ש כתב דעכשיו נמי כל מעשה שבא אינו בגמרא אלא שמדמין מילתא למילתא איכא למיחש דלא דמי עכ"ל ונ"ל דאם הוא פשוט במשנה או בגמ' או בפוסק אחר דאין לחוש על זה ונאמן עכ"ל ·

רמו (א) כתב בהג"מ פ"א ובשעת הדחק סומכין אהא דא"ר יוחנן אפי' לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית לא ימיש קרינן ביה עכ"ל וכ"ה בסמ"ג : (ב) והר"ן כתב פ"ק דע"ז דף

שמ"ה

דרישה

סי' רמו [א] **כל** אחד מישראל חייב בתלמוד תורה כו' יכול אדם להתנות עם חבירו (שיעסק בתורה קודם) שיעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו בשכר אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלק בשביל ממון שיתן לו (דכתיב אם יתן איש את כל הון ביתו וגומר עכ"ה) ומ"א והביא ב"י בסוף הסימן בשם רבי ירוחם נ"ב ח"ה ומסיק ונ"ל דהעוסק אבד שכבר ביטל חלקו ע"ש · [ב] ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד כו' ואין לו לאדם ללמוד כ"א מקרא משנה ותלמוד והם הגמרא והפוסקים ובזה יקנה העה"ז והעה"ב אבל לא בלימוד שאר חכמות אבל מ"מ מותר ללמדן באקראי ובלבד שלא יהא ספרי מינין וזה נקרא בין החכמים טיול בפרדס ואין לו לאדם לטייל בפרדס כ"א לאחר שמלא כריסו מבשר ויין והוא לידע דיני או"ה ודיני מצות כ"כ הרמב"ם בספר המדע ועיין בפ"א דת"ת שאחר שכתב שם כדברי רבינו שישלש אדם ימיו כו' סיים וכתב ז"ל והעניינים הנקראים פרדס בכלל הגמרא הן עכ"ל בדפוס

סקטן

פרישה

סי' רמו (א) **כל** אחד מישראל חייב בת"ת בין עני כו' בין בעל יסורין כמו רבי אליעזר בר"ש פרק השוכר את הפועלים דף פ"ד ועיין בדרישה : (ב) אפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לת"ת כו' ובשעת הדחק אפי' לא קרא אלא ק"ש (שחרית וערבית כ"כ הג"מ פ"א והסמ"ג עכ"ה) לא ימושו קרינן ביה רמ"א : (ג) שמח זבולן בצאתך י"ל דר"ל דבממון אין שמחה והנאה כ"א בשעת הוצאתו דקונה בעד מעות אוות נפשו אבל ענייני דשכר דהיינו לימוד תורה והשגתה שמחתו בעודו באהל בלי הוצאה כלל · (ד) וכתב א"א הרא"ש ז"ל לכולהו אמוראי כו' עיין בא"ס סימן א' : (ה) ועד אימתי חייב ללמוד עד יום מותו כל' אינו מדוקדק יק"ל וחייב ללמוד עד יום מותו אלא מש"ס דבא לפרש שאר ענייני לימוד בכמה וכאיך כתב נמי בזה עד אימתי יק"ל (ו) שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך ורישא דקרא כתיב השמר לך פן תשכח את הדברים כו' וזהו שאמר רבינו אח"כ וכל זמן שלא יעסוק בתורה הוא שוכח · ומ"ש הוא בכלל הקרא דמייתי ופן יסורו דאם אינו לומד ומסירו מלבו הוא שוכח וזהו שדרז"ל על אמרו השמר לך פן תשכח יכול אפי' תקפה עליו משנתו ת"ל ופן יסורו לא חייב על השוכח מעצמו כ"א על מי שגורם השכחה והיינו שמסיר מלבו מכח שאינו לומד · (ז) שלשה שעות ביום ותשעה שעות כו' כנ"ל ונקט האי לישנא משום דאמרינן בברכות חסידים הראשונים היו עוסקים בג' תפילות בכל יום ט' שעות ופריך בגמרא אם כן תורה דידהו אימת נלמדה ומלאכתן אימת נעשית ומשני לה ע"ש וכיון שחסידים הראשונים לא היו נפנים למלאכתן אלא ג' שעות לכך נקט ג"כ כאן ג' שעות וכמי שלשם זמן לימודם היה בכלל ג' שעות דמלאכתן לגבי דידן מספק הסדר וכולל זמן התפילה תוך זמן המלאכה מפני שאין אנו מאריכין כ"כ בתפילה (ח) ולא לעסוק תמיד בתורה שבע"פ היינו משנה : (ט) ויפנה כל ימיו לתלמוד כו' ור"ת פירש כו' עיין מ"ש

בדרישה

חדושי הגהות

היום וכו' ע"כ ר"ל בסוף כל יום ויום וזה ליתא שהרי כתב לעיל מלמדן כל היום וקצת מהלילה מיהו אין למחוק הוי"ו דה"נ פירושו ובסוף של אותו היום דע"ש הוא דוקא דאי אבל יום אמרו הו"ל בסוף כל יום ד ומ"ש ול"נ הן דברי הר"ן . ה בטעות נהפכו כאן כמה דיבורים ומצאתי בס' אורח מישור דכצ"ל והביא הירושלמי כדבריו וע"ש אבל בהג"מ פ"ב דה' ממרים משמע דשרי וכ"ה בהדיא בתוס' פ"ק דע"ז (ז) והביאו הירושלמי וכתבו שאין להביא ראיה ממנו ע"ש ובאשר"י שם כתב דשרי אם לא דחלה כבר הוראה והתיר החכם השני חולק עליו בשיקול הדעת ואז אין רשאי לאסור ע"ש כתב מהרי"ק שורש קע"ב דבר פשוט הוא למבינים דהא דאין חכם יכול להתיר ה"מ בהך עובדא גופא אבל בעובדא אחריני כי הוא שיטעה שאינו יכול להתיר א"כ כשיטעה חכם אחר בשיקול וכו' :

רמו א דברים אלו כבר כתבם הרב"י בס"ס זה בחיבורו בעצמו ולא הבנתי למה כתבה כאן שנית להג"ה :

ובמשנה ובתלמוד ובו אנו יוצאין ידי חובותינו : (י) מקום שנהגו ללמוד תורה שבכתב בשכר מותר ללמד בשכר (יא) אבל תורה שבע״פ אסור ללמד בשכר (יב) לא מצא מי שילמדנו בחנם ילמד בשכר ואע״פ שהוצרך ללמד בשכר לא יאמר כשם שלמדתי בשכר כך אלמד בשכר אלא ילמדה לאחרים בחנם וכתב א״א הרא״ש ז״ל שנהגו האידנא ללמד הכל בשכר אם אין לו במה להתפרנס שרי ואפי׳ יש לו אם הוא שכר בטלה דמוכח (ג) שמניח כל עסקיו ומשאו ומתנו שרי. (יג) וללמוד לקטנים שרי משום שכר שימור (ד) ושכר פיסוק טעמים ע״כ כ׳ הרמב״ן ז״ל אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל לא כשכר האיש מפני שאינה מצווה ועושה וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו (יד) אין שכרו כשכר המצווה ועושה ואע״פ שיש לה שכר צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה (טו) מפני שרוב נשים אין דעתם מכוונת להתלמד ומוציאין דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתם אמרו חכמים כל המלמד לבתו תורה כאילו מלמדה תפלות (טז) בד״א בתורה שבכתב אבל בתורה שבע״פ לא ילמד אותה בתחילה ואם מלמדה אינו כמלמדה תפלות (פ״ד מהל׳ ת״ת להרמב״ם) אין מלמדין דברי תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו (יז) או לתם אבל היה הולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו ואח״כ מכניסים אותו לבית המדרש ומלמדים אותו אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקולים (יח) שנאמר כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה אע״פ שחכם גדול הוא וכל העם צריכים לו אין למדים ממנו עד שיחזור למוטב שנאמר כי

שפתי

מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר מותר וכו׳ בפרק אין בין המודר [לו : לז׳] אמרינן דחשינו במקום שנוטלים שכר על המקרא שרי למשקל על המדרש לא שרי למשקל ומה שנא מדרש דלא דכתיב ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה׳ מה אני בחנם אף אתם בחנם מקרא נמי בחנם רב אמר שכר שימור ורבי יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים ופי׳ המפרש רב אמר מ״ט התירו למשקל שכר מן המקרא מפני שאין נוטלין שכר אלא על שכר שימור שמשמרין התינוקות שאין מניחין אותן לצאת ולעסוק בדברים בטלים ולא שכר לימוד המקרא ורבי יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים : שקיל מינייהו שמלמדו ניקוד וטעמים ולאו דאורייתא הוא ושרי ליטול שכר עליו וכתב הר״ן דאיכא בין רב לרבי יוחנן ללמד מקרא לגדול דלא בעי שימור דלרב אסור דס״ל דפיסוק טעמים דאורייתא ולר״י שרי משום שכר פיסוק טעמים וכיון דקי״ל רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן נקיטינן דאפילו גדול שרי ליטול שכר על המקרא וכך הם דברי הרמב״ם בפ״ו מהל׳ נדרים עכ״ל וכ״נ גם כן מדבריו בפ״א מהל׳ ת״ת שכתב מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר מותר ללמד בשכר ולא חילק בין גדול לקטן : ומ״ש לא מצא מי שילמדנו בחנם ילמוד בשכר ואע״פ שהוצרך ללמוד בשכר לא יאמר כשם שלמדתי בשכר וכו׳ כ״כ הרמב״ם ז״ל בפ״א מהלכות ת״ת והיא ברייתא בבכורות פרק עד כמה [כט.] : וכתב א״א ז״ל ומה שנהגו האידנא ללמד הכל בשכר וכו׳ בפרק הנזכר וגם התוספות כתבו שם כן וכ״כ הר״ן בפרק אין בין המודר : **ומ״ש** וללמד לקטנים שרי משום שכר שימור וכולי נראה שאינו חולק על מה שכתבתי בסמוך דהלכה כר״י דאמר שכר פיסוק טעמים והלכך מותר ללמד אפילו לגדול בשכר דהכא לא נחת למיפסק הלכה כמאן אלא לומר דכמה גווני התירא איכא אם אין לו במה להתפרנס או אם הוא שכר בטלה או אם הם קטנים משום שימור או משום שכר פיסוק טעמים ואע״פ שהם גדולים שרי משום טעם שכר פיסוק טעמים :

כתב הרמב״ם ז״ל אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל לא כשכר האיש וכו׳ עד אינו אלא כמלמדה תפלות בפ״ב מהל׳ ת״ת ומ״ש יש לה שכר אבל לא כשכר האיש בפ׳ היה נוטל [כא:] אהא דתנן אם יש זכות תולה לה אמרינן בגמרא זכות דמאי אילימא זכות דתורה הא אינה מצווה ועושה היא ופרש״י דכיון דאינה מצוה אין שכרה גדול כמצווה ועושה ומ״ש וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו אין שכרו כשכר המצווה ועושה מימרא דר׳ חנינא בפ״ק דקידושין [לא.] ובריש ע״ז [ד׳ ג׳] וכתבו התוס׳ שהטעם מפני שהמצווה דואג תמיד לבטל יצרו ולקיים מצות בוראו : **ומ״ש** ואע״פ שיש לה שכר צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה וכו׳ במתני׳ פרק היה נוטל [כ׳] פלוגתא דבן עזאי ור׳ אליעזר ופסק כרבי אליעזר : ומ״ש בד״א בתורה שבכתב אבל בתורה שבע״פ וכו׳ טעות סופר יש כאן כי בספרי הרמב״ם כתוב בהפך בד״א בתורה שבעל פה אבל בתורה שבכתב וכו׳ וכן מוכיחים הדברים [ב] פ״ד מהל׳ ת״ת להרמב״ם אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון וכו׳ עד וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת הכל בפ״ד : ומ״ש אין מלמדין וכו׳ או לתם פירוש שאין ברור לנו אם הוא טוב ולמד כן מדאמרינן בפרק תפלת השחר [כח.] שהיה ר״ג מכריז כל ת״ח שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש ומסיקנא התם שלא הסכימו על ידו : **ומ״ש** אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון וכו׳ מימרא דרבי זירא

בפרק

[דף ל׳] בר״ה לא צריכא : **מקום** שנהגו וכו׳ מסקנא דתלמודא בפ׳ אין בין המודר ריש [דף ל״ז] דאסור ללמד בשכר מדכתיב כאשר צוני ה׳ אלהי מה אני בחנם אף אתם נמי בחנם אבל ללמדו מקרא שרי בשכר כרב דשכר שימור הקטן הוא נוטל אבל גדול לאו בר שימור היא ואסור אפילו למקרא ולרבי יוחנן שכר פיסוק הטעמים הוא נוטל ללמדו טעמים ונגינות וניקוד ואפילו לגדול שרי ורבי׳ פסק בסתם דשרי ללמוד תורה שבכתב בשכר ומשמע דבין לקטן ובין לגדול שרי וכן פסק הרמב״ם בפ״א דת״ת בסתם דשרי פסקו כרבי יוחנן לגבי רב וכן פסק הר״ן ומביאו ב״י וע״ל בסימן רכ״א ומ״ש הרא״ש וללמד לקטנים שרי וכו׳ כתב ב״י דאינו חולק דודאי הלכה כר׳ יוחנן וה״ק דכמה גווני היתירא איכא אם אין לו במה להתפרנס או אם הוא שכר בטלה או הם קטנים משום שימור או משום שכר פיסוק טעמים ואפי׳ הם גדולים עכ״ל :

כתב הרמב״ם אשה שלמדה תורה יש לה שכר וכו׳ בפ״ק דקידושין [ל״א] א״ר חנינא גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה אלמא דגם מי שאינו מצווה ועוש׳ גדול הוא אלא שהמצווה גדול ממנו והסוגיא מוכחת לשם דמקבל עליה שכר : ומ״ש שלא ילמד אדם את בתו תורה משנה פרק היה נוטל [דף כ׳] מכאן אמר בן עזאי חייב אדם ללמוד את בתו תורה ר״א אומר כל המלמד את בתו תורה מלמדה תפלות ומפרש בגמרא כאילו מלמדה תפלות מ״ט דכתיב אני חכמה שכנתי ערמה כיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו ערמומית ופי׳ רש״י שמתוכה היא מבינה ערמומית ועושה דבריה בהצנע עכ״ל ופסק כר׳ אליעזר לאסור ומה שמחלק בין תורה שבכתב לתורה שבע״פ הוא מדדרש ראב״ע בפ״ק דחגיגה הקהל את העם האנשים והטף אם האנשים באו ללמוד והנשים באין לשמוע הטף למה באין אלמא דמצוה מוטלת על הנשים לשמוע תורה שבכתב כדי שידעו לקיים המצוה א״כ בע״כ דר״א דקאמר כאילו מלמדה תפלות בתורה שבע״פ קאמר והא דכתב הרב דתורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה נראה שהוציא זה מלשון ראב״ע דקאמר אם אנשים באים ללמוד והנשים באים לשמוע ולא אמר אם האנשים והנשים באים לשמוע וללמוד אלא דלכתחלה לא ילמדו לנשים לימוד דרך קבע אלא שמיעה גרידא לפי שעה מצוה היא כמו בפ׳ הקהל כדי שידעו לקיים המצוה אבל לימוד דרך קבע לכתחלה לא ומיהו אם מלמדה אינה כמלמדה תפלות דלאי הוה תפלות אפילו שמיעה דרך עראי נמי הוה אסור ולא היה מצוה להקהל גם הנשים : מיהו במצות הצריכות לאשה חייב׳ ללמוד ולכן הנשים מברכות ברכות התורה בכל יום כמ״ש בא״ח סי׳ מ״ז :

אין מלמדין וכו׳ עד או לתם וכו׳ פי׳ שאין רואין ואין שומעין ממנו לא מעשים טובים ולא מעשים רעים ונכנס לבית המדרש בכל יום ויום ללמוד תורה מקבלין אותו : ומ״ש וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה וכו׳ בפ׳ אלו מגלחין [דף י״ז] גבי ההוא צורבא מדרבנן דהוו צריכי ליה רבנן והוו סנו שומעניה ושמתיה

רב

דרכי משה

שמ״ת ע״א ודלאו דוקא שליש אלא לומר שית לכל אחד הראוי לו דוקא עכ״ל : (ג) כתב בתא״ו נתיב ב׳ ח״א ובי״ם ר״י ורבי יונה ופי׳ הא דאמרינן שלא יעשה עטרה להתגדל בו ולא קרדום לאכול ממנה דוקא שאינו מתכוין לכבוד התורה אבל אי הנותנים לו מתכוונים לכבוד התורה שרי ומ״מ כתב שאם היה בריא ויכול לחיות ממלאכתו שאסור וכ״כ הרמ״ה ומדברי כולם נלמד שאם אינו יכול לחיות ממלאכתו שמותר ועוד כ׳ הר״י הא דאמרינן (כתובות קה:) המביא דורון לת״ח כאילו הקריב בכורים לא אמרו אלא בדבר שהדיוטות רגילים בו שכן דרך בני אדם להביא דורון לאדם חשוב אפי׳ הוא ע״ה אבל הרמב״ם סגר הדלת עליהם והחמיר הרבה בזה שהכל אסור זולתי לזקן או חולה שאינם יכולין לעשות מלאכה עכ״ל וכ״ש הרב אברבנאל בפי׳ לפרקי אבות ולכן נהגו בכל המקומות שהרב של עיר יש לו הכנסה וספוק מאנשי עיר כדי שלא יצטרך לעשות מלאכה בפני הבריות ויתבזה התורה בפני ההמון ודוקא החכם צריך לזה אבל עשיר אסור עכ״ל ולקמן אכתוב דעת ב״י בזה כתב בהג״א פ״ק דע״ז ושריא ליה למטעם מידי הוראתו כדי לברר הוראתו ומיהו ליקח מתנה דבר חשוב ממה שהתיר משמע בתריא דאסור עכ״ל : (ד) ובהג״מ פ״א דת״ת דלאו דוקא שכר שימור אלא ה״ה כל אדם שקשה ללמוד וכתב עוד שם דכל חידושי סופרים דהיינו מה שנתקן

מדרבנן

פרישה

בדליסה : (י) מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר מותר ללמד בשכר משום שכר פיסוק טעמים דהיינו שמלמדו ניקוד וטעמים ולאו דאורייתא הוא ושרי ליטול שכר עליו רש״י : (יא) אבל תורה שבע״פ אסור ללמד בשכר במסכת בכורות בפ׳ עד כמה דף כ״ט תנן הנוטל שכר לדון דיניו בטלי׳ כו׳. ובגמרא מנא ה״מ א״ר יודא אמר רב אמר קרא ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צ׳ני ה׳ מה אני בחנם אף אתם בחנם תניא נמי הכי כו׳ (ופירשו הרא״ש שם וכתב וז״ל כאשר צ׳ני ה׳ ולמדני בחנם אף אתם למדתם ממני בחנם ולא קבלתי מכם שכר) ומניין שאם לא מצא בחנם שילמד בשכר פי׳ ולא יאמר שמשה רבינו ע״ה לא צוה ללמוד תורה כ״א בחנם. ת״ל אמת קנה ומניין שלא יאמר אדם כשם שלמדתיה בשכר כך אלמדנה בשכר ת״ל אמת קנה ואל תמכור עכ״ל הגמרא · והעתקתי פירוש זה (ר״ל פי׳ הרא״ש הנ״ל) ללמד ממנו שהעולם טועין שמפרשין מה אני למדתי אתכם בחנם אף אתם תלמדו אחרים בחנם וזה אינו דא״כ כאשר צוני ה׳ לא א״ש והש״י לא צוה ללמד בחנם וד״ק : (יב) לא מצא מי שילמדנו בחנם כו׳ ר״ל תורה שבע״פ (אם אין לו במה להתפרנס שרי אפי׳ בגדולים עכ״ה) : (יג) וללמד לקטנים שרי משום כו׳ ר״ל שלא ילאו ויעסקו בדברים בטלים או משום שכר פיסוק טעמים והאי פיסוק טעמים שייך נמי

דרישה

הקטן ובדפוס הגדול נדפס שם בכלל התלמוד כן . והגירסא מוטעת לע״ד בזה כי לפ״ד פרדס הנזכר ר״ל חכמת הטבעיות ואין כללו בכלל גמרא ותלמוד · וצ״ל שפרדס ר״ל ע״ד אמרם ד׳ נכנסו לפרדס ותמו להשיג מה למעלה ומה למטה והוא חקירות עיוניות אלהיות ואפי׳ הוה כתב הרמב״ם שאף על פי שבכלל הגמרא הוא מ״מ לא ילמדנו כ״א אחר שמילא כריסו ממקרא משנה ותלמוד : ור״ת פירש שאנו סומכין בר׳ תלמוד בבלי בלול כו׳ יש בעלי בתים נוהגין ללמוד בכל יום גפ״ת ולא שאר פוסקים ופוסקין ראיה מהא דאמרינן ס״פ בתרא דמגילה תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן לעולם הבא אבל לי נראה כי לא זאת המרגוע ולא בזאת יתהלל המתהלל כ״א בזאת יתהלל השכל וידוע בספרי פוסקים דיני תורה כגון האלפסי והמרדכי והרא״ש ודומיהם הם שורש ועיקר לתורתינו ואינם יוצאים כלל בלימוד גמרא פירוש תוס׳ דהא דתנא דבי אליהו כו׳ כבר כתב רש״י שם כל השונה הלכות פירוש הלכות פסוקות ומ״ש ר״ת כאן שלמוד בבלי בלול כו׳ קאי אמ״ש רבינו לפני זה שלימוד ט׳ שעות ביום לכיון שיש לו פנאי גדול ילמוד בתלמוד אבל הך בעלי בתים שאינם לומדים כי אם ג׳ או ד׳ שעות לא ילמדו בתלמוד

למוד

בגדולים אלא משום דמסתמא בעודן בקטנותן למד הפיסוק טעמים ואינו לומד עם הגדולים כ״א משנה וגמ׳ דלא שייך ביה פיסוק טעמים. ומש״ה לא קאמר ה״נ לפני זה בהיתר לימוד עם הגדולים : (יד) אין שכרו כשכר המצווה ועושה והטעם מפני שהמצווה דואג תמיד לבטל יצרו ולקיים מצות בוראו תו׳ ומינו ר״ל מפני שיצר של המצווה הוא תקיף עליה ביותר אלא שמי שאינו מצווה אינו דואג כ״כ על קיום המצוה דאף אם יצרו ינטה מקיומו אינו מפסיד מידי משא״כ בהמצווה · ומכ״ש כתבו דהוא מ״מ במקום שבעל תשובה עומדין שם צדיקים גמורים אינם עומדין בע״י ובמ״ה : (טו) מפני שרוב נשים אין דעתם מכוונת כו׳ אבל אם לומדה לעצמה אנו רואים שלמדו מהרות ולכך כתב לבעל שיש לה שכר ור״ל אם למדה התורה על מכונה שהיא מוציאה לדברי הבאי אבל הכא אינו רשאי ללומדה דדילמא מוציאה דבריה לדברי הבאי כי הוא אינו יודע מה שבלבה וק״ל : (טז) בד״א בתורה שבכתב אבל בתורה שבע״פ כו׳ במיימוני ובסמ״ג כתוב איפכא וכתב ב״י שט״ס יש כאן וכן בפ״ע ומ״מ יש ליתן טעם קצת לגירסת ספרי הטור שבכולם נכתב ונדפס כן מפני שיש הפסד יותר כשמוציאה תורה שבכתב בדברי הבאי מאשר יש בתורה שבעל פה וק״ל · ומכל מקום חייבת האשה ללמוד דינים השייכין לאשה (כ״כ האגור סימן ג״ב בשם סמ״ג) ואשה העוזרת לבנה או לבעלה שיעסקו בתורה חולקת שכר בהדייהו (הג״מ פ״א דתלמוד תורה עכ״ה) : (יז) או לתם פירש שעדיין לא ברור לנו אם הוא טוב או לא : (יח) שנאמר כצרור אבן במרגמה כו׳ פירוש הזורק אבן טוב לתוך גל אבנים כך פירש הרמב״ע ועיקר מ״ז : (יט) אבל מה שכתב כאילו זורק אבן למרקולים צ״ל דפירוש במרגמה כאילו זורק אבן לגל אבנים דהיינו מקום קיבוץ אבנים למרקולים והכוונה דכמו הזורק אבן למרקולים אף שמכוון בדעתו

למצות

חדושי הגהות

ב דף פ״ד מהלכות ת״ת הוא ענין בפ״ע שציינו הרב״י למען הודיעו שמכאן ואילך הם דברי הרמב״ם וכן ציין ג״כ בטור :

השעם

שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא אמרו חכמים אם דומה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו מפיהו כיצד מלמדים הרב יושב במדרש בראש והתלמידים לפניו מוקפים כעטרה כדי שיהיו כולם רואים את הרב ושומעים דבריו (יט) ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע אלא או הכל על הארץ או הכל על הכסאות [ג] ובראשונה היה הרב יושב והתלמידים עומדים (כ) ומקודם חורבן בית שני נהגו הכל ללמד לתלמידים והם יושבין ואם היה הרב מלמד מפיו לתלמידים מלמד ואם מלמד על ידי מתורגמן המתרגם עומד בינו ובין התלמידים הרב אומר למתרגם (כא) והמתרגם הוא משמיע לתלמידיהם וכשהן שואלין למתרגם והמתרגם הוא שואל לרב והרב משיב למתרגם והמתרגם משיב לשואל (כב) [ד] ולא יגביה הרב קולו יותר מקול המתרגם (כג) ולא יגביה המתרגם קולו בעת ששואל את הרב (כד) יותר מקול הרב אין המתורגמן רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות [ה] אא"ב ה היה המתורגמן אביו של חכם או רבו אמר הרב לתורגמן כך אמר לי רבי או כך אמר אבא מורי כשאומר התורגמן לעם אומרו בשם החכם ומזכיר שמו של אבי החכם או רבו ואומר כך (כה) אמר רבנא פלוני אע"פ שלא הזכיר הרב

רב יהודה אמר דא"ר יוחנן אם דומה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיהו וכו' · ולא ישב הרב על הכסא וכו' ה"א בפרק אלו מגלחין סוף [דף י"ז] דהכי הוה מתני דוד לרבנן ויתיב גבייהו על גבי קרקע אף ע"ג דמשמע התם דמידת חסידות היה דאמר רב תחכמוני א"ל הקב"ה הואיל והשפלת עצמך תהא כמוני שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה ראש השלישים תהא ראש לשלשת האבות דמדקאמר הואיל והשפלת עצמך אלמא דמדינא הוה ליה לישב לבדו ע"ג כרים וכסתות אלא שדוד חסיד היה והשפיל עצמו שלא מן הדין אפ"ה לדידן נקוט חד דרגא דמדינא אין לו לישב אלא ע"ג קרקע כמו תלמידיו ואז דבר"פ הקורא עומד איתא להדיא א"ר אבהו מניין לרב שלא ישב ע"ג מטה וישנה לתלמידיו ע"ג קרקע שנא' ואתה פה עמוד עמדי אלמא דוקא דוד המלך היה ורשאי לישב לבדו ע"ג מטה וכרים וכסתות אבל לרב זולתו אסור מדינא אלא או שניהם ע"ג מטה או שניהם על גבי קרקע וכן פרש"י לשם והיינו כדברי הרמב"ם או הכל על הארץ וכו' :

ומ"ש ובראשונה היה הרב יושב וכו' ר"פ הקורא עומד תנו רבנן מימות משה ועד ר"ג לא היו למדין תורה אלא מעומד משמת ר"ג ירד חולי לעולם והיו למדין תורה מיושב והיינו דתנן משמת ר"ג הזקן בטל כבוד תורה ובתוס' בספר עין יעקב הקשה מהא דאמר בפרק הפועלים דרבי ורשב"ג הוו יתבי ע"ג קרקע קמיה דרשב"ג וריב"ק דהוו יתבי אספסלי ואמרינן בפ"ק דסנהדרין שמעון התימני היה דן לפניהם ע"ג קרקע ובמ"ק אמרינן עירא היאירי הוה מתני להו לרבנן ע"ג כרים וכסתות ודוד לא קביל עליה אלא אארעא ונראה כשהיו שונים היו כולם מעומד שלא היו צריכים כ"כ לדקדק אבל בסברא שהיו צריכים לדקדק היה הרב יושב ואחרים מעומד ופעמים שהיו כולם יושבים כדאיתא בעירובין שהיה אהרן יושב משמאל משה וכן אחרים וזה כשהיו צריכין לדקדק ולטרוח בהלכה עכ"ל והר"ן תירץ בדרכים אחרים והביאם ב"י : ולא יגביה הרב קולו כו' ה"א בפ"ג שאכלו [מ"ה] בדין קורא בתורה ומתורגמן שלו ולמד משם הרמב"ם לדין הרב שלומד לתלמידיו ומתורגמן שלו וכתב ב"י דמשמע דבעת ששואל את הרב לא יגביה המתרגם קולו יותר מקול הרב אבל בעת שהמתרגם אומר הדברים לעם יגביה קולו כל מה שירצה כדי להשמיעם והכי משמע מדיליף לה התם מדכתיב משה ידבר והאלהים יעננו בקול דמת"ל בקול בקולו של משה דמדכתיב יעננו משמע שהיה שואל לשי"ת והשי"ת היה משיבו ואז דוקא קאמר בקול שלא יגביה קולו יותר מהקורא · **ומ"ש** אין המתורגמן רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות אלא א"כ היה המתורגמן אביו של חכם או רבו משמע שאם היה המתורגמן אביו או רבו של הרב הדורש יכול לשנות ובהשגות הראב"ד כתב ע"ז וז"ל דבר זה מקרה חדש היה והוא רב שעמד תורגמן לר' שילא במס' יומא ושינה והוסיף שהיה גדול ממנו עכ"ל רצונו לומר דבפ"ק דיומא [דף כ'] איתא רב איקלע לאתריה דר' שילא לא הוה אמורא למיקם עליה דר' שילא קם רב עליה וקא מפרש מאי קריאת גבר קרא גברא א"ל רבי שילא וליתא מר קרא תרנגולא וכו' שמעינן דרב שהיה גדול הרבה מר' שילא ודין רבו מובהק יש לו לרב עליו לא היה שומע לרב שילא ושינה מה שלחש לו וקאמר הראב"ד דדבר זה מקרה חדש היה ואין ללמוד ממנו לזולתו דשאני רב דרב גובריה וגדול בדור היה כ"ש שאין ללמוד משם שגם אביו רשאי לשנות או להוסיף וכבר התריך בכ"מ ע"ז ומסקנתו דהרמב"ם לא למד דין זה מהך עובדא דרב ור' שילא אלא דה"א בירושלמי ובתוספתא הביאו הרי"ף בסוף מגלה חמה וז"ל תורגמן העומד לפני חכמים אינו רשאי לפחות ולא להוסיף ולא לשנות אלא א"כ הוא אביו או רבו ע"כ ומפרש הרמב"ם דר"ל שהתורגמן היה אביו או רבו של הדורש יכול לשנות ועם כל זה הוא תימה היאך שינה התנא דבר שלא היה מעולם ולא יהיה שיעמיד הבן את אביו או את רבו להיות לו לתורגמן ורבי שילא שהעמיד לרב לתורגמן לא היה מכירו כמבואר לשם שאילו הכירו לא היה מעמידו לתורגמן אבל האמת הוא שט"ס נפל בספרי הרמב"ם וצריך להיות אא"כ היה התורגמן מתרגם אביו של חכם או רבו אומר הרב למתורגמן כך אמר אבא וכו' והיינו דת"ר חכם משנה שם אביו ושם רבו תורגמן אינו משנה לא שם אביו ולא שם רבו וקאמר רבא דה"ק מתורגמן אינו משנה לא שם אביו של חכם ולא שם רבו של חכם כי הא דמר בר אשי כי הוה יתיב בפירקא איהו אמר אבא מרי ומתורגמן אמר הכי אמר רב אשי כדאיתא פ"ק דקידושין סוף [דף ל"א] וז"ש הרמב"ם דהמתורגמן אינו רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות אא"כ היה המתורגמן מתרגם אביו של חכם או רבו כי אז הרב אומר לתורגמן כך א"ל רבי או כך אמר אבא מארי והמתורגמן משנה ואומר כך אמר רבי פלוני אע"פ שלא הזכיר הרב שמו לפי שאסור לקרות לאביו או לרבו בשמו אבל המתורגמן משנה שמו ואומר רבי פלוני והברייתא דפ"ק דקידושין והתוספתא שהביא הרי"ף הכל ענין אחד דבתוספתא נמי ה"ק תורגמן אינו רשאי לפחות וכו' אא"כ שאותו שמזכיר הוא אביו או רבו
של

בפרק הזרוע [קלג ·] : ומ"ש אמרו חכמים אם דומה הרב למלאך ה' צבאות וכו' מימרא דר' יוחנן בפרק אלו מגלחין [יז ·] :

ומ"ש ג כיצד מלמדין הרב יושב במדרש בראש ותלמידים לפניו מוקפים לעטרה וכו' ומ"ש ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע וכו' ד נראה שלמד כן מדאמרינן בפרק אלו מגלחין [יז ·] דכל כמה דהוה עירא היאירי קיים הוי מתני להו לרבנן ע"ג כרים וכסתות כי נח נפשיה הוי מתני דוד לרבנן והוה יתיב ע"ג קרקע אמרו ליה ליתיב מר אכרים וכסתות לא קביל ומאחר שדוד לא קביל עליה אין לשום רב ליטול עטר' לעצמו לישב על כרים וכסתות ותלמידיו ע"ג קרקע : ומ"ש ובראשונה היה הרב יושב והתלמידים עומדים ומקודם חרבן בית שני נהגו הכל ללמד לתלמידים והם יושבים בר"פ הקורא את המגלה עומד [דף כא ·] א"ר אבהו מנין לרב שלא ישב על גבי מטה וישנה לתלמידיו ע"ג קרקע שנאמר ואתה פה עמוד עמדי ת"ר מימות משה ועד ר"ג לא היו לומדים תורה אלא מעומד משמת ר"ג ירד חולי לעולם והיו למדים תורה מיושב והיינו דתנן משמת ר"ג בטלה כבוד התורה : וכתב הר"ן בפ"ב דמגילה ומקשי הכא והא אמרינן בפ"ק הפועלים [פד :] דרשב"ג ור' יהושע בן קרחה הוו יתבי אספסלי רבי ור' אלעזר בר"ש הוו יתבי קמייהו אארעא ובפ"ק דסנהדרין [יז :] נמי אמרינן ביבנה היו ד' ושמעון התימני היה דן לפניהם בקרקע ואף בימי דוד אמרינן במ"ק עירא היאירי הוה מתני להו לישראל ע"ג כרים וכסתות ודוד לא קביל עליה אלא אארעא וי"ל דכי היכי דמתרצי בגמרא רכות מעומד קשות מיושב ה"נ בשמיעות קשות היו יושבים אספסלי שאם היו יושבים בקרקע עם תלמידיהם לא היו יכולים לעיין בהם היטב א"נ כאן קודם שהגיעו לכלל סמיכה כאן לאחר שנסמכו דהתם ראוי לרב לחלוק להם כבוד עד כאן לשונו : **ומ"ש** ואם הרב מלמד מפיו לתלמידים מלמד ואם מלמד ע"י מתורגמן המתרגם עומד בינו ובין התלמידים וכו' ומ"ש ולא יגביה הרב קולו יותר מקול המתרגם ולא יגביה המתרגם קולו בעת ששואל את הרב יותר מקול הרב בריש פרק ג' שאכלו [מה ·] א"ר שמעון בן פזי מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר משה ידבר והאלהים יעננו בקול שאין ת"ל בקול ומה ת"ל בקול בקולו של משה תנ"ה אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא ואם אי אפשר למתרגם להגביה קולו כנגד הקורא ימעך הקורא קולו ויקרא ולמד הרמב"ם מכאן לדין הרב והמתורגמן : ומ"ש בשעה ששואל את הרב דמשמע דבעת שהוא מדבר לעם הרשות בידו להגביה קולו נראה שדקדק כן מדמייתי לה מדכתיב והאלהים יעננו בקול ויעננו משמע שהיה שואל לשי"ת והשי"ת היה משיבו ואז דוקא קאמר שלא יגביה קולו יותר מהקורא אבל כשאומר הדברים לעם יגביה קולו כל מה שירצה כדי להשמיעם ומ"ש אין המתורגמן רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות אא"כ היה המתורגמן אביו של חכם או רבו ירושלמי פ' הקורא עומד . ומ"ש אמר הרב לתורגמן כך אמר לי רבי וכו' שאומר התורגמן לעם אומרו בשם החכם ומזכיר שמו של אבי החכם או רבו

דרישה

נחת כצ"ל : [ג] ובראשונה היה הרב יושב והתלמידים עומדים וכו' יש הרבה בר"פ הקורא את המגילה ת"ר מימות משה ועד ר"ג לא היו למדין תורה אלא מעומד משמת ר"ג ירד חולי לעולם והיו לומדין תורה מיושב והיינו דתנן משמת ר"ג בטלה כבוד התורה וכו' בראשונה היה הרב יושב והתלמידים עומדים והא דאמר לפני זה ת"ר אבהו מנין שלא יהא הרב יושב ע"ג מטה והתלמידים על הארץ שנאמר ואתה פה עמוד עמדי וכ"ל דהתם הרמב"ם פסקא דגמרא דפרק השוכר את הפועלים דאמרינן התם ר"ג וריב"ק הוו יתבי אספסלי ורשב"ג ורבי הוו יתבי קמייהו אארעא וכבר הקשה הר"ן בריש פרק הקורא את המגילה הא דרבי אבהו אההיא דהתם ומשני כמי שמשני שם בגמרא הא דכתיב ואשב בהר וכתיב ואנכי עמדתי בהר ל"ק דברים רכים עומדים שאדם ממהר לשומען מיושב קשות הוו יושבין אספסלים שאם היו יושבין בקרקע עם תלמידיהן לא היו יכולין לעיין בהם היטב א"נ כאן קודם שהגיעו לכלל סמיכה כאן לאחר שנסמכו דהתם ראוי לרב לחלוק כבוד לתלמידיו עכ"ל הר"ן ע"ד זה כתב הרמב"ם שבראשונה היה הרב יושב ותלמידיו עומדין כשלא הגיעו לכלל סמיכות ודו"ק

[ד] (ולא יגביה הרב קולו יותר כו') שנאמר משה ידבר וגו' עכ"ל ומקשו התוס' מה ראיה זו הא צריך למתני דמשה לא היה מגביה קולו שהות היה המתרגם יותר מהקב"ה שהוא הקורא ותירצו דה"פ מסתמא משה היה מדבר בכל כח כדי להשמיע קולו לכל העם והקב"ה לא היה צריך להרים קולו שלא היה מדבר רק עם משה לבד ואפ"ה היה מגביה קולו כדי שלא יהא קולו של משה המתרגם יותר מקולו של הקב"ה שהיה הקורא עכ"ל בברכות דף ג' שאכלו דף ע"ה ע"א עכ"ה) : [ה] אא"כ היה המתורגמן אביו של חכם או רבו כן למד מהירושלמי
פרק

הקורא וכ"ל דכאן מיירי שאינו גדול מהחכם אלא שהיה רבו מתחלה בנעוריו ועכשיו הרב גדול ממנו עכ"ה) : (כה) אמר רבנא פלוני כצ"ל :

פרישה

לכבות מכוה דהיינו לבוות הג"א בוריקת אבנים מכל מקום עושה עבירה גם כן זה אף שמדמה לעשות מלוה ללמדו תורה מלוה הבאה בעבירה היא וק"ל : (יט) ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע כו' שנאמר ואתה פה עמוד עמדי ר"ל ששניהם יהיו בשוה או שניהם במטה או על גבי קרקע כמו התם ששניהם דהיינו הקדוש ברוך הוא דהוא הרב ומשה שהיה התלמיד היו עומדין : (כ) ומקודם חורבן הבית דהיינו משמת ר"ג ועיין בדרישה (כא) והמתרגם משמיע לכל התלמידים כצ"ל (כב) לא יגביה הרב קולו יותר מקול המתרגם בעת ששואלו כצ"ל כצ"ל והטעם שנא' משה ידבר והאלהים יעננו בקול שאינו ת"ל בקול בקולו של משה ומדכתיב יעננו משמע שהיה שואל להשי"ת והשי"ת היה משיבו ואז דוקא קאמר שלא יגביה קולו יותר מהרב וה"ה הרב יותר ויקיל המתורגמן כשואלו אבל בעת שמשמיע המתורגמן הדברים לעם יגביה קולו כמו שירצה כדי להשמיעם ב"י (כג) ולא יגביה המתרגם קולו כו' ק' שלא להמתחיל לא ניתן שיעור להגבהת קולו אלא שהשני לו קאמר דלא יגביה קולו יותר מזה שהתחיל ומ"כ למה הזכיר כאן שניהן גם בטור א"ח סימן קמ"ה כתב רבינו דומה לזה ז"ל ואין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מהמתרגם ולא המתרגם יותר מה קורא ואפשר דה"ק להמתרגם בא תחלה אל הרב ומדבר עמו (וכהי הגירסא שגורסים בעת ששואלו עכ"ה) וע"ז אמר שלא יגביה הרב קולו יותר מאשר דיבר עמו המתרגם ואח"כ בשעת הדרשה דקאמר לפני זה דשואלין למתרגם והמתרגם להרב ע"ז קאמר דלא יגביה המתרגם קולו כו' : ולא יגביה המתרגם קולו בעת ששואל את הרב עיין מ"ש בא"ח בסימן קמ"ה (כד) יותר מקול הרב ר"ל בעת שאמר לו הדרשה · (אא"כ היה המתרגם אביו של חכם או רבו או רשאי המתרגם לשנות והבן או התלמיד יכול לקטון את נפשו בזה שאמר שהוא אביו או רבו . ויש להקשות ממ"ש בא"ח סימן קמ"ה שאין המתרגם רשאי להיות גדול
שאסור

חדושי הגהות

ג הטעם ע"ז ביאר הרמב"ם בעצמו כדי שיראו כולם את פני הרב ואפשר שלמד כן ממה שאמר ר"ע בירושלמי פ"ה דביצה חזיתיה לר"מ מאחוריה ואילו חזיתיה וכו' (רמש"א) : ד ויש לתמוה למה לו להביא מחסידותיה דדוד ולמה לא קאמר שהוא מדברי רבי אבהו שאמר כן להדיא מנין שלא ישב הרב וכו' והביאו הרב"י בעצמו בסמוך וי"ל לפמ"ש הרב"י בסמוך בשם הר"ן ע"כ צ"ל דר' אבהו לא מיירי אלא ברכות אבל בקשות מותר הרב לישב ע"ג המטה והתלמידים ע"ג קרקע מעתה יפה כיון הרב"י שלא למד הרמב"ם כן מדר' אבהו דא"כ הו"ל לחלק ולהתיר בקשות אלא ע"כ דגם הרמב"ם ס"ל דמדינא מותר בקשות לישב הרב ע"ג מטה וכו' וכהך עובדי שהביא הרב"י וכמו שעשה עירא היאירי אך מצד חומרא שלא לעשות כן כלל וע"ז שפיר קאמר שלמד כן מדוד שהרי מדקאמר דעירא היאירי היה יושב ע"ג מטה ע"כ דבקשות מיירי קאמר דדוד לא רצה לישב וכתב וגם מדאמרו לו התלמידים ליתיב מר וכו' ע"כ דדוד גם בקשות מיירי ואפ"ה לא רצה לישב וכו' ולכן גם לנו יש להחמיר (רמש"א) . ה אא"כ היה המתורגמן מתרגם אביו של חכם כצ"ל .
נראה

רבו וכו׳ ברייתא בפ״ק דקדושין [לא:] ומ״ש הרב שלמד ולא הבינו התלמידים לא יכעס עליהם אלא שונה וחוזר הדבר אפי׳ ק׳ פעמים וכו׳ הכי משמע בברייתא פ׳ כיצד מעברין (נד:) ומ״ש לפיכך אמרו חכמים הראשונים לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד פ״ב דמסכת אבות: ומ״ש בד״א שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו וכו׳ עד וילמדו אותו מהרה פשוט הוא: ומ״ש אין שואלין את הרב כשיכנס לבית המדרש מיד וכו׳ תוספתא פ״ז דסנהדרין ומ״ש אין שואלין את הרב מענין אחר וכו׳ בריש מסכת שבת (ג:) א״ל ר׳ חייא לרב כי קאי רבי בהאי מסכת לא תשייליה במסכ׳ אחריני דלמא לאו אדעתי׳ דאי לאו דר׳ גברא רבה הוא כסיפתיה: **ומ״ש** ויש לרב להטעות את התלמידי׳ וכו׳ ברכות (לג) ובכמה דוכתי אמרינן ורבה לחדודי לאביי הוא דעבד: ומ״ש אין שואלין מעומד ואין משיבין מעומד וכו׳ בתוספתא דסנהדרין פ״ז: ומ״ש ואין שואלין את הרב אלא בענין והיינו לומר שאם עסוקים בדיני הוצאת שבת מרשות לרשות אל ישאלו דין חבית שנשברה בשבת היאך מצילין אותה אע״פ שהכל בדיני שבת: ומ״ש ואין שואלין אלא מיראה ולא ישאל בענין יותר מג׳ הלכות שנים ששאלו שאל א׳ כענין וכו׳ כל זה בתוספתא שם ועיין שם שיש קצת שינוי בנוסחאות ומ״ש אין ישנים בבית המדרש בפ׳ בני העיר (כח.) שאלו את רבי זירא במה הארכת ימים אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי וכו׳ ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי: ומ״ש וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים וכו׳ מימרא דרבי זירא פ׳ בן סורר ומורה [עא.] ופרש״י קרעים חכמת תלמודו ואינו זוכר אלא בסירוגין: ומ״ש ואין משיחין בב״ה אלא בד״ת אפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה וכו׳ ברייתא בברכות סוף פרק אלו דברים [נג.]: ומ״ש וקדושת בה״מ חמורה מקדושת בהכ״נ פשוט בפ׳ בני העיר [כו:] (פ״ג להרמב״ם):

בג׳ כתרים נכתרו ישראל וכו׳ עד סוף הסימן הכל בפרק הנזכר: ומ״ש בג׳ כתרים נכתרו ישראל וכו׳ עד כי מלכים ימלוכו מימרא דר׳ יוחנן ביומא בפרק בא לו כ״ג (עב:) ופי׳ רש״י בי מלכים ימלוכו וגדול הממליך את המלך והתורה אמרה מקרא זה: ומ״ש אמרו חכמים ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול ע״ה וכו׳ משנה בסוף הוריות (יג): ומ״ש אין לך מצוה בכל המצות כולן שהיא שקולה כנגד ת״ת וכו׳ בריש פאה ות״ת כנגד כולם: ומ״ש שהתלמוד מביא לידי מעשה ברייתא בסוף פ״ק דקידושין [מ:] נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה ומ״ש י היה לפניו עשיית מצוה ות״ת וכולי:

ומ״ש

הרב שמו (כח) שאסור לקרות לאביו או לרבו בשמו הרב שלומד ולא הבינו התלמידים לא יכעוס עליהם וירגז אלא שונה וחוזר הדבר אפי׳ כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה וכן לא יאמר התלמיד הבנתי והוא לא הבין אלא שואל וחוזר ושואל כמה פעמים ואם כעס עליו רבו ורגז יאמר לו רבי תורה היא וללמוד אני צריך ודעתי קצרה ולא יהא התלמיד בוש מחביריו שלמדו בפעם ראשונה או שנייה והוא לא למד אפי׳ אחר כמה פעמים שאם נתבייש מדבר זה נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש והוא לא למד כלום לפיכך אמרו חכמים הראשונים לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד בד״א שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו או מפני דעתן שהיא קצרה אבל אם ניכר לרב שהן מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהם ולפיכך לא הבינו חייב לרגוז עליהם ולהכלימן בדברים כדי לחדדן ובענין זה אמרו חכמים (כט) זרוק מרה בתלמידים לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש בפני התלמידים ולא לשחוק בפניהם ולא לאכול ולשתות עמהם כדי שתהא אימתו מוטלת עליהם וילמדו ממנו מהרה אין שואלין את הרב כשיכנס לבית המדרש מיד עד שתתישב דעתו עליו ואין התלמיד שואל כשיכנס עד שישב וינוח (ל) ואין שואלין שנים כאחד (לא) ואין שואלין את הרב מענין אחר אלא מאותו ענין שהם עוסקין בו כדי שלא יתבייש ויש לרב להטעות את התלמידים בשאלותיו ובמעשים שעושה בפניהם כדי לחדדן וכדי שידע אם זוכרים הם מה שלמדם או לא ואין צ״ל שיש לו רשות לשאול אותם בענין אחר שאין עוסקין בו כדי לזרזן [ו] אין שואלין מעומד ואין משיבין מעומד (ה) ולא מגבוה ולא מרחוק ולא מאחורי הזקנים ואין שואלין את הרב אלא בענין אין שואלין אלא מיראה ולא ישאל בענין יותר משלשה הלכות שנים ששאלו שאל א׳ כענין ושאל א׳ שלא כענין נזקקין לענין מעשה ושאינו מעשה נזקקין למעשה הלכה ומדרש נזקקין להלכה מדרש והגדה נזקקין למדרש (לב) הגדה וק״ו נזקקין להגדה ק״ו וג״ש נזקקין לק״ו היו השואלים (לג) אחד חכם ואחד ת״ח נזקקין לחכם ת״ת וע״ת נזקקין לת״ת שניהם חכמים שניהם תלמידים שניהם עמי הארץ שאלו שניהם בשתי הלכות או בשתי שאלות שתי תשובות שתי מעשים הרשות ביד המתורגמן מעתה אין ישנים בבית המדרש וכל המתנמנם בבית המדרש (לד) חכמתו נעשית קרעים וכן אמר שלמה (לה) וקרעים תלביש נומה ואין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה אפי׳ מי שנתעטש (לו) אין אומרים לו רפואה בבית המדרש וא״צ לומר שאר דברים וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת (לז) (פ״ג להרמב״ם) בג׳ כתרים נכתרו ישראל בכתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות כתר כהונה זכה בו אהרן שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם כתר מלכות זכה בו דוד שנאמר זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי כתר תורה הרי מונח (לח) ועומד ומוכן לכל ישראל שנאמר מורשה קהלת יעקב כל מי שירצה יבא ויטול שמא תאמר שאותן הכתרים גדולים מכתר תורה (לט) הרי הוא אומר בי מלכים ימלוכו הא למדת שכתר תורה גדול מכתר כהונה וכתר מלכות אמרו חכמים ממזר תלמיד חכם קודם לכ״ג עם הארץ שנאמר (מ) יקרה היא מפנינים יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים ואין לך מצוה בכל המצות כולן שהיא שקולה כנגד ת״ת אלא ת״ת כנגד כל המצות כולן [ז] שהתלמוד מביא לידי מעשה לפיכך (מא) התלמוד קודם למעשה בכ״ם היה לפניו עשיית מצוה ות״ת

אם

של הדורש שאז רשאי המתורגמן לשנות דהדורש אמר כך אמר לי ר׳ או כך אמר אבא והמתורגמן משנה ומתרגם ואומר כך אמר ר׳ פלוני ומזכירו בשמו ואין טעות הסופר בזה מן התימה שהשמיט הסופר תיבה אחת שהי״ל לכתוב אא״כ היה המתורגמן מתרגם אביו של חכם וכו׳ והשמיט תיבת מתרגם וכתב אא״כ היה המתורגמן אבית וכו׳ והר״ן ז״ל פירש תוספתא זו כדרך רחוק דר״ל אא״כ היה הרב הדורש אביו של המתורגמן או רבו כי אין אדם מתקנא בבנו ותלמידו אם הוא משנה או מוסיף או פוחת ולא מסתבר כלל שיהא הבן או התלמיד משנה מדעתו אם לא נטל רשות מאביו ורבו אבל הפי׳ שכתבתי הוא הנכון ומסכים אל האמת כדת״ר פ״ק דקידושין ודברי הרמב״ם ורבינו עלו כהוגן על נכון והכל דבור אחד ומקושר עם מ״ש אמר זה אומר הרב למתורגמן וכו׳:

ומ״ש הרב שלומד ולא הבינו התלמידי׳ לא יכעוס עליהם מרוגז וכו׳ כלומר לא יראה להם בעת כעסו שיש לו עליהם לב רגז אלא קצת כעס יראה להם ולשון הרמב״ם בספרו לא יכעס עליהם וירגז והוא כפל לשון במלת שונה וכן בסמוך ואם כעס עליו רבו ורגז: ומ״ש חייב לרגוז עליהן ולהכלימן בדברים כדי לחדדן נראה דלמה שניכר לרב שמתרשלין בד״ת ולפיכך לא הבינו הוה סגי במה שרגז עליהם אבל אחר שעוד חייב הרב להכלימן בדברים כדי לחדדן דכיון שרואין שמכלימן עוד בדברים הם מוסיפין אומץ ליתן לב להבין ולהקשות עד שנמצאו מחודדין. פ״ג להרמב״ם: ומ״ש בג׳ כתרים נכתרו וכו׳ בפ׳ בא לו [דף ע״ב] א״ר יוחנן ג׳ זירין הן וכו׳ ופי׳ בי מלכים ימלוכו וגדול הממליך מן המלך והתורה אמרה זה עכ״ל ואע״ג דמהאי קרא לא למדנו אלא שגדולה מכתר מלכות מ״מ מקרא שאחריו בי שרים ישורו הוא מרמז על כתר כהונה כי פי׳ ובני דוד כהנים היו תרגם יונתן רברבין הוו רצה לומר שרים וא״כ הא למדת שכתר תורה גדול מכתר כהונה וכ״מ וכן הוא הל׳ ברמב״ם הרי הוא אומר בי מלכים ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק בי שרים ישורו הא למדת וכו׳: **ומ״ש** לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום וכו׳ נראה דהרב קשיא ליה בהך דספ״ק דקידושין דנשאלה שאלה תלמוד גדול או מעשה גדול ואסיקנא תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה דמאי נפקות׳ בשאלה זו לפיכך ס״ל להרב דנפקא מינה שאם היה לפניו עשיית מצוה ות״ת דאם אפשר להעשות על ידי אחרים לא יפסוק תלמודו דתלמוד גדול שמביא לידי מעשה ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתורתו דהא לא פליגי דעשייה דהמעשה גדול שהרי התלמוד לא בא אלא להביאו לידי מעשה אלא בע״כ שאין התלמוד גדול אלא להיכא דאפשר להעשות ע״י אחרים ותדע שהרי אע״פ שמבטלין ת״ת כדי לשמוע מקרא מגלה אפ״ה את מצוה שאין לו קוברים כדי צרכו הוא קודם למקרא מגלה היכא דאפשר לקוראה אח״כ אבל היכא דאין שהות לקוראה אח״כ אפילו מת מצוה נדחית מפניה אע״פ שמצוה דאורייתא היא מולאחותו כיון שאפשר לקיים קבורת מצוה אחר הקריאה ואי אפשר לקיים הקריאה אחר קבורת מצוה כמו שנתבאר בא״ח

סימן

דרכי משה

מדרבנן מותר ליטול שכר ללמדו עכ״ל: (ה) והתוס׳ כתבו בפרק כל פסולי המוקדשין (לו.) דאיתא בירושלמי דשואל הלכות והגדות צריך לשאול מעומד וכן אמרינן שם ובפ׳ תפלת השחר

פרישה

(כח) שאסור לקרות לאביו כו׳ ובשטות שלא בפניו אינו אסור אלא בשם פלוני וכמ״ש בסימן ר״מ ורמ״ג: (כט) זרוק מרה בתלמידים לא אמר מורא אלא מרה ושמעתי דר״ל משום דאמרינן המרה כועס והרתחנות בא ממנה וק״ל:

(ל) ואין שואלין שנים כא׳ ר״ל כדי שלא יבלבלו דעתו: (כדי לחדדן בכמה דוכתין אמרינן לחדודי הוא דעביד בברכות דף ל״ג וכתובות דף ס״ג ונדה דף מ״ה עכ״ה):

(לא) ואין שואלין את הרב אלא בענין שהן קורין בו ואין כצ״ל ור״ל שהם עוסקין בדיני הוצאת שבת מרשות לרשות אל ישאלו דין חבית שנשברה בשבת היאך מצילין אותו אף ע״פ שהכל הוא בדיני שבת ב״י והוה מיותב כפל לי דהא כבר כתב רבינו לעיל דאין שואלין אלא מאותו ענין אלא דלעיל כתב רבינו דאין שואלין ממסכתא למסכתא ואסר כן כתב דאין שואלין מדין לדין אפי׳ ממסכתא אחת ורמז לן רבינו זה בכפל לשון וק״ל: (לב) הגדה וק״ו נזקקין להגדה כצ״ל:

(לג) אחד חכם ואחד ע״ה עיין בטור א״ח סימן תקפ״ט מ״ש שם פי׳ סתם ע״ה הנזכר בגמרא ובפוסקים: (לד) חכמתו נעשית קרעים ר״ל שוכח תלמודו ואינו זוכרה אלא בסירוגין: (לה) וקרעים תלביש נומה של׳ נים ולא נים: (לו) אין אומרים לו רפואה בב״ה כו׳ ואפשר דהיינו דוקא בימיהם שלא היו מספרים לפתח כ״ש שלא היו משיחין אבל עכשיו דבלא״ה לא נזהרין אומרים רפואה וק״ל: (לז) פרק שלישי לרמב״ם כו׳ עד סוף הסימן הכל שם: (לח) ועומד ומוכן לכל ישראל שנאמר כו׳ כצ״ל: (לט) הרי הוא אומר בי מלכים ימלוכו פרש״י וגדול הממליך את המלך והתורה אמרה מקרא זה ור״ל אני חשובה יותר מב׳ הכתרים האחרים (מדפליגו שגדול שכתר מלכות ומלכות גדולה מכהונה שהרי משה מלך ואהרן כ״ג ומי לנו גדול ממשה · וגם אמנו שהתורה יש לו שלשים מעלות והכהונה כ״ד מעלות ממילא כתר תורה גדול מכתר כהונה ומלכות דהלא כהונה ומלכות הכלם אינה באין אלא ע״י וק״ל (וא״ת להיות מלך וכ״ג כ״ש בפיוט דינים בעיכים לכם עכ״ה): (מ) יקרה היא מפנינים כו׳ ושמע ליה מדכתב וכתב יקרה אפי׳ הוא ממזר: (מא) התלמוד קודם למעשה ר״ל היכא שהמצוה נעשית ע״י אחרים:

ממלא

דרישה

פלך היה קורא את המגילה ועיין בכסף משנה בפ״ד מהלכות ת״ת שהאריך בזה ובלפי׳ הר״ן אין ראיה מאותו הירושלמי (וגם הראב״ד השיגו בזה אלא שהרמב״ם ז״ל פירוש הירושלמי עכ״ה) ולא כפירוש הר״ן ע״ש: [ו] (שואלין מעומד ותוס׳ בבכורות פ׳ כל פסולי המוקדשים דשואל הלכות והגדות צריך לשאול מעומד ובפרק תפלת השחר במעשה דר״ג ורבי יהושע עמד השואל ושאל כו׳ ד״מ עכ״ה): [ז] (שהתלמוד מביא לידי מעשה כתבתיו בו בקדושין דלפ״ז הו״ל המעשה גדול דכל הלימוד אינו אלא בשביל שמביאו לידי מעשה וי״ל ודאי מי שמקיים כל תרי״ג מצות הוא יותר מת״ת ומבטלין מת״ת בשביל תרי״ג מצות אבל מצוה אחת או ב׳ יותר טוב ללמוד שהתלמוד מביא לידי כמה מעשים ובמצוה לא יעשה רק מעשה א׳ · ועי״ל שהתלמוד גדול שעיקר מצוה בהלימוד בעצמו שנאמר ולמדתם אותם וגם מביא לידי עשיית מצות ולכן שהלמוד גדול עכ״ה

חדושי הגהות

ו נראה דהכי בן מדאמרינן במגילה (ג׳) בבמה מצות דעדיפי מת״ת ובקידושין קאמר שהתלמוד גדול ע״כ מחלק דמאי דקאמר התם דמצות עדיפי היינו כיון שא״א לעשות אותן מאחר

על

סימן תרפ"ו א"כ כ"ש שת"ת נדחית מפני כל מצוה עוברת שאי אפשר להעשות ע"י אחר יקיים המצוה ויחזור לתורתו ואין התלמוד גדול להקדימו למעשה אלא היכא דאפשר למצוה להיעשות ע"י אחרים וז"ש לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום כלומר קודמת לכל המצוה כשאפשר ליעשות ע"י אחרים כמו שמפרש אח"כ והיינו דתניא וכשם שהתלמוד קודם למעשה כך דינו קודם למעשה פי׳ כשם שתלמוד קודם למעשה שאסור לו להפסיק תלמודו בשביל קיום מעשה כשאפשר לעשות על ידי אחרים לכך אין תחלת דינו של אדם אלא ע"ד תורה שנאמר פוטר מים ראשית מדון : אלא נוחלין מעליו כצ"ל וכך הוא בספרי הרמב"ם :

ומ"ש כל המשים אל לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה וכו׳ הבית יוסף כתב דלא נהגו חכמי הדורות כמותו והראיות שהביא לדבריו יש לדחותם ואדרבה יש להביא ראיות להחזיק ביד הנותנים והמקבלים וכו׳ וכבר כתב והאריך הרשב"ץ בתשובותיו לחלוק על הרמב"ם ולסתור כל דבריו וכו׳ עכ"ל ולפי שתשובה זו לא נמצאת בידינו גם הב"י סתם דבריו ולא פירש הדחיות לראיית הרמב"ם גם לא הראה מקום הראייה להחזיק ביד הנותנים והמקבלים ע"כ באתי להעיר אזן כלמודים תכמה מאמרים שניתן רשות לראש ישיבה ליהנות ולהתפרנס ע"י המתנות ומותר לו לקבל עד שיתעשר בפרק אלו נאמרין [דף מ] רבי אבהו אימנו רבנן עליה למנייה ברישא כיון דחזי לרבי אבא דמן עכו דתפיסי ליה ב"ח א"ל איכא רבה ופי׳ רש"י אית לי רבה חכם גדול וראוי ליטב בראש יותר ממני כדי שיושיבוהו בראש ונותנים לו מנות ומעשרין אותו כדי שיהא חשוב וישמעו דבריו כדתניא והכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו ובפ"ג דתענית [דף כ"א] אילפא ור׳ יוחנן כו׳ עד דאתא אילפא מלך ר׳ יוחנן א"ל אי אותיב מר ונרים לא הוה מלך מר ופי׳ רש"י מלך ר"י מינהו ראש ישיבה עליהם מנהג הוא מי שהוא ראש ישיבה היו מגדלין אותו משלהן ומעשרין אותו וכו׳ עכ"ל ובהוריות בפרק כהן משוח [דף י׳] ר"ג ורבי יהושע הוו אזלין בספינתא וכו׳ א"ל עד שאתה תמיה עליו תמה אני על ב׳ תלמידים שיש לך ביבשה רבי אלעזר בן חסמא ור"י בן גודגדא שיודעים לשער כמה טיפות יש בים ואין להם פת לאכול ולא בגד ללבוש נתן דעתו להושיבם בראש ופי׳ רש"י כדי שיהו מתפרנסים בשררה שיתנו להם · ומי לנו גדול מר"ע שנהנה הוא ותלמידיו ממתנת קטיעא בר שלום כדאיתא בפ"ק דע"ז סוף [דף י׳] ואין ספק דלא נתן להם נכסיו אלא לכבוד תורתן : ובפרק הנודר מן המבושל [דף נ׳] מן שית מילי איעתר ר"ע וכו׳ והא דפ׳ א"ע סוף [דף מ"ד] דר"א לא שקיל ולא אזיל אמר לא קא בעי מר דאיחי

אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסוק תלמודו ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתורתו [ח] (מב) תחלת דינו של אדם אינו נדון אלא על התלמוד ואח"כ על שאר מעשיו לפיכך אמרו חכמים [ט] לעולם יעסוק אדם בתורה אפי׳ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתרה של תורה לא יסיח דעתו לדברים אחרים ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחד כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה תהיה עמל ולא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין לבטל אבל אם הרבית התור׳ הרבית שכר והשכר לפי הצער שמא תאמר אפנה עד (מג) שאקבץ ממון ואחזור ואקרא או שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקי ואחזור ואקרא אם תעלה מחשבה זו עליך אין אתה זוכה לכתרה של תורה לעולם אלא עשה תורתך (ו) קבע ומלאכתך עראי ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה (מד) כתיב בתורה לא בשמים היא לא מעבר לים היא לא בשמים היא לא בגסי רוח היא מצויה ולא מעבר לים היא לא במהלכי למעבר לים ולפיכך אמרו חכמים ולא כל המרבה בסחורה מחכים וצוו ואמרו הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה דברי תורה נמשלו למים שנאמר הוי כל צמא לכו למים לומר לך מה מים (מה) אין מתכנסים במקום מדרון ז (מו) אלא זוחלין מאליהם והן מתקבצין אל מקום אשבורן כך דברי תורה אין נמצאין בגסי הרוח ולא בלב כל גבה לב אלא בדכא ושפל רוח שמתאבק בעפר רגלי החכמים ומסיר התאוה מתענוגי הזמן מלבו ועושה מלאכה בכל יום כדי חייו אם לא היה לו מה יאכל ושאר יומו ולילו עוסק בתורה (מז) וכל המשים על לבו שיעסוק בתורה [י] ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מהצדקה ה"ז הילל את השם וביזה את התורה וכבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונוטל חייו מן העולם לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעה"ז (ז) אמרו חכמים כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם [יא] ועוד צוו ואמרו לא תעשם עטרה להתגדל בהם (ח) ח ולא קורדום לאכול מהם ועוד צוו ואמרו אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון וסוף אדם זה מלסטם את הבריות · מעלה גדולה למי שמתפרנס ממעשה ידיו ומדת חסידים הראשונים היא ובזה זוכה לכל כבוד וטובה בעוה"ז ובעוה"ב שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך בעה"ב שכולו טוב אין דברי תורה מתקיימין במי שמתרפה עצמו עליהם ולא באלו שלומדין תורה מתוך עדון ומתוך אכילה ושתיה אלא במי שממית עצמו עליה ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהל החכמה וכך אמר שלמה בחכמתו (מח) התרפית ביום צרה וגו׳ ועוד אמר אף חכמתי עמדה לי

ומ"ש תחלת דינו של אדם אינו נדון אלא על התלמוד ואח"כ על שאר מעשיו מימרא דרב המנונא בספ"ק דקידושין [מ :] ובפ"ק דסנהדרין [ז ׳] ומ"ש לפיכך אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה וכולי מימרא דרב יהודה בר"פ מקום שנהגו [נ :] ובפרק עגלה ערופה [מז ׳] :

ומ"ש מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי וכו׳ כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו׳ עד שמא לא תפנה במסכת אבות פ"ד ומ"ש כתיב בתורה לא בשמים היא וכו׳ לא בגסי הרוח היא מצויה וכו׳ מימרא דר"י בפרק כיצד מעברין [נה ׳] :

ומ"ש דברי תורה נמשלו למים וכו׳ כך ד"ת אין נמצאים בגסי הרוח וכו׳ מימרא דר׳ חנינא בר אידי בפ"ק דתענית [ז ׳] כל המשים על לבו שיעסוק בתור׳ ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה הרי זה חילל את שם וביזה את התורה וכו׳ הרמב"ם אזדא לטעמיה בפ"ד ממסכת אבות שקרא שם תגר על ההספקות שנותנים לתלמידים ולרבני׳ ואף על פי שנראה מדבריו שם שרוב חכמי התורה הגדולים שבזמנו היו עושים לא נמנע מלהשיב עליהם כמה תשובות ובאמת לא נהגו חכמי הדורות כמותו והראיות שהביא לדבריו יש לדחותה ואדרבא יש להביא ראיות להחזיק ביד הנותנים והמקבלים וכן ראוי לעשות דאם לא כן כבר היתה התורה בטילה חס ושלום ועל ידי ההספקות יכולים לעסוק בתורה ויגדיל תורה ויאדיר · וכבר כתב והאריך הה"ר שמעון בר צמח בתשובותיו לחלוק על הרמב"ם ולסתור כל דבריו ולהחזיק ביד החכמים והתלמידים הנוטלי׳ פרס מהצבור והביא כמה ראיות מהתלמוד והמדרשות · ומכל מקום מי שאפשר לו להתפרנס ממעשי ידיו ולעסוק בתורה ודאי מדת חסידות היא ומתת אלהים היא אבל אין זו מדת כל אדם שא"א לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס ממעשה ידיו :

כתוב בהגהות מרדכי פרק קמא דבבא בתרא להא דתניא בתוספתא דפאה פרק בן ט׳ יש שנוטל מעשר עני ואינו נוטל צדקה נ"ל דמיירי בחבר עיר כדתניא בתוספת׳ דפאה מעשר עני נותנין אותו לחבר עיר בטובה פירוש חבר עיר היינו חכם המתעסק בצרכי צבור מפרנסים אותו מחמת טובה שעושה להם שמתעסק בצרכיהם נותנין לו מעשר עני בטובה שולחין לו מחמת דורון וכבוד אבל אין שולחין צדקה מן הכיס דגנאי הוא לו וגם לבני העיר לפרנס חכם המתעסק בצרכיהם מן הצדקה אבל מעשר עני ששולחין לו מן הגורן לא מינכרא מילתא דמעשר עני הוא אלא מיחזי כמנחה ודורון דרך כבוד כך נראה בעיני עכ"ל או"ק : ומ"ש אין ד"ת מתקיימים במי שמתרפה עצמו עליהם וכו׳ אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהל החכמה מימרא דר"ל ר"פ רבי עקיבא [פג :] ובסיף ברכות [סג :] : ומ"ש ועוד אמר אף חכמתי וכו׳ חכמה שלמדתי באף וכו׳ כ"ה במדרש רבה (בקהלת ב׳) :

ומ"ש

דרכי משה

השחר (כז ׳) במעשה דר"ג ור"י עמד השואל כו׳ : (ו) ובהג"מ פ"ג דת"ת דלא כר"ת שפי׳ דרך ארץ יהא עיקר מדאמרינן (אבות פ"ב) יפה תורה עם דרך ארץ כו׳ כתוב בנ"י פ׳ יש נוחלין דף רי"א ע"ב דיש לשמוח כשאדם מסים מצוה ויש להתחיל ללמוד בלילה כמ"ו באב ואילך ומאן דלא מוסיף יסיף כו׳ (ז) ולעיל כתבתי מה שהסכימו בו רוב החכמים (ח) ובהגהות פ"ו מה׳ ת"ת וכן תנן במסכת אבות ודאישתמש בתגא חלף וי"א זה המשתמש בשם המפורש ואמרינן בנדרים (דף סב ׳) ומ"מ שרי לצורכא מדרבנן לאודועי נפשיה באתרא

דרישה

עכ"ס) : [ח] תחילת דינו של אדם אינו נידון אלא על התלמוד ובא"ח סימן קנ"ה איתא ג"כ ת"ל ויקבע עת ללמוד דאמר רבא בשעה שמכניסין האדם לדין אומרים לו קבעת עתים לתורה נשאת ונתת באמונה יכתב שם ב"י ז"ל פ׳ במה מדליקין אמרינן שואלין אותו נשאת ונתת באמונה כה קבעת עתים ובפ"ק דסנהדרין אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה ונראה שרבינו סובר דהא"כ דתחילת דינו אינו אלא על ד"ת ובפ׳ במה מדליקין לא נקט אלא לא מר על כמה דברים שואלין אותו ולא דקדק בסידרם ומפני כך הפכם רבינו וכתב קבעת עתים לתורה קודם נשאת ונתת באמונה והתוס׳ תירצו בע"א ותירוץ זה נכון הוא עכ"ל ולענ"ד לחלק שיש חילוק בין שאלה לדין ובק"ש ביארתי : [ט] (לעולם יעסוק בתורה אפי׳ שלא לשמה היינו שאינו לומד בכוונה לשמה אלא סתם שלומד בלא שום כוונה אבל שלומד על מנת לקנתר וכיוצא בדברים ע"ז אמרו כל מי שלומד שלא לשמה טוב לו שלא נברא וכן היא בתוס׳ בפסחים ר"פ מקום שנהגו עכ"ס) : [י] ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מהצדקה ה"ז חילל השם ובזה את התורה וז"ל ב"י הרמב"ם בפ"ד ממסכת אבות קרא שם תגר על ההספקות שנותנין להתלמידים והרבנים אף על פי שמשמע שם מדבריו שרוב חכמי הדור הגדולים שבזמנו היו עושים לא נמנע מלהשיב עליהם כמה תשובות ובאמת לא נהגו חכמי הדורות כמותו והראיות שהביא לדבריו יש לדחותם ואדרבה יש להביא ראיות להחזיק ביד הנותנים והמקבלים וכן ראוי לעשות דאל"כ כבר היה התורה בטלה ח"ו וכבר כתב והאריך הר"ר שמעון בר צמח להשיב כל ראיות הרמב"ם ולהחזיק ביד החכמים והתלמידים הנוטלים פרס מהציבור ובודאי במי שאפשר להתפרנס ממעשה ידיו ולעסוק בתורה ודאי מידת חסידות הוא ומתת אלהים הוא אבל אין זו מדת כל אדם כו׳ וכ"כ רמ"א בש"ע סעי׳ כ"א והאריך ונתן טעם כדי שלא יצטרך הרב לעשות מלאכה בפני הבריות ויתבזה התורה בפני ההמון כו׳ וכ"כ בעל נחלת אבות ע"ש שהאריך · ולפ"ז נ"ל הא דכתב רבינו בר"ס רנ"ה ז"ל לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה כו׳ עד יעסוק באומנות ואפי׳ באומנות מנוול שאני התם דאיירי מצדקה והכא מיירי ברב הממונה על הציבור דאם יעסוק לפרנסתו במלאכה אוי לא יהיו דבריו מקובלין על הבריות : [יא] ועוד צוו ואמרו לא תעשם עטרה כו׳ מותר לת"ח לאודעיה נפשיה באתרא דלא מכירין ליה אם צריך הוא לכך

פרישה

(מב) תחילת דינו של אדם כו׳ עיין בדרישה. (מג) שאקבץ ממון כצ"ל : (מד) כתוב בתורה לא בשמים היא כו׳ לא בגסי רוח היא מצויה כו׳ מימרא דרבי יוחנן בפרק כיצד מעברין אלא של"ע היאך יפורש סיפא דקרא ע"ז שהרי נאמר לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו · וכן ק׳ אמ"ש ולא מעבר לים וי"ל דס"ק לא בגסי הרוח הוא דתאמר מי יכול ללמד ממנו התורה כיון שבמדרגת שמים הוא משיא לעצמו א"כ מי יעלה אצלו ללמוד ממנו מרוב גאותו וכן לא תצטרך ללמוד מעוברי ימים דתאמר מי ילך אחריכן ללמוד מהן (מה) אין מתכנסין במקום מדרון דהיינו מקום גבוה ושפוע לכל סביביו (מו) אלא נוחלין מעליו ומתקבצין כו׳ כצ"ל וכן הוא במיימוני ונראה דצ"ל מעליהן בעין כי מודרן הוא הסר שהוא משופע מכל צדדיו והמים יורדין מעליו כך התורה יורד מהמתגאה · ולא בא כאן לומר שיורדין מעצמן ולא ע"י אחר : (מז) כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מהצדקה ה"ז חילל השם ובוזה את התורה כו׳ כצ"ל ועיין בדרישה : (ונוטל חייו מן העולם ר"ל הוא בעצמו נוטל חייו מן העולם ואפשר לנקוד במלאפום וכאילו אמר שניטל חייו ע"י אחר מן העולם יכן בסמוך : וכך אמר שלמה בחכמתו כו׳ קאי אדלעיל שאמר אין ד"ת מתקיימין במי שמתרפה עצמו כו׳ ע"ז אמר וכך אמר שלמה התרפית וגו׳ עכ"ס) . (מח) התרפית ביום צרה צר כחך פרש"י התרפית בתורה · ביום צרה צר כחך מלאכי השרת לא יהיו מאמצין כחך וכ

מדרש

חדושי הגהות

על ידי אחרים וכמבואר להמעיין שם הך דתלמוד גדול היינו כשאפשר לעשות ע"י אחרים (דמש"א) ועי׳ ב"ק (יז ׳) ז אלא זוחלין מעליהן ומתקבצין וכו׳ כצ"ל בעי"ן ולא באל"ף שלא בא כאן לומר שיורדין מעצמן אלא בא לומר כמו שהמים יורדים מהשפוע כן התורה יורדת מהמתגאה (פרישה) : ח ולא קורדום לחפור בהם כן הוא במסכת אבות פ"ז :

כבר

לי חכמתי שלמדתי באף עמדה לי אמרו חכמים ברית כרותה (מט) שכל היגע בתלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח וכל היגע בתלמודו בצינעא מחכים שנאמר ואת צנועים חכמה וכל המשמיע קולו (נ) בשעת לימודו תלמודו מתקיים בידו אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח אע"פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה (נא) אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה (נב) לפיכך מי שירצה לזכות בכתר של תורה יזהר בכל לילותיו (נג) ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה באכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהן אלא בדברי חכמה ות"ת (ט) אמרו חכמים (נד) אין רינה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רני בלילה וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום שנא' יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי וכל בית שאין ד"ת נשמעין בו בלילה (נה) אש אוכלתו כי דבר ה' בזה זה שלא השגיח על ד"ת כל עיקר וכן כל שאפשר לו לעסוק בד"ת ואינו עוסק או שקרא ושנה ופירש להבלי העולם והניח תלמודו וזנחו ה"ז בכלל בוזה דבר ה' אמרו חכמים כל המבטל תורה מעושר סופו לבטלה מעוני וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר וענין זה מפורש בתורה הרי הוא אומר (דברים כח) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לב מרוב כל ועבדת את איביך ואומר (שם ח') למען ענותך לנסותך ולהטיבך באחריתך :

מצות

ומ"ש ברית כרותה שכל היגע בתלמודו בבהכ"נ לא במהרה הוא משכח וכו' מימרא דר' יוחנן בירושלמי פ"ד דברכות :

ומ"ש וכל היגע בתלמודו בצינעא מחכים וכו' ג"ז מימרא דר"י שם בירוש' : ומ"ש וכל המשמיע קולו בשעת לימודו תלמודו מתקיים בידו אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח בפרק כיצד מעברין [נד ']:

ומ"ש אף ע"פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה וכו' אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה וכו' כ"ה במד"ר שיר השירים על פסוק קווצותיו תלתלים וכו' וכבר כתב הטור דברים אלו בא"ח סי' רל"ח : ומ"ש וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום וכו' מימרא דריש לקיש בפ' שני דחגיגה [יב :] ובריש ע"ז [ג :] : ומ"ש וכל בית שאין ד"ת נשמעים בו בלילה אש אוכלתו מימרא דרבי אלעזר ריש פ' חלק [קב ']: ומ"ש כי דבר ה' בזה זה שלא השגיח על דברי תורה כל עיקר וכן כל שאיפשר לו לעסוק בדברי תורה ואינו עוסק או שקרא ושנה ופירש להבלי העול' בפ' חלק [צט '] גמרא האומר אין תורה מן השמים תניא כי דבר ה' בזה רבי נתן אומר כל שאינו משגיח על המשנה רבי נהוראי אומר כל שאיפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק ר"י בן קרחה אומר כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר ובספ"ק דחגיגה [דף ט '] תנן איזהו מעוות שאינו יכול לתקון זה תלמיד חכם הפורש מן התורה :

ומ"ש אמרו חכמים כל המבטל תורה מעושר וכו' מסכת אבות פרק ד' : כתב רבינו ירוחם בסוף נ"ב העוסק בתורה קודם שיעסוק יכול להתנות שיעסוק חבירו בסחורה ויטול חלק מלמודו כמו יששכר וזבולון אבל אחר שעסק כבר ונותן לו בשביל ממון אינו כלום אם יתן איש כל הון ביתו וכו' וזה ענין הלל ושבנא כדאיתא בפרק היה נוטל [כא :] ומסתברא שהעוסק אבד שכבר בטל חלקו כך כתבו המפרשים עד כאן לשונו :

מטת

דאיתי דכתיב ושונא מתנות יחיה לא היה צריך למתנה זו אבל ר"י כדי שיתעשר וישמעו דבריו א"כ תלמידים העוסקים בתורה וצריכים להתפרנס ודאי דאין בו איסור ואלא ב' דייני גזירות היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה דלאו קירובא דתוספות דלפי שלא היו עוסקין בשום מלאכה ולא הו"ל במה להתפרנס היה מוטל על הצבור להתפרנס ולאו תירוצא משום דמשל ציבור היו נוטלין היה מותר אפילו הו"ל להתפרנס ואע"ג דקאמר התם לא רצו מוסיפים להם ופריך לא רצו אטו ברשיעי עסקינן שנוטלין שכר לדון יותר מכדי חייהם ופריקו אלא לא ספקו אף ע"פ שלא רצו מוסיפין עליהן דאלמא דאסור יותר מכדי סיפוקו כ"ש דלהתעשר אסור י"ל דדייני גזירות לא נתמנו לראשי' על הקהל אבל ר"י שהוא כמו מלך וכהן גדול צריך שיהא עשיר ועי"ל דדייני גזירות היו נשמעין דבריהם אפי' לא היו עשירים ולא היו צריכין ליקח יותר מכדי ספוקם ובזה יש ליישב הא דהקשה הרמב"ם מהלל הזקן ומר' חנינא בן דוסא דודאי היה להם כדי ספוקם ולא היו מקבלין מתנות כדי שיתעשרו ויהיו דבריהם נשמעים משום דהיו דבריהם נשמעים בלאו הכי והעיקר נ"ל דמהלל הזקן ודאי לא קשיא דבשעה שהיה חוטב עצים עדיין לא נתמנה לנשיא ודכוותה אבא חלקיה במס' תענית (ד' כ"ג) ורב יהודה דלא הוה ליה גלימא והיה יושב בבית המדרש בלא בגד כדאיתא בפ' הנודר מן המבושל סוף [דף מ"ט] לא היו נתמנים לראשים על הקהל והא דתנן אל תעשם עטרה להתגדל בהם וכו' אינו אלא שלא יתכוין בתלמודו כדי להתגדל ולהתעשר אלא יעסוק בתורה לשמה וסוף העושר והכבוד לבוא וכדתניא בפ' קונם יין [דף ס"ב] לאהבה את ה' אלהיך וכו' שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם וכו' אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבא וכו' ר"א בר צדוק אומר עשה דברים לפועלן ודבר בהם לשמם ואל תעשה עטרה להתגדל וכו' . ומה שהביא הרמב"ם ראיה מר' טרפון לא דמי לנדון דההוא גברא היה חשדו בגנב ובשביל כבוד תורתו הניחו וכבר היה יכול להציל עצמו בממון כי עשיר גדול היה כדאיתא להדיא בפרק קונם יין [דף ס"ב] אבל במה שהורשה לחכם ותלמידיהם ליהנות מכבוד תורה למי שנתמנה לראש עד שיתעשר מקרא דוהכהן הגדול מאחיו וכן לתלמידים שאין לכן במה להתפרנס ומוטלין על הצבור ככך דב' דייני גזירות אין שם נידנוד איסור מיהו מכך עובדא דיונתן בן עמרם ס"ק דב"ב [דף ח'] שלא הו"ל לחם לאכול בשנת בצורת ודאי קשיא אלא דאף להרמב"ם נמי קשיא שהוא פי' בהדיא דרמב"ב בפרק השוכר את הפועלים [ד' פד] דקרי אלפסיה היתה כאניות סוחר וגו' דשאני בעלי אומנין נגוטשם או זקנים באים בימים שאין תחבולה להם אלא לקחת ממון מאחרים ואם לא מה יעשו היתומו זה לא ליוצא התורה וא"כ יונתן בן עמרם שלא הו"ל תחבולה אלא להתנכר לפני ר' לומר לו פרנסני ככלב וכעורב ולולא זאת היה מת ברעב והא ודאי דמדינא מותר לו לקבל מתנה להתפרנס שלא ימות ברעב אלא בע"כ חסידות יתירה היתה בו על שאר חכמי דורות דאע"פ שכולם נכנסו להתפרנס מאוצרו של רבי הוא לא נכנס ואין מתנו ראיה לאסור בשאר חכם ותדע שהרי אף רבי חייא היה מקבל פרס מבית רבי כדאיתא בפרק הדר [דף ע"ג] דרב בי רבי חייא ורבי חייא בי רבי אמרי אין אנו צריכין לערב שהרי אנו על שלחן של רבי סמוכין ואיתא נמי בפ' ב' דייני גזירות דכי הוו רבנן מפטרי מקמי אליעזר הא פיוסו תרי אלפין ומאתים ומני רב אלפא ומאתים מני רב הונא ת"ת ופרש"י אוכלי שולחנו וכס"פ הניזקין ההוא שיטרא דמשיקרא הוה בי רב יהודה ולבסוף בי רבה וכו' דפירושו שופר של נדבה השלוחה לבני הישיבה כמ"ש רש"י ע"ש רב שרירא גאון והסכים עמו ר"ת בתוספות לשם וכן הערוך שמעינן דמעולם היו ת"ח מקבלים סיפוקם מן הנדבות ומראשי ישיבות מיהו ודאי יותר מכדי סיפוקם ודאי אסור לתלמידים כמה שאמרו להדיא גבי ב' דייני גזירות אטו ברשיעי עסקינן וכו' מהר"ר מנחם מ"ץ בתשובה ואין היתר לקבל מתנות עד שיתעשר אלא לראש ישיבה שהוא כמו מלך וכהן גדול כמו שנתבאר :

תלמוד

דרכי משה

באתרא דלא ידעין ליה דכתיב ועבדך ירא את ה' מנעוריו ומקשה והא רבי טרפון הוי מצער נפשיה על שהודיע עצמו כשהצילו עליו ומשני שאני ר"ט דעשיר גדול היה והיה לו לפייסו בממון עכ"ל סמ"ג : (ט) כתב ריב"ש בתשובה סימן מ"ה אשר שאלת מהו חכמת יונית אשר יתרחק האדם ממנה ואם הם אותן ספרים המפורסמים בעולם בספרא שמע הטבעי ומה שאינו הטבעי תשובה אין זה חכמת יונית שאסרו חכמים כי חכמת יונית הוא לדבר בלשון יוונית בחידות וברמיזות שלא יבינו ההמון רק אותן שהורגלו עצמן באותן חכמות אבל ספרי טבע המפורסמים לא מן השם הוא זה אבל ראוי למנוע מהם מפני שהם מתאמצים לעקור דברי תורתינו ואנחנו בעלי האמת יודעים שתורתינו אמת וחקירתם אפס ותוהו וכבר אמרו' פ' חלק (צ' :) ואלו שאין להם חלק לעוה"ב כו' עד ור"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים ואמרינן בגמ' שם (ק :) דהנך ספרי החיצונים הם ספרי מינים והיש ספרי מינין יותר מאלו שמביאים מופתים לעקור עקרי התורה וכבר שאל ר"ש הלוי מרב האי גאון אי מותר לדתעסק באותן חכמות והשיב ז"ל תיקון הגוף והנפש המשנה והתלמוד ואשר טוב לישראל כי אם למוד התורה ויועיל לעצמו ולאחרים שכמותו ויועיל לע"ה כי ימשכם לדברי תורה והמצוה ואשר יסור לבו כזה ויתעסק בשאר דברים ההם יסור מעליו עול ד"ת ויראת שמים ויפסיד באותן ענינים זמנו כי יסיר מעליו כל דברי תורה לגמרי וסואת ההסרה יארע לאדם שישבש דעתו עד שלא יחוש לעזיבת התפלה אבל אשר יסמכו לתורה וליראת שמים יצא להם מזה שינהגו ההמון לאחרית טוב בלי פקפוק לא ישימון שום ספק בחקב"ה ואם תראה שאותן ב"א שעוסקין באותן חכמות יאמרו לך כי זה דרך סלולה ובזה ישיגו ידיעת הבורא לא תאבה להם ודע כי יכזבו לך באמת ולא תמצא יראת שמים ויראת חטא אצל המתעסקים במשנה ובתלמוד עכ"ל רב האי וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' תי"ד ותט"ז למנוע אותן המרגילים את בניהם הקטנים לאותן חכמות ואין להביא ראיה מהרמב"ם ז"ל כי הוא למד תחלה כל התלמוד וכדי להשיב לאפיקורס עשה את ספר המורה ועם כל זה לא נמלט מהמשך אחר קצת דעות הפלוסופים וכן הרלב"ג שהיה ג"כ גדול בתלמוד הטה אותן חכמות מדרך אמת כ"ש איך נעמוד אנחנו ובמה ראינו שפרקו מעליהם עול תפלה והמצוה בסיבת למוד אותן החכמות עכ"ל והרשב"א האריך בתשובה בענין זה והרמב"ם כתב בספר המדע וז"ל ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא למי שנתמלא כריסו בבשר ויין ולחם והוא לידע איסור והיתר ושאר מצות עכ"ל : כתב הג"א פ' המוכר פירות דף ר"ה ע"א אע"פ שקראו בסנהדרין (ק') לספר בן סירא ספרי החיצונים לא אסרו אלא לעשותן קבע אבל מ"מ ראוי להגות בו בעיתות ללמוד ממנו חכמה ומוסר משא"כ בספרי מינים עכ"ל וכהג"מ כתב בפ"ד דת"ת אמרו רבותינו ז"ל אסור לדבר דברים בטלים גם אמרו (ברכות ה') כל מי שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק יסורין באין עליו עכ"ל כתב מהרא"י בת"ה סימן מ"א אע"פ שאמרו בפ' מי שמתו (כד :) אמר רב הונא אסור לת"ח לעמוד במבואות המטונפות וא"כ צ"ע אי מותר ליכנס למרחץ מתוך הלכה שאינה פסוקה שלא יהרהר בד"ת ושמעתי דקמאי ספקו בדבר ופסקו להיתר מהא דאיתא פ"ק דקדושין (לג) גבי ר"ש בר רבי ובר קפרא דפריך תלמודא והאמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובית הכסא ודחי דלמא לאונסו שאני ופרש"י פעמים שהיה טרוד ומעיין בשמועתו לפני כניסתו בע"כ הוא מעיין הגורס בב"ה עכ"ל ונ"ל דע"כ צריכין לחלק בין מבואות המטונפות למרחץ דאל"כ לא יהא ת"ח מותר ליכנס למרחץ לעולם כמו שאסור ליכנס למבואות המטונפות אלא ע"כ צ"ל דאינו מתיהר במרחץ כלל ונזהר טפי ממה שנזהר במבואות המטונפות וא"כ אפי' מתוך הלכה פסוקה נמי שרי כתב בהג"מ פ"ג דת"ת בירושלמי אמר אם אתה יכול לשלשל השמועה עד משה רבינו שלשל ואם לאו או תפוס ראשון ראשון או אחרון אחרון מה טעם והודעת לבניך ולבני בניך וכו' כלומר עד יום אשר עמדת בחורב כתב בחדושי אגודה כתב בשם ראבי"ה הא דאין דורשין בעריות כו' היינו בימי תנאים ואמוראים שהיו לומדים על פה אבל אנו לומדים רבי' הכתוב אין לחוש עכ"ל אני מצאתי בספ' הזוהר פ' אחרי מות סדר עריות וטעמן ע"ד הקבלה שרומזין כולן על מעשה מרכבה נ"ל ע"ז אמרו שאין דורשין בעריות כו' מיהו בתלמוד שלנו משמע שהדבר כפשוטו : כתב הרשב"א בתשובת סי' רנ"ג מה ששאלת היאך פוסקים ההלכה למעשה בדברים שיש מחלוקת בין הפוסקים נראה דאין אומרים בראי הוא פלוני לסמוך עליו להקל בזמן שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין אפי' בשעת הדחק אין סומכין על הקטן וכן במקום מחלוקת יחיד ורבים אא"כ היה שעת הדחק בשעה שהיה בו הפסד מרובה וכיוצא בו אבל אם ב' פוסקין שוים ולא נודע מי גדול בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל דבריהם הלך אחר המיקל אבל אם היה (רב אחד במקומו) אי יעשו שלא כדבריו יקילו בכבוד רבם ובמקום דיש שניהם שוין דהולכין אחר המחמיר היינו כשהם אחד כנגד אחד אבל אם הם ב' כנגד אחד הולכין אחר הרבים וה"ה אם יש ת"ח הראוי להורות ורואה דברי המיקל בזה אפשר שיעשה בקולי מפני שהוא מסכים כהוראת המקל והם רבים כנגד יחיד עכ"ל ועיין בת"ה סי' כ"ה ובמרדכי פ' החולץ ע"א כתב דלפעמים הולכין אף בד"ס להחמיר ע"ש ומצאתי שם הג"ה הכא דהולכין בד"ס אחר המיקל היינו היכא דחזינא פלוגתא דתנאי אבל היכא דלא חזינא פלוגתא דתנאי בהדיא אלא מספקא לן מאי אמר בה קמאי כי האי דניצוק חיבור אזלינן בה לחומרא אף בשל סופרים עכ"ל וצ"ע דהא רוב פוסקים פוסקים בכל תיקו דרבנן לקולא אע"ג דאינו אלא כספק מה אמרו בה קמאי ואינו פלוגתא דתנאי ובהג"א

פ"ק

פרישה

מילת חכמים ז"ל עכ"ל : (מט) שכל היגע בתלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח לעד"ב עכ"ה ל"ד אלא ה"ה בבית המדרש שהרי קדושת בית המדרש גדולה מקדושת הכנסת וכמ"ש לעיל מזה . גם אליבא דאביי ורבא אע"ג דסוף לכו י"ג בי כנישתא בעירס לא היו מתפללים כ"א במקום דהוי גרסי ולא אמר דהיו לומדים במקום שהיו מתפללין : (נ) בשעת לימודו תלמודו מתקיים כו' כנ"ל : (נא) אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה ויש לאדם להתמיד ללמוד בלילה שהוא כתב וחילך ומאן דלא מוסיף יסיף רמ"א : (נב) לפיכך מי שירצה לזכות בכתר של תורה יזהר בכל לילותיו נ"ל כל לילותיו כמשמעו דאפי' בלילי תקופת תמוז הקצרים ג"כ ילמד ויאמר הרבה ואסר המספיק מ"מ ילמד מעט ומ"ש לא איברא לילה אלא לשינתא ומוקי לה בלילי תקופת תמוז כל ד"ל דלא יהיה לו עיקר הלילה לשינה ומיעוטו לגירסא ופ"ד שאמרו שם לא אברי סיהרא אלא לגירסא ומוקי לה בלילי תקופת טבת כשהזמנים ונראה או ג"כ צריך לישן ולא ילמד כל הלילה אלא ר"ל העיקר יהיה לו או ללמוד מחמת אריכות הלילות וכמ"ש ג"כ כל זה בא"ח סימן רל"ח : (נג) ולא יאבד אפילו אחד כו' כנ"ל : (נד) אין רינה של תורה אלא בלילה בעיקרה של פסוק דאמר דוד המלך ע"ה יום ליום יביע אומר כו' פי' ע"ד זה ביום יביע אדם אומר לאמרים ובלילה יחוה דעת פי' ויחשבו ויעיין מדעתו כמו לכן כ' וק"ל : (נה) אש אוכלתו שנאמר תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו :

דרישה

לכן (דכתיב ועבדך היה ירא ה' מנעוריו וכ"כ הסמ"ג עכ"ס) רמ"א וכוא מהירושלמי ועוד כתב אסור לרב לקבל דורונות מן הבריות כ"א כספקס קנו ס וכא דאמרינן כל המביא דורון לחכם כאילו מביא ומקריב בכורים היינו בדורון קטן שכן דרך בני האדם להביא דורון לאדם חשוב אפילו הוא ע"ה : ושרי לת"ח לטעום מידי מהורמנו כדי לכבד הורמנו אבל ליקח דבר חשוב ממה שהתיר אסור ע"כ ע"ש (כ"כ הג"א פ"ק דע"ז) :

ואמרו

אמר

רמז מאוד מאוד צריך אדם ליזהר כו' הא דכתב מאוד מאוד מפורש בדבריו כי אפשר שיבא לידי ש"ד וכ"כ בסימן של"ו ברופא והוא שיזהר מאוד מאוד כמו שראוי ליזהר בדיני נפשות וכא"ה סימן כ"א כתב ג"כ צריך אדם להתרחק מן הנשים מאוד מאוד לפי שנפש האדם מחמדתן וכן לעיל בסימן ק"ס גבי ריבית כתב מאוד מאוד צריך ליזהר האדם באיסור ריבית והוא לפי שמורה היתר לעצמו שנותן לו מדעתו ורצונו הטוב וכן בח"מ סימן ע' גבי שוחד שנותן לו מדעתו ורצונו כדי לשפוט אמת ומורה היתר ועוד מטעם אחר דבעריות וריבית ושוחד בקל יהא נכשל דאפילו שחוק בעלמא או להביט ביופיה והרהור גרידא אסור וכ"ש ריבית ושוחד דברים דאסור ובקל האדם נכשל ע"כ הזהיר ואמר מאוד מאוד וכבר כתבתי בזה בח"מ ע"ש :

ומי

הלכות צדקה

רמז מצות עשה ליתן צדקה כפי השגת ידו (א) ומאד מאד צריך אדם ליזהר בה יותר מכל מצות עשה כי אפשר שיבא לידי שפיכות דמים שימות העני המבקש אם לא יתן לו (ב) מיד כההיא עובדא דבן זומא (ב"ה) נ"ל דט"ס הוא וצ"ל נחום איש גם זו דאיתא בפרק ג' דתעניות (כא ·) : וכמה פעמים נצטוינו בה בעשה ועוד יש לא תעשה למעלים עיניו ממנה שנאמר (דברים טו) לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון וכל המעלים עיניו ממנה (ג) נקרא בליעל וכאילו עובד ע"ז ב וכל הזהיר בה מעידה עליו כי הוא זרע ברך ה' (ד) דכתיב למען אשר יצוה את בניו ג ואת ביתו אחריו לעשות צדקה ומשפט ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה (ה) שנא' (ישעיה נד) בצדקה תכונני ד ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנאמר (ו) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה ואומר שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות וגדולה מכל הקרבנות דאמר ר"א גדולה הצדקה מכל הקרבנות (ז) דכתיב עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח אר"א כל העושה צדקה ומשפט כאילו מלאו לכל העולם חסד שנא' אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ ולעולם אין אדם מעני מן הצדקה (ח) ולא דבר רע ולא היזק מתגולל על ידה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום וכל המרחם על עניים הקב"ה מרחם עליו ויש לאדם ליתן אל לבו שכמו שמבקש בכל שעה מהקב"ה שיזמין לו פרנסתו וכמו שמבקש מהקב"ה שישמע שועתו כך צריך שישמע שועת העניים ואף גם זאת שהקב"ה (ט) קרוב לשמוע צעקת עניים ה שנא' שועת עניים אתה תשמע לפיכך יש לו ליזהר מזעקתם (י) וגם כי ברית כרותה להם שנא' (שמות כב) והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני גם יתן אל לבו כי הוא גלגל החוזר בעולם וסוף האדם לבא לידי מידה זו ואם לא הוא יבא בנו או בן בנו (יא) ואל יעלה בלבו עצה לומר איך אחסר ממוני ליתנו לעניים כי יש לו לדעת שאין הממון שלו אלא פקדון לעשות בו רצון המפקיד וזה רצונו שיחלק לעניים ממנו וזהו החלק הטובה שיהיה לו ממנו כדכתיב (יב) והלך לפניך צדקך ועוד כי הדבר בדוק ומנוסה כי בשביל הצדקה (יג) שנותן לא יחסר לו אלא אדרבה תוסיף לו עושר וכבוד כדכתיב (ד"ה ב' לא) מהחלה התרומה לבא בית ה' אכול ושבוע והותר עד לרוב כי ה' ברך את עמו וכתיב (מלאכי ג') הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי עליכם ברכה עד בלי די (יד) [א] ואמרו חכמים בכל דבר אסור לנסות את ה' חוץ מדבר זה כדכתיב ובחנוני נא בזאת ועוד כי היא דוחה את הגזירות הקשות וברעב תציל ממות כאשר אירע לצרפית (מלכים א' יז) בשביל עוגה קטנה שנתנה לאליהו ומניעתה תרחיק הקרובים לשכינה ממנה ומן התורה כאשר אירע לעמון ומואב שהיו קרובים אלינו ונתרחקו על אשר לא קדמו אותנו בלחם ובמים ומקרבת הרחוקים לחסות תחת כנפי השכינה כאשר אירע ליתרו על אמרו (שמות ב') קראן לו ויאכל לחם [ב] ע"ב צריך אדם ליזהר מאד מאד ליתנה כראוי והנני מבאר כל ענינה כפי שמצאתי כתוב על שם ה"ר סעדיה ומדברי הרמב"ם עם קצת שאר דעות ואבאר תחלה מי החייב בה וכמה חייב ליתן וכיצד יתן אותה וכמה ראוי ליתן לכל אחד ולמי יתן אותה ואיזה קודם ומי הראוי לקבל וממי והיאך נגבית ומתחלקת והתנדבותה ושינויה קודם שתבא לידי גבאי ואחרי כן :

כל

רמז מצות עשה ליתן צדקה כפי השגת יד ומאד מאד צריך ליזהר בה וכו' כי אפשר שיבא לידי ש"ד וכו' א כההיא עובדא דבן זומא : וכל המעלים עיניו ממנה נקרא בליעל וכאילו עובד ע"ז בפ"ק דב"ב [י ·] וכפ' מציאת האשה [סח ·] תני רבי חייא בר רב מדפתי ר"י בן קרחה אומר כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד ע"ז כתיב הכא השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכתיב התם יצאו אנשים בני בליעל מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז : ומ"ש וגדולה מכל הקרבנות דאמר רבי אלעזר גדולה הצדקה מכל הקרבנות וכו' בס"פ לולב וערבה [מט :] ופרש"י נבחר לה' מזבח הכל בכלל זבח חטאת ואשם ועולה ושלמים כולם זבח הם : ומ"ש א"ר אלעזר כל העושה צדקה ומשפט כאילו מלאו לכל העולם חסד וכו' ג"ז שם: ומ"ש וכל המרחם על העניים הקב"ה מרחם עליו ברייתא סו"פ שואל [קנא ·] : **ומ"ש** גם יתן אל לבו כי הוא גלגל החוזר בעולם וסוף האדם לבא לידי מדה זו ואם לא הוא יבא בנו וכו' ג"ז ברייתא בס"פ שואל (שם) : **ומ"ש** ואמרו חכמים בכל דבר אסור לנסות את ה' חוץ מדבר זה וכו' בפ"ק דתעניות [ט ·] ומיהו משמע התם דבמעשר דוקא הוא דשרי לנסויי אבל בשאר צדקה לא : **ומ"ש** ומניעתה תרחיק הקרובים וכו' ומקרבת הרחוקים וכו' מימרא דר"י פרק חלק [קג :] כתב סמ"ג צריך הנותן שלא יתפאר בצדקה שנותן ואם מתפאר לא דיו שאינו מקבל שכר על מה שנותן אלא שמענישין אותו דתניא בפ"ק דב"ב [דף י :] נענה ר"ג ואמר צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת צדקה וחסד שעכו"ם עושים חטאת הוא להם שאין עושים אלא להתיהר וכל המתיהר נופל בגיהנם : כתב הרוקח בסי' רי"ו מה שפוסקים צדקה עבור המתים ביה"כ יש להם אסמכתא שכתוב בסוף פרשת תצוה הכפורים אחת בשנה יכפר וסמיך ליה ונתנו איש כופר נפשו ונתן טעם לדבר מה מועיל למת שהחי נותן צדקה בעבורו וכתב שאם נתן בעבור רשע

אינו

דרכי משה

פ"ק דע"ז אם זה גדול בחכמה וזה גדול במנין הולך אחר גדול במנין פי' תלמידים הרבה א"נ שרוב תלמידים אומרים כמותו עכ"ל . כתב מהרי"ק שורש צ"ד כשדברי הגאונים הקודמים כתובים על ספר ידוע ומפורסם והפוסקים אחרונים חולקים עליו יש לנו לילך אחר האחרונים דבכל מקום הלכה כבתראי אבל כשנמצאו תשובת גאון אחד ולא עלה וכתבו על ספר מפורסם ונמצא אחרים חולקין א"צ לילך אחריו דאפשר דלא ידע ולא שמיע ליה לאחרון דברי דגאון הראשון ואי הוי שמיע ליה הוי הדר ביה עכ"ל עוד כתב מהרי"ק שורש מ"א כשרבים מתירין אע"פ שטעמו של זה אינו כטעמו של זה מ"מ היאיר ורוב מתירים יש לילך אחר רבים וכתב מהרא"י ז"ל סימן רמ"א דאין כח ביד הרבנים עכשיו להקר נגד הפוסקים שכתבו בדבר לאיסור כי איך יתקן שימלא איש לבבו להקל על הציבורים שנתפשטו ברוב ישראל אם לא שהוא מקובל מרבותיו הגדולים דלא נהיגו הכי כאשר הוא בידינו בקצת ניקוסות אבל מסברת עצמו לא עכ"ל ועיין עוד מאלו הדינין בח"ה סי' כ"ח

כתב

דרישה

סי' רמז [א] ואמרו חכמים בכל דבר אסור לנסות כו' כתב ב"י ומיהו משמע בפ"ק דתענית דבמעשר דוקא אבל בשאר צדקה לא ע"כ והוא מטעם שכתב מ"ו שהבאתיו בפרישה ונלע"ד להכי כתב הטור דמותר לנסות בצדקה משום דס"ל דצדקה היא נמי ממעשר וכמ"ש בסמוך בסימן רמ"ט דא' מעשרה מדה בינונית ולכן נ"י מביא רבינו לשני הם פסוקי דמעשר הביאו את כל המעשר כו' אם כן ס"ל דסתם צדקה היא מעשר כספים ודין אחד להם · ועי"ל דס"ל לרבינו דהכי נמי צדקה כיון דהיינו מעשר תרויה כל אחד סובר אין טעם לחלק בין מעשר כספים למעשר תבואה ודוקא כשאינו נותן שיעור היה יותר לנסות וק"ל כתב הרמב"ם בסוף איסורי מזבח (הביאו ב"י ס"ס רמ"ח הרוצה) לזכות לעצמו יכוף יצרו וירחיב ידו ויקריב קרבנו מן הטוב והיפה שבמין כמ"ש והבל הביא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל הבל · וכן כל דבר שהוא לשם ה' כגון בונה בית תפילה יהא נאה מבית ישיבתו · מאכיל רעב יאכילהו מן הטוב והמתוק שבשלחנו · כסה ערום יכסהו מהיפות שבכסותו · הקדיש דבר יקדיש מהיפה שבנכסיו כן הוא אומר כל חלב לה' ע"כ · כתב הרוקח בסימן רי"ו מה שפוסקין צדקה בי"כ עבור מתים יש להם אסמכתא כו' עיי' בב"י ורמ"א כ"כ אבל שאר טובות נשמות שמנהג ותיקין הוא בס"ס רמ"ט ג"ש [ב] ע"ב צריך אדם ליזהר מאוד מאוד ליתנה כראוי כו' כתב סמ"ג המתפאר בצדקה שנתן לא די שאינו מקבל שכר אלא מענישין אותו עליה וע"ז דריש ר"ג ואומר צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת צדקה וחסד שעושין העכו"ם חטא הוא להם שאין עושין אלא להתייהר וכל המתיהר נופל לגיהנם כת' רמ"א בס"ן רמ"ט סי"ג ע"ז ומ"מ מי שמקדיש דבר לצדקה מותר לו שיכתוב שמו עליו שיהא לו לזכרון וראוי לעשות כן (הו מדת חכמים ומנהג ותיקים ליתן שכר לעושי מצוה וכן מתשובת הרשב"א סימן תקפ"א ע"כ הגהות)

אפי'

ופרישה

סי' רמז (א) ומאד מאד צריך אדם כו' גם כאן כתב ב' מאד מאד כמ"ש גבי ריבית לעיל ר"ס ק"ס ובא"ע ר"ס כ"א גבי עריות (ולקמן ר"ס של"ו לענין רופאים) ובפרקי אבות מאוד מאד הוי שפל רוח ובח"מ ר"ס ע' גבי שוחד ושם כתבתי טעם א' לכולן ע"ש (ב) מיד כההיא עובדא דנחום איש גם זו וכמה כנ"ל והעובדא איתא בפ"ג דתענית דף כ"א וכן איתא בס"א יבש"ע · (ג) נקרא בליעל וכאילו עובד ע"א כתיב הכא פן יהיה עם לבבך וגו' דבר בליעל וכתיב התם יצאו אנשים בני בליעל מה התם ע"א אף כאן ע"א פ"ק דב"ב · (ד) דכתיב למען אשר יצוה את בניו (ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות כנ"ל עכ"ה) וגו' ולפני זה כתב ואברהם היו יהיה לגוי גדול ונברכו בו כל גויי הארץ וסיפיה דקרא סוף למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו יעלה שבל ירי הפסד בא הברכה על אברהם ועל אברהם לי"ד קאמר אלא ר"ל על בניו ההולכין בדרכיו ומ"ש זרע ברך ה' ר"ל שגם הזרע מבורך ע"י החסד שעושים ולע"ז מ"ש מעידה עליו ר"ל התורה מעידה עליו וסיתר נראה דר"ל הצדקה מעידה עליו כי מאחר שכתיב באברהם שיצוה בניו אחריו לעשות צדקה וזה נותן צדקה הרי צדקה מעידה עליו שהוא מזרע אברהם שהיה ברך ה' ומ"ש זרע ברך כו' ר"ל של אברהם שהיה ברך ה' ועד"ז אמרו ג' סימנים יש לזרע אברהם ג"מ ביישנים רחמנים (ה) שנא' בצדקה תכונני דסתם תכונני אכל מיני תיכונים קאי וקי"מ להביא קרא דוהוכן בחסד כסאו דידוע דכסא דדוד הוא כסא ישראל (הגה' ול"נ דהוצ"ח להביא קרא צדק ומשפט מכון כסאך דכוונת דוד הע"ה שע"י עשיית ישראל צדקה ומשפט מקרבין הגאולה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה וכמ"ש רבינו בסמוך וע"י הגאולה הכסא שלם והשם שלם וכמו שפרש"י על פסוק כי יד על כס יה וגו' שבזמן שישראל הם בגלות אין הכסא שלם וז"ש צדק ומשפט מכון כסאך וק"ל ועיין בדרשתי שדרשתי בקהל עם בר"ה ובארתי כל הפסוקים שתקנו חז"ל להתפלל בימי נוראים אל תבא במשפט עמנו כו' וזה הפסוק א' מהן ע"ש בטוב טעם עכ"ה) : (ו) ציון במשפט ר"ל הפיר עלמה כישבנו תפדה ושביה הם המגנים שישובו לתורה יגאלו בבית צדקה גם מ"ש שמרו משפט ועשו צדקה ר"ל ג"כ משפט בשביל גאולת העיר · ומ"ש עושה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח ר"ל צדקה במשפט ולכן מקדים צדקה למשפט והוא ג"כ כוונת הפסוק שבמשנת אחר וגם אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ דאל"כ הול"ל נמי חסד ורחמים כל הארץ כמ"ש בפסוק שכנגד לצדקה ומשפט יתן לו חסד ורחמים כמ"ש וארשתיך לי לעולם בצדק ובמשפט בחסד וברחמים · (ז) דכתיב עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח משלי כ"א ג' ופרש"י נבחר לה' מזבח מכל הקרבנות זבח הם (ח) ולא דבר רע ולא היזק מתגולל ע"י כ' כי הרבה מצות אע"פ שעושה מצוה מ"מ יש לו היזק ממקום אחר בגופו ועי"ח אם הולך לב"כ בחורף הקור הוא קשה לגופו וכדומה לזה · (ט) קרוב לשמוע צעקת עניים אינו ר"ל שהעני צועק על העשיר שאינו מפרנסו אלא צועק בתפלתו על שהוא חוסר כל והקב"ה כועס על מי שיש בידו לפרנסו במלוט כ' עליו ואינו עושה · (י) גם כי ברית כרותה להם שנאמר והיה כי יצעק כו' ר"ל דבי יצעק בכל פעם שיצעק ישמע שועתו . (יא) ואל יעלה בלבו עיגא (עצה) לומר כנ"ל (יב) והלך לפניך צדקך רוצה להמדים דשלשה אוהבים יש לאדם אשתו ובניו ממונו וצדקתו · וכולם עוזבי אותו בשעת הקבורה חוץ מצדקתו הולכת לפניו : (יג) שנותן לו לא יחסר לו אע"ג דכבר כתב לעיל אין אדם מעני מן הצדקה מ"מ י"ל שהו"א שאני ואמני שוטים שלו לומרי בשביל זה אבל מ"מ הוא נחסר קצת מה שנתן לו ממון הרבה כאילו לא נתן לכן השמיענו כאן שלא יחסר לו כלום · וגם חוזר וכתבו כדי ללמדינו דלא די דלא יחסר לו אלא אדרבה תוסיף לו עושר · (יד) ואמרו חכמים בכל דבר אסור לנסות את ה' חוץ מדבר זה כדכתיב כו' ו"ל מ"ו לפי שאין כאן נסיון שבוודאי הקב"ה מעשיר אותו כמ"ש עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר כו' ע"כ לב נו ועיין דרישה :

אפי'

חדושי הגהות

רמז א כבר הראה הרב"י בבד"ה שבפנים מקום לזה בתענית (כא ·) ושצ"ל נחום איש גם זו ב דברים אלו מבוארים ביבמות (עט ·) וז"ל שאם הוא לבוש בסדת הצדקה הוא מודה עליו כי מזרע ישראל הוא כמבואר שם שלשה סימנין וכו' . ג ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות וכו' ד ואין ישראל נגאלין וכו' הוא מימרא דעולא פ' חורין (קלט ·) . ה לא מצאתי מקרא זה רק באיוב (ל"ד) נאמר וצעקת עניים תשמע :

ויורדין

רמח כל אדם חייב ליתן צדקה (א) [א] אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן ממה שיתנו לו ומי שאינו רוצה ליתן או נותן פחות משראוי לו ליתן (ב) ב"ד כופין אותו עד שיתן מה שאמדוהו ליתן א וורדין לנכסיו ולוקחין ממנו מה שראוי וממשכנין עליו (ג) אפילו בערבי שבתות יתומים אין פוסקין עליהן צדקה (ג) אפילו לפדיון שבויים אפי' יש להם ממון הרבה (ד) [ב] אם פוסקין עליהם לכבוד כדי שיצא להם שם שפיר דמי גבאי צדקה אין מקבלין [ג] מן הנשים (ד) ומן העבדים אלא דבר מועט אבל לא דבר גדול שחזקתו גזול או גנוב משל אחרים וכמה הוא דבר מועט הכל לפי עושר הבעלים ועניותן וכתב א"א ז"ל בתשובה בד"א בסתמא דאמרינן מסתמא אין הבעל מקפיד על דבר מועט כזה אבל אם הבעל מוחה פשיטא שאין לה ליתן בלא רשותו והמקבל ממני ה"ז גזל ואם השכירה מלמד לבנו אם ידע הבעל ושתק ודאי ניחא ליה במה שעשתה (ה) אבל אם מיחה לאלתר אין במעשיה כלום תניא בן שאוכל אצל אביו (ו) ועבד האוכל עם רבו נותן

אינו מועיל לו וכתבתיו בארוך בטור א"ח סי' תרכ"א (א) :

רמח כל אדם חייב ליתן צדקה אפילו עני המתפרנס מן הצדקה וכו' מימרא דמר זוטרא בפ"ק דגיטין [ז:] : ומי שאינו רוצה ליתן או נותן פחות ממה שראוי ליתן ב"ד כופין אותו עד שיתן מה שאמדוהו ליתן וכו' בפ"ק דב"ב [ז:] תנן כמה יהיה בעיר ויהיה כאנשי העיר י"ב חדש ובגמרא [ח'] ולכל מילי בעינן י"ב חדש ורמינהי ל' יום לתמחוי ג' חדשים לקופה ו' לכסות ט' לקבורה י"ב לפסי העיר אמר רבי אסי כי תנן נמי מתניתין לפסי העיר וכתבו הרי"ף והרא"ש שמעינן דכל הני מילי חובא ומפקינן מיניה דומיא דפסי העיר ע"כ וגרסינן עוד שם ובפרק נערה שנתפתתה [מט:] רבא אכפייה לרב נתן בר אמי ואפיק מיניה ת' זוזי לצדקה ומוקים ליה התם בדאמיד וכתבו התוספ' וא"ת היאך כפייה בשביל צדקה והכתיב מתן שכרה בצדה דכתיב למען יברכך וכל מ"ע שמתן שכרה בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה וי"ל דאכפייה בדברים א"נ קבלו בני העיר ביניהם לתת כך וכך לחדש הלכך אכפייה ועוד בצדקה איכא ב' לאוין לא תאמץ ולא תקפוץ עכ"ל והר"ן הסכים לתירוצא בתרא (א) וכ"ד הרמב"ן שכתב דהא דאכפייה לרב נתן בר אמי לאו קיצותא דמתא הוה אלא שהיה עשיר ולא הוה עביד כדבעי ליה וכך הם דברי רבי' וכ"פ סמ"ג וסמ"ק וכן פסק הרמב"ם בפרק ז' מה' מתנות עניים וז"ל מי שאינו רוצה ליתן צדקה או שיתן מעט ממה שראוי לו ב"ד כופין אותו ומכין אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמדוהו ליתן ויורדין לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן ולדבריו הסכים הר"ן בפרק נערה שנתפתתה ולא כדמשמע מדברי הרשב"א שאין יורדין לנכסיו (ב) וכיון דכל הני רבוותא סברי דמעשין על הצדקה הכי נקטינן ולא כרבינו יוסף וריצב"א שכתבו המרדכי והתוספות דב"ב [ח:] דאין מעשין ולזה נוטה דעת מהר"י קולון ז"ל בסימן קמ"ח שכיפין על הצדקה:

ומ"ש וממשכנין עליה אפילו בע"ש מימרא דר"י בפ"ק דב"ב [שם] ופרש"י אפי' בע"ש שיש פתחון פה לבעל הבית לומר טרוד אני :

יתומים אין פוסקין עליהם צדקה וכו' ואם פוסקין עליהם לכבוד כדי שיצא להם שם ש"ד שם רבה רמא צדקה איתמי דבי בר מריון א"ל אביי והא תני רב שמואל בר יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים אפי' לפדיון שבויים א"ל אנא לאחשובינהו קא עבידנא : **גבאי** צדקה אין מקבלים מן הנשים ומן העבדים אלא דבר מועט וכו' עד הכל לפי עושר הבעלים ועניותן בסוף ב"ק (קיט:) גבאי צדקה לוקחין מהן כלומר מן הנשים דבר מועט אבל לא דבר מרובה רבינא איקלע לבי מחוזא אתו נשי דבי מחוזא רמו קמי' כבלי ושירי כלומר שרשראות וצמידי זהב קביל מינייהו א"ל רבה תוספאה והתניא גבאי צדקה מקבלין מהן דבר מועט אבל לא דבר מרובה אמר הני לבני מחוזא דבר מועט נינהו וכתב הרמב"ם בפ"ז מה' מתנות עניים שדין העבדים והתינוקות כדין הנשים לענין זה : וכתב א"א ז"ל בתשובה בד"א בסתמא וכו' אבל אם הבעל מוחה פשיטא שאין לה ליתן בלא רשותו וכו' ואם השכירה מלמד לבנו וכו' בכלל י"ג סימן י"א וכתב שדין זה אף באשה הנושאת ונותנת בתוך הבית דאף אם הניחה לישא וליתן אינה אלא כמו אפוטרופוס בעלמא ויכול לסלק' כל זמן שירצה :

תניא בן שאוכל אצל אביו ועבד שאוכל עם רבו נותן פרוסה לעני או לבנו של

רמח ומי שאינו רוצה ליתן וכו' בפ"ק דב"ב [ד' ח] רבא אכפייה לרב נתן בר אמי ואפיק מיניה ת' זוזי לצדקה והסכימו הפוסקים דאכפייה בשוטים דאע"ג דקי"ל כל מ"ע שמתן שכרה בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה וגבי צדקה כתיב פתוח תפתח וגו' וכתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך פי' ר"י בתוס' לגבי דבצדקה אית ביה נמי לאו דכתיב לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך דדוקא היכא דליכא לאו אלא מ"ע גרידא ומתן שכרה בצדה אין ב"ד של מטה מוזהר עליה אבל בדאיכא נמי לאו ב"ד של מטה מוזהר וכופין אותו בשוטים ויורדים לנכסיו ואפילו בפניו ואין ממתינים עד שיתן הוא בעצמו אלא כיון שלא רצה ליתן שוב אין שומעין לו ויורדים לנכסיו אף בפניו וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות מתנות עניים ואף על פי שבספרי רבינו לא כתוב בפניו אולי הסופר השמיטו וכן כתב בש"ע בפניו והכי נקטינן :

ומ"ש וממשכנין עליה אפי' בע"ש שם ומשמע דמיירי בצדקה שכבר קבלו עליהם בני העיר ונדר כ"א ליתן לחדש כך וכך ביום פלוני והגיע הזמן אפילו בע"ש התם הוא דממשכנין עליה דאע"פ שיש לו פתחון פה לומר טרוד אני בע"ש אפ"ה כיון שנדר כבר ממשכנין אותו אפילו בע"ש אבל היכא דלא נדר מעיקרא אלא שכופין אותו ליתן מה שראוי לו ליתן אין כופין בע"ש כיון שהוא טרוד ולפ"ז האי דכתב רבינו וממשכנין וכו' אינו מקושר עם מ"ש תחלה ומי שאינו רוצה ליתן וכו' אלא מילתא באפי נפשיה היא :

יתומים אין פוסקין עליהן צדקה וכו' שם ונראה דאפילו בצדקה שיש לה קצבה נמי אין פוסקים כדמשמע מברייתא דרב שמואל בר יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבוים משמע דומיא דפ"ש דיש לה קצבה לפי מה שכן השבויים עכשיו דלאו כל שעתא קיימי שבויים כדקיימי עניים בכל שעתא ואפ"ה אין פוסקין משום דיתומים לאו בני מצוה נינהו ודלא כמ"ש בתשובת מהר"י מינץ לחלק בין צדקה שיש לה קצבה לצדקה שאין לה קצבה דלאו דהילכתא היא · ומ"ש ואם פוסקין עליהן לכבוד וכו' ג"ז שם ונראה דדוקא ביתומים בלי בני שם ועכשיו ע"י שפוסקים להם צדקה מטים להם שם אבל ביתומים בני בעלי שם טוב אין שפקין להם לאחשובינהו ביותר דא"כ לעולם יתחייבו היתומים ליתן כדי לאחשובינהו וכן נראה מלשון הרמב"ם בפ"ז מהמ"ע שכתב ואם פסק הדיין עליהן כדי לשום להם שם מותר אלמא דוקא בבני בלי שם ועכשיו בא הדיין לשום להם שם ע"י שיפסוק להם צדקה ואיכא למידק אמ"ש הרמב"ם ורבינו אין פוסקין וכו' ואע"פ שיש להן ממון הרבה דכיון שלא הוזכר כך בגמרא אלא סתם הו"ל נמי למיכתב בסתם · וי"ל דבגמרא ה"א רבא רמא צדקה איתמי דבי מר מריון א"ל אביי והתני ר"ש בר יהודה אין פוסקין לצדקה על היתומים אפילו לפדיון שבויים אמר ליה אנא לאחשובינהו קא עבידנא וקשה דמאי פריך אביי דילמא שאני דבי מר מריון שהיה להם ממון הרבה כדמוכח בריש פרק שני דייני גזירות דקאמר והא רבא שאיל שאילתא מדבי מר מריון אף על גב דלא שיילי מיניה מדפשיטא ליה לתלמודא דלא שיילי מיניה אלמא דהו"ל ממון הרבה דלא היו צריכין למישאל מיניה דרבא וא"כ מאי פריך אביי אלא בע"כ דאפילו יש להם ממון הרבה נמי אין פוסקין ולפ"ז נראה דלמאי דקאמר רבא אנא לאחשובינהו קא עבידנא איכא למימר דדוקא בדיש להם ממון הרבה דומיא דבי מר מריון הא לאו הכי אין פוסקין אפילו נתכוונו לאחשובינהו אף ע"פ שהן בכלל עשירים אם אין להם עושר מופלג ודברי הרמב"ם ורבינו משמע נמי דכדי לשום להם שם אין פוסקין אלא אם כן יש להם ממון הרבה כדפרישית מיהו בסמ"ג לא כתב אע"פ שיש להם ממון הרבה ולפי דעתו כדי לשום להם שם פוסקין אפילו אין להם ממון הרבה כיון שהם בכלל עשירים וצ"ע . והרב בהגהת ש"ע כתב בתשובת הר"י מינ"ץ דבצדקה שיש להם קצבה פוסקין על היתומים ולפע"ד נראה דאין כך הלכה כדפרישית ואפשר שגם הר"י מינ"ץ לא כתב זה אלא לסניף בעלמא דעיקר יסוד פסקו הוא לפי דגנאי הוא ליתומים שקרוביהם יחזרו על הפתחים או ישלו מקופה של צדקה ולכך פסק שהאפוטרופסים יתנו מנכסיהם הקצבה שנתן אביהם לקרוביהם דטעם זה עדיף טפי מטעמא דרבא דרמא צדקה לאחשובינהו וטעם זה אמת א"נ לסניפין ולחלק בין צדקה שיש לה קצבה לאין לה קצבה דפשיטא דכל צדקה לית לה קצבה דכל שעתא קיימו עניים כ"ל : גבאי צדקה אין מקבלין מן הנשים וכו' בסוף ב"ק רבינא איקלע לבי מחוזא אתי נשי דבי מחוזא רמו קמיה כבלי ושירי פי' שרשראות וצמידי זהב קבל

דרכי משה

רמז (א) כתב הרשב"א בתשובה סי' תקפ"א מי שהקדיש דבר לצדקה ורוצה לכתוב שמו על דבר שהקדיש להיות לו לזכרון תמיד אין מוחין בידו ואדרבה ראוי לעשות כן וזו מדת חכמים ומנהג ותיקין ליתן שכר לעושי המצוה עכ"ל :

רמח (א) וכ"כ שם המרדכי דף תקמ"ח ע"א ודף תקמ"ח ע"ג וכ"כ המרדכי פרק השותפין דף רמ"ה ע"ד אמנם כתבו בשם הר"ד שמעיה טעם שאין כופין על הצדקה אפילו למצוה רבה פי' פדיון שבויים וריב"א פי' הא דאמרינן כל שמתן שכרה בצדה אין ב"ד של מטה כופין עליה היינו שאין מכין עליה מכת מרדות עד שתצא נפשו אבל מ"מ מוהירין עליהם וכופין אותו ליתן אלא שאין ב"ד נענשים עליהם אם לא כפאוהו וכן הוא בהג' דף ר"ס ע"ג ומהרי"ק שורש קמ"ח כ' כדברי ריב"א : (ב) וע"ל סימן רנ"ט תשובת הרשב"א באחד שכובש בצדקה אם הגבאים יכולין לכופו ולהוציא מידו עוד כתב במרדכי פ' השותפין דף רמ"ג ע"ג פסק ר"א דבני העיר כופין זה את זה להכנים אורחים ולחלק להם צדקה אפילו אם היא עיר חדשה ואכתי לא נהוג בה מידי דכופין זה את זה ליתן בתוך הכיס עכ"ל · כתב ר"י בתא"ו נתיב י"ט ח"א מי שאוסר הנאתו על העניים נופלין ממנו צדקה ונותנים לעניים ואם אסר לעניים אלו יתנו לעניים אחרים עכ"ל : (ג) בתשובת מהר"י מינץ סימן א' אשר שאלת אפטרופס של יתומים ויש ליתומים קרובים עניים והיה להן לאותן עניים קצבה ידוע מידי שנה בשנה מאבי יתומים אם האפטרופסים רשאין ליתת הקצבה מנכסי היתומים נ"ל שרשאין דהרש"י פי' טעם דאין פוסקין עליהם צדקה משום דהוא דבר שאין לו קצבה דחיישינן שמא יאכלו נכסיהן וא"כ בדבר זה שיש כאן קצבה שאני אע"ג דתניא תורמין ומעשרין להאכיל אבל לא להנית היינו טעמא משום דהואיל ואינו מפריש תרומתן אלא להנית יכול להמתין עד שיגדלו והם עצמן יפרשו אבל כאן לא אפשר להמתין דקרובים ימותו ברעב או צריכין להחזיר על הפתחים והוי ליתומים גנאי ופגם בדבר אע"ג דקטנים הם וכייפינן להו וע"ש : (ד) כתוב בהג"ה סי' רפ"ב קהל עשו תקנות ותקנו כל מי שיעבור יתן קנס לצדקה ועברה אשה אחת על התקנה ואין לה כלום חוץ משל בעלה חייב לשלם בערה דנראה דהקנס

פרישה

סי' רמח (א) **אפילו** עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן כו' דין זה הוא פ"ק דגיטין דף ו' ריש ע"ב וז"ל אמר מר אפילו עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה ועוד אין מראין לו סימני עניות משמים ומ"ש ומי שאינו רוצה ליתן כו' ב"ד כופין אותו לא קאי אעני ועיין בדרישה (ב) ב"ד כופין אותו עד שיתן מה שאמדוהו כו' וכתבו התוספות וא"ת היאך כופין והלא מתן שכרה כתוב בצדה דכתיב למען יברכך וי"ל דשאני צדקה דאיכא תרי לאוי לא תאמץ ולא תקפוץ דדוקא מ"ע שאין בה לאו אם מתן שכרה בצדה אין ב"ד מוזהרין לו : (ג) אפילו בערבי שבתו' שיש פתחון פה לבעל הבית לומר טרוד אני : (ד) ואם פוסקין עליהן לכבודן כצ"ל ועד"ר : (ה) אבל אם מיחה לאלתר לכאורה נראה דר"ל מיד אחר ששמע אע"פ שאינו מיד אחר שהשכירה אם שתק כששמעה אף שלא היתה השמיעה ביום שכירתה שהלמד מ"מ השתעבד למפרע גם במה שלמד עמו עד יום שמיעתו דאמרינן אגלאי מילתא למפרע דניחא ליה במעשה אשתו והשכירתה : (ו) ועבד האוכל עם רבו אפשר דנקט גבי עבד עם רבו דמסתמא אוכל העבד עם הרב מסת"כ

דרישה

סי' רמח [א] **ואפילו** עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן כו' ומי שאינו רוצה ליתן ב"ד כופין אותו כו' זה לא קאי אעני שהרי לקמן ס"ס רנ"ג כתב רבינו עני שנתן פרוטה לצדקה מקבלין אותו ממנו ואם לא נתן אין ממחין אותו ליתן וכ"כ הרמב"ם בפ"ט מהל' מ"ע וסוף מתוספתא פ"ק דפיאה ובאמת שם בפיאה ובהמיימוני כתב וז"ל עני הנותן פרוטה לתמחוי או לקופה מקבלין כו' והיה נראה לכאורה לחלק שתמחוי וקופה שנגבין בכל שבוע ובכל יום לזה אין ב"ד כופין אבל ליתן דבר לצדקה בכל שנה וע"ד שכתב לקמן בסמוך לעולם לא ימנע אדם עצמו פחות משלישית השקל בכל שנה ויליף לה מקרא לזה כופין גם לעני אלא שא"כ לא הו"ל לרבינו לכתוב לקמן סתמא דאם לא נתן אין ממחין אותו ליתן אלא ודאי ס"ל דאין הב"ד ממחין אותו כלל אלא שמעצמו חייב ליתן לפחות שלישית השקל אלא שהכתי קשה שכאן כתב עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן ממה שיתנו לו וא"כ משמע דמקבלין ממנו שהרי הוא חייב אפילו ליתן ואם כן מה בא לאשמעי' בבבא דלקמן סימן רנ"ג דמקבלין ממנו ולכו מ"מ לחלק בין צדקה לקופה ותמחוי מ"ש (ואפשר דלקמן לא בא לאשמעינן רק שחיוק דאין ממחין אותו ליתן אם לא נתן עכ"ה) ומיהו י"ל קצת דמ"ש לקמן דמקבלין ממנו ס"ק דהגבאי יקבל הצדקה ממנו ולא יחזור ויתן לו מיד דהו"א דאע"ג שהוא חייב ליתן לצדקה כמ"ש כאן מ"מ תכף שבא ליד הגבאי יחזור הגבאי ויתן לו מה שקבל ממנו דהו"א בלא"ה הוא נותן לו צדקה והו"ק : [ב] ואם פוסקין עליהן לכבודן כו' ובצדקה שיש לה קצבה כגון שהיה להם קרובים עניים והיה להם קצבה מאביהם כל שנה ושנה ואין להם לאכול רק זו או יחזרו על הפתחים והיה גנאי ליתומים שהאפטרופס שלהן נותן מנכסיהן הקצבה לקרוביהן וה"ס והוא מתשובת ר"י מינץ עכ"ל בתשובותיו סי' א' : [ג] מן הנשים כו' בת"ה סימן רפ"ב כתוב קהל שעשו ביניהם תקנות בקנסות ועברה אשה על התקנה בעלה חייב לשלם הקנס בה לכפרה שעברה

חדושי הגהות

רמח א וורדין לנכסיו בפניו כ"ה ברמב"ם ובש"ע וכצ"ל גם בטור (ב"ח) :

נותן פרוסה לעני או לבנו של אוהבו ואינו חושש משום גזל שכך נהגו בעלי בתים (ו) אדם שוע (פירוש נדיב לב) שנותן צדקה יותר מהראוי לו (ח) או שמיצר לעצמו ונותן לגבאי כדי שלא יתבייש אסור לתובעו ולגבות ממנו צדקה (ט) והגבאי שמכלימו ושואל ממנו עתיד ליפרע ממנו שנא׳ (י) ופקדתי על כל לוחציו ואמרו חכמים אלו גבאי צדקה :

רמט (א) **שיעור** נתינתה אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים אם אין ידו משגת לכל צורך העניים יתן כפי השגת ידו כמה הוא יתן (ב) עד חומש נכסיו מצוה מן המובחר ואחד מי׳ מדה בינונית פחות מכן עין רעה וקאמר בירושלמי שנה ראשונה חומש מהקרן מכאן ואילך (ג) חומש מהריוח בכל שנה לעולם לא ימנע אדם את עצמו פחות (ד) משלישית השקל לשנה והוא שתות אוקיא של כסף ואם נתן פחות מזה לא קיים מצות צדקה כלל וכאשר יתננה יתן אותה בסבר פנים יפות בשמחה ובטוב לבב ומתאונן עם העני בצערו ומדבר לו דברי תנחומים ונחמות ואם נותנה בפנים זעומות ורעות מפסיד את זכותו שאל לו העני ואין לו מה יתן לו לא ינער בו ויגביה עליו קולו אלא יפייסנו בדברים ויראה לו לבו הטוב שרצונו ליתן לו אלא שאין ידו משגת ואם אין בידו ליתן לו (ה) ויכול לעשות לאחרים שיתנו לו (ו) שכרו א גדול כשכר הנותן ויתננה לו בסתר כדי שלא יתבייש (ז) ואם איפשר להגיע לידו בענין שלא ידע ממי קבלה אין טוב ממנו וכתב הרמב״ם בנתינה ח׳ מעלות וז״ל ח׳ מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו מעלה הגדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל המך (ח) [א] ונותן לו המתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי

קבל מינייהו דהני לבני מחוזא דבר מועט ניהו ופרש״י רבינא גבאי צדקה היה ובברייתא שם בדין לוקחין מן הנשים כלי צמר וכו׳ משנה עבדים ותינוקת לנשים ולכן כדין גבאי צדקה כת׳ הרמב״ם והסמ״ג שגם מן העבדים והתינוקת אין מקבלין אלא דבר מועט וכו׳ ותימה על רבי׳ שהזכיר עבדים לנשים ולא הזכיר גם התינוקות אולי הסופר השמיטו : נותן פרוסה לעני כו׳ כצ״ל וכן הוא בספרי הרמב״ם :

רמט שיעור נתינתה וכו׳ הא דחומש הוי מצוה נפקא לן בפרק נערה שנתפתתה [דף נ׳] מדכתיב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך שני עישורין במשמע ובתרא כקמא מדכתיב עשר אעשרנו ולא כתיב עשר אעשר לך אלא אעשרנו לקמא כלומר מעשר שני יהא כראשון דהיינו חומש אבל טפי מחומש לא יתן שמא ירד מנכסיו ויפיל עצמו על הצבור ואמרינן בפ׳ מציאת האשה [סוף דף ס״ז] ה״מ מחיים אבל לאחר מיתה לית לן בה וכדעבד מר עוקבא דבשעת מיתה בזבזיה לפלגא דממוניה ואיכא לאקשויי למה לא כתב רבינו דין זה דלאחר מיתה יכול לבזבז אפילו יותר מחומש שהרי הרא״ש כתב כך בפסקיו פרק נערה שנתפתתה ונראה דרבינו נמשך אחר דברי הרמב״ם בהלכות מ״ע שהשמיטו גם כן ואפשר דטעמו כן דאין שיעור לדבר שהרי מר עוקבא בזבז לפלגא דנכסיה וליכא למילף מיניה נמי דפלגא שרי טפי לא דדילמא אפילו טפי נמי אלא דכיון דאיהו הוה מבזבז בחייו חומש בנכסיו לכך לא היה מבזבז במותו כי אם פלגא ותו לא אבל אחר דאינו מבזבז בחייו חומש מנכסיו יש לו לבזבז אפילו טפי מפלגא אי נמי איכא למימר איפכא דוקא מר עוקבא שהיה יודע דמניח לזרעו ברכה אחריו עושר רב אבל אחר אין לו לבזבז פלגא ולגרוס ליורשיו שירדו מנכסיהם ולפיכך לא כתבו דין בזבוז לאחר מיתה אלא כל אחד יעשה לפי עושרו ולפי מעמד יורשיו : ומ״ש וקאמר בירושלמי וכו׳ כ״כ התוס׳ והרא״ש בפ׳ נערה שנתפתתה :

ומ״ש לעולם לא ימנע וכו׳ מימרא דרב אסי בפ״ק דבתרא [דף ט׳] מדכתיב והעמדנו עלינו מצות לתת לנו שלישית השקל בשנה לעבודת בית אלהינו: ולישנא דלעולם ה״פ אע״פ דהאי קרא גבי בית אלהינו כתיב דהיינו בדק הבית ועכשיו הבית חרב אפ״ה לעולם אף שלא בפני הבית אל ימנע וכו׳ והתוס׳ כתבו דלצדקה ילפינן לה במכ״ש מבדק הבית אי נמי ה״ק לעולם אפילו דחיקא ליה שעתא והכי משמע מלשון הרמב״ם דכתב ולעולם לא ימנע וכו׳ וכל הנותן פחות מזה לא קיים מצוה ואפי׳ עני המתפרנס מן הצדקה וכו׳ עכ״ל :

ובאשר יתננה וכו׳ הוא לשון הרמב״ם בפרק עשירי ועוד הוסיף דברי כבושים בדבר זה ע״ש : ומ״ש שכרו גדול כשכר הנותן תימה הלא בפ״ק

של אוהבו וכו׳ תוספתא פרק הגוזל כתבה המרדכי פרק קמא דב״ב . וכתב אח״כ בברייתא ב דבן עזאי מצאתי אורחים הנכנסים אצל ב״ה אינם רשאים ליתן לבן ב״ה ולא לעבדו ולא לשלוחו אא״כ נטלו רשות מב״ה עכ״ל וכ״ל דאיירי בענין לתוספתא דבסמוך דההיא דבן עזאי לא משום חשש גזל הוא אלא משום דחיישינן שמא אין בידו דבר אחר להאכילם ג וכהאי דאיתא בפרק גיד הנשה [צד.] דעל דבר כזה נהרגו ג׳ נפשות :

אדם שוע שנותן צדקה יותר מן הראוי לו או שמיצר לעצמו וכו׳ עד סוף הסימן הם דברי הרמב״ם בפ״ז מה׳ מתנות עניים והוא מדאמרינן בפ״ק דב״ב ופקדתי על כל לוחציו אפילו על גבאי צדקה ואוקימנא לה דוקא בדלא אמיד : כתב הרמב״ם בסוף הלכות איסורי מזבח הרוצה לזכות לעצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו הרי נאמר בתורה (בראשית ד׳) והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו וה״ה בכל דבר שהוא לשם האל הטוב שיהיה מן הנאה והטוב אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישיבתו האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשלחנו כסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבנכסיו וכן הוא אומר (ויקרא ג׳) כל חלב לה׳ עכ״ל :

רמט שיעור נתינתה אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים וכו׳ יתבאר בסימן ר״ן שצריך לתת לעניים כל צרכם והיינו ודאי אם ידו משגת שאם אינה משגת אינו חייב לתת להם כל ממונו :

וכמה הוא נותן עד חומש נכסיו מצוה מן המובחר כן כתב הרמב״ם בפ״ז מה׳ מתנות עניים ובפ׳ נערה שנתפתתה [נ.] א״ר אלעא באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שלא יצטרך לבריות ואע״ג דלא משמע מהכא שיהא מצוה לבזבז חומש דלא קאמר אלא שאם בא לבזבז אל יבזבז יותר מכן מהירושלמי דריש פאה נראה שהוא מצוה וגם מתלמודא דידן יש לדקדק דמצוה מן המובחר לבזבז חומש דמייתי להא דתקנת אושא מדכתיב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך כלומר תרין עישורי דהיינו חומש : ומ״ש וא׳ מי׳ מדה בינונית פחות מכאן עין רעה ג״ז מדברי הרמב״ם בפ׳ הנזכר : וקאמר בירושלמי שנה ראשונה חומש מהקרן מכאן ואילך חומש מהריוח בכל שנה בריש מסכת פיאה אהא דתנן אלו דברים שאין להם שיעור וכו׳ וגמילות חסדים הדא דתימא בגופו אבל בממונו יש לה שיעור ר׳ גמליאל בר אוניא בעא קומי רבי מנא מה חומש בכל שנה לחמש שנים הוא מפסיד כולו א״ל בתחלה לקרן מכאן ואילך לשכר · וכתבוהו התוס׳ והרא״ש בפרק נערה שנתפתתה · ודע דבפרק מציאת האשה [סז:] אמרינן דהא דאל יבזבז יותר מחומש היינו מחיים שמא ירד מנכסיו אבל בשעת מיתה יכול לבזבז כל מה שירצה כדעבד מר עוקבא שבשעת מיתתו בזבזיה לפלגא דממוניה :

לעולם לא ימנע אדם עצמו פחות משלישית השקל לשנה וכו׳ מימרא דרב אסי בפ״ק דבבא בתרא [דף ט׳] ומייתי לה מקרא : וכאשר יתננה יתן אותה בסבר פנים יפות וכו׳ ומתאונן עם העני בצערו וכו׳ כל זה מדברי הרמב״ם בפ״י מה׳ מתנות עניים וכל זה נלמד מדגרסינן בפ״ק דב״ב (שם :) אמר רבי יצחק הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו בדברים מתברך בי״א ברכות ומייתי לה מקראי : וכתב סמ״ג הנותן צדקה לעניים בסבר פנים רעות אבד זכותו אפילו נתן לו הרבה ועבר על לא ירע לבבך בתתך לו (א) : ומ״ש ואם אין בידו ליתן לו ויכול לעשות לאחרים שיתנו לו שכרו גדול וכו׳ (שם) אר״א גדול המעשה יותר מן העושה : ומ״ש ויתננה לו בסתר כדי שלא יתבייש בפ״ק דחגיגה (ה׳) רבי ינאי חזייה לההוא גברא דקא יהיב זוזא לעני בפרהסיא א״ל מוטב דלא יהבת ליה מהשתא דיהבת ליה וכספתיה ומ״ש ואם אפשר להגיע לידו בענין שלא ידע ממי קבלה אין טוב ממנו הכי משמע מעובדא דמר עוקבא דפרק מציאת האשה [סז.] :

וכתב הרמב״ם בנתינת ח׳ מעלות וז״ל ח׳ מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו וכו׳ בפ״י מהלכות מתנות עניים : ומ״ש מעלה גדולה שאין למעלה ממנו זה המחזיק ביד ישראל המך וכו׳ סמ״ג האריך לבאר חיוב מצוה זו מן התורה וכתב ג״כ שמצוה זו מעלה גדולה שבכולה והטעם הוא מפני שאין העני מתבייש כלל שהרי אינו נוטל ממון משום אדם אלא דרך הלואה או שותפות או מלאכה ואפילו נותן לו מתנה נמי כיון שעדיין

דרכי משה

דהקנס בא לכפרה שעבירה התקנה ודמי להא דאמרי׳ פ׳ המקבל (קד) דבעל מביא קרבנות שאשתו חייבת בהן כגון חטאת ואשמה אבל לא נדרים ונדבות ולדברי הת׳ אף אם נתחייבה בהן קודם שנשאה וכ״פ המרדכי והגה״א אבל רש״י פי׳ דוקא שנתחייבה בהן לאחר שנשאה וצ״ע אי הנדון דומה לראיה עכ״ל :

רמט (א) ע״ל סימן רס״ז דאין להתפאר בנתינתה וע״ל סי׳ ר״נ דאסור להשיב העני ריקם :

כתב

דרישה

שעברה התקנה ודמי להא דאמרינן בפרק המקבל דבעל מביא הקרבנות שאשתו חייבת בהן כגון חטאות ואשמות אבל לא נדר ונדבה כו׳ וכ״כ רמ״א בא״ע סי׳ צ״א ס״ד עכ״ה :

סי׳ רמט [א] **ונותן** לו המתנה ר״ל המתנה שרוצה ליתן יתננו לו בדרך זה שיפרש דהיינו או שנותן לו בדרך הלואה או בדרך שותפות ואז לא יבוש ואע״פ אילו נתנו

פרישה

אא״כ שאב דיש בנים שאין סומכין על שלחן אביהן : (ו) אדם שוע ר״ל נדיב לב כמ״ש בישעיה סימן ל״ב ולכילי לא יאמר שוע וכן פי׳ לא נכר שוע לפני דל נדיב · וקאמר שם שנותן צדקה יותר מיכלתו מכח נדיבתו או מכח שלא יבויש אסור ליקח ממנו · (ח) או שמיצר לעצמו שנותן ר״ל שאין ידו משגת ליתן אפילו דבר מועט : (ט) והגבאי שמכלימו ושואל כו׳ ק׳ כיון שנותן מעצמו למאי מכלימו וי״ל דה״ק אם כזה שנתן יותר מהראוי כששואל ממנו אסור לילך לכתחילה אצלו לתובעו דמפני בושה יצטרך ליתן יותר ו״א אף אם אמר שנדב ליתן כך וכך אסור לגבאי לילך אצלו ולתובעו שיתנו דמחמת נדיבתו נדב יותר ממה שבידו ליתן ויתן כשיסים לו ולא יתבענו הגבאי לכלימו ליתנו אבל פי׳ זה הוא דוחק (י) ופקדתי על כל לוחציו אפי׳ על גבאי צדקה והיכא דלא אמיד גמ׳ פ״ק דב״ב :

סי׳ רמט (א) **שיעור** נתינת כו׳ והא דתנן אלו דברים שאין להם שיעור כו׳ וגמילות חסדים היינו בגופו אבל בממונו יש לו שיעור ירושלמי אבל דוחק לומר שהמשנה מיירי מאדם שידו משגת דקאמר גם כאן בממון ליתן כפי צורך העניים והיינו אין לו שיעור דהמשנה משמע מרובה דעלמא קמיירי וק״ל . (ב) עד חומש נכסיו מצוה מן המובחר וילף מדכתיב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך תרי עשירין היינו חומש ר״ל כשתטול שני חלקים מי׳ חלקים היינו חומש אבל שתם שני עשירות אינו חומש שהרי כשתטול ראשונה חלק העשירי ונשארו ט׳ חלקים ואח״כ אותן ט׳ חלקים לעשרה ונוטל חלק העשירי אין חלק אותו הי׳ בשוה עם חלק הי׳ הראשון אלא פחות ממנו וק״ל ומכאן תקנו באושא המבזבז אל יבזבז יותר מחומש אבל בשעת מיתה יכול לבזבז כל מה שירצה : (ג) חומש מהריוח בכל שנה דאל״כ בה׳ שנים מפסיד כולו כ״כ בירושלמי . טעם זה אינו דהא נוכל לומר דבכל שנה ושנה יתן החמישית שיש לו ונמצא אם ימעט קרנו יתמעט לפי ערך ג״כ החומש ולעולם ישארו ארבע חלקים בידו והחומש יתן לצדקה אלא ה״ק למה שאמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש מה עכ״פ לאו בכל ענין אמרו לחלוק ממנו לה׳ חלקים וליתן בכל שנה חומש דומה למ״ש עשר אעשרנו לך וכמ״ש ואח״כ יכלה קרנו וכיון דלא בכל ענין אמרו מפרשינן להא דיתן ה׳ מש בכל שנה מהרווחים קאמר דכן יעשה בכל שנה בחומש וה״ה במעשר דומה למעשר דגן שמעשרו מהריוח שמתגדל בכל שנה וגם שם היה חומש דהרי כל אחד היה צריך ליתן מעשר ראשון ומעשר עני מלבד שבשנה היה נותנין מעשר עני ממה שנשאר בידו ממעשר הראשון : (ד) משלישית השקל לשנה שנא׳ והעמדנו עלינו וגו׳ שלישית השקל וגומר עזרא י׳ : (ה) ויכול לעשות לאחרים ר״ל לכוף לאחרים (וצריך לנקוד האי לעשות בשב״א תחת הלמ״ד ופתח תחת העין) : מפסיד את זכותו כו׳ ועובר על לא ירע לבבך עכ״ה) : (ו) שכרו גדול כשכר שנותן ואע״ג דבגמרא א״ר אלעזר גדול המעשה יותר מהעושה והכא קאמר שהן שוין י״ל דה״ק שכרו של המעשה גדול כשכר הנותן מדעתו בלא כפייה והא דאמרינן בגמרא שהשכרו יותר מן העושה ר״ל מהעושה שאינו נותן מדעתו אלא בכפייה שאין שכרו לאותו נותן כאילו נותן בלא כפייה וק״ל אבל בש״ע גרס משכר העושה כלשון הגמ׳ : (ז) ואם אפשר להגיע לידו בענין שלא ידע ממי קבלה אין טוב ממנו נראה ד״ל דגם הוא הנותן לא ידע מי יקבל ממנו ודוגמת לשכת חשאים דקא חשיב בסמוך למעלה ראשונה מהצדקה כי מה שחשב לפני זה במעלה התומך יד ישראל במתנה או כלואה או שותפות אין זה בכלל צדקה וחש״ה כתב רבינו שפיר אצאי חלק שאם אינו יודע מי יקבל ממנו וגם העני אינו יודע ממי קיבל אין טוב ממנו לאפוקי אם ירצה רבינו שהנותן יודע אלא שהעני המקבל אינו יודע קשה הא איכא טוב ממנו ודו״ק : (ויתננה לו בסתר כו׳ ר״ל שלא יראו אותו שיקבל ממנו העני עכ״ס) : (ח) ונותן לו המתנה

חדושי הגהות

ב דברים אלו, הם בפ״ט ממסכת דרך ארץ אלא שמפרק ג׳ (שהוא מתחיל בן עזאי אומר) ואילך קראו לו ברייתא דבן עזאי לפי שמצאו כן במחזור וויטרי שכ״ז הוא פ׳ בפ״ע ע׳ ברכות (כב׳) ברש״י ד״ה הרוצה ר״א ובעירובין (נג׳) בתוס׳ ד״ה משיירין וכו׳ : ג לא הבנתי למה הוצרך הרב״י להביא מס׳ גיד הנשה הא התם במסכת ד״א בסמוך שם הביא ג״כ מעשה זה שנהרגו ג׳ נפשות ע״ש :

רמט א גדול משכר הנותן כצ״ל שהרי אמרינן גדול המעשה יותר וכו׳ וכ״ה בהרמב״ם (ב״ח) ועיין דרישה :

הגה

כדי לחזק את ידו שלא יצטרך לבריות ולא ישאל ועל זה נאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך פחות מזה הנותן צדקה לעני (ט) ולא ידע למי יתן ולא ידע העני ממי מקבל שהרי זו מצוה לשמה (י) כגון לשכת חשאין שהיתה במקדש שהיו החסידים נותנים בה בחשאי והעניים בני טובים מתפרנסים ממנו בחשאי (יא) וקרוב לזה הנותן לקופה של צדקה ולא יתן אדם לקופה אלא אם כן יודע (יב) שהממונה עליה נאמן חכם ויודע לנהוג בה כשורה פחות מזה שיודע הנותן למי נותן ולא ידע העני ממי לוקחה כגון גדולי החכמים שהיו הולכין בסתר ומשליכין המעות בפתחי העניים וכזה ראוי לעשות ומעלה גדולה היא אם אין הממונין על הצדקה נוהגין כשורה הפחות מזה שיודע העני ממי נוטלו ולא ידע הנותן למי נותן כגן, החכמים שהיו צוררים המעות בסדיניהן (יג) ומשליכין אותו לאחוריהן ובאין העניים ונוטלין כדי שלא יהיה להם בושה פחות מזה שיתן לעני בידו קודם שישאל פחות מזה שיתן לו כראוי אחר שישאל פחות מזה שיתן פחות מהראוי לו בסבר פנים יפות פחות מזה שיתן לו בעצב גדולים החכמים היו נותנין פרוטה לעני קודם כל תפלה שנאמר אני בצדק אחזה פניך:

רנ במה נותנין לעני די מחסורו אשר יחסר לו כיצד אם הוא רעב וצריך לאכול יאכילהו אם הוא ערום וצריך לכסות יכסהו אין לו כלי בית קונה לו כלי בית ואפילו היה דרכו לרכוב סוס ועבד לרוץ לפניו כשהיה עשיר והעני (א) קונין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו (ב) וכן לכל אחד ואחד לפי מה שצריך תניא בספרי די מחסורו אשר יחסר לו (ג) למה נאמרו כולם ללמדך שהראוי ליתן לו פת נותנין לו פת עיסה נותנין לו עיסה מעה מעה הראוי ליתן לו פת חמה חמה צונן צונן להאכילו לתוך פיו מאכילו אין לו אשה ובא לישא משיאין לו אשה ושוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכלי תשמישיו ואחר כך משיאין לו. אשה שבאה לינשא משיאין (ד) ונותנין לה לפחות נ' זוז של כסף מרינה ואם יוכלו על יותר יתנו לה לפי

שעדיין לא העני לגמרי אינו מתבייש שכן דרך האוהבים לתת מתנות זה לזה ובפ' במה אשה (סג.) א"ר אבא אמר ר"ל גדול המלוה יותר מן העושה צדקה ומטיל בכיס יותר מכולם ופרש"י לפי שאין העני בוש בדבר מטיל לכיס מעות ומלאי להשתכר בהם ממחצית שכר והטע' שמטיל לכיס יותר מכולם מפני שהמלוה מעות לחבירו בלא ריוח הלוה בוש שהוא נהנה מחבירו בדבר שאין חבירו נהנה כלל אבל במטיל מלאי אינו בוש כלל מאחר שניהם נהנים והרמב"ם לא חשש לעשות מטיל בכיס מעלה בפני עצמה אלא עירב' עם מלוה ועשה משתיהן מעלה אחת. ומ"ש פחות מזה שיתן צדקה לעני ולא ידע למי יתן ולא ידע העני ממי מקבל בפ"ק דב"ב (י:) איזו היא צדקה שמצלת ממיתה משונה נותנה ואינו יודע למי נותנה נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה ומפרש דהיינו נותן לכיס של צדקה. ומוכח ברמב"ם דלשכת חשאים שהיה במקדש כדאיתא בפ' ה' דשקלים ותני בתוספתא שכשם שהיתה במקדש כך היתה בכל עיר ועיר עדיף מנתן לקופה של צדקה משום דבלשכת חשאים לא היה שום אדם מרגיש במי שהיה נותן בה אבל בארנקי של צדקה כיון שהגבאי מרגיש בנותן לא עדיף כולי האי ומ"מ קרוב לו הוא. ומ"ש לא יתן אדם לקופה אא"כ יודע שהממונה עליה נאמן חכם וכולי בפ"ק דב"ב (י:) ראב"י אומר לא יתן אדם פרוטה לכיס של צדקה אלא א"כ ממונה עליה כר' חנניה בן תרדיון וכתבו התוס' פי' נאמן כמותו אבל צדיק כמותו לא דהא גבאים שבימי האמוראים לא היו צדיקים כמותו. ומדברי הרמב"ם נראה שצריך שיהי' חכם שכתב בסוף הל' מתנות עניים ולא יתן לתוך קופה של צדקה אלא א"כ יודע שהממונה נאמן וחכם ויודע להנהיג כשורה כר"ח בן תרדיון וגם רבינו כתב כאן שיהיה חכם ויודע לנהוג כשורה ובסימן רנ"ו כתב לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה אלא א"כ ת"ח ממונה עליה. ובזמן הזה לא נהגו להקפיד בכך ואיפשר שהטעם מפני שהם סוברים דחכם לא שצריך שיהיה חכם בחכמת התורה אלא שיהיה חכם בהנהגת הגבאות: **ומ"ש** פחות מזה שיודע הנותן למי נותן ולא ידע העני ממי לוקח כגון גדולי החכמים וכו' עובדא דמר עוקבא בפרק מציאת האשה [דף סז:]: ומ"ש ומעלה גדולה היא אם אין הממונים על הצדקה נוהגים כשורה בפ"ק דב"ב [י:] אמא דאי זו היא צדקה שמצלת ממיתה משונה נותנה ואינו יודע למי נותנה נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה אמרי' נותנה ואינו יודע למי נותנה לאפוקי מדמר עוקבא נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה לאפוקי מדרבי אבא ואלא היכי לעביד ליתיב לארנקי של צדקה ומוקי לה דהיינו דוקא בדמתמני עלה כר"ח בן תרדיון. ומ"ש פחות מזה שיודע העני ממי נוטל ולא ידע הנותן למי נותן כגון החכמים שהיו צוררים המעות בסדיניהם וכו' בפ' מציאת האשה [סז:] ר' אבא הוה צייר זוזי בסודריה ושדי לאחוריה וממצוה נפשיה ביני עניי ומצלי עיניה מרמאי ופי' רש"י ומצלי עיניה מטה עיניו כלפי אחוריו לראות שלא יבא רמאי שעושה עצמו עני ונוטלם. ומשמע להרמב"ם דהא דמר עוקבא עדיפא מדר' אבא משום דבדרבי אבא העני מתבייש קצת שהרי הוא מתיר הסדין בידו ונוטל המעות מה שא"כ בההיא דמר עוקבא. ומ"ש פחות מזה שיתן לעני בידו קודם שישאל וכו' עד שיתן לו בעצב פשוט הוא ומ"ש גדולי החכמים היו נותנים פרוטה לעני קודם כל תפלה וכו' בפ"ק דב"ב [י.] ר"א יהיב פרוטה לעני ומצלי דכתיב אני בצדק אחזה פניך כתב מהרי"ק בשורש קכ"ג על מעות צדקה שהיו ביד גבאי אמר אי לדידי ציית ישיא מאותן מעות בתולות עניות מאחר שמתחילה נתנו המעות אדעתא דלצדקה ופשיטא דאין לך צדקה גדולה מזו ובשורש קכ"ח כתב שמחוק מ"ש התשב"ץ בשם הר"ש מתוך הירושלמי דורשים יש לאכות דמצות בית הכנסת עדיפא ממצות צדקה דגרסי' שם ב אחוי לרב תרעא דבי כנישתא וכו' וכי לית תמן בר נש למילף אורייתא או חולין המוטלים באשפה וקרא עליו ישכח ישראל עושהו. וכן היכלות מכאן אומר הר"ש שטוב ליתן צדקה לנערים ללמוד תורה או לחולים עניים מליתן לבה"כ ע"כ לשונו מדקאמר בירושלמי חולים המוטלים לאשפה וכן הר"ש אומר חולים עניים ולא קאמר עניים סתם משמע דאם לא היו חולים כ"א עניים דטוב יותר ליתן לבה"כ (ב):

רנ במה נותנין לעני די מחסורו וכו' כיצד אם הוא רעב וכו' ואפילו היה דרכו לרכוב סוס ועבד לרוץ לפניו וכו' ברייתא בפרק מציאת האשה [דף סז:]: תניא בספרי די מחסורו וכו' למה נאמרו כולם כלומר די מחסורו וכפל אשר יחסר והדר כתב לו ללמדך שהראוי ליתן לו פת וכו' וז"ל סמ"ג תניא בספרי ובתוס' דפלה די מחסורו אשר יחסר לו למה נאמרו כולם ללמדך הראוי לתת לו פת חמין נותנין לו פת חמין מלה מלה להאכילו לתוך פיו מאכילו ובספרים שלפנינו גורס הראוי ליתן לו פת יתן לו פת ליתן לו עיסה יתן לו עיסה מעה יתן לו מעה עכ"ל: אין לו אשה ובא לישא משיאין לו אשה ושוכרין לו בית וכו' ברייתא בפ' מציאת האשה [סז:]: אשה שבאת לינשא משיאין ונותנין לה לפחות נ' זוז וכו' משנה (שם) כשמשיאין את היתומה לא יפחתו לה מנ' זוז ואם יש בכיס מפרנסין אותה לפי כבודה ומפרש בגמרא דהני נ' זוז הם מכסף מדינה וכתב הר"ן איסטר דנ' זוז נותנין לה אפילו אין בכיס שמחייבין את הגבאים ללות דאי ביש בכיס דוקא מאי

בפ"ק דבתרא [דף ט'] אר"א גדולה המעשה יותר מן העושה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום ואולי ט"ס הוא וצ"ל משכר הנותן וכן הוא לשון הרמב"ם שם:

רנ במה נותנים וכו' עד ועבד לרוץ לפניו בברייתא פ' מציאת האשה [דף סז] תניא בספרי וכו' פי' לחה חוזר ואמר אשר יחסר והדר כת' לו ללמדך שהראוי ליתן לו פת נותנין לו פת וזהו די מחסורו ואם ראוי ליתן לו עיסה אין נותנין לו פת אלא עיסה וזהו אשר יחסר ואם אין מקובל לו פת ועיסה אלא מבקש מעה כי רצונו לקנות לו מזון כאשר חפץ יותר נותנין לו מעה וזהו לו ד"א פת חמה חמה וזהו די מחסורו צונן צונן וזהו אשר יחסר להאכילו לתוך פיו מאכילו וזהו לו: אין לו אשה וכו' בברייתא הנזכרת פרק מציאת האשה: אשה שבאת לינשא וכו' משנה שם:

ובעני

דרכי משה

(ב) כ' מהרי"ל הל' ר"ה דאותן בני אדם הנותנים מעשר שלהם לנרות ב"ה שלא בדין הם עושים דהמעשר שייך ליהנות בו עניים וכ"מ פ"ב דביצה דף כ' ע"א: וכ"ס

פרישה

המתנה או הלואה כו' עיין בדרישה: (ט) ולא ידע למי נותן כו' כצ"ל:

(י) כגון לשכת חשאים דוגמת מתן בסתר שלנו בב"ה. מיהו אינו דומה ממש למתן בסתר שלנו דאף שנקרא מתן בסתר ואין יודעין כמה נותן שם אבל מ"מ כנתינה הוא לעין כל כשנכנסין בב"ה נרכים הוא מטיל שם ויש שאינו מטיל שם אלא פרוטה והרואה יחשב שהטיל שם גדול משא"כ בלשכת חשאים דמקדש שהטילו שם בחשאי בלי ראיות שום עין והגבאי שבא אח"כ ונוטל מה שבלשכה לא היה יודע מי נתן לשם והיה מפרנס מהן עניים הגונים דלא היה לכן גבאי כשלוקחין מיד הגבאי מאילו ידעו מי נתן הממון לשם: (יא) וקרוב לזה הנותן לקופה של צדקה אבל כיון שהגבאי יודע מי הנותן לא עדיף כלשכת חשאים ב"י: (יב) שהממונה עליה נאמן חכם בסימן רנ"ו כתב רבינו ת"ח וכ"כ ב"י והאידנא בזמן הזה לא נהגו להקפיד בכך ואפשר שהם מפרשים חכם שיהיה חכם בהנהגות הגבאות ולא שצריך שיהיה ת"ח: (יג) ומשליכין אותו לאחוריהם כו' רבי אבא עשה כן ושם בגמרא פרק מציאת האשה דהוי ממצי נפשיה בין עניים ומצלי עיניה מרמאי ופרש"י שהיה מטה עיניו לאחוריו שלא יבא העכו"ם וילקט (ובב"י בשם רש"י שלא יבא רמאי שיעשה עצמו עני וילקט עכ"ל): (יד) פחות מזה שיתן לו בעצב ז"ל מ"ו עוד מעלה שנותן בעצב (כראוי או שנתן בעצב) כמות מהראוי עכ"ל:

סי' רנ (א) קונין לו סוס לרכוב עליו בגמרא דכתובות פרק מציאת האשה שהלל הזקן השכיר לו סוס לק"מ (למה כתב רבינו קונין ולא הול"ל רק השכיר ומתרץ עכ"ה) כמ כתבתי בסמוך שאין מוכח זה כ"מ שגבאי שם לו כיס של כל הציבור והלל שהיה יחיד ומשלו שכר לו וק"ל: (ב) וכן לכל אחד ואחד לפי מה שצריך וז"ל רמ"א ונראה דכל זה כנגבאי צדקה או רבים בוחר אבל אין היחיד חייב ליתן לעני די מחסורו אלא כמו שנתבאר בסימן רמ"ט (ודוקא כשאינו מוחזר על הפתחים כדלקמן) וכ"כ ב"י: (ג) למה נאמרו כולם כלומר די מחסורו וכפל אשר יחסר והדר כתב לו ב"י: (ד) ונותנין לה מחמשים זוז של כסף מדינה דהוא שמינית שבסלע צורי

דרישה

נתנו לו במתנה להדיא כנ"ל ולא כמ"ש הב"י וז"ל ואפילו נותן לו מתנה נמי כיון שעדיין לא העני לגמרי אינו מתבייש שכן דרך האוהבים לתת מתנה זה לזה ע"כ משמע שפירש המתנה שיתן לו מתנה וק"ל על פירושו אם כן הול"ל ויתן לו מתנה בלא כ"א ועוד דהו"ל להקדים שיתן לו דרך הלואה או שותפות דהוא עדיף טפי לכן היה נראה לבאורה פשוט כמו שפירשתי וכן בסמ"ג בחלק מ"ע סימן קס"ב כתב זה ולא הזכיר שם מתנה כ"א הלואה ושותפות כו' ע"ש אלא שא"כ קשה שהרי כתב רבינו לקמן ס"ס רנ"ג ז"ל מי שצריך ליטול מהצדקה ואינו רוצה ליטול מערימין ונותנין לו לשם מתנה דרך כבוד כאילו אינו מהצדקה ואחר כך כתב ואם אינו רוצה נותנין לו דרך הלואה כו' הרי לפנינו דגם לשם נתינה מעלייתא הוא גם ברמב"ם כתוב שם יתן לו מתנה ונא המתנה בכ"א לכן נ"ל כמ"ש ב"י והא דמקדמיה נתינה דרך מתנה קודם נתינה דרך הלואה ה"ט דאילו יאמר לו הרי אני מלוה אותך סך כן וכן אזי ירגיש העני שדרך צדקה רוצה ליתן לו דאל"כ מי בקש זה מידו שילוה לו משא"כ כששולח לו מתנה שזהו דרך כבוד שזה דרך העולם אף לעשירים שא' יתן דורון לחבירו ולא יכלם העני בקבלתו ודוקא כשתובע העני מהעשיר שילוה אזי מוטב שיתן לו דרך הלואה ממה שיתן לו דרך מתנה שאז יכלם בקבלת המתנה שאין זה דרך כבוד כיון שלא נתכוין לו מעצמו אלא הוא תובע ממנו ויותר נראה לומר דרבינו לא נחית השתא לאורויי איזה הוא טוב יותר מחבירו אלא ה"ק מה שהוא נותן לו בין שנותן לו דרך מתנה או הלואה או שותפות או ממציא לו מלאכה מאיזה מאלו שעשה לו יעשה קודם שיעני לגמרי כדי לחזק את ידו שלא יצטרך כו' וזה עיקר כוונתו בזו המעלה וק"ל: אסור לאדם לומר הריני מניח ספר זה להקדש או ממון פלוני שאסרו על כל העולם אלא יאמר אני מתנדב לצדקה או לצרכי ציבור ואם אמר בלשון הקדש פותחין לו בלשון מיטה ואומרים לו אילו היית יודע שבלשון זה נאסרים על כל העולם וטעונין גניזה היית אומר בלשון זה הרי שם הקדש וכשאומר לא מתירין לו מיד דקי"ל יש שאלה להקדש אפי' למפרע היאך שכבר נעשה וכ"ש לכתא ודוקא כה"ג שדעתו היה לצדקה ו הנה ממנו ונפק אמר להקדש ואסרו בהגמ"ה צריך שאלה (וב"י בשם רמב"ן

וסה"תידבוס"ו סתם האומר להקדש כוונתו לצדקה ועיין במרדכי ריש פ"ק דע"ז סוף ע"ג עכ"ה) אבל כסבור שהוא מגן זה והקדישו ונמצא שאין אמר הקדש טעות הוא וא"צ שאלה בכה"ג א"ן בפ"ק דע"ז: וז"ל רמ"א סימן רמ"ט ואין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה כגון נירות לבה"כ או שאר דבר רק יתנו לעניים (דמעשר שייך להנות עניים וכן משמע פ"ב דביצה דף ב' כ"כ במהרי"ל בהל' ר"ה עכ"ה): אשר שאלת לקנות ספרים מן המעשר כך אני רגיל להורות לבני אדם כל מצוה שתבא לידי כגון להיות בעל ברית או להכניס חתן וכלה לחופה וכיוצא בהן וכן לקנות ספרים ללמוד בהן ולהשאילן לאחרים ללמוד בהן אם לא היה יכולת בידו ולא היה עושה אותה מצוה יכול לקנות מן המעשר ע"כ מתשובת מהר"ר מנחם בסימן תנ"ט והעתקו לקמן סימן רנ"ח. כתב הרשב"א בתשובה שורת הדין שהצדקה נגבית לפי הממון אלא שאין מנהג כל המקומות שוות יש נגבית לפי הממון ויש לפי הנדבה יכותן לפי הברכה ראוי יותר לברכה: מהרי"ק שורש קס"ג כתב גבאי שיש בידו מעות צדקה אי לדידי ציית ישיא מאותן המעות בתולות עניות ופשיטא דאין לך צדקה גדולה מזו ובסימן קנ"ס כתב דטוב ליתן ממעות צדקה לנערים ללמוד תורה וגם לבנין

חרושי הגהות

ב הנה עיקר ראיית מהרי"ק מדקאמר חולים המוטלין באשפה וב ירושלמי שלפנינו סוף פאה וכן בס"פ ה' דשקלים ששם נאמרו דברים אלו קצת בנוסחא אחרת ושם לא פריך רק וכי לית בר נש למילף אורייתא אבל חולין המוטלין באשפה לא נזכר בלל:

לפי כבודו ובעני המחזר על הפתחים כתב הרמב"ם אין נותנין לו מתנה מרובה אלא מתנה מועטת ואסור להחזיר העני השואל ריקם אפילו אין נותן לו אלא גרוגרת אחת שנאמר אל ישוב דך נכלם (ה) ולשון א"א הרא"ש ז"ל אין נותנין לו מן הקופה מתנה מרובה אלא מתנה מועטת (ו) משמע דאגבאי צדקה קאי (ז) [א] ומסתברא כדברי הרמב"ם שעל כל אדם קאי דכיון שהוא מחזר אין האחד צריך ליתן די מחסורו עני העובר ממקום למקום (ח) אין פותחין לו מככר שיש בו שני אוקיאות ואם לן נותנין לו מצע לישן עליה וכסת ליתן תחת מראשותיו (ט) ושמן וקטנית ואם שבת נותנין לו מזון ג' סעודות ושמן וקטנית ודג וירק ואם מכירין אותו נותנין לו כפי כבודו ואם ידו משגת ליתן לכל שואל אשריו ואם לאו יקדים למי שראוי להקדים כאשר יתבאר בע"ה :

כל

ובעני המחזר על הפתחים כ' הרמב"ם וכו' בפ"ק דב"ב [ט'] תנא אם היה מחזיר על הפתחי' אין נזקקין לו ההוא עניא דהוה מחזיר על הפתחים דאתא לקמיה דר"פ לא מזדקיק לי' א"ל רב סמא בריה דר' ייבא לר"פ אי מר לא מזדקיק ליה אינש אחרינא לא מזדקיק ליה נימות א"ל והא תניא אם היה עני מחזר על הפתחים אין נזקקין לו א"ל אין נזקקין לו למתנה מרוב' אבל נזקקין לו למתנה מועטת וכרש"י אין נזקקין לתת מעות מן הקופה אחרי שלמד לחזר על פתחים דיו בכך ולא אזדקיק ליה אפי' לפרנסה עכ"ל · פירוש לפירושו דמקמי הכי תניא דקופה מתחלקת מע"ש לע"ש דנותנין לכל אחד מעות לז' ימים כפי טפלים התלויין בו ותנא הכא דאם היה מחזר על הפתחים אין נזקקין לתת לו מעות מן הקופה לז' ימים אחרי שלמד לחזר על הפתחים דיו בכך והוא עניא דאתא לקמיה דרב פפא היה שואל מעות מן הקופה לתת לו לז' ימים כמו שנותנין לכל עני לכי טפולו ולא אזדקיק ליה אפילו לפרנסה כלומר שלא נתן לו כלום להיות לו סיוע לפרנסה קלא א"ל רב סמא א"כ ממך ילמדו שלא יזדקקו לו גם כשיחזור על הפתחים וימות א"ל והא תניא וכו' פירוש דכיון דהוא לא שאל אלא שיתנו לו מעות מן הקופה כמו לכל עני דינא הכי שאין נזקקין לו לתת מן הקופה א"ל אין נזקקין לו למתנה מרובה מן הקופה אבל נזקקין לו לתת לו מתנה מועטת שלא מן הקופה בדרך שנותנים למי שמחזר על הפתחים וחייב מר לתת מכיסו מתנה מועטת ולא ישוב ריקם כי אם מר לא יתן לו כלום ממך ילמדו הכל וימות ורב פפא עלה על דעתו שאינו מבקש ממנו כמי שמחזר על הפתחים אלא שיתנו לו מן הקופה מעות כמו לכל עני ולכן לא אזדקיק ליה ולפי פרש"י אין נזקקין ליתן לו כלום מן הקופה אפילו מתנה מועטת אלא כ"א יתן לו דבר מועט כמו שנותנים למי שמחזור על הפתחים גם אין צריך לפרש לרש"י דרב פפא גבאי הוה אבל התוס' לא ניחא להו לפרש דרב פפא הניחו לשוב ריקם דודאי נתן לו כדרך שנותנים למי שמחזר על הפתחים אלא שלא נזקק לו לתת לו מן הקופה וא"ל רב סמא אי מר לא אזדקיק ליה לתת לו מן הקופה כלום כ"ש שגם אחרים לא יתנו לו דסוברים דכיון דאין לו כדי סעודה עכשיו ואפילו הכי לא נתן לו הגבאי מן הקופה כלום ודאי רשע הוא וימנעו מליתן לו אף כשיחזור על הפתחים וימות ומסיק דאין נזקקין לו מן הקופה מתנה מרובה היינו כדי סעודה אבל דבר מועט יתנו לו מן הקופה כדי שידעו הכל שאינו רשע ומ"ש בתוס' בתחלת הדבור היינו כדי סעודה הוא ט"ס וצריך למוחקו לגמרי גם הרא"ש כתב כדברי התוספ' דאין נזקקין ליתן לו מן הקופה מתנה מרובה אבל נזקקין לו למתנה מיעטת עד כאן לשונו אלמא דמן הקופה נזקקין לו למתנה מועטת דלא כפרש"י ורבינו הבין דברי הרמב"ם מדכתב דין זה בפ"ז ודין קופה כתב בפ"ט א"כ חוכן שמפרש דעל כל אדם קאי הך דאין נזקקין כלומר דאין נזקקין לו לתת די מחסורו אפילו היתה יד הנותן משגת כמ"ש בתחלת אותו פרק מ"ע ליתן צדקה לעניי ישראל כפי מה שראוי לעני אם היתה יד הנותן משגת וכו' דמדבר לכל יחיד שיתן לפי מה שחסר העני ואם אין יד הנותן משגת לבדו יצטרף עם אחרים וכמשכו הדינין עד שכתב ועני המחזר על הפתחים וכו' דבעני כזה אפילו יד הנותן משגת אין נזקקין לו למתנה מרובה וכו' ועובדא דרב פפא א"צ לפרש דרב פפא גבאי היה אלא דהעני שאל ממנו שיתן לו מכיסו די מחסורו כי רב פפא עשיר היה כדאיתא פ' איזהו נשך [דף ס"ה] כפי' רש"י והעני שאל ממנו מתנה מרובה ולא אזדקיק ליה ומסיק דאין נזקקין לו למתנה מרובה אבל נזקקין לו למתנה מועטת וכתב רבינו דמסתברא כדברי הרמב"ם וכן נראה לפע"ד עיקר כדברי רבינו שהבין דברי הרמב"ם על נכון ולא כב"י שהשיג על רבינו והרב בהגהת ש"ע נמשך אחריו ולית' מיהו הפסק שפסקו התוס' והרא"ש דבמחזר על הפתחים אין הגבאי נותן לו מן הקופה מתנה מרובה אלא מתנה מועטת מודה בה גם הרמב"ם ורבינו שדין אמת הוא אלא שס"ל דאף על כל אדם קאי דאפילו עשיר מופלג אין נזקקין לזה שמחזר על הפתחים למתנה מרובה אלא למתנה מועטת ולאפוקי שאר עניים דנזקקין להם אף למתנה מרובה אם יד הנותן משגת אבל גבאי צדקה אין לו ליתן מן הקופה אלא לפי טיפולו אפילו אינו מחזר על הפתחים ומן התימה על מ"ש ב"י ודבר תימה הוא מ"ש רבינו דצריך האחד ליתן לו די מחסורו דלמה לא יודיע צערו לרבים ובין כולם יתנו לו די מחסורו דהלא בריש סימן רמ"ט כתב רבינו שיעור נתינתה אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים כו' וכן בסוף סימן זה כתב ואם ידו משגת ליתן לכל שואל די מחסורו אשריו וכו' אלמא דבידו משגת ליתן לכל שואל די מחסורו חייב ליתן לו כל מחסורו כאשר הוא שואל ממנו והם נ"כ דברי הרמב"ם בפ"ז שכתב מ"ע ליתן צדקה וכו' לפי מה שחסר העני אתה מצווה ליתן לו אם אין לו כסות וכו' ופ' מציאת האשה [ס"ז] ת"ר אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים א' סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו פעם א' לא מצא עבד לרוץ לפניו ורץ לפניו ג' מילין ועוד כיון שהרמב"ם לא כתב דין קופה כ"א בפ"ט היאך נבין דבריו בפ"ז כשכתב ועני המחזר על הפתחים אין נזקקין לו למתנה מרובה וכו' שרצונו לומר אין נזקקין לו מן הקופה אלא בע"כ על כל אדם קאי יכל אדם כשידו משגת מצווה ליתן לעני שאינו מחזר על הפתחים לפי מה שחסר העני וכו' והכי נקטינן כהרמב"ם ורבינו. עני העובר ממקום וכו' פי' שאינו לן בלילה אצלם אין פותחין לו מככר וכו' שיערו לו חכמים ככר זו לכד סעודת היום והלילה והוא משנה בסוף פאה ומ"ש ואם לן נותנין לו מצע שם לן נותנים לו פרנסת לינה ובפרק קמא דבתרא [דף ט'] ופרק כל כתבי [דף קי"ח] מאי פרנסת לינה א"ר פפא פוריא ובי סדיא. ומ"ש ושמן וקטנית בתוספתא דסוף פאה: ומ"ש ואם שבת וכו' משנה סוף פאה: ומ"ש שמוסיפין לו בשבת דג וירק שם בתוספתא כ"כ הרמב"ם פ"ז: ומ"ש ואם מכירין אותו נותנים לו לפי כבודו כ"כ הרמב"ם לשם הכי משמע פרק מציאת האשה [דף ס"ז] תנו רבנן מעשה באנשי גליל העליון

שלקחו

מאי איריא נמי ב' אפילו טובא נמי לפי כבודה ופלוגתא היא בירושלמי (א) :

ובעני המחזר על הפתחים כתב הרמב"ם אין נותנין לו מתנה מרובה וכו' פ"ז מה' מתנות עניים ומ"ש ולשון א"א ז"ל אין נותנין לו מן הקופה מתנה מרובה וכו' בפ"ק דב"ב [ט :] ההוא עניא דהוה מחזר על הפתחים דאתא לקמיה דרב פפא לא מזדקק ליה א"ל רב סמא בריה דרב ייבא לרב פפא אי מר לא מזדקיק ליה אינש אחרינא לא מזדקיק ליה נימות ליה והתניא אם היה עני המחזור על הפתחים אין נזקקין לו א"ל אין נזקקין לו למתנה מרובה אבל נזקקין לו למתנה מועטת ופי' רש"י אין נזקקין לו לתת מעות מן הקופה אחרי שלמד לחזר על הפתחים דיו בכך ולא אזקיק ליה אפילו לפרנסתו וכ"פ התוס' דרב פפא גבאי צדקה הוי ולא נתן לו מן הקופה א"ל רב סמא אי מר לא אזדקיק ליה לתת לו כדי סעודה כ"ש שגם אחרים לא יתנו לו · וכ"כ הרא"ש שם אבתר דמייתי מאי דתנן התם אין פותחין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון וכו' ואם עני המחזר על הפתחים הוא אין נזקקין לו מן הקופה מתנה מרובה אלא מתנה מועטת וכ"נ מדברי בעל הגמרא שם דכתב להא דעני המחזיר על הפתחים וכו' גבי הא דתנן אין פותחין לעני העובר ממקום למקום וכו' ומשמע דההיא מתני' בקופה איירי וגם כך הוא דעת הרמב"ם ז"ל דגבי מתנה מרובה נקט אין נותנין לשון רבים לומר דמיירי בקופה שהיא נגבית משל רבים וגבי אסור להחזיר העני השואל ריקם כתב אפילו אין נותן לו אלא גרוגרת אחת לשון יחיד לומר דההיא לא מיירי בקופה אלא בכל אדם · ורבינו הפליג דעת הרמב"ם לדעת אחרת שהוא הפך המפרשים והפוסקים וכתב דהכי מסתברא ועוד שכתב דכיון שהוא מחזר על הפתחים אין האחד צריך ליתן לו די מחסורו דמשמע שאם אינו מחזר על הפתחים צריך האחד לתת לו מחסורו ודבר תימה הוא דלמה לא יודיע צערו לרבים ובין כולם יתנו לו די מחסורו ומיהו בשיעור מתנה מרובה נראה שיש מחלוקת בין רש"י והתוס' דלרש"י דפי' דלא אזדקיק ליה אפילו לפרנסתו וא"ל רב סמא דלמאי עביד הכי א"כ היינו מתנה מועטת דקאמר בתר הכי ומתנה מרובה היינו יותר מכדי סעודה אבל התוס' כתבו דמסיק דהא דאין נזקקין לו מן הקופה היינו כדי סעודה אבל דבר מועט יתנו לו וכ"נ מדברי הרי"ף והרא"ש דעל ההיא דאין פותחין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון וכו' כתבו ואם היה עני המחזר על הפתחים אין נזקקין לו למתנה מרובה וכו' משמע דלככר בפונדיון וכו' קרי מתנה מרובה :

עני העובר ממקום למקום אין פותחין לו וכו' משנה בסוף פאה אין פותחין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מד' סאין בסלע לן נותנין לו פרנסת לינה שבת נותנין לו מזון ג' סעודות ובפ"ק דב"ב [ט ·] ובפר' כל כתבי [קיח ·] מאי פרנסת לינה פוריא ובי סדיא בתוספתא סוף פאה תניא לן נותנין לו פרנסת לינה שמן וקטנית ונראה מדברי רבינו שמשון שהוא סובר דתוספתא פירושא קא מפרש מאי פרנסת לינה שמן וקטנית ואם כך היתה כוונתו יש לתמוה למה הוצרכו בגמרא לפרש דפרנסת לינה היינו פוריא ובי סדיא ולא פירשו פירוש התוספתא לכך נ"ל דה"פ דתוספתא דפרנסת לינה לחוד ושמן וקטנית לחוד דפרנסת לינה היינו פוריא ובי סדיא כדמפרש בגמרא וכך הם דברי רבי' ומ"ש שבשבת יוסיפו לו דג וירק שם בתוספתא : ומ"ש ואם מכירין אותו נותנין לו לפי כבודו ג"ז שם בתוס' ואיתא נמי בגמ' פרק מציאת האשה [סז :] :

נשאל

דרכי משה

רנ (א) וכ"פ במרדכי בהגהות דב"ב דף רנ"א ע"ד הגבאים צריכין לראות אם אין בכיס די לצורך עניים וכתב שם בשם ראבי"ה דאם הלוה לצדקה אם ימצא לאחר זמן בכיס של צדקה יכול לפרוע לעצמו וא"צ ליטול רשות מן הנותנים בכיס א ואפילו אינו גבאי המלוה לעני להפריש עליו מעשרות וליטול כשיבא נוטל אע"פ שאינו גבאי עכ"ל וכ"ה במרדכי

דרישה

לבנין ב"ה עדיף טפי מצדקות עניים כ"א שהיה צריך לעניים חולקים ע"ש וב"י ורמ"א בס"ס רמ"ט ·

סי' רנ [א] **ומסתברא** כדברי הרמב"ם שעל כל אדם קאי' ז"ל ב"י וכ"ל: וגם דעת הרמב"ם דאקופה קאי והא ראיה דגבי מתנה מרובה כתב אין נותנין לשון רבים לומר שמיירי בקופה שנגבית משל רבים ובסיפא גבי אסור להחזיר השואל ריקם אפי' אין נותן לו כו' לשון יחיד לומר דההיא לא איירי אלא בקופת כל אדם ורבינו הבין לדברי הרמב"ם היפך המפרשים והפוסקים ונלע"ד דאי משום הא לא איריא דברישא דאיירי ברובא דעלמא הרבים ליתן וקמ"ל דאין הם וכו מוטל עליהן ליתן אחד מהן די מחסורו דהיינו מתנה מרובה ובסיפא קמ"ל דאם אחד שפורש מהרוב ואינו רוצה ליתן לעני מחמת עניותו אי קמ"ל תו מ"מ לא ישיבנו ריקם כו' ולפ"ז יתיישב נמי לשון נותנין ונותן ודו"ק · וכתב עוד הב"י ז"ל ומ"ש כיון שהוא מחזר על הפתחים אין היחיד צריך ומשמע אם אינו עובר צריך היחיד ליתן לו די מחסורו ודבר תימה הוא דלמה לא יודיע צערו לרבים ובין כולם יתנו לו די מחסורו עכ"ל גם הוא נלע"ד דלק"מ דמתנה מרובה אינו ר"ל די מחסורו ממש אלא כדי סעודה כמ"ש לעיל בדרישה כי כן פירשו התוס' והרא"ש ומ"ש בתוס' די מחסורו ה"ט משום דלפני זה דרים מיתורא דחסר יחסר לו דצריך ליתן לו כל מחסורו אבל אי הוה כתב די מחסורו לחוד לא הוה מפרשינן ליה כ"א מה שצריך לאכילה וק"ל

פרישה

צורי כמ"ש בס"ס סימן ס"ו וכתב הר"ן אפשר דל' זוז נותנין לה אפי' איכא בכיס שמחייבים את הגבאים ללות דאי ליכא בכיס מאי איריא נ' אפילו טובא נמי לפי כבודה : (ה) ולשון א"א הרא"ש ז"ל אין נותנין לו מן הקופה מתנה מרובה כו' ר"ל כדי סעודה לפי פי' התוס' והרא"ש דהיינו ככר הלקוח בפונדיון מד' סאין בסלע והיינו רובע הקב עיין בפרש"י ור"ן בפרק השותפין דף קס"ה ריש ע"ב : (ו) משמע דאגבאי צדקה קאי כו' ר"ל הא דתניא המחזיר על הפתחים אין נזקקין לו ומפרש בגמרא דאין נזקקין למתנה מרובה אלא למתנה מועטת ופרש"י אחרי שלמד לחזור על הפתחים דיו בכך ואין נזקקין לו לתת מהקופה וכ"כ התוס' והרא"ש דאקופה קאי · ולכאורה נראה מדברי רבינו דה"ק משמע מדברי הרא"ש דאגבאי צדקה קאי ור"ל אבל שאר כל אדם אפי' מתנה מועטת אינו מחויב ליתן אלא מחזיר על הפתחים ומסתמא ימצא אנשים שירחמו עליו ליתן לו אף שאין מחייבין אבל הרמב"ם ס"ל דכל אדם מחויב ליתן לו מתנה מועטת אבל אין נתינת טעם דכתב רבינו ז"ל דכיון שהוא מחזיר כו' א"ש לפירוש זה לכן נראה דה"ק ומדברי הרא"ש נראה דגבאי צדקה לא יתנו לו מתנה מרובה אבל שאר אנשים יתנו לו כדי סעודתו יהא דקאמרינן בגמרא אי הגבאי לא יתן לו כ"ש אחרים היינו כשידעו הגבאי אבל וכל ומסיק דמסתברא דאכל אדם קאי פי' בין גבאי בין שאר בני אדם יתן לו כל אחד מתנה מועטת וק"ל : (ז) ומסתברא כדברי הרמב"ם שעל כל כו' עיין בדרישה · (ח) אין פותחין לו מככר שיש בו שני אוקיאות היינו ככר בפונדיון כו כנ"ל בלשון הגמרא (ט) ושמן וקטנית ללפת בהן את הפת וכן בשבת שנותנין לו מזון ג' סעודות דנותנין לו שמן וקטנית ודג וירק ג"כ היינו ללפת בהן את

הפת

חדושי הגהות

רנ א ר"ל אפי' אדם אחר שאינו גבאי אם רוצה ליתן לעני ממעותיו ע"ס כשיפריש אח"כ מעשר ממעותיו יפרע לעצמו מאותו מעשר יוכל לעשות אע"פ שאינו גבאי .

והיינו

רנא כל הפושט ידיו ליטול נותנין לו אפי' נכרי [א] שמפרנסים עניי נכרים עם עניי (א) ישראל משום דרכי שלום כתב ה"ר אליעזר עני מישראל העובר על א' מכל המצות (א) אינו בכלל וחי אחיך עמך ואין חייבין ליתן לו צדקה עד שידעו ששב בתשוב' (ב) וכן אם הוא מומר אפילו לתיאבון (ג) הנותן לבניו ולבנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהן כדי ללמד הזכרים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה (ד) וכן הנותן מתנות לאביו ולאמו והן צריכין להן ה"ז בכלל צדקה ולא עוד אלא שצריך להקדימם לאחרים ואפי' אינו בנו ולא אביו אלא קרובו צריך להקדימו לכל אדם ועניי ביתו קודמין

נשאל הרשב"א בח"ג סימן ש"ס עניי העיר מרובין והעשירים גדולים אומרים יחזרו על הפתחים והבינונים טוענין שלא יחזרו אלא תהיה פרנסתן מוטלת על הצבור לפי ממון והשיב שורת הדין כדברי הבינונים שהצדקה לפי ממון אלא שהדור נדלדל ואין עשירות לא בכיס ולא בדעת ומ"מ בכל המקומות מפרנסין מן הקופה ולפי ממון ואם יחזרו אחר מכאן על הפתחים יחזרו וכל אחד יתן לפי דעתו ורצונו : ובתשובה אחרת כתב שאלת אם יכולים ב"ד לחייב את הצבור לעשות צדקה לפי הממון או לפי נדבה אשר ידבנו לבו : תשובה בזו אין כל המקומות שוין אלא יש למקומות שנהגו לפי הנדבה ויש לפי הממון אבל שורת הדין יראה לפי מה שיש לכל אחד ואחד שכולן חייבין לפרנס את העניים והחיוב לפי הממון שממנו מפרנסין אותם וכמה נחלקו בזה המקומות ועדיין היא מחלוקת והנותן לפי הברכה ראוי יותר לברכה :

רנא כל הפושט ידו ליטול נותנין לו וכו' שמפרנסין עניי נכרים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום ברייתא בס"פ הניזקין [סא ·] :

כתב ה"ר אליעזר עני העובר על אחת מכל המצות וכו' ז"ל סמ"ג אומר רא"ת שאם היה עבריין במזיד באחת מכל המצות האמורות בתורה ולא עשה תשובה אינו חייב להחיותו ולא להלוותו דכתיב וחי אחיך עמך וכתיב מאחד אחיך וכיון שעבר במזיד יצא מכלל האחוה עד שילקה ומה שמשמע בפרק השולח [מז ·] שרבי אמי היה רוצה לפדות מומר אוכל נבילות לתיאבון לפנים משורת הדין היה עושה עכ"ל וז"ל סמ"ק אומר ה"ר אליעזר שאם היה העני עובר עבירה להכעיס אינו חייב לזונו דלא קרינן ביה אחיך עד שישוב וירצה ויקבל עליו את הדין או ילקה כדמוכח בגיטין גבי ההוא דזבין נפשי' ללודאי א וגם מומר לתיאבון היה אומר כן ור' אמי שהיה רוצה לפדות מומר אוכל נבלות לתיאבון לפנים משורת הדין היה עושה עכ"ל ונראה שכך הוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"ח מהמ"ע שבוי שהמיר אפילו למצוה אחת כגון שהיה אוכל נבלה להכעיס וכיוצא בו אסור לפדותו ומדלא כתב שאם הוא אוכל נבילה לתיאבון מצוה לפדותו משמע דאם רצו לפדותו אין איסור בדבר אבל אינם חייבין לפדותו ולשון רבינו כל' סמ"ק אלא שהשמיט תיבת להכעיס · ויש לתמוה על סמ"ק דהא בעובר להכעיס אסור להחיותו כדמשמע בההיא עובדא דרבי אמי וכתבו רבינו בסי' רנ"ב והיאך כתב בו דאינו חייב לזונו דמשמע דלית ביה איסור וגם על רבינו אם דילג תיבת להכעיס מפני כך לומר דעני העובר לתיאבון קאמר יש לתמוה למה חזר לכתוב וכן אם הוא מומר אפילו לתיאבון אבל לשון סמ"ג הוא מתוקן ומקובל :

הנותן לבניו ולבנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהן כלומר שהם יותר על ו' שנים דאילו פחותים מכן שם חייב הוא במזונותיהם כדאיתא בס"פ אע"פ [סה :] ואמרינן בפרק נערה שנתפתתה [דף נ :] עושה צדקה בכל עת זה הזן בניו ובנותיו הקטנים כלומר שהם יתירים על שש שאינו חייב במזונותיהם וכההוא זנס צדקה תחשב לו וכן פירש"י : ומ"ש וכן הנותן מתנה לאביו וכו' עיין בר"מ פ"ה מהלכות ממרים הלכה ג' ועיין בב"י לעיל סימן ר"מ :

ומ"ש ולא עוד אלא שצריך להקדימם וכו' במכל שכן הוא נלמד מקרובו דבסמוך וכן משמע נמי בירושלמי פ"א דפאה ופרק קמא דקידושין ע"ל סימן ר"מ : ומ"ש אפילו אינו בנו וכו' וכן מ"ש ועניי ביתו קודמין וכו' ועניי עירו וכו' הכל דברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות מתנות עניים ומבוארים דברים אלו בגמרא בר"פ איזהו נשך [עא .] : כתב הרשב"א בתשובה דכופין את האב לזון בנו עני ואפילו הוא גדול כופין אותו יותר משאר עשירים שבעיר וקודם להם ואינו יכול לומר שיפרנסהו גבאי צדקה עם שאר העניים שכל הנופל אינו נופל ליד גבאי תחלה כמ"ש בפרק שותפין [דף סה :] ומחמירין על האב יותר משאר העם ומבקשים לאיזו יותר מן השאר כההוא דמשה ב בר עזור דפרק גט פשוט [קעד :] וגם המרדכי כתב בפ"ק דב"ב שהקרוב חייב לפרנס עני קרובו ולא הגבאי · והכתוב דבריו בארוך בס"ס רנ"ז : תניא בספרי אחיך זה אחיך מאביך מספר אחיך זה אחיך מאמך מלמד שאחיך מאביך קודם לאחיך מאמך באחד שעריך אנשי עירך קודם לאנשי עיר אחרת בארצך יושבי א"י קודמים ליושבי ח"ל ויושבי ח"ל מנלן ת"ל אשר ה' אלהיך נותן לך לרבות כ"מ ע"כ וכתבה סמ"ג להאי ברייתא והמרדכי בפ"ק דב"ב כתוב במרדכי בפרק הזוכר דמתה ספי' רא"מ הכא דאמרינן בפרק שותפין שאני אומר כל הנופל אינו נופל ליד גבאי תחלה שמצינן שאדם הנותן צדקה לבתם עניים שקרובים עניים זוכים בה וכן כתב הכלבו בשם ר"מ שאדם שנדר מעות לצדקה יכול ליתנם לקרוביו וכן המעשר יכול ליתנו לקרוביו : וכתוב עוד בהגהות מרדכי בפרק הזוכר והא דתנן בסוף פאה היה מציל נוטל מחצה ונותן מחצה ופי' ר"ש היה רוצה להציל ממעשר עני לקרובים עניים נותן לעניים מחצה ונוטל מחצה ואיכא תנא בתוספתא דשרי להציל שני חלקים ומכאן אני למד אדם שנדר לצדקה יכול ליתן לעניים קרוביו עד חצי מכל מה שנדר ולמ"ד אפילו ב' חלקים מציל לקרוביו ה"נ ב' חלקים ודוקא אם הפריש לצדקה ופי' לעניי עולם אבל אם נדר לצדקה בסתם ולא גילה בדעתו בשעה שנדר למי רוצה לחלקה יכול ליתן הכל לעניים קרוביו שכל הנודר על דעת תורה נודר והתורה אמרה עניך קודמים ע"כ · בשם אז"ק · ומיהו אח"כ כתב בהגהה אחרת שם וז"ל בתשובת ריב"ם מצאתי שהמפריש מעות לצדקה סתם אין רשאי לחלקם לקרוביו לבד כי הוא חייב לחלק לכל עניי העיר בשוה והכי איתא בתוס' דהגוזל קמא האומר תנו מאה דינר לעניים סתם ינתנו לעניי אותה העיר עד כאן לשונו ובסנים במרדכי כתוב השיב רבינו אברהם המפריש ממונו לצדקה ויש לו קרוב בעיר אינו רשאי לתתה לקרובו לבדו אלא לגבאי העיר יתננה והם יחלקוה כראוי ·לכל אחד ואחד והביא ראיות לדבר והיינו שפסק לצדקה עם בני העיר אבל יחיד שהתנדב לעצמו יש בידו ליתנו לכל מי שיחפוץ :

וכתוב עוד במרדכי בפרק הזוכר מעשה באחד שנתן מקצת נכסיו לצדקה בעת מותו לימים ירדו קרוביו מנכסיהם וגדולים סו אומרים שיש ליתן אותה לצדקה לקרוביו משום דאמדינן דעתיה שאילו ידע שירדו קרוביו מנכסיהם לא היה מניח קרוביו ונותן לאחרים וגדולים אחרים חלוקים עליהן דאדרבה אמדינן דעתיה איפכא דמידי הוא טעמא דיהיב אלא כי היכי דתיהוי ליה כפרה ותלך לפניו צדקתו והשתא דקרוביו עשירים מונע מלעשות מצוה לעצמו וימתין עד שירדו מנכסיהם ועד אותו זמן הוא נדון אלא ודאי הואיל ובההיא שעתא עשירים הוו אין להם באותו צדקה אלא כשאר עניים (ג) וכתוב עוד שם נשאל ר"מ על ראובן שנתן ממונו לצדקה ואמר הממון יתנתן בריות ומן הריוח יקחו הקהל לשכור רב סופר בעוניהם ואחרי מותו שכרו הקהל רב אחד שהיה קרובו ונמצא רב אחד חתן המקדיש שהיה גדול כמותו אם שייך כאן אומדנא דר' שמעון בן מנסיא והשיב אחר שנתן להקהל וכבר בא ליד הגבאי אין לבניו ולאחרשיו שום כח יותר משאר עניים והקהל יעשו הטוב בעיני ה' ואדם דכל מאי דאתי מדעתא דידהו קא אתי וגדולה מזו נ"ל אפילו בחיים אם הודיע כבר לקהל שהוא נודר כך וכך לתת ביד גבאי לעניים שבעיר ושוב העני אפילו הוא גופיה לא מצי לעכובי לעצמו והביא ראיות לדבר וכ"נ מדברי הרא"ש שכתב רבינו בסימן רנ"ט ומדברי תשובות להרמב"ן סי' רס"ח : וכתוב עוד בהגהות מרדכי שם דמלאיתא בירושלמי תבא מאירה למי שמאכיל את אביו מעשר עני יש ללמוד דאם אדם עשיר הפריש לצדקה לא יפרנס אביו עני ממנה שלא תבא לו מאירה · כתב המרדכי בפ"ק דמציעא בשם הר"מ אשר שאלת בראובן שיש לו חצי מעשר שיש לו רשות ליתנו לכל עני שירצה אם יכול לתתו לבניו ובנותיו של שמעון קרובו הסמוכים על שולחנו של שמעון אף על פי ששמעון אביהם יש לו ואינו נוטל מן הצדקה נ"ל דכל זמן

שהם

שלקחו לעני בן טובים אחד מציפורי ליטרא בשר בכל יום מאי רבותיה אמר רב הונא ליטרא בשר משל עופות וא"א בליטרא בשר ממש רב אשי אמר התם כפר קטן היה בכל יומא מפסדא חיותא אמטולתיה :

רנא כל הפושט ידיו וכו' ברייתא ס"פ הניזקין ומה שקשה דכאן כתב רבינו כלשון הברייתא עם עניי ישראל ולעיל בסימן קנ"א כתב בסתם דמותר לפרנס עניי נכרים ומשמע אפילו אינן עם עניי ישראל כתבתי לשם בס"ד ע"ש :

כתב הר"א ממי"ץ עני העובר על אחת מכל המצות וכו' פירוש למ"ד דאינו בכלל וחי אחיך עמך להלוות לו אלא אפילו צדקה אין חייבים ליתן כו' ולא מיבעיא במומר להכעיס דהויא היכא דאיכא היתרא ואיסורא שביק היתירא ואכיל איסורא אלא אפי' במומר לתיאבון נמי אין חייבין ליתן לו צדקה וה"ש רבינו וכן אם הוא מומר לתיאבון וקשה דמשמע מדבריו דאם רוצה ליתן לו צדקה רשאי אפילו במומר להכעיס דמדלא כתב אסור במומר להכעיס אלמא חיוב הוא דליכא אבל רשאי וזה הפך מ"ש הרמב"ם בפ"ח דבאוכל נבילות להכעיס אסור לפדותו ומביאו ב"י וה"א בפרק השולח וכ"כ רבינו בסימן רנ"ב וי"ל דדוקא לפדותו אסור בדין נכרים דלא מעלין ולא מורידין אבל לפרנסו שרי דלא גרע מנכרים דמפרנסין עניהם מפני דרכי שלום וכ"כ סמ"ק להדיא דאפילו להכעיס אינו חייב לזונו אלמא משמע דאין איסור אם רוצה לזונו ולפרנסו כנ"ל ודלא כב"י שלא חילק בין לפדותו ובין לפרנסו והכי משמע מדבריו בש"ע וליתא אלא כדפרישית דבלהכעיס לפדותו אסור ולפרנסו רשאי ועיין בספר יראים סי' מ"ז :

הנותן לבניו ולבנותיו הגדולים וכו' כ"כ הרמב"ם בפרק עשירי מה' מ"ע ופי' הגדולים יותר משש דהיינו עושה צדקה בכל עת כדאמרינן פר' נערה שנתפתתה [דף נ'] אבל עד שש חייב מדינא ולא מתורת צדקה כדאיתא ס"פ אף על פי וכ"כ ב"י · ומ"ש ואפילו אינו בנו ולא אביו אלא קרובו וכו' בפ' א"נ [דף ע"א] תני רב יוסף אם כסף תלוה את עמי וגו' וכ"כ הרמב"ם סוף פ"ז :

ועני

דרכי משה

במרדכי פרק כל הגט וכתב עוד פ"ק דב"ב פסק ר"מ דגבאי שאומר בעודו גבאי כך הלויתי לתוך כיס של צדקה נאמן בלא שבועה אך לא אחר שסלקוהו (וי"ג אף לאחר שסלקוהו) כיון דכך הוא דרך הגבאים שהם מלוים לתוך כיס של צדקה עד שיהא בכיס מעות וארעתא דהכי מקמינן להו עכ"ל :

רנא (א) כתב הר"ן סוף הניזקין דלאו דוקא עם עניי ישראל אלא אפילו עניי נכרים לחוד מתפרנסין מפני דרכי שלום אבל במרדכי שם דף תרי"ז ע"ג משמע דמפרנסים עם עניי ישראל עכ"ל : (ב) כתב ב"י בח"מ סימן רנ"ג בשם תשובות הרשב"א על ש"מ שצוה ליתן מנכסיו סך מעות ביד פלוני שיוציאו אותן באיזו הקדש שיראה להם ויש במשפחתו

יתומים

פרישה

הפת וכן בה"ה סימן עיין כתב בשם הרמב"ם במשרה את אשתו וי"ל שוסקין לה פרפרת לאכול בו הפת כגון קיטנית או ירקות או כיוצא בהן :

סי' רנא (א) **אינו** בכלל וחי אחיך עמך ובכלל מאחד מאחיך : (ב) וכן אם הוא מומר אפי' לתיאבון ב"י תמה על רבינו דמשמע מדבריו דרישא מיירי בעובר במזיד להכעיס ומ"ה למה כתב אין חייבין ליתן לו צדקה הלא אפי' אסור ליתן לו שהרי אסור להחיותו כדלקמן סימן רנ"ב וכן ק' על הסמ"ק אבל לשונו דסמ"ג הוא מתוקן עכ"ל ואין אני רואה כאן תימה כלל דהא כתבו התוס' דעובר עבירה מסורה פי' וימנה לא מקרי מומר וכן איירי רישא שכתב שעבר על אחד מכל המצות ולא עשה תשובה בזה אין חייבין ליתן לו צדקה אבל אין איסור נזכר כ"א במומר לאותה עבירה כגון השונה בסורו להכעיס וממנו איירי לעיל בסימן קנ"ח ע"ש ועיין בתוס' פ"ק דחולין דף י"ד בד"ה הפושט בשבת כו' וכן מ"ש וכן אם הוא מומר אפילו לתיאבון ר"ל דבאוכל לתיאבון צריכין דוקא שיהיה שונה בסורו או אין מחייבין אבל מ"מ אינו אסור אבל אם לא עבר אלא פעם אחת הרי הוא כשאר ישראל ומחייבין ליתן לו ולקמן בסימן רנ"ב מיירי נמי ששונה בסורו וכן דייק לשון רבינו שם שכתב שבוי שהמיר אפי' כו' ולא כתב שבוי שעבר עבירה כו' וע"ש בב"י שהביא מעשה דרבי אמי דמיירי נמי במומר : (ג) הנותן לבניו ולבנותיו הגדולים דהיינו שהם יתירים על ו' שנים : (ד) וכן הנותן מתנות לאביו ולאמו כו' אבל הוא במורה (ע"ל בסימן ר"מ וגש"ע שם סעיף ה' כתב רמ"א שאם ידו משגת תבא מאירה למי

שמתפרנס

דרישה

וקי"ל . ועיין בב"י שכ"כ וגם הרי"ף מפרש כן ומסתמא הרמב"ם בשיטת הרי"ף אזל ואם כן מ"ש דדוקא במחזיר על הפתחים א"צ ליתן הסיד כדי סעודה מפל"כ כשאינו רוצה לבייש פניו לחזור על הפתחים לאו מוטל על הימי' מבידו ליתן לו כדי סעודה וקי"ל :

סי' רנא [א] **מפרנסין** (עניי עכו"ם עם עניי ישראל דוקא ולו שייך דרכי שלום אבל עניי עכו"ם לחוד אין מפרנסין וכן כתב המרדכי בהניזקין דף תרי"ז) :

פרנסת

חדושי הגהות

רנא א והיינו ההוא דרבי אמי שהובא לעיל : ב משה עצרי כ"ה בב"ב ובעירובין (כג :) :

ומ"ש

ועניי עירו קודמין לעני עיר אחרת הכי תניא בספרי אחיך מאביך קודם לאחי אמך ועניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת ויושבי א"י קודמין ליושבי ח"ל ונראה דבנשיהם מעיר אחרת קאמר דיושבי א"י קודמין ליושבי ח"ל אבל עניי עירו בח"ל פשיטא דקודמין לעניי עיר אחרת אפילו הם מא"י וכדמשמע מדתני רב יוסף בפרק א"כ דמסתמא קתני עניי עירך דאפי' של עירך בח"ל קודמין לעניי עיר אחרת שבא"י מיהו ודאי בהא דאמר דיושבי א"י קודמין לשל ח"ל נראה דאפי' עניי עיר אחרת הבאים לעיר הם נדחים מפני עניי ארץ ישראל שלא באו לעיר אלא שולחים לעניי א"י קודם שנותנים לעניי ח"ל הבאים מעיר אחרת לעירו דאין חלוק בין באים לעירו ללא באים וכהכרע' רבינו דלא כהר"י בר ברוך:

כתב הרמב"ם היו לפנינו עניים הרבה וכו' אע"ג דמשנה היא בסוף הוריות כתבה בשם הרמב"ם משום דמ"ש ישראל לחלל וחלל לשתוקי ושתוקי לאסופי ואסופי לממזר אינו משנה ותוספתא היא:

ששאלת לצבור וכו' כיון שיש בו הצלת נפשות הוא קודם כתב מהרש"ל ע"ז ותימה הלא אסיקנא בסוף פ"ק דמגילה גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות עכ"ל ול"ק מידי דהתם לא קאמר אלא דגדול הוא העוסק בתורה

קודמין לעניי עירו ועניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת שאלה ראובן היה לו עניים הרבה קרובים בעיר ושמעון שכנו לא היה לו ורצה ראובן לעשות קצבה גדולה לעניי העיר לחלק להם ולמעט קצבת העניי' האחרים הבאים מפני שאמר עניי עירך קודמין ושמעון לא רצה וכתב ה"ר יצחק בר ברוך שאין שומעין לראובן דהא דאמרי' דעניי עירך קודמין היינו שלא לשלוח לעיר אחרת אבל הבאים לעיר לא אמרינן עניי עירך קודמין אלא קודם ימעיטו לעניים שבעיר ויתנו לעני הבא כפי מה שיוכלו ע"כ ואינו נ"ל דודאי עניי העיר קודמין · כתב ה"ר סעדיה חייב אדם להקדים פרנסתו לכל אדם ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו שנא' וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי אחיך וכן אמרה הצרפית לאליהו ועשיתי לי ולבני תחילה לי ואח"כ לבני והודה לה אליהו ואמר לה לך ולבנך תעשה באחרונה: ואחר שיפרנס נפשו (ה) יקדים

ג [ב] פרנסת אביו ואמו לפרנסת בניו ואח"כ פרנסת בניו ואם אביו ובנו שבוים ואין לו במה לפדות שניהם יפדה האב ויעזוב הבן (ו) ואחר הבנים אחיו ואחר אחיו הקרובים ואחר הקרובים אליו שכניו ואחר שכניו אנשי העיר (ז) ואחר אנשי עירו שבויי שאר ארצות ומצוה שיהיו בני ביתו עניים יתומים ומוטב שיקח מהם להשתמש בהם מהרבות בעבדים ותחשב לו לצדקה וחייב להקדים להאכיל הרעב מלכסות הערום שלא ימות הרעב ברעב (ח) ומקדימין האשה לאיש בין להאכילה בין לכסותה מפני שמתביישת לשאול וכן באו שניהם להשיא מקדימין אותה להשיאה ה כתב הרמב"ם היו לפנינו עניים הרבה ואין בכים לפרנס או לכסות או לפדות כולן (ט) [ג] מקדימין הכהן ללוי והלוי לישראל והישראל לחלל והחלל לשתוקי והשתוקי לאסופי והאסופי לממזר והממזר לנתין והנתין לגר והגר לעבד משוחרר בד"א בזמן שהם שוין לחכמה ·(י) [ד] אבל אם היה כ"ג עם הארץ וממזר ת"ח ת"ח קודם וכל הקודם בחכמה קודם לחבירו ואם היה אחד מהם (יא) רבו או אביו אע"פ שיש שם גדול מהם בחכמה רבו או אביו שהוא ת"ח קודם לזה שהוא גדול ממנו מי שבא ואומר האכילוני אין בודקין אחריו אם הוא רמאי אלא מאכילים אותו מיד היה ערום ובא ואמר כסוני בודקין אחריו אם הוא רמאי ואם מכירין אותו מכסין אותו מיד לפי כבודו תשובה שאלת לא"א זכרונו לברכה שאלת לציבור (יב) שיש להם ליתן לרב או להשליח

שהם סמוכים על שולחנו אין יכול ליתן להם אפילו הם גדולים דקיימא לן כרבי יוחנן (בב"מ יב ·) דאמר לא קטן קטן ממש אלא אפילו גדול וסמוך על שלחן אביו זהו קטן וכיון דידם כידו אסור ליתן להם מעשר עני כיון דאביהם עשיר הוא ועוד יכול להיות בנדון זה כיון דלית לבעלים שיעבוד במעשר עני של כספים אלא טובת הנאה לבעלים לא חשיב כדעת אחרת תקנה אלא כמו מציאה הוי דקי"ל דטובת הנא' איננה ממון ומטעם זה אפילו אם ראובן נתן מעשר לבני שמעון הסמוכים על שלחן אביהם ע"ת שאין לאביהם רשות בהם לא מהני דכיון דטובת הנאה איננה ממון לא מצי מהני לבעל כיון דידם כיד אביהם דמי כל זמן שסמוכין על שלחן אביהם הוי כאילו אביהם זוכה מיד במעשר עני ואביהם עשיר הוא עכ"ל: ומי הוא הנקרא עני וראוי ליטול צדקה ואם יש חילוק בין זמן חכמי המשנה לזמן הזה ביאר רבינו בסימן רנ"ג:

שאלה ראובן היו לו עניים הרבה קרובים בעיר וכו': כתב ה"ר סעדיה חייב אדם להקדים פרנסתו וכו': ב"ה יש לי על ה"ר סעדיה גמגומי דברים: ומ"ש ומצוה שיהיו בני ביתו עניים ויתומים וכו' משנה בפ"ק דמסכת אבות ואיתא נמי בס"פ הזהב [ס:]: ומ"ש וחייב להקדים להאכיל הרעב מלכסות הערום וכו' זה פשוט ונלמד ג"כ מדרב יהודה דאמר בפ"ק דב"ב [ט:] בודקין לכסות ואין בודקין למזונות:

ומ"ש ומקדימין האשה לאיש בין להאכילה בין לכסותה וכו' בפ' מציאת האשה [סז ·] ת"ר יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסין את היתומה ואח"כ מפרנסין את היתום מפני שהאיש דרכו לחזור ואין אשה דרכה לחזור יתום ויתומה שבאו לינשא משיאין את היתומה ואח"כ משיאין את היתום מפני שבושתה של אשה מרובה משל איש ומשמע דפרנסה היינו בין מזון בין כסות דטעמא דמפני שהאיש דרכו לחזור וכו' שייך בין במזון בין בכסות וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מה' מתנות עניים והא דתנן בסוף הוריות [דף יג ·] האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבידה והאשה קודמת לאיש לכסותה ולהוציאה מבית השבי נ"ל דלהחיות היינו להצילם אם הם טובעים בנהר וכיוצא אבל אכילה לאו בכלל להחיות הוא אלא דינה כדין הכסות ותנא כסות וה"ה לאכילה דחד טעמא הוא כדאמרן · גרסינן בירושלמי דסוף הוריות אהאי מתניתין דהאיש קודם לאשה להחיות ד עד כדון כשהיה זה להחיות וזה להחיות זה לכסות וזה לכסות זה להחיות וזה לכסות נשמעינה מן הדא דמר ריב"ל כסות אשת חבר קודמת לחיי ע"ה מפני כבודו של חבר לא אמרו אלא כסות אשת חבר וחיי ע"ה אבל אם זה להחיות וזה לכסות אותו שלהחיות קודם והא דתנן דהאשה קודמת לאיש להוציא מבית השבי מסיים במתניתין בזמן ששניהם עומדין לקלקלה האיש קודם לאשה וכתבו רבינו בס"ס רנ"ב: ומ"ש באו שניהם להשיא מקדימין אותה להשיאה ברייתא בפרק מציאת האשה כתבתיה בסמוך: **כתב** הרמב"ם היו לפנינו עניים הרבה וכו' בפרק ח' מהלכות מתנות עניים והיא משנה בסוף הוריות (דף יג ·) כהן קודם ללוי לוי לישראל ישראל לממזר ממזר לנתין נתין לגר גר לעבד משוחרר ובגמרא (שם) יהיב טעמא לכולהו. ובירושלמי אמרו לוי קודם לישראל לוי לאו ישראל הוא א"ר אבין בשעת הדוכן שנינו משמע דהשתא דליכא דוכן אינו קודם לישראל אבל בתלמודא דידן מדלא כתב כן משמע דס"ל דאין לחלק בין זמן לזמן וכ"נ דעת הפוסקים שלא חילקו ומ"ש שישראל קודם לחלל וחלל לשתוקי ושתוקי לאסופי ואסופי לממזר: ומ"ש י ואם היה אחד מהם אביו או רבו וכו': ומ"ש בד"א בזמן שהן שוין בחכמה אבל אם היה כ"ג עם הארץ וממזר ת"ח ת"ח קודם משנה בסוף הוריות: **מי** שבא ואמר האכילוני אין בודקין אחריו וכו' היה ערום ובא ואמר כסוני בודקין אחריו וכולי פלוגתא דרב הונא ורב יהודה בפרק קמא דב"ב [ט:] ופסק כרב יהודה דאמר הכי משום דתניא כוותיה: **ומ"ש** ואם מכירין אותו מכסין אותו מיד לפי כבודו פשוט הוא. תשובה שאלה להרא"ש ששאלת לצבור שיש להם ליתן לרב או לש"ל וכו' ושכתבת שיכולין לשנות אפילו מת"ת לצורך ל' פשוטים וכו' בתחלת כלל ששי והדין הראשון כתבו רבינו ירוחם בשם גאון: כתב הריטב"א בפ"ק דב"ב [ח:] אההוא עובדא דהוה מגעטר רבי על שנתן פתו לע"ה מסתברא בכה"ג שהיו שני בצורת ומה שהיה אוכל ע"ה יחסר לת"ח אבל ודאי בלאו הכי חייב להחיותן וכן נמי מסתברא דאפילו בכה"ג אם בא לפנינו מת ברעב חייב להחיותו אע"פ שהוא ספק אם יחסר לת"ח אח"כ מיהו אם הוא ודאי שיחסר לת"ח אין נותנין לעולם

דרישה

[ב] פרנסת אביו ואמו לפרנסת בניו כו' משא"כ בירושה דבנים הן קודם כמ"ש בח"מ סימן רע"ו והטעם דכאן דאיירי באין להם מה יאכל חייב בכבוד אביו שלא יצטרך לחזור על הפתחים יותר מכבוד בניו ועוד דבירושה אילו היה אביו יורשו היה חוזר הנחלה מאביו לכל בניו דהיינו אחיו בשוה ויופסד לבניו אף אחר מיתת אביו: [ג] מקדימין הכהן ללוי והלוי לישראל ק' דבח"מ סי' ר"א כתב רבינו ז"ל גרסינן בירושלמי אריב"ל מימי לא ברכתי לפני כהן ולא בירך ישראל לפני וריב"ל לוי הוי ונראה דיש ללוי דין קדימה על הישראל לברך לפניו והרמ"א כתב שאין לו קדימה אלא שמכח גדולתו לא בירך ישראל לפניו עכ"ל והכא כתב דברי הרמב"ם בסתם דיש ללוי דין קדימה ונלע"ד דכאן דאיירי לענין להחיותו ודאי יש ללוי דין קדימה לכ"ע דהיום ומחר יבנה בית המקדש ויחזור הלוי לעבודתו ולדוכנו משא"כ לעיל בח"מ דאיירי לענין לכבדו לפי שעה ואין הסיום תלוי בזה ס"ל לרמ"א דאין לו קדושה ונראה דגם בזמן שבית המקדש קיים ס"ל דאין מצוה לכבד הלוי יותר מישראל כ"א לענין חיותו חייבת התורה להקדימו בזמן הבית וה"ה בזמן הזה לדעת רבינו · והירושלמי (שמביא הב"י בסימן זה ז"ל א"ר אבין בשעת דוכן שנינו עכ"ס) מוקי לה אפי' לשאר קדימה דלהחיותו דוקא בזמן הדוכן ולפ"ז נ"ל מ"ש רבינו בח"מ ירא' דיש לו קדימה אורכי הירושלמי דלא כ"כ לפי סברת הירושלמי אלא לפי סברת תלמוד דידן ודו"ק: [ד] אבל אם היה כ"ג ע"ה וממזר ת"ח כו כתב הריטב"א בפ"ק דב"ב אההוא עובדא דהוה מגעטר על שנתן פתו לע"ה מסתברא בכה"ג שהיו שני בצורת ומה שהיה אוכל ע"ה יחסר לת"ח אבל בודאי

פרישה

שמתפרנס אביו ממעות צדקה שלו וכ"כ המרדכי בב"מ דף קל"ה ע"ב והג"א עכ"ה · לך ולבנך תעשי באחרונה לומר שבתחלה תעשי לאליהו עוגה קטנה כדי שבברכה תרד לרגליו ואח"כ לך תפלה ואח"כ לבנך עכ"ה) : (ה) יקדים פרנסת אביו ואמו דכתיב גבי יעקב ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפינו ועיין בדרישה : (ו) ואחר הבנים אחיו ואחר אחיו הקרובים כו' (ואחיו מאביו קודמין לאחיו מאם עכ"ה) דתניא בספרי מאחיך מלמד שאחיך מאביך קודם לאחיך מאמך (וצ"ע למה השמיט רבינו מלכתוב זה) באחד שעריך אנשי עירך קודמין לאנשי עיר אחרת באחד ארצך יושבי ארץ ישראל קודמין ליושבי ח"ל ויושבי ח"ל למדין מדכתיב אשר ה' אלהיך נותן לך לרבות כל מקום : (ז) ואחר אנשי עירו שבוי שאר ארצות קשה שבויים אמאן דכר שמייהו הו"ל לנקוט עניי שאר ארצות ואפשר לומר דס"ל דפרנסת עני עירו היא מוקדמת לפדיון שבויים דשאר מקומות וקמ"ל דדוקא אחר פרנסת עניי עירו מוטל עליו פדיון שבויים דשאר ארצות ואותו פדיון הוא מוקדם לפרנסת עניי שאר ארצות וכמ"ש בסמוך ר"ס רנ"ב אלא שפרנסת עניי עירו מוקדמת להן וכמ"ש וק"ל וכן קשה לעיל מיניה בסמוך שכתב ואם אביו ובנו שבוים כו' למה חזר וכתבו הא כבר כתב פרנסת אביו ואמו קודם לפרנסת בניו ונראה דאשמעינן דל"מ דוקא בפרנסה שייך קדימה דאף אם זה לא יפרנסנו אפשר לו לחזור על הפתחים ולכן אמרינן שאב קודם לבניו שבגנאי הוא מי שחוזר על הפתחים והוא חייב בכבוד אביו יותר מכבוד בנו וכן כל השנויים אחריו הוא חייב בכבוד זה יותר מבכבוד חבירו ולכן שייך בהן דין קדימה אבל לענין שביה הו"א דאין שייך בו דין קדימה דהכא לא שייך לומר דהשני יחזור על הפתחים דהא הוא אסור בזיקים והו"א דשניהם שוים ולכן אשמעינן דאפילו בזה שייך דין קדימה . (ח) ומקדימין האשה לאיש (ואם שניהם טובעים בנהר הצלת האיש קודם וכן משמע סוף הוריות ואם זה לכסות וזה לכסות להחיות קודם אשת חבר לכסות וחיי ע"ה כסות אשת חבר קודם לחיי ע"ה משום כבוד חבר עכ"ל ב"י עכ"ס) · מפני שמתביישת לשאול נראה דר"ל אף אם בא גם האשה לפנינו לשאול מ"מ מקדימין האשה מפני שמתביישת לשאול ולילך עוד לגבאים אחרים וכן משמע בגמרא . (ט) מקדימין הכהן ללוי ולוי לישראל כו' בירושלמי כתב אלוי דדוקא בשעת הדוכן שנינו אבל בזמן הזה אין חילוק אבל בתלמוד דידן לא חלק וכן כל הפוסקים לא חילקו ב"י ואע"ג דרש"י כתב בפי' החומש בפרש' ראה על פסוק פן תעזוב את הלוי כל ימיך על אדמתך ז"ל על אדמתך אבל בגולה אינך מוזהר עליו יותר מעניי ישראל י"ל דהיינו בזמן שהיה תרומות ומעשר נוהג אבל בזמן הזה יש לו קדימה ועיין בדרישה: (והשתוקי לאסופי שתוקי כל שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו ואמרינן בפ' י' יוחסין שבודקין את אמו ואם אמרה לכשר נבעלתי נאמנת · ואסופי שנאסף מן השוק ואינו מכיר לא אביו ולא אמו ועיין בח"ע סימן ד' עכ"ס): (י) אבל אם היה כ"ג ע"ה וממזר ת"ח כו' ואשת חבר כחבר וכן בש"ע והוא מהירושלמי ועיין בדרישה . (יא) רבו או אביו שהוא ת"ח קודם כו' והא דכתב רבינו בס"ס רמ"ב דאם אביו הוא חכם הוא קודם לרבו כו' דמשמע דוקא להיות קודם לרבו צריך להיות אביו ג"כ חכם הא נגד ת"ח אחרים שאינו רבו אפי' אין אביו חכם יש לו קדימה זה אינו מוכרח די"ל דהם בא ללמדינו דכשאביו חכם אז הוא קודם אפי' לרבו אבל מ"מ גם להיות מוקדם לשאר ת"ח צריך להיות לאביו חכם · א"כ כאן איירי בחכם מופלג דמסתבר כרבו מובהק וכמ"ש בסימן רמ"ב ע"ש וכדמשמע מלשון רבינו שכתב אף ע"פ שיש שם גדול כו' ולהכי אי לאו דאביו ע"ש היה האחר קודם כיון שהוא מופלג וק"ל : (יב) שיש להן ליתן לרב או להשליח פי' שיש ספק בידו ליתן לזה או לזה :

כיון

חדושי הגהות

ג וב"ש ואחר שיפרנס נפשו יקדים פרנסת אביו כו'. זה נלמד מבני יעקב שאמרו (בראשית מג) ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפינו הקדימו עצמם לאביהם ואביהם לטפם ופשוט זה בפרישה נאמר (פרישה) : ד ר"ל לא שנו הך דמתני' אלא כשזה להחיות וזה לכסות אבל כשזה לכסות וזה לכסות נשמעינה מן הא דאמר ריב"ל כו' : ה כ"כ הרמב"ם נ"ב בפי' המשנה סוף הוריות וביאר שם הטעם ולא ידעתי מאין הוציא דין זה ומצאתי בכ"ח שכתב שהוא בתוספתא · ו וכ"ש ואם היה אחד מהם כו' כתב הבאר הגולה שהוא נלמד מהמשנה דב"ם

לתשליח ציבור ואין סיפק בידם ליתן לשניהם איזה מהם קודם אם הוא רב מובהק ובקי בתורה בהוראות ובדינין ת"ת קודם ואם לאו ש"צ עדיף להוציא הרבים ידי חובתן ושכתבת שיש אומרים שיכולין לשנות אפי' מת"ת לצורך ל' פשיטים להגמון בכל שנה ׳ לפי שהוא הצלת נפשות שאם לא יתפשרו עמו יש כמה עניים שאין להם ליתן ויכום ויפשיטום ערומים הדין עמהן (יג) [ס] כיון שיש בו הצלת נפשות הוא קודם :

רנב (א) **פדיון** שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן (א) [ב] ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים הילכך לכל דבר מצוה שגבו מעות בשבילו יכולין לשנותן לפדיון שבויים ואפי' אם גבו לצורך בנין בית הכנסת ואפילו אם קנו העצים והאבנים והקצום לצורך הבנין שאסור למוכרו בשביל מצוה אחרת מותר למוכרם לצורך פדיון שבויים (ב) אבל אם בנאוה כבר לא יסכרו אותם אין פודין השבויים יותר מכדי דמיהן מפני תיקון העולם שלא יהו האויבים

לעולם לפ"כ כדקי"ל דת"ת קודם לכל דבר (ג) כתוב בהגהות מרדכי פ"ק דב"ב דמדקדק בפאה פ"ה ב' שקבלו שדה באריסות זה נותן לזה חלקו מעשר עני וזה נותן לזה חלקו מעשר עני פי' שנים שקבלו שדה באריסות וכו' והם עניים ובירוש' תני אב ובנו אחיו וקרובו שנים אחים שנים שותפין פודין זה לזה מעשר שני ונותנין זה לזה מעשר שני יש ללמוד על ב' ב"א עניים שחייבים ליתן צדקה כגון עבור חולים או שמזכירו נשמות כמו שאנו עושין שיכול כל אחד לתת צדקה שלו לחברו מידי דהוה אמעשר ודוקא צדקה גמורה אבל צדקה הבאה מחמת קנס כגון קנסות שעושין בני העיר על יושבי עירם על ידי תקנותיהם ליתן כך לצדקה לא יתן כל אחד לחבירו הואיל ובעבור התקנה קנסו אותם אם יתן כל אחד לחבירו לא ימנע שוב ע"כ :

רנב פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן זה נלמד ממה שכתב בסמוך : **ואין** מצוה גדולה כפדיון שבויים זה פשוט בפ"ק דבבא בתרא [דף ח ׳] דאמרינן דפדיון שבויים מצוה רבה היא פי' גדולה מכל הצדקות ומפרש טעמא משום דשבי קשה ממות וחרב ורעב משום דכולהו איתנהו ביה ׳ וכתבו התוס' והא דאמרינן פרק בני העיר [כז ׳] אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ולא קתני פדיון שבויים שמא מילתא דפשיטא היא ולא איצטריך למיתני : ומ"ש הילכך לכל דבר מצוה שגבו בשבילו יכולים לשנותן לפדיון שבויים ואפילו גבו לצורך בנין ב"ה וכו' עד אבל אם בנאוה כבר לא ימכרו אותה הכל דברי הרמב"ם בפ"ח מהמ"ע וז"ל אנשי העיר שגבו מעות לבנין ב"ה ובא להם דבר מצוה מוציאין בו המעות קנו אבנים וקורות לא ימכרו לדבר מצוה אלא לפדיון שבויים אע"פ שהביאו את האבנים וגדרום ואת הקורות ופסלום והתקינו הכל לבנין מוכרים הכל לפדיון שבויים בלבד אבל אם בנו וגמרו לא ימכרו את ב"ה אלא יגבו לפדיונן מן הצבור ע"כ ׳ ולמד כן מדגרסינן בריש בתרא (ג :) ההא דאמר רב חסדא לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי א"ד משום פשיעותא כלומר דילמא מתרמי אונס ופשעי ולא בנו אחריתי אמר ליה רבינא לרב אשי גבו זוזי ומחתי מאי אמר ליה דילמא מיתרמי להו פדיון שבויים ויהבי להו לדמי שריגי ליבני והדר הודרי מאי אמר ליה זמנין דמיתרמי להו פדיון שבויים מזבני ויהבי להו אי הכי אפילו בנו נמי אמר ליה דירתיה דאינשי לא מזבנו ופרש"י שריגי ליבני. מסודרים הלבנים זה על גב זה ומזומנים לתת בבנין : והדר הודרי ׳ משופים ומתוקנים רהיטי הגג ואע"ג דבני גבו זוזי ומחתי אמרו דילמא מתרמי להו פדיון שבויים כתב הרמב"ם דה"ה אי אתרמי להו צדקה אחריתי ופדיון שבויים דנקט לאו דווקא אלא להפליג ולומר דאיפשר דמתרמיא להו מצוה שא"א להשהותה כגון פדיון שבויים ולטרכו לאותם המעות אבל אכ"נ שאם רצו לשנותם לשאר צדקה רשאים כדקי"ל רשאים בני העיר לשנות מקופה לתמחוי וכו' כמ"ש בסימן רנ"ו ועוד אכתוב בדין זה בסימן הנזכר כתב הרמב"ם פרק הנזכר המעלים עיניו מפדיון שבויים עובר על לא תאמץ את לבבך ועל לא תקפוץ את ידך ועל לא תעמוד על דם רעך ועל לא ירדנו בפרך לעיניך ובטל מצות פתוח תפתח את ידך לו ומצות וחי אחיך עמך ואהבת לרעך כמוך והצל לקוחים למות והרבה דברים כאלו כתב מהרי"ק בשורש ז' דכל רגע שמאחרים לפדותם היכא דאיפשר להקדים הוי כאילו שופך דמים :

אין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהם מפני תיקון העולם משנה בפרק השולח (מה ׳) : ומ"ש שלא יהו האויבים מוסרים עצמם עליהם לשבותם ואפילו אם קרובים רוצים לפדותו וכו' שם בגמרא איבעיא להו מפני תיקון העולם משום דוחקא דצבורא הוא או דילמא משום דלא ליגרו ולייתי טפי פרש"י וכ"מ אם יש לו אב עשיר או קרוב שרוצה לפדותו בדמים הרבה ולא יפילהו על הצבור ת"ש דלוי בר דרגא פרקא לברתיה בי"ג אלפי דינרי זהב אמר אביי ומאן לימא לן דברצון חכמים עבד וכתבו התוס' והרא"ש ז"ל דלא ליגרו ולייתו והא דתניא בפרק נערה שנתפתתה והיו מבקשים ממנו עד עשרה בדמיה פעם ראשון פודה שאני אשתו שהיא כגופו יותר מבתו דהכא ועל עצמו לא תקנו שלא יתן כל אשר לו בעד נפשו וכתב הרא"ש עוד בפרק נערה שהרמ"ה (ב"ח) א וכ"ש בפ"ח ממתנות עניים : פסק כת"ק דהתם דאמר פודה אותה פעם ראשונה אפילו עד עשרה בדמיה ומתני' דהניזקין איירי בשאר שבויים אבל אשתו כגופו וכולי וכן מסתברא : אבל הר"ן כתב דיי"א דאע"ג דלא איפשיטא בעיין הכא מיפשטא מדמכיים בההיא דפ' נערה רשב"ג אומר אין פודין את השבויים

יתר

בתורה להחשיבו ולהקדימו יותר ממי שעוסק בהצלת הנפשות דאיננו חשוב כמו העוסק בת"ת אבל להוציא ממון להצלת נפשות פשיטא הוא דקודם להוצאת לת"ת דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש דוחי בהם ולא שימות בהם ופשוט הוא :

רנב פדיון שבויים קודם וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ח מה' מ"ע וכתב וז"ל שהשבוי הוא בכלל הרעבים והצמאים והערומים ועומד בסכנת נפשות עד כאן לשונו כלומר דכיון שעומד ג"כ בסכנת נפשות לפיכך הוא קודם לפרנסת עניים ולכסותן וה"א ריש פ"ק דבתרא [דף ח] : **ומ"ש** הלכך לכל דבר מצוה וכו' כלומר דכיון דפדיון שבויים גדולה מכל המצות אפילו מת"ת א"כ אפילו גבו לצורך ב"ה ובית המדרש ות"ת יכולין לשנותם לצורך פ"ש כדלקמן בסימן רנ"ט : ומ"ש אפי' אם גבו לצורך בנין ב"ה וכו' לאו דוקא בית הכנסת אלא אפילו בית המדרש ולא נקט ב"ה אלא לפי דבגמרא פ"ק דבתרא איתא להא מילתא אבית הכנסת וה"א התם (דף ג') אמר רב חסדא לא ליסתר איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתא וכו' א"ל רבינא לרב אשי גבו זוזי ומחתי מאי א"ל דילמא מיתרמי להו מילתא דמצוה ויהבו להו דמי ליבני שריגי ליבני והדרי הודרי מאי א"ל דזמנין דמתרמי להו פדיון שבויים מזבני ויהבו להו א"ה בנייה נמי א"ל דירתיה דאינשי לא מזבני ועי"ל דנקטי ב"ה לאורויי דאפילו ב"ה אסור למוכרה אם כבר נבנית וה"ה"ל בית המדרש או ס"ת דאין למוכרה אפילו לצורך פ"ש אלא המעות שגבו או העצים והאבנים שהקצום לבנין רשאי למוכרה וב"י היתה לפניו גירסת מקצת ספרים דבשינויא קמא נמי קאמר דילמא מתרמי להו פ"ש ויהבו להו דמי ליבני ונדחק ליישב הגירסא לפי דברי הרמב"ם ואין צורך כי אין ספק שהרמב"ם היה גורס כגירסת הספרים שבידינו וכ"כ נ"י גירסא זו ושיא מכוונת עם מ"ש הרמב"ם והסמ"ג ואיכא למידק למ"ש רבינו הלכך לכל דבר מצוה וכו' דמאי ואפילו אם גבו לצורך בנין ב"ה דקאמר הלא אף לצורך מצוה אחרת שאינה פדיון שבויים ג"כ יכולין להוציא המעות שגבו לצורך בנין בית הכנסת דאין לפרש דרבינו תופס עיקר הגירסא שכתב ב"י דבשינויא קמא נמי קאמר דילמא מיתרמי להו פ"ש וס"ל דדוקא פ"ש אבל למצוה אחרת אין רשאין להוציא המעות שגבו לצורך בנין ב"ה דא"כ קשה דלא הו"ל להזכיר דעתו בסתם אלא הו"ל לכתוב ג"כ דעת הרמב"ם והסמ"ג ועוד דהו"ל לפרש דלצורך מצוה אחרת אין רשאין להוציא אלא בע"כ דגם רבינו תופס גירסת הרמב"ם והסמ"ג ואפ"ה ל"ק דבדין זה שיכול לשנות המעות שגבו לצורך בנין ב"ה לצורך מצוה אחרת נסמך על מ"ש בסימן רנ"ו שיכולין בני העיר להוציא הצדקות שגבו לצורך דבר קבוע כמו קופה ותמחוי לצורך ד"א או לצורך עניים דממילא משמע דה"ה בנין ב"ה שהוא ג"כ דבר קבוע יכולין לשנותו מה שגבו לצורך הבנין לצורך מצוה אחרת או לצורך עניים ומ"ש כאן גבי פ"ש ואפילו גבו לצורך בנין ב"ה לא היתה כוונתו אלא להורות דגבי פ"ש לא מיבעיא בגבו מעות לצורך בנין ב"ה אלא אפילו קנו העצים והאבנים וכו' משא"כ בבאו לשנות לצורך מצוה אחרת דדוקא המעות שגבו לצורך הבנין יכולין להוציא אבל לא העצים והאבנים וכו' : **אין** פודין את השבויים וכו' משנה ס"פ השולח וקא מיבעיא להו מפני תיקון העולם משום דוחקא דצבורא א"ד משום דלא ליגרו ולייתי טפי ת"ש דלוי בר דרגא פרקא לברתיה בי"ג אלפי דינרי זהב אמר אביי ומאן לימא לן דברצון חכמים עבד דילמא שלא ברצון חכמים עבד וכתב הרא"ש ובעיין לא אפשיטא הלכך אפילו בתו אין לפדות דלא ליגרו אבל על עצמו ועל אשתו שהיא כגופו כדאיתא פ' נערה שנתפתתה לא תקנו וכן על ת"ח לא תקנו כדאיתא פרק הניזקין דפדה תינוק בדמים מרובים לפי שראהו חריף ומפולפל וכ"ש מי שהוא כבר אדם גדול אבל מדברי הרי"ף נראה דאשתו כבתו ואין פודין יותר מכדי דמיהן וכ"כ הרמב"ם פ"ח מה' מ"ע ופי"ד מהל' אישות ורבינו נמשך אחר דעת הרא"ש והיא דעת התוס' בפרק השולח והיא דעת הרמ"ה הביאו הרא"ש פרק נערה שנתפתתה ואע"ג דבאבן העזר סי' ע"ח כתב שני הדיעות כאן סתם דבריו כהרא"ש והר"ן בפ' השולח הביא דעת הרי"ף ונחלק עליו ונראה מדבריו דאפילו את"ל דאיבעיין לא אפשיטא ואיכא למימר דמשום דוחקא דצבורא הוא וקרובים יכולין לפדותה יותר מכדי דמיהן אפ"ה באשתו אין מחייבין לפדותה יותר מכדי דמיהן וה"ט דכיון דמחייבינן לדוחקא דצבורא כ"ש דאיכא למיחש לדוחקא דבעל שלא לחייבו כתקנת חכמים לפדותה ביותר מכדי דמיה אבל לבתו ושאר קרוביו דליכא דוחקא דצבורא רשאי לפדות ביותר מכדי דמיהן ועוד דכיון דפשטינן לה מהכיא דלוי בר דרגא דרשאי לפדות בתו לא שבקינן פשטא דתלמודא משום ספיקא דלאביי דאמר מאן לימא לן כן היא דעת הר"ן בדבריו למעיין בם ולפיכך נראה לפע"ד דהכא לפדות בתו או קרוביו או אשתו ביותר מכדי דמיהן

דרכי משה

יתומים עניות אם רשאי להוציאן בפרנסת נשואין והשיב שהם רשאים שגם זה בכלל הקדש בלשון ב"א בזמן הזה ולעיל סימן רמ"ט נתבאר שאין צדקה גדולה מלהשיא יתומות וע"ש : (ג) כתב המרדכי פ"ק דב"ב דף רמ"ו ע"ב הדר אמר רב הונא כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם מכאן שלא יתן כל צדקותיו לקרובו א' להניח שאר קרוביו או להניח עניים אחרים שיתן הכל לעני א' והמחזק צדקה צריך ליזהר שלא ירבה לקרוביו יותר משאר בני אדם כההיא דפ' כל כתבי (קיח :) וא"ר יוסי יהא חלקי עם גבאי צדקה ולא עם מחלקי צדקה ופירש"י המחלק מרבה לקרוביו וגוזל שאר עניים עכ"ל :

והוא

פרישה

(יג) כיון שיש בו הצלת נפשות הוא קודם תימה הלא מסקינן בספ"ק דמגילה גדול ת"ת יותר מהצלת נפשות מ"ו ונלפע"ד דהתם מיירי שיש אחרים שיכולים להציל הנפשות ולכן אף ע"פ שהוא מצוה גדולה מי שמקדים להציל נפשות מ"מ ת"ת קודם הואיל שיש אחרים שיכולין להציל הנפשות וכה"ג כתב רבינו לעיל בסימן רמ"ו בשם הרמב"ם לענין תלמוד קודם למעשה ע"ש ועבד"ר : סי' רנב (א) ואין מצוה גדולה כפדיון שבוים ר"ל אין מצוה בכל הצדקות כפדיון שבויים וטעמא מפרש בגמרא משום דשבי קשה ממות וחרב ורעב משום דכולהו איתנהו ביה ועיין בדרישה : (ב) אבל אם בנאוה כבר לא ימכרו אותה משום פשיעותא דלמא יארע אונס ולא יבנו אחריתי אלא יגבו מעות מהציבור לצורך הפדיון :

וכן

נוראי בלא"ה חייב להמיתו וכן נמי מסתברא דאפי' בכה"ג אם בא לפנינו מה מעשה חייב להמיתו אע"פ שהוא ספק אם יוסר לפ"מ אמר כך מיהו אם הוא ודאי שימסר לת"מ אין נותנין לעולם לפ"מ כדקי"ל דת"ת קודם לכל דבר עכ"ל : [ה] כיון שיש בו הצלת נפשות הוא קודם ותימה הלא מסקינן בספ"ק דמגילה גדול ת"ת יותר מהצלת נפשות ונראה דהתם מיירי בענין שאין יכול לקיים שניהן או ת"ת קודם אבל הכא מיירי בענין שאף שיתנו ממנו להגמון מ"מ ישאר לסיפוק ת"ת אלא שלא יהיה כ"כ בריוח ובענין זה אמר כיון שיש הצלת נפשות הוא קודם וכולא במלוק וה מיתא לקמן ועיין בפרישה מפירשתי בע"ה :

סי' רנב [א] פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים כו' כתב הרמב"ם (פ"ח מהל' מתנות עניים) המעלים עיניו מפדיון שבויים עובר על לא תאמץ את לבבך ועל לא תקפוץ את ידך ועל לא תעמוד על דם רעיך ועל לא ירדנו בפרך לעיניך ובטל מצות פתוח תפתח ידך לו ומצות וחי אחיך עמך ואהבת לרעיך והצל לקוחים למות והרבה דברים כאלו : כתב מהרי"ק בשורש ז' דכל רגע שמאחרים אותו לפדות היכא דאפשר להקדים הוי כאילו שופך דמים : [ב] ואין מצוה גדולה כפדיון שבוים וכתבו התוס' והא דאמרינן בפרק בני העיר אין מוכרין ס"ת

אלא

חדושי הגהות׳

דב"מ (לג ׳) ע"ש ועיין בש"ך מ"ש על זה ׳ ו תיבא הלא מסקינן בספ"ק דמגילה (טז :) דגדול ת"ת יותר מהצלת נפשות ונלע"ד דהתם מיירי שיש אחרים שיכולין להציל הנפשות ולכן אע"פ שהוא מצוה גדולה מי שמקדים להציל הנפשות מ"מ ת"ת קודם הואיל שיש אחרים להציל וכה"ג כתב רבינו סימן רמ"ו ע"ש (פרישה) :

רנב א שגגת המעתיקים יש כאן אשר שגו בבר זו פעמים בסי' ס"ט ובסי' ק"י להעתיק הגהות ב"ח שלא במקומה וז"ל ב"ח הנדפס בש"ע בסי' רנ"ב בב"י ב"ח אין וכו' עד

כת"ק

האויבים מוסרין עצמם עליהם לשבותם ואפילו אם קרובים רוצים לפדותו ביותר מכדי דמיו אין מניחין אותן אבל אדם יכול לפדות את עצמו בכל מה שירצה (ג) וכן לאשתו שהיא כגופו וכן לת"ח או אפי' אין ת"ח ורואין אותו מצליח שאפשר שיהיה ת"ח יכולין לפדותו בכל מה שיכלו: אין מבריחין השבויים (נ״א עולה) כדי ש״א יהו האויבים (ד) מכבידי' עולם עליהם (ה) ויוסיפו שמירה על שמירתם: מי שמכר עצמו לנכרים אי שלוה מהם ושבו אותו בהלואתו פעם ראשונה ושנייה פודין אותו שלישית אין פודין אותו (ו) אבל פודין את הבנים לאחר מיתת אביהם ואם בקשו להורגו פודין אותו מיד אפי' אחר כמה פעמים עבד שנשבה הואיל וטבל לשם עבדות וקבל עליו מצות פודין אותו כישראל שנשבה שבוי שהמיר אפי' למצוה אחת כגון שאוכל נבילות להכעים וביוצא בו אסור לפדותו (ז) פודין האשה קודם לאיש (ח) ואם נתבעו שניהם לדבר עבירה מקדימין האיש לפי (ט) שאין דרכו לכך:

רנג מי שיש לו מזון שני סעודות (א) [א] לא יטול מהתמחוי ארבע

דמיהן כלוי בר דרגא לית ליה למיחש דעביד שלא ברצון חכמים ואין למחות בידו דיש לו לסמוך על דברי הר"ן ז"ל אלא דאין לנו לחייבו לבעל בתקנת חכמים לפדות אשתו ביותר מכדי דמיה וכדפסק הרי"ף והרמב"ם והבית יוסף הבין מדברי הר"ן שדעתו כרי"ף ורמב"ם דאין חלוק בין אשתו ושאר שבויים ולעולם אין מניחים אותם לפדותם ביותר מכדי דמיהן ואיני יודע היאך היה מפרש מה שכתב הר"ן ועוד דכיון דתלמודא פשט ליה מהיא דלוי בר דרגא לא שבקינן פשטא דתלמודא משום ספיקו דאביי עכ"ל שזה מפרש דסבירא ליה להר"ן דמניחין לפדות בתו וקרוביו ביותר על דמיהן גם בש"ע כאן ובא"ה סימן ע"ח פסק דבין באשתו בין בבתו ושאר קרוביו אין מניחין לפדותם ביותר מכדי דמיהן אלא דלעצמו וכן לתלמיד חכם יכול לפדות ביותר מכדי דמיהן ולפע"ד עיקר דרשאי לפדות ביותר מכדי דמיהן בין לבתו וקרוביו וכל אדם ואין מוחין כיון דליכא דוחקא דצבורא וכל שכן דאין מוחין כשבא לפדות את אשתו אלא דאין מחייבין לפדות את אשתו ביותר מכדי דמיה וכן עמא דבר: אין מבריחין השבויים וכו' משנה פרק השולח וכתב רבינו בסתם דאפילו ליכא אלא חד שבוי נמי אין מבריחין אותו דהלכה כת"ק: מי שמכר עצמו וכו' משנה שם ומשמע התם דהא דפודין את הבנים לאחר מיתת אביהן אינו אלא במוכר עצמו עם בניו דבחיי אב הוא שיתרן ועומד עליהם שלא יטמעו בין העכו"ם הלכך אין פודין אותו בחיי האב אבל במוכר בניו בלבד פודין אותן מיד כדי שלא יטמעו בין העכו"ם ע"ש:

שבוי שהמיר וכו' ה"א בפרק השולח בעובדא דרבי אמי דאם הוא אוכל נבלות להכעים דשביק היתירא ואכיל איסורא אסור לפדותו ואף ע"ג דרשאי לפרנסו כדלעיל בסימן רנ"א אפילו הכי אסור לפדותו כי היכי דעכו"ם רשאין לפרנסן מפני דרכי שלום ואסור לפדותן ולהעלותן מן הבור וכדפרישית בסימן רנ"א: כתב מהרי"ק בשורש ו' דמי שהתנדב מעות לצדקה ואתרמי פדיון שבויים אין לשנותה לצורך פדיון שבויים דבלשון בני אדם אין כדיון שבויים בכלל צדקה סתם והביא ראיה מהא דאמר בערכים דהאומר סלע זו לצדקה מותר לשנותה לצרכו ולאחר זמן ישלם ואמאי ניחוש דילמא אתרמי להו פדיון שבויים כמו שאנו אומרים במעות שגבו לצורך בנין ב"ה אלא ודאי דאפילו אתרמי להו פדיון שבויים אין מוציאין צדקה זו לצרכם עכ"ל· ולפי דעתו נ"ל דמ"ש רבינו בתחלת סימן זה דלכל דבר מצוה שגבו מעות בשבילו יכולין לשנות לפדיון שבויים אין זה אלא במעות שגבו הקהל ביניהם דאדעתא דידהו קא גבו אבל במה שהתנדבו יחידים אין להוציאם לצורך אחר אלא למה שהתנדב וכיון שהתנדב לצדקה אין פדיון שבוים בכלל צדקה סתם ואין דבריו נלפע"ד אלא דוקא בסתירת ב"ה חיישינן לדילמא מיתרמי להו פדיון שבויים אע"ג דלא שכיחי כולי האי וה"ט דאי איתרמי פדיון שבויים ויוציאו המעות לפ"ש לא יהיה להם מקום להתפרנס אבל הכא למה לנו לחוש לפדיון שבויים דלא שכיחא כיון שאפילו אתרמי להו פ"ש יגבו ביניהם ויפרעו מיד ויפדום ולא יבואו לידי תקלה כלל ותדע דאי הוי חיישינן להכי היה ראוי שיהא מעות מוכן לצורך פ"ש דילמא אתרמי להו פ"ש וחיוב זה לא מצאנו שחששו לו חכמים ועוד שלא היה לו שיעור וגבול כמה יגבו אלא ודאי לא חיישינן להא אלא בסתירת ב"ה מטעם שמא לא יהא מקום לנו להתפלל גם דברי רבינו כפי פשטן משמע דמוציאין כל דבר לפ"ש ואין לחוש לשום דבר אם לא בסתירת ב"ה חוששין והכי נקטינן:

רנג מי שיש לו מזון ב' סעודות וכו' משנה סוף פאה ופרש"י בפ' כל כתבי (דף קי"ח) תמחוי מאכל שגבו מבעלי בתים מתחלק לעניים ב' סעודות

יתר על דמיהם מפני תיקון העולם אלמא לרשב"ג אע"ג דליכא דוחקא דצבורא כי התם דבעל חייב לפדותה אין פודין כי היכי דלא ניגרו בהו ופסק שם הרי"ף כרשב"ג ונראה שפסק כן משום דסתם מתניתין דהכא כוותיה הילכך בעיין מיפשטא מההיא וכ"כ דעת הרמב"ם שכתב בפ"ח מהמ"ע אין פודין את השבויים כו' מפני תיקון העולם שלא יהיו האויבים רודפים אחריהם לשבותם ע"כ ודעת זה הוא דעת הרשב"א בחידושיו והרמב"ם בפי"ד מהל' אישות פ' ג"כ כדעת הרי"ף דאשתו שנשבית אינו פודה אותה ביותר מדמיה והר"ן אע"פ שנ"ל דבעיין לא מיפשטא מההיא דהתם מ"מ כתב שדעת הראשונים היה דכיון דלא איפשטא ואיכא למיחש לתקלה אין פודין דשב ואל תעשה עדיף ועוד דכיון דגמרא פשט לה מההיא דלוי בר דרגא לא שבקינן פשטיה דתלמודא משום ספיקא דאביי עד כאן לשונו והשתא לדעת הרי"ף והרמב"ם והרשב"א והר"ן אין חלוק בין אשתו לשאר השבויים ודברי רבינו אינם אלא לדעת התוספתא והרמ"ה והרא"ש וכיון דפלוגתא דרבוותא היא לא הו"ל לסתום דבריו: **ומ"ש** ואפילו אם קרובים רוצים לפדותו יותר מדמיו וכו' זה פשוט למאן דאמר איפשיטא בעיין דמשום דלא ליגררו ולייתי הוא ואפילו לת"ד דבעיין לא איפשיטא כיון דספק הוא לא שבקינן ליה לפדות דשב ואל תעשה עדיף: ומ"ש וכן לתלמיד חכם או אפילו אינו ת"ח ורואין אותו מצליח וכו' אהאי בעי' דפרק השולח כתבו התוס' ורבי יהושע בן חנניא דפרקיה להוא תינוק במתון הרבה בהניזקין (נח·) לפי שהיה מופלג בחכמ' א"נ בשע' חורבן הבית לא שייך דלא ליגררו עכ"ל והרשב"א תירץ בע"א ומ"מ נראה מדבריו שתירוץ ראשון עיקר וכ"ד הר"ן וכ"כ הרא"ש וז"ל וכן ת"ח שנשבה בהא לא תיקון כדאמרינן בהנזקין דרבי יהושע פדה תינוק שבוי בדמים מרובים לפי שראהו תלמיד חריף ומפולפל ואיפשר שיהא אדם גדול וכ"ש מי שהוא כבר אדם גדול עכ"ל וכך הם דברי רבינו: מ"כ על מי שפדה אשת חבירו אין אדם חייב לפדות נפש חבירו בממונו היכא דאית ליה ממון לניצל וכיון דמחוייב להצילו בממונו של נרדף יפרע כמה הוציא ויטול דומיא דרועה שקידם ברועים ובמקלות (ב"מ צ"ג :): ומ"ש הבעל חייב להיות לוית דינא בב"ד שהוא שייך שם נראה כיון דדינא חרוץ ופשוט הוא שמחוייב לפדות אין לפודה לירד עמו לדין אלא זה יפרע מיד ואם יש לאחר דין עליו יתבענו לדין ודמיא להא דאיתא בפרק חזקת [מא :] רב כהנא שקל בדקא באורעא וכו' א"ל לכי תיתי וכתבו הגהות בפ"ו מהלכות שופטים מי שנתחייב בדין ואמר יש לו ראיה להחזיר הדין אין ממתינין לו אלא יפרע מיד ועוד שאם היינו רודפים אותו שיוציא הוצאה לטעון עמו אין לך אדם שמציל את חבירו (א) ודומה להא דפ' בן סורר [עד] רודף שהיה רודף להציל את חבירו ושיבר כלים בין של נרדף בין של כל אדם פטור:

אין מבריחין את השבויין כדי שלא יהיו האויבים מכבידים עול עליהם וכו' משנה בפ' השולח (מה:) אין מבריחים את השבוים מפני תיקון העולם רשב"ג אומר מפני תקנת שבויים ובגמרא מאי בינייהו איכא בינייהו דליכא אלא חד ופרש"י דליכא אלא חד שבוי ת"ק חייש לתיקון העולם כולו שמא יקצפו על השבויים העתידים לבא ויתנום בשלשלאות ובקולרים ורשב"ג לא חייש אא"כ יש שבוים אחרים עמו שמא יקצפו השבאים לייסרם ביסורין ופסק הרמב"ם כפירוש המשנה הלכה כת"ק: מי שמכר עצמו לנכרי' או שלוה מהם וכו' משנה שם (מו:) המוכר את עצמו' ואת בניו לנכרי' אין פודין אותם אבל פודין את הבני' לאחר מיתת אביהם ובגמ' (שם) א"ר אסי והוא שמכר ושנה ושלש· ומ"ש דדין לוה מהם ושבו אותו בהלואתו שוה לדין מכר עצמו פשוט שם בגמרא· ומ"ש ואם בקשו להורגו פודין אותו מיד וכו' נ"ז פשוט שם ובסמוך אכתבנו:

ומ"ש עבד שנשבה וכו' פודין אותו כישראל שנשבה כ"כ הרמב"ם בפ"ח מהמ"ע והוא מדאמרינן בפרק השולח (לז:) אמתני' דעבד שנשבה ופדאוהו קסבר כשם שמצוה לפדות בני חורין כך מצוה לפדות את העבדים: ומ"ש שבוי שהמיר אפילו למצוה א' וכו' שם (מו: מז·) אמתני' דהמוכר את עצמו ואת בניו לנכרי' ההוא גברא דזבין נפשיה ללודאי אתא לקמיה דרב אמי א"ל פרקן ה"ל תנן המוכר את עצמו ואת בניו לנכרים אין פודין אותם אבל פודין את הבנים לאחר מיתת אביהם משום קילקולא פירוש שלא יטעמו בעכו"ם וכ"ש הכא דאיכא קטלא תחרו ליה רבנן לר' אמי האי ישראל מומר הוא דקא חזו ליה דקא אכיל נבילות וטריפות א"ל אימר לתיאבון הוא דקא אכיל אמר ליה והא זימנין דאיכא קמיה ושביק היתירא ואיסורא ואכיל איסורא אמר ליה זיל לא שבקי לי דאפרקינך וכבר נתבאר בסימן רנ"א דהמומר אוכל נבלות לתיאבון אין אנו חייבים לפדותו ורבי אמי שהיה רוצה לפדותו לפנים משורת הדין הוא דעבד: פודין האשה קודם לאיש ואם נתבעו שניהם לדבר עבירה מקדימין האיש וכו' משנה בסוף הוריות (יג·) האשה קודמת לאיש לכסות ולהוציא מבית השבי בזמן ששניהם עומדים לקלקלה האיש קודם לאשה ואמרינן בירושלמי בזמן ששניהם עומדים לקלקלה האיש קודם לאשה למה האשה דרכה לכן והאיש אין דרכו לכן וכתוב בהגהות מרדכי דכתובות שניהם עומדים לקלקול פירוש שרגילים במשכב זכור גרסינן בסוף הוריות (שם) ת"ר היה הוא ואביו ורבו בשבי הוא קודם לרבו ורבו קודם לאביו אמו קודמת לכולן פרש"י משום דאית לה זילותא טפי כתוב בהגהות מרדכי דכתובות שמכאן פסק הר"מ שאם איש ואשתו שבויים אשתו קודמת לו אף על גב דליתיה קמן ב"ד יורדין לנכסיו ופודין אותה ואפילו עומד וצוח אל תפדוה מנכסי אין שומעין לו: **כתב** המרדכי בפ' הכונס שפסק הר"מ על אחד שנתפס והיה לו די משלו שפודין אותו בע"כ אע"פ שהוא אומר אל תפדוהו והביא ראיות לדבר ובפ' הפועלים כתב פסק ר"מ שהאב חייב לפדות את הבן אי אית ליה לאב ולית ליה לבן דלא כל הימנו שיעשיר עצמו ויפיל בנו על הצבור ולא יהא אלא אחר קרוב קרוב קודם כדמשמע פ"ק דקידושין (כא:):

רנג מי שיש לו מזון שני סעודות לא יטול מהתמחוי מזון ארבע עשר סעודות לא יטול מהקופה משנה בסוף פאה פי' תמחוי מתחלק בכל יום ולפיכך אם יש

דרכי משה

רנב (א) והוא תשובה בתשוב' מהרי"ו סי' קמ"ט כתב המרדכי פרק הכונס ע"א ובפ' דייני גזירות ע"ב דף תקמ"ז הפודה חבירו מן השביה חייב לשלם ע"ש· כ"ה

דרישה

אלא ללמוד תורה ולישא אשה ולא קתני פדיון שבויים שמא מילתא דפשיטא היא ולא אצטריך למתני וב"י הביא בסימן זה וצ"ע דלא משמע הכי בא"ח סימן קנ"ג דכתב שם בני העיר שמכרו בית הכנסת יכולין לקנות בדמיה כו' עד מכרו מותרין יכולין לקנות בדמיה ס"ת ש"מ דקדושת ס"ת חמורה מקדושת ב"כ וגם אח"כ כתב שם אבל להורידן מקדושתן כגון תיבות ס"ת ב"ה ותיבה לא וכיון שכתב רבינו כאן דאין מוכרין ב"כ לצורך פדיון שבוים כ"ש דאין מוכרין ס"ת ויש שמוכרין ללמוד תורה ולנשוא אשה היינו משום הנאה דידיה דעדיף ליה טפי שילמד תורה או לישא אשה ממה שיהיה לו ס"ת שלו כדי שילמד חברו תורה במעותיה זה ודאי לא אמרו· והתוס' הנ"ל שהקשו למה לא קתני פדיון שבויים ר"ל כמו פדיון שבוים דנפשיה ועל ב"י יש לתמוה דהביא דברי התוס' אהאי דינא דהכא דקאי אפדיון דאחרים והתוס' ודאי לא איירי בהכי גם מדברי רבינו דהכא יש לדקדק כן דלא כתב לכל דבר מצוה שגבו מעות יכולין לשנותו לפדיון שבויים משמע דוקא מעות· מותר לשנות:

סי' רנג [א] **לא** יטול מהתמחוי בסימן רנ"ו נתבארו דיני קופה ותמחוי ושם כתב וז"ל תמחוי לעניי עולם וקופה לעניי אותה העיר עכ"ל והוא ל' הברייתא דפ"ק דב"ב דף ח' ע"ב וכ"כ הרמב"ם

פרישה

(ג) וכן לאשתו שהיא כגופו עיין בטוא"ח בסימן ע"ח די"א שאשתו היא כאחר: (ד) מכבידין עולם לשון עיל כדי שע"י יהא להם שמירה יתירה (ה) ויוסיפו שמירה על שמירתם ואפי' לא נשאר שם עוד שבוי חיישינן לפעם אחר גמרא· (ו) אבל פודין את הבנים לאחר מיתת אביהן פי' אם מכר את עצמו ואת בניו לעכו"ם כן הוא בגמרא להדיא וי"ל ג"כ אם העכו"ם לקחו הבנים בשביל חוב אביהם בחיי האב אין פודין אותם דיחזור וילוה מעכו"ם: (שאוכל נבילות להכעים ע"ל ריש סי' רנ"א עכ"ס) (ז) פודין האשה קודם לאיש לפי שיטמאו האשה במשכב: (ח) ואם נתבעו שניהם לדבר עבירה האיש למשכב זכור והאשה לזנות: (ט) לפי שאין דרכו לכך משא"כ באשה שנבראת לתשמיש·

סי' רנג (א) **לא** יטול מהתמחוי בסימן רנ"ו נתבארו דיני קופה ותמחוי ועד"ר ר"ל תמחוי שמתחלק בכל יום ולפיכך אם יש לו מזון ב' סעודות שהוא מזון יום אחד לא יטול

חדושי הגהות

בת"ק וכ"ש בפ"ח ממתנות עניים עכ"ל הבד"ה וחשבו המעתיקים דקאי אהך ד"ה אין פודין וכו' עד כת"ק אבל שגו גם טעו בזה דבאמת קאי אדלקמן ד"ה אין מבריחין וכו' עד כת"ק על זה כתב וכ"ש בפ"ח ממתנות עניים: ב כ"ה במהרי"ו סימן קמ"ט והרוצה להבין דברי ב"י אלו ביותר יעיין שם במהרי"ו מבואר הכל באריכות:

(ב) ארבע עשר סעודות לא יטול מהקופה יש לו מאתים זוז אפי' אינו נושא ונותן בהן או שיש לו חמשים שנושא ונותן בהן לא יטול מהצדקה כלל (ג) יש לו מאתים זוז חסר דינר אפי' נותנין לו אלף זוז בבת אחת ה"ז יטול יש לו הרבה (ד) והוא עליו בחוב או שממושכן לכתובת אשתו ה"ז יטול יש לו בית וכלי בית הרבה ואין לו מאתים זוז ה"ז יטול ואין צריך למכור כלי ביתו ואפילו הם כלי כסף וכלי זהב בד"א בכלי אכילה ושתייה ומצעות וביוצא בהן (ס) [ב] אבל יש לו מנורה או שלחן של כסף וכיוצא בהן צריך למכור ולא יטול מהצדקה והא דאין מחייבין אותו למכור כלי תשמישיו של כסף וזהב דוקא כל זמן שאין צריך ליטול מהקופה אלא מקבל בסתם מיחידים ומקרוביו ויכולין ליתן לו וא"צ למכור כליו אבל אם בא ליטול מהקופה של צדקה לא יתנו לו אלא ימכור כליו ור"ת פירש קודם שבא ליטול אם יש לו כלי כסף מחייבין אותו למוכרם כדי שלא יצטרך ליטול מהקופה אבל אם לאחר שהתחיל כבר ליטול

נזדמנו

יש לו מזון ב' סעודות שהוא מזון יום אחד לא יטול מתמחוי וקופה מתחלקת מע"ש לע"ש ולפיכך מי שיש לו מזון י"ד סעודות שהוא מזון שבוע אחת לא יטול ממנה ודיני קופה ותמחוי ביאר רבינו בסי' רנ"ז ומ"ש יש לו מאתים זוז אפילו אינו נושא ונותן בהן או שיש לו נ' שנושא ונותן בהן וכו' משנה שם ואע"פ שבמשנה לא אמרו אלא לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני כתב רבינו לא יטול לצדקה כלל משום דמשמע דכל שאינו נוטל את אלו אינו נוטל שום צדקה וכ"כ המרדכי בפ"ק דב"ב בשם רבינו אפרים ובשם א"ז (א) דגם בצדקה הוא גוזל את העניים דכ"ה שנתן לו לא יתן לעניים אחרים והביא ראיה מהירושלמי דכל שיש לו ר' זוז לא יטול צדקה וכתוב עוד שם במרדכי רבינו יהודה היה מסופק אדם שהיה נודד למרחקים להביא טרף לביתו ונתנו לו ר' זוז בעיר אחת אם צריך לחזור לביתו ולהוציאם הואיל ויש לו כבר ר' ואינו רשאי ליטול יותר ולאחר כלות אלה שוב ירחיק נדוד עד שיהיו לו ר' וכן יחזור חלילה וגיסו ה"ר שלמה הכהן היה אומר שכשאדם עולה לארץ מרחק לצורך פרנסתו ופרנסת ביתו כל זמן שלא יחזור לביתו הוי כפעם אחת וכספר א"ז כתב ונראה בעיני אדם שחשב לילך למרחק עד מקום שחשב להרחיק הוי כפעם אחד עכ"ל כתוב בהג"א פ"ק דברכות דדורון דרך כבוד דילמא שרי אע"פ שיש לו ק"ק זוז ובהגהות מרדכי פרק כיצד הרגל כתוב אמרו על אלישע הנביא שהיה נהנה אף ע"פ שהיה לו הרבה יותר מק"ק זוז ושמא אסור ליהנות דרך צדקה אבל דרך דורון שרי אפילו עשיר גדול עכ"ל: יש לו מאתים זוז חסר דינר אפילו נותנים לו אלף זוז בבת אחת ה"ז יטול משנה (שם) בסוף פאה · ומ"ש יש לו הרבה והוא עליו בחוב או שממושכן לכתובת אשתו ה"ז יטול ג"ז שם במשנה וכתב רבינו שמשון דמוכח בירוש' דהיו ממושכנין לכתובת אשתו דקתני אפילו באשתו נשואה היא:

ומ"ש יש לו בית וכלי בית הרבה ואין לו ק"ק זוז ה"ז יטול וא"צ למכור כלי ביתו ג"ז שם במשנה וכתב המרדכי בריש קמא דב"ב למקום שיש תקנה שלא לתת מכים של צדקה למי שיש לו דבר קצוב דאין לחשוב בית דירה וכלי תשמישו ע"כ ובפרק מציאת האשה (סח ·) רמי אמתניתין מדתניא היה משתמש בכלי זהב ישתמש בכלי כסף בכלי כסף ישתמש בכלי נחשת אמר רב זביד ל"ק הא במטה ושולחן הא בכוסות וקערות מ"ש כוסות וקערות דלא דאמר מאיסי לי מטה ושולחן נמי אמר לא מקבל עילואי אמר רבא בריה דרבה במתריתא דכספא רב פפא אמר ל"ק כאן קודם שיבא לידי גיבוי כאן לאחר שיבא לידי גיבוי וכתבו הרי"ף והרא"ש מתריתא דכספא י"מ שהיא המגירה שמגררין בו בבית המרחץ והרמב"ם גם כן כתב בפ"ט מהמ"ע בד"א בכלי אכילה ושתיה ומלבוש ומצעות וכיוצא בהן אבל אם היה כלי כסף וכלי זהב כגון מגררה או עלי וכיוצא בהן מוכרן ולוקח פחותין מהן ע"כ ואע"פ שבעלי טוחנין הריפות שהם דבר מאכל אינו בכלל כלי אכילה מפני שהריפות חיין וגם אין מקרבין לפניו העלי לאכול בו:

והרמב"ם בפרק הנזכר פסק כאוקימתא דרבא וכאוקימת' דרב פפא נראה שסובר דליכא בינייהו פלוגתא אלא בהיכי מיתוקמא מתניתין אבל לענין דינא מר מודה למר ומר מודה למר וכן נראה שהוא דעת הרי"ף והרא"ש ז"ל שכתבו ב' האוקמתות ולא הכריעו ביניהם ואחריהם נמשך רבינו שכתב כדברי ב' האוקמתות אלא שמ"ש שאם יש לו מנורה או שולחן של כסף צריך למוכרה הוא שלא בדקדוק דהא רב זביד הוא דאמר דאם יש לו שולחן של כסף צריך למוכרה ואיתותבה: ומ"ש והא דאין מחייבין אותו למכור כלי תשמישיו של כסף וזהב דוקא כל זמן שאין צריך ליטול מהקופה וכו' זהו מה שפי' הרי"ף כמאי דאמר רב פפא כאן קודם שיבא לידי גיבוי כאן לאחר שיבא לידי גיבוי וז"ל כל זמן שאינו נוטל אלא בצינעא אין מחייבין אותו למכור כלי תשמיש אבל אם הוצרך ליטול מן הגיבוי של קופה של צדקה אין נותנין לו אלא לאחר שימכור וכתב הר"ן שפירוש זה הוא הנכון וכ"כ שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"ט מהמ"ע על הא דאין מחייבין אותו למכור בד"א קודם שיגיע לגבות מן העם אבל אחר שגבה הצדקה מחייבין אותו למכור כליו וליקח אחרים פחותים מהם ואח"כ יטול וכן הוא דעת רבינו שמשון שכתב בסוף פיאה לאחר שבא לידי גיבוי שמתפרנס מקופה של צדקה שבא ליד גבאי או מחייבין אותו למכור אפילו כדי ליטול לקט אבל קודם שבא לידי גיבוי שמתפרנס בצינעה ולא מיד הגבאי נוטל לקט שכחה ופאה אע"פ שהיה לו ק"ק זוז אם היה מוכר כלי תשמישו ע"כ וטעמו של דבר ביאר הרמב"ם בפי' המשנה דסוף פיאה וז"ל אפי' יש לו כלי כסף וכו' אינו חייב למוכרם עד שיקח מתנות העניים ויכתוב בכללם או יאמרו לו מכור אותם הכלים וקנה אחרים ואל תמעיט מתנות עניים · ומ"ש ור"ת פי' קודם שבא ליטול אם יש לו כלי כסף מחייבין אותו למוכרם וכו' כ"כ הרא"ש בפרק מציאת האשה בשמו ורש"י פי' כאן קודם שבא לידי גיבוי הא דתנן אין מחייבין אותו מעיקרא קאי כשבא ליטול לקט והא דתנן מחייבין לאחר שבא לידי גיבוי לאחר שהביא עצמו לידי שב"ד גובין הימנו כגון שהיו לו ק"ק זוז ונטל לקט שכחה ופאה ונודע שעשיר היה ב"ד באין וגובין ממנו מה שנטל ואם אין לו כדי לשלם מוכר כלי תשמישו היקרים

ומשתמש

סעודות ליום מיום ליום ולפיכך מי שיש לו מזון ב' סעודות לא יטול כיון דיש ל נמצא שגוזל לעניים · וקופה מעות הן לפרנס עניי בני טובים דזילא להו מילתא דתמחוי ומתחלק מע"ש לע"ש ומי שיש לו י"ד סעודות לא יטול שהרי יכול להמתין לע"ש הבאה אבל מי שיש לו י"ג יטול שהרי לא תחלוק עוד עד שיגיע לע"ש והרי לז' ימי שבת צריכין י"ד סעודות עכ"ל ובסימן רנ"ו יתבאר דתמחוי לעניי עולם קופה לעניי העיר והתם פריך תלמודא מני אי רבנן דחייב אדם לאכול בשבת ג' סעודות ט"ו הויין אי ר' חידקא דאמר ד' ט"ז הויין ומשני הא מני ר"ע דאמר עשה שבתך חול ולא תצטרך לבריות ופירש רש"י ולענין סעודת שבת כתנא דאפשר ליה איכא למימר כרבנן ואיכא למימר כרבי חידקא ומיהו האי דצריך לבריות יעשה שבתו חול ולא יטיל על אחרים כבוד שבתותיו עכ"ל והכי איסיקנא בפ' אע"פ (ס"ד) אמתני' דהמשרה אשתו על ידי שליש דלכ"ע בעינן ט"ו סעודות דכיון דאינה מתפרנסת מן הצדקה יהבינן לה ט"ו לרבנן וט"ז לרבי חידקא ומה שפי' רש"י לשם מעיקרא למאי דקס"ד דהתקשה די"ד סעודות צריכה היא לשבת היינו לומר דלכל הפחות י"ד סעודות בעינן אף לעני שבישראל אבל מסעודות ט"ו דשבת לא מצי פריך משום דר"ע דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות אך קשה מהא דתנן סוף פאה עני העובר ממקום למקום וכו' שבת נותנים לו מזון ג' סעודות וכדלעיל סוף סימן ר"ן והא הך מתניתין ר"ע היא דאמר עשה שבתך חול וכו' ותירצו התוספות ע"ש רשב"א פרק קמא דבתרא (דף ט') דבשביל סעודות שבת אין לו להתחיל וליטול אבל בשכבר צריך ליטול נוטל גם כדי לסעודו' שבת עד כאן לשונו וכן כתבו התוספות בפרק כ"כ:

ומ"ש יש לו מאתים זוז וכו' לא יטול מן הצדקה כלל אף ע"ג דבמשנה סוף פאה לא אמרו אלא לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני מכל מקום רבינו ס"ל דצדקה הוא נלמד במכל שכן דכיון דאפילו לקט שכחה ופאה דהפקר הוא לא יטול כ"ש צדקה וכך היא דעת ר"ח בתוס' פרק מציאת האשה (בדף ס"ח) בד"ה כאן לאחר גיבוי גם במרדכי פ"ק דבתרא סימן תרנ"ב כתב בשם ה"ר אפרים והא"ז דה"ה צדקה ומביאו ב"י ועיין במ"ש בסמוך אצל דין יש לו כלי כסף: יש לו ר' זוז חסר דינר וכו' או שממושכן לכתובת אשתו ה"ז יטול שם במשנה ואין פירוש אשתו גרושה דא"כ היינו חוב אלא אשתו נשואה קאמר וה"ק ל"מ חוב דעלמא דדוחק לפרוע אלא אפילו לכתובת אשתו נשואה שאינה דוחקת לפרוע ה"ז יטול וכך משמע בפירוש הר"ש ונראה דר"ל שהבעל ייחד לאשתו נשואה קודם תופס כלים ותכשיטין ושמם בכך וכך שוויים בכתובתה וכדתנן בפרק מציאת האשה (דף ס"ו) מה שכתתן פוסק פחות תותש וכמו בפירוש התוס' והרא"ש לשם ע"ש ר"ח וכן כשממשכן לה כלים לכתובתה כדתנן בפרק נערה שנתפתתה (דף נ"א) כתב לה שדה שוה מנה תחת מאתים זוז וכו':

ומ"ש יש לו בית וכו' שם במשנה אין מחייבין אותו למכור כדי להשלים מאתים זוז כדי שלא יטול ובפרק מציאת האשה פריך תלמודא והא תניא היה משתמש בכלי זהב ישתמש בכלי כסף בכלי כסף ישתמש בכלי נחושת ואסיקנא אמר רבא בריה דרבה במתריתא דכספא וכתב הרי"ף יש שפירש שהיא המגררת שמגררין בה בבית המרחץ רב פפא אמר ל"ק כאן קודם שיבא לידי גיבוי כאן לאחר שיבא לידי גיבוי וכתב הרי"ף פי' כל זמן שאינו נוטל אלא בצינעא אין מחייבין אותו למכור כלי תשמישו אבל אם הוצרך ליטול מן הגבוי של קופה אין נותנים אלא לאחר שימכור עכ"ל והרא"ש לאחר שהביא דברי הרי"ף כתב ורבינו תם פי' קודם שיבא ליטול מקופה של צדקה מחייבין אותו למכור לאחר שיבא לידי גיבוי שכבר נטל מן הקופה שוב כשנזדמנו לו כלי בית אין מחייבין אותו למכור ורש"י פירש לאחר שבא לידי גיבוי שנטל לקט שכחה ופאה ונודע שהיה עשיר ובאו בית דין לגבות ממנו כדי מה שנטל ואע"פ שממון שאין לו תובעים הוא משום קנס גובים ואפילו דבכ"ת דעלמא מסדרין כה"ג הכא משום קנס מחייבין אותו למכור עכ"ל ורבינו ביאר דברי הרי"ף במה שכתב כ"ז שאינו נוטל אלא בצינעא היינו שא"צ ליטול מהקופה אלא מקבל בסתר מיחידים ומקרוביו ויכולין ליתן לו וא"צ למכור כליו וכו'. וצריך לדעת דאע"ג דמשנה דאין מחייבין אותו למכור גבי לקט שכחה ופאה תנא לה ומשמע דברייתא נמי דמחייבת אותו למכור גבי לקט שכחה ופאה מתניא אפילו הכי מפרש תלמודא חדא קודם שבא לידי גבוי מן הקופה וחדא לאחר גבוי מן הקופה משום דמשמע דכל שאינו נוטל לקט שכחה ופאה אינו נוטל שום צדקה ומי שנוטל אלו נוטל גם צדקה ולפי שעכשיו אין לקט שכחה ופאה נוהגין לפי שהרוב נכרים כדכתב רבינו בסימן של"ג

דרכי משה

רנג (א) כ"ה בהרשב"א סי' תתע"ב :

ועיין

דרישה

הרמב"ם בפרק ט' מהלכות מתנות עניים אלא שכתב וז"ל התמחוי לעניי עולם והקופה לעניי אותה העיר בלבד עכ"ל הנה שהוסיף תיבת בלבד ולכאורה משמע מינה דגם לעניי העיר היו מחלקין מהתמחוי נוסף על הקופה אלא שמהקופה לא היו נותנין לעניי עולם כלל ומהתמחוי היו נותנין גם לעניי עולם · וכן נראה קצת לשון רבינו מדסתם כאן וכתב ומי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מהתמחוי כו' אף שלשון המשנה כך הוא סוף מסכת פיאה מכל מקום לא הו"ל לסתום אלא לפרש דלעניי עולם קאי א"נ שס"ל ג"כ שגם לעניי העיר מחלקין מהתמחוי · וכ"כ מהרי"ק שורש י"ז סעיף ד' בהדיא וז"ל נראה דדעת רבי משה (ר"ל בה"מ שי' שישב בעיר ל' יום נותן לקופה וג' חדשים לתמחוי) בה"מ בפ"ט דהל' מת"ע והוא כי גיבוי הקופה דבר קצוב כפי הממון אשר תשיג כל אחד ואחד המעשיר ירבה והדל ימעיט ומשום כך מתחייב בהם מיד אחר ל' יום אבל גיבוי התמחוי אין דבר קצוב אלא גובין מאת כל איש אשר ידבנו לבו כמ"ש רבינו משה ומש"ה אין מחייבין אותו עד לאחר ג' חדשים שלא נתקן אלא כדי שיהיה להם לעניים מזונות יותר בריוח אבל מבלעדו יש להם הספוק בלחמם ע"י גיבוי הקופה כו' ע"ש הרי לפנינו דס"ל דאף לעניי העיר היו מחלקין התמחוי נוסף על מלה הקופה מע"ש לע"ש ומ"ש מהרי"ק בשם הרמב"ם אינו מפורש כן בהדיא שם ברמב"ם גם מ"ש שתמחוי אינו דבר קצוב כו' עיין מ"ש מזה בסימן רנ"ו : [ב] אבל יש לו מנורה או שלחן של כסף כו' ב"י תמה ע"ז

דבגמרא

פרישה

יטול · קופה מתחלקת מע"ש לע"ש לפיכך מי שיש לו מזון י"ד סעודות שהוא מזון שבוע אחד לא יטול : (ב) י"ד סעודות לא יטול כו' אע"ג דבשבת צריך לג' סעודות מ"מ לא יאכל בלילה במ"ש ולמ"כ יום ראשון לא יאכל כ"א סעודה אחת והיינו י"ד סעודות עם הג' סעודות דשבת וק"ל · שוב מצאתי שכ"כ הרמב"ם בפי' המשנה שם סוף מסכת פיאה אבל ר"ש כתב שם דע"ז אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות שלא יאכל בשבת כ"א כמו בחול כדי שלא יצטרך ליקח יותר מדאי מהקופה והאמת שלא כ"כ אלא ליישב המשנה גם לרבי חידקא דקאמר בשבת אוכלין ד' סעודות אבל למ"ד ג' סעודות לק"מ כמ"ש וע"ש : (ג) יש לו מאתים זוז חסר דינר כו' פרשה דהוקא מן המקה דהיינו יהא שיתן לו כל יחיד או לקט שכחה ופיאה יכול ליטול וכמ"ש אח"כ אבל ליטול מקופה ותמחוי לא יטול דהא אף שחסר לו זוז ממאתים מ"מ הוא טפי מי"ד סעודות · וקאי אמ"ש לפני זה דקאמר יש לו מאתים זוז כו' לא יטול מהצדקה כלל ודקדק לכתוב לשון כלל לרמוז דלא יקח אפי' לקט ש"פ ולא משום יחיד גם שם במשנה קאמר בהדיא דלא יטול לקט ש"פ וק"ל : (יש לו ר' זוז חסר דינר שממנו לוער לצדקה בגי' קל"ט דהיינו ר' זוז חסר א' לאותו נותנין לצדקה עכ"ה) : (ד) והוא עליו בחוב כתב ר"ל שחייב לאחרים : (ה) אבל יש לו מנורה או שלחן של כסף כו' ב"י תמה ע"ז ובד"ר שם כתבתי ישוב דלק"מ : (ויכולין ליתן לו ר"ל שיש להם יכולת ליתן לו שהם עשירים או י"ל דהן רוצין ליתן לו דרך צדקה ולא אמרינן מאחר

ויש

נזדמנו לו כלים אין מחייבין אותו למכור כדי שלא יטול (ו) [ג] וי"א שכל אלו השיעורים לא נאמרו אלא בימיהם שהיה להם קופה והתמחוי והיו מחלקין מעשר עני בכל שנה והיו נוטלין לקט שכחה ופאה לפיכך שערו שמי שיש לו ר' זוז לא יטול לפי שיכול לעבור בהן שנה ולשנה הבאה יהיה לו במה שיהיה אבל האידנא שאין כל זה יכול ליטול עד שיהיה לו קרן כדי להתפרנס מן הריוח תדע לך שהרי יש הילוק בין אם נושא ונותן שאז אפי' אם יש לו נ' זוז לא יטול שאפשר לו להתפרנס מן הריוח אלמא הכל לפי הענין ואפשר כי בימיהם היתה ההוצאה מעוטה ואפשר להתפרנס בריוח של נ' זוז אבל האידנא א"א והכל לפי המקום והשעה מי שיש לו שדות וכרמים (ז) ובתים הרבה חוץ מבית דירתו ואין לו מעות ובא למוכרם אם מפני שרואים אותו שהוא דחוק אין רוצין לקנות ממנו

שליב לכן הזכירו במקומן קופה של צדקה ומה"ט השמיט הרא"ש פר"ח שהביאו התוס' שפי' קודם שיבא לידי גיבוי שאינו נוטל מקופה של צדקה אלא מדברים של הפקר כגון לקט שכחה ופאה וכאן לאחר שיבא לידי גיבוי שנוטל מקופה של צדקה מחייבין אותו למכור דסבירא ליה דפירושו דחוי דהא משנה וברייתא תרווייהו מיירי בלקט שכחה ופאה וכמו שהקשו התוס' להדיא על פירוש ר"ח אלא אין חלוק בין לקט שכחה ופאה לצדקה ותלמודא דמחלק בין קודם שבא לידי גבוי לאחר שבא לידי גיבוי פירושו כפירוש הרי"ף או כפירוש רבינו תם ואף על גב שהרא"ש הביא גם פירוש רש"י לא הביאו רבינו משום דנראה דוחק לפרש סתמא דברייתא דמחייבין אותו למכור דמיירי ברשיעי שהיה עשיר ונטל צדקה ואחר כך נודע וקונסין אותו גם הר"ן כתב שפירושו אינו מחוור מיהו נראה לפע"ד הבא להורות כפירוש רש"י כמי שהיה עשיר ונטל צדקה ואחר כן נודע הדבר לקנסו ולגבות ממנו מה שנטל כלא סידור אין מהגדרין אותו ויש לו על מי לסמוך על רש"י ז"ל ועל הרא"ש שהביא פי' בפסקיו ויש להקשות מעובדא דרבי חנינא דאיתא התם דהוה רגיל דשדר ד' זוזי להכוא ענייא כל ערב שבת יומא חד שדרינהו ביד דביתהו אתאי אמרה ליה לא צריך מאי חזית שמעית דהוה קא"ל במה אתה סועד בטלי כסף או בטלי זהב (פרש"י במפות של פשתן לבנות או בשל משי לבועות) אמר היינו דא"ר אליעזר בואו ונחזיק טובה לרמאין שאלמלא הן היינו חוטאין בכל יום (פירוש רש"י שאנו מעלימין עין מן העניים אבל עכשיו הרמאין גורמין לנו) ומאי ראיה מטלי כסף וזהב כיון שאינו מחוייב למכור מלבות וכלי תשמישין ויש לומר דההוא ענייא כבר בא לידי גיבוי מן הקופה וחייב למכור אלא שהיה רמאי מיהו לפירוש רבינו תם קשה דילמא נזדמנו לו כלים אלו לאחר שהתחיל ליטול ואפשר דא"כ היה לו קול אי נמי נודע היה לאחרים שכבר היה לו אלא דרבי חנינא לא ידע ואכתי קשה לפירש"י דלעולם אין מחייבין אותו למכור אלא היכא שנטל מתחילה שלא כדין כשהיה לו מאתים זוז אם כן למה החזיקו רבי חנינא כרמאי ומיהו יש ליישב דלדברי הכל אפילו בכלי אכילה ושתייה ומלבושים ומצעות דאין מחייבין אותו למכור אינו אלא כשאין לו מכל מין ומין אלא אחד אבל זה שהיה לו טלי כסף וטלי זהב היה לו למכור אחד כדי שלא ליטול אלא רמאי היה ואיכא לתמוה אמ"ש רבינו אבל יש לו מנורה או שלחן של כסף וכיוצא בהן צריך למוכרה דפסק היפך המסקנא שהרי אהך קושיא דפריך מברייתא היה משתמש בכלי זהב ישתמש בכלי כסף קאמר רב זביד ל"ק הא במטה ושלחן הא בכוסות וקערות ופריך מ"ש כוסות וקערות דלא דאמר מאיסי לי מטה ושלחן נמי אמר לא מקבל עילואי ואסיק רבא בריה דרבה במחרישה דכספא ורב פפא קאמר כאן קודם שיבא לידי גיבוי וכו' שמעינן דרב זביד דאמר דאם יש לו שלחן של כסף צריך למוכרה איתותב ומשום הכי דקדק הרמב"ם בפ"ט מה' מ"ע שכתב אבל אם היו לו כלי כסף וכלי זהב כגון מגרדה או עלי וכיוצא בהן מוכרן ולוקח פחות מהן דאלמא דווקא כגון אלו אבל לא מטה ושלחן ומנורה וכיוצא בהן וכך הקשה ב"י ולא כתב עליה ישוב ולפעד"נ דרבינו דקדק בדברי הרמב"ם שכתב בד"א בכלי אכילה ושתייה ומלבוש ומצעות וכיוצא בהן אבל אם היו כסף וכלי זהב כגון מגרדה או עלי וכיוצא בהן וכו' דאמאי לא הזכיר נמי מטה ושלחן ומנורה בהדי כלי אכילה ושתייה וכו' דאסיק בגמרא דא"צ למכור אלא בע"כ דהרמב"ם מפרש דמטה ושלחן דקאמר רב זביד ואיתותב אינו אלא במצעות שעל המטה ומפות שמציעים על השלחן וכן שאר מלבושים שהגוף ממש נהנה בהם ואיכא למימר גבייהו לא מקבל עלואי אבל מטה ושלחן ממש של כסף דינו כמגרדה ועלי ולפ"ז התיישב הא דנקט רבא במחרישה דכספא טפי מאידך כלי כסף דכוותא אלא ודאי אתא לאורויי דאע"פ דבהא נמי הגוף ממש נהנה בו אפ"ה ליכא למימר גביה לא מקבל עילואי כיון דתשמישו אינו אלא בבית המרחץ ואצ"ל מנורה מטה ושלחן של כסף וכיוצא בהן דמחייבין אותו למכור כיון שאין גופו ממש נהנה מהן ובש"ע נמשך לסברתו ולא כתב כדברי רבינו אלא כלשון הרמב"ם · ולא נהירא אלא העיקר דמנורה ושלחן וכל כיוצא בהן שאין גופו ממש נהנה מהן מחייבין אותו למכור וגם הרמב"ם מפרש כך כדפרישית לדעת רבינו : ומ"ש וי"א שכל אלו השעורים וכו' כ"כ הסמ"ג סוף סימן רמ"ז ודין של ר' זוז אינו נוהג בינינו עכ"ל ועיין במרדכי פ"ק דבתרא :

מי שיש לו שדות וכרמים ובתים וכו' ברייתא פ"ק דקמא (דף ז') מי שהיו לו בתים שדות וכרמים ואינו מוצא למכרן מאכילין אותו מעשר עני עד מחצה והוי בה רבה ה"ד אי דזול ארעתא דכ"ע ודידיה נמי זל בהדייהו אפילו טובא נמי ליספי ליה דהא זול דכ"ע נמי אלא דאוקיר ארעתא דכ"ע ודידיה איידי דעייל ונפיק אזוזי זל ארעיה אפילו פורתא נמי לא ליספו ליה ואמר רבה לא צריכא דביומי ניסן יקרא ארעתא וביומי תשרי זל ארעתא דכ"ע נטרי עד ניסן ומזבני והאי הואיל ואיצטריכא ליה זוזא זבין דכדהשתא על פלגא אורחא למיזל טפי לאו אורחא למיזל כך היא גירסת רש"י ופירושה כעני שקרקעותיו אינן שוין אלא

מאתים

ותשתמש בפחותים ואע"פ שממון שאין לו תובעין הוא משום קנס גובין ממנו :

וי"א שכל אלו השיעורים לא נאמרו אלא בימיהם שהיה להם קופה ותמחוי וכו' כ"כ סמ"ק דין מי שיש לו ק"ק זוז אינו נוהג בזמן הזה בינינו ובמרדכי פ"ק דב"ב כתב שהשיב רבינו אפרים מה שאמרת שמי שיש לו ק"ק זוז אם יכול ליטול צדקה אומר אני הכל לפי פרנסתו ופרנסת בני ביתו דהא כי אשכחיה שהיו מזלפים יין לפניו כסף מה שהיה רגיל לשלוח לו ומיהו אם הוא יחידי לא יטול דהא מי שיש לו מזון ב' סעודות לא יטול מן התמחוי והר"י מווינ"א כתב בא"ז מי שיש לו ק"ק זוז לא יטול מכיס של צדקה והכל לפי פרנסתו ופרנסת בני ביתו כדפריש רבי' אפרים : מי שיש לו שדות וכרמים ובתים הרבה וכו' חוץ מבית דירתו כלומר דהא תנן אין מחייבין אותו למכ' ביתו וכלי תשמישו ועיקר הדין בפ"ק דב"ב (ז') תניא הרי שהיו לו בתים שדות וכרמים ואינו מוצא למוכרן מאכילין אותו מעשר עני עד מחצה והוי בה מר ה"ד אי הוזל ארעתא דכ"ע ודידיה נמי זל בהדייהו אפילו טובא נמי ליספו ליה דהא זול דכ"ע נמי אלא דאוקיר ארעתא דכ"ע ודידיה איידי דעייל ונפיק אזוזי זל ארעיה אפי' פורתא נמי לא ליספו ליה ואמר מר עלה לא צריכא דביומי ניסן יקרן ארעתא וביומי תשרי זל ארעת' דכ"ע נטרי עד ניסן ומזבני והאי הואיל ואיצטריכא זוזי זבין כדהשתא עד פלגא אורחיה למיזל טפי לאו אורחיה למיזל ופרש"י מי שהיו לו שדות וכו' שוים ר' זוז · ותנן מי שיש לו ק"ק זוז הרי זה לא יטול היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחת ה"ז יטול וזה יש לו בתים שדות וכרמים שוים מאתים זוז אבל אינו מוצא למכור מאכילין אותו מעשר עני עד מחצה שוה ק' זוז וקרקעותיו ימכור בק' זוז דטפי מפלגא לא זיילי לעולם והרי יש לו ק"ק זוז : אפילו טובא נמי ליספו ליה . שהרי עכשיו אין שוה ק"ק זוז ותנן היו לו ק"ק חסר דינר אפילו נתנו לו אלף זוז בבת אחת יטול : אפי' פורתא נמי לא ליספו ליה . שהרי שוות קרקעותיו ק"ק זוז : זבין כדהשתא · בתשרי משום דאיצטריך לזוזי הילכך עני לא הוי דיטול שוה אלף דינר הואיל וביומי ניסן שוין קרקעות ק"ק ועשיר לא הוי הואיל דכ"ע נמי לא שוין השתא ק"ק הילכך משלימין לו עד ק"ק והיינו מחצה דעד מחצה אורחיה למיזל טפי לא וכתבו התוס' אפילו פורתא נמי לא לפי שגרם לעצמו ופשע דלא הו"ל לתיעל ולמיפק אזוזי אבל אם לא פשע אפילו שוות יותר ממאתים זוז יכול ליטול קודם שימכור בפחות משווין והרי"ף גורס ה"ד אי דזול ארעתא דכ"ע ודיליה נמי זל בהדייהו אפילו פורתא נמי לא ליספו ליה ואי דאוקיר ארעתא דכ"ע ודיליה איידי דעייל ונפיק אזוזי זל ארעיה אפילו טובא נמי ליספו ליה לא צריכא דביומי ניסן יקרא ארעא וכו' והאי הואיל ואיצטריכא ליה זוזי בשתא עד פלגא אורחיה למיזל וכו' ופירשו התוס' דבריו דמיירי בעשיר ועד מחצה היינו עד שימצא מי שיקנה אותם לכל הפחות בחצי דמיהם אפילו פורתא נמי לא ליספו ליה פי' אפילו הוזלו כ"כ שאפילו במחצה לא יתנו לו לא ליספו ליה כיון דזול ארעתא דכ"ע ושוות ק"ק זוז אף לפי הזול אפילו טובא נמי ליספו ליה פי' אפילו במוצא שיקנו טפי ממחצה מ"מ ליספו ליה עד שימצא למכור בשווין דמה שאין מוצא למכור בשווין לפי שרואין אותו שהוא דחוק וכ"כ רבינו ירוחם שפי' ה"ר יונה וסיים בה לא צריכא וכו' כלומר אם ישוו מחצה בדמיהם ימכרם ולא יטול מעשר עני טפי לאו אורחיה כלומר ויש לו לתלות שבשביל דחקו למכור אינו מוצא חצי שווין שישוו בניסן ומאכילין אותו מעשר עני עד שימצא חצי דמיהם ונמק"י כתב אפי' טובא נמי ליספו ליה כשיעור מאי דזול ארעא טפי מדכ"ע ודברי רבינו כגירסת הרי"ף וכפי מה שפירשו התוספות וה"ר יונה וכך הם דברי סמ"ג וכתבו כל רבותינו הקדמונים בגרסת אומרים שזו הגירסא ופי' זה עיקר :

והרמב"ם בפ"ט מהמ"ע כתב וז"ל מי שהיו לו בתים וכו' ואם מוכרן בימות הגשמים מוכרן בזול ואם הניחן עד ימות החמה מוכרן בשוויהן אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני עד חצי דמיהן ולא ידחוק עצמו וימכור שלא בזמן מכירה היו שאר האדם לוקחין ביותר והוא אינו מוצא שיקחו ממנו אלא בזול מפני שהוא דחוק וטרוד אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני והולך עד שימכור בשוה וידעו הכל שאינו דחוק למכור עכ"ל ודבריו פשוטים שהם כגי' רי"ף דגרים אי דאוקיר דכ"ע ודיליה איידי דעייל ונפיק אזוזי זל אפילו טובא נמי ליספו ליה אלא שמ"ש מאכילין אותו מעשר עני עד חצי דמיהן הוא שלא כמו שפירשו לדעת הרי"ף שהם פירשו לדעתו דהיינו לומר שמאכילין אותו מעשר עני עד שימצא· מי שיקנה אותם בחצי דמיהן · והרמב"ם נראה שמפרש מאכילין אותו עד חצי דמי הקרקעות משום דעד פלגא אורחיה למיזל טפי לא ואף על פי שאפשר לדחוק ולפרש ל' הרמב"ם דה"ק מאכילין אותו עד שימצא למכור בחצי דמיהן מ"מ פשט לשונו לא משמע הכי אלא דה"ק מאכילין אותו עד חצי דמי הקרקעות וז"ש רבינו ויראה מדבריו שמאכילין אותו עד דמי חצי הקרקעות · והרמב"ם השמיט דין זול

ארעתא

דרישה

דבגמרא מסיק דאפילו בכה"ג א"צ למכור כ"א מגורה ועלי . ולענ"ד ליישב דרבינו כ"כ בשיטת הרמב"ם שכתב בפ"ט מהל' מת"ע והביאו גם כן הב"י וז"ל בד"א בכלי אכילה ושתיה ומלבוש ומצעות וכיוצא בהם אבל אם היו כלי כסף וכלי זהב כגון מגרירה או עלי וכיוצא בהן מוכרן ולוקח פחותין מהן עכ"ל וכתב ב"י ע"ז וז"ל אע"פ שבעלי כותשין הריפות שהן דבר מאכל אינו בכלל כלי אכילה מפני שהריפות חיך וגם אין מקרבין לפניו הבעלי לאכול בו עכ"ל · הרי שהתחיל רבינו בל' הרמב"ם רק שסיים במנורה ושלחן שצריך למכרו ונראה שטעמו משום דאיתא בפרק אלימא האשה והביאו ג"כ ב"י וז"ל תנן התם לא ימכור את ביתו וכלי תשמישתו ולא והתניא היה משתמש בכלי זהב ישתמש בכלי כסף בכלי נחשת א"ר זביד ל"ק הא במטה ושלחן הא בכוסות וקערות מ"ש כוסות וקערות דלא דאמר מאיסי לי מטה ושלחן נמי אמר לא מקבל עלאי ואמר רבא בריה דרבה במחרישה דכספא עכ"ל הגמרא והנה קשה טוב דהו"ל אלא אמר רבא במחרישה דכספא אם איתא דפליג. ארב זביד דמצריך אפילו מטה ושלחן של כסף למכור וע"כ צ"ל דס"ל להגמרא דל"פ וגם מטה ושלחן צריך למכור וה"ט כמו שס"ל להרמב"ם דעלי צריך למכור כיון שאינו כלי של אוכל נפש עצמו כן המטה שמניחין המצעות עליו והשלחן שפורסין מפה עליו צריך למכור ולא שייך למימר דלא מקבלי עלואי כיון דלא אוכל על שלחן עצמו ואינו שוכב אמטה עצמו והמקשן ס"ל דסבר מדנקט כוסות וקערות דא"צ למכור דווקא אלו קאמר הא מטה ושלחן אפי' אוכל ושוכב אמטה ושלחן עצמו לצריך למכור מש"ה פריך דאיכא נמי לא יהו מקבלין עלויה ומייתי גמרא אוקימתא דרבא דמוקי להאי ברייתא במחרישה דכספא וממילא נמי כמו כאמר דרב זביד דמוקי לה במטה ושלחן דוקא בכה"ג קאמר ליה ולא בכל ענין וק"ל · ונלענ"ד דהרמב"ם פי' מחרישה דבר שמכתתין בו המאכל כמו עלי ונקט הא משום דשלחן דקאמר ר"ל כלים לצורכי שלחן והיינו כלים העשוין לצורך אוכל נפש השלחן · ואפשר נמי לומר דרבינו גרס כרמב"ם במקום מגרדה מנורה · א"נ נקט מנורה במקום עלי שכתב הרמב"ם שהוא אחד מכלי השלחן ואינו לצורך אוכל נפש עצמו ודו"ק : מי שיודע שם הנכבד צריך שלא יהנה משל אחרים וקשה מאלישע הנביא דפשיטא שידע ועוד דהא היה לו יותר מר' זוז אלא ש"מ דוקא אסור להנות בתורת צדקה אבל דורון דרך כבוד דלמא אפי' לעשיר שרי וכן בתשובת מהר"ס וכן איתא בהגה"ה אשיר"י שדורון דרך כבוד מותר לת"ח לקבל הג"ה וכ"כ הגהות מרדכי דפרק כילד הרגל ע"ש : (ולכשיגיע לביתו א"צ לשלם כו' והתוס' פ"ק דב"ב כתבו שישלם במדות חסידות רש"ל : דהשפה שלקה היה עני אם לוה כו' עכ"ה) אם לוה בשעת עניות ואחר כך הולך וקבץ מעות צריך לשלם מהמעות שקבץ וכן המסקנא במרדכי פ"ק דב"ב ובתוס' פ"ק דכתובות כתבו שישלם במדת חסידות : ומה שאמרו חכמים · זוז הכל לפי פרנסת ביתו כדאשכחן שהיו כופלין ד' מאות זוז לפי שהיה רגיל לכך פ"כ מ"ן פרק השותפין ובתשובת מהר"ס שלמתי ח"ל מספק דלכל נגאולת מפרין ר' זוז אפי' בימיהם והכל לפי השעה וכ"כ בס' א"ז וז"ל אפילו יש לו יותר מר' זוז וטיפולו מרובה הרי זה יטול כו' ומטעם נמי ליתן לו מן הצדקה השאר עני אבל ודאי אדם שרוצה ליתן מידו ליד עני יכול ליתן למי שיפר בעיניו וכמ"ש רבינו בסמוך ויכולין ליתן לו כו' : [ג] וי"א שכל אלו השיעורים לא נאמרו כו' כן כתב סמ"ק וז"ל ב"י הדברים של טעם כס כתב במרדכי ובהג"ה בשם אבי"ה שמי שנצטרך לבריות ושע אחר פרנסתו ונתנו לו צדקה אין בעלי חובות יכולין להפרע ממנו ממה שגבה בצדקה דאדעתא דמשתו ובניו נתנו לו שיתפרנסו בו כשן

אותם

פרישה

דיש לו כלי כסף אינן רשאין ליתן לו דרך צדקה אם לא דרך מתנה כמו שנותנין לעשיר וצדקה יתנו לעניים וק"ל עכ"ה) : (ו) וי"א שכל אלו השעורים לא נאמרו כו' כ"כ סמ"ק ועיין בדרישה :

(ז) ובתים הרבה חוץ מבית דירתו כו' דאותו בית בכל ענין אין מחייבין אותו למכור כדלעיל :

אין

ממנו (ח) אין מחייבין אותו למוכרם אלא מאכילים אותו מן הצדקה עד שימכור בשויים וידעו הכל שאינו דחוק למכור אבל אם הוזלו כל הקרקעות אף של אחרים אפי' אם הוזלו שאינם שוין בחצי דמיהן אם יכול למוכרם שיהו לו ר' זוז לפי הזול צריך למוכרם ולא יטול מהצדקה ואם הוא בימות הגשמים שאין זמן מכירה ואין מוצא למכור אלא בזול ואם יניחן עד ימות החמה יכול למוכרם בשויים אין מחייבין אותו למכור אלא נותנים לו מהצדקה (ט) עד שיכול למוכרם בחצי דמיהן והרמב"ן כתב מאכילין אותו עד חצי דמיהן ולא ידחוק עצמו למכור שלא בזמן מכירה יראה מדבריו שמאכילין אותו עד דמי חצי הקרקעות וכאשר כתבתי הוא העיקר: בעל הבית ההולך ממקום למקום ותמו לו מעות בדרך ואין לו מה יאכל מותר לו ליקח מן הצדקה ולכשיגיע לביתו א"צ לשלם דבשעה שלקח היה עני והוי ליה כעני שהעשיר שא"צ להחזיר מה שלקח עני שגבו לו להשלים לו די מחסורו והותירו על מה שצריך המותר שלו ואם גבו לעניים סתם והותירו ישארו לעניים אחרים מותר שבוי לאותו שבוי שגבה בשבילו ואם גבו לשבויים סתם והותירו [ו] ישארו אותם לשבויים אחרים עני שנתן פרוטה לצדקה מקבלין אותו ממנו (י) ואם לא נתן אין מחייבין אותו ליתן נתנו לו בגדים חדשים

ארעתא דכ"ע ודיליה נמי זל בהדייהו אפילו טורחא נמי לא ליספו ליה והטעם משום דמילתא דפשיטא היא: כתב רבינו ירוחם בשם ה"ר יונה כי אמרינן דמאכילין אותו עד שימצא חצי דמיהן שישוו בזמני ניסן אין מאכילין אותו הרבה בזוז אחד אלא דבר יום ביומו כדי פרנסתו עד שימצא חצי דמיהן ולגבי עני תנן שיש לו ק"ק זוז פחות דינר אפילו אלף זוז בבת אחת הרי זה נוטל עכ"ל:

בעל הבית ההולך ממקום למקום ותמו לו מעות ואין לו מה יאכל מותר ליקח מן הצדקה ולכשיגיע לביתו אין צריך לשלם וכו' משנה בפ"ה דפאה פלוגתא דרבי אליעזר וחכמים ופסק כחכמים דסברי הכי וכתב רבינו ירוחם (נ"ט ח"ח) דלאו דוקא בעל מקופה של צדקה אלא אפילו מאדם בעלמא שפרנסו דרך חסד ונתן לו די ספוקו כיון שלא היו לו נכסים בהוצאה שעה אמנם אם היו לו נכסים או קרקעות אפילו ביד אחר חייב לשלם אם הכירו תובעו זולתי ביתום עני כמו שכתב בספה"ת משם תשובות הרי"ף שהזן יתום ויתומה בתוך ביתו אין לו עליהם שום תביעה ואפילו יש להם אם לא כתב שבתורת הלואה זן אותם אבל בסתם לא ע"כ (ב) והולך טופס השאלה שכתב בספר התרומות שער ס"ה ראובן הכניס יתום למגרו והיה לאותו יתום קרקע שעולה פירות בשנה י' זהובים והיה נוטלן ראובן זה ותוסיף עליהם משלו בכדי פרנסתו וכסותו והוא שיה מתכוין למצוה וכשהגדיל היתום תבעו ראובן במה שהוציא עליו כי אמר שבתורת הלואה הוציא מה שהוציא תשובה אין לראובן זה שיטול מן היתום כלום לפי שלא אמר לו הוציא עליך משלי בתורת הלואה וכיון שלא א"ל כן לא נתן לו אלא לגמילות חסדים כמו שאמרו [כתובות קז:] במי שהלך למ"ה ועמד אחד ופירנס את אשתו שהניח מעותיו על קרן הצבי ע"כ לשונו: **עני** שגבו לו להשלים לו די מחסורו והותיר וכולי עד לשבויים אחרים משנה בסוף פ"ב דשקלי' ומסיים בה מותר המתים למתים מותר המת ליורשיו ופסקה הרמב"ם בפ"ז מהמ"ע (ואיני יודע מפני מה השמיטו רבינו: ב"ה צריך להעביר עליו הקולמוס ולכתוב במקומו וכתבה רבינו בסימן שנ"ז:

וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה שאין כל הדברים הללו אמורים אלא בשאין שם טורח הכרחי ולא הסכימו הזקנים ואנשי המדינה בהפך זה אבל אם הסכימו עושין כפי הסכמתם וכ"כ תלמידיו וכן אמרו בירושלמי במקום הזה אין ממחין ביד הפרנסים בכך וכ"כ הרא"ש והר"ן ונמוקי יוסף בפ"ק דב"ב וכן כתוב בתשובה להרמב"ן סימן רס"ח (ג) כתב הרשב"א בתשובה על מעות שנגבו לפדיון שבוי ואח"כ מת השבוי עד שלא נפדה דבר ברור שהוא של יורשיו ממתני' דשקלים דתשעת גובינא זכה לו הגבאי והרא"ש כתב בתשובה כלל ל"ב סימן ו' על אודות השבויה אשר כתבת שנשבה היא ובניה במעות שנגבו לצורך פדיונה ודימית אותו למותר שבוי לשבוי אינו נראה בעיני דהא דדמי מותר שבוי לאותו שבוי היינו היכא שנעשית המצוה שנגבה הממון בשבילה ומה שהותירו המתנדבים יותר מכדי פדיונה זכה בהם השבוי מאחר שהתנדבו לצרכו אבל בנדון זה שהמירה בין העכו"ם ודאי לא זכתה במעות שהתנדבו לפדיונה ולא יהא בניה אחריה דמדעתא דהכי לא התנדבו הגע עצמך הא דאמרינן מותר המת ליורשיו חולה שהיה גוסס ופסקו לו צדקה לצורך ארון ותכריכים וקבורה ונתרפא וכי תעלה על דעתך שתנתן לו הצדקה והלא לא אמרו אלא מותר המת וכן בנדון זה כאילו מתה השבויה ולא נפדית דמה לי מתה מה לי המירה הלכך לא זכתה בהם השבויה ואם היה באפשר להחזיר לכל אחד מה שנתן זה היה הנכון והיושר כי התנדבו לצורך פדיונה ולא יצאו מרשותם עד שתפדה אבל זה א"א כי יוצאו יותר מן הקרן להחזיר לכל אחד מה שנתן הילכך יעשו בהם צרכי רבים ויותר טוב הוא לפדיון שבויים כאשר אמרו הקהל ויהיה הקרן קיים אם תוכל לפדות באחרית הימים אותה שבויה שתפדה בו ונרסי' בירושלמי דשקלים על מתניתין דמותר עניים לעניים מותר שבוים לשבוים ואין ממחין ביד הפרנסים כלומר אם ראו שיש צורך שעה ורצו לשנות הרשות בידם עד כאן לשונו וכתב רבינו תשובה זו בטור ח"מ סימן רס"ג:

וכתוב עוד הרא"ש בתשובה כלל י"ג סימן ה' על נדור שעשו צדקה לעניי עולם לחלק היאכלו לשנותם לעניי עירם או לת"ת דע לך כי צורתא דשמעתא מוכח כר"ת וגם לפי' הר"י גבוי זה היה לצורך השבויים ואם עתה אין להם צורך ויטוב לעניי העיר ואם נצטרכו בו שנית לשבויים אם לא ימנעו מלתת יגבו שנית וכה"ג שרי וכ"ש לת"ת · כתב המרדכי בפרק אף על פי מעשה באחד שנדר מעות להשיא יתומה אחת והרויח בהם ונפטרה היתומה ותבעו יורשיה ופטרו ה"ר חיים והביא ראיה מפ' אף על פי (נד:) שאלה כתב לה אלא ע"מ שהוא טונסה כ"ש הכא דלכ"ע לא יתן שלא כתב ולא נדר לה אלא על מנת להשיאה · ולראבי"ה נראה דכיון דאמרינן בזהב (מט:) האומר לחבירו מתנה אני נותן וכו' ואמרינן בירושלמי בעני נעשה נדר וזה בו האורשים מדקנות בשלשה נגמר הדין (מה:) מותר המת ליורשיו בולד וכו' ועיין במרדכי פרק מי שמת ופ"ק דמציעא ובתרומת הדשן סימן ש"ן (ד): עני שנתן פרוטה לצדקה מקבלים אותו ממנו וכו'

נתנו

ר' זוז ומש"ה צריך דאי זול דכ"ע ולא שוין עכשיו קרקעותיו ר' זוז אפילו טובא נמי ליספו ליה כדתנן היו לו ר' זוז חסר דינר דאפי' נתנו לו אלף זוז בפ"א יטול אלא דאוקיר דכ"ע ודידיה אידי דעייל ונפיק אזוזי זל ארעא אפילו טורחא לא ליספו ליה סברי שוות קרקעותיו ר' זוז אבל הרי"ף והרמב"ם והסמ"ג כתבו בשם כל רבותינו הקדמונים שבצרפת גורסים איפכא אלימא דזול ארעתא דכ"ע ודידיה נמי זל בהדייהו אפילו טורחא נמי לא ליספו ליה אלא דאייקור ארעתא דכ"ע ודידיה אידי דעייל ונפיק אזוזי זל ארעיה אפי' טובא נמי ליספו ליה וכו' ומפרש לה בעשיר דקרקעותיו שוין אלפים זוז ופריך כיון דזול ארעתא דכ"ע ודידיה שוות ר' זוז אף לפי הזול לא ליספו ליה כלל אלא דכולי עלמא אייקור ודידיה אידי דעייל ונפיק אזוזי זל ארעא אפילו טובא נמי ליספו ליה כיון שהוא לבדו דחוק וטרוד מאכילין אותו עד שידעו הכל שאינו דחוק למכור ויתכור בשוה ולפע"ד דהיכא דזול ארעתא דכ"ע ודידיה נמי ליכא פלוגתא דבעני אף הרי"ף ודעימיה ס"ל דכיון דלפי הזול אינן שוין ר' זוז אפילו טובא ספין ליה כדתנן היו לו ר' זוז חסר דינר אפילו נתנו לו אלף זוז יטול ובעשיר דאף לפי הזול שוין קרקעותיו ר' זוז אף רש"י מודה דאפילו טורחא לא ליספו ליה כי פליגי היכא דאוקיר ארעתא דכולי עלמא ודידיה אידי דעייל ונפיק אזוזי זל ארעא דלרש"י אפילו בעני ואפילו טורחא לא ליספו ליה וה"ל בעשיר ולהרי"ף ודעימיה אפילו בעשיר ואפילו טובא ליספו וה"ל בעני דכיון שאינו מוצא למוכרן בשוין לפי שרואין אותו שהוא דחוק וטרוד ליספו ליה עד שימצא למוכרם בשוין ורבינו סתם דבריו כהרי"ף ודעימיה ומ"ה כתב בסתם מי שיש לו שדות וכו' אם מפני שרואים אותו שהוא דחוק וכו' דבין בעני בין בעשיר מאכילין אותו עד שימכור בשוין וידעו הכל שאינו דחוק למכור והיינו כהרי"ף ודעימיה ודלא כרש"י אבל אם הוזלו כל הקרקעות וכו' בזה יש חלוק בין עשיר לעני דאם הוא עשיר שיהא לו ר' זוז אף לפי הזול צריך למוכרם ולא יטול מהצדקה אבל אם הוא עני דלפי הזול לא יהא לו ר' זוז יטול אפילו אלף וזו בבת אחת דהכא ליכא פלוגתא בין המפרשים: ומ"ש רבינו ואם הוא בימות הגשמים וכו' היינו אוקמתא דרבה דקאמר לא צריכא דביומי ניסן יקרא ארעתא וכו' ולהרי"ף ודעימיה איירי בעשיר דאף לפי הזול שוין קרקעותיו ר' זוז ג"ה נותנין לו מהצדקה עד שיכול למוכרם בחצי דמיהם ונראה מפי' רש"י דס"ל הכא סברי לפי פירושו בעני כתב רש"י דהטעם הוא דעני לא הוי דיטול שוה אלף דינר הואיל וביומי ניסן שוות מאתים ועשיר לא הוי הואיל דכ"ע נמי לא שוין השתא מאתים הלכך משלימין לו עד מאתים והיינו מתלה דעד פלגא אורחיה למיזל טפי לא עכ"ל מדכתב ועשיר לא הוי הואיל דכ"ע נמי לא שוין השתא מאתים אלמא דבעשיר דאף לפי הזול שוין השתא מאתים לא יטול ומה שהשיג רבינו על דברי הרמב"ם וגם הבית יוסף הסכים עמו לפע"ד אינה תשובה כלל דהרמב"ם ודאי גורס כהרי"ף ומפרש לה אף בעשיר ושכתב מאכילין אותו עד חצי דמיהן ודאי עד דמי חצי הקרקעות קאמר ובין בעני ובין בעשיר קאמר דמאכילין אותו עד מחצה דמי הקרקעות לפי שוין ולא ידחוק עצמו למכור שלא בזמן מכירה בפחות מחצי דמיהן וכ"כ בנ"י להדיא וז"ל היו לו שוה ר' זוז ואינו יכול למכור מאכילין אותו עד מחצה דהיינו ק' זוז וקרקעותיו ימכרו בק' דטפי מפלגא לא זיילי לעולם והרי יש לו ק"ק זוז ואפילו אם היו לו קרקעות באלפים זוז כיון שאינו מוצא למכור מאכילין אותו עד פלגא בנכסיו ואע"ג דהשתא אילו היה רוצה למכור בזול היו ק"ק זוז אין מחייבין אותו למכור בזול אלא ה"ה כעני ומאכילין אותו עד מחצה עכ"ל הרי שכתב מאכילין אותו עד פלגא בנכסיו כלומר עד פלגא לפי מה שהן שוין ואין מחייבין אותו למכור בזול בפחות מחצי דמיהן אלא מאכילין אותו עד מחצה דמיהן ודעת הרמב"ם היא דעת הרי"ף ודעימיה דלא כמו שתלה על דעת רבינו והרב בהגהת ש"ע נמשך אחריו שכתב בזה שתי סברות ולית':

בעל הבית ההולך ממקום למקום וכו' משנה פ"ה דפאה פלוגתי בה ר"א וחכמים ופסק כחכמים דסברי הכי: עני שגבו לו וכו' משנה פ"ב דשקלים ומסיים בה מותר מתים למתים מותר המת ליורשיו וכתב ב"י ואיני יודע מפני מה השמיטו רבינו עכ"ל · ולשמטותיה להרב מה דכתבו רבינו בסי' שנ"ז ע"ש: עני שנתן פרוטה וכו' כך כתב הרמב"ם ספ"ט מהמ"ע וכתב בכ"מ שהוא תוספתא

דרכי משה

(ב) ועיין בזה בכ"מ פי"ב מהל' אישות ובח"ה סי' ש"ו וכתבתי דבריו לקמן בח"מ סימן רמ"ז: (ג) כתב ב"י בשם הרשב"א והוא דקאמר ישארו לעניים אחרים וכו' אבל אם הסכימו עושין כפי הסכמתן וכ"כ הפוסקים עכ"ל. וכתב עוד לקמן סימן רנ"ז שזהו דעת הרא"ש והר' יונה דוקא לצורך עניים אבל לדבר הרשות אין יכולין לשנות לא הציבור ולא הפרנסים ומיהו הר"ן כתב דבכל ענין יכולין לשנותן עכ"ל ונ"ל סי' רנ"ז: (ד) ונראה דעת הרא"ש בתשובה כלל ל"ב סי' ח' כדעת הר"ר חיים וכתב רבי' אותה תשובה בח"מ סי' רמ"ג ע"ש ולקמן בא"ע סי' כ"ג הארכתי בזה ע"ש:

וכתבו

דרישה

אותם שנעשעין כשבי קיבוץ וכתוב בכן שם להם נוטל אשה ובנים ואפי' אח"כ שום יתן מהעשו בב"ש אחד ובנו יעכבו על ידו עכ"ל וכתב רמ"ם אם לא שכתוב בקיבוץ שחייב לאפרים ואז נתנו לו מדעתא דהכי שישלם: יכולין לבניה ב"ה מן המעשרות ואין זה נגלי כי עכשיו נותנין לצדקה לדעת זה ונעשות כל צרכי צבור · וכן מותר לעשות בו כל צרכי מצוה. והפרנס אביו בכבוד ולא משתמש עני וסבר עוד אין מוליכין לו צדקה מן הכיס דנגבה הוא לבני העיר אבל משמש עני עשהן ללוי ונותן מעשר עני לקרובו עד מחצה וכן לאביו מהר"ם מ"ק: [ו] ישארו אותם לשבוים אחרים

פרישה

(ח) אין מחייבין אותו למכור אלא נותנין לו מהצדקה חוק דבר יום ביומו כ"כ ר"י ואף על פי שאפי' אם ימכרם לפי הזול יהיה לו יותר מר' זוז וה"ה מ"מ הואיל ואין לדון שכירם בכך כאשר רואים לקנות ממנו אין מחייבין אותו למכור לפי הזול: (ט) עד שיכול למוכרם בחצי דשיכון שבימי הגשמים דרך השדות לבית בזול עד כדי חצי דמיהן אבל טפי לא ועכשיו מ"מ לו למוכרם אפי' בחצי דמיהן וים למלות מטעמי דמקו למכור אינו עולה מי שרוצה ליתן דמי חצי פחין כנים הלכך מאכילין אותו כדי שידעו שאינו דחוק והקשה בחצי דמיהן כדרך מכירתן בימי הגשמים והרמב"ם מפרש דמאכילין אותו עד כדי דמי חצי שדה כלומר שאף ערומים שמוכר מחמת דוחק מ"מ נותנין לו דמי חצי השדה הלכך מאכילין אותו מהצדקה עד כדי דמי חצי שדה ואז אם ימכרם בשער הזמנה לא יפסיד לו הפסד אבל עתה אין מאכילין אותו דאין מוכרת לזול טפי מחצה אבל אינו מחויב למוכרן מיד לפ"ע שאינו יכול למוכרם בשער הזמנה מ"מ מאכילין אותו מצדה עד כדי חצי דמיהן כדי שלא יפסיד לו כספו מחמת שמוכרין בניסן [illegible] בכדי חצי דמיהן דהיינו בשער הזמנה ומחייבין אותו למכור מיד: (ולכשיגיע לביתו א"צ לשלם בתשובה נתיב י"ט ח"ח וליד: על מקופה של צדקה אלא אפי' מאדם דע"ה שפרנסתו דרך חסד ונתן לו די ספוקו כיון שלא היה לו נכסים בהוצאה שעה א"צ לשלם אמנם אם היו לו נכסים או קרקעות אפי' ביד אחר חייב לשלם אם תבעו הוכחו ויתום עני פטור. ועיין מ"ש רמ"א בח"מ ס"ס רמ"ז עכ"ל): (י) ואם לא נתן אין מחייבין אותו ליתן עיין מ"ש לעיל סימן רמ"ח:

ופס

הדשים ומחזיר להם הישנים מקבלין אותן ממנו ואם לא החזירם אין מחייבין אותו ליתן מי שצריך ליטול מהצדקה ואינו רוצה ליטול מערימין ונותנין לו לשם מתנה דרך כבוד כאילו אינו מן הצדקה ואם אינו רוצה נותנין לו לשם הלואה (יא) ואם אינו רוצה אומרים לו הבא משכון כדי שלא יתבייש ואין נפרעין ממנו אח״כ כל מי שיש לו ועינו צרה לאכול משלו ומרעיב עצמו אין משגיחין עליו עני ת״ח חייבין לתת לו לפי כבודו ואם אינו רוצה לקבל מתעסקים לסחור לו סחורה (יב) שקונין לו סחורה בזול וקונין ממנו סחורתו ביוקר כדי שיתפרנס בכבוד ואם יודע להתעסק בפרקמטיא מלוין לו מעות לסחור בו :

רנד (א) **אסור** לישראל ליקח צדקה מעכו״ם בפרהסיא ואם אינו יכול לחיות (ב) בצדקה של ישראל וגם אינו יכול לקבלה מהעכו״ם בצנעה מותר מלך או שר של עכו״ם ששלח ממון לישראל לצדקה אין מחזירין אותו משום שלום מלכות אלא נוטלין ממנו (ג) [א] ונותנין לעניי עכו״ם בסתר כדי שלא ישמע המלך :

רנה לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה ויגלגל עצמו בצער שלא יצטרך לבריות וכן צוו חכמים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות ואפילו היה חכם מכובד והעני יעסוק באומנות ואפי׳ באומנות מנוולת ואל יצטרך לבריות מוטב לפשוט עורות נבילות בשוק ולא יאמר חכם אני גדול אני כל מי שא״צ ליטול מהצדקה ומרמה העם ונוטל אינו מת עד שיצטרך לבריות וכל מי שצריך ליטול ואינו יכול לחיות אלא א״כ יטול (א) כגון זקן או חולה או בעל יסורים ומגים דעתו ואינו נוטל ה״ז שופך דמים ומתחייב בנפשו ואין לו בצערו אלא עונות וחטאים וכל מי שצריך ליטול ומצער עצמו ודוחק השעה וחי חיי צער כדי שלא יטריח

על

תוספתא פ׳ ד׳ דפאה ונראה דלפי שהכל חייבין ליתן צדקה אפילו עני המתפרנס מן הצדקה וכדלעיל בתחלת סי׳ רמ״ח לכך הוצרכו לפרש דאם לא נתן אין מחייבין אותו ליתן וטעמא דמילתא משום דהעני יכול לצאת ידי חובתו כשיתן לעני חברו וחברו יחזור ויתן לו וכדכתב בית יוסף בסוף סימן רנ״א ע״ש בהגהות מרדכי דפרק קמא דבתרא ולכך אין מחייבין אותו ליתן לקופה ולתמחוי וכיוצא בזה שיהא מפסיד בנתינה זו ועיין לקמן בסימן של״א : מי שצריך ליטול וכו׳ עד אין משגיחין עליו בפ׳ מציאת האשה (דף ס״ז) עני תלמיד חכם וכו׳ ג״ז שם . ומ״ש ואם אינו וכו׳ בפרק מקום שנהגו (דף ס״ו) א״ר יוחנן כל המטיל מלאי לכיס של תלמיד חכם זוכה ויושב בישיבה של מעלה וכו׳ :

רנד אסור לישראל ליקח צדקה מעכו״ם וכו׳ בפרק זה בורר (סוף דף כ״ו) אמר רב נחמן אוכלי דבר אחר פסולין לעדות הני מילי בפרהסיא וכו׳ ופי׳ רש״י מקבלי צדקה מן העכו״ם דהוי חלול השם וכו׳ וכן פי׳ התוספות אבל אין פירושו אוכלי חזיר דלא גרע מאוכל נבילות לתיאבון דפסול בכל ענין וכן כתבו הפוסקים : מלך או שר וכו׳ בפרק קמא דבתרא סוף (דף י׳) אסיקנא הכי בעובדא דאימיה דשבור מלכא דשדרה ת׳ דינרי לרבא וקבלינהו משום שלום מלכות ופלגינהו לעניי עכו״ם ואיתא תו התם (דף ח׳) עובדא אחרינא דשדרה ארנקי דדינרי לקמיה דרב יוסף לפדיון שבויים וקבלינהו וכתבו התוספות לשם דקבלינהו משום שלום מלכות ופדה בהו שבויי עכו״ם ומיהו לא צריכין להכי אלא כדפירש הקונטרס דמשום איסור גניבת דעת פדה בהו שבויי ישראל ודווקא צדקה דמפלגינן לעניי עכו״ם לית בהו גניבת דעת דאינהו נמי ידעי שישראל רגילין לפרנס עניי עכו״ם עכ״ל ופירוש זה דקונטרס כתב לשם בתחלת (דף י״א) ובית יוסף כתב אבל מדברי הפוסקים שלא חילקו בדבר נראה שהם סוברים דרב יוסף נמי שבויי עכו״ם פדה בהם עד כאן לשונו וזהו כמו שכתבו התוספות בתחלה ולפע״ד נראה דלא דחינן פירוש רש״י ותוספות המפורשים להיתר לפדות בהן שבויי ישראל מקמי סתימת הפוסקים דאפשר לומר דכיון דתלמודא לא קמפרש מה דעבד בהו רב יוסף לכך גם הם לא פירשו ותו דהלא איכא איסור דגניבת דעת אי לא פדה בהו שבויי ישראל ותו דלפע״ד אסור לפדות שבויי עכו״ם כדתניא דהעכו״ם לא מורידין ולא מעלין ובזו ליכא משום דרכי שלום אם אין פודין אותו ולא דמי למפרנסין עניי עכו״ם מפני דרכי שלום והכי נקטינן כפירש״י ותוספות :

רנה לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה וכו׳ בפ׳ אע״פ ופ׳ כל כתבי דקאמר ר״ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות : וכל מי שצריך ליטול ואינו יכול לחיות וכו׳ כ״כ הרמב״ם בסוף ה׳ מ״ע והוא ירושלמי בסוף פאה כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל ה״ז שופך דמים והא דתנן וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מהזקנה עד שיפרנס אחרים משלו ועליו נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה׳ והיה ה׳ מבטחו התם כשהוא חזק ובריא ועושה מלאכה וחייו חיי צער כדי שלא יטול צדקה וכירושלמי מדבר בחולה ובעל יסורין או זקן שאינו

נתנו לו בגדים חדשי׳ ומחזיר להם את הישנים וכו׳ כ״כ הרמב״ם בפ״ט מהמ״ע :

מי שצריך ליטול מהצדקה ואינו רוצה ליטול מערימין ונותנין לו לשם מתנה וכו׳ בפרק מציאת האשה (סז :) ת״ר אין לו ואינו רוצה להתפרנס מן הצדקה נותנין לו לשם הלואה וחוזרים ונותנים לו לשם מתנה דברי מאיר וחכמים אומרים נותנין לו לשם מתנה וחוזרים ונותנים לו לשם הלואה לשם מתנה הא לא שקיל אמר רבא לפתוח לו לשום מתנה ר״ש אומר אין לו ואינו רוצה להתפרנס אומרים לו הבא משכון וטול כדי שתזוח דעתו עליו ופרש״י כדי שתזוח דעתו עליו יגבה לבו לומר דעתם לחזור ולגבות ממני הואיל ותבעוני משכון אין זו אלא הלואה ויטול בלא בושה שיאמר אין לי משכון והם יאמרו טול בלא משכון . ופסק רבינו כחכמים וגם כר״ש דאיכא למימר דלא פליגי אהדדי דר״ש איירי היכא שלא רצה דרך הלואה מפני שחושב שהוא צדקה אומרים לו הבא משכון וטול והרמב״ם בפרק ז׳ מהמ״ע סתם וכתב מערימין ונותנין לו לשם מתנה או לשם הלואה נראה שתלה הדבר בדעת הגבאים לראות באי זה ענין יקבל העני יותר ברצון בדרך הלואה או בדרך מתנה :

כל מי שיש לו ועינו צרה וכו׳ שם פלוגתא דר׳ יהודה וחכמים ופסק כחכמים דסברי הכי וכ״פ הרמב״ם בפ״ז מהל׳ מתנות עניים : עני ת״ח חייבים ליתן לו לפי כבודו זה פשוט : ומ״ש ואם אינו רוצה לקבל מתעסקים לסחור לו סחורה וכו׳ בפ׳ מקום שנהגו (נג ·) א״ר יוחנן כל המטיל מלאי לכיס של ת״ח זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר כי בצל החכמה בצל הכסף וכס״פ אין עומדים (לד :) כל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת״ח ולעושה פרקמטיא לת״ח ובפ׳ המביא כדי יין (לב :) שבתאי בר מריגוס איקלע לבבל בעא מינייהו עיסקא ולא יהבו ליה מזוני מיזן נמי לא זיינו אמר הני מערב רב קא אתו אלמא אי ידע למעבד עיסקא יהבינן ליה עיסקא דהיינו סחורה להשתכר למחצית שכר כתב המרדכי בפ״ק דב״ב על אחד שהיו נושין בו מנה ונצטרך לבריות ושט אחר פרנסו עד שהביא ק״ק זוז ותבעו הנושה והלוה משיב לא רחמו עלי אלא כדי לפרנס בני ביתו ופטרו אבי העזרי דתניא בתוספתא דפאה מעשר עני אין פורעין ממנו מלוה וחוב ואין משלמין ממנו גמולין ואין פודין ממנו שבויים ורבינו שמחה חייבו שצדקה אינו אלא כמתנה בעלמא וכיון דנכסוהי דאיניש אינון ערבין ביה חייב אם לא שיתנה הנותן בפירוש ע״מ שלא יהא לפלוני בעל חובך כלום לאו כ״כ להפקיעו מידי שעבוד ודמי לאין קנין לאשה בלא בעלה בפ״ק דקדושין (כג ·) למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה וכהג׳ מרדכי שם כתב דנ״ל כדברי אבי העזרי שאין יכול לפרוע חובות ממעות צדקה דאנן סהדי דזה לא נתן לו אדעתא שיפרע חובותיו שחייב לעשירים דאדעתא דאשתו ובניו שהם עניים נתן לו שיתפרנסו בה כמו אותם שנושאים כתבי קיבוץ וכתוב בהם שיש להם טיפול אשה ובנים ואפילו את״ל שזה יתן מדעתו לב״ח אשתו ובניו יעכבו על ידו :

רנד אסור לישראל ליקח צדקה מעכו״ם בפרהסיא בפרק זה בורר (כו :) וכתבו הרי״ף בפ״ק דב״ב אמר רב נחמן אוכלי דבר אחר פסולים לעדות ה״מ בפרהסיא אבל בצנעה לא ובפרהסיא נמי לא אמרן אלא דאפשר לאיתזוני בצנעה וקא מבזי נפשיה בפרהסיא אבל לא אפשר ליה חיותיה היא ופירש״י אוכלי דבר אחר מקבלי צדקה מן העכו״ם דהוי חילול השם וכ״פ התוספות והרי״ף והרמב״ם והרא״ש ז״ל : מלך או שר של עכו״ם ששלח ממון לישראל לצדקה אין מחזירין אותו וכו׳ · בפ״ק דב״ב (י :) איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה ת׳ דינרים לקמיה דר׳ אמי ולא קבלינהו שדרינהו קמיה דרבא וקבלינהו שמע רבי אמי איקפד אמר ביבוש קצירה תשברנה כלומר כשיכלה זכות שביד העכו״ם וייבש לחלוחית מעשה צדקה שלהם או ישברו ורבא משום שלום מלכות ורבי אמי נמי משום שלום מלכות דאיבעי למיפלגינהו לעניי עכו״ם ורבא נמי לעניי עכו״ם יהבינהו ור׳ אמי דאיקפד הוא דלא סיימוה קמיה :

ודע דאיתא תו התם (ח·) אימיה דשבור מלכא שדרה ארנקי דדינרי לקמיה דרב יוסף אמרה להוי למצוה רבה יתיב רב יוסף וקא מעיין מאי מצוה רבה ואסיק דהיינו פדיון שבוים וכתב רש״י דהיא נמי משום שלום מלכות קבלינהו ולא אפשר לן לחלקן לעניי עכו״ם דאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכו״ם אבל במעות המתחלקות לעניים אין גניבת דעת דאינהו נמי ידעו שישראל רגילים לפרנס עניי עכו״ם כדאמרינן בגיטין (סא:) מפרנסין עניי עכו״ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום ולזה הסכימו התוספות וכתבו והא דקבל מההוא טייעא דנדב שרגא לבי כנישתא בפ״ק דערכין אע״ג דהתם לא היה שלום מלכות התם טעמא משום דהוי כמו קרבן ואמרינן איש איש לרבות עכו״ם שנודרים נדרים ונדבות כישראל (א) אבל מדברי הפוסקים שלא חילקו בדבר נראה שהם סוברים דרב יוסף נמי שבויי עכו״ם פדה בהם :

רנה לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה וכו׳ וכן צוו חכמים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות בפרק ע״פ (קיג·) : ומ״ש ואפילו היה חכם מכובד והעני וכו׳ מוטב לפשוט עורות נבלות בשוק וכו׳ שם (קיג·) ובפרק יש נוחלין (קי·) : **כל** מי שא״צ ליטול מהצדקה ומרמה את העם ונוטל וכו׳ משנה בסוף פאה : ומ״ש וכל מי שצריך ליטול ואינו יכול לחיות וכו׳ כן כתב הרמב״ם בסוף המ״ע והוא ירושלמי בסוף פאה ויתבאר בסמוך : ומ״ש כל מי שצריך ליטול ומצער עצמו ודוחק השעה וכו׳ משנה שם וכתב רבינו שמשון בירושלמי אמרינן כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל ה״ז שופך דמים ואסור לרחם עליו משמע דפליג אמתניתין ויש לפרש דהיא כשאין יכול להספיק במעשה ידיו ומספק עצמו בחיים רעים ומתניתין במספק על ידי שדוחק עצמו במלאכה

קודם

דרכי משה

רנד (א) וכתבו על זה מדמדמי שרגא לקרבן ש״מ ישראל שהמיר ונותן שעוה להדליק נרות בבה״כ אין מקבלין ממנו דאין מומר מקריב קרבן עכ״ל :

במרדכי

דרישה

אחרים וכן מותר המת ליורשיו מותר שגבו למתים סתם למתים ואם רצו הפרנסים שיש צורך שעה ורצו לשנות הרשות בידם רמב״ם ואשר״י :

סי׳ רנד [א] **ונותנין** לעניי עכו״ם כו׳ וכתב רש״י בב״ב דאין זה גניבת דעת (ר״ל דאנו משנים דעת המלך או השר שנתנו לנו המעות לחלקו לעניים ואסור לגנוב אפי׳ דעת העכו״ם) דאינהו נמי ידעי שישראל רגילין לפרנס עניי עכו״ם עם עניי ישראל ומ״ש רבינו שיתנם לעניי עכו״ם בסתר כדי שלא ישמע המלך היינו משום דלמא אין דעת המלך כן שיתנם לעניי עכו״ם ומ״מ אין זה גניבת דעת שהאיל שאין ידוע בודאי שמקפיד דיקא ליתנם לעניי ישראל : וכתבו התוס׳ בב״ב דאם מתנדבים לבר מצוה לב״ה נוטלים מהם משום דהוי כקרבן (אבל ישראל שהמיר אין מקבלין ממנו דאין מומר מקריב קרבן כן הסק התוס׳ וב״י בסי׳ רנ״ט עכ״ה) וקרבן פשיטא דמותר דכתיב איש איש כי יקריב כו׳ וכ״פ רמ״א . והא דכתב אסור לישראל ליקח צדקה מעכו״ם בפרהסיא כו׳ משמע דבצנעה מותר לקבל ממנו והכא קאמר דווקא לעניי עכו״ם ולא לעניי ישראל הואיל שיש לו זכות בקבלת ישראל נראה לחלק דאע״ג שיש זכות לעכו״ם בקבלתו ממנו מ״מ יהנה הנאה שלו שיהיה לו מעות יכול לקבל ממנו אבל הגבאי שאין לעצמו הנאה בקבלתו ממנו ולכן אינו יכול ליתנה לעניי ישראל שהוא יגרם זכות לעכו״ם מחמת הקרים והא דכתיב וחסד לאומים חטאת היינו אע״ג שצדקה של עכו״ם היא חטאת להם חכם שמתפארים בה מ״מ זכות יש להם גם כן יקראו חטאת כנגד צדקה של ישראל שכולה זכות :

פרישה

(יא) ואם אינו רוצה אומרים לו הבא משכון כו׳ והוא ישיב אין לי משכון ויאמרו לו הואיל ואין לך משכון טול בלא משכון ואז יזוח דעת העני עליו שיסבר דעתים לחזור ולגבות ממנו ויטול בלא בושה רש״י : (ואין נפרעין ממנו ואיכו אם פורע מעצמו מקבלין ממנו ר״ן עכ״ה) : (יב) שקונין לו סחורה ר״ל בעד מעות של המכס קונין לו סחורה על השוק במקום שהסחורה שם בזול ומניחין לו הסחורה בביתו במקום היוקר ומוכרין ולוקחין ממנו במקום היוקר :

סי׳ רנד (א) **אסור** לישראל ליקח צדקה מעכו״ם בפרהסיא משום דאיכא חילול השם דמבזי נפשיה בפרהסיא : (ב) בצדקה של ישראל ואינו יכול לקבל מהעכו״ם בצנעה מותר כנ״ל . (ג) ונותנין לעניי עכו״ם כו׳ אבל לא לעניי ישראל משום דכתיב ביבוש קצירה תשברנה כלומר כשיכלה זכות שביד עכו״ם וייבש לחלוחית מעשה צדקה שלהם או ישברו ועיין דרישה ·

סי׳ רנה (א) **כגון** זקן או חולה כולי דאי אפשר לו לעשות מלאכה להתפרנס ממנה :

ודבר

סימן

על הצבור אינו מת עד שיפרנס אחרים משלו ועליו ועל כל כיוצא בו נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה':

רנו כל עיר שיש בה ישראל חייבין להעמיד מהן גבאי צדקה ידועים ונאמנים [א] שיהו מחזירין על העם מערב שבת לערב שבת ולוקחין מכל אחד מהן מה שהוא ראוי ליתן (א) ודבר הקצוב עליהן והן מחלקין המעות מערב שבת לע"ש ונותנין לכל עני ועני מזונות המספיקין לשבעת הימים והוא הנקרא קופה של צדקה לפיכך מי שיש לו מזון שבעה ימים לא יטול ממנה וכן מעמידין גבאין שלוקחין בכל יום ויום מכל חצר וחצר פת ומיני מאכל ופירות או מעות שנתנדב לפי השעה ומחלקין את הגבוי לערב (ב) ונותנין ממנו לכל עני פרנסת יומו וזהו הנקרא תמחוי לפיכך מי שיש לו פרנסת יום אחד לא יטול ממנו וצריכין הגבאין שיהו נאמנין חכמים ונבונים שידקדקו על כל עני ועני ליתן לו הצריך וידקדקו עליהם שלא יהו רמאים חוץ ממי שמבקש שיאכילוהו שאין מדקדקין אחריו כדפרישית לעיל ואם אין הגבאין חכמים וראויים לכך דוחין אותם ולא יתנו כלל ואם אין יכולין לדחותן אסור לתת צדקה על ידם שכן אמרו חכמים לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה (ג) אלא א"כ ת"ח ממונה עליה [ב] ובתעניות מחלקין מזונות לעניים וכל תענית שאכלו העם ולא חלקו מזונות לעניים (ד) הרי הן כשופכי דמים (ה) בר"א שלא חלקו פת ופירות שהוא מיני מאכל אבל אם לא חלקו מעות או חטים או כיוצא בו שאינו מוכן לאכילה אין חשובין בשביל זה כשופכי דמים: הקופה אין נגבית בפחות משנים (ו) שאין עושין שררה על הצבור בפחות משנים אבל לאחר שנגבית אחד נאמן עליה (א) (ז) הלכך אפי' שני אחין יכולין לגבותה ואינה מתחלקת אלא בשלשה לפי שהוא כדיני ממונות לעיין על כל עני ועני כמה ראוי ליתן לו ותמחוי כמו שמתחלק בג' כך אינו נגבה אלא בג' לפי שאינו דבר קצוב (ח) [ג] וצריכין לעיין על כל אחד ואחד כמה ראוי שיתן תמחוי לעניי עולם וקופה לעניי אותה העיר ורשאין בני העיר לשנות מקופה לתמחוי אם רבו עליהם עניי העולם ואין מספיק להם התמחוי שגבו לצרכם וכן לשנות מתמחוי לקופה אם יש הרבה עניים בעיר ואין מספיק להם הקופה שגבו בשבילם ולשנות לכל מה שירצו וכתב ה"ר יוסף מינא"ש ז"ל דוקא לצורך עניים יכולין לשנותן כגון לצורך כסות וקבורה וכיוצא בו אע"פ שגבו אותם לצורך מאכל אבל שלא לצורך עניים לא (ט) ור"ת פירש דלכל צרכי צבור יכולין לשנותם וכן הורה לתת לשומרי העיר מהקופה וכן כתב הרמב"ם

קודם שיתפרנס מאחרים וכן כתב המרדכי בפ"ק דב"ב · ומדברי הרמב"ם בסוף המ"ע נראה שהוא מפרש דירושלמי בשאינו יכול לחיות אלא אם יטול ומש"ה קרי ליה שופך דמים ומשמע דביכול לחיות אע"פ שלא יטול אלא שהם חיי צער: וז"ל סמ"ג גדולי החכמים היו עניים גמורים והיו מגלגלים עצמם בצער גדול שלא לקבל צדקה שנינו בפרק אחרון דפאה כל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל אינו נפטר מן העולם עד שיפרנס אחרים משלו ובירושלמי אומר כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל כאילו שופך דמים פי' כגון זקן או חולה או בעל יסורים או יש לו בנות רבים ואינו יכול להשיאן ולפרנסן אא"כ יטול עד כאן לשונו וכך הוא לשון סמ"ק:

רנו כל עיר שיש בה ישראל חייבים להעמיד מהם גבאי צדקה וכו' עד וזהו הנקרא תמחוי כן משמע בפרק קמא דב"ב (ח:) ובסוף פאה וכתב המרדכי בפ"ק דב"ב תניא בתוספתא כופין בני עיר זה את זה לבנות להם ב"ה ולקנות להם ס"ת נביאים וכתובים פסק ר"ת דה"ה להכניס אורחים ולחלק להם צדקה: ומ"ש שמי שיש לו מזון ז' ימים לא יטול מהקופה ומי שיש לו פרנסה יום אחד לא יטול מהתמחוי פשוט הוא בסוף פאה: כתב הרמב"ם בפ"ט מהמ"ע מעולם לא ראינו ולא שמענו בקהל מישראל שאין להם קופה של צדקה אבל תמחוי יש מקומות שנהגו בו ויש מקומות שלא נהגו בו והמנהג הפשוט היום שיהיו גבאי הקופה מחזירין בכל יום ומחלקין מערב שבת לערב שבת ע"כ לשונו:

וצריכים הגבאים שיהיו נאמנים וכו' זה פשוט: ומ"ש שכן אמרו חכמים לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה וכו' כבר כתבו רבינו בסימן רמ"ט וגם נתבאר:

ובתעניות מחלקין מזונות לעניים וכל תענית שאכלו העם ולא חלקו מזונות לעניים וכו' בפ' אחד דיני ממונות (לה.) א"ר אלעזר א"ר יצחק כל תענית שמלינין בו את הצדקה כאילו שופך דמים שנא' צדק ילין בה וכו' וה"מ בריפתא ותמרי אבל בזוזי חטי ושערי לית לן בה ופי' רש"י רגילין היו בלילי תענית לעשות צדקה והיו עיני העניים נשואות לכך ואם ילינו נמצאו עניים רעבים שסמכו על כך · וה"מ במקום שרגילין לחלק ריפתא ותמרי דבר המוכן לאכול אבל זוזי חטי ושערי לא נסמכו העניים עליהם אותו הלילה ולית לן בה עד למחר:

הקופה אין נגבית בפחות מב' וכו' ברייתא בפ"ק דב"ב (ח:) ומפרש בגמרא מאי שררותא דאמר רב נחמן שממשכנין על הצדקה: ומ"ש אבל לאחר שנגבית אחד נאמן עליה שם שררותא הוא דלא עבדי הימוני מהימן ופרש"י הא המוני מהימן יחיד להיות גזבר וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ד מהמ"ע ומ"ש הלכך אפילו שני אחים יכולין לגבותה שם אהא דאמרינן שררותא הוא דלא עבדי הא הימוני מהימן מסייע לרבי חנינא דאמר מעשה ומינה רבי שני אחים על הקופה ופירש"י שני אחים לגבי הימנותא כחד דמו: ומ"ש ואינה מתחלקת אלא בשלשה וכו' שם בברייתא וכתבו התוספ' וא"ת מה"ט נמי תהא נגבית בג' ופר"ח לפי שהיה ידוע סכום של כל אחד ואחד כמה יתן כ"כ הרי"ף והרא"ש והר"ן וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ט מהמ"ע ומדברי רבינו בסמוך גבי תמחוי: ומ"ש ותמחוי כמו שמתחלק בג' כך אינו נגבה אלא בג' ג"ז שם בברייתא:

ומ"ש לפי שאינו דבר קצוב וצריכים לעיין על כל אחד ואחד כמה ראוי שיתן זהו פי' מה שאמרו שם ליתן טעם למה תמחוי נגבית בג' שגבייה וחלוקה שוין כלומר שכשם שבחלוקה צריך ג' מפני שצריך לעיין על כל עני כמה ראוי שיתן לו כך בגבייתה צריך לעיין על כל אחד כמה הוא ראוי ליתן וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ט מהמ"ע וכ"כ הרי"ף והרא"ש הקופה דבר קצוב הוא על כל אחד ואין הגבאין מוסיפין ולא גורעין לכך נגבה בשנים אבל תמחוי אין דבר קצוב אלא לפי צורך השעה הוא נגבה לעניי עולם וצריכים לקצוב על כל אחד ואחד כפי הראוי לו ונמצא שהוא כדיני ממונות לפיכך צריך ג' עכ"ל ורש"י פירש כעין זה:

כתב המרדכי בפ"ק דב"ב דבירושלמי דסוף פאה מוכח דאין מעמידין פחות מג' גבאים ואין מעמידין שני אחים וכן היה נכון לעשות מיהו נהגו בכל המקומות להעמיד גבאי אחד עכ"ל (ב) ולי נראה דכיון דהשתא אין אנו ממשכנין על הצדקה לפי שורת הדין נמי מותר להעמיד גבאי אחד כמבואר בגמ' שכתבתי בסמוך: תמחוי נגבית בכל יום וכו' עד וקופה לעניי אותה העיר ג"ז שם בברייתא: ומ"ש ורשאין בני העיר לשנות מקופה לתמחוי וכו' וכן לשנות מתמחוי לקופה וכו' ולשנותן לכל מה שירצו גם זה בפ"ק דב"ב בברייתא: (ב"ה) וז"ל רבינו ירוחם הגבאים אינם רשאים לשנות ולעשות הקופה תמחוי ולא בהיפך אלא מדעת הפרנסים אבל יכולים לעשות כולו כיס אחד ומתנה אחת: **ומ"ש** בשם הר"י מיגא"ש דדוקא לצורך עניים יכולים לשנותם וכו' שם הביא הרא"ש דבריו וגם הרמב"ן והר"ן הביאום וכתבו שכן נראה שהוא דעת הרי"ף וכ"כ המרדכי בפ"ק דב"ב בשם ר"י ומיהו כתב בסוף דבריו והאידנא דעבידנא שנותנין מן הצדקה לכל צרכיהם פר"י משום דלב ב"ד מתנה עליהם כשעוסקים בני העיר צדקה ביניהם עושים ע"ד שיעשו הגבאים כל מה שירצו: ומ"ש בשם ר"ת דלכל צרכי צבור יכולים לשנותם וכו'

שאינו יכול לעשות מלאכה ומגיס דעתו ואינו נוטל ה"ז שופך דמים: כתוב בהגה"ה מי שיודע שם הנכבד צריך שלא יהנה משל אחרים וקשה מאלישע דפשיטא דידע ועוד שמא היה לו מאחים וזו אלא שמע מינה דוקא אסור ליהנות בתורת צדקה אבל דורון דרך כבוד אפילו לעשיר דילמא שרי תשובת מהר"ם וכ"ה בהגהת אשירי שדורון דרך כבוד מותר לת"ח לקבל עכ"ה:

רנו כל עיר וכו' בפ"ק דבתרא ונתבאר קצת בתחילת סי' רנ"ג ובתעניות מחלקין מזונות לעניים וכו' בפ' אד"מ (דף ל"ה) מימרא דרבי אלעזר א"ר יצחק: **הקופה** אין נגבית בפחות משנים וכו' עד לכל מה שירצו בפרק קמא דבתרא (ד' ח') ופי' הר"י מגא"ש כתוב באשיר"י לשם ופירוש ר"ת כתוב לשם באשיר"י ובתוס' בד"ה לשנותו · וז"ל הסמ"ק בסי' רמ"ז ואומר ר"ת שנדרי צדקה שאנו נודרים עתה אנו נודרים לדעת עצמינו ואנו כגזברי' ממנה ואם אנו ממתינים עד שיבואו עניים מהוגנים אין כאן משום בל תאחר ולצדקה הבאה ליד גבאי אסור לשנותה אם לא ברשות בני אותה העיר אבל בני העיר משנין אותה לכל דבר שירצו אפילו בדבר הרשות דלב ב"ד מתנה עליהם

דרכי משה

רנו (א) במרדכי פ"ק דב"ב דף רמ"ה ע"ב א פי' הר"ם דגבאי שאומר כך וכך הלויתי לתוך כיס של צדקה נאמן בלא שבועה אבל לא אחר שסלקוהו דהדר הגבאי לתת צדקה הוא ואדעתיה דהכי מוקמינן להו לנאמנים וכן אמרינן דלאחר שגבו אותן א' נאמן עכ"ל: (ב) כתב במרדכי אדם שהצבור רוצים וחפיצים בו למנותו גבאי יש לקבל עליו כדאיתא

פרישה

סי' רנו (א) ודבר קצוב עליהם כו' הואיל שהקופה נגבית לצורך עניי העיר וידוע הוא כמה צריך לכל שבוע לכן משימין הגבאים על כל אחד כמה הוא ראוי ליתן: (ב) ונותנין ממנו לכל עני פרנסת יומו ר"ל עניי עיר אחרת כמ"ש בסמוך: (ג) אלא א"כ ת"ח ממונה עליה ר"ל ל"ד ת"ח דהא רבינו כתב לעיל (ובסימן רמ"ט עיין שם) בסמוך וצריכין הגבאין שיהו נאמנים חכמים ונבונים כו' מלשון זה אינו משמע שצריך שיהיה ת"ח ר"ל שיהא חכם בתורה אלא צ"ל שרבינו סובר שכל מי שיש לו מדות הללו מקרי ת"ח לענין זה מ"מ משום דעל הרוב אין מדות הללו נמצאין יחד זולת בת"ח: ומ"ש אלא א"כ ת"ח מונה בל' יחיד משום דלענין נאמנות מעות הצדקה ביד הגבאי בחד סגי אבל דוחק לומר דבעינן שיהא אחד מהן ת"ח ושנים האחרים נאמנים וכשרים סגי ואין טעם לדבר: (ד) הרי הן כשופכי דמים בגמרא ילוף לה מדכתיב צדק ילין בה ועתה מרצחים: (ה) בר"א שלא חלקו פת ופירות כו' וכו' לשון הגמרא ופרש"י רגילין היו בלילי תענית לעשות צדקה והיו עיני העניים נשואות לכך ואם ילינו נמצאו עניים רעבים שסמכו על כך וה"מ במקום שרגילין לחלק ריפתא ותמרי דבר המוכן לאכול אבל זוזי חטי ושערי לא נסמכו העניים עליהם אותו הלילה ולית לן בה עד למחר עכ"ל: (ו) שאין עושין שררה על הצבור כו' מה שממשכנים על הצדקה קרוי שררה בגמרא וילוף מדכתיב והם יקחו את הזהב ר"ל בגלגל ובלימוד ועיין ברי"ף ורא"ש בפ"ק דב"ב שגירסת' הוא שאין עושין שררה בממון פחות משנים: (ז) הלכך אפי' ב' אחים יכולין לגבותן פי' כיון דטעמא דאין נגבית בפחות מב' היינו משום שררה אבל לענין נאמנות אפילו בחד סגי א"כ בב' אחין נמי גובין והכא ליכא שררה: (ואינה מתחלקת אלא בג' אבל גבי גבייה סגי בב' לפי שהיה ידוע סכום של כל אחד ואחד כמה יתן ב"י עכ"ה): (ח) וצריכין לעיין על כל אחד ואחד פי' בשעת גבייה צריכין לעיין על כל בעל הבית כמה יתן לתמחוי לפי צורך שעה שבאו עניים מעלמא משא"כ בקופה שהוא לעניי העיר שידוע צרכיהם והו"ל דבר קצוב ואע"פ דלעיל בסימן רנ"ג בדרישה כתבתי שבתמחוי היה נחלק גם לעניי העיר מ"מ משום עניי עיר למוד היה לו קצבה דיכולין לשער משא"כ לעניי העולם ועיין בדרישה: (ט) ור"ת פי' שלכל צרכי צבור יכולין

דרישה

סי' רנו [א] שיהיו מחזירין על העם מע"ש לע"ש כלשון קצת דפוס וצ"ל דה"פ מחזירין ונותנין בפעם אחד שיהיה די באותו גבייה מע"ש זה עד ע"ש שני והוא שמסיק ודבר קצוב עליהן דהיינו שהקוצבין עליהן מתחילת השנה ע"פ גלגולת העניים שבעיר לאפוקי תמחוי שנתחלק לעניים דעלמא הבאים ממקומות אחרים וליכא בגבייתה דבר קצוב אלא הכל לפי רבוי העניים הבאים לעיר וזה שכתב בסמוך או מעות ממי שמתנדב לפי השעה ולפ"ז לפי השעה דקאמר אכולהו קאי גם אפת ופירות ומיני מאכל שהכל לפי זה ויותר נראה דלפי שעה אמעות לחוד קאי וה"ק דגבייה תמחוי הוא פת ומיני מאכל ולפעמים לפי שעה אדם נותן מעות: [ב] ובתעניות מחלקין מזונות לעניים כו' דאמרינן אגרא דתעניתא צדקה והיינו כשיעור הסעודה שהיה עליו לאוכלה ושמעתי שע"ז אמר דוד ע"ה בדברי הימים ואני בעניי הכינותי לבית ה' אלף ככר כסף כו' שר"ל בעניי בכל תענית שעשה כשעה נתן לצדקה לבית ה' כשיעור סעודתו וסעודת המלך היה הוצאה מרובה ונלע"ד דזהו כוונת חז"ל האי בר בי רב דיתיב בתעניתא ניכול כלבא שירותא דלכאורה קשה כיון דאכלו הכלבים שירותא דהיינו סעודה של שחרים הא אינו אוכל סעודת שחרים דהא מתענה והו"ל שיאכלו סעודת הערב אלא כוונתו שהסעודה שהיה לו לאכול בשחרים כשיעור מעות הוצאת הסעודה הוא ניתן לצדקה כמו שעשה דוד ע"ה ועל זה אמר ניכול כלבא שירותא ר"ל הצדקה שנותן מכח אותה סעודה לא תהיה מקובלת אלא כאילו אוכל כלבא לאותו סעודה ולא תהיה נחשב לצדקה: [ג] וצריך לעיין על כל אחד ואחד

חדושי הגהות

רנו א כבר הובאו דברים אלו לעיל בר"ס סי' ר"נ אך מה דסיים וכן אמרינן דלאחר וכו' אינו כלל במרדכי שלפנינו:

הרמב"ם ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל וכתב ומיהו דוקא קופה
ותמחוי שהוא דבר קבוע ואם יחסר לחם יגבו פעם אחרת אבל אם
אירע מקרה שהוצרכו לגבות לצורך עניים כגון שהוצרכו לגבות
לצורך כסות [ד] או שבאו עניים הרבה וגבו לשם לא ישנו ליתנו
לצורך דבר אחר ולא אפי' לצורך עניים אחרים (י) אם יש בעיר חבר
עיר פירוש אדם גדול שהכל גובין על דעתו והוא מחלק לעניים כפי
מה שנראה לו הרי זה יכול לשנותו לכל מה שירצה מצורכי העיר
(יא) [ס] מי שישב בעיר ל' יום כופין אותו לתת לתמחוי עם בני העיר
ישב

עליהם וכן עמא דבר עכ"ל: ומ"ש הרא"ש לחלק בין דבר קבוע כגון קופה ותמחוי ובין אירע מקרה שהוצרכו לגבות לפי שעה הוא כדי לתרץ מה שקשה דבברייתא פ"ק דבתרא תניא דרשאין לשנות מקופה לתמחוי ומתמחוי לקופה ובשקלים תנן פ"ב מותר עניים לעניים מותר שבויים לשבויים אלמא דאסור לשנות ולפיכך כדי ליישב קושיא זו קא מחלק בין דבר קבוע לשאינו קבוע דבשקלים איירי במעות שגבו ע"י מקרה וכו' ולא דמי לקופה ותמחוי דקבוע ולא כפי' הר"י מגא"ש: יש בעיר חבר עיר וכו' ה"א פ"ק דבתרא ריש (ט') ור"ל הא דתניא התם דרשאין בני העיר לשנות לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה ולשנותה לכל מה שירצו דמשמע דוקא שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל בע"א לא ובדכתב המרדכי פרק בני העיר ה"מ כשאין שם חבר עיר אבל בשיש בעיר חבר עיר ה"ז יכול לשנותו וכו' מיהו גבאים אין רשאין לשנות למה שירצו כי לא נתנו כספם להיות הרשות בידם לעשות מה שירצו אם לא שנהגו כך מקודם ע"פ תקנתם ועי' במהרי"ק שורש ה' ועיין עוד בשורש קכ"ג והביאו ב"י: **מי** שישב בעיר ל' יום וכו' ברייתא פ"ק דבתרא (דף ח') אבל הרי"ף והרמב"ם פ"ט וסמ"ג גרסי איפכא ל' יום

לקופה

וכו' כ"כ שם התוס' ומ"ש שכ"כ הרמב"ם הוא בפ"ט מהמ"ע ומ"ש ולזה הסכים א"א ז"ל כ"ה שם בפ"ק דב"ב וגם הרמב"ן והר"ן כתבו שדברי הר"י ן' מיגאש אינם מחוורים · וכ"נ מדברי הר"ם שכתב המרדכי פ"ק דב"ב וכ"נ מדברי סמ"ג וגם סמ"ק כתב דכן עמא דבר לשנות הקהל אפי' לדבר הרשות · ולדבריהם הסכים מהרי"ק בשורש ה' ושורש קכ"ח: ומ"ש בשם הרא"ש דדוקא קופה ותמחוי שהוא דבר קבוע וכו' אבל אם אירע מקרה שהוצרכו לגבות לצורך עניים וכו' שם בפ' הנזכר וכתב כן מדתנן בפ"ב דשקלים (ג:) מותר עניים לעניים מותר שבויים לשבויים וכי היכי דלא תיקשי אהא דתניא רשאין לשנותן לכל מה שירצו הוצרך להעמיד הסיא דשקלים במעות שגבו ע"י מקרה שאירע שבאו עניים הרבה או שהוצרכו לגבות לצורך עניים והיא דקתני רשאי לשנותן לכל מה שירצו בבני העיר שעשו קופה דסתם דלדעתם עשאוה לשנותם לכל מה שירצו ולכשיצטרכו מעות לעניי עירם יגבו פעם אחרת וכן משמע ליישנא דלכל מה שירצו דאי לאשמועינן דלצורך עניים דוקא יכולין לשנותה כיון דאשמעינן כבר דיכולין לשנות תמחוי שהוא לעניי עולם ליתנו לעניי העיר וקופה שהוא לעניי העיר ליתנה לעניי עולם ואין בו משום גזל ליתן מה שנגבה לעני זה לעני אחר כ"ש מה שנגבה לאותם עניים שיכולין לשנותן ממעשה למעשה וגרסינן בירושלמי דשקלים מותר עניים לעניים וכו' ואין ממחין ביד הפרנסים כלומר אם ראו שיש צורך בדבר ובאו לשנות אין ממחין בידם ע"כ נראה דדברי ר"ת עכ"ל נראה שדעתו לומר דהיא דירושלמי דשקלים בבאין לשנות לדבר שהוא צורך עניים דוקא היא אבל לדבר הרשות אין רשאין לשנותן לא הפרנסים ולא הצבור (ג) וכ"כ ב"י בשם ה"ר יונה וז"ל אם הסכימו הצבור להרבות בצדקה לחלק בתעניות ובימי התשובה אין רשאין לגזול ולשנות מעות הצדקה לצרכיהם והיא דירושלמי דאין ממחין ביד הפרנסים היינו כשהסכימו לשנות מותר עניים לצרכי צבור וכן בקופה תמחוי לא גבו אלא כדי ליתן להם כדי פרנסתן וכשהותירו רשאין לשנות עכ"ל והר"ן כתב הא דתניא ולשנותה לכל מה שירצו כללא קאמר ואפילו לדבר שאינו צורך לעניים וא"ת ותמחוי והא זכו בהם עניים י"ל דטעמא דמילתא משום דאינו אלא כהלואה גבייהו שהרי אם יצטרכו עניים עלייהו רמו והיא דתנן בשקלים מותר עניים לעניים ה"מ בשלא הסכימו בני העיר לשנותה אבל אם הסכימו בני העיר לשנותה או פרנסים הממונים על הצבור משנין וכדגרסינן בירושלמי עלה דהיא דשקלים אין ממחין ביד הפרנסים עכ"ל: וכתב עוד א"כ מאי לשנותן ללותן ומיהו חייבים לשלם וכן פי' הרמב"ן וא"ת הא תניא בפ"ק דערכין (ו.) דמשכאה ליד גבאי אינו רשאי לשנותה י"ל דיחיד שאני שמא ירד מנכסיו א"כ דחיישינן לפשיעותא אבל בצבור לא חיישינן: וכתב עוד ומסתברא דכי אמרינן ולשנותן לכל מה שירצו לא בנדבת בני העיר דוקא קא אמרינן אלא אפילו יחיד הפוסק לצדקה ומסרה לפרנסי הצבור מסתמא על דעתן התנדב ורשאין הן לשנותה וראיה מתוס' דמגלה ותפ"ק דערכין ומיהו הני מילי דיחיד שפסק לצדקה ומסרה לפרנסים או לגבאים הממונים על הצבור דכיון דליד ממונה שלהם נתן על דעתן התנדב אבל הפוסק לצדקה לעניים ומתנה גזברים בדבר כה"ג אין רשאין בני העיר לשנותה שלא על דעתן הוא מתנדב וכן דעת הרשב"א אלא שהוא ז"ל לא חילק בדבר שהוא סובר דכל נדבת היחיד אף ע"פ שמסרה לפרנסים אין לבני העיר לשנותה עכ"ל וכתב מהרי"ק דהר"ת והרא"ש פליגי על הרשב"א בהא ודברי הרשב"א אכתוב באורך בסוף הלכות אלו: **והמרדכי** כתב בפרק בני העיר דהא דאמרינן רשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי וכולי ולשנותה לכל מה שירצו ה"מ בז' טובי העיר במעמד אנשי העיר כדאיתא בפרק בני העיר (כז:) אבל בע"א לא ובפ"ק דב"ב אהא דרשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי וכו' פר"י בני העיר ודאי רשאין אבל גבאי אינו רשאי לשנות אפי' לדבר מצוה וה"מ דבני העיר רשאין לשנות לדבר מצוה אבל לא לדבר הרשות: כתב מהרי"ק בשורש ה' אע"פ שכתבו הפוסקים דדוקא צבור רשאים לשנות אבל לא גבאי הלא כתבו התוספות דלדבר מצוה אפי' גבאי יכול לשנות וכ"כ בספר האשר"י ואפי' למי שחולק אפשר דהיינו דוקא בגבאים הממונים על צדקת עירם אבל כשבני עיר אחרת שולחין מעות לצדקה לגבאי עיר אחרת או כשנותנו כנס מניחים איזה מעות לצדקה וממנים גבאים על אותם מעות ודאי מסתלקים מאותם המעות ונותנים הכח לאותם גבאים ויש להם כח כמו בני העיר בצדקת העיר: **וכתב** עוד בשורש הנזכר אע"פ שכתב הרשב"א דכל מה שאמרו רשאין בני העיר וכו' היינו דוקא בימיהם שהיו מספיקים לעניים כל צרכם אבל עכשיו שאין מספיקים אין לשנות מ"מ ר"ת פליג עליה וגם איפשר דוקא כשגובין ליתן לעניים מיד הוא דאמר רשב"א הרי הוא כגוזל עניים שהרי מיד זכו בו עניים אבל בנדון הזה דלא זכו בו עניים עדיין עד שתגיע לידם מודה הרשב"א שביד הגזברים לשנותם ותשובת הרשב"א אכתוב בסוף סימן רנ"ט: וכתב ע"ש דמ"ש הרא"ש דדוקא קופה ותמחוי שהוא דבר קבוע וכו' אבל אם אירע מקרה שהוצרכו לגבות לצורך עניים וכו' ה"מ כשגבו לצורך עניים ידועים כדי ליתן להם מיד אבל בנדון זה שהתנדבו המתנדבים מעות כדי שיהיה הקרן קיים ומהריוח יתנו בכל שנה לעניי ירושלים אכן מסתמא המתנדבים לא עלה על דעתם שיזכו מיד אותם העניים שהיו בירושלים בשעה שהתנדבו אלא מסרו המעות לגבאים לעשות מהם הטוב והישר כפי ראות עיניהם ומשום כך יש להם כח גם לשנותם לכל הפחות לדבר מצוה: **וכתב** בשורש קכ"ה על מאור שהתנדבו מעות לצורך שמן למאור אם אין הקהל מרבים נרות להדליק בב"ה אף כי מרבים להביא אלא חק קבוע להם כך וכך בין מהרבה בין מקימעא לית דין ולית דיין שהרשות ביד הקהל לשנות הנדבה לחלק לעניים ואף אם כוונת הנודר להרבות במאור לב"ה יתר על הנרות שהצבור מדליקין נלע"ד דיכולים נמי לשנות אך אם אין קבע למאור אלא ע"פ יד הנודר ולפעמים לא הספיקו הקהל די הספוק הראוי בזה נלע"ד שאין כח בידם לשנותם עד כאן: **עוד** כתב רבינו בסימן רנ"ט דין שינוי מעות צדקה למצוה אחרת: כתב הכלבו בשם הרי"ף אם פי' הנותן העני למי יתן אסור לשנותה לעולם כלומר ואף בני עיר אין יכולים לשנותה (ד): יש בעיר חבר עיר פי' אדם גדול שהכל גובים על דעתו וכו' ביאור דברי רבינו דבריתא קאמר דרשאין בני העיר לשנות וכו' אבל יחיד אינו רשאי לשנות אם לא בהסכמת בני העיר או רובם והשתא קאמר שאם הוא חבר עיר הוא לבדו יכול לשנות וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ט מהמ"ע וז"ל רשאים בני העיר לעשות מקופה תמחוי וכו' ולשנותן לכל מה שירצו מצרכי צבור ואע"פ שלא התנו כן בשעה שגבו ואם היה במדינה חכם גדול שהכל גובין על דעתו והוא יחלק לעניים כפי מה שיראה ה"ז רשאי לשנותן לכל מה שיראה לו מצרכי צבור עכ"ל ודין זה בפ"ק דב"ב (ח:) דגרסי' התם אמר אביי מעיקרא הוי עביד מר תרי כיסי חד לעניי עלמא וחד לעניי מתא כיון דשמעיה להא דא"ל רב שמואל לרב תחליפא בר אבדימי עביד חד כיסא ואתני עלה איהו נמי עביד חד כיסא ומתנה עלה פי' מתנה עם הצבור לחלקן לכל הכא רב אשי אמר אנא אתנויי נמי לא צריכנא דכל דקא אתי לתת מעות לקופה אדעתא דידי קא אתי ולמאן דבעינא יהיבנא ליה: כתב מהרי"ק בשורש קכ"ג על גבאי צדקה שנתפרדה חבילה והלכו כולם חוץ לעיר ויש בידו מעות צדקה אם גבאי זה נתמנה מרצון הקהל לחלק צדקה לדעתו ועל אמונתו היו סומכים גם עתה הרשות בידו לעשות מהם כרצונו אבל אם לא נתמנה לחלק המעות לדעתו ולא היה אלא כשאר גבאי שהאמינוהו לשמור המעות אבל לא היה מחלק מבלי שימלך בראשי הקהל אם אפשר לו להמליך בראשי הקהל שהיו אז שם כשנגבית הצדקה ההיא ימלך בהם אם דעת כולם או רובם מסכמת יעשה כפי מה שיסכימו רק שיסכימו לאחת מן המצות כגון לצדקת עניים או להשיא יתומים או לת"ת וכיוצא בזה ואם לא יסכימו אלא כל אחד רוצה לחלקה לדעתו יעשה מהם הגבאי מה שירצה רק שיוציאם באחד מן המצות הנזכרים ואם אי איפשר לימלך בהם מאי זה טעם שיהיה הרשות בידו לחלקה לפי דעתו: **אם** יחיד יכול לשנות צדקה שלו אכתוב בסוף סי' רנ"ט · כתב עוד מהרי"ק בשורש ז' שהאומר סלע זו לצדקה אין פדיון שבויים בכלל ואם נזדמנו שבויים לפדותם אין לפדותם בסלע זו אם לא מדעת כל הקהל או חבר עיר או שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר והביא ראיה לדבר: **מי** שישב בעיר ל' יום כופין אותו לתת לתמחוי וכו' עד כופין אותו לתת לצרכי קבורה ברייתא בפ"ק דב"ב (שם) וגירסת ספרים שלנו בגמרא

וגירסת

דרכי משה

כדאיתא בירושל' דפ"א א"ר חגי כד הוי מקים פרנסין פי' גבאי הוי מטעין להו אורייתא לומר כל שררה מתורה ניתנה שנא' בי מלכים ימלוכו מצאתי כתוב אדם שהוא גבאי צדקה אם העניים יחרפוהו אין לחוש כי יותר טוב לו ממה שיברכוהו כי זכותו יותר גדול וראיה מירושלמי כו' עכ"ל. (ג) וצ"ע דהא רבינו כתב דאפילו לצורך עניים אחרים אסור. (ד) ועיין לקמן

דרישה

ואמר כו' עיין מ"ש בפרישה ועיין בב"י שכתב שכן נראה מהרמב"ם בפ"ט מהל' מ"ע · וקשה שמהרי"ק כתב בשורש י"ז סעיף ד' בשם הרמב"ם דפ"ט מהל' מ"ע איפכא וכמ"ש לשונו לעיל בשם רבינו שכתב דבתמחוי לא היה לו קצבה אלא היה נותן כל אחד מה שידבנו לבו לתוספת מזונות ולפרנסה על הקצבה ע"ש וכבר כתבתי לעיל שהרמב"ם לא כתב שם בפירוש לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא שם בריש הפרק כתב ז"ל וכן מעמידין גבאין שלוקחין בכל יום ויום מכל חצר ומכל פת ומיני מאכל או פירות או מעות ממי שמתנדב לפי שעה ונראה שמהרי"ק פי' האי ממי שמתנדב ר"ל אכולהו דאינו קצוב כ"א ממי שמתנדב מנדבתו. לכן אבל רבינו נראה דס"ל דהאי ממי שמתנדב לא קאי אלא אמעות וכמ"ש לעיל בתחילת הסימן בדרישה ע"ש וה"ט שכתבו ג"כ רבינו שם · וע"כ צ"ל שמהרי"ק ס"ל שהרמב"ם לא פירש דברי הגמרא שאמר טעם תמחוי שנגבית בג' ז"ל תמחוי נגבית בג' ומתחלקת בג' שגבוייה וחלוקה שוה עכ"ל שנתינת טעם זה הוא כמ"ש הרמב"ם בפי' המשנה שלו סוף מסכת פיאה וז"ל: הוצרך להיות ג' אנשים המתעסקים לקבוץ התמחוי ולחלוק אותו לפי שתכף שיקבצוהו יחלקוהו בזמן אחד עכ"ל ונראה לי שס"ל להרמב"ם שזהו פי' הברייתא שנתן טעם לפי שגבוייה וחלוקה כא' ר"ל לפי שתכף כו' וכפי' הרמב"ם הנ"ל וכן פי' אותו רש"י שם בפ"ק דב"ב דף ח' אלשון הברייתא הנ"ל וז"ל לפי שגבוי' וסילוקו שוה בכל יום מידי יום ביום כדקתני לקמיה לפיכך אין גיבויו בשנים שלא יצטרכו לגרוס ולבקש את השלישי לסלק עכ"ל ונראה שזהו ג"כ כוונת הרמב"ם שכתב בפ"ט הטעם וז"ל והתמחוי נגבה בג' שאינו דבר קבוע ומתחלק בג' עכ"ל דס"ק הוסיף ואינו דבר קבוע מש"ה היו גובין אותה בכל יום לא כמו הקופה שהיה דבר קבוע ומש"ה לא היו גובין כ"א פעם אחר בשבוע וכיון שכן כמו שנסלק בג' כך היו גובין בג' כיון שנגבית בכל יום והיו טורח לקבץ כל פעם הג' כן פירש מהרי"ק דבריו · אבל הב"י אפשר דלא ראה דברי הרמב"ם מ"ש בפירוש המשנה שלו ולפיכך פי' דברי הרמב"ם מ"ש בפ"ט ע"ד פי' רבינו והרי"ף והרא"ש וה"ק · המדיר לצדקה אינו עובר עד שיתבעו הגבאי אינו צריך להודיע לגבאי איך שנדר אבל האומר ליתן למי שירצה עובר מיד בבל תאחר דהא קיימי עניים לכך צריך ליתן מיד · דהר"ם וכן בס' א"ז (וכ"כ הב"י בשם המרדכי בסי' רכ"ז עכ"ס) והנודר ליתן מעשר מן הריוח עיין לעיל סימן רי"ג [ד] או שבאו עניים הרבה כו' ומהרי"ק כתב בשורש כ' ע"ז דהיינו דוקא בשגבו ליתן לעניים ידועים מיד אבל בנדון בזה שהתנדבו מעות שיהיו הקרן קיים ומהריוח יתנו לעניי ירושלים לא עלה על דעתו שיזכו בו עניי א"י מיד ומותרים הגבאים לשנות לדבר מצוה: [ס] מי שישב בעיר ל' יום כופין אותו

ליתן

פרישה

יכולין לשנות אפי' לדבר הרשות עיין בס"ס רמ"ט שכתבתי ב"ל תשובת הרשב"א שכתב שהיו בימיהם שהגבאים חוזרין תדיר לגבות מעות לספוק עניים ואם יעלו מהקופה אזי יחזרו ויגבו אבל בזמן שאין הציבור ממלאים צרכי הציבור לגמרי ועמד הוסיף והקדיש מעות לעניים אין הציבור יכולין לשנות עכ"ל ועיין זה כתב רבינו בסמוך ז"ל ומיהו דוקא קופה כו': (לא ישנו ליתנו לצורך דבר אחר כו' כ"כ הרא"ש כדי ליישב הא דאמרינן מותר עניים לעניים מותר שבוי לשבוים ולכן תירץ הא דרשאין בני העיר לשנות איירי בקופה ותמחוי והסוא דמותר עניים איירי שגבו דרך מקרה ב"י עכ"ה) (י) יש בעיר חבר עיר פירוש אדם גדול כו' ז"ל ב"י ביאור דברי רבינו דבריתא קאמר דרשאין בני העיר כו' אבל יחיד אינו יכול לשנות אם לא בהסכמת בני העיר או רובם והשתא קאמר אם הוא חבר עיר הוא לבדו יכול לשנות וכתב עוד דה"ה גבאי הממונה מהקהל לנאמן שיכול לשנות אם לא שפירש הנותן ואמר שיתנו לעני פלוני דאז אין לשנות אפילו לת"ת וכן בס"ע: (יא) מי שישב בעיר שלשים יום כו' כתב מהרי"ק היינו דוקא שאומר שבא לגור

ולא

וגירסת הרא"ש כדברי רבינו אבל הרי"ף גורס ל' יום לקופה ג' חדשים לתמחוי וכן הם דברי הרמב"ם בפרק ט' מהמ"ע וכ"כ סמ"ג וכבר נתן טעם לגירסא זו מהרי"ו קולון בשורש י"ז : וכתב עוד בשורש הנזכר דלא נתנו חכמים שיעור זמנים אלו כי אם לבא לגור ואומר שאינו רוצה להשתקע אבל הבאים לדור בעיר הדשה כיון שהם יודעים בעצמם שדעתם להשתקע מאי זה טעם יפטרו מלפשות קופה ותמחוי ול"מ לדברי ר"ב שהביא המרדכי בפ"ק דב"ב דלדידיה אפילו בבא אל עיר ושבת כדי להשתקע כופין אותו בני העיר לתת עמהם מיד אלא אפילו לדברי התשובה שהביא המרדכי שם ג"כ דס"ל דאין כופין קודם זמנים הנזכרים אא"כ קנה שם בית דירה מ"מ מודה שבני העיר עצמם חייבים מיד וכדפי' ועוד שהרי דעת מכרעת שאף ע"פ שפסק באותה תשובה דאין שכירות מועיל כמו קנין מ"מ מודה היכא דעביד מילי דקביעותא ממש כגון להוציא חוקים מהעיר כאשר עשיתם דמועיל כמו קנה בית דירה דחזקה אין אדם עושה מעותיו [ב] אגפרות : וכתב עוד שם שהמסרב לפרוע הטלתו לדברים אלו אחר זמן שהוא מחוייב בהן כופין אותו על ידי נכרים : גרסינן בירושלמי פרק קמא דב"ב לאחוי דפסחא שנים עשר חדש וכתבו המרדכי שם ור"י בסוף מישרים ופירשו בין ליטול בין ליתן בין לעשיר לפרוע בין לעני ליקח ממנו וגם סמ"ג וסמ"ק כתבו הירושלמי הזה : וכתב סמ"ק על שיעור זמנים הללו ועתה מרוב הגלות נהגו העם דין ל' יום : מי שהלך ממקומו לעיר אחרת לסחורה ופסקו עליו אנשי העיר שהלך שם לצדקה וכו' עד ומפרנסין בה עניי עירם מימרא ובריתא פרק בני העיר (כו.) ופרש"י נותנין אותה . לגבאי אותה העיר כדי שלא יחשדוהו בפוסקין ואינם נותנין : וכשהם באים · כשחוזרים במקומם תובעים אותה מן הגבאים ומפרנסים בהם עניי עירם וכתב המרדכי בתוספתא ובירושל' גרסי' הכי בן עיר שפסק בעיר אחרת נותן עמהם בני העיר שפסקו לעירם נותנים במקומם הילכך ל"ש פסקו עליהם ל"ש פסקו מעצמם נותנים משום חשד וחוזרים ונוטלים ונותנים לבני עירם וה"פ בני העיר שהלכו לעיר אחרת ופסקו עליהם צדקה נותנים ביד נאמן שבעירו כדי שלא יחשדו בפוסקים ואינם נותנים ע"כ · וכתב עוד בשם ר"ם דמדלא קתני מביאין אותה עמהם ומפרנסין בה עניי עירם וכל מי שירצו · משמע דאין מפרנסין בה אלא עניי עירם דוקא :

ומ"ש ואם יש חבר עיר במקום שפסקו עליהם וכו' גם זה בריתא שם ופי' רש"י חבר עיר תלמיד חכם המתעסק בצרכי צבור : כתב המרדכי בפ"ק דב"ב בשם א"ז נראה בעיני דוקא שגזרו עליהם תענית מפני הבצורת או מפני משלחת חיות רעות או מפני הגרה וגזרו על עצמן צדקה וגזרו נמי על בני העיר דאתו לגבייהו ליתן צדקה לבטל הגזירה בתשובה ותפלה וצדקה או צריכים לתתן לגבאי העיר מפני החשד וצריכים נמי ליתן לחבר עיר היכא דאיכא חבר עיר אבל צדקה שרגילין ליתן כל שנה וחק קבוע בכ"ת שאפילו הוו אותם בני העיר שבאו הנה בעירם לא הוו מונעים מלתת אותם אע"פ שעתה באים כאן אין צריכים ליתן לגבאים ולא לחבר עיר אלא מוליכים אותם לביתם הלכך אותם בני הישובים שבאים לקהלה לראש השנה וי"ה ומזכירים נשמות ונודרים צדקות הואיל וחק קבוע הוא בכל המקומות להזכיר נשמות ונודרים צדקות אין כאן חשד כלל כי בודאי יתנוה וגם אין נותנים אותה לחבר עיר כי אין צדקה זו באה מכח אותה העיר אלא מכח חק ומנהג הלכך מוליכין הצדקה שלהם לישוביהם ועושים בה כרצונם עכ"ל (ב) :

רנז גבאי צדקה אין רשאין לפרוש זה מזה וכו' עד משום חשד ברייתא בפ"ק דב"ב (ח:) ופי' רש"י טעמא דאין פורשין זה מזה מפני שלא יאמרו זה מטובה יחודי דעתו לגנוב והטעם שאם מצא מעות וכו' לא יתנם לתוך כיסו מפני שלא יאמרו מעות של צדקה הוא גונב · והטעם שאין מונין אותה שנים שנים מפני שלא יאמרו שנים הוא נוטל ואינו מונה אלא אחד והטעם שאין פורטין פרוטות ואין מוכרין תמחוי לעצמם מפני שלא יאמרו שפורעין או לוקחין בזול : ומ"ש גבאי צדקה הכשרים אין מדקדקים אחריהם גם זה ברייתא שם אין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה ולא בהקדש עם הגזברין ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים ודקדק רבינו לכתוב גבאי צדקה הכשרים לומר דהיינו דוקא כשהם בחזקת כשרים הא לאו הכי מחשבין עמהם (א) : ומ"ש ומכל מקום כדי שיהיו נקיים מהשם ומישראל טוב להם שיתני חשבון פשוט הוא : והצדקה היא כמו נדר לעבור עליה משום בל תאחר בפ"ק דר"ה (ו') ת"ר מוצא שפתיך זו מצות עשה תשמור זו מצות לא תעשה וכו' בפיך זו צדקה אמר מר מוצא שפתיך זו מצות עשה למה לי ובאת שמה והבאתם שמה נפקא תשמור זו מצות לא תעשה למה לי שלא תאחר לשלמו נפקא חד דאמר

ולא

ישב שם ג' חדשים כופין אותו לתת לקופה ישב שם ששה חדשים כופין אותו לתת לכסות ישב שם ט' חדשים כופין אותו לתת לצורכי קבורה שקוברין בה העניים ועושין להם כל צרכי קבורה

מי שהולך ממקומו לעיר אחרת לסחורה ופסקו עליו אנשי העיר שהלך שם צדקה הרי זה נותן לעניי אותה העיר ואם היו רבים שהלכו שם ופסקו עליהם צדקה (יב) [ו] נותנין וכשהן באין מביאין אותה עמהם ומפרנסין בה עניי עירם ואם יש חבר עיר במקום שפסקו עליהם נותנין אותה לחבר עיר והוא מחלקת כפי מה שיראה לו :

רנז גבאי צדקה (א) אין רשאים לפרוש זה מזה לגבות אלא בכדי שיראה זה את זה מצא מעות בשוק או שפרעו לו חובו בשוק לא יתנם לתוך כיס משום חשד אלא יתנם לכיס של צדקה וכשיבא לביתו יחזור ויטלם אין מונין מעות של צדקה (ב) ב' ב' שלא יחשדוהו שנוטל אחד מכל מנין אלא מונין אותו אחד אחד לא היו להם עניים לחלק וצריכים להחליף הפרוטות או למוכרן אין מוכרים (ג) ואין מחליפין לעצמו אלא לאחרים וכן אם צריכים למכור מה שגבו מתמחוי ימכרו לאחרים משום חשד גבאי צדקה הכשרים (ד) אין מדקדקין אחריהם ומ"מ כדי שיהיו נקיים מהשם ומישראל טוב להם שיתן חשבון הצדקה היא כמו נדר לעבור עליה משום בל תאחר לפיכך האומר הרי עלי סלע לצדקה או סלע זו לצדקה חייב ליתנו מיד לעניים (ה) ועובר משום בל תאחר אם

לא

לקופה ג' חדשים לתמחוי וכש"ע ג"כ ל' לקופה ולא כתב כלל שום זמן לתמחוי וטעמו משום דקודם זה כתב דיש מקומות שלא נהגו בתמחוי והו דבמהרי"ק שורש י"ז כתב ע"ש הירושלמי שלא הזכיר חיוב התמחוי לבא לגור כמו שהזכיר חיוב הקופה ושאר דברים עד כאן השמיטו גם הוא :

מי שהולך ממקומו לעיר אחרת וכו' מימרא דרבי יוחנן ותנ"ה בפ' בני העיר (דף כ"ז) ומפרש רבינו שהולך שם לסחורה וכ"כ הרמב"ם סוף פ"ז מהלכות מ"ע ואפ"ה אם יחיד הוא נותן לעני אותה העיר אבל אם הוו רבים וכו' מפרנסים בהם עניי עירם דמסתמא לא יהיו פוסקים לעניי עיר אחרת ועניי(ה)ם ימותו ברעב אבל אם יש שם חבר עיר מסתמא על דעתו הם פוסקים והוא מחלקה בין עניי העיר שבאו הרבים משם כפי מה שיראה לו להרבות לזה ולמעט לזה ומשמע לשם בעובדא דרב הונא ורב חנא בר חנילאי דאע"פ שבתוך אותם הרבים שבאו מעיר אחרת היה גם חבר העיר שלהם ביניהם אפ"ה אינו בדין שיחזרו להם מה שנתנו כיון דאיכא גם כן חבר העיר בעיר שפסקו אלא אותו חבר עיר מחלקה מיהו אין ביד אותו חבר עיר לחלקה כולה לעניי עירו אלא מחלקה לעני שתי העיירות כפי מה שיראה לו ודו"ק וע"ל בסימן רנ"א במ"ש בס"ד בזה :

רנז גבאי צדקה וכו' עד משום חשד ברייתא פ"ק דבתרא (סוף דף ח') גבאי צדקה הכשרים וכו' ג"ז שם ברייתא (דף ט') אין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה ולא בהקדש עם הגזברים וכן כתב הרמב"ם פ"ט ורבינו הוסיף וכתב גבאי צדקה הכשרים או לי היה בזמנו גבאים אלמים שלא נתמנו מדעת חבר עיר וכמו שהתרעם ע"ז מהרי"ו בתשו' סי' קע"ג דפשיטא דצריך לעשות חשבון והכי משמע מקרא דיליף לה התם דכתיב במלכים ב' י"ב ולא יחשבו את האנשים וגו' כי באמונה הם עושים אלמא חזקה בגזברים כשרים דמסתמא באמונה הם עושים אבל היכא דאיכא ריעותא שלא נהגו בשורה ובאמונה צריך חשבון : ומ"ש ומ"מ כדי שיהיו נקיים מהשם וכו' זה לא נמצא בפוסקים אולי למדו ממשה רבינו ע"ה שנתן חשבון בנדבת המשכן כי מי כמוהו נאמן ביתו ונתן חשבון כדי שיהא נקי מהשם ומישראל : הצדקה היא כמו נדר וכו' ברייתא פ"ק דר"ה (דף ו') מוצא שפתיך זו מצות עשה תשמור זו מל"ת ועשית אזהרה לב"ד שיעשוך כאשר נדרת זה נדר לה' אלהיך לרבות דבר שבחובה נדבה כמשמעה אשר דברת אלו קדשי בדק הבית בפיך זו צדקה אמר מר מוצא שפתיך זו מ"ע וכו' למה לי דהא מ"ע מובאת שמה נפקא ול"ת מבל תאחר לשלמו נפקא ואזהרה לב"ד שיעשוך מיקריב אותו נפקא מלמד שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני ופריקו חד דאמר הרי עלי ולא אפרשה וחד דאפרש ולא אקריב וצריכא וכו' · בפיך זו צדקה אמר

רבא

דרכי משה

לקמן ע' רנ"ט מדינים אלו כתב מהרי"ו בתשו' סימן כ"ז אשה שצוותה ליתן קצבת מע"ש לעניי העיר בכל שבוע אין בני העיר יכולים ליתן לצורך בחורים עניים הבאים ללמוד דהכא זכו בו עניי העיר והוי כאילו גבו לצורכו ואף על גב דאיכא אומדנא דאילו ידעה דת"ת עדיפא היתה נותנת לת"ת מ"מ הכא לא מהני אומדנא דהכא זכו בו עניים עכ"ל · (ה) כתב הכלבו סימן קי"ז יש חרם הקדמונים שאותן בני הכפרים המביאים נרות בי"ה להקהילות צריכין להניח בב"ה ואם עשו ב' יניח הא' והב' ידליק במקום שמתפללין שם ביחיד עכ"ל עוד שם הרבה תקנות שלא נתפשט כימינו :

רנז (א) כתב תרי"ו בתשובה סימן קע"ג פרנס הממונה על הצבור ואחר כ' שנה קראו תגר אם נתמנה ע"פ הקהל א"צ לעשות חשבון כיון דהימנוהו עלייהו וכן אין מחשבין עם גבאי צדקה אבל אם נתמנה ע"פ שררה או בחוזקתו ואימתו מוטל על הבריות ואין אדם רשאי לדבר נגדו פשיטא שצריך לעשות חשבון ואפי' אם נתמנה מדעת הצבור אם קוראין עליו

פרישה

ולא להשתקע אבל בשבא להשתקע שם או בני עיר עצמה צריך ליתן מיד ועיין בדרישה : (ופסקו עליהן צדקה כו' כתב המרדכי ל"ש פסקו עליהן ל"ש נתנו מעצמן נותנין שם מפני חשד וחוזרין ונוטלין ונותנין לבני עירן דוקא עכ"ל) : (יב) נותנין וכשהן באין מביאין כו' פרש"י נותנין לגבאי אותה העיר כדי שלא יחשדוהו בפוסקין ואינן נותנין ואח"כ חוזרין ותובעין המעות מהגבאין.. ומ"ש בהגה"ה דף כ"ז סוף ע"א ו"ל תניא בני העיר שהלכו לעיר אחרת ופסקו עליהן צדקה נותנין וכשהן באין מביאין אותה עמהן · ויחיד שהלך לעיר אחרת ופסקו עליו צדקה תנתן לעניי אותה העיר ע"כ ומכאן משמע בהדיא דיחיד אינו חוזר ונוטלה מיד הגבאי להביאו לעירו והטעם כיון דיחיד מועט לא נפיק ליתוב ויתמהו שיחזור בצדקה משא"כ רבים משום גבאי אחד ליקח הכל בידו ואין אדם חושד ולא נ"ל ק"ל ועדי"ל :

סי' רנז (א) אין רשאין לפרוש זה מזה אלא בכדי שיראה כו' משום קשלא דאמרי דעתי' לגנוב והא דאמרינן לעיל סימן רנ"ו דאפי' אחד נאמן עליה ולא חיישינן לחשדא וה"ל דשאני דנאמנים מ"מ כדי להיות נקיים מה' ומישראל מעצמן לא יפרשו כמ"ש בחשבון בסמוך והו אינו דלשון אין רשאין לפרוש לא משמע הכי והיה נראה דשאני התם דליכא ריעותא ומקום גרעות חשד להרואים שהם הולכין לגבות יחד ואחד נפרד מעל חבירו ויאמרו משום כדי שיגנוב פרד וכן אינך · ולפ"ז לא היה צריך טפי מלפרוש כ"א אותו מי שגובה המעות דלגבי דידיה [illegible]

[illegible]

דרישה

ליתן לתמחוי שלשה חדשים לקופה הרמב"ם בפ"ט מה' מת"ע כתב איפכא ל' יום לקופה וג' חדשים לתמחוי · וכ"כ בש"ע ומהרי"ק בשורש קי"ז סעיף ד' כתב שיש גרסאות מחולפות בגמ' ובירושלמי איתא כמ"ש הרמב"ם ולכך כתב גירסת הגמרא ל' יום לקופה לעיקר · גם כתב שם טעם לשני [illegible]

[illegible]

חדושי הגהות

[ב] אגפרות הוא לשון חפור עיין שבת (פ:) :

לא יתנו מיד שהרי עניים מצויין לו בכל שעה וכתב א"א הרא"ש ז"ל דוקא דמפריש צדקה סתם [א] אבל כל אדם יכול להפריש מעות לצדקה שיהו מונחים אצלו ליתנם מעט על יד על יד כמו שיראה לו ע"ב · והרמב"ם כתב אם אין עניים יפריש עד שימצא עני ואם התנה שלא יתן עד שימצא עני אין צריך להפריש וכן אם התנה בשעה שנדר הצדקה או התנדב שיהיו הגבאין רשאין לשנותה ולצרף אותה בזהב הרי אלו מותרין (ו) [ב] יראה מדבריו שאין תנאי מועיל אלא כשאין עניים ולא נהירא (ז) ועוד מה צריך תנאי כשאין

רבא וצדקה מיחייב עליה לאלתר מ"ט דהא קיימי עניים פשיטא מה"ד כיון דבעניינא דקרבנות כתיבא עד דעברו עליה ג' רגלים כקרבנות קמ"ל התם הוא דתלנהו רחמנא ברגלים אבל הכא לא דהא שכיחי עניים · וז"ש רבינו הצדקה היא כמו נדר לעבור עליה משום בל תאחר כלומר דאע"ג דפשטא דקרא בנדר ונדבה דקרבנות קאמר דאיכא בל תאחר בג' רגלים אפ"ה צדקה היא כמו נדר ועובר בבל תאחר בין באומר בלשון נדר הרי עלי בין בנדבה ה"ז לצדקה חייב ליתנו מיד פירוש דבאמר הרי עלי חייב להפרישו וליתנו מיד לעניים ובאמר סלע זו לצדקה דכבר הופרש חייב ליתנו מיד לעניים וכ"כ הרמב"ם רפ"ח דה' מ"ע :

ומ"ש בשם הרא"ש דוקא דמפריש צדקה סתם וכו' כ"כ רפ"ק דר"ה וטעמו דכי היכי דבנדר אדם מתנה תנאים שלא יהא נדר אלא ע"י תנאי כך וכך ה"ה לצדקה · ומש"ה השיג רבינו על דברי הרמב"ם שיראה מדבריו שאין תנאי מועיל אלא כשאין עניים דלא נהירא דלמה לא יועיל תנאי בנדר דצדקה כמו בשאר נדרים והב"י כתב ליישב דאף הרמב"ם מודה דהכל לפי תנאו אפילו יש עניים אלא דאורחא דמילתא נקט שאין דרך להתנות שלא יתן אלא עד שימצא עני והוא דוקא אבל לפעד"נ דעת הרמב"ם דס"ל דלאו דלא תאחר משמעו דלא יועיל שום תנאי כדי לאחרו כי היכא דלא מהני תנאי בקרבנות לאחרן ג' רגלים לא בדבר שבנדר ונדבה ולא בדבר שבחובה הכי נמי בצדקה ולא דמי לשאר נדרים דלית בהו לאו הלכך יכול להתנות בתנאים כמו שירצה לו משא"כ בנדר דצדקה דכתיב לא תאחר דמקרא אלא דבר הכתוב שלא לאחרו הילכך לא מהני תנאי אא"כ ליכא עניים התם הוא דמהני תנאי שלא צריך להפריש עד שימצא עני ובעוד שלא ימצא עני הוא נושא ונותן ומרויח לעצמו : ומ"ש רבינו ועוד מה צריך תנאי כשאין עניים וכו' פי' מה צריך תנאי באומר הרי עלי שלא להפריש כשאין עניים והלא אין עליו חיוב להפריש ליתן אלא משום דבכל שעה עניים כדקאמר רבא וצדקה מחייב עליה לאלתר מ"ט דהא קיימי עניים אלמא דוקא היכא דקיימי עניים אבל אם אין עניים לא מחייב אפילו להפריש אינו חייב והב"י כתב דטעמו דהרמב"ם דצריך להפריש באין עניים מדאוקימתא בגמרא תרי קראי חד לאמר ולא אפריש וחד לאפריש ולא אקריב וכ"כ הר"ן ז"ל עכ"ל ונראה דאיכא למדחי דדוקא בקרבנות כתב לן תרי קראי דעובר בל תאחר בג' רגלים אפילו היכא דאמר ולא אפריש אבל בצדקה דלא מיחייב בבל תאחר אלא מטעם דקיימי עניים כל היכא דלא קיימי עניים ליכא בל תאחר ואינו חייב כלל להפריש וזו היא דעת רבינו :

ומ"ש הרמב"ם וכן אם התנה בשעה שנדר לצדקה או התנדב שיהיו הגבאים רשאין לשנותה וכו' פירוש תנאי שהתנה שלא יתן אינו מועיל אא"כ כשאין עניים דאי איכא עניים עובר בבל תאחר מיד כדפרישית אבל שאר תנאים מועילין אפילו איכא עניים כגון מסרה ליד גבאי דאסור לגבאי לשנותו ללוותו ולפרוש אחר תחתיו כדלקמן בסימן רנ"ט אי נמי כשמחליפין הפרוטות על דינרין אסור להחליפן לעצמן כדלעיל בסימן זה תנאים כאלו יכול להתנות שיהיו גבאין רשאין לשנותה ולצרף לעצמן בזהב כיון דליכא בל תאחר בקיום תנאים האלו ולענין הלכה נקטינן כהרא"ש ורבינו דאפילו איכא עניים יכול להתנות ליתנם על יד על יד כמו שירצה לו וכ"ש שאר תנאים שיהיו הגבאים רשאין לשנותן ולצרפן לעצמן בדינרים וכ"פ בש"ע ומיהו אם לא התנה אלא נדר בצדקה בסתם ולא קיימי עניים חייב להפריש מיד ומניח עד שימצא עני כהרמב"ם ולא כרבינו שהשיג על זה ומסקנ' הר"ן בפ"ק דר"ה דאפילו עברו עליו ג' רגלים לא מחייב אהדורי בתרייהו אלא ממתין עד שימצא עני · כתב ב"י ע"ש המרדכי פ"ק דבתרא דפסק ר"ת דהגבאי שאמר בעודו גבאי כך וכך הלויתי לכיס של צדקה נאמן בלא שבועה אך לא אחר שסלקוהו כיון דבכך הוא דרך הגבאים שהם מלוים לתוך כיס של צדקה עד שיהא בכיס מעות ואדעתא דהכי מוקמינן להו וכו' עכ"ל · וכך פסק בש"ע ואיכא למתמה דכיון דאדעתא דהכי מוקמינן להו א"כ אף לאחר שסלקוהו יהא נאמן בלא שבועה ואפשר דרצונו לומר דכיון דבשעה שסלקוהו לא אמר כלום שהלוה אלא לאחר שסלקוהו יום ויומים קאמר שהלוה כך וכך אינו נאמן דרגלים לדבר דמשקר כיון שלא אמר כלום בשעה שסלקוהו כשהיה הכיס של צדקה בידו אבל אם בשעה שכיס של צדקה בידו וסלקוהו אמר שהלוה כך וכך נאמן ובמרדכי ישן מוגה מגדול אחד כתוב בו ואף לאחר שסלקוהו ונוסחא זו נראה עיקר דלנוסחא הראשונה קשה דמתחלה הוה ליה לומר דכיון דאדעתא דהכי מוקמינן לה וכו' למיהב טעמא למה הוא נאמן בלא שבועה ואח"כ הו"ל לימר אך לא אחר שסילקוהו דהיאך כתב תחלה אך לא אחר שסלקיהו ואח"כ נותן טעם למה הוא נאמן היכא דלא סלקוהו שכתב ראשונה דמפריד באמצע הדבור ואפשר דאף לפי נוסחא זו הכי פי' דאע"פ דמוקמי הכי לא אמר כלום שהלוה לכיס של צדקה אלא לאחר שסילקוהו אמר כך וכך הלויתי נאמן ומיהו דוקא בשאמר כך בשעה שסילקוהו

אבל

ולא אפריש וחד דאפריש ולא אקריב אמר רבא וצדקה מחייב עלה לאלתר דהא קיימא עניים כלומר ולא בעינן שלש רגלים לעבור בבל תאחר כדבעי בקרבנות : ומ"ש בשם הרא"ש דוקא במפריש צדקה סתם וכו' שם בפסקיו · ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ח מהמ"ע · ומ"ש עליו יראה מדבריו שאין תנאי מועיל אלא בשאין עניים ולא נהירא אינו מוכרח דאפשר דאורחא דמלתא נקט שאין דרך להתנות שלא יתן אלא עד שימצא עני אבל אה"נ שאם התנה שאף ע"פ שימצא עניים לא יתן הכל ביחד אלא על יד ע"י הכל לפי תנאו :

ומ"ש ועוד מה צריך תנאי בשאין עניים וכו' נראה מדבריו שהוא סובר שמ"ש הרמב"ם אם התנה שלא יתן וכו' שלא יתן לעניים קאמר ומפני כך הקשה לו דמה צריך תנאי בשאין עניים והלא אין עליו חוב וכו' ואם כן דעדיפא מינה הו"ל לאקשויי דאם אין עניים מצויים לו היאך אפשר לו ליתן להם · ואפ"ת דאפשר לו לחזור אחריהם אם כן גם הקושיא שהוקשה לו אינה כלום דאיכא למימר דהוצרך התנאי כדי שלא יתחייב לחזור אחר העניים אבל קושטא דמילתא דהאי שלא יתן דכתב הרמב"ם שלא יפריש הוא ואדסמוך ליה קאי שכתב אין שם עניים מפריש ומניח וקאמר' שאם התנה שלא יפריש עד שימצא עניים א"צ להפריש:

וטעמא דהרמב"ם שכתב שאם אין שם עניים צריך להפריש הוא מדאוקימנ' בגמרא שכתבתי בסמוך תרי קראי חד לאמר ולא אפריש וחד לאפריש ולא אקריב וכ"כ הר"ן ז"ל : ומ"ש וכן אם התנה וכו' שיהיו הגבאים רשאים לשנותה או לצרפה בזהב הרי אלו מותרים פשוט הוא :

כתב הר"ן ז"ל דהא דאמר רבא וצדקה מחייב עלה לאלתר הקשו התוספ' מדתניא חייבי ערכין וכו' וצדקות ומעשרות כיון שעברו עליהם ג' רגלים עובר בבל תאחר ותירצו דההיא בדליכא עניים ולא מחייב לאהדורי בתרייהו עד ג' רגלים ומדבריהם אתה למד דכל שעברו עליו שלש רגלים אפילו לא קיימו עניים גביה מחויב לאהדורי אבתרייהו והרשב"א הקשה עליהם ופי' דהכי אמרינן דצדקה מחייב עלה לאלתר בעשה הוא דקאמרינן אבל בבל תאחר בשלש רגלים תליא מילתא אפילו היכא דקיימי עניים וכן פי' ר"י מטראני ואני אומר לא כדברי זה ולא כדברי זה דמודו דלא תלי במקדש כצדקה שלא תלי ברגלים כלל ומאי דתנינן צדקה בהדי הנך היינו לומר דבצדקה נמי קאי עלה בבל תאחר ומשום דרובא דמתני בברייתא תלוי במקדש ובעיא לבל תאחר דידהו שלש רגלים קאמר בכולהו כיון שעברו שלש רגלים דבצדקה נמי קושטא דמילתא היא דכיון שעברו עליו שלש רגלים עובר בבל תאחר אבל אה"נ דלאלתר נמי מחייב עליו דהא קיימי עניים ולא תליא במקדש כלל :

וכתב עוד הר"י בשם התוספות שהשיב ר"ת על הצדקות שאנו נודרים בכ"ה או בכתובנו כיון שאנו נודרים אותם לדעתינו ואילו הייתי מסליקין אותם לגיזבר היה הנודר נפטר בכך דמה לו עוד לעשות והגזבר אם ממתין עד שיבואו עניים הגונים מחלקה מעט מעט אינו עובר גם אנו מטעם זה אין לחוש אם הנודר משהא אותה בידו מפני שאנו נודרים לדעת שיהא הנודר עצמו כגזבר לחלקה לפי ראות עיניו ונראה שסובר ר"ת ז"ל דהכי קאמר רבא וצדקה מחייב עלה לאלתר ה"נ דמחויב לתת לב לאלתר לחלק לעניים לפי ראות עיניו ואם נתן בדעתו לקפוץ ידו מלתתו עכשיו מיד עובר בבל תאחר עד כאן לשונו · וז"ל סמ"ג אומר ר"י שנדרי צדקה שאנו נודרים עכשיו אנו נודרים לדעת עצמנו ואנו כגזברים עליהם ואם אנו ממתינים עד שיבואו עניים הגונים אין כאן בל תאחר כ"כ סמ"ק בשם ר"ת : **והמרדכי** כתב שם בשם ר"ת שהמתנדב בבית הכנסת אינו עובר עד שיתבענו הגבאי דאין בידו לחלקה איהו ולא ספדי עניים ואם כשתבעו הגבאי מונע משכונו או מעות עובר לאלתר והביא ראיה לדבר שהנודר מותר לאחר עד שיתבענו הגבאי ואפילו שנה שלימה אמנם היכא שהגבאי אינו יודע שנדר ואם היה יודע היה תובעו מסתבר דחייב להודיע לגבאי דדוקא היכא דידע הגבאי לא עבר עד דתבע ליה משום דהואיל דיודע ואינו תובעו הרי אינו צריך ולא קיימי עניים דאי קיימי היה תבע ליה וכל היכא דלא ידע הגבאי שהוא חייב צדקה עבר הנודר דלא אודעיה לגבאי שיתבענו עכ"ל · וכ"כ גם בפ"ק דב"ב ובפ"ק דר"ה וכתב שם דהיכא שנדר לתת לעניים למי שירצה עובר עליו לאלתר דהא קיימי עניים ויש בידו ליתן להם דלאו כדי ליתן לגבאי נדר ואין לומר שאינו עובר משום שיכול לומר איני רוצה לאלו אלא לאחרים שיבואו דא"כ כך יפטור עצמו לעולם ומיהו היכא שנדר ליתן לפלוני לא עבר עד שיבא אותו פלוני ע"כ לשונו (ג) : כתב רבינו בטור זה סימן ר"נ צריך כל אדם להתרחק מן הנדרים שלא ידור שום דבר עד שיעשנו ואפילו צדקה וכיוצא בזה אין טוב לידור אלא אם ישנו בידו יתן מיד ואם לאו לא ידור עד שיהיה לו ואם פוסקין צדקה וצריך לפסוק עמהם יאמר בלא נדר עד כאן לשונו · והוא מדברי הרא"ש בפ"ק דנדרים : כתוב בהגהות מרדכי דב"ב בשם א"ז דבירושלמי משמע דכשחסר בכיס של צדקה צריך הגבאי ללות וכתב אבי"ה מדקרי לה הלואה ש"מ שנפרעין מכיס של צדקה כשימלא בו לאחר זמן וא"צ ליטול רשות מהנותנין בכיס והאריך בדבר וכתב בסוף והוצרכתי להאריך כי יש מרבותינו מביאים ראיה מפ' כל הגט (ל׳) שלא יחזור לגבות מן הכיס אם לא ברשות הקהל שנותנין בו ואין נ"ל עכ"ל · וכ"כ ג"כ בפרק כל הגט דיש מרבותיו שרצו לפסוק המלוה לתוך כיס לצדקה דלא יפרע עצמו מן הכיס אם לא בדעת הקהל ול"נ לראבי"ה **וכתב** עוד בפ"ק דב"ב פסק ר"מ דהגבאי שאמר בעודו גבאי כך וכך הלויתי לתוך כיס של צדקה נאמן בלא שבועה אף לאחר שסלקוהו כיון דבכך הוא דרך הגבאים שהם מלוים לתוך כיס של צדקה עד שיהא בכיס מעות ואדעתא דהכי מוקמינן להו : וכתב עוד שם גרסי' בירושלמי פ' כל הגט המלוה מעות לעני והעשיר אין מפרישין עליהם שאין מפרישין על האבוד וזכה העני במה שבידו: ר' נחמיה אשאלון פריעייה לציבורא אתא עובדא קומי רבנין ואמר ליה לצבור כוליה עתיד ליה ציבור כוליה מייט פירוש סומך על תקנת עניים שבכם שאין לחוש שמא העשירו כולם

אבל

דרכי משה

עליו תגר שלא נהג כשורה וחושדין אותו בדבר שראוי להסתפק בו לפי ראות עיני הדיין אז פשיטא שצריך לתת חשבון וא"צ לעשות חשבון לפני כל מערער עליו דידוע שכמה דברים שצריך להוציא ממעות צבור שאין לגלות אלא לצנועין עכ"ל כתב עוד הכלבו כתב בתשוב' שאלה שאין מסלקין חזן אלא אם כן נמצא בו פסול דינא הכי אמנם עכשיו נהגו למנות אנשים ידועים על צרכי צבור לזמן ובהגיע הזמן יצאו אלו ונכנסו אחרים תחתיהם וכן לחזן וכן לקופה של צדקה וכן בשאר דברים הצריכים צבור בין נוטלין הממונין שכר בין אם אין נוטלין ואפי' לא קבע להו זמן סתמן כפירושן אחר שנהגו בכך ואי משום חשד הואיל ונהגו כך אין כאן חשד עכ"ל : (ב) עוד כתב המרדכי דב"ב דף דמ"ו ע"ג פי' רבותינו ז"ל בתשובת

הא

דרישה

סי' רנז [א] **אבל** כל אדם יכול להפריש כו' והמרדכי (בפ"ק דב"ב דף רמ"ס ע"ג ופ"ק דר"ה וכ"כ הר"ן שם עכ"ה) כתב בשם ר"ת שהצדקות שאנו נודרים בכ"ה ליתן ליד גבאי או כיוצא בה אי עובר עליה אע"ג דעניים מצוים עד שיתבענו הגבאי (אבל בלאו הכי אינו עובר אפי' שנה שלימה עכ"ה) ואז עובר עליה אם העניים מצוים והגבאי רוצה לחלוק ואם אין הגבאי יודע צריך הוא להודיע לגבאי שכך וכך נדר ליתן לצדקה בעת שיצטרך (וכל היכא דלא ידע הגבאי עבר הנודר דלא ידע הגבאי שיתבענו עכ"ה) [ב] יראה מדבריו שאין תנאי מועיל אלא כשאין עניים וכו' ב"י אינו מוכרח כ' הכל כמו שכתבתי בפרישה יאמר תמה על שני הפירושים שכתב ב"י בפי' הרמב"ם שהם קשים על הלשון שלאוהיר הבנת הטור כמו שתמה

כוס

פרישה

כלומר ולא בעינן שלשה רגלים לעבור בבל תאחר כדבעינן בקרבנות . (ו) יראה מדבריו שאין התנאי מועיל אלא כשאין עניים וז"ל ב"י פי' זה אינו מוכרח דאפשר דאורחא דמילתא נקט שאין דרך להתנות שלא יתן אלא עד שימצא עני אבל אה"נ שאם התנה שאע"פ שימצא עניים לא יתן הכל ביחד אלא על יד על יד הכל לפי תנאו . (ז) ועוד מה צריך תנאי כשאין עניים גם בזה כתב ב"י וז"ל נראה מדבריו שהוא סובר שמ"ש הרמב"ם אם התנה שלא יתן לעניים קאמר ומפני כך הוקשה לו דמאי צריך תנאי כשאין עניים והלא אין עליו חוב וכו' ואח"כ דעדיפא הו"ל לאקשויי דאם אין עניים מצוים לו היאך אפשר לו ליתן להם (אין זה קושיא דהו"א דיתן לגבאי שהוא עומד במקום עניים ורבינו סקשה דמ"מ חייב ליתנו הואיל שאין כאן עניים בכל כמ"ש

פ"ש

(ה) בשאין עניים והלא אין עליו חיוב אלא משום שבכל שעה עניים מצויין וא"כ פשיטא שאינו חייב עד שיזדמנו לו עניים :

רנח [א] **המתפים** בצדקה הרי זה כמתפים (א) בנדר כיצד היה סלע של צדקה מונח לפניו ואמר על אחר ה"ז כזה ה"ז צדקה המפריש סלע לצדקה (ב) ואמר על אחר וזו הרי גם השני צדקה אע"פ שלא פירש כתב הרמב"ם הנודר צדקה ואינו יודע כמה נדר מרבה ליתן עד שיאמר ודאי לא לכל כך נתכוונתי : האומר תנו מאתים זוז או ספר תורה לבית הכנסת יתנו לבית הכנסת שהוא רגיל בה (ג) [ב] ואם הוא רגיל בשתיהן יתנו

אבל אם זוכה לעני אחד ושוב ידע שהעשיר ויתר וזכה העני במה שבידו עכ"ל א"ו (ג) וכ"כ בעל התרומות בשער ס"ה בשם הרמב"ם ז"ל :

וכתב עוד בשמו שאם מת עני את עני נמי אע"פ שיש לו יורשים. פירשו אינם חייבים לשלם כלום ואפי' נטל מהם רשות אינו מפריש על חלקן ע"כ: ודע דבב"ם כל הנט (סס) תנוה רמב"י אומר המלוה מעות את העני בב"ד מפריש עליו בחזקת עניי ישראל העשיר העני אין מפריש עליו וזכה הלה במה שבידו ופרש"י הלוה זה אינו חייב לפרוע תשלו שהרי הלוהו על מנת שלא יפרע ממנו · והיכא דלאמרינן דמפריש עליו בחזקת עניי ישראל פי' רש"י יפרישם לנרכם ויעכבם לעצמו ונראה מדבריו שמפריש בשביל עניי ישראל בכל מקום שהם אבל התוספות כתבו שאינו מפריש אלא בשביל עניי אותה העיר ואם אין עניים בעיר אינו מפריש כלל ואם יש עניי כותים בעיר ואין עניי ישראל פלוגתא דתנאי היא אם מפריש עליהם (ד) : וכתב עוד שם אדם שהדבור תפלים בו למטתו גבאי של צדקה יש לו לקבל על עצמו להיות גבאי כדאמרינן בירושלמי דפ"ב דפאה רבי יוסי עאל לכפרין בעא אוקים עליהון פרנסים פי' גבאי צדקה ב ולא קבילו עליהון עאל ואמר קומיהון בן בבי ממונה על הפקיע ומה זה שנתמנה על הפתילות זכה להתמנות תגדולי הדור אתם שנתמניתם על דמי נפשות לא כ"ש ר' חגי כד הוה מקים' פרנסא פי' גבאי צדקה הוה ג מטעין להו אוריתא לומר כל שררה מתורה ניתנה שנאמר בי מלכים ימלוכו : **וכתב** עוד שם גבאי צדקה אם העניים יחרפוהו אין לו לחוש כי יותר טוב לו ויותר זכותו גדול מכשמברכין אותו וכ"כ בירושלמי בפ"ק דב"ב : **וכתב** עוד שם דמדברי רא"ש בפירוש מסכת נדרים פרק פותחין אבא דקאמר התם שאני אומר כל הנופל אינו נופל על הגבאי תחלה ופי' הוא ז"ל כלומר אינו מוטל על הגבאי לפרנסו אלא הקרובים מחויבים לפרנסו ועליהם מוטל עשה דוחי אחיך עמך תחלה עד שיעיינו ב"ד אם אין ספק לקרובים מוטל על הגבאי שמעינן דעני שיש לו קרובים עשירים שיכולין לפרנסו אין גבאי העיר חייבים לפרנסו אף ע"ג דקרוביו נמי נותנים בכיס וכיוצא בזה כתב הרשב"א בתשובה וכתבתי בסי' רנ"א :

וכתב עוד שם פ' הדר (סג ·) א"ר כהנא כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא אף לעולם מכאן שלא יתן אדם כל צדקותיו לקרובו אחד :לבנית שאר קרובים גם לא לאדם אחד ולא לשאר בני אדם :

וכתב עוד שם המחלק צדקה צריך ליזהר שלא ירבה לקרובו יותר משאר בני אדם כהסיא דפרק כל כתבי (קיח :) דאמר רבי יוסי יהא חלקי מגבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה ופרש"י שהמחלק מרבה לקרוביו וגוזל שאר עניים : **כתב** מהרי"ק בשורש ו' המניח מעות להרויח לת"ת ומתנה אשתו עליהם לתת הריות למי שתחפוץ והפקידה המעות ביד אחר אפי' הוא כר' חנינא בן תרדיון שלא כדין עשתה והביא ראיה לדבר דאין רשות שיהא פקדונו אלא ביד אשתו והוא עברה על דעתו ואין כח במינוי שלה לפי הנלע"ד דכל היכא שהשליח משנה מדעת המשלח בעל השליחות מכל וכל ומיהו אם המתנדב מינה עליהם חבר עיר יכול החבר עיר להפקידם ביד מי שירצה :

רנח המתפים בצדקה הרי זה כמתפים בנדר כילד היה סלע של צדקה מונח לפניו וכו' בפ"ק דנדרים (ז ·) בעי רב פפא יש יד לצדקה או אין יד לצדקה ה"ד אילימא דאמר הדין זוז לצדקה והדין נמי הוא לצדקה עצמה היא אלא כגון דאמר והדין ולא אמר נמי מאי והדין נמי לצדקה קאמר או דילמא והדין לנפקא בעלמא קאמר ודיבורא הוא דלא אסקוה ולא איפשיטא וכתב הרא"ש דנקטינן לחומרא וכ"כ הר"ן בשם הרשב"א והרמב"ן וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מהמ"ע אלא שבמקום מ"ש בגמרא דאמר הדין וזוא לצדקה והדין נמי כתב אמר הרי סלע זו כזו וכ"כ ג"כ רבינו ואין קפידא בזה שהכל אחד: כתב הרמב"ם הנודר לצדקה ואינו יודע כמה נדר וכו' בפרק הנודר · ולמדו מדתנן הכי בסוף מנחות (קו ·) לענין נודר להקדש :

האומר תנו מאתים זוז או ספר תורה לבית הכנסת כו' עד יתנו לעניי אותה העיר תוספתא בפרק הגוזל ובפרק חזקת וכתבה רבינו עוד בטור ח"מ סימן רנ"ג · כתב המרדכי בפ"ק דב"ב נראה בעיני דהא דקאמר יתנו לעניי אותה העיר כגון שהוא דר באותה העיר ולא תיקשי להא דקתני מגילה (כו ·) כשהם חוזרים מכניסים אותה עמהם ומפרנסין בה עניי עירם ע"כ לשונו : **וכתב** עוד על מעשה ביהודית שנפטרה ואמר רבי אליעזר ממיץ שנדרה שני דינרים לצדקה ולאחר פטירתה החזיק בשלה ולא רצה להחזיר ליורשיה אלא ליתן לצדקה והיורשים אומרים לא ידענו בזאת הצדקה כלום והשיב רבינו ירוחם שאין לו להרא"ם להחזיק במתון ודין מצוה לקיים דברי המת אין מוטל עליו כיון שלא השליטתו מתחלה לכך ואפילו יטעון רא"מ שהוא גבאי וידו יד עניים ורוצה לעכב הצדקה בידו ויתננה למי שמחלק הצדקות שנותנין בעירו אין נראה לי שיהיה לו כח לחלק צדקה זו לדעתו יותר מלדעת היורשים אפילו יש לו מגו להוות

אבל אם לא אמר כלום בשעה שסילקוהו אלא לאחר יום ויומים כשאין הכיס של צדקה בידו שוב אינו נאמן אלא דלטון אף לאחר שסילקוהו בסתם משמע דבכל ענין נאמן מדלא כתב לחלק בכך ולענין מעשה צ"ע מיהו בגבאי כשר ומפורסם בצדקתו יש להורות דנאמן בלא שבועה אף לאחר שסילקוהו ואין הכיס בידו כ"ל :

רנח המתפים בצדקה וכו' בפ"ק דנדרים ריש(ד' ז') פשיטא לי' לתלמודא דאם אמר על אחר הרי זה כזה ה"ז לצדקה וקמיבעיא ליה כאומר על אחר וזו ולא אפשיטא ופסקו הפוסקים לחומרא : כתב הרמב"ם הנודר לצדקה וכו' כ' ב"י דלמדו מדתנן הכי בסוף מנחות (ק"ו) גבי הקדש הרי עלי זהב לא יפחות מדינר זהב כסף לא יפחות מדינר כסף פירשתי ואיני יודע מה פירשתי יביא מביא עד שיאמר לו לכך נתכוונתי : האומר תנו ק"ק זוז או סתם וכו' תוס' פרק הגוזל הביאו הרי"ף והרא"ש פרק חזקת הבתים וכתבה גם רבינו בח"מ סי' רנ"ג סל"ט גבי ש"מ וכאן כתב גבי בריא · וא"ת כלא בסוף סימן רנ"ו מחלק בין יחיד שפוסקים עלא ובין רבים וכאן כתב בסתם יתנו לעניי אותה העיר ומדלא חילק משמע דאפילו היו רבים שפסקו כך יתנו לאותה העיר ומשמע ודאי דאפילו אינן דרים באותה העיר דאי דרין בעיר פשיטא דלא יתנו אלא לעניי אותה העיר ואפשר דכאן איירי במי שאין לו קביעות דירה בשום עיר אלא פעמים בעיר זו ופעמים בעיר זו ולפיכך יתנו לעניי אותה העיר שיאה בה בשעה שנדר ותדע דבח"מ כתב בש"מ שאמר תנו מאתים זוז לעניים יתנו באותה העיר שהוא רגיל בה ואם רגיל בשתים יתנו לכל אחת ואחת עד כאן לשונו אלמא דמיירי במי שאין לו קביעות דירה בעיר אחת אבל במרדכי פ"ק דבתרא פי' הך תוספתא דתני בה דיתנו לעניי אותה העיר כגון שהוא דר באותה העיר וקשה דהא ביחיד שאמר תנו נמי מיירי כדקתני האומר תנו וכו' דתני בלשון יחיד וביחיד אפילו אינו דר באותה העיר נמי נותן לעניי אותה העיר ולכן נראה עיקר דהא דמחלקינן בין יחיד לרבים אינו אלא בשפוסקין צדקה עם בני העיר דמסתמא ע"ד בני העיר פוסקין צדקה ולפיכך אם הוא יחיד מעיר אחרת נותן לעניי אותה העיר ואם הם רבים מביאין עמהם ומפרנסין בה עניי עירם וכדאיתא להדיא בפ' בני העיר (דף כ"ז) אבל תוספתא זו מיירי שפוסק צדקה בלבדו ולפיכך אפילו אם הוא יחיד לא יתנו אלא לעניי אותה העיר שהוא רגיל בה והא דכתב רבי' בסתם יתנו לעניי אותה העיר שרגיל בה וחוזר את"ש קודם זה יתנו לב"ה שהוא רגיל בה ועלה קאמר נמי יתנו לעניי אותה העיר שרגיל בה וכדכתב לבדים

דרכי משה

הא דאמרינן דעובר מיד והא קיימי עניים אעניים דעלמא קאי שצריכין לתמחוי או לשאר דברים שהרי עניי העיר מתוקנין מע"ש לע"ש עכ"ל ע"ל סימן רנ"ב כיצד יעשה שלא יבא לידי בל תאחר ועי"ל ריש סי' ר"ן גבאי המלוה לתוך כיס של צדקה כיצד נפרע משם ואם נאמן על מה שאומר הללו לצדקה (ג) עוד כתב שם תניא הכרוה מעות לבני להיות מפריש עליו מה צריך ליטול רשות מן היורשים הלוה בב"ד מפריש בחזקת עניי ישראל עכ"ל וב"י כ' בשם בעה"ת דלא מהני נטילת רשות מיורשים: (ד) וכתב המרדכי פרק הגוזל בתרא ע"ב דף נ"ב כשאל לר' טוביה שהמלוה מעות אחרים והריוח בהן צריך ליתן מעשר ליד בעל המעות ובעל המעות יתן לעניים א אי לאו דאיכא תקנה בעיר שכל מעשר שיגיע הריוח חייב ליתן באותו העיר בין בא הריוח לידם בין בא ליד אחרים ת"ה המלוה למחצית שכר ליתן מחצית המעשר ליד בעל המעות והוא יבא אל בית האוצר עכ"ל וב"ה בהגהות דב"ב ע"ל דף ר"ס : (ה) ובהר"ן פ"ק דר"ה דף ש"ב ע"א כתב דצריך להפריש אפי' כשאין עניים :

רנח (א) כתב המרדכי ריש פ"ק דע"ז סוף ע"ג כ' הסמ"ג אל יאמר אתן זו להקדש אלא לצדקה וה"ב כתב דשון נפקותא בדבר אלא דלא דייקי השתא בלישנא ודעת המקדיש הוא לצדקה עכ"ל ובהג"א שם פסק דאסור להקדיש ואם הקדיש לית ליה תקנה בפדיון ולכן אסור לומר אתן זה להקדש אלא שיאמר לצדקה ואי אמר להקדש מתירין לו נדרו

פרישה

א"ח ו"ל בדרישה גם יש ליישב דברי רבינו שהקשה אף את"ל דהר"ח שחייב לאזור אחריהם מ"מ מה צריך הגבאי דהלא הגבאי נמי אינו מחויב לאזור אחריהם אלא כשיזדמנו לו יתן להם והו"ק עב"ה) וא"ת דהכשר לו לאזור אחריהם א"כ גם הקושיא שהוקשה לו מ"מ כלום דאיכא למימר דהולרך הגבאי כדי שלא יתחייב לאזור אחר העניים אבל קושטא דמילתא דכמי שלא יתן דכתב הרמב"ם שלא יפריש הוא ולהסמוך ליה קאי שכתב אין שם עניים מפריש ומניח וקאמר שאם התנה שלא יפריש עד שימצא עניים א"צ להפריש עכ"ל ועד"ר :

ס' רנח (א) **ואומר** על אחר וזו ומע"ג דנוכל לפרש דבריו וזו להוצאה לצרכו קאמר ולא אסיק דבריו . ועיין בח"מ ר"ס רע"ג בדין הפקר שכתב בשם הרמב"ם ספק הרי הוא כנדר ומסיק וכתב שם דאם אמר וזו הרי הוא ספק הפקר וגם מ"ש כאן דגם שאי לרקם הבעי הוא בגמרא דנדרים וכמ"ש הב"י אלא שנקטינן לחומרא ואפשר שגם בהפקר נקטינן לחומרא כיון דהוא כנדר אלא שנקט שם ל' הרמב"ם . א"נ שאני הפקר דאף אם הוא לאפקירן ברשות בידו לאסור ולזכות בו נמצא דלעולם יש לו ג"כ צד זכיה בו ועפ"כ לא מחמרינן שם : (ב) ואם הוא רגיל בשתים יתנו לשתים פי' שמאתים זוז או הס"ת יתנו לב' בית הכנסת יחד וסם יחלקו ביניהם ועד"ר : (יתנו לעניי אותה עיר כגון שהוא דר באותו העיר ולא תקשי להא דקתני בהסם מחזירין מביאין אותה עמהן כ"כ המרדכי בב"ב דף רמ"ו ע"א עב"ה) :

אמירת

דרישה

הוא עליו וגם לפירושו קשה א"כ למה שינה הרמב"ם לשונו לכתוב מתחלה ליתן ואח"כ לשון הפרשה כיון שבשניהם ר"ל הפרשה לפי פירושו · ועוד שאר דוחקים לשני הפירושים שכתב וכיה נלע"ד דה"פ דלא יתן ר"ל ליד הגבאי אם אין עניים דאם יש עניים מדרכו לחלק בעצמו מה שנדבו לבו אבל כשאין עניים מדרך בני אדם ליתן מה שנדר ליד גבאי והוא התנה שלא יתן לגבאי אע"ג דלא התנה שלא יפרים קמ"ל דאפי' הכי א"צ להפריש דכיון שהתנה שלא יתן ליד גבאי כיון שאין עניים ודאי כוונתו היה שלא יפרשנו להיות שם צדקה עליו עד שיבואו עניים ולכן א"צ להפריש ויכול לעשות בהמעות מה שירצה וגם רבינו כיוון כן אלא שתמה למה הולרך הרמב"ם לנקוט בלשונו עד שימצא הני דהו"ל למנקט סתמא דאם התנה שלא יתן עד זמן מה דא"צ להפריש בין שהעניים מצוים או לא וה"ל כשהעניים מצוים צריך לכל הפחות להפריש אף שהתנה שלא יתן ליד גבאי דאין טעם לדבר ועוד כיון דאין עני מצוי פשיטא דא"צ ליתן ליד גבאי אפי' לא התנה וחומק לומר דעיקרו בא לאשמעינן דא"צ אפי' להפרישו ודאי לגופו ג"כ אילטריך : כשמסר בכיס של צדקה צריך הגבאי להלוות וכשיומלא אח"כ בכיס נפרע ממנו וא"צ ליטול רשות מהנותנים בכיס ונאמן בלא שבועה לומר כן וכך הלויתי לכיס כל זמן שהוא גבאי אבל לא לאחר שסלקוהו : עני שיש לו קרובים עשירים שיכולין לפרנסו אין גבאי חייב לפרנסו אף על גב דקרוביו ג"כ נותנין בכיס ש"ע סימן רנ"ז והוא הכל מדברי המרדכי ז' השותפין. והגהות מרדכי שם בב"ב . קרקע של צדקה שהיו יושבין עליה ומעלין שכר לצדקה ועתה אומר (ר"ל אותן בני אדם שיטנו עליהן אין שרצו אנשים אחרים מקהל לגרשם או אפשר עכו"ם אלמים רצו לגרשם עכ"ה) שרולה לגרשם עד שעמדו השופט ונתנו ממונם ואינם רוצים לשעלות לצדקה שכר אין הדין עמהם דקרקע אינה נגזלת הלכך שיכתיש לריכין לשעלות שכר כבראשונה אין ינכה מן השכר כנגד השוחד שנתנו לגבורים ע"כ מתשובה :

ס' רנח [א] **המתפים** בצדקה בתשובה הרא"ש המכה את חבירו או הרסו בענין שהוא חייב לשלם מקנת השור ה' וסוכים ואמר בפני הגבאי או טובי העיר אינו מקנן בקנס אלא יהיה לצדקה ואח"כ פייסו עד שמחל לו אין מחלתו כלום והו העניים בקנס וכן פסק בש"ע : [ב] ואם הוא רגיל בשתים יתנו לשתיהן עיין פי' פ"ם בפרישה ואף דבמ"ש סימן

חדושי הגהות

רנז א מפני היות הדברים מעורבבים קצת לכן אמדתי להעתיק הדברים כפי מה שהם במרדכי פרק הגוזל בתרא ח"ל נשאל לראבי"ה אם יש לאדם מעות משל אחרים ומלוה בשבילו אם יעכב מעשר המעות או יתנם לבעל המעות והשיב דע כי יש לך לשלם לבעל המעות מעשר מעותיו שהלוית עבורו כי הוא מושבע עליו להביאו אל בית האוצר בעירו האיל והריוח שלו אבל אתה אינך מושבע עליו אחרי שאין לך חלק בשכר וכו' ואפי' קדמה תקנת מקומך לתקנת מקומו אני מודה לך לשלמו לו והוא יביאהו לבית האוצר בעירו ואפי' אם לא פירשו בתקנתם שפירישו עישור מכל מה שירויחו בין יבא לידם בין יבא ליד אחרים וה"ה כ"ל במלוה מעות לחבירו למחצית שכר וכו' : ב ולא קבילו עליהון פי' שלא רצו לקבל הגבאות מפני ענוותנותן עד שאמר להם ר' יוסי הך ק"ו דבן בבי היה ממונה רק על הפתילות וזכה להתמנות עם גדולי הדור (כדאיתא בשקלים פ"ה) אתם שממונים על דמי נפשות עאכ"ו עיין ביומא (כג ·) אמר אביי מריש הוי אמינא וכו' ועיין בתוס' יום טוב דשקלים : ג מטעין להו אוריתא פי' שהיה מתן להם ס"ת בידם :

להדיא במ"ח : אמירת אדם לגבוה כמסירתו להדיוט משנה פ"ק דקדושין (סוף דף כ"ח) ומ"ש וה"מ בלא שאלה וכו' פשוט הוא בכמה מקומות דאפילו הקדש יש לו שאלה כדתנן נשאלין על ההקדשות כ"ש נדר דלצדקה דלא חמיר משאר נדרים דנשאלים עליהם : ומ"ש ומיהו אם הוא מקדיש הו נודר וכו' כ"כ התוספות בפרק שור שנגח ד' וה' (סוף דף ל"ו) :

ומ"ש ואפילו האומר חוב יש לי וכו' שם בתוספתא באותו דבור בשם ר"ח דזכה בו הגבאי במעמד שלשתן ומש"ה אסור לשנותו כאילו כבר בא ליד הגבאי דמעמד שלשתן חשבינן ליה כאלו כבר בא לידו וצ"ל דהטעם דכיון דאין אחד מהם יכול לחזור בו דדברים כללו לא ניתנו לחזרה כדאיתא ספ"ק דגיטין אם כן בצדקה נמי לא יוכל לישאל עליו והו"ל כאילו כבר יצא מתחת ידו והרא"ש שם בב"ק כתב דגם סר"ח סליק אליבא דהלכתא :

האומר

יתנו לשתיהן האומר תנו מאתים זוז לעניים יתנו לעניי אותה העיר

(ג) אמירת אדם לגבוה כמסירתו להדיוט לפיכך מי שנודר צדקה אי איפשר לו לחזור (ג) בו וה"מ בלא שאלה אבל אם מתחרט ומוצא פתח לנדרו י"א שנשאל לחכם ומתירו כל זמן שלא יצא מתחת ידו דהוי כמו הקדש בטעות דקי"ל שאינו הקדש (ד) ומיהו אם הוא מקדיש או נודר דבר שאינו בידו כגון שיש לו חוב על אחר ואומר יהיה להקדש או לצדקה אינו כלום אבל אם אמר חוב שיש לי על פלוני כשיבא לידי אקדישנו או אתננו לצדקה חייב להשלים דבריו להקדישו וליתנו כשיבא לידו ואפי' האומר חוב יש לי ביד פ' יהיה לצדקה (ה) אם אומר כן בפני הגבאי ובפני בעל חוב זכה בו הגבאי והרי הוא צדקה ואי אפשר לחזור בו ואסור לשנותו כאילו כבר בא ליד גבאי :

האומר

להיות נאמן על ידו שנדרה לצדקה זו ואע"ג דתניא האומר תנו ק"ק זוז לעניים יתנו לעניי אותה העיר אין לו לכוף היורשים לתת לעניי אותה העיר כי כך מנהג שהרבה עשירים נפטרו בצרפת ובשאר מקומות והיו נודרין לצדקה דבר גדול ולא היו נותנין לעניי אותה העיר אלא מחלקין לכאן ולכאן שהדבר ידוע עכשיו שאין מתכוונין ליתן הכל לעניים מועטין שבאותו העיר אלא לעניי עולם הבאים לשם לגמרי ואם היו ישראל מרובים בעיר אחרת ועניים מרובים שם נראה לחלק להם יותר מעירם לפיכך אין לו להרא"ש להחזיק לחלק בממון אלא לחזור ליורשים ויודיעם שכך נדרה עכ"ל :

וכתוב בהגהות מרדכי פ"ק דב"ב אחי ר' יחזקאל דע שעליך לשלם לזה העלם מעשר מעותיו שהלוו עבורו בטובת הנאה כי הוא משבע להביאו אל בית האוצר הואיל ומחצית השכר שלו ע"כ : כתוב בתשובה להרמב"ן סימן רס"ח ראובן קנה מטובי העיר גן סמוך לב"ה והתנה בשטר המכר שיתן קיתון שמן למאור בכל שנה ואחר כך נפלה מחלוקת בין בני העיר שי"א שיתן לב"ה הסמוך לגן וי"א שיתן לב"ה היותר גדול שבעיר והלוקח אומר לפתו למאור בית המדרש נראה דינתן למאור בית הכנסת דבלשון בני אדם סתם מאור הוא לב"ה ויתחלק בין ב' הבתי כנסיות לפי הראוי להם הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו (ב) .

כתב הרשב"א שאלה ש"מ שצוה לתת מנכסיו אלף דינרין ביד אפוטרופסין שיחלקו פירותיהן לעניים ושאלוהו אם רצונו שיהיה רשות בידם לחלקם בין לעניי העיר בין לעניי עולם ואמר בבקר נתיישב בדבר ולא הספיק תשובה כל מי שאומר סתם תנו מנה לעניים אין במשמע אלא עניי עירו וכן שורת הדין האומר תנו מנה לעניי עירו נותנין לכל עניי העיר חלק כחלק כאומר תנו מנה לבני עירו או לבני פלוני שזוכו כולם בו בשוה ועכ"ז לא ראיתי באחד ממקומותינו שנהגו כן אלא הגבאין או האפוטרופסים נותנין למקצתן ולא למקצתן ומרבים לאחד וממעטים לאחר וכן ההקדשות שעושין סתם מחלקין כרצונם בין למקצתם בין לכולם בין לעניי עירם בין לעניי עיר אחרת ולפיכך נראה שכל המקדיש לא שיחלקו בשורת הדין הקדיש אלא כפי הנהוג בשכבר ראה שהקדישו המקדישין שלפניו שנהגו כן הגזברים וכ"ש זה שלא גמר הסכמתו מתוך אונסו וכודאי כיון שגילה דעתו ע"י שאלה שעדיין יתיישב בדבר אין זה כמקדיש סתם שאנו אומדים דעתו שאינו מכוין אלא לעניי עירו וע"כ נ"ל כגון שלפנינו שיכולין האפטרופסים לחלק מהם לכל עניים שיראה בדעתם שהוא מן הראוי ליתן להם וכ"ש במקום שיש לנותן הדעת גדול שהוא רוצה בכך אם יחלקו מהם לעניים שהם קרוביו · וכתוב במרדכי פ' בני העיר נשאל ר"ת על אחד שאמר אם אפסוק בקובייא אתן ה' זקוקים לצדקה ועבר על נדרו ואומר ליתנם חוץ לעיר נ"ל דבר פשוט שיתנם בעירו והביא ראיות לדבריו : אמירת אדם לגבוה כמסירתו להדיוט משנה בפ"ק דקידושין (כח :) ומ"ש לפיכך מי שנודר לצדקה א"א לו לחזור בו כן העלה הרי"ף בר"פ שור שנגח ד' וה' דהא אמרינן בפיך זו צדקה אלמא בדיבור מחוייב הוא ולאפוקי ממאן דבעי למימר דאי יהיב מידי לעניים באמירה ובעא למהדר ביה מצי הדר ביה וכן דעת התוס' והרא"ש והמרדכי כדעת הרי"ף וגם המרדכי כתב בשם אבי העזרי דנראה כדברי הרי"ף וגם ר"י כתב אם נדר לעשות לצדקה אפילו לא"ד דנדר בלשון שבועה אינו כלום כשאוסר עצמו על החפץ לענין לצדקה מועיל דבפיך זו צדקה כך פשוט ומוכח בכמה דוכתי עד כאן לשונו . וכתב הרשב"א בתשובה על דברי הרי"ף דאף ע"ג דממון שאין לו תובעין הוא דכי תבע ליה האי עני אומר לעני אחר יהיבנא מש"ה חיובי מחוייב לשתים ליתן משום בפיך זו צדקה : ב"ה וכתב עוד בתשובה דלא אמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט בהקדש עניים שאינם אלא כמקבלי מתנה ויכול לחזור בו וראייה מההיא עובדא דפרק שור שנגח (לו) דאמר רב יוסף אנן יד עניים אנן דאלמא דהקדשו אינו כלום אא"כ הקנה באחר מרדכי הקניות ואם באו עדים עכשיו שקנו כיד של ראובן ההקדש ולא אמרו כן בבית דין תחלה אינם נאמנים שלפי מה שהגידו על אותו הקדש תחלה אין לו קיום כלל כמו שאמרנו ועכשיו הם מוסיפים ואומרים שיש לו קיום בעדות אחרת דמי וכן אם המקדיש עשה שליח ליתן לכל מי שירצה אינו יכול להעיד דנוגע בעדות הוא טובת הנאה טמון וכ"ש כאן דביכחא מילתא שירצה לתתו מן ההקדש אבל הקדיש בדק הבית אינו כן שאני סבור דכל כמקדיש שדהו לבדק הבית מעכשיו ולאחר מיתה או מעכשיו ולאחר ל' יום לא אמר כלום משום דכל כה"ג גופא קני מהיום ופירות לאחר מיתה אבל לגבוה והקדש אי אפשר לומר כן לפי שא"א שאילן של הדיוט יונק משדה הקדש אא"כ שייר מקום היניקה והביא ראיה לדבר : ומ"ש וה"מ בלא שאלה אבל אם מתחרט ומוצא פתח לנדרו י"א שנשאל לחכם ומתירו כל זמן שהוא תחת ידו וכו' כן נראה מדברי הרא"ש שכתב בתשובה כלל י"ב וז"ל מה שקשה לך על פר"י שפירש דנדר לעניים יש לו התרה לא ידענא מה קשה ליה למר אפילו נדר להביא קרבן יכול להתיר נדרו כל שכן אם נדר לעני שיכול להתיר נדרו : ומ"ש רבינו ומיהו אם הוא מקדיש או נדר דבר שאינו בידו כגון שיש לו חוב על אחד וכו' אינו כלום בפ' קמא דבבא מציעא (ו ·) אמר רב נחמן כל ממון שאינו יכול להוציאו בדיינים והקדישו אינו קדוש ואקשי' הא יכול להוציאו בדיינים והקדישו קדוש והאמר רבי יוחנן גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדיש זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו ואוקימנא להא דרב נחמן במקרקעי דכי יכול להוציאו בדיינים ברשותיה קאי וכתב בנ"י בשם הר"ן דמכאן נראה ברור שאין אדם יכול להקדיש מלוה בשטר שיש לו אצל חבירו דהא ליתיה ברשותיה ומחוסר גוביינא וכתב הרי"ף ומטלטלין נמי דקא אמרינן ואף ע"פ שהוא יכול להוציאו בדיינין והקדישו אינו קדוש ה"מ היכא דכפריה דצריך להוציאו בדיינין אבל היכא דאית ליה פקדון גבי חבריה וכי תבע ליה מוניה יהיב ליה ניהליה כמקרקעי דמי דקי"ל דפקדון ברשותא דמריה הוא וה"נ אמר משמיה דגאון עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מה' ערכין וכ"כ הרא"ש והר"ן וכתבו עוד דכן מוכח בפרק הספינה (פח ·) גבי ההוא גברא דהוייתי קרי לפוס נהרא (ד) . **ומ"ש** אבל אם אומר חוב שיש לי על פלוני כשיבא לידי אקדישנו או אתננו לצדקה חייב להשלים דבריו וכו' כן כתבו התוספות והרשב"א והרא"ש והמרדכי בר"פ שור שנגח ד' וה' וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות ערכין ופרק כ"ב מה' מכירה ונתן טעם משום דכתיב ככל היוצא מפיו יעשה וכתב עוד הרא"ש בתשובה כלל י"ב וז"ל אם אמר קרקע זה לכשאקננו יהיה הקדש אינו כלום שאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם אבל אם אמר לכשאקננו או אקדישנו אתננו להקדש הוי עליו נדר וצריך לקיים נדרו עכ"ל וכתב רבינו תשובה זו בטור ח"מ סימן רי"ב ועיין לקמן בסמוך שחזרתי וכתבתי תשובה זו : ומ"ש ואפילו האומר חוב יש לי ביד פלוני יהיה לצדקה אם אומר כן בפני הגבאי ובפני בעל חוב וכו' בר"פ שור שנגח ד' וה' (לו :) ההוא גברא דתקע לחבריה וחייבוהו סלע מדינה אמר ההוא גברא לא בעינא ניתנוהו לעניים הדר ואמר נתבוהו ניהלי א"ל כבר זכו ביה עניים והע"ג דליכא עניי הכא אנן ידא דעניים אנן ופי' רש"י אנן יד עניים אנן רב יוסף הוה גבאי וכתב הרי"ף דהא דאיצטריך רב יוסף לאימר אנן יד עניים אנן היינו משום דההוא פלגא דזוזא לאו ברשותיה הוה קאי דהא לא אתא לידיה ומש"ה א"ל יד עניים אנן דלא גרע מהדיוט דקני במעמד שלשתן וכ"כ מדברי התוס' והרא"ש ז"ל וכתבו עוד ור"ח פי' שלא היה רוצה לחזור בו מן הצדקה אלא היה רוצה ללותם ולשלם אחר כך ואמר ליה רב יוסף יד עניים אנן וזכינן בו במעמד שלשתן ואמרינן בפרק קמא דערכין (דף ו') האומר סלע זו לצדקה עד שלא בא ליד גבאי מותר לשנותה משבאת ליד גבאי אסור לשנותה ואף על פי שהמרדכי כתב דלא נראה ליה האי פירוש דנהי דמעמד שלשתן מהני דלא מצי למהדר ביה מיהו למחשב כאילו בא ליד גבאי ואסור לשנויי לא תהני מ"מ מדברי התוספות נראה שדברי ר"ח אמת וכן כתב הרא"ש ז"ל : כתב רבינו ירוחם אהא דאמרינן אע"ג דלא קיימי עניים יד עניים אנן דאדם חשוב או טובי העיר הוו יד עניים ונראה מדבריו שאף ע"פ שאינם גבאים וכן מוכח בגמרא מדמייתי עלה הא דאמר רב יהודה ר"ג וב"ד אביהם של יתומים הם : כתב הרא"ש בתשובה כלל י"ג אדם שקנה קרקע ע"ד שיעשנו הקדש ולא הוציא מפיו כלום הוי דברים שבלב ואמר שמואל בפ"ג דשבועות (כו.) גמר בלבו צריך להוציא בשפתיו אע"ג דכתיב כל נדיב לב עולות הא אמרינן חולין מקדשים לא ילפינן והאידנא כל הקדש שלנו חולין הוא שאין

עתה

דרכי משה

נדרו ע"י פתח וחרטה ואומרים לו אילו ידעת שבדיבורך יהא נאסר על כל עולם היית נודר ובשאומר לאו מתירין אותו מיד ודוקא בכה"ג שרצה לומר צדקה ואמר הקדש אבל אם היה דעתו על חפץ זה ואמר על חפץ אחר הוי הקדש טעות וא"צ שאלה עכ"ל וב"י כתב בשם הרמב"ם וסה"ת כדעת ר"ב דבזמן הזה סתם האומר להקדש כוונתו לצדקה (ב) וצ"ע אמאי לא יתן לב"ה הרגיל (ג) וכן הסכימו הפוסקים דלא כתשובת הרשב"א סימן תקס"י דכתב דלא אמרינן אמירה לגבוה כמסירה להדיוט אלא בהקדש גמור כתב הר"ן פ"ק דקידושין ע"ב דף תרל"ג דלא אמרינן אמירה לגבוה כו' אלא במקומות דאיכא רווחא להקדש בשעת אמירת כגון נדר אבל בסקים דליכא רווחא כגון המוכר דבר לצדקה ואומר בכך אתננו אין כאן נדר משום אמירה לגבוה ואין נקנה אלא בדמים אפי' נתייקר א"כ והוה א"כ רווחא להקדש מ"מ כיון שאין הדיבור חל בשעתו א"א לו לחול אחר זמן עכ"ל וכ"ה בהג"א ססימן זה והמרדכי שם ע"ג דף תרנ"ה פסק דדוקא אם מכר החפץ בשווי אבל אי מכר בפחות משווי המותר נקנה להקדש וכ"ה בהג"א שכתב ססימן זה וע"ל ופסק המרדכי עוד שם דאפי' בלא אמירה אם חושב בדעתו חייב שנא' (שמות ל"ה) כל נדיב לב ולא אמרו אמירה לגבוה אלא משום דאז כופין לקיים אבל במחשבה לחוד אין אנו יודעים שנכוף לכך אבל ירא שמים חייב אם חשב עכ"ל וכ"פ פ"ק דב"מ דף רמ"ה ע"ג ובהגהה ע"ב דף ר"ס אבל הרא"ש כתב בתשובה כלל י"ג סימן א' דאין חייב במחשבה דהוי דברים שבלב (ד) אבל במרדכי פ' המוכר את הספינה בסופו פסק דאף מלוה יכול להקדיש וכ"ש פקדון אבל גזל ממנו או משכון שביד חבירו אין יכול להקדיש ודוקא מה שהוא

נגד

דרישה

סימן רנ"ג סל"ט כתב רבינו ז"ל שכ"מ שאמר תנו מאתיים זוז לעניים או ס"ת לב"ה יתנו כאיתה בעיר שהוא רגיל בה היה רגיל בשתים יתנו לכל אחד ואחד עכ"ל דמשמע דמכח ספק צריך ליתן לכל אחד ואחד מאתיים זוז או ס"ת ע"כ נ"ל קאמר שהרי דין זה מהתוספתא דב"ק פי"א היא והביאוה הרי"ף והרא"ש בפרק חזקת הבתים ושם בתוספתא אחר שכתב כלשון רבינו שכתבתי מסיק וכתב וז"ל רבי אחא אמר דהאומר תנו מנה לעניים יתנו לעניי כל ישראל עכ"ל וכמו שלדברי רבי אחא דאמר דיתנהו לכל ישראל א"א לפ"ש דיתנו לכל אחד מנה אלא לכולם יחד ה"נ נפרש דברי ת"ק דקאמר יתנו לשניהן . ועוד דהרא"ש הביא לשון התוספתא בפרק ח"ה סוף דף קל"ז בל' זה האומר תני מאתיים דינר לב"ה יתנו לב"ה שהוא רגיל בה ואם הוא רגיל בשניהן ינתנו לשניהן האומר יתנו מאתיים דינר לעניים יתנו לעניי אותה העיר עכ"ל ומדשינה הרא"ש בלשונו וכתב ברישא ובסיפא לשון יתנו ובאמצעיתה לשון ינתנו ש"מ דס"ל דלשניהן אין נותנין אלא מאתיים יחד ר"ל ינתנו משמע דקאי אב"ד וה"ק בדבר הוה שהבנים או היורשים אם נקים לאיזה בית הכנסת יתנו הב"ד ינתנוהו מכח ספק לשניהן משא"כ ברישא ובסיפא דמיירי ברגיל אחד מהן דאין ספק בדבר כתב בו לשון יתנו דר"ל הבנים והיורשים יתנוהו לאותו הרגיל בהו . גם הנ"י בשם"ס דקדק בלשונו וכתב בל' הרא"ש גם אין סברא לומר דיהיו מסויים ליתן מספק לכל אחד מאתיים כיון שהשכיב מרע לא הוציא בשפתיו ליתן אלא מאתיים · וכאן בי"ד שהוא מקור הדין צדקה ושלוקת העניים כתב רבינו הדברים בדקדוק · משא"כ בח"מ בסימן רנ"ג דאין שם

מקומו

פרישה

(ג) אמירת אדם לגבוה כמסירתו להדיוט דאמרינן בפיך זו צדקה ופסקו ר"ת ומהרי"ק שורש קס"א דאם חשב בלבו (ר"ל גמר בלבו וכ"כ פ"ק דתענית עכ"ה) ליתן איזה דבר לצדקה חייב לקיים מחשבתו (שנא' כל נדיב לב) וא"צ אמירה אלא דאם אמר כופין אותו לקיים וכ"פ רמ"א ועיין במרדכי פרק שור שנגח ד' וה' שהביא תשובת מהר"ם שהאריך אם אמירה דאסמכתא מועלת בהקדש . (ד) ומיהו אם הוא מקדיש (האי ומיהו כו' קאי אמ"ש בתחילה אמירת אדם לגבוה כו' עכ"ה) או נודר דבר שאין בידו כו' (כגון חוב כו' אפי' מלוה בשטר שיש לו על חבירו עכ"ה) וכתב הרי"ף דפקדון שיש לו ביד אחר יכול להקדישו (היכא דלא כפריה דא"צ להוציאו בדיינים עכ"ה) וה"ה לקרקע שאינה נגזלת (ה) אם אומר כן בפני הגבאי כו' הטעם דהגבאי הוא יד עניים ולא גרע ממעמד שלשתן כ"כ הרי"ף והמרדכי וב"י הביאם ואע"ג דבח"מ סימן קכ"ו סכ"מ כתב רבינו דמעמד שלשתן ע"י שליח אפי' בשליח דמקבל לא מהני אם לא שהמקבל שלחו להיות במקומו לקבלו ע"ש נ"ל דכל גבאי הוא במקום העניים וכאילו שולחן העניים לקבלו לכן ע"ש ודו"ק :

יכול

רנט האומר סלע זו לצדקה או שאומר הרי עלי סלע לצדקה והפרישו עד שלא בא ליד גבאי (א) יכול לשנותו ללוותו לצרכו ויפרע אחר תחתיו משבא ליד גבאי אסור בין לו בין לגבאי ללוותו ולפרוע אחר תחתיו (ב) אבל יכולין לשנותו מהדבר שנדר

עתה הקדש לבדק הבית ואינו אלא צדקה הלכך צריך להוציא בשפתיו ע"כ וכתב רבינו תשובה זו בטור ח"מ סימן רי"ב : ב"ה וכן פי' הרב אלפס והתוספות והרא"ש בפרק שור שנגח והרמב"ם בפרק שמיני ממתנות עניים : אבל המרדכי כתב בפ"ק דב"ב דמדאמרינן בפ"ג דשבועות גמר בלבו מנין ת"ל כל נדיב לב ור"פ האיש מקדש (ד' מא:) פריך סתמא דתלמודא אקדשים ותרומה מה להנך שכן ישנו במחשבה פסק בתשובת הגאון שהגומר בלבו ליתן לצדקה חייב כאילו הוציא בפיו ואע"ג דבפ"ג דשבועות קאמר דתרומה וקדשים שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין פי' רש"י בתשובה דלצדקה כנדרים ונדבות דמיא הלכך גמר בלבו ליתן לצדקה חייב כאילו הוציא בפיו עכ"ל. ומהרי"ק בשורש קס"א כתב שהרא"ש בתשובה הנזכר תופס כר"י ושר"ת חולק וסובר שאין צריך להוציא בשפתיו וכן דעת הר"פ בהגהת סמ"ק וגם הרא"ש עצמו בפרק קמא דתעניות כתב דגבי צדקה מועיל גמר בלבו ולפיכך הסכים מהרי"ק ז"ל לפסוק דגבי צדקה מועיל גמר בלבו :

כתב עוד הרא"ש בתשובה כלל י"ג ראובן שהכה את שמעון ועל פי תקנת העיר נתחייב ליתן מאה זהובים בקנס ואמר שמעון איני חפץ בקנס אלא יהא לתלמוד תורה ושוב פייסו ראובן עד דאיפייס ונתרצה לו ומחל הקנס הינו כך עובדא דיד עניים אכן ואינו יכול לחזור וכ"ש לפר"ח דלא היה רוצה לחזור בו אלא ללות ולפרוע וכן כתב ר"י בשם הר"ר דוד כהן ז"ל המכה את חבירו או חרפו בענין שחייב לפי תקנת העיר מאה זהובים ואמר שיהיו לת"ת או לצדקה או להקדש ואח"כ מחל לו שפייסו נראה דיד עניים אכן ונתחייב וזכו העניים ואינו יכול למחול עכ"ל ומיהו כתב קודם לכן דאסמכתא שייכא נמי בדבר מצוה ויש ג' חילוקים בדבר. אחד אם התנה לדבר הרשות כגון שאמר אם לא אלך למקום פלוני אשב בתענית או אתן כך לצדקה הויא אסמכתא כיון שההליכה היתה דבר הרשות. ב' אם התנה לדבר מצוה כלומר לזרז עצמו אם לא אעשה מצוה פלונית אתן כך לצדקה או אשב בתענית מועיל ולא הוי אסמכתא. ג' אם התנה להציל עצמו מצרה כגון יעקב (בראשית כח) אם יהיה אלהים עמדי או כיוצא בזה מועיל ולא הוי אסמכתא וכן הסכימו המפרשים ומין האחר שכתב דהוי אסמכתא אם חייב עצמו בקנין בשטר חוב אין בו משום אסמכתא דאמירתו לגבוה הוא ככל יפוי כח שיכול לעשות להדיוט כ"כ הרמ"ה וכן להקדש עד כאן לשונו : ב"ה א ובתשובה להרמב"ן סימן קפ"א כי המקדיש בלשון אסמכתא קנה הקדש והביא ראיה לדבר וז"ל תשובת הריב"ש בח"ב סימן רפ"א נראה בעיני שהוא פטור מן הקנסות של ממון לפי שלא נתחייב בקנין ועוד שאף בקנין לא היה מועיל לדעת הרמב"ם לפי שהוא אסמכתא אא"כ בקנין ובמעכשיו או שקנו בב"ד חשוב ובמתפיס זכיותיו כמ"ש בפי"א מהל' מכירה ואף במה שנתחייב לעניים כיון שהוא אסמכתא אין כאן חיוב ואע"פ שהרמב"ם כתב בסכ"ג מהל' מכירה שאפילו בדבר שלא בא לעולם שאין אדם יכול להקנות להדיוט אדם מקנה להקדש או לעניים היינו מחמת שהוא נדר וחייב לקיים דברו אע"פ שאין הקנין מועיל כיון שבלב שלם גמר אבל בכאן שלא נדר בלב שלם שבשעת הנדר לא היתה כוונתו שיצחוק ויעבור על שבועתו ויתחייב בקנס א"כ אף לעניים אינו חייב ליתן וגם שבכאן לא אמר זה שיתן לעניים שנאמר יש לו לקיים נדרו אלא אמר בקנס כך וכך למלך כך וכך לעניים ובלשון זה דין העניים כדין ההדיוט וכל שההדיוט לא זכה מחמת שהוא אסמכתא העניים לא זכו עד כאן לשונו : **וכתב** הרא"ש עוד שם על ראובן שנתערב עמו שמעון שאם לא יבא לב"ד לזמן שיתחייב ראובן אלף זוז להקדש בקנין בשטר חוב גמור אם לא קיים התנאי חייב ראובן לפרוע דאמירה לגבוה הויא ככל יפוי כח שיוכל הדיוט לעשות לחבירו כמ"ש הר"ת בתשובה ע"כ : ותשובת הר"מ שהזכיר הרא"ש היא בפרק שור שנגח ד' וה'. ומטעם זה דאסמכתא קניא בצדקה והקדש וכ"כ בתשובה להרמב"ן סי' קפ"ג שהמקדיש בלשון אסמכתא קנה הקדש ואף על פי שבהגהות אשיר"י פרק זה בורר כתוב דאסמכתא לא קני בצדקה כבר הכריע מה"ר איסרלן בכתביו כדברי מהר"מ וז"ל בסימן כ"ג אשר שאלתני על מי שנדר לצדקה באסמכתא כגון שאומר אם לא אעשה או אם אעשה דבר פלוני אתן כך וכך לצדקה אי אזלינן בתר דעת מהר"ם שפוסק בתשובה פרק שור שנגח ד' וה' ופרק בני העיר במרדכי דמהני אסמכתא לצדקה או בתר דעת מהרי"ח שפסק בהגהות אשר"י פרק זה בורר דלא מהני והן הן דברי התוס' נראה דסוגיא דעלמא בתר מהר"ם אזיל ובפשיטות דרך ומנהג הוא שהגבאים תובעין על מי שמעמיד על עצמו בכה"ג קנסות לצדקה (ה) וכ"כ מתשובת ה"ר יעקב כ"ץ ואף הגאון בתשובה סבר כמהר"ם כדאיתא במרדכי פרק שור שנגח ד' וה' עד כאן :

כתב רבינו בח"מ סימן כ"ו בשם בעל התרומות על מי שחייב עצמו בקנין כך וכך אם ילך לדון עם המלוה בדייני עכו"ם הקנין אינו כלום שאינו אלא קנין דברים וכמו שהקנין אינו כלום גם הקנס שהתנה על עצמו בשביל הקנין אינו כלום אלא שאם התנה על עצמו להתחייב כך וכך לעניים או לבה"כ מודיעין אותו שחל הנדר עליו ואומרים לו עליך ליתן מדעתך מה שפסקת על עצמך כי זה כמו נודר שאם לא יחלל שבת שיתן לעניים מנה שהוא חייב לשמור את השבת וליתן מנה לעניים בקיום מצוה חייב באותו מנה אבל אין ב"ד מחייבין אותו עכ"ל ובכתבי מה"ר איסרלן סימן קע"ג כתוב אשר שאלתני על דבר קנין סודר שנעשה בין איש לאשתו שיעשו גירושין וגם העמידו קנסות על ככה נראה לפקפק אהאי קנין סודר שהקנה הבעל לאשתו שיגרשנה כיון דאין שם קנין חל כדאיתא במיימון פ"ה דמכירה י"ל דאף על הקנס אינו חל כיון דבקנין אחד נעשה הוי כמו קני זאת וחמור דמספקא לן פרק מי שמת (ד' קמח) ע"ש : **כתוב** בת"ה סי' שי"ב ראובן שתקע כף עם שמעון ולוי להחליף עמהם כל אשר לו בעד כל אשר להם וגם קנו עליהם קנס לצדקה משני הצדדין לקיים עליהם החילוף כנזכר ואח"כ בקש ראובן לחזור ונתפייס לו שמעון והגבאי לצדקה תובעים מהם הקנס ירא' דאם יתפייסו כולם ואין אחד תובע את חבירו אין בתביעת הגבאים כלום וכן נשאל אחד מהגדולים על איש ואשה שקבלו עליהם חרם לעשות גירושין והעמידו קנסות להקדש על ככה ונתפייסו אח"כ להיות ביחד ותובעים הקהל הקנסות והשיב דפטורים משום דלא העמידו הקנסות אלא משום דלא יעכבו זה את זה וכיון שאין אדם תובע את חבירו אין לקהל עליהם שהרי נתקיימו דבריהן והביא ראיות לדבריו : **כתב** רבינו ירוחם י"ח דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה לפיכך אם נשבע ליתן כך לצדקה יכול ליתנה ע"מ להחזיר ואינו נ"ל שכבר זכו בה עניים כמ"ש כבר לתעלה עכ"ל : כתב המרדכי בפ"ק דב"ב בירושלמי אמרינן אמר ליתן לחבירו מתנה מרובה מותר לחזור בו בלא דתימא לעשיר אבל לעני נדר פירוש הוי כנודר לצדקה ואסור לחזור בו וכתב עוד על זה ודוקא שיש בידו בשעת נדר כפי מה שנדר ליתן לצדקה אבל אין בידו כפי מה שנדר נראה שאין הנדר חל עליו ומצי לחזור ורמיה מפרק שור שנגח ד' וה' (לו:) ההוא גברא דתקע ליה לחבריה וכו' עכ"ל (ו). ונראה לי דאין ללמוד משם אלא לאומר דבר פלוני יהא הקדש שאם הוא מטלטלין דכפריה וכיוצא בהם לא אמר כלום לפי שאינו בידו אבל אם נדר ליתן כך וכך לצדקה אף על פי שבשעת הנדר אין בידו כלום חייב ליתן וכמ"ש בשם הפוסקים ז"ל : כתוב בהגהות אשירי פרק יש נוחלין אם אמר חפץ פלוני אני נותן להקדש או לצדקה בכך וכך אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט אע"פ שישוה יותר אין יכול לחזור בו אבל אם שהוא טעות לא היה שוה יותר ואח"כ הוקר יכול לחזור בו כיון שלא משך ולא נתן הכסף עכ"ל :

רנט האומר סלע זו לצדקה וכו' בספ"ק דערכין (דף ו') אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב האומר סלע זו לצדקה מותר לשנותה בין לעצמו בין לאחר בין אמר הרי זו ופרש"י והתוס' דלשנותה היינו ללוותה ולאחר פרש"י להלוותה לחבירו. והביאו הרי"ף והרא"ש מימרא זו בפ"ק דב"ב וכתב שם הרא"ש דלדעת ר"ת שמתיר לשנות קופה לכל מה שירצו אפי' לדבר הרשות הא דאמר א רב נחמן משבאה ליד גבאי אסור לשנותה ה"מ גבאי אבל צבור יכולין לשנות וגבאי נמי דוקא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מותר לשנותה כדמשמע בפ"ק דערכין ותימא כיון שמפרש משבאה ליד גבאי אסור לשנותה היינו דבר רשות א"כ היכי מצי למימר עד שלא באה ליד גבאי מותר לשנותה לדבר הרשות הא אמרינן בסיפ' זו לצדקה וא"מ לחזור וי"ל דר"ק עד שלא באה ליד גבאי מותר לשנותה פי' לחזור ולפרוע אבל לשנותה לדבר מצוה מותר אפי' לא יפרענו עוד עכ"ל ויש לתמוה על רבינו למה לא כתב דלאחר נמי שרי להלוותה עד שלא באה ליד גבאי כמפורש במימרא זו וכן יש לתמוה על הרמב"ם שהשמיטו שכתב בפ"ח מהמ"ע וז"ל אחד האומר סלע זו לצדקה או האומר הרי עלי סלע לצדקה והפרישו אם רצה לשנותו באחר מותר ואם משהגיע ליד הגבאי אסור לשנותו עכ"ל ושמא י"ל דהרמב"ם מפרש דהכי לעצמו בין לאחר פירושו בין שיפרע הסלע עצמו או שיפרע אחר תמורתו

וכבי

רנט האומר סלע זו לצדקה וכו' ספ"ק דערכין (דף ו') אוקימנא מתניתא דרב האומר סלע זו לצדקה מותר לשנותה בין לעצמו בין לאחר בין אמר עלי בין אמר הרי זו ת"ר האומר סלע זו לצדקה עד שלא באת ליד גבאי מותר לשנותה משבאת ליד גבאי אסור לשנותה איני והא ר' ינאי יזיף ופרע שאני רבי ינאי דניחא להו לעניים דכמה דמשהי מעשה ותייתי להו והרי"ף והרא"ש בפ"ק דבתרא הביאו הך דערכין ולא הביאו קושיא ופירוקא דרבי ינאי וכתב הרא"ש דלר"ת דבני העיר יכולין לשנות קופה ותמחוי לכל מה שירצו אפילו לצרכי צבור וכמ"ש בסימן רנ"ו נ"ל דוקא צבור יכול לשנות אבל גבאי לא והטעם נראה לפע"ד דיחיד אפילו הוא גבאי איכא לחוש שמא ירד מנכסיו ודוקא לשנותה לצרכו ללוותו ולפרוע אחר תחתיו אסור אבל לשנותו לצורך מצוה אחרת אפילו לא יפרעו אחר תחתיו שרי ונתבארו דברי רבינו שהם ע"ע דברי הרא"ש וכתב ב"י פרק קמא דבתרא על פי ירושלמי ותוספתא דלאו דוקא בני העיר אלא אפילו פרנסים הממונים על הצבור משנים כרצונם והקשה ב"י למה לא כתב רבינו דלאחר נמי שרי להלוותו עד שלא באת ליד הגבאי גם על הרמב"ם קשה שהשמיטו ונדחק ליישב דברי הרמב"ם אבל מדברי רבינו לא כתב שום יישוב והניחו בתימה ולפעד"נ דכיון דבגמרא קאמר סבור מיניה לעצמו אין לאחר לא א"ר אמי א"ר יוחנן בין לעצמו בין לאחר אלמא דטעות הוא לחלק בין לעצמו בין לאחר ולפיכך כתבו בסתם עד שלא בא ליד גבאי מותר לשנותו וכולי דמשמע בין הוא בין אחר אבל הך דהרי עלי והרי זו הוצרכו לפרש משום דקאמר התם א"ר זעירא לא שנו אלא דאמר עלי אבל אמר הרי זו בעינא בעי למיתבה מתקיף לה רבא אדרבה איפכא מסתברא אמר זו משתמש בה כי היכי דניחייב באחריותה אבל אמר הרי עלי לא אלא לא שנא ומותר השתא כיון דאיכא מ"ד בגמרא לחלק בין הרי עלי להרי זו לפיכך כתב הרמב"ם ורבינו בפירוש דלא שנא מותר וכדמסיק רבא :

וכתב

דרכי משה

נגד הלואתו אבל המותר על הלואתו יכול להקדיש אבל ר' ירוחם כתב בתא"ו נתיב י"ט ח"א דאפי' המותר אינו יכול להקדיש אמרינן בגמרא פ"ק דבב"מ (ז') אמר רב נחמן כל ממון שאינו יכול להוציאו בדיינים אינו יכול להקדישו ומוקי ליה דוקא במקרקעי דכל היכא דאיתא ברשותא דמרה איתא אבל במטלטלים אפי' יכול להוציאו בדיינים אינו קדוש דהאיל ואינו ברשותו וכתב שם המרדכי ע"א דף קמ"ז דכל דבר דדיינינן כל דאלים גבר ותקפו א' אע"פ שחבירו יכול להחזיר ולתקוף ממנו מ"מ אם הקדיש בעודו בידו הוי הקדש אבל אם הקדיש קודם שבא לידו לא הוי הקדש עכ"ל : (ח) ובתשובת הרשב"א סי' רע"א באחד שאמר אם ישחוק יתן למלך כך וכך ולהקדש כך וכך ופסק דהשאיל והוי אסמכתא לגבי הדיוט גם הקדש לא קנה ע"ש : (ט) ב"י נ"ל דוקא שאמר דבר זה פלוני יהיה הקדש הלכך כי לא הוי בידו לא הוי הקדש אבל אי אומר כך וכך יתן לצדקה חייב לקיימו כמו שאמרו
כפוסק עכ"ל ודברי המרדכי הם ס"פ החובל וכ"ה בת"ה סימן רי"ד :

במרדכי

פרישה

סי' רנט (א) יכול לשנותו ללותו לצרכו גם מותר ללוות לאחרים לצרכן : (ב) אבל יכולין לשנותו כו' וכמו דכתב לעיל בסימן רנ"ו אבל אם פירש מקרא שבולדרכו כו' לא ישנו ליתנו כו' שאני התם שגבו לכך אבל כאן לא גבו לשם כך אלא שאמר נתן סלע לצדקה ולפיכך יכול לשנותו לכל מצוה שירצו דלא איכפת לבעלים לאיזה מצוה מוליכין המעות רק שיוליכן

דרישה

מקומו אלא כתבו אגב אחר דינים צולמא שביב מרע מש"כ קודר רבי' שם וכתבו בלא דקדוק כולי האי ובלאו ה"נ צריך לומר כן במאי שאמר רבו' התיכה שם מכאן בתוספתא ומאמר כתב כאן בי"ד דשם בח"מ כלל ברישא רישא וסיפא דתוספתא יחד וסיפור מ"ש בתוספתא שאומר תנו מאתיים זוז לב"כ תו"ך · שב רפיתי שגם רש"י בש"ע אלו פירש כאן ולאנשים יחד כמאתיים : (פסק המרדכי פרק שור שנגח ד' וכ' בשם מהר"ם דגבי צדקה והקדש אסמכתא קני משום אמירה לגבוה וחייב ליתן מה שנדר וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל י"ג סימן כ' וב"י בשם הרמב"ן והרשב"א בפסקיו סימן ל"ג דסוגיא דעלמא כדברי מהר"ם. ובתשובת הרשב"א סי' רכ"ג כל שאמר אם ישחק יתן למלך כך וכך ולהקדש כך וכך ופסק דהשאיל והוי אסמכתא לגבי הדיוט גם הקדש לא קנס. ד"מ עכ"ל) :

אבל

חידושי הגהות

רנח א וך תשובת הרמב"ן הביא בסוף הרב"י בפנים ולא ידעתי למה כפלן בהג"ה : ב וך וז"ל עד עכ"ל הן דברי ב"י העתיקם הרמ"א בד"מ הרמז בש"ע והמעתיקים בשגגה העתיקוהו כאן :

רנט א הרב"י העתיק דבריו אלו בשם רב נחמן וכ"כ לקמן בסוף ולפנינו הן דברי ברייתא והיא תוספתא במגילה פ"ד :

קודם

שנדר אותו לצרכו לצורך מצוה אחרת (א) אפי' לא יפרעו אחרת תחתיה וכתב א"א הרא"ש ז"ל שצדקות שנתנדבו לצורך בית הכנסת או לצורך (ג) בית עלמין יכולין בני העיר לשנותו לצורך בית המדרש או ת"ת אפי' אם הבעירים מעכבין [א] אבל לא מת"ת לצורך בית הכנסת כתב הרמב"ם רוצה הגבאי לצרף המעות לעשותן דינרין אינו רשאי (ד) אא"כ אין שם עניים לחלק (ה) היה לעניים הנאה בצירוף המעות (ו) ביד גבאי כדי לעשות אחרים וליתן הרי הגבאי מותר ללותם ולפורעם שהצדקה אינו כהקדש שאסור ליהנות בו יחיד שהתנדב נר או מנורה לב"ה אם נשתקע שם בעליה מעליה שאינה נקראת על שמו יכולין הצבור לשנותה אפי' לדבר הרשות (ז) ואם לא נשתקע שם בעליה מעליה (ח) אין יכולין לשנותה לדבר הרשות (ט) אבל לדבר מצוה יכולין לשנותה וה"מ בישראל אבל עכו"ם המתנדב כל זמן שלא נשתקע שם בעליה מעליה (י) אסור לשנותה

וכתב א"א הרא"ש שצדקות שנתנדבו וכו' בתשובה כלל י"ג סימן י"ד ורצונו לומר דאפילו לשנותן לצורך בית המדרש ושלא יפרעו נמי שרי ואם ה מת"ת לצורך בית הכנסת אסור דמקדושה חמורה אסור לשנותן לקלה ממנה אבל אם דעתן לשנותן ולחזור לפרוע אפילו מחמורה לקלה שרי דלא חיישינן לציבור שירדו מנכסיהן דאין ציבור עני ופשוט הוא ומיהו גבי נר ומנורה שהתנדבו לבית הכנסת אפילו נשתמשו בה מותר לשנותה לדבר מצוה אפילו למצוה דפחותה מינה דדוקא גבי תשמיש קדושה אמרינן מעלין בקודש ואין מורידין אבל לא לגבי תשמישי מצוה כ"כ המרדכי פ"ק דבתרא ע"ש מוהר"ם וקרי לנר ומנורה תשמישי מצוה משום דלא ניתנו בבה"כ אלא כדי להאיר למתפללי' מתוך סידור התפלות והמחזורי' ואין זה אלא תשמישי מצוה לאדם עצמו וכיוצא בזה כתב מהר"מ בכתביו דהכסים שעל ס"ת אינן תשמיש קדושה כיון שלא נעשו אלא לסימנים בעלמא לצורך בני אדם שלא יטעו להוציא ספר תורה שלא הוזמנה לקריאה בחובת היום וה"נ כדי שלא יטעו בתפלה כשאין מאור בבה"כ ודע דמ"ש בכל ספרי רבינו אבל יכולין לשנותו מהדבר שנדרו אותם לצרכו לצורך מצוה אחרת וכו' תיבת לצרכו הוא ט"ס : כתב הרמב"ם רצה הגבאי לצרף וכו' ברייתא פרק קמא דבתרא (סוף דף ח') ולאחרים דוקא שרי ולא לעצמן מפני החשד וכדכתב רבינו להדיא ריש סימן רנ"ז גם הרמב"ם כתב כך בפי' בפ"ח וקיצר רבינו בזה לפי שלא נתכוון להביא דברי הרמב"ם אלא משום סוף דבריו שכתב היה לעניים הנאה בצירוף המעות ביד גבאי וכו' דאלמא דאפילו לעצמן שרי לצרף אם היה לעניים הנאה בצירוף המעות ביד גבאי ותימה מניין להרמב"ם דין זה דילמא לעולם אסור לצרף מפני החשד והו קשה דהיאך יתקשר סוף דבריו שאמר הרי הגבאי מותר ללוותם וכו' למה ענין הלוואה לצירוף אבל ברמב"ם כתוב היה לעניים הנאה בעיכוב המעות וכו' ולא איירי בצירוף כלל ותלתא מלתא קאמר דשרי לגבאי ללוותם ולפורעם וכדעביד רבי ינאי ולבי מותר לי דט"ס הוא במ"ש בספרי רבינו בצירוף וצ"ל בעיכוב במקום בצירוף גם בתחלת דברי רמב"ם השמיט הסופר מצרפין לאחרים אבל לא לעצמן ואיכא למידק אמאי כתב רבינו דין זה ע"ש הרמב"ם הלא תלמוד ערוך הוא בשמעתא דרבי ינאי וכדמוקי לה תלמודא שאני ר' ינאי דניחא להו לעניים וכו' ויש ליישב דכיון דהרי"ף לא הביאו פ"ק דבתרא משמע דס"ל דהאידנא לית לן כהאי עובדא הכי דדילמא דוקא בדרבי ינאי הוה להו הנאה וניחא לעניים אבל לא בשאר גבאים ומדברי הרמב"ם מבואר דלא ס"ל לחלק בהא ולכך כתבו על שמו ·

ומ"ש שהצדקה אינה כהקדש שאסור ליהנות בו שם בגמרא מוקמינן לברייתא דה"ק צדקה היא בכלל תאמר כנדר ואינה כהקדש דאילו הקדש אסור לאשתמושי ביה ואילו צדקה שרי לאשתמושי ביה · יחיד שהתנדב נר או מנורה וכו' שם ברייתא וכדמוקמינא לה בגמרא דעכו"ם מפני פעי למה שיניתם מה שנתתי אבל ישראל דלא פעי שפיר דמי וכתב הרא"ש בתשובה כלל י"ג סימן י"ד דאפי' הוה ישראל דלא ציית ופעי שרי דליכא חלול השם משא"כ דעכו"ם דפעי ואיכא חילול השם ומביאו ב"י ואת"ת כאן משמע דמקבלין מעכו"ם נדבה לב"ה ולעיל בסימן רנ"ד כתב דאין מקבלין צדקה אלא משום שלום מלכות ונותנים בסתר לעניי עכו"ם כבר תירצו התוס' פ"ק דבתרא דנדבה כמו נר ומנורה לב"ה שרי לקבל מעכו"ם דהו"ל כמו קרבן ואמרינן איש איש לרבות שהעכו"ם נודרים נדרים ונדבות כישראל בהג"ה אשיר"י לכס כתב הטעם ע"ש הר"ר אברהם דלפי שהצדקה מכפרת ע"כ אין מקבלין דכתיב ביבוש קצירה תשברנה אבל נדרים ונדבות אין כאן

והכי מוכח לישניה דהרמב"ם שכתב אם רצה לשנותו באחר מותר · והיה נראה עוד לדקדק לשון הרמב"ם שהוא מפרש דמותר לשנותה לא ללוותה ולא להלוותה קאמר אלא להחליף סלע זה של צדקה באחר שהוא נוטל סלע זה ונותן מיד אחר תחתיו וכ"ת א"פ שאינם שוים בדמים שמטבע של סלע זה צריך לו יותר כגון אם הוא צריך ליתנו לבני מקום שהוא יוצא שם יותר בריוח מחבירו אלא דלפ"ז הא דקאמר בין לעצמו בין לאחר אינו מתיישב · כתב הכלבו משבאה ליד גבאי אסור לשנותה וללוותה ולא הגבאים יכולין לשנותה לדעת הקהל והרי"ף כתב מיהו אם פי' הנותן העני למי יתן אסור לשנותה לעולם : ב"ה וז"ל רבינו ירוחם סלע זה לצדקה עד שלא בא ליד גבאי מותר לשנותה התוספתא פירשו כדי לתרץ דעתם שאמרו שיכולים לשנות בכל מה שירצו שזה מיירי ביחיד שנדר צדקה בעת צרה שאין דעתו לקופת צבור אלא שתנתן לעניים מיד א"נ ביחיד שהקדיש ממון לחלק לעניים בכל שנה דבכי הא וודאי אין יכולים לשנותה שלא נדר על דעתם ועוד דוקא גבאי אבל צבור יכולים לשנותה ואפילו גבאי יכול לשנותה לדבר מצוה ·

וכתב א"א ז"ל שנדבות שהתנדבו לצורך בהכ"נ או לצורך בית עלמין יכולין בני העיר לשנותה וכו' אפי' אם הבעלים מעכבים וכו' בתשובה כלל י"ג סימן י"ד והביא ראיה לדבר וכבר כתבתי בסימן רנ"א שגם הר"מ השיב שאין לנותן יותר בה במעות שהתנדב וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן רס"ח : ול"נ מ"ש אבל לא מת"ת לצורך ב"ה כתב מהרי"ק בשורש קכ"ח דכן משמע בתשובות הרשב"א וכתב הוא ז"ל נלע"ד דהתם בדלא ·ספקי אנשי הקהל לתרווייהו ואם יתנו המעות לצורך ב"ה יתבטל הת"ת אבל היכא שאין המצוה האחרת בטלה כגון נדבה לשמן למאיר דבלאו הכי הצבור ידליקו מה שיש להם ולא יתרבה המאור מפני נדבתו של זה פשיטא שהוא מותר לכ"ע כדפרישית מתוך ההיא דערכין ומ"מ אם כוונת הנודר להרבות במאור לב"ה יותר על הנרות שהצבור מדליקין בזה צריך להתיישב די"ל דבכי האי גוונא אסור לשנותו מתוך תשובת הרא"ש והרשב"א דבסמוך והאריך בדבר ובסוף העלה דאף אם המאור מתרבה ומדליקין בריוח יותר מפני נדבתו של זה מ"מ אם לא יחסר המזג מכדי הספק אף בלא נדבתו של זה נלע"ד דיכולין נמי לשנותה : כתב הרמב"ם רצה הגבאי לצרף המעות וכו' בפ"ח מהמ"ע : ומ"ש היה לעניים הנאה בצירוף המעות ביד גבאי בנוסחת הרמב"ם שבידי כתוב בעיכוב המעות ומה שסיים וכתב הרי הגבאי מותר ללותם ולפרעם וכו' הם ג"כ דברי הרמב"ם והוא מבואר בגמרא בספ"ק דערכין אהא דאמר רב נחמן משכחת ליד גבאי אסור לשנותה מקשה איני והא ר' ינאי יזיף ופרע ומשני שאני ר' ינאי דניחא להו לעניים דכמה דמשהי מעשי ומייתי להו ופרש"י רבי ינאי גבאי עניים הוה ויזיף מעות הצדקה לצרכו ופרע דכמה דמשהי רבי ינאי דלית ליה זוזי לאפרע ניחא להו לעניים דמעשי רבי ינאי לציבורא ואמר דלית ליה מעות לחלק לעניים וכופה אותם לצדקה ואיכא רווחא לעניים · ומ"ש שהצדקה אינה כהקדש שאסור ליהנות בו פשוט שם בגמרא · ומ"מ איני יודע בענין הא דרבי ינאי מה צורך היה לו ללוות מעות צדקה כדי לכוף הצבור באמרו דלית ליה מעות הלא אפילו בלא שילוה אותם היה יכול לומר לציבור שאין לו מעות ולכופם על ידי כך לעשות צדקה ואפשר שע"י שכשיהיה לוה אותם היה כופה לצבור לעשות צדקה הוה ניחא להו לעניים לעשות לו נחת רוח שילוה אותם לעצמו א"נ לא היה רוצה להוציא שקר מפיו לומר שאין לו אם היה לו :

יחיד שהתנדב נר או מנורה לב"ה אם נשתקע שם בעליה מעליה וכו' עד אסור לשנותה אפילו לדבר מצוה בספ"ק דערכין (שם :) ופרש"י נר קרישו"ל של כסף ויהיב טעמא אמאי בנכרי כל זמן שלא נשתקע שם בעליה מעליה אסור לשנותה אפילו לדבר מצוה משום דנכרי פעי כלומר צועק למה שיניתם מה שנתתי והרמב"ם כתב בפ"ח מהמ"ע שמא יאמר הנכרי הקדשתי דבר לב"ה של יהודים ומכרוהו לעצמן . וכתב הרא"ש ע"ז בתשובה כלל י"ג סי' י"ד אבל ישראל נייח לדברי חז"ל ומאחר דמן הדין שינוהו לא פעי ואף אם יש ישראל דלא נייח לדברי חכמים ופעי על תקנתן לא חיישינן לפייעתו דלא מלינו בגמרא איסור שינוי אלא בנכרי דוקא משום דפעי ואיכא חילול השם אבל ישראל שאינו נייח לדברי חכמים ליכא חילול השם בזה עכ"ל (ב) . וכ"כ מהרי"ק בשורש קכ"ג בשם תשובת הרשב"א : ובשורש קכ"ח כתב בשם תשובת הרשב"א דהא דאמרינן בערכין ישראל שהתנדב נר או מנורה וכו' היינו דוקא בשיש נרות ויתירות כדי הצורך לב"ה אבל אם אין הצבור רשאים לשנות · ותשובת הרשב"א בארוך אכתוב בס"ס זה : וכתבו התוס' בפ"ק דב"ב (ח.) אהא דמשמע התם דאין מקבלין צדקה מן העכו"ם ורבה ורב יוסף דקבלוה מאמיה דשבור מלכא משום שלום מלכות הוא דקבלוה והא דקבל מההוא טייעא דנדב שרגא לבי כנישתא בפ"ק דערכין אף על גב דהתם לא היה שלום מלכות התם טעמא משום דהוי כמו קרבן ואמרינן איש איש לרבות עכו"ם שנודרים נדרים ונדבות כישראל עד כאן לשונו : ומצאתי כתוב על דברי התוספות נ"ל מדקא מדמי שרגא לקרבן ש"מ ישראל שהמיר ונתן שעוה להדליק נר בב"ה אין מקבלין ממנו דאמרינן מכם ולא כולכם להוציא את המומר ע"כ כתב המרדכי בפ"ק דב"ב דהא דתניא בפ"ק דערכין ישראל שהתנדב מנורה או נר לב"ה אסור לשנותה פי' ר"מ נ"ל שכבר נשתמש בהם והדליקו בב"ה דאי לא הדליקו בהם אפי' לדבר הרשות מותר לשנותן לדידן דקי"ל הזמנה לאו מילתא היא ונהי דהנודר אינו יכול לחזור בו ולעכבו לעצמו מסתמא להדליק בו לבית הכנסת דנעשה כנדר ודאי איהו מיבעי לקיים נדרו ולמתביה לבית הכנסת ותשנתנו לב"ה רשאים הצבור לשנותו אפילו לדבר הרשות וכ"כ גם בפרק בני העיר : **ואהא** דאמרינן דלדבר מצוה מותר לשנותו כתב אפילו לדבר מצוה דפחיתא מינה דדוקא גבי תשמיש קדושה אמרינן פרק נגמר הדין (מח :) מעלין בקודש ולא מורידין ולא לגבי תשמישי מצוה (ג) :

כתב

דרכי משה

רנט (א) במרדכי ע"ג דף רמ"ה פ"ק דב"ב ור"י פי' דהגבאי **אפי'** לדבר מצוה אינו יכול לשנות אלא בדבר דאיכא רווחא לעניים וכו' והאידנא שנותנים ם הצדקה לכל צרכי העיר פי' ר"י משום דלב ב"ד מתנה עליהן כשפוסקין בני העיר צדקה ביניהם עושין ע"ד שיעשו הגבאים כל מה שירצו עכ"ל ובסי' רנ"ו כתבתי דינים אלו בארוכה . (ב) וכן כתב מהרי"ק בסוף שורש קצ"ד אחד שנדר כתם אין לו אח"כ שום כח יותר משאר בני אדם ואין יכול למחות כלל במה שבני העיר חפצים נ"ל ס"ס זה תשובת הרשב"א בדינים אלו במרדכי פ' בני העיר ריש הפרק תשובות מהר"ם בראובן שנדר קרקע לבנות עליה בהכ"נ והעכו"ם מעכבים לבנות ב"ה ורוצים הקהל לבנות בית המדרש וראובן סוחה בדבר ואומר שלא התנדבו רק לב"ה והשיב ודאי ראובן לא מצי להדר בו דמכי נדר הקרקע לצדקה נעשה נדר ולכן אם ראובן אינו דר באותו עיר פשיטא דבני העיר יכולין לשנות ואפילו עומד וצוח עכשיו אינו כלום הואיל ומתחלה סתמא אמר ולא כפליה לתנאיה לומר שאם לא יבנו ב"ה יחזירו לו הקרקע דארעתא דהכי יהיב והשתא קא הדר ביה ואם ראובן מאותו העיר אינם רשאין לשנות בלא דעתו אם הוא עומד וצווח אא"כ בחבר עיר או בז' טובי העיר במעמד אנשי העיר ומיהו נהי דאין רשאי לשנות מ"מ גם ראובן לא מצי למהדר ביה דהוי נדר ואפי' לא מצי לבנות מפני איזה אונס לאחר זמן ימצאו רווחא עכ"ל . (ג) וצ"ל דהרא"ש פליג אזה דהא כתב שאסור לשנות מעות ת"ת לצורך ב"ה וכ"כ מהרי"ק שורש כ"ה בשם הרשב"א

דרישה

סי' רנט [א] **אבל לא** מתלמוד תורה לצורך ב"ה כתב מהרי"ק (שורש קכ"ח) נ"ל דהיינו דוקא אם יחסר המזג ללימוד תורה אבל אם מצי לקיים תרווייהו אף אם עתה ימלאו להוציא ברווחא יותר מצוה לקיים שניהם ע"ש וכתבו התוספות דוקא בימיהן דהיו גובין לקופה לכל צורך העניים או מותר לשנות אבל לא בזמן הזה וכבר כתבתי כן לעיל בסי' רנ"ו .

אין

פרישה

שי ניתן לשם מצוה : (ג) בית עלמין ר"ל בית הקברות : (ד) **אלא** אם כן אין שם עניים לחלק דאז מחליף לאחרים ולא לעצמן : (ה) היה לעניים הנאה בעיכוב המעות כו' כנ"ל (וכן הוא ברמב"ם) : (ו) ביד גבאי כדי לעשות לשון כפויה וכן היה עושה ר' ינאי שהוציא המעות לצרכו וכופה אחרים ליתן כי אמר שאין לו מעות גמרא פירוש שרבי ינאי היה גבאי והוציא המעות לצרכו וכשאין בידו מעות כופה אחרים שיתני לקופה של צדקה כלומר אין מעות בקופה ומותר · והעניים בהנאה זו שכופה את העם לצדקה שיהיו לשם ממון הרבה מוחלין לו שהוציא אותם לצרכו א"כ כשלא שילאם אסיר לו לשקר ולומר שאין מעות בקופה לכך ניחא להו שילאם · (ז) ואם לא נשתקע שם בעליה מעליה כו' וכל זמן ששם בעלים חקוק על הכלים שנתנו לא נשתקע שם בעלים וגם שילכין אחר המנהג שאדם מקדיש איזה דבר לבה"כ כגון ס"ת או כלי כסף וכשירצה מותר ליקחו וכשיורד מנכסיו מוכרו לאחרים דמדעתא דמנהג הקדיש תחלה ולב"ד מתנה ע"ז ובלבד שיהא מנהג קבוע (כי מנהג זה הוא נגד דין התלמוד דמדינא דכיון דקל קדושתא פגם אחד לא קבה כ"א ע"י הקהל או ע"י מנהג קבוע ע"פ חכמי המקום ושיהא מנהג ותיקין לא ע"פ המון בעלי בתים כ"כ מהרי"ק שורש קכ"ח עכ"ה) רמ"א ע"ש והוא מדברי מהרי"ק : (ח) אין יכולין לשנותה לדבר הרשות היינו כשכבר השתמשו בו אבל אם לא נשתמשו בו אפילו מותר לשנותה (דקי"ל הזמנה לאו מילתא היא מרדכי בב"ב דף רמ"ה ע"ג עכ"ה) מרדכי : (ט) אבל לדבר מצוה מותר לשנותה ואפי' לדבר מצוה דפחותה מיניה דדוקא גבי תשמיש קדושה אמרינן מעלין בקודש ולא מורידין (וכתב בד"מ וצ"ל דהרא"ש פליג אזו דהא כתב דאסור לשנות מעות ת"ת לצורך ב"ה וכ"כ מהרי"ק שורש קכ"ח עכ"ה) : (י) אסור לשנותה אפי' לדבר מצוה דישראל לא פעי אבל עכו"ם פעי כלומר צועק למה שניתם מה שנתתי ואיכא חילול השם אבל ישראל אע"ג אם נמצא דפעי

ליכא

לשנותה אפי' לדבר מצוה כתב הרמב"ם עכו"ם שהתנדב (יא) לצורך בדק הבית אין מקבלין ממנו לכתחילה ואם נתנו אין מחזירין (יב) אבל לב"ה מקבלין ממנו לכתחלה והוא שיאמר בדעת ישראל הפרשתי אותו ואם לא אמר כן טעון גניזה שמא בלבו יחשוב לבו"ם :

מצות

כתב הרמב"ם עכו"ם שהתנדב לצורך בדק הבית אין מקבלין ממנו לכתחלה וכו' עד סוף הפי' בפ"ח מה' מ"ע אלא שיש בו תוספת דברים שכתב גבי מתנדב לצורך בדק הבית אם היה הדבר מסוים כגון קורה או הבן מחזירין לו כדי שלא יהא להם דבר מסוים במקדש שנאמר לא לכם ולא לנו אבל לב"ה מקבלים מהם לכתחלה וכו' והשמיט רבינו לשון זה משום דלא נפקא לו מינה מידי בזמן הזה ובמקום מ"ש רבינו שמא בלבו יחשוב לכו"ם כתוב בנוסחת הרמב"ם שבידי שמא לבו לשמים ונראה שכתב כן הרמב"ם מדגרסינן בסוף פרק קמא דערכין (ו.) תני חדא עכו"ם שהתנדב נדבה לבדק הבית מקבלין הימנו ותניא אידך אין מקבלין אמר רבי אילעא אמר רבי יוחנן לא קשיא הא בתחלה הא בסוף דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן בתחלה אפינו מים ומלח אין מקבלין מהם בסוף דבר המסוים אין מקבלין דבר שאינו מסוים מקבלים והוא זכרונם לברכה מפרש דהא בתחלה הא בסוף הכי קאמר הא דקתני אין מקבלים היינו לכתחלה והא דקתני מקבלים היינו בסוף כלומר אחר שקבלו מהם אין מחזירים להם דלעכבה בידים קרי מקבלים וכן הא דקתני בסוף דבר המסוים אין מקבלים וכולי היינו לומר דאף על פי שכבר קבלו מהן אם הוא דבר המסוים אין מקבלים מהם כלומר עושים שאותה קבלה לא תהיה קבלה דהיינו שמחזירים להם ואם הוא דבר שאינו מסוים מקבלים מהם כלומר מעכבים אותו בידם ובזה נתבאר מ"ש לענין בדק הבית אלא שעל מ"ש דדבר מסוים היינו כגון קורה או הבן קשה דבגמרא בעי ה"ד דבר מסוים אמר רב יוסף כגון אמה כליא עורב ומשמע דדוקא כגון אמה כליא עורב הוא דהוי דבר מסוים אבל כגון קורה או אבן לא ושמא י"ל שהוא ז"ל מפרש דקורה או אבן הוי דבר מסוים בודאי וכי בעי ה"ד דבר מסוים היינו לומר דבאיזה מקום יהא קבוע אותו אבן או קורה דלחשוב קבוע במקדש דבר מסוים ואצטרך להחזירו להם ואמר רב יוסף דאפי' אמה כליא עורב שאינו אלא תשמיש למקדש חשיב קבוע במקדש דבר מסוים : ומ"ש אבל לב"ה מקבלין מהם לכתחלה נראה דהיינו מדאמרינן התם שעורק טייעא אינדב שרגא לבי כנישתא דרב יהודה ומשמע התם דקבלוה מיניה ומ"ש והוא שיאמר בדעת ישראל הפרשתי אותה נראה דהיינו מדמייתי התם ברייתא דתני עכו"ם שהתנדב קורה ושם כתוב עליה בודקין אותו אם אמר בדעת ישראל הפרשתי יגוד וישתמש במותר ואם לאו טעונה גניזה חיישינן שמא בלבו לשמים ומסיק עלה ה"ה דאפילו אין שם כתוב עליה בעיא גניזה והא קמ"ל דאע"ג דשם כתוב עליה יגוד וישתמש במותר וסובר הוא ז"ל דהא ברייתא במתנדב לב"ה היא דאילו מתנדב לבדק הבית הא אמרת דבר המסוים אין מקבלים מהם ופירש הוא ז"ל דקורה הוי דבר המסוים ואפי' ג"כ דאם קבלו מהם מחזירין להם ואיכי קתני ישתמש במותר או טעונה גניזה הילכך ע"כ לומר דבמתנדב לב"ה היא וה"פ אם אמר בדעת הישראל הפרשתיה יגוד וישתמשו בב"ה במותר דדעת ישראל המתנדב לב"ה כך היא שישתמשו בבית הכנסת במותו דבר שמתנדב ואם לאו טעונה גניזה שמא בלבו לשמים כלומר שמא היה בלבו שתקרב למקום כלומר שתמכר ויקחו מדמיה קרבן להקריבו לשמים הלכך טעונה גניזה וזהו הנ"ל בכונת הרמב"ם ז"ל ורבינו הוקשה לו על דברי הרמב"ם שכתב ואם לאו טעון גניזה שמא לבו לשמים אטו מ"ש מהמותר בדעת ישראל הפרשתיה דודאי לבו לשמים ואמרינן מקבלים מהם כלומר וישתמשו בו בב"ה ולפיכך פי' דלשמים שכתב הרמב"ם הוא כינוי לכתוב לשמים במקום לכו"ם וה"ק טעון גניזה ולא ישתמשו בו בב"ה משום דחיישינן שמא לבו לעכו"ם ואין צורך לידחק בכך שכבר ישבתי שמא לבו לשמים כמשמעו וכוונה בזה פירשו רש"י ז"ל : כתב מהרי"ק בשורש קס"א אשר כתבת שמעשים בכל יום באותן הגלילות שמשימים נרות של כסף ושלשלאות של כסף ולאחר זמן נוטלים אותם עמהם גם לפעמים כשיורדים מנכסיהם מוכרים אותם לאחרים וא"כ המשים אותם בב"ה אדעתא דמנהגא משים אותם הלא ידעת שמנהג זה כנגד דין התלמוד דמדינא כיון שסולק פעם אחת במטרה בב"ה חלה קדושתו עליו ולא פקעה כי אם ע"י הקהל כדמוכח ההיא דפ"ק דערכין וכן פשוט בפרק נגמר הדין (מח:) דכיון שנתעטף ספר תורה במעיל פעם אחת חלה עליו קדושתו דקתני כפה שהוא טמא מדרס ונתנו על הספר טהור מן המדרס וכולי ומאחר דקדושה חלה על הכלים מדין התלמוד ואתה בא להפקיע מכח מנהג הלא ידעת שאין המנהג מבטל הלכה אא"כ הוא מנהג קבוע ע"פ חכמי המקום לא ע"פ המון בעלי בתים כמ"ש המרדכי בר"ש השותפים וגם כתב דבעי שיהא מנהג ותיקים אבל מנהג שאין לו ראיה מן התורה אינו אלא טועה בשיקול הדעת (ד) כתוב בהגהות המרדכי פ"ק דב"ב פרק זה בורר (דף ל:) אמרי' הרי שראו אביהם שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הם של מעשר שני הם אם כמוסר דבריו פירוש שמצוה בענין שנראה להם שדבר ברור הוא דבריו קיימים ואם כמערים שעושה שלא יחזיקוהו כעשיר או כדי שלא יקחו בניו לא אמר כלום עוד גרסינן שם הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו כי לא היה יודע למי הם ובא בעל החלום ואמר במקום פלוני הם כך וכך הם ושל מעשר שני הם הרי זה היה מעשה ואמרו חכמים דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין ונראה בעיני דכל זה הדין במעות צדקה :

ואם מלא הכיס עם המעות בתיבתו וכתוב עליו שהם של צדקה סמכינן אכתיבה כי היכי דסמכינן לענין פקדון ולענין יין נסך כדפרישי' בהמפקיד בשם מיימוני ובשם אבי"ה עד כאן לשון אז"ק וכתב עוד שם בפרק זה בורר אמר להם ראיתי את אביכם שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הם של מעשר שני הם בבית לא אמר כלום בשדה דבריו קיימים כללו של דבר כל שבידו ליטלו דבריו קיימים כל שאין בידו ליטלו לא אמר כלום הלכך בשדה דבריו קיימים דמה לו לשקר אם היה רוצה היה נוטלן וטומנן לאותו שהוא מעיד עליו ונראה בעיני דה"ה במעות של צדקה כמו מעשר שני אז"ק עכ"ל : כתב עוד בהגהות מרדכי בפ"ק דב"ב תניא בת"כ מנין שספק לקט לקט ספק שכחה שכחה ספק פאה פאה ת"ל לעני וגר תעזוב אותם ובירושלמי אמרינן מנין שספק לקט לקט דאמר קרא עני ורש הצדיקו הצדיקוהו במתנותיו יש לי ללמוד מכאן דה"ה ספק צדקה צדקה דכולהו מתנות עניים נינהו וכי היכי דדריש הצדיקוהו במתנותיו ה"נ מוכח למימר הצדיקוהו בצדקה דצדקה היינו מתנה הלכך אומר אני המחבר מי שיש בידו מעות ומספקא ליה אם הם של צדקה או לאו חייב ליתן אותם לצדקה עכ"ל אז"ק (ה) כתוב עוד שם בפרק קמא דפסחים (דף ז.) גבי תיבה שנשתמשו בה מעות מעשר וחולין מסיק דאזלינן בתר בתרא וה"נ אמרינן בפרק אלו מציאות (כו.) הלכך אומר אני המחבר דה"ה לענין מעות צדקה דאם תלא מעות בתיבה שנשתמש בה מעות חולין ושל הקדש וספק לו אם ידע מי נשתמש באחרונה ליזל בתר בתרא ואי לא ידע זיל בתר רובא וכן אם נשתמש בצבורין בזוית זו ובזוית זו אפילו ביום א' אזלינן בתר רובא · והיכא דאשתכח בגומא אפילו נשתמש בזה אחר זה אזלינן בתר רובא ואם היתה גומא שדרכה לבדוק אזלינן בה נמי בתר בתרא כדמוכח גבי שוקי ירושלים וכו' ובפרק דם הנדה (נה:) מאן דבדיק בגומא נמי בדיק עד כאן לשון אז"ק : כתוב ע"ש והוא סבר אין מעילה בגידולין (מעילה יד·) וכן הוא אמת ומכאן כ"ל דאין לקהל לתבוע מהם או פרעונות ממעות הקדש או צדקה עד כאן לשונו (ו) כתב הרשב"א ח"ג סימן רצ"ג שאלתם ראובן שהקדיש מנה מנכסיו בשעת מיתה ושיקח שמעון בנו מהן קרקע להקדש ויחלק הוא פירותיו בכל שנה ע"מ שלא יהא רשות אדם בעולם לא בקרקע ההקדש ולא בפירותיו ולא במעותיו אלא בנו והבאים מכחו ועכשיו עבר זמן רב ולא קנה שמעון הקרקע אם יכולים גבאי ההקדש לכופו לקנות הקרקע כדי שתגיע ההנאה לעניים. תשובה שמעון זה עובר הוא על דברי אביו ועוד שמצוה

לקיים

באין לכפר. עכ"ל : **כתב** הרמב"ם נכרי שהתנדב וכו' בפ"ק דערכין (סוף דף ה') תני חדא עכו"ם שהתנדב נדבה לבדק הבית מקבלין הימנו ותניא אידך אין מקבלין א"ר אילא א"ר יוחנן לא קשיא הא בתחלה הא בסוף פרש"י בתחלת הבנין אין מקבלין דשמא לרפיון ידים מתכוין כדי שיסמכו גם עליהם וישמטו לעצמם והם יאחרו הבנין ושלא לבנותה לבסוף לחזק את בדקיו אין לומר רפיון ידים ומקבלין עכ"ל אבל הרמב"ם מפרש שמ"ש הא בתחלה הא בסוף היינו לומר הא לכתחלה אין מקבלין הא בדיעבד מקבלין ובונין בו כלומ' ואין חייבין להוציאו לחולין כדרך שעושין בצדקה של נכרים כשמקבלין משום שלום מלכות דנותנין אותן בסתר לעניי נכרים אבל הכא לא צריך לכך אלא מקבלין לבנות בו המקדש כיון שכבר קבלוהו משום דרכי שלום ושרי לקובעו בבנין בסוף :

ומ"ש אבל לבית הכנסת מקבלין וכו' שם (דף ו') נכרי שהתנדב קורה ושם כתוב עליה בודקין אותו אם אומר בדעת ישראל הפרשתיה יגוד וישתמש במותר (פי' רש"י יגוד יחתוך מקום השם ויגנז החתיכה וישתמש במותר ויגנזו בב"ה) ואם לאו טעונה גניזה חיישינן שמא בלבו לשמים (פי' רש"י להקדש ובזמן הזה אין לו תקנה) ומסיקנא דה"ה דאע"ג דאין שם כתוב עליה נמי בעי גניזה דכיון דלא אמר בדעת ישראל הפרשתיה חיישינן שמא בלבו לשמים והא קמ"ל דאע"ג דשם כתוב עליה יגוד וישתמש במותר דשם שלא במקומו לאו קדוש וגבי תרומה כשהפריש נכרי תרומה נמי אמרינן אם לא אמר בדעת ישראל הפרישה צריך גניזה חיישינן שמא בלבו לשמים פירוש לשם הקדש וכן הוא ברמב"ם פ"ח מה' מ"ע שמא לבו לשמים ורבינו היה גורס שמא בלבו לכו"ם והא דתני לעיל נכר או מורה שהתנדב נכרי דמקבלין ממנו צ"ל דהיינו שיאמר בדעת ישראל הפרשתי ופשוט הוא וזה לשון רש"י גבי תרומה בדעת ישראל הפרשתי שלמקום שתרומה ישראל הולכת תלך זו לשון אחר שישראל אמר לי להפרישה ורחשון שמעתי עכ"ל ודכוותה במתנדב לב"ה : כתב מהרש"ל בתשובה סימן ט"ז בנותן ס"ת סתם בהיכל והוו עליה מעילים של הקדש משל צבור דשוב אין ברשות הנותן ליקחנה מן ההיכל לעצמו ולמכרה אפי' טוען טענת ברי שלא הקדישה לאו כל כמיניה לאפקועה מחזקת הקדש אא"כ התנה ברבים או בפני עדים בשעה שנותן להיכל שאינו נותן לחלוטין אלא כשאלה הוא או יורשיו יחזרו ויטלוה לעצמן והביא תשובת מהרי"ק בסוף שורש קס"א שכתב כן ומהר"ם איסרלש בהגהות ש"ע כתב וז"ל מקום שנוהגים שאדם משים איזה דבר בב"ה כגון ס"ת או כלי כסף וכדומה וכשירצה חוזר ולוקחו וכשיורד מנכסיו מוכרו לאחרים הולכים אחר המנהג דכל המקדיש אדעתא דמנהג הוא מקדיש ולב ב"ד מתנה ע"ז ובלבד שיהא מנהג קבוע עכ"ל והכי משמע נמי מדברי מהרי"ק ומהרש"ל דבמנהג קבוע הולכין אחר המנהג ונראה דלפי מנהג אותן מקומות גם ב"ח גובה תוכו הס"ת שבהיכל דכיון דבידו למכרה בשעת דחקו אף ב"ח יכול לגבות ממנה ועיין במ"ש בח"מ סי' ל"ו סעיף ת' וסעיף מ"ה בס"ד :

מצות

דרכי משה

הרשב"א : (ד) בירושלמי פ' בני העיר רבי חייא ברבי יוחנן אם היה שם בעלים הקוק על מה שנתן כמו ש"א נשתקע שם בעלים מהן דמי עכ"ל : (ה) והרשב"א כ' בתשובה סימן תרנ"ז בא' שהיה פורש מבלינס"א ללכת למורסא והפקיד שם תיבתו ואמר שהוא מתירא שמא ימות בדרך ההוא והזו עדים מעידים שהיה מקדיש התיבה והספרים והמעות והבגדים שבתוכו אם יקראנו מות יהיה המעות לשם כופר נפשו והיה שאר חובות בתוך התיבה או כלי כסף וכלי זהב ותכשיטי' אינן נכללים בכל' ספרים ובגדים ומעות ומסתפק אני בעיקר הקדש שאמר מתירא אני שמא ימות בדרך זה יש במשמע שני פנים אם מרעתו שימות קודם הגיעו למורס"א והגיע ולא מת עד בואו למירס"א נתבטל ההקדש וברשב"א שם סי' תרנ"ז מבואר הכי וז"ל בקיצור האחד שמא מתיירא שימות במהלך הזה ב קודם שיבוא בלינסאה ואפי' מת במורסיא"ה הוא רוצה בקיומו של הקדש והב' שמא היה כוונתו בדרך ג קודם למורסיא כו' עד ממה שפירש ואמר שאינו מפריש מבנו ואם ימות רוצה הוא לתת נכסיו לשם כופר נפשו היה במשמע שכוונתו להעמיד הקדשו לעולם כל זמן שימות במסע הזה עד שובו לאילנ"סאה לעולם עד שובו לביתו סואבר שרוצה לתת הנכסים כופר נפשו מ"מ הדברים נראין שאם לא דעתו לשוב ארא לעמוד במורס"א אין בלשון זה אלא מהל' עד מורסא ולכן אם היה דעתו לשוב הרי הקדש ואם לא היה דעתו לשוב לא הוי הקדש ואם יש ספק בדבר הולכין בו להקל אצל היורש לפי שממון בחזקת בעליו שהוא היורש מפילא העניים שאמרו נתקיים התנאי עליהם להביא ראיה עכ"ל והאריך שם בראיות דספק הקדש הוי ספק ממון והטע"ה וכ"כ מהרא"י סימן ע"ג דמוקמינן ממון בחזקת מריה ועיין בח"מ סימן ר"ן ברין ספק הקדש שהוא מחלוקת הפוסקים : (ו) כתב מהר"ם פדוה סימן ב' הרא"ש כתב דלא אזלינן בהקדש בתר אומדנא אבל שאר כל הפוסקים חולקים עליו ויש

לילך

פרישה

לרבא אילו כהם סברי מותר לשנותו בדימוי מסל"י : (יא) לצורך בדק הבית אין מקבלין ממנו כו' כדי שלא יהא להם דבר במקדש שנא' לא לכם ולנו והרמב"ם במיימוני כתוב אם היה הדבר מסוים כגון קורה או אבן מחזירין לו כו' וכתב ב"י ורבינו שלא כ"כ משום דלא נפקא לן מינה מידי בזמן הזה : (יב) אבל לבהכ"נ מקבלין ממנו כו' ול"ד לבדק הבית משום דלאו בית קדושה כולי :

סים

חדושי הגהות

ב קודם שובו לבלינסיא"ה כצ"ל : ג קודם שיגיע למורסיא"ה וכיון שלא מת עד שהגיע למורסיא"ה אע"פ שמת במורסיא"ה נתבטל תנאו כ"ה ברשב"א שם :

דברים

לקיים דברי המת ועוד שמונע צדקה מאי זה עני שיהיה אבל ת"ת ממון זה אין לו תובעים שהרי יכול ליתן הפירות למי שירצה ושלא ליתן לאדם אחר וכיון שכן אין לגבאי ההקדש לתובעו ולכופו שאינם בעלי דברים שלו ואע"פ שהם יד עניי העיר (ז) : עוד שם סי' רל"ד שאלתם אם יש כח ביחיד לתבוע ולהוציא לאור זכות העניים אף ע"פ שאין בידו הרשאת הקהל תשובה מסתברא במקום שיש גבאים ממונים על קופת הצדקה הגבאים אפטרופין לעניים הם וידם כיד העניים ואין אחד יכול לתבוע זכות העניים מעצמו בלתי הרשאת הקהל והגבאים שהם יד העניים : עוד לו שם סימן רל"ה ז"ל שאלת מצוה מחמת מיתה שהקדיש בצואתו סך ידוע לבנין ב"ה ומתוך אורך חליו ירד מנכסיו ורצה לפחות · תשובה בעיא היא בפ' מי שמת (קמח ·) ש"מ שהקדיש כל נכסיו או חלק לעניים אם יכול לחזור בו וסלקא בתיקו ויש פוסקים לחומרא כתיקו דאיסורא ויש מי שפסק לקולא כתיקו דממונא ולזה דעתי נוטה ומ"מ לצאת ידי כולם טוב הוא שישאל חולה זה על הקדשו דקי"ל דיש שאלה בהקדש כ"ה והיה שלא מסר הקדשו ליד גזברי ההקדש שאילו מסר א"א לישאל עליו (ח) כדתניא בפ' הנודר מן הירק (נט ·) דאמרינן התם דנדרים קרואים דבר שיש לו מתירין ואפילו באלף לא בטיל משום דיכול לישאל עליהם ומקשינן עלה מתרומה שבטלה בק"א ואע"פ שאיפשר לישאל עליה ופרקינן דההיא שבטלה בק"א דוקא בתרומה ביד כהן דכיון שניתנה כבר לכהן א"א לישאל עליה : **עוד** לו ז"ל שאלת ש"מ שאמר הרי הוא מניח מנכסיו מנה לבת הקוברים והם יתעסקו בו ויחלקו פירותיו מדי שנה בשנה בביתו והבן מסר המנה לברורי בת הקוברים וברורי הבת ההוא חלקו עד עתה הפירות בביתו ולאחר זמן ראה הבן שנכסי אותו הבת מתמעטין והולכין ותובע מאותו הבת שיבא הממון בידו שהוא ג"כ מאותו בת ויקבלם באחריות כדי שלא יאבד הממון והבן עשיר ואמיד לקבלם באחריותו והברורים טוענין שאין להם למסרו לו לפי שהאב צוה למסור לאותו בת ולא ליורשו · תשובה נ"ל דברי הבן נכונים שאף ע"פ שצוה האב שיתעסקו בו אותו הבת אין הבן יוצא מכלל אותו בת כיון שהוא מהם ואם הבת מפסידין הממון מן הדין כל אפטרופא המפסיד מסלקינן ליה ואם הבן אמיד ורוצה עוד להבטיח הממון ולחלק הפירות בכל שנה כמו שצוה האב לו שומעים ובלבד שיחלק הוא הפירות בזמניהם לדעת ברורי הקוברים · עוד שאלת אם ברורי אותו בת טוענים שכל אותו ממון נאבד ומתעסק הבת ההוא בממון בת זה ימים רבים ועדיין הוא מתעסק בו אומר שטר פלוני ופלוני הוא מאותו ממון שהניח אותו פלוני וברורי הבת ההוא מכחישין אותו היש לסמוך על דברי המתעסק בלא שבועה תשובה אותו שמתעסק בממון שנתעסק נאמן דכל נפקד נאמן בלא שום מגו כדאיתא בפרק זה בורר (כא ·) בעובדא דשטרא דנפק כי דינא דרב נאמן אחר ידענא ביה דפריע הוא · כתב הרא"ש כלל י"ג סימן ו' על צבור שהטילו חרם כל מי שיש בידו מעות שנתעסק בהן הן משלו הן משל אחרים שיתן כך וכך לקופה של צדקה וראובן הקדיש מעות לתלמוד תורה ומתעסק בהם לצורך ת"ת ואינו נהנה מהם לעצמו ירצה לי כי מעות שהוקצו למצוה אינם של אחרים כי דעת הקהל הוא על מעות של אחרים שחייבין ליתן מהם להם שהבעלים עצמם אם היו בידם היו צריכין ליתן מהם אבל מעות של מצוה אינם בכלל כי פטורים הם מן החם · כתב הכלבו בשם סה"ת אסור לומר חפץ זה יהא הקדש שהרי פירות ירקבו וכו' אלא אומר אני נותן חפץ זה או דמים אלו לצדקה או למצוה ובהגהות אשירי פ"ק דע"ז כתב פסק רשב"ם דאסור לאדם לומר הריני מניח בהקדש ספר פלוני או ממון פלוני שאוסרו על כל העולם אלא יאמר אני מתנדב לצדקה או לצורך צבור ופר"ת דבזמן הזה אין תקנה למטלטלין של הקדש בפדיון אלא בקרקעות ואם אמר בלשון הקדש פותחין לו בחרטה ואומרים לו אילו היית יודע שבדיבור זה נאסרין על כל העולם וטעונים גניזה היית אומר בלשון הקדש וכשאומר לאו מתירים לו ואם כסבור שהוא החפץ זה והקדישו ונמצא חפץ אחר הקדש טעות הוא וא"צ שאלה עכ"ל · אבל בספר התרומות שער מ"ו ח"ג כתוב שאם הקדיש בזמן הזה מסתמא לעניים או לבתי כנסיות היא כך פסק הר"י ן' מיגאש בפרק בית כור עכ"ל. וגם בתשובות להרמב"ן סימן רס"ט כתוב המקדיש סתם בזמן הזה אין הקדשו לבדק הבית לפי שאין עכשיו מכירים בהקדש הבית והרי היא כאותה ששנינו (נדרים יח :) סתם תרומה בגליל מותרת שאין אנשי גליל מכירין בתרומת הלשכה וכתב עוד ודבר ברור הוא שאין הקדש עניים מפקיע מידי שעבוד שאין מפקיע מיד שעבוד אלא מה שחלה עליו קדושת הגוף :

רבינו ירוחם כתב בנתיב י"ט הרבה דיני הקדש ובקצתם יש ללמוד מהם לענין צדקה : כתוב בהגהות מרדכי דכתובות ראובן נדר בעת צרה מעות ובגדים לעניים ושאל אם יחלק הבגדים לעניים ולא יספיקו כי אם למעט או ימכרם יספיקו דמיהם לרוב עניים והשיב דיחיד יכול לשנות צדקה דיליה לדבר מצוה כמו טובי העיר בצדקה אנשי העיר וכ"ת איכא למיחש דילמא ליתרו פלוני אחר למיחב לבושא ולא יהיב ליכא למיחש להכי דאי בשוק מזבני קלא אית ליה ואי בביתא מזבני הא אמרינן פ"ק דסנהדרין מטלטלין שאין דמיהם ידועים בג' לקוחות ומילתא דאיתעבידא באפי ג' קלא אית ליה · כתוב בספר התרומות שער מ"ו אין משתכרין בשל הקדש אף לא בשל עניים אלא בכסף וביוצא בו כדי שיהא מוכן לכל שעה שיצטרכו לו עניים ובהגהות מיימון סוף פ"ב מהלכות מצוה כתב הא דתנן במסכת שקלים (פ"ד) ומייתי לה פרק ב' דייני גזרות (קה ·) ר' עקיבא אומר אין משתכרין בשל הקדש אף לא בשל עניים ומפרש טעמא בשל עניים דלמא איצטריך להו זוזי וליכא ליה התם איירי בצדקה המיוחדת לחלק דסתמא דעת עניים עלה אבל צדקה שנותנין כדי שיהא הקרן קיים והפירות לעניים שרי וכן עמא דבר עכ"ל : כתב המרדכי בפ' שבועת הדיינין נשאל ר"ת על ב' זקוקים שתובע שמעון מאת ראובן שנתן לו להרויח בהם לתת מהם כך וכך בשנה להזכיר נשמת זוגתו ותובעו עתה שיחזיר לו וראובן משיב שנתנם לו לחלקו גם קרן גם פרי כאשר יכשר בעיניו ואינו רוצה להחזיר והשיב נ"ל אם שמעון אומר שנדר לצדקה אך אינו רוצה שיהיו עוד תחת ראובן והוא בעצמו רוצה לחלקם א"צ ראובן להחזירן לו ולא ישבע על ככה שהוא כדבריו דלבחירה נראה דהלכה טובת הנאה אינה ממון וכיון דאין לשמעון בו אלא טובת הנאה אינו ממון ואין לישבע עליהם ראובן ואפי' למ"ד טובת הנאה ממון מ"מ לא נתקנה שבועת היסת עליה : מ"ב ד מי שנדר ע"מ שיחיו בניו ופירש אם לא יחיו לא יתן אין לכופו ליתן כיון שכפל תנאו נהי שעבד ע"מ לקבל פרס הרי הוא עובד מיראת עונש ואינו בכלל צדיק אלא חד

מז' פרושים (סוטה כב :) הלא פי' מהר"מ דרוב נדרים הכי איתנהו ע"י אסמכתא אם יהיה אלהים עמדי · אם נתן תתן : בספר התרומות שער א' פסק כרבי יוחנן דאמר בהמקבל (קיד ·) שהמקדיש מנה לבדק הבית מסדרין וכ"ש להקדש בזמן הזה דהוי ממון הדיוט : כתב הרשב"א ח"ג סימן רנ"ו שאלתם ראובן חלה ונטה על נכסיו ומינה שני אפטרופין על בניו וצוה לאפטרופין לחלק הקדש לפי ראות עיניהם בכל שנה נחטבה לעניים ויתומים ואלמנות כל ימי חייהם ואחריהם בניו בעצת שני אנשים טובים מהקהל ואחר בניהם ובני בניהם · ועכשיו נפטר אחד מהאפטרופין ורצו הקהל למנות אפטרופס אחר תחת אותו שנפטר שיהא אפטרופס על ההקדש עם השני שחי ורצו ג"כ לדעת כמה הוא ההקדש וכמה אם בקרקע או במטלטלין והאפטרופס טוען שאין לו להודיע להם ולא למנות אחר עמו :

תשובה איני רואה שיהא על האפטרופסין להודיע לקהל מהו עיקר ההקדש וכמה שהרי הוא נתן רשות ביד האפטרופסים לחלק לפי ראות עיניהם ואילו הקדיש לעניי העיר סתם היה באיפשר שיהא עליהם להודיע מפני שמן הדין היה מתחלק לעניים שבעיר כולם כפי ההלכה לא כפי המנהג שאני רואה בכל המקומות שאין ההקדשות מתחלקין בשוה לעניים ומ"מ לפי הדין כך היה ראוי ואז היה באיפשר שיהא עליהן להודיע לפי שהיו עליהם תובעים אבל עכשיו שהם רשאים לחלק למי שירצה בעיניהם נמצא שאין להקדש תובע וכן אין לקהל למנות אפטרופס אחר עמו שההקדש הזה אינו מתחלק אלא על ידי האפטרופסין שמינה או ע"י בניו אחריהם ואם דעת המצוה שיהו האפטרופסין השנים או אפי' האחד מהם מחלק ההקדש האחד הנשאר יחלק כבראשונה ואם אין דעתו שיחלק האחד אלא שיהו השנים קיימים א"כ יחזור החלוק אצל הבנים ולא אצל גזבר אחר שימנו הקהל : **ומ"מ** אני רואה בכל המקומות שכל שהיחיד ממנה אפטרופסין או אפי' הקהל ממנים גזברים או גבאים או נאמנים אפי' ימות אחד מהן או ילך למדינת הים אין המינוי או האפטרופסים בטל אלא הנשארים מהם נוהגים מינויים והאפטרופסותם והדין נותן שאילולי כן אם הלך זה לדרכו קצת ימים לעסקיו ולא היה כאן לזמן תנוכה המינוי בטל וכן הגבאי או הנאמן אינו נוהג עד שוב חבירו ואין זה דעת הצבור ולא דעת יחיד המצוה :

עוד לו ז"ל ח"א סי' תרי"ח שאלת באחד שהיה חייב מנה והקדיש נכסיו ואין לו נכסים אחרים תשובה המלוה גובה מן ההקדש דסתם הקדש לעניים ואפי' בהקדש בדק הבית גובה כדאית' בפ' שום היתומים (כג .) ואילו היו הנכסים מטלטלין אם יש בשטר החוב מטלטלין אגב מקרקעי גובה אותה מהם ואם לאו אינו גובה מהם וכדאמרינן (ב"ק יא ·) עשה שורו אפותיקי ומכרו אין ב"ח גובה ממנו ונראה דה"ה נתנו במתנה כמכירה דמי כדאמרינן בר"פ הנזקין (נ :) גבי לגבות מהזיבורית ומסתברא דה"ה בהקדש בזמן שהוא לעניים ואם הם בשטרי חוב ש"מ הוי הקדש דדבריו ככתובים וכמסורים דמו והראיה ש"מ ה שאמר הלואתו ואם היה בריא הקדשו אינו הקדש משום דבעי בהקדש ברשותו דומיא דביתו וכאן גוף השטרות אינו ממון והשעבוד אינו של מלוה עד שיגבנו דקי"ל בפ' כל שעה (לא) ב"ח מכאן ולהבא הוא גובה ובין מלוה והקדיש מלוה לא עשה כלום ומיהו בש"מ דבריו ככתובים וקנה הקדש : **וכתב** עוד במקדיש בזמן הזה שטרי חוב דסתם הקדש לעניים דלא קנה ההקדש אלא בכתיבה ומסירה כדין הדיוט :

וכתב עוד שאלת המקדיש ב"ה ועיין בסימן רצ"ח גבי גמר בלבו צדקה וכו' שדה לעניים וצוה שיחלקו הפירות לעניים בכל שנה ורצה הצבור לשנות ולהוציא הפירות לדברים אחרים מהו · תשובה אין רשות בידם ואפי' הסכימו בכך טובי העיר במעמד אנשי העיר שכיון שצוה שיחלקו הפירות לעניים גילה דעתו שאינו רוצה שישנו בזה כלל ואינו דומה לרשאים לעשות קופה תמחוי ולשנותה לכל מה שירצו דהתם לצדקה שהיא נגבית בכל יום וכל הנותן ע"ד גבאים הוא נותן והגבאים גובין לפרנס העניים ליום או יומים כדי ספקם ואם יצטרכו יותר יחזרו ויגבו וה"ה למי שמתנדב נר או מנורה לב"ה וכו' דהתם דוקא בשיש ספק לבית הכנסת יותר מזה אבל בזמן שאין מספקים צרכי עניים לגמרי ואין ממלאים חסרונם ועמד היחיד והקדיש לעניים להוסיף על קצבתם אין ספק שאין הצבור רשאי לשנות הקדש זה לדברים אחרים ואם עשו כן הם גוזלים את העניים וזהו ששנינו (שקלים פ"ב) מותר עניים לעניים מותר עני לאותו עני וכו' · וכזה כתבו גדולי האחרונים ז"ל : **וכתב** עוד בתשובה אחרת כל הקדש כגון זה אין יכולין לשנותו משום גזל עניים שלא אמרו אלא בקופה ותמחוי וכיוצא בזה שהגבאים גובים לפרנס העניים ליום או יומים כדי ספקם והותיר ואפילו לא הותיר אם יצטרכו העניים ישובו עוד הגבאים ויגבו להם כדי ספקם וה"ה לנר של בית הכנסת בשיש לבית הכנסת ספק חוץ מזה אבל בזמן הזה שאין מספקין צרכי העניים לגמרי ואינם ממלאים חסרונן ועמד היחיד והקדיש לעניים להוסיף על הקצבה שנותנים להם הצבור אין ספק שאילו באו הצבור לשנות הקדש זה לדברים אחרים הרי אלו גוזלים את העניים וזו ששנינו בשקלים מותר עניים לעניים וכו' וכזה כתבו רבותי ז"ל עכ"ל (ט) :

(ב"ה) דינים הרבה בענין הקדש וצדקה מרבינו ירוחם ואלו הם האומר אתן זה לצדקה הרי קנו עניים אם הוא בידו ואם אינו בידו אינו יכול להקדישו ולהדירו לעניים זולת אם היה במעמד שלשתן ואם אמר כשיבא לידי יהיה הקדש או לעניים זכו בו אפי' שלא במעמד שלשתן ואם היה קרקע אפי' שאינו ברשותו ולא במעמד שלשתן ולא אמר כשיבא לידי זכו בו דבכל מקום שהוא הוא ברשות בעליו המזיק הקדש עניים בין בגופו בין בממונו כגון שורו שהזיק חייב ישלם כדין ההדיוט · אם נדר לעשות צדקה אפי' למ"ד דנדר בלשון שבועה אינו כלום לענין צדקה מועיל דבפיך זו צדקה אסור לידור אפי' לצדקה ולפדיון שבוים אלא אם יש בידו יתננו מיד ואם יפסקו צדקה וצריך לפסוק יאמר בלא נדר · יש ידות לצדקה כגון אם אמר זה הזוז לצדקה ואמר וזה אע"ג דלא אמר וזה נמי אלא וזה לחוד הוה האחרון צדקה כמו ראשון אע"ג דהיא בעיא דלא איפשיטא בפ"ק דנדרים (ז ·) אזלינן לחומרא ואין מחייבין אותו למכור את ביתו וכלי תשמישו והא דאמרינן (כתובות סח ·) אם היה משתמש בכלי זהב ישתמש בכלי כסף · בכלי כסף ישתמש בכלי נחשת ההיא מיירי בדרישה של כסף פי' שהוא המתגררה שמגררין בה בית המרחץ יש פוסקים שכל זמן שאינו נוטל אלא בצינעה אין מחייבים אותו למכור כלי תשמישו אלא אם הוצרך ליטול מן הצדקה כלומר מהגבאי של קופה של צדקה אין נותנין לו אלא אחר שימכור ורש"י פי' דאחר שיבא לידי גבוי שנטל לקט שכחה פאה ונודע שהוא עשיר ובא ב"ד לגבות ממנו כדי מה שנטל מחייבים אותו למכור ואע"ג דממון שאין לו תובעין הוא משום קנס גובין כתבו המפרשים מותר לשנות אפי' מת"ת לצורך ל' פשיטים שנותנין להגמון בכל שנה שהיא הצלת נפשות שאם לא יתפשרו יענישו עניים · שכיב מרע שהילק נכסיו לעניים אם עמד אינו חוזר · כהן נותנים לו חלק בראש וחלק יפה בצדקה ובמתנות העניים צבור שיש להם הקדש כדי ליתן לרב או לש"צ ואינו מספיק לשניהם אם הרב מובהק ובקי בהוראות הרב קודם

דרכי משה

לילך אדר אוסדנות עכ"ל וע"ש (ז) ע"ל סימן זו כתבתי תשובה בזה ומשמע דאם הקדיש לעניי עירו סתם הם נקראים תובעים וע"ל סימן רמ"ח בדין כופין או ממשכנין על הצדקה · (ח) ועיין בה"ה סימן ר"ן (ט) כתב הרא"ש בתשובה כלל י"ג סימן ז' דמותר לדור בבית של הקדש דאין חילוק בין בית של הקדש לשאר בתים עכ"ל .

חדושי הגהות

ד דברים אלו בתשובת מהרי"ל סי' ק"צ (כה"ג) · ה הואיל ודברים אלו הם קשים ההבנה קצת אמרתי להעתיק הגי' כפי מה שהוא ברשב"א שם ומתוך שתי הגירסאות אולי יגיע אל הכוון וה"ר שם הא ראיה ש"מ שאמר הלואתי לפלוני אם היה מקדישו אינו הקדש משום דבעי' הקדש הוסיא דביתו וכאן גוף השטרות וכו' חבין מלוה ואקדיש מלוה לא עשה ולא כלום מיהו בש"מ דבריו ככתובים וכמסורין דמו וקני הקדש עכ"ל לעניננו :

בסהירות

הלכות מילה

רס מצות עשה לכל אדם מישראל שימול את בנו וגדולה היא משאר מצות עשה (א) שיש בה צד כרת (ב) וגם נכרתו עליה י"ג בריתות בפרשת מילה (ג) ולא נקרא אברהם שלם עד שנימול (ד) ובזכותה נכרת לו ברית על נתינת הארץ והיא מצלת מדינה של גיהנם כמו שאמרו חכמים שאברהם אבינו יושב בפתחה של גיהנם ואינו מניח ליכנס בו לכל מי שנמול ומאוסה היא הערלה שנתגנו בה העכו"ם שנאמר כי כל הגוים ערלים וכל המפר בריתו של אברהם אבינו שאינו מל או שמושך ערלתו אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעה"ב. (ה) וצא ולמד ממשה רבינו שלא נתלה עליה אפילו שעה אחת שאיחר אותה אלא נענש מיד (ו) אע"פ שהיה בדרך על כן צריך ליזהר בה מאד וגם כי היא אות ברית חתום בבשרנו ואינה כשאר כל המצות (ז) כמו התפילין והציצית שאינן קבועין בגוף וכאשר יסירם יסיר האות אבל המילה היא אות חתום בבשרינו ומעידה בנו שבחר בנו השם מכל העמים ואנחנו עמו וצאן מרעיתו אשר לדור ודור אנחנו חייבים לעובדו ולספר תהלתו :

רסא (א) **האב** חייב למול את בנו ולא האשה את בנה ומיהו אינו חייב כרת אם לא ימולנו שאין בה כרת אלא בערל עצמו דכתיב וערל זכר אשר לא ימול בשר ערלתו ונכרתה לא מלו (ב) חייבים ב"ד למולו לא מלוהו ב"ד חייב למול את עצמו לכשיגדיל (ג) ואם לא מל חייב כרת כתב הרמב"ם [א] (ד) אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו אלא אם כן עבר ונמנע למולו שב"ד מלין אותו בע"כ נתעלמו ב"ד ולא מלוהו חייב למול את עצמו לכשיגדל ובכל יום שיעבור עליו לכשיגדל מבטל מצות עשה

אבל

קודש ואם לאו ש"ש קודם להוציא הרבים ידי חובתן כ"ש שאמרו אינו מוקדש אפי' בספק אם בא כהן ונתפשו או גבאי או עני בזמן הזה מוציאין מידו דלא מיקרי תפיסה מספק : אם הקדיש לעניים או לבה"כ יש להם אונאה כל סתם הקדש בזמן הזה לבה"כ או לעניים הוא · מה שאמרו אמירתו לגבוה וכו' כלומר שנקנה באמירה דוקא בהקדש גבוה והא דאמרינן (ערכין ו ·) סלע זה לצדקה דחייב ליתנה באמירה בעלמא מפני שהקנה להם דבר מעויים ואמר נכסי לבני ואחריו להקדש אין להקדש אחריו כלום כיון שהראשון ראוי ליורשו. יצא קול פלוני הקדיש נכסיו אין חוששין לאוסרם עליו אפי' שהקול היה בענין. שאם היה יוצא קול בזה באשה שנתקדשה דהוי מקודשת השכרת הבית או הוצאה בענין שחייב לפי תקנת העיר בכושת ק' זהובים ואמר שיתן לת"ת או לצדקה או להקדש ואח"כ מחל לו שפיסוהו נראה דיד עניים אנן ונתחייב בהן חוב העניים כתב בסוף תשובות הרשב"א ששאלת על אשה שנדרה י"ב זקוקים לצדקה ונתנה ביד ראובן להלוותם למחצית שכר ושיהא נותן מחלקה למחזיקין בתורת ה' והקפן עליו במרוה ונעשו י"ו זקוקים קרן ואח"כ מת ראובן והיא אינה חפיצה להניח המעות ביד אלמנתו נראה דאם הלוותם לו בסתם סתם הלוואה ל' יום ואם הלוותם לו לזמן קצוב ועדיין לא הגיע הזמן נראה דלא תוציא מידה כיון דכל המפקיד ע"ד אשתו ובניו הוא מפקיד ישאו ויתנו בהם כל ימי זמן העסקא עכ"ל ונראה שאין דבריו אלא בנשים דידהו שהיו משואות ונותנות בתוך הבית אבל בשאר נשים לא ואפי' בנשים דידהו לדעת הרמב"ם תוציא מידו שהרי כתב בפ' ה' מהלכות שלוחין ושותפין א' מן השותפים שמת בטלה שותפות וכו' ובתשובה אחרת כתב על ראובן שהקדיש כל נכסיו מקרקעי ומטלטלי ושטרות וכל שעבודין בתנאי שאם יהיה לו זרע קיימא שיתבטל ההקדש מעיקרו על ענין זה שיהיו כל הנכסים הנ"ל עומדים ביד ב"ד קהל טוליטולא עד שיהיה הזרע בן י"ג שנה ואז יחזירו ב"ד הנכסים אחר שיגבו ממנו הב"ד הנזכר ג' מאות זהובים להקדש טוליטולא ואם לא יגיע הזרע לי"ג שנה יחזרו הנכסים כבראשונה וקנו מראובן הנזכר וכו' והגיע הזרע לי"ג שנה והנכסים לא באו מעולם ליד ב"ד ולא ירדו לתת ועכשיו באין זקני הקהל לגבות הג' מאות זהובים וטוען יורש כיון שלא ירדו לנכסים שלא זכה בה ההקדש והשיב שאין ממש בדברי היורש והאריך בדבר ובתשובה אחרת כתב על שנמצא כתוב בפנקס ראובן שכל מה שיצא מחוב פלוני יהא' להקדש והשיב אני רואה שום ממשות הקדש כי המקדיש ביתו אמר רחמנא מה ביתו ברשותו ואפי' גבה קרקע אינו הקדש דקי"ל כרבא דאמר בעל חוב מכאן ולהבא הוא גובה ואילו היה הקדש איני רואה ספק במה שנסתפקתם אם הוא לעניי העיר או לעניי קרוביו לפי שכל המקדיש סתם לעניי העיר הוא מקדיש ואין אומרים יתנן לקרוביו הצריכים ובתשובה אחרת כתב על חולה שצוה להקדיש כ' ספרי תורה כס"ת א' שהקדיש ראובן ונסתפקו אם דמיון זה הוא במדה במשקל העזרות ובנוי הספר או בשווי הדמים והשיב שיראה שרצה לעשות בנוי והדור כאותו ספר בכתיבה נאה בגוים ותפוחים וקשוטי הסופרים שיאמרו עליו ויזכרו אותו לטוב שהוא עשה שנים כאחד שעשה כו' וכתב עוד שכשקרא הסופר הצוואה לפניו קרא קביעות זמן לכתיבתם ב' שנים והוא אמר זמן מועט הוא זה רי שיעשו תוך ה' שנים והסופר שכח מלתקן הדבר בצוואה והשיב שהולכים אחר גלוי דעת · כתב בת"ה סימן רע"ד שנשאל על אשה שהקדישה נכסי מלוג שלה אם מותר ליהנות מן הפירות והאריך בדבר ובסי' רס"ב כתב שנשאל על קהל שעשו תקנה על איזה דבר והעמידו קנס על כל מי שיעבור עליהן הן איש הן אשה כך וכך לצדקה ועברה על התקנה אשה נשואה אם חייב בעלה לשלם בשבילה ונסתפק בדבר · חברת ביקור חולים שהסכימו בשבועה שכל מי שיחזור נדר בב"ה שבעירם יהו החצי להקדש, והחצי למקום שירצה הנודר ואחר זמן נעשתה חברת ת"ת ונדר אחד מהחותמים נדר לת"ת ומת ואמר בנו שצוה לתת הכל לת"ת כתב הר"ן בתשובה סי' א' · שכיב מרע בצרפת ששאל כמה חבורות יש בפירפיניאן ואמרו לו ד' ואמר הנני עוזב לד' חבורות שבעיר כך וכך בשוה והנה בעו התבורות כתב ג"כ הר"ן בתשובה סימן ע"ה :

רס מצות עשה לכל אדם מישראל שימול את בנו בפ"ק דקידושין (כט ·) ומייתי לה מדכתיב וימל אברהם את יצחק בנו וקאמר התם דאם לא מיפקדא דכתיב כאשר צוה אותו אלהים אותו ולא אותה : ומ"ש וגדולה היא משאר מצות עשה שיש בה צד כרת וגם נכרתו עליה י"ג בריתות כלומר אף ע"פ שפסח מצות עשה שחייבים עליה כרת מ"מ לא נכרתו עליה י"ג בריתות כמו שנכרתו על המילה · ודייק רבינו לכתוב שיש בה צד כרת ולא כתב שיש בה כרת משום דאינו מתחייב כרת עד שיגדיל ולא ימול : **ומ"ש** שי"ג בריתות נכרתו עליה משנה ס"פ ג' דנדרים (לא :) פירוש שי"ג פעמים נזכר ברית בפרשת מילה : **ומ"ש** ולא נקרא אברהם שלם עד שמל משנה שם ומייתי לה מדכתיב התהלך לפני והיה תמים : ומ"ש ובזכותה נכרת לו ברית על נתינת הארץ נראה דהיינו א מדכתיב (בראשית ט"ו) ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי : ומ"ש והיא מצלת מדינה של גיהנם כמו שאמרו חכמים שאברהם אבינו יושב בפתחה של גיהנם וכו' בפ' שני דעירובין (דף יט :) אלא דאמר ריש לקיש פושעי ישראל אין אור גיהנם שולט בהם אלא הא דכתיב עוברי בעמק הבכא' ההוא דמחייבי ההוא שעתא בגיהנם ואתי אברהם אבינו ומסיק להו ומקבל להו בר מישראל הבא על הנכרית דמשכה ערלתיה דלא מבשקר ליה כלומר משכה ערלתיה ודומה לו כמי שאינו נמול ולפיכך אינו מכירו שהוא יהודי : ומ"ש ומאוסה היא הערלה שנתגנו בה העכו"ם שנאמר כי כל הגוים ערלים משנה סוף פ"ג דנדרים (דף לא :) : ומ"ש וכל המפר ברית של אברהם וכו' אין לו חלק לעה"ב משנה במסכת אבות (פ"ג) : ומ"ש צא ולמדו ממשה רבינו שלא נתלה עליה וכו' משנה סוף פ"ג דנדרים (שם) : ומ"ש וגם היא אות חתום בבשרנו ואינו כשאר כל מצות וכו' וכאשר יסירה יסיר האות וכו' פשוט הוא :

רסא האב חייב למול את בנו ולא האשה את בנה כבר נתבאר בסימן שלפני זה : ומ"ש ומיהו אינו חייב כרת אם לא ימולנו וכו' כן כתב הרמב"ם ופשוט הוא ומ"ש לא מלו חייבים ב"ד למולו בפ"ק דקידושין (כט ·) ומייתי לה מדכתיב המול לכם כל זכר : ומ"ש לא מלוהו ב"ד חייב למול עצמו משיגדיל ג"ז בפ"ק דקידושין (שם) ויליף לה מדכתיב וערל זכר אשר לא ימול ונכרתה : כתב הרמב"ם אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו וכו' הכי משמע קצת מפשטא דסוגיא דפ"ק דקידושין דקאמר היכא דלא מהליה אבוה מחייבי ב"ד למהליה וסברא נמי יהא דמצוה המוטלת על איש אחד אין לאחר לעשותה שלא מדעתו :

ומ"ש

רס מצות עשה וכו' פ"ק דקידושין (דף כ"ט) ת"ר האב חייב בבנו למולו מנלן דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו והיכא דלא מהליה אבוה מיחייבי ב"ד למימהליה דכתיב המול לכם כל זכר והיכא דלא מהלוה ב"ד מיחייב איהו למימהל נפשיה דכתיב וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה איהי מנלן דלא מיחייבה דכתיב כאשר צוה אותו אלהים אותו ולא אותה ומ"ש שיש בה צד כרת כלומר גדולה היא על האדם מ"ע זו למול את בנו משאר מ"ע שזו יש בה צד כרת על הבן עצמו משא"כ שאר מ"ע דלית בהו אפילו צד כרת ואע"ג דמ"ע דקרבן פסח איכא ביה כרת מזה לא קמיירי דלא קאמר אלא במ"ע שנוהגים בזמן הזה : ומ"ש ובזכותה נכרת לו ברית על נתינת הארץ כתב ב"י וז"ל נראה דהיינו מדכתיב ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי עכ"ל ושגגה היא פלטתו הקולמוס במהירות דפסוק זה כתוב בברית בין הבתרים וצ"ל במקומו פסוק שכתוב בפרש' מילה והקימותי את בריתי וגו' ונתתי לך ולזרעך את ארץ מגוריך את כל ארץ כנען וגו' והכי איתא בב"ר פרשה מ"ו ע"פ זה אם מקיימין בניך את המילה הן נכנסין לארץ ואם לאו אין נכנסין לארץ · ויש לתת לב לאיזה טעם האריך רבינו בדרוש זה ונראה שהיו מתרשלין בזמנו במצוה זו חס לא שמענו מאבותינו ומזקנינו כי כלא אין הדור שהיה שרוי רבינו בתוכו כל כך רחוק מחוריגו זה ואילו היה דבר זה בדורו היה נשמע גם לנו אבל נראה בקושטא שגם בדורו היו רבים נכשלים בעון זה כמו שנמצא בדורינו שאין נזהרין בקיום מצות מילה כמאמרם והוא כי עיקר המצוה להיות עליו אות ברית קודש מאותיות שמו הקדוש יתברך לשמור את כל גופו מכל טומאת עריות והנה הרבה נכשלו בעון זה לטמאות אות ברית קודש בערוות וביחוד בבנות העכו"ם ומולידין בני' לעכו"ם וגם רבי' באים אל נשים פנויות בנדתן ונעשה להם כהיתר כיון שהיא ישראלית פנויה וע"כ האריך רבינו בדרוש המילה כמה גדולה היא אם מקיים אותה כמאמרה שלא יהא פוגם אותה כי מלבד שיש בה צד כרת ונכרתו עליה י"ג בריתות ולא נקרא אברהם שלם עד שנימול עוד דבר גדול מזה שכריתת ברית על נתינת הארץ אינה אלא אם בניך מקיימין את המילה ואם לאו אין נכנסין לארץ א"כ נשמע שעון זה והוא כשפוגם אות ברית קודש דאינו מקיים מצות מילה להיות דבק עם קדושת שמו ית' אלא נדבק אל החיצונים דבר זה הוא תחזוק בלוחינו שאין נכנסין לארץ ועוד דבר גדול מזה שמצלת אותנו מדינה של גיהנם וכשישראל בא על הנכרית נמשכה ערלתו ודומה כמי שאינו נימול נופל בגיהנם כדאיתא פ' שני דעירובין (דף י"ט) ומביאו ב"י עוד גדול מזה שמי שמפר ברית לפגום אות ברית קודש ונמשכה ערלתו אע"פ שיש בידו תורה ומע"ט אין לו חלק לעה"ב · צא ולמד ממשה רבינו וכו' והוא דסגולת מצוה זו כשמקיימין אותה בזמנה גורם שיהא נדבק בקדושת שמו ית' שלא תהא נפגמה ונטמאה בשום ביאה בעבירה וח"ש רבינו ע"כ צריך ליזהר בה מאוד לקיימה בזמנה ושלא יהא פוגם קדושתה בשום ביאת איסור והוצאת זרע לבטלה כנ"ל דעת רבינו זה :

רסא האב חייב למול את בנו וכו' עד חייב כרת בפ"ק דקידושין הבאתיו בתחלת סימן שלפני זה : כתב הרמב"ם אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו וכו' פשוט הוא מדתניא האב חייב בבנו למולו וכיון דעליה דאב המצוה רמיא אין כח לאחר לחטוף המצוה מידו ואם עבר חייב ליתן לזה עשרה זהובים

כמו

פרישה

סי' רס (א) **שיש** בו צד כרת כתב צד כרת דהא אינו חייב עד שיגדל ולא ימול ב"י ואלל שלב ושיירי ביה כאן אין בו כרת כלל אלא כיון דיש במצות מילה כרת והיינו שלא כשימול עצמו קאמר שיש בו צד כרת : (ב) וגם נכרתו עליה י"ג בריתות כ' פירוש י"ג פעמים נזכר ברית בפרשת מילה והוא הוא מודה מפסוק : (ג) ולא נקרא אברהם שלם עד שימול דכתיב התהלך לפני והיה תמים : (ד) ובזכותה נכרת לו ברית על נתינת הארץ דכתיב ביום ההוא כרת השם את אברם ברית לאמור לזרעך נתתי : (או שמושך ערלתו ר"ל שנימול כבר ואחר כך חזר עד שנתכסה מילתו שצריך לשוב כמ"ש רבינו בסימן רס"ב עכ"ל) : (ה) צא ולמד ממשה רבינו כו' ר"ל שגדול עונשה : (ו) אע"פ שהיה בדרך פירוש והולך ללכת ולימול ולילך היה סכנה לתינוק בדרך כדאיתא פ"ק אעפ"כ נענש דהו"ל למול ולעשות אמתו עם כו כשמל בדרך או בביתו : (ז) כמו ציצית ותפילין שאינן קבועין בגוף בב"ח סי' ל"ז כתב רבינו שמי שאינו מניח תפילין הוא בכלל פושעי ישראל בגופן משום דמכח המצוה והכוונת תפילין בגופו שבכל מקום אינן קבועין בגופו כמו המילה :

סי' רסא (א) **האב** חייב למול את בנו ולא האשה את בנה דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אותו ולא אותה : (ב) חייבים ב"ד למולו ולפינן מדכתיב המול לכם כל זכר : (ג) ואם לא מל חייב כרת דכתיב וערל זכר אשר לא ימול ונכרתה : (ד) אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו כן משמע בגמרא וסברא נמי היא דמצוה המוטלת על איש אין לאחר לעשותו שלא מדעתו ב"י ועיין בי"ד ס"ס כ"ס ובס"מ סימן שפ"ב ועיין בדרישה : (ובכל יום שיעבור כו' ובכלנו אב או ב"ד כל יום שמעכבין עוברים בעשה ד"מ עכ"ה) :

אבל

דרישה

סי' רסא [א] אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו כו' ופירא שהאב יודע למול אסור לאחרים לאמר למול וגם אין אמר רשאי למול בפניו בלא רשותו ומכאן למול (ע"ל בסימן רס"ה ושם יתבאר ובס"ס רס"ד בדרישה עכ"ה) ושכתבתי וספק אם צריך לברך להכניסו וכשאמר מל מברך על המילה ואבי הבן מברך להכניסו שאין וצריך לאמת אמר יהודי טוב בעל ברית (כדי שיבא אליהו וישב אצלו עכ"ה) והוכל . אבל נשמה בעל ברית והוכל עמ"ש :

ומשעלה

חדושי הגהות

רס א במהירות פירוש הקולמוס פסוק זה שהוא נאמר בברית בין הבתרים וצ"ל במקומו פסוק שכתוב בפרשת מילה (שם י"ז) והקימותי את בריתי וגו' ונתתי לך ולזרעך את ארץ מגוריך וגו' (ב"ח) :

טעמו

(א) (ה) אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד עד כאן ואיני יודע למה אינו באיסור כרת בכל יום שיעבור (ו) וכ"כ הראב"ד וכי משום התראת ספק פוטרין אותו מן השמים ובכל יום עומד באיסור כרת :

רסב זמן המילה ביום שמונה ללידתו וביום ולא בלילה [א] (א) ומשעלה עמוד השחר של יום שמונה הוא תחילת זמנה וכל היום כשר לכך (ב) אלא שזריזין מקדימין למצוה מיד בבקר : חולה אין מלין אותו עד שיבריא וממתינין לו (ג) מעת שנתרפא מחוליו ז' ימים מעת לעת ואז מלין אותו (ד) וגם אז אין מלין אותו אלא ביום אע"פ שאינה בזמנה (ה) בד"א שהלצתו חמה וכיוצא

כמו שכתב רבינו בח"מ סימן שפ"ב ולאחד מדין שחיטה כדלעיל בסימן כ"ח : ומ"ש אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד תימה דלאחר שימות מאי כרת שייך ביה והלא כרת הוא מתחשים עד ס' כדאיתא בסוף מ"ק (דף כ"ח) ותירץ ב"י דאע"ג דאינו חייב כרת למות קודם ס' שנה אפ"ה כשיגיע עתו למות מת בכרת דיומי כדאיתא התם דרב יוסף כי הוה בר שיתין עבד יומא טבא לרבנן אמר נפקא לי מכרת א"ל אביי נהי דנפק ליה מר מכרת דשני מכרת דיומי מי נפק מר ופי' רש"י כרת דיומי שמא יחות מיתה חטופה אף זה שלא מל יחות בהכרת דיומי במיתה חטופה ולפ"ז התיישב מה שקשה לרבי' ואמר ואיני יודע למה אינו באיסור כרת בכל יום שיעבור עכ"ל וכיוצא בזה כתב הראב"ד דהלא ודאי גם הרמב"ם מודה דעומד באיסור שיש עליו עונש כרת מיהו אינו חייב כרת למות קודם ששים אלא יחות בהכרת דיומי כדפרישית ומה שכתב הראב"ד וכי משום התראת ספק פוטרין אותו מן השמים נראה דהכי קאמר דאע"ג דקיימא לן כל חייבי כריתות שלקו נפטרין מכריתתן וא"כ זה שלא מל עצמו לאו בר מלקות הוא דכל ימיו מצי למימר אמול לאחר זמן וכיון דהתראת ספק הוא ואינו בר מלקות גם כן אין בו כרת הא ליתא דלאו מפני שהוא ספק פוטרין אותו מן השמים וב"י האריך ע"ש.

רסב זמן המילה ביום שמונה ללידתו כלומר אבל מקמי הכי לאו זמנה ולאו מצוה היא כדמוכח בפר"א דמילה במתני' מי שהיו לו שתי תינוקות וכסוגיא דשם (דף קל"ז) · וביום ולא בלילה משנה פרק שני דמגלה (דף כ') ופר"א דמילה (דף קל"ב) דכתיב וביום השמיני ימול · ומ"ש ומשעלה עמוד השחר וכו' וקשה דבפ"ב דמגלה שנינו לא תולין עד שתנץ החמה ואם עשה משעלה עמוד השחר כשר אלמא דלכתחלה אין למול משעלה עמוד השחר ונראה דכך היא הלעת דברי רבינו זמן המילה ביום ח' ללידתו וכשם יום אינו אלא משתנץ החמה דכך היא זמנה של מילה לכתחלה אח"כ אמר וביום ולא בלילה דבלילה שלפניה מיפסלא מילה אבל משעלה עמוד השחר הוא נמי תחלת זמנה דלא מיפסלא וכל היום נמי כשר לכך אלא שזריזין מקדימין למצוה מיד בבוקר דהיינו משתנץ החמה וזהו שלא כתב שזריזין מקדימין למצוה מיד בעלית השחר אלא בבוקר שהוא לאחר עמוד השחר משתנץ החמה וכמ"ש בתחלה זמן המילה ביום שהוא דהיינו בבוקר שנקרא יום כלשון בני אדם כשתנץ החמה ונראה דלפי שהמילה פסולה בלילה שלפניה לכך כתב בהגהת מיימוני דאם מל בלילה בין קטן בין גר צריך להטיף ממנו דם ברית ביום אבל הרא"ש פ"ט הר"ר שמשון בפר"א דמילה תפס לדבר פשוט דקטן שנמול בתוך ח' דא"צ הטפה מדקאמר התם (דף קל"ז) דהיכא דקדם ומל של שבת בע"ש דלא ניתנה שבת לדחות ואי הוה צריך הטפה היה ניתן שבת לדחות להטיף ממנו דם ברית כיון דהמילה פסולה אלא בע"כ דאין המילה פסולה תוך ח' וא"צ הטפה א"כ ה"ה בלילה שלפניה נמי א"צ הטפה וכ"כ ב"י וכ"כ מהר"ש לוריא' ומדברי הרב בהגהת ש"ע תבואר דמקיים דברי שניהם דבמל בלילה שלפניה צריך להזור ולהטיף ממנו דם ברית ואפי' בשבת כיון דמילה פסולה היא וכמחתך בשר בעלמא היה וכמ"ש בהגהת מיימוני אבל מלו תוך ח' וביום ילא וא"צ הטפה וכמ"ש הרא"ש בשם הר"ש ולענין הלכה נראה לפע"ד דחכסינן לחומרא דבין במל בלילה שלפניה ובין תוך ח' וביום צריך להטיף ממנו דם ברית בחול ולא בשבת ובלא ברכות דספק ברכות להקל : **חולה** וכו' מימרא דשמואל פר"א דמילה (דף קל"ז) וריש פ' הערל (דף ע"א) ומ"ש וגם אז אין מלין אותו אלא ביום פלוגתא דתנאי בפ' הערל (דף ע"ב) ופסק כת"ק וכן פסקו הרי"ף והרא"ש פר"א דמילה והרמב"ם בפ"א דמילה כתב ב"י ר"פ הערל דדוקא כאב מועט דעיניה אבל כאב גדול בעיניה ממתינין לו ז' ימים שלמים מע"ל לאחר שנתרפא דבוריקי דעינא כלבא תלו

ומ"ש אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד א טעמו אינו חייב למות בקוצר שנים שהוא מין א' מכרת לפי שלא עבר עדיין על המצות שהרי בידו למול את עצמו עד שימות והוא ערל במזיד ואז יתחייב כרת לנפש או אפשר דה"ק אינו מתחייב למות בקיצור שנים עד שיגיע שעתו למות ואם הוא אז עדיין ערל במזיד ימות בקיצור ימים שהוא מין אחר של כרת כדאיתא במועד קטן (כח·) : ודעת הראב"ד שמיום שגדל ולא מל הוא חייב למות בקיצור שנים אלא שאם מל נפטר מהחיוב ההוא וזהו שכתב ובכל יום עומד באיסור כרת כלומר ראוי הוא בכל יום ליכרת ולמות בקיצור שנים דאף על גב דדמי לעושה דבר שאפשר שיבא לידי חייב ועדיין לא בא לידי חיוב שאני זה שבכל יום עובר הוא בודאי על מצותו של מקום ואע"פ שאינו מתחייב כרת לגמרי מ"מ באיסור כרת הוא עומד בכל יום ויום וראוי ליכרת · ומה שהזכיר התראת ספק לדוגמא בעלמ' נקטה דהא התראה אין לה ענין אלא בדיני אדם ולא בדיני שמים והיינו לומר דאפילו למ"ד התראת ספק לא שמה התראה לא אמר כן אלא לפוטרו מדיני אדם אבל מכל מקום חיוב שמים יש עליו מפני שעשה מעשה שיוכל להמשך ממנו חיוב מיתה וזה שמביא עצמו למקום שאפשר לו להתחייב כרת ועוד שהוא עובר בכל יום על מצות הבורא דין הוא שיתחייב בכל יום למות בקיצור שנים :

והרמב"ם סובר דאפילו למ"ד התראת ספק שמה התראה שאני התם שהוא עובר בקום עשה ולפיכך דין הוא שיחול עליו חיוב שמים מעת המעשה הראשון אבל הכא שאינו עובר אלא בשב ואל תעשה כל שעדיין בידו לתקן אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד :

רסב זמן המילה ביום שמונה ללידתו זה פשוט בכתוב (בראשית י"ז) ומ"ש וביום ולא בלילה משנה פ' שני דמגילה (כ·) ובפרק ר"א דמילה (קלא) נמי דריש ליה מקרא · ומ"ש משעלה עמוד השחר של יום ח' הוא תחלת זמנה משנה בפ"ב דמגלה (כ·) אלא שיש בדברי רבינו חסרון שהו"ל לכתוב דהיינו בדיעבד אבל לכתחלה אין מלין עד שתנץ החמה דהא מתני' הכי איתא אין מלין ולא טובלין ולא מזין עד שתנץ החמה וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר : והיכא דעבר ומל בלילה מפשטא דמתני' משמע דאינו כשר וא"כ יצטרך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית וכן כתבו הגה"מ ואם הדבר כן יש לתמוה על הפוסקים שלא הזכירוהו ואפשר שהם סוברים שאינו צריך להטיף וכ"כ מדברי הרא"ש שכתב בפרק ר' אליעזר דמילה דקטן שנימול בתוך שמנה שא"צ לחזור ולהטיף וכ"כ מדברי תשובת הרשב"א שאכתוב בסימן רס"ד (א) ולפ"ז צריך לומר שמה ששנינו וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר דמשמע שאם עשו בלילה פסול לא קאי אמילה אלא אאינך : **ומ"ש** וכל היום כשר לכך אלא שזריזים מקדימים וכו' פשוט בריש פסחים : חולה אין מלין אותו עד שיבריא משנה פרק ר"א דמילה (קלז·) : ומ"ש וממתינין לו מעת שנתרפא מחליו ח' ימים מעת לעת ואז מלין ט"ס יש כאן וצריך לגרוס שבעה במקום ח' דהכי איתא פרק ר"א דמילה (שם) אמר שמואל הלצתו חמה נותנין לו כל שבעה להברותו וכן כתבו כל הפוסקים ופירש"י הלצתו חמה נשלף ממנו החולי ולא מגופו ובגמ' איבעיא לן אהא דשמואל דאמר נותנין לו כל שבעה אי בעינן מעת לעת או לא ולא איפשיטא וכתב הרא"ש וכיון שספק נפשות הוא יהבינן ליה מעת לעת והרי"ף כתב איפשיטא דבעינן מעת לעת ופירש הר"ן ז"ל לא דאיפשיטא הכא אלא בריש הערל (עא:) הוא שאמרו כן וע"ז סמך הרב ז"ל : כתב מהרי"ק בשורש קמ"ו בענין חולת הקטן שחלה חולי של סכנה ולבסוף הוקל מעליו חליו והזיע עד שלא היה בו עוד סכנה ושוב לבסוף ב' או ג' ימים חזר להיות לו קדחת קטנה אך לא של סכנה וחזר והזיע ונחלקתם מאימתי ימנו לו שבעת ימי הבראתו האם מזיעה הראשונה או מהשניה. נלע"ד דבר פשוט שאין למנות מהזיעה הראשונה אלא מן השניה ול"מ אם בפעם הראשונה לא שלפתו החמה מכל וכל אלא אפילו לא היה לו שום קדחת אחר הזיעה הראשונה מ"מ כיון שחזרה לו הקדחת בקלא לסוף ב' או ג' ימים איגלאי מילתא שעדיין לא הבריא מחולי הראשון ואין לשליח יד בילד עד אחר שבעה ימים להבראתו השנית מכל וכל שהרי זה ספק נפשות והולכים בו להחמיר : (ב"ה) כתב הרשב"א בתשובה דהתינוק שחלה ונתרפא בה' בשבת ממתינין לו עד למחר כתבתי טעמו בסימן רס"ח ומ"ש וגם אז אין מלין אותו אלא ביום אף על פי שאינה בזמנה בפרק הערל (עב·) פלוגתא דתנאי ופסק כת"ק דסבר דבין בזמנה בין שלא בזמנה אינה אלא ביום דדריש וי"ו יתירא דוביום השמיני וטעמא דפסק כוותיה משום דיחידאה פליג עליה ועוד דבריותא דת"כ אתיא כוותיה כדאיתא התם וגם תשמע שם דרבי יוחנן ורבי אלעזר ס"ל כוותיה וכן פסקו הרי"ף והרא"ש בפרק ר"א דמילה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות מילה : ומ"ש בד"א שהלצתו חמה וכו' אבל חלה כאח' מאיבריו כגון שכאב לו עינו וכו'

דרכי משה

רסא (א) ובכלבו כתב וה"ה אב או ב"ד כל יום שמעכבין עוברים בעשה . **רסב** (א) ואפשר דעדיף תוך ח' ביום מאילו נימול בזמנו בלילה .

כתב

דרישה

סי' רסב [א] **ומשעלה** עמוד השחר של יום ח' הוא תחלת זמנה כו' וז"ל מ"ו אמ"ש וכל היום כשר לכך כו' עד ואל תטעה בדברי הקהרו כי לא דק עכ"ל נראה דהיא מיגרס דאל"ל דיש חסרון בדברי רבינו ז"ל דהמשנה בפ"ב דמגילה אין מלין ולא טובלין עד שתנץ החמה וכולן שעשו משעלה השחר כשרים וזהו דקדק ב"י שכ"א בדיעבד כשר משעלה עמוד השחר וא"כ יש חסרון בדברי רבינו אבל מ"ו דהדק דאין יכול לתרץ כן דא"כ איפשמיענן דמשעלה עמוד השחר כשר לאשמועינן דאפי' אם מל בלילה כשר בדיעבד דא"כ למה ילהטיף ממנו דם ברית אלא כשר אפי' לכתחלה כשהיה לצריך מא"כ בלילה כשאינו כוי ביום מחמת שיש לורך או חוטב לו פירסם המילה ליום ט' מיהו שימול בליל ח' וזה שכתב רבינו משעלה עמוד השחר היא תחילת זמנה ר"ל לצורך גדול ולפי פי' מ"ו נראה מ"ש וזריזין מקדימין למצוה בבקר ר"ל דאף מי שיש לו עסק באותו יום אל יעסיק באותו עסק תחילה וא"כ ימול ביומו אלא מיטב לו שיקדים המצוה אף שיצטרך כבוקר משעלה השחר מ"ש בפרישה הוא יותר נכון · גם לפי' א"ל לתרץ כמו שתירץ ב"י מתניתין שדקתני וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר אבל בלילה פסול דקאי דוקא אאינך ולא אמילה דלפי פירוש מ"ו לא קאי הדיוק כ"א לכתחלה כשהוא לצורך וק"ל ואע"פ שלשון וכולן שעשו משמע קצת פר"ל בדיעבד מ"מ מדמסיים כשר ולא קתני עשו משמע אפי' לכתחילה כשר לעשות כן בשעת הדחק אבל מ"מ רבינו קיצר בלשונו והו"ל לכתוב עוד חלוקה דיעבד אלא ס"ל דיתפס ל' המשנה שאיירי מלכתחילה מיהו קשה יל' רבי' משמע דשוין הן משעלה עמוד השחר לנץ החמה וא"ח ועיין בהגהות רמ"א סימן זה שפסק

שאם

פרישה

(ה) אבל אינו חייב כרת עד שימות כו' ר"ל אינו חייב למות בקיצור שנים שהוא מין אחד מכרת לפי שלא עבר עדיין על המצוה שהרי בידו לימול את עצמו עד שימות והוא ערל במזיד ואז יתחייב כרת לנפש או אפשר דה"ק אינו מתחייב למות בקיצור שנים עד שיגיע שעתו למות ואם הוא אז עדיין ערל במזיד ימות בקיצור ימים שהיא מין אחד של כרת כדאיתא במ"ק ב"י ור"ל שימות במיתת ימים קודם שנשלם מנין השנים הקצובים לו ויום בשנה כאילו היא שנה נחשב כשלם שנתו ויש בו צד כרת וי"מ דכשיגיע זמן מיתתו לא ימתין במלוי אלא ימית מיד וע"ז אמרו בת"ק וכבואו רבינו לקמן סימן של"ט מ"ד מת פתאם זו מיתה חטופה חלה יום אחד זו מיתה דחופה ר"מ כ"ג אומר זו מיתה מגיפה עד סוף הסימן שקאמר ר"מ בן אנטיגנוס אומר זקן שמילל שבת או אכל חלב מי מודיעני שמת בהכרת אלא סית בג' ימים מת בהכרת כו' וק"ל (ו) וכ"כ הראב"ד וכי משום התראת ספק כו' לדוגמא בעלמא נקטה דהא התראה אין לה ענין אלא בדיני אדם ולא בדיני שמים והיינו לומר דאפי' למ"ד התראת ספק לא שמה התראה לא אמר כן אלא לפוטרו מדיני אדם אבל מ"מ חיוב שמים יש עליו מפני שעשה מעשה שיוכל להמשך ממנו חיוב מיתה וזה שמביא עצמו למקום שאפשר לו להתחייב כרת ועוד שהוא עובר בכל יום על מצות הבורא דין היא שיתחייב בכל יום למות בקיצור שנים . ועיין בב"י שכתב ישוב להרמב"ם על תמיה זו :

סי' רסב (א) **ומשעלה** עמוד השחר של יום ח' הוא תחלת זמנה והיינו דוקא בדיעבד אבל לכתחילה אין מלין עד שתנץ החמה והכי איתא שם במשנה בהדיא ויש חסרון בדברי רבינו ב"י וז"ל מ"ו אמ"ש וכל היום כשר לכך אין לפרש כשר בדיעבד שא"צ להטיף ממנו דם ברית (בעם אחר זה סוף עכ"ה) פשיטא דאפי' מל בלילה כשר שא"צ להטיף ממנו דם ברית אלא ה"פ שאם הוא צורך גדול יכול לעשות לכתחלה וכן משמע מפי' הרמב"ם במשנה ואל תטעה בדברי הקהרו כי לא דק עכ"ל ועיין בדרישה · (ב) אלא שזריזין מקדימין למצוה מיד בבוקר קשה דהו"ל משעת נץ החמה דהוא עיקר המצוה דבקר משעלה עמוד השחר משמע כמ"ש וישכם אברהם בבוקר הבוקר אור והאנשים שולחו · וי"ל דמתחילה קאמר רבינו דתחלת זמן המצוה דהיא משעלה עמוד השחר ואח"כ כתב דהזמן המשכת המצוה ביומו היא עד סוף היום · ואח"כ אמר דאע"ג דמותר כל היום מ"מ זריזין מקדימין בכל מאי דאפשר לכן לעשות באותו היום נמצא דלא קאמר בבקר אלא לאפוקי סוף היום . (ג) מעת שנתרפא מחליו ז' ימים בן הי"ל דגרסו יבאמר"י ובסמ"ג לאפוקי מספרים שכתב בהן ח' מיכי מדממתינין לו ז' ימים מע"ל ואח"כ מלין אותו היינו ביום ח' אלא שא"ל לפתחין ח' ימים מע"ל וק"ל (ד) וגם אז אין מלין אותו אלא ביום דדריש מוי"ו יתירא דוביום השמיני (ה) בד"א שהלצתו חמה פרש"י נשלף ממנו החולי ולא מגופו ולולי פרש"י הייתי מפרשו חלצתו לשון מחלצות ור"ל שלבשתו חמה שהיה חולה ונרפא ממנו

חדושי הגהות

רסא א טעמו אינו חייב ר"ל פירושו אינו חייב וכו' :

צריך

וכיוצא בזה שהוא חולי שבכל הגוף אבל חלה בא' מאבריו (ו) שכאבו לו עיניו וכיוצא בו ממתינין לו עד שיבריא ולאחר שיבריא מלין אותו מיד (ז) וכן כל מילה שלא בזמנה כגון טומטום שנקרע ונמצא זכר או משוך פירוש שנימול כבר ומשך העור עד שנתכסה מילתו שצריך למול פעם אחרת (ב) או שלא מלו אותו בזמנה מחמת מקרה שלא היו להם צרכי מילה כולם אין נימולים אלא ביום אנדרוגינוס פרש"י מי שיש לו זכרות ונקבות (ח) ומי שיש לו שני ערלות נימולים לשמנה וכן יוצא דופן (ט) אע"פ שאין אמו טמאה לידה · (י) [ב] נולד בין השמשות ספק מן היום או מן הלילה מונין לו מן הלילה ונימול לתשעה שהוא ספק שמנה אבל אם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור מבעוד יום (יא) או ששמעו אותו (ג) בוכה אפי' לא נולד עד אחר שתחשך מונין לו ח' ימים מיום שיצא ראשו או ששמעו אותו בוכה :

רסג

קטן שנמצא ירוק סימן (א) שלא נפל בו דמו ואין מלין אותו עד שיפול בו דמו ויחזור מראו כמראת שאר הקטנים וכן אם נמצא אדום סימן שלא נבלע דמו באיבריו אלא בין עור לבשר ואין מלין אותו עד שיבלע בו דמו וצריך ליזהר מאד באלו הדברים שאין מלין ולד שיש בו חשש חולי דסכנת נפשות דוחה הכל שאפשר לו למול לאחר זמן ואי אפשר להחזיר נפש אחת מישראל לעולם (ב) אשה שמלה את בנה ראשון ומת מחמת מילה שהכשילה כחו ומלה גם השני ומת מחמת מילה [א] הרי הוחזקה

שבניה

וכו' ולאחר שיבריא מלין אותו מיד בפרק הערל (עא:) אמרינן מילת זכריו דאיתנהו בשעת אכילת פסח וליתנהו בשעת עשייתו היכי משכחת לה ואוקמה רב פפא כגון דכאיב ליה עיניה לינוקא ואיתפח ביני וביני כלומר בין עשיה לאכילה ואם איתא דהוה בעי לאמתוני בתר דאיתפח שבעה יומי לא האי משני מידי אלא ודאי אין ממתינין לו אלא מלין אותו מיד שנתרפא וכ"פ הרמב"ם ז"ל ומשמע דכאיב ליה דנקט רב פפא לאו דוקא אלא ה"ה לכל חולי שאינו כולל כל הגוף דאין ממתינין לו כלל וכ"כ הר"ן בפרק ר' אליעזר דמילה וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל וכתוב בנמוקי יוסף בפרק הערל דלא אמרינן דהירא דכייבי ליה עיניה לא יהבינן ליה המתנת זמן אלא מהלינן ליה לאלתר שנתרפא אלא בכאב מועט אבל אם יש לו כאב גדול בעיניים ממתינין לו אחר שנתרפא ז' שלימים דהא חמיר מאלכתו חמה דשוריקי דעינא בלבא תלו כדאיתא בפרק אין מעמידין (דף כח:) עכ"ל : **כתב** עוד וכבר דייקי מינה רבוותא דמשו' לצער וחולי כל שהוא משהין אותו למול עד שיבריא כדי שלא יבא לידי סכנה וכ"כ הגאון דכל תינוק שהוא מצטער בין מחמת חולי בין משום דבר אחר אין מוהלין אותו עד שיבריא עכ"ל וז"ל העיטור לגאון כך ראיתי כל תינוק שהוא מצטער או כחש בעצמו ממתינין לו עד שיבריא ע"כ לשונו :

גרסינן בפרק הערל אמר רב פפא הלכך יומא דעיבא ויומא דשותא לא מהלינן ליה והאידנא דדשו ביה רבים שומר פתאים ה' וכתב בנמוקי יוסף שכתב הריטב"א בשם רבו מכאן דמאן דלא בעי למהל ביומא דעיבא הרשות בידו ושפיר עביד דלא למסמך על שומר פתאים וה"ה שהיה ראוי שלא למול בשבת כשהוא מעונן עכ"ל ורבינו ירוחם כתב יום מעונן או יום שמנשבת בו רוח דרומית אין מעכב מלמולו דשומר פתאים השם אבל טורח הדרך כלומר שהוא חולה מטורח הדרך אין מלין אותו שיתרפא כך פשוט בפ' הערל וכ"כ הרמב"ם עכ"ל : וגם ה"ר מנוח כתב כל דבר שאין בגופו של תינוק כגון שרוצה לצאת לדרך אין משהין את המילה בשבילו כי היכי דלא משהינן בשביל נשיבת הרוחות דשומר פתאים ה' כדאיתא ביבמות עד כאן לשונו :

וכן כל מילה שלא בזמנה כגון טומטום שנקרע וכו' כולם אין נימולין אלא ביום ברייתא בריש פרק הערל (שם) ואע"ג דאיכא התם תנא דפליג עלה כבר כתבתי בסימן לתה פסק כן · ואמרינן בגמרא בההיא פירקא דמשוך א"צ לחזור ולמול אלא מדרבנן : **אנדרוגינוס** פירוש מי שיש לו זכרות ונקבות ומי שיש לו ב' ערלות נימולין לח' וכן יוצא דופן אע"פ שאין אמו טמאה לידה בפרק ר' אליעזר דמילה (דף קלה·) אמר רב אסי כל שאין אמו טמאה לידה אינו נימול לח' איני והא אתמר יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות רב הונא וחייא בר רב חד אמר מחללין עליו את השבת וחד אמר אין מחללין ע"כ לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת אבל לח' ודאי מהלינן ליה הא בהא תליא ובתר הכי מוקי לה כתנאי דת"ק סבר אע"ג דאין אמו טמאה לידה נימול לח' ורבי חמא סבר כל שאין אמו טמאה לידה אינו נימול לח' וכתב הר"ן שה"ר יונה פסק כרב אסי ואחרים פוסקים דלא כוותיה אלא כת"ק דרבי חמא והרי"ף לא הכריע הלכה כדברי מי משמע דמספקא ליה מלתא הילכך מטילין אותו לחומרא דנימול לח' ואין מחללין עליו את השבת וכן דעת ב"ה והר"ן ז"ל וכן דעת הרא"ש ז"ל וכ"פ הרמב"ם ז"ל הרי נתבאר דין יוצא דופן : ודין מי שיש לו ב' ערלות כיון דאיפלוגו בה אמוראי ולא ידיע הי מינייהו אמר הכי והי מינייהו אמר הכי מטילין אותו לחומרא ונימול לח' ואין מחללין עליו את השבת וכ"פ הרמב"ם ז"ל ומי שיש לו ב' ערלות פירוש רש"י ב' ערלות זו על זו ואמרי לה ב' גידים : ודין אנדרוגינוס שם במשנה (קלד:) ספק ואנדרוגינוס אין מחללין עליהן את השבת ור"י מתיר באנדרוגינוס ובגמרא (קלה:) ת"ר ערלתו ודאי דוחה שבת ואין אנדרוגינוס דוחה שבת וכיון דגבי יוצא דופן מספקא לן אי מילה בח' תלויה בחילול שבת או לא ממילא מספקא לן הכי נמי באנדרוגינוס הילכך מטילין אותו לחומרא ונימול לח' ואין מחללין עליו את השבת וכ"פ הרמב"ם ז"ל : **כתב** ר"י טומטום שנקרע ונמצא זכר ונקרע ביום שמיני ללידתו נימול מיד דלא חשבינן ליה ח' ימים משעת קריעה אלא משעת לידה כך פשוט בפ' הערל וכן כתב הרמ"ה עכ"ל ופשוט הוא שם בראש הפרק (עא·) דאמרינן רב כהנא בריה דרב נחמיה אמר כגון טומטום שנקרע ונמצא זכר ביני וביני ועוד אכתוב בדין טומטום שנקרע ונמצא זכר בסימן רס"ו :

נולד בין השמשות ספק מן היום או מן הלילה מונין לו מן הלילה וכו' משנה שם ותניא בתוספתא דמגלה ספק מילה מאחרין ולא מקדימין לפי שבתוך ח' אינו מצוה לאחר ח' מצוה : ומ"ש אבל אם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור מבע"י או ששמעו אותו בוכה וכו' בפרק יוצא דופן (מב:) וכתבו הרי"ף והרא"ש בפר"א דמילה ההוא גברא דאתא לקמיה דרבא א"ל מהו למימהל בשבתא א"ל איתא לי איהו גופא דעובדא היכי הוה א"ל שמעית ולד דצוין אפניא דמעלי שבתא כלומר שמעתי לולד שהיה צועק בין השמשות ולא אתיליד עד שבתא א"ל הוציא ראשו חוץ לפרוזדור כלומר שאילו לא כן לא היה צועק דכל זמן שהוא במעי אמו פיו סתום הוי מילה שלא בזמנה וכל מילה שלא בזמנו אין מחללין עליה את השבת וכ"פ הרמב"ן ז"ל ומאחר דאמר רבא הוי מילה שלא בזמנה משמע בהדיא דמונין לו ח' מיום שהוציא ראשו או שמעוהו בוכה : כתב ר"י הוציא ראשו לפרוזדור בין הרחם ולא נולד אלא לח' ימים מלין אותו מיד כי חשבינן ליה כנולד מיום שהוציא ראשו כך מוכח בפ' הערל (עא·) וכ"כ הרמ"ה עכ"ל וזה פשוט בראש הפ' בהא דאמר רב שרביא כגון שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור (ד) :

כתב המרדכי בפרק במה מדליקין על בן הנולד סמוך לחשכה והיה נראה יום אך היו נראים ברקיע כוכבים קטנים מאוד והורה ר"י כי יש לסמוך על הכוכבים לספק לכל הפחות ולמול למחרת כיון שלא היה למחרת לא שבת ולא י"ט ואע"פ שהיה ברקיע מזהיר כעין אורה של יום פעמים שאין מתחיל להחשיך כ"כ אע"פ שלילה הוא כבר עכ"ל ובהגה"מ פ"א מה' מילה כתוב בשם סמ"ג השיב ר"י שאם לאלתר כשהוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור נראה ג' כוכבים בינונים יש לסמוך עליהם שהוא לילה אפילו הוא למחר שבת אבל אם שהו אח"כ אם לפי השיהוי נראה להם שהיה יום כשהוציא הראש אין להם אלא מה שעיניהם רואות והוא נימול לח' ואפי' אם יארע בשבת עכ"ל · וכתב עוד שם אין תלוי בתפלה כלל אם קבלו שבת מבע"י לא להקל ולא להחמיר אלא רק ביציאת הכוכבים וכן כתב הר"מ וכ"כ בהגהות אחרונות דמרדכי ר"פ ר"א דמילה אם נולד בע"ש אחר תפלת ערבית ועדיין הוא יום שלא נראו כוכבים מלין אותו בע"ש ואין מחללין עליו את השבת אף על פי שעשאו לילה בתפלתו : ב"ה כתב בא"ח סימן רנ"א שבפורים מלין לאחר קריאת המגילה וביום התפלה כבשאר הימים בראש השנה מלין בין קריאת התורה לתקיעת שופר :

רסג קטן שנמצא ירוק וכו' וכן אם נמצא אדום וכו' מימרא דאביי וברייתא דרבי נתן בפרק ר"א דמילה (קלד:) וז"ל הרמב"ם קטן שנמצא כמו שלו ירוק ביותר אין מלין אותו וכו' וכן אם היה אדום ביותר כמו שלבעו אותו אין מלין אותו עד שיבלע בו דמו ויחזרו מראיו כשאר הקטנים :

אין מלין ילד שיש בו חשש חולי וכו' כן כתב הרמב"ם ודברים ברורים הם וכבר כתבתי בזה בסימן שקודם זה : אשה שמלה את בנה ראשון ומת וכו' בסוף

פרק

תלו וחמיר מאלכתו חמה ומביאו ב"י וכן פסק בש"ע : ומ"ש וכן כל מילה שלא בזמנה וכו' ג"ז בפ' הערל שם : **אנדרוגינוס** וכו' פליגא דתנאי ואמוראי פר"א דמילה ורוב הפוסקים תופסים לאומרא דנימולים לח' ואין מחללין עליו את השבת וכאן כתב רבינו דנימולין לח' ובסימן רס"ו כתב דאין נימולין בשבת אלא דבאנדרוגינוס עדיין מחלוקת דלרב אלפס ור"י זכר גמור הוא ודוחין שבת ע"ש :

נולד בין השמשות וכו' משנה פר"א דמילה (דף קל"ב) ומ"ש אבל אם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור מבע"י או ששמעו בוכה וכו' עובדא דאתא לקמיה דרבא בפ' יוצא דופן (דף מ"ב) וכתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק ר"א דמילה והרב בהגהת ש"ע כתב דהאשה נאמנת לומר שיודעת שהיה בוכה בבטנה ולא הוציא ראשו חוץ לפרוזדור ואין מונין לו אלא מיום הלידה ודין זה כתבו האחרונים בשם מהרי"ו בסוף סימן כ"ה מתשובותיו וכבר הבאתיו לעיל סוף סי' קל"ד בדין טומאת יולדת ע"ש :

רסג קטן שנמצא ירוק וכו' ה"א בברייתא פר"א דמילה (ד' קל"ד) ומשמע מדברי הרמב"ם בפ"א דאפילו לא נמצא ירוק או אדום אלא ביום השמיני וגם ביום חזר מראהו כמראה הקטנים הבריאים מלין אותו מפני שזה חולי הוא וכשעבר החולי מלין אותו מיד כמו שנתבאר בסימן הקודם :

אשה שמלה את בנה וכו' ברייתא בס"פ הבע"י (דף כ"ד) פליגי

בה

דרכי משה

(ב) כתב ב"י ריש פרק ערל דה"ה במשוך עור מעצמו ע"י יולי . (ג) כתב בתא"ו נתיב א' חלק ב' וה"ה עשה שום מעשה כפיו דלעולם כשהוא במעי אמו פיו סתום עכ"ל :

(ד) ובא"ז כתב תשובת ר' יואל הל"ו על תינוק שצווח בבטן אשה ואם אומרת שאותה השעה היה מונח בבטנה כשאר ימים ולא היה מקשה לילד אח"כ כמו יום שלם ופסק דמונין לו משעת לידה אע"ג דסתם וולדות אינם צווחין עד שמוציאין ראשיהם מפרוזדור ואו הוי כילוד מ"מ כאן כיון שאם אומרת שהתינוק מונח כבראשונה נאמנת דאי חיה (יצא) לחוץ לפרוזדור היתה מקשה מיד :

בהדושי

פרישה

ממנו וכוס א"ע עפי : (ו) שכאבו לו עיניו וכיוצא בו ואם כאבו לו כאב גדול הוי כחולה שבכל הגוף כ"כ ב"י דשוריינא דעינא בלבא תליא : (ז) וכן כל מילה כו' קאי אדלעיל אמ"ש אין מלין אלא ביום : (ח) ומי שיש לו שני ערלות פרש"י שני עורות זה על זה ואמרי לה ב' גידים :

(ט) אע"פ שאין אמו טמאה לידה ר"ל אע"ג דבפרשת תזריע גבי מילה כתיב וטמאה שבעת ימים וגומר : (י) נולד בין השמשות כו' עיין בדרישה : (יא) או ששמעו אותו בוכה כו' שהרי בבטנה פיו סתום ובודאי הוציא ראשו :

סי' רסג (א) **שלא** נפל בו דמו פירוש שלא נתאסף והיה בו דם עדיין כל צרכו לא נכנס ולא מבחוץ דאילו היה בו דם בחוץ ולא נכנס בפנים ז"ש אמר כך אם שהיה אדום : (ב) אשה שמלה את בנה שהכשילה כחו אינו ר"ל שמלה בית בעצמה אלא שנתנו למול ובמסירה או למילו כהכשילה כמו (ר"ל שלא היה בו שום חולי בשעת מילה רק שהכשל בכחו, ב"י עכ"ס) · ובאגור שם פרק ר"א דמילה גם בהידושי אגודה שם דייק מדקתני האשה שמלה דווקא באשה שנתגה הדין כן משום דסדם וילד מהאשה כדאיתא בפרק המפלת וסה"ה אפילו יש לה שני בנים משני אבות הדין כן ולא במה שיש לו ב' בנים מב' נשים אבל הר"ד משום כתב דס"ס לאיש שמתו שני בניו מפי' מב' נשים שוב לא ימול השלישית ורמ"א כתב ב' קידושות

בש"ע

דרישה

שאם עבר ומל בלילה צריך לחזור ולהטיף דם ברית (וכתב בד"מ דכן משמע מפשטא דמהגהות מיימוני וכן גרסת מהגה"מ בשם מהרמ"ש פ"א דמילה ומתשובת הרשב"א נראה דקטן שנימול תוך ח' א"צ לחזור ולהטיף עכ"ל עכ"ה) ואם מלו תוך ח' וביום יולא : [ב] נולד בין השמשות כו' ואם נולד כשנראו כוכבים קטנים מאוד יש לספק ולמול למחרת כיון שלא היה לא שבת ולא י"ט אע"פ שהיה ברקיע מזהיר כעין אורה של יום מרדכי (פ' במה מדליקין) עיין בב"י מ"ש עוד מהגהות מיימוני (פ"א מהלכות מילה בשם סמ"ג) שיש לסמוך אג' כוכבים בינונים אם נראו מיד שהוציאו כשהוציא ראשו חוץ לפרוזדור כו' (ויש לסמוך עליהם שהוא לילה אפי' הוא למחר שבת וכ"כ בהגהות מרדכי דשבת דף קפ"ג אבל אם שהו אח"כ אם לפי השיהוי נראה לפי שהיה יום בהוצאת הראש אין להם אלא מה שעיניהם רואות והוא נימול לח' ואפי' אם יארע בשבת כ"כ הגהות מיימון ר"פ עכ"ס) ואין דבר זה תלוי בתפלה אם התפללו הקהל ערבית מבעוד יום לא להקל ולא להחמיר (אלא רק ביציאת הכוכבים עכ"ל) :

סי' רסג [א] הרי הוחזקה שבניה מתים מחמת מילה כו' כתב הרמ"ה שה"ה לאחיות שמלה אחת בנה ומת מחמת מילה וכן השניה שמלה ומת בנה שוב לא ימולו בניהם עד שיגדלו והביאו ב"י וה"ש ב"י שהרבותים לא מוחזל דינו לפי שהמעשה בא לפני רשב"ג דס"ל

הלכתא

כה רשב"ג ורבי והלכה כרבי דבתרתי זימני הוי חזקה בספק נפשות · ומ"ש ל"ש היו מבעל אחד או משנים כ"כ הרמב"ם בספ"א דה' מילה ונראה דדייק הכי מדתניא אשה שמלה את בנה וכו' ולא תנא איש שמל את בנו ראשון ומת וכו' אלמא דבאשה תליא הא מילתא דאמרי' בס"פ הבע"י גבי מילה איכא משפחה דרפא דמא ואיכא משפחה דקמיט דמא דדוקא באשה דהדם בא מן האשה כדאמר סוף המפלת (דף ל"א) אשה מזרעת אודם שממנו עור ובשר ודם ושערות וכו' הלכך ל"ש היו מבעל אחד או משנים אבל באיש אחד שמתו שני בניו מאשה אחת ואח"כ נולד לו בן מאשה אחרת יכול למולו וכן מעשה האגודה מעשה והיה כמ"ש בפר"א דמילה ודלא כמ"ש ב"י בשם ה"ר מנוח דה"ה באיש וכך פסק בש"ע דליתא גם הרב בהגהות ש"ע כתב דיש חולקין וס"ל דלא שייך אלא באשה ולא באיש ואע"ג דמסיק ונראה דספק נפשות להקל לפע"ד ליכא הכא ספק אלא ודאי דאין לחוש כדמוכח בתלמודא ובדברי הרמב"ם ורבינו דתלו באשה ולא באיש כ"ל ונראה ס"פ הבע"י איתא דמעשה בד' אחיות בצפורי שמלה ראשונה ומת שנייה ומת וכו' דחששו ולא אלו דאחיות מחזיקות ופירש"י דכי היכי דאשה בעצמה מוחזקת ה"נ היא מוחזקת באחיותיה ולא תמול את בנה וכ"כ הרא"ש בשם מיהו הרי"ף והרמב"ם לא כתבוה אלא ס"ל דלא חששו חכמים למה שאירע פעם אחת בצפורי דלא חיישינן למיעוטא דלא שכיח ומיהו כאן ודאי נראה לומר ספק נפשות להקל ולא תמול שלישית וכך פסק בש"ע : נולד כשהוא מהול וכו' בפר"א דמילה (דף קל"ה) אפליגו בה תנאי ואמוראי ומסקנת הרא"ש והעולם נהגו להטיף ממנו דם ברית ומ"ש בשם רב האי כתבוהו גם הרי"ף והרא"ש שם : **ומ"ש** ואין מברכין וכו' פי' היכא דאין ספק דאין שם ערלה כבושה אלא דנולד מהול ודאי פשיטא דאין לברך דכיון דמספקא לן אי צריך הטפה וכשא"צ הטפה הויא ברכה לבטלה ספק ברכות להקל אבל היכא דנראית לו שהיא ערלה כבושה צריך לברך דהא אם היא ודאי ערלה כבושה היא דוחה שבת א"כ עכשיו דאינו ודאי אלא נראית לו וקרוב לודאי שהוא ערלה כבושה אע"ג דאינו דוחה שבת מ"מ צריך לברך על הטפת דם ברית ודו"ק ועיין ברמב"ם פ"ג דמילה ושם הביא המגדול עוז תשובת הרמב"ם לחכמי לוני"ל טעם לפסקו שפסק דאין לברך אקטן שנולד מהול וה"ה אבל גר ועבד שנימולו מקודם ואח"כ מטיפין מהם דם ברית כשנכנסו ליהדות צריכין ברכה ע"ל סימן רס"ה וסי' רס"ז : כתב גאון ינוקא דמית וכו' מיהו בהגהת מיימוני פ"א דמילה והגהות מרדכי פר"א דמילה כתבו דבי"ט אפילו הוא שני של גליות אף על גב דמחתך בשר בעלמא אפ"ה כיון דאין מצוה לקברו דאין קוברים נפלים בי"ט אם כן אסור לטלטלו ואסור נמי למימהלי וכך מבואר בא"ח סימן תקכ"ו ע"ש :

רסד הבל כשרים למול וכו' בפרק ב' דע"ז (סוף דף כ"ו) קאמר דר"מ חכמים ור' יהודה ור' יוסי כולהו ס"ל דמילה בנכרי כשרה אלא דלר"מ כיון דחשודים על ש"ד אפילו אחרים עומדים ע"ג לא ימול וזימנין דמצלי ועביד ליה כרות שפכה ולחכמים שרי באחרים עומדים ע"ג ויודה ר"מ ברופא מומחה דשרי דלא מרע נפשיה לשויה כרות שפכה ומשמע דשרי אפילו ביני לביני וכן כי אתא רב דימי א"ר יוחנן אם היה מומחה לרבים מותר אבל בברייתא תניא רבי יהודה הנשיא אומר מנין למילה בנכרי שהיא פסולה ת"ל ואתה את בריתי תשמור א"ר חסדא מ"ט דר"י הנשיא דכתיב ועשה פסח לה' המול וגו' ודריש ביה מילה לשמה הלכך כותי לא ימול מפני שמל לשם הר גריזים א"כ מל שלא לשמה אבל נכרי לא מהול אלא אדעתא דישראל שאומר לו תמול והיינו לשמה כן פרש"י אבל התוס' פי' דנכרי סתמא קא עביד וגבי מילה דסתמא לשמה קאי כל זמן שאינו עושה לשם הר גריזים א"כ בנכרי דסתמא קעביד כשרה ותו איתא התם איתמר מניין למילה בנכרי שהיא פסולה דרו בר פפא משמיה דרב אמר ואתה את בריתי תשמור ורעך אחריך ולא נכרי ור' יוחנן אמר המול ימול קרי ביה המל ימול מי שהוא מל ימול אחרים מאי בינייהו ואסיקנא דליכא לאימור איכא בינייהו ערבי מהול וגבנוני מהול דלכ"ע אע"ג דמהילי כמאן דלא מהילי דמי וישראל שמתו אחיו מחמת מילה נמי ליכא בינייהו דלכ"ע אע"ג דלא מהילי כמאן דמהילי דמי אלא איכא בינייהו אשה למ"ד ואתה את בריתי תשמור ליכא דאשה לאו בת מילה היא ולמ"ד המל ימול איכא דאשה כמאן דמהילא דמי ופרכינן מדכתיב ותקח צפורה צור ומשני קרי ביה ותקיח ותכירת דאמרה לאיניש אחרינא ועביד ואיבעית אימא אתא איהי ואתחל' ואתא משה ואגמרה וכתבו התוס' יש לפסוק כרב ואין אשה כשרה למול דאע"ג דרב ור"י הלכה כרבי יוחנן בהא הלכה כרב דברייתא דר"י הנשיא קיימא כוותיה אבל בה"ג פסק דאשה כשרה למול ולרב דאמר איכא כשרה למול צריך לפרש הא דפ"ק דקידושין דמצריך אותו ולא אותה למדרש שאינה חייבת למול בנה היינו לבקש למוהלו עכ"ל והרי"ף והרא"ש ס"פ ר"א דמילה פסקו כרבי יוחנן דאשה כשרה למול במקום שאין שם איש וכ"כ הרמב"ם רפ"ב דה' מילה וכ"כ רבינו אבל סמ"ק בסי' קנ"ז כתב ואשה ונכרי אין מלין עכ"ל נראה מדבריו דחושש לחומרת כמ"ש התוס' יש לפסוק כרב וכרבי יהודה הנשיא דאשה ונכרי שוין מדילפינן מואתה את בריתי תשמור והלכך אפילו במקום שאין שם איש אין נכרי ואשה כשרים למול אע"ג דידעי למימהל אלא מניחין עד שיבא איש דידע למימהל ועבד דינו כאשה ולפעד"נ דיש לנהוג כדבריו שהרי בהגהת מרדכי דפר"א דמילה הביא דברי הפוסקים בדין זה ולבסוף כתב ובסמ"ק דאשה אינה מלה אלמא דכך מסקנתו גם הכל בו הביא דבריו לפסק הלכה ומ"ש ב"י ואפשר דלכתחלה קאמר ליתא אלא אפילו דיעבד במקום שאין איש נמי קאמר דאשה אינה מלה : ומ"ש רבינו דקטן נמי כשר דיעבד פשוט הוא דאפילו לרב כשר דקטן בר מילה הוא וכ"כ הרמב"ם ומיהו בעינן דוקא דיודע לאמן ידיו דלא גרע מאשה :

שבניה מתים מחמת מילה לא שנא היו מבעל אחד או משנים (א) ולא תמול הג' אלא תמתין לו עד שיגדל ויתחזק כחו נולד כשהוא מהול כתב רבינו יצחק שא"צ להטיף ממנו דם ברית ורב אלפס כתב שצריך וכ"כ רבינו האי הכי אסכימו רבנן קמאי שצריך להטיף ממנו דם ברית ומיהו בנחת (ג) וצריכה מילתא (ד) למבדקה יפה יפה בידים ובמראית עינים ולא בפרזלא דלא לעייק ליה ואין מברכין על המילה (ב) אא"כ נראת לו ערלה כבושה ורואין ונזהרין היאך מלין אותו ומסתינין לו הרבה ואין חוששין ליום ח' שלא יביאוהו לידי סכנה כתב גאון ינוקא דמית ולא הוו ליה שמונה יומין נהינן (ה) [ג] דמהלין ליה אבי קבורא :

רסד הבל

כשרים למול (א) אפי' עבד אשה (א) וקטן (ב) וערל ישראל שמתו אחיו מחמת מילה (ג) ואם יש ישראל גדול שיודע למול קודם לכולם ואם אין גדול ימול אחד מאלו אבל

פרק הבא על יבמתו (סד') מלה הראשון ומת ב' ומת ג' לא תמול דברי ר' רשב"ג אומר שלישי תמול ונחלקו ג"כ בשאר דברים אי בתרי הוי חזקה או בתלתא ואסיקנא בנשואין ומלקיות כרבי ובוסתות ושור מועד כרשב"ג וכתבו הרי"ף והרא"ש מסתברא דמילה כנשואין דבתרי זימני הוי חזקה דספק נפשות היא וספק נפשות להקל וכן פסק הרמב"ם ז"ל ומשמע ודאי דאפילו בדלית ביה שום חולי מסקינן משום דאיכא משפחה דרפי דמא דאי אית ביה שום חולי מאי איריא ג' אפילו הוא ראשון נמי ולפיכך כתבו הרמב"ם ורבינו ומת מחמת מילה שהכשילה כוחו לומר שלא היה בו שום חולי בשעת המילה: ומ"ש ל"ש היה מבעל אחד או משנים · כ"כ הרמב"ם ז"ל והכי משמע מדקתני סתמא מלה ראשון ומת שני ומת ולא חילק בין אם הוא מאיש אחד או מב' אנשים : וכתב ה"ר מנוח דה"ה אם איש מל בנו ראשון ושני לא ימול שלישי בין שהיו לו מאשה אח' בין מב' נשים :

כתב הרא"ש בס"פ הבא על יבמתו אהא דמלה ראשון ומת וכו' שלישי לא תמול ולאו דוקא באשה אחת אלא אפילו באחיות דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מעשה בד' אחיות שמלה ראשונה ומת שנייה ומת ג' ומת רביעית באת לפני רשב"ג וא"ל אל תמול וכתבו ר"י (נ"א פ"א) וכתב סה"כ הי"ה ותמהני למה השמיטוהו הרי"ף והרמב"ם ורבינו :

נולד כשהוא מהול כתב ר"י שא"צ להטיף ממנו דם ברית וכו' בפ' ר' אליעזר דמילה (קל"ה') איפליגו תנאי ואמוראי במילתא ופסקו התוספות כת"ד דא"צ להטיף וכתבו שכן פסק בה"ג אבל ר"ח פסק כמאן דאמר צריך להטיף וכ"פ הרי"ף והרמב"ם ז"ל והרא"ש כתב שטת התוספות בשם ר"י ואחר כך כתב שטת הרי"ף ובסוף דבריו כתב שהעולם נהגו להטיף ממנו דם ברית :

ומ"ש רבינו בשם רבי' האי הכי אסכימו רבנן קמאי וכו' עד שלא יביאוהו לידי סכנה דברים אלו כתב הרא"ש שם : ומ"ש שאין מברכין על מילת נולד כשהוא מהול יתבאר עוד בסימן רס"ה · כתב גאון ינוקא דמית ולא הו"ל ח' יומין וכו' כ"כ הכלבו וז"ל נהגו למול בן שמת קודם שיגיע להיות בן ח' בצור ובקנה בבית הקברות להסיר חרפתו ממנו שלא יקבר בערלתו כי חרפה הוא לו : (ג) וכ"כ הר"ד אבודרהם בשם גאון וכתב עוד בשם רב נחשון גאון רגילין דמהלין על קבריה ולא מברכין על המילה ומסקי' ליה שמא דכד מרחמי ליה מן שמיא והוי תחיית המתים הויא ידיעה לתינוק ומבחין ליה לאבוה והא דרב נחשון כתבה הרא"ש בסוף מ"ק וכ"כ ר"י (נ"א מ"א) בשם רבינו הגרשוני שיש לנו קבלה שמוהלים אותו על קברו ומשימים לו שם לזכר שירחמוהו מן השמים ויחיה בתחית המתים ויהיה בו דעה יכיר את אביו עד כאן לשונו · ובהג"מ פ"א מהלכות מילה כ' שמה שנהגו להסיר ערלת הנפלים בצרור ובקנה הוא משום תקנת הפושעים דאמרי' בב"ר מעביר הערלה מן הקטנים שמתו ולא מלו ונותנה על פושעי ישראל : וכתב עוד שם דאין מסירין ערלת נפל בי"ט אפילו הוא שני של גליות דנפל אין מצוה לקברו ואסור לטלטלו :

רסד הבל כשרים למול אפילו עבד אשה וקטן כ"כ הרמב"ם והוא מדגרסינן בפ"ב דע"ז (דף כז') איתמר מנין למילה בנכרי שהיא פסולה דאמרו בר פפא משמיה דרב אמר ואתה את בריתי תשמור ר"י אמר המול ימול המל ימול מאי בינייהו אשה למ"ד ואתה את בריתי תשמור ליכא דאשה לאו בת מילה היא ולמ"ד המל ימול איכא דאיתתא כמאן דמהילא דמיא וכתבו הרי"ף והרא"ש בס"פ ר"א דמילה הילכך היכא דליכא גברא יהודאה דידע למהל ואיכא איתתא יהודאה דידעה למהל ומהלא ש"ד דהלכה כר"י ועבד ידוע דדינו כאשה וקטן עדיף מעבד ואשה שהרי עתיד לבא לכלל מצוה והכלבו כתב בשם ה"ר יצחק דאשה לא תמול ואיפשר דלכתחלה קאמר :

ומ"ש וערל ישראל שמתו אחיו מחמת מילה בפ"ב דע"ז (דף כז') אסיקנא דלכ"ע ישראל ערל כשר למול וכתב ה"ר מנוח דוקא שמתו אחיו מחמת מילה אבל אם מתכוין להפר ברית לא וכך הם דברי בעל העיטור (נ) : ומ"ש ואם יש ישראל גדול שיודע למול קודם לכולם כן משמע מדברי הרי"ף והרא"ש

ומ"ש

דרכי משה

רסג (א) בחידושי אגודה פ' ר"א דמילה נשאלתי על איש שמתו לו שני בנים מחמת מילה ומתה אשתו ונשא אשה אחרת וילדה ואמרתי למולו דדוקא גבי אשה איכא למיחש עכ"ל וב"י כתב בשם הר"ר מנוח דה"ה איש וכו' . (ב) וכ"ה במהרי"ל שעשה מעשה בנולד מהול דלא ברכו על מילה והטיפו ממנו מעט דם בציפורן : (ג) כתב ר"י שכתבו הגאונים דאסור לימול נכרי שלא לשום גירות עכ"ל :

רסד (א) ובהג"מ ע"ב דף קפ"ג ובסמ"ק כתב דאשה אינה מלה עכ"ל וב"י כתב וכתב המרדכי ס"פ ר"א דמילה הלכך היכא דליכא גברא יהודאי דידע למימהל ואיכא איתתא דידעה למימהל ומהלה שפיר דמי כתב בא"ז אם אב מוהל אסור ליתן למוהל אחר וצ"ע מ"ש ממצוה אחרת דיכול לעשות שליח במקומו : (ב) ובא"ז מסתפק אי מומר יכול

דרישה

תלתא זימני הוי חזקה ולא בב"פ יעו"ש ק"ל כרבי שבב"פ הוי חזקה [ב] דמהלין ליה אבי קברא וכ"כ מהר"ם וכתב דאסור לעשות כן אפי' בי"ט שני כי אין חובה (להסיר ערלת הקטנים בחול אלא מפני דיש דאמרינן מעביר הקב"ה ערלת הקטנים שמתו ונותנן על פושעי ישראל הג"מ פרק ר"א דמילה והג"מ פ"א דהל' מילה עכ"ה) רק נהגו ע"פ המדרש מ"ק ת"ו ובהגהות מיימוני כתב דנפל אין מצוה לקוברו ואסור לטלטל בי"ט

סי' רסד כתב הרא"ש בתשובה כלל י"ב דאדם הניתן לחברו בנו למולו אי לעשותו בעל ברית נ"ל דכך פשוט דאין לו קיום אלא בתקיעת כף או בקיבל חרם או כופין אותו לקיים · ואפי' כבר נולד הבן והקנה לו בקנין שיהא לו בעל ברית יכול לחזור בו דקנין

פרישה

בש"ע ופסק להקל ועד"ר : (ג) וצריכה מילתא למיבדקה יפה יפה כו' דשמא ערלה כבושה היא פי' העור נדבק בבשר (ד) למבדקה יפה יפה בידים ובמראית עינים ולא בפרזלא דלא לעייק ליה · י"מ דהטפת דם ברית לא יעשה בפרזלא דמעיק ליה אלא יעשה מרין בצפורן או בקוץ ויטיף ממנו דם ברית ול"נ לי אלא אבדיקה קאי שיש שנולד מהול בודקין אותו אם לא נמצא לו ערלה כבושה או שאר שום יתר וע"ז אמר שהאי בדיקה תהיה בנחת בידים ובמראית עינים ולא בפרזלא גם ע"ז סיים וכתב אח"כ ורואין ומהרין היאך מלין כו' : (ה) דמהלין ליה אבי קברא להסיר חרפתו ממנו שלא יקבר בערלתו כי חרפה היא לו ועד"ר :

סי' רסד (א) אפילו עבד אשה (ולכתחלה אשה לא תמול ב"י פכ"ה) וקטן וערל כו' הכי איתא בכל הספרים וכן דרך הספרים לכתוב מגין השני בלא וי"ו ומשם והלאה בוי"ו כמו אברהם יצחק ויעקב וכדומה לו מצינו הרבה גם י"ל דכיון דעבד ואשה דין אחר להן נקטינהו כחדא בלא וי"ו : (ב) וערל ישראל שמתו כו' ר"ל שמרין לא נתמהק כל מרכו או ר"ל שאחיו מתו מחמת מילה אף כשהיו גדולים וכתב הר"ר מנוח דוקא שמתו אחיו מחמת מילה אבל מתכוין להפר ברית לא · (ג) ואם יש גדול שיודע הל' אינו מדוקדק ונש"ע כתוב

ואם

(ד) אבל נכרי לא ימול כלל וכתב הרמב"ם ואם מל (ה) א"צ לחזור ולמול פעם שנייה (ו) ובספר המצות כתב שצריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית ובכל מלין אפי' בצור וכזכוכי' ובכל דבר הכורת חוץ מבקרומית של קנה לפי שקסמין ניתזין ממנו ויבא לידי כרות שפכה (ז) ומצוה מן המובחר למול בברזל בין בסכין בין במספריים ונהגו כל ישראל למול בסכין כיצד מלין חותכין את הערלה (ח) כל העור החופה העטרה עד שתתגלה העטרה ואח"כ פורעין את הקרום הרך שלמטה מהעור בצפורן ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה ואח"כ מוצצין המילה עד שיצא הדם מהמקומות הרחוקים כדי שלא יבא לידי סכנה וכל מוהל שאינו מוצץ מעבירין אותו ואחר שמצץ נותן עליה אספלנים או רטיה וכיוצא בו מל ולא פרע כאילו לא מל יש ציצין המעכבין המילה ויש שאינן מעכבין אותה כיצד אם נשאר מהעור עור החופה את רוב גובהה של העטרה אפילו במקום אחד זהו המעכב את המילה וכאילו לא נימול לא נשאר ממנו אלא מעט ואינו חופה רוב גובה של העטרה אינו מעכב המילה

המל

הרמ"ה שכתבו היכא דליכא גברא יהודאה דידע למהל וכך הם דברי הרמב"ם ג"כ: ומ"ש אבל עכו"ם לא ימול כלל כבר נתבאר בסמוך ואסיקנא התם דערבי מהול נמי פסול לכ"ע: **וכתב** הרמב"ם ואם מל א"צ לחזור ולמול פעם שניה כ' ה"ר מנוח דטעמא משום דלא מצינו בתורה מילה לשמה: ומ"ש ורבינו בשם סמ"ג מתוך לשונו משמע דסבר דסמ"ג פליג אהרמב"ם אבל מתוך ל' סמ"ג עצמו לא משמע הכי שהרי בלי' הזה כתב אם מל הנכרי כבר א"צ לחזור ולמול ולחתוך מעט כי אם להטיף ממנו דם ברית וע"פ זו אפשר לפרש דברי הרמב"ם דמ"ש א"צ לחזור ולימול שנית היינו לומר שא"צ לחזור ולחתוך מעט אבל אה"נ שצריך להטיף ממנו דם ברית דלא עדיף מקטן שנולד כשהוא מהול· וגם ה"ר מנוח כתב על דברי הרמב"ם אפשר לומר שצריך להטיף דם ברית ע"י בן ברית: **כתב** הרשב"א קטן שהבריאוהו רופאים בקיאים למולו תוך ח' מפני הסכנה ויש שם מוהל ישראל וכן נכרי מי ימול אותו ואם מל אותו נכרי מהו מילתו. תשובה כל מחמת הסכנה מותר שאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש מיהו כל שמלו אותו קודם שמונה אין זו מילה אלא חתיכת בשר בעלמא ואין הפרש בזה בין נכרי לישראל ואם לא גמרו את המילה כגון שנשארו עדיין ציצין המעכבין או שלא פרעו יחזרו לאחר שיתרפא ויטלו ציצין ויפרעו ע"י מוהל ישראל (ג): כתב המרדכי בס"פ כל הגט המלוה את הכהן ומוקי לה במכירי כהונה אף על גב דלא אתא לידיה ולא אפרשה עדיין יכול להקנותם וטעמא משום דכל מתנות כהונה חשיבה מתנה מועטת ואסור לחזור כדאמר בפ' הזהב (מט ·) ומיהו אם בדיעבד חזר בו חוזר היא וכ"ש מהר"ם בנתינת מצות דמוהל ובעל ברית עכ"ל ובהגהות אחרונות דמרדכי פ' ר"א דמילה כתב בל' הזה מהר"ם אומר מי שנדר לחבירו להיות בעל בריתו או למול את בנו צריך לקיים לו ואף ע"ג דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם מ"מ שואל ומכבד בני אדם שנודרים בנישם זה לזה ומקיימים גם כאן צריך לקיים וראיה מדאמרינן בב"מ (עד ·) האי סיטומתא קניא וכו' ומיהו רבינו יחיאל אומר דאם הוא מתנה בכ"ה מעוברת אינו כלום דהוי דשלב"ל דלא דמי לסיטומתא דהתם בא לעולם ומועיל בה קנין הלכך מועיל המנהג להחשיבו כקנין גמור אבל דבר שלא יועיל כמו בדשלב"ל לא מצינו שיועיל בו המנהג להחשיבו כקנין גמור עכ"ל ואני מצאתי תשובת הר"מ עצמו וכ' בה שנשאל על מי שנולד לו בן וכתבו ללוי למול והיה קטן וחלש ושאלו לאבי הבן מתי נמול אותו ואמר לסוף חדש שיצא מכלל נפל בתוך אותו זמן נתייעץ אבי הבן להמתין יותר עד שיחלים והמוהל הלך חוץ לעיר לצורך קהלו כי לא היה סבור שימול הילד כ"כ במהרה כי עדיין היה הילד חלש ואח"כ נתייעץ האב למול את בנו לאחר חדש והמוהל לא היה בעיר ולא רצה להמתין עד שיבא ושלח אחר מוהל אחר חוץ לעיר והודיעו בין יבא לוי בין לא יבא נתתיו לך למולו ועתה באו שניהם בעיר ביום א' תודיעני למי יש לו לאב לתת את בנו למול. והשיב מעשה היה בימי ר"ת בא' שנתן בנו למוהל למולו ובא אחר וקדמו ובא האי לדין על שכר הברכה ושאלו לר"ת והשיב דמילתא דלית בה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו ואפילו תפס מפקינן מיניה אבל אם עדיין לא קדמו והרי שניהם עומדים לפנינו אז ודאי אותו שנדר לו תחלה הוא קודם דלא גרע ממכירי כהונה ולויה דפרק כל הגט (דף ל ·) חשיב להו כאילו אתא לידייהו ואמרינן בהזהב (מט:) ישראל שאמר לבן לוי כור מעשר יש לך בידי רשאי לעשותו תרומה ומעשר על מקום אחר ואפילו רבי יוחנן מודה בה כיון דמתנה מועטת היא דאין לישראל בו אלא טובת הנאה סמכה דעתא דבן לוי ולא מצי למיהדר ביה הכי נמי אין במילת בנו אלא טובת הנאה ולא למיהדר ביה וליתנו לאחר ומיהו אי הדר ביה פי' ריב"ם שאין בית דין יכולים לעכבו מלחזור אבל הוא עובר משום שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ומותר לקרותו רשע עד כאן לשונו: והוזכרה תשובה זו בדברי מהרי"ק שורש ע"ו וכתב על לשון המרדכי שכתבתי בסמוך מדמדמה נתינת מצוה דמוהל להיות דמוקי במכירי כהונה משמע דכי היכי דאסור לחזור בו לענין תרומה ומעשר ואפילו בהכירא בעלמא כדפרש"י וכמו שמוכיח הלשון ה"נ בנתינת מצוה דמוהל אסור לחזור בו היכא שהמוהל רגיל למול בניו ואפילו מן הסתם כ"ש בנדון דידן שלא יעקב לראובן מכירו שיבא למול בנו שיש לנו לומר שחפץ בראובן אם יוכל לבא ואינו שולח לשמעון כי אם באפיסת ראובן דאי לאו הכי הוה קעבר יעקב ואין לנו לומר שיעשה יעקב איסור שארית ישראל לא יעשו עולה חס ושלום: וכתב עוד באותה תשובה בשם רבינו טוביה דאין כח לאשה ליתן לאחר למול מאחר דלא שייכא במצות מילה וכתב דהכי מסתברא: **אבל** הרא"ש כתב בתשובה כלל י"ב דאדם הנותן לחבירו בנו למולו או לעשותו בעל ברית נראה לו דבר פשוט שאין לו קיום אלא בתקיעת כף או בקבלת חרם או כופין אותו לקיים וכתב עוד דאפי' כבר נולד הבן והקנה לו בקנין שיהיה בעל ברית יכול לחזור בו דקנין דברים בעלמא הוא (ד): כתוב בתשובת הרשב"א (סימן תע"ב) שאלת על מוהל שלא רצה למול עד שיתן לו אבי הבן שכר ואין לאבי הבן מה שבקש ממנו ואין מוהל אחר בעיר תשובה מוהל זה כמעט שמראה בעצמו שאינו מזרעו של אברהם אבינו וצריך לגעור בו שאינו חפץ במצות ואם לעולם עומד במרדו כיון שאין יד האב משגת לתת לו שכרו הרי הוא כמו שאין לו אב וב"ד מחויבים למולו וזה שהוא יודע למול ואין אחר שיודע למול עליו חל החיוב ואם אינו רוצה ב"ד כופין אותו ע"כ (ה): **ובכל** מלין אפי' בצור ובזכוכית ובכל דבר הכורת וכו' עד ונהגו כל ישראל למול בסכין כ"כ הרמב"ם ומ"ש חוץ מקרומית של קנה מימרא דרב חסדא בפר' קמא דחולין (טז:): **כיצד** מלין חותכין את הערלה כל העור החופה העטרה וכו' עד נותן עליה אספלנית או רטיה וכיוצא בו ג"ז מדברי הרמב"ם ז"ל ומטהר במשנה פרק רבי אליעזר דמילה (קלג:) מל ולא פרע כאילו לא מל: ומ"ש וכל מוהל שאינו מוצץ מעבירין אותו מימרא דרב פפא שם (קלג:): יש ציצין המעכבים את המילה ויש שאינם מעכבים אותה וכו' עד אינו מעכב את המילה משנה שם (קלג:) אלו הם הציצין המעכבים בשר החופה את רוב העטרה אינו אוכל בתרומה ומפרש בגמרא (שם) בשר החופה את רוב גבהה של עטרה ופרש"י לא תימא רוב העטרה דקתני מתני' רוב הקיפה אלא אפילו רוב גבהה במקום אחד וכנה בביות ספרד על תלה נסתפק להם מה נקרא עטרה אם הבשר אשר בראש הגיד כולו או אם הוא לבד החוט הגבוה הסובב אשר בין אותו הבשר והגיד כי נמצאו המפרשים והפוסקים מתחלפים בלשונם פעם יורו כן ופעם יורו כן וראיתי קונטרס מחכם אחד שכתב אז על זה והכריע דעטרה דלגבי מילה היא הבשר אשר בראש הגיד כולה וכתב עוד לגבי מילה שעיקר מצוה לגלות כל העטרה עם החוט הסובב שהוא עיקרה אית ביה תרי גווני עיכובא חד בשר החופה רוב הקיפה דהוא הוא משמעה דסתם משנה אי לאו הא דרבינא והשתא מה שהוסיף לפרש רבינא בשר החופה רוב גבהה דמשמע דרוב

הקיפה

ומ"ש אבל נכרי לא ימול כלל וכתב הרמב"ם ואם מל א"צ לחזור ולמול פעם שנייה כבר נתבאר דבין לרב ובין לר' יוחנן מילה בנכרי היא פסולה והיינו לומר שאפילו במקום שאין שם לא איש ולא מי שיכשר למול דיעבד אפ"ה אין מניחין לנכרי למול אלא ממתינין עד שיגדל מי שיכשר למול מיהו אם מל א"צ לחזור ולמול דאפילו לרבי יהודה הנשיא דמילה לשמה בעינן אפ"ה נכרי היינו לשמה וא"צ למול פעם שניה ואע"ג דאפי' לר"מ דמתמיר בנכרי מודה דברופא מומחה שרי לא קי"ל הכי אלא כרב ור' יוחנן דהכריעו כרבי יהודה הנשיא דמילה בנכרי פסולה אלא דלר"י אשה כשרה ולרב אשה נמי פסולה ואע"ג דכי אתא רב דימי א"ר יוחנן אם היה מומחה לרבים מותר אליבא דר"מ קאמר הכי אבל איהו ס"ל כרב דהלכה כר"י הנשיא וכדפרישית: **ומ"ש** ובספר המצות כתב וכו' כלומר מדכתב הרמב"ם אין צריך לחזור ולמולו פעם שנייה אלמא דס"ל דא"צ להטפה דאם היה צריך הטפה א"כ צריך למולו פעם שנייה ואם היה שבת ביום ח' היה דוחה שבת אלא בע"כ דא"צ הטפה אבל בסמ"ג כתב דצריך הטפה ולדידיה דוחה שבת אם היה ביום ח' ומיהו בפלוגת' דרבוותא אין לדחות השבת ובגוש הוא ועיין בב"י לא כתב כך · ובכל מלין וכו' עד רטייה וכיוצא בו הוא לשון הרמב"ם רפ"ב דה' מילה: מל ולא פרע כאילו לא מל משנה ס"פ ר"א דמילה (דף קל"ז) וכתבו התוס' תימה אמאי אצטריך למיתני הא כיון דכבר תנא דבשר החופה את רוב העטרה מעכב המילה וכי לא פרע עדיין רוב העטרה מכוסה עכ"ל ושתי תשובות בדבר חדא דהכא לא אתא לאורויי אלא דהמל לא קא עביד מצוה כלל כיון דלא פרע אבל על הנימול לא אתא ללמד דלא נימול כל צרכו דכבר תנא לה וכדכתבו התוס' אידך תנא אתא לאורויי דאף ע"פ דלפעמים אירע שחתך הרבה מן הערלה עד שנתגלה רוב העטרה אפ"ה צריך פריעה והמל ולא פרע את המילה כאילו לא מל דעיקר מצותה לגלות כל בשר העטרה אשר בראש הגיד כולו עם החוט הגובה הסובב אשר בין אותו הבשר והגיד דבין שהעור חופה רוב היקפו של חוט שהוא עיקר העטרה אע"פ שלא יכסה רוב גובה ראש הגיד ובין חופה רוב גובה ראש הגיד במקום אחד ואינו חופה רוב היקפו הרי הוא כאילו לא נימול כלל וצריך למולו שנית וכ"כ ב"י בשם חכם אחד ספרדי ע"ש ובסמוך יתבאר עוד: יש ציצין וכו' משנה שם אלו הן ציצין המעכבין את המילה בשר החופה את רוב העטרה ואם היה כהן אינו אוכל בתרומה ובגמרא אמר אבינא א"ר ירמיה בר אבא אמר רב בשר החופה רוב גובהה של עטרה פי' אפילו רוב גבהו במקום אח' וכ"ש רוב היקפו אע"ג דלא הוי רוב גובהו כלל וכדפרישית בסמוך וכן פי' רש"י רוב גובהה לא תימה רוב העטרה דקתני מתניתין רוב הקיפה אלא אפילו רוב גבהה במקום אחד וכך הם פירוש דברי רבינו וז"ל רש"י (בדף קל"ג) ומה היא עטרה שורה נבוהה המקפת בגיד סביב שממנה הגיד משפע ויורד לצד הקרקע ומשפע ויורד לצד הגוף עד כאן לשונו הרי שעיקר העטרה הוא החוט הגבוה היא השורה הסובב אשר בין בשר העטרה ובין הגיד:

המל

דרכי משה

יכול לימול או אם דינו כנכרי: (ג) כתב בא"ז צריך לחפש אחר יהודי טוב להיות בעל ברית כדי שיבא אליהו וישב אצלו וצריך הנותן למוהל ובעל ברית דלכתחלה לא יחזור ומיהו אם חזר הוי חזרה עכ"ל: (ד) ואפשר דהרא"ש לא קאמר אלא דהב"ד לא יוכל לכופו אבל מ"מ מודה לדברי מוהר"ם דאית בה משום שארית ישראל וכו' ואע"ג דכתב שם ח"ל ואע"ג דכתב מוהר"ם בתשובה שיש לילך אחר המנהג לא נ"ל עכ"ל היינו דלא הוי קנין משום מנהג כמו שמשמע שם במרדכי דלעיל בשם מוהר"ם דס"ל דמכח מנהג הוי קנין ולא יוכל לחזור בו ודומיא דסטומתא דקניא אבל לדברי מוהר"ם דס"ל דיכול לחזור בדיעבד אבל לכתחלה אסור לחזור מודה בהו הרא"ש וכ"מ לשונו בתשובה: (ה) וע"ל סימן ב"ח מי שנתנו למול ובא אחר ומלו:

כתב

פרישה

ואם יש ישראל גדול כו' והוא נכון: (ד) אבל נכרי לא ימול כלל דכתיב המול ימול וגומר הפסיק המל ימול ואמה אע"ג דלא מסלקא כמסלקא דמי וערל ישראל נמי כמהול דמי כיון שאמים הוא אבל עכו"ם אפילו עכו"ם מהול נמי לא ועכו"ם אע"ג דמסלי כמאן דלא מסלי דמיין כמ"ש רבינו לעיל ס"ס רס"ג כמוכח מן הערלים אשר במולי אומות העולם כו' ומטעם זה אפילו ישראל עומד נמי לא דמין דכפר בעיקר מילתו כבעל דומא וכ"כ בפרישה רס"ם וכן הוא מבואר בתוספות סוף ס"ק ד' כ"ו: (ה) א"צ לחזור ולמול פעם שנית וכתב הר"ר מנוח דטעמא משום דלא מצינו בתורה מילה לשמה: (ו) ובספר המצות כתב שצריך לחזור כו' וכתב ב"י וגם הרמב"ם ס"ל כן ולא כתב אלא דא"צ לחזור ולמול ע"ש: (ז) ומצוה מן המובחר למול בברזל שמעתי טעם על פי המדרש שכך הובטח לברזל ביום שנבנה הבית שלא ינוף על בנין בית המקדש אבל יבנה בראשו של גלות לפני זוז: (ח) כל העור החופה את העטרה כו' עיין בב"י שנסתפקו בספרד עטרה מה היא אם הבשר אשר בראש הגיד כולו או אם הוא לבד החוט הגבוה הסובב אשר בין אותו הבשר והגיד ומסיק למוסרח ע"ש וכתב לגבי מילה עיקר מצותה לגלות כל העטרה עם החוט הסובב שהוא

עיקרה

חדושי הגהות

רסד א ומ"ש לחפש אחר המוהל שיהא יהודי טוב כתב המרדכי ס"פ כל הגט בשם מהר"ם בנתינת המצוה דמוהל ובעל ברית דלכתחלה לא יחזור בצ"ל (א"מ)·

בגם

(ט) [א] המל כל זמן שמתעסק במילה חוזר בין על ציצין המעכבין בין על שאינן מעכבין פירש ממנה אינו חוזר אלא על המעכבין (ו) ואין צריך לחזור על שאינן מעכבין ד פי' מיירי בשבת אז חוזר על המעכבין אבל אינו חוזר על שאינן מעכבין אבל בחול חוזר על הכל בין מעכבין בין שאינן מעכבין קטן שבשרו רך ומדולדל או שהוא בעל בשר הרבה עד שנראה כאילו אינו מהול [ב] רואין אם בעת שמתקשה נראה מהול א"צ למול פעם ב' מ"מ משום מראית העין צריך לתקן ריבוי הבשר שמכאן ומכאן ואם אינו נראה נימול בעת קישויו צריך לחתוך כל הבשר המדולדל עד שיהא נראה כנימול בשעת קישויו :

המל

המל כל זמן שמתעסק במילה וכו' ברייתא שם (דף קל"ג) : ומ"ש פירש מיירי בשבת וכו' עד בין שאינן מעכבין תימה דכיון דמפרש דברייתא מיירי בשבת בע"כ אינו חוזר דקתני פירש אינו רשאי לחזור א"כ למה כתב רבינו תחלה וא"צ לחזור על שאינן מעכבין ותו דכל מ"ש רבינו כאן בסימן זה בחול קאמר ולקמן בסימן רס"ו כתב דין ציצין בשבת ומ"כ לאיזה צורך כתבו כאן לענין שבת ובספרים מדוייקים לא כתב בהם האי פירש כלל ואיזה תלמיד כתבו בגליון והכניסוהו הסופרים בפנים ואע"ג דבפ' ר"א דמילה (דף קל"ג) מוכח להדיא דהך ברייתא דציצין בשבת מיירי ומשמע דבחול חוזר על הכל כדי לעשות המצוה כתיקונה משום זה אלי ואנוהו כדאיתא התם מ"מ רבינו מפרש דהך ברייתא דסתמא תניא מיירי בין בחול בין בשבת ואינו חוזר על ציצין שאינן מעכבין נלדדין קתני דבחול א"צ לחזור ולענין שבת אינו רשאי לחזור ונמשך רבינו אחר דברי הרמב"ם בפ"ב שכתב דין זה תחלה בחול ואח"כ חזר וכתבו בשבת ומפרש ואינו חוזר לצדדין כמ"ש ב"י ולכן רבינו כאן דמיירי בחול כתב וא"צ להזור ובסי' רס"ו דמיירי בשבת כתב ועל שאין מעכבין אם פירש אינו חוזר והאי פי' שכתוב כאן הגה"ה היא לפרש דברי רבינו וטעה בדמיונו : קטן שבשרו רך וכו' משנה שם (קל"ז) ואם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין ובגמר' אמר שמואל קטן המסורבל בבשר רואין אותו כל זמן שמתקשה ונראה מהול א"צ למול ואם לאו צריך למול במתניתא תנא רשב"ג אומר קטן המסורבל בבשר רואין אותו כ"ז שמתקשה ואינו נראה מהול צריך למולו ואם לאו א"צ למולו מאי בינייהו איכא בינייהו נראה ואינו נראה ופרש"י במשנה ואם היה בעל בשר שהיה שמן ונראה בשר שלמעלה מערלתו לאחר שניטלה ערלה כולה כאילו הוא בשר חוזר וחופ' את הגיד מתקנו ומשפע באיזמל מאותו עובי מפני מראית העין שלא יהא נראה כערל עכ"ל ומשמע מפרש"י דמתני' מיירי דנראה מהול כשמתקש' דא"צ למולו שנית ואפ"ה מתקנו ומשפע באיזמל מאותו עובי במקצת מפני מראית העין וכו' והיינו כמ"ש רבינו דאם בעת שמתקשה נראה מהול א"צ למול פעם שנית ומ"מ משום מראית העין צריך לתקן רבוי הבשר שמכאן ומכאן אבל אם אינו נראה מהול בעת שמתקשה צריך למולו פעם שנית דהיינו לחתוך כל הבשר המדולדל עד שיהא נראה כנמול בשעת קשוי זו היא דעת רבינו וע"פ פרש"י אבל ממ"ש הרמב"ם לא משמע כך שכתב בפ"ב וז"ל קטן שבשרו רך וכו' רואין אותו בעת שיתקשה אם נראה שהוא מהול א"צ כלום וצריך לתקן את הבשר מכאן ומכאן מפני מראית העין ואם בעת שיתקשה לא נראה מהול חוזרין וקוצצין את הבשר המדולדל מכאן ומכאן עד שתראה העטרה בעת קישוי ודבר זה מד"ס אבל מן התורה אף ע"פ שהוא נראה כערל הואיל ומל א"צ למול פעם שנייה עכ"ל מדכתב ברישא א"צ כלום אלמא דא"צ לחתוך ולקצץ כלום מן העור הואיל ונראה מהול כשמתקשה : ומ"ש וצריך לתקן את הבשר מכאן ומכאן מפני מראית העין אינו אלא לומר שיש לטרוח עם הקטן לדחוק העור לאחוריה ולקשור אותה שם סביב הגיד שלמעלה מן העטרה אם אפשר שתעמוד שם ולא תחזור למטה ואם אי אפשר בדרך זה א"צ לחתוך כלום דלא כפי' רש"י ורבינו דצריך לחתוך רבוי הבשר וכו' וכך פי' מהרא"י בת"ה לדברי הרמב"ם וכ"ע מהרא"י דאפשר דלפרש"י מתני' מיירי בגדול ולענין אכילת תרומה קאמר דאפילו נראה מהול כשמתקשה צריך תיקון לחתוך מקצת שלא יהא נראה כערל אוכל תרומה אבל לקטן שנראה מהול כשמתקשה א"צ כלום לחתוך מעורו יותר אף לפי' רש"י ומיהו מדברי רבינו מבואר שהוא מפרש דאף בקטן צריך לחתוך רבוי הבשר שמכאן ומכאן אף על פי שנראה מהול כשמתקשה מפני מראית העין ולענין הלכה אע"ג דפשט דברי רש"י בקטן הם וכדברי רבינו ודלא כמהרא"י אפ"ה כיון דאיכא חשש סכנה יש להקל שלא לחתוך כלום אלא לתקן לדחוק העור למעלה ויש לנו לסמוך אדברי הרמב"ם במקום סכנה · עוד כתב מהרא"י דפי' נראה שהוא מהול כשמתקשה ה"ל שלא יהא חופה רוב העטרה דדוקא בשלא נחתך הערלה כהלכתו התם הוא דאם חופה רוב גבהה מעכב אבל כשכבר נימול כהלכתו אפילו אינו נראה אלא מהול קצת נראה מהול קרינן ביה וא"צ לחתוך מעורו כלל ע"ש והכי נקטינן להקל כיון שאפילו לא היה נראה מהול כל עיקר אף כשמתקשה לא היה נקרא ערל אלא מדרבנן הלכך כשנראה מהול קצת כשמתקשה סגי מיהו היכא שנולד מהול אבל לא לגמרי שהעור חופה העטרה רוב גובהה או רוב היקפה אפילו כבר הטיף ממנו דם ברית ביום ח ללידתו כיון שאח"כ אף כשמתקשה אינו נראה אלא מהול קצתו שעדיין חופה רוב גובה העטרה או רוב היקפה צריך למולו ולחתוך כל הבשר מכאן ומכאן עד שיהא נראה נימול לגמרי בעת קישוי דע"כ לא קאמרינן במסורבל ומדולדל דכשנראה מהול קצת בעת קשוי דא"צ לחתוך כלום אלא כשנימולו תחלה כהלכתן אבל זה שלא נימול כלל דינו כתינוק שנימול ויש ציצין החופין את רוב גובהה של העטרה דמעכבין את המילה דכך לי זה שנולד כך כמו אם נחתכה הערלה בשעת המילה והציצין חופין רוב גובה דזה וזה לא נחתך עורו בשום פעם כהלכתו ובב"י בשם החכם ספרדי נראה שהחמיר יותר שכתב בסוף דבריו וז"ל ויראה ודאי שבדיקת הקישוי לא נאמרה אלא לגבי המסורבל והמדולדל שנימולו תחלה כהלכתן אבל לכל השאר צריך שתראה העטרה מגולה אפילו שלא בשעת קישוי עכ"ל הרי שכתב להחמיר דבמי שלא נימול תחלה כהלכתו צריך לחתוך הבשר עד שתהא העטרה מגולה אפילו שלא בשעה קישוי וכך הוריתי הלכה למעשה :

המל

הקיפה אע"ג דליכא רוב גבהה ודאי מעכב מל' המשנה ורוב גבהה במקום אח' נמי אע"ג דלא הוי רוב הקיפה מדרבינא ובסוף דבריו כתב הלכך לענין הלכה למעשה נרא' שבין שהציצין חופין רוב גובה ראש הגיד ואפי' במקום אחד או שהבשר או ציצין ממנו חופה רוב הקיפו של חוט שהוא עיקר העטרה אע"פ שלא יכסה רוב גובה ראש הגיד הרי הוא ערל כמו שהיה וצריך למולו שנית והוא מה שאמרו ת"ר מהלקטין את המילה ואם לא הלקט ענוש כרת דהא ב רבינא אמר רב הונא אמר רב לא בא להקל ולומר דלעיכובא לא סגי אלא ברוב גבהה של עטרה אלא להחמיר דאפילו ברוב גבהה במקום אחד מעכב אע"ג דלא הוי רוב הקיפה כמו שפירשו המפרשים לכן הירא את דבר ה' חייב לעשות מה שעשו השלמים ויראי אלהים כפי מה שזכרם שכתבה בדק באחד מבניו וראה שלא היה מחבר שלו מגולה כמ"ש כל הפוסקים עד שתתגלה כל העטרה כי היתה עוברת הערלה בחריץ אשר בין ראש האבר ובין הגיד וגם היתה עולה קצת על ראש האבר ע"כ כי לפי זה מלבד מה שיראה שיש בו רוב גבהה של עטרה הנה כבר יהיה שם רוב הקיפה ומה מבואר שהבשר החופה חוט העטרה ברוב היקפו הוא הנקרא בלשון המשנה בשר החופה רוב העטרה סתם ודאי מעכב וחוזר עליו כאילו לא נימול כאשר נתבאר ומזה מחשוב שרבים שהם מהנמולים צריכים הלקט בלי ספק אבל אם נשאר פחות מזה כגון שלא היה שם לא רוב גבהה של עטרה במקום א' ולא רוב היקף החוט הרי הוא נמול מן התורה ואין חוזרין עליו בשבת אם פירש ואם לא פירש חוזר משום הדור מצוה ואם אחר כך נמשכה ערלתו ע"י מיעוך עד שתכסה העטרה או שהיה מסורבל בבשר או מדולדל עד שנראה כלתי מהול בעת קישויו חוזרין מד"ס וקוצצין עד שתראה העטרה גלויה בעת הקושי אמנם אם בשעת קישויו נראה ממנו שכבר נימול ש"מ שם קצת ציצין מכאן ומכאן אז א"צ ולא תיקון בעלמא מפני מראית העין ויראה ודאי שבדיקת הקישוי לא נאמרה אלא לגבי המסורבל והמדולדל שנימולו תחלה כהלכתן אבל לכל השאר צריך שתראה העטרה מגולה אפילו שלא בשעת קישוי עכ"ל (ז) ב"ה ועיין בת"ה סי' רס"ד

המל כל זמן שמתעסק במילה חוזר בין על ציצין המעכבין וכו' ברייתא בפ' רבי אליעזר דמילה (קל"ג ·) ומ"ש רבינו פי' מיירי בשבת וכו' הכי משמע בגמרא וכן פרש"י ז"ל והרמב"ם כתב לברייתא זו סתם וחזר וכתבה לענין שבת נראה שהוא ז"ל סובר דבין בחול בין בשבת מיתניא ולפי זה צ"ל דאינו חוזר דקתני לגבי חול פירושו א"צ לחזור ולגבי שבת פירושו אינו רשאי לחזור ובסימן רס"ו כתב רבינו שבעל העיטור פסק שאע"פ שאין מעכבין חוזר אע"פ שפירש וגם יתבאר : קטן שבשרו רך ומדולדל או שהיה בעל בשר הרבה וכו' שם במשנה (קל"ז :) אלו הם הציצין המעכבים בשר החופה את רוב העטרה ואינו אוכל בתרומה ואם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין ובגמרא אמר שמואל קטן המסורבל בבשר רואין אותו כל זמן שמתקשה ונראה מהול א"צ למול ואם לאו צריך למול במתניתא תניא רשב"ג אומר רואין אותו כל זמן שמתקשה ואינו נראה מהול צריך למול ואם לאו א"צ למול מאי בינייהו איכא בינייהו נראה ואינו נראה דלשמואל נראה מהול הוא דא"צ לימול הא נראה ואינו נראה צריך ולרשב"ג אינו נראה הוא דצריך הא נראה ואינו נראה לא צריך · והרי"ף והרא"ש לא הכריעו בזה כלום אבל דברי הרמב"ם נראה שהם כדברי שמואל וכך הם דברי רבינו וגם בעל העיטור כתב מסתברא דשמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן ולאו לאפלוגי אברייתא אתא והילכך צריך עכ"ל ודלא כרבי' ירוחם שפסק כרשב"ג · גרסינן בפרק ר"א דמילה (קל"ד ·) אמר אביי אמרה לי אם האי חלוק דינוקא ה ליפכי לסיטריה עילאי אכראי דילמא מידבק גרדא מיניה ואתי לידי כרות שפכה אימיה דאביי עבדה כיסתא לפלגא אמר אביי האי ינוקא דלית ליה חלוק לייתי בליתא דאית ליה שיפתא וליכרכיה לשפתיה לתתאי ועייף ליה לעילאי ופרש"י ליפכיה לסיטריה לעילאי לאימרתו שבשפת פיו יהפך ויקפל למעלה שלא תהא סמוכה לבשרו מפני שהראש מקום חתך הבגד שם הוא ויוצאין ממנו גרדין ודילמא מדבקא גרדא מיניה במכה ובשבא להפשיט החלוק שעל המילה ישמיט ויקרע את ראש הגיד ותהוי ליה כרות שפכה · עבדא לתינוקות · הבאים לידה לתקן מילתן · כיסתא לפלגא · דמילה כיס היתה עושה של בגד לכנוס בתוך החלוק ותופרתו מתוכו בתוך החלוק ומגיע למטה עד חצי החלוק כדי לחוץ בין האימרא ובין המילה · לייתי בליתא · מעט שחק של בגד שיהא בו אימרא פי' שהאימרא מהדקת יפה בבשר שלא ישמט החלוק מן הגיד : ולכרכיה לשפתיה לתתאי · לתחתית ראש הגיד יתן ראש השפה וראש השני החלוק יהא למעלה : ולשפי' לעילאי · אותו ראש החלק יקפל ויקפול כלפי חוץ מפני הגרדון שלא ידבקו במכה :

המל

דרכי משה

(ו) כתב מהרי"ל בשם אגודה דכשחוזרים על הציצין המעכבים ג וברומה צריך לברך כי הברכות לבד מברכת אשר קידש בב"ז סימן ל' בשם אגודה דאף אשר קידש צריך שיאמר אבל לא יאמר קיים את כו' · (ז) כתב בת"ה סימן רס"ד שאלה קטן שנימול ונכנס מילתו תחת עור הגויה וכשאינו מתקשה אין מילתו נכרת כלל ואף כשמתקשה אינו נראה רק

ראש

דרישה

דקנין דברים בעלמא הוא עכ"ל ואפשר דהרא"ש לא קאמר אלא דאין ב"ד יכולין לכוף שלא לחזור אבל מ"מ מודה לדברי מהר"ס דאית ביה משום שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ומותר לקרותו רשע ע"ש ובד"מ עכ"ה) · [א] המל כל זמן שמתעסק כו' בספרי ב"י גורס וז"ל פירש איירי בשבת או חוזר על המעכב כו' אבל בחול חוזר על הכל כו' וכתב ב"י וכן משמע בגמרא וכן פרש"י וכת"ב בשם מ"ו בפרישה אבל מ"מ נראה שזאת הגירסא אינה נכונה בדברי רבינו דא"כ למה חזר וכתב דין זה שנית בר"ס רס"ו ועוד דאי בשבת מה זה שכתב ואין צריך לחזור על שאינן מעכבים הו"ל לכתוב אינו רשאי לחזור כו' אלא ודאי דבחול איירי לכן כתב שפיר שא"צ לחזור ומשמע דאם רוצה לחזור הרשות בידו · וכא ראיה דבסימן רס"ו כתב אינו חוזר דמשמע דאסור לו לחזור ועוד דכתב שם ע"ז דבעל העיטור כתב דגם בשבת חוזר ולמה לא כתב דברי בעל העיטור כאן אלא ודאי הכי פי' דבע"ס אם ירצה חוזר כמו בחול וטעמיה משום דאף דא"צ מ"מ אין בו חילול שבת כיון דלית ביה תיקון יהו"ל כמחתך בשר בעלמא · וכיון דמ"מ הוא מותר לצורך המילה יש לו היתר אף בשבת אם ירצה והרא"ש חולק וס"ל כיון דא"צ בחול אף דרשאי בשבת הוא איסור וק"ל · [ב] רואין אם בעת שמתקשה כו' וז"ל רמ"א (בת"ה סימן רס"ד) וא"צ שיהא נראה בעת קשוי רוב העטרה הואיל ונימול פעם אחד כהוגן (דוקא גבי ציצין המעכבים בעינן רוב דעדיין לא נימול כהוגן עכ"ה) אפילו אינו נראה רק מועט העטרה שנימול סגי וא"צ למולו שנית ומ"מ אם אפשר יתקן על ידי שימשיך העור וידחקנה למטה

ויקשרנה

פרישה

עיקרא ואית בזה תרי גוונא עיכובא חד בשר החופה רוב היקף החוט אע"פ שאינו רוב גובהו ורוב גובהו אע"פ שהוא רק במקום אחד אע"פ שאינו רוב היקפו עכ"ל עכ"ה) . (ט) המל כל זמן שמתעסק כו' וכן במיימוני כתוב המל סתם ולא כתב בשבת ומיירי אפי' בחול וז"ל מ"ו אכן רש"י פי' להדיא דאיירי בשבת וכ"כ בסמ"ג וכן משמע בגמרא אבל בחול חוזר על הכל לעשות המצוה כתיקונה משום זה אלי ואנוהו כדאיתא התם ע"ש עכ"ל וכ"פ רמ"א עיין בדרישה .

וכתב

חרושי הגהות

ב בגמרא שם א"ר אבינא א"ר ירמיה בר אבא אמר רב וגו' הרא"ש א"ר הונא א"ר ירמיה ב"א וביבמות (עא :) אמר רבינא ואיתימא ר' ירמיה בר אבא : ג הך וכדומה שכתב ר"ל כיוצא בזה במקום שצריך להזור כגון מל ולא פרע ובמהרי"ל שלפנינו ראיתי בשם אגודה דאף אשר קידש יאמר ע"ש ד הרב"י קיים להך גי' אבל הב"ח והדרישה כתב דכל הפי' הזה גליון וצריך למוחקו והוכיחו כן מדכ' וא"צ לחזור ואי בשבת מיירי הו"ל למימר ואינו חוזר ועוד שאר הוכחות ע"ש : ה ליפכיה לסיטרא לעילאי דלמא כו' כ"ה בגמ' וכפרש"י שבסמוך

במדרש

רסה המל מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על המילה (א) וכתב הרמב"ם שאם אבי הבן מל בעצמו מברך א"ק ב"ו למול את הבן (ב) ונהגו שלא לחלק וכ"כ בעל העיטור (ג) ואבי הבן מברך בא"י אמ"ה אקב"ו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו וצריך לברך מעומד [א] דילפינן לכם לכם מעומר (ד) כתב הרמב"ם שאם אין אבי הבן שם אין אחרים מברכין אותה ברכה ויש מי שהורה שיברכו אותה ב"ד או אחד מהעם ואין ראוי לעשות כן עכ"ל ונוהגין בכל המקומות (ה) שיברך אותה מי שתופס הנער וכן כתב הראב"ד ורשב"ם הנהיגוה שיברך האב קודם המילה דלהכנים משמע

רסה המל מברך וכו' ברייתא פרק ר' אליעזר דמילה (קלז:) : ומ"ש בשם הרמב"ם שאם אבי הבן מל בעצמו מברך למול את הבן הכי איתמר בסוגיין דגמרא פ"ק דפסחים (ז׳) והר"ן הקשה עליו דלא איתמר הכי אלא אליבא דמ"ד לבער אבל למ"ד על ביעור אבי הבן נמי מברך על המילה וכ"כ הגהות מיימון בהלכות מילה בשם רש"י ורבינו שמחה דאבי הבן נמי מברך על המילה ונ"ל שכתב הר"ן כן לפי שהוא סבור דכל הנך מיתיבי דאיתא התם הוו תיובתא למ"ד לבער וסייעתא למ"ד על ביעור אבל הרמב"ם איפשר דמפרש דמ"ד לבער פירושו אף לבער דעל נמי להבא משמע ואין לשון בברכה שורה על העבר ומ"ד על ביעור פירושו דוקא על ביעור דלשון על משמע שכבר נעשית המצוה וה"נ משעה שגמר בלבו לבטל נעשית מצות הביעור קודם שיבדוק ואותביה למ"ד על ביעור מברכת על המילה דכשלמא למ"ד לבער כך לי לברך בלמ"ד כמו בעל דעל המילה נמי להבא משמע אלא למאן דאמר דעל תורה על עבר במילה ושחיטה ולולב מאי עבר איכא דליברוך עלייהו בעל ומשני דבמילה ושחיטה הוי טעמא משום דלא סגי דלאו איהו מהיל או שחיט כלומר אמר הוא המצוה בהם וכיון שהיא אינו מצווה עליהם אלא שהוא מוציא אחרים י"ח תקנו בעל כדי לעשות היכירא בין כשמוציא עצמו לכשמוציא אחרים ופריך מתל בנו ושוחט פסחו דהוה משמע ליה דמברכין בעל ומשני דאה"נ דבלמ"ד מברכים ובלולב תירץ דהכ"ע בשנטלו כבר דהוי עבר ואסיקנא והלכתא על ביעור כלומר דשאני לן בין לבער לעל ביעור דלבער הוי להבא ועל ביעור לשעבר וכיון שכן למדנו דכל היכא דהוי לשעבר א"כ שעשה אותה לאחרים אף על פי שהיא להבא מברך עליה בעל וכשעשה אותה לעצמו והיא להבא מברך בלמ"ד ולכן המל את בנו מברך למול את הבן א"נ איפשר דהרמב"ם מפרש דמעיקרא הוה ס"ל לתלמודא כרב פפא ולהכי אקשי לרב פפי מתילה שחיטה ולולב והוה בדעתיה לאקשויי ליה מברכות טובא מצה מרור תורה ספירת העומר וזולתה אבל מכיון דתריץ תלמודא דבלולב מברכין בעל אף לרב פפי מטעמא דכיון דאגבהיה נפק ביה הא ודאי דמהך תירוצא שמעינן דבכל מילי דדמי ללולב דכיון (דחשב או) הגביה נעשית המצוה שפיר מברכים בעל אף לרב פפי ולהכי לא אהדר אקשי משום ברכה אחרת דכי פסק והלכתא על ביעור לאו כרב פפא הוא אלא ככ"ע ומיהו עיקר חידושא לרב פפי הוא מטעם דכיון דאגבהיה וכו' דלרב פפא בלא האי נמי ס"ל בעל ככ"ל ליישב דעת הרמב"ם ז"ל :

ואבי הבן מברך להכניסו בבריתו של אברהם פרק רבי אליעזר דמילה בברייתא (קלז׳) כתב ה"ר מנוח ר"א כשהאב עצמו מל את בנו אינו מברך להכניסו שלא מצינו שתי ברכות על מצוה אחת ומנהג לברך להכניסו אפילו כשהאב עצמו מלו עכ"ל וכ"כ הר"ד אבודרה"ם בשם הראב"ד והגה"מ כתבו בשם רבינו שמחה לא ידעתי מה טיבה ברכת להכניסו וכי לא סגי בהאי שמלוהו מברך על המילה ושמא כיון שהמוהל כלא האב שייך במצות המילה כדאמרינן פ"ק דקידושין (כט׳) הילכך תקינו ליה רבנן ברכה אחרת לאב ואם מלו האב ובירך להכניסו סגי ליה בהכי (א) מיהו כיון דכבר תקינו למוהל נברך על המילה לא ישנה המטבע ומברך שתים עכ"ל כתב אבודרהם ברכה זו נתקנה מפני שהאב מצוה על בנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה לרמוז שמחיוב ואילך מוטלות עליו מצות אלו : וצריך לברך מעומד דילפי' לכם לכם מעומר כן כתב בעל העיטור : כתב המרדכי פ' רבי אליעזר דמילה ר"ת היה עומד בשעה שמלין את התינוק והביא ראיה מויעמוד כל העם בברית (מלכים ב' כג) ובפרק רבי אליעזר דמילה אמרי' העומדים שם אומרים כשם שנכנס לברית וכו' וכ"כ הכלבו : כתב הרמב"ם שאם אין אבי הבן בעיר אין אחרים מברכים אותה ברכה בפ"ג מהלכות מילה ונתן טעם לדבריו מפני שמצוה על האב למול את בנו יתירה על כל מצות שמצווין ישראל שימולו כל ערל שביניהם כלומר על המילה היא כוללת לכל הפושט יד למול בין אב בין אחר אבל ברכת להכניסו לא נתקנה אלא לאב לפי שמצות המילה מוטלת עליו יותר מעל כל אדם כמו שנתבאר בסימן רס"א וכתבו הגה"מ שכן דעת רש"י ור"ת ורבינו שמחה שלא נתקנה ברכה זו כי אם לאבי הבן משום מצוה המוטלת עליו יותר מעל כל ישראל וכתב עוד הרמב"ם יש מי שהורה שיברכו אותה ב"ד או אחד מן העם ואין ראוי לעשות כן עכ"ל וז"ל הרא"ש בפ"ק דקידושין היכא דלא מהליה אבוה מיחייבי בי דינא למהליה דכתיב המול לכם כל זכר ואין לברך להכניסו בבריתו וכ"כ הרב הברצלוני בשם רב האי גאון ב"ד שמלין במקום שאין האב הכל מברכין להכניסו והרב כתב שאין מברכין עד כאן לשונו : ומ"ש ונוהגים בכל המקומות שיברך אותה מי שתופס הנער כ"כ הגה"מ בשם סה"ק וכתבו ושמא היינו משום שהוא כמו שליח ב"ד וכתב הר"ד אבודרה"ם בשם המפרשים שאם אבי הבן אינו יודע לברך להכניסו אחד מהעומדים שם מברך ומוציאו ופשוט הוא (ב) : **ורשב"ם** הנהיג שיברך האב קודם המילה וכו' מחלוקת רשב"ם ור"ת כתבוהו התוספות והרא"ש והר"ן בס' רבי אליעזר דמילה וז"ל התוספות רבינו שמואל גריס אבי הבן כרישא וסדר המל אומר וכבר הנהגנו לעשות כן לברך אבי הבן קודם המילה משום דלהכניסו

רסה המל מברך וכו' ברייתא ס"פ ר"א דמילה המל אומר ברוך על המילה אבי הבן אומר ברוך להכניסו בבריתו של א"א העומדי' שם אומרים כשם שהכנסתו לברית כך תכניסהו לתורה ולמע"ט והמברך אשר קדש ידיד וכו' ברוך אתה ה' כורת הברית : ומ"ש בשם הרמב"ם שאם אבי הבן מל בעצמו מברך למול את הבן בפ"ג דמילה וכ"כ בסוף הל' ברכות אבל רש"י בפ"ק דפסחים (דף ז') במסקנא דקאמר תלמודא והלכתא על ביעור חמץ כתב וז"ל והלכתא על ביעור נמי להבא משמע וגבי מילה נמי לא שנא אבי הבן מאיניש דעלמא דהא להבא משמע ועל המילה נמי כלמול דמי עכ"ל וכך נהגו ובאמת דפשט השמועה משמע כפי' רש"י גם הר"ן הקשה על הרמב"ם בריש פסחים וב"י הביאו והאריך ליישב דברי הרמב"ם ע"ש ולפע"ד דקשיא ליה להרמב"ם כיון דבלבער כ"ע לא פליגי דלהבא משמע למה אנו מכניסין ראשינו בין המחלוקת דקושיא זו כתב הר"ן דהקשה רבוואתא ותירץ הראב"ד דה"ק והלכתא דאף על ביעור להבא משמע ומיהו אם אמר לבער לא מהדרינן ליה אלא שהוא ניכר מברכותיו שאינו ת"ח וכיוצא בזה בס' כ"מ גבי ברכת התורה וכו' ולא ניחא ליה להרמב"ם ליישב זה אלא טעמא דמילתא כמ"ש בסוף ה' ברכות ולמסקנא דתלמודא צריך לומר דעל ביעור לשעבר משמע דמשעה שגמר בלבו לבטל נעשית מצות הביעור קודם שיבדוק הלכך מברך על ביעור חמץ בין שבדק לעצמו בין שבדק לאחרים והכי נמי משני התם דהא דמברך על נטילת לולב משום דבעידנא דאגבהה נפק ביה ולפ"ז כל הני אוקמתא דקאמר התם דהמל את בנו מברך למול את הבן מל את בן חברו מברך על המילה וכן בשוחט הפסח לעצמו מברך לשחוט ולאחרים על השחיטה אוקמתא דשמואל נינהו והכי הילכתא וכ"כ התוס' לחד שינויא ח"ל והילכתא על ביעור חמץ יכול הוא לומר כן שאף זה הלשון משמע להבא או שמא דוקא על ביעור חמץ ויש טעם בברכות ור"י לא מצא טעם לכל הברכות עכ"ל והרמב"ם ז"ל לא נסתפק אלא ברור הוא לו דדוקא על ביעור חמץ קאמר ותנא טעם דלשעבר משמע דמשעה שגמר בלבו לבטל נעשית המצוה וכן גבי לולב אבל במילה הוי הטעם כיון דעושה לאחרים מברך על המילה אבל לעצמו אין ה"נ דמברך למול את הבן ומזה הטעם נ"נ גבי פסח לעצמו מברך לשחוט ולאחרים מברך על השחיטה ועיין במ"ש בסוף הלכות ברכות תמצא טעם לכל הברכות : ומ"ש ואבי הבן מברך להכניסו לכאורה משמע מלשון הברייתא דדוקא כשאחר מל בן חברו מברך אבי הבן להכניסו אבל כשהאב מל בנו א"צ דלא מצינו ב' ברכות על מצוה א' וכ"כ ב"י בשם כתב גדולי' אבל במ"ש ר"ת בתוס' פ"ק דפסחים התיישב זה וז"ל בד"ה בלבער (דף ז') דלא על זאת הנעשה עכשיו מברך אלא מודה ומשבח להקב"ה שצונו על המילה משתבח לידו ותיקנה כאן לגלות ולהודיע שזו המילה נעשה לשם יוצרינו ולא לשם מורג' ולא לשם הר גריזים עכ"ל ולפעד"נ עוד לפי שמצינו ב' ברכות על מצוה א' לקצת גאונים וכמנהג אשכנזים שמברכין ב' ברכות על התפילין והוא שמברך להניח בתחלת המצוה והוא חוזרת גם על ראש ואח"כ מברך על מצות תפילין בגמר המצוה ובמקומו התבאר בס"ד אף כאן מברך על המילה קודם שמל בתחלת המצוה ואח"כ מברך להכניסו בגמר המצוה קודם פריעה כמו שקבל הרא"ש והוא לגלות ולהודיע שזו המילה אינה כמילת הישמעאלים מילה בלא פריעה אלא מילה ופריעה שבך כרת הוא ית' ברית עם א"א למול ולפרוע השתא מתיישב מנהג כל ישראל דאין לחלק בין אב המל את בנו ובין אחר מל בן חברו דלעולם האב מברך להכניסו גם כשאין שם אבי הבן יברך אותה הסנדק כמ"ש רבינו וכן כתב הראב"ד בהשגות פ"ג דמילה ודלא כהרמב"ם שכתב אין ראוי לעשות כן וכבר נהגו לעשות כן מיהו אם אין האב או הסנדק יודע לברך להכניסו א' מהעומדים שם מברך דשליח ב"ד הוא וכ"כ ב"י ע"ש אבודרהם : **ומ"ש** ורשב"ם הנהיג וכו' פי' שינה מנהג הקדמוני' והנהיג שיברך קודם המילה ודבריו ודברי ר"ת שהחזיר המנהג לקדמותו כתוב בתוס' פ"ק דפסחים בד"ה בלבער ובתוספות ספר"א דמילה וז"ש רבינו ור"ת כתב שאין צריך כלומר א"צ לשנות המנהג אלא יעמוד המנהג במקומו לברך על המילה · ולפי שמדברי רבינו תם משמע שלא נחלק על רשב"ם אלא שלא לשנות המנהג אבל אם היו נוהגים באיזה מקום כרשב"ם לברך להכניסו קודם המילה

דרכי משה

ראש המילה כמו עד שליש עטרה והרבה מילדי משפחתו בדרך זו בקטנותן וכשיגדלו הם כשאר נימולים וחסרון זה אינה מצד מוהל שלא חתך עור כל צרכו ונראה שצריך לתקן מפני מראית העין בדרך הזה שיש לטרוח עם קטן לרחוק העור לאחוריה ויקשור אותה סביב הגיד של מעלה מן עטרה ואם אפשר שתעמיד שם ולא תחזיר למטה אבל אם א"א בדרך הזה שתעמיד שם ולא תחזיר אין יחתוך ולקצוץ כלום מן העור הואיל ונראה מהול כשמתקשה אע"ג דאין נראה מן העטרה כשנתקשה כ"א שליש מ"מ יראה דסגי בהכי דדוקא גבי ציצין המעכבין בעינן רוב משום דעדיין לא ניטול כהוגן אבל בנידון דידן דכבר נימול כראוי מן התורה אפי' לא היה נראה מהיל כלל נקרא מהול מדרבנן והואיל ונראה קצת מהעטרה ולמטה מהול קרינן ביה כ"ש שבני משפחתו כשיגדלו נראין מילתן כשאר גדולים לא מצערין לתינוק לקצוץ עורו פן יבא לידי סכנה עכ"ל :

רס"ה (א) וכתב עוד אע"ג דהמנהג דגם אבי המוהל בעצמו מברך על המילה מ"מ אם בירך למול יצא עכ"ל מצאתי בהג"ה האלפסי פר"א דמילה דף קע"ז צריך להיות עשרה לברית מילה דמדמין תינוק הנימול ליוצא מבית אסורין שצריך להודות באפי י' ולכן אומרים הודו בברכות מילה ולפי שתברכה בשביל התינוק מטעימים לו כוס של ברכה וכתב עוד בשם ר' צמח גאון הא דבעינן י' היינו לפרסומי מצוה אבל אי ליכא י' מלין מיד ולא מעכבין מצוה עכ"ל וכ"ה מבואר לקמן בדברי רבינו בסימן זה : (ב) וכ"כ ר"י

פרישה

סי' רסה (א) וכתב הרמב"ם שאם אבי הבן מל בעצמו כו' למול את הבן משום דס"ל למול דוקא להבא משמע וצריך לברך עובר לעשיית המצוה וכמ"ד בפסחים דף ז' שצריך לברך לבער חמץ דבעל ביעור משמע לשעבר ולהכי במל האב עצמו צריך לברך למול אבל כשאחר מל א"צ לברך למול כדאמר שם בגמרא וכי לא סגיה דלאו כהי ר"ל ולמול משמע שהוא מצווה על מילה זו והוא שקר כאלו שמשקר בברכתו וכבר תמה הר"ן על הרמב"ם דס"ל כמ"ד לבער והוא איתותב שם בגמרא ועיין בב"י שמיישב קושיא זו ובלולב דמברכים בעל משום כשהגביהו עבר מצותו : (ב) ונהגו שלא לחלק כו' דאנן ס"ל כמ"ד דעל נמי להבא משמע כמ"ש הרא"ש בפ"ק דפסחים ולהכי אפי' כשימול האב יברך על המילה (מ"מ אם בירך למול יצא הג"מ פ"ב עכ"ה) : (ג) ואבי הבן מברך כו' להכניסו בבריתו כו' כתב הר"ד אבודרהם ברכה זו נתקנה מפני שהאב מצווה על בנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה לרמוז שמחיוב ואילך מוטלות עליו מצות אלו : (דילפינן לכם מעומר דכתיב במילה המול לכם כל זכר ובעומר כתיב וספרתם לכם ממחרת השבת והתם כתיב מהחל חרמש בקמה אל תקרא בקמה אלא בקומה עכ"ל) : (ד) כתב הרמב"ם שאם אין אבי הבן אין אחרים כו' שסברי אין טעם לברכה זו אלא משום שברכת מילה היא כוללת בין אב בין אחר הפושט ידו למול ולפי שהמילה מוטלת יותר על האב מגול אחר תקנו לו ברכה זו בפני עצמו כמ"ש הגהות מיימוני בשם רבינו שמחה והביאו ב"י ע"ש : (ה) שיברך אותה מי שתופס את הנער וכתבו הגהות מיימוני הטעם ושמא היינו משום [illegible]

דרישה

ויקשרהו שם עד שתעמוד ולא תחזור למטה . מי שילדה אשתו כמה בנות ואמר כן ילדה בן אם יש לאב לברך שהחיינו בשעת המילה או לא בהיות נמצא שמא ה"ר פטר את ר"ת אמאי אין מברכין שהחיינו בשעת המילה והשיבו כיון דקי"ל כל שלא שהה ל' יום באדם הו"ז נפל הלכך לא ידעינן שמא ימותו ונמצא ברכה לבטלה אבל על פדיון מברכין לאחר שעברו ל' יום מתשובת מהר"י מנחם בסימן ק"ב · מה שנוהגין בשבת לבקר אצל תינוק הנולד משום שהוא אבל על תורתו ששכח כדאיתא בפרק המפלת כו' עכ"ל ונראה מש"ה נתנה מילה לח' ימים אחר שעברו ימי אבילות וק"ל וע"ל בסימן ש"כ מה שאכתוב שם מוק :

סי' רסה [א] דילפינן לכם לכם מעומד כתב המרדכי פר"א דמילה שר"ת היה עומד בשעה שמלין את התינוק וילף מויעמדו כל העם בברית ועוד ראיה מפ'

משמע להבא וגם צריך לברך קודם לעשייתן ור"ת כתב שאין צריך ורב שר שלום כתב שאין לו לברך אלא עד לאחר המילה (ו) [ג] כיון שנעשית ע"י אחר וכ"כ בעל העטור וא"א הרא"ש ז"ל כתב טוב לברך מיד אחר ברכת המילה (ג) קודם שיעשה פריעה וחשיב שפיר עובר לעשייתן ולהבא דמי ולא פרע כאילו לא מל (ז) ואם היו אחרים עומדים שם אומרים כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו לתורה ולחופה ולמ"ט · ואבי הבן או המוהל או אחד מהעם אומרים ברוך אתה יי' אמ"ה (ח) אשר קדש ידיד מבטן וחוק בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קדש ע"כ בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה להציל ידידות שארינו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו בא"י כורת הברית (ט) ועל הכוס מברכין אותו שמברך תחלה בפה"ג וכתב בעל העיטור [ג] ומנהג ליתן יין בפי התינוק אחר ברכת היין ואחר בורת הברית (י) ולומר קיים את הילד הזה לאביו ולאמו שנקרא שמו פלוני וכו' ובקשת רחמים לא הוי הפסקה בין ברכה לשתייה (יא) וי"א כיון שנתן יין בפי התינוק לאו הפסקה היא ויש סדורים (יב) שכתוב בהם בא"י כורת הברית ושותהו ובנולד

ב"ח

המילה היא מקובל המנהג בעיניו לברך קודם לעשיית לכך כתב רבינו ורב שר שלום כתב שאין לו לברך אלא עד לאחר המילה כו' דאף אם יש מקום שנהגו לברך קודם המיל' יכופו אותו לשנות מנהגם כי הוא שלא כדין דכיון דנעשית ע"י אחר איכא למיחש דילמא הדר ביה וא"כ מה שמברך זה להכניסו הוי ברכה לבטלה וכ"כ רבי' בא"ע סי' ל"ד דמה"ט יש שכתבו שצריך לברך ברכת אירוסין אחר הקידושין דילמא הדרה ביה האשה והוה ברכה לבטלה וכ"כ התוס' ע"ש ר"ת שהחזיק מנהג הקדמונים לברך להכניסו אחר המילה ולא קודם המילה כרשב"ם שנתן טעם כדי שתהא הברכה עובר לעשייתן דא"נ לברך עובר לעשייתן אלא במקום שהעושה המצוה הוא מברך אבל כשמברך אחר לא ותדע שהרי ברכת אירוסין אינו מברך אלא אחר אירוסין עכ"ל ואין לתמוה על מנהגינו לברך קודם אירוסין כהרמב"ם ספ"ג דאישות וברכ' להכניסו מברכין אחר המילה כרבי' תם וזה נראה כדברים הסותרים זה את זה דאיכא למימר דבאירוסין ודאי אי אפשר לברך אחר אירוסין דזו ברכה לבטלה היא דמה שנעשה כבר נעשה וכדכתב הרמב"ם להדיא אבל ברכת להכניסו עושין אותה בין מילה לפריעה דעדיין לא נעשה דמל ולא פרע כאילו לא מל ולמאי שכתבנו התיישב מה שהיה קשה לב"י דמדברי רבינו משמע דדעת רב שר שלום היא סברא שלישית והיא היא סברת ר"ת דליתא אלא סברא שלישית היא כדפרי' גם מה שפי' על ור"ת כתב שא"צ דפי' א"צ לברך ברכה זו עובר לעשייתן הוא דוחק אלא כדפרישית : ומ"ש ואבי הבן או המוהל וכו' הכי משמע מלשון ברייתא דקתני המברך אומר וכו' דמשמע דלא קבעו חכמים מי הוא שיברך אלא מי שזריז בו יותר ומנהגינו שהמוהל מברך לעולם ואינו ישר בעיני דלפעמים הוא ע"ה ולא די שאינו מבין מלה תדלג ומסרס התיבות ע"כ הירא את דבר ה' לא יניח לברך ברכה זו אלא אחד העם המיוחד שבעם וזהו הטעם לא קבעו חכמים מי הוא שיברך ברכה זו מלה לפי שאין ראוי לברך ברכה זו אלא מי שהגון אליה

ב"י

דלהכניסו להבא משמע ועוד דכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן ור"ת החזיר המנהג לקדמותו ונדים המל בריש' והדר אבי הבן כמו שכתוב בכל הספרים וכן מוכחא כולה סוגיא והא דאמרינן כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן ה"מ כשהמברך עצמו עושה המצוה והר"ן כתב דאין ברכה זו בכלל מה שאמרו מברך עליהם עובר לעשייתן דאינה אלא שבח והודאה בעלמא על שזכהו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו : ומ"ש רבינו ור"ת כתב שא"צ לברך פירושו שאין לברך ברכה זו עובר לעשייתן אלא אדרבה יש לו לברכה אחר עשייתה וכמ"ש בתוספות שהחזיר המנהג לקדמותו וכך היא גירסת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש המל אומר וכו' אבי הבן אומר וכו' : ומ"ש רבינו בשם רב שר שלום ובעל העיטור מתוך לשונו משמע שהיא סברא שלישית ודבר תימא הוא שהרי הדבר מבואר שהיא היא סברת ר"ת כמבואר בדברי התוספות והרא"ש ז"ל שרבינו תם החזיר המנהג לקדמותו שיברך אבי הבן לאחר המילה והא דאמרינן מברך עובר לעשייתן ה"מ כשהמברך עצמו עושה המצוה וכן הן הדברים שכתב בשם רב שר שלום ובעל העיטור וכ' עוד הרא"ש ואומר ר"ת דברכה זו אינה דוקא על המילה זו שנעשית עכשיו קאי אלא מודה ומשבח להקב"ה שצוה לעשות מצוה זו כשתבא עוד לידו ותקנו לה מקום זה לגלות ולהודיע דזאת המצוה נעשית לשם הקב"ה ולא לשם הר גריזים והוא מדברי התוספות בפ"ק דפסחים :

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש טוב לברך אחר המילה קודם שיעשו פריעה וכו' בפרק ר"א דמילה כתב שמשמע כן : (ב"ה) וכתב בתשובות שכן נוהגים באשכנז וצרפת וגם שם כתב טעם זה לדברי ר"ת שכיון שמברך אבי הבן מיד שסיים המוהל לברכתו ודאי יגמור אבי הבן הברכה קודם שיעשה המוהל הפריעה והוי שפיר עובר לעשייתן דמי ולא פרע כאילו לא מל : וכתב עוד אבל ראיתי בארץ הזאת שאבי הבן מברך אחר גמר המילה וקשה עלי המנהג אלא שאיני יכול לשנותו וגם יש להם סמך מדברי ר"ת עכ"ל וכתב הרשב"ץ כשהאנוסים מוהלין עצמם מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו יהכנס בבריתו של אברהם אבינו :

ואם היו אחרים עומדים שם אומרים כשם שהכנסתו לברית וכו בפרק רבי אליעזר דמילה (קלז :) אבי הבן אומר להכניסו בבריתו של אברהם אבינו העומדים שם אומרים כשם שנכנס לברית וכו' וכתב ה"ר מנוח אם היו אחרים עומדים שם מברכים אותו שיזכה לשאר מצות שחייב האב לעשות לבנו כתב הר"ד אבודרהם כך יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים שאלו הן מצות הבן המוטלות על האב כמו שאמרנו וסדרם על זה הסדר דאמרינן (קידושין כט :) לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ ישא אשה והזכיר אחר כן מעשים טובים אף על פי שהוא חייב במצות משהוא בן י"ג מ"מ אינו בן עונשים עד כ' וכבר היה בן י"ח לחופה (ד) : ואבי הבן או המוהל או אחד מהעם אומרי' אשר קדש ידיד מבטן וכו' שם המברך אומר אשר קדש ידיד מבטן וכו' ומדקתני המברך אומר משמע דמאן דהוא יכול לברך ואינה מצוה מוטלת על המוהל וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל : **כתב** הר"ד אבודרה"ם המל מברך קודם שימול על המילה ומחתך הערלה וכו' ואח"כ נוטל ידיו ורוחץ פיו כדי שיברך בנקיות אשר קדש ידיד מבטן (ה) : ונוסח ברכה זו פירשו התוספות (מנחות נג :) ידיד זה אברהם כדדרשינן בפרק כל המנחות דמה לידידי בביתי נאמר על אברהם חק בשארו שם זה יצחק וצאצאיו חתם באות ברית קדש הוא יעקב והגה"מ כתבו בשם ס"ה דאשר קדש ידיד מבטן זה יצחק וראיה מדכתיב (בראשית י"ז) ואת בריתי אקים ר"ת "אשר "קדש "ידיד "מבטן חק בשארו שם זה יעקב וצאצאיו חתם באות ברית קדש אלו השבטים וכן פירש רש"י יצחק קרי ידיד ע"ש אשר אהבת (שם כ"ב) מבטן דקודם שנולד נתקדש למצוה זו דכתיב (שם י"ז) אבל שרה אשתך וכו' והקימותי את בריתי אתו היינו מילה בשארו בבשרו שם חק על המילה וצאצאיו אחריו חתם באות זו של ברית קדש זוה להציל ידידות שארנו משחת מגהינם דכתיב (זכריה ט) גם את בדם בריתך וגו' : ונבחרת ברכה זו שכתב רבינו הוא נסחת הרי"ף והרא"ש אבל הרמב"ם גורס ע"כ בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה כבואת קדושים להציל ידידות שארנו משחת והר"ד אבודרהם כתב שמצא בתשובה שאלו להרמב"ם שהיה גורס ע"כ בשכר זאת אל חי חלקנו לעד צורנו צוה כליית לקדושים ומפרש שם בשכר המילה חזר אל חי חלקנו לעד כמ"ש והקימותי את בריתי וכו' ובין זרעך אחריך לדורותם לברית עולם להיות לך לאלהים ואח"כ שואל מאת ה' ואומר אתה צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת ר"ל ידידות על הנפש שהיא חביבה מן הכל וענין כליית לקדושים חסר ור"ל כאשר צוית לקדושים : ועל הכוס מברכין אותה שמברך תחלה בפה"ג זה לא מצאתיו מבואר בגמ' ולא בדברי הרי"ף והרמב"ם אלא במדברי המפרשים והגאונים שאכתוב בסימן זה נראה שהוא מוסכם מהכל לברך אותה על הכוס ומדברי המרדכי בתס' יומא נראה שהטעם משום דאמרינן (ברכות לה :) אין אומרים שירה אלא על היין : ומנהג ליתן יין בפי התינוק אחר ברכת היין ואחר בורת הברית ולומר קיים את הילד הזה וכו' כ"כ בע"ה כי אחר שנתן יין בפי התינוק אומר קיים את הילד וכו' ואע"פ שמן הדין תכף שגמר ברכת היין וברכת אשר קידש וכו' היה לו לשתות כדין כל ברכות הסדורות על כוס בקשת רחמים שהוא מבקש על הילד קיים את הילד הזה וכו' לא הוי הפסק · ואנו נוהגים שלא ליתן מן היין בפי התינוק עד שמגיע לפסוק ואומר לך בדמיך חיי וכ"כ הכלבו וטעם הדבר כתב הר"ד אבודרהם ע"פ המדרש ואז נותן מן היין באצבעו בפי התינוק ושמעתי שעושה כורת שדי באצבעותיו בעת שנותן מן היין בפי התינוק ונוהגים לכפול ואומר לך בדמייך חיי וכתב הר"ד אבודרהם שהוא לרמוז שע"י המילה יזכה לעה"ז ולעה"ב. **כתב** הכלבו באותו טעימה שמטעימין לתינוק סומכין שלא לטעום המוהל אבל מאגרין לאם התינוק וגם בעל העיטור כתב אע"ג דאמרינן המברך צריך שיטעום ה"מ היכא דאפשר אבל היכא דלא אפשר יהבינן ליונקת דלטעמיה ונפיק והביא ראיה לדבר ול"נ שטעמי' הנימול אינו מוציאתו מידי ברכה לבטלה

דרכי משה

ר"י בתא"ו נ"א ח"ב (ג) ובתשובות הרשב"א סימן שפ"ב ומיהו אם מברך קודם או באמצע יצא עכ"ל ופשוט הוא · (ד) כתב בשם הזוהר ס"פ לך לך ואבי הבן אומר פסוק אשרי תבחר ותקרב ישכון חצירך והעומדים שם יאמרו סוף פסוק דהיינו נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך וכתב שם דכל מי שאינו עושה כן מוציא אותו מכלל עשרה חופות שעתיד הקב"ה לעשות לצדיקים לעה"ב וע"כ עשרה תיבות במקרא ולא ראיתי נוהגין כן (ה) כי ידיו ופיו מלוכלכים מהמילה עכ"ל :

ובתשובת

דרישה

מפ' ר"ח דמילה דאמרינן התם העומדים שם אומרים כשם שנכנס לברית משמע שעומדים והבית כל זה ב"י וכ"כ רמ"ס [ג] כיון שנעשית ע"י אחר וכתב ב"י מ"ש רבינו ור"ת כתב שא"צ פי' שא"צ לברך ברכה זו עובר לעשייתה אלא אדרבה יש לו לברכה אחר עשייתה וכמ"ש התוס' שהחזיר המנהג לקדמותו ותמה על רבינו דמשמע מלשונו דרב ש"ש הוא דעת שלישי וז"א ע"ש ולענ"ל דרבינו הבין דברי ר"ת שכתב שא"צ ר"ל שא"צ לברך דוקא קודם המילה אלא רשות בידו לברכה אף לאחר המילה וכן משמע מלשון שכתב ור"ח כתב שא"צ ולא כתב ור"ת כתב שצריך לברך אחר המילה השתא כתב שפיר שרב ש"ש סבר דלא יברך אלא דוקא אחר המילה והר"ן נותן טעם לדבר כיון שאין ברכה זו אלא לשון שבח והודאה שזכהו הש"י להכניסו בברית אינו בכלל שצריך לברך עובר לעשייתה ע"כ וז"ל מהרי"ו ולאו דוקא זו קאי אלא מודה להש"י שצוה לעשות מצוה זו כשתבא לידו עוד וב"י הביאו אבל ודאי אכתי קשה עם ב"י שמנ"ל לרבינו לפרש כך דברי ר"ת ולומר שפליג עם רב ש"ש הא יותר יש להבין מתוך ל' ר"ת שס"ל כרב ש"ש ועיין בתוס' רא"ש ס"פ ר"ח דמילה ששם ביארו דברי ר"ת (כתב בספר הזוהר סוף פרשת לך לך דאבי הבן יאמר פסוק אשרי תבחר ותקרב ישכון חציך והעומדים שם יאמרו סוף פסוק נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך וכתב שם דכל מי שאינו עושה כן מוציא עצמו מכלל י' חופות שעתיד הקב"ה לעשות לצדיקים לעה"ב וכתוב בד"מ ולא ראיתי נוהגין כן עכ"ה) [ג] ומנהג ליתן יין בפי התינוק אחר ברכת היין כו' ואנו נוהגין כמ"ש הכלבו והרד"א שלא יתן יין בפי התינוק עד שמגיע לפסוק ואומר לך בדמיך חיי וז"ל הרד"א ואז נותן מן היין באצבעו בפי התינוק ושמעתי שעושה כורת שדי באצבעותיו בעת שנותן יין בפי התינוק ונוהגין לכפול ואומר לך בדמייך חיי שהוא לרמוז שע"י המילה

פרישה

סה"א כמו שלים ב"ד : (ו) כיון שנעשית ע"י אחר ור"ל ולא אמרו בכל המצות דצריך לברך עובר לעשייתן אלא כשהמברך עצמו עושה המצוה ונראה דהטעם הוא (כשנעשית ע"י אחר דא"צ לברך עובר לעשייתן משום דחיישינן עכ"ה) שמא לא יעשה האחר המצוה ולכך לא יברך עד אחר שעשאה ועיין בדרישה : (ז) ואם היו אחרים עומדים שם אומרים כשם שהכנסתו לברית כו' כצ"ל וכן הוא בתוס' פ' ר"א דמילה שיאמר שהכנסתו ולא כמ"ש שם בגמרא שנכנס ולהאב אומרים אחרים כשם שקיימת מצוה זו שהכנסתו לברית כן תזכה לקיים בו מצות האחרים ואם אין שם אביו ואחר אומר הברכה דלהכניסו ועומד במקום האב ובשליחותו ג"כ אומרים כן דשלוחו של אדם כמותו ע"ש וכתב הר"ד אבודרהם כך יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים שאלו הן מ"ת הבן המוטלו' על האב וסדרן ע"ז הסדר דאמרינן לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ ישא אשה והזכיר אח"כ מעש"ט אע"פ שהוא חייב במצות משהוא בן י"ג מ"מ אינו בר עונשים עד עשרים וכבר היה בן שמנה עשר לחופה עכ"ל · (ח) אשר קדש ידיד מבטן כו' הגהות מיימוני כתבו בשם ס"ה דאשר קדש ידיד מבטן זהו יצחק וראיה מדכתיב ואת בריתי אקי"ם וגו' ר"ת אשר קדש ידיד מבטן חק בשארו שם זה יעקב . וצאצאיו חתם באות ברית קודש אלו השבטים עכ"ל וכן פרש"י וכתב קידש מבטן כמ"ש אבל שרה אשתך כו' עד והקימותי את בריתי אתו ש"מ שקודם שנולדו נתקדש למצוה זו שהיינו מילה וחוק זה המילה שהוא חוק מהש"י עלינו · בשארו בבשרו ידידות שארינו משחת מגיהנם דכתיב גם את בדם בריתך וגו וכמ"ש חז"ל אברהם יושב אפתח דגיהנם ואינו מניח לכנוס מי שהוא מהול כדלעיל עיין בב"י שהביא עוד פי' התוס' . (ט) ועל הכוס מברכין אותה כו' דאין אומרים שירה אלא על היין מרדכי . (י) ולומר קיים את הילד הזה כו' פי' אחר שנתן יין בפי התינוק אומר קיים כו' (ולא כמו שאנו עושין) ואע"פ שמן הדין שתכף שגמר ברכת היין וברכת אשר קדש כו' היה לו לשתות כדין כל הברכות הסדורות על הכוס ע"ז קאמר בקשת רחמים שהוא מבקש על הילד קיים את הילד הזה כו' לא הוי הפסק ב"י וכ"כ בטור א"ח בס"ס קפ"ט אמה שנוהגין להחזיר אחר ברכת הטוב והמטיב דבברכת המזון קודם לשתות כוס של ברכה וכתב שם דגדולה מזו מצינו דהרי כאן בכוס של המילה כבר בירך הברכה דבורא פרי הגפן וגם אמר הברכה דאשר קידש ידיד כו' ואחר כך מתחיל בבקשת רחמים על הילד בין הברכה לשתייה וכ"ש שם דעדיין לא בירך בפ"ה עד לבסוף ע"ש : (יא) ומ"ש וי"א כו' עד לאו הפסקה הי"מ ר"ל אף שאין יוצאין ידי חובת כוס באותו טעמה דהתינוק מ"מ כיון דהמוהל מיד אחר הברכה בטעימת התינוק לא הוי הפסק הבקשת רחמים וכולהון במה שיטעם לבסוף המוהל והסנדק · ודוקא בכאן דכבר בירך בפ"ה כבר צריכין לוס משא"כ בברכת המזון וכמ"ש דשם הכל מודים דלא מחשב הפסק בלא התחלת טעימה : (יב) שכתוב בכן כו' ושותהו פי' שאחר שסיים בא"י כורת הברית כתב שם תיבת ושותהו ר"ל שישתה קודם שיאמר קיים את הילד כו' :

וי"א

ובנולד מהול כתבתי למעלה שאין מברכין עליו ובעל העיטור כתב שמברכין עליו וכתב שאפי' לדברי האומר שאין מברכין ברכת על המילה אבל ברכת להכניסו בבריתו ואשר קדש ידיד מבטן מברכין (ו) כתב הרמב"ם שאין מברכין על אנדרוגינוס מפני שהוא ספק (יג) ור"י פסק שהוא זכר גמור וחייבין עליו סקילה כזכר ולדבריו מברכין עליו תשובה לגאון ממזר אף על פי שהוא מטיפה פסולה כישראל הוא לכל דבר ומברכין עליו ברכת מילה עד כורת הברית (ז) [ד] אבל אין מבקשין עליו רחמים כתב בע"ה היכא דמיקלע מילה ביומא דתעניתא אשכחן לרבוותא קמאי דקאמרי מברך על הכוס ומנהג להניחו עד מוצאי יה"כ (יד) ושותהו אמו של תנוק והאריך הרבה בדבר והיוצא מכלל דבריו (טו) שבי"כ וט"ב לא מברכין כלל אכסא (טז) ועבדינן כדרוכת' דלית ביה חמרא (יז) [ה] ובשאר תעניות מברכינן

לבטלה כיון דלאו בר חיובא הוא כלל ואפילו מדרבנן וטעימת האם אם שמעה הברכה ולא הפסיקה בין ברכה לטעימה אפשר דנפקא בברכת המברך אף ע"ג דברכת הגפן היא כיון דנתקנה ברכת אשר קדש על הכוס הו"ל ככסא דקדושא ואבדלתא דמוציא אחרים מברכת היין נ"כ אבל אם לא שמעה הברכה או הפסיקה בין ברכה לטעימה ודאי דאין טעימתה מוציאתו מידי ברכה לבטלה כת' הרשב"א שאלת כמה שיעור טעימה גבי מקדש בעינן מלא לוגמיו הכא גבי שאר ברכות לא בעינן מלא לוגמיו : ב"ה כתב בא"ח א במדרש תהלים בני א"י אומרים יבא כאה לשבעה ובאב לשמנה רבי יהושע אומר זה ב אברהם ויצחק שמואל אמר זה ישי ודוד וי"א אלו לז' אח לאפרים שהוא שביעי לדגלים ומנשה שמיני : כתב הר"ר דוד אבודרהם שאם היה התינוק יתום בין מאביו בין מאמו אומרים במקום אלהינו ואלהי אבותינו קיים את הילד הזה וכו' תחלת אסותא דחייא ורחמי מן קדם מרי שמיא לאסאה ית רביא הדין ויתקרי שמיה פלוני ויתסי כמה דאיתסיאו מיא דמרה ע"י דמשה במדברא וכמיא דיריחו ע"י אלישע כן יתסי בעגלא וזמן קריב כאומר ואעבור עליך ואראך וגומר הפסוקים כמו שגומר בתפלת קיים את הילד הזה ובסדר ר"ע ורבינו סעדיה כתוב נוסח בקשה זו :

והכלבו כתב יש נוהגין לברך התינוק בנוסח זה אלהנא ואלהא דאבהתנא שלח אסותא דחיי ורחמי לרביא הדין וכו' : ולהריטב"א בתשו' מצאתי נסחא יפה ביותר וז"ל אלהינו ואלהי אבותינו קיים את הילד הזה לאמו ולקרוביו ולכל משפחתו ויקרא שמו פלוני כשם אביו אתה אלהינו אלהי כל בשר אבי יתומים תהיה לו לאב והוא יהיה לך לבן ותהא כניסתו לברית לכפרה ולמנוחה לנפש אביו ולנחמה ולמשיב נפש לאמו ולכל קרוביו תתענג נפש האב בג"ע ביוצא מחלציו ותגל האשה בעה"ז בפרי בטנה ויתקיים בו מקרא שכתוב ואעבור עליך ואראך וגו' : ב"ה כתוב בא"ח אם מתה האם קודם ברית מילה אומר ותגל האם בגן עדן ערבה וכן אם מת האב יאמר ישמח האב בגן עדן ערנו ולא ידלגם כי מצאנו ל' שמחה וגילה אחר המיתה אברהם יגל יצחק ירנן ישמח משה וכל זה לקיים אמונת השארת הנפש לתחיית המתים : ובנולד מהול כתבתי למעלה שאין מברכין עליו בסימן רס"ג כ"כ בשם רבינו האי והרמב"ם כתב גר שמל קודם שנתגייר וקטן שנולד כשהוא מהול כשמטיפין ממנו דם ברית אינם צריכים ברכה וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שהוא אינו זכר ודאי עכ"ל והראב"ד כתב בהשגות דמברכין עליו דקי"ל דמברכין על ספק דאורייתא וחכמי לוני"ל שאלו להרמב"ם בתשובת ספר הדור סי' כ"ו על כך והשיב להם לחזק דבריו :

ומ"ש רבינו ור"י פסק שהוא זכר גמור וכו' דברי רבינו סתומים והגמ' מבארם בס"פ הערל (פא ·) תנן ר' יוסי ור"ש אומרים אנדרוגינוס כהן שנשא בת ישראל מאכילה בתרומה אנדרוגינוס נושא אבל לא נישא רבי אליעזר אומר חייבין עליו סקילה כזכר ובגמרא (פג :) אמר רב ליתא למתני' מקמי ברייתא דתניא רבי יוסי אומר אנדרוגינוס בריה בפני עצמו היא וכו' ושמואל אמר ליתא לברייתא מקמי מתני' אמרי בי רב משמיה דרב הלכה כרבי יוסי באנדרוגינוס אמר רב יהודה אמר רב אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה משני מקומות מיתיבי רבי אליעזר אומר אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה כזכר בד"א בזכרות שלו אבל בנקבות שלו פטור הוא דאמר כי האי תנא דתניא ר' סימאי אומר אנדרוגינוס חייבים עליו סקילה משתי מקומות מ"ט דרבי סימאי אמר רב בר המדורי אסברה לי ואת זכר לא תשכב משכבי אשה איזה זכר שיש בו שני משכבות הוי אומר זה אנדרוגינוס וכתב הרא"ש מתוך דברי הרי"ף משמע דהא דפסיק משמיה דרב הלכה כר' יוסי ארבי יוסי דברייתא קאי ורש"י פירש דאר"י דמתניתין קאי וכן פר"י דאמרינן כי הוינן בי רב הונא וחזינן לרב הונא דאמר משמיה דרב אנדרוגינוס חייבים עליו סקילה מב' מקומות אלמא דזכר ודאי הוי כדדריש מקרא איזהו זכר שיש לו שתי משכבות ובנדה (כח ·) אמר רב נחמן משמיה דרב דספיקא הוי וכו' וכיון דפליגי אליבא דרב מסתברא דהלכה כדאמרי בי רב דשמואל סבר כוותיה ולהאי פיסקא חייבים עליו מב' מקומות כר' יוסי דמתני' עכ"ל והשתא מדייק רבינו דכיון דפסק ר"י כת"ד חייבים עליו סקילה משני מקומות משמע בהדיא דסבר דזכר גמור הוי כדדריש מקרא איזהו זכר שיש בו ב' משכבות וכיון דזכר גמור הוי לדעתו מברכין על מילתו ומ"מ אין הדבר מוכרח דאע"ג דקרי ליה התם זכר אפשר דלאו לכל מילי מיקרי זכר שהם אתה אומר כן בערכין יערך : **תשובה** לגאון ממזר אע"פ שהוא מטיפה פסולה וכו' · כ"כ בעל העיטור: כתב בעל העיטור היכא דמיקלע מילה ביומא דתעניתא וכו' דברי בעל העיטור כתבם הכלבו וכתב שדחה דברי רבוותא קמאי מכמה טעמים האחד שאין מניחין הכוס עד הלילה שמא ישפך ונמצא שמברך לבטלה ועוד שאין להפסיק כ"כ בין הברכה והטעימה וכשיטעום צריך ברכה אחרת ונמצא שהברכה הראשונה היתה לבטלה וגם הרשב"א כתב כן בתשובה בשם בעל העיטור וגם הר"ד אבודרהם כתב שהר"י ן' גיאת סתר דברי רבוותא מהטעמים הללו והעלה דבט"ב וי"כ אין מברכין על היין

אליה ופי' ברכה זו כבר נאמרה הרב בב"י : ובנולד מהול וכו' כתב בש"ע גר שמל, קודם שנתגייר וקטן וכו' אינם צריכים ברכה פסק כדברי הרמב"ם פ"ג מהל' מילה והכי נהוג היכא דאין שם ספק ערלה כבושה אלא ודאי שהוא נולד מהול וע"ל סימן רס"ג אבל בגר שמל קודם שנתגייר וכן עבד שמל קודם שנכנס ליהדות ומטיפים ממנו דם ברית צריכין ברכה דלא כש"ע עיין בסי' רס"ו :

כתב הרמב"ם שאין מברכין על אנדרוגינוס מפני שהוא ספק טעמו שפוסק כרבי יוסי דברייתא דאנדרוגינוס בריה בפ"ע היא כלומ' בריה משונה וספק אם הוא זכר או נקבה ור"י פסק כברייתא דר' סימאי דזכר הוא וחייבין עליו סקילה משתי מקומות כדאיתא ס"פ הערל וב"י הביאו ע"ש · ואיכא לתמוה בדברי רבינו טובא דבא"ח סימן ש"ל פסק בסתם כדין מילה באנדרוגינוס דאין מחללין עליו השבת א"כ פסק כהרמב"ם דספק הוא וכן פסק בסימן תקפ"ט גבי דין שופר בסתם גם בי"ד סימן קצ"ד פסק בסתם דהיולדת טומטום ואנדרוגינוס שתנים לה ימי טומאה של נקבה אלמא דמחשיבו ספק כמו טומטום וכן כתב ע"ש הרא"ש בדין בכור בהמה סימן שט"ו שהוא ספק וטעמו משום דפלוגתא דרבוותא היא אי הלכה כר' יוסי דברייתא אי לאו עיין עליו בס"פ על אלו מומין וכך פסק בא"ע סימן כ"ב בסתם בדין ייחוד דספק הוא וכך פסק בח"מ סימן ר"פ בסתם דאנדרוגינוס ספק הוא אבל בא"ע סימן מ"ד בדין קדושין כתב דהרמב"ם ורב אלפס כתבו דטומטום ואנדרוגינוס קידושי ספק הן וצריכין גט מספק בין שהן קדשו או שקדשם איש והתוספתא כתבו דאנדרוגינוס ודאי זכר הוא ושכן היא מסקנת הרא"ש וכ"כ בא"ע סימן קע"ב דלהרמב"ם ורב אלפס אינו בר חליצה וייבום ולר"י והרא"ש זכר גמור הוא וכאן כתב מחלוקת הרמב"ם ור"י ולא הכריע ובסימן רס"ו כתב ג"כ מחלוקת רמב"ם ור"י ולא הכריע וכתב שרב אלפס כתב שדוחה שבת א"כ מ"ש בשם רב אלפס והרא"ש בא"ע הוא סותר למ"ש בשם רב אלפס לקמן בסימן רס"ו ובשם הרא"ש בסימן שט"ו ואפשר ליישב לרב אלפס דבכל דוכתא סבירא ליה דאנדרוגינוס ספק חוץ מלגבי מילה דדוחה שבת משום דפסק כרבי יהודה דמתיר באנדרוגינוס כדיליף לה מקרא מדכתיב המול לכם כל זכר כל זכר ריבויא הוא ואע"ג דהלכה כר' יוסי דברייתא דבריה בפני עצמה היא ולכל הלכותיו הו"ל ספק אפ"ה מילתו דוחה שבת מגזירת הכתוב ואף על גב דבנוסחי דידן פרק ר"א דמילה כתב הרי"ף שני סברות בזה ולא הכריע צ"ל דרבינו היה גורס כך בדברי הרי"ף שהכריע דהלכה כרבי יהודה ודוקא לגבי שבת וזהו שדקדק רבינו בסימן רס"ו שכתב וז"ל ורב אלפס כתב שדוחה וכן הוא לר"י שמחשיבו זכר גמור ע"כ כלומר דרב אלפס כתב שמילה דוחה שבת דפסק כרבי יהודה וכן היא לר"י שמחשיבו זכר גמור בעלמא שחייבין עליו סקילה א"כ ודאי ס"ל נ"כ דהוי זכר לגבי מילה שדוחה שבת אבל רב אלפס לא ס"ל כר"י להחשיבו זכר גמור בעלמא אלא אדרבה מחשיבו ספק דלא כר"י אלא לגבי מילה דוחה שבת מרבויא דקרא ומיהו דעת רבינו עצמו היא כמ"ש בא"ח סימן של"ו דאנדרוגינוס אינו דוחה שבת ולכן לא כתב כאן הכרעה כלל ונסמך על מה שפסק בא"ח וביתר מקומות דספק הוא אבל מ"ש ע"ש הרא"ש בא"ע בדין קידושין וחליצה דזכר גמור וגבי בכור בהמה כתב דלהרא"ש ספק הוא קשיא טובא ואפשר לומר דאף ע"ג דס"ל להרא"ש דלגבי איסורא זכר גמור הוא אפ"ה לגבי ממונא מצי המוחזק לומר קים לי כהני תנאי וכהני פוסקים דלאו זכר ודאי הוא והלכך לגבי בכור יאכל במומו לבעלים ולא מצי כהן להוציאו מידו · ומ"מ דעת רבינו בעצמו דלגבי איסורא נמי אזלינן לחומרא וכמו שגילה דעתו בא"ח בדין מילה ושופר ובי"ד בדין טומאת לידה ובא"ע הוא הדין בדין קדושין וחליצה ושאר איסורין דנקטינן לחומרא ולגבי ממונא אין מוציאין מיד המוחזק כמ"ש בח"מ סימן ר"פ ובי"ד גבי בכור בהמה כנ"ל :

כתב בעל העיטור היכא דמיקלע מילה וכו' עד ובשאר תענית מברכינן ומטעמינן לינוקא נראה דהא דאמר ומטעמינן לינוקא לאו לינוקא דאתמהיל דא"כ מאי איריא ג' צומות אפילו ביה"כ וט"ב נמי דבהאי יניקא ליכא למימר דילמא אתי למיסרך אלא אפילו לינוקא דהגיע לחנוך קאמר דבי"כ וט"ב אסור משום דילמא אתי למיסרך כדאיתא ס"פ בכל מערבין דלא אמרינן זמן בי"כ משום דלא מתכוונא לינוקא דילמא אתי למיסרך אבל בג' צומות ליכא למימר אתי למיסרך כיון דליכא איסורא בשתייה ולא קשה מאי איריא לינוקא הא ליולדת נמי שרי בג' צומות דאיכא למימר כיון דיולדת אינה שומעת הברכה אם התינוק נימול בבית הכנסת להכי נקט ינוקא דלעולם אשתכח ינוקא אבל הברכה בין בבה"כ בין אבל היולדת א"נ לפי המנהג דגם היולדת מתענה אף בג' צומות קאמר דיהבינן לינוקא מיהו במרדכי בארוך סוף יומא בתשובת ראבי"ה השיג על רבינו יהודה בר יצחק וכתב וז"ל סגי ליה דיהבינן לינוקא דאתמהיל ביומא דתעניתא דגבי ינוקא כי האי לא חיישינן למיסרך וכן פסק רמב"ן דיהיב לתינוק הנימול ולא לתינוק דהגיע לחנוך אפילו בג' צומות למאי דנהגינן בהו איסורא באכילה ושתייה ואיכא למיסרך וכך הוא מנהג שלנו בין ביה"כ בין בט"ב לברך

על

היין

דרכי משה

(ו) ובתשובות הרשב"א סימן שכ"ט דאין מברכין אפי' ברכת להכניסו כ"ה בהר"ן פ' ר"א ע"ב : (ז) כתב מהרי"ל שעשה מעשה וצוה למול חוץ מבית הכנסת שלא במקום שאר הקטנים הכשרים וגם לא אמרו כשם שנכנס וצוה אחר כך להכריז שהוא ממזר שיזהרו מלהתחתן בו :

וע"ל

פרישה

(יג) ור"י פסק שהוא זכר גמור וחייבים עליו סקילה ר"ל כשבא עליו על ידי משכב זכור כמ"ש ואת זכר לא משכב משכבי אשה איזהו זכר שיש בו ב' משכבות הוי אומר זה אנדרוגינוס ועיין בב"י שכתב שאינו מוכרח : (ולדבריו מברכין עליו וה"ה שמלין אותו בשבת וק"ל הש"ל עכ"ה) : (יד) ושותהו אמו של תינוק ר"ל ולא במוצאי י"כ תוכל אמו לשתותו וקמ"ל דאין נותנין לתינוקת כלל ולהכי נקט אמו לאשמעינן שדוקא בי"כ דיולדת כמי שבכל שאר תענית יכולה האם לשתות אפי' ביום התענית אם היא אינה בתענית וק"ל ובעל העיטור דחה דברי רבוותא קמאי דאמרי דיניחו הכוס עד הערב מכמה טעמים הא' שמא ישפך ונמצא שמברך לבטלה ועוד שאין

דרישה

המילה יהכ לעולם הנא ולפ"ה : [ד] אבל אין מבקשין עליו רחמים ומפרסמים בשעת המילה שהוא ממזר עיין במהרי"ל שנימיו מלו ממזר וכתב שם איך שהנהיג (שצוה למול חוץ מבה"כ שלא במקום שאר הקטנים הכשרים וגם לא אמרו כשם שנכנס וגו' להכריז שהוא ממזר שיזהרו מלהתחתן בו עכ"ה : [ה] ובשאר תענית מברכין כו' ובשאר ימות השנה י"א דיולדת כוס אלא שנוהג שהספק טותה השליט בתענית ומ"א (כתב הרוקח סימן י"ג תענית בתשובה או ב' וה' יטעום כמברך ואין בכן כלום עכ"ל ויש לומר שלא ישתה רביעית ושוב להתענות מבעיר יום כולו עכ"ה

להפסיק כ"כ בין הברכה והטעימה כו' והביאו הב"י ע"ש : (טו) שבי"כ וט"ב לא מברכין כו' וה"ט דאין היולדת יכולה לשתות ובט"ב אפשא נמי לא מברכין מטעם דאין מברכין אבשמים כמ"ש אבל בשאר ג' צומות שהיולדת אינה מתענה יכול לברך על הכוס ותשתה ממנו היולדת אם היולדת שומעת הברכה ומתכוונת שלא להפסיק בדברים בין שמיעת הברכה לשתיית הכוס ב"י : (טז) ועבדינן כדרוכתא דלית ביה חמרא כו' עיין בא"ח סימן תקנ"ט שכתב מביא גם כן דיעות מחולקות בדין זה : (יז) ובשאר תעניות מברכין ומטעימים לינוקא ר"ל לכל תינוקות הנמלאים

חדושי הגהות

רסה א במדרש שוחר טוב בתחלת מזמור ה' וע"ש : ב ר"ל שאברהם היה אב לח' ליצחק וישמעאל וו' בני קטורה וממילא יצחק אב לז' וכן ישי ודוד (בשמואל א' ט"ז) :

וע"ש

מברכינן ומטעמינן לינוקא וכתב עוד היכא דאיכא תרי ינוקי למהול בבי כנישתא כיון דלא אפשר למהלינהו כחדא (יח) צריכי ברכה אכל חדא וחדא וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתשובה מי שיש לו ב׳ תנוקות למול או לברך לשני התנים יברך ברכה אחת לשניהם ואפי׳ אם שנים מלין הראשון יברך על המילה ועולה לשני (יט) והשני יברך אשר קדש ידיד מבטן ועולה לראשון ואפי׳ אין הנער השני לפניו בעת הברכה כיון שדעתו עליו [ו] רק שלא יסיח דעתו בינתים שדר רב צמח גאון (כ) היכא דליכא אלא איתתא וגברא תפוש ליה לינוקא מברכין על המילה והיכא דאיפשר לה עבדינן לה בעשרה והיכא דלא אפשר עבדינן לה בפחות מעשרה (כא) כתב הרמב"ם שאבי הבן מברך שהחיינו על כל מילה ומילה ובעל העיטור כתב שאין לו לברך [ז] וכן דעת ר"י וי"א שצריך לכסות ערות הקטן

בשעת

על הכוס וליתן לתינוק הנימול וכתב ראבי"ה דלא קשה מ"כ לגבי זמן ביה"כ וכן בט׳ באב כמ"ש נברך על הכוס ונגדיל ויתיב לקטן כי האי דאיכא לתיותר דילמא לא אשתכח קטן כי האי בכל המקומות והו"ל חבילות חבילות כתב ב"י דביה"כ וט׳ באב שאין היולדת יכולה לשתות אין מברכין על הכוס וכ"כ ב"י בא"ח סימן תקנ"ט וכן פסק כאן בש"ע ואיכא לתמוה דהלא הרמב"ן כתב דהיה כל ל׳ יום מאכילין אותה מיד בט"ב ומביאו רבינו בא"ח סי׳ תקנ"ד וכך פסק לשם בש"ע ותו איכא לתמוה דבש"ע סי׳ תקנ"ט פסק בהדיא בט"ב דאם היולדת שומעת הברכה תשתה ממנו היולדת והיינו כהרמב"ן וכאן פסק בהיפך ונראה ליישב דאע"ג דדינא הכי הוא כהרמב"ן מ"מ המנהג היה בכל ישראל דאם אין ליולדת צער גדול במה שתתענה בט"ב מתענים והשתא ניחא דמ"ש בב"י כאן ובא"ח וכן מה שפסק בש"ע כאן דאין היולדת יכולה לשתות בט"ב לא כתב כן אלא לפי המנהג אבל מ"ש בש"ע בא"ח בסימן תקנ"ד ובסימן תקנ"ט ביכולה לאכול ולשתות הוא על פי הדין וכמ"ש הרמב"ן: **ומ"ש** וכתב עוד וכו׳ וא"א הרא"ש כתב בתשובה מי שיש לו ב׳ תנוקות וכו׳ וכבר נחלקו המקומות במנהגם קצתם נהגו כבעל העיטור לברך אכל חדא וחדא וקצתם נהגו לברך ברכה א׳ לשניהם כהרא"ש ורבינו משולם ס"פ כסוי הדם וכך נהגו בקראקא אבל איכא לתמוה מפני מה לא נהגו כך גבי שני חתנים אלא מצריכין ברכה לכל חדא וחדא ויותר מסתברא לברך ברכה אחת בב׳ חתנים מבב׳ תינוקות דב׳ תינוקות אי אפשר למהלינהו בחדא משא"כ בב׳ חתנים לפי מנהג שלנו דהחופה היא בחצר ב"ה דאפשר להכניס ב׳ חתנים בחופה א׳ ולברך א׳ ולכן נלפע"ד דבין בב׳ תינוקות ובין בב׳ חתנים יש לברך אכל חדא וחדא ומיהו במקום שנהגו יעשו כמנהגם אבל בעיר חדשה יש לנהוג לברך אכל חדא וחדא כמו בב׳ חתנים ויהיו נזהרים שלא יביאו ב׳ התינוקות ביחד לב"ה אלא בזה אחר זה דלאחר שנימול זה יביאו השני: שדר רב צמח גאון וכו׳ נראה דתרתי אתא לאשמועינן חדא דאע"ג דליכא אלא איתתא וגברא לא אמרינן דאיתתא תפיס לינוקא אלא גברא ליתפס ליה לינוקא דאיתתא לא מיחייב למיהל את בנה אלא גברא איהך אתא לאשמועינן דמברכין על המילה כלומר כל הברכות שהצריכו חכמים לברך כשמלין בצבור מברכין גם עכשיו כשאין שם אלא איתתא וגברא דהיינו המוהל מברך על המילה והאב מברך להכניסו ואשר קדש מברך הוריו בו יותר וו"ש והיכא דאפשר עבדינן לה בעשרה וכו׳ דליכא עיכובא בברכות בין בצבור בדאיכא עשר׳ בין ביחיד בדליכא עשרה .

כתב הרמב"ם שאבי הבן מברך שהחיינו וכו׳ בסוף ה׳ ברכות וסוף ה׳ מילה כ"כ וטעמו משום דמצוה זו אינה מצויה בכל עת ודומה למצוה שהיא באה מזמן לזמן אבל דעת ב"ה ור"י שאין לברך שהחיינו והכי נהוג במלכותינו ועיין בב"י האריך בזה: **ומ"ש** וי"א שאומרים שצריך לכסות ערות קטן וכו׳

כתב

היין כדעבדי׳ בדוכתא דלא שכיח ביה חומרא וכתב עוד שכ"כ הרמב"ם בתשובת פאר הדור סי׳ ס"ג שאין מברכין על הכוס מפני שאינו יכול לשתות לא הוא ולא אחר אמי שהוא מבין ענין הברכה וגם התינוקות אינם יכולים לשתותו דילמא אתי לאסרך עכ"ל המרדכי פרק בכל מערבין והרוקח בסימן י"ג כתבו כדעת רבוותא קמאי וכבר נתבאר שדברים דחויים הם ובטוא"ח סימן תקנ"ט כתב רבינו דבט"ב י"א שיברך בלא כוס ודעת התוספות שיברך על הכוס ויתן לתינוק לשתות ולא חיישינן דילמא אתי למסרך כיון דאינו דבר קבוע עכ"ל ודברי התוס׳ הם בס"פ בכל מערבין (מ :) וכן כתב המרדכי שם ובמסכת יומא והר"ן כתב בפרק חולין שהרשב"א הקשה עליהם והוא ז"ל כתב דאינה קושיא ואע"פ כן כתב בסוף דבריו ומכל מקום הגאונים אמרו דלא מברכינן אכסא אלא מייתי אסא ומברכין עליה · וז"ל הרשב"א בתשובה כתב הרי"ף ז"ל כל תענית שאין היולדת שותה בו אין מברכין על היין של ברכת המילה לפי שצריך לטעום עכ"ל וגם הר"ן כתב בפרק חולין שהגאונים אמרו דלא מברכינן אכסא :

ולענין הלכה נראה דכיון שהגאונים ובע"ה והרי"ף והרמב"ם מסכימים שלא לברך על הכוס בי"ה ובד׳ צומות הכי נקטינן מיהו בג׳ צומות תהם שהיולדת אינה מתענה יכול לברך על הכוס ותשתה ממנו היולדת אם היולד׳ שומעת הברכה ומתכוונת שלא להפסיק בדברים בין שמיעת הברכה לשתיית הכוס אבל בי"ה וט"ב שאין היולדת יכולה לשתות אין מברכין על הכוס ובט"ב אסא נמי לא מייתי מטעמא דאין מברכין על הבשמים כמ"ש שאל בו ע"ב כתב הרוקח בסי׳ קי"ג תעניות דתשובה או דב׳ וה׳ יטעום המברך ואין בכך כלום עכ"ל · ומ"מ נראה שצריך ליזהר שלא ישתה רביעית שהוא שיעור שתיה ונראה שטוב הדבר שכשיקבל עליו תענית מבע"י יאמר בפירוש שאינו מקבל עליו ליאסר מלטעום כוס התי"ה : וכתב עוד היכא דאיכא תרי ינוקא למהול וכו׳ אבל הרשב"א כתב בתשובה סימן שפ"ב : ב"ה צריך להעביר הקולמוס על כל זה וצ"ל בכקומו ואפילו בירך ברכה אחרונה בין ראשון לשני אינו חוזר ומברך על המילה בשני דברכה זו אינה הפסק · (מי שיש לו ב׳ בנים למול ביחד אין צריך לברך אלא) ברכה אחת על שניהם . וכתב עוד וברכת להכניסו אם האב הוא המוהל מברך ברכה אחת להכניסם קודם שימול אבל אם המוהל אינו האב ממתין לאחר מילת שניהם שמא ימלך המוהל ולא ימול ומ"מ אם בירך האב בין קודם המילה בין באמצע יצא שלא אמרו לברך האב אחר המילה אלא משום חשש שמא ימלך המוהל ונמצאת ברכת האב לבטלה הא אם הקדים יצא דעיקר ברכה זו קודם המילה ככל הברכות שכן עובר לעשייתן עכ"ל ואנו בארץ ישראל נהגנו שלא לחוש לשמא ימלך שהרי אנו מברכים ברכת אירוסין קודם קידושין : ומ"ש וא"א ז"ל כתב בתשובה מי שיש לו שני תינוקות למול וכו׳ כלל כ"ו וכ"כ הריב"ש בתשובה סימן שפ"ד והאריך לסתור דברי בעל העיטור וכדבריהם כתב המרדכי בס"פ כיסוי הדם וכן כתב רבי׳ ירוחם בשם רבינו משולם והרמ"ה ומדברי רבי׳ ירוחם נראה שמברך אשר קדש אחר כל המילה ואפילו הכי לא הוי הפסק ואינו נראה לי אלא אחר השתי מילות מברך אשר קדש ועולה לשתיהן וכתב עוד רבי׳ ירוחם אבל אם לא היה בדעתו מתחלה אלא שהביאו לו למול אחר שבירך על המילה הראשונה חוזר ומברך על השניה אחר שנגמר הראשונה שיברך עליה ולאחריה וכן אם שח שיחת חולין בין ראשונה לשניה חוזר ומברך אפילו שבתחלה היה בדעתו למול שנית אבל אם שח דבר שצריך אל המילה לא הוי הפסק ואינו חוזר ומברך כמ"ש המפרשים בענין שחט כמה חיות בבת אחת (ת) · וכתב עוד המרדכי שאם הם של אדם אחד האב מברך להכניסם בבריתו של אברהם אבינו וכ"כ הר"ד אבודרהם (ט) וגם הכלבו כתב בשם גאון מי שיש לו ב׳ תינוקות למול בנו או שאינם בניו יוצא בברכה אחת ודמתני קמיה בשעת הברכה ולא יפסיק בנתים בשיחה שאין צורך המילה · וראיה מכיסוי הדם :

שדר רב צמח גאון היכא דליכא אלא איתתא וכו׳ . כ"כ בע"ה : כתב הרמב"ם שאבי הבן מברך שהחיינו על כל מילה ומילה בסוף ה׳ מילה כתב אבי הבן מברך שהחיינו וגם בסוף הל׳ ברכות כ׳ וכן מצוה שאינה תדירה יחידה מצויה בכל עת שהרי היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן כגון מילת בנו ופדיון הבן מברך עליהם בשעת עשייתם שהחיינו (י) והגהות מיימון כתבו בסוף הלכות מילה אין אנו נוהגין כן וי"מ הטעם משום צערא דינוקא ואין נראה ורבינו שמחה וראבי"ה כ׳ שהמל בנו בעצמו מברך שהחיינו משום שעושה המצוה התלויה עליו העיקר · ב"ה ובא"ח כתוב בשם הרמ"ה שנראים הדברים שלא אמר הרמב"ם שמברך שהחיינו ארא בזמן שמל אותו אביו ע"י עצמו דוגמא דפדיון הבן אבל בזמן שמל אותו אחר אין אבי הבן מברך שהחיינו עכ"ל ואין נראה כן מפשט דברי הרמב"ם אלא אפילו כשמל אותו אחר מברך אבי הבן שהחיינו . והרוקח כתב מה שאין מברכין שהחיינו והו משום שעדיין לא יצא התינוק מתורת נפל עד ל׳ יום עכ"ל ההגהות ורבינו ירוחם כתב דל"כ טעם הרוקח דאזלינן בתר רובא ובשם התוספות כתב דטעמא משום דאף על גב דבפדיון הבן תקנו לברך שהחיינו דלא שכיח אבל מילה דשכיח לא וטעם צערא דינוקא דחאו הרשב"א בתשובה וכתב דלא אמרו כן אלא לענין שהשמחה במעונו אבל ברכת שהחיינו אינה תלויה בשמחה אלא בדבר שמגיע לו תועלת ואף ע"פ שמתערב עמה צער שהרי אפילו מת אביו ונפלה לו ירושה מברך שהחיינו . וכתב עוד הרשב"א בתשובה ח"א סימן קס"ו דע שבכל הארצות האלו לא ראינו מעולם מי שבירך שהחיינו בשעת מילה ואפילו לאחד מהגדולים · וזו בארץ הזאת לא ראיתי כן אבל מי שמברך אין לחוש לשמא לא כלו חדשיו דכל שנגמרו סימניו ושערו וצפרניו אין חוששין וסומכין על סימנים אלו לאולו בשבת המהורה כ"ש לענין ברכה עכ"ל ובתשובה אחרת סימן רמ"ה כתב כל שנולד לו בן צריך לברך שהחיינו בין שנולד לו בנים בין לא נולדו דהא קי"ל כליבגא דר׳ יוחנן דאמר בפרק הרואה (ס ׳) בין קנה אחרים בין לא קנה מברך זמן אלא שלא ראיתי שנהגו כן אפילו הגדולים אשר בארץ ושמא עשו רשות כקרא תדהא דכל שאינו בא מזמן לזמן כמועדים אין מברכים שהחיינו בחובה וכדאמרינן בס"פ בכל מערבין (מ) גבי זמן דר"ה ויה"כ ומפני שראיתי גדולי הדור שלא נהגו לאחרו אני דוחה כן ואע"פ שאין זה מספיק כל הצורך שהרי בפדיון הבן תקנו זמן ושמא אף על מצוה מאלות התורה כפדיון הבן אמרו עד כאן לשונו . ובכל ארץ ישראל וסוריא וסביבותיה נוהגים לומר שהחיינו לפי שהם סומכים בהוראותיהם על פי הרמב"ם ז"ל וי"א שצריך לכסות ערות הקטן בשעת הברכה כ"כ ה"ר יונה בס"פ מי שמתו וכתב עוד דו"א שא"ל דהא בניו קטנים אע"פ שישן עמהם בטלית אחד קורא

ק"ס

דרכי משה

(ח) וע"ל סימן ס"ח לענין כיסוי דם . (ט) במהרי"ל כתב לברך ברכה אחת כדעת רא"ש והאב מברך להכניסם בני וכו׳ בברכה אשר קידש יאמר קיים את הילדים וכו׳ ויתקן כל המנהג לכל אחד כגון הנירות שצריכין למילה יעשה לכל אחד נר בפני עצמו (י) ומהרי"ל כתב דאין לאב לברך שהחיינו אא"כ מל בעצמו בנו הבכור דעכ"פ יצטרך לפדות בנו בבכור אבל אם לא יצטרך לפדות בנו כגון שבנו פטור מפדיון לא יברך שהחיינו :

כתב

דרישה

עכ"ה) [ו] רק שלא יסיח דעת בנתים וכ"כ המרדכי פ׳ כיסוי הדם וכ׳ שם ובתוס׳ דאסור לגרום חיוב ברכה במקום שיכול לפטור את עצמו ושיבא ראיה ע"ש והא דלא יסיח דעתו בנתיים היינו דוקא בדברים שאינן לצרכי המילה ותה׳ אם בירך תחלה ברכת אם קדש לאחר הראשון הברכה לא הוי הפסק יחי"ת (כ"כ הכלבו ורי גם ור׳ ירוחם וע"ל סי׳ כ"ח לענין כיסוי הדם עכ"ה) ע"ש . [ז] וכן דעת ר"י וכן המנהג במדינות אלו חוץ מבן בכור שאז האב מברך שהחיינו כי יש לו בנו עצמיו ואינו ת׳ ומברך בשעת פדיון (ואין נוהגין כן אלא יברך שהחיינו בשעת פדיון עכ"ה)

יחס

פרישה

הנמלאים ול"ד לזה הנימול לאוד דכולן שוין להיתר דליכא טעמא דאתי למסרך ולכשיגדל יאמר דבר של מצוה מותר בתענית עכ"ה) בשאר תעניות כיון דאין הכל מתענין בו כמו בי"כ וט"ב ועוד דאי מיירי דוקא בתינוק הנימול וולאחין בו קשה דבי"כ וט׳ באב נמי הו"ל לברך אכסא וליתן לתינוק הנימול גם בט׳ באב דמתיירין התוס׳ למול וליתן לתינוק ר"ל לכל התינוקות וכמ"ש שם בא"ח סימן תקנ"ט ע"ש אלא שב"ה דהכא פליג עלייהו · שוב מצאתי שבמרדכי ישן והביאו ב"י בא"ח סימן תקנ"ט כתב שבכהאי תינוק קטן לא חיישינן למסרך כ"א בגדול קצת ונותן אל לגו ורמ"ע פסק רמ"א בסימן זה ובסימן תרכ"א בהל׳ י"כ דבי"כ אין נותנין אלא לתינוק הנימול ות"ו

כתב בהגהותי (בשם הרוקח) בהל׳ ט"ב דגם שם בט׳ באב שכרב בעיר שנותנין לינוקא ר"ל התינוק הנימול ואני כתבתי והוכחתי שם דאין כן כוונת הטור ע"ש . גם צ"ע דלא כתב רבינו רמ"ז ס"ס קכ"א וי"ל כל דבר הטעון כוס צריך לשתות ממנו כולא ליגמא שכיח רוב רביעית וידוע שבשעת תינוק הנימול ליכא הכי רביעית ואפשר דבהאי כוס דמילה לא קאמר כ"א בכוס דכ"ה וקידוש וכיוצא לי שכ"כ ב"י וכ"כ הפוסקים (יח) צריך ברכה אכל חדא וחדא צ"ע הנה בעל העיטור שכתב כאן כן כתב רבינו בשמו לעיל סימן כ׳ בדין שחיטה דאם הן ממין א׳ אין צריך לחזור ולברך ואפשר דהאי שאני דבעי דרך לברך בכך לשחוט כמה מ"מ משא"כ במילה (יט) והשני יברך אשר קידש ידיד כו׳ ר"ל יכול לברך (כ) היכא דליכא אלא איתתא וגברא תפיס לינוקא ולכאורה נראה דהאי תפיס ליה לינוקא לאו מגברא קאי דהא עיקר מניח היא אגברא שימול כמו שכתב בתחלת הסימן וטפי עדיף שיתפסוהו האשה וימלהו הגברא (ע"ל סימן קכ"ו דיין הדין יותר לטבול מד אחר ז׳ ימים ולייתר וליגע אשה) אלא ה"ק היכא שליכא כאן עשרה ואפי׳ מי ליתא אלא איש ואשה להחזיק התינוק ולמולו ב׳ ניין מברכין על המילה ע"פ הגיון שנתבאר לעיל והא דקאמר איש ואשה ולא קאמר שני אנשים משום דקא דחי הפסק דמסתמא אביו ואמו דהילד הן בבית בשעה שהוא נימול משא"כ אחרים ועיין במהרי"ל שכתב הביאו רמ"א בהגה ס"מ דאין לאשה להיות סנדק בבית מילה לכתחילה כ׳ מיהו ה כא דלא אפשר ודאי יותר וגם לא אסר מהרי"ל כ"א במילה לפני רבים ומשום דמשוי כפירלות ע"ש (כא) כתב הרמב"ם שאבי הבן מברך שהחיינו כו׳ דהיא כמצוה הבאה מזמן לזמן .

והוא

בשעת הברכה ובעל העיטור. כתב שא"צ דלא הוי ערוה [מ] כל זמן שאינה ראויה לביאה וכתב עוד מנהג שאבי הבן עומד על המוהל להודיעו שהוא שלוחו כדאמרינן לגבי קרבן איפשר שיהא קרבנו של אדם קרב והוא (כב) אינו עומד על גביו. בדברים שבין בני מזרח ובין בני מערב (כג) בני מזרח מוהלים על המים ונותנים על פניהם ובני מערב מוהלים על העפר מן הדא דכתיב [זכריה ט'] גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו ובישיבה רב כהן צדק במתא מחסיא מנהג למול במים שלוקין ובהם הדס ומיני בשמים ונופל דם המילה על המים ורוחצין בהם כל הנועדים כלומר זה דם הברית שבין המקום לאברהם אבינו איתשל מקמיה רב יהודאי גאון מהו למימהל על גבי עפרא ואמר שפיר דמי ובלבד שלא יעשה כן בשבת (כד) שלא יביא עפר מהחוץ ונוהגין ע"פ המדרש לעשות כסא לאליהו על שאמר [מלכים א' י"ט] קנא קנאתי לה' כי עזבו בריתך בית ישראל א"ל הקב"ה (כה) חייך שאין עושין ברית מילה עד שתראה בעיניך מכאן (כו) התקינו חכמים לעשות כסא לאליהו שהוא נקרא מלאך הברית :

רסו מילה בין בזמנה בין שלא בזמנה דוחה צרעת שאם יש בהרת בעור הערלה אע"פ שיש בקציצת הבהרת (א) לא תעשה חותכה עם הערלה אבל אם לאחר שנימול גדל בשר במילתו

ק"ש ואינו חושש ואינה ראיה דהתם אינו רואה את הערוה מיהו נראה דבקטן כ"כ לא דיינינן ליה דין ערוה וא"צ לכסותו בשעת הברכה ע"כ והרא"ש כתב דברי ה"ר יונה והוסיף וכתב וגם נראה כיון דלתקוני המילה קא אתי קרינן ביה ספיר והיה מחניך קדוש ואין בו אותה שעה משום לא יראה בך ערות דבר · וז"ל הכלבו כתב הר"פ בקטן פחות מבן ט' אין לחוש דלא חייש בזה ערוה אך כשהוא מטונף בצואה יש להקפיד אפילו בן ח ימים ומיהו הא אמרינן אין מרחיקים מצואת קטן עד שיאכל כזית דגן אעפ"כ טוב לנקותו קודם הברכה ומורי ר' יחיאל היה רגיל לכסות הערוה אפילו בלא שום טינוף ואפי' בקטן בן ח' ימים בשעת הברכה עכ"ל : ומ"ש בשם העיטור שא"צ דלא הוי ערוה כל זמן שאינה ראויה לביאה היא סברת הרי"ף שכתבתי בסמוך ואע"פ שהרמב"ם בפ"ג מהלכות ק"ש כתב סתם שאסור לקרות כנגד ערות קטן כיון דרוב הפוסקים ס"ל דשרי והרא"ש גם כן התיר לענין מילה מיהא הכי נקיטינן : וכתב עוד מנהג שאבי הבן עומד על המוהל כו' : **בדברים** שבין בני מזרח ובין בני מערב בני מזרח מוהלים על המים וכו' הר"ד אבודרהם כתב בשם אבן הירחי נהגו בצרפת להביא ספל מלא חול ועפר וטומנין שם את חתך המילה ויש סמך לדבר בפרקי ר"א כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא היו פורעין משום עינוי הדרך וכשהיו מוהלין היו נוטלים אותה ערלה וטומנין אותה בעפר ומאותה שעה ואילך היו נותנים את הערלה בעפר · ויש סמך לחול ושמתי את זרעך כחול הים (בראשית לב) ולעפר ושמתי את זרעך כעפר הארץ (שם יג) ובאלו הארצות נהגו לשום חתיכת הערלה בסיד כתוש היטב עד כאן לשונו · והגהות מיימוני כתבו מה שנוהגים לשום הערלה בחול נפקא ליה במדרש מי מנה עפר יעקב ומה שאין לוקחין עפר משום דליתא וכו' בני א"י נותנים אותה במים משום (יחזקאל ט"ז) וארחצך במים בני בבל נותנים אותה בעפר משום דכתיב גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו ולכך לוקחים חול לקיים דברי שניהם שהחול נקרא עפר ומים כדאמרינן בחולין (כז :) עופות מן הרקק נבראו עד כאן לשונו (יא) : **ומ"ש** רבינו בשם רב יהודאי גאון ובלבד שלא יעשה כן בשבת שלא יביא עפר מבחוץ בספר העיטור כתוב הא דרב יהודאי וכתוב בו גזירה שמא יביא עפר מבחוץ ונראה לומר דה"פ ובלבד שלא יעשה בשבת להביא עפר מן החוץ למול עליו שהרי אסור לטלטל עפר בשבת אם אינו מוכן אבל אם היה מוכן לכך מע"ש ודאי מוהלין ע"ג שהרי מותר לטלטלו : ונוהגים על פי המדרש לעשות כסא לאליהו וכו' כן כתב הר"ד אבודרהם והביא לשון פירקי ר"א בזה · כתב עוד הר"ד אבודרהם נהגו לעשות סעודה ביום המילה ויש סמך מהמדרש שאומר ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק ביום ה"ג מל את יצחק שעשה משתה ביום הח' וכן משמע בגמרא שהיו עושים סעודה ביום המילה דרב פפא (בכתובות ח' י) סבר לברוכי שהשמחה במעונו אי לאו משום לפרא דינוקא וכן אמר דהע"ה (תהלים נ') אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח דם מילה שהוא זבח לח' ימים (יב) : וגרסינן בר"פ ר"א דמילה (קל י) תניא רשב"ג אומר כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב שש אנכי על אמרתך עדיין עושין אותה בשמחה ופירש"י בשמחה שעושים משתה וכתבו התוס' בשם ר"ת ויעש אברהם משתה גדול ביום ה"ג מל את יצחק דהיינו ביום הח' דמילה : כתב הרשב"א שאלת יום המילה שאל להיות ביום תענית לצבור הכתובים מהו להתפלל פסוקי דרחמי וסליחות ווידוי כדרכן ולומר והוא רחום וליפול על פניהם ולומר אל ארך אפים תשובה כך נוהגים במקומותינו שמתפללין בתענית סליחות ואומרים וידוי כדרכו ואין אומרים והוא רחום ותחנונים ודי שמניחין במקצת ואין צריכין להפסיק סליחות : (ב"ה) כתוב בא"ח נהגו להביא מתחת של אש במקום שעושים המילה אפי' בימות הקיץ כדאמרינן בב"ר בשעה שמל אברהם ילידי ביתו העמידו גבעות הערלות וזרחת עליהם חמה והתליעו ועלה ריחן לפני הקב"ה כקטורת ועולה שכולה כליל לאישים אמר הקב"ה בשעה שיהיו בני באים לידי עבירות אתמלא עליהם רחמים עכ"ל : ווידוי ואל ארך אפים לגמרי עכ"ל וכ"כ כאח"ו :

רסו מילה בין בזמנה בין שלא בזמנה דוחה צרעת בריתא בפרק ר"א דמילה (קלב :) : ומ"ש א אבל אם לאחר שנימול גדל בשר במולתו וכו' אסור לחתכו

כתב בית יוסף ומ"ש בשם העיטור שאין צריך דלא הוי ערוה כ"ז שאינה ראויה לביאה היא סברת הר"ר יונה שכתבתי בסמוך ואע"פ שהרמב"ם בפ"ג מהל' ק"ש כתב סתם שאסור לקרות כנגד ערות קטן כיון דרוב הפוסקים ס"ל דשרי והרא"ש ג"כ התיר לענין מילה מיהא הכי נקטינן עכ"ל ואיכא לתמוה בהא דמפרש להרמב"ם דאוסר לקרות ק"ש כנגד ערות קטן אוסר גם כן לברך על מילת קטן עד שיכסה ערותו דהא כתב הרב בפ"ג מהל' מילה והמל אדם גדול צריך לכסות ערותו עד שיברך ואח"כ מגלהו ומל אותו עכ"ל אלמא דדוקא בגדול צריך לכסות אבל לא בקטן והכי משמע מדברי הרי"ף בר"פ דמילה והסמ"ג בהל' מילה מיהו במרדכי פר"א דמילה כתוב ע"ש ראבי"ה דמדת חסידות הוא לכסות אפילו בקטן אלא שכתב דאם לבו נוקפו ובמבול מוטב שיגלה מיד וכו' עכ"ל והכי נקטינן : בדברים שבין בני מזרח וכו' ובני מערב מוהלין על העפר מן הדא דכתיב גם את וגו' כלומר דכיון דקאמר קרא דבשביל זכות דם הברית הוציאנו מבור אין מים בו וקשה מה ענין זה לזה אלא בע"כ דמצות דם הברית היא למימהל על העפר דטומנין את הערלה בעפר שאין בו מים ולכן בזכות הטמנה זו הוציאנו הוא יתברך מבית האסורין שהיינו טמונין כבור בתוך העפר : **אתשי"ל** מקמי רב יהודה גאון וכו' ובלבד שלא יעשה כן בשבת וכו' פי' הזהיר שלא למול בשבת ע"ג עפר אפילו הכינו מאתמול גזירה שמא ישכח להכין עפר ויביא עפר מהחוץ מה שאינו מוכן ולכן לא ימולו כלל בשבת על העפר וכ"כ בספר העיטור בהך דרב יהודאי גאון גזירה שמא יביא עפר מבחוץ ואיכא לתמוה אדברי ב"י שכתב הך דס' העיטור ואפ"ה פי' דברי רב יהודאי דאם הכין עפר בע"ש שרי למימהל בשבת והא ליתא לדידיה דאוסר אפילו כשהכין עפר מע"ש מטעם גזירה · מיהו העולם נהגו היתר בעפר מוכן מע"ש :

רסו מילה בין בזמנה בין שלא בזמנה דוחה צרעת וכו' ברייתא פר"א דמילה (דף קל"ב) מילה דוחה את הצרעת בין בזמנה בין שלא בזמנה ואמרינן בלישנא בתרא מ"ט דאתי עשה ודחי לא תעשה וכ"כ הרמב"ם בפ"א דמילה : ומ"ש אבל אם לאחר שנימול וכו' פשוט הוא דאין מצוה דרבנן דוחה לא

דרכי משה

(יא) כתב מהרי"ל דיש מקומות שנהגו שרוקקין דם המציצה לעפר ויש רוקקים לכוס של יין ששותים ממנו כשמוצץ ובג"ה ר"פ הערל הביא אגדה מי מנה עפר יעקב (במדבר כג) שראה כל המדבר מלא ערלות מישראל אמר מי יוכל לעמוד בזכות המילה המכוסה בעפר הארץ מכאן התקינו לכסות דם ערלה בעפר עכ"ל כתב מהרי"ל שיפה הוא שיהיה לכל מוהל ב' איזמלין משום דלפעמים משליך האיזמל עם הערלה תוך החול ולאח"כ יצטרך לאיזמל ואם ימתין עד שיקנח הראשון מן החול פן יבא התינוק לידי סכנה עכ"ל וכתב עוד בהגמ"יי ספ"ג דמילה מה שמתאוים לארוז התינוק על הברכים בשעה שנימול ולהיות בעל ברית יש לזה סמך ממדרש שוחר טוב בפסוק כל עצמותי תאמרנה (תהלים לה) אמר דוד אני משבח בכל עצמותי בירכי אני עושה בהן סנדקים לילדים בשעת המילה עכ"ל וכ"כ בא"ז כתב מהרי"ל כשהיה סנדק היה טובל עצמו להיות נקי להכניס הילד בנקיות לברית עכ"ל וחומרא בעלמא הוא ואין נוהגין כן עוד כתב מהרי"ל דיפה כח הסנדק מהמוהל דהסנדק המחזיק הילד על ברכיו הוי כאילו בנה מזבח והעלה עליו קטורת ומטעם זה כתב ר"ף שאין רגילין ליתנם ב' ילדים לבעל ברית אחד דכל פעם ופעם צריך לברור לבעל ברית אחר משום דאמרינן פ"ב דיומא (כ' י) כל כהן שהקטיר פעם אחת לא היה מקטיר פעם ב' מפני שהקטורת מעשרת דכתיב ישימו קטורה באפיך וכתיב בתריה ברך ה' חילו א"כ כל פעם היה מעשירי בה אחר שלא הקטיר ה"נ ברית שהיא דומה לקטורת עוד שם שכתב מהרי"ל אשה הנעשית בעלת הברית לתינוק תוליכנו עד פתח ב"ה ולא תכנוס אל תוכה ולהיות ג"כ סנדק להחזיק התינוק על ברכה דפריצות הוא בין אנשים ואמר מהרי"ל האיש יכול להיות לבד בעל ברית ולהביא התינוק אבל אם יש לו אשה דרך הנשים לסייע לבעליהן וכן עשה מהרי"ל שנעשה סנדק לתינוק בלא אשתו והביא התינוק בעצמו ולא הניח הנשים יאחוז בכנף בגדו במנהג שאוחזים בכנף האיש הנושא את התינוק עוד אמר מהרי"ל כשהיה סנדק לתינוק לאחר המילה לא היה שם מפה לרפף רגלי התינוק וצוה ליטול מפה של ס"ת ואמר אף יריעות של ספר תורה עצמה היה שרי ליטול דהוי סכנת נפשות עכ"ל (יב) וכ"כ בא"ז וכתב דמצוה לאכול בסעודת מילה דמיקרי סעודת מצוה ונהגו לקבץ מנין בסעודת מילה ואמרינן בפ' ערבי פסחים (ר' קיג:) דמי שאינו אוכל בסעודת מצוה הוי כמנודה לשמים ופירש"י שהיא ברית מילה וכתבו שם התוס' דוקא שנמצא שם בני אדם מהוגנים כמו שאמרו נקיי דעת שבירושלים לא היו יושבים בסעודה אא"כ הוו יודעים מי ישב עמהם עכ"ל כתב בת"ה סימן רס"ט דמה שנוהגין עכשיו לעשות אחר שנולד זכר נכנסים שם לטעום בליל השבת הסמוך ללידה היא סעודת מצוה וקבעו בליל שבת בשעה שהכל מצוים בבתיהן ובפ' מרובה (פ' י) גבי רב ורב אסי ושמואל דאיקלעי לבי ישוע בן ואמרי ליה שבוע הבן הם אלו שתי סעודות עכ"ל : (יג) וכ"כ בא"ח מנהג המוהלים להתפלל באותו יום שמוהלים וסמכו על המקרא (תהלים קמ"ט) רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם ועיין סי' קע"ט אי מותר לערוך שלחן למול תינוק :

פרישה

(כב) והוא אינו עומד על גביו ולכך תקנו מעמדות עיין בא"ח סימן קכ"ט מה שכתב שם : (כג) בני מזרח מוהלין על המים כו' וז"ל הגהות מיימוני בני א"י נותנין אותן במים משום וארחצך במים בני בבל נותנין אותן בעפר משום דכתיב גם את בדם בריתך וגו' ולכך לוקחין חול (ועפר וחול רמז למ"ש ושמתי את זרעך כעפר הארץ וכחול הים עכ"ה) לקיים דברי שניהן שהחול נקרא עפר ומים כדאיתא בחולין ד' כ' ע"ב עופות מן הרקק (ור"ל מן העפר ומים עכ"ה) נבראו עכ"ל וע"ל בסימן קי"ב מ"ש שם : (כד) שלא יביא עפר מבחוץ אבל אם היה מוכן לכך מע"ש ודאי מוהלין ע"ג שהרי מותר לטלטלו כן פי' ב"י כוונת רבינו מדהשמיט טעם גזירה שמא יביא כו' דמשמע דאינו אוסרה עכ"פ רק שיהא נזהר שלא יביא מבחוץ אבל בספר העיטור כתוב בדברי רב יהודאי בזה הלשון גזירה שמא יביא עפר מהחוץ משמע שאסור לעשות כן בשבת אף אם היה עפר מוכן מע"ש והביאו ג"כ הב"י וכתב דלשונו משמע הכי ודלא כמו שהבינו רבינו ע"ש : (כה) חייך שאין עושין ברית מילה כו' ז"ל דלשבח א"ל הקב"ה כן כיון דאתה מקנא לה' על מצות מילה נתן לו השי"ת זה לשכרו ויש דורשין לגנאי כאילו א"ל השי"ת אתה מוציא לעז על בני שאינן מקיימין הברית בעיניך תראה שמקיימין אותו וכן משמע קצת הלשון אבל קשה לומר כן שאליהו קולא דיבר וגם א"כ מי יכרים לאליהו שיבא ויראם בקיומו : (כו) התקינו חכמים לעשות כסא לאליהו כו' וכשמניחו יאמר זהו כסא לאליהו (וכן כתב בתולעת יעקב והאריך בזה עכ"ה) :

סי' רסו (א) **לא** תעשה דכתיב השמר לך בנגע הצרעת :

ושבת

דרישה

ואם אינו צריך פדיון אינו מברך שהחיינו ג"כ בשעת המילה רמ"א (בשם מהרי"ל) ותוס' כתב שטעם דפדיון דלא שכיח תקנו לומר וזמן משא"כ במילה דשכיח ועד"ר סימן רס"ד מ"ש בשם ר"ת למה אין מברכין שהחיינו · [מ] כל זמן שאינה ראויה לביאה לפי האי טעמא היה נראה דגם לענין ק"ש יכול לקרות כנגדה כל זמן שאינו בן ט' דהוי ראוי לביאה וא"כ תימה על רבינו שסתם בא"ח סימן ע"ה ולא פסק דין קטן לגדול (ע"ש דלא איירי בהדיא מזה ובב"י ובש"ע שם דבעל העיטור חולק גם שם לכן נלע"ד דרבינו ס"ל עיקר כמ"ש הרא"ש דדוקא כשעוסק במילה מותר דאז מחניך קדוש קרינן ביה אלא שס"ל דלא מהני ה"ט אלא היכא דלא"כ איכא טעמא להתיר דהיינו כל זמן שאינה ראויה לביאה אבל היכא דראויה לביאה אסור אפי' במילה וכמ"ש לקמן במילת עבדים הגדולים דצריך לכסותן בשעת מילה כיון שהוא גדול אבל בק"ש ס"ל דאפי' בקטן בן יום אחד לכתחלה אסור לקרות כנגדו ודו"ק : למה נוהגין לומר בברית מילה כי טוב כי לעולם חסדו (ובהגהות אלפסי בר"א דמילה דמדרבנן תינוק הנימול דומה ליוצא מבית האסורים שצריך להודות באפי עשרה ולכן אומרים הודו בברכת מילה · וכתב דאי ליכא עשרה מולין מיד ולא מעכבין המצוה וכ"כ רבינו בסימן זה עכ"ה) י"א לפי שכתב גבי משה כי טוב הוא ואמרינן שנולד מהול ואינו נראה אותם שמעתי מפי הר"ר יודא ז"ל דכתיב גבי אברהם וכרות עמו הברית מלמד שהקב"ה אחז בערלתו ואברהם חתך וכתיב בתריה תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אלמא דקרי ליה לשבועת הארץ חסד משום הכי אמרינן כי לעולם חסדו דהיינו א"י שנתנה ע"י מילה רוק"ח : (בהג"מ פ"ג דמילה מצוה דסנדק סמך ממדרש שוחר טוב בפסוק כל עצמותי תאמרנה אמר דוד אני משבח בכל עצמותי בעל ברכי אני נכון סנדיקות לילדים בשעת המילה ע"כ וכ"כ בא"ז · ומהרי"ל דיפה כח הסנדק מהמוהל דהסנדק מחזיק הילד על ברכו והוי כאילו בנה מזבח והעלה

חדושי הגהות

רסו ומ"ש אבל אם לאחר שנימול וכו' אסור לחתכן וכו' פשוט כיון שאינו אלא מדרבנן אינו דוחה לא תעשה דאורייתא כצ"ל לענ"ד וכן מצאתי בב"ח :

ומ"ש

במילתו עד שאינו נראה מהול וצריך לחותכו אם יש בהרת באותו הבשר אסור לחותכו כיון שא"צ למולו פעם אחרת אלא מדרבנן (ב) ושבת וי"ט אינו דוחה אלא בזמנה אבל שלא בזמנה כגון שלא נימול ביום הח' מפני חולי התינוק או דבר אחר שעיכבו אין מלין אותו בשבת ואפילו בזמנה אינה דוחה אלא המילה עצמה אבל מכשירין שאפשר לעשותן מבעוד יום אין דוחין השבת כיצד מלין ועושין כל צרכיה כגון פריעה ומציצה וחוזר על ציצין המעכבין אע"פ שפירש ועל שאין מעכבין אם פירש אינו חוזר ואם לאו חוזר (ג) [א] ובעל העיטור כתב דאע"פ שאין מעכבין חוזר אע"פ שפירש וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן ונותן עליה איספלנית ואיזהו הן מכשירים שאינו דוחה שבת אין עושין סכין למול בו ולא מביאין אותו ממקום למקום (ד) ואפי' להוציאו מהבית ולהביאו (ה) דרך גגין חצרות ומבואות שלא ערבו אסור (ו) אבל שבת באח' מהם מותר להביאו מזה לזה (ז) אע"פ שערבו חצרות עם הבתים (ח) ובעל העיטור לא התיר אלא בשלא ערבו חצרות עם הבתים אבל ערבו דשכיח מאני דבתים בחצר לא (ט) ויש מחמירין לאוסרו להביאו מזה לזה

לא תעשה שבתורה · ומ"ש ושבת וי"ט וכו' שם בברייתא :

ומ"ש ואפילו בזמנה וכו' שם ריש פרקין פליגי בה ר"א ור"ע ואפסיקא בגמ' (דף קל"ג) כר"ע דאמר כל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש דוחה את השבת כיצד מלין ועושין וכו' משנה שם (דף קל"ג) עושין כל צרכי מילה מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנים עליה אספלנית וכמון וכו' ובגמרא מכדי קתני כולהו · כל צרכי מילה לאתויי מאי. לאתויי הא דת"ר המל כ"ז שהוא עוסק במילה חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה בין על הציצין שאין מעכבין את המילה פירש על הציצין המעכבין את המילה חוזר על ציצין שאין מעכבין את המילה אינו חוזר וכבר כתבתי בסי' רס"ד דלרבי' הך ברייתא בין בשבת בין בחול מיירי ואינו חוזר דקתני לצדדין קתני בחול א"נ לחזור ובשבת אסור לחזור על ציצין שאינן מעכבין את המילה · ומ"ש וב"ה כתב דאע"פ שאין מעכבין חוזר אף על פי שפירש טעמו דבגמרא מוקמינן להך ברייתא כתנאי אלמא דלאו הלכה היא ומה שכתב והרא"ש לא כתב כן כלומר מדהביא ברייתא זו בפסקיו בסתם ולא כתב כך כמו בעל העיטור אלמא דס"ל דהילכתא כהך ברייתא גם הרי"ף בפר"א דמילה כתב הך ברייתא בסתם והרא"ש נמשך אחריו וכ"כ הרמב"ם בפרק שני דהלכות מילה והכי נקטינן ומה שצריך להתיר המציצה פי' רש"י דאתא לאשמועי' דאע"ג דהוא עשיית חבורה שאין הדם ניתק מחיבורו אלא ע"י המציצה עכ"ל וכ"כ הר"ן ובמקצת ספרי רש"י כתוב אלא ע"י חבורה וה"א בגמרא. ומ"ש ונותנים עליה איספלנית ומפרש בגמרא כי לא עביד אספלני' סכנה הוא והכי נמי כי לא עביד מציצה סכנתא הוא ומחללין עליה שבתא :

ואיזו הן מכשיריה אין עושין סכין למול בו ולא מביאין אותו ממקום למקום מבואר לשם במשנה ריש הפרק דלר"א שרי להביאו ממקום למקום דרך ר"ה דהוי איסורא דאורייתא ושרי נמי לעשות סכין ולר"ע אסור והלכה כר"ע : ומ"ש ואפילו להוציאו מהבית ולהביאו דרך גגין וכו' שם ר"פ ר"א דמילה (דף ק"ל) מימרא דרב אבא בר רב אדא א"ר יצחק פעם אחת שכחו ולא הביאו איזמל מע"ש והביאוהו בשבת ואסיקנא דעבדו כר"ש במשנה ר"פ כל גגות דמתיר לטלטל מחצר לגג ומגג לקרפיף ואפילו הן של בעלים הרבה ולא ערבו יחד דלא אסרו מרשות לרשות אלא בתים ודוקא בששבת האיזמל באחד מהן כלומר בגג או חצר מותר להביאו מזה לזה ואע"פ שערבו חצרות עם בתים ושכיחי מאני דבתים בחצר לא גזרינן דילמא אתא נמי לאפוקי מאני דבתים שבחצר זו לחצר זו אבל אם שבת האיזמל בבית אסור להוציאו מן הבית ולהביאו דרך גגין וחצרות ומבואות שלא עירבו דלא מיבעיא היכא דלא עירבו בני בתי החצר דאפילו מבית לחצר לא יוציאו כלי הבית אלא אפילו עירבו ומטלטלים מבית לחצר לא יוציאו כלי הבית מחצר זו לחברתה שלא עירבו וא"ת אפילו שבת האיזמל באחד מהן היאך הביאוהו לבית שהתינוק בו למול אותו כיון דאף לר"ש אסור לטלטל מבית לאחד מהן ומאחד מהן לבית ואפשר לומר דהבית שבחצר שהתינוק היה בו לא היה בו דיורין משקדש היום דעולם כחצר וכמבוי וביום השבת עצמו הכניסו בו התינוק וגם האזמל דכיון דלא היה בו דיורין מבקדש היום הו"ל שבת שהותר ושוב לא יאסר כמו שפסק הרא"ש בפרק כילד משתתפין וכדכתב בא"ח סימן שע"א אי נמי י"ל דהתינוק היה בחצר או במבוי שלא עירבו :

ומ"ש וב"ה לא התיר אלא כשלא עירבו וכו' טעמו דפסק כרב דקאמר הכי אליבא דר"ש בפרק כל גגות (דף צ"א) אבל התוספתא בפר"א דמילה בד"ה מי גרס (דף קל"א) והרא"ש בפרק כל גגות כתבו דכשמואל ור"י קי"ל דבין עירבו בין לא עירבו שרי לר"ש כששבת באחד מהן :

ומ"ש ויש מחמירין וכו' כ"כ הרי"ף בשם רבוואתא בפר"א דמילה דלית הילכתא כר"ש לגבי אזמל וסתר הרי"ף דבריהם והעלה דהלכה כר"ש אף לגבי איזמל וכ"כ הרא"ש לשם ואיכא לתמוה אדברי רבינו שהביאו הך סברא דיש מחמירין דכיון דדחו להו הרי"ף והרא"ש א"כ ליתא להך סברא ואפשר דכיון דהרמב"ם ס"ל כהנך רבוואתא ס"ל לרבינו דנכון להחמיר כוותייהו ואין מביאין אותו וז"ל הרמב"ם ולא מביאין אותו ממקום למקום ואפילו במבוי שאינו מעורב אין מביאין אותו מחצר לחצר וכו' עכ"ל אלמא דאף על גב דבפ"ג דעירובין פסק הרמב"ם דהלכה כר"ש דגגות וחצרות וקרפיפות ומבואות שלא ערבו כולן רשות אחת הן ומטלטלין בכולן כלא ערוב כלים ששבתו בתוכן אפ"ה פסק כאן גבי אזמל שלא להביאו מחצר לחצר במבוי שאינו מעורב ובע"כ צ"ל דהרמב"ם פוסק כרבוואתא וכירושלמי דלית הלכתא כר"ש באזמל אלא הלכה כר"ע דכל שאפשר לעשותה מע"ש אינה נדחה את השבת ואפילו עירוב אינו נדחה מפני הבאת הסכין

לחתכו כיון שא"צ למולו פעם אחרת אלא מדרבנן :

ושבת וי"ט אינה דוחה אלא בזמנה אבל שלא בזמנה וכו' אין מלין אותו בשבת ברייתא פ' ר"א דמילה : ומ"ש ואפי' בזמנה אינו דוחה אלא המילה עצמה אבל מכשירין שאפשר לעשותן מבע"י אין דוחין את השבת בר"פ ר"א דמילה (קל') פלוגתא דר"א ור' עקיבא ואיפסיקא הלכתא כר"ע דאמר הכי : ומ"ש כיצד מלין ועושין כל צרכיה כגון פריעה ומציצה משנה שם (קלג') :

ומ"ש וחוזר על ציצין המעכבין אע"פ שפירש וכו' שם אהא דתנן עושין כל צרכי מילה בשבת מוהלין ופורעין ומוצצין וכו' מכדי קתני כולהו כל צרכי מילה לאתויי מאי לאתויי הא דת"ר המל כל זמן שעוסק במילה חוזר בין על ציצין המעכבין בין על ציצין שאינם מעכבין פירש על ציצין המעכבין חוזר על שאינן מעכבין אינו חוזר וכבר כתבתי בסימן רס"ד שפרש"י דבשבת מיירי וכדמשמע גמרא וכן פירשה רבינו שם · אבל בחול חוזר אע"פ שאינם מעכבין והרמב"ן סובר דמיירי בין בחול בין בשבת והרי"ף והרא"ש כתבו ברייתא זו סתם :

ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור טעמו משום דבגמרא אמרינן אהאי ברייתא מאן תנא פירש אינו חוזר אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה היא וכו' ומדבעי תלמודא מאן תנא ומהדר לאוקומא כתנאי משמע דס"ל דלאו הלכתא היא ועוד דלאוקימתא דרבי יוחנן ברייתא יחידאה היא ולית הלכתא כותיה וכן לאוקימתא דמוקי לה רב אשי כרבי יוסי דברה בעליל אתיא כיחידאה דלא קי"ל כרבי יוסי בההיא ותו דנהרדעי מוקמי לה כרבנן דרבי יוסי דלחם הפנים ובההיא קי"ל כר"י דכוותיה עמו וא"כ לית הלכתא כהאי ברייתא ומ"מ כתב בסוף דבריו אלא דרבוותא פסקו כברייתא · ומ"ש וא"א ז"ל לא כתב כן לאו למימרא דהרא"ש איירי כפי' הברייתא כלל שהרי לא כתב אלא הברייתא כלשונה אלא היינו לומר דכיון דסתם ולא פירש מסתמא הוא סובר כפרש"י שאילו היה סובר כפי' בעל העיטור לא הוה שתיק : ומ"ש ונותן עליה אספלנית ג"ז שם במשנה · ומ"ש ואיזהו הן מכשירים שאינו דוחה שבת אין עושין סכין למול בו מבואר שם במשנה (קל') שבזה נחלקו ר"א ור"ע ואיפסקא הלכתא כר"ע דאמר אין עושין ומ"ש ולא מביאין אותו ממקום למקום ואפי' להוציאו מהבית ולהביאו דרך גגין חצרות ומבואות שלא ערבו אסור אבל שבת בא' מהם מותר להביאו מזה לזה וכו' שם א"ר אבא בר רב אדא א"ר יצחק פעם א' שכחו ולא הביאו אזמל מע"ש והביאו בשבת שלא כרצון ר"א דשרי אפי' בר"ה אלא כרצון רבנן דאסרו דרך ר"ה ושרו דרך גגות חצרות וקרפיפות ומי שרו והתניא כשם שאין מביאין אותו דרך ר"ה כך אין מביאין אותו דרך גגות חצרות וקרפיפות אלא אמר רב אשי שלא כרצון ר"א ומחלוקתו אלא כרצון ר"ש דתנן ר"ש אומר אחד גגות ואחד חצרות ואחד קרפיפות רשות א' הן לכלים ששבתו בתוכן ולא לכלים ששבתו בתוך הבית ופרש"י שלא כרצון ר"א ומחלוקתו דר"א אפי' בר"ה שרי ושלא כרצון החולקים עליו דאסרי דרך חצרות דהעמידו חכמים דבריהן דאיסור שבת אף במקום כרת אלא כרצון ר"ש שמתיר אף לדבר הרשות דתנן ר"ש אומר אחד גגות וכו' כולם אפילו הם של בעלים הרבה מטלטלין מזה לזה דלא אסרו מרשות לרשות אלא בתים : ששבתו בתוכן · שבשקדש היום היו בתוכו ולא בתוך הבית דאילו שבתו כלים בבית ל"מ היכא דלא עירבו בני בתי החצר דאפילו מבית לחצר לא יוציאו כלי הבית אלא אפילו עירבו ומטלטל מבית לחצר לא יוציאו כלי הבית מחצר זו לחברתה שלא עירבו עמה עכ"ל ואיפסקא הלכתא כר"ש בפ' כל גגות (צא :) וכמו שנתבאר בטור א"ח סימן שע"ב ובסימן ההוא כתב רבינו דין קרפיפות הללו שמותר לטלטל בהם ושאסור לטלטל בהם והעתקתי כלל דבריו בטור הנזכר סי' שכ"א :

ומ"ש רבינו שבעל העיטור לא התיר אלא כשלא עירבו חצרות עם הבתים וכו' טעמו מדגרסינן בפרק כל גגות (שם) אמר רב הלכה כר"ש והוא שלא עירבו בני החצרות כל אחת לעצמה דהשתא לא שכיחי מאני דבתים בחצר אבל עירבו לא גזרינן דילמא אתי לאפוקי מאני דבתים לחצר ואע"ג דשמואל ורבי יוחנן פליגי עליה סובר הוא ז"ל דהלכה כרב והביא ראיות לדבר אבל שאר פוסקים פסקו כשמואל ור"י וכמו שנתבאר בטור א"ח סימן שע"ב : ומ"ש ויש מחמירין לאסרו להביאו מזה לזה אפי' שבת בהן סברא זו כתב הרי"ף בר"פ ר"א דמילה בשם רבוותא שפסקו דאין הלכה כר"ש בהא והביא ראיות לדבריהם והוא ז"ל תמה עליהם וסתר דבריהם וראיותיהם והעלה דמביאין אותו דרך גגות חצרות וקרפיפות כר"ש וכ"פ שם הרא"ש וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג מה' עירובין כר"ש כתב ר"י בשם הרמב"ם (נ"א ת"ב) מותר לטלטל הכלי ולהחזירו לאחר המילה דמאחר שטלטל הכלי בהיתר מחזירו לאיזה מקום שירצה אע"פ שאין לו תינוק אחר למול (א) :

אין

דרכי משה

רסו (א) ובמהרי"ל מחמיר דמיד אחר מילה יזרק איזמל מידו משום מוקצה וה"ה כל צרכי מילה וכן בי"ט עכ"ל ול"נ דברי רבי' ירוחם דמאחר שלא הוקצה בין השמשות יוכל לטלטלם לאיזה מקום שירצה וכבר כתבתי בזה בא"ח הלכות שבת וע"ש :

אמנם

דרישה

ומעלה עליו קטרת כו' ובפ"ק דיומא אמרינן שהקטירת מעשרת דכתיב ישימו קטורה באפך וכתיב בתריה ברך ה' חילו ע"ש ובד"מ עכ"ה)

סי' רסו [א] **ובעל** העיטור כתב דאף ע"פ שאין מעכבין כו' ז"ל הגמרא אהא דתנן עושין כל צרכי מילה בשבת מוהלין ופורעין ומוצצין כו' מכדי קתני כלהו כל צרכי מילה לאתויי מאי לאתויי הא דתני רבנן המל כל זמן שעוסק במילה חוזר כו' (בין על ציצין המעכבין בין על ציצין שאינן מעכבין פירש על ציצין המעכבין חוזר על שאינן מעכבין אינו חוזר עכ"ה) וכ"ל דבעל העיטור מפרש דמ"ש הגמרא לאתויי הא דת"ר ר"ל מה דת"ר דאין חוזרין עליו ס"ל דתנא דהמשנה דחוזרין עליו ומרבה אותו וס"ל דהלכה כהמשנה ולא כהברייתא דיחידאי היא וכמ"ש בב"י · והרא"ש ס"ל דל"פ ואינו מרבה אלא בשעה שעוסק במילה שאז חוזר אפי' אציצין דלא הן מעכבין . והיינו מדסתם הרא"ש והביא ל' הגמרא הנ"ל כצורתה ולא כתב עליה דלאו קי"ל כהמשנה ולא כברייתא או לכל הפחות הו"ל לפרש דהמשנה מרבה להתיר מה שאסר הברייתא אלא ודאי ס"ל פשוט דל"פ אהדדי וכמ"ש וזהו כוונת הטור שכתב וא"א לא כ"כ ר"ל לא כתב פי' הגמרא כדפרשה בבעל העיטור וק"ל עיין מ"ש ב"י על מ"ש וא"א לא כ"כ וז"ל לאו למימרא דהרא"ש איירי כפי' הברייתא כ' (אלא היינו לומר דכיון דסתם ולא פירש מסתמא הוא סובר כפרש"י שפי' דבשבת מיירי שאילו סובר כב"ה לא הוה שתק כ"כ ב"י עכ"ה) ק"ק הלא הבעל העיטור לא פרשה האי ברייתא בחול אלא פרשה ג"כ דבשבת מיירי אלא שס"ל דאין הלכה כהאי ברייתא וכמ"ש ב"י לפני זה וגם אי אפי' פרשה הרא"ש להאי ברייתא דלא כרש"י אלא דמיירי גם בחול

מכ"ש

פרישה

(ב) ושבת וי"ט אינו דוחה כו' עד אין מלין בשבת פתח בשבת וי"ט וסיים בשבת לחוד משום די"ט נפקא משבת : (מלין ועושין כל צרכיה ומותר לטלטל הכלי לאחר המילה לאיזה מקום שירצה ואין בו משום מוקצה ר"י נ"א ח"ב ירמ"א ולא כמהרי"ל עכ"ה) (ג) ובעל העיטור כתב דאף על שאין מעכבין כו' כנ"ל ומחלוקת תלוי בסוגית הגמרא ועד"ר (ד) ואפילו להוציאו מבית כו' פי' דרך רשות הרבים פשיטא דאסור אלא אפי' שאינו רוצה לטלטלו אלא להוציאו מהבית כו' אפ"ה אסור : (ה) דרך גגין חצרות כו' שלא ערבו ר"ל שלא ערבו הכל יחד דכיון דהכלים שבתו בהבית אין להן היתר לטלטל עד שיערבו עמה החצר והגגין : (ו) **אבל** שבת בא' מהן מותר כו' דהלכה כר"ש דמתיר לטלטל כלים ששבתו בגגין וחצרות וקרפיפות (דכולן רשות אחת הן ע"ל בא"ח סימן שע"ב עכ"ה) לטלטל מזה לזה אע"פ שלא ערבו ואפי' הן של בעלים הרבה שלא אסרו אלא בכלים ששבתו בתוך הבית כשקידש היום דאיתן אסור לטלטל מבית לחצר אם לא ערבו הבתים עם החצר ואפי' אם ערבו הבתים עם החצר אפ"ה אסור לטלטל אותן כלי הבית מחצר זה לחצר אחרת שלא ערבו עמה (ז) ומ"ש אף על פי שערבו חצרות עם הבתים ר"ל כל הבתים ערבו עם החצר שלהן ולא אמרינן הואיל ושכיחי מאני דבתים בחצר אם אנו מתירין לטלטל מחצר לחצר כלי ששבת באחד מהן באנו נמי לטלטל כלים ששבתו בתוך הבית מחצר לחצר · (ח) ובעל העיטור גזר כלי שלא שבת בתוך הבית אטו כלי ששבת בתוך הבית ולכן לא התיר אלא כשלא ערבו דאז לא שכיח מאני דבתי בחצר דהא אסור להוציאם שם וק"ל (ט) ויש מחמירין לאוסרו להביאו מזה לזה כו' דס"ל דאין הלכה כר"ש (י) רוצה בשינוי דמה

שאפשר

לזה אפי' שבת בהן וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה אין שוחקין סממנים ולא מחמין לה חמין ולא עושין לה אספלנית ולא טורפין לה יין ושמן לא שחק לה כמון בערב שבת (י) לועס בשיניו לא טרף לה יין ושמן טורף לה לזה לעצמו ולזה לעצמו (יא) אין עושין לה חלוק אבל כורך עליה סמרטוט ואם לא התקין לה מע"ש כורך על אצבעו ומביא דרך מלבוש (יב) אפי' מחצר אחרת שלא ערבו מלו הקטן בשבת ואח"כ נתפזרו הסממנים או נשפכו החמין עושין הכל בשבת ואפי' ישראל מבעיר האש לחמם מים לרחצו מפני שסכנה הוא לו (יג) ואפי' ביום הג' שחל להיות בשבת היא סכנה
אם

אין שוחקין סממנים ולא מחמין לה חמין ולא עושין לה אספלנית ולא טורפין יין ושמן כ"כ הרמב"ם ודברים פשוטים הם שהרי כל אלו היה אפשר לעשותן מבע"י : ומ"ש לא שחק לה כמון בע"ש לועס בשיניו וכו' עד אפי' מחצר אחרת שלא ערבו משנה בפרק ר"א דמילה (קלג ·) ופרש"י לועס בשיניו · כמה דאפשר לשנויי משנינן : חלוק. כעין כיס דחוק היו עושין ומלבישים ראש הגיד עם ראש העטרה וקושרים שם כדי שלא יחזור העור לכסות את הגיד : כורך על ידו · דרך מלבוש לשנותו מדרך חולא כחול ואמרינן בגמרא דהא דאמרינן נותן זה לעצמו וזה לעצמו אע"פ שטורפו שרי והוא דלא לעבי' ליכא כלומר שלא יטרפנו ויערבנו יפה יפה אבל מערבו ולא כל כך ולא נזכר דבר זה בדברי הפוסקים ואפשר שהטעם משום דלא אתמר הכי בגמרא אלא אליבא דר"מ אבל לת"ק אע"ג דלא עביד ליכא אסור : ומשמע מדברי רבינו דהא דאמרינן כורך על אצבעו ומביא אפילו מחצר אחרת אע"פ שמוציאו בשינוי אינו מותר להביאו אלא דרך חצר שלא ערבה או שלא נשתתפה עם זו אבל לא דרך ר"ה וליתא דמתני' הכי משמע ומ"ש הר"ן בתשובה זו היכא דאשתפוך חמימי וכו' ועוד דכורך על אצבעו ומביא דרך ר"ה ואפי' מחצר אחרת בשלא נשתתפו איסורא דרבנן מיהא איכא איפשר דתניא דרך ר"ה דקאמר לאו ר"ה ממש הוא אלא היינו לומר דכי היכי דברשות הרבים איכא איסורא בכורך על אצבעו הכי נמי איכא איסורא בחצר אחרת שלא נשתתפו וכתב הר"ן היכא דאיכא חמימי לרחוץ קודם מילה ונשתפוך הנך דלאחר מילה איכא למידק אי אמרינן תדחה מילה כיון שאם נמול נצטרך אח"כ לחלל שבת במכשירין או דלמא השתא מיהת בדין מהלינן ובתר הכי פקוח נפש הוא שדוחה את השבת והרמב"ן ז"ל כתב דשרי למהליה שאין למהול אלא בעתה ואין דוחין את המילה מפני שנצטרך אח"כ לדחות את השבת דבתר הכי פקוח נפש הוא דדחו ליה ולא מכשירי מילה ומתני' דיקא לה הכי דקתני לא שחק מע"ש לועס בשיניו ונותן אם לא התקין מע"ש כורך על אצבעו ולא קתני בשאין לו כמון בביתו שא"א לו ללעוס בשניו ותדחה ומדקתני תקנתא ולא תני דחיה ש"מ כדאמרן ואין כן דעת הרז"ה שהוא ז"ל אמר כל היכא דאישתפוך חמימי דבתר מילה מקמי מילה תדחה מילה וכן דעת הרשב"א ומה שהתירו לו לכרוך חלוק על אצבעו ולא הביאו ולדחות המילה בכך כשם שדחו אותה מפני הבאת אזמל אפי' דרך גגות וקרפיפות היכא שעבת בתוך הבית איכא למימר דלאו אתידע מילתא מקמי מילה אה"נ · ומתני' בדלא ידעינן עד לאחר מילה ואפ"ה כל כמה דאפשר לשנויי משנינן עכ"ל ובסמוך אכתוב שדעת הפוסקים נראה שהיא כדעת הרז"ה והרשב"א ז"ל : מלו הקטן בשבת ואח"כ נתפזרו הסממנין או נשפכו החמין עושין הכל בשבת וכו' שם (קלד :) במשנה מרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה ומזלפין עליו ביד אבל לא בכלי רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן ביום ג' למילה שחל להיות בשבת שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים ובגמ' כי אתא רבין אמר ר' אבהו אר"א ואמרי לה א"ר אבהו א"ר יוחנן הלכה כר"א ב"ע בין בחמין שהוחמו בשבת בין בחמין שהוחמו מבע"י בין ברחיצת מילה בין ברחיצת כל גופו מפני שסכנה הוא לו וכתב הרי"ף אמרי רבוותא שהלכה כר"א ב"ע ביום הג' וכ"ש בראשון שמרחיצין אותו כדרכו בין לפני המילה בין לאחר המילה' בין בחמין שהוחמו בשבת בין בחמין שהוחמו מע"ש וכתב הרא"ש ע"ז אע"פ שכוללן הרי"ף יחד וכתב שמרחיצין אותם כדרכן בין לפני המילה בין בחמין שהוחמו וכו' אין דינן שוה דלאחר מילה כיון דסכנה הוא אפי' ישראל מבעיר האש ומחמם וכל הזריז ה"ז משובח אבל לפני המילה אפי' ע"י נכרי אסור : וכתב עוד ומ"ש הרי"ף שמרחיצין אותו כדרכו לפני המילה בחמין שהוחמו בשבת לא שיאמר לנכרי להחם אלא אם הנכרי עשאן לעצמו או אם עבר ישראל והחם אותו בשבת מרחיצין בהם את הקטן אע"פ שאסרו רחיצת כל גופו בחמין שהוחמו אפי' מע"ש לצורך המילה שרי עכ"ל וגם הר"ן כתב זה שכתב הרי"ף שמרחיצין אותו כדרכו בין לפני מילה וכו' כי קאמר בין בחמין שהוחמו בשבת אלאחר מילה בלחוד קאי אבל לפני המילה דוקא בחמין שהוחמו מע"ש דהכי דרחיצה דידהו מדרבנן מיהא אסירא ורבנן לא שרו במכשירי מילה אפי' שבות של דבריהם ואפ"ה כיון דרחיצה בחמין שהוחמו מע"ש לא אסורה אלא מפני הבלנין שהיו מחמין בשבת ואומרים מע"ש הוחמו במקום מילה התירו דלא שייכא בה האי גזירה טלי האי עכ"ל : והרי"ף עצמו כתב אח"כ והיכא דאישתפוך חמימיה דתינוק ישראל ואיבדור סמנים בתר דאימהול עבדינן ליה בשבתא מפני הסכנה וגם הרמב"ם כתב מלו את הקטן בשבת ואח"כ נשפכו החמין או נתפזרו הסממנין עושין לו הכל בשבת מפני שסכנה היא לו עכ"ל ונראה מדקדוק דבריהם דס"ל כדעת הרז"ה והרשב"א שכתבתי בסמוך דאי אישתפוך חמימי דבתר מילה מקמי מילה תדחי מילה ודלא כהרמב"ן דסבר דלא תדחה : ודע דאמאי דקתני מתניתין ומזלפין עליו ביד אבל לא בכלי פריך בגמרא והא אמרת רישא מרחיצין דמשמע כדרכו ומתרצין לה בתרי גווני דרב יהודה ורבה בר אבוה אמרי כיצד קתני מרחיצין את הקטן בין לפני מילה בין לאחר מילה כיצד מזלפין עליו ביד אבל לא בכלי ורבא לא ניחא ליה בהך אוקימתא משום דמרחיצין קתני ומש"ה משני דה"ק מרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה ביום א' כדרכו וביום ג' שחל להיות בשבת מזלפין עליו ביד אבל לא בכלי ור"א ב"ע פליג ואמר דמרחיצין את הקטן ביום ג' שחל להיות בשבת ומייתינן בגמרא תניא כוותיה דרבא ומיהא רבא גופיה הם לאוקימתייהו דרב יהודה ורבה בר אבוה ואמר הנא כהדי תרגימא דסבי למה לי והרי"ף כתב בשם רבוותא דמרחיצין את הקטן בין לפני מילה בין לאחר מילה וכתב הר"ן דאיכא למידק עליו לפני מילה היכי שרי לרחוץ דהא משמע דלאוקימתא דרב יהודה ורבה בר אבוה עיקר דהא רבא גופיה הם לה ולפי אוקימתייהו לא שרי ת"ק לפני מילה אלא זילוף ור"א ב"ע נמי לא שמעינן דפליג אלא בלאחר מילה אבל לפני מילה לא פליגי כלל נהי דזילוף שרי לפני מילה רחוצה מנ"ל ואפשר שהגאונים סומכים על אוקימתא דרבא כיון דברייתא תניא כוותיה אע"פ דאיהו הם לנפשיה עכ"ל וכן דעת הפוסקים שכתבו מרחיצין ולא כתבו מזלפין וכתב עוד הר"ן איכא מ"ד דלא דוקא בג' אלא עד יום הג' קאמר וכ"ש בשני ולא נראה כן דעת הרמב"ם שכתב בפ"ב מהלכות מילה כל מקום שדרכן להרחיץ את הקטן מרחיצין אותו בשבת ביום המילה בין לפני מילה בין לאחר מילה או בג' שחל להיות בשבת וכן משמע מדברי הרי"ף ז"ל עכ"ל · והג"מ כתב בפ"ב מהלכות שבת שדעת הרשב"א כסברא ראשונה דכ"ש בב' וכ"נ דעת הרמב"ן ז"ל : ומתוך דברי הרמב"ם יתבאר לך שכל מה שאמרו להתיר ברחיצת חמין בשבת אינו אלא במקום שדרכן
לרחוץ

סכין הואיל ואפשר להביאו מע"ש גם הסמ"ג בהלי' מילה מעיין כ"ה הביא לשון הרמב"ם דאין עירוב מדבריהם נדחה מפני הבאת הסכין הואיל ואפשר וכו' אלא שאח"כ כתב דר' יצחק פעם אחת שכחו ולא הביאו איזמל מע"ש והביאו בשבת כר"ש דשרי דרך גגות וכו' ומעשה רב עכ"ל משמע שכוונתו לומר דכך הלכה כר"ש אף באיזמל דמעשה רב אלא דכדי לחוש לחומרא ראוי שלא לדחות השבת מפני הבאת איזמל אף באיסור דדבריהם וכדברי הרמב"ם וכן כתב הסמ"ק קנ"ו דמכשירי מילה אין דוחין את השבת לא באיסור תורה ולא באיסור דברי סופרים ונראה דמ"ש כתב רבינו ויש מחמירין דאם היה כונתו על רבוואתא שפסקו כך הלא לדידהו מדינא אסור ולמה קרא אותם בשם מחמירין אלא ודאי כוונתו על הסמ"ג והסמ"ק ויתר אחרונים שתופסים עיקר כהרי"ף ורוב פוסקים דמדינא שרו ולא כתבו סברא זו דרבוואתא אלא כדי לחוש להחמיר באיסור שבת דחמירא : אין שוחקין להם סימנין וכו' ברייתא שם ריש (דף קלד) ת"ר דברים שאין עושין למילה בשבת עושין לה בי"ט שוחקין לה כמון וטורפין לה יין ושמן . והכי משמע ממשנתינו מדתני ונותנים עליה אספלנית וכמון ולא תנא עושין לה אספלנית ושוחקין כמון אלמא דלא שרי לעשות אספלנית ולשחוק כמון אלא ליתן עליה אספלנית וכמון שהכינו מע"ש ותנן נמי אם לא שחק יין ושמן וכו' אלמא דאסור לשחוק ולטרוף לכתחלה בשבת אלא דוחין את המילה עד למחר . ומ"ש לא שחק וכו' עד אפילו מחצר אחרת שלא ערבה הכל משנה שם · ומ"ש טורף לה זה לעצמו וזה לעצמו אע"ג דשנינו לא טרף יין ושמן נותן זה לעצמו וזה לעצמו ומשמע דדוקא נתינה דכל א' לעצמו שרי אבל לטרוף אסור כל עיקר מ"מ מדקאמר בגמרא דלר"מ שרי לטרוף יין ושמן לחולה אלא דלתינוק הנימול אע"ג דנ"כ חולה הוא אפ"ה כיון דבעינן לטרפו ולערבו לתינוק יפה יפה אסור ופרכינן לטרוף לו ולא יערבנו יפה יפה ופרקינן היינו דקתני נותן זה בפני עצמו וזה בפני עצמו ופי' רש"י שמערבו ואינו טורף יפה יפה אלמא דשרי לטרוף זה לעצמו וזה לעצמו ולערבו אלא שאינו מערבו יפה יפה והב"י כתב דאסור לטרפו ולערבו כלל ותימא הלא כתב רבינו להדיא טורף לה זה לעצמו וזה לעצמו אלמא דמתיר לטרפו אלא שלא יטרפנו יפה יפה אלא כדפרישית דדברי רבינו הם למאי דמסיק בגמרא :

ומ"ש אין עושין לה חלוק וכו' עד ומביא דרך מלבוש אפילו מחצר אחרת שלא ערבה דאלמא דרך ר"ה לא יביא היינו דוקא קודם שנימול דאם לא אפשר אלא דרך ר"ה תדחה המילה עד למחר אבל לאחר שנימול אע"ג דלא אפשר אלא דרך ר"ה שרי דכיון דנימול כבר ואיכא סכנה אפילו להבעיר אש ולהחם חמין ולשחוק כמון ולהביא דרך ר"ה בלא דרך מלבוש נמי שרי דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש כמו שיתבאר בסמוך אבל הר"ן כתב בתשובה זו וז"ל ועוד דכורך על אצבעו ומביא דרך ר"ה וכו' משמע דס"ל דאפילו קודם שנימול שרי להביאו דרך ר"ה כיון דאין בו איסור דאורייתא דמוציאו דרך מלבוש דכורך על אצבעו ודלא כב"י דנדחק לפרש דלאו ר"ה ממש קאמר וכו' ע"ש · כך נראה להדיא מדברי רבינו דמיירי הכא בקודם שנימול אבל הר"ן שם כתב ע"ש הרז"ה והרשב"א דמה שהתירו לכרוך על אצבעו ולהביאו ולא דחו את המילה בכך כשם שדחו אותה מפני הבאת איזמל אפילו דרך גגות וקרפיפות היכא שעבת בתוך הבית איכא למימר דלאי אתידע מילתא מקמי מילה אה"נ ומתני' בדלא ידעי עד אחר המילה ואפ"ה כל כמה דאפשר לשנויי משנינן עכ"ל ומביאו ב"י ותימא דפשטא דכולה מתני' ודאי מיירי בקודם שנימול ומכינין כל מה שצריך לו אחר המילה וקאמר דאם לא הכינו לו דלא שחק כמון ולא טרף לו יין ושמן וכו' והכי נקטינן דאף קודם שנימול מכינין לו דלועס כמון בשיניו וטורף יין לעצמו ושמן לעצמו וכורך סמרטוט על אצבעו דרך מלבוש וכו' הכל קודם שנימול וכדמשמע להדיא מדברי רבינו שכתב כל סדר הדינים קודם שנימול ואח"כ כתב מלו הקטן בשבת ואח"כ נתפזרו וכו' : כתב הר"ן והיכא דאישתפוך חמימי א"נ אבדור סמני לאחר המילה פשיטא דמחממין ושוחקין מפני הסכנה מיהו כל היכא דאפשר לשנויי משנינן וכדתנן לא שחק לה כמון מע"ש לועס בשיניו ונותן עכ"ל ונראה לפע"ד דהא דקאמר דבעינן לשנויי אם אפשר לשנויי לא קאי אלא להיכא דאבדור סמני אבל באשתפוך חמימי דהיא לרחיצת כל גופו דהולד שיש בה סכנה הוא לא בעי לשנויי מידי דהוה אשאר חולה שיש בו סכנה דמחללין עליה את השבת ולא בעינן לשנויי כלל ומתני' דלועס את שיניו מיירי קודם שנימול דמכינין הכמון שצריך לאחר המילה התם ודאי כיון דאפשר לשנויי משנינן אבל לאחר שנימול דהסכנה מזומנת עושין הרפואה בלא שינוי ותו דאפילו את"ל דלועס בשיניו מיירי אף לאחר שנימול אפ"ה שאני כמון שאינה באה אלא לרפאות מכת המילה גרידא צריך שינוי אבל רחיצת חמין שבאה לרפאות חליו של תינוק לאחר המילה כיון דאיכא סכנת נפשות לא בעי לשנויי כנ"ל :

מלו הקטן בשבת ואח"כ נתפזרו וכו' משמע להדיא דאי אישתפוך חמימי דבתר מילה מקמי מילה תדחה המילה כדי שלא יחללו שבת לאחר המילה באיסורא דאורייתא והכי משמע מדברי הרי"ף והרמב"ם ושאר פוסקים ודלא כהרמב"ן דמתיר למול לכתחלה אפילו נשפכו חמימי דבתר מילה מקמי מילה כמ"ש הר"ן בשמו והביאו ב"י והכי נקטינן דלא כהרמב"ן וכ"כ ב"י :

ומ"ש ואפילו ביום הג' שחל להיות בשבת וכו' משמע דוקא ביום המילה וביום הג' אבל לא בשני וכן נראה מדברי הרמב"ם פ"ב דה' מילה אבל ה' המגיד בשם הרשב"א והרמב"ן כתבו דכ"ש יום שני ויום שלישי לרבותא נקטיה
ויש

פרישה

שאפשר לשנות משנינן רס"י : (יא) אין עושין לה חלוק פרש"י כעין כיס דחוק היו עושין ומלבישין ראש הגיד עם ראש העטרה וקושרין שם כדי שלא יחזור העור לכסות הגיד · עיין מ"ש פי' העטרה בא"ע סימן כ' ושהארכתי שם גם עיין בח"מ בסמוך בסימן רס"ד : (יב) אפילו מחצר אחרת שלא ערבה אבל לא דרך ר"ה אע"פ שכורכו על אצבעו דאין זה דרך מלבוש ממש אלא שינוי בעלמא :

(יג) ואפילו ביום השלישי שחל להיות בשבת וכ"ש בשני (ושם דכתיב ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים הינו ר"ל בעוד היותם כואבים ולפני זה היו חלשים יותר רק שביום הג' היו ג"כ בחולשה
עכ"ש

דרישה

מכ"ש דהוי כלמר מינה הא זיגא ולפי מ"ש לעיל נתיישב זה גם נראה דהרא"ש ובעל העיטור הינם מחולקין בפי' הברייתא אלא בפי' דהמשנה דקתני שם ברישא כללא כל צורכי מילה דוחין שבת דלהרא"ש אינו מרבה אלא ניילן המעכבין אפי' לאחר שפירש ובעל הברייתא ס"ל מרבה ציצין
שאינן

ויש להחמיר כסברא הראשונה : ומ"ש אבל לפני המילה אסור אפילו לומר לנכרי וכו' כך כתב הרי"ף והרא"ש ס'פ ר"א דמילה וכ'כ הרמב"ם ספ"ב דה' מילה דלא כבה"ג דמתיר אמירה לנכרי אפילו במלאכה גמורה לגבי מכשירי מילה ובעל העיטור מתיר עוד אף לגבי שאר מצות אמירה לנכרי ולכן התיר לומר לנכרי להדליק לו את הנר לסעודת שבת וזהו שכתב רבינו ויש דעות אחרות שמתירות אמירה לנכרי וכו' : וכל המכשירים וכו' ברייתא פר"א דמילה :

וכתב הר"א הלוי וכו' טעמו דאע"ג דמקרא מרבינן ביום אפילו בשבת מ"מ לרבי יהודה דמקלקל בחבורה פטור איכא נד קולא באחר דלא נתכוין לתקן את התנוק אלא לקיים המצוה וכיון דמקלקל בחבורה פטור אינו עובר איסורא דאורייתא אבל אב דמכוין לתקן את בנו דע"י שמלו נעשה ישראל שלם ואפילו לא נתכוין לכך אפ"ה פסיק רישיה הוי לגבי דידיה משא"כ אחר דלא מקרי תקון לאו פסיק רישיה הוא וליכא איסורא דאורייתא וכך פסק הרמב"ם ספ"א דהלכות שבת דהלכה כר' יהודה דמקלקל בחבורה פטור כ"כ בת"ה סימן רס"ה וכתב עוד דמנהג העולם דהאב על בנו אפילו היכא דאיכא אחר מתרי טעמי חדא דאפילו לרבי יהודה חבורה דמילה חשיב תיקון משום קיום מצות מילה וא"כ אין חלוק בין האב לאחר לעולם הוי תיקון דשניהם מכוונים לקיים מצות מילה וכ"כ התוס' אידך דקי"ל כר"ש דמקלקל בחבורה חייב וחבורה דמילה חשיב תיקון בין באב בין באחר ופסק עוד דאם כבר מל פעם אחת מותר ואפילו אם הוא אביו ע"כ וכך פסק בש"ע ולפעד"נ דאין להחמיר באב טפי מבאחר וכמו שהעיד בת"ה דכך הוא מנהג העולם שלא ליזהר בכך הוראה דר"א הלוי מ"מ אין לנהוג קולא למול בשבת אם לא מל אלא פעם אחת אלא לפחות כדמל שני פעמים יש להקל דקי"ל בהא כר' דבתרי זימני הוי חזקה והא דכתב בת"ה שגדול אחד היה מסופק אם יכול למול בשבת הואיל ולא אתחזק בג' זימנא עכ"ל א"כ מסתמא לא נסתפק אלא אם יש להורות בהא כרבי דבתרי זימני הוי חזקה או כרשב"ג דבתלתא זימני הוי חזקה : ספק אם הוא זמנה וכו' משנה וברייתא בפר"א דמילה · ומ"ש ואפילו לא הוציא אלא ראשו וכו' בפ' יוצא דופן כעובדא דאתא לקמיה דרבא ועי"ל סוף סימן רס"ב · ומה שהביא ב"י בשם העיטור בדין שיעור בין השמשות הלשון מגומגם ובארתי דבריו בתשוב' והמסקנא הלכה למעשה בינוקא דאיתיליד בסמוך לשקיעת החמה אין להקל לעשות בשמיני אפילו בחול כ"ש בשבת אלא א"כ בדאיכא עדיין שלש רבעי מיל קודם התחלת יציאת הכוכבים דהיינו ב"ה דר' יהודה ואיכא נמי שיעור ב"ה דר' יוסי שהוא מתאחר אחר ב"ה דר' יהודה וכל זה הוא ספק יום ספק לילה ועדיין לא התחילה החמה לשקוע ואם נולד קודם הזמן הזה נימול לשמיני הא לאו הכי אדחה המילה : קטן שהוא נולד כשהוא מהול וכו' כל זה בפר"א דמילה ועי"ל בסימן

אם לא ירצוהו אבל לפני המילה אסור אפי' לומר לנכרי להחם אותם לצורך המילה שכל דבר שיש בו איסור דאורייתא [ב] (יד) אסור לומר לנכרי לעשותו אפי' לצורך המילה כגון לחמם חמין או לומר לו להביא סכין דרך רשות הרבים אלא תדחה המילה עד מחר אבל דבר שיש בו איסור דרבנן כגון לומר לו להביא לו מים דרך כרמלית או דרך הצר (ט) או מבוי שלא ערבו מותר לומר ואם יש כאן מים (טו) שחממם נכרי לצורכו או שעבר ישראל וחממם מותר לישראל לרחוץ בו התינוק כל גופו כדרכו אפי' לפני המילה אע"פ שאסרו רחיצת כל הגוף אפי' במים שנתחממו מע"ש התירוהו לצורך המילה ויש דעות אחרות שמתירות אמירה לנכרי באיסור דאורייתא לצורך המילה ורב אלפס כתב כסברא ראשונה וכ"כ א"א ז"ל וכל המכשירין שאין דוחין השבת גם יום טוב אין דוחין חוץ מזה ששוחקין לה סמנין בי"ט הואיל וראוין לקדרה וכן טורפין לה יין ושמן [ג] וכתב ה"ר אליעזר הלוי אם האב יודע למול אין לו למול בשבת אם יש אחר שיודע למול דהא מילה הוא פסיק רישי' גבי דידיה דהוא מכוין לתקן את בנו אבל לגבי אחר לא מקרי תיקון ושרי ומיהו אם אין אחר שיודע למול ימול ספק אם הוא זמנה אם לאו אינו דוחה השבת (יז) לפיכך אם נולד בע"ש בין השמשות אינו נימול בשבת אלא נדחית עד אחד בשבת (יח) שהוא ספק עשירי ואפילו לא הוציא אלא ראשו בין השמשות אע"פ שיצא כולו בשבת אינו נימול בשבת : קטן שנולד כשהוא מהול ומי שיש לו ב' ערלות (יט) וכל שאין אמו טמאה לידה כגון יוצא דופן (כ) וגיורת שנתגיירה וילדה (כא) ואח"כ טבלה אע"פ שנימולין לח' אם הגיע יום ח' בשבת אין דוחין שבת : (כב) ואנדרוגינוס כתב הרמב"ם שאין דוחה שבת ורב אלפס כתב שדוחה וכן הוא לר"י שמחשיבו זכר גמור :

מי

לרחוץ הקטנים בחמין לפני מילה ואחריה או ביום הג' אבל במקום שאין דרכן לרחצן בחמין לא · ומ"ש רבינו אבל לפני המילה אסור אפי' לומר לנכרי לחמם אותם לצורך המילה שכל דבר שיש בו איסור דאורייתא אסור לומר לנכרי לעשותו אפי' לצורך המילה כו' כן פי' הרי"ף בס"פ ר"א דמילה הא דאמרינן בפרק הדר (סח ·) גבי ההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה א"ל רבה לייתי מגו ביתאי והא לא עירב ולא שתוף לימרו לנכרי לייתי ליה מגו ביתאי אמר אביי בעאי לאתוביה למר ולא שבקן רב יוסף וכו' ול"ש לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה דה"ק לא שאני לך בשבות דאמירה בין שבות דאית ביה מלאכה לשבות דלית ביה מלאכה דהא מר לא אמר זיל אחים לי דאית ביה מלאכה אלא אייתי מגו ביתאי קאמר ליה דטלטול בעלמא הוא דלית ביה מלאכה ובסוף דבריו כתב נתברר לך דאסור למימר לנכרי לאנחויה או לאיתויי דרך ר"ה ודחה דברי בה"ג שכתב והיכא דאייתי אזמל במעלי שבתא לשבתא ואינגיב או איפגים מקמי מילה שרי למימר לנכרי לאנחויה או לאיתויי אזמל אחריתא דרך רשות הרבים וכתב כן לפי שהיה מפרש דהא דקאמר ול"ש לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה דשבות היינו דבר שהישראל עושה בידים ואיסורו משום שבות ושבות דלית ביה מעשה היינו דבר שאין ישראל עושה בידים אלא אומר לנכרי לעשות אפילו אם אומר לו לעשות מלאכה דאורייתא מיקרי שבות דלית ביה מעשה שהרי ישראל אין עושה שום מעשה אלא דבורא בעלמא וכתב עליו הרי"ף דדברי טעותא הוא ולא תסמוך עליה והוכיח בראיות וגם הרא"ש הסכים לדברי הרי"ף ז"ל וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מהל' מילה : ומ"ש ואם יש כאן מים שחממם נכרי לצרכו או שעבר ישראל והמחם מותר לישראל לרחוץ בו התינוק כל גופו כדרכו וכו' כן כתב שם הרא"ש על מה שכתב הרי"ף שמרחיצין אותו כדרכו לפני המילה בחמין שהוחמו בשבת וכתבתיו בסמוך : ומ"ש ויש דעות אחרות שמתירות אמירה לנכרי באיסור דאורייתא לצורך המילה היא סברת בה"ג שהביא הרי"ף ודחאה וכתב דטעותא ניכהו וכמ"ש בסמוך : גרסינן בפרק הדר ההוא ינוקא דאשתפוך חמימיה אמר להם רבא נשיילוה לאימיה אי צריכה נחים ליה אגב אמיה וכתב הר"ן בפ"ב דביצה דלרבנן בציעורא בי"ט מותר אבל בשבת אסור והיא דפרק הדר כבר פרש"י והתוס' דאחים ליה ע"י נכרי קאמר והרשב"א כתב דאפילו למאן דמפרש התם ע"י ישראל קאמר ל"ק דמשום מצוה התירו ותמה עליו הר"ן והעלה דדוקא על ידי נכרי קאמר ונחים ליה וכן כתב ר"י : וכל המכשירים שאין דוחים שבת גם י"ט אין דוחים חוץ מזה ששוחקים לה כמון וכו' וכן טורפין לה יין ושמן ברייתא פ' ר"א דמילה : כתב הר"א הלוי אם האב יודע למול אין לו למול בשבת וכו' המרדכי כתב בפרק כיסוי הדם דאדם שלא מל לעולם לא ימול בשבת שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת ובת"ה כתוב שנהגו העולם שלא ליזהר בהא דה"ר אליעזר הלוי דהאב מל את בני אפילו היכא דאיכא אחר וכתב טעם ה"ר אליעזר הלוי וטעם מנהג העולם שחולקים עליו וכתב עוד ששמע שאחד מהגדולים הזהיר לאבי הבן שמל כבר פעמים שלא ימול בשבת אם יש שם מוהל אחר ועל אדם שמל רק פעם אחד השיב שהוא מסופק אם יכול למול בשבת הואיל ולא אתחזק בתלתא זימני והוא ז"ל כתב דלא בעינן ג' זימני דהכי משמע לשון המרדכי דפרק כיסוי הדם דבפעם א' סגי והעלה דאב נמי שרי למול בשבת אע"ג דלא מל רק פעם א' ואף על גב דאיכא אחר דמל זימני טובא :

ספק אם הוא זמנה וכו' לפיכך אם נולד בע"ש בין השמשות אינו נימול בשבת וכו' משנה וברייתא בפרק ר"א דמילה (קלז ·) : ומ"ש ואפילו לא הוציא אלא ראשו בין השמשות וכו' מעובדא דההוא גברא דאתא לקמיה דרבא דאיתא בפ' יוצא דופן (מב :) וכתבתי בסימן רס"ב משמע הכי בהדיא : ובבר כתבתי שם בשם סמ"ג שהשיב ר"י שאם לאחר כשהוציא ראשו חוץ לפרוזדור נראו ג' כוכבים בינונים יש לסמוך עליהם שהוא לילה אפי' הוא למחר שבת אבל אם שהו אח"כ אם לפי השיהוי נראה להם שהיה יום בהוצאת הראש אין להם אלא מה שעיניהם רואות והא נימול לח' ואפי' אם ירע בשבת וכתבוהו הגה"מ פ"א מהל' מילה וכתבתי עוד שם בשם הגהות מיימוניות ובשם הגהות אחרונות דמרדכי דמס' שבת שאין תלוי בתפלה כלל אם קבלו שבת מבעו"י לא להקל ולא להחמיר אלא רק ביציאת הכוכבים כתב בעל העיטור דבפלוגתא דשיעור בין השמשות דס"פ במה מדליקין (לד :) דאיפלגו ביה תנאי ואמוראי מספקא לרבי יוחנן אי הלכה כר"י או כר' יוסי הילכך אי איתיליד ינוקא משתקע החמה ספק הוא עד דעליס בין השמשות דרבי יוסי ונימול לי' ואי איתיליד כמ"ש משתקע החמה מספקא לן אי כרבה אי כרב יוסף ועבדינן לחומרא כרבה דמשוי ליה בין השמשות ונימול לט' עכ"ל :

קטן שנולד כשהוא מהול מפורש בברייתא פרק ר"א דמילה (קלה ·) דאינו דוחה שבת : ומ"ש ומי שיש לו ב' ערלות וכל שאין אמו טמאה וכו' אין דוחין שבת שם פלוגתא דאמוראי וכתבו הרא"ש והר"ן שנסתפקו הפוסקים בפסק הלכה ולפיכך תולין אותו לחומרא ונימול לח' ואין מחללין עליו השבת וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות מילה : מי שיש לו ב' ערלות פרש"י ב' עורות זה על זה ואמרי לה ב' גידים : ומ"ש רבינו וגיורת שנתגיירה וילדה ואחר כך טבלה אינו מכוון יפה וכך הו"ל לכתוב נכרית שילדה ואח"כ נתגיירה וכ"כ הוא עצמו בס' שבת סימן של"א : ואנדרוגינוס כתב הרמב"ם שאין דוחה שבת בה' מילה ומ"ש רבינו בשם הרי"ף שדוחה בפרק ר"א (קלד :) תנן ספק ואנדרוגינוס אין מחללין עליהם את השבת ור' יהודה מתיר באנדרוגינוס ובגמרא אמר רב חסדא לא לכל א"ר יהודה אנדרוגינוס זכר הוא שאם אתה אומר כן בערכין יערך ומ"ש מילה משום דכתיב המול לכם כל זכר וכתב הרי"ף איכא מ"ד מדקאמר רב חסדא טעמא דר' יהודה ש"מ הלכתא כוותיה וגאון קאמר דלית הלכתא כוותיה ולא הכריע הוא ז"ל ביניהם ויש לתמוה על רבינו ובעל העיטור שכתבו בשמו שדוחה דהא משמע דספוקי מספקא ליה ועוד דא"כ הו"ל לרבינו לכתוב דהרא"ש נמי סבר דדוחה שהרי העתיק דברי הרי"ף כלשונן משמע דכוותיה ס"ל אבל קושטא דמילתא היא כמ"ש דספוקי מספקא להו ומספיקא לא דחינן שבתא :

ומ"ש וכן הוא לר"י שמחשיבו זכר גמור כתבתי עליו בסי' רס"ה אבל מ"ש דאנדרוגינוס מברכים עליו לר"י : גרסינן בפרק יש נוחלין (דף קכו :) א"ר אמי טומטום שנקרע ונמצא זכר אינו נוטל פי שנים וכו' רב שיזבי אומר אף אינו נימול לח' דאמר קרא אשה כי תזריע וילדה זכר וביום השמיני ימול עד שיהא

דרישה

שאינן מעכבין כל זמן שלא פירש ולב"ה מרבה אפי' ציצין שאינן מעכבין · וזו"ק [ב] אסור לומר לעכו"ם לעשותו אפי' לצורך המילה כו' עיין בא"ח סימן של"א שגם כתב בית יוסף דבה"ג לא נוהגין לרחוץ התינוק כלל ואפי' בחול לפיכך דינו כל"ש אחר בשבת לענין המילה ורמ"א כתב דנוהגין במדינות אלו לרוחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול ולאחר המילה כמ"ש וכן ביום ג' למילתו כשרואין שיש צורך לרוחצו מכינים מבע"י ואם יש סכנה פשיטא דמחללין עליו השבת [ג] וכתב הר"ר אליעזר הלוי אם האב יודע למול כו' אדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת שמא

פרישה

עכ"ה) כ"כ המ"מ בשם הרמב"ן והרשב"א אבל י"א דיום השלישי דוקא ומדברי רבינו אין הכרע דמ"ש ואפי' ביום השלישי ר"ל לא מיבעיא ביום המילה עצמו אלא אפי' ביום הג' ומיום השני לא איירי ויכול להיות דס"ל פשוט דאין מחללין עבורו ועיין בטור א"ח ר"ס ש"ל דשם כתב וז"ל ומרחיצין הקטן אחר המילה אפי' ביום הג' כו' וק' דהו"ל לחלק ולכתוב דהיינו דוקא כשהיו מים חמים מוכנים ומלו אותו ואחר כך נשפכו וכמ"ש כאן · וע"ש בדפוס בומבר"גי שנדפס בגליון ועיין בי"ד סימן רס"ו היטב ונראה דלזה נתכוין · (יד) אסור לומר לנכרי לעשותו אפי' לצורך המילה פי' אף על פי שמילה גופה דוחה שבת וכ"ש שאר מצות שאין עיקר דוחה שבת עיין בדרישה

(טו) או מבוי שלא ערבו מותר לומר לו ובשאר מצות אפי' בבה"ג אסור כמ"ש בא"ח סימן ש"ז ותקפ"ו : (טו) שחממם עכו"ם לצרכו פי' אף על פי שבעשית בהם איסור דאורייתא :

(יז) לפיכך אם נולד בע"ש בין השמשות (עי' לעיל סימן רס"ב איזה חשבינן לילה לענין תינוק לימול עכ"ה) אינו נימול בשבת וה"ה י"ט ואפי' י"ט שני דגליות אינו דוחה כמ"ש בסוף הסימן

(יח) שהוא ספק עשירי עיין מ"ש לעיל בסימן רס"ב (יט) וכל מי שאין אמו טמאה לידה דגבי וביום השמיני דדרשינן מיניה אפי' בשבת כתיב אשה כי תזריע וילדה וגו' משמע שילדה במקום שמורעת . (כ) וגיורת שנתגיירה וילדה כו' לשון שאינו מדוקדק הוא והכי הול"ל ונכרית שילדה ואח"כ נתגיירה וכ"כ רבינו בעצמו בא"ח סימן של"א ב"י וי"ל דרבותא קמ"ל דאף על גב [illegible]

(כב) ואנדרוגינוס כתב הרמב"ם שאין דוחה שבת [illegible] בסימן רס"ב

מי שנולד בחדש ז' לעיבורו (כג) והוא שלם הרי הוא כילד של קיימא לכל דבר ומלין אותו בשבת והנולד לשמנה אם הוא שלם בשערותיו ובצפרניו אפי' נולד ודאי לח' כגון שפירש בעלה ממנה מיד אחר שבעל אפ"ה חשוב בר קיימא ומלין אותו בשבת דכיון דנגמרו שערותיו וצפרניו ודאי נגמר לז' ונשתהה לצאת אבל אם שערו לקוי ואין צפורניו שלימים כברייתו ה"ז ודאי בן ח' שלא היה ראוי ליולד אלא לט' ומיהר לצאת והרי הוא כאבן ואסור לטלטלו ואין מלין אותו בשבת ספק אם הוא בן ז' או בן ח' (כד) מלין אותו ממה נפשך אם הוא בן ז' הרי הוא בר קיימא ואם בן ח' הוא (כה) הרי הוא כמחתך בשר בעלמא לשון הרמב"ן מלין אותו בשבת על כל פנים אם בן שבעה הוא ושלם בדין הוא שידחה ואם בן ח' הוא כמחתך בשר בעלמא (ט) [ז] ויראה מדבריו שר"ל כשנגמרו שעריו וצפרניו ונראה אפי' לא נגמרו שעריו וצפרניו שרי ממה נפשך אבל ודאי בן ח' שלא נגמרו שעריו וצפרניו אין מלין אע"ג דמתחך בשר בעלמא מ"מ כיון שהוא כאבן למה יחתכו בשר שלא לצורך (כו) כתב א"א הרא"ש ז"ל ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו שבת ואיני מבין דבריו דודאי מלין אותו ממ"נ כדפרישית והא דקתני

בית יוסף

שיהא זכר משעת לידה ופרשב"ם אף אינו נימול לח' לדחות שבת כדדרשינן וביום הח' ביום אפילו בשבת ואוקמיה לרב שזבי מתתני' דהמפלת ואסיקנא בקשיא והרי"ף פסקה לדרב שזבי ותמה עליו הרא"ש וכן נראה דעת הרמב"ם שלא הזכירו בהלכות מילה אבל בעל העיטור פסק כרב שזבי ור"י כתב מחלוקת הרי"ף והרא"ש ואח"כ כת' טומטום שנקרע ונמצא זכר אין מילה דוחה שבת כ"כ הרי"ף עכ"ל : מי שנולד בחדש הז' לעיבורו והוא שלם וכו' והנולד לח' אם הוא שלם בשערותיו וכו' ספק אם הוא בן ז' או בן ח' מלין אותו ממ"נ וכו' בפרק ר"א דמילה (קל"ה ·) אמר מר ולא ספק דוחה שבת לאתויי מאי דת"ר בן ז' מחללין עליו את השבת בן ח' אין מחללין עליו את השבת ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת ובתר הכי תניא רשב"ג אומר כל ששהא ל' יום באדם אינו נפל ודייקינן הא לא שהא ספיקא הוי ואיתמר היכי מהליה אמר רב אדא בר אהבה מלין אותו ממ"נ אם חי שפיר קא מהיל ואי לאו מחתך בבשר הוא ואלא הא דתניא ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת אמאי נמהליה ממ"נ ומשני ה"נ דמהלינן לא נצרכא אלא למכשירי מילה ואליבא דר"א דאמר מכשירי מילה דוחין את השבת כלומר לא אמר ר"א דמכשירי מילה דחו שבת אלא בדקים לן שכלו חדשיו כגון שבעל ופירש אבל ספק אם כלו חדשיו אין מחללין שבת למכשירי מילה דיליה ובפרק הערל גרסתן (דף פ·) וכן ח' מי קא חיי והתניא בן ח' הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו הב"ע בשגמרו סימניו דתניא איזהו בן ח' כל שלא כלו לו חדשיו ר' אומר סימניו מוכיחים עליו שערו וצפרניו שלא גמרו אף על פי שלא כלו לו חדשיו טעמא דלא גמרו הא גמרו אמרינן האי בר ז' הוה ואשתהויי הוא דאשתהי ופסק שמועות הללו כדברי רבינו ומה שיש לדקדק עליו אכתוב בסמוך ואברר שהרי"ף והרא"ש חלוקים עליו אבל בעל העיטור כתב כדברי רבינו וכ"פ סמ"ג : לשון הרמב"ם מלין אותו בשבת עכ"פ וכו' ויראה מדבריו שר"ל בשגמרו שערו וצפרניו איני יודע מהיכן משמע לרבינו שנראה כן מדברי הרמב"ם דאי משום דכתב אם בן ז' הוא ושלם הרי גם הוא ז"ל כתב לעיל בסמוך מי שנולד בחודש ז' לעיבורו והוא שלם וכו' ומלין אותו בשבת ועכ"פ אפילו לא גמרו שערו וצפרניו נמי מלין בשבת דהא לא חילק בין גמרו ללא גמרו אלא בבן ח' אבל בבן ז' משמע דבכל גוונא מלין ועוד דהא אפילו ספק בן ז' ספק בן ח' שלא גמרו מלין וכל שכן בן שבע ודאי ואם כן עכ"ל דשלם דקאמר לא גמרו סימניו קאמר אלא לומר שהוא שלם באיבריו וכך הוה ליה לפרש שלם דכתב הרמב"ן ולא לפרשו דשלם בסימנין קאמר כי היכי דתיקשי ליה ועוד יש לתמוה עליו היאך עלה על דעתו לפרש כן דברי הרמב"ם דאי בנגמרו שערו וצפרניו איירי היאך היה אפשר לו לומר ואם בן ח' הוא כמחתך בשר דהא כיון שגמרו שערו וצפרניו אפילו אם הוא בן ח' ודאי מלין אותו בשבת כדאיתא בפרק הערל וכמ"ש הרמב"ם עצמו שם בסמוך הלכך ודאי בשלא גמרו שערו וצפרניו איירי הרמב"ם ומש"ה אצטריך למיהב טעמא דמלין אותו ממ"נ דאילו גמרו מדינא נמי מלין אותו ואפילו הוא בן ח' ודאי וכמו שנתבאר וב"פ ה"כ בפרק א' מהלכות יבום דברי הרמב"ם אלא בשלא גמרו שערו וצפרניו ומוכרח הוא כמ"ש ולפ"ז מ"ש ושלם הוא היינו לומר שהוא שלם באיבריו אבל שערו וצפרניו לא גמרו וכן צריך לומר מ"ש עוד שם מי שנולד בחדש הז' לעיבורו אם נולד שלם ה"ז ולד של קיימא ומלין אותו בשבת היינו לומר שהוא שלם באיבריו אבל שערו וצפרניו לא גמרו דאין לפרש דשלם בנגמר שערו וצפרניו קאמר דלישתמע מינה שאם לא גמרו שערו וצפרניו אף על פי שהוא בן ז' אין מלין אותו בשבת דא"כ היאך כתב גבי ספק בן ח' ספק אם בן ז' הוא ושלם הוא כדין הוא שידחה שבת דהא כיון שלא גמרו שערו וצפרניו אפילו הוא בן ז' ודאי אין מלין אותו בשבת : כתב א"א הרא"ש ז"ל ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו שבת כלומר שכתב ברייתא סתם ולא כתב מאי דאמר רב אדא בר אהבה דמוהלין אותו ממה נפשך : ומ"ש רבי שאינו מבין דבריו דודאי מלין אותו ממה נפשך וכו' כלומר קשה לו על דברי הרא"ש שכתב אותה ברייתא דמשמע מינה דאין מלין אותו בשבת והא ליתא לפי דעתו אלא מלין אותו ממה נפשך כדרב אדא ואם תאמר שהוצרך לכתבו משום דינא אחרינא דנפיק מינה דהיינו אין מחללין שבת משום מכשירין הא לא היה צריך לכתבה דבזה אין נפקותא לפסק הלכה וכו' ואני אומר דדברי הרא"ש מובנים וברורים והנה הנם כדברי הרי"ף ז"ל דכשניהם כתבו ברייתא זו דקתני בה בן ז' מחללין עליו את השבת בן ח' אין מחללין עליו את השבת ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת בן ח' הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו וסמכו על מ"ש בפרק הערל דאוקמוה להאי ברייתא התם בגמרא בשלא גמרו שערו וצפרניו והרא"ש כתב בפרק ר"א דמילה נוסיה

אחר

בית חדש

בסימן רס"ה וכמ"ש לשם בס"ד : מי שנולד בחדש שביעי לעיבורו והוא שלם וכו' והנולד לח' אם הוא שלם בשערותיו ובצפרניו וכו' משמע מדבריו מדכתב בתחלה בסתם והוא שלם ואחר כך כתב אם הוא שלם בשערותיו ובצפורניו וכו' אלמא דבתחלה איירי שאינו שלם בשערותיו ובצפרניו אלא שהוא שלם באבריו וכיון שנולד בחדש שביעי ה"ה כילד של קיימא לכל דבר פי' לטלטל אותו ולפקח עליו את הגל ומלין אותו בשבת ואפילו אינן ז' שלמין מיום הטבילה דקי"ל היולדת לז' יולדת למקוטעים אבל הנולד לשמנה מיום הטבילה אם הוא שלם בשערותיו ובצפרניו אפילו נולד ודאי לח' פי' כגון בבתולה שלא נבעלה כי אם יום אחד ושוב לא בא עליה אפ"ה חשוב בר קיימא אף לפקח עליו הגל ומלין אותו בשבת וא"צ לומר היכא דאיכא ודאי בן ח' גמור אלא דאנו חושבין שמנה מיום הטבילה ושמא מעוברת היתה מטבילה אחרת או שמא בן ז' הוא דנתעברה אחר כמה ימים מיום הטבילה והוא ולד גמור דפשיטא דולד קיימא חשבינן ליה אבל אם שערו לקוי וכו' אף על פי שאינו ודאי בן שמנה אלא דנולד לשמנה מיום הטבילה מחזקינן ליה כבן שמנה ודאי והרי הוא כאבן ואסור לטלטלו כ"ש שלא לפקח עליו את הגל ואין מלין אותו בשבת : ספק אם הוא בן ז' וכו' דגם אין יכולין לכוין אם הוא בן ז' או בן ח' מיום הטבילה ואפילו לא גמרו שערו וצפרניו וכדמסיק מלין אותו ממה נפשך וכו' אבל אם הוא נולד לשמנה אף על פי שאינו בן שמנה אלא מיום הטבילה אין מלין אותו ממ"נ דדוקא בספק בן ז' דשמא קעביד מצוה אם בן שבעה הוא מלין אותו ממ"נ אבל בן שמנה מיום הטבילה לא שרינן לחתוך בשר המת בשבת דמ"מ איסורא דרבנן קעביד וכיון דלא גמרו שערו וצפרנו מסתמא נפל הוא הכי מוכחן פשט השמועות בפר"א דמילה (דף קל"ה) ובפרק הערל (דף פ') ומביאו ב"י : **לשון** הרמב"ם מלין אותו בשבת וכו' ויראה מדבריו שר"ל כשגמרו שעריו וצפרניו וכו' דע' רבינו דמדכתב הרמב"ם תחלה מי שנולד בחדש השמיני אם היה שלם בשערו ובצפרניו הרי זה ולד שלם ובן ז' הוא אלא שנשתהה ומותר וכו' אבל אם נולד ושערו לקוי ואין צפרניו שלמין כבריותן ה"ז בן ח' ודאי וכו' ואח"כ כתב מי שנולד בחדש ז' לעבורו אם נולד שלם ה"ז ולד של קיימא ומלין אותו בשבת ספק בן ז' ספק בן ח' מלין אותו בשבת עכ"פ אם בן שבעה הוא ושלם הוא בדין הוא שידחה שבת וכו' אלמא מדכתב בתחלה דבריו מי שנולד בחדש הח' אם היה שלם בשערו ובצפרניו וכו' א"כ הא דכתב בסוף דבריו בסתם אם נולד שלם כו' וכן מ"ש אם בן שבעה הוא ושלם וכו' ודאי נמי רצונו לומר שלם בשערו ובצפרניו כמ"ש תחלה כפי' דאם היה ר"ל בסוף דבריו שאינו שלם אלא באבריו בלבד אבל לא גמרו שעריו וצפרניו היה לו לפרש ולכך כתב רבינו ויראה מדבריו שר"ל כשגמרו שעריו וצפרניו והשיג עליו ואמר ונראה דאפילו לא גמרו וכו' וב"י הקשה דהלא רבינו עצמו כתב תחלה מי שנולד בחדש ז' לעבורו והוא שלם ור"ל שלם באבריו בלבד ולא גמרו שעריו וצפרניו ולמה לא היה מפרש כך גם דברי הרמב"ם ואינה קושיא דרבינו ודאי כיון שכתב תחלה בסתם והוא שלם ואח"כ פירש וכתב בנולד לח' אם הוא שלם בשערותיו ובצפרניו מוכח להדיא דמ"ש בתחלה בסתם והוא שלם אינו אלא שלם באבריו מדלא פירש תחלה שלם בשערותיו ובצפרניו אבל ברמב"ם כתוב איפכא תחלה כתב שלם בשערותיו ובצפרניו ואח"כ כתב בסתם אם נולד שלם וכו' א"כ מסתמא כל מ"ש אח"כ בסתם והוא שלם נמי בשלם בשערותיו ובצפרניו קאמר וכדפרי' וק"ל : עוד כתב ב"י וז"ל ועוד יש לתמוה עליו היאך עלה על דעתו לפרש כן דברי הרמב"ם דאי בנגמרו שערו וצפרניו איירי היאך היה אפשר לו לומר ואם בן ח' הוא כמחתך בשר בעלמא הוא דהא כיון שגמרו שערו וצפרניו אפילו הוא בן ח' ודאי מלין אותו בשבת וכו' עכ"ל וגם זה לא קשיא כלל דה"ק אם בן ז' הוא שנולד בחדש השביעי א"כ אפילו נולד בחדש השמיני נמי בן ז' הוא אלא שנשתהה כדין הוא שידחה שבת ואם בן שמנה הוא שנולד בחודש הח' ולא היה ראוי להיולד אלא בט' ולא קודם שנגמר הז' שמל כמחתך בשר הוא ונראה דמה שלא כתב הרמב"ם הוא טעמא דממ"נ גם בנולד בשמיני וגמרו שערו וצפרניו הוא לפי דבנולד בשמיני כיון דנגמרו שערו וצפרניו מחזקינן ליה כודאי דבן ז' הוא אלא שנשתהה ויש למולו כשאר וולדות וא"צ לטעם דמחתך בשר הוא אבל בספק בן ז' ספק בן ח' דאיכא נמי לאסתפוקי ספק בן ששה הוא ואי בן ששה הוא אפילו גמרו שערו וצפרניו ודאי נפל הוא ואין למולו בספק אלא מטעם מחתך בשר בעלמא הוא לפיכך לא קאמר הכי טעמא אלא גבי ספק ולא גבי ודאי לא כודאי בן ח' ולא כודאי בן ז' דכודאי בן ז' נמי לא קאמר הרמב"ם לפי הבנת רבינו דמלין אותו בשבת אלא כדגמרו שערו וצפרניו ומחזקינן ליה כולד של קיימא ודאי ולא בספק שמא בן ששה הוא ונשתהה עד שביעי אבל כדלא גמרו שערו וצפרניו חיישינן שמא בן ששה הוא ונשתהה עד שביעי כל זה היה נראה לו לרבינו מדברי הרמב"ם והשיג עליו ואמר דבבן ז' ודאי מלין אותו בשבת אפילו לא גמרו שערו וצפרניו וספק בן ז' ספק בן ח' דמלין אותו בשבת ממ"נ ג"כ אפילו לא נגמרו שערו וצפרניו אלא דבבן ח' ודאי אם לא גמרו שערו וצפרניו אין מלין אותו כיון דנפל ודאי הוא למה יחתך בשר המת בשבת ויעבור אאיסור דרבנן כדפרישית מיהו אין הבנת רבינו נודקת בדברי הרמב"ם אלא אין ספק דמ"ש הרמב"ם דבנולד בחדש השביעי שלם מלין אותו בשבת וכן בספק בן ז' ספק בן ח' דמלין אותו בשבת ממה נפשך אף בדלא גמרו שערו וצפרניו אלא שלם הוא באבריו בלבד נמי מלין אותו בשבת וכדעת רבינו הוא ג"כ דעת הרמב"ם וכ"כ ב"י והוא האמת : כתב הרא"ש ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו שבת ואיני מבין וכו' פי' הרא"ש כתב כך ברייתא דספק אין מחללין בפ' ר"א דמילה ופירש דהיינו

בשלא

פרישה

(כג) והוא שלם ר"ל באיבריו : (כד) מלין אותו ממ"נ כו' ר"ל אפי' אם לא נגמרו צפרניו ושערותיו : (כה) הרי הוא כמחתך בשר בעלמא אבל בודאי בן ח' לא כמ"ש בסמוך : (ט) ויראה מדבריו שר"ל כשגמרו שעריו וצפרניו ר"ל שלם דקתני הרמב"ם פי' שגמרו שעריו וצפרניו . וב"י תמה על רבינו בזה ונוטים דהרמב"ם לא עלה על דעתו לומר כן אלא פי' שלם באיבריו ועיין בדרישה : (כו) כתב א"א הרא"ש ז"ל ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו שבת כך הוא ל' הברייתא כלותה :

ובזה

דרישה

שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת מגדם ואם כבר מל פעם אחת (דהו"א כיון דלא אתמויק במלאכה ויחזור לא ימול) שותר ואפי' הוא אבוו כ"כ מהרש"ל ז"ל מ"ז ב"י : [ז] ויראה מדבריו שר"ל כשגמרו שערו וצפרניו כו' וז"ל ב"י איני יודע מהיכן משמע לרבינו שנראה כן מדברי הרמב"ם דאי משום דכתב אם בן ז' הוא ושלם הרי גם הוא ז"ל כתב לעיל בסמוך מי שנולד בחודש ז' לעבורו והוא שלם כו' ומלין אותו בשבת ועכ"פ אפי' לא גמרו שערו וצפרניו נמי מלין עליו דהא לא חילק בין גמרו ללא גמרו אלא בבן ח' אבל בבן ז' משמע דבכל גוונא מלין ועוד דהא אפי' ספק בן ח' ספק בן ז' שלא גמרו מלין וכ"ש בן ז' ודאי וא"כ עכ"ל דשלם דקאמר לא גמרו סימניו קאמר אלא לומר שהוא שלם באיבריו וכך הו"ל לפרש שלם שכתב הרמב"ם ולא לפרשו דשלם בסימנים קאמר כי היכי דתקשי ליה (ולי לא קשה מידי דרבינו ודאי כמ"ש דשלם דנקט כוונתו שנגמר שערו וצפרניו ולא משום דכתב כ"כ אלא משום דכתב דהרי הוא כילד של קיימא לכל דבר כ"ל דהיינו לחלל עליו שבת כגון לפקח עליו הגל שנפל עליו ומש"כ הרמב"ם דלא כתב אלא דמוהלו מש"כ תמה רבינו עליו וק"ל) ועוד יש לתמוה עליו דאי בנגמרו שערו וצפרניו איירי היאך היה אפשר לו לומר ואם בן ח' הוא כמחתך בשר בעלמא דהא כיון שנגמרו שערו וצפרניו אפי' אם הוא בן ח' ודאי

מלין

דקתני אין מחללין עליו השבת מוקי ליה בגמרא במכשירין ואליבא דר"א דשרי מכשירין בשאר מילות (כח) [ס] ובזה אין נפקותא לפסק הלכה דאפילו בודאי בן קיימא קי"ל דאין מכשירין דוחין שבת (כט) ישראל שהמיר דתו ונשוי ישראלית ונולד לו בן ממנה מלין אותו בשבת ואין אנו מחזיקין אותו שיצא לתרבות רעה כיון שאמו ישראלית (ל) ישראל שנשא נכרית וילדה לו בן אינו נימול בשבת שולדה כמוה כל מילה שאינו דוחה שבת גם י"ט אינה דוחה וכתב הרמב"ם דיקא י"ט ראשון של גליות אבל י"ט שני דוחה ובר"ה גם י"ט שני אינו דוחה וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתשובה דמילה שלא בזמנה אינו דוחה אפילו י"ט שני של גליות :

מצות

בשלא גמרו שערו וצפרניו וכו' ורבינו ודאי מפרש נמי בשלא גמרו כהרא"ש אלא דס"ל דלית הלכתא כהך ברייתא דהא מוקמינן לה כמכשירי מילה ואליבא דר"א דאמר מחללין במכשירין מיהו בספק אין מחללין ולית הלכתא כר"א דאפי' בודאי מילה נמי אין מחללין במכשירין אבל במילה עצמה אף בספק מחללין אף על גב דלא גמרו והא דאמר בהערל דדוקא בגמרו מחללין אבל לא גמרו לא אינו אלא בבן ח' ודאי דכיון דלא גמרו ודאי נפל הוא למה יחתך בשר מת בשבת ויעבור איסור דרבנן אבל בספק בן ז' כיון דשמא בן ז' הוא וקעביד מצוה מלין אותו מ"מ זו היא דעת רבינו דתופס פשוטה של שמועה בפר"א דמילה דמוקי הך דספק אין מחללין במכשירין ואליבא דר"א אבל מילה עצמה מחללין אפילו לא גמרו אבל דעת הרא"ש דלמאי דאוקימנא בפרק הערל דהך בבא דקתני בברייתא ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין איירי נמי בדלא גמרו ומילה עצמה נמי אין מחללין והא דמהלינן ספיקות אינו אלא בדגמרו שערו וצפרניו והשתא לא אצטריך לן לאוקמי הך דספק אין מחללין במכשירין ואליבא דר"א אלא אליבא דהלכתא תני לה ולא קי"ל כהך אוקימתא דבספק ובדלא גמרו מהלינן ממה נפשך דליתא למסקנא וכן פי' ב"י דברי הרי"ף ודלא כהר"ן דתמה עליו ודעת הרא"ש היא דעת הרי"ף ואין ספק בדבר זה שכך הוא דעתו וכך פסק הר"ר ירוחם בס' אדם וחוה נ"א ח"ב וכך פסק ב"י בש"ע ואע"ג דכתב ב"י דבעל העיטור פסק כהרמב"ם ורבינו וכן פסק סמ"ג נקטינן לחומרא כהרי"ף והרא"ש וה"ר ירוחם דלא כהרב בהגהת ש"ע ולפי שדברי הסמ"ג בעשה כ"ח סתומים ואיכא סתירה בדבריו לכאורה דבתחלה פסק דנולד לשמיני אסור למולו בשבת ואחר כך כתב דמותר למולו ואסור לטלטלו על כן באתי לבאר דבריו וזה שבתחלה כתב מי שנולד בחדש השמיני לעיבורו קודם שתגמור ברייתו שהוא כנפל מפני שאינו חי רצונו לומר דניכר שאינו שלם באבריו כלל וא"ל דלא גמרו שערו וצפרניו דבילד כזה פשיטא דאין מילתו דוחה שבת ואח"כ כתב מי שנולד בחדש השמיני ה"ה כאבן ואסור לטלטלו ואין מחללין עליו השבת כו' לפקח עליו את הגל דאילו מילה מותרת דמחתך בשר בעלמא הוא עכ"ל פי' היכא דנולד בחדש השמיני ולא גמרו שערו וצפרניו דתני בברייתא דאין מחללין עליו השבת אין זה אלא לפקח עליו את הגל אבל יכול למולו בשבת כיון דהוא ולד שלם באבריו אינו ודאי נפל אלא ספק הוא דמיירי בנולד בחדש שמיני מיום הטבילה דאינו ודאי חדש שמיני ואיתא בגמרא פ"ר אלעזר דמילה (דף קל"ה) דמהלינן ספיקות מטעם מ"מ וה"ה בנולד בחדש שמיני דאין חלוק בין ספק בן ז' ספק בן ח' ובין נולד בחדש ח' דבתרווייהו אין מחללין לפקח עליו הגל בשבת אבל מילה מותרת משום דמחתך בשר בעלמא הוא וזהו דאחר כך אמר הסמ"ג ואומר בהלכות גדולות דלא משכחת בן ח' ודאי אלא בבתולה שלא נבעלה וכו' שהביא מה שכתב בה"ג כדי לבאר דבעל הטבילה אין לסמוך כלל והוא בכלל ספק ואסור לטלטלו ומותר למולו בשבת וכל זה בדלא גמרו שערו וצפרניו והא דלא כתב סמ"ג דבנולד בחודש ז' מחללין עליו השבת אפי' לא גמרו דכיון דנשמע הכי מדיוקא מדקתני בבן ח' א"כ ספק אין מחללין מכלל דבן ז' מחללין לכך לא חשש לכותבו בפירוש אח"כ אמר הסמ"ג והא אם הוא בן ח' ודאי פסק ר"י שמותר לטלטלו ולמולו אפי' בשבת אם אין ריעותא בשערו ובצפרניו פירוש ל"ת אם הוא ספק אלא אפי' אם הוא ודאי בן ח' וכו' דלא אסרו לטלטלו אלא בדלא גמרו והיינו כשיטת הרמב"ם ורבינו והיא דעת ר"י בתוס' בד"ה בן ח' (דף קל"ה) האריכתי בכל זה להוציא מ"ש מהר"א שטיי"ן לפרש דברי הסמ"ג ולא דק · אך קשה לדברי הסמ"ג בהא דקאמר תלמודא דמהלינן ספיקות בשבת מטעם מ"מ ופריך עלה מדתניא ספק ז' ספק ח' אין מחללין עליו את השבת אמאי נמהליה מ"מ דהוה ליה לשנויי דהא דקתני אין מחללין בספק אינו[א]אלא לענין לפקח עליו את הגל קאמר דאין מחללין אבל מהל ה"נ דמהלינן ולא אצטריך לשנויא דבמכשירין קאמר ואליבא דרבי אליעזר . וי"ל דכיון דקאמר תלמודא מקמי הכי דהא דתניא ערלתו ודאי דוחה שבת ולא ספק דוחה את השבת לאתויי מאי לאתויי הא דת"ר ספק ז' ספק ח' אין מחללין עליו את השבת אלמא דהך אין מחללין דתני גבי ספק לענין מילה נמי קאמר דאין מחללין ולא לענין לפקח הגל בדוקא וכאידך גבי דהך ברייתא דקתני להו לענין מילה ה"נ הך בבא דספק נמי לענין מילה קתני לה : ישראל מומר ונשוי ישראלית וכו' כתב בס' בדק הבית ולי נראה דאפילו נשוי מומרת נמי מלין בשבת הבן הנולד להם שהרי הם חייבים בכל המצות וישראלית דנקט אפשר דלאו לאפוקי מומרת אלא לאפוקי נכרית עכ"ל · הב"י הביא הא דת"ר דאם לא חתך הציצין המעכבין את המילה אומן המל ענוש כרת מתקיף ליה רב פפא לימא להו אומן אנא עבדא פלגא דמצוה אתון עבדיתו פלגא דמצוה ואסקה רב אשי הכ"ע כגון דאתא כו' בשבת וא"ל לא מספקת מספקנא ועבד ולא אספק ואשתכח דחבורה הוא דעבד וענוש כרת ופי' רש"י ונימא הכא עבדי פלגא כלומר הואיל וכשהתחיל ברשות התחיל וחבורה שעשה ברשות עשה אמאי חייב נימא להו לכו אתם וסיימו המלאכה עכ"ל וכתב ב"י ויש לדקדק מדבריו דנהי דחיובא דכרת ליכא

איסורא

אחר ברייתא זו וכל זה[א]איירי בשלא גמרו שערו וצפרניו אבל גמרו שערו וצפרניו אפילו הוא ידוע שהוא בן ח' כגון שפירש ממנה אחר שבעל מותר לטלטלו ולמולו בשבת דפסק הלכה בפרק הערל כר' דאמר אשתהויי אשתהי עד כאן לשונו ולפ"ז צ"ל דרב אדא לא הוה מפליג בין גמרו שערו וצפרניו ללא גמרו וכדהוה ס"ד בפרק הערל כי אקשינן ובן ח' מי חיי וכדי לייסב מנהג דעלמא דמהלינן ספיקות אצטריך לשנויי דמהלינן להו מ"מ אבל למאי דאסיקנא בפרק הערל הא דתניא דאין מחללין בשלא גמרו אבל אם גמרו מחללין ממילא נתיישבו מנהג העולם דבגמרו הוא דמהלי ובדין עבדי ולא מטעם מ"מ כדאמר רב אדא והשתא אתיא ברייתא כפשטא ולא צריכים לדחוקה ולאוקמא כר"א כדאוקמי רב אדא ואף על גב דלצאת לגמרי מתורת נפל לא סגי בגמרו שערו וצפרניו עד שישהה שלשים כדרשב"ג ס' ר"א ופ' הערל מ"מ מאחר ששערו וצפרניו מוכיחים עליו דבן קיימא הוא מחזיקין ליה ברוב הנולדים שהם בני קיימא ומהלינן ליה כמו שאנו סומכים בכמה דברים על הרוב וכי לא גמרו כיון דלית ליה שום הוכחה איתרע ליה רובא ולא מהלינן ליה ואע"ג דאי ספק הוא אין כאן איסור תורה שהרי מחתך בעלמא הוא לא רצו חכמים להתיר טלטול במקום שקרוב לודאי שאינו בן קיימא : ודע שגם הר"ן נעלמה ממנו דעת הרי"ף ולא נזכר למ"ש הרי"ף בפרק הערל על ברייתא זו לאוקמתא בגמרא שלא גמרו שערו וצפרניו שהרי כתב שנראה שדעת הרי"ף שאין מוהלין ספיקות בשבת ולפיכך הביא ברייתא זו בהל' סתם שאילו היה דעתו דמהלינן ספיקות בשבת הו"ל להביא לדרב אדא בהלכותיו והו"ל להשמיט ברייתא זו עכ"ל ואילו היה נזכר הר"ן למה שכתב הרי"ף בפ' הערל דברייתא' זו בשלא גמרו שערו וצפרניו היא לא הו"ל לכתוב סתם שנראה שדעת הרי"ף שאין מוהלין ספיקו' בשבת דמשמע בין גמרו בין לא גמרו ועוד שסיים וכתב אבל הרמב"ם כתב בפ"א מה' מילה דמהלינן ספיקות מ"מ וכו' מעשים בכל יום עכ"ל והרמב"ם בין גמרו בין לא גמרו קאמר דמהלינן ומשמע דלהרי"ף בין גמרו בין לא גמרו לא מהלינן ועוד דכתב שכן מעשים בכל יום וגמרו הוא דאיתרמי בכל יום דלא גמרו לא מתרמי פעם ביובל ומשמע מדבריו דהנך מעשים בכל יום הויא דלא כהרי"ף אבל לפי מ"ש אני שפיר עבדינן בכל יום למהל בשבת ספיקות שגמרו שערם וצפרנם גם לדעת הרי"ף והרא"ש ואפילו הם בן ח' ודאים כיון שגמרו שעריהם וצפרניהם מהלינן בשבת בין לדעת הרי"ף והרא"ש בין לדעת הרמב"ם ז"ל ודברים אלו ברורים מאוד בעיני : (ג) וכבר הארכתי בהם בביאורי לטור אורח חיים סימן של"א : ישראל שהמיר דתו ונשוי ישראלית ונולד לו בן ממנה מלין אותו בשבת וכו' כ"כ בעל העיטור : ב"ה ול"נ דאפילו נשוי מומרת נמי מלין בשבת הבן הנולד להם שהרי הם חייבים בכל המצות וישראלית דנקט העיטור אפשר דלאו לאפוקי מומרת אלא לאפוקי נכרית : ומ"ש ישראל שנשא נכרית וילדה לו בן אינו נימול בשבת שולדה כמוה ירושלמי ואיתא נמי בב"ר וכתבו בעל העיטור : ב"ה כתב הר"ש בן הרשב"ץ מגזר מותר למולו אפילו בשבת : כל מילה שאינו דוחה שבת גם י"ט אינו דוחה במשנה פ' רבי אליעזר דמילה (קלז·) נולד בין השמשות נימול לט' : ב"ה כתוב בא"ח בהלכות י"נ בשם הרמב"ם הקראי"ם כל זמן שלא ידברו תועה על הרבנים שבדור ולא יתרוצצו בדברי רבותינו הקדושים חכמי המשנה והתלמוד נכון לנו לכבדם וללכת לשאול בשלומם אפילו בבתיהם ולמול בניהם אפילו ביום השבת היבא דגזור להו גזירה דידן ועבוד להו מילה ופריעה דדילמא נפיק מינייהו זרעא מעליא והדרי בתיובתא והכי אשכחן לרבינו האי דאמר הכי עד כאן לשונו : בין השמשות בע"ש נימול לי' י"ט אחר השבת נימול לי"א שני י"ט של ר"ה נימול לי"ב :

ומ"ש הרמב"ם בפ"א מהלכו' מילה שדוחה י"ט שני של גליות עמו מדלא אשכח תנא נימול לי"ב אלא דוקא בשני י"ט של ר"ה אבל הרא"ש כתב בתשובה כלל כ"ו דעיקר גבי מה התירו לדחות י"ט שני והתירו אפילו בי"ט שני של ר"ה אבל במילה שכבר עבר זמנה לא התירו לדחות י"ט ב' בשבילה ומתניתין דלא אשכח נימול לשנים עשר אלא בשני ימים טובים של ראש השנה אין ראיה דמתניתין בשנית בארץ ישראל : גרסינן בפרק רבי אליעזר דמילה (דף קלג:) מהלקטין את המילה ואם לא הלקט ענוש כרת מני אמר רב כהנא אומן מתקיף לה רב פפא לימא להו אנא עבדי פלגא דמצוה אתון עבדו פלגא דמצוה ואסקה רב אשי הכא במאי עסקינן כגון דאתא בין השמשות בשבת ואמרו ליה לא מספקי' ואמר להו מספקנא ועבד ולא אספיק ואשתכח דחבורה הוא דעבד וענוש כרת · ופרש"י מהלקטין · בציצין המעכבין : ונימא הכא עבדי פלגא · כלומר הואיל וכשהתחיל ברשות התחיל וחבורה שעשה ברשות עשה אמאי חייב נימא להו לכו אתם וסיימו המלאכה עכ"ל ויש לדקדק מדבריו דנהי דחיובא דכרת ליכא איסורא מיהא איכא כיון שלא גמר המצוה ולפ"ז יש ליזהר שלא ימולו שני אומנין מילה

אחת

דרכי משה

(ב) אמנם אין בדבריו הכרע כלל וגם נראין רחוקים מאוד ול"נ דודאי דעת הרי"ף כדעת הרא"ש וכדעת רבינו ומלין אותו ממ"נ כו' והא דכתבו דאין מחללין עליו שבת היינו דאין פקוח נפש דוחה שבת מאחר דלא גמרו שערו וצפרניו אין מחללין עליו שבת אלא מוהלין אותו בממ"נ וזה אין שייך לשאר חלולין והא דמוקי ליה בגמרא לענין מכשירים ואליבא

דרישה

מלין אותו בשבת עכ"ל ב"י ועיין שם שהאריך עוד . [ס] ובזה אין נפקותא לפסק הלכה כו' וב"י כתב לדברי הרא"ש ברורים הם וכם כמה דברי הרי"ף כליתם (גם הר"ן תמה על הרי"ף בתמיהות רבינו על הרא"ש עכ"ה) ושניהם הביאו סבר ותא סתמא ילא מאי דאיתמר עלה דספק בן ח' נימול ממ"נ וס"ל דוקא כשנגמרו צפרניו ושערו או מותר למול אבל לא נגמר אפי' בספק אסור כמו בודאי ע"ש שהאריך ובריית' זו מיירי בשלא נגמרו שערו וצפרניו וכן מוקי לה שבגמרא בפ' הערל · וז"ל דרכי משה ולי נראה דודאי דעת הרי"ף והרא"ש כדעת רבינו דמלין אותו ממ"נ כו' והא דכתבו דאין מחללין עליו בשבת ר"ל דאין פקוח נפשו דוחה שבת מאחר דלא נגמרו שערו וצפרניו אלא דמלין אותו ממ"נ וזה אינו שייך לגבי שאר חילולין והא דמוקי לה בגמרא לענין מכשירין ואליבא דר"א היינו משום דלענין מ"מ מתניא בגמרא אבל הפוסקים למדו ממנו שאר חילולין לענין פסק הלכה והא דלא כתבו דמוהלין אותו ממ"נ כו' אפשר דסמכו על מה שכתבו דאין מחללין עליו בשבת דמשמע דוקא אין מחללין אבל מהלינן ליה דממ"נ אין כו' מיל"ל שבת וכמ"ש רבינו וכ"כ הסמ"ג בכדיה הא דאין מחללין היינו דאין מפקחין עליו את הגל אף על גב דמהלינן ליה עכ"ל · ועיין בקונטרס שלי בא"ח סימן של"א שם כתבתי ישוב נכון לדברי רבינו והר"ן ושדברי ב"י דחוים ממה והכלל שתינוק שנגמר שערו וצפרנו לא מקרי ספק והגמ' שם קאמר היכא מהלינן ספיקא פ"מ דס"ל דאפי' בלא נגמר נ"כ מהלינן והיינו כשאיני ידוע שהוא בודאי בן ח' ובזה נדחה דברי הב"י ומיושבים דברי רבינו והר"ן ודו"ק והארכתי שם בסימן של"א גם דברי רמ"א בד"מ שכתבתי כאן נדחו ממ"ש שם ע"ש · ומתוך הדברים שכתבתי שם תמצא ג"כ טעם לדברי הרא"ש ואפשר דס"ל הלכה כרשב"ג וס"ל דרשב"ג אינו מודה לרבי דאלק בגמר שערו וצפרניו וכל שלא שהה ל' יום ספיקא הוי ע"ש שהארכתי : אלמנה א' המליטה את זכר בשבת ואמרה שמיוחדי נתעברה והיה ספק להר"ר משה שאח מנכרי נתעברה והורה שלא למולו בשבת והורה אני שיש ה הר בדבר למולו בשבת מדתניא בפ' ר"א יש ילידי ביתו כו' ע"כ מתשובת מהר"ר מנחם קל"ז וכן הר"ר אליעזר כתב להתיר ואפי' ידוע דמנכרי נתעברה והיא נכרית אמרינן בפרק ר"א דמילה דאם נתגיירה קודם לידה נימול למ' והר"ד יפסק בלט"ש כתב להתיר והלכה כר"ג דאמר נאמנת לומר דמישראל נתעברה עכ"ל מ"י : וז"ל ב"י יש ליזהר שלא ימולו שני מוהלים מילה אחת בשבת כגון שזה ימול וזה יפרע אלא המל הוא עצמו יפרע ע"ש וכתב רמ"א עליו ולא מלאתי ראיה לדבריו (ואף שהביא ראיה מגמרא דפרק ר"א דמילה ע"ש בס"ס זה ס"ל לרמ"א דיש לדחות ראייתו. ועיין בפנים בב"י) ואדרבה נ"ל דשרי דומיא דעבודה שכמה כהנים היו עובדים ומחללים את השבת דאמר שניתן שבת לידחות ה"ה כמו לכל דבריו · וכן מצאתי כתוב בס"ה ישן כתוב בקלף אכן מצאתי בקובץ שיש לאסור וע"כ טוב להחמיר להתחלה כו' ע"ש :

ואין

פרישה

(כח) ובזה אין נפקותא לפסק הלכה ר"ל דאין לתרץ דהרא"ש נמי מייתי הברייתא לאשמעינן דאין מכשירים דוחין לכך כתב דאין נפקותא כו' ועיין בדרישה : (כט) ישראל שהמיר דתו ונשוי ישראלית כו' וה"ה בעכו"ם שבא על בת ישראל נמי הוי דינא הכי : (ל) ישראל שנשא נכרית כו' אינו נימול בשבת הו"מ למימר דגם ביום השמיני אינו נימול דהולד כמוה ואינו נקרא יליד ביתך אלא אגב דאיירי כאן בדין מילה בשבת כ"כ ·

אלא

אחת לכתחלה בשבת כגון שיתנו ביניהם שזה ימול וזה יפרע אלא המל הוא יפרע (ג) : ב"ח ובא"ח כתוב בשם בעל התרומות ב' מוהלים בשבת א' יכול למול וא' יעשה פריעה ואין חייב בראשון על החבורה כיון שהשני גומר המצוה כדאמר רב פפא אנא עברית פלגא מצוה ואתון עבידון אידך פלגא עכ"ל : כתב ר"י בשם הגאונים אסור למול הנכרי שלא לשם גירות :

איסורא מיהא איכא כיון שלא גמר המצות ולפ"ז יש ליזהר שלא ימולו ב' אומנים מילה אחת לכתחלה בשבת כגון שיתנו ביניהם שזה ימול וזה יפרע אלא המל הוא יפרע עכ"ל ואני שמעתי ולא אבין דדוקא היכא דלא אספיק קאמר דחיובא ליכא ומינה דאיסורא מיהא איכא אבל היכא דאתא חבריה וגמר המצוה לא קא עביד איסורא ואדרבה נראה להביא ראיה מכאן דלכתחלה שרי דאל"כ לא מצי למימר להו אנא עבדי פלגא דמצוה וכו' דהא כופין אותו למיעבד אף אידך פלגא דלא ליעבד איסורא אלמא דליכא איסורא אף בפלגא קמא היכא דאתא חבריה וגמר המצוה וכן טובים יותר זה בקהלות גדולות :

הלכות עבדים

רסז מצות עשה על הרב למול את עבדיו שנאמר המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך עבר הרב ולא מלו מצוה על ב"ד למולו אחד עבד שנולד בבית ישראל או שקנאו רבו מן העכו"ם חייב למולו ואינן נמולין (א) אלא ביום ב ובניהם יש שנמול לח' ויש שנמול מיד אפילו לקחו בן יומו כיצד לקח שפחה מעוברת ועוברה עמה וטבלה לשם עבדות וילדה נימול לשמנה (ב) אף על פי שלקח העובר בפני עצמו והרי הוא מקנת כסף אפ"ה נימול לח' (ג) כיון שקנה גם האם וטבלה קודם שילדה ואם אחד קונה השפחה (ד) ואחד קונה העובר נימול מיד אפילו טבלה קודם שתלד (ה) ואצ"ל קנה שפחה וולדה עמה שנימול מיד אף על פי שאין לו ח' אבל בלקח שפחה ועוברה וילדה קודם שטבלה (ו) קאמר רבי אבא שאינו נימול לח' (ז) כיון שאין אמו טמאה לידה ורבנן פליגי עליה ואומרים שנימול לח' אע"פ שאין אמו טמאה לידה וביליד בית כגון שלקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה נמי פליגי לרבנן נמול לח' אפילו ילדה קודם (ח) שטבלה דלא משכחת יליד בית שאינו נימול לח' אלא בלוקח שפחה לעוברה ונתעברה בביתו וילדה שאין לו בגוף השפחה כלום או (ט) שלוקח שפחה

רסז מצות עשה על הרב למול עבדו וכו' פשוט הוא: ומ"ש עבר הרב ולא מלו מצוה על ב"ד למולו כ"כ הרמב"ם בה' מילה : אחד עבד שנולד בבית ישראל או שקנו רבו מן העכו"ם חייב למולו זה פשוט דכתיב המול ימול יליד בית ומקנת כסף ומ"ש א ואינם נמולי' אלא ביום : ומ"ש ובניהם יש נימול לח' ויש שנימול מיד וכו' בפרק ר"א דמילה (קלה:) יש יליד בית שנימול לאחד ויש יליד ב' שנימול לח' יש מקנת כסף שנימול לא' ויש מקנת כסף שנימול לשמונה כיצד לקח שפחה מעוברת ואח"כ ילדה זהו מקנת כסף הנימול לח' לקח שפחה וולדה עמה זו היא מקנת כסף שנימול לא' ויש יליד בית שנימול לח' כיצד לקח שפחה ונתעברה אצלו וולדה זהו יליד בית הנימול לח' רבי אחא אומר ילדה ואחר כך הטבילה זהו יליד בית שנימול לא' הטבילה ואחר כך ילדה זה יליד בית שנימול לח' ות"ק לא שאני ליה בין הטבילה ואחר כך ילדה בין ילדה ואח"כ הטבילה דאף על גב דאין אמו טמאה לידה נימול לח' אמר רבא בשלמא לרבי אחא משכחת לה יליד בית נימול לא' יליד בית נימול לח' כדקתני מקנת כסף נימול לא' כגון שלקח שפחה מעוברת והטבילה ואחר כך ילדה מקנת כסף נימול לא' כגון שלקח זה שפחה וזה עוברה אלא לת"ק בשלמא כולהו משכחת להו אלא יליד בית נימול לא' היכא משכחת לה א"ר ירמיה בלוקח שפחה לעוברה הניחא למ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף דמיא אלא למ"ד כקנין הגוף דמי מאי איכא למימר אמר רב מרשיא בלוקח שפחה ע"מ שלא לטבילה ובנוסחת רבינו כתוב רבי אבא במקום ר' אחא ומ"ש רבינו אע"פ שלקח העובר בפני עצמו והרי הוא מקנת כסף נימול לח' וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"א מהל' מילה וי"ל שטעמו מדלא משכח בברייתא מקנת כסף הנימול לא' אלא בלקח שפחה וולדה עמה ואם איתא בגוונא דרישא הוה מצי לאשכוחי דנימול לא' כגון שלקח העובר בפני עצמו אלא ודאי בהא נמי נימול לח' : **ומ"ש** ואם אחד קונה השפחה ואחד קונה העובר נימול מיד כ"כ הרמב"ם ז"ל שם ולמד כן בקל ואומר מאוקימתא דרבי ירמיה דאוקמא בלוקח שפחה לעוברה דנימול ליום א' ואע"ג דהכא אוקימתא לא אתיא כר"ל דאמר קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ור"י פליג עליה בפרק יש נוחלין [קלו:] הא כריש פרק החולץ [לו.] איפסיקא הלכה כר"ל בהא ובפלוגתא דת"ק ורבי אחא לא הכריעו הרי"ף והרא"ש כלום משמע דספוקי מספקא להו הלכך מטילין אותם לחומרא ואינם נימולים אלא לשמנה דדילמא מקמי הכי לא מטא זמנייהו כת"ק ואין מחללין עליהם את השבת דדילמא

רסז מצות עשה על הרב וכו' כ"כ הרמב"ם והסמ"ג בפ' מילה ומ"ש עבר הרב וכו' כ"כ הרמב"ם שם ובס"ק דקידושין גבי בנו קאמרינן היכא דלא מהליה אבוה מחייבי ב"ד למימהליה שנא' ימול לכם כל זכר ולמד משם דה"ה בעבד מצווין ב"ד שלא להניחו ערל דקרא סתמא קאמר ימול לכם כל זכר · ומ"ש ואינם נימולין אלא ביום משנה בפ"ב דמגילה ומדברי הרמב"ם שם משמע דלעולם אין מלין אלא ביום אף לאותן הנימולין ליום אחר ואע"ג דמקרא דוביום הח' ימול ילפינן ביום ולא בלילה לא חילקו חכמים בין מילה למילה אם לא במה שפי' הכתוב בפירוש א"נ מהקישא דימול ימול נפקא לן דאף בנימול ליום ח' אין מלין אלא ביום וכ"ש במילה דעבדי' אי בעינן ג' לדעת רבינו כמו במילת גרים והרמב"ם בפי"ג מה' א"ב לא כתב דבעינן ג' לא במילת גרים ולא במילת עבדים אבל רבינו דכתב גבי מילת גרים דבעינן ג' וכאן במילת עבדים לא כתב דבעינן ג' לא ידעתי טעמו ובטבילה נמי הרמב"ם ז"ל כתב שם דבין בטבילת גרים ובין בטבילת עבדים בעינן ג' וכ"כ הסמ"ג לאוין קי"ו ורבינו לא כתב דבעינן ג' בטבילת עבדים אבל בטבילת גרים כתב דבעינן ג' וקשה דמ"ש ואפשר דס"ל לרבינו כיון דבטבילת הגר מודיעין אותו מקצת מצות כדתניא פרק החולץ (דף מ"ז) ולקבלת מצות בעינן ב"ד של ג' וכדכתבו התוס' סוף דף מ"ה בד"ה מי לא טבלה וכ"כ הרא"ש לחד פירושא לפיכך בעינן ג' בטבילת גר אבל בטבילת עבד דא"צ להודיעו אותו מקצת מצות לא בעינן ג' והכי משמע מעובדא דמניומן עבדיה דרב אשי (דף מ"ו) דמסריה לרבינא ולרב אחא וכו' דמשמע דלא הוי התם אלא הני תרתי רבנן ונראה דלטבילת שחרור נמי לא בעינן ג' לדעת רבינו והא דקתני התם בברייתא (סוף ד' מ"ז) אחד גר ואחד עבד משוחרר ואסקא רב פפא דלענין טבילה תנית איכו אלא לומר דשניהם שוים בטבילה שצריכין לטבול כשבאים לכלל ישראל אבל לענין קבלה לא הושוו דעבד א"צ לקבל בשעת טבילת שחרור וכפרש"י (דף מ"ח) וממילא משמע דלא בעינן ג' דכיון דלא בעינן קבלה ומדעתו אלא בע"כ משחררו א"כ לא צריך ג' להקנות עמהן דהא בהא תליא ומיהו בטבילת עבדים אע"ג דבעינן קבלה לרב אלפס מ"מ לא בעינן ג' וה"ט דבגר כתיב ביה משפט גזירת הכתוב דבעינן ג' כדאיתא התם (סוף דף מ"ו) אבל בעבדות לא כתיב משפט וקבלה ודאי בעינן שתהיה הטבילה לשם יהדות מדעתו לרב אלפס אבל הודעת מצות לא בעינן כמו בגר אלא מטבילו בסתם לשם יהדות להיות עבד · מיהו במקצת ספרי אלפסי בפר"א דמילה כתוב בפי' דבטבילת עבדות בעינן ג' וכן הוא בספרי הדפוס שבידנו היום ומשמע לשם דדוקא בטבילת עבדות אבל לא בטבילת שחרור כדפרי' אכן בספרים ישנים ליתא להא באלפסי וברמב"ם שם מבואר דבין בטבילת עבדות בין בטבילת שחרור בעינן ג' ונראה דטעמו דעבד נמי שייך בגירות ועליו נמי כתיב משפט לומר דבעינן ג' אבל דעת רבינו דלא בעינן בדידהו ג' כלל כדפרי' ונראה דנמשך לשיטת רש"י דטבילת עבדות וטבילת שחרור שניהם בעל כרחם לפיכך לא בעינן ג' ומיהו נראה דלכתחלה נכון שתהא הטבילה לעולם בג' כדברי הרמב"ם וכן מילה בג' כדברי רבינו דגם במילה בעינן משפט : **ובשניהם** יש שנימול לח' וכו' ברייתא פרק רבי אליעזר דמילה (דף קלה) פליגי בה ת"ק ורבי אבא הביאו ב"י ופרש"י דתרי קראי כתיבי המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך ולא מפרש ביה לח' ימים וכתיב ובן ח' ימים ימול לכם כל זכר ומסתברא דהאי דמפרש ביה לח' היינו היכא דדמי לישראל מעליא שנולד בביתו של ישראל משקנאו דדומיא דלכם בעינן דכתיב בההוא קרא ימול לכם כל זכר לדורותיכם יליד בית ומקנת כסף הלכך לקח שפחה מעוברת וילדה ה"ז מקנת כסף הגוף שלם הוא בשעה שקנאו ונימול לח' דדומיא דלכם הוא שנולד ברשותו של ישראל וכו' ורבי אבא ס"ל דכל שאין אמו טמאה לידה אינו נימול לח' שנא' אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה ז' ימים וגומר וכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו והנה מ"ש רבינו כיצד לקח שפחה מעוברת ועוברה עמה וטבלה וכו' ר"ל דבהא אפי' לרבי אבא נימול לח' דכיון דטבלה ואח"כ ילדה אמו טמאה לידה דאילו לרבנן אפילו לא טבלה נימול לח' כיון שלקחה עם עוברה : ומ"ש ואם אחד קונה השפחה ואחד קונה העובר וכו' פי' בהא אפי' לרבנן נימול לאחד אפי' הטבילה ואח"כ ילדה דלאו דומיא דלכם הוא כיון דאין לבעל העובר חלק באמו כך הוא לפי גירסת רש"י והרי"ף והרא"ש ואצ"ל בלקח שפחה וולדה עמה דילדה קודם שטבלה ודלא כמ"ש התוספות דבלקח זה שפחה וזה עוברה הוא דומיא דלכם ולא נימול לאחד אלא בלקח שפחה וולדה עמה וכגירסת השאילתות דליתא ותדע דהא אסיקנא דאפי' בלקח שפחה לעוברה דיליד בית הוא ודומה במקצת ללכם אפ"ה נימול לאחד ומשמע דאף בשפחה ישראלי' דבכר טבלה קמיירי כדפרש"י וה"ט משום דאין לו חלק באם א"כ כ"ש בלקח זה שפחה וזה עובר דמקנת כסף לגמרי הוא דנימול לאחד : ומ"ש אפי' טבלה קודם שתלד לאו דוקא דה"ה אפי' טבלה קודם שנתעברה כגון בשפחה דישראל דכיון דהטעם הוא דלאו דומיא דלכם הוא הואיל שאין לו חלק באם א"כ אין חלוק גם הרמב"ם בפ"א מה' מילה אע"ג דגורס כשאילתות פסק כפרש"י דבלקח זה שפחה וזה עוברה נימול לאחד שהרי בלקח שפחה ועוברה עמה דנימול לח' כתב דאע"פ שלקח העובר בפני עצמו והרי העובר עצמו מקנת כסף הואיל וקנה אמו קודם שתלד נימול לח' עכ"ל אלמא דוקא דקנה אמו הא לאו הכי נימול לאחד וכן עיקר ולכן אין להחמיר בזה שלא למולו עד ח' דדעת התוספות בזה דחויה מקמי כל הפוסקים עוד כתב הרמב"ם שם וז"ל לקח שפחה לעוברה או שלקח ע"מ שלא להטבילה לשם עבדות אף על פי שנולד ברשותו נימול ביום שנולד שהרי הנולד הזה כאילו הוא מקנת כסף לבדו וכאילו היום קנהו שאין אמו בכלל שפחות ישראל כדי שיהיה הבן יליד בית ואם טבלה אמו אחר שילדה ה"ז נימול לח' וכתב עוד כשם שמילת בנים דוחה שבת כך מילת העבדים שהן נימולין לח' דוחה שבת אם של ח' שלהן בשבת חוץ מיליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה

דרכי משה

אליבא דר"א היינו משום דלענין מילה מיתני בגמרא אבל הפוסקים לומרים ממנו שאר חילולים לענין פסק הלכה והא דלא כתבו דמוהלין אותו מסמ"ג וכו' אשר דסמכו על מה שכתבו דאין מחללין עליו שבת דמשמע דוקא דאין מחללין אבל מהלינן ליה דהסמ"ג אין בו חילול שבת כמ"ש רבי' בן נ"ר וכ"כ הסמ"ג בהדיא דאין מחללין עליו שבת היינו דאין מפקחין עליו הגל אע"ג דמהלינן ליה : (ג) ואין משם ראיה דשאני התם דלא נגמר מצוה ולכן פי' רש"י התם אמאי חייב הא איסור איכא אבל במקום שגמרו אורעתא דהכי פסק בראשונה ונראה דשרי וכן מצאתי בסוף סה"ת ישן שכתב בהדיא דשרי :

וכתא"ז

פרישה

סי' רסז (א) **אלא** ביום ובשניהם יש נימול כו' כצ"ל דתרי קראי כתיבי כתיב ובן שמנת ימים ימול לכם לדורותיכם יליד בית ומקנת כסף הרי שנימולין לח' · וכתיב המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך סתמא דמשמע שנימולים לא' אף ע"פ שלא עברו עליהם ח' ימים ללדתם ופרש"י ומסברא הא דמפרש ביה שמנה היינו היכא דדמי לישראל מעליא שנולד בבית ישראל משקנאו דדומיא דלכם בעינן דכתיב בההוא קרא ימול לכם כל זכר לדורותיכם יליד כו' : (ב) אע"פ שלקח העובר בפני עצמו והרי הוא מקנת כסף ר"ל והו"א דהוי כמו שאם א' קונה השפחה ואחד קונה העובר שנימול מיד דלא הוי דומיא דלכם : (ג) כיון שקנה גם האם כו' ושפיר הוי דומיא דלכם דהאם היא יהודית וטמאה לידה וברשותו היא ובנה : (ד) ואחד קונה העובר נימול מיד כו' דכיון דאין לבעל העובר חלק באמו לא הוי דומיא דלכם : (ה) ואצ"ל קנה שפחה וולדה עמה ר"ל וולדה שנולד לה כבר דלא דומיא דלכם כלל דהא נולד קודם שקנאו : (ו) קאמר רבי אבא בגמרא שלנו כתוב רב אחא ובנוסח רבינו היה כתוב רבי אבא במקום רב אחא ב"י : (ז) כיון שאין אמו טמאה לידה וכתיב אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים וכתיב וביום השמיני ימול וגומר : (ח) שטבלה ולא משכחת' יליד כו' כצ"ל : (ט) שלוקח שפחה והתנה שלא להטבילה דלא שייך בה תורת קיובא דמלות ולא הוי דומיא דלכם

חדושי הגהות

רסז א ומ"ש ואינם נימולים אלא ביום נלמד מברייתא ר"פ הערל (עב :) דכל הנימולים שלא בזמנה אינם נימולים אלא ביום וכמו שנתבאר לעיל סימן רס"ב ע"ש : ב ובשניהם יש שנימול וכו' כצ"ל וכ"ה בפרישה וב"ח ;

אלא

שפחה והתנה שלא להטבילה ולר' אבא אפילו לקחה קנין גמור ונתעברה בביתו וילדה אינו נמול לח' אא"כ טבלה קודם שילדה שאמו טמאה לידה אבל ילדה קודם שטבלה נימול לא' ומקצת הגאונים פסקו כר' אבא ובשאלתות (פ' לך לך סימן ט') פסק כרבנן (י) הלכך אזלינן לחומרא ונימול לח' אע"פ שאין אמו טמאה לידה כגון במקנת כסף שלקח שפחה מעוברת ועיברה עמה אע"פ שילדה ואח"כ טבלה ויליד בית שלקחה ריקנית ונתעברה אצלו אע"פ שילדה ואח"כ טבלה ואין נמול לא' (יא) אלא בלוקח זה שפחה וזה עוברה (יב) או בלוקח שפחה על מנת שלא להטבילה ובחילול שבת אזלינן לחומרא (יג) [א] ואין מלין אותו בשבת אא"כ טבלה קודם שילדה (א) בין ביליד בית בין מקנת כסף: הלוקח עבד גדול (יד) מן העכו"ם חייב למולו מיד ואסור לקיימו ערל אא"כ קנאו בע"ש בין השמשות ולא הספיק למולו מקיימו ערל אותו שבת ואח"כ מלו מיד [ב] ואם כשקנאו התנה עמו ע"מ שלא למולו מותר לקיימו והא דאסור לקיימו כשקנאו סתם דוקא בשלא נתרצה מעולם להתגייר אבל אם נתרצה להתגייר וחזר בו מגלגל עמו י"ב חדש אולי יחזור לדעתו

שילדה אע"פ שנימול לח' אינו דוחה שבת עכ"ל והשיג הראב"ד ואמר ולא ידעתי מהו זה ההפרש ואולי מפני שהוא מסופק אם הלכה כרבי אבא דמפליג בטבילה ולענין מדחי שבת אזלינן לחומרא ולא דחי וא"כ במקנת כסף שנימול לח' נמי איכא לספוקי כי האי עכ"ל פי' קשיא ליה דהו"ל להרמב"ם לחלק במקנת כסף שנימול לח' בין טבלה ואח"כ ילדה לילדה ואחר כך טבלה דאף ע"ג דנימול לשמנה אפ"ה אין מחללין שבת היכא דילדה ואח"כ טבלה כמ"ש ביליד בית שטבלה אמו אחר שילדה ולפע"ד לא קשיא ולא מידי דמ"ש הרמב"ם דאם חל ח' שלהן בשבת דוחה את השבת חוץ מיליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה וכו' לא היתה דעתו ליליד בית בלבד אלא אף למי שהוא מקנת כסף ונימול לח' דיו"ל כיליד בית דכולן נקראו בשם יליד בית כיון שאינן נימולין לח' אלא משום דהו"ל יליד בית וזה מבוא' בלשון הרמב"ם שהנימולין לח' דין יליד בית להן אע"פ שהם מקנת כסף כגון שלקח שפחה ולקח עובר' עמה משום דהו"ל כיליד בית הואיל וקנה אמו קודם שתלד וילדה בביתו וי"ש ואע"פ שלקח העובר בפני עצמו והרי העובר עצמו מקנת כסף וכו' והנימולין לאחד דין מקנת כסף להן אפי' ביליד בית משום דהו"ל כמקנת כסף' ומ"ש הרמב"ם ואם טבלה אחר שילדה ה"ז נימול לח' לכאורה הוא נגד הגמרא דקאמר רב משרשיא בלוקח שפחה ע"מ שלא להטבילה דמשמע אפי' טבלה אח"כ נימול לאחד אבל יש ליישב דס"ל להרמב"ם דלת"ק דאפי' בילדה ואח"כ הטבילה נימול לח' ודאי אפי' בלקחה ע"מ שלא להטבילה אם טבלה אח"כ בכלל שפחות ישראל היא ושפיר הוה יליד בית ולא קאמר רב משרשיא אלא בלקחה ע"מ שלא להטבילה ולא טבלה והא דלא קאמרי' בסתם בשלא טבלה אינו אלא כיהיכא דלא תקשי לך דלמאי דקי"ל כר"ע דפ' החולץ דאין מקיימין עבדים ושפחות שלא נתגיירו אפי' יום אחד א"כ היאך אפשר לו לקיימה בלא טבילה ע"כ אמר בשלקחה ע"מ שלא להטבילה דכיון דאתני אתני ויכול לקיימה כך זמן מרובה אפי' לר"ע כדאיתא התם ויתבאר בסמוך בס"ד אבל ודאי אם טבלה אח"כ יש לו דין יליד בית אפילו לקחה ע"מ שלא להטבילה ונימול לח' אלא שאינו דוחה שבת דשמא הלכה כרבי אבא וכן נראה מבואר ממ"ש התוס' בפר"א דמילה בד"ה כגון שלקחה ע"מ שלא להטבילה דמיירי בדלא טבלה כלל ע"ש: והב"י כתב דהרמב"ם פסק כת"ק והאריך בזה כאן ובספר כ"מ ותימה דא"כ למה פסק הרמב"ם ביוצא דופן ומי שיש לו ב' ערלות דאינו דוחה שבת הלא לת"ק דוחה שבת כמבואר שם בסוגיא אלא הדבר ברור שהרמב"ם מספקא ליה ונקט לחומרא הכא והכא וכמו שהבין הראב"ד והר"ן מדבריו כך הוא העיקר וכדפרי' ודו"ק וכש"ע פסק כדברי הרמב"ם וכתב לש כו':

הלוקח עבד גדול מן העכו"ם וכו' ברייתא ס"פ החולץ פלוגתא דרבי ישמעאל ור"ע ופסק כר"ע דאין מקיימין עבדים שאינם מלים אפילו יום אחד אא"כ קנאו בע"ש ב"ה וכו' וכתבו התוס' דנראה לר"י דטעמו דר"ע דמדאורייתא אסור דלפי שצוה הקב"ה למול עבדיו לכך אסור לקיימן שאינן מלין · ודלא כרי"בן דפי' דאינו אסור אלא מדרבנן שלא ינסך יינו דא"כ כי אתני בהדיה מאי: ומ"ש עבד גדול כ"כ הרמב"ם בפ"א דקטן לא שייך גלגול ותנאי אלא מלין ומטבילין אותן ע"ד ב"ד שזכות הוא להן כמו שיבא בסמוך: ומ"ש ואם כשקנאו התנה עמו וכו' פי' בשעת לקיחה והוא אבל רבו הנכרי התנה עמו שלא ימול אותו מותר לקיימו והוא ערל לעולם שאם בא למולו נתבטל הלקיחה למפרע והכי מפרש לה רב ספא דהא דשלא רבין דעבד ערל שלקחו רבו ע"מ שלא למולו מותר לקיימו אפי' ר"ע מודה דהיכא דאתני אתני וב"י כתב ורבינו לא הזכיר דאם התנה עליו שלא ימול מותר ואפשר שהטעם משום דאין היתר זה נוהג בזמן הזה שאין גר ותושב נוהג וכהרמב"ם וטעות נזדקר לפניו שהרי מבואר כאן מדברי רבינו דתנאי מועיל ודלא כהרמב"ם אלא כהרי"ף והרא"ש שהביאו להך דרבין לפסק הלכה וכ"נ שם המרדכי ושכן עמא דבר שלא למולו ואע"פ שאין מתני' בשעת המקח דכיון דאין למולו מפני אימת המלכות אין לך תנאי גדול מזה ומותרין לקיימם לעולם והכי נקטינן: והא דאסור לקיימו וכו' שם אריב"ל הלוקח עבד מן העכו"ם ולא רצה

דדילמא תקמי הכי הוה זמנייהו כרבי אמא וכך הם דברי רבינו ומ"ש ואין נימול לאחד אלא בלוקח זה שפחה וזה עוברה כלומר ג ואצ"ל בלוקח שפחה לעוברה כמו שנתבאר · ומ"ש או בלוקח שפחה ע"מ שלא להטבילה כבר נתבאר דהיינו אוקמתא דרב משרשיא : ודע שהרמב"ן לענין מילה כת' פסק בפ"א מהלכות מילה כת"ק אלא דגבי לקח שפחה ע"מ שלא להטבילה כתב ואם טבלה · אמו אחר שילדה ה"ז נימול לח' ונראה שלמד כן מדאמרינן ות"ק ל"ש ליה בין הטבילה ואחר כך ילדה בין ילדה ואח"כ הטבילה נימול לשמנה ולאוקימתא דרב משרשיא היינו טעמא דנימול ליום א' לפי שלקחה ע"מ שלא להטבילה כלומר ולא טבלה אבל אם טבלה כיון דיליד בית הוא נימול לח' :

וכתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר כשם שמילת הבנים דוחה את השבת כך מילת העבדים שהם נימולים לח' דוחה את השבת אם חל ח' שלהם בשבת חוץ מיליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה שאע"פ שנימול לח' אינו דוחה את השבת וכתב עליו הראב"ד לא ידעתי מהו זה ההפרש ואולי מפני שהוא מסופק אם הלכה כרבי אמא דמפליג בטבילה ולענין מידחי שבת לחומרא ולא דחי וא"כ במקנת כסף שנימול לח' נמי איכא לספוקי כי האי עכ"ל דעתו לומר דלרבי אמא מקנת כסף דנימול לשמונה היינו בטבלה ואח"כ ילדה אבל ילדה ואח"כ טבלה נימול לא' ואע"ג דלענין מילה בח' לא חילק הרמב"ם בין ילדה ואחר כך טבלה לטבלה ואחר כך ילדה לענין חילול שבת הו"ל לחלק דילדה ואח"כ טבלה אינו דוחה שבת כמ"ש ביליד בית שטבלה אמו אחר שילדה ובאמת שאם דעת הרמב"ם היתה דמספקא ליה אי הלכתא כת"ק אי כרב אמא הקשה שפיר וכמ"ש הר"ן שספק זה עלום אחד אבל לפ"ד נראה שדעתו ז"ל היתה לפסוק כת"ק ומ"ש חוץ מיליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה שאע"פ שנימול לח' אינו דוחה את השבת הוא משום דמאי דאמרינן לת"ק דל"ש ליה בין ילדה ואח"כ הטבילה להטבילה ואח"כ ילדה הא ודאי פשיטא דקאי למקנת כסף הנימול לח' כיון שהוא מוזכר בברייתא אבל מספקא ליה אי קאי נמי ליליד בית הנימול לח' או דילמא לא קאי כיון שאינו מוזכר בברייתא ולפיכך פסק לחומרא ועי"ל שהרמב"ם מפרש דלאוקימתא דרב משרשיא כיון שלקח ע"מ שלא להטבילה אע"פ שטבלה אחר שילדה כיון שלא טבלה קודם לידה מהני תנאה דלקחה ע"מ שלא להטבילה לשלא יהיה נימול לח' ורבי ירמיה דלא אוקמה הכי ס"ל דאפ"ה מהני טבילה דאחר לידה ונימול לח' ומשום דמספקא ליה אי קי"ל כרבי ירמיה או כרב משרשיא פסק לחומרא : ודע שיש ט"ס בספרי רבי' שכתוב בהם גבי יליד בית לרבנן דלא משכחת יליד בית שנימול לא' אלא בלוקח שפחה לעוברה וכו' וצ"ל דלא משכחת יליד בית שנימול לא' וזה ברור :

הלוקח עבד גדול מן העכו"ם חייב למולו וכו' בס"פ החולץ (מח :) ת"ר מקיימין עבדים שאינם מולים דברי רבי ישמעאל ר"ע אומר אין מקיימין א"ל רבי ישמעאל הרי הוא אומר ויפש בן אמתך א"ל בלוקח עבד בין השמשות ולא הספיק למולו הכתוב מדבר · ומ"ש עבד גדול כ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות מילה וכתבו התוס' והרא"ש דטעמא דאין מקיימין עבדים שאינם מולין לפי שצוה הקב"ה לאברהם למול עבדיו : ומ"ש ר ואם כשקנאו התנה עמו ע"מ שלא למולו מותר לקיימו שם אמר ריב"ל הלוקח עבד מן העכו"ם ולא רצה למול מגלגל עמו עד י"ב חדש לא מל חוזר ומוכרו לעכו"ם אמרוה רבנן קמיה דרב ספא כמאן דלא כר"ע דאי כר"ע הא אמר אין מקיימין א"ל רב ספא אפי' תימא ר"ע ה"מ היכא דלא פסקה למילתיה אבל היכא דפסקה למילתי' פסקה :

ומ"ש והא דאסור לקיימו בשקנאו סתם דוקא כשלא נתרצה מעולם להתגייר וכו' שם אהא דאמרינן ה"מ היכא דלא פסק למילתיה וכו' פרש"י ה"מ דאין מקיים היכא דלא קבל מעולם להתגייר ולא פסק מגיותו אבל היכא דפסק למילתיה בשעת לקיחתו ונתפייס להתגייר ואח"כ חזר בו מגלגלים שמא יחזור ויתרצה והתוספו' והרא"ש כתבו שרבינו האי פירש בהפך ה"מ דאין מקיימין היכא דלא פסק למילתיה שלא אמר בפירוש שאינו רוצה למול אלא נתרצה למול ודוחה מיום אל יום דשהויי מצוה לא משהינן אבל היכא דפסק למילתיה שלא למול אינו מחויב למולו בע"כ ומגלגל עמו י"ב חדש אולי יתרצה וכתבו התוס' שכן נראה לר"י ודע שרש"י פירש עוד פירוש אחר ה"מ דאין מקיימין היכא דלא פסק למילתיה שמקיימו סתם אבל היכא דפסק דאמר הריני מגלגל עמך י"ב חדש ואם לא תמול אמכור אותך יותר דהוי גביה כשכיר בעלמא וכתב ר"י שכ"ש הרמ"ה (ב) : והרמב"ם

דרכי משה

רסז (א) וכתא"ו נתיב כ"ג ח"ד מחמיר גם בזה שלא למולו בשבת ועיין בדברי הרמב"ם פ"א מה' מילה (ב) וכהר"ן פ' השולח דף תקע"ז ע"א בכל יום משעי' ליה ד"ת כדי להכניסו

דרישה

סי' רסז [א] (ואין מלין בשבת אא"כ טבלה כו' · בתא"ו כתיב כ"ג ח"ד מחמיר גם בזו שלא למולו בשבת ועיין ברמב"ם פ"א דמילה עכ"ה [ב] ואם כשקנאו התנה עמו ע"מ שלא למולו כו' וכן במד"נת אלו באסור לגייר שום עכו"ם קיי כאילו התנה עמו שלא למולו ומותר לקיימו ערל כל זמן שירצה וכן הוא המנהג כשוט ימ"א יהיה מהמרדכי (ס"פ החולץ) והביאו ב"י עיין בב"י ריש ד' בי"א בפסקא הואתחלת ואם כשקנאו התנה עמו ע"מ שלא למולו כו' נראה דפסקא זו ט"ס בב"י כי נ"ל שהאי דינא לא היה כתב בספרי הטור שהיה ביד ב"י וראיה לזה שאח"כ בעמוד זה קרוב לסי' כתב וז"ל ורבינו לא הזכיר דאם התנה עליו שלא ימול מותר לקיימו והטעם מפני שאסור לקיימו אלא בזמן שהמקדש קיים ויהיה גר תושב וכבר נודע שאין דרכי לכתב ב אלא דברים הנוהגין בכל זמן עכ"ל · ור"ל שרבינו מפ"ה השמיטו משום דס"ל כהרמב"ם שהביא ב"י לפני זה שכתב בפ"א דמילה ובפי"ד דהל' א"ב דאפי' התנה עמו אסור לקיימו אא"כ קיבל עליו ז' מצות כגר תושב וגר תושב אין מקבלין אלא בזמן שב"ה קיים אבל הראב"ד השיג עליו שם וס"ל דבהתנה עמו לטבול ולא למול לא ד סגי ומותר לקיימו לעולם בזמן הזה · וס"ל לב"י שרבינו פסק כהרמב"ם ולכך השמיט האי דין דהתנה כו' מותר לקיימו וא"כ מוכח שפסקא הנ"ל ט"ס הוא · ובלא"כ מוכח כן שהרי הב"י לא כתב אהאי פסקא מאי שראוי לכתוב עליו שהרי האי התנה שלא למולו הן המה דברי רבין משמיה ורבי אלעי וכמ"ש ב"י

פרישה

דלכם (י) הלכך אזלינן לחומרא ונימול לח' כו' והיינו חומרא שאינו נימול קודם ח' אבל אין לפרש דאם חל אותו תוך ח' צריך לחזור ולמולו ביום ח' ולהטיף ממנו דם ברית (וז"ל רש"ל אזלינן לחומרא דשמא מתחלה לא מצוה ומנא למול נמצא המילה שאינו כראוי ע"כ עכ"ה) כמו שנילא מהול כמ"ש לעיל סימן רס"ג דו"א דהא פסק רמ"א בהג"ה בד"ם רס"ב סעיף א' דאם מלו תוך ח' א"צ לחזור ולהטיף ממנו דם ברית ע"ש והיא מהג"מ : (יא) אלא בלוקח זה שפחה וזה עובר וזה קנין כסף כלומר ואצ"ל בלוקח שפחה וולדה עמה ב"י : (יב) או בלוקח שפחה ע"מ שלא להטבילה והו יליד בית ואצ"ל בלוקח שפחה לעוברה (שאין לו בגוף השפחה כלל ואין זה כשלכם כלל ולפיכך נימול ליום אחד עכ"ם) . וכ"ל דכן צריך להגיה בב"י וז"ש שם כמו שנתבאר והיינו דגם רבינו כתב ז"ל ואם אחד קונה השפחה כו' עד ואצ"ל קנה השפחה כו' ואחר כך ביליד בית כתב דלא משכחת לרבנן דנימול לאחד אלא בלוקח שפחה לעוברה כו' או שלוקח שפחה והתנה כו' וכתבה רבינו שם בל' לא זו אף זו וה"ק ל"מ בזה שלא קנה השפחה עצמה אלא עוברה אלא אפי' בזה שקנה גם השפחה אלא שהתנה ע"מ שלא לטבול וכאן התחיל ברבותא והניח הפשוט בזו ואצ"ל זו וק"ל (יג) ואין מלין אותו בשבת פי' אלא ממתינין עד יום אחד שאחריו אע"פ שהוא יום ט' כדי לקיים חומרא דתשובה שלא למולו תוך ח' ימים ושמא היה דינו למול באחד נמצא שבת מילה שלא בזמנה · (יד) מן העכו"ם חייב למולו מיד שהרי צוה הקב"ה לאברהם

חדושי הגהות

ג אלא בלוקח זה שפחה וזה עובר כלומר ואצ"ל בלוקח שפחה וולדה עמה ומ"ש או בלוקח שפחה ע"מ שלא להטבילה זהו יליד בית ואצ"ל בלוקח שפחה לעוברה כצ"ל וזהו שכתב הרב"י כמו שנתבאר ר"ל שגם רבינו בעל הטור כתב לעיל ואם אחר קונה השפחה כו' עד ואצ"ל קנה השפחה ואח"כ ביליד בית כתב דלא משכחת לרבנן דנימול לאחד אלא בלוקח שפחה לעוברה וכו' או בלוקח שפחה והתנה וכו' וכתבהו רבינו שם ברישון לא זו אף זו וה"ק לא מיבעיא בזה שלא קנה השפחה עצמה אלא עוברה אלא אפי' בזה שקנה גם השפחה אלא שהתנה ע"מ שלא להטבילה וכאן התחיל ברבותא והניח הפשוט בזו ואצ"ל זו וק"ל עכ"ל הפרישה וכזה נתיישב מ"ש בעל המחבר ש"י הביאו הרב כנה"ג עמ"ש הרב"י ואצ"ל בלוקח שפחה לעוברה כו' כתב שם וז"ל תימא דלעיל בסמוך כתב דיותר סברא היא לומר דנימול לאחד באחר קונה השפחה ואחד העובר מבלוקח שפחה לעוברה ולפי ג' הפרישה א"ש כמבואר למבין. ד אמה שהתחיל ואם כשהתנה כו' לא הו"ל להביא הא דריב"ל אלא הו"ל להביא עיקר מקורו דהיינו מרשלה דבין שהביא לקמן בסמוך ועיין מ"ש

לדעתו הראשון ואם לא חזר צריך למוכרו לעכו"ם אחר י"ב חדש וזהו לרש"י אבל לרב האי הוי איפכא קנאו סתם ונתרצה למולו (טו) אלא שרוחה אותו מיום ליום אסור להשהותו וצריך למוכרו מיד לעכו"ם ואם אמר בהדיא שאינו רוצה למול מותר לשהותו י"ב חדש אולי יפתהו שימול ואם מלו והטבילו בעל כרחו לשם עבדות לרש"י ז"ל(טז) דינו כעבד לכל דבר אבל לכתחלה אין לעשותו שלא יבא להכשיל את רבו באיסור והיתר כיון שאינו רוצה לקבל עליו עול מצות (יז) ולרב אלפס אין עליו תורת עבד כל זמן שאינו מתגייר מרצונו מי שהוא עבד מוטבל לשם עבדות ורוצה רבו להטבילו לשם חירות אם נהג כבר במצות שעבד חייב בהן כגון שקנאו רבו מישראל או שקנאו מעכו"ם והטבילו לשם עבדות והוא עבד בביתו לרב אלפס מרצונו ובקבלת מצות ולרש"י אפי' בלא קבלה ואח"כ בא לשחררו (יח) יכול לשחררו בעל כרחו אבל אם מיד (יט) אחר שלקחו מן העכו"ם והטבילו לשם עבדות בא לשחררו צריך שיהיה מרצונו כתב רב יהודאי גאון עבד קטן או שוטה מטבילין אותו ע"ד ב"ד תשובה לגאון עבד שמלו רבו וחזר לגיותו

ומכרו

והרמב"ם בס"א מהלכ' מילה ובפרק י"ד מהא"ב כתב דברי ריב"ל כצורתן ואין בהם הכרע ול"ע ואם התנה עליו תחלה והוא אצל רבו עכו"ס שלא ימול אותו מותר לקיימו והוא ערל ובלבד שיקבל עליו ז' מצות בני נח : ב"ה צריך להעביר ע"ז הקולמוס וכתוב במקומו ויהיה כגר: (מוס' לקיימו כעבודתו כשהוא גר) תושב ואין מקיימין עבד כזה אלא בזמן היובל ודבריו הראשוני' מבוארי' בפרק האולך דגרסינן התם שלח רבין משמיה דר' אלעאי וכל רבותי אמרו לי משמו איזהו עבד ערל שמותר לקיימו זה שלקחו רבו ע"מ שלא למולו · אמרוה רבנן קמיה דרב ספא כמאן דלא כר"ע א"ל רב ספא אפילו תימא ר"ע ה"מ היכא דלא אתני בהדיה אבל היכא דאתני אתני · ודבריו האחרונים מבוארים בערכין ס"פ המקדיש שדהו (כט ·) אין גר תושב נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג והראב"ד חולק עליו שכתב בפי"ד מהא"ב מקיימים מי שירצה שלא למול ושלא לטבול כמה שירצה בכל זמן והטעם מפני שהוא סבור שמה שאמרו שאין גר תושב נוהג בזמן הזה אינו ר"ל שאינו נוהג כלל אלא שאין בו אותם דינים האמורים שם בגמרא ורבינו ה לא הזכיר הא דאם התנה עליו שלא ימול מותר ואיפשר שהטעם משום דכיון דאין מותר לקיימו אא"כ יהי' גר תושב ואין מקבלין גר תושב בזמה"ז לא הוצרך לכתבו שכבר ידע שאין דרכו לכתוב אלא דברים הנוהגים בכ"ז. כתב המרדכי על הא דשלח רבין איזהו עבד ערל שמותר לקיימו, זה שלקחו רבו ע"מ שלא למולו וכן עמא דבר שלא למולו ואף ע"פ שאין מתכוין בשעת המקח כיון שפשוט שאין למולו מפני המלכות אין לך תנאי גדול מזה ומותרים לקיימו לעולם עכ"ל וכ"כ ר"י בנכ"ג : ומ"ש רבינו ואם מלו והטבילו בע"כ לשם עבדות לרש"י דינו כעבד לכל דבר כלומר דינו כדין עבד שמל וטבל לשם עבדות וכן מ"ש ולרב אלפס אין תורת עבד עליו פירושו אין עליו תורת עבד שמל וטבל לשם עבדות אלא הרי הוא כאילו לא מל ולא טבל ודברים אלו בפרק האולך (מז:) אהא דגרסינן התם א' גר וא' עבד משוחרר ורמינהו בד"א בגר אבל בעבד משוחרר א"צ לקבל א"ר ששת ל"ק הא רשב"א הא רבנן וכתב הרא"ש דמתוך פרש"י משמע שטבילת עבדות היא בע"כ של עבד ובלא קבלה אף לרבנן דרשב"א ולא נחלקו אלא בטבילת חירות דרשב"א סבר אף טבילת חירות בע"כ ורבנן סברי דוקא מדעתו ובקבלה וקאמר תלמודא (מח:) דל"פ רבנן עליה דרשב"א אלא ביפת תואר דלא שייכה במצות אבל בעבד דשייך במצות אפילו רבנן מודו ופרש"י עבד דשייך במצות שהיה בביתו של ישראל ונהגו במצות משמע אע"פ שלא קבל בשעת טבילת עבדות אלא שנהג בבית אדוניו אבל מתוך רב אלפס משמע שטבילת עבדות לרבנן צריך שתהיה מדעתו ובקבלה עכ"ל הרא"ש ז"ל וכו' עוד גבי פלוגתא דר' ישמעאל ור"ע אם מקיימים את העבדים ואיתמר עלה ה"מ היכא דלא פסק כו' א"נ ה"מ היכא דלא אתני וכו' ומדברי הרמב"ם פי"ג מהא"ב נראה שסובר כדעת הרי"ף ואת"ל למאי דפרש"י דטבילת עבדות יכול להטבילו בע"כ לכ"ע אמאי אין מטבילין בע"כ וי"ל דתקנת' דרבנן היא שלא יבא להכשיל את רבו באיסו' והיתר כיון שאינו רוצה לקבל עליו עול מצות ועוד אין טוב לחייבו במצות כיון שאינו רוצה לשמרם עכ"ל ובנ"י כתב ולא רצה למול וכו' וא"ת הא אמרינן שיכול לכופו להטבילו לשם עבדות וי"ל כגון שא"ל שאם יטבלנו בע"כ לא יקיים שום מצוה ומכיר בו שהוא עקש : מי שהוא עבד מוטבל לשם עבדות ורוצה רבו להטבילו לשם חירות וכו' בפרק האולך [מז ·] תניא וכבתה את אביה ואת אמה בד"א בשלא קבלה עליה אבל קבלה עליה מטבילה ומותר בה מיד רשב"א אומר אף על פי שלא קבלה עליה כופה ומטבילה לשם שפחה וחוזר ומטבילה לשם שחרור ומשחררה ומותר בה מיד ואסיק רב ספא דע"כ ל"פ רבנן אלא ביפת תואר דלא שייכה במצות אבל עבד דשייך במצות אפילו רבנן מודו דתניא אחד גר ואחד לוקח עבד מן העכו"ס צריך לקבל הא לוקח מישראל א"צ לקבל וכתב הרא"ש פירוש אחד גר בשעת גירות וא' הלוקח עבד מן העכו"ס ובא לשחררו מיד אחר שלקחו מן העכו"ם והטבילו לשם עבדות צריך לקבל בשעת שחרור כשמטבילו לשם ב"ח אבל הלוקח מישראל כיון דשהה בביתו של ראשון ונהג במצות שהאשה חייבת בהן אע"פ שהוטבל לשם עבדות בע"כ א"צ לקבל עכ"ל : ומ"ש אע"פ שהוטבל לשם עבדות בע"כ אליבא דרש"י הוא דאילו להרי"ף טבילת עבדות בע"כ לאו כלום הוא ומבואר בדבריו דה"ט דבלוקח מישראל א"צ לקבל עליו מצות משום דכבר קיבל עליו מעיקרא כשטבל לשם עבדות וכ"כ הרמב"ם בפי"ג מהל' איסורי ביאה:

ומ"מ מ"ש רבינו יכול לשחררו בע"כ אינו מדוקדק דלא הו"ל לכתוב אלא דא"צ לקבל וכלישנא דברייתא וצ"ל דכיון דא"צ לקבל ממילא משמע שאפילו אינו רוצה להשתחרר משחררו רבו בע"כ כיון דאין אנו צריכין דעתו :

כתב רב יהודאי גאון עבד קטן או שוטה מטבילין אותו ע"ד ב"ד זה נלמד מדגרסינן בכתובות (יא ·) גר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד :

תשובה לגאון עבד שמלו רבו וחזר לגיותו ומכרו לעכו"ס וחזר ישראל וקנאו כיון שנימול ונטבל לשם עבדות פעם ראשונה וכו' אינו חוזר

רצה למול מגלגל עמו עד י"ב חדש לא מל חוזר ומוכרו לעכו"ס אמרוה רבנן קמיה דרב ספא כמאן דלא כר"ע א"ל רב ספא אפילו תימא ר"ע ה"מ היכא דלא פסקא למילתא אבל היכא דפסקא למילתיה פסקא ופירש"י ה"מ דאין מקיים היכא דלא קיבל מעולם להתגייר ולא פסק מגיותו אבל היכא דפסקא למילתיה בשעת לקיחתו ונתפייס להתגייר ואח"כ חזר בו מגלגלים שמא יחזור ויתרצה לשון מורי ל"א ה"מ דאין מקיימין היכא דלא פסקא למילתא שמקיימו סתם אבל היכא דפסקא דאמר הריני מגלגל עמך י"ב חודש ואם לא תימול אמכור אותך מותר דהוה גביה כשכיר בעלמא עכ"ל · וקשיא לל"א מאי אוריא י"ב חודש אפילו טובא כיון דהתנה וכדשלח רבין ויש לומר דרבין בדלאתני בשעת לקיחתו והכא איירי בקנאו בסתם ולאח"כ א"ל הריני מגלגל עמך והלכך י"ב חודש אין טפי לא וו"ס רבינו כההיא דרבין ואם כשקנאו התנה עמו וכו' וכאן כדריב"ל אמר והא דאסור לקיימו כשקנאו סתם וכו' ונראה גם כן שלכן כתב רש"י בלשון ראשון אבל היכא דפסקא למילתא בשעת לקיחתו וכו' ולא כתב כך בלשון אחרון ושינו משום דללשון ראשון אפי' פסקיה למילתיה בשעת לקיחתו מגלגל עמו י"ב חודש טפי לא אבל ללשון אחרון בשעת לקיחתו אפילו טובא נמי כדפרישית ומיהו ללשון ראשון ודאי דשלא בשעת לקיחתו נמי מגלגל עמו י"ב חודש וכדמשמע ממ"ש תחלה ה"מ דאין מקיים דלא קיבל מעולם וכו' דמשמע אבל אם קיבל מעולם להתגייר אפילו שלא בשעת לקיחתו נמי מגלגל עמו י"ב חודש והא דנקט בשעת לקיחתו אינו אלא לפרש דללשון זה אפילו בשעת לקיחתו י"ב חודש אין טפי לא כדפרישית וכך נראה מדברי רבינו שכתב לשון ראשון והשמיט ממנו בשעת לקיחתו ואיכא למידק אמאי לא כתב רבינו לשון אחרון דרש"י הלא הרא"ש הביא שניהם ואפשר כיון דר"ה מפרש הא דפסקא למילתיה לענין שנתרצה למולו כלשון ראשון אלא שחולקין בדין גם התוספות בשם ר"ח פירש כן אלא שפי' דה"מ אדריב"ל קאי ולענין הדין תופס כלשון ראשון דרש"י א"כ כולם חולקין על לשון אחרון ולכך לא הביאו אבל הר"ר ירוחם בנתיב כ"ג בסופו הביאו עוד הביא פי' אחר בשם קצת מפרשים והרמ"ה ע"ש ולענין הלכה בפלוגתא דרבוותא אין היתר לקיימו אפילו יום אחד אלא א"כ בהתנה עמו בשעת לקיחתו שלא למולו ואז לכולי עלמא מותר לקיימו לעולם והוא ערל ובזמן הזה א"צ להתנות כדכתב המרדכי וכ"כ הר"ר ירוחם : ואם מלו והטבילו לעל כרחו לשם עבדות לרש"י דינו כעבד וכו' בפרק האולך כתב רש"י כל טבילות עבדים בעל כרחו היא וכו' מבואר מפירושו דלכ"ע טבילת עבדים בעל כרחו ולא נחלקו רבנן ורשב"א אלא בטבילת חירות ולמסקנא הכל מודים דאף טבילת חירות בע"כ ולפ"ז הא דתניא הלוקח עבד מן העכו"ס צריך לקבל אינו אלא היכא שהטבילו לשם עבדות ואחר כך מיד רוצה להטבילו לשם חירות דכיון דלא נהג במצות אינו יכול להטבילו לשום חירות בע"כ כך פי' הרא"ש לרש"י וכדברי רבי' ומ"ש ולרב אלפס אין עליו תורת עבד וכו' כ"כ הרא"ש וז"ל מתוך דברי רב אלפס משמע שטבילת עבדות לרבנן שיהיה מדעתו ובקבלה עכ"ל ונראה דסברתו כיון שכתב רב אלפס בסתם דעבד משוחרר א"צ לקבל דכבר קיבל עליו מעיקר' דתני' א' גר וא' לקוח מן העכו"ס צריך לקבל הא לקוח מישראל א"צ לקבל עכ"ל מדלא פי' כלו' משמע דה"ק דבלקוח מן העכו"ס וטבלו לשם עבדות צריך לקבל אבל בלקוח מישראל שכבר קבל עליו א"צ לקבל ומימרא דריב"ל דצריך לגלגל עמו י"ב חודש הביא רב אלפס נמי בסתם משמע דלעולם אין מילה וטבילת עבדות בע"כ של עבד א"ק לפ"ז א"כ מעיקרא דמייתי בגמרא ההיא דיפת תואר למידק מינה דפליגי בטבילת שחרור ומאי דיוקא ודילמא דטבילה רבנן נמי מודו דטבילה חירו' בע"כ והא דלא הוי תקנתא ליפת תואר להטבילה בע"כ לשם שחרור היינו משום דהוה צריך להטבילה מתחלה לשם עבדות בע"כ ולרבנן דאין טבילת עבדות בע"כ אי אפשר להגיע לטבילת חירות אבל היכא דהוה טבילת עבדות מדעתה אימא לך דיכול להטבילה לשום חירות אפילו בע"כ · אבל לפירש"י דכל טבילת עבדות בע"כ הן לדברי הכל ניחא דהשתא צ"ל לרבנן דלא הוי תקנתא ליפת תואר להטבילה בע"כ לשם שחרור וצריך לקבל וכך פסק סמ"ק כרש"י דטבילת עבדים בע"כ הן אבל הרמב"ם פסק כהרי"ף דוקא מדעתן וכן נראה מדברי סמ"ג בה' עבדים וכ"כ הר' ירוחם סוף נכ"ג שכן נראה עיקר ושכן כתב הרמ"ה וכך פסק בש"ע :

כתב רב יהודאי גאון עבד קטן או שוטה מטבילין אותו על דעת ב"ד זה נלמד מדאמר בפ"ק דכתובות (דף י"א) א"ר הונא גר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד פי' שהם נעשים לו כאב והרי הוא נעשה עבד ביהדות על ידיהם ומשמע שתופס שיטתו כרב אלפס דאילו לרש"י דמטבילו בע"כ לשם עבדות לא בעי דעת ב"ד כי היכי דלא בעינן דעת עבד גדול מיהו אפשר דס"ל דטבילת עבד נמי דמקבלת גירות הוא ומשום כתיב ביה ומש"ה קאמר ע"ד ב"ד שהוא ג' אלא דלפ"ז הו"ל לומר מטבילין אותו בב"ד מאי ע"ד ב"ד והא דפי' רש"י בכך דרך הוגא ע"ד ב"ד ג' יהו בטבילתו וכו' לא היתה דעתו לומר שזה הפירוש ע"ד ב"ד אלא האמת פי' דלא תימא ע"ד ב"ד ושלא בפניהם אלא ג' צריך שיהו בטבילתו כדין כל טבילת גר וכו' אבל עיקר פי' ע"ד ב"ד אינו אלא שהם נעשים לו אב וכמ"ש רש"י בסוף לשונו ואיכא למידק אמאי לא כתב ר"י גאון בעבד קטן אלא שאם הגדיל יכול למחות כדאמר רב יוסף התם בגר קטן וי"ל דס"ל כרב אלפס דנראה מדבריו דפסק דמטבילו ע"ד ב"ד אפילו גבר אינו יכול למחות דה"ל מה כח ב"ד יפה ויתבאר בהלכות גרים בס"ד : תשובה לגאון עבד שמלו רבו וחזר לגיותו

פרישה

למוכרו למול עבדו : (טו) אלא שרוחה אותו מיום ליום אסור להשהותו [illegible] (טז) דינו כעבד לכל דבר [illegible] (יז) ולרב אלפס [illegible] (יח) יכול לשחררו בעל כרחו [illegible] (יט) אחר שלקחו מן העכו"ם [illegible]

דרישה

[illegible]

חדושי הגהות

[illegible]

ומכרו לעכו״ם וחזר ישראל וקנאו ממנו כיון שנימול ונטבל לשם עבדות פעם ראשונה והכניסו תחת כנפי השכינה אף ע״פ שחזר (כ) אינו חוזר לעבודתו והרי הוא כישראל מומר [ג] שא״צ טבילה אלא מלקות · הלוקח עבד מן העכו״ם אין הגוף קנוי לו עד שיטבילנו לשם עבדות (כא) [ד] הלכך אם קדם וטבל לשם בן חורין הרי הוא בן חורין (כב) לפיכך צריך להטיל עליו שום עבודה בעודו במים שיהא נראה כעבד שלא יקדים ויאמר אני טובל לשם בן חורין אבל עכו״ם שמוכר את עצמו לישראל קונה גופו מיד ואינו יכול

לגיותו וכו׳ אינו חוזר לעבודתו וכו׳ פי׳ לא תימא כיון דחזר לגיותו דין עבד עכו״ם יש לו וכשחזר ישראל וקנאו לחזור ולהכניסו תחת כנפי השכינה צריך לחזור ולהטבילו לשם עבדות אלא אינו חוזר לעבדות כעכו״ם אלא תורת יהדות נשאר עליו מטבילה ראשונה כגון ישראל מומר שחזר ליהדות דלא בעי טבילה דאינו אלא ישראל ונלקה על חטאת ועבד זה דכותיה וכן פי׳ ב״י אבל נ״י בפרק החולץ כתב כישראל מומר שעשה תשובה דטובל הוא מדרבנן משום מעלה ע״כ ולפ״ז אף כעבד שחזר לגיותו צריך לחזור ולקבלו ומהרש״ל כתב והמנהג הא דנהגו לטבול המומרים ושיגלחו את כל שערן מקודם וכן מצאתי וראיתי מורין הלכה למעשה עכ״ל . ועיין במה שכתבתי בהל׳ גרים בס״ד וכתב עוד נ״י שם בשם הריטב״א דכ״מ בהקנאות וחיובים כישראל מומר בכולם כישראל הוא נידון ומיהו אם דין המלכות הוא שיהא קונה ומקנה כעכו״ם דינא דמלכותא דינא עד כאן לשונו · וז״ל ב״י אדברי נ״י כתבו הלו׳ ו לאו למימרא שאינו רשאי להשתעבד בו דהא ודאי כיון דדינא דמלכותא הוא שיכול למכרו פשיטא דדינא דינא וכו׳ ומשמע תלמודו דאף בבן חורין נמי קאמר דדינא הכי הוא ואין כן דעת הפוסקים אלא בבן חורין אין גופו קנוי כמו שיתבאר בס״ד ואיכא למידק אדברי גאון דכיון שמכרו לעכו״ם ודאי דאין עליו דין עבד כנעני וכדתנן פ׳ השולח המוכר עבדו לנכרי יצא ב״ח וי״ל דהתם משום קנסא הוא ומפקע ליה מתמות ואם כן הכא דחזר לגיותו ליכא לתיקנסיה ועדיף מעבד שהפיל עצמו לגייסות דאסיקנא דהתם דחוזר ליטול דמיו ואדרבה שפיר עבד דמכרו לעכו״ם ולא יצא ב״ח ולפיכך אם חזר העבד ליהדותו וחזר ישראל וקנאו מעכו״ם דינו כעבד לכל דבריו :

הלוקח עבד מן העכו״ם אין הגוף קנוי לו וכו׳ מימרא דהכי אמר רב חמא בר גוריא אמר רב בפרק החולץ (סוף דף מ״ה) ומפורש בסוגיא דכשמטבילין אותו לשם עבדות כדינו קנו ליה גופו לרבו ואפילו יאמר העבד לשם בן חורין אני טובל לא יהא ממשות בדבריו ומ״ש לפיכך צריך להטיל עליו שום עבודה וכו׳ שם אמר שמואל וצריך לתקפו במים כי הא דמנימין עבדיה דרב אשי בעא לאטבוליה מסריה לרבינא ולרב אחא בריה דרבא א״ל חזו דמיינייכו קא בעינא ליה רמו ליה ארוסא בצואריה וכו׳ כהדי דדלי רישא אנחי ליה זולעא דטינא אושא אמרו ליה זיל אמטי לבי מרך פי׳ רש״י צריך שיתקפנו לתת עליו עול מלאכה במים וכו׳ וכך הם דברי רבינו אבל הרי״ף כתב פי׳ כדי שתעלה לו טבילה עכ״ל ופי׳ הרמב״ן דעת הרי״ף לומר צריך הרב לתקפו לעבד במים כדי שתעלה הטבילה מכחו ויהא כמטבילו הוא ולא יהא כטובל לדעת עצמו וכו׳ ולפ״ז א״צ ליטול עליו עול מלאכה ועפ״ז כתב גם הרמב״ם פי״ג מהא״ב ע״ש ורבינא ורב אחא דרמו ליה ארוסא בצואריה לא משום דבעי עול מלאכה דודאי אם היה אפשר להם להיות ידם תקיפה עליו במים כדי שתעלה הטבילה מכחם הוי שפיר אלא שלא היה אפשר להם אלא ע״י ארוסא דטבילת העבד היה מרחוק מתעמדם גם דברי הרא״ש אפשר לפרשם על דרך זה ולפירוש זה זולעא דטינא לא היה צריך אלא לרווחא דמילתא עשו כן להחזיקו עבד בפני הכל שלא יהא לו פתחון פה וכמ״ש נ״י ומביאו ב״י מיהו בסמ״ג לאוין קי״ו כתב וז״ל לפיכך צריך רבו לתקפו במים עד שיעלה ויניח עליו משוי כשיעלה להראות שהוא תחת שעבודו ובעשה

חוזר לעבדתו ר״ל דלאו למימרא שאינו רשאי להשתעבד בו דהא ודאי כיון דדינא דמלכותא הוא שיכול למוכרו פשיטא דדינא דינא ובלא״ה נמי מותר להשתעבד בו דלא עדיף מישראל שאינו נוהג כשורה שמותר להשתעבד בו כמו שיתבאר בסמוך אלא היינו לומר שאם רצה לחזור ולהכנס תחת כנפי השכינה א״צ טבילה כעבד דכיון שמתחלה נכנס תחת כנפי השכינה ה״ל כישראל מומר שחזר ליכנס לדת ישראל שא״צ טבילה וכדאמרינן בפרק החולץ לגבי גר :

הלוקח עבד מן העכו״ם אין הגוף קנוי לו עד שיטבילנו לשם עבדות הלכך אם קדם וטבל לשם בן חורין הרי הוא בן חורין בפ׳ החולץ (מה: מו·) א״ר חמא בר גוריא אמר רב הלוקח עבד מן העכו״ם וקדם וטבל לשם בן חורין קנה עצמו ב״ח מ״ט עכו״ם גופא לא קני מאי דקני ליה הוא דמקני לישראל וכיון דקדם וטבל לשם בן חורין אפקעיה לשעבודיה כדרבא דאמר רבא הקדש חמץ ושחרור מפקיעים מידי שעבוד : ומ״ש לפיכך צריך להטיל עליו שום עבודה בעודו במים וכו׳ שם (מו·) אמר שמואל וצריך לתקפו במים כי הא דמניומין עבדיה דרב אשי בעא לאטבוליה מסריה לרבינא ולרב אחא בריה דרבא א״ל חזו דמיינייכו קא בעינא ליה רמו ליה ארוסא בצואריה ארפו ליה ואמצו ליה ארפו ליה כי היכי דלא להוי חציצה ואמצו ליה כי היכי דלא לקדים ולימא לשם בן חורין אני טובל כהדי דדלי רישיה ממיא אנחי ליה זולעא דטינא ארישיה אמרו ליה זיל אמטי לבי מרך ופרש״י לתקפו במים · כשמטבילו לשם יהדות לעבדות צריך שיתקפנו לתת עליו עול מלאכה במים כדי שתהא נראית כטבילת עבדות שאפי׳ יאמר הוא לשם בן חורין לא קנה עצמו בן חורין ולא יהא ממשות בדבריו ואמאי דאמרינן אנחו ליה זולעא דטינא ארישיה כתב נ״י בשם המפרשים לרווחא דמילתא עשו כן להחזיקו עבד בפני הכל שלא יהא לו פתחון פה :

ומ״ש אבל עכו״ם שמוכר א״ע לישראל קונה גופו מיד ואינו יכול להקדים לטבול לשם ב״ח שם א״ר חייא לא שנו אלא בלוקח מן העכו״ם אבל עכו״ם גופיה קני כלומר עכו״ם שמכר עצמו לישראל קנאו ישראל לגופיה ואם קדם וטבל לשם בן חורין לא קנה עצמו ב״ח דכתיב וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו אתם קונים מהם ולא הם קונים מכם ולא הם קונים זה מזה לא הם קונים מכם לאתויי אילותא למעשה ידיו מטו עכו״ם לא קני לישראל למעשה ידיו אלא לאו לגופיה וקאמר רחמנא אתם קונים מהם אפילו גופיה ואף ע״ג דפריך ליה רב אחאי כתבו הרי״ף והרא״ש דהלכתא כוותיה :

ודע דמשמע דהא דאמרי׳ דלוקח עבד מן העכו״ם וקדם וטבל לשם ב״ח קנה עצמו בן חורין היינו דוקא בשאותו עכו״ם קנה אותו עבד ע״י שנמכר לו הוא עצמו וכל כיוצא בזה דבכל כה״ג לא קני ליה גופיה וכדדרשו מלא הם קונים זה את זה אבל אם קנאו בדינא דמלכותא שנראה מדברי הרמב״ם דקני ליה גופיה כמו שיתבאר ולקחו ממנו ישראל וקדם וטבל לשם בן חורין לא קנה עצמו בן חורין דכיון דעכו״ם קני לגופיה כי מקני לישראל גופא נמי מקני ליה ותו לא מצי עבדא לאפקועי נפשיה מיניה ובנמוקי יוסף כתב אהא דאמרי׳ אבל עכו״ם גופיה קני וה״ה אם לקחו מן העכו״ם שלקחו במלחמה דבכה״ג עכו״ם קונה אפי׳ ישראל וכ״ש עכו״ם כדאיתא בגיטין ולפ״ז עבדים וישמעאלים שלנו אינם יכולים להתגייר אלא לדעת רבן ואם נתגיירו שלא לדעת רבן אין טבילתן טבילה וצריך לברר כי מדעת רבו היה ואי לא ספיקא הוי עכ״ל ומ״ש כדאיתא בגיטין נראה דהיינו מאי דגרסינן בהשולח [לז:] אמר ר״ל מנין לעכו״ם שקונה את העכו״ם למעשה ידיו וכו׳ ואם מהתם ראיה הפוכה הוא מבית דאדרבה אמרי׳ דשכאי גופיה לא קני ליה למעשה ידיו אלא אם איתא הכי הו״ל אם לקחו העכו״ם בדינא דמלכותא דקני ליה גופיה ומ״מ לא נתבאר זה יפה בדברי הפוסקים ולקמן אבאר דברי הרמב״ם ז״ל בזה : והרמב״ם כתב בפי״ג מהלכות איסורי ביאה הלוקח עבד מן העכו״ם וקדם העבד וטבל לשם בן חורין קנה עצמו והוא שיאמר בעת טבילה הריני טובל בפניכם לשם גירות ואם טבל בפני רבו א״צ לפרש אלא כיון שטבל נשתחרר לפיכך צריך רבו לתקפו במים עד שיעלה והוא תחת שעבודו ומודיעו בפני הדיינים שלשם עבדות מטבילו עכ״ל וכיוצא בזה כתב בפ״ח מה׳ עבדים וטעמא מדגרסינן בגמרא (שם) אהא דרב חמא בר גוריא אמר רב הלוקח עבד מן העכו״ם וכו׳ מתיב רב חסדא מעשה בבלוריא הגיורת שקדמו עבדיה וטבלו לפניה ובא מעשה לפני חכמים ואמרו קנו עצמם בני חורין טעמא דבפניה הא שלא בפניה לא קנו אמר רבא לפניה לא בפניה בין בסתם בין במפרש שלא בפניה במפרש אין בסתם לא זו היא גירסת הרי״ף והיא ג״כ גרסת הרמב״ם ז״ל אבל רש״י והרא״ש גורסים לפניה אין לאחריה לא כלומר אחרי שטבלה היא ונתגיירה הלכה בני ישראל לא אמרינן קנה עבד עצמו בן חורין ובסנוויא דרבא גורסים לפניה בין בסתם בין במפרש לאחריה במפרש אין בסתמא לא פי׳ אם טבלו עבדים קודם שטבל רבם גר הם לו בסתם קנו עצמם בני חורין אבל אם טבל רבם גר תחלה ואח״כ טבלו הם אם פירשו שטובלים לשם חירות קנו עצמם בני חורין אבל אם טבלו סתם לא ולפי גירסא זו אין חילוק בין טבל בפני רבו לטבל שלא בפניו ורבינו סתם דבריו כגירסא זו ולפיכך לא חילק ביניהם ומ״מ יש בדבריו קיצור שהיה לו לכתוב דין גר שקדמו עבדיו וטבלו לפניו דבין בסתם בין במפרש בין בפניו בין שלא בפניו קנו עצמם בני חורין לפי גירסא זו :

ומשמע מדברי רבינו שכתב אין הגוף קנוי לו עד שיטבילנו לשם עבדות שאף על פי שקנאו ישראל מיד עכו״ם זה בדרכים שהעבדים נקנים בהם אם קדם וטבל לשם בן חורין קנה עצמו וכדיהיב טעמא משום דעכו״ם גופא לא קני וכו׳ ואם הטבילו לשם עבדות קני ליה גופיה וכ״כ רש״י בהשולח אהא דאמר ר״ל מניין לעכו״ם שקונה עכו״ם למעשה ידיו וישראל קנאו ליה מיד למעשה ידיו בכספא ולגופיה בטבילה לשם עבדות וכדאמרינן בהחולץ ומשמע לי דהיינו מדאמר שמואל אהא דרב חמא בר גוריא וצריך לתקפו במים ואם איתא דאכתי לא מיקני גופיה לישראל לא הועיל שמואל בתקנתו אלא לאותו פעם בלבד שהרי היום או למחר יחזור ויטבול ויאמר דלשם בן חורין הוא טובל וכיון דישראל לא קני ליה גופיה יקנה עצמו בן חורין אלא ודאי דכיון שטבל לשם עבדות נקנה גופו לישראל דהוי כאילו מכר הוא עצמו גופו לישראל כמו שיתבאר בסימן זה ועוד דפריך רב אחאי אהא דקניא אתם קונים מהם אימא בכספא ובטבילה אלמא אפילו היכא דלא מקני גופא בכספא לחודה בטבילה לשם עבדות דבתר כספא או בתר אחד מקנייני העבד קני גופיה : כתב ה״ה בפי״ג מהל׳ איסורי ביאה אהא דהלוקח עבד מן העכו״ם וקדם וטבל לשם בן חורין כתב הרמב״ן קדם וטבל קודם שיטבילנו רבו לשם עבדות א״צ גט שחרור ומינה נמי דאם א״ל קודם טבילה זיל לא צריך גט שחרור דבכל שאין בו קנין הגוף לא צריך גט שחרור וכ״ד גדולי הצרפתים :

וכתב עוד בשמו ובשם הרשב״א מסתברא דאף ע״ג דקנה עצמו חייב הוא לכתוב שטר על דמיו דהא משתרשי ליה וכ״כ בנמוקי יוסף בפרק החולץ בשם רבוותא וכתב עוד דודאי שאם ידעו ב״ד שהוא עבדו של זה והטבילוהו שלא מדעת חייבים לשלם לו מאי דאפסדוהו מדינא דגרמי וכן דן רבו של הריטב״א ז״ל עכ״ל : כתב ר״י בנתיב כ״ג מי שיש לו שפחה ועדיין לא טבלה לשם עבדות אסור לאחר להטבילה בלא רשות האדון דחוב הוא לו דקודם שטבלה יכול למוכרה אפילו לעכו״ם ועתה אינה ראויה לימכר אלא לישראל ונפחתו דמיה ועוד דקודם שטבלה היתה יכולה להדליק בשבת ועכשיו אינה יכולה כך כתבו המפרשים וכ״ל דמשלם לו הפחת שהזיקו בידים עכ״ל (ג) אבל הרשב״א כתב שנשאל על ראובן שהיה לו עבד כנעני או ישמעאלי ובא שמעון לאותו העבד או בדרך פיתוי או בחזקה ומסר אותו לחכמי ישראל וגיירוהו אם חייב

דרכי משה

להכניסו תחת כנפי השכינה עכ״ל. (ג) וכתב נ״י פ׳ החולץ דף ת״ש ע״ב דעבד בעצמו מברך על הטבילה ולא רבו וכ״ה בס״ם פ״ג מהא״ב ועל סי׳ רס״ח איזהו דבר מודיעין לו בשטנייר

דרישה

לקיימו נראה שטעו לאתויי כהראב״ד הנ״ל וא״ש גם בש״ע סעיף י״ד השמיטוהו הב״י ורמ״א ז״ל כמאיתוהו שם בהב״י ע״ש [ג] שאינו צריך טבילה אלא מלקות והמנהג האידנא לטבול המומרים ושיגלחו את כל שערן מקודם וכן מצאתי וראיתי מורין הלכה למעשה מ״ו וכ״כ כתוס׳ וכ׳ בשם הריטב״א והביאו ב״י ס״ס רס״ח . (מגלגל עמו י״ב חודש והר״ן פ׳ השולח תקע״ז ובכל יום ויום מטעים ליה דברי תורה כדי להכניסו תחת כנפי השכינה עכ״ה) : [ד] דלכך אם קדם וטבל כו׳ הרי הוא בן חורין אבל העבד צריך ליתן לרבו שטר על הדמים כ״כ הש״מ וכתב הרשב״א דהיינו בטובל העבד בידים (ר״ל אם ידעי ב״ד או אמר שהוא עבדו של זו והטבילוהו שלא מדעת רבו לשם בן חורין חייבים לשלם לו מה דאפסדוהו מדינא דגרמי כ״כ ב״י בשם נ״י עכ״ה

ופרישה

(כ) אינו חוזר לעבודתו כו׳ כתב ב״י דאין לפרש ר״ל דאינו מותר להשתעבד בו דאין סברא לומר כן דכיון דדינא דמלכותא דינא והוא קונה ממנו מאי לא ישתעבד בו רבו השני אלא ר״ל אינו חוזר לעבדותו הראשון להיות נחשב כעבד כנעני שנמכר לישראל שצריך טבילה לשם עבדות אלא הוא כישראל מומר שא״צ טבילה (וכתב נ״י פ׳ החולץ דף ת״ק דמ״מ טובל מדרבנן משום מעלה דומיא דטביל׳ עבד משיחרר שהיא מדרבנן עכ״ה) : (כא) אין הגוף קנוי לו עד שיטבילנו כו׳ דכתי׳ וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו ודרז״ל אתם תקנו מהם ולא הם קונים מהם ולא הם קונים זה מזה פירוש לגופו כ״א למעשה ידיו ולכך כשמכר ולקחו הישראל מיד עכו״ם לא קנה ממנו אלא זכותו דהיינו מעשה ידיו : (כב) לפיכך צריך להטיל עליו שום עבודה כו׳ וז״ל רש״י לתת עליו עול

הדושי הגהות

כמו שהובא בב״י לעיל דהרמב״ם ס״ל דאין מקיימין אפי׳ התנה אא״כ קיבל עליו ז׳ מצות כגר תושב וס״ל נ״כ דאין מקבלין גר תושב בזה״ז והראב״ד ס״ל אפילו קיבל רק לטבול מהני

יכול להקדים לטבול לשם בן חורין המל העבדים מברך בא"י אמ"ה אקב"ו (כג) על מילת העבדים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ (כד) שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (כה) והרמב"ם כתב ואם רבו מלו אומר למול העבדים ובעל העיטור כתב המל אומר בא"י אמ"ה אקב"ו על המילה (כו) והמברך אומר (ס) (כז) בא"י אמ"ה אקב"ו למול את העבדים ולהטיף וכו' וחותם בא"י כורת הברית (כח) וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל שהן שתי ברכות שאלו מקמי רב יהודאי גאון המל העבדים מברך א' או ב' (כט) ואמר המל מברך על המילה וצונו למול את העבדים כולל במקום להכניסו בבריתו של אברהם אבינו וצריך לכסות ערותו בשעת ברכה כיון שהוא גדול

אין

חייב שמעון נפרוע דמי העבד לראובן ואם יצא העבד לחירות מאחר שלא יצר בעיני אדוניו והשיב עירבת שני ענינים זה בזה שאין להם שום דמיון והוא שאמרת כנעני או ישמעאלי ועבד כנעני הוא שמל וטבל והוא גר וחייב במצות כנשים ואינו יוצא לחירות אלא בגט שחרור מרבו ואין עסק לב"ד בדבר אלא שצריך טבילה בשע' שחרור אבל העבד הישמעאלי אינו קנוי לרבו קנין הגוף ולפיכך אם קדם העבד שלא מדעת רבו וטבל לשם בן חורין קנה עצמו בן חורין אלא שחייב ליתן דמיו לרבו וכשרבו מטבילו לשם עבד או קנה אותו קנין הגוף ונעשה עבד כנעני הנה הפרש יש בין זה לזה דהעבד כנעני לא עבד כלום שהכר גר הוא אבל בעבד ערל ממש אם הטבילוהו ב"ד יצא לחירות והוא שיפרש לשם בן חורין אם טבל שלא בפני רבו או שטבל סתם בפני רבו ואפילו לא הטבילוהו אלא שקדם הוא וטבל מעצמו ולענין מה ששאלת אם גיירוהו בע"כ אינו גר כלל אם הוא גדול ואפי' למ"ד עבד איש אתה מל בע"כ ה"מ רבו אבל אחר לא ואם סתהו להתגייר וקבל ממנו ונתגייר אין שמעון חייב כלום לרבו שהוא לא הזיקו בכלום והעבד הוא שנתגייר מרצונו והמשיא עצה להתגייר אינו חייב ולא מצינו בשום מקום משיא עצה ואפילו בנזקין שהוא חייב בדיני אדם ואפילו שוכר עדי שקר וכ"ש זה עכ"ל : המל העבדים מברך אקב"ו על מילת העבדים ולהטיף מהם דם ברית וכו' בס"פ ר"א דמילה [קלו] ונסחת ספרים שלנו בגמרא היא למול את העבדים וכך גירסת הרי"ף והיא גירסת הרמב"ם ג"כ אלא שכתב שאם מל עבד של אחרים מברך על מילת העבדים ואזדא לטעמיה שכתב שהמל את בנו מברך למול את הבן והמל את בן אחרים מברך על המילה ואע"פ שהמל את הגרים כתב שיברך למול את הגרים כבר כתבה הר"ן שם שנתן הוא ז"ל טעם לדבר דכי מברכין בעל ה"מ במצוה שאפשר לעשות ע"י שליח אבל הכא כיון שהגר מתגייר עצמו ולא סגי בלאו הכי תקנו אותה בלמ"ד כדאמרינן בפ"ק דפסחים [ז :] דכל היכא דלא סגי דלאו איהו גופיה עביד מברך בלמ"ד ע"כ וטעם זה לא שייך במל עבד אחרים דהתם מצוה אדרב רמיא וכל שעושה אותה ע"י שליח מברך בעל וכתב עוד הר"ן וא"ת למה כללו הכל בברכה אחת ולא תקנו בה ב' ברכות תחלה וסוף כמו שתקנו במילת ישראל המל אומר וכו' המברך אומר וכו' ועוד למה תקנו בה ולהטיף ממנו דם ברית י"ל דמה שכללו הכל בברכה אחת היינו לפי שאינו גר עד שימול ויטבול ולפיכך לא ברכו עליה על המילה כשם שאין מברכין על הטבילה אלא הוא עצמו בעלייתו מברך עליה אבל כללו הכל בברכה זו לפי שדם המילה בריתן של ישראל ועל הברית אנו מברכין ומה שתקנו בה להטיף מהן דם ברית לפי שיש כמה גרים שמתגיירים כשהם נימולי' ועיקר מילתן הטפת דם ברית היא לפיכך תקנו לכולם כן כך פי' הרמב"ם ז"ל עכ"ל אבל הרא"ש כתב בס"פ ר"א דמילה המל את הגרים אומר אקב"ו למול את הגרים ולהטיף מהם דם ברית וכו' המל את העבדים אומר אקב"ו למול את העבדים וכו' וי"ס שגורסים המל את הגרים אומר על המילה והמברך אומר אקב"ו למול את הגרים וכו' ואפילו לספרים דלא גרסי המל אומר היינו משום שלא הוצרך לפרש ברכת המילה לפי שאין בה שינוי אלא בברכה שהיא במקום אבי הבן . וכתב הר"ן שכן דעת בעל הלכות דב' ברכות תקנו בה תחלה וסוף כשאר המילות והרז"ה הקשה היאך יברך לבסוף למול דהא למול להבא משמע ולאו קושיא שכבר כתבתי דלאו למימרא דדוקא להבא משמע אלא דטפי משמע להבא מלשעבר והכא כיון דלאח' מילה הוא דמברך אין לטעות בו שהוא מברך להבא שכבר בירך לפניה ברכה אחרת עד כאן : ב"ה והרשב"א כתב בתשובה שגירסת הרי"ף הסכימו עליה רוב הגדולים ולפי אותה גירסא מברך תחלה ואין מברכין עליה לבסוף כלל דלא כבה"ג שסובר שמברך עליה תחלה וסוף ואע"פ שנראין דברי הרי"ף ראיתי נוהגין כאן כדברי בעל ה"ג :

ומ"ש רבינו שאלו מקמי רבי יהודאי גאון המל את העבדים מברך אחת או שתים ואמר המל מברך על המילה וצונו למול את העבדים כולל במקום להכניסו בבריתו של אברהם אבינו כלומר השיב שמברך שתים דברכת אקב"ו למול את העבדים היא במקום להכניסו בבריתו של אברהם ולפיכך הוצרך התלמוד לכתבה לפי שהיא משונה מברכת שאר מילות אבל ברכת על המילה שאין חילוק בינה לשאר מילות לא הוצרך התלמוד לכתבה וכמ"ש הרא"ש ז"ל (ד) :

וצריך לכסות ערותו בשעת ברכה וכו' כן כתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל בס"פ רבי אליעזר דמילה וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות מילה ופשוט הוא :

אין

ובעשה פ"ו כתב לפיכך צריך לתקפו במים ובשעלה מן המים ישים עליו דבר א' לומר הביא זה אל ביתי עכ"ל משמע דעול עבודה ממש בעינן וג"כ טיבה על ביתו כההיא דאלמא דטיבה דדוקא הוא ונראה דמפרש דלא קני גופיה בטבילה אלא כשהוא תחת שעבודו משעת הטבילה עד שיבא אל ביתו שאז קונה לו רשותו ושוב לא יועיל כשיחזור ויטבול ויאמר לשם ב"ח אני טובל עצמי אבל כל זמן שלא קנה לו רשות שלו אם חזר וטבל ויאמר לשם ב"ח אהכי טובל קנה עצמו בן חורין : כתב הר"ר ירוחם בנכ"ג דמי שטבל שפחת חבירו לשם עבדות מחויב לשלם לו השפחה שהזיקו בידים שעכשיו אינו יכול למוכרה אלא לישראל בדמים קלים וכתב ב"י אבל הרשב"א כתב דמי שפיתה עבדו של חבירו להתגייר פטור דהמשיא עצה פטור בכ"מ ואפילו בנזקי וכו' עכ"ד נראה מדברי ב"י שסברות חלוקות הן ולא משמע הכי אלא הרשב"א לא קאמר אלא במשיא עצה בלבד והכא גם הר"י מודה דפטור דלא קאמר הר"י דחייב אלא כמטביל בידים והכא גם הרשב"א מודה דחייב וכ"כ ב"י בפרק החולץ שאם ידעו ב"ד שהוא רבו של זה והטבילוהו שלא מדעת רבו חייבים לשלם מאי דהפסידוהו תדינא דגרמי ושכן היה דן רבו של הריטב"א עכ"ל ומביאו ב"י וכך תופס הרב בהג"ה ש"ע דתרוייהו הילכתא נינהו דהרשב"א והר"י : המל את העבדים וכו' ברייתא ס"פ ר"א דמילה ונסחת ספרים שלנו בגמרא היא למול את העבדים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם ברית חקות שמים וארץ לא נתקיימו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי בא"י כורת הברית וכך היא נסחת הרי"ף שם וכ"כ הסמ"ג אבל הרא"ש לא גרס בא"י כורת הברית ולכן כשכתב רבינו נוסח הברכה בתחלה לא סיים בה בא"י כורת הברית ע"פ דעת הרא"ש וכך היא דעת הרמב"ם פ"ג מה' מילה וכן כשהביא רבינו דעת ב"ה שכתב שהן שתי ברכות וחותם בא"י כורת הברית דקדק ואמר וכן היא מסקנת א"א הרא"ש שהן ב' ברכות כלומר בהא ס"ל כב"ה שהן ב' ברכות אבל לא ס"ל כוותיה לחתום בא"י כורת הברית ולכן בה' גרים נ"כ לא כתב רבינו דחותם בה בא"י כורת הברית דכך הוא דעת הרא"ש והרמב"ם לשם · ונראה שהטעם הוא דלא כרת הוא ית' ברית אלא עם ישראל ולא עם הגרים ולא עם העבדים ותימה גדולה דבש"ע כאן כתב דבעבדים חותם בה בא"י כורת הברית ובה' גרים כתב הברכה בלא חתימה ולענין מעשה נראה כיון דפלוגתא דרבוותא הוא אין לחתום בא"י כורת הברית לא בעבדים ולא בגרים : **שאלו** מקמי רב יהודאי גאון וכו' נראה דהכי פירושו שהשיב ואמר דמברך שתים דהמל מברך אקב"ו על המילה כמו בישראל דלא חילקו בברכה שקודם המילה ועוד מברך אקב"ו למול את העבדים דברכה זו מיוחדת לעבדים וכוללה במקום להכניסו בבריתו של אברהם אבינו כלומר שכוללה בתוך ברכת להטיף ממנו דם ברית שמברך במילת העבדים שניתקנה כנגד ברכת להכניסו באבי הבן והיא שאומר לאחר המילה אקב"ו למול את העבדים ולהטיף מהן דם ברית וכו' וכ"כ התוספות ס"פ ר"א דמילה בד"ה אבי הבן והיינו לומר שגם העבדים נכללין בבריתן של ישראל הוא דם הברית מילה כדי להכניסו בבריתו של א"א . ועוד אפשר לומר שהוא סובר דאף בעבדים אומר ברכת להכניסו בבריתו של א"א וז"ש וצונו למול את העבדים כולל במקום להכניסו בשא"א פי' לא כיש גדולים שברכת למול את העבדים ניתקנה גם כן קודם המילה ואין מברכין עליה לבסוף כלל אלא צריך לאומרה בסוף וכוללה בברכת להכניסו בשא"א שמברכין לאחר המילה וזה טעמה אקב"ו להכניסו בשא"א ולמול את העבדים ולהטיף מהן דם ברית וכו' ואע"פ שבתלמוד לא הזכיר ברכת להכניסו במילת גרים ועבדים י"ל שלא היה צריך לפרש אלא מה שהוסיפו על ברכת להכניסו באבי הבן וכעין שכתב הרא"ש לספרים דלא גרסי בגרים ועבדים המל אומר על המילה

דרכי משה

כשמגייר אותו ועי' סי' רס"ה כשמשחרר אם צריך טבילה וכיצד טובלין אותו :(ד) וכ"כ הרשב"א בתשובות סימן שכ"ח דכן נוהגין :

כתב

פרישה

עול מלאכה במים כדי שתהא נראית כטבילת עבדות שאפילו יאמר הוא לשם בני חורין לא קנה עצמו בן חורין ולא יצא ממשות בדבריו עכ"ל : (כג) על מילת העבדים ולהטיף מהם דם ברית (וכן לישנא דגמרא ומ"מ כתב רבינו דיעות הפוסקים ולישנא דגמרא משמע שאין מברכין אלא ברכה זו ועי"ז כתב הר"ן וא"ת למה כללו הכל בברכה אחת ולא תקנו בה שתי ברכות תחלה למוהל וסוף לאדון כמו שתקנו במילת ישראל המל אומר כו' המברך אומר כו' (ר"ל היינו הא') ועוד למה תקנו בה להטיף ממנו דם ברית וי"ל דמה שכולל הכל בברכה אחת היינו לפי שאינו גר עד שימול ויטבול ולפיכך לא ברכו עליה על המילה דהיה משמע שעל מילה זו נעשו כשם שאין מברכין על הטבילה אלא הוא עצמו בעלייתו מהטבילה מברך עליה (ור"ל שלפני המילה לא שייך שום ברכה דעדיין עכו"ם הוא לכן אין מברכין רק ברכה אחת לאחריה ואותו ברכה מברך אותו הגר עצמו והו"ק עכ"ה) אבל כללו הכל בברכה א' לפי שדם המילה בריתן של ישראל ועל הברית אנו מברכין · ומה שתקנו בה להטיף מהם דם ברית לפי שיש כמה גרים שמתגיירים כשהם מהולין ועיקר מילתן הטפת דם ברית היא לפיכך תקנו לכולן כן כך פירש הרמב"ם ז"ל עכ"ל : (כד) שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי כן הוא הנוסח בגמרא בס"פ ר"א דמילה וחותם בה בא"י כורת הברית (ע"ל בהל' גרים) וכ"כ בהגה' בהרי"ף שם ומשמע שמנוסח הברכה היא הא' שאלמלא דם ברית וכן משמע מדברי בעל העיטור דבסמוך שכתב ולהטיף כו' בא"י כו' מדקאמר ולהטיף כו' משמע דקאי אחכמי שאלמלא דם ברית כו' וכ"כ בש"ע ע"ש ואף על פי שרבינו והרא"ש שם לא כתבו חתימת הברכה בא"י כורת הברית ולכאורה היה נראה לי דסבירא ליה דהסי שאלמלא הוא נתינת טעם למה מברכין להטיף ולא שיהא נוסח הברכה כן מכל מקום מוכרח כמ"ש וטעמם שלא כתבו חתימת הברכה נ"ל משום דפשוט הוא וק"ל : (כה) והרמב"ם כתב ואם רבו מלו אומר למול העבדים הרמב"ם לטעמיה אזיל דס"ל דגם כשהאב מל את בנו מברך למול ואמר על המילה וטעמא דמילתא דכל מצוה דאפשר לעשות על ידי שליח מברכין בעל ועל האב מוטל למול את בנו וכן הרב לעבדו : (על המילה כן הוא בגמרא לפי שגורסים מברכין שתים והב"י מביא הני גירסאות עכ"ה): (כו) והמברך אומר בא"י כו' פירוש על הכוס והוא במקום אשר קדש ידיד מבטן כו' ומכל מקום יכול הרב לברך זו הברכה שהיא תפלה למצוה והו"ק מ"ז ומש"ה כתב רבינו סתם והמברך אומר ר"ל המברך על הכוס יהיה מי שיהיה וכמ"ש רבינו לעיל סימן רס"ה ז"ל ואבי הבן או המוהל או אחר מהעם אומרים ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדש ידיד כו' ע"ש אלא שבאב שמל את בנו תקנו ברכת להכניסו ברכה בפני עצמו ובעבד כללו שתי הברכות יחד וכן פירש הרא"ש בהדיא שהרב אומרה במקום להכניסו כמ"ש בסמוך : (כז) בא"י כו' למול את העבדים כו' ואשר לא תקנו גם בעבד להכניסו בפני עצמו זה מיושב כאשר כתבתי לעיל בסמוך בשם הר"ן והו"ק ועיין בדרישה : (כח) וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל שהן שתי ברכות שמביא גירסת הספרים שכתב הכן כן ואפילו לספרים דלא גרסי המל אומר היינו משום שלא הוצרך לפרש ברכת המילה לפי שאין בה שינוי אלא בברכה שהיא במקום אבי הבן : (כט) ואומר המל מברך על המילה וצונו למול כו' כלומר השיב דמברך שתים ר"ל כדעת העיטור והרא"ש דברכת אקב"ו למול את העבדים היא במקום להכניסו בבריתו של אברהם אבינו ולפיכך הוצרך התלמוד לכותבה לפי שהיא משונה משאר ברכות המילה אבל ברכת על המילה שאין חילוק בינה לשאר מילות לא הוצרך לתלמוד לכותבה וכמ"ש הרא"ש ז"ל ב"י ול"ע

לפ"ז

דרישה

עכ"ה) אבל אם לא טבלו בידים אלא שהשיא עצה לעבד ופתוהו עד שטבל עצמו לשם בן חורין לא מצינו בשום מקום שיחייב אפי' בשוכר עידי שקר כ"ש זה עכ"ל . והא דאם קדם וטבל לשם בן חורין דקנה עצמו בן חורין היינו שקנאו מן העכו"ם שמותו עכ"ה קנה גופו עבד על ידי שנמכר לו הוא עצמו אבל אם קנאו העכו"ם לזה העבד בדינא דמלכותא דקנה ליה לגופו אם מוכר ישראל ולקחו ממנו לא קנה עצמו לבן חורין בטבילתו ב"י : [ה] בא"י כו' למול את העבדים ולהטיף וכו' (ומה שכתב רבינו לעיל על מילת עבדים נ"ל דגירסת ב"ה היה למול וכן הוא גי' רי"ף ורמב"ם בגמרא וכן הוא נוסח ספרים שלנו אבל גירסת רבינו היא על מילת העבדים וכ"ה הביא הב"ה אלא לומר שהוא סובר דמברכין ב' ברכות ועיין בב"י עכ"ה) כתב הר"ן דהרז"ה הקשה היאך יברך לבסוף למול דהא למול להבא משמע ולאו קושיא דאף על גב דטפי משמע להבא מלשעבר מ"מ לשעבר נמי משמע והכא כיון דלאחר מילה הוא מברך אין לטעות בו שהוא

מברך

חדושי הגהות

מהני לקיימו אפי' בזה"ז ולכן השמיטו רבינו לדאי דינא דאם התנה כו' מותר לקיימו וא"כ שפיסקא הג"ל בב"י ט"ס הוא ובלא"ה נמי מוכח כן שהרי הרב"י לא כתב אהאי פיסקא מה שראוי לכתוב עליו שהרי האי התנה שלא למולו הן המה דברי רבין והב"י הביא בפסקיו דברי ריב"ל וכו' לכך נראה פשוט דט"ס הוא ובצ"ל וכ"ש רבינו הקונה עבד סתם אסור לקיימו

שם

אין עבד עברי נוהג עתה (ל) שאינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג מ"מ מי שאינו נוהג כשורה (לא) מותר לרדותו להשתעבד בו כעבד (לב) וכן הוא מצות המלך שמי שאינו פורע המס שישתעבד (לג) למי שפורע בשבילו מותר להשתעבד בו וכתב הרמ"ה עכו"ם דשבייה לישראל וקנייה בדינא דמלכותא והדר זבניה לישראל קניה למעשה ידיו דכי היכי דקנייה עכו"ם למעשה ידיו ה"נ מצי לזבוני למעשה ידיו ואע"ג דקי"ל אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג (לד) ה"מ למקניה גופיה לשאר דיני עבד עברי אבל למעשה ידיו היכא דקני שבאי למעשה ידיו בדינא דמלכותא הדר מצי לזבוניה לישראל למעשה ידיו ודוקא שנשבה במלחמה דדינא דמלכותא הוא וה"ה נמי כל היכא דקני ליה בדינא דמלכותא מטעמא אחרינא כגון שמכרוהו גובי המס אבל נשבה בשעת שלום דלא קני ליה שבאי בדינא דמלכותא לא קני ליה רבו שני כלל ודינא הוא דנפיק מיניה בלא דמים (לה) ובשעת מלחמה נמי דקניא למעשה ידיו אין דינו לא כעבד עברי לכל דבר ולא כעבד כנעני לכל דבר (לו) דהנך גופן קנוי וזה אין גופו קנוי (לז) ולא דיינינן ליה כדין עבד עברי שאינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג וכעבד כנעני נמי לא דיינינן ליה דליפלח לעולם בעל כרחיה דכתיב ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך אלא למעשה ידיו הוא דקנייה וכפועל בעלמא וכי היכי דפועל מצי מהדר ומהדר ליה זוזי דלאו עבדים לעבדים הם (לח) האי עבד נמי מצי יהיב לרבו דמי מקנתו או דמי שווין ונפיק ויד האדון על התחתונה ליקח הפחות (לט) ועבד כנעני נוהג עתה

אין עבד עברי נוהג עתה אלא בזמן שהיובל נוהג ברייתא בערכין פ"ק המקדיש שדהו (כט.) ומייתי לה מדכתיב עד שנת היובל יעבוד עמך:

ומ"ש ומ"מ מי שאינו נוהג כשורה מותר לרדותו ולהשתעבד בו כעבד בסוף פרק איזהו נשך (עג:) רב סעורם אחוה דרבא הוה תקיף אינשי דלא מעלו ומעייל להו בגוהרקא דרבא א"ל רבא שפיר קא עבדת דתניא ראית שאינו נוהג כשורה מנין שאתה רשאי להשתעבד בו ת"ל לעולם בהם תעבודו ובאחיכם יכול אפילו נוהג כשורה ת"ל ובאחיכם בני ישראל איש באחיו וכו': ומ"ש וכן הוא מצות המלך וכו' נ"ל שצריך להגיה ולכתוב וכן אם הוא מצות המלך וכו' וג"ז שם א"ל רב פפא לרבא חזי מר הני רבנן דיהבי זוזי אכרגא דאינשי ומשתעבדי בהו טפי א"ל הכי אמר רב ששת מוהרקייהו דהני בטפסא דמלכא מנח ומלכא אמר מאן דלא יהיב כרגא לשתעביד למאן דיהיב כרגא ובפ' החולץ (מו.) מייתי עובדא כי האי ובעי אי צריכי גיטא דחירותא ופשט ליה מוהרקייהו דהני בטפסא דמלכא מנח וכו' וכתב נ"י הנכון שהישראלים היו הנמכרים ופשט ליה דמכירת הגזבר מכירת עבד גמור הוא כי המלך קונאם במלחמה וע"כ הניחם בארצו שאם לא יפרעו המס שיוכל למכרם לעבדים הילכך הרי הם כעבדים גמורים וצריכים גט חירות ממנו כדין עבד שגופו קנוי וא"ת והא קי"ל שאין ע"ע נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג וי"ל דההיא לענין דיני עבד לצאת בשש ובסימנים או להתירו בשפחה אבל מ"מ קנוי לענין שעבוד או לקנות עצמו בכסף ולא סגי ליה במחילה עכ"ל הריטב"א בשם רבו ז"ל ומיהו מדברי הרמ"ה שכתב רבינו בסמוך נראה שהוא חולק בזה וכתב הרמב"ם בפ"א מהלכו' עבדים על דין זה מותר להשתמש בו יותר מדאי אבל לא כעבד ואם אינו נוהג כשורה מותר להשתמש בו כעבד: וכתב הרמ"ה עכו"ם דשבייה לישראל וקנייה בדינא דמלכותא והדר זבניה לישראל וכו' נראה שטעמו מהא דאמרינן מוהרקייהו דהני בטפסא דמלכא מנח וכו' וס"ל דאין גופו קנוי וההיא עובדא דפרק החולץ שלמד הימנו הריטב"א דגופו קנוי סבר הרמ"ה דלא היו הנמכרים ישראלים אלא עכו"ם כן פירש"י והרא"ש: **ועבד** כנעני נוהג עתה זה פשוט דלא אמרו שאינו נוהג בזמן שאין היובל נוהג אלא עבד עברי ומשום דכתיב ביה קרא אבל עבד כנעני דלא כתיב ביה קרא נוהג בכל זמן:

ומ"ש

המילה דהיינו משום שלא היה צריך לפרש לפי שאין בה שינוי אלא בברכה שהיא במקום אבי הבן עכ"ל ודכותה איכא לפרש בברכת להכניסו וז"ל הרי"ף בדפוסים ומאן דמהיל גר ועבד נכסי ערוה וניברך עלי המילה והדר לימהול ובתר דמהול ליברוך למול את הגרים וכו' אלמא דשתי ברכות הן ברכת על המילה מברך קודם המילה וברכת וצונו למול את הגרים והעבדים ולהטיף מהן דם ברית מברך לאחר המילה ובאלפסי ישן הגי' בברייתא המל אומר אקב"ו למול את העבדים והמברך אומר למול את העבדים ולהטיף מהן דם ברית גם לגירסא זו ב' ברכות הן אחת קודם המילה ואחת לאחריה אבל הרשב"א בתשובה סי' שכ"ח כתב שגירסת רב אלפס היא המל אומר למול את העבדים ולהטיף וכו' ולפי גירסא זו ברכה זו מברכין אותה תחלה ואין מברכין עליה לבסוף כלל וכו' וכן יראה מדעת הסמ"ג שאין שם אלא ברכה אחת קודם המילה למול את העבדים ולהטיף וכו' והיא ג"כ דעת הרמב"ם בפ"ג אלא שנחלקו בחתימת' כמו שכתבתי בסמוך ומדברי הר"ן נראה דלאותן גדולים שאין שם אלא ברכה אחת מברך אותה לאחר המילה ולפניה ולא כלום. ולענין הלכה נראה לברך ב' ברכות א' קודם המילה ואחת לאחר המילה כמ"ש בה"ג ובעל העיטור אלא שאין לחוש בה כדפרישי' בסמוך גם הרשב"א בסימן שכ"ח כתב שראה נוהגים במקומו כמ"ש בה"ג וכ"כ בש"ע והכי נקטינן: ונראה דהברכה שמברכין אחר המילה צריך לברך אותה על הכוס והכי משמע לישנא דברייתא לגירסא דמברך שתים דתני בסיפא והמברך אומר אקב"ו למול וכו' כי היכא דתני ברישא במל בנו והמברך אומר אשר קדש ידיד וכו' ותשמע דכי היכא דהתם בעי כוס הכא נמי בעי כוס · עוד נלפע"ד כיון דברכה זו כוללת ברכת להכניסו בשא"א דרבו של עבד יברך אותה דעליו מוטל להכניסו בברית ולא דמי למל בנו דמברך אותה אחד העם כדלעיל בסימן רס"ה דשאני התם דככר בירך האב ברכת להכניסו משא"כ הכא דברכה זו היא במקום ברכת להכניסו ועוד שלפי פי' השני שכתבתי בדברי רב יהודאי גאון משמע שברכה זו עיקרה היא להכניסו בשא"א אלא שכולל בה וצונו למול את העבדים ולהטיף וכו' א"כ פשיטא היא דחיוב ברכה זו היא על רבו של עבד: **כתב** הרמב"ם בפ"ג מה' מילה גר שמל קודם שנתגייר וקטן שנולד כשהוא מהול כשמטיפין ממנו דם ברית אינן צריכין ברכה ובסימן רס"ה כתב רבינו בשם בעל העיטור שמברכין וכתב שאף למ"ד אין מברכין ברכת על המילה אבל ברכת להכניסו ואשר קידש ידיד מבטן מברכין ע"כ ולפ"ז בעבד וגר דכוללין הכל בברכה אחת מברכין כשמטיפין דם ברית שלא משום ברכת על המילה לבדה ניתקנה אלא גם משום ברכת להכניסו ניתקנה וכ"כ התוס' דברכה זו היא כנגד ברכת אבי הבן ועוד דטפסא ברכת ולהטיף מהם דם ברית משמע שניתקנה מפני גרים ועבדים שכבר נימולין מקודם ועיקר מילתן הטפת דם ברית וכמ"ש הר"ן בשם הרמב"ן ובתשובת הרשב"א סימן שכ"ט האריך בזה ומסקנתו כדעת הגאונים דצריך להטיף דם ברית בגרים ועבדים שכבר נימולו וצריך נמי לברך והכי נקטינן ודלא כמה שפסק בש"ע בסימן רס"ה וסימן רס"ח דאינן צריכין ברכה וכהרמב"ם וכבר כתבתי מזה לעיל בסימן רס"ג ובסימן רס"ה: **אין** ע"ע נוהג עתה וכו' ברייתא ס"פ המקדיש שדהו: ומ"ש ומ"מ מי שאינו נוהג כשורה וכו' עובדא דרבא ס"פ א"נ . ומ"ש וכן אם הוא מצות המלך וכו' ג"ז עובדא דרבא לשם וכן בפ' החולץ ותימא כיון דמדברי רבינו משמע דישראלים היו הנמכרים א"כ למה לא כתב דבעינן גיטא דחירותא כדפסק רבא וכ"כ נ"י ועוד תימה דהרא"ש בפ' החולץ הסכים לדעת רש"י דעכו"ם היו הנמכרים ורבינו סתם דבריו הפך דעת אביו ויראה דרבינו מפרש בהך עובדא שהיו לשם נמכרים ישראלים ועכו"ם ובפרק החולץ מיירי בעכו"ם הנמכרים דגופם מכור למלך בדינא דמלכותא ובעו גיטא דחירותא וכמ"ש רש"י ותוס' והרא"ש לשם אבל בישראלים אין גופן קנוי בשום פנים מגזירת הכתוב מהם תקנו ולא הם קונים מכם ולא נשתעבדו אלא למעשה ידיהם ובהכי איירי הך דפא"נ וזהו שלא הזכירו לשם דבעינן גיטא דחירותא אלא דקאמרינן דמותר להשתמש בהם יותר מדאי אע"פ שאין ע"ע נוהג ופסק רבא דמדינא דמלכותא נשתעבדו למעשה ידיהם וקבעה תלמודא להך עובדא בפא"נ ללמד דלית בה משום ריבית ולאו לענין איסור רבית אתשיל שהרי לא הוזכר לשם איסור ריבית ועוד דכי היכא דבעכו"ם הנמכרים אתשיל משום דין עבדות ה"נ בישראלים הנמכרים לא אתשיל אלא משום דין עבדות ומה"ט קבע רבינו מעשה זה לפסק דין כאן בה' עבדים ולא בה' ריבית גם הרמב"ם כתבו בפ"א מה' עבדים כדין ע"ע ולא כתב דבעי גיטא דחירותא ואח"כ בפ"ט כתב לענין עבד כנעני מלך שהיו דיניו שכל מי שלא יתן המס ימכר ה"ה כעבד כנעני לכל דבר וכו' עכ"ל נראה דמפרש הני עובדי בתרי גווני עובדא דפא"נ לענין עבד ישראל כמ"ש בפ"א ועובדא דפ' החולץ לענין עבד כנעני כמ"ש בפ"ט וכדפרו' לדעת רבינו והיא ג"כ שיטת הרמ"ה דבסמוך דאף בדינא דמלכותא לא קני ליה עכו"ם לישראל לגופיה אלא למעשה ידיו וכפי' רש"י ותוס' והרא"ש לשם ולשיטתם יראה דאין ע"ע נוהג כלל בזמן הזה ולא בעי גיטא דחירותא אפי' נמכר בדינא דמלכותא וכ"כ רש"י אין ע"ע נוהג דאינו נמכר בזמן הזה ודלא כנ"י פרק החולץ דיחיד הוא נגד כל הני רבוותא: **וכתב** הרמ"ה נכרי דשבייה לישראל וכו' ובשעת מלחמה נמי דקנייה למעשה ידיו וכו' פי' לא תימא דוקא להחמיר עליו דליבעי גיטא דחירותא ויתר חומרות להשיאו שפחה ולהיות נרצע הוא דלא קני ליה לגופיה אבל כיון דקני ליה להשתעבד בו א"כ באותו שעבוד נוהג בו דין ע"ע להקל עליו שלא לעבוד בו עבודת עבד ולצאת בשש וביובל כשפוגע בו ווצא נמי בגרעון כסף קמ"ל דאין נוהג עמו כלל בדין ע"ע אף להקל עליו ואמר סד"א לא דיינינן ביה כעבד כנעני להחמיר עליו דליפלח לעולם בע"כ שהרי נאמר ובאחיכם וגומר פי' דלעיל מיניה בעבד כנעני כתיב לעולם בהם תעבודו ובאחיכם וגומר אזהרה שלא ישתעבד באחיו בע"כ לעולם כמו בעבד כנעני דגם זה הוי בכלל עבודת פרך דכיון דמשתעבד בו לעולם הו"ל דבר שאין לו קצבה כי זה נקרא עבודת פרך אלא למעשה ידיו הוא דקניה וכו' פי' דמדרשא זו דעבדי הם ולא עבדים לעבדים נפקא לן סוף ב"ק ופ"ק דמציעא דפועל יכול לחזור אפילו בחצי היום ומה"ט יכול לעבוד בו עבודת עבד ככל ישראל שכיר שאינו נמכר · ומ"ש יהיב ליה לרביה דמי מקנתו וכו' פי' דכיון דאין דין ע"ע נוהג בו כלל אם כן לא שייך גביה גרעון כסף שהרי אין זמן לעבדותו ואף על פי שנותן לו דמי מקנתו תשלם אין בזה משום איסור ריבית כדמוכח מהך עובדא דפרק א"נ דלעיל בסמוך: **ועבד** כנעני נוהג עתה וכו' כיוצא בזה כתב הרמב"ם בפ"ט מה' עבדים וזולת מ"ש רבינו או גנבו וכבשו להיות לו לעבד אינו ברמב"ם וגם תמוה הוא דמנ"ל דבגנבו קנוי לו לגופו אי משום דקי"ל גזל עכו"ם מותר ד"ת אין זה אלא בממונו אבל גופו של עכו"ם אסור לגזול ולא התירו תורה אלא ביפת תואר בכבוש וכדאיתא פ"ד מיתות (דף נ"ט) דת"ר כל מצוה שנאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לבני נח ופריך אדרב' מדלא נשנית בסיני לבני נח נאמרה ולא לישראל ומשני ליכא מידעם דלישראל שרי ולעכו"ם אסור ופריך ולא והרי יפת תואר ומשני התם משום דלאו בני כבוש נינהו פירוש דפריך מגזל דיפת תואר דשרי לישראל מעכו"ם ואסור בעכו"ם מעכו"ם וכדתניא התם על גזל גנב וגזול וכן כיוצא בהן עכו"ם בעכו"ם ועכו"ם בישראל אסור וכו' ולא קשה אמאי לא פריך מגזל סתמא דהא פשיטא ליה מדכתיב לא תעשוק את ריעך דמשמע דלאו קפיד קרא אלא גזל דיפת תואר שלא הותר אלא במלחמה א"כ לא קפיד קרא בריעו אלא באויבו כדכתיב כי תצא למלחמה על אויבך ומטעם מלחמה ומ"ש עכו"ם מישראל ומשני התם משום דלאו בני כבוש נינהו פירוש מאחר שלישראל ניתנה הארץ לכבוש התירה התורה גזל יפת תואר במלחמה בשעת כבוש אבל עכו"ם דלאו בני כבוש נינהו יש בו איסור גזל יפת תואר אפי' בשעת מלחמה אבל שלא בשעת מלחמה אפילו לישראל לא הותר וכן פרש"י לשם שאין לישראל היתר יפת תואר אלא במלחמה ע"י כבוש עכ"ל הרי לך דגופו של עכו"ם אסור לגזול שלא בכבוש ואינו בכלל גזל

דממונו

פרישה

לפ"ז על מ"ש ע"ו שהיא במקום ברכת קדש ידיד מבטן ומדברי הרא"ש וב"י משמע שהיא במקום ברכת אב להכניסו בבריתו ועיין מ"ש לעיל רסי' רס"ה דהיא במקום אשר קדש ידיד כו' ולא כתב הרא"ש שהיא במקום להכניסו אלא על יתורה דלמול את העבדים שאומר ומוסר בברכה שניה · [illegible] שהיא במקום להכניסו וק"ל : ו"ש רבינו בדברי רבי יהודאי גאון וצונו למול כו' [illegible] (ל) שאינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג [illegible] עד שנת היובל יעבוד עמך (לא) מותר לרדותו [illegible] ובאחיכם בני ישראל [illegible] (לב) וכן אם הוא מצות המלך כו' כצ"ל · (לג) למי שפורע בשבילו [illegible] מותר להשתעבד בו יותר מדאי אבל לא כעבד ואם אינו נוהג כשורה מותר להשתמש בו כעבד

רמב"ם (לד) הני מילי למקניה גופיה לשאר דיני עבד עברי ר"ל לצאת בשש (ובסימנים) ולהחזירו בשפחה · (לה) ובשעת מלחמה נמי דקניה למעשה ידיו ר"ל דאפי' עכו"ם במלחמה לא מצי מקני לישראל כ"א למעשה ידיו דלא עדיף מישראל שאין קונה לישראל קנין גופו כ"א מעשה ידיו משא"כ עכו"ם [illegible] גם עכו"ם במלחמה [illegible] (לו) דהנך גופי [illegible] (לז) ולא דיינינן [illegible] (לח) האי עבד נמי מצי יהיב [illegible] עבדות וק"ל : (לט) ועבד כנעני נוהג עתה [illegible] דכתיב ביה קרא דלעיל אבל עבד כנעני דלא כתיב ביה קרא נוהג בכל זמן

ומכו

עתה (מ) ומהו עבד כנעני מי שלוקח א' מכל העכו"ם ל"ש אם לקחו מישראל או מעכו"ם או שמוכר את עצמו או שלקחו בשביה או גנבו וכבשו להיות לו לעבד (מא) אלא שאותו שלוקח מעכו"ם אין גופו קנוי לו אלא למעשה ידיו עד שיטבילנו לשם עבדות לפיכך אם קדם וטבל לשם בן חורין הוא בן חורין ובאינך כולהו הגוף קנוי לו מיד ובכולם כל זמן שלא הטבילו לשם עבדות דינו כעכו"ם לכל דבר ולאחר שיטבילנו לשם עבדות הוא עבד וחייב במצות שהאשה חייבת בהן (מב) ובעבד זה מותר לעבוד בו בפרך וכ' הרמב"ם אע"פ שהדין כך מדות חסידות ודרכי החכמה שיהא אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו [ו] ויאכילהו וישקהו בכל מאכל ומשקה (ה) וכן לא יבזהו לא ביד ולא בדברים לעבדות מסרם הכתוב ולא לבושת ולא ירבה עליו צעקות וכעס אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו האשה קונה שפחות אבל אינה קונה עבדים

אפי'

ומ"ש ומהו עבד כנעני מי שלוקח אחד מכל האומות לא שנו אם לקחו מישראל או מעכו"ם וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ט מה' עבדים וז"ל א' הקונה עבד כנעני מישראל או מגר תושב או מן העכו"ם שהוא כבוש תחת ידינו או שאחד משאר אומות וכן גר תושב או העכו"ם שהוא כבוש תחת ידינו או א' משאר האומות יש לו למכור את עצמו לישראל לעבד והאי הוא עבד כנעני לכל דבר וכן מוכר בניו ובנותיו שנאמר מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם וכל אחד מאלו הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר' וכתב עוד מלך עכו"ם שעשה מלחמה והביא שביה ומכרה וכן אם הרשה לכל שירצה שילך ויגנוב מאומה שהיה עושה עמו מלחמה יבוא וימכור לעצמו וכן אם היו דיניו שכל מי שלא יתן את המס ימכר או מי שיעשה כך וכך או לא יעשה ימכר הרי דיניו דין ועבד הנלקח בדינים אלו הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר ' ונראה שטעמו מדגרסינן בהחולץ [מו.] אמר ליה רב פפא לרבא ' חזי מר הני דבי פפא בר אבא דיהבי זוזי אאינשי לכרגייהו ומשתעבדי בהו וכי נפקי צריכי גיטא דחירותא או לא א"ל הכי אמר רב ששת מורקייתא דהני בטספתא דמלכא מנח ומלכא אמר מאן דלא יהיב כרגא משתעבד למאן דיהיב כרגא ופירש"י והתוספ' והרא"ש דעכו"ם היו הנקנים וכתבו התוספות מספקא ליה אי דינא דמלכותא דינא או לא ואף ע"ג דלא קני גופא הכא קמי או דילמא ה"נ לא קני אלא למעשה ידיו עד כאן לשונו וביון דפשטא ליה דצריכי גיטא דחירותא אלמא גופו קנוי משום דינא דמלכותא וז"ש הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר כלומר שגופו קנוי לגמרי ומיהו איכא לספוקי אם נאמר דהיינו דוקא בישראל הקונה את העכו"ם אבל עכו"ם שקנה עכו"ם א' בדינים, אלו לא קנה גופו דאמרי' בהשולח שבאי גופיה מי קני ליה אין קני ליה למעשה ידיו דאמר ר"ל מנין לעכו"ם שקונה את העכו"ם למעשה ידיו שנאמר וגם התושבים וכו' ולא הם קונין זה את זה לגופו הרי מפורש דאין עכו"ם קונה את העכו"ם לגופו ואפילו לקחו בשביה וא"כ אפשר דאף בדינא דמלכותא נמי לא קני ליה כיון דעכו"ם לאו בר מיקני עכו"ם אחר לגופו הוא בד"ד נמי לא מיקני ליה וכמ"ש כאן הרמב"ם דעבד הנלקח בדינים אלו הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר בשלקחו ישראל בדינים אלו מיירי ' אבל אם לקחו עכו"ם אפי' בדינים אלו לא קנה גופו או אפשר דאלים ד"ד לאקנויי ליה לגופיה אע"ג דלאו בר מיקני הוא והיא דהשולח בשקנאו מעצמו שלא בדינא דמלכותא היא דאילו בד"ד הוה מיקני ליה גופיה אף על גב שהוא עכו"ם וזה נראה יותר ועפ"ז אפשר לקיים דברי נ"י שכתבתי בסימן זה דעכו"ם שלקח עכו"ם במלחמה קנה גופו דהיינו דוקא במלחמה דבד"ד מיקני אלא שמה שהביא ראיה ממה שאמרו במסכת גיטין היא להפך כמ"ש שם אבל מדברי הרשב"א נראה שסובר כלשון ראשון דעכו"ם לא קני לגופא דעכו"ם אפילו לקחו בשביה בד"ד שכתב בתשובה דעבד ישמעאלי אינו קנוי לרבו קנין הגוף אלא קנין פירות לפי שאין העכו"ם קונים זה מזה קנין הגוף דכתיב וגם מבני התושבים וכו' ולא הם קונים זה מזה ' כלומר אין קונים זה מזה קנין הגוף אלא קנין פירות ועכו"ם מאי דאית ליה מזבין לישראל לפיכך אם קדם העבד שלא מדעת רבו וטבל לשם בן חורין קנה עצמו ב"ח אלא שחייב ליתן דמיו לרבו וכשרבו מטבילו לשם עבד אז קנה אותו קנין הגוף ונעשה עבד כנעני ע"כ לשונו וסתם עבד ישמעאל בארץ אדום בשביה הוא ניקח בד"ד שהמלך אדום נותן רשות לבני מלכותו שילכו ויכבשו מבני ישמעאל אויביו לעבדים ואפ"ה כתב דלא קני גופיה : ב"ה ולפ"ז אין גוף העבד קנוי לישראל וא"צ גט שחרור אא"כ מל וטבל לשם עבדות וכל שלא מל וטבל לשם עבדות א"צ גט שחרור ואפילו קנאו מעכו"ם במלחמה ולקחו בדינא דמלכותא והכי דייק לישנא דרבינו שסתם וכתב שאותו שלוקח מעכו"ם אין גופו קנוי עד שיטבילנו לשם עבדות וכ"נ מדברי רבינו שכתב בטור א"ע סימן ד' עבד שהטביל לשם עבדות אסור בישראלית וישראל אסור בשפחה שהוטבלה לשם שפחה וכיוצא בזה כתב בסימן י"ו מדסתם ולא חילק משמע דאין לשום עבד דין עבד עד שיטבול לשם עבדות :

ומ"ש רבינו אלא שאותו שלוקח מן העכו"ם אין גופו קנוי לו וכו' לפיכך אם קדם וטבל לשם בן חורין הרי הוא בן חורין מימרא בפרק החולץ כתבתי בסימן זה ושם נתבאר דהיינו דווקא כשהעכו"ם קנאו לאותו עבד על ידי שהוא עצמו נמכר לו דלא קני ליה לגופיה אבל אם העכו"ם קנאו בד"ד שנראה מדברי הרמב"ם שקנה העכו"ם גופו של עבד אם לקחו ממנו ישראל קני ליה איהו נמי לגופיה : וכתב עוד הרמב"ם בפ"ט מהלכות עבדים עכו"ם שקנה עכו"ם לעבדות לא קנה גופו ואין לו בו אלא מעשה ידיו אף על פי כן אם מכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל ע"כ לשונו ' וקשה שהרי בהדיא אמרינן בפרק החולץ באותו מימרא שכתבתי בסימן זה דלוקח עבד מן העכו"ם לא קנה גופו משום דעכו"ם לא מצי מקני לישראל אלא מאי דאית ליה ביה דהיינו זכות מעשה ידיו ולא גופו ולפיכך אם קדם וטבל לשם בן חורין קנה עצמו בן חורין וכתב הרב דין זה בפי"ג מהל' איסורי ביאה ובפ"ח מהל' עבדים והיאך כתב כאן בעכו"ם שקנה עכו"ם לעבדות וכו' אף על פי כן אם מכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל וי"ל דה"ק עכו"ם שמכר עצמו לעכו"ם לא קנה העכו"ם גופו ואעפ"כ אם העכו"ם מכר עצמו לישראל הרי גופו קנוי לישראל כדאמרינן בגמרא אתם קונים מהם ויותר נראה לי דה"ק עכו"ם שקנה עכו"ם לעבדות לא קנה גופו ואעפ"כ אם בא העכו"ם הקונה הזה ומכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל אחר שיטבילנו הישראל לשם עבדות וכמ"ש דלא אמרו דאין גופו קנוי לישראל אלא קודם שיטבילנו לשם עבדות אבל אחר שהטבילו לשם עבדות קני ליה לגופיה : **כתב** עוד הרמב"ם בפרק הנזכר ישראל שבא על שפחה כנענית אע"פ שהיא שפחתו הרי הולד כנעני לכל דבר ונמכר ונקנה ומשתמשים בו לעולם כשאר העבדים ולקמן אבל דין נושא שפחתו אכתוב שזה שלא כדעת הגאונים ושהרא"ש הסכים לדעת הגאונים ושהרב המגיד בפ"ד מה' נחלות האריך להחזיק דברי הרמב"ם וכתב שהרשב"א הכריע דבריו בראיות ברורות : וכתב עוד הרמב"ם בפ"ט מה"ע אחד מן העכו"ם שבא על שפחה כנענית שלנו או שבא על אחת מן האומות אין הבן עבד שנא' אשר הולידו בארצכם אבל העבד שלנו שבא על אחת מן האומות ועבד אין לו יחס עכ"ל. וטעמו מדגרסינן בהערל (עח.) כי אתא רבינא א"ר יוחנן באומות הלך אחר הזכר כדתניא מנין לא' מן האומות שבא על הכנענית והוליד בן שאתה רשאי לקנותו בעבד שנאמר וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו יכול אפילו אחד מן הכנענים שבא על אחת מן האומות והוליד בן שאתה רשאי לקנותו בעבד ת"ל אשר הולידו בארצכם מן הנולדים בארצכם ולא מן הגרים בארצכם ומפרש ז"ל דלענין אם הולד עבד או בן חורין איתמר אבל רש"י פי' דלענין אם יש לולד דין ז' עממין כו' וכן היה מפרש הראב"ד ז"ל והשיג על הרמב"ם ז"ל :

ובכולם כל זמן שלא הטבילו לשם עבדות דינו כעכו"ם לכל דבר ולאחר שיטבילנו לשם עבדות חייב במצות שהאשה חייבת בהן זה פשוט בכמה מקומות בתלמוד . ומ"ש ובעבד זה מותר לעבוד בו בפרך כלומר דלא נאמר לא תרדה בו בפרך אלא בע"ע שהוא ישראל גמור : ומ"ש בשם הרמב"ם אע"פ שהדין כך מדת חסידות ודרכי החכמה שיהא אדם רחמן וכו' בפ"ד מה"ע : **האשה** קונה שפחות אבל אינה קונה עבדים מפני החשד ברייתא בפ' איזהו נשך [עא.] :

ומ"ש

דממונו קדע דהא תני על גזל וגנב וכן יפת תואר ולא שבקיה לגזול דיפת תואר בכלל סתם גזל אלמא דדיניהן חלוקין והרמב"ם ס"ט דה"ע בדין זה דקדק ואמר וכן אם הרשה המלך לכל מי שירצה שילך ויגנוב מאומה שהוא עושה עמו מלחמה וכו' דמשמע דוקא מדינא דמלכותא אבל אם גנב מעצמו אין לו דין עבד כנעני ונראה לומר דדעת רבינו דאע"ג דלכתחלה אסור לגזול גופו של עכו"ם שלא בכבוש מ"מ אם עבר וגנבו וכבשו לעבד נקנה גופו לרבו מטעם חזקה של כבושי מלחמה ויאוש בעלים ויש להביא ראייה ברורה מפ' השולח (סוף דף ל"ז) דקאמר ממאן קני ליה משבחי שבאי גופיה מי קני ליה אין קני ליה למעשה ידיו דאמר ר"ל וכו' ופריך ואימא ה"מ בכספא אבל בחזקה לא א"ר פפא עמון ומואב טיהרו בסיחון. אשכחן עכו"ם עכו"ם עכו"ם ישראל מנ"ל דכתיב וישב ממנו שבי ומשמע דלמסקנא רב פפא בדידיה משינויי קמא דקאמר דקני ליה למעשה ידיו דודאי אף לגופו של עכו"ם ועבד קני ליה שבאי דהא עמון ומואב דטיהרו בסיחון גופה של קרקע נקנית להם ואין זה אלא מטעם חזקה דכבושי מלחמה ויאוש וכ"כ נ"י בפ' החולץ וז"ל וה"ה אם לקחו מן העכו"ם שלקחו במלחמה דבכה"ג עכו"ם קונה אפילו ישראל וכ"ש עכו"ם כדאיתא בגיטין עכ"ל ונראה דמ"ש כדאיתא בגיטין הוא ממאי דאסיק רב פפא כדפרישי' ומ"ש עכו"ם קונה אפילו ישראל היינו עבד ושפחה דוקא דשייך במצות כישראל כלשון התלמוד שאמר עכו"ם ישראל מנ"ל אבל ישראל גמור לא קני עכו"ם מולא הם קונין מכם א"כ הנ"י סובר דע"י חזקה ויאוש אפילו ישראל גמור קונה עכו"ם מוישב ממנו שבי ואזיל לטעמיה דדינא דמלכותא לענין מס מהני דקני לגופו של ישראל ובעי גט שחרור והכי נמי במלחמה קני ליה שבאי לישראל בחזקה אמנם למאי דפרישית דדעת רוב הגאונים דגופו של ישראל אינו נקנה כלל לעכו"ם אפילו במלחמה נמי לא קני ליה והב"י כתב על דברי נ"י שראיה הסוכה הוא מביא ממסכת גיטין ולא ירד לדקדק דלמאי דאסיק רב פפא תו לא צריך לשינויא קמא דקני ליה למעשה ידיו וכדפרי' ואפשר דהוה קשיא ליה לב"י דהו"ל למימר אלא אמר רב פפא והא לאו מילתא היא דטובא אשכחן דהדר ביה משינויא קמא אף ע"ג דלא קאמר תלמודא אלא ועוד דהכא מוכחא סוגיא דהדר ביה דמדעמון ומואב טיהרו בסיחון אף לגופה של קרקע א"כ ה"ה לעכו"ם ועבד כדמוכח התם והכי עיקר וניחא השתא הא דכתב רבינו או שלקחו בשביה או גנבו וכו' לומר דאין חלוק כלל אלא כל שקנאו בחזקה וכבוש ויאוש נקנה גופו לו ודין עבד כנעני יש לו וזאת היא דעת הפוסקי' דהשבאין קונים גופו של עכו"ם במלחמה בחזקה ויאוש אלא דמלשון הרמב"ם משמע דוקא מדינא דמלכותא כשעושה מלחמה אבל אם גנבו בשעת שלום וכבשו להיות לו לעבד אין גופו נקנה לו ודעת רבינו עיקר לפע"ד דסוגיא דפרק השולח בסתם שבאי מיירי אפילו נשבה בשעת שלום ואין צ"ל במלחמה מדינא דמלכות דלכ"ע נקנה גופו וזה דכתב הרשב"א בתשובה בעבד ישמעאלי דלא קנה גופו אינו מדבר בנשבה במלחמה כמו שהבין ב"י אלא בסתם עבד הנמכר בכסף קאמר : **האשה** קונה שפחות אבל אינה קונה עבדים כלומר ולא גזרינן שפחות אטו עבדים והוא ברייתא פרק א"נ (דף ע"א) פלוגתא דת"ק ורשב"ג ופסק כת"ק ומבואר לשם דאינה קונה לא ע"ע ולא עבד כנעני ואע"ג שאין ע"ע נוהג בזמן הזה יש ללמוד משם שאסור לה לשכור משרת יהודי לזמן מפני החשד וכ"ש הוא מעבדים כנענים כדאמר התם עברי נגיע לה כנעני פרוץ לה ומשמע דאף אשה שיש לה בעל אסרו חכמים דסתם אשה קאמר וכי היכי דאסרו בכל אשה ללמד תינוקות כדלעיל סוף סימן רמ"ה ומשמע דלבעלה אין איסור אף ע"פ

שהעבדים

דרכי משה

(ה) כתב בסמ"ג ו חסידים הראשונים היו נותנים לעבדם מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלים עכ"ל :

ומ"ש

פרישה

(מ) ומהו עבד כנעני מי שלוקח א' מכל האומות כו' והקרא כנעני ע"ש שבכנען כתיב ארור כנען עבד עבדים יהיה שהוקבע לעבדות : (מא) אלא שאותו שלוקח מעכו"ם כו' פירוש כשהעכו"ם קנה לגופו עבד ע"י שהוא עצמו נמכר לו אבל אם קנאו העכו"ם ע"י דינא דמלכותא שקנה העכו"ם גופו שישראל נמי קנה גופו כ"י וכמ"ש לעיל : (מב) ובעבד זה מותר לעבוד בו בפרך כלומר

ולא

דרישה

מברך להבא שהרי כבר בירך לפניו ברכה אחרת : [ו] (ויאכילהו וישקהו כו' בסמ"ג חסידים הראשונים

חדושי הגהות

שם אריב"ל הלוקח עבד כו' מיהו לפי גירסתינו בטור שכתוב בהן האי דינא דאם התנה נראה פשוט דאתיא כהראב"ד הנ"ל וא"ש עכ"ל הפרישה ע"ל א"ק י' : ו דברים אלו הם ירושלמי פ' החובל הביאם הכ"מ פ"ט מה' עבדים :

ומ"ש

שהעבדים עובדים גם לאשתו בבותו וכך הוא מנהג כל ישראל דעיקר החשד הוא בשעת הקנין וכ"ל שזהו טעמו דהרמב"ם דמתיר בבן ט' ולמט' דכיון דליכא חשדא בשעת הקנין תו לא חיישינן אע"פ שתשהנו לאחר שיגדיל כי היכא דלא חיישינן לחשדא בעבדים שהבעל קונה אותם ותשהה אותם בביתו ואשתו עמו והבעל יוצא ונכנס והעבד נשאר בבית ודעת רבינו דבקטן איכא חשדא בשעת קנין שיאמרו שקנאו עתה כדי שתשהנו לאחר שיגדיל ותתקלקל עמו וכש"ע פסק כדברי רבי' : יכול הרב לומר וכו מסקנא דגמרא פ"ק דגיטין (דף י"ב) : וכתב הרמב"ם בד"א וכו' בסוף ה' עבדים והראב"ד השיג ואמר לא נתבאר לי דבר זה שאם בא הבעל אמר איני נעבד ואיני זן יכול לעשות עכ"ל ותימה דודאי מודה הרמב"ם באומר איני נעבד ואיני זן בפירוש דאפשר שלא יברחו ויוציאו מעשה ידיהם למזונותיהם ולא אמר הרמב"ם אלא באומר עשה עמי ואיני זנך התם הוא דגורם שיברחו וכ"ל ראיה ברורה לדבריו מדתנן ר"פ אלמנה לכ"ג ואלו הן עבדי מלוג אם מתו מתו לה ואם הותירו לה אע"פ שהוא חייב במזונותן הרי אלו לא יאכלו בתרומה אלמא דחייב במזונותן : **ומ"ש** בד"א וכו' הם דברי התוספתא לשם בד"ה ש"מ יכול וכ"כ הרא"ש והרשב"א לשם אבל הרי"ף והרמב"ם לא חילקו ועי' בב"י : דקוטע יד עבד כנעני של חברו וכו' מימרא דרבי יוחנן שם (דף י"ב) דשבתו ורפואתו לרבו והעבד ניזון מן הצדקה ופי' רש"י ותוס' והרא"ש דה"ה דנזק צער ובשת לרבו וכ"כ הרי"ף והרא"ש בפרק החובל משם הירושלמי וקוטע יד עבדו פסק רבינו בח"מ סימן תכ"ד דפטור לגמרי אפי' מרפואתו והיא דעת התוס' בפ"ק דגיטין ולשם כתבתי טעמו של רבינו דפסק כסתם דלא כהרא"ש ע"ש : ומ"ש ואם אמדוהו להתרפאות בה' ימים ועשו לו סמים חזקים וכו' משמע לי דדוקא דיעבד אם עשו לו אבל אין רבו רשאי לעשות לו סמים חזקים כדי ליקח המותר לעצמו דלעבדות חסרן הכתוב ולא לצער ולבושת כדלעיל בדברי הרמב"ם : אין קנין לעבד וכו' כל הלכות אלו שכתב רבינו עד מי שחציו עבד וחציו ב"ח הוא משנה וגמרא פ"ק דקידושין (דף כ"ג) זולתי דין חליפין לקנות עצמו דהוא בפרק השולח (סוף דף ל"ט) וכבר האריכו המפרשים על סוגיא זו דחליפין

אפי' קטנים מפני החשד וכתב הרמב"ם ויראה לי שאינה אסורת לקנות אלא מבן ט' ומעלה ונראה שאין להתיר בפחות מבן תשעה (מג) שמא תשהנו אף לאחר שיגדיל יכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך אלא ילך וישאל על הפתחים או יתפרנס מן הצדקה וכ' הרמב"ם בד"א בעבדיו אבל בעבדים שהכניסה לו אשתו בנכסי מלוג חייב במזונותיהן שע"מ כן הכניסה אותם (מד) ואם לא יזון אותם ימותו או יברחו (מה) והרי אינו חייב באחריותן במה דברים אמורים שיכול לומר עשה עמי ואיני זנך שהשנים כתקנן שימצא מרחמים שירחמו עליו אבל בשנת בצורת אינו יכול לומר עשה עמי ואיני זנך אבל יכול לומר צאי מעשה ידיך במזונותיך אף על פי שהוא שנת בצורת ושמא לא יספיקו לו מעשה ידיו למזונותיו הקוטע יד עבד כנעני של חבירו נותן נזק צער ריפוי ושבת ובושת לאדון (ו) והעבד ניזון מן הצדקה [ו] אע"פ שהאדון לוקח השבת שהרי יכול לומר עשה עמי ואיני זנך והריפוי נותן לרופא (מו) ואם אמדוהו להתרפאות בה' ימים ועשו לו סמים חזקים שמיהר להתרפאות בג' ימים האדון לוקח היתרון אע"פ שעבד נצטער בסמים החזקים והחריפים שמיהר להתרפאות בהן כמו שלוקה הצער של עיקר המכה אין קנין לעבד בלא רבו שכל מה שקנה העבד קנה רבו (מז) בין מצא מציאה או נתנו לו מתנה (מח) בין שנתנה לו האדון (ז) או אחר לא זכה בה אלא הכל חוזר לאדון בין גוף בין פירות אפי' אמר לו ע"מ שאין לרבך רשות בו אני נותן לך אינו כלום (מט) אא"כ יאמר לו אני נותן לך ע"מ שתצא בו לחירות עבד כנעני בין קנאו בעודו עכו"ם (נ) בין קנאו אחר שהטביל נקנה בכסף או בשטר או בחזקה בין קנאו מעכו"ם בין קנאו מישראל וחזקה הוא שישתמש בו כגון שיתיר לו סנעליו או ינעילנו או שהוליך כליו לבית המרחץ או הפשיטו והרחיצו סכו או גרדו (נא) ודוקא כיוצא באלו שימוש של גופו אבל עשה לו מלאכה כגון שתפר לו בגדיו וכיוצא בזה לא הגביה העבד לרב לצורך תשמיש קנאו

ומ"ש אפי' קטנים הם דברי הרמב"ם בסוף הלכות איסורי ביאה ובסוף הלכות עבדים · ומ"ש בשם הרמב"ם שאינה אסורה לקנות אלא מבן ט' ומעלה הוא בסוף הלכות עבדים ומ"ש רבינו ונראה שאין להתיר בפחות מבן ט' שמא תשהנו אף לאחר שיגדיל · הרמב"ם לא חייש להאי משום דעיקר מילתא לא הויא אלא חששא בעלמא מפני החשד ודיינו שנאסר לה לקנות עבד ראוי לביאה אבל שנגזור שלא תקנה שאינו ראוי משום דלשיגדיל אתיא לידי חשד זו אין לנו :

יכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך וכו' מסקנא דגמרא פ"ק דגיטין (יב·) : ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בסוף ה"ע וז"ל בד"א בעבדיו שאין ב"ד נזקקים לגדולים לשמור ממונם ואם לא יאכיל לעבדים וישקם כראוי הם יברחו או ימותו ואדם חס על ממון עצמו יותר מכל אדם אבל עבדים שהכניסה לו אשתו בתורת נכסי מלוג חייב במזונותיהם וכו' : ומ"ש בד"א שיכול לומר עשה עמי ואיני זנך שהשנים כתקנן וכו' אבל יכול לומר צאי מעשה ידיך במזונותיך אע"פ שהוא שנת בצורת וכו' בפ"ק דגיטין (שם) תניא רשב"ג אומר יכול העבד לומר לרבו בשני בצורת או פרנסני או הוציאני לחירות כי היכי דחזו לי אינשי ומרחמין לי ורבנן סברי מאן דמרחם אבני חרי אעבד נמי רחומי רחום ואע"ג דהאי אוקמתא איתאמרא בגמרא למימר דבין לרשב"ג בין לחכמים אין הרב יכול לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך, ובמסקנא אסיקנא דיכול לומר לו כן מ"מ כיון דאיכא לאוקמי ברייתא באומר לו עשה עמי ואיני זנך דמר סבר יכול ומ"ס אינו יכול דא"כ מאי או פרנסני או הוציאני לחירות דקאמר לו פרנסני או תן לי מעשה ידי בפרנסתי מיבעי ליה ועוד מ"ש בשני בצורת דנקט וכדמקשי בגמרא ע"כ אית לן לאוקמא באומר צאי מעשה ידיך במזונותיך אבל לומר לו עשה עמי ואיני זנך בין לרבן שמעון בן גמליאל בין לחכמים אינו יכול וכי היכי דלא תיקשי אמסקנא דגמרא אית לן למימר דע"כ לא אסיקנא דיכול אלא בשאר שנים אבל לא בשני בצורת וכ"כ התוספ' וכ"כ הרשב"א בחידושיו והרא"ש בפסקיו וכך הם דברי רבינו ופסק כחכמים אבל הרי"ף כתב מסקנא דגמרא סתם ולא חילק משמע דס"ל דכיון דלההיא אוקמתא דלכ"ע אין הרב יכול לומר עשה עמי ואיני זנך ואכן אסיקנא סתמא דיכול ולא מפלגי' בין שני בצורת לשאר שנים ליתא להאי אוקמתא וע"כ מוקמינן לה דפליגי באי יכול לומר לו עשה עמי ואיני זנך או לא והא דנקט או הוציאני לחירות וכן הא דנקט שני בצורת לאו דוקא ודעת הרמב"ם בסוף הלכות עבדים כדעת הרי"ף שגם הוא סתם ולא חילק :

הקוטע יד עבד כנעני של חבירו נותן צער ריפוי וכו' שם א"ר הקוטע יד עבדו של חבירו נותן שבתו ורפואתו לרבו ואותו העבד נזון מן הצדקה וכתבו התוספות והרא"ש וה"ה לצער ובושת לרבו ולא נקט להו משום דאין חידוש שהם לרבו ופריך בגמרא רפואתו דידיה היא דבעי איתסויי ביה לא צריכא דאמדוהו לה' יומי ועבדו ליה סמא חריפא ואתסי בג' יומי מהו דתימא לערא דידיה הוא קא משמע לן : אין קנין לעבד בלא רבו שכל מה שקנה עבד קנה רבו וכו' אא"כ יאמר לו אני נותן לך ע"מ שתצא בו לחירות בפ"ק דקידושין (דף כב·) תנן עבד כנעני קונה את עצמו בכסף על ידי אחרים ובשטר על ידי עצמו דברי ר"מ וחכ"א בכסף על ידי עצמו ובשטר על ידי אחרים ובלבד שיהא הכסף משל אחרים ובגמרא (כג:) ניתא בהא קמיפלגי דר"מ סבר אין קנין לעבד בלא רבו ורבנן סברי יש קנין לעבד בלא רבו אמר רב ששת דכ"ע אין קנין לעבד בלא רבו והכ"ע דאקני ליה אחר מנה ואמר ליה ע"מ שאין לרבך רשות בו ר"מ סבר כי אמר לו קני קני עבד וקני רביה וכי א"ל ע"מ ולא כלום קאמר ליה ורבנן סברי כיון דא"ל ע"מ אהני ליה תנאי ור"א אמר כל כה"ג דכ"ע ל"ס דקני עבד וקני רביה והכ"ע כגון דאקני ליה אחר מנה וא"ל ע"מ שתצא בו לחירות ר"מ סבר כי א"ל קני קני עבד וקני רביה וכי א"ל ע"מ ולא כלום קאמר ליה ורבנן לדידיה נמי הא לא קא מקני ליה דהא לא א"ל אלא ע"מ שתצא בו לחירות וכתבו התוספות והרא"ש דהלכה כר"מ אליבא דרב ששת דמוקי פלוגתייהו כי מקני ליה אחר וא"ל ע"מ שאין לרבך רשות בו דמשמע אבל אם א"ל ע"מ שתצא בו לחירות אפי' ר"מ מודה דאהני ליה תנאיה והרי"ף פסק כרבנן ואליבא דר"א ומ"מ לענין הדין לא נפקא לן מידי בעבד דר"מ אליבא דרב ששת וחכמים אליבא דר"א שוים דלעולם קני רבו אא"כ א"ל ע"מ שתצא בו לחירות וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מה' עבדים :

ומ"ש שכל מה שקנה העבד קנה רבו בין מצא מציאה או נתנו לו מתנה דין המציאה פשוט במשנה פ"ק דמציעא (יב·) ודין המתנה פשוט במ"ש בסמוך .

ומ"ש בין שנתנה לו האדון או אחר לא זכה בה כ"כ הרא"ש בפרק קמא דקידושין דעבד אפילו מיד רבו אינו מקבל מתנה כדאמרינן בפרק השולח (מב·) הכותב כל נכסיו לשני עבדיו חצי לזה וחצי לזה אף עצמן לא קנו ועוד הביא ראיות לדבר ומ"ש אלא הכל חוזר לאדון בין גוף בין פירות כ"כ הרא"ש שם ופשוט הוא ·

עבד כנעני בין קנאו בעודו עכו"ם וכו' נקנה בכסף וכו' משנה שם קדושין (כב:) עבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה ומ"ש בין קנאו אחר שהטביל זה פשוט שכל שלא טבל לשם חירות עבד כנעני הוא : **ומ"ש** וחזקה הוא שישתמש בו כגון שיתיר לו מנעלו או ינעלנו וכו' ברייתא שם : ואיתא תו בברייתא מלבישו ולא חשש רבינו לכתבו משום דאהפשיטו משמע דהוא הדין להלבישו ואפשר שהסופרים שכתבו ספרי רבינו טעו והשמיטו הלבישו :

ומ"ש ודוקא כיוצא באלו וכו' אבל עשה לו מלאכה כלומר שאינו בגופו של אדון כגון שתפר לו בגדיו וכו' לא כ"כ שם הרא"ש וכ"כ הר"ן בשם הרמב"ן; דדוקא הני שקנה האדון בגופו של עבד כגון הלבישו סכו וכו' וכגון הוליך כליו אחריו לבית המרחץ שהיא מלאכת עבדות אבל אם בשל קדירה או אפה את הפת הני אכילת פירות נינהו ולא הויא חזקה דגבי קרקע נמי תונא בפרק חזקת (נד·) דאכילת פירות אינו קונה אבל בעל העיטור סמך על הירושלמי דמשמע דסבר דאכילת פירות קונה · וכן דעת הרמב"ם בפ"א מה' מכירה וכבר השיגו הראב"ד ז"ל וה"ה כתב כל זה בפ"ב מה' מכירה וכתב שדעת הרשב"א כדעת הרמב"ן ז"ל :

ומ"ש הגביה העבד לרב לצורך תשמיש קנאו ברייתא שם הגביה לרבו קנאו :

ומ"ש

דרכי משה

(ו) וכ"ש אם חבל בו רבו דפטור וכ"כ בתא"ו נתיב י"ג ספר משרים (ז) בהג"מ פ"ה דה"ע גרסינן בירושלמי אין עבד מקבל מתנה (מרבו אבל מקבל מתנה) לאחר מרבו ושאחר דרבו

דרישה

הראשונים היו טועים לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין ע"כ עכ"ה) [ו] אף על פי שהאדון לוקח השבת ואם תאמר דהו"ל למימר רבותא טפי אף על פי שלוקח הנזק דהא אם קיטע יד עבד קאי ובידו עשה מלאכה ישלם לו הנזק דהיינו מה שנחסר ממעשה מלאכת ידו עכשיו ודוחק לומר משום דבכלל שבת בלשון הגמרא איכא נמי נזק דנזק נקרא שבת גדול ואילך שבת קטן

(מה) והרי אינו חייב באחריותן ר"ל והרי אשתו תפסיד אותם שהרי היא אינו חייב לשלם ליתן לריפא לכן אמר שהריפוי לאדון לענין זה שאם אמדוהו להתרפאות כולי מדעת אחרים אלא אפי' מתנה דמסתמא לא ניחא להנותן שיקנה רבו מידו . ומור ופירש דבריו אף על פי שבהנותן מתנה לאשתו של פלוני בין קרקע בין מטלטלין אין לבעלה עוד רשות הדין כן : (מט) אלא אם כן יאמר לו אני נותן לך ע"מ שתצא בו לחירות דאז אפי' לדידיה בו כיון דאקני ליה תחילה וא"ל ע"מ שאין לרבך כו' משמע שיהא גביה תו לא מקני ונראה דמהאי טעמא הש"ך אם נתני אחרים מעות לעבד על מנת שלא יהא לאדון רשות מעות לבתו על מנת שלא יהא לבעלה מתנו רשות בהן ע"ש . ולהרמב"ם שפסק שם בשמו להעבד על מנת שאין לרבך רשות בו ומה שתרצה תעשי בו דמהני דהא לעבד גם כן לא שהטביל כו' שכל שלא טבל לשם חירות עבד כנעני הוא (נא) ודוקא כיוצא באלו שמוש של גופו

פרישה

דלא נאמר לא תרדה בו בפרך אלא בעבד עברי שהוא ישראל גמור ב"י : (מג) שמא תשהנו אף לאחר שיגדיל אבל הרמב"ם ס"ל דלא חיישינן להכי משום דעיקר מילתא לא הוי אלא משום בעלמא מפני החשד ודיינו שנאסר לה לקנות עבד ראוי לביאה אבל שנגזור שלא תקנה שאינו ראוי משום דלכשיגדיל אתו לידי חשד זו אין לנו ב"י : (מד) ואם לא יזון אותו ימותו או יברחו אבל בעבדיו הוא דמפסיד אנפשיה שלא מאכילם כראוי ואין ב"ד מצווים לפסרם .

(מו) ואם אמדוהו להתרפאות כו' ר"ל מאי נ"מ שאמר שהריפוי הוא לאדון והא צריך האדון (מז) בין מצא מציאה או נתנו לו מתנה כו' לא זו אף זו דל"מ מציאה דאינו עובד שהאי מתנה דקאמרינן ר"ל בין שנתנו לו האדון או אחר : (מח) בין שנתנו לו האדון פירוש לא בקרקע ולא בפירותיה וכמ"ש בא"ע סימן פ"ה אלא אם כן מתנה שיורשה ע"ש קמ"ל דבעבד אין נמי לא מקני ליה דהא לא א"ל אלא ע"מ שתצא בו לחירות לאפוקי כשאומר ע"מ שאין לרבך רשות על מנת שאין לרבך רשות בו וכאילו לא דיבר כלום דכיון דידעי דידו כיד רבו ודאי לשם מתנה איכוון · בהן אלא שיהא הוא אוכל ולובש בהן נמי לא זכה בהן האדון וכמ"ש לעיל סימן רכ"ב גבי שנתן דאם א"ל על מנת שאין לבעליך רשות בו ומה שתרצה תעשה בכן דמהני ע"ש הכי נמי אם אמר נתנו מיד כ"א לאותו עת שהוא רוצה לעשות בו דבר וכמבואר שם וכמ"ש ע"ש . (נ) בין קנאו אחר

קנאו (נב) הגביה הרב לעבד לא קנאו ונקנה בחליפין ובמשיכה שתקפו ומשכו אליו (נג) אבל אם קראו והוא בא אליו לא קנאו אלא א"כ הוא קטן העבד קונה עצמו לחיות יוצא מתחת יד רבו בכסף ובשטר ובראשי אברים בכסף בין ע"י עצמו שאחר נתן לו הכסף ואומר ה"ז נתון לך ע"מ שתצא בו לחירות ונתנו לרבו יצא בו לחירות אבל לא אמר לו ע"מ שתצא בו לחירות לא בין ע"י אחרים שאחר נותן הכסף לרב לפדותו יצא בו לחירות (נד) אפי' בעל ברחו של העבד ור"ת כתב דבחליפין נמי קונה עצמו מיד האדון (נה) אם יש לו כלי לעשות בו חליפין כגון שנתנו לו ע"מ שיצא בו לחירות והרמ"ה כתב דחליפין לא מהני אלא לאפקועי שעבודא אבל לא לאפקועי איסורא (נו) ודוקא דלית בהו ש"פ (נז) אבל אי אית בהו ש"פ מהני אף לאפקועי איסורא וה"מ בחליפין הניתנין בתורת דמים אבל בסתם חליפין הניתנין ע"מ להחזיר מספקא לן אי כשוה כסף דמי ומהני לאפקועי איסור דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה או לא כשוה כסף דמי (נח) מידי דהוה אקידושי אשה דמהני בה כסף ושוה כסף ולא מהני בה חליפין הניתנין ע"מ להחזיר אע"ג דאית בהו שוה כסף ה"ה נמי הכא (נט) ואי ס"ל דלאו כשוה כסף דמי ולא מהני אלא לאפקועי שיעבודא עבדינן לחומרא דאיסורא הוא ודינא הוא דכייפינן ליה לאדון או ליורשיו אם מת הוא למכתב ליה גט שחרור מידי דהוי אמפקיר את עבדו וא"א הרא"ש ז"ל כתב כדברי ר"ת וקונה עצמו לצאת בראשי אברים (ס) שאם סימא אדונו את עינו או הפיל שינו או חסרו אחד מראשי אצבעות ידיו או רגליו או ראשי אזניו או ראש החוטם או ראש הגויה וראשי הדדים שבאשה יוצא לחירות (סא) וצריך גט שיחרור אבל חתך לשונו אינו יוצא לחירות סרסו בביצים (סב) ונתקן מהכים לגמרי יוצא לחירות כרתן ועודן תלויין בכים אינו יוצא לחירות היה לו אצבע יתירה וחתכה לו אם עומדת

כסדר

ומ"ש הגביה הרב לעבד לא קנאו שם פלוגתא דתנאי בברייתא והלכה כת"ק דאמר הכי : ומ"ש ונקנה בחליפין ב"ז ברייתא שם . ומ"ש ובמשיכה שתקפו ומשכו אליו אבל אם קראו ובא אליו לא קנאו מימרא דשמואל שם וקאמר התם דאע"ג דגבי בהמה תניא כיצד במשיכה קורא לה והיא באה שאני בהמה דאדעתא דמרא אזלא אבל עבד אדעתא דנפשיה אזיל ומ"ש אא"כ הוא קטן שם אמר רב אשי עבד קטן כבהמה דמי : העבד קונה עצמו וכו' בכסף ובשטר משנה בפ"ק דקידושין כתבתי בסמוך : ומ"ש ובראשי איברים ברייתא שם (כד׳) : ומ"ש בין ע"י עצמו שאחר נתן לו הכסף וא"ל ה"ז נתון לך ע"מ שתצא בו לחירות וכו' כבר נתבאר בסמוך · ומ"ש בין ע"י אחרים שאחר נותן הכסף לרב לפדותו יצא בו לחירות אפילו בע"כ של העבד בפ"ק דקידושין [כב:] תנן דעבד כנעני קונה את עצמו בכסף ע"י אחרים דר"מ וחכמים אומרים בכסף על ידי עצמו ומפרש בגמרא [כג.] דחכמים אף ע"י עצמו קא אמרי דע"י אחרים נמי הוא קונה עצמו אף ע"פ שהוא שלא מדעתו משום דזכות הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו לחירות וזכין לאדם שלא בפניו וכתב הרא"ש דאפילו עומד וצווח הוא קונה עצמו ע"י אחרים בכסף מטעמא דאביי ורבא דאיתא התם אליבא דר"מ דסבר חוב הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו לחירו' ואפ"ה אמר דקונה את עצמו בכסף אפילו ע"י אחרים אפילו שלא מדעתו ויהיב אביי טעמא דכיון דבכסף קני ליה בע"כ מקני ליה בע"כ ורבא יהיב טעמא משום דקבלת רבו הכסף גרמה לו להשתחרר מאליו ואין אחרים הללו תבן אלא קבלת הרב והרב אין נעשה שלוחו לזכות עצמו ומקנה מאליו והר"ן כתב מדברי הרי"ף נראה שהוא סובר דדוקא שלא מדעתו אבל בע"כ לא וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות עבדים אבל אחרים אומרים דאפי' בעומד וצווח קונה את עצמו בכסף על ידי אחרים כדאמרינן בגמרא אליבא דר"מ ע"כ ור"ת כתב דבחליפין נמי קונה עצמו מיד האדון וכו' בפרק השולח [לט:] ההיא אמתא דהוה מרה שכיב מרע אתיא בכיא קמיה אמרה ליה עד אימת משתעבד ותיזיל ההיא איתתא שקל בומתיה שדא בה א"ל זיל קני הא וקני נפשיך אמר רב נחמן לא עשה ולא כלום ומסיק דטעמא משום דהו"ל כליו של מקנה וכתבו התוספות אבל אם היה כליו של קונה היתה זוכה עצמה בחליפין וכן כתב שם רש"י אהא דתנו רבנן האומר עשיתי פלוני עבדי ב"ח וכו' וגם הרא"ש כתב מכאן משמע דעבד קונה עצמו בחליפין וכתב ש"מ משום דהו"ל כליו של מקנה דהיינו חליפיו הלכך אינה קונה עצמה אבל אי הוה כליו של קונה הוה קנתה נפשה בתורת כסף והקשה עליהם ומתוך דבריו שם נלמד שר"ת סובר דעבד קונה עצמו בחליפין ודעת הראב"ד בהשגות כדברי ר"ת : ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה דחליפין לא מהני אלא לאפקועי שעבודא וכו' נראה שטעמו מפני שהוא מפרש כמ"ש שם הרא"ש והרשב"א בשם ר"ח ז"ל ור"ח כתב ומפרש בקידושין שהעבד נקנה בחליפין כעין מקח וממכר ואעפ"כ אינו קונה עצמו בחליפין אלא צריכה נמי גט חירות וכתב הרמב"ן לפי דברי ר"ח כך היה מפרש כיון דהיא בכליו של מקנה לא עשה ולא כלום אף להוציא מידי שעבוד אבל אי הוה כליו של קונה יצאה מידי שעבוד וצריכה גט שחרור עכ"ל · וכתב עוד הרשב"א ז"ל ובתוספ' כתבו שאיפשר לומר דהכא לא בתורת חליפין היה אלא בתורת דמים וכיון שכן אילו היה בכליו של קונה ובתורת דמים תלאו שהרי כסף נמי הוא וכן דעת הרמב"ם ז"ל דאין העבד קונה עצמו בחליפין כלל ואינו יוצא בו מידי שיעבוד כדעת התוספות ומיהו בתוספתא חזר לומר כלשון הראשון מהא דאמרינן בפרק קמא דקידושין [ג׳] ולרב הונא דאמר חופה קונה מק"ו למעוטי מאי למעוטי חליפין וכו' אלמא קנין כסף וחליפין כי הדדי נינהו ובכל מקום שזה קונה זה קונה ובאשה דאינה נקנית בחליפין משום דלא מקניא נפשה בפחות משו"פ אבל עבד היוצא לחירות ניחא ליה שיצא אפילו בפחות משו"פ יותר משיצטרך ליתן ש"פ ע"כ ור"י כתב סתם כדברי ר"ת דעבד קונה עצמו בחליפין וכתב על זה דדוקא ע"י עצמו אבל לא ע"י אחר ואם תא ועבד אפילו ע"י אחר ע"כ : וקונה עצמו לצאת בראשי אברים שאם סימא אדונו עינו וכו' שן ועין מפורשים בתורה (שמות כא) : **ומ"ש** או חסרו אחד מראשי אצבעות ידיו או רגליו וכו' בפ"ק דקידושין [כד׳] תנא יוצא בשן ועין וראשי אברים שאינם חוזרים וילוף לה משן ועין דמה שן ועין מומין שבגלוי ואינן חוזרין עבד יוצא בהן לחירות אף כל ראשי איברים שאין חוזרים עבד יוצא בהן לחירות ותניא תו התם (דף כה׳) ארבעה ועשרים ראשי אברים שבאדם כולם אין מטמאין משום מחיה ואלו הם ראשי אצבעות ידים ורגלים וראשי אזנים וראש החוטם וראש הגויה וראשי דדים שבאשה ותני עלה בכולם עבד יוצא בהן לחירות ומ"ש רבינו וצריך גט שחרור שם (כד:) פלוגתא דתנאי ופסקו הפוסקים כר"ע דאמר צריך גט שחרור וכתב ר"י שכופין את רבו לכתוב לו גטו ומ"ש אבל חתך לשונו אינו יוצא לחירות שם (כה׳) פלוגתא דתנאי ופסק כת"ק דסבר הכי וכ"פ הרמב"ם ז"ל : ומ"ש סרסו בבצים ונתקן מהכים לגמרי וכו' כרתן ועודן תלויין בכים וכו' שם מפורש דבסירוס דביצים לת"ק אינו יוצא ולר' יוצא וידוע דהלכה כת"ק דסבר הכי וכ"פ הרמב"ם ז"ל וכתב הרא"ש דע"כ לא פליגי אלא בשכרתן ועודן תלויים בכיסם אבל אם נתקן מן הכים לגמרי לכ"ע הוי מום שבגלוי ונראה דע"כ צ"ל שאין חולק בזה דמ"ש מהיתה עינו סמויה וחטטה דיוצא לחירות כדבסמוך : **ומ"ש** היתה לו אצבע יתירה וחתכה לו וכו' שם (כד : כה :) אמר רב חייא

בר

דחליפין : ומ"ש רבינו הגביה הרב לעבד לא קנאו כאן פסק בסתם כרבנן דר"ש ובח"מ סימן קל"ו הביא דעת הרמב"ם שפסק בהגביה הרב לעבד דקנאו והשיג עליו ולשם הבאתי דברי ה' המגיד שנתן טעם נכון לדברי הרמב"ם ובש"ע איכא תימה דכאן פסק בסתם כדברי רבינו דהגביה הרב לא קנאו ובח"מ סימן קל"ו כתב שני דיעות ולא הכריע : וקונה עצמו לצאת בראשי אברים כו' עיין בסוגיא פ"ק דקידושין (כ"ד כ"ה) דלאו דוקא ראשי אברים דה"ה לשאר אברים שבגלוי ואינן חוזרין דומיא דשן ועין עבד יוצא בהם לחירות ומאי דתני ראשי אברים צ"ל דאפילו ראשי איברים קאמר דאף ע"ג דלענין נגעים לא קרינן בהו לכל מראה עיני הכהן מ"מ לענין עבד מום שבגלוי הוא וכן פי' הר"ן לשם להדיא וכך מבואר מדברי הרמב"ם והסמ"ג שה"ה לכל אבר שבגלוי ואינו חוזר וצ"ע למה לא כתב כך רבי' בפירוש ועוד שכתב דלדל עצם חוקנו יצא לחירות דאלמא דמפרש כפרש"י דכיון דעצם זה סופו ליכנס וליפול מום שבגלוי הוא ואינו חוזר וא"כ למה הזכיר מום זה יותר משאר כל אברים שבגוף ומיהו בהא אפשר לומר דאצטריך לאשמועי' דאע"ג דאין בו ביטול מלאכה כלל דהא עצם דזקן לאו מידי הוה עבד אפ"ה כיון דבגלוי הוא ואינו חוזר ה"ה כשאר אברים שבגלוי ואינן חוזרין שא"צ בהם ביטול מלאכה כדאסיק התם וכן פרש"י ומהאי טעמא קאמרינן בעין סמויה וחטטה דיוצא לחירות שהרי חסרו אבר אע"פ שלא היה יכול להשתמש בו כלל אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ה מה"ע תלש בזקנו ודלדל בו עצם מן הלחי יצא לחירות שהרי בטל מעשה השיניים הקבועות באותו עצם עכ"ל דמשמע דר"ל דיש בו ביטול מלאכה וכתב ב"י דאיכא לתמוה מדאיתא התם בברייתא וכי יכה כלל שן ועין פרט לאפשי ישלחנו חזר וכלל כו' אי מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ובטל ממלאכתו ואינו חוזר אף כל מומין שבגלוי וכו' אלמה תניא תלש בזקנו ודלדל בו עצם עבד יוצא בהם לחירות ופירקו לאפשי ישלחנו ריבויא הוא אלמא דלדל בו עצם כדליכא בו ביטול מלאכה היא וכמו שפי' רש"י להדיא וצ"ל ליישב להרמב"ם דמאי דקאמר אי מה הפרט מפורש וכו' ה"פ וכי תימא אין ה"נ דבעינן בכל אברים דאין יוצא בהן לחירות אא"כ דאיכא בהן ביטול מלאכה א"כ קשה אלמה תניא תלש בזקנו וכו' דכיון דמום זה דדלדל עצם מום שבגלוי הוא ואינו חוזר ולא נמצא בשום פנים שלא יהא בו ביטול מלאכה שהרי אי אפשר שלא יבטל בדלדול זה מעשה השיניים א"כ הו"ל לתנא לאשמועינן האי דינא דבעינן ביטול מלאכה בשאר אברים שבגלוי ואינן חוזרין ושאפשר שלא יהא במומן ביטול מלאכה ושאין העבד יוצא בהן לחירות עד שיהא בו ג"כ ביטול מלאכה דאילו השתא דתנא הך מומא דתלש בזקנו ודלדל בו עצם וכו' ותני ליה בסתם איכא למטעי ולמימר דלא בעינן ביטול מלאכה ולאו דוקא תלש בזקנו ודלדל בו עצם אלא לפי שהכתוב מדבר בשן נקט הך מומא דשינים ולעולם ה"ה היכא שאין באבר ביטול מלאכה וא"כ הו"ל לתנא לפרש כי היכא דלא ליתי למטעי ופריקו לאפשי ישלחנו ריבויא דאינו לשון כלל להיות נדון בכלל ופרט אלא בריבה ומיעט וריבה וריבה הכל כפרש"י ואה"נ דלא בעינן ביטול מלאכה ובכל אברים שבגלוי ואינן חוזרין יוצא בהן לחירות אע"ג דליכא בטול מלאכה ודלדל עצם לאו דוקא ולא נקט לה אלא משום דהוה מומא דשיניים ומ"ש הרמב"ם שהרי בטל מעשה השינים לא היה דעתו לומר דמשום הכי יצא לחירות כיון שיש בו ביטול מלאכה דמעשה השיניים באותו עצם דהא ודאי א"צ ביטול מלאכה כלל כמבואר בדבריו באותו פ' אלא כדי לפרש מהו המום שבדלדול זה דלכאורה אין זה מום כלל ולמה יוצא בו לחירות וע"ז אמר שהרי בטל מעשה השיניים וכו' אבל לענין עיקר הדין ודאי אם היה בו שום מום בגלוי ואינו חוזר אע"פ שלא היה בו ביטול מלאכה היה יוצא בו לחירות והב"י מ"כ כתב מה שכתב ולא נתקבל לע"ד ע"ש · ועוד נ"ל העיקר דמעיקרא ליכא קושיא הכא דודאי גם הרמב"ם סובר כפרש"י דאין בדלדול עצם שבזקן שום ביטול מלאכה וכפרש"י : ומ"ש שהרי ביטל מעשה השיניים לא בא אלא לפרש מהו המום דלכאורה אין כאן חסרון אבר ואמר שהרי ביטל מעשה השיניים

פרישה

גופו דהוי סימני מלאכת עבדות : (נב) הגביה הרב לעבד לא קנאו והרמב"ם סבירא ליה דקנאו בח"מ סימן קל"ו ושפי' שאין כאן עיקר דין הקנין לא כתב רבינו אלא מה שנראה לו להלכה ובח"מ סימן קל"ו שם עיקר מקום הקנין כתב שם כל הדיעות וכן בעל ש"ע סתם כאן כדעת הטור ובח"מ סימן קל"ו כתב דעת הרמב"ם בשם י"א ע"ש · עוד כתב שם בח"מ דהפשיטו או הלבישו וכן הוא בברייתא וכתב הב"י פעם הוא מה שלא כתב כאן או שלמד מהפשיטו דה"ה להלבישו : (נג) אבל אם קראו והוא בא אליו כו' דאדעתיה דנפשיה אזיל אבל קטן אדעתיה דמריה אזיל : (נד) אפי' בע"כ של עבד ויהיב אביי טעמיה בפ"ב דקידושין דל"ג כיון דבכסף קני ליה בע"כ מקני ליה בע"כ ורבא יהיב טעמא משום דקבלת רבו הכסף גרם לו להשתחרר מאליו ואין אחרים הללו זכין לו אלא קבלת רבו והרב אין נעשה שלוחו אלא לזכות עצמו ומקניהו מאליו : (נה) אם יש לו כלי לעשות חליפין דבחליפין צריכין כליו של קונה דוקא עיין בח"מ סימן ר"ו ובאיבעיא שם : (נו) אבל לא לאפקועי איסורא פירוש להתיר לו ישראלית עכ"ס : (נו) ודוקא דלית בהו ש"פ ואף על פי דאשה אינה נקנית בחליפין משום דלא מקניא נפשה בפחות מש"פ ודולא לה מילתא לסיום כתוב לאפקרת עצמה לגמרי אבל עבד היוצא לחירות ניחא ליה שיצא בפחות מש"פ יותר משיצטרך ליתן ש"פ רשב"א : (נז) אבל אית בהו ש"פ מהני כו' דהרי זהו כסף שקונה עצמו בו : (מספקא לן אי כשוה כסף דמי פירוש אם מתנה זו שנותן על מנת הוה כאילו נותן לו מתנה ממש בשוה כסף כיון שעשה מתנה או לא עכ"ס) : (נח) מידי דהוי אקידושי אשה דמהני בה כסף כו' כמ"ש סימן כ"ס : (נט) ואי ס"ל דלאו כשוה כסף דמי לא מהני אלא לאפקועי שיעבודא ועבדינן כנ"ל וסה דמהני לאפקועי שיעבודא שינו משום דלא צריכין לזה מתנה גמורה וכראיה דנקנית בפחות מש"פ : (מידי דהוי אמפקיר את עבדו ר"ל שמפקיר את עבדו ומת קודם שיגרשו היורש כותב לו גט שיחרור כמ"ש לקמן בסימן זה עכ"ס) : (ס) שאם סימא אדוניו את עינו או הפיל כו' דילוף לה משן ועין דכתיב בתורה מה שן ועין מומין שבגלוי ואינן חוזרין עבד יוצא בהן לחירות אף כל ראשי איברים כו' : (סא) וצריך גט שחרור וכופין את רבו לכתוב לו גט שחרור רבי' ירוחם : (סב) ונתקן מהכים לגמרי דהוי מום שבגלוי :

דלדל

כסדר האצבעות יוצא להירות ואם לאו אינו יוצא לחירות [ח] (סג) דלדל עצם מזקנו יוצא לחירות הכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור אינו יוצא לחירות (סד) הפיל שינו של קטן אינו יוצא לחירות היתה עינו כהויה קצת והכהו בו וסמהו אם מתחילה היה יכול להשתמש בו קצת יוצא בו להירות ואם לאו אינו יוצא לחירות (סה) אבל אם חטטה אפי' היתה סמויה שלא היה יכול להשתמש בו כלל יוצא להירות שהרי חסרו אבר וה"ה באחד מראשי אברים שהיה בטל ואינו עושה בו מלאכה אם חתכו יוצא בו לחירות שהרי חסרו אבר (סו) הכהו על עינו וחסר מאורם על שינו ונדדה אם יכול להשתמש בו עדיין אינו יוצא לחירות ואם אינו יכול להשתמש יוצא לחירות הכהו על עינו וסמאה [ט] על אזנו וחרשה יוצא לחירות הכה בכותל כנגד אזני או כנגד עינו ונבעת עד שאינו רואה ואינו שומע אינו יוצא לחירות כתב הרמב"ם בכל אלו אינו יוצא לחירות עד שיעשה הארון בכוונה לפיכך כיון לזרוק אבן בבהמה ונפל בעבד וחתכה אצבעו או הפיל שינו אינו יוצא לחירות וכן הושיט ידו למעי שפחתו וסימא עין עובר שבמעיה אינו יוצא לחירות אבל אם היה רבו רופא ואמר ליה כחול עיני וסמאה יוצא לחירות (סו) שהרי כיון לעבד ולדעת התוספות גם בזורק אבן לבהמה ונפלה בעבד יוצא לחירות מי שחציו עבד וחציו בן חורין

או

הזיגיים וכו' פי' מעשה השיניים שעשה הקב"ה לקבוע השיניים באותו עצם בטל אותו מעשה וזה חשוב חסרון אבר וכיון שהוא מום בגלוי שסופו ליפול ואינו חוזר עבד יוצא בהן לחירו' אע"פ שאין בו ביטול מלאכה דיכול ללעוס בשיניו ולאכול כשאר כל אדם ואין חסרון עצם זה מעכב כלל על מלאכת השיניים אפ"ה יצא בו לחירות. כתב הרמב"ם פרק ה' דה"ע אין יוצא בראשי איברים אלא עבדי' שמלו וטבלו שהרי ישנן במקצת מצות אבל עבד שהוא בנכריותו אינו יוצא בראשי אברי' וכ"כ סמ"ג בעשה פ"ז נראה דיליה בשטר מהני אפילו לעבד שהוא בנכריותו כי היכי דיוצא בכסף שנותן לרבו ישראל והכי משמע ההיא עובדא דפרק החולץ (ד' מ"ז) דקא"ל רב ספא לרבא חזי מר הני דבי בר ספא וכו' לפי פירש"י והתוס' והרא"ש דעכו"ם היו ומיבעיא ליה אם באו להתגייר צריכין גיטא דחירותא אלמא דעבד שהוא בנכריותו קונה עצמו בשטר אלא דכיליה' דראשי אברים דבעל כרחיה דרבו היא לא זכתה תורה אלא בעבד דטבל ומל לשם עבדות אבל לא בעבד דעכו"ם כנ"ל פשוט : כתב הרמב"ם בכל אלו וכו' בפ"ה מה"ע וטעמו דכפלוגתא דת"ק ורשב"ג בברייתא פ"ק דקידושין (סוף דף כ"ד) הרי שהיה רבו רופא וא"ל לכחול לו עינו וסמאה לחתור לו שינו והפילה קי"ל כת"ק דשיחק באדון ויצא לחירות דאע"ג דלא נתכוון לשחתה מ"מ נתכוון לאבר שהוא בר השחתה וקרינן ביה ושחתה לחפשי ישלחנו וכ"כ נ"י ס"פ דב"ק בשם הראב"ד אבל הושיט ידו למעי שפחתו וכו' דלא נתכוון לעין כלל לא קרינן ביה ושיחתה וכך פסקו הרי"ף והרא"ש פ"ק דקידושין וש"ל להרמב"ם דה"ה בנתכוון לזרוק אבן לבהמה ונפלה בעבד וכו' דלא כיון לעבד כלל דלא יצא לחירות אלא שקשה דבספ"ב דב"ק קאמר רבה היתה לו אבן בחיקו בין הכיר בה ושכחה בין לא הכיר בה מעולם ועמד ונפלה על עבדו וסימא את עינו והפילה את שינו פלוגתא דרשב"ג ורבנן היא ולרבנן יצא לחירות אלמא דאע"פ דלא נתכוון לעבד כלל יצא לחירות וא"כ ה"ה היכא דכיוון לזרוק אבן בבהמה ונפלה בעבד דנ"כ יצא לחירות והכי משמע מדברי הרי"ף והרא"ש בס"פ כילד הרגל דהביאו להך דרבא בפסקיהם דלענין עבד פלוגת' דרשב"ג ורבנן ומשמע דהלכה כת"ק ולפ"ז צריך לפרש מ"ש התוספ' לשם ובפ"ק דקידושין דדוקא בהושיט ידו למעי בהמה דאיכא תרתי לטיבותא חדא שהוא מתכוון לטובתו של עבד להוציא את הולד איך דלא נתכוון לעין כלל הלכך לא יצא לחירות אבל נתכוון לעין אף ע"ג דנתכוון לטובתו לכותלו או לא נתכוון לטובתו אע"ג דלא נתכוון לעין כלל כגון היה לו אבן בחיקו וכו' יצא לחירות וה"ה כשכיון לזרוק לבהמה ונפלה בעבד וז"ש רבינו ולדעת התוס' גם בזורק וכו' כלומר כיון בהתוס' מפרשים דבהיה לו אבן בחיקו וכו' יצא לחירות דאע"ג שלא נתכוון לעין מ"מ לא נתכוון לטובתו א"כ לפי דעת זו גם בזורק אבן לבהמה וכו' דלא אמר דלא יצא לחירות אלא היכא דאיכא תרתי לטיבותא אבל דעת הרמב"ם דלא ס"ל לחלק בכך קשה טובא מהך דספ"ב דב"ק וצ"ל דדחי הך דרבא בספ"ב דב"ק מהולכתא מקמי הך דפ"ק דקידושין דהיא עיקר ואפשר דגם הרי"ף והרא"ש כך דעתם ולא הביאו הך מימרא דרבה בספ"ב דב"ק אלא לפי דבריך מימרא דרבה קחשיב מילי טובא דהלכתא היא אבל בהא דקאמר רב לענין עבד פלוגתא דרשב"ג ורבנן היא לא קי"ל בהא כמותו אלא ס"ל דאף לרבנן לא יצא לחירות וכדין הושיט ידו למעי שפחתו דפ"ק דקידושין ולפי שרבינו היה מסתפק בזה בדעת הרי"ף והרא"ש לא הזכיר כאן דעתם אלא הזכיר דעת הרמב"ם המפורשים ודעת התוס' החולקים עליו בפירוש ומיהו איכא למידק אמאי לא כתב הרמב"ם היה לו אבן בחיקו וכו' דאיתמר בגמרא יכתב במקומו כיון לזרוק אבן לבהמה וכו' דלא איתמר בגמרא וי"ל לייסב דלפי דבכי היה לו אבן בחיקו מפלגי' בגמרא בין לא הכיר בה מעולם דפטור מגלות ובין הכיר בה ושכחה דחייב גלות אבל לענין עבד בין כך ובין כך פלוגתא דרשב"ג ורבנן היא ובכיון להרוג את הבהמה והרג את האדם לענין הגלות תניא בפרק אלו הן הגולין (דף ז') דלאו בר גלות הוא וכתב הרמב"ם בפ"ו מה' רוצח דקרוב למזיד הוא ואיני קולט דאין גלית מכפרת לו השתא ניחא דכיון דאשמועינן הרמב"ם דבכיון לבהמה ונפלה בעבד דלא יצא לחירות ואע"ג דקרוב למזיד הוא א"כ כ"ש בהיה לו אבן בחיקו אפילו הכיר בה ושכחה וכו' דשגגה גמורה היא כיון דנתכפר לו בגלות פשיטא דאינו יוצא בה לחירות ואצ"ל בלא הכיר בה מעולם דקריב לאונס הוא שהרי פטור בה מן הגלות דודאי אינו יוצא בו לחירות ודו"ק : מי שחציו עבד וכו' ברייתא פרק החובל (דף צ') וקאמר רבא ר"א היא מי לא אמר ר"א כספו המיוחד לו ה"נ עבד המיוחד לו כו' דתניא המוכר עבדו כנעני לאחר ופסק עמו המוכר ע"מ שישמשנו עוד ל' יום ר"א אומר שניהם אינן בדין יום יומים ונהרגים עליו אפילו מת מחולי זה לסוף ג' ימים זה לפי שאינו תחתיו וזה לפי שאינו כספו דאמר קרא כי כספו הוא כספו המיוחד לו וכך פסק הרמב"ם כי הך ברייתא דהיתניא סתמא ואליבא דר"א כרבא וכתב ב"י ומדברי התוס' נראה דעבד של ב' שותפים דאמרינן היינו שלזה גוף ולזה פירות אבל אם שניהם שותפים בגוף יוצא בראשי אברים וכן הא דחציו עבד וחציו ב"ח כגון שנתן כל דמיו ואין מעכב אלא גט שחרור אבל אם לא נתן אלא מקצת דמיו יוצא בראשי אברים עכ"ל נראה מדבריו שמפרש דברי התוס' שכך כתבו לפסק הלכה ושגגה היא שיוצאה לכני השליט דלא כתבו התוספות כך אלא לאותה סוגיא דקאמר כמאן אזלא הא דאמר אמימר איש ואשה שמכרו בנכסי מלוג אפילו מכרו שניהם לא עשו ולא כלים לפי שאינו לא לזה ולא לזה ואם מת אחד מהם זה הנשאר מוציא מידי הלקוחות ולא דמי לשותפין דעלמא דשניהם יכולין למכור דהתם יש לזה חלק בכולו ליטול חצי וכן לזה אבל הכא כולן קניין לה לגוף וכולן קנויין לו לפירות וליכא מיוחד לא לזה ולא לזה כמאן כר"א דאמר שניהם אינן בדין יום ויומים וכמו שפרש"י דלפ"ז צריך גם כן לפרש עבד של שני שותפים דאין יוצאין בראשי איברים כר"א דהיינו דוקא שלזה הגוף ולזה הפירות כמו איש ואשה בכ"מ וכן

ח"ע

בר אשי אמר רב היתה לו יתרת וחתכה עבד יוצא בה לחירות אמר רב הונא והוא שנספר על גב היד כלומר שהיתה בשורת שאר אצבעות : ומ"ש דלדל עצם מזקנו יוצא לחירות שם (דף כד:) אי מה הפרט מפורש מומים שבגלוי ובטל ממלאכתו ואינו חוזר אף כל מומים שבגלוי ואינו חוזר ובטל ממלאכתו אלמא תניא חלש בזקנו ודלדל בו עצם עבד יוצא בהם לחירות לחפשי ישלחנו ריבויא הוא ופירש רש"י דלדל בו עצם השמיטו ממקומו ומחובר בבשר יוצא בו לחירות אם עצם שאינו חוזר הוא וסופו לייבש וליפול ואע"ג דליכא ביטול מלאכה דהא עצם דזקן לאו מידי הוה עביד כיון דבגלוי הוא ואינו חוזר הרי הוא ככ"ד ראשי אברים עכ"ל אבל הרמב"ם כתב בפ"ה מהל' עבדים תלש בזקנו ודלדל בו עצם מן הלחי יצא לחירות שהרי בטל מעשה השינים הקבועות באותו עצם וכ"ל שהוא ז"ל מפרש דכי אמרינן אי מה הפרט מפורש וכו' אלמה תניא חלש בזקנו וכו' היינו לומר דתלש בזקנו ודלדל בו עצם אע"ג דבטלו ממלאכתו ואין סופו לחזור כיון דאינו בגלוי שהרי השער מכסה לא הוי יוצא לחירות אי לאו ריבויא דלחפשי ישלחנו ואין להקשות א"כ סירוס דביצים נמי ליתי מריבויא דלחפשי ישלחנו דהא בטיל לגיד המחובר לו ממלאכתו ואין סופו לחזור די"ל דאע"ג דסרסו בבצים כיון שעדיין תלויים בכיס יכול להתקשות קצת על ידי הדחק ונמצא שלא בטל ממלאכתו לגמרי א"כ אינו חוזר היינו שסופו לייבש וליפול כדפרש"י אבל ביצים שכרתן ועודן תלויין בכיס אין סופן לייבש וליפול · ומ"ש הכהו על ידו וצמתה וכו' גם זה ברייתא שם וטעמא משום דדומיא דעין בעינן שאין סופו לחזור : ומ"ש הפיל שינו של קטן וכו' שם דאי כתב רחמנא שן הו"א אפילו שן דחלב פי' שן שינק ביה ועתיד להחליפה כגון בעבד קטן כתב רחמנא עין ומ"ש היתה עינו כהויה קצת והכהו בו וכו' ברייתא שם ומפורש שם דה"ה להיתה שינו נדודה והפילה : ומ"ש אבל אם חטטה אפילו אם היתה סמויי' וכו' מימרא דרב ששת שם · ופרש"י חטטה הוציאה לחוץ : ומ"ש וה"ה באחד מראשי איברים שהיה בטל וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ה מהל' עבדים ופשוט הוא ומ"ש הכה על עינו וחסר מאורה על שינו ונדדה וכו' ברייתא בפ"ק דקידושין (שם) ומ"ש הכהו על עינו וסמאה וכו' הכה בכותל כנגד אזנו או עינו וכו' ברייתא שם ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ה מהלכות עבדים וטעמו מדגרסינן בפ"ק דקידושין (שם) ת"ר היה רבו רופא ואמר ליה לכחול לו עינו וסמאה לחתור לו שינו והפילה שיחק באדון ויצא לחירות רשב"ג אומר ושחתה עד שיתכוין לשחתה ורבנן האי ושחתה מאי עבדי ליה מיבעיא להו לכדתניא ר"א אומר הרי שהושיט ידו למעי שפחתו וסימא עובר שבמעיה פטור מאי טעמא דאמר קרא ושחתה עד שיתכוין לשחתה ופסקו הרי"ף והרא"ש כתנא קמא ובסוף פ"ב דבבא קמא [כו:] גרסינן אמר רבא היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה ועמד ונפלה לענין נזקין חייב וכו' לענין עבד פלוגתא דרבן שמעון בן גמליאל ורבנן ומשמע דהא דרבא פליגא אהא דאמרינן בפ"ק דקידושין דרבנן דרשי ושחתה להושיט ידו למעי שפחה וכו' דכיון דלא נתכוון לעין כלל פטור וה"ה להיתה אבן מונחת בחיקו ולא הכיר בה ועמד ונפלה או לנתכוון לזרוק בבהמה ונפלה בעבד דפטור וכסוגיא דפרק קמא דקידושין נקטינן דהיא בדוכתה ועוד דאפשר דאף רבא דאמר לענין עבד פלוגתא דרשב"ג ורבנן לאו לקושטא דמילתא קאמר אלא לומר דלכאורה משמע דפלוגתא דרשב"ג ורבנן ולמיכלל מילי טובא בההיא דהיתה אבן מונחת לו בחיקו וכו אתא למימר דכ"מ לענין נזקין ולענין ד' דברים ולענין שבת ולענין גלות וכדאיתא התם ואף לענין עבד משמע לכאורה דפלוגתא דרשב"ג ורבנן היא ומיהו לפום קושטא דמילתא לרבנן נמי פטור מושחתה כדאיתא בפ"ק דקידושין אבל התוספות כתבו בספ"ב דב"ק לענין עבד פלוגתא דרשב"ג ורבנן היינו דבפ"ק דקידושין מוקמי רבנן האי ושחתה להושיט ידו במעי שפחה וסימא עובר שבמעיה דפטור משום שלא נתכוון לעין והכא נמי לא נתכוון וי"ל דלא פטרי רבנן אלא היכא דלא נתכוון לעין וגם נתכוון לטובתו של עבד כלומר שנתכוון להוציא את הולד כי התם אבל נתכוון לעין אף על גב דנתכוון לטובתו או לא נתכוון לטובתו אע"ג דלא נתכוון לעין לא עכ"ל וכך הוא דעת הרמב"ן בפ"ק דקידושין :

מי שחציו עבד וחציו בן חורין או עבד של שני שותפין אין יוצאים בראשי איברים וכו' ברייתא בפרק החובל (צ.) ומפרש טעמא משום דאמר קרא עבדו המיוחד לו ואף על גב דההיא ברייתא ר"א היא ושאר תנאי פליגי עליה משמע התם דהלכה כר"א משום דאמוראי מפרשי טעמיה וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מהלכות עבדים ומדברי התוספות נראה דעבד של ב' שותפים דאמרינן היינו שלזה גוף ולזה פירות אבל אם שניהם שותפים בגוף יוצא בראשי איברים וכן הא דחציו עבד וחציו בן חורין כגון שנתן כל דמיו ואין מעכב אלא גט שחרור אבל אם לא נתן אלא מקצת דמיו יוצא בראשי איברים :

עבדי

דרישה

קנין יכלעותא בפרק החובל ובח"מ סימן תכ"ד ע"ש. וי"ל דבהרא"ש וס"ל לרבינו שכל שי כל לשמור קיימין או דבר הדומה לי שנותן עליה שכר ודאי אזי כיון מהבקהה אלא כיון מחות שכר ואף שרבו נוטל דמי ידו אבל מק"ס נשאר לו כדי מזונו משא"כ בעוד שהוא חולה דאין לו שכירות כלל אם אין רבו נותן לו במרוס דמי שבתו שמקבל מהם כלו הוא צריך להיות כיון מהלקהם · לכך קי"ל ולמה ישים זה שרבו יקבל דמי שבתו ויהיה כיון מכים של לדקה וקי"ל ·
[ח] דלדל עצם מזקנו ז"ל הברייתא תלש בזקנו ודלדל בו עצם עבד יוצא בהם לחירות פרש"י השמיטו ממקומו ועדיין מחובר בבשר וסופו לייבש וליפול אף על גב דליכא ביטול מלאכה דהא עצם דזקן לא מידי עביד מכל מקום כיון שבגלוי הוא ואינו חוזר הרי הוא כב"ד ראשי איברים
[ט] (על אזני וחרשה כו' ז"ל התוספות בפרק הגזול עצים וא"ת ואמאי עבד יוצא בהם לחירות

ורל

פרישה

(סג) דלדל עצם מזקנו כו' עיין בדרישה : (סד) הפיל שינו של קטן אינו יוצא לחירות שעתיד לחלוף ולא הוי דימוא דעין : (סה) אבל אם חטטה כו' פרש"י הוציאו לחוץ . (סו) הכהו על עינו וסמאה כו' ברייתא היא ומשום שפחה נקט לא אי נמי משום דרמב"ם דמיירי בסמוך (סו) שהרי כיון לאבר דכתיב ושחתה עד שיכוון לשחתה בקלא כגון הימא עין עבדו כיון שנתכוון לאיתי אבר אע"פ שלטובתו איכוון לרפאותו אבל מקום יוצא לחירות לאפוקי זורק אבן וכיון לבהמה כו' ולא לאבר דעבד איכוון כלל והתוס' ס"ל דאפי' בכה"ג יוצא לחירות דלא פטר אלא היכא דלא נתכוון לעין וגם נתכוון לטובתו של עבד כגון שנתכוון להוציא את הולד (כגון הושיט ידו למעי שפחתו איכוון לטובתה להוציא הולד ולא כיון ליגע בעין כלל עכ"ס) אבל אם נתכוון לעין אף ע"ג דנתכוון לטובתו או לא נתכוון לטובתו אע"ג דלא נתכוון לעין לא .

לפי

או עבד של ב' שותפים אין יוצאין בראשי אברים (סח) [יז] לפי שאינו מיוחד לרבו שחבל בו (סט) עבדי צאן ברזל יוצאין בראשי אברים לאיש אבל לא לאשה ושל נכסי מלוג אין יוצאין לא לאיש ולא לאשה הפיל שן עבדו וסימא עינו יוצא בשינו ונותן לו דמי עינו [יח] (ע) וכן נמי איפכא יציאת העבד בראשי אברים נוהג (עא) בכל מקום ובכל זמן ומיהו קנס הוא וצריך ב"ד מומחין (עב) לפיכך אין דנין אותו עתה שהרי אין מקבלין עדות לדונו ואם יודה מעצמו פטור

עבדי צ"ב יוצאין בראשי איברים לאיש אבל לא לאשה ושל נכסי מלוג לא לאיש ולא לאשה שם (סט:) תני חדא עבדי מלוג יוצאין בשן ועין לאשה אבל לא לאיש ותניא אידך לא לאיש ולא לאשה ומוקי לה בגמרא דכ"ע אית להו תקנת אושא אלא כאן קודם תקנה כאן לאחר תקנה כלומר דברייתא דלאשה ולא לאיש קודם תקנה וברייתא דלא לאיש ולא לאשה לאחר תקנה וא"כ אידי ואידי לאחר תקנה אלא מ"ד לאשה ולא לאיש מ"ט כדרבא וכו' לימא דרבא תנאי היא לא דכ"ע אית להו דרבא והכא אלמוה לשעבודא דבעל וא"כ דכ"ע לית להו להני תנאי תקנת אושא והכא בקנין פירות כקנין הגוף דמי ובפלוגתא דהני תנאי וכו' כלומר ומ"ד לא לאיש ולא לאשה אתי כר"א שכתבתי בסמוך דהלכה כוותי' והשתא אי לאוקמתי' קמייתא דמאן דאמר לא לאיש ולא לאשה בתר תקנתא קאמר וליכא מאן דפליג עליה ואי לאוקמתא בתרייתא כיון דאתי כר"א דהלכתא כוותיה הכי נקטינן וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות עבדים : הפיל שן עבדו וסימא עינו וכו' בפרק מרובה [עד:] ומ"ש וכן נמי איפכא פירוש לומר שאם סימא עינו תחלה ואחר כך הפיל שינו יוצא לחירות בעינו ונותן לו דמי שינו וג"ז מפורש שם וכתב הרמב"ם דין זה בפ"ה מהלכות עבדים ובפ"ד מהלכות חובל ומזיק כתב כל עבד שיצא לחירות ועדיין לא הגיע גט שחרור לידו אין לו קנס ואחרים שחבלו בו אינו יכול להוציא מהם לעצמו ולא האדון יכול להוציא מהן לפיכך המפיל שן עבדו ואח"כ סימא עינו יוצא בשינו ואינו נותן לו דמי עינו ואם תפס אין מוציאין מידו ע"כ וטעמו מדאיבעיא לן בהשולח מעוכב גט אם יש לו קנס ובעינן למפשטא מדתניא הפיל את שינו וסימא את עינו יוצא בשינו ונותן דמי עינו ודחינן דילמא כמ"ד אינו צריך גט שחרור ע"כ וא"כ כשכתב בה' עבדים ונותן לו דמי עינו היינו כשכתב לו גט חירות בין הפיל שינו לסימת עינו א"נ מה נותן לו דמי עינו דקאמר לא דגוזרים ב"ד שיתן לו אלא היינו לומר שאם תפס אין מוציאין מידו וסמך עמ"ש בפ"ד מהל' חובל וז"ל רבינו ירוחם במישרים נתיב י"ג הפיל שינו וסימא עינו יוצא בשן ואינו נותן לו דמי עינו אם לא נתן לו גט שחרור ודוקא בעבד שמל וטבל לשם עבד עכ"ל : יציאת עבד בראשי איברים נוהג בכל מקום ובכל זמן ומיהו קנס הוא וצריך ב"ד מומחין כ"כ הרמב"ם בפ"י מהל' עבדים והוא פשוט בפ"ק דסנהדרין (ח' :) ובפ"ק דב"ק [טו:] וס"פ אלו נערות [מח:] דאין דנין דיני קנסות אלא ב"ד מומחין ומ"ש שנוהג בכ"מ ובכל זמן כך פשוט שם ג"כ שדיני קנסות נוהגין בכל זמן ובכל מקום : ומ"ש לפיכך אין דנין אותם עתה שהרי אין מקבלין עדות לדונו כלומר דכיון דהשתא אין דנין דיני קנסות אין נזקקין לקבל עדותן כדאמרי' [ב"ק פד:] אין מועד בבבל : ומ"ש ואם יודה מעצמו פטור אע"ג שהוא תפוס וכו' אפי' הכי כתב הראב"ד שאינו מועיל וכו' אבל הרמב"ן כתב שאין הודאתו פוטרת אלא בב"ד וכו' וכן הוא מסקנת א"א ז"ל בסוף פ"ק דב"ק כתב הרא"ש הראב"ד כתב אע"ג דלא מגבינן האידנא קנסות אמור רבנן דמשמתינן ליה עד דמפייס לניזק ולא נהירא דהא אמרינן דלא משמתי' אלא אי אזמניה לא"י ולא בעי אזיל ועוד לדבריו הרי גובין קנסות בבבל דאין לך גוביינא גדולה מזו ועוד כתב שאם הודה ואחר כן באו עדים קי"ל כרב דאמר פטור ואי תפס מקמי הודאה ואח"כ הודה מפקינן מיניה ולא אמרי' דתפיסה מקמי הודאה כעדים דמיא מדא"ל ר"ג לרבי יהושע (ב"ק עד:) אי אתה יודע שטבי עבדי יצא לחירות א"ל רבי יהושע אין בדבריך כלום שכבר הודית והרי טבי בתופס מקמי הודאה הוה שהרי גופו אצלו היה ואפ"ה לא יצא לחירות מפני הודאתו של רבן גמליאל אלמא לאו כעדים דמיא ומפקינן מיניה והקשה עליו הרמב"ן ז"ל דהודאה בב"ד דוקא בעינן כדאמרינן התם שאני ר"ג דשלא בב"ד אודי והא ר' יהושע אב ב"ד הוה חוץ לב"ד הוה והאידנא ליכא ב"ד וה"ל כמודה חוץ לב"ד שאין פטור מקנסות כדאמרינן לקמן דאין מועד בבבל משום דבעי הודאה בב"ד וליכא הילכך אי תפס לא מפקינן מיניה בין תפס מקמי הודאה בין תפס לאחר הודאה עד כאן לשון הרא"ש ז"ל ואני שמעתי ולא אבין דאי לא כתב הראב"ד יותר ממ"ש הרא"ש בשמו מאי קושיא דהרמב"ן הא הראב"ד ידע ודאי דהודאה בבית דין דווקא בעינן דהא תלמוד ערוך הוא ולא אתא הראב"ד לאשמועינן אלא דתפיסה לא הויא כעדים וכ"ת שאם אחר שתפס הודה הודאה כתקנה בפני ב"ד מומחין פטור ומוציאין מיד התופס והביא ראיה מדאמר רבי יהושע אין בדבריך כלום שכבר הודית וראיה נכונה היא וגם הרשב"א כתב שם כן מטעם זה ולא הוזכר בדברי הרמב"ן שהביא הרא"ש סתירת ראיה זו ובזמן דליכא מומחין דלא הוי הודאתו הודאה להראב"ד נמי אם תפס לא מפקינן מיניה כדאמרינן בספ"ק דב"ק ובס"פ אלו נערות ועבד שהוא תופס בעצמו שהרי גופו אצלו זכה בעצמו אלא שצריך גט שחרור כדין כל יוצא בראשי אברים שצריך גט שחרור כמו שנתבאר ואפשר דמשום דכתב הראב"ד בתחלת דבריו אע"ג דלא מגבינן האידנא קנסות וכו' משמע ליה להרמב"ן

ח"ע ותכ"מ שאין מעוכב אלא גט שחרור התם נמי ליכא מיוחד לא לזה ולא לזה ואפי' למכור אינן יכולין ולפ"ז ודאי דלאו מקרא דעבדו ילפינן לחומרא דעבדו המיוחד לו בעינן דהא לגבי איש ואשה שמכרו בנ"מ דלא עשאו ולא כלום וכר"א לאו מקרא נפקא לן דהא ליכא קרא לגבי מכירת נ"מ אלא דילפינן לה מדין יום ויומים וה"נ לענין יציאת ראשי אברים בעבד של ב' שותפים וח"ע ותכ"מ לא צריך קרא אלא בלא קרא נמי ילפינן לה מדין יום או יומים לר"א אלא תלמודא קאמר לה אהאי לישנא ה"נ עבדו המיוחד לו כלומר בעינן שיהא עבדו המיוחד לו וכן פי' התוס' להדיא בפ' חזקת הבתים (ד' נ') בד"ה ר' אליעזר אבל לענין פסק הלכה העיקר כלישנא קמא דפרק חזקת הבתים דמוקי לדאמימר אפילו כרבנן דר"א וכי איתמר דאמימר לא שמכרו שניהם ביחד אלא איש או אשה קאמר אבל היכא דזכיני תרווייהו לעלמא א"נ וכנא איהו לדידיה זכינהו וזכיני וכ"כ הרא"ש בפרק החובל וז"ל וסוגיא דהכא ליתא דבפרק ח"ה מפרש בלישנא קמא כי איתמר דאמימר היכא דזכין איהו ומת וכו' וכהאי לישנא קי"ל כמתני' דפרק יש נוחלין הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו דכל אחד יכול למכור מה שיש לו עכ"ל וכ"כ כל הפוסקים השתא לפ"ז גבי שן ועין דגלי לן קרא עבדו המיוחד לו בכל ענין שהם שותפין אפילו יש לכ"א חלק בגוף וכן בח"ע ותכ"מ לעולם אינו יוצא בראשי אברים וזו היא דעת רבינו שלא הביא מה שפי' התוספת לענין פסק הלכה מיהו בח"מ סימן קנ"א צריך לפרש להרא"ה דס"ל כלישנא בתרא וכרבא דאמימר הוא דאמר כר' אליעזר אבל שיטת הפוסקים כלישנא קמא והכי נקטינן עיין במ"ש לשם בס"ד : עבדי צאן ברזל וכו' ברייתא בהחובל (סוף דף פ"ט) תני חדא עבדי מלוג יוצאין בשן ועין לאשה אבל לא לאיש ותניא אידך לא לאיש ולא לאשה ומסקנא דהך דלא לאיש ולא לאשה כר"א דאמר בעינן כספו המיוחד לו ה"נ בעינן עבדו המיוחד לו הלכך בנ"מ דאין לבעל אלא פירות ולאשה אין לה בפירות כלום לאו עבדו המיוחד לו הוא ואידך ברייתא כאידך תנאי וכיון דהלכת' כר"א קי"ל דבנ"מ אינן יוצאין לא לאיש ולא לאשה אבל בצ"ב יוצאין לאיש אבל לא לאשה דמיוחדין לאיש הן ולאו דאשה הן כלל והכי תניא בר"פ אלמנה לכ"ג (דף ס"ו) ומסוגיא דר"פ האשה שנפלו נראה עוד דעבדי מלוג אף בנפלו לה קודם שנתארסה נמי אין יוצאין לאשה משנשאת אבל קודם שנשאת יוצאין לאשה ולא לאיש ע"ש : הפיל שן עבדו וכו' ברייתא בפ' מרובה (דף ע"ב) ובגמרא (דף ע"ד) מתקיף לה רבי זירא אימא סימא את עינו ניפוק בעינו הפיל את שינו ניפוק בשינו סימא את עינו והפיל את שינו תיפוק בעינו ושינו אמר אביי עליך אמר קרא תחת עינו ולא תחת עינו ושינו תחת שינו ולא תחת שינו ועינו ונראה פשוט דבדלא נתן לו גט שחרור בין הפלת שינו להסמת עינו מיירי דאי נתן לו גט שחרור בנתיים ה"ה בן חורין גמור ומאי אתא ברייתא לאשמועינן הא פשיטא היא דמשלם לו רבו שינו או עינו ומאי נמי אתקפת' דרבי זירא ומאי קאמר נמי אביי עליך אמר קרא דלמה לן קרא להכי והכי מוכחא הסוגיא בפרק השולח (דף מ"ב) דקא מיבעיא לן מעוכב גט שחרור יש לו קנס לרבו או אין לו קנס לרבו ופשטינן מדתניא הפיל את שינו וסימא את עינו יוצא בשינו ונותן דמי עינו ואי אמרת יש לו קנס לרבו השתא חבלו ביה אחריני יהביה לרביה חבול ביה רביה גופיה יהיב ליה לדידיה ודחינן דילמא כמ"ד א"צ גט שחרור מדאוקימתא לה הכי ולא כהילכתא ולא מוקים לה בדכתב לה גט שחרור בנתים וכהילכתא אלמא דליכא לאוקומא בהכי דא"כ מאי אתא ברייתא לאשמועינן הא פשיטא היא דכדנתן לו גט שחרור בנתים דבן חורין גמור הוא כדפרישית אך קשה כיון דבעיין דפרק השולח לא אפשיטא א"כ אין לו קנס לרבו וגם כופר אין לו כיון שאין לו יורשין כמ"ש הרא"ש לשם וכן פסק רבינו בסימן זה גבי ח"ע ותכ"מ כמוד שלא כתב גט שחרור שאם המיתו שור אינו משלם לא קנס ולא כופר וכן בח"מ סימן תכ"ד הביא דברי הרמב"ם במעוכב גט שחרור דאין האדון ולא העבד יכולין להוציא מן החובל והיינו מדלא אפשיטא בעיין וא"כ נמשך דבהפיל שינו וסימא עינו כיון דקי"ל כר"ע פ"ק דקידושין דבשן ועין נמי בעי' גט שחרור א"כ הו"ל מעוכב ג"ש בנתים ולא בעי האדון לשלם כלום לעבד וא"כ למה כתב רבינו יוצא בשינו ונותן לו דמי עינו וליכא לפרש דרבינו מיירי בדכתב לו ג"ש בנתים אי נמי דתפס ולא מפקינן מיניה קאמר וכמו שפי' ב"י גם לדברי הרמב"ם וכ"כ בספר כ"מ דאם כן הו"ל לפרש ולא לסתום עוד דאי בדכתב לו ג"ש בנתיים פשוטא היא ולא היה צריך למיתנייה לא בברייתא ולא צריך לפוסק למיכתביה ולכן נראה ברור דהרמב"ם ורבינו מפרשים ברייתא זו דהפיל שינו וסימא עינו בשעה אחת או בזה אחר זה והתחיל זה עד שלא נגמר דינו של זה והתם הוא דגלי לן קרא דתחת עינו וגו' ולא תחת עינו ושינו דהיינו שלא היה שהות בנתים לכתוב ג"ש וצריך לשלם לעבדו והסוגיא דס' השולח הוא במעוכב ג"ש שהיה שעות בנתים לכתוב לו ג"ש ולא כתב הכא הוא דקמיבעיא לן דילמא אדון קרינן ביה והא דאתינן למיפשטא מברייתא דהפיל שינו קס"ד דמיירי בין דהיה שהות בנתיים בין לא היה שהות בנתיים ודחינן דאף למאי דקס"ד נמי ליכא למיפשט מידי דדילמא הך ברייתא כמ"ד א"צ ג"ש מיהו אף למאי דקי"ל כמ"ד צריך ג"ש בעיין לא אפשיטא ומוקמינן לברייתא כהילכתא דמיירי בהפיל שינו וסימא עינו בבת אחת כפשטא דהתם צריך לשלם דמי שינו לעבדו כיון שלא היה שהות בנתיים לכתוב ג"ש ובזה נתיישבה השגת הראב"ד פ"ה מה"ע שדברי הרמב"ם סותרים דבה"ע כתב דיוצא לחירות ומשלם לו דמי שינו או עינו ובפ"ד מהלכות חובל פסק שאינו משלם אא"כ תפס וכבר לא נתיישב זה להרב המגיד ריש פ"א מהלכות נזקי ממון אבל לפמ"ש ניחא דבפ"ד מהל' חובל מיירי כדהיה שהות בנתיים לכתוב ג"ש והתם הוא דקמיבעיא לן בפרק השולח · וספ"ה דה"ע מיירי בדהפיל שינו וסימא עינו בשעה אחת דלא היה שהות בנתיים וכ"פ בעל מגדול עוז בה"ע וכאן עמד על העיקר ומדוקדק כך בלשון הרמב"ם למעיין בה וכך היא דעת רבינו והכי נקטינן ודלא כמ"ש בש"ע בסתם דבדלא כתב לו ג"ש דאינו משלם לו דמי שינו או עינו נמשך לדעתו שכתב כאן וליתא אלא כדפרישית : יציאת העבד בראשי אברים נוהג בכל מקום ובכל זמן כלומר אף על גב דיציאת עבד עברי אינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג אבל יציאת עבד כנעני בראשי אברים נוהג בכל מקום אפילו בח"ל ובכל זמן אפילו שלא בפני הבית וכ"כ הרמב"ם סוף פ"ה דה"ע : ומ"ש ומיהו קנס הוא וכו' הכי איתא בפרק מרובה (ריש דף ע"ה) ודברי הראב"ד והרמב"ן הביאם הרא"ש ספ"ק דב"ק ומביאו רבינו בח"מ סוף סימן א' ועיין בח"מ לשם בס"ד : **ומ"ש** לפיכך אין דנין אותו עתה שהרי אין מקבלין עדות לדונו הוא מגומגם דבלאו קבלת עדות אין דנין עתה כיון שצריך סמוכין ואין לנו סמוכין ובית יוסף כתב וז"ל ומ"ש לפיכך אין דנין וכו' כלומר כיון דהשתא אין דנין דיני קנסות אין נזקקין לקבל עדותן כדאמרינן אין

פרישה

(סח) לפי שאינו מיוחד לרבו דאמר קרא עבדו המיוחד לו ועיין בדרישה : (סט) עבדי צאן ברזל יוצאין בראשי איברים לאיש כו' שהרי הגוף והפירות שלו ברשות האיש שהוא חייב באחריותן אפ"ה אם האשה הכה אותו העבד שעשאוהו צ"ב לבעלה אינו יוצא לחירות מכה האשה ושל נכסי מלוג שהגוף של האשה והפירות לאיש הרי הוא כעבד של שותפין דכבר כתב דאינו יוצא מכה הכאת א' מהן : (ע) וכן נמי איפכא פי' שאם סימא עינו תחילה ואח"כ הפיל שינו יוצא לחירות בעינו ונותן לו דמי שינו ועיין בדרישה : (עא) בכל מקום ר"ל אפי' בח"ל · ובכ"ז ר"ל אפי' אחר החורבן כל זמן שהיו סמוכין (ודוקא עבד שמל וטבל שישנו במקצת מצות אבל עבד שהוא בגיותו אינו יוצא בראשי איברים סמ"ג עכ"ה) : (עב) לפיכך אין דנין אותו עתה שהרי אין מקבלין כו' פי' בא לתת טעם מאי נ"מ שאין דנין הא מ"מ העבד מוחזק בגופו ויוצא כדין כל שתופס בדמי קנסות

דרישה

והא בעינן מום שבגלוי דומיא דשן ועין ובמרדכי שיכן כוי גלוי וי"ל נכי שאין ניכר בו כלום כשהוא ישן או עומד במקום אחד ופותק מכל מקום כיון דלפי מנהגו שמתנהג והולך ניכר שהוא פרש השיב מום שבגלוי וי"ל דמ"ל שיהא הקלקול בגלוי אלא שהאבר שיש בו קלקול יהא בגלוי עכ"ל והביאו הכ"מ פ"ס דעבדים · ולגבי גידים שכתבתן ועודן בכיסן דאינו יוצא לחירות אף ע"ג שהאבר בגלוי משום דחשיב ליה כאילו לא עשה כלום דאין היזקו ניכר ואין בו משום היזק כלל חזק עכ"ס) : [יז] לפי שאינו מיוחד לרבו ז"ל ב"י ומדברי התוס' נראה דעבד של שני שותפי' דאמרינן היינו שלזה גוף ולזה פירות אבל אם שניהם שותפים בגוף יוצא בראשי איברים וכן כת' דחציו עבד וחציו בן חורין כגון שנתן כל דמיו ואין מעוכב אלא גט שחרור אבל אם לא נתן אלא מקצת דמיו יוצא בראשי איברים : [יח] וכן נמי איפכא הרמב"ם ור' ירוחם מוכיחין דוקא כשכתב

פטור אע"ג שהוא תפוש שהרי הוא מוחזק בגופו אפ"ה כתב הראב"ד שאינו מועיל ואם יודה יפטור (עג) [יב] אבל הרמב"ן כתב שאין הודאתו פוטרת אלא בב"ד והאידנא ליכא ב"ד מומחין (עד) והוה ליה כמודה חוץ לב"ד שאינו פטור מקנס הילכך כיון שהוא תפוש מהני אע"פ שמודה וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל וקונה עצמו בשטר שכותב לו על הנייר או על החרס הרי את בן חורין או הרי את לעצמך או אין לי עסק בך (עה) ומוסרו לידו או לאחר בשבילו אפי' בלא ידיעת העבד יצא שזכות הוא לו שיוצא מתחת יד רבו לחירות (עו) [יג] ומיהו אם מוחה בידו שלקבלו לא יצא בו לחירות

להרמב"ן שכל דבריו בטיים על זמן דליכא מומחין ומפני כך תפס עליו · והרמב"ם כתב בפ"ג מהל' גניבה מי שהודה בקנס ואח"כ באו עדים אם הודה בתחלה בפני ב"ד ובב"ד פטור אבל אם הודה חוץ לב"ד או שהודה בפני שנים בלבד ואח"כ באו עדים ה"ז משלם קנס על פיהם עכ"ל ודבריו מבוארים כמאי דאמרינן בפ' מרובה שאמר ר"ג דשלא בב"ד אודי והא רבי יהושע אב ב"ד הוה חוץ לב"ד היה וכמ"ש הרא"ש בשם הרמב"ן ולפ"ז הדבר ברור דלהרמב"ם נמי האידנא דליכא ב"ד הודאה לאו כלום היא למיפטרי' ואדרבא היה אפשר לומר דמתחייב בהודאת פיו בפני בית דין שאינם סמוכים כשאר כל הודאות ממון דכמאה עדים דמיא אלא שמ"ש גבי הודה חוץ לב"ד או בפני ב' בלבד ואחר כך באו עדים ה"ז משלם קנס על פיהם משמע שאם לא באו עדים לא היה משלם בהודאת פיו וכן משמע בפ' מרובה דא"ל ר' יהושע לר"ג אין בדבריך כלום שכבר אין לו עדים ודייק עלה הא יש לו עדים חייב וש"מ מודה בקנס ואחר כן באו עדים חייב ומשני שאני רבן גמליאל דשלא בפני ב"ד אודי הא קמן דאודי שלא בפני ב"ד ולא נתחייב בהודאתו וכדא"ל אין בדבריך כלום שכבר אין לו עדים ומ"מ כיון דהודאה בב"ד שאינו סמיך לאו הודאה היא לפוטרו בין תפס קודם הודאה בין תפס אחר הודאה לא מפקינן מיניה ועבד כיון שהוא תפוס בעצמו יצא לחירות בין הודה בין לא הודה ומ"ש בפ"ה מהלכות עבדים יציאת העבד בראשי אברים נוהג בכל מקום ובכל זמן ואין דנין בו אלא בית דין סמוכין מפני שהוא קנס לאו למימרא דאינו יוצא לחירות אלא בב"ד סמוכין דהא כיון דקי"ל דאם תפס ניזק אין מוציאין מידו וכמו שפסק הוא ז"ל בפ"ה מהלכות סנהדרין ועבד תפוס בעצמו הוא לא מצי לאשתעבודי ביה אם העידו עליו עדים וכמו שנתבאר אלא היינו לומר דאין דנין בו כמשפטו שאם הודה הרב קודם שבאו עדים לא יצא העבד לחירות דהיינו דוקא כשהודה בפני בית דין סמוכין אבל בפני בית דין שאינם סמוכים אין הודאתו הודאה לפטרו וכמ"ש על זה לפיכך העבד שאמר לרבו הפלת את שיני וסימית את עיני והאדון אומר לא עשיתי זה פטור שאם יודה מעצמו אינו חייב להוציאו לחירות בלא עדים שהמודה בקנס פטור כמו שביארנו בהלכות גניבה שכל מודה בקנס פטור מלשלמו ע"כ פירוש אם נשבע האדון שלא הפיל שינו ולא סימא עינו פטור מקרבן דאין חייבין קרבן אלא על שבועת כפירת ממון והכא לאו כפירת ממון היא דבהודאה נמי פטור דהוי מודה בקנס וזה כן כי כפר אשתכח דלא כפר ממונא ולפיכך סיים וכתב שכל מודה בקנס פטור מלשלמו כלומר פטור דגבי מודה בקנס הוא פטור מלשלמו אבל פטור דגבי כפירת קנס הוא פטור מקרבן וללמדנו דהא דמודה בקנס פטור מלשלמו דוקא במודה בפני בית דין סמוכים היא כתב ואין דנין בו אלא בית דין סמוכין א"נ כדין תורה קאמר עד לא תקון רבנן דאם תפס אין מוציאין מידו אבל אין לומר דה"ק אין דנין בו לקבל עדות העדים אלא בבית דין סמוכין כיון דאינם יכולים לחייבו וכההיא דאמרינן אין מועד בבבל דהתם ע"כ היינו דוקא קודם שתפס דאילו אחר שתפס צריכים הם לקבל עדות העדים לידע אם יניחו מה שתפס בידו או אם יוציאוהו מידו ועבד כיון שהוא תפיס בעצמו צריכים הם לקבל עדות העדים לידע אם יניחו רבו להשתעבד בו אם לאו:

וכתב הר"ן בפ"ק דקידושין זה שכתב הרי"ף שמועות הללו שבעבד כנעני אע"ג דיציאה בשן ועין וראשי איברים קנסא הוא ובעינן ב"ד מומחין וליכא כתב הרמב"ן דהיינו טעמא משום דקי"ל בקנסא דמי תפס לא מפקינן מיניה וכיון דעבד תפיס הוא בעצמו מכיון שהפיל שינו לא יהבינן ליה רשותא לאשתעבודי ביה ומשמתינן ליה עד דכתב ליה גיטא דחירותא עכ"ל וזה כמ"ש לדעת הרמב"ם ז"ל · וקונה עצמו בשטר משנה בפ"ק דקידושין (כב:) ומ"ש שכותב על הנייר או על החרס הרי את בן חורין או הרי את לעצמך משנה בפ' המגרש (פה:) ומ"ש או אין לי עסק בו בעיא דאיפשיטא שם ובפ"ק דקידושין (ו:): ומ"ש על הנייר או על החרס לישנא דנקט בברייתא פ"ק דקידושין (ט:) גבי שטר קידושי אשה וגבי שטר קנין שדה נקט ומ"ש ומוסרו לידו בפ"ק דקידושין (כג·) אסיקנא דלרבנן משתחרר ע"י עצמו דגטו וידו באים כאחד ומ"ש או לאחר בשבילו אפי' בלא ידיעת העבד יצא שזכות הוא לו וכו' ג"ז שם אליבא דרבנן: ומ"ש ומיהו אם מוחה בידו מלקבלו לא יצא בו לחירות כלומר דאפי' למאן דסבר דנקנה בכסף בע"כ מודה בשטר אינו נקנה בע"כ דדוקא בכסף אמר הכי מטעמא דאביי ורבא כמ"ש לעיל אבל בשטר דליכא הנך טעמי נהי דנקנה שלא מדעתו אבל בע"כ לא וכן כתבו הרא"ש

אין מועד בבבל עכ"ל הנה מהפך הלשון והוא דוחק · ועוד איכא לתמוה כמ"ש ואם יודה מעצמו פטור וכו' דמאי איריא מודה אפילו אינו מודה נמי פטור כיון שאין דנין אותו עתה · ונראה דס"ל לרבינו דכאינו מודה ודאי כיון שהעבד תפוס בעצמו וטוען יש לי עדים דבדין פטור אני מעבדותי ישאלו לעדים ויעידו לא מפקינן מיניה עבדותו לד"ה ואפ"ה אכני ליה לרבו הא דאין דנין אותו עתה דלא מזדקקינן ליה לדונו לרבו בע"כ למיכפיי' למיכתב ליה גיטא דחירותא והא דקי"ל בדיני קנסות דאף עתה שאין סמוכים אי תפס הניזק מזדקקינן לקבל עדות העדים ולדונו כדכתב בתחלת ספר ח"מ אין זה אלא מדעתיה דמזיק שתובע ב"ד ותובע לניזק דתפס משלו דאומרים לניזק שיביא עדים ויראו אם כדין תפס כדכתב הרא"ש ספ"ק דב"ק והכי נמי בשן ועין אם יאמר הרב לקבלו עדות מזדקקינן להו מדעתיה אבל בע"כ לא ודלא כדכתב הר"ן ע"ש הרמב"ן בפ"ק דקידושין ומביאו ב"י וזאת היא דעת רבינו וניחא השתא הא דכתב לפיכך אין דנין אותו עתה שהרי אין מקבלין וכו' פי' אע"פ שהעבד תפוס בעצמו וכטור מעבדותו כדפרישית אפ"ה אין דנין אותו בע"כ שהרי אין מקבלין עדות לדונו כלומר אין מקבלין עדות לדונו בע"כ ולאוכפייה ולמיכתב ליה גיטא דחירותא אבל אם יודה מעצמו פטור אע"פ שהעבד תפוס בעצמו וכייפינן ליה להשתעבד לרבו ודו"ק:

ומ"ש אפילו הכי כתב הראב"ד וכו' הרא"ש ספ"ק דקמא כתב דהביא ראיה מפ' מרובה (דף ע"ה) בעובדא דר"ג שסימא את עין טבי עבדו וכו' דמבואר לשם דהודאה בב"ד פטרו מקנס אע"פ שהעבד תפוס בעצמו הרמב"ן מפרש דהתם מיירי בב"ד סמוכים אבל באינן סמוכים הו"ל כמודה חוץ לב"ד והביא ראיה מפרק החובל דקאמר התם אין מועד בבבל משום דבעינן העדאה בב"ד וליכא ולי נראה דלהראב"ד כל ג' אע"ג דאינן סמוכין הויא הודאה בפניהם הודאה בב"ד וכן פסק הרמב"ם ספ"ה דה"ס וס"ל להראב"ד דה"ה לענין קנס הו"ל הודאה בב"ד ופטור מקנס והוקא לענין הדין עצמו בעינן סמוכין כד"ק אבל לא לענין הודאה דשפיר הו"ל מודה בקנס ויפטור אע"פ שמודה בפני שאינן סמוכין ומהך דהחובל ליכא הוכחה דלענין העדאה דוקא דבעינן לקבל עדות דהוי תחלת דין כדאיתא ר"פ שבועת העדות בעינן סמוכין כד"ק אבל לענין הודאה לא בעינן סמוכין וב"י האריך לפרש דברי הרמב"ם להסכימם עם דעת הרמב"ן גם בדברי ה"ה פ"ג מה' גניבה ירא' להרמב"ם דבד"ק לא הוי הודאה בב"ד אלא בג' מומחים ולפע"ד יראה איפכא דהרמב"ם כהראב"ד ס"ל שהרי ספ"ה מה"ס פסק בסתם דהוי הודאה בב"ד בפני ג' שאינו סמוכין ותדלא חילק אלא דאף במודה בקנס קאמר דהוי הודאה בב"ד בפני ג' שאינן סמוכין ובטור ודבריו בפ"ג מהל' גניבה נמי משמע הכי דבפני ב' אינה הודאה בב"ד אפילו היו סמוכין ובפני ג' הוי הודאה בב"ד אפילו אינן סמוכין דאל"כ הו"ל לחלק בין סמוכין לאינן סמוכין ולכן בספ"ה מה"ס לא חילק בין סמוכין לאינן סמוכין אלא בין ג' לפחות מג' וה"ה דאין חלוק בין מודה בקנס ובין שאר הודאות ואפשר דאף דעת ה"ה כך היא ומ"ש בפ"ג מהל' גניבה וז"ל אבל מ"ש או שהודה בפני ב' נראה שכונתו אפי' בפני ב' דיינים ואפילו במקום ב"ד לפי שד"ק צריך ג' מומחין כמבואר בפ"ה מה"ס עכ"ל ה"ה לא היתה דעתו דבעינן ג' מומחין לענין הודאה להרמב"ם בפ"ה מה"ס שזה לא כתבו הרב שם אלא ה"ה לא בא אלא לבאר דעת הרמב"ם מפני מה אין ההודאה בפני ב' מומחין הוה הודאה ואמר לפי שד"ק צריכי ג' מומחין לענין הדין עצמו כמבואר פ"ה מה"ס ולפיכך אף לענין הודאה החמירו דלא סגי בפחות מג' · אפילו היו ב' מומחין אבל לעולם אם היו ג' הוי הודאה בב"ד אפילו אינן מומחין ודברי הרמב"ם בספ"ה מה' עבדים נמי מבוארין ע"ד זה שכתב תחילה יציאת העבד בראשי אברים נוהג בב"מ ובכל זמן ואין דנין בו אלא ב"ד סמוכין מפני שהוא קנס והיינו לענין הדין עצמו היכא דאינו מודה בעינן סמוכין ואע"פ שהעבד תפוס בעצמו ולא מפקינן מיניה עבדותו מ"מ כ"מ דלא מזדקקינן לקבל העדי' בע"כ למיכפייה למיכתב ליה גיטא דחירותא וכדפרישי' לדעת רבינו שהם כלשון הרמב"ם ומתוך העתיקם אבל לענין הודאה ס"ל דהוי מודה בקנס ופטור אע"פ שאינו מודה אלא בפני ג' שאינן סמוכין וכהראב"ד ומ"ש הרמב"ם עוד לפיכך העבד שאמר לרבו הפלת את שיני וכו' פי' דכיון שהוא קנס וכל מודה בקנס פטור מלשלם אם כן אם הוא כופר פטור נמי משבועה וכמ"ש סוף פ"א מטוען דכל הטוען את חבירו טענה שאם הודה אינו חייב לשלם ממון אע"פ שכבר אין מחייבין אותו שבועה ומביאו בח"מ סוף סימן פ"ז וכנ"ל ודלא כמה שפי' ב"י כאן לענין קרבן וכן כתב בס' כ"מ דליתא אלא כדפרישית גם לשם בפ"א דטוען נראה להדיא דכל שהודה בפני ב"ד של ג' הוי הודאה אף לענין קנס ופטור אפילו אינן מומחין · ולענין הלכה בפלוגתא דרבוותא לא מפקינן מיד המוחזק והלכך אפילו הודה המחויב לא מפקינן מיד הניזק אם תפס וכן בעבד לא כייפינן ליה לעבד להשתעבד לרבו כיון דתפיס בעצמו דדילמא הו"ל כמודה חוץ לבית דין וכהרמב"ן ומסקנת הרא"ש ומיהו לא כייפינן ליה לרבו למיכתב לא גיטא דחירותא דדילמא הו"ל כמודה בב"ד וכהראב"ד וא"כ הו"ל מודה בקנס ופטור וכדפרישית בסמוך שזאת היא דעת הרמב"ם נ"כ ודלא כהר"ן ע"ש הרמב"ן בפ"ק דקידושין (דף תרכ"ט) והסכים עמו הר"ן בפרק השולח וסמכה לדעת הרי"ף ע"ש בדף תקע"ו גם בש"ע כתב וז"ל יציאת העבד בראשי האיברים אע"פ שהוא קנס נוהג בזמן הזה שאם באו עדים בדבר אינו יכול להשתמש בו ויש מי שכתב שמשמתין אותו עד שיכתוב גט שחרור עכ"ל ולפענ"ד דלין משמתין אותו מספק: **וקונה** עצמו בשטר משנה פ"ק דקידושין [דף כ"ב]: ומ"ש שכותב על הנייר וכו' משנה בפ' המגרש [דף פ"ה] גופו של גט שחרור הרי את בן חורין הרי את לעצמך אבל מ"ש שכותבין על החרס וכן כתב הרמב"ם בפ"ה מה"ע וכן כתב הסמ"ג לא ידעתי מנין להם כי בפ"ק דקידושין [דף ט'] תניא גבי קידושי אשה כיצד בשטר כתב לה על הנייר או על החרס [ובדף כ"ו] תניא גבי קנין שדה בשטר כיצד כתב לו על הנייר או על החרס אבל בעבד כנעני מנ"ל ונראה דמדקאמר תלמודא [בדף כ"ב] מנלן דעבד כנעני נקנה בכסף בשטר בחזקה דכתיב והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה הקישן הכתוב לשדה אחוזה מה שדה אחוזה נקנה בכסף בשטר ובחזקה אף עבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה השתא ודאי כי היכא דקנין שדה השטר על הנייר או על החרס ה"נ עבד כנעני אלא דלס"ז קשה דלגבי עבד כנעני נקנה בשטר הו"ל למיכתב הכי

דרישה

כשכתב לו גט שחרור קודם שסימא עינו א"כ כשתפס העבד או אין מוציאין מידו וכן פסק ב"י כ"ש · [יב] אבל הרמב"ן כתב כו' ונראה דתרווייהו ס"ל כהרא"ש דכתב רבינו בשמו בח"מ סי' א' ס"מ דאף אם יאמר הניזק קבלו עדותי כדי שאם אתפס היום או מחר שלא יוציאו מידי אין שומעין לו אלא אם יתפוס או יקבלו העדות וגם ישומו מה שתפס כדי להחזיק לזה כדי קנסו ולהחזיר לזה המותר מהתפיסה · וס"ל להראב"ד דאף דאין מקבלין העדות כלל מ"מ מקבלין הודאתו ואם קודם יודה המחויב לפני ג' הדיוטות הו"ל כאילו לא עשה שום דבר וס"ל לא מהני תפיסת עבד דהרי ידע שהיה עבדו ועל שסימא עינו נפטר בהודאתו והרי הוא עבדו בחזקתו הראשונה וא"כ דין זה והרמב"ן ס"ל דגם הודאתו אין מקבלין ואף שידוע שהיה עבדו מ"מ ג"כ יהא עתה ע"י עדותו שסימא עינו אלא שאין מקבלין אותו בב"ד ומהני תפיסתו וה"ה לתפיסת החרים [יג] ומיהו אם מיחה בידו מלקבלו כו' דדוקא בכסף אמרינן דנקנה בע"כ מטעמא דאביי ורבא כמ"ש לעיל דטעמא דרבא דרבו ניחא ליה בקבלת כסף ומקניהו מדעתו משא"כ במסר רבו שטר שחרור ביד אחר דלא שייך לומר שום ניחותא בזה ואף אם ניחא להן בשחרורו מ"מ המקבל השטר אינו יכול להקנות העבד שלא ע"י זה לחירות · משא"כ בקבלת רבו הדמים דבו תולה

הקנייה

פרישה

קנסות במקום שאין דנין אותו כמבואר בח"מ סימן א' ובסימן רנ"ה ע"ש לכן כתב דזה אין שייך כאן שהרי אין מקבלין עדות וכיון שאין מקבלין עדות יבא הרב לפני ב"ד ויודה ויפטר דמי לא מועיל לו תפיסת גופו אע"פ שהוא תפוש בעצמו קודם הודאתו לא אמרינן דתפיסה דקמא הודאה כעדים דמיא וכמ"ש בח"מ סימן א' ע"ש שכן הוא סברת הראב"ד אבל אם היינו מקבלין עדות או לא כפסיקא מילתא והרב יהיה פטור אפי' במקום שאין דנין שכיון שבאו עדים שהעידו שהפיל עינו נהי דאין דנין דיני קנסות מ"מ מועיל לענין שלא יוכל להפטר עצמו בהודאתו דהא המודה אחר שבאו עדים אינו מועיל להודאתו לפטור מקנס וכיון שהוא מוחזק בגופו תפיסתו תפיסה ודו"ק . (עג) אבל הרמב"ן כתב כצ"ל ועיין בדרישה : (עד) והוה ליה כמודה חוץ לב"ד כו' ר"ל כמודה חוץ לב"ד ואח"כ באו עדים שאינו פטור מקנס הלכך כיון שהוא תפיס מהני אף על פי שמודה ר"ל אם אינו מודה פשיטא שיוצא לחירות דתפיסה שלו הוי כאילו יש לו עדים ויוציא מידי למיפטרה להרב אלא אפי' אם מודה הרב דהשתא איכא למימר שהודאתו יפטרנו שתפיסה שמקמי הודאה לא מהני אפ"ה מהני תפיסה שלו דהודאתו הוי כאילו אינה הואיל שהיא חוץ לב"ד · (עה) ומוסרו לידו כו' דגט וידו באים כאחד (עו) ומיהו אם מוחה בידו מלקבלו

כו'

לחירות (עו) אמר לו אחד מאלו הלשונות על פה אינו כלום הכותב לשפחתו הרי את מותרת לכל אדם (עז) אין זה לשון שחרור כתב הרמב"ם מסר לו השטר בפני עדים או שהיו עדים חתומין בו ומוסרו לו בינו לבין עצמו יצא בו לחירות (עט) [יד] והתוס' פסקו דעדי מסירה כרתי (פ) וצריך שימסרנו בפני עדים (פא) ומיהו כשאנו מוצאין אותו חתום א"צ שיבואו לפנינו עדי מסירה שאנו תולין שבדין נמסר (פב) צריך שיכתוב גט שחרור לשמו כמו גט אשה כתב הרמב"ם שצריך נ"כ (פג) שיהא כתוב בתלוש ושיחתמו עדיו זה בפני זה (פד) כמותו (פה) ודומה לו נמי לענין שהוא פסול אם נעשה בערכאות של עכו"ם אפילו בעידי מסירה ישראל ודומה לו נמי למוליך ומביא (ח) שהמביא גט שחרור בארץ אצ"ל בפני נכתב ובפני נחתם ואם מביאו בח"ל אם אין עדים לקיימו אומר בפ"נ ובפ"נ והוי קיומו ואם בא האדון אח"כ ומערער אינו כלום וכשם שהאשה עצמה מביאה גטה ואומרת בפ"נ ובפ"נ (פו) אם התנה שלא תתגרש עד שתגיע לב"ד פלוני כן העבד מביא שחרורו ואומר בפ"נ ובפ"נ וכשם שהאשה שגטה יוצאת מתחת ידה ואומרת שנתגרשה בו

כרמ"ש והר"ן ז"ל : ומ"ש א"ל אחד מאלו הלשונות ע"פ אינו כלום הכי משמע בפ"ק דקידושין (טז ·) דתניא ע"ע קונה עצמו בשטר ופריך ה"ד אילימא דכתב ליה שטר אדמיה היינו כסף אלא שחרור לימא ליה באפי בי תרי או באפי בית דין אלא אמר רבה זאת אומרת ע"ע גופו קנוי והרב שמחל על גרעונו אין גרעונו מחול:

ומ"ש כשכתב לשפחתו הרי את מותרת לכל אדם אין זה לשון שחרור פשוט בפ"ק דקידושין (ו ·) ובפרק המגרש (דף פה :) ופי' רש"י משום דאין זה לשון שחרור דשפחה דאי בת חורין משוה לה אינה מותרת לעבדים · וכתב הרמב"ם מוסר לו השטר בפני עדים וכו' בפ"ה מה' עבדים : ומ"ש והתוס' פסקו דעדי מסירה כרתי וצריך שימסרנו בפני עדים כלומר ואם ידוע שמסרו שלא בפני עדים אף ע"פ שחתומים עליו עדים לא יצא לחירות : ומיהו כשאנו מוצאים אותו חתום וכו' כלות' כשיוצא מתחת יד העבד שטר שחרור חתום אין חוששין שמא נמסר לו שלא בפני עדים וטעם הרמב"ם ז"ל וטעם התוס' נתבאר בטור אבן העזר סימן קל"ג לענין גט אשה: צריך שיכתוב גט שחרור לשמו כמו גט אשה בפ"ק דגטין (ט :) אהא דת"ר בג' דברים שוו גיטי נשים לשחרורי עבדים תקשי ותו ליכא והא איכא לשמה והא איכא מחובר ומשני כי קתני פיסולא דרבנן דאורייתא לא קתני וכתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות עבדים הא דפסולי משום דכשם שבגט אשה הוא אומר וכתב לה לשמה כך הוא אומר בגט שחרור או חופשה לא ניתן לה עד שיכתוב לשמה וכשם שבגט אשה אומר וכתב ונתן מי שאינו מחוסר אלא נתינה יצא הכותב במחובר ואח"כ קצץ שהרי מחוסר קצירה ונתינה ובגט שחרור הוא אומר נתן לה לא יהיה מחוסר אלא נתינה ולא ידעתי למה כתב רבינו שצריך שיכתוב לשמו בסתם ושצריך שיכתוב בתלוש בשם הרמב"ם דמשמע שלא ידע רבי' דאיתיה בגמרא דכיון דלשמה ותלוש סמוכין הן בגמרא היאך אפשר שראה אחד מהם ונעלם ממנו חבירו : ומ"ש עוד בשם הרמב"ם שצריך שיחתמו עדיו זה בפני זה נ"ו בפ"ק דגיטין (י' ·) אהא דמכשר התם בגטי נשים ושחרורי עבדים בעד אחד כותי וכגון דחתים ישראל לבסוף דאי לאו דכותי חבר הוא לא מחתים ליה מקמיה אמר רב פפא זאת אומרת עדי הגט אין חותמין זה בלא זה כלומר ואם כן ע"כ ישראל זה ראה את הכותי חותם למעלה והוא חתום למטה ואי לאו דחבר הוא לא אחתמיה מקמיה וכתבו הרי"ף והרא"ש דהאידנא עד כותי פסול אף בגיטי נשים ושחרורי עבדים דעשאום כעכו"ם גמורים לכל דבריהם כדאיתא בפ"ק דחולין (ו ·) ומפני כך השמיט רבינו דין זה דעד אחד כותי כשר ומ"מ כתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות עבדים וז"ל ובזמן הזה שהכותים כעכו"ם לכל דבריהן אנו למדים מכאן לצדוקים שהצדוקים בזמן הזה כמו כותי באותו הזמן קודם שגזרו עליהם שיהיו כעכו"ם לכל דבריהם ע"כ ולא כתב זה רבינו לפי שלא היו צדוקים מצויים באותם המלכיות : ומ"ש ודומה לו לענין שהוא פסול אם נעשה בערכאות של עכו"ם משנה ובריית' שם · ומ"ש אפילו בעדי מסירה ישראל שם בגמרא (ט ·) אהא דת"ר בג' דרכים שוו גיטי נשים לשחרורי עבדים ותקשי ותו ליכא וכו' ומסיק כי קתני פיסולא דרבנן דאורייתא לא קתני מקשי והא ערכאות של עכו"ם דפיסולא דאורייתא הוא וקתני בעדי מסירה וכר"א דאמר עדי מסירה כרתי . ופרש"י מתני' דמכשר בשאר שטרות ופסל בהני כגון דאיכא עדי מסירה וכר"א ואשמועינן מתני' דמודה ר"א במזוייף מתוכו בחתימת עדים פסולים שהוא פסול ואע"ג דאיכא הכשר עדי מסירה והאי פיסולא מדרבנן דלמא אתי לסמוך עליהו בלא עדי מסירה : ומ"ש ודומה לו נמי למוליך ומביא וכו' משנה ובריית' שם (ט ·) ומ"ש וכשם שהאשה עצמה מביאה גטה ואומרת בפ"נ ובפ"נ וכו' כן העבד מביא גט שחרורו ואומר בפ"נ ובפ"נ שם (ח :) ת"ר עבד שהביא גטו וכתב בו עצמך ונכסי קנויים לך עצמו קנה נכסים לא קנה ופרש"י עבד שהביא גטו ממ"ה וצ"ל בפ"נ כאשה המביאה גט דאמרינן במתני' אחד גטי נשים ואחד שחרורי עבדים שוו למוליך ומביא ואמרינן נמי התם בסמוך עצמו ליקני מידי דהוה אגט אשה ופי' רש"י מידי דהוה אגט אשה שנאמנת להביא את גטה ולומר בפ"נ : ומ"ש וכשם שהאשה שגטה יוצא מתחת ידה וכו' כך העבד ששטר שחרורו יוצא

הכי וי"ל דלענין נקנה בשטר נסמך הרמב"ם על מ"ש בתחלת ספר קנין פ"א מהל' מכירה דקרקע נקנה בשטר שכותב על הנייר או על החרס וכו' ואחר כך בפ"ב מהל' מכירה כתב עבד כנעני הרי הוא כקרקע לקנייה ונקנה בכסף ובשטר ובחזקה וכו' אלמא דעבד כנעני דינו כקרקע לקניית שטר שנכתב על הנייר או על החרס וכו' ולא היה צריך לפרש יותר אבל בפ"ה מה"ע אבל וקונה עצמו בשטר היה צריך לפרש דהיינו שכותב על הנייר או על החרס ורבינו גם כן לענין דעבד כנעני נקנה בשטר נסמך על מה שכתב בח"מ סימן קצ"ו עבד כנעני דינו כקרקע ונקנה בכסף בשטר ובחזקה וכו' ותחלתו הכי כתב בסימן קנ"א דקרקע נקנית בשטר שכתב לו על הנייר או על החרס אלמא דעבד כנעני דינו כקרקע להיות נקנה בשטר שכותב על הנייר או על החרס וכו' דהקישו הכתוב לשדה אחוזה ולא היה צריך לפרש יותר אבל כאן היה צריך לפרש דקונה עצמו בשטר שכותב על הנייר או על החרס ונראה שלמדוהו הרמב"ם ורבינו מדקאמר בפרק השולח [דף ל"ט] דהא דעבד כנעני קונה עצמו בשטר דילפינן לה מאשה א"כ כי היכא דאשה קונה עצמה בגט שנכתב על דבר המזדייף כחכמים דמכשירין וכדתנן פ"ב דגיטין [דף כ"א] א"כ גם עבד כנעני קונה עצמו בשטר שנכתב על הנייר או על החרס אע"ג דחרס הוי דבר המזדייף מיהו דוקא בדאיכא עדי מסירה כדמוקי לה התם בגמרא [דף כ"ג] תאן חכמים ר"א היא דאמר עדי מסירה כרתי הא לאו הכי פסול על החרס דמזוייף מתוכו הוא ועיין במ"ש התוס' פ"ק דקידושין [דף ט'] בד"ה על הנייר ועיין עוד בא"ע סימן קכ"ד : אמר לו אחד מאלו הלשונות ע"פ אינו כלום בפרק השולח [דף מ'] ת"ר האומר עשיתי פלוני עבדי בן חורין עשוי בן חורין ה"ה בן חורין א"ר יוחנן וכולן בשטר ופרש"י האי האומר דקתני כותב הוא שכתב לו אחד מן הלשונות האלו ומסר לו אבל באמירה בעלמא לא הוי ב"ח עכ"ל וב"י כתב כאן דהכי משמע מדקאמר פ"ק דקידושין (דף ט"ז) גבי ע"ע דקונה עצמו בשטר למה לי שטרא לימא ליה באפי תרי וכו' ומשני ע"ע גופו קנוי דפי' התוס' לשם וכן בפרק השולח [דף מ"א] ובפרק השולח [דף ל"ח] בשם ר"י דה"פ דאותו לשון עצמו הכתוב בשטר ואומר לו בע"פ דקס"ד דא"כ אלא מחילה כמו מחילת חוב בעלמא וא"כ למאי דמסיק ע"ע גופו קנוי ולשון הכתוב בשטר אינו מועיל בע"פ אם כן עבד כנעני נמי דגופו קנוי לשון הכתוב בשטר אינו מועיל בעל פה ולפע"ד נראה דלמ"ש רבינו בסימן זה ע"ש הרמ"ה אבל האומר עשיתי פלוני עבדי ב"ח וכו' דבש"מ אפילו בלא שטר זכה מיד בגופו ה"ה באומר הרי את ב"ח או הרי את לעצמך וכו' דזכה נמי מיד בגופו וכ"ש היא שהרי זה גופו של גט שחרור ומש"ה כתבו הרמ"ה לקמן לומר דאפילו באומר עשיתי עבדי ב"ח זכה מיד בגופו אף ע"פ דלשון גרוע הוא וכ"ש בגופו של גט שחרור דלשון טוב הוא :

כתב הרמב"ם מסר לו השטר וכו' והתוס' כתבו וכו' פי' דלהרמב"ם בחדא סגי או בעדי מסירה או בעדי חתימה והתוס' כתבו דלא מהני עדי חתימה אם לא היה שם עדי מסירה . אבל בעדי מסירה סגי בלא עדי חתימה אלא מיהו כשאנו מוצאין אותו חתום תלינן שכדין עשו ונמסר נ"כ בפני עדים וטעם מחלוקתם תלוי בסוגיא דפרק המגרש (דף פ"ו) אהא דתנן ר"א אומר אף ע"פ שאין עליו עדים ונתבאר בס"ד בא"ע סי' קל"ג ע"ש :

צריך שיכתוב גט שחרור לשמו כמו גט אשה כתב הרמב"ם שצריך ג"כ שיהא כתוב בתלוש וכו' בפ"ק דגיטין [דף ט'] ת"ר בג' דרכים שוו גיטי נשים לשחרורי עבדים ומקשינן ותו ליכא והא איכא לשמה והא איכא מחובר (דפסיל בתרווייהו דכתיב וכתב ונתן ילא זה שמחוסר קצירה ושחרור גמר לה לה פרש"י) ומשני כי קתני פסולא דרבנן פסולא דאורייתא לא קתני והקשה ב"י דלמה כתב רבינו שצריך שיכתיב בתליש בשם הרמב"ם הלא דין תלוש מפורש בגמרא כמו דין לשמה וסמוכין הן בגמרא ע"כ ואפשר דבלשמה ודאי כי היכא דדרשינן וכתב לה דגבי אשה לה לשמה הכי נמי או חפשה לא ניתן לה דגבי עבד דרשינן נמי לא ניתן לה לשמה דגמרינן לה לה מאשה ולכך בין באשה בין בשחרור פסול אם לא נכתב לשמה אפילו בדיעבד אבל במחובר איכא למימר דוקא בגט אשה דכתיב וכתב ונתן משמע ודאי מי שאינו מחוסר אלא נתינה וכו' ילא מחובר שמחוסר קצירה ונתינה פסול אפי' דיעבד אבל גבי שחרור דלא כתיב אלא או חופשה לא ניתן לה לא משמע דבא הכתוב ללמד מה שיהא מחוסר ומה שלא יהא מחוסר וא"כ איכא למימר דהא דמקשו בגמ' והאיכא מחובר הכי פירושו והא שוו גיטי נשים לשחרורי עבדים דלכתחלה אין נכתבין במחובר אלא בתלוש והשתא ניחא טפי הא דמשני פיסולא דאורייתא לא קתני דטעמא דמילתא דלא קתני להו היינו משום דלא שוו לגמרי אלא בלשמה דבין בזו ובין בזו פסול אפילו דיעבד בשלא לשמה אבל במחובר לא שוו לגמרי דבאשה פסול במחובר אפילו דיעבד ובשחרור אינו פסול בדיעבד אלא דשוו בלכתחלה · אבל בפיסולא דרבנן דשוו לגמרי קתני להו כך היה אפשר לפרש משמעות הסוגיא אבל מדברי הרמב"ם מפורש דאף בשחרור פסול דיעבד במחובר דכי היכא דבגט אשה הוא אומר וכתב ונתן מי שאינו מחוסר אלא נתינה ילא מחובר שמחוסר קצירה ונתינה הכי נמי בגט שחרור הוא אומר או חופשה לא ניתן לה לא יהיה מחוסר אלא נתינה וח"ש רבינו ע"ש הרמב"ם שצריך ג"כ שיהא כתוב בתלוש ושיחתמו עדיו זה בפני זה כמותן כלומר דינן שיהא ממש כמוהו : וכשם שהאשה שגטה יוצאה מתחת ידיה וכו' כן כתב הרמב"ם בפ"ו מהל' עבדים וכן פסק בא"ע סימן קמ"ב קנ"ב אבל הראב"ד

דרכי משה

לרבו וכ"ת בסמ"ג סימן פ"ו מה"ע : (ח) ובהגהות מרדכי דף תר"ז משמע דאין לכתוב תנאי בגט שיחרור כמו בגט אשה אמנם בתשובת הרא"ש כלל מ"ה סימן מ"ח כתב דהגט כשר

פרישה

כו' דוקא בכסף אמרינן דנקנה בע"כ מטעמא דאביי ורבא כמ"ש לעיל אבל לא בשטר דליכא הני טעמי וכמ"ש בדרישה ע"ש : (עו) א"ל אחד מהלשונות שלנו ע"פ אינו כלום דעבד גופו קנוי לו והרב שמחל על גרעונו אין גרעונו מחול גם כתיב חופשה לא ניתן לה דבעינן נתינה : (עז) אין זה לשון שיחרור פרש"י אין זה לשון שיחרור דשפחה דאי בת חורין משוה לה אינה מותרת לעבדים : (עט) והתוס' פסקו דעדי מסירה כרתי כו' עיין בדרישה : (פ) וצריך שימסרנו בפני עדים כלומר ואם ידוע שלא נמסר בפני עדים אע"פ שחתומים עליו עדים לא יצא לחירות : (פא) ומיהו כשאנו מוצאים אותו חתום כו' ר"ל שמוצאים אותו מתחת יד העבד ואומר שנמסר לו כהוגן : (פב) צריך שיכתוב גט שחרור לשמו דכתיב או חפשה לא ניתן לה לשמה : (פג) שיהא כתוב בתלוש שבאשה כתיב וכתב ונתן ילא מחובר שצריך לקוצצו בין כתיבה לנתינה וכן בעבד כתיב ונתן לה ולא ידעתי למה כתב זה בשם הרמב"ם הלא כתוב גם דין תלוש בהדיא בגמרא ב"י ואפשר משום דהגלגלתו וקטיעה יחד שבששם דברים שם דומים כולי (שחרורי עבדים לגיטי נשים עכ"ל) וכמ"ש בב"ע לכך כתב בשם הרמב"ם : (פד) כמותו כו' ר"ל כמו בגט : (פה) ודומה לו נמי שהוא פסול אם נעשה בערכאות של עכו"ם בח"מ סימן ס"ח נתבאר דלא מכשירין שטרות הנעשים בערכאות ש"ע כ"א שטרי מקח וממכר והלואות וכיוצא בהן דברים שגוף השטר אינו קונה אלא הקנין או המעות שנתנו קונין והשטר אינו אלא לראיה בעלמא משא"כ גיטי נשים ושחרורי עבדים והדומה להן שבשטר נעשה הקנין עצמו ע"ש : (פו) אם התנה שלא תתגרש כו' דבלא התנה לא היתה צריכה לומר בפ"נ ונראה כיון שהגט בידה הרי היא במקום מגורשת כדין וע"ל בא"ע סימן קמ"ב ומפרש דמיירי בח"ל כי

דרישה

הקנייה במקום הכסף שקיבל · גם לאביי מבואר שם בגמרא ד' כ"ג ע"ש וי"ל אי הכי שטר נמי (פי' כיון כמי שהקנית בו בע"כ כן תצא בו בע"כ) ומשני האי שטרא לחוד והאי שטרא לחוד ה"נ האי כספא לחוד והאי כספא לחוד טיבעא מיהא חד הוא ופרש"י האי שטרא לחוד כו' זה לשון קנייה וזה ל' שחרור . האי כספא כו' זה ניתן לקנייה וזה ניתן לשחרור · טיבעא מיהא כו' ולא ניכר הפרש ביניהן ע"כ בפ"ק דקידושין ד' כ"ג ע"א : [יז] והתוס' פסקו דעידי מסירה כרתי כו' עי'

חדושי הגהות

ז ומ"ש וכשם שהאשה שגיטה יוצאה מתח"י כו' כך העבד ששטר שחרורו יוצא מתחת ידו א"צ לקיימו כ"כ הרמב"ם בפ"ו מה' עבדים וכתב שם הכ"מ משמע לרבי' דכל זה נלמד מדתנן

הראב״ד והרשב״א ושאר גאונים חולקים על זה וס״ל דצריך שיתקיים בחותמיו וא״כ גם בשטר שחרור צריך לקיימו ומ״מ נלע״ד דלענין שיטרוף מהלקוחות ממה שמכר רבו מנכסיו מודה גם הרמב״ם דצריך לקיימו דדוקא לענין איסור יש להקל שאינו צריך לקיימו עיין בהרמב״ם הטעם ספ״ז מהלכות גירושין ועיין עוד בת״ש בס״ד ע״ז בת״ת סוף סימן ס״ה :

עבד שהביא גטו וכו׳ ל״ש אם כתיב בו עצמך ונכסי קנוין לך וכו׳ בפ״ק דגיטין [דף ח׳] ת״ר עבד שהביא גטו וכתוב בו עצמך ונכסי קנוין לך עצמו קנה נכסים לא קנה (ופרש״י עבד שהביא גטו מח״ל וצ״ל בפ״נ ובפ״נ כאשה המביאה גיטה כדתנן שוו למוליך ומביא עצמו קנה דנאמן הוא על שחרורו לומר בפ״נ וא״צ עדים לקיימו נכסים לא קנה דבעי עדים כשאר קיום שטרות) איבעיא להו כל נכסי קנוין לך מהו (פי׳ רש״י מי אמרינן עצמך ונכסי תרי דבורי נינהו אבל כל נכסי כיון דבחד דיבורא אתו ליה שחרור עצמו ומתנה נכסים כדקי״ל הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין שהוא בכלל נכסים הלכך אי מהימן אהאי מהימן אהאי דלא פלגינן דיבורא א״ד פלגינן) ואסיק רבא אחד זה ואחד זה עצמו קנה נכסים לא קנה :

ומ״ש הכותב כל נכסיו וכו׳ משנה פ״ב דפאה הובאה שם פ״ק דגיטין ובפרק מי שמת [דף קמ״ט] פליגי בה ת״ק ור״ש ואיפסיקא הילכתא בפ״ק דגיטין שם כת״ק דבין שייר קרקע ובין שייר מטלטלי כל שהוא לא יצא העבד בן חורין ופרש״י הטעם דכיון דנחת לשיירא אמרינן לדידיה נמי שייר וכי אמר כל נכסי נתונים לך אשאר נכסים קאמר ולחנופי ליה קאתי ולא שחרריה כיון דלא א״ל עצמך ונכסי והכריח הרא״ש לשם דאפילו פירש השיור חוץ משדה פלוני ואפי׳ לא הו״ל נכסים אחרים חוץ מאלו ששייר בכל ענין לא יצא ב״ח לת״ק כיון דלא א״ל עצמך ונכסי דבדא״ל עצמך ונכסי קנויים לך חוץ מדבר פלוני ואין לו אלא אותו דבר אע״פ שנשאר לאדון זכות בזה הגט דנכסים לא קנה העבד מ״מ עצמו קונה כיון שהזכיר את העבד ולא כלל עם הנכסים והא דקאמר רב אשי ה״ט דלא קנה עצמו משום דלא כרות גיטא הוא לא קאי אלא אהיכא דכתב לו כל נכסי קנוין לך אבל הרמב״ם מפרש דאף בדכתב לו עצמך ונכסי קנויים לאו כרות גיטא הוא כיון דיש לו לרבו זכותא בגווה דגיטא ולא יצא לחירות והיא דעת הרי״ף אבל דעת הרא״ש כדעת התוס׳ לשם וב״י הביא כל זה באריכות :

הכותב שטר אירוסין לשפחתו וכו׳ בפרק השולח [דף מ׳] תניא הכותב שטר אירוסין לשפחתו דא״ל צאי לך בו והתקדשי בו ר״מ אומר יש בלשון הזה לשון שחרור ורבנן סברי אין בלשון הזה לשון שחרור דמשמעו דה״ק לה שטר זה יהיה לך שטר שחרור וצאי בו לחירות וגם יהיה לך שטר אירוסין והתקדשי לי בו וגלי מילתיה דלא שחררה אלא בהאי שטרא ואין זה לשון שחרור אבל אם אמר התקדשי בו גרידא ודאי שחררה מעיקרא כדין בשטר שחרור ועכשיו הוא דמקדשה בלחוד וידוע דהלכה כרבנן וז״ל הרמב״ם בפ״ו מהלכות עבדים הכותב שטר אירוסין לשפחתו אע״פ שא״ל צאי בו לחירות והתקדשי בו אין בלשון הזה לשון שחרור ואינה מקודשת ע״כ ונראה דרבותא קמ״ל דאפילו אמר בפירוש צאי בו לחירות וכו׳ וכמ״ש כשאמר צאי בו והתקדשי לי בו דלאו מידי הוא וכלישנא דתלמודא ודברי רבינו וא״ת מאי איריא דאין בזה לשון שחרור תיפוק ליה כיון דעכשיו הוא משתחררה בהאי שטרא ועדיין לא טבלה לשם חירות א״כ נכרית היא ופשיטא דאינה משוחררת ולא מקודשת וי״ל דאיירי כגון שטבלה מקודם לשם שחרור כדמשמע בפ׳ החולץ בברייתא דיפת תואר [דף מ״ז] וכ״כ התוס׳ לשם בד״ה שם גר ועבד טובלין :

כל הכשרים להביא גטי נשים וכו׳ כ״כ הרמב״ם בפ״ו מה״ע והטעם מדתנן בפ״ק דגיטין שוו למוליך ומביא יתכן

בו אינה צריכה לקיימו כך העבד ששטר שחרורו יוצא מתחת ידו א״צ לקיימו עבד שהביא גיטו להשתחרר בו עתה בפנינו כגון שמסרו לו ע״מ שישתחרר בו בב״ד ל״ש אם כתב בו עצמך ונכסי קנויין לך ל״ש אם כתוב בו כל נכסי קנויין לך (פז) עצמו קנה על פי דיבורו שיאמר בפ״נ ובפ״נ (פח) נכסיו לא קנה עד שיתקיים בחותמיו (פט) הכותב כל נכסיו לעבדו יצא לחירות שהוא בכלל הנכסים וקונה עצמו בכלל הנכסים שייר קצת מן הנכסים בין מקרקעי בין מטלטלי בין פירש השיור בין לא פירש: בין אם היו לו נכסים אחרים חוץ מאלו ששייר בין אם לא היו לו נכסים אחרים (צ) חוץ מאלו ששייר לא יצא לחירות ולא קנה הנכסים אבל אם כתב לו עצמך ונכסי קנויים לך חוץ מדבר פלוני אפי׳ אין לו אלא אותו דבר יוצא לחירות (צא) והרמב״ם כתב בזה שלא יצא לחירות וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה הכותב שטר אירוסין לשפחתו (צב) וכתב בו צאי בו והתקדשי לי בו אין בזה לשון שחרור ואינה לא משוחררת ולא מקודשת כל הכשרים להביא גטי נשים כשרים להביא

יוצא מתחת ידו א״צ לקיימו : **עבד** שהביא גטו להשתחרר בו עתה בפנינו וכו׳ ל״ש אם כתוב בו עצמך ונכסי קנויים לך ברייתא כתבתיה בסמוך ודין האשה המביאה היא עצמה את גטה וצ״ל בפ״נ ובפ״נ מפורש בספ״ב דגטין (כד·) דהיינו באומר לא תתגרשי בו אלא בפני ב״ד פלוני וכו׳ ונתבארו פרטי דבר זה לענין גט אשה באבן העזר סימן קמ״ב ורבי׳ קיצר כאן לפי שסמך על מ״ש שם וכך כתב הרמב״ם בהל׳ עבדים בפ״ו כשם שהאשה אומרת בפ״נ ובפ״נ אם התנה עליה כמו שביארנו במקומו כך העבד שהביא גט ואמר בפ״נ ובפ״נ נאמן על אותה הדרך וא״צ קיום עכ״ל : ומ״ש רבינו ל״ש אם כתוב בו כל נכסי קנויים לך עצמו קנה וכו׳ נכסיו לא קנה עד שיתקיים בחותמיו מסקנא דרבא בפ״ק דגיטין (ח:) וכ׳ הר״ן הא דנקט באומר כל היינו טעמא משום דאע״ג דעבדא איקרי נכסי כדמוכח בפרק מי שמת (קמט·) אפ״ה כשהוא נותן לעבדו אין במשמע שיהא גיטו ומתנתו כאין כאחד אא״כ פירש ואמר כל נכסי: ומ״ש הכותב כל נכסיו לעבדו יצא לחירות וכו׳ משנה בפ״ג דפאה הובאה בפ״ק דגטין (ח:) ופ׳ מי שמת (קמט:) הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין שייר קרקע כ״ש לא יצא בן חורין ר״ש אומר לעולם הוא ב״ח עד שיאמר כל נכסי נתונים לפלוני עבדי חוץ מאחד מרבוא שבהם איפסיקא בפ״ק דגטין הלכתא כת״ק · ופרש״י יצא בן חורין שאף הוא בכלל נכסים וכל שאר נכסים נמי קנה · לא יצא בן חורין · דכיון דנחת לשיורא אמרינן לדידיה נמי שייר וכי אמר כל נכסי לך אשאר נכסים קאמר ולאחנופי ליה קא אתי ולא שחרריה כיון דלא א״ל עצמך ונכסי ומפרש בגמרא בפ׳ מי שמת דשייר קרקע דקתני לאו דווקא דה״ה לשייר מטלטלין ופרשב״ם דמתני׳ מיירי בשלא פירש איזה קרקע או איזה מטלטלין שייר דאיכא למימר שעל העבד הוא אומר דאיתקש לקרקעות ואינו מטלטלין אבל אם אמר כל נכסי נתונים לך חוץ משדה פלוני הרי הוא בן חורין שהעבד אינו בכלל אותו שדה שפירש והרא״ש בפ״ק דגטין הקשה עליו מדתניא בתוס׳ ר״ש אומר כל נכסי נתונים לאיש פלוני עבדי חוץ מאחד מרבוא שבהן לא אמר כלום חוץ מעיר פלוני ושדה פלוני אע״פ שאין לו אלא אותו העיר ואותה השדה זכה בנכסים וקנה עצמו בן חורין פי׳ זכה בנכסים אם יש שם נכסים אחרים וקנה עצמו ב״ח בכל ענין א״נ זכה בנכסים כלומר זכה מכח כל נכסי וקנה עצמו בן חורין ש״מ דלת״ק אע״פ שפירש אותה העיר ואותה שדה לא יצא ב״ח הלכך נראה כפרש״י דטעמו כיון דנחת לשיורא שייר גם העבד עכ״ל ובפ״ק דגיטין מייתי האי מתני׳ אהא דאסיק רבא באומר כל נכסי קנוי לך עצמו קנה נכסים לא קנה וא״ל רב אדא בר מתנה כמאן כר״ש דאמר פלגינן דיבורא דתנן הכותב כל נכסיו לעבדו וכו׳ הא א״ר יוסף בר מניומי א״ר נחמן הלכה כר״ת כלומר דהיינו ת״ק אמר רב אשי התם היינו טעמא משום דלאו כרות גיטא הוא וכתב הרא״ש פירש רש״י מדקאמר ר׳ שמעון לעולם הוא בן חורין שמעינן ל״ש היכא דקנה שאר נכסים עמו כגון שפי׳ השיור חוץ מקרקע פלוני דהשתא קנה עצמו ושאר נכסים חוץ מן השיור ול״ש היכא דלא קנה שאר נכסים כגון דכתב ליה חוץ מבית כור קרקע דהשתא לית ליה שום קרקע דכל חד וחד איכא למימר היינו ההוא דשייר ואפ״ה הוי ב״ח אלמא פלגינן דיבורא וצ״ל דאין לו שום מטלטלין וכן פי׳ הרי״ף וקשה לפי׳ דאע״פ שלא הזכיר שם הקרקע ששייר מ״מ קנה כל מקרקעי דאית ליה אלא שיד האדון על העליונה שיקח לו מעידית שבנכסיו בית כור כדתנן בפ׳ בית כור (קז:) אני שדה אני מוכר לך הלכך נראה לפרש הא דשמעינן לר״ש דפלגינן דיבורא היינו מהא דקאמר בתוס׳ דאפי׳ אין לו אלא אותה העיר ואותה שדה דזוכה העבד בנכסים וקנה עצמו ב״ח וכיון דאין לו אלא מה ששייר ואין מתקיים דיבור כל נכסי אלא בעבד לבדו א״כ צ״ל דאית ליה פלגינן דיבורא ומהא נמי דייקינן דלר״ת לא פלגינן דיבורא דמטעם דנחת לשיורא לא שייך למימר לא יצא ב״ח אלא היכא דיש לו נכסים אחרים דאמרינן מדשייר אותה העיר ואותה שדה שייר נמי העבד וכל נכסים דקאמר קאי אשאר נכסים אבל אם אין לו אלא אותה העיר ואותה השדה ע״כ לא מצי קאי אלא אעבד ואמאי א״ר מאיר לא יצא לחירות אי לאו משום דסבר דלא פלגינן דיבורא ואסיק רב אשי התם היינו טעמא משום דלאו כרות גיטא הוא מתניגן לה דכיון דכתב לו כל נכסיו וכלל גוף העבד בכלל הנכסים ובאותו הלשון יש לו להשתחרר כיון דאין כל נכסיו יכולין להתקיים על הנכסים ונשאר זכות לאדון באותו לשון שהוא משתחרר בו לאו כרות גיטא הוא אבל עבד שהביא גיטו וכתב בו כל נכסי קנויים לך כרות גיטא היא אלא שלענין הנכסים מחוסר קיום · אם כתב בו עצמך ונכסי קנויין לך חוץ מדבר פלוני ואין לו אלא אותו דבר דהשתא לא קנה נכסים כיון דלא כלל גופו בכלל הנכסים אף ע״פ שנשאר לאדון זכות בזה הגט דנכסים לא קנה מ״מ עצמו קנה וכרות גיטא הוי כיון שהזכיר את העבד ולא כללו עם הנכסים עכ״ל הרא״ש ז״ל : ומ״ש רבינו על כתב עצמך ונכסי קנויים לך חוץ מדבר פלוני וכו׳ שהרמב״ם כתב בזה לא יצא לחירות בפ״ז מהלכות עבדים כתב גט שחרור צריך שיהיה ענינו דבר הכורת בינו לבין אדוניו ולא ישאר לאדון בו זכות לפיכך הכותב לעבדו עצמך וכל נכסי קנויים לך חוץ ממקום פלוני או חוץ מטלית פלוני אין זה כורת והגט בטל ומתוך שאינו גט אין העבד משוחרר ולא קנה מן הנכסים כלום וכן כל כיוצא בזה עכ״ל ודבריו הם כדברי הרי״ף שכתב תדה דאסיק רב אשי התם משום דלאו כרות גיטא הוא דמתניגן לה דכיון דשייר ליה קרקע כל שהוא וכתב הכי בגיטא הו״ל לרביה זכותא בגויה דגיטא וכגון זה אינו כריתות דבעינן דלהוי גיטא דחירותא כוליה לעבדא וליכא וכתב עליו הר״ן אבל בתוספות לא פירשו כן אלא מפני שיש שיור בדיבור שהוא משתחרר בו דקאמר כל נכסי ואינו מתקיים כולו אבל בעבד שהביא גטו וכתוב בו עצמך ונכסי קנוים לך חוץ משדה פלוני לפי דכריכן יצא לחירות דהא לא שייר במה שהוא משתחרר בו דהיינו בלשון שכתב לו עצמך קנוי לך וכרות גיטא הוא ולדברי הרי״ף ז״ל כיון דאית ליה לאדון זכות בגויה לאו כרות גיטא הוא ולא יצא לחירות עכ״ל מתבאר מדבריו דהתוספות והרא״ש בחדא שטה אזלי והרי״ף והרמב״ם בחדא שטה : הכותב שטר אירוסין לשפחתו וכתב בו צאי בו והתקדשי לי בו אין בזה לשון שחרור וכו׳ ברייתא בפ׳ השולח (מ·) פלוגתא דר״מ ורבנן והלכה כרבנן דאמרי הכי ומשמע התם דאי לא אמר לה אלא התקדשי גרידא אמרינן ודאי שחררה מעיקרא ותלו הקידושין וכ״כ רש״י בהדיא : **כל** הכשרים להביא גיטי נשים כשרים להביא גט שחרור כ״כ הרמב״ם בפ״ו מהלכות עבדים והטעם מדתנן בפ״ק דגיטין (ט·) דשחרורי עבדים שוין לגיטי נשים כמוליך ומביא ותנן בסוף פרק ב׳ [כג·] הכל כשרים להביא את הגט חוץ מחרש

פרישה

כי מטית להתם איתא בפני ב״ד בפ״נ. בפ״נ ילפינן אינה שלין ליתן לך שאם לא יתנה עליה כך א״כ למימר דבר כיון שהגט יוצא מתחת ידה שכל עדים החתומים על השטר כמי שנחקרה בב״ד דמי א״ל שיבא ומערער כו׳ ע״ש · (פז) עצמו קנה ע״פ דבורו דגם היא בכלל נכסי [illegible] (פח) נכסיו לא קנה עד שתקיים בח תחי׳ דדוקא לגבי עצמו האמינוהו חכמים [illegible] ולא לגבי ממונא · (פט) הכותב כל נכסיו לעבדו כו׳ ז״ל הר״ן הא דנקט בא״ו כל [illegible] אע״ג דעבד מיקרי נכסי אפ״ה כשהוא נותן לעבדו אין במשמע שיהא גיטו ומתנה אא״כ פירש ואמר כל נכסי · (בין אם היו לו נכסים חוץ מאלו ששייר דאלו פשיטא לא יצא לחירות דאמרינן מדשייר אותו בית או שדה שייר נמי העבד וכל נכסים דקאמר אשאר נכסים · אבל אם אין לו אלא אותו בית או שדה ואז ע״כ לא מצי קאי אלא אעבד אפ״ה אינו יוצא לחירות דלאו כרות גיטא הוא כמ״ש א״א ז״ל בשם הרא״ש בסמוך עכ״ה) · (צ) חוץ מאלו ששייר לא יצא לחירות כו׳ ז״ל הרא״ש דכיון דכתב ליה כל נכסי כלל גוף העבד בכלל הנכסים ובאותו לשון יש לו להשתחרר כיון דאין כל נכסיו יכולין להתקיים על הנכסים שהרי שייר נשאר זכות לאדון באותו לשון שהוא משתחרר בו לאו כרות גיטא הוא אבל אם לא כלל גופו עם הנכסים בלשון א׳ אלא כתב בו עצמך ונכסי קנויין לך אע״פ ששייר כו. וכתב חוץ מדבר פלוני ואין לו אלא אותו דבר דהשתא לא קנה נכסים (ר״ל דאם יש לו נכסים אחרים דאז מקיים לשנא דנכסי קנויים לך בודאי מועיל ג״כ לישנא דעצמך אלא אפי׳ אין לו אלא אותו דבר דאז א״א לקיים לו וקנויים לך אמ״ש נכסי דהא אין לו שאר נכסים וה״א דלא יועיל ג״כ לו דעצמך קמ״ל דאפ״ה יוצא לחירות עכ״ה) מ״מ כרות גיטא הוא לקנות את עצמו כיון שהזכיר את העבד ולא כללו עם הנכסים (צא) והרמב״ם כתב בזה שלא יצא לחירות דכיון דשייר ליה קרקע כ״ש וכתב ליה הכי בגיטא לאו כרות הוא דבעינן דלהוי גיטא דחירותא כולה לעבדא וליכא אבל הרמב״ם ס״ל כיון דלא כלל גוף העבד בכלל הנכסים כל אחד ענין בפני עצמו הוא כמ״ש ומ״ש רבינו והרמב״ם כתב בזה ר״ל באם כתב לו עצמך ונכסי כו׳ אבל לא קאי אמ״ש רבינו לפני זה אפי׳ אין לו כו׳ וק״ל : (צב) וכתב בו צאי בו והתקדשי לי בו כו׳ דאי אמר התקדשי בו גרידא ודאי שחררה מעיקרא מלו הקיל שין אבל השתא דס״ל צאי בו והתקדשי בו וזה יהיה לך שטר שחרור ושטר ארוסין גלי מילתא דלא שחררה אלא בכספי רש״י

חדושי הגהות

כדתנן אחד גיטי נשים ואחד שחרורי עבדים שוים למוליך ומביא עכ״ל והראב״ד בהשגות האריך שם וכבר כתב הרב״י שהטור סמך עמ״ש באה״ע סימן קמ״ב וגם הוא סמך ע״ז בגמרא וקיצר כאן .

להביא גט שחרור (נג) ועבד כשר להביאו ולקבלו בשביל עבד חברו מיד רבו של חברו (נד) אבל אם שניהם של איש אחד אז אינו יכול לקבלו מרבו בשביל חברו (נה) המשחרר שני עבדים בשטר אחד לא קנו הכותב כל נכסיו לב' עבדיו קנה כל אחד חצי הנכסים נמצא שכל אחד ואחד קנה חציו וחצי חברו לפיכך צריכין לשחרר זה את זה ודוקא שכתב ב' שטרות וכתב בכל אחד כל נכסי נתונין לפלוני עבדי או שכתב חצי נכסי נתונין לפלוני עבדי והחצי האחר לפלוני עבדי ומסרם לאדם אחד ביחד שיזכה בשבילם (נו) דהשתא זכו שניהם כאחד אבל לא מסר שני השטרות ביחד אם כתב בכל אחד מהם כל נכסי (נז) נתונין לפלוני (נח) הראשון קנה ושני לא קנה כלום שכבר נתנם לראשון ואם כתב בכל שטר חצי נכסים (נט) אפילו אם פירש חצי האחר אין שום אחד מהם קונה (ק) ראשון לא קנה שהרי שייר וכיון שהראשון לא קנה (קא) שני נמי לא קנה ואם לא פירש באחד מהשטרות חצי האחר אפי' אם מסרם ביחד לא קנו דאיכא למימר חצי אחד נתן לשניהם והרי שייר קנינו אבל אם כתב להם כל נכסיו בשטר אחד (קב) בכל ענין לא קנו המשחרר חצי עבדו בשטר (קג) לא קנה העבד את חציו ונשאר עבד כמו שהיה אבל אם שחרר את חציו בכסף (קד) שנתן לו דמי חציו כדי להשתחרר קנה והוא חצי בן חורין בד"א כששחרר חציו בשטר ונשאר לו בו חצי האחר (קה) אבל

אם

מחרש ושוטה וקטן וסומא ונכרי ובגמרא [סס] בשלמא חרש שוטה וקטן לאו בני דעה נינהו עכו"ם נמי לאו בר היתירא הוא אלא סומא מאי לא אמר רב יוסף הכא בחוצה לארץ עסקינן דבעי למימר בפני נכתב ובפני נחתם · ופירש"י דלאו בני דעה נינהו · וגבי שליחות איש כמינך ולא קטן: לאו בר היתירא הוא · דאין להם קידושין ואין גיטין נוהגים בהם ע"כ וא"ת כיון דאוקימנא טעמא משום דבעי למימר בפ"נ ובפ"נ האי טעמא סגי גם לחש"ו ונכרי דאינם נאמנים לומר בפני נכתב ובפני נחתם בגט אשה וה"ה לגט שחרור אבל היכא דאין צ"ל בפ"נ ובפ"נ כגון בא"י דלא מיפסל התם נכרי אלא משום דליתיה בתורת גיטין וקדושין אבל בגט שחרור דשייך ביה הוה ליה לאכשורי איכא למימר כיון דתנן דבמוליך ומביא שוין גיטי נשים לשחרורי עבדים לגמרי הן שוין לכל דבר שאינו מפורש בהדיא שהם מחולקים כגון עבד דבסמוך אבל מן הסתם הם שוין בכל דבר א"נ נכרים מטעמא אחרינא מיפסיל גבי עבד משום דלאו בר שליחות הוא והא דלא יהיב בגמרא האי טעמא לשליחות גט אשה איכא למימר דחדא ועוד קאמר:

ומ"ש ועבד כשר להביאו ולקבלו בשביל עבד חבירו וכו' כלומר אע"פ שכל הכשרים להביא גיטי נשים כשרים להביא גט שחרור לא כל הפסולים להביא גיטי נשים פסולים להביא גט שחרור שהרי עבד אע"פ שפסול להביא גט אשה ולא לקבלו משום דליתיה בתורת גיטין וקדושין כשר הוא לגט שחרור והדין בספ"ב דגיטין (כג:) מימרא דרבי יוחנן ופי' רש"י מיד רבו של חבירו שאין רבו שלו דכיון דעבד איתיה בתורת שחרור שליחא נמי מצי מיהוי אבל לא מיד רבו שלו אם שניהם של איש אחד דיד עבד כיד רבו דמי וכשמסר גט בידו לא יצא מרשותו ואף על גב דעבד מקבל גט לעצמו התם הוא דגטו וידו באים כאחד דשחרורא דידיה הוא אבל לאחרינא לא : **המשחרר** ב' עבדים בשטר אחד לא קנו הכותב כל נכסיו לב' עבדיו קנה כל אחד חצי הנכסים וכו' עד אבל אם כתב להם כל נכסיו בשטר אחד בכל ענין לא קנו בפ' השולח (מב.) תני חדא הכותב נכסיו לב' עבדיו קנו ומשחררים זה את זה ותניא אידך האומר כל נכסיו נתונים לפ' ופ' עבדי אף עצמן לא קנו ואוקימנא להו הא דאמר כולו הא דאמר חצי חצי והא מדקתני סיפא אם אמר חצי חצי לא קנו מכלל דרישא דאמר כולו פירושא קא מפרש אף עצמו לא קני כיצד כגון דאמר חצי חצי ואי בעית אימא כאן בשטר אחד כאן בב' שטרות בשטר אחד מאי איריא חצי חצי אפי' אומר כולו נמי לא קנו הכי קאמר אף עצמן לא קנו בד"א בשטר אחד אבל בב' שטרות קנו אם אמר חצי חצי אף בב' שטרות נמי לא קנו ואב"א כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה בשלמא בתרא לא קני אלא קמא ליקני נפשיה וליקנייה לחבריה אלא מחוורתא כדשנין מעיקרא ופירש רש"י הכותב נכסיו לשני עבדיו. שכתב שני שטרות כל נכסיו לזה וכל נכסיו לזה וזיכה לשליח אחד בבת אחת לשניהם דפלגי דלא קדם אחד לחבירו: וכן משחררין זה את זה. לפי שכ"א זכה בחצי חבירו: הא דאמר כולו · קמייתא כגון שכתב ב' שטרות כדפירש' וכ"א כתב כל נכסי לפלוני עבדי ומודו רבנן דכיון דזיכה להם בבת אחת ונפקי כולהו מיניה קני ובריתא דאמר חצי חצי בשטר הא' כתב חצי נכסי לך וכן בשני לחבירו לפיכך לא קנו דהו"ל בכ"א שחרר חציו והניח חציו ול"מ כתב ומסר לזה והדר מסר לזה דלא קנו דכי מסר לקמא שייר פלגיה ולא קנה וכן לשני אלא אפי' מסר לשניהם כאחד לא קנו דכיון דחצי נכסיו כתב בכל חד דילמא חד פלגא כתב לתרווייהו ואיכא שיור: בשטר א' · לא קנה כגון כל נכסי לפלוני ופלוני עבדי דכתיב לה ולא לחברתה אין שתי נשים מתגרשות בגט אחד ואין ב' עבדים משתחררים בגט אחד: מאי איריא · דפריש סיפא לרישא דאמר חצי חצי כדאמרן: ה"ק · כלומר לאו לפרושי קא מפרש: אף בשני שטרות לא קנו · משום דשייר: כאן בבת אחת · ותרוייהו כדאמר כולו והא דתני קנו שמסר שני שטרות בבת אחת והא דתני לא קנו בזה אחר זה כדשנינן מעיקרא בהני לישני כולהו ועל מה שפירש"י הא דאמר חצי חצי שכתב בשטר אחד חצי נכסי לך וכו' דדלמא חד פלגא כתב לתרווייהו ואיכא שיור כתבו התוס' שהקשה רבינו תם אל דהא מדקאמר כל נכסיו משמע שמפורש בשטר שחציו שנתן לזה לא נתן לזה אלא הכל נתן לשניהם ועוד מדמפליג בין אמר כולו לאמר חצי משמע דוקא אמר כולו קנו אבל חצי אפי' פירש שלא חצי אחד נותן לשניהם אלא בכל אפ"ה לא קנו ונראה לרבינו שמואל דרבה לטעמיה דאית ליה כל שאינו בזה אחר זה אפי' בבת אחת אינו ובזה אחר זה לא קנו כיון דשייר והקשו התוס' על פירושו והרא"ש כתב אם כתב בשטר אחד חצי נכסי נתונים לפלוני ובשטר האחר כתב חצי נכסי האחר נתונים לפלוני וזיכה להם שני השטרות ע"י אחר קני בין שניהם כל הנכסים וכ"א קנה חציו של חבירו ומשחררין זה את זה אבל אם כתב בכל אחד מהשטרות חצי נכסי נתונים לפלוני ולא כתב באחד מהם חצי האחר לא קנו דיד בעל השטר על התחתונה ואני אומר שנתן חצי אחד לשניהם ע"כ · וזה כדברי רש"י שתלה הטעם בדילמא חד פלגא כתב לתרווייהו ואיכא שיור ואם כן כשפירש ואמר חצי נכסי האחר נתונים לפלוני דליכא למימר פלגא חד כתב לתרוייהו קנו וכך הם דברי רבינו אבל הר"ן כתב דלא מחוור פירוש רש"י וכתב בשם הרמב"ן דמש"ה לא קנו לפי שאין עצמו בכלל חצי הנכסים שהנותן חצי נכסיו לחבירו אינו נוטל חצי בכל כלי וכלי ולא בכל שדה ושדה אלא שמין את הנכסים ונוטל חציין ונוטל כחוש הלכך זה שכתב לו רבו חצי נכסים אין עצמו בכלל אותו חצי ולפיכך לא עשה כלום והוא ז"ל כתב דהיינו טעמא דחצי חצי לא מהני לפי שאין העבד משתחרר אלא מחמת השטר שנמסר בידו ובעינן שלא יהא בו שיור כלל ואף ע"פ ששטר חבירו מוכיח דליכא שיורא גבי נותן הרי הוא אינו משתחרר בשטר חבירו שלא זכה בו וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהלכות עבדים וז"ל אבל אם כתב חצי נכסי לפלוני עבדי וחצי נכסי לפלוני עבדי אף בשני שטרות לא קנו כלום שהעבד מכלל נכסים והרי שייר בו חציו ואין זה שחרור וכיון שלא נשתחרר לא קנה מן הנכסים כלום ע"כ ולפי דברי הרמב"ן והרמב"ם והר"ן אפי' פירש וכתב בשטר אחד וחצי נכסי האחר נתונים לפלוני לא קנו אף עצמן: המשחרר חצי עבדו בשטר לא קנה העבד את חציו וכו' אבל אם שחרר את חציו בכסף וכו' קנה והוא חצי בן חורין שם (מא:) ת"ר המשחרר חצי עבדו רבי אומר קנה וחכמים אומרים לא קנה אמר רבה מחלוקת בשטר דרבנן גמרי לה לה מאשה מה אשה חציה לא אף עבד נמי חציו לא אבל בכסף דברי הכל קנה : ומ"ש רבינו שנתן לו דמי חציו כדי להשתחרר אף על פי שאין קנין לעבד בלא רבו כבר נתבאר בסימן זה היאך אפשר לו להשתחרר בכסף : ומ"ש בד"א כששחרר חציו בשטר ונשאר לו בו חצי האחר וכו' שם (מב.) אמר רבה מחלוקת בששחרר חציו והניח חציו אבל שחרר חציו ומכר או נתן במתנה חציו כיון דקא נפיק מיניה כולהו ד"ה קנה ופי' רש"י והניח חציו · דבעינן דניפוק כוליה מיניה כי אשה אבל שחרר חציו ומכר תחלה חציו או בבת אחת וכן כתב הר"ן וז"ל וכי אמרינן דשחרר חציו ונתן במתנה חציו קנה היינו כגון שנתן תחלה דהשתא ליכא שיורא בשחרור דידיה או כגון שהוא כותב בשטר שחרור עצמו שהוא נותן חציו לאחד לאותו אחר ומזכה בשטר לאחד בשביל שניהם וכיון דליכא שיורא בשטר שחרור קני :

ומ"ש

ותנן בספ"ב הכל כשרים להביא את הגט חוץ מחש"ו וסומא ונכרי ובגמ' קאמר דנכרי טעמו מאי' דלאו בני היתירא הוא ופרש"י דאין להם קדושין ואין גטין נוהגין בהם ע"כ : ומ"ש רבינו ועבד כשר להביאו וכו' כלומר כל הכשרים בגט אשה כשרים בגט שחרור וכל הפסול בגט אשה דהיינו חש"ו וסומא ונכרי פסול גם כן בגט שחרור חוץ מעבד דאע"ג דפסול בגט אשה משום דלאו בני היתירא הוא שאינו ג"כ בתורת קידושין וגיטין מ"מ כשר הוא בג"ש להביאו ולקבלו משום עבד חבירו דהא עבד איתנייה בתורת שחרור אם כן שליח נמי מצי הוי והוא מימרא דר' יוחנן ספ"ב דגטין אבל לא מיד רבו שלו דכיון דיד עבד כיד רבו דמי אם כן לא יצא הגט מרשותו של רבו ואע"ג דעבד מקבל גט לעצמו התם הוא דגטו וידו באים כאחד דשחרורא דידיה ה"א אבל לאחרינא לא אך קשה נכרי דאיתיה נמי בתורת גט שחרור כדלעיל אבל אין ע"ע נוהג עתה הו"ל לאכשוריה גבי גט שחרור כמו דמכשרינן לעבד וי"ל דבנכרי איכא טעמא אחרינא לאפסוליה משום דבעי' מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית ומאי דאמ' גבי גט אשה נכרי נמי לאו בני היתיר' היא אין ה"נ דהו"מ למימר משום דבעינן שלוחכם בני ברית אלא ניחא ליה למימר האי טעמא בגט אשה משום דשייך אף בעבד וכן כתבו התוס' לשם בד"ה נכרי נמי (דף כ"ג) : המשחרר ב' עבדים וכו' המשחרר חצי עבדו וכו' וכן עבד של ב' שותפים וכו' הכל בפרק השולח [דף מ"א ומ"ב] וע"פ פרש"י וכהסכמת הרא"ש ז"ל ומביאו ב"י וטעם המשחרר ב' עבדים בשטר אחד אי נמי המשחרר חצי עבדו בשטר דאינו כלום מבואר שם דגמרינן שחרור בשטר מגט אשה בג"ש דלה לה דכשם שאין שתי נשים מתגרשות בגט אחד דכתיב וכתב ונתן לה ולא לה ולחברתה וכן המגרש חצי אשה לא אמר כלום ה"נ בגט שחרור : ומ"ש וחצי האחר לפלוני וכו' טעמו דאם לא כתב חצי האחר אלא סתם כתב חצי נכסי לפלוני עבדי וחצי נכסי לפלוני עבדי אפילו אם מסרם ביחד לא קנו דאיכא למימר חצי אחד נתן לשניהם והרי שייר קנייתו כדמסיק רבינו בסיום דבריו · ומ"ש וכיון שראשון לא קנה שני נמי לא קנה טעמו דכיון דראשון לא קנה א"כ ממילא איכא שיור : ומ"ש בד"א כששחרר חציו בשטר ונשאר לו בו חצי האחר וכו' כלומר דוקא כששחרר תחלה חציו בשטר ונשאר לו בו חצי האחר שלא מכרו או נתנו מיד דבעינן דניפוק כולה מיניה כי אשה וליכא אבל אם היה השחרור והמכירה או הנתינה כאחד או שקדם המכירה לשחרור השתא נפיק מיניה כוליה בגט שחרור כן אשה וכן בעבד של שני שותפים דנפיק מיניה נ"י לגמרי

ולא

פרישה

רש"י : (נג) ועבד כשר להביאו ולקבלו כו' כלומר אע"ג שכל הכשרים להביא גיטי נשים כשרים להביא גט שחרור לא כל הפסולים להביא גיטי נשים פסולים להביא גט שחרור שהרי עבד אע"פ שפסול להביא גט אשה ולא לקבלו משום דליתא בתורת גיטין וקידושין כשר הוא לגט שחרור כיון דליתיה בתורת שחרור ע"ש : (נד) אבל אם שניהם של איש אחד או אינו יכול לקבל כו' משום

דרישה

כו' עיין בח"מ סי' ס"ח ג"א דכתב שלכתחלה עדי מסירה כרתי בין בגיטין בין בשאר שטרות ומבואר דמחולקין בזה דבגיטין אם יודע שלא נמסר בפני עדים בגט פסול אף אם עדים חתומים משא"כ בש"ס ועיין בח"מ סימן קל"ג. ולק"מ דבח"מ לא אמר אלא דבכולן מכשרי עדי מסירה אף דלא היה

דיד עבד כיד רבו ועדיין לא יצא מרשות רבו ואף ע"ג דעבד מקבל גט לעצמו שאני התם דגיטו וידו באים כאחד (דשחרורא דידיה הוא אבל אחרינא לא עכ"ל) רש"י ותוקא לקבלו דהיינו שעצמו שלים לקבלו שבקבלתו יצא העבד מבית רבו מיד משוחרר אבל להביאו לו מותר וק"ל דהא בעצמו שולח מידו ליד חבירו הוי כאילו ולא מיד רבו ליד חבירו : (נה) המשחרר שני עבדים בשטר אחד כו' דאין ב' נשים או ב' עבדים מתגרשים או משתחררים בגט אחד דבשניהם כתיב לה (בגט אשה וכתב לה ובשפחה או חופשה לא ניתן לה עכ"פ) דמשמע לה ולא לחברתה :

(נו) דהשתא זכו שניהם כאחד ולא נשתייר כלום ביד רבם : (נז) נתונים לפלוני עבדי הראשון כו' אין שום אחד מהם כו' כצ"ל : (נח) הראשון קנה ושני לא קנה כלום כו' אלא הראשון קנה הכל ועבד השני בכלל : (נט) אפילו אם פירש חצי האחר לפלוני עבדי : (ק) ראשון לא קנה שהרי שייר פי' ואיכא למימר דשייר העבד :

(קא) שני נמי לא קנה פי' מטעמא דשייר וק"ל : (קב) בכל ענין לא קנו כמ"ש לעיל שאין ב' עבדים משתחררים בשטר אחד : (קג) לא קנה העבד את חציו כו' דגמרי לה לה מאשה לענין גט מה אשה אינה מתגרשת לחצאין [illegible] אף עבד כן : (קד) שנתן לו דמי חציו ואע"ג דאין קנין לעבד בלא רבו כבר נתבאר בסימן זה לעיל היאך אפשר לו להשתחרר בכסף כו' : (קה) כשמשחרר חציו בשטר כו' [illegible] : (קו) אבל אם מכרו או נתנו לאחר פי' עבדו [illegible]

בין

אם מכרו או נתנו לאחר בין שהיה השחרור והמכירה או הנתינה באחד (קו) בין שקדם המכירה או הנתינה לשחרור (קז) קנה העבד את חציו והלוקח או המקבל חצי האחר (קח) וכן עבד של שני שותפין ששחרר אחד מהם את חלקו אפי' בשטר קנה והוא חצי בן חורין הכותב לשפחתו מעוברת (קט) [יז] הרי את בת חורין וולדך עבד דבריו קיימין את שפחה וולדך בן חורין לא אמר כלום והוי כמו משחרר חציה מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו יכול לישא לא שפחה ולא בת חורין לפיכך כופין את רבו לשחררו וכותב לו שטר על חצי דמיו ובעוד שלא כתב לו שטר שחרור מעשה ידיו לעצמו (קי) ואם המיתו שור אינו משלם לא קנס ולא כופר בד"א בעבד שהוא מצוה על פריה ורביה (קיא) אבל שפחה (קיב) תשאר כמו שהיתה ועובדת את עצמה יום אחד ואת רבה יום אחד הכה אדם על ידה וצמתה וסופה לחזור אם הכה ביום שעובדת את רבה הנזק לרבה ואם ביומה הנזק לעצמה אבל אם נקטעה ידה וכן כל דבר שאין סופו לחזור חולקין הנזק היא והאדון (קיג) ואם המיתה (קיד) נותן חצי הקנס לאדון ופטור מחצי הכופר עבד של שני שותפין ששחרר אחד מהם חלקו כופין גם הב' לשחרר חלקו ואם ידע מחברו שרצה לשחרר חלקו (קטו) וקדם והקנה חלקו לבנו הקטן ואח"כ שחרר חבירו (קטז) [טו] אין ב"ד יכולין לכוף לקטן אבל (קיז) מעמידין לו אפוטרופס ושם העבד בדמים ונותן קצת מהדמים לקטן כדי שיתרצה בשחרורו וישחררנו האפוטרופס (קיח) בדמים שקבל הקטן ויכתוב לו האפטרופס (קיט) שטר שחרור על שמו

ודוקא

ולא שייר מידי : הכותב לשפחתו מעוברת וכו' ברייתא בקידושין ס"פ האומר פלוגתא דתנאי והלכה כחכמים · את שפחה וכו' בספ"ק דגיטין קאמר דלמאי דקי"ל המשחרר חצי עבדו לאו כלום ה"נ הוי כמו משחרר חציו דעובר ירך אמו אבל אין השפחה ירך עובר וכשמשחרר לשפחה בלבד בלא עובר הוי משחרר כל השפחה . מי שח"ע וחב"ח וכו' משנה פרק השולח [דף מ"א] ולשם האריכו התוס' לישב למה לא ישא שפחה או ממזרת או נתינה ע"ש גם בכתובות ר"פ האשה ופ"ק דבתרא [דף י"ג] האריכו בזה ע"ש · ומ"ש ובעוד שלא כתב לו שטר שחרור מעשה ידיו לעצמו כ"כ התוספות והרא"ש בפרק השולח ומשמע להו הכי מדמדמי ליה התם למעוכב ג"ש כגון מקדיש או מפקיר את עבדו דילא לחירות ואין לרבו עליו אלא שצריך גט שחרור וכיון דכופין את רבו לשחררו ש"מ אין כאן יום של רבו והלכך מעשה ידיו לעצמו הוא אבל מדברי הרמב"ם פ"ד דמ כל משמע דיום של רבו לרבו ומש"ה כתב בהם בנגחו שור יום של רבו לרבו ובח"מ סי' תכ"ד ס"ו כתבתי דלפע"ד עיקר כדברי הרמב"ם ע"ש : ומ"ש ואם המיתו שור וכו' (שם בדף מ"ב) משמע כך פשט הסוגיא לפי משנה אחרונה דכופין את רבו לשחררו וכו' דלא שקיל רבו קנס דלד עבדות אף ע"פ שלא נכתב הגט וגם כופר דלד חירות אין לו שהרי אין לו יורשים וכ"כ ה"ה בפ' י"א דנזקי ממון ודלא כהרמב"ם לשם שכתב דנותן חצי קנס לרבו כפשטא דברייתא וס"ל דמאי דדחינן בגמרא וקאמרינן לא כמשנה ראשונה דחויה בעלמא הוא לפום מאי דס"ל למקשה דח"ע וחב"ח דומה למעוכב גט שחרור אבל לקושטא דמילתא לא דהא כלל דח"ע וחב"ח שאני דכיון דמעשה ידו לרבו ה"ל קנס לרבו ואינו דומה למעוכב גט שחרור דהיינו מקדיש או מפקיר עבד דכיון דמעשה ידיהם לעצמן ה"ה נמי הפסד דאין הקנס לרבם כנלע"ד להרמב"ם · ומ"ש כד"א בעבד וכו' אבל שפחה תשאר כמו שהיתה וכו' פירוש כשאין נוהגים בה מנהג הפקר דאין כופין לשחררה כך הדין דיום של רבה לרבה וכן כתבו התוס' [דף מ"ב] בד"ה יום של רבו ובסוף סימן זה כתב רבינו דין שפחה שנוהגים בה מנהג הפקר וע"ש :

עבד של שני שותפים וכו' בפרק השולח [דף מ'] ההוא עבדא דבי תרי קם חד מינייהו ושחרריה לפלגא וכו' והתוס' [דף מ"ב] בד"ה יום של רבו בבריתו דמיירי שהקנה לבנו קטן קודם ששחררו חברו לפי שהיה יודע שחבירו היה רוצה לשחררו דאל"כ כיון דמעשה ידי העבד לעצמו לא היה מרויח כלום ההוא גברא דאקני לבנו קטן :

ומ"ש ויכתוב לו האפיטרופס שטר שחרור על שמו וכו' וכ"כ התוספות והרא"ש ע"ש רמב"ם ור"ת דלא כפרש"י שהקטן כותב לו גיטא דחירותא וכ"כ בש"ע כדברי רבינו אבל במרדכי פרק השולח כתב הקשה ר"י ב"ר מרדכי מה הפסד

יש

ומ"ש רבינו וכן עבד של שני שותפין וכו' ב"ז שם מימרא דרבינא (מב ·) ופירש"י דכיון דאין לו בו אלא חציו אפי' לרבנן מודו דקנה כי שחרריה לפלגיה דהא לא שייר מידי והוי כאשה דנפק מיניה לגמרי : הכותב לשפחתו מעוברת הרי את ב"ח וולדך עבד דבריו קיימים ברייתא בקידושין ס"פ האומר (דף סט ·) וכתבה הרי"ף בהשולח האומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד הולד כמותה דברי ר"י הגלילי וחכ"א דבריו קיימים והלכה כחכמים : ומ"ש את שפחה וולדך ב"ח לא אמר כלום וכו' בספ"ק דגיטין (כג :) הרי את שפחה וולדך ב"ח אם היתה מעוברה זכתה לו ומוקי לה כר' דאמר המשחרר חצי עבדו קנה כלומר ואנן קי"ל כרבנן דפליגי עליה ואמרי לא קנה :

מי שחציו עבד וחציו ב"ח אינו יכול לישא וכו' לפיכך כופין את רבו לשחררו וכו' משנה בפרק השולח (מא ·) ובפ"ק דעדיות (ב ·): ומ"ש ובעוד שלא כת' לו שטר שחרור מעשה ידיו לעצמו כ"כ התוספו' והרא"ש בפ' השולח ומשמע להו הכי מדמדמי ליה התם למעוכב גט שחרור : ומ"ש ואם המיתו שור אינו משלם לא קנס ולא כופר שם (מב ·) לענין קנס בעיא ולא איפשיטא וכתב הרא"ש הלכך קנס אין לו וגם כופר אין לו שהרי אין לו יורשים : ומ"ש בד"א בעבד וכו' אבל שפחה תשאר כמו שהיתה וכו' שם (מג :) אמר ה רב חנא בר קטינא א"ר יצחק מעשה באשה אח' שחצי' שפחה וחציה ב"ח וכפו את רבה ועשאה ב"ח כמאן כר"י דאמר על שניהם הוא אומר פרו ורבו כלומ' דאשה נמי מיפקדה אפריה ורביה אמר רב נחמן בר יצחק לא מנהג הפקר נהגו בה : ומ"ש הכה אדם על ידה וצמתה וכו' אבל אם נקטעה ידה וכן כל דבר שאין סופו לחזור חולקין הנזק וכו' שם (מב ·) אמרינן הכי בעבד שחציו ב"ח למשנה ראשונה שהיו אומרים עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד וכתבו התוס' והרא"ש דה"ה אף למשנה אחרונה כגון בשל יתומים קטנים דלאו בני כפיה נינהו או בחציה שפחה וחציה ב"ח ולא נהגו בה מנהג הפקר : ומ"ש ואם המיתה נותן חצי הקנס לאדון ופטור מחצי כופר ברייתא שם היתה מי שחציו עבד וחציו ב"ח נותן חצי קנס לרבו וחצי כופר ליורשיו ומתמה עלה בגמרא דכיון דאין קידושין קידושין יורשים מנא ליה ומסיק דהכי קאמר ראוי ליטול ואין לו כלומר חצי כופר ראוי ליתן ליורשיו אילו הוו לו יורשים ואף על גב דמפרש בגמרא דהאי ברייתא למשנה ראשונה איתניא אבל לא למשנה אחרונה ילפינן מיניה לשפחה שדינה כדין משנה ראשונה : עבד של ב' שותפין ששחרר א' מהם חלקו כופין גם השני לשחרר חלקו ואם ידע מחבירו שרצה לשחרר חלקו וקדם והקנה חלקו לבנו הקטן וכו' שם ההוא עבדא דבי תרי קם חד מינייהו ושחרריה לפלגיה אמר אידך השתא שמעי ביה רבנן ומפסדי ליה מינאי קם ואקנייה לבנו קטן שלחה רב יוסף בריה דרבא לקמיה דרב פפא שלח ליה כאשר עשה כן יעשה וגו' אנן קים לן בינוקא דמקרבא דעתיה לגבי זוזי מוקמינן ליה אפטרופוס ומקרקש ליה בזוזי וכתב ליה גיטא דחירותא על שמיה ופרש"י מפסדי ליה מינאי · כדאמרינן במתניתין כופין את רבו ועושה אותו ב"ח : אקנייה לבנו קטן · שאין ראוי לכופו בב"ד : מוקמינן אפטרופוס לינוקא · לברור לו דמים יפים כמו שהוא נישום בשוק שהרי צריך העבד לכתוב שטר על חצי דמיו : ומקרקש ליה · עבדא : זוזי . דבר מועט לינוקא ולא יצטרכו ב"ד לכופו שהוא ישחררהו מדעתו בשביל זוזי ובלאו קרקושי זוזי לא אפשר דינוקא לאו בר כפיה הוא ואפטרופסין אין רשאים להוציא עבדים לחירות ולא לחוב ליתומים כדאמרינן בהניזקין (נב ·) והינוק זה מקחו מקח וממכרו ממכר במטלטלים ואפוטרופס מוקמינן לעיין בתקנתא ולבוררו בדמים מעולים והתוס' כתבו דלא נ"ל לר"ת פרש"י דמפרש כתב ליה גיטא דחירותא על שמיה דקטן שאין מעשה קטן כלום להתירו בבת חורין אלא נ"ל לפרש דכתיב ליה גיטא על שמיה דאפוטרופוס ואע"ג דבעלמא אין האפטרופסים רשאי להוציאן לחירות הכא כיון דעשה שלא כהוגן הפקירוהו ב"ד ונתנוהו לאפטרופוס לשחררו ובלא קרקושי זוזי לא רצו ליתן ב"ד רשות לאפטרופוס לשחררו דלא נכון לעבור על דעתו של תינוק ור"ת מפרש דלא קנסא הוא דבדין יכול האפטרופוס לשחררו דרך מכירה כדאמרינן בהניזקין ואפילו בלא קרקושי אלא משום דמחזי כחוכא ואיטלולא שהתינוק עומד וצווח שלא למכור לפי שאביו אלמדו לצווח והיכא לצוח ספהים אבל כי מקרקש ליה זוזי לא יחוש לדברי אביו וגיטא דחירותא לאו דוקא דהא לא צריך דכסף גומר בלא שטר אלא לכי שנעשה ע"כ של אב צריך גיטא דחירותא מדרבנן שלא יאמר לי עבדי אתה וגם הרשב"א והר"ן תמהו על פירש"י והעלו שהאפוטרופוס כותב השטר וכן דעת הרי"ף והרמב"ם וכ"כ שהוא דעת הרא"ש ז"ל (ט):

ומ"ש רבינו אם ידע מחבירו שרצה לשחרר חלקו וקדם והקנה חלקו לבנו קטן הוא תמ"ה התוס' והרא"ש שם (מב ·) גבי נגחו שור יום של רבו לרבו וכו' קלא היתה כיון דלמשנה אחרונה מעשה ידי העבד לעצמו מה הרויח ההוא גברא דאקני לבנו קטן ומשום הכי קאמר קודם ששחררו חבירו לפי שהיה יודע

שחבירו

דרכי משה

כשר אם מתקיים התנאי וכ"כ בסמ"ג דאין גט שחרור שוה לגט הנשים אלא לדברים אלו . (ט) ובמרדכי פרק השולח דף תר"י ע"ב דקונסים לאב ואב צריך לקנות מהאפטרופס של
קטן

דרישה

היה שם עדים חתומים על השטר אבל אם מכני עדי חתימה בלא עדי מסירה מזה לא איירי שם [יז] הרי את בן חורין וולדך עבד דבריו קיימין כ' קשיא רישא אם כא סיפא קאמר דעובר ירך אמו הוא א"כ רישא אמאי דבריו קיימין אלא רישא דבריו קיימין דעובר לאו ירך אמו הוא וא"כ לא אמר כלום או משום דלא בא לעולם אי משום דאין עבד מקבל גט לחבירו מיד רבו שלו עכ"ל הרא"ש כשהגיהתי סוף ס"ז מהל' עבדים ע"ש אבל דבר רבינו צ"ע שכתב דהוי כמו משחרר חצי' ונראה לומר דטעם זה שכתב רבינו כטעם הראשון שכתב הרא"ש דהיינו דברישא שאמר הרי את בת חורין וולדך עבד דבריו קיימין דעובר לאו ירך אמו הוא וסיפא כשאמר הרי את שפחה וולדך בן חורין דלא אמר כלום שהרי א"כ בא לעולם אם לא שנאמר שדעת האדון היה שיהיה נעשה כיון אמו ואמו היא בעולם א"כ הוי כמו משחרר חצי' דלא מהני כדלעיל דגמרי לה מהשה וברישא ודאי לא אמרינן הכא כיון אמו שהרי האדון גילה דעתו שלא יהיה כיון אמו אבל יותר נראה לומר כמ"ש בפרישה א"ל לפי הטעם שכתב בפרישה דעובר ירך אמו ברישא שאמר הולד עבד די"ל דהועיל שאומר בפירוש שישאר עבד אין לבי לומר שישאר בטל לגבי אמו לענין זה הכל מ"מ אין נמשכה כמו שכתב כמ"ש בפרישה [טו] אין ב"ד יכולין לכוף לקטן אבל

מעמידים

פרישה

(קו) בין שקדם המכירה או הנתינה לשיחרור כו' אבל איפכא לא וק"ל : (קז) קנה העבד את חציו כו' כיון שבשעת שיחרור ילא מרשותו לגמרי . (קח) וכן עבד של ב' שותפים ששחרר כו' דהא לא שייר ביה מידי ובהא ליכא פלוגתא רש"י : (קט) הרי את בת חורין וולדך עבד דבריו קיימין ולא דמי לאומר את שפחה וולדך בן חורין דלא אמר כלום דהתם היינו טעמא משום דאמרינן עובר ירך אמו הוא ולכן הוי העובר כמו חצי דאין השפחה בטלה לגבי העובר אבל כשאומר את בת חורין וולדך עבד לא הוי כמו חצי דהעובר בטל לגבי אמו דהעובר נגרר אחר אמו ואין האם נגרר אחר העובר דבטל הדברים הוא אם נשארה היא שפחה איך יהיה העובר שבה בן חורין הא א"א לעובר כזה בלא אמו ויניקתו ומיתתו הוא מחכה ובטל אגבה וכבשרה דמי ולא עדיף עכ"פ ממשחרר חציה מש"כ כשמשחרר אותה והיא יכולה לחיות ולהיות בלא עוברה לא הוי כמשחרר חציה אלא העובר כשום ולד ואינו מחובר אגבה כלל וממילא נשאר עבד כמו שכ' ועיין בדרישה : (קי) ואם המיתו שור אינו משלם לא קנס כו' (עיין בח"מ דהל' נזקי ממון פרק י"א עכ"ס) פי' קנס הוא שלשים שקלים שמחייבת התורה ליתן בעל השור לבעל של עבד בין אם היה שוה מאה בין אם היה שוה אלף מנה · וכופר היינו מה שמחייב בעל השור ליתן אם המית ישראל כמ"ש ואם כופר יושת עליו וגו' דהיינו לר"י דמי מזיק ולר"ע דמי ניזק · והטעם שאין לו קנס וכופר דכופר אין לו מחמת חציו המשוחרר דהא אין לו יורשים ליתן להם (אבל אין לפטרו מטעם דכיפר שלם אמר רחמנא ולא חצי כופר דהא זה הוי כופר שלם דידיה ועיין בתוס' בב"ק דף מ' ובגיטין דף מ"ג ע"א בד"ה) וקנס מחמת עבדות נמי אין לו דהא בעמוד ידו לא קאי ולא קרינן ביה כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו : (קיא) אבל שפחה ר"ל שחציה שפחה וחציה בת חורין : (קיב) כשאר כמו שהיתה ר"ל ולא כופין את רבה לשחררה סוף מאי נהגו בה מנהג הפקר (קיג) ואם המיתה שור נותן כנ"ל : (קיד) נותן חצי הקנס פי' השליח מה שמשלם בעל השור שהוא קנס לאדון דאינה עומדת להוציא כמו בעבד דהא אין כופין את רבה · ופטור מחצי הכופר פי' מחציה שעליו ליתן בשביל צד יהודית שהוא כופר פטור שהרי אין לה יורשים כמו גבי עבד (קטו) וקדם והקנה חלקו לבנו הקטן ואחר כך כו' דאם שחרר מתחלה הה' מלוו אין הקנאתו מועיל כלום דהא מעשה ידיו הם לעצמו . והא דלא כתב רבינו האי דינא כדין שלפני זה דכשהוא חציה בן חורין יצריך לשחרר גם חלק השני וקדם והקנהו לקטן דהא זה לא שייך אלא א"כ הקנהו לקטן קודם ששחרר חצי הראשון ומ"כ לאו ליה לעשות רמאות להקטע לקטן כפי ניסא ביה לעבד שלא ישחרר כלל : (קטז) אין ב"ד יכולין לכוף לקטן דלאו בר כפייה הוא : (קיז) ומעמידין לו אפטרופא לברור לו דמים יפים כמו שהוא נישום בשוק ועיין בדרישה : (קיח) בדמים שקיבל הקטן ועל המותר יכתוב עליו ע"ש רש"י : (קיט) שטר שיחרור על שמו פי' דאפטרופא :

שכיון

חדושי הגהות

ח בגמרא רב הונא בר קטינא ושם (לח) רב חנינא בר קטינא וביבמות (סו :) רב אחא בר קטינא ·

ר"ל

ודוקא בהאי גוונא (קכ) שביון להפקיע תקנת חכמים אבל אם מת והניח בן קטן ואח"כ שחרר השותף חלקו אין מעמידין אפוטרופא לשחררו אלא עובד את עצמו יום אחד ואת הקטן יום אחד עד שיגדיל : המפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור ואם מת קודם ששחררו (קכא) היורש כותב לו גט שחרור וגר שמת ואין לו יורשין דקי"ל הקודם בנכסיו זכה והיו בהן עבדים (קכב) גדולים זכו בעצמן והרי הם בני חורין קטנים אין בהם יד לזכות בעצמן וכל הקודם בהן זכה וכתב הרמ"ה ואם לא זכה בהן שום אדם עד שיגדלו אין להם תקנה שבמיתת הגר לא פקע איסורא מינייהו שהרי כל הקודם בהם זכה וכיון דמיתת הגר לא פקע איסורא מינייהו כי גדלו נמי בתר הכי אע"ג דפקע ממונא איסורייהו לא פקע דבמאי פקע השתא (קכג) [טו] הא ליכא מיתת האדון דלפקע איסורייהו מינייהו׳ עבד שנשבה וברח מבית האסורין אחר שנתייאש רבו ממנו אינו יכול עוד להשעבד בו וצריך לכתוב לו גט שחרור להתירו בבת ישראל ואם פדאו ישראל אחר מן השבאי לפני יאוש בין אם פדאו לשם עבד בין לשם בן חורין צריך להחזירו לרבו ראשון ומשתעבד בו כבתחילה (קכד) ונותן הדמים לזה שפדאו. פדאו לאחר יאוש בהא פליגי תנ"א פדאו לשם עבד ישתעבד לרבו שני לשם בן חורין לא ישתעבד לרבו ראשון ולא לרבו שני ורשב"ג אומר פדאו לשם עבד ישתעבד לרבו שני לשם (קכה) בן חורין ישתעבד לרבו ראשון ופסק הרמב"ם כחכמים וכ"כ הרמ"ה והרמב"ן (קכו) והראב"ד פסקו כרשב"ג וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל עבד שעשאו רבו אפותיקי לבעל חובו ואח"כ שחררו (קכז) הפקיעו

מיד

שמכרו היה רוצה לשחרר חלקו : ומ"ש ודוקא בהכ"ג וכו' אבל אם מת והניח בן קטן וכו' אין מעמידין אפיטרופוס לשחררו וכו' זה פשוט מדאמרינן בהאי עובדא כאשר עשה כן יעשה לו וגומר : (ב"ה) וכך הם דברי הרמב"ם שכתב בפ"ט מה' זכיה ומתנה שאם אמר עשיתי עבדי בן חורין או הרי הוא בן חורין כופין את היורשים ומשחררים אותו : וכ"כ התוס' והרא"ש שם בהדיא גבי נגחו שור יום של רבו לרבו וכולי :

המפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור שם מימרא דרב ורבי יוחנן (לט) : ומ"ש ואם מת קודם ששחררו היורש כותב לו גט שחרור שם (מ.) אמר אמימר המפקיר עבדו ומת אותו העבד אין לו תקנה מ"ט נפיה לא קני איסורא הוא דאיכא גביה ואיסורא לבריה לא קא מוריש ופסיקא דלית הלכתא כוותיה אלא כרבינא דבעיא דיסקרתא דעבדי דאזדבן לעכו"ם כלו מרוותא דידהו א"ל רבינא זילו הדרו אבני מרוותייהו קמאי וניכתוב להו גיטא דחירותא פירוש עבדים של ישראל היו ונמכרו לעכו"ם ותנן המוכר עבדו לעכו"ם יצא לחירות · ורבי' ירוחם כתב המפקיר עבדו יצא לחירות ומותר בבת ישראל בלא גט שחרור וכתב הרמ"ה וצריך לקבל עליו עול מצות בפני שלשה וטובל לשם גירות כשאר גרים עכ"ל ומ"ש מותר בבת ישראל בלא גט שחרור ט"ס הוא ובמישרים נתיב י"ג כתב שצריך גט שחרור : וגר שמת ואין לו יורשים דקי"ל הקודם בנכסיו זכה והיו בהם עבדים גדולים וכו' קטנים אין בהם יד וכו' בפרק קמא דקידושין (כג.) ובהשולח (לט.) פלוגתא דאבא שאול ורבנן ואיפליגו אמוראי בפסק הלכה ופסקו התוס' והרי"ף והרמב"ם והרא"ש כמ"ד הלכה כאבא שאול ואע"ג דקי"ל דמפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור ועבדים הללו אין להם גט שחרור אמרינן טעמא בגמרא דעבדו דגר כאשתו מה אשתו מתגלחת בלא גט אף עבדו משתלח בלא גט כלומר כיון שאין לו יורשין משא"כ בישראל דמפקיר עבדו איסור דאית ליה גביה יכול להורישו לבניו ולפיכך צריך גט שחרור מן היורשין :

כתב הרמ"ה ואם לא זכה בהן שום אדם עד שגדלו אין להם תקנה וכולי נלע"ד דאיפשר לומר דהא דכל הקודם בהם זכה היינו מפני שאין לו יד לזכות בעצמו וכל שלא זכה בו אדם עד שגדל בשעה שגדל דיש לו יד וזוכה בעצמו ומקנה אף לאפוקי אי הוה רא מיניה שמאחר שזוכה בעצמו מחמת מיתת רבו הוא חזינן כאילו באותו שעה מת רבו : עבד שנשבה וברח מבית האסורין וכו' אין יכול עוד להשתעבד בו וצריך לכתוב לו גט שחרור וכו' מימרא דרבי יוחנן בפרק השולח (לח.) : ומ"ש ואם פדאו ישראל אחר מן השבאי לפני יאוש וכו' משנה שם (לז:) עבד שנשבה ופדאוהו לשם עבד ישתעבד לשם ב"ח לא ישתעבד רשב"ג אומר בין כך ובין כך ישתעבד ובגמרא (שם) במאי עסקינן אילימא לפני יאוש לשם ב"ח אמאי לא ישתעבד אלא לאחר יאוש לשם עבד אמאי ישתעבד אמר אביי לעולם לפני יאוש וכו' רבא אמר לעולם לאחר יאוש ולשם עבד ישתעבד לרבו שני לשם ב"ח לא ישתעבד לא לרבו ראשון ולא לרבו שני לא דהא לשם ב"ח פרקיה לרבו ראשון נמי לא דהא לאחר יאוש הוה רשב"ג אומר בין כך ובין כך ישתעבד כדחזקיה דאמר חזקיה מפני מה אמרו בין כך ובין כך ישתעבד שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומפיל עצמו לגייסות ומפקיע עצמו מיד רבו ופירש הר"ן אילימא לפני יאוש לשם ב"ח אמאי לא ישתעבד לרבו ראשון דאע"ג דשבאי עכו"ם קונה לעבד למעשה ידיו ה"מ היכא דאין ישראל יכול להציל דהא לא קרינן ביה שבוי אבל כיון דלפני יאוש הוא אלמא יכול ישראל להציל ושבאי לא קני ליה וכיון שכן אע"פ שפדאוהו לשם ב"ח הו"ל ישתעבד לרבו ראשון · ואמאי דאמר רשב"ג בין כך ובין כך ישתעבד כדחזקיה פרש"י ישתעבד לרבו ראשון וכתבו התוס' שכן הגיה ר"ת דאי כשפדאו לשם עבד ישתעבד לרבו שני יפיל עצמו לגייסות כדי שירוויח לענין מלאכה ומתנה דלא קני ליה שני אלא למעשה ידיו ופעמים נמי שהוא שונא לרבו ומפקיע עצמו ממנו וכן הסכימו הרשב"א והר"ן וכתבו שכן כתב הרי"ף ז"ל אבל הרא"ש גורס בין לשם עבד בין לשם ב"ח ישתעבד לרבו שני לשם ב"ח ישתעבד לרבו ראשון כדחזקיה וכו' וכן היא הנוסחא בספרי הרי"ף שבידינו וכך הם דברי רבינו שכתב דלרשב"ג לשם עבד ישתעבד לרבו שני לשם ב"ח ישתעבד לרבו ראשון : ולענין הלכה הרי"ף כתב חזינן לגאון דפסק הלכה כרבנן ונראה מדבריו שכך הוא דעתו וכ"נ ממ"ש הרשב"א והר"ן בשם הרמב"ן שהם סבורים שהרי"ף סובר כדברי הגאון דהלכה כרבנן · וכך פסק הרמב"ם בפרק ח' מה' עבדים והרא"ש כתב בשם הראב"ד דהלכה כרשב"ג והביא כמה ראיות לדבר וכתב עוד דאף דעת הרי"ף נראית כן מדלא כתב ומסתברא כוותיה דגאון וכתב עוד הרא"ש שכן דעת ר"י דהלכה כרשב"ג · והרשב"א כתב בשם הרמב"ן לדחות כל ראיות הראב"ד והעלה דהלכה כרבנן : ומ"ש רבינו בפדאו לפני יאוש דצריך להחזירו לרבו ראשון דנותן דמים לזה שפדאו תוס' כתבוה הרשב"א והר"ן שם עבד שנשבה ופדאוהו לשם עבד ישתעבד ורבו נותן דמיו לשם ב"ח לא ישתעבד רשב"ג אומר בין כך ובין כך ישתעבד ורבו נותן דמיו וכתב הר"ן והך תוספתא בלפני יאוש מיתוקמא ומש"ה לת"ק משתעבד לרבו ראשון מכל מקום ילפינן מינה דכשהוא משתעבד לרבו ראשון חייב ליתן דמיו לשני ופשטא דהך תוספתא משמע דאפי' לשם ב"ח צריך ראשון ליתן דמיו אלא שהרמב"ם ז"ל כתב בפרק ח' מהלכות עבדים דלשם ב"ח חוזר לרבו ראשון בלא כלום : עבד שעשאו רבו אפותיקי לב"ח ואח"כ שחררו וכו' משנה שם (מ:) עבד שעשאו רבו אפותיקי לאחרים ושחררו אין העבד חייב כלום אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו ועושה אותו ב"ח וכותב שטר על דמיו רשב"ג אומר אינו כותב אלא משחרר ובגמרא מי שחררו אמר רב רבו ראשון שורת הדין אין העבד חייב כלום לרבו שני כדרבא הקדש חמץ ושחרור מפקיעין

יש לו בזה לאביו ואין כאן כאשר עשה כן יעשה לו ומ"ש מקרקע ליה וזוזי משל האב כי האב צריך לקנות העבד מן הבן ויתן לו מעותיו וכתיב ליה האב גיטא דחירותא והשתא איכא קנסא נמי לאב משפר כמבואר עד כאן לשונו . ולענין הלכה נראה כיון דפירוש רש"י להדיא שהבן כותב ולא אפוטרופוס דאין האפוטרופוס רשאי להוציא עבדים לחירות וכו' ורשב"ם ור"ת כתבו איפכא דוקא אפוטרופוס ולא הבן דאין מעשה קטן כלום אם כן יש להורות דאינו כותב לא זה ולא זה אלא כמ"ש במרדכי דהאב צריך לקנות העבד מן הבן ויתן לו מעותיו ואח"כ כותב האב גיטא דחירותא :

המפקיר עבדו יצא לחירות שם מימרא דרב יוסף אמר רב (ד' ל"ח) ומימרא דרבי יוחנן (דף לט) . ומ"ש ואם מת קודם ששחררו היורש כותב לו גט שחרור שם (דף מ') פליגי בה אמימר אמר אותו העבד אין לו תקנה ורבינא אמר היורש כותב לו ג"ש ואיתא בנוסחאות מד ויקות והלכתא כרבינא וכ"כ האלפסי והרא"ש · ומ"ש וגר שמת וכו' ברייתא שם (דף לט) פלוגתא דת"ק ואבא שאול והריב"ל הלכה כאבא שאול דגדולים יש להן יד לזכות בעצמן מן ההפקר ולא בעו גט שחרור לאפקועי איסורא דהי היכא דאשתו של גר פקע איסורא ומתגלחת במיתתו בלא גט אף עבדיו פקע איסורייהו ומשתלחים בלא גט דגמר לה לה מאשה ולענין ממונא זכי בעצמן מן ההפקר אבל קטנים אין להן יד לזכות בעצמן ולא כת"ק דקאמר דקטנים נמי קנו עצמן ב"ח ואע"ג דר"י קאמר אין הלכה כאבא שאול כתבו התוס' בשם ר"ת דהלכה כריב"ל לגבי ר' יוחנן וכך פסקו הפוסקים וכתב הרא"ש דהקשה ר"י א"כ במפקיר עבדו דיצא לחירות אמאי קאמר רבינא דהיורש כותב ג"ש דלמה צריך גט שחרור תיפוק ליה דמיתת האדון מוציאתו לחירות כיון דלא נשאר עליו כ"ש איסור וכי היכא דאיסורא דאשה פקע במיתתו ה"נ איסורא דעבד ותירץ ר"י בזיונא במרא דלא צריך ג"ש אלא מדרבנן בעלמא דלא יוציא עליהן לעז של עבדות ע"כ וכן כתבו התוס' [דף מ'] בד"ה הא אמרה אבל הב"י כתב לחלק בענין אחר דדוקא גבי גר אמרינן כיון דאין לו יורשין פקע איסוריה דעבדו במיתתו כמו אשתו משא"כ בישראל דמפקיר עבדו דאיסורו דפג ליה גביה יכול להורישו לבניו ולפיכך צריך ג"ש מן היורשין לדבריו דהלכתא כוותיה וכן הן דברי האלפסי אבל הרא"ש בפסקיו הקשה עליו והסכים לשינויא בתרא דר"י דא"צ ג"ש אלא מדרבנן : ומ"ש וכתב הרמ"ה ואם לא זכה בהם שום אדם וכו' נראה דטעמו מדלא מפליג אבא שאול בקטנים גופייהו בין הזוכה בהם אדם מקמי שהגדילו ובין לא החזיק בהם אדם עד שהגדילו אלמא דקטנים לעולם לא זכו בעצמן אפילו לא זכה בהם אדם עד שהגדיל וב"י השיג על דבריו ולא נהירא וכן פסק ה"ב בהגהת ש"ע כדברי הרמ"ה : עבד שנשבה וכו' מימרא דרבי יוחנן שם ריש (דף לח) ומ"ש ואם פדאו ישראל אחר מן השבאי לפני יאוש וכו' הכי משמע לאוקימתא דרבא (סוף דף ל"ז) דהילכתא כותיה לגבי דאביי דבלפני יאוש לא פליגי רבנן ורשב"ג דלכ"ע ישתעבד לרבו ראשון אפילו פדאו לשם ב"ח ונותן הדמים לזה שפדאו ובהמשמע בתוספתא ומייתו ב"י אבל הרמב"ם כ"ח מה"ע כתב דנפדאו לשם ב"ח חוזר לרבו ראשון בלא כלום וכן פסק בש"ע אבל פדאו לאחר יאוש פליגי וכו' ודברי רבינו כמ"ש הרא"ש דלרשב"ג לשם עבד ישתעבד לרבו שני לשם ב"ח ישתעבד לרבו ראשון דלא כרש"י ור"ת דבלאחר יאוש לרשב"ג אף לשם עבד ישתעבד לרבו ראשון כדי שלא יהא כ"א ואחד הולך ומפיל עצמו לגייסות ומפקיע עצמו מיד רבו כדחזקיה :

עבד שעשאו רבו אפותיקי וכו' משנה שם (סוף ד' מ') פליגי בה ת"ק ורשב"ג והלכה כרשב"ג דאפילו עשאו אפותיקי מפורש אפ"ה צריך לשלם מדינא דגרמי כמו שורף ש"ח של חבירו דהו"ל מזיק שעבודו של חבירו ואין לחלק בין שורף ש"ח של חברו דבחבריה קא עביד מעשה ובין עבדו דבנכסיה קא עביד מעשה וכמ"ש הראב"ד דליתא אלא חייב כאילו הזיקו ממש וכבר נתבאר זה בח"מ סימן קי"ז ס"ו בס"ד ע"ש :

עבד

פרישה

(קכ) שביון להפקיע תקנת חכמים וכאשר זמם כן יעשה לו גמרא : (קכא) היורש כותב לו גט שחרור לאיסור עבדות דהא ליה נקיט היורש לבניו : (קכב) גדולים זכו בעצמן והרי הן בני חורין אף בלא גט שחרור דעבדי דגר כאשתו דמשתלחת בלא גט אף עבדו כן כיון שאין לו יורשים (מ"ל א"כ קטנים נמי נימא הכי ויצא כדין אשתו קטנה שמשתלחת במיתתו בלא גט וי"ל דקטנה כמו שאשה יכול להקנותה לו כן הוא וזכה גם הוא בה במיתתו ואף אם מת האב הקודם כבעל מ"מ היורש זוכה וכה ליורשיו וזו"ק עכ"ה) מה שאין כן בישראל דמפקיר עבדו איסור דפא ליה גביה יכול להורישו לבניו ולכן צריך גט שחרור מהיורשים ב"י : (קכג) הא ליכא מיתת האדון דלפקע כו' עיין בדרישה : (קכד) ונותן הדמים לזה שפדאו: דוקא כשפדאו לשם עבד אבל פדאו לשם בן חורין א"צ ליתן כלום כ"כ הרמב"ם וה"ה ב"י : (קכה) לשם בן חורין ישתעבד לרבו ראשון כדחזקיה שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומפיל עצמו לגייסות ומפקיע עצמו מיד רבו אבל עתה שידע שבכ"פ ישתעבד אי לראשון אי לשני לא יפיל עצמו אבל אם הרב אמרינן בגמרא השתא לקטלא מסר נפשיה (כדי לצאת מידי גייסות שהרי כבורח מבית אסורין יודע שאם ישיגוהו יהרג רש"י : (קכו) והראב"ד פסק כרשב"ג כנ"ל וכן שוכה מב"י : (קכז) הפקיעו מידי שיעבוד דהקדש ושחרור וחמץ מוציאין מידי שיעבוד ; וצריך

דרישה

מעמידים לו אפטרופא כו' ז"ל ר"ת מן הדין יכול האפטרופא לשחררו דרך מכירה ואפילו בלא קרקעי וזוזי אלא מ"מ דמאי כמוכח ואיטלייא שהתינוק עומד וליום שלא למכור ואפי שאביו מלמדו לגוים ואיכא נמי סכנת מגל כי מקדים ליה וחי לא יהיו לנכרי האב וגיטא דחירותא לא הוי צריך דכסף גומר בלא שטר אלא לפי שעשה בע"כ של אב צריך גיטא דחירותא מדרבנן שלא יאמר לי עבדי עתה : [טו] הא ליכא מיתת האדון דליפקע איסורייהו כו' ב"י כתב דנ"ל דכיון דלא זכו בהן אדם עד שהגדיל בשעה שהגדילו יש להן יד וזכו בעצמן אף לענין לאפקועי איסורייהו ושינן כאילו באותה שעה מת רבן עכ"ל ולע"ד נראה ולק מ שכרי כתב לעיל המפקיר עבדו יוצא לחירות וצריך גט שחרור ה"נ כני רעים דעבד שאת רבם נסתרו הפקר ולא פקע ליה דייקה יגם לכשיגדילו לא יפקע דליכא פקע אלא דומיא דאשה במיתת בעלה דמיד בשעת מיתה פקעה מיניה ואשה לרשות עצמה משא"כ כאן דנסתלקו מרבן לענין ממון מיד במיתתו שהרי לו מעשה ידיהם נשארו לעצמן ואיסורא נשאר עליהם וק"ל : (המפקיר עבדו כו' וצריך לקבל

עבד שנשא בת חורין וכו' שם (סוף דף ל"ט) מימרא דרבי זירא משמיה דרבי עבד שנשא ב"ח בפני רבו יצא לחירות וכופין אותו לכתוב לו ג"ש וכתב הרי"ף והרא"ש ודוקא בשרבו השיאו אשה דודאי אי לאו דשחרריה לא הוה עביד איסורא בעבדיה להשיאו אשה וה"א בגמרא ריש דף מ' והא דכתב בא"ה סי' ד' דהא כנסה לפניו יצא לחירות היינו דוקא כשאין רבו מערער אמרינן מסתמא ניחא לו שישתחרר וכאן דאמר לא יצא לחירות היינו דאם רבו מערער עדיין עבד הוא כיון דנשא בגלוי וכבר כתבתי זה לשם בס"ד ע"ש : ומ"ש ואצ"ל אם נושא שפחתו כו' כבר הארכתי בזה בא"ה סימן ט"ו לייסב מה שקשה ע"ז ועיין עוד לשם בסימן קנ"ו : עבד שלוה ממנו רבו וכו' ברייתא שם ודף מ') ולשון רבינו בזה הוא לשון הרמב"ם אלא שהרמב"ם כתב עוד ואם למדו לא יצא לחירות והוצרך לכתבו לחודיה דלא דמי לא"ל רבו לקרות בתורה בצבור דיצא לחירות דשאני התם דכיון דאין מנהג כלל לעבד שיהא קורא בתורה בצבור ודאי שחררו רבו אבל ללמדו תורה אע"ג דאסור ללמוד תורה לעבד כמו לאשה אפ"ה ניחא ללמדו תורה הילכך אין מכאן ראיה דשחררו רבו ולא ידעתי למה השמיטו רבינו · ומ"ש או שהניח לפניו תפילין וכו' אוקמתא דגמרא שם דמחלק בין הניח תפילין לפני רבו ובין כשרבו הניח לו תפילין וכתבו התוס' ולא משום דלא מעביד ליה איסורא דמברך עליהן ואיכא ברכה לבטלה דהא סוכה לולב ושופר וכמה מצות עשה שהנשים מברכות אלא משום דאין עבדים רגילים בתפילין והי לאו דשחררו לא הוה מנח ליה עכ"ל ולפ"ז ניחא הא דהביא רבינו תחלה ע"ש הרמב"ם דכותב לו גט שחרור דקאי אהיכא דרבו הניח לו תפילין א"כ רבו קראו לקרות בתורה דאין רגילין עבדים כלל בתפילין ולקרות בתורה דפשיטא דיצא לחירות וכותב לו גט שחרור ואח"כ הביא דברי הרמב"ם כתב שכתב וכן כל כיוצא באלו הדברים וכו כלומר אף זו אף ע"פ שרגילות הוא על המעט גם בעבדי' אפ"ה כיון שעשה דבר שאין חייב בו אלא ב"ח ואין רוב העבדים רגילין בכן יצא לחירות וכופין את רבו לכתוב לו ג"ש וב"י כתב שיש בדברי רבינו כפל שכתב ב' פעמים דכופין את רבו לכתוב ג"ש והאמת הוא שהרמב"ם לא כתב אלא פעם אחת וכופין את רבו לכתוב לו ג"ש אבל כדי לייסב דברי רבינו שכתב כן ב' פעמים נכון הוא ח"ש דלא זו אף זו קאמר · ומ"ש וכן אם נדר וכו' ג"ז מדברי הרמב"ם כדמוכח ממה שסיים רבינו ואמר עד כאן יוצא משנה פרק בתרא דנזיר [דף ס"ב] הפר לעבדו יצא לחירות ישלים נזירותו ולהרמב"ם

מיד שיעבוד והרי הוא בן חורין (קכח) וצריך לשלם לבעל חובו (קכט) דקי"ל המזיק שיעבודו של חבירו חייב אם לא נשאר לו מקום אחר לגבות ממנו וכופין לבעל חוב שיכתוב לו שטר שחרור שלא יוציא עליו לעז לומר שהוא עדיין עבד : (קל) עבד שנשא ב"ח לפני רבו לא יצא אבל אם השיאו רבו יצא לחירות וצריך גט שחרור ואצ"ל אם נושא שפחתו שהיא בת חורין שאנו אומרים אם לא ששחררה לא היה עושה איסור וכתב הרמ"ה שמקודשת מספק וכופין את רבו לכתוב לה גט שחרור ואי בעי לשהויה בתר הכי בעיא קדושי אחריני דקידושי קמאי ספק קידושי נינהו ואי לא בעי לשהויה לשם אישות בעיא גט לקדושי קמאי דמשום אומדן דעתא מפקיעין ממונא אבל גבי איסורא לא אזלינן בתר אומדן דעתא להתירה בלא גט שחרור בין כהשיאו רבו בין בנושא שפחתו : וא"א הרא"ש ז"ל כתב הא דמצריכין גט שחרור במשיא עבדו משום שלא יאמר האדון לא שחררתיו ועבדי הוא אבל ודאי אזלינן בתר אומדן דעתא דודאי שחררו ומפקיעין אותו ממנו ומותר בבת חורין הלכך גבי מקדש שפחתו דליכא למיחש שיאמר לא שחררתיה אפי' גט שחרור אינה צריכה : (קלא) עבד שלוה רבו ממנו או שעשאו אפוטרופא או שהניח לפניו תפילין או קרא בפניו בתורה ולא מיחה בו לא יצא לחירות (קלב) ואסור לאדם שילמד לעבדו תורה אבל אם הניח לו רבו תפילין או קראו לקרות בתורה יצא לחירות וכתב הרמב"ם וכותב גט שחרור וכן כל כיוצא באלו הדברים שעשה דבר שאין חייב בו אלא בן חורין יצא לחירות וכופין את רבו לכתוב לו גט שחרור (קלג) וכן אם נדר נדר שכופין אותו לעבור עליו כגון שנדר שלא לאכול בשר וכיוצא בו שאין הנדר חל עליו והיה יכול לכופו לאוכלו ולא כפאו (קלד) אלא אמר לו מופר לך יצא לחירות שכיון שלא כפאו במקום שיכול לכפותו גילה דעתו שהפקיע

מפקיעין אידי שיעבוד אלא מפני תיקון העולם שמא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה כופין את רבו שני ועשהו ב"ח וכותב עבד שטר על דמיו רשב"ג אומר אין העבד כותב אלא משחרר כותב במאי קא מיפלגי במזיק שעבודו של חבירו דמ"ס חייב ומ"ס פטור וכתבו התוס' והרשב"א והר"ן דמתני' באפותיקי מפורש מיירי דא"ל לא יהא לך פרעון אלא מזו דאי באפותיקי סתם ל"ל למשחרר דליכתוב השתא הא כתוב וקאי דהא משתעבד ליה כל נכסי : ופסקו הרי"ף והרא"ש כרשב"ג דדינא דגרמי הוא וכ"פ הרמב"ם בפ' ז' מהל' חובל ומזיק ובפי"ח מהל' מלוה ולוה וכתב הר"ן אבל הראב"ד כתב דהלכה כרבנן ולא דמי לשורף שטרותיו של חבירו דהתם בדחבריה עביד אבל הכא בדנפשיה קא עביד ודברי הרמב"ם מחוורים יותר וכן דעת הרמב"ן ז"ל : עבד שנשא ב"ח לפני רבו לא יצא אבל אם השיאו רבו יצא לחירות וכו' שם (לט : מ') א"ר זירא אמר רבי חנינא א"ר אשי אמר רבי עבד שנשא ב"ח בפני רבו יצא לחירות ואוקימנא לה דהיינו דוקא בשרבו השיאו אשה דאי לאו דשחרריה לא הוי מעביד ליה איסורא על ידיה ומ"ש וצריך גט שחרור בנוסחת הרי"ף והרא"ש מסיים בהא דא"ר זירא א"ר ולא עוד אלא שכופין את רבו שיכתוב לו שטר שחרור וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מה"ע : ומ"ש ואצ"ל אם נושא שפחתו שהיא ב"ח וכו' כן משמע שם : ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה שמקודשת מספק וכו' וא"א ז"ל כתב הא דמצריכנא גט שחרור במשיא עבדו וכו' שם כתב הרא"ש על הא דאמר רבי זירא א"ר נ"ל דהא דמצריכין ליה גט שחרור משום שלא יאמר האדון לא שחררתיו ועבדי הוא אבל אנן אזלינן בתר אומדן דעתא דודאי שחרריה ומפקיעים אותו ומותר בב"ח מדלא קאמר ואסור באשתו עד שישחררנו וכן מוכח מההיא דכותב שטר אירוסין לשפחתו ר"מ אומר מקודש' ומשמע דאשתו היא בקידושין הללו דאמרינן אי לאו דשחררה מעיקרא לא הוה עביד איסורא וגם לא מצריך לה גיטא דחירותא דלא חיישינן שמא יאמר לא שחררתיה והרמ"ה לא פי' כן עכ"ל · והרי"ף כתב בפרק ב' דיבמות איתמר משמיה דרב נטרונאי שאם בא על שפחה דידיה וולדה ימנו בת אע"ג דלא נקיטה יד חירות בתו היא דהא אמרי רבנן אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ואם בא עליה חייב משום בתו ותוינן לגאון אחר דמספקא ליה מילתא ומתוך דבריו נקיטינן בהא מילתא לחומרא לגבי איסורא וכו' אבל * היכו גופיה לא מזכני ליה ירתו ואי בעי לאינסב בת ישראל מצריכינן לה גיטא דחירותא ואי קדיש מקמי גט שחרור מצריכי לה גט מיניה ואי בעי לאינסב שפחה לא שבקינן ליה ע"כ והרמב"ם כ' בפרק ט' מהל' עבדים ישראל שבא על שפחה כנענית אף על פי שהיא שפחתו ה"ז הולד כנעני לכל דבר ונמכר ונקנה ומשתעבדים בו לעולם כשאר העבדים ולטעמיה אזיל שכתב בפ' י' מה' גירושין הורו מקצת הגאונים שכל אשה שתבעל בפני עדים וכו' והגדילו והוסיפו בדבר זה שעלה על דעתם עד שהורה שמי שיש לו בן משפחתו חוששין לו ולא תתיבם אשתו שמא שחרר שפחתו ואח"כ בא עליה ויש מי שהורה שודאי שחררה שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות וכל הדברים האלו רחוקים הן בעיני מאד מדרכי ההוראה ואין ראוי לסמוך עליהם שלא אמרו חכמים חזקה זו אלא באשתו שגירשה בלבד וכו' אבל בשאר כל הנשים הרי כל זונה בחזקת שבעל לשם זנות ואצ"ל בשפחה או כותית שאינה בת קדושין שאין חוששין להם כלל והרי הן בחזקת עכו"ם ועבד עד שיודע בודאי שנשתחררה אמו או שנתגיירה ע"כ · והרא"ש כתב בפרק ב' דיבמות ורואה אני את דברי רב נטרונאי מהא דאמרינן בפ' השולח א"ר זירא א"ר עבד שנשא אשה בפני רבו יצא לחירות וכו הלכך הבא על שפחתו ודאי שחררה מעיקרא ולא מפלגינן בין בא עליה דרך נישואין ובין בא עליה דרך זנות והרמב"ם לא נראו לו דברי הגאונים ואין דבריו נראים עכ"ל וה"ה בפ' ד' מהלכות נחלות האריך להחזיק דברי הרמב"ם וכתב שהסכים הרשב"א כדעת הרמב"ם בראיות ברורות וכתב עוד ה"ה דהא דמשמע בפרק השולח דכותב שטר אירוסין לשפחתו הרי היא בת חורין משום דחזקה דלא עביד איסורא שטר אירוסין כאני דמשמע ממעשיו שהוא רוצה אותם דרך אישות אבל בבא עליה שלא בקדושין אדרבה משמע ממעשיו שהוא רוצה בזנות ע"כ : עבד שלוה רבו ממנו וכו' עד יצא לחירות ברייתא שם (מ ·) :

ובמ"ש ואסור לאדם שילמד את עבדו תורה כ"כ הרמב"ם בפרק ח' מהלכות עבדים וכתב עוד ואם למדו לא יצא לחירות : ומ"ש אבל אם הניח לו רבו תפילין נהם לא (שם) אמר ריב"ל עבד שהניח תפילין בפני רבו יצא לחירות מתיבי לוה ממנו רבו או עשאו אפטרופוס או שהניח תפילין בפני רבו או שקרא שלשה פסוקים בב"ה בפני רבו לא יצא לחירות אמר רבה בר בילא בשרבו הניח לו תפילין · וכתב שם הרא"ש על הא דהניח לו רבו תפילין וכן אם היה רבו ש"צ וקרא בתורה יצא לחירות וכ"כ הרמב"ם בפרק ז' מה"ע שאם אמר לו רבו לקרות שלשה פסוקים בס"ת בפני הצבור וכן כיוצא באלו הדברים שאינו חייב בהם אלא ב"ח יצא לחירות · ומ"ש רבינו בזמן שכותב גט שחרור שם סיים וכתב וכופין את רבו לכתוב לו גט שחרור ונ"ל שלמד כן מדין השיאו רבו אשה · ויש בדברי רבינו כפל שכתב תחלה בשם הרמב"ם שצריך גט שחרור וכתב וכופין את רבו לכתוב לו גט שחרור ולא הו"ל לכתוב אלא דברים האחרונים : דברים הראשונים הן בכללו והן הן דברי הרמב"ם ז"ל : ומ"ש וכן אם נדר נדר שכופין אותו לעבור עליו וכו' ולא כפאו אלא א"ל מופר לך יצא לחירות וכו' · גם זה דברי הרמב"ם בפרק ז' מהלכות עבדים וטעמו דתנן בפרק בתרא דנזיר [סב :] הפר לעבדו ולא לחירות תשלים נזירותו זו היא גירסת הרמב"ם ופירש דתרתי קתני ההפר לעבדו חדא דלא לחירות ותרתי דתשלים נזירותו ולכך פסק כן אבל הראב"ד היה גורס הפר לעבדו ויצא לחירות תשלים נזירותו ולפיכך השיג על הרמב"ם וכתב עליו שהכשב בלשון האחרונה וכתב עליו והיו ראשי לא אדע על אי זה דרך יוכל לפרש כי מאחר שהוא מפר איך גילה דעתו שהפקיע שעבודו אדרבה גילה דעתו שיש לו רשות עליו להפר נדרו כל"ל דעתו לומר שאף על פי שהיה גורס ויצא לחירות בלא וי"ו הו"ל לפרש מכמי ק"ש זו דחדא קתני עבד שנדר והפר לו רבו ואח"כ יצא העבד לחירות תשלים נזירותו · ונראה שטעמו של הרמב"ם שהא"ש סבר שהוא מפר נדרו כמו שכתב מ"מ כיון שהיה לו רשות עליו לכופו ולא כפאו גילה דעתו שהפקיע שעבודו דהכרה לגבייה כפיה הפקעת שעבוד הוא · ומ"ש שיש נדרים שהרב יכול לכוף לעבד לעבור עליהם נתבאר בסימן רל"ד

פרישה

(קכח) וצריך לשלם [illegible] (קכט) דקי"ל המזיק שיעבודו של חבירו [illegible]

[illegible] (קל) עבד שנשא [illegible] (קלא) עבד שלוה [illegible] (קלב) ואסור לאדם שילמד [illegible] (קלג) וכן אם נדר [illegible] (קלד) אלא א"ל מופר לך [illegible]

חדושי הגהות

* ר"ל שאם השפחה ההוא ילדה ממנו בן אע"ג דאינו נוטל ירושה עם אחיו משום דלענין ממון נקטינן לקולא ודיינינן ליה כעבד וא"כ הו"ל לומר שיוכלו אחיו לסוכרו ע"ז קאמר אבל

שהפקיע שיעבודו ומכאן אני אומר שהמשחרר עבדו בכל לשון והוציא דברים מפיו שמשמען שלא נשאר עליו שיעבוד כלל ושגמר בלבו לדבר זה שאינו יכול לחזור וכופין אותו לכתוב לו גט שחרור אע"פ שעדיין לא כתב ע"כ : כתב בשטר עשיתי פלוני עבדי ב"ח או עשוי הוא ב"ח או הרי הוא ב"ח ומסרו לידו יצא לחירות אבל אם כתב אעשנו ב"ח ומסרו לידו לא יצא לחירות וכתב הרמ"ה [יז] דוקא כתב אעשנו אבל אם כתב יהא ב"ח קנה דאעשנו לישנא דהבטחה הוא להבא אבל יהא ב"ח לאו הבטחה הוא אלא לשון שחרור אבל אם אמר על פה עשיתי לפלוני עבדי בן חורין או עשוי הוא ב"ח אינו כלום (קלה) ויכול לחזור בו : וכתב הרמ"ה והר"מ בבריא (קלו) אבל שכיב מרע שאומר אחד מאלו הלשונות כיון שמשמעותו לשון שחרור זכה מיד בגופו ואינו יכול לשעבד בו (קלז) [יח] וצריך גט שחרור להתירו בבת חורין ואפי' בבריא אם אמר דרך הודאה גמורה מהני למיקני נפשיה וצריך גט שחרור להתירו בבת חורין (קלח) וזה כדברי הרמב"ם שכתבתי למעלה האומר עשיתי פלוני עבדי ב"ח (קלט) והוא אומר לא עשאני בן חורין חיישינן שמא זיכה לו שטר שחרורו ע"י אחר וכתב הרמ"ה אם רוצה האדון לחזור בו אינו יכול וכופין אותו לכתוב לו גט שחרור וא"א הרא"ש ז"ל כתב ודאי זיכה לו ע"י אחר כיון שהעבד אפשר לו שלא ידע והאדון טוען ודאי הרי הוא ב"ח ומותר בישראלית ואם אמר כתבתי שחרור ונתתיו לו והעבד אומר לא נתנו

רל"ד : ומ"ש ומכאן אני אומר שהמשחרר עבדו בכל לשון וכו' עד אע"פ שעדיין לא כתב ג"ז מדברי הרמב"ם שם :

כתב בשטר עשיתי פלו' עבדי ב"ח וכו' דפרק השולח (שם) מ"ד עשיתי פלו' עבדי ב"ח עשוי ב"ח הרי הוא ב"ח הרי זה ב"ח אעשנו ב"ח ר' אומר קנה וחכמים אומרים לא קנה אמר רבי יוחנן וכולן בשטר ופי' רש"י וכולן בשטר האי כאומר דקתני כותב הוא שכתב לו א' מן הלשונות הללו ומסר לו אבל באמירה בעלמא לא הוי ב"ח : **ומ"ש** בשם הרמ"ה דוקא אמר אעשנו אבל אם כתב יהא ב"ח קנה וכו' פשוט הוא : **ומ"ש** אבל אם אמר על פה עשיתי לפלוני עבדי ב"ח וכו' אינו כלום ויכול לחזור כמימרא דרבי יוחנן שכתבתי בסמוך וכתב הר"ן וכ"ת אמאי לא מהני ע"פ משום הודאת בעל דין וי"ל דכי אמרו בדרך הודאה ה"נ אבל הכא בבא לשחררו עכשיו בלשונות אלו עסקי' משום דלא הוי לישנא מעליא לשחררו בו לכתחלה אמר דלא מהני אפילו לענין מעשה ידיו אלא בשטר ומיהו בשטר הוי משוחרר גמור : **ומ"ש** בשם הרמ"ה והר"מ בבריא אבל ש"מ שאומר אחד מכל אלו הלשונות וכו' זכה מיד בגופו וכו' · טעמא דמסתברא הוא דכיון דדברי ש"מ ככתובין וכמסורין דמו ה"ל כאילו כתב לו שטר וכ"כ נ"י בשם רש"י שם : **ומ"ש** וצריך גט שחרור וכו' נראה דכשעמד הש"מ מיירי דאי בשמת גט שחרור ל"ל : ב"ה צריך להעביר הקולמוס על תיבות אלו וצריך לכתוב במקומו הא אמרן דהוי כאילו כתב לו שטר : (ומאן כתוב ליה בתר מית רבו) והכי דייק נמי לישנא דואינו יכול לשעבד דנקט דכשעמד הש"מ מיירי (י) ואע"ג דקי"ל דשכיב מרע שעמד חוזר במתנתו אינו יכול לחזור בשחרור העבד כמו שיתבאר בסימן זה : ב"ה ומ"מ כיון שעמד צריך גט שחרור : **ומ"ש** עוד ואפילו בבריא אם אמרו בדרך הודאה גמור' מהני וכו' זה פשוט כתבתי כן בסמוך בשם הר"ן ז"ל : ומ"ש רבינו וזהו כדברי הרמב"ם שכתבתי למעלה כלומר שכתב מכאן אני אומר שהמשחרר עבדו בכל לשון וכו' שאינו יכול לחזור וכו' · ואני אומר דלא דמיא להא דהרמב"ם דההיא לא מטעם הודאה היא אלא משום דנפקא דיבורא מפקא שעבודיה אבל הכא לא מטעם הוא דיבורא גופיה אתיא להו לא אמר רבי יוחנן וכולן בשטר אלא משום דאמר בדרך הודאה אתיא לה : **האומר** עשיתי פלוני עבדי ב"ח והוא אומר לא עשאני ב"ח חיישינן שמא זיכה לו וכו' בפרק השולח (שם) : ומ"ש בשם הרמ"ה הוא משום דדייק דקאמר חיישינן כלומר חששא בעלמא הוא והכי דמהניא לאפקועי מחזקה מ"מ לא מהניא לאפקועי איסורא וכך הוא דעת הר"ן שכתב הא דהכא מדין הודאה מהני והרי הוא ישראל גמור וחייב במצות ומיהו לא שרי בב"ח בלא גט שחרור דומיא דעבד שנשא אשה בפני רבו ע"כ לשונו אבל התוספות והרא"ש מפרשים האי חיישינן כמו ודאי כדאשכחן בתלמודא חיישינן שהן מתפרשים בלבון ודאי : ואם אמר כתבתי גט שחרור ונתתי לו והעבד אומר לא נתנו לי וכו' בפרק השולח

ולהרמב"ם הכי פירושו אם הפר לעבדו שא"ל מופר לך יצא לחירות בהפרה זו דכיון דיכול לכופו שיאכל וישתה כדי שלא ליכחש חיליה ויתבטל ממלאכתו ולא כפאו גילה דעתו שהפקיע שעבודו אח"כ אמר וכשיצא לחירות משלים כוונתו ועי"ל בסימן רל"ד · והרא"ד השיג עליו והב"י יישבו בטוב טעם וכן כתב בכ"מ :

כתב בשטר עשיתי פלוני עבדי ב"ח וכו' בריתא פ' השולח [דף מ'] ובב' לשונות דרישא ליכא פלוגתא ובאעשנו ב"ח פליגי והלכה כחכמים דלא קנה שאין לשון זה משמע אעשנו עכשיו ב"ח בשטר שחרור זה אלא הבטחה היא שיעשנו ב"ח לאחר זמן ובשטר אחר ועדיין לא עשה : ומ"ש בשם הרמ"ה דוקא אמר אעשנו וכו' נראה דס"ל דכיון דכאמר הרי הוא בן חורין שאין משמעו שעושהו עכשיו ב"ח ואפ"ה יצא לחירות כ"ש שאמר יהא ב"ח דהוי טפי לשון שחרור שעושהו עכשיו ב"ח דכ"ש דיצא לחירות : ומ"ש אבל אם אמר ע"פ וכו' מימרא דרבי יוחנן שם וכולן בשטר והשמיט רבינו חלוקה הרי הוא ב"ח דאינו כלום כאומר ע"פ לפי שנלמדנו במכ"ש מאומר עשיתי לפלוני עבדי ב"ח או עשוי הוא ב"ח דאינו כלום כל שכן כאומר ה"ה ב"ח : ומ"ש בשם הרמ"ה דבש"מ מהני כשאמר כך על פה גם הרמב"ם פ"ט מה' זכייה וז"ל ש"מ שאמר פלוני עבדי עשו אותו ב"ח או שאמר עשיתי אותו ב"ח או ה"ה ב"ח כופין את היורשין ומשחררים אותו וכן פי' רש"י דבש"מ מהני בע"פ דדברי ש"מ ככתובים וכמסורים דמי : ומ"ש ואפילו בבריא וכו' וזהו כדברי הרמב"ם שכתבתי למעלה רצונו לומר שהרמב"ם כתב ומכאן אני אומר וכו' עד אע"פ שעדיין לא כתב ע"כ אלמא דסובר דבדרך הודאה מהני אפילו בע"פ וכ"כ הר"ן ומביאו ב"י והכי נקטינן ואיכא למידק בהא דא"ר יוחנן וכולן בשטר דמאי קמ"ל הא פשיטא היא דכיון דאפילו שאומר הרי את ב"ח או הרי את לעצמך דהוא גופו של גט שחרור ואפ"ה לא מהני בלא שטר כדלעיל א"כ כ"ש לשונות גרועות כאלו דלא מהני בלא שטר ואפשר דסד"א דהני לשונות עדיפי טפי דמהנו מדרך הודאה ואפילו בע"פ קמ"ל דלא אבל במרדכי פ' השולח ע"ש ר"ב כ' דהא דא"ר יוחנן וכולן בשטר ה"פ שאומר אלו הלשונות עם שטר שחרור ואם תאמר פשיטא הא אפילו בסתמא נתן גט שחרור משוחרר וי"ל קמ"ל דאע"ג דאמר אלו הלשונות הגרועים דגרע השטר אף ע"פ כן משוחרר והביא ראיה ע"ז ע"ש ולפ"ז אם כתב הני לשונות גרועים בשטר בלחוד אינו משוחרר ונראה דלמעשה אזלינן לחומרא בפלוגתא דרבוותא דאם כתב הני לשונות גרועים בשטר בלחוד אין רבו יכול לכופו להשתעבד בו וגם אין כופין את רבו לכתוב לו ג"ש ואסור בבת ישראלית ודלא כמ"ש בש"ע דיצא לחירות ואע"ג דרש"י הביא פי' זה דר"ב מן השמועה והקשה עליו הנה רבינו ברוך לא חש לקושייתו והאמת שנקל הוא ליישב ועיין במ"ש בח"מ בזה בסימן רמ"ה בס"ד · כתב ב"י על מ"ש הרמ"ה דבש"מ זכה מיד בגופו ואינו יכול לשעבד בו וצריך ג"ש להתירו בבת חורין נראה דכשעמד הש"מ מיירי דאי בשמת ג"ש למה ליה הא אמרן דהוה כאילו כתב לו שטר והכי נמי דייק לישנא דואינו יכול לשעבד בו דנקט דכשעמד הש"מ מיירי ואע"ג דקי"ל דש"מ שעמד חוזר במתנתו אינו יכול לחזור בשחרור העבד כמו שיתבאר בסימן זה ומ"מ כיון שעמד צריך ג"ש עכ"ל ב"י ע"פ מה שהגיה הרב בעצמו כמ"ש בספר בדק הבית ואיכא לתמוה דמשמע להדיא דס"ל דכשמת הש"מ א"צ ג"ש והא ליתא כמו שמפורש בדברי הרמב"ם פ"ט מהל' זכייה שכתב דכופין את היורשין לשחרר אותו הבאתיו בסמוך וגם הב"י בעצמו הביא דברי הרמב"ם בזה כאן בספר בדק הבית ותו דהלא הב"י עצמו כתב לעיל דדוקא בעבדו דגר אמרינן דהוי כאשתו דמשתלח במיתת האדון בלא ג"ש כיון שאין לו יורשין משא"כ בישראל דמפקיר עבדו דאיסור דפש ליה גביה מורישו לבניו ולפיכך צריך ג"ש מן היורשין מדאורייתא וכמ"ש האלפסי והרא"ש צריך ג"ש מדרבנן כדפרישית לעיל הלכך ודאי אף בש"מ שאמר לשונות אלו בין עמד בין לא עמד צריך ג"ש דאם עמד כותב לו ג"ש הוא עצמו ואם לא עמד כותבין לו היורשין וכל זמן שלא כתבו לו ג"ש אינו משוחרר ואסור בבת ישראל וכן פסק בש"ע וחזר בו ממ"ש בספר ב"י ובספר בדק הבית · ומ"ש רבינו ואינו יכול לשעבד בו משמע שסיר אף בשלא עמד ורצה לומר שאין היורש יכול לשעבד בו : האומר עשיתי פלוני עבדי ב"ח וכו' בריתא פ' השולח [דף מ']. ומ"ש בשם הרמ"ה הכי משמע פשטא דלישנא דקאמר חיישינן דמשמע דספיקא הוא ואזלינן לחומרא דאסור בשפחה וחייב במצות כישראל גמור ולא שרי בב"ח בלא גט שחרור · ומשום הכי כתב הרמ"ה דכופין את רבו לכתוב לו ג"ש דכיון שהודה בראשונה אינו יכול לחזור בו ואף על פי שהעבד לא חזר בו אפ"ה כיון שאסור בשפחה ובב"ח דומה הוא לח"ע וחב"ח דבטל מפריה ורביה וכן כל מעוכב ג"ש כופין את רבו לכתוב לו גט שחרור לפי פי' רש"י דמעוכב ג"ש אסור בשפחה ובב"ח א"כ בטל מפריה ורביה ודינו כח"ע וחב"ח דכופין את רבו אבל התוס' והרא"ש מפרשים האי חיישינן דהוי ודאי כדאמר בפ"ב דגיטין [דף י"ט] חיישינן שמא במי מילין כתבו ובשבת פרק שואל [דף קנ"א] חיישינן שמא חוץ לתחום לנו ובחגיגה חיישינן שמא באמבטיא עיברה והטעם דכיון דהאדון טוען ודאי והעבד לא ידע אין ספיקו מוציאו מידי ודאי ומותר בישראלית פי' הרי הוא ב"ח לענין זה דלא בעי ג"ש כשישא ישראלית אבל ודאי דצריך דטבול לשם שחרור מקמי נישואין דכיון דאמר לא עשאני ב"ח הרי הודה שלא טבל ואף על גב דעכשיו הוי הגט קודם לטבילת שחרור אינו מעכב בדיעבד כדלעיל : ואם אמר כתבתי שחרור ונתתיו לו וכו' ג"ז בריותא לשם כתבתי ונתתי לו והוא אומר לא כתב לי ולא נתן הודאת בעל דין כק' עדים דמי ופרש"י הודאת

דרכי משה

קטן וחייב לשחררו וליתן גט עכ"ל אמנם בהר"ן שם דף תקע"ה ע"א לא משמע כן וכן שאר פוסקים לא כ"כ : (י) ודבריו צל"ע מ"ש דאי כשמת וכו' דהא המפקיר עבדו יצא לחירות ואי מת קודם ששחררו היורש כותב לו גט שחרור כמו שנתבאר לעיל יא ודלמא ה"נ היורש כותב לו גט וכנ"ל : וכ"פ

פרישה

ואפ"ה קשה אהרמב"ם למה קתני במשנה יצא לחירות משלים כוונתו ע"ש והביאו ב"י פשיטא דהלא עדיין אינו מופר כלל ולפי גירסת הראב"ד ופירושו ע"ש עיין בב"י : (קלה) ויכול לחזור בו וכתב הר"ן וכ"ת אמאי לא מהני על פה משום הודאת בעל דין וי"ל דכי אמר בדרך הודאה ה"נ אבל הכא בבא לשחררו עכשיו בלשונות הללו לא מהני בלא שטר אפי' למעשה ידיו ונראה דאפ"ה הוצרך רבינו לכתוב על אלו שאם אמרם על פה לא מהני אע"ג דכבר כתב לעיל דאפי' אמר ליה ע"פ הרי את בן חורין לא מהני אלא דאשמעינן אע"ג דהני הוו לשונות דרך הודאה בע"פ אבל מקום בבא לשחררו לא מהני וק"ל : (קלו) אבל ש"מ שאומר אחד מאלו הלשונות דכיון דדברי ש"מ ככתובים וכמסורים דמי הו"ל כאילו כתב לו שטר : (קלז) וצריך גט שחרור להתירו בבת חורין כתב ב"י וז"ל ונראה כשעמד הש"מ מיירי דאי בשמת גט שחרור ל"ל ומאן כתיב ליה בתר מיתת רבו והכי נמי דייק לישנא דואינו יכול לשעבד דנקט דכשעמד הש"מ מיירי ואע"ג דקי"ל דש"מ שעמד חזר במתנתו אינו יכול לחזור בשחרור העבד כמו שיתבאר בסימן זה ועיין בדרישה : (קלח) וזה כדברי הרמב"ם שכתבתי למעלה שכתב מכאן אני אומר כו' כתב ב"י דלא דמיא להא דהרמב"ם דהתם לאו מכח הודאה אלא משום דיהביה דיבורא מפקע שעבודא משא"כ הכא ומשום הודאה אתיא לה : (האומר עשיתי פלוני ב"ח כו' מיירי שאומר כן בלשון הודאה גמורה דאל"כ מבואר לעיל דאינו כלום עכ"ס) : (קלט) והוא אומר לא עשאני בן חורין חיישינן

דרישה

לקבל עליו עול מצות כמו ג' וטובל לשם גירות כשאר גרים ב"י בשם רבי' ירוחם עכ"ס) : [יז] (דוקא אעשנו כך הגירסא הנכונה לאפוקי בספרי ב"י כתב דוקא אמר אעשנו והוא ל' שאינו מדוקדק דהל"ל דוקא כתב אעשנו וי"ל דה"פ דוקא אמר הגמרא אם כתב אעשנו וק"ל עכ"ס) : [יח] וצריך גט שחרור להתירו בבת חורין כתב ב"י וז"ל ונראה דכשעמד הש"מ מיירי כו' דבריו צ"ע דכתב אי כשמת גט שחרור ל"ל והא צריך גט דהא ס"ל להרמ"ה דכל שלא שחררו בגט ממש לא פקע איסורא מיניה כמו שכתב רבינו בסמוך לעיל מיניה במשיאו רבו אשה ובמפקיר עבדו דמ"מ ואיהו ס"ל להרמ"ה דיצא לחירות אף על פי כן צריך גט שחרור משום איסורא דפש ליה גביה וא"כ מ"ש הכא ואם נאמר דס"ל לב"י דדוקא לעיל ס"ל להרמ"ה כן משום ספק ותולדתא כמ"ש לעיל אבל בש"מ דדבריו ככתובים וכמסורים דמי הו"ל כשטר שחרור ממש אם כן כשעמד אמאי צריך ליתן לו גט שחרור הא כבר יצא בן חורין ואפי' איסור כבר פקע מיניה דא"ל דס"ל דצריך גט שחרור משום שלא יאמר אמר כך לא שחררתיו דהא לא ס"ל להרמ"ה סברא זו כמבואר לעיל דהא פליג הרמ"ה עם הרמב"ם בזה וי"ל דס"ל לב"י דודאי אם היה מת היו דבריו ככתובים

חדושי הגהות

אבל איהו גופיה וכו' דבהא נקטינן לחומרא שהיורשים לא מצו מזכני ליה : י וכן הם דברי הרמב"ם שכתב בפ"ט מה' זכייה ומתנה שאם אמר עשיתי עבדי בן חורין ה"ה בן חורין וכופין את היורשין ומשחררין אותו כצ"ל (ב"ח) : יא גם הדרישה וב"ח תמהו על הרב"י ע"ש וכבר הציל הרב"י את עצמו בהגהתו בבדק הבית ועי' שכה"ג :

נתנו לי הודאת בעל דין של העבד כמאה עדים דמי והרי הוא עבד כמה שהיה וכתב הרמ"ה (קמ) [יט] ואם שניהם עומדין בדיבורם לא אצטריך לאשמעינן דהא לא תבע חד מחבריה מידי ולא אצטריך לאשמועינן (קמא) [כ] אלא דהדרי תרווייהו שהרב אומר לא נתתיו והעבד אומר כן קבלתיו אבל אם העבד חזר בו ואמר כן קבלתיו והרב לא חזר בו (קמב) כופין אותו וכותב גט שחרור האומר תנו שטר שחרור זה לעבדי אם רצה להזור בו לא יחזור דזכין לאדם שלא בפניו וזכה בו מיד וכתב רב אלפס ודווקא לחזרה שאין הרב יכול לחזור אע"פ שלא הגיע ליד העבד אבל לא יצא העבד לחירות עד שיגיע לידו לפיכך אם מת האדון קודם שהגיע לידו לא יתנו לו שאין גט לאחר מיתה ואפי' לדבריו איכא למימר דוקא בשאמר תן לו (קמג) אבל אמר זכה לו יצא מיד לחירות [כא] וכ"כ הרמב"ם אמר זכו בגט זה לעבד יצא מיד לחירות אע"פ שלא הגיע לידו קודם מיתת האדון (קמד) אבל אמר תנו לו אע"פ שאינו יכול לחזור בו לא יתנו לאחר מותו ור"ת כתב דבתן לו נמי אם נתן האדון הגט מידו ליד השליח ואומר ליתנו לעבד הוי כזוכה ויצא לחירות מיד כשהגיע ליד השליח אפי' אם מת האדון קודם שהגיע ליד העבד אבל אם לא נתן הגט ליד השליח אלא אמר תנו גט זה לעבדי כה"ג אמרינן אם מת האדון לא יתני אפילו אם הגט לפנינו כיון שלא מסרו ביד השליח לא אמרינן דהוי כאילו אמר זכה בגט זה לעבדי

כיון

השולח (שם) ודברי רבינו אינם מדוקדקים שכתב תחלה הודאת בעל דין דעבד כמאה עדים דמי ואילו היה כתוב כן בגמרא לא הוי אתיא שפיר מ"ש הרמ"ה אלא דהדרי תרווייהו שהרב אומר לא נתתיו וכו' אבל בגמרא לא אמרו אלא הודאת בעל הדין כמאה עדים דמי ומפרש הרמ"ה דקאי לתרווייהו שאם בא אחד מהם לחזור מדבריו אינו יכול דאי בשעומדים בדיבורם לא איצטריך לאשמועינן ואף על פי שדינא של הרמ"ה במ"ש שאם בא אחד מהם לחזור מדבריו אינו יכול הוא אמת מה שאמר דאי בשניהם עומדים בדיבורם לא איצטריך לאשמועינן אני אומר דאצטריך לאשמועי' למיסר לעבד בב"ח :

האומר תנו שטר שחרור זה לעבדי אם רצה לחזור בו לא יחזור וכו' משנה בסוף פ"ק דגיטין (דף יא:) פלוגתא דרבי מאיר ורבנן והלכה כרבנן דאמרי הכי: ומ"ש בשם הרי"ף טעמו משום דכתב בסמוך (יג·) תנן האומר תנו גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי לא יתנו לאחר מיתה משום דאין גט לאחר מיתה אלמא לא נפיק לחירות עד דמטי גיטא לידיה :

ומ"ש ואף לפי דבריו איכא למימר דוקא כשאמר תן לו אבל אמר זכה לו יצא מיד לחירות דברים של טעם הם וכ"ש מאחר שהרמב"ם כתב כן דמכיון דסבר כהרי"ף באומר תנו אית לן למימר דבאומר זכו נמי לא פליגי אהדדי ועוד דבהדיא אמרינן בגמרא חיישינן שמא זיכה לו ע"י אחר וכתבתי בסמוך אלא דבמזכה לו על ידי אחר יוצא הוא לחירות אף על גב דלא מטא גיטא לידיה :

ומ"ש בשם ר"ת דבתן לו נמי אם נתן האדון הגט מידו ליד השליח הוי כזוכה וכו' כ"כ התוספות על ההיא מתניתין דלא יתנו לאחר מיתה אי גרסינן תן גט זה אתיא מתניתין כר"ת דוקא א"נ אפילו כרבנן וכגון שאינו מוסרו מיד ליד אלא מראהו ומצוה ליתנו והוא לא נטלה עד אחר מיתה אי נמי נטלו לאחר ואפ"ה

לא

הודאת בעל דין עבד ויכול זה לחזור בו אם ירצה דאמרינן טעה בשטר שקבלה זה מידו עכ"ל וכך פי' התוס' והרא"ש והמרדכי דברבו לא אמרינן הודאת ב"ד כק' עדים דמי וה"ה ב"ח דא"כ היינו רישא דקתני חיישי' שמא זיכה לו ע"י אחר דכי' לדעת התוס' והרא"ש ודאי זיכה לו ע"י אחר וה"ה ודאי ב"ח אלא בע"כ מדריש' ודאי ב"ח קאמר א"כ סיפא דתנא הודאת ב"ד כק' עדים דמי רצונו לומר והרי הוא עבד גמור ונושא שפחה וז"ש רבינו וה"ה עבד כמה שהיה כלומר דלכל דבר הוא עבד להשתעבד בו ולישא שפחה ורבו שאומר עליו שנתן לידו ג"ש ואסור בשפחה אינו אלא ע"א בהכחשה ואינו כלום כדאיתא בקידושין פ"ק האומר ואף להרמ"ה דמפרש ברישא חיישינן שמא זיכה לו על ידי אחר דספק הוא אפ"ה בסיפא באומר נתתיו לעבד והעבד אומר לא קבלתיו העבד נאמן ומותר בשפחה· ומה שכתב בשם הרמ"ה דאם שניהם עומדים בדבורם לא אצטריך לאשמועינן דהא לא תבע חד מחבריה וכו' פי' העבד לא תבע מרבו ג"ש ומותר בשפחה כדפרי' ורבו נמי לא תבע ממנו עבודתו שהרי אומר שעשאו ב"ח ואם כן לא אצטריך לאשמעינן הודאת ב"ד כק' עדים דמי דהאי אתא לאשמועינן דאסור בישראלית הא פשיטא היא והוא גופיה ודאי לא נסיב ישראלית כיון דעבד הוא ולאו ברשיעי עסקינן ובע"כ דלא אצטריך לאשמועינן אלא היכא דהדרי תרווייהו וכו' ואשמועינן דהודאת העבד כק' עדים דמי ויכול רבו לחזור ולזכות בו ולומר דטעה בשטר שקבלה מידו וכדפרש"י ולאו דוקא דהדרי תרווייהו דה"ה כשהעבד לא חזר בו והרב חזר בו אלא רבותא קאמר דאע"פ שגם העבד חזר בו אפ"ה יכול הרב לחזור בו ולזכות העבד מטעם דהודאת עבד בראשונה כק' עדים דמי ולפ"ז גם הרמ"ה תופס פירוש רש"י וכל המפרשים דהודאת ב"ד אעבד קאי וכן פי' הרמב"ם פ"ו מה"ע ולא הביא רבינו דברי הרמ"ה אלא לפי שכתב דאע"פ שגם העבד חזר בו אמרינן הודאת העבד בראשונה כק' עדים דמי וזכה בו רבו וגם הביאו לפי שכתב עוד דאם העבד חזר בו והרב לא חזר דכופין את רבו לכתוב לו ג"ש שכל זה לא נתבאר בתלמוד ובמפרשים אבל הב"י כתב דלהרמ"ה האי הודאת ב"ד כק' עדים דמי קאי לתרווייהו שאם בא אח' מהם לחזור מדבריו אינו יכול ושכך הוא האמת ודלא כפרש"י וסייעתו שפירשו דלא קאי אלא אעבד ומפני כך כתב ב"י דדברי רבינו אינם מדוקדקים ושארי ליה מאריה דא"כ דהיך אחד מהם יכול לחזור מדבריו דהודאה ב"ד בין האדון ובין העבד כק' עדים דמי עבד זה מה תהא עליו הרי לפי זה אינו עבד ואינו בן חורין אלא הדבר פשוט כדפרישית דדעת הרמ"ה כפרש"י ויתר מפרשים ודו"ק. שוב ראיתי דהרב בהגהת ש"ע כפסק כדפי' ע"ש: **האומר** תנו שטר שחרור זה לעבדי וכו' משנה ספ"ק דגיטין פלוגתא דר"מ ורבנן והלכה כרבנן דאמרי הכי ונראה מדכתב בסתם אלמא דאף בעבד גדול דעביד טעם דאיסורא נמי הוי זכות לעבד ואפי' עבד של כהן שהוא מפסידו מלאכול בתרומה וכך מבואר בתוס' פ"ק דכתובות (דף י"א) דהכי הוא לרבנן דהלכתא כוותייהו ע"ש" וכתב רב אלפס וכו' כלומר דאי לא מת לא נפקא לן מידי בהא שלא יצא לחירות עד שיגיע לידו שהרי לבסוף יצא לחירות כשיגיע לידו אלא דאי מת קודם שהגיע לידו לא יתנו לו דאין גט לאחר מיתה: ומ"ש דלהרי"ף והרמב"ם כשאמר זכה לו יצא מיד לחירות וכו' פי' כשהגט כבר כתוב ונחתם אמר זכה בגט זה לפלוני עבדי יצא לחירות ומשמע דדוקא דאמר לשליח זכה בגט זה לפלוני עבדו ומסרו לידו התם הוא דמיד כשנמסר לידו זכה בשבילו אבל כשלא מסרו לידו אפי' כבר נכתב ונחתם ואמר זכה לו כיון שלא מסרו לידו אינו זוכה בשבילו בהגבהה מן הקרקע וכמ"ש רבינו לר"ת דתן הוי זוכה ואי לא מסרו ליד השליח לא זכה בשבילו לא יתן לו לאחר מיתה ה"נ להרי"ף והרמב"ם באומר זכה בגט זה לפלוני עבדי אלא דבמ"ש הרי"ף והרמב"ם דבאמר תן גט זה לפלוני עבדי ומסרו ליד השליח דלא זכה בשבילו ולא יתן לאחר מיתה ע"ז נחלק ר"ת ואמר דתן לו הוי כזוכה לו ואם מסרו ליד השליח יצא לחירות מיד ויתן לאחר מיתה אינו ס"ע לר"ת בא מר זכה בגט זה לפלוני עבדי ולא מסרו ליד השליח אלא הגביהו מן הקרקע אם זכה בו מיד דמלשון התוס' ורבינו שכתבו דבדאמר תנו גט זה לעבדי ולא מסרו ביד השליח לא אמרינן דהוי כאילו אמר זכה בגט זה לעבדי משמע דבדאמר זכה בגט זה לעבדי אפי' לא מסרו ליד השליח נמי זכה בו מיד לאחר שהגביהו מן הקרקע אלא דבדאמר תנו לא הוי כזוכה כיון שלא מסרו ליד השליח אבל מדברי הרמ"ה משמע דאין חלוק לר"ת בין דאמר תן ובין אמר זכה דאי מסרו ליד השליח וא"ל תן גט זה לפלוני פלוני זכה בו מיד ויצא לחירות ואם לא מסרו ליד השליח אפי' א"ל זכה בגט זה לפלוני עבדי לא זכה בו אפי' לאחר שהגביהו השליח מן הקרקע ולא יתן לאחר מיתה והכי עיקר ולשון התוספות ורבינו שכתבו לא אמרינן דהוי כאילו אמר זכה בגט זה לעבדי וכו' לאו דוקא בדאמר תנו דהא ודאי אפי' אמר זכה בגט זה וכו' נמי לא יתני לאחר מיתה כיון שלא מסרו ליד השליח אלא הגביהו מן הקרקע ולענין הלכה אע"ג דכל המפרשים נחלקו אהרי"ף והרמב"ם אנן בפלוגתא דרבוואתא בקטינן לאומרא הכא והכא: ומ"ש אבל אם לא נתן הגט ליד השליח וכו' אפי' אם הגט לפניו וכו' פי' לא מיבעיא היכא שאינו מוסר להם הגט אלא מלוה לו לכתוב וליתן

אלא

דרישה

ככתובים וכמסורים ולא היה צריך תו גט שחרור ואפי' איסורא היה פקע מיניה אבל כשעמד לא נעשה כמתנת שכיב מ"ע להיות ככתובים וכמסורין וליפקע איסורא מיניה וצריך גט שחרור וסברא פשיטה היא דכיון דבעלמא אמרינן שאם עמד חוזר ממתנתו גם כן משחרור העבד מן הדין יכול לחזור אלא משום שכבר יצא עליו הקול שאמרו חכמים דאינו יכול לחזור בו ולכן צריך גט שחרור ליפקע איסורא · ומ"ש ב"י ומאן כתב ליה בתר מיתת רבו כתב עליו רמ"א בד"מ ת"ל ודבריו צ"ע דהא המפקיר עבדו יצא לחירות ואם מת קודם שכתב היורש כותב לו גט שחרור כמו שנתבאר לעיל ודילמא הכא נמי היורש כותב לו עכ"ל ודוחק לומר שכאן לא כ"ת שאמר עשיתי עבדי אלו עשוי הוא אין כופין היורשים כיון דמשמעותו דבר שמסרו כדינו בגט שחרור ואפשר לומר דכולי חדא מילתא קאמר הב"י דכתב ז"ל דא"כ כשמת גט שחרור למה ליה ומאן כתב ליה בתר מיתת רבו עכ"ל ור"ל מאחר שדבריו ככתובים וכמסורין למה ליה גט שחרור ואם תלמוד לומר דבעי עוד תיקון מאן כתב ליה הלא יורשיו אינו יכולין לעשות עבד מאחר עשה הוא דהוא כבר שחררו בלשון המועיל מאחר שדבריו ככתובין וכמסורין דמי. אבל קשה דבש"ע כתב הב"י בעצמו זה הלשון אבל שכיב מ"ע כו' יצא לחירות וצריך גט שחרור להתירו בבת חורין וכופין את היורשין לכותבו לו עכ"ל הרי בהדיא דבריו סותרי אהדדי וצ"ע. [יט] ואם שניהן עומדים בדיבורם לא אצטריך לאשמעינן כו' זה לשון ב"י ואף על פי שדינו של הרמ"ה כו' מכל מקום מ"ש כו' ואני אומר דאין זה פירוש דברי הרמ"ה דפשיטא דאיסורא כמ"ש לא נתני לי (ואפשר לומר דלאשמעינן דמותר בשפחה ולא אמרינן דלא ליהמניה ושיאסר בתרווייהו עכ"ה) ועוד אי עומד בדבורו מסתמא היה הכן בבן חורין שהרי הוא מחזיק עצמו כעבד ואם ירצה ליקח בת חורין הרי חוזר מדיבורו שמחזיק עצמו עכשיו כבן חורין ועוד נראה לפרש דהא דאמר העבד לא נתתיו ר"ל לא קבלתיו עדיין אבל רבו שחררו עוד וכיון שהרב מודה ואומר שחררתיו בידי גם כן עתה יחזור ויתן לו גט שחרור ואם כן לא תבע חד מחבריה מידי ורמ"ה לדבר זה שהרי כתב לעיל כשאומר עשית פלוני עבדי בן חורין והוא אומר לא עשאני חיישינן שמא זיכה לו ע"י אחר כו' וקשה והרי אינו יכול לשחררו ע"י שטר בעל כרחו של עבד כמ"ש לעיל בסימן זה אלא ודאי מיירי דהעבד רוצה בשחררו אלא שאומר שאינו יודע מידי משחרור והכי נמי הכא ואיהו אין רוצה מזה דס ליחר דדוקא אם מוחה מלקבלו כתב לעיל דלא יצא לחירות אבל אם כבר קיבל אסר כל שם שלא מדעתו לא ידענו אם ניחא ליה או לא אף אם מחה אח"כ אפשר דמשומר ס"ח י [כ] אלא דהדרי תרווייהו שהרב אומר כו' וז"ל ב"י ודברי רבינו אינן מדוקדקין שכתב תחלה כו' ואילו היה כתב בגמרא הכי ונראה דכונתו דב"י ביארו לדברי הרמ"ה ה"א כן (דאיזה מהן שבא לחזור מקרי תובע והוא ב"ד ובששניהן חוזרין לא מקרי תרווייהו בעלי דין ולית לן למיזל טפי בתר דברי העבד מדברי האדון שהרי מתחלה שחררו אלא אזלינן בתר שניהן ככ"ה) ואם שניהן חוזרין אין שום אחד יכול לתבוע ולכפות לחבירו על פי טענתו השנייה דאמרינן להתובע ברי מתחלה הודית שאין טענתך השנייה כי אם אמת ואפ"ה כשחוזר האדון ואומר אמת שלא שחררתיך כא ועבדי אין לו כפייה בזה על העבד מכח הודאתו של האדון הראשונה · וכן העבד כשחוזר וטוען אמת שקבלתי שחרורי ועתה שאתה חוזר בך שחררני מחדש אין לו כפייה על האדון מחמת שהודה לו העבד בתחלה ועי"ז סיים וכתב דאם העבד לבד חוזר בו ומבקש מהרב לשחררו מחדש דכופין הרב לבת"כ כיון דהוא מודה עדיין שחררו וכדי שלא יצא על העבד שם עבדות ה"מ ואמר תחלה ש"א קיבל שחרורו ואם הרב לבד חוזר בו אין כאן לו כפייה דהא כולם מודים שעדיין הוא עבד וק"ל [כח] וכ"כ הרמב"ם אמר זכו בגט כו' אבל אמר תני לו כו' תימה דבח"מ סימן קכ"ה כתב רבינו איפכא דבשם הרמב"ם כתב שם דתן הוי כזכי במתנה ובשם רבינו תם כתב דתן במתנה לא הוי כזכי ויכול לחזור בו כו' ונראה דהרמב"ם לא קשיא דע"כ לא קאמר התם דהוי כזכי אלא לענין שאינו יכול לחזור בו וכה"ג אפי' בעבד נמי אינו יכול לחזור ובמ"ש רבינו כאן בשמו אף על פי שאינו יכול לחזור בו כו' וכמו שביאר בכסף משנה דסבירא ליה להרמב"ם דעבדא לא נפיק לחירות עד דמטי גיטא לידיה ורבינו תם אדרבינו תם נמי לא קשיא דהא כתב ב"י שם במ"ש דהא דאמר רבינו תם דתן אינו זכי היינו כל שלא נתן מידו ליד השליח אבל אם נתן מידו ליד השליח דסבירא ליה כהרמ"ה שכתב שם רבינו והיינו כדברי ר"ת

דככא

פרישה

חיישינן שמא זיכה כו' (פירוש ואסיר בשפחה עכ"ה) כן הוא לשון הגמ"א ומפרש הרמ"ה דלשון היה כן כאומר בגמרא לשון שמא הוא ומהני לאפקועי מיניה אבל לא איסורא והתוס' והרא"ש מפרשים קאי אחיישינן כמו ודאי כדאמרינן בתלמודא חיישינן שאין מפרשין בלשון ודאי ב"י כמו חיישינן שמא במי מולין כתבי שמא אין לאומה לנו בא"ח סימן רכ"ד הביאו שמא בסמכתי נתעברה : (הודאת ב"ד של העבד כו' והא דאמרינן עפי בעבד הודאת ב"ד ולא אמרינן כן בהודאת הרב משום דשמא הרב מתוך שהיה דעתו לשחררו וקודם ממשבתי סבר שכתבה לו אף שעדיין לא נתנה אבל העבד ידע בזה יותר ממנו כ"כ הר"ן בפ"ק דגיטין בדף קמ"ט ע"ב בדפוסי קטנים עכ"ה) : (קמ) ואם שניהם עומדים בדיבורם לא אצטריך לאשמעינן כו' ז"ל ב"י ואע"פ שדינו של הרמ"ה שכתב שאם בא אחד מהן לחזור מדבריו אינו יכול הוא אמת מכל מקום מ"ש דאי עומדים בדיבורם לא איצטריך לאשמעינן אני אומר דלא צריך לאשמעינן למיסר לעבדא בב"ח עכ"ל ועיין בדרישה : (קמא) אלא דהדרי תרווייהו שהרב אומר כו' וז"ל ב"י ודברי רבינו אינן מדוקדקים שכתב תחלה הודאת דבעל דין דעבד כו' ואילו היה כתב כן בגמרא לא הוי א"ש מ"ש הרמ"ה אלא דהדרי תרווייהו שהרב אומר לא נתתיו כו' אבל בגמרא לא אמרו אלא הודאת בעל דין כמאה עדים דמי ומפרש הרמ"ה דאתרווייהו קאי שאם בא אחד מהן לחזור מדבריו אינו יכול עכ"ל עיין פירושו דב"י בדרישה : (קמב) כופין אותו וכותב גט שחרור פירוש משום סירכא דאיסורא צריך גט שחרור : (קמג) אבל אמר זכה לו כו' פירוש דוקא בשאמר זכה לו כתב ודו"ק מ"ו : (קמד) אבל אמר תני לו

כו'

חדושי הגהות

יב מה שנראה בזה כסותר עמ"ש בח"מ סימן קכ"ה בשם הרמב"ם ור"ת ע"ש נתיישב היטב בדרישה ועי' ט"ז :

כיון שלא מסרו ביד השליח מי שאמר בשעת מיתתו פלוני' שפחתי אל ישתעבדו בה יורשין אין זה לשון שחרור (קמה) אלא שלא ישרידוה במלאכות כבדות ואם אמר יעשו לה קורת רוח כופין היורשין לעשות לה קורת רוח ופירש רב אלפס מאי קורת רוח אי אמרה האי עבידתא לא מצינא למיעבד בה לא כייפינן לה ורש"י פירש שאם לא נתקררה דעתה אלא בשחרור כופין את היורשין לשחררה והכי מסתברא לא"א הרא"ש ז"ל כתב הרמ"ה אמר אל ישתעבדו בה היורשין (קמו) לא מצו כייפו לה למיעבד עבידתא כלל ולא מצו לזבונה לא שנא אמר יעשו לה קורת רוח ל"ש אמר לא ישתעבדו בה יורשין דאי אמר יעשו לה קורת רוח לא מצו לזבונה דהא לא מתעביד לה קורת רוח וכ"ש אם אמר לא ישתעבדו בה סתמא ואם אמר לא ישתעבדו בה יורשין נמי לא מצו לזבונה דמכירתה לשם שיעבוד והוי שיעבודה' שכיב מרע שכתב כל נכסיו לעבדו ועמד חוזר בנכסים ואינו חוזר בעבד שהרי כבר יצא עליו שם ב"ח אסור לאדם שישחרר את עבדו והמשחררו (קמז) עובר בעשה (קמח) אבל לצורך מצוה שצריך להשלימו לי' בבה"כ שרי וכן שפחה שנוהגין בה מנהג הפקר יכולין לשחררה כדי להשיאה לבעל שישמרנה אע"ג שאפשר ליחדה לעבד אינו שומרה כל כך (קמט) ואצ"ל חציה שפחה וחציה בת חורין שנוהגים בה מנהג הפקר שיכולין לשחררה שהרי אינה ראויה לא לעבד ולא לב"ח ולא עוד אלא שכופין את רבה לשחררה המוכר עבדו לעכו"ם או לגר תושב יצא לחירות (קנ) שאם ברח מהעכו"ם אין רבו יכול להשתעבד בו עוד ואם אינו יכול לברוח (קנא) קונסין האדון לפדותו (קנב) [כג] אפילו עד י' מכדי דמיו אם אין העכו"ם רוצה ליתנו בפחות צריך לפדותו בכך ולכתוב לו גט שחרור להתירו בב"ח אבל אם אין העכו"ם רוצה ליתנו אפילו בעשרה בדמיו א"צ לפדותו ביותר ואם מת קודם שפדאו אין קונסין הבן אחריו לפדותו וכתב רב אלפס דלא מגבינן האי קנסא אלא בא"י אבל לא בח"ל וכ"כ הרמב"ם וכתב א"א הרא"ש ז"ל ותמהתי על דברי הגאון דמה ענין זה לקנסות שאין גובין בבבל דהיינו קנסות שחייבה תורה ואין גובין אותם בבבל משום דבעינן סומכין ואין סומכין בבבל אבל אם חכמים תקנו קנס לעשות סייג לתורה למה לא יגבו אותו בבבל לוה עליו מעכו"ם מעות לזמן שאם לא יפרענו לאותו זמן שיהיה חלוט לו ומסרו לו מיד אע"פ שיכול לפדותו עד הזמן יצא לחירות (יב) כיון שזלזל בתקנת חכמים ומסרו ליד עכו"ם (קנג) לכך יצא מיד לחירות וכן נמי אם לא הכניסו לרשות העכו"ם ולוה עליו על תנאי לכשיבא אותו זמן שימשכננו ליקח העבד ועבר הזמן ולא נתן לו המעות אע"פ שלא משכנו בו והוא עדיין ברשותו קונסין אותו ויוצא לחירות גבאו העכו"ם בחובו

או

לא זכה העבד והאמר דלא אמרינן תן כזכי אלא כשמוסר לשליח מיד ליד אבל ר"ת אומר דל"ג כלל זה כלומר משום דהוי משמע שמסרו לידם ורש"י כתב דגרסינן הנו ול"ג תן שלא מסרה לשליח בחייו לפיכך לא נחלקו חכמים בדבר לומר שמשעה ראשונה זכה בו השליח לעבד להיות משוחרר והרשב"א והרא"ש והר"ן תמהו על דברי הרי"ף והעלו כדברי רש"י ור"ת (יא): מי שאמר בשעת מיתתו פלונית שפחתי אל ישתעבדו בה יורשים וכו' בפ' השולח (מ:) כי אתא רב דימי א"ר יוחנן פלונית שפחתי אל ישתעבדו בה לאחר מותו כופין את היורשים וכותבין לה גט שחרור אמרו לפניו ר' אמי ורבי אסי רבי אי אתה מודה שהניח עבדים ופירש"י אי אתה מודה דאל ישתעבדו אינו לשון שחרור ולא לשון הפקר אלא לא ישרידוהו בעבודתה אבל ולדות היולדים מתנה מעכשיו עבדים הם ואמאי כופין לשחררה ויפסידו ולדות מכאן ולהבא שלא טוה אביהם כן: ומ"ש רבינו שלא ישרידוה במלאכות כבדות כ"כ הרא"ש שם והר"ן כתב משום מצוה לקיים דברי המת אסור להשתעבד בה ומעשה ידיה לא הפקע בהכי: ומ"ש יעשו לה קורת רוח כופין את היורשים ועושים לה קורת רוח ג"ז שם מימרא דרבי יוחנן ודברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות עבדים כדברי הרי"ף: **כתב** ה' הרמ"ה אמר אל ישתעבדו יורשים לא מצי כייפי לה למעבד עבידתא כלל וכו': **ש"מ** שכתב כל נכסיו לעבדו ועמד חוזר בנכסים ואינו חוזר בעבד וכו' מימרא בפ"ק דגיטין [ט:]: אסור לאדם שישחרר עבדו והמשחררו עובר בעשה בפ' שלשה שאכלו [מז:] ובפ' השולח [לח:] מימרא דרב יהודה ועשה הוא קרא דלעולם בהם תעבודו: ומ"ש אבל לצורך מצוה וכו' שרי ג"ז שם וכתב הר"ן בהשולח משמע דלאו עשה גמור הוא דא"כ היכי דחיא ליה משום מצוה דר' בבה"כ ויש מתרצים שלא אמרה תורה לעולם בהם תעבודו אלא משום שלא יתן להם מתנת חנם כענין שכתוב בעכו"ם לא תחנם וכיון דאיכא מצוה לאו משום הנאה דידהו קא עביד אלא לצורך עצמו והו"ל כנותן דמי עצמו עכ"ל ובגמרא פרק ג' שאכלו פריך על הא דאמרינן להשלים י' בבה"כ מותר לשחררו מצוה הבאה בעבירה היא ומשני מצוה דרבים שאני: ומ"ש וכן שפחה שנוהגין בה מנהג הפקר וכו' בפרק השולח [שם:] פלוגתא דאביי ורבינא ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבינא דאמר הכי וכ"פ הרמב"ם בסוף הל' עבדים: **ומ"ש** ואצ"ל חציה שפחה וחציה ב"ח שנוהגין בה מנהג הפקר וכו' ולא עוד אלא שכופין את רבה לשחררה גם זה שם: המוכר עבדו לעכו"ם או לגר תושב יצא לחירות עכו"ם משנה בפרק השולח [מג:] וגר תושב בעיא דאיפשיטא מברייתא [מד.] ופירש רש"י במתניתין יצא לחירות אם ברח מן העכו"ם או שקנסוהו ב"ד לפדותו כדאמרינן לקמן כשיפדנו לא ישתעבד לו וקנס חכמי' הוא הואיל והפקיעו מן המצות: ומ"ש ואם אינו יכול לברוח קונסין האדון לפדותו אפי' עד י' מכדי דמיו מימר' דריב"ל שם: **ומ"ש** ולכתוב לו גט שחרור וכו' שם (מג.) ת"ר המוכר עבדו לעכו"ם יצא לחירות וצריך גט שחרור מרבו ראשון: ומ"ש ואם מת קודם שפדאו אין קונסין בנו אחריו לפדותו שם בעיא דאיפשיטא [מד.]: ומ"ש בשם הרי"ף כ"כ שם בשם הגאון וכ"כ הרמב"ם בה' עבדים: ומ"ש בשם הרא"ש שם פ' השולח: לוה עליו מעות מעכו"ם לזמן וכו' שם (מג:) ת"ר לוה מן העכו"ם כיון שעשה לו עכו"ם נימוסו יצא לחירות מאי נימוסו אמר רב ששת זמן וכו' רש"י זמן אם לא פרעתיך יהא חלוט לך ואקשינן עליה מדתניא האריסין וכו' ועכו"ם שמשכן שדהו לישראל אף ע"פ שעשה לו נימוסו פטורה מן המעשר ומשני ל"ק הא דמטא זמניה הא דלא מטא זמניה ואקשינן אלא גבי עבד דמטא זמניה צריכא למימר ומשני אלא אידי ואידי דלא מטא זמניה ול"ק הא לגופה הא לפירא ופרש"י בשלוה ע"מ למשכנו ולא משכנו ופי' רש"י הא לגופא גבי עבד דקבע לו זמן לגופו שאם לא יתן עד אותו זמן יהא גופו חלוט לעכו"ם ומעכשיו הוא משתעבד בו וכיון דזלזל בתקנתא דרבנן דאסרו למכור עבד לעכו"ם קנסוהו ואע"ג דלא מטא זימניה: וז"ל הרמב"ם בפ"ח מה' עבדים לוה על עבדו מן העכו"ם אם קבע לו זמן וא"ל אם הגיע זמן פלוני ולא אשלם לך תקנה גוף עבד זה ה"ז יצא לחירות מיד ואם א"ל תקנה מעשה ידיו לא יצא לחירות עד כאן ואמאי דמשני בשלוה על מנת למשכנו ולא משכנו פירש רש"י דהכי קאמר לעולם כדמעיקרא זימניה ואיצטריך לאשמועינן היכא דעדיין לא משכנו דאף על פי כן יצא לחירות הואיל וכידו למשכנו כ"פ והרמב"ם השמיט דין זה ונראה שטעמו מפני שהוא מפרש דהאי שינויא קאי למאי דאמר הא לגופה הא לפירא כלומר עבד ודאי מיירי במשכנו לגופו כלומר להיות הגוף קנוי לו ובדפריעות אבל שדה מיירי בשלא משכנו אלא לפירות ואי בעית אימא דשדה נמי מיירי במשכנו לגופו וה"ט דפטור משום דלוה עליו למשכנו ולא משכנו עדיין ולפיכך לא נפקא לן מידי מהאי שינויא לגבי עבד: גבאו עכו"ם בחובו או שקם עליו אנס וכו' לא יצא לחירות (מד ו) פ"ר

נכלו

אלא אפי' כבר נכתב הגט והוא לפניו אמר תנו גט זה לעבדי אם לא מסרו ליד השליח אלא בנכסיהו מע"ג קרקע לא יתן לאחר מיתה: **מי** שאמר בשעת מיתתו וכו' בפרק השולח (דף מ') וכרב אמי ורב אסי דפליגי ארבי יוחנן דקאמר כופין את היורשין לכתוב לה ג"ש אלא אין זה לשון שחרור וכרב שמואל בר יהודה דפליג ואמר דרבי יוחנן גופיה נמי ס"ל כרב אמי ורב אסי אלא כך א"ר יוחנן אם אמר יעשו לה קורת רוח כופין את היורשין ועושין לה קורת רוח מ"ט מצוה לקיים דברי המת: ש"מ שכתב כל נכסיו לעבדו וכו' מימרא דרב נתן בפ"ק דגיטין (ט) אסור לאדם שישחרר את עבדו וכו' מימרא דרב יהודה אמר שמואל פ' השולח (דף ל"ח). ומ"ש אבל לצורך מצוה שרי שם מיתיבי מעשה בר"א שנכנס בבה"כ ולא מצא י' ושחרר עבדו והשלימו לעשרה מצוה שאני: ומ"ש וכן שפחה וכו' שם (דף ל"ח) כרבינא דפליג אדאביי: ומ"ש ואצ"ל חציה שפחה וכו' (דף ל"ח ודף מ"ג) המוכר עבדו לנכרי וכו' כל הסוגיא וכו' כל זה ג"ס בפרק השולח (דף מ"ד) לוה עליו מנכרי וכו' שם סוף (דף מ"ג ומ"ד): **גבאו** הנכרי בחובו וכו' שם (מ"ד) והטעם דליכא למיקנסיה

כיון

דרכי משה

(יא) וכ"ש המרדכי ע"א דף תר"ד: (יב) בהר"ן פ' השולח ע"א דף תקע"ז ודוקא לגופו כלומר שגופו של עבד יהיה שלו אם לא יפרענו לזמן פלוני כו' הקנה מעשה ידיו לבד לא יצא

פרישה

כו' אבל מעבד כהן יכול למיזל בו דקיל הוא לו שמפסידו מלאכול בתרומה כך איתא בתוספות פ"ק דכתובות מ"ו ועיין בדרישה: (קמה) אלא שלא ישרידוה במלאכות כבידות והר"ן כתב משום מצוה לקיים דברי המת אסור להשתעבד בה ומעשה ידיה לא פקע בהכי ונהיה עבדים: (ופירש רב אלפס כו' אי אמרה האי עבידתא כו' ומש"ר בח"מ סימן רנ"ו בשם הרמב"ם שאינה עובדת עבודה אלא עבודה שהיא רוצה בה אבל בעבודות הידועות בגופה מקיים הוא מה כפירוש רב אלפס דהכא וכ"כ הח"מ פי' הוכיח רנ"ש עכ"ה): (קמו) לא מצי כייפי לה למיעבד עבידתא כלל לכאורה נראה דסבירא ליה להרמ"ה כהר"ן כנ"ל ולא כהרא"ש והטור שכתבו שלא ישרידוה במלאכות כבדות משמע אבל במלאכות שאינן כבידות יכולין להשתעבד בה אלא שלפי זה ל"ע דהול"ל והרמ"ה כתב בלשון פלוגתא לכן נראה לומר דהרמ"ה אינו מדבר כלל מדין הנזכר לעיל רק אמר לנו דין מה דהיינו במומר אל ישעבדו בה היורשין כו' דאסורין לזבונה ולשון כלל ר"ל לא היורשין ולא אחריני והיותר נראה כמש"ש וסבירא ליה כרבינו כנ"ל ומ"ש רבינו שלא ישרידוה במלאכות כבידות ר"ל כל מה שהוא כבד בעיניה ואינה רוצה לעשות אסור לשעבד בה אף שבאמת הן מלאכות קלות והרמ"ה בא להוסיף דאסור לשעבד בה כלל אפי' לבקש ממנה שום מלאכה אם לא שיעשה מאליה דמשמע דמותר וק"ל: (קמז) עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו:

(קמח) אבל לצורך מצוה שצריך להשלימו לעשרה בבה"כ כו' בגמרא פריך מצוה הבאה בעבירה הוא ומשני מצוה דרבים שאני וכתב הר"ן דלאו עשה גמור הוא דאם כן היכי דחי ליה משום מצוה דשרה בבה"כ ויש מפרשים דלא אמרה תורה לעולם בהם תעבודו אלא משום שלא יתן להם מתנת חנם כמ"ש לא תחנם וכיון דאיכא מצוה לאו משום הנאה דידהו קעביד אלא לצורך מצוה והוי כאילו נותן דמי: (קמט) ואצ"ל חציה שפחה כו' שנוהגין בה מנהג הפקר כו' אבל בלא מנהג הפקר אין כופין אותו לפי שהאשה אינה מצוה על פריה ורביה וק"ל: (קנ) שאם ברח מהעכו"ם אין רבו יכול להשתעבד בו ואם תאמר מאיזה טעם ישתעבד בו כיון שמכרו וקי"ל אם ברח זכה לנפשו וי"ל כיון דהעכו"ם לא קנה גופו כ"א מעשה ידיו ה"ל דומיא לעכו"ם שלוה לישראל על המשכון ונפל המשכון ביד העכו"ם ושלמו ישראל שצריך להחזירו ליד ישראל שלוה כמ"ש בח"מ בס"ס ע"ב כיון דלא קנה גוף המשכון רק יש לו שעבוד על המשכון הכי נמי הו"ל דכותיה קמ"ל דלא: (קנא) קונסין האדון לפדותו כו' ולשחררו הואיל והפקיעו מן המצות ומיירי בעבד שמל וטבל לשם עבדות וכן במכרו בס"ל שבסמוך ב"י בסוף הסימן: (קנב) עד עשרה בדמיו כו' אינו צריך לפדותו ביותר דומה למ"ש במקום אחר בשיעור עד מיל ולא יותר: (שאם לא יפרענו לזמן פלוני כו' דוקא לגופו שגוף העבד יהא שלו אם לא יפרענו אבל לפירות דהיינו מעשה ידיו לבד לא יצא לחירות ר"ן פרק השולח דף תקע"ז עכ"ל): (קנג) לכך יצא מיד לחירות פירוש שכופין את רבו לפדותו מיד מהעכו"ם

אבל

דרישה

דהכא ובאמת זהו מדברי התוספות דפ"ק דגיטין דף י"ח ע"ב אבל רבינו ע"כ לא סבירא ליה דסבר רבינו תם כן דהכא הא בח"מ כתב בשם רבינו תם דתן לא הוי כזכי ובזה ומ"כ כתב והרמב"ם כתב דתן הוי כזכי וכן כתב הרמ"ה וכתב ומיהו דוקא שנתן לו השטר עצמו בידו כו' שמע מינה ולא סבירא ליה דסבר רבינו תם הך חילוק בין אם נתן מידו ליד שליח או לא ואם כן הדרא קושיא לדוכתיה והכא כתב בשמו דיש חילוק ונראה דרבינו סבירא ליה דפירושא בתרא דכתבו שם התוספות בשם רבינו תם הוא עיקר דבמתנה חשבי לא הוי תן כזכי בלי שום חילוק ואפ"ה גבי עבד השחרור דעבד הוי כעין מלוה דאמרינן בה דתן והולך הוי אף על גב דמתנה לא הוי הוא התם סוברי אי לאו דעבד ליה חיים נפשה לא הוי משחרר ליה משום הכי חשוב כמלוה ומכל מקום לא חשוב לגמרי כמלוה דבמלוה אפי' לא נתן מידו ליד השליח והכא בעינן דתן זכי ובעבד דוקא מסרו מידו ליד השליח ודייק רבינו תם כל זה מתרתי מתניתין דגיטין דקשיא אהדדי דף י"ח ודף י"ב ע"ש והרי"ף חילק בין מחרה למתנה גט אסר פיתה אליה לא סבירא ליה כן חילוק והשתא א"ש כל דברי רבינו והו"ק ועיין שם בתוספות ד"ה כל האומר תנו כו' בדף י"ג וד"ה כאומר תנו גט כו' בדף י"ב: [כג] (ואפילו עד עשרה בדמיו כו' בפרישה ויגה בגזוק ולבנימין שלא מפות כסף

כתב

חידושי הגהות

ת ז"ל הפרישה עיין לכאורה נ"ל דס"ל להרמ"ה כהר"ן שהביא הב"י ולא כהרא"ש והטור שכתבו שלא ישריחוה במלאכות כבדות משמע אבל במלאכות שאינם כבדות יכולין להשתעבד

בו

(קיד) או שקם עליו אנס ופדה את עצמו לא יצא לחירות מכרו לעבד המלך שרגילים ליקח בהמות ועבדים מאשר ימצאו (קטו) ונותנין דמיהם לבעלים יצא לחירות מכרו על מנת שיחזירוהו לו לאחר ל' יום או חוץ ממלאכתו שישאר לו ממלאכתו או חוץ מהמצות או משבתות וי"ט פי' שהתנה עם הלוקח שלא יבטלנו מעשות שום מצוה או שלא ישתמש בו בשבת וי"ט (קטז) או שמכרו לכותי או לישראל מומר בכולהו מיבעיא אם יצא לחירות או לא ולא איפשיט' ולקולא דאיסורא דרבנן ולא יצא לחירות והרמב"ם כתב כיון דספק היא (קיז) אם תפש העבד כדי דמיו מרבו לצאת בו לחירות מיד העכו"ם אין מוציאין אותו מידו עבד שהפיל עצמו ליד העכו"ם [כב] ואין רבו יכול לפדותו לא בדיני ישראל ולא בדיני האומות או שנשבה ואין רוצין ליתנו לפדותו סותר ליקח מהן דמיו ואין בזה משום מוכר עבד לעכו"ם ויכול ליתן לו אפילו שטר מכירה עליו המוכר עבדו לחבירו לקנס פירוש שלא יהא לו בו שום דבר א"א הקנס אם המיתו שור אינו מכיר ואפילו הקנס לרבו הראשון המוכר עבדו לח"ל יצא לחירות (קיח) וקונסין את רבו שני שקנאו שצריך לכתוב לו גט שחרור ומפסיד הדמים שנתן בו וכתב הרמ"ה אפי' אם עדיין לא נתן הדמים אלא קנאו (קיט) במשיכה או בהגבהה או בחזקה (קכ) צריך ליתן למוכר מעותיו אף ע"פ שצריך לשחררו ואפילו אם יאמר איני רוצה להוציאו לח"ל אשתעבד בו בא"י אין שומעין לו דהיישינן שמא ישתדלנו בדברים שיצא אחריו לח"ל המוכר עבדו לסוריא או לעכו דיני כמכרו לח"ל (קכא) ודין זה נוהג אפילו האידנא· בן ח"ל שנשא אשה בארץ ודעתו לחזור והכניסה לו עבדים מיבעיא אם הוי כאילו מכרה אותם לו או לא ולא איפשיטא ולקולא ולא יצאו לחירות עבד שיצא אחר רבו לסוריא ומכרו שם אם כשיצא הרב (קכב) היה דעתו לחזור בא"י לא איבד העבד את זכותו ויוצא לחירות ואם לא היה דעת הרב לחזור איבד העבד זכותו ולא יצא לחירות (קכג) כיון שיצא לדעת העבד שאומר לעלות לא"י כופין

כיון שלא מכרו מדעתו וכשקם עליו אנס נמי אונס הוא וליכא למיקנסיה אבל מכרו לעבדי המלך וכו' כיון דמצוי הוא להתפיים בכל שעה ולא פייסיה קנסינן ליה : מכרו ע"מ שיחזירוהו לו לאחר ל' יום וכו' שם (דף מ"ד) בכולהו קמיבעיא לן ולא אפשיטא ומ"ש ולקולא דאיסורא דרבנן הוא ולא יצא לחירות ה"א בגמרא (דף מ"ד) דהא איסורא דרבנן הוא פי' דהכי איסורא דקא עביד דמכר עבדו לנכרי איסורא דרבנן הוא דקא עביד דאין אסור למכרו לנכרי ד"ת אלא מדרבנן משום דמפקע ליה ממצות וקנסוהו שיצא לחירות א"כ הנא דקא מיבעיא לן ולא אפשיטא הוי ספיקא בתידי דרבנן ולקולא וכ"פ הרא"ש לשם: ומ"ש או חוץ ממלאכתו שישאר לו מלאכתו פי' רש"י גופו קנוי לך ובלבד שלא תשתעבד בו שלא מכרו אלא להשיאו לשפחתו לולדות דהשתא לא מפקא ממצות ולחלל שבתות עכ"ל : ומ"ש או שמכרו לכותי כתב ב"י דשלא בדקדוק הוא דע"כ לא קמיבעיא להו בגמרא אלא בזמנם שהיו מוחזקים כישראל קצת אבל בזה"ז דעשאום כעכו"ם גמורים לכל דבריהם כדאיתא בריש חולין המוכר לכותי דינו ודאי כמוכר לעכו"ם וכן כתב הר"ן וכ"פ הרמב"ם פ"ח מה"ע עכ"ל ולפע"ד נראה ליישב דברי רבינו דראה דברי הרמב"ם ואפ"ה כתב דלא כוותיה ונראה דטעמו דקשיא ליה כיון דבפ"ק דחולין איתא דבימי רבי אבהו ורבי אמי ור' אסי עשאום כעכו"ם גמורים והם מהאמוראים הראשונים א"כ מאי קמיבעיא ליה לרבי ירמיה בפרק השולח שהרי רבי ירמיה היה מהאמוראים האחרונים ביומי דרבי זירא אלא ודאי דאיכא למימר דלהחמיר עליהם שלא יהו נאמנין באיסורין וכן לעדות וכן ליתן רשות ולבטל רשות התם הוא דעשאום כעכו"ם גמורים וכישראל המחלל שבתות בפרהסיא כדאית' פ"ק דחולין אבל לקנסו לישראל במוכר עבדו לכותי איכא לך דלא קנסוהו דלא גרע מישראל מומר דדינו כנכרי לכל דבריו ליתן רשות ולבטל רשות כדאיתא בריש הדר ואפ"ה קא מיבעיא לן לענין קנס במכרו לישראל מומר א"כ ה"ה כותי וכ"כ מדברי הרא"ש דבפ"ק דגיטין בדין גט שיש עליו עד כותי דכשר לפי משנתינו כתב דהיינו דוקא לפי זמנם אבל אח"כ עשאום כעכו"ם גמורים ועד כותי פסול והביא ראיה מפ"ק דחולין והם דברי הרי"ף בפ"ק דגיטין אבל גבי השולח כשכתב הרא"ש כל האבעיות הללו לא כתב שם נ"כ דהאידנא עכו"ם גמורים הם והמוכר לכותי כמוכר לעכו"ם אלא ע"כ דעת הרא"ש דבעד כותי דוקא השנוי במשנתינו להכשירו מקמי שעשאום כעכו"ם גמורים נשתנה דינם לפסלם לפי שהחמירו עליהם לפסלם מדין עדות ומגאותם אבל בעיות אלו לענין קנס שנשאלו בתלמוד לאחר שכבר עשאום כעכו"ם גמורים משמע דאפשר דלא נשתנה דינם בזה ואף האידנא קמיבעיא לן דשמא לענין קנס שאני וכדין ישראל מומר ואחריו נמשך רבינו וכ"כ הר' ירוחם ז"ל וכך נ"ל עיקר להלכה : כתב הר' ירוחם עבד מותר בנכרית וכן שפחה מותרת בנכרי וכ"כ ר"ת שלהי ע"ז עכ"ל וע"ש בתוספות בסוף המסכתא ממש בד"ה אידכר מה דעבדת דאפי' עבד קצת דמעורב ג"ש מותר בנכרית וכדאיתא להדיא בפרק יוצא דופן (דף מ ז) עוד כתב הר' ירוחם דלדעת רש"י מעורב ג"ש אסור בשפחה אבל התוס' כתבו דמותר בשפחה ע"כ והוא מבואר בתוס' פ' השולח (דף מ') בד"ה אותו העבד אין לו תקנה (ובדף מ"ב) בד"ה מעורב ג"ש פירשו דדוקא מעורב ג"ש על ידי הפקר דאוכל בתרומה כמו שמותר בשפחה אבל ח"ע וחב"ח מיבעיא ולא אפשיטא : עבד שהפיל עצמו ליד עכו"ם וכו' פ' השולח (דף מ"ד) דהכי שלח רבי אמי בר נתן ומ"ש ויכול ליתן לו אפילו שטר מכירה עליו שם וכתבו התוס' דמפרש ר"ת אע"ג דנראה כמקיים המקח שרי מפני שהוא כמציל מידם · ומ"ש או שנשבה וכו' כן כתב הרא"ש לשם דלאו דוקא הפיל אלא ה"ה כששבוהו וכו' · **המוכר** עבדו לחבירו לקנס וכו' שם סוף (דף מ"ב) איבעיא להו מי ניתא הוי דבר שלא בעולם דמי ויימר דמינגח ומת"ל דמינגח דילמא מודה ומיפטר א"ד דלא מקרי דשב"ל אלא כגון פירות דקל דהשתא ליתנהו אבל הכא הא קאי שור והא קאי עבד ולא אפשיטא ומספיקא אינו מכור וכו' :

גנבו כותי או שלקחו סקריקון לא יצא לחירות ופי' רש"י טעמא דגנבו כותי משום דהא דיוצא לחירות קנסא הוא משום מכירה וזה לא מכר מדעתו אלא שלא לרצונו נגזו אמאי נקנסיה ולקחו סקריקון פי' בשעה שישראל מופקרים להריגה ואמר לעכו"ם שא קרקע זו או עבד זה והניחני לא יצא לחירות דאונס הוא וליכא למקנסיה : מכרו לעבד המלך שרגילין ליקח בהמות ועבדים וכו' שם אמר רב המוכר עבדו לפרהגנ עכו"ם יצא לחירות ומפרש טעמא משום דהוה ליה לפיים ולא פיים ופי' רש"י פרהגנ תליק ושם עלילות ומכרו לו כדמי אנפרותו שהטיל עליו היה לו לפיים בדבר אחר ולא פיים ומסרו לו מדעתו והתוספות והרשב"א והרא"ש הקשו דלישנא דמוכר לא משמע הכי ולפיכך פירשו כמ"ש רבינו והטעם שיצא לחירות משום דכיון שאינו לוקחו אלא בדמיו מצוי הוא להתפיים בכל שהו וליקח לו ממקום אחר : **מכרו** ע"מ שיחזירוהו לו לאחר ל' יום או חוץ ממלאכתו וכו' מכולהו מיבעיא אם יצא לחירות או לא ולא איפשיטא גם זה שם : ומ"ש ולקולא ולא יצא כן כתב הרא"ש שם · ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ח מהלכות עבדים אבל הראב"ד השיג עליו וכתב אין תפיסה מועלת אלא כמי שחטפו ממון ומה שכלל רבינו כותי בכלל הנך דלא איפשיטו הוא שלא בדקדוק דע"כ לא איבעיא להו בגמרא אלא בזמנם שהיו מוחזקים כישראל קצת אבל האידנא דעשאום כעכו"ם לכל דבריהם כדאיתא בריש חולין (דף ו·) המוכר לכותי דינו ודאי כמוכר לעכו"ם וכ"כ הר"ן וכ"פ הרמב"ם בפ"ח מה"ע :

עבד שהפיל עצמו ליד עכו"ם וכו' ג"ז שם שלח רבי אמי מיני אמי בר נתן תורה יוצאת לכל ישראל עבד שהפיל עצמו לגייסות ואין רבו יכול להוציאו לא בדיני ישראל ולא בדיני האומות מותר ליטול את דמיו וכותב ומעלה בערכאות שלהם מפני שהוא כמציל מידם ופירש"י ומעלהו בערכאו' שלהם. לחתמו אף ע"פ שחשיבות הוא להם והתוס' פירשו דאע"ג דנראה כמקיים המקח שרי · ומ"ש רבינו שנשבה ואין רוצין לתת לפדותו כ"כ שם הרא"ש וז"ל נראה דנשאלה שאלה זו בג"ה על מעשה שאירע וה"ה אם לא הפיל עצמו לגייסות אלא ששבוהו דכיון דאין יכול להציל מידם בשום ענין למה לא יטול דמים :

המוכר עבדו לחבירו לקנס וכו' שם (מב :) בעי' דלא איפשיטא : המוכר עבדו לח"ל יצא לחירות משנה שם (מג :) ומ"ש וכופין את רבו השני שקנאו שצריך לכתוב לו גט שחרור וכו' ברייתא שם (מד :) ומפרש בגמרא טעמא דקנסי' ללוקח ולא למוכר משום דהיכא דאיכא איסורא התם קנסי' והכא עבד ביד הלוקח הוא : ומ"ש בשם הרמ"ה אפילו עדיין לא נתן הדמים אלא קנאו במשיכה וכו' טעמו משום דאמרינן היכא דאיכא איסורא קנסינן וכיון שכבר קנאו לוקח איסורא בידיה הוא וליה קנסינן והדמים חוב הוא עליו וחייב לשלם :

ומ"ש ואפילו אם יאמר איני רוצה להוציאו לח"ל אשתעבד בו בא"י אין שומעין לו וכו' כ"כ התוספות והרא"ש שם ולמדו כן מדקשיא להו אמאי דתניא המוכר עבדו לח"ל יצא לחירות ה"ד אי אזיל מנפשיה איבד את זכותו והוצרכו לתרץ דמיד כשמכרו קנסינן ליה שמא ישתדלנו לוקח בדברים לילך אחריו : המוכר עבדו לסוריא או לעכו דינו כמוכרו לח"ל ברייתא גיטין (ח·) בעיא דאיפשיטא · ומ"ש ודין זה נוהג אפילו האידנא כ"כ הרמב"ם אבל העבד האומר לעלות לא"י דבסמוך ולא ידעתי למה כתבו רבינו בשינוי מקום : בן ח"ל שנשא אשה בארץ ודעתו לחזור והכניסה לו עבדים מיבעיא וכו' ולא איפשיטא בפרק השולח (מד :) : עבד שיצא אחר רבו לסוריא ומכרו שם אם כשיצא הרב היה דעתו לחזור לא"י וכו' ואם לא היה דעת הרב לחזור איבד העבד זכותו וכו' מימרא וברייתא שם :

העבד שאומר לעלות לא"י כופין את רבו לעלות עמו וכו' בסוף כתובות (קי :) תנן

המוכר עבדו לח"ל וכו' משנה שם (דף מ"ג) וברייתא (דף מ"ד) ופי' רש"י לח"ל אפי' לישראל ומשום דעבד ביד הלוקח הוא קנסינן ליה ה"א בגמרא ריש (דף מ"ה) : ומ"ש ואפי' אם יאמר איני רוצה וכו' כ"כ הרא"ש לשם וכה"ג כתבו התוס' בד"ה לח"ל סוף (דף מ"ד) המוכר עבדו לסוריא וכו' ריש גיטין בעיא דאפשיטא : ומ"ש ודין זה נוהג אפי' האידנא פי' דין זה דהמוכר עבדו לח"ל יצא לחירות וכל חלוקי דינין שכתב לעיל ומה שיכתוב עוד הוא נוהג אפי' האידנא שא"י היא ביד נכרים וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מה"ע אלא שכתבו בסוף כל חלוקי דין זה : בן ח"ל שנשא אשה בארץ וכו' שם (סוף דף מ"ד) וכיון דאיסור מכירת עבד כנעני לח"ל אינו אלא מדרבנן אזלינן בספיקו לקולא ולא יצא לחירות כדלעיל במכרו ע"מ שיחזירוהו לו לאחר ל' יום וכו' : עבד שיצא אחר רבו לסוריא וכו' שם מימרא וברייתא (סוף דף מ"ד) : העבד שאומר לעלות לא"י וכו' משנה וגמרא סוף כתובות אלא דרש"י פירש דע"ע דוקא קאמר דכופה לרבו והרמב"ם ורבינו פירשו אפי'

דרישה

כתב רבינו במוי ז"ל טעם שלש מאות כסף כנגד מה שהיו האחים סיבה במכירתו כי עשרים פעמים ל' שקלים שהן דמי העבד הם שש מאות וזה שאמרו המוכר עבדו לעכו"ם קונסין אותו עד עשרה בדמיו כלומר בדמי העבד שהם ל' שקלים עכ"ל רב"ע ור"ל מה"ר שכל האחים מכרוהו והיו כל אחד מחויב לפדות בשלש מאות כסף ועתה הי' ספ בעצמו ולא לחירות פירוש כל אחד משבטים שלשה מאות לכך לא רצה ליתן להם מעכ"ל בנימין שלא היה במכירה כלל לכך נתן לו דוקא ודו"ק עכ"ל) [כב] ואין רבו יכול לפדותו כו' משמע שאם יכול לפדותו מחויב הוא לפדותו אבל

פרישה

אבל אם לא מכרו לגוי אין קונסין אותו שיצא מיד לחירות אלא עד שיגיע הזמן שקבע ולא פרע לו : (קיד) או שקם עליו אנס כו' פירוש על רבו של העבד קם אנס לגזלו ושמו בתפיסת העבד לא יצא לחירות דלא שייך כאן לקונסו דמאי הוה ליה למעבד מכח אונס או שהעכו"ם גבאו בע"כ : (קטו) ונותנין דמיהן לבעלים ויצא לחירות דכיון שאינו לוקח אלא בדמיהן מצוי הוא להתפייס בכ"ש וליקח לו ממקום אחר : (קטז) או שמכרו לכותי כו' והאידנא דעשאום כעכו"ם גמורים דינו כמכרו לעכו"ם רמב"ם ור"ן : (קיז) אם תפש העבד כדי דמיו כו' אבל הראב"ד השיג עליו וכתב דאין תפיסה מועלת אלא כמי שחטפו ממון : (קיח) וקונסין את רבו שני כו' ומפסיד הדמים היכא דאיכא איסורא התם קנסי והכא העבד ביד הלוקח הוא . (קיט) במשיכה או בהגבהה לעיל בסימן זה פסק רבינו דאין העבד נקנה בהגבהה רבו כ"א כשהעבד מגביה את רבו לשום תשמיש וכן כ"ל הכא אבל אין בלשון משמע כן דהכא משמע הגבהה דומיא דמשיכה דלח"ל סו"ל איכא או בחזקה או בהגבהה והיינו מגביהין אותו דומיא דחזקה לכך נראה דהרמ"ה או שס"ל כהרמב"ם וסייעתו שנתבאר בח"מ סימן קצ"ו דס"ל דעבד נקנה בהגבהה רבו לו או משום דלא נסית כאן לפסק הלכה אלא דנקט כל דיני קניים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה דפלוגתא ת"ק ור"ש היא אי נקנה בהגבהה או לא כמו שנתבאר ב"י בח"מ סימן הנ"ל . (קכ) צריך ליתן למוכר מעותיו אע"פ שצריך כו' דהיכא דאיכא איסורא קנסינן וכיון שכבר קנאו הלוקח איסורא בידיה היא וליה קנסינן והדמים חוב הוא עליו וחייב לשלם ב"י . (קכא) ודין זה נוהג אפילו האידנא עיין בב"י שכתב שלא שכ"ל וה כאן (והרמב"ם כתב אבל עבדו האומר לעלות לא"י עכ"ס) (קכב) היה דעתו לחזור לא"י כנ"ל : (קכג) כיון שיצא לדעת שהרי אין יכול לכופו שילא עמו כמ"ש בסמוך :

אלא

חדושי הגהות

כו אלא שלא"ז צ"ע והו"ל וירמ"ה כתב בלשון פלוגתא לכן נראה לומר דהרמ"ה אינו מדבר כלל מדין הנזכר לעיל רק מחדש לנו דין חדש דהיינו כאומר אל ישעבדו בה יוצ"ם

כו'

תנן הכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאין ובגמרא הכל מעלין לאיתויי עבדים ואע"פ שרש"י פירש' בע"א הרמב"ם פ"ח מהלכות עבדים כתבה לענין עבד כנעני וכמ"ש רבינו וכן כתב הר"ן בשם הראב"ד אע"פ שהוא ז"ל נראה בעיניו דברי רש"י ז"ל:

כתב הרמב"ם דין זה נוהג בכל זמן אפי' בזמה"ז שהארץ ביד העכו"ם:

עבד שברח מאדונו מח"ל לא"י אין להחזירו לאדונו לח"ל בפרק השולח (מה·) ההוא עבדא דעריק מח"ל לארץ אזל מריה אבתריה אתא לקמיה דר' אמי א"ל נכתוב לך שטרא אדמיה וכתוב ליה גיטא דחירותא ואי לא מפקינן ליה מדר' אחי בר יאשיה דאמר לא תסגיר עבד אל אדוניו בעבד שברח מח"ל לארץ הכתוב מדבר: ומ"ש אם מצא למי שימכרנו שם ימכרנו לו כן כתב הרא"ש שם והכי איתא בסוף כתובות (שם):

ומ"ש ואפילו אם יאמר אשתעבד בו שמה אין שומעין לו וכו'· וכן כתב הרא"ש שם וכבר כתבתי שכן כתבו התוס' ושלמדו כן מהברייתא והר"ן כתב ואי לא מפקענא ליה מינך לאו דוקא דהפקעה גמורה דאם רצה להשתעבד בו בא"י רשאי אלא לומר דלא יהיב ליה רשות להשיבו לחוץ לארץ וממילא הוי כמופקע לפי שהוא לא ירצה להשתעבד בארץ ואף למכרו שם לא ימצא אלא בפחות מדמיו כיון שהכל יודעים שאינו רשאי להוציאו לפיכך השיאו עצה דלכתוב ליה שטרא אדמיה ולכתוב ליה גיטא דחירותא אבל הרמב"ם כתב בפ"ח מהלכות עבדים ואם לא רצה האדון לשחררו מפקיעים ב"ד שעבודו מעליו וילך לו ע"כ משמע ליה מילתא כפשטא דלא תסגיר עבד אל אדוניו היינו שאין מחזירין אותו לעבדות אפילו לא"י ומ"ת נ"ל שאין כופין את רבו לכתוב לו גט שחרור דא"כ אמאי א"ל דליכתוב ליה שטרא אדמיה והיינו טעמא משום דקרא לא קאמר אלא לא תסגיר כלומר אל תחזירנו לעבדות ומיהו צריך גט שחרור ואין כופין את רבו לכתוב לו עכ"ל ולפ"ז דהא דאמרינן בסוף כתובות דעבד שברח מח"ל לארץ אמרינן ליה זבניה הכא וזיל דל"ג ליה הרמב"ם ואי גרים ליה מפרש כמו שפי' ר"ת דהאי זבניה לאו מכירה ממש לאחרים אלא לעצמו שיכתוב שטר על דמיו: נראה שכל הדברים האמורים בסימן זה לענין מוכר עבדו לעכו"ם או לח"ל בעבד שמל וטבל לשם עבדות הני אמורים שכך הם סתם עבדים שבתלמוד וכ"כ רש"י והתוספות בריש קדושין [ו: וע"ש] טעמא דמוכר עבדו לעכו"ם יצא לחירות משום דמפקע ליה ממצות וכ"כ עוד התוספ' בהשולח [מג י'] גבי לוה עליו מן העכו"ם וכן בדברי הראב"ד שהביא הר"ן בסוף כתובות אבל הכל מעלין לא"י אפילו עבדים מפורש דבעבדים שמלו וטבלו עסקי': שופט גט שחרור כתב ר"י בנתיב כ"ג ח"ד (יג): ולשון מכירה דעבד במישרים נתיב י"ג וכוה כפ' המגרש [פו]: כתב ר"י במישרים נתיב י"ג מעוכב גט שחרור כלומר שהוא משוחרר אבל חסר לו הגט שלא הגיע עדיין לידו או מאותם שצריך לכפות לרב ולכתוב לו גט ועדיין לא כפוהו נראה מדברי רש"י שאסור בשפחה אבל התוס' כתבו דמותר בשפחה: דיני משחרר עבדו על תנאי בתשובות הרא"ש כלל מ"ה סימן כ"ח:

רסח גר שבא להתגייר אינו גר עד שימול ויטבול בפרק החולץ [מו:] פלוגתא דתנאי ואיפסיקא הלכתא כחכמים דאמרי הכי:

ומ"ש היה נמול כתב ר"ח שאין לו תקנה אבל בניו נמולים ונכנסים בקהל וכו' כ"כ הר"ן בפרק ר"א דמילה בשם ר"ת וכתב שהרמב"ן הקשה עליו. ומ"ש וכ"ה כתב שיש לו תקנה שמטיפים ממנו דם ברית ובעל העיטור כ' שאם נולד מהול א"צ להטיף וכו' בפ' ר"א דמילה [קלה.] איפליגו תנאי בגר שנתגייר כשהוא מהול אם צריך להטיף ממנו דם ברית אם לאו וכן נחלקו בנולד כשהוא מהול וכתבו התוספות והרא"ש והר"ן שבה"ג פסק כמאן דאמר דגר שנתגייר כשהוא מהול צריך להטיף והאריכו בנתינת טעמים לדבריו: ב"ה ולזה הסכים הרשב"א בתשובה ח"א סימן שכ"ט: וכ"פ הרי"ף וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכו' מילה וז"ל גר שנכנס לקהל ישראל חייב מילה תחלה ואם מל כשהיה עכו"ם צריך להטיף ממנו דם ברית ביום הח' שנתגייר עכ"ל ועל מה שהצריך הטפת דם ברית ביום הח' יש לתמוה דהיכן מצינו בגר שיצטרך ביום ח' אדרבה אמרינן קהל מלין אותו מיד משום דשהויה מצוה לא משהינן וצ"ע: ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור שאם

נולד

כופין את הרב לעלות עמו או ימכרוהו למי שיעלה שם ואם לא ימצא יכתוב שטר על דמיו ויניחנו לילך רצה האדון לצאת לח"ל אינו יכול לכוף לעבד שיצא עמו אלא ימכרנו שם: עבד שברח מאדונו מח"ל לא"י אין להחזירו לאדונו לח"ל (קסו) אלא אם ימצא למי שימכרנו שם ימכרנו לו ואם לאו יכתוב לו העבד שטר על דמיו ויוציאנו לחירות ואפי' אם יאמר אשתעבד בו שמה אין שומעין לו שמא ישתדלנו לילך אחריו:

הלכות גרים

רסח גר שבא להתגייר אינו גר עד שימול ויטבול היה נימול כתב א ר"ח שאין לו תקנה (א) אבל בניו נימולין [א] ונכנסין בקהל ב (ב) דהא אגייר בטבילה וכגר חשוב להכשיר זרעו אבל לא הוא (ג) ובעל הלכות כתב שיש לו תקנה שמטיפין ממנו דם ברית ובעל העיטור כתב שאם נולד מהול א"צ להטיף ממנו דם ברית אלא בטבילה לחוד סגי כאשה ואם לא נולד מהול אלא שלא נימול לשם גירות כגון ערבי מהול צריך להטיף ממנו דם ברית

וא"א

אפי' בעבד כנעני: עבד שברח וכו' שם (ריש דף מ"ה) ההוא עבדא דערק וכו':

רסח גר שבא להתגייר וכו' בפ' החולץ (דף מ"ו) ברייתא פלוגתא דתנאי ואפסיקא הילכתא כרבי יוסי דאמר הכי וטעמו שכן מצינו באבותינו כשיצאו מכלל בני נח לקבל התורה בהר סיני ולקבל פני שכינה מלו וטבלו ואיתא בס"ד מחוסרי כפרה (דף ט') רבי אומר ככם כגר כאבותיכם מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים אף הן לא יכנסו לברית אלא במילה וכו' בשלמא מילה דכתיב כי מולים היו וכו' א"נ מהכא ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך וגומר הרצאת דמים דכתיב וישלח את נערי בני ישראל אלא טבילה מנא לן דכתיב ויקח משה את חצי הדם ויזרוק על העם ואין הזאה בלא טבילה אלא מעתה האידנא דליכא קרבן לא נקבל גרים א"ר אחא בר יעקב וכי יגור אתכם גר אשר בתוככם כתיב וגו' לדורותיכם אע"ג דליכא מקדש ובפ' החולץ נמי אסיקנא דטבילה למדנו מדגמירי דאין הזאה בלא טבילה ואיכא לתמוה אמ"ש הרמב"ם רפי"ג מהא"ב והסמ"ג בלאוין קי"ו שכתבו דטבילה למדנו מדכתיב וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם דאע"ג דבפ' החולץ קס"ד דמהאי קרא נפקא לן טבילה הא דחינן דדילמא נקיות בעלמא ואסיקנא גמירי דאין הזאה בלא טבילה וי"ל דס"ל דתלמודא לא קאמר אלא דמהאי קרא דוכבסו שמלותם ליכא לאוכוחי טבילה דדילמא נקיות בעלמא אבל למסקנא דמוכחא טבילה מדגמירי דאין הזאה בלא טבילה אם כן ניחא טפי למימר דהאי קרא דוכבסו שמלותם אזהרה לטבילה היא כפשטא דקרא דדחוק הוא שלא תהא הטבילה מפורש בכתוב:

היה נמול כתב ר"ח שאין לו תקנה וכו' טעמו דבסוגיא דפרק החולץ ופ"ד מחוסרי כפרה שהבאתי משמע דלא הוי גר אלא במילה וטבילה ממש כאבותינו וזהו שלא הזכירו באותן סוגיות הטפת דם ברית והא דמשמע פר"א דמילה ופ' הערל דמהני הטפת דם ברית בגר היינו בגר שנולד כשהוא מהול דהוי כמו אשה אבל נולד כשהוא ערל ונמול בגיותו כיון שהיה אפשר לו מקודם ליכנס לברית במילה ולא נכנס שוב אין לו תקנה ואינו דומה לאשה דאין דנין אפשר משאי אפשר והכי משמע בפ' החולץ דתניא הרי שבא ואמר מלתי ולא טבלתי מטבילין אותו ומה בכך דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר אין מטבילין מדלא אמר רבי יוסי מטיפין ממנו דם ברית ומטבילין אותו אלמא דאין מטבילין כלל אפילו ע"י הטפת דם ברית ומש"ה תני הרי שבא ואמר מלתי ולא טבלתי ולא תני הרי שהיה נולד מהול אלא לפי דדוקא במלתי ולא טבלתי קאמר ר"י דאין לו תקנה אבל בנולד מהול יש לו תקנה ע"י הטפת דם ברית: **ומ"ש** אבל בניו נמולין וכו' כלומר יש להם תקנה במילה בלא טבילה כיון דאביהם גר צדק הוא לכל דבר אלא שאסור בישראלית אבל בניו נמולין ונכשרין בלא טבילה והא דקאמר"י אין מטבילין אינו אלא שהוא עצמו לא נכשר בטבילה לישא ישראלית ומ"מ בני בניו ממי שנולדו דאי מישראלית פשיטא דהא קי"ל דנכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר דהכי איפסקא הילכתא בפ' החולץ (ד' מ"ה) ואי מנכרית הו"ל נכרי גמור ובעי מילה וטבילה וי"ל מישראלית ואשמועינן דכגר צדק חשוב להכשיר זרעו לכהונה דאילו עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד פגום לכהונה: ומיהו איכא לתמוה על מ"ש רבינו כך בשם ר"ח והתוספות והרא"ש בפ' החולץ והסמ"ג לאוין קי"ו כתבו ע"ש ר"ח דבגר א"ל הטפת דם ברית ובסתמא קאמרינן אפילו בנימול בגיותו אכן הר"ן פר"א דמילה כתב ע"ש ר"ת דאין לו תקנה ואפשר דגם בדברי רבינו צריך להגיה ר"ת במקום ר"ח דטעות כזה שכיח טובא בספרי הדפוס חו"ת במקום ת"ו: ומ"ש ובעל הלכות כתב שיש לו תקנה וכו' טעמו דמפרש אין מטבילין דקאמר"י משום דבעינן הטפת דם ברית דלא כרבי יהודה דמטבילין אותו בלא הטפת דם ברית וכן פרש"י לשם וכן כתבו התוס' והרא"ש לשם ובפר"א דמילה דבעל הלכות נהלה כדברי רבי יוסי: ומ"ש ובעל העיטור כתב שאם נולד

מהול

דרכי משה

יצא לחירות עכ"ל ושמו הוא שם בגמרא: (יג) ועיין במרדכי בהגהות דגיטין ע"א דף תרי"ז:

ולקמן

פרישה

(קסו) אלא אם ימצא למי שימכרנו שם כו' אע"ג דכתיב לא תסגיר עבד אל אדוניו היינו דוקא לעבדות אבל אין כופין לרבו לכתוב לו גט שיחרור רמב"ם:

סי' רסח (א) **אבל** בניו נמולין ונכנסין בקהל פי' וא"צ טבילה לבניו (והיינו דוקא שנולדו לו לאחר שנתגייר עכ"ה): (ב) דהא אגייר בטבילה וכגר חשוב להכשיר זרעו כנ"ל ותימה פשיטא שזרעו כשר דלא יהא אלא כעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר וכ"כ רבינו יוחסין ובי"י מביאו בסימן זה ולמה צריך לטעמא דהא אגייר בטבילה ושמא י"ל דנ"מ דאם הולד בת שנולדה לו מישראלית דאותה בת כשרה לכהונה לאפוקי דאם הוא חשיב כעכו"ם הוי פסולה לכהונה דעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד פגום לכהונה כמבואר בא"ע ס"ס ז' ומ"ש ונכנסין לקהל כו' ר"ל וזרעו נחשבים לכשרים גמורים כמו שאם הוא גר גמור וכן מ"ש בסמוך בשם רב אלפס אבל אם נשא ישראלית והוליד ממנה בן לא פסלינן ליה ל"ד נקט בן ולשון גמרא נקט עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל אע"פ שהולד כשר פגום הוא לכהונה ופרש"י בנה פגום לכהונה ל"ד אלא משום בתה נקט עכ"ל או י"ל דדוקא עכו"ם גמור הבא על בת ישראל הולד כשר דרחמנא אפקריה לזרעיה דעכו"ם והולד נחשב כאילו בא כולו מצד יהדות אבל זה שנתגייר קצת דליכא למימר הכי הו"א דגרע מאילו הוא עכו"ם קמ"ל דלא אמרינן הכי אלא כגר גמור חשוב לענין זרעו (גם י"ל דאשמעינן אפי' להיות דיין למילה כשר אע"ג דבעינן שיהא אביו ואמו מישראל עכ"ה) ועוד יש נ"מ לענין גר מצרי ואדומי לענין דור שלישי. ויותר נראה לומר דנ"מ לענין מ"ש לקמן בסימן ש"ה גבי פדיון בכור שהכהנת מעוברת מעכו"ם חייב הבן לפדות את עצמו לפי שנתחללה מכהונה מביאת העכו"ם· לענין זה י"ל כתב הכא ונכנסין לקהל כו' כלומר שהוא חשוב כמו שאר גר גמור שבניו נכנסין לקהל ונחשבים ישראלים גמורים ה"ל לענין זה נחשב הוא כגר גמור שאם נשא כהנת והולד לה ממנה בן בכור שאין בנו הבכור צריך פדיון לאפוקי שאם הוי נחשב כעכו"ם צריך הבן לפדיון ועיין בדרישה: (ג) ובעל הלכות

כתב

דרישה

אבל קשה למה מחייב הוא לפדותו מה עשה דנקנסיה ולשון גמרא אינו כן אלא כך איתא התם ואין רבו יכול להוציאו לא בד"י כו' וכן הוא באשירי:

סי' רסח [א] **ונכנסים** בקהל דהא אגייר בטבילה כו' ותימה פשיטא שזרעו כשר דלא יהא אלא כעכו"ם כו' ואין לתרץ דדוקא עכו"ם הבא על בת ישראל הולד כשר אבל עכו"ם הבא על הגיורת אין הולד כשר שהוא דאינה ישראלית גמורה לא אתי זרעה ומבטל לזרע דעכו"ם והכא איירי שגר זה נשא גיורת או שנתגיירה עמו ולכן אי הוי נחשב כעכו"ם היה בניו פסולין דהא רבינו יוחסין כתב בסמוך וב"י הביאו וז"ל אבל גר שנשא בת ישראל או גיורת שנתגיירה כראוי והוליד ממנה בנים כו' אפי' יש עדים שנתגייר אביהם בינו לבין עצמו הרי הבנים כשרים ולא יהא הוא אלא עכו"ם קי"ל עכו"ם ועבד הבא כו' משמע דעכו"ם הבא על הגיורת הולד כשר והוסף לומר ר"מ הולך עם רבינו יוחסין בזה ועוד דרבינו כתב בסמוך בשם רב אלפס שאם לא טבל כראוי שאם נשא ישראלית והוליד ממנה בן לא פסלינן ליה דקשה ג"כ קשה פשיטא דלא פסלינן ליה וכתב בהדיא שנשא ישראלית ולכן ע"כ צריכין לתרץ כמו

שכתבתי

חדושי הגהות

כו' דאסורים להנות ולשון כלל ר"ל לא הזהירו ולא אחריני והזהר נראה כפשוטו וס"ל כרבינו הנ"ל ומ"ש רבינו שלא ישריתוה במלאכות כבדות ר"ל כל מה שהוא כבד בעיניה ואינה רוצה לעשות אסור לשעבד בה אף שבאמת הן מלאכות קלות והרמ"ת בא להוסיף דאסור לשעבד בה כלל אפי' לבקש ממנה שום מלאכה אם לא שתעשה מאליה דפשיטא דמותר עכ"ל:

רסח א כתב ר"ת דאין לו תקנה כצ"ל וכ"ה בהר"ן בשם ר"ת אבל הר"ח כתב התוס' בשמו פרק החולץ (מו:) דגר שנימול בגיותו א"צ הטפת דם ברית כלל (ב"ח): ב רבים תמהו ע"ז מאי קמ"ל רבי' בזה דהא אפי' עכו"ם הבא על בת ישראל הולד כשר וכבר נתבאר היטב במ"ז א"ק א' ע"ש:

נראה

וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק [ב] אלא בכל ענין צריך להטיף ממנו דם ברית (ד) וכתב עוד אם נכרת הגיד אין מילתו מעכבת מלהתגייר וסגי ליה בטבילה וכ"כ גאון סריס שבא להתגייר נכנס תחת כנפי השכינה כאשה (ה) וכשבא להתגייר אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דחופים וסחופים ומטורפין ויסורין באין עליהם ואם אמר יודע אני ואיני כדאי להתחבר עמהם מקבלין אותו מיד [ג] ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות ומודיעין אותו עונשן של מצות שאומרים לו קודם שבאת למדה הזאת אכלת חלב אי אתה ענוש כרת חללת שבת אי אתה חייב סקילה ועתה אכלת חלב אתה ענוש כרת חללת שבת אתה חייב סקילה ומודיעין אותו מתן שכרן של מצות שאומרים לו הוי יודע שעה"ב אינו צפון אלא לצדיקים וישראל בעה"ז אינן יכולין לקבל (ו) לא רוב טובה ולא רוב פורענות (ז) ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו קבל (ח) מלין אותו מיד (ט) ואם נשתיירו בו ציצין המעכבין את המילה (י) מלין אותו שנייה (יא) וממתינין לו עד שיתרפא ומטבילין אותו טבילה הוגנת בלא חציצה (יב) ונייז מזיה ושקל טופריה דידיה ודכרעיה (יג) וכד סליק מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על הטבילה ות"ח עומדים על טבילתו ומודיעין אותו אז ג"כ קצת מצות קלות וקצת מצות חמורות והרי הוא כישראל

לכל

נולד מהול א"צ להטיף וכו' שנראה מדבריו שהוא חולק על בה"ג הוא תמוה קצת שהרי סברא זו בעצמה כתבו התוספות והרא"ש בפרק רבי אליעזר דמילה בשם בה"ג דקטן שנולד מהול א"צ להטיף ובנתגייר מהול צריך להטיף וי"ל דרבינו ס"ל דכיון ישראל שנולד מהול הוא דאמר בה"ג דא"צ להטיף אבל בעכו"ם שנולד מהול ובא להתגייר איפשר דס"ל דצריך להטיף דל"ש ליה בינו לנימול שלא לשם גירות ובעל העיטור מחלק ביניהם : **ומ"ש** וא"א ז"ל לא חילק וכו' בפרק רבי אליעזר דמילה ובפרק החולץ : ומ"ש עוד בשמו שאם נכרת הגיד אין מילתו מעכבת ג"ז שם בשני המקומות הנזכר והוא מדברי התוספות בהחולץ : **ומ"ש** בשם גאון סריס שבא להתגייר וכו' מבואר היטיב בסוף פסקי הרקנט"י : כתב הר"ן בפרק רבי אליעזר דמילה שדעת הרמב"ן דעל גר ועבד שנתגיירו כשהם מהולין מברך להטיף דם ברית מן העכו"ם או מן העבדים שאין הטפה זו מספק אלא ודאי שאנו חייבים להטיף מהם דם ברית להכניסם בבריתו של אברהם אבינו וגם נכנסים תחת כנפי השכינה אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות מילה שאינו מברך איפשר דרפויי מרפויא בידיה אם צריך להטיף ולפיכך פסק שמטיפין ואין מברכין: ב"ה והרשב"א בתשובה ח"א סימן שכ"ט כתב כדברי הרמב"ם שמברכין אקב"ו להטיף דם ברית מן הגרים וכן בעבדים כתב הרשב"ץ בתשובה על הא דתניא אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת שפי' הרז"ה דטעמא מפני שהוא דבר שא"א שלא יבא לידי חילול שבת ונראה כמתנה לחלל שבת דג' ימים קודם השבת מקרי שבתא דמכאן יש ללמוד דאסור למול הגר ביום ה' כדי שלא יבא יום שלישי למילה ויצטרכו לחלל עליו יום השבת וכן תינוק שחלה ונתרפא ביום ה' בשבת ממתינין לו עד למחר עכ"ל (וע"ל ס"ס רס"ו מ"ש בשם ר"י) : **וכשבא** להתגייר אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר וכו' עד ומטבילין אותו טבילה הוגנת בלא חציצה וכן מ"ש ות"ח עומדים על טבילתו וכו' עד ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות הכל ברייתא בפרק החולץ [מז.] וכתב בנמוקי יוסף סברת דרבוותא שאם לא הודיעוהו אינו מעכבת ג והכי משמע בפרק כלל גדול (א) ומפרש בגמרא דטעמא דאומרים לו מה ראית שבאת להתגייר ומודיעים אותו מקצת מצות קלות וחמורות היינו משום דאי פריש לפרוש דא"ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת וסמ"ג כתב טעם אחר כדי שלא יאמר לאחר מכאן אילו הייתי יודע לא הייתי מתגייר : **ואין** מרבין עליו ואין מדקדקים עליו בפרק החולץ (מז:) אמר רבי אלעזר מאי קרא ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה : קבל מלין אותו מיד מ"ט שהויי מצוה לא משהינן : נתרפא מטבילין אותו מיד נתרפא אין לא נתרפא לא משום דמיא ד מרזו מכה : ב"ה וכתב ר"י קבל המצות מלין אותן מיד פי' קודם טבילה ולא הטבילה קודם המילה : ומ"ש ונייז מזויה ושקיל טופריה דידיה ודכרעי' כ"כ הרי"ף בפרק רבי אליעזר דמילה : ומ"ש וכד סליק מברך כלומר אע"פ שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן כדאיתא בפ"ק דפסחים [ז:] הא אמר רב חסדא התם חוץ מן הטבילה ותנ"ה טבל ועלה בעלייתו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה מ"ט משום דאכתי גברא לא חזי וכתב הרי"ף ומפרשי לה רבנן בטבילת גר כלומר דכיון דמל ולא טבל כאילו לא מל אינו יכול לומר קודם טבילה אשר קדשנו במצותיו וצונו שעדיין אינו מצווה על המצ' :

וכתב

מהול וכו' טעמו שהוא מדייק מדתניא הרי שבא ואמר מלתי וכו' דהכא דוקא קאמר אין מטבילין משום דבעינן הטפה כיון שהיה לו ערלה אבל בנולד מהול הוי כמו קטן ישראל שנולד מהול וא"צ הטפה ואיכא למידק דמשמע דלבעל הלכות בגר בנולד מהול פשיטא דבעינן הטפה ומ"ש מישראל קטן נולד מהול דא"צ הטפה לבעל הלכות כמ"ש התוס' בפר"א דמילה משמו ומביאו ב"י לעיל בסימן רס"ג וכן כתב הרא"ש משמו בפ' החולץ ובפ' ר"א דמילה וי"ל שאני קטן דגלי לן קרא דערלתו ולא שנולד מהול כדאיתא פר"א דמילה והכי משמע מדכתב הרא"ש לשם בשם רבינו שמשון דמסתבר דבין בגר בין בקטן צריך הטפה דמדאיצטריך ערלתו למעוטי קטן שנולד מהול אלמא אי לאו קרא הו"א מכחון דבעי הטפה כפי הסברא אלא דבקטן גלי קרא והיכא דגלי גלי ובגר דלא גלי לא גלי ונראה מדברי התוס' והרא"ש לשם שכך פי' ר"ש לשיטת בעל הלכות ע"ש : ומ"ש ע"ש הרא"ש שאם נכרת הגיד אין מילתו מעכבת כ"כ התוספו והרא"ש בפר"א דמילה ופ' החולץ והדבר פשוט דלמאן דס"ל בנימול בגיותו אין לו תקנה ה"ה בנכרת הגיד דכיון שהיה אפשר לו ליכנס בברית במילה מקודם שנכרת ולא נכנס מעכב עליו ולא דמי לאשה דלא אפשר במילה ולענין הלכה העיקר כהרא"ש דאין חלוק ולעולם צריך הטפה ויש לו תקנה בהטפה ואם נכרת הגיד סגי ליה בטבילה וצריך לברך כמו שנתבאר בארוכות בסימן רס"ז ולא כמו שפסק בש"ע כאן וכן לעיל בסימן רס"ה שאין מברכין עליו דליתא : **וכשבא** להתגייר וכו' בפ' החולץ (דף מ"ז) ומפרש התם א"ל מה ראית וכו' מ"ט דאי פריש נפריש דא"ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת וכו' פי' דחוששין שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או כיוצא מפחד מעלות הוא בא ליכנס לדת יהודית וגר כזה רגיל לאחוז במעשיו הראשונים ולמדים ישראל מהם או סומכים עליהם באיסור והיתר וקשים לישראל ע"כ א"ל מה ראית שבאתה אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דווים וסחופים ואין להם שום מעלה אלא אדרבה יסורים באים עליהם אם אמר יודע אני ואיני כדאי מקבלין אותו מיד דמסתמא אם היה מגייר בשביל שום מעלה כבר היה חוזר בו כשמעו דברים אלו ואין להקשות למה לן לשואלו הא אסיקנא בפ"ב דיבמות דכולם גרים וכדלקמן בסימן זה י"ל דאף ע"ג דיעבד הוו גרים מיהו לכתחילה אין ראוי לקבלם כדכתב הרמב"ם ספי"ג דהא"ב והגהות מרדכי פ' החולץ : ומ"ש ומודיעין אותו מקצת מצות וכו' שם והטעם דשמא יפרוש כשמעו החמורות והעונשים ולא איכפת לן מדרבי חלבו והא דמודיעין קלות ושכר המצוה ה"ט דשמא כוונתו לשמים ואם לא הודיעוהו קלות ושכר המצות גורמין לטרדו ולהטותו מדרך טובה לדרך רעה שירא מלהתגייר לחושבו שקרוב הוא לעונש ורחוק משכר מדעתו שכל המצות התורה חמורות הן ויש עונש בעברם ושמא אין עליהן שכר ע"כ מודיעין אותו גם כן קלות ובעשותן יזכה לשכר גדול ומה שמודיעין אותו שכר עה"ב ה"ט לפי שישראל בזמן הזה דווים וכו' ושכר מצות בהאי עלמא ליכא וכדי שלא יאמר ח"ו שאין שכר עליהם כלל ע"כ מודיעין אותם ששכרם שמור לעה"ב ומפני שיהא קשה עליו למה לא יהא לצדיקים שכר טוב גם בעה"ז ע"כ מודיעין לו שישראל בעה"ז אינן יכולין לקבל לא רוב טובה שמא ירום לבבם ויפסידו שכר עה"ב שהוא עיקר השכר ומפני שיקשה עליו דכשטרודין ביסורין כ"ש שהם נאבדים מטוב עה"ז ועה"ב שאינן יכולין לקיים המצות כתיקונן ע"כ מודיעין לו שאין הקב"ה מביא עליהם רוב פורעניות כדי שלא יאבדו אלא עם הפורעניות הם קיימים ועומדים כדכתיב לא מאסתים ולא געלתים לכלותם אבל העכו"ם כליה כדכתיב כי אעשה כלה בכל הגוים וגומר : ומ"ש ואין מרבין עליו וכו' מפורש בסמ"ג דה"ק אין מרבין עליו הזכרת עונשין ומ"ש ואין מדקדקין עליו נראה דה"ט דאף בהותן מקצת עונשין אין להודיעו כל דקדוקי העונשין אלא מודיעין אותו דרך כלל קודם שבאת לתורה זו אכלת חלב אי אתה ענוש כרת חללת שבת אי אתה ענוש סקילה ועכשיו אכלת חלב אתה ענוש כרת וכו' ואין להודיעו כל הדקדוקים והחומרות שיש באיסור חלב ואיסור שבת והטעם דשמא כוונתו לשמים ותגרום לטרדו כדפרישי' וכתב הרמב"ם שם וז"ל שבתחלה אין מושכין את האדם אלא בדברי רצון ורכים וכה"א בחבלי אדם אמשכם ואח"כ בעבותות אהבה ונראה טעמו מההיא דאתא לקמיה דהלל הזקן ואמר גיירני על מנת לעשות כ"ג כדאיתא בפ"ב דשבת : **ומ"ש** קבל מלין אותו מיד מפרש התם טעמא משום דשהויי מצוה לא משהינן : ומ"ש ואם נשתיירו בו ציצין וכולי פי' דנשתיירו בו חתיכות בשר שלא נפרעת המילה כהילכתא כדלעיל בסימן רס"ד : ומ"ש וממתינין לו עד שיתרפא ומטבילין וכו' מפרש התם דטעמא דהמים סכנה למכה אם לא נתרפא רפואה גמורה : ומ"ש ונייז מזייה ושקל טופריה וכו' כ"כ הרי"ף והרא"ש בפר"א דמילה ונראה דטעמא הוה משום חציצה וברי"ף וברא"ש כתוב ונייז ליה מן מזייה ושקלו ליה טופריה וכו' משמע דר"ל שחותכין מקצת שערו אותן המסובכין וחוצצין אבל צפרניו נוטלין כולן מפני כל מה שתחת הצפורן וכדהוכיח בפרק החולץ וכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגר ואפשר דנטילת שער בגר הוא ע"פ דברי ר"מ הדרשן שהביא רש"י בר"פ בהעלותך וכן המנהג במומרים כשחוזרים לדת ישראל ועיין במ"ש לעיל בסימן רס"ז : ומ"ש וכד סליק מברך וכו' מפורש באלפסי פ"ק דפסחים וע"ל בסימן ר"ה : ומ"ש ות"ח עומדים על טבילתו וכו' בהחולץ בברייתא ופירש"י ומודיעין אותו מקצת מצות דהשתא ע"י הטבילה הוא נכנס לכלל גירות הלכך בשעת טבילת מצוה צריך לקבל עליו עול מצות עכ"ל : ומ"ש והרי הוא כישראל לכל דבר וכו' שם ונראה דה"ה בקידש אשה ואח"כ חזר לסורו

דגטו

דרכי משה

רסח (א) ולקמן בדברי רבינו לא משמע כן שהרי מעכב אפי' בג' :

ובג"ז

דרישה

שכתבתי בפרישה : רעה אם תבא וגומר למקבלי גרים פר"י היינו סיבה דמשיאין אותן להתגייר או שמקבלין אותן מיד אבל מתאמצין כן מקבלין אותן אגודה ביבמות . [ב] אלא בכל ענין צריך להטיף ממנו דם ברית ומ"ח כתב בפ' החולץ שאין לברך עליו משכך וכ"פ הרמב"ם : [ג] ומודיעין אותו ג"כ מקצת מצות קלות כו' ובברייתא איתא שמודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה ומעשר עני לפי שהאומות מדקדקים על זה והרמב"ן כתבו ותימה למה השמיטו

פרישה

כתב שיש לו תקנה כו' אע"ג דישראל קטן שנולד מהול א"צ להטיף שאני יש בין ישראל לעכו"ם לענין זה כ"י : (ד) וכתב עוד אם נכרת הגיד כו' כצ"ל : (ה) וכשבא להתגייר אומרים לו מה ראית שבאת כו' דאי פריש נפרש דא"ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת וכתב הסמ"ג טעם כדי שלא יאמר אילו הייתי יודע לא הייתי מתגייר (ואם לא הודיעוהו אינו מעכב כ"י עכ"ס) : (ו) לא רוב טובה שמא ירום לבבם כענין שנא' וישמן ישורון ויבעט ולא פורענות כדי שלא יאבדו רמב"ם ועיין בש"ע שכתב עוד לשונו בארוכות : (ז) ואין מרבין עליו כו' שנאמר ברות ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה (ח) מלין אותו מיד וא"צ להמתין ג' ימים אחר שנתגייר (לאפוקי מהרמב"ם עיין בב"י עכ"ס) דשהויי מצוה לא משהינן : (ט) ואם נשתיירו בו ציצין המעכבין המילה ואיזה ציצין המעכבין כתב רבינו לעיל בסימן רס"ד ורס"ו ושם נתבאר דאף על שאינן מעכבין אם מל במול הוא טוב לחזור אחריהן אפי' אחר שפירש מהמילה. וה"ה כאן בגר להתגייר ודאי לכתחילה חוזרין אף על אלו שאינן מעכבין אלא שכאן בא לכתוב דבר שהגירות תלוי בה מש"ה כתב אף שכבר נימול אין טובלין אותו עד שיסיר ממנו כל ציצין המעכבין וק"ל . (י) מלין אותה שנייה פי' קודם טבילה : (יא) וממתינין לו עד שיתרפא כו' משום דמיא מרזו למכה וכתב סמ"ת והביאו ב"י שדקדקו קצת המפרשים למה אין מטבילין אותו מיד קודם שימול דשהויי מצוה לא משהינן ותירץ הרמב"ן דכיון שהמילה קשה עליו מלין אותו תחלה דאי כרים נכרת מיהו אם טבל תחלה ה"ז גר עכ"ל . גם י"ל בשביל הברכה דאיך יאמר אשר קדשנו וצונו לטבול כיון דעדיין לא נכנס בברית ואינו בר צואה בשלמא מה שמברך על המילה דעבדים וכמ"ש רבינו בסימן רס"ז משום דהן קנין כספו [illegible] עליהם למולן ואפשר מה"ט מברכין לפני המילה ג"כ כשבא לימול בגר והתימה שלא כתב רבינו ברכת מילת הגר כלל ואי מברכין איתה לפני המילה או אחריה דומיא דברכת הטבילה : (יב) ונייז מזייה ושקיל כ' פירש דידיה ודכרעיה כצ"ל ופי' אותך שערו ונוטל צפרנו של ידים ורגלים ואע"ג שאין דרך רבינו לדבר בזה בלשון שמא כך מצאו בספר א' מהמסדרים והעתיקו כמו שמצאו . (יג) וכדסליק מברך כו'

דכיון

חדושי הגהות

ג נראה דכוונתו אמאי דאמר התם (סח:) בגר שנתגייר לבין העכו"ם אך לא אבין ראיה זו די"ל לעולם דמעכב אם לא הודיעו לו מקצת מצות קלות וחמורות והתם באמת הודיעו לו מקצת מצות רק שלא הודיעו לו מצות שבת (ע"ש בתוס') דהא לא צריך להודיע לו כל המצות וצ"ע : ד פירש"י מרזו מכה שמכבידין את החולי :

ב"ח

לכל דבר (יד) שאם חזר לסורו ה"ה כישראל מומר שאם קדש קידושיו קידושין ואשה נשים מושיבות אותה עד צוארה במים ות"ח עומדים מבחוץ ומודיעין אותה מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות וכל עניניו בין להודיע המצות לקבלם בין המילה ובין הטבילה (טו) צריך שיהיה בג' הכשרים לדון וביום ומיהו דוקא לכתחילה (טז) אבל בדיעבד (יז) אם מל אותו או טבל (יח) בפני שנים ובלילה אפי' לא טבל לשם גירות (יט) אלא איש שטבל לקריו ואשה שטבלה לנדותה הוי גר ומותר בישראלית חוץ מקבלת המצות (כ) שמעכבת אם אינו ביום ובשלשה ולרב אלפס אפילו בדיעבד שטבל או

טל

וכתב ה"ה בפי"ד מהא"ב שדקדקו קצת מפרשים למה אין מטבילין אותו מיד קודם שימול משום דשהוי מצוה לא משהינן ותירץ הרמב"ן דכיון דהמילה קשה עליו מלין אותו תחלה דאי פריש לפרוש מיהו אם טבל תחלה הרי זה גר והביא ראיה שאין קדימת המילה לטבילה מעכבת (ג) : ודע שהרמב"ם בפרק הנזכר אבל מה שאמרו מקבלין אותו מיד כתב מודיעין אותו עיקרי הדת שהוא ייחוד ה' ואיסור ע"ז ומאריכין עמו בדבר הזה ואבל מה שאמרו מודיעין אותו מתן שכרן של מצות כתב מודיעין אותו שבעשיית מצות אלו יזכה לחיי העוה"ב ושאין שם צדיק גמור אלא בעל החכמה שעושה מצות אלו ויודען ואומרים לו הוי יודע שהעוה"ב אינו צפון אלא לצדיקים והם ישראל וזה שתראה ישראל בצער בעולם הזה טובה היא צפונה להם שאינם יכולים לקבל רוב טובה בעולם הזה שמא ירום לבם ויתעו ויפסידו שכר העולם הבא כענין שנאמר (דברים ל"ב) וישמן ישורון ויבעט ואין הקב"ה מביא עליהם רוב פורענות כדי שלא יאבדו אלא כל האומות כלים והם עומדים ומאריכים בדבר הזה כדי לחבבן : ודע דאיתא בברייתא שמודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה ומעשר עני והרמב"ם כתבו ורבינו השמיטו לפי שאינם מצויים בזמן הזה : ומה שכתב עוד הרמב"ם שצריך לדקדק בגר הבא להתגייר אכתוב בסוף סימן זה :

כתב הרמב"ם בפי"ד מהא"ב העבד הנלקח מן הנכרים אין אומרים מה ראית שבאת אלא אומרים לו רצונך שתכנס לכלל עבדי ישראל ותהיה מן הכשרים או לא אם רצה מודיעין לו מקצת עיקר הדת ומקצת מצות קלות וחמורות ועונשן ושכרן כמו שמודיעין את הגר ומטבילין אותו כגר ומודיעין אותו כשהוא במים : כל עניניו בין להודיעו המצות לקבלם בין המילה בין הטבילה צריך שיהיה בג' הכשרים לדון וביום ומיהו דוקא לכתחלה וכו' בפרק החולץ (מו :) אמר ה רבא עובדא הוה בי ר' חייא וכו' ש"מ גר צריך שלשה וש"מ אין מטבילין גר בלילה אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן גר צריך שלשה משפט כתיב ביה ופרש"י משפט אחד יהיה לכם ולגר ואין משפט פחות משלשה וכתב הרמב"ם בפי"ג מהא"ב טבל בינו לבין עצמו ונתגייר בינו לבין עצמו ואפילו בפני שנים אינו גר וכתבו התוספות דהא דאין מטבילין גר בלילה הוי נמי מה"ט דמשפט כתיב ביה וגרסינן תו התם (מה :) ההוא דהוו קרו ליה בר ארמאתא אמר רב אסי מי לא טבלה לנדותה ההוא דהוו קרו ליה בר ארמאה אמר רבי יהושע בן לוי מי לא טבל לקירויו ופרש"י בר ארמייתא · שלא טבלה אמו כשנתגיירה : מי לא טבלה לנדותה · ואותה טבילה עולה לה לטבילת דת יהודית וכן מי לא טבל לקירויו וכתבו התוספות והרא"ש תימא דהא גר צריך ג' ואין דרך נשים להביא עמהן איש בשעת הטבילה וי"ל דהא דבעינן ג' היינו לקבלת המצות אבל לא לטבילה אע"ג דאמרינן לקמן דת"ח עומדים מבחוץ היינו לכתחלה וי"מ דכיון דידוע לכל שטבלה כאילו עומדין שם דמי ומיהו קשיא דטבילת נדה בלילה ולקמן אמרינן אין מטבילין גר בלילה אבל אי לא כתוב משפט אלא אקבלת מצות אתי שפיר והא דאין מטבילין היינו לכתחלה מדרבנן וכתב הרא"ש שכן תירץ ר"ת ודייק לה מדלא קאמר אין מטבילין גר בלילה מ"ט משפט כתיב ביה כדקאמר גבי גר צריך ג' אלמא דלא גמרינן ליה ממשפט דאין לו דין משפט אלא לענין גוף הדבר שצריך ג' אבל לא לזמן הטבילה ולילה לא הוי אלא מדרבנן ולכתחלה הוא דלא הא דיעבד ש"ד א"כ קבלת מצות הוי כתחלת דין וטבילה הוי כגמר דין דהוי אפי' בלילה ומדרבנן הוא דבעינן ביום לכתחלה עכ"ל · והרי"ף תירץ דהא דאמרי' מי לא טבלה לנדתה ומי לא טבל לקירויו · דיעבד הוא דלא פסלינן לבריה הואיל וטבל לשם קירויו דאי לאו גיורת הוא לא הוה טביל לשם קירויו והוא דרבי יוחנן לכתחלה דלא נהגינן ביה מנהג גר ולא מנסבינן ליה בת ישראל עד דטביל בפני ג' וכיוצא בזה הם דברי הרמב"ם שכתב בפי"ג מהלכות איסורי ביאה גיורת שראינוה נוהגת בדרכי ישראל תמיד כגון שתטבול לנדתה ותפרוש תרומה בעיסתה וכיוצא בזה וכן מי שנוהג בדרכי ישראל שטובל לקירויו ועושה כל המצות הרי אלו בחזקת גירי צדק ואע"פ שאין שם עדים לפני מי נתגיירו ואף על פי כן אם באו להתערב בישראל אין משיאין אותם עד שיביאו עדים או עד שיטבלו בפנינו הואיל והוחזקו נכרים עכ"ל כתב ה"ה נראה מדבריו שהוא מפרש דהא דאמר מי לא טבלה לנדתה או לקרויה להכשיר הבנים קאמר וכי קאמרינן מי לא טבלה ה"ק היכי איפשר שלא נתגיירו כראוי והרי הם נוהגים בכל המצות כישראלים גמורים וטובלים · וטבילה דנקט לאו דוקא ואיפשר גם כן שרבינו סובר שצריך ג"כ שיודע ודאי שטבלו לאיזה דבר שהטבילה אחד מעניני הגירות והרמב"ן כתב דודאי לכתחלה צריך ג' בין במילה בין בטבילה ואילו נתגיירו בינו לבין עצמן לגמרי ואפילו דיעבד אינו גר דנכרי גמור הוא משפט כתיב ביה אבל אי קביל עליה בפני ג' למול ולטבול והודיעוהו מקצת מצות כדינן והלך ומל וטבל שלא בפני ב"ד ה"ז כשר ולא פסלינן לזרעיה ולא מנסבינן ליה לדידיה בת ישראל עד דטביל בפני ג' משום דלכתחלה בעינן ג' בין בקבלה בין בטבילה עד כאן לשונו : **וכתב** עוד הרמב"ם בפרק הנזכר גר שמל ולא טבל או טבל ולא מל אינו גר עד שימול ויטבול וצריך לטבול בפני ג' הואיל והדבר צריך ב"ד אין מטבילין אותו בשבת ולא בי"ט ולא בלילה ואם טבל ה"ז גר וכ"כ סמ"ג ומ"ש שאין מטבילין אותו בשבת פשוט בפרק החולץ (מו :) דלמ"ד אינו גר עד שימול ויטבול אין מטבילין אותו בשבת אע"ג דבגמרא יהבינן טעמא משום דתקוני גברא בשבתא לא מתקני לא כתבו הרמב"ם משום דמשמע ליה דהאי טעמא לאו דוקא דהא לגבי טומאה שרי משום דנראה כמיקר [דאיתא ביצה יח :] ואף על גב דהכא צריכים ת"ח לעמוד ע"ג מ"מ מידי מחזי כמיקר לא נפיק אלא עיקר טעמא משום דאין דנין בשבת וגר משפט כתיב ביה ומיהו כתב סמ"ג דבה"ג פסק דמטבילין בשבת לכתחלה : ועל מ"ש ואם טבל ה"ז גר כתב ה"ה שהרמב"ן חלוק היכא דטבל בלילה ואמר שצריך להטבילו פעם אחרת ביום. וכבר הכריע הרשב"א כדעת הרמב"ם דטבילה בדיעבד כגמר דין דמיא וכן עיקר עכ"ל וכבר יש לדחות דברי נמוקי יוסף שכתב בהחולץ בשם הריטב"א שאין דברי הרמב"ם נכונים בזה : ומ"ש רבינו דמילה צריכה להיות בפני ג' אף ע"פ שלא נתפרש בהדיא בגמרא יש ללמוד כן מטבילה דלא גרעה מינה וכן נראה מדברי נמוקי יוסף וכך הם דברי הרמב"ן

דגמו גט וכן כתב במרדכי פ' החולץ וכתב עוד דיש מרבוותא נסתפקו בזה ע"ש · ומ"ש ומשה וכו' שם בברייתא וכתב ב"י הא דלא כתב רבינו דמודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה ומעשר עני כדאיתא בברייתא וגם הרמב"ם כתבו זהו לפי שאינם מצויים בזמן הזה ע"כ וקשה הלא מעשר עני נוהג אף בזמן הזה כדלעיל בסימן רנ"ג ולקמן בסימן של"א אלא נ"ל דכיון דטעמא דמודיעין אותו עון לקט וכו' אינו אלא משום דמקפידין על פחות מש"פ ושמא יחזור בו מלהתגייר כמ"ש הסמ"ג ורש"י ג"כ כתב דלשון זה עיקר א"כ כשכתב רבינו דמודיעין אותו מקצת חמורות בכלל חמורות הוה ג"כ עון לקט וכו' דעון לקט וכו' לאו דוקא קאמר :

ובכל עניניו וכו' בפרק החולץ אר"ח בר אבא א"ר יוחנן גר צריך ג' משפט כתיב ביה וסובר רבינו דכל ענייניו בג' דהא סתמא קאמר וכ"כ ה"ה ע"ש הרמב"ן בפי"ג מהא"ב אבל ברמב"ם וסמ"ג לא כתוב ג' אלא בטבילה והכי משמע בברייתא דלא תנא דעומדין ע"ג אלא בשעת טבילה דאז הוא נכנס בגירות וכדאמר התם אמר רבה עובדא הוה בי רבי חייא וכו' עד א"ל שהי כאן עד למחר ונטבלינך ש"מ תלת ש"מ גר צריך ג' וכו' דר"ל לענין טבילה צריך ג' והכי משמע מלשון הרי"ף פר"א דמילה שכתב תחלה בסתם דמהלינן ליה ואח"כ אמר וכד מטבלינן ליה צריך למיזל בהדי תלתא וכו' : ומ"ש ומיהו לכתחלה וכו' עד חוץ מקבלת מצות כ"כ הרא"ש בפ' החולץ ע"ש מהר"ם במסקנתו דקבלת מצות הוי כתחילת דין וטבילה הוי כגמר דין דכשר בלילה אלא דמדרבנן בעינן יום לכתחלה ע"כ וכיון דקבלת מצות כתחילת דין אם היתה בלילה מעכב אפילו היה שם ג' דהכי קי"ל דלא כרשב"ם פי"כ וסמ"ג דמכשירין תחלת דין בלילה בדיעבד והלכך גבי גר נמי אינו גר להרמ"ה אפילו בדיעבד עד שיקבל עליו המצות ביום ובג' ואף למה שקבענו הלכה דכדאי הוא רשב"ם וסמ"ג לסמוך עליהם בדיעבד כמ"ש בח"מ סימן ה' ס"ו אין זה אלא בדבר שבממון ומטעם דהפקר ב"ד הפקר אבל לענין איסורא כגון חליצה וגר פסול תחלת דין בלילה אפילו דיעבד ולפ"ז הני עובדי דפרק החולץ דאמר מי לא טבלה לנידתה מי לא טבל לקירויו מיירי שהקבלה היתה כדינה אלא שטבל בינו לבין עצמו · ומ"ש רבינו דמל וטבל בפני שנים לאו דוקא שנים דאפילו באשה אחת נמי כשר בדיעבד כדמשמע מהני עובדי דאין דרך אנשים שיהיו בשעה שטובלין הנשים וכ"כ תוס' בד"ה מי לא טבלה לנדתה וכ"כ הרא"ש להדיא והא דנקט רבינו שנים אינו אלא לאורויי דיוקא דקבלת מצות אפילו היו שנים מעכב ולהוציא מדעת יש גדולים שהביא במרדכי פרק החולץ דד"ת לא בעינן כלל לעכובא ג' דאפילו חד נמי כשר דליתא · ועי"ל דרבינו ס"ל דלמסקנת מהר"ם בדיעבד בעינן שנים אף למילה וטבילה דכיון דהכרנוהו בנכרי אינו גר עד שיביא ראייה בעדים לכל ענייני גירות וקבלת מצות בעינן ג' והני עובדי דאמר מי לא טבלה וכו' התם ה"ט כמ"ש הרא"ש די"מ דכיון דידוע לכל שמל וטבל כאילו היה שם עדים מעידים דמי וכך מבואר בהרא"ש שם שדברי מהר"ם הם לקיים דברי ר"ת שכתב הרא"ש תחלה דשאני התם דידוע לכל וכו' ועל זה כתב דאף ע"פ דהטבילה בלילה כשר בדיעבד דהוי כג"ד וא"כ נמשך דבעלמא היכא דאינו ידוע לכל בעינן שני עדים כשרים במילה וטבילה וג' בקבלת מצות כנלפע"ד העיקר בפירוש דברי רבינו · ומ"ש ולרב אלפס וכו' ז"ל הרי"ף עבדיה דרב אטבל לההיא נכרית לשום אנתתא א"ר יוסף יכילנא לאכשורי בה וברתא בה כדרב אסי דאמר מי לא טבלה לנדותה בברתא דאמר ריב"ל נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר ההוא דהוו קרו ליה בר ארמאי אריב"ל מי לא טבל לשם קיריו סוגיא דשמעתתא הכין הוא ואי קשיא לך ההיא דרבי יוחנן דאמר גר צדק בעי ג' מ"ט משפט כתיב ביה וקי"ל דהילכתא היא ל"ק הא דרב אסי ודריב"ל דאי עבד הוא דלא פסלינן לבריה הואיל וטבל לשם קריו דאי לאו גיורא הוא לא הוה טביל לקריו והא דר"י לכתחלה דלא נהגינן ביה מנהג גר ולא מנסבינן ליה בת ישראל עד דטבל בפני ג' עכ"ל ויש להקשות דלכאורה משמע מדברי הרי"ף דאף בינו לבין עצמו לא פסלינן לזרעיה כדמוכח מהני עובדי דמי לא טבלה לנדתה וכו' שלא היתה לשם אלא נשים וזה סותר להך עובדא דרבי יהודה שאמר נתגיירתי ביני לבין עצמי וכו' עד לדבריך עכו"ם אתה ואין עדות לעכו"ם ואי אתה נאמן לפסול בניך אלמא דכנתגייר בינו לבין עצמו אף זרעו פסול וקושיא זו כתובה במ"ע ע"ש הרמב"ן ושכתב שיש לדחוק שאותו גר היה אומר שלא טבל לקריו מעולם אבל לפעד"נ מלשון הרי"ף דהא דלא פסלינן ליה לבן אינו אלא היכא דאתחזק לנו בכשרות שראינוהו נוהג בדרכי ישראל ועושה כל המצות דהשתא הו"ל כאילו באו ב' עדים ומעידין שנתגייר בב"ד פלוני

דרכי משה

(כ) וכב"י פ' החולץ דף מ"ו ע"א אי טבל קודם שמל אינה טבילה אפילו בדיעבד והרמב"ן כתב דבדיעבד הוי טבילה וכ"כ ב"י בשם המ"מ פ' י"ד מהל' א"ב :

ול"נ

פרישה

דכיון דמל ולא טבל דאילו לא מל אינו יכול לברך ולומר קודם טבילה אשר קדשנו במצותיו וצונו שעדיין אינו מצווה על המצות ולכן מברך אח"כ אף על פי שאינו עובר לעשייתן : (יד) שאם חזר לסורו עיין בהא"מ בפ' משפטים שפי' מ"ש רש"י על פסוק לא תלחץ את הגר מפני שסורו רע שפי' סורו כמו צורו והגור אריה פי' סורו ר"ל שאור שבעיסה דהיינו היצה"ר כלומר מהרה יחזור לגיותו שוב מצאתי בערוך בהדיא בערך סר וז"ל גמרא דקידושין כל שעסקו עם הנשים סורו רע פי' ענין שאור כלומר חמצו רע כדאמרינן חזר לסורו עכ"ל שוב מצאתי שפרש"י בפ"ב דהוריות דף י"ג ע"ב אמ"ש שאלו תלמידיו את ר"א מפני מה הכל מושלים בעכברים מפני שסורן רע שפי' ר"ל שסורן רע שיצה"ר שלהם רע הוא יותר מדאי סורו שר שלהם כדאמרי' בגר שסורו רע יצה"ר שגר שלו רע הוא עכ"ל : (טו) צריך שיהיה בשלשה הכשרים לדון וביום דכתיב גבי משפט ופרש"י משפט אחד יהיה לכם ולגר ואין משפט פחות מג' וביום : (טז) אבל בדיעבד כו' ואפי' קרובים מרדכי : (יז) אם מל או טבל כן הוא בס"ת : (יח) בפני שנים ל"ד שנים אלא בפני א' כן מוכח בתוס' החולץ בדיבור המתחיל יש לך עדים דף מ"ז וגם בד"ה לא טבלה בנדתה ד' מ"ה · מיהו י"ל דנקט שנים דכיון דאם מכירין היינו אותו שהיה עכו"ם אינו נאמן לומר גיירתי עצמי כמ"ש רבינו בס"ס זה וא"כ צריכין שיהיו שנים לפחות שידעו שנתגייר כראוי ואף באשה נראה בשעה שטבלה כששה היה צריכין לאנשים רואין אותה שטבלה להיות עדים בדבר : (יט) אלא באיש שטבל לקריו ובאשה שטבלה כנ"ל : (כ) שמעכבת אם אינו ביום ובשלשה שהוא גוף הדבר והתחלתו

אבל

חדושי הגהות

ח כ"ה גי' הרי"ף אבל בגמרא איתא אמר רבה ובהרא"ש ר' אבא :

דברים

מל בפני שנים או בלילה מעכב ואסור בישראלית אבל אם נשא ישראלית (כא) והוליד ממנה בן לא פסלינן ליה **המל** הגרים מברך בא"י אמ"ה אקב"ו למול הגרים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה (כב) חקות שמים וארץ לא שמתי וחותם בא"י כורת הברית (כג) ולדברי האומר שמברכים שתים על העבדים גם על הגרים מברכים שתים נכרית שנתגיירה והיא מעוברת בנה אין צריך טבילה נכרי קטן אם יש לו אב יכול לגייר אותו (כד) ואם אין לו אב ובא להתגייר (ד) (כה) ב"ד מגיירין אותו שזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו ולא שנא קטן שגיירו אביו או גיירוהו ב"ד יכול למחות כשיגדיל (כו) ואין דינו כישראל מומר אלא כנכרי גמור בד"א כשלא נהג [ד] מנהג יהדות משהגדיל אבל נהג מנהג יהדות משהגדיל שוב אינו יכול למחות ואם חזר בו דינו כישראל מומר

כתב

פלוני כראוי וז"ש דאי לאו גר הוא לא הוה טביל לקריו אלמא להדיא שאין טעם כשריותו דבטבילת קריו נעשה גר דהא ודאי לא נעשה גר בטבילה זו ואפילו היתה בפני ג' אלא דטבילה זו ראייה שודאי נעשה גר גמור מקודם שנתגייר בב"ד כדין וה"א בפ' השולח בכותב לשפחתו התקדשי לי דאמר ודאי שחררה מעיקרא כדין כמ"ש לעיל בסימן רס"ז וה"נ דכוותה ואפ"ה ס"ל להרי"ף דלכתחלה ל"ז נהגינן ביה מנהג גר ולא מנסבינן ליה בת ישראל עד דטביל בפני ג' וטעמו דאין סומכין על החזקה היכא דאיכא לברורי כדאיתא פ"ק דפסחים ופ"ק דחולין אבל לגבי הבנים הוי דיעבד וסומכין על החזקה וזאת היא שיטת הרמב"ם בפי"ג מא"ב שכתב גיורת שראינוה נוהגת בדרכי ישראל תמיד כגון שתטבול לנדה וכו' וכן מי שנוהג בדרכי ישראל שטובל לקריו ועושה כל המצות הרי אלו בחזקת גרי צדק וכו' ואעפ"כ אם באו להתערב בישראל אין משיאין אותה וכולי הואיל והוחזקו נכרים עכ"ל וכ"כ ה"ה שקרובים דברי הרי"ף לדברי הרמב"ם ובמרדכי פי' גם כן דוקא שהיו רגילין לנהוג בתורת יהדות בפרהסיא מקמי טבילת נדה וקרי אלא שהשיג אמה שאמר הרי"ף דאפילו היו נוהגין בתורת יהדות בפרהסיא אינו גר בדיעבד עד דטביל בפני ג' דהא קא אמרינן יכילנא לאכשורי בה ובבתה ואפשר לומר דהרי"ף מחלק בין הניאו אהא לשאר דברים והאי דקאמר יכילנא לאכשורי וכו' היינו לנהוג בה מנהג גר בשאר דברים אבל לא ליוחסין והא דכתב הרי"ף דלא נהגינן ביה מנהג גר ולא מנסבינן ליה בת ישראל דמשמע דתרתי קאמר ואפילו לשאר דברים לא נהגינן ביה מנהג גר יש לפרש לכדין לא נהגינן ביה מנהג גר אפילו בשאר דברים היכא דלא איחזק בכשרות ולא מנסבינן ליה בת ישראל אפי' היכא דאתחזק בכשרות ונהגינן ביה מנהג גר בשאר דבר אפילו הכי אסור ליקח ישראלית והיינו כשיטת הרמב"ם ולפ"ז מבואר גר שבא לפנינו והכרנוהו בנכרי ולא אתחזק בכשרות אינו גר אפילו היו שנים מעידין שמל וטבל בפניהם ואפילו הכי אינו מתכשר דמ"ש [illegible]ו מכן כולם נכרים כיון דאינו גר עד שטבל בפני ג' דמשפט כתיב ביה לעכובא : ואע"ג דמדברי רבינו נראה שלא היה מפרש כך לדעת הרי"ף מדלא פי' דהא דלא פסלינן ליה לבן אינו אלא בדאתחזק בכשרות אלא מדכתב בסתם דס"ל דלהרי"ף בכל ענין כשר לא נהיר אלא כדפרישית עיקר . ומ"ש רבינו דלהרי"ף אם נשא ישראלית זה שמל או טבל בפני ב' או בלילה והוליד ממנה בן דלא פסלינן ליה לבן איכא להקשות דמאי אתא לאשמועינן הא פשיטא הוא דאפילו היה נכרי קי"ל נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש וי"ל דהא אתא לאשמועינן דלא פסלינן ליה לכהונה מספק דאף על גב דבשאר גר פסלינן לכהונה מספק כדכתב הרי"ף בפרק החולץ הכא לא פסלינן ליה והכי משמע מהך עובדא דקרו ליה בר ארמאה דנסבא ישראלית או גיורת מיירי דאי נסבא נכרית אמאי הוו קרו ליה בר ארמאה ולא בר ארמייתא ועוד מאי מהני מה שטבל לקריו סוף סוף בן נכרית היא אלא בנשוי ישראלית מיירי ועליו קאמר הרי"ף דלא פסלינן ליה לבן דיעבד אלמא דלענין כהונה קאמר דלא פסלינן ליה ומיהו ודאי דלאו דוקא נשא ישראלית אלא ה"ה גר וגיורת נמי לא פסלינן לזרעייהו באתחזק בכשרות אפילו בניהם אומרים שנתגיירו בינם לבין עצמם כמו שיתבאר בסוף סימן זה כ"ש כשאומרים דנתגיירו כראוי . ומ"ש רבינו ע"ש הרי"ף דמל בפני שנים מעכב ואסור בישראלית לא כתוב כך בספרים שלנו אלא שרבינו נמשך לסברתו דדין מילה כדין טבילה ועלה על דעתו שכך תופסים כל הגאונים אבל כבר כתבתי דלהרי"ף בפר"א דמילה במילה לא בעינן ג' אפילו לכתחלה וכן הוא דעת הרמב"ם והסמ"ג ופשט הברייתא דפרק החולץ אלא מיהו בעינן שנים במילה היכא דלא אתחזק ובש"ע נמשך אחר דברי רבינו בדעת הרי"ף והרמב"ם וליתא ודו"ק . ואיכא למידק דבפרק החולץ תניא אליבא דרבי יוסי באומר מלתי ולא טבלתי דאין מטבילין אותו לפיכך אין מטבילין גר בשבת דאמאי לא כתבו הרי"ף והרא"ש ורבינו איסור טבילת גר בשבת וי"ל דטעמייהו משום דבגמרא פריך פשיטא כיון דאמר רבי יוסי תרתי בעינן תקוני גברא בשבתא לא מתקנינן ומשני מה"ד לר"י מילה עיקר והיכא דהוי מילה בפנינו אימא ליטבל בשבתא קא משמע לן דר"י תרתי בעי וכתבו התוספות ואע"ג דלענין טומאה שרי לטבול בשבת דנראה כמיקר שאני הכא דבעינן ג' ת"ח לעמוד שם בשעת טבילה להודיעו המצות עכ"ל והשתא איכא למימר דס"ל דסוגיא דפרק החולץ אינה אלא לרבי יוסי ולא קי"ל כר"י בהך דינא אלא כדקי"ל לענין טומאה דנראה כמיקר וה"ה בטבילת גר נראה כמיקר וכ"כ הסמ"ג ע"ש בה"ג דמטבילין גר בשבת לכתחלה והיינו מטעמא דפרישית ודלא כמו שחילקו התוספות אליבא דרבי יוסי . מיהו הרמב"ם בפי"ג כתב הואיל והדבר צריך ב"ד אין מטבילין אותו בשבת ולא בי"ט ולא בלילה ואם טבל ה"ז גר עכ"ל נראה דמפרש דלרבי יוסי נראה כמיקר אלא טעמא דאיסורא משום דאין דנין בשבת ותלמודא קס"ד דטעמא משום תקוני גברא אבל למסקנא דמשפט כתיב ביה ובעינן ג' לא הוה טעמא דרבי יוסי אלא משום דאין דנין ומה שפסק דבדיעבד ה"ז גר נראה דטעמו דדוקא לענין דבעינן ג' דבר תורה דכתיב ביה משפט אם טבל בפני ב' אפילו בדיעבד אינו דין דב' שדנו אין דיניהם דין ד"ת אבל בטבל בשבת וי"ט דאסור משום דאין דנין בשבת אינו אלא איסור דרבנן וכן בלילה אינו אסור אלא דרבנן כמ"ש מהר"ם בתירוצו הראשון אם כן פשיטא דבדיעבד שפיר דמי אי נמי כמ"ש ה"ה בשם הרשב"א דלענין זה הויא טבילה כגמר דין דכשר בדיעבד וכן נראה מדברי הרי"ף שלא הזכיר בדבריו אלא טבילה אלמא להדיא דלילה ומילה אם לא היתה בפני ג' אינו מעכב איכא לתמוה אמ"ש רבינו ע"ש הרי"ף דלילה מעכב ונראה דרבינו דקדק בלשון הרא"ש שכתב בסוף דבריו וי"ת דכיון דידוע לכל שטבלה כאילו עומדים שם דמי ומיהו קשה דטבילת נדה בלילה ולקמן אמר דאין מטבילין גר בלילה ותירץ ר"ת וכו' ורב אלפס כתב דלכתחלה בעינן ג' אבל בדיעבד לא פסלינן לבריה אם לא טבל בפני ג' עכ"ל דמשמע דהביא הרא"ש לדברי רב אלפס כדי לתרץ הקושיא שאמר ומיהו קשה וכו' והיינו לומר דבדיעבד הוי טבילה בלילה לענין זה דלא פסלינן ליה לבן אבל לכתחלה לא מנסבינן ליה בת ישראל עד דטביל ביום דכי היכא דמחלקינן בחלוק זה בדין ג' בין לכתחלה לדיעבד ה"נ בדין לילה ולא נהירא דפשוט הוא לפע"ד דדברי הרי"ף שהביא הרא"ש בכאן אינם כדי לתרץ קושיא זו שהרי מבואר באלפסי שלא בא אלא לתרץ מה שקשה מדברי רבי יוחנן שאמר צריך ג' שזה הפך מדרב אשי דלא בעי ג' והיא הקושיא שהזכיר הרא"ש בתחלת דבריו ועליה הביא הרא"ש דרב אלפס כתב דלכתחלה בעינן שלשה וכולי כדי לתרץ אותה קושיא דמעיקרא לא הקושיא דמיהו קשה שכתב לבסוף . ולענין הלכה נראה דאף ע"פ דהרמב"ן ס"ל דטבילה בלילה מעכב וכן כתב נמוקי יוסף משום דטבילה הו"ל התחלת דין הכא הרי"ף והרמב"ם והסמ"ג לפי פירושינו כולם תופסים דלילה אינו מעכב ובזה אין התוס' והרא"ש חולקים עליהם אבל אם לא היו ג' בטבילה מעכב והרי"ף והרמב"ם והסמ"ג דפשטא דסוגיא הכי משמע דטבילה גופה בעינן ג' וכן הוא לפי תירוץ הראשון דמהר"ם ודלא כדעת התוס' ותירוץ אחרון דמהר"ם וכשהיו ג' בטבילה אע"פ דכתב הרב רבינו משה בר מיימוני דכשר אע"פ שלא היה לשם קבלת מצות כל עיקר מיהו התוס' והרא"ש חולקין ע"ז דקבלת המצות ודאי מעכב והכי נקטינן דאין משיאין אותו אשה עד דיקבל עליו המצות בפני ג' . אמנם כשלא היו ג' במילה לכ"ע אינו מעכב אלא דלכתחלה ראוי לחוש לדברי הרמב"ן ורבינו דבעינן ג' אף במילה ומיהו אע"ג דבדיעבד כשר בלא ג' שני עדים כשרים מיהא בעינן אף במילה היכא דלא אתחזק בכשרות ואי אתחזק בכשרות לא צריך אלא דהחזקה לא מהני לגבי נשואין ולא מנסבינן ליה בת ישראל בלא טבילה בשלשה אבל לא פסלינן ליה לבן דיעבד כדלעיל ויתבאר עוד בס"ד : **המל** הגרים מברך וכו' כבר נתבאר בה' עבדים בסימן רס"ז המסקנא בזה בעבדים ובגרים ע"ש . נכרית שנתגיירה וכו' מימרא דרבא בפ' הערל (ע"ח) דס"ל לרבא דעובר ירך אמו הוא ואפילו למ"ד לאו ירך אמו הוא לא הוי חציצה ואע"ג שהעובר כולו מכוסה דכיון דהיינו רביתייהו לאו חציצה היא והרמב"ן הביא ראייה מכאן דאע"ג דהטבילה היא מקמי המילה אינו מעכב אבל בנ"י פרק החולץ בשם הרא"ה דחה ראייה זו והעלה דאפילו בדיעבד מעכב ע"ש : **נכרי** קטן וכו' מימרא דרב הונא פ"ק דכתובות (דף י"א) ומלשון רבינו יראה אפילו אין לו אם אלא שבא מעצמו והא דכתב רש"י ואמו מביאתו להתגייר לאו דוקא אלא אתא לאורויי דאף ע"פ שאמו מביאתו אפ"ה בעינן על דעת ב"ד דדוקא כשאב מביאו לא בעינן דעת ב"ד אבל כשאמו מביאתו בעי דעת ב"ד גם הרמב"ם וסמ"ג כתבו בסתם גר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד : כתב במרדכי בשם ראבי"ה דאיירי שאמר גיירוני וקמ"ל דאע"ג שאין לו דעת שומעין לו דזכות הוא לו אבל אין רוצה אינו גר מדע דהא מיירי כשיד ישראל תקיפה עליהם כדאמר ואם הגדילו יכולין למחות ואם כן נגייר כל בניהם הקטנים עכ"ל ונראה שהוא גם כן דעת רבינו שכתב ואם אין לו אב ובא להתגייר כלומר שבא מרצונו אבל אם אין דעתו ורצונו להתגייר וגיירוהו בע"כ אינו גר . ותימה על מ"ש הר"ן בפ"ק דכתובות דאפילו עשו כן ב"ד מעצמם מהני דמנ"ל הא וצ"ע : ומ"ש ול"ש קטן שגיירו אביו וכו' שם מימרא דרב יוסף אם הגדילו יכולין למחות ומוכח בגמרא דל"ש גיירו אביו וכו' . ומ"ש ואין דינו כישראל מומר וכו' כן פי' רש"י שם : ומ"ש בד"א וכו' כ"כ הרא"ש והרי"ף ז"ל כתבה לדרב הונא בפרק החולץ ולא כתב לדרב יוסף ותמהו עליו והר"ן פ"ק דכתובות כתב

בשם

הרמב"ן שכתבתי בסמוך : כתב המרדכי בהגהות פרק החולץ על גר שטבל בפני ג' קרובים שי"א דמגעו ביין מותר בשתיה כדאמרינן מי לא טבל לקיריו ויש אוסרים דכיון דהיו קרובים לא עלתה לו טבילה דמשפט כתיב ביה וי"א דאפי' ר' יוחנן מודה דאם מל וטבל אף בלא ג' אינו עושה י"נ ע"כ ושורש סברות הללו מתבאר מתוך מה שכתבתי (ג) : **המל** הגרים מברך אקב"ו למול הגרים וכו' פרק ר"א דמילה (קלז:) ומ"ש ולדברי האומר שמברך שתים על העבדים וכו' נתבאר בסימן רס"ז : נכרית שנתגיירה והיא מעוברת בנה א"צ טבילה מימרא דרבא בפ' הערל [עח.] : **נכרי** קטן אם יש לו אב יכול לגייר אותו ואם אין לו אב ובא להתגייר ב"ד מגיירים אותו שזכות הוא לו וכו' בפ"ק דכתובות [דף יא.] אמר רב הונא גר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד משום דזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו ופרש"י ע"ד ב"ד . אם אין לו אב ואמו מביאתו להתגייר : מטבילין על דעת ב"ד . ג' יהיו בטבילתו כדרך כל טבילת גר והם נעשים לו אב והרי הוא גר על ידם ומגעו ביין כשר . ואמרו עלה בגמרא ליתא תסייע ליה הגיורת והשבויה וכו' הב"ע בגר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו דניחא להו במאי דעביד אבוהון אמר רב יוסף אם הגדילו יכולין למחות ומסיק דכיון שהגדילו שעה אחת ולא מיחו שוב אינם יכולים למחות ופרש"י הגדילו קטנים שנתגיירו ואפילו עם אביהם יכולים למחות ולומר אי אפשינו להיות גרים וחוזרים לסורן ואם קדש אשה משמיחה אינה צריכה גט להיות כישראל מומר וכתב הר"ן מדקאמר אם הגדילו יכולים למחות אלמא מחאה דקטנות לאו מחאה היא וכיון דאמרינן דכיון שהגדילו שעה אחת שוב אינם יכולים למחות היאך איכשר לעולם שתמחה מיד שהגדילה י"ל דנהי דמחאה דקטנות לאו מחאה הוא לענין שאם נתרצה אח"כ אין מחאתה כלום אפ"ה מהניא לענין דלאחר שהגדילה

אם

דרכי משה

(ג) ול"נ דב' סברות אלו וטעמם ומחלוקתן תלוי במחלוקת שהביא רבינו אם טבל לפני שנים או בלילה דלרב אלפס לא הוי גר ולסברא ראשונה הוי גר : (ד) ובמרדכי ס"פ דאם גיירו הב"ד מעצמן לא הוי גר ובנ"י דכתובות דף הע"ג ע"ב דאין חילוק בין בא להתגייר ובין שהב"ד גיירו מעצמן :

כתב

דרישה

הסמיכו רבינו ואולי מפני שאין נוהגין עתה ודו"ק : [ד] (מנהג יהדות משהגדיל שוב אינו יכול למחות)

פרישה

אבל מילה וטבילה הוי כגמר הדין דנידון אף בלילה ומדרבנן היא הוא דבעיא ביום לכתחלה אסר"י : (כא) והוליד ממנה בן לא פסלינן ליה ועיין מ"ש בריש הסימן : (כב) חקות שמים וארץ לא שמתי וחותם בא"י כורת הברית כצ"ל (כג) ולדברי האומר שמברכים שתים כו' נתבאר בסעיף (כ"ד) בסימן רס"ז : (כד) ואם אין לו אב ובא להתגייר כו' אבל לא בעל כרחו מרדכי . (כה) ב"ד מגיירין אותו והם נעשין לו כאב ור"ל ג' שעומדין על גביו בשעת הטבילה כמה קרוין ב"ד אסר"י : (כו) ואין דינו כישראל מומר ר"ל לענין קידושיו כדלעיל :

ומיהו

[ה] כתב בעל הלכות חרש שוטה וקטן שבאו להתגייר אין מקבלין אותן מפני שאין כשרין להתנות עליהן אבל קטן אע"פ שאין בו דעת מלין אותו על פי אבותיו (כז) ואיני יודע למה פסק דלא כרב הונא דאמר קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד אע"ג דקאמר לימא מסייע ליה ודוחה אותו עיקר דבריו לא נדחו : כתב הרמב"ם עכו"ם שבא לחתוך ערלתו י מפני מכה (כח) או מפני שחין שנולד לו בה אם נתכוין למילה מצוה לישראל למול אותו : גר שבא ואמר נתגיירתי בב"ד פלוני כראוי אינו נאמן (כט) בין בארץ ישראל בין בחוץ לארץ עד שיביא ראיה ומיהו אפילו לא אמרו העדים אלא שמענו שנתגייר בב"ד פלוני יש אומרים שהוא עדות שא"צ עדות גמורה (ל) אלא גילוי מילתא ויש אומרים שצריך עדות גמורה וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל ומה שצריך עדות דוקא כשידענו בו שהיה נכרי (לא) אבל לא הכרנוהו שהיה נכרי ובא ואמר נתגיירתי בב"ד פלוני נאמן [ו] ואם אמר נתגיירתי ביני לבין עצמי (לב) ויש לו

אם עמדה במחאתה מהני א"נ דכי אמרינן דכיון שהגדילה שעה אחת ולא מיחתה שוב אינה יכולה למחות היינו שהגדילו בדת משה ויהודית עכ"ל וכ"כ התוספות והרא"ש דהא דאם הגדילו יכולים למחות היינו קודם שראינו נוהגין דת יהודית אבל מיום שהגדילו וראינו מקיימי מצות שוב אינה יכולים למחות והרמב"ם פסקה לדרב הונא בהלכות איסורי ביאה ולדרב יוסף בפ"י מהלכות מלכים והרי"ף בפרק החולץ הביא לדרב הונא והשמיט לדרב יוסף ותמהו עליו הרמב"ן והר"ן והרא"ש ז"ל : כתב בה"ג חש"ו שבאו להתגייר אין מקבלין אותן וכו' ואיני יודע למה פסק דלא כרב הונא וכו' רבינו סובר דב"ה דחה לדרב הונא משום מאי דדחינן סייעתא דיליה ואוקימנא בגר שנתגיירו בניו עמו ומפני כך תמה עליו דאף ע"ג דסייע דיליה אידחי מילתיה לא אידחי ואני אומר דהא מילתא דפשיטא היא וב"ה נמי הכי סבר וכדרב הונא פסק אלא שהוא מפרש דרב הונא לא בכל קטן הבא להתגייר קאמר אלא בשאמו מביאתו להתגייר איירי וכדפרש"י וא"ש מלין אותו ע"פ אבותיו לשון רבים לומר דע"פ אביו או על פי אמו מלין אותו וכדרב הונא ודלא כדיחוייא דדחי לסייעתי' דסבר דוקא על פי אביו ולא על פי אמו :

ודע דבסימן רס"ז כתב רבינו בשם רב יהודאי דעבד קטן או שוטה מטבילין אותו ע"ד ב"ד ואין זה סותר למ"ש כאן בשם ב"ה דחש"ו שבאו להתגייר אין מקבלין אותם דיעבד שאני דכיון שרשות רבו עליו הרי הוא כגר קטן שמטבילין אותו ע"פ אבותיו : **כתב** המרדכי בס"פ החולץ בשם ראבי"ה גר קטן שמטבילין אותו וכולי איירי כגון שאמר גיירוני וקמ"ל דאע"פ שאין בו דעת שומעין לו אבל אם אינו רוצה אין מגיירין אע"פ שיד ישראל תקיפה עליהם : **כתב** הרמב"ם נכרי שבא לחתוך ערלתו מפני מכה וכו' עד מצוה לישראל למול אותו בסוף ה' מילה . ודבריו מבוארים בפ"ג דע"ז (כו :) דגרסינן התם ת"ר ישראל מל את הנכרי לשום גר לאפוקי לשם מורנא דלא ופירש"י לשם מורנא תולעת שיש בערלתו כרפאותו באנס דהא אמרן ולא מורידין ומשמע ליה להרמב"ם דברייתא דקתני ישראל מל את הנכרי לשם גר בכל גוונא קאמר אף ע"פ שיש לו מורנא : **גר** שבא ואמר נתגיירתי בב"ד פלוני כראוי אינו נאמן בין בא"י בין בח"ל עד שיביא ראיה פלוגתא דר' יהודה וחכמים בפרק החולץ (מו.) ואיפסיקא הלכתא כחכמים דאמרי הכי : ומ"ש ומיהו אפילו לא אמרו העדים אלא שמענו שנתגייר בב"ד פלוני י"א שהוא עדות וכו' שם בא ועדיו עמו מנין ת"ל וכי יגור א"ת ובגמרא בא הוא ועדיו עמו קרא ל"ל א"ר ששת דאמרי שמענו שנתגייר בב"ד של פלוני וכתב הרא"ש על זה והוי עדות דגלוי מילתא הוא ואפשר דהיינו דווקא אליבא דרבי יהודה דמיקל ואמר אף בח"ל א"נ להביא ראיה אבל לרבנן דאמרי בין בארץ בין בחוץ לארץ צריך להביא ראיה דילמא ראיה ברורה ועדות ברורה בעי עד כאן לשונו וכך הוא דעת הרי"ף דהא רב ששת אליבא דרבי יהודה איתמר אבל לרבנן צריך עדות ברורה שסתם וכתב והיכא דאתי נכרי ואמר כבר נתגיירתי וטבלתי בב"ד של פלוני לא מהימן עד דמייתי סהדי וכך הם דברי הרמב"ם בפי"ג מהלכות איסורי ביאה : ומ"ש ומה שצריך עדות דוקא כשידענו שהיה נכרי וכולי כ"כ שם התוספות והרא"ש שאם לא הכרנוהו שהיה נכרי נאמן במגו דאי בעי אמר ישראל אני דמהימן כדמשמע בריש פסחים (ג :) גבי ההוא נכרי דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים וכתבו הרב המגיד בפי"ג מהלכות איסורי ביאה בשם הרמב"ן והרשב"א ורוב המפרשים וכן כתב הרמב"ם שם אלא שכתבו בד"א בארץ ישראל ובאותם הימים שחזקת הכל שם בחזקת ישראל אבל בח"ל צריך להביא ראיה ואח"כ ישא ישראלית ואני אומר מעלה עשו ביוחסין עד כאן לשונו . וכתב ה"ה שאפשר שיצא לו זה משום דההוא עובדא דריש פסחים שבארץ ישראל הוה והיו כולם ישראלים אבל סמ"ג כתב דאם אין אנו מכירין בו שהוא נכרי נאמן במגו שהיה יכול לומר ישראל אני והיה נאמן כמו שהיו חכמים אומרים פרק החולץ (מה.) לבני אדם שהם פגומים שיגלה ומעשים בכל יום שאורחים באים ואין אנו בודקים אחריהם ושותין אנו עמהם יין ואוכלים משחיטתן עד כאן לשונו : **ומ"ש** רבינו ואם בא ואמר נתגיירתי ביני לבין עצמי ויש לו בנים אינו נאמן לפסלן וכו' בהחולץ (מז.) מעשה באחד שבא

בשם הרמב"ן אפשר שדעתו דרב יוסף לא קאמר אלא בגר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו אבל בנתגייר ע"פ ב"ד אינו יכול למחות דאם כן מה כח ב"ד יפה ע"כ וה"ה פי"ג מהא"ב כתב דהרי"ף ז"ל דחאה לדרב יוסף מהלכה מדמקשו עליה אביי ורבה אלמא דפליגי עליה · ולפע"ד נראה עיקר דהך דרב יוסף ודאי הילכתא היא וכ"ש בגיירו אביו או גיירוהו ב"ד אלא דס"ל להרי"ף דלא אתא רב יוסף אלא לומר שאין לנו לענשו בב"ד אפי' ידינו תקיפה כיון שאין במעשה קטן כלום וכשהגדיל יכול למחות וכן פרש"י ואע"ג דנ"מ נמי מדרב יוסף לענין קידושי אשה דאם קידש אשה מצריכה ג"כ גט כמו שפירש רש"י אפ"ה עיקר דבריו אינן אלא שיכול למחות משהגדיל ואין לנו לענשו דהכי משמע לישנא וכפי זה עכשיו שידם תקיפה על עצמן דין זה א"צ לכותבו דהא כשהגדיל מוחה עליו שלא ברצונינו . וזה דרכו של הרי"ף ידוע שאינו מביא בספרו מה שא"צ בזמן הזה ומטעם זה גם הרמב"ם לא כתבו להך דרב יוסף בפי"ג מהא"ב אבל בפ"י מה' מלכים כתבו דכיון דעיקר דבריו אינו אלא שלא נענשו בב"ד כשידינו תקיפה לכך כתבו גם אצל הלכות בן נח אימתי יענש בעברו על המצות וזה ברור מאוד לפע"ד וכ"כ רש"י בפרק קמא דכתובות ע"ד ב"ד ג' יהו בטבילתו וכו' והרי הוא גר על ידיהם ומגעו ביין כשר עכ"ל . נראה דר"ל דלענין מגעו וכיוצא בו הוי גר אבל לא להשיאו אשה ישראלית דכיון שאם הגדיל יכול למחות הוה נכרי למפרע ועוד דהלא קטן אין עושה שליח ומדרבנן הוא דהוה גר ולא שרינן ליה בבת ישראל כיון דמן התורה נכרי הוא אבל דעת התוס' שם דשרינן ליה בבת ישראל ונראה לפע"ד שאין להקל לענין מעשה . עוד נראה לפי פרש"י דבגר שבא מל וטבל בפני ג' דלא הוה גר מן התורה אפ"ה מגעו ביין כשר וה"ה לשאר דברים הוה גר מדרבנן דלא גרע מקטן וכ"כ בהגהות מרדכי פרק החולץ אבל להרי"ף והרמב"ם היכא דלא מתחזק בכשרות אפילו טבל בפני שנים לא נהגינן ביה מנהג גר כל עיקר אפילו לשאר דברים :

כתב בעל הלכות חש"ו וכו' ואיני יודע למה פסק דלא כרב הונא וכולי פי' דהכא דקמ"ר הונא גר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד קאמרי' לימא מסייע ליה הגיורת והשבויה והשפחה שנפדו ושנתגיירו ושנשתחררו פחותות מבנות שלש שנים ויום אחד מאי לאו דאטבלינהו ע"ד ב"ד לא הב"ע בגר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו דניחא להו במאי דעביד אבוהון משמע דה"ק דהך מתניתין דהגיורת וכולי מיתוקמא בגר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו אבל בגר קטן שבא מעצמו אימא לך דאין מטבילין אותו ע"ד ב"ד כיון שאינו נימול ע"פ אבותיו והיינו כדברי בעל הלכות וקאמר רבינו דאין מדחייה זו ראייה לפסוק דלא כרב הונא דאע"ג דהראייה דקאמר לימא מסייע ליה דוחה אותו דליכא סייעתא מ"מ עיקר דבריו לא נדחו ולפע"ד דבעל הלכות מפרש פירוש אחר בהלכה והוא דהב"ע דקאמר תלמודא ה"ק דרב הונא דאמר גר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד איירי בגר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו התם הוא דמלין אותו ע"ד ב"ד ע"פ אבותיו אבל מתני' דהגיורת וכו' אפשר דאיירי בקטנה שבאה מעצמה ונתגיירה וא"כ ליכא סייעתא לרב הונא והביאו לפרש כן משום דבתר הכי קאמר רב יוסף הגדילו יכולין למחות ואותיביה אביי מהא דתנן הגיורת וכו' פחותות מבנות ג' שנים ויום אחד כתובתה מאתים ואם"ד הגדילו יכולין למחות יהבינן לה כתובה דאזלה ואכלה לה בגיותה ומשני לכי גדלה ואי כפי' רבינו מאי קא מותיב אביי ודילמא לא קאמר דיכולין למחות אלא בנתגיירו מעצמו אבל בגר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו התם אימא לך דאינן יכולין למחות דניחא להו במאי דקא עבד אבוהון אבל לפי פי' בעל הלכות אתי שפיר דכיון דרב יוסף קאי אדרב הונא דמיירי בגר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו ואפ"ה יכולין למחות אם כן קשיא ממתניתין דבין דמפרש לה בבאו מעצמן ובין דמפרש לה אף בנתגיירו בניו ובנותיו עמו קשיא וכי יהבינן לה כתובה וכו' והשתא לפי הנעה זו הוי פסק הלכה כרב הונא ודוקא בגר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו ולכן פסק בעל הלכות דקטן אע"פ שאין בו דעת מלין אותו ע"פ אבותיו פי' ב"ד מלין אותו ע"פ אבותיו וע"ד ב"ד מתנים עם אבותיו הא לאו הכי לא מפני שאין כשרים להתנות עליהן כנלפע"ד העיקר וב"י כתב דלב"ה פי' אבותיו היינו אמו ולא נהירא . **כתב** הרמב"ם נכרי שבא לחתוך וכו' לפיכך אם נתכוין הנכרי למילה מצוה לישראל למול אותו בסוף ה' מילה כתב כן וטעמו מדתניא פ"ב דע"ז ישראל מל את הנכרי לשום גר לאפוקי לשום מורנא דלא ופי' הרב דאי במל את הנכרי לשום גר בדליכא מורנא לא איצטריך למתני אלא ה"ק אפילו בדאיכא מורנא מל את העכו"ם לשום גר דאף על פי דבשעה שמל אותו עדיין נכרי הוא אפ"ה אינו בכלל איסור רפואה שמרפא לנכרי ומעלה אותו מידי מיתה אלא אדרבה מצוה לישראל למול אותו כיון שנתכוין העכו"ם למצות מילה אבל לא נתכוין העכו"ם למצות מילה אלא לרפואה אסור וע"ל בסימן קנ"ח דמשום איבה שרי לרפאותם : **גר** שבא ואמר נתגיירתי וכו' פלוגתא דתנאי בברייתא פרק החולץ (ריש דף מ"ז) ואפסיקא הילכתא כחכמים דאמרי הכי ולא כרבי יהודה דקאמר בא"י צריך להביא ראייה שבב"ד נתגייר דשמא גבעוני מהול הוא ומשום שבאת דא"י הוא דקאמר הכי ומשקר אבל בח"ל דליכא שבאת לא צריך ראיה דודאי אינו משקר דליתא אלא אפי' בח"ל צריך להביא ראיה : ומ"ש ומיהו אפילו וכו' שם בברייתא הנזכרת אלא שהרא"ש כתב דאפשר דהיינו דוקא אליבא דרבי יהודה דמיקל בח"ל הלכך מיקל נמי בארץ דלא בעי ראייה ברורה אבל לחכמים דאמרי אף בח"ל צריך להביא ראייה דילמא ראיה ברורה ועדות ברורה בעי וסובר רבינו כיון דכתב הרא"ש בלשון אפשר אלמא דאיכא סברא לומר דאפילו לחכמים דינא הכי אלא שיש להחמיר כאידך סברא ולכך כתב בזה ב' סברות ושמסקנת הרא"ש להחמיר וכך נראה מדברי הרי"ף והרמב"ם להחמיר : ומ"ש ומה שצריך עדות וכו' כ"כ התוס' והרא"ש בשם ר"ת בפרק החולץ ומשמע דאין מחלקין בין א"י ובאותם הימים שכולם היו בחזקת ישראל ובין בזמן הזה שרוב אינן ישראל דלעולם נאמן אף להשיאו ישראלית וכ"כ סמ"ג דמעשים בכל יום שאורחים באים ואין אנו בודקין אחריהן ושותים אנו עמהם יין ואוכלין משחיטתן ע"כ לשונו אבל הרמב"ם מחלק דעכשיו צריך להביא ראייה ואח"כ ישא ישראלית שמעלה עשו ביוחסין וכ"כ בש"ע בשמו ומיהו נוהגים להקל להאמינו אף להשיאו ישראלית ואפשר דאף הרמב"ם מודה באורחים שבאים והם בחזקת ישראל שנאמן אף עכשיו שרובם נכרים אף להשיאו ישראלית שכל המשפחות בחזקת כשרות הם כמו שנתבאר בא"ע סימן ב' ולא אמר הרמב"ם אלא במי שבא הכרנוהו בנכרי ובא ואמר נתגיירתי בב"ד פלוני דנאמן מדין מגו התם קאמר הרמב"ם דאפ"ה מעלה עשו ביוחסין ואין משיאין אותו ישראלית מדין מגו עד שיביא ראיה והכי נקטינן : ומ"ש ואם אמר נתגיירתי ביני

פרישה

(כז) ואיני יודע למה פסק דלא כרב הונא כו' ב"י תירץ דרב הונא לא קאמר אלא כשיש לו אם והיא מביאתו לטבול וב"ד נעשין לו אב דאין מגיירין כ"א ע"פ אבותיו דקאמר בה"ג היינו אב או אם ע"ש : (כח) או מפני שחין שנולד בו אסור לישראל לחותכה מפני שעכו"ם הוא אע"פ שנעשה מצוה ברפואה זו שהרי לא נתכוון למצוה לפיכך אם נתכוון כן הוא בס"א ומש"ה אסור לרפאותו : (כט) בין בא"י בין בח"ל עיין מ"ש בסמוך : (ל) אלא גלוי מילתא דמילתא דעבידי לגלויי לא משקר : (לא) אבל לא הכרנוהו שהיה עכו"ם כצ"ל . ובא ואמר נתגיירתי בב"ד פלוני נאמן כו' במגו דאי בעי אמר ישראל אני דמהימן וכתב הרמב"ם דוקא בא"י ובאותן הימים שחזקת הכל שם בחזקת ישראל אבל בח"ל צריך להביא ראיה ואח"כ ישא ישראלית שמעלה עשו ביוחסין וכ"פ ב"י בש"ע : (לב) ויש לו בנים אינו נאמן לפסלן והו לשון הגמ' מ"ט לדבריך עכו"ם אתה ואין עדות לעכו"ם וכתב ב"י וא"ת ואמאי יהיו נפסלים מפי' שיה נאמן והא קי"ל עכו"ם

דרישה

למחות כתב הר"ן וא"ת האיך אפשר לגמרא שימחה מיד כשיגדיל וי"ל דמיחה בקטנותו אף ע"ג דאינו כלום היינו לענין אם נתרצה אח"כ אבל מהני לענין אם עומד במחאתו משהגדיל דהוה מחאה עכ"ה) : [ה] (כתב בה"ג חש"ו שבאו להתגייר אין מקבלין כו' הא דכתב לעיל בסימן רס"ז בשם רב יהודאי דעבד או שוטה מטבילין אותו ע"פ ב"ד דשאני עבד כיון דרשות רבו עליו הרי הוא כגר קטן שמטבילין אותו ע"פ אבותיו ב"י עכ"ה) : [ו] ואם אמר נתגיירתי ביני ובין עצמי כו'

חדושי הגהות

ו מפני מכה או שחין שנולד בו אסור לישראל לחתוך לו אותה שהעכו"ם אין מעלין ולא מורידין אע"פ שנעשית מצוה ברפואה זו שהרי לא נתכוין למצוה לפיכך אם נתכוין העכו"ם למילה מותר לישראל למול אותו כצ"ל וכ"ה בהרמב"ם ובזה יובנו דברי הב"י ;

לו בנים אינו נאמן לפוסלן אבל נאמן על עצמו לשוויי נפשו חתיכה דאיסורא ליאסר בבת ישראל (לג) אבל אם בא על בת ישראל לא פסלה אחד איש שנתגייר לשם אשה ואחד אשה שנתגיירה לשם איש ושנתגייר לשם שלחן מלכים ואחד (לד) גרי אריות וחלומות [ז] כולם גרים כתב בעל הלכות (לה) גר שחזר לסורו יינו יין נסך ופתו פת כותי פירותיו טבלים (לו) וספריו ספרי קוסמין ושמנו וייננו ובשאר כל דבריו כנכרי ונראה לאו לכל מילי קאמר דהוי כנכרי שהרי אם קדש בת ישראל קדושיו קידושין אלא לענין להרחיקו קאמר :

שני

ביני ובין עצמי וכו' פי' ואם אמר זה שלא הכרנוהו בנכרי גר אני שנתגיירתי ביני ובין עצמי וכו' וה"א בהחולץ (דף מ"ז) בברייתא מעשה באחד שבא לפני רבי יהודה וא"ל נתגיירתי ביני לבין עצמי א"ל ר"י יש לך עדים א"ל לאו יש לך בנים א"ל הן א"ל נאמן אתה לפסול עצמך ואי אתה נאמן לפסול בניך ואסיק ר"נ בר יצחק דה"ק ליה לדבריך עכו"ם אתה ואין עדות לעכו"ם וכתב הרי"ף וכן הילכתא ופרש"י הואיל ובניך מוחזקים בכשרות אין אתה נאמן להעיד עליהן ולפוסלן עכ"ל. וכתב הרא"ש לשם והא דקאמר שנאמן לפסול את עצמו לא לענין זה שאם בא על בת ישראל שפסלה דהא קי"ל אדם קרוב אצל עצמו ואינו משים עצמו רשע ועוד דמילתא דתמיה היא דאיהו פסול ובניו כשרים הלכך אין עדותו כלום ואפי' לענין עצמו ואם בא על בת ישראל לא פסלה אלא לענין זה מהני עדותו לעצמו דשויא לנפשיה חתיכה דאיסורא ואסור בבת ישראל עכ"ל הרא"ש וכך הם דברי רבינו והוא מדברי התוס' לשם והא דקאמר דאינו נאמן לפסול בניו משמע דמיירי בין בנשא ישראלית ובין בנשא גיורת דבנשא ישראלית נ"ל דאינו נאמן לפסלם לכהונה וכן פי' במרדכי ובנשא גיורת ושניהם טוענין כן שנתגיירו והרי לפי דבריהם בניהם נכרים גמורים וצריכין הטפה ברית וטבילה וקבלת מצות וקאמר דאינו נאמן ודינו כגר כשר וכ"כ בנ"י ומביאו ב"י והביא עובדא ודאי מיירי בלא הכרנוהו בנכרי בפרהסיא ואי הוה אמר דנתגייר בב"ד לא הוה צריך ראייה אבל אם הכרנוהו בנכרי אף הבנים פסולים דצריך להביא ראייה ואין לחלק בין דידי' לזרעיה ואפשר דהך עובדא מיירי אפילו בהכרנוהו בנכרי שלא היו מוחזקים הוא ואשתו ובניו בחזקת גרי צדק ונהגו בדרכי ישראל ועשו כל המצות ולכך שאלו ר' יהודה יש לך עדים שנתגיירת בינך לבין עצמך דהשתא ודאי איתרע חזקתך ואף הבנים פסולים דלא תלינן לקולא דילמא פעם אחרת נתגייר בב"ד וכיון שאמר שלא היו שם עדים החזקה בקיומה עומדת לגבי בנים אלא דהוא עצמו פסול דשויא נפשיה חתיכה דאיסורא ואסור ליקח ישראלית אבל אי הוה אמר דנתגייר בב"ד כראוי אף הוא עצמו כשר כיון דאתחזק וכהך דקאמר מי לא טבל לקריו בפרהסיא כדלעיל להרי"ף והרמב"ם והא דתניא דהחכמים אומרים דבין בארץ בין בח"ל צריך להביא ראייה והלכה כחכמים היינו אלא בדלא אתחזק בכשרות אלא עכשיו הוא בא לפנינו לפיכך אינו נאמן ואף בניו פסולין ודוקא בהכרנוהו בנכרי הא לאו הכי נאמן מדין מגו אפילו לא אתחזק וכן נראה ממ"ש הר' ירוחם ע"ש הי"ח ומביאו ב"י מיהו כבר כתבתי דלהרי"ף והרמב"ם אין שום חזקה מועלת כדי להשיאו אשה אלא דוקא לענין שאר דברים וגם דלא כפלינן ליה לכן :

אחד גר וכו' מסקנא דגמרא פרק שני דיבמות [דף כ"ד] וכריך בגמרא אי הכי אמאי תנן התם הנטען על הנכרית ונתגיירה לא לכנוס כיון דגיורת מעלייתא היא לכתחלה נמי יכנוס ומשני משום דרב חסדא דאמר הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים הרחק ממך דאגי נחזוקי קלא קמא. כתב הרמב"ם בפי"ג מהא"ב אפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל הנכרים וחוששין לו עד שיתבאר צדקתו ואפילו חזר ועבד עכו"ם ה"ה כישראל מומר שקידושיו קידושין ומצוה להחזיר אבידתו מאחר שטבל נעשה כישראל ע"כ לשונו וכתב ה' המגיד ומ"ש ומצוה להחזיר אבדתו הוא ממ"ש פי"א מהלכות גזילה שמחזירין אבדת מומר והוא שיהיה מומר לתיאבון לאכול נבלות כמ"ש שם עד כאן לשונו והקשה ב"י דמאי לתיאבון שייך כאן ועבד ע"ז דלא שייך לתיאבון אלא בגזל ועריות ומאכלות אסורות שנפשו של אדם מתאוה ומחמדתן עד כאן לשונו והא לא קשיא כלל דהא בפ"ד מיתות [סוף דף ס"ג] א"ר יהודה אמר רב יודעים היו ישראל בעכו"ם שאין בו ממש ולא עבדו עכו"ם אלא להתיר להם גזל ועריות בפרהסיא ופרש"י שהיה יצרן תוקפן על עריות אמרו נפרוק כל עול תורה מעלינו ואל יוכיחונו על העריות הכל ע"ז לא תקפן יצרן עד כאן לשונו וכך הוא מפורסם עכשיו שרוב המומרים אינן אלא לתיאבון להתיר להם גזל ועריות ומאכלות אסורות בפרהסיא ולא יוכיחו אותם ב"ד ישראל על כך אבל הב"י הקשה דלא חילקו חכמים בין לתיאבון בין להכעיס אלא באחד משאר מצוה אבל בעכו"ם ה"ה כעכו"ם ואסור להחזיר לו אבידה וכ"כ הרמב"ם פי"א מהל' גזילה ומ"ש הרמב"ם בפי"ג מהא"ב שמצוה להחזיר אבידתו לא אחזר ועבד עכו"ם קאי אלא למ"ש הואיל ומל וטבל יצא מכלל הנכרים וקאמר דמצוה להחזיר אבדתו דמאחר שטבל נעשה כישראל ע"כ לשונו ותימה לכי פירושו דמאי איריא להחזיר אבידתו הא דיעבד אפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר גר גמור הוא לכל דבר אבל לה"ה ניחא דקאי לחזר ונעשה מומר לתיאבון ולא כמומר לעכו"ם וקאמר ה' המגיד כמו שהבין ב"י מדבריו אלא במומר לאכול נבילות בלבד לתיאבון וקמ"ל דדין גר זה כשאר ישראל מומר אוכל נבילות לתיאבון דמצוה להחזיר אבדתו ולא אמרינן כיון דנתגייר בשביל דבר וחזר ונעשה מומר לתיאבון דינו כנכרי גמור לפי שהוכיח סופו על תחלתו דלא היה גר צדק מעולם אפי' שעה אחת ועכו"ם גמור הוא קמ"ל דלא :

כתב בעל הלכות גר שחזר לסורו וכו' כתב ב"י נראה שטעמו מדאמר בפרק השולח דגר שחזר לסורו הו"ל מין ותניא פ"ק דחולין שחיטת מין לעכו"ם פתו פת כותי יינו י"נ ספריו קוסמין פירותיו טבלים ופרש"י ספריו תנ"ך שכתבו מין כספרי קוסמין נביאי הבעל דלשם עכו"ם כתבו וה"נ אמרינן בגיטין ספר תורה

שבא לפני רבי יהודה א"ל נתגיירתי ביני לבין עצמי א"ל יש לך עדים א"ל לאו יש לך בנים א"ל הן א"ל נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך מ"ט לדבריך עכו"ם אתה ואין עדות לעכו"ם וכתב הרא"ש והא דקאמר שנאמן לפסול את עצמו לא לענין זה שאם בא על בת ישראל פסלה דקי"ל דאין אדם משים עצמו רשע ועוד מילתא דתמיה היא דאיהו פסול ובניו כשרים הלכך אין עדותו כלום ואפילו לענין עצמו אם בא על בת ישראל לא יפסלנה אלא לענין זה לא מהני עדותו כעצמו דשוי לנפשיה חתיכה דאיסורא ואסור בבת ישראל וכן כתבו התוספות וכתב נ"י וא"ת ואמאי יהיו נפסלין אפילו היה נאמן והא קי"ל (שם מה') נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר י"ל דהכא מיירי בגר וגיורת ושניהם היו טוענים כן והרי בניהם נכרים גמורים כתב ר"י בנמוקי כ"ג וז"ל כתב הרמ"ה אם יש עדים שנתגייר בינו לבין עצמו אפילו בניו פסולים ולא אמרינן שמא פעם אחרת נתגייר בב"ד ודוקא דאינו נאמן לפסול בניו שהוחזקו בחזקת גרים כגון שנתגייר הוא ואשתו עמו וילדה לו בנים בין הורתן ולידתן בקדושה בין הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה והיו כולם בחזקת כשרות אבל אם לא הוחזקו עדיין בחזקת גירות אפילו אמר נתגיירתי בב"ד הגדול אינו נאמן ואפילו בניו פסולים וכ"ש אם אמר בינו לבין עצמו ועוד כתב הא דאמרינן שצריך ראיה שנתגייר בפני ב"ד דוקא דלא אתחזק אבל אתחזק לא בעינן ראיה אלא די בחזקה ועוד כתב וכל זה בגר שנתגיירה אשתו עמו והוליד ממנה בנים אבל גר שנשא בת ישראל או גיורת שנתגיירה כראוי והוליד ממנה בנים שהורתן ולידתן בקדושת האם אפילו יש עדים שנתגייר אביה בינו לבין עצמו הרי הבנים כשרים ולא יהא הוא אלא נכרי קי"ל נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר ע"כ לשונו : **אחד** איש שנתגייר לשם אשה ואחד אשה שנתגיירה לשם איש וכו' כולם גרים מסקנא בגמרא בפ"ב דיבמות [כד:] כתב הרמב"ם בפרק י"ג מהלכות איסורי ביאה המצוה הנכונה כשיבא הגר להתגייר בודקין אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא ליכנס לדת ואם איש הוא בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית ואם אשה היא בודקין שמא עיניה נתנה בבחורי ישראל ואם לא נמצאת להם עילה מודיעין להן כובד עול התורה וטורח שיש בעשייתן על עמי הארצות כדי שיפרשו אם קבלו ולא פירשו וראו אותן שחזרו מאהבה מקבלין אותן לפיכך לא קבלו ב"ד גרים כל ימי דוד ושלמה בימי דוד שמא מן הפחד חזרו ובימי שלמה יאמר בשביל המלכות והטובה והגדולה שהיו בה ישראל חזרו שכל החוזר מן הנכרים בשביל דבר מהבלי העולם אינו מגירי הצדק ואף עפ"כ היו גרים הרבה מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות והיו ב"ד הגדול חוששין להם לא דוחין להן אחר שטבלו מ"מ ולא מקרבי' אותם עד שתראה אחריתם מי שלא בדקו אחריו או שלא הודיעוהו המצות ועונשין ומל וטבל בפני ג' הדיוטות ה"ז גר אפילו נודע בשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל הנכרים וחוששין לו עד שיתבאר צדקתו ואפילו חזר ועבד אליל הרי הוא כישראל מומר שקידושיו קידושין ומצוה להחזיר אבידתו מאחר שטבל נעשה כישראל וכתב ה"ה לפיכך לא קבלו ב"ד וכו' בפרק הערל [עט:] לא קבלו גרים בזמן דוד ושלמה וכו' ושם אמרו במקום אחר [עט.] שבימי דוד נתוספו עליהם ק"ן אלף גרים מתוך כך ביאר רבינו שב"ד הדיוטות היו מגיירים אותם ובדיעבד כולם גרים וכ"כ מן המפרשים ז"ל גר שלא בדקו אחריו וכו' זה פשוט שאין הודעת המצוה מעכב דיעבד ואמרו בפרק החולץ [מז:] טבל ועלה הרי הוא כישראל לכל דבריו דאי קידש ישראל מומר הוא וקדושיו קידושין. ומ"ש רבינו ומצוה להחזיר אבידתו הוא ממה שנתבאר בפרק י"א מהל' גזילה שמחזירין אבידת המומר והוא שיהיה מומר לתיאבון כמו שנזכר שם עד כאן לשונו ותמהני עליו דמאי לתיאבון שייך בחזר ועבד עכו"ם דלא שייכא לתיאבון אלא בגזל ועריות ומאכלות אסורות שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתן ועוד דלא חילקו בין לתיאבון להכעיס אלא בא' משאר מצות אבל עכו"ם שהמודה בה ככופר בכל התורה וכל המחלל שבת בפרהסיא הרי הם כעכו"ם כדאיתא בפ"ק דחולין [ה.] וכך הם דברי הרמב"ם בפרק י"א מהל' גזילה ומ"ש בפרק י"ג מהל' איסורי ביאה שמצוה להחזיר אבידתו לא אחזר ועבד עכו"ם קאי אלא כמ"ש הואיל ומל וטבל יצא מכלל הנכרים וקאמר דמצוה להחזיר אבידתו דמאחר שטבל נעשה כישראל וזה ברור בעיני : ודע דהא דלא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה איתא נמי בפ' שני דיבמות (שם) וכתבו שם התוס' והביאו דפ' שני דשבת דאתא לקמיה דהלל ואמר גיירני ע"מ לעשות כ"ג בטוח היה דסופו לעשות לשם שמים וכן ההיא דהתכלת דאתא לקמיה דרבי ואמרה גיירני ע"מ שאנשא לכהן תלמיד עד כאן לשונו ומכאן יש ללמוד דהכל לפי ראות עיני ב"ד : ועל מ"ש הרמב"ם שהיו גרים מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות נראה לדקדק דמדלא אמר בפני ב"ד הדיוטות דאע"ג דאנן הדיוטות אנן כדאיתא בסוף גטין [פח:] על ב"ד שבזמן הזה מ"מ אין מקבלים אותם גרים בב"ד דידן אלא שאם קבלו אותם הדיוטות שאינם ב"ד הרי הם גרים ואילו היה מדקדק ה"ה בדברי הרמב"ם כן לא היה כותב שב"ד הדיוטות היו מגיירים אותם וכ"כ המרדכי בהגהות פרק החולץ נ"ל דמי שבא להתגייר וידוע לנו שבשביל תועלת דבר הם עושים אין לקבלם והביא כמה ראיות לדבר : **כתב** ב"ה גר שחזר לסורו יינו יין נסך ופתו פת כותי וכו' נראה שטעמו מדאמרינן בפרק השולח [מה:] דגר שחזר לסורו הו"ל מין ותניא בפ"ק דחולין [דף יג.] שחיטת מין לע"ז פתו פת כותי יינו יין נסך ספריו קוסמין פירותיו טבלים ופי' רש"י ספריו · תורה נביאים וכתובים שכתבו מין : כספרי קוסמין. נביאי הבעל דלשם ע"ז כתבו וה"נ אמרינן במסכת גיטין [מה:] ס"ת שכתבו מין ישרף : ומ"ש רבינו שהרי אם קדש בת ישראל קדושיו קידושין פשוט בהחולץ : וכתב נמ"י בשם הריטב"א מסתברא דבדיני ממונות בהקנאות וחיובים כלם כישראל הוא נדון ומיהו אם דין המלכות הוא שיהא קונה ומקנה כנכרי דינא דמלכותא דינא וכתב עוד ישראל שחטא ועשה תשובה דכולי עלמא שורת הדין א"צ טבילה אלא קבלת חברות בפני בית דין לכתחלה

דרישה

כו' ואם אמר נתגיירתי ביני ובין עצמי עם אשתי שלא בב"ד והבנים הוליד אח"כ בין הורתן ולידתן אחר הגירות או אפי' הורתן קודם הגירות ולידתן אחר הגירות והיו בחזקת כשרות הבנים כשרים (דאינו נאמן לפסול בניו עיין בב"י בשם מבואר דברי הרמ"ה עכ"ה) אבל אם לא הוחזקו בחזקת כשרות אפי' הבנים פסולים ואם לא נתגייר אשתו עמו אלא בא על ישראלית או על גיורת גמורה והוליד ממנה בנים אפי' אם יהיה עכו"ם הא קי"ל דעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר כ"כ הרמ"ה. [ז] (כולם גרים כתב ב"י בשם רמב"ם פי"ג מהא"ב מ"מ לכתחלה אין לגיירן משום תועלת אך בדיעבד הולם גרים יבמות' פ"ב דיבמות הביא דפ"ב דשבת דאתא לקמיה דהלל ואמר גיירני ע"מ לעשות כ"ג בטוח היה דסופו לעשות לשם שמים כו' ומכאן יש ללמוד דהכל לפי ראות עיני ב"ד עכ"ל עכ"ה) :

אבל

פרישה

עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר י"ל דהכא מיירי בגר וגיורת ושניהם היו טוענים כן והרי בניהם עכו"ם גמורים ולפי מ"ש לעיל בתחילת הסימן א"ש אפי' אי מיירי שבא על בת ישראל ועד"ר. (לג) אבל אם בא על בת ישראל לא פסלה ר"ל אע"ג דעכו"ם ועבד שבא על בת ישראל פסלה כמבואר בא"ע סימן ו'. (לד) גירי אריות וחלומות כולם גרים מאחר שמל וטבל אבל חוששין לו שמא יחזור לסורו עד שיתגלה צדקותו רמב"ם. (לה) גר שחזר לסורו יינו יין נסך יש מקשין פשיטא לא יהא אלא מומר דכתב ב"י לעיל בסימן קכ"ד דיינו יי"נ ומפרשין מ"ש הכא יי"נ ר"ל דאסרינן יינו למפרע אפי' מה שעשאה קודם שחזר לסורו ואפשר שר"ל אפי' יינו המבושל אסור לשתות עמו משום חתנות וע"ל סימן קי"ד : (לו) וספריו ספרי קוסמין פרש"י נביאי הבעל ולשם ע"א כתבו :

שני

לכתחלה ואף עפ"כ טובל הוא מדרבנן משום מעלה דומיא דעבד משוחרר שאין טבילתו אלא מדרבנן (ה) וכ"כ בתוספות עכ"ל · ורבינו כתב בסימן רס"ז בשם גאון ישראל מומר א"צ טבילה : ב"ה וב"ב הר"ש בן הרשב"ץ בתשובה בני האנוסים כל שאמם מישראל אפילו מכמה דורות ואפילו נכרי הבא על המומרת זרע הבן הוא ישראל אפילו עד סוף העולם ואין להם דין גרים כלל ואין לנו להבהילם ולהחרידם כשבאים לחזור בתשובה וא"צ להודיעם קצת מצות קלות וחמורות לפי שהם מחויבים במצות כמונו והם משובעים ועומדי' מהר סיני וא"צ טבילה וכשמל את עצמו צריך לברך אקב"ו להכניסו דמצוה דרמיא עליה היא עכ"ל :

רסט (א) **שני** אחים שנתגיירו בין אם הם אחים מן האם ולא מן האב (ב) או שהן אחים מן האם ומן האב (ג) אסורים בכל העריות האסורין לישראל אע"פ שהיו מותרין להם בגיותן דלא ליתו לאיחלופי בישראל (ד) הלכך אסור כל אחד באשת חברו (ה) אע"פ שנשאה בגיותו ונתגיירה (ו) אבל אין חייבין עליהם ואין חילוק בין אם נולדו שניהם שלא בקדושה או אם א' מהם נולד שלא בקדושה והשני הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדוש' [א] אבל אם הא' נולד שלא בקדוש' והב' הורתו ולידתו בקדוש' היה מתיר ר"י דלא שייך לאיחלופי כיון שהא' הכל בקדושה והב' הכל שלא בקדושה ומותר כל אחד בנשי חברו אפילו נשא לאחר שנתגייר וקורבה שמצד האב שלא מן האם (ז) כל העריות האסורין לעכו"ם אסורים בהן לאחר שנתגיירו (ח) אע"פ שאין אבות לעכו"ם שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה (א) כגון אשת אביו לר"ע ואחות אביו לר"א אבל אחות אביו לר"ע ואשת אביו לר"א שרו

וכתב א"א ז"ל בעל הלכות

רסט שני אחים שנתגיירו בין אם הם אחים מן האב ולא מן האם וכו' בפרק נושאין [נז:] בני יודן אמתא אשתחרור שרא להו רב אחא בר יעקב למנסב נשי דהדדי א"ל רבא והא רב ששת אסר א"ל הוא אסר ואנא שרינא מן האב ולא מן האם כולי עלמא לא פליגי דשרי כלומר משום דאין אחוה מן האב לעכו"ם וכולי עלמא ידעי דמהאי טעמא שרי ולא אתי לאיחלופי בישראל מן האם ולא מן האב כולי עלמא לא פליגי דאסור כי פליגי מן האב ומן האם מאן דשרי בתר אבא שדינן ליה דהא קרו ליה בני פלניא ורב ששת קרו להו נמי בני פלניתא וא"ד פליג רב אחא בר יעקב אפילו באחים מן האם ומ"ע גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואקשי לרב אחא בר יעקב ופריק וכתבו הרי"ף והרא"ש וכיון דלא איפסיקא הלכתא עבדינן לחומרא כרב ששת ויש בדברי רבינו ט"ס שכתב דאחים מן האב ולא מן האם נמי אסירי והא ליתא דבהדיא אמרינן בה דכ"ע ל"פ דשרי ומדברי הרמב"ם בפי"ד מהל' א"ב נראה שהוא פוסק דמן האב ומן האם שרי וכתב עליו הה"מ דאיפשר שהוא פוסק כלישנא קמא וכרב אחא לקולא בשל דבריהם אבל לא רצה לפסוק כלישנא בתרא וכרב אחא משום דכולהו קולי לא נקיטינן או איפשר שהוא מפרש דלישנא בתרא ה"ק א"ד פליג רב אחא בר יעקב אפילו באחים מן האם בלבד וכהא הוא דפליג רב ששת אבל במן האם ומן האב אפילו רב ששת מודה ופסק כרב ששת וכלישנא בתרא ונ"י כתב שהריטב"א ורבו הסכימו לדברי הפוסקים כרב אחא לקולא כיון דאיסורא דרבנן הוא ועבד בה עובדא וכ"כ הגהות מיימון בשם ראב"ן הלכה כרב אחא וכא"ד לקולא : וכתב נמוקי יוסף דפלוגתא דרב אחא ורב ששת בנשי דנסוב בגירותן הוא דאי נשי דנסוב בגיותן שלא ידעום לאחר גרות בתורת קידושין דכ"ע שרי להדדי וכן פשוט שם בגמרא [נח ·] גבי מעשה בנפטפיים הגר ושאר בריתות שאחריה וכ"כ הרמב"ם בפי"ד מהא"ב ולפ"ז צ"ל שמ"ש רבינו אף על פי שנשאה בגיותו ונתגיירה דהיינו דוקא כשבא עליה לשם קידושין אחר שנתגיירה : **ומ"ש** אסורים בכל העריות האסורים לישראל וכו' כ"כ שם הרא"ש ומדין אשת אח הוא נלמד ומיהו היינו דוקא בעריות שמצד האם אבל עריות שמצד האב משפט אחד להם ויתבאר בסמוך וז"ל הרמב"ם בפי"ד מהלכות א"ב גר אסור בשאר האם אחר שנתגייר מד"ס ומותר בשאר האב לפיכך נושא הגר אשת אחיו מאביו וכו' אבל אינו נושא לא אחותו מאמו ולא אחות אמו מאמה ולא אשה שנשא אחיו מאמו אחר שנתגייר : ומ"ש אבל אין חייבים עליהם בריית' שם [נז:] ב' אחים תאומים וכן משוחררים לא חולצין ולא מייבמים ואין חייבים משום אשת אח ופרש"י אין חייבים משום אשת אח אפילו קדשום לאחר שנתגיירו דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי : ומ"ש ואין חילוק בין אם נולדו שניהם שלא בקדושה וכו' אבל אם האחד נולד שלא בקדושה והשני הורתו ולידתו בקדושה היה מתיר ר"י וכו' כ"כ הרא"ש שם אבל מדברי התוספות נראה כמסתפקים בהיתר זה :

תורה שכתבו אין ישרף עכ"ל ב"י ומ"ש רבינו ונראה וכו' פשוט הוא בפרק החולץ וכ"כ הרמב"ם ספי"ג מהא"ב הבאתיו בסמוך :

רסט שני אחים שנתגיירו וכו' ר"פ נושאין בני יודן אמתא אשתחרור שרא להו רב אחא בר יעקב למינסב נשי דהדדי ורב ששת אוסר וקאמרינן מן האב ולא מן האם כ"ע ל"פ דשרי ומשמע בתוס' פ"ב דיבמות [דף כ"ב] בד"ה ערוה לכל דהיינו טעמא דכיון דלא הוו אסורין להן בגיותן מן התורה ליכא למיחש שמא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה וכתב ב"י דהריטב"א כתב ע"ש רבותיו דמה שלא נאסר להם מה"ת אלא שהוא מחוקותיהם אינו חשוב אפילו קדושה קלה ואין חוששין לו כלל עכ"ל ומשום דלא ליתי לאחלופי בישראל ליכא למיסר דהכל יודעין דאין אבות לעכו"ם אם כן אין לו שאר האב · ומן האם ולא מן האב כ"ע ל"פ דאסור דאף על גב דליכא משום שמא יאמרו וכו' כיון דלא היו אסורין בגיותן מן התורה אפ"ה איכא למיחש דלא ליתי לאחלופי בישראל כיון דיש להם שאר אם כמו בישראל כי פליגי מן האב ומן האם מאן דשרי בתר אבא שדינן ליה דהא בני פלניא קרו לה הלכך לא מסקי אינשי אדעתייהו שכן אחים מן האם ומידע ידעי דהאי דשרינן משום דאין אחוה מן האב לגר דסתם כותית זונה היא ומאיש אחר הוא ורב ששת קרי להו נמי בני פלניתא ואמרי אינשי הני ודאי אחי נינהו וקא שרינן להו באשת אחיו ואתא לאחלופי למשרי נמי בישראל כה"ג ופסק רבינו לחומרא כרב ששת וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ומ"ש אף על פי שנשאה בגיותו ונתגיירה פי' לא מיבעיא היכא דנשא אשה בגירותו בין נשא ישראלית בין נשא גיורת ומת או גירשה דפשיטא דאסורה לאחיו הגר מדרבנן כשהן אחין מן האם בלבד או אחיו מן האב ומן האם כי היכא דלא ליתי לאחלופי בישראל אלא אפילו נשאה כבר בגיותו ונתגיירה עמו דסד"א דבהא לא ליתי לאחלופי בישראל אפ"ה כיון דלאחר שנתגיירו שניהם חזר ונשאה כדת משה וישראל איכא למיחש דלא ליתי לאחלופי בישראל כיון שנהג עמה מנהג ישראל : ומ"ש אין חייבין עליהם ברייתא שם ופרש"י אפילו קדשום לאחר שנתגיירו דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי עד כאן לשונו והיינו אפילו נשא ישראלית ופשוט הוא : ומ"ש ואין חלוק וכו' היה מתיר ר"י וכו' כ"כ הרא"ש לשם ומ"ש אפילו נשא לאחר שנתגייר כבר נתבאר דכל היכא דלא חיישינן לאחלופי שרי אפילו נשא לאחר שנתגייר ואפילו נשא ישראלית וכל היכא דחיישינן לאחלופי אסור אפילו נשאה בגיותו ונתגיירה עמו ואח"כ קדשה ונשאת כדת משה וישראל : ומ"ש וקורבה שמצד האב וכו' כבר נתבאר והוא מדברי הרא"ש פרק נושאין והתוספות פרק ב' [דף כ"ב] :

נשא

ודע דתניא בגמרא היתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה חייבים משום אשת אח ופרש"י חייבים . כרת משום אשת אח מן האם שהרי היא כישראלית שילדה בנים : **וקורבה** שמצד האב שלא מן האם כל העריות האסורים לעכו"ם אסורים בהם וכו' שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה כלומר מדינא משרא שרו דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואין לו קורבה עם קרוביו אלא דרבנן גזור בקרובים מצד האם משום דלא ליתי לאיחלופי בישראל כדבסמוך אבל בקרובים מצד האב ליכא למיחש לאיחלופי דכ"ע ידעי דאין אבות לעכו"ם כדאמרינן מן האב ולא מן האם כ"ע לא פליגי דשרי ומ"מ מה שאסור מהם לבני נח אסורים בהם לאחר שנתגיירו משום שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה וכדאמרינן בפ"ב דיבמות [כב ·] וכן נח אינו אסור בקרובות אביו אלא באשת אביו לר"ע ובאחות אביו לר"א דאיפליגי בפרק ד' מיתות [נח ·] בקרא דעל כן יעזב איש את אביו דר"ע דריש ליה לאשת אביו אבל אחות אביו שריא ור"א דריש לה לאחות אביו אבל אשת אביו שריא כמאן אזלא הא דתניא בפרק נושאין גר יש לו שאר אם ואין לו שאר האב כיצד נשא אחותו מן האם יוציא וכו' ושאר כל העריות מותרות לו לאתויי אשת האב וכתבו התוספות ברייתא כר"א אבל ר"ע פליג עליה ואסר אשת אביו ושרי אחות אביו וה"ג פוסקים כר"ע ומיהו יש ליזהר כר"א עכ"ל והרא"ש כתב שם ב"ה פסק כר"ע ויש פוסקים כר"א וכתב רבינו שטוב להחמיר כדברי שניהם וכך הם דברי התוספות שכתבתי ואני אומר דכיון דלא מתסרי אלא מדרבנן ימשום גזירה דשמא יאמרו אין להחמיר וכדי הוא ב"ה שפסק כר"ע לסמוך עליו כל זה לדעת התוספות והרא"ש בפ"ב דיבמות ובפרק נושאין שסוברים דקרובים שמצד האב האסורים לבני נח אסורים לגרים משום שמא יאמרו וכו' אבל הרמב"ם בפי"ד מהל' איסורי ביאה פסק דקרובים מצד האב אפילו האסורים לבני נח מותרים לגרים שהרי פסק שם כר"ע דאין אסור לבני נח מקרובי האב אלא אשת אביו בלבד ופסק שהגר מותר בכל קרובים שמצד האב ואפילו באשת אביו שכתב וז"ל גר אסור בשאר האם ומותר בשאר האב אע"פ שיודע ודאי שזה שארו מאביו כגון תאומים אעפ"כ לא גזרו על שאר אביו ולפיכך נושא הגר אשת אחיו מאביו ואשת אחי אביו ואשת אביו ואשת בנו אע"פ שנשאת לאחיו או לאחי אביו או לבנו אחר שנתגיירו וכן אחות אמו מאביה ואחותו מאביו וכתבו שנתגיירה מותרת לו עד כאן לשונו וכ"כ דעת הרי"ף שלא כתב אלא ההיא דבני יודן אמתא דאמרינן דבמן האב ולא מן האם כ"ע ל"פ דשרי ומשמע דה"ה לכל קורבה דמצד האב שריא ולפי דעתם אתי שפיר הא דתניא סתמא בפרק נושאין דגר מותר באשת אביו ככ"ע ולא צריך לאוקי ולאוקמה כר"א כדאוקמוה התוספות והרא"ש ולפ"ז מה שאמרו בפ"ב דיבמות ערוה גופה אי לא משום שמא יאמרו באנו מקדושה חמורה וכו' לא גזרו בה רבנן צ"ל דעל קרובים שמצד האם דוקא קאמר וה"פ אי לאו משום שמא יאמרו וכו' לא הוי גזרו בקרובות כלל אבל השתא דאיכא קרובות דמתסרי להו אף על גב דאיכא קרובות דמתסרי להו בגיותן ובגירותן שרי להו לא יאמרו באנו מקדושה חמורה וכו' שהרי הם רואים שיש בקרובות האם שהיו מותרות בגיותן ואסורות בגירותן כגון אחות אמו ואשת אחיו מאמו שמותרות לבני נח ואסורות לגרים אלא יאמרו בקבלת התורה נתחדשה הלכה וטעמא דגזרו טפי בקרובות האם מקרובות האב משום דבקרובות האם איפשר דאתי לאיחלופי בישראל כדמשמע בפ"ב דיבמות ובפרק נושאין ואי לא הוה אלא האי טעמא בלחוד לא הוו גזרי כלל אלא שעיקר הגזירה היה משום שמא יאמרו וכו' כן נראה לי לדעת הרמב"ם ז"ל וכתב בב"י דמותר באשת אביו אפילו נשאה אביו בגירות כיון שמת האב מותרת לבן וכן דעת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל ע"כ ומ"ש להתיר באשת אחי אביו ובאשת אביו בפרק נושאין [נח ·] בברייתא ומ"ש

להתיר

דרכי משה

(ה) כתב המרדכי פ' החולץ דה"ה גטו גם אם חזר לסורו וצ"ל דאפילו אם קידש בעודו ישראל ושוב במומרתו יהיב גט הוי גט ויש מרבותינו מסתפקים בדבר עכ"ל ועיין בזה בב"י פ' החולץ דף ת"כ ע"ב כתב המיימוני פי"ג דהא"ב כשנשתחרר עבד צריך טבילה אחרת בפני ג' ביום וא"צ לקבל עליו עול מצות שכבר הודיעוהו כשטבלו לשם עבדות והה"מ ומיהו בדיעבד אי לא טבל בפני ג' או בלילה הוי טבילה גמורה וי"מ שאם שחררו רבו אף על פי שלא טבל אם קידש הוי קידושין דטבילה זו מדבריהם וראוי לחוש לדבריהם עכ"ל :

רסט (א) בב"י פרק נושאין על אנוסה ע"א דבדבר שאין אסור לבן נח מן התורה רק מחמת חוקותיהן מותר לגר ולא אמרינן שמא יאמרו וכו' :

וכ"כ

פרישה

סי' רסט (א) **שני** אחים שנתגיירו בין אם הם אחים מן האב ולא מן האם או מן האם כו' ע"כ מ"ש אחים מן האב ולא מן האם או ע"ם הוא דבמן האב ולא מן האם כולי עלמא לא פליגי (ר"ל רב ששת ורב אחא בר יעקב) דשרי כדאיתא לקמיה בגמרא נשאין על המעשה וסיינו טעמא דאין קורבה של אבא לגבייהו ולא שייך איסור בקורבה מן האב אלא היכא שאיסורן בגיותן ומשום שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה ומדברי רבינו עצמו מוכח דטעות הוא דהרי כתב אח"כ בעצמו וקורבה שמצד האב ולא מצד האם כל העריות האסורים לעכו"ם כו' אלמא מה שנאסר בגיותו נאסר להם אבל מה שנאסר לישראל זה לא תמצא בשום מקום וק"ל אח"כ מצאתי בספר מדוייק שע"ם הוא עכ"ל מ"ו וכ"כ ב"י : (ב) או שהן אחים מן האם ומן האב ר"ל ולא אמרינן דשדי' ליה בתר האב דשרי לכ"ע דכ"ע ידעי דאין להם קורבה מן האב ולא אתי לאחלופי קמ"ל דאסור דשדי' גם כן בתר האם ועיין בב"י : (ג) אסורים בכל העריות כו' ר"ל בעריות שמצד האם והוא ב"י : (ד) הלכך אסור כל אחד באשת חבירו פי' אפי' לאחר שנתאלמנה מבעלה אסורה משום אשת אח : (ה) אע"פ שנשאה בגיותה ונתגיירה פי' פשיטא שאם נשאה בגיותה דאסורה דדמי לישראל שנשא ישראלית דלא שכיחי נשאה באופה וקידושין כדרך כל נשי ישראלים · וק"ל · וכתב ב"י הא דכתב אע"פ שנשאה בגיותו כו' מיירי דוקא כשבא עליה לשם קידושין אחר שנתגיירה אבל בלא"כ שרי וכ"כ ב"י : (ו) אבל אין חייבים עליהן דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי : (ז) כל העריות האסורין לעכו"ם כו' והרי"ף והרמב"ם מתירין בכל קורבה שמצד האב וכ"פ ב"י ע"ש : (ח) אע"פ שאין אבות לעכו"ם ר"ל וליכא למיחש לאחלופי בישראל דכיון שקורבים אותן בני איש פלוני עכו"ם יודעין שמהאי טעמא מתירין להם שאין אבות לעכו"ם מ"מ אסורים שלא יאמרו באנו כו' וטעם מחלוקת ר"ע

ור"א

דרישה

סי' רסט [א] **אבל** אם האחד נולד שלא בקדושה כו' וכן איתא בתוס' בפ"ד מיתות וז"ל גר שהורתו ולידתו שלא בקדושה אסור באחותו שנולדה בגיותה ואם

הורתה

הלכות פסק כר"ע ויש פוסקים כר"א ע"ב ולא הכריע הלכך [ב] טוב להחמיר כדברי שניהם (ט) נשא אחותו מן האם יוצא מן האב לכתחלה לא יכנס (י) ואם כינסה לא יוציא (יא) ואסור בחמותו שאם נתגייר ואשתו עמו אסור בחמותו אפילו לאחר מיתת אשתו (יב) גם בזה כתב א"א הרא"ש ז"ל ויש מתירין ולא הכריע (יג) ואם כשהיה עכו"ם נשא אשה ובתה או אשה ובת בתה או אשה ואחותה מן האם יוציא האם (יד) אבל אשה ובת בנה או אשה ואחותה מן האב שנתגיירו מותר לכתחלה לכנוס שתיהן (טו) וכל השניות שאסרום חכמים בעריות מותרים בגרים הגיורת שנתגיירו בניה עמה לא חולצין ולא מייבמין (טז) אפילו הם תאומים אפילו היה לידתן בקדושה כיון שאין הורתן בקדושה (יז) אבל חייבים משום אשת אח אם היה הורתן ולידתן בקדושה הרי הן כישראל לכל דבר ולענין עדות אפילו אחים מן האם מעידים זה לזה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי וליכא למיחש דאתי לאחלופי בישראל שאין מקבלין עדות אלא בב"ד והם בקיאין בדבר זה ולענין דין גר פסול לדון דיני נפשות (יח) אבל בדיני ממונות דן אפילו ישראל בד"א בלא כפייה שמקבלין עליו לדון אבל ע"י כפייה פסול לדון ישראל (יט) עד שתהא אמו מישראל אבל את חברו גר כשר לדון אפילו בכפייה ולחליצה פסול אפילו קבליה עליה אפי' לחליצת גרים כגון שהורתו ולידתו בקדושה עד שיהא אביו ואמו מישראל :

מצות

נשא אחיהו מן האם יוצא וכו' ברייתא בפרק נושאין [דף צ"ח] ופרש"י נשא אחותו מן האם שנולדה בגיות יוציא ואף על גב דלאו אחותו היא דקטן שנולד דמי גזירה דילמא אתי למיסרך אחותו שנולדה אחריו דבההיא איכא כרת דלידת שניהם בקדושה ואחיהו גמורה מן האם הוי כישראלית שילדה בן ובת מן האב יקיים דהכל יודעין דאין אב לעכו"ם ואי נמי הוי למיסרך בה אביו שיוליד מאשה אחרת משנתגייר לא איכפת לן דהא לאו בנו הוא עד כאן לשונו ומשמע מדבריו דהיינו בכולם כשהיא אחותו מן האם וכולי האי בין בגר שהיתה לידתו בקדושה והורתו שלא בקדושה ובין שהיתה גם לידתו שלא בקדושה אם נשא אחותו מן האם יוציא מן האב יקיים וכ"פ התוס' בד"ה נשא ועוד האריכו בכמה פירושים ע"ש : ואסור בחמותו וכו' שם פלוגתא דהנהו דרבי ישמעאל סובר כיון דחמיהו לאחר מיתה באיסורא קיימא גבי גר גזרו ביה רבנן ור"ע סובר כיון דחמותו לאחר מיתה קלשליה איסורא דאינה בשרפה וגבי גר לא גזרו ביה רבנן : ואם כשהיה עכו"ם נשא אשה ובתה וכו' ברייתא שם וכתבו התוס' והרא"ש דה"ה לאשה ואחותה מן האם או אשה ובת בתה אבל אשה ובת בנה וכו' דכל שהוא שאר אב לא גזרו כיון דאין אב לעכו"ם ואע"ג דלעיל בנשא אחותו מן האב קאמר רבינו לכתחלה לא יכנוס שאני הכא דאשה ובת בנה וכל הני האיסור אינו בא אלא ע"י קידושין שע"י שקידש האשה אתה בא לאסור עליו בת בנה וכן כל הני הלכך אפילו לכתחלה שרי משא"כ באחיהו מן האב דשאריו היא וקרובי עצמו לא שרי לכתחלה ואע"ג דהתוס' נסתפקו בזה בד"ה אשה ובתה הרא"ש הכריע כך ואחריו נמשך רבינו : וכל השניות וכו' בעיא דאיפשיטא פ"ב דיבמות [דף כ"ב] הגיורת שנתגיירו בניה וכו' משנה וברייתא פרק נושאין ופי' רש"י דה"ק דקי"ל דתאומים טפה אחת היא ונתחלקה לשתים וא"כ ודאי אחים מן האב נינהו אפ"ה לא חולצין ולא מייבמין דאין להם אב מיקרי ומ"ש אבל חייבים משום אשת אח כו' וש חייבים כרת משום אח מן האם דכיון דלידתן בקדושה ה"ה כישראלית שילדה בנים והדבר פשוט דאפילו באינן תאומים הלא ילדה אותן בב' שנים זה אחר זה וב"י כתב דנראה מדברי נמ"י דהיינו דוקא כשהן תאומים והוא תמה ויש לא ידעתי מאין נראה לו כך מדברי נ"י : ומ"ש ולענין עדות וכו' מימרא דאמימר פ"ב דיבמות [דף כ"ב] : ומה שכתב ולענין דין וכולי בפרק מ"ח ריש [דף ק"ב] .

ומ"ש עד שיהא אמו מישראל פירוש וכל שכן שאביו מישראל ועיין במה שכתב בחושן משפט בזה סימן ז' שם נתבאר גם ד"ז

מצות

להתיר אחות אמו ואביה שם נשא אחות האם מן האם יוצא מן האב ר"מ אומר יוצא וחכמים אומרים יקיים ופסק כחכמים ומ"ש להתיר אחותו מאביו ברייתא שם ויראה להתיר בתו כתב הר"ן שכך הסכימו הרמב"ן והרשב"א שהרי גר מותר בבתו ולא גזרו בנכרי בשאר האב כלל

ידע שהראב"ד חלק על הרמב"ם באשת אחי אביו ואשת אביו דלא שרי אלא בדנסבה כשהוא נכרי אבל נסבה כשהוא גר אסור וכבר דחה ה"ה ראייתו וכתב שהרמב"ן והרשב"א הכריעו כדברי הרמב"ם ז"ל .

נשא אחותו מן האם יוצא מן האב לכתחלה לא יכנוס וכו' ברייתא בפרק נושאין (שם) נשא אחותו מן האם יוציא מן האב יקיים . (ב"ה) אחות האב מן האם יוציא מן האב יקיים אחות האם מן האם יוציא מן האב ר"מ אומר יוציא וחכ"א יקיים ואמרינן בברייתא דלכתחלה לא יכנוס ומפרש בגמרא דקאי למאי דאמור רבנן יקיים דהיינו אחותו מן האב ואחות האם מן האב והרמב"ם כתב דנושא מותר לכתחלה וכתב ה"ה שכך הסכים הרמב"ן משום דהא דאמור לכתחל' לא יכנוס ה"מ לדברי האומר אחות האם מן האב יוציא דכיון דמצינו להם שאר בכל האב איכא למיגזר בהא משום הכך אבל לדידן כיון שלא מצינו להם שאר אב כלל א"כ אחות האם מן האב ואינך שרינן לכתחלה ע"כ · ונראה שכך הוא דעת הרי"ף שהשמיט ברייתא זו לפי שסמך על מ"ש דבאחין מן האב ולא מן האם כ"ע לא פליגי דשרי : וכתב נ"י הא דקתני נשא אחותו מן האם יוציא אפילו נולדה בגיותה היא דכיון שאסורה לו בגיותן חיישינן שמא יאמרו באנו וכו' והא דקתני מן האב יקיים אפי' נולדה בגירות היא כיון שהיתה מותרת בגיותה דלית להו שאר אב : ואסור בחמותו וכו' בפ' נושאין (שם) תניא מתה אשתו מותר בחמותו ואית דתני אסור בחמותו מאן דאסר כר' ישמעאל דאמר חמותו לאחר מיתה באיסורא קיימא וגבי גר גזרו ביה רבנן ומאן דשרי כר"ע דאמר חמותו לאחר מיתה קליש ליה איסורא כלומר דאינה בשרפה וגבי גר לא גזרו ביה רבנן וכתב הרא"ש שר"ח פסק כר' ישמעאל ויש פוסקים כר"ע והרמב"ם בכ"ב ובפי"ד מהא"ב פסק כר"ע : ומ"ש ואם כשהיה עכו"ם נשא אשה ובתה וכו' ברייתא שם נשא אשה ובתה כונס אחת ומוציא אחת ופירש"י גר שנשא בגיותו אשה ובתה ונתגיירו עמו וכתבו התוספות והרא"ש דה"ה לאשה ואחותה מן האם או אשה ובת בתה וז"ל הרמב"ם בפי"ד מהא"ב הנושא גיורת ובתה הגיורת או ב' אחיות מן האם יושב עם אחת מהם ומוציא השנייה וכתב ה"ה שם נשא אשה ובתה כונס אחת ומוציא אח' וכתב רבינו דין זה במי שנשא אשה ובתה שנתגיירו ואפילו היה זה שנשאן ישראל ודינו ודאי אמתי וכ"כ רש"י ז"ל והשוה רבינו דין שתי אחיות מן האם לאשה ובתה וכן כתבו ז"ל והטעם מפני שיש להם שאר האם בגיותן וה"ה לאם חמיהו כ"כ הרמב"ן והרשב"א ז"ל ע"כ לשונו כתב בנ"י כונס אחת ומוציא אחת משום גזירה דלא ליתו למישרי בישראל אשה ובתה אבל ליכא למיחש טעמא משום שלא יאמרו באנו וכו' דהא בן נח מוזהר באשה ובתה : ומ"ש רבינו אבל אשה ובת בנה ואשה ואחותה מן האב וכו' כ"כ שם הרא"ש וכתב ואף ע"ג דאחות האב דאמור רבנן יקיים אמרינן בכיפא דלכתחלה לא יכנוס שאני הכא שאין האיסור בא אלא ע"י קדושין : כתב הרמב"ם בפרק הנזכר מותר לאדם לישא ב' אחיות מורות מן האב שלא גזרו בשאר האב כמו שביארתי : וכל השניות שאסרו חכמים בעריות מותרים בגרים בעיא דאיפשיטא בפ"ב דיבמות [דף כ"ב] וז"ל הרמב"ם השניות כולן לא גזרו עליהם בגרים לפיכך מותר הגר לישא אם אמו ונושא אדם גיורת ואם אמה או בת בת בתה וכן בשאר השניות עד כאן לשונו : **הגיורת** שנתגיירו בניה עמה לא חולצין ולא מייבמין משנה בפרק נושאין [צז :] : ומ"ש אפילו הם תאומים אפילו היה לידתן בקדושה וכו' ברייתא שם ומ"ש אבל חייבים משום אשת אח היינו דוקא כשלידתן בקדושה וכן מפורש שם בברייתא ומדברי נמוקי יוסף בספ"ק דיבמות נראה דהיינו דוקא כשהן תאומים ואינו נראה בעיני · **ומ"ש** היתה הורתן ולידתן בקדושה הרי הם כישראל לכל דבר ג"ז שם בברייתא תניא בהחולץ [דף מב] גר וגיורת צריכים להמתין ג' חדשים להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שלא נזרע בקדושה ופרש"י גר שנתגייר ואשתו עמו צריכה להמתין ג' חדשים לפרוש זה מזה וכתב הרא"ש י"א שנמצא במדרש (ב) דנכרי ואשתו נכרית שנתגיירה שאין לו לקיימה שמא יחזרו לסורן והכא לא משמע הכי (ג) : **ולענין** עדות אפילו אחים מן האם מעידים זה לזה וכו' וליכא למיחש דאתי לאיחלופי וכו' מימרא דאמימר בפ"ב דיבמות [דף כב :] ואף ע"ג דר"נ הוה אמר דלכתחלה לא יעידו אחים מן האם משמע התם דבתר דשמע לדאמימר שתיק ליה ואודי ליה : ולענין דין גר פסול לדון דיני נפשות וכו' בפרק מצות חליצה (קא . קב) אמר רבא גר דן את חבירו ד"ת דכתיב שום תשים עליך מלך עליך הוא דבעינן מקרב אחיך אבל גר דן את חבירו ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל ולענין חליצה עד שיהא אביו ואמו מישראל וכתב הרא"ש פרש"י הא דאין גר דן ישראל היינו ד"נ אבל ד"מ דן ול"נ כיון דדריש ליה מקרא וכו' אלמא בד"מ איירי והא דאמרינן בפרק אחד דיני ממונות [לו .] הכל כשרים לדון לאתויי גר לדון גר חבירו קאמר והימא א"כ הא דא"ל רב שמואל הניח בב"ד של ישראל ולא בב"ד של גרים ל"ל קרא לענין חליצה למעוטי גרים כיון דאפילו לשאר דינים פסול וי"ל דאיצטריך לפוסלו אפילו לחליצה של גרים שהיתה הורתו ולידתו בקדושה אי נמי אי קבלי עלייהו היה כשר לד"ת ולחליצה לא מהניא קבלה אי נמי לדין של ישראל היה כשר לדון בלא כפיה דלא שייך שימה ודבר של שררה אלא כפיה כי ההיא דפרק החולץ [מה :] רבא אכשריה לרב מרי בר רחל ומנייה בפורסייה דבבל ואע"ג דכתיב שום תשים וכו' אלמא לא בעינן מקרב אחיך אלא במילי דשררה וכפיה וכן עיקר וכן משמע בההיא דהכל כשרים לדון לאיתויי גר דמשמע בסתמא אפילו לדין ישראל וניחא נמי הא דאיצטריך לאיפסוליה לחליצה עד כאן לשונו ולענין מה שחלק על רש"י ופי' דהא רבא גר דן את חבירו בד"ת איירי כ"כ הרי"ף בפרק א' דיני ממונות והרמב"ם בפי"א מהל' סנהדרין :

מצות

דרכי משה

(ב) וכ"כ המרדכי וכ"ה בתא"ו נתיב כ"ד חלק ב' (ג) ובנ"י פרק נושאין על דאנוסה נכרי ונכרית שנתגיירו איש ואשתו אם רצה מקיימה ואם רצה פוטרה ואפילו מחיים של גר מותרת לאחרים דאף ע"ג דבעולת בעל יש לה אפ"ה ליכא משום באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה משום דאותה אישות אין לו עיקר וכשנתגייר פקע דאל"כ אפילו בגט לא משתריא לעלמא דהא אינהו לאו בני גט נינהו בגיותן וא"כ יאמרו באנו וכו' ותהיה אסורה לישראל עולמית אלא וודאי ליתא דכ"ע ידעי דאישות הראשון פקע וכ"ה דעת גדולי פוסקים ז"ל עד כאן לשונו .

ובמרדכי

דרישה

היותה בקדושה מותר בה וכן כתוס' בפרק נושאין כ"כ הרא"ש להדיא ע"ש [ב] (טוב להחמיר כדברי שניהם) כ"ב דכיון דלא מחסרי אלא מדרבנן משום גזירה דשמא יאמרו אין להחמיר יותר היה בה"ג שפסק כר"ע כו' ע"ש בב"י פרק נושאין גבי חמותו דיבדי שאין אסור לבן נח מן התורה רק מחמת חקירתכן מיירי לגר שלא אמרינן שמא יאמר בתני כ' עכ"ה ,

כקיטון

פרישה

ור"א דכתיב בבני נח ע"כ יעזוב איש את אביו כו' דר"ע דריש ליה באשת אביו (דאין אסור לבן נח בק ערות אביו אלא באשת אביו עכ"ה) ור"א דריש ליה באחות אביו נמצא שהגר מותר בכל קרובי האב חוץ מאשת אביו לר"ע כו' . (ט) נשא אחותו מן האם יוצא פי' משום אחלופי עיין בב"י שכתב הטעם משום שלא יאמרו כו' וז"ל כתב נ"י דאחותו מן האם יוציא אפילו נולדה בגיותו משום שלא יאמרו ואחותו מן האב יקיים אפילו נולד בגירות כיון שהורתה בגיות יליה ליה שאר אב עכ"ל וגם קרא כתיב אמנם ליהוי בר אבי היא ולא בת אמי ש"מ דמן האם אסיר לב"נ ומן האב מותר לב"נ : (י) ואם כינס לא יוציא שאינה אסירה משום שלא יאמרו כו' דהכי בגיותה שרי אלא משום מראית עין אסר הכא לכתחילה הין מחמירין שאני התם שאין קירבה עצמו אלא מחמת קידושין שלו שרי אפי' לכתחילה כדלקמן מחמר דליכא אחלופי מן האב ג"כ לא שייך לומר שמא יאמרו כ"ל מ"י יהוא מהרא"ש (יא) ואסור בחמותו אפי' לאחר מיתת אשתו כר' ישמעאל דקאמר חמותו לאחר מיתה באיסורא קיימא לכן גבי גר גזרו ביה רבנן (יב) גם בזה כתב א"א הרא"ש ז"ל ויש מתירין פי' לאחר מיתת אשתו דסברי כר"ע דאמר חמותו לאחר מיתה קליש ליה איסורא כלומר דאינה בשריפה ולכן גבי גר לא גזרו ביה רבנן (יג) ואם כשהיה עכו"ם נשא אשה ובתה כו' לבני נח מוזהרין כולן אלא משום גזירה דאחלופי בישראל יוציא האחד כ"י : (יד) אבל אשה ובת בנה כו' דק רבנן דאב אינם כלום ולכן מותר לכתחילה לכנוס שתיהן שאין האיסור בא כ"א ע"י קידושין משא"כ באחיהו מן האב דאסור לכתחילה אסר"י . (טו) וכל השניות שאסרום חכמים כגון אשה ובת בת בתה או אם האם לאחר או אם האם כ' הרמב"ם עיין בסמ"ג בסימן ק"ו בחלק ל"ה שחישב כל השניות גם בא"ע סימן ט"ו . (טז) אפילו הם תאומים כ"ל דהו הכל מעידין שהן מאב א' אפ"ה אין חולצין לא מייבמין כיון דמלי יבם וחליצה תלוי באב ומה שבא אחד קאתב הוי שלא בקדושה ושמא יאמר באנו כו' נמי לא שייך הכא דהא מלית יבום וחליצה ליתא בבני נח יק"ל .

(יז) אבל חייבים משום אשת אח גיר"ס דוקא בשלידתן בקדושה דאז אסור את אשת אחיו בין שהן אחין מן האב או מן האם כמבואר בא"ע בסי' ט"ו : (ואם היה הורתן כו' כנ"ל עכ"ה)

(יח) אבל בדיני ממונות דן אפי' לישראל בנח' שום תשים עליך מלך מקרב אחיך עליך היא דבעינן מקרב אחיך אבל גר דן את חבירו אין שימה ושררה כ"א על ידי כפייה הילכך בלא כפייה מותר לדון אפי' ישראל דלא בעינן מקרב אחיך אלא היכא דשייך שימה וכפייה (יט) עד שיהא אמו מישראל דהו קרי ביה מקרב אחיך וה"ה אם אביו מישראל כ"כ התוס' וכבית ב"י בח"מ סימן ז' (כ) (עד שיהא אביו ואמו מישראל דבחליצה כתיב ונקרא שמו בישראל וגומר עד שיהו ממש כישראל מאב ואם עכ"ה) .

מצות

הלכות ספר תורה

עד (א) **מצות** עשה על כל אדם מישראל שיכתוב לו ס"ת ומאד צריך לחזר אחריה דאמר רבי יהושע בן לוי הלוקח ספר תורה מן השוק (ב) [א] כחוטף מצוה מן השוק (ג) כתבו או שהגיה בו אפילו אות אחת כאילו קבלה מהר סיני (ד) וכל שכן שאין לו למוכרה אפילו יש לו הרבה מהם (ה) ואפילו למכור ישן [ב] כדי לקנות חדש אסור [ג] אפילו אין לו מה יאכל ומיהו

עד מצות עשה על כל אדם מישראל שיכתוב לו ס"ת בפ"ב דסנהדרין [כא:] אמר רבא אע"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ס"ת מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה פי' כיון דקי"ל דאין כותבין את התורה פרשיות דתורה חתומה ניתנה ע"כ לא קאמר שיכתבו שירת האזינו לבדה אלא היינו לומר שיכתבו כל התורה עד שירת האזינו שהיא גמר של תורה וכך הם דברי הרמב"ם בהלכות ס"ת: ומאוד צריך לחזור אחריה דאריב"ל הלוקח ס"ת מן השוק כחוטף מצוה וכו' עד כאילו קבלה מהר סיני בפרק הקומץ רבה [ל'] ופי' נ"י כחוטף מצוה · שאין לו שכר גדול כ"כ כמי שטרח בכתיבתו ויש מקום למדת הדין לחלוק ולומר אלמלא שבא עליו בלא טורח לא היה עושה אותה · כתבו הוא בעצמו או שכר סופר לכתבו וטורח בתיקון הקלפים ולסבול עול הסופר עד שנכתב · כאילו קבלו · יש למדת רחמים לומר כמו שטרח טורח זה כן היה טורח ללכת במדבר כדי לקבל תורה מהר סיני · אפי' אות אחת . שהיה טעות בו ותקנו · כאילו כתבו · שיש למדת רחמים לומר כמו שתיקן זה כך אם היה מונח טעות רבות היה מתקן אותם (א): ומ"ש וכ"ש שאין לו למוכרה אפילו יש לו הרבה מהם בפרק בני העיר [כ.] ת"ר לא ימכור אדם ס"ת אע"פ שא"צ לו ומ"ש אפילו למכור ישן כדי לקנות חדש שם בעיא דלא איפשיטא וכתב הר"ן ונקטי בה רבוותי לחומרא וכן דעת הרי"ף שכתב מימרא ב דרבה בר בר חנה משום ר"ג דאין מוכרין ס"ת אפילו ישן ליקח בו חדש וכן פסק הרמב"ם ז"ל וכתב ה"ר מנוח דטעמו משום פשיעותא ג הלכך אם היה החדש כתוב והוא בבית הסופר ואינו חסר אלא נתינת דמים מוכרין: ומ"ש אפילו אין לו מה יאכל שם יתר ע"כ אמר רשב"ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ס"ת או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם ומשמע דכיון דאינו רואה סימן ברכה אסור היא למוכרה וכ"כ הרמב"ם בפ"י מהל' ס"ת והגהות תמהו עליו דכיון דמותר למכרו ללמוד תורה ולישא אשה כ"ש דמותר מפני חייו (ב) והכי אמרינן בירושלמי סוף מסכת בכורים

עד מצות עשה על כל אדם מישראל שיכתוב לו ספר תורה בפרק שני דסנהדרין [דף כ"א] אמר רבא אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ס"ת מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה נראה דדייק מדכתב ועתה כתבו לכם בלשון רבים אלמא דכל איש ואיש מישראל מחוייב לכתוב ספר תורה לעצמו ומתוך נשמע דאע"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ס"ת שהרי אביו נ"כ היה חייב שיכתוב לו ספר תורה אפילו הכי גם בנו חייב לכתוב לו ס"ת וכן בן בנו עד סוף כל הדורות כל אחד חייב במצוה זו אף על פי שכל אחד יש בידו ספר תורה בירושה מאביו וכן כתב הרמב"ם בפ"ז מהל' ס"ת ואע"פ שהניחו לו אבותיו ס"ת מצוה לכתוב משלו אבל רבי כתב בסתם מ"ע על כל אדם מישראל שיכתוב לו ס"ת ולא כתב אע"ג שהניחו לו אבותיו ס"ת כלישנא דתלמודא ונראה דטעמו דא"צ לפרש בהדיא דממילא הכי משמע דכיון שכל אחד חייב במצוה זו א"כ מה זמא הניחו אבותיו ס"ת לאחד מהיורשים ואפ"ה כל אחד מהיורשים חייב לכתוב לעצמו ואע"ג דאפשר דאבותיו מכרוה מפני הדוחק אפ"ה משתמא סרגילו הוא שלא נמכר כמו שיתבאר וקא דמכוא ראיה מפסוק ועתה כתבו לכם את השירה כתב הרמב"ם וז"ל כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות עכ"ל פי' בע"כ אין פי' הכתוב שירת האזינו לבדה דהא קי"ל דאין כותבין התורה פרשיות פרשיות דתורה חתומה ניתנה אלא קרא קאמר שיכתבו כל התורה עד שירת האזינו ושירה בכלל וכן פי' ב"י:

ומ"ש ומאוד צריך לחזור אחריה דאריב"ל וכו' בפרק הקומץ רבה [דף ל'] וה"ק כמי שבא לידו מצוה בשוק דרך מקרה והזדמן ועושה אותה ומקבל עליה שכר אבל אין שכרו כ"כ כמי שמהדר אחר מצוה וכן זה שלקח ס"ת מן השוק שלא טרח אחריה לכתבה אין שכרו כ"כ כמי שטרח לכתבה דהוה מצוה יתירה טפי שמעלה עליו הכתוב כאילו קיבלה מהר סיני וקאמ' רב ששת שזה שלקחה מן השוק אם הגיה בה אפי' אות אחת לא נחשב עוד כחוטף מצוה מן השוק דכיון שהיה אצל חבירו בעבירה שהיה משהה ברשותו ספר שאינו מוגה מעלה ע"ז שהגיהו כאילו כתבו וכ"כ התוס' והרא"ש והסמ"ג: ומ"ש ומאוד צריך לחזור אחריה וכו' כלומר כיון דמעלה עליו כאילו קבלה מהר סיני לכך מאוד צריך לחזור אחרי מצוה זו שיהא כיתב בידו ס"ת לעצמו וכתב הרמב"ם ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבין לו וכ"כ נמוקי יוסף ומביאו ב"י: ומ"ש וכ"ש שאין לו למוכר וכו' ברייתא בפ' בני העיר [כ"ז] ומ"ש ואפילו למכור ישן כדי לקנות חדש שם בעיא דלא אפשיטא ומשום חומר קדושת ספר תורה פסק לחומרא וכן פסק הרמב"ם פ"י מהס"ת וכתב ב"י ע"ש הר' מנוח דהטעם משום דחיישינן לפשיעותא פי' דילמא מתרמי אונס ופשע ולא יקנו חדש כדאמר ריש פ"ק דבתרא [דף ג'] גבי בי כנישתא דלא ליסתרוה ליבנה עד דבנו אחריתא · ולפי זה אם היה ס"ת החדש כתוב והיא בבית הסופר ואינו חסר אלא נתינת הדמים מוכרין ע"כ ותימה דהלא מפורש בסוגיא דלפשיעותא ודאי חיישינן דארנב"ח אמר רבי יוחנן משום רשב"ג לא ימכור אדם ספר תורה ישן ליקח בו חדש כי קמבעיא לן כגון דכתוב כבר החדש ומנח בבית הסופר ואינו מעוכב אלא לתת דמים לאיפרוקי מאי ולא אפשיטא ולחומרא דאפילו אינו חסר אלא נתינת דמים נמי אסור למכור הישן והכי משמע מדברי הרי"ף והרא"ש בפרק בני העיר שכתבו להאי דרבה בב"ח בסתם דלא ימכור אדם ספר תורה ישן ליקח בו חדש משמע דבכל ענין אסור וכדמשמע נמי מדברי הרמב"ם ורבינו וכ"כ הר"ן בפרק בני העיר להדיא ע"ש וצריך לומר דהר"ר מנוח פוסק לקולא בהך בעיא דלא אפשיטא דכיון דמילי דרבנן היא נקטינן בספיקו לקולא מיהו אנן נקטינן ככל הפוסקים דפוסקים לחומרא ונראה דלאו דוקא למכור ישן כדי לקנות חדש אסיר דה"ה כשאחד הוציא מתחלה מעות משלו וקנה חדש על דעת שימכור אח"כ הישן וישלם מן הישן נמי אסור דעיקר טעמא דאיסורא הוא משום דליכא במכירה זו העלאה בקדש דדוקא כשמעלין בקדש הוא דשרי אבל כי ליכא העלאה אף על גב דליכא נמי הורדה אלא דמיחלף תורה בתורה נמי אסור: ומ"ש אפילו אין לו מה יאכל שם בברייתא יתר ע"כ ארשב"ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ס"ת או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם ונראה דאין פירושו שימות ברעב ולא ימכור ספר תורה דהא פשיטא דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש אלא ה"ק אפילו אין לו מה יאכל אין מזדקקין אותו למכור ספר תורה אלא נוטל צדקה מהגבאים כההיא דתנן סוף פאה אין מזקיקין אותו למכור ביתו וכלי תשמישו כדלעיל בתחלת סימן רנ"ג אבל יש לו מה יאכל אלא שלא יוכל ללמוד תורה או לישא אשה אא"כ ימכור ס"ת רשאי למכור ספר תורה ובהגהות מיימוני הקשה הרמ"ך מהא דאיתא בירושלמי בשם ר' יוחנן דכיון דמוכר אדם לישא אשה וללמוד תורה כ"ש דמותר מפני חייו והב"י בספר כ"מ נדחק לפרש בירושלמי דהו"ל פלוגתא דאמוראי דלחד מ"ד דשאלו על מפני חייו ולא השיבו ע"ז משמע דס"ל דאסור למכור מפני חייו ולמ"ד דלא שאלו ע"ז משמע דשרי למכור מפני חייו ולא נהירא אלא בין למ"ד לא שאלו ובין למ"ד שאלו ולא השיבום איכא למימר דמותר דלמ"ד לא שאלו סבירא ליה דפשיטא דשרי מפני חייו ולכך לא שאלו ולמ"ד שאלו ולא השיבום איכא למימר נמי דפשיטא דשרי ולפיכך לא השיבום וא"כ ליכא מאן דפליג אדרבי יוחנן דקאמר דכל שכן מפני חייו דשרי אבל לפע"ד דקושיית הרמ"ך אין לה התחלה דאע"ג דודאי מפני חייו שרי כדאיתא בירושלמי אינו אלא לומר דלא הוי עבר אדרבנן דקאמרי לא ימכור אדם ספר תורה אף על פי שאין צריך לו מיהו אינו רוצה למכור ס"ת מפני חייו אלא להתפרנס מהצדקה גם כן לא קא עביד איסורא ואין מזקיקין לו למכור ספר תורה מפני חייו כדי שלא יתפרנס מהצדקה והיינו דתניא יתר ע"כ ארשב"ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר

דרכי משה

עד (א) ובמרדכי ה"ק דף צ"ב פי' ר"י א דאהא דאמרינן כחוטף מצוה מן השוק אלוקח קאי לפי שעתה לא חסר חבירו מצוה דאדרבה עבירה היתה להשהות בידו ספר שאינו מוגה משום אל תשכן באהליך עולה הרי זכה בקנייתו והגהתו חיכה חבירו שהצילו מן עבירה ועיקר עכ"ל: (ב) אפשר דאין לו מה יאכל רק ע"י הדחק קאמר בנ"ל:

כוונתו

פרישה

סי' עד (א) **מצות** עשה על כל אדם מישראל שיכתוב לו ס"ת שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת וקי"ל דאין כותבין את התורה פרשיות דתורה חתומה ניתנה וא"כ ע"כ לא קאמר שיכתבו שירת האזינו לבדה אלא היינו לומר שיכתבו כל התורה עד שירת האזינו שהיא גמר של תורה אפירי' בה"ק וע"ל סימן רפ"ג דפסק הרא"ש דוקא פרשיות אין כותבין הא מגילות כותבין: (ב) כחוטף מצוה מן השוק שאין לו שכר כ"כ כמי שטרח בכתיבתו ויש מקום למדת הדין לחלוק ולומר אלמלא שבא לו בלא טורח לא היה עושה אותה אבל כתבה או שכר סופר והוא טרח בתיקון הקלפים ולסבול עול הסופר עד שנכתבה יש למדת רחמים לומר כמו שטרח בזה כן היה טורח ללכת במדבר כדי לקבל תורה מהר סיני וכן אם הגיה בו יש לה לומר כמו שתיקן זה כך אם היה מונח בה טעות רבות היה מתקנן נ"י וז"ל רש"י כחוטף מצוה ומצוה קעביד אבל אם כתבה היא מצוה טפי עכ"ל ועיין בדרישה: (ג) כתבו או שהגיה כו' פירוש בס"ת מוטעת מיירי וכ"כ הסמ"ג בשם ר"י והטעם כמ"ש מ"ז בס"ס זה (וכן מבואר בדברי ב"י בס"ל עכ"ה): (ד) וכ"ש שלא למכור אפי' יש לו הרבה לכאורה קשה מאי כ"ש איכא כיון שיש לו הרבה ולכאורה מותר למ"ש דאסור לו למכרה לא קאי הלא אתינו ס"ת שכתב לנפשו שהרי הדין יש שאפי' נחל מאבותיו כמה ס"ת מחויב לכתוב עוד אחת לנפשו ובאותו ס"ת שהיה קאמר כ"ש דאסור למוכרה וק"ל: (ה) ואפילו למכור ישן כדי לקנות חדש אסיר מדסתם וכתב אסור סתם משמע אפי' אם כבר החדש כתוב ומונח בבית הסופר ואין מעוכב אלא קנייה או פרקונים

אפי'

דרישה

סי' עד [א] **כחוטף** מצוה מן השוק י"מ כחוטף מצוה שגזל מצוה מחבירו אם לא שהגיה שהוא בעצמו היה ביד חבירו אבל אין ל' חוטף מן השוק משמע הכי דהו"ל חוטף מצוה מחבירו אלא משמע כקונה מצוה בשוק וכפרש"י א"נ ה"ק אם שקנאו מחבירו בשוק שבשוק מונח על המקח והממכר נחשב לו כאילו חטפו ואינו נחשב לו למצוה כיון דלאותו נמי נעשה המצוה דמה לי שהס"ת בידו או ביד המוכרו אבל כשהגיהו ותקנה המצוה נעשית על ידו וק"ל: [ב] כדי לקנות חדש אסיר כתב ב"י בשם הר"ר מנוח דהיינו דוקא משום פשיעותא הא אם החדש לפניו אלא שצריכה פדיון או קנייה מותר למכור הישנה ע"כ ול"ע דהב"י כתב תחלה דעת הר"ן דנקטי רבותי לחומרא ואחר כך כתב דעת ר"מ כאילו אין פלוגתא ביניהן משמע דגם הר"ן מודה בזה כיון דהס"ת מונחת כתובה בבית הסופר וליכא למיחש לפשיעותא וזה ודאי אינו דהא בגמרא פרק בני העיר דף כ"ז ע"א מבעיא להו אפי' בכה"ג וז"ל הגמרא אבעיא להו מהו למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש כיון דלא מעלי ליה בקדושתי אסור מ"ד כיון דלא מצינו תו לעלויה בקדושתו מותר בעולייה זו מיתן למחב כו' עד ע"ש דאמר ובה ב"ב הנה אר"י משום רשב"ג לא ימכור אדם ס"ת ישן ליקח בו חדש התם משום פשיעותא כי קאמרינן כגון דכתיב ומונח לאפרוקי מאי ולא איפשטא התם כאבעיית ופרש"י משום פשיעותא שמא משימכר שוב לא יקנה ומתוך כך יפסדו הדמים כי קאמרינן כגון דמנח לאפרוקי דכתב כבר החדש בבית הסופר ואינו מעוכב אלא לתת דמים עכ"ל והרי"ף לא הביא בהלכותיו הך אבעיא אלא כתב הא דרשב"ג לא ימכור אדם ס"ת אפי' ישן ליקח בו חדש וכתב עליו הר"ן אע"ג דבגמרא מבעיא לן דדילמא בכה"ג דחדש מונחת בבית הסופר רשב"ג מודה דמותר למכור מ"מ הרי"ף סתם לן משום דכל כה"ג מינקט לחומרא עדיף עכ"ל וכ"כ הרא"ש שם ריש דף מ' וא"כ ש"מ דהר"ן ס"ל דממן דכתבו הא דרשב"ג סתמא אפי' בכה"ג אסור ולא כדעת רבי מנוח וא"כ רבינו שכתבו גם כן סתמא ודאי משמע דס"ל דאפי' בכה"ג אסיר ואע"ג דבא"ח סימן קנ"ג כתב וז"ל מוכרין חומשין מותר ליקח בדמיהן ס"ת אבל איפכא להורידן מקדושתן אסיר וכתב שם ב"י ז"ל ורבינו הגדול מהרי"ח ז"ל כתב שמדברי רבינו שכתב אבל איפכא להורידן לא · משמע דלא קפדינן אלא שלא יורידו מקדושתן אבל לקנות בכיוצא בהן שרי ושכן מצא כתוב בשם הר"ר יונה ז"ל עכ"ל נוה אין להוכיח דרבינו ס"ל דמכ"ש דמותר למכור ישן כדי ליקח חדש דשאני התם דמיירי שכבר מכרו בס"ת ובכה"ג ס"ל דמותר ליקח בדמיהן כיוצא בהן אבל לכתחילה ודאי קי"ל דאסור למכור ס"ת כדי ליקח בדמיהן כי לא בכן וכן מסלק שם בגמרא בכורים דף כ"ז ע"א וכ"כ האשירי בכורים דאיכא פלוגתא ז"ל ואפי' אי ס"ת כתובה מונח בבית הסופר ואינו מעוכב אלא לתת דמים אסור למכור אבל מכרו דיעבד את הישן מותר ליקח בדמיו את החדש עכ"ל ומזה נ"כ יש לתמוה על הב"י שכתב שם בסימן קנ"ג ושם בש"ע דעת הר"ן הנ"ל וכתב עליו ורבינו הגדול מהרי"ח כתב שמדברי רבינו משמע דוקא שלא יורידם דמשמע דהר"ן אינו מודה בזה אפי' אי כבר מכרו וז"א והו"ק בב"י שסביב כאן ובא"ח סימן קנ"ג שכתב לשון הר"ן מ"ש במשנה ר"פ בני העיר ואפשר דלא ראה דבריו מ"ש שם בגמ' על האבעיא ע"ש בהרי"ף דף שס"י ע"כ ומש"כ כתב מ"ש והו"ק ורמ"א כתב בספרו בד"מ ז"ל כתב ב"י והר"ר מנוח כתב כו' הא אם מונח לפניו מותר עכ"ל משמע דהיה מגיה בב"י והר"ר מנוח כתב דהוא לי' פלוגתא על הר"ן אבל אבתי צ"ע דלמאי נ"מ כתב ב"י דהוא בעצמו פסק בש"ע סתם אסור וכן צ"ע על רמ"א שהעתיק כיון דלאו הלכתא הוא: [ג] אפילו אין לו מה יאכל וכתב רמ"א כ"מ ע"י הדחק כדי לייסב עמיסת הג"ס מיימוני

פמן

חדושי הגהות

רע א דברים אלו הם דברי תוס' במנחות (ל') ובטעות נדפס פה וכצ"ל לפענ"ד פי' ר"י דאהא דאמרינן הלוקח ס"ת כו' כחוטף מצוה מן השוק קאי לפי שעתה לא חסר כו' ור"ל דהך דקאמר הגיה אות א' כאילו כותבה קאי אלוקח מן השוק דאע"ג דאמרינן לעיל דהוי כחוטף מצוה מחבירו מ"מ אם הגיה אות אחת לא הוי כחוטף מצוה לפי שעתה לא חסר חבירו מצוה דאדרבה עבירה היתה וכו': ב רבב"ח א"ר יוחנן משום ר"ג כ"ה ברי"ף וברא"ש אבל בגמ' איתא משום רשב"ג: ג מה שיש לתמוה בזה שהוא נגד הגמרא ובסוגיא דהתם הך דינא הוי בעיא דלא איפשיטא כבר נתבאר כל זה היטיב בדרישה ובט"ז א"ק ג':

ובבר

ומיהו אם צריך למוכרה (ו) כדי ללמוד תורה או לישא אשה ואין לו דבר אחר למכור שפיר דמי (ז) וכת' א"א הרא"ש ז"ל שזה לא נאמר אלא לדורות הראשוני' שהיו כותבין ס"ת ולומדי' בה אבל האידנא שכותבין ס"ת ומניחים אותו בבית הכנסת לקרות בהם ברבים (ח) [ד] מצות עשה על כל ישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה ומשנה וגמרא ופירושיהם להגות בהן הוא ובניו · מצות כתיבת התורה היא כדי ללמוד בה דכתיב ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם ועל ידי הגמרא ופירושה ידע פירוש המצות והדינין על בוריים לכן הן הן הספרים שאדם מצווה לכותבם (ט) וגם שלא למוכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה :

אין

ומכר ס"ת או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם דאלמא דלאו שפיר דמי למכור ספר תורה או בתו מפני חייו אלא הו"ל ליטול לצדקה אבל איסורא ליכא במוכר ספר תורה מפני חייו והא דכתב הרמב"ם ואסור לאדם למכור ס"ת אפילו אין לו מה יאכל וכן מ"ש רבינו ואפילו למכור ישן כדי לקנות חדש אסור אפילו אין לו מה יאכל האי איסורא דקאמרי אינו אלא כמוכר ספר תורה כשיש לו לאכול אלא שאין צריך לספר תורה זו ויש לו אחרת אבל כאין לו מה יאכל ליכא איסורא אלא דלאו שפיר דמי למכרה גם מה שהקשה עוד דתלמודא דידן נמי שרי שהרי לא אמרו אלא דאם מכר ס"ת או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם אלמא דומיא דבתו דסימן ברכה הוא דאינו רואה אבל איסורא ליכא עד כאן לשונו נמי לא קשיא כלל דודאי הכי הוא דאיסורא ליכא אבל מיהו נמי שמעינן מינה דכיון דאמרי רבנן דאינו רואה סימן ברכה לעולם אלמא דשפיר דמי שאין למוכרה אפילו אין לו מה יאכל אלא רשאי ליטול מן הצדקה כדי חייו דאל"כ למה יהיה נענש שלא יראה סימן ברכה וכי היה לו למות ברעב זה נראה לפע"ד ברור ופשוט והכי נקטינן מיהו במרדכי פרק בני העיר כתב ע"ש ראבי"ה בהדיא דאין מוכרין ספר תורה אפילו ישן ליקח בה חדש דוקא ספר תורה של רבים אבל ספר תורה דיחיד המוכרו ליכא איסורא אבל אינו רואה סי' ברכה כדאמר רשב"ג עד כאן לשונו נראה דבא ליישב הא דקאמר ר"י משום רשב"ג לא ימכור ספר תורה אפילו ישן ליקח בה חדש דאלמא דאיכא איסורא והתם קאמר רשב"ג דאינו רואה סימן ברכה אלמא דאיסורא ליכא וקשיא דרשב"ג אדרשב"ג ומתרץ דבס"ת של רבים איכא איסורא ובשל יחיד ליכא איסורא ומשמע דבשל יחיד אפילו יש לו מה יאכל אלא שמוכרה לפי שאין צריך לספר תורה זו אי נמי שמוכר הישן כדי לקנות בו החדש נמי ליכא איסורא ודלא כהרמב"ם ורבינו ואין להקל מיהו אם חייב לנכרים הוה ליה כמוכר ספר תורה לפדיון שבויים דשרי כדכתבו התוספות פרק קמא דב"ב [דף ח'] בד"ה פדיון שבויים וכן כתב בהגהת מיימוני פ"י והכא נמי כיון שחייב לנכרים ולא ישלם יתפסוהו והוי ליה פדיון שבויים אבל בחייב לישראל נראה דאינו גובה חובו מספר תורה דכיון דרשאי להתפרנס מן הצדקה ואין צריך למכור ספר תורה כדפרי' אם כן גם בעל חוב אינו גובה ממנה דלא עדיף ב"ח מחייו ועיין במה שכתבתי בזה בח"מ סימן צ"ז ס"מ בס"ד ועי"ל ס"ס רפ"ב . ומ"ש ומיהו אם צריך למוכרה כדי ללמוד תורה וכו' בפרק בני העיר מימרא דרבי יוחנן משום ר"מ ומה שכתב ואין לו דבר אחר למכור כן כתב הרמב"ם שם ונראה דטעמו דכיון שיש לו דבר אחר למכור כדי ללמוד תורה ולישא אשה ואינו מוכרו אם כן חשבינן ליה כאילו מוכר ספר תורה כדי לקיים אותו דבר שהרי אין צריך למכור ספר תורה בשביל תלמוד תורה ואשה כיון שיש לו דבר אחר למכור אלא דמוכר ספר תורה כדי לקיים בידו אותו דבר וק"ל · כתב ב"י ע"ש הר' מנוח דרבים יכולים למכרו ללמוד תורה ליתום המוטל עליהם או להשיאו אשה עד כאן לשונו נראה שהיה תופס פירוש ראבי"ה עיקר דבשל יחיד ליכא איסורא אפילו יש לו מה יאכל אלא שאין צריך לספר תורה זו יכול למכור ואין בו אלא משום דאינו רואה סי' ברכה ואם כן היאך דר"י דאין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה נמי לא מיירי אלא בספר תורה דרבים היכא דיש להם ספר תורה הרבה לקרות בהם בצבור ומוכרים לזו כדי ללמוד תורה ליתום וכו' ובהא ודאי אפילו יש להם לרבים דבר אחר למכור רשאים למכור ספר תורה שאינה צריכה להם דכיון דאין רבים של צדקה לשכור מלמד ליתום או להשיאו אשה ודאי דאין הרבים חייבים למכור משלהם כדי ללמד תורה לאחר או להשיאו אשה אבל ספר תורה שאין צריך להם מוכרים כנ"ל ודלא כמ"ש ב"י דמיירי בעניים מדולדלים דאין להם דבר אחר למכור דאלמא דסבירא ליה דחייבים רבים למכור משלהם כדי ללמד תורה לאחר או להשיאו אשה וזה לא שמענו · עוד כתב ב"י ע"ש הר"ר מנוח אינו רואה סימן ברכה וכו' דוקא ספר תורה העשוי לקרות ברבים אבל ספרי יחידים מוכרים לעשות מהדמים מה שירצו שעל מנת כן עשאום או לקחם ועוד שקדושתן לא פקעה בכך והם בקדושתן ביד הלוקח כמו שהיו ביד המוכר עד כאן לשונו ונראה דדעתו לחלק בין ספר תורה שכותבין האידנא כל יחיד ויחיד ומניחים בבית הכנסת כדי לקרות בהן ברבים ובין שאר ספרים שקונה כל יחיד ויחיד ללמוד בהן בביתו כגון חמשה חומשי תורה ומשנה ותלמוד ופירושיהם ולהרא"ש איצטריך שכתב שהן הן הספרים שאדם מצווה לכותבם וכו' וסבירא ליה להר' מנוח דאף להרא"ש הך דרשב"ג דאם מכר ספר תורה אינו רואה סימן ברכה לעולם אינו אלא ביחיד שכתב ס"ת והניחה בב"ה כדי לקרות בהן ברבים ושני טעמים בדבר חדא שמתחלה לא עשאה או לקחה אלא כדי להניחה בב"ה ולא למוכרה ועוד דקדושתו פקעה דמאחר הלוקח לא יניחה בב"ה לקרות בה ברבים אבל שאר ספרי יחידים דמתחלה עשאום או לקחום לכך ועוד דקדושתן לא פקעה לא אמר בהם רשב"ג דאינו רואה סימן ברכה אבל הב"י לא הבין כך מדבריו והאריך בזה ואינו מתקבל לפע"ד :

וכתב הרא"ש שזה לא נאמר אלא בדורות הראשונים כו' קטנות ויש הלכות ספר תורה כתבו כך וכתב ב"י דגם הרא"ש מודה דעיקר קיום מ"ע אף האידנא היא לכתוב ספר תורה ולקרות בה בצבור בב"ה אלא שבא לחדש דאף בכתיבת חומשים ומשנה ותלמוד ופירושיהם איכא מ"ע כדי ללמוד בהם הוא ובניו וגם שלא למכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה וקשה דבריש פרק בני העיר כתב הרא"ש דיחיד שמכר ספר תורה שלו יכול להשתמש בדמיו כי לדעתו הוא מוכרו וכ"כ רבינו בא"ח סימן קנ"ג וכן כל יחיד בשלו יכול למוכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה אפילו ספר תורה או בית הכנסת עד כאן לשונו

וקשה

בכורים וגם מתלמודא דידן דקדקו דנראה דשרי : ומ"ש מיהו אם צריך למכרה כדי ללמוד תורה ולישא אשה ש"ד ג"ז שם אמר רבי יוחנן משום ר"מ אין מוכרים ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ופי' הר"ן ת"ת מפני שהוא מביא לידי מעשה אשה נמי דלא תהו בראה ומ"ש ואין לו ד"א למכור הכי משמע ודאי שאילו הו"ל דבר אחר למכור לא היו מתירים לו למכור ספר תורה וכן כתב הרמב"ם ז"ל וסמ"ג וכתבו הגה"מ הא דלא חשיב לפדיון שבויים משום דמילת' דפשיטא היא הוא מדברי התוס' בפ"ק דב"ב [ח :] : וכתב ה"ר מנוח דרבים יכולים למכרו ללמוד תורה ליתום המוטל עליהם או להשיאו אשה ומיהו לפי מה שנתבאר בסמוך דלא התירו אלא כשאין לו ד"א למכור נראה דברבים נמי לא שרינן אלא א"כ אין להם על מה שיסמוכו והם עניים מדולדלי' : וכתב עוד ה"ר מנוח אינו רואה סימן ברכה וכו' דוקא ס"ת העשוי לקרות ברבים אבל ספרי יחידים מוכרים לעשות מהדמים מה שירצו שע"מ כן עשאום או לקחום ועוד שקדושתן לא פקעה בכך והם בקדושתן ביד הלוקח כמו שהיו ביד המוכר ע"כ לשונו · והוא משמע לי דבסופרים וסוחרים הכותבים וקונים ספרים למכור מיירי וזהו שכתב שע"מ כן עשאום או לקחום אבל יחיד הכותב או הלוקח ספר תורה לעצמו אינו רשאי למכרו ואף ע"פ שאינו עשוי לקרות ברבים אסור למכרו · ותדע דהא איסור מכירת ס"ת בלשון יחיד מתניא לא ימכור אדם ס"ת אע"פ שא"ל לו יתר ע"כ ארשב"ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ס"ת וכו' וכן דברי הרמב"ם ודברי רבינו בלשון יחיד הם שנויים אלא שכתב רבינו בטור א"ח סימן קנ"ג גבי ב"ה וכן כל יחיד בשלו יכול למכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה אפילו ספר תורה ואף על פי שמצאתי כתוב דאליבא דהרא"ש אתיא דסבר דהאידנא אין מצוה בקניית ס"ת אבל לעיקר דינא דיש מצוה בקניית ס"ת אפילו יחיד אסור אין דברים הללו נ"ל מטעם שאכתוב בסמוך דלפי דעתי האידנא נמי איכא מצוה בכתיבת ס"ת גם לדעת הרא"ש ז"ל הלכך נראה דאפילו בימי דורות הראשונים מיירי וכן פסק המרדכי בפרק בני העיר בשם ראבי"ה דס"ת דיחיד המוכרו ליכא איסורא אבל אינו רואה סימן ברכה כדאמר רשב"ג וכן נראה מדברי הרא"ש שכתב בפרק בני העיר דיחיד שמכר ספר תורה יכול להשתמש בדמיו כי לדעתו הוא מוכרו ודינו כמו שמכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר וכתבו רבינו בסימן רפ"ב (ג) ואיפשר דה"ר מנוח נמי הכי ס"ל ודעת הרמב"ם בזה כתבתי בטור א"ח סימן קנ"ג ושם כתבתי דברי רבינו משלם נ"כ: וכתב א"א ז"ל שזה לא נאמר אלא לדורות הראשונים וכו' אבל האידנא שכותב ס"ת ומניחים אותו בב"ה וכו' עד אם לא ללמוד תורה ולישא אשה כהל' ס"ת ויש לתמוה היאך בא הרא"ש לפטור לאדם ממצות כתיבת ס"ת ולהחליפה בחומשים ומשניות וגמרות ופירושיהן שהרי לא תלה טעם החילוק בין דורות הראשונים לדורות הללו אלא שבדורות הללו אין לומדים בהן אלא מניחים אותם בב"ה לקרות בהם ברבים וא"כ הו"ל שגם עכשיו חייבים לכתוב ס"ת וילמדו בהם כמו שהיו לומדים בדורות הראשונים לא לפטרם ממצות כתיבת ספר תורה לכך נ"ל שלא בא אלא לחדש לנו חיוב כתיבת חומשים ומשניות וגמרות ופירושיהם ואיסור מכירתן שג"ז בכלל מצות כתיבת ספר תורה ושוה

יותר

דרכי משה

(ג) וכבר כתבתי בא"ח סימן קנ"ג דכן המנהג כתב בא"ז דמוכרין ס"ת לת"ת ואפילו כדי ללמוד אגדות :

בב"י

דרישה

עיין בב"י שהביאו שכתבו דכיון דמותר למכור ללמוד תורה ולישא אשה כ"ש שמותר מפני חיי נפש כו' (אלא שאינו רואה סימן ברכה עכ"ה) ע"ש עיין בב"י שכתב בד"ה וכתב עוד הר"ר מנוח כו' עד אלא שכתב רבינו בטור א"ח סימן קנ"ג גבי ב"ה וכן כל יחיד בשלו יכול למכרו ולעשות בדמיו מה שירצה אפי' ס"ת כו' ע"ש ודייק הב"י שהרא"ש ורבינו ס"ל דיחיד יכול למכור ס"ת שלו אלא שאין רואה בו סימן ברכה ול"נ לי מדכתב הרא"ש ל' דיעבד יחיד שמכר ס"ת כו' והביאו רבינו כן לקמן בסימן רפ"ב (וז"ל הך [illegible] שנקט ל' דיעבד משום דאין דרך למכור משום דאין רואה בו סימן ברכה) ש"מ דס"ל דלכתחלה אסור ליחיד למכור בס"ת והכי מסתברא שהרי מ"ע הוא על כל יחיד לכתוב לו ס"ת ואיך יהיה לו רשות למכרו ומ"ש רבינו בא"ח סימן קנ"ג אפי' ס"ת לא כ"כ אלא [illegible] שמכרו מותר להשתמש בדמיו ולעשות בהן מה שירצה ותינח מחויב לקנות בהן ס"ת אחר וצ"ל קאי התם וד"ק ועיין מ"ש בס"ס רפ"ב [ח] מצות עשה על כל ישראל אשר ידו משגת כו' פירוש גם זה בכלל [illegible] אבל מ"ע דס"ת גם כן במקומה עומדת ב"י ולענ"ד בזהו דוחק גדול לפרש כן דעת הרא"ש ורבינו שסתמו דבריהם וכתבו דזהו לא נאמר אלא לדורות הראשונים שהיו כותבים ס"ת ולומדים בה אבל האידנא כו' דלפי' ב"י הכי הול"ל בדורות הראשונים לא היו מחויבים לכתוב אלא ס"ת אבל בדורות הללו מחויבים ג"כ בקניית וכתיבת שאר ספרים ועוד מדסיים וכתב והן הן הספרים שאדם מצווה לכותבן כו' משמע אך הן ולא ס"ת ועוד ז"ל בתר טעמא דהא הב"י לית עניינו לכתוב ס"ת כדי ללמוד מתוכה נמצא דבדורות הללו שאין לומדין מתוכה ליכא בהן מצות עשה על כל אדם מישראל ומה שהקשה ב"י דהרא"ש הול"ל שגם עכשיו חייבים לכתוב ס"ת וללמוד בהם לא לפטרה ממצות כתיבת ס"ת נל"ד ליישב כמ"ש בפרישה .

וה"ר

פרישה

אפי' הכי אסור ועיין בד"מ . (ו) כדי ללמוד תורה או לישא אשה פי' ללמוד תורה מפני שהוא מביא לידי מעשה ולישא אשה דלא לתהי בירא וגימר וכתבו הג"מ הא דלא חשיב לפדיון שבוים משום דמילתא דפשיטא היא ב"י . ועמ"ש לעיל בסימן רנ"ב דאם למוכרה לפדיון שבוים פירוש לצורך פדיון נפשו דעלמו ע"ש שהארכתי (ז) וכתב א"א הרא"ש ז"ל שזה לא נאמר אלא לדורות הראשונים פירש [illegible] דמתני' קאי אבל ס"ת של יחיד מותר למוכרו ואף אם אינו רואה סימן ברכה עכ"ל אגודה פרק בני העיר וכן במרדכי מ"ו וע"ל בסימן רפ"ב (ובא"ח סימן קנ"ג) . (ח) מצות עשה על כל ישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי תורה כו' נראה דה"ק שהמ"ע נאמר דוקא במלו ולא בס"ת דוקא בימיהם שהיו לומדים תורה שבע"פ שלא מן הכתב כ"א ע"פ היו צריכין ללמוד מס"ת המתוייג' כהלכתו ומדוייקת בחסירות ויתירות ופסקי טעמים כי הם כלם רמוזים הם לזכור ע"י תורה שבע"פ כדאמרו על ר"ע שהיה דורש על כל קוץ וקוץ תלי תלים הלכות ולכן היה מצוה על כל איש מישראל שיהיה לו ס"ת אבל בזמנינו שנתמעטו הלבבות ואמרו עת לעשות לה' הפרו תורתיך וכתבו התלמוד בספר וגם בימיהם היה איסור בדבר שלא לכתוב ה' חומשי תורה כ"א בדרך שנכתבה ס"ת בגלילה וא"כ כל ספריהם היו דומים לס"ת משא"כ בזמנינו שנעשה לנו כהיתר לכתוב ספרים דפין דפין כל אחד בפני עצמו א"כ למה לנו לזלזל בכבוד ס"ת לחנם ללמוד מתוכו שלא לצורך כיון שאין אנו לומדים כלום מחסירות ויתירות ותגין ופיסוק טעמים כבימיהם וק"ל . ועיין בא"ח סימן ל"ז בדין סידור שכתב רבינו ז"ל אין מניחין לו ספריו ואפי' ס"ת כו' משמע דיש יותר צורך בס"ת מבשאר ספריו · ואף שגם בשם ר"י אברצלוני כ"כ מ"מ לא פליג שם רבינו עליו ולא כתב שסברת הרא"ש היא בהיפך ואפשר משום דשם אין זה עיקר מקומו לא הזכירו א"כ לענין מכירת ס"ת ולתנו למלוה בחובו ס"ת היי רביתא טפי וק"ל ועיין בדרישה (כי מצות כתיבת התורה כנ"ל עכ"ה) : (ט) וגם שלא למכרם אם לא ללמוד תורה כו' כתב מ"י ולפי דבריו שעיקר המעלה כדי תועלת הלימוד לאחרים א"כ על מה אמרו חכמים המגיה אפי' אות אחד כאילו קבלו מהר סיני והקונה אותה כאילו חוטף מצוה מן השוק אדרבה עיקר המעלה היה ראוי להיות בקנה ס"ת מתוקנת וגם הג"ה לא היתה מועלת כ"כ אלא מחמת שהיא מעלת כתיבת התורה מצד קדושתה ודו"ק אכן לפי' ר"י שכתבו התוס' פרק הקומץ דף ל' דמפרש התם המגיה אות אחת כו' משום הכי לא נחשב כחוטף מצוה משום שקנתה אבל מכירו בעבירה (משום אל תבכו להולך עכ"ה) שהרי היא מסכה סבר שאינו מוגה בידי כו' לפי' הקונה ס"ת מן הנכרים שגזלו מישראל או מן המומר היא ג"כ מצוה רבה כאילו קבלה מהר סיני ודו"ק עכ"ל מ"ו :

על

יותר מצוה מלכתוב ספר תורה ולהניחו בב"ה לקרות ברבים אבל לכתוב ספר תורה לקרות בו הוא ובניו פשיטא דגם האידנא זהו עיקר קיום מ"ע שהרי הוא עוסק בו כמו שהיו נוהגים בדורות הראשונים וכתב רבינו ירוחם על דברי הרא"ש שכ"כ הגאונים :

וקשה דבמאי מיירי דאי במכרו ללמוד תורה או להשיאו אשה פשיטא שיכול להשתמש בדמיו שהרי לדעת כך נתנו רשות למכרו ואי בעבר ומכרו שלא ללמוד תורה ולישא אשה אמאי יכול לעשות בדמיו מה שירצה דלא דמי למכרו וע"ה במא"ה דשרי אפילו למשתי ביה שיכרא דשאני התם דנמכרו בהיתר וכך הקשה בית יוסף בא"ח סימן קנ"ג ותירץ דהרא"ש ורבינו סבירא להו כרא"ה דמחלק בין רבים דאסורים למכור ספר תורה ובין יחיד דשרי למכור והא ליתא שהרי הרא"ש בפרק בני העיר כתב אחר כך בסתם לא ימכור אדם ספר תורה אע"פ שא"צ לו דמשמע אפילו יחיד נמי לא וכן מדברי רבינו כאן בסימן זה מבואר דהכי סבירא ליה כדפרישית לעיל אלא נראה לפע"ד דהרא"ש ורבינו בא"ח לא מיירי אלא במוכר ספר תורה מפני דוחקו דרשאי למוכרו מפני חיינו כדפרישי' לעיל ולהכי קאמרי הרא"ש ורבינו דרשאי להשתמש בדמיו כל מה שירצה ואשמועינן דאע"ג דלאו ש"ד למוכרה דאינו רואה סימן ברכה לעולם ואם היה רוצה היה רשאי להתפרנס מן הצדקה אפילו הכי כיון דליכא איסורא במכירתה רשאי להשתמש בדמיו כל מה שירצה והכי נקטי' :

רעא אין כותבין ס"ת תפילין ומזוזה (א) על עור בהמה וחיה טמאה (ב) ולא על עור דג אפי' הטהור אלא על עור בהמה וחיה ועוף הטהורין (ג) אפי' עור נבלות וטרפות שלהן וצריך שיהיו העורות מעובדין לשם ס"ת אבל תיקון הקלף ושירטוטו א"צ שיהא לשמה (ד) וה"ר ברוך נסתפק אם צריך שיוציא בשפתיו שמעבדו לשמה או אם סגי במחשבה שמחשב כך בלבו וכתב א"א ז"ל הילכך טוב שיוציא בשפתיו ויאמר בתחלת העיבוד כשמשימו לתוך הסיד עורות אלו אני מעבד לקדושת ס"ת (ה) ותו לא צריך כתב הרמב"ם אם הנכרי מעבדו פסול אפי' אומר לו ישראל עבד עורות אלו לשם ס"ת [א] (ו) וה"ר ברוך כתב שאם מעבדו וישראל עומד על גביו ומסייעו שרי וכ"כ בעל העיטור דסגי בנכרי שמעבדם לשמה (ז) וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל וכ"כ רב נטרונאי אם אפשר לישראל לעבדם לשמה מצוה מן המובחר ואם לאו ילך לנכרי ויאמר לו קלף לס"ת אני צריך וכשמעבדם לשם ס"ת יסייע עמו ישראל מעט וכה"ג הוי עיבוד לשמה תשובה לגאון לענין עיבוד לשמה

רעא אין כותבין ספר תורה תפילין ומזוזות על עור בהמה וחיה טמאה ברייתא בפ' שמונה שרצים [קח.]: ומ"ש ולא על עור דג אפילו טהור שם בעא מר בריה דרבינא מר"נ בר יצחק מהו לכתוב תפילין ע"ג עור דג טהור א"ל אם יבא אליהו ויאמר פסקא זוהמא מיניה אי לא פסקא ומשמע דכיון דלא בריר לן אי פסקא זוהמא מיניה לא כתבינן וכ"כ רבינו ירוחם וכ"פ הרמב"ם ז"ל: ומ"ש אלא על עור בהמה חיה הטהורים ואפילו עור נבילות וטריפות שלהן ג"ז ברייתא שם: ומ"ש שכותבין על עור העוף מימרא דרב הונא שם ואע"פ שכל אלה הדברים לענין תפילין הם שנויים בפרק ח' שרצים חדא מינייהו נקט וה"ה לאינך דהא תנן [מגילה ח:] אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון וכן פסק הרמב"ם ז"ל וכ"כ הרא"ש ונתן טעם דמדקא יהיב טעמא מלמען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך כלומר ממין המותר לפיך האי טעמא שייך נמי בס"ת דאין לכתוב תורת ה' אלא על גב עור של מין המותר לפיך ובמ"ס [פ"א] שנו בהדיא אין כותבין ספרים תפילין ומזוזות על עור בהמה וחיה הטמאים :

וצריך שיהיו העורות מעובדים לשם ספר תורה בפ"ק דגיטין [כד:] גבי הכא דאתא לקמיה דרבי אבא אמר ליה ספר תורה שכתבתי לפלוני גווילים שבו לא עבדתים לשמם א"ל מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך נאמן אתה להפסיל ספר תורה וכן פסקו הפוסקים ודלא כדמשמע מפירש"י פרק נגמר הדין [מח:] בפלוגתא דאביי ורבא דלרבא לא בעי עיבוד לשמה (א): ומ"ש אבל תיקון הקלף ושרטוטו א"צ שיהא לשמה כ"כ הרא"ש בהלכות ספר תורה בשם ר"ת ור"ח אהא דאיפליגו אביי ורבא דאביי אמר הזמנה מילתא היא ורבא אמר לאו מילתא היא דהזמנה היינו לחתוך הקלף ולתקנו שיהיה ראוי לכתיבה והלכתא כרבא דאמר לאו מילתא היא כלומר לא הוי דבר חשוב הילכך לא בעי לשמה והוא מדברי התוספות בפרק השולח [מה:]: וה"ר ברוך נסתפק אם צריך שיוציא בשפתיו וכו' הטעם שנסתפקו הוא משום דבפיגול כתיב (ויקרא ז') לא יחשב ובעי דבור [כדפי' רש"י תגחות כ:] ותרומה ניטלת בלא דיבור [שבועות כו:] ובשליחות יד כתיבה (שמות כב) על כל דבר פשע והחושב לשלוח יד בפקדון חייב: ומ"ש בשם הרא"ש הילכך טוב שיוציא בשפתיו כו' ותו לא צריך בהל' ס"ת כ"כ וכ"כ הגה"ת בשם סמ"ג שצריך שיוציא בשפתיו: ומ"ש ותו לא צריך היינו לומר שא"צ לא להוציא בשפתיו ולא לחשוב שמתעבדי' לשמה אלא בעת תחלי' העיבוד בלבד: כתב הרמב"ם אם הנכרי מעבדו פסול אפילו אומר לו ישראל וכו' בתחלת הלכות תפילין וטעמו מדאמרינן בפרק שני דגיטין [דף כג.] דנכרי אדעתא דנפשיה עביד וכתב המרדכי בהלכות קטנות שכ"כ בה"ז ומ"ש רבינו בשם הר"ב והעיטור והרא"ש בהלכות ספר תורה כתב הרא"ש שנהגו העם כה"ר ברוך כי אין עבדנים ישראלים מצוין בכל המקומות וכן הדעת מכרעת דבגט דבעינן שיכתוב כל תורף הגט לשמה זה לא יעשה אבל בעיבוד לא בעינן אלא בתחלת העיבוד כשישים העור לתוך הסיד שיאמר או אני עושה כך לשם ס"ת וזה יעשה הנכרי לשם ישראל כשיאמר לו עשה כך וכיוצא בזה מצינו בפרק אין מעמידין דרבי יהודה בעי מילה לשמה ואפ"ה ימול הרמאי ולא אמרינן נכרי אדעתא דנפשיה קא עביד דכיון דברגע הוא עושה ודאי יעשה אדעתא דישראל מה שיאמר לו וכן דעת בעל העיטור עכ"ל: **ואני** תמה למה כתב שנהגו כה"ר ברוך לפי שאין עבדנים ישראלים מצויין וכו' אין עבדנין ישראלים מצויין מאי הוי הא כיון שא"צ לשמו אלא בתחלת העיבוד יניחן ישראל תוך הסיד לשמה ואח"כ יעבדם הנכרי והוו מעובדים לשמה גם לדעת הרמב"ם ושמא לא היו הנכרי מניחין לישראל ליתן העורות לתוך הסיד: ומ"ש רבינו בשם רב נטרונאי ותשובת הגאון עד וקראו בו בצבור הכל בפסקי הרא"ש בסוף הל' ס"ת בשם ספר העתים

רעא אין כותבין ספר תורה וכו' כתב הרא"ש ריש הל' ספר תורה דכך שנינו במסכת סופרים וכיוצא בזה תניא ברייתא פרק שמונה שרצים [דף ק"ח] ויליף לה מדכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך מדבר המותר בפיך וכתבו התוספות דלאו דוקא מן המותר בפיך דהא אפילו על גבי עור נבלות וטרפות שרי אלא ממין המותר בפיך קאמר עכ"ל: ומ"ש דעל עוף טהור נמי ש"יא מימרא דרב הונא שם וקמ"ל דאע"ג דאית ביה נקבי נקבי מקום מושב טלה אפ"ה שרי דכל נקב שהדיו עובר עליו אינו נקב: ומ"ש דאין כותבין על עור דג אפילו הטהור שם בעיא דלא אפשיטא אי פסקה זוהמא מיניה אי לא פסקה זוהמא מיניה: וצריך שיהו העורות מעובדין לשם ספר תורה בפרק הניזקין [דף כ"ד] קאמר רבי אבא דפסולה ספר תורה אם לא עיבד העורות לשמם וכתב הרא"ש בריש ה' ספר תורה דהכי עיקר ודלא כפרש"י בפרק נגמר הדין דלרבא לא בעי עיבוד לשמה אלא כפר"ת ורבינו חננאל דלרבא בעי עיבוד לשמה אבל תיקון הקלף ושירטוטו דהזמנה בעלמא היא לאו מילתא היא ולפיכך א"צ שיהא לשמה וכ"כ המרדכי פרק הנזקין ובסוף הלכות ציצית: כתב הרמב"ם אם הנכרי מעבדו פסול וכו' בפ"א מהלכות תפילין כתב דכל דבר שצריך מעשה לשמו אם יעשה הנכרי פסול שהנכרי אדעתא דנפשיה קא עביד כדאיתא פ"ב דגיטין [דף כ"ג] ומ"ש בשם הר' ברוך דכישראל עומד ע"ג ומסייעו שרי ה"א בספ"ת סימן קפ"ט דמסייע זה יש בו ממש דנכרי אדעתא דישראל קא עביד עד כאן לשונו. ורצונו לומר דאע"ג דבפרק המצניע [דף צ"ג] אסיקנא דמסייע אין בו ממש דהכי אשכחן בהוצאת שבת אפ"ה מסייע זה דמסייעו מעט בתחלת עבודו כשישים העור לתוך הסיד ויאמר או אני עושה כך לשם ספר תורה יש בו ממש ואמרינן דהנכרי גומר כל העיבוד אדעתא דישראל שהיה עושה כך בתחילת העיבוד אבל לכתחלה ודאי אי איכא ישראל שיכול לעבד לא יסמכו על מה שישראל מסייעו מעט בתחלת העיבוד וגומר הנכרי על ידו ולכן כתב הרא"ש שנהגו העם כהר"ר ברוך כי אין עבדנים ישראל מצויין בכל המקומות. ומה שהקשה ב"י וכי אין עבדנים ישראל מצויין מאי הוי הא כיון שא"צ לשמו אלא בתחלת העיבוד יניחם ישראל בתוך הסיד לשמו ואחר כך יעבדם הנכרי וכולי עד כאן לשונו לאו קושיא היא דדוקא כשישראל הוא מעבד מתחלה עד סוף סגי כשיאמר בתחילת העיבוד אני מעבד עורות אלו לשם קדושת ספר תורה ותו לא צריך לא דבור ולא מחשבה שמעבדו לשמה אבל בגמרה נכרי דאיכא למיחר דילמא נכרי כשגומרה מעבדה שלא לשמה במחשבה הלכך לכתחלה אין לגמור העיבוד ע"י נכרי כשאפשר ע"י עבדן ישראל והכי נקטינן דלא כב"י דמיקל אפילו בדאיכא עבדן ישראל דליתא. ומה שכתב וכן כתב ב"ה דסגי בנכרי כשמעבדה לשמה פירוש דכשיאמר ישראל לנכרי שיעבדנה לשם קדושת ס"ת והנכרי אומר שעל דעת כך שאומר הישראל אליו הוא מעבדה סגי בכך ומשמע דלב"ה לא צריך סיוע כלל דמסייע אין בו ממש ולא מעלה ולא מוריד ולא כתב רבינו וכ"כ ב"ה אלא להוציא מדברי הרמב"ם דפוסל בהכי ולכן הביא תחלה דעת ה"ר ברוך דמכשיר בהכי כשמסייעו קצת וכן כתב ב"ה דסגי כשיאמר לנכרי אע"ג דאינו מסייעו וכן הוא מסקנת הרא"ש וכן כתב רב נטרונאי וכו' ולאפוקי מת"ש הרמב"ם דפסול ונראה דודאי האי מסייע דהצריכוהו אינו אלא לכתחלה על צד היותר טוב אבל דיעבד אפילו לא סייעו כלל אלא שאומר לנכרי שיעבדנה לשמה סגי בכך דתלינן דנכרי מעבדה ע"ד ישראל ולאו אדעתא דנפשיה קא עביד שהרי בכולה תלמודא מסייע אין בו ממש ולא מעלה ולא מוריד אם כן סיוע זה כאן אינו אלא לרווחא דמילתא ואינו מעכב ולא כב"י דכתב דבלא סיוע פסול דליתא :

וצריך

דרכי משה

רעא (א) בב"י בא"ח סימן ל"ב אם מעובד לשם מזוזות פסול לתפילין דתפילין חמורין ממזוזות וודאי דה"ה אם מעובד לתפילין אסור לס"ת דקדושת ס"ת חמורה מתפילין :

ואין

פרישה

סי' רעא (א) **על** עור בהמה וחיה טמאה שנאמר למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך: (ב) ולא על עור דג כו' משום זוהמא: (ג) אפילו עור נבילות וטריפות שלהן דדרשינן תורת ה' בפיך ממין המותר בפיך אפילו' וכטעם דלא גרע נבלה בידי שמים מנבלה ע"י אדם: (ד) וה"ר ברוך נסתפק כו' משום דבפיגול כתיב לא יחשב ובעי דיבור ותרומה ניטלת בלא דיבור ובשליחות יד כתיב על כל דבר פשע והחושב לשלוח יד בפקדון חייב ועיין בדרישה: (ה) ותו לא צריך פירוש רק בתחלת העיבוד ב"י: (ו) וה"ר ברוך כתב שאם מעבדו כו' ומסייעו שרי כ"ל דל"ד מסייעו בידים אלא שמסייע לו בדיבורו להודותו אין יניחם בתוך הסיד לשמה תהו לשון מסייע כדאמרינן בעלמא מסייע אין בו ממש דאל"כ דלמא הרמב"ם ג"כ מודה בזה או שאי זה שכתב וכ"כ ב"ה דסגי כו' וכן מוכח מדברי הרא"ש והביאו ב"י ע"ש וכן בא"ח סימן ל"ב כתב ב"י ת"ל מדלא הזכיר רבינו כאן שהישראל יסייעו משמע דס"ל דמסייעו דנקט רבינו ברוך ל"ד כו' אבל מסיק שם וכתב דיותר נ"ל לומר שרבינו בהל' תפילין סמך אמ"ש כאן בהל' ס"ת בשם רבי' ברוך ורב נטרונאי דבעינן שיסייעו מעט ולא הביא ב"ה אלא לאפוקי מדעת הרמב"ם ואפשר שב"ה ג"כ ס"ל שיסייעו ישראל עמו וכ"כ הסמ"ג כו' עכ"ל אבל ל"נ כמ"ש: (ז) וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל ולא אמרינן עכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד רק שיאמר לעכו"ם בתחילת העיבוד שישים העור בסיד לשמה ודאי יעשה אדעתא דישראל כיון דנעשית כרגע אמר אפר"י:

אבל

דרישה

סי' רעא [א] **וה"ר** ברוך נסתפק כולי משום דבפיגול כתיב לא יחשב ובעי דיבור ותרומה ניטלת בלא דיבור ובשליחות יד כתיב על כל דבר פשע והחושב לשלוח יד בפקדון חייב כל' הוס כתמונתו ולכן כתב הרא"ש בשם רבי' ברוך בהלכות קטנות ע"ש ד' ע"ג ע"ב וכיאלו ג"כ ב"י כאן ע"ש והוא תמוה וצריך עיון לכולמו מ"ע והחושב לשלוח יד בפקדון הוא חייב דו"מ ולא כמאן כי פלוגתא ב"ש וב"ה בס"פ המפקיד סוף דף מ"ג וז"ל החושב לשלוח יד בפקדון ב"ש אומרים חייב וב"ה אומרים פטור עד שישלח בו יד שנאמר אם לא שלח ידו במלאכת רעהו עכ"ל החושב ופס בגמרא מפרש טעמא דב"ש משום דכתיב על כל דבר פשע שלמד שחייב על המחשבה כמעשה כו' וכתבו התוס' שם וז"ל החושב לשלוח יד כך מחשבה הוי דיבור כדילוף מעל כל דבר פשע וכן מחשבת פיגול נמי הוי בדיבור ולא בלב כו' וכפרש"י שם שכתב וז"ל החושב לשלוח יד אמר בפני עדים אטול פקדונו של פלוני לעצמי עכ"ל הרי לפנינו דאפי' לב"ש אינו חייב במחשבה גרידא כ"א בדיבורו וכ"ש לב"ה דאינו חייב אפי' בדיבור עד שיעשה המעשה דשליחות יד ואיך סתם הרא"ש וכתב דהחושב לשלוח יד בפקדון הוא חייב שוב עיינתי בספר התרומה שחיבר רבינו ברוך בהלכות ס"ת שלו בסימן קל"ב ולא כתב האי בבא דשליחות יד אלא נסתפק אי יש לדמותו לפיגול דבעי דוקא דיבור או לתרומה דסגי במחשבה ונראה לע"ד דה"פ דמייתי משליחות יד דג"כ תוכח מהם דלא סגי במחשבה גרידא שהרי שם במשנה כתבו אליבא דב"ש דהחושב בשליחות יד חייב וע"כ לא מיירי במחשבה גרידא דהא ילפותיה הוא מדכתיב גביה על כל דבר פשע ש"מ דבעי דיבור ולאם נקט המחשבה בלשונו ל' החושב וה"ל ע"כ משום דה"א לטעות ולמימר דבמחשבה סגי דס"ל דבמחשבה לאו מילתא היא משום מקום ומ"כ ס"ס בעיבוד עורות דכוותיה אלא לפ"ז כה"ל

למכתב

חדושי הגהות

רעא א כוונתו אמתני' דב"מ (מג:) והוא תמוה מאוד להמעיין שם בסוגין דזהו רק לב"ש אבל לב"ה לא מהני מחשבה וכבר האריכו עליהם הב"ח והדרישה וש"ז א"ק נ'

בשתי

לשמה רבנן דהדרתי מתיבתא סבירא להו דכל שלא לשמה פסול לקרות בו בצבור ומורי רב משה גאון הוי פליג ואמר מצוה מן המובחר למיעבד עיבוד לשמה (ח) אבל מהורת ספר שקורין בו צבור לא נפיק ואית לנא ולרבנן דקדוקא בהא מלתא לדחוייא לדרב משה גאון ומיהו אתם שאין במקומכם (ט) [ג] מי שעושה גוילים ולא דק פי' קלף אם יש במקומכם ס"ת כהוגן השמרו וקראו בו בצבור ואם לאו אל תשביתו קריאת התורה בצבור מפני שאומר הכתוב עת לעשות לה' הפרו תורתך אלא עשו ס"ת מן הדק אף ע"פ שאינה מעובד לשמה שמורי רב משה כדאי הוא לסמוך עליו בשעת הדחק וכ"ש על דרך שאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך אבל אם יש להן יכולת להחזיר יריעות הדק לידי מתוח ולהעביר עליה סיד לשמה הרי יצאתם ידי עיבוד לשמה ואם אין יכולת לעשות כן כתבו בו אע"פ שאין מעובד לשמה וקראו בו בצבור (י) וצריך שיהא מעובד בעפצים אבל אם אינו מעובד בעפצים הוי דיפתרא ופסול ומיהו היה אומר ר"ת דעיבוד סיד שלנו חשוב כעיבוד עפצים ונכתבת בין על גויל וקלף ודוכסוסטוס והרמב"ם פסלה על (יא) דוכסוסטוס וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן פי' גויל עור שנגרר ונתקן במקום השער ובמקום הבשר לא נתקן וקלף ודוכסוסטוס הוא עור הנחלק לשנים חלק החיצון של צד השער נקרא קלף וכותבין (יב) בצד הפנימי שכלפי הבשר והלק הפנימי שבצד הבשר נקרא דוכסוסטוס וכותבין בו בצד החיצון שכלפי השער ואם שינה וכתב בקלף בצד החיצון ובדוכסוסטוס בצד הפנימי (יג) בדיעבד כשר בס"ת (יד) וקלפים שלנו יש להם דין קלף ונכתבין בצד הפנימי

שכלפי

וצריך שיהא מעובד בעפצים וכו' בריש פ"ב דמגלה תנן דמגלה הכתובה על דיפתרא לא יצא ובגמרא ריש [דף י"ט] מפרש דיפתרא דמליח וקמיח ולא עפיץ ופרש"י וקמיח בתים ולא עפיץ ולא מעובד בעפצים שקורין גל"ש ע"כ ומשמע דכל שכן ספר תורה וה"א בפר' המוליא יין [דף ע"ט] והר"ש וספו' כתבו וקשיא א"כ היאך כותבים על קלפים שלנו דלא עפיצי ספר תורה ותפילין ומגלה ותירץ רבינו תם שהסיד שאנו נותנים בקלפין שלנו מהני כעפצים עד כאן לשונו וכ"כ הרא"ש והר"ן לשם וכך כתבו התוספות בפרק המוליא יין [דף ע"ט] ובפ' הקומץ [דף ל"ב] : **ומ"ש** ונכתבת בין על גויל וכו' בפרק המוליא יין תנא דבי מנשה כתבה על הקלף ועל הגויל ועל דוכסוסטוס כשרה ומוקמינן לה בספר תורה וכך היא דעת כל הפוסקים אבל דעת הרמב"ם לדחות הך תנא דבי מנשה מהילכתא מקמיה הך דספ"ק דב"ב שאלו את רבי ספר תורה בכמה יהא שיעור ארכו שלא יהא יותר על הקיפו א"ל בגויל ו' טפחים בקלף איני יודע דמדלא אדכר דוכסוסטוס אלמא לרבי דוכסוסטוס כלל וכלל לא ודר' עדיף לן מתנא דבי מנשה ועוד דבירושלמי פ"ק דמגלה [דף ע"א ע"ד] קתני גבי ספר תורה כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שער ואם שינה פסול ומדלא מדכרי דוכסוסטוס אלמא כרבי ס"ל וכ"כ ב"י ועוד נלפע"ד דמשמע מהאי דקתני ואם שינה פסול בכל ענין פסול בין אם שינה וכתב אגויל במקום בשר ואקלף במקום שער ובין אם שינה וכתב אדוכסוסטוס אפילו במקום שער גם כן פסול ולהכי תני בסתם ואם שינה פסול דמשמע דאין לחלק דבכל שינוי פסול ועוד מדהביא האלפסי הך ירושלמי בסוף הלכות ספר תורה ולא הביא הך דתנא דבי מנשה אלמא דס"ל דלית הלכתא כי הך דתנא דבי מנשה אלא כהא דירושלמי והרמב"ם בשיטת רבו האלפסי הלך בפסקו זה והכי נקטינן לחומרא דספר תורה פסול על דוכסוסטוס אפילו במקום שער וכתב במרדכי הלכו' ספר תורה ומיהו עתה אין נפקותא בכל זה דקלפים שלנו מספיקים לכל כדפי' ר"ת דדין קלף יש להן שהרי עכשיו מסיר קליפות הגידין והשתנוית וקליפה דקה שקורין אשקרנירא וכשרים לכל דבר למזוזה ולתפילין ולספר תורה דעיבוד שלנו תקיף ועושה מקום הבשר נוח לכתוב וי"מ דעכשיו דין גויל או דוכסוסטוס יש להם עתה וכותב ספר תורה מלד השיער ועליהם הכתוב אומר עינים להם ולא יראו וכו' והאריך והכי נקטינן לכתחלה לכתוב ספר תורה תפילין ומזוזות על קלפים שלנו לצד הבשר מיהו אם כתב על שלנו ספר תורה לצד השיער יש לסמוך בדיעבד אמקצת מפרשים דקלף שלנו דין גויל יש לו וכותבין בו ספר תורה לצד השיער וכן כתב הרב בהגהת ש"ע וז"ל מיהו יש מקילין בזה אי נמי אפי' את"ל דדין קלף יש לו נמי מקילין בספר תורה דיעבד כשכתב לצד השיער כדכתב רבי' להדיא אבל אם כתב תפילין על קלפים שלנו לצד השיער פסולין מה נפשך דאי דין דוכסוסטוס או גויל יש לו הרי תפילין אין נכתבין אלא על הקלף ואי דין קלף יש לו הרי אין קלף כשר אלא לצד הבשר : ומ"ש ואם שינה וכתב בקלף בצד החיצון וכו' טעמו כיון דס"ת כשר בקלף בצד הבשר ובדוכסוסטוס לצד השיער לדעת המכשירין ספר תורה בדוכסוסטוס א"כ לא שייך ביה שי' ו' דה"ה איפכא נמי היכא דכתב בצד השיער בקלף ובצד הבשר בדוכסוסטוס דכשרה שכך כתב הרא"ש טעם זה גבי מזוזה וב"י הקשה על דברי רבינו דבת"ס לא משמע הכי אלא אף בספר תורה פסולה בצד השיער בקלף ובצד הבשר בדוכסוסטו' והכי נקטינן לכתחלה דאין לקרות בזו כשיש ספר תורה אחרת כשרה אבל אם אין שם ספר תורה אחרת אלא זו שנכתבה על צד השיער בקלף או לצד הבשר בדוכסוסטוס קורין בו בצבור ומברכין עליה דלא גרע מחומשין ·

ספר

הבתים : ויש לדקדק דמדברי ר"ב ורב נטרונאי לא משמע דמכשרי בעיבוד נכרי אלא ע"י שיסייע הישראל עמו מעט אבל שלא בסיוע ישראל משמע דמודו דפסול ואילו רבינו לא הזכיר בה' תפילין שיסייע ישראל ושמא י"ל שסמך על מה שאמר כאן בשם ר"ב ורב נטרונאי וכך הם דברי סמ"ג ודברי הגה"מ שיסייע לנכרי :

(ב"ה) והרא"ש כתב בתשובה כלל ב' שנשאל תאיר עיני על עבוד העור לשמה דאיכא פלוגתא בין רש"י ור"ת והשיב בעון הדור מקילים אף כי ישרים דברי ר"ת ודברי ר"מ וספרים החיצונים פוסקים כך : כתב בהגהו' פ"א מה' תפילין וס"ג מהלכות מאכלות אסורות כשמשתמשים הנקבים במרצע כעין אותיות אע"פ שהרבה נקל לנכרי לזייף שיתן את הנקובים על שאינם נקובים וינקוב במרצע דרך הנקבים כמו שעשה הישראל מ"מ אין חוששין לזייף דמירתת נכרי פן יכיר הישראל בטביעות עין ובפר"י ע"כ : וצריך שיהיה מעובד בעפצים אבל אם אינו מעובד בעפצים הוי דיפתרא ופסול בפ"ב דמגילה (יט.) : ומ"ש ומיהו היה אומר ר"ת דעיבוד סיד שלנו חשיב כעיבוד עפצים כ"כ שם התוס' והרא"ש והר"ן ז"ל וכ"כ מדברי הרמב"ם ז"ל : כתב המרדכי בהל' קטנות בשם ר"ת שיכול להיות דס"ת כשרה על גבי דיפתרא בדיעבד ואין נראה לר"ן :

ונכתבה בין על גויל וקלף ודוכסוסטוס בפ' המוליא (עט:) מן תנא דבי מנשה כתבה על הקלף ועל הגויל ועל הדוכסוסטוס כשרה ואוקמוה בס"ת : ומ"ש בשם הרמב"ם בפ"א מה' תפילין כ' הל"מ שיהיו כותבין ס"ת על הגויל אע"פ שכך היא הל"מ אם כתב ס"ת על הקלף כשר ולא נאמר גויל אלא למעט דוכסוסטוס שאם כתב עליו הספר פסול והר"ן כתב בפ' המוליא יין מצוה מן המובחר בגויל שכך היה דרכן כדאמרינן בגיטין (מד:) גוילים שבו לא עבדתים לשמם והכי משמע בפ"ק דבתרא (יד.) גבי ס"ת שעשה משה ואע"ג דאמרינן בההיא פירקא (שם) שאלו את רבי ס"ת בכמה א"ל בגויל ו' טפחים בקלף איני יודע לאו לתיזרא שיהא רשאי לעשותו בקלף לכתחלה אלא בשעת הדחק קאמר וכ"כ שם ר"ת דכיון דלא אשכחן חי עשה כך אין מתירין לכתחלה לעשות בקלף ויצוה מן המובחר אינה אלא בגויל ע"כ (ב) ומ"מ בדיעבד כשר אף על הקלף ועל הדוכסוסטוס אלא שהרמב"ם כתב דעל הדוכסוסטוס פסול ולא נהירא עכ"ל ודעת סמ"ג נראה שהוא כדעת הר"ן וטעמו של הרמב"ם נראה שהוא מפני שמצא שום ברייתא דתניא הל"מ ס"ת על הגויל והוכרח לפרש דלא אתיא למעוטי אלא דוכסוסטוס מההיא דשאלו את רבי דיוכשר בקלף וכן בפ"ק דמ"ס קתני גבי ס"ת כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שער והוא דתנא דבי מנשה דפ' המוליא יין דלא כהלכתא היא ודחינן לה מקמי ההיא ברייתא דקתני הלכה למשה מסיני ס"ת בגויל ומקמי ההיא דשאלו את רבי והא דמ"ס דמשמע דפסלי בדוכסוסטוס מדלא הזכירו אלא גויל וקלף · ומ"ש רבינו שהרא"ש לא כתב כן כלומר שהכשיר אף בדוכסוסטוס שהרי פסק להלכה דתנא דבי מנשה וכ"פ בסה"ת ומ"ש פי' גויל עור שנגרר ונתקן במקום השיער ובמקום הבשר לא נתקן כך פי' התוס' בפ' המוליא יין והרא"ש בה' ס"ת הביאו ראיה מדאמרינן בריש בתרא גויל אבני דלא משפין : **ומ"ש** בפי' קלף ודוכסוסטוס כן כתבו התוספות בפרק המוליא יין והמרדכי והר"ן בשם הערוך וכ"כ הרא"ש בה' ס"ת וכ"כ סה"ת וסמ"ג והגה"מ וכ"כ הרמב"ם בפ"א מה' תפילין ודלא כדכתב הר"ן בשם הרמב"ן והרשב"א שחלק הדבוק לבשר נקרא קלף והחלק של צד השער נקרא דוכסוסטוס וכו' שכן דעת הרמב"ם ונוסחא משובשת נזדמנה לו בדברי הרמב"ם וליתא אלא עיקר הנסחא בספרי הרמב"ם שהיא כדברי כל הנך רבוותא שהסכימו שהחלק הדבוק לשער נקרא קלף והחלק הדבוק לבשר נקרא דוכסוסטוס ואע"פ שמדברי תשובתו לחכמי לוני"ל על מ"ש בפ"ג נראה שהיה גורס כגירסת הר"ן אפשר שאח"כ חזר בו ותיקן כמ"ש בספרים שלנו ונסחא זו עיקר שהיא מכשרה לדעת רוב הפוסקים : **ומ"ש** בקלף כותבין בלד בשר כלפי בשר ובדוכסוסטוס בלד חילון שכלפי שיער ברייתא בפ' המוליא יין (עט:) ובפ' הקומץ רבה (לב.) ובירושלמי דמגילה פ"ק תניא הלכה למשה מסיני שיהיו כ תנין בע רות וכו' וצריך שיהיה כותב על הגויל במקום שער ועל הקלף במקום כמשהו ואם שינה בזה ובזה פסול : **ומ"ש** ואם שינה וכתב בקלף בלד החילון בדוכסוסטוס בלד הפנימי בדיעבד כשר בס"ת נראה שלמד כן ממה שכתב הרא"ש בתחלת הלכות מזוזה וראיה דכשרה בגויל כיון דכשרה גם אקלף דתפילין דוקא פסולים אגויל דהא אף בקלף אם שינה וכתב במקום שער פסול אבל במזוזה דכשרה אדוכסוסטוס במקום שיער ואקלף במקום בשר לא שייך בה שינוי וכשרה נמי אגויל במקום שיער כמו בדוכסוסטוס במקום שער ע"כ ומשמע ליה דה"ה לס"ת דכיון דכשר אקלף במקום שער ואדוכסוסטוס במקום בשר לדעת המכשירים אף בדוכסוסטוס לא שייך ביה שינוי וכ"פ בסה"ת סימן קל"ד דבס"ת ומזוזה צריך לכתוב לכתחלה בגויל ודוכסוסטוס לצד שחור או בקלף לצד לבן ואם שינה כשר שהרי כשרים הם על שניהן בין לצד שער בין לצד בשר דהא דקתני שינה בזה ובזה מיירי דוקא בתפילין ע"כ ואני תמה דהא במ"ס פ"ק משמע דהא דקתני שינה בזה ובזה פסול אס"ת נמי קאי דהכי מיתניא התם כותבים על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שיער ואינו רשאי לשנות הל"מ שאם שינה בזה ובזה אין קורין בו ע"כ ומדסיים אין קורין בו משמע ודאי דבס"ת

מיירי

דרכי משה

(ב) ואין נפקותא בזה דקלפים שלנו מספיקים לכל וכ"כ ר"י מינץ בתשובה סימן ט"ו דאנו נוהגין לכתוב על קלף ולא על גויל משום זה אלי ואנוהו כי על קלף היא נאה כי הגויל

לא

דרישה

וה אבל הוכחה דפיגול דהיא ג"כ מעין זה ולאו קושיא היא משום דבעי לחלק ביה ולאכתב עליה ע"כ טוב לדבר כו' . והיותר נראה לפרש איפכא ול מר דאפשר דמי שנסתפק איכא שליחות יד לא ס"ל כתוס' אלא ס"ל דב"ש מיירי במחשבה לחוד וא"כ שפיר יליף ילפינן דב"ה היינו משום דכתיב אם לא שלח ידו במלאכת רעהו אבל אי לאו ה' מודה לב"ש דבמחשבה מחייב אע"ג דכתיב על כל דבר פשע ש"מ דמחשבה הוי כדיבור והיותר נראה דהיינו מדברי ה"כ ברוך ולא מדברי הרא"ש אלא הגהה היתה כתובה בגליון שכתב א' אבל מדים שהביא מסלים את יד דומה למ"ש בכנים בכינבל והמדפים סידר בפנים והא יהיה שבס"ד תרומה וכמ"ש לעיל . ועיין בפרק תמיד נשחט דף ס"ג ע"א בתוס' בד"ה ר"ז סבר לא בעינן כיון שאין מכאן מדקדק ר"י הא דקרי בכל דוכתא פיגול פסול מחשבה לאו דוקא דאיכא כגול עד שיוציא בשפתותיו כו' ע"ש שדייק ע"ד שכתבתי בשליחות יד וכמ"ש התוס' הנ"ל דפ' המפקיד והנ"ך · [ג] מי שעושה גוילים ולא דק פירוש קלף עיין ברא"ש דה"ק בסופו דכתב שם ג"כ תשובה זו משה גאון היה קורא לדק קלף ושכתבו עליו י"ל ולא קלף כינו אלא חיפה שהיה דמליח ולא קמיח ולא עפיץ ולכך מגילה תנן כתבה על הדפתרא לא יצא ודיפתרא מליח וקמיח ולא עפיץ דק דלא קמיח עכ"ל ע"ש נמצא מ"ש רבינו כאן דק פי' קלף ר"ל הר"ח גאון פירשו כן ולא שהוא ג"כ ס"ל הכי : (כתב בס"ו דאם שינה בקלפים שלנו וכתב במקום שער פסול וכן עשה

ר"ס

פרישה

(ח) אבל מהורת ספר שקורין בו בציבור כו' פירוש אפי' אם לא נעבד לשמה מ"מ מותר לקרות בו בציבור . (ט) מי שעושה גוילים ולא דק עיין ברא"ש דה"ק סוף הל' ס"ת שכתב שדק לאו היינו קלף דהוא מליח אבל לא קמיח ולא עפיץ והוא מיפה וגרע מדפתרא ובלא פסיל עיב"ד (שלא לשמה) פסול אם לא בשעת הדחק ע"ש ועד"ר : (י) וצריך שיהא מעובד בעפצים שהוא מכווץ העור ומחזיק אותם : (יא) דוכסוסטוס דוך בלשון התלמוד מקום וסוסטוס בלשון יוני בשר עיין בתוס' פרק המוליא יין · (יב) בצד הפנימי שכלפי הבשר כו' וכותבים בו בצד החיצון כו' משום במקום שנחלק הוא חלק יותר מלצד השער מבחוץ ומלצד הבשר מבפנים והסימן שלא תבכה מקום כתיבתה הוא במקום שהיו מחוברים יחד כשהיה העור שלם וגם יש סימן לזה מ"ש כבוד ה' הסתר דבר דהיינו במקום סתר שנחלקו מהודי שם יהיה כבוד ה' · (יג) בדיעבד כשר בס"ת פי' משום דבס"ת מצינו אפי' לכתחלה כותבים לצד החוץ כגון גויל ודוכסוסטוס וכן בצד פנימי בקלף לכך אפי' אם שינה בקלף ודוכסוסטוס כשר משא"כ בתפילין שאסור לכותבו כ"א אקלף נמצא שלא מצינו בהן צד כשרות לצד חוץ אשיר"י : (יד) וקלפין שלנו יש להן דין קלף כו' לאפוקי מהאומרים שהם דוכסוסטוס לפי שמגררים האומנים המתקנים אותו הקליפה העליונה ונשאר הדוכסוסטוס דמה שמגררים הוא אינו אלא כדי מה שצריך להסליקו ומצד הבשר הם מגררים הרבה עד שלא נשאר שם אלא הקלף

לבד

שכלפי הבשר ירושלמי כתב חציה ע"ג גויל (טו) וחציה ע"ג קלף פסול אבל עשה חציה גויל (טז) וחציה צבאים אף על פי שאינה מצוה מן המובחר כשר ס"ת צריכה שרטוט ותניא במסכת סופרים הלכה למשה מסיני מסרגלין בקנה ופר"י לא אתא לאפוקי סכין (יז) אלא עופרת וכיוצא בו שצובע ופר"ת שאין חובה לשרטט אלא טוב לשרטט כדי ליפות הכתב שיהא נאה והרמב"ם פסלה בלא שרטוט ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל (יח) ואינה נכתבת אלא בדיו ופר"ת שאינה נקרא דיו אלא שעושין אותו ממיני קוצים ידועים שמבשלים אותם ועושין אותן ממימיהן אבל לא אותו שעושין מעפצים ופסול לס"ת וא"א הרא"ש ז"ל כתב שהוא כשר כיון שהוא עשוי (יט) עם קומוס :

רעב אין עושין ס"ת לא ארכו יותר על הקיפו ולא הקיפו יותר על ארכו פי' יכוין שיהא חוט המקיף יריעות כל הספר לאחר שיתפור ויתגולל יהא ארוך כשיעור אורך היריעה ממטה למעלה והוא (א) ו' טפחים בגויל בכתיבה בינונית ואם הכתיבה גסה יתרבה השיעור ואם דקה יתמעט (ב) [א] וכתב א"א הרא"ש ז"ל והעמוד שעושין לה בתחילתה ובסופה הוא בכלל זה

ואם

מוירי וע"ק דא"א דאתפילין לחוד קאי דכיון דאינם כשרים אלא על הקלף היכי שייך למיתני בהו לחוד שינה כזה בזה וכ"נ מדברי הרמב"ם וסמ"ג דבס"ת ומזוזה נמי אם שינה פסול (ג) ומיהו המרדכי כתב בה' קטנות דלא קי"ל כת"ד שינה בזה ובזה פסול אלא כרבי אחא דפליג עליה ומכשר בפ' המוציא והקומץ ומ"ש וקלפים שלנו יש להם דין קלף וכו' כ"כ התוס' בפ' המוציא יין ולאפוקי מדברי האומר שקלפין שלנו הם דוכסוסטוס לפי שמגררים האומנין המתקנים אותו קליפתו העליונה ונשאר הדוכסוסטוס דא"כ היאך כותבין עליהם תפילין דאין נכתבין אלא על הקלף אלא ודאי קלף הם שמה שמגררים קליפתו העליונה אינו אלא כדי מה שצריך לתקנו ולהחליקו ואפילו אם היו חולקים העור לשנים היה צריך לגרר ממנו כך ומצד הבשר היו גוררין הרבה עד שאין נשאר אלא הקלף בלבד וכ"כ הרא"ש וסה"ת וסמ"ג והג"מ :

ירושלמי כתב הלכה על גבי גויל וכו' בפ"ק דמגילה וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בסוף הל' ס"ת לא יהא כותב חציו על העור וחציו על הקלף ועור היינו גויל וקרי ליה עור לפי שהוא שלם ומשמע לרבינו דאם כתב כן פסול וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהל' ס"ת :

ומ"ש אבל עשה חציה גויל וחציה צבאים אע"פ שאינה מצוה מן המובחר כשר ג"ז ירושלמי שם וכתבו הרא"ש בסוף ה' ס"ת : כתבו התוס' בפ' המוציא יין שהספרים נכתבים על נייר שאינו מחוק דדוקא על נייר מחוק פסול ס"ת במסכת סופרים :

ס"ת צריכה שרטוט בפ"ב דמגילה (יו :) אמר רב אסי מגילה צריכה שרטוט כאמתה של תורה ופרש"י כס"ת עצמו והתוספות כתבו בפ' הקומץ שר"ת דקדק מסוגיית ההלכה דס"ת אין צריך שרטוט ואמתה של תורה אינו ר"ל ס"ת כדפרש"י אלא היינו מזוזה ומכח דתניא בס"ת כל יריעה שאינה משורגלת פסולה ועוד אמרינן התם מסרגלין בקנה אין ראיה דדילמא בשרטוט העליון איירי דאסור לכתוב ג' תיבות בלא שרטוט ומ"מ אומר ר"ת דטוב לשרטט הס"ת ליישר הכתיבה משום זה אלי ואנוהו והרא"ש כתב בהל' ספר תורה דבירושלמי משמע כפרש"י וכתב עוד וצ"ל דס"ת בעי שרטוט דילפינן כתיבה כתיבה ממזוזה וגם סמ"ג כתב שר"י מפרש כפירש"י וכן מוכיח בירושלמי וכן דעת הר"ן בפ"ב דמגילה וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהלכות ס"ת דס"ת שכתבו בלא שרטוט פסול :

ומ"ש רבינו בשם ר"י דהא דתניא מסרגלין בקנה לא אתא לאפוקי סכין וכו' כ"כ המרדכי בה' קטנות וכן כתב בסה"ת וסמ"ג והגה"מ : כתב עוד המרדכי בה' קטנות בשם א"ז בשרטוט עצמו מסופק רבינו שמחה אם צריך שרטוט שיהא ניכר וקיים לעולם כגון לשרטט בברזל או סגי בשרטוט כדי שיהא נראה לסופר שיכתוב בשוה כגון בבדיל או בעופרת ואע"פ שלאחר זמן נמחק השריטה או אם יוכל לשרטט בדיו או בצבע המתקיים כל ימי שהכתב קיים וקצת נראה לשון שרטוט גומא וחריץ :

ואינה נכתבת אלא בדיו ברייתא בפרק הבונה (קג :) כתב שלא בדיו או שכתב את האזכרות בזהב הרי אלו יגנזו ובירושלמי פ"ק דמגילה הל"מ שיהו כותבים בעורות בדיו : כתב רבינו ירוחם וכן הדין שהספר פסול אם כתב בזהב שום תיבה אחרת וכ"כ אבן סירחי בתשובה וכן הדין שאסור לכתוב שם משום ספר מכ"ד ספרים וכן כתב הוא בתשובה (ד) :

ב"ח וז"ל הרמב"ם בפ"ח שאם כתב אות אחת בשאר מיני צבעונין או בזהב פסול :

ומ"ש כשם ר"ת כן כתבו בשמו התוספות בפרק ב' דשבת (כג׳) ופ"ב דגטין (יט׳) ולמד כן מדתנן בס"ב דגטין בכל כותבין בדיו ותני עלה ב רבי חייא כתבו במי טריא ועפצא כשר משמע דעפצא לאו הויא דיו דמתניתין וכ"כ סה"ת וסמ"ג · והרא"ש כתב בהלכות ס"ת דאינה ראיה דמי עפצא לחודיה אין נקרא דיו אבל כשמערבין בו קומוס שקורין גומא בלעז נקרא דיו וראוי לכתוב בו אפי' על הקלף מעופץ והרמב"ם בפירוש המשנה פ"ב דסוטה כתב שמי שאומר שס"ת הכתוב באלחובר פסול הוא טועה ויזהר שם המעתיק שאלחובר הוא של עפצים ומטילין בתוכו קנקנתום ובפ"א מהלכות תפילין כתב שהדיו העשוי מעשן השמנים מגובל בשרף האילן ומעט דבש שרוי במי עפצים וכיוצא בו שאם תתקנו יהיה נמחק הוא הדיו שמצוה מן המובחר לכתוב בו ספרים תפילין ומזוזות ואם כתב שלשתן במי עפצא וקנקנתום שהוא עומד ואינו נמחק כשר א"כ מה מיעטה ההלכה למשה מסיני שיהיו כותבין בדיו למעט שאר מיני צבעונין כגון האדום והירוק וכיוצא בהם שאם כתב אפי' אות אחת בשאר מיני צבעונין או בזהב הרי אלו פסולים ע"כ ונהגו העולם כדברי הרמב"ם והרא"ש וכ"נ שהוא דעת התוס' ורבינו שמחה שכתבו הג"מ (ה) : כתבו הגהמי' בפ"ב בשם סה"ק דדין ספר תורה ומזוזה שוה לדין תפילין לענין שצריך לכתבם בימין (ו) :

רעב אין עושין ס"ת לא ארכו יותר על הקיפו ולא הקיפו יותר על ארכו ברייתא בפ"ק דב"ב (י"ד :) : ומ"ש והוא ו' טפחים בגויל שם שאלו את רבי שיעור ספר תורה בכמה א"ל בגויל ששה טפחים בקלף איני יודע : **ומ"ש** רבינו בכתיבה בינונית ואם הכתיבה גסה יתרבה השיעור וכו' זה פשוט דאל"כ מאי שיעורא יהיב אלא ודאי בבינונית שיער להם וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ט מה' ס"ת ושם האריך בתקנת סדר היאך יעשה הרוצה לכתוב ס"ת שיעלו לו ארכו כהקיפו : ומ"ש בשם הרא"ש שהעמוד הוא בכלל זה ואם אין שיעור לעובי העמוד וכו' הם דבריו בה' ס"ת כתב וז"ל ונראה דהנך ו' טפחים בהדי עמוד קאמר דהא בפ"ק דב"ב קאמר בס"ת שמונחת בארון ואוכלא בארון כ"ט כי היקפה היה ו' טפחים ועמוד אחד היה לו ואם אין שיעור לעובי העמוד בקל יכול לשער שיהא בהקיפה ששה טפחים וכו' ונראה מדברי רבינו ור"י שהם מפרשים דבריו דתוספתא פשיטא ליה שהעמוד הוא בכלל זה וכך הם דברי התוס' בפ"ק דב"ב וה"ק מאחר שאין שיעור לעובי העמוד בקל יכול הוא לכוין וכו' אבל הוא ז"ל בפ"ק דב"ב כתב וז"ל בשמעתין מוכח דהקיפו ו' טפחים בהדי עמודים קאמר גבי ס"ת שמונחת בארון דמסתמא היה העמוד בתוכה כשמונחת בארון והיה עביה ב' טפחים וצ"ל שיש שיעור לעובי העמוד דאל"כ מאי האי דקאמר רב א כהנא כתב ע' ס"ת ולא אתרמי ליה אלא אחד אמאי ירבה או ימעט עובי העמוד עד דאיתרמי ואי אמרת דעמודים המונחים בארון הן הן העמודים של ספר

וכשהיו

ספר תורה צריך שרטוט סוף פרק קמא דמגילה סוף [דף י"ח] דברי שלום ואמת אמר רב אסי מלמד שמגלה צריכה שרטוט כאמיתה של תורה ופי' רש"י כספר תורה עצמו שירטוט הל"מ וכתב הרא"ש דהכי משמע בירושלמי וסמ"ג נמי כתב דהכי פר"י וכן כתב הרמב"ם פ"ז מהלכות ספר תורה · ומ"ש רבינו ותניא מסרגלין בקנה וכו' כלומר דמהך ברייתא נמי שמעינן דספר תורה צריך שרטוט הל"מ דסרגול היינו שרטוט ור"י דמפרש כפירוש רש"י דספר תורה צריך שרטוט קשיא ליה אמאי לא הזכירו בפרק קמא דמגילה דצריכה שרטוט בקנה ותירץ דלאו דווקא קנה דהוא הדין סכין או כל כיוצא בזה דמצי לשרטוטי ביה מותר לשרטט בו ולהכי קאמר בהתם וברייתא דת"ם לא אתא אלא לאפוקי עופרת וכיוצא בו שצובע : ומ"ש ופי' ר"ת שאין חובה לשרטט וכו' כך כתבו התוספות בשמו פרק הקומץ : ומפרש כאמתה של תורה היינו מזוזה דצריכה שרטוט כדפסיק תלמודא בפ"ב דמגלה סוף [דף י"ח] וקרא אמיתה של תורה לפי שיש בה קבלת עול מלכות שמים וסרגול בקנה בספר תורה דהיינו שרטוט פירושו בשרטוט העליון והתחתון ושני הצדדין בלחוד אלא דמכל מקום אומר רבינו תם טוב לשרטט וכו' ובש"ע פסק כרוב פוסקים דספר תורה פסולה אם לא שרטט את כולה ועיין בדין שרטוט לקמן בסימן רפ"ד :

ואינה נכתבת אלא בדיו ברייתא פרק הבונה סוף [ד' ק"ג] כתב שלא בדיו או שכתב את האזכרות בזהב הרי אלו יגנזו : ומה שכתב ופירש רבינו תם שאינה נקרא דיו אלא שעושין אותו ממיני עצים ידועים וכו' כך כתבו התוספות משמו בכמה מקומות בפרק ב' דמגלה [דף י"ט] ופרק ב' דגיטין [דף י"ט] ובפרק ב' דשבת [דף כ"ג] ובשלחן ערוך פסק כהרא"ש בדיו העשוי מעפצים עם קומוס כשר וכן נוהגין כל הסופרים וכך היא דעת הרמב"ם בפרק א' מהלכות תפילין :

רעב אין עושין ספר תורה לא ארכו וכו' ברייתא סוף פרק קמא דבתרא ריש [דף י"ד] : ומה שכתב בשם הרא"ש והעמוד שעושין לה בסופה וכו' בהלכות ספר תורה כתב כך ורצה לומר שהקף ששה טפחים עם עמוד אחד שבסופה הוא דאין דרך לגללה מסופה לראשה בלא עמוד שבסופו וה"א התם ספר עזרה לתחלתו הוא נגלל ואף על גב דפי' רש"י לשם ספר שכתב משה ובו קורין בעזרה פרשת המלך בהקהל וכ"ג בי"כ אין לו אלא עמוד אחד ונגלל מתחלתו לסופו עד כאן לשון התוספות דחו פירושו ואמרו דאין הלשון משמע כן ועוד דאין סברא כשירצה לקרות בתורה שיגלול כולה וגבי מזוזה אמרינן נמי שכורכין אותה מאחד כלפי שמע דהיינו לתחלתה והכי איתא גרסי' בירושלמי פ"ק דמגלה עושה אדם עמוד לספר בסופו עד כאן לשונו וכך הם דברי הרא"ש ועיין בתוס' סוף [דף י"ג] בד"ה ועושה בראשו א"כ לפי זה שיעור היקף ו' טפחים הוא עם העמוד שבסופו בלחוד מיהו כשקורין בספר תורה צריך שיהיו בו ב' עמודים וכדכתב רבינו בסימן רע"ח כדתניא התם ספר תורה נגלל לאמצעיתו ועושה לו עמוד אילך ואילך וכדכתב רבינו בסימן רע"ח :

ומ"ש

דרכי משה

לא הוסר ממנו כי אם השער גם היתה כבדה ביותר חלק של צד השער יותר מדאי לכך מנהג לכתוב על קלף עכ"ל : (ג) ובא"ח סימן ל"ב כתב דכן הסכימו כל הפוסקים ובא"ז דאם שנה בהקלפים שלנו וכתב במקום שער פסיד וכן עשה ר"ת מעשה עכ"ל א"ז בהלכות תפילין : (ד) וע"ל ס"ס רפ"ד : (ה) ומיהו מצוה מן המובחר לכתוב בדיו העשוי מעשן כמו שמפורש בדברי הרמב"ם פ"א דהל' ס"ת וכ"כ במהרי"ל בתשובה סימן ק"ש דיש להחמיר שלא לכתוב כ"א בדיו כשר ומשמע בספר הזוהר פ' תרומה דף ע"ב ע"א דאין עושין דיו רק מהדברים הבאים מן העץ : (ו) כתב בהג"מ פ"ק דגיטין ע"א דף תרי"ז דיש דס"ל דצריך לכתוב ס"ת בקולמוס של קנה לא בקולמוס של נוצה :

ובפסקי

פרישה

לגד כ"י : (טו) וחציה ע"ג קלף פסול משום דהוי כשני ספרים : (טז) וחציה צבאים פי' וכולה בכל גויל ח"ל מ"ו נראה לי כמו צבאים וכן איתא בירושלמי פרק קמא דמגילה וז"ל אבל כותב המגילה על עור בהמה טהורה ואינה על עור חיה טהורה וק"ל עכ"ל : (יז) אלא עופרת וכיוצא בו שצובע ואין הכתב שעליו ניכר יפה : (יח) ואינה נכתבת אלא בדיו שכך הל"מ (וכבר בשם הרמב"ם דמצוה מן המובחר לכתוב בדיו העשוי מעשן . ובזוהר פרשת תרומה דף ע"ב פ"א דאין לעשות הדיו רק מדברים הבאים מן העץ עכ"ה) : (יט) עם קומוס ופרש"י גומא בלע"ז והוא שרף האילן :

סי' רעב (א) והוא ו' טפחים דהלשון היה ארכן והכן ו"ט מרדכי וסמ"ג : (ב) וכתב א"א הרא"ש ז"ל והעמוד שעושין לה בסופה ובתחילתה הוא בכלל זה כנ"ל . ומכאן ראיה מס"ת שמונחת בארון דעובין ב' טפחים ומסתמא עם העמודים היתה מונחת בארון

כדי

דרישה

ר"ת מעשה עכ"ל בהלכות תפילין . ובתשובת ר"י מינץ דאנו כותבין על קלף ולא על גויל משום זה אלי ואנוהו כי על קלף יותר נאה כי הגויל לא הוסר ממנו כ"א השער גם היתה כבדה יותר מדאי עכ"ה) :

סי' רעב [א] וכתב א"א הרא"ש ז"ל והעמוד שעושין לה בסופה הוא בכלל זה וכ"כ הרא"ש בפ"ק עצמו בהלכות ס"ת וכ"כ ג"כ בהלכות קטנות שנעתקו על הל' הרי"ף שעובי העמוד הוא בכלל ששה טפחים ע"ש אבל בפ"ק דב"ב כתב הרא"ש וז"ל בשמעתין מוכח דהקיפו ששה טפחים בהדי עמודים קאמר גבי ס"ת שמונחת בארון דמסתמא היה העמוד בתוכה כשמונחת בארון והיה עוביה שני טפחים וצ"ל שיש שיעור לעובי העמוד דאל"כ מאי האי דקאמר רב כהנא כתב ע' ס"ת ולא איתרמי ליה אלא אחד אמאי ירבה או ימעיט עובי העמוד עד דאיתרמי ואי אמרת דעמודים המונחים בארון הן הן העמודים של ספר וכשהיו מוציאין הס"ת

לקרות

חדושי הגהות

ב בשתי סוגיות בגיטין (יט.) ובשבת (קד:) איתא רב חנינא וכ"ה בהרא"ש ועיין בהג"א :

רעב א בג כרא לפנינו איתא רב הונא כתב שבעים ספרי תורה וכו' פי' שבכל שבעים ס"ת שכתב לא אתרמי ליה אלא אחד שיהא ארכו כרחבו :

ומ"ש ואם אין שיעור לעובי העמוד וכו' ה"ק דאם לא היה שיעור לעובי העמוד א"כ בקל היה יכול לכוין וכו' וא"כ איכא לתמוה דבגמרא מפורש דאינו בקל דרב הונא כתב ע' ספר תורה ולא אתרמי ליה אלא חד אלא בע"כ צריך לומר דאיכא שיעור לעובי העמוד אלא דלא קים לן שיעוריה כבמה וכ"כ הרא"ש ספ"ק דב"ב דצריך לומר שיש שיעור לעובי העמוד ואע"ג דא"כ כתב עוד דאפשר דעוביין ב' טפחים הוי בלא עמודים רבינו תופס עיקר מ"ש תחלה וכדכתב בהל' ספר תורה דשיעור הקף ו' טפחים עם העמוד הוא ויש שעור לעובי העמוד וכ"כ התוספו' בד"ה תרי בתרי שעם עמודים היה בהיקפו ששה והב"י לא פי' כך והנכון מ"ש : ורוחב כל דף וכו' עד סוף הסימן כל זה בפרק הקומץ [דף ל'] ופי' ר"ת כתוב בתוס' לשם וכ"כ הרא"ש בהל' ס"ת :

רעג שיעור הגליון וכו' ברייתא פ' הקומץ [דף ל'] ותני בה אצבעות בהם ומפרש רבינו דבגודל משערין ועיין לקמן בסימן רפ"ג וכמה שכתבתי לשם בס"ד : **ומ"ש** ובין כל ספר וספר ד' שיטין ברייתא בפ"ק דבתרא סוף [דף י"ג] : ומ"ש ויניח בתחלתו ובסופו כדי לגול על העמוד וכו' פירוש שני עמודים צריך לספר תורה בשעה שקורין בו בתחלתו ובסופו יניח כאן וכאן כדי לגול על העמוד והכי תניא להדיא בריש (דף י"ד) והא דלעיל בסימן רע"ב דמשמע דלספר תורה אין צריך אלא עמוד אחד בסופו אינו אלא בשעה שמונחת בארון ואין קורין בה כדפרישית לשם : לא ימעט הכתב וכו' בפ' הקומץ [דף ל'] : נזדמנה לו תיבה בת חמשה אותיות וכו' ברייתא שם נזדמנה לו תיבה בת חמשה אותיות לא יכתוב ב' בתוך הדף ושלש חוץ לדף אלא שלש בתוך הדף ושנים חוץ לדף נזדמנה לו תיבה בת שני אותיות לא יזרקנה לבין הדפי' אלא חוזר וכותב בתחל' השטה וכתבו התוס' שם וז"ל אומר רבי' חם דשם צריך שיהא כולו בתוך הדף עד כאן לשונו וז"ל הגהת מיימוניות פ"ז מהלכות

(ג) ואם אין שיעור לעובי העמוד א"כ בקל יוכל לכוין שיהא בהקיפו ששה כי יעשה עובי העמוד כפי הצורך ורוחב כל דף ודף יהיה בשיעור שיוכל לכתוב (ד) ג"פ בו למשפחותיכם ולא פחות מזה מפני שנראה כאיגרת כשהשיטות קצרות ולא יותר מפני שעיני הקורא משוטטות (ה) כשהשיטות ארוכות וכתב ר"ת בשם ר"ח דהיינו דווקא בשהכתיבה דקה אבל בכתיבה גסה הכל לפי הנוי ויכול לעשות שיטות ארוכות שאין עיניו משוטטות בו כשהכתיבה גסה (ו) ושיעור אורך היריעה כדי שתכיל ג' מאלו הדפין או שתכיל ד' ה' ו' ז' ח' (ז) אבל לא יעשה של שנים ולא של ט' ועיקר הנוי משל ד' או ה' לפיכך אם נזדמנה לו יריעה בת ט' דפין והיא צריך לחלק לא יחלקנה בענין שיהא ג' דפין באחד וששה בשנייה אלא שיהו ד' בא' וה' בשנייה בד"א בכל היריעות שבספר חוץ מבאחרונה אבל באחרונה אפילו אין בה א"א דף אחת שפיר דמי וצריך שיסיים בסוף הדף (ח) ובאמצע השטה לפיכך אם לא נשאר לו א"א פסוק כשמגיע ליריעה אחרונה צריך שיעשה ממנה דף א' כדי שיסיים בסופו (ט) אע"פ שאין בפסוק האחרון תיבות כמנין השיטות שבשאר הדפין יעשה אותיות ארוכות ממטה למעלה כדי שתחזיק תיבה אחת ד' או ה' שיטין כדי שיסיים בסוף הדף :

רעג שיעור הגליון למטה ד' אצבעות בגודל (א) ולמעלה ג' ובין כל דף ודף ב' לפיכך צריך שיהא בתחילת כל יריעה וסופה כרוחב אצבע וכדי תפירה ונמצא כשתופר התפירות ביחד יהיה בין כל דף ודף בכל הספר רוחב ב' אצבעות ובין שיטה לשיטה כמלא רוחב שיטה ובין כל ספר וספר ד' שיטין ויתחיל בראש שיטה חמישית ויניח בתחילתו ובסופו כדי לגול על העמוד ועוד ב' אצבעות שישארו בין העמוד ולדף לא ימעט הכתב מפני ריוח שלמטה ומעלה פירוש שלא יעשה אותיות קטנות בשטה עליונה והתחתונה (ב) כדי שישאר שיעור גליון ולא מפני ריוח שבין פרשה לפרשה (ג) כגון פרשה סתומה שצריכה להיות פתוחה באמצע וכתובה משני צדדין לא ימעט הכתב כדי להתחיל בסוף נזדמנה לו תיבה בת ה' אותיות לא יכתוב ב' בתוך הדף וג' חוץ לדף (ד) [א] אלא ג' בתוך הדף וב' חוצה לו ואם אין לו מקום כדי לכתוב

וכשהיו מוציאין הספר לקרות בו היו גוללין הספר סביב לעמודים וכשהיו מחזירין אותו לארון מסירין אותן העמודים כדי שיכנס באותן ב' טפחים שבצד הלוחות או ניחא דעוביין ב' טפחים היו בלא עמודים עכ"ל ונראה דספוקי מספקא ליה וע"פ זה יש לפרש דבריו בהלכות ס"ת דה"ק בפ"ק דב"ב משמע דהנך ו' טפחים בהדי עמודים הם אבל קשה לזה שאם אין שיעור לעובי העמוד בקל יכול לשער וכו' ואם כן אמאי רב כהנא כתב ע' ולא איתרמי ליה אלא חד הילכך מידי ספיקא לא נפיק ומדברי הרמב"ם בפ"ט משמע כהדיא דהיקף ו' טפחי' בלא העמודי' הם: **ורוחב** כל דף ודף יהיה כשיעור שיוכל לכתוב ג' פעמים בו למשפחותיכם ולא פחות מזה כו' ולא יותר מפני שעיני הקורא משוטטות וכו' ברייתא בפרק הקומץ (ל') ומ"ש בשם ר"ת ור"ח דהיינו כשהכתיבה דקה וכו' כ"כ שם התוס' וכ"כ הרא"ש בה' ס"ת ' והגהות מיי' כתבו בפ"ז כדי לכתוב למשפחותיכם ג"פ פי' ר"ח דהיינו שיעור טפח ב ומשם כ' ר"ת דהיינו מכתיבה דקה אבל מכתיב' גסה הכל לפי הנוי דג' למשפחותיכם מכתיבה גסה הוא יותר מטפח ודעת רבי' המחבר נראה שכל ג' למשפחותיכם מאותה כתיבה עכ"ל וסמ"ג ור"י כתבו דברי ר"ח ור"ת : ומ"ש ושיעור אורך היריעה כדי שתכיל ג' מאלו הדפין וכו' עד אפי' אין בה אלא דף אחד שפיר דמי הכל ברייתא שם : ומ"ש וצריך שיסיים בסוף הדף ובאמצע שטה מסקנא דגמרא שם : ומ"ש לפיכך אם לא נשאר לו אלא פסוק וכו' עד סוף הסימן כ"כ התוס' והרא"ש בה' ס"ת דכיון דבסוף הספר אפי' פסוק אחד בדף אחד וקי"ל דצריך שיסיים בסוף הדף יעשה אותיות ארוכות כדי שיסיים בסוף הדף וז"ל הרמב"ם כשיגמור את התורה צריך שיגמור באמצע שטה שבסוף הדף ואם נשאר מן הדף שטין הרבה מקצר ועולה ומתחיל מתחלת השטה שבסוף הדף ולא יגמור את השטה ומתכוין עד שיהיה לעיני כל ישראל באמצע שטה שבסוף הדף :

רעג שיעור הגליון למטה ד' אצבעות בגודל וכו' עד ובין כל דף ודף שנים ברייתא בפרק הקומץ (ל') ואע"פ שבברייתא לא הזכירו אלא אצבעות כתב רבינו שהם בגודל ואכתוב בזה בסימן רפ"ב : ב"ה וכתב ר"י ונ"ל כי היה בימיהם שהיו עושים חומש בעמודים וביריעות כמו כ"ת אבל בזמן הזה שכותבים בקונדריסים הכל לפי הענין : ומ"ש לפיכך צריך שיהא בתחלת כל יריעה וסופה כרוחב אצבע וכדי תפירה כ"כ הרמב"ם ופשוט הוא : ומ"ש ובין שטה לשטה כמלא רוחב שטה ג"ז שם בברייתא : ומ"ש ובין כל ספר וספר ד' שטין ברייתא בפ"ק דב"ב (יג :) וז"ל סמ"ק ובין חומש לחומש צריך להניח ד' שטין חלק אפי' כשמסיים בסוף העמוד : ומ"ש ויניח בתחלתו ובסופו כדי לגול על העמוד ועוד ב' אצבעות וכו' ג"ז ברייתא שם (יד ') תחלת הספר וסופו כדי לגול ואוקימנא לה בס"ת כדתניא כל הספרים נגללין מתחלתן לסופן וס"ת נגלל לאמצעיתו ועושה לו עמוד אילך ואילך : לא ימעט הכתב מפני ריוח של מטה ומעלה וכן מ"ש ולא מפני ריוח שבין פרשה לפרשה : ומ"ש נזדמנה לו תיבה בת ה' אותיות וכו' עד וב' חוצה לו הכל ברייתא פ' הקומץ (ל') והגהות מיימון כתבו אבל ר"ת כתב שאין לכתוב אפי' אות אחת חוץ לשטה וכן לא יכתוב בסוף הדף שלא יהא שום דבר אחריו עכ"ל ותמהני שהרי ברייתא ערוכה הוא וליכא מאן דפליג עלה ושמא באותיות השם קאמר וכמו שאכתוב בסוף הסימן ויש הוכחה לזה שבהגהות מיימון שנדפסו בוויניציאה כתב בסוף לשון וכן לא יכתב השם בסוף הדף וכו' : כתב המרדכי בשם סה"ק שכל ב' אותיות שנראות כמו תיבה אין כותבין חוץ לשטה (א) וז"ל סה"ק י"ת אפי' מתיבה גדולה אם הב' אותיות נכרות להיות תיבה בפני עצמה אין כותבין אותה חוץ לדף : ומ"ש ואם אין לו מקום כדי לכתוב ג' בתוך הדף יניח המקום חלק כ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות ס"ת

דרכי משה

רעג (א) ובפסקי מהרא"י סימן צ"ג דדוקא לכתחלה אסור לעשות כן ב' חוץ לדף אבל בדיעבד ס"ת כשירה ומותר לקרות בו אע"ג דאיכא אחרות וכ"ה במהרי"ק שורש ק"ל וכן דעת הטור ס"ס זה : ובהג"מ

דרישה

לקרות בו היו גוללין הספר סביב לעמודין וכשהיו מחזירין אותו לארון מסירין אותן העמודים כדי שיכנס באותן שני טפחים שבצד הלוחות או ניחא דעוביין ב"ט היו בלא עמודין עכ"ל אל' זה משמע דספוקי מספקא ליה אם העמוד בכלל השני טפחים וכתב ב"י וע"פ זה י"ל דבריו בהל' ס"ת (וז"ל שם יראה דהנך ו' טפחים בהדי עמוד קאמר דהא בפ"ק דב"ב קאמר בס"ת שמונחת כו' יעמוד אחד היה לו ואם אין שיעור לעובי העמוד בקל כו' ועיין בב"י שהביאו) דה"ק בפ"ק דב"ב משמע דהנך ו' טפחים בהדי עמוד הם אבל ק' לזה שאם אין שיעור לעובי העמוד בקל יכול לשער וכו' וא"כ אמאי רב כהנא כתב ע' ס"ת ולא אתרמי ליה אלא חד הלכך מידי ספיקא לא נפיק עכ"ל ונראה דה"ל מ"ש אבל ק' לזה שאם אין שיעור לעובי העמוד כו' דילמא יש שיעור לעוביו והשתא א"ש הכל ולמה מספקא ליה להרא"ש אם העמוד היא בכלל או לא ניחא דהוא בכלל כמו שהוא משמעות בגמרא ויש לו שיעור די"ל דס"ל דא"כ לא הוי שתקי חכמים מליתן שיעור לעובי העמוד ומדלא מצינו בשום מקום שנתנו שיעור לעביו א"כ הסברא נותנת שאין לו שיעור וא"כ אם הוא בכלל קשיא הא דרב כהנא ולכן כתב הרא"ש דספיקא הוא לכל הפחות ולכאורה היה נראה שכך י"ל ג"כ דברי הרא"ש שכתב רבינו אבל נראה שדוחק הוא לפרש כן דא"כ יהיו דבריו סתומים ביותר שאם יהיה כוונתו כמו שפי' ב"י היה לו להביא דברי רב כהנא כי היכי דנבין כוונתו ומדלא הביאם נראה שפירושו כפשוטו כמו שפירשתי בפרישה ונראה שג"כ כך פי' דבריו בה"ק ואע"פ שבב"ב נסתפק הרא"ש בעובי העמודים י"ל שכך הוא דרך הפוסקים שפעם אחת מספקים דרך שקלא וטריא ופעם אחת מיחדים ומעיינין דבריהם לצד אחד ג"כ בזה הלך אחר פשטות סוגיא הגמרא וכן התוס' כתבו דמוכח שם דעמוד הוא בכלל וי"ל ימ"א יש סופרים שמדקדקים לכתוב אותיות בי"ה שמו ברא"ש העמודים וכן קצת המדקדקים לכתוב וי"ו בראש העמודים וקורין אותן וי"ו העמודים אין לדקדק בכל זה ואפי' המדקדק יזהר שלא ימעט או ירחיב הכתב בפעמים משום זה כי כל הדברים האלו אין להם שורש על מה שיסמוכו עכ"ל והיא מדברי המרדכי סוף ה"ק ופח"ק וה"מ וב"י הביאם ע"ש שהמרדכי כתב ע"ז אי אייתר מילי אבטלנה וה"מ קראם בודים ע"ש ועיין בהגהות מ"ו שכתב בס"ס רע"ה

בי' רעג [א] **אלא** ג' בתוך הדף וב' חוצה לו כו' שכת לכתוב השם כולו תולה אותו בין השיטות אבל מקצת השם בשיטה ומקצתו תלוי פסול ובשאר תיבות יכול לתלות

פרישה

כדי לגלגל אותה וכל שיש בעוביין טפח בהיקפו ג' א"כ שמעינן דס"ת ו' טפחים עם העמודים ודו"ק עיין באשר"י בה"ק וכן אשיר"י פ"ק דב"ב דף קפ"ט מ"ו . וכמדומה שגם מ"ש שצ"ל עמוד בתחילתה ובסופה הוא מהגהות מ"ו והגיה כן מדכתב בל' הרא"ש דב"ב הכ"ל וז"ל דהקיפו ששה טפחים בהדי עמודים ועוד הייס וכתב שם ואי אמרת דעמודים כמונחים בארון הן הן העיגודים של ספר כו' משמע דלפי' הראשון שני העמודים דקי"ל שהיו מונחים בארון שהיכם היו תפורין בהס"ת וא"כ ג"כ היו מונחים בכלל הכ"ט שבארון והיה נגלל כולו בעיגול על עמוד האחרון על שהיה עוביו עובי שני טפחים עם העמוד שהיו תפור ומונח בקרנו בצד הס"ת ומיהו הוא קצת דוחק דהא י"ל דאותו עמוד הראשון אף שהיה תפור בס"ת היה מונח ע"ג הס"ת בארון מן הצד לא היה נכנס בתוך הכ"ט וגם אין טעם לדבר להיות אותו עמוד נחשב בכלל העיבוי כיון שהיה נגלל כולו מסופו לתחילתו לכן נלע"ד דגירסא ועמוד שהיה בסופו הוא בכלל היא עיקר דאותו עמוד היה במקום ודאי בכלל השני טפחים ודו"ק : (ג) ואם אין שיעור לעובי העמוד כו' פי' שאין מנהג קבוע בעשיית עובי העמוד שיש עושין כך ואחרים אין עושין כן ולכך אמר אם אין שיעור לעובי כו' אלא כל אחד רשאי לעשותו כמו שירצה א"כ בקל יכול לכוין שיהא בהקיפה ו' שאמר למעלה שיהא בהקיפה ששה ועיין בדרישה : (ד) ג' פעמים בו למשפחותיכם כו' (כתבו הגהות מיימון דהיינו שיעור טפח בכתיבה דקה ובכתיבה גסה לפי הנוי ודעת הרמב"ם שכל ג' למשפחותיכם מאותה כתיבה ב"י עכ"ה) אבל אם אירע שהסופר כתב אותיות ארוכות ומשך כל השיטה מתיבה אחת אין לפסול בכך שלא הקפידו אלא שיהא ראוי לכתוב למשפחותיכם ג"פ וכן מוכח בס"ס : (ה) כשהשיטות ארוכות ויטעה בראשי השיטות ב"י (ו) ושיעור אורך היריעה כדי שתכיל כו' פי' ורחב היריעה ובעבור השורות שהם קרויס לאורך הדף מ"ו ולעד"נ מפני שהרבה יריעות תפורין יחד נקראת רחבן לאורך : (ז) אבל לא יעשה של ב' ולא של ט' שהתפירות של חבורי היריעות יפין בה כשאין בהן יותר מדאי הלכך לא יעשה יריעות קצרות שלא יהו התפירות קרובים יותר מדאי ולא ארוכות שלא להרחיקו יותר מדאי רש"י פ' הקומץ דף ל' ע"א ' (ח) ובאמצע השיטה כו' והטעם כתב המרדכי משום דאז נראה שנגמרה התיבה דאילו סיים בסוף השיטה כשאר שיטות היה נראה דיש לו לכתוב יותר ע"ש בהל' קטנות דף ל"ג ע"ב : (ט) אע"פ שאין בפסוק האחרון תיבות כו' שאם היה בה כ"כ תיבות היה עושה מכל תיבה שיטה אחת באותיות ארוכות ב"י :

סי' רעג (א) **ולמעלה** ג' לפי שאין דרך משמוש יד למעלה כמו מלמטה לכך א"צ כ"כ סמ"ק עכ"ה) (ב) כדי שישאר גיליון כ"י ' (ובין כל ספר וספר ד' שיטין אפי' כשמסיים בסוף העמוד גיליון נראה שר"ל כגון שכבר שרטט כל העמוד מ"ח או ס' שירות כפי המנהג שנוהגין הסופרים ולא דקדק שיהא מהשרטוט הראשון עד סוף הגליון למעלה ג' אצבעות ולמטה משרטוט האחרון עד סוף הגליון ד' אצבעות ואם יתחיל מעט למטה ממקום השרטוט יתקלקלו לו כל השרטוטין כי אסור למעט הריוח בין שיטה לחברתה אלא הריוח של כל השיטות יהיה שוה ואם יתחיל בשרטוט השורה השנייה לא ישוה גליון זה עם גליון של שאר עמודים וגם יתמעטו השיטות שנהגו הסופרים כמ"ש וכמ"ש רבינו לקמן בסימן רע"ה וק"ל : (ג) כגון פרשה סתומה שצריכה להיות פתוחה כמ"ש בסימן רע"ו ' (ד) אלא ג' בתוך הדף וב' חוצה לו בסימן רע"ו כתב דאותיות השם צריכין להיות כולן בתוך הדף ועל"ד :

שאסור

חדושי הגהות

ב ר"ל משום ר"ח כתב הר"ת והיינו וכו' :

לכתוב ג' בתוך הדף [ב] יניח המקום חלק וכתב א"א הרא"ש ז"ל דוקא בבת ה' אותיות שרי כשרובה בתוך הדף כיון שאין חוץ לדף אלא ב' אותיות אבל בת ז' או בת ט' אע"ג דרוב בתוך הדף כגון ד' מז' וה' מט' אין לכתוב לכתחלה ג' או ד' חוץ לדף והרמב"ם כתב דאפילו בת עשר אותיות יכול לכתוב לכתחילה חציה בתוך הדף וחציה חוצה לו ולא נתירא לא"א הרא"ש ז"ל ותיבה בת ג' אותיות יכול לכתוב ממנה שתים חוץ לדף אע"פ שמיעוטה בפנים [ג] אבל אם אין בה אלא ב' אותיות אינו יכול לכותבה לכתחילה חוץ לדף וכל אלו הדברים אינן אלא למצוה מן המובחר אבל אם שינה בהם שקירב השיטין או הרחיקן או האריכן או קצרן כשר:

רעד צריך שיאמר הסופר כשיתחיל לכתוב ספר תורה זה אני כותב לשם קדושת ס"ת ומספיק לכל הספר אם לא עשה כן פסול · וצריך שיהיה לפניו ספר אחר שיעתיק ממנו (א) שאסור לכתוב אפילו אות אחת שלא מן הכתב (ב) ויכתוב כתיבה נאה ומיושרת (ג) [א] תמת שתהא מוקפת גויל שלא תדבק אות

ס"ת וכתבו הג"ה מ"מ בשם הרמ"ך אבל למשוך האותיות ולעשותן גדולות עד סוף השטה אסור שאין לשנות אות אחד מחבירו לא להגדילו ולא להקטינו לבד מן המקובלים לבעלי המסורת: **כתב** א"א ז"ל דוקא בבת ה' אותיות וכו' בה' ס"ת וטעמו משום דמגני' מילתא כשיש כ"כ אותיות חוץ לדף ועוד דא"כ הו"ל בסתם לא יכתוב רוב אותיות של תיבה חוץ לדף: ומ"ש רבי' בשם הרמב"ם הוא בפ"ז מהלכות ס"ת: תיבה בת ג' אותיות וכו' אבל אם אין בה אלא ב' אותיות וכו' בהקומץ (שם:) תניא נזדמנה לו תיבה בת שתי אותיות לא יזרקנה לבין הדפין אלא חוזר וכותב בתחלת השטה וכתב הרא"ש בהל' ספר תורה יש להסתפק בתיבה בת ג' אותיות אם יש לכתוב שתים חוץ לדף כיון דהוי רוב התיבה ומיהו נראה מדקאמר נזדמנה לו תיבה בת ב' אותיות לא יכתוב כולה חוץ לדף אבל בת שלשה כיון שמקצתה בתוך הדף יכול לכתוב ב' אותיות חוץ לדף: **וכל** אלו הדברים אינם אלא למצוה מן המובחר אבל אם שינה בהם וכו' כשר כ"כ הרמב"ם בפ"ז מה' ס"ת: ב"ה וכתב מהרי"ק דבכלל זה כותב ג' אותיות מתיבה בת ה' חוץ לדף דבדיעבד כשר וכתב מהר"ד איסרלן בכתביו סי' צ"ג על ס"ת שנמצא בו בכמה מקומות חוץ לדף ג' אותיות מתיבה גדולה בת ז' או ח' וגם לפעמים מתיבה בת ה' אין להקפיד בדיעבד ואם היינו נמנעים לקרות בה אפי' כשיש אחרת כשירה היינו פוגמים את זאת והוי כמו דיעבד והר"ן כתב על ס"ת שהשמיט בו הסופר תיבות או פסוקים בין דף לדף ותלה נקודות או עגולות לסימן ביני שיטי והשיב דאין להכשיר לקרות באותו ס"ת אא"כ יעידו אנשים שראוי לסמוך עליהם שנהגו לקרות בהם ע"פ אנשים גדולים עכ"ל: **כתבו** התוס' בהקומץ דשם צריך שיהא כולו בתוך הדף ופסק כן הרא"ש וכתבו רבינו בסימן רע"ו כתב הרמב"ם בפ"א שכח לכתוב את השם כולו תולה אותו בין השטות אבל מקצת השם בשטה ומקצתו תלוי פסול ושאר התיבות אם שכח כותב מקצת התיבה בשיטה ומקצת למעלה וטעמו מדאיפסיקא בהקומץ הלכה כר"ש שזורי דאמר כל השם תולין ומקצתו אין תולין משמע דשאר תיבות אפי' מקצתו תולין: כתב סמ"ק אותיות בי"ה שמ"ו צריכים להיות בראש הדף אין קפידא בדבר בדיעבד אבל הגה"מ בפ"ז כתבו שמה שנהגו הסופרים לעשות בי"ה שמ"ו בראשי העמודים חזרתי ודקדקתי בדברי הגאונים ולא מצאתי בו ולפי פרשיות פתוחות וסתומות שבספר זה א"א לקיימו וכל ס"ת העשויה כן פסולה שהרי פרשת יהודה אתה יודוך אחיך פתוחה וכו' וכן מה שנהגו סופרים בורים להתחיל כל עמוד בוי"ו וקורין לו ווי העמודים נראה שיש איסור גמור בדבר כי עושים את העמודים יש מהן רחב ויש מהן קצר וכן פעמים אותיות גדולות אשר לא כדת כדי להתחיל העמוד בוי"ו חוץ מואעידה בם עכ"ל והמרדכי כתב בסוף הל' קטנות בשם הר"ם וז"ל מה שנהגו הסופרים לכתוב ווי העמודים במגילה וס"ת אי איישר חילי אבטליניה ואין להתחיל שום עמוד בוי"ו רק אותיות בי"ה שמ"ו וכן וי"ו של ואעידה בם דמתוך כך באו לידי קלקול שמרחיבין ומקצרין אותיות שלא כדת כדי לכנס וי"ו בראש העמוד עכ"ל ומיהו מצאתי דבי"ה שמ"ו אפי' בדיעבד פסול ווי דוקא לכתחלה בעינן עכ"ל וכל אלו הם דברים שאין להם על מה שיסמוכו ולכן לא נזכרו בדברי הפוסקים: ב"ה וכ"כ הרשב"ץ בתשובה ח"א סימן קע"ז שלא הוזכר ההיא דבי"ה שמ"ו כ"א רבינו פרץ בהגהות שעשה על התשב"ץ דאפי' בדיעבד מיפסל ס"ת בהכי ולא נראו דבריו דמנא ליה לרב הא ואין כן דעת הראשונים והאחרונים עכ"ל ולי נראה דלכתחלה אין לכתוב ס"ת כן וכן נוהגים:

רעד צריך שיאמר הסופר כשיתחיל לכתוב ספר זה אני כותב לשם קדושת ס"ת ומספיק לכל הספר ואם לא עשה כן פסול הרא"ש כתב בהלכות ס"ת גבי עיבוד לשמה שה"ר ברוך נסתפק אם צריך להוציא בשפתיו או אי סגי במחשבה וכתב הלכך טוב הוא להוציא בשפתיו בתחלת העיבוד ותו לא צריך וכן כשמתחיל לכתוב ס"ת יאמר ס"ת זה אני כותב לשם קדושת תורת משה ותו לא צריך אמנם בשעת כתיבת האזכרות צריך שיחשוב לשם קדושת השם ורבינו לא כתב כאן אלא מה שצריך לומר בתחלת כתיבת הס"ת ובסימן רע"ו כתב דין כתיבת האזכרות וכ"כ סמ"ג שצריך לכתבו לשמו מדאמרינן בהשולח (מה:) ורשב"ג עיבוד לשמה בעי כתיבה לשמה לא בעי בתמיה וכשיכתוב צריך שיאמר בפירוש בתחלת הכתיבה שיכתוב הכל לשם תורת ישראל והאזכרות שלו לשם קדושה כי שמא אין די במחשבה וכ"כ בסה"ת וכ"כ המרדכי בשם ר"י מאורלינש ומיהו כתב דלרש"י נראה דס"ת סתמה לשמה קיימא דמסיכי תיתי דפסולה כשכתבו ישראל בסתם דסברא היא מסתמא כיון שכותב ס"ת לקרות בו או ללמוד בו הוא כותב אבל האזכרות ודאי צריך להזכיר בפירוש לשמן דבעינן שיכתבם לשם קדושת השם וצ"ל להביא ראיה מההיא דפרק הבונה (קד:) היה צריך לכתוב השם ונתכוון לכתוב יהודה וכו' אלמא דבשם שצריך בפירוש לשם קדושת השם אע"פ שכתבו לשם קדושת הספר דומיא דשאר הספר פסול ע"כ וראיה זו אינה כלום כמבואר לכל מבין עם תלמיד דשאני התם שנתכוון לכתוב יהודה שאינו כתוב בספר במקום ההוא וס"ל נתכוון לכתוב תיבה שאינה מן הספר: וצריך שיהיה לפניו ספר אחר שיעתיק ממנו שאסור לכתוב אפי' אות אחת שלא מן הכתב פ"ב דמגילה (יח:) ופ' הקומץ (לב:): **וכתב** הר"ן בפ"ב דמגילה דמוכח בירושלמי שאם כתב שלא מן הכתב אסור לקרות בו שלא בשעת הדחק וה"ר מנוח כתב דוקא לכתחלה אבל אם עבר וכתב שלא מן הכתב לא פסל ל"ע אם אותן פרשיות שבתפילין יכול לכתוב בס"ת שלא מן הכתב כיון דגרסינן עכ"ל: וכתב סמ"ג אסור לאדם אחר להקרות לסופר אלא א"כ חוזר הכותב וקורא בפיו קודם שיכתוב שלא יטעה כדגרסינן בפ"ק דב"ב (טו.) הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב וכ"כ סה"ת וסמ"ק והגהות מיימוניות והתוס' בהקומץ וגם רבינו כתב בהלכות תפילין צריך שיכתוב מתוך הכתב ושיקרא כל תיבה קודם שיכתבנה ולא חשש לכתבו כאן לפי שסמך על מ"ש שם משה וכו' ה"ג רש"י ומשה אומר וכותב מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע מכאן יש להוכיח דס"ת ותפילין ומזוזות הסופר צריך להוציא בפיו לקרות הוא עצמו פן יטעה רק כדברי פורענות כגון מן וימת ואילך לא היה קורא אלא כותב וכן ברוך בן נריה לפי שהן קינות וצריך ליזהר על כך עכ"ל (א): **ויכתוב** כתיבה נאה ומיושרת בפ' ר"א דמילה (קלג:) התנאה לפניו במצות ס"ת נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן: ומ"ש תמה בפ' הבונה (קג:) וכתבתם שיהיה כתיבה תמה שלא יכתוב אלפין עיינין כו' ופי' רש"י שם

מהלכות ספר תורה אבל בשם אומר ר"ת שאין לכתוב אפי' אות אחת ממנו חוץ לשיטה וכן לא יכתוב השם בסוף הדף שלא יהא כתוב שום דבר אחרי כן עד כאן לשונו והבית יוסף העתיק לשונו בטעות כאשר היה בדפוס: **ומ"ש** בשם הרא"ש דדוקא בבת חמשה אותיות וכו' בהלכות ספר תורה כתב וז"ל איכא לספוקי בתיבה בת ז' אם יכול לכתוב ג' חוץ לדף וכן תיבה בת ט' אותיות אם יכול לכתוב ד' חוץ לדף דשמא מיגניא מילתא כשיש כל כך אותיות חוץ לדף ועוד דא"כ הוה ליה למימר בסתם לא יכתוב רוב אותיות של התיבה חוץ לדף ונראה דדוקא קאמר בת חמשה אותיות דיותר משתי אותיות אין לכתוב חוץ לדף לכתחלה דמיגניא מילתא ודלא כמו שכתב הרמב"ם דאפי' תיבה בת עשר אותיות יכתוב חציה בתוך הדף וחציה חוץ לדף עד כאן לשונו מבואר מדבריו דמספק חשש לחומרא דשמא מיגניא מילתא וכו' אבל לפעד"נ דלא שבקינן ודאי דהרמב"ם מקמי ספיקו דהרא"ש ומה שהקשה לדברי הרמב"ם דא"כ הוה ליה למימר בסתם לא יכתוב רוב אותיות של התיבה חוץ לדף עד כאן לשונו נראה דלא קשיא כלל שהרי הוא ז"ל הכריע דבתיבה בת ג' אותיות כיון שמקצתה תוך הדף יכול לכתוב ב' אותיות חוץ לדף אע"ג דהוה רובה חוץ לדף ואם כן היאך יאמר בסתם לא יכתוב רוב אותיות של התיבה חוץ לדף והא ליתא בתיבה בת ג' אותיות ולהכי נקט תיבה בת ה' אותיות לאורויי דאע"ג דבתיבה בת ג' אותיות יכול לכתוב לכתחלה רובה חוץ לדף מ"מ בתיבה בת ה' אותיות אינו יכול לכתוב ג' חוץ לדף אבל מיעוטא או אפי' חציה יכול לכתוב חוץ לדף אפי' בתיבה בת ז' או ט' אותיות או אפי' בתיבה בת י' אותיות כגון למשפחותיהם כותב לכתחלה ה' תוך הדף וה' חוץ לדף וכהרמב"ם והכי נקטינן וכ"פ בש"ע: ומ"ש וכל אלו הדברים אינן אלא למצוה מן המובחר וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות ספר תורה והכי נקטינן ודלא כמ"ש המרדכי ע"ש ראבי"ה פ"ק הניזקין ח"ל שאפילו בספר תורה שאינה עשויה כתיקון חכמים שאינה תפורה בגידין ואין בין שטה לשטה כמלא שטה אסור לקרות וכו' עד כאן לשונו אלמא דס"ל דהקירב השיטין פסול וכ"כ הר"ר ירוחם בנ"ב ח"ב ולא קי"ל הכי:

רעד צריך שיאמר הסופר וכו' כ"כ הרא"ש בהלכות ספר תורה וכסמ"ג הביא ראיה מדאמר בפרק השולח [דף מ"ה] גבי רשב"ג שמתיר ליקח ספר תורה שכתבו נכרי ומקשה עיבוד לשמה בעי כתיבה לשמה לא בעי בתמיה ומה שמצריכין שיאמר בפירוש בתחלת הכתיבה ספר זה אני כותב לשם קדושת ספר תורה הוא לפי שהכבר כתב רבינו ריש סימן רע"א שרבינו ברוך מסתפק גבי עיבוד אי סגי במחשבה או לא ולפיכך צריך שיוציא בשפתיו וה"ה גבי כתיבה: ומה שכתב ומספיק לכל הספר פירוש לכל הספר חוץ מן האזכרות שצריך שיאמר שכתוב לשם קדושת השם ויתבאר בריש סימן רע"ו בס"ד: וצריך שיהיה לפניו ספר אחד וכו' ה"א בפ"ב דמגילה סוף [דף י"ח] ותימה למה לא כתב רבינו כאן שצריך שיקרא בפיו כל תיבה ותיבה קודם שיכתוב כדי שלא יטעה כמו שהוכיחו התוס' מדגרסינן בפרק הקומץ [דף ל'] הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב ורבינו עצמו כ"כ בהלכות תפילין והסבר דבתפילין דוקא דאיכא איסורא שהרי אם טעה והשמיט אות או תיבה פסולין ואין להם תקנה והמניחן מברך ברכה לבטלה לכך הזהיר את הסופר שיקרא כל תיבה כדי שלא יגיע לידי איסורא אבל בספר תורה דליכא איסורא אפילו אי טעה תיבה או פסוק לא הוי ברכה לבטלה אם קורא ומברך בספר מוטעה דלא גרע מחומשין וגם יש תקנה לתקן הטעות הלכך לא הזהיר רבינו כאן אלא שלא יכתוב שלא מן הכתב דאיכא איסורא ועיין בת"ש בא"ח סי' ל"ב: ומ"ש ויכתוב כתיבה נאה וכו' עד שנראית כאחד פסול נראה מדלא אמר רבינו שאם לא היה בין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה פסולה אלמא דאינה פסולה אלא אם כן שקירבם עד שנראית כאחת אבל אם אינו נראה כאחת ותינוק דלא חכים ולא טיפש קורא אותם בשתי תיבות כשרה אפילו אין בין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה דשיעור אות קטנה

דרכי משה

רעד (א) ובהג"מ פ"ב דתפילין אם צריך הסופר לדיו יכול ליטול מאות שלפניו עכ"ל וכ"כ הרא"ש בתשובה סימן ט"ו כלל ג' אם הגיה ס"ת ובעוד הדיו לח הוצרך לגלול הס"ת ונגע בקולמוס הדיו שבתוכה כדי שתתייבש מהר ולא תמחק היש בזה משום אכחושי מצוה אין בזה בית מיחוש דל"ד למדליק נר חול מנר מצוה דהתם שואב השני מן הראשון ומכחישו

פרישה

סי' רעד (א) **שאסור** לכתוב אפי' אות אחת שלא מן הכתב וצריך שיקרא כל תיבה בפיו קודם שיכתבנה כמ"ש בהל' תפילין (בסימן ל"ב וכתב ב"י בשם רבי מנוח דבדיעבד אינו פסול עכ"ס): (ב) ויכתוב כתיבה נאה משום זה אלי ואנוהו ולכן יכתוב כתיבה גסה שלא ימחק מהר מרדכי: (ג) תמה שתהא מוקפת כו' דכתיב וכתבתם שיהיה כתיבה תמה ופרש"י שם שלם בהלכותיה ואף על גב דוכתבתם גבי תפילין ומזוזות כתיב ילפינן ספרים מינייהו

[ג] אבל אם אין בה אלא ב' אותיות כו' והמרדכי והסמ"ק אוסרים אפי' מתיבה גדולה לכתוב ב' אותיות סגולות כמו תיבה בפני עצמה וכ"פ רמ"א (ובפסקי מהרא"י סימן צ"ג דוקא לכתחלה אסור לעשות ג' חוץ לדף אבל בדיעבד כס"ת כשרה ומותר לקרות ממנה אע"ג דליכא אחרת וכ"כ מהרי"ק שורש קי"ל עכ"ס):

סי' רעד [א] **תמה** שתהא מוקפת גויל כו' דכתיב וכתבתם שיהיה כתיבה תמה [illegible]

דרישה

לתלות אלו תיבה רמב"ם ורבינו כתבו בסימן רע"ו: [ב] יניח המקום חלק אבל למשוך האותיות ולעשות גדולות עד סוף השיטה אסור לשנות או אחד מחבירו לא להגדילו ולא להקטינו לבד מן המקובלים לבעלי המסורות ה"מ פ"ז דתפילין וה"ל הא דכתב לפני סימן זה ולפיכך אם לא נשאר לו אלא פסוק כהמגיה לירועה אפרונה כו' א"צ שאין בפסוק האחרון כו' יעשה ארוכות כו' משמע שמותר להגדיל האותיות בין לארכן ובין לרחבן ד"ל הואיל שכוונתו בסוף הספר לית לן בה אם משנה הכתב שאין אסור אלא כשית כתב לפני השינוי ולאחריו דלא ממוי כתמוטר:

[illegible]

קטנה אינה אלא למצוה ולא לעכב וכן שיעור כחוט השערה בין אות לחבירתה ולא יותר אינו אלא למצוה אבל במופרדות זו מזו יותר מכחוט השערה אינו מעכב ואינו פסול אלא אם כן דתיבה אחת נראית כשתים להתינוק דלא חכים ולא טיפש ועיין ברמב"ם פ"ז ופ"ח מוכח להדיא כדפרישית :

וצריך שלא תפסק צורת שום אות וכו' בפרק הקומץ [דף כ"ט] גבי אפסיק וי"ו דויהרוג וגבי ניקב ירכו של ה"א : ויזהר בתיקון האותיות וכו' כל זה כתב הרא"ש בהל' ספר תורה ונתבאר בטור א"ח סימן ל"ו : ניקב נקב בתוך האות וכו' עיין בא"ח סימן ל"ב לשם נתבאר בס"ד · ויזיין האותיות וכו' עד סוף הסימן ג"ז נתבאר בא"ח בס"ד סי' ל"ו וע"ש :

פרשה

אות להכרתה אלא יהא ביניהן כחוט השערה ולא יהיו מופרדות הרבה זו מזו כדי שלא תהא תיבה אחת נראית כשתים ויהיה בין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה ולא יקרבם ביותר שלא יהא ב' תיבות נראות כאחת ואם שינה שריחק בין האותיות עד שהתיבה נראית כשתים או שקירב ב' תיבות עד שנראית כאחת פסול : וצריך שלא תפסק צורת שום אות עד שאינה נקראת או דומה לאות אחרת בין בעיקר הכתיבה בין בקרע בין בנקב שניקב בה בין בטשטוש ויזהר בתיקון האותיות גופן שידביק מה שראוי להדביק ויפריד מה שראוי להפריד ואלו האותיות שצריך ליזהר ולדקדק בכתיבתן שבקל אדם טועה בהן הא' צריך ליזהר בנקודה שעליה שהוא כמין י' שתגע בה וכן כל האותיות צריכות להיות גולם אחד לכך צריכות כולן ליגע כגון הנקודה בשי"ן ובעי"ן ומה שאחורי הצד"י ובאחת שאינה נוגעת פוסלת כל הספר [ג] חוץ מרגל הה"א והקו"ף שאותן לבד אין להם ליגע ואם נוגע פסול בי"ת צריך ליזהר בתג שאחוריה לרבעה שלא תהא נראית ככ"ף וצריך שיהא לה בראשה לצד שמאל תג קטן דל"ת צריך ליזהר בתג שאחוריה לרבעה שלא תהא נראית כר' ה' יש לה תג קטן למעלה לצד שמאל כדאיתא בפרק הקומץ [כט :] מאי טעמא אית לה' תגא ופרש"י יש לה תג קטן בסוף גגה למעלה ור"ת פירש דמיירי בעוקץ של אחוריה לרבעה שלא תהא עגולה מאחוריה וטוב ליזהר כדברי שניהם חי"ת איתא בפרק הקומץ [שם ·] חזינא לספרי דוקנא דחטרי לגגא דחי"ת ופירש רש"י כמין חוטרא שלצד שמאל יש לה כמין מקל כזה ור"ת פירש שיש לה להיות גבוה באמצע גגה כזה מלשון חטוטרות (ד) ויזהר שלא יאריך רגל היו"ד שלא תהא נראית כוי"ו ושלא יקצר הרגל הוי"ו שלא תהא כיו"ד וכן רגל הזי"ן לא יאריך שלא תהא נראית כנו"ן פשוטה ולא יקצר רגל הנו"ן שלא תהא נראית כזי"ן (ה) ור"ת פירש שצריך שיהיה ראש השמאל של היו"ד כפוף למטה כזה כדאיתא בפרק הקומץ מפני מה ראשה של יו"ד כפוף ואיתא בפסיקתא העולם הבא נברא ביו"ד מה יו"ד יש לה נקודה אחת למטה רמז למתים שיורדין לגיהנם ואחת למעלה רמז שעתידין לעלות לפ"ז יש ליו"ד תג למעלה וגם כפוף למטה : הט' היה אומר ר"ת שצריך שיהא ראש ימין שלה כפוף למטה כזה והכ"ף יזהר לעגלה מאחוריה שלא תהא נראית כבי"ת והסמ"ך צריך לעגלה מג' רוחותיה שלא תהא נראית כמ"ם סתומה ובכל אחת שיש בהן ספק מייתינן תינוק דלא חכים ולא טפש אם יכול לקרותה כשר וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה צורות האותיות אינן שוות בכל המדינות הרבה משונה כתב ארצינו מכתב הארץ הזאת ואין פסול בזה השינוי רק שלא יעשה ההי"ן חיתי"ן ביתי"ן כפי"ן כמו שמפרש בגמרא ע"כ : ניקב נקב בתוך האות כשר וי"א אפי' ניקב כל תוכו כשר אבל בירושלמי יש שצריך שיהא מוקף גויל גם בפנים הלכך ניקב כל תוכו פסול : (ו) ניקב רגל הפנימי של ה"א אפילו לא נשאר ממנו אלא כל שהוא כשר ניקב רגל הימיני אם נשאר ממנו כמלא אות קטנה כשר ואם לאו פסול ואם נפסק אות אחת בנקב מייתינן תינוק דלא חכים ולא טפש לראית אם יוכל לקרותה כתב בספר המצות אם נפל טיפת דיו קודם שנגמר האות ולא היתה האות נכרת ואח"כ נטל הדיו או שלא היתה מוקפת גויל מתחילה פסולה והוי כמו חק תוכות אבל אם כבר היתה עשויה כתקונה ונפל בה דיו יכול ליטלו (ז) וא"א הרא"ש ז"ל פסל גם בזה וכ"כ בסה"ת וכתב עוד אפילו עשה רי"ש כמו דל"ת שאינו (ח) יכול לגרור לתקנו וכיוצא בזה כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה מ"ם פתוחה שנדבק פתיחתה ונסתמה (ט) אינו מועיל לגרוד הדבק ולפותחה דכיון שאינו עושה מעשה בגוף האות שנשאר אלא גורד הסתימה ובזה נעשה האות הוי ליה בחק תוכות אבל בדבקות אות להכרתה כתב שמועיל גרירה ויזיין אותיות שצריכות זיון (י) ואלו הן שעטנ"ז ג"ץ בכל מקום שיבא אחד מאלו צריך (יא) לעשות לה ג' זיונין א' מימין וא' משמאל ואחד למעלה כזה ויש מפרשין שלשתן זקופין למעלה כזה וכן נוהגין ואם חסר אלה הזיונין כתב הרמב"ם שאינו פסול ויראה שהוא פסול כיון דאמר רבא ז' אותיות צריכין ג' זיונין מעכבין וכן יראה מלשון א"א הרא"ש ז"ל שכתב בהלכות תפילין על מ"ש בשימושא רבה שצריך בתפילין תגין אחרים חוץ משעטנ"ז ג"ץ אם היסר מהן פסולים וכתב א"א הרא"ש ז"ל על דבריו ולא מסתבר

כלל

תם שלם כהלכתה ואע"ג דוכתבתם גבי תפילין ומזוזות כתיב ילפינן ספרים מינייהו וכתב הרא"ש בתשובה כלל ג"ו שאם כ' אלף למד ביחד כזה ﭏ אינו כשר דבעינן כתיבה תמה (כ) והמרדכי כ' בסוף הל' קטנות דמשים דבעינן ואהוהו לכן יכתוב כתיבה גסה שלא יהא נמחק מהר : ומ"ש שתהא מוקפת גויל שלא תדבק אות לחברתה בפרק הקומץ (כט ·) אמר רב יהודה אמר רב כל אות שאין גויל מקיפה מד' רוחותיה פסולה ואע"ג דלגבי תפילין ומזוזות איתמר כ"ש לס"ת שהוא חמור מהם וכבר האריך הרשב"א בתשובה סימן תרי"א בזה : ומ"ש אלא יהא ביניהם כחוט השערה ברייתא שם (ל ·) : ומ"ש ויהיה בין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה גם זה ברייתא שם : ומ"ש ואם שינה שריחק בין האותיות וכו' או שקירב שני תיבות וכו' פסול כ"כ הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ח : ומ"ש וצריך שלא תפסק צורת שום אות וכו' זה מבואר בפרק הקומץ (כט :) גבי הסוא דאיפסיקא ליה וי"ו דויהרוג וגבי ניקב ירכו של ה"א אמרינן אם נשתייר בו כשיעור אות קטנה כשר ואם לאו פסול : ומ"ש ויזהר בתיקון האותיות גופן וכו' ואלו האותיות שצריך ליזהר ולדקדק בכתיבתן וכו' האל"ף צריך ליזהר בנקודה שעליה וכו' עד שלא תהא נראית כמ"ם סתומה הכל דברי הרא"ש בהל' ס"ת וכבר הארכתי בזה בטור א"ח סימן ל"ו : ומ"ש מייתינן תינוק דלא חכים ולא טיפש וכו' בפ' הקומץ (שם) וכבר כתבתי בזה בטור א"ח סימן ל"ב וסימן ל"ו. וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה כלל ג' ניקב נקב בתוך האות וכו' עד כתב שמועיל גרירה הכל נתבאר יפה בטוא"ח סימן ל"ב :

ויזיין אותיות שצריכות זיון ואלו הן שעטנ"ז וכו' בפ' הקומץ (שם) אמר רבא ז' אותיות צריכות ג' ג' זיינין ואלו הם שעטנ"ז ג"ץ וכתב רש"י דה"ה לצד"י כפופה ולנו"ן פשוטה : ומ"ש אחד מימין ואחד משמאל וכו' הפי' האחד כתב רש"י בשבת ס"פ הבונה והפי' הב' כתבוהו התוספות בהקומץ ובטור א"ח סימן ל"ב כתבתי פירושים אחרים וכתב ר"י בשם הרמ"ה שצריכים הזיונים ליגע באות :

ואם חסר אלו הזיונים כתב הרמב"ם שאינו פסול ז"ל בפ"ז מה' ס"ת ויזהר באותיות הגדולות והקטנות והנקודו' והמשונות כגון הפיאי"ן הכפופות והאותיו' העקומות כמו שהעתיקו הסופרים איש מפי איש ויזהר בתגין ובמנין יש אות שיש עליה תג אחד ויש אות שיש עליה ז' וכל התגין בצורת זיי"ן הן דקין כחוט השערה כל הדברים האלו לא נאמרו אלא למצוה מן המובחר ואם שינה בתיקון זה או שלא דקדק בתגין וכתב כל האותיות כתקונן הרי זה ספר כשר ע"כ ויש לתמוה עליו למה לא הזכיר זיון אותיות שעטנ"ז ג"ץ המוזכר בתלמוד וי"ל שהוא ז"ל סבר שלא בא רבא אלא ללמד שמנהג הסופרים לזיינן אבל לעיכובא לא :

ומ"ש שנראה מדברי הרא"ש שאם חיסר זיוני שעטנ"ז ג"ץ פסול כבר כתבתי בטור א"ח בסימן ל"ב שכן נראה מדברי בעל תרומה וגם ההגהות והאגור כתבו בשם ר"ת לפסול וגם בקצת נסחאות ספרי רבי' כתוב כן בשם ר"ת : (ב"ה) ור"י כתב בנ"ב בשם רבינו האי ובשם המפרשים כדברי הרמב"ם שהתגי"ן אינם אלא למצוה מן המובחר וכתב עוד ר"י בשם הרמ"ה א שהזיונים צריך ליגע באות .

כתוב בהגהות מיימון פ"י בשם מ"ס עירב את האותיות או שהפסיק באמצע הפס ה"ז לא יקרא בו ספר שפסקו או שנקוד ראשי הפסוקים לא יקרא בו גלעו או שעירב בו האות לא יקרא בו : ובתשובות להרמב"ן סימן רל"ח נתן

טעם

דרכי משה

ומכחישו אבל הכא כיון שנכתבה התיבה אינה נכחשת בנטילת מקצת הדיו כדי שתמהר להתייבש ואף בנר אם היה מכחישו כלא שישבח הנר חול לא מצינו שום איסור אלא אסיר להשביח נר של חול בהכחשת נר של מצוה עכ"ל (ב) עיין בא"ח הלכות תפילין נתבארו כל הדינים אחרים מדין כתיבה ותיקון אותיות השייכים גם כאן כתב ת"ה סימן מ"ח ה"א וקו"ף שנגעו בגגיהן אין לגרור דהוי חק תוכות אלא צריך למחוק כל הרגל ולגוררן ואח"כ יכתבו הרגל שאינו נוגע בו עכ"ל וב"כ מהרי"ו סימן ס"ר וצריך עיין בתשובות רא"ש

כלל

דרישה

שתהא כתיבה תמה שלא יכתוב אלפי"ן עייני"ן כו' דמשמע דפי' של תמה היא שלא יעשה אלפי"ן עייני"ן וכן איתא כמי ברי"ף ובמרדכי בהל' ס"ת שלא יכתוב כו' אבל הרא"ש בה"ק שלו לא כתב שלא יכתוב כו' אלא ולא כו' ודין בפני עצמו הוא וכן משמע בקיצור פסקי הרא"ש וכן משמע מפרש"י דפי' תמה שלם כהלכתו ופי' שתהא כתיבה תמה לענין מוקפת גויל ולא יכתיב אלפי"ן עייני"ן הוא דין בפני עצמו ולא מן וכתבתם הוא דמפיק וכן הם דברי רבינו ובהגהת א"ש שכתב הרא"ש בתשובה שאם כתב אל"ף למ"ד ביחד אינו כשר דבעינן כתיבה תמה שתהא מוקפת גויל כו' והא דאיתא בפרק הקומץ אמר רב יודא אמר רב כל אות שאין גויל מקיפה מד' רוחותיה פסולה אין להקשות מאי קמ"ל רב יהודה הא כבר איתא בפ' כל כה' מוכתבתם דבעינן שיהא מוקפת גויל י"ל דקמ"ל דפסולה אפי' בדיעבד ודבעי' מד' רוחות ועוד דאי לאו רב יהודה לא הוי ידעינן פירושו של שיהא כתיבה תם ואשמעינן רב יהודה דאיירי לענין מוקף גויל והכי"ת מחלוקתם דרב אלפס גורס שלא יכתוב כו' והרא"ש ולא הוא מפני שהרא"ש סובר שמה שאמרו שלא יכתיב אלפי"ן עייני"ן כו' כמשמעו שלא יכתיב במקום אלף עיין זה אין במשמעות שיהא כתיבה תם ולכן מוכרח היה לפרשו לענין מוקף גויל ורב אלפס סבר שמה שאמרו שלא יכתוב אלפי"ן עייני"ן פי' שיזהר בכתיבת האלף שיעשה כתיקונה שלא תהא נראית כעיי"ן שבקל יכול לבא לידי טעות בכתיבה והוא ידוע לסופרים כמו שמבואר בברוך שאמר שהתקין בענין כתיבת ס"ת ותפילין וזה במשמעות שיהא כתיבה תם וכבר הארכתי בזה בתשובה שכתבתי על ענין זה : [ג] חוץ מרגל הה"א והקו"ף כו' ואם נוגעת פסול והרי"ק בתשובה סימן נ"א הבין מדברי רבינו שהיא פסול ולא מועיל תיקון אחר שכתב שתם שהוא פסול ולא אמר בי עיל בו תיקון אבל מהרי"ם מפאדוה

כתב

פרישה

מינייהו יעיין בדרישה : (ד) ויזהר שלא יאריך רגל היו"ד כו' הא דאקדים כתיבת תיקון כמי"ת וי"ד לתיקון וי"ו וזי"ן משום דתפים ל' הגמרא דהכונה והס"ק של הרי"ף והרא"ש שאיתא שם לא יעשה אלפי"ן עייני"ן כו' עד הס"ת חתי"ן חתי"ן הסי"ן נמלא שהולרך לכנוס תיקון הס"ת אחר שכתב תיקון הס"ת ואח"כ קאמר בגמרא דין יו"ד וו"ן וזיין כוני"ן · שהקדים גם שם היו"ד משום דדרך הכתיבה היא כן אותיות פשוטות כאילו בקטן הסל והגדול כלה : (ה) ור"ת פי' שצריך שיהא ראש השמאל של היו"ד כו' בגמרא פרק הקומץ דף כ"ט גרסינן אמר אמר מעכב פשיטא אמר רב יהודה ל"צ אלא לקוצו של יו"ד ופרש"י רגל ימינה והקשה ר"ת דזה פשיטא דזה הוי גופה של יו"ד והל' משמע דבלא קוצו מקרי יו"ד ופר"ת שקוצו ר"ל שבראשה שמאלה היא כפוף כו' גם מדבקט ל' נקודה מיה מוכח דאינו קאי על רגל ימין של יו"ד דהא אינו נקראת נקודה אלא רגל ודו"ק עכ"ס) ומש"כ כתב רבינו ור"ת פי' דמשמע דפליג אדלעיל : (ו) ניקב רגל הפנימי של ה"א כו' ק"ק הא אינו מוקף גויל במקום שהוא נקב · וי"מ כיון שהוא מוקף מן הנקב ולמון מוסבין אותו כאילו אותו גויל סמוך לו ולא דמי לניקב תוכו של ה"א דהתם הוא ניקב מכל הצדדים וי"מ דניקב ל"ד קאמר אלא ר"ל שמעט מהרגל ניטל הדיו ממנו : (ז) וא"א הרא"ש ז"ל פסל גם בזה ר"ל כמו שפסל אם נפל טיפת דיו על הס"ת קודם שנגמרה כן פסל ג"כ אם נפל אחר שנגמרה אבל לא קאי על מוקפת גויל וק"ל : (ח) יכול לגרור לתקנו כו' משום דהא חק תוכות : (ט) אינו מועיל לגרור הדבק כו' וע"ל בא"ח סימן ל"ב בב"י סימן יתקנה וכתב דאם גורר המ"ם כ"כ עד שנראית כנו"ן כפופה דמהני כיון שעושה מעשה בגוף הס"ת ע"ש : (י) ואלו הן שעטנ"ז ג"ץ והס"ס נו"ן פשוטה ולמ"ק כפופה · (יא) לעשות לה ג' זיונין פרש"י

בשי"ן

חדושי הגהות

רעד א כבר כתב דברים אלו לעיל בב"י ולא הבנתי כפלו בהג"ה :

דברים

טעם לפסול ס"ת מנוקד משום דאין לנו אלא כנתינתו מסיני · וכ"כ רבינו ירוחם ס"ת המנוקד פסול ואפי' כשירו ממנו הנקוד פסול כי יש אם למקרא ולמסורת ואם תנקדו אין כאן מסורת כך פשוט בת"ס וכ"כ רבינו האי בתשובה והרשב"א עכ"ל · והריב"ש כתב בתשובה סימן רפ"ו על ס"ת שהיה בו אויר בין פסוק לפסוק כמ"ש פ"ז הוזכר פיסול פיסוק הפסוקים אע"פ שהרמב"ם לא הביא פיסול זה · והרשב"א כ"כ בתשובה שפיסוק הפסוקים והניקוד פוסלים בס"ת אבל היה אפשר לומר דדוקא בפסוק שעשה נקודים בדיו כדרך שעושים בחומשים אבל בכתיבת אויר לבד אין זה פיסוק גמור להפריד הפסוקי' אלא לסמן הקורא ואין לנו להרבות בפיסולים אלא כמו שנזכר במ"ס ספר שניקד וכו' וכיון שאין האויר כשיעור פרשה אין לפסלו מחמת אויר שהרי פעמים רבות מניח הסופר בסוף השיטה אויר מפני שאין רוב התיבה יכולה ליכתב שם או אף באמצע שטה כפי שיזדמן לו וכל שאינו כשיעור פרשה אין לחוש לו עכ"ל (ג) : ומ"ש או שהפסיק באמצע השם יתבאר בסי' רע"ו : (ב"ה) ג כתב הרא"ש בכלל ג' שאלת המגיה ס"ת ותגיה התיבה ובעוד הדיו לח הוצרך לגלול הס"ת ונטל בקולמוס הדיו שבתוכה כדי שתתייבש מהר ולא תמחק היש בזה משום אכחושי מצוה והשיב שאין בזה בית מיחוש :

כלל למיפסל תפילין בשביל תגין אלו כיון שלא הוזכרו בתלמוד ע"כ וכיון שנתן טעם לדבריו בשביל שאינן מוזכרים בתלמוד מכלל דבחסרות תגין שעטנ"ז ג"ץ שמוזכרים בתלמוד פסול וכן דעת ר"ת :

ערה פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה וסתומה לא יעשנה פתוחה ואם שינה בשניהם פסולה וכתב הרמב"ם שאין לו תקנה וצריך להסיר כל היריעה וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתשובה דודאי מועיל לו תיקון כיון שמועיל תיקון בטעית של חסרות ויתרות כ"ש בתיקון הפרשיות אלא שאינו יודע איך יתקן עוות הפתוחות והסתומות כי היה צריך למחוק הרבה לפניו ולאחריו ושמא יזדמן לו שם (א) וגם היה צריך למעט הכתב בשביל ריוח שבין פרשה לפרשה (ב) ודבר זה אסור עד כאן ורבו הדעות בצורות הפתוחות והסתומות ולכן לא אכתוב אלא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל (ג) [א] הפתוחה צריכה שתהיה פתוחה בסוף השיטה או בתחלתה כדי ט' אותיות (ד) הלכך אם נשאר בשטה עדיין כדי לכתוב

ערה פרשה פתוחה וכו' ברייתא פרק הבונה (דף קג) : ומ"ש ואם שינה בשניהם פסול איכא למידק דמשמע דדוקא בפתוחה שעשאה סתומה או סתומה שעשאה פתוחה הוא דפסול אבל הניח ריוח כשיעור במקום שא"צ ריוח לית לן בה וכשרה ואילו הרמב"ם כתב רפ"ח דגם בזו פסולה ורבינו לא הביא דבריו ונראה ודאי דכך היא דעת רבינו דלא כהרמב"ם ולכך לא הביא דבריו וגם דקדק וכתב ואם שינה בשניהם פסול דמשמע דוקא בשינה הוא דפסול הא לאו הכי אלא הניח ריוח במקום שא"צ ריוח כשרה ועיין במ"ש בסמוך ס"ד אבל ונראה שאם שינה בזה לא פסל :

ומ"ש בשם הרמב"ם שאין לו תקנה בפ"ח כתב וז"ל ספר שאינה מוגה במלא וחסר אפשר לתקנו ולהגיהו אבל אם טעה בריוח הפרשיות וכו' ה"ז פסול ואין לו תקנה אלא לסלק את כל הדף שטעה בו : ומ"ש בשם הרא"ש דמועיל לו תיקון וכו' נראה דהרא"ש ס"ל דכיון דאפילו בשכתב חסר או יתר מועיל בו תיקון א"כ כ"ש בשלא חסר ולא יתר בה כלום אלא טעה בריוח שתועיל לו תיקון דטעות בריוח אינו כל כך מעכב כמו טעות דחסר או יתר אלא שאינו יודע איך יתקן וכו' :

ערה פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה וסתומה פתוחה ואם שינה בשניהם פסולה ברייתא בפ' הבונה (קג :) : ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ח מהלכות ס"ת ואפשר שטעמו משום דמסיים בברייתא הרי אלו יגנזו וגם במ"ס קתני דיגנזו משמע דלית להו תקנה א"נ משום דתיקונם רחוק וכמו שכתב הרא"ש מש"ה קאמר דאין לו תקנה · וכ"כ הריב"ש בתשובה סימן ז' ליתן טעם לדברי הרמב"ם וכתב שהרשב"א בתשובה תמה על הרמב"ם למה לא יתקן דאף על גב דקתני יגנזו אין הכונה שאין לו תקנה אלא יגנזו עד שיתתקן : (ב"ח) והרשב"ץ בתשובה ח"א סימן קכ"ז כתב להעמיד דברי הרמב"ם ודחה ראיות הרשב"א מ"מ כתב שאם כשהיה כותב והיה צריך לכתוב פרשה פתוחה ושכח וכתב ג' או ד' תיבות ונזכר וגירדן והניח המקום פנוי והתחיל לכתוב הפרשה כתקנה אין כאן שינוי פרשה ויכול לעשות הא' פתוחה ויניח מקום הגרד פנוי עכ"ל : וכתב הריב"ש להעמיד דברי הרמב"ם לפי שנראים נכונים מסוגיות הגמ' וכתב דאף לדעת הרמב"ם אם עבר ותקנו שהוא כשר וכתב עוד אמנם בברצלונ"א נהגו הסופרים לתקן צורת הפרשיות אם טעו בהם על דעת הרשב"א שהיה רב גדול ומובהק ואם הוא לכם שעת הדחק כדי הוא הרשב"א לסמוך עליו שהתיר אפי' לכתחלה דבדרבנן הולכים אחר המיקל עכ"ל (ה) : (ב"ח) וגם הרשב"ץ ח"א סימן קכ"ז כתב שסומכים על עדותו של הרשב"א שכתב שעושים בכל יום ולא שמע שום חכם שמערער ע"ז : **וא"א** הרא"ש ז"ל כתב בתשובה כלל ג' : ורבו הדעות בצורות הפתוחות והסתומות ולכן לא אכתוב אלא מסקנת א"א ז"ל הפתוחה צריכה שתהיה פתוחה בסוף השטה או בתחלתה וכו' כתב הרא"ש בה' ספר תורה שר"ת מצאה בסדור קדמונים אי זו היא פתוחה כל שנשאר מסיום הפרשה עד סוף השטה כשיעור ג' תיבות של ג' ג' אותיות ואם לא נשאר עד סוף השטה כשיעור הזה מניח שטה אחת כולה חלק ומתחיל בג' ואי זו היא סתומה כל שהתחלת השטה וסוף השטה ומניח חלק באמצע השטה כדי לכתוב שם של ב' אותיות או יותר זו היא סתומה וסדורה שכתב השטה עד חציה או שלישיתה ומתחיל לכתוב בשטה שתחתיה כנגד החלק של עליונה ובמ"ס מצא אי זו היא פתוחה כל שלא התחיל בראש שטה אי זו היא סתומה כל שהניח באמצע שטה כמה יניח בראש שטה והיא נקראת פתוחה כדי לכתוב שלש תיבות של ג' ג' אותיות וכמה יניח באמצע והיא נקראת סתומה כדי לכתוב שם של ג' אותיות גמר פרשה בסוף הדף צריך לשייר שטה אחת מלמעלה ואם שייר מלמטה כדי לכתוב שם של ג' אותיות מתחיל מלמעלה וכתב ר"ת דברייתא פליגא אסידור קדמונים דלסידור קדמונים פתוחה היא בסוף שטה ולמ"ס פתוחה היא בתחלת שטה ואם יניח בתחלת שטה ובסוף שטה יצא ידי שניהם ובירושלמי דפ"ק דמגילה אמרינן פתוחה מראשה סתומה מסופה פתוחה משמע דמכל צד מיקרי פתוחה

ומ"ש ושמא יזדמן לו שם כתוב לשם בשאלה תודיעני אם יכול לחתוך האזכרות שלמות עם הקלף כדי למחוק ולתקן הטעות ולעשות נקבים ביריעות והשיב הרא"ש וחס ושלום לקדור את האזכרות מן היריעה מוטב שיסלק היריעה ויכתוב אחרת במקומה ואיכא לתמוה דרבינו כתב דהרא"ש חולק אדברי הרמב"ם והרי למ"ש בסוף דבריו אינו חולק דגם הוא כתב מוטב שיסלק את היריעה וי"ל דרבינו מפרש בדברי הרמב"ם דס"ל דאין לו תקנה ואפילו דיעבד פסולה אבל להרא"ש מועיל לו תיקון דיעבד אלא דלתקן לכתחלה אינו יודע איך יתקן שיהא ראוי שאם ימחוק לפניו או לאחריו שמא יזדמן לו שם ויצטרך לחתוך הקלף שכתוב בו השם ולגנזו וחס ושלום לעשות כן לכתחלה שזהו קצת נקרא קודר את האזכרות אע"ג דודאי בדיעבד אין זה איסור דאין זה בכלל קודר את האזכרות שעשה אחז שהיה קודר גוף האזכרה בסכין אבל זה אינו אלא חותך בקלף מסביב ועוד שהרי בפרק כל כתבי [דף קי"ו] קתני בברייתא ר' יוסי אומר בחול קודר את האזכרות שבהן וגונזן ופרש"י קודר חותך תיבות קלף מקום השם עד כאן לשונו אלמא דשבקא להציל את האזכרות שלא ישרפו קודר תיבות הקלף מקום השם וגונזן ואין בזה איסור מ"מ אינו נכון לכתחלה וגם יצטרך למעט את הכתב מפני ריוח שבין שיטה לשיטה ובין פרשה לפרשה ודבר זה נ"כ אסור לכתחלה אבל כל זה ודאי דיעבד אינו מעכב שאם מחק לפניו ולאחריו וגם קדר הקלף סביב האזכרה וממעט את הכתב מפני ריוח שבין פרשה לפרשה הספר כשר דיעבד לא כהרמב"ם דאפילו דיעבד פסול . כך היא דעת רבי' וכ"כ ב"י סוף סימן רע"ט הא דאמר לא ימעט הכתב וכו' היינו לכתחלה אבל היכא דא"א לתקנו בע"א ש"ד ועיין בב"י הביא דעות הגדולים שמפרשים שגם הרמב"ם ס"ל דאם עבר ותקנו שהוא כשר : ועיין עוד במ"ש ב"י בסוף סימן רע"ו ע"ש הר"ר יהודה בן הרא"ש שכתב על מ"ש הרא"ש וח"ו לקדור את האזכרות וז"ל ואולי אם היה נקדר לא היה מסלקה הרא"ש מ"מ כיון שנעשה בה עבירה שהיה קודר אותה לכתחלה טוב להחליפה ע"כ מיהו ודאי נראה אם אין שם ספר תורה אחרת קורין בה כל הזמן שלא החליפה שהרי כשרה היא ועי' בתשובת הר"ר לוי חביב סימן כ' מ"ש בזה : ורבו הדעות וכו' ולכן לא אכתוב אלא מסקנת הרא"ש וכו'

דרכי משה

כלל ג' סימן פ"ז משמע דצריך למחוק המ' ומיהו ר"ד כהן כתב בתשו' דגם במ' די במקצת שיגרר עד שישאר כ' ואח"כ יעשה מ"ם פתוחה וכתב דיש חולקין עליו והאריך בזה בתשובה ובהלכות תפילין כתבתי דאנן קי"ל דא"צ למחוק כולה שכן הסכימו כל אחרונים סימן ל"ב בא"ח וצ"ע למאן דמצטרך בם' לגרר כולה אי ס"ל דה"ה בה"א וקו"ף או אם יש לחלק ביניהם דבתשובת מהרי"ק שורש צ"ח משמע דיש מכשירין בה"א וקו"ף אם נגע שלמעלה וכ"כ בסימן ע"א וכתב שם דבה"א וקו"ף סגי כשיגרר מקום הדבק לבד הואיל ויש מכשירים בלא גרירה כלל ובתשובת בת"ה ובפסקי מהרא"י משמע דאין לחלק בין קו"ף וה"א למ' ובמרדכי קטן דצ"א ע"ד ה"א כשר אם נגע למעלה אפי' למאן דפוסל סגי בגרירת דבק ושרי בתשובת מהרד"ך בית י"ב דאפי' ה"א וקו"ף צריך לגרוד הכל כמו במ' סתומה למאן דס"ל דצריך לגרר כולה ובתא"ו נ"כ ח"א דבמ' סתומה צריך לגרר הכל וחוזר וכותבו עכ"ל וכתב עוד מהרד"ך בית א' דוקא שלא נשתנה צורת האות משום הדבק אז אינה פסול משום הדביקות אבל אי נשתנה כגון ב' זיין הדבוקים יחד ונעשה ח"ת אינו מועיל גרירה ועיין בתשובת רשב"א סימן תרי"א כתב מהרי"ו בתשובה סימן קי"ז פ"א כפולה שנקודתה נדבקת אין לגררה דדילמא פ"א הפנימית עיקר עכ"ל : (ג) ועיין בדברי ריב"ש סימן קפ"ד בתשובותיו וכתב עוד סימן קפ"ז דיש מחמירין בס"ת שלא לערב אותיות יחד כמו שעושין בגט שמושכין אותיות שיטה זו לשטה שלמעלה ממנו ומיהו בדיעבד כשר לכ"ע אלא לכתחלה יש להזהר דאי בדיעבד פסול לא היה עושין כן בגט עד כאן לשונו ·

רעה (א) ומשמע שם דהסופרים נהגו לתקן לכתחילה וכתב הרא"ש כלל ג' סימן ו' אם תקנו ופגע בשם מוטב שיסלק כל היריעה ממה שיתחוב הדברות ולעשות נקבים עכ"ל : ובא"ח

פרישה

בשי"ן ברגל השמאל וכן בעין בראשו רגל הפנימי וכן כולן ואותן ג' תגין אחד נוטה לימין ואחד נוטה לשמאל ואחד למעלה כזה 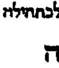 עד כאן לשונו · שלשתן זקופין למעלה כזה ופי' הראשון שכתב רבינו הוא כפי' רש"י

ס' ערה (א) וגם היה צריך למעט הכתב בשביל כו' וה"ל א"כ למ"מ כתב הרא"ש דודאי מועיל לו תיקון כו' די"ל דמ"ש אלא שאינו יודע איך יתקן כו' ר"ל שאינו יכול לתקן ברוב הפרשיות מפני שמא יפגע בשם או מפני שינוי הכתב אבל מ"מ אפשר שלא יפגע בשם וגם לא צריך למעט הכתב ויעשה תיקון כגון שהניח ריוח באמצע לשיעור ט' אותיות מתחת שעשאה סתומה וה"ל פתוחה יגרור התיבה מסוף השיטה שהתחיל בו הסתומה (ויעשה ריוח של ט' אותיות בסוף השיטה ותהיה פתוחה עכ"ה) ויגרור גם השורה שלאחריה ויתחיל הפתוחה בראש השיטה והתיבה או ב' שמסלק יכתוב בראש השיטה וכנגדן יתלה תיבה או ב' בין השיטין ואם היה לסיים סתומה ועשאה פתוחה יגרור ג"כ אותו שורה של באמצע הפתוחה ויכתוב תיבה ממנו בסוף השורה שלפניה ויהיה סתומה ואחר כך יניח חלק קצת בין התיבות כשיעור התיבה שהעמיד בשורה שלפניה . ומה שאמרו דשיעור הסתומות ג' אותיות היינו שאסור להניח פחות מזה אבל יותר מזה יכול להניח רק שיהיה הריוח באמצע השורה : (ב) ודבר זה אסור ע"כ ומנהגינו לתקן אם אין צריך למחוק השם וכ"פ הרשב"א וא"א לומר שגם הרמב"ם ס"ל כן דהא כתב אין לו תקנה והוא כמשמעות ב"י : (ג) הפתוחה צריכה לסוף פתוחה כו' כדי לכתוב ט' אותיות עיין מ"ש פ"ז בדרישה : (ד) הלכך אם נשאר בשיטה עדיין כדי לכתוב כו' ויתחיל בראש השיטה שתחתיה פי' והוא נקראת פרשה שמתחילה פתוחה וכן

דרישה

כתב בתשובה ארוכה שאינו בספר הרא"ש בכ"ק ו"ל פסולה עד שתיקן אבל בתפילין אין תקנה כי צריך ליכתב כסדרן עכ"ל ואיך נאמר שרבינו חולק עליו ע"ש עכ"ה) עיין בריב"ש סימן קמ"ז יש ליזהר לכתחלה שלא לערוב ולמשוך אותיות שיטה זו לשיטה שלמעלה ממנו ובדיעבד כשר דאל"כ לא היינו עושין בגט ע"כ עכ"ה) : ויש ליזהר לכתוב ס"ת שלא יכתוב אות אחת שלא יקרא אותו וטוב שתהא על פיו עד שיסגור ויקרא אחריו בפיו וה"ה לתפילין ומזוזה והממחיר תע"ג (וכ"כ ב"י בשם סמ"ג וסה"ת וסמ"ק ותוס' עכ"ה) ס"ה אלפס"י מ"ז : כשכתב עזרא הסופר עשה נקודות ואמר אם יאמר משה למה נקדת (ר"ל תיבות שנקודים כגון אין שבאליו וק"ל עכ"ה) יאמר כלא לא מחקתיו תוס' דפרק רבי ישמעאל במסכת ובמים מ"ז :

סי' ערה [א] הפתוחה צריכה לסוף פתוחה מרא"ש הפרשה כדי לכתוב ט' אותיות . והסתומה כדי ג' אותיות · תימה מה"ל לרבינו שמי מחלוקת אליבא דהרא"ש והא הרא"ש הסכים להירושלמי ובירושלמי הכי משמע ואין חילוק בין ריוח פתוחה לסתומה . וגם במ"ס שהביא איתא בהדיא בכ"ק שנחלקו באמרו ג' אותיות גם לפתוחה וכ"כ התוס' בהדיא בפ' הקומץ רבה דף ל"ב בשם מ"ס וכ"כ הס"ת בשמו . וגם המרדכי כ"כ בשם ר"ת שמלא כ"כ במ"ס ומ"ש המרדכי שם והביאו ב"י בסימן זה דר"ת כתב ריוח בין פרשה לפ' ג' שמות של ג' אותיות כתבתי שם במרדכי שלי בשם מ"ז דמ"ש מ"ס ר"ת מקצת ספרים ע"ש וה"ה י"ל דטעמה טעמות ישנו במ"ס אבל הרא"ש וסה"ת והתוס' כולן כתבו בשם ר"ת הגירסא ג' אותיות למוד ועוד דהרא"ש כתב בס"ק בהלכות מזוזה בד"ה ואפי' פתוחות כו' עד והסידנא נהגו להניח מעט חלק בתחילת השיטה ואח"כ מתחיל והיה אם שמוע וסי' פתוחה לפי

חדושי הגהות

עיין בתשובה להרמב"ן סימן רל"ח : ג דברים אלו כבר המה בכתובים בב"י עצמו לקמן סימן רע"ז (כה"ג) :

לכתוב ט' אותיות או יותר יניח חלק ויתחיל בראש השיטה שתחתיה (ה) [ג] ואם נשאר פחות מזה או שסיים בסוף השיטה יניח כדי ט' אותיות בראש שיטה שתחתיה ויתחיל לו משם ולהלן והסתומה צריך שיהא חלק באמצע כדי ג' אותיות הלכך אם נשאר עדיין חלק כדי להניח ג' אותיות ולהתחיל בפרשה אחרת בסוף השטה יעשה (ו) ואם לאו יניח כל שיטה שתחתיה חלק ויתחיל בתחלת שיטה ג' (ז) ואם סיים הסתומה בסוף הדף יניח שיטה העליונה של ראש הדף חלק ויתחיל בשנייה (ח) ועוד יש בתיקון סופרים פרשה סדורה והוא שכתב שיטה עד חצייה או עד שלישיתה ומתחיל בשיט' תחתיה כנגד הנחת העליונה ונראה שאם שינה בזה לא פסל כיון

שאינו

וכו' עיין מ"ש הרא"ש בהלכות ספר תורה ומביאו ב"י: ומ"ש ועוד יש בתיקון סופרים פרשה סדורה וכו' כלומר עוד יש מקומות בספר שאין שם לא פתיחה ולא סתומה אלא מניח ריוח בסוף שיטה וכן מניח ריוח בתחילת שיטה שתחתי' וקורין אותה סדורה והוא שכתב שיטה עד חצייה וכו':

ומ"ש רבינו ונראה שאם שינה בזה לא פסל כיון שאינו מפורש בגמרא נראה דר"ל דאע"ג דכך היתה קבלה בידם על פרשיות מיוחדות שצריך לכתבן סדורות אם שינה בהן וכתבן פתוחות או סתומות או לא הניח בהן ריוח כלל לא פסל כיון שאין ענין זה של סדורות מפורש בגמרא אלמא דלתלמודא דידן אין צריך להניח באותן מקומות ריוח כלל והלכך הספר כשר בדיעבד בכל מה ששינה בין לא הניח ריוח כלל בין שכתבן פתוחות או סתומות כך נראה מל' רבינו שכתב ונראה שאם שינה בזה לא פסל דמשמע כל מה ששינה אפילו כתבן פתוחות או סתומות וכן פי' ב"י ואע"פ דלמ"ש הרמב"ם דכשהפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה ה"ז פסולה א"כ סדורה זו שאינה כתובה בתלמוד פסולה היא שהרי הניח ריוח כשיעור במקום שאין בו פרשה וכ"ש דפסול אם כתבן פתוחות או סתומות רבינו לא ס"ל כהרמב"ם בהא אלא ס"ל דלא אשכחן בתלמודא דפסול אלא בסתומה שעשאה פתוחה או פתוחה שעשאה סתומה ומכ"ש כשכתב כדרכו ולא הניח ריוח כלל במקום שצריך להיות פרשה סתומה או פתיחה אבל אם הניח ריוח כשיעור במקום שאין בו פרשה אין זה פסול כלל ולפיכך במקום שעושין סדורה אע"פ שאינו מפורש בתלמוד והיה ראוי שאין להניח לשם ריוח כלל אפ"ה אינה פסולה במה שהניח ריוח וכתבן סדורה או פתוחה או סתומה ודלא כהרמב"ם דפוסל בזה וכבר כתבתי זה בתחלת סימן זה · עוד נראה מדברי רבינו מדכתב ואם סיים הסתומה בסוף הדף וכו' דהפנוי שצריך להניח כדי להכיר שהיא סתומה היינו שמניח בסוף אותה הפרשה פנוי כשיעור ומש"ה אמר שאם סיים הפרשה הסתומה בסוף הדף ולא הניח פנוי כלל דהיינו שכתב עד סוף שיטה אחרונה בסוף הדף א"כ צריך הוא להניח עתה פנוי כשיעור הסתומה וצריך הוא להניח שיטה ראשונה כולה של ראש הדף חלוק ויתחיל בשנייה דאם לא היה מניח אלא כשיעור ה' אותיות חלק בשיטה ראשונה ואח"כ יתחיל לו משם ולהלן הויא לה אותה פרשה שסיים בסוף הדף פתוחה ולא סתומה לדעת הרא"ש. ופ"ד זה מ"ש רבינו הפתוחה צריכה שתהיה פתוחה בסוף השיטה וכו' ה"פ שהפנוי שמניח בסוף השיטה כשיעור ט' אותיות ואח"כ מתחיל בפרשה בתחילת שיטה שתחתיה והיא הוראה שהפרשה הקודמת היא פתוחה וכן אם סיים בסוף שיטה ומניח כשיעור ט"א בראש שיטה ויתחיל לו משם ולהלן היא הוראה שהפרשה הקודמת היא פתוחה כללו של דבר החלק שצריך להניח כדי להכיר שהפרשה היא פתוחה או סתומה צריך שיניח בסוף הפרשה אבל הרמב"ם כתב איפכא דאם סיים באמצע שטה ומניח פנוי כשיעור ט"א ומתחיל מתחילת השיטה שתחתיה היא הוראה שהפרשה שמתחלת בתחילת השיטה היא פרשה פתוחה וכן בסתומה אם סיים בסוף שטה מתחיל באמצע שטה שתחתיה ומניח פנוי כשיעור ט"א בתחלת השיטה והיא הוראה שהפרשה המתחלת באמצע השיטה היא סתומה וכדכתב להדיא ברפ"ח דהלכות ספר תורה וכתב עוד נמצאת אומר שפרשה פתוחה תחלתה בתחלת שטה לעולם ופרשה סתומה תחילתה באמצע השטה לעולם והב"י הביא דברי הרמב"ם והאריך בביאורם סוף דבריו לפסק הלכה

פתוחה וכן מסתבר דחילוק הפרשיות הן ב' א' פתוחה ואחד סתומה הסתומה היא שהריוח שבין הפרשיות סתום מכאן ומכאן וכל שהריוח פתוח לצד אחד או למעלה או למטה נקראת פתוחה ואם סיים פרשה סתומה בסוף שטה יניח שטה אחת חלק ויתחיל בשטה הג' והויא פרשה סתומה כיון דאין פתוחה לא בסוף שטה ולא בתחלת שטה ושטה חלק הוי כמו ריוח שבאמצע השטה ע"כ: וכתב עוד וכאשר כתבתי כ"כ עיקר דהירושלמי הוא עיקר כנגד מ"ס עכ"ל: ודברי ר"ת שתלאו בסידור קדמונים וכמ"ס וכירושלמי כתבום התוספות בפרק הקומץ [לב·] וסה"ת והגהות מיי' בשם סמ"ג אע"פ שיש קצת חילוק ביניהם שבתוספות כתוב בסדור קדמונים דשיעור ריוח פרשה פתוחה הוי כשיעור ג' למשפחותיכם וסה"ת כתב דהוי כדי ג' תיבות של ג ג' אותיות דהיינו למשפחותיכם ולדברי התוס' קשה דשיעור רוחב הדף הוי ג' למשפחותיכם ולדברי סה"ת קשה דלמשפחותיכם י' אותיות הוו ואולי היה בספרו חסר דהשתא לא הוי אלא ט' אותיות וכד' הרא"ש והמרדכי כתב כדברי הרא"ש וז"ל השיעור מפורש בין לסתומה בין לפתוחה ט' אותיות והכי איתא במ"ס ריוח בין פרשה לפרשה או ריוח הפרשה ג' תיבות של ג' ג' אותיות וז"ל סה"ת הברייתא עיקר במה שהיא חולקת דקסבר תנא דברייתא בראש שיטה מיקרי פתוחה ולא בסוף שטה מיהו אם מניח חלק בסוף שטה ובראשה לא גרע בהכי וסידור הקדמונים סבר כי בסוף שטה מיקרי פתוחה ולא ראש השטה ואם הניח בתחלת שטה ובסוף שטה לא גרע ונאה ידי שניהם עד כאן לשון ר"ת מה שפי' ר"ש דכשהניח חלק בסוף שטה ובתחלת שטה ויצא לשתות פתוחה לא מיקריא בהכי סדורה דהיינו דוקא כשהתחיל למטה כנגד מקום של ההנחה של שטה של מעלה מתנה זו דוקא נקראת סדורה שנראית ככל כתב בשטה א' אבל אם אינו מתחיל לכתוב כנגד ההנחה של מעלה אלא מתחיל או קודם או אח"כ נקראת שפיר פתוחה ע"כ לשונו: **וסדורה** זו שכתבו בסדר הקדמוני' לא ידענא אם יש לה דין פתוחה או דין סתומה ומתוך הל' משמע דדין סתומה יש לה מדכתבוה סמוך לסתומה משמע דגוונא דסתומה מני וחזיל וקאמר דחד גוונא הוא שכותב תחלת השטה וסופה ומניח ריוח באמצע ואידך גוונא הוא שכתב השטה עד חציה או שלישיתה וכו' וכ"כ קצת מדברי סה"ת שכתבתי בסמוך וכ"כ מדברי הרמב"ם שאכתוב בסמוך בס"ד:

ומ"ש רבינו ונראה שאם שינה בזה לא פסל כיון שאינו מפורש בגמרא לא ידענא אהי קאי דאי אפתוחה וסתומה דהרא"ש קאמר שאם שינה ועשאן כאחד מהדעות האחרות לא פסול כיון שאינו מפורש בגמרא צור' הפתוחה והסתומה קשה דהו"ל לאתויי כל הדעות כדי שנדע באי זה ענין יהיו פתוחות וסתומות דלא כתאי' ויפסלו ואי אפרשה סדורה קאי הא אם סתומה היא כדפרישית ודאי שאם שינה ועשאה פתוחה פשיטא דפסולה ושמא רבינו ז"ל סבור דסדורה שכתוב בסדר הקדמונים ענין בפני עצמו הוא ואינה נקראת לא פתיחה ולא סתומה דכשם שיש פרשיות מיוחדות בתורה שצריכות ליכתב פתוחות ויש אחרות שצריכות ליכתב סתומות כך יש אחרות שצריכות לכתוב סדורות וכתב שאף ע"פ שסדר הקדמונים כך הוא קבלה בידם על פרשיות מיוחדות שצריכין לכתבן סדורות אם שינה בהן וכתבן פתוחות או סתומות לא פסל כיון שאין ענין זה של סדורות מפורש בגמרא: **והרמב"ם** ז"ל כתב בפ"ח פ' פתוחה יש לה ב' צורות אם גמר באמצע השטה מניח שאר השטה פנוי ומתחיל הפ' שהיא פתוחה מתחלת השטה השניה בד"א שנשאר מן השטה ריוח כשיעור ט' אותיות אבל אם לא נשאר אלא מעט או אם גמר בסוף שטה מניח שטה שניה כלא כתב ומתחיל הפרשה הפתוחה מתחלת שטה הג' ונמצא פנוי ביניהם שטה פ' סתומה יש לה ג' צורות אם גמר באמצע השטה מניח ריוח כשיעור ומתחיל לכתוב בסוף השטה תיבה א' מתחלת הפרשה שהיא סתומה עד שימצא הריוח באמצע ואם לא נשאר מן השטה כדי להניח הריוח כשיעור ולכתוב בסוף השטה תיבה א' יניח הכל פנוי ויניח מעט ריוח מראש שטה שניה ויתחיל לכתוב הפרשה הסתומה מאמצע השטה שניה ואם גמר בסוף השטה מניח מתחלת שטה שניה כשיעור הריוח ומתחיל לכתוב הסתומה באמצע שטה נמצאת אומר שפרשה פתוחה תחילתה בתחלת השטה לעולם ופרשה סתומה תחילתה מאמצע השטה לעולם עד כאן לשונו: דבריו מבוארים שהם כסדר הקדמונים בצורות הפתוחה וגם בצורה ראשונה של סתומה וצורה שניה של סתומה אומר אני שהיא הסדורה האמורה בסדר הקדמונים דסדורה מין סתומה היא כמו שכתבתי לעיל. וסובר ז"ל דכל שמניח חלק בסוף שטה ובתחלת שטה שתחתיה ל"ש אם מתחיל לכתוב כנגד ההנחה של מעלה ל"ש אם מתחיל קודם או אחר בכל גוונא מיקריא סדורה ולאפוקי מסה"ת שחילק ביניהם ואפשר שזו הוא שאמרו בירושלמי מכאן ומכאן סתומה כלומר דכששייר חלק בסוף שטה וגם בתחלת שטה שתחתיה הויא סתומה: וצורה שלישית של סתומה נלמד מדין צורה שניה של פתוחה ואפשר שהוא ז"ל היה מפרש הירושלמי על פי דרך זה ופתוחה דקתני ל' התחלה הוא וה"ק א פתוחה מראשו אם התחיל לכתוב הפרשה מראש השטה פרשה פתוחה היא פתוחה מסופו כלומר אבל אם התחיל מסוף שטה והניח תחלתה חלק בין שסיים פרשה שלפניה בסוף שטה שנמצא שאין ביניהם חלק אלא בראש שטה שניה בין שהניח חלק בסוף שטה עליונה וגם בתחלת שטה שניה וזהו מכאן ומכאן בכל גוונא נקראת סתומה דכל שהוא מתחיל מאמצע שטה הויא סתומה: ופי' זה בירושלמי מרווח מאד ממה שפירשו בו התוס' והסכים בו הרא"ש בהל' מזוזה וס"ת: אחר זמן בא לידי ביאור טור א"ח להר"י אסכנדרני ז"ל וכתוב בסימן ל"ב כלשון הזה אפשר לפרש הירושלמי שהביא הרא"ש כדעת הרמב"ם וכבר ידענו ממה שקדם דבפירוש פתוחה מסופה פתוחה מסכימים הכל שאם נשאר מן השטה [illegible] בה הפרשה חלק כשיעור מניח הריוח בסוף השטה והיינו פתוחה מסופה פתוחה ומתחיל הפרשה מתחלת שטה שנייה אבל במה שאמר פתוחה מראשה פתוחה יש לפרש

דרישה

לפי הירושלמי ומ"ס כו' ומדכתב מעט חלק ש"מ דא"צ ריוח ט' אותיות לפתוחה (וכל' הרא"ש כתבו ג"כ התוס' פרק הקומץ ריש דף ל"ב ע"ש) ועוד דשם באותו דיבור בסופו מסיק הרא"ש וכתב וז"ל שלא יניח כשיעור ג' אותיות בסוף השיטה גם בראש השיטה לקיים מ"ס והאידנא נהגו עלמא בסתומות ש"מ דג' אותיות מקרי פתוחה דאל"כ למה כתב שיניח פחות מג' אותיות מיהו אין זה ראיה דהא ע"כ גם פרשה סתומה צריכה להיות לא"ס חלק כשיעור ג' אותיות ולהכי כתב שיניח פחות · וע"כ צ"ל דס"ל דמ"ס והאידנא נהיג עלמא בסתימות ר"ל סתומות פחות מכשיעור פרשה סתומה כמו שנהגו סופרי אשכנזים שלא להניח חלק כלל בסוף פ' והיה אם שמוע בתפילין וכמ"ש בתשובה והארכתי בכמה ראיות שהדין עמהן ע"ש ועי"ל דס"ל דאף דלפ' סתומה בעינן ריוח חלק כשיעור ג' אותיות מ"מ א"צ להיות במקום אחד אלא מצטרפין יחד הריוח שמניח בסוף שיטה למה שהניח בתחילת שיטה לכך קאמר שיניח פחות מג' אותיות בראשה ובסופה אבל לא יניח ג' אותיות דזה מקרי פתוחה ועכ"פ סתומה לא מקרי ובזה כתי' שם כמו ל' מ"ס שהאריך וכתב וז"ל כיצד יניח בראש שיטה ותהא נקראת פתוחה כדי לכתוב שם של ג' אותיות וכמה יניח באמצע ותהא נקראת סתומה כדי לכתוב שם של ג' אותיות כו' דק' דהו"ל בקיצור שיעור פתוחה וסתומה הוי כדי לכתוב עליו ג' אותיות אלא שזה בראש וזה באמצעי · ואפשר דמכח האי קושיא גרס רבינו במ"ס כשיעור פתוחה כדי לכתוב ג' שמות של ג' ג' אותיות . אבל כל הספרים והפוסקים ל"ג הכי ונראה דמש"ה חלקינהו לתרי בבית מטעם שכתבתי דשיעור פתיחה בעינן במקום אחד משא"כ לשיעור סתומה · ואף ע"ג דקאמר דסתומה הוא באמצעי וממילא יהיה הריוח גם כן במקום אחד צ"ל דפשיטא ליה כל שמניח קצת חלק בסוף השיטה וקצת בראשה גם כן מקרי באמצע וק"ל מ"מ מכל הני משמע דגם לפתוחה שיעורה כדי לכתוב ג' אותיות ודלא כרבינו ואפשר דסמך רבינו בזה אסדר הקדמונים שמחלק בזה בין פתוחה לסתומה וצ"ע. כתב ב"י על מ"ש הטור ולכן לא אכתוב אלא מסקנת א"מ הרא"ש ז"ל כו' וז"ל וירא שמים יצא ידי כלם ויעשה בענין שבפ' פתוחה יסיים פ' שלפניה באמצע השיטה וישייר בסופה חלק כדי ט' אותיות ויתחיל לכתוב בראש השיטה שתחתיה ובפרשה סתומה תמיד יסיים פ' שלפניה בתחילת השיטה (ר"ל יכתוב איזה תיבות מפרשה שלפניה בתחילת השיטה וק"ל) ויניח חלק כדי ט' אותיות ויתחיל לכתוב בסוף אותה שיטה עצמה ולא ישנה לעשות צורה אחרת לא לפתוחה ולא לסתומה ובהכי הוי כשר בין להרמב"ם בין להרא"ש עכ"ל וכתב הרמ"א ע"ז ואם לא יוכל לכוין כך לא יסיר מדברי הרמב"ם בזה כי עליו סמכו האחרונים וכתבו שדבריו הם עיקר ומ"מ אם נמצא ס"ת שאינה כתובה לפי דבריו אין לפסלה כי יש גדולים שיש להן סברות אחרות בזה עכ"ל . [ב] ואם נשאר פחות מזה או שסיים בסוף השיטה כו' ה"ל הרמב"ם אם לא נשאר אלא מעט או לא כלום מניח חלק שיטה שתחתיה כולה ויתחיל הפרשה הפתוחה מתחילת השיטה השלישית ונמצא פנוי ביניהם שיטה ובסתומה אם לא נשאר באמצע כשיעור ושיכול לכתוב בסוף השיטה תיבה אחת מהסתומה יניח הכל פנוי ויניח מעט ריוח מראש שיטה שנייה ויתחיל לכתוב פרשה הסתומה ואם סיים פרשה שלפניה בסוף השיטה מניח מתחילת שיטה שנייה

כשיעור

פרישה

וכן היכר הסתומה שהיכר הוא קודם התחלת פרשת הסתומה · (ה) ואם נשאר פחות מזה או שסיים בסוף השיטה כו' עיין בדרישה : (ו) ואם לאו יניח כל שיטה שתחתיה חלק כו' ואנחנו נוהגין שזה הוא פתוחה ממש מ"ו והוא דעת הרמב"ם כמ"ש בדרישה · (ז) ואם סיים הסתומה בסוף הדף פירוש שפרשה שלפני הסתומה ודו"ק מ"ו (ואיכא למידק דהו"ל ואם סיים הסתומה בסוף הדף ובסוף השיטה דאם סיים באמצע שיטה א"צ להניח חלק שיטה עליונה רק יתחיל בסוף שיטה של הדף אלא י"ל דקאי אמ"ש לפניו ואם לאו יניח כל שיטה שתחתיה חלק ע"ז אמר ואם סיים בסוף הדף כו' ועיין בתשובת רש"ל סימן ל"ז שהאריך שם עכ"ל. (ח) ועוד יש בתיקון סופרים פ' סדורה כ' הוא ענין בפני עצמו לא פתוחה ולא סתומה ובזה הפירוש דינה שאם שנה

חדושי הגהות

רעה א בירושלמי שלפנינו איתא הגירסא פתוחה מראשה סתומה מסופה פתוחה פתוחה מכאן ומכאן סתומה ופי' בעל קרבן העדה פתוחה מראשה דהיינו שהניח חלק

בראש

לפרש כגון שהשלים בסוף שטה ועושה הפתוחות מתחלת השטה עד סופה ולא שיתחיל מאמצע שטה בראש והלעז של דברים ככה פתוחה אפילו לא היה הפתוחות אלא בסוף השטה בלבד פתוחה מאחר שיש בסופו ריוח כשיעור ואם השלים בסוף שטה יעשה הפתוחות מראש השטה לסופה וכאלו השתי צורות כתב דין הפתוחה שמתחלה מתחלת שטה ומדפתוח מתחל' מראש שטה נתגלת סתומ' מתחלת מאמצע שטה וע"כ לא כתב הירושלמי הוה דין הסתומה שניכר הוא ממה שיוחד לפתוחה תחלת שטה לסתומה אמצע שטה וראיה לפירוש זה מהירושלמי שאמרו בענין מזוזה דאמרינן התם מזוזה אית תנויי דתני פתוחה ואית תנויי דתני סתומה שמואל בר רב שילא בשם רב הלכה כדברי האומר פתוחה שאין זה מקומה: פתוחה מראשה פתוחה פתוחה מסופה פתוחה מכאן ומכאן סתומה ע"כ הנה פירוש צורת הפתוחה או שתהא פתוחה מראש השטה לסופה או אפילו לא היה הפתוחות אלא בסופה מלבד נקראת פתוחה מאחר שיש בסופו ריוח כשיעור מפני שבשתי צורות הללו הפרשה מתחלת מראש השטה אבל אם היה פתוחה בסוף שטה ולא התחיל מראש שטה שניה אלא שעשה פתוחות גם בראש שטה שניה שתחתיה זו נקראת סתומה מפני שמתחלת מאמצע שטה והה"נ לכל צורה שמתחלת מאמצע שטה ויאמר זו הצורה מכאן שעם היות שפתוחה מפני לדידן נקראת סתומה מפני שסיומה מאמצע שטה ואצ"ל אחרות שמתחילות מאמצע שטה ומה שספק הירושלמי בשם רב לעשות פתוחה פסקו בגמרא דידן בשם רב לעשותה סתומה ותלמודא דידן עיקר וכן נוהגין לעשות סתומה כמה שפותחין אותה מכאן ומכאן והרא"ש כתב שלשון הירושלמי תמוה דלכאורה משמע דאם סיים הפרשה באמצע שטה והתחיל לכתוב באמצע השטה דהויא סתומה והכא אמר דאם פתוחה מראשה או מסופה דהוי פתוחה ע"כ והאמת שהוא תימה כפי פירושם ז"ל ודחקו לפרשו בפי' דחוק וכן מצאתי במכתא ממסכתות חצוניות ונקראת מסכת ספר תורה ברייתא וז"ל פתוחה שעשאה סתומה וסתומה שעשאה פתוחה ה"ז תגנז אי זו היא פתוחה כל שהתחיל מראש שטה כמה יניח בסוף שטה ויתחיל מראש שטה והיא נקראת פתוחה כדי לכתוב ג' תיבות משם של ג' אותיות גמר הפ' בסוף שטה משייר שטה אחת · גמר בסוף הדף מניח שטה בתחלת הדף ואם נשארה שטה בסוף הדף מתחיל מתחלתו: ופרש"י סתומה מתחלת מאמצע שטה וכמה יניח באמצע שטה ריוח והיא נקראת סתומה כדי לכתוב ג' אותיות כ"א ג' תיבות ע"כ עד כאן לשון הר"י אסכנדרני ז"ל · ולענין שיעור ריוח חלק שבסתומה משוה אותו הרמב"ם לפתוחה שהוא ט' אותיות ודלא כמו שכתב ר"ת בשם סדר הקדמוני' דריוח סתומה לא הוי אלא כדי לכתוב שם של ג' אותיות או יותר וגם דלא כמ"ש דבין בפתוחה בין בסתומה כתב דשיעור הריוח הוי כדי לכתוב שם של ג' אותיות: ונראה מדברי הרמב"ם בפ"ז שאם שייר בין פרשה לפרשה פחות מט' אותיות לא פסל שכתב שם יש דברים אחרים שלא נאמרו בתלמוד ונהגו בהם הסופרים וקבלה היא בידם איש מפי איש וכן שיהיו מנין השיטין וכו' ושיהיה הריוח שבין פרשה לפרשה כמו ט' אותיות אשר אשר אשר ושיהיה בראש השיטין למעלה משירת הים וכו' כל אלו הדברים למצוה מן המובחר ואם שינה לא פסל עד כאן לשונו ומיהו אפשר דלא אמר דלא פסל אלא בששייר פחות מאשר אשר אשר ומ"מ יהיה בשיור כדי ט' אותיות אפילו קטנות אבל כל שאין בו כדי ט' אותיות אפילו קטנות איפשר דפסול כמי הוי דכל בציר משיעור תט' אותיות קבלו דלא הוי שיור: וירא שמים יצא את כולם ויעשה תמיד בענין שבפרשה פתוחה יסיים פרשה שלפניה באמצע שטה וישתייר בסופה חלק כדי ט' אותיות ויתחיל לכתוב בראש שטה שתחתיה ובפרשה סתומה תמיד יסיים פרשה שלפניה בתחלת שטה ויניח חלק כדי ט' אותיות ויתחיל לכתוב בסוף אותה שטה עצמה ולא ישנה לעשות צורה אחרת לא לפתוחה ולא לסתומה ובהכי הוי כשר בין לדברי הרמב"ם בין לדברי הרא"ש ז"ל וכן מצאתי כתוב בביאור אחר למהר"ן חביב ז"ל שנודע לו שסופר אחד מומחה שהיה סופר ע"פ הרב הגדול החסיד הה"ר יצחק קאפאנטון ז"ל היה נוהג לעשות כן ואף על פי שדבר זה קשה לכוין שתמיד יצא לו כן נ"ל שאם בתחלה יכתוב דף א' וישער כמה דפין יצטרכו לכתוב ספר תורה מאותו כתב יוכל לשער מקום הפרשיות ויקצר שיעור אורך השטות או יאריכם מעט עד שיבאו הפרשיות מכוונות בענין זה (ג): צריך ליזהר בשירות שלא לעשותן כשאר כתב שאם כתב כשאר כתב או כתב שאר כתב כמותה פסולה ברייתא בפרק הבונה (שם) וכתב הרמב"ם בפ"ח דפסול ואין לו תקנה אלא לסלק הדף וטעמו כתבתי בתחילת הסימן אבל פתוחה וסתומה שינה בהן: **ומ"ש** רבינו ומיהו נראה דוקא שכתב השירה וכו' פשוט הוא: כתב א"א ז"ל שירת הים כותבין שטה אחת כדונה וכו' עד ושינה בהן קלא הכל בה' ס"ת ודברי רבינו אינם מבוארים יפה בשירת הים ולכן אעתיק לשון הרא"ש שבשירת הים כותבים שטה ראשונה כדרכה ושאר כל השטות האחד מניחין באמצע ריוח מעט ואחד בשני מקומות באמצעיתה ונמצאת השטה חלוקה לשלשה ונמצא ריוח כנגד הכתב והכתב כנגד הריוח עד כאן לשונו: ב"ה וז"ל בתשובה כ"ג ראשי שורות של שירת ויושע אם שינה אינו מעכב כי תיקון סופרים הוא אבל אריח ע"ג לבנה אם שינה מעכב אך מחק ותיקן מכשירו: כתב הריב"ש (בסימן רפ"ו) בתשובה בשירה אין ספק אלאי שצריך להניח ריוח כשיעור פרשה סתומה וכ"כ הרמב"ם בצורת שירת האזינו כל שטה ושטה יש באמצעה ריוח אחד כצורת הפרשה סתומה וכו'. ונראה שגם על שיעור הריוח אמר כן אלא שבשירת הים בשטה שיש בה ב' אוירים מניח שיעור הריוח בין שניהם וכ"כ הוא ז"ל בשירת הים ושאר השטות אחת מניחין באמצעה ריוח אחת ואחת מניחין הריוח בשני מקומות וכו' ומדקאמר מניחין הריוח משמע שיש שיעור לו אלא שבאותה שטה חולק אותה לשני אוירים עד כאן לשונו:

כתב הרמב"ם ויש עוד דברים שאינה כתובים בתלמוד אלא שנהגו בהם הסופרים כמו שהעתיקו איש מפי איש וכו' בפרק שמונה מהלכות ספר תורה: ויזהר ג באותיות הגדולות וכו' כמו שהעתיקו הסופרים איש מפי איש: ומ"ש ועוד נהגו במנין השיטין וכו' ג"ז דברי הרמב"ם שם וכתבו הגהות שכתוב במ"ס שיש כותבין מ"ח ויש כותבין ס' ויש כותבין ל"ח ויש כותבין ע"ב: ומ"ש ועוד נהגו שיהא ריוח בין פרשה לפרשה ט' וכו' עד סוף הסימן גם אלה דברי הרמב"ם

שאינו מפורש בגמרא צריך ליזהר בשירות שלא לעשותה כשאר הכתב שאם כתב כשאר הכתב או כתב שאר הכתב כמותם פסולה ומיהו נראה דוקא שכתב השירה כשאר הכתב בלא פיזור אבל שינה בפיזור ממה שנהגו לא פסל (ט) ובלבד שיהא אריח על גבי לבינה כתב א"א ז"ל שירת הים כותבין שיטה ראשונה כדינה ושאר כל השטות האחת מניחין באמצע ריוח מעט ושתחתיה כתוב באמצע (י) וחלק בשני מקומות ונמצא השטה חלוקה לשלשה ונמצא ריוח כנגד הכתב וכתב כנגד הריוח וראשי השיטות כתובים במסכ' סופרים ואם שינה בהן לא פסל בצורת שירת האזינו מפורשת במסכת סופרים פי"ב באמצע כל שיטה ריוח כשיעור פרשה סתומה ונמצא כל שיטה חלוקה לשתים והתחלת ראשי השיטות כתובים במסכת סופרים וגם הרמב"ם כתבם ושינה בהן קצת עד כאן (יא) כתב הרמב"ם ויש עוד דברים שאינן כתובים בתלמוד אלא שנהגו בהן הסופרים כמו שהעתיקו איש מפי איש כמו באותיות הגדולות והקטנות והנקודות והמשונות כמו פפין הלפופין (יב) ואותיות ההפוכות העקומות (יג) ועוד נהגו במנין השיטין שלא לעשותן פחות ממ"ח ולא יותר מס' וכ"כ במסכת סופרים והר' יהודה ברצלוני כתב מ"ב (יד) וסימן ה' ב"ם סיני בקדש (דברים ל"ב) ועוד נהגו שיהא ריוח

בין

הלכה שיעשה כל פרשיות פתוחות וסתומות שיהיו כשרים בין להרמב"ם ובין להרא"ש וכן פסק בש"ע ומיהו בדיעבד אין לפסול אם שינה:

כתב הרא"ש שירת הים וכו' פירוש אף על פי דבשירת האזינו צריך להניח ריוח כשיעור פרשה סתומה שהוא ט' אותיות אשר אשר אשר מ"מ בשירת הים אין צריך אלא מעט וכך נראה מדברי הרמב"ם דבשירת האזינו כתב דצריך ריוח כצורת פרשה סתומה דמשמע שגם על שיעור הריוח אמר כך ובשירת הים כתב בסתם דיניח ריוח אבל הריב"ש בתשובה ומביאו ב"י כתב דבשירת הים בשיטה שמניחין ריוח אחד צריך שיהא הריוח כשיעור ט' אותיות ובשיטה שמניח הריוח בשני מקומות מניח שיעור הריוח דהיינו ט' אותיות בין שניהם:

טעה

דרכי משה

(ב) ובא"ה סימן ל"ב בב"י בשם הד"י ר' חביב שכתב הר"ר מנחם שהפרשה שבראשי חמשה ספרים שבתורה אין מקום לכללם לא בפתוחות ולא בסתומות לפי שהם בתחלת הספר עכ"ל ב ומחכם אחד בדרבי הר' ליפמן מ"כ הענין פתוחות וסתומות מי שיוכל לכוון שיצא ידי כל הגאונים הרי טוב ואם לאו אל יזוז מדברי הרמב"ם מסדריו כי כתב דבריו ע"פ הספרים הישנים שנמצאת כדבריו וכן נמצא בס"ת שכתב עזרא הסופר ולכן אין לנטות מדבריו ועיין בסוף הברוך שאמר ותמצא באיזה פרשיות נפל הספק בדברי הרמב"ם ופירשוהו

פרישה

שנה בזאת הסתומה לא פסל ב"י: (ט) ובלבד שיהא אריח ע"ג לבינה. לבינה שיעור ג' טפחים ואריח הוא חצי לבינה שהוא טפח ומחצה: (י) וחלק בשני מקומות כתב ב"י דברי רבינו אינם מבוארים יפה וז"ל הרא"ש ושאר כל השיטות האחת מניחין ריוח מעט ואחת בשני מקומות באמצעיתה ונמצא השיטה כו' עכ"ל הב ליורו — — וכן כולן וכן הוא מבואר בהדיא במיימ' פ"ח דהלכות ס"ת ע"ש ומש"ר ונמצא השיטה — — — חלוקה לשלשה ר"ל שכתב שבשיטה נחלק לשלשה וכו'. צורה השניה והרביעית — — וכמו שמצוייר לעיל. ה"ש נמי בצורת שירת האזינו דכל שורה נחלק לשנים דקאי — — — ג"כ אכתב · והטעם שנשתנה צורת שירה זו כתבתי בעט"מ סימן תרנ"ח בצורת — — כתיבת בני סמן ע"ש: (יא) כתב הרמב"ם ויש עוד דברים כו' עד סוף הסימן הכל הוא מדברי הרמב"ם: (יב) ואותיות הפוכות והעקומות כצ"ל: (יג) ועוד נהגו במנין השיטין שלא לעשותן פחות ממ"ח ולא יותר מס' מצאתי כתוב פירש מהר"ש מ"ח נגד המסעות שנאמר ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם ס' נגד ס' רבוא שנאמר כתב לך את הדברים האלה (ואת ישראל מה ישראל ס' רבוא אף ס"ת בס' שיטין עכ"ה)

דרישה

כשיעור הריוח ומתחיל לכתוב בסתומה כו' נמצא שבסתומה לעולם מתחלת בראש השיטה וסתומה אינה בתחילתה לעולם עכ"ל הרמב"ם: אבל מה שנהגו לכתוב ביה שמו וכם ב' דבראשית י' ביודן אמיך ס' דהבאים שי"ן דשמות לך ה"א שי"ן דשופטים ותוריס מ"ס דמק שנו הכליך ו' דזאעודה בם מסמתי בכל ספרי הגאונים ולא מצאתי וכל ס"ת כשרים כן פסול (פי' במי"ן דשופטים דכל סיש סתומה וכן בי' דיודך כו' שאני פרשה יהודה אתה כו' פתוחה וא"כ א"א להיות בראש דף אא"כ שלא היה כתב בשיטה הסתומה אלא ב' תיבות יהודה אתה שכן מ' אותיות ווה לא יתכן לעשות כן) כדאיתא בהגהות מיימוני פ"ז דהלכות ס"ת · ומה שנהגו הסופרים להתחיל כל עמוד בוי"ו נראה שיש בו איסור שהרי אותן העמודים יש מהן רחב ויש מהן קצר לפעמים אותיות גדולות אסור לא כדת ולפעמים אותיות משונות ומרובות כדי שיגיע לראש כל עמוד וי"ו ואילו היה לי לכתוב ס"ת הייתי מוכר שלא יהיה שום עמוד מתחיל בוי"ו אין מוחיעדה גם עכ"ל הר"ס ותוספת אלפסי מ"ו: מלשונם

או ע"ב נגד ע"ב זקנים שנאמר אספה לי שבעים איש וגומר (ועוד שמש שנאמרו במסכה עכ"ה) וסמה בכתובים ואם רבינו סבירא ליה מאי טעמא קשה ליפגא דקאמר לא פחות מס"ח ולא יותר מס' דמשמע הא בין מ"ח לס' יכול לעשות כגון מ"ט או נ' ולס"ט כמי דיקא נקט. שוב מצאתי שמ"ץ הקשה כן על רבינו בביאורו למסמ"ג מעין שלו בכלי ספר תורה ושאל הואיל שאין זה אלא רמז בעלמא כל שהוא בין מ"ח לס' שפיר הוא מרמז לזה · והשב למ"ש בטור א"ח סימן תקנ"ח בשם אבי העזרי שאף שתקנו לומר במוסף דר"ה עשרה פסוקי מלכיות ועשרה זכרונות ועשרה שופרות נגד עשרת דברות ונגד י' הלולים שאמר דוד מכל מקום אם בא להוסיף פסוקים עליהן מוסיף שלא אמרו אלא אין פוחתין · ומהאי טעמא אמרו דבשבת אם ירצה להוסיף על ז' קרואין לס"ת מוסיף אף על גב דשי' כתקנו נגד ז' רואי פני המלך וכ"כ המרדכי והר"ן הביא עוד ראיות וגם רמ"א כתב שם דמזה נלמד דכל מקום שתקנו מ"ל מנין אמר נגד דבר אם בא להוסיף יכול להוסיף שבכלל מאתיים מנה רק שלא יפחות ולא יגרע מהמנין וה"נ דכוותיה. אלא שקשה למה אמרו ולא יותר מס' ואפי' יוסיף לא נמי מרמז ההוא: (יד) וסימן ה' בם סיני בקודש מדכתב וסימן כו' משמע דטעמא אמרינא לית ליה גמרי לסימן בעלמא נקטיה וי"ל דס"ל מ"ב נגד מ"ב מסעות הכתובים בפרשת ואלה מסעי שלא היו אלא מ"ב והמפרש"י שם וקשה על מ"ש בשם מהר"ש מ"ח מסעות וצ"ל דמונה ג"כ המסעות שמזכרן לאחוריכן אחר מיתת אהרן ואף ע"ג שחזרו לאחוריכן ו' מסעות ואם כן יהיו מ"ט צ"ל דהמ"ב מסעות וכתב הש"י אינן אלא מ"ח וכן הוא כלומר אם תמנה אותן לא תמצא אלא מ"ח. ומ"ש הש"י מ"ב סימן דמשיב מקומות של מסעות שבמ"ח מסעות הם מ"ב מקומות ומקומות המסעות נקראין מסעות כדפרש"י בהדיא בסוף פרשת פקודי וא"כ שפיר תמצא שהיו מ"ח וכ"כ יהודה ברצלוני משום מקומות של המסעות · וגם באותן מסעות שחזרו לאחוריהן צ"ל בג"ו הא מי שגולל כדי שלא מנים ס

חדושי הגהות

בראש השיטה וזהו סתומה ופתוחה מסופה שהגיע החלק בסוף השיטה והתחיל אח"כ לכתוב בראש השיטה הוינו פתוחה ואם פתוחה מכאן ומכאן בסוף השיטה ובתחלת השיטה שאחריה זה סתומה תנח זו הגירסא נכונה מאוד בדעת הרמב"ם והרב"י נראה שהיה לו גירסא אחרת ואם נאמר שגירסתו היא כגירסת הרא"ש דל עיל יחסר הבנת סוף דברי הב"י שכתב אבל אם התחיל בסוף שיטה כו' בכל גוונא נקראת סתומה דהא בירושלמי להדיא קאמר פתוחה מסופה פתוחה וצ"ל שלפני הרב"י היה ג"כ כגירסת הרא"ש ובך היא כתוב לפניו פתוחה מראשה פתוחה מסופה פתוחה מכאן ומכאן סתומה ופירש הרב"י דס"ל להרמב"ם דלא כהרא"ש דתך פתוחה רביעית אדלעיל קאי אלא אדלקמיה קאי והק' פתוחה מסופה וכן פתוחה מכאן ומכאן סתומה כנלע"ד: ב ומצאתי כתוב מחכם אחד היה נקרא רבי ליפמן כתב בענין הפתוחות כו' כ"ה בס"א (א"מ): ג לפנינו בטור ליתא לחך לישנא שהעתיק הרב"י

⁂

(טו) בין פרשה לפרשה ט' אותיות ועוד נהגו בראשי שיטין של מעלה משירת הים ה' שיטין וזה התחלתן הבאים · ביבשה. ה'. מת · במצרים · ולמטה מהשירה ה' שיטין והתחלת כל שיטה ושיטה מהם ותקח · סוס · ויצאו · ויבאו · ד ויהיו : ולמעלה משירת האזינו ששה שיטין וזה התחלתן ואעידה · אחרי · הדרך · באחרית · להכעיסו · קהל · ולמטה חמשה שיטין וזה התחלתן ויבא לדבר · אשר · הזאת · אשר · וכל אלו הדברים למצוה ואם שינה לא פסל אבל אם כתב המלא חסר או החסר מלא (טו) או דבר שקרי כתב בקריאתו כגון שכתב ישכבנה במקום ישגלנה וכיוצא בו או שעשה פרשה פתוחה סתומה או סתומה פתוחה או שכתב השירה כמותה או שכתבה כשירה אין בה קדושת ספר אלא כחומש מהחומשין שקורין בו התינוקות:

רעו טעה

ודילג תיבה או יותר יכול לתלותו בין השיטין אבל לא בריוח שבין דף לדף אע"פ (א) שאומר בתחילת כתיבת הספר שכתבו לשם קדושת ס"ת בכל פעם שכותב שם צריך לחשוב שכותב לשם קדושת השם ואם לא עשה כן פסול (ב) ואפילו המלך שואל בשלומו כשכותב השם לא ישיבנו היה לו לכתוב שנים זה אחר זה (ג) יפסיק ביניהם וישיב כשטובל הקולמוס לכתוב

הרמב"ם בפרק הנזכר: **כתב** הרשב"א בתשובה על ת"ש רש"י בפירוש התורה שהנו"ן של וימת תרח בחרן היא הפוכה נראה ודמי שאם לא נכתבת כן לא יפסל הספר בכך שאותן שבשבת פרק הבונה ופסל בכן הספר אבל הלפופו' והבוכות לא יפסל שא"כ הו"ל להזכירם שם ולכתחלה צריך לעשות ואם לא עשו כשר וכתב עוד ה בתשובה שאלת שנמצא בספרים כלות משה שלם ורבותינו אמרו (במדרש רבה פרשה נשא) דכלת כתיב תשובה דע כי כמו שנחלקו בן אשר ובן נפתלי בכמה מקומות מצאתי שנחלקו בתלות הלוקות מערבאי ומדינחאי שכן אמרו בגמרא פילגשם כתיב ובספרינו כתוב מלא וכן בהרבה מקומות עוד תדע שבס"ת שאנו מוצאים מחלוקת בספרים אמרו במ"ס שהולכין אחר הרוב עכ"ל (ג) וכתב עוד וז"ל כתב שיש בס"ת בין בפרשה תרומה בין בפרשת ויקהל יהיו פני הכרובים ובמקצת ספרים כתוב בפרשת תרומה יהיו ובפרשה ויקהל היו כך כתוב בספרינו בסדר תרומה שהוא צואה כתוב יהיו ובפרשה ויקהל שהוא ענין העשייה כתוב היו :

רעו טעה ודילג תיבה או יותר יכול לתלותו בין השיטין אבל לא בריוח שבין דף לדף כן משמע מדברי רש"י בהקומץ (ל:) גבי פלוגתא דתנאי בתליית השם וכן כתב הרא"ש בפירוש בהלכות ספר תורה :

רעו טעה ודילג וכו' בפרק הקומץ [דף ל'] כתב רש"י תולה מגיה בין השיטין עד כאן לשונו וכתב הרא"ש ודוקא תולה ביני שיטי אבל לא בגליון שבין ב' עמודים עד כאן לשונו: אע"פ שאומר וכו' בפרק הניזקין [דף ס'] אמרינן שכל ספר תורה שאין אזכרות שלו כתובות לשמן אינו שוה כלום דקשה מאי איריא אזכרות הוא אפי' שאר ספר תורה בעיא כתיבה לשמה דאפילו עיבוד בעי לשמה כ"ש כתיבה כדלעיל בתחלת סימן רע"ד אלא בע"כ דהע"פ דאמר בתחלת כתיבת הספר שכתבו לשם קדושת ספר תורה אפ"ה בכל פעם שכותב שם צריך לחזור ולכתבו לשם קדושת השם: ומ"ש צריך לחשוב וכו' כך הוא לשון הרא"ש אמנם בשעת כתיבת האזכרות צריך שיחשוב לשם קדושת השם אע"פ שבכל כתיבת התורה בעינן לשמה יש מעלה אחרת בכתיבת השם עד כאן לשונו ואע"ג דהרא"ש מסיק לשם דטוב הוא להוציא בשפתיו אפ"ה כיון דדיעבד כשר אפילו במחשבה בלבד לכך כתב צריך שיחשוב וכו' דמחשבה ודאי מעכב דאם לא חישב פסולה וכך הם דברי רבינו צריך לחשוב ואם לא עשה כן פסול אבל לכתחלה ודאי צריך להוציא גם בשפתיו והכי משמע בפרק הבונה (סוף דף ק"ד) תניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דל"ת מעביר עליו קולמסו ומקדשו דברי רבי יהודה מכלל דבנתכוין לכתוב השם וכתב השם א"צ להעברת קולמסו ולקדשו דכמה שנתכוין במחשבתו לכתוב השם לשם קדושת השם די בכך בדיעבד והא דכתב רבינו בריש סימן רע"ד צריך שיאמר הכותב וכו' ואם לא עשה כן פסול ה"ק ואם לא עשה כן אלא כתב סתם ולא נתכוין במחשבתו לשם קדושת ספר תורה פסול אבל אם נתכוין במחשבה אלא שלא הוציא בשפתיו כשר דיעבד כדפרישית וכדמוכח להדיא מדברי הרא"ש שכתב הלכך טוב הוא להוציא בשפתיו וכו' דאלמא דאינו מעכב בדיעבד אלא דטוב הוא לכתחלה כנ"ל ודלא כמו שפי' ב"י וכ"פ בש"ע דצריך שיאמר בשפתיו ואם לא עשה כן פסול דס"ל דאפילו בדיעבד פסול אף ע"פ שחישב לשם קדושת השם אלא שלא הוציא בשפתיו וליתא ודוק: כתב הג"מ בפ"י בשם מ"ס (ריש פרק שני) הפסיק באמצע השם ה"ז לא יקרא בו עד כאן לשונו וכתב ב"י שפירשו בו דהיינו שעשה שם אחד כשני שמות כזה ראו בן ואע"ג דבכל תיבה אפי' אינו שם אם ריחק בין האותיות עד שהתיבה נראית כשתים פסול מ"מ אפשר לתקן לגרר ולכתוב בלא הרחקה אבל בשם אי אפשר לתקן דאסור לגרר את השם ואע"ג דאפשר לחתוך הקלף סביב השם ואח"כ לכתבו אין לעשות כן לכתחלה דהו"ל קרוב לקודר האזכרות ע"ל בתחילת סימן רע"ה ועוד אפשר דלהרמב"ם דפסק בפ"א מהלכות תפילין דבתלה מקצת השם פסול טעמו דהיה מפרש הך דתניא במ"ס הפסיק באמצע השם אל יקרא בו דהכי פירושו שלא כתב אלא שתי אותיות הראשונות והפסיק ולא כתב יותר בתוך השיטה אלא תלה מה שלא כתב וקאמר דאל יקרא בו דפסולה היא אפילו בדיעבד מיהו רבינו דלא הביא דין זה כאן דבתלה מקצת השם פסול אפילו דיעבד משמע דהיה מפרש הך דמ"ס כפי' הראשון: כתב ב"י דכל שמות שאינן נמחקין דינן כשם ההויה דצריך לכתבן לשם קדושת השם דהכי משמע מדברי האחרונים וכן פסק בש"ע ונראה דה"ה מ"ש כשטובל הקולמוס לכתוב השם וכו' וכ"כ האזכרות בזהב פסול ג"כ אין חילוק

ב"ה כתב הרשב"ץ בתשובה ח"א סימן קע"ו שנשאל על ס"ת שחסר ממנו פסוק שלם אם יוכל לכתבו ביני שיטי ואם לא יספיק לכותבו בריוח שבין שני שיטין אם יוכל לכתוב מה שישאר בשיטה תחתונה לאחרת שתחתונה והשיב דאפילו פסוק שלם מותר לתלות ואין לחלק בין חסרון מרובה לחסרון מועט וכן משמע בירושלמי דמגילה פ"ק טעה והשמיט פסוק אחד אם יש בו שתים וג' שיטות מתקנו וקורא בו ארבע אינו קורא בו ולתלות בין ב' שיטי ע"י שיצטרך הקורא אחר שהשלים קריאתו לחזור למעלה אל הפסוק הראשון אפשר להקל בכך דאין לחוש לטירוף זה כיון שהכתיבה בתליה בכתיבה דקה יותר מכתיבת שאר הדף מינכרא מילתא דלשם תליה כתב כך וכן מוכיח זה בירושלמי שהרי א"א לתלות חסרון ג' שיטין בשיטה אחת בין שיטה לשיטה וזה הטעם יספיק אם השלים לכתוב החסרון באמצע שיטה שלא לפסלו לפי שנשאר שאר השטה פנוי כדמות פרשה שהרי הכתיבה מוכיח שלא לשם פרשה נשאר פנוי אלא ששם נשלמה תליית החסרון ובזה יש לסמוך על מנהג הסופרים שנהגו היתר בכך אבל לכותבו בין הדפין לכתחלה אסור שהרי בתיבה בת ב' אותיות אמרינן פ' הקומץ לא יזרקנה בין הדפין וכ"ש הרבה תיבות או פסוק אחד · וכתב שבא מעשה לידו ופסלו וצוה לתקנו והיה באותו מעמד הריב"ש ואע"פ שלא כתב הרמב"ם זה בכלל הדברים הפוסלים ס"ת זהו בכלל מ"ש שס"ת שחסר בו אפי' אות אחת פסול שמ"ש בין הדפין הרי הוא כמו שלא נכתב אא"כ הוא ב' אותיות מתיבת בת ה' אותיות שהרוב מושך המועט אצלו והוי כאילו נכתב כולו בפנים אבל מסברא י"ד נראה שאין אסור אלא לכתחלה ובספר התרומה נראה כי השם שנכתב חציו בתוך הדף וחציו חוץ לדף שהוא פסול וכן הרמב"ם כתב שאם ב' מקצת השם תוך השיטה ומקצתו תלוי פסול ואע"פ שלא כתבו בכלל הדברים הפוסלים ס"ת ותקנה טובה היא לגרור הכתב בין דף לדף ולכתבו בין השיטין ואם אינו מספיק בשיטה אחת יגרור מבפנים ב' או ג' שיטין כדי לצמצם הכתיבה ואע"פ שיש מן האחרונים שמחמירים שלא יגרר הרבה שיטין משום דמחזי כמגומר הסופרים נהגו קולא בכך עכ"ל

: אע"פ שאומר בתחלת כתיבת הספר וכו' בכל פעם שכותב שם צריך לחשוב שכותב לשם קדושת השם בפרק הניזקין [כד :] בעובדא דההוא דאתא קמי דר' אמי א"ל ספר תורה שכתבתי לבליני אזכרות שלו לא כתבתי לשמן אמרי' שכל ספר תורה שאין אזכרות שלו כתובים לשמן אינו שוה כלום ומסיק התם דאין לו תקנה בהעברת קולמוס על האזכרות לשמן · ומ"ש רבינו צריך לחשוב הוא לשון הרא"ש בהלכות ספר תורה · ואף ע"ג דהרא"ש ורבינו כתבו צריך לחשוב נראה מדברי הרא"ש שם דלא סגי במחשבה וצריך להוציא בשפתיו וכ"כ סמ"ג וסה"ת : אפילו המלך שואל בשלומו כשכותב השם לא ישיבנו במ"ס (פ"ה) ובירושלמי פרק אין עומדין · כתב הרמב"ם ז"ל אפילו מלך ישראל שואל בשלומו כלומר שאם הוא מלך נכרי יפסיק כדאמרינן בפרק אין עומדין [לב :] לגבי תפלה : **כתב** הגהות מיימון בפ"י בשם מ"ס הפסיק באמצע השם הרי זה לא יקרא בו ע"כ ומשמע דמפסיק לשאול שלום או דיבור אחד באמצע שם תמית הקדש מיירי וא"כ הוא יש לתמוה על הפוסקים למה לא כתבו דמפסיל בהכי וגם הרמב"ם לא מנאו בדברים הפוסלים אבל מצאתי בתשובת הרשב"א שכתבו הכלבו וה"ר דוד אבודרהם על קריאת בספר תורה פסול שפירש דהפסיק באמצע השם היינו שעשה שם א' כשני שמות כזה ראו בן וכן פי' המרדכי וכן כתב בסה"ת סימן ר"ס ופיסול זה כבר הזכירו הרמב"ם וגם רבינו כתבה בסימן רע"ד שאם ריחק בין האותיות עד שהתיבה נראית כשתים פסולה : **ומ"ש** היה לו לכתוב ב' זה אחר זה יפסיק ביניהם ומשיב ג"ז במ"ס ובירושלמי פרק אין עומדין ואיתיה נמי בתוספתא דברכות פ"ג ופירש נמוקי יוסף · פסיק בין שם לשם ומשיב שלום לכל אדם ונראה שכשיחזור לכתוב שם שני צריך לחזור לומר שהוא כותבו לשם קדושת השם · כתב הר"י אסכנדרני בביאור טור א"ח סימן ל"ב מצאתי בשם ירושלמי פרק אין עומדין הכותב את השם אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו היה כותב ב' וג' שמות ה"ז מפסיק ביניהם ומשיב והרמב"ם כתבה בפ"ה מהלכות ספר תורה מזה הירושלמי נראה לכל השמות שאינם נמחקים צריך כתיבה לשמה כשם ההויה דאי אמרת דל"ל אלא לשם ההויה בלבד כמו שאומרים קצת סופרים אנה מצאנו ג' של הויה סמוכים דבשלמא שני שמות הויה ושם אחד עמהם מצינו בי"ג מדות ה' ה' אל וכן בפסוק שמע ישראל ה' אלהינו ה' עד כאן לשונו ואין משם ראיה כ"כ שהרי אפשר לפרש הירושלמי כמו שפירש הב"י שכתב היה כתיב ב' וג' שמות וכו' כגון שהניח בירועה שמות רבים שלא רצה לכתבם מפני שלא היה טהור והניח להם מקום ובא לכתבם עתה בבת אחת ע"כ ומ"מ נכון הדבר לכתוב כל השמות שאינם נמחקים לשמן : וכתב הר"ש בר צמח בתשובה ח"א סימן קע"ו שאם כתב שם אלהים אחרים לשם קדושת השם אין בכך כלום דהוי כמקריב בעלי מומין דלא חלה עליהם קדושה ועוד הביא ראיה מדאמרינן א בפרק שבועת העדות [לה :] ויש ללמד מדבריו שכל שמות שאינם נמחקים צריך לכתבם לשם קדושת השם דאל"כ היכי הוה שייך למיטעי לכתוב שם אלהים אחרים לשם קדושת השם : ב"ה היה לו לכתוב השם ונתכוין לכתוב יהודה וטעה וכתב והשמיט הדל"ת ואחר כך העביר הקולמוס על כל אות ואות לקדשו פלוגתא דר"י ורבנן בפ"ב דגטין (כ') והלכה כרבנן דאמרי אינו מקודש וכתבו רבינו ירוחם : **ובשטובל** הקולמוס לכתוב השם לא יתחיל מיד בשם וכו' גם זה במ"ס (שם) ופי' הרא"ש שיזהר הלבלר שלא יכתוב עד השם

דרכי משה

(ג) כתב מהרי"ו [illegible] סימן ה' דאין לפסול ס"ת שאין פרשיותיה הן סדורים כפי סדר הרמב"ם כי יש גדולים סוברים כדעת אחרת עכ"ל. ופירשוהו שם ובמרדכי

פרישה

תקשה פרש"י אלדי ספרי בפרשת פנחס כתב רש"י את"ש אבל משפחת אחוד בגלה כו' עד מורו לאמוריכן מ' מסעות וכן פי' בפרשת עקב על מ"ש ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה כו' ע"ש ובפי' חקת אמ"ש שם ויסעו מהר ההר דירך י"ם כו' כרש"י שמורי לאמוריכן ז' מסעות וצ"ל גם כן שם דחדא קאי אחגיות וק"ל : (טו) בין פרשה לפרשה ט' אותיות להרמב"ם עיקר חילוק בין פתוחה לסתומה הוא מה שהוא מתחיל לעולם בראש השיטה וגם באמצע כדלעיל ולהכי כתב כאן סתם בין פרשה לפרשה דהיינו בסתומות וצריך לכתחילה ט' אותיות וגם וכן מלי' הרמב"ם וב"י כתב ע"ז שנראה מדברי הרמב"ם שאם שייר בין פרשה לפרשה פחות מט' אותיות לא פסל ומיהו מסיק דאפשר דהרמב"ם לא קאמר כל אלו למצוה (ואם שינה לא פסל) אלא על מ"ש שצריך שיהיה ריוח בין פרשה לפרשה ט' אותיות כמו אשר אשר אשר וע"ז כתב דאפי' יהיו קטנית ואותיות אלו גם כן אשר (אבל פחות מכוי ט' אותיות קטנות אפשר לפסול ב"י עכ"ס) (טו) או דבר שקרי וכתיב כתב כקריאתו כנ"ל.

ס' רעו (א) **שאומר** (בתחילת כתיבת ספרי כו' כנ"ל וכן הוא בדפוס ב"י עכ"ס). צריך לחשוב שכותב במ"ח סימן ל"ב כתב ב"י דהאי לחשוב ל"ד אלא צריך לדבר כן בפירוש ובאורח חיים כתב אמירה בהכרה ראשונה ומחשבה אח"כ בכל שם ושם · ולשון הרא"ש הוא כלשון רבינו כאן · ואפשר לומר דהרא"ש ורבינו דכתבו מחשבה ור"ל דיבור שמכו אמ"ש בריש סימן רע"ד דבמחשבה הסגר בגמרא ר"ל דיבור ואין מחשבה בלא דיבור ע"ש : (ב) ואפילו המלך שואל בשלומו כו' פירוש מלך של ישראל אבל של אומות העולם משיב מפני הסכנה : (ג) יפסיק ביניהם וישיב כנ"ל ור"ל ישיב שלום לכל אדם מפני הכבוד וצריך

חדושי הגהות

הרב"י אבל הוא לשון הרמב"ם בפ"ז מה' ס"ת הלכה ח' ע"ש ד תיבת ויהיו לא נמצא כלל שם בפרישה וז"ל הרמב"ם והתחלת כל שיטה ושיטה מהם ותקח אחריה · סוס ויצאו ויבואו · ויהיו למעלה וכו' והמדפיסים חשבו הך תיבת ויהיו שבהרמב"ם שייך אלמעלה להשבו במנין הראשי שיטות ולכן חסרו ג"כ תיבת אחריה וטעות הוא בידם : ה עיין בתשובת להרמב"ן סימן רי"ב (בה"ג) ו לא אדע מקומו איה הוא בגמרא אך ברש"י מצאתי דברים אלו בפ' חיי שרה פ' כ"ה פסוק ו' ולבני הפילגשים וכו' וע"ש במזרחי :

רעו א ר"ל מדקאמר התם (לה ·) כל שמות האמורים בלוט חול ובודאי אפי' נתכוון לקדשם הוי חול דאי לא נתכוון לקדשם אפילו שם ת הקודש לא קדשי כדמוכח ההיא דגיטין דנתכוון

לכתוב השם לא יתחיל מיד בשם לכתוב שמא יהיה עליו ריבוי דיו ולא יצא הכתב מיושר אלא יכוין (ד) שיטבלנו בתיבה שלפניו (ה) כתב האזכרות בזהב פסול טעה ודילג השם יכול לתלותו בין השיטים ודוקא כולו אבל אינו יכול לכתוב מקצתו בפנים ולתלות מקצתו ובסה״ת כתוב דלכתחלה אין תולין השם אלא אם טעה ודילגו יגרור תיבה אח׳ שלפניו ויכתוב השם על הגרר ויתלה התיבה שמחק (ו) אא״כ טעה ודילג עמו ב׳ תיבות של חול אז יכול לתלותו עם ב׳ התיבות של חול אבל בדיעבד שתלה אותו לבדו כשר וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה (ב) אסור למחוק את השם ואלו הם השמות שאין נמחקין אל אלוה אלהים אלהי (ז) [א] אלהיכם אלהיהם האלהים אהיה אשר אהיה א״ד י״ה שדי צבאות אבל הגדול הגבור והנורא האדיר החזק האמיץ חנון ורחום ארך אפים ורב חסד נמחקין (ח) כתב אל מאלהים י״ה מיהוד אינו נמחק שד

משדי

השם וטביל הקולמוס אלא יניח אות אחת מלכתוב קודם השם ובאותו האות יתחיל לכתוב ולא יתחיל בשם שמא יש רוב דיו על הקולמוס ויפול כשיכתוב השם עד כאן לשונו ומצאתי כתוב אם לא הניח אות לפני השם כדי לבדוק בו יחפש אם יש שום אות שצריכה דיו וימלאנה וכותב את השם :

כתבו הגהות מיימון בפ״ק מהלכות תפילין בשם סה״ק לא יטבול באמצע השם וכשיצטרך לדיו יקח מאותיו׳ שלפניו : **כתב** האזכרות בזהב פסול ברייתא בפרק הבונה [קג :] וכתב הרמב״ם שאין לו תקנה וטעם הדבר נתבאר בתחלת סימן ער״ה וכבר כתבתי בטור אורח חיים בהלכות תפילין דלרבות׳ נקט זהב וכ״ש דיו מעורב בצבעונין חוץ משחור וכבר נתבאר בסימן רע״א דאזכרות לאו דוקא אלא ה״ה לכל התורה שאם כתב אות אחת בשאר צבעונים או בזהב פסול : **וכתב** נמוקי יוסף כ׳ את האזכרות בזהב כלומר שורק זהב על כתב השמות שכתבנו בדיו אפ״ה פסול דסבירא ליה כתב עליון כתב ומבטל התחתון וכתב הריב״ש בתשובה סימן ז׳ נראה שאם עבר וגררן וכתבן בדיו כשר ותיהו בכל האזכרות הספר אפילו בדיעבד פסול משום דמחזי כמגומר (א) : טעה ודילג השם יכול לתלותו וכו׳ בהקומץ [ל :] איפליגו תנאי בתליית השם ואיפסיקא הלכתא בגמרא כר״ש שזורי דאמר כל השם תולין מקצתו אין תולין ומ״ש בשם סה״ת בהקומץ תניא הטועה בשם גורר מה שכתב ותולה מה שגורר וכותב את השם על מקום הגרר ד״ר יהודה ר׳ יוסי אומר אף תולין את השם ר׳ יצחק אומר אף מוחק וכותב ר״ש שזורי אומר כל השם תולין מקצתו אין תולין איתמר רב חננאל אמר רב הלכה תולין את השם רבה בר בר חנה א״ר יצחק בר שמואל הלכה מוחק וכותב רבין בר חיננא אמר עולא א״ר חנינא הלכ׳ כר״ש שזורי ופרש״י והתוס׳ גורר היינו לאחר שנתייבש הכתיבה ומוחק היינו בעודה לחה ואינו הדור כ״כ וכתבו עוד התוס׳ ומדקתני ר׳ יוסי אומר אף תולין ורבי יצחק אומר אף מוחק משמע לכאורה דגורר עדיף מכולהו ותולה גרע מיניה ומוחק גרע מתולה אבל א״א לומר כן אלא ר׳ יצחק אדרבי יהודה קאי ולא אדרבי יוסי דתולה גרע ממוחק כדאמרינן בירושלמי פ״ב דמגילה דאמר ר׳ זעירא ב״ר חננאל בשם רב הלכה כמי שהוא אומר מוחק את החול וכותב את השם ותולה את החול ומיבעיא ליה התם בג׳ תיבות שיש בהם שם אי שרי לתלות ודילמא דוקא כשיש בהן תיבות של חול לא מחזי כי טפל לאחר שבפנים ואיבעיא ליה אפילו בג׳ תיבות שכולם שם כגון אל אלהים ה׳ דכתיב בספר ב תהלים אי שרי לתלות או לא ור״ת פי׳ דתולין עדיף מכולהו ול״ג אף תולין ומאן דפסק הלכה תולין קסבר תולין ולא מוחק אבל א״א לומר כן כדמוכח בירושלמי דתולין גרע ע״כ מדברי התוס׳ וסה״ת כתב כדברי התוס׳ והעתיק לשון הירושלמי כלשון זה רבי זעירא אמר רב חננאל בשם רב חמר כגון אני ה׳ אלהיכם מותר ומיבעיא ליה למה מפני שהן ג׳ תיבות או מפני שיש בהן חול מה נפיק מביניהון ה׳ אלהים ה׳ מ״ד מפני שהן ג׳ תיבות הא נמי ג׳ תיבות מ״ד מפני שיש בהן חול אסור לתלותן שאין כאן חול ועפ״ז פסק בסה״ת דלכתחלה גורר מ״ש ותולה מה שגרר וכותב השם על מקום הגרר דאסור לתלותו עד שיהיו ג׳ תיבות ואחת מהן חול כגון אני ה׳ אלהיכם כדאיתא בירושלמי מיהו בדיעבד אם תלה השם לחודיה שפיר דמי עכ״ל . ויש לתמוה על מ״ש רבינו בשם סה״ת דאין תולין אלא א״כ דילג עמו ב׳ תיבות של חול וזו איננה סברת סה״ת אלא סברת סה״ק דאילו סה״ת אפילו בתיבה אחת של חול התיר וכ״כ הגהמ״י בשמו וכתבו בשם רא״ם דהלכה כרבי יהודה שאין לתלותו וסמ״ג כתב כל דברי תלמודא דידן ודברי הירושלמי ופירשם וכתב בסוף מסקנא דמלתא גרירה עדיפא מן המוכחר לד״ה ורב חיננא אמר רב שפסק תולין ואין מורין כן אבל מוחק הלכה ומורין כן והמרדכי כתב שר״ת פסק כר״מ דאמר התם אין כותבין את השם לא על הגרר ולא על המחק ואין תולין אותו אלא כיצד הוא עושה מסלק היריעה כולה וגונזה והרא״ש כתב הברייתא ומאי דאיתמר עלה אלא שהשמיט הא דאמר רבה בב״ח הלכה מוחק וכותב ומשמע לרבינו דמדלא כתב כפסק האמוראים אלא תולין דס״ל דוקא תולין אבל לא מוחק ולא גורר וכדברי ר״ת ואף ע״פ שאיפשר לומר דסבר דגורר עדיף מתולה וכדברי התוס׳ אי הוה ס״ל הכי לא הוה שתיק מיניה זהו דעת רבינו בדברי הרא״ש ובסמוך אכתוב דעתי בזה : והרי״ף כתב גם הא דאמר רבה בב״ח הלכה מוחק וכותב והוא ז״ל גורס בברייתא ר׳ יצחק אומר אף מוחק וכותב ר׳ יוסי אומר אף תולה את השם משמע דס״ל דמחיקה גריעה מגרירה ועדיפא מתליה ומ״ד מוחק סבר דוקא גורר או מוחק אבל לא תולה ומ״ד תולה סבר גורר או מוחק או תולה וכן הלכה וכ״פ הרמב״ם בפ״א מהלכות תפילין שכח לכתוב את השם כולו תולה אותו בין השטות וכתב בד״א בספר תורה אבל בתפילין ומזוזה אין תולין בהן אפילו אות אחת וכו׳ מותר לכתוב את השם על מקום הגרר ועל מקום המחק בכולן ע״כ וג״ל שגם זה הוא דעת הרא״ש שהרי גם הוא גורס רבי יצחק אומר אף מוחק וכותב רבי יוסי אומר אף תולה את השם הרי בהדיא דתולה גרע מגורר וממוחק וכיון דפסק דתולין לא הוצרך לכתוב דמוחק וכותב דבכ״ש אתי וזה נראה שהוא דעת רבינו ירוחם שסתם וכתב כותבין השם על המחק או על הגרר ותולין אותו כולו ואילו היה הרא״ש חלוק בדבר לא הוה שתיק מיניה : כתוב בסה״ת מסכת דירושלמי יש להוכיח שהדיוטים על גורר תולין ומוחק הוו כמו כן בנביאים ובכתובים כמו בספר תורה דהא (אל) אלהים ה׳ כתוב בתהלים ושמא דוקא כזהב בגליון שקדושים יותר ולא כאותם שלנו ואפילו שמא כחומשים שלנו אין קפידא ואמנם כיון דלכבוד ה׳ בכ״ת הוא צריך והמחמיר תבא עליו ברכה עד כאן לשונו (ג) : ואלו הם השמות שאינם נמחקין וכו׳ ברייתא בסוף פרק שבועת העדות [דף לה :] אלו הן שמות שאין נמחקים כגון אל אלהיך אלהים אלהיכם אהיה אשר אהיה אדו״ן יה שדי צבאות הרי אלו אין נמחקים : ומ״ש אלהיכם אלהיהם היינו לומר דכל הנטפל לשם מלאחריו כגון כם מאלהיכם והם מאלהיהם אינו נמחק דהא איפסיקא הלכתא התם בגמרא כאחרים דאמרי הכי אך מ״ש האלהים איני יודע מה מלמדנו שכבר כתב שם אלהים ואם לומר שה״א ראשונה שבהאלהים אינו נמחק הא ליתא דהא תניא בפרק הנזכר כל הנטפל להשם מלפניו נמחק ומשמע דליכא מאן דפליג ביה וכ״פ הרמב״ם בפ״ו מהלכות יסודי תורה ורמאיתי להרמ״ש שגורס בשמות שאינם נמחקים אלקי האלקים ושמא כך צריך לגרוס בדברי רבינו ומיהו לאו למימרא דשני השמות האלו כשהם סמוכים שניהם קדש דליתא אלא הראשון קדש והשני חול כדאיתא במ״ס (פ״ד) וטעמא דהאלהים בתרא קאי אשופטים ושרים והוא יתברך שופט עליהם כי דם ה׳ : ומ״ש אבל הגדול הגבור וכו׳ נמחקים גם זה בברייתא פרק שבועת העדות (שם) : ב״ה כתוב בא״ח כתב רבינו מעדיה הכנויים אם טעה בהם והסופר וכתבו שלא במקומן נמחקים כ׳ הראב״ד ואם לא טעה אסור למוחקן או אם כתב כל הפסוק אסור למוחקן ואפי׳ טעה עכ״ל וא״כ כן משמע דברי הרמב״ם ורבינו וכתב הרשב״ץ בתשובה סימן קע״ו אם כתב ה׳ שלא בכוונת קדושה אינו קודש והביא ראיה מהא דתניא פ״ב דגיטין (ך׳) שהיה צריך לכתוב יהודה וכו׳ וכתב את ה׳ וכ״כ הסמ״ק ה׳ שנכתב שלא מדעת מותר למוחקו ואם נתכוון לקדש שם שאינו קדוש מסתברא ד״א מהניא כוונתיה לקדושה דהו״ל כמתפיס בעלי מומין למזבח דלא קדשי והביא ראיה לדבר : ומ״ש כתב אל מאלהים וכו׳ עד לב מלבא״ת נמחק ב״ו שם : (ב״ה) כתב בא״ח ל״ש אם נכתב בכתיבה

גסה

חילוק בין שם השם לשאר שמות שאין נמחקין : טעה ודילג השם וכו׳ בהקומץ [דף ל׳] איפלגו תנאי בתליית השם ואיפסיקא הלכתא כר׳ שמעון שזורי דאמר כל השם תולין מקצתו אין תולין : ומ״ש בשם סה״ת מבואר שם בסימן קל״ט דמ״ש רבינו בשמו דלא יתלה בג׳ תיבות אלא בשיש עם השם ב׳ תיבות של חול לא כתב לשם כך אלא כתוב לשם דבג׳ תיבות אפילו א׳ מהן של חול כגון אני ה׳ אלהיכם מותר לתלות איברא דבסמ״ק סימן קנ״ה כתוב דוקא ב׳ תיבות של חול ואולי דט״ס הוא בספרי רבינו דצ״ל כתוב ובס״ה כתב וכו׳ וטעה המעתיק וכתב ובספר התרומה במקום ובס״ה והאמת דלא אמר רבינו אלא דבספר המצות כתב כך ואיכא למידק דהרמב״ם בפ״א מהלכות תפילין כתב אבל מקצת השם בשיטה ומקצתו תלוי פסול ורבינו לא כתב אלא אבל אינו יכול לכתוב מקצתו בפנים ולתלות מקצתו ולא כתב יותר מלשונו זה משמע דדוקא לכתחלה אינו רשאי לתלות מקצתו אבל בדיעבד כשר אם תלה מקצת השם ואפשר דרבינו סבירא ליה דאף על גב דהאלפסי ומיימוני והאשירי פוסקין כר״ש שזורי כיון דהתוס׳ והסמ״ג וסה״ת פסקו דלית הלכתא כוותיה אלמא תשמע דאע״ג דלכתחלה אין לתלות מקצת השם אפ״ה אין לפוסלה בדיעבד ועוד דאיכא למימר דר״ש שזורי גופיה לא קאמר אלא דלכתחלה אין תולין מקצת השם אבל דיעבד כשרה ובתשובה הארכתי בזה בס״ד : אסור למחוק וכו׳ ברייתא פרק שבועת העדות [דף ל״ה] אלו שאין נמחקין כגון אל אלהיך אלהים אלהיכם ורבי׳ דקדק מדקאמר כגון משמע דלאו דוקא ד׳ שמות אלו אלא כגון אלו דהיינו אלוה כדכתיב אלוה מתימן יבא אלהי כדכתיב את פי ה׳ אלהי . אלי דכתיב אלי אתה אלהיך דכתיב אנכי ה׳ אלהיך . אלהינו כדכתיב שמע ישראל ה׳ אלהינו . אלהיו כדכתיב גוי ואלהיו . אלהיכם כדכתיב אני ה׳ אלהיכם . אלהיהם כדכתיב למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם האלהים כדכתיב האלהים הרועה אותי מעודי . והקשה ב״י מ״ש האלהים איני יודע מה מלמדנו שכבר כתב שם אלהים ואם לומר שה״א ראשונה שבהאלהים אינו נמחק הא ליתא דהא תניא לשם כל הנטפל לשם מלפניו נמחק ומשמע דליכא מאן דפליג עליה וכ״פ הרמב״ם

בפ״ו

דרכי משה

רעו (א) ובמרדכי בה״ק ע״ד ד׳ צ״א דממזר אסור לכתוב הס״ת דכשיגיע ללא יבא ממזר בקהל ה׳ יחפה ואינו כותב האזכרה לשמה אפילו אם אמר נתכוונתי אנן סהדי דלא איתכוון וכן גר תושב דכשיגיע לגר אשר בשעריך תתננו עד כי קדוש אתה לה׳ אלהיך אינו כותב האזכרה לשמה עכ״ל: (ב) נראה דאף תולין קאמר גרע מגרירה או מחיקה וכ״כ התוס׳ פ׳ הקומץ והסמ״ג בהדיא ולא בא כאן למימר אלא דסברת הרא״ש דלא כסה״ת דס״ל דדוקא גורר לכתחילה אלא דאף לכתחילה יכול לתלות וכ״ש למחוק וכ״ה דעת הרי״ף והרמב״ם פ״ש מה׳ תפילין ודבר פשוט הוא בעיני ולא כתבתי אלא להוציא מדעת ב״י שכתב שדעת רבינו כדעת הרא״ש ודוקא תולין קאמר ואינו כן א״א שהרחיק דעת רבינו כדי להשיג עליו כנ״ל : (ג) וכ״כ המרדכי בה״ק ע״ב בשם ס״ת :

וכ׳

פרישה

וצריך אפ״כ לפרש ולומר שכותב שם השם לשם קדושה (וכתב עוד שנכון הדבר לכתוב כל השמות שאינן נמחקין לשמן עכ״ה) ב״י : (ד) שיטבלנו בתיבה שלפניו ואם שכח וטבל יפגם אמר אות שצריכה דיו וימלאנה ויכתוב את השם ב״י: (ה) כתב האזכרות בזהב פסול דרותא נקט אפי׳ זהב וכ״ש דיו מעורב בצבעים מין משום דפסול וכבר נתבאר בסימן רע״א דאזכרות ל״ד אלא כ״ה לכל התורה ב״י וכתב הריב״ש שאם עבר וגרדן וכתבן בדיו כשר ותיהו בכל אזכרות הספר אפי׳ בדיעבד פסול משום דמחזי כמגומר עכ״ל וכ״ל מש״ה נקט אזכרות וק״ל . ול״י כתב בכל׳ ס״ת דמיירי אפי׳ כתב תפילה בדיו ואמר כן ליפסו בזהב ר״ל שורק זהב בכתב השמות שכתבו בדיו עכ״ה) אפ״ה אסור דעליון מבטל התחתון ע״ש ולפ״ז יכול לפרש שג״כ דוקא אזכרות אסור ודו״ק: (ו) אבל אין תולין השם אלא אם כן טעה ודילג עמו ב׳ תיבות כן דעת הסמ״ג אבל דעת הסה״ת אפי׳ בתיבה אחת של חול ותמה ב״י על רבינו שכתב בשמו שני תיבות ע״ש : (ז) אלהיכם אלהיכם כו׳ דכל הנטפל לשם מלאחריו כגון כ״ם מאלהיכם או הם מאלהיכם אינו נמחק אבל הנטפל לשם מלפניו נמחק כגון ה״א ראשונה של האלהים ועיין בדרישה: (ח) כתב אל מאלהים יה מיהוד אינו נמחק דאל וי״ה כל אחד לחוד הוי שם ואשמעינן דאף על גב

דכתבו

דרישה

ס׳ רעו [א] **אלהיכם** אלהיכם כו׳ דכל הנטפל לשם מלאחריו כו׳ ולכן מתמיה ב״י על רבינו למה מוחק וכתב האלהים כיון שכבר כתב אלהים וכתב שיש לגרוס אני האלהים ונראה דבב״י טוח טעות סופר וצ״ל אלהי האלהים וכן איתא בבריתא במס׳ פרק שבועת העדות אלהי האלקים (ר״ל ומה שיש רשאי למחוק ה״א שהיא טפל לשם שלפניו והוי כמו שם באלהיכם וק״ל עכ״ה) וכתב ב״י ולאו למימרא דב׳ שמות הללו כשהם סמיכין דסמיכן קודש שם דליתא אלא הראשון קודש והשני חול כדאיתא במ״ס וטעמא דהאלקים בתרא קאי אשופטים ושרים והוא יתברך שופט עליהם כי דם ה׳ עכ״ל ב״י ונוה הפירון נתיישב התמיה לפי גירסת הספרים הכתובים שראיתי שלא כתב מתחילה אלקים אבל ספרים הנדפסים שכתוב בהם

גס

חדושי הגהות

(כ י) דנתכוין לכתוב יהודה וכו׳ : ב בתהילים הוא בסימן נ׳ וטוקדם הוא בפסוק ביהושע כ״ב :

וכ״ב

משדי צב מצבאות נמחק צריך שיהו כל אותיות השם בתוך הדף ולא יצא מהם כלל חוץ לדף יש בו דבק (ט) באותיות השם יש לו לגוררו וא"צ אח"כ להעביר עליו קולמוס לקדשו כי כבר נכתב בהלכתו בקדושת השם אלא שהאותיות לא היו כהלכתן וכשתקן האותיות הרי השם כהלכתו :

רעז (א) **כתב** היריעה ובא לתלותה כדי שתתייבש לא יהפוך הכתב למטה אע"פ שמכוין כדי שלא יעלה אבק ע"ג הכתב מ"מ דרך בזיון הוא אלא יהיה פני הכתב למעלה (ב) ויפרוש עליו בגד :

רעח (א) **אין** תופרין ספר תורה אלא בגידי בהמה או חיה טהורה שראויה לכתוב בעורו (ב) ולא יתפור כל היריעה מראשה לסופה אלא יניח בראשה מעט ובסופה מעט שלא יהא תפור ובתיקון התפירה שאל השואל מא"א הרא"ש ז"ל תודיעני

נפ"ז מהלכות יסודי התורה עד כאן לשונו ואפשר דרבינו נתכוין לאמר דאף על גב דאיכא בקרא אלהים דאינו קדש כגון אלהי האלהים דראשון קידש והשני אינו קודש וכן ויראו בני אלהים כי טובות הנה מ"מ איכא נמי האלהים דהוי קודש ואינו נמחק כגון האלהים הרועה אותי מעודי וכן נמי אף על גב דאיכא מקלא אלהים שאינן קדש מ"מ איכא נמי אלהים טובא בקרא שהן קדש ואינן נמחקין ·

רעז כתב היריעה וכו' ברייתא סוף עירובין [דף צ"ח] מיהו מבואר לשם מפרש"י היכא דלא אפשר כגון שאין לו בגד לפרוש או כיוצא בזה מוטב להופכה על פניה דאי לא אפיך איכא בזיון כתבי הקודש טפי וה"א בירושלמי פרק קמא דמגילה [דף ע"א] ספר שאין עליו מפה הופכו על הכתב כדי שלא יתבזה הכתב ומכאן יש ללמוד שלא ילך אדם לחוץ ויניח הספר פתוח אם אין עליו מפה דלאו דוקא ספר תורה דה"ה שאר ספרים :

רעח אין תופרין ספר תורה אלא בגידי בהמה וכו' ירוש' דפ"ק דמגלה [דף ע"א] . ומ"ש ולא יתפור וכו' בפרק ב' דמגלה [דף י"ט] א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן שיור התפר הל"מ יתחו לה אריותא ולא אתרו אלא כדי שלא יקרע ופי' רש"י כשתופרין יריעות של ספר תורה לחברן יחד משיירין בתפר למעלה ולמטה שאם אינו משייר מהדק בחוזקה כשהוא מהדקו לספר תורה והוא נקרע אבל עכשיו כשהוא מהדקו בכח ומתחיל להרחיב ורוצה להיקרע מונע מלהדקו יותר עד כאן לשונו ומשום הכי קאמר ר' יוחנן גופיה בס"פ בני העיר [דף ל"ב] הגולל ספר תורה צריך שיעמידנו על התפר פי' כנגד התפר יהדקנו מפני שאם יקרע יקרע בתפירה וכמו שכתב רבינו בא"ח סימן הת"ו ונראה דאיכא נפקותא דלמאי דקס"ד מעיקרא דהוי הל"מ מפסל ספר תורה בהכי אבל השתא דאינה אלא תקנת חכמים כדי שלא יקרע לא מיפסל ספר תורה בהכי והכי נקטינן : ובתיקון התפירה שאל השואל וכו' בתשובות כלל ג' : ומ"ש

גסה או בכתיבת משקה או אפי' בכתיבת נכרים או מצויירים במשי ע"י תפירה אסור למוחקן :
כתב רבי' ירוחם בשם המפרשים דהא דאמרינן בפ' שבועת העדות (לס) כל שלמה האמור בשה"ש קדש לאו לענין שאינו נמחק אבל לדעת פירושו וכן מלכיא לדניאל וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ג' וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ו מהל' יסודי התורה :

(ב"ה) וכ"כ הר"ש בר צמח בתשובה סימן קע"ז וכתב עוד והשמות שיש מחלוקת בין המפרשים אם קדש אם חול מספקא יש להוש למוחקן שמא הכותב נתכוון לקדשם אבל אי ידעינן ביה בספרא דכתביניהו שלא נתכוון לקדשם משום דס"ל דחול הן וודאי שרי למחקינהו והביא ראייה לדבר והביא כמה שמות והכריע איזה מהם קדש ואיזה מהם חול וכתב בפ' ע"פ (קיז ·) איפליגו בכס יה אם הוא תיבה אחת או ב' תיבות וכתב שראה ס"ת שכתוב כן כס יה בב' תיבות ונראה שנתכוון הכופר לקדשו ולא מלאו לבו דפוסלו משום דדילמא הילכתא כמאן דסבר הכי ואע"פ שמצא חומשים שמנוקד סמ"ך דכס יה בשב"א אינה ראיה כ"כ שהם תיבה א' שהרי מימינו אש דת למו נקודה השי"ן בשב"א ולצאת מידי כל הספיקות צוה לתקן בס"ת שכתוב בו כס יה בב' תיבות יגרר כס ולהרחיב למ"ד על ולכתוב כס בין השיטות על י"ה עכ"ל ·

כתב הרא"ש בתשובה כלל ג' שאלת היגיה ס"ת והניח התיבה ובעוד הדיו לא הוצרך לגלול ס"ת ונטל בקולמוס הדיו שכתובה כדי שתתייבש התיבה מהר ולא תמחק היש בזה משום אכחושי מצוה אין בזה חיוש דלא דמי למדליק נר חול מנר מצוה דהתם מוסב השני תן הראשון ומכחישו אבל הכא כיון שנכתבה התיבה אינה נכחשת בנטילת מקצת הדיו כדי שתתחבר להתייבש : צריך שיהיו כל אותיות השם בתוך הדף ולא יצא מהם כלל חוץ לדף כ"כ התוס' בפרק הקומץ [ל :] והרא"ש בהלכות ס"ת בשם ר"ת והמרדכי וסמ"ג ורבי' ירוחם וכתב ר"י אסכנדרני בטור א"ח סימן ל"ב שכ"כ הרמב"ם בתשובה סימן ס"ע · ב"ה ועיין בכתבי מהר' איסרלן סימן צ"ג ועיין תשובת הרשב"ץ שכתבתי בריש סימן זה אח"כ בא לידי אותה תשובה וכתוב בה כרשון הזה על ס"ת שנמצא בו השם כתוב קצתו בסוף השיטה וקצתו חוץ לשטה הראוי אמרו להתיר אותה יריעה ולגנזה ואחר חילופה יקראו בו בציבור לכתחלה עכ"ל :

יש בו דבק באותיות יש לו לגררו ואין צריך אח"כ להעביר עליו קולמוס לקדשו וכו' כל זה הוא לשון הרא"ש בתשובה כלל ג' ודבריו מבוארים דבאות דבוקה לחברתה איירי וכ"כ המרדכי בהלכות קטנות בפרק הקומץ וז"ל אומר ר"י שאם הדביק אות של שם יכול למחוק אע"פ דאזהרה למוחק שם מלא תעשון כן הא תיקון הוא ושרי ונראה ממ"ש בת"כ ע"כ ובסוף ההלכות כתב וז"ל בשם אם דיבק האותיות תסלק אותה יריעה שאי אפשר לתקן ג ודוקא דיו שנטפה על השם כההיא דמ"ס ודלא כפי' ר"י שמתיר כמו כן להפריד האותיות של שם ואין הנדון דומה לראיה דהא כבר נתקדש השם כשנטפה על דיו ותלוה היה לתקנו אבל הכא ככיכול נעשה מתחלתו ולא מן השם היא ז"ל עכ"ל · וכדאי הם ר"י והרא"ש ז"ל לסמוך עליהם . ובכתבי מהר' איסרלן סימן ע"א כתיב ס"ת דברעיה דה"א וקו"ף שנדבקו דפסולה היא אפילו בדיעבד עד שיתקן · ובסימן ע"ב כתב הם מותר לתקן ההי"ון בשמות הקדש נראה דשרי מההיא דהגה' מיימון בספר המדע פ"ו דאם נפל דיו מותר למוחקו דאינו מתכוין רק לתקן אך לא ברירא לן דאיפשר דהתם איירי דנטשטש האות אבל כאן אינו מחוסר רק דקדוק א' או נימא איפכא דהכא א"צ למחוק רק הרגל שהיא נכתבה בטעות ובגוף האות שנכתב בדיו אין צריך ליגע ואם בהרבה ה"הין בשמות שהן נדבקין אין נראה טוב לתקן אותם עד כאן לשונו (ד) וז"ל הר"י אסכנדרני ז"ל בטור א"ח סימן ל"ב פשיטא כי מי שנתכוון לכתוב השם ונדבקה לו רגל שמאלית של ה"א ראשונה שבשם בן ד' בגגה בענין שניכר לכל שהוא חי"ת ודאי יכול הוא לגרור רגל החי"ת שנעשה בפיסול ואין זה עובר משום לא דתניא המוחק אות אחת מן השם עובר בל"ת אמר רבי ישמעאל לכך נאמר ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה' אלהיכם אבל אם נשכבה דיו על השם מותר לתיקנו שלא היתה כוונתו אלא לתקן ע"כ הרי נתבאר מברייתא זו שאם נפסדה צורת אות מאותיות השם ע"י שפיכת דיו שיכול למוחקה וכ"ש זו שנעשית בתחלה בפיסול ולא זו בלבד אלא אפילו נדבק לו בכה"ג ה"א אחרונה שבשם ונעשית חי"ת עם היות שנתקדש השם בהליו הראשון שיכול לגררה ולתקנה ברם אכתי איכא למיבעיא היכא דחד ה"א מאותיות השם לא תלי ברעא כדקא יאות כגון דדביק בגגה כחוט השערה וכ"ע קרו לה ה"א היכי לעביד דאי גריר כדהוא דבק הו"ל הך תוכות ואי מנח ליה הכי הא אמרינן בהקומץ מ"ט תליא כרעיה דה"א תשובה מח"ש הרא"ש אם נגעו רגל הה"א והקו"ף בגגיהן פסולים ובתפילין אין לו תקנה מפני שצריך לכתבן על הסדר וכן ממה שאמרו בפרק הבונה [קד :] כגון שנטלו לגגו של חי"ת ועשאו שני זיינין או כגון שנטלו לגגו ש' דלי"ת ועשאה רי"ש למדנו שהמוחק מקצת אות עד שהוציאה מתמונתה הראשונה ועשאה אות אחרת נקרא מגיה ואילו מחק כל אות ראשונה וה"ה לא הק רגל הה"א כולה עד שחזרה להיות דלי"ת שזה נקרא מוחק אות אחת מן השם וחייב משעת מחיקה ומאחר שנתחייב מאי כ"מ במה שתתקן אח"כ ולא דמי לטפת דיו שנפלה על השם או תקלתו דאמרינן לעיל שיכול למחוק ולתקן דהתם בטלה צורת האות וע"כ יכול לגררה אבל הכא כל העולם קורין אותה ה"א דלא שנפסלה בנגיעתה לגגה (ה) ובפרק הקומץ [כט :] רמי בר תמרי דפסיקא ליה וי"ו דויזת"א בנוקבא וכו' מהא שמעינן דבגרירת הלא אות עד כנסת ה ע"י אותו חסרון לאות אחרת שנחשב כמחיקת אות שלם וה"ה למוחק רגל הה"א ותחזירה דלי"ת שיחשב כו זה כמחיקת כל אות וליכא למימר דכל מחיקה שהיא לתיקון שריא דהנותץ אבן מהמזבח לא מחייב אלא בעושה דרך השחתה אבל אם נפגמה שצריך לתקן אחרת במקומה פרי שכן מלינו בני חשמונאי שנתצו מזבח שבנה עזרא מפני שבנאוהו יונים כדאיתא ד ביומא דהתם שאני דלאי אפשר לנו בלא מזבח וגם אי אפשר לנו לבנות מזבח במקום אחר בתקדש שבמקום המזבח מכוון ביותר כדאיתא ביומא אבל הכא אפשר לגנוז היריעה וכן הורה הרמב"ם זכרונו לברכה בתשובה על יריעה שנתקלקל בה השם שגוניים הוחה או ה תחטב את השם כדה"ר יהודה בההיא ברייתא דלעיל מחטבו וכותב יהודה אחר עכ"ל . כתב הרא"ש בתשובה כלל ג' לקדור את האזכרות מן היריעה מוטב שיסלק היריעה ויכתוב אחרת במקומה וז"ל ה"ר יהודה בנו בתשובה יריעה שהיה בה אזכרות שתים והאחת מיותרת וקדרוה בענין שנשאר נקוב מקום שם מוטב היה לסלקה מלקדור האזכרות וכ"כ א"א ז"ל ואולי אם נקדר לא היה מסלקה מ"מ כיון שנעשה בה עבירה טוב להחליפה עד כאן לשונו : ב"ה כתב הרשב"ץ שנשאל על סופר שיש לו איזון וזריזות לקלוף את השם כמו דוכסוסטוס ולגנוז והשיב נראה דלכתחלה אסור שמא לא תהיה הקליפה שלמה ויבא לידי מחיקה ואע"פ שהוא איכן זריז אין דבכה ואין עצה וכו' ועוד שהדיו נבלע בגווית ונשאר רושם ואם כן נפסק השם חציו בעליון וחציו בתחתון ועוד אותם שאינם זריזים כה יעשו וכמ"ש גבי סריקים המצויירים (פסחים לז ·) וכתב עוד ואפילו שלא במקום האזכרות היה אפשר לאסור מפני הכתיבה על מקום הקלף שלא מצינו תיקון טעות בס"ר בקליפה אלא הגרירה ביבש ובדיקה בלח והאריך בזה ובסוף כתב שלא כיהה בסופרים מלקלוף יפה שבספר המצות הזכיר הקליפה ולא אסרה וכתב עוד על תיקום אזכרות יותר טוב היא יקדור כל האזכרות ולדבק בנקב מעט גויל כמו שנוהגים קצת סופרים ויש להם על מה שיסמכו בירושלמי דמגילה דובקים בדבק להגיר המקום נקוב ואין הנקב פוסל בו כדאמר בהקומץ ניקב תוך ה"א כשר וזה יהיה יותר כשר בקליפה וא"ת לכד ביי (גיטין נד ·) כל ס"ה שאין האזכרות שבו כתובות לשמן אינו שוה כלום הא אפשר בתיקון י"ל שהשוכר סופר לכתוב לו ס"ת לא נתן לו שכר על כיוצא בזה ע"כ הפסיד שכרו כתב הגהות מיימון בשם רבינו שמחה הכותב יהודה ולא נתן בו דל"ת יתלה הדלי"ת למעלה הי"ל לכתוב השם יכתב יהודה עשה ה"א מן הדלי"ת ומוחק ה"א אחרונה כתוב בהגהת מיימון החדשה פ"ו לא יכתוב השם בסוף הדף שלא יהא כתוב אחר כך · גרסינן בפרק במה אשה יוצאה [סא :] היה שם כתוב על ידות הכלים או על כרעי המטה הרי זה יקוץ ויגנז :

רעז כתב היריעה ובא לתלותה וכו' לא יהפוך הכתב למטה וכו' ברייתא בסוף עירובין [לח .] :

רעח אין תופרין ס"ת אלא בגידי בהמה או חיה טהורה בריש ת"כ : ומ"ש ולא יתפור כל היריעה מראשה לסופה וכו' מימרא ברפ"ב דמגילה [יט :] ומפרש טעמא בגמרא כדי שלא יקרע וכתב הר"ן ואיפשר דאי לא עביד הכי ולא שייר מידי לא מיפסיל ספר תורה בהכי : ומ"ש ובתיקון התפירה שאל השואל

דרכי משה

(ד) וכ' מהר"מ פרוה דגם דרבה ההי"ן היה נראה לו דשרי לתקן אלא שלא מלאו לבו לחלוק על דברי מהרא"י . (ה) כתב מהרא"י בפסקיו סימן קע"א ששאית אם מותר למחוק אלו

דרישה

גם כן אלקים כ"ל דחד טעות סופר הוא י"ל גם כן דאשמעינן דאע"ג דהאלהים נמחק אפ"ה אלהי הדביק לו אינו נמחק .

סי' רעח [א] אין תופרין ס"ת אלא בגידי בהמה כו' מעשה בא לידי שנקרע ס"ת ונתחלקה לשנים ותפרוה במשי והתרתי לקרות אף על גב דאין קורין בחומשין מפני כבוד הציבור יכל שכן ס"ת שחסרה יריעה והאי נמי כיון דמה"ת לתפור בגידין כאילו חסר יריעה דמי והאי לכוד קאי מוטב שידחה כבוד הציבור היכא דלא אפשר קודם שתוחה תקנת חכמים לקרות בתורה ומיהו באותה יריעה עצמה אפי' תפרה בגידין הסיר לקרות בה (בית"ה סימן כ"א) דנשעת

פרישה

דכוונתו היה לכתוב אלקים כולו או יהודה כולו : (יש בו דבק כו' וה"ה דיו שנפסק ע"ג שם מותר למוחקו דאין כוונתו למחוק אלא לתקן עכ"ה) : (ט) באותיות השם יש לו לגוררו כו' אע"ג דכתיב ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה' אלהיך כאן תיקון הוא ושרי :

סי' רעז (א) **כתב** היריעה ובא לתלותה כדי שתתייבש לא יהפך הכתב למטה כלפי עיין בא"ח סימן ש"מ שם כתב ז"ל היה קורא בספר על הגג ונתגלגל ראשו האחד מידו כו' עד וכדי שלא יעמיד בבזיון הופכו על הכתב שאני התם דלא אפשר לעשות תקנה אחרת לפרוס עליו בגד כמו כאן דהא אסור לפרוס בשבת מלמעלה למטה בגד עליה וק"ל : (ב) ויפרוש עליו בגד ר"ל מפני האבק :

סי' רעח (א) אין תופרין ס"ת אלא בגידי בהמה כ' ואם תפרה במשי אינה כשרה וצריכין אח"כ לתקן בגידין ומ"מ על ידי הדחק כשר כ"פ מהרא"י סימן כ"א מ"ו ועיין בדרישה . (ב) ולא יתפור

חדושי הגהות

ג ר"ל דווקא בדיו שנטפה על השם כההיא דמ"ס בהא מותר לתקן ודלא כפי' ר"י שמתיר גם להפריד ד לא מצאתי דברים אלו בגמ' יומא גם הכ"מ בפ"א מה' בית הבחירה הלכה ב' לא הודיע מקומו איה ע"ש . ה נ"ל שלשון מחטבו הוא לשון הגבהה ורוממות כמו (ברכות ו) על פסוק את ה' האמרת היום אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ויהיה כאן פי' כחטבו שמגבוהו מעל הגוזל (שכה"ג) :

בשואל מא"א ז"ל וכו' בתשובה כלל ג' ומ"ש ש"א מ"ש במ"ס לתופרה מבחוץ לאו אתפירת היריעה זו לזו קאי אלא אנקרע היריעה וכו' כ"כ בסמ"ג וסה"ת וסמ"ק וכ"כ המרדכי בשם התוספות ומ"מ גם סה"ת כתב בסוף דבריו שתפירת יריעות זו לזו צריכה גם כן להיות מבחוץ וכ"כ סמ"ג והגהות מיימון בשם ר"ת :

ועושה לה ב' עמודים וכו' ברייתא פ"ק דב"ב (יד.) : ומ"ש ויתפרנו בגידים על העמודים כן כתב הרמב"ם בפרק ט"ו וכתב עוד וירחיק בין העמודים והכתב שבדף וכבר כתב רבינו בסי' רע"ג שצריך שישאר בין העמוד לדף שתי אצבעות : חסר ממנו אפילו יריעה אחת שאינה תפורה עמו וכו' אין קורין בו בהניזקין (ס.) א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן ס"ת שחסר יריעה אחת אין קורין בו . ומ"ש אפילו היא מונחת אצלו אין קורין בו וכו' כך פירש הרא"ש בהלכות ספר תורה : **וכתוב** בתרומת הדשן סימן ר' דאם נקרע רוב תפירה שבין יריעה ליריעה אלא שעדיין מחוברות בה' או ו' תפירות נראה דכיון דכבר היו מחוברים כהלכתן ועדיין מחוברין מעט בענין זה שאותן תפירות חמשה או ששה של קיימא הן דבכהאי גוונא הוה חשיבא תפירה לענין שבת ושעטנז שרי (ג) : וכתב ע"ש דמעיקרא צריכות היריעות להיות תפירו' בגידים מראש ועד סוף חוץ משיור מקום ואם לא עשה כן פסול עד שיתקן והביא ראיה מדאמרי' (מגילה יט :) גבי מגילה נקראת אגרת שאם הטיל בה ג' חוטי גידין משולשין כשרה משמע דהא בס"ת כה"ג פסול וכן מדאמרינן צריך לשייר מלמעלה ולמטה משמע שכל השאר צריך לתפרו בגידים :

רעט ספר תורה שאינו מוגה אסור להשהותו יותר משלשים יום אלא יתקן או יגנוז מימרא דרבי אמי בפרק שני דכתובות (יט :) וכתב בהגהות מיימון פ"ז כתב ראבי"ה דאף בנביאים וכתובים מיירי והזהיר אף בתלמוד תבא עליו ברכה ורבינו ירוחם [נ"ח ח"ב] כתב דה"ה לגמרות ופירושים ולשאר ספרים שצריכים לפרש דיני התורה ומצותיה (א) : ב"ה שאסור להשהותן בלא הגהה שמא ישעה בגרסת הגמרא או בספר אחר ויאסור המותר או יתיר האסור ואין לך עולה גדולה מזו : ומ"ש ואפילו קרא בו בדיעבד לא יצא כיון שהוא חסר או יתיר אות אחת וחוזר לראש הסדר : ב"ה ואע"פ שהרמב"ם בפרק י' כתב שעשרים דברים הם שכל אחד מהם פוסל ס"ת ואין קורין בו ברבים יש לדחות ולומר דלענין קיום מצות עשה קאמר דכיון דלא קיים מצות עשה אין ראוי שיקראו בו אבל אם קיים מ"ע בס"ת אחרת שפיר דמי שיקרא בזה בציבור וה"ה אם הוא של רבים : כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ג' ד"ת וז"ל על ס"ת שנמצא בו טעות דע כי כיון שפסול הוא הקריאה שקראה לאו כלום היא נמצא שגם הברכה שברכו אינה ברכה והקוראים בכשר צריך לברך על קריאתה וכ"כ הרשב"א בתשובה ח"א סימן רכ"ז וכ"כ מגדל עוז בתחלת הל' תפילין שכך נהגו בכל ספרד וקטלונייא ושכן הסכימו הרמ"ה והראב"ד והרמב"ן והרשב"א ז"ל ובטור א"ח סימן קמ"ג כתבתי שדברי הרמב"ם בהלכות ס"ת נראה כדבריהם אלא שבתשובה סי"ט כתב שמברכין על ספר תורה פסול ושכן נהגו בפני גאוני עולם . ותמה הרשב"א על דבריו בתשוב' וכתב שנראה לו שבילדותו כתב כן ובזקנותו חזר בו וכתב בחיבור לפסול ולפ"ז יקשה מ"ש שכן נהגו לפני גאוני עולם דא"כ משוינן להנך גאונים טועים . והכלבו כתב בשם גאוני נרבונא כדעת אותה התשובה של הרמב"ם וראיתי לחכמי ספרד נוהגים כדעת הרא"ש וכל הנך רבוותא האומרים שאם נמצא בו טעות מוציאין ס"ת אחר וחוזר לראש הסדר וקורין ומברכין (ג) אבל מורי הרב הגדול מהר"ר יעקב בי רב זלה"ה הנהיג להוציא ספר תורה אחר ולהתחיל ממקום שנמצא הטעות ולהשלים ו' על אותם שקראו במוטעה ואם נמצא הטעות באמצע קריאת הקורא גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריו ואינו מברך לפניה כי ברכה שברך

תודיעני ענין התפירה כי מתוך הגמרא משמע שיש לתופרה מבחוץ והנה ראיתי בכל המקומות שאין תופרין מבחוץ אלא מניחין ב' יריעות זו ע"ג זו ותופרין בכפל עשוי כזה מבית ומחוץ והיה נ"ל יותר טוב בזה לכל דבר לגלול ולחזק ע"כ והשיב גם אני ראיתי א"מ ז"ל שתפר ס"ת כאשר כתבת (ג) אך * בספרים החיצונים יש שיש לתופרה מבחוץ ותפירה מבחוץ היא יותר נאה שאין החוטין נראין בפנים ונראה כולן בקלף אחד והתופרין כאשר כתבת דעתי בזה שמה שאמרו לתופרה מבחוץ למעוטי שלא לתופרה מבפנים כעין תפירת תוך כי זה מגונה ביותר אבל לתפור כאשר כתבת נראה בעיניהם קיום יותר ע"כ וי"א מ"ש במ"ס לתופרה מבחוץ לאו אתפירות היריעות זו לזו קאי אלא אנקרע היריעה וקאמר בשבא לתופרה שלא יתחוב המחט בתוך הכתב אלא מחוץ לכתב ולא נהירא דהא פשיטא היא ועוד דלישנא מבחוץ לא משמע הכי ועושין לה ב' עמודים א' (ד) בראשה ואחד בסופה ומה ששייר ממנו בראשה וסופה יכרך אותם על העמודין ויתפרנו בגידים על העמודים (א) חסר ממנה אפילו יריעה א' שאינה תפורה עמו אפילו הוא מונחת אצלו אין קורין בו עד שיהו כל יריעותיו מחוברים יחד :

רעט (א) **ספר** תורה שאינו מוגה אסור להשהותו יותר מל' יום אלא יתקנו או יגנוז ואפילו קרא בו בדיעבד לא יצא כיון שהוא חסר או יתיר אפילו אות א' (ב) (ג) וחוזר לראש

ומ"ש כי בתוך הגמר' משמע וכו' בשאלה כתוב כי בספר משמע ור"ל לומר בספר דמ"ס כי אין זה בגמרא וכמ"ש הרא"ש בתשובה דבספרים חיצונים יש שיש לתופרה מבחוץ וכו' דהיינו מ"ס שהוא ספר שאינו נכנס בכלל הגמרא :

ועושין לה ב' עמודים וכו' ברייתא פ"ק דבתרא [דף י"ד] וע"ל ריש סימן רע"ב : ומ"ש ומה ששייר ממנו וכו' ע"ל בסימן רע"ג וברמב"ם פ"ט מה' ס"ת : חסר ממנה אפי' יריעה אחת וכו' מימרא דר' יוחנן בפרק הניזקין [דף ס'] :

רעט ספר תורה שאינו מוגה וכו' מימרא דר' אמי בפ"ב דכתובות [דף י"ט] : ומ"ש ואפילו קרא בו בדיעבד לא יצא וכו' כ"כ הרא"ש וכך היא דעת הרבה גדולים אבל גדולים אחרים כתבו דבדיעבד עלתה לה הקריאה שקראו וברכו בס"ת שנמצא בה טעות והב"י כתב בשם רבו מהר"י בי רב שאם נמצא טעות בספר תורה להוציא ספר תורה אחרת ולהתחיל ממקום שנמצא הטעות באמצע קריאת הקורא גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואינו מברך לפניה כי הברכה לפניה והקריאה בספר תורה הפסול עלתה לו בדיעבד וכך פסק בש"ע כאן וגם בא"ח סימן קמ"ג וכך נהגו אח"ר פסק זה במקצת מקומות כיון שכך כתב בש"ע ולפענ"ד דאינו נכון וראיה מדתנן ר"פ בא לו ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ וכו' ובגמרא [דף ע'] פריך וניתי אחרינא ונקרי רב הונא אמר משום פגמו של ראשון שלא יאמרו חסר הוא וריש לקיש אמר משום ברכה שאינה צריכה שהיה צריך לחזור ולברך אלמא מפורש דהיה צריך לחזור ולברך לפניה אע"פ דעדיין לא בירך לאחריה על מה שקרא כבר וה"ט דכיון דהשנייה לא הוה מנחא קמיה לא היה דעתו עליה בשעה שבירך על הראשונה ואין לפרש דלרב הונא לא ס"ל הא דר"ל ולהכי קיהיב טעמא משום פגמה של ס"ת הא ליתא דמי איתא דפליגי הו"ל לתלמודא למימר במאי קמיפלגי וכ"כ המרדכי להדיא בפ"ב דמגלה ע"ש ראבי"ה דלא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ואף ע"ג דהרמב"ם והסמ"ג בס' עבודת יה"כ לא הביאו טעמא דר"ל אלא דרב הונא לא משום דס"ל דפליגי אלא משום דקשיא להו בדר"ל בן לקיש הכא יברך לאחריה בס"ת הראשונה מקמי שגולה השנייה ואח"כ יהא קורא בשנייה ובעשור שבחומש הפקודים בלא ברכה לא לפניה ולא לאחריה דפשיטא דעדיף טפי לקרות בס"ת בלא ברכה משיהא קורא בע"פ דאיכא איסורא משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ וצריך לדחוק לר"ל דכל שהוא קורא מתוך הספר ברבים היה מבוער בשלא היה מברך עליה ולהכי עדיף טפי לקרות בע"פ אבל לרב הונא ניחא לפי שאין אחד קורא בב' ספרים כלל משום פגמו של ראשון והתירו לקרות בע"פ כיון שאינו אלא סדרו של יום וכמגיה עבודת היום כדאיתא בירושלמי הביאו הסמ"ג ועוד דלר"ל קשיא נמי מתחלה שני ס"ת יחד דהשתא לא צריך לחזור ולברך כיון דהוה מנחא קמיה ודעתו עליה ולר"ל נ"ל דבכה"ג נמי הוי מבוער שלא לברך עליה כלל אבל לרב הונא אתי שפיר בלי קשיא כלל ומיהו אין ספק דבמאי דקאמר ר"ל דאם נביא ס"ת אחרת היה צריך לחזור ולברך לפניה כיון דלא הוה מנחא קמיה ליכא מאן דפליג ועוד ראייה מהירושלמי רבי זירא בעי קמי מאן דנסיב תורמוסא ונפיל מידיה מהו לברך עליה זמן תניינות . ותה ביני לאמת המים אמרין תמן לכך כיון דעתו מתחילה ברם הכא לא לכך כיון דעתו מתחילה והשתא הכא ודאי נמי אמרינן לא לכך כיון דעתו מתחלה וכיוצא בזה כתב האגודה ומביאו ב"י בא"ח סימן ק"ח ונראה דאף להראב"ד דפסק בכך

דרכי משה

אלו השמות הנכתבים בסידורים כגון שני יודין וי"ו על גביהם הנכתבים כן משום שעולין כ"ו כמנין השם המיוחד דמטעם גימטריא אין לאסור דא"כ הוראי נמי אסור שהוא בגימטריא השם ומטעם שהוא רמז לשם ונכתב כדי להורות לשם אין נראה לאסור בשביל כך אך בהא מסתפק כיון דזה השם יו"ד מתחילה דהיינו התחלת השם בכתיבתו ותוס' פרק שבועת עדות כתבו בשם ר"ת דא"ד מאדני אינו נמחק ואע"ג דא"ד מאדני הם ב' אותיות וגם דלא כתב אחריהן מידי משא"כ בנדון דידן שאין כאן אלא התחלת אות ותו דכתב אחריהן אותיות וסימנים שאינן מן השם אולי י"ל דהואיל והוא מן השם המיוחד בכתיבתו יש להחמיר יותר ואם אין צורך גדול בדבר למה נתיר למחקו עכ"ל ובירושלמי דמגילה פ"ק איתא בהדיא דא"ד מאדני וא"ה מאהיה נמחק ושלא כדברי ר"ת וצ"ע שפסק ר"ה שלא כדברי הירושלמי :

רעח (א) כתב מהרי"ו בפסקיו סימן ס"ג נשאלתי אם מותר לדבק בדבק היריעות סביב עמודים ואמרתי דצריך לתפור בגידים כמו שפסקו כל הפוסקים ועוד סברא הוא כי כשיהיה ימים רבים הדבק מתייבש ויתרפה מאת העמודים משא"כ בגידין (ומיהו בשעת הדחק שרי ס"א אינו) עכ"ל וכתב בת"ה סי' נ"א שיריעות התפורים זו בזו במשי פסולה דצריך לתפור בגידים ומיהו בשעת הדחק שאין כאן מי שיתקן הגידים וכן אם בתחלת תיקונו נתפר כך במשי מותרת בשעת הדחק ומיהו אם אפשר לתקן יתקן קודם שיקראו בו עכ"ל : (ב) אבל אי תפרה מתחילה בכה"ג פסולה אע"ג דתפרה שאר בשאר חוטין שצריכה להיות כולה תפורה בגידים עכ"ל התה"ד :

רעט (א) וכתב רבי דוד הכהן בתשובה כלל ט"ו בשם ר"ת דקשה להגיה ספרים ואפי' במקום שהסברא נותנת שהוקשה לסופרים ותקנוה עכ"ל ואני שמעתי שיש חרם קדמונים שלא להגיה שום ספר ע"פ סברא . (ב) ודלא כהר"ן דמגילה ע"א דף שנ"ג כתב הרמב"ן דדוקא באמצע הספר פסול אבל לבסוף אינו פסול בפחות מיריעה : (ג) ובמרדכי פ"ג דמגילה ע"ב פסק דאם נמצא הטעות בשעת קריאה אם לא קראו ג' פסוקים יקראו הטעות בעל פה או שהוא רביעי בר"ח או בחה"ד דצריך לסיים הפ' דאין מוסיפין עליה או [illegible] סמוך

פרישה

יתפור כל היריעה מראשה לסופה כדי שלא יתקרע אם יתמטמו ובדיעבד לא מפסל בכך . ר"ן : (ג) אך בספרים החיצונים כו' מזה מוכח דספרים חיצונים היינו מסכת סופרים דהא בסמוך כתב ז"ל מה שכתוב במסכת סופרים לתופרה מבחוץ כו' עיין מ"ש בא"ח סימן תקפ"ב וכ"כ הב"י בסימן רע"ב בשם הר"ר אלכסנדרי ע"ש : (ד) בראשה ובסופה יכרוך על העמודים ושיעור בין עמוד לעמוד רוחב ב' אצבעות כמ"ש לעיל בסימן רע"ג : (אפילו היא מונחת אצלה דוקא שאינה תפורה כלל עמהם אבל אם נקרעה בתפירה ועדיין היא מחוברת בה' או בו' תפירות כשרה ואם תפירה מתחלה בכה"ג פסולה ת"ה סימן ר' עד כאן הגהות) :

סי' **רעט** (א) **ספר** תורה שאינו מוגה אסור להשהותו כו' משום לא תשכן באהליך עולה וגומר וכתב בה"מ דאף בנביאים וכתובים מיירי ורבינו ירוחם כתב דה"ה לגמרא ופירושים ולשאר ספרים שצריכין לפרש דיני התורה ומצותיה (וכתב רמ"א בד"מ ז"ל ואני שמעתי שיש חרם קדמונים שלא להגיה שום ספר על פי הסברא ועיין בתשובת ר"ד כהן סי' ט"ו עכ"ה) : (ב) וחוזר לראש הסדר ופסק ב"י כהרמב"ם שמתחיל בס"ת השנייה ממקום הטעות ומברך לאחריה

דרישה

ובשעת הדחק שאין כאן מי שיתקן בגידין מותר מיהו אם אפשר לתקן אין קורין עד שיתקנו עד כאן הגהות) :

סי' **רעט** (א) **במרדכי** פרק ב' דמגילה פסק דאם מצא טעות בשעת הקריאה אם לא קרא ג' פסוקים יקרא הטעות בע"פ או שהוא רביעי בר"ח ומ"ש לצריך לסיים הפרשה דאין מוסיפין עליה או שהפסיקו סמוך לפרשה ב' פסוקים דא"א לפסוק אבל אם הוא בענין שיכולין להפסיק פוסקין ולוקחין אחרת וגומרין הקריאה עכ"ל ראבי"ה ומבואר בשם מהרא"י מולין ור"י מ"ו ומהרי"ו בפסקיו סימן ע' שמודין דכשנמצא טעות בס"ת אין לקרות בס"ת אחרת ורמ"א בד"מ מסיק אם נמצא טעות מעט כחסר ויתיר וכדומה יש לנהוג כדברי המרדכי דבזמנינו לא נמצא ס"ת שאין בה טעות כזו אבל אם נמצא טעות שאינו שכיח ב ספרים

חדושי הגהות

רעח א מזה מוכח דספרים חיצונים היינו מסכת סופרים דהא בסמוך כתב ז"ל מ"ש במ"ס לתופרן מבחוץ כו' (פרישה) : ב גם בגמרא ובהרא"ש איתא הגירסא רבי יוחנן אבל הסמ"ג הגיה דצ"ל רבי יונתן :

ז"ל

לראש הסדר ואם יש בו ג' טעיות בכל דף ודף יכול לתקנו ד' יגנוז היה בכל דף ודף ד' טעיות הוין מדף א' שאין בו טעות יתקן כולו על ידו ואפילו יש בכל דף ודף ד' טעיות ודף א' ג' טעות יתקן כולו על ידו (ג) והוא שיהא רוב הספר מתוקן אבל אם רובו משובש לא יתקן אפילו אם יש בו דף א' כולו שלם והא דפסלי' ד' טעיות בכל דף ודף דוקא כשטעה וכתב המלא חסר לפי שהוא גנאי יתלות כ"ב בינו שיטי אבל כתב החסר מלא אפילו טעה כמה טעיות בדף יכול לתקן (ד) לפי שאין הגרירה גנאי כמו התלויה

שאלה

בכך דרבי זירא לקולא הכא מודה דהתם כיון דהוי מנחה קמיה אמרינן לכך כיון מתחלה אבל הכא לא הוה מנחה קמיה כלל מודה הראב"ד דצריך לחזור ולברך לפניה ותו דבכך דרבי זירא קי"ל לחומרא כדפסק רבינו בא"ח סימן ר"ו ואין לחלק ולומר דהכא דעתו היה על פרשה זו ולא דמי לתורמסא דאותו שהיה דעתו עליה נאבדה וזו שמברך עליה אחרת היא דהא פשיטא דהברכה היא על מה שקורא בס"ת ודעתו מתחלה לא היה אלא על הקריאה שבס"ת הראשונה וכיון שנמצא בה טעות הו"ל כאלו נאבדה וזו השנייה ספר תורה אחרת היא וצריך לחזור ולברך כמו בתורמסא ועוד דבירושלמי קאמרינן הדא אמרה מאן דנסיב עיגולא ומברך עילוי' וכוה לא אתי לידיה צריך לברך עליה זמן תניינות פי' כיון שהפסיק אחר ברכתו צריך לחזור ולברך וה"נ איכא הפסקה בכדי שיגול ס"ת ראשונה ויוציא אחרת ואע"ג דאיכא למימר דהכא שאני דההפסקה היא באמצע הקריאה ולא דמי להך דירושלמי דמיירי בהפסיק בין ברכה להתחלת המצוה מכל מקום ודאי כיון דהכא ההפסקה היתה מחמת אונס שנמצא טעות שעכבו מלקרות אע"ג דהפסיק בשתיקה ואפי' באמצע הקריאה הויא הפסקה כמ"ש רבינו בא"ח לדעת רוב גאונים השתא כיון דהפסיק בכדי שיקרא ג' פסוקים לצרף עם הפסוק שקרא כבר הרי שהה בכדי לגמור הקריאה המחוייבת שהיא תנה אלה ג' פסוקים הוי הפסקה וצריך לחזור ולברך לדעת רבי יואל הלוי במרדכי סוף מגלה דכל שהסיח דעתו מלקרות צריך לחזור ולברך וכהיא דהקורא בתורה ונשתתק דבירושלמי ומביאו רבינו בא"ח סי' קמ"ג וכ"ד הוי כמו נשתתק דמה לי אונס דנשתתק מה לי אונס אחר ואף לרבי אפרים דחולק לשם אר' יואל אודה בכ"ד דצריך לחזור ולברך מטעמא דפי' ולכן נראה דיש לנהוג כמ"ש המרדכי ע"ש ראבי"ה דכנמצא טעות באמצע הקריאה אפי' חסר בה פסוק אין להפסיק לקורא להביא ס"ת אחרת אלא קורא כל הטעות בע"פ כיון דלא אפשר דתחלת הדבר לא היה דעתו לקרות ע"פ והני מילי אם לא קרא עדיין ג' פסוקים אז קורא הטעות בע"פ ומשלים עד ג' פסוקים וכשהוא רחוק מן הפרשה שיכול לסיים ולברך יברך אשר נתן לנו וכו' ויביא ס"ת אחרת ויקרא אחר ויתחיל ממקום שסיים הראשון בראשונה וה"ה נמי אם קרא כבר ג' פסוקים אלא שהוא רביעי בר"ח או בחש"ת שצריך לגמור הפרשה שאין מוסיפין עליה אי נמי שהחסרון בסמוך לפרשה ג' פסוקין דאין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים יגמור הפרשה אבל אם כבר קרא ג' פסוקים ורחוק מן הפרשה שאפשר לו לסיים ולברך יברך אשר נתן לנו ויגמור ויביאו ס"ת אחרת ויקרא אחר וכך הנהגתי בכל הקהלות שעברתי וכך נהגו הקדמונים ומה שכתב ב"י בא"ח סימן קמ"ג וז"ל והמרדכי בפ"ב דמגלה כתב חילוקים בזה ואיני מאריך בהם לפי שלא נהגו כן עכ"ל אין מזה ראיה להנהיג כמנהג אחרת כתנהגו דהכתנו בני אשכנז נמשכו אחר פסקי המרדכי שהם לנו לעינים ומן התימה למה לא ינהגו אחר פסק זה כיון שלא נמצא בפוסקים ובמפרשים שום חולק על פסקיו אלה ותו דהראיה שהביא מדאמר במגלה השמיט בה הסופר אותיות או פסוקים וקראן הקורא כמתורגמן המתרגם יצא ימוקי לה במקלתה היא ראיה שאין לדחותה ואין להקשות היאך יצא ע"י קריאתו בע"פ והרי הברכה ניתקנה על הקריאה בס"ת השלם דהלא דבר זה תלוי במחלוקת שבין גדולי עולם בענין הברכה על החומשין בצבור דלהרמב"ם ורבו ר"י הלוי מגא"ש ור"י וגדולי פרובינצא ס"ל דמברכין על החומשין מפני שאין הברכה על הקריאה בספר כמו הברכה שעל נטילת לולב ודומה לו דהכא עיקר המצוה היא הקריאה בין שקראה בספר הכשר יבין שקרא בספר הפסול ואפי' קרא בעל פה עצמה של קריאה היא המצוה ועליה מברכין ולדעת הרשב"א אין מברכין בחומשין וסתר כל הראיות שכתבו הגדולים לברך וכמ"ש בתשובה באריכות הב או בספר כל בו סימן כ' והשתא בנדון דידן להרמב"ם דיעבד אי וקורא ע"פ ושפיר דמי לברך דעיקר המצוה היא הקריאה והא ודאי כיון דאי אפשר להביא אחרת כדפרי' יש לקרות על פה · אבל להרשב"א אסור לברך וצריך להוציא אחרת ולחזור ולקרות מראש הסדר וכיון דמנהגינו שלא לחזור לראש הסדר ויוצאין במה שקראו וברכו בספר הפסול הלמא דתפסינן עיקר דעיקר המצוה היא הקריאה כדעת הרמב"ם וסיעתו הלכך בדיעבד יש לקרות הטעות בע"פ ולברך כדעת ראבי"ה ועוד מצאתי להרב מהר"ר אליה מזרחי שהורה הלכה כמעשה כהרמב"ם ומיישב כל הקושיות שהקשה הרשב"א ואיכא לתמוה אב"י שהחזיר דברי רבו מהרי"ב וכל ראיותיו אינן אלא לענין שהקריאה בס"ת הפסול עלתה בדיעבד וזה ודאי נכון אבל לענין שלא לברך לפניה כשמוציאין ספר תורה אחרת לא כתב על זה לא טעם ולא שום ראיה ותימה דא"כ הפסוקים שקרא בספר הפסול נתברכו לפניהם ולא לאחריהם והפסוקים שקרא בכשר נתברכו לאחריהם ולא לפניהם ומנ"ל שירתה זו להצטרף הקריאות בשני ספר תורה לפוטרה בברכה אחת ולכן נראה לפע"ד דבר ברור לבטל הוראה זו במקומות שנהגו כך ע"פ הש"ע ולקבוע שהלכה כראבי"ה : **ומ"ש** ואם יש בו ג' טעיות וכו' עד כמו התלייה הכל בפ' הקומץ סוף (דף כ"ט) וע"פ פי' רש"י ותוס' והרא"ש והמרדכי משם רבינו שמשון דהא דקאמר בגמ' אבל ביתירות לית לן בה היינו לומר דלא מיגנאה הגרירה כולי האי ולא מחזי כמנומר כמו אם היה ראוי להיות מלא וכתב חסר דבשתולה החסר בינו שיטי מחזי כמנומר ודלא כי"מ דביתירות לית לן בה ואין צריך לגרור כלל מה שכתב החסר מלא שהרי אינו חסר כלום והיתר אמרינן ביה כל יתר כנטול דמי ואינו מעלה ואינו מוריד וכך פי' בנמוקי יוסף וליתא לכך פירושא מהא דאיתא פ"ק דעירובין (דף י"ג) ובסוטה גבי הזהר במלאכתך שאם אתה מחסר או מייתר אות אחת אתה מחריב את כל העולם כולו וכתבו התוס' והרא"ש והמרדכי דהא דאם יש בה דף אחד שלימה מצלת על כולו היינו דוקא אם בתחלתו נכתב כן אבל אין יכול להסיר דף אחד הפסול ולכתוב דף אחר כדי להכשיר דאל"כ ארבע למה יגנז יסיר דף ויעשה אחר עכ"ל ·

ספר

שברך לפניה בספר תורה הפסול וכן קריאה שקראו בו עלתה להם בדיעבד ונתן טעם לדבר דכיון שהרמב"ם כתב בתשובה להכשיר אין לומר שחזר בו בחיבור אלא ע"כ לומר שמ"ש בחיבור היינו לענין קריאה בצבור אלא לענין קיום מ"ע לכתוב כל אחד ס"ת אבל לענין קריאה בצבור אין טעות מעכב בו כיון שכן יש לסמוך עליו בדיעבד ואח"כ מצאתי חילוק זה בתשובת ה"ר שלמה בר הר"ש בר צמח ז"ל סימן י"א וסימן רל"ב בשם הר"ן וז"ל הרמב"ם כתוב בתשובה ס"ת שנמצא בו טעות קורין בו וכה' ס"ת כתב בהפך ובעלי התוס' מכשירין לקרות בו א"ו והרמב"ן פוסל והביא ראיה לדבריו מדאמרינן בפרק הקומץ (כח · כט ·) דתפילין ומזוזות אפי' אות אחת מעכבן ואפילו קוצו של יו"ד ותנן [מגילה ד' ח :] אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו' · והר"ן החזיק דברי התוספ' וכתב דמאי דאמרינן בתפילין ומזוזות ודאי כן הדין בס"ת במה שוה שוה בו עם תפילין ומזוזות שהרי תפילין ומזוזות אין מצותן לקרות בהן אלא שחייב כ"א לקבוע מזוזה ולהניח תפילין וכיוצא בזה בס"ת חייב כל אדם לכתוב ס"ת לעצמו ובתלוה זו כשם שבתפילין ומזוזה אפי' אות אחת מעכבן כך ספר תורה אפילו אות אחת מעכבו מלקיים מצות כתיבתו עד שיתקן אבל לצאת בקריאתו שהוא מתקנת נביאים ועזרא אין ללמוד ספר תורה מתפילין ומזוזות עד כאן לשונו . ואף על פי שר"ש ברשב"ץ השיב שם על דברי הר"ן מורי הרב הנזכר היה תופס דברי הר"ן עיקר וקרוב לשמוע כדי ליישב דברי הרמב"ם בתשובה עם דבריו בחיבור וכך אנו נוהגים אחריו : **ואם** יש ב' וג' טעיות בכל דף ודף יכול לתקנו וכו' עד לפי שאין הגרר גנאי כמו התלייה הכל בפרק הקומץ [דף כט ·] ואם תאמר כיון דבעינן שיהא רוב הספר מתוקן למה כתב שצריך דף אחד שאין בו ד' טעיות מאחר שרוב הספר מתוקן הרי יש בו כמה דפים שאין בהם טעיות ויש לומר דרוב הספר מתוקן היינו לומר שרוב אותיות הספר כתובים כתקנם ואין לך דף שאין בו כמה טעיות וקאמר דאפילו הכי אם אין בדף אחד יותר מג' טעיות מאחר שרוב אותיות הספר כתובים כתקנם מצלת אותו דף על כל הספר ומגיהין אותו אע"פ שיש בכל אחד דפים ל' או מ' טעיות או יותר בכל אחת :

כ"ה והרמב"ם כתב בפ"ז כלשון הזה ספר תורה שיש בו שלשה טעיות בכל דף ודף יתקן ואם היה ארבעה יגנז ואם היה רוב הספר מוגה והשאר יש בו ארבעה טעיות ונשאר אפילו דף אחד שאותו השאר המשובש בלא ארבעה טעיות הי"ז יתקן .

וכתבו התוספות דהא דאם יש בו דף אחד שאין בו ד' טעיות מציל דוקא בהיתה בו מעיקרא אבל אינו יכול לתקן כמה שיחזור ויכתוב דף אחד שלם לומר שיציל וכך הם דברי הרא"ש בה' ס"ת וכ"כ המרדכי בה' קטנות :

וכתב עוד וא"ת היך יתקן הא אמרינן כמ"ס הפסיק באמצע השם יותר מתלא אות קטנה שהוא שיעור בין תיבה לתיבה לא יקרא בו ויש לומר אחר הגרירה אם יוכל להאריך האותיות שלאחריהם או שלפניהם כשר הדבר בעיני ואם לאו ימחוק ואות אחת גדולה יכתוב במקומה שתים ושלשתי לר' וא"ל דהיא דשמעתין איירי בענין שיכול למלאות האויר ע"י שיאריך האותיות והיא דמ"ס שאין יכול להאריך ודוחק ומה שפי' כמי שימחוק האותיו' אין נראה דא"כ בחסרות נמי יכול למחוק ולכתוב קטנות ועוד דהיא דמ"ס אמאי לא יקרא בו יעשה כן ועל כל הפירושים ק"ל דאיך יכול לעשות כתיבה דקה או גסה יותר מצאי הספר והא אמרינן לקמן לא ימעט הכתב מפני ריוח שלמטה ושלמעלה והאריך בדבר ובסוף כתב לא ידענא מה אדון ביה · ולע"ד נראה לומר דודאי בשמעתין איירי בשיכול למלאות האויר ע"י שיאריך האותיות והא דאמרינן לא ימעט הכתב וכו' היינו לכתחלה אבל היכא דא"א לתקנו בע"א ש"ד :

כתב

דרכי משה

סמוך לפי' ב' פסוקים דא"א להפסיק אבל אם היא בענין ג בולין להפסיק פוסקין ולוקחין אחרת וגומרין הקריאה עכ"ל ראבי"ה ובאגור כתב בשם מוהר"י דבשנמצא טעות בס"ת אין להביא אחרת לקרות בה דאין לנו ספר כשר שלא נמצא בה חסר או יתיר וכ"כ ר"י א"ז וכ"כ מהרא"י סימן עיין להלכה למעשה שאין לקרות בס"ת אחרת אם נמצא טעות בקריאת ס"ת וכן אנו נוהגין עכשיו אחריו עכ"ל ול"נ בודאי אם נמצא בה טעות מעט בחסירות וביתירות וכדומה יש לנהוג כדברי האגור דבעונות לא נמצא ס"ת בזמן הזה שאין בה טעות הזה אבל אם נמצא בה טעות גדול שאינן שכיח בשאר ספרים יש לנהוג כדברי ב"י וכן מצאתי כמהרי"ל פ"א הוציאו ס"ת מוטעה הרבה והתחיל החזן הבו גודל לאלהינו וכו' וצוה מהרי"ל להחזיר אותו וכן הוריתי הרבה פעמים ביוצא בזה

בתשובות

פרישה

לאחריה ולא מלפניה ע"ש וכן המנהג . ועיין מ"ש מ"ס בש"ע (בא"ח סימן קמ"ג) בהלכות קריאת ס"ת דאם קרא ג' פסוקים ונמצא טעות דיפסק הקורא ויברך ברכה אחרונה דמת"ש ב"י כאן לא משמע הכי ע"ש (ג) והוא שיהא רוב הספר מתוקן פירוש רוב תיבות הספר אבל מכל מקום נמצאו בכל דף כמה טעות ב"י יכתבו את ספות דאם יש בכל דף ודף ד' טעיות אינו יכול לתקן כמה שיחזור ויכתוב דף אחד שלם לומר שיציל (ד) לפי שאין הגרירה גנאי כמו התלויה ואם תאמר היאך יתקן הגרירה הא יהיה הפסק באמצע התיבה דפסול כדאמרינן לעיל בסימן רע"ד וי"ל דיכול למלאות הגרירה על ידי שיאריך הכתב אם יוכל ואם אינו יכול לתקן בכך ימחוק עוד תיבה אחת הן שתים יאריך הכתב כמו שירצה וא"ת הא אסור למעט או להרבות הכתב י"ל היינו דוקא לכתחלה אבל היכא דא"א לתקנו בע"א ש"ד ב"י ונראה דהיינו דוקא שאם ירבה הכתב כשר היכא דלא אפשר בע"א אבל למעט הכתב אפילו בדיעבד פסול דאל"כ אמאי פסול היכא שכתב המלא חסר יגרר וימעט הכתב והא דאמרינן סימן רע"ה אלא שאינו יודע איך יתקן המצוות הפתוחות והסתומות כו' אע"ג שאם עשה הסתומה פתוחה יכול לתקן ע"י שירבה הכתב ודוחק לומר דהתם עיקר הטעם שאין יודע לו שם · מיהו מדכתב הרא"ש שם בלשונו וגם היה צריך למעט הכתב משמע דוקא אמיעט הכתב יקדק ולא על אריכות הכתב · ומ"ש דאסור לעשות מפתוחה סתומה הוא משום שאין יודע לו שם · ונראה דהא דכתב הכא דיכול להרבות הכתב היינו היכא שכל הס"ת פסולה אם אין יתקנה בכך ולכן אמרינן דיכול לתקנה ע"י שירבה הכתב כי היכי דלא יפסיד הס"ת והא צריך לגנוז ס"ת בלא"ה אבל לעיל לא איירי אלא שיש פתוחה אחת או ב' שעשאה במקום סתומה לא אמרינן שיתקנה על ידי שירבה

הכתב

חרושי הגהות

רעט א ז"ל השכה"ג קשה דבעל תה"ד בכתביו סימן ט' ובעל המפה בא"ח סימן קמ"ג כ' בשם א"ז דא"צ להביא ס"ת אחרת ויראה דמ"ת וא"ז נמשכת למעלה למ"ש דבעלי התוס' מכשירין וכתב שגם א"ז מכשיר ואח"כ כתב ודרמב"ן פוסל עכ"ל השכנה"ג והנה כפי מה שהוא לפנינו בב"י אף שהוא דחוק קצת דא"כ היה לו לומר ובעלי התוספות וא"ז מכשירין מ"מ אפשר לדחוק ולומר כן אבל המעיין שם בתשובת הרא"ש א"א לומר כן שהרי שם כתב וז"ל אבל א"ז והרמב"ן פוסל וכו' והנראה לענ"ד דהך וי"ו של והרמב"ן מיותרת וצ"ל וא"ז הרמב"ן פוסל וכ"ה בב"י דפוס ווינציא וכמו שהוא ג"כ שם בתשובת והנך אותיות וא"ז שכתב אין כוונתו על ספר אור זרוע אלא הוא ר"ת ואבי זקיני או אחר משאר ר"ת וזהו נכון ואכיתי להמעיין שם בתשובת הר"ש ברשב"ץ שברוב המקומות שהביא שם הרמב"ן כתב א"ז הרמב"ן ז"ל ע"ש בסימן ב' ובסימן ד' : ב ר"ל אהך דקאמר שאם כתב החסר מלא יכול לתקנו בגרירה הקשה דיאך יכול יתקן והא אמרינן במ"ס הפסק באמצע השם וכו' ומה שי"ל בזה לחלק בין אמצע השם לאמצע שאר תיבות תמצאנו שם במרדכי בסוף

דבריו

(ס) שאלה לא"א הרא"ש ז"ל לפי שנוהגין לעשות ס' שיטין ביריעה אם יכול למחוק ב' שיטין או ג' ולכתוב במקומן ד' או ה' ולהכניס מה שדלג תשובה לא יתכן בעיני למחוק ב' שיטין או ג' ולכתוב ד' או ה' להכנים מה שדילג שממעט הכתב ומחזי ג כמנומר וטוב לסלק היריעה ע"כ:

רפ

ספר תורה שנקרעה היריעה למעלה או למטה בגליון ונכנס (א) עד ב' שיטין בתוך הכתב יכול לתופרה והוא שלא יעבור הקרע על האותיות בענין שישתנה צורת שום אות אבל אם עבר הקרע על הכתב לא יתפיר (ב) וגם הקרע אינה נתפר אלא בגידין נכנס הקרע תוך ג' שיטין אם העור מעובד מעפצים יתפור שאז התפירה (ג) איני ניכרת כ"כ ואם אינו מעובד בעפצים

כתב הרשב"א בתשובה ס"ת שנמצא בו שלשה טעיות אסור לקרות בו עד שיגיהנו כי הוא מוחזק במוטעה כתלת זימני: שאלה להרא"ש לפי שנהגין לעשות ס' שיטין וכו' בכלל ג':

רפ ספר תורה שנקרעה היריעה למעלה או למטה בגליון וכו' בהקומץ [לא.] א"ר זעירי א"ר חננאל אמר רב קרע הבא בשני שיטין יתפור ופרש"י אם נקרע הגליון של ס"ת ונכנס הקרע בשני שיטין בתוך הכתב יתפור וכתב הרא"ש ירא"ה הא דאמרינן בשני שיטין יתפור היינו כשהקרע עובר בין האותיות דאילו נתלקה האות אין לו תיקון: ב"ה וכתב בתשובה כלל ג' קרע של ס"ת אינו פוסל בגליון אלא שיגיע תוך שיטות הכתב: וכ"כ מהרי"ק בשורש קכ"ב וז"ל לענ"ד נראה לחלק בין היכא שנקרע גוף האות להיכא שהקרע עובר בין אות לאות דודאי היכא שנקרע גוף האות והדבק מחזיקו נמצא שאין כתב כי אם ע"י הדבק ואף על פי ששפתי הקריעה נוגעין זו בזו ולא נחסר הקלף כלל אלא שנקרע ונסדק מכל מקום בענין שיהא האות מוקפת גויל אפילו היכא שהאות שלם ולא נסדק כלל אלא שנחסר הקלף שבתוך החלל פסל בירושלמי כ"ש הכא שגוף האות נחלק לשנים אלא שהדבק מעמידו ע"כ ועיין במה שכתבתי בטור אורח חיים סימן ל"ב גבי אם נפסק אחת מהאותיות:

ומ"ש וגם הקרע אינו נתפר אלא בגידין שם בגמרא ויש לתמוה על ספר התרומה שכתב בסוף הלכות ס"ת דהא דתניא במ"ס ובירושלמי הל"ת שיהו כותבין בעורות וכו' ותופרין בגידין דה"ק יתפור הקריעה בגידין אע"פ שרגילות הוא לתפור הקריעה אפילו במשי ואח"כ הביא דברי רבינו יעקב וכתב כשתופר קרע של יריעה עצמה צריך לתפור מבחוץ גם שמא בגידין ע"כ וכיון דאמרי הכא בהדיא ה"ת בגידין אבל בגרדין כלומר חוטין לא היאך נסתפק לו אם צריך לתפור בגידין והיאך היו רגילין לתפור במשי וכן יש לתמוה על הרא"ש שכתב בתשובה כלל ג' הקרע יכול לתפרו שלא בגידין שהוא תקון הקלף ולא הוזכרו גידין אלא בחיבור היריעות (א): **ומ"ש** נכנס הקרע תוך שלשה שיטין לחלק בין אם העור מעובד בעפצים או לאו ג"ז שם בגמרא הא דאמר מר שתוך ג' יתפור הני מילי בעתיקתא אבל בחדתא יתפור ולא בחדתא חדתא ממש אלא הא דעפיצן הא דלא עפיצן ופסט הגמרא כדברי רבינו וכך הם דברי התוספות והרא"ש אבל הרמב"ם כתב בפרק ט' בלשון הזה בד"א בישן שאין עיפוצו ניכר ואם ניכר הגויל שהוא עיפוץ תופר ואפילו קרע הבא בתוך שלשה עכ"ל. ונראה שהוא ז"ל מפרש הא דעפיצן כלומר שעדיין עיפוצן ניכר הא דלא עפיצן כלומר שהוא ישן כל כך עד שאין עיפוצן ניכר והכריחו לפרש כן כדי לקיים מה שאמר בתחלה הא בעתיקתא אבל בחדתא יתפור דאילו לפירוש רבינו קשה למה התחלה תלה הדבר בחדתא ועתיקתא כיון שאין הדבר תלוי אלא בעפיצן ולא עפיצן לא הו"ל להזכיר חילוק אחר:

כתב המרדכי אומר ר"י אע"ג דלא עפיצן אם הם שחורות בעפיצן אפילו חדשות אסורות דלא שרי בשני שיטין אלא מפני שהוא לבן ביותר ולא מיגמא ביה קריעה עכ"ל נראה שהוא מפרש הא דעפיצן לא יתפור הא דלא עפיצן יתפור

רפ ספר תורה שנקרעה וכו' בהקומץ (דף ל"א) א"ר זעירי א"ר חננאל אמר רב קרע בשני שיטין יתפור בשלש אל יתפור א"ל רבה זוטי לרב אשי הכי א"ר ירמיה מדפתי משמיה דרבא הא דאמר מר בג' אל יתפור ה"מ בעתיקתא אבל בחדתא יתפור ולאו חדתא חדתא ממש אלא הא דעפיצא הא דלא עפיצא וכ"מ בגידין אבל בגרדין לא ופי' בנמוקי יוסף בג' לא יתפור וצריך לסלק כל היריעה דבעינן ואנוהו וליכא כיון שכל כך הוא נקרא בעתיקתא שהקלף הוא ישן ומלוש ובכל יום הולך וגדול הקרע. בחדתא שהקלף חדש וחזק והתפירות יגינו שלא יקרע. דעפיצא הוא עיבוד הקלף ומתוקן כראוי ואז הוא חזק דלא עפיצא הוא חלש ויקרעו מקום התפירות עכ"ל תבואר מדבריו דמפרש הא דעפיצן יתפור והא דלא עפיצן לא יתפור וכן נראה מת"ש הרמב"ם בספ"ט דה' ס"ת שמפרש כך אלא דפי' דעפיצא היינו שאף ע"פ שהוא ישן אינו ישן כל כך שעדיין עיפוצו ניכר הלכך יתפור אבל ישן כל כך שאין עיפוצו ניכר לא יתפור ונדחק לפרש כך משום דקשיא ליה מה שהקשו התוס' בפ' הקומץ לשם ובפ' המוציא יין (דף ע"ט) דהכא משמע דבדלא עפיצן כשר לכתוב עליו ספר תורה ובפ' המוציא יין קאמר דפסול לכתוב עליו ס"ת וה"א בפ"ב דמגלה ולכך פי' הרמב"ם דהא דקאמר בלא עפיצן כשר אין פירושו דלא עפיצן כלל אלא דאין עפיצן ניכר מחמת יושנן אבל אי לא עפיצן כלל פסול לכתוב עליו ס"ת וכ"כ הר"ן בפ' המוציא יין והב"י כתב טעם אחר על דברי הרמב"ם ולא נהירא ודברי רבינו מבוארים שגם הוא מפרש הא דעפיצן יתפור אלא כתב שהטעם הוא לפי שהקלף חזק אלא לפי דבעפיצן אין התפירה ניכרת כ"כ ולא מיגניא ובדלא עפיצן מיגניא אבל מפרש"י מבואר דמפרש איפכא שכתב קלף ישן מיגניא הקריעה עפיצן הוי שחור כעתיקתא עכ"ל אלמא דמפרש הא דעפיצן לא יתפיר הא דלא עפיצן יתפור וכ"כ המרדכי בשם ר"י ומש"ה פסק דאף בדלא עפיצן אם הם שחורות כמו אילו היו עפיצן אפי' חדשות לא יתפור דלא שרינן בדלא עפיצן אלא מפני שהוא לבן ביותר ולא מגניא ביה קריעה וכן נראה מתשובת הש"ר מש"ן שהביא בהגהות מרדכי דנטין דמפרש הא דעפיצן לא יתפור הא דלא עפיצן יתפור כפרש"י ותשובה זו היא נמצאת בתשובת מהר"ם שנדפסו בפראג סי' קע"ד ובדברי הרא"ש צ"ע דמדכתב דשאל את פי מהר"ם הא דאמר בג' לא יתפור אם יכולין לדבקו בדבק כיון דטעמא משום דמיגניא מדמפלגינן בין עפיצן ללא עפיצן היה נראה דשרי וכו' עכ"ל מדכתב בסתם דטעמא משום דמיגניא מדמפלגינן וכו' אלמא משמע דמפרש כפרש"י דבעפיצן מיגניא ולא יתפור ומיהו לפי דעת רבינו דמפרש בעפיצן יתפור דאין התפירה ניכרת כ"כ אפשר לפרש דברי הרא"ש ג"כ דה"ק דטעמא משום דמיגניא מדמפלגינן דבעפצים יתפור דלא מיגניא כיון שאין התפירה ניכרת כ"כ הפך פרש"י שוב ראיתי בפסקי הרא"ש הלכות ס"ת שהוא גורס הא דאמרי בתוך ג' לא יתפור ה"מ בחדתא אבל בעתיקתא יתפור ולא חדתא חדתא מעשה אלא הא דעפיצן הא דלא עפיצן וכו' מדמכשיר בעתיקתא אלמא דטעם דישן כיון שהוא שחור אין התפירה ניכרת ויתפור ובחדתא דעפיצן דכוותא אינה ניכרת התפירה ויתפור אבל אי הוה סבירא ליה כפירוש רש"י דקלף ישן מגניא הקריעה ולא יתפור א"כ קשה אמאי קאמר דבעתיקתא יתפור וה"ק וכך הבין ב"י שכתב אדברי רבינו שכ"כ התוס' והרא"ש אלא דלא ידעתי אנה מצא כך בדברי התוס' גם מ"ש ב"י אפרש"י שהביא במרדכי הא דעפיצן לא יתפור שהוא הפך כל המפרשים לא דק שהרי מבואר בפירוש רש"י שמפרש כך וכך הוא מבואר בתשובת הש"ר מש"ן כדפרישית ולענין הלכה נראה דבספר תורה דידן אפי' בג' יתפור דלפירוש רש"י והתוספות שיטתו דבדלא עפיצן יתפור הני דידן לאו עפיצן נינהו וכ"כ בתשובת הש"ר מש"ן וז"ל אבל בדלא עפיצן כי הני ספרי תורה דידן אפי' בג' יתפור ולהרמב"ם והתוספות שיטתו דאפי' היכא דעפיצן אלא שאין עיפוצם ניכר לא יתפור ואם אינן מעופצין כלל פסול לגמרי הלא כתב ר"ת דתיקון שלנו חשוב כעפיצן דתיקון טוב הוא אם כן שרי לתפור אפי' בג' ול"מ לפי' ב"י דהטעם דבעפיצן יתפור לפי שהוא חזק אם כן דידן כיון שתיקון טוב הוא ומתוקן כראוי חזק הוא אלא אף לפי' רבינו דהטעם דבעפיצן יתפור לפי שאין התפירות ניכרות דהשתא ודאי אף לת"ש ר"ת דעיבוד שלנו חשוב כעיבוד עפצים כדלעיל בסימן רע"א מכל מקום אף בשלנו בדלא עפיצן לא יתפור דכיון דהתפירה ניכרת מיגניא ומשום הכי כתב רבינו כאן בסתם דבדלא עפיצן לא יתפור ולא חילק בין שלנו לשלהם אפי' הכי נראה דלא אמר רבינו דבדלא עפיצן לא יתפור ובדעפיצן יתפור אלא לפי זמנו שהיו התפירות שחורות כמו הגויל בדעפקן אבל לזמננו הוי איפכא שהרי הגידין הן לבנות והקלפים שלנו ג"כ לבנות אם כן הדבר ידוע שאין התפירות ניכרים בס"ת שלנו דלא עפיצן והלכך אפי' בג' יתפור בשלנו ועוד נראה למנהגינו לדבק קלף על הקרעים בדבק וכמו שכתב הריב"ש בסימן ל' וכדעת הרא"ה דלא כמהר"ם מרוטנבורק מטעמא הוא דשרי לדבק אפילו נקרע בדלא עפיצן בג' דכיון דלא מוגניא על ידי דבק ליכא איסורא מיהו צ"ע אי ניחא אפי' בד' וה' ואפילו טובא נמי שרי דכ"כ הש"ר מש"ן וז"ל אבל בדלא עפיצן כי הני ספרי תורות דידן אפי' בג' יתפור וכיון דשרינן בג' ה"ה בד' וה' ואפילו טובא לא שנא. ואע"ג דהריב"ש כתב בתשובה דוקא ג' אבל ביותר מג' אין סברא לומר יתפור ומביאו ב"י מכל מקום כיון דלאיסורא דרבנן הוא יש לנו להקל בספיקו ונראה דאין להקל מדכתבו התוס' בפרק המוציא יין (דף ע"ט) בד"ה וקלף וז"ל ואומר ר"ת דתיקון שלנו חשוב כעפוץ וכן משמע בהקומץ רבה דקאמר קרע הבא בב' שיטין יתפור בג' אל יתפור ותניא אידך בג' יתפור בד' אל יתפור ולא פליגי הא דלא עפיצן הא דעפיצן אלמא ס"ת כשר בלא עפוץ והיינו בתקון טוב כשלנו וכו' עכ"ל אלמא דהוו גרסי בברייתא בהדיא בד' אל יתפור ודלא כהש"ר מש"ן דאפי' בג' ואפי' טובא קאמר דליתא אלא דוקא ג' יתפור ולא יותר וכדברי הריב"ש והכי נקטינן וכן פסק מהר"ם איסרלש. ונראה דכל משא ומתן בדין זה אינו אלא אם יתפור או לא יתפור אבל כל זמן שלא תפרו אפי' לא נקרע אלא בשטה אחת נמי אסור לקרות בו עד שיתפור ואצ"ל בדנקרע בב' שיטין ויותר אבל בדלא נכנס הקרע בתוך השטה אלא שהגליון לבדו נקרע למעלה או למטה נראה דיכולין לקרות בה לכתחלה אע"פ שעדיין לא תפרה ולא דבקה בדבק וכ"כ הרא"ש בתשובה ומביאו ב"י ועיין במה שכתב ב"י בזה בפירושו לדברי הרמב"ם. ומ"ש רבינו ס"ת שנקרעה היריעה וכו' ונכנס עד שני שיטין בתוך הכתב וכו' נראה דדייק לפרש הכי מדהו"ל למימר נקרע ס"ת בשני שיטין יתפור וכו' ולא קאמר הכי אלא קרע הבא בשני שיטין יתפור משמע דהכי קאמר שהקרע התחיל ביריעה בגליון ובא לו בתוך ב' שיטין ומשמע דוקא בכה"ג בג' לא יתפור בדלא עפיצן אבל לא נקרע הגליון אלא שנקרע בתוך השיטין בלבד אפי' בג' או ד' וה' נמי יתפור:

ומ"ש והוא שלא יעבור הקרע על האותיות וכו' כ"כ הרא"ש בהלכות ס"ת:

ומ"ש

דרכי משה

רפ (א) בתשובות הריב"ש סימן ל' ול"א פסק דאין לתפור אלא בגידין:

במרדכי

פרישה

שכתב אלא יגנו יריעה אחת או שתים. והוה י"ל גם קושיית ב"י שכ"ל מ"ש דאסור למעט הכתב שיהא שיכא דאין כל כס"ת נפסלה: (ס) שאלה לא"א הרא"ש ז"ל לפי שנוהגין לעשות ששים שיטין כו' ולהכניס מה שדילג. נראה דמיירי שסופר כבר כתב ס' שיטין ודילג בפרשה פסוק אחד או שתים השאל אם יכול למחוק ב' שיטין או ג' ולכתוב במקומן ד' או ה' ולהכניס כלומר אם יכול לעשות ויותר מס' שיטין אבל השואל לא עלה על דעתו שיהא פסול משום שיצטרך למעט הכתב ויהא משוי כמגומר דאין כ"ע גמירי דינא והרא"ש השיב לו דמשום שיצטרך שיעשה יותר מס' שיטין משום זה היה יכול לתקן אבל אסור לתקן משום שיהא צריך למעט הכתב ומשוי כמגומר (ודמ"א מ"מ נהגו לתקן כמ"ש ר"ס רע"ט עכ"ל):

סי' רפ (א) עד שני שיטין בתוך הכתב יכול לתופרה ואז יכול לתקנה על ידי שידבק עליו מעט קלף מבחוץ (דסיגו בדבק ולשים עליו מטלית מבחוץ) ואם נקרע על אותיות אין לו שום תיקון אפי' דבק קלף מאחריו לא מהני מהרי"ק ועיין בא"ח סי' ל"ב עכ"ל) ריב"ש ועיין בב"י שמביאו: (ב) וגם הקרע אינו נתפר אלא בגידין וכס"ם משמע דנהגו לתפרו לף כאחר וכן סבוה שכרש"י סימן כ"ט מ"ו (ובתשובות בר ששת סימן ל' ול"א פסק דאין לתפור אלא בגידין עכ"ל): (ג) איננה ניכרת כל כך מפני שבשעת שתפור אסור וב"י פסק כסרמב"ם

דרישה

ספרים יש לנהוג כדברי ב"י ע"ש עכ"ם) שקורא במוטעים על ידי שמכן אין רוב מכמים נוטה כימנו כו' וכראים עיין במרדכי ס"פ הנזקין מ"ו (עיין מ"ש רמ"א בא"ח סי' קמ"ג ס"ד עכ"ם):

ואם

חדושי הגהות

דבריו ע"ש: ג ע"ל סי' ער"ה דנוהגין לתקן וכתב מהרי"ל מובא בתשובת מהר"ם מינץ סימן פ"ו בתשובה שאלה אי מעבירין עליו צבע דמות הגויל החוורין והכתבין עליו אם נוכל לקרות באותו ס"ת לא בארת בשאלתך ענין הצבע אם הוא מעבבת (צ"ל וסכחה) שחורות הרוז שכותב אח"כ בס"ת נ"ל שדבר זה תוכל לפשוט בגמרא והוא פרק הבונה (קד:) ופרק המביא תנין (עט:) ע"ש (ר"ס):

לא

בעפצים לא יתפור אע"פ שאין הקרע עובר על הכתב ושאל א"א הרא"ש ז"ל להר"מ אי שרי לטלות עליו מטלית מחוץ ולדבקו בדבק ודעת א"א הרא"ש ז"ל היה נוטה להתיר והר"ם מרוטנבר"ק אסר (ד) [א] ואם נקרע בין שיטה לשיטה או בין דף לדף שלא כנגד הכתב עד שאילו נקרע כנגד הכתב היה נכנס תוך ג' שיטין מיבעיא אם יכול לתופרו אם לאו ולא איפשיטא וכתב הרמב"ם שיתפור ונראה כיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא: ס"ת שבלו ממנו יריעות ובא להחליפה לא יטול ב' ויחזיר לב' אלא יטול ג' ויחזור ג' פי' אפילו לא בלו ממנה אלא א' או ב' (ה) צריך להחליף ג' לפי שא"א שיהו אותן שמחליף דומות לנשארי לאחרות לכך צריך שיהא לפחות ג' דומות ואז אין כ"כ גנאי בשינויין :

רפא ס"ת (א) שכתבו מאינ"י ישרף [א] (ב) כתבו נכרי יגנז (ג) נמצא ביד מאיני או ביד נכרי יגנז א ואין קורין בו ואע"פ שאין קורין בו הייבין הצבור לקנותו ממנו ולגונזו כדי

ומ"ש ושאל אדוני אבי הרא"ש וכו' ג"ז שם ועכשיו נהגו להקל כהרא"ש : ומ"ש ואם נקרע בין שטה לשטה וכו' בהקומץ שם ופרש"י כמו שכתב רבינו ומה שהשיג רבינו ואמר כיון דלא אפשיטא עבדינן לחומרא טעמו דאף על פי דאיסור זה דלא יתפור מטעמא דתיגנאה אינו אלא מדרבנן אפילו הכי משום קדושת ספר תורה אזלינן בספיקו לחומרא וכדפרישית לעיל בתחילת סימן ר"ע אבל אפילו למכור ישן ע"ש · והב"י כתב דאפשר דהרמב"ם מפרש הך בעיא דלא כפי' רש"י דמיבעיא ליה אם יכול לתופרו אם לאו דודאי יכול לתופרו אלא קמיבעיא ליה אם יכול לקרות בו בלא תפירה או לא ופסק לחומרא דלא יקרא בו עד שיתפור ונכון הוא : כתב מהרי"ק בשורש קכ"ב על מה שנהגו לטלות במטלית על נקבי' שביריעה קודם התחלת כתיבת הס"ת ואח"כ כותבין על הטלאי ובאו מקצת חכמים והביאו ראיות לאיסור ודחה הוא ראיות האוסרים ולפעד"נ דהעיקר כדברי האוסרין אלא מאחר שנהגו מקדמונים לקרות בספר תורה כזו בפני גדולי עולם ולא מיחו על ידם על כן אין לשום גדול למחות ולהורות הוראה לאיסור לאחרים אבל המחמיר לעצמו בס"ת שלו הרי זה משובח ותע"ב מיהו נראה אם כתב מקצת האות על היריעה ומקצתו על הטלאי ה"ז פסול לדברי הכל דהלא אפילו היכא שנקרע האות באמצע אע"פ שהדבק מחזיקו פסול כיון שאינו מוקף גויל אע"פ שכל האות כתוב על היריעה כ"ש כשמקצת האות כתוב על היריעה ומקצתו על הטלאי דכשתחלק הטלאי נמצא כאן חצי אות וכאן חצי אות בב' מחיכות ולא עוד אלא אפילו נכתב האות כולו על היריעה אלא שמקצת הדיו מצד אחד של האות הוא עובר גם על הטלאי לא מהני הקפת הגויל שבטלאי להאות שנכתב על היריעה אלא האות הנכתב על היריעה צריך להיות מוקף גויל ביריעה עצמה בלא טלאי והאות הנכתב על הטלאי צריך שיהא מוקף גויל ג"כ בטלאי עצמו בלא יריעה והארכתי בתשובה בס"ד :

רפא ספר תורה שכתבו אפיקו"י ישרף וכו' בפרק השולח [דף מ"ה] א"ר נחמן נקטינן ס"ת שכתבו מין ישרף (פי' מין אדוק בעכו"ם כגון כומר ישרף דודאי לשם עכו"ם כתבו) כתבו נכרי יגנז (פירשו התוס' אפי' כתבו למכור לישראל פסול דדרשינן וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה כדאיתא בגמרא) נמצא ביד מין יגנז (ספק כתבו ספק מצאו וכשר) נמצא ביד נכרי אמרי לה יגנז (מספיקא שמא הוא כתבו) ואמרי ליה קורין בו (פי' התוס' משום דאיכא לאתלי טפי שישראל כתבו דאין דרך נכרי לכתוב וכתב הר"ן אבל דרך אמוי לכתוב עד כאן לשונו) ומשמע לפי גירסא זו דקאמר ברישא א"ל יגנז אלמא דהילכתא כלישנא בתרא דא"ל קורין בו וכ"פ הרמב"ם פרק א' מהלכות תפילין אבל הרי"ף והרא"ש גורסים ברישא א"ל קורין בו אלמא דסבירא ליה כלישנא בתרא דא"ל יגנז כן פי' הר"ן וכך היא דעת רבינו · ומ"ש יגנז ואין קורין בו איכא לאתויי דלאיזה צורך חזר וכתב ואין קורין בו הא פשיטא היא כיון דקאמר יגנז שוב לא יקרא בו ונראה דה"ק לא מיבעיא היכא דאיכא ספק אם כתבו או מצאו דפשיטא דבנמצא ביד נכרי יגנז דשמא לשם עכו"ם כתבו כמו בנמצא ביד אפיקו"י אלא אפילו היכא דידוע דהנכרי כתבו למכור לישראל נמי אין קורין בו וכדכתבו התוספו' וכדפרי' ודלא כפרש"י . אבל קשה דבא"ח סימן ל"ט פסק רבינו בנמצא ביד נכרי דכשרים וכאן פסק גבי ס"ת דיגנוז ומ"ש תפילין מספר תורה ועיין בת"ש בא"ח לשם בס"ד : ומ"ש ואף על פי שאין קורין בו וכו' שם משנה וברייתא ומה שחזר

יתפור וזה א הפך כל המפרשים : **כתב** הריב"ש בתשובה (סימן ל') דאף ע"ג דליכא דגמרא הוה איפשר לפרושי דבמדתא לית לן בה כלל ואפילו ביותר מג' יתפור אין סברא לומר כן אלא כמו שיש חילוק בעתיקתא בין ב' לג' כך יש חולק בין ג' לד' במדתא וכן נראה מלשון הרמב"ם שכתב ואפי' קרע הבא בתוך ג' ומינה הא ביותר משלשה לא וכן נראה מלשון רש"י שפירש בתאי דבעי בגמרא בין דף לדף וטעמא מפני שכל שהתפירה גדולה אין זה הדור ונתנו חכמים שיעור לחדש שניכר עיפולו שלשה שיטין ולישן שני שיטין לפי שהקריע' בישן מגונה יותר שנראה שהוא מחמת רקבון עד כאן : ושאל א"א ז"ל להר"מ אי שרי לטלות עליו מטלית וכו' בהלכות ספר תורה כתב שאלתי את הר"מ הא דאמר בתוך שלשה לא יתפור אם יכול לתקן בדבק כיון דטעמא משום מיגניא מדאפליג בין עתיקתא לחדתא היה נראה דשרי כי אם יתן על הקרע קלף מבחוץ ויחברנו בדבק אין ניכר והשיב איני אומר לדבק טוב הוא חדא דלא אשכחן אלא בתפלין של יד שכתבן בד' עורו' והניחן בבית אחד דאיכא מ"ד שרי לדבק אבל בס"ת שקורין בו זה מושך לכאן וזה מושך לכאן ותמיד גוללין אותו ומהדקין אותו יש לחוש פן יתפרד הדבק ויקרע יותר ועוד מדאסיק עלה ה"ת בגידי' אבל בגרדין לא ולא תשכח תלמודא תקנת' אחריתי אלמא שאין לשנות אלא כמו שאמרו חכמי' ותלמתי' במ"ס (פ"ב) הל' ס"ת שנקרע טולה עליה מטלית מבחוץ מגם היה נראה קצת דמותר דמסתמא אמרינן שהגיע הקרע עד מקום שאסור לתפרו וקאמר דע"י טלאי של מטלית שמחבר את הקרעים יפה ואין ניכר שמותר ולמעלה מזו הבבא קתני אין דובקין בדבק ולא כותבין ע"ג המטלית וכולי ורשב"א אומר שדובקין בדבק וכותבין על המטלית משמע שנחלקו בדיבוק קודם הכתיבה אבל ספר תורה שנקרע מותר לדבק הקרעים יחד כיון שא"צ לכתוב על הדבק עד כאן לשונו וכתב ריב"ש בתשובה (סימן ל"א) אם היה הקרע בישן תוך שני שיטין ובחדש תוך שלשה שיש לשם תקנה בתפירה היה איפשר לומר שה"ה בדבק ומה שאמרו בגמרא אבל בגרדין לא זהו כשבא לתקן בתפירה אבל בדבק ולשים עליו מעט קלף דק מבחוץ איפשר שיהיה כשרה כמו ששנינו במ"ס ובירושלמי פרק קמא דמגילה דובקין בדבק אבל כשנקרע למעלה משני שיטין בישן ולמעלה משלשה בחדש דאסיקנא דלא יתפור אין לו תקנה אלא בסילוק היריעה כמו שכתב רש"י גם הרי"ף והרמב"ם לא הביאו כלל תיקון הדבק ואפילו בתוך ג' ואפילו במ"ס נפרש דבתפילין הוא דמצריך לדבק הפרשיות של יד ב ואם לא נהגו כן גם שם במ"ס ברייתא אחרת דתני בה פלוגתא ולתנא קמא אין דובקין ור"ש בשם רבי מאיר סבר דובקין ויחידאה הוא ע"כ · וכתב עוד סימן ל"ב שנשאל אם היה איפשר בתיקון זה אם היה מותר ליקח מגליוני ספר תורה שנקרע בגזירה והשיב דאסור שאפילו לכתוב עליו מזוזה אסור שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה וכל שכן לדבק בו הקרע שאינו משמש אלא מעשה דבק בעלמא ומאחורי הספר עד כאן ומהרי"ק בשורש קכ"ב כתב שהיו נוהגים אללם לתלות קלף על חסרון שביריעה ולכתוב עליו ופלפל והאריך בדבר כדי לקיים המנהג :

ומ"ש ואם נקרע בין שטה לשטה או בין דף לדף וכו' מיבעיא אם יכול לתפרו וכו' שם בהקומץ בעי רב יהודה בר אבא בין דף לדף בין שטה לשטה מאי תיקו ופירש"י כמ"ש רבינו אבל המרדכי פירש בשם ר"י את"ל בין דף לדף כשר אם סוף הקרע פולא ומתעקל עד בין שטה לשטה מהו וכ"נ שהיה מפרש הרא"ש שכתב בתשובה כלל ג' קרע של ספר תורה אינו פסול בגליון אם לא שיגיע תוך שטות הכתב עכ"ל וי"ג בין תיבה לתיבה במקום בין שטה לשטה והיא גירסת הרמב"ם והרא"ש : ומ"ש בשם הרמב"ם שיתפור הוא בפרק ט' ומדכתב רבינו שנראה דכיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא משמע שהוא סובר דהא דאמרינן קרע הבא בתוך שלשה לא יתפור מדאורייתא היא ומש"ה ספיקא דילה נקטינן לחומרא ואינו מוכרח ואדרבה משמע דלא מיתסר אלא מדרבנן שמא יתקרע הרבה וכמו שאמרו בשיור התפר ואיפשר שזה היה דעתו של הרמב"ם ולפיכך פסקה לקולא כשאר כל ספיקי דרבנן דנקטינן שהוא לקולא ועי"ל שהרמב"ם מפרש דמדבעי רב יהודה בין דף לדף וכו' משמע דרב חננאל בקרע העובר בין אות לחברתה אמר יתפור כלומר לא יקרא בו עד שיתפור ומיבעיא ליה בין דף לדף וכו' יכול לקרות בו בלא תפירה או לא ולא איפשטא ופסק לחומרא דלא יקרא בו עד שיתפור : **ספר** תורה שבלו ממנו יריעות ובא להחליפם לא יטול שתים ויחזיר שתים וכו' במ"ס פ"ב והביאה רבינו ירוחם יריעה שבלתה לא יטול ב' ויחזיר שתים אלא נוטל ג' ויחזיר ג' ומה שהוא מחזיר כמדת כתב ראשון :

רפא ספר תורה שכתבו מין ישרף כתבו נכרי יגנז מימרא דרב נחמן בפרק השולח [מה :] ופרש"י מאיני אדוק באלילים דודאי לשם אלילים כתבו ומשמע מדברי רש"י שם שאם כתבו נכרי כדי למכרו לישראל כשר והתוספות חלקו עליו ופסלו ולי נראה דגם דברי רש"י אפשר לפרש בענין שגם הוא ופסול : **ומ"ש** נמצא ביד מאינ"י או ביד נכרי יגנז וכו' שם נמצא ביד מאינ"י יגנז ביד נכרי אמרי לה יגנז ואמרי לה קורין בו . ופי' הר"ן נמצא ביד מאינ"י יגנז · משום דספק כתבו ספק מצאו וכשר הוא : נמצא ביד נכרי אמרי לה יגנז . מספיקא דשמא הוא כתבו : ואמרי לה קורין בו : משום דשכיח טפי שישראל כתבו לפי שאין דרך נכרי לכתוב אבל דרך מאינ"י לכתוב עכ"ל ופסק רבינו כמ"ד יגנז ונראה שטעמו מדתנן התם אין לוקחים ספרים תפילין ומזוזות מן הנכרי יתר על דמיהם מפני תיקון העולם ואיתמר עלה בגמרא א"ל רב בודיא לרב אשי יתר על כדי דמיהן הוא דאין לוקחין הא בכדי דמיהן לוקחין ס"ת ס"ת שנמצא ביד נכרי קורין בו דילמא יגנז ומשמע לרבינו דרב אשי ס"ל כמ"ד דיגנז ובדאהדר ליה לרב בודיא וכוותיה נקיטינן אבל הרמב"ם פסק בפ"א דכשר ונראה שטעמו משום דפשטא דמתני' הכי משמע דקורין בו ואע"ג דאהדר ליה רב אשי לרב בודיא דילמא ליגנז דיחוייא בעלמא הוא ולא סומכין עליה והר"ן כתב גירסת הספרים אמרי לה יגנז ואמרי לה קורין בו ולפי גירסא זו משמע דנקיטינן כלישנא בתרא דקורין בו וכ"פ הרמב"ם ז"ל אבל הרי"ף כתב אמרי לה קורין בו ואמרי לה יגנז דחיישינן שמא נכרי כתבו נראה שהוא פוסק דיגנז ומיהו אפשר שאם הוחזקו שביוו נכרים ספרי יהודים דמולין דאותם ספרים שלהם היו וקורין בהם דבכה"ג שכיח טפי עכ"ל וכ' הרא"ש כגי' הרי"ף וכ"פ ברמזים דיגנז וכ"כ רבי' ירוחם . ומ"ש ואע"פ שאין קורין בו חייבים הצבור לקנותו ממנו ומיהו אם דלה להעלותו

דרישה

סי' רפ [א] ואם נקרע בין שיטה לשיטה או בין דף לדף שלא כנגד הכתב עד שאילו נקרע נגד הכתב היה נכנס תוך ג' שיטות כו' ז"ל הגמרא פרק הקומץ דף ל"א ע"ב בעי רב יהודה בר אבא בין דף לדף בין שיטה לשיטה מאי תיקו · ופרש"י בין דף לדף שלא כנגד הכתב עד שאילו נקרע נגד הכתב היה יותר מג' שיטין בין שיטה לשיטה אם נקרע יתפור או לא יתפור עכ"ל · דוק בלשון רש"י שלא כתב גם על בין שיטה לשיטה שנקרע כ"כ שאם נקרע למעלה היה נכנס תוך ג' · אלא כו' וכתב סתם אם נקרע יתפור כו' וגם לא הי"ל לרש"י לכתוב כלום וממילא הוה מתפרש נקרע בין שיטה לשיטה כמו שפי' בין דף לדף אלא ודאי ס"ל דבין שיטה לשיטה דהקרע הוא דרך רחבו של קלף ואין דרך לתפור ברחבו של קלף איבעיא ליה אפי' בקרע כל שהוא אי מותר לתפור או לא וכן משמע לי' רבינו דמ"ש עד שאילו נקרע לא קאי אלא [illegible] כדי לכתיב עליו עד שאילו נקרע

סי' רפא [א] כתבו נכרי כו' עיין בב"י שהביא לשון הגמרא שגם בכתבו עבד אי קטן או [illegible] שלא כתבו רבינו כמ"ש בא"ח בהלכות תפילין סימן ל"ט ודוחק לומר דלא כתב

פרישה

כהרמב"ם וצריך שיהא עדיין העיפון ניכר : (ד) ואם נקרע בין שיטה לשיטה עיין בדרישה : (ה) צריך להחליף ג' וסיים המאירי סוף הל' ס"ת וי"ל ומה שהוא מחזיר יהא כמדת כתב הראשון כו' מ"ו כ"ב בגוף המאירי ובמאירי שסביב הרי"ף השמיטו ומש"ה כתבו ב"י בשם רבי' ירוחם משום שלא עיין שם בגוף המאירי :

סי' רפא (א) שכתבו מין פרש"י מין אדוק באליל דודאי לשם אליל כתבו : (ב) כתבו נכרי יגנז דספק הוא שמא כתבו לשם אליל (ובתוס') כתבו אפילו למכור לישראל אפ"ה פסול עכ"ל) ועיין בדרישה : (ג) נמצא ביד מין או ביד נכרי יגנז משום דספק

חדושי הגהות

רפ א לא הבנתי למה כתב שהוא היפך כל המפרשים דהי יאש כל המפרשים רש"י ז"ל פי' כן בהדיא בגמרא ע"ש אח"כ מצאתי בב"ח שהקשה כן ע"ש . ב ר"ל ואף אם לא נהגו עכשיו לעשות כן כ"מ יכולין לפרש כוונת ס"ס בזה :

רפא א מה שהוסיף לומר ואין קורין בו נראה דקמ"ל בזה דאפילו בבית אין קורין בו בצבור ולא דמי לאותן שמנה הרמב"ם בפ"ג מהלכות ס"ת שהן כחומש כל זה מבואר היטב בט"ז ס"ק א' :

לפנינו

כדי שלא יזלזל בו ומיהו אם רוצה להעלותו הרבה (ד) אין קונין אותו ממנו אלא בכדי דמיו ומעט יותר ואם רצה להעלותו הרבה מניחים אותו בידו גר שחזר לסורו מחמת יראה כשר לכותבו : ס"ת שאמר הסופר בעודו בידו שלא עיבד העורות לשמן או שלא כתב האזכרות לשמן (ה) נאמן והוא פסול (א) (ו) החזירו לבעליו נאמן על הגויל ולא על (ז) האזכרות :

רפב חייב אדם לנהוג כבוד גדול בס"ת (א) ומצוה ליחד לו מקום ולכבד אותו המקום ולהדרו ביותר ולא ירוק כנגד ס"ת ולא יגלה ערותו בנגדו ולא יפשוט רגליו כנגדו ולא יניחנו על ראשו כמשוי ולא יחזיר אחוריו לס"ת אא"כ גבוה ממנו י' טפחים אלא ישחה לפניו בכובד ראש ובאימה וביראה ובפחד שהוא העד הנאמן על כל באי עולם שנאמר (דברים לא) והיה שם בך לעד ויכבדנו לפי כחו (ב) הרואה אותו כשהוא מהלך (ג) [א] חייב לעמוד לפניו ויהיו הכל עומדים (ד) עד שיעבור זה שמוליכו

להעלותו הרבה אין קונין אותו ממנו וכו' משנה כתבתיה בסמוך ומ"ש בכדי דמיו ומעט יותר שם ת"ר מעלין בדמיהן עד כדי טרפעיק ופרש"י אע"פ שאינו אין לוקחין אותם ביותר מדמיהן טעמא שלא יתנו לב וטרחו לגזול ספרים אבל בדבר מועט להעלות בדמיהן טרפעיק לא מוכחא מילתא כולי האי וכתבו התוס' משמע מתוך פרש"י דקאי גם אספרים וקצת קשיא דאיך משוה התלמוד ספרים שדמיהם יקרים להעלות כדי טרפעיק כמו בתפילין ומזוזה לכך נראה דקאי אתפילין ומזוזה ומילתא משמע דלספרים מוסיפים דבר מועט וכך הם דברי רבי' : ומשמע התם בגמרא אין לומר לנכרי שיכנס לו בזול יותר מדאי פן יכעוס ויוליכם למקום אחר כדעבדה ההיא טייעתא לאבי דאתיא ליה חייתא דתפילי ואמר לה הבה לי ריש ריש כתמרי אותליא זיגרא שקלה שדיתנהו בנהרא אמר לא איבעיא לי לזלזולינהו באשה כולי האי : גר שחזר לסורו מחמת יראה כשר לכתבו ברייתא ומימרא דרב אשי שם : ס"ת שאמר הסופר בעודו בידו שלא עיבד העורות לשמן וכו' פ' הניזקין [דף כד:] ההוא דאתא לקמיה דרבי אמי א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני אזכרות שלו לא כתבתיה לשמן א"ל ס"ת ביד מי א"ל ביד לוקח א"ל נאמן אתה להפסיד שכרך ואי אתה נאמן להפסיד ס"ת א"ל רבי ירמיה הכי דהפסיד שכר אזכרות שכר ס"ת כוליה מי הפסיד א"ל שכל ספר תורה שאין אזכרות שלו כתובות לשמן אינו שוה כלום ההוא דאתא לקמיה דרבי אבהו א"ל ס"ד שכתבתי לפלוני גוילים שלו לא עבידתים לשמן א"ל ספר תורה ביד מי א"ל מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך אתה נאמן להפסיד ס"ת ומ"ש מדרבי אמי התם איכא למימר טעי בדרבי ירמיה הכא כיון דקא מפסיד טלי אגריה ואתא אמר איסור קושטא קאמר ופי' רש"י התם איכא למימר דמשקר ונתכוון להקניט וסבור שלא יפסיד אלא שכר אזכרות כרבי ירמיה אבל גבי קלפים דיודע הוא שיפסיד כל שכרו ואתי אמר איסור קושטא קאמר וכתב הר"ן ואיכך נאמן להפסיד ס"ת משום דחזקה פועל עשה כאומן מה שבידו וכל שאינו בידו אינו נאמן דחזקה משקר ותיהו כאדם דעלמא עד אחד נאמן באיסורין בכל גד דסתמא אמרו [חולין י:] נאמן עכ"ל ור"י כתב אבל דאמרינן אי אתה נאמן היינו מפני שאינו בידו שאם היה בידו נאמן וכמו כן אפילו לא היה בידו וא"ל הפעם הראשונה שמאלו כלומר כשנתן לו הספר א"ל כך נאמן ואין הפרש בין שבעל הספר שותק בין שמכחישו כי הוא אינו יכול לדעת בזה אמתת הענין עד כאן לשונו : כתב המרדכי בסוף הל' קטנות תניא במ"ס (פ"א) אין רשאי לכתוב אא"כ יודע לקרות ותו פסל התם ס"ת שכתבו גר או ממזר ורבינו שמחה כתב דל"ג ממזר משום דקתני התם זה הכלל כל המוציא את הרבים י"ח כותבו וממזר מוציא רבים י"ח ואינו יודע מנין לו שמוציא את הרבים י"ח דמהיא דמ"ס איכא למילף שאינו מוציא אי מדרבנן אי מדאורייתא ואני ראיתי כתוב דהיינו טעמא דממזר פסול כשיגיע לפסוק לא יבא ממזר בקהל ה' נתפז ואינו כותב אזכרה לשמה ואפילו אמר נתכוונתי אנן סהדי שלא נתכוין והיינו נמי טעמא דגר דקתני התם דגר דקתני במ"ס היינו גר תושב שאוכל נבלות וכשיבא לכתיב נבלה וגומר לגר אשר בשעריך וגומר כי עם קדוש אתה לה' אלהיך אינו כותב אזכרה לשמה עד כאן לשונו : גרסינן בפרק השולח [מה :] תני רב המנונא בריה דרבא מפשרוניא ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן מאי"ן נכרי ועבד אשה וקטן וכותי וישראל שהמיר דתו פסולים שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה וכתבוה הרי"ף והרא"ש בהלכות תפילין וגם הרמב"ם כתבו בפ"א וכתב הר"ן כל הני אאיל וליתנהו בקשירה ליתנהו נמי בכתיבת תפילין ומזוזות דמתשמי בהו קרא וכ"ש בס"ת דהא קדיש טפי מינייהו וכתב עוד דנראה מדברי הרמב"ם ורש"י דפסולייהו דהני מדאורייתא הוא ואחרים פירשו ישראל שהמיר דתו מדינא איתנהו בקשירה אלא דמדרבנן כיון שפרק מעליו עול מצות אפילו לא היה מומר אלא למצוה אחת דשביק שמירה לכל איסורא שאוסו מדבריהם כאילו אינו בקשירה : **כתב** המרדכי בהל' קטנות הא דתניא קטן שכתב תפילין פסולין היינו אפי' הגיע לחינוך דליתיה בקשירה מדאורייתא אא"כ הוא בן י"ג :

רפב חייב אדם לנהוג כבוד גדול בס"ת ומצוה לייחד לו מקום וכו' עד ויכבדנו כפי כחו הכל דברי הרמב"ם בסוף הלכות ספר תורה : הרואה אותו כשהוא מהלך חייב לעמוד לפניו וכו' עד או שיתכסה מעיניהם ג"ז מדברי הרמב"ם בפרק הזוכר אלא שבמקום מ"ש רבינו עד שיעבור זה שמוליכו וכו' כתוב בספרי הרמב"ם עד שיעמוד זה שהוא מהלך בו כשיגיעו לתקומו ע"כ וזו הנסחא הנכונה ודין העמידה מפניו בפ"ק דקידושין [לג:] בעיא דאיפשיטא מפני לומדיה עומדין מפניה לא כ"ש : ומ"ש ויהיו הכל עומדים וכו' או עד שיתכסה מעיניהם

שחזר רבינו וכתב ואם רצה להעלותו הרבה מניחים אותו בידו נראה דתחלה קמוזהר שלא יקפוץ לתת לנכרי דמים הרבה כדי שלא יזלזל בו דבכדי דמיו ומעט יותר נמי לא יזלזל בו כיון שנותנים לו מעט יותר לאסוקי אם ידקדק שלא ליתן אלא בכדי דמיו איכא למיחש שמא יתן לו מעט פחות מכדי דמיו ויתמלא הנכרי חרס מרוב כעס שנותנים לו פחות מכדי דמיו וישליכו לנהר כעובדא דטייעתא דאייתא חייתא דתפילי לקמיה דאביי . והשתא הוי קס"ד דאף על גב דלכתחלה לא יקפוץ לתת לנכרי דמים הרבה היינו כדי שלא יתנו הנכרים לבם ויטריחו ויגזלו ספרים כשיראו כשקופצים ליתן להם דמים הרבה אבל עכשיו דקמוזהר שלא יקפצו לכך אלא דוקא בכדי דמיו ומעט יותר אם כן מסתמא לא יתנו שוב לב לטרוח ולגזול ספרים כיון שאין הישראלים קופצים לקונסן בדמים מרובים וא"כ איכא למימר כיון דלבסוף אין הנכרי מתפייס בכדי דמיו ומעט יותר רשאין אנחנו ליתן לו בסוף דמים מרובים כדי שלא יזלזל בו כשרואה שמניחין אותו בידו להכי חזר ואמר רבינו ואם רצה להעלותו הרבה מניחין אותו בידו ואין אנו רשאין ליתן לו דמים הרבה אף לבסוף : ס"ת שאמר הסופר בעודו בידו וכו' בפ' הנזקין סוף (דף כ"ד) ההוא דאתא לקמיה דר' אמי א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני אזכרות שלו לא כתבתי לשמן א"ל ס"ת ביד מי א"ל ביד לוקח א"ל נאמן אתה להפסיד שכרך ואי אתה נאמן להפסיד ספר תורה ופי' רש"י הואיל ואין בידך עכ"ל אלמא דאי הוה ספר תורה בידו היה נאמן להפסיד הספר תורה וכן כתב רבינו אבל כשאינו בידו אינו נאמן דחזקה דפועל עשה כאומן מה שבידו וכיון דהשתא אינו בידו אינו נאמן דחזקתו דמשקר והכי איתא בפרק שני דע"ז מוריים אומן שרי לפי פי' הערוך דאומן לא מרע נפשיה ומיהו אדם בעלמא ע"א נאמן באיסורין בכל גד דסתמא אמרו נאמן אפילו אינו בידו אלא דהכא בפועל ואומן כשאינו בידו חזקתו דמשקר וזו היא דעת הרשב"א הביאו בית יוסף לעיל בסימן קכ"ז ע"ש ודעת ר"י בפרק הנזקין ומביאו בית יוסף כאן א"ל רבי ירמיה נהי דאפסיד שכר האזכרות שכר דכוליה ספר אמאי מפסיד א"ל שאני אומר כל ספר תורה שאין אזכרות שבו כתובין לשמן אינו שוה כלום ותו איתא התם ההוא דאתא לקמיה דרבי אבהו א"ל ספר תורה שכתבתי לפלוני גוילים שלו לא עבדתים לשמן א"ל ספר תורה ביד מי א"ל ביד לוקח א"ל מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך נאמן אתה להפסיד ספר תורה · ומ"ש מדרבי אמי התם איכא למימר טעי בדרבי ירמיה הכא קא פסיד כוליה אגריה וקאתי אמר ש"מ קושטא קא אמר ופירש רש"י התם איכא למימר דמשקר ונתכוין להקניט וסבור שלא יפסיד אלא שכר אזכרות כרבי ירמיה אבל הכא גבי קלפים דיודע הוא שיפסיד כל שכרו ואתי ואמר איסור קושטא קאמר עד כאן לשונו וזה שכתב רבינו החזירו לבעליו נאמן על גוילים ולא על האזכרות כן צריך להיות ואם תאמר לאיזה צורך שאלו רבי אבהו ספר תורה ביד מי שלא אם היתה ביד הסופר כל שכן דמהימן כיון שהוא בידו אם כן הו"ל לומר בסתם נאמן אתה לפסול ספר תורה תירץ הרא"ש דאם היה א"ל בסתם נאמן אתה לפסול ספר תורה הוי טועים לומר דספר תורה ביד הסופר היה ולכך האמינו ולכן כדי לברר הדבר שאלו והשיב לו ביד הלוקח וא"ל דאפילו הכי אתה נאמן במגו לפסול ספר תורה ולפע"ד נראה לחלק דאי הוה ספר תורה ביד הסופר מהימן לפסול ספר תורה אפילו היה כותב לו בחנם אבל כשהוציאה מידו ונתנו לפלוני אם היה עושה עמו בחנם לא היה נאמן כיון שאינה בידו וחזקה דמשקר דפועל ואומן חזקה שעושין כהוגן דלא מרע נפשיה אבל כשעשה בשכר מתוך שהוא נאמן להפסיד שכרו וכו' ולכך שאלו בסתם ספר תורה ביד מי כדי להוציא מפיו אם עשה בחנם או בשכר דמתוך תשובתו ישמע ויבין אם הוא לוקח או לאו וכאשר השיב ביד לוקח אם כן נשמע דעשה עמו בשכר אמר לו מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך וגו' ואם היה נשמע מתוך תשובתו דעשה עמו בחנם לא היה נאמן אף על הגוילין לפסול ספר תורה כיון שאינה בידו כדפרישי' והכי נקטינן :

רפב חייב אדם לנהוג כבוד וכו' עד לפי כחו הכל מדברי הרמב"ם סוף ה' ספר תורה : ומ"ש הרואה אותו כשהוא מהלך וכו' עד שיעבור זה שמוליכו וכו' ברמב"ם כתוב עד שיעמוד זה שמוליכו וכו' ופי' בכ"מ כלומ' מעיניהם

דרכי משה

רפא (א) במרדכי פ' הניזקין דף תרי"א ע"ב מ"מ הוי כחומש בעלמא ללמוד בהם תינוקות וצריך ליתן לו כשכר חומש בעלמא רק העודף ששוה הס"ת העשויה כתיקונה יותר מהחומש זה (א"צ ליתן) לסופר עכ"ל ראב"י ועי"ל סימן קכ"ז איתתי ע"א נאמן באיסורין : (ב) מבואר בגמרא דהיינו אם לא נתן אבל אם נתן לו שכרו אינו נאמן ועי"ל סימן קכ"ז בדין זה : במהרי"ל

פרישה

דספק הוא אם הם כתבו או מלאוהו (ואם שמוקו שבזזו עכו"ם קורין בהן ר"ן פרק השולח דף [illegible] עכ"ס) ובא"ח סימן ל"ט גבי תפילין כתב שאם נמצא ביד נכרי כשרים וב"ס איתא שם דאמרי יגנה ואמרי כשרים ועיין בפ"ש שם : (ד) אין קונין אותו ממנו כו' מניחין אותו בידו [illegible] דס"ק דאין קונין אותו ממנו מיד כו' ואח"כ כתב דאפי' לעולם אין מקריבים לקנות ממנו אלא מניחין אותו בידו לעולם או נמי דס"ק אין קונין אותו ממנו כו' וכדי שלא תאמר דוקא [illegible] בעצמו אינו יכול לקנות ממנו יותר מכדי דמיו כדי שלא יבין העכו"ם שאנו מחזרין שלסכימו [illegible] ויטרחו ויגזלו עוד ספרים אבל ע"י סבה אחרת שלא יבין העכו"ם שאנו [illegible] ע"כ מותר לקנות אפי' יותר מכדי דמיו וכמ"ש ואם רצה להעלותו הרבה מניחים אותו בידו ר"ל בכל ענין אע"ג שלא יבין העכו"ם כנ"ל · ועיין בב"י שכתב דה"ל ומשמע התם בגמ' דאין לומר לעכו"ם שיכנס לו בזול יותר מדאי פן יכעוס וישליכם למקום שאינו כעובדא דגמ' כו' אבל רבינו לא כיון לזה לומר דבין ביוקר יותר מדאי בין בזול לא יגעו דהא רבינו לא נקט בלשונו אלא בהעלאת דמים כנ"ל ע"פ וק"ל : (ה) נאמן והוא פסול דכל שבידו הוא נאמן :(ו) החזירו לבעליו נאמן על הגוילים ולא על האזכרות בכ"ל פי' אם אמר שלא עבד הגויל לשמן נאמן מאחר שיודע שמפסיד כל שכרו אפ"ה אמר ודאי קושטא קאמר (אבל אם נתן לו שכרו אינו נאמן ועי"ל סי' קכ"ז עכ"ס) אבל אם אמר שלא כתב האזכרות לשמן אינו נאמן דיכול לומר דטעי בדרבי ירמיה שסבר דאינו מפסיד אלא שכר האזכרות ולא לקנטו קא מכוין כו' ולא שאין לו הפסד מרובה משום דחזקה פועל עושה כהוגן גמרא ע"ש :

רפב (א) ומצוה לייחד לו מקום כו' ולא יגלה ערותו כנגדו ולא יפשוט רגליו כנגדו פה דכתב כנגדו לי זכר וכן אמר כך כמה טפחים אע"ג דסורס לי מקובץ וכמ"ש בתפילה לייחד לה. כ"ל ול' זכר למקום שכינת התורה שוכנה קאי. א"נ לי זכר קאי אספר וכמ"ש רש"י בפרשת ניצבים לקח את ספר התורה הזה כו' ופי' ספר התורה הזה עלה ע"ש : [illegible] שם בך לעד פסוק הוא בפרשת וילך : (ב) הרואה אותו כשהוא מהלך ר"ל כדרכו כשהוא מהלך כי אדם כנושאו וכתב הר"ד מטה דכ"ש אם שומע את קול הנושאו מע"פ [illegible] ונכוץ חייב לעמוד אבל לפני מוסתים שלנו א"צ לעמוד דהא"ם אבל הרשב"א מספיק (כ"כ בתשובה סימן קמ"ד וכתב ב"י ובכנו שלא לעמוד מפניהם ומעולם לא שמענו כ"כ פה לפרעד [illegible] עכ"ס) כ"י : (ג) חייב לעמוד לפניו מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש גמרא ועיין בדרישה : (ד) עד שיעבור זה שמוליכו ויגיעו למקומו כו' שלבון אינו מתוקק ונראה דכ"ך עד שיעבור זה שמוליכו ואמר כך מפרש בר"ל במה שאמר עד שיעבור זה שמוליכו פי' או עד שיגיעו למקומו או עד שיתכסה מעיניהם וכו' כוון רבו ובעבע ובהנכה בסימן רמ"ד : וקימנו

דרישה

כתב כאן אלא מה שצריך לצרוף או לגנוז מש"כ בכתבו אשה דאף דאין יולאין לקרות בה בציבור מ"מ יכולין ללמוד מתוכו דמ"מ יולא בהאי דינא דאין יולאין בה טוב עיינתי ברי"ף והרא"ש שבסימנו ג"כ מימרא זו וה"ל שלא ס"ל הדין כן כ"א בתפילין ולא בס"ת עיין בתשובותי שכתבתי בזה והארכתי שם בטוב טעם :

ס' רפב [א] חייב לעמוד לפניו מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש גמרא וכא דאמרינן במסכת מכות טפשאי הכי איכא דקיימי קמיה ס"ת ולא קיימי קמי גברא רבא

שמוליכו ויגיענו למקומו או עד שיתכסה מעיניהם דברים שבלוחות הברית הן שבס"ת לכך צריך לכבדו היה הולך ממקום למקום וס"ת עמו לא יניחנו בשק (ה) [ב] ויניחנו ע"ג חמור וירכב עליו אלא מניחו בחיקו כנגד לבו והוא רוכב על החמור ואם היה מפחד מפני הגנבים מותר אפי' לרכוב עליו וי"א דאפי' בלא פחד הגנבים מותר להפשילו לאחוריו ע"ג החמור ולזה נוטה א"א הרא"ש ז"ל ומ"מ הביא במסקנת דבריו דברי רב אלפס שאוסר אא"כ לפניו ובחיקו לכן טוב להחמיר אמרו חכמים כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות ולא יאחוז אדם ס"ת ויכנס בו לבית הכסא או לבית המרחץ (ו) או לבית הקברות אע"פ שכרוך במטפחת ונתן בתיק שלו (ז) [ג] ולא יקרא בו עד שירחיק ד' אמות מהמת או מבית הקברות או מבית הכסא

כלומר דאי עומד לפוש דינו כמהלך מאחר שאינו עומד דרך קבע עד כאן לשונו וע"ל בסימן רמ"ד: היה הולך ממקום למקום וכו' ר"פ מי שמתו ת"ר המוליך עצמות ממקום למקום ה"ז לא יתנם בדסקיא ויתנם ע"ג חמור וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנהג בזיון ואם היה מתיירא מפני עכו"ם ומפני לסטים מותר וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה אהייא אלימא ארישא פשיטא מי גרע ספר תורה מעצמות אלא אסיפא פשט הסוגיא משמע דבס"ת נמי אם היה מתיירא מותר לרכוב עליו ולא חיישינן לבזיון כיון שאינו עושה כן אלא להצילם מיד עכו"ם אלא דשלא במקום סכנה נחלקו דהרמב"ם בסוף הל' ספר תורה כתב דמניחו בחיקו כנגד לבו והוא רוכב על הבהמה והולך משמע דוקא בחיקו וכו' אבל להפשילו לאחוריו על החמור אסור בס"ת ולפ"ז הא דתניא בירושלמי בסתם דסקיא מלאה ספרים מפשילו לאחוריו דמשמע אפי' אינו מתייר' מפני עכו"ם דוקא בשאר ספרים מיהא אבל ספר תורה אסור להפשילו לאחוריו אפילו שלא במקום סכנה א"נ הרמב"ם אינו מחלק בין ספר תורה לשאר ספרים וגם בשאר ספרים שלא במקום סכנה לא שרי אלא בחיקו כנגד לבו והך ברייתא דירושלמי איירי במקום סכנה וכגון דליכא שום סכנה במה שמפשילו לאחוריו ואי לא יצא מן הסכנה במה שמפשילו לאחוריו ודאי דמותר אף לרכוב כתלמודא דידן ואפילו אם נפרש כיון דתניא בסתמא בירושלמי ודאי איירי שלא במקום סכנה כלל ואין חלוק בין ספר תורה לשאר ספרים ואיכא למימר דהרמב"ם ס"ל דלית הלכתא כהך ברייתא דירושלמי כיון דלא אייתי לה בתלמודא דידן ולפיכך לא שרי לנהוג בזיון לא בספר תורה ולא בשאר ספרים אלא במקום סכנה דשרי אף לרכוב עליהם אבל שלא במקום סכנה לא שרי אלא דוקא בחיקו כנגד לבו זו הוא דעת הרמב"ם והיא הסברא הראשונה שכתב רבינו אבל התוספ' מפרשי' דתלמודא דידן הכי קאמר דבין בעצמות ובין בספר תורה שלא במקום סכנה אסור לרכוב עליהן ובמקום סכנה מותר אף לרכוב עליהם ולהפשילו לאחוריו שלא במקום סכנה נמי שרי אפילו בספר תורה כדתניא בירושלמי וכדמשמע מדיוקא דרישא דדוקא לרכוב עליהן אסור שלא במקום סכנה אבל להפשילן לאחוריו שרי דאל"כ הו"ל לאשמועינן רבותא דאפילו להפשילן לאחוריו אסור ואנא ידענא דכל שכן דאסור לרכוב עליהן אלא ודאי דוקא לרכוב עליהן הוא דאסור אבל להפשילן לאחוריו שרי וכ"כ המרדכי פרק מי שמתו וסוף מועד קטן והוא דעת הרא"ש פרק מי שמתו והביאו רבינו וז"ל הרא"ש דרישא דקתני בעצמות דלא ירכב עליהם משמע דיוקא אבל אם מפשילן לאחוריו על החמור שפיר דמי וכן בספר תורה ואפילו אם נפסק לאסור בספר תורה בנביאים ובכתובים שפיר דמי ומיהו נראה דאף לספר תורה ש"ד מדתני בסיפא כך אמרו בספר תורה דלא תסתבר למימר דמשום שריותא דגנבים ולסטים דוקא נקטיה דהא מילתא דפשיטא היא שינהג בו בזיון ולא ימסרו ביד גנבים ולסטים אלא משום דיוקא דרישא נמי נקטיה דשרי להפשילו לאחוריו עד כאן לשונו וקשה דא"כ מאי פריך אילימא ארישא פשיטא הא אצטריך ליה משום דיוקא דרישא דשרי להפשיל לאחוריו שלא במקום סכנה ויש ליישב דאם כן קשה דהך בבא דכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה לא קאי אמאי דקאמרו בפירוש בעצמות אלא אדיוקא דרישא גרידא ולשון כדרך שאמרו וכו' ודאי משמעו אמאי דאמרו בפי' גבי עצמות אבל למאי דמוקמינן אלא אסיפא פירוש דקאי נמי אסיפא השתא ניחא דהך בבא עיקרה אצטריך לאשמועינן דאף בספר תורה שרי להפשיל לאחוריו שלא במקום סכנה כמו בעצמות אלא דקאמר ג"כ כדרך שהתירו בעצמות לרכוב עליהן בשעת הסכנה הכי נמי שרי לרכוב בספר תורה אע"ג דפשיטא הוא וכל פירושו זה רחוק מפשט הסוגיא דודאי לא אצטריך הך בבא אלא משום סיפא ובדין להפשיל לאחוריו שלא במקום סכנה לא קאמר תלמודא דידן מידי ומ"ש הרא"ש דלא אצטריך משום סיפא דהא מילתא דפשיטא היא וכו' הא ליתא דהא חזינן דה"ר יונה כתב איפכא דיותר מוטב שיאבד אותם משינהג בהם מנהג בזיון גדול כזה לרכוב על ספר תורה ויתבאר בסמוך: ומ"ש בשם רב אלפס הוא בפרק מי שמתו וז"ל וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה שאם היה מתירא מפני הגנבים או מפני הלסטים מותר להניחם על גבי החמור שהוא רוכב עליו עד כאן לשונו ותשמע ליה להרא"ש שלא היה צריך רב אלפס להך פירושא שכתב שאם היה מתיירא וכו' אלא לאורויי דהא דתניא וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה לא קאי אלא אסיפא דמתיר במקום סכנה לרכוב עליו אבל לא קאי אבריותא דדיוקא דרישא דשלא מקום בסכנה אסור לרכוב עליהן אבל מותר להפשיל העצמות לאחוריו דזה אסור בספר תורה אלא דוקא בחיקו כנגד לבו ומיהו קשה דלפ"ז היה לו לרב אלפס לומר מותר להניחם ע"ג החמור ירכב עליהם מדקאמר מותר להניחם ע"ג החמור שהוא רוכב עליו משמע שהאדם רוכב על החמור בלבד והספר מונח ע"ג החמור לאחוריו וס"ל לרב אלפס דאפי' במקום סכנה לא שרי אלא להפשילו לאחוריו וברייתא דירושלמי לא מיירי אלא במקום סכנה והא דתניא וכדרך שאמרו בעצמות וכו' ה"ק כדרך שאמרו בעצמות שלא לחוש לבזיון במקום סכנה כך אמרו בספר תורה ומכל מקום הא כדאיתא והא כדאיתא בעצמות שרי אף לרכוב עליהן אבל בספר תורה אסור לרכוב עליהן אלא להניחם ע"ג חמור שהוא רוכב עליו ומפשילין לאחוריו בלבד שרינן ליה ולא יותר שמוטב שיאבד אותם משינהג בהם בזיון גדול כזה וכך היא הבנת ה"ר יונה בדברי רב אלפס אלא שהוא ז"ל כתב דרב אלפס ס"ל דירושלמי מיירי שלא במקום סכנה ובשאר ספרים אבל בספר תורה אסור להפשילו לאחוריו שלא במקום סכנה אלא דוקא לפניו ובמקום סכנה נמי לא שרי אלא להפשילו לאחוריו אבל לרכוב עליהן אסור בכל ענין ולענין הלכה נקטינן הכא והכא לחומרא דשלא במקום סכנה לא שרי אלא בחיקו כנגד לבו ואפילו בשאר ספרים ובמקום סכנה נמי לא שרי אלא להפשילו לאחוריו אבל לא לרכוב עליו וכדכתב ה"ר יונה לפרש דברי רב אלפס דהכי משמע הלשון כדפרישית ואע"ג דבס"ע כתב בלשון הרמב"ם דמתיר לרכוב עליו במקום סכנה יש להחמיר שלא לעשות מעשה בזיון בפלוגתא דרבוותא כנראה לי: ולא יאחוז אדם ספר תורה וכו' כ"כ הרמב"ם פ"י דהלכות ספר תורה ולמד כך מהא דאיתא בר"פ מי שמתו תניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא ואם עושה כן עובר משום לועג לרש ומדיק דתוך ד' אמות הוא דאסור חוץ לד' אמות שרי ומ"מ קצת קשה כיון דבכה"ק ליכא איסורא אלא משום לועג לרש אין לו ענין להנהג' כבוד

בספר

מעיניהם למד כן מדין רבו מובהק שנתבאר בסימן רמ"ד:

וכתב ה"ר מנות דה"ה השומע את קולו אף ע"פ שאינו רואהו חייב לעמוד וע"כ נהגו לעשות פעמונים ורמזיה א מדר' טרפון כד הוה שמע קל כרעא דאימיה אמר אקום מקמי שכינה. כתב הרשב"א ח"ג סימן רפ"א שאלת על מה שמעת שאין הקהל עומדים כאן בשעה שש"צ מראה הכתב לעם ושאלת היאך איפשר להם שלא יעמודו. תשובה נראה שהביאך לכך מה שאמרו מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש ואם מזה איני רואה שהוא חיוב שעמידה אחרי שס"ת בדוכן לפי שהוא במקום א' והצבור במקום אחר ואין אדם חייב לעמוד מפני רבו שהוא עומד למעלה בביתו והתלמיד למטה ע"ג קרקע אבל כל שמוציאין ס"ת מן ההיכל עד שמעלין אותו לדוכן עומדין הקהל על עמדם ומקרוב ראו קצת מגדולי הציבור שיש לעמוד גם בשעה שש"ץ זוקפו ומראה הכתב לעם ואמרו לי שכל זה מכבוד ספר תורה ושכן נהגו ברוב המקומות וכל שטוענין שיש בו כבוד ס"ת ראיתי לחוש ועכשיו כל הציבור עומדים עד שמניחין אותה במקום שקורין בו עד כאן לשונו וכתב עוד ח"א סימן קת"ד שנשאל הא דאמרינן בקידושין שחייב אדם לעמוד מפני ס"ת אם ה"ה מפני חומשים והשיב חומשים שאמרת לא בעשויין בגולל וכתקנן אחרת שאותם הרי הם כספר תורה לכל דבריהם אלא שאין קורין בהם בצבור מפני כבוד הצבור בלבד אלא חומשים שלנו שאינם גולל ומסתברא שאפילו לפניהם עומדים דקדושים הם וניתנין הם ליכתב כן ופוק חזי מאי עמא דבר לכתוב כן ומפניה קרינן ביה עכ"ל ואין כן דעת הרמב"ם שכתב מותר לכתוב התורה חומש חומש בפני עצמו ואין בהם קדושת ס"ת השלם ומשמע דבעשוי בגולל ובתיקנו קאמר ואצ"ל בספרים אלו שאינם עשויים בגולל אפילו כל התורה כתובה בהם וכן נהגו העולם שלא לעמוד בפניהם ומעולם לא נשמע פוצה פה לערער בדבר: דברים שבלוחות הברית הן שבס"ת לכך צריך לכבדו כ"כ הרמב"ם בפר' הנזכר: בני אדם החבושים בבית האסורין אם מוליכים ס"ת אצלם כתבתי בטור א"ח סימן תקפ"ד: היה הולך ממקום למקום וספר תורה עמו לא יניחנו בשק ויניחנו על החמור וירכב עליו וכו' עד מניחו בחיקו כנגד לבו והוא רוכב על החמור ג"ז דברי הרמב"ם בפרק הנזכר. ומ"ש וי"א דאפילו בלא פחד הגנבים מותר וכו' בר"פ מי שמתו [יח] ת"ר המוליך עצמות ממקום למקום ה"ז לא יתנם בדסקיא ויתנם ע"ג חמור וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנהג בזיון ואם היה מתיירא מפני עכו"ם מפני לסטים מותר וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בס"ת הייא אילימא ארישא פשיטא אלא אסיפא וכתבו התוספות והרא"ש וירכב עליהם אבל אם מפשילן לאחוריו על החמור ש"ד וכן בספר תורה ואפילו אם נפסק לאסור בס"ת בנביאים וכתובים ש"ד ומיהו נראה דאף לס"ת ש"ד מדתני בסיפא כך אמרו בס"ת דלא תסתברא למימר דמשום שריותא דגנבי ולסטי' דוקא נקטיה דהא מילתא דפשיטא היא שינהג בו מנהג בזיון ולא ימסרנו ביד גנבים ולסטים אלא משום דיוקא דרישא נמי נקטיה דשרי להפשילו לאחוריו ובהדיא אמרינן בירושלמי דיסקיא שהיא מלאה ספרים או שהיו עצמות לתוכה ה"ז מפשילו לאחוריו ורוכב ורב אלפס כתב וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בס"ת שאם היה מתיירא מפני הגנבים או מפני הלסטים מותר להניח ע"ג החמור שהוא רוכב משמע דקאי דוקא אסיפא עכ"ל הרא"ש ז"ל: (כ"ה) כתב ר"י דשק מלא ספרים דינו כס"ת לענין זה וכן בירושלמי כי השוה אותם יחד עכ"ל:

אמרו חכמים כל המתכבד את התורה וכו' בפ"ד דמסכת אבות: ולא יאחוז אדם ספר תורה ויכנס בו לבה"כ או לבית המרחץ ולא לבית הקברות וכו' כ"כ הרמב"ם ומ"ש דלא יכנס בו לבית הכסא ובית המרחץ פשוט הוא והכי אמרינן בפ"ב דסנהדרין (ד' כא:) גבי מלך שאין ס"ת זז ממנו אלא בשעה שהוא נכנס לבית הכסא או לבית המרחץ: ומ"ש ולא יקרא בו עד שירחיק ד' אמות מהמת וכו'

דרישה

רבא לאו משום דעדיף ג"כ יבא מס"ת דהא ליכא אמרינן הכא אלא לימר דכיון שאלמלא הם היתה כיוכה יחינתה ואינהו מפרשי לה כדאמרינן התם דהא באוריתא כתיב ארבעים יכנו ואתו רבנן ובצרי לחו חדא כמה טפשאי אינשי דלא סברי כהם שיקאו לעיזי מפני ס"ת כך יהוי לעמוד מפני לומדיה והומה לזה פי' בעקדת יצחק בפרשת חקת ע"ש ובתוספתא דהתם ה"ק כמה טפשאי בני אינשי כו' דהא למיקם מקמי ס"ת לא ידעינן אלא מק"ו דגברא רבא עכ"ל פ"ק דקידושין סוף דף תרל"ה ע"ש. [ב] ויניחנו ע"ג חמור כו' נקט כן משום דזהו אליבא דכ"ע כו' עמ"ש בפרישה וכתבתי כן לאוקמי מ"מ דמ"ש רבינו תחילה לא יניחנו בשק כו' וירכב עליו ר"ל עליו על החמור ולאפי' על השק רוצה לומר על החמור ודייקי כן ידכתב אח"כ וי"א דאפי' בלא פחד מותר להפשילו ע"ג חמור ש"מ דלדעת ראשונה אפי' ע"ג חמור אסור. והא דכתב תחילה סתם אסור אע"ג דיש בו פלוגתא משום דלי הרמב"ם תפס דס"ל כהרי"ף רבים לאיסור אבל ז"א דא"כ לא ישנו פירושו דלרכב עליו דהא מ"מ אח"כ ואם היה מפחד מפני גנבים מותר אפי' לרכוב על הס"ת עצמו כתב בתשובת הרשב"א (וכ"כ לעיל בסימן רמ"ב ס"ק עכ"ה) דאין צריך לעמוד לפני התורה או רבו כשהוא במחיצה אחרת אע"פ שרואה אותו ולכן כשהס"ת בבימה א"צ לעמוד א"ל כשמראים הכתב לקהל או שנהגין לעמוד מפני הכבוד עכ"ל: [ג] ולא יקרא בו עד שירחיק ד' אמות כו' ודע שהרמב"ם

פי'

פרישה

(ה) ויניחנו ע"ג חמור וירכב עליו אלא מניחו בחיקו כנגד לבו נקט כן משום דזהו אליבא דכ"ע דלהרי"ף דמחמיר אינו מתיר אלא להניחו בחיקו כו' ולדעת הי"א דמקילין והוא דעת התוס' אין אוסרין אלא לרכוב ולישב עליו ממש וכתב רבינו תחילה שאיסור והתיר שהוא אליבא דכ"ע ואח"כ כתב הפלוגתא די"א דל"ד בחיקו אלא ג"כ מותר להפשילו לאחוריו רק שלא ישב עליהן א"ל מפני פחד גנבים אבל הרי"ף ס"ל דוקא בחיקו ועיין בדרישה: (ו) או לבית הקברות משום לועג לרש: (ז) ולא יקרא בו עד שירחיק ד' אמות כו' ע"ל סימן שס"ז וכתב רבינו על

דין

חדושי הגהות

רפב א לפנינו בגמרא (שם לא:) איתא דרב יוסף כדהוי שמע קול כרעא וכו':

הכסא ולא יאחוז ס"ת ערום (א) (ח) פי' בלא מטפחת (ט) [ד] אסור לישב על המטה שס"ת עליה בית שבו ס"ת לא ישמש בו מטתו עד שיוציאנו ואם אין לו מקום להוציאו יעשה לפניו מחיצה גבוה י' טפחים וכתב הרמב"ם דשרי אם מניחו בכלי בתוך כלי (י) והוא שאינן כליו המיוחדים לו אבל אם הם כליו אפי' י' כחד מנא דמי ואם פירש טליתו על הארגז שמונח בו חשוב ככלי בתוך כלי וא"א הרא"ש ז"ל כתב דלא שרי בס"ת בכלי בתוך כלי אלא בתפילין ושאר ספרי הקדש אבל בס"ת לא שרי אלא במחיצה ומיהו בכל ספרי הקדש אפי' בחומשים שרי בכלי בתוך כלי: כל הטמאים (יא) אפילו נדות מותרים לאחוז בס"ת ולקרות בו והוא שלא יהו ידיהן מטונפות או מלוכלכות אלא ירחצו ידיהן ואח"כ יקראו בו ס"ת שבלה או נפסל (יב) נותנין אותו בכלי חרש וקוברין אותו אצל ת"ח וזו היא גניזתו כל תשמישי הספר שיש בהן קדושה אסור לנהוג בהן בזיון לפיכך מטפחת ספרים שבלו (יג) עושים מהן תכריכין

וכו' בפ' מי שמתו [יח.] תניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס"ת בזרועו וקורא ואם עשה כן עובר משום לועג לרש ומפרש בגמרא דהיינו דוקא תוך ד' אמות אבל חוץ לד' אמות שרי ואע"ג דפשטא דברייתא משמע דלא אסרה לילך בבית הקברות וס"ת בזרועו אלא דוקא בקורא בו אפשר שהרמב"ם ז"ל מפרש דתרתי קתני לא יהלך בבית הקברות וס"ת בזרועו אפי' אינו קורא בו וכן לא יהא קורא שם אע"פ שאין ס"ת בזרועו דבכל חד מהני איכא משום לועג לרש דאחיזת ספר תורה בזרועו אף על פי שאינו קורא בו מצוה היא ואית בה משום לועג לרש: ומ"ש ולא יאחוז ספר תורה ערום מימרא ס"פ בני העיר [לב.] ובפ"ק דשבת [יד.] ונתבאר בטור א"ח סימן קמ"ז:

בפרק במה אשה [סב.] אמרינן דקמיעין אם היו מכוסים עור מותר ליכנס בהם לבה"כ ואם לאו אסור וכתבו הרמב"ם בפ' בתרא דעירובין [צח.] אמרינן דאין מורקין כתבי הקדש וכתב הרמב"ם דאפילו הלכות ואגדות בכלל: אסור לישב על המטה שס"ת עליה כ"כ הרמב"ם וטעמו מדגרסינן בפ' אלו מגלחין [כה.] אמר רבי [ב] תחליפא אלא תותיה לרב הונא דהוה בעי למיתב אפוריה והוה מנח ספר תורה עלה וכף כדא אארעא ואותיב ספר תורה עילויה אלמא קסבר אסור לישב על המטה שס"ת מונח עליה ואותיה נמי בפ' הקומץ [לב:] ואף על גב דתסיים בה בהקומץ ופליגא דרבה בב"ח דאמר רבה בב"ח א"ר יוחנן מותר לישב ע"ג המטה שס"ת מונח עליה הוא ז"ל פוסק כרב הונא להחמיר בכבוד ס"ת ועוד דכיון דרב הונא עבד הכי עובדא ורבנן דבתריה לא עבדו עובדא למיפלג עליה כדאיתא בפ' אלו מגלחין הכי נקיטינן וכ"פ סמ"ג וכ"נ מדברי הראב"ד אבל התוס' בפ' הקומץ והמרדכי כתבו נראה דהלכה כר"י דמתיר לישב על גבי מטה שס"ת עליה דהלכה כוותיה לגבי רב הונא ולענין הלכה כיון דהרמב"ם והראב"ד וסמ"ק ורבינו מסכימים לאסור וגם נראה שדעת התוס' עצמם בפרק אלו מגלחין ודעת ה"ר מנוח ורבינו משולם שאכתוב בסמוך כן וגם בירושלמי אסר הכי נקיטינן: וכתבו התוס' בפרק אלו מגלחין דמדלא אותיב ספר תורה בגבוה ממנו נראה שאפילו הס"ת מונח בגבוה ממנו אסור ע"כ אבל בירושלמי פרק מי שמתו גרסינן לא ישב אדם ע"ג מטה שס"ת מונח עליה אם היה נתון ע"ג דבר אחר מותר עד כמה רבי אבא בשם רב הונא טפח ר' ירמיה בשם רבי זירא כל שהוא וכתב ה"ר מנוח ולא איפשיטא ואית דפסקו לחומרא וכן דעת הראב"ד שכתב בהשגות ואם היה מקום גבוה טפח וס"ת מונח עליו מותר ול"נ דראוי להחמיר להצריך שיהא מקום הס"ת גבוה י' טפחים ולא יפחות מג' טפחים דכל בציר מהכי לא חשיב גובה כלל: **וכתב** עוד ה"ר מנוח אית דאמרי דוקא ס"ת אבל ספרים אחרים לא מחמרינן בהו וטוב להחמיר ודוקא שלא בשעת בית המדרש אבל בזמן בית המדרש והמקום צר לתלמידים מותר לישב בשוה עם הספרים והפירושים וכך נוהג ה"ר משולם מבדרש"י אך כשלא היה במקום בית המדרש היה מדקדק שיהיה הספר נתון ע"ג ד"א כל שהוא עד כאן לשונו. וכתב בעל ספר אורחות חיים בסוף ספרו ונראה שאין להקל בדבר שלא יראה כמזלזל בכבוד הספרים כתבו הגה"ת החדשות בסוף הלכות ס"ת תניא במ"ס (פ"ג) לא יתן אדם ס"ת ע"ג ארכובותיו וכו' אפילו ידיו וכו':

בית שבו ס"ת לא ישמש מטתו עד שיוציאנו וכו' וכתב הרמב"ם דשרי אם מניחו כלי בתוך כלי וכו' בפ' מי שמתו (כה:) תניא בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי אמר אביי ל"ש אלא בכלי שאינו כליין אבל בכלי שהוא כליין אפילו י' מאני כחד מנא דמו אמר רבא גלימא בקמטרא ככלי בתוך כלי דמי אמר ריב"ל ס"ת צריך לעשות לו מחיצה י' מר זוטרא איקלע לבי רב אשי חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ביה ס"ת ועביד ליה מחיצה י' א"ל כמאן כריב"ל אימור דאמר ריב"ל דלית ליה ביתא אחרינא מר הא אית ליה ביתא אחרינא א"ל לא אדעתאי פי' לא נתתי אל לבי ומשמע ליה להרמב"ם דכל דלית ליה ביתא אחרינא שרי להניחו כלי בתוך כלי וכדמשמע פשטא דברייתא דקתני בית שיש בו ס"ת וכו' או שיניחם כלי בתוך כלי וצ"ל לפי שטה זו דאם אין לו בית אחר אם איפשר לו לעשות מחיצה גבוה י' טפחים עדיף מהנחת כלי בתוך כלי והו שחידש ריב"ל ואמר ס"ת צריך לעשות לו מחיצה גבוה י' טפחים כלומר אף על גב דבתפילין אף ע"פ שיכול להוציאם או לעשות להם מחיצה גבוה י' טפחים מותר ע"י הנחת כלי בתוך כלי בס"ת אינו כן דאם איפשר לו לעשות מחיצה גבוה י' טפחים אינו מותר על ידי הנחת כלי בתוך כלי והכי דייק לישנא דריב"ל דאמר ס"ת צריך לעשות לו מחיצה גבוה י' טפחים דמשמע שבא לחלק דין ס"ת מדין תפילין אף על פי שאין דבר זה מפורש יפה בדברי הרמב"ם על כרחך צריך לפרשה כן ופרטי דין כלי בתוך כלי נתבאר בטור א"ח סימן מ"ח: ומ"ש רבינו ואם פירש טליתו על הארגז וכו' מימרא דרבא כתבתי בסמוך: **ומ"ש** וא"א ז"ל כתב דלא שרי בס"ת בכלי בתוך כלי וכו' שם וטעמו מדאמר ריב"ל ס"ת צריך לעשות לו מחיצה גבוה י' טפחים משמע דאתא למימר דס"ת לא סגי ליה בהנחת כלי בתוך כלי אלא צריך לעשות לו מחיצה גבוה י' טפחים או לית ליה ביתא אחרינא והא דקתני בברייתא או עד שיניחם כלי בתוך כלי לא קאי אספר תורה אלא אתפילין וכ"כ הרשב"א בחידושיו וכן כתבו הגהות מיימון בשם סמ"ג וסה"ת ולענין הלכה כיון דרבים נינהו ופשטא דמימרא דריב"ל משמע כוותייהו לחודו · (ב"ח) צריך להעביר הקולמוס על תיבה דבתרא ולכתוב במקומה הכבוד : דבתרא ס"ת היא הכי נקטינן:
(ב"ח) ועיין בתשובת הרשב"א הכתובה בסימן שמ"א · **ומ"ש** ומיהו בכל ספרי הקדש אפי' בחומשים שרי כלי בתוך כלי כך כתב שם הרא"ש ז"ל ודווקא ס"ת אבל שאר ספרי הקדש וחומשיו כיון שאינם עשוין בגלילה סגי להו בכלי על כלי והרשב"א כתב בחידושיו שהתוס' כתבו שיש להחמיר בחומשין כמו בספר תורה (ב) וכג"ת כתב שאע"פ שנסתפקו התוס' אם צריך להחמיר בחומשין מסתברא שא"צ להחמיר עכ"ל. ולענין הלכה כיון דהרא"ש נמי שרי הכי נקיטינן וכן נוהגין:

דין הרואה ס"ת שנשרף כתבו רבינו בסימן ש"מ: כל הטמאים אפילו נדות מותרים לאחוז בס"ת ולקרות בו וכולי כ"כ הרמב"ם ונתן טעם משום דדברי תורה אין מקבלין טומאה כדאיתא בפ' מי שמתו (כב.): ס"ת שבלה או נפסל נותנין אותו בכלי חרס וקוברין אותו אצל ת"ח מימרות בפרק בני העיר (דף כו.) ומה שהצריכו לתתו בכלי חרס הוא כדי שלא ירקב כ"כ במהרה דכל מאי דאיפשר לתקוני שיעמוד ימים רבים מתקנינן: כל תשמישי הספר שיש בהם קדושה אסור לנהוג בהם מנהג בזיון לפיכך מטפחות ספרים שבלו עושין מהן תכריכין למת מלוה שם אמר מר זוטרא [ג] משמיה דרב שנת מטפחות ספרים שבלו

בספר תורה ואפשר לומר דגם דבר זה אינו כבוד לספר תורה שיהא לועג לרש בקיום מצוה זו ואיכא למידק דפשט הברייתא משמע דליכא איסורא לאחוז ספר תורה אלא בקורא בו והרמב"ם ורבינו כותבין דבאחיזת ספר תורה בלחוד איכא איסורא וי"ל דע"כ צריך לפרש דתרתי קתני דאיכא איסורא באחיזת ספר תורה אפילו אינו קורא בו וכן בקורא אע"ג דאינו אוחז בספר תורה דאי חדא קתני דאוחז ספר תורה בזרועו וקורא בו קשיא דכיון דבקורא לחוד איכא איסורא אף ע"ג דאינו אוחז בספר תורה כדתניא מת תופס ד' אמות לק"ש דאסור לקרות ק"ש בע"פ תוך ד' אמות א"כ למאי צריך תני וספר תורה בזרועו ואע"ג דהתוס' מיישבים קושיא זו וז"ל וס"ת בזרועו וקורא וה"ה דע"פ אסור לקרות עד כאן לשונו וכ"כ הר' יונה להרמב"ם ורבינו לא ניחא להו יישוב זה לומר דבתפס נקט וספר תורה בזרועו כיון דאיכא לועג לרש בקריאה גרידא ולהכי מפרשים דתרתי קתני דבכל חד מהני איכא משום לועג לרש דאחיזת ספר תורה בזרועו אע"פ שאינו קורא בו מצוה היא ואית בה משום לועג לרש והכי דייק לישנא מדלא תני וקורא בו אלא וקורא אלמא דבקורא בע"פ קאמר מיהו באלפסי גורס וקורא בו אבל גי' הרמב"ם ורבינו וקורא כגי' ספרים דידן והכי נקטינן דתרתי קתני ובכל חד איכא משום לועג לרש: כתב הרמב"ם דאף מבית המרחץ צריך להרחיק ד' אמות כמו מבית הכסא אבל רבינו השמיטו גם הרב בספר כסף משנה כתב דאינו יודע לו טעם והסכים לדעת רבינו וכן פסק בש"ע: כתב הרמב"ם בפ"י מהלכות ספר תורה וכל כתבי הקדש אפילו הלכות ואגדות אסור לזרקן וה"א בפרק בתרא דעירובין [דף צ"ח] זאת אומרת אין זורקין כתבי הקודש והתם משמע דלאו דוקא ספר תורה אלא כל ספרי הקודש אין זורקין אותם ור"ל שיקח אותם בידם דרך כבוד ויניח במקומם הראוי ולא נעשה כן דרך זריקה מידו למקומם וכן כשיתנם לחברו לא יתן לו בזריקה:

בית שבו ספר תורה וכו' בפ' מי שמתו קאמר ריב"ל ספר תורה צריך לעשות לו מחיצה עשרה אי לית ליה ביתא אחרינא אבל אי אית ליה ביתא אחרינא צריך שיוציאנו וסובר הרמב"ם דבמניח כלי בתוך כלי נמי יוצא י"ח כמו בעשה מחיצה עשרה דהכי תניא התם בית שיש בו ספר תורה או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או יניחם כלי בתוך כלי ומסתמא ריב"ל לא פליג אהך ברייתא אלא והאי צריך לפרש דשוין הן בדין אבל הרא"ש מפרש דמדאמר ריב"ל ספר תורה צריך לעשות לו מחיצה עשרה אלמא דוקא מחיצה עשרה ולא כלי בתוך כלי והא דתניא כלי בתוך כלי נמי סגי לא קאי אספר תורה אלא אתפילין ושאר ספרי הקדש ובש"ע הביא ב' הדיעות ולא הכריעו: כל תשמישי הספר וכו' מימרא דמר זוטרא בפרק בני העיר (סוף דף כ"ו) והכי פי' דבר זה אינו בזיון הלכך עושין מהן תכריכין למת וזו היא נמי גניזתן אבל אם

דרכי משה

רפב (א) במהרי"ל כשאדם נושא ספר אמר לילך לפניו מהרי"ל כשמצא ספר מהופך עליונה למטה היה הופכו ונשקו וכשהגיהו ספרים על המדריגה שעולין בה על המגדל היה מקפיד עליהם ואומר דגם במדריגה העליונה מחשב כתניח על גבי קרקע עכ"ל : (ב) וכ"מ המרדכי מי שמתו :

ולעיל

פרישה

דין וה דה"ה בע"פ נמי אסור ואפשר לומר דאתי לאשמעינן דאע"ג שמוליכו לשם כדי שיקרא בו ויקרא על המת ומותר אפי' תוך ד' אמות של מת והמ"ש בפ' מ"ז וה"א שהיא הכא לכבוד המת שהוא מותר קמ"ל דאסור ועיין בדרישה : (ח) פי' בלא מטפחת עיין בא"ח ברית סימן קמ"ז מ"ש שם : (ט) אסור לישב על המטה שס"ת עליה וכ"ש ע"ג קרקע ועיין בדרישה ולכתחלה יגביהנה י' טפחים ולא יפחות מג"ט גבוה ממושב האדם ב"י : (י) והוא שאינן כליו המיוחדים לו הלשון אינו מדוקדק דמשמע דבעינן שניהן לא יהו מיוחדים וה"א דבא"ח סימן ר"מ כתב בהדיא והוא שלא יהא השני מיוחד לו מיהו כיון דאם התחתון מיוחד לו מותר כשאין העליון מיוחד לו אוה"נ צריך לומר שלא יהיו מיוחדין כלומר שגם השני לא יהיה מיוחד לו וכ"כ הרמב"ם ז"ל ויתן בכלי אחר שאינו מזומן אבל אם היה מזומן כו' ע"ש ב"י מהלכות ס"ת ועיין בא"ח סימן מ"מ מ"ש שם : (יא) אפילו נדות מותרין לאחוז בס"ת ולקרות בו כו' מכאן משמע כשהאשה נדה תוכל לאחוז סידור בידה ולהתפלל רק שלא יהיו ידיה מלוכלכות . ועיין מ"ש רמ"א בא"ח סימן פ"ח שמנהג לאסור אם לא בימים נוראים וכב"כ מהרא"י (וע"ל בסימן קנ"ס) : (יב) נותנין אותו בכלי חרס שלא ירקב במהרה דכל מאי דאפשר לתקן שיעמוד ימים רבים מתקנין ב"י : (יג) עושין מהן תכריכין למת מלוה ר"ל זהו היא גניזתן וכן הוא בהדיא בא"ח סימן קנ"ד וכתב

בית

דרישה

וס"ל ס"ת כתב בל' רבינו לא יאחז אדם ס"ת כו' ולא יקרא בו כו' ת"ל ב"י בפ' מי שמתו תניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס"ת בזרועו וקורא כו' ואף ע"ג דפשטא דברייתא משמע דלא אסרו ס"ת בזרוע אלא דוקא כשקורא בו אפשר שהרמב"ם ז"ל מפרש דתרתי קתני לא יאחוז ס"ת בזרועו אפי' אינו קורא בו וכן לא יהא קורא שם אע"פ שאין ס"ת בזרועו דבכל חד מהני אית ביה משום לועג לרש דאחיזת ס"ת אפי' בלא קריאה אית ביה מצוה עכ"ל ב"י ונראה דכן ג"כ דעת רבינו שכתב ל' הרמב"ם וא"ת לא יקרא בו ל"ד אלא ר"ל בו במ"ש בתוכו ול"ל בתוכו דס"ת אלא מלתא דגמרא לפני זה באחיזת ס"ת נקט ל' קריאה דגם לא ילמוד תורה ומ"ש רבינו בסימן שס"ז וכ"ה ע"פ ג"כ כיון לכך ור"ל דסברייתא תרתי נקט . ומ"ש רבינו אף על פי שהוליכה במטפחת ולא מ"ש לקריאה מתוכה וזו"ק : [ד] אסור לישב על המטה שס"ת עליה וכ"ה

לאמר

חדושי הגהות

ב כ"ה בס"ק שם אבל במנחות (לב:) א' רבי חלבו : ג וכ"ה ברא"ש אבל בגמרא איתא רק מר זוטרא בעצמו אמרו :

תחלת

תכריכין למת מצוה (יד) תיק שהוכן לספר תורה והונח בו (טו) וכן (טז) המטפחת והארון והמגדל שמניחים בו ס"ת אע"פ שאין מניחין בו ס"ת כשהוא לבדו אלא כשהוא בתיק וכן הכסא שהוכן להניח עליו ס"ת והונחה עליו ס"ת (יז) כולן תשמישי קדושה הן ואסורים ולאחר שיבלו או ישברו נגנזין · (יח) תיבה שנשברה מותר לעשות ממנה אחרת קטנה אבל אסור לעשות ממנה כסא לס"ת וכסא שנשבר מותר לעשות ממנה כסא קטן ואסור לעשות ממנה שרפרף לכסא אבל הבימות (יט) שעומד עליהן האוחז הספר אין בהן קדושה וכל מה שעושה לס"ת אם עשהו על תנאי להשתמש בו שאר תשמיש אם רצה מועיל בו התנאי כתב הרמב"ם תפוחי זהב שעושין לס"ת לנוי תשמישי קדושה הן ואסור להוציאן לחולין אם לא לקנות בדמיהן ס"ת או חומש ע"ב ומיהו בפרק בני העיר [כו ·] קאמר על כל הנך דקתני בהן שאסור לשנותם לקדושה קלה אמר רבא לא שנו (כ) אלא שלא מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר (כא) שרי אפי' למשתי ביה שיכרא (כב) וכתב א"א הרא"ש ז"ל הלכך

אם יגנו אותם בדין גניזה עדיף טפי אלא שרשאין לעשות מהן הכריכין אם ירצו ולא כב"י דפי' לשון עושין מהן תכריכין שעכ"פ צריך לעשות כן דליתא : תיק שהוכן לס"ת וכו עד נגנזין הוא לשון הרמב"ם בפ"י מהלכות ספר תורה ובפרק בני העיר תניא תשמישי קדושה נגנזין ואלו הן תשמישי קדושה דלוסקמא של ספרים תפילין ומזוזות ותיק של ספר תורה ונרתיק של תפילין ורצועותיהן ולא הזכירו הרמב"ם ורבינו כאן אלא תיק של ספר תורה לפי שנשמע מיניה דהוא דין דלוסקמא של ספרים תפילין ומזוזות ונרתיק של תפילין ורצועותיהן דמאי שנא הא מהא דכולן ענין א' הם תשמיש לקדושה אלא דדלוסקמא היא כמו אמתחת ושק ותיק ונרתיק נמי חדא היא אלא שלשון תיק נופל על דבר ארוך ולשון נרתק נופל על דבר קצר כדפירש רש"י לשם ומכאן אתה למד דמה שכתב ונרתק של תפילין ורצועותיהן הכי פירושו דהנרתק של תפילין וכן הנרתק של רצועותיהן הן תשמישי קדושה כי הרצועות הן בעצמן קדושות דהלל"מ והיו"ד הן אותיות גמורות והל"מ הן ודלא כמו שהבינו התוס' מכאן דהרצועות עצמן הן תשמישי קדושה דלא הוי הל"מ אלא השי"ן ע"ש · אבל בא"ח סימן קנ"ד כתב רבינו כדברי התוספות דהרצועות הן תשמיש קדושה ושם נתבאר :

ומ"ש וכן המטפחת וכו' עד אלא כשהוא בתיק פי' דאע"פ שכך הוא הרגילות שאין מניחין בו ספר תורה כשהוא לבדו אלא כשהוא בתיק ואם כן איכא למימר דלאו תשמיש קדושה ניהו אלא תשמיש דתשמיש ויכול לזרקן אפ"ה כיון דלפעמים מניחין בו ספר תורה כשהוא לבדו בלא תיק תשמישי קדושה ניהו וה"א התם אמר רבא מריש הו"א האי כורסייא [פרש"י בימה של עץ] תשמיש דתשמיש הוא ושרי פרש"י שפורס מפה עליו ואח"כ נותן ספר תורה עליו כיון דחזינא דמוקמי עילויה ספר תורה בלא מפה אמינא תשמיש קדושה הוא ואמר רבא מריש הו"א האי פריסא (פרש"י יריעה שפורסין סביבות הארון מבפנים) תשמיש דתשמיש הוא (תשמיש של ארון) כיון דחזינא דעייפי ליה ומנחי ספרא עילויה (פי' פעמים שכופלין אותו תחת ספר תורה) אמינא תשמיש קדושה הוא ואסור ונראה דמ"ש הרמב"ם ורבינו וכן המטפחת הוא שאנו קורין מפה שכורכין אותו סביב הס"ת דהוי תשמיש קדושה ומ"ש והארון והמגדל וכו' הארון הוא שאנו קורין אותו ארון קודש והוא הנקרא היכל שמניחין בו הספר תורה בתיק · והמגדל הוא הכורסייא שהוא כמו כסא שאנו קורין אותו שלחן שמניחין עליו הספר תורה כשקוראין בו ועל הארון והמגדל אמרו אע"פ שאין מניחין בו ספר תורה כשהוא לבדו אלא כשהוא בתיק אפ"ה לפעמים מניחין עליו ס"ת כשהוא לבדו והאי אע"פ אינו חוזר גם על המטפחת דהדבר ידוע דהמפות אין תשמישן כי אם לכרוך אותן סביב הספר תורה ופשיטא שהן תשמיש קדושה ולפ"ז לא הזכירו כאן הרמב"ם ורבינו פריסא דקאמר רבא ואפשר נ"כ לומר דבכלל מ"ש וכן המטפחת הוי נמי הך פריסא דקאמר רבא והאי אע"פ שאין מניחין ספר תורה בו כשהוא לבדו חוזר גם על המטפחת וק"ל ודע דהתוס' הקשו על מה שפרש"י פריסא יריעה שפורסין סביבות הארון מבפנים דא"כ למאי דמסיק דתשמיש קדושה הוא אם כן לפ"ז בע"כ הארון הוי תשמיש לפריסא והא ודאי ליתא כדקאמר התם רבא גופיה דתיבותא הוי תשמיש קדושה ואסור למיעבד תיבה כורסייא אע"ג דכורסייא נמי הוה תשמיש קדושה מ"מ איכא הורדה מקדושתה לפי דקדושת תיבה היא שמצניעים שם הספר תורה אבל כורסייא אינו אלא שמניחין עליו ספר תורה לשעה וארון ותיבותא חד דינא אית להו דתרווייהו עבידי לס"ת אלמא מדאי תיבותא תשמיש קדושה א"כ הפריסה מבפנים הוי תשמיש לארון ולא איפכא הארון תשמיש לפריסא כדפי' רש"י ולכן פי' התוס' דהך פריסא הוא סביב הארון מבחוץ וקדושתה שוה לארון עצמו אבל הפריסא מבפנים לארון הוי תשמיש לארון זאת היא דעת התוספות במלות קצרות וע"ש . וכדי ליישב פרש"י נראה דלמאי דמסיק נמי דפריסא תשמיש קדושה הוא קדושת הארון עצמו וקדושת הפריסא מבפנים שוין הן דתרווייהו הויין תשמיש קדושה כשם שאנו מפרשים לפי דעת התוספות בפריסא על הארון מבחוץ כך הוא לפרש"י בפריסא שמבפנים ומ"ש והונח בו וכן יהונח עליו עמו מדקי"ל בפרק נגמר הדין זר ביה ולא אזמניה או אזמניה ולא זר ביה שרי למיזר ביה זוזא וכן כתב ב"י . תיבה שנשברה וכו' מימרא דרבא שם ובספרים שלנו חסר הך בבא כורסייא רבא נמי מעבדיה כורסייא זוטא שרי דרגא לכורסייא אסירא וצריך להגיה וכ"ה בהלכות הרי"ף והרא"ש : ומ"ש אבל הבימות וכו' שם בסוף הפרק (דף ל"ב) א"ר מתנה אמר שמואל הלוחות והבימות אין בהם קדושה והרא"ש כתב שם אין בהן משום קדושת ארון אבל יש בהן משום קדושת ב"ה עד כאן לשונו וכ"כ הרא"ד בהשגות ושכן איתא בירושלמי וכ"כ הר"ן ומביאו ב"י וכ"כ רבינו בא"ח בסוף סימן קנ"ד ולכן כתב כאן בסתם ונסמך על מה שפירש לשם ומה שלא כתב רבינו דין הלוחות לא כאן ולא בא"ח הוא לפי שנסתפק בפירושו שהרי רש"י כתב לא ידעתי מה הן ויש מפרשים הן העשויין לספרים שלנו שאינן עשויין בגליון עכ"ל והא ודאי ליתא דלא גריעו הני לוחות מדלוסקמא של ספרים והרמב"ם כתב הן הלוחות שכותבים בהם לתינוק להתלמד והרא"ד כתב שאין דעתו נוחה מזה הפי' ופי' הוא שהלוחות שעומדים עליהם המפטיר והמתרגם בשעת שימוש והתוספות בשם הערוך פירש שהן גליונות ספר תורה והוקשו עליו והמרדכי ע"ש ראבי"ה פי' כעין פירש הרמב"ם ומביאו ב"י ולפי שלא נתברר אצל רבינו פי' אלו הלוחות על נכון השמיטו : ובכל מה שעושה לספר תורה וכו' ירושלמי כתבוהו הרא"ש והמרדכי וע"ז סומכים האידנא שנהנים מהפריסא על השלחן לפי שלב ב"ד מתנה עליהן כיון שאי אפשר ליזהר שלא ליהנות מהן ועיין בא"ח סימן קנ"ד :

כתב הרמב"ם תפוחי זהב וכו' בפרק י' מהלכות ספר תורה ולפי שהרמב"ם כתב בסתם משמע דאף ביחיד שמכר ספר תורה שלו קאמר דאסור להוציאן לחולין והכי משמע מלשון ספרי הרמב"ם שבידינו שכתוב בהן ואסור להוציאן לחולין אא"כ מכר אותם לקנות בדמיהם ספר תורה או חומש אלמא דאף ביחיד שמכר ספר תורה שלו קאמר ולכך השיג עליו ואמר ומיהו בפרק בני העיר וכו' דמדברי הרא"ש דמתיר ביחיד נשמע דלא כהרמב"ם דאוסר אפילו ביחיד ובש"ע לא הכריע ומשמע דנקטינן לחומרא וע"ל סימן ר"ע באיזה ענין שרי למכור מיהו נהגו העם להקל ואין להחמיר להם כיון שתולין עצמן בהוראת הרא"ש ז"ל

שכלו עושין אותו תכריכין למת מצוה וזו היא גניזתן ומדברי רבינו בטור א"ח נראה דרשות יהיב אי בעו למעבד תכריכין לאת מצוה שפיר דמי וכ"נ ולא כדמשמע מדבריו כאן שעכ"פ צריך לעשות כן : תיק שהוכן לס"ת והונח בו וכן המטפחת וכו' עד נגנזין הכל דברי הרמב"ם בסוף הלכות ס"ת ובפ' בני העיר (שם) תניא תשמישי קדושה נגנזין ומני בהדייהו תיק של ס"ת וגרסינן תו התם אמר רבא מריש הו"א כורסיא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינא דמותבין ס"ת עליה אמינא תשמיש קדושה הוא ונראה שמפרש הרמב"ם דתשמיש דתשמיש היינו שספר בתוך התיק והתיק על הכורסיא וכיון דחזא שפעמים הרבה מוציאין הס"ת מהתיק ומותבי ליה אכורסיא אמר ודאי תשמיש קדושה הוא ואיתא תו התם אמר רבא מריש הו"א האי פריסא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינן דעייפי ליה ומנחי ס"ת עילויה א"כ פרסי ליה אסיפרא אמינא תשמיש קדושה הוא וכתב הר"ן על דברי הרמב"ם הארון הוא תיבותא דאיתמר בגמרא וא"כ קומטרא דספרי שפירשו בו שהוא הארגז שמצניעין בו ס"ת והמגדל היא הספסל הגבוה שהוא על הבימ' שמניח בו החזן ס"ת כשקורא בו ולשון מקרא היא כנחמיה סי' ח' ויעמוד על מגדל עץ וכסא הוא כורסייא הנזכר בגמרא והוא כי יש מקומות שמכינים שם כסא אחד להניח עליו ס"ת ביום שמוציאין שתי תורות : ומ"ש גבי תיק וכסא שהוכן לספר תורה והונח בו משום דאם הוכן ולא הונח בו או הונח בו ולא הוכן לכך אינו קדוש וכדאמרי' בפ' נגמר הדין (מח·) זר ביה ולא אזמניה אזמניה ולא זר ביה שרי למיזר ביה זוזי : ב"ה וכתב רבינו ירוחם דהכי איתא בירושלמי לענין תשמיש ס"ת :

תיבה שנשברה מותר לעשות ממנה אח"ת וכו' עד ואסור לעשות ממנו שרפרף לכסא מימרא דרבא ד בפ' בני העיר (כו :) : (ב"ה) וכתב עוד רבינו ירוחם נראה כי המקום שמשימין בו ס"ת לקרות יש לו דין קדושת ב"ה אבל אינו תשמיש קדושה שלעולם אין מניחים עליו ס"ת אלא מטפחות כי אינו נקרא תשמיש אלא כשהספר ממש מונח עליו זולתי אם הוא עשוי לכבוד כגון מכסה שעושים לספרים עד הקרשים שעל הספרים אשר אותו מכסה העשוי לשמור אותו המכסה הא' שעל ספר נראה שהוא תשמיש דתשמיש . וכתב עוד הדר שעושים לספרים לשמרם לתוכו או לס"ת אין בו דין תשמישי קדושה . ומ"ש אבל הבימות שעומד עליהן וכו' שם אמר רב מתנה אמר שמואל הלוחות והבימות אין בהם קדושה וכתב הר"ן שאמרו בירושלמי שאין בהם משום קדושת ס"ת אבל יש בהם משום קדושת בית הכנסת : **וכתב** המרדכי הלוחין פירש רש"י לוחות לספרים שלנו שאינן נגללין וראבי"ה פירש כגון לוחות של סופרים וכותבין עליהם לפעמים כתבי הקדש ואינם מיוחדים לכך :

ומ"ש וכל מה שעושה לס"ת אם עשאו ע"ת וכו' מועיל בו התנאי ירושלמי פרק בני העיר וכתבוהו שם הרא"ש והמרדכי : כתב הרמב"ם תפוחי זהב שעושין לס"ת לנוי וכו' ומיהו בפ' בני העיר קאמר על כל הנך דקתני בהו שאסור לשנותן וכו' אמר רבא ל"ש וכו' וכתב א"א ז"ל הילכך יחיד שמכר ס"ת שלו

פרישה

בית יוסף דרשות הוא דאי בעי למעבד מהן תכריכין עביד . (יד) תיק שהוכן לס"ת והונח בו כו' אבל הוכנה בלא הנחה או איפכא אינו מקדשתו (טו) וכן המטפחת והארון והמגדל מפ' הר"ן מגדל הוא הספסל גבוה שהוא על הבימה שמניח בו החזן הס"ת כשקורא בו וכסא הוא שמכינים שם כסא אחד להניח עליו ס"ת ביום שמוציאין שני תורות : (טז) ומטפחת כ"ל שר"ל שפרוכת ומשום שלפעמים פורסין אותה על השלחן ומניחין עליו הס"ת או מכסין הס"ת בה עיין בב"י : (יז) כולן נקראת תשמישי קדושה ולא תשמיש דתשמיש שפעמים מוציאין ס"ת מהתיק ומניחין אותו על המגדל או על הכסא ומטפחת . (יח) תיבה שנשברה הוא היגדל ועיין מ"ש לעיל בא"ח סימן ק"ן וב"י פי' ארון · (יט) שעומד עליה האוחז הס"ת אין בהן תשמיש קדושה פי' קדושת ס"ת אבל קדושת ב"ה יש בה ר"ן (כ) אלא שלא מכרוהו ז' טובי העיר כו' האי מכרוהו לאו לישנא דדיעבד היא דהא קאמר בסמוך ולפ"ז התפוחים יכולים בעליהן למוכרן כ' דמשמע אפי' לכתחלה וכן בא"ח כתב רבינו למותר אפילו לכתחילה ע"ש אלא ה"ק לא שנו אלא שלא מכרוהו כו' כלומר שאין המכירה נעשית ע"י שבעה טובי העיר כו' אבל אם המכירה נעשית ע"י ז' טובי העיר כו' מותר אפי' לכתחלה רק ס"ת אסור למכור אותה לכתחלה כדמבואר בסימן ע"ר לפי שהיא עצמה קודש למפרעי כל הני דאינם אלא תשמישי קדושה ולכן דייק הרא"ש וכתב ז"ל הלכך יחיד שמכר ס"ת כו' דיעבד ולא מיירי הכא אלא על ההיתר שמתיר להוציאן לחולין משום דאין סברא לחלק ביניהן לענין מעות . ומ"ש ולפ"ז התפוחין כו' ה"ק הואיל שיחיד בשלו יש לו דין ז' טובי העיר א"כ כמו שז' טובי העיר יכולין למכור לכתחילה כל הני דלעיל ה"ה נמי היחיד יכול לכתחילה למכור התפוחין וה"ק ויל"ל ג"כ שאפילו ס"ת יכול יחיד למכור אם היא שלו אפי' לכתחלה וכ"כ לעיל בשם אגודה בסימן ע"ר דדוקא בס"ת של כפרים וכרכים אסור למכור אבל של יחיד יכול למכור והא דנקט הרא"ש יחיד שמכר ס"ת שלו לאו דוקא לשון שמכר . אבל נראה דודאי אף שגם יחיד בשלו כמו ז' טובי העיר היינו דוקא לענין המעות שאם כבר מכר הס"ת מותר להוציא המעות לצורכו ולענין זה דוקא דימה רבינו יחיד בשלו אפי' ס"ת לז' טובי העיר בא"ח סימן קנ"ג אבל ודאי לכתחלה אסור למכור ס"ת דהשתא מ"ע היא עליו לכתוב לעצמו ס"ת איך יהיה לו רשות למכור ובמ"ש ג"כ לעיל בסימן ע"ר ודלא כב"י ע"ש · והיותר נראה דהש"ס כתב לי עבר מים דלכתחילה אין לו למוכרה כ"א ללמוד תורה ולישא אשה (וה"ה לצורך הספקת תלמידים או להשיא יתומה ריב"ש סימן רפ"א ובש"ע בא"ח סימן קנ"ג ס"ו עכ"ה) ואם מכרה לענין אחר אינו רואה סימן ברכה אבל לענין איסור יכול למכור אפי' לכתחילה גם לשאר ענינים וכ"כ ב"י לעיל סימן קנ"ג על מ"ש הטור שם וכן בכל יחיד בשלו יכול למוכרו ע"ש שהביא כמה דיעות מרדכי בשם ראבי"ה וא"ח וגי' בשם רבי משולם ע"ש : (כא) שרי אפי' למשתי ביה שיכרא כתב ב"י דדיני של הרמב"ם איתא גם לדברי הרא"ש בבית הכנסת של כפרים ולא מכרוהו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר דכל בה"כ אין מורידין אותה מקדושתן . (כב) וכתב א"א הרא"ש ז"ל הלכך כו' ז"ל ב"י כלומר ודלא כהרמב"ם דאסר להוציאן כו'

חדושי הגהות

ותחלת דברי הטור שכתב תיבה שנשברה וכו' הן שם בפ' בני העיר אמר רבא האי תיבותא דאירפט וכו' אבל סוף דבריו שב' וכסא שנשבר וכו' ואסור לעשות ממנו שרפרף וכו' ליתא שם בגמרא אבל בר"ן ורא"ש אי' הגירסא אמר רבא האי תיבותא דאירפט מעבד תיבותא זוטרתי שרי כורסיא אסור כורסייא נמי מיעבד כורסייא זוטרתי שרי דרגא לכורסיא אסור והב"ח כתב דכצ"ל גם בגמרא ובזה מבוארים דברי הטור :

הלכך יחיד שמכר ס"ת שלו מותר להשתמש בדמיו דדמי למכרוהו ז' טובי העיר (כג) ולפ"ז התפוחים יכולין בעליהם למוכרן והלוקח יכול לעשות בו כל מה שירצה מותר להניח ס"ת ע"ג ס"ת ואצ"ל ע"ג חומש ומניחים חומשים ע"ג נביאים וכתובים [ה] (כד) אבל אין מניחין נביאים וכתובים ע"ג חומשים ולא חומשים ע"ג ספר תורה:

רפג (א) **מותר** לדבק תורה ונביאים וכתובים בכרך אחד ומניח בין כל חומש וחומש ד' שיטין (א) ובין כל נביא ונביא ג' וכן בין כל נביא ונביא של תרי עשר (ב) ואין קדושתם כקדושת ס"ת אלא כחומש בעלמא (ג) [א] ומותר לכתוב כל התורה חומש חומש בפני עצמו ואין בהם קדושת ס"ת השלם ושיעור הגליון שלהם למטה ג' אצבעות ולמעלה ב' ובין דף לדף כמלא רוחב גודל רב אלפס התיר לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה

שלו מותר להשתמש בדמיו וכו' ולפ"ז התפוחים יכולים בעליהן למוכרן וכו' כלומר ודלא כהרמב"ם שכתב דאסור להוציאן לחולין וכו' ואני אומר דאין זה סותר דברי הרמב"ם דדינו של הרמב"ם איתיה גם לדברי הרא"ש בבית הכנסת של כפרים ולא מכרוהו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר דכל כה"ג אין מורידין אותן מקדושתן כמבואר בפ' בני העיר ומיהו בס"ת דיחיד משמע דפליג הרמב"ם אהרא"ש וסבר דאסור למוכרו ואם עבר ומכרו משמע דצריך ליקח בו ס"ת אחר ואם הותיר יעשה בו מה שירצה וכבר כתבתי כזה בטור א"ח סימן קנ"ג (ג): **מותר** להניח ס"ת ע"ג ס"ת וכו' עד ולא חומשים על גבי ס"ת ברייתא בפ' בני העיר (כז.) וכתב הר"ן בראש הפרק הנזכר דנביאים וכתובים כי הדדי נינהו וכן כתבו התוספות בפ"ק דב"ב (יג.) דנביאים ע"ג כתובים או איפכא שרי:

רפג מותר לדבק תורה נביאים וכתובים בכרך אחד ברייתא בספ"ק דב"ב (יג: יד.) ואף על גב דבברייתא אחריתי לעיל מינה איפלגו תנאי במילתא כיון דהאי ברייתא מיתניא סתמא ועוד דבתרייתא היא הכי נקטינן וכ"כ הרא"ש שכתב ברייתא זו בלבד וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהלכות ס"ת וכתבו התוס' מדביק אדם תורה נביאים וכתובים כאחד אע"פ שא"א שלא יתן נביאים וכתובים ע"ג תורה ובפ' בני העיר אמרינן דאסור להניח ה"מ בב' כריכות אבל כשהם מדובקים יחד אינו גנאי: ומ"ש ומניח בין כל חומש וחומש ד' שיטים וכו' ברייתא שם בין חומש לחומש של תורה ד' שיטין וכן בין כל נביא ונביא ונביא של תרי עשר שלשה שיטין ורבינו נראה שהיה גורס ובין כל נביא ונביא ג' שיטין וכן בנביא של ת"ע וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות ס"ת ודע דקא מסיים בברייתא ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה שאם בא לחתוך חותך ופרש"י ומתחיל מלמעלה ולא יניח חלק שהרי אם בא לחתוך חותך ונמצא זה ראש הכרך וגנאי הוא לו להיות דף זה משונה מחבירו על הגם וכתבו התוס' פרש"י וא"צ להניח ד' שיטין ונראה לר"י דבין חומש לחומש של תורה צריך להניח ולנביאים דוקא קאמר דא"צ ורשב"א מפרש ומסיים מלמטה וכו' ולעולם מניח ד' שיטין ודוקא בין נביא לנביא אבל בין חומש לחומש לא סיים מלמטה ויתחיל מלמעלה אפי' בהנחת ד' שיטין כדאמרינן בירושלמי פ"ק דמגלה צריך שיהא גומר באמצע הדף ומתחיל באמצעיתו ובנביא מסיים בסופו ומתחיל בראשו ונ"ל הטעם דאין לו לסיים בסוף הדף אפילו יניח ד' שיטין משום שמא יבא לחתוך אבל בין נביא לנביא שאם בא לחתוך חותך מסיים מלמטה עכ"ל וכתבוהו הגהות מיימון בפ"ז:

ב"ה וכתב הרשב"ץ בתשובה ח"א סימן קע"ה שמה שהצריכו להניח ד' שיטין בין חומש לחומש למצוה בלחוד הוא ולא לעכב אבל אי לא שביק רווחא כלל ודאי מיפסל ס"ת ועיין במס"ק:

ומ"ש רבינו ואין בקדושתה כקדושת ס"ת וכו' כ"כ הרמב"ם שם ונתן טעם מפני שדין היתר כדין החסר כלומר דכל יתר כבטול הוא (נח:) ואמד שיש דבר אחר עמו דמי כחסר ממנו וא"כ הו"ל ס"ת חסר ופסול: ומ"ש ומותר לכתוב כל התורה חומש חומש בפ"ע הכי משמע בפרק הניזקין (ס.) ומ"ש ואין בהם קדושת ס"ת השלם כ"כ הרמב"ם שם וטעמו מדאמרינן בהנזקין אין קורין בחומשין בבה"כ מפני כבוד הצבור אבל הרשב"א כתב בתשובה ח"א בסימן קמ"ד כתבתיה בסימן זה שאם הם עשויים כגולל וכתקנן הרי הן כס"ת לכל דבריהם אלא שאין קורין בהם בצבור מפני כבוד הצבור בלבד: **ומ"ש** ושיעור הגליון שלהם למטה ג' אצבעות ולמעלה וכן כל דף לדף כמלא רוחב גודל בברייתא בפרק הקומץ (ל.) ומדנקיט בברייתא גבי בין דף לדף כמלא רוחב גודל משמע דכל אצבעות השנויים שם גבי חומשים וגבי ס"ת אינם בגודל אלא באצבע הסמוך לו שהוא נקרא אצבע אלא שרבינו כתב בסימן רע"ג גבי שיעור גליון דס"ת שבגודל הם ואיפשר שהוא מפרש דדוקא גבי חומש דקתני ביה בין דף לדף כמלא רוחב גודל הוא דאצבעות השנויות בו אינם בגודל אבל אצבעות דס"ת דלא תנא גבייהו גודל שיעורייהו בגודל כסתם שיעור אצבעות שבתלמוד דהוו בגודל:

רב אלפס התיר לכתוב מגלה לתינוק וכו' ולזה הסכים א"ח ז"ל אלא שכתב במסקנא ואיפשר שרב אלפס ראה להקל וכו' בפרק הניזקין (ס.) בעא מיניה אביי מרבה מהו לכתוב מגלה לתינוק להתלמד בה תיבעי למ"ד מגלה מגלה ניתנה כיון דמגלה מגלה ניתנה כותבין או דלמא כיון דאידבק אידבק תיבעי למ"ד תורה חתומה ניתנה כיון דחתומה ניתנה אין כותבין או דילמא כיון דלא איפשר כתבינן א"ל אין כותבין כתנאי אין כותבין מגלה לתינוק להתלמד בה ואם דעתו להשלים מותר רבי יהודה אומר כותב מבראשית עד דור המבול בת"כ עד ויהי ביום השמיני וכתב הרא"ש רב אלפס לא הביא כל זה אלא כתב כותבין מגלה לתינוק

ז"ל וכתב הרב בהגהת ש"ע שאם נמצא בה טעיות לכ"ע שרי עד כאן לשונו נראה דטעמו כיון דהס"ת פסול א"כ אין לו דין ס"ת אלא כחומשין דשרי למוכרן מיהו הקונה אותה צריך להגיה מבראשית עד לעיני כל ישראל קודם שיקרא בו בצבור: מותר להניח ספר תורה ע"ג ספר תורה וכו' ברייתא פ' בני העיר (דף כ"ז): ומ"ש אבל לא חומשים ע"ג ספר תורה ט"ס הוא שהרי אח"כ כתב ולא חומשין ע"ג ס"ת ותרתי למה לי:

רפג מותר לדבק וכו' ברייתא ספ"ק דבתרא [דף י"ג] וכתבו התוספות לשם דהא דאסור להניח נביאים וכתובים על גבי חומשים היינו בב' כריכות אבל בכרך א' אינו גנאי ומ"ש ובין כל נביא ונביא ג' כך כתב הרמב"ם בפ"ז מהלכות ס"ת אבל רש"י כתב ה"ג וכן בין כל נביא ונביא ובנביא של י"ב ג' שיטין: ומ"ש ואין קדושתה וכו' כ"כ הרמב"ם בסוף הפרק וכתב דהטעם דדין יתר כדין החסר כלומר דכי היכי דספר תורה החסר פסול ה"נ ביתר וכאן ה"ה יתר נביא שלם ויותר: ומותר לכתוב כל התורה חומש חומש כו' ה"א בהנזקין (דף ס') דקא מיבעיא להו מהו לקרות בחומשים בב"ה בצבור ופרש"י שיש שכותבין להן חמשה חומשין כל חומש אחד שלם לעצמו וכל ספריהם היו (בגלילה) (ס"א במגלה) כס"ת שלנו עד כאן לשון פי' לפירושו דאילו בחומשין שלנו שאינן בגלילה פשיטא דאסור אלא בעשויין בגלילה קמיבעיא ליה ואסיקנא דאין קורין בהן בצבור מפני כבוד צבור אלמא דחומש שלם ניתן ליכתב ומ"ש ואין בהם קדושת ס"ת איכא למידק דא"כ אמאי אמרינן שאין קורין בו מפני כבוד הצבור תיפוק ליה מפני שאין בו קדושת ספר תורה ואין לברך עליה וי"ל דאפילו לכתחלה כשיש ס"ת אחר היו קורין בחומשין כיון שהן בגלילה ותפורין בגידין ועשוי כתקנן ולא מיחסר במילתיה ועדיף טפי מספר תורה חסר כדאמר בגמרא פרק הניזקין הלכך יכול לברך עליו גם כן אף בצבור אי לאו משום כבוד צבור וע"ל בסימן רע"ט ונמ"ש לשם בס"ד: **ושיעור** הגליון וכו' ברייתא פרק הקומץ [דף ל'] ואיכא לתמוה כיון דרבי' מפרש דמאי דקתני גבי ספר תורה בהך ברייתא שיעורא דאצבעות אינם אלא בגודל כדלעיל בסימן רע"ג א"כ אמאי קתני הכא גבי חומש בין דף לדף כמלא רוחב גודל ולא נקט ג"כ רוחב אצבע וב"י כתב דאפשר דרבינו מפרש דגבי חומש דקתני בין דף לדף כמלא רוחב גודל האצבעות השנויות בו אינם בגודל אבל אצבעות דס"ת דלא תנא גבייהו גודל שיעורייהו בגודל כסתם שיעור אצבעות בגמרא דהוו בגודל עד כאן לשונו ואיכא לתמוה דא"כ הו"ל לפרש דאצבעות דהכא גבי חומש אינם בגודל ועוד מנ"ל הא דסתם שיעור אצבעות בגמ' דהוו בגודל והא דבפרק על אלו מומין סוף (ד' ל"ט) קאמר בגמרא תנא אצבע שאמרו אחד מד' בטפח של כל אדם למאי הילכתא אמר רבה לענין תכלת וכו' אלמא דסתם אצבעות אינם בגודל דאל"כ מאי קושיא למאי הילכתא אמרו הא אצטריך לאמרו לאורויי דכל סתם אצבעות שבתלמוד הוו באגודל ולפעד"נ פשוט דרבינו מפרש דהא דתני ברייתא גבי חומש וכן דף לדף כמלא רוחב גודל אינו אלא לגלויי דכל שיעור אצבעות דהך ברייתא בין בס"ת בין בחומש כולן בגודל הן ותנא סיפא לגלויי ארישא ואי הוי קתני בין דף לדף כמלא רוחב אצבע לא הוה ידעינן אי רוחב שאר אצבעות קתני בהך ברייתא אי רוחב גודל השתא דנקט בסיפא שיעור רוחב גודל גלי לן דכל שיעורא אצבעות דקתני בהך ברייתא בגודל קאמר דילמד סתום מן המפורש וכן בספר תורה וכן בחומש כולן בגודל הן: רב אלפס התיר וכו' בהנזקין [דף ס'] קמיבעי' ליה אביי מרבה מהו לכתוב מגלה לתינוק להתלמד בה וא"ל אין כותבין וזו היא דעת הרמב"ם והרא"ש דאוסרין והרא"ש תמה על הרי"ף דהתיר ונדחק ליישב דבריו והב"י הקשה על הישובים ולבסוף כתב דס"ל לרי"ף דלא קי"ל כרבה בהא משום דאיהו אזיל לטעמיה דאמר כהם האי ספר אפטרתא אסור למקרי ביה בשבת משום דלא ניתן ליכתב וכיון דאסיקנא ולא היא דהא ר' יוחנן ור"ל מעייני בספרי דאגדתא בשבתא והא לא ניתן ליכתב אלא כיון דלא אפשר עת לעשות לה' הפרו תורתיך ה"נ כיון דלא אפשר עת לעשות לה' וגו' ממילא דנקטינן דכותבין

דרכי משה

(ג) ולעיל סימן ע"ד ובתשובת הריב"ש סימן רפ"ז מדמיר בדברי הרמב"ם וכתב בין יחיד ובין ז' טובי העיר שמכרו ס"ת אסור להוריד המעות מקדושתן אלא צריך לקנות ס"ת אחרת ואפילו למאן דמתיר בז' טובי העיר שמכרו היינו דוקא מכירה אבל במתנה למקום רחוק לאינשי דלא שכיחי לגבייהו דליכא למימר דאי לאו דעבדי ליה נייחא דנפשיה לא יהיב להו אסור כו' עד ונ"ל להלכה למעשה למכור ס"ת לצורך הספקות התלמידים או להשיא אשה להיתום דכיון שהיא פסולה אין בה קדושת ס"ת אפילו ס"ת כשירה מותר לצורך הספקות או להשיא יתומה דהוי דומיא דתלמוד ולישא אשה עכ"ל (ועיין בא"ח סימן קנ"ג):

רפג (א) כתב הר"ן דוקא בימיהם שהיה הכל בגלילות כס"ת אבל בקנטרסים אין חילוק בין חומש לנביא עכ"ל (וע"ל סימן רס"ג בב"י):

ולא

פרישה

כו' ואני אומר כו' וצ"ע דלא משמע לי דרבינו לגלוגי אתי אהרמב"ם אלא גם רבינו הבינו להרמב"ם דקאי גם אס"ת של רבים וצא למדם בשם הרא"ש דאם הוא ס"ת של יחיד מותר למוכרן ויכול לכוות דגם הרמב"ם מודה בה וק"ל: (כג) ולפ"ז התפוחים יכולים בעליהן כו' ולפע"ד דמותר נמי למכור של אבין אי אמר שקנאו מאמד דכלא דמוכרין ז' טובי העיר לאו הן הקדישו ולא בימיהן יאפ"ה שרי וק"ל: (כד) אבל אין מניחים נביאים וכתובים ע"ג חומשים אבל נביאים ע"ג כתובים או איפכא שרי כ"כ ר"ן ועיין בדרישה:

סי' רפג (א) **מותר** לדבק תורה ונביאים וכתובים כו' אע"ג דא"א שלא יונחו נביאים וכתובים ע"ג תורה תוס': (ב) ואין בקדושתן כקדושת ס"ת פי' אם דבק התורה עם נביאים כו' דכל יתר כחסר דמי (כלומר כאילו בטל הוא ואחר ממנו עכ"ל) והוי כס"ת שסימ חסירה. רמב"ם: (ג) ומותר לכתוב כל התורה חומש חומש בפני עצמו ועיין בדרישה

דרישה

לאחר ספרים ואפי' על מדרגות שעושין לפני ארון הקודש אסור להניח ספרים כ"כ ר' מנו"ח: לא יניח ס"ת על ברכיו וב' אצילי ידיו עליו כ"מ ונ"ל דה"ה שאר ספרים דמ"א. וכתב עוד הר"ר מנוח שבשעת המדרש והמקום צר לתלמידים מותר לישב בשוק עם ספרים ושלא בשעת המדרש יזהר שיניח הספר ע"ג דבר אחר של שבו: [כ] אבל אין מניחין נביאים וכתובים ע"ג חומשים כו' וכל זה איירי בב' כריכות שכל אחד כרוך בפני עצמו אבל בכרך אחד הכל שרי רמ"א והוא מדברי תוס' דבכרך אחד אין גנאי והביא ב"י בסימן רפ"ג וכן רבינו כתבו בסימן הנ"ל ולכאורה נראה שמכאן יש ראיה על ספרים שלנו שאין כתובים בגלילה שמותר ג"כ לכרוך תורה נביאים וכתובים ביחד ואף ע"פ דא"א שלא יבא נביאים וכתובים ע"ג תורה אם יפתח הכרך (וכ"כ המרדכי ס"פ הסיפתפין עכ"ל) ומ"מ אין ראיה מכאן כ"כ דדילמא שאני כשהם כתובים בגלילה דאז אין גנאי כ"כ דאע"ג דנביאים וכתובים נגללים על תורה מ"מ הגליל והוא מוקף בו מכל צד אין נביאים וכתובים שוכבים על תורה לחוד ולא שוכב ג"כ על המקום שהוא שוכב בו משא"כ בספרים שלנו שאחד שוכב ממש ע"ג חבירו אפילו אם הם בכרך אחד וק"ל. וגם יש לחלק דהתם הואיל שהם נכרכים סביב התורה נראה שהם שמירה לתורה והוא כמו הדפין שנקראים מאנבליי"ן בל"א שקושרים בהן ספרים שלנו שאין בהן בו איסור הואיל שהן שמירה לספר:

סי' רפג [א] **ומותר** לכתוב כל התורה חומש חומש בפני עצמו לכאורה קשה איך כתב כן בסתם כאילו הכל מודים בזה ואח"כ כתב בשם הרא"ש שהסכים לדברי הרמב"ם והרי"ף שהיקל משום דלא אפשר לכל עני שבישראל לכתוב תורה שלימה לבנו. משמע מזה דהרמב"ם דמחמיר ס"ל דבעינן תורה שלימה דוקא אלא שמותר לכתוב מגילה מגילה אם דעתו להשלים כל התורה ולהשלימה לחומש דנקט משמע לכאורה דר"ל כל התורה וקראו חומש מפני שכיון שנכתב מגילה מגילה שם חומש עליו. וכן היה נראה לכאורה מ"ש רבינו מתחילה מותר לכתוב כל התורה מגילה מגילה ר"ל כל התורה דוקא פי' כשכותבת כל התורה אלא שכותב כל חומש בפני עצמו בכה"ג דוקא מותר דהוה כמו דעתו להשלימה דכתב הרמב"ם דכשכותב חומש הראשון בפני עצמו אזי דעתו לכתוב מיד אחריו גם שאר חומשין רק שכותבין כל חומש וחומש לעצמו ומש"ה בכה"ג לד"ה שרי אבל לכתוב חומש אחד לבד אסור ואע"ג דבגמרא פ' הניזקין ד' ס' ע"א קאמר דכותב חומש ל"ד לס"ת חסר דאין קורין בו דהתם חסר במילתא הכא לא מחסר במילתיה שקורין לו ס"ת וחסר הוא עד כאן לשונו ור"ל משא"כ בחומש דאין קורין לו ס"ת מש"ה אינו נפסל משום חסר לקרות בו אבל אי מ"מ אפשר דאסור לכתוב חומש אחד אם אינו כותב ג"כ שאר חומשין. אבל זהו דוחק דמ"ד תורה חתומה ניתנה או לסברא דאמרינן כיון דאדבק אדבק בעינן דיהא כל התורה מחוברת כמגילות זו בזו ולא יהיה כל חומש וחומש בפני עצמו וכמו שכתב הרא"ש שמה"ט כתב הרי"ף דלא קי"ל כוותיהו

אם

בה (ד) והרמב"ם כתב לא יכתוב מגילה בפני עצמו (ה) שיהיה בה פרשיות ואין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה ואם דעתו להשלימה לחומש מותר ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל אלא שכתב במסקנא ואפשר שרב אלפס ראה להקל משום דלא אפשר לכל עני שבישראל (ו) [ג] לכתוב תורה שלימה לבנו (ז) סדרן של נביאים יהושע שופטים שמואל מלכים ירמיה יחזקאל ישעיה תרי עשר וסדר הכתובים רות תהלים איוב (ח) משלי קהלת שיר השירים קינות דניאל מגילת אסתר עזרא ודברי הימים :

רפד אסור לכתוב בלא שרטוט ופליגי ביה איכא מאן דשרי למיכתב ב' תיבות בלא שרטוט ואסר בג' ואיכא מאן דשרי בג' ואסר בד' (א) וכ"כ הרמב"ם ובעל הלכות אסר ג' ושרי ב' ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל כ' הרמב"ם כל כתבי הקדש אין כותבין בלא שרטוט אפילו כתובים על הנייר (ב) ור"ת פירש דוקא כשכותבין הפסוק לשם דרשה אבל הכותב אגרת שלומים

דטתכין מגלה לתנוק להתלמד בה תהוא טעמא גופא דעת לעשות לה' וזה כפתור ופרח ע"כ לשונו וכן פי' הר"ן דעת הרי"ף בר"פ כל כתבי בקצרה ומביאו ב"י וכ"כ המרדכי והאגודה בס"פ הנזקין וז"ל וה"ה דמותר לכתוב פרשת הקרבנות וכ"ש ק"ש שבתפלות שלנו משום עת לעשות לה' שהרי אין כל העולם יודעין בע"פ ואין לכל העולם חומשים להביאם לב"ה ואתא לבטול תפלה וק"ש שהוא מן התורה ולכך מותר לכתבן הכא אע"פ שלא ניתן ליכתב ועוד יש להביא ראיה ברורה מהא דאיתא ר"פ שני דתמורה [דף י"ד] דקאמר רב דימי אם הייתי מוצא אדם הייתי כתוב איגרת לרב יוסף לבבל לא תסמי מנחת נסכים מתני' וכו' ופריך עלה ואי הוה ליה איגרתא מי אפשר למישלחה והא"ר יוחנן כותבי הלכות כשורפי תורה וכו' עד אלה אתה כותב אבל אין אתה כותב הלכות ופריק אמרי דילמא מילתא חדתא שאני דהא ר"י ור"ל מעייני בסיפרא דאגדתא וכו' ופרש"י לחדש דבר כגון זה שחדשה היא שלא ישתכח אלמא דכל היכא דאיכא חששא שמא ישתכח הדבר כגון הכא דאתא לבטולי ק"ש ותפלה אית ביה משום עת לעשות לה' הפרו תורתיך וכו' וכך המנהג פשוט בכל המדינות ותמהני על מ"ש ב"י בש"ע בסתם כדברי הרמב"ם ולא חשש למנהג כל ישראל כהרי"ף והמרדכי גם הרב בהגהותיו בש"ע לא הזכיר דבר זה ודאי כשגגה שיוצאה מלפני השליט :

רפד אסור לכתוב בלא שרטוט וכולי פ"ק דגיטין [דף ו'] ומ"ש בשם הרמב"ם דמתיר בג' ואוסר בד' כ"כ בסוף פ"ז מהלכות ס"ת והגהת מיימוני לשם כתב דט"ס הוא שהרי בסוף פ"ד דהלכות יבום כתב דאסר בג' ומותר בשנים וכ"כ בתשובת הרשב"ץ שעל דבריו בהל' ייבום יש לסמוך להחמיר ומביאו ב"י וכן פסק בש"ע ודלא כמ"ש בספר כ"ת בשם הנגיד רבינו יהושע שכדבריו בהלכות ספר תורה נקטינן דדוכתא עדיפא דליתא :

כתב הרמב"ם כל כתבי הקודש וכו' ור"ת פי' דוקא וכו' עיין בתוספ' דפ"ק דגיטין [דף ו'] בד"ה אמר ר' יצחק לשם מבואר הטעם לפי' ר"ת ונראה דלפי דהרמב"ם אמר כל כתבי הקודש וכו' ואפילו כתובים על הנייר משמע ליה לרבינו דבכל ענין אוסר אפילו בכותב אגרת שלומים לחברו דרגילים לכתבו על הנייר ולכך אמר ור"ת פי' דוקא כשכותבין הפסוק לשם דרשא וכו' ברייתא וב"י הקשה על מ"ש ור"ת פי' וכו' ולפי מ"ש ל"ק ולא מידי · ודין שרטוט ע"ל סי' רע"א : ומ"ש אבל הכותב אגרת שלומים וכו' מותר לכתוב כמה תיבות בלא שרטוט תימה תיפוק ליה דאסור משום דאסור לכתוב אפילו אגרת שלומים פסוקים פסוקים דהו"ל כמו מגלה להתלמד בה דלא שרי אלא חומש שלם ובאגרת שלומים דהכא ליכא משום עת לעשות לה' וגו' כיון דליכא מילתא חדתא כי הך דתמורה שהרי אינו כותב התיבות אלא לדבר נאות וי"ל דאף לדבר נאות אין היתר אלא בסירוגין כדמוקמינן גבי טבלא של זהב בפ"ג דיומא ופרש"י תחלת [דף ל"ח] דבתחלה כותב ג' תיבות ואחריו ראשי תיבות עד סוף המקרא עוד כותב ג' תיבות ואחריו ראשי תיבות עד סוף המקרא וכן הרבה א"נ כמ"ש הר"ר ירוחם בנתיב שני סוף חלק שני ע"ש תשובת הרמב"ם דכותב ג' תיבות בשטה ראשונה וג' תיבות רחוקות מהן בשטה שנייה שאינה נקראת עם הראשונה עכ"ל והיינו דכתב בחבירו פ"ז מהלכות ספר

לתינוק להתלמד בה וכן הלכתא ותימא היא כיון דרבה השיב לאביי אין כותבין וליכא מאן דפליג עליה ועוד ראוי לפסוק הלכה כת"ק דרבי יהודה דלא שרי אלא כדעתו להשלים ואיפשר דסבר הלכה כר"י דאמר מגלה ניתנה ולא חייש להא דקאמר כיון דאידבק אידבק דא"כ אפי' חומש לא נכתוב אלא תורה שלימה כיון דאידבק ועוד נראה להקל משום דלא איפשר לכל עני שבישראל לכתוב תורה שלימה לבנו עכ"ל ודבריו תמוהים בעיני דמ"ש דאיפשר דטעמו משום דסבר הלכה כר"י ולא חייש להא דקאמר כיון דאידבק אידבק קשה כיון דרבה חייש ליה ואביי נמי קיבלה מיניה וליכא מאן דפליג עלייהו היאך אפשר לומר דהרי"ף פליג עלייהו ומ"ש דאם כן אפי' חומש לא ניכתוב וכו' אפי' לא היינו יודעים תירוץ לקושיא זו אין כח ביד האחרונים לחלוק על דברי האמוראים כ"ש שאפשר לתרץ דכל חומש וחומש מילתא באפי נפשה היא ואפי' למ"ד תורה חתומה ניתנה כותבין : ומ"ש דראה להקל משום דלא אפשר וכו' קשה דהא אביי נמי אמר או דילמא כיון דלא איפשר כתבינן ואפי' הכי פשט ליה רבה דאין כותבין והר"ן בפרק הנזכר תמה על הרי"ף ולא הליץ בעדו כלל אלא שבר"פ כל כתבי כתב דמשמע דטעמיה משום עת לעשות לה' הפרו תורתך דדבר הלמד מעניינו הוא וכדאיתא התם ע"כ לשונו וזה כעין טעם שני שכתב הרא"ש משום דלא איפשר לכל עני שבישראל וכו' וצ"ל דבימי האמוראים לא היה כ"כ חסרון ספרים כמו בזמן הרי"ף ומש"ה אע"ג דאביי ורבה לא חשו למאי דלא איפשר היינו מפני שהיה להם ספרים על מה שיסמכו בדוחק כגון ללמוד ד' או ה' בספר אחד ובימי הרי"ף לא היו להם ספרים אפילו ללמוד י' בספר אחד ואם היה אוסר להם לכתוב מגלה היו מתבטלים ומלאכת התורה בטלה ח"ו ומפני כך סתם וכתב להתיר משום עת לעשות לה' וכו' ויותר נראה לומר דס"ל להרי"ף דלא קי"ל כרבה בהא משום דאיהו אזיל לטעמיה דאמר התם האי ספר אפטרתא אסור למיקרי ביה בשבת משום דלא ניתן ליכתב וכיון דאסיקנא ולא היא דהא ר"י ור"ל מעייני בסיפרא דאגדתא וכו' ה"נ כיון דלא איפשר עת לעשות לה' הפרו תורתך הוא ממילא משמע דנקיטי' דכתבין מגלה לתינוק להתלמד בה מההוא טעמא גופיה דעת לעשות לה' וזה כפתור ופרח :

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ"ז מהלכות ס"ת וכתב הרמב"ם בפ' הנזכר כתב מגלה ג' ג' תיבות בשטה אחת מותר וטעמו מדאוקימנא בפרק אמר להם הממונה (לז ·) ובפרק הניזקין (ס :) הא דתנן אף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה דהיינו שהיתה כתובה בסירוגין ופי' הרב ז"ל בתשובה דהיינו לומר שהיה כותב ג' תיבות כאן וג' תיבות רחוקות מהן בשטה שנייה שאינה נקראת עם הראשונה תשובה זו כתבה ר"י בנתיב שני :

וכתב עוד באותה תשובה אין לכתוב מן התורה פסוקים פסוקים אבל יכתוב ג' תיבות לא יותר ואם נדחקו להביא פסוק לראיה נשנה הכתיבה ונעשה סימנין או נכתב מכל תיבה אות אחד או ב' ונניח שאר התיבה או לכתוב בסירוגין ואין חילוק בין כתיבה לחרותה בעלים או בזהב או לרקם בבגדים : וכתב עוד שם שאסור לרקם בטלית פסוקים מהטעם הנזכר ועוד מטעם אחר לפי שהוא מביא פסוקי התורה לידי זילזול כי הטלית תשמישי מצוה ואין בו קדושת הגוף ולכן יכול לבוא בטלית מצויץ לבית הכסא ולבית הטבילה ולהשתמש בו ולכסות בו את הערוה ואיך יביא כתבי התורה במקום הטנופת וזלזול :

וכתב עוד שם מן הראוי שתדע כי כתב אשורי כיון שניתנה בה תורה ונכתבו בו לוחות הברית הוא מגונה מאד להשתמש בו רק בכתבי הקודש וע"כ שינו הספרדיים כתיבתם ושמו אותותם אותות אחרות עד שנעשה הכתב ככתב אחר להתיר להשתמש בו בדבר חול : כתבו הגהות מיימון פ"א שרבינו יואל אסר לגר להעתיק ספר חומש מספר של אלילים כי הגר רצה להעתיקו בעבור שלא ידע לשון הקודש וראיה מפרק כל כתבי (קטז ·) דמוכח דבכל שאר לשונות אפילו כתובים בכתבי הקדש אסור לקרות בהם וזה שאנו קורין בתרגום של חומש נביאים וכתובים זהו משום שיונתן ואונקלוס אמרו ודוקא בשכן כתובין יונית או אשורית עכ"ל (ג) : כתב המרדכי בהלכות קטנות בשם ר"ת כשאבנה ארון אם אזכה ארמינהו לפי העמדת ס"ת מיושב כס"ת שהיה מונח בארון וזו היא סדר קריאתו ולא נהגו כן : סדרן של נביאים יהושע שופטים וכו' עד סוף הסימן ברייתא בספ"ק דב"ב (יד ·) והתם מפרש טעמא דהאי סדרא :

רפד אסור לכתוב בלא שרטוט ופליגי ביה איכא מאן דשרי ב' תיבות וכו' ואיכא מאן דשרי בג' וכו' בפ"ק דגיטין (ו :) : ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ"ז מהלכות ס"ת אבל בפ"ד מהלכות יבום וחליצה כתב שאסור לכתוב ג' תיבות בלא שרטוט וכתב הרשב"ץ בתשובה ח"א סימן ב' שעל דבריו בהלכות יבום יש לסמוך להחמיר : ומ"ש בשם בה"ג כתבוהו התוס' בפ"ק דגיטין והרא"ש והר"ן בפרק שני דמגילה : **ומ"ש** עוד בשם הרמב"ם כל כתבי הקדש אין כותבין בלא שרטוט אפילו כתובים על הנייר הוא בפ"ז מהלכות ס"ת : ור"ת פירש דוקא כשכותבין הפסוק לשם דרשה אבל הכותב אגרת שלומים וכו' מותר לכתוב כמה תיבות בלא שרטוט כן כתבו התוספות בשמו ובשם רבינו אליהו הכהן בפ"ק דגיטין ובהקומץ (לג :) ובפ"ב דסוטה (יז :) והרא"ש והר"ן בפ"ב דמגלה והגהות מיימון בפ"ז מהל' ס"ת כתבו עליה תיהו בירושלמי פ"ב דמגלה משמע קצת דאסור ולא הו"ל לרבינו להשמיטו : ומ"ש רבינו ור"ת

פי'

דרכי משה

(ב) ולא נהגו כן שהרי כותבים ספרים בלשונות אחרות ובמרדכי ה"ק דף צ"ב דמותר לכתוב שאר ספרים שלא בדיו ודוקא גבי ס"ת בעינן דיו עכ"ל וע"ל ס"ס רע"א כתב מהרי"ל הל' ר"ה בשם תשב"ץ ומהר"א דלא לכתוב תיבות שלום (שלם) באיגרת משום דהוי אחד מן השמות הקדושים ולא ראיתי נזהרין שלא לכתוב (אלא) אלקינו וכדומה לזה משמות שאינם נמחקין :

בסוף

דרישה

אם לא שנאמר שהרא"ש כ"כ לדעת הרי"ף ליישבו אבל הרמב"ם ס"ל האי סברא אלא כמו שכתבתי : [ג] לכתוב תורה שלימה לבנו יש בו משום עת לעשות לה' וגו' עיין בב"י שתמה על הרא"ש והר"ן הא בגמרא שם איבעיא ליה אביי מרבה אי משום דלא אפשר מתירין לכתוב מגילה מגילה והשיב לו רבה דאסיר · ומסיק טעם הרי"ף דס"ל דרבה דאסר לטעמיה אזיל דאמר התם האי ספרא דאפטרתא אסיר למיקרי ביה בשבת משום דלא ניתן להכתב וכיון דאסיקנא שם דלא היא דהא ר"י ור"ל מעייני בספרא דאגדתא כו' ה"נ כיון דלא אפשר עת לעשות לה' כו' הוא ממילא משמע דנקטי' דכותבין מגילה לתינוק להתלמד מהאי טעמא גופא דעת לעשות לה' וזהו כפתור ופרח עכ"ל ב"י · ואני אביא ראיה אחרת שעליה סמך הרי"ף והיא מהא דגרסינן בס"פ מצות חליצה מר זוטרא משרטט וכתב לכולה פרשתא (פרש"י בגט חליצה וכתב מאן יאמר להקים וכן כולם) מתקיף לה מר בר אידי והא לא ניתן לכתוב פי' בפרק הנזקין קתני אין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה) והלכתא כותיה דמר זוטרא עכ"ל הגמרא · הרי דס"ל להרי"ף מדלא חש להשיבו · גם סתימא דגמרא פסק כמר זוטרא בלא טעם ש"מ דס"ל פשוט דכותבין מגילה להתלמד בה ומש"ה סתם הרי"ף וכתב וכן הילכתא כיון דסתם נמי הג"ל ג"כ סתם וכתב דהלכתא כמר זוטרא ואפשר דה"ט משום דקי"ל כר' יהודה דאמר הכי שם בפרק הניזקין ולא כת"ק דפליג עמו ואף שרש"י כתב שם ז"ל והלכתא כמר זוטרא דכתבין דלא דמי לכותב מגילה לתינוק להתלמד בה דהתם אדעתא דפרשת' כתב לה דתיהוי כמגילה קטנה קים לן תורה חתומה ניתנה אבל האי ספירת דברים הוא ולאו בקדישתה הוא והלכתא כמר זוטרא דבמקום מצוה שרי עד כאן לשון רש"י י"ל דזהו טעם הרמב"ם והרא"ש שפסקו שאין כותבין מגילה לתינוק משום דס"ל כפרש"י דלא שרי מר זוטרא אלא דוקא לגט חליצה מפני דהוי ספירת דברים · אבל הרי"ף ס"ל פשוט דלא ס"ל הכי דא"כ לא הו"ל לגמרא לסתום אלא לפרש כנ"ל · ועוד נראה דהמדקדק בל' רש"י יראה לעינים דתרי טעמי נינהו חדא משום דהוי ספירת דברים ועוד משום דבמקום מצוה שרי וא"כ ה"ט דבמקום מצוה שייך ג"כ בכותב לתינוק להתלמד ועוד יש לדקדק מלשון רש"י דמור וכתב בסוף והלכתא כמר זוטרא דנראה דמ"ש תחילה הוה גליון ולא מל' רש"י הוא ודוק היטב :

פרישה

בדרישה (ד) והרמב"ם כתב לא יכתוב מגילה בפני עצמו כו' וכתב עוד ואם נדחקו להביא פסוק לראיה נשנה הכתיבה כו' ע"ש וב"י ולא דמי לחומש דכל חד וחד מילתא באפיה נפשיה היא אפי' למ"ד כולה חתומה ניתנה ב"י ע"ש . (ה) שיהיה בה פרשיות כו' משום דתורה חתומה ניתנה או משום כיון דאדבק אדבק : (ו) לכתוב תורה שלימה לבנו ויש בו משום עת לה' הפרו תורתיך ר"ן ועיין בדרישה : (ז) סדרן של נביאים יהושע שופטים כו' ברייתא ספ"ק דב"ב ושם מפרש טעמא דהאי סדרא וז"ל הגמרא שם מכדי הושע קדים לישעיה כדמוכח מקרא תחלת דבר ה' בהושע כו' לקדמיה בריש כיון דכתיב נבואתיה גבי חגי זכריה מלאכי שהם היו סוף נביאים חשיב ליה בהדייהו כי לחודא א"א דאיידי דזוטרא מירכס · וירמיה אמר מלכים דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כולה חורבנא ויחזקאל רישא חורבנא וסיפא נחמתא ישעיה כולה נחמתא סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא ואיוב אע"ג דאיכא מ"ד דבימי משה היה מ"מ אתחולי בפורענות לא מתחילין אבל רות אע"ג דאית בה נמי פורענותא מ"מ פורענות דאית ליה אחרית הוא שיצא ממנה דוד ונהפך לטובה לכל ישראל ולפי שאחרית של רות היא דוד שריוה הקב"ה בשירות סדרו תלים אחר רות ואח"כ כתבו מיד איוב דהא מדינא היה ראוי להיות הראשון ואין להקשות הא ג"כ פורענותא דאיוב אית לי' אחרית דהא נתעשר לבסוף די"ל דהא אית למ"ד דלא נתן לו הקב"ה העושר אלא לטרדו מן העולם כל זה כתבו התוס' ספ"ק דב"ב (ח) משלי קהלת ז"ל רש"י שם נראה דשניהם ספרי חכמה הן ושיר השירים נראה בעיני דלעת זקנתו אמרו :

סי' רפד (א) **וכן** כתב הרמב"ם בהלכות ס"ת אבל בהלכות יבום כתב שאסור ב"י ע"ש · ובה"ק מביא גם בעל הלכות בענין אחר ושם תירצתי : (ב) ור"ת פירש

דוקא

מותר

שלומים לחבירו ומכוין לכתוב הפסוק לדבר צחות [א] מותר לכתוב כמה תיבות בלא שירטוט (ג) וכתב עוד כיון ששרטט שיטה עליונה מותר לכתוב למטה כמה שירצה בלא שרטוט וכתב א"א הרא"ש ז"ל הלכך אני אומר הא דאמרינן אין כותבין בלא שרטוט היינו דוקא בשיטה עליונה אבל מכאן ואילך (ד) השיטה העליונה היא כמו שרטוט (ה) כי היכי דאמרינן [גבי תפילין] שאם שרטט בשיטה עליונה שוב א"צ שרטוט לפי שסתם בני אדם יודעין לאמן ידם לכתוב על שיטה עליונה בלא שרטוט (ו) [ב] כתב הרמב"ן דוקא כתיבה אשורית שכותבים בה תורה נביאים וכתובים בעי שרטוט אבל כתיבה שכותבין בה כתבים ופירושים אינה צריכה שרטוט וא"א הרא"ש ז"ל כתב לא ראיתי לרבותי נוהגין כן :

הלכות מזוזה

רפה (א) **מצות** עשה לכתוב פרשת שמע והיה אם שמוע ולקובען על מזוזות הפתח דכתיב וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך וצריך ליזהר מאד בה כמו שאחז"ל כל מי שיש לו תפילין בראשו (א) ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא מפני שיש במזוזה יחודו של הקב"ה ותמיד בבואו ובצאתו (ב) יזכור יחודו של הקב"ה ויתן יראתו על פניו לבלתי יחטא וכל הזהיר בה יאריכו ימיו וימי בניו דכתיב למען ירבו ימיכם וימי בניכם ואם אינו זהיר בה יתקצרו דמכלל הן אתה שומע לאו וכן דרשו חכמים בעון מזוזה בניו ובנותיו מתים קטנים (ב) דכתיב דם נפשות אביונים נקיים וסמיך ליה לא במחתרת מצאתים (ג) וגדולה מזו שהבית נשמר על ידה כמו שדרשו בפסוק ה' שומרך וגומר מלך ב"ו מבפנים ועבדיו שומרין אותו מבחוץ ואתם ישנין על מטתכם והקב"ה שומר אתכם מבחוץ וע"כ נתינתה בטפח החיצון שיהא כל הבית לפנים הימנה ובשמירתה ומ"מ לא יהא כוונת המקיימה

סי' וכו' אינו מדוקדק דמשמע שבא לחלק ואינו כן שהרי לא נזכר קודם לכן דבר שיטה הספר פי' ר"ת וכן הר"ל לכתוב ופר"ת דוקא כשכותבין הפסוק לשם דרשה וכו' : ומ"ש עוד בשמו כיון ששרטט שטה עליונה מותר לכתוב למטה וכו' כ"כ בשמו התוס' בס"פ דגיטין והרא"ש בפ"ב דמגילה וטעמא משום דקשיא ליה היכי אמרינן בגמרא ותפילין אין צריכין שרטוט והא אפי' ג' או ד' תיבות צריכין שירטוט ותירצו דהא דאמרינן דתפילין אין צריכין שרטוט היינו לומר שאין צריכים שרטוט על כל שטה ושטה אבל עושה שרטוט אחד למעלה וכותב תחתיו כמה שטין : **ומ"ש** א בשם הרא"ש הלכך אני אומר הא דאמרינן אין כותבין בלא שרטוט היינו דוקא וכו' בלא שרטוט וכו' : ומ"ש בשם הרמב"ן דוקא כתיבת אשורית וכו' הרמב"ן כגון גרסינן ולא הרמב"ם כמ"ש שהרי לא נמצא כן בדברי הרמב"ם והרא"ש והר"ן בפ"ב דמגילה והרשב"ץ בתשובה ח"א סימן ב' כתבוהו בשם הרמב"ן וכן כתוב להרמב"ן בחידושיו פ"ק דגיטין וכתב הר"ן שעל זה סמכו שלא לשרטט אגרותיהן וכתב הרשב"ץ שבדברי הרמב"ן כתב ה"ר יונה וכ"כ הגהות מיימון בשם רבינו שמחה ור"ב וכ"כ המרדכי בהלכות קטנות וז"ל הרשב"א בתשובה ח"א סימן ע"ח מה שאנו רגילים לכתוב באגרת שלומים בלא שרטוט כתב ר"ת שלא נאמרו דברים הללו אלא במי שכותב הפסוק לדרשה וכו' וכן פי' גם מגדולי ר"ל אלא דבירושלמי משמע דאפי' ללמוד אסור אבל הטענה הנכונה היא משום דכתיבה זו שאינה אשורית מותר לכתוב בלא שרטוט וכ"כ הרמב"ן וכתב לא אנא סמיך למכתב בלא שרטוט וכן עמא דבר עכ"ל ולענין הלכה מותר לכתוב בלא שרטוט אי מטעמא דהרמב"ן אלא אף על פי שכתב הרא"ש שלא ראה לרבותיו נוהגים כן כדאי הם כל הנך רבוותא לסמוך עליהם ואי משום דרוב הסופרים נוהגים לשרטט שטה עליונה ואפילו אם לא שרטט הרי כתב הרא"ש דבשאר שטות חוץ משטה עליונה מותר ואין דרך לכתוב הפסוק בראש האגרת ואי מתרמי שיכתבנו בראש האגרת ולא שרטט אפילו שטה ראשונה לר"ת כיון דללמוד הוא שרי ולאידך רבוותא כיון דלאו כתב אשורית הוא שרי :

רפה מצות עשה לכתוב פרשת שמע והיה אם שמוע ולקבען על מזוזות הפתח דכתיב וכתבתם וכו' בפרק הקומץ (כח') תנן ב' פרשיות שבמזוזות מעכבות זו את זו ואפילו כתב אחד מעכבן ופרש"י ב' פרשיות שמע והיה אם שמוע ומילתא דפשיטא היא דהא בהו כתיב וכתבתם על מזוזות ביתך וכו' : וצריך ליזהר מאד בה כמו שאחז"ל כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וכו' ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא וכו' פרק התכלת (מג:) : **ובכל** הזהיר בה יאריכו ימיו וימי בניו וכו' וכן דרשו חכמים בעון מזוזה בניו ובנותיו מתים קטנים בפ"ב דשבת (לב:) : וגדולה מזו שהבית נשמר על ידה וכו' אוכל הזהיר בה יאריכו ימיו וימי בניו קאי ואע"ג דיותר חביב לאדם אריכות ימים משמירת הבית משום דאריכות ימים הוא נס נסתר ושמירת הבית הוא נס נגלה שהדרים בשאר בתים שאין בהם מזוזה נזוקין והדר בבית שיש בו מזוזה ניצול קרי לשמירת הבית גדול א"נ משום דשמירת הבית הוא הסך מנהג מלך של ב"ו שהוא מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ קרי ליה גדול : **ומ"ש** כמו שדרשו בפסוק ה' שומרך מלך מבפנים וכו' בפ' הקומץ (לג:) : ומ"ש ועל כן נתינתה בטפח החיצון שם אמר רבה מצוה להניחה בטפח הסמוך לר"ה מ"ט רבנן אמרי כדי שיפגע במזוזה מיד רב חנינא מסורא אמר כי היכי דתנטריה ופרש"י כי היכי דתנטריה לכל הבית מן המזיקין : ומ"מ לא

יהא

ספר תורה כתב מגלה שלשה שלשה תיבות בשטה אחת מותר ופי' בכסף משנה דזה הוא פי' דסירוגין דהיינו שכותב ג' תיבות ומדלג וכותב שיטה שניה ג' תיבות עכ"ל ומביאו ב"י אך קשה לפי פי' זה דהרמב"ם א"כ מאי פריך בכך דתמורה דילמא היה כותב לו אגרת בסירוגין כהרבה שיטות דשרי אפילו בפסוקים כ"ש בכותב הלכות אבל לפירוש רש"י לא קשיא כלל דכיון דלא שרי אלא לכתוב תחלת הפסוק ואח"כ כותב ראשי תיבות א"כ בכך דתמורה דמילתא אחרתא הוה בעי למיכתב ליה לא היה אפשר לכותבו בראשי תיבות דא"כ לא יבין רב יוסף מאי בעי למימר דלא דמי לפסוק דבקיאי אינשי בהו ויבין בכתוב בתחלת הפסוק את שרוצה בסוף בראשי תיבות וא"ל להרמב"ם דהומיל הך שיטי' אלא דעדיפא מינה משני דאפי' סירוגין לא צריך אלא כותב כדרכו והוה שרי מטעם עת לעשות לה' :

רפה מצות עשה לכתוב פרשת שמע והיה אם שמוע וכו' משנה בפרק הקומץ [דף כ"ח] שתי פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו אפילו כתב אחד מעכב ופי' רש"י אפילו אות אחת מעכב דכתיב וכתבתם כתיבה תמה ושלימה : וגדולה מזו וכו' פי' לא לבד שכר זה דאריכות ימים אלא אף זה שהבית נשמר על ידה וכתב ב"י ואע"ג דיותר חביב לאדם אריכות ימים משמירת הבית משום דאריכות ימים הוא נס נסתר ושמירת הבית הוא נס נגלה שהדרים בשאר בתים שאין בהם מזוזה נזוקין והדר בבית שיש בו מזוזה נצול קרי לשמירת בית גדול א"נ משום דשמירת הבית הוא הסך מנהג מלך של ב"ו שהוא מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ קרי ליה גדול עד כאן לשונו ותירוץ האחרון היא נכון אבל לפעד"נ דה"ק וגדול מזה דלא לבד שהקב"ה נותן לאדם שכרו על קיום מצוה זו דהיינו אריכות ימים הוא ובניו אלא אף זה דהמצוה עצמה היא שומרת ביתו שע"י נשמר הבית מכל היזק משא"כ בשאר כל המצות דאע"ג דנאמן הוא יתברך שישלם לאדם שכר לעתיד על קיום מצותיו מכל מקום אין מגיע לו שום הנאה וריוח מגוף קיום המצוה בעצמה משא"כ במצוה זו דאיכא הנאה וריוח מגוף המצוה עצמה שהבית נשמר על ידה וזה טוסף לו על השכר שיתן לו הקב"ה על קיום המצוה כמו שנותן שכר על כל שאר קיום מצותיו לפום צערא אגרא :

אלו

דרכי משה

רפה (א) בסוף הירושלמי דמגילה מי שאין ידו משגת לקנות תפילין ומזוזה תפילין הן עדיף דהם חובת הגוף כן השיב מהר"ר זאב בתשובות : (ב) כתב מהרי"ל הרוצה לילך לדרך חוץ לעיר כשיוצא יניח ידו על המזוזה ויאמר בשמך טל אשלה כי טל בגי' כוזו ובכל עת שיצא מן הפתח יניח ידו על המזוזה ויאמר ה' שומרי ה' צלי על יד ימיני ה' ישמור צאתי ובואי מעתה ועד העולם וענין הנחת יד שכתב מוזכר בהדיא בפ"ק דע"ז (יא') :

במרדכי

פרישה

דוקא כו' לשון רבינו אינו מדוקדק דהא ר"ת אינו מחלק על מי שנזכר לעיל ב"י : (ג) וכתב עוד כיון ששרטט שורה כו' פירוש בכתבי קודש (נ"ל פירש דוקא שאר פרשיות כגון תפילין ומזוזות אבל ס"ת צריכה כולה שירטוט כדלעיל ס"ס רע"א ומ"ש א"א ז"ל בסמוך עכ"ה) : (ד) השיטה העליונה היא כמו שירטוט פירוש אפי' אם נכתבה שורה העליונה בלא שירטוט מותר לכתוב משם ולהלן לשון הפסוק בלא שרטוט וכן כתב בהדיא הרא"ש שם בפסקיו במגילה דף ל"ו ע"ד וז"ל ולא מסתבר לומר דלא התיר ר"ת אלא בשרטוט העליונה דאז נכתבה ביושר והוי כמו שירטוט לאמתותה שהרי סתם בני אדם יודעין לאמן ידיהם לכתוב ביושר בלא שרטוט : (ה) כי היכי דאמרינן גבי תפילין ק"ק מאי אולמיה דתפילין מס"ת ועוד מאי הילכך אני אומר כולי דקאמר הא סוף זה הדבר בעצמו שכתב רבינו שם ונראה דלק"מ שרבינו שם אמר עיקר דבריו אתפילין כמ"ש התוספות וב"י מביאם ומ"ש רבינו וכתב עוד כיון ששרטט כו' ר"ל רבינו שם כתב כן גבי תפילין ולכן כתב הרא"ש שפיר הלכך אני אומר כו' ר"ל כמו שאמר רבינו שם גבי תפילין שא"צ שירטוט אלא שיטה העליונה הכי נמי א"צ בס"ת אלא בשיטה עליונה דמי היכי דאמרינן גבי תפילין כו' ור"ל ושם מוכרח הוא לומר כן מכח קושיא שהקשה ר"ת מהכא שאינו צריך שירטוט אלא בשיטה ראשונה : (ו) כתב הרמב"ן דוקא כו' כנ"ל ב"י :

סי' רפה (א) **מצות** עשה לכתוב פרשת שמע והיה אם שמוע דבהו כתיב וכתבתם על מזוזות ביתך וגומר רש"י : (ב) דכתיב דם נפשות אביונים נקיים כו' בירמיה סימן ב' כתיב האי קרא וברישא דעניינא כתב למה תריבון אלי כלכם פשעתם בי נאם ה' לשוא הכיתי את בניכם וגומר עד גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים לא במחתרת מצאתים כי על כל אלה וגומר ודרש שם בגמרא מו מ"ד בעון ציצית מתו דכתיב גם בכנפיך נמצאו דם נפשות נקיים ואיכא מאן דאמר משום עון מזוזה ויליף מקרא דכתיב לא במחתרת מצאתים ופרש"י דהכי קאמר קרא לא במחתרת מצאתיהן שלומין במצותי כי על כל אלה הכיתים ר"ל הבנים שנזכרים לעיל שאמר לשוא הכיתי את בניכם וגומר ע"ש . אבל שלמן רבינו משמע שלורש מיתת הבנים מדכתיב דם נפשות אביונים ולא מדכתיב לשוא הכיתי את בניכם ונראה לפרש דטעמו משום דאילו ממ"ד לשוא הכיתי את בניכם לא נלמד שפיר שבעון מזוזה של האב מתו בניו הקטנים דדלמא בבנים הגדולים איירי וה"ק אל תוכחו ותתרעמו עלי על שהכיתי והרגתי בניכם כי לא שלימים היו לפני במצות מזוזה שלא קיימנוהו הבנים אבל ממאן דאמר דם נפשות נקיים א"ש וק"ל : (ג) וגדולה מזו שהבית נשמר על ידה כו' ז"ל ב"י אוכל הזהיר בה יאריכו ימיו וימי בניו קאי ואף על גב דיותר חביב לאדם אריכות ימים משמירת הבית (עפ"ה קרי שמירת הבית גדולה עכ"ה) משום דאריכות ימים הוא נס נסתר ושמירת הבית הוא נס נגלה שהדרים בשאר בתים שאין בהם מזוזה נזוקין והדר בבית שיש בו מזוזה ניצול קרי לשמירת הבית גדול אי נמי משום דשמירת הבית הוא הסך מלך בשר ודם שהוא מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ קרי ליה גדול (ולפמ"ש דקאי אסמוך וקאמר לא זו שאינן מתים בבית שמזוזה אלא אפי' אינן נזוקין משא"כ כשאין שם מזוזה דמתים כמ"ש לפני זה עכ"ה) :

אמר

דרישה

סי' רפד [א] **מותר** לכתוב כמה תיבות בלא שירטוט כו' וז"ל ב"י מיהו בירושלמי פרק בתרא דמגילה משמע קצת דאסור אבל לענין הלכה נראה דמותר לכתוב אגרת שלומים אפילו בלא שירטוט דהא כתב הרא"ש דאם שירטט שורה ראשונה שוב א"צ שירטוט ואין ד"ך לכתוב הפסוק בראש האגרת ואי נמי מתרמי שיכתבנו בראש האגרת ולא שירטט שיטה ראשונה לרבינו תם כיון דללמוד הוא שרי ולאידך רבוותא הטעמים בירושלמי הא פסק הרמב"ן כיון דלאו כתב אשורית הוא שרי והסכימו עמו הנך רבוותא (וב"י כתב דכן נוהגין וכדאי הם רבוותא לסמוך עליהו עכ"ה) חוץ מהרא"ש דכתב דלא ראה לרבותיו נוהגין כן אפשר דגם הוא מודה דללמוד שרי כו"ת : [ב] כתב הרמב"ם בתשובה שכתב אשורית כיון שנתנה בו תורה ונכתבה בו לוחות הברית היא מגונה מאוד להשתמש בו רק בכתבי הקודש וע"כ שינו הספרדים כתיבתם ושמו אותיותם אותיות אחרת להתיר להשתמש בו בדברי חול (וב"י הביאו בסי' רע"ג עכ"ה) :

סי' רפה [א] **ולקובען** על מזוזת הפתח כו' י"א כשיוצא אדם מן הבית יניח ידו על המזוזה ויאמר ה' ישמור צאתי וגו' וכן כשנכנס אדם לבית יניח ידו על המזוזה רמ"א (וענין הנחת ידו שכתב מוזכר בהדיא בגמרא פ"ק דע"ז דף י"א בענין דאונקלוס ובמהרי"ל כשהולך לדרך חוץ לעיר יניח ידו על המזוזה ויאמר בשמך טל אשלה כי טל בגימטריא כוזו בד"מ הביאו עכ"ה) :

תנו

חדושי הגהות

רפד א ומ"ש בשם הרא"ש הלכך אני אומר הא דאמרינן וכו' הוא בפ"ב דמגילה וז"ל הפרישה על זה קצת קשה מאי הלכך אני אומר דקאמר הא הוא זה הדבר בעצמו שכתב הר"ת וע"ק מאי דסיים כי היכי דאמרינן גבי תפילין וכו' מאי אולמיה דתפילין מס"ת ונראה שר"ת אמר עיקר דבריו אתפילין כמ"ש התוס' וב"י מביאם ומ"ש רבינו וכתב עוד כיון ששירטט כו' ר"ל ר"ת כתב כן גבי תפילין ולכן כתב הרא"ש שפיר הילכך אני אומר וכו' ר"ל כמו שאמר הר"ת גבי תפילין שא"צ שירטוט אלא השיטה העליונה ה"נ א"צ בס"ת אלא השיטה העליונה דכי היכי דאמרינן גבי תפילין וכו' ור"ל ושם הוא מוכרח לומר כן מכח קושיא שהוכיח ר"ת שא"צ שירטוט אלא בשיטה ראשונה עכ"ל :

בגמרא

המקיימה אלא לקיים מצות הבורא יתעלה שצונו עליה :

רפו ואלו הן המקומות שחייבים במזוזה (א) אחד שערי בתים ושערי חצרות (ב) מדינות ועיירות ורפת בקר (ג) ולולין ומתבן ואוצרות יין ושמן ובית האשה (ד) ובית השותפין (ה) כולן חייבין (א) ובית התבן ובית העצים ובית הבקר סתמא חייבין (ו) [א] אא"כ הנשים רוחצות בהן אז הן פטורין והרמב"ם כתב שאין חייבין (ז) אא"כ הנשים יושבות בו להתקשט אבל סתמא פטורין וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה בית הכנסת של כפרים סתם חייבין דמסתמא דרים בה (ח) ושל כרכים אם יש בה בית דירה לחזן חייב ואם לאו פטור אבל בית הכסא ובית המרחץ ובית הבורסקי ובית הטבילה (ט) [ב] וב"ה שאין בה בית דירה לחזן פטורין (י) כיון שאין בהם בית דירה אבל כ"ם שהוא

לדירה

רפו אלו הן וכו' בס"פ דיומא [דף י"א] תניא בשעריך אחד שערי בתים וכו' ופרש"י א' שערי מדינות יש מדינה מוקפת הרים ויערים בכמה פרסאות ואין יוצאין ממנה אלא דרך שערים כגון ארץ הגר עד כאן לשונו נראה דס"ל דאין לפרש שערי מדינות שערי עיירות כמו עולם המדינה דפירושו עיר דהא תני בהדיא ואחד שערי עיירות אלא שערי מדינות ממש קאמר כגון ארץ הגר וצריך שתדע דאין דין זה דשערי מדינות ועיירות נוהג אלא היכא שאין שם דירה כ"א לישראלים ולא לעכו"ם דאי איכא נמי דירה לעכו"ם אפי' רובם ישראל פטורים מלעשות מזוזה משום סכנה כדקאמ' אביי התם דה"ט דלא עשו מזוזה לשערי העיר דמחוזא אע"פ שהיו רובן ישראל משום דאיכא סכנה שלא יאמר המושל כשפים עושים בשערי עירי וכדתניא מזוזת יחיד נבדקת פעמים בשבוע ושל רבים (כגון שערי חצרות מדינות ועיירות) פעמיים ביובל ואמר ר' יהודה מעשה בארטבון אחד שהיה בודק מזוזות בשוק העליון של צפורי ומצאו קסדו' א' ונטל ממנו אלף זוז פי' ר"י בא לפרש דשל רבים דקתני ת"ק דבודקים דוקא כשכולם ישראלים דרים בו אבל אי איכא דירה נמי לעכו"ם אין בודקין משום דאיכא סכנה דיעליל המושל לומר כשפים אתם עושים בשערי העיר כמעשה שהיה בארטבון וכו' וכיון שאין בודקין א"כ אין עושין לכן מזוזה כלל ומה"ט לא היו עושין מזוזה בשערי העיר דמחוזא וא"כ הך ברייתא דמחייב בשערי מדינות ועיירות בדכולן ישראל דרים בו ולפי שהיא דבר פשוט כתבוה הפוסקים בסתם ולא פירשו ומזה הטעם נמי אין עושין מזוזה בשערי רחובותינו כגון בקראקא ובפראג שקבעו שערים ברחובות היהודים ונסגרים בלילה ולא קבעו בהן מזוזה מעולם וה"ט משום סכנה דעלילות המושל מזומנות תמיד על שונאי ישראל וכיוצא בזה כתב מהר"א שטיין בהגהותיו לסמ"ג וכ"כ האגודה על שערי קהלות קלוני"א ושערי קהלות וורמייז"א עיין עליו פ"ק דיומא ומביאו ב"י בסוף סימן זה ועוד מטעם אחר אין עושין שם מזוזה כיון דהנכרים יטלוה בודאי ויבזוה וא"כ יהיו גורמין בזיון לכתבי הקודש ומכאן למדנו בישראל החוכר חכירות מן השר למכור יין שרף או שכר או מי דבש שקורין מע"ק והנכרי' מלאים הבית בכל יום ורגילין ליקח מזוזה ונוהגין בהם מנהג בזיון שאין לעשות מזוזה באותן פתחים אא"כ שהפתח הוא במקום שמור מן הנכרים שלא יטלו המזוזה ממנו : ומ"ש ובית האשה ובית השותפים ה"א התם באידך ברייתא ובגמרא פריך פשיטא ומשני מה"ד ביתך ולא ביתה ביתך ולא בתיהם קמ"ל ואימא הכי נמי אמר קרא למען ירבו ימיכם וימי בניכם גברי בעו חיי נשי לא בעו חיי אלא ביתך למה לן לכדרבא דאמר רבא דרך ביאתך וכי עקר איניש כרעיה דימיניה עקר ברישא : ומ"ש ובית התבן ובית העצים ובית הבקר סתמא חייבים וכו' שם הכי תני רב כהנא דדוקא כשרוחצות פטורין משום דמקום גנאי הוא שעומדות שם ערומות ואין כבוד שמים להיות שם מזוזה אבל סתמא חייבים דהוי מקום דירה ודלא כדרב יהודה דפליג ואמר דסתמא נמי פטורים דלאו דירה היא ואף על פי שנשים מתקשטות שם לא חשיב ליה דירה בכך אלא שפיר הוי מקום דירה אפילו אינן מתקשטות שם כל זמן שאין רוחצות שם וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ודלא כמ"ש הרמב"ם דדוקא כשהנשים מתקשטות בהן הוי מקום דירה דפסק כרב יהודה דסתמא פטורין ואע"ג דהך ברייתא דרב כהנא תני נמי בית האוצרות לא נקט לה רבינו משום דכבר כתב ברישא ואוצרות יין ושמן דחייבים בסתמא והא דפטורין כשנשים רוחצות בהן ממילא ידעינן לה דלא עדיף בית האוצרות מבית התבן ובית העצים דפטורין מטעמא דגנאי היא וכו' דמ"ש הא יתהא · וא"ת לפ"ז א"כ ל"ל לרבינו למינקט בית הבקר הא כבר כתב ברישא רפת בקר וי"ל דרפת בקר אינו בית הבקר דבית הבקר הוא עשוי לבקר אבל אין מעמידין בו בהמות בקביעות ונשים רוחצות בו אבל רפת בקר משמע שעומדות בו בקר בקביעות והוא מלוכלך בזבל הבקר ואין הנשים רוחצות בו ומש"ה ברישא כתב רבינו רפת בקר דחייבין ואין שם צד לפטרו וכאן בסיפא כתב בית הבקר דאיכא צד לפטרו ממזוזה דהיינו דבסתמא חייבים אבל כשרוחצות בו נשים פטורים ממזוזה והיינו משום דרגילות הוא שנשים רוחצות בו מה שאין כן ברפת בקר ומכאן תשובה להרמב"ם שכתב דדוקא כשהנשים מתקשטות בו חייבים דהא רפת בקר כיון שמלוכלך בזבל אין הנשים מתקשטות בהן ואפ"ה הוה מקום דירה וחייבין וצריך לדחוק ולומר דס"ל לרמב"ם דאע"פ דאין רוחצות בו אפ"ה מתקשטות בו לפי שעה אבל התוס' לשם פי' להדיא דברפת בקר לא רוחצות ולא מתקשטות ע"ש וא"ת כיון דרפת בקר מלוכלך בזבל אמאי חייבין במזוזה : ומ"ש מבית הכסא ובית ומרחץ ובורסקי ובית הטבילה דפטורין כיון שאינן עשויין לכבוד רפת בקר ולולין נמי אינן עשויין לכבוד וי"ל דשאני רפת בקר ולולין אע"פ שהן מקום טנופת ואינן עשויין לכבוד מ"מ לא נפיש זוהמייהו משא"כ בית הכסא והנך דדמי ליה דנפיש זוהמייהו וה"א להדיא בגמרא ב"ה וכו' פטורין משום דנפיש זוהמייהו : ב"ה של כפרים וכו' ברייתא שם פליגי בה ר"ת וחכמים והלכה כחכמים דפטרי כשאין בהם בית דירה לחזן ופי' רבינו דלא פליגי אלא בשל כרכים אבל בשל כפרים מסתמא דרים בה אורחים דאין ידם משגת ליחד בית לאורחים וכ"כ הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בהל' מזוזה : ומ"ש אבל בית הכסא וכו' בגמרא מפרש טעמא אע"ג דעשוי לדירה בעינן שיהיו עשויין לדירת כבוד והני כיון דנפיש זוהמייהו אינן של דירת כבוד כדפרישית בסמוך . **ומ"ש** אבל כל מקום שהוא לדירה חייב אף על פי שהוא במקום הטנופת נראה דבזה בא ליישב דלא תקשה מרפת בקר ולולין שהוא במקום הטנופת וחייב דשאני התם דכיון דלא נפיש זוהמייהו הו"ל עשוי לדירת כבוד דלפעמים

משתמש

יהא כוונת המקיימה אלא לקיים מצות הבורא יתעלה שצונו עליה זה דבר פשוט :

רפו ואלו הן מקומות שחייבים במזוזה אחד שערי בתים ושערי חצרות מדינות ועיירות ברייתא בפ"ק דיומא (יא ·) : ומ"ש ובית האשה ובית השותפין ג"ז ברייתא שם ותקשי בגמרא (שם) פשיטא ומשני מהו דתימא ביתך ולא ביתה ביתך ולא בתיהם קמ"ל : ומ"ש ובית התבן ובית העצים ובית הבקר סתמא חייבין וכו' שם תני רב כהנא קמיה דרב יהודה בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות פטורים מן המזוזה מפני שהנשים נאותות בהם ומאי נאותות רוחצות א"ל רב יהודה טעמא דרוחצות הא סתמא חייבין והתניא רפת בקר פטורה מן המזוזה אלא מאי נאותות מתקשטות וה"ק אף על פי שהנשים מתקשטות בהן פטורים א"ל רב כהנא ושהנשים מתקשטות בהן פטורים והתניא רפת בקר פטורה מן המזוזה ושהנשים מתקשטות בה חייבת במזוזה אלא מאי אית לך למימר מתקשטות תנאי היא לדידי נמי סתמא תנאי היא ופרש"י מאי נאותות רוחצות נאותות לשון הנאה ומשום דמקום גנאי הוא שעומדות שם ערומים אין כבוד שמים להיות שם מזוזה אע"פ שהנשים מתקשטות שם בבשמים וסד"א דירה היא קמ"ל דלאו דירה היא והרי"ף כתב סתם כרב כהנא וכ"כ הרא"ש וסיים בה ודלא כמ"ש הרמב"ם דדוקא כשהנשים מתקשטות בהן : (ב"ה) ומ"ש בית השותפין בפ' ראשית הגז (קלה :) ומ"ש בית האשה בסוף פ"ק דקדושין (לד ·) בפ' ראשית הגז אהא דאמרינן אלא ביתך ל"ל כתב הרשב"א וא"ת אמאי לא אמרינן ביתך לאפוקי שותפות דנכרי דאמרינן בכל הני דלעיל נ"ל משום דמזוזה חובת הדר היא ולשמירה עשויה ואפילו בשותפות דנכרי ישראל הדר בהו צריך שמירה עכ"ל והכי נקטינן לא כדברי המרדכי שכתב שם שהוא פטור : **כתב** סמ"ג גרסינן בפ"ק דיומא (שם :) תני רב שמואל בר יהודה קמיה דרבא ו' שערים פטורים מן המזוזה בית התבן וכו' ובית האוצרות וחולק באוצרות על ברייתא דהתם בסמוך דקתני אחד שערי בתים וכו' ואוצרות יין ושמן חייבין במזוזה : ב"ה של כפרים סתם חייבים וכו' (שם :) תניא ב"כ שיש בה בית דירה לחזן הכנסת חייב במזוזה ושאין בה בית דירה ר"מ מחייב וחכמים פוטרים : ומ"ש דשל כפרים סתם חייבות כ"כ הרמב"ם וכן נראה מדברי הרי"ף והרא"ש ז"ל : וכתב רבינו ירוחם ואותם בתי כנסיות ובתי מדרשות שיש שם פתחים זו לפנים מזו אחד פתוח לר"ה או למבוי ואחד בפנים פתוח לעזרה ובעזרה יש בית לש"צ או לשמש שהפתח האחד חייב ולא הפתח שלפנים כי מהפתח שלפנים ולפנים אין בו בית דירה ע"כ לשונו : **ומ"ש** אבל כל מקום שהוא לדירה חייב אע"פ שהוא במקום הטנופת נראה שלמד כן מדברי סמ"ג שכתב וז"ל י"א שיש בירוש' עיר שיש בה חזירים פטורים מן המזוזה ואומר ריב"א נשתקע הדבר ולא נאמר כי בדק בכולו ולא מצא ועוד אפי' ישנו בשום מדרש זהו דוקא בפתח הבית שחזירים מצויים שם אבל בחדרים ועליות חייבי' ואפי' בפתח הבית במקום שתחלת שליש העליון למעלה מי' יכול להניחה אמנם היה נוהג לכסותה בפתח וכן אני נוהג לכסות וגם בחדרים במקום שהתנוקות מצויים שם אני מכסה הנקב במעט שעוה עכ"ל והעתיקו דבריו הג"מ והמרדכי וסמ"ק והכלבו וכתב הכלבו על הא דבמקום טינופת טוב לכסותה ובמקום טהרה טוב להיותה נראית וכ"כ סמ"ק (ב) ועל הא די"א דעיר שיש בה חזירים פטורה מן המזוזה כתב רבינו ירוחם כבר כתב הרשב"א שלא מצא כן בשני תלמוד ובאמת שעונש ביטולה גדול ע"כ : **וכתב** המרדכי חדר משכב נשים פטור מן המזוזה לפי שעושה שם דבר גנאי וכ"כ סמ"ק והכלבו וז"ל כתב הר"פ בית משכב נשים פטורה מפני שמכבסות ורוחצות בהם ומקשטות עצמן שם וכן איתא ביומא פ"ק וצ"ע וכ"כ הר"מ חדר או עליה שאיש ואשתו ישנים בה פטור מן המזוזה ומביא ראיה מפ"ק דיומא דאמר באמת אמרו בית הכסא ובית המרחץ ובית הבורסקי פטורים מן המזוזה מפני שהנשים מתקשטות שם כ"ש חדר שאיש ואשתו ישנים בה עכ"ל ואני אומר דאין משם ראיה דע"כ לא פטרי במס' יומא מפני שהנשים רוחצות שם אלא בית התבן ובית הבקר וכו' אבל בית דירה ממש אע"פ שהנשים רוחצות שם חייב במזוזה ועוד דאפילו בהנך לא פטרי אלא מפני שהנשים רוחצות שם ערומות וכדפרש"י ואם כן בחדר שאיש ואשתו ישנים בה אע"פ שמשמשים אין עומדים ערומים חייב במזוזה וכן עמא דבר (ג) :

אכסדרה

דרכי משה

רפו (א) במרדכי ' סוף פ"ק דע"ז ובהג"מ ראשית הגז דף תשמ"א ובית שר ישראל ונכרי בשותפות פטור ממזוזה ובחדושי אגודה פ"ק דיומא בקהילת ורמייזא לא היה מזוזה בשער העיר ונחתי אל לבי וגם תלמיד א' הזכיר לי כהני אבולי דמחוזא ביומא (יא ·) דפטורים משום סכנה ה"נ אחרי שהגברים דרים בתוכה ובית עצה תוך הרחוב פטור :

(ב) וכתב מהרי"ו דמקום מטונפת יש לכסות אע"פ שהדלת מפסיק בין המזוזה לחדר עכ"ל (ג) ונ"ל דאם הוא בענין שהדלת מפסיק בין מזוזה ובין החדר חייבים לכ"ע :

כתב

דרישה

סימן רפו תנו רבנן המשכיר בית לחבירו על השוכר להביא מזוזה וכשהוא יוצא לא יטלנו בידו ויצא ובעכו"ם נוטלה בידו ויצא (וכ"כ רבינו בסימן רכ"א מעשה באחד שנטלה בידו וקבר אשתו ובניו אריסה קמי אתלפסי ולא כר"י הפוטר השוכר בית מעכו"ם ממזוזה אפילו מדרבנן מדכתיב ביתך ולא של עכו"ם מ"ו : ז"ל רמ"א (בסי' רפ"ו וסוף מתשובות מהרי"ל ע"ש עכ"ה) שמנהג שנתפשט במדינות אלו דרוב העולם סומכין על מזוזה אחת שעושין על פתח בתיהן ואינו נכון ואין להם על מה שיסמכו לכן כל ירא שמים יתקן ביתו כדינו בכל הפתחים החייבים וכמו שנתבאר ע"כ [א] אלא אם כן הנשים רוחצות בהן כו' וד"ק אלו אבל חדר ממש כו' ויש מקילין ונ"ל דבמקום שהדלת מכפנים וכשסוגרים הנשים סוגרים הדלת ונמצא המזוזה מבחוץ חייב לכ"ע רמ"א המקילין הם המרדכי והסמ"ג ור"מ וב"י הוכיח דחייב ע"ש שכתב שכן עמא דבר [ב] וב"ה שאין בה בית דירה לחזן כו' ז"ל הגמרא דפ"ק דיומא דף י"א והביאו הרא"ש בה"ק בהלכות מזוזה בשעריך אחד שערי בתים כו' יכול שאני מרבה בית

שער

דירה : (ח) ושל כרכים אם יש בה בית דירה לחזן בב"ה עצמה אבל אם דר בעזרה או פתח

פרישה

סי' רפו (א) אחד שערי בתים ושערי חצרות' ואם עכו"ם דרים שם פטורין אגודה : (ב) מדינות פרש"י בפ"ק דיומא דף י"ם מדינות מוקפת הרים ויערים בכמה פרסאות ואין יוצאין ממנה אלא דרך שערים כגון ארץ הגר עכ"ל אבל אין לפרש מדינות ר"ל עיירות כמו שמצינו בתלמוד ובפוסקים שקורין לעיר מדינה דהא נקט אחר כך ועיירות בפני עצמו : (ג) ולולין כ"ל דלולין הוא חדר בנוי העשוי לתרנגולין וכמ"ש כמ"ש בסימן קע"ב ס"מ לול של תרנגולין אין לו ד"א ופרשוהו שם שעשוי כמין בית וכמ"ש בפרישה בס"ס קס"א ע"ש . (ומתבן ר"ל בית התבן עכ"ה) : (ד) ובית השותפין פירוש של ישראל אבל של ישראל ונכרי פטור · (ה) כולן חייבין ולא אמרינן ביתך ולא ביתה ולא בתיהם ופריך שם בגמרא ב ומה"ד י"מ ואימא ה"נ כתיב למען ירבו ימיכם וימי בניכם גברי בעי חיי ונשי לא בעי חיי ואלא ביתך ל"ל כדרך ביאתך דרך בימינך כו' : (ו) אא"כ הנשים רוחצות בהן כו' שכיון שעומדות שם ערומות אין כבוד שיהא מזוזה ודוקא אלו אבל חדר ממש אפי' במקום שאיש ואשתו ישנים ומשמשים שם (אין עומדין ערומים) חייבין במזוזה ועל"ד : (ז) אא"כ הנשים יושבות בה להתקשט כו' דאו מחייב

של ב"ה פטור . (ט) ובה"ה שאין בה בית דירה לחזן עיין בדרישה : (י) כיון שאין בהם בית

כיון

לדירה חייב (יא) אע"פ שהוא במקום המטונפת (יב) וטוב לכסותה כדי שלא תהא נראית אכסדרה שיש לה ג' מחיצות ופרוצה ברביעית פטורה (יג) אע"פ שיש לה פצימין ברוח הרביעית (יד) כצורת הפתח אבל אם יש לה מחיצה גם ברוח הד' (טו) אף ע"פ שהיא נמוכה (טז) או שעשויה חלונות חלונות חייבת מרפסת שהיא דרך לעלות בה לעליות (יז) ובית שער והגנה פטורין ואם בית פתוח לאחר מאלו חייב אף במקום שנכנסין לו מרה"ר חוץ מהמקום שנכנסין לו מהבית (יח) ור"י פי' דבית שער חייב מדרבנן אפי' אין בית פתוח לו · בית שער שפתוח לבית ולחצר חייב בב' מזוזות אחד במקום שפתוח לבית ואחד במקום שפתוח לחצר (יט) חוץ מהמקום

אכסדרה שיש לה ג' מחיצות ופרוצה ברביעי פטור וכו' בפרק הקומץ (לג:) אמר רב חסדא אכסדרה פטורה מן המזוזה אע"פ שיש לה פצימין שאינם עשוין אלא לחיזוק לתקרה מיתיבי בית שער אכסדרה ומרפסת חייבים במזוזה כאכסדרה דבי רב אכסדרה דבי רב כאיגדרונא מעלייתא הוא באכסדרה רומיתא ופי' רש"י אכסדרה · ג' דפנות סתומות בלא פתח והרביעית פתוחה לגמרי מתחת אבל מלמעלה יש זיזין מעט המחזיק את הסכך : חיזוק לתקרה : הוא דעבידי. הפצימים ולא לשום פתח אלא לחזק תקרה שלא תפול : באכסדרה דבי רב · שיש לה ד' דפנות אלא שאין מגיעות לסכך : באכסדרה רומיתא. עשויה חלונות חלונות ז"ל הרמב"ם אכסדרה והוא המקום שיש לו ג' כתלים ותקרה אע"פ שיש לה שני פצימין ברוח רביעית פטור מן המזוזה מפני שהפצימים להעמיד התקרה הם עשויים ולא משום מזוזות נעשו וכן התקרה שאין לה כתלים אלא עומדת על עמודים מכאן ומכאן אף ע"פ שהיא כתבנית הבית פטורה לפי שאין לה מזוזות שאלו העמודים להעמיד התקרה הן עשוין עכ"ל ונראה שטעמו מדאמרינן בגמרא אמר אביי תזיגא לגו לאספלידי דבי מר דלית להו פצימין ולית להו מזוזה קסבר חיזוק לתקרה הוא דעבידי והוא ז"ל מפרש דאספלידי היינו תקרה שאין לה כתלים אלא עומדת על עמודים מכאן ומכאן :

מרפסת שהיא דרך לעלות בה לעליה ובית שער והגנה פטורים ואם בית פתוח לאחד מאלו חייב וכו' בפ"ק דיומא (יא:) תניא יכול שאני מרבה בית שער אכסדרה ומרפסת ת"ל בית מה בית מיוחד לדירה יצאו אלו שאין מיוחדים לדירה ובפ' הקומץ (לג:) תניא בית שער אכסדרה ומרפסת חייבים במזוזה ותירץ הרי"ף בהלכות מזוזה דל"ק דהתם כשבתים פתוחים לתוכן והרא"ש כתב שר"י תירץ דחייבים מדרבנן קאמר וכ"כ רש"י והתוס' בפרק קמא דסוכה (ח ·) ובפ"ק דיומא וכתבו עוד א"נ הכא מיירי בבית שער של אכסדרה ובית שער של מרפסת והרמב"ם כתב כדברי הרי"ף ז"ל ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן ומ"מ נכון לחוש לדברי ר"י ורש"י : בית שער שפתוח לבית ולחצר חייב בשתי מזוזות וכו' בפ' הקומץ (לג:) אמר רחבא אמר רב יהודה בי הרזיקי. חייב בב' מזוזות מאי בי הרזיקי אמר רב פפא סבא משמיה דרב בית שער הפתוח לחצר ובתים פתוחים לבית שער ופירש רש"י שני מזוזות אחד בפתח שמן בית שער לבתים ואחד בפתח שמן החצר לבית שער וכתב המרדכי וקשה דפשיטא דכל בית שער חייב במזוזה ואומר ר"י דמיירי כגון שהאחד מן הפתחים אין רגיל כ"כ וקמ"ל דלא מבטל הרגיל את שאינו רגיל ולא דמי להא דרבי שלא היה רגיל כי אם הוא לבדו כדפ"ה לקמן ומיהו ללשון שני שפ"ה דהרגיל מבטל את שאינו רגיל קשה וי"ל דהכא מיירי שהרגיל כנגדו ומתשיכו : ומ"ש רבינו חוץ מהמקום שנכנסים לו מר"ה נראה דה"ק חייב בב' מזוזות חוץ ממזוזה שלישית שהוא חייב בה אם יש לו פתח ג' פתוח לר"ה :

בית

משמשת אדם בהם לרביו וב"י כתב שרבינו בא להורות מ"ש בסמ"ג דבעיר שיש בה חזירים דבפתח הבית איכא טינופת דחזירים חייב במזוזה בדאיכא גובה עשרה טפחים מן הארץ עד מקום התחלת מזוזה ויש לכסותה וכן בחדרים דאיכא טינופת דתינוקת מצויים שם יש לכסות הנקב בשעוה וכתב סמ"ג דבמקום טהרה טוב להיות נראית · כתב הכל בו וז"ל כתב הרי"ף ז"ל בית משכב נשים פטורה מפני שמתכבסות ורוחצות בהם ומקשטין עצמן שם וכו' וכ"כ הר"מ חדר או עלייה שאיש ואשתו ישנים וכו' עד פטורין מן המזוזה מפני שהנשים מתקשטות שם כל שכן שהאיש ואשתו ישנים שם ע"כ ותמיהא ב"י ונראה דמה שכתב דליתא פ"ק דיומא פטורין מן המזוזה מפני שהנשים מתקשטות שם אלא ע"ש דאדרבה מפני שמתקשטות הויא בית דירה וחייב במזוזה אלא צריך להגיה שהנשים רוחצות שם דה"א בגמרא להדיא גם בדברי הר"ם צריך לפרש דלא הזכיר מתקשטות כדי לומר דמשי"ה פטורין מן המזוזה דאדרבה מה"ט חייבין במזוזה אלא ה"ק אף ע"פ שמתקשטות והוא דירה אפ"ה פטורין כיון שג"כ רוחצות וקאמר נמי שהן מתכבסות שם כלומר שעושין שם כל צרכיהן כגון וקישוט ומרחץ ועיקר הטעם משום מרחץ דעומדות לשם ערומות אי נמי כיבוס נמי הוי טעם לפוטרו דאיכא טינופת דבגדי קטני' דכיבסת אותן וכפיש זוהמייהו אבל קישוט ודאי לא נקט אלא לרבותא וב"י השיג על דברי הר"מ ואמר דעד כאן לא פטרו משום דנשים רוחצות אלא בבית התבן ובית הבקר אבל בית דירה ממש אף על פי שהנשים רוחצות שם חייב עכ"ל ולפעד"נ דלא אמרו בגמרא דבית התבן ובית הבקר ובית העצים והאוצרות דאם הנשים רוחצות בו פטורה אלא משום דהרגילות הוא דהנשים רוחצות שם אבל בבית דירה ממש אין שם רחיצה אבל היכא דרגילים הנשים לרחוץ בבית החורף או בחדרים כגוני דידן פשיטא דפטורה מן המזוזה דלאי אסור לרחיצה אא"כ היא ערומה ואיכא בזיון דכתבי הקדש ומשום הכי נתפשט המנהג שאין עושין מזוזה כ"א בפתח הבית סמוך לר"ה והיינו משום דרוחצין בבית החורף בחורף ובחדרים בקיץ ועומדים שם ערומים ומהר"ם שהיו בביתו כ"ד מזוזות היה נזהר שלא ירחצו בביתו כלל אבל היכא דאיכא רחיצה פטור מן המזוזה וה"ה היכא דמכבסים בגדי קטנים דנפיש זוהמא דתינוקות נמי פטורה מן המזוזה ומקרוב נהגו הלומדים לתקן מזוזה לכל הפתחים שבבית ומיהו צריכין ליזהר שלא יעשו מזוזה במקום שרגילין שם לירחץ או לכבס טפסה דבגדי קטנים וכן בבית החורף שאיש ואשתו ישנים בו בחורף וכן בחדרים שישנים שם בקיץ ג"כ פטורין מן המזוזה ואיכא נמי איסורא דבזיון כתבי הקדש כשעשה שם מזוזה דמצוה הבאה בעבירה היא ואע"ג דהב"י השיג ע"ז ואמר ועוד דאפילו בהכך לא פטרי אלא מפני שהנשים רוחצות שם ערומות וא"כ בחדר שאיש ואשתו ישנים בה אע"פ שמשמשים אין עומדים ערומים חייב במזוזה וכן עמא דבר עכ"ל מ"מ נראה לע"ד כדי ליישב דברי הר"ם דס"ל דהשמיש המטה הוא בזיון טפי מעומדים שם ערומים דהלא מחיצה עשרה לא התירו בה תשמיש המטה אלא כשאין לו בית אחר שיוציא לשם כתבי הקדש ואילו בעומד ערום פשיטא דמהני מחיצה עשרה ומ"ש וכן עמא דבר ודאי כך הוא במלכותו אבל בני אשכנז אין נוהגין לעשות מזוזה כי אם בפתח הבית סמוך לר"ה וכ"כ מהרי"ל בתשובה סימן נ"ד שהשיב להר"ר אברהם ומיהו בדברי הר"א שם בשאלתו כתוב דכשאיר הדלת סובב בבית החורף ונתלה כשהדלת נעול המזוזה מבחוץ חייב במזוזה אע"פ שרוחצות בבית החורף או ישנים שם וכן פסק הרב בהגהת שלחן ערוך והכי נקטינן :

אכסדרה וכו' מימרא דרב חסדא ואוקימתא דגמרא פרק הקומץ [סוף דף ל"ג] וטעמא דהפצימין לחיזוק התקרה הוא דעבידין להעמידו ולא משום מזוזות הפתח נעשו :

מרפסת וכו' פי' דתרתי מתנייתא קשיין אהדדי דבפרק קמא דיומא תניא דבית שער אכסדרה ומרפסת פטורין ובפרק הקומץ תניא דחייבין ותירץ הרי"ף בה' מזוזה דברייתא דתני בה חייבין מיירי בפתוח לבתים ופירש רבינו דבמקום שפתוח לבתים לא אצטריך לאשמועינן דפשיטא דחייבין אלא אצטריך דאף במקום שנכנסים לו מר"ה נמי חייבין והר"ן פרק קמא דסוכה (סוף דף ש"ג) הביא דברי הרי"ף ופי' דהפתוח לחצר כפתוח לבתים וחייב והביא ראיה מבי הרזיקי דחייב בשתי מזוזות דהיינו בית שער הפתוח לחצר ובתים פתוחים לבית שער כדכתב רבינו בסמוך דאלמא דבית שער הפתוח לחצר חייב וא"כ הא דתניא דבית שער ומרפסת ואכסדרה פטורים מיירי בפתוחים לגינה דוקא כל זה פי' הר"ן לפי דעת הרי"ף והכי נקטינן ודלא כהמרדכי שכתב וז"ל ורי"ף תירץ דהכא בפתוחין לבית והכא בפתוחין לחצר דא"כ קשה מהך דבית הרזיקי דשמעינן מינה דבית שער הפתוח לחצר חייב במזוזה ור"י תירץ דביומא קאמר דפטורין מדאורייתא ובהקומץ קאמר דחייבין מדרבנן ולזה התירוץ הסכים הר"ן ז"ל בפ"ק דסוכה וכ"כ מסקנ' הרא"ש ורבי' ולא כב"י שכתב בש"ע שני הדיעות ולא הכריע וקשיא לי דבברייתא תניא בית שער אכסדרה מרפסת חייבין ורבי' לא כתב אכסדרה והגינה במקומו נינהו דאע"פ דמוקי תלמודא כך דרב חסדא דאכסדרה פטורה בפרוצה ברוח רביעי לגמרי והא דתני חייבין כיש לה מחיצה גם ברוח רביעית וזה כבר כתבו רבינו בסמוך אפ"ה היה לו לרבינו לכתוב כאן דין אכסדרה בהדי בית שער ומרפסת ולחלק בין כשהיא פתוחה לבתים או לחצר ובין פתוח לגינה דאכסדרה הפתוחה לגינה אפילו יש לה מחיצה גם ברוח רביעית היא פטורה וכשפתוחה לבתים או לחצר חייבת דהא פשיטא דרב חסדא דקאמר אכסדרה פטורה משום דהפצימין לחזוקי תקרה הוא דעבידין אף בפתוח לבתים היא פטורה כיון דהפצימין לא נעשו משום מזוזות הפתח אבל כאן מיירי באכסדרה שיש לה מחיצה ברוח רביעית והפצימין נעשו לשם מזוזות הפתח דומיא דבית שער ומרפסת ואפ"ה אינן חייבין אלא בפתוח לבתים או לחצר אבל בפתוח לגינה פטורה וא"כ קשיא טובא למה השמיט רבינו כאן דין אכסדרה וי"ל דס"ל לרבינו דאכסדרה כשיש לה ד' מחיצות לעולם חייבת במזוזה אפילו בפתוח לגינה דלא דמי לבית שער ומרפסת דאין מגיעין בתוכו כלים ואינו חשוב בית דירה אלא ע"י שפתוחים לבתים אבל אכסדרה אע"פ שברוח רביעית המחיצה נמוכה מגיעין שם כלים והוא בית דירה אפי' פתוחה לגינה וכך צריך לפרש לפירש"י בין אכסדרה שנותנין לה ד' אמות בחצר עיין בח"מ סי' קע"ב סעיף ו' ובמ"ש לשם בס"ד . מיהו באלפסי ובאשיר"י וברמב"ם לא משמע הכי אלא גם באכסדרה אע"פ שיש לה ד' מחיצות אם אינה פתוחה אלא לגינה פטורה ממזוזה · אך קשה על דברי רבינו דאע"פ דודאי דגם בגינה איכא לחלק דאם פתוחה לבתים חייבת במזוזה ואם לאו פטורה מפני שאינו עשוי לדירה וכמ"ש גם הרמב"ם להדיא מ"מ מנ"ל לרבינו דלר"י חייבת גם גינה מדרבנן ודילמא דוקא במרפסת ואכסדרה ובית שער דקרוב הוא לבית דירה ואיכא לאחלופי בבית דירה גזרו בהו רבנן שחייבין במזוזה אבל גינה לא אתי לאחלופי בבית דירה אימא לך דפטורה ממזוזה אפילו מדרבנן ומדברי רבי' משמע דר"י מחייב בכולהו מדרבנן דאע"ג דכתב ור"י פי' דבית שער חייב מדרבנן לאו דוקא בית שער דה"ה מרפסת וגינה אלא דנקט חדא דלאו כי רוכלא ליחשב וליזל ומנ"ל לרבינו הא דכתב דר"י ס"ל הכי אף בגינה הלא לא קאי פי' ר"י אלא אבית שער ואכסדרה ומרפסת דתני בברייתא וצ"ע : בית שער שפתוח לבית וכו' מימרא דרב יהודה בפרק הקומץ (סוף דף ל"ג) בי הרזיקי חייב בשתי מזוזות ומפרש רבינו דהיינו חוץ ממזוזה שלישי' בפתח שנכנסים לבית שער מר"ה דאל"כ אלא אינו חייב אלא במקום שפתוח לבית ובמקום שפתוח לחצר פטורה לר"ה קשה א"כ מאי אתא לאשמועינן הא פשיטא דכל בית שער חייב במזוזה אבל המרדכי דהקשה קושי' . זו הא פשיטא דכל בית שער חייב במזוזה תירץ בשם ר"י דהשמועינן אע"פ שא' מן הפתחים אינו רגיל כ"כ אפ"ה אין הרגיל מבטל

את

פרישה

[illegible]

דרישה

[illegible]

מהמקום שנכנסין לו מר"ה בית שער העומד בין הגנה לבית חייב בב' מזוזות אחד במקום שפתוח לבית ואחד במקום שפתוח לגנה בית המדרש פטור מהמזוזה ואם יש בו פתח שרגיל לצאת בו לביתו חייב (כ) אבל עיקר הפתח העשוי לכל לכניסה ויציאה פטור ירושלמי בי מדרשו דרבי חנינא הוי ליה מזוזתא (כא) וכן עשה הר"מ מרוטנ"בורק מזוזה לפתח בית מדרשו ואומר כשהיה ישן בו שינת הצהרים היה רוח רעה מבעתתו קודם שתקן בו מזוזה סוכת החג בחג ד והבית שבספינה (כב) והחניות שבשוקים פטורים ב' סוכות של יוצרים (כג) זו לפנים מזו הפנימית חייב והחיצונה פטור (כד) בית שאינו מקורה או

את שאינו רגיל וכו' וכ"י מבואו : **בית** שער העומד בין הגינה לבית וכו' ברייתא בפרק הקומץ סוף [דף ל"ג] ת"ר בית שער הפתוח לגינה ולקיטוניות ר' יוסי אומר נידון כקיטוניות וחכמים אומרים נידון כבית שער רב ושמואל דאמרי תרווייהו מגינה לבית דכ"ע לא פליגי דחייב מ"ט ביאה דבית היא כ"פ מבית לגינה מ"ס קיטוניות עיקר ומ"ס גינה עיקר רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו מבית לגינה דכ"ע לא פליגי דפטו' מ"ט פיתחא דגינה הוא כ"פ מגינה לבית מ"ס ביאה דבית הוא ומ"ס כולה אדעתא דגינה הוא דעבידה אביי ורבא עבדי כרבה ורב יוסף ורב אשי עביד כרב ושמואל לחומרא והלכתא כרב ושמואל לחומרא ופי' רש"י הילכתא כרב ושמואל צריך מזוזה לתרווייהו ס"ל כרבי יוסי וכך היא מסקנת הרא"ש ולכן אע"ג דאיכא פלוגתא בין הפירושים דאיכא מאן דמפרש דאותו פתח שבין גינה לבית שער הוא הנקרא מגינה לבית והפתח השני שבין קטוניות לבית שער הוא הנקרא מבית לגינה ואיכא מאן דמפרש איפכא דהפתח שבין גינה לבית שער הוא הנקרא מבית לגינה והפתח השני שבין קיטוניות לבית שער הוא הנקרא מגינה לבית ואיכא מאן דמפרש שאותו הפתח שבין גינה לבית שער אם היכר הציר הוא בבית שער הוא הנקרא מגינה לבית ואם היכר הציר הוא בגינה הוא נקרא מבית לגינה אבל פתח השני שבין קטוניות לבית שער לא איירי ביה תנאי ולא רב ושמואל ורבה ורב יוסף דפשיטא דחייב במזוזה והרא"ש ורבינו לא הזכירו דבר מפירושים אלו וה"ט דלמאי דפרש"י דקי"ל הילכתא כרבי יוסי ואליבא דרב ושמואל אין חלוק דהלא בשני פתחים אלו חייבים במזוזה בין דאיכא היכר ציר בבית ובין דאיכא היכר ציר בגינה ולכך סתמו וכתבו דחייב בב' מזוזות :

בית המדרש פטיר מהמזוזה וכו' שם קאמר ההיא פיתח' דעייל ביה ר' למדרשא לא הו"ל מזוזה ומותבינן והא ההוא פיתחא דהוה עייל ביה רב הונא לבי מדרשא והויא לה מזוזה ההוא רגיל הוה ואמר רבי יהודה אמר רב במזוזה הלך אחר הרגיל ופרש"י ההוא פיתחא דעייל ביה ר' לבי מדרשא פתח קטן היה לו לרבי אצל מקומו ונכנס ויוצא בו כדי שלא יטריחו תלמידיו לעמוד בפניו אם יעבור לפניה' : רגיל הוה. רוב הנכנסים לבית המדרש היו באין באותו פתח : הלך אחר הרגיל. אם יש ב' פתחים להדר אחד באותו פתח שרגיל לצאת ולבא יותר יניח המזוזה עד כאן לשונו ונראה דלפרש"י נמי ודאי ליכא דההיא פיתחא דעייל ביה רבי ודעייל ביה רב הונא משמע דהיינו פתח הבית שהיה יוצא ממנו ליכנס לבית המדרש אלא מלבד זה היה פתח בבית המדרש העשוי לכל לכניסה ויציאה דחייב במזוזה דבית המדרש שפיר הוי מקום דירה כל היום דלא דמי לבית הכנסת דלא משתהי ביה אלא שיעור תפלה בלבד ואח"כ יוצא ממנו ואין בה דירה לשום אדם הלכך פטור אבל בית המדרש הוי דירה וחייב אלא דפתחא דרבי דהוא לבדו היה נכנס בפתח קטן שאצל מקומו בבה"מ הלכך לא היה ביה מזוזה אלא בפתח העשוי לכלל כניסה ויציאה כדרב יהודה דבמזוזה הלך אחר הרגיל אבל פיתחא דרב הונא דהיה יוצא ונכנס בו מביתו לבית המדרש לא היה מיוחד לרב הונא לבדו כי כל בני הבית הוו רגילין בההוא פתח ליכנס בו לבה"מ ולצאת ממנו לבית השתא כיון שגם פתח זה רגיל כמו הפתח שעשוי לכל לכניסה ויציאה שניהם חייבין במזוזה דלא אמר רב יהודה אלא בא' רגיל ואחד שאינו רגיל דהלך אחר הרגיל אבל בשניהם רגיל אע"פ שהא' נכנסים ויוצאים בו יותר הרבה אפ"ה כיון שגם זה רגיל שניהם חייבין וכמו שיתבאר בסמוך אבל יש בבית הרבה חדרים וכן היא דעת המרדכי ולפ"ז גם לפי תלמוד שלנו בית המדרש חייב במזוזה כד"ית' בירושלמי אבל הרא"ש פי' דפתח בה"מ העשוי לכל לכניסה ויציאה פשיטא דפטור ממזוזה כדמוכח בברכות פ"ג שאכלו (ריש דף מ"ז) בעובדא דאביי ורבין והכא בפיתחא דרבי ופיתחא דרב הונא ומיירי בפתח שיוצא ונכנס בו מביתו לבית המדרש ומחלק בין היכא דרגיל בו דחייב וכדאינו רגיל דפטור וכך הם דברי רבי' ותחלה אמר בית המדרש פטור מהמזוזה ומיירי בדליכא אלא פתח אחד העשוי לכל לכניסה ויציאה אח"כ אמר ואם יש בו פתח שרגיל לצאת בו לביתו חייב במזוזה וכדי שלא נבין שע"י אותו הפתח שחייב בה במזוזה צריך לעשות מזוזה גם בפתח העשוי לכל לכניסה ויציאה על כן חזר ואמר אבל עיקר הפתח העשוי לכל לכניסה ויציאה פטור והיכא שהפתח העשוי לצאת בו לביתו ואינו רגיל בה דפטור ממזוזה כי הך פיתחא דרבי לא כתבו רבינו בפירוש משום דמדיוקא שמעינן לה דכיון דאמר דברגיל חייב במזוזה מכלל דבאינו רגיל פטור. ולענין הלכה פסק ב"י שיש לעשות מזוזה בבית המדרש אבל לא יברך אקביעותא ע"כ ולפעד"נ דנכון הוא שכשיקבע מזוזה בפתח הבית ויברך עליה שיהא דעתו גם על קביעות המזוזה שבית המדרש ויקבע אותם זה אחר זה תחלה בפתח הבית ואחר כך בפתח בית המדרש וברכה זו חוזרת על שניהם. סוכת החג. כתב פ"ק דיומא [דף י'] פליגי בברייתא רבי יהודה וחכמים והלכה כחכמים דסוכה דירת עראי בעינן דמש"ה סוכה למעלה מכ' אמה פסולה לפי שאינה ליעשות אלא במחיצות קבע וכיון דסוכה דירת עראי היא פטורה ממזוזה דגבי מזוזה בעינן בית חשוב בקבע : ומ"ש דהבית שבספינה נמי פטור כ"כ הרמב"ם בפ"ו וכתב בו דהטעם הוא כמו גבי סוכה לפי שאינה עשויה לדירת קבע ומצאתי כתוב דתוספתא היא : ומ"ש החניות שבשווקים פטורין נראה דטעמו דלאו דירה היא שאינה עשויה אלא לצאת ולבא ולמכור שם סחורתו והרמב"ם כתב דהטעם מפני שאינן קבועין לדירה עכ"ל : שתי סוכות של יוצרים וכו' מימרא דרבי לוי משום ר"מ פ"ק דסוכה (דף ח') : בית שאינו מקורה בס' הקומץ (דף ל"ג) פתחי שימאי פטורין מן

בית שער העומד בין הגנה לבית חייב בב' מזוזות וכו' שם ת"ר בית שער הפתוח לגנה ולקיטונית רבי יוסי אומר נידון כקיטונית וחכ"א נידון כבית שער רב ושמואל דאמרי תרווייהו מגינה לבית כ"ע ל"פ דחייב כי פליגי מבית לגנה מ"ס קיטונית עיקר ומ"ס גנה עיקר פירש רש"י מגנה לבית. אם כשהוא פתוח מגנה לבית : כלומר דיש היכר ציר כבית חייב במזוזה : מבית לגנה · כלומר שהיכר ציר הוי בגנה : קיטונית עיקר · ואע"ג דציר סובב על גנה דכי אמרינן הלך אחר היכר ציר ה"מ דבין תרי בתי דתרווייהו עיקר אבל הכא קיטונית עיקר וחייב ואסיקנא בגמרא דהלכה כרב ושמואל לחומרא ופי' רש"י דצריך מזוזה לתרווייהו דהלכה כרבי יוסי וכ"פ הרא"ש ז"ל וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב וז"ל אפילו י' בתים זה פתוח לזה וזה פתוח לזה הואיל והפנימי חייב במזוזה כולם חייבים ומפני זה אמרו שער הפתוח מן הגנה לחצר חייב במזוזה :

בית המדרש פטור מן המזוזה ואם יש בו פתח שרגיל לצאת בו לביתו חייב וכו' בפרק הקומץ [לג :] גרסינן ההיא פתחא דהוה עייל בה רבי לבי מדרשא לא הוה ליה מזוזה אוני והא ההיא פתח דהוה עייל בה רב הונא לבי מדרשא והואי לה מזוזה ההוא רגיל הוה ואמר רב יהודה אמר רב במזוזה הלך אחר הרגיל וכתב הרא"ש לישנא דפתחא דהוה עייל ביה ר' לבי מדרשא משמע דהיינו פתח הבית שהיה יוצא ממנו ליכנס לבית המדרש וכן הא דקאמר פתחא דהוה נפיק ביה רבי לבי מדרשא שהיה יוצא מן הבית ללכת לבית המדרש אבל פתח ב"ה עצמו לא בעי מזוזה ובפ"ק דיומא [יא :] פליגי ביה תנאי ובברכות [מז :] משמע דהלכה כמאן דפטר גבי א אביי ורבא הוו אזלי כי מטו לפתחא דבי כניסתא א"ל ליעול מר א"ל ועד השתא ב לאו מר אנא א"ל הכי אמר יוחנן אין מכבדין אלא בפתח שיש בו מזוזה מזוזה ס"ד אלא בפתח הראוי למזוזה משמע דפתח בה"מ פטור ממזוזה ובירושלמי פ"ב דמגלה משמע דבי מדרשא דר' חנינא היה בו מזוזה וכן בית מדרשו של מהר"מ ז"ל היה בו מזוזה ואמר כשהיה ישן שינת הצהרים בבית מדרשו היתה רוח רעה מבעתתו עד שתיקן מזוזה בפתח עד כאן לשונו ומדברי רש"י בההיא דר' ורב הונא משמע דבית המדרש חייב במזוזה שפירש ההוא פתח' דעייל ביה לבי מדרשא. פתח קטן הו"ל לרבי אצל מקומו ונכנס ויוצא בו כדי שלא יטריח תלמידיו לעמוד בפניו אם יעבור לפניהם : רגיל הוה · רוב הנכנסים לב"ה באותו פתח עד כאן לשונו והתוספות כתבו כדברי הרא"ש והרמב"ם נ"כ כתב בתי כנסיות ובתי מדרשות שאין בהם בית דירה פטורים לפי שהם קדש וכתב עוד פתח שבין בית המדרש או בין ב"ה וביתו אם רגיל לצאת ולבא באותו הפתח חייב במזוזה משמע שהוא מפרש כדברי התוספות והרא"ש ופסק כדמשמע בתלמודא דידן ולא כדמשמע בירושלמי וכ"נ מדברי הרי"ף שכתב דב"ה דכרכים שאין בו בית דירה פטור ומשמע דדין בה"מ שוה לדין בה"כ ומיהו במרדכי כתב בה"מ חייב במזוזה אבל ב"ה ודאי פטור כדמשמע בברכות ואם יש בו דירה לחזן חייב ולענין הלכה אע"פ שהרמב"ם והתוס' והרא"ש מסכימים לדעת אחת נכון להצריך מזוזה לבה"מ כדברי הירוש' ומהר"מ כי ירא אלהים יצא את כולם וכ"ש בדבר שאין בו חסרון כיס הרבה אבל לא יברך על קביעותה (ד) ·

סוכת החג כתב בפ"ק דיומא [י :] פלוגתא דרבי יהודה ורבנן והלכה כרבנן דפטרי וטעמא משום דרחמנא אמר ביתך שהיא דירת קבע לאפוקי סוכה שהיא דירת עראי : שתי סוכות של יוצרים זו לפנים מזו הפנימית חייבת והחיצונה פטורה בפ"ק דסוכה [ח :] מימרא דר' לוי משום ר' מאיר ופרש"י כך היה דרך יוצרי כלי חרס בימיהם עושים להם ב' סוכות זו לפנים מזו בפנימית הוא דר ומצניע קדרותיו והחיצונה הוא עושה מלאכתו ומוציא קדרותיו למכור פנימית חייבת במזוזה משום דכל דירתו בה והחיצונה פטורה דלאו דירה היא שאינה עשויה אלא לצאת ולבא דרך שם ולהכנים שם תגרים ופריך בגמ' ותיהוי החיצונה כבית שער לפנימית ותתחייב במזוזה ומשני משום דלא קביע :

בית שאינו מקורה פטור בפרק הקומץ [לג :] אמר רבא פתחי שימאי פטורים מן המזוזה פליגי בה רב רחומי ה ורב יוסף חד אמר דלית להו תיקרה וחד אמר דלית להו שיקפי ומשמע דלא פליגי אלא בפירושא דפתחי שימאי אבל לענין דינא כ"ע מודו דבין לית להו תקרה בין לית להו שיקפי פטורים ובפרק קמא

דרכי משה

(ד) כ' המרדכי שם ע"ד בשם מוהר"ם מובטח אני שכל בית מתוקן במזוזה כהלכתה אין שום מזיק יכול לשלוט בו ובבית שלנו יש בו קרוב לכ"ד מזוזות לבה"מ ולבית החורף ולפתח הבית וכל הפתחים כו' · כתב מהרי"ל ג בתשובה על ששאלתם אותי אי מחזי כיוהרא מאן דמרבה במזוזה בביתו כיון שנתפשט המנהג דרוב העולם סומכין על המזוזה בבתיהם והשי"ת יתן והיה זה לבבם להסיר המכשול הזה שעוברים אדאורייתא ואדרבנן ולא גרע מאן הרגלים שמכיצעין בנו זה כ"כ במדינות אולי אלו הואיל וכל בית אין בו אלא בע"ה אחד ולא דרים בשאר החדרים סומכים בבית החורף אקשיות הנשים וטינוף הילדים ובחדרי משכבותיהם סומכים אתשב"ץ דסבר במקום שאיש ואשתו ישנים אסור ובמרתפיהם סומכים אדרמב"ם דפטר אוצרות והצירות שלנו אחורי הבתים חשיבה להו מוקצה דחשיב ליה התלמוד פ"ב דערובין (כד) לא הוקף לדירה וכל הטעמים לאו דסמכי נינהו אלא כולם חייבים ובשום יהודא ליתא וכ"כ מוהר"ם דאין יהודא כי שנותן כתנות כתונה אע"ג דכנהג שלא ויתן לבן טוב לקבוע מזוזה בכל החדרים וכן נוהגין בשאר ארצות ואשרי מי שקיים מצוה זו כתיקונה עד כאן לשונו :

וכמרדכי

פרישה

דמה לא איירי ודין זה כבר אמור דצריך לעשות לה מזוזה לר"ס · (כ) אבל עיקר הפתח כו' ר"ל פתח בית המדרש עצמו ואם יש בו פתח שרגיל הוא ובני ביתו לכנס מביתו לשם חייב (ור"ל מש"ר ואם יש בו פתח כו' הו רו דב"ה רוצה אצל ביתו וגם לו פתח מביתו לב"ה שרגילין גם בני ביתו לילך בו ולכן חייב במזוזה אבל לב"ה יש עוד פתח אחרת שנכנסין כל העולם שהוא פטור ממזוזה וגיין ב"ח שכתב ב"י ומש"ר בפתח מי שיש לו פתח קטן עכ"ל) · (כא) וכן עשה הרמ"ס כו' ז"ל ב"י וראוי להם לדבריהם אבל לא יברך עליהם בשעת קביעת המזוזה כמ"ש בסימן רפ"ט (כב) והחנויות שבשוקים פטורים דכתיב ביתך שהוא דירת קבע לאפוקי אלו שהם דירת עראי ונראה דבזמן הזה אלו מרים הנקראים קניטן חייבים וצ"ע : (כג) זו לפנים מזו כך היה דרך היוצרים בימיהם לעשות ב' סוכות זו לפנים מזו בפנימית הוא דר ומצניע קדירותיו ובחיצונה הוא עושה מלאכתו ומוציא קדירותיו למכור לתגרים ואינה עשויה לדירה רש"י ובגמ' פריך ותהוי חיצונה כבית שער לפנימי ותתחייב במזוזה ומשני דלא קביע : (כד) בית שאינו מקורה וז"ל הרא"ש ית"מ מי גרע משערי חצירות דחייבים במזוזה וי"ל דהתם

דרכו

חדושי הגהות

רפו א בגמרא שם איתא רבין ואביי הוו קא אזלי באורחא והוי קדים חמרא דרבין לדאביי ולא א"ל (רבין לאביי) נזיל מר כי מטו לפיתחא דבי כנישתא כו' : ב כלומר ולכה ריא אמרת לי מתחלה ליעול מר א"ל הכי אר"י אין מכבדין אלא בפתח שיש בו מזוזה וקא פריך עלה מזוזה ס"ד כלומר דהא פתח בית הכנסת הוא ואינו חייב במזוזה אלא פתח הראוי וכו' · ג בסימן צ"ט וכ"ה בהנהגת מהרי"ל ד ז"ל הב"ח ע"ז ומ"ש דבית שבספינה נמי פטור כ"כ הרמב"ם בפ"ו וכתב בו דהטעם הוא כמו גבי סוכה (סוכה כב) לפי שאינה עשויה לדירת קבע ומצאתי כתוב דתוספתא הוא ומ"ש החניות שבשווקים פטורים נראה שטעמו כיון דלאו דירה היא שאינה עשויה אלא לצאת ולבא ולמכור שם סחורתו והרמב"ם כתב דהטעם מפני שאינן קבועין לדירה עד כאן לשונו · ה כ"ה הנוסח בעירובין (יא) אבל במנחות איתא רבי רחומי ואבא יוסי :

היא

או שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות פטורה וכתב הרמב"ם יש בו לרבע ארבע על ארבע אף על פי שהוא עגול או בעל ה' זויות חייב וא"צ לומר שאם ארכו יותר על רחבו שהוא חייב כיון שיש לו לרבע ד' על ד' וא"א הרא"ש ז"ל כתב שאינו חייב אא"כ הוא מרובע ד' על ד' (כה) בית שאינו מקורה פטור ואם מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה כתב הרמב"ם (כו) אם הקירוי אצל הפתח חייב ואם לאו פטור וכתב עוד שאין הבית חייב במזוזה (כז) אא"כ העמיד בו דלתות לפיכך צריך להעמיד הדלתות קודם שיקבענה ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל שאין חיוב המזוזה תלוי בדלתות יש בבית הרבה חדרים זה לפנים מזה כולם חייבין במזוזה וכן אם יש בבית הרבה פתחים פתוחים לחצר או לר"ה ונעשו כולם לכניסת ויציאת בני הבית כולם חייבין אפילו נתמעטו הדיורין שאינן רגילין עתה לצאת ולבא אלא באחד מהן אבל מי שיש לו פתח קטן לצאת בו לבדו למדרשו וכיוצא בו (כח) שאין בני הבית רגילין לצאת בו פטור : ארובה שבין בית לעלייה ועולין לה בסולם ועושין סביב הסולם היקף מחיצות (כט) פעמים למטה ברגלי סולם ופעמים למעלה בראשו ויש בו צורת הפתח במקום שעושין אותו חייב ואם עשאו למעלה וגם למטה חייב בשתים (ל) תנא פתח שאחורי

קמא דיומא [יא:] תני רב שמואל בר יהודה קמיה דרבא ששה שערים פטורים מן המזוזה וחד מינייהו שער שאינו מקורה ופירש"י תקרה. אסקופה עליונה ל"א שאין הבית תקורה וכתב הרא"ש לל"א קשה דמי גרע משערי חצרות דחייבים במזוזה ונראה לי דאין ראיה מחצר לבית דחצר דרכו להיות כך ומשמש לדירת הבתים אבל בית אינו ראוי לבית דירה כשאינו מקורה וכן כתב הרמב"ם דבית שאין לו תקרה פטור מן המזוזה עכ"ל וה"ר מנוח כתב ואף על גב דשערי חצרות חייבים התם שבתים מקורות פתוחים לחצרות וכתב רבינו ירוחם על דברי הרמב"ם דכן מסתבר דאינו ראוי לדירה אם לא יהיה מקורה ע"כ לשונו וכיון דהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת וגם רש"י לחד ליסנא סבר כוותיה הכי נקטינן ואידחי ליסנא אחרינא מקמייהו : ומ"ש או שאין בו ד' אמות על ד"א פטור ברייתא בפ"ק דסוכה [ג:] וכתב הרא"ש בהלכות מזוזה אע"פ שבכל הספרים אין כתוב אלא בית שאין בו ד' אמות רב אלפס גרס שאין בו ד"א על ד' אמות דמסתבר דלא חזי לדירה בפ"א ולא כמו שכתב הרמב"ם ז"ל שאם יהיה ארכו יותר על רחבו הואיל ויש בו ארבע אמות חייב במזוזה דד' אמות על ד' אמות בעינן לכל הנהו דקא חשיב בברייתא פ"ק דסוכה עד כאן לשונו וז"ל הרמב"ם אם יש בו כדי לרבע ד' אמות על ד' אמות בשוה אף על פי שהוא עגול או בעל ה' זוויות ואצ"ל שאם היה ארכו יותר על רחבו הואיל ויש בו לרבע ד' אמות על ד' אמות חייב במזוזה : ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דהא לא פליג עליה אלא הרא"ש וליסנא דד' אמות על ד' אמות שלמד ממנו הרא"ש אינו מוכרח דכל שיש בו לרבע ארבע אמות על ארבע אמות בכלל ד' אמות על ד' אמות הוא וכל שיש בו לרבע כן ראוי לדירה הוא :

בית שאינו מקורה פטור כבר נתבאר בסמוך ולא כתבה אלא לסמוך לו דין מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה וכתב ה"ר מנוח על מ"ש הרמב"ם דאם הקירוי אצל הפתח חייב נ"ל ביש בתקורה ד' על ד' ודבר פשוט הוא : ומ"ש בשם הרמב"ם שאין הבית חייב במזוזה אא"כ העמיד לו דלתות וכו' גרסינן בפ' הקומץ [לג ·] ריש גלותא בנה ביתא א"ל לרב נחמן קבע לי מזוזתא אמר ליה תלי דשי ברישא ורש"י פירש תלי דשי ברישא. העמיד הסיפין בבנין תחלה ואח"כ אקבע בהם המזוזה דאי קבעת תחלה המזוזה בסיפין והדר הסיפין בבנין הו"ל עשוי המזוזה קודם שתבא לידי מצוה: ב"ה וכא"ח כתוב שה"ר יונתן פי' דשי מזוזות שצריך שיבנה מזוזות השער ואחר כך יקבענה ונראה לפ"ז שכבר התחיל עד שני שלישים ויעשה חור בתחלת שליש העליון וצוה ריש גלותא לקבוע שם המזוזה ואחר כי יגמרו השליש האחרון וצוה רב נחמן שיגמרו כל הבנין ואח"כ יקבעו אותו משום תעשה ולא מן העשוי : והתוס' והרא"ש פירשו דהאי ביתא דבנה ר"ג הו"ל פתחא מבי גברי לבי נשי ומשום היכר ליר קאמר תלי דשי ברישא וכתב הרא"ש על דברי הרמב"ם לא ידענא מנ"ל שמא היה מפרש הא דא"ל רב נחמן לר"ג תלי דשא ברישא לומר שאין הבית חייב במזוזה עד שיעמוד לו דלתות וליסנא דתלמודא לא משמע הכי דאהיכר ליר מייתי לה כדפרישית עד כאן לשונו וגם הראב"ד השיג עליו כן וחכמי לוני"ל שאל' להרמב"ם בתשובת הרמב"ם סימן כ' על זה והשיב להם שעיקר המצוה לא תלה הכתוב אלא בשער שנאמר על מזוזות ביתך ובשעריך וכי בב' מקומות מניחים על המזוזה ועל השער אלא כך אמר ביתך ועל מזוזות כל שעריך ודבר ידוע שהשער הם הדלתות וכן אמרו חכמים אחד שערי בתים וכו' ולא אמרו פתחי בתים וכו' שכל פתח שאין לו דלתות פתח מיקרי שער לא איקרי ור"נ שאמר לרב נחמן לקבוע לו מזוזה על פתח שלא היו לו דלתות לאו למימרא שהיה סבור שחיוב מזוזה על פתח בלבד אלא כיון שהעמיד המזוזה א"ל רב נחמן להניח המזוזה של כתב על המזוזה דפתח ואחר כך יעמיד הדלתות ומדברי רב נחמן תלמוד דבר זה שהרי א"ל תלי דשי ברישא ולא א"ל תלי דשי או הא אין לו דשא עכ"ל . ולענין הלכה אע"פ שנראין דברי הרמב"ם כיון שרש"י והתוספות והרא"ש והראב"ד חולקים עליו והם לחומרא הכי נקטינן : **ויש** בבית הרבה חדרים זה לפנים מזה כולם חייבים במזוזה כ"כ הרמב"ם ז"ל : וכן אם יש בבית הרבה פתחים פתוחים לחצר או לר"ה וכו' בפרק הקומץ [דף לד ·] אמר רב פפא ש"מ מדרב הונא האי אינדרונא דאית ליה ד' באבי חייב בד' מזוזות פשיטא לא צריכא אף על גב דרגיל בחד ופרש"י אע"ג דרגיל בחד מינייהו טפי דהא דאמרן לעיל הלך אחר הרגיל ה"מ כגון תרי באבי ורגיל בחד דבטלה אידך לגביה אבל שלשה לגבי חד לא בטלי ליסנא אחרינא מתשובת הגאונים הלך אחר הרגיל שב"א רגילין לצאת ולבא בו ולמעוטי פתחא דרבי שאינו עשוי אלא לו לבדו ולאיתויי פתחא דרב הונא שהיה רגיל אף לאחרים אבל שני פתחים או שלשה לחדר אחד וכולן נעשו בשביל בני הבית שהיו מרובים ותשמיש אותו החדר תדיר והוצרכו לו פתחים הרבה כולם חייבים במזוזה ואף ע"פ שנתמעט תשמיש וא"צ עכשיו לכולן אלא לאחד חכן עכ"ל והעתיק הרא"ש דבריו והרמב"ם כתב בית שיש לו פתחים הרבה אע"פ שאינו רגיל לצאת ולבא אלא באחד מהם חייב לעשות מזוזות בכל פתח ופתח וכתב עוד פתח שבין בית המדרש או בין בית הכנסת וביתו אם רגיל לצאת ולבא בתוכו הפתח חייב במזוזות ע"כ נראה שהוא ז"ל מפרש דהא דאמרינן במזוזות הלך אחר הרגיל היינו לומר דלהתחייב במזוזה בפתח שבין ביתו לב"ה הלך אחר הרגיל שאם הוא רגיל לצאת ולבא תמיד דרך אותו פתח חייב במזוזה ואם אינו רגיל לצאת ולבא אלא פעם במקרה פטור :

מצאתי ו בתשובת אשכנזיים יש פתח מרחוב למרתף וכמה פעמים שנכנסים מרחוב למרתף בשעת הבציר בהכנסת חביות וכיוצא ופתח קטן דלא גבוה י' ולא רחב ד' ויוצא מבית למרתף·וכמה פעמים כשפותחין ההוא פתח שבין מרתף לרחוב נכנסין מרחוב דרך מדרגה של מרתף ודרך פתח קטן לבית והשיב אי הוה פתח מבית למרתף הוה ע"ד טטה דאיתו פתח שברחוב פטור דאינן אלו תשמישין קבועים שכתבת ותשמיש הקבוע דרך פתח הפתוח לבית אבל כתבת דפתח הפתוח לבית לית ביה לא ד' ולא י' א"כ חור בעלמא הוא ועיקר פתח האוצר הוי ההוא דברחוב וחויבת דלא ניחא תשמישתיה דאותה שבבית ובטלה דעת המשתמשים דרך שם אבל תמהני אם לא יהיה ההוא פיתחא זוטא לכל הפחות כדי לחוק ולהשלים דהיינו ברגלים ג' רוחב ד' וגבוה י' באמצע עד כאן לשונו · ועמ"ש דאם יש בה כדי לחוק ולהשלים חייב יש לתמוה דהיינו לר"ת דכפה [ערוכין יח:] אבל חכמים סברי דאין חוקקין להשלים והלכה כמותם :

כתב הרשב"א בתשובה ח"א סי' ל' פתח א' וחלקו בעמוד בנתים כל שיש היכר ציר בזה וכזה לצד העמוד הרי הן כשני פתחים וצריך מזוזה לכל פתח אבל כל שאין צירים לצד העמוד אין העמוד מחלקו לשנים שאינו אלא לנוי בעלמא כמין חלונות שלנו וחלון אחד נקרא ופתח אחד נקרא :

ארובה שבין בית לעלייה ועולין לה בסולם וכו' מימרא דרב הונא בפרק הקומץ (לד ·) : תנא פתח שאחורי הדלת אם יש לו פנים טפח חייב במזוזה גז"ש [לג:] ופרש"י שכתב רבינו הוא מועתק מפסקי הרא"ש ובנוסחי דידן בפרש"י מבואר יותר והיינו פתח שאחורי הדלת כגון שיש במקצועות הבית

מן המזוזה ופליגי בה אמוראי חד אמר דלית להו תקרה וח"א דלית להו שקפי ואיכא נמי תרי ליסני בפי' רש"י חד ליסנא מפרש תקרה אסקופה עליונה שקפי מזוזות וחד ליסנא מפרש תקרה שאין בבית מקורה שקפי אסקופה עליונה ולהאי ליסנא כתב הרא"ש דלא קשה משערי חצרות דחייבים במזוזה אף ע"פ שאינן מקורה דשאני חצר דדרכו בכך אבל בית אינו ראוי לבית דירה כשאינו מקורה : ומ"ש או שאין בו ד' על ד' פטור ברייתא בפ"ק דסוכה (דף ג') וטעמא דבמזוזה כתיב ביתך ואין נקרא בית בפחות מד' על ד' והרמב"ם ס"ל דכל שיש בו לרבע ד' על ד' אפי' עגולה וכו' חשוב כאילו היה מרובע : בית שאינו מקורה פטור ואם מקצתו מקורה וכו' כלומר הא דבית שאינו מקורה דקאמרן דפטור יש לחלק דאם מקצתו מקורה וכו' : ומ"ש בשם הרמב"ם שצריך להעמיד לו דלתות תחלה טעמו דה"א בגמרא דקאמר ליה רב נחמן לריש גלותא תלי דשי ברישא דמשמע דאפילו היה דעתו לעשות לו דלת לאחר קביעות מזוזה פסולה אלא צריך לתלות הדלת בתחלה והתוס' והרא"ש והמרדכי ס"ל דאפילו לא עשה דלת לפתח כלל חייבת במזוזה ופי' תלי ליה דשא ברישא משום היכר ליר כדכתב רבינו בסימן רפ"ט ע"ש ור"י פי' תלי דשא ברישא שיעמוד המזוזות בבנין ואח"כ יקבע בה המזוזה של כתב ואם קבעה תחלה ואח"כ העמיד המזוז' של כתב בבנין פסול' דהוה ליה עשוי המזוזה קודם שתבא לידי מצוה ונראה דבזה גם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ורבינו מודים לפרש"י דפסולה הוא והתלמוד לא היה צריך לאומרו דפשיטא היא דפסולה בכך כדמוכח מהך דרב אחא בריה דרבא בדין העמיד לה מלבן של קנים דתותך שפופרת ומניחה ל"ש אלא שהעמיד ולבסוף חתך והניח אבל חתך והניח ולבסוף העמיד פסולה תעשה ולא מן העשוי ומייתיהו הרי"ף והרא"ש ולמה ליה לתלמודא לאשמעינן הא דינא תרתי זימני גם הרמב"ם בספ"ה כתבה להך דרב אחא וכן רבינו כתבו בסוף סימן רפ"ט ע"ש : **ויש** בבית הרבה חדרים וכו' בפרק הקומץ (ריש דף לד) מימרא דרב פפא וע"פ לשון אחר שפי' רש"י מתשובת הגאונים וכדפרי' לעיל בדין בית המדרש דחייב במזוזה לפרש"י היכא שיש בו פתחים הרבה וכך הוא פי' כאן בדין בית שיש בו פתחים הרבה דאם רגיל בשתיהם אע"פ שבאחד הכל נכנסים ויוצאים ובשני אין כ"כ נכנסין ויוצאין כולן חייבין במזוזה אבל אם פתח השני אינו אלא לאחד בלבדו פטור ממזוזה ואין להקשות לפרש"י דלמה לה לתלמודא לאשמועינן דין זה תרתי זימני גבי ב"ה וגבי בית המדרש די"ל דגבי בית המדרש לא שמעינן אלא היכא דפתח אחד רגיל ופתח שני אינו מיוחד אלא לו לבדו דפטור בזו וגבי בית אשמועינן דאם יש לו פתחים ורגיל בכולם אלא דבאחד הכל נכנסין ויוצאין חייב בד' מזוזות ולמדו זה מזה הפטור והחיוב : תנא פתח שאחורי הדלת וכו' בפ' הקומץ (דף ל"ד) : ומ"ש

פרישה

דרכו לשמש לדירת הבתים אבל בית אינו ראוי לבית דירה כשאינו מקורה ורבינו משום כתב של"ד דהתם בתים שהם מקורים פתוחים לתוכו : (כה) בית שאינו מקורה כו' אחר ונסגה כאן משום דבעי למסמך ליה מקצתו מקורה כ"י : (כו) אם הקירוי אצל הפתח חייב פירוש ליש במקורה לרבע על ארבע רבי אמות : (כז) אלא אם כן העמיד לו דלתות לפי שנאמר על מזוזות ביתך ובשעריך ודבר ידוע הוא שהשער הוא דלתות כן השיב לחכמי לוניל שמעתא גם כן עליו יעיין בב"י · (כח) שאין בני הבית רגילין לצאת בו פירוש גם לא היו רגילין מתחילה וק"ל: (כט) פעמים למטה כדי שלא יפול אדם מן העליה לבית כ"א בנשות ועושין פתח במחילות ופעמים איפכא : ושני פתחים כו' כנ"ל : (ל) תנא פתח שאחורי כו' פרש"י כגון שיש במקצוע הבית פנים כו' הנה אכתוב ביאור רש"י ודברי רבינו שעלי כפי שנלע"ד בקצרה דמ"ש פתח שאחורי הדלת · ר"ל הפתח המערבי היא שאחורי הדלת הצפוני ומיירי שאין הדלתות קבועין בצירים בהפלין אלא במזוזות שפתח השנייה הן קבועין לצד צפון ולצד מערב וכשנועלין הדלתות הן ננעלים שניהם על הפלים ומיירי שהדלתות בפתחים דרך פנים לתוך הבית · והקאמר שאותו פתח המערבי שאין מזוזה קבוע בפצים של צד פתחו כי אם בצד השני של הפצים שלפני כ"ת אחורי הדלת שלפני דכשאותו הדלת שלפני נפתח והוא נכנס דרך פתח המערבי לבית רואה את המזוזה שהיא קבוע שם ובפרש"י בגמרא כתוב כשהדלת פתוח היא אחורי הדלת ולפ"ז י"ל עפי מ"ש אחורי הדלת דאף כשנכנס בפתח המערבי אינו רואה המזוזה דהדלת מפסיק והיא אחורי הדלת · אבל יותר מתיישב בעיני מ"ש רבינו כשהדלת פתוח ואחורי הדלת ר"ל שהמזוזה אינה אלא פתח המערבי אלא אחוריה ילפינן בגמרא כתב רבינו בר"ס רפ"ט ז"ל שם ואם הניח אחורי הדלת אין זה מצותה · ופי' הב"י שם דהכניסה היא למזוזת השער דבעינן דרך ביאתך · שמע מינה דכשאינה קבוע בצד שמאל שם הדלת אלא בצד שני של הפצים נקרא אחורי הדלת הכי נמי דכותיה · והקאמר דאם אותו הפצים פחות מרוחב טפח דיוצא בה גם ידי פתח המערבי ואע"ג דלא הוי לה ימין ביאתו כ"א דרך שמאל ביאתו · מ"מ כיון דאין הפצים טפח מחשב הכל כפתח אחד ואין אנו צריכין לומר שרש"י ורבינו שכבותו ס"ל כפירוש הר"ן שבותו המרדכי והב"י) עיין מ"ש בדרישה עכ"ל) שכתב דמיירי

חדושי הגהות

ו היא תשובת מהרי"ל בסימן צ"ט :

גורפת

שאחורי הדלת אם יש לו פצים טפח חייב במזוזה פרש"י כגון שיש במקצוע הבית פצים קבוע לב' פתחין מחותכין בו אחד לצפון ואחד למערב [ג] וקבע מזוזה בפצים בחלל הפתח הצפוני (לא) וכשהדלת פתוח הוי אחורי הדלת אם יש בעובי הפצים עובי הבדלת טפח בין פתח לפתח צריך מזוזה אחרת לפתח מערבי הואיל ואין המזוזה בחללה ואם לאו א"צ מזוזה אחרת שהרי היא כמונחת בחללו עצמו ע"כ (לב) ויראה מכאן אותם פתחים שהם חלוקים ועמוד באמצע די להם במזוזה אחת אפי' אם יש בעובי העמוד טפח דלא חייב בשתים כשיש בעובי העמוד טפח אלא כשאחד בצפון ואחד למערב אבל כששני הפתחים ברוח אחד אפילו אם יש בעובי הפצים טפח חשוב הכל כפתח אחד ואפילו לפירוש השני שפירש"י כמו שדרך לעשות פתח קטן אצל שער הגדול שאין פותחים תמיד השער הגדול ופותחים הקטן ואם יש פצים רוחב טפח ביניהם צריך מזוזה אחרת אפי' לפ"ז נראה שפתח החלוק א"צ דשאני התם שפתח הקטן נבדל משער גדול לגמרי שהרי נפתח ונסגר כל אחד בלא חבירו אבל הכא שאינן נבדלין זה מזה דכשזה נפתח גם זה נפתח וכן נסגרים ביחד ואין העמוד נעשה אלא לנוי ודאי כחד חשיבי (לג) השוכר בית בח"ל והדר בפונדקי בארץ

ומ"ש כשם פרש"י כך כתב הרא"ש ולפ"ז משמע לכאורה דהא דתנא פתח שאחורי הדלת היינו פתח המערבי שאין בה דלת היא אחורי הדלת הקבוע בפתח הצפוני ומיירי דציר הדלת הוא בזווית אצל הפצים וקרא פתח המערבי פתח שאחורי הדלת הצפוני כשאותו הדלת הוא פתוח דאם אותו הדלת הוא סתומה אין הפתח המערבי אחורי הדלת אבל איכא לתמוה אמאי א"צ מזוזה אחרת כשאין בפצים טפח הלא אפי' את"ל דהו"ל כמונחת בחלל עצמו מ"מ היא קבועה בשמאל הביאה ומעכב כמ"ש רבינו בסימן רפ"ט גם הרמב"ם ספ"ו כתב ואם קבעה משמאל פסולה דאע"פ דהכא המזוזה קבוע בימין לביאה דפתח הצפוני אין זה מועיל לפתח המערבי דמ"מ היא קבועה בשמאל לביאה בפתח המערבי וצ"ל דהפתח המערבי היא עשויה לחדר קטן מבחוץ כזה* דהשתא מזוזה הקבועה בפצים בחלל הפתח הצפוני שהוא פתח הבית ובימין לביאת הבית היא ג"כ בימין לביאת החדר ואם לא הי' דלת מפסיק בין פתח לפתח אפילו היה בעובי הפצים טפח לא היה צריך מזוזה אחרת אבל השתא דאיכא דלת

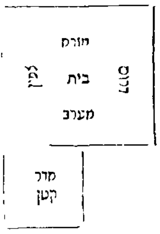

בפתח הבית לצפון ופתח המערבי היא אחורי הדלת הצפוני השתא אע"פ שהדלת פתוח צריך מזוזה אחרת בדאיכא טפח בעובי הפצים דהו"ל הפסקה ואצ"ל כשהדלת סתום דכ"ש דאיכא הפסקה וכזה יש ליישב לשון פרש"י דספרים דידן ומביאו ב"י ולא פירש דבר וכתב שהוא מבואר יותר ולפע"ד הוא נכון מאוד וז"ל פתח שאחורי הדלת כגון שיש במקצוע הבית פצים קבוע לשני פתחים מחותכים בו אחד לדרום ואחד למערב וקבע מזוזה בפצים בחלל פתח הדרומי וכשהדלת סתום הוי פתוח למערב אחורי הדלת אם יש בעובי פצים המבדיל טפח בין פתח לפתח צריך מזוזה אחרת לפתח מערבי הואיל ואין המזוזה בחללו ואם לאו א"צ מזוזה אחרת שהרי הוא כמונח בתוך פתח עצמו עכ"ל דקשה חדא דכתב וקבע מזוזה בפצים בחלל פתח הדרומי וזה א"א דהא צריך לקבוע המזוזה לימין ביאתו והפצים הם לשמאל הביאה כשבא לבית בפתח הדרומי וא"כ קשה היאך קבע המזוזה לכתחלה בפתח הדרומי בפצים שהוא בשמאל לביאה שהוא פסול לד"ה ועוד שאמר וכשהדלת סתום הוי פתוח למערב כו' דא"כ אמאי קורא פתח המערבי פתח שאחורי הדלת כשהדלת סתום אדרבה כשהוא פתוח הוא לה אחורי הדלת כדפרישי' אבל למ"ש דמיירי בדאיכא חדר קטן מבחוץ השתא נוסחי דידן בפרש"י נמי ניחא דמיירי דהפתח הדרומי הוא עשוי לחדר קטן שמבחוץ כזה* דהשתא המזוזה הקבוע בפצים היא לימין ביאת הבית ולימין ביאת החדר דכשקבע המזוזה בפצים בחלל פתח הדרומי והדלת הדרומי סתום כמנהג החדרים שתמיד המה סתומים אם לא כשנכנסין לצורך וחוזרים ויוצאים וסותמים הדלת אבל פתח הבית שהוא למערב עשוי לכל לכניסה ויציאה הוא תמיד פתוח לרוחה השתא כשהדלת של חדר סתום הוי הפתח הפתוח למערב תמיד אחורי הדלת כלומר וא"כ נמצא שגם המזוזה שבכתב היא אחורי הדלת של החדר שהרי היא קבועה בחלל הפצים של החדר ואינה נראית לאותן שנכנסים ויוצאים בפתח הבית שהרי היא אחורי דלת החדר ולכן אם יש בעובי הפצים המבדיל טפח בין פתח לפתח צריך מזוזה אחרת וכו' ולא קשה אמאי לא קאמר רש"י איפכא היכא דקבע בפצים בחלל פתח המערבי כו' דהא פשיטא הוא דלפי פרש"י דנוסחי דידן מיירי דדלת של פתח הבית שבמערב אינה קבוע בפצים בזווית אלא קבוע היא לשמאל הביאה דשם הוא היכר הציר השתא לפ"ז כיון דפתח המערבי שהוא פתח הבית תמיד היא פתוח לרוחה א"כ נראית המזוזה שכתב שקבוע בחלל פתח הבית לנכנסים ויוצאים בחדר ואע"פ דכשדלת החדר סתום הוי המזוזה אחורי הדלת אין לחוש כיון שאין נכנסים ויוצאים לחדר בשעה שהחדר הוא סתום וא"צ מזוזה אלא בימין לביאה והרי בבואו לחדר ונכנס ויוצא הוא רואה מזוזה בפצים בחלל הפתח המערבי ואפי' היה הפצים טפח לא היה צריך מזוזה אחרת אבל כשקובע המזוזה בפצים בחלל פתח הדרומי ניחא דאיכא לחלק בין בדאיכא טפח בפצים ובין היכא דליכא טפח כדפרישית אבל לנוסח פרש"י שהביא הרא"ש ורבינו דצריך לפרש דפתח המערבי הוא עשוי לחדר קטן שבמערבי מבחוץ ופתח הצפוני הוא פתח הבית והדלת של אותו פתח היכר הציר הוא בזווית אצל הפצים צ"ל דמיירי בדליכא דלת כלל בפתח החדר וא"כ אם היתה המזוזה קבוע בפצים בחלל הפתח המערבי אפילו היה בפצים טפח לא היה צריך מזוזה אחרת לפתח הבית שהוא פתוחה לרוחה והנכנסים והיוצאין בה רואין המזוזה שהיא

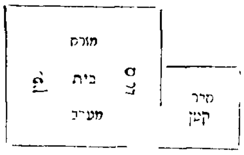

הבית הפצים קבוע ושני פתחים מחותכים א' לדרום וא' למערב וקבע מזוזה בפצים בחלל פתח הדרומי וכשהדלת סתום הוו פתוחה למערב אחורי הדלת אם יש בעובי פצים המבדיל טפח בין פתח לפתח צריך מזוזה אחרת לפתח מערבי הואיל ואין המזוזה בחללו ואם לאו א"צ מזוזה אחרת שהרי כמונח באותו פתח עצמו עד כאן לשונו והמרדכי כתב פ"ה כיון שאין לה טפח ולזה ימין ולזה שמאל א"צ מזוזה אחרת וקשה דמ"ל הא ופי' ר"ן כגון שיש אצל פתח חדר שצריך מזוזה ויש פצים שם שהוא ימין לזה ולזה וכיון שאין ביניהם טפח נפיק במזוזה אחת עכ"ל: ומ"ש רבינו ויראה מכאן אותם פתחים שהם חלוקים ועמוד באמצע די להם במזוזה אחת וכו' דברים נכונים הם וכבר כתבתי בסמוך תשובת הרשב"א בזה: השוכר בית בח"ל וכו' עד סוף הסימן ברייתא בפרק התכלת [מד.] ופרש"י משום ישוב א"י דלאחר שקבעה שוב אינו נוטלה משם אפילו יוצא ממנה הלכך בקושי יצא ממנה מפני טורח מזוזה אחרת ואפילו יוצא ממנה ישכרנה אחר מהרה כשימצאנה מזומנת במזוזה ונמצאת א"י מיושבת:

וכתב ה"ר מנוח שדין שואל בית בח"ל כדין השוכר והכי משמע בגמרא וכתב דטעמא דשוכר בית בח"ל פטור מן המזוזה עד שלשים יום היינו

משום

דרישה

סתי חלוק אחר מ"ש בית הכסא כו' [ג] וקבע מזוזה בפצים בחלל הפתח הצפוני המרדכי פריך על רש"י דמנ"ל הא (ר"ל הא לא הוי המזוזה לפתח של מערב בימין ביאתה והיאך היא מועלת לה) ופירש ר"ן כגון שיש אצל פתח חדר שצריך מזוזה ויש פצים שם שהוא ימין לזה ולזה וכיון שאין ביניהם טפח נפיק במזוזה אחת פירוש כגון שיש חדר אחד שנכנסים בו בפרוזדור לצד צפון ותקף שנכנס בפתח פונה לצד מזרח ונכנס מזה החדר לחדר אחר ונמצא שפצים אחד הוי ימין של ביאת שניהן כזה* (וצ"ל לפירוש הטור יהיה שפתחין עומדין לצפון ולמערב של רוח הבית ושני הפתחים הם פתוחין לרשות הרבים באופן אם המזוזה בפצים דרך ימין ביאת פתח לצפון נמצא שהוא לשמאל דרך ביאת פתח מערב לאפוקי לפירוש הר"ן שכתב שיש אצל פתח חדר שצריך מזוזה והפצים הוא ימין לזה ולזה צ"ל שהפתח הבית בצפון שהיא לרוח העולם כמ"ש א"א ז"ל ונוכל לפרש גם כן שהפתח בצפון לרוח הבית והחדר אחורי אותו הפתח לצד מערב ונמצא שהמזוזה בהפצים לימין הפתח הצפון והפתח לחדר העומד לצד מערב נמצא הפצין דרך ימין הנכנס וק"ל עכ"ה) ושינה רבינו לשון רש"י דפרק הקומץ דף ל"ג ע"ב דשם פירש ב' פתחים מחותכים בו אחד לדרום ואחד למערב כו' דלפי' זה קשה איך יפטור מזוזה שנעשית שלא כדת בשמאל הביאה של דרומית ב' פתחים וגם כשהדלת הדרומי סתום אין נופל ע"ז פתח שאחורי הדלת לכך שינה הרא"ש ורבינו לשונו וכתב כמ"ש רבינו דקבעה מזוזה בפצים בחלל פתח הצפוני דאז הוי המזוזה לימין ביאתו ואף בלצד שמאל (נראה להגיה לצד מערב עכ"ה) יהא המזוזה לצד שמאל ביאתו ס"ל ליכא כיון דבמקום קביעתה בפצים איקבע כדינה לימין ביאתו ואין הפצים טפח חשוב כל פתח לחוד ישם מזוזה כדינה עליהו אלא שהמרדכי הקשה עליו מנ"ל הא כיון דיכול לפרש הא דתניא פתח שאחורי הדלת בענין דהפצים יהיה בב' פתחים לצד ימין ביאתה ומש"ה לא כתב המרדכי אלא וקשה מנ"ל הא כלומר אף על פי שיש טעם לדבריו דהא מחשב אף לצד מערב כאילו המזוזה היא לימין ביאתו מ"מ קשה מנ"ל הא סברא ולכאורה אתא נמי שפיר הא דמ"ש רבינו וכתב כשהדלת פתוח ר"ל דלת של צפון דאקבע בפצים ואז פתח מערב הוא אחורי הדלת הצפוני נמצא כשנכנס אין בפתח המערבי אינו רואה שם מזוזה משא"כ כשהדלת של צפון גם כן לא היה קבוע בפצים אלא בפצים של צד אחר או כשהיה בפתח המערבי אז היה רואה המזוזה שקבוע בפצים בפתיחתו לצד צפון ואז מפטר פתח מערבי אבל אם הפצים רוחב טפח או יותר כלל הדבר הוא דכשאין בפצים טפח א"צ אלא מזוזה אחד דהיינו בפתח הצפון ואותה מזוזה מועלת ג"כ לפתח של מערב ומיירי שהמזוזה בצפון הוא בחלל הפתח של צד פנים וכשפותחין דלת צפון נמצא המזוזה אחורי הדלת דמיירי שפותחין הדלת לצד פנים ולהכי כשיש בפצים טפח צריך ג"כ מזוזה לפתח של מערב וק"ל כן היה נראה לכאורה לפרש מדנקט בגמרא אחורי הדלת משמע דהדבר תלוי באחורי הדלת ולהיינו ע"כ לומר כיון שאין רואין המזוזה אבל א"א לומר כן דהא לא הזכיר רבינו דבר זה שתלוי באם נראית המזוזה או לא ואדרבה לשונו משמע דלא תליא בזה מדכתב הואיל ואין המזוזה בחללה ולא כתב הואיל ואין המזוזה נראית משמע דאינו תלוי בראיית המזוזה ועוד מדכתב אח"כ ויראה מכאן אותן הפתחים שהן חלוקין ועמוד באמצע די להם במזוזה אחת אפי' אם יש כו' אבל כשהם הפתחים בב' רוחות אפילו אחד מהב' ואפילו מב' צדדים כה"ג דה אין המזוזה נמי די במזוזה אחת אפילו יש להם פצים טפח דסתם ב' פתחים בצד אחד האין הפי יוה בב' הפתחים דהא סתם ב' פתחים אין צירי הדלת מחוברין בפצין אלא כל אחד ב' צירי נסגרים באותו פצים וע"ק דלפי' שני שכתב רבינו אחר זה דהיינו שער גדול ופתח קטן ע"כ א"א לומר דתליא בראיית מזוזה דהא מסתמא רואין המזוזה ועוד מאי אחורי דלת שייך שם כמ"ש ולא ע"כ צ"ל דלאותו פי' שני הא דאמר בגמרא פתח שאחורי הדלת היא כשמשמעו שני פתחים זה אחר זה דאחת היא אחורי חבירתה וטעמא דאינו מועיל הוא כדכתב רבינו דכיון דהקטן נבדל מהגדול לגמרי שהרי נפתח ונסגר כל אחד בלא חבירו כו' וכיון דנבדלים זה מזה נחשבים לב' פתחים וצריך לכל אחד מזוזה לעצמה ואין הדבר תלוי בראיית המזוזה לכך נראה דלפי' הראשון נמי ה"ק כמו שפירשתי בפרישה ואתי הכל שפיר:

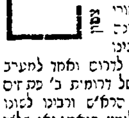

פרישה

דמיירי שאותו פצים שהוא קבוע באופן שהיא בימין גם לפתח המערבי · דאם כן לא היה סותם רבינו דבריו וגם ר"ן לא בא לפרש לשון רש"י כן אלא מפרש הברייתא) ומ"ש רבינו ויראה מכאן אותם פתחים שהן חלוקין כו' זה לא מיירי דוקא שהמזוזה קבוע בפצים האמצעי העומד בין הפתחים והדלתות משני הפתחים ננעלים עליו כי אין מדרך אותן פתחין לקבוע המזוזה בהפצים האמצעי כי אם במזוזה הפתח הראשונה דרך ימין הכניסה וכא לאשמועינו שאין אותו פצים הקבוע באמצע מחשב הפסק להצריך לקבוע בו מזוזה לצורך פתח השני וכל שאינו רוחב טפח לא מחשב הפסק להיות לה שם פתח בפני עצמה להצריכה מזוזה בפני עצמה כמו שלא נחשב כאן הפצים להפסק להצריך לפתח המערבי למזוזה בפני עצמה · אבל ה"ה וכל שכן אי קבוע המזוזה גם בזה בפצים האמצעי מימין הביאה לאחד מהפתחים אלא שהאמת כן הוא שאין מדרך לקבוע מזוזה בהפצים בפתחים החלוקים וכן מרוח אחד ודו"ק · (ע"כ העתקתי ממה שמ"כ בכתיבת יד א"א הגאון ז"ל במקום אחר ולא היה בתוך הקונטרס והוא עולה יפה לפירוש רש"ל הנזכר בסמוך · והא לך הביאור בתוך הקונטרס עכ"ה) (לא) וכשהדלת פתוח כו' אחורי הדלת נראה דה"ק הוי פתח מערב אחורי דלת צפון וכן פירש מו"ה ז"ל פי' פתח של מערב (הוי אחורי דלת הצפוני) והמזוזה אינה נראית לתוך חללו של מערב ומיירי שהדלתות קבוע בפצים וק"ל עכ"ל ולהכי אם יש בעובי פצים טפח צריך גם לפתח מערב מזוזה הואיל ואין המזוזה בחללה ר"ל כיון שהפתחים בשני צדדים ס"ל כשני פתחים ואם כן אין המזוזה בחללה וצריך מזוזה בפני עצמה ואפילו אם היתה המזוזה בחלל הטפח לצד חוץ נמי צריך מזוזה אחרת למערב אם יש בפצים טפח אפילו רואין המזוזה משני צדדים ובשני הפתחים בצד אחד די במזוזה אחת אפי' יש בפצים טפח ואפי' אין המזוזה נראית לשני הפתחים ואף על גב דנקט בגמרא פתח שאחורי הדלת משמע דתליא באחורי הדלת ולפ"ז לא תליא הדבר כלל בזה יש לומר דתלמודא נקט לשון קיצור שמתוכו נלמד דמיירי בשני פתחים משני צדדים שאחד הוא אחורי הדלת השני הוי כאילו אומר שני פתחים משני צדדים ופצים ביניהם כו' אלא שלא רצה התלמוד להאריך ונקט בקיצור פתח שאחורי דלת כו' ודו"ק · ולפ"ז אפשר דה"ה אם היתה דלת צפון מחוברת לצד השני ונסגרת לצד הפצים הוי נמי דינא הכי וק"ל . ואתא שפיר מ"ש ב"י ז"ל ודברי רש"י בגמרא מבוארים יותר ז"ל וה"ג בפתח שאחורי הדלת כגון מקצעי הבית הפצים קבוע וב' פתחים מחותכים אחד לדרום ואחד למערב וקבע מזוזה בפצים בחלל פתח הדרומי וכשהדלת סתום הוי פתוח למערב אחורי הדלת כו' ע"כ ור"ל דגם פתח הדרומית אין צירה שלה מחובר בפצים דוקא אלא אפי' אם היא מצד השני ונסגרת בפצים וכן של מערב ונמצא דכשהדלת דרומי סתום פתח של מערב אחורי הדלת ומ"ש פתוח למערב כו' ר"ל פתח של מערב ופרש"י כך כדי לפרש מה שאמרו בגמרא פתח שאחורי הדלת כו' דאם היה פתח דרום פתוח לא שייך ל' אחורי דלת וק"ל והגמ' נקט ל' אחורי ור"ל ב' פתחים בב' צדדים וכמ"ש לעיל ומ"ש ב"י הוא מבואר יותר ר"ל דלפי מה שפירש רבינו צ"ל דדלת לצפון מחוברת בצד השני ונסגרת בצד הפצים ושל מערב מחוברת בצד השני ונסגרת בפצים וא"כ קשה הל"ל לתנא דברייתא לומר כן ועוד מאי איריא פתוח אפי' סתום נמי מצינן למימר דפתח מערב היא אחורי דלת צפון לכן כתב דרש"י בגמרא הוא מבואר יותר אלא שקשה הא לא הוי ימין ביאה בדרום ולכך שינה רבינו והרא"ש ל' רש"י וכתבו צפון במקום דרום אלא שהב"י כתב שמ"ש רש"י כשהדלת סתום הוא מבואר יותר ממ"ש כשהדלת פתוח ועיין בדרישה (לב) ויראה מכאן ר"ל הואיל שהברייתא נקט פתח שאחורי דלת משמע דוקא שהשני פתחים בב' צדדים יש חילוק אם בפצים עובי טפח או לא : (לג) השוכר בית וה"ה שואל :

משום

ואם

בארץ ישראל פטור מהמזוזה שלשים יום והשוכר בית בא"י חייב במזוזה מיד (לד) משום ישוב ארץ ישראל :

רפז אין הפתח חייב במזוזה אפילו הוא עומד במקום החיוב אא"כ עשוי כתיקונו כיצד שתהא לו שתי מזוזות ומשקוף על גביהם ואם אין המשקוף שהדלת שוקף עליו למעלה ישר אלא אבן נכנס ואבן יוצא או שאין המזוזה ישר אלא אבן נכנס ואבן יוצא פטור פתח שאין בו אלא מזוזה א' (א) כגון שמצד האחד עובר הכותל להלאה מהפתח כזה (ב) אם המזוזה מצד ימיני חייב ואם היא מצד שמאלי פטור ואם הפתח (ג) ממלא כל הריוח כזה חייב שכותלי הבית שמן הצדדין חשובין כמזוזות ואם יש לו ב' מזוזות והאיסקופה שעליהן עשויה כקשת ומתקצרת והולכת עד שאין בה ד' טפחים ברוחב אם יש בגובה המזוזה י' טפחים קודם שנתקצרה עד שאין בה ד' חייב (ד) ואם לאו פטור :

רפח כיצד מצותה יקח עור אחד שיש בו לכתוב פרשה שמע והיה אם שמוע ויכתוב זה אחר זה כסדר (א) [א] ואם שינה והקדים והיה לשמע פסולה ואם כתבה בשני עורות פסולה ואפי' אם ידבקם ורש"י פסל אפי' כתב בעור אחד בשני דפין ולא נהירא ומכל מקום טוב לכותבה בדף אחד וכל משפטי ס"ת בענין עבוד העור ולשמו ודין הדיו (ב) והכתיבה והתגין

של

משום דכיון דמזוזה חובת הדר פחות מל' הוי דירת עראי ולא מחייב כתבו הגהת מיימון בפ"ה דבתים ששוכרים ישראל מנכרים פסק ר"י שפטורים אפילו אחר ל' יום ודעת רבינו המחבר לחייב אפילו שוכר מעכו"ם ע"כ וכ"כ סמ"ג דליתא בירוש' בסוף מגילה השוכר בית מהעכו"ם צריך ליתן בו מזוזה מאלתר כתוב בשם ספר אגודה שפטר שערים הפתוחים לרחוב דאמרינן הני אבולי דמחוזא פטורי משום סכנה ה"נ אתרי שהנכרים דרים בתוכה ובית העלה דרים בתוכה פטור : ב"ה וכתוב בא"ח יש מקומות שאין מניחים המזוזה בפתחי ר"ה משום סכנת עכו"ם שאמרו כשפים עושה ומפני זה תקרה שעושים על פתח המבואה ועושים שם דירה לשומר אין מניחין בה מזוזה משום דהוי פרהסיא ויהיה סכנה בהנחתה ובבדיקה עכ"ל כתב רבינו ירוחם נ"ל הדר בפונדק דוקא שנותנים חדר בפ"ע או אם שותפים ישראלים בפני עצמם ופשוט הוא וכתב עוד ז"ל כתב הר"פ כי העם שאין נזהרים עתה במזוזות סומכות על מה שאמרו כל עיר שיש בה חודים פטורה מן המזוזות ע"כ וכבר כ' הרשב"א שלא מצא כן בבבלי ובירוש' ובאמת שעונש בטולה גדול ושכר קיומה גדול ג"כ עכ"ל :

רפז אין הפתח חייב במזוזה אפי' הוא עומד במקום החיוב אלא אם כן עשוי כתיקונו כיצד שתהא לו ב' מזוזות ומשקוף על גבו ואם אין המשקוף שהדלת שוקף עליו למעלה ישר אלא אבן נכנס ואבן יוצא או שאין המזוזה ישר אלא אבן נכנס ואבן יוצא פטור בפרק הקומץ [לג :] אמר רבא הני פתחי שימאי פטורים מן המזוזה מאי פיתחי שימאי פליגי בה רבי רמי ורבי יוסי חד אמר דלית להו תקרה וחכ"א דלית להו שיקפי ופירשו התוס' והרא"ש דלית להו תקרה פירוש מקום שהדלת שוקף בה מלמעלה אינו שוה אלא אבני הכיפה א' נכנסת וא' יוצאת וכענין זה דלית להו שיקפי שאין שם מזוזות אלא שהאבנים בולטות כמו שיני המותה וסתם רבינו דבריו כדברי התוספת והרא"ש והו"ל לכתוב שרש"י והרמב"ם לא פירשו כן שרש"י פירש לית ליה תקרה אסקופה עליונה · שיקפי · מזוזות ל"א דלית להו תקרה שאין הבית מקורה שיקפי אסקופה עליונה והרמב"ם כת' כפירוש אחרון וכתב המרדכי פרש"י שאין הבית מקורה וקשה דהי גרע מן החצר ואין סברא לחלק בין סופו להיות מקורה ובין אין סופו להיות מקורה עכ"ל ולעיל כתבתי בשם ס"ר תנוח ליישב זה וכתבו הגה"מ ויהי' לו משקוף וכו' וכתב ר"ת דעבדינן לתאורה ומי זה שיהיה חייב במזוזה אבל בסה"מ פסק כרבינו המחבר עד כאן לשונו : פתח שאין בו אלא מזוזה א' כגון שמצד הא' עובר הכותל להלאה מהפתח וכו' בפרק הקומץ [לד ·] אמר אמימר האי פיתחא דאקדר' חייב במזוזה א"ל רב אשי לאמימר והא לית ליה פצימין א"ל עדי פצימו רב א פפא איקלע לבי מר שמואל חזא ההוא פתחא דלא ה"ל אלא פצימי משמאלא ועבידא ליה מזוזה א"ל כמאן כר"מ אימור דאר"מ מימין משמאל מי אמר דתניא ביתך ביאתך מן הימין מאי ר"מ דתניא בית שאין לו אלא פצים אחת ר"מ מחייב במזוזה וחכמים פוטרים ופי' הרא"ש פיתחא דאקדרא . כגון שהפתח ממלא כל מזרח ומגיע מצפון לדרום : והא לית ליה פצימין . אלא כותלי הבית של צפון ודרום : עדי פצימו · באמת אע"פ שאין נראין כפצימין אלא כותלי הבית שנמשכים עד שם מ"מ פצימין הם : חזא דליכא אלא חד פצימא משמאלא ועבד ליה מזוזה · והיה כותל הבית לצד ימין הפתח שבר לה מן הפתח נמצא שלא הוה ליה פצים אלא משמאל וקבע המזוזה בפצים שבשמאל וכתב עוד ונראה דהלכה כרבי מאיר דרבי ישמעאל ורבי עקיבא קיימי כותיה וכן משמע מדאמר אימור דאר"מ מימין משמאל מי אמר משמע דאי פצים תימינא הוה ניחא דעבד כר"מ והרי"ף כתב כל סוגיא זו ולא הכריע הלכה כדברי מי אבל הרמב"ם פסק הלכה כחכמים שכתב שאין הבית חייב במזוזה עד שיהיו לו שתי מזוזות והשמיט ההיא דפתחא דאקדרא ואפשר דטעמא משום דמתוקמא משמע שראשי הכותלים הם חשובים מזוזות : ואם יש לו שתי מזוזות והאסקופה שעליהם עשויה כקשת וכו' בפרק קמא דעירובין [יא :] ופ"ק דיומא [יא :] כיפה ר"מ מחייב וחכמים פוטרין ושוין שאם יש ברגליה י' שהיא חייבת ואע"פ שכתב הרא"ש בפסקיו דנראה דהלכה כר"מ לא סמך על זה רבינו ופסק כאן ונראים כחכמים וכדעת התוספות ונראה דסבר שאף הרא"ש לא אמרה לפסק הלכה אלא לומר שהיה נראה לומר כן אבל מ"מ לא נניח כלל שבידינו יחיד ורבים הלכה כרבים מפני דימוי קצת ראיה שהביא לומר דהלכה כר"מ ופירש"י כיפה . שער העשוי ככיפה : וחכמים פוטרים . מפני שלמעלה בעיגול הוא צר ואינו רחב ד' ואין פתח פחות מד' רוחב : ושוין שאם יש ברגליה י' . גובה קודם שיתחיל לעגל : חייבת · דהא יש בה י' גובה ברוחב ד' ואפילו כל העגול סתום נשאר שם שיעור פתח כשר והרמב"ם נראה שמפרש כפ"א שכתב בית שיש לו מזוזה מכאן ומכאן וכפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף אם יש בגובה המזוזות י' טפחים או יותר חייב ואם אין בו י' טפחים פטורים מפני שאין לו משקוף וז"ל הרשב"א בתשובה כל שיש ברגלי הכפה י' קודם שיתחיל להתעגל יש לה דין פתח וחייבת במזוזה כדאיתא בפ"ק דעירובין ע"כ ורבינו עיקר פירושו כדברי רש"י אלא שנמשך קצת אחר דברי הרמב"ם וכתב אם יש לו ב' מזוזות והאסקופה שעליהם עשויה כקשת ואלו לפרש"י אפילו אין שם שתי מזוזות כלל אלא שמתחלה מתחיל להתעגל אם יש בו גובה עשרה ברוחב ד' חייבת :

רפח כיצד מצותה יקח עור אחד וכו' ואם שינה והקדים והיה לשמע פסולה במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו : ואם כתבה בשני עורות פסולה וכו' ורש"י פוסל אפילו אם כתב בעור אחד בב' דפין בפרק הקומץ [לג :] א"ר יהודה אמר שמואל כתבה על שני דפין פסולה מיתיבי כתבה על שני דפין והניח בב' סיפין פסולה הא בסף א' כשרה ראויה לב' סיפין קאמ' ופרש"י ראויה לב' סיפין . שהניח גויל חלק בין דף לדף וראויה לחלק לשתים והתוס' והרא"ש הקשו על פירושו וכתבו דנראה לפרש בשני דפין בשני חתיכות וכ"נ מדברי הרמב"ם · והמרדכי כתב שהרב רבינו אלחנן הביא ראיה לפרש"י מהירושלמי : ומ"ש דאפילו אם ידבקם פסולה כ"כ הרמב"ם כתבה בב' עורות אף על פי שתפרם פסולה ולא כדכתבו התוס' בהקומץ גבי ס"ת ותפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה דהא קאמרינן בירושלמי פ"ק דמגילה דתפילין ומזוזות אין נכתבין אלא על עור אחד ההיא בשלא תפר העורות זה בזה : וכל משפטי ס"ת בענין עיבוד

העור

שהיא בפנים בחלל פתח החדר שאין בה דלת אבל כשהמזוזה קבוע בפנים בחלל פתח הבית לצפון השתא אע"פ שדלת הבית תמיד פתוח הוי פתח החדר המערבי אחורי הדלת וכשנכנסין ויוצאין בחדר אין רואין למזוזה שבחלל פתח הבית הצפוני ולכן כה"ג בפנים טפח צריך מזוזה אחרת לפתח המערבי של החדר כנ"ל ליישב הלשונות ועל כל פנים אי אפשר ליישב דין זה ע"פ פרש"י אא"כ דמיירי בדאיכא חדר קטן מבחוץ וכ"כ במרדכי ומביאו ב"י · ודו"ק :

רפז אין הפתח חייב במזוזה וכו' עד ואבן יוצא פטור פרק הקומץ (סוף דף ל"ג) אמר רבא הני פתחי שי זאי פטורין מן המזוזה ופי' התוס' והרא"ש כמ"ש רבינו · פתח שאין בו אלא מזוזה אחת וטלי שם ריש (דף ל"ד) מסקנא דתלמודא : **ואם** יש לו ב' מזוזות וכו' עד סוף הסי' בפ"ק דעירובין (י"א) כיפה ר"מ מחייב במזוזה וחכמים פוטרין ושוין שאם יש ברגליה עשרה שהיא חייבת אמר אביי הכל מודים אם גבוה עשרה ואין ברגליה ג' א"נ יש ברגליה שלשה ואין גבוה י' ולא כלום כי פליגי היש ברגליה ג' וגובהה י' ואינה רחבה ד' ויש בה לחוק ולהשלימה לד' ר"מ סבר חוקקין להשלי' ורבנן סברי אין חוקקין להשלים פשט הלשון משמעו דאם יש ברגליה עשרה בלא עיגול שוין דהיא חייבת אע"פ שאינה רחבה ד' ולא פליגי אלא בדאיכא ברגליה ג' ואח"כ מתחיל העיגול וגובה עשרה וליכא ד' ויש בה לחוק וכו' והכי משמע מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ו בית שיש לו מזוזה מכאן ומכאן וכיפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף אם יש בגובה המזוזות י' טפחים או יותר חייב במזוזה ואם אין בהן י' טפחים פטור מפני שאין לכן משקוף עכ"ל הרי שלא הזכיר התנאי שצריך שיהא בגובה י' רוחב ד' טפחים אלמא בדאיכא גובה י' בלא עיגול חייב במזוזה אע"פ שאינה רחבה ד' וכ"כ הבעל התגיד להדיא בספ"ו דה' שבת שכתב הרמב"ם וז"ל פתח שצורתו כיפה אם יש במורך רגלי הכיפה עשרה טפחים הרי זה צורת הפתח עכ"ל וכתב ה"ה ע"ז וז"ל וסובר רבינו דלא בעינן רחב ד' לענין צ"ה ולענין מזוזה וע"כ לא הזכירו שם רחב ד' אלא משום ר"מ דאית ליה חוקקין להשלים ואינו סובר כן במה שאינו רחב ד' שאין לו שיעור אבל בשיש ברגליה עשרה ודאי אינה צריכה רחב ד' כנ"ל והרשב"א ז"ל לא כתב כן עכ"ל ה"ה אבל מפי' רש"י לשם מבואר דדוקא בדאיכא ברגליה עשרה ברחב ד' התם הוא דשוין דחייבת ומשמע דאפילו אין גובה בלא עגול אלא מתחיל להתעגל מן הארץ אפ"ה חייבת כיון דאיכא גובה י' ברחב ד' וכ"כ המרדכי ושוין שאם יש ברגליה עשרה שחייבת וכ"ל דוקא ברוחב ד' עכ"ל וכן נראה דעת רבינו · ומ"ש ואם יש לו שני מזוזות וכו' לאו למימרא דאינה חייבת אם מתחיל להתעגל מן הארץ דהא ודאי אפילו מתחיל להתעגל מן הארץ כיון שהפתח רחב ד' כל גובה עשרה חייבת במזוזה אלא נקט שני מזוזות משום דמיירי דאין הפתח רחב במקום ב' מזוזות אלא ד' ולא יותר דהשתא בע"כ במקום שמתחיל להתעגל אינה רחב ד' ואם כן העוגל מפסיק בין תקרה העליונה לשתי המזוזות ואפילו הכי חייבת דקנה שלמעלה בצורת הפתח אין צריך ליגע כרב נחמן ודלא כרב דפליג בהא לשם והשתא צריך שיהא בגובה המזוזות עשרה טפחים דאל"כ פטורה מן המזוזה ודלא כמה שהבין ב"י מדברי רבינו :

רפח כיצד מצותה וכו משנה בפ' הקומץ (דף כ"ח) שתי פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו ובגמרא מוכח דהיינו שמע והיה אם שמוע מדקאמר בסוף (דף ל"ח) דכורכה מאחד כלפי שמע ואמר רב חסדא על הארץ באיטה אחורה ובמכילתא שנינו כתבן שלא כסדרן יגנזו : **ומ"ש** ואם כתבה בב' עורות פסולה ואפילו אם ידבקם כ"כ הרמב"ם ריש פ"ה ומפרש להא דא"ר יהודה אמר שמואל כתבה על ב' דפין פסולה היינו ב' דפין על שני חתיכות וכן פירשו התוס' ריש (דף ל"ג) וכ"כ הרא"ש ודלא כפירוש רש"י וכך היא

דעת

פרישה

(לד) משום ישוב א"י פרש"י מתוך שאינו רשאי ליטול אחר כך המזוזה כדלקמן בסימן רצ"א ולכך ישאר ולא ימכרנה ואם יצא ישכרנה אחר בשביל משום המזוזה :

סי' רפז (א) כגון שמצד האחד עובר הכותל להלאה מהפתח כזה מ"ז : (ב) אם המזוזה מצד ימיני חייב כולי ר"ל אם אותו מזוזה היא בצד ימין חייב במזוזה דכתיב ביתך דרך ביאתך וכשאדם נכנס בפתח ברגל ימין כו' : (ג) ממלא כל הרוח

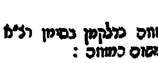

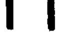

כזה ומיירי דיש לו דלת העומד במקום מזוזה הכותל [illegible] ק' מ"ש [illegible] דפטור ממזוזה (עיין מ"ש לעיל סימן רפ"ו סעיף י"ב עכ"ל) : (ד) קודם שנתקצרה עד שאין בו ד' חייב לפי שאין פתח פחות מגובה י' ורוחב ד' ושי' : (ה) ואם לאו פטור וכ"ש פתח שאין לו גובה עשרה טפחים שפטור ממזוזה רמ"א :

סי' רפח (א) ואם שינה והקדים והיה לשמע פסולה דאיתא במכילתא כתבן שלא כסדרן פסולה כ"י ומ"ד : (ב) והכתיבה והתגין כו' וכן לענין כתיבה בימין כ"מ אלא

דרישה

סי' רפח [א] ואם שינה והיה לשמע פסולה לכאורה היה נראה דר"ל שכתב והיה למעלה ואח"כ למטה סימנו כתב שמע אבל אם לא הקדימה בסדר אף על גב שכתבה שלא כסדרן כשרה וכמ"ש התוס' פרק התכלת אין אמה דאמרינן עשה [illegible] מזוזה כו' והסמ"ג להקן בסימן ר"ן ע"ש אבל ב"י כתב דס"ע דפסולה משום דתנן כתבן שלא כסדרן פסולה וכ"כ בסמוך הטעם דתלוין פסולין במזוזה משום [illegible] לתפילין בזה [illegible] בבכ"ג

חדושי הגהות

רפז א גירסת הרא"ש רב פפא איקלע וכו' :

להגם

של שעיטנו ג"ין כך ה"ה במזוזה (ג) אלא שהיא נכתבת שלא מן הכתב (ד) [ב] והרמב"ם כתב שא"צ עיבוד לשמה וא"א הרא"ש ז"ל כתב ונהיגי להצריך עיבוד לשמה וחמורה מס"ת שעיקר מצותה (ה) דוקא על דוכסוסטוס ואם כתבה על הקלף כשרה ור"י פסל אם כתבה על הגויל וא"א ז"ל הכשיר כמו על הקלף (ו) [ג] לכן טוב לכותבה בכל דבר שמשתמר בו יותר (א) ועוד חמורה מס"ת (ז) שלדברי הכל צריכה שרטוט ואם לא שרטט פסולה (ח) ועוד שאין תולין בה כמו שתולין בס"ת ומניח ריוח למעלה ולמטה כחצי רוחב צפורן ובתחלתה כדי לגול אותה אחר שתכרוך (ט) ובסופה אין

העור ולשמו ודין הדיו וכו' כך היא במזוזה : ומ"ש אלא שהיא נכתבת שלא מן הכתב כתב בפ"ב דמגילה [יח :] אביי שרא לדבי בר חבו למיכתב תפילין ומזוזות שלא מן הכתב מ"ט מיגרס גריסן :

והרמב"ם כתב שאינה צריכה עיבוד לשמה בפ"א מהלכות תפילין והתוס' כתבו בפרק התכלת [דף מב :] דאיסטר דטעמו מדתניא תפילין אין לוקחין אלא מן המומחה מזוזות נלקחין מכל אדם ומפרש הוא ז"ל שהטעם משום דתפילין צריכין עיבוד לשמה ומזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה וסמ"ג כתב ראיה אחרת והגהות מיי' דחו אותה ובתשובה לחכמי לוני"ל כתב הוא ז"ל שהטעם מפני שלא נשמע במזוזה עיבוד לשמה והיכא דאיתמר איתמר והיכא דלא איתמר לא איתמר וא"ת מ"ש ספר תורה ותפילין צריכין עיבוד לשמה לפי שעצמו של ספר תורה ועצמן של תפילין הן מצות ולפיכך הוצרכו לעשות להם חשיבות יקירה והוצרכו לעבדן לשמה לפי שיוזהר בעיבודן למען יעמדו ימים רבים ועצמה של מזוזה אינה המצוה ולא נחשב מצוה אלא מפני שהבית חייב בה ואם אין בית אין מזוזה אבל ספר תורה ותפילין חובת הגוף התדירה עכ"ל :

ומ"ש בשם הרא"ש ונהיגי להצריך עיבוד לשמה כ"כ בהלכות מזוזה וכ"כ סמ"ג ומדברי נמוקי יוסף נראה שגם הרי"ף סובר דמזוזה בעיא עיבוד לשמה : ולענין הלכה צריכה עיבוד לשמה לכתחלה אבל במקום שאם ימתין לעור מעובד לשמו יתבטל מהמצוה יכתבנה על עור שאינו מעובד הנמצא ויקיים המצוה מיד כדעת הרמב"ם בעוד שמבקש עור מעובד לשמה :

ומ"ש וחמורה מס"ת שעיקר מצותה דוקא על דוכסוסטוס וכו' בפרק המוציא יין [עט :] ובפרק הקומץ [לב .] תניא הל"מ תפילין על הקלף ומזוזה על הדוכסוסטוס ופרק המוציא יין תניא כתבה על הקלף על הנייר ועל המטלית פסול אמר רשב"א ר"מ היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת ומשמע התם דהלכה כר"מ דתוקימנא לרב כוותיה דאסיקנא השתא דאתית להכי רב ס"ק קלף הרי הוא כדוכסוסטוס מה דוכסוסטוס כותבין עליו מזוזה אף קלף כותבין עליו מזוזה וכתב הר"ן בפרק המוציא יין דמשמע דלכתחלה נמי כותבין מזוזה על הקלף דהא אמרינן ר"מ היה כותבה ולכתחלה משמע ומדאמרינן נמי מפני שמשתמרת הכי משמע וכ"כ ר"ח אבל הרי"ף כתב בהל' מזוזה הא דאמרינן מזוזה על הדוכסוסטוס למצוה אבל אם כתבה על הקלף כשרה ולא מתוור מלישנא דהיה כותבה ואיפשר דאף על גב דקתני היה כותבה היינו לפעמים כשלא היה מזדמן לו דוכסוסטוס והיה כותבה על הקלף וכו' ואי נמי ס"ק דהיכא דבעיא שימור כגון דעומדת במקום התורפה א"נ במזוזה (של) רבים שאינה נבדקת אלא פעמים ביובל היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת יפה מן הדוכסוסטוס עד כאן לשונו ודברי הרמב"ם כדברי הרי"ף שכתב אם כתב המזוזה על הקלף או על הגויל כשר לא אמרו על דוכסוסטוס אלא למצוה : ומ"ש ור"י פסל אם כתבה על הגויל וא"א ז"ל הכשיר כמו על הקלף וכו' בהלכות מזוזה כתב הרא"ש משמע דתפילין ומזוזה תרוייהו פסילי אגויל דמסקי' דתפילין אקלף דוקא ומזוזה אף אדוכסוסטוס אבל אגויל פסולי וכן מוכח בפרק המוציא יין דספר תורה כשר אגויל וכ"כ ר"י וראיתי פה שנהגו לכתוב בגויל ויראה דכשרה : גם כ"ה בגויל כי היכא דכשרה אקלף דתפילין דוקא פסולי אגויל דהא אף בקלף אם שינה וכתב במקום שער פסול אבל במזוזה דכשרה אדוכסוסטוס במקום שער א (בשר) ואקלף במקום בשר (שער) לא שייך בה שינוי וכשרה גם אגויל במקום שיער כמו בדוכסוסטים (בקלף) במקום שער ומה שנהגו לכתחלה לכתבה אגויל לפי שהוא חזק ומשתמרת ביותר עכ"ל . והר"ן כתב בפרק המוציא יין ולענין מזוזה בגויל לא איתפרש בגמרא אלא מיהו כיון דלית שום דוכתא בהדיא דמזוזה אגויל לא כתבינן ובגמרא מעיקרא כי הוה סברי' דמזוזה אקלף לא כתבינן מתמהינן כי בעינן לאוקמא כברייתא דקתני כתבה על הקלף ועל הגויל ועל הדוכסוסטוס כשרה במזוזה ופרכינן מזוזה אקלף מי כתבינן ולא פרכינן מזוזה אגויל מי כתבינן כדפרכינן כי בעיא לאוקמי בתפילין אגויל דאמרי תפילין אגויל מי כתבינן ס"ת דלכ"ע כתבי מזוזה אגויל עכ"ל · ול"נ ראיה אחרת מדקתני הל"מ מזוזה על הדוכסוסטוס והיינו למצוה כמ"ש הרי"ף והרמב"ם ז"ל ואם איתא דבגויל מיפסלה הו"ל למיתני מזוזה על הדוכסוסטוס ועל הקלף לאשמועינן דעל הגויל פסולה דטפי הוה עדיף לאשמועינן פיסולא דגויל מלאשמועינן דמצוה בדוכסוסטוס ומדלא קתני הכי משמע דאף בגויל כשרה וליכא דהרמב"ם דייק הכי קלא שכתב אם כתב המזוזה על הקלף או על הגויל כשר לא אמרו דוכסוסטוס אלא למצוה : ומ"ש רבי' לכן טוב לכתבה בכל דבר שמשתמר בו יותר הם דברי הרא"ש שכתבתי בסמוך שנתן טעם למה נהגו לכתבם בגויל וסובר ג"כ דהא דאמרינן דר"מ היה כתבה בקלף מפני שמשתמרת יותר מן הדוכסוסטוס לכתחלה היה כותבה כן אבל כבר כתבתי דלהרי"ף והרמב"ם מצוה בדוכסוסטוס : **ומ"ש** הרא"ש דמזוזה כשרה אדוכסוסטוס במקום שער (בשר) ואקלף במקום בשר (שער) כ"כ בסה"ת אבל מדברי הרמב"ם וסמ"ג נראה דבמזוזה נמי פסול אם שינה בכך וכבר כתבתי בזה סי' רע"א : ומ"ש ועוד חמורה מס"ת שבלד"ה צריכה שרטוט וכו' מסקנא דגמרא בפ"ג דמגילה [יח :] ובהקומץ [לב :] ומשום דבס"ת נחלקו הפוסקים אם כתבו בלא שרטוט דר"ת מכשיר והרמב"ם פוסל כמו שנתבאר בסימן רע"א כתב רבינו דבמזוזה ליכא פלוגתא דלד"ה אם לא שרטט פסל מדאסיקנא דמזוזה בעיא שרטוט משמע דאם לא שרטט פסל ותו אמרינן בהקומץ כתבה אגרת פסולה ופרש"י כתבה אגרת. בלא שרטוט : **ומ"ש** ועוד שאין תולין בה כמו שתולין בספר תורה ירושלמי פרק קמא דמגילה וכן פסק הרמב"ם וכתבו סמ"ג וסה"ת דטעמא משום דאמרינן במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו : ומ"ש ומניח ריוח למעלה ולמטה חצי רוחב צפורן בפרק הקומץ (שם) תניא אמר רשב"א ר"מ היה עושה ריוח למעלה ולמטה אמר רב חננאל אמר רב הלכה כרשב"א וכמה כמלא אטבא דספרי וכתב הרא"ש שפירשו הגאונים דהיינו כרוחב חצי צפורן וכ"כ הרמב"ם בפ"ה : **ומ"ש** ובתחלתה כדי לגול אותה וכו' כ"כ הרא"ש וז"ל וריוח שמן הצדדין לא פירש ונראה שצריך להניח בתחלתה כדי לגול קלף כיון דנכרכת מאחד כלפי שמע כמו בס"ת למ"ד לתחלתו הוא נגלל אבל בסופו א"צ ריוח עכ"ל וכך הם דברי התוס' וסמ"ג והג"מ וכתבו בשם סה"ת שא"צ להניח בתחלתו כדי לגול היקף מדנהגו שיהא שד"י נראה מבחוץ ושד"י היא כתוב כנגד ריוח שבין פרשה לפרשה ואם היה בתחלה גליון כדי לגול היקף היה שד"י מכוסה עכ"ל מיהו אם יעשה נקב בגליון שהניח כדי לגול היקף כנגד שד"י זהו טוב ונכון עכ"ל הגהות :

וכותב

דעת רבינו : **ומ"ש** אלא שהיא נכתבת שלא מן הכתב לאו דווקא מזוזה דה"ה תפילין כדכתב רבינו בא"ח סימן ל"ב דטעמא דתרוייהו משום דמיגרס גריסן הלא כיון דרבינו כתב כאן בה ס"ת דאסור לכתוב שלא מן הכתב כתב דבמזוזה אינו כן וה"א בפ"ב דמגלה (סוף דף י"ח) ברייתא אידי ואידי נכתבות שלא מן הכתב מ"ט מיגרס גריסן ומיהו בא"ח כתב רבינו וצריך שיכתוב מפי הכתב ושיקרא כל תיבה ותיבה קודם שיכתבנה ומיהו מפני שהסופרים רגילין וכו' יכולין לכותבם בע"פ שלא מן הכתב עכ"ל נראה דדקדק בלשון הברייתא' דתני נכתבות שלא מן הכתב ולא קתני כותבין שלא מן הכתב אלמא דמצוה מן המובחר היא לכותבן מתוך הכתב ולכן כל בעל נפש צריך שיכתוב מפי הכתב ושיקרא וכו' אלא לפי שהסופרים רגילין באלו ד' פרשיות ונהגו לכותבם בע"פ הניחו להן חכמים מנהגם ויכולין לכותבם בע"פ וכן דייק ותני נכתבות שלא מן הכתב פי' יכולין לכותבן ואין מוחין בהן וכאן גבי מזוזה קיצר וכתב אלא שהיא נכתבת שלא מן הכתב כלשון הברייתא ונסמך על מ"ש בא"ח בדין תפילין פי' לשון נכתבות ,ממילא משמע דכן הדין במזוזה : **ומ"ש** שהרמב"ם כתב שא"צ עיבוד לשמה בפ"א מה' תפילין כתב כך וטעמו לפי שלא נשמע שאמרו במזוזה שצריך עבוד לשמה כמו שנשמע שאמרו בס"ת ובתפילין והיכא דאיתמר אתמר והיכא דלא אתמר לא אתמר וא"ת למה לא הצריכו גם במזוזה עבוד לשמה י"ל לפי שאינה עצמה של מצוה ואינה חובת הגוף אלא חובה תלוי בבית ואם אין בית אין מזוזה משא"כ ס"ת ותפילין שהיא בעצמה המצוה וחובת הגוף ותדירה והרב ב"י בספר כ"מ הקשה עליו דאי מפני שלא נשמע וכו' הא תנן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו' ומ"ש שעצמה של מזוזה אינה המצוה הוא תמוה דמה"ל לומר כך כיון שלא מצינו בדרז"ל חלוק ביניהם עכ"ל · ודבריו נכונים והכי נקטינן דאפילו בדיעבד פסולה והב"י פסק דאם אין לו מעובד לשמה דיכתבנה על עור שאינו מעובד וכ"כ בש"ע ותימה היאך יקבענה ויברך על מזוזה פסולה והיה צריך לפרש שיקבענה בלא ברכה ולפע"ד נראה יותר שלא יקבענה כלל דמתוך כך ישתדל אחר מזוזה כשרה שנכתבה על עור מעובד לשמה וכענין שאמרו בירושלמי פ' בני העיר דהטעם דאין קורין בחומשין בצבור מנו דכפישין עגותין אנן זבין לן תורה דפירש רמב"ן ומייתי לה המרדכי בהניזקין דה"ק כל עוד שנפשינו עגומה שנאסר עלינו לקרות בחומש נצטרך לקנות ס"ת וכו' עכ"ל ומביאו ב"י בא"ח סימן קמ"ג ודכוותה יש לאסור שלא לקבוע מזוזה פסולה אפי' לא יברך דאם יקבענה שוב לא ישתדל אחר מזוזה כשרה אבל כשנאסור עליו הפסולה נפשו עגומה שיהא דר בבית בלא מזוזה וישתדל לקנות מזוזה כשרה כנ"ל : **ומ"ש** וחמורה מספר תורה וכו' הכי אסיקנא בפ' המוציא יין ועיין בת"ש ב"י · ולענין הלכה כתבה על הקלף או על הגויל כשרה לא אמרו דוכסוסטוס אלא למצוה וכן פסק בש"ע : **ועוד** חמורה מס"ת שבלד"ה צריכה שרטוט וכו' הכי אסיקנא פ"ב דמגלה סוף (דף י"ח) ופרק הקומץ (דף ל"ב) ועוד שאין תולין בה הכי מוכח מהך דמכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו דמהך טעמא נמי אין תולין בתפילין דא"כ הוי שלא כסדרן : ומניח ריוח למעלה וכו' בהקומץ ריש (דף ל"ב) ומ"ש ובתחלתה כדי לגול אותה וכו' כ"כ התוס' והרא"ש

דרכי משה

רפח (א) ובמרדכי ע"ג דף ל"ד בה"ק דידן אין נפקותא בכל זה דקלפים שלנו מספיקין לכל :

במרדכי

דרישה

בכס"ג פסול : [ב] והרמב"ם כתב שא"צ עיבוד לשמה דל"ד לס"ת כו' (וב"י כתב לענין הלכה לכתחלה צריכה עיבוד לשמה אבל במקום שאם ימתין לעור מע בד לשמה יתבטל שתכתוב יכתבוה על עור שאינו מעובד ויקיים המצוה עכ"ה) ואם אין בית אין מזוזה ואע"ג דגם בציצית אמרינן הכי דאם אין בגד אין ציצית דציצית חובת הבגד הוא כדאמרינן בא"ח סימן כ"ד ואפ"ה אמרינן שצריך טוויה ושזירה לשמן כדאמרינן שם בסימן י"א די"ל דהא דאמרינן התם סימן כ"ד דע ב וגמן הוא שיהא כל אדם זהיר שיהיה לו בגד קטנה שיעשה בה ציצית ומ"מ הוה מצות ציצית כאילו היה חובת גברא ועי"ל דהתם אין עוד מלאכות אחרות אחר הטוייה ושזירה קודם שיקבעם בבגד שאמר שיוכל להתקיים עוד מצוה לשמה דע"ז ייה ושזירה הכל אחד הוא אבל הכא אע"ג דעיבוד לא יהיה לשמה מ"מ יוכל להתקיים מצות לשמה במלאכו' אחרות קודם שיקבענה במקום דהיינו שיכתבנה לשמה וטוויה שווה דהתם הוי כמו כת בה דהכא וק"ל ואף אם תאמר דעשיית ציצית בבגד אינו דומה לקביעות המזוזה בתוך הבית דעשיית הציצית בבגד אינו מצוה דלבישת הבגד הוא גמר המצוה מ"מ נוכל לומר דלק"מ דהרמב"ם ה"ק הואיל שמזוזה עצמה אינו מצוה א"כ כל המלאכות לשמה כמו בס"ת שצריך כל המלאכות לשמה וציצית נמי הואיל שאינה גופן המצוה א"צ שתהיה כל המלאכות שלהן לשמה אלא מטוויה ואילך אבל המלאכות שהן קודם טוויה א"צ לשמה . [ג] לכן טוב לכותבה בכל דבר שמשתמרת בו יותר שהוא גויל שהוא חוק דהרא"ש פי' שם כך דברי ר"ש דמכ"ט היה כותבה על הקלף לכתחילה מפני שהיא משתמרת בו יותר

פרישה

(ג) אלא שהיא נכתבת שלא מן הכתב מ"ט מיגרס גריסן גמרא : (ד) והרמב"ם כתב שאינו צריכה עיבוד לשמה דל"ד לס"ת ותפילין לפי שהן עצמן מצוה ולפיכך הוצרכו לעשות להן חשיבות יתירה והוצרכו לעבדן לשמה לפי שיוזהר בעיבודן למען יעמדו ימים רבים ועצמה של מזוזה אינו מצוה ולא תחשב מצוה אלא מפני הבית חייב ואם אין בית אין מזוזה אבל ס"ת ותפילין חובת הגוף התדירה עכ"ל הרמב"ם שהשיב לחכמי לוניל ועיין בב"י ועיין בדרישה : (ה) דוקא על דוכסוסטוס ע"ל סימן רע"א פירושו (ו) לכן טוב לכותבה בכל דבר שמשתמרת בו יותר שהוא גויל שהוא חזק אשיר"י ועיין בדרישה · (ז) שלדברי הכל צריכה שירטוט פי' הן להרמב"ם הן לר"ת דפליגי בס"ת : (ח) ועוד שאין תולין בה (ר"ל אם דילג אות תיבה בס"ת אז יכול לתלותו בין שיטה כמ"ש בסימן רע"ו אבל במזוזה אין תולין עכ"ם) דהוי שלא כסדרן (ואמרינן במכילתין כתבן שלא כסדרן יגנזו עכ"ם) ב"י : (ט) ובסופה לא יניח כלל דהרי לא יאמו בה ללמד מתוכה שהיא קבועה ועומדת במזוזה וגם אין לה עמוד בסופה וק"ל .

ובאיתה

חדושי הגהות

רפח א לחנם הגיהו לכתוב אקלף . במקום בשר שער ואדוכסוסטוס . במקום שער בשר אבל הנכון הוא כמו שהוא לפנינו וכ"ה בהרא"ש ור"ל כיון דלכתחלה כותבים אדוכסוסטוס

אין צריך להניח כלל וכותב כל שיטותיה ביושר שלא תהיה אחת
ארוכה מחברתה ואם האריך בשיטה אחת יותר מבאותה שלפניה
(י) ובאותה שתחתיה קיצר יותר מבאותה שלפניה ולפני פניה
כזה כשרה ובלבד שלא יעשנה כקובה או כזנב פירוש כקובה
(יא) באהל שהוא צר למעלה ורחב למטה כזה כזנב רחב למעלה
וצר למטה כזה והרמב"ם כתב נ"כ ולא יעשנה בעגול ועל הארץ
(יב) יכתוב בראש שיטה אחרונה ולא יכתוב בה יותר · ונהגו לעשותה כ"ב שיטין (ב) וזה התחלתן
שמע ה' הדברים לבניך ובשכבך בין והיה מצוה בכל יורה עשב פן והשתחויות השמים ואבדתם
(יג) ושמתם אותם אותם בדרך ובשעריך אשר על הארץ קדמאה לטטפת בתראה לטוטפת ידך חסר
קדמאה מזוזת בתראה מזוזות תירשך חסר וי"ו הטבה לאבתיכם חסר וי"ו ובהפסק שבין פ' שמע לוהיה
נהגו לעשותה סתום (יד) על כן טוב שלא להניח שלשה אותיות לא בסוף שיטה שמסיים בה שמע
ולא בראש שיטה שמתחיל בה והיה ואם עשאה פתוחה כשרה וכורכה (טו) מסופה לראשה מאחד
כלפי שמע וכתב א"א ז"ל נהגו לכתוב שדי (ג) מבחוץ על הריוח שבין פרשה לפרשה וכן נוהגים
באשכנז ובצרפת (טז) לכתוב מבחוץ בנגד ה' אלהינו ה' שם של י"ד אותיות הסמוכות לאותיות של ה'
אלהינו ה' באלפא ביתא (יז) והם כוזו במוכסז כוזו אבל מבפנים אין להוסיף מאומה ולא לעשות
חותמות שנראה כאילו מכוין לעשות לו קמיע לשמירה אלא יעשה המצוה כתיקונה לקיים מאמר
הבורא יתברך והוא שומרינו והוא יצילנו על יד ימיננו ע"כ וכ"כ הרמב"ם מנהג לכתוב מבחוץ שדי
אבל אלו שכותבים שמות או פסוקים או חותמות הן בכלל שאין להם חלק לעולם הבא שאלו הטפשים
לא די להם המצות שבטלו אלא שעשו מצוה גדולה שהוא יחוד שמו של הקב"ה ואהבתו ועבודתו
כאילו היא קמיע של הנאת עצמו כמו שעלה בלבם הסכל שזה הדבר מהני בהבלי העולם :

בא

וכותב כל שיטותיה ביושר שלא תהיה א' ארוכה מחברתה זה פשוט דלכתחלה הכי בעי כס"ת תפילין ומזוזה וכ"כ הגהות מיי' בפ"ב בשם סה"ק הפסוק לא אחת ארוכה ואחת קצרה אלא שוות ואין כותבין ג' אותיות חוץ לשטה ומ"ש ואם האריך בשטה אחת יותר מבאותה שלפניה וכו' בפרק הקומץ [לא:] אמר רבה בב"ח א"ר מזוזה שעשאה ב' וג' ואחת כשרה ובלבד שלא יעשנה כקובה ובלבד שלא יעשנה כזנב . ופרש"י שעשאה. ב' תיבות בשטה זו וג' בזו ואחת בזו כשרה : כקובה כאהל רוחב מלמטה וקצר מלמעלה דהיינו א' ב' ג' כזה וזנב ג' ב' א' כזה : ומ"ש הרמב"ם ולא יעשה בעיגול הוא בפ"ה :

ועל הארץ יכתוב בראש שטה אחרונה וכו' בפרק הקומץ (שם) אמר רב חסדא על הארץ בשטה אחרונה איכא דאמרי בסוף שיטה וא"ד בתחלת שטה וכתבו הרי"ף והרא"ש וכבר עבדו ספריא תקנתא ברישי שיטי כי היכי דתיסוי על הארץ בריש שטה אחרו' וכ"כ הרמב"ם בפ"ה : ומ"ש ונהגו לעשות כ"ב שטין וזה התחלתן שמע וכו' כ"כ הפוסקים הנזכרים וסמ"ג כתב המרדכי מדאמר ר' רבה חזינא לרב הונא דכריך לה מאחד כלפי שמע משמע דשטה ראשו' מסיימת באחד ותימה שהסופרים נהגו לסיים ואהבת את ושמא תלמודא לאו דוקא נקט אלא שמשמיענו דלתחלתה נגללת : ובהפסק שבין פרשת שמע לוהיה נהגו לעשותה סתום ואם עשאה פתוחה כשרה בפרק הקומץ (שם) א"ר חלבו חזינא לרב הונא דכריך לה מאחד כלפי שמע ועושה פרשיותיה סתומות מיתיבי אמר רשב"א ר"מ היה עושה פרשיותיה פתוחות אמרתי לו ר' מ"ט א"ל הואיל ואין סמוכות מן התורה ואסיקנא דהלכתא כוותי בסתומות ר"י בר יצחק אומר מצוה לעשתן סתומות ואי עבדינהו פתוחות ש"ד ומאי פתוחות דקאמר רשב"א אף פתוחות ופסקו הרי"ף והרמב"ם כר"י בר יצחק : ומ"ש ע"כ טוב שלא להניח ג' אותיות וכו' כ"כ הרא"ש ז"ל והאידנא נהגו להניח מעט חלק בתחלת שטה ואח"כ מתחיל והיה אם שמוע והיינו סתומה לפי הירושלמי ומ"ש ותלמודא קאמר והאידנא נהוג עלמא בסתומות ושמא סמכי' אירושלמי דפליג אגמרא דידן דבירושלמי פסק רב כמ"ד סתומות ואחר כן כתב שלשון הירושלמי תמוה ופר"י שרב פסק כמ"ד אף פתוחה וכרב נחמן בר יצחק והכי נהוג עלמא וטוב שלא יניח ג' אותיות בסוף השטה וכן בראש השטה לקיים מה שאמר והאידנא נהוג עלמא בסתומות עכ"ל כלומר דכיון דמ"ס סבר דשיעור ריוח פרשה הוי ג' אותיות כמו שנתבאר בסימן ער"ה אם יניח ריוח שיעור שלשה אותיות בסוף שטה שמסיים בה שמע אף אם לא יניח ריוח בראש שטה שמתחיל בה והיה הויא פתוחה וכן אם ישייר ריוח בראש שטה שמתחיל בה והיה אע"פ שלא שייר בסוף שטה שמסיים בה שמע הויא פתוחה וכמו שנתבאר בסי' ער"ה שהוא דעתו ז"ל דכל שהריוח פתוחה לצד אחד או למעלה או למטה נקראת פתוחה כדמשמע בירושלמי דקתני פתוחה מראשה פתוחה פתוחה מסופה פתוחה ואם יניח ריוח בתחלת שטה ובסוף שטה כ"ש דהויא פתוחה כמו שנתבאר שם דבין למ"ס בין לסדור קדמונים הוי פתוח ולפיכך הזהיר ז"ל שלא יניח ג' אותיות לא בסוף שטה ולא בראש שטה וק"ל על דבריו דכיון שאינו מניח ריוח כשיעור ג' אותיות נמצא שאין כאן פרשה ואכן ודאי שיעור ריוח פרשה בעינן בין זו לזו ולא נחלקו אלא במהותה אם פתוחה אם סתומה ולהרמב"ם ודאי צריך לשייר בתחלת שטה שמתחיל והיה ריוח כשיעור ט' אותיות שזו היא צורת סתומה לדעתו וכמו שנתבאר בדבריו ח"ה וסמ"ג כתב וז"ל ומסיק לרב דמצוה בסתומות ואי עבדינהו פתוחות ש"ד ובירושלמי דמגלה פוסק רב כן דפתוחה כשרה ומאריך אחר כך שם פתוחה מראשה פתוחה פתוחה מסופה פתוחה מכאן ומכאן סתומה וקבלתי כך הפירוש לא שתהא פתוחה לגמרי מראשה שיעור ט' אותיות לדברי סידור קדמונים או ג' אותיות לדי מ"ס ולא שתהא פתוחה לגמרי מסופה שא"כ היתה פתוחה גמורה אלא תחלק שיעור הפתוחה לכאן ולכאן פחות מג' אותיות בסוף שטה ובשעריך בסוף שטה ופחות משלשה אותיות בתחלת שטה במקום שמתחיל והיה אם שמוע לסיכרא בעלמא לפי שאין סמוכות בתורה וזו היא סתומה גמורה מאחר שאין שיעור פתוחה לא בתחלה ולא בסוף ותימא שאומר בלשון רבים פרשיותיה סתומות והלא אין כאן אלא הפסק אחד בין שמע לוהיה אם שמוע וכתב ר"ש משום דקסבר על הארץ בסוף שטה אחרונה וכן אני נוהג אבל מקצת העולם נהגו על הארץ בתחלת שטה אחרונה עכ"ל · והמרדכי כתב על קושיא זו דהיכי קאמר בלשון רבים פרשיותיה סתומות מצאתי בסמ"ג ותוס' שנ"ן שהיו כותבין על הארץ בסוף שטה והרי חשיב כסתומות כיון שנתמלאה כל השטה ותימה דנהגינן השתא דכתבינן על הארץ בתחלת השטה ונראה הטעם דומיא דס"ת דלעיני כל ישראל באמצע השטה שנראה או שהדבר נגמר דכשמסיים בסוף השטה כמו שאר השורות נראה כאילו רוצה לכתוב יותר עד כאן לשונו : וכורכה מסופה לראשה מאחד כלפי שמע בהקומץ אימרא דרבי חלבו כתבתיה בסמוך :

כתב א"א ז"ל נהגו לכתוב שד"י מבחוץ וכו' עד והוא יצילנו על יד ימיננו הכל בסוף הל' מזוזה ועל כתיבת שד"י מבחוץ מפורש בספר הזוהר פרשה ואתחנן אבל מ"ש שנהגו לכתבו על הריוח שבין פרשה לפרשה גם הרמב"ם כתב כן ולא מצאתי לו רמז בשום מקום וכס' הזוהר פרשה הנזכר מבואר שצריך לכותבו כנגד תיבת והיה שכתב שם בלשון הזה ת"ח והיה שמא קדישא מתתא לעילא ועל דא שד"י אתרשים מלבר לקבל שמא דא והיה מלגיו שד"י מלבר למהוי נטיר בר נש מכל סטרין מלבר ומלגיו עכ"ל וכן ראוי להנהיגו (ד) : ומ"ש שנהגו לכתוב מבחוץ כנגד ה' אלהינו ה' שם של י"ד אותיות וכו' כ"כ הג"ה וכתבו שכותבין כל אות כנגד אות שמתחלף בה ועכשיו לא נהגו לכתוב כן : ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם קאי למ"ש בשם הרא"ש דמבפנים אין להוסיף מאומה ולא לעשות חותמות וכך הוא לשון הרמב"ם בפ"ה מנהג פשוט שכותבין מבחוץ כנגד הריוח שבין פרשה לפרשה שד"י ואין בזה הפסד לפי שהוא מבחוץ אבל אלו שכותבין מבפנים שמות וכו' הרי הן בכלל מי שאין להם חלק לעוה"ב וכתבו הגהות מיימון על דברי הרמב"ם כ"כ בס"ה וכן הנהיג ה"ר אביגדור ודלא כרא"מ שכתב שאין בהם לא מצוה ולא עיכובא אלא תוספת שמירה וכן רגיל שמחה כתב שלשה פסוקים תחת המזוזה ה' ישמרך וגו' עכ"ל : כתבו הגהות מיימון בפ"ב בשם סה"ק דדין ס"ת ומזוזה שוה לדין תפילין לענין שצריך לכתבם בזיון : כתב הרמב"ם בפ"ה צריך לזהר בתגין שבו ואלו הן התגין שעושין במזוזה פרשה ראשונה יש בה ז' אותיות על כל אות מהם ג' זיינין ואלו הן ש"ע של שמע ונו"ן של נפשך ותרי זיינין של מזוזות ותרי טטי"ן של טטפת ופרשה שניה יש בה ששה אותיות על כל אות מהן ג' זיינין ואלו הן ג' של דגנך ותרי זיינין של מזוזות ותרי טתי"ן של טטפת ולד"י של הארץ ואם לא עשה תגין או שהוסיף בהן או גרע מהן לא פסל עכ"ל :

כא

והרא"ש : וכותב כל שיטותיה ביושר וכו' שם (בדף ל"א) : ומ"ש בשם הרמב"ם ולא יעשנה כעגול רפ"ה כתב כן וכתב בכסף משנה נראה שכך היה גורס רבינו עכ"ל ואפשר דטעמא דהרמב"ם דכשכתבה מתחלה כקובה כבר נפסלה ואע"פ שכתב אח"כ עוד כזנב ונעשה כתובה כעגול ואינה לא כקובה ולא כזנב אפ"ה נפסלה שאין זה פסול שחוזר להכשרו : וכהפסק שבין פ' שמע לוהיה וכו' שם סוף (דף ל"ד) : ומ"ש ע"כ טוב שלא להניח ג' אותיות וכו' כך כתב הרא"ש ומה שקשה ע"ז תירץ הסמ"ג ומביאו ב"י וכורכה מסופה לראשה בקומץ שם :

כא

דרכי משה

(ב) במרדכי מה"ק דף צ"ב ע"ג ואם שינה לא פסל : (ג) בכלבו מה שנהגו לכתוב זה השם יותר משאר שמות מפני ששם זה נוטריקון שומר דת ישראל וכתב המרדכי דף צ"ג ע"ג בה"ק אמרינן בת"ג שיהיה שד"י בין אויר פרשה לפרשה ויהיה חלון בקנה כדי שיהא חלון כנגד חלון ואז יכולין לראות שדי מבחוץ אם יקוב חור כדלתו ומיהו אם לא עשה כן משמע שם דאינה נפסלת ועיין שם : (ד) ולא נהגו כן אלא כמ"ש רבינו :

כתב

פרישה

(י) ובאותה שתחתיה קיצר יותר מאותה שלפניה ולפני פניה פי' אע"ג שאם היתה שורה ואם התמונה עומדת למעלה היה פסול כמ"ש בסמוך דהיינו כאוהל וק"ל כגון בזיטס לתמונה כתב ב' תיבות בשמים ג' ובשלישית אחת : (יא) כאוהל כגון שכתב בזיטה ראשונה אחד ובב' ב' ובג' שלשה אבל כזה כולו בסיפן רש"י (וז"ל רש"ל צ"ל ל"ד כקובה ממש או כזנב שמשמע מב' לדין אלא אפי' מגידם אחת פסול ודו"ק עכ"ה) : (יב) יכתיב בראש שיטה אחרונה כמו שירבה ימיכם כדפרקי שמים מהארץ ופרש"י לכך כותבין כימי השמים בסוף שיטה ועל הארץ בריש שיטה שיהיו מרוחקים טפי : (יג) ושמתם אתם אתם כצ"ל · קדמאה לטטפת חסר בתרא לטוטפת כצ"ל כן ראיתי במזוזות וכן הוא לעיל בא"ח בהל' תפילין וכן בהרי"ף בה"ק : (יד) ע"כ טוב שלא להניח ג' אותיות לא בסיף כו' שזהו נקרא סתומה להרא"ש כדלעיל בסימן רע"ה יר"ל לעיל הביא שם ב"י מ"ס דס"ל שיעור פתוחה ג' אותיות אבל לסידור הקדמונים כתב דבעי שיור ט' אותיות ב"י וכאן החמיר וכתב דיוצא ידי כ"ע מש"ה במקום שצריך לעשות פתוחה צריך לתום למ"ד דבעי שיעור ט' אותיות לפתוחה · ומ"ש נהגו לעשותה סתום ר"ל סתום לגמרי שלא יניח ריוח אלא מעט דהיינו פחות מג' אותיות לסיכרא בעלמא שכאן היא סוף פרשה אבל אין ר"ל שיעשה אותה פרשה סתומה דהא דכל שהיא פחות מג' אותיות אין כאן לא סתומה ולא פתוחה לדברי הכל ועיין בב"י : (טו) מסופה לראשה מאחד כלפי שמע כן הל' בגמרא ול"ד נקט לפי המנהג הסופרים שנהגו לסיים שיטה ראשונה ואהבת את אלא כלומר שנגללת מסופה לראשה וקצת אחד שהוא סוף פסוק ראשון : (טז) לכתוב שדי (דהם זה נוטריקון שומר דירת ישראל כלבו עכ"ה) מבחוץ על הריוח ואע"ג דכתב בסמוך שטוב להניח ריוח בין פ' לפ' פחות מג' אותיות וא"כ היאך יכתוב בריוח תיבת שד"י שהוא ג' אותיות י"ל דיכול לכת ב' אות אחד תוך השיטה או יכול לכתוב תיבות שדי באותיות קטנות · וצריך לעשות נקב בגליון כדי לגול הקלף כנגד שדי כ"כ הג"ה מיימוני וכן יעשה נקב בקנה שתוחבין בו : (יז) והם כוז"ו במוכס"ז כוז"ו ויהפוך אותיות אלו מכתיבת המזוזה כדי שיגיע כל אות נגד כל אות שמתחלף באלפא ביתא ה"ש (וב"י כתב דעכשיו לא נהגו לכתוב כן היינו דוקא במדינתו אבל בכל מדינותינו נהגו לכתוב כן שמענו וראינו עכ"ה) :

ויקנטגה

דרישה

יותר מדוכסוסטוס ולפ"ז ה"ט יותר הגון לפי מנהגינו לכתבו על הגויל שהוא יותר חזק ומשך דברי רבינו כך הם ר"ל כשל בגויל דספר תורה דוקא כשר בגויל אבל לא תפילין ומזוזות וא"כ הכשיר בגויל כמו שהכשיר בקלף וכשירה בדיעבד כמו בקלף דתפילין דוקא פסולין אגויל דהא אף בקלף אם שינה וכתב במקום שער פסול אבל מזוזה דכשרה אדוכסוסטוס במקום שער ואקלף במקום בשר לא שייך ביה שינוי וכשרה גם אגויל במקום שער לכן טוב כו' ר"ל ומאחר שאין כדברי ר"י כלום וכשרה נמי אגויל יותר נראה לכותבה לכתחילה אגויל דהוא משתמר יותר ואי ליכא גויל כותבים אקלף ואי ליכא קלף כותבים אדוכסוסטוס ומשמעות הגמרא והלכה כר"מ דאמרינן ר"מ היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת וכותבה לכתחילה לכן גם אנו נהגו כן ולכתוב אגויל דמשתמר יותר ודו"ק :

כתב

חדושי הגהות

אדוכסוסטוס במקום שער ואקלף במקום בשר לא שייך בה שינוי ויכול לכותבה גם אדוכסוסטוס במקום בשר ואקלף במקום שער ולכן כשירה גם אגויל במקום שער וכן פי' ג"ב במעי"ט : ב מראמר רבי חלבו חזינא כו' ב"ח בגמרא שם [לא:] :

הפרישה

רפט בא לקובעה יתננה בשפופרת של קנה או של כל דבר (א) ויקבענה במקומה ויברך בא"י אמ"ה אקב"ו לקבוע מזוזה (ב) ולא יברך בשעת כתיבה ואיזהו מקומה במזוזת הפתח הימיני (ג) שהוא ימין לביאה כשאדם נכנס לבית בחלל הפתח (ד) בטפח החיצון הסמוך לר"ה מב' שלישי גובה הפתח ולמעלה (ה) ולמטה מזה השיעור לא יניחנה אבל מזה השיעור ולמעלה הוא הכל מקומה עד המשקוף והרמב"ם כתב בתחילת (ו) של שליש העליון של גובה השער ואם קבעה למעלה מזה כשרה והוא שירחיקנה מן המשקוף טפח וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה (ז) ואם הניחה אחורי הדלת אין זה מצותה ונראה שאם שינה באלו המקומות אינו מעכב (ח) רק שתהיה בצד הימין לביאה

שאם

רפט בא לקובעה יתננה בשפופרת של קנה וכו' כ"כ הרמב"ם פ"ה ונראה דלמדוה מהא דאיתא ס"פ השואל ריש (דף ק"ב) אפשר הוא בגובתא דקניא והקשו התוס' דלפר"ת דתנית אותה מיושב כמו ספר תורה בארון גובתא דקניא למה לי וי"ל שלא תבלה מלחלוחית הכותל עכ"ל:

ומ"ש ולא יברך בשעת כתיבה וכו' הכי אסיקנא בפרק התכלת (דף מ"ב) כל מצוה דעשייתה גמר מצוה כגון מילה אע"ג דכשרה בנכרי בישראל צריך לברך וכל מצוה דעשייתה לאו גמר מצוה כגון תפילין אף על גב דפסול בנכרי בישראל א"צ לברך והתוס' לשם כתבו דבירושלמי פ' הרואה איתא דמברך על עשיית ציצית ותפילין ופליג אתלמודא דידן וקי"ל כתלמודא דידן עוד איתא בירושלמי דפרק הרואה דמברך על מצות מזוזה ע"ש (בדף י"ג עמוד א') אבל רבינו נמשך אחר מ"ש הרי"ף והרמב"ם דמברך לקבוע מזוזה: ואיזהו מקומה וכו' בהקומץ ריש (דף ל"ד) תניא ביתך דרך ביאתך מימין דכי עקר איניש כרעא דימינא עקר ברישא וכתב במרדכי אף ע"ג דהוא אטר ברגליו ורגלו דשמאלא עקר ברישא צריך לקבוע בימין ולא דמי לתפילין דשאני הכא כיון דמזוזה הוי לשימור כל בני הבית משא"כ תפילין דהוין ליה לחודיה עכ"ל וה"כ לפ"ז אם כל בני ביתו אטרים ברגליהם או רובם אטרים א"כ הוא לבדו ד' בבית צריך לקבוע בשמאל ביאה וזה לא שמענו ועוד הלא החיוב הוא על בעל הבית ולמה נלך אחר בני הבית שהן טפלים לו ולא נלך אחר בעל הבית שהוא העיקר ולכן נראה לפע"ד דבתפילין דאיתמר איתמר ובמזוזה דלא איתמר לא איתמר וטעמא דמילתא דאמרינן דקרא דביתך בביאת ימין דרובה דעלמא קאמר ולא במיעוטא דאטרים ברגליהם דלא שכיחא כלל · ומ"ש בחלל הפתח וכו' שם סוף (דף ל"ב ודף ל"ג) ופרש"י כגון חומת אבנים שעובי החלל ד' או ה' טפחים יניחנה בחלל בטפח הסמוך לר"ה דכד אתי לביתיה קדים ופגע במצות מיד אבל לא יניחנה מבחוץ לחלל דהא כתב בשעריך דהיינו מקום סגירת השער: ומ"ש משני שלישי גובה הפתח ולמעלה כו' שם (דף ל"ג) א"ר זירא אמר רב מתנה אמר שמואל מצוה להניחה בתחלת שליש העליון ורב הונא אמר מגביה מן הקרקע טפח ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח כולו כשר למזוזה וקאמר בגמרא דרב הונא הוא דאמר כרבי יהודה דתני הכי בברייתא ושמואל דא"ר כרבי יוסי דפליג אר"י וקאמר וקשרתם וכתבתם מה קשירה בגובה (הראש) אף כתיבה בגובה (הפתח) וכיון דקי"ל רבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי א"כ הלכה כשמואל דסבירא ליה כר' יוסי ושמואל דקאמר מצוה להניחה בתחלת שליש העליון ה"ק שלא להרחיקה מקורה שלמעלה יותר משליש דהיינו שלא להניחה למטה משליש העליון אבל מזה השיעור ולמעלה הכל מקומה עד המשקוף וכדאמר רבי יוסי אף כתיבה בגובה הפתח דמשמע כל גובה הפתח הוי מקומה עד המשקוף מדלא קבע מקום לגובה הפתח זו היא דעת הרא"ש אבל דעת הרמב"ם מדקאמר שמואל מצוה להניחה בתחלת שליש העליון אלמא דלכתחלה לא יקבענה למעלה מזה דליכא לפרש דלא קאמר מצוה להניחה בתחלת שליש העליון אלא שלא יניחנה לכתחלה למטה מזה דאם כן קשה אמאי קאמר מצוה דמשמע דלמטה מזה ליתא מצוה לכתחלה אבל בדיעבד כשרה והלא למטה מזה פסולה נמי הוי אלא בע"כ דלא קאמר מצוה אלא לאורויי דלמעלה מזה אינו מצוה לכתחלה אבל דיעבד כשרה אם קבעה למעלה מזה והא דכתב הרב רבינו משה בר מיימוני דירחיקנה מן המשקוף טפח טעמו דע"כ לא פליג שמואל אדרב הונא אלא במאי דקאמר כל הפתח כשר למזוזה וכר' יהודה דלא כשר למטה משליש העליון אלא בגובה כרבי יוסי אבל במאי דקאמר רב הונא דמרחיק מן הקורה טפח לא אשכחן דפליג עליה שמואל ומסתברא כדברי הרמב"ם דלכתחלה צריך להניחה בתחלת שליש העליון ובדיעבד כשרה ולמעלה מזה אם הרחיק מן המשקוף טפח ואם לא הרחיק טפח פסולה וכן אם הניחה למטה משליש העליון נמי פסולה והכי נקטינן וכן פסק בש"ע · כתבו התוס' ע"ש הירושלמי דכשהפתח גבוה הרבה מניחה כנגד כתפיו וחולק על תלמוד שלנו עכ"ל משמע דסבירא ליה לתוספות דאין הלכה כהירושלמי מדחולק על תלמוד שלנו וכך הוא משמעות הפוסקים שלא הביאו הך ירושלמי בפסקים אבל המרדכי כתב דרבי יצחק מסופק אם הירושלמי חולק אתלמודא דידן דמדלא מפליג בתלמודא דידן בין גבוה לנמוך אלמא דאפי' בגבוה הרבה מצוה להניחה בתחלת שליש העליון או שמא תלמודא דידן לא איירי אלא בסתם פתחים שאינן גבוהין הרבה אבל בגבוה הרבה לא איירי ומסתברא דלמעלה מכתפיו לא יניחנה אם הפתח גבוה הרבה דלא יניחנה לעולם במקום שאינה נראית לו וכו' עכ"ל ומביאו ב"י כלומר ומסתמא ודאי לא פליג תלמודא דידן אירושלמי וכן פסק הראב"ד בהשגות ספ"ו והכי נקטינן כ"ל: ומ"ש ואם יניחה אחורי הדלת אין זה מצותה ברייתא שם (סוף דף ל"ב) הניחה אחורי הדלת סכנה ואין בה מצוה:

ומ"ש רבינו ונראה שאם שינה באלו המקומות אינו מעכב וכו' משמע מדכתב רבינו הך ונראה בתר דכתב ואם הניחה אחורי הדלת אלמא דסבירא ליה דאף בהניחה אחורי הדלת אינו מעכב וכן פירש ב"י ע"ש ותימה דהלא רש"י מפרש סכנה מן המזיקין שאין הבית משתמר בה עד שיקבענה בצורת הפתח כהלכתה עכ"ל אלמא דמעכב מדאין הבית משתמר בה וי"ל דרבינו דחה פירוש רש"י מדהקשו עליו התוס' לשם ומפרשים בשם ר"ת סכנה דאחורי הדלת משום דמכה בה ראשו אלמא משמע דהבית משתמר בה שפיר דאינו מעכב וכן כתב הרא"ש

רפט בא לקובעה יתננה בשפופרת של קנה וכו' זה פשוט: ומ"ש ולא יברך בשעת כתיבה כ"כ הרמב"ם ונתן טעם לפי שקביעתה היא המצוה והכי אמרינן בהתכלת (מב:) דכל מצוה שאין עשייתה גמר מצותה אינו מברך אלא בשעת גמר מצותה: כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן תת"ע מי שיש לו ב' או ג' פתחים הראויים למזוזה אם בא לקבוע כלם ביחד אין מברך אלא ברכה אחת: ואיזהו מקומה במזוזת הפתח הימיני שהוא ימין לביאה כשאדם נכנס לבית ברייתא בפרק הקומץ ומייתי לה מקראי וכתב סמ"ג וא"צ להניח מזוזה ימין ושמאל דתניא בספרי רבי יצחק אומר הרי הוא אומר ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות זה בנה אב בכל מקום שנאמר מזוזות אינו בכלל שתים עד שיפרוט לך הכתוב ב' מזוזות: כתב המרדכי הא דאמרינן דמזוזה בימין מדכתיב על מזוזות ביתך דרך ביאתך וכי עקר איניש רגליה דימינא עקר ברישא אין לדקדק דאם הוא אטר ברגליו ורגליו דשמאלא עקר ברישא ישים המזוזה דרך שמאל ביאתו מידי דהוה אתפילין דשאני מזוזה דהוי לשימור כל בני הבית משא"כ בתפילין דהווין ליה לחודיה: **ומ"ש** בחלל הפתח בטפח החיצון הסמוך לר"ה שם (לג:) אמר רב יהודה אמר שמואל מצוה להניחה בתוך חללו של פתח פשיטא בשעריך אמר רחמנא סד"א הואיל ואמר רבא מצוה להניחה בטפח הסמוך לר"ה כמה דמרחיק מעלי קמ"ל ופרש"י בתוך חלל הפתח · ולא מבחוץ פשיטא בשעריך כתיב דהיינו מקום סגירת השער: בטפח הסמוך לר"ה. כדאמרי' לקמן דקדים פגע במצוה אם היה עובי החלל ד' טפחים או ה' יניחנה בחלל טפח הסמוך לר"ה עכ"ל. ולקמן אמימרא דרבא אמרי' מאי טעמא רבנן אמרי כדי שיפגע במזוזה מיד רב חנינא מסורא אמר כי היכי דתנטריה ופרש"י דתנטריה לכל הבית מן המזיקין: ומ"ש משני שלישי גובה הפתח ולמעלה שם (לג.) א"ר זירא אמר שמואל מצוה להניחה בתחלת שליש העליון וכתב הרא"ש פירוש שלא ירחיק מן המשקוף יותר משליש גובהו של פתח אבל יכול לתתו בגבהו של פתח עד המשקוף עד כאן לשונו ונראה שטעמו מדאוקימנא לה בגמרא כרבי יוסי דאמר וקשרתם וכתבתם מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה ומאי תחלת שליש העליון דקאמר להרחקה שלא להרחיקה מן הקורה של מעלה יותר משליש ומדברי הרמב"ם נראה דלכתחלה מצוה להניחה בתחלת שליש העליון שכתב והיכן קובעין את המזוזה בתוך חלל של פתח וכו' בתחלת שליש העליון של גובה השער ואם קבעה למעלה מזה כשירה ומימרא דרבי זירא הכי משמע דמצוה להניחה לכתחלה בתחלת שליש העליון בדוקא ור' יוסי איירי היכא דבדיעבד קבעה למעלה מזה כשרה כל שהיא בגובה ולפ"ז כי אמרינן ומאי תחלת שליש העליון דקאמר להרחקה הייט לומר דמעיקרא הוה ס"ד דר' זירא בתחלת שליש העליון דוקא קאמר ולא למעלה ולא למטה ומש"ה הוה ק"ל דלא אתי כר' יוסי ומשני דשפיר אתי כר' יוסי ולא אתא לאפוקי אלא למטה אבל למעלה כשרה כרבי יוסי ומיהו לכתחלה מצוה להניחה בתחלת שליש העליון כנ"ל: וה"ר מנוח כתב שנ"ל שאם קבעה למטה משליש העליון כשרה ובלבד שתהא רחוקה מן המפתן ג' טפחים וכ"כ ממ"ש רבינו בסמוך גבי אחורי הדלת ולא נהירא דמדברי הרמב"ם נראה דלמטה משליש העליון פסולה וכ"מ פשטא דברייתא בגמרא: ומ"ש עוד הרמב"ם והוא שירחיקנה מן המשקוף טפח מדגרסי' בגמרא (שם) אהא דרבי זירא אמר שמואל ורב הונא אמר מגביה מן הקרקע טפח ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח כשר למזוזה. ב"ה מיתיבי מגביה מן הקרקע טפח ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח כו' כשר למזוזה ד"ר יהודה ר"י אומר וקשרתם וכתבתם וכו' בשלמא רב הונא דאמר כרבי יהודה אלא שמואל דאמר כמאן לעולם כרבי יוסי ומאי תחלת שליש העליון דאמר להרחקה ומשמע ליה ז"ל דלא פליגי רבי יוסי ורבי יהודה אלא בלמטה משליש העליון אבל למעלה לד"ה צריך להרחיקה מן הקורה טפח והכי משמע מדאמר ר"י מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה וכי היכי דקשירה דהוי בגובה הזרוע אינו בסוף גובהו אלא מרוחק מסופו קצת ה"נ כתיבה דילפינן מינה דהויא בגובה אינה בסוף הגובה אלא מרוחקת ממנו מעט דהיינו טפח כנ"ל לדעת הרמב"ם אבל הרי"ף והרא"ש סתמו וכתבו דברי רבי זירא אמר שמואל בלבד: ולענין הלכה יש לחוש לדברי הרמב"ם: כתבו התוס' בפרק הקומץ בירושלמי פ"ב דמגלה משמע דכשהפתח גבוה הרבה מניחה בין כתפיו וחולק על תלמוד שלנו עכ"ל והמרדכי כת' מסופק היה ר"י אם הכיא דירושלמי דהניחו רב חנינא כנגד כתפותיו פליג אתלמודא דידן מדלא מפליג בין גבוה לנמוך ומיהו נראה דלמעלה מכתפיו לא יניחנה אם הפתח גבוה כ"כ דלא יניחנה לעולם במקום שאינה נראית לו וכן משמע מדקאמר מניחה בטפח הסמוך לר"ה כדי שיפגע מצוה מיד עכ"ל:

ואם הניחה אחורי הדלת אין זה מצותה ברייתא בפרק הקומץ [לב:] תלאה במקל או שהניחה אחר הדלת סכנה ואין בה מצוה ופירש נ"י אחורי הדלת חוץ למזוזות השער פסולה דבעינן דרך ביאתך וליכא:

ומ"ש ונראה שאם שינה באלו המקומות אינו מעכבת נראה שטעמו משום דבכל הני אמרינן לישנא דמצוה מצוה להניחה בתוך חללו של פתח מצוה להניחה בטפח הסמוך לר"ה מצוה להניחה בתחלת שליש העליון ומשמע ליה ז"ל דהיינו לומר דמצוה הכי ואם שינה לא פסל וכן בהניחה אחורי הדלת שאמרו אין בה מצוה היינו לומר דלא קיים מצוה מן המובחר אבל מ"מ כשרה הוא דאל"כ הו"ל למיתני פסולה וכבר כתבתי בסמוך דמדברי הרמב"ם משמע שאם הניחה למטה מתחלת שליש העליון פסולה והכי משמע בגמרא בברייתא וכן בהניחה אחורי הדלת דאמרינן דאין בה מצוה נראה דהיינו לומר דלא קיים מצות מזוזה כלל וכההיא דתנן [מגילה כד:] העושה תפלתו עגולה סכנה ואין בה מצוה דהיינו לומר דלא קיים מצות תפילין כלל דתפילין מרובעות הל"מ וכ"כ נ"י בהניחה אחורי הדלת דפסול וכ"כ הרמב"ם:

ומ"ש

דרישה

סימן רפט (כתב המרדכי במנחות דף ל"א ע"ב שנראה דלמעלה מכתיפו לא יניחה אם הפתח גבוה כ"כ דלא יניחה לעולם במקום שאינו נראים לו וכן משמע דקאמר

פרישה

סי' רפט (א) **ויקבענה** במקומה ויברך כו' והקובע ב' או ג' מזוזות מברך ברכה אחת לכולם רשב"א · והא דאינו מברך שהחיינו משום דאינו בא מזמן לזמן ושאני טלית ובגד שלובשו שמברך עליו שהחיינו שהוא משום שמחה ובמזוזה אינו מברך על שזוכה הש"י בבית אלא על מצות קביעת המזוזה: (ב) ולא יברך בשעת כתיבה דקביעתה הוא גמר מצותה: (ג) שהוא ימין לביאה דכתיב ביתך דרך ביאתך וכי עקר איניש כרעיה דימינא עקר ברישא כמ"ש לעיל בסימן רפ"י אבל א"צ להניח אחת בכל מזוזה ימין ושמאל דמדכתיב בפרשת בא גבי דם של קרבן פסח ונתנו על שתי המזוזות זה בנין אב לכל מקום שנא' מזוזות אינו ר"ל ב' עד שיפרוט לך הכתוב שתי מזוזות סמ"ג: (ד) בטפח החיצון הסמוך לר"ה כדי שיפגע במצוה מיד: (ה) ולמטה מזה השיעור לא יניחנה כו' כרבי יוסי דאמר וקשרתם וכתבתם מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה והרמב"ם דייק ג"כ מינה דכי היכי דקשירה אינו בסוף גובהו אלא מרוחק מסופו קצת ה"נ כתיבה ב"י: (ו) של שליש העליון של גובה כצ"ל כן הוא עיקר הפירוש: (ז) ואם הניחה אחורי הדלת כו' פי' חוץ למזוזות השער דבעינן דרך ביאתך וליכא נ"י. (ח) רק שתהיה בצד הימין לביאה ואין חילוק בין איטר יד לאחר מרדכי משום דמזוזה שמירה

לכל

שאם לא קבע בצד הימין לביאה ודאי מעכב ואם אין ניכר איזה ימין לביאה או ליציאה כגון מי שחולק ביתו לשנים ובכל חלק פתח פתוח לרה"ר ובמחיצה החולקת יש פתח (ט) מזה לזה ועתה באותו פתח אין ידוע איזה חשוב ביאה או יציאה מזה לזה או מזה לזה אנו הולכין אחר היכר ציר פי' במקום שעושה החור שבסף שציר הדלת סובב בו ומעמיד שם הדלתות הוא הבית ובדרך ימין שנכנסין בו קובע אותה ולא דרך ימין כשיוצאין ממנו וכיצד קובעת יסמר אותה במסמרים במזוזת הפתח או יחפור בה חפירה ויקבענה בה ובלבד שלא יעמיק לחפור טפח בעומק המזוזה שאם העמיק לה טפח פסולה תלאה במקל במקומה ולא קבעה פסולה עשאה כמין נגר פסולה ופרש"י שתחבה בתוך עומק המזוזה כבריח שנכנס בחור אלא צריכה להיות זקופה ארכה לאורך מזוזת הפתח ויכוין שיהא שמע דהיינו סוף הגלילה (י) לצד סוף לאויר הפתח ור"ת פירש שפסולה בזקיפה והיינו פירושא דכנגר אלא צריך להשכיבה ארכה לרוחב מזוזת הפתח (יא) ויכוין שיהא שיטה אחרונה שבה על הארץ לצד ר"ה ושיטה ראשונה שבה שמע לצד הבית לפנים והמדקדקין יוצאין ידי שניהם וקובעין חציה בזקיפה וחציה בשכיבה כנו"ן כפופה כזה וא"א הרא"ש ז"ל כתב (יב) ונהגו עלמא כפרש"י

קבעה

ומ"ש שאם לא קבע בצד ימין לביאה ודאי מעכב כ"כ הרמב"ם בהדיא : ומ"ש ואם אינו ניכר איזהו ימין לביאה או ליציאה כגון מי שחולק ביתו לשנים וכו' אנו הולכים אחר היכר ציר בפרק הקומץ [לג ע"א] מימרא דרב יהודה אמר שמואל ופי' רבינו בו כפרש"י והרא"ש ז"ל : ב"ה ז"ל ר"י פי' כגון שהפתח היה פתוח לר"ה עם דלת א' ולא היה בו כי אם פתח א' וחלקו לשנים ועשה מחיצה ביניהן בפתח א' נכנסים בו הנכנסים והיוצאים מר"ה לבית והפתח הב' נכנסים בו לבית אשתו לצניעות לעשות בו מלאכה ושתי אלו הפתחים הדלת הא' סוגרים ואין אנו יודעים לאיזה צד יקרא פתח לשום המזוזה שם ואומרים הלך אחר היכר ציר כלומר אותו הצד שציר הדלת סובב בו קרוי פתח לשום בו המזוזות וישים אותה לצד ימין של אותו פתח בביאתו עכ"ל : וכתב המרדכי פ' הנ"ג הכי ביתא בין גברי לנשי ומותר ר"י דוקא בין גברי לנשי שאיכא עיקר ושניהם פתוחים לר"ה אבל מבית לחדר או לעליה שעיקר תשמישו ומוצאו ומובאו בבית לעולם לא אזלינן בתר היכר ציר אלא יניחנו בחדר דלצרכו הוא עשוי ולהכי נקט מבית גברי לנשי וכן מצאתי אפילו אחד פתוח לרשות הרבים ואחד אינו פתוח לר"ה כיון דעיקר תשמיש כניסה ויציאה דרך שם לא משגיחין כב בהיכר ציר עכ"ל : וכתוב בתשובת מהרי"ל סימן נ"ט ספיקותיך בחדר הקטן לפי מה שהבנתי מכתבך שיש פתח אחד מבית החורף לחצר וגם יש פתח אחר מחדר גדול לחצר ודלתי ספתי חדר קטן בתיכן היכר ציר דידהו שלא בחדר קטן אלא חד בבית החורף וחד בחדר גדול ולפי זה שתיהן חיובות ויש לקובעה בימין הכניסה לבית החורף ובימין הכניסה לחדר גדול דפתחא דבין תרי בתי ויש לכל א' פתח פתוח לר"ה הלך אחר היכר ציר עכ"ל : **וכתוב** עוד שם פתח שבין בית לחצר אם יש לחצר פתח אחד לר"ה אז אית לן למיזל בתר היכר ציר אבל אם אין לחצר פתח לר"ה אז יש לקבוע בימין כניסה מבית לחצר עכ"ל : וכיצד קובעה יסמר אותה במסמרים במזוזות הפתח וכולי שאם העמיק לה טפח פסולה מימרא בפרק הקומץ (שם) : ומ"ש תלאה במקל וכו' פסולה מימרא וברייתא שם : עשאה כמין נגר פסולה בפרק הקומץ שם מימרא דרב יהודה אמר רב ופריך עלה והא כי אתא רב יצחק בר' יוסף אמר כולהו מזוזתא דבי רבי כמין נגר הוו עבידן לא קשיא הא דעבידא כסיכתא הא דעבידא כאסתוירא' ופרש"י עשאה כמין נגר · שקבעה ותחבה בסף כנגר שתוחבין הנגרים בכותל פסולה דמטה למתה באורך בסף : נגר · קבילא : אסתוירא . היינו מקום חיבור השוק והרגל ומעומד הוא כשרה : עבידא כסיכתא · נגר של אומנים פסולה לישנא אחרינא אסתוירא כי היכי דמקום חיבור השוק והרגל הוי השוק זקוף מלמעלה והרגל שוכב כזה כך הניחה למזוזה כשרה סוחיל וראשה אחד זקוף והתוספות והרא"ש כתבו שר"ת הקשה על פרש"י דמעומד לאו כבוד הוא וקבורת חמור קרי ליה כבהמוכר פירות [קא ע"ב] וספר תורה ולוחות שבארון שוכבין הוו ולא עומדין ועוד למד ממנהגו של עולם כשס"ת מעומד כל הקהל עומדין וכשה"ל משכיבו הכל יושבין ופי' ר"ת כסיכתא מעומד כיתדות המשכן שקבועות בארץ פסולה כאסתוירא נתון בשוק לרחבו כלפי קבליי"א כשרה מיהו בפרק [illegible] חלונה דאמר האי אסתוירא עד ארעא נחית על כרחך היינו עלם היורד מן השוק עד הרגל ולא קבלי"א והא דאמרינן בירושלמי פ"ב דמגילה צריך שיהא שמע שלה רואה פני הפתח לפרש"י כשגולל מאחד כלפי שמע מכוון כשמעמיד שיהא שמע לצד אויר הפתח ולא לצד פנים ולפי' ר"ת הוסף שטה אחרונה לצד ר"ה וראשונה לצד פנים כדי שתהא שטת שמע לצד אויר הפתח לפנים כ"כ הרא"ש והתוספת כתבו כלשון הזה והא דאמרינן בירושלמי פ"ב דמגילה צריך שיהא שמע שלה רואה את הפתח אין ראיה לפרש"י דלפי' ר"ת יש ליישב כגון דשטה אחרונה לצד ר"ה וראשונה לצד הדלת והוסף שמע לצד אויר הפתח וכתב הרא"ש והאידנא נהוג עלמא כרש"י וכ"כ המרדכי וכתב שכן עיקר והביא ראיה לדבר וכתבו עוד התוספ' והרא"ש וצריך לדקדק הא דקאמר כולהו מזוזתא דבי ר' כמין נגר עבידן משמע אבל שאר מזוזתא דעלמא לא עבידא כמין נגר וע"כ בין דר' בין דעלמא לא היו פסולות הלכך נראה דכאסתוירא דכשרה היינו באלכסון לא שוכב ולא זקוף א"כ כמין נו"ן מתלה שוכב ותחלה זקוף וכן פירש"י בלישנא אחרינא אבל שאר מזוזתא דעלמא לאו הכי עבדי אלא לפירש"י מעומד ולפירוש ר"ת מושכב וכתב הרא"ש וכך היו מזוזות של הר"מ כמין נו"ן כפופה ע"כ והמרדכי כתב בס"ב מפרש אסתוירא חציו זקוף וחציו שכוב ור"י מפרש משופע דמזוזה א"א חציו זקוף וחציו שכוב ורבינו ירוחם כתב י"מ באלכסון לא מעומד ולא מושכב אלא מוטה מעט הרגל של המזוזה של מטה מרוחק מעט מהכותל וכן ראיתי לרבותי נוהגים והעולם נהגו כרש"י מעומד ויש מפרשים כאסתוירא כמין נו"ן כפופה תחלה שוכב ותחלה זקוף וכן היה נוהג הר"ת ע"כ לשונו : **ודברי** הרמב"ם כפרש"י שכתב בפ"ה אחר במזוזות הפתח והכנים המזוזה כמו נגר והוא כבריח הקרשים בטבעות פסולה : ומ"ש רבינו שהמדקדקים קובעים המזוזה חציה בשכיבה וחציה בזקיפה כמין נו"ן כפופה כ"כ בסמ"ק ומנהגתי כתוב דהמעשה כן יניחו ראש המזוזה כלפי פנים ורגלי האותיות נגד הרחוב משום דכיון דמוקמינן לה באלכסון לקיים גם דברי ר"ת צריך לנטות האלכסון כדעת ר"ת בשכיבה וכ"כ בת"ה סימן ל"ב (א) : ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם ורש"י ללישנא קמא דמעומד וכן נהגו :

קבע

הרא"ש לשם כפר"ת ודחה פירוש רש"י וכך כתב המרדכי : **ואם** אין ניכר איזה ימין לביאה וכו' מימרא דרב יהודה אמר שמואל בפרק הקומץ ריש (ד' ל"ג) : וכיצד קובעה יסמר אותה במסמרים במזוזות הפתח וכו' כן כתב גם הרמב"ם ספ"ה ונראה שלמדו להורות כך מהך דגם"ס השואל דקאמר תלמודא גבי שוכר בית מחברו דמקום מזוזה כיון שאין בו מעשה אומן השוכר עושהו שהרי אפשר הוא בגובתא דקניא ופרש"י שאפי' מקום מזוזה הוא אבן אין צריך מעשה אומן לנקוב בו סדק להניחה בתוכה דאפשר הוא בגובתא דקניא ותולה אותה עכ"ל ועל פירוש זה הקשו התוס' בפרק הקומץ (סוף דף ל"ב) מדאמר שמואל תלאה במקל פסולה ותירצו לא תלי ממש קאמר עכ"ל ובמרדכי ה' קטנות ע"ש רבינו שמשון תבואר התירוץ וז"ל י"ל יכניסנו בחלל הקנה ויקבענה בכותל וא"צ אומן עכ"ל נראה דר"ל דיכניסנו בחלל הקנה אורך הקנה כאורך מזוזה שנכתב כמנהג כל ישראל ואחר כן יקבענה בעץ או באבן שהדלת שוקף עליו דאף הוא קרוי מזוזה דהיינו יסמר אותה בעץ או באבן במסמרים וזהו שאמר ויקבענה בכותל כלומר במזוזת העץ או האבן שהיא בכותל אבל התוס' בפרק השואל כתבו וז"ל בגובתא דקניא מכאן נראה כמו שפרש"י במנחות שמניחין המזוזה מעומד לכך צריך גובתא דקניא שלא תפול אבל לפי' ר"ת שמניחין אותה מיושב כמו ס"ת מונח בארון ולא מעומד ובמנחות כמי עשאה כמין נגר פסולה היינו מעומד וכו' ואם כן גובתא דקניא למה לי ור"ל שלא תבלה מלחלוחית הכותל עכ"ל וצריך לבאר דהתוספות היו חוששים בפשיטות דלא תלי ממש קאמר מדקאמר שמואל בפ' הקומץ תלאה במקל פסולה אלא הכי קאמר דמעמיד גובתא דקניא ארוכה כגובה הפתח בתוך הפתח מן הקורה עד הקרקע ונותן המזוזה שנכתב בתוך אותו הקנה א"כ מכאן נראה שמניחין המזוזה מעומד לכך צריך גובתא דקניא שלא תפול כלומר אבל אם היה קובע דף קטן אורכו לרוחב מזוזת הפתח והיה מעמיד המזוזה שנכתב על הדף בלא גובתא דקניא היה אפשר שתפול אבל בגובתא דקניא כדפרישית הרי הוא קבועה בקניא מעומד וליכא למיחש לנפילה אבל לפר"ת שמניח אותה מיושב כו' קשה אם כן גובתא דקניא למה לי יניח המזוזה שנכתב כמו שהיא בלא גובתא דקניא על הדף הקטן כדאמרן ויניחנה מיושב כמו ס"ת מונח בארון ושוב ודאי לא יפול ותירצו שלא תבלה מלחלוחית הכותל כנ"ל לפרש דבור זה הסתום בעיני בלומדים והשתא לפ"ז מבואר דאין צריך לקובעו במסמרים בין לפרש"י בין לפר"ת אלא צריך לומר דלמצוה מן המובחר כי היכי דלא ליתי לידי זלזול ע"י נפילה כחשש רחוק יסמר במסמרים דהשתא ליכא חששא דנפילה כל עיקר אפי' בחשש רחוק ודו"ק · שוב מצאתי בירושלמי פ' בתרא דמגלה רבי בא בשם רבי יהודה ואפי' לא סמרו והא תני ובא שסמרו א"ר יוסי ובא שייחדו לכן עכ"ל נראה דכך פירושו דוקא כשהיא מייחד מזוזה זו לפתח זו צריך שיסמרו אבל אם אינה מייחדה אלא לפי שעה א"צ שיסמרו וז"ל לשם של בית מלון היו עושין כן בשולחניות פי' כשהיו הולכין עם החיילות היו קובעין מזוזה לפי שעה ולא סמרו : **ומ"ש** ובלבד שלא יעמיק וכו' שם (דף ל"ג) דרש רב יוסף בריה דרבא משמיה דרבא העמיק לה טפח פסולה ונראה דהטעם משום דכתיב בשעריך פירוש מקום סגירת השער וכל שהיא עמוקה טפח לאו בשעריך מקרי ופסולה ובספר כ"מ כתב וז"ל העמיק לה טפח פסולה כלומר והוה ליה תעשה ולא מן העשוי עכ"ל וכ"ל דט"ס הוא : תלאה במקל במקומה ולא קבעה פסולה שם מימרא דשמואל וברייתא ס"פ (דף ל"ב) וקאמר בגמרא מ"ט בשעריך בעינן פי' בשעריך משמע שתקבענה בשעריך והרי לא קבעה שתהא כתב אלא תלויה ומתנדנדת באויר הפתח וכ"כ הרמב"ם תלאה במקל פסולה שאין זו קביעה עכ"ל : **עשאה** כמין נגר פסולה מימרא דרב יהודה אמר רב (שם בדף ל"ג) · ומ"ש בשם פרש"י שם · ומ"ש ויכוין שיהא שמע וכו' ירושלמי פ' הקורא את המגילה עומד רבי זעירא בשם שמואל צריך שיהא שמע שלה רואה את הפתח וכתבו התוס' והרא"ש והמרדכי דלפירוש רש"י ניחא דאתא למימר שאותו צד שיש בו שמע יהיה כלפי הפתח ולא לצד פנים אבל לפירוש ר"ת קשה וי"ל לפר"ת דה"ק שלצד שכתוב בו שמע יהיה נגד הפתח ולא לצד סופה דהיינו על הארץ · וכתב המרדכי מ"מ קשה מאי אוריא שמע כל שיטה ראשונה נמי ושמא נקט שמע לסימנא ור"ל כל הצד ודוחק ועוד דלא הוי דרך קריאתה כדרך שהיה מונח בארון ועוד דאמר בה"ג שהיו עושין שדי כנגד אויר פרשה והיה חלון בקנה כדי שיהא חלון כנגד חלון ואז יכולין לראות שדי מבחוץ אם יקוב חור בדלתו וזה אינו לפירוש ר"ת · ועוד דהא כתיב על מזוזת ביתך ובשעריך ומשמע שתהא כולה על המזוזה והשער ואם יתחוב אותה ע"י נקב במזוזה כדפי' ר"ת הרי שסוף המזוזה אינו על מזוזת השער ומקצתה סמוך ומקצתה מופלג ואין נכון כן ואם יחוק במזוזה וישים אותה לרוחב הסף אם כן אין נקראת לאותו שעומד בחלל הפתח כדמשמע ובשעריך ובתוס' שא"צ להאריך יותר וע"ש עכ"ל ותימה גדולה דלמאי שכתב רבינו על פי דברי התוס' והרא"ש דלפירוש רבינו תם הוסף שיטה אחרונה שבה על הארץ לצד רשות הרבים ושיטה ראשונה שבה שמע לצד פנים לצד הדלת אלמא דלרבינו תם עומד ברשות הרבים ועושה נקב בעובי מזוזות הפתח סמוך לאויר הפתח ותכניס המזוזה שנכתב בתחלה שיטה ראשונה

ותוכה

דרכי משה

רפט (א) כתב מהרי"ל הואיל דעושין כך לקיים גם דברי ר"ת צריך לשום באלכסון כדעביד ר"ת בשכיבה ולכן צריך שיהא שיטה אחרונה לצד ר"ה ושיטה שמע לצד הפתח לפני המזוזות מהר"ש היה קובע בהיפך ולא ידעתי מה טיבו עכ"ל וכ"כ בת"ה סימן ג' כדברי מהרי"ל וכ"כ ב"י :

כתב

פרישה

לכל נמי שם ולא ליה לבזו מסמ"כ בתפילין : (ט) מזה לזה או מזה לזה כו' פי' (י) לצד סוף לאויר הפתח דהיינו בין מזוזה לאותה שכנגדה : (יא) ויכוין שיהא שיטה אחרונה שבה על הארץ כו' בא לתרץ גם מ"ש בירושלמי צריך שמע שלה רואה את הפתח שמשמע שיהא שיטה שמע רואה את הפתח דהיינו שיהא שמע באויר בין מזוזה לאותה ולא לצד הפנים ולפרש"י א"ש אבל לפירוש רבינו קשה לי אפשר לפרש הכי דאם כן למה אמר שיהא שמע כלפי חוץ הוה ליה לומר פנים שורה ראשונה או פסוק ראשון יהא כנגד חוץ וע"ק למ"ש צריך שיהא כלפי חוץ בעלמא לפרש"י צריך שיקבענה כך כדי שיוכל לקרות בביאתו למאי דדן הפתח אבל לר"ת הסיום מושכב א"א לקרות שמשכב א"כ מנ"מ יהיה שמע לצד חוץ או לצד פנים לכן אמר שלפר"ת בא לומר שיכוין שיהא שיטה אחרונה שבה על הארץ כו' ואין הטעם משום שיקראנה והר"ק יעיין במרדכי בהל' קטנות דף ל"ד ע"ש : (יב) ונהיגי עלמא כפרש"י ומנו שנהגו כהמדקדקין מ"ו ורמ"א אבל מניחין באלכסון ולא כנו"ן כפופה וכתב בת"ה סימן כ"ל דהשתא כן יניחו שמע לצד פנים והארץ לצד חוץ לקיים

דברי

קבעה במזוזה (יג) בעודה תלושה ואחר כך חברוה לפתח (יד) פסולה :

רצ ספר תורה או תפילין שבלו אין עושים מזוזה מהם (א) ולא כותבין אותו על גליונים (א) של ס"ת [א] (ב) לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה :

רצא מזוזת יחיד נבדקת פעמים בז' שנים (א) ושל רבים פעמים ביובל : (ב) השוכר בית מחבירו חייב השוכר לקבוע בו מזוזה ולתקן מקום קביעותה (ג) ולא יטלנה בידו כשיוצא (ד) ואם שכרה מנכרי נוטלה כשיוצא הכל חייבין במזוזה (ה) [א] אפילו נשים ועבדים ומחנכים הקטנים לעשות מזוזה לפתחיהן :

שילוח הקן

רצב כתיב כי יקרא קן צפור לפניך וגו' שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך שבכל מי שימצא (א) קן מעוף טהור אפילו אם האם טרפה ורובצת על האפרוחים (ב) או על

קבעה במזוזה ועודה תלושה וכו' בפ' הקומץ (שם:) תנא העמיד לה מלבן של קנים חותך ספופרת ומניחה אמר רב אחא בריה דרבא לא שנו אלא שהעמיד ולבסוף חתך והניח אבל חתך והניח ולבסוף העמיד פסולה תעשה ולא מן העשוי ופרש"י מלבן של קנים · שלא תלה מזוזת עץ ועשה צורת פתח של קנים מלבן מזוזה : כתב רבינו ירוחם בית שקבע מזוזה בספין ואח"כ קבע הספין לא יצא י"ח מזוזה כי זהו תעשה ולא מן העשוי כך פשוט בהקומץ מפרש"י על ההיא דר"נ בנה ביתא והקשו עליו בעלי התוספות וכתבו דכשרה עכ"ל ואין דבריו נכונים דמעולם לא עלה על דעת בעלי התוספות ולא על דעת שום אדם להכשיר דהא בהדיא פסיל רב אחא בריה דרבא ורבינו ירוחם עצמו כתבו שם ולא נחלקו התוס' על רש"י בההיא דר"נ בנה ביתא אלא לענין הפירוש לא לענין הדין :

רצ ספר תורה או תפילין שבלו אין עושין מהם מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה וכו' ברייתא בפרק הקומץ [דף לב·] : ומ"ש ולא כותבין אותה על גליונים של ס"ת כ"כ הרמב"ם :

רצא מזוזת יחיד נבדקת פעמים בז' שנים ושל רבים פעמים ביובל ברייתא פ"ק דיומא [דף יא:] ופי' רש"י של רבים פעמים ביובל דכל דבר שהוא של רבים אין להטריח עליו הרבה שאם תטריח יהא כל אחד אומר יעשו חברי : השוכר בית מחבירו חייב השוכר לקבוע בו מזוזה ברייתא במציעא סוף פרק השואל [קב:] · **ומ"ש** ולתקן מקום קביעות' שם בעיא דאיפשיטא : וכתב ה"ר מנוח ומסתברא שאפילו השכירו בחזקת שיש לו מזוזה ואין לו לא הוי מקח טעות כדאמרינן בריש פסחים [ד:] ניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בגופיה בין בממוניה : ומ"ש ולא יטלנה בידו כשיצא ואם שכרו מנכרי נוטלה כשיצא ברייתא במציעא ס"פ השואל וכתבו התוספות לא יטלנה ויצא אף על גב דאמר שמואל דמטילין תכלת מבגד לבגד גבי מזוזה אסור לפי שהמזיקין באין בבית שאין בו מזוזה וכשנוטלה כאילו מזיק אותן שידורו בבית (א) וכתב ה"ר מנוח על הא דלא יטלנה בידו ויצא דאם הראשון מקפיד על דמיה טוב לשלמה לו אבל אין מוציאין והא דאמרינן דאם שכרו מנכרי נוטלה כשיצא כתב ה"ר מנוח דה"ה אם היתה של ישראל והשכירה לנכרי דנוטלה בידו כשיצא ופשוט הוא (ב) : הכל חייבים במזוזה וכו' ומחנכים את הקטנים וכו' משנה בפרק מי שמתו [דף כא] :

רצב שילוח הקן כתיב כי יקרא קן צפור לפניך וגו' שכל מי שימצא קן מעוף טהור לאפוקי טמא כדבסמוך : ומ"ש אפי' אם האם טריפה ברייתא בפרק שלוח הקן [קמ:] אם טריפה חייב בשילוח : **ומ"ש** ורובצת על האפרוחים או על הביצים שלה לאפוקי אם רובצת על שאינם

ותוחבה בתוך הנקב כולה עד שיהא שיטה אחרונה שבה על הארץ לצד רשות הרבים אם כן לפ"ז ניחא דהוי שפיר דרך קריאתה לעומד בחלל הפתח ושפיר נמי יכול לנקוב בעובי המזוזה חלון כנגד חלון ולראות שדי מבחוץ גם כל הכתב מונח סמוך לצד ולא הוי מקצתו מופלג וצריך לומר דתוספות שאנ"ץ לא היו מפרשים הירושלמי כמו שפירשו התוס' שלנו והרא"ש משום דא"כ לא היה לו לומר בירושלמי דשיהא שלה רואה את הפתח דהלא שיטה ראשונה שבה שמע היה לצד פנים דהיינו לצד הבית לצד הדלת ואינו רואה את חלל הפתח כלל ומאי רואה את הפתח דקאמר ולכן היה מפרש לפי' רבינו תם דעומד בחלל הפתח ונוקב בעובי מזוזת הפתח לצד הכותל ומכניס מזוזות הכתב בנקב בתחלה בשיטה האחרונה שבה על הארץ ותוחבה כולה בנקב עד שיהא שיטה ראשונה שבה שמע לצד חלל הפתח דהשתא ניחא הא דקאמר בירושלמי שיהא שמע שלה רואה את הפתח כלומר שלא יכנס תחלה שיטה ראשונה שבה שמע בנקב ויהא על הארץ רואה את הפתח ולפ"ז קשה ודאי דלא הוי דרך קריאתה כשעומד בחלל הפתח שהרי הכתב הוא מהופך לעומד בחלל הפתח ועוד דלפ"ז לא שייך לינקב חור במזוזת הפתח נגד שדי ועוד דהא סוף המזוז' הוא מופלג כפי אורך מזוזה שבכת'.

ומ"ש ואם יחוק במזוזה וכו' הכי קאמר דאפי' אם תמצא לומר שיעמוד בחלל הפתח ויחוק בעובי מזוזת הבית לצד הכותל בסמוך לרשות הרבים ממש דהשתא שפיר יכול לינקב ברשות הרבים חלון כנגד חלון וגם הוי דרך קריאתה לאותו שעומד ברשות הרבים אפי' הכי קשה דאינו נקראת לאותו שעומד בחלל הפתח ומשמעות בשעריך הוא שתהא נקראת לאותו שעומד בשעריך דהיינו בחלל הפתח וזאת היא דעת מרדכי ע"פ תוס' שאנ"ץ אכן נראה באין ספק דר"ת היה מפרש כמו שכתבו התוס' והרא"ש ורבינו ולשון הירושלמי דקאמר שיהא שמע שלה רואה את הפתח אינו אלא לאפוקי שיהא שמע שלה לצד רשות הרבים ולכן אמר שיהא שמע שלה רואה את הפתח כלומר לצד הבית ולא לצד ר"ה · ולענין הלכה נהגו עכשיו במדינות אלו להניחו בשפוע וכן מניחין ס"ת בהיכל בשפוע באלכסון יאין לשנות : **קבעה** במזוזה וכו' שם ברייתא וכדפריסית רב אחי בריה דרבה דבקבעה ואח"כ חברה לפתח פסולה משום תעשה ולא מן העשוי אבל חברה לפתח תחלה אע"פ שלא תלה מזוזת עץ ועשה צ"פ של קנים ואח"כ חתך חתיכה אחד מהקנים שהן חלולים ונתן מזוזות הכתב במקום שחתך כשרה וכן פי' התוס' בס"פ השולח לפי פי' רש"י בהא דקאמר אפשר הוא בגובתא דקניא כדפריסית לעיל בסמוך :

רצ ספר תורה או תפילין שבלו וכו' ברייתא בפ' הקומץ (דף ל"ב) וא"ת היאך תני לפי שאין מורידין הא מורידין עושין והא לד"ה אם כתבן בשני עורות ואפי' אם ידבקם בדבק או יתפרם בגידין פסולה כדלעיל בר"ס רפ"ח ואם כן מס"ת א"א לעשות מזוזה מב' פרשיות אלו אם לא ע"י דבק או תפירה שהרי אינן סמוכין בתורה דשמע כתוב בואתחנן והיה אם שמוע כתוב בעקב וי"ל כגון דפ' שמע בסוף עמוד והוסיף פ' והיה אם שמוע בגליון שלמטה א"נ פ' והיה אם שמוע בתחלת עמוד והוסיף שמע בגליון שלמעלה וכ"כ התוס' לשם בד"ה דילמא להשלים פי' דהא ודאי למאי דמורידין אפי' הפרשה עצמה שכתובה בס"ת שרי לעשות מתנה מזוזה כ"ש לכתוב על הגליון אבל השתא דאשמועינן דאין מורידין אפילו לכתוב על הגליון נמי הויא הורדה ואסור :

רצא מזוזת יחיד וכו' ברייתא פ"ק דיומא (דף י"א) ופי' רש"י נבדקת שמא נרקבה או נגנבה : ושל רבים אין להטריח עליו הרבה שאם תטרח יהא כל אחד אומר יעשו חבירי ונראה דאפי' בית שיש בו הרבה בעלי בתים ועושין ביחד מזוזה אחת בפתח הסמוך לר"ה נקראת של יחיד דאין נקרא של רבים אלא דשערי אלירות ומדינות ועיירות והכי משמע מפרש"י : השוכר בית מחבירו וכו' במציעא ס"פ השואל הבאתיו בסימן רס"ט : **ולא** יטלנה וכו' שם בברייתא מביא מעשה ע"ז באחד שנטלה בידו ולא וקבר אשתו וב' בניו וכתבו התוספות לשם הא דאסור במזוזה טפי מציצית דמטילין מבגד לבגד שאני מזוזה לפי שע"י שנוטלה ולא המזיקין באין לבית וכאילו מזיק אותן שידורו בבית ולפי זה חייב הבא לדור בביתו אחריו לשלם לראשון דמי המזוזה שהניח בביתו וכ"כ הר"ר מנוח מביאו ב"י :

רצב כתיב כי יקרא וכו' הכל משנה וגמרא פרק שלוח הקן . ומ"ש דדוקא עוף טהור מפרש התם דעוף משמע בין טמא בין טהור אבל צפור לא אשכחן בטמא אלא בטהור . ומ"ש אפי' אם האם טרפה שם (דף ק"מ) תניא אם טרפה חייב בשלוח אפרוחים טרפות פטור משלוח מנה"מ א"ר כהנא תקח לך ולא לכלביך ולקיים אם טרפה לאפרוחים מה אפרוחים טרפית פטור משלוח אף אם טרפה נמי פטור משלוח א"כ צפור למעוטי עוף טמא למה לי וכאן כתב רבינו דין אם טרפה דחייב בשלוח ובסמוך כתב דאפרוחים טרפות פטור משלוח וכ"כ הרמב"ם בפי"ג מהלכות שחיטה דבאם טרפה חייב בשלוח ובאפרוחים טרפות פטור משלוח אלא דיש לי לדקדק על מ"ש היו אפרוחין טרפות הרי אלו כבצים מוזרות ופטור מלשלח דמשמע דאפרוחין טרפות ילפינן להו מבצים מוזרות והא ליתא דאדרבה בצים מוזרות ילפינן להו בהיקישא מאפרוחין כדתנן בהדיא : ומ"ש על האפרוחים או על הבצים שלה יתבאר בסמוך :

ומ"ש

דרכי משה

רצ (א) כתב מוהר"ם פדוא"ה סימן פ"ד על הס"ת אם תתייאשו שרא תוכלו למצוא שום תיקון באופן אחר כ"א להתוך הגליונות לתקן בו אז ודאי היה נראה דשרי כיון דהיא בלתי מתוקנת היא עומדת לגנוז א"כ פשיטא יותר טוב הוא להתוך הגליונות ולתקן הס"ת ולגנוז מותר הגליונות מאשר יגנוז כל הספר ודומה להא דאמרינן ס"ת שבלה אין עושין ממנה מזוזה לפי שאין מורידין כו' הא אם מורידין עושי' והמותר על כרחך יגנוז מאחר שגם בראשונה עומד לגנוז אך אם אפשר להמתין עד שימצא גויל או קלף אע"פ שהספר מגויל מותר דלא ידענו איסור לתקן עם קלף מדוין על ס"ת של גויל וא"כ אם אפשר לתקנם כהלכ"ג ס"ת זו בקדושתה קיימא ולא עומדת לגניזה ולא נקרא ס"ת שבלה וגם הגליונות בקדושתייהו קיימא ואין ראוי לחתכם ולגנוז היותר וכבית הסופר שאמר שהוא הדר יתהקל למשא נ"ל דיש איסור בדבר וראייה כו' אמנם אם היה אפשר לחתוך רק כדי צורך התיקון ולא יהא גנאי לס"ת שתראה יריעה אחת ארוכה ואחת קצרה כחברתה אז היה נראה להתיר כי בלי ספק מעלה הוא כי בתחילה גליון ואח"כ מגוף הספר אבל לחתוך ולהניח השאר אינו נראה עכ"ל אמנם בתשובות ריב"ש סימן ל"ב כתב אע"פ שהס"ת היא קרוע וצריכה גניזה אסיר ליקח מגליונותיה לכתוב עליהם מזוזה כ"ש לדבק בה קרע ס"ת דאז אינה משמש רק מעשה דבק בעלמא עכ"ד ואפשר בא"א לתקנה אף ריב"ש מורה דשרי :

רצא (א) וכ"ה בהגהת מרדכי פ' כמה מדליקין דאין נוטלים מזוזה מבית לבית (ב) כתב במהרי"ל נשאל ממנו אם רשאים ליתן מזוזה לשר אחד שבקש מאד לקבוע על הפתח מבצר ונדר

דרישה

דקאמר מניחה בטפח הסמוך לר"ה כדי שיפגע במזוזה מיד עכ"ל עכ"ה) .

סי' רצ [א] **לפי** שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה ז"ל התוס' בפ' השולח דף ע"ט ע"ב א"ג דפ' שמע רחוק מפ' והיה אם שמוע וא"כ אפי' בלא טעם דאין מורידין א"א לעשות ממנה מזוזה י"ל כגון שהיה פ' שמע כתובה בסוף העמוד ויכתוב פרשת והיה אחריה או שהיה פרשת והיה כתובה בראש העמוד וכתיב פרשת שמע למעלה ממנה בגליון עכ"ל והקשה דאמרינן לעיל דאם הגיה אפילו אות אחת פסולה וכתב ב"י הטעם משום דאמרינן במכילתא כתבו שלא כסדרן יגנזו ודוחק לומר שהתוס' יחלקו על המכילתא בשלמא על רבינו לא קשה מידי די"ל דהוא סובר הא דאמרינן אין עושין מס"ת מזוזה לפי שאין מורידין היינו כגון שהיה פרשה שמע כתובה למטה בסוף העמוד כו' אבל התוס' שכתבו שניהן קשה וכ"ל דהתוס' לא לדינא כתבי ועיקר הדין הוא דלא יכתוב למטה בסוף הגליון ולא כקט למעלה בגליון אלא לדמיון בעלמא וק"ל אבל התוס' בפרק הקומץ רבה כתבו דהא דאמרינן אין עושין מס"ת מזוזה כו' ר"ל שדבק הב' פרשיות יחד ולא איירי לענין כתיבה כלל וב"י מביאם לעיל בסימן רפ"ח ·

סי' רצא [א] **אפילו** נשים ועבדים כו' משנה בפרק מי שמתו וק"ק דהא פריך בגמרא פשיטא
מצות
כמנים מ"מ אמרינן ב דאי שמור מטעם אחר אלא שתולה הטעם מכח המזוזה וכמ"ש בהלכות פסח סימן תל"ז .

פרישה

דברי ר"ת . (יג) בעודה תלושה דאז אינה חייבת במזוזה · (יד) פסולה דילפינן מציצית דכתיב תעשה ולא מן העשוי בפסול :

סי' רצ (א) **ולא** כותבין אותה על גליונים ר"ל שיחתוך הגליונים מס"ת ויכתוב עליהם שב' פרשיות של מזוזה ול"ת שדוקא מכתב של ס"ת אין עושין אבל אם יכתוב מזוזה על הגליונות של ס"ת ל"ל בה קמ"ל (ב) לפי שאין מורידין מקדושה חמורה כו' לפי מ"ש רבינו לעיל בסימן רפ"ח שאם כתב המזוזה בשני עורות ידבקם יחד פסולה וכתב ג"כ שאם הגיה אפי' אות אחת פסולה שצריך שיכתוב דוקא כסדר שהם כתובים בתורה נ"ל הא דאמר הטעם דאין עושין מס"ת מזוזה לפי שאין מורידין כו משמע דבלא"ה עושין היינו שיכול לכתוב למטה בגליון כגון שהיה פ' שמע בסוף העמוד היה יכול לכתוב אחריה פ' והיה על הגליון אם לא משום דאין מורידין כו' ועיין בדרישה .

סי' רצא (א) **ושל** רבים פעמים ביובל דכל דבר שהוא של רבים אין לטרוח עליהם שאם יטריח יאמר כל אחד יעשה חבירו רש"י · (ב) השוכר בית מחבירו חייב השוכר לקבוע בו מזוזה אפי' שכרו ע"מ שיהא בו מזוזה משום דניחא ליה לאינש דעביד מצוה בין בגופא בין בממוניה ר"מ ואע"ג שפטור מהשכירות מחמת זה ואומר בבדיקה שאינו יכול לעשות (ג) ולא יטלנה בידו (כתבו התוס' אע"ג דאמר שמואל דמטילין ציצית מבגד לבגד גבי מזוזה אסור לפי כו' עכ"ה) כשילא לפי שהמזיקין באין לבית שאין לו מזוזה וכשנוטלה כאילו מזיק אותן שידורו בבית ואם מקפיד על דמיה טוב לשלם לו (אבל אין מוציאין) רבי מנוח וכ"כ לקמן בסימן ש"ד . (ד) ואם שכרו מעכו"ם כו' וה"ה אם משכירו לעכו"ם · (ה) ואפילו נשים כו' דמצות עשה שאין הזמן גרמא הוא :

סי' רצב (א) **קן** מעוף טהור לאפוקי טמא וכל מקום שנאמר צפור אינו אלא טהור : (ב) או על בצים שלה לאפוקי אם רובצת על שאינה שלה :

על הביצים שלה בין אם יש בקן ביצים או אפרוחים הרבה (ג) בין אם אין בו אלא ביצה או אפרוח אחת (ד) ואין הביצים מוזרות ולא ולא האפרוחים מפריחים (ה) ואינו מזומן אצלו [א] כגון יוני שובך ועלייה וצפורים (ו) שקננו בטפיחין ובבורות (ז) ואווזין ותרנגולין שקננו בפרדס בכ"מ שימצאנה בין ברה"ר בין ברשות היחיד (ח) אפי' ברשותו בין באילן בין בארץ או בבורות שיחין ומערות (ט) ואפילו מצאו בים (י) או על ראשו של אדם (יא) אסור ליקח האם מעל הבנים אפילו הוא לצורך (יב) מצוה אלא צריך לשלחה עד שתצא מתחת ידו ואח"כ יקח הבנים ואם רוצה לחתוך כנפיה קודם ששלחנה כדי שלא תוכל לפרוח ויקחנה מיד אינו רשאי אלא ישלחנה מיד עם כנפיה כדי שתוכל לפרוח ולאחר שתצא מתחת ידו יקחנה אם ירצה

שאינם שלה כדלקמן : ומ"ש בין אם יש בקן אפרוחים או ביצים הרבה וכו' משנה שם אין שם אלא אפרוח אחד או ביצה אחת חייב לשלח שנאמר קן קן מכל מקום : **ומ"ש** ואין הביצים מוזרות ולא האפרוחים מפריחים משנה שם היו אפרוחי' מפריחין או ביצים מוזרות פטור מלשלח ויליף לה מקראי : ומ"ש ואינו מזומן אצלו גם זה משנה שם (קלח:) ויליף לה בברייתא [קלט:] מדכתיב כי יקרא פרט למזומן : **ומ"ש** כגון יוני שובך ועלייה ולפרים שקננו בטפיחים וכו' עד שקננו בפרדס ברייתא שם ופי' רש"י שקננו בפרדס שמרדו דהשתא אין קנויות בידך : ומ"ש בכל מקום שימצאנו בין בר"ה בין ברה"י ברייתא שם : ומ"ש אפי' ברשותו בסוף חולין [דף קמא:] ת"ר יוני שובך ויוני עלייה חייבים בשילוח ומקשינן עלה ואם איתא לדר' יוסי בר חנינא דאמר חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו קרי כאן כי יקרא פרט למזומן ומסיקנא השתא דאמר רב יהודה אמר רב אסור לזכות בביצים שהאם רובצת עליהם שנא' שלח תשלח את האם והדר והבנים תקח לך כל היכא דאיתא לאו מצי זכיא לא זכיא ליה חצרו וכתב הר"ן ומיהו אי טריף הקן עד שהוגבהה האם קניא ליה חצרו לביצים והויא מזומן ופטור וכי קאמרינן דיוני שובך חייבים בשילוח היינו כגון שלא הוגבהה האם מעל הבנים כלל משהטילה הביצים דבכה"ג לא קניא ליה חצרו עד כאן לשונו וכך מפורש בגמרא : ומ"ש בין באילן ובין בארץ בין בבורות שיחין ומערות ברייתא שם [קלט:] : **ומ"ש** אפילו מצאו בים שם כדרך כדרב יהודה אמר רב דאמר מצא קן בים חייב בשילוח שנאמר כה אמר ה' נותן בים דרך ופירש"י קן בים ששטף הים את האילן והיה קן בראשו : **ומ"ש** או בראשו של אדם שם א"ל פפונאי לרב מתנה מצא קן בראשו של אדם מהו א"ל ואדמה על ראשו ופירש"י ואדמה על ראשו · אע"פ שהיתה בראשו לא אבדה את שמה ש"מ אדם גופיה אדמה ה"א מדלא אבדה שמה דלא קריה עפר והשתא נמי על הארץ קרינן ביה וכתב הרמב"ם דה"ה אם מצא קן בראש שאר ב"ח חייב לשלח : **ומ"ש** אסור ליקח האם מעל הבנים קאי אכל הני דכתב לעיל : ומ"ש אפילו הוא לצורך מצוה משנה שם [קמב:] לא יטול אדם אם על בנים אפילו לטהר בה את המצורע : **ומ"ש** אלא צריך לשלחה עד שתצא מתחת ידו ואח"כ יקח הבנים שם (קמא:) עד כמה משלחה א"ר יהודה עד כדי שתצא מתחת ידו : ומ"ש ואם רוצה לחתוך כנפיה קודם שישלחנה וכו' אינו רשאי אלא ישלחנה מיד עם כנפיה וכו' ואם אתכן ישהנה עד שיגדלו כנפיה וישלחנה שם [קמא:] ההוא דגזינהו לגדפה ושלחה ואחר כך תפסה נגדה רב יהודה אמר ליה זיל רבי גדפה ושלחה ומסקינן התם דהאי נגידא הוי מכת מרדות מדרבנן : **ומ"ש** ולאחר שילחו מתחת ידו יקחנה אם ירצה שם עד כמה משלחה אמר רב יהודה כדי שתצא מתחת ידו ופירש"י שתצא מתחת ידו ואם יכול לחזור ולתפסה מותר ואמרינן תו התם ההוא דאתא לקמיה דרבא וכולי שלחה ואהדר

ומ"ש דאפי' אפרוח אחד או ביצה אחת חייב לשלח משנה שם מדכתיב קן קן מכל מקום פי' מדכתב קרא סתם כי יקרא קן אפי' אין בו אלא ביצה אחת או אפרוח אחד נמי קן קרינן ליה וחייב לשלח ואפרוחים או ביצים אורחיה דקרא הוא למינקט רבים ברוב קנים ובגמרא פריך ואימא איפכא אין בו אלא ביצה אחת או אפרוח אחד אינו חייב לשלח דבעינן אפרוחים או בנים וליכא הוו שם בנים מוזרות או אפרוחים מפריחים חייב לשלח שנאמר קן קן מכל מקום ומשני אם כן נכתוב קרא והאם רובצת עליהם מאי והאם רובצת על האפרוחים או על הבנים לאקושי אפרוחי' לבנים ובנים לאפרוחי' : ומ"ש ולא האפרוחים מפריחים פירוש גדולים שם במשנה יליף לה מהיקשא מה הבנים צריכין לאם אף האפרוחים צריכין לאם יצאו מפריחין : ומ"ש ואינו מזומן שם כי יקרא פרט למזומן : ומ"ש כגון יוני שובך ועלייה וכו' ברייתא שם יוני שובך ויוני עלייה וכו' ופרש"י יוני שובך יוני מדבריות שקננו בשובך עד כאן לשונו . וה"ה בעלייה נמי ר"ל יוני מדבריות שקננו בעלייה ומ"ש ולפרים שקננו בטפיחים ובבירות פרש"י טפיחים שנותנים בהן קדרות קטנות בחומה ובבירות דירות ומגדל עיר עכ"ל והכא נמי הוי פי' לפרים מדבריות שקננו בעיר בטפיחים ובבירות דהוי נמי אינו מזומן כיון שהם מדבריות ולפ"ז צריך לגרוס בספרים שלנו בברייתא מכאן אמרו יוני שובך ויוני עלייה ולפרים שקננו בטפיחים וכו' וכך היא גירסת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם : **ומ"ש** ואווזין ותרנגולין שקננו בפרדס הכא הוי הפירוש איפכא דרלה לומר אווזין ותרנגולין ביתותי' שהיו שלו ומרדו ופרחו לפרדס וקננו שם דהשתא אין קנו בידך דאף על פי שהפרדס או השדה שלו כיון שאינו משתמר לא קניא ליה חצרו ולאו מזומן הוא ומיתורא דקרא נפקא ליה מדכתיב לפניך לחייב את שהיו שלו ומרדו ובריש הפרק כתב רש"י שקננו בפרדס שמרדו ויצאו מן הבית ואין חוזרות לבית ונעשו מדבריות ופרדס לאו מזומן הוא שיכולים הם לברוח אבל אם קננו בבית פטור קנני בתוך הבית שלא מרדו עכ"ל מבואר מתוך פירושו דאפילו אווזין ותרנגולין שמרדו אף ע"פ שחזרו לבית וקננו בעלייה או בטפיחים חייב בשלוח דכיון דמרדו נעשו מדבריות ודינן כיוני שובך ועלייה דאע"פ שקננו בבית חייב בשלוח והא דתנן דאם קננו בית פטור היינו דוקא כשלא מרדו : ומ"ש בכ"מ שימצאנו בין בר"ה בין ברה"י וכו' ה"א התם לפניך בדרך בר"ה באילנות מניין ת"ל בכל עץ בבורות שיחין ומערות מניין ת"ל על הארץ אלא דאיכא לתמוה כיון דבתר הכי קאמרינן וכי מאחר דסופינו לרבות בכל דבר לפניך בדרך למה לי ומסיק בגמרא אלא לפניך לאתויי שהיו לפניך ומרדו בדרך כדרב יהודה אמר רב מצא קן בים חייב בשלוח שנא' כה אמר ה' נותן בים דרך גו' א"כ לא הו"ל לרבינו לפרש בין בר"ה בין ברה"י בין באילן בין בארץ או בבורות שיחין ומערות דהא מרבינן כל דבר אלא הוה ליה לכתוב בסתם כמו שכתב הרמב"ם · ויש ליישב דלפי שאחר כך כתב רבינו אבל קן המזומן לו וכו' פטור מלשלח ואתא לאשמועינן דאפילו שקננו בר"ה או ברה"י ברשות שאינו שלו נמי פטור לכך כתב ברישא בין בר"ה וכו' חייב לשלח אף ע"ג דלא אצטריך ליה ברישא כדי לאורויי רבותא בסיפא בקן המזומן דפטור מלשלח אפילו בר"ה או ברה"י שאינו שלו או אילן ושדה ובורות שיחין ומערות שאינן שלו : ומ"ש בין בארץ או בבורות וכו' הא דלא כתב בין בבורות וכו' משום דבורות שיחין ומערות מעיקרא נפקא לן מדכתיב או על הארץ א"כ ס"ל דהוו בכלל על הארץ ולא נקט רבינו חלות בין אלא היכא דלכל אחד ואחד נפקא ליה מקרא אחרינא . ומ"ש אפילו ברשותו כבר נתבאר דיוני שובך ויוני עלייה מיירי במדבריות שקננו בשובך ובעלייה שלו וכן לפרים שקננו בטפיחים ובבירות שלו וחייב בשלוח ובשלהי פירקין פריך הא כיון דחצרו קונה לו הבנים מזומן הוא ומשני כדאמר רב יהודה אמר רב אסור לזכות בבנים שהאם רובצת עליהן שנא' שלח תשלח את האם והדר הבנים תקח לך וכיון דאיהו לא מצי זכי חצרו נמי לא זכיא ליה ומיהו דוקא דמשעה שהטילה הבנים לא הוגבהה מהם אנס כלל אבל אם הוגבהה מהם פעם א' קניא ליה חצרו ופטור משלוח וה"א להדיא בעובדא דלוי בר סימון ומביאו ב"י ע"ש הר"ן : ומ"ש ואפילו מצאו בים או על ראשו של אדם וכו' שם בגמרא וז"ל הרמב"ם המוצא קן ע"פ המים או ע"ג ב"ח חייב לשלח לא נאמר אפרוחים או בנים ולא נאמר בכל עץ או על הארץ אלא שדיבר הכתוב בהווה עכ"ל ס"ל דלאו דוקא אדם דה"ה לשאר ב"ח ומביא ראייה דכי היכא דלא נאמר אפרוחים או בנים אלא שדיבר הכתוב בהווה לפי שהרבה אפרוחים או בנים נמצאו ברוב הקנים אבל לדינא אפילו אפרוח אחד או ביצה אחת וכדפי' רש"י וכתבתיו בסמוך הכי נמי לא נאמר בכל עץ או על הארץ אלא לפי שדיבר הכתוב בהווה והרב בספר כסף משנה כתב דמ"ש לא אפרוחים או ביצים איני יודע לו טעם עכ"ל . ולפי מ"ש נתבאר טעמו בס"ד : ומ"ש אפילו הוא לצורך מצוה משנה שם סוף הפרק לא יטול אדם אם על הבנים אפילו לטהר את המצורע ובגמרא [דף קמ"א] קאמר רבא שלח לעולם משמע אפילו ק' פעמים וריבוי תשלח ללמד אפילו לדבר מצוה לטהר את המצורע לא יטול אלא תשלח ופריך הא אי לאו תשלח הו"א לדבר מצוה לא ישלח ואמאי הא שלוח עשה ולא תעשה הוא תשלח ולא תקח ואין עשה של ולקח למטהר דוחה את שניהם ומסיק דמיירי כגון שנטלה ע"מ לשלח דלאו ליכא כיון דלקחה בהיתר ועשה הוא דאיכא וסד"א ליתא עשה דמצורע ולידחייה לעשה דשלוח משום דהאי עשה דמצורע עדיף טפי כיון דכל כמה . דלא מיטהר אסור בתשמיש המטה א"כ ע"כ הוא בא לעשות שלום בין איש לאשתו קמ"ל דלא דחי וכך הם דברי רבינו שכתב בסתם אסור ליקח וכו' דאפילו לקחה מתחלה בהיתר ואין כאן אלא עשה אפ"ה דחה עשה דשילוח לעשה דטהרת מצורע ואף על גב דעשה דמצורע הוא בא לעשות שלום בין איש לאשתו אבל דברי הרמב"ם ספי"ג תמוהים ע"ש : **ומ"ש** אלא צריך לשלחה עד שתצא מתחת ידו שם [דף קמ"א] עד כמה משלחה א"ר יהודה כדי שתצא מתחת ידו ופי' רש"י עד כמה משלחה אם נטלה שתצא מתחת ידו ואם יכול לחזור ולתופסה מותר עד כאן לשונו מבואר מפי' דס"ל דקאי אהא דתנן שלחה וחזרה אפילו ארבע וה' פעמים חייב דהיינו דוקא בדלא יצאה מתחת ידו אבל אם יצאה מתחת ידו פעם אחת ואחר כך חזרה א"צ לחזור ולשלחה אבל יכול לחזור ולתפסה כיון שחזרה מעצמה ומשמע דדוקא בחזרה מרצונה אבל אם לא חזרה אסור לתופסה לאחר ששלחה אלא איש אחר יכול לחזור ולתופסה כדמשמע מעובדא דרבא דשלחה פלוני ואהדר לה רבא פרסתקי פי' מצודות ותפסה אבל הרמב"ם פי' מתחלת שילוח שכתב וז"ל שלח את האם וחזר ולד אותה מותר לא אסרה תורה אלא לצוד אותה והיא אינה יכולה לפרוח בשביל הבנים שהיא מרחפת עליהם שלא ילקחו שנא' והאם רובצת על האפרוחים אבל אם הוציאה מתחת ידו וחזר ולד אותה מותר עד כאן לשונו אלמא דמפרש לכך מימרא דאפילו מתחלת שילוח יכול לתופסה אחר שילחה מתחת ידו ורבי' מפרש דתרתי משמע הדא משמע דאסור ליקח האם מעל הבנים אלא צריך לשלחה עד שתצא מתחת ידו ואם לא יצאה מתחת ידו וחזרה אסור ליקח האם אלא צריך לשלחה אפילו ק' פעמים עד שתצא מתחת ידו ואחר כך יכול ליקח האם אידך משמע שאם שלחה ולא יצאה מתחת ידו אסור ליקח הבנים אלא דוקא תחלה ישלחנה כדי שיצא מתחת ידו ואח"כ יקח הבנים ודו"ק .: ומ"ש ואם רוצה לחתוך וכו' שם עובדא דרב יהודה :

ואם

דרכי משה

ונדר להשים בעבור זה לכל היהודים כל ימיו ואם ימאנו ח"ו תישוק ממנו חורבה ואפרם מהרי"ל וכ"ל דאם יש לחוש לאיבה מנגרי שרי והדי ודאי התירו כמה דברים משום איבה :

כתב

פרישה

(ג) בין אם אין בו אלא ביצה או אפרוח א' שנא' קן מ"מ : (ד) ואין הבצי' מוזרות כו' ר"ל שאינו חייב לשלח אם הבצים מוזרות והבצים דומיא דאפרוחים מה אפרוחים בני קיימא אף הבצים בני קיימא מה הבצים צריכין לאמן אף אפרוחים צריכין לאמן יצאו מפריחין : (ה) ואינו מזומן אצלו שנאמר כי יקרא פרט למזומן : (ו) שקננו בטפיחין קדרות קטנות שמשפנין בחומה : (ז) ואווזין ותרנגולין שקננו בפרדס פרש"י שמרדו דהשתא אין קינוי בידך : (ח) אפילו ברשותו דכל היכא דאיהו לא מצי זכי ליה לא זכיא ליה חצירו ולא הוי מזומן : (ט) ואפילו מצאו בים כו' שנאמר כה אמר ה' הנותן בים דרך ופרש"י קן בים כגון ששטף הים האילן והיה קן בראשו : (י) או בראשו של אדם שנאמר ואדמה על ראשו פרש"י אע"פ שהיתה בראשו לא אבדה את שמה דמקרייה עפר ש"מ אדם גופיה אדמה הוא והשתא נמי על הארץ קרינן ביה וה"ה על ראש שאר ב"ח רמב"ם : (יא) אסור ליקח האם מעל הבנים קאי אכל הפרטים דלעיל : (יב) לצורך מצוה כגון לטהר את המצורע :

דרישה

מצות עשה שלא הזמן גרמא היא ומאי מהו דתימא כיון דפטורה מן תלמוד כו' ולעיל בסימן רפ"ו כתבתי גמרא דיומא דאמרינן שם דפטורי ממצות בית אשה מביתך ולא ביתה מאי צריך גופיה קרא בנשים פטורי ממצות כיון דפטורה מלימוד ונראה דלק"מ דהתם ביומא קאמר דכו"ה דיהא בית של אשה פטור אפי' השוכר ממנה או הדר אצלה כיון שהוא ביתה דתלמוד לא היינו לומדין אלא לענין שתפטר היא קמ"ל ועוד דהתם ביומא פריך פשיטא לאשה ולשותפין ומשום שותפין נקט התם שלומות של ביתך ואגב זה נקטינן נמי לענין אשה ואע"ג דהיה יכול לומר כמו שאמר בפרק מי שמתו מ"מ זה עדיף שמביא לימוד אחר ומעמא והפרק מי שמתו דמריך לאשה למתן עדיף לסבירא מסברא ולא מייתי דביתך וק"ל : (כתב מהרי"ל בתשובתו שאסור ליתן מזוזה לעכו"ם אפי' לשר שמא למנוע שמיפוק מרבה מ"ו עכ"ס) :

סי' רצב [א] (כגון יוני שובך כתב הר"ן ומיהו אי טריף הקן עד שהוגבהה האם קניא ליה חצירו לבצים והוי מזומן ופטור וכי אמרינן דיוני שובך חייבים בשלוח היינו שלא הוגבהה האם מעל הבנים כלל משהטילה הבצים דבכה"ג לא קניא ליה חצירו עכ"ל וכן מפורש בגמרא עכ"ס) :

בין

ירצה ואם התכן ישהנה עד שיגדלו כנפיה וישלחנה (יג) ואם רוצה ליקח האם וישלוח הבנים אינו רשאי שלחה וחזרה (יד) אפי' כמה פעמים חייב לשלחה אבל אם שלחה ונטל הבנים והחזירן לקן (טו) וחזרה האם עליהם פטור מלשלח ואם נטל האם מעל הבנים ולא שלחה (טז) ישלחנה עדיין ופטור אבל קן המזומן לו (יז) כגון יוני הרדיסאות ואווזין ותרנגולין שקננו בבית ועוף טמא (יח) שרובץ על בצי עוף טהור ועוף טהור שרובץ על בצי עוף טמא או שהבצים מוזרות או האפרוחין מפריחין או שהן טרפה (יט) או שהזכר רובץ על הבצים פטור מלשלח (כ) אפי' הוא קורא זכר וכן אם האם רובצת על בצים שאינן שלה פטור ודוקא עוף דעלמא אבל קורא נקבה שרובצת על ביצים שאינם שלה חייב לשלה והרמב"ם כתב אפי'

כל

ואם רוצה ליקח האם וכו' עד ישלחנה עדיין ופטור הכל משנה שם: ומ"ש אבל קן המזומן לו כגון הרדסיאות וכו' שם וקראו כן ע"ש הורדים שהתחיל להתעסק בי דולן ליגדל עם בני אדם בבתים דמזומן נינהו: ומ"ש ואווזין ותרנגולין שקננו בבית היינו בשלא מרדו מעולם דאילו מרדו דינן כיוני מדבריות שקננו בשובך ועלייה דחייבין בשלוח כדפרישי' לעיל: ומ"ש ועוף טמא שרובץ וכו' שם מדכתיב צפור למעוטי עוף טמא · ועוף טהור רובץ על בצי עוף טמא אמעוט מדכתיב תקח לך ולא לכלביך · ובצי מוזרות אמעוט מהיקשא דאפרוחין ואפרוחים מפריחים אמעוט מהיקשא דבצים כדפרי' לעיל או שהן טרפה אמעוט מתקח לך ולא לכלביך כדלעיל: ומ"ש או שהזכר רובץ וכו' שם במשנה קורא זכר ר' אליעזר מחייב וחכמים פוטרין ופרש"י קורא עוף טהור הוא ודרכו לרבוץ על ביצי אחרים ובגמ' אר"א מחלוקת בקורא זכר אבל בקורא נקבה ד"ה חייב ואר"א מחלוקת בקורא זכר אבל בזוכר דעלמא ד"ה פטור תנ"ה זכר דעלמא פטור קורא זכר ר"א מחייב וחכמים פוטרים ותו איתא התם בעי ר' זירא יונה על ביצי תסיל אי נמי תסיל על ביצי יונה מהו ופרש"י תסיל עוף טהור הוא ודומה ליונה אמר אביי ת"ש עוף טמא רובץ על בצי עוף טהור וטהור רובץ על בצי עוף טמא פטור משילוח הא טהור וטהור חייב דילמא בקורא והרי"ף הביא לישנא בתרא דרבי אליעזר ודתנ"ה והשמיט לישנא קמא גם השמיט בעיא דרבי זירא ונראה דדעתו דמפרש דלישנא בתרא חולק אלישנא קמא וס"ל דלא נקט קורא זכר בפלוגתא דר"א וחכמים אלא להודיעך דבקורא זכר הוא דמחייב ר"א אבל בזוכר דעלמא פטור אבל לרבנן אפטרי בקורא זכר ה"ה בקורא נקבה נמי פטרי וכיון דתניא כותיה דלישנא בתרא הכי הלכתא ולפיכך השמיט בעיא דר' זירא דכיון דקי"ל כחכמים דאפילו בקורא נקבה פטור משילוח כ"ש ביונה ותסיל ור' זירא לא קמיבעיא ליה אלא אליבא דר"א וללישנא בתרא כיון דמחייב אפילו בקורא זכר ש"מ כ"ש דמחייב ביונה ותסיל בנקבה או דילמא דוקא בקורא הוא דמחייב אפילו בזוכר אבל ביונה ותסיל פטור אפילו בנקבה אי נמי רבי זירא קמיבעיא ליה ללישנא קמא ואליבא דחכמים דמודו בקורא נקבה מי מידו נמי ביונה ותסיל או לא וכיון דתניא כוותיה דלישנא בתרא דלחכמים אפילו בקורא נקבה פטור כ"ש ביונה ותסיל ולכך השמיט הרי"ף הך בעיא דרבי זירא אבל הרא"ש השיג עליו ומפרש דלישני לא פליגי ותרתי לישני הלכתא נינהו דבזוכר דעלמא ד"ה פטור ובקורא נקבה ד"ה חייב כי פליגי בקורא זכר והלכה כחכמים דפטרי והשמיט הרא"ש בעיא דר' זירא משום דס"ל דכיון דתני קורא זכר להודיעך דלחכמים נמי היכא בקורא נקבה חייב בשלוח מכלל דביונה ותסיל פטור לחכמים אפילו בנקבה דאי ביונה ותסיל נמי חייב הו"ל לאשמועינן רבותא אלא ודאי דלא מחייבי חכמים אלא בקורא נקבה ובעיא דר' זירא איכה אלא לר"א דמחייב בקורא זכר ש"מ מודה ביונה ותסיל בנקבה או דילמא אף לר"א פטור אפילו בנקבה ביונה ותסיל דלא מחייב רבי אליעזר אלא בקורא ואפילו הוא זכר וכיון דהלכה כחכמים נקטינן דביונה ותסיל פטור אפילו בנקבה אלא דקשיא לי טובא לפירוש הרא"ש דלישני לא פליגי מאי קאמר תלמודא אלישנא בתרא תנ"ה דלא שייך תנ"ה אלא היכא דפליגי לישני וקאמר תלמודא דתנ"ה כהאי לישנא ולא כאידך לישנא ותו קשה מאי נפקותא איכא במאי דתנ"ה כלישנא בתרא הלא הלכה כחכמים דפטור אפילו בקורא זכר כ"ש בזוכר דעלמא אבל לפי' הרי"ף ניחא דקאמר תנ"ה לאורויי דהלכה כלישנא בתרא ולחכמים אפילו בקורא נקבה נמי פטור והכי משמע להדיא לספרים דגורסים ואיכא דאמרי דמשמע דפליגי לישני ואפילו לספרים דלא גרסינן וא"ד מוכח דפליגי מדקאמר תלמודא תנ"ה כדפרישית ולהרמב"ם דעת שלישי דאיהו מפרש דלישני פליגי וקי"ל כלישנא בתרא דתניא כוותיה דנקט קורא זכר להודיעך כחו דר"א דאע"ג דזוכר דעלמא פטור בקורא זכר מחייב אבל קורא נקבה אליבא דחכמים לא ידעינן אי מודו חכמים דחייב בשלוח או ס"ל דבנקבה נמי פטור דהא לא נקט קורא זכר אלא להודיעך כחו דר"א אבל בקורא נקבה לא איירי ולא גלי לן תנא מידי היכי ס"ל לחכמים בקורא נקבה והלכך קמיבעיא ליה לר' זירא בקורא נקבה אליבא דחכמים דלא כהרי"ף דפשיטא ליה ללישנא בתרא אליבא דחכמים דאפילו בקורא נקבה פטור ודאי ור' זירא דמיבעיא ליה ביונה ותסיל אף אליבא דר"א דמחייב בקורא זכר קמיבעיא ליה מי מחייב נמי ביונה ותסיל דנקבה או לא ובעי למיפשט מדתנן עוף טמא רובץ וכו' הא טהור וטהור חייב ודחי דילמא מתני' אליבא דר"א קתני לה ומיירי בקורא ואפי' זכר וא"כ בעיא לא איפשיטא · וכי היכא דמיבעיא ליה לר' זירא ביונה ותסיל אף אליבא דר"א ה"נ מיבעיא ליה בקורא נקבה ואליבא דחכמים ולא אפשיטא דהא איכא למדחי דמתני' דתני עוף טמא הרובץ וכו' דדייקינן תינה הא טהור

וטהור

ואהדר לה רבא פרסתקי ותפסה: ואם רוצה ליקח האם ולשלוח הבנים אינו ר"א משנה (שם י') אמר הרי אני נוטל את האם ומשלח את הבנים חייב לשלח שנאמר שלח תשלח את האם וגו' פירוש אמר הריני נוטל את האם וכולי והרי אין אני נוטל האם על הבנים לא אמר כלום לפי שחובה עליו לשלח את האם: שלחה וחזרה אפילו כמה פעמים חייב לשלחה משנה שם ויהיב טעמא בגמרא משום דשלח אפילו ק' פעמים משמע כלומר מפני שהוא מקור ונופל על המעט ועל ההרבה: ומ"ש אבל אם שלחה ונטל הבנים והחזירן לקן וחזרה האם עליהם פטור מלשלח משנה שם וטעמא משום דכיון דכבר זכה בהם מזומן קרינן בהו · **ואם** נטל האם מעל הבנים ולא שלחה ישלחנה עדיין משנה שם ופרק ג' דמכות [ד' יז'] הנוטל אם מעל הבנים ר' יהודה אומר לוקה ואינו משלח וחכמים אומרים משלח ואינו לוקה זה הכלל כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה אין חייבין עליה והלכה כחכמים: אבל קן המזומן לו כגון יוני הרדסיאות וכו' אריסא קאי דקתני שכל מי שימצא קן מעוף טהור וכו' ואינו מזומן אלא וכו' אסור ליקח האם וכו' אלא צריך לשלחה והשתא קאמר אבל קן המזומן כגון יוני הרדסיאות וגו' ועוף טמא שרובץ על ביצי עוף טהור וכו' וכן האם רובצת על ביצים שאינם שלה פטור: ומ"ש דיוני הרדסיאות פטור משנה שם [קלח:] ופירש"י יוני הרדסיאו' שדרכן לגדל עם בני אדם בבתים פטור דמזומן נינהו: ומ"ש דעוף טמא רובץ על ביצי עוף טהור ועוף טהור רובץ על ביצי עוף וטמא פטור גם זה משנה שם ויוכח לה בגמרא [קלט:] דעוף טמא פטור מדכתיב כי יקרא קן צפור ולא אשכחן טמא דאיקרי צפור ומשום הכי עוף טמא רובץ על ביצי עוף טהור פטור דאע"ג דאיכא דבצים בר שילוח הוא קן צפור בעינן שתהא האם שהוא תקן צפור טהור וטהור רובץ על ביצי עוף טמא נמי פטור משום דכתיב תקח לך ולא לכלביך: **ומ"ש** דאם הביצים מוזרות או אפרוחים מפריחים פטור משנה שם [קמ:] ויליף לה מדכתיב והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים מה האפרוחים בני קיימא אף ביצים בני קיימא יצאו מוזרות מה הביצים צריכין לאם אף אפרוחים צריכין לאם יצאו מפריחין:

ומ"ש או שהן טריפה ברייתא שם ומפרש רב כהנא טעמא משום דכתיב תקח לך ולא לכלביך · ומ"ש או שהזכר רובץ על הביצים פטור מלשלח וכו' שם במשנה [קלח.] קורא זכר רבי אליעזר מחייב וחכמים פוטרים פירוש קורא עוף טהור ודרכו לרבוץ על בצים אחרים ובגמרא א"ר אלעזר מחלוקת בקורא זכר אבל בקורא נקבה ד"ה חייב וא"ר אלעזר מחלוקת בקורא זכר אבל בזוכר דעלמא ד"ה פטור · ופרש"י אבל בקורא נקבה אפילו אין הבצים שלה חייב לשלח דהאם קרינן בה הואיל ומנהגו בכך: אבל זכר דעלמא דברי הכל פטור · דהאם רובצת כתיב ולא האב רובץ · והרי"ף לא הביא מימרא קמייתא דרבי אלעזר וכתב הרא"ש עליו תמהני למה לא הביאה דלכאורה משמע דאיתנהו לתרווייהו דתרי מילי נינהו ולא פליגי אהדדי ואני לא הייתי כותב מימרא דרבי אלעזר בתרייתא משום דלית בה נפקותא לפסק הלכה ולא כתבתיה אלא לדקדק בדברי הרי"ף דנראה שהיה כתוב בספרו ואיכא דאמרי א"ר אלעזר וכו' ופליגי תרי לישני דרבי אלעזר אהדדי ופסק כלישנא בתרא משום דת"כ ולאפוקי מלישנא קמא ולאשמועינן דלא מחייבי רבנן בקורא נקבה ואין דבריו נראין לי דבספרים שלנו אין כתוב כאן איכא דאמרי וגם לכאורה משמע דלא פליגי אהדדי:

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם טעמו מדגרסינן בגמרא [קמ:] בעי רבי זירא יונה על בני תסיל תסיל על בני יונה מהו אמר אביי תא שמע עוף טמא רובץ על בני עוף טהור וטהור רובץ על בני עוף טמא פטור הא טהור וטהור חייב דילמא בקורא · ופירש רש"י תסיל עוף שאר דומה ליונה: דילמא · הא דתני בטהור וטהור חייב בקורא נקבה דמנהגו בכך ומודו בקורא אפילו אין הבצים שלה כדלקמן דהואיל ודרכה לגדלן אם רובצת קרינן ביה אבל עוף אחר בטלה דעתו ואינו בשילוח וכיון דבעיא לא איפשיטא נקטינן בה לענין חיוב לשלח לחומרא דספיקא דאורייתא היא ולענין מלקות נקטינן לקולא דספק נפשות להקל ונראה שהוא ז"ל היה גורס כלישנא בתרא דר' אלעזר איכא דאמרי ופסק כלישנא בתרא וכדפסק הרי"ף דלא מיפלגי רבנן בין קורא נקבה לעוף דעלמא אלא שהרמב"ם פסק שכולהו נקבות טהורות חייב בשילוח מדלא איפשיטא בעיין ואדברי הרי"ף משמע לכאורה דבכולהו פטור שהרי השמיט בעיא זו ויש לתמוה עליו דכיון דספיקא דאורייתא היא הוה ליה למינקט בה לחומרא לכך נראה לי דהרי"ף נמי מחייב כולהו נקבות טהורות בשילוח ולא הוצרך להביא בעיא דרבי זירא לפי שסמך על מ"ש מימרא דרבי אלעזר מאי דאיתמר עלה בגמרא תנ"ה וכר דעלמא ד"ה פטור קורא זכר ר' אליעזר מחייב וחכמים פוטרים ומשמע דלא פטרי רבנן אלא בזוכר בין דעלמא בין דקורא אבל בנקבה בין דקורא בין דשאר מינים לד"ה חייב בשילוח ומשמע דס"ל ז"ל דהיינו דאיכא בין תרי לישני דרבי אלעזר דללישנא קמא לא מחייבי רבנן אלא בקורא נקבה אבל שאר מינים אפילו נקבות פטור וללישנא בתרא לא מפלגי רבנן בין קורא לשאר מינים דבין בזה ובין בזה בזכרים פטור ובנקבות חייב ופסק כלישנא בתרא משום דתניא כותיה והשתא איכא נפקותא לפסק הלכה במימרא דר"א בתרייתא ואפשר לפרש עפ"ז דבעיא דר' זירא הוא אי מפרשינן מתניתין כלישנא קמא דר"א או כלישנא בתרא ומאן דבעא למיפשט ממתני' לחיוב סבר כלישנא בתרא דלא מפליג בין קורא לשאר מינים ומאן דדחי דלמא בקורא סבר כלישנא קמא דמפליג בינייהו וברייתא לא הוה שמיע להו ואנן דשמיע לן נקיטינן כותיה וכלישנא בתרא ומיהו להרמב"ם א"א לומר כן דא"כ הו"ל למיפסק דמולקי נמי לקי כיון דלא איבעיא להו אלא משום דלא שמיע להו ברייתא אנן דשמיע לן אית לן למינקט כוותיה לגמרי אפי' לחייבו מלקות וי"ל דלהרמב"ם ספוקי מספקא ליה אי טעמא דבעיא דרבי זירא משום דברייתא לא שמיע ליה ואי הוה שמיע ליה לא הוה מיבעיא ליה או אי ברייתא אכתי מיבעיא ליה או אי אפי' אי שמיע ליה או אי בנקבות נמי פטור משילוח לרבנן והא דנקט זכר משום דבקורא מחייב רבי אליעזר אפילו בזכר וכיון דאיפשר למימר הכי מידי ספיקא מיהא לא נפיק לפטרו ממלקות: ואבתי איכא למידק דהוה ליה לחייבו בקורא נקבה מלקות דהא למאי דבעא למיפשט על כל המינים הוא חייב וקורא בכלל ולמאי דדחי בקורא מיהא חייב ויש לומר דאפשר לפרש דדילמא בקורא לאו בקורא אליבא דחכמים קאמר ובדכירים ר"ז י אלא בקורא אליבא דרבי אליעזר קאמר אבל לחכמים מיבעי בכל המינים אפילו בקורא: **והר"ן** כתב להכי נקט זכר משום דקורא נקבה אפילו רבנן מודו כיון שדרכה לרבוץ על בילים אחרים ומיהו בעוף אחר טהור בעיא ולא איפשיטא בגמרא ע"כ. ויש לתמוה עליו איך לא דקדק בדברי הרב אלפס מה שדקדק בו הרא"ש ולא כתב טעם למה השמיט בעיא דר' זירא: ורבינו כתב על דברי הרמב"ם והכי מסתבר משום דאפי' אם תמצא לומר דלא פליגי לישני דרבי אלעזר אהדדי ופשיטא ליה דבשאר מינים דלאו קורא אף בנקבות פטור לרבנן וכדכתב הרא"ש כיון דרבי זירא איבעיא

ליה

פרישה

ממלוגע (יג) ואם רוצה ליקח האם לשלוח הבנים אינו רשאי לפי שחובה עליו לשלוח האם שנאמר שלח תשלח את האם. (יד) אפילו כמה פעמים חייבים לשלחה (ודוקא שחזרה קודם שלקח הבנים אבל אם שלח ולקח הבנים ואח"כ חזרה א"צ לחזור ולשלחה וק"ל עכ"ה) ויהיב טעמא בגמרא משום דשלח אפי' מאה פעמים משמע כלומר מפני שהוא מקור ונופל על המעט על ההרבה ב"י אבל מ"ש שלח תשלח בכל לשון צריך לדרשה אחריתי בפרק אלו מלקות (טו) וחזרה עליהן פטור מלשלח משום דכיון דכבר זכה בהן מזומן קרינן בהו ב"י.

(טז) ישלחנו עדיין ופטור פי' ממלקות משום דהוי לאו שניתק לעשה אבל אם כבר שחטה חייב מלקות כיון שאין בידו לקיים העשה (יז) כגון יוני הרדסיאות שדרכן לגדל עם בני אדם בבתים ועיין בעט"ח סימן שכ"ג מ"ש שם ע"ז · (ועוף טמא שרובץ כו' דכתיב קן צפור ובעינן שתהא האם שהוא מקננת צפור ועוף טמא לא מקרי צפור עכ"ה) : (יח) שרובץ על ביצי עוף כו' או שהן טריפה דכתיב תקח לך ולא לכלביך : (יט) או שהזכר רובץ כו' דהאם כתיב ולא האב . (כ) אפילו הוא קורא זכר פי' קורא עוף טהור היא ודרכו לרובץ על בלים אחרים

כל אם שרובצת על בצים שאינם שלה חייב לשלח אלא שאינו לוקה והכי מסתברא (כא) ואם מטלית או כנפי נוצה מעוף אחר או בצים מוזרות מפסיק בינה לקן או שיש ב' סדרי בצים זה על זה או שזכר על הבצים ונקבה על גביו בכולהו מיבעיא אם חייב לשלח אם לאו ולא איפשיטא ולחומרא כתב הרמב"ם (כב) שחט קצת סימניה בתוך הקן קודם שיקחנה חייב לשלח (כג) ואם לא שלח אינו לוקה היתה מעופפת על הקן (כד) אם כנפיה נוגעין בקן חייב לשלח ואם לאו פטור אע"פ שנוגעין מן הצד (כה) והרמב"ם כתב שחייב אם נוגעת מן הצד היתה יושבת בין הביצים או בין האפרוחין

ליה ולא איפשיטא נקיטינן לחומרא והרא"ש סבר דלא שבקינן פשיטותא דרבי אלעזר משום ספיקא דרבי זירא : **ואם** מטלית או כנפי נוצה מעוף אחר וכו' שם בעיא רבי זירא מטלית מהו שתחוץ כנפים מהו שיחוצו ביצים מוזרות מהו שני סדרי ביצים זה על גבי זה מהו זכר על גבי ביצים ונקבה על גבי זכר מהו תיקו · ופי' רש"י מטלית · פרוסה על הביצים והאם רובצת עליה מי הוי חציצה דלא מחייבי שילוח דלא קרינן בה רובצת או לא : כנפים · נוצה תלושה: ביצים מוזרות · דלא מחייבי בשילוח מהו שיחוצו את"ל ביצים מוזרות חוצצים שני סדרי ביצים בני קיימא זה על גב זה מהו אם נתכוון ליטול התחתונים מי הוו אמצעיים חציצה ופטור מלשלח או לא : **וז"ל** הרמב"ם היה מטלית או כנפים חוצצת בין כנפים ובין הקן הרי זה משלח ואם לא שלחה אינו לוקה היו שני סדרי ביצים וכנפיה נוגעות בסדר העליון או שהיתה רובצת על ביצים מוזרות ותחתיה בנים ישנות או שהיתה אם על גבי אם או שהיה הזכר על הקן והאם על הזכר הרי זה לא יקח ואם לקח ישלח ואם לא שלח אינו לוקה עד כאן ואיני יודע למה חלקן בתרי בבי ולמה שינה לשונו בזו מבזו וצ"ע : ומ"ש או שהיתה אם על גבי אם אע"פ שאינו מפורש בגמרא יש לומר דמדין שני סדרי ביצים זה על גב זה הוא כלמד וכן כתב הר"ן : כתב הרמב"ם שחט קצת סימניה בתוך הקן וכולי לישנא דהרמב"ם הכי איתיה היתה האם טריפה חייב לשלחה שחט מקצת סימנין בתוך הקן קודם שיקחנה חייב לשלח ואם לא שלח אינו לוקה ע"כ ומשמע ליה לרבינו דשחט סימני האם קאמר ומשום הכי כתב שחט סימניה ואי אפשר לומר כן דאם כן אמאי אינו לוקה מ"ש מאם טריפה אלא אאפרוחים קאי והכי איתא בגמרא בעי רב הושעיא הושיט ידו לקן ושחט מיעוט סימנין מהו מי אמרינן כיון דאילו שביק להו מטרפיה בעינן לך ולא לכלביך או דילמא כיון דבידו למגמר שחיטה תקח לך קרינן ביה וחייב בשילוח תיקו ופרש"י מיעוט סימנין של אפרוחים תחת האם מהו לחייבו בשילוח הקן כיון שבידו לגמור השחיטה תקח לך קרינן ביה וחייב לשלח או דילמא השתא מיהת כל זמן שלא גמר בהם סימנים פטור מלשלח ונוטל את האם בהיתר ואחר כך גומר השחיטה והר"ן כתב על דברי הרמב"ם שנראה מדבריו דאאם קאי וקשה דמ"ש מאם טרפה ואם לאפרוחין נתכוון לא היה ליה לסתום אלא לפרש : היתה מעופפת על הקן אם כנפיה נוגעים בקן חייב לשלח וכו' משנה בפ' שילוח הקן [שם] ויליף לה בגמ' מדלא כתיב יושבת משמע אפילו מעופפת ומיהו כיון דכתיב רובצת בעינן שיהו כנפיה נוגעות בקן : ומ"ש אע"פ שנוגעין מן הצד שם בגמרא רמי אמתניתין מדתניא היתה מעופפת אפילו כנפיה נוגעות בקן פטור מלשלח ומשני אמר ר' ירמיה כי קתני מתניתא בנוגע מן הצד : **ומ"ש** רבינו בשם הרמב"ם שחייב אם נוגעת מן הצד לא נמצא כן בדברי הרמב"ם אדרבא כתב דנוגעת מן הצד פטור שכך כתב וז"ל היתה מעופפת אם כנפיה נוגעת בקן חייב לשלח ואם לאו פטור מלשלח היתה יושבת בין האפרוחים או בין הביצים ואינה נוגעת בקן פטור מלשלח וכן אם היתה בצד הקן וכנפיה נוגעת בקן מצדו פטור מלשלח ע"כ ואפשר שרבינו מדייק מדנקט היתה בצד הקן כתב דאפילו נוגעת בקן בצדו פטור וגבי היתה מעופפת לא הזכיר דין נוגעת מן הצד אלא סתם וכתב שאם כנפיה נוגעות בקן חייב משמע דבכל נוגעת שיהיו נוגעות אפילו מן הצד חייב אבל מכל מקום יש לתמוה עליו למה הבין דברי הרמב"ם כפי מה שהביאו בו ולא הקשה עליו : **ומ"ש** רבינו היתה יושבת בין הביצים וכו' היתה יושבת על שני ענפי אילן וכו' שם אמר ר' היתה יושבת בין ב' רובדי אילן רואה כל שתשמט ונופלת עליהם

וטעמא חייב איירי בקורא ואפילו זכר ואליבא דר"א אבל לחכמים אפילו קורא נקבה פטור או שמא חכמים מודו דבנקבה חייב בשלוח ואפילו ביונה ותסיל וכ"ש בקורא נקבה וכיון דלא אפשיטא הרי זה משלחה מספיקא ואם לא שלח אינו לוקה בין בקורא נקבה בין בשאר עופות טהורים ורבינו לא הביא דעת הרי"ף אלא דעת הרא"ש תפסו שכך נראה מפרש"י והביא ג"כ דעת הרמב"ם וכתב דהכי מסתברא והב"י האריך בכמה דברים שיש להשיב עליהן ולפע"ד מה שכתבתי הוא הנכון · אמנם מה שהשיב ב"י על הר"ן בהבנתו דברי הרי"ף הדין עמו ואין ספק דשגגה היא שיצאה מתחת קולמוס הר"ן בזה :

ואם מטלית וכו' פי' מיבעיא לה מי הוי מטלית חציצה דלא קרינא ביה והאם רובצת עליהם ופטור משילוח או לא את"ל הוי חציצה הכא מיבעיא לן נוצה תלושה מי הוי חציצה או שמא מין במינו לא הוי חציצה :

ומ"ש כנפי נוצה מעוף אחר לאו דוקא דה"ה בנוצה תלושה דאם הרובצת נמי קמיבעיא ליה אלא נקט עוף אחר לאורויי דבתלישה קמיבעיא ליה אבל באינה תלושה פשיטא דליכא חציצה בכנפי נוצה של אם הרובצת את"ל כנפי נוצה נמי הוי חציצה ביצים מוזרות מהו מי נימא בנים בבנים לא הוי חציצה או דילמא כיון דבביצים מוזרות פטור משלוח הוי חציצה · את"ל בנים מוזרות חוצצין שני סדרי בנים בני קיימא זה ע"ג זה ונתכוין ליטול התחתונים מי הוו אמצעיים חציצה ופטור מלשלח או לא את"ל ב' סדרי בנים נמי חוצצין כיון דלא נתכוין ליטול האמצעיים הכא מיבעיא לן בזכר ע"ג בנים ונקבה ע"ג זכר מהו דילמא כיון דנתכוין ליטול כל הבנים חייב בשלוח דרגיל' זכר דרגילות הוא להסתלק מעצמו מעל הבנים לא הוי חציצה והב"י הביא לשון הרמב"ם דכתב מטלית וכנפי' בבבא חדא והשאר כתב בבבא אחרינא וכתב דאינו יודע למה חלקן לשתי בבות גם שינה הלשון בזו מבזו ואפשר ליישב דהרמב"ם דקדק כלשון ר' ירמיה דקאמר מטלית מהו שתחוץ כנפים מהו שיחוצו ואח"כ קאמר בסתם בנים מוזרות מהו ב' סדרי בנים מהו וכו' ולא קאמר בהנך מהו שיחוצו אלמא משמע דבמטלית ובכנפים פשיטא ליה דיכול ליקח האם מעליהם לכתחלה שהרי בשעה שלוקח האם אין שם אלא מטלית וכנפים ולא עבר על לא תקח אלא קמיבעיא ליה אם לאחר שלקח האם וחזר ולקח הבנים שתחת המטלית והכנפיים אם נאמר דפטור שוב ג"כ מעשה דשלח תשלח ואע"פ שלקח גם הבנים ושניהם הם לפניו האם והבנים אפ"ה פטור משלוח משום דהוי לה חציצה מעיקרא בשעה שלקח האם או דילמא השתא שלקח גם הבנים חל עליו עשה דשלח תשלח כיון דשניהם לפניו בלא חציצה אבל בבנים מוזרות וכל אינך מיבעיא ליה בכולהו מי נימא דעבר גם על לא תקח ועל שלח תשלח או לא ולכך שינה הלשון דבתחלה כתב ה"ז משלח ואם לא שלח אינו לוקה ואח"כ כתב ה"ז לא יקח ואם לקח ישלח ואם לא שלח אינו לוקה כנ"ל ליישב דברי הרמב"ם ולפע"ד הוא דבר ברור :

כתב הרמב"ם שחט קצת סימניה וכו' שם בגמרא בעי רב הושעיא הושיט ידו לקן ושחט מיעוט סימניה מהו מי אמרינן כיון דאילו שביק להו מיטרפי בעינן לך ולא לכלביך א"ד כיון דבידו למגמר שחיטה תקח לך קרינן ביה וחייב בשלוח תיקו והדבר פשוט דבשחט מעוט סימנין של אפרוחים קמיבעיא ליה מי אמרינן בהו תקח לך ולא לכלביך וכפרש"י אבל לנוסחת רבינו בדברי הרמב"ם שכתב שחט קצת סימניה משמע דבשחט מיעוט סימנים של אם קאמר ותימא איך לא הקשה עליו רבינו למה לא כתב הדין המפורש בגמרא בשחט מיעוט סימנין של אפרוחים לכן נראה לע"ד דאין חלוק בין דכתוב ברמב"ם סימניה כנוסחת רבינו ובין בגרסת סימנין כנוסחא דידן ברמב"ם יש לפרש דבריו האם והאפרוחים וס"ל להרמב"ם דאע"ג דקמיבעיא ליה לרב הושעיה בשחט מעוט סימנין של אפרוחים ה"ה דקמיבעיא ליה נמי בשחט מיעוט סימנין של האם אלא דנקט חדא וה"ה לאידך ולגבי אם איפכא קמיבעיא ליה מי אמרינן כיון דלא שביק לה מיטרפא חייב בשלוח דהלא באם טרפה חייב בשלוח א"ד כיון דבידו למיגמר שחיטה חשיב כאילו כבר נשחטה לגמרי ואינה חיה ופטור משלוח ולפיכך כתב הרמב"ם בסתם שחט מקצת סימנים בתוך הקן וכו' דמשמע בין בשחט מקצת סימנין של אפרוחים בין בשחט מקצת סימנין של האם לעולם חייב לשלח ואם לא שלח איני לוקה דבתרוייהו קמיבעיא ליה ולא אפשיטא ואזלינן לחומרא וכך הבין רבינו מדברי הרמב"ם והביא דבריו בסתם ולא הקשה עליו דמסתבר טעמיה והכי נקטינן ודלא כמה שהבינו הר"ן וב"י מדברי הרמב"ם עיין בב"י :

היתה מעופפת על הקן וכו' משנה שם ומפרש בגמרא מדלא כתיב יושבת משמע אפילו מעופפת ומיהו כיון דכתיב רובצת בעינן שיהו כנפיה נוגעין בקן ותו פריך בגמרא מדתניא היתה מעופפת אפילו כנפיה נוגעין בקן פטור מלשלח ומשני א"ר ירמיה כי קתני מתני' בנוגע מן הצד ופי' רש"י מן הצד שנוגעות בצדיהן ולא על גביהן עכ"ל משמע דאף במעופפת על גביהן אינו חייב לשלח אא"כ בשכנפיה נוגעות בקן על גביהן ממש אבל אם אין כנפיה נוגעות אלא בצדיהן פטור מלשלח וכך הם דברי רבינו : אבל הרמב"ם כתב וזה לשונו היתה מעופפת אם כנפיה נוגעות בקן חייב לשלח ואם לאו פטור מלשלח ואחר כך כתב היתה יושבת בין האפרוחים או בין הבנים ואינה נוגעת בקן פטור מלשלח וכן אם היתה בצד הקן וכנפיה נוגעות בקן מצדו פטור מלשלח עכ"ל ונראה שכתב כך משום דבגמרא איתא דרב קאמר היתה יושבת בין שני רובדי אילן רואים כל שאם תשמט נופלת עליהם חייב לשלח ואם לאו פטור אלמא דבאינה יושבת על גביהן דוקא התם הוא אף על גב דלא נגעה כלל חייב אבל במעופפת על גביהן אינו חייב לשלח אלא אם כן דכנפיה נוגעות בקן וקאמר תו בגמרא דלרב הא דתניא היתה יושבת ביניהן פטור מלשלח על גביהן חייב לשלח על גביהן דומיא דביניהן מה ביניהן דלא נגעה עלייהו התם הוא דפטור אף על גביהם דקתני חייב בדלא נגעה עלייהו מלעיל והיינו רובדי אילן דחייב ואע"ג דדחינן לה בגמרא דאיכא למימר איפכא מה ביניהן דנגעה בהו אף על גביהן דנגעה בהו אבל רובדי אילן פטור מכל מקום כיון דהילכתא כרב דרובדי אילן חייב לית לן נמי כהך דיחויא אלא ס"ל מה ביניהן דלא נגעה בהו אף על גביהן דקתני חייב דלא נגעה בהו והשתא לפ"ז ביושבת ביניהן אינו פטור אלא בדלא נגעה בהן וכדברי הרמב"ם ותו קא רמינן בגמרא מדתניא בהך ברייתא היתה מעופפת אפילו כנפיה נוגעות בקן פטור מלשלח והאנן תנן בזמן שכנפיה נוגעות בקן חייב לשלח ומשני א"ר ירמיה כי קתני מתניתא בנוגע מן הצד ומפרש הרמב"ם דהכי קאמר מתניתין לא קתני אלא במעופפת ע"ג הקן ולהכי בכנפיה נוגעות בקן חייב לשלח ומדתנן בסתם משמע דאין לחלק דבכל שנוגעת בין ע"ג הקן ממש בין שלא ע"ג הקן ממש לעולם חייב לשלח ומתניתא דתני כנפיה נוגעת בקן פטור לא מיירי במעופפת ע"ג הקן אלא ארישא קאי בהיתה יושבת ביניהן פטור ומיירי באינה נוגעת כדפרישי' וקאמר השתא דבאינה יושבת ביניהן אלא היתה מעופפת ביניהן אפי' כנפיה נוגעות בקן מן הצד פטור דדוקא ביושבת ביניהן ונגעה בהן מן הצד חייב אבל במעופפת ביניהן פטור ואפי' נוגעת בהן והיינו דקא"ר ירמיה כי קתני מתניתא בנוגע מן הצד כלומר כשמעופפת ביניהם ונוגע מן הצד קתני ברייתא דפטור אבל מתניתין מיירי במעופפת על גביהן והתם הוא דחייב לעולם בין נוגעת ע"ג הקן ממש ובין לאו ע"ג הקן ממש ולכן כתב הרמב"ם בתחלה בסתם היתה מעופפת אם כנפיה נוגעות בקן חייב לשלח ואם לאו פטור מלשלח ולא חילק בין נגיעה לנגיעה אבל לבסוף כשכתב היתה יושבת בין האפרוחים או בין הבנים דאם אינה נוגעת בקן פטור מלשלח כתב ע"ז וכן אם היתה בצד הקן וכולו כלומר וכן כשאינה יושבת אלא היתה בצד הקן דהיינו כמעופפת ביניהן וכנפיה נוגעת בקן מצדו כיון דאינה יושבת ביניהן פטור מלשלח זו היא דעת הרמב"ם דלא קאמר בגמרא דבנוגע מן הצד פטור אלא במעופפת ביניהן אבל במעופפת על גביהן וכנפיה נוגעות בקן אין לחלק שם בין נוגע על גביהן לנוגע מן הצד משום דבמעופפת ע"ג כל נגיעות כנפיה בקן הו"ל נוגע בקן ממש ולא קרינן לה נגיעה מן הצד אלא במעופפת ביניהם ונראה דגם רבינו הבין כך מדבריו ולכן לא השיג עליו והאמת הוא דקרוב לפרש כך יותר מפרש"י ובזה נסתלקה השגת הר"ן על הרמב"ם כמו שהביאו ב"י לפי שלא עלה על דעת הר"ן שהרמב"ם מפרש פירוש אחר בסוגיא זו אבל למאי דפרישית ניחא ולא קשיא מידי : היתה יושבת בין הבנים או בין האפרוחים אפילו נוגעת בקן פטור כן כתב הרא"ש בלשון הברייתא ת"ר היתה יושבת ביניהן אפילו נוגעת בקן פטור מלשלח ואע"ג דבברייתא תני בסתם היתה יושבת ביניהן

פטור

פרישה

אפרוחים לבן מנקבה מסוג אמו (אפי' אין הבנים שלה חייב לשלח עכ"ל) מין מולידו בבן : (כא) ואם מטלית או כנפי נוצה כצ"ל מפסיק בינה לקן את"ל מוזרין שני סדרי בנים והוא שנתכוין ליטול התחתונים מי הוה האמצעית חציצה ולא קרי ביה רובצת עליה או לא רש"י : (כב) שחט קצת סימנין כצ"ל וקאי אאפרוחים : (כג) ואם לא שלח אינו לוקה דמבעיא הוא בגמ' מי אמרינן כיון דאילו שביק להו מטרפי קרי' ביה לך ולא לכלביך א"ד כיון דבידו למיגמר השחיטה תקח לך קרינן ביה וחייב בשילוח ולא איפשטא ולכן לכתחילה צריך לשלחה ואם לא שלחה אינו לוקה : (כד) אם כנפיה נוגעין בקן פי' מדכתיב רובצת ולא כתיב יושבת מכל מ"מ בעינן שיגע בקן מדכתיב רובצת : (כה) והרמב"ם כתב שחייב אם נוגעת מן הצד עיין בב"י

שממה

האפרוחין אפילו נוגעת בהן פטור היתה יושבת על ב' ענפי אילן והקן תחתיה (כ) רואין כל שאילו תשמט (כא) ונופלת עליהם חייב ואם לאו פטור :

הלכות חדש

רצג כתיב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה שאסור לאכול מתבואת חמש המינין עד שיקרב העומר שהוא בי"ו בניסן ואיסור זה נוהג בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית בין בארץ בין בחוצה לארץ בין בשל ישראל [א] בין בשל נכרי

פטור מלשלח על גביהן חייב לשלח ס"ל להרא"ש כיון דפי' רש"י דכשמעופפת ע"ג אינו חייב לשלח בכנפיה נוגעת מצידיהן ולא על גביהן ה"נ אף ביושבת ביניהן פטור מלשלח אפילו נוגעת בקן כיון דנגיעה זו אינה אלא מן הצד ואף על גב דבגמרא קאמרינן דלרב דביושבת בין שני רובדי אילן דחייב לשלח אפילו אינה נוגעת כלל ע"ג דומיא דביניהן מה ביניהן דלא נגעה עלייהו אף על גב דלא נגעה עלייהו להרא"ש הוי פירושו דכנפיה אינם מתפשטות לנגוע ע"ג קן ממש הילכך פטור מלשלח אפילו נוגעות מצידיהן והיינו דקאמר לישנא דנוגעת עלייהו דמשמע דמיירי בדלא נגעה על גב קן ממש אבל ודאי כל נגיעה מן הצד לאו נגיעה היא ופטור לפי' רש"י בין מעופפת ע"ג הקן בין יושבת ביניהן כיון שאין כנפיה נוגעות אלא מן הצד פטור מלשלח ולא הביא רבי' בזה דעת הרמב"ם שכתב דחייב לשלח ביושבת ביניהן ונוגע מן הצד משום דס"ל דמתחילה הכי משמע דכיון דלפרש"י והרא"ש במעופפת ע"ג הקן ונוגעת מן הצד פטור מלשלח וה"ה ביושבת ביניהן ונוגעת מן הצד נמי פטור לשלח א"כ להרמב"ם דבמעופפת ע"ג הקן חייב לשלח אפילו נוגעת מן הצד ה"ה נמי ביושבת ביניהן ונוגעת בקן מן הצד נמי חייב לשלח לפיכך לא היה צריך לרבינו לבאר זה בפי' :

היתה יושבת על שני ענפי אילן וכו' מימרא דר' שם היתה יושבת בין שני רובדי אילן רואים כל שאם תשמט נופלת עליהן חייב לשלח ואם לאו פטור ופרש"י היתה יושבת בין שני רובדי אילן והבנים תחתיה אבל הענפים סומכין ומגביהות אותה באויר כל שאילו ידחו זה מזה תשמט האם ותפול עליהן חייב ואם נופלת לצדדין פטור עכ"ל :

רצג כתיב ולחם וקלי וגו' שאסור לאכול מתבואת ה' המינין עד שיקרב העומר וכו' משנה בריש חלה ובמנחות פרק רבי ישמעאל [דף ס"ט] החטה והשעורה והכוסמים והשבולת שועל והשיפון חייבין בחלה ואסורין בחדש מלפני הפסח וכו' ובגמרא הני אין אורז ודוחן לא תנא הני מילי אר"ל אתיא לחם לחם ממצה דאמר קרא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהן י"ח בפסח יצאו אלו שאין באין לידי חימוץ אלא לידי סרחון : ומ"ש ואיסור זה נוהג בין בזמן הבית בין בארץ בין בח"ל בספ"ק דקדושין במתני' כל מצוה שהיא תלויה בארץ (פי' שהיא חובת קרקע) אינה נוהגת אלא בארץ וכל מצוה שאינה תלויה בארץ (פירוש שהיא חובת הגוף) נוהגת בארץ ובחוץ לארץ חוץ מן הערלה והכלאים) פי' דאף על פי שהיא חובת קרקע אסורין בח"ל) ר"א אומר אף החדש פירוש נוהג בח"ל מן התורה אף על פי שהיא חובת קרקע ופסקו הפוסקים הלכה כר"א דאוסר חדש בח"ל ודלא כהרב ברוך שמיקל במקומות הרחוקים מא"י וכמ"ש הרא"ש בתשובה כלל ב' ומ"ש בין בשל ישראל בין בשל נכרי זה אינו מבורש בתלמוד גם הרי"ף והרא"ש בקדושין ובסוף פסחים וכן הרמב"ם בפרק עשירי מהלכות מ"א כתב בסתם דהחדש אסור בחוץ לארץ ומדכתב הרב בפ"י דהלכות מעשר שני דערלה נוהג אף בשל נכרים וגבי חדש לא כתב דנוהג אף בשל נכרי אלמא דבחדש אין איסורו אלא בשל ישראל אבל לא בשל נכרי אלא שהתוספות בקידושין סוף [דף ל"ז] בד"ה כל מצות כתבו דבירושלמי משמע דחדש נוהג אף בשל נכרים דפריך עלה מתתני' דקתני אף החדש אמאי לא תני חלה ומשני לפי שאינה בשל נכרים משמע דחדש דקתני במתני' נוהג בשל נכרי' עכ"ל התוס' וכיוצא בזה כתב במרדכי בשם ראבי"ה ומהר"ם וכ"כ הרא"ש בתשובה וכ"כ הסמ"ק ואחריו' נמשכו האחרונים בתשובותיהם וכולם נתלו בדברי ר"י שבתוס' . ומ"מ התנהג פשוט במלכותינו לנהוג היתר ואף גדולי התורה שהיו לפנינו מהר"ר שכנא ז"ל ומהר"ר שלמה לוריא ז"ל ותלמידיהם לא היו אוסרין ושותין השכר שנעשה מתבואה שלא התירו העומר זולת מקצת חסידים מקרוב נזהרו באיסור זה ואני בימי חורפי בלמדי מסכת קידושין לפני שלשים שנה שמתי אל לבי לעיין בהוראה זו וראיתי שאינה הלכה פסוקה ושאלתי את המאור הגדול כמוהר"ר ליבא בר בצלאל ז"ל והצעתי לפניו מה שהעלתי במצודתי גם לפני אחד גדולי התורה ולא היה מי שסתר את דברי וזה אשר כתבתי על דברי התוס' ותימה מאי ראיה מביא ר"י מהירושלמי דהא ודאי הוא דהא דפריך לשם אמאי לא תני חלה לאו אדברי ר"א דאמר אף החדש פריך אלא את"ק דקאמר חוץ מן הערלה והכלאים פריך אמאי לא תני חלה ומשני לפי שאינה נוהגת בשל נכרים כמו ערלה וכלאים דנוהג אף בשל נכרים והשתא אתיא למימר דהחדש אינו נוהג לר"א אלא בשל ישראל והא דלא תני ר"א חלה כדתני חדש היינו משום דבחלה לא פליג את"ק דת"ק נמי מודה דנוהג בשל ישראל אלא דהחדש דס"ל לת"ק דאינו נוהג בח"ל אפילו בשל ישראל קאמר ר"א דאף החדש אסור בשל ישראל וכדי ליישב דעת התוספות צ"ל דס"ל דמדקאמר ר"א אף החדש משמע הלשון דדין החדש לר"א כדין הערלה וכלאים לת"ק דנוהג בשל נכרים ומאי דכתבו התוספות דפריך עלה דמתניתין דקתני אף החדש היינו לומר דעלה רישא דמתני' דתנא בה חוץ מן הערלה והכלאים דקאמר ר"א עלה אף החדש פריך אמאי לא תני חלה ברישא ומ"מ אין זו ראיה דאין פי' אף בכל מקום שדין זה כזה שוה לגמרי ותדע שהרי הכלאים בח"ל אליבא דכ"ע מד"ס הוא וערלה נמי א"ר יהודה אמר שמואל מאי הלכה הלכות מדינה דהוא נמי אינו אלא מד"ס וא"כ קשה מאי אף החדש דהא החדש לר"א מדאורייתא היא אלא האי אף אינו אלא לומר שיש איסור בחדש כמו בערלה וכלאים ולאפוקי מת"ק שמתירו · ותו שהרי במסקנא מגיה דקאמר תני חדש ור"א לא קאמר לישנא דאף כלל והכי משמע מתשובת הרא"ש דלא ס"ל כך ראייה דתוס' מהירושלמי שהרי כתב וז"ל מהיכי תיתי לן למימר דחדש לא ליתהוג בשל נכרים והלא ערלה דאינה נוהגת אלא בארץ ואפילו הכי נוהגת בנטיעת נכרי כדתנן הנוטע וכו' וכ"ש חדש שנוהג מן התורה בח"ל שנוהג אף בשל נכרים וכן כלאים נוהג בשל נכרים ור"י פסק כן בפ"ק דקידושין והביא ראיה מהירושלמי עכ"ל משמע דלדידיה לא ברירא ליה ראיית ר"י מהירושלמי שהרי תחלה הביא ראייתו מסברת עצמו ואח"כ כתב שר"י פסק כן והביא ראייה מן הירושלמי דאל"כ הכא תופס כדברי ר"י היה לו לומר תחלה שכן פסק ר"י ושהביא ראיה מהירושלמי ואח"כ היה לו להוסיף ראייתו מסברת עצמו ולחזק הדין בתוספת ראיה אלא כדפרישית ולא הייתי סומך על דקדוק קלוש כזה אלא לפי שבפסקיו פ"ק דקידושין הביא הירושלמי והוכיח ממנו דערלה וכלאים נוהג בשל נכרים ולגבי חדש כתב בסתם לאיסור ולא כתב שאסור בשל נכרים מכח הך ירושלמי אלמא דלא ס"ל ראיה זו מהירושלמי לאסור בשל נכרים לגבי חדש ומש"ה הביא ראיה אחרת בתשובתו דמהיכא תיתי וכו' וראייה זו מהירושלמי תלאה בדברי ר"י ולפע"ד משמע להדיא דבפסקיו חזר בו בתשובה זו ולכך בפסקיו שהם אחרונים לא כתב לאסור החדש בשל נכרים כ"א בערלה וכלאים ולפחות נראה דספוקי מספקא ליה ולכך כתב בסתם ולא הזכיר לא איסור ולא היתר בשל נכרים וכמ"ש הרי"ף והרמב"ם בסתם ועוד דעל ראיית הרא"ש בתשובה איכא לתמוה הרבה דמ"ש והלא ערלה וכו' וכ"ש חדש ק"ו פריכא הוא דמה לערלה שכן איסורו איסור הנאה ואין היתר לאיסורו ולכך החמירו בו לאסור אף בשל נכרים אבל חדש דאין איסורו איסור הנאה יש היתר לאיסורו לא ותדע שמסברא יש לגזור טפי בערלה מבחדש שהרי לת"ק החדש מותר לגמרי בח"ל אפילו בשל ישראל ואפ"ה בערלה וכלאים אסור בח"ל מד"ס אפי' בשל נכרים אלא ודאי כדפרישי' דשאני ערלה וכלאים וכו' וככלאים יש עוד סברא לגזור טפי לפי שאיסורו איסור עולם וכדמוכחת בסוגיא אבל החדש שאין איסורו איסור הנאה וכו' לא גזרו בו כל עיקר לת"ק וא"כ לר"א נמי לא גזרו בו בשל נכרים ותו איכא לתמוה במ"ש הרא"ש והלא ערלה דאינה נוהגת אלא בארץ וכו' ובהלכות ערלה בפסקי הרא"ש פסק כעולא א"ר יוחנן דערלה הל"מ היא ואם כן ליכא למילף מינה השתא חדש בח"ל דאין למדין ק"ו מהלכה ובע"כ צ"ל שחזר בו הרא"ש מתשובה זו כשכתב פסקיו גם בדברי הר"ן יראה דס"ל הכי שהביא הירושלמי והוכיח ממנו לאסור בשל נכרים בערלה וכלאים בלבד אלמא משמע דבחדש אין ראייה לאסור בשל נכרים ואם כן ממילא הוא מותר בשל נכרים ועוד יש להביא ראייה ברורה דהחדש מותר בשל נכרים דבפרק קמא דראש השנה [דף י"ג] איתא בעו מיניה חברייא מרב כהנא עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הקריבוהו אם תאמר דעייל ביד נכרי קצירכם אמר רחמנא ולא קציר נכרי ממאי דאקריבו דילמא לא אקריבו · לא ס"ד דכתיב

ויאכלו

עליהם חייב ואם לאו פטור מיתיבי היתה יושבת ביניהם פטור מלשלח על גביהן חייב לשלח היתה מעופפת אפילו כנפיה נוגעות בקן פטור מלשלח מאי לאו על גביהן דומיא דביניהן מה ביניהן דנגעה בהו אף על גביהן דנגעה בהו אבל רובדי אילן פטור לא על גביהן דומיא דביניהן מה ביניהם דלא נגעה עלייהו אף על גביהן דלא נגעה עלייהו הכי נמי מסתבר' דאי ס"ד רובדי אילן פטור אדתני היתה מעופפת וכו' ליתני רובדי אילן כ"ש מעופפת מעופפת אילטריכא ליה דאפילו כנפיה נוגעות בקן פטור מלשלח והא אנן תנן בזמן שכנפיה נוגעות בקן חייב לשלח אמר רבי ירמיה כי קתני מתני' בנוגעת מן הצד · ופרש"י היתה יושבת בין שני רובדי אילן · והביצים תחתיה אבל הענפים סומכים ומגביהים אותה באויר כל שאילו ידחו זה מזה תשמט האם ותפול עליהם חייב ואם נופלת לצדדין פטור : מה ביניהם · אפי' נגעה בהן אשמעינן דפטור דעל בעינן ומתני' ליכא לאוקמי לרב דבעי נוגעים משום דמתני' במעופפת הא בין שני רובדי אילן רבוצה קרינן בה ע"כ ומשמע בהדיא דביושבת ביניהם אפילו נוגע' בהן מן הצד פטור וכ"כ הרא"ש וכ"כ הר"ן וכתב ולפיכך לא נתכוונו לי דברי הרמב"ם שכתב היתה יושבת בין האפרוחים או בין הביצים ואינה נוגעת בהן פטור מלשלח וכן אם היתה בצד הקן וכנפיה נוגעות בקן מצדו פטור מלשלח ולא ידעתי מהו דכי אמרינן בגמרא כי קתני מתניתא בנוגעת בקן מן הצד אמעופפת קאי עד כאן לשונו וטעמא לומר דמה שאמר ביושבת ביניהם ואינה נוגעת בהן פטור דמשמע הא אם נוגעת בהן חייב והא ליתא דאפילו בנוגעת בהן אמרינן בגמרא דפטור ומ"ש פטור דנוגעות מצדו גבי היתה בצד הקן לא ידעתי מהו דהא אמעופפת הוא דאיתמר ולא גבי היתה בצד הקן ולמה השמיטה ז"ל ולא כתבה גבי מעופפת וכתבה גבי היתה בצד הקן וזהו מה שהוקשה להר"ן ז"ל על דברי הרמב"ם ז"ל :

רצג חדש כתיב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו וגו' שאסור לאכול מתבואת ה' המינים בריש מסכת חלה ובמנחות פרק רבי ישמעאל [ע :] תנן ה' דברים חייבים בחלה החטים והשעורים והכוסמין ושבולת שועל והשיפון הרי אלו חייבים בחלה ומצטרפים זה עם זה ואסורים בחדש מלפני הפסח ומלקצור מלפני העומר ואם השרישו קודם לעומר העומר מתירן ואם לאו אסורים עד שיבא העומר הבא : ומ"ש ואיסור זה נוהג בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית בפרק לולב הגזול [מא ·] ובמנחות פרק ר' ישמעאל [סח :] ויתבאר בסמוך :

ומ"ש בין בארץ בין בחוצה לארץ בספ"ק דקידושין [לז :] במתניתין פלוגתא דרבי אלעזר ורבנן וכתבו הרי"ף והרא"ש וקיי"ל כר' אלעזר דאמר החדש אסור בין בארץ בין בחוצה לארץ דסתם לן תנא כוותיה דתנן בסוף מסכת חלה החדש אסור מן התורה בכ"מ וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהמ"א :

ומ"ש בין בשל ישראל בין בשל נכרי כ"כ התוספות והמרדכי בסוף פ"ק דקידושין וכתבו דהכי משמע בירוש' וכ"כ סמ"ג וז"ל הרא"ש בתשובות כלל ב' אשר נסתפק מורי אם הלכה כרבי אלעזר דאמר חדש אסור מן התורה בחוצה לארץ בהא ליכא ספיקא דהלכה כסתם משנה דמסכת ערלה ור' ישמעאל ורבי עקיבא סברי כוותיה ורב אלפס פסק הלכה כרבי אלעזר וכן בספר המצות ובאבי העזרי וכן פסקו בכל החיבורים דחדש נוהג בשל נכרים ודבר תימה הוא למה לא ינהוג בשל נכרים דמאן דאמר יש קנין לנכרים וכו' ור"י כ"פ בפ"ק דקידושין והביא ראיה מהירושלמי ודברי ר' ברוך אין תמוהין שכתב ואפילו אם גדל ברשות ישראל עתה בח"ל שאין אנו סמוכים לא"י נראה להתיר ודבריו תמוהין

וראיותיו

דרישה

ס' רצג [א] **בין** בשל ישראל בין בשל נכרי משמע בפ"ק דר"ה דחדש אינו נוהג בח"ל בשל נכרי וכ"כ הר"ר אביגדור בשמו ז"ל בתשובה שהשיב וי"א הא החדש נוהג בח"ל מ"מ דוקא בשל ישראל אבל בשל נכרים אינו נוהג בח"ל ויכול לשתות שכר ח"י במוך וגם בהג"ה משמע דחדש לא נוהג בח"ל בשל נכרי ושמא משמע להו דהלכה כת"ק

דר"א

פרישה

תמוה בזה על רבינו : (כ) רואין כל שאילו תשמט ר"ל אם ידחו הענפים זה מזה תשמט ונופלת עליהן ולהכי נקט על שני ענפי אילן דאם יושבת על ענף אחד לא שייך לומר רואין כל שאילו תשמט כו' וק"ל · (כא) ונופלת עליהם חייב דמקרי רובצת עליהן אע"פ שאינה נוגעת כלל כיון שיש לה מושב על גביהן רש"י :

ולרשוקים

נכרים אלא שבזמן שהעומר קרב מותר מיד בששה עשר בניסן אחר הקרבתו לקרובים שיודעים שכבר קרב (א) ולרחוקים מחצות ואילך ובזמן דליכא עומר (ב) אסור כל יום י"ו והאידנא שאנו עושין ב' ימים אסור כל יום י"ז עד תחילת ליל י"ח משום שהוא ספק יום י"ו ואין העומר מתיר אלא תבואה שנשרשה קודם העומר אבל אם לא נשרשה קודם העומר אינו מתירה כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה ודאי בכל השנים אין לחוש מספק על התבואה לאוסרה (ב) שמא לא נשרשה קודם דסמכינן ארובה שנשרשה קודם לעומר ועוד שהוא ספק ספקא שמא היא מתבואת שנה שעברה ואפילו היא מתבואת שנה זו שמא נשרשה לפני העומר ועתה לפני הפסח נתתי אל לבי יען (ג) שימי עינוי הנכרים היה בפרוס הפסח (ד) וגם [א] עת הגריד היה ולא יכלו לחרוש ומיעוטא דמיעוטא זרעו לפני הפסח ולא מלאני לבי לאסור אילו לא ישמעו לי ואני משיב לשואלים ידרשו מאת עובדי האדמה (ה) אם יאמרו שהרוב נשרש לפני הפסח מיתר ואם לאו אסור וגם אני זוכר מנעורי פעמים ושלש שימי עינוי הנכרים היה בפרוס הפסח שרבותי נהגו איסור אבל לא הורו הלכה למעשה לאיסור (ו) ואהא סמכינן ואיני מורה איסור דמוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין והחרד יפריש ע"ב (ז) תבואה שנזרעה אחר העומר וקצרה וזרעה ובשעת העומר היתה תחת הקרקע (ח) ולא התחילה עדיין לשרש (ט) מיבעיא אם העומר מתירה כאילו היתה מונחת בכלי או לא ותו מיבעיא בשבולת שהביאה שליש קודם העומר וקצרה אחר עומר וחזר ושתלה והוסיפה (י) אם התוספת אוסר העיקר שהותר או לא ותרוייהו לא אפשיטא ולחומרא :

ערלה

ורמאותיו אין בהם ממש עכ"ל : ומ"ש אלא שבזמן שהעומר קרב מותר מיד וכו' משנה במנחות פרק רבי ישמעאל [סח.] ומפרש התם טעמא דרחוקים מותרים מחצות ואילך מפני שהם יודעים שאין בית דין מתעצלים בו :

ומ"ש ובזמן דליכא עומר אסור כל יום ששה עשר שם במשנה ופרק לולב הגזול [ד' מא.] ומפרש התם טעמא דבזמן דאיכא עומר עומר מתיר דכתיב עד הביאכם את קרבן אלהיכם בזמן דליכא עומר כל יום הנף אסור כדקתני ריב"ז ובשיטת ר' יהודה אמרה דאמר מן התורה הוא אסור דכתיב עד עצם היום הזה עד עיצומו של יום וקסבר עד ועד בכלל :

ומ"ש והאידנא שאנו עושין שני ימים אסור בכל יום י"ז וכו' פלוגתא דאמוראי במנחות פרק רבי ישמעאל שם ופסקו הרי"ף והרא"ש בסוף פסחים כרבינא דאמר אמרה לי אם אביך לא הוה אכיל חדש אלא באורתא דשבסר נגהי תמניסר דסבר לה כר' יהודה וחייש לספיקא וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהמ"א : ומ"ש ואין העומר מתיר אלא תבואה שנשרשה קודם העומר וכולי משנה בריש מסכת חלה ובמנחות פרק רבי ישמעאל [ע'] וכתבתיה בסמוך :

כתב א"א ז"ל בתשובה ודאי בכל השנים אין לחוש מספק וכו' · בכלל שני וגם התוספות כתב בספ"ק דקידושין דיש ליזהר אם אדם יודע בודאי שהשעורים נזרעו אחר זמן הקרבת העומר דהיינו אחר י"ז בניסן שלא יאכל מהם ומספק אין לאסור כל השעורים כיון דרוב השעורים נזרעו קודם י"ו בניסן וכ"כ המרדכי שם וז"ל ומה שאנו קונים שכר מן הנכרים ואין אנו חוששים לחדש שמא השעורים לא השרישו קודם העומר אומר ראבי"ה דסמכינן ארובא דשכר עשוי משעורים שהשרישו קודם העומר אי נמי מושנים מושנים משנתים והוה ליה ס"ס ומיעוטא דמיעוטא ולא חיישינן והג"מ כתב בפרק י"א מהלכות מ"א בשם ס"מ שהשיב ר"י דמספיקא אין לאסור דרוב תבואות שלנו נזרעות ובטרמגו"א זורעים שבולת שועל אחר הפסח מ"מ כיון שאין דלתות המדינה נעולות ויכול להביא שם ממקומות אחרות שרובן זורעות קודם פסח מותר אכן הר"ם היה נוהג להחמיר על עצמו שלא לאכול שעורים לפי שרובן נזרעות אחר הפסח או לפני הפסח סמוך מאוד ואפילו לפי אומרם זו בין פסח לקציר שעורים מותר לאכול מהם עכ"ל (ח) : ב"ה ות"ה כתב בדין זה בסימן קצ"ב ·

תבואה שנזרעה אחר העומר וקצרה וכולי מיבעיא אם העומר מתירה וכולי · בפרק הזהב [נו:] ובמנחות פרק רבי ישמעאל [סט ·] ופרש"י כמאן דשדו בכדא דמיין ושרינהו עומר דהא דאמרן שאם לא השרישו אסורים עד שיבא עומר הבא בגידוליהן מיירי או דילמא בטלינהו אגב ארעא וכי לקיט להו כגידולין דמו : ותו מיבעיא בשבולת שהביאה שליש קודם לעומר ועקרה וכולי גם זה שם בפרק רבי ישמעאל :

ערלה

ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול דאקריבו עומר והדר אכלי מהיכן הקריבו א"ל כל שלא הביא שליש ביד נכרי והשתא אי אמרת דאיסור חדש נוהג אף בשל נכרים לא צריך לומר ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול וכו' בלאו הכי דיוקא נמי מצי למימר לא ס"ד דכתיב ויאכלו מעבור הארץ גו' שאם לא הקריבו היכא הוו אכלי ממחרת הפסח והלא אסור משום חדש אלא בע"כ דחדש אינו נוהג בשל נכרים וכיון דהשתא קס"ד דלא הקריבו כיון דעייל ביד נכרי לכך צריך לכן דיוקא דממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול דאי אומא דעייל ביד נכרי ולא הקריבו עומר מעיקרא אמאי לא אכיל הלא בשל נכרי אינו אסור משום חדש אלא ודאי דהקריבו עומר משל ישראל ולהכי לא אכיל מעיקרא משל ישראל מהיכן הקריבו ומשני שלא הביא שליש ביד נכרי הרי מוכח להדיא דמדאורייתא אין איסור חדש אלא בשל ישראל וכן יראה ממש בליקוטי מהרי"ל וז"ל ואע"ג דיש פוסקי' דא"צ ליזהר בזה הואיל בלא"ה איסור חדש בח"ל מדרבנן מ"מ אנשי מעשה מחמירין על עצמן וכיוצא בזה כתב בת"ה בשם הא"ז וסיעתא דליכא למימר דאיסור חדש אינו אלא דרבנן דהא קי"ל כר"א דחדש אסור מן התורה בכל מקום אלא ודאי דר"ל דבשל נכרים אינו אסור אלא מדרבנן דסתם חוץ לארץ בשל נכרים הוא והיינו טעמא דכיון דמוכח בפ"ק דר"ה השנה דאין אסור מדאורייתא אלא בשל ישראל ובירושלמי משמע להו דאסור בשל נכרים אלמא דבשל נכרים אינו אסור אלא מדרבנן אבל לפע"ד כיון דמדאורייתא אין איסור בשל נכרים מהיכי תיתי לן לאסרו מדרבנן ולאדם גזירה ואיסור שלא נאמרה בתלמוד דמהירושלמי ליכא ראייה כלל כדפרישית וגם הראיה שכתב הרא"ש ללמוד ק"ו מערלה ג"כ כבר נדחית ומתוך מ"ש אתה רואה שנתחדש עוד דאיכא לראיית הרא"ש ללמוד ק"ו מערלה והוא דשאני ערלה דנוהג בא"י אף בשל נכרים שהרי לא מעטיה רחמנא הלכך ראוי לגזור בו בח"ל אף בשל נכרים דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון אבל חדש אינו אסור בשל נכרים אפי' בארץ מדכתיב קצירכם דילפינן מיניה שאין העומר בא אלא מקציר ישראל א"כ ממילא משמע כיון דתלי רחמנא איסור חדש בהבאת העומר כדכתיב ולחם וקלי וגו' תעשה כשם שאין העומר בא אלא מקציר ישראל כך אין איסורו נמי אלא בקציר ישראל וכדאמרן הלכך אפילו בא"י לא ראו לגזור בו בשל נכרים גם ראיתי תשובה למהר"ת מעיל צדק בין הגהות דמהרש"ל וז"ל רבינו אביגדור כ"ץ כתב בספרו דחדש בח"ל אינו נוהג בשל נכרים וז"ל השיב ריב"א הא דחדש נוהג בח"ל ה"מ בשל ישראל אבל בשל נכרים אינו נוהג בח"ל ויכול לשתות שכר אפי' בחורף וגם בהלכות גדולות משמע דחדש אינו נוהג בח"ל בשל נכרים ושמא משמע להו דהלכה כת"ק דר"א בפ"ק דקידושין עכ"ל התשובה ואפשר שעל תשובה זו סמכו הגדולים שלפנינו אבל לפעד"נ ברור דאע"ג דהלכה כר"א אין לאסור בשל נכרים מעיקר הלכה ואפשר נמי דר"י גופיה לא כתב כך להלכה למעשה אלא שכך נראה מהירושלמי שלא לחלק והגדולים שבאו אחריו הוסיפו וכתבו לאיסור בסתם אבל לאחר העיון יראה דמותר מדינא כדפרישי' ולכן אין לשום גדול להורות הוראה לאיסור הפך המנהג שנהגו ע"פ גדולי ישראל להיתר ומי שרוצה להחמיר לעצמו מדת חסידות הוא ולא יורה לאחרים דלא ליתי לאינצויי ודוקא במי שהורגל בשאר פרישות ומפורסם לחסיד דאז ראוי לנהוג לאיסור גם בזו כמ"ש ראבי"ה בריש ברכות לגבי ק"ש של ערבית :

ומ"ש אלא שבזמן שהעומר וכו' שם במנחות פר"י ומפרש התם דבדאיכא עומר עומר מתיר דכתיב עד הביאכם את קרבן אלהיכם אבל בדליכא עומר כל יום הנף אסור דכתיב עד עצם היום הזה עד עיצומו של יום וקסבר עד ועד בכלל :

כתב הרא"ש בתשובה וכו' כבר כתבתי בסמוך דכשכתב הרא"ש תשובה זו היה תופס כר"י דחדש נוהג בשל נכרים ולכך החמיר באותן שנים דימי העינוי נמשך עד פרוס הפסח כלומר עד שהגיע הפסח . עדיין לא זרעו התבואה וגם עת הגריד היה פירוש שהקרקע היתה עדיין קשה מקרירות זמן החורף ולא יכלו לחרוש וכו' אבל בפסקיו חזר ולא אסר בשל נכרים אלא בערלה וכלאים אבל בחדש כתב בסתם אסור ומשמע ודאי דאינו אסור אלא בשל ישראל וכדמוכח ג"כ מדברי הרמב"ם שלא כתב דאסור בשל נכרים אלא גבי ערלה וכלאי הכרם אבל בחדש כתב בסתם אסור דמשמע דאינו אסור אלא בשל ישראל ואיכא למימר טובא אדברי רבינו שלא שם לבו לדבריו דבפסקיו ואולי שלפי שראה שכך היה נוהג לאיסור כמו שכתב בתשובה לכך עלה בדעתו שתשובה זו עיקר דלא כפסקיו אבל אין זה כלום דאף על פי דהחמיר לעצמו אפ"ה לאחרים אין להורות אלא כפי העולה מן הסוגיא והנח להם לישראל אם אינן נביאים הם בני נביאים ועוד נראה דאפילו הוא פרוש ומחמיר לעצמו אין לנהוג איסור אלא כשהוא יושב בביתו אבל אם מיסב בסעודה עם ת"ח שנוהגין היתר אסור לו לנהוג איסור בפניהם ואצ"ל במקום גדולים ממנו והארכתי בתשובה בס"ד :

כי

דרכי משה

רצג (א) כתב בת"ה סימן קצ"א דהיכא דאירע שהשלג והכפור הוי עד פסח ובכל הסביבות שבא משם תבואה היה השלג וקר ורוב שתייתם שכר אז צריך כל חרד להחמיר על עצמו אבל לא יורה לאסור דמוטב שיהו שוגגים ואל יהו מזידין דודאי לא יפרשו דהואיל ורוב שתייתם כר הוא קשה להפרישן אמנם אם רוב שתיית המדינה הוא יין ואינן צריכים לשתות שכר מותר להפרישן להורות לאיסור היכא דליכא אלא חדא ספיקא שמא של אשתקד הוא ומצוה לטהות בהן :

ובתשובה

פרישה

סי' רצג (א) **ולרחוקים** מחצות ואילך מפני שהם יודעין שאין ב"ד מתעצלים בו : (ב) אסור כל יום ששה עשר ז"ל הגמרא דבזמן דאיכא עומר עומר מתיר דכתיב עד הביאכם את קרבן אלהיכם בזמן דליכא עומר כל יום הנף אסור דכתיב עד עצם היום הזה עד עיצומו של יום וקסבר עד ועד בכלל : (ג) שימי עינוי הנכרים הוה בפרים הפסח פרוס הפסח פירש בערוך הוא ט"ו יום קודם פסח וימי עינוי הנכרים דרכם להיות הרבה קודם פסח ואותו שנה לא היו כ"א ט' יום לפני פסח וצ"ל דהיה ידוע דאין הנכרים רגילין לפרש בזמן הזה (וגיר ארי' בפרשה וירא פי' פרס הפסח כמו אמצע הפסח היינו יום ג' ע"פ גבי כעת חיה ולשרה בן עכ"ה) : (ד) וגם עת הגריד היה שם בהשיבה כתוב סגריר והוא ל' אלף טורד ביום סגריר משלי כ"ז והוא לשון גשם ולגירסא שכתב רבינו עת הגריד היה פירוש ל' יגם קשה מה זה שכתב ולא יוכלו לחרוש כי אדרבה אם הארץ יבשה טוב הוא לחריש ודוחק לומר שר"ל שהארץ היתה יבש מחמת החורף והקרח : (ה) אם יאמרו שהרוב נשרש לפני הפסח משמע דוקא שהרוב נשרש אבל מחצה על מחצה לא ולא אמרינן דאף אם הוא מחצה על מחצה מ"מ ספק ספקא הוא כדלעיל א"נ י"ל דנקט רוב משום דח"א לגמרם ולידע אם הוא מחצה על מחצה אם לא שהרוב השרשה קודם הפסח דאז הוא כבר לעיניים וק"ל : (ו) ואהא סמכינן פירוש סומך אני רבותי : (ז) תבואה שנזרעה אחר העומר שאין לה היתר עד שנה הבאה : (ח) ולא התחילה עדיין לשרש שאם התחילה לשרש היה העומר השני מתירה ואף גידוליהן : (ט) מיבעיא אם העומר כו' פי' נלקוט התבואה בעינה מתוך הקרקע ולאכלה דהא דאמרינן שאם לא השרישה אסורים עד שיבא העומר הבאה בגידוליהן מיירי או דבטלינהו אגב ארעא וכי לקיט להו כגד לין דמי ורש"י · ור"ל כיון שכבר היו באיסור אבל שאינה אסורים כגון שנזרע' קודם העומר ונקצר וכו' פשיטא שכן מותרין פרק ר' ישמעאל במנחות דף ס"ט ובהשגה סוף הפרק : (י) אם התוספת אוסר העיקר או לא פי' ואם אינו אוסר גם התוספת מותר כיון דככר השרישה וגדלה שליש קודם העומר דאל"כ קשה הא מ"מ להפריז זה מוס דאין לומר דימכרנו ודמי התוספות יהיה אסור דאין שייך איסור במדע דהא סופו יהיה מותר לשנה הבאה עכ"פ כשיעבור עליו העומר :

כולם

דרישה

דר"ס פ"ק דקידושין עכ"ל מהר"ס מ"ץ : [ב] שמא לא השרישה קודם דסמכינן וכ"כ בסמ"ג בשם ר"י שאין לנו ספק מספק וכתב ובלעמבורגיא"ה רובן זורעין שיבולת שועל אחר הפסח אעפ"כ מאחר שאין דלתות המדינות נעולין ויכול להביא שם ממקומות שרובן זורעין קודם הפסח ומותר עכ"ל וכן כתב רמ"א ע"ש (ואפי' להמחמירין בין פסח לקציר שעורים מותר לאכול מהם ועיין מ"ש ת"ה ס' קנ"ה שהיה דאירע שהשלג והכפור הוה עד הפסח והניחו רמ"א בהג"ה בש"ע ע"ש עד כאן הגהות) :

אבל

חדושי הגהות

רצג א הפרישה כתב דיותר נכון לגרוס וגם עת סגריר היה מלשון דלף טורד ביום סגריר (משלי כז) וכ"ה שם בתשובה :

בתשובה

רצד כי תבואו אל הארץ וגו' כל הנוטע וכו' עד כולם חייבין בערלה ופטורים מרבעי איכא לתמוה דבספ"ק דערלה תנן ענקוקלית (פי' ענבים שלקו קודם שהביאו שליש בישולן) והחרצנים והזגים וכו' אסורין בערלה ובאשרה ובנזיר ומותרין ברבעי והנובלות כולם אסורות (פי' בין בערלה בין ברבעי) כך פירשו כל המפרשים דליכא לפרש נובלות מותרים ברבעי דא"כ הוה ליה למיכלל נמי לנובלות בהדי ענקוקלות וכו' בחד בבא דכולהו אסורים בערלה ומותרין ברבעי אלא בע"כ מדקתני ברישא ענקוקלו' וכו' אסורין בערלה ומותרין ברבעי ובתר הכי תני הנובלות כולם אסירות אלמא דכולן אסורות בין בערלה בין ברבעי בין בנזיר בין באשרה קאמר ורבי' כתב בהפך דנובלות נמי אסורין בערלה ומותרין ברבעי נראה דעת רבינו מדאמרינן בפרק כ"מ [סוף דף מ'] אהא דתנן על הנובלות מברך שהכל דקס"ד דפליגי אמוראי חד אמר בושלי כמרא ופי' הר"ר שמשון תמרים שלא יתבשלו באילן לעולם ותולשין אותן ומניחין אותן בעפר זה על זה להתבשל וחד אמר תמרי דזיקא פי' שהרוח משירן יפריך למ"ד תמרי דזיקא בורא פרי העץ בעי לברוכי שהרי לא נשתנו לקלקל ומסיק אלא בהך נובלות כתמא דתנן מברך עליו שהכל כ"ע ל"פ דבושלי כמרא הוא כי פליגי בנובלות תמרא דתנן בריש דמאי הקלין שבדמאי שהקילו חכמי' דהלוקחן מע"ה א"צ לעשרן דכיון דאין חשובין אין ע"ה חס עליהם וקא חשיב נובלות תמרה התם פליגי בה ח"א בושלי כמרא וח"א תמרי דזיקא והשתא ס"ל לרבינו כיון דבתמרי דזיקא כ"ע ל"פ דמברך עלייהו בפ"ה העץ א"כ הא דתנן הכא והנובלות כולן אסורות אף משום רבעי בע"כ דהאי נובלות סתמא לא איירי אלא בתמרי דזיקא דכיון דחשיב פירי דמברך עליה בפ"ה העץ חשיב נמי פירי לענין רבעי אבל בושלי כמרא כ"ע לא פליגי דפטורים מרבעי דלא חשיב פרי מדלא מברך עליו בפ"ה העץ אלא שהכל ולפעד"נ דהדבר ברור הוא שהרי הגאונים גבי צלף הל"ו זה בזה דלגבי ערלה לאו פירא הוא לגבי ברכה נמי לאו פירא הוא ולא מברכין עליה בורא פרי העץ כדכתב הרי"ף בר"פ כיצד מברכין ולכך כתב רבינו התמרים שאינן מתבשלין כל עיקר דרכן שאינן מתבשלים לעולם דהיינו בושלי כמרא פטורין מרבעי ולא היה צריך לפרש דתמרי דזיקא חייבין ברבעי משום דדבר פשוט הוא דפרי גמור הוא ועוד דנשמע ממילא מדויקא מדלא קא פטרינן מרבעי אלא תמרים שאינן מתבשלים אלמא דתמרי דזיקא דעדיפא מינייהו חייבין ברבעי דאל"כ הו"ל לאשמועינן רבותא דאפילו תמרי דזיקא פטורין מרבעי כ"ש בושלי כמרא ונראה דהרמב"ם דכתב בספ"ט דהל' מעשר שני בפסחים כלשון המשנה והנובלות כולן אסירות לא קאמר אלא בתמרי דזיקא דאילו בושלי כמרא אינן פרי ואינן חייבין ברבעי ולא פליגי רבינו והרמב"ם בזה כלל אבל ב"י עלה על דעתו דהרמב"ם מחייב ברבעי תמרים שאינן מתבשלין ורבינו פליג עליה וכן כתב בש"ע שתי סברות בזה ולפעד"נ דלא דק דליכא פלוגתא בהא דפשיטא דאינו חייב ברבעי אלא תמרי דזיקא אבל תמרים שאינן מתבשלין פטורין מרבעי ואמוראי לא פליגי אלא בנובלות תמרה דדמאי ואיכא למאן דאמר דתמרי דזיקא כיון דאינן חשובות רובו הפקר הלכך פטורין מן הדמאי וכן פירש הרמב"ם במשנה ריש דמאי וכן פסק ריש פרק י"ג מהלכות מעשר וז"ל ונובלות תמרה והן שעדיין לא הטילו שאור פירוש דרכן של תמרים שיתפחו כלחם חמץ בעת הבישול ואלו הרוח השירן בעוד שלא הטילו שאור לא חשיב אף על פי שנקרא פרי כיון דרובו הפקר : ומ"ש והנץ שלהם כלומר של רמונים וכך הוא לשון המשנה קליפי רמון והנץ שלו ופי' הר"ש שהוא הפרח שע"ג הפטמא · ומ"ש והתמד הנעשה מהן פי' שנתן מים ע"ג החרצנים והזגים ויש בהם טעם יין ומ"ש והפגים משנה שם והוא פרי שנתלש קודם בישולו ואם לא תלשו היה מתבשל : ומ"ש והתמרים שאינן מתבשלין פירוש מנהג אלו התמרים שאינן מתבשלין באילן לעולם והיינו דקרי להו תלמודא בושלא כומרא וכבר נתבאר בס"ד : ומ"ש והענבים שלקו בבישולם והוא ענקוקלות · ובירושלמי איכא פלוגתא י"א ענבים שלקו קודם שליש בישולם וי"א אף בלקו אחר שליש בישולם נמי פטורין מרבעי וכך פסק רבינו ולכך כתב בסתם והענבים שלקו ואין נגמרין בבישולן וכך היא דעת הרמב"ם שכתב בספ"ט מהלכות מעשר שני בסתם והענבים שדפם הקדים והפסידן : **ומ"ש** אבל בעלים והלולבים ומי גפנים משנה שם ואיכא לתמוה דהא חשוב נמי סמדר ופי' הרמב"ם במשנה שהוא הפרח שיוצא ממנו הבוסר ואמאי השמיטו רבינו ואפשר דבמשנה תנא רבי יוסי אומר הסמדר אסור מפני שהוא פרי נסתפק רבינו שמא הלכה כר' יוסי לחומרא אבל הרמב"ם כתב במשנה דאין הלכה כר' יוסי וכן פסק בחבורו סוף פ"ט דהלכות מ"ש וכ"ע באסור"י הלכות ערלה : כתב הרמב"ם בפי' המשנה אבל הבוסר עצמו הכל מודים שהוא פרי ופשוט הוא : האביונות והקפריסין והתמרו' של צלף וכו' מבואר בר"פ כיצד מברכין ומ"ש אבל בח"ל אביונות חייבין והקפריסין והתמרות פטורין כנ"ל ובמקצת ספרי הדפוס כתוב איפכא והוא טעות מפורסם : ואלו שלש שנים וכו' מבואר בפ"ק דר"ה [דף י'] אליבא דר' יוסי ורבי שמעון

דלקליטה

הלכות ערלה

רצד ערלה כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל כל הנוטע עץ מאכל מונה לו שלש שנים מעת נטיעתו וכל הפירות שיהיו בו תוך שלש שנים (א) כולם אסורין בהנאה (ב) לעולם בין עיקר הפרי (ג) בין הגרעינין בין הקליפה כגון קליפי אגוזים והרימונים והנץ שלהם והזגין והגרעינים של הענבים והתמד העשוי מהן והפגים והתמרים שאינם מתבשלים והענבים שלקו ואין נגמרין בבישולן כולם חייבין בערלה (ד) ופטורין מרבעי אבל העלין והלולבין ומי הגפנים פירוש כשחותכין הגפן נוטף ממנו כמו מים מותרין משום ערלה (ה) האביונות והתמרות (ו) של צלף חייבין בערלה בד"א בארץ ישראל (ז) [א] **אבל בחוצה לארץ** קפריסין חייבין והאביונות והתמרות פטורין ואלו שלש שנים אין נמנים מיום ליום אלא הולכין בהן אחר שנות העולם (ח) שהוא מתחיל מתשרי ואם נתעברה נתעברה לערלה ולרבעי ופעמים שאינו אלא שתי שנים ומ"ד יום ופעמים שהם יתירים על שלש שנים

כיצד

רצד ערלה כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וגומר כל הנוטע עץ מאכל מונה לו שלש שנים מעת נטיעתו וכל הפירות שיהיו בו תוך ג' שנים כולם אסורים בהנאה לעיל : ומ"ש שמונה לו משעת נטיעתו כשוט בירושלמי פ"ק דערלה : ומ"ש שכל הפירות אסורים בהנאה לעולם בספ"ב דקידושין [נו :] יליף מקראי דערלה אסורה בהנאה ואין לה פדיון וזה שאמר לעולם כלומר דליכא ניתר על ידי פדיון כמו נטע רבעי :

ומ"ש בין עיקר הפרי בין הגרעינים בין הקליפין וכו' משנה בפ"ק דערלה ענקוקלות והחרצנים והזגים והתמד שלהם קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעיני' אסורי' בערלה ומותרי' ברבעי והנובלות כולם אסורות ופירש בירושלמי ענקוקלות ענבים דלקו תלתיהן וכתב הר"ש פירוש שלקו עד שלא הביאו שליש וי"א משהביאו שליש וכתב עוד והגרעינין גרעין של כל פרי אסורים בערלה דדרשינן את פריו את הטפל לפריו ומותרים ברבעי דתניא פרי אתה פודה ואי אתה פודה לא בוסר ולא פגין והנובלות בפרק כיצד מברכין (מ :) חד אמר תמרי דזיקי תמרים שהרוח משירן וחד אמר בושלי כומרא תמרים שאינם מתבשלים באילן ונותנים אותם במחצלות להתחמם ויהיו ראוים לאכילה עכ"ל :

ומ"ש רבינו כולם חייבים בערלה ופטורים מרבעי נראה שחוזר לכל מה שהזכיר אפי' לפגים ותמרים שאינם מתבשלים שגם הם מותרים ברבעי וכן משמע מדדרשינן פרי אתה פודה ואי אתה פודה לא בוסר ולא פגין ולפי זה הא דתנן הנובלות כולם אסורות בערלה קאמר ולא ברבעי אבל הרמב"ם פירש הנובלות אסורות בכל אף ברבעי : ומ"ש אבל העלים והלולבים ומי גפנים מותרים משנה שם : האביונות והתמרות של צלף חייבים בערלה בא"י בח"י אבל בחוצה לארץ קפריסין חייבים וכו' בר"פ כיצד מברכין (לו ·) אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה בח"ל זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין ומסיק דסבר כרבי עקיבא דאמר אין מתעשר אלא אביונות בלבד מפני שהן פרי והא דלא קאמר הלכה כר' עקיבא משום דהוה משמע דהלכה כמותו אפי' בא"י קמ"ל כל המיקל בארץ הלכ' כמותו בחוצה לארץ רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות דערלה ואכיל קפריסין א"ל כמאן כר' עקיבא כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל ופירש ה"ר יונה צלף הוא אילן קטן ונקרא בערבי אלקפא"ר ויש בו ג' מינים תמרות ואביונות וקפריסין התמרות הם רכים כמו לולבי גפנים וראויים לאכילה והאביונות הוא הפרי עצמו והקפריסין הוא שומרי הפרי ואומרים שזה הוא הנץ שלהם העומד קצתו על הפרי והוא ראוי לאכילה ע"כ ורש"י פי' תמרים בתוך העלים גדלים כמין תמרות בולטים בעלה כמו בעלים של ערבה אביונות הוא הפרי קפריסין הוא קליפה גדולה שסביבות הפרי כעין קליפה הגדולה סביב אגוזים דקים והא דאמרינן דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ כתב דטעמא משום דערלה בח"ל מדברי סופרים : **ויש** לתמוה על מה שכתוב בספרי רבינו בח"ל קפריסין חייבין וכו' דאיפכא מיבעי ליה אביונות חייבין ותמרות וקפריסין פטורים : ודע שהרי"ף כתב סתם צלף זורק את האביונות ואוכל את הקפרס ולא חילק בין א"י לח"ל וכתב הר"ר יונה דאית דבעו מימר שכוונתו היתה שאפי' בארץ זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין וסייעו סברתם מדברי הגמ' והוא ז"ל דחה ראייתם והעלה דע"כ לא היתה כוונת הרי"ף להתיר בא"י ואפשר שמפני שהביא המעשה דרב אשי שהיה בח"ל לא הוצרך לפרש יותר ע"כ ומדברי הרמב"ם נראה שאפי' בא"י זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין שהרי סתם ולא חילק בין א"י לח"ל : (ב"ה) כתב הרשב"א שאלת הוורדים אם יש בהן משום ערלה ואמרת שמצאת ראיה שתנן במסכת שביעית הוורד והקטף והלוטים יש להם שביעית רבי שמעון אומר אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי הא וורד לכ"ע פרי הוא תשובה שאלה זו נשאלת ממני כבר ואמרתי אני לפי דעתי שערלה נוהגת בהם ועשיתי לדבר כמה סמוכות מאותה משנה ומסוגיא דמסכת נדה אבל הראב"ד מתיר עכ"ל ובשיטה אחת למסכת נדה מצאתי כתוב בלשון הזה והתנן הוורד והקטף דקדק מכאן הראב"ד דמדאקשי מערלה ושביעית ש"מ דדינא חד אית להו וכמשנה דוורד וקטף קי"ל דהיא כר"א דהילכתא כמותו וא"כ אנו למדין כי ערלה נוהגת בוורד והוא ז"ל כתב דלא ראינו מי שנהג בהם איסור בח"ל ושמא משום דהזרע הוא הפרי והעלין כמי שאינן ואפי' שומר לפרי אינן ואע"ג דמספקא לן אי שקית להו כשהוא סמדר אי לקי פירא או לא לא החמירו והרמב"ן כתב על זה והמחמיר תע"ב וכן השיב הרשב"א עכ"ל :

ואלו שלש שנים אין נמנין מיום ליום אלא הולכין בהם אחר שנות העולם שהוא מתחיל מתשרי וכו' משנה בפ"ק דר"ה (ב ·) באחד בתשרי ר"ה השנה לנטיעה ובגמרא (ט :) מנא לן דכתיב שלש שנים יהיה לכם ערלים וכתיב ובשנה הרביעית ויליף שנה שנה מתשרי דכתיב מראשית השנה : ומ"ש ופעמים שאינו אלא שתי שנים ומ"ד יום וכו' ולאחר ר"ח תשרי של שנה רביעית כל הפירות שיחנטו בו קודם חמשה עשר בשבט יש להם ג"כ דין ערלה וכו' שם ת"ר אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב ערב שביעית שלשים יום לפני ר"ה עלתה לו שנה ומותר לקיימן בשביעית פחות משלשים יום לפני ר"ה לא עלתה לו שנה ואסור לקיימן בשביעית ופירות נטיעה זו אסורים עד ט"ו לשבט אם לערלה ערלה ואם לרבעי רבעי ופירש"י עלתה לו שנה · כיון שהגיע יום אחד בתשרי עלתה לו שנה למנין שני ערלה : פחות משלשים יום · לא עלתה לו שנה עד תשרי הבא אם הינה ערב שביעית ואם ערב שביעית היא אסור לקיימן משום תוספת שביעית ופירות נטיעה זו אסורים וכו' · אף על פי שאמרנו עלתה לו שנה אם חנטו בה פירות לאחר ר"ה השנה של שנה שלישית מיד עדיין אסורים הן עולמית משום ערלה שאע"פ שתשרי ר"ה השנה לנטיעה

ט"ו

דרישה

סי' רצד [א] **אבל** בח"ל אביונות חייבים כולי פי' משום ספיקא רמ"י כולי בח"ל מה"ר דערלה מדרבנן כו' וכן רש"י כתב הטעם אהא דאמרינן דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל משום דערלה בח"ל מדברי סופרים וקשה הא כתב רבינו בסמוך שכית הל"מ שנוהג בח"ל ומשמע בגמרא וב"י הביאו בסמוך דאי לאו שכך הל"מ שמקילינן בה בספק לא היה לה דין דרבנן ושמא י"ל הואיל שהל"מ שמקילינן בספיקא אמרינן מאחר שיש לה דין דרבנן לענין ספיקא ה"ה בכל מילי יש לה דין דרבנן לכן כתבו סתם שערלה מדרבנן.

כגון

פרישה

סי' רצד (א) **כולם** אסורים בהנאה דכתיב בערלה לא יאכל (בצירי תחת היו"ד) דמשמע איסור הנאה . (ב) לעולם ר"ל אפי' לאחר ג' שנים וגם אין להם פדיון · (ג) בין הגרעינים בין הקליפין דכתיב את פריו את הטפל לפריו : (ד) ופטורים מרבעי דברבעי כתיב פריו ודרשינן פרי אתה פודה ולא מה שאינו פרי דהם לא כתיב את : (ה) האביונות והקפריסין והתמרות של צלף חייבים כנ"ל האביונות הן הפרי עצמו והקפריסין היא קליפה גדולה שסביבות הפרי כעין קליפה הגדולה סביב אגוזים דקים . והתמרות בתוך העלין גדולים כמין תמרה ובולטין בעלה כמו בעלין של ערבה רש"י מ"ו :

(ו) של צלף מין עץ שגדולים בו כמה מינים יקרי מיני צלפה : (ז) אבל בח"ל אביונות חייבים והקפריסין והתמרות פטורין כנ"ל (לאפוקי מס"א שכתוב קפריסין חייבים והאביונות והתמרות כן רין וכן הגיה רש"פ עכ"ס) וכו' משום סומ"א דא"י חשבינן הכל כפירות ובח"ל מאחר דערלה דרבנן לא חשבינן הכל כפירות אלא אביונות שהן עיקר הפירות גמ' מ"ו : (ח) שהוא מתחיל מתשרי דילפינן שנה שנה דכתיב בתשרי מראשית השנה עד אחרית השנה דהיינו מתשרי וי"מ מרשית חסר אלף כתיב והיינו אותיות תשרי

וא"ד

כיצד נטע קודם ט"ו באב שנשאר עדיין (ט) מ"ד יום עד ר"ח תשרי כיון שהגיע ר"ח תשרי עלתה לה שנה ומונה עוד שתי שנים (י) ואם נטע ביום ט"ו ומיום ששה עשר ואילך מונה מר"ח תשרי הבא שלש שנים שלמים ולאחר ראש חדש תשרי של שנה רביעית (יא) כל הפירות שיחנטו בו קודם ט"ו בשבט (יב) יש להם גם כן דין ערלה אף שנגמרים אח"כ לא שנא היו שלשה שנים שלמים ערלה [ב] כגון שנטע מששה עשר באב ואילך לא שנא היו מקוטעים כגון שנטע מקודם י"ו באב והנחנטין בו מחמשה עשר בשבט של שנה רביעית עד ט"ו בשבט של שנה חמישית נקראין רבעי (יג) ויש להן דין מעשר שני לכל דבר ובזמן הבית היו צריכין להעלות לירושלים לאוכלם שם או לפדותם ולעלות הפדיון שם והם מותרין מיד אחר הפדיון (יד) ולאחר ט"ו בשבט של שנה חמישית הן חולין גמורין והאידנא שאין יכולין להעלותן לירושלים פודין אותם (טו) אחר שיגמרו ויתלשו (טז) [ג] ויכולין לפדות כולן בשוה פרוטה (יז) אפילו הן רבים וישחוק הפרוטה ויפזרנה לרוח או ישליכנה לנהר ויברך בשעת פדיון בא"י אמ"ה אקב"ו על פדיון רבעי

ורבעי

ט"ו בשבט ר"ה לאילן וזו כבר נעשית אילן לפיכך אין שנתה מתחדשת לצאת מידי ערלה עד חמשה עשר בשבט אבל משם ולהלן אם יחנטו בה פירות דין רבעי עליהם ובחמשה עשר לשנה הבאה יצאו מידי רבעי פירות החנוטים בה מכאן ואילך לכך הועילו לה שלשים יום שלפני ראש השנה ומייתי התם בגמרא הא דתנן אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ראש השנה ואם נטע או הבריך או הרכיב יעקור דברי ר' אלעזר רבי יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת בג' ימים שוב אינה קולטת רבי יוסי ור"ש אומרים לשתי שבתות אמר רב נחמן אמר רבה בר אביה לדברי האומר שלשים צריך שלשים ושלשים כלומר ל' לקליטה ושלשים ליחשב שנה לערלה לדברי האומר ג' צריך ג' ושלשים לדברי האומר ב' שבתות צריך ב' שבתות ול' וכתבו הרי"ף והרא"ש גרסינן בפרק הערל (דף פג:) אמרי בי רב משמיה דרב הלכה כרבי יוסי ואע"ג דשמואל פליג עליה קי"ל הלכה כרב באיסורא וכן פירש הרמב"ם בפ"ט מהלכות מעשר שני ונטע רבעי: וכתב הר"ן והא דאמרי' ופירות נטיעה זו אסורים עד ט"ו בשבט איכא מאן דאמר דדוקא נטיעה שהקלנו עליה בתחילתה שעלו לה ל' יום לשנה תמימה ולפיכך מחמרינן עליה בסופה ולהמשיך שנתה עד ט"ו בשבט שהוא ראש השנה לאילן והיינו דאמר פירות נטיעה זו דמשמע דוקא זו וכן דעת הרמב"ם בפ"ט מהלכות מ"ש ונטע רבעי אבל הרז"ה כתב שכך הדין בכל נטיעה ואפילו באותה שלא הקלנו עליה בתחלתה וכי קאמר ופירות נטיעה זו היינו לומר שהנטיעה שהיא גורמת לה איסור ערלה היא מושכתה עד חמשה עשר בשבט ופלוגתא היא בירושלמי והכי מסתברא משום דהא מילתא בטעמא תלויה ולא משום חומרא בעלמא והיינו טעמא דמילתא דכיון דאילן גדל על רוב מים של שנה שעברה וכל שהוא חונט בין תשרי לט"ו בשבט היינו מחמת יניקת מים שלפני ראש השנה ומאותו יניקה חנטו פירות הללו: ולפיכך הרי הן כאילו חנטו קודם תשרי דחנטה זו מטרף שלפני תשרי הוא וכיון דהיינו טעמא דמלתא ליכא לאיפלוגי בין נטעה ל' יום לפני ראש השנה או פחות מכאן עכ"ל ומדברי הראב"ד נראה שהוא סובר כדברי הרמב"ם והרא"ש כתב בהלכות ערלה דמתוך לשון רש"י משמע קצת כדברי הרמב"ם ושהרז"ה חלוק בדבר ושבירושלמי איכא פלוגתא בהני תרי פירושי ולא הכריע הוא ז"ל כאחד מן הפירושים ורבינו סתם דבריו כדברי הרז"ה וכתב הרא"ש בהלכות ערלה (והביאו התה"ו נ"נא) ורז"ה דהאידנא אין חנטה בשום אילן קודם ט"ו בשבט ולכך אין נזהרין בערלה אלא ג' שנים עכ"ל:

ומ"ש שפירות רבעי יש להן דין מעשר שני לכל דבר ובזמן הבית היו צריכים להעלותם לירושלים לאכלם שם או לפדותן ולהעלות הפדיון שם וכו' בפ"ב דקידושין (נד:) אמרינן דבכרם רבעי כתיב קדש הלולים וגמר קדש קדש ממעשר דכתיב ביה קדש וכל מעשר הארץ וכו' ובר"פ כיצד מברכין (לה.) דקדש הלולים דכתיב בנטע רבעי הוא לשון חילול דאמר רחמנא אחליה והדר אכליה כלומר הוציאהו לחולין ע"י פדיון אם בא לאכלו חוץ לירושלים: ומ"ש והאידנא שאין יכולים להעלותם לירושלים פודין אותם אחר שיגמרו ויתלשו כ"כ הרמב"ם בפ"ט מהלכות מעשר שני הרוצה לפדות נטע רבעי פודהו כמעשר שני ואין פודין אותו עד שיגיע לעונת המעשר שנאמר להוסיף לכם תבואתו עד שיעשה תבואה ואין פודין אותו במחובר כמעשר שני: **ומ"ש** שאין פודין אותו במחובר הוא תוספתא בסוף מעשר שני כתבה רבינו שנשנו שם והתוספות בפרק מרובה (דף סט.) ולכאורה נראה שהטעם דמשום דגמר קדש קדש ממעשר וכך נראה מדברי הרמב"ם ז"ל וגם ז"ל הקשה על זה שהטעם שאין פודין במחובר היינו לפי שאין בקיאין בשומא בעודו מחובר ובפרק כיצד מברכין כתב הרא"ש וכרם רבעי צריך לפדותו אחר הקצירה וכן כתב ה"ר יונה שם וכתב עוד ויש שטועים ופודים במחובר כדי שיוכלו לאכול מהם קודם הבציר וזה אינו כלום שבפירוש מוכיח במסכת ערכין שצריך שיעשו הפדיון בתלוש עכ"ל ואיני יודע למה כתב שהם טועים דהא דאמרינן דאין פודין אותו במחובר היינו דוקא לפדותו שיחול החילול בעודו מחובר אבל לפדותו בעודו מחובר ומפרש שלא יחול החילול עד שיתלקט ש"ד ובהדיא תנן בפרק בתרא דמעשר שני כיצד פודין נטע רבעי מניח את הסל על פי שלשה וכו' ומניח את המעות ואומר כל הנלקט מזה מחולל על המעות האלו מכך וכך סלים בסלע ואפילו בלא שומא נפדית בכה"ג דקתני בההוא פרקא כרם רבעי מציינין אותו וכו' והצנועים מניחים את המעות ואומרים כל הנלקט מזה יהא מחולל על המעות האלו ואע"פ שהתוספות ורבינו שמשון כתבו דההיא דהצנועים משום תקנה הוא דשרי כדי שלא יכשלו הכי נמי איכא לאומר דהנך דפודים במחובר מ"ה עבדו הכי כדי שלא יכשלו ועוד דעד כאן לא אמרו התוספות ור' שמשון אלא בההיא דצנועים שא"א לדעת כמה אכלו העוברים ושבים ובמחובר אין בקיאין בשומא אבל כשפודה פירות כרמו ומניח הסל ע"פ ג' ושמיתה שויה ומניח את המעות ואומר כל הנלקט מזה מחולל על המעות האלו מכך וכך סלים בסלע ש"ד ומצות פדיון נטע רבעי לכתחלה כך היא כמבואר במשנה שכתבתי בסמוך ועוד דטעמא דאין בקיאין בשומא בעודו במחובר לא שייך אלא בזמן שהיו מעלין הפירות או דמיהן לאכלן בירושלים אבל האידנא דאי אפשר להעלותם מפני הטומאה והדמי פדיונם הולכים לאיבוד ולפיכך הם נפדין בשוה פרוטה מה לנו אם אין בקיאין בשומא הלכך יכולין לפדותן בעודן מחוברים ומכל מקום יפרש שלא יחול החילול עד שיתלקט וא"ד למעבד הכי כדי שלא יכשלו בהם ונראה שלא ישליך הפדיון לאיבוד עד שיגמור ללקט כל הכרם שאל"כ הנלקט באחרונה על מה יחול קדושתו (א): ב"ה וז"ל הרשב"א בתשובה ח"א סימן תשמ"ד פדיון אשר דאינו במחובר כדתניא בתוספתא וכן דעת הרמב"ן ובתר הכי מסיק דפודין במחובר ומעשים בכל יום כן וכן דעת רב אחא משבחא והיא דאי, פודין במחובר כתב רב אחאי דשמא דלא בקיאין בשומא בעודו במחובר הלכך בזמן הזה דקי"ל כשמואל דאמר הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל מוקמינן לה אדינא דאורייתא ואף במחובר שפיר דמי: ואע"פ שכתב הרמב"ם בפרק י' מהמ"א כיצד פודין פירות נטע רבעי בזמן הזה אחר שאוסף אותם מברך וכו' וגם הרא"ש כתב בס"פ ה' ערלה ולאחר שנלקט כל הכרם מחלל כל הענבים על פרוטה אין אורחא דמילתא נקטו ולאו דוקא ורבינו ירוחם כתב בשם רב יהודאי שמביא חמשה אשכלות מד' רוחות הכרם ואחד מאמצעיתו ומביא חטים או שעורים ומניחן זה בצד זה ואומר אקב"ו על פדיון הכרם ואומר תחול קדושה דהדין פרדסא על הלין חטי או שערי ג' זימני וקלי להו להני חטי או שערי ע"כ משמע מדבריו שבעודם מחוברים פודים אותם וכיוני בזור לכשיתלשו וכמו שכתבתי ומ"מ מ"ש שמביא ה' אשכולות וכן מ"ש שאומר כן שלשה זמנים איני יודע לו טעם: ומ"ש ויכולים לפדות כולם בשוה פרוטה אפילו הם רבים כ"כ ה"ר יונה והרא"ש ריש פרק כיצד מברכין וכתב ה"ר יונה כתב בה"ג שפודה אותו בד' זוזי וסמך על זה מפני לשון אמר שמואל במרכין שקול ארבע זוזי ופרוק עלייהו ושדינהו בנהרא וכתב ז"ל כתב על דברי בה"ג שלא אמרו ארבע זוזי בדוקא אלא אפילו בפחות הוא מחולל כדאמרינן והא אמר שמואל הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל ומהדרינן איסור דאמר שמואל בדיעבד לכתחלה מי אמר ומתרצינן כיון דבארץ בדיעבד בחוצה

לארץ

דלקליטה צריך שתי שבתות דהיינו י"ד יום ואחר הקליט' כשגדל האילן ל' יום נח' ק השנה עד ר"ח תשרי ל' יום בשנה חשיב שנה וכר"ה מו"ה שנה שנייה לערלה דהיינו מ"ד יום: והאידנא שאין יכולין להעלותם לירושלים פודין אותם אחר שיגמרו ויתלשו וכו' משמע שאין פודין אותם במחובר לכתחלה וכ"כ רמב"ם בפ"ט מה' מ"ש וה"א בתוספתא כתוב התוספת בפרק מרובה [דף ס"ט] וכ"כ הרא"ש וה"ר יונה בר"פ כיצד מברכין וכתב עוד הר"י ויש שטועין ופודין במחובר כדי שיאכלו לאכול מהם קודם הבציר וזה אינו כלום שבפירוש מוכיח במסכת ערכין שצריך שיעשו הפדיון בתלוש עכ"ל והב"י הרבה להקשות דאינו טעות אלא שרי אפילו לכתחלה לפדות במחובר כדמוכח בפרק בתרא דמעשר שני דתנן הצנועים מניחין את המעות וכו' דמייתי לה בפ' מרובה לשם וכבר כתב ב"י היא עצמו דחיית ראיה זו דההיא דצנועים משום תקנה היא דחוששים שמא אוכלים ממנו עוברי דרכים בלא פדיון שריכן לפדות אותו במחובר כדי לסלק ידי אדם מן העבירה אבל אלו שפודין במחובר כדי שיוכלו לאכול מהם קודם הבציר אין להתיר לכתחלה כיון שאין בקיאין בשומא בעודו מחובר דמי מכרית אותם לאכול מהם קודם הבציר לא יאכלו קודם הבציר ולא יפדו אותם במחובר ומה שכתב ב"י יוסף דה"נ איכא למימר דהנך דפודין במחובר מש"ה עבדי הכי כדי שלא יכשלו הלשון שכתב הר"ר יונה שפודין במחובר כדי שיוכלו לאכול מהם קודם הבציר אין לו משמעות אחר אלא שיוכלו הם עצמם לאכול מהם ולכך כתבו שהם טועים ומה שהקשה ב"י מהא דתנן התם כיצד פודין נטע רבעי מניח את הסל ע"פ ג' וכו' לא קשה מידי דהתם נמי דוקא משום כדי שלא יכשלו וכך משנה מפרש למה ששנה מקודם והצנועים מניחין את המעות ואומרים כל הנלקט מזה (פי' לכשיהיה נלקט כדמפ"ש במרובה) יהא מחולל על המעות האלו וקאמר השתא כיצד פודין הצנועין וכו' דלעיל דלא כמו שהבין ב"י דהצנועים פודים אפי' בלא שומא ומ"ש עוד ב"י דבההיא דצנועים א"א לדעת כמה אכלו העוברים ושבים וכו' שנה תימה דהלא אין פודין לתקן על מה שאכלו כבר דפשיטא דאין פדיון מועיל לזה אלא על מה שיאכלו אח"כ וכדאמ' בפ' מרובה לא תימא כל הנלקט מזה אלא אימא כל המתלקט מזה ומ"ש ב"י דהאידנא דנפדי' בשו"פ אין לנו לדקדק בשומא וכו' לא נהירא דאיכא למימר מהרה יבנה המקדש ויאמרו אשתקד מי לא היו פודין במחובר כו' הלכך נראה דאין לפדות לכתחלה אפי' ע"פ ג' אא"כ דומיא דצנועים משום שלא יכשלו וכמשמעות כל הפוסקים גם בש"ע כתב כך ולא נסמך על מ"ש כאן להקל כתב הר' יונה בר"פ כ"מ דהא דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחללו על ש"פ מחולל דיעבד אבל לכתחלה לא דוקא בארץ אבל בח"ל אפילו לכתחלה והשיג עליו ב"י דבזה"ז אפילו בארץ מחללין לכתחלה על ש"פ ומה שהביא ראיה מהך דערכין דש"פ המקדיש שדהו דמחלק בין ח"ל לארץ לא הוזכר חלוק זה אלא לענין שדה החרם לא לענין נטע רבעי עכ"ל ואפשר ליישב דדעת הר' יונה כדעת הגאונים דמהך דערכין למדין לכל דוכתא כדכתב רבינו בח"מ סימן ל"ב ס"ד בשם גאונים הא דאין נשבעין על הקרקעות דוקא בארץ אבל בח"ל נשבעין מן התורה עליהן דמשוין כמטלטלין

וסמכו

דרכי משה

רצד (א) ובתשובת הרמב"ן סימן קנ"ד ובתשובת הרשב"א סימן תשמ"ד דאי פדאו במחובר מהני ובתרומת הדשן סימן קצ"ב כתב דאין לפדותם במחובר: (ב) וכתב בת"ה סימן קצ"ב

פרישה

(ט) ומ"ד יום דאמרי' בגמרא כל קליטה שאינה קולטת בשתי שבתות דהיינו י"ד ימים שוב אינה קולטת ול' יום אח"כ לחשוב לשנה דהיינו מ"ד יום: (י) ואם נטע ביום ששה עשר כו' דשלול הוא ספק: (יא) כל הפירות שחנטו בו קודם ט"ו בשבט כו' שאף ע"פ שנגמרו אח"כ לנטיעה ט"ו בשבט הוא ר"ה לאילן: (יב) יש להן ג"כ דין ערלה וטעמא דמילתא כיון דגדל על הרוב מים של שנה שעברה וכל שהוא חונט בין תשרי לט"ו בשבט היינו מחמת יניקת מים שלפני ר"ה ומאותו יניקה חונטים פירות הללו והרי הן כאילו חנטו קודם תשרי דחנטו מטרף דקודם תשרי וכיון שכן ליכא לאפלוגי בין שנטעה מ"ד יום לפני ר"ה או פחות מכן עכ"ל ר"ן: (יג) ויש להן דין מעשר שני כו' דכתיב בנטע רבעי קודש הלולים וגומר וגמר קדש קדש ממעשר שני דכתיב ביה וכל מעשר הארץ וגומר: (יד) ולאחר ט"ו בשבט כו' פירות הנחנטין אחר ט"ו וק"ל: (טו) אחר שיגמרו ויתלשו כו' שיגמרו ילפינן מדכתיב להוסיף לכם תבואתו עד שיעשה תבואתה ויתלשו היינו משום שאין בקיאין בשומא בעודו מחובר ועיין בב"י (שכתב דיכול לפדות' בעודו מחובר רק שיפרש שלא יחול החילול עד שיתלקט וגם לא ישליך דמי הפדיון לאבוד עד שיגמור ללקוט כל הפירות ע"ש ובת"ה סימן קצ"ב כתב דאין לפדותו במחובר עכ"ה): (טז) ויכולין לפדות כולן בשוה פרוטה או של פירות שוה פרוטה ושוחקין ומ"ש הוא פחות ממטבע מלי ווינר רמ"א (בשם ת"ה סי' קצ"ב) וכא דשני בש"פ רפ"ס דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל והיינו דיקא

בזמן

דרישה

[ב] כגון שנטעה קודם ששה עשר באב וכתב הרא"ש ירושלמי דהאידנא אין חנטה בשום אילן קודם ט"ו בשבט ולכן אין נזהרין בערלה אלא ג' שנים: [ג] ויכולין לפדות כולן בש"פ ואפי' לכתחילה מותר אבל חידות מסדות לפדותן בשוה מהרמ"ן: או ישליכם לנהר וישליכנה לים הגדול או ישחקנה תפילה וישליכם לשחר כירות מהרמ"ן (וכ"כ המרדכי פ"ק דעשן):

ומ"ש

ורבעי זה אינו חייב בלקט שכחה פרט ועוללות אלא מעלהו כולו לירושלים בזמן הביעור (יז) והאידנא פודהו כולו כתב הרמב"ם (יח) שאין נטע רבעי נוהג בח"ל אלא מיד אחר ט"ו בשבט של רביעית מותרין מיד ב"א פדיון אבל בא"י נוהג בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית והורו מקצת הגאונים שאינו נוהג בח"ל אלא בכרם ולא בשאר אילנות ואין להוראה זו עיקר (יט) [ד] וא"א הרא"ש ז"ל הסכים להוראת הגאונים ערלה נוהג בכ"מ ובכל זמן בין בשל נכרי בין בשל ישראל אלא שבא"י הוא מן התורה ובח"ל הלכה למשה מסיני (כ) הלכך בא"י ספקה אסור ובח"ל ספיקה מותר כיצד כרם שיש בו נטיעות של ערלה וענבים נמכרים חוצה לו אפילו יודע שהובאו מאותו הכרם מותרין רק שלא יראה שנבצרו מנטיעות של

וסמכו על הך דערכין דאמר הכי לגבי חרמי' וה"ה לכל דוכתא אלא דהראב"ד כתב דחרמים שאני אבל דעת הר' יונה כדעת הגאונים :

ערלה נוהג בכל מקום וכו' נראה דהא דצריך לאורויי הכא דבארץ הוא מן התורה ובח"ל הל"מ ואע"ג דהל"מ הוי נמי מן התורה ומשום הכי בעלמא לא צריך לפרש דזה מן התורה וזה הל"מ אפ"ה כאן צריך לפרש משום דכאן כך נאמרה הל"מ דספיקו מותר ודאי אסור אבל בארץ דהוי מה"ת ספיקו נמי אסור וה"א בספ"ק דקידושין ומביאו ב"י וז"ש רבינו הלכך בא"י ספקו אסיר וכו' כלומר כאן לא הוצרכו לומר שזה מן התורה וזה הל"מ אלא כדי להורות שהלכך בא"י ספיקא אסור ובח"ל ספיקא מותר והב"י לא נתיישב לו הלשון ולא קשיא כלום : ומ"ש כיצד כרם וכו' ה"א בספ"ק דקידושין [סוף דף ל"ח] לרבי יוחנן דקי"ל כוותו דערלה בח"ל הל"מ וספיקו מותר דאפילו כרם שיודע שיש בו גם כ' נטיעות ילדות של ערלה ועינבים הובאו מאותו כרם מותרים מספק תלינן דנבצרו מזקנות והא דכתב רבינו ענבים נמכרים יוצאה לה משום רבותא דאיסורא דא"י נקט הכא דאע"פ דאיכא למימר מכרם אחר הובאו שאין בו ערלה אפ"ה אסורין בארץ ישראל אבל בח"ל מותר אפי' רואה שהובאו מכרם שיש בו ודאי ערלה וא"צ"ל דמותר' בנמכר חוצה לה דאיכא למתלי דהובאו' לכאן מכרם שאין בו שום ערלה : ומ"ש רבינו רק שלא יראה שנבצרו מנטיעו' של ערלה דמשמע דאינו יודע דשהן של ערלה אפילו רואה שנבצרו מותר לכאורה אין הלשון מכוון דהא רבינו ס"ל דאפילו באינו יודע נמי אסיר אם רואה שהנכרי בוצר כמו שיתבאר בסמוך אלא רצונו לומר רק שלא יראה שנבצרו מנטיעות שאפשר שהן של ערלה · ומ"ש וא"צ"ל כרם שהוא ספק ערלה פי' דלא אתחזק שיש בו נטיעות ילדות של ערלה ואיכא למימר דכולם זקנות הם דעברו עליהם ג' שנים וליכא הכא ערלה כלל דפשיטא דמותר ומיהו כל זה דוקא בספק ערלה אבל בספק כלאי הכרם אפילו רואה שהנכרי לוקט משם מותר כיון שהוא ספק אם נזרעו לשם הזרעים באיסור ואינו אסור אא"כ שהישראל לוקט מן הספק בידים וכמ"ש רבינו להדיא לקמן בריש סי' רצ"ו גם בפרש"י בקידושין סוף [דף ל"ח] צריך לפרש לפי דעת רבינו דמ"ש רש"י ובלבד שלא יראהו ישראל כשהוא ליקט מן הערלה רצונו לומר ממה שהוא ספק ערלה וכן מ"ש כרם הנטוע ירק שזרע ירק בין הגפנים דהו"ל כלאי הכרם ר"ל שזרע ירק בין הגפנים ואיכא ספק אם נזרעו באיסור דה"ל כלאי הכרם אבל הר"ן הבין מפי' רש"י במה שכתב לשון זה דאף על פי שהם ערלה ודאי או כלאים ודאי כל שאינו לוקט אי אינו רואה את הנכרי ליקט מותר ואין כן דעת רבינו אלא היכא דהוא ערלה ודאי או כלאי הכרם ודאי אין לו היתר אכילה על ידי לקיטת הנכרי אף על פי שאינו רואה אותו לוקט אכן דברי הרמב"ם צ"ע שכתב בפרק י' מהמ"א וז"ל ספק ערלה וכלאי הכרם בא"י אסור בסוריא והיא ארצות שכבש דוד מותר כיצד היה כרם ערלה וענבים נמכרות חוצה לו היה ירק זרוע בתוכו וירק נמכר חוצה לו שמא ממנו הוא זה שמא מאחר בסוריא מותר ובח"ל אפילו ראה הענבים יוצאות מכרם ערלה או ירק יוצא מן הכרם לוקח ממנו והוא שלא יראה אותו בוצר מן הערלה או לוקט הירק בידו · כרם שהוא ספק ערלה או ספק כלאים בא"י אסור ובסוריא מותר וא"צ"ל בח"ל עכ"ל ואיכא לתמוה דכיון דקי"ל כעולא אמר ר' יוחנן דערלה הלכה למשה מסיני ושני לן בין ספק ערלה לכלאי הכרם אמאי השוה אותן הרמב"ם וקושיא זו כתבה הר"ן ע"ש הרמ"ך ותירצה וב"י השיג על הר"ן וכתב ישוב אחר על צד הדוחק ולפע"ד נראה פשוט דעת הרמב"ם מדהשיב ליה רב יהודה לעולא בריתא הא א"ל שמואל לרב ענן תני או זה או זה וזה יורד ולוקח או זה או זה וזה יורד ולוקט תר בריה דרבינא מתני ליה לקולא זה וזה יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד אלמא דפשיטא להו לכולהו אמוראי דדין כלאים כדין ערלה ולא מפלגינן בינייהו כלל אלא זה וזה שוין וא"כ ודאי אף דר' יוחנן לא שני לן בין ספק ערלה לספק כלאים דלא כדקס"ד דעולא והלכך בא"י אפילו נמכרות חוצה לו אסור ובסוריא מותר אבל בח"ל אפילו ראה ענבים יוצאות מכרם ערלה וכו' לוקח מהן דאכתי איכא ספק שמא ענבים אלו מכרם אחר הובאו מקמי הכי לכרם זה ועכשיו הם שיוצאות מכרם

לארץ אפילו לכתחלה כמצינו למדים שהלכה כשמואל שאם חללו על שוה פרוטה סגי ליה בהכי בחולה לארץ ואפילו לכתחלה מותר עכ"ל נראה מדבריו דבחולה לארץ דוקא מחללן על שוה פרוטה אבל בארץ ישראל אינו מחללן לכתחלה אלא בשוויו ואין נראה כן מדברי הרמב"ם והרא"ש שהרי כתבו סתם דבזמן הזה נפדין על שוה פרוטה ולא חלקו בין ארץ ישראל לח"ל ומה שהביא ה"ר יונה ממסכת ערכין לא ידענא שותא דמר דהא בערכין סוף פרק המקדיש שדהו [כט :] הכי איתא ההוא גברא דאחרמינהו לנכסיה בסומכדיתא אתא לקמיה דרב יהודה אמר ליה שקול ארבע זוזי ואחיל עלייהו ושדינהו בנהרא ולישתרו לך אלמא קסבר סתם חרמים לבדק הבית כמאן כשמואל דאמר הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל אימור דאמר שמואל שחללו לכתחלה מי אמר כ"ת בזמן שבית המקדש קיים דאיכא פסידא אבל בזמן הזה ואפי' לכתחלה אי הכי אפילו פרוטה נמי פרסומי מילתא אמר עולא אי הואי התם הוה יהיבנא כולהו לכהנים אלמא קסבר עולא סתם חרמים לכהנים מיתיבי אין שדה החרם נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג ל"ק הא במקרקעי הא במטלטלי והא מעשה דסומכדיתא במקרקעי נמי הוה קרקעי דח"ל כמטלטלי דארץ ישראל דמי עד כאן בגמרא הרי מבואר שלא חילקו בחילול שוה פרוטה בין חולה לארץ לארץ אלא בין זמן שבה"מ קיים לזמן הזה ולא הוזכר חילוק בין חולה לארץ לארץ אלא לענין שדה החרם ולא לענין נטע רבעי : ורבעי אינו חייב בלקט שכחה פרט ועוללות וכו' בפ"ז דפאה ופ"ה דמעשר שני תנן כרם רבעי בית שמאי אומרים יש לו פרט ויש לו עוללות והעניים פודים לעצמם וב"ה אומרים כולו לגת :

ומ"ש שאינו חייב בלקט שכחה כ"כ הרמב"ם בפ"ט מהלכות מעשר שני ונראה שטעמו משום דיליף להו מדין פרט ועוללות : כתב הרמב"ם שאין נטע רבעי נוהגת בח"ל וכו' עד ואין להוראה זו עיקר בפ"י מהמ"א :

ומ"ש שאין נטע רבעי נוהג בח"ל כתב ז"ל שנראה לו כן מפני שלא אמרו שאסור בח"ל אלא הערלה וק"ו הדברים ומה סוריא שהיא חייבת במעשרות ובשביעית מדבריהם אינה חייבת בנטע רבעי ח"ל לא כ"ש שלא יהא נטע רבעי נוהג בה אבל בא"י נוהג בה בין בפני הבית בין שלא בפני הבית וכתב הר"ן בפ"ק דר"ה ובס"פ פ"ק דקידושין דסוגיית הירושלמי בפ"ה דמסכת מעשר שני מוכחא כדבריו והרשב"א כתב [א] בתשובה שטעמו של הרמב"ם מפני שלמדו בקידושין רבעי ממעשר שני בגזרה שוה דקדש קדש וסבר הרב ז"ל דמה מעשר שני אינו נוהג בח"ל אף רבעי אינו נוהג בה · אבל דעת התוספו' וה"ר יונה והרשב"א והרא"ש בר"פ כיצד מברכין דאף בח"ל נוהג אלא שכתבו שאינו נוהג אלא בכרם ולא בשאר אילנות וכן דעת [ב] רב אחא גאון כמו שאכתוב בסמוך בסייעתא דשמיא : ומ"ש וא"א ז"ל הסכים להוראת הגאונים בריש פ' כיצד מברכין [לה ·] איפליגו תנאי חד תני נטע רבעי וחד תני כרם רבעי וכתבו התוס' והרא"ש והלכה כמאן דתני כרם רבעי דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל כדאיתא לקמן בפירקין וכ"כ ה"ר יונה שם בשם רב אחא גאון וכתב שר"י כתב שאין זו ראיה דאפשר שלא אמרו כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל אלא גבי כלאי דוקא אבל בשאר דוכתי לא וה"ר יונה עצמו הביא ראיה לדברי ר"י דבסוף פ"ק דקדושין גבי כלאים לא אמר כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל וכתב בסוף דבריו עדיין פסק זה צריך תלמוד ועיון מיהו נהגו העולם כדעת רב אחא והגאונים שאומרים שאינו נוהג אלא בכרם בלבד עכ"ל : וכ"כ הר"ן בפ"ק דר"ה ובסוף פ"ק דקידושין בשם רב אחא ובשם הרז"ה וכתב עוד בשם רב אחא דלמאן דתני כרם רבעי אין רבעי נוהג אלא בכרם שלם אבל בגפן יחידית לא והרמב"ן הקשה עליו וכתב דאפילו בגפן יחידית נוהג רבעי והרשב"א כתב בר"פ כיצד מברכין כדברי רב אחא וז"ל קי"ל כמאן דתני כרם רבעי דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל והלכך אין נטע רבעי נוהג עכשיו אלא כרם רבעי ולא גפן יחידית אלא ב' כנגד ב' ואחת יוצא זנב דהיינו כרם וכ"כ הרב בעל המאור ז"ל ע"כ לשונו :

ב"ה וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן קנ"ו ובתרומת הדשן כתב בדינים אלו בסימן קצ"ב :

כתב הרמב"ם בפ"י מהמ"א הורו מקצת הגאונים שאע"פ שפדה פירות שנה רביעית או חללן אסור לאכלן עד שתכנס שנה חמישית ודבר זה אין לו עיקר ויראה לי שזו שגגת הוראה ופסוק הטעם לפי שכתוב ובשנה החמישית תאכלו את פריו ואין ענין הכתוב אלא שבשנה החמישית תאכלו את פריו בלא פדיון בכל חולין שבעולם ואין להוראה זו עיקר עכ"ל · וגם הרא"ש בסוף הל' ערלה כתב שאותה הוראה נמצאת בקצת ה"ג וכתב שהיא שבוש · ולזה נתכוון רבינו שכתב לעיל והם מותרין מיד אחר הפדיון : ב"ה כתב ר"י בנט"ו אות ל"א שמעביד בשרה פגי ערלה אסור כי סמדר מותר ופגן אסור משום ערלה אבל בפגין של נטע רבעי אפי' של כרם הנוהג בזמן הזה מותר כדאמרינן פרי אתה פודה ולא בוסר ולא פגין עכ"ל :

ערלה נוהגת בכ"מ ובכל זמן וכו' בסוף פ"ק דקידושין (דף לז ·) מבואר דנוהגת אף בח"ל : ומ"ש שנוהגת אף בשל נכרי כן כתבו שם התוספות והרא"ש והר"ן והמרדכי וסמ"ג והביאו פה ראיות לדבר וכ"כ ר"ש בסוף ערלה · וכ"כ הרשב"א בתשובה ח"א סימן תשל"ד וכתב שיש לזה ראיות גדולות ובכורות וכתב רבינו בס"ס זה נכרי שנטע בין לעצמו בין לישראל חייב וכ"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות מעשר שני ואע"פ שבפי' המשנה כתב בע"א אין לסמוך אלא על מ"ש בחיבור : ומ"ש ובח"ל הל"מ הילכך בא"י ספיקא אסור. ובח"ל ספיקא מותר בסוף פ"ק דקידושין [לט ·] א"ר אסי א"ר יוחנן ערלה בח"ל הל"מ א"ל ר' זירא לר' אסי והתנן ספק ערלה בא"י אסור ובסוריא מותר [ג] בח"ל יורד ולוקט א"ל אימור כך נאמרה ספיקה מותר ודאי אסור ואף על גב דשמואל פליג התם ואמר דלא מיתסרא אלא מהלכות מדינה הלכה כרבי יוחנן וכ"פ הרמב"ם והרא"ש וכן נראה שהוא דעת הרי"ף שכתב סתם מתני' דקתני הערלה הלכה למשה מסיני משמע : ומ"ש רבינו הלכך בא"י ספיקא אסור ובח"ל ספיקא מותר אינו מכוון דמשמע דמשום דאינה אלא הל"מ ספיקא מותר והא ודאי ליתא דשאר הל"מ ספיקן נמי אסור וכן משמע בהדיא מדאקשי ליה כי אמר דערלה בח"ל הל"מ ומדתנית דספק ערלה בח"ל מותר דאלמא בכל דוכת' הל"מ ספיקא אסור וכן משמע נמי מדשני ליה אימור כך נאמרה ספיקה מותר כלומ' אין ה"נ דבכל דוכתא הל"מ ספיקא אסו' והכא שאני דכך נאמרה ספיקא מותר ואפשר היה להגיה ולומר דהלכ' היה כתוב בספרי רבינו והסופרים טעו וכתבו הילכך במקום הלכה אלא שא"כ לא היה ליה להזכיר דבא"י ספיקא אסור דאין זה ענין להל"מ : ומ"ש כיצד כרם שיש לו נטיעות של ערלה וכו' · בסוף פ"ק דקידושין [דף לח :] תנן התם החדש אסור מן התורה בכ"מ והערלה הלכה והכלאים מד"ס מאי הלכה אמר רב יהודה אמר שמואל

דרישה

[ד] יא"א ז"ל הסכים להוראת הגאונים ר"ל דאינו נוהג בח"ל אלא בכרם לבד והטעם משום דבגמרא איכא פלוגתא דאיכא מ"ד דנטע רבעי נוהג בכל אילנות ואיכא מ"ד דאינו נוהג אלא בכרם דדרשינן הלולים הלולים ר"ל דבר שמהללין בו טעון חילול והיינו יין שאין אומרים הלוים שיר על הקרבן כ"א על יין של נסכים ושי' יליף לה בג"ש דכתיב הכא להוסיף לכם תבואתו וכתיב ותבואת הכרם מה להלן כרם אף כאן כרם וסוברים הגאונים והרא"ש כיון שנחלקו בדבר בח"ל

(כ) הלכך בא"י ספיקו אסור פירוש הואיל שבא"י הוא מן התורה לכך ספיקא אסור אבל מ"מ ובח"ל ספקו מותר וזה אינו מטעם הל"מ דהא קי"ל בכל הל"מ דספקו אסור אלא שבהל"מ כך קבלו ממשה מסיני שספיקו מותר וכדאיתא בגמרא וכתב ב"י דאפשר שהיה להגיה הלכה במקום הלכך אלא שאם כן לא הו"ל להזכיר דבא"י ספיקא אסיר דאין ענין להלכה למשה מסיני עכ"ל ואי

פרישה

בזמן הבית אבל בזמן הזה אפי' לכתחלה עיין בב"י ועיין בדרישה : (יז) והאידנא פודהו כולו ר"ל שא"צ להביא לקנו שכאם כו' : (יח) שאין נטע רבעי נוהג בחולה לארץ כו' דגמרינן קדש קדש ממעשר שני ומעשר שני אינו נוהג בחולה לארץ רשב"א : (שאינו נוהג בח"ל אלא בכרם ר"ל דאשכחן ביה קרא ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ש"מ דעיקר דיני רבעי נאמרו בכרם דוקא יעד"ר ואינו חייב אלא בכרם שלם דהיינו שתים נגד שתים ואחת יוצא זנב ועיין בר"ן פ"ק דר"ה דף ס"ב ע"ב עכ"ה) : (יט) וא"א הרא"ש ז"ל הסכים להוראת הגאונים עיין בדרישה ·

חדושי הגהות

רצד [א] בתשובה להרמב"ן סימן קנ"ו : [ב] פ' קדושים סימן ק' ד"ה כרם צריך : [ג] כ"ה בגמרא שלפנינו אבל רש"ל מחק שם תיבות אלו בח"ל יורד ולוקט ע"ש ועי' בב"י בסמוך ר"ל

של ערלה [ס] (כא) ואצ"ל כרם שהוא ספק ערלה שהוא מותר חבית
של יין (כב) הטמונה בכרם של ערלה מותר שאין הגנב גנב בכרם
זה וטומן בתוכו (כג) אבל ענבים שנמצאו טמונים בו אסורין שקרוב
הדבר

שמואל הלכתא מדינה עולא א"ר יוחנן הל"מ א"ל עולא לרב יהודה בשלמא לדידי דאמינא הלכה למשה מסיני היינו דשאני לן בין ספק ערלה לספק כלאים דתניא ספק ערלה בא"י אסור ובסוריא מותר ובח"ל יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט ואילו גבי כלאים תנן כרם הנטוע ירק וירק נמכר חוצה לו בא"י אסור ובסוריא מותר ובח"ל יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד אלא לדידך ניתני או זה וזה יורד ולוקח או זה וזה יורד ולוקט הא א"ל שמואל לרב ענן תני או זה וזה יורד ולוקח או זה וזה יורד ולוקט ד מר בריה דרבינא מתני לקולא זה וזה יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד א"ל לוי לשמואל ספק לי ואנא איכול רב אויא ורבה בב"ח מספקי ספוקי להדדי ופירש"י ספק ערלה. ספק עברו עליה שלשה שני א"נ פרדס שיש בו נטיעה ערלה ושאר נטיעות ולקט נכרי מהפירות ואין ידוע מהיכן : ובח"ל. יורד ישראל ולוקח מן הנכרי הלוקט מפרדס שיש בו נטיעות ילדות וזקנות וישראל יודע שהוא נכנס שם ולוקט לכתחלה ובלבד שלא יראנו ישראל כשהוא לוקט מן הערלה והא דתניא בסוריא מותר כשנלקט כבר אבל לכתחלה אינו אומר לו רד ולקוט : כרם הנטוע ירק. שורע ירק בין הגפנים דהוה ליה הכרם כלאים : וירק נמכר חוצה לו · ויש לחוש שמא מירק שגדל בכרם הוא והוה ליה ספק כלאים : יורד · הנכרי ולוקט מן הכלאים ממש ומוכר לחבר : ובלבד שלא ילקוט . החבר עצמו ביד : ספק לי. לקוט שלא בפני שיהיה ספק אצלי ואנא איכול ובערלה קאי עכ"ל. ומשמע דגבי ערלה נקטינן יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט דלא אמר תני או זה וזה יורד ולוקח או זה וזה יורד ולוקט אלא שמואל דאמר דערלה לא מיתסרא אלא מהלכות מדינה אבל לר' יוחנן דאמר דהלכה למשה מסיני היא וקי"ל כוותיה לא שרי אלא ביורד ולוקח ולא ביורד ולוקט וכך הם דברי רבינו שכתב רק שלא יראנו שנבצרו מנטיעות ערלה והיינו כדתנן יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט ובכרם שיש בו נטיעות ערלה ונטיעות המותרים איירי כדדייק לישנא דכרם שיש בו נטיעות ערלה דנקט ומה שכתב וא"צ לומר כרם שהוא ספק ערלה היינו לומר דעד השתא איירי בכרם שיש בו נטיעות המותרות ונטיעות ערלה בודאי וקאמר דמותר והשתא קאמר דאצ"ל בכרם שאין בו נטיעה של ודאי ערלה אלא כל נטיעות שבו ספק עברו עליהם ג' שנים ספק לא עברו · והרמב"ם כתב בפ"י מהמ"א וז"ל ספק ערלה וכלאי הכרם בא"י אסור ובסוריא מותר כיצד היה כרם ערלה וענבים נמכרות חוצה לו היה ירק זרוע בתוכו וירק נמכר חוצה לו שמא ממנו הוא זה שמא מאחר בסוריא מותר ובח"ל אפילו ראה הענבים יוצאות מכרם ערלה או ירק יוצא מן הכרם לוקח מהם והוא שלא יראה הבוצר מן הערלה או לוקט הירק בידו כרם שהוא ספק ערלה או ספק כלאים בא"י אסור ובסוריא מותר ואצ"ל בח"ל עכ"ל. ויש לתמוה עליו דכיון דקי"ל כרבי יוחנן דאמר ערלה הל"מ וכלאים מד"ס למה השוה דין שניהם וכתב הר"ן שהרמ"ך השיגו כן והוא ז"ל כתב דל"ק דכיון דמר בריה דרבינא מתני לקולא נקטינן כוותיה ולאו משום דס"ל כשמואל דאמר הלכות מדינה אלא משום דס"ל שכך נאמרה הלכה שכל שלא יראנו לוקט מותר · וכתב עוד על דברי הרמב"ם הרי שהוא מסכים לפי' רש"י שאע"פ שהם ערלה או כלאים ודאי כל שאינו לוקט או אינו רואה את הנכרי לוקט מותר והשוה את הרואה ללוקט וכן הדין עכ"ל נראה מדבריו שהוא ז"ל מפרש דברי הרמב"ם שהם כמ"ד זה וזה יורד ולוקח ואני בעניי לא ירדתי לעומק דעתו שדברי הרמב"ם נראים פשוטים בעיני שהם כההיא דקתני יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט שהרי לשונו כלשון המשנה ממש דקתני יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט אלא שכתב בוצר במקום לוקט ואח"כ כתב לוקט הירק ולענין ערלה ספיר פסק כרבי יוחנן דאמר הל"מ הוא ומה שהשוה כלאים לערלה להחמיר אפשר דהיינו מדמוכח דמר בריה דרבינא דהוא בתרא משוה ערלה לכלאים וכעין שכתב הר"ן ואע"ג דאיהו משוה להו לקולא אפשר לאקושינהו לקולא מדר"י דאמ' הערלה הל"מ מקשינן להו לחומרא ויותר היה נ"ל שלא השוה הרמב"ם אותם כמו שעלה על דעת הרמב"ן והר"ן אלא שבערלה פסק יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט ובכלאים פסק דיורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד וה"ט יראה אותו בוצר וגבי כלאים אפי' ראהו לוקט אין בכך כלום רק שלא ילקוט הוא עצמו הירק בידו אלא שבפ"ח מהלכות כלאים כתב אע"פ שמותר לזרוע הירק בצד הכרם בח"ל הרי איתו הירק הזורע שם אסור באכילה אפילו בח"ל והוא שיראה אותו לוקט ומוכר אבל ספיקו מותר כמו שביארנו בהלכות מ"א עכ"ל הרי שכתב גבי כלאים שצריך שלא יראנו לוקט ומ"מ דבריו מבוארים שם שהוא פוסק דיורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט וכמו שכתבתי :

ועדיין יש לדקדק בדברי הרמב"ם שכתב בודאי ערלה וכלאי הכרם בח"ל מותר לוקח מהם ובלבד שלא יראנו בוצר מהיכא יליף הכי דהא כי תנן בח"ל יורד ולוקח וכו' אספק ערלה הוא דתנן אבל בודאי ערלה מנ"ל ועוד שכתב בסוף דבריו כרם שהוא ספק ערלה וכו' ובסוריא מותר ואצ"ל בח"ל דמשמע דמותר בכל גוונא והא מתני' לא שרי אפילו בח"ל אלא בשלא ראהו לוקט היכא למיתר דכיון דההיא דכרם הנטוע ירק ודאי כלאים הוא ושרי בח"ל ק"ה לודאי ערלה דשרי בח"ל ואפילו לאתן דמפליג בין ערלה לכלאים היינו לומר דבזה יורד ולוקח ובזה יורד ולוקט ומ"מ תרוייהו בחד גוונא איירי והיינו דאקשי ליה עולא לרב יהודה מההיא דספק ערלה להההיא דכרם הנטוע ירק וכו' דליתני או זה וזה יורד ולוקח וכו' הא עדיפא מינה הו"ל לאקשויי דגבי ספק ערלה קתני יורד ולוקח וגבי ודאי כלאים קתני יורד ולוקט ואיכא בארעא וכו' ותו היכי אמר רב יהודה הא אמר שמואל תני או זה וזה יורד ולוקח וכו' ורבינא נמי הכי מיתני זה וזה יורד ולוקט הא כיון שזה ודאי וזה ספק היאך אפשר להיות דין שניהם שוה אלא ע"כ דתרוייהו בחד גוונא מיתנו וכיון דההיא דכרם הנטוע ירק מיירי בודאי כלאים ההיא דערלה דשרי בח"ל מיירי בודאי ערלה וה"פ דמתני' ספק ערלה דהיינו כרם שהוא ספק אם עברו עליו שלשה שנים אם לאו או כרם שהוא ערלה ודאי פירות נמכרים חוצה לו ספק ממנו הוא ספק מכרם אחר בא"י אסור ובסוריא מותר ואצ"ל בח"ל ואם הוא ודאי ערלה בח"ל יורד ולוקח וכו' וע"כ צ"ל כן דאל"ה כיון דקתני בסוריא מותר דמשמע דמותר ליקח מכרם שהוא ספק ערלה וכ"ש בח"ל מאי הא דקתני ובח"ל יורד ולוקח וכו' ומה שפי' רש"י דהא דקתני בסוריא מותר בשנלקט כבר אבל אינו אומר לכתחלה רד ולקוט אינו נראה להרמב"ם משום דלישנא דמותר סתמא לגמרי משמע דאי כפי' רש"י לא הוה שתיק תנא דמתניתין הכי בהדיא הילכך משמע ליה לפרושי מתניתין כדפרישית וכתב תחלה חד גוונא דספק ערלה דשריא בסוריא דהיינו כרם שכולו ערלה ודאי וענבים נמכרות חוצה לו ואינו יודע אם ממנו אם מאחר מותר ובח"ל אפי' ודאי מותר והוא שלא יראנו בוצר והדר כתב גוונא אחריתי דספק ערלה דהיינו שכולו ספק אם עברו עליו שלשה שנים אם לאו או שיש בו נטיעות ערלה וזקנות דבסוריא מותר ואצ"ל בח"ל ומשמע דבשכל הכרם ספק אם עברו עליו ג' שנים מותר ללקוט ביד כנ"ל לפרש דברי הרמב"ם ז"ל : **כתב** הר"ן על פירש"י ואחרים מפרשים דכי אמרינן ובלבד שלא ילקוט לא בא לומר שיהא מותר כל שאין ישראל לוקט ביד ממש אע"פ שרואה העכו"ם לוקח מן הפירות דהא ודאי אי אפשר אלא מתני' כולה ה"פ ספק ערלה בא"י אסור כגון שיש בתוך הגן. נטיעות של ערלה ונטיעות המותרות ופירות נמכרות חוצה לו בפתח הגן בא"י אסור משום דאוכחא מילתא דמפירות הגן הם וליכא אלא חד ספיקא ובסוריא מותר לפי שלא נאסר ספיקא אלא בארץ אבל ליכנס לתוכו וליקח מהפירות התלושים בו אסור ובח"ל יורד ולוקח אפי' מהפירות שבגן תלושים ובלבד שלא יראנו לוקט מהפירות אע"פ שאינו יודע אם מצד איסור או מצד היתר הם ובסיפא גבי כלאים מקילים טפי דכל שאינו לוקט ביד מן האיסור או שאינו רואה את הנכרי לוקח מן האיסור ממש מותר לומר לו שילקוט מן הפירות בסתם עכ"ל : **ואיכא** למידק על הרמב"ם ורבינו למה לא כתבו דאפי' מי שיודע בפירות שבן ערלה מותר לספק לחבירו ולהאכילו וכדאמר ליה לוי לשמואל וכדעבדי רב אויא ורבה בב"ח וי"ל דס"ל דהנך רבנן סברי כשמואל דאמר ערלה בח"ל הלכתא מדינה היא אבל לר"י דסבר הלכה למשה מסיני היא אסור (ג) : **חבית** של יין הטמונה בכרם של ערלה מותר וכו' עובדא פ"ב דב"ב (כד') : ומ"ש אבל
ענבים

מכרם זה אבל אין ענבים אלו גדלו בכרם זה וכן ירק זה ממקום אחר הובא מקמי הכי לכרם זה ועכשיו הם יוצאות מכרם זה אבל אין ירק זה גדל כאן בכרם זה ואע"פ שהוא ספק רחוק תלינן לקולא דגדולה מזו אמרו ספק לי ואנא איכול אבל כשהוא רואה שהנכרי בוצר מן הערלה בידו וכן הנכרי לוקט הירק בידו אין כאן ספק אלא ודאי ערלה הוא וודאי כלאי הכרם הוא ואסור ולפ"ז פסק הרמב"ם לחומרא דתנינא זה וזה יורד ולוקח דכיון דשמואל נסתפק וקאמר תני או זה וזה יורד ולוקח או זה וזה יורד ולוקט תפסינן לחומרא ולא כמר בריה דרבינא דמתני לקולא ולפ"ז מעולם לא עלה ע"ד ה"ר רבינו משה בר מיימוני להתיר כשהוא ודאי ערלה או ודאי כלאי הכרם כמו שהבין הר"ן מדברי הרמב"ם ומפירוש רש"י גם הבית יוסף הבין כך בדברי הרמב"ם להתיר ודאי ערלה וודאי כלאי הכרם והאריך בדוחקים לפרש מתני' דערלה על פי הבנה זו ברמב"ם ולא נהירא גם תימה גדול לפרש להתיר וודאי ערלה וודאי כלאי הכרם דהא בגמרא קאמר ספק לי ואנא איכול רב אויא ורבה בר רב חנן מספקי ספוקי להדדי אלמא דלא שרינן אלא ספיקא אבל ודאי אסור הלכך דברי רבינו בהבנת הסוגיא ופרש"י והרמב"ם הוא עיקר דאי אפשר לפרש שום היתר אלא בדאיכא ספק ואפילו הוא ספק רחוק אבל לא ודאי ערלה וודאי כלאי הכרם וכך הוא משמעות לשון הש"ע וכך פסק בתשובה שהובאה במרדכי סוף פרק קמא דקידושין המתחלת שאלו על כרם והכי נקטינן : **חבית** של יין עובדא בפ"ק לא יחפור [דף כ"ד] הקשו התוספות ליתסר משום י"נ דרובא דעלמא נכרים נינהו (כלומר והגנב היה נכרי ונסכו) וי"ל דרוב גנבי ישראל ע"כ לשונו ואיכא לתמוה דאפילו את"ל דגנבו ישראל מכל מקום יש לחוש דגנבו מכרם של נכרי והוה י"נ לכן נראה דהכא מיירי דאיכא כרמים של ישראל רבים משל נכרים ושרי אפילו בסתמיה וע"ל בסימן קכ"ט פסק כך רבינו להדיא · אבל הרמב"ם בפ"י מהלכות
מ"א

דרכי משה

קצ"ב דכן המנהג לפדות דכרם על ש"פ שהוא חצי זוזי שהוא יותר מש"פ ולא כגדול א' דכתב דמנהג חסידות לפדותו בשוויו עד כאן לשונו · כתב בתא"ו נתיב כ"א אם רוצה לפדותו כולו בא' יכול לעשות רק שכל פעם יפדה מה שנתלש וכתב הכלבו וי"א אחר הברכה דבזמן העולמים גלוי וידוע לפניך בזמן שבית המקדש קיים היו הפירות רבעי להקדש ועכשיו שאין ב"ה קיים יהר"מ שתהא פרוטה זו להקדש ויצאו הפירות אלו לחולין עכ"ל . וכתב המרדכי פ"ק דע"ז דכשמשליך דמי הפדיון לנהר צריך גם כן שחיקה תחלה : (ג) ובמרדכי שם דף תר"ח ע"א כרם שהיה ד' נטיעות של ערלה ולא נודעו מקומותיה ואסר מורי כל הכרם ול"נ הלכה למעשה דהכל מותר ואפילו מן האשכולות במחובר לקרקע דספק ערלה מותר ואפי' כרם שכולו ערלה ואין בתוכו היתר יכול לקנות ענבים ממנו מאותן שמביאין לו הנכרים הואיל ואינו לוקט ממש עכ"ל וכ"ה דעת הרמב"ם פרק י' מהמ"א והאריך בב"י פי' דבריו אבל בדברי רבינו והרא"ש פ"ה דערלה נראה דאינו מותר לקנות אלא בספק ערלה ה ואף שאסור ללקוט ביד :
וכתב

פרישה

ואי משום הא לא איריא דהכל לומר דהו"א דאף בדאורייתא ספקא מותר כיון דהל"מ דספקו מותר לכך הוצרך שכן הלכה דלוקח בח"ל ספקו מותר ובא"י ספקו אסור : (כא) ואינו צריך לומר כרם שהוא ספק ערלה כו' להאריך קשה אם הוא א"צ לומר מה בא להשמיענו ונראה דהו"א שבוש סי' לנו להחמיר היאיל, שאין כאן צד היתר בודאי משא"כ בכרם שיש בו נטיעות של ערלה דמכל מקום יש בו ג"כ נטיעות של היתר בודאי לכך כתב שהוא אצ"ל · ומ"ש שהוא מותר ר"ל לקנות מהענבים כנמכרים חוצה לה דוקא ב"י ע"ש ועיין בדרישה ולקמן סימן רל"ד : (כב) הטמונה בכרם של ערלה מותר שהגנב ימלא אותו דרך עניים רש"י וכתבו התוספות ומ"מ מ"מ יש לא אסור דרובא דעלמא עכו"ם נינהו והוי כיין נסך וי"ל דרוב גנבי ישראל ועי"ל סימן קכ"ט מ"ש שם עכ"ס) : (כג) אבל ענבים שנמצאו טמונים בו אוסרים כו' פירוש אסורים משום ערלה דאמרינן מכרם זה היא וטמנם שם שלא בשעת בצירות דאז לא ימלאו כמו יין שמוצאים הדורכים ענבים כתב מ"ו כדמשמע בעיני דלא דק שוטו לדברי הרמב"ם אבל בגמרא משמע דלפי המסקנא דאפי' בענבים נמי שרי ול"כ הרא"ש לקולא ומ"מ המחמירה אף היין אסור עיין בפ' לא יחפור בסמוך סי' מ"ג :
ואם

דרישה

בח"ל הולכין אחר המיקל : [ס] ואצ"ל כרם שהוא ספק ערלה שהוא מותר ר"ל לקנות מהענבים שנמכרים חוצה לה דוקא ב"י וכתב תמיה שם בברייתא ספק ערלה בארץ אסור כו' בח"ל יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט · ופרש"י דהאי ספק ערלה ספק אם עברו עליה ג' שנים א"נ פרדס שיש בו נטיעות ערלה ושאר נטיעות ולקט נכרי מן' הפירות ואינו יודע מהיכן וס"ל לרבינו דעל שניהן מסיק וקאמר דבח"ל יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט דאפי' אין בכרם ודאי ערלה אלא כל שבכרם ספק ערלה אם עברו עליהן ג' שנים או לא אפ"ה אם הוא רואה שהנכרי בוצר מאותו ספק אסור ליקח ממנו · ואע"פ שרבינו סותם וכתב סתם ז"ל ואצ"ל כרם שהוא ספק ערלה שהוא מותר . מ"מ צ"ל דאלעיל מיניה קאי מ"ש וענבים נמכרים חוצה לו וקאמר דאצ"ל דבכה"ג מותר דא"ל דרבינו ס"ל דבספק ערלה בכל ענין מותר דא"כ משמע אפי' ללקט ממנו שישראל בידים והוי ודאי אסור דהא אפי' כלאי הכרם דבח"ל אינו אסור אלא מדרבנן כתב רבינו בר"ס רצ"ז דבספק אם זורע שם הירק באיסור דלא ילקט ממנו בידים ומכל ק"ו בערלה שהוא בח"ל הלכה מסיני וצ"ל דרבינו מפרש הא דתנן בכלאי הכרם וסיומא הגמרא ג"כ
שם

חדושי הגהות

בגמרא איתא מר בריה דרבנא : ה ר"ל דהמרדכי פסק בספק ערלה מותר ללקוט הוא עצמו ובודאי ערלה מותר לקנות ודעת הטור בספק ערלה מותר לקנות ואסור ללקוט ביד ובודאי ערלה אסור אפי' לקנות (א"מ) :
עיין

מ"א כתב דכך חבית לא שרי אלא בהנאה אבל בשתייה אסורה וכ"כ הרמב"ן בחדושיו לב"ב בשם ר"ח ומביאו בית יוסף והכי נקטינן :

ישראל ונכרי שיש להם שדה בשותפות וכו' סוף פרק קמא דע"ז עיבדא דהני מוריקאי דאתו לקמיה דרבא שרא להו דתפרש לשם דשתילי ערלה הוו ומפרש רש"י והרא"ש דרבא התיר אפילו לא התנו מעיקרא דאיסור שליחות ליכא דגם הישראל מותר בעבודת שני ערלה ולאו משום דישראל אוכל כנגדן ונהנה מפירות שני ערלה שנתן הישראל חלקו בהם לנכרי כדי שיתן לו כנגדן בשני היתר כיון שהישראל אינו עובד הגפן בשני ערלה אין לו לישראל כלום בפירות כי אם לנכרי שכן מנהג השתילין בשעה שהוא עובד אוכל פירות בשכר עמלו ואין לשותפו חלק בפירות אבל הרמב"ם בפ"י מהלכות מ"א מפרש דרבא לא שרי אלא בהתנו מעיקרא דמתלא אין לו לישראל כלום בפירות שני ערלה אבל בלא התנו דכיון זכה הישראל בחציין של פירות גם בשני ערלה ואם יאמר לנכרי טול אתה היקף בשני ערלה ואני בשנים של היתר נמצא שנוטל הישראל חליפי ערלה ואסור · וכן אפילו התנו מתחלה אם באו לחשבון כו' ה"ז גם כן כמחליף פירות של ערלה ואסור ומשמע מדבריו לשם דדוקא כהתנו מתחלה נ"כ בזה שיבאו לחשבון וכו' אבל אם לא התנו מתחלה אלא שהנכרי יאכל שני ערלה וישראל יאכל ג' שנים משני היתר כנגדן א"כ מדינא אין שם חיוב חשבון הלכך אפילו באו לחשבון אין שם איסור דמתחלה היא זו שמוותר הנכרי כנגדו שיאכל ישראל כנגד אותן הפירות שאכל נכרי בשני ערלה ורבינו קיצר במובן גם בש"ע כתב בקצרה : כתב בספר בדק הבית דהרשב"א בתשובה כתב ע"ש הראב"ד דמותר למכור פירות ערלה שלא באו לעולם· דאינו מוכר אלא מקום עלים ועלי ערלה שרו בהנאה עכ"ל וכן כתב בש"ע :

אחד הנוטע גרעין וכו' זהו לשון הרמב"ם בפ"י מהלכות מ"א שני וה"א בת"כ פרשת קדושים פ"ג נטע יחור מניין ת"ל כל עץ · **ומ"ש** והאחד המרכיב יחור באילן אחר פירוש שחתך יחור מן האילן והרכיבו באילן אחר אבל אם לא חתכו אלא מחת היחור מן האילן הזה והרכיבו באילן אחר ועיקר היחור מעורה באילן הזה הרי זה פטור וכן תבואר ממה שכתב רבינו בסמוך בדין המבריך דכל זמן שהוא מחובר חייב כאחד מענפיו והוא הדין במרכיב דמאי שנא וכן מבואר ברמב"ם לשם · אף על פי שמנהג עובדי אדמה להבריך וכו' עיין בתרומת הדשן סימן קל"ג שכתב עוד היתר לזה

ענבים שנתגלו טמונים בו אסורים וכו' ג"ז שם : **ובתבו** התוס' גבי חבית יין ולא ת מ"מ יהא אסור דרובא דעלמא נכרים ניהו והוי כי"ל ו"ל דרוב גננים ישראל כדאמרינן בפרק בתרא דע"ז והרמב"ן כתב בשם ר"ח דמותר בהנאה ולא בשתיה וכתב עליו ולא מחוור לן :

הדבר שנגנבה ממנו וטמנה בתוכו אסור ליטע פרי של ערלה (כד) ואם נטעו הפירות שיוצאין ממנו מותרין (כה) דזה וזה גורם מותר ומיתר ליטע יחור של ערלה שאין איסור ערלה אלא בפרי ישראל ונכרי שיש להם שדה בשותפות יכול ישראל לומר לנכרי טול אתה שני ערלה ואני אטול שני היתר כנגדן (כו) אפילו לא התנו תחלה (כז) והר"מ כתב דווקא שהתנו תחלה שיטול הנכרי שני ערלה וישראל יטול שני היתר כנגדן אבל לא התנו אסור ואפי' אם התנו תחלה (כח) אם באו לחשבון לומר כמה פירות אכל העכו"ם בשני הערלה כך יאכל הישראל כנגדו אסור שהרי זה כמחליף פירות של ערלה וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה (כט) אחד הנוטע גרעין או יחור שעקר כל האילן ונטע במקום אחד ואחד המרכיב יחור באילן אחר ואחד המבריך שעושה גומא אצל האילן ומשפיל אחד מענפי האילן ומטמין אמצעיתו בגומא וראשו יוצא מצד האחר ונעשה אילן כולן חייבין בערלה ודוקא שחתכו מצד זה מעיקר האילן אבל כל זמן שהוא מחובר השיב כאחד מענפיו ופטור ואם לאחר שגידל הענף שהבריך הבריך עוד ממנו ענף אחר בארץ ועושה כן כמה פעמים זה אחר זה כל זמן שהראשון מחובר לעיקר האילן כולן פטורין הפסיק הראשון מעיקר האילן חייבין ומתחילין למנות להן משעה שהפסיק והעיקר פטור ואם נעקר העיקר מהקרקע (ל) חזר להיות טפל לענף שהבריך ומונין בין לעיקר בין לענף משעה שנעקר אע"פ שמנהג עובדי אדמה להבריך הגפנים בכל שנה ושנה התיר רבי יצחק לשתות יין מגפני הנכרים משום דספק ערלה מותר וכתב א"א הרא"ש ז"ל הרי מצא היתר לגפני נכרים (לא) אבל גנים שישראל עובדים אותם ומבריכין אותם בכל שנה ושנה שהוא ערלה לא מצא היתר ואני רואה שפשט ההיתר בכל הארצות ואין משגיח והרהרתי אני בלבי למצוא ע"כ צד היתר להוציא רבים

אסור ליטע פרי של ערלה משנה בספ"ק דערלה : ומ"ש ואם נטעו הפירות הי"ל זה מהנו מותרים דזה וזה גורם מותר אוקמא וברייתא בס"פ כל הצלמים (מח:) ופירות זה וזה גורם היינו פרי דאיסורא וקרקע דהיתירא גורמים לאילן שיבא : **ומ"ש** ומותר ליטע יחור של ערלה וכו' גם זה משנה סוף פ' קמא דערלה : ישראל ונכרי שיש להם שדה בשותפות יכול ישראל לומר לנכרי טול אתה שני ערלה ואני אטול שני היתר כנגדן וכו' בספ"ק דע"ז (דף כב·) הנהו מוריקאי דנכרי נקיט בשבתא וישראל בחד בשבתא אתו לקמיה דרבא שרא להו איתיביה רבינא לרבא ישראל ונכרי שקבלו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לנכרי טול חלקך בשבת ואני בחול ואם התנו מתחלה מותר ואם באו לחשבון אסור איכסיף לסוף איגלאי מילתא דהתנו מעיקרא הוו רב גביהה מבי כתיל אתר הנהו שתילי ערלה הוו נכרי אכיל שני דערלה וישראל שני דהיתירא אתו לקמיה דרבא שרא להו וסלק אותביה רבינא לרבא סיועי סייעיה והא איכסיף להד"ת · ופרש"י שתילי ערלה הוה · ישראל ונכרי קבלו שדה בשותפות לנטעה ויטלו החצי בין שניהם ונתעסק נכרי כל צרכו שני ערלה ואכלן וישראל קבל ג' שנים כנגדן ואכלן שרא להו דהיתר גמור הוא דהא אף על גב דקיבלו יחד לכתחלה ולא כ ישראל היה אתה עובד בג' שנים הללו ואני בג' אחריהם אין כאן איסור שליחות דהא ישראל נמי שרי לעבדה וחי משום אכילה שישראל אוכל כנגדן ונמצא נהנה מפירות ערלה שמוכרן אין זה נהנה שכן התנהגו הנה שזה עובד הוא אוכל · והא אותביה רבינא ומ"כ מאי תיובתא גבי שבת איסור שליחות דמלאכה משא"כ בערלה : סיועי סייעיה · מדקתני לכתחלה מותר אלמא כי ליכא איסור שליחות דמלאכה שרי ואע"ג דמטיא הנאה לישראל וה"ה בערלה עכ"ל וכ"כ הרא"ש ז"ל והר"ן כתב על דברי רש"י ולפ"ז ישראל ונכרי שקבלו ש"ה בשותפות יכול ישראל לומר לנכרי טול אתה שני דערלה ואני שני היתר ותמיהני מאי סייעתא דשבת לערלה דמלאכה דערלה פשיטא דשריא ולאו משום אכילה שישראל אוכל כנגדו אי פשיטא לך שאין זה נהנה מפירות ערלה מפני שכך המשפט דשנה זו עובד הוא אוכל לא צריכים סייעתא מברייתא ואי מספקא לן בהכי מידי היכא פשטינן ספיקין מברייתא וראיתי הרמב"ם שכתב בפ"י מהמ"א נכרי וישראל שהיו שותפין בנטיעה אם התנו מתחלת השותפות שיהא הנכרי אוכל ש' ערלה וישראל אוכל ג' שנים משני היתר כנגד שני ערלה הרי זה מותר ואם לא התנו מתחלה אסור ובלבד שלא יבואו לחשבון כיצד כגון שיחשוב כמה פירות אכל הנכרי בשני ערלה עד שיאכל ישראל כנגד אותן פירות אם התנו בזה אסור מפני שהוא כמחליף פירות ערלה ובודאי שדבריו מחוורים שמכיון שקבלו ישראל ונכרי שדה זו בשותפות זכה ישראל בחציין של פירות הללו ואם יאמר לנכרי טול אתה חלקך בשני ערלה ואני בשנים של היתר נמצא שנותן חליפי ערלה אבל צריך ביאור איך תתפרש זו ונ"ל שהוא ז"ל מפרש את הא דרב גביהה מבי כתיל אתר הנהו שתילי דערלה הוו וכיון שכן רבא ודאי לא שרא אלא בהתני מעיקרא דבשלמא בשבת כדקס"ד מעיקרא לרבא הך ברייתא דישראל ונכרי לא ס"ל וה"ה ס"ל דעיבדא דמוריקאי דנכרי לקיט בשבתא שריא דנכרי אדעתא דנפשיה עביד והוה ליה כאריס וישראל כי הא מתניי הנאה דמתילא הוא אבל בשתילי דערלה אפילו לא שמיע ליה הך ברייתא ידע היה רבא שפירות ערלה אסורים בהנאה ואם להתיר להחליף אותם לכתחלה ולה"ק דודאי בהתנו מתחלה שרא ולא אותביה אלא סייעי ולהד"ת דאיכסיף עכ"ל הר"ן ז"ל : **כתב** רבינו ירוחם מותר לומר לנכרי בשני ערלה עביד כרמי ותטול פירותיה וזן כרמך לי שעברו עליה שני ערלה ואעבדנו ואטול פירותיה כי העובד דינו שיטול הפירות כך דקדקתי מההיא דבסמוך ושאלתי לרבותי והסכימו ע"י עכ"ל (ד) : (ב"ה) כתב בפתור ופרח בשם הראב"ד מותר למכור לנכרי פירות שני ערלה לג' שנים שהפירות לא באו לעולם ואין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ולא הקנה לו אלא מקום צביהתן ועצי ערלה מותרים : **אחד** הנוטע גרעין וכו' יחור וכו' ואחד המרכיב יחור באילן אחר ואחד המבריך וכו' כולן חייבין בערלה ברייתא בפ"ק דר"ה (ט:) כתבתי בתחלת סימן זה ובפ"ק דערלה נמי תנן דהמבריך חייב בערלה ומ"ש או שעקר כל האילן ונטעו במקום אחר ג"ז משנה פ"ק דערלה : ומ"ש ודוקא שחתכו מצד זה מעיקר האילן אבל כל זמן שהוא מחובר הרי הוא כאחד מענפיו ופטור בספרי תניא המבריך פטור וכתב הר"ן בפ"ק דר"ה דלא תיקשי מההיא להא דתניא דמבריך חייב דהתם דספרי מיירי בשלא נפסק מן האב והיא יונקת ממנו והך ברייתא בנפסק א"נ לא נפסקה אלא שאינה יונקת ממנו וכל כה"ג ניכנסת בה ערלה ומונין לה משעה שהיא יונקת מעצמה ולא מן האב והכי מוכח בירושלמי ואמרינן התם מאן מוכח ומכדרינן מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאיסתכולי ביה כלומר שכשהיא יונקת מן התחתונה היא מתביישת עליה שלא יפתחו כנגד העלין של אב וכ"כ הרמב"ם ור"ש בפ"ק דערלה והרא"ש בהלכות ערלה : (ב"ה) וכתב הרמב"ם שם והביאו הה"ה למרכיב דמכליאי ביה בין נפסקה ללא נפסקה · ומ"ש ואם לאחר שגדל הענף שהבריך הבריך עוד ממנו אחד בארץ וכו' כל זמן שהראשון מחובר לעיקר האילן כולם פטורין וכו' עד והעיקר פטור משנה פ"ק דערלה הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה מונה משעה שנפסקה : ומ"ש ואם נעקר העיקר מן הקרקע חזר להיות טפל לענף וכו' ג"ז שם אילן שנעקר ובו בריכה והוא חיה ממנה חזרה הזקנה להיות כבריכה כלומר דכשנעקר האילן כיון שאין הבריכה חיה ממנו אלא אדרבה השתא הוא חיה מן הבריכה הוא תלוי בבריכה ואין הבריכה תלויה בו ומונין לו כבריכה דכשתלא הבריכה מערלה ולא גם הוא ומונין לשניהם משנעקר כאילו נפסקה עכשיו : אע"פ שמנהג עובדי אדמה להבריך הגפנים בכל שנה ושנה התיר ר"י לשתות יין וכו' כ"כ הרא"ש בהלכות ערלה בשמו וכ"כ הג"ה פ"י מהמ"א ג"כ בשמו : וכתב א"א ז"ל הרי מצא היתר לגפני הנכרים אבל גנים שישראל עובדים אותם ומבריכים אותם בכל

דרכי משה

(ד) וכתב הכלבו נכרי שיש לו אילן של ערלה אסור לישראל ליקוט ממנו לנכרי אפי' בחנם לפי שישראל נהנה שהנכרי מחזיק לו טובה :

וכבר

דרישה

שם ו"ל כרם הנטוע ירק [illegible] סולה לי בארץ אסור בח"ל יורד ולוקח ובלבד שלא ילקט ביד ע"כ לשונו דאינו מיירי בכרם שהוא ודאי כלאי כרם דהיינו שיודע שזרעו בו [illegible] במפולת יד · אלא [illegible] בספק [illegible] ומש"ה דוקא קאמר [illegible] לקנות [illegible] על פי שראה שנכרי לקט [illegible] ודאי [illegible] יד אסור [illegible] ליקח ממנו [illegible] ירק [illegible] שכתב רבינו [illegible] אסור ונ"ל מותר [illegible] בין הגפנים [illegible] אם כאיסור [illegible] ונ"ל לרבינו דבערלה ספיקה הלכה למשה מסיני בח"ל אסור לקנות אם [illegible] משם אבל בכלאי כרם שאינו אלא מדרבנן בח"ל ספיקו [illegible] ואינו אסור אפי' [illegible] שהנכרי לוקט משם אלא שאסור לישראל ללקט ממנו ביד וכו' משמע שם בגמרא לרבי יוחנן דק"ל כוותיה דמש"ה ספיקו בכלאי כרם עדיף בח"ל מבערלה · אבל רש"י אינו מפרש שם כן ע"ש ומשמע מפירושו שם

פרישה

(כד) ואם נטעו הפירות שיוצאים ממנו מותרין פי' לאחר ג' שנים משעת נטיעה וזו"ק . (כה) דזה וזה גורם מותר היינו פי' דאיסור וקרקע דהיתרא גורמין לאילן שיבא וע"ל סימן קמ"ב . (כו) אפילו לא התנו תחלה ואפילו אם אמר הישראל לנכרי עבוד אתה בג' שנים של ערלה ואני ג' שנים אחריהן דאין כאן איסור שליחות דהא ישראל נמי שרי לעובדה ולאו משום אכילה שישראל אוכל כנגדן ונמצא שנהנה מפירות ערלה כאילו מוכרן אין כאן נהנה שכן המשפט שבה שזה עובד הוא אוכל רש"י (כז) והרמב"ם כתב דוקא שהתנו תחילה כו' כמו שפירשו גבי שבת : (כח) אם באו לחשבון לומר כמה פירות כו' פירוש כמה היו אותן הפירות שאכל הנכרי בשני הערלה כו' . (כט) אחד הנוטע גרעין כו' עד ואחד המרכיב יחור באילן [illegible] משמע שמרכיבו בעודו קטן וערלה לתוך אילן זקן שאינו ערלה ואפ"ה מחייב [illegible] בערלה וקשה א"כ מאי זה דכתב רבינו בסמוך וז"ל אבל אם הרכיב ענף [illegible] של ערלה בתוך אילן זקן הפירות של ענף אסורים לעולם פשיטא הא אפילו לא היה [illegible] באיסור פירות

עד אחר שהרכיבו גם כן אסור משום ערלה וי"ל דמיירי כמן שהרכיב [illegible] של ערלה בתוך הזקן העומד לטריפה [illegible] שאין בו דין ערלה ומש"ה יש ביאור זה דין ערלה ואינו דומה להרכיבו באילן זקן שבסמוך שכבר [illegible] בו דין ערלה ודומה לזה כתב הר"ן על ענין אחר [illegible] . (ל) חזר להיות טפל לענף פירוש אם לא פסקו מעיקר האילן אלא ע"י עקירה זו [illegible] ומעיקר [illegible] מן הענפים שהבריך א"כ טפל לגבי זה וה"כ מונין לכולן משעה שנעקר [illegible] . (לא) אבל גפנים שישראל עובדין אותן ומבריכין כו' פי' [illegible]

הגפנים

בכל שנה ושנה וכו' כלומר דכיון שהם מבריכין אותן ודאי מכירים שהם ערלה ואין כאן ספק : ומ"ש והאריך בדבר והיוצא מכלל דבריו שאין מרכיב ומבריך חייב בערלה אלא בא"י אבל לא בח"ל טעמו משום דאמרינן בפ' משוח מלחמה (מג :) ולא הללו פרט למבריך ומרכיב שאינו חוזר מעורכי המלחמה וקאמר התם הא מני רבא"י היא דאי מי אמר רבא"י כרם כמשמעו ה"נ נטע כמשמעו נוטע אין מבריך ומרכיב לא הלכך ונטעתם נמי כמשמעו אבל לא מבריך ומרכיב ואע"ג דאין הלכה כרבא"י לענין חוזר מעורכי המלחמה מ"מ לענין ערלה עבדינן כוותי' דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל והר"ן בס"ק דר"ה ובסוף פ"ק דקידושין כתב בשם הרמב"ן טעם זה בעצמו. והרשב"א בתשובה כתב ג"כ דברים אלו בשם הרמב"ן בליקוטיו וכתב ולפי דבריו ז"ל יהיה הדבר מותר לגמרי ואפילו במכירו לאחר שנפסק מאליו מח"ל · ואין ספק שאילו ראה הרא"ש דברי הרמב"ן שהיה כותבם בשמו אבל לפי שלא ראה אותם היה מצטער על הדבר עד שאמר כי עיניו ומצא סמך זה וכיון למה שאמר הרמב"ן כי ע"ז נאמר הכם עדיף מנביא וסוד ה' ליראיו והמרדכי כתב בפ"ק דר"ה וקי"ל כרבא"י דמשנתו קב ונקי :

(ב"ה) ובתרומת הדשן כתב ברין זה סי' קנ"ג ואיכא למידק הרי תקנו לדדים בח"ל אבל הדדים בא"י היאך יהיו מותרים לאכול ענבים ולשתות יין שהרי ספק ערלה בא"י אסור ומבריך ומרכיב בא"י אסור כרבנן דפליגי אראב"י וערלה אף בשל נכרים אסורה כמו שנתבאר וי"ל דהא מילתא תליא בפלוגתא דר"י ורבנן בפ"ק דערלה ומייתי לה בפרק הניזקין נטיעה של ערלה ושל כלאי כרם שנתערבה בנטיעות ה"ז לא ילקוט ואם ליקט יעלו באחד ומאתים ובלבד שלא יתכוין ללקוט ר"י אומר אף יתכוין ללקוט ויעלה באחד ומאתים והלכה כר"י משום דאמוראי מפרשי טעמיה וכן פסק הרמב"ם בפרק י"ד מהמ"א ועל פי זה יש להתיר דמסתמא לנטיעה אחד של ערלה יש מאתים של היתר ועוד יש להתיר מטעם אחר משום דקודם שיעברו שני ערלה אינם עושים פירות ואם עושים הם דקים חלושים שאינם ראוים לעשות מהן יין אף למבריכים אם אינם פוסקים אותם מאביהם עד שהם נפסקים מאליהם ואז ודאי עושין יין טוב צריכים אנו לטעם ראשון :

אילן שנקצץ וחזר וגדל מהשורש כתב הרמב"ם שאינו חייב בערלה אלא א"כ נקצץ מעם הארץ וכו' בפ"י מהלכות מעשר שני וטעמו מדתנן בפ"ק דשביעית אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן דברי ר"ש ואמר עלה בירושלמי ר"ש ורבא"י אמרו דבר אחד דא"ר שמואל בר נתן רבי יוחנן בשם רבא"י הגומם את כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני מראית העין וחכ"א עד שיגמום מעם הארץ ופסק ז"ל כחכמים וכ"פ הרשב"א בתשובה דכיון דאמרו בירושלמי דר"ש ורבא"י אמרו דבר אחד הוה ליה שנים ולית הלכתא כוותייהו והראב"ד כתב ול"נ הלכה כרבא"י דמשנתו קב ונקי וגם ר"ש סבר כוותיה : **כתב** הרמב"ם שתוכן לו תשעת קליפה וכן בדין דהו"ל הואיל שעתא כשעת נטיעה : אילן שעקרו רוח או שטפו נהר והוליכו למקום אחר ומהעפר שסביב שרשיו עמו וכו' אומדין אותו אם היה יכול לחיות בעפר הראשון שבא עמו וכו' משנה בפ"ק דערלה (י) וכתב הרשב"א בתשובה מסתברא לי דאפי' יכול לחיות ממנו קצת ימים פטורו ואפי' אינו יכול לחיות ג' שנים בשני ימי ערלה ואגב אמינא מדתנן בפ' השואל (ק : קא·) שטף נהר זיתיו ונתן לתוך שדה חברו וכו' טעמא נמי כ"ל דכיון דכבר היה נטוע ועברו עליה ג' שנים ממקום פטור בא וכו' ומש"ה נ"ל להלכתא דבח"ל אם נעקרו בגושיהן ויכולין לחיות קצת ממנו פטורים אלא שבתוספתא דערלה שנינו דבר שמספק לי דתניא התם כיצד יודע אם יכול לחיות אם לאו חופר גומא בארץ ונוטעו בה אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב עכ"ל : אילן שנעקר ונשאר משרשיו מחובר אפי' כעובי המחט וכו' ג"ז משנה שם : ילדה שאינה גבוה טפח חייבת בערלה לעולם וכו' עד אבל אם כל הכרם כך שרי דאית ליה קלא בס"פ משוח מלחמה (מג :) מימרא דרבי יוחנן משום רבא"י : אילן זקן שנעקר ובו פירות ושתלו במקום אחר או שלקח ענף מלא פירות מאילן זקן והרכיבו בילדה אם נתוסף בפרי וכו' בפ"ק דערלה תנן בריכה שנפסקה והיא מליאה פירות אם הוסיף בק"ק אסור ופי' הרמב"ם כבר ביארנו שהפירות שבבריכה אינן חייבות בערלה כל זמן שעיקר הענפים דבקים באילן הראשון ר"ל הזקנה ואם יש בהן פירות ונפסקו עיקרי הענפים מן הזקנה חייבין בדיני ערלה בזמן העתיד ומותר לאכול אותם פירות לאלתר לפי שגדלו בהיתר ואם הניחם אחר שנפסקה והגדילו כשיעור אחד בק"ק שהוא שיעור ערלה נאסרו כל אותם פירות ונעשו ערלה וכתב הרא"ש בהלכות ערלה וכן אילן זקן שנעקר ובו פירות וחזר ושתלו כך הוא דינו שאם מוסיף ק"ק אסור ורבינו התחיל בדין אילן זקן שלמדו הרא"ש מדין בריכה השנוי במשנה ואחר כך כתב או שלקח ענף מלא פירות מאילן זקן והרכיבו בילדה ואע"פ שהדין דין אחת שדין זה ודין בריכה השנוי במשנה הוא אחד מ"מ לא ידעתי למה שינה רבינו לכתוב בענין שאינו שנוי במשנה : ודע שבספרי רבינו כתוב אם נתוסף בפרי עד שאין בפרי הראשון שהוא היתר חלק אחד מק"ק של התוספת אסור והדבר מבואר שט"ס הוא וצ"ל אם נתוסף בפרי עד שאין בפרי הראשון שהוא היתר ק"ק חלקים על התוספת אסור · כך הוא לשון הרא"ש בהלכות ערלה : וכתב הרא"ש ובירושלמי מפרש היאך יש לשער ולעמוד עליו ולידע אם הוסיף על ההיא משנה דפ"ו כלאים הרואה ירק בכרם וכו' אם הוסיף מאתים אסור ופי' ר"ש הירוש' לוקח ירק אחד ומשער אותו שהוא כמו ירק אחר מאותו מין הנשאר מחובר לא פחות ולא יותר אלא כמוהו ושוהה כפי הזמן שנשתהא אותו ירק בכרם לאחר שאמר לכשאגיע אלקטנו עד שעת לקיטתו אם הוסיף אותו המחובר אחד מק"ק על אותו שנלקט בידוע שהוסיף הנלקט אחד מק"ק והרמב"ם כתב כיצד משערים אם הוסיף ק"ק רואין אם נמתך ירק או תבואה מן הארץ בכמה זמן ייבש עד שלא נשאר בו ליחה וכשיעור שהייתו לייבש נשתהא לצמוח כיצד הרי שהיה לייבש עד שלא נשארה בו ליחה משנעקר ק' שעות הוי יודע שגדל כל הפרי בק' שעות ואם נשתהא הירק בכרם חצי שעה אחר שראהו בידוע שהוסיף ק"ק עד כאן לשונו :

אבל אם הרכיב ענף מלא פירות של ערלה בתוך אילן זקן הפירות של הענף אסורים לעולם וכו' בפ' הנודר מן הירק (דף נז :) א"ר אבהו א"ר יוחנן ילדה שסיככה בזקנה והיא מליאה פירות אע"פ שהוסיפה אותן פירות בגידולן ק"ק על מה שהיו קודם שסככה אסור דאף ע"ב דגידולין

רבים ממכשול והאריך בדבר והיוצא מכלל דבריו שאין מרכיב ומבריך חייב בערלה(לב) [ו] אלא בא"י אבל לא בח"ל אילן שנקצץ וחזר וגדל מהשורש כתב הרמב"ם שאינו חייב בערלה אא"כ נקצץ מעם הארץ (לג) אבל אם נשאר ממנו כל שהוא פטור וא"א הרא"ש ז"ל כתב שאפי' נשאר בו (לד) עד טפח חייב ומטפח ולמעלה פטור אילן שעקרו רוח או ששטפו נהר והוליכו למקום אחר ומהעפר שסביב שרשיו עמו והוסיף עליו שם עפר ונשרש שם בארץ אומדים אותו (לה) אם היה יכול לחיות בעפר הראשון שבא עמו בלא תוספת עפר ה"ז כנוטע במקומו ופטור מהערלה ואם לאו חייב (לו) אילן שנעקר ונשאר משרשיו מחובר (לז) אפילו בעובי המחט שמותחין בו הבגד לאחר אריגה בידוע שיכול לחיות בלא תוספת עפר ופטור אפי' הוסיף עליו עפר הרבה ילדה שאינה גבוה טפח חייבת בערלה לעולם משום מראית העין שנראה כאילו היא בת שנתה בד"א בנטיעה אחת או אפילו שתים כנגד שתים (לח) ואחת יוצאה זנב אבל אם כל הכרם כך (לט) שרי דאית ליה קלא אילן זקן שנעקר ובו פירות ושתלו במקום אחר או שלקח ענף מלא פירות מאילן זקן והרכיבו בילדה (מ) אם ניתוסף בפרי עד שאין בפרי הראשון שהוא היתר חלק אחד ממאתים של התוספת אס"ר שגדולי איסור מבטלין ההיתר ואם לאו מותר אבל אם הרכיב ענף מלא פירות של ערלה

זה שמבריכים בדרך אחר אתה שהגריטו מלפנים : אילן שנקצץ וכו' דעת הרמב"ם לפסוק כחכמים שאומרים עד שיגמום מעם הארץ כדאיתא בירושלמי ודעת הרא"ש דהלכה כרבא"י בירושלמי דמשנתו קב ונקי דעד טפח חייב וכדתנן פרק קמא דערלה וגם ר"ש סבר כרבא"י ועיין בבית יוסף :

אילן שעקרו רוח או שטפו נהר וכו' משנה פ"ק דערלה אילן שנעקר והסלע עמו שטפו נהר והסלע עמו אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב נעקר הסלע מצדו או שזעזעו המחרישה או שזעזעו ועשאו כעפר אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב ומשמע ממה שכתב הרא"ש בהלכות ערלה דרישא לא אצטריך אלא לאו זו אף זו קתני דלא מיבעי' היכא דנעקר ממקומו ונתקיים במקום אחר דהוה ליה כנטיעה חדשה אלא אפילו נשאר במקומו ונתגלו שרשיו בענין שאין יכול להתקיים מסלעו ומתקורו אם לא שיוסיפו עליו עפר חייב בערלה עכ"ל ותימה נראה ודאי דרישא נמי אצטריך לאורויי דאם יכול לחיות בעפר הראשון דפטור אע"ג דהו"ל נטיעה חדשה ואיכא לתמוה אדברי רבינו שלא כתב אלא הרישא ולא כתב הסיפא לאורויי דאפילו נשאר במקומו נמי חייב אם אינו יכול לחיות מהעפר הראשון וכמ"ש הרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות מעשר שני ואפשר דס"ל לרבינו דמ"ש בסמוך אילן שנעקר ונשאר משרשיו מחובר אפילו כעובי המחט וכו' נשמע מכללו דאם לא נשאר כעובי מחט אפשר דאינו יכול לחיות בלא תוספת עפר וחייב ואם כן כ"ש היכא שנעקר לגמרי וידוע דאינו יכול לחיות בלא תוספת עפר דחייב אע"פ שנשאר במקומו · ולכך קיצר ולא כתב הסיפא דמהך בבא דכעובי מחט שמעינן נמי להך סיפא :

אילן זקן שנעקר וכו' פרק קמא דערלה תנן בריכה שנפסקה והיא מלואה פירות אם הוסיף במאתים אסור פי' שלקח ענף מלאה פירות מאילן זקן והרכיבו בילדה אם הוסיף האיסור א' ממאתים על היתר אסור וכתב הרא"ש וכן אילן זקן שנעקר וכו' כלומר לא מיבעיא בענף מליאה פירות וכו' דאסור אלא אף באילן זקן וכו' נמי אסור אם אוסיף במאתים ורבינו כתב איפכא לומר דלא מיבעיא באילן זקן וכו' דאם לא הוסיף במאתים דמותר אלא אפילו בענף מליאה פירות וכו' נמי מות' אם לא הוסיף במאתים : ומ"ש אבל אם הרכיב ענף מלא פירות של ערלה וכו' מימרא דר' אבהו א"ר יוחנן בפרק הנודר מן הירק [דף נ"ז] הקשה ב"י למה שינה רבינו וכתב תחלה דין אילן זקן שכתבו הרא"ש ואח"כ כתב או שלקח ענף וכו' השנוי במשנה ע"כ ולפע"ד נראה פשוט שכתב לדין ענף באחרונה כדי לכתוב אח"כ אבל אם הרכיב ענף מלא פירות של ערלה כו' ואם היה כותב דין ענף בראשונה ואח"כ דין אילן זקן לא היה מתיישב לשון אבל אם הרכיב ענף מלא פירות של ערלה וכו' שלא היה חוזר אאילן זקן דסמיך ליה אלא אדין ענף שכתב בתחלה וק"ל . וכס"ע כתב דין ענף בתחל' ובסוף

פרישה

הגפנים ויודע בודאי שהן ערלה : (לב) אלא בא"י אבל לא בח"ל כו' ועיין בדרישה : (לג) אבל אם נשאר ממנו כל שהוא פטור דהא אילן ראשון עליו : (לד) עד טפח חייב משום מראית עין ופלוגתא דתנאי היא בפ"ק דערלה דמר ס"ל מטפח ולמטה הוי כנטיעה וב"י הביאו ע"ש ול"נ דהא דתלה מראית עין בטפח משום דכל שנקצץ פחות מטפח נראה שם אילן עליו כמ"ש בס"מ ס"ס רי"ו בקורה אילנות נקוצץ כו' עד ונשאר אילנות טפח : (לה) אם היה יכול לחיות בעפר הראשון כו' ואם לאו חייב ואין לדמות לזה זה גורם שמותר כדלעיל וכ"ע כאן לכל כפסות המליח יכול לחיות מעפר שסביב שרשי האילן דיל דיקא לעיל דאין עפר בלא יסוד ואין יסוד בלא עפר יכול לגדל משא"כ וזה גורם משא"כ הכא דיכול בעפר של קרקע לעשות הגידול בלא עפר שסביב האילן : (לו) אילן שנעקר כו' ר"ל שנעקר מסיבודו ונשאר עומד במקומו מחובר בכעובי מחט שמותחין בו הבגד כו' : (לז) אפילו כעובי המחט שמותחין בו הבגד כו' עיין מ"ש פירושו בב"ח כמבואר בסימן ס"ח : (בד"מ בנטיעה א' שורה אחת אפי' גדולה קרוי נטיעה אחת · או אפי' שתים כנגד שתים כו' ר"ל שנטעו שתי אילנות בשורה אחת ושתי אילנות בשורה שכנגדה יחד נטע אחד באמצע מהשורות דהיינו ג' גפנים נטעים בשורה ס' שתים בשורה שהיה כנגד שתים כפשוטות והוא קרייה וגם למעוטי אם שתים כנגד שתים ואחת באמצע דאינו כרם ע"ש בט"ד וכלאים שכ"ה) : (לח) ואחת יוצאה זנב פי' שיטה מס"כ כנטיעה אחת ודו"ק : (לט) שרי דאית ליה קלא כנ"ל : (מ) אם ניתוסף בפרי עד שאין בפרי הראשון שהוא היתר כו' וז"ל ב"י על גירסא זו הדבר מבואר שהוא טעות סופר וצריך להגיה שהוא יותר ק"ק חלקים על התוספת אסור וכן הוא לשון הרא"ש בהל' ערלה · ול"נ שהגירסא שלפנינו דהיינו שאין בפרי הראשון שהוא היתר חלק אחד ממאתים של התוספת אסור אפי' כמו שפי' דלא צריך להגיה שיש במקום שאין וה"ל אם ניתוסף בפרי כ"כ עד שפרי הראשון הוא חלק אחד ממאתים כלומר שאינו בטל אע"כ שהיתר הוא ממאתים בגלל האיסור ואם האיסור הוא ר"ל אבל אם אין בהיתר ממאתים בגלל האיסור אלא עם ההיתר יחד הוא ממאתים אסור היינו דקאמר שהוא היתר חלק אחד ממאתים של התוספת ר"ל שהכל יחד הוא ממאתים כאינו אחר שההיתר הוא קנ"ט חלקים והאיסור חלק אחד ומכ"ש אם ההיתר הוא פחות מזה וק"ל ולפ"ז יתיישב גם כן מ"ש ואם לאו וק"ל. וכיצד משערין אותו אם הוסיף או לא כתב הרמב"ם רואים אם נמתך ירק או תבואה מן הארץ בכמה זמן ייבש עד שלא נשאר בו ליחה וכשיעור שהייתו לייבש נשתהא לצמוח כיצד הרי שהיה לייבש עד שלא נשארה בו ליחה משנעקר ק' שעות כו' יודע

דרישה

שם וגם בכרם שהוא ספק ערלה מותר אפי' רואה שנכרים לוקט משם שהרי פירש וכתב דמ"מ בח"ל ישראל יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט וקאמי מפרדס שיש בו ג"כ ודאי ערלה · וגם אפ"ל שם במשנה דכלאי הכרם פי' דמיירי בכלאי כרם ודאי ואפילו הכי מותר ליקח מהנכרי אף על פי שהישראל רואהו שנכרי לוקט משם והרי שהן דבח"ל כלאי כרם מדרבנן לא אסרו אותו כ"א כשילקט בידיו . ושגה דברי פרישה כמשמע המה כפי' הרמב"ם ע"פ שבאמרם הב"י ע"ש :

[ו] אלא בא"י אבל לא בח"ל כו' טעמו משום דאמרינן בפרק משוח מלחמה ולא הללו פרט למבריך ומרכיב שאינו חוזר מעורכי המלחמה משום דאמרינן נטע כמשמעו נוטע אין מבריך ומרכיב לא ה"נ ונטעתם כמשמעו ואע"ג דאין הלכה כרבא"י בהא סברא זו לענין חוזר מעורכי מלחמה מ"מ לענין ערלה עבדינן כוותיה דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל וכ"כ הר"ן בשם הרמב"ן ב"י וכתב עוד ב"י וז"ל ויש למלוא היתר גם לענין א"י ביין של כרמי נכרים משום דרובן הגפנים לאו ערלה נינהו ואפי' בכרמים שיודע בודאי שיש בהם ערלה יש להתיר משום דקודם שיעברו עליהם שני ערלה אין עושין פירות ואם עושין הם דקים וקלושים שאינה ראויים לעשות

ערלה בתוך אילן זקן הפירות של הענף אסורין לעולם אפי' גדלו הרבה (מא) שאין גדולי היתר מבטלין האיסור (מב) הנוטע עץ מאכל ואין דעתו לצורך אכילה אלא להיותו גדר לשדה או בשביל העצים לשורפן או לבנין פטור והוא שיהא ניכר שאינו לצורך אכילה כגון אם הוא לשרפה שנוטע רצופין (מג) ואינו מרחיק בין אילן לאילן כראוי ואם הוא לבנין שמשפה הענפים כדי שיתעבו ואם לגדר שהוא במקום שצריך לגדור ואפי' אם צדו האחד בין פנימי בין חיצון בין תחתון בין עליון לצורך אחד מאלו וצדו השני לאכילה את שלצורך אכילה חייב והשאר פטור ואם חישב עליו אחר כך בשנה ראשונה או שניה לאכילה חייב בערלה וברבעי ומונין לו משעת נטיעה אבל לא חישב עליו אלא עד סוף שנה שלישית אין בו דין רבעי שאין רבעי בלא ערלה ואם נטעו למאכל (מד) ואח"כ חישב עליו לאחד מאלו חייב [ו] (מה) הנוטע לצורך מצוה כגון לצורך לולב או אתרוג חייב הנוטע בתוך שלו לצורך רבים חייב וכתב הרמב"ם בד"א בא"י אבל בח"ל פטור וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק בזה: (מו) הנוטע בר"ה לצורך עצמו והגזלן שנטע והנכרי שנטע

ובסוף ובחנס הוסיף בבא שלימה: הנוטע עץ מאכל ואין דעתו לצורך אכילה וכו' משנה ריש ערלה ומ"ש והוא שיהא ניכר וכו' ירושלמי כתבו הרא"ש ופירשו כמו שכתב רבינו וכתב ב"י אבל הרמב"ם השמיט הירושלמי הזה ואפשר שהוא ז"ל מפרש דרבי זעירא לא קאמר שצריך שישנה סדר נטיעתן אלא ה"ק כיון שדרך לשנות סדר נטיעתן מותר ואפילו לא שינה כשינה דמי עכ"ל ותמה אני אם יצאו דברים אלו מתחת קולמסו אבל דעת הרמב"ם ברור ופשוט כפי הנוסחא בירושלמי שבידינו היום וז"ל תא"ל ונטעת' כל עץ מאכל את שהוא למאכל חייב לסייג ולקורות .לעצים פטור הכי רשב"ג אומר בד"א בזמן שנטע לסייג ולקורות ולעצים דבר שהוא ראוי להם נטע דבר שאינו ראוי להם חייב ' יאות ארשב"ג מה טעמון דרבנן אמר רבי זעירה במשנה סדר נטיעתן לעצים ברילף וכו' ופירושו מבואר דקס"ד דרשב"ג פליג וקאמ' היכא דנטע דבר שאינו ראוי כלל לא לסייג ולא לעצים ולא לקורות דחייב דאם היה פטור א"כ עקרת תורת ערלה מן התורה דכל אחד יטע כל נטיעותיו לשם אלו הדברים ויהא פטור מדין ערלה ומשום הכי קשיא ליה יאות ארשב"ג מה טעמון דרבנן דפליגי דאף בדבר שאינו ראוי להם כלל נמי פטור ומשני רבי זעירא דרבנן נמי ל"פ בדבר שאינו ראוי להם כלל דפשיטא דחייב כי פליגי במשנה סדר נטיעתם וכו' דלרשב"ג אינו פטור אלא במשנה לעצים ברולף לקורות במשפה לסייג מקום הסייג מוכיח עליו הא לאו הכי חייב ואע"ג דראוי הוא לסייג ולקורות ולעצים אבל לרבנן אפילו אינו משנה נמי פטור כיון שראוי להם וכיון דרשב"ג פליג בברייתא אדרבנן לית הלכתא כרשב"ג ולהכי פסק הרמב"ם כרבנן דכל שדעתו בשעת נטיעה לסייג ולקורות ולעצים פטור מערלה ולא היה צריך לפרש שיהא דבר הראוי להם דהא פשיטא היא דאל"כ עקרת תורת ערלה מן התורה ולפע"ד דהכי עיקר כהרמב"ם אלא דבש"ע כתב להחמיר כדברי הרא"ש ורבינו: **ומ"ש** ואפילו אם צדו האחד וכו' משנה שם ומ"ש בין התחתון בין עליון ירושלמי פליגי בה אמוראי ופסק כמ"ד אפילו תחתון למאכל ועליון לצורך אחד מאלו העליון פטור ואף על גב דהעליון גדל מתוך האיסור של תחתון אמרינן גדולי היתר מעלין את האיסור ולא קשה מהך דלעיל בסמוך דבענף אלא פירות של ערלה וכו' שאין גדולי היתר מבטלין האיסור דשאני התם דפירות ערלה הוו ניכרים קודם שגדל ההיתר אבל הכא שהפירות גדלים בבת אחת מתוך ההיתר ומתוך האיסור הו"ל כמו זה וזה גורם ומותר כל זה כתב ב"י ע"ש: ואם חישב עליו וכו עד או אתרוג חייב הוא לשון הרא"ש בהלכות ערלה ומהירושלמי לקחו וכ"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות מעשר שני: הנוטע בתוך שלו וכו' שם במשנה הנוטע לרבים חייב ורבי יהודה פוטר ומפרש בירושלמי הנוטע לרבים חייב בנוטע בתוך שלו כלומר נטעו בשלו לצורך רבים והלכה כת"ק ובפרק כ"ש (ריש דף כ"ג) מפרש טעמא דסברי נכנס להביא את הנוטע לרבים גם התוס' כתבו לשם לא כמו שפירש הקונטרס כגון הנוטע באם הדרך לכל עובר אלא נטוע ברה"י לצורך רבים דמדקתני פרק קמא דערלה הנוטע לרבים חייב ורבי יהודה פוטר והדר קתני הנוטע ברה"ר וכו' מדקתני בתרי בבי ש"מ תרי מילי נינהו עכ"ל וכ"כ הרמב"ם לשם: **ומ"ש** בשם הרמב"ם בד"א בא"י אבל בח"ל פטור טעמו דהך לכם להביא את הנטוע לרבים לא כתיב אלא בנוטע בארץ והכי משמע בירושלמי דמקשה מדאמר ירושלים אינו מטמא בנגעים והכא קאמר נטעו לרבים חייב אלמא דמפרש נטעו לרבים שנטעו בירושלים שהיא להרבה בני אדם ומשני המן ובא אשר לו הבית פרט לירושלים שהיא לכל השבטים ברם הכא ונטעתם מ"מ גם הרא"ש כתב דבירושלמי מוקי פלוגתייהו בנוטע ברה"י והוא של הרבה בני אדם כגון בירושלם עד כאן לשונו וניחא השתא דכתב הרמב"ם בד"א בא"י אבל בח"ל פטור כ"ל: הנוטע בר"ה לצורך עצמו במשנה שנינו בסתם הנוטע בר"ה וכן

דגידולין של היתר מזקנה קא אתו דהא קי"ל ילדה שסככה בזקנה בטלה אע"ג כיון שפירות הללו כבר היו בה קודם שסככה אין גידולין שבהן מבטלין את העיקר וכתב הר"ן דגידולין עצמן אסירי דאי שרו היו מעלין אבל הרא"ש כתב דגידולין ודאי שרו כי העיקר אינו יכול לבטל את הגידולין: **כתב** הר"ן בפ"ק דר"ה הא דתניא התם דמרכיב יש בו משום ערלה ואילו בספרי תניא ונטעתם פרט למבריך ומרכיב ל"ק דהכא במרכיב באילן הנטוע למאכל ומש"ה לא נהגא ערלה בהרכבה דקיימא לן ילדה שסככה בזקנה בטלה כדאיתא בפ' אלו מלחמה ואפילו ילדה בילדה נמי לכי מטו ג' לילדה ראשונה שניה נמי שריא והכי מוכח התם והא דהכא בשנטעה לראשונה לסייג ולקורות לפי שאין בראשונה משום ערלה כלל ומש"ה אין זו בטלה לגבי ומשכחת לה נמי בשהרכיב בתוך אילן סרק ואע"פ שאינו רשאי משום כלאים והכי איתא בירושלמי דתני נכרי שהרכיב אילן מאכל ע"ג סרק אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן יש בו משום ערלה מאימתי מונין לה משעת נטיעתה עכ"ל (ה): הנוטע עץ מאכל ואין דעתו לצורך אכילה וכו' בריש ערלה תנן הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה פירוש לסייג מלשון סוגה בשושנים שנטע אילנות להיותו גדר לכרם סביב ולקורות מגדל הנטיעה לעשות מהן קורה ואין עיקר נטיעתו בשביל אכילת פירותיה ודריש לה בירושלמי מדכתיב ונטעתם כל עץ מאכל את שהוא למאכל חייב לסייג ולקורות ולעצים פטור וקאמר תו התם אמר רשב"ג בד"א בזמן שנטע לסייג ולקורות ולעצים דבר שהוא ראוי להם נטע דבר שאינו ראוי להם חייב ואמר רשב"ג מה טעמון דרבנן א"ר זעירה במשנה סדר נטיעתן לעצים ברוצף לקורות במשפה לסייג מקום הסייג מוכיח עליו ופי' הרא"ש שצריך שיהא ניכר בהם שהם נטועים לכך לעצים שנטען רצופות שלא הרחיק זה מזה כדרך שעושין לעץ מאכל לקורות במשפה הענפים כדי שיתעבו ויהיו גסים לסייג מקום הסייג מוכיח עליו. אבל הרמב"ם השמיט הירושלמי הזה ואפשר שהוא ז"ל מפרש דרבי זעירא לא קאמר שצריך שישנה סדר נטיעתן אלא הכי קאמר כיון שדרך לשנות סדר נטיעתן מותר ואפילו לא שינה כשינה דמי: **ומ"ש** ואפי' אם צדו האחת וכו' לצורך אחד מאלו וכו' שם במשנה ר' יוסי אומר אפי' אמר הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור כלומר שחשב שהענפים הפנימיים של צד השדה יהיו למאכל אף בזה שהכל אילן אחד הוא אפ"ה החיצון פטור ומפרש בירושלמי דה"ה אם אמר התחתון למאכל והעליון לסייג או להפך כ"כ הרמב"ן ורבינו שמשון והרא"ש וק"ל דהא אע"ג דר"י אמר התם הכי בתר הכי גרסי' ר' זעירא בעי ניחא לד התחתון לסייג והעליון למאכל לד התחתון למאכל והעליון לסייג גדל מתוך איסור ואת אמרת הכן רבי זעירא כדעתיה דא"ר זעירא בשם רבי יוחנן בכל של כלאי הכרם שעקרו ושתלו אפי' מוסיף כמה אסור שאין גידולי איסור (כ"א היתר) מעלין את האיסור משמע דר' יוחנן דאמר דאפילו תחתון למאכל והעליון לסייג פטור העליון סבר דגידולי איסור (כ"א היתר) מעלין את האיסור ואע"ג דבפרק הנודר מן הירק (נז.) א"ר אבהו א"ר יוחנן אין גידולי היתר מעלין את האיסור תמוראי נינהו ואליבא דר' יוחנן וכיון שהם ז"ל פסקו כרבי אבהו מר"י דאין גידולי היתר מעלין את האיסור הו"ל למפסק בהא כרבי זעירא ושמא י"ל דלא א"ר אבהו אמר ר' יוחנן דאין גידולי היתר מעלין את האיסור אלא בפירות ערלה ניכרים קודם שיגדלו גידולי היתר וכדאיתא דילדה שסככה בזקנה והיא מליאה פירות אבל היכא דאין פירות הערלה ניכרים כי הכא שהפירות גדלים מתוך ההיתר ומתוך האיסור הו"ל כזה וזה גורם ומותר ואע"ג דבירושלמי מדמה לה לבכל של כלאי הכרם שהוא פרי איכא למימר דהיינו לומר דרבי זעירא הוא דלא מפליג בינייהו אבל רבי יוחנן אה"נ דמפליג בינייהו וס"ד למימר הכי כי היכי דלא תפלוג הא דא"ר אבהו א"ר יוחנן בפרק הנודר מן הירק להא דרבי יוחנן דירושלמי: **ואם** חשב עליו אח"כ בשנה ראשונה או שנייה לאכילה חייב וכו' כ"פ הרמב"ם בפ"י מהלכות מעשר שני והוא ירושלמי שם נטעו לסייג וחשב עליו למאכל בא במחשבה למאכל ותשב עליו לסייג לא כל הימנה נטעו לסייג מכאן ואילך חשב עליו למאכל מכיון שחשב בו מחשבת חיוב יהא חייב והתנינן רבי יוסי אומר אפילו הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור תמן למאכל למאכל לעולם לסייג לסייג לעולם ברם הכא מכיון שעירב בו מחשבת חיוב יצא חייב ומ"ש דמונין לו משעת נטיעה כ"כ הרא"ש ופשוט הוא: ומ"ש אבל אם לא חשב עליו אלא עד סוף שנה שלישית אין בו דין רבעי וכו' ג"ז ירושלמי שם ופסקוהו הרמב"ם והרא"ש ז"ל ומ"ש ואם נטעו למאכל ואח"כ חושב עליו לאחד מאלו חייב ירושלמי כתבתיה בסמוך: הנוטע לצורך מצוה וכו' ג"ז ירושלמי שם: הנוטע בתוך שלו לצורך רבים חייב משנה פ"ק דערלה שם הנוטע לרבים חייב ורבי יהודה פוטר וידוע דהלכה כת"ק ופי' הרא"ש הנוטע ברשותו לצורך רבים ובפרק כל שעה מפרש טעמא דפלוגתייהו ובירושלמי מוקי פלוגתייהו בנוטע ברה"י והוא של הרבה בני אדם כגון בירושלים. ומה שחילק הרמב"ם בין א"י לח"ל בפ"י מהלכות מע"ש: הנוטע בר"ה לצורך עצמו וכו' משנה שם הנוטע בר"ה והנכרי שנטע והגזלן שנטע והנוטע בספינה והעולה מאליו חייב בערלה וכתב הרא"ש בה' ערלה הנוטע בר"ה לצורך עצמו ולא ידעתי למה כ"כ דמשמע דאפילו הנוטע לרבים בר"ה חייב דלא גרע מעולה מאליו ועוד דמהיכא דמרבי לרבנן נוטע לרבים לית ביה מיעוטא לנוטע בר"ה לרבים ואפשר שלא כתבו הרא"ש אלא ליתן טעם אמאי לא פליג רבי יהודה בהא או ליתן טעם לרבנן למה הוצרך לחזור ולשנות

דרכי משה

(ה) וכבר נתבאר לעיל דנקטינן דאין דין ערלה במבריך ומרכיב בח"ל:

קאי

דרישה

לעשות מהן יין עכ"ל בש"ע: [ו] הנוטע לצורך מצוה כגון לצורך לולב או אתרוג חייב כתב ב"י בירושלמי שם. ר"ל בפ"ב דערלה דף ס' ע"ב וכן איתא שם הנוטע לסייג ולקורות פטור כו' כתיב ונטעתם כל עץ מאכל את שהוא למאכל חייב לסייג ולעצים .לקורות פטור רב הונא שאל אתרוג שנטעו למצוה מהו חייב בערלה מור רב הונא אחר אתרוג שנטעו למצותו חייב בערלה מה בינו למשמר פירותיו לעצים כשם שהוא רוצה בפריו כך הוא רוצה בעצו ברם הכא הוא רוצה בפריו ואין רוצה בעצו ולפ"ז מ"ש את שהוא למאכל חייב ר"ל אם כוונתו על המאכל כגון הכא שכוונתו על האתרוג שהוא מאכל חייב אבל קשה דלפי זה הטעם א"ש שחייב כ' נטע לאתרוג אבל אם נוטע ללולב דאינו מאכל למה חייב מ"ש ללולב מנוטע לקורות ולסייג. וי"ל דגם ללולב יש פרי עליו וכדאיתא במדרש דלאתרוג יש טעם וריח וללולב יש טעם ולא ריח משא"כ ערבה דאין לה לא טעם ולא ריח הוא דוחק') וי"ל שרבינו סובר הואיל שירושלמי מפרש הטעם שלקורות ולסייג פטור משום כשם שהוא רוצה בפריו כך הוא רוצה בעצו משמע דוקא בכה"ג לקורות ולסייג פטור הואיל שגם עיקר האילן הוא לעצים ולסייג כמו לפירות והנו שאחר כשם שהיא רוצה בפריו כו' אבל אם נטעו ללולב שהוא היינו שהאילן כשם שהוא רוצה בפריו כך הוא רוצה בלולבו דזה אין שייך לומר לכך כתב רבינו שהיא חייב. והיותר נראה דגם הלולבין בכלל פירי אילן הן ונקרא נוטע לפירי כי דעתו על כל מה שגדל על הדקל לוכבין אחר פירות משא"כ בנוטע עיקר האילן לעצים. [מה] הנוטע בר"ה לצורך עצמו כו' וכתב הב"י

פרישה

יודע שגדל כל הפרי בק' שעות ואם נשתהא הירק בכרם אחר שעה אסר שראשו בידוע שהוסיף ק"ק וק"ל ועיין בב"י שכתב עוד היאך משערים בשם ר"ש. (מא) שאין גידולי היתר מבטלין האיסור וכתב הר"ן דגידולי עצמן אסירי דאי שרו היו מעלין אבל הרא"ש כתב דהגדולין שרי כי העיקר אינו יכול לבטל הגידולין ע"כ ולע"ד הטעם להרא"ש דאינו מעלה דאינו דומה לנתערב ערלה במאתיים היתר דהתם איכא למימר אכל חדא וחדא דזה אינו ערלה משא"כ כאן דאיסור איכא בכל חדא וחדא ול"ד לאילן זקן שנעקר כו' דשם מעלים לא היה עליו שם איסור מעולם וק"ל ,וי"ל ג"כ דמ"ש הרא"ש דהגדולין שרי ר"ל הגידולין שגדלו על אותו ענף אח"כ בשון על האילן של היתר כי העיקר ר"ל הענף של ערלה נקרא עיקר שהוא עיקר האיסור אינו יכול לבטל הגידולין עכ"ה): (מב) הנוטע עץ מאכל ואין דעתו לצורך אכילה כו' דכתיב ונטעתם כל עץ מאכל את שהוא למאכל דוקא חייב: (מג) ואינו מרחיק בין אילן לאילן כראוי כמבואר בח"מ בסימן רי"ז: (מד) ואחר כך חישב עליו לאחד מאלו חייב הואיל שעיקר הוא למאכל אין מחשבתו מוציאו מן העיקר: (מה) הנוטע לצורך מצוה כגון לצורך לולב או אתרוג חייב ר"ל הואיל שערלה אסור בהנאה לא קרינן בי' ולקחתם לכם ועיין בדרישה: (מו) הנוטע בר"ה לצורך עצמו וכ"כ הרא"ש וכתב ב"י לא ידעתי למה כ"כ דנראה דאפי' נוטע בר"ה לצורך רבים נמי חייב דלא גרע מעולה מאליו כו' ותשוב (ר"ל הב"י מיישב) דהרא"ש לא כ"כ אלא לתרץ סוגיא דגמרא תרתי ל"ל ולפי' נ"ל לרבים מסתבר אמר לי' הרא"ש אבל ל"ק קשה לצורך עצמו וק"ל ועיין בדרישה

מו:

שנטע בין לעצמו בין לישראל והנוטע בבית ועל גג שמלאו עפר ונטע בו חייבין הנוטע בספינה (מו) או בעציץ של חרס חייב אע"פ שאינן נקובים ובשל עץ אם נקובים חייב ואם לאו פטור (מז) העולה מאליו בישוב חייב ובמדבר ל"ש עולה מאליו ול"ש נטעו אינו חייב (מח) אא"כ עושה טפילה כדי להביא פירותיו לישוב :

הלכות כלאי זרעים וכלאי הכרם

רצה הרכבת האילן כתיב את חוקותי תשמורו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים (א) מה בהמתך אפי' בח"ל אף שדך אפי' בח"ל (ב) [א] והאי שדך לא תזרע לאו בכלאי זרעים איירי (ג) שאותן אינן אסורין בח"ל אלא בכלאי האילן שאותן נוהגין אפי' בח"ל ודוקא במרכיב אילן באילן אבל מותר לערב זרעוני אילנות עם זרעוני שדה ולזורען ביחד

ולשטת הנוטע בר"ה דהיינו נוטע לרבים ותרתי ל"ל לכך פי' דתרתי דיני דידהו חד נוטע בתוך שלו לרבים וחד נוטע בר"ה לצורך עצמו ותרווייהו צריכי :

גרסינן בירושלמי תני רשב"א הנוטע לרבים חייב בר"ה פטור הנוטע לרבים חייב בנוטע בתוך שלו בר"ה פטור בגזל קרקע ויש קרקע נגזלת א"ר סילא אע"פ שאין קרקע נגזלת יש יאוש לקרקע ואע"פ שרבינו סתמו כתב עליו כולה מילתא דתימה דהא תנן הגוזל שנטע חייב ועוד דמשמע דאי איכא יאוש פטור אדרבה כ"ש דחייב דהוי כנוטע לתוך שלו ועוד דמדמי נוטע בר"ה לגזל קרקע ונטעה והיינו בלא יאוש דומיא דר"ה דלא שייך ביה יאוש דמאן מייאש עכ"ל נראה ליישב דמשמע ליה לרשב"א דגוזל שנטע דחייב היינו בגזל נטיעות ונטען ומאי דמשמע דאי איכא יאוש פטור איפשר דהיינו מדכתיב לכם ודריש משלכם ולא מן הגזל והשתא גזל חייב אפילו בר"ה מדכתיב ונטעתם לשון רבים ומ"ש דר"ה לא שייך ביה יאוש דמאן מייאש י"ל דקרקע של ד' או ה' אחין או שותפין מיקרי שפיר הרבים ושייך בהו יאוש : ומ"ש בנכרי שנטע בין לעצמו בין לישראל הכי משמע קצת בירושלמי דלא ממעט אלא שנטעו נכרים עד שלא באו ישראל לארץ וכבר כתבתי בסימן זה שכן הסכימו כל המפרשים והפוסקים ומ"ש והנוטע בבית כ"כ הרמב"ם בפ"י מה' מע"ש והוא בירושלמי ר' יוחנן בשם רבי ינאי אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשר : ומ"ש ועל גג שמילאו עפר ונטע בו כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ב' וכתב דאע"ג דגרסינן בפ' כל הקרבנות (סד :) תני חדא שבגג ושבמורבה וכו' מביא וקורא ותניא אידך מביא ואינו קורא בשלמא לר"ל ל"ק הא בגג דמורבה הא בגג דבית אלמא בגג דבית מביא ואינו קורא היינו דוקא לענין בכורים דבעינן משנה ארצך מידי דהוה אתמרים שבהרים ותמרים שבעמקים אבל לכל מילי חשיב מחובר גמור : ומ"ש הנוטע בספינה משנה כתבתיה בסמוך ומה שחילק בין של חרס לשל עץ כ"כ הרא"ש בהלכות ערלה וז"ל הנוטע בספינה אע"פ שאינה נקובה אם היא של חרס חייב מפרש בירושלמי שאין כלי חרס עומד בפני השרשים והם מפעפעין דרך החרס ויונקין מן הקרקע אבל של עץ בעי נקיבה עכ"ל . וכן פרש"י בפ"ק דגטין (ז :) והתוס' הקשו עליו שם ובמנחות פ' כל הקרבנות וכתבו דנראה להפך דשל חרס בעי נקיבה ושל עץ לא בעי נקיבה שהוא מתלחלח יותר מן החרס ובפ' כל הקרבנות כתבו שתחלה היה רגיל ר"ת לפרש כן ואח"כ פי' דבשל חרס מהניא נקיבה אבל בשל עץ אפי' נקוב לא מהני מידי :

(ב"ה) וכתב הרא"ש בתשובה כלל שני שנשאל על גג העשוי מקורות ונסרים ומלאו עפר ונטע שם כרם אם הוא חייב בערלה והשיב דעדיף טפי מעציץ נקוב וחייב בערלה ונראה מדבריו דעציץ שאינו נקוב פטור מערלה אבל הרמב"ם לא כתב כן :

והרמב"ם כתב בפ"י מהלכות מע"ש הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה אף ע"פ שאינו כארץ לזרעים הרי הוא כארץ לאילנות עכ"ל וז"ל בירושלמי הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה רבי יוסי אומר מפני שהשרשים מפעפעין אותו רבי יונה מפיק לישנא כלי חרס עומד בפני השרשים ומתיהם : העולה מאליו בישוב חייב וכו' משנה כתבתיה בסמוך העולה מאליו חייב ומפרש בירושלמי דוקא במקום ישוב אבל במקום חורשין לא וגרסי' בירושלמי גפן שעלתה במקום חורשין פטורה מן הערלה א"ר יוסי אפילו נטעה וקתנינן העולה מאליו חייב תמן בשנטען במקום יישוב א"ר אלעזר הדא דתימא בשאינה עושה כדי ספילתה אבל אם היה עושה כדי טפילתה חייבת ופסק כן הרמב"ם פי' טפילתה כדי להטפל בה להביאן ליישוב : כתב הרמב"ם בפי' המשנה דהא דתנן העולה מאליו חייב בתגלאי שהיא נתח ברה"י אבל עולה מאליו בר"ה פטור וע"ז אמרו בסיפרי ונטעתם פרט לעולה מאליו וכן אמרו בפי' בתוספתא העולה מאליו לרבים פטור עכ"ל ולא ידעתי למה לא כתבו בחיבור : תניא נכרי שהיה מוכר פירות בשוק ואמר של ערלה הן של נטע רבעי הן אינו נאמן שלהשביח מקחו הוא אומרן וכתב רבינו ירוחם דאפילו אמר מאיש פלוני לקחתים אינו נאמן :

(ב"ה) כתב הרשב"א בתשובה בשם הראב"ד דמותר למכור פירות ערלה שלא באו לעולם דאינו מוכר אלא מקום עצים ועצי ערלה שרי בהנאה : וכתב רבינו האי מאן דזבין מחבירו מדברים האסורים בהנאה כגון פירות ערלה או הקדש לא קנה דלאו מידי יהיב ליה והביא ראיה לדבר : כתב בא"ח על עצי הורד כתב הראב"ד שאין חוששין להם משום ערלה ולא ראינו אדם נזהר על זה לעולם ואפשר מפני שהוא ספק ערלה בח"ל שמותר ע"כ ועל הוורדים תוספות כתב שחייב בערלה וכן כתב הרשב"א ובמקום אחר כתב הראב"ד נסתפק בזה עכ"ל וז"ל תשובת הרשב"א וורדים מסתבר שערלה נוהג בהם כמו שנוהג בהם שביעית ומאשר תסתיר עליו להתירו לפי שצריך לבריות חקרתי ומצאתי להראב"ד שנסתפק עליו ואומר שהזרע הוא הפרי והעלין כמי שאינן וכו' אלא שלא ראיתי אדם נזהר בה משום ערלה ובח"ל מותר הנה לך הרב הגדול שיודע לשדד את השרש מן התורה ואע"פ שאין דעתו מוסכמת בכל זה להלכה לו שומעים שהוא רב מובהק כל המחמיר עליו להביא ראייה עכ"ל כתב עוד שם אם יש לנכרי אילן של ערלה אסור ללקוט ממנו לצורך הנכרי ואפילו בחנם לפי שישראל נהנה ממה שהנכרי מחזיק לו טובה וגם אסור לישראל להשקות לנכרי ממנו בין בשכר בין בחנם עכ"ל · אם מכר ערלה או כלאי כרם אם דמיהם אסורים בהנאה ואם קנה בדמיהם כלים או פירות ואם קדש בדמיהן וכמה דינים אחרים בערלה וכלאי כרם הכל ביאר ר"י בנב"א :

וכן כתב הרמב"ם בס"ס אלא דהרא"ש מפרש הנוטע בר"ה לצורך עצמו ונראה דלאו דכי היכא דרישא הנוטע לרבים אשמועינן רבותא אפילו נוטע בתוך שלו לצורך רבים וא"צ לומר בתוך שלו לצורך עצמו הכי נמי הנוטע בר"ה לצורך עצמו אשמועינן רבותא וא"צ לומר בר"ה לצורך רבים דפשיטא דחייב דקרינן ביה טפי וכי תבואו אל הארץ ונטעתם ולכם אלא אפילו בר"ה לצורך עצמו נמי חייב :

רצה כתיב את חוקותי תשמורו וגו' מה בהמתך אפילו בח"ל וכו' בסוף פ"ק דקידושין [דף ל"ט] פי' מה בהמתך בהרבעה אפי' בח"ל דהא חובת הגוף היא אף שדך דומיא דבהמה דבר המסויים והיינו הרכבה אפי' בח"ל לוקין עליה דבר תורה : ומ"ש והאי שדך לא תזרע לאו בכלאי זרעים איירי כו' נראה דה"ק דלא תעלה על דעתך דשדך לא תזרע מיירי בין בהרכבת האילן ובין בכלאי זרעים דתרווייהו הוקשו להרבעת בהמה ולוקין עליהן בח"ל ד"ת הא ליתא דהא כלאי זרעים אינן אסורין בח"ל אפילו מדרבנן כדאמר בגמרא כלאי זרעים דבארץ לא אסירי בהנאה בח"ל נמי לא גזרו בהו רבנן אלמא דלא אסירי כל עיקר בח"ל אלא בכלאי האילן שאותן נוהגין אפילו בח"ל כמו בארץ כלומ' נוהגין ללקות עליהן ד"ת ומ"ה שינה הלשון דמעיקר' קאמ' שאותן אינן אסורין בח"ל פי' אינן אסורין כלל אפילו מדרבנן וכאן אמר שאותן נוהגין אפי' בח"ל כמו בארץ ללקות עליהן ד"ת וקאמר תו בגמ' ואלא הכתיב שדך דמשמע שדך המיוחד לך וח"ל לא הקנו לך מן השמים ההוא למעוטי זרעים שבח"ל פי' זרעים דכלאי הכרם בח"ל דאין לוקין עליהן ד"ת דאינן אסורין אלא מדרבנן דסד"א אע"ג דחובת קרקע היא נילפינהו בק"ו מחדש דאין איסורו איסור עולם ואין אסור בהנאה לוקין עליו ד"ת בח"ל כ"ש כלאי הכרם דאסורין איסור עולם ואסורין בהנאה קמ"ל שדך לא תזרע למעוטי זרעים דכלאי כרם בח"ל ויתבאר בתחלת סי' רצ"ו בס"ד · וכתבו התוס' לשם בר"ה לא קי"ל כר' ישמעאל דכלאי זרעים מה' מינים כמו חטה ושעורה מתחייב מלקות בח"ל לדברי הכל ובח"ל מותר ואפילו מדרבנן ליכא איסורא כדפרישית וע"ש : ומ"ש ודוקא מרכיב וכו' כלומר לא תימה אף ע"ג דהרכבה דוקא אסור ד"ת אפילו בח"ל מ"מ לפחות אסור מדרבנן לערב זרעוני אילנות אפילו בח"ל ליתא אלא דוקא במרכיב וכו' אבל מותר לערב זרעוני אילנו' וכו' בח"ל שלא אסרה תורה בח"ל אלא הרכבת אילן באילן וכו' אבל לא גזרו רבנן בח"ל תערובת זרעוני אילנות וירקות מלזורען ביחד מיהו בא"י ודאי אסור לערב זרעוני אילנות עם זרע שדה ולזורען יחד כדכתבתי בסמוך בשם התוס' ולענין כלאי זרעים וה"ה לכלאי זרעוני אילנות וירקות שהרי הן דומים לענין היתר אכילה דאע"ג דאסור לזורען ולקיימן מותרין באכילה כמו שנתבאר בסוף סימן זה בב"י אבל מ"ש רבינו ואסור לקיים המורכב אבל הפרי היוצא ממנו מותר ע"ש והרב ב"י כתב דרבינו לא דק דהא מתניתין והרמב"ם בפ"י מיירי ואפ"ה שרו ודבר פשוט הוא עכ"ל וכ"כ בש"ע בסתם דמותר לערב זרעים מין בשאינו מינו ולזורעם יחד ושארי ליה מאריה כי דבר פשוט הוא דאסור לערב ב' מינים ולזורען יחד בא"י וכן מבואר ברמב"ם פ"ה דכלאים הפך דברי ב"י ע"ש .

ויש

רצה הרכבת אילן כתיב את חקותי תשמורו וגו' בסוף פ"ק דקדושין (דף לז) תנן דכלאים נוהגין אף בח"ל וגמ' (לט :) א"ר אסי א"ר"י לוקין על הכלאים א"ל ר"א בר"י והתנן והכלאים מד"ס ל"ק כאן בכלאי הכרם כאן בהרכבת האילן כדשמואל דאמר את חקותי תשמורו חקים שחקקתים לכם כבר בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה ומה בהמתך נוהג בין בארץ בין בח"ל אף שדך נוהג בין בארץ בין בח"ל ואלא הא כתיב שדך ההוא למעוטי זרעים שבחוץ לארץ רב יוסף מערב בזרעוני וזרע א"ל אביי והתנן הכלאים מד"ס א"ל ל"ק כאן בכלאי הכרם כאן בכלאי זרעים כלאי הכרם דבארץ אסורים בהנאה בחוץ לארץ נמי גזרו בהו רבנן כלאי זרעים דבארץ לא אסירי בהנאה בחוצה לארץ לא גזרו בהו רבנן וכתב הרא"ש נמצא דין כלאים עכשיו בח"ל נחלקה לג' חלקים הרכבת אילן מדאורייתא כלאי הכרם מדרבנן כלאי זרעים מותר : ומ"ש אבל מותר לערב זרעוני אילנות עם זרעוני שדה ולזורעם יחד כן כתב הרא"ש בהל' כלאים וז"ל אף ע"ג דכלאי אילנות נפקא לן מדכתיב שדך לא תזרע כלאים לא אסור אלא הרכבה דומיא דהרבעה בהמה אבל מותר לערב זרע אילנות זה בזה ולזורען וכן זרעי השדה עם זרעי האילנות ולזורעם יחד וכן פסק הרמב"ם בפ"ה מהלכות כלאים והוא מבואר

(ב"ה) בתוספתא וזרעים זרעים וזרעי אילן כאחד וצריך להרחיק מן בירושלמי עד ומתאחין : (בירושלמי דכלאים פ' רבי יהודה אומר נוטל אדם מעה מפיטמא של תפוח ונתנה מפיטמא

פרישה

(מו) או בעציץ של חרס פי' של חרס קאי ג"כ אספינה ופרש"י דאין כלי חרס עומד בפני השרשים והם מפעפעים דרך השרשים ויונקין מן הקרקע משא"כ בעץ : (מז) העולה מאליו בישוב חייב דק"ל שלא היה מעולם תפיסת יד של אדם במקום זה ונדבר שבא לנטיעת האילן וקרי ביה ונטעתם משא"כ במדבר : (מח) אא"כ עושה טפילה כדי להביא כו' פי' כדי להטפל עמו ולהביא פירות ואם גזל כ"כ פירות עד שהאילן חייב בערלה ואם לאו לא והטעם דכדי שעלה דחייב היינו משום דלא ניחא ליה באילן זה ובמתעבבו אתרבים וכאילו נטע וקרי ביה ונטעתם אבל אם אינו עושה כדי טפלה אפי' אם הוא נטעו פטור דבגזל דעתו אצל כל אדם :

סי' רצה (א) מה בהמתך אפי' בח"ל דהא חובה שאינה תלויה בקרקע הוא : (ב) והאי שדך לא תזרע לאו בכלאי זרעים איירי כו' פי' כלאי השדך דאיירי אפי' בח"ל לא איירי בכלאי זרעים אבל בא"י חייב אכלאי זרעים משום שדך לא תזרע ועיין בדרישה : (ג) שאותן אינן אסורין בח"ל אבל בא"י אסור כלאי זרעים לזורע ולקיימו וכמ"ש בסי' רצ"ז וז"ל הרא"ש דין כלאים בח"ל נחלק לג' חלקים הרכבת אילן מדאורייתא כלאי הכרם מדרבנן כלאי

דרישה

ב"י ולא ידעתי למה לא כ"כ כו' ויפות דהרא"ש לא כ"כ אלא לתרץ כו' וה"ט על קושיתו דהא הוא עצמו כתב בסוף הסימן דברי הרמב"ם וז"ל כתב הרמב"ם בפי' המשנה דהא דתנן העולה מאליו חייב בתגלאי שהיה ברה"י אבל עולה מאליו בר"ה פטור וע"ז אמרו בספרי ונטעתם פרט לעולה מאליו כו' עכ"ל הרי בפירוש דבעולה מאליו דוקא ברה"י חייב וא"כ מה זה שכתב דלא גרע כו' ועוד נ"ע דב"י הביא הירושלמי וז"ל תני רשב"א הנוטע לרבים חייב בר"ה פטור הנוטע לרבים חייב בנוטע בתוך שלו בר"ה פטור בגזל כו' והנה לכאורה לפי דעת ב"י דלרבים ואפי' בר"ה חייב למה לא הקשה ג"כ אירושלמי למה קאמר בנוטע לרבים היינו בנוטע בתוך שלו הא אפי' בר"ה חייב אלא נראה דס"ל לירושלמי כהרא"ש דכל היכא דנטע לרבים בשלו או בר"ה לעצמו חייב ואי לא · והיה אפשר ליישב ולומר דב"י ס"ל דמ"ש בירושלמי בנוטע בתוך שלו ר"ל ברשות שנתנו לו בני ר"ה דהוי כאילו נטע בתוך שלו לאפוקי היכא דבגזל הם דמיירי בגזל גם קושיא דתשובה שהקשיתי מדברי הרמב"ם שכתב היא אפשר דלא ס"ל כל זה כיון שלא כתבו בחיבור וכן משמע שלא הכריעו בש"ע אבל מ"מ קשה מנ"ל להקשות דלמא הרא"ש ס"ל כדברי הרמב"ם בפי' המשנה (וז"ל דרבינו עצמו בס"ס זה כתב העולה מאליו בישוב חייב במדבר כו' משמע דבכל מקום ישוב אפי' בר"ה ס"ל דפטור כל שאינו מדבר) ועוד דהא בהדיא כתב רבינו ירוחם דבריו סותרים דבריו וז"ל הנוטע לרבים והנוטע בר"ה והנכרי שנטע והגוזל שנטע והנוטע בספינה והעולה מאליו חייב בערלה כן פשוט במסכת ערלה כו' ואם כן דברי בית יוסף סתומים מאוד :

סי' רצה (א) והאי שדך לא תזרע לאו בכלאי זרעים כו' ז"ל הרמב"ם פ"א דהל' כלאים הזורע שני מיני זרעים כאחד בא"י לוקה שנא' שדך לא תזרע כלאים כו' עד כלאי האילנות הרי הם בכלל מה שנאמר שדך לא תזרע כלאים כיצד המרכיב אילן באילן כו' למדנו מזה דהרמב"ם שדך לא תזרע כלאים מיירי בין בכלאי זרעים בין בכלאי אילן אלא דהסיקא כלאים

ביחד (ד) שלא אסרה תורה בח"ל (ה) אלא הרכבת [ב] אילן באילן בין אילן בירק בין ירק באילן בין ירק בירק שאינו מינו בין אילן באילן שאינו מינו ואפי' עץ סרק על עץ מאכל או עץ מאכל על עץ סרק ויש איסור הרכבה אפי' תחת הקרקע (ו) כגון זמורת גפן שהבריכה תחת הקרקע אסור לזרוע עליה ירק אא"כ יש על גבה עפר ג' טפחים (ז) ואפי' הבריכה בתוך דלעת (ח) או בתוך סילון של עץ מפני שנשרש בה והוה ליה מרכיב ירק באילן אבל הבריכה בסלע אפי' אין עליה עפר אלא ג' אצבעות מותר ודוקא כה"ג שנקרא עליו שם אילן קודם שהבריכה אבל מותר לזרוע אצל האילן אע"פ ששרשי הירק נכנסים בתוך שרשי האילן (ט) כיון שאין על השרשים שם אילן (י) ואפי' במבריך [ב] דוקא בזמורות גפן מפני שהיא רכה ושרשי הזרעים נכנסין בה אבל המבריך ענף מאילן אחר מותר לזרוע על גביו (יא) אפילו אין עליו עפר ג' אצבעות [ג] (יב) סרק על גבי סרק מאכל על גבי מאכל והוא מינו (א) מותר ואיזהו מינו דתנן האגסים והקרוסטומולין הפרישין והעוזרדין אינן כלאי' זה בזה התפוח והחזרים (יג) הפרסקין והשקדין והשרפין והרימון אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה אגסים פירש"י בלעז קרוסטמלין

מין

ויש איסור הרכבה וכו' עד אפילו אין עליו עפר ג' אצבעות כ"כ הרא"ש בהל' כלאים ומ"ש ודוקא כה"ג שנקרא עליו שם קודם שהבריכה וכו' בפ"ו דכלאים תנן המבריך את הגפן בארץ אם אין עפר ע"ג ג' טפחים לא יביא זרע עליה וכו' ומייתי תלמודא להך משנה בפרק לא יחפור [דף י"ט] ודחני עלה אבל זורע את הצדדין אילך ואילך והתוס' הקשו לשם מ"ש ע"ג מעל צדה יתירלי דבצדדין אף על גב שאינו רחוק שלשה טפחים מן השרשים ויונק עם הגפן מתחת הקרקע כיון דמעל הקרקע ליכא ערבוביא שרי אבל ע"ג דהשרשין נכנסין בתוך הגפן הוה כמרכיב זרעים בתוך האילן דאסור וכ"כ בהגה"ת אשיר"י לשם והיינו כהרא"ש אלא שהרא"ש הוסיף לתת טעם לחלק בכך דה"ט דאע"ג אסור טפי משום דהגפן נקרא עליו שם אילן · אבל אין על השרשים שם אילן אבל הר"ן לא נראה לו לחלק אלא בין כך ובין כך שם אילן עליו אלא שע"ג אסור לפי ששרשי הזרעים יורדין כנגדן ונכנסין בתוך הגפן וכו' ונביאו ב"י : ואיזהו מינו דתנן האגסים והקרוסטמלין וכו' נריש כלאים : ומ"ש רבינו והשרפין והרימון בסדר משנה גרסינן השזפים והרימון ועיין בב"י :

כלאי

מפיטמא של אבטיח ונותן לתוך גומא ומתאחין) : ומ"ש רבינו שלא אסרה תורה בח"ל אלא הרכבת אילן באילן וכו' שנראה מדבריו דבא"י אסור לערב זרעי אילנות עם זרעי שדה ולזרען יחד לא דק דהא · (ב"ה) דרשא דשמואל דאף שדך בהרכבה בא"י מיירי ואפ"ה לא אסר אלא הרכבה דווקא וכן וכו' . מתני' א והר"ת בא"י מיירי ואפ"ה שרי ודבר פשוט הוא : (ב"ה) ומיהו מ"ש וכן זרעי השדה עם זרעי האילנות ולזורעם יחד היינו שלקח אחד מהזרעים עם זרעי אילן דאילו ב' זרעים אפילו בדא זרע אירן אסרה בא"י אין זרע אחד עם חרצן יתבאר בסימן שאחר זה : **ומ"ש** רבינו דבין אילן באילן בין ירק באילן בין ירק בירק אסור משנה בפ"ק דכלאים וז"ל הרא"ש הרכבת האילן הוא המרכיב יחור של אילן זה לאילן אחר כדתנן אין מביאין אילן באילן ירק בירק ולא אילן בירק ולא ירק באילן וכ"כ הרמב"ם : ומ"ש ואפילו עץ סרק על עץ מאכל ירושלמי מנין שאין מרכיבין עץ סרק על עץ מאכל או עץ מאכל על עץ סרק בשאינו מינו ת"ל את חקותי תשמורו וכתב ר"ש משמע דעץ סרק אעץ סרק לא אסור מדלא תני ליה ושמא היינו טעמא כיון דעץ סרק נינהו אפילו מין בשאינו מינו כחד מינא חשיב ואית ספרים דגרסי שאין מרכיבין אילן סרק על עץ סרק ועל עץ מאכל ע"כ והרא"ש כתב כגירסא ראשונה ומדברי רבינו כאן נראה כן שלא כתב דסרק ע"ג סרק אסור אבל ממ"ש לקמן סרק ע"ג סרק והוא מינו מותר משמע דבשאינו מינו אסור : **ויש** איסור הרכבה אפי' תחת הקרקע כגון זמורת גפן שהבריכה תחת הקרקע אסור וכו' משנה פ"ו דכלאים המבריך את הגפן בארץ אם אין עפר על גבה ג' טפחים לא יביא זרע עליה אפי' הבריכה בדלעת או בסילון הבריכה בסלע אף על פי שאין עפר על גבה אלא ג' אצבעות מותר להביא זרע עליה : ב"ה ומ"ש ג' סילון של חרס בירושלמי הדא דתימא בסילון של חרס אבל בסירון של אבר אינו צריך שהוא בו ג' טפחים : ומ"ש ודוקא כה"ג שנקרא עליו שם אילן קודם שהבריכה וכו' ואפילו במבריך דוקא בזמורת הגפן וכו' כ"כ הרא"ש בה' כלאים וז"ל לכתחלה מותר לזרוע בגד הגפנים ב' מיני זרעים בח"ל וכן עמא דבר שזורעים בין הגפנים וצריך לדקדק שאע"פ שאין כאן איסור כלאים מ"מ יהא אסור משום הרכבת ירק באילן דאסור מן התורה אף בח"ל דשרשי הירק נכנסים בתוך שרשי הגפן כי ההיא דתנן המבריך את הגפן בארץ וכו' פי' המבריך היינו שלוקחין זמורה מגפן אחד ומשכיבין אותה תחת הארץ ומוציאין ראשה לצד אחר ונעשית שם גפן לא יביא זרע ע"ג אפילו הרחיקה ו' טפחים מן הגפן ומדקדק עליה בירושלמי מחמא אסור אי משום שהשרשים נכנסים בגפן ואסור משום הרכבת ירק באילן מאי איריא גפן אפי' כל אילן נמי כדתנן אין מביאין ירק באילן ואי משום עבודה שצריך להרחיק מן הגפן שתחת הזרעים כמו מן הגפן שבצד הזרעים ניתני ששה כדין עבודה כר"ע דאמר ג' אי כר"ע אפי' מן הצד יהא אסור ותשמע דוקא ע"ג לא יביא הא מן הצד מותר ומשני לעולם משום הרכבה ושאני גפן דרכיך ונכנסים שרשי הזרעים לתוכו אבל שאר אילנות קשים הם ואין נכנסין לתוכו אלמא שמעינן מהך מתניתין דשייך הרכבה אפילו תחת הקרקע ואם כן נמי כשזורע בצד הגפן נכנסים שרשי הזרעים בתוך שרשי הגפן וניהי דהזרעים מותרים מכל מקום יהא אסור לזרוע משום הרכבת ירק באילן וי"ל דאף על גב דשייך הרכבה תחת הקרקע ה"מ כשמבריך זמורה תחת הקרקע שכבר היה שם אילן עליה קודם שהבריכה אבל מה שנכנסים שרשי הזרעים בתוך שרשי האילן לא מיקרי הרכבה דאין שם אילן על השרשים תדע לך שהרי גפן יחידית עבודתה ששה טפחים אף ע"פ שהשרשים מתפשטים חוץ לששה ולא חיישינן להרכבה ועוד הא אמרינן היה גדר בנתים זה סומך לגדר גפן מכאן וזה סומך לגדר תבואה מכאן ואף ע"פ שנכנסין שרשי התבואה לתוך שרשי הגפן אלמא לא מיקרי הרכבה מה שנכנסים תחתיה לתוך השרשים כיון דאין שם אילן עליהם עכ"ל והרמב"ם : (ב"ה) צריך להעביר הקולמוס על לא חילק בין גפן לשאר אילנות ולכתוב במקומה סתם דבריו כלשון המשנה (לא חילק בין גפן לשאר אילנות) שכתב בפ"ו מהלכות כלאים וז"ל המבריך את הגפן בארץ אפי' שבריכה בתוך הדלעת שיבשה ונעשית כסילון או בתוך סילון של חרס אם היה העפר ע"ג ג' טפחים או יותר ה"ז מותר לזרוע ע"ג ואם היה ע"ג פחות מזה אסור לזרוע ע"ג ומותר לזרוע בצדה הבריכה בסלע אע"פ שאין עפר ע"ג אלא ג' אצבעות מותר להביא זרע עליה בד"א כשאין עיקר הגפן נראה אבל אם נראה צריך להרחיק ו' טפחים לכל רוח ואח"כ יזרע כמו שמרחיק מכל גפן יחידית שלא הובירה עכ"ל והתוספות כתבו בספ"ק דקידושין נראה להר"ש מאוור"א דטוב ליזהר שלא לזרוע זרעים סמוך ג' טפחים מעיקרו של אילן דנראה כמרכיב הזרעים בתוך האילן עכ"ל נראה מדבריהם דמדת חסידות והטוב הוא ולא מן הדין אלא מפני מראית העין : **ומ"ש** הרמב"ם בד"א כשאין עיקר הגפן נראה וכו' ירושלמי בפ"ו דכלאים : ומ"ש שאם היה עליה פחות מזה מותר לזרוע בצדה בריתא בפ"ב דב"ב (יט:) וכתב הר"ן בספ"ק דקידושין דטעמא משום דליכא למיחש להרכבה אלא כזורע על הגפן ממש בזמן שאין שם עפר ג' טפחים לפי ששרשי הזרעים יורדים כנגדם ונכנסים בתוך הגפן אבל בצדדים מותר משום דזרעים לאו לצדדין משתרשי כדאיתא התם וכ"ת וניחוש דשרשי הירק לא משתרשי לצדדין ניחוש לשרשי הגפן דלצדדין משתרשי ובאים שרשי הירק ונכנסין בהם י"ל דשרשי הגפן ג"כ אין מתפשטין לצדדין עד שהן יורדין כנגדן ג"ט ושוב אין שרשי הזרעים נכנסים בהם ע"כ : **גרסינן** בירושלמי אפי' הבריכה בדלעת או בסילון הדא דתימא בסילון של חרס אבל בסילון של אבר אינו צריך עד שיהא שם ג"ט עפר מלמעלה הבריכה בסלע הדא דתימא בהדין גלתא כלומר קשה כרם בהדין רכיכא מתפתחתה היא ולא ידעתי למה השמיטוהו הרמב"ם והרא"ש ז"ל : **סרק** ע"ג סרק מאכל ע"ג

ע"ג

דרכי משה

רצה (א) קאי אמאכל ע"ג מאכל אבל בסרק ע"ג סרק מ"מ שרי ולכן לא כתב רבינו לעיל דאסור אלא אסרק ע"ג מאכל או מאכל ע"ג סרק אבל סרק ע"ג סרק מותר לדעת רבינו אפי' מין בשאינו מינו דבסרק אין לחלק וכן דעת הרא"ש ותמיהני אדברי ב"י שכתב דדברי רבינו דלעיל משמע דסרק ע"ג סרק שרי מדלא קאמר אפילו סרק ע"ג סרק וכאן

דרישה

כלאים ונסמכה לכלאים דשדה דממנו למידין דאסור אפי' בח"ל איירי דיקא בכלאי אילנות יבהרכבותן דומיא דהרבעת בהמה ומיעוט דשדך דמשמע דוקא בא"י ולא בח"ל קאי אכלאי זרעים וכמ"ש רבינו בסימן רצ"ו וכן ליתא בהדיא בגמרא ספ"ק דקידושין והביאו ב"י יבכסף משנה ז"ל כדשמואל דאמר בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה ומה בהמתך בין בא"י בין בח"ל אף שדך נוהג בין בא"י ובין בח"ל ואלא הא כתיב שדך ההוא למעוטי זרעים שבח"ל עכ"ל ונ"ל משום דכתיב שדך לא תזרע משמע דקאי אכלאי זרעים דאסורים בזריעה וגם דייק דשדך קאי דוקא אכלאי זרעים מש"ה כתב הרמב"ם דעיקר הפסוק קאי אכלאי זרעים רק שמהיקש לימדים שאיירי ג"כ בהרכבת האילן דוקא דומיא דהיקשא דהיינו הרכבה דומיא דהרבעה ומש"ה כתב הרמב"ם דכלאי האילנות הוא בכלל מ"ש שדך לא תזרע וק"ל גם נלע"ד מוכח מזה דאם זרע זרע שני מיני אילנות בא"י לא גרע איסורי מכלאי זרע בשדה ומה שמשמע מהיקש דאיירי דוקא בח"ל וכמ"ש בסמוך ומ"מ יש לי ללמוד מזה שרבינו קיצר בלשונו במ"ש דכמי שדך לא תזרע לא בכלאי זרעים איירי כו' דלכאורה משמע מיניה דלא איירי כלל בכלאי זרעים וזה ליתא כמ"ש דעיקר קרא איירי בכלאי זרע ס אלא ס"פ כמי שקישא דפתח בה רבינו לא איירי בכלאי זרעים כו' ודו"ק [ב] דוקא בזמורת גפן כתב הר"ן ספ"ק דקידושין דדוקא על הגפן ממש אסור לזרוע אבל בצידו מותר משום דשרשי הירק לא משתרשי לצדדין ואינן מתפשטים ולא באו לידי הרכבה עכ"ה) . [ג] סרק ע"ג סרק כו' ב"י דייק כו' ונלע"ד כו' גם י"ל למידך גיסא דמ"ש לעיל אפי' עץ מאכל ע"ג עץ סרק ר"ל אפילו שניהם מין אחד מ"מ כיון דזה עושה פרי וזה אינו עושה אסיר להרכיבן ואל תתמה ע"ז שהרי ע"כ צ"ל מדקאמר אפי' משמעינן כאן דסרק ע"ג סרק מאכל ע"ג מאכל מיתר דקשה פשיטא ואף א"ת דהתם לאשמעינן אע"פ שאינו מינו ממש וכדמסיק א"כ גם לעיל י"ל דתנא מיני מיירי וקמ"ל כיון דאין מיני ממש וגם אחד עושה פרי השני סרק אסור מיהו מ"ש בפרישה יותר עיקר : (אע"פ שדומין כו' וכתב בסמ"ק ולפי שאין העולם מכירין דבר המינים טוב ליזהר מכולן עד כאן הגהות)

ואיני

פרישה

כלאי זרעים מותר . (ד) שלא אסרה תורה בח"ל אלא הרכבת אילן באילן כו' מדברי רבינו משמע דבא"י אסור לערב זרע אילנות בזרע שדה ולזורען יחד ולא דק דהא המשנה והרמב"ם בא"י מיירי ואפ"ה שרי ודבר פשוט הוא ב"י · ולעד"נ דסבר רבינו דבא"י אף שאינו [illegible] הרכבה מ"מ אסור משום דלא גרע מכלאי זרעים משא"כ בח"ל דכלאי זרעים מותרים והמשנה והרמב"ם לא אשמעינן אלא דאינו נאסר מטעם הרכבה דאם נאמר דבאי ממש לא תענה מפי סברא יסיב זה דגרעיני זרעים אסורים בא"י לזרוע יחד וגרעיני זרעים עם גרעיני אילן יהיה מותר אפי' בא"י · ומיהו י"ל דשאני אילנות דלא שייך בהו כלאים כ"כ דכיון דגדולים הן מכירי וכמ"ש רש"י בפ' בראשית שנטלו לשמים ק"ו בעצמן כו' ע"ש (וכ"ש זרעים באילנות דלא תמצי כלל ואפשר לימר ומ"ש רבינו שלא אסרה תורה בח"ל כו' לומר שמין תוסיר כלאים שייך בח"ל רק ההרכבה אבל זרעוני אילן וזרעוני שדה גם רבינו סבר דא"י וח"ל שוין בעניין ומותר עכ"ה) יחד"ג יבכלאי כרם מתסר כרם שאני דהא גם שם נאסר בהנאה משא"כ בכלאי זרעים ובהרכבה (ה) אלא הרכבת אילן באילן כו' הלשון אינו מדוקדק דהא אח"כ חזר וכתב בין אילן שאינו מינו ושמא י"ל הכי דקאמר אלא הרכבת אילן באילן ר"ל דלא אסרה התורה אלא ומשום דעיקר הרכבה הוא אילן באילן נקטיה בזה הלשון ועיקר כוונתו דלא אסרה בח"ל שם הרכבה ויותר נראה לומר דיש להגיה במקום אילן באילן אלו באלו ובספר יר"ד קלף מצאתי שהאי אילן באילן אינו אלא הכי כתוב שם שלא אסרה תורה בח"ל אלא בין ירק באילן כו' וגירסא נכונה היא : (ו) כגון זמורת גפן שהבריכה תחת הקרקע פי' זמורה ומשכיבין אותה תחת הקרקע ומוציאין ראשה מצד אחר ונעשית שם גפן (ז) ואפי' בתוך דלעת פי' בתוך דלעת יבשה שנתרוקן בפנים או בתוך סילון של חרס ספ"כ אסור דזרעים מפלשים עד הגפן אבל בתוך סלע קשה לא פי' ר"ש פ"ו : (ח) או בתוך סילון של חרס מפני כנ"ל כן איתא בירושלמי וכן פי' הרמב"ם ור"ש אבל של עץ אינו מפלש הירק מותר טפי מהבריך בסלע שהרי בהבריך בסלע מצריך שיהא עליו עפר ג' אצבעות וכ"כ אילן שאינו גפן נתבאר בסמוך דמותר לזרוע עליו אפי' אין עליו ג' אצבעות וכ"כ זמורה של גפן מתוך סילון של עץ וק"ל : (אבל הבריכה בסלע דוקא בסלע שהוא קשה אבל לא באבן ספוגה רכה ב"י בשם הירושלמי עכ"ה) : (ט) כיון שאין על השרשים פי' של אילן (י) ואפי' במבריך דוקא בזמורות כנ"ל : (יא) אפי' אין עליו עפר ג' אצבעות נראה דעץ של אילן קשה יותר מסלע ולהכי לא בעינן כאן עפר ג' אצבעות כמו במבריך בסלע והטעם משום דסלע תולדתו מעפר : (יב) סרק ע"ג סרק פי' אילן סרק . ב"י דייק מדכתב וכו' מינו מותר דמשמע דבאינו מינו אסור אפי' כשניהם סרק וקשה לעיל כתב אפי' ע"ג עץ סרק כו' משמע הא שניהם סרק מותר וכ"כ ר"ש דסרק בסרק אפי' אינו מינו מותר כיון דשניהם סרק כחד מין חשיבי ע"כ ונלע"ד דגם רבינו ס"ל כר"ש ומ"ש כאן והוא אעץ מאכל ע"ג מאכל אבל בסרק אפי' בשאינו מינו חשוב מינו וק"ל ועיין בדרישה : (יג) פרסקין גרעין שלו דומה לשקדים :

פרישה

חדושי הגהות

רצה א עיין בט"ז ס"ק ב' · ב הלשון אינו מדוקדק דהא אח"כ חזר וכתב בין אילן באילן שאינו מינו ושמא י"ל דהא דקאמר אלא הרכבת אילן באילן ר"ל דלא אסרה תורה אלא הרכבה ומשום דעיקר הרכבה הוא אילן באילן נקטיה בזה הלשון ועיקר כוונתו דלא אסרה התורה אלא שם הרכבה ויותר נ"ל דיש להגיה במקום אילן באילן אלו באלו ובס' י"ר ישן של קלף מצאתי שהאי אילן באילן אינו אלא הכי כתוב שם שלא אסרה תורה בח"ל אלא הרכבה בין ירק באילן וכו' וגירסא נכונה היא (פרישה) : ג בטור שלפני הרב"י היה כתוב במקום סילון של עץ סילון של חרס וגם בפרישה כתוב דכצ"ל :

מין אנשים ודומין לעפצים (יג) פישי"ן פרונש עוזרדין קורמ"ש בלעז חוזרים מין תפוח וגדל ביער ומאכילין לחזירים שרפים מפרש בירושלמי הנוטע זתים ורמונים יחד נפוק מנהון שרפין אסור להניח לנכרי להרכיב בשלו ואסור לקיים המורכב (יד) אבל הפרי היוצא ממנו מותר ואפילו לזה שעבר והרכיבו ומותר ליקח ענף מן המורכב ולנטעו במקום אחר :

רצו כלאי הכרם בארץ ישראל אסור מן התורה לזורען ולקיימן (א) ואסור ליהנות מהפרי היוצא מהם (ב) ובח"ל אסורים מדרבנן הלכך ספיקו בארץ ישראל אסור ובח"ל מותר כיצד ירק העומד בין הגפנים (ג) ואין ידוע אם נזרע שם באיסור אם לאו (ד) אפילו אם רואה שהנכרי לוקט משם מותר לו לאוכלו ובלבד שלא ילקט הוא ויאכל וכלאי זרעים בא"י אסור לזורען ולקיימן (ה) ומותרין באכילה ובח"ל מותר לכתחלה לערבם ביחד ולזורעם ולא מקרי כלאי הכרם אא"כ זורע שני מיני תבואות או ב' מיני זרעים עם חרצן יחד כר' יאשיה (ו) דאמר עד שיזרע חטה ושעורה והרצן במפולת יד אבל מין אחד עם חרצן או שני מינים בין הגפנים מותר לכתחלה לזורען בח"ל והראב"ד כתב הא

דבעי'

על גבי מאכל והוא מיעו מותר ומי זה מיעו דתנן האגסין והקרוסטומלין וכו' עד אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה בפ"ק דכלאים פי' האגסים עם הקרוסטומלין אינם כלאים וכו' הפרשין עם העוזרדין וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהל' כלאים והכי אמרינן בהדיא בירושלמי בפ"ק דכלאים ר' יוסי בשם רבי יוחנן כולהו זוגות זוגות תנו על כל פירקא קא אמרת או על הדא הלכתא ומסיק דעל כל פירקא קאמר ומ"ש נפי' פירות הללו הוא מדברי הרא"ש בהל' כלאים ור"ש כתב פרישין ירושלמי א"ר יונה מספרנלק עוזרדין מפרש בפ' כיצד (ד' מ:) עולשי ואמרי קונפי"ש ר"ל שיש מפרשים דעוזרדין קונעי"ש ופרישין קודוני"ן וזה א"א דלא דמו אהדדי כלל ומשיטה שהם כלאי' זה בזה והרמב"ם פירש אגסים נקראים בלשון ערב אגץ והרמון קורין להם ברקוק וקרוסטומלין בלשון ערב כמתרי והרמון יקראו להם אגאץ ובלע"ז פירש ופרישין הם הבושין ובלע"ז אדוכ"ן ועוזרדין נקראין זערוד ובלע"ז סורבס"ש וחוזרר נקרא אלמוזן פרסקין בערבי אל כוך ובלע"ז פריסג"ש שוזיף ונוכאבל ריחאן אל נבק ואמר בתלמוד יש מהם שהלכו בהם אחר הפרי ויש מהם שהלכו אחר העלים ר"ל אם הם דומים לפרי או לעלים לא יחשבוהו כלאים עכ"ל ורבינו ירוחם בשם רבי נטרונאי אגסים פירוניי"ש קרוסתומלין כפ פירא"ש שהם מין אגסים ודומים לתפוחים פרישין הם פירוחלאש עוזרדין ניספי ראש :

ב"ה והכתוב בא"ח מותר להרכיב אילנות מין במינו אפילו שחורות בלבנות ודקות בגסות אף אע"פ שיש להם שם לווי : **וכתב** סמ"ק על כל הגכו דתנן התם דאינם כלאים זה בזה ומינים אסורים שאף ע"פ שדומין זה בזה כלאים זה בזה ולפי שאין המון העולם מכירים רק המינים טוב ליזהר מכולם (ב) : אסור להניח לנכרי להרכיב בשלו כ"כ הרמב"ם בפ"א מה' כלאים וכ"כ הרא"ש בהל' כלאים מדאמרינן בפ' חולין (קלט·) דאפי' כשותא בכרמא אסור להניח לנכרי לזרוע בכרמו : ואסור לקיים המורכב אבל הפרי היוצא ממנו מותר כ"כ הרמב"ם בפ"א וכ"כ הרא"ש וכתב שהטעם מפני שאין לך בכלאים שיאסר הפרי אלא כלאי הכרם דתנן כלאי הכרם אסור מלזרוע ומלקיים ואסורים בהנאה כלאי זרעים אסור מלזרוע ומלקיים ומותרים באכילה וכן הם דברי סמ"ג והטעם שהם מדמים הרכבת אילן באילן לכלאי זרעים שהן מותרים באכילה ומ"ש מותר אפי' לזה שעבר והרכיבו כ"כ הרמב"ם בפ' ה' מהלכות כלאים ופשוט הוא : **ומותר** ליקח ענף מן המורכב ולנטעו במקום אחר כ"כ הרמב"ם והרא"ש והוא ירושלמי בפ"ק דכלאים הכי נכרי שהרכיב אגוז ע"ג פרסק אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל ממנו יחור והולך ונוטע במקום אחר :

רצו כלאי הכרם בא"י אסור מן התורה לזורען ולקיימן ואסור ליהנות מהפרי היוצא מהם משנה פ"ח דכלאים ומ"ש בח"ל אסורים מדרבנן בספ"ק דקידושין (לט·) וכתבתיו בסימן שקודם זה · ומ"ש הלכך ספיקו בא"י אסור ובח"ל מותר כיצד ירק העומד בין הגפנים וכו' משנה בסוף ערלה כרם הנטוע ירק וירק נמכר חוצה לו בא"י אסור ובסוריא מותר ובח"ל יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד ומפרש רבינו בספק כלאים אבל הרמב"ם נראה שמפרשה בודאי כלאים ודאי וכבר כתבתי פי' דבריו בסימן רצ"ד : ומ"ש וכלאי זרעים בא"י אסור לזורען ולקיימן ומותרין באכילה משנה בפ"ח דכלאים ומ"ש ובח"ל מותר לכתחלה לערבם ביחד ולזורעם בספ"ק דקידושין וכתבתיו בסימן שקודם זה : **ולא** מקרי כלאי הכרם אא"כ זורע שני מיני תבואות או ב' מיני זרעים עם חרצן יחד כרבי יאשיה וכו' בספ"ק דקידושין (לט·) ובפ' מי שמתו (כב·) ובפ' ראשית הגז (קלו:) אמרינן דקי"ל כרבי יאשיה דאמר עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וכתב הרא"ש בהל' כלאים פרק"י אע"פ שכמה משניות וברייתות וסוגיות דתלמודא דלא כרבי יאשיה שהוא דתנעמיד עלין נקוב בכרם קדש (כלאים פ"ז) והכונס דמסכך גפנו ע"ג תבואה של חבירו (שם) ועוד כמה משניות במסכת כלאים וסוגיית דתלמודא בפ' חולין (קלט·) אפ"ה בדורות אחרונים הורו להיות עושין כרבי יאשיה והראב"ד כתב הא דבעי רבי יאשיה חטה ושעורה וחרצן במפולת יד היינו דוקא לענין מלקות אבל לענין איסור לא בעינן שיזרעם במפולת יד כדתנן המעביר עלין נקוב בכרם קדש ומיהו לפי דעתו דהאי איסורא ליתא אלא מדרבנן כיון דלא אסרה תורה אלא ג' יחד מנ"ל דמיקרי כלאי הכרם אם לא עשה כן ולדעת ר"י נראה דאפי' איסור דרבנן לית ליה מדפריש דהני סתם מתני' דלא כרבי יאשיה ואי סבר רבי יאשיה הכי אתיין שפיר כוותיה ואף לדעת הראב"ד נראה דלא אסור בח"ל אע"ג דאסור בהנאה בארץ כיון דלא אסור אלא מדרבנן לא עדיף מכלאי זרעים דאסור מדאורייתא בארץ ולא גזרו עליה בח"ל והרמ"ה כתב דמודה רבי יאשיה דאם זרע ביני גופני בארץ דאסור ואפי' חד מינא דזרעים אסור אבל בח"ל שרי מש"ה לא שמתיה רב כהנא להאי גברא בספ"ק דקידושין דהוה זרע ביני גופני כי לא זרע אלא זרע אחד בין הגפנים אבל אם זרע ב' מיני זרעים

רצו כלאי הכרם וכו' כבר נתבאר בסימן רצ"ד דרבינו פוסק כפשטא דסוגיא דספ"ק דקידושין דקי"ל כעולא א"ר יוחנן לחלק בין ספק ערלה בח"ל דכיון דאסור כל"מ אסור נמי כשרואה שהנכרי לוקט מענבים שהם עומדים בספק אבל כלאי הכרם בח"ל שאינו אסור אלא מדרבנן אפילו רואה שהנכרי לוקט ממה שהוא ספק מותר אבל ודאי ערלה וודאי כלאי הכרם א"א שיהא מותר לישראל לאכול ממנו גם לשם נתבאר דעת הרמב"ם דלא כהר"ן ודלא כב"י ע"ש : **ומ"ש** וכלאי זרעים וכו' כבר נתבא' בסימן הקודם דאין חלוק בין כלאי זרעים ובין כלאי זרעי אילנות וירקות כתרווייהו אסור לזרען ולקיימן בא"י ומותרין באכילה ובח"ל מותר לכתחלה לערבם ביחד ולזורעם ודלא כב"י שהסיר בזרעוני אילנות וירקות אפי' בא"י ע"ש : **ולא** מקרי כלאי הכרם וכו' בפרק ראשית הגז [סוף דף קל"ו] א"ר נחמן בר יצחק כאידנא נהוג עלמא כהני תלת סבי וכו' כר' יאשיה בכלאים דקאמר ר' יאשיה אומר לעולם אין חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וה"א בפ' מי שמתו וספ"ק דקידושין [דף ל"ט] ולשם פי' רש"י טעמא דרבי יאשיה לא ידענא מהיכא נפקא ליה דבעינן ב' מיני זרעים וחרצן ב' ומפולת יד נפקא ליה מלא תזרע כרמך כלאים משמע שזריעת הכרם עצמה תהיה בכלאים עד כאן לשונו · והתוס' לשם פי' דהא דס"ל לרבי יאשיה דלא בעינן בכלאי זרעים אלא ב' מינים ובכלאי הכרם בעינן ג' מינים משום דמשמע ליה דקרא ה"ק כרמך לא תזרע כלאים כלומר בעינן שיהו כלאים קודם שיזרעו בכרם אבל גבי שדך וכלאי זרעים כגון חטה ושעורה קרויה כלאים להתחייב כשזרעו בקרקע דגוף הקרקע קרויה שדה עד כאן לשונו אבל בפרק אותו ואת בנו [דף פ"ב] בד"ה ולאפוקי הקשו על טעם זה דהא לא שייך לפרש כן גבי בהמתך אלא מפרש ר"י טעמא דר' יאשיה משום דזריעת כלאים משמע שני מיני זרעים וחרצן לאו מין זרע הוא עד כאן לשונו : **ומ"ש** אבל מין אח' עם חרצן או ב' מינים בין הגפנים מותר לכתחלה לזורען בח"ל נראה דהכי משמע בספ"ק דקידושין [דף ל"ט] דקאמר רב חנן ורב ענן הוו אזלי באורחא חזיוה להוא גברא דקא זרע חטי ושערי בי גופני א"ל ניתי מר נשמתיה א"ל לא [illegible] לא קי"ל כרבי יאשיה דאמר עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד אלמא דאפילו לכתחלה מותר לזרען דאי אסור לכתחלה הו"ל לשמתיה דקא עביד איסורא לכתחלה והשתא כיון דרבי יאשיה דקאמר לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד ר"ל דאם אינו במפולת יד אלא דזורע חטה ושעורה ביני גופני ליכא איסורא ושרי לזרעו לכתחלה א"כ ה"ה אפילו במפולת יד אלא דלא זרע אלא מין אחד חטה או שעורה עם חרצן נמי שרי לכתחלה :

ומ"ש והראב"ד כתב ופי' ז"ל הרא"ש והראב"ד כתב הא דבעי רבי יאשיה חטה ושעורה וחרצן במפולת יד היינו דוקא למלקות אבל לענין איסור לא בעינן שיזרעם במפולת יד כדתנן המעביר עלין נקוב בכרם קידש ונראה לפי דעתו דהאי איסורא ליתא אלא מדרבנן כיון דלא אסרה תורה אלא ג' יחד מנ"ל דמקרי כלאי הכרם אם לא עשה כן ולדעת ר"י נראה דאפילו איסורא דרבנן לית ליה מדפריך דהני סתם מתני' דלא כר' יאשיה ואי סבר ר' יאשיה הכי אתיין שפיר כוותיה ואף לדעת הראב"ד נראה דלא אסור בח"ל אע"ג דאסור בהנאה בארץ כיון דלא אסור אלא מדרבנן לא עדיף מכלאי זרעים דאסור מדאורייתא ולא גזרו עליה בח"ל עד כאן לשונו וכתב ב"י ויש לתמוה על רבינו שקיצר בסברת הראב"ד ולא כתב מה שפירש בו הרא"ש דליכא איסורא אלא מדרבנן וה"מ בא"י אבל אבל בח"ל מותר ואפילו בזורע ב' מינים בין הגפנים משמע דשרי לדעתו ז"ל עד כאן לשונו ולפע"ד נראה דאיכא לאקשויי אמה שפי' הרא"ש לדעת הראב"ד דא"כ אמאי קאמר הראב"ד דרבי יאשיה דוקא לענין מלקות אבל איסורא איכא הו"ל למימר דר' יאשיה דוקא מדאורייתא אבל מדרבנן אפילו זורע מין אחד בין הגפנים אלא בע"כ דלהראב"ד איסורא דאורייתא נמי איכא אפילו זורע מין אחד בין הגפנים דסוף סוף איכא כלאים בכרם וכתיב פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם משמע כל מה שהוא נזרע בכרם אפילו מין אחד נמי אסור מן התורה ותוקד אש אלא דלא לקי עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד כדמשמע לשון הלאו דכתיב לא תזרע כרמך כלאים והשתא ניחא דלא קשיא מה שהקשה הרא"ש מנ"ל דמקרי כלאי הכרם אם לא עשה כן והכי משמע מלישנא דר' יאשיה דקאמר לעולם אינו חייב עד שיזרע וכו' דהו"ל למימר לעולם אינו כלאי הכרם עד שיזרע וכו' אלא חיובא למלקות הוא דליכא עד שיזרע וכו' הא איסורא דאורייתא איכא בארץ והכי נמי משמע בפרק אותו ואת בנו דקא דקתני הזורע כלאים לוקה פי' דזורע חטה וחרצן ושעורה וחרצן ב' התראות ולוקה שתים תני לה לאפוקי מדר' יאשיה דאמר לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד קמ"ל דכי זרע חטה וחרצן ושעורה וחרצן נמי מיחייב אלמא דלא פליגי רבנן ור' יאשיה אלא לענין מלקות אבל לענין איסור דאורייתא ל"ס דאף ר' יאשיה מודה דאפילו במין א' כגון חטה וחרצן ושעורה וחרצן איכא איסורא דאורייתא בארץ והנה הרמב"ם מבואר בפ"ה מהל' מ"א ופ"ח מהל' כלאים שתופס [illegible] דבזורע מין אחד בא"י אינו לוקה אבל אסורים מדאורייתא וכן פי' ב"י בדברי הרמב"ם בסוף סימן זה דלא כמה שהבין הרא"ש והאמת הוא ברמב"ם כזה

כפי'

דרכי משה

וכאן משמע דאף בפרק דווקא מינו שרי דפשוט הוא דהא מינו דקאמר רבינו אמאכל דווקא קאי ולא אפרק וכזה אין דבריו סתרי אהדדי כנ"ל : (ב) וכתב הכלבו והילכתא מותר להרכיב מין במינו ואפי' שחורות בלבנות ודקות בגסות אע"פ שיש לו שם לווי עכ"ל :

יכן

פרישה

(יג) פרישין פרוס ובירושלמי אמרינן למה נקרא פרישין לפי שאין לך מין אילן פרוש לקיימה כו' והרמב"ם כתב שהן מבושין מ"ו ומאכילין לחזירים : (יד) אבל הפרי היוצא ממנו מותר והטעם מפני שמדמים הרכבת אילן באילן לכלאי זרעים שהן מותרים ודוקא בכלאי הכרם כתיב פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם דמשמע דוקא בכלאי זרעים עם חרצן אסורים דדרשינן פן תקדש תוקד אש :

סי' רצו (א) ואסור ליהנות מהפרי היוצא מהם שנאמר פן תקדש המלאה וגו' : (ב) ובח"ל אסורין מדרבנן דכתיב שדך וכרמך [illegible] דוקא בא"י אלא שבכלאי הכרם [illegible] גזרו בח"י גזרו עליו בח"ל כמ"ש לעיל : (ג) ואין ידוע שנזרע שם באיסור או לאו פי'

⁂

אם זורע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד ביחד כדלקמן וקי"ל כוותיה : (ד) אפילו אם רואה שהנכרי לוקט משם מותר לו לאוכלו כו' אבל בספק ערלה בח"ל אסור והא דכתב לעיל בסימן רצ"ד גבי ספק ערלה ובח"ל כרם שהוא ספק ערלה שהוא מותר כבר כתבתי שם פי' פירות הנמכרים שלא לה מותרים אבל אם רואה אותו שלוקט משם בידים אסור והטעם דמקילין טפי בכלאי כרם מבערלה משום דערלה בח"ל הוא הלכה למשה מסיני וכלאי כרם מדברי סופרים ועיין לעיל בסימן רצ"ד בב"י טעמא דהרמב"ם אינו כן והם כתבתי שם שיש לחלק בזה : (ה) ומותרין באכילה הטעם כבר כתבתי בס"ס שקודם זה : (ו) דאמר עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן כו' והכי משמע ליה קרא לא תזרע כרמך כלאים ור"ל בכרמך דהיינו חרצן עם כלאים דהיינו עם שני מיני זרעים

לא

דבעי' חטה ושעורה וחרצן במפולת יד היינו דווקא למלקות (ז) אבל איסורא איכא ואפילו זורע במין אחד בין הגפנים והרמ"ה כתב דמודה רבי יאשיה בזורע אפילו בחד מינא בין הגפנים בא"י שהוא אסור אבל בחוצה לארץ שרי אבל הזורע שני מינים בין הגפנים גזרו בו רבנן אף בח"ל ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל אלא אפילו איסורא ליכא אלא בזורע שלשתן ביחד (ח) ויראה מדבריו דאף בא"י קאמר רבי יאשיה שאינו נקרא כלאי הכרם אלא בזורע שלשתן ביחד אע"ג דבשני מיני זרעים לבד הוי כלאי זרעים מ"מ אינו לוקה משום כלאי הכרם עד שיהיו שלשתן ביחד אבל הרמב"ם כתב בארץ ישראל אפילו הזורע מין אחד של תבואה או ירק עם גפן בין שזורעו ישראל או זורעו נכרי או שעלו מאליהן בין שנטעו הגפן בתוך הירק אסורים באכילה ובהנאה אבל בח"ל מותר לזרוע בתוך הגפנים לכתחלה ולא אסרו אלא לזרוע שני מינים

עם

כפרי ב"י וא"כ נראה דכך היא גם דעת הראב"ד דבזורע מין אחד בא"י אסורים דאורייתא מיהו בח"ל ליכא איסורא אפי' מדרבנן אף להראב"ד כדמוכח מעובדא דרב חנן ורב ענן כדפרישי' והשתא אפשר לומר דהכי הוה קשיא ליה לרבינו אמה שפי' הרא"ש בדברי הראב"ד ולכך לא הביא רבינו אלא דברי הראב"ד בלא שום פירוש אי נמי י"ל דרבינו לא חש לפרש דברי הראב"ד כיון שאין מסקנתו לפסוק כמותו : ומ"ש בשם הרמ"ה כ"כ הרא"ש בשמו והקשה עליו ומנ"ל זה החלוק שחילק בין זרע אחד לב' זרעים וכו' והביאו בית יוסף ולי נראה דהרמ"ה משמע ליה מהך דאותו ואת בנו דלא פליגי רבנן ורבי יאשיה בזורע מין אחד עם חרצן בארץ אלא לענין מלקות ואיסורא דאורייתא אבל מודה רבי יאשיה דאיכא איסורא דרבנן בארץ אפילו בזורע מין אחד בין הגפנים ודלא כהראב"ד דאיכא איסורא דאורייתא בארץ אפילו במין אחד בין הגפנים וכדמשמע מקרא דכתיב פן תקדש המלאה וכדפרישי' בסמוך ותו פליגי הראב"ד והרמ"ה בזורע שני מינין בין הגפנים בח"ל דלהראב"ד שרי אפילו לכתחלה וכמו שהוא גם כן לסברא הראשונה וכדמוכח מעובדא דרב חנן ורב ענן לאחי דגרסינן חזיוה להוא גברא דקא זרע חטי ושערי בי גופני וכדפרי' אבל להרמ"ה אסור בח"ל מדרבנן וטעמו לפי שהיה גורס חזיוה דהוה זרע ביזרוני ביני גופני ומדלא קאמר תלמודא דהוה זרע חטי ושערי אלמא דוקא לפי שלא זרע אלא מין אחד לא שמתיה אבל אם היה זורע ב' מינין הוה שמתיה וקאמר הרמ"ה דה"ט דבב' מינין דמי לאיסורא דאורייתא' דהא לא מוכחא מילתא אי במפולת יד זרע אי לא אבל חד מינא לא דמי לאיסורא דאורייתא : ומ"ש ולא נהירא לא"א הרא"ש אלא אפילו איסורא ליכא ויראה מדבריו דאף בא"י קאמר ר' יאשיה וכו' הכי משמע להדיא מדפי' הרא"ש דלהראב"ד איכא איסורא דרבנן בא"י אבל בח"ל מותר לכתחלה וכתב עליו ולדעת ר"י נראה דאפילו איסורא דרבנן לית ליה אלמא דלר"י שהסכים הרא"ש לדעתו אפילו בא"י מותר לכתחלה ואע"ג דלוקה משום כלאי זרעים מ"מ אינו לוקה משום כלאי הכרם אא"כ דזורע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד דלוקה שתים אחד משום כלאי זרעים ואחד משום כלאי הכרם אבל בדליכא שלשתן אינה לוקה אלא משום כלאי זרעים וכך פי' התוספות בפרק אותו ואת בנו ובספ"ק דקידושין :

ומ"ש אבל הרמב"ם כתב בא"י אפי' הזורע מין אחד וכו' הב"י פי' דקאי למ"ש דנראה מדברי הרא"ש וכו' לא נהירא אלא אכולהו קאי דהא להראב"ד כפי פי' הרא"ש אינו אסור בא"י במין אחד אלא מדרבנן וכ"כ הרמ"ה בהדי' שאינו אסור בא"י בזורע מין אחד אלא מדרבנן כמבואר בדברי הרמ"ה שהביא הרא"ש באריכות והרא"ש גופיה ס"ל דאפילו בא"י מותר לכתחלה במין אחד וקאמר השתא אבל הרמב"ם כתב בא"י אפילו הזורע מין אחד וכו' אסורים באכילה ובהנאה מדאורייתא שכך כתב להדיא בפ"י מהל' מ"א כלאי הכרם כיצד מין ממיני תבואה וכו' אסורים באכילה ובהנאה שנא' פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם כלומר פן תתרחק ותאסור שניהם עד כאן לשונו ובפ"ה מהלכות כלאים כתב עוד אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או ליטע גפן בצד הירק או תבואה ואם עשה כן אף על פי שאינו לוקה ה"ז קידש ונאסרו שניהם בהנאה הירק או התבואה או הגפנים ושורפין את שתיהן שנא' פן תקדש המלאה הזרע וכו' עד כאן לשונו אלמא דלהרמב"ם אפילו בזורע מין אחד בכרם בא"י נמי אסור מדאורייתא אע"פ שאינו לוקה וכן פי' ב"י גופיה דלא כמה שהבין הרא"ש מדברי הרמב"ם והוא האמת וא"כ למה נדחק לפרש בדברי רבינו דלא קאי אלא למ"ש דנראה מדברי הרא"ש דהדבר ברור דאכולהו קאי כדפרי' ודו"ק : ומ"ש הרמב"ם בהל' מ"א והאוכל כזית מכלאי הכרם לוקה מן התורה לא קאי אמאי דכתב לעיל מיניה כלאי הכרם כיצד מין ממיני תבואה וכו' דבמין אחד ודאי אינו לוקה אלא מיירי בזורע בא"י ב' מינים וחרצן במפולת יד וסמך על מ"ש בהלכות כלאים וז"ש בהל' מ"א ובה' כלאים יתבאר איזה מין אסור בכלאי

זרעים בין הגפנים גזרו ביה רבנן בח"ל דהא טעמיה דרב יוסף בכלאי הכרם או משום דאסור בהנאה מדאורייתא קאמר אלא שמתא קאמר משום דבא"י אסור בהנאה ומשמע אפי' מדרבנן ומיהו ה"מ היכא דזרע שני מיני זרעים בכרם דסוף סוף לכי נמחי דמי לאיסור דאורייתא דהא לא מוכחא מילתא אי במפולת יד זרע אי לא אבל היכא דזרע חד ביני גופני כיון דלא דמו לכלאים דאורייתא אף ע"ג דבארץ גזרו ביה רבנן איסור הנאה בח"ל לא גזרו ביה כלל איסור כי עובדא דרב נחמן דאי אמרת בה"ג איכא איסור בח"ל אמאי לא שמתיה להוא גברא עכ"ל ולא ידענא מנ"ל זה החילוק שחלק בין זרע אחד לשני זרעים דהך לישנא דהוה זרע ביזרני ביני גופני משמע זרעי' הרבה ועוד דהא לישנא דקאמר כלאי הכרם דבארץ אסורים בהנאה משמע מדאורייתא והרמב"ם כתב אבל בח"ל מותר לזרוע בצד הגפנים בתוך הכרם לכתחלה לא אסרו בח"ל אלא לזרוע ב' מיני ירק או תבואה עם החרצן במפולת יד ואף ע"פ שמותר לזרוע הירק בצד הכרם בח"ל הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה ואפי' בח"ל והוא שיראה אותו לוקט ומוכר אבל ספיקו מותר עכ"ל מתוך דבריו משמע שמותר לכתחלה לזרוע שני מינים בצד הגפנים מדקאמר שלא אסרו בח"ל אלא לזרוע שני מינים עם החרצן במפולת יד משמע דלזרוע שני מינים בין הגפנים שרי וכן מוכח ההוא עובדא דהוה זרע ביזרני ביני גופני דמשמע ב' מיני זרעים ולא שמתיה כיון שמותרים לזרוע מותרים נמי באכילה דאי אסורים באכילה אמאי לא שמתיה להוא גברא דמסתמא זרען כדי לאכלן והוה ליה לשמותיה לאפרושי מאיסור ואף את"ל משום דאכתי לא עבד איסורא בשעת זריעה לא שמתיה מ"מ כיון שידעו שזורע לאוכלן היה להם להודיעו שהן אסורים באכילה ולישנא משמע שלא א"ל כלום ומ"ש ואע"פ שמותר לזרוע הירק בצד הכרם בח"ל הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה אפי' בח"ל ר"ל אע"פ שמותר לזרוע ירק בצד הכרם ומותר גם לאכלו הרי אותו הירק שנמצא זרוע אצל הכרם ואין ידוע אם נזרע במפולת יד או נזרע בצד הגפנים אסור באכילה אפי' בח"ל כההיא דתנן בפ' בתרא דערלה כרם שהוא נטוע ירק וירק נמכר חוצה לו בא"י אסור ובסוריא מותר ובח"ל יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד וכן מוכח דבהכי מיירי מדכתב אבל ספיקו מותר אלמא דמיירי בספק כלאים דאורייתא כההיא מתני' דערלה ואסור באכילה אם לקטן ביד אבל אם ידוע לו שנזרע בצד הגפנים ולא במפולת יד מותר ללוקטן ולאוכלן וכן לכתחלה מותר לזרוע בצד הגפנים ב' מיני זרעים ולאוכלן כן נראה שצריך לפרש דבריו וכן עתה דבר שזורעים בין הגפנים עכ"ל הרא"ש ז"ל ובסמוך אדקדק במה שפירש בדברי הרמב"ם ז"ל ויש לתמוה על רבינו שקיצר בסברת הראב"ד ולא כתב מה שפירש בו הרא"ש דהא דקאמר דאפי' בלא מפולת יד איכא איסורא אינו אלא מדרבנן וה"מ בא"י אבל בח"ל מותר ואפי' בזורע ב' מינים בין הגפנים משמע דשרי לדעתו ז"ל (ח) : **ומ"ש** רבינו שנראה מדברי הרא"ש דאף בא"י קאמר רבי יאשיה וכו' וכן משמע מדבריו שם שהאריך להשיב על הרמ"ה וכ"כ בהדיא מדבריו שכתבתי בסמוך לדעת ר"י : ומ"ש אע"ג דבב' מיני זרעים לבד הוי כלאי זרעים מ"מ אינו לוקה משום כלאי הכרם עד שיהו שלשתן ביחד כן כתבו התוס' בספ"ק דקדושין בפירוש דברי רבי יאשיה וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מה' כלאים וז"ל הזורע ב' מיני תבואות או ב' ירקות עם זרע הכרם ה"ז לוקה ב' א' משום שדך לא תזרע כלאים ואחד משום לא תזרע כרמך כלאים ואינו לוקה משום לא תזרע כרמך כלאים עד שיזרע בא"י חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וכן אם חפה אותם בעפר לוקה : ומ"ש רבינו אבל הרמב"ם כתב בא"י אפי' הזורע מין אחד של תבואה או ירק עם הגפן וכו' אסורים באכילה ובהנאה קאי למ"ש דנראה מדברי הרא"ש דאף בא"י קאמר רבי יאשיה שאינו נקרא כלאי הכרם אלא בזורע שלשתן יחד דלהרמב"ם בא"י אפילו במין אחד עם הגפן נקרא כלאי הכרם ליאסר בהנאה :

ודברי הרמב"ם שכתב רבינו תחלתה בפ"י מהלכות מאכלות אסורות וסופה בפ"ה מהלכות כלאים ורבינו חיבר דברים אלו עם אלו כאילו היו כתובים במקום אחד וז"ל בהלכות מ"א כלאי הכרם כיצד מין ממיני תבואה או מיני ירקות שנזרעו עם הגפן בין שזרעם ישראל בין שזרע נכרי בין שעלו מאליהן בין שנטע הגפן בתוך הירק שניהם אסורים באכילה ובהנאה שנאמר פן תקדש המלאה הזרע ותבואת הכרם כלומר תתרחק ואסור שניהם והאוכל כזית מכלאי הכרם בין מן הירק בין מן הענבים לוקה מן התורה ושניהם מצטרפים זה עם זה ע"כ לשונו ובפ"ח מהלכות כלאים כתב כל השיעורים האלו שמרחיקין בין הגפנים והתבואה או הירק אינן אלא בא"י או בסוריא אבל בח"ל מותר לזרוע בצד הגפנים בתוך הכרם לכתחלה ולא אסרו בח"ל אלא לזרוע ב' מיני ירק או תבואה עם החרצן במפולת יד ואם אמר לתינוק נכרי לזרוע לו בח"ל מותר אבל לא יאמר לנכרי גדול שלא יתחלף בישראל ואף ע"פ שמותר לזרוע הירק בצד הכרם בח"ל הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה ואפי' בח"ל והוא שיראה אותו לוקט ומוכר אבל ספיקו מותר כמו שביארנו בהמ"א עכ"ל : ומ"ש רבינו שהוא סובר דאפי' זרע מין אחד עם הגפן בא"י אסור בהנאה היינו מדנקט בהל' מ"א מין ממיני תבואה או מיני ירקות דמשמע דבמין אחד מיירי ואע"פ שאיפשר לדחות ולומר דמין דקאמר לאו דוקא דשני מינים בעינן וכדמסיים בה שנזרעו ל' רבים ממ"ש בפ"ה מה' כלאים אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או ליטע הגפן בצד הירק או תבואה ואם עשה כן אע"פ שאינו לוקה ה"ז קדש ונאסרו שניהם בהנאה משמע שפיר דאפי' במין אחד אסור בהנאה שהרי כתב שאסור ליטע הגפן בצד הירק או תבואה וירק לשון יחיד הוא וכן תבואה : ועל מ"ש הרא"ש לפרש דברי הרמב"ם איכא למידק דמ"ש כיון דמותרים לזרוע מותרים נמי באכילה דאי אסורים באכילה אמאי לא שמתוה להוא גברא דמסתמא זרען כדי לאכלן וכו' אין משם ראיה דהא איפשר שזרען כדי למכרן לנכרי וגם מ"ש דכיון שידעו שזורע לאכלן היה להם להודיעו שהם אסורים באכילה ולישנא דגמרא משמע שלא אמר כלום לא מכרע מידי דכיון שלא היה עושה איסור למה להם לידרש ללא שאל כי שמא היה יודע הדין ואת"ל שעכ"ז היה מוטל עליהם להודיעו שמא הודיעו ולא הוזכר בתלמוד דלא נחת תלמודא להכי אלא להודיענו דהלכה כרבי יאשיה ולא כהנהו רבנן דאמרו לרב נחמן תא נשמתיה לההוא גברא דהוה זרע ביני גופני ומה שפי' בדברי הרמב"ם דלא קאמר שאסור באכילה אלא כשהוא ספק אם נזרעה במפולת יד או אם נזרע בצד הגפנים אבל אם בודאי נזרע בצד הגפנים מותר באכילה לישנא דאותו הוא תיובתיה דא"כ לא הו"ל לכתוב הלא אע"פ שמותר לזרוע ירק בצד הכרם בח"ל ירק הנמצא זרוע שם אסור באכילה ומדכתב אותו הירק משמע בהדיא דקאי לירק שנזרע בצד הגפנים ומ"ש וכן מוכח דבהכי מיירי מדכתב אבל ספיקו מותר אלמא דמיירי בספק כלאים דאורייתא נראה מדבריו שהוא סובר דלהרמב"ם ירק הנטוע בצד הגפנים אינו אסור מן התורה כיון שידוע שנזרע שלא במפולת יד קשה דממקום שבא יש להביא ראיה להפך שהרי כתב אבל ספיקו מותר כמו שביארנו בהמ"א והדבר ידוע דבהמ"א בודאי כלאים דאורייתא מיירי דומיא דערלה דנקט בהדי כלאי הכרם שהיא ודאי ערלה דאורייתא ואפ"ה בח"ל אפי' ראה ענבים יוצאים מכרם ערלה או ירק יוצא מתוך כרם שהוא כלאי הכרם מותר ועוד שאין הדבר כמו שסובר הרב ז"ל בדברי הרמב"ם דכל שידוע שלא נזרע במפולת יד אינו אסור מן התורה שהרי כתב בפ"ה מהלכות כלאים אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או ליטע גפן בצד הירק או תבואה ואם עשה כן

אף

דרכי משה

רצו (א) וכן דביא במרדכי בפ"ק דקדושין בשם התוס' הלכה למעשה דא"צ ליזהר בח"ל לא מכלאי זרעים ולא מכלאי הכרם אלא מחטה ושעורה וחרצן במפולת יד עכ"ל. וכ"כ בדג"מ סימן רמ"א דמותר לזרען ולאוכלן כדעת הרא"ש . וכתב מהרא"י בת"ה סימן רצ"ד דהכי נקטינן דהואיל וכלאים בח"ל מדברי סופרים יש ילך אחר המיקל אבל הרס"י

פרישה

לא תזרע יחד : (ז) אבל איסורא איכא אפי' בזורע מין אחד כו' ר"ל אפי' בח"ל (וב"י כתב והא דכתב הראב"ד דאיסורא איכא היינו דוקא בא"י אבל לא בח"ל וכן מבואר בדברי הרא"ש שזהו דעת הראב"ד אלא שרבינו קיצר דברי הראב"ד עכ"ל עכ"ה) (ח) ויראה מדבריו כ' (דאפי' בא"י כו' והא דכתב הרמב"ם דאפי' איסורא ליכא ר"ל שאינו אסור משום כלאי כרם ולאסור בהנאה אלא אסור לזורען משום כלאי זרעים ומותרים בהנאה וע"ז כתב אבל הרמב"ם כתב כו' אסורין באכילה ובהנאה והיינו משום דשייך ליה כלאי הכרם עכ"ה) אלא בזורע שלשתן ביחד וכו'

אף על פי שאינו לוקה ה"ו קדש ואסרו שניהם בהנאה וכו' שאמר פן תקדש המלאה הזורע הרי בהדיא שאע"פ שלא זורע במשלת יד אסור מן התורה לזרעו ואם זרעו אסור בהנאה וכך מבואר ג"כ בדבריו בסה"מ שאסור בהנאה מן התורה והיינו בא"י אבל בח"ל מותר לזורעו ואסור באכילה כנ"ל שהוא דעת הרמב"ם ז"ל ונראה שמפני קושיות אלו סתם רבינו דבריו ולא כתב מה שפי' הרא"ש בדברי הרמב"ם ז"ל ורבינו ירוחם אחר שהביא פירוש הרא"ש בדברי הרמב"ם כתב ומ"מ דברי הרמב"ם סתומים וטעמא דהרמב"ם לפי מה שפירשתי דבריו היינו משום דס"ל דהא דבעי ר' יאשיה ג' מינים היינו לחייב את הזורע מלקות אבל הכרם והמלואה נאסרים בלא זה דמסתמא לא פליג רבי יאשיה על כל הנך תניות דאסרי בזורע ירק בכרם והשתא כיון דבח"י ליכא מלקו' בזריעה בח"ל מותר בזריעה והיכא שזורע כיון דבא"י אסור בהנאה בח"ל אסור באכילה מיהא: ב"ה ודברי ר"י בדינים אלו בשם הפוסקים במעורבבים: **ומ"ש** רבינו בשם הרמב"ם ואם אמר לתינוק נכרי לזרוע לו בח"ל מותר אבל לא יאמר לנכרי גדול שלא יתחלף בישראל כבר כתבתי שהוא בפרק א' דכלאים וטעמו מדגרסי' בפ' חולין (קלט ·) שלחו ליה בני בשכר ללוי כשותא מהו שלח להו כשותא בכרמא עירובא ושלח להו כרכי טרפן דאמר כשותא אינו כלאים בכרם וקי"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל לפי שאינם בני תורה רב משרשיא יהיב פרוטה לתינוק נכרי וזרע ליה וליתן ליה לתינוק ישראל אתי למסרך וליתן ליה לגדול נכרי אתי לאיחלופי בישראל ופסק ז"ל כרב משרשיא: ומ"ש הרמב"ם אסור לזרוע כלאים לנכרי ומותר לומר לנכרי לזרוע לו כלאי זרעים לכתחלה בפ"א מהלכות כלאים ובא"י קאמר דאילו בח"ל הישראל עצמו מותר לזרעם ומה שתמה עליו רבינו כבר קדמו הראב"ד בהשגות והר"ן בפ' חולין להקשות עליו כן וכתבו דמדרב משרשיא אין ראיה דטעמיה משום דס"ל דבח"ל שרי דכל המיקל בארץ וכו' אלא דכל כמה דאיפשר מעוין כדי שלא ילמדו להקל וכן פרש"י וכ"כ שהוא דעת הרא"ש שכתב בה' כלאים אסור להניח לנכרי שירכיב באילן של ישראל כדאמרינן בפ' חולין דאפי' כשותא בכרמא אסור להניח לנכרי לזרעו בכרמו משמע שהיה מפרש דטעמא דרב משרשיא כמו שכתבו המפרשים בכשותא דכרמא דוקא הוא שהיה מתיר רב משרשיא ולא בשאר זרעים אלא שיש לתמוה דבכשותא מיהא הו"ל לפסוק דשרי וי"ל דכיון דלוי אסר לבני בשכר לפי שאינם בני תורה אבן השתא דלאו בני תורה אנן עפי מבני בשכר וכמו שכתבו התוס' לענין מת בי"ט שני: כתב סמ"ק טוב ליזהר באותם גנים שלא לזרוע תחתיהם וחוצה להם אלא א"כ הרחיק ד' אמות בכרם שיש בו ה' גפנים ובפחות מחמשה ירחיק לפחות ששה טפחים כדין גפן יחידי או ג' טפחים לר"מ משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל או להפסיק במחיצה או בצורת פתח אפי' מן הצד כדאיתא בפ"ק דערובין (יא ·) גבי כלאים עכ"ל (ג): ב"ה ובת"ח כתב בזה בסי' קצ"ד:

עם חרצן במפולת יד (ט) ואם אמר לתינוק נכרי לזרוע לו בח"ל מותר אבל לא יאמר לנכרי גדול שלא יתחלף בישראל (י) אסור לזרוע כלאים לנכרי (יא) ומותר לומר לנכרי לזרוע לו כלאי זרעים לכתחלה ע"כ ור"ל אפילו בשל ישראל (יב) [א] ואיני יודע למה כיון שאסור לקיימו היאך יהא מותר לומר לנכרי לזורעם:

הלכות כלאי בהמה

רצז כתיב בהמתך לא תרביע כלאים (א) ולאו דוקא בהמה אלא ה"ה נמי חיה ועוף הלכך המרביע מין עם שאינו מינו בין בהמה עם בהמה וחיה עם חיה או חיה עם בהמה ועוף בין טמאים עם טמאים בין טמאים עם טהורים אפילו במיני חיה שבים לוקה בין בארץ בין בח"ל ואינו לוקה עד שיכניס כמכחול בשפופרת אבל איסורא איכא אפילו אם יעלם זה על זה (ג) או יעזרם בקול (ד) [א] ואסור לישראל שיתן בהמתו לנכרי שירביענה לו (א) אבל מותר להכניסן בדיר ביחד (ב) ואינו זקוק להפרישם אפילו רואה שרובעים זה את זה הנולד מהכלאים מותר בהנאה ובאכילה אם הוא מין הטהור (ה) ומותר לקיימו כל שני המינין בהמה או חיה אפילו הן דומין זה לזה וגדלים זה עם זה כלאים זה

עם

בכלאי הכרם וכו' עד ואיהו אינו מקדש עד כאן לשונו בא להורות כי נסמך בדיוקים אלו על מ"ש בה' כלאים ולכך כתב כאן בסתם: כתב ב"י הדבר ידוע דבהמ"א בזה"י כלאים איירי דומיא דערלה וכו' וכבר השיבותי עליו בסימן רל"ד דליתא להאי פירושא בדברי הרמב"ם ע"ש: ומ"ש בשם הרמב"ם אסור לזרוע כלאים לנכרי וכו' ומותר לומר לנכרי וכו' פי' בא"י אסור לזרוע כלאים לנכרי אפילו בשדה של נכרי משום דאין קנין לנכרי בארץ · ומותר לומר לנכרי וכו' דאילו בח"ל הישראל עצמו מות' לזרעם בין לנכרי בין לעצמו: ומ"ש רבינו ור"ל אפי' בשל ישראל וכו' נראה דס"ל לרבי' דלומר לנכרי לזרוע לעצמו פשיטא דמותר ולא היה צריך לכותבו דהלא אפילו בשבת דאיסור סקילה מותר לומר לנכרי עשה מלאכתך ואין איסור שבות אלא שלא לומר לנכרי עשה מלאכתי וכן פסק בהגהת מרדכי פ"ק דשבת גם הרמב"ן בסדר בא אל פרעה כתב כך לפסק הלכה בפסוק כל מלאכה לא יעשה בהם והוא דבר פשוט בסוגיא דפרק השוכר את הפועלים [דף ס"ט] ובתוספות ותבואר כך בא"ח סימן ש"ז וא"כ בעל כרחין צ"ל דהרמב"ם מתיר לומר לנכרי לזרוע כלאי זרעים בא"י בשל ישראל וכיון שכן קשה היאך מותר לומר לו לזרוע דלא אסור לקיימו אלא צריך לעוקרו והיאך יהא מותר לו לזורעם אבל אין זו קושיא דהא דאסור לקיימו אינו אלא לאחר שהשרישו צריך לעוקרו אבל תקמי השרשה מותר לקיימו והשתא כשאומר לנכרי לזורעם מותר לו למכור שדה זרועה כלאים לנכרי בדמים יקרים קודם שהשרישו וכ"כ בכ"מ לשם והוא הנכון עוד כתב בשם הר"י קורקס דה"ה מותר לומר לנכרי שיזרע כלאים בשדהו של נכרי כיון שהזורע נכרי וקרקע של נכרי לא אסרו ואף אם הוא בשליחות ישראל ולצרכו מותר עד כאן לשונו וליתא אלא הבנת רבינו הוא עיקר דהרמב"ם ז"ל ר"ל בשל ישראל:

רצז כתיב בהמתך וכו' משנה סו"פ הפרה (דף נ"ד) ובגמ' יליף בהמתך בהמתך תשבת מה להלן חיה ועוף בכלל וכו': ומ"ש אפילו במיני חיה שבים לוקה שם א"ר ירמיה אמר ר"ל המרביע שני מינים שבים לוקה ולפי דבירושלמי דכלאים ובב"ר אמרו דלא אסור להרביע דגים מש"ה כתב רבינו אפילו במיני חיה וכ"כ הרא"ש בהלכות כלאים: ואסור לישראל שיתן בהמתו לנכרי וכו' בפרק הפועלים (דף צ') בעיא דלא איפשיטא גבי חסימה ולחומרא כמ"ש ב"י בסימן של"ח וכ"ה גבי הרבעה וכ"פ הרמב"ם:

כל שני המינין וכו' עד וכלב כופרי פי' כלב שלדין בו דומה לשועל:

מין

רצז כלאי בהמה כתיב בהמתך לא תרביע כלאים ולאו דוקא בהמה אלא ה"ה חיה ועוף משנה בס' הפרה (נד:) ובגמרא שם יליף לה מבהמתך בהמתך משבת: **ומ"ש** הלכך המרביע מין עם שאינו מינו בין בהמה עם בהמה וכו' משנה בפ"ח דכלאים: ומ"ש אפי' במיני חיה שבים מימרא בסוף פרק הפרה (נה:): ומ"ש לוקה בין בארץ בין בח"ל פשוט הוא: **ומ"ש** ואינו לוקה עד שיכניס כמכחול בשפופרת וכו' מימרא דשמואל בפ' הפועלים (צא ·): ומ"ש אבל איסורא איכא אפי' אם יעלם זה על זה או יעזרם בקול כ"כ הרמב"ם ומ"ש ואסור לישראל שיתן בהמתו לנכרי שירביענה לו שם (צ ·) איבעיא להו מהו שיאמר אדם לנכרי חסום פרתי ודוש בה מי אמרינן כי אמרינן אמירה לנכרי שבות ה"מ לענין שבת דאיסור סקילה אבל חסימה דאיסור לאו לא או דילמא ל"ש ולא איפשיטא ולחומרא וכ"פ הרמב"ם ז"ל: ומ"ש אבל מותר להכניסם בדיר ביחד ג"ז שם: ומ"ש ואינו זקוק להפרישם אפילו רואה שרובעים זה את זה כ"כ הרמב"ם: **הנולד** מהכלאים מותר בהנאה ובאכילה וכו' כ"כ הרמב"ם וכן משמע בפ"ב דבכורים דכוי חלבו אסור משמע דבשרו מותר: כל ב' המינים בהמה או חיה אפילו הן דומין זה לזה וגדלים זה עם זה כלאים זה עם זה כעלד הזאב עם הכלב משנה בפ"ק דכלאים: ומ"ש וגדלים זה עם זה בס"פ הפרה גבי תרנגול עווס ופסיוני משום דרבו בהדי הדדי מהו דתימא מין חד הוא קמ"ל וכתב הרמב"ם אע"פ שמתעברין זה מזה ודומים זה לזה

דרכי משה

הרמב"ן יש לו דעה אחרת בזה והביאו הר"ן ספ"ק דקדושין ובב"י פרק המוכר את הספינה דף קצ"ד ע"ב והאריך שם בזה ע"ש: (ב) ואע"פ שכתבתי לעיל דנקטינן דבח"ל הכל שרי מ"מ יש ללמוד מזה במקום שכלאי זרעים אסור:

רצז (א) כן פי' הר"ן פ' השוכר דף קי"ב ע"א דאמירה לנכרי אפילו באיסור לאו אסורה וכ"פ המרדכי בהגהות דשבת דף ק"ם ע"א דאסור לומר לנכרי שיעשה דבר איסור אם לא שהנכרי עושה להנאת עצמו ולכך מותר להאכילו דבר איסור ועיין בה"מ פרק י"ג מהלכות שכירות שכתב סברות אלו: (ב) בהר"ן פ' השוכר את הפועלים דף קי"ב ע"ב דוקא במקום דליכא למיחש לפריצותא אבל אם אינן בני תורה או דאיכא למיחש לפריצותא דעבדי אסור להכניס מין בשאינו מינו לדיר עכ"ל:

ומיהו

פרישה

ולא מיבעי ב' משום כלאי כרם ומשום כלאי זרעים: (ט) ואם אמר לתינוק עכו"ם לזרוע לו בח"ל מותר איירי בכלאי הכרם ממש וק"ל מ"ז אבל לתינוק ישראל אסור דאתי למסרך (כשיגדיל גמרא ופוסקים ב"י עכ"ה): (י) אסור לזרוע כלאים לנכרי וכל לומר וזה מיירי גם כן בח"ל ובכלאי כרם: (יא) ומותר לומר לנכרי לזרוע לו כלאי זרעים לכתחלה כן הוא הגירסא בדפוס ב"י אבל בס"א מוכח כלאי אילני וכתב ב"י · בא"י קאמר דאילו בח"ל הישראל בעצמו מותר לזרעם וכן כתב הרמ"ש בהגהותיו וז"ל מ"ז מסתמא הכא בכלאי זרעים איירי דאי בכלאי הכרם ממש איירי (אם יהיה שמר לומר לנכרי כו' הלא זה אפי' בח"ל אסור ופשיטא כו' עכ"ה) ושיטה ולא גרע בא"י מבח"ל דאסור לומר לנכרי גדול והא"ק בסמ"ק כתב להדיא בכלאי זרעים עכ"ל מ"ז: (יב) ואיני יודע למה כיון שאסור לקיימו כו' עיין בב"י שכתב שכן השיגו הראב"ד והר"ן ואפשר לומר דסבירא ליה דלא אסרו לקיים אלא היכא שנעשה בידים באיסור משא"כ כשאמר לנכרי ועשה לסברתו דאין איסור באמירה זו:

סי' רצז (א) ולאו דוקא בהמה כו' דילפינן בהמתך בהמתך משבת: (ב) הלכך המרביע כו' עד אפי' במיני חיה שבים עיין בתוספת בס"פ שור שנגח ד' וה' שכתבו בדגים שבים לא שייך הרבעה אבל בשאר מיני חיות שבים שייך הרבעה ע"ש · וה"ט רבינו אפי' במיני חיה שבים. ונראה דל"ד שניהם של מים אלא הוא הדין אם האחד של ים ואחד של יבשה וכל שכן הוא דהא איכא טפי כלאים אפילו כן שניהם של ים. והסמוך בהנהגת שני מינים דקאמר אפי' בהנהגת מין של ים עם של יבשה כמו שמצייר דקף על גב דאין הנהגתן שוה שוה הולך חס טפי אפי' הכי אסור: (ג) או יעזרם בקול פי' יעוררם ומ"ל פשוטא שיש איסור אם יעלם זה על זה או יעזרם בקול דהא אמרינן אסור לאדם שירמה בנעה שהבהמה מקקין זה לזה משום הרהור דיש לומר דהכא אסור אפי' אם אינו רואה אי נמי מ"מ הכא אבל איסורא איכא ר"ל שיש איסור מן התורה והיותר נראה דלק"מ דהא אמרינן מותר להרביע מין במינו אסדדי משום דכוורתו טריד ולא אתי לידי יצר: (ד) ואסור לישראל ליתן בהמתו לנכרי שירבענה לו (והוא הדין אמירה לנכרי באיסור לאו אסור אם לא שהנכרי עושה מעצמו ר"ן פרק השוכר דף קי"ב והג"מ בשבת דף ק"נ עכ"ה) עיין מ"ש בדרישה: (ה) ומותר לקיימו פירוש ול"ש אף ע"ג דאסור לאכלו

דרישה

סי' רצו [א] ואיני יודע למה כיון שאסור לקיימו ועיין בכסף משנה שהאריך ג"כ בזה וכתב שם בשם ר"י מקרקוס ויישב להרמב"ם דלא איירי בשל ישראל אלא בשל נכרי ואסור לישראל לזרוע כלאים בתוכו כיון שאין קנין לנכרי בא"י והכותים קאמר מותר לומר לנכרי שיזרע כלאים בשדה של נכרי ואע"פ שעושה בשליחות של הישראל ולצרכו מותר כיון שהשדה של נכרי והזורע נכרי עכ"ל אלא אי קשיא הא קשיא שהוא להראב"ד והר"ן ורבי' וב"י וכסף משנה להקשות דברי הרמב"ם מדידיה אדידיה דלקמן פסק מותר לומר לעכו"ם לזרוע לו כלאים ובפ"ט מהלכות כלאים כתב הרמב"ם וז"ל אסור לישראל ליתן בהמתו לעכו"ם להרביע לו כמ"ש רבינו בסימן שאחר זה ומ"ש בא מסה להכרען שהרמב"ם איירי ג"כ בשדה של ישראל ובא"י וב"י וכ"מ כתבו דאסור בהרבעה משום אמירה לנכרי משום דאבעיא היא בפרק הפועלים אמירה לנכרי באיסור לאו אי שרי אי לא ולא איפשטא ולחומרא א"כ ק"ל הה"ל לאיסור אמירה בכלאי זרעים מש"ט ומזה תמה עליו הראב"ד וכסף משנה כתב וז"ל ודאי לדעת הרמב"ם כיון דאמירה לנכרי ספיקא דרבנן הוא נקט לקולא ודחה זה מ"ש הרמב"ם בפ"ו לענין פירות דאסור לישראל לומר לנכרי להרס לו בהמתו ע"ש דס"ל דנקטינן ספיקא דאבעיא עכ"ל לחומרא יק"ל דכה"ל להות זה ספ"ס מה"ש בכלאי בהמה לאיסור וכמ"ש ואפשר משום דיש להות דבכלאי בבהמה לאו משום אמירה לחוד אסיר אלא משום דנותן בהמתו בידו ומסייע בידים ומש"ה דקדק לומר ואסור לישראל שיתן בהמתו לנכרי שירבענה לו אלא כיון שמ"ש בפ"ו דאיסורי בימא ואמי' אמירה לחוד הוא כלמד דגם הרמב"ם נקט ספיקא דאבעיא לחומרא מש"ה כתב הב"י וכ"מ טעם הרמב"ם גם כאן בפ"ט בכלאי בהמה דאסור משום אמירה לנכרי ולא הזכיר הנתינה והסיוע וק"ל ונ"ל והכא בזורעים בישראל לא נותן לו הזרעים אלא אמר לו שיטול זרעים משלו ויזרע אותם בשדה של ישראל דאל"כ הוי נמי כמסייע וק"ל:

סי' רצז [א] ואסור לישראל שיתן בהמתו לנכרי שירבענה לו · וז"ל ב"י בפרק הפועלים איבעיא להו מהו שיאמר אדם לנכרי חסום פרתי ודוש בה מי אמרינן אמירה לנכרי שבות ה"מ לענין שבת דאיסור סקילה אבל חסימה דאיסור לאו · א"ד ל"ש ולא איפשטא ולחומרא. וכ"פ הרמב"ם עכ"ל ב"י · ואני אומר דמדאבעיא ליה לגמרא לענין חסימה ולא לענין הרבעת בהמה ש"מ דהרבעת בהמה וכן בהרכבת אילן פשוט להו דאיכא אסור ולאו מטעם אמירה לנכרי שבות באיסור לאו אלא משום דבני נח מצווין על הרכבת האילן והרבעת בהמה וכ"כ הרמב"ם בהדיא בפ"ו מהלכות מלכים · ודקדק רבינו וכתב ואסור לישראל שיתן בהמתו לנכרי הא אם הנכרי עשה מעצמו אין הישראל צריך למחות בידו ומשמ"ה בהרכבת האילן דכתב רבינו בס"ס רצ"ה וז"ל אסור לומר לנכרי להרכיב באילנו · והטעם כתב רבינו בכל אחד בידו דשם בהרכבה מסיק וכתב וז"ל ואסור לקיים המורכב וכיון דאסור לקיימו למה יומנו · משמ"ה כאן בהרבעת בהמה מסיק רבינו וכתב וז"ל הנולד מהכלאים מותר בהנאה

ובאכילה

עם זה כיצד הזאב עם הכלב וכלב כופרי עם השועל והעזים עם הצבאים והיעלים עם הרחלים והסוס עם הפרד והפרד עם החמור והחמור עם הערוד אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה עם זה מין שיש בו מדברי וישובי כגון שור הבר עם השור (ו) והרמך עם הסוס מותרין זה עם זה (ז) אבל האווז עם האווז הבר אסורין זה עם זה ששני מינין הן הכוי אסור עם החיה ועם הבהמה ואין לוקין עליו מפני שהוא ספק הבאים מן הכלאים אין מותרין זה עם זה אא"כ אמותיהן שוות כגון פרד שאמו חמורה או סוסיא עם פרדה שאמה חמורה או סוסיא (ח) אבל פרדה שאמה חמורה אסורה עם פרד שאמו סוסיא או איפכא ואין לוקין עליו (ט) וכן פרד שאמו חמורה אסור להרכיבו על חמורה או פרד שאמו סוסיא אסור להרכיבו על סוסיא אע"פ שהוא מין אמו דשמא חוששין לזרע האב אבל אין לוקין עליו וסומכין על סימנין להרכיב או למשוך בב' פרדות שאין אנו יודעין אם אמותיהן שוות (י) ואלו סימניהם שיהו שוות באזניהם ובזנבותיהן ובקולן (יא) כל העושה מלאכה בשני מינין כגון חורש ומושך בקרון וביוצא בזה לוקה אפילו הן דומין זה לזה וגדלים זה עם זה בין בשני מיני בהמה או בשני מיני חיה או חיה עם בהמה ואפילו חיה או בהמה עם עוף בין אם שניהם טמאים או טהורים בין א' טמא וא' טהור ואפילו במין של ים עם מין של יבשה אסור להנהיג (יב) אלא שאין לוקין עליו (יג) ואדם מותר לעשות מלאכה אי להנהיג עם כולן כתב הרמב"ם משכם כא' או הנהיגם

מין שיש בו מדברי וכו' ס"פ הפר' מפרש דה"ט דאווז ואווז בר אע"פ שדומין זה לזה ונקראים שניהם בשם אווז מ"מ כיון שזה בילו מבפנים ואווז הבר בילו מבחוץ ועוד אווז בר אינו טוען ביצה שנייה עד שתלד את הראשונה ואווז ישוב טוען כמה בצים בבת אחת א"כ בעל כרחין דשני מינים הם אבל שור ישוב ושור הבר וכן הרמך עם הסוס שוין הן בברייתן אין הפרש ביניהם מין אחד הן :

הבאים מן הכלאים וכו' ה"א בפרק או"ב והכי פי' מספקא לן אי חוששין לזרע האב הלכך ממ"נ אם אמותיהם שוות ואין חוששין לזרע האב פשיטא דמין אחד הוא ואפילו חוששין לזרע האב נמי חשיב מין אחד כיון דזה וזה אמם חמורה ואבותם סוס א"נ איפכא אמם סוסיא ואבותם חמור אבל כשזה אמו חמורה ואביו סוס וזה אמו סוסיא ואביו חמור אסור דשמא אין חוששין לזרע אב וא"כ זה סוס וזה חמור והוי כלאים אבל אין לוקה דשמא חוששין לזרע אב ובכל אחד משניהם יש לד סוס ולד חמור וחשוב מין אחד וכן פרד שאמו חמורה אסור להרכיבו על חמורה וכו' דשמא חוששין לזרע האב וזה יש בו לד סוס ולד חמור ואמו אין בה אלא לד אחד או חמורה או סוסיא אבל אין לוקין עליו דשמא אין חוששין לזרע האב ואין כאן אלא לד אחד חמור או של סוס וק"ל והראב"ד בפ"ט לא כתב כך וכבר השיגו הרא"ש וב"י כאן ובספר כ"מ כתב דאיכא טעות סופר בלשון הרמב"ם וע"ש : כל העושה מלאכה בשני מינים וכו' כך היא הסכמת הרא"ש ודלא כהרמב"ם בפ"ט שכתב דאינו לוקה אא"כ דמין אחד טהור ומין אחד טמא אבל שניהם טהורים או שניהם טמאים אין שם מלקות אלא איסור מד"ס : ואפילו במין של ים וכו' בעיא דלא אפשיטא ס"פ הפרה :

ואדם מותר לעשות מלאכה או להנהיג עם כולן ס"פ הפרה (סוף דף נ"ד) אהא דקאמרינן יליף בהמתך בהמתך משבת פריך א"ה אפילו אדם ליתסר אלמה תנן בפ"ח דכלאים אדם מותר עם כולן לחרוש ולמשוך ופרש"י דהא גבי שבת מוזהר האדם כבהמה דכתיב ועבדך ואמתך וכבהמתך ומשני אמר קרא למען ינוח עבדך ואמתך כמוך להנחה הקשתי עבד ואמה לבהמה אבל לא לענין איסור אחר וה"א בספרי בשור וחמור אי אתה חורש אבל אתה חורש בשור ואדם בחמור ואדם ע"כ ומביאו הרא"ש להך ספרי בהלכות כלאים :

כתב הרמב"ם משכם כאחד או הנהיגם כאחד אפילו בקול לוקה אבל המזווגן פטור עד שימשוך או עד שינהיג בפ"ט כתב וז"ל אחד החורש או הזורע או המושך בהם עגלה או אבן כאחד או הנהיגם כאחד אפילו בקול לוקה וכו' משמע דלא מיירי אלא במושך בהם עגלה וכו' ומדברי רבינו נראה שהוא גורס בדבריו משכם כאחד דמשמע דבמשכם בידו כאחד או הנהיגם בידו כאחד לוקה אפילו אינו מושך בהם עגלה או אבן אי נמי רבינו ראה שכתב או הנהיגם כאחד אפילו בקול לוקה א"כ ודאי ה"ה משכם כאחד בלבד בלא עגלה ואבן נמי לוקה דמאי שנא מהנהגה והכי משמע נמי מסוף דבריו שכתב עד שימשוך או עד שינהיג דאלמא דדינן שוה וכך מבואר עוד מדבריו שכתב אח"כ באותו פרק דבמשכם כאחד דינו שוה להנהיגם כאחד והא דכתב תחלה או המושך בהם עגלה או אבן כאחד לאו דוקא ולכך כתב רבינו בשמו משכם כאחד ולפי שהבין רבינו מדבריו דבמשכם או הנהיגם כאחד חייב אפילו אינם קשורים יחד לכך כתב ע"ז דא"א הרא"ש כתב שאין איסור אלא בקשורין יחד וכו' דכיון דמותר ליסב ע"ג דף שמונח עליהן כשאינן קשורין יחד דהו"ל כעושה בהן מלאכה שהרי נושאין את האדם ביחד וא"ה מותר כ"ש במשכם או הנהיגם כאחד ואינן קשורין ואינו עושה בהם שום מלאכה דמותר ושכן כתב הראבי"ה על מ"ש רבינו אפרים שהרוכב בסוס וכו' דס"ל להר"ר אפרים כהרמב"ם דלוקה בהנהגה בלבד אפילו אינן קשורין וראבי"ה חלק עליו דדוקא בקשורין . תימה מ"ש רבינו בשמו שאין אסור בהנהגה עד שיעשה מלאכה בשניהם יחד וע"י קשירה דמשמע דאינו חייב אלא עד דאיכא תרתי מלאכה וקשירה אבל מלאכה בלא קשירה אי נמי הנהגה על ידי קשירה בלא מלאכה אין שם איסור ומשמע דכך היא דעת הרב רבינו אשר קשיא דאיכא מלאכה

לזה הואיל והם ב' מינים הרי הן כלאים : מין שיש בו מדברי וישובי כגון שור הבר עם השור וכו' מותרים זה עם זה כ"כ הרמב"ם והוא מדתנן פ"ח דכלאים שור הבר מין בהמה רבי יוסי אומר מין חיה וקאמר עלה בירושלמי הא שור עם שור בר אינם כלאים דלא כרבי יוסי ובס"פ הפרה (נה.) קאמר בפשיטות דגמלא פרסאה וגמלא עייצא אינם כלאים : ומ"ש אבל האווז עם האווז הבר אסורים זה עם זה וכו' מימרא שם ויהיב טעמא שזה ביציו מבחוץ וזה ביציו מבפנים רב ספא אמר האי טעינה חדא ביעתא בשיפלא והאי טעינה כמה ביעתא בשיפלא:

הכוי אסור עם החיה ועם הבהמה משנה פ"ב דבכורים : **הבאים** מן הכלאים אין מותרין זה עם זה אלא א"כ אמותיהן שוות ט' בפ"ח דכלאי' תנן רבי יהודה אומר הנולדים מן הסוס אף ע"פ שאביהם חמור מותרין זה עם זה וכן הנולדים מן החמור אף על פי שאביהם סוס מותרים זה עם זה אבל הנולדים מן הסוס עם הנולדים מן החמור אסורים זה עם זה ובפ' אותו ואת בנו (ד' עט.) איבעיא לה' מי פשיטא ליה לרבי יהודה דאין חוששין לזרע האב או דילמא ספוקי מספקא ליה למאי נ"מ לאיתשרי פרד עם האם אי אמרת פשיטא ליה שרי ואי אמרת מספקא ליה אסור ת"ש דאמר רב הונא בריה דרב יהושע הכל מודים בפרד עם האם שאסור ש"מ ספוקי מספקא ליה ש"מ ואע"ג דחנניא פליג ואמר חוששין לזרע האב ולדבריו כל מין פרדות מותרים שכולן שוין שבכולם יש ב' צדדים ופסק התם שמואל הלכה כוותיה פסקו הפוסקים הלכה כרבי יהודה משום דבפ' ב' דייני גזירות (דף קיא :) פסיקא הלכה כוותיה ועובדא דרבי אבא דבסמוך כוותיה אתיא :

וכתב הרא"ש בהלכות כלאים כתב הרמב"ם הנולדים מן הכלאים אם היו אמותיהן מב' מינים אסור להרכיבן זה עם זה ואם הרכיבן לוקה וכן אם הרכיב זה הנולד אפי' על מין אמו לוקה ודבריו תמוהים מדקאמר אם היו אמותיהם משני מינים לוקה אלמא פשיטא ליה דאין חוששין לזרע האב והדר קאמר אם הרכיב זה הנולד אפי' על מין אמו לוקה אלמא פשיטא ליה דחוששין לזרע האב ואם היה מזכיר בשניהם אסור או לוקה מכת מרדות הוה ניחא עכ"ל ואני מצאתי בספר אחד שעבר הקולמוס על אותה הרכיבן לוקה ואין אותה נוסחא ניחא דא"כ מ"ש וכן אם הרכיב זה הנולד אפי' על מין אמו לוקה קשה מאי וכן כיון שהם מחולקים זה מזה דבזה לוקה ובזה אינו לוקה ועוד דאכתי קשה למה בהרכיב זה הנולד על מין אמו לוקה דהא ספיקא היא ואיפשר דלוקה דקאמר היינו מכת מרדות כדקאמרינן בכמה דוכתי בתלמודא ולפ"ז שפיר גרסינן בתרוייהו לוקה אלא שקשה שאין דרך הרמב"ם להוציא מכת מרדות בלשון מלקות : ב"ה ועוד דאפי' מכת מרדות אין מכין על הספק כדאיתא לקמן · ויותר נכון היה לגרוס בשניהם אינו לוקה אילו היינו מוצאים ספר שכתוב בו כן : **ומ"ש** רבינו וסומכים על סימנים להרכיב או למשוך בב' פרדות וכו' בפ' אותו ואת בנו (עט.) א"ל רבי אבא לשמעיה כי מעיילת לי כודנייתא בריספק עיין להנך דדמיין להדדי ועייל לי אלמא קסבר אין חוששין לזרע האב וסימנין דאורייתא פי' ריספק · עגלה שהוא רוכב בה · דדמיין להדדי · באזנים וזנב כדבסמוך משום מנהיג בכלאים :

ומ"ש ואלו סימניהם שיהיו שוות באזניהם וכו' שם אמר אביי עבי קליה בר חמרא צניף קליה בר סוסיא ואמר רב פפא רברבן אודניה וזעירא גנובתיה בר חמרא זוטרן אודניה ורבא גנובתיה בר סוסיא פרש"י בר חמרא . אמו היתה חמורה : צניף · צליל והוא לשון צעקת הסוס . גנובתיה . זנבו : כל העושה מלאכה בב' מינים וכו' בין אם שניהם טמאים או טהורים וכו' הרמב"ם כתב וז"ל כל העושה מלאכה בב' מיני בהמה או חיה כאחד והיה אחד מהן מין טהור והשני מין טמא ה"ז לוקה בכ"מ שנאמר לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו אחד החורש או הזורע או המושך בהם עגלה או אבן כאחד או הנהיגן כאחד ואפילו בקול לוקה שנאמר יחדיו מ"מ ואחד שור וחמור ואחד כל ב' מינים שאחד טמא ואחד טהור בין בהמה עם בהמה כחזיר עם הכבש או חיה עם חיה כחמור עם הפיל או חיה עם בהמה ככלב עם העז או צבי עם החזיר וכיוצא בהם על כל אלו לוקה מן התורה שחיה בכלל בהמה היא אבל שא"ר ב' מינים שהם כלאים בהרבעה אסורים לחרוש בהם כאחד ולמשכן ולהנהיגן ואם עשה בהם מלאכה כאחד או מושך או הנהיג מכין אותו מכת מרדות ואסור להנהיג בהמה מן היבשה עם חיה שבים כגון עז עם שבוטא ואם עשה פטור עכ"ל וכתב עליו הרא"ש בהלכות כלאים נראה דס"ל דאף ע"ג דילפינן שור שור משבת הכי ילפינן לעשות כל בהמה וחיה כשור וחמור ומיהו בעינן דומיא דשור וחמור שיהא אחד טמא ואחד טהור אבל ב' מיני בהמה טהורה או ב' מיני בהמה טמאה אין איסור אלא מדרבנן ואין דבריו נראים דמתני' כוללת יחד טמאה עם טמאה טהורה עם טהורה עם טמאה טמאה עם טהורה אסורים לחרוש למשוך ולהנהיג אלמא שכולן שוין באיסורן טמאה עם טמאה טהורה עם טהורה כמו טמאה עם טהורה וכן מתניתין דס' הפרה (נד:) דקתני אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור וכו' לכלאים משמע דכולן דין אחד יש להן ונוהגין בכל מיני בהמה חיה ועוף ועוד הביא כמה ראיות לדבריו וכתב בסוף אלא ודאי אין חילוק וכל שני מיני בהמות לוקה עליהם מן התורה ורבינו כתב דבריו כהרא"ש וסמ"ג כתב דיש להביא ראיה לדברי הרמב"ם מהתוספתא ומתני' דכלאים : **ומ"ש** ואפי' במין של ים עם מין של יבשה אסור להנהיג אלא שאין לוקין עליו בס"פ הפרה (נה.) בעיא דלא אפשיטא ומדקדוק דברי הרמב"ם נראה דאפי' מכת מרדות אין בו משום דכיון דספיקא הוא אין מכין על הספק : כתב הרמב"ם משכם כאחד או הנהיגם כאחד אפי' בקול לוקה וכו' ז"ל הרמב"ם אחד החורש או הזורע או המושך בהן עגלה או אבן כאחד או הנהיגן כאחד ואפילו בקול לוקה שנאמר יחדיו מ"מ אבל המזווגן פטור עד שימשוך או ינהיג

דרישה

ובאכילה כו' וטעם דבהרבעה לא קפד רחמנא כי אם אשגת ההרבעה אבל אחר שהרביע [illegible]

פרישה

לאכול אסור לקיימו כמו בכלאי זרעים בת"י בסימן רצ"ו : (ו) והרמך עם הסוס מלשון בני [illegible]

תנהיגם כאחד אפילו בקול לוקה אבל המזווגן פטור עד שימשוך או עד שינהיג (יד) וא"א הרא"ש ז"ל כתב שאין איסורן אלא בקשורים יחד אבל סוס וחמור שהולכין זה אצל זה ואינן קשורין יחד ודף מונח עליהן מותר לישב ע"ג הדף (טו) וכ"כ אבי העזרי על מ"ש ה"ר אפרים שהרוכב בסוס לצוד ציד ומושך בחבל הכלבים אצל הסוס שהוא לוקה משום מנהיג כלאים דבהנהגה לבד שמנהיגם זה עם זה לוקה אפילו אם אינן קשורין ואבי העזרי כתב שאין צד איסור בדבר שאין איסור בהנהגה עד שיעשה מלאכה בשניהם ביחד וע"י קשירה ב' מינין הקשורין בקרון ומוליכין אותו [כ] היושב עליו (טז) פסק ר"י שאינו לוקה (יז) ורב אלפס כתב שהוא לוקה וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל קשר שני סוסים בקרון וקשר עמהם חמור אע"פ ששני הסוסים יכולין למשכו בלא החמור לוקה וכן עגלה המושכת בקרון וקשר מין אחר בצד הקרון

או

הנהיג וטעמו : ב"ה ולפי מה שנראה מדברי רבינו שפי' דברי הרמב"ם דאפי' בשאינן יחד אסור אפשר שטעמו : מדדריש בספרי לרבות הדש והמנהיג מדכתיב יחדיו מ"מ ולא דריש האי יחדיו כמו יחדיו דכלאי בגדים פרט לתוכף תכיפה אחת משמע דאפי' אין מחוברים יחד אלא שהוא מנהיגן יחד לוקה וכן משמע מפלוגתא דרבי יונתן ורבי יאשיה דאמר משמע שניהם כאחד ומשמע אחד אחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו דומיא דשור וחמור מכלל דיחדיו דשור וחמור אין לי למעט אלא שאינו חייב בזה אחר זה אבל כשמנהיגן יחד לוקה וכן משמע נמי מדקאמר בירושלמי ומה כלאי בגדים שמותרים ללבוש זה ע"ג זה אסור בתערובת כלאי בהמה שאסורים להנהיג זה ע"ג זה וכו' משמע דומיא דלבישת כלאים דמותר בלא חבור כך כלאי בהמה אף על פי שאין קשורים שמנהיגן יחד אסור : ב"ה ויותר נכון לומר דהרמב"ם לא מחייב אלא בקשורים יחד ולא בא לומר אלא אפי' לא משכם ולא הנהיגם ביד אלא בקול חייב ונקט שיהיה קשורים יחד דאי לאו הכי לא קרינן ביה יחדיו : ומ"ש שאם הנהיגן בקול לוקה בפ' הפועלים (צ:) פלוגתא דרבי יוחנן ור"ל ופסק כר"י :

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש שאין איסור אלא בקשורים יחד וכו' בפ' במה בהמה (נד:) תנא דתנן ולא יקשור גמלים זה בזה וימשוך אבל מכניס הוא לתוך ידו חבלים ובלבד שלא יכרוך ואמר רב אשי לענין כלאים שנו כלאים דאפי' אליבא כלאים דאדם והא תנן אדם מותר עם כולן הקשו התוס' והרא"ש אפילו יהא אדם נמי אסור תקשה דמה כלאים שייך כיון שאינו מושך בעגלה וקרון דהא בשבת איירי ואין לומר דאסור להנהיג בכלאים אפי' לא ימשוך שום דבר דא"כ יהא אסור להוליך ולהזיז ממקומו שור פסולי המוקדשין דחשיב כב' מינים כדאמרי' בפ"ב דמכות וי"ל דובלבד שלא יכרוך בחול קאמר ומיירי שחושבים שום דבר א"נ י"ל דחשיב משיכה מה שנושאים שניהם החבלים וכתב רבינו ירוחם בתירוץ שני וכן מוכח בירושלמי וכתב הרא"ש ונראה שאם מוליך אחד בחבל ביד ימינו והאחד ביד שמאלו שמותר כי האדם מפסיק ביניהם ולא שייך למימר נושאים חבל שבנתיים ע"כ והיינו כתשובת אבי"ה לה"ר אפרים דבסמוך : ומ"ש אבל סוס וחמור שהולכים זה אצל זה ואינם קשורים יחד ודף מונח עליהם מותר לישב על גבי הדף כ"כ רבינו ירוחם בשם התוספות : ב"ה כתב בא"ח ההדרים הצדים העוף הנקרא שברבי"ר אין להם לקשור החבל שהעוף נקשר בו בתפוס מן האוכף מן הסוס שהם כלאים ע"כ לשונו :

ומ"ש בשם ה"ר אפרים וכן מ"ש בשם אבי העזרי כתב המרדכי בהלכה בפ' במה בהמה והרא"ש כתב דבריהם בארוכה בהלכות כלאים : ומ"ש בשם ה"ר אפרים דבהנהגה בלבד שמנהיגם זה עם זה לוקה אפי' אם אינם קשורים מבואר בדברים שהביא שטעמו מכל אותם הראיות שכתבתי בסמוך לדעת הרמב"ם וגם מבואר בארך טעמו של אבי העזרי : שני מיני הקשורים בקרון ומוליכים אותו היושב עליו פסק ר"י שאינו לוקה וכו' בפ"ח דכלאים תנן המנהיג סופג את הארבעים והיושב בקרון סופג את הארבעים ר"מ פוטר את היושב בקרון ואמרינן בפ"ק דמציעא (ח:) דשמואל מפיך למתני' ותני וחכמים פוטרים משום דס"ל דרכוב לא קני וכ"ש יושב ולהכי מפיך דתיקו מילתיה כחכמים וכתב הרא"ש בה' כלאים ר"י פסק כשמואל דלא אשכחן אמורא דפליג עליה ואע"ג דפריך ליה טובא הא שני לכולהו ומתני' דהוו ב' רוכבים ע"ג בהמה מוקי לה שמואל במנהיג ברגליו והרי"ף לא הביא דברי שמואל כלל אלא הביא המשנה כצורתה משמע דליתא להך דשמואל משום דפריך ליה טובא דאע"ג דשנינהו נראה לו להרי"ף דשינויי דחיקי נינהו ורכוב קני ולא מסכים למתניתין והיושב בקרון לוקה משום דאולא מתמתיה משום דלא גרע מהמנהיגה בקול דלוקה משום דבדיבורא קא עביד מעשה ע"כ :

ומ"ש רבינו על דברי הרי"ף וכן היא מסקנת א"א ז"ל אע"פ שהרא"ש כתב שתי הסברות ולא הכריע ביניהם משמע לרבינו שהוא סובר כדעת הרי"ף מאחר שהביא דבריו באחרונה אבל אין זה הכרע ואדרבא בפ"ק דמציעא פסק כשמואל דרכוב לא קני וא"כ ה"ה לגבי כלאים דלא ילקה והרמב"ם פסק כדברי הרי"ף שהיושב בעגלה לוקה וכתב עוד וכן אם היה יושב אחד בעגלה ואחד מנהיג שניהם לוקין ואפי' מאה שהנהיגו כלאים כאחד כולם לוקים : קשר ב' סוסים בקרון וקשר עמהם חמור וכו' וכן עגלה המושכת בקרון וקשר מין אחד בצד הקרון וכו' בפ"ח דכלאים שם תנן השלישית הקשורה לרצועות אסורה ופירשו ר"ש והרא"ש אם היו קושרין ב' סוסים בקרון וקשר חמור עמהם אע"ג דבלא חמור קא אזלי אסור ולא חזינן לחמור כמאן דליתיה כיון דזה יכול וזה אינו יכול דלאו מסייע שאין בו ממש והרמב"ם לא הזכיר דין זה בחיבורו והטעם מפני שהוא ז"ל היה מפרש המשנה בפ"א דהיינו שהעגלה השלישית הקשורה עם הקרון אסור לשבת בה כשימשכו העגלות ההם בהמות כלאים ועדיין קשה שמ"מ הו"ל לכתוב בחיבורו דין זה דעגלה השלישית הקשורה עם הקרון אסור לשבת בה ואפשר שמאחר שכתב דיושב בעגלה לוקה מפני שישיבתו גורמת לבהמה שתמשוך העגלה ממילא משמע דאפי' לישב בעגלה שלישית אסור דהא ודאי ישיבתו גורמת לבהמה שתמשוך העגלה : **ומ"ש** וכן עגלה המושכת בקרון וקשר מין אחד בצד הקרון או מאחריו חייב ופי' ג"ה משנה שם אין קושרין את הסוס לא לצדדי הקרון ולא לאחר הקרון ופירשו ר"ש והרא"ש דרך עגלה למשוך בקרון ואין קושרין את הסוס לא בצידי הקרון ולא אחר הקרון ללמדו לימשך אף ע"פ שאין זה דרך משיכה אסור ומפרש בירושלמי מפני מה רבי יוחנן אמר מפני שהוא טוען עגלתו של זה פירוש כשהראשון מתעגל גוף של אותו שאחר הקרון נוגע בקרון ומנהיגו בקרון בגופו רב אמר מפני שטוען אבל שבנתים ומסיק קשרו בשערו בין פ"ד רב בין פ"ד רבי יוחנן פטור וטעמא מפני שאם ימשוך יכאב לו עכ"ל הרא"ש וק"ל כיון דפי' הרא"ש דטעמא דאיסורא משום דגוף אותו שאחר הקרון נוגע בקרון ומנהיגו כי קשרו בשערו מאי הוי אדרבה כל שידחה את הקרון יותר לא יכאב לו כ"כ ואפשר דקשרו בשערו דקאמר לאותו שהוא קשור לפני הקרון ומושכו קאי דכיון שאם ימשוך יכאב לו אינו מושך ונמצא שאין הקרון מתנהג אלא ע"י אותו שקשור אחרי הקרון בלבד ודוחק ובדקתי בירושלמי ומצאתי דהכי איתא התם רבי ירמיה בעי קשרן בשערן רבי יונה אמר איפלגון רב ור"י רבי יוחנן אמר מפני שהוא נושא עגלותו של זה רב אמר מפני שנושאין את החבל שבנתיים מה נפקא מן ביניהן קשרו בשערו בין על דעתיה דרב בין על דעתיה דרבי יוחנן פטור ומשמע לי דאתא למימר דא"כ קשרו בשערו דלרב חייב א שעדיין זה טוען עגלותו של זה ולר"י פטור שהרי אינו אלא

בשערו

מלאכה בלא קשירה דשרי מדכתיב יחדיו דאלמא דבעינן קשורים יחד דומיא דכלאי בגדים דכתיב יחדיו דאמרינן פרט לתוכף תכיפה אחת דאינו חבור אא"כ בקשורים בשתי תכיפות ומש"ה כתיר הרא"ש לישב ע"ג הדף המונח ע"ג סוס וחמור אע"פ דדומה למלאכה שנושאים את האדם ביחד כיון שאינן קשורין יחד · אבל בקשורים יחד אף ע"פ שאינה עושה בהן מלאכה אלא מנהיגן יחד ודאי דאסור לד"ה כדתנן להדיא בפ"ח דכלאים המנהיג סופג את הארבעים ובדמוכח נמי מדברי הרא"ש בשדחה הראיה שהביא רבינו אפרים לדבריו ע"ש ואין להקשות בזה דכתב הרא"ש לשם דאינו חייב עד שיעשה מלאכה במאי איירי דאי באינן קשורין הרי אין שם איסור כדכתב בהך דדף המונח על סוס וחמור דמותר לישב עליו ואי בקשורין למה לי מלאכה אפילו בהנהגה בלא מלאכה נמי לוקה י"ל דמיירי בעושין מלאכה בלא הנהגה דהני תרתי הוין הנהגה בלא מלאכה ומלאכה בלא הנהגה דכיון דקשורין ביחד לוקה אבל על לשון רבינו קשה דמשמע דוקא בעושה מלאכה וע"י קשירה אבל הנהגה בלא מלאכה אפי' ע"י קשירה אין שם לד איסור והא ליתא לד"ה כדפרישית וכן מוכח בספרי הביאו הרא"ש לשם בתשובת ה"ר אפרים דדריש לרבות הדש והמנהיג מדכתיב יחדיו מ"מ דאף אם נפרש בקשורין מ"מ שמעינן דבהנהגה בלבד בלא מלאכה נמי לוקה בקשורין וי"ל דמ"ש רבינו ועל ידי קשירה רצונו לומר או ע"י קשירה והכי קאמר שאין אסור בהנהגה בלא קשירה עד שיעשה מלאכה בשניהם ביחד כלומר ביחד ע"י קשירה ואפילו אינו מנהיג אותם אלא קושרן ביחד והם עושים מלאכה מעצמן שמושכין אבן או שום דבר אף ע"פ שאינו מנהיגן הוא בעצמו או ע"י קשירה בלא שום מלאכה ומשיכה כלל אלא מנהיגן בלבד קשורין זה בזה והכי נקטינן ודלא כהרמב"ם ורבינו אפרים ובסוף משנה כתב עוד דבאינן קשורים יחד והנהיגם בקול הרמב"ם נמי פוטר ולא בא לומר אלא שאע"פ שלא משך ולא הנהיג ביד חייב אם הנהיג בקול והוא שיהו קשורים יחד ועוד דהא מושך ומנהיג ביד אין לה יד אא"כ קשורים יחד דאל"כ לא קרינן בהו יחדיו והיאך אפשר להחמיר במנהיג בקול יותר מבמושך ומנהיג ביד עכ"ל הרי שדחה דברי הר' אפרים בשתי ידים דלא אפשר לחייבו בהנהג' בלא קשירה אלא דוקא ע"י קשירה ובין במלאכה בלא הנהגה ובין בהנהגה בלא מלאכה כיון דקשורים יחד לוקה : שני מינין הקשורים בקרון ומוליכין אותו היושב עליו כו' פלוגתא דר"מ וחכמים בפ"ח דכלאים וטעם מחלוקת ר"י והרי"ף מבואר בדברי הרא"ש ומביאו ב"י דלר"י דפסק כשמואל דרכוב בלבד כשאינו מנהיג ברגליו לא קנה וה"ה יושב בקרון דלא חשיב כאילו מנהיג ולא קנה לענין כלאים נמי לא חשיב כאילו מנהיגם ואינו לוקה ורב אלפס פסק דלא כשמואל אלא רכוב בלא מנהיג ברגליו נמי קנה וה"ה יושב דחשיב כאילו מנהיג דקנה וא"כ לענין כלאים נמי חשיב כאילו מנהיגן ולוקה ולפי שהרא"ש הביא דעת הרי"ף באחרונה כתב רבינו שכך הוא מסקנתו ותימה דבח"מ סימן קצ"ז כתב רבינו בהפך דהרא"ש פסק דהרכיבה לחוד בלא מנהיג ברגליו לא קנה והכי כתב הרא"ש בפ"ק דמציעא דהלכה כשמואל ומביאו ב"י וע"ש ואיפשר דודאי לענין ממון ס"ל להרא"ש דדינא הכי הוא דלא קנה אבל לענין כלאים דאיסורא הוא חשש לאומרא והיתה מסקנתו כהרי"ף דפסק דלוקה · ולא היתה דעתו לומר דלוקה ממש שהרי בזמן הזה ליכא מלקות אפילו היכא דלוקה מדינא אלא ר"ל דמ"מ יש ליזהר ולהחמיר טפי כיון דאיכא איסור מלקות לדעת הרי"ף וק"ל :

קשר שני סוסים בקרון וכו' משנה פ"ח דכלאים וע"ש פי' הר"ש והרא"ש לשם ודלא כהרמב"ם ומביאו ב"י מה שנוהגים קצת סוחרים שקושרים

כלב

פרישה

(יד) וא"א הרא"ש ז"ל כתב שאין איסור אלא בקשורין יחד ק"ק דלמא גם הרמב"ם ס"ל הכי וכמ"ש לא גלי דעתיה בזה היאך הוא סבר ויש לומר מדכתב הרמב"ם סתם כשמנהיגן כאחד חייב משמע אפי' בלא קשירה והרא"ש מתיר אפי' כשמנהיגן ויש מהם עליהן כל שאינן קשורין יחד : (טו) וכן כתב אבי העזרי על מ"ש ה"ר אפרים כו' וז"ל וא"א רבי אפרים אוסר לישב בעגלה והפרה קשורה אחריה והסוס מוליך את העגלה ואיני שמעתי שיש להתיר זה אבל לישב על הסוס שהכלב קשור סמוך לסוס אף על פי שאינו משתמש אלא בסוס אסור עכ"ל מ"ו וכ"פ שהבי רבי אפרים אוסר אפי' במושך בלא קשירה ואפשר דדוקא בכה"ג שמע הר' אפרים שם להתיר כמו שאכתוב בסמוך בדרישה : (בשניהם ביחד ועל ידי קשירה וכן הוא מסקנת א"מ ז"ל כל זה"ל · משמע דהגיה כאן וכן הוא מסקנת כו' שכתב בסמוך על דברי ר"י והרי"ף דשם תמה ב"י כמ"ש בדרישה אבל מכל מקום נ"ל דאין לכתוב כאן וכן הוא מסקנת א"מ ז"ל אחר שכבר כתב בשמו דברי הרא"ש בתמיהת הענין עכ"ה) : (טז) פסק ר"י שאינו לוקה שאינו עושה מעשה ורוכב דחייב היינו במנהיגה ברגליו ועיין בדרישה : (יז) ורב אלפס כתב שהוא לוקה מפני שישיבתו גורמת להם שמושכו (וכן אם אחד יושב ואחד מנהיג שניהן לוקין ואפי' מאה שהנהיגו כאחד כולן לוקין ב"י עכ"ה) : (וכן עגלה שמושכת ר"ל עגל בן פרה וקשר מין אחר כו' כדי ללמדו למשוך עכ"ה) :

מאחריו

דרישה

[כ] היושב עליו פסק ר"י דאינו לוקה כו' בפ"ח דכלאים תנן המנהיג סופג את הארבעי' היושב בקרון סופג את הארבעים ר' מאיר פוטר את היושב בקרון ואמרינן בפ"ק דמציעא דשמואל מפיך למתניתין ותני וחכמים פוטרים משום דס"ל דרכוב לא קני וכ"ש יושב ולהכי מפיך דתיקום מילתיה כחכמים וכתב הרא"ש בה' כלאים ר"י פסק כשמואל דלא אשכחן אמורא דפליג עליה ואף על גב דפריך ליה טובא הא שני לכולהו ומתניתין דהוו ב' רוכבים על גבי בהמה מוקי לה שמואל במנהיג ברגליו והרי"ף לא הביא דברי שמואל כלל אלא הביא המשנה כצורתה משמע דליתא להך דשמואל משום דפריך ליה טובא ואף על גב דשנינהו נראה לו להרי"ף דשינויי דחיקים נינהו ורכוב קני ולא מפלגינן למתניתין והיושב בקרון לוקה משום דאולא מתמתיה משום דלא גרע מהמנהיגה בקול דלוקה משום דבדיבוריה קא עביד מעשה ע"כ לשון הרא"ש וכתב ע"ז הב"י וז"ל ומ"ש רבינו על דברי הרי"ף וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל אף על פי שהרא"ש כתב שני הסברות ולא הכריע ביניהן משמע לרבינו שהוא סובר כדעת הרי"ף מאחר שהביא דבריו באחרונה אבל אין זה הכרע ואדרבה בפ"ק דב"מ (סוף דף ב' וריש דף ג') פסק כשמואל דרכוב לא קני וא"כ כל שכן לגבי כלאים דלא ילקה והרמב"ם פסק כדברי הרי"ף שהיושב בעגלה לוקה עכ"ל ב"י · ואני אומר שלא על חנם הצריך הרא"ש טעם לזה וכתב והיושב בקרון לוקה משום דאולא

מתמתיה

חדושי הגהות

רצז א יש לתמוה דהרי לפי הנראה מדברי הירושלמי שהביא הב"י איפכא הו"ל לפטור דלרב פטור דהא רב הוא דקאמר טעמא מפני שנושאים החבל שבנתיים ומצאתי במעי"ש

שתמה

[ג] (יח) או מאחריו חייב מפני שדוחק הקרון בגופו ומסייע בהליכתו אבל אם קשרו בו בשערו פטור (יט) מפני שכואב לו אם ימשוך ואינו מושך :

הלכות כלאי בגדים

רצח כתיב ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך ואין כלאים אלא הצמר ופשתים (א) דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו ואין נקרא צמר סתם אלא צמר רחלים ואילים אבל צמר גמלים וארנבים וכיוצא בזה לא ואין נקרא פשתים אלא סתם פשתן שאין לו שום כינוי אבל אם יש לו כינוי אחר (ב) כגון פשתי של ים או קנבוס לא ואע"פ שמן התורה אין כלאים אלא בצמר ופשתים חכמים אסרו משי עם צמר לפי שדומה לפשתים [א] וכן אסרו כלך עם פשתן (ג) והוא מין צמר שגדל בכרכי הים על האבנים שבים ודומה לצמר ואסרוה משום מראית העין שלא יאמרו על הלובשן שהוא לבוש כלאים וכתב א"א הרא"ש ז"ל ומפני זה אסרתי באשכנז שלא לתפור בגד קנבוס תחת בגד צמר (ד) לפי שאין בגד קנבוס מצוי (א) באשכנז ויהיו סבורין שהוא בגד פשתן והאידנא מצויין בגדי משי בינינו והכל מכירין בו הלכך מותר לתפור בגדי משי תחת בגדי צמר (ה) וכן חוטי משי בסרבל של צמר ע"כ :

צמר

כלב תחת העגלה כשהולכים בדרך איסור גמור הוא משום מנהיג בכלאים הכלב עם הסוס דאסור אף להרא"ש שהרי הן קשורים בעגלה יעוד שהרי גם הכלב מסייע קצת במשיכת עגלה וכ"כ מהרש"ל בסוף פרק הפרה שכך קיבל ולפי דעתו לוקה נמי ע"ש גם בספר בדק הבית כתב דכתב בארחות חיים סיהודים הלדים בסוף הנקרא אספרוי"ר אין להם לקשור בחבל שהסוף נקשר בו בחסום מן האוכף מן הסוס שהם כלאים עכ"ל :

רצח כתיב ובגד כלאים וכו' משנה ר"פ בתרא דכלאים אין אסו' משום כלאים אלא צמר ופשתים וכו' ואיכא למידק בדברי רבינו דפתח בקרא דובגד כלאים ופירש בו אין כלאים אלא מצמר ופשתים ומייתי ראיה מקרא דלא תלבש וגו' והוה ליה לומר מתחלה אין כלאים אלא מצמר ופשתים דכתיב לא תלבש וכמ"ש הרמב"ם ר"פ עשירי ונראה דהרמב"ם דפוסק כר"נ בפ' התכלת דבגדים של שאר מינים אינם חייבין בציצית וכתנא דבי רבי ישמעאל דהואיל ונאמרו בגדים בתורה בסתם ופרט לך הכתוב באחד מהם צמר ופשתי' אף כל צמר ופשתים ולכתב בפ"ג מהל' ציצית א"כ קרא דובגד כלאים וגו' א"צ פירוש כיון דאף כל צמר ופשתים אבל קרא דלא תלבש וגו' לא כתיב ביה בגד צריך לפרש בו דמיירי בצמר ופשתים בלבד אבל רבינו כתב בה' ציצית כהרא"ש דהלכתא כרבא דכל הבגדים חייבין בציצית מה"ת וכרבנן דתנא דר"י א"כ אין אנו יודעין פירושא דבגד כלאים וגו' דמדבר בצמר ופשתים אלא מקרא דלא תלבש שעטנז וגו' ולאו מטעמא דשעטנז שעטנז לג"ש דהא אסיקנא בפ"ק דיבמות דשעטנז להפנאה אתא להתיר כלאים בציצית ולמאי דמסיק נמי דאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת בעיא קרא דכלאים בציצית דדחי לא תעשה גרידא וכמ"ש התוס' לשם בד"ה שכן הכשר מצוה [דף ו'] אלא דנלמד מק"ו ומה לבישה דמתהני כוליה גופיה מכלאים אסרת צמר ופשתים אין מידי אחרינא לא העלאה לא כ"ש וכדאיתא ס"פ במה מדליקין ותו"ה קמא' התם דרב פפא כדותא היא וזהו דעת רבינו שאמר ובגד כלאים וגו' ואין כלאים אלא מצמר ופשתים דכתיב לא תלבש וגו' כלומר וא"כ ק"ו הוא דהעלאה נמי אינו עובר אלא מצמר ופשתים: ומ"ש ואין נקרא צמר סתם וכו' ירושלמי הביאוהו הפוסקים מדכתיב במלכים ומישע מלך מואב גו' ומאה אלף אילים צמר :

ומ"ש ואין נקרא פשתים וכו' ג"ז בירושלמי ומ"ש של ים או קנבוס כך היא גירסת מקצת ספרים ומקצתם כתוב לא פשתים שלם ולא פשתים קנבוס וכן הוא באשירי ספ"ט דנדה פי' מין פשתים הם הנקראים כך וכ"כ הר"ש בפי' המשנה : ואע"פ שמן התורה וכו' משנה פרק בתרא דכלאים השיראין והכלך אין בהן משום כלאים אבל אסורין משום מראית העין ומשמע דר"ל דאף השיראין והכלך אסורין זה עם זה משום דדמי לצמר ופשתים וכ"כ הרב רבינו משה בר מיימוני להדיא רפ"י וקשה למדברי רבינו משמע דאין איסור אלא בשיראין עם צמר או כלך עם פשתן וי"ל דלא כתב כך רבינו אלא להורות דאיפכא כלך עם צמר ושיראין עם פשתן אין בהם איסור אפילו משום מראית העין אבל שיראין עם כלך לא צריך לפרש דמתילא משמע דאסור דלא עדיף משיראין עם צמר או כלך עם פשתן : ומ"ש בשם הרא"ש ומפני זה אסרתי וכו' וצ"ע במלכותינו זה מצוי בגד קנבוס במקצת מקומות אלא שלא נמצא מי שמכירו להבין איזה פשתן ואיזה קנבוס כי אם על המעט אין שרי לתופרו תחת בגד צמר דמשמע דבעינן דוקא דהכל מכירין בו כדכתב הרא"ש גבי משי והכי משמע נמי ממ"ש הרא"ש והסמ"ג גבי משי ותו צ"ע דדילמא אין אסור משום מראית העין אלא בשנראה לעינים אבל בשהוא תפור מתחת הבגד שאינו נראה לא וכדאיתא בירושלמי הביאו הרא"ש בפ' תכלת והר"ש פרק בתרא דכלאים פשתן שנבעה בחרת לא יעשה אותה איתרא מפורסמת ובכרים ובכסתות מותר ופירש הר"ש דהיינו לכבוע פשתן ולארגו עם בגד של פשתן לבן ולבוש בפרהסיא משום דמחזי כלאים

לשע"ז יאין תבל ביניהם שנאמר שהם נושאים אותן וה"פ קשרו בשערו הוא דאיכא בין דעתיה דרב לדעתיה דר"י דלמר חייב ולמר פטור ומ"ש פטור אר"י קאי ולפי' זה ניחא מה שהקשיתי מעיקרא וגם ניחא לישנא דמה נפיק מביניהון דמשמע דאתא לפרושי מאי ביניהו · והרמב"ם השמיט כל זה לפי שסמך על מה שסתם וכתב המושך בהם עגלה או אבן כאחד לוקה ותחילה משמע דבכל גוונא שהוא מושך לוקה ואם אינו מושך אינו לוקה והדבר ניכר לעין אם הוא מושך או אם אינו מושך : כתב בת"ה סימן רל"ח נכרי ב"ח מוליך עגלה דכלאים ופגע בו בדרך ורצה לדבר עמו בעסק חובו רשאי לדבר עמו בקול רם ואין לחוש כדבר ואע"ג דכתב בהגה' סמ"ק נכון שלא לפרש שלום לנכרי' המנהיגים כלאים שלפעמים הבהמות ממהרות ללכת מחמת הקול טכל לוח' דהגהה זו ס"ל כשאלתות פרשת אמור סימן ק"ה דסברי דלא קי"ל כר"ש בדבר שאינו מתכוון אלא באיסורי שבת בלבד אבל לתוס' והרא"ש והר"ן שכתבו בפרק ח' שרצים בהוכחות גמורות דבכל איסורים שבתורה קי"ל כר"ש שריא אפי' בגוונא דהגהה דהא לאו פסיק רישיה הוא וכ"ש בנדון דידן : **אמנם** נראה דיש לחוש היכא שהמשח של ישראל והוא הולך עם העגלה ולפעמים כשהגלגלים נכבשים תלכת לא ילמדם סיאך יעשו שילכו האופנים דיש לחוש הואיל ועסוק הוא בתיקון ההליכה שמא ישכח ויצעק לבהמות שילכו כדרך העגלים לעשות וכן בכל הדרך שילך עם העגלה טוב שילך מרחוק משום האי חששא כי רגילות הוא שהעגלה כובשת או מתעכבת באבן או בגומא שלא תלך ע"כ :

רצח כלאי בגדים דכתיב ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך ואין כלאים אלא הצמר ופשתים משנה פ' בתרא דכלאים ומה שכתב ואין נקרא צמר סתם אלא צמר רחלים ואילים אבל צמר גמלים וארנבים וכיוצא בהן לא כן משמע במשנה הנזכרת ובירושלמי מייתי לה מקרא שאין קרוי צמר אלא צמר אילים בלבד גרסינן בפ"ב דבכורות (יז.) רחל בת עז אין לוקין על צמרה משום כלאים וכתב הרמב"ם אבל אסור הוא מדבריהם מפני מראית העין :

ומ"ש ואין נקרא פשתים אלא סתם פשתן שאין לו שום כינוי וכו' · ירושלמי פ' בתרא הייתי אומר אפי' פשתן של ים אפי' קנבוס ת"ל צמר ופשתים מה צמר שאין לו שם לווי · וז"ל הרא"ש בספ"ט דנדה פשתים דוקא שאין לו שם לווי אבל לא פשתים של ים ולא פשתים קנבוס פירוש מין פשתים הם הנקראים כך וכ"כ ר"ש בפי' המשנה : ומ"ש אע"פ שמן התורה אין כלאים אלא בצמר ופשתים חכמים אסרו משי עם צמר וכו' וכן אסרו כלך עם פשתן וכו' משנה בפ' בתרא דכלאים השיראים והכלך אין בהם משום כלאים אבל אסורים מפני מראית העין : ומ"ש בשם הרא"ש ומפני זה אסרתי באשכנז שלא לתפור בגד קנבוס תחת בגד צמר וכו' עד סוף הסימן ספ"ט דנדה

וגם

דרכי משה

רצח (א) ומיהו במדינתינו נוהגין היתר בבגד קנבוס כי הוא מצוי לרוב :

וכתב

דרישה

מחמתים משום דלא גרע ממנהיגה בקול דלוקה משום דבדיבורים קעביד מעשה כו' אלא בא ללמדינו נזה דדעתו נוטה להכריע וספר' לר"י דפסק רכיב לא קני הני מילי בקנין ממון אבל בהנהגת כלאים נראה לפרש דחייב כיון דסולא מחמתיה ולא גרע ממנהיגה בקול · ומש"ה נמי כתב רבינו בפשיטות בשם אביו הרא"ש דס"ל דלוקה כדעת הרי"ף ולא כר"י דס"ל דדין רכוב דממון ודכלאים כן שוין וכמשמעות הסוגיא דפ"ק דב"מ ודו"ק : [ג] או מאחריו חייב כולי וצ"ע על הגהות מ"ו דלעיל שכתב בשם הר"ח דמשמע דיש להתיר גם בקשורה בעגלה ולא בלבד הסוס ויש ליישב דמוסק דסבירא ליה דוקא כשדעתו ללמדו למשוך כמ"ש ר"ש והרא"ש ואסור משום דאתי לאתלופי בהנהגה ומסיכה מעליא אבל בשקושר במקראי בעלמא כגון אלו הקנבים שמוליכין עמהן בהמה מן השוק לשוט מותר בשקשרה בעגלה ילא בלך הסים אבל אין נראה לחלק דדוקא בסוס אסור אבל בפרה מותר טפי דהא עגלה דרכה למשוך בקרון ודו"ק ·

סי' רצח [א] וכן אסרו כלך עם פשתן והוא מין צמר שגדל בכרכי הים כו' בא"ח ר"ס רס"ד כתב רבינו פירושו דכלך דהוא פסולת של משי כו' ושני אמוראים פליגי בהא בפרק במה מדליקין . ואפשר דמר אמר חדא ומר אמר ח"א ולא פליגי ונקט הכא פירושו דמאן דאמר דהוא מין צמר כו' דהא מסתבר לומר דמש"ה אסרוהו בכלאים עם פשתן ע"ש ודו"ק :

מבוא

פרישה

(יח) מאחריו חייב כו' משנה היא בפ"ח דכלאים ופירשו הרא"ש ור"ת דרך עגלה למשוך בקרון ואסור לקשור סוס בין בצידי הקרון בין מאחריו ללמדו למשוך אף על פי שאין זה דרך משיכה אסור עכ"ל וער"כ : (יט) מפני שכואב לו אם ימשוך ואינו מושך וא"ל ב"י וקשה לי כיון דטעמא דאיסורא משום דגוף אותו שאחר הקרון יקחה הקרון כי קשרו בשערו בקרון אפי' הוי ומדרבא עכשיו יגע וידחה בגופו הקרון יותר כדי שלא יכאיב לו כשיוסיף רחוק מן הקרון ואפשר דקשרו בשערו דקאמר ר"ל לאותו שקשור לפני הקרון דכיון שאם ימשוך יכאיב לו אינו מושך ונמצא שאין הקרון מתנהג אלא ע"י אותו שאחר הקרון בלבד ודוחק עכ"ל (ואפשר דקשרו בשערו לא קאי אלא אקשרו מן הצד ומו שפיר ודו"ק עב"ס) :

סי' רצח (א) דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו והא דמייתי תחילה לקרא דובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך ללמוד ממנו דקרא קפיד דוקא אעלייה למפוקי הלעה תחתיו דאינה אסור מדאורייתא אי נמי אי מהא הו"א דוקא לבישה קמ"ל דכל העלאת כלאים עליו אסור : (ב) כגון פשתן שלם או קנבוס לא נ"ל מ"ו וכן ראיתי בספרי' ובפירוש ר"ש בפ"ב דכלאים שמיני פשתן כן שאינן נקראין סתם פשתן אלא פשתן שלם או פשתן קנבוס ונראה לפרש שטעות נפל ברוב ספרים שכתב בהו שלם אלא פשתן של ים וכן מצאתי בירושלמי בהדיא נ"ל · וכן הב"י הביא הירושלמי וז"ל הייתי אומר אפי' פשתן של ים אפי' קנבוס תלמוד לומר צמר ופשתים מה צמר שאין לו שם לווי אף כל דבר שאין לו שם לווי אבל הר"ש והרא"ש כתבו שלם : (ג) והוא מין צמר שגדל כו' וז"ל הרמב"ם פ"י דכלאים ויש בכרכי ים כמו צמר שגדל על האבנים שבים המלח שבניעו כמבניע הזהב והוא רך ביותר והכל שמו ואסור עם פשתן משום מראית עין וכן השיראים כו' ועיין בדרישה : (ד) לפי שאין בגד קנבוס מצוי באשכנז ובמקומות הסביבות שרי רמ"א (ובמדינתינו נוהגין היתר בבגד קנבוס כי הוא מצוי לרוב עכ"ס) : (ה) וכן חוטי משי בסרבל של צמר א"ל דהכ הוי זו ואצ"ל זו דאם כל הבגד מותר לתפור תחתיו משי כל שכן שמותר לתפור בחוטי משי דיש לומר וה"א דוקא כשכמשי תפור תחת הבגד מותר משום שהמשי אינו נראה מבחוץ כ"כ אבל כשתפר הבגד בחוטי משי מבחוץ הו"א דיש לאסור יותר גם הבגד צמר יכול להיות בלא המשי תחתיו והו"א דוקא זה מותר דהו"ל כעומד בפני עצמו משא"כ כשהבגד עצמו תפור במשי קמ"ל :

וכן

חדושי הגהות

שתמה על זה ואח"כ כתב וז"ל ולכן אציגה לפניך לשון הירושלמי דהב"י השמיט מה שזהה סבור שאינו לצורך וכך הוא רבי ירמיה בעי קשרן בשערן מה אנן קיימין אי בשקשרו בשערו כך אנו אומרים אסור להרכיב בהמת ע"ג חברתה אי בשקשרו החבל בשערו נאמר מפני שהן נושאין את החבל שבנתיים רבי יונה אמר איתפלגין וכו' (כמו שהעתיק הרב"י) עד בין ע"ד דרב בין ע"ד דרבי יוחנן פטור ע"כ בירושלמי ואע"פ שגם לפי דרכו קאי פטור אדעתיה דרבי יוחנן לא אתוש מלומר דצריך לגרוס גבי ע"ד דרב חייב דאפי' עדיף לומר שנשמט ע"י הסופר תיבת חייב מלסבול דוחק פי' זה דפטור קאי ע"ד דר"י וגבי רב לא קאמר כלום אבל מה שנ"ל בפי' דברי הירושלמי כך הוא דהא דקאמר הירושלמי מה אנן קיימין מדקדק על בעיא דרבי ירמיה דמס"ג היכי קאמר אי קשרן בשערן ר"ל שקושר הא' בשערה ע"ג חברתה וס"ד דאסור א"כ אף אנו נאמר שכן אסור להרכיב כלו' רכיבה בעלמא לא הרבעה גם לא העלאה בדרך שעולין לרביעה ורכיבה כזו וודאי דשרי וא"כ מאי ס"ד דקשירתן בשערות זו עם זו שיהא אסור משיכה אין כאן שמפני שכואבת ומצערת כדפי' הרא"ש אינה מושכת והרכבה דרך הרבעה כ"ש שאין כאן והלכך וודאי דשרי ואי מיירי שקשר החבל של בהמה זו בשערה של זו נאמר וודאי דאסור דהא מפני שכואבת ומצערת מתקרבת אצל הבהמה שיש בה החבל והחבל נתלה ביניהן ונמצא בהן שנושאין את החבל שבנתיים ואסור וכו' ר' יונה אמר וכו' ר' יונה סובר ג"כ דהבעי' היא שקושר השער בחבל שבשניה ואמר דהא איתפלגין רב ור"י וכו' ואיכא ביניהו קשרו בשערו כ"ומר שקשרו החבל בשערו והך דקאמר ובין ע"ד דרב ובין לאו דוקא אלא כלומר אם על דעתיה דרב חייב

ובדאמרינן

רצט צמר רחלים וצמר גמלים שערבן זה עם זה וטוואם יחד אם הרוב מרחלים או אפילו מחצה על מחצה חשוב כבולו רחלים ואסור עם פשתן ואם הרוב מגמלים אז של הרחלים בטל ומותר עם הפשתן (א) וכן הדין בפשתים וקנבוס שערבן ביחד (ב) אם הרוב פשתן אסורין עם הצמר (ג) ואם רובן קנבוס מותר עם הצמר הלכך מי שנתערב לו צמר עם פשתן (ד) [א] מביא מין אחר ומערבו עמהם ומבטל אחד מהן ולא שייך בהו ביטול אלא קודם אריגה (ה) אבל לאחר שעשה מהן בגד לא שייך בהו ביטול שיבטל אחד מהן במין אחר (ו) [ב] שאפילו בחוט אחד של פשתן (א) שארג בשל צמר נעשה כולו גוף אחד של איסור אפילו עשה בגד מצמר גמלים וארג בו חוט אחד מצמר רחלים ואצלו חוט אחד משל פשתים כולו אסור (ז) הלכך בגד שהשתי של משי והערב של פשתים אסור לתופרו עם הצמר אפילו אם רובו של משי אבל אם עשה בגד מצמר גמלים וארג בו חוט אחד של צמר ובמקום אחר ארג חוט של פשתן (ח) שאינו אצל הצמר מותר :

ש דבר תורה (א) לא הוי כלאים לרש"י אלא א"כ עירב הצמר והפשתן יחד וסרקם יחד במסרק וטווה וארגם ביחד (ב) [א] ולר"ת הוי כלאים דאורייתא אפילו סרק כל אחד ואחד לבדו

וגם ר"ש כתב אין לאסור אותן לולאות שמשימין בסרבל שכן של משי דהיינו שיראי דע"כ אותן בגדים של משי אין זה שיראים שבתלמוד שהרי מצויים בינינו הרבה ושיראים אינם מצויים כדמוכח בפ' במה מדליקין (כ:) ובשלהי סוטה (מח:) וכן כתב סמ"ג :

רצט צמר רחלים וצמר גמלים שערבן זה עם זה וטוואם יחד וכו' עד ואם רובו קנבוס מותר עם הצמר משנה בפ' בתרא דכלאי' וכתב הרמב"ם אם היה הרוב מן הגמלים מותר לערבו עם הפשתן מפני שצורת הכל צורת צמר גמלים ואין חוששין לצמר המעורבים בהם מפני שאינם חוטי צמר : ומ"ש הלכך מי שנתערב לו צמר עם פשתן מביא מין אחר ומערבו עמהם ומבטל אחד מהן ירושלמי שם רבי יונה עולא בר ישמעאל בשם רבי אלעזר צמר ופשתי' שטרפן אסו' כיצד הוא עושה מביא לטורא ועוד צמר גמלים ומבטלן וכתבו הרא"ש בספ"ט דנדה : ומ"ש ולא שייך בהו ביטול אלא קודם אריגה וכו' אפי' עשה בגד מצמר גמלים וארג בו חוט א' מצמר רחלים וכו' תוספתא כתבה ר"ש והרא"ש בד"א בזמן שהביא פשתן וצמר וטרפן זה בזה אבל כשעשה חלוק מצמר גמלים כולו או כולו צמר ארנבים וארג בו חוט אחד של צמר בבגד זה וחוט אחד של פשתן בבגד זה אסור פירוש כששני החוטים של צמר ושל פשתן זה אצל זה אבל אם זה בבגד אחד של חלוק שכולו צמר גמלים וזה בבגד אחר מותר כך פירשו ר"ש והרא"ש ז"ל ולטעמייהו אזלי כפי מה שפירשו מתניתין דלא יקשור סרק צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו אף על פי שהרצועה באמצע וכמו שיתבאר בסי' ש' והרמב"ם העתיק התוספתא כצורתה ומשמע דאפי' בחוט אחד של צמר בבגד אחד של החלוק וחוט של פשתן בבגד האחר וכדמשמע מדבריו בהביא דלא יקשור סרק של צמר בשל פשתן : ומ"ש רבינו הלכך בגד שהשתי של משי והערב של פשתים אסור לתפרו עם הצמר וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ב' סימן ה' והביא ראיה לדבר :

כתב סמ"ג דתני בתוס' עלה דמתניתין בד"א שהביא פשתן וטרף בו ונתנס אבל הביא חוטי צמר של רחלים וטרף בין חוטי צמר של גמלים אסור פי' חוטי חשיבי ולא בטלו ע"כ וכך הם דברי הרמב"ם : והביא עוד הרא"ש ירושל' אבא בר רב הונא בשם רבי ירמיה צמר ופשתים שטרפן בטלן רב אמר אסור בתערובתן א' מה מפליג מה דאמר רב בשעשאו בגד בפני עצמו מה דא"ר ירמיה בההיא דבעי מערבתא עם חורן וכתב אהא דאמרי מה דאמר רב בשעשאו בגד בפני עצמו דמעשאו בגד לא שייך בה ביטול אפי' חוט אחד בכל הבגד כדתניא (נדה סא:) בגד שאבד בו כלאים ה"ז לא ימכרנו לנכרי ולא יעשנו מרדעת לחמור ולא אמרינן שיבטל ברוב מאחר שאין מקומו ניכר כדאמרי' בשלהי תמורה (לד·) דלא שייך ביטול ברוב אלא איסור שנתערב בהיתר אבל היתר שנתערב בהיתר וע"י תערובת זה נאסר לא שייך ביה ביטול דאין כאן אלא חתיכה אחת של איסור וכן כתבו שם התוס' וכ"כ הרשב"א בתשובה ח"א סימן רנ"ט וכ"כ סמ"ג :

ש דבר תורה לא הוי כלאים לרש"י אא"כ עירב הצמר והפשתן יחד וסרקן יחד וכו' בנדה פ' המפלת [סא:] אמרינן דמדאורייתא שעטנז כתיב עד שיהא שוע טווי ונוז וה"נ אמרינן בפ"ק דיבמות [דף ד:] ונחלקו שם רש"י והתוס' בשם ר"ת בפירוש דבר זה כמ"ש רבינו ובפ' בתרא דכלאים תנן אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג שנא' לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז ופירש"י שוע טווי כפר"ת דהיינו שכל אחד שוע בפני עצמו וטווי בפני עצמו ונוז פרש"י דהיינו ארוג וכן משמע בירושלמי דנוז היינו ארוג וא"ל שיהיו שזורים כדברי ר"ת

כלאים ובכה"ג נמי אסרו השיראין והכלך משום מראית העין דוקא בפרהסיא גם הר"ש שהתיר הלולאות של משי שמשימין בסרבל של צמר משום דעכשיו הכל מכירין בכן הא לאו הכי אסור אינו אלא משום דהלולאות הן בפרהסיא מבחוץ אבל בגד הקנבוס שתופרים תחת בגד הצמר אינו נראה והוי כמו בצינעא בחדרי חדרים דשרי ומיהו נראה דהרא"ש פוסק כרב דכל שאסרו חכמים מפני מראית העין בפני' בחדרי חדרים אסור ודלא כר"נ גאון וכמ"ש מדברי הרא"ש בפרק חבית שסתר ראיות ר"נ גאון ע"ש ומ"מ י"ל דמדברי הרא"ש לשם ירא' דדוקא היכא דאיכא חשדא באיסורא דאורייתא אבל היכא דליכא חשדא דאיסורא דאורייתא כההיא דנגור שעלו בה קשקשים דעושה כלאחר יד מעכו ברגלו ואינו חושש · וא"כ הך תפירה דתחת הבגד כיון דאינו אלא כלאים דרבנן שהרי אינו שוע טוי ונוז שהרי הרא"ש התיר לתפור בחוטי קנבוס כדלקמן בסימן ש"ב ולא חשו משום מראית העין אלא בע"כ כיון דהתפירה בפשתן לצמר אינו אלא מדרבנן לא אסרי' לה בצינעא משום מראית העין דהתפירה ודאי בצינעא היא שאינו נראה לעינים חוטי התפירה וא"כ ה"ה תפירה בגד קנבוס תחת בגד צמר וכן עמא דבר :

רצט צמר רחלים וצמר גמלים וכו' משנה פ' בתרא דכלאים וכתב במרדכי פרק כל שעה מ"ש תשובת ר"י בשם ר"ת דאף על פי דאיסור כלאים הוי בתשהו אפילו בחוט אחד של פשתן בבגד גדול של צמר כיון דמקודם בטל ברוב גמלים אינו חוזר וניעור אח"כ עם הפשתן לאסור בתשהו אע"ג דכלאים בתשהו דאורייתא : ומ"ש וכן הדין בפשתן וקנבוס שערבן ביחד אם הרוב פשתן אסורים וכו' פי' ל"ת בצמר רחלים וצמר גמלים דאם הרוב מרחלים לאסור עם פשתן מפני שצורתו צורת צמר רחלים אלא אפילו פשתן עם קנבוס דאין צורתו צורת פשתן אפילו היה הרוב פשתן ואפ"ה אסור ומיהו לאו דוקא ברוב פשתן דה"ה מחצה על מחצה נמי אסור וכ"כ הרמב"ם להדיא אלא דרבינו לא חשש לחזור ולפרש כאן כיון שכתבו בסמוך אבל צמר רחלים וגמלים : ומ"ש הלכך מי שנתערב לו וכו' ירושלמי הביאו הרא"ש ס"ט דנדה ונראה דדוקא היכא דנתערב שלא במתכוין אבל אסור לערב צמר רחלים וצמר גמלים כדי לערב בהן אח"כ פשתן וכן אסור לערב צמר ופשתן ביחד על סמך שיבטלנו אחר כך במין אחר : ומ"ש ולא שייך בהו ביטול וכו' עד כולו אסור הוא בירושלמי ותוספות כתבה הרא"ש ופירשה כדברי רבינו וטעמא משום דחוט חשיב ולא בטיל :

ומ"ש הלכך בגד שהשתי של משי וכו' כתב ב"י דכן כתב רבינו בתשובה והביאה ראיה לדבר ונראה דטעמו דכיון דחוטי חשיבי ולא בטלי אם כן הני חוטי הערב של פשתים כיון דלא בטלי ברוב חוטין של משי אם יתפרם עם הצמר או יתפור אותו הבגד גופיה בחוטי צמר האי חבור בפשתים דאסור מדרבנן :

ש דבר תורה לא הוי כלאים לרש"י וכו' פי' דנדה פרק המפלת (דף ס"א) קאמר תלמודא והלכתא כמר זוטרא דלא הוי שעטנז דאורייתא אא"כ דאיכא שוע טווי ונוז פירוש שוע חלק תרגום של חלק שעיע כלומר מתוקן צמר ופשתן יחד וחכך היטב במסרק וטווי יחד וארוג כי פי' נוז ארוג והקשה ר"ת דא"כ כלאים בציצית היכא משכחת לה הלא חוטי התכלת מתוקנים במסרק בלבדם וכן טווין בלבדם ועוד למה לי נוז לארוג דמיחדיו נפקא דדרשינן מינה ב' תכיפות הוי חבור וכ"ש ארוג ומפרש ר"ת דמדאורייתא בעינן דשוע כ"א לבדו וכן נמי טווי לבדו וכן נוז לבדו פי' נוז שזור ואח"כ יחדיו לאסרם אפילו בשתי תכיפות

דרכי משה

רצט (א) וכתב הרשב"א בתשובה סימן רכ"ט דאפילו אם נתערב חוט אחד בבגד גדול ונאבד בתוכו כל הבגד אסור ולא שייך שום ביטול עכ"ל :

וכתבו

פרישה

סי' רצט (א) וכן הדין בפשתן וקנבוס שערבו ביחד כן הוא בטא"ח וכן כ"ל : (ב) אם הרוב פשתן אסורים עם הצמר ה"ה מחצה על מחצה כדלעיל וקי"ל מ"ז :

ג) ואם רובן קנבוס מותר עם הצמר שהפשתן והקנבוס אלו עצמן מותרין זה בזה : (ד) מביא מין אחר פי' קנבוס או צמר גמלים. והא דקאמר ומבטל אחד מהן ר"ל הפסות שבהן כגון שנתערב ממנו צמר רחלים עם הרבה פשתן דמביא צמר גמלים ומבטל הצמר רחלים שהוא המיעוט דאילו לבטל הפשתן היה צריך לביאת צמר גמלים הרבה אבל להביא אותו מין עצמו יותר ולהוסיף עליו אסור אף על פי שעדיין אינו טווי מ"מ אין מבטלין בשם איסור עצמו לכתחילה. וכן משמע מדכתב לפני זה וכן הדין בפשתן וקנבוס שנתערבו אם רובן קנבוס מותר עם הצמר ול"ק דנותא דאפי' נתערב פשתן עם צמר ורובן צמר דמותר עם הצמר אך נ"ע ולפ"ז הא דכתב רבינו אחר זה וז"ל שאפי' בחוט אחד של פשתן שארג עם הצמר נעשה כולו גוף אחד של איסור מאי אירייא חוט הא אפי' עדיין לא נטוה אין צמר ופשתן נתבטלו אסורי' וה"ה נמי דהה בא לומר דנאמר שנעשה הוא לא מהני ליה מו ביטול אפי' בתוספת עליו אחר מינים וכדמסיק שם דאפי' עשה כל הבגד מצמר גמלים כו' דהיינו תוספת מאחר מינים . והא דקאמר שם שעשה בגד מצמר גמלים לרבותא כ"כ דאילו תוספת צמר גמלים לא שייך בביטול משום דאפי' בתוך צמר הרבה ניכר ואינו מתערב עמו להבטל . ואפ"ה אסור בצמר ומשום דהא קאמר דגם צמר ופשתן יש להו ביטול כשנתערבו קשה אם כן לרש"י דכתב רבינו בשמו בסימן שאחר זה דאין כלאים אלא כשעירב צמר ופשתים יחד וסרקם יחד במסרק כו' ולמה יחשב זה כלאים ולא אמרינן דנתבטלו זה בזה קודם שטוואו דהא אי אפשר לבטלם והולכין בתר זה אפי' באיסור דאורייתא וכמ"ש רבינו לקמן בסימן ש"ס ברחל שבכרה וילדה שני זכרים אפי' הוציאו שני ראשיהן כאחד אין לכהן אלא אחד וכמ"ש שם הדו"ק עיין בדרישה : (ה) אבל לאחר שעשה מהן בגד לא שייך ביה ביטול מדאה דס"ה לאמר שטוויה שבגוה כל אחד בפני עצמו ונתערבו אינו בטל והא ראיה דכתב לעיל וטוואם יחד כו' הדו"ק : (ו) שאפילו בחוט אחד של פשתן שארג כו' והטעם משום שיש לו הדיקה על ידי לבישה כדלקמן . ועוד דאותן הם חשובים ואינה בטילה ועוד דלא שייך ביטול ברוב אלא איסור שנתערב בהיתר אבל היתר שנתערב בהיתר וע"י תערובת זה נאסר לא שייך ביה ביטול דאין כאן אלא חתיכה אחת של איסור : (ז) הלכך בגד שהשתי של משי והערב של פשתן אסור לתופרו כו' לכן אסור לעשות טליתות מבגדים שקורין פרכולע כי הערב של פשתן והוי כלאים עם ציצית דמ"ש : (ח) שאינו אצל הצמר מותר אבל להרמב"ם זהו ג"כ אסור כמ"ש בס"ס ש' :

סי' ש (א) לא הוי כלאים לרש"י אלא אם כן עירב הצמר והפשתן כו' היינו שוע . וטווה כפשוטו ונוז פרש"י ארוגה ור"ת פי' שזורה ב"י ע"ש : (ב) ולר"ת הוי כלאים דאורייתא עכ"ל :

צמר

דרישה

סי' רצט [א] מביא מין אחר פירוש קנבוס או צמר גמלים ומבטל אחד מהן והא וקי"ל אין מבטלין איסור לכתחילה לא שייך וה אלא באיסור שנתערב בהיתר אבל היתר שנתערב בהיתר וע"י תערובת זה נאסר לא שייך ביה ביטול · והקשה דהא בשר בחלב גם כן היתר בהיתר ונעשה בתערובתו איסור ואפילו הכי אסור להוסיף עליו ולבטלו · וי"ל דשאני ועדיין אינן טווים לא נתחברו לאיסור כלאים ופשתן ומש"ה שרי . גם יש לחלק דשאני עיקר האיסור דהקפיד עליו הוא על ידי תערובת כדכתיב לא תבשל גדי ובבשר וכמו אף שגם כן עיקר תערובתו ע"י עירוב אינו דוקא אחד שנעשה כל אחד בפני עצמו אינו (גם יש לומר כאן דהיתר ניכר כל אחד בפני עצמו משא"כ בבשר וחלב אף שכל אחד בפני עצמו הוא היתר אינו ניכר כ"א בעצמו ולכן אינו מותר לבטלו וקי"ל עכ"ס) והיותר נראה דבשר בחלב כמבטל בס' הוי מין במינו לא טעם ולא ממש ואף דלפעמים נאסר דבר מועט לא מינא ליה בכך והרי הוא כאילו אינו אם אין כן בשנתערב חוט שעטנז בבגד דהכ"ע הבגד נעשה ונאסר גם על ידי אותו חוט :

[ב] (שאפילו בחוט אחד של פשתן כתב הרשב"א בתשובה סימן רכ"ט דאפי' אם נתערב חוט אחד בבגד גדול ונאבד בתוכו כל הבגד אסור וכ"כ ב"י בשם תוספות ורא"ש וסמ"ג עכ"ס) :

סי' ש [א] ולר"ת הוי כלאים דאורייתא אפי' סרק כל אחד לבדו ועיין לבתו וטווה וסמ"ג שכן ביחד ע"י הריגה כו' שסמ"ג כתב וגם בתשובת הרא"ש מ"ז דבגדים שלנו אינן שזורים ואין בהן כלאים דאורייתא דבעינן נוז דהיינו שזור כו' וכ"ל דס"ל כר"ת דאף ע"ג דלא בעינן שיהו שזור יחד מ"מ כל אחד לעצמו בעינן שיהא שזור דדריש שעטנז דהיינו כל אחד צמר ופשתן יהיה בפני עצמו שוע טווי ונוז ועיין בא"ח סימן רל"ז שהביאו וגם הבית יוסף הביא לדברי

חדושי הגהות

וכדאמרינן שהרי הן נושאין החבל שבגתיים וכדפרישית אם ע"ד הד"י פטור שהוא אינו חש על נשוי החבל אלא קאמר טעמא דזה נושא עצלותו כו' וליתא בכה"ג כלל והשתא הירושלמי מפורש יפה אלא בין להרב"י בין לדידי דברי רבינו הרא"ש תמוהים עכ"ל המעי"ם :

רצט א מה מפליג (וכו פליג רבי ירמיה בתמיה) בשעשאו בגד בפ"ע (מן אותה הטירפא לחודא עשה בגד ולא עירב בינייהו צמר גמלים הוא דאסור) מה דאמר רבי ירמיה בההוא דבעי מערבתה כו' (שרוצה לערבן תו עם צמר אחרים של גמלים) כך פי' רא"ש :

פי'

לבדו וטוואו לבדו ושזרו לבדו ואח"כ חברו ביחד על ידי אריגה או קשרם או תפרם יחד בשתי תכיפות והרמב"ם כתב (ג) צמר ופשתים שטרפם ביחד ושעה אותם (ד) [כ] ועשה לבדים אין זה כלאים טרפן וטוואם אותם כאחד וארג בגד מטווי זה ה"ז כלאים ע"כ ומיהו מדרבנן אסור (ה) אפילו אינו שוע וטווי ביחד (ו) הלבך הלבדין אסורים מדרבנן אע"פ שאינן טווין ולא ארוגין ביחד חיבור צמר ופשתים בשתי תכיפות הוי חיבור וכיצד הן שתי תכיפות כגון שמעביר

תכיפות כ"ש בקשרם כמו בציצית וא"ל באורגם יחד ונתבארו דברי רבינו ולפע"ד דרש"י נמי מודה דבשוע כל אחד לבדו וכן נמי טווי לבדו ואח"כ חברם באריג או קשרם או בשתי תכיפות נמי הוי כלאים דאורייתא כדמוכח מכלאים בציצית דלא דת"ת חולק הוא אר"ת דלר"ת לא הוי כלאים דאורייתא אלא בשזור ג"כ ולרש"י א"צ שזור כדאיתא בירושלמי דנוז היינו אריג והא פשיטא דלר"ת כ"ש היכא דשוע יחד וטווי יחד ושזור דהחוט הוי כלאים דאורייתא אם תפר בו בגד ולבשו אלא דאפילו שוע וטווי ושזור כ"א לבדו ואח"כ חברו ביחד ע"י אריגה וכו' נמי הוי כלאים דאורייתא : ומ"ש בשם הרמב"ם כתב ב"י לפי מה שהיה גורס רבינו בדברי הרמב"ם לא הו"ל להעתיק דברי הרמב"ם אלא כך הו"ל לכתוב והרמב"ם כתב כדברי רש"י עכ"ל ולא נהירא אלא נראה מדברי רבינו דסברא שלישית היא דס"ל דבטרפן בלא שוע וטווס יחד וארגס ה"ז כלאים דאורייתא ואף על גב שלא החליק אותם יחד ולא תקנס היטב יחד מתחלה והא דכתיב שעטנז דפי' שוע וטווי ונוז דאלמא דבעינן תלתא הכי פירושו אם היה שוע אינו חייב אא"כ דהוי נמי טווי ונוז אבל אם אינו טווי ונוז אע"פ שהוא שוע ועשה ממנו לבדים אין זה כלאים אבל כשהוא טווי וארוג הוי כלאים אפילו אינו שוע אלא שטרפן בלא שוע וטווס וארגס והכי משמע מלישנא דמתני' דקתני אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג שנאמר לא תלבש שעטנז אין אסור משום כלאים אלא דבר שהוא שוע טווי ונוז פתח בטווי וארוג וסיים בשוע טווי ונוז אלא בע"כ דהכי קאמר אם היה שוע אינו חייב אא"כ דהוי נמי טווי ונוז אבל בטווי ונוז חייב אע"פ שאינו שוע וכך צריך לפרש גם הסוגיא בנדה לדעתו ומיהו מכלאים בציצית מוכח נמי דאם טווה כל אחד לבדו ואחר כך חברן בשתי תכיפות או קשרן הוי נמי כלאים דאוריתא וכדפרישית לשיטת רש"י אלא דלרש"י לא מחייב בטווי וארוג אלא בדאיכא נמי שוע ולהרמב"ם לא בעינן שוע אלא טווי וארוג או טווי וקשרם כדפרי' וז"ש הרב רבינו משה בר מיימוני תפר בגד צמר בשל פשתן אפילו תפרן במשי או שתפר בגד צמר בחוטי פשתן וכו דס"ל דכיון דכל אחד טווי וארוג בלבדו ואח"כ תפרן אפילו במשי חייב כיון דחברן יחד על ידי התפירה בשתי תכיפות א"נ תפר בגד צמר בחוטי פשתן דהיה כל אחד טווי לבדו ואח"כ חברן בב' תכיפות דחשוב נמי כאילו ארגן יחד דכיון שכל אחד לבדו טווי ואח"כ חברן אין חלוק בין חברן ע"י אריגה או חברן ע"י תפירה בב' תכיפות או על ידי קשירה כדמוכח מכלאים בציצית שהצמר טווי בלבד והפשתים בלבד אלא שחבר החוטין יחד ע"י קשירה ואסור מן התורה שלא במקום מצוה והב"י הסכים שהנוסחא שברמב"ם שהלבדים שהם שוע בלבד הם כלאים דאורייתא היא אמיתית ופי' דבריו בכמה דרכים ולא נהירא אלא הנוסחא שהביא רבינו בשמו היא העיקר וכדכרי' והכי נקטינן לחומרא כהרמב"ם דבטווי וארוג בלחוד או נמי בטווי וקשור בלחוד או בתפור בשתי תכיפות בלחוד הוי כלאים דאורייתא ולא בעינן שזור דנוז פי' ארוג כפי' רש"י כדאיתא בירושלמי אבל לבדים אינו כלאים מן התורה ודלא כמ"ש הרב בש"ע להשוות היכא דשע אותם ועשה מהם לבדים להיכא דטרפן וטווה אותם וארג בגד מטווי זה דאלמא דס"ל דזה וזה כלאים דאורייתא דליתא אלא הלבדים אינן אסורין אלא מדרבנן ועיין דין הלבדים בסימן שאחר זה : חיבור צמר ופשתים בשתי תכיפות וכו' בפרק בתרא דכלאים התוכף תכיפה אח' אינו חבור ואין בו משום כלאים עשה שני ראשיה לצד אח' חיבור ויש בה משום כלאים ופי' הרא"ש בנדה תכיפה אח' היינו שתחב המחט בבגד פעם א' אע"פ שקשר שני ראשיו על שפת הבגד לא הוי חיבור לא לטומאה אם נטמא זה לא נטמא

ר"ת וכ"כ רבינו יוחסם בשם הרמ"ה ומדברי הרא"ש בנדה פרק האשה נראה שהוא מסכים לדברי ר"ת : ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם לפי מה שהיה גורס בדברי הרמב"ם לא הו"ל להעתיק דברי הרמב"ם אלא כך הו"ל לכתוב והרמב"ם כתב כדברי רש"י אבל נסחת הרמב"ם אינה כמו שהעתיק רבינו אלא כך היא כיון שנתחבר הצמר עם הפשתן כל חיבור בעולם ה"ז כלאים מה"ת כיצד צמר ופשתים שטרפן זה עם זה ושע אותם ועשה מהם לבדים הרי אלו כלאים טרפן וטווה אותן כאחד וארג בגד מטווי זה ה"ז כלאים וכך היתה נסחת הראב"ד בדברי הרמב"ם ותחלת לשון הרמב"ם עצמו מוכיח שעכ"פ כך היא הנוסחא האמיתית בדבריו ובאמת שהיא קשה מאד בעיני דממה שכתב שהלבדים הם כלאים דאורייתא נראה שהוא ז"ל סובר שמה שאמרו עד שיהא שוע טווי ונוז או או קתני וביחד תנייהו סגי וממה שכתב טרפן וטווה אותן כאחד משמע דבעינן שיעשה שלשתן יחד וכדברי רש"י ועוד דלמאי דמשמע מתחלת לשונו קשה דגרסי' בנדה פרק האשה אמר רב אחא בריה דרב ייבא משמיה דמר זוטרא האי מאן דרמי חוטא דכיתנא בגלימא דעמרא ונתקיה ולא ידיע אי נתיק אי לא נתיק ש"ד מ"ט מדאורייתא שעטנז כתיב עד שיהיה שוע טווי ונוז ורבנן הוא דגזרו ביה וכיון דלא ידיע אי נתקיה שרי מתקיף לה רב אשי אימא או שוע או טווי או נוז והלכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא הרי דלמסקנא דגמרא אינו אסור מה"ת עד שיהא שוע טווי ונוז והיאך כתב הוא ז"ל דלבדים שאינם אלא שועים שהם כלאים דאורייתא וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל כן ואיפשר שמטעם קושיות אלו הגיהו בדברי הרמב"ם גבי לבדים אין זה כלאים והגהת טעות היתה שתחלת לשונו מוכיח שצריך לגרוס גבי לבדים ה"ז כלאים וגם סוף לשונו מוכיח כן שכתב תפר בגד צמר בשל פשתן וכולי או שתפר בגד צמר בחוטי פשתן וכו' ואפי' קשר גדיל של צמר בשל פשתן וכו' הרי אלו כלאים שנא' צמר ופשתים יחדיו מ"מ כיון שנתאחה נאסר ומנין שכל איסורים אלו של תורה שהרי צריך הכתוב להתיר כלאים בציצית והציצית חוטין קשורים בלבד הן מכלל שחיבור כזה שלא במקום מצוה אסור מה"ת שאינו ממעט בתורה דבר שהוא אסור מד"ס עכ"ל משמע דבאי זה ענין שיתחבר צמר עם פשתן כל חיבור בעולם הוא אסור מה"ת וי"ל שהוא ז"ל סובר דהכי דבשוע בלבד הוי כלאים בטווי לא הוי כלאים אא"כ הוא ארוג ולישנא דמתני' דקתני אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג שנא' לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז פתח בטווי וארוג וסיים בשוע טווי ונוז והיינו לומר דהכי דבשוע בלבד אסור מה"ת וכדקתני התם בסמוך הלבדים אסורים מפני שהם שועים מ"ת בטווי לבד לא מחייב אא"כ ארגו ואיפשר דטעמא משום דכתיבת שעטנז כתוב בראש התיבה תיבת שע בהדיא משמע דבה לחוד סגי ואיפשר דה"ה דבאריג לחודיה סגי כיון דכתיב ביה תיבת נז בהדיא אע"פ שהוא בסוף תיבה אבל תיבת טווי שאינה כתובה בהדיא משמע לכו שהיא טפלה לאריג לומר שאינו חייב על הטווי אא"כ ארגו ויותר נ"ל דכיון שאינו בראש תיבה לא מחייבינן עליה אם לא טוואן יחד ג"כ ומה שאמרו עד שיהא שע טווי ונוז כך פירושו עד שיהא שע או עד שיהא טווי ונוז ובלאו הכי נ"ל כן לדעתו ז"ל שהרי כתב בפי' המשנה דשע הוא הטרוף הממחה פני הבגד וא"כ הו"ל הני מלאכות שלא כסדרם דהוו ליה למיכתב שע בתר טווי ונז ומדהקדימוהו משמע שהוא ענין בפני עצמו דהיינו עשיית לבדים שאין בהם לא טוויה ולא אריגה ודייק פירוש זה בדברי הרמב"ם דגבי טוואן יחד וארגן לא כתב שען וטעמא כדפרישית ומה שדחי במסכת נדה דלא אמרינן או שוע או טווי או נוז מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא לא למעוטי שע אמרו אלא על טווי וארוג כדפרישית ומצאתי לו ז"ל שכתב בפי' המשנה על מה ששנינו דבר שהוא שוע טווי וגוז זהו כלאים של תורה והוא שלא יהו כלאים עד שיהיו נחברים אלו הג' ענינים כולם וכל מה שאינו כך הוא כלאים מד"ס וזו הלכה פסוקה באמת וכן אמרו בתלמוד ואם תמצא לאחד דבר חולק על מה שאמרתי לך אל יכנס בלבך ספק שהוא שגה הלכה ההיא האמורה בגמרא נדה עכ"ל ובנסחא ערבית נמצא כתוב בהפך שאחר מ"ש וכל שאינו כך הוא כלאים מד"ס כתב כך אמרו מקצת הגאונים וזה אצלי תאמר בלתי אמיתי אלא שכל אחד מהם כלאים של תורה ומה שנזכר בגמרא נדה אינו לשון התלמוד אבל הוא לשון אי זה מפרש עכ"ל ודבריו בחיבור א"א ליישבם כפי הנסחא שכתב שאינם כלאים דאורייתא עד שיהו נחברים הג' ענינים דא"כ לא הו"ל לחייב בלבדים ולפי הנוסחא ערבית קשה ג"כ דא"כ לא הו"ל לכתוב טרפן וטווה אותן כאחד וארג בגד מטווי זה ה"ז כלאים דמשמע דלא מחייב אא"כ טווה וארג וקודם לכן טרפן ואין לומר דאו או קתני שהרי כתב וארג בגד מטווי זה ודוחק לומר דה"ק צמר ופשתים שטרפן ושע אותן ועשה מהם לבדים הרי אלו כלאים כאילו טרפן וטוואן כאחד וארג בגד מאותו ארוג שפשיטא שהוא חייב משום כלאים כן הדין כשטרפן ושע אותם ועשה מהם לבדים וכן דוחק לומר שמ"ש בכ"ע שכל אחד מהם כלאים של תורה לא אתא לאפוקי אלא שע דעלה לחודא חייב אבל טווי וארוג אינו חייב על אחד מהם בלא חברתה דלישנא דשכל אחד מהם כלאים של תורה לא משמע הכי ועוד דא"כ למה הוצרך לומר דמה שנזכר בגמ' נדה אינו לשון התלמוד אפי' את"ל שהוא לשון תלמוד אתי שפיר לכו' זה כמו שכתבתי לעיל ושמא י"ל דדעתו לומר דנהי דעל טווי אינו חייב אא"כ ארגו אבל על ארוג לבד חייב דלפי זה לישנא דשכל אחד מהם כלאים של תורה קאי בין אשוע בין אארוג והוצרך לומר דההיא דנדה אינו לשון התלמוד משום אריג דקאמר התם דלא הוי דאורייתא ולפ"ז מ"ש בחיבור וארג בגד מטווי זה היינו לומר דעל טווי זה אע"פ שהוא טרוף אינו חייב אא"כ ארגו אבל אה"נ שעל האריג לחודיה חייב אפי' לא טוואו דלא גרע משוע דלבדים וכלשון ראשון שכתבתי לעיל בפי' דברי הרמב"ם בחיבור : **ומיהו** מדרבנן אסור אפילו אינו שוע וטווי ביחד כך מפורש בההיא דמסכת נדה שכתבתי בסמוך וכבר כתבתי בסמוך דעת הרמב"ם בזה : ומ"ש הילכך הלבדים אסורים מדרבנן וכו' כבר כתבתי בסמוך דמתני' היא הלבדים אסורים מפני שהם שועים ולדעת המפרשים אינם אסורים אלא מדרבנן אבל לדעת הרמב"ם מדאורייתא אסירי כמו שנתבאר בסמוך : ודע דלא אסרו לבדים אלא כרכים אבל קשים שרו כמו שיתבאר בסימן שאחר זה : חיבור צמר ופשתים בב' תכיפות הוי חיבור וכיצד הן ב' תכיפות וכו' בפ' בתרא דכלאי' תנן התוכף תכיפה אחת אינו חיבור ואין בו משום כלאים עשה שני ראשים לצד א' חיבור ויש בה משום כלאים ופי' הרא"ש דנדה פ' האשה כמ"ש רבינו וכך הם דברי ר"ש בפי' המשנה : כתוב בתה"ד סי' רל"ו שמי שיש לו

דרישה

לדברי ת"ס [כ] ועשה מהן לבדים ה"ז כלאים כו' דהרמב"ם ס"ל דשע לבד או אריגה לחוד הוי כלאים דדרשינן כל אחד בפני עצמו אבל טוה לחוד לא הוי כלאים כמ"ש בפרישה הואיל שאין כתיבת שעטנז שמרמז על טווה אלא הט' בלחוד ואין להקשות דלימא הט' אתא לאורויי שבאריגה לחוד לא סגיא אלא עם הטווה וכמשמעות ל' הרמב"ם שבשניהם יחד הוי כלאים וי"ל דהרמב"ם יב"א ראיה מציצית דבקשירה לחוד הוי כלאים ומכ"ש דבאריגה לחוד הוי כלאים לכן ע"כ הט' דשעטנ"ז ומ"ש הרמב"ם וטווה אותם כו' צ"ל כמ"ש בפרישה ועיין בש"ע דכתב בריש סי' דברי הרמב"ם ולא כתב עליו דעת חולקת דפליגי עליה וגם רמ"א ז"ל לא הזכיר בה שום דעת י"א (משמע דפסקו כרמב"ם וממילא גם לבדין כלאים דאורייתא עכ"ה) וקשה דבסימן ש"א ס"א כתב רמ"א ז"ל וי"א דכל זה הוא בכלאים דאורייתא אבל בכלאים דרבנן וכן קשין מותר לישב עליהם והטור כ"כ אלבדים משמע דס"ל דלבדים דרבנן גם אח"כ בסמוך ב' כתב רמ"א ז"ל והלבדים קשים מותרים אפי' בלבישה הואיל ואפי' רכים אינן אלא מדרבנן ונראה דודאי הב"י ס"ל דהלכה דהלבדים רכים הן כלאים דאורייתא ומש"ה סתם דבריו בריש סימן ש' ורמ"א דל"פ עליה ה"ט כיון דהב"י לא כתב בהדיא שהן כלאים דאורייתא וכלאים דרבנן הוו

פרישה

(ג) צמר ופשתן שטרפן ביחד ושע אותם כו' עיין בב"י בפי' שע דכתב שע הוא הטירוף הממחק פני הבגד והיינו בלבדים שאחר שטרפן ועשה מהן לבדים שען להחליקן ונראה דלפי' הרמב"ם עיקר שע הוא בלבדים ונוז הוא בשאר בגדים : (ד) ועשה מהן לבדים אין זה כלאים כן הוא בס"א ועי"ז כתב ב"י ז"ל לפי מה שהיה רבינו גורס בדברי הרמב"ם לא הו"ל להעתיק דבריו אלא כך הו"ל לכתוב והרמב"ם כתב כדברי רש"י (ואפשר ליישב דלהשמיענו פירושו של שוע שהרמב"ם מפרש אותו בענין אחר עכ"ה) אבל גירסת הרמב"ם כך היא צמר ופשתים שטרפם כו' הרי זה כלאים וצ"ל דהרמב"ם ס"ל דבשע לחודיה חייב אחר שטרפן יחד וה"ה באריגה לחוד דהיינו נוז אבל אטוויה לחוד אינו חייב כיון שאין לה תיבה שלימה במלת שעטנז אלא הט' בלחוד והביא הרמב"ם ראיה מדאיצטריך הכתוב להתיר כלאים בציצית והציצית חוטין קשורין בלבד הן ש"מ שחיבור כזה שלא במקום מצוה אסור הלכך באיזה צד חיבור שיתחברו צמר ופשתן הוא אסור מן התורה כ"כ הרמב"ם בהדיא ב"י ע"ש שהאריך והא דכתב הרמב"ם כיון שנתחבר הצמר עם הפשתן כל חיבור בעולם ה"ז כו' נ"ל כל חיבור בעולם דקאמר היינו שטרפן וע"י שע אותם או ארגם ביחד או שקשר החוטים של צמר ופשתן זה עם זה דהיינו דומיא דאריגה אבל אם טוואם יחד לחוד אינו כלאים דדוקא בשכל מין בפני עצמו נטווה או הוי כלאים בשיוה כל שיתחברו לו קודם טוויה דאז אין המינים חשובין והראיה מדוי ביטול דקודם טוויה ואריגה נתבטלו ברוב ואח"כ הוי כלאים אפי' בחוט אחד אבל קשה א"כ למה כתב טרפם וטווה אותם כאחד וארג מהן בגד כו' הא באריגה לחוד הוי כלאים וצ"ל דלרבותא נקט כן דל"מ אם טוה כל אחד לבדו ואח"כ ארגם פשיטא דהוי כלאים הואיל דכל אחד היה חשוב בפני עצמו אלא אפי' אם טוואם בתחילה ביחד ואח"כ ארגם נמי הוי כלאים וכן י"ל היה נמי כוונת הפסוק שחרמו בט' דשעטנז ע"ז ר"ל אע"ג שטוואה תחילה ביחד ואח"כ ארגם אפ"ה הוי כלאים ועיין בדרישה : (ה) אפילו אינו שוע וטווי ביחד פי' ומכל שכן אם הוא שוע וטווי ואינו ארוג דשוה אסור : (ו) הלבך הלבדים אסורים מדרבנן וכו דוקא לרש"י ולר"ת אבל להרמב"ם הוי דאורייתא ב"י (ותוס' פ"ק דביצה דף ט"ו ורא"ש לנדה דף פ"ד כתבו דאסור מדרבנן וכ"כ ראב"ד בהשגתו להרמב"ם וכן סמ"ג לאוין סימן רפ"ג רמ"פ ועיין בסימן ש"א דהיינו נמטים אבל בקשים אין

שמעביר המחט פעם אחת ואינו מעביר כל החוט ומעביר המחט פעם שנית ונמצא שני ראשי החוטין ביחד (ז) וקושר שני ראשי החוטין דבענין אחר אינן מתקיימים אבל אם אינו קושר שני ראשי החוטין או שאינו מעביר המחט אלא פעם אחת אע"פ שקושר שני ראשי החוטין על שפת הבגד אינו חיבור והרמב"ם כתב דאפילו תכיפה אחת וקושר שני ראשי החוטין או שתי תכיפות אפי' אינם קשורים ביחד הוי חיבור וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה אסור לעשות לבגד צמר שפה מפשתים או איפכא אע"פ שאינו אורגו עמו אלא תוחבו לתוך האריג והוא שתיכפו בשתי תכיפות (ח) בגד צמר שרוקם עליו הכובס או הגרדי בפשתים (ט) אסור משום כלאים אף ע"פ שאינו מכוין אלא לעשותו לסימן תניא חלוק של צמר שנפרע פורפו בחוט של פשתן ואם תופרו אסור משום כלאים וכן כתב הרמב"ם בגד של צמר שנפרם מותר לפרוף אותו בחוטי פשתן אבל לא יתפור וכתב רבינו תם שהברייתא נשנית בטעות (י) דקשר הוי חיבור לענין כלאים וא"א הרא"ש ז"ל כתב דנראה לי דל"ק (יא) דמיירי שחיבר שני ראשי הקרעים וכרך החוט סביבם וקשרם יחד דלא הוי חבור החוט של פשתן והחלוק של צמר כיון שיכול להוציא שני ראשי הקרעים בלא התרת הקשר ע"כ (יב) מכסה של פשתן ובו צמר מותר שאין התפירה מחבר יחד הפשתן והצמר שהרי יכול להוציא כל הצמר והתפירה נשארת קיימת אע"פ שתופר המכסה כל סביביו ואינו יכול להוציא הצמר (יג) הוי כשק של פשתן שממלאים צמר ותופר את פיו שאין בו משום כלאים (יד) מותר ללבוש חלוק של צמר על גבי חלוק של פשתן

לו פיזו"ן פשתן מותר לחבר בו בתי זרועות של צמר ע"י קרסים שקורין קניפ"ל ד' או ה' סביב לזרוע והוא שיהיו הקניפ"ל רפויה בתוך הנקבים שיוכל לפורקן באצבעותיו ואע"פ שהבתי זרועות אדוקים תמיד בזופי"ן ואינו מפרקן משם לא בפשיטה ולא בלבישה ע"כ וכתב עוד שם ומדינא שאם לאחר שהכניס הקנופ"ל בנקב יתפור הנקב שיהיה קשר עד שלא יוכל מאז הקנופי"ל להתפרק ממנו אלא ע"י קריעה פשיטא דבכה"ג הוי חיבור : אסור לעשות לבגד צמר שפה מפשתים או איפכא וכו' בפ' בתרא דכלאים שם תנן סיף של צמר בשל פשתן אסור מפני שהן חוזרין לאריג ופי' הרא"ש חוטין גסין שנותנין האורגים בשפת הבגד ואין אורגין לתוך הבגד אלא תוחבין לתוך האריגה ונקרא סיף וכתב רבינו דהיינו דוקא כשתוכף ב' תכיפות דאל"כ אינו חיבור : בגד צמר שרוקם עליו הכובס וכו' משנה שם אותות הגרדין ואותות הכובסין אסורות משום כלאים ופי' הרא"ש דרך גרדי וכובס לרקום שם הבעלים על הבגדים ובחוט של פשתן בשל צמר אסור ללבוש הבגד בעוד האות עליו אבל הגרדי והכובס מותרים לעשותן דתנן כלאי בגדים מותרים בכל דבר ואינם אסורים אלא מללבוש : תניא חלוק של צמר שנפרם פורפו בחוט של פשתן וכו' תוספתא : ומ"ש בשם ר"ת שהברייתא נשנית בטעות וכו' ושהרא"ש כתב דל"ק מידי וכו' בנדה פ' האשה כתב כן : מכסה של פשתן ובו צמר מותר שאין התפירה מחברת יחד הפשתים והצמר וכ"כ הרא"ש שם בשם ר"י : (ב"ה) והם דברי התוספות בריש פרק במה אשה (נז ·) וכ"כ סמ"ק : **ומ"ש** להתיר בשק של פשתן שממלא צמר ותופר את פיו אין כן דעת הרמב"ם שכתב אפי' נתן צמר ופשתים בשק או בקופה וכרכן הרי אלו כלאים ומבואר בדבריו שם שהם כלאים דאורייתא (א) : (ב"ה) בהריב"ש בתשובה סימן כ"ט כתב בהדיא להתיר כדברי רבינו וסמ"ק לא הזכיר דברי הרמב"ם כלל : **מותר** ללבוש חלוק של צמר על חלוק של פשתן ולקושרן יחד וכו' כלשון רבינו כתב רבינו ירוחם ג"כ והדין תוספתא כתבה הרא"ש שם לובש אדם ב' חלוקים אע"פ שפונדתו חגורה עליו מבחוץ ובלבד שלא יפרוף את המשיחה ויקשור בה בין כתפיו כלומר שיקשור ב' חלוקות יחד בענין שאינו יכול להפרידן בלא התרת הקשר עכ"ל וז"ל הרמב"ם לובש אדם בגדי צמר ובגדי פשתן וחוגר עליהם מבחוץ ובלבד שלא יפרוף את המשיחה ויקשור בה בין כתפיו ובתשובת הרשב"א ח"ג סי' רכ"ו מצאתי כלשון הזה אמרת שאמר לכם ה"ר יונתן הצרפתי דאסור ללבוש בגד צמר על חלוק של פשתן משום חשש כלאים אא"כ מפסיק ביניהם בגד אחר שאינו של צמר ושל פשתים והיה מביא ראיה מן הירושלמי דגרסינן התם בעי רב ביבי אב ובנו מהו שיצטרפו לכלאים וכו' ואתה ג"כ שמעת משם מורי הר' יונה ז"ל כשהיה לבוש בגד צמר על החלוק לא היה מהדק אזורו כדי שלא לחבר זה עם זה ושאלת ממני להודיעך בזה דעתי הלכה למעשה תשובה הלכה למעשה כך נהגו כל ישראל שזה בפני עצמו וזה בפני עצמו מותר ואפי' מחוברין בתכיפה אחת מותר כדתנן פרק בתרא דכלאים ומה שהביא מן הירושלמי היא בשתכפן ב' תכיפות ודוקא בדכתיב בפסקי עמיר ועגיל על תרויהון כדקאמר התם הא לאו הכי לא מפני שיכולים להתחלק ואינם דבר של קיימא וכדגרסינן נמי התם בירושלמי משיחות של ארגמן אסורות אית תניי דתני מותרות מאן דאסר א כגון אילין פורסיים דהוא מכפת ביה מאן דמתיר דו שנץ גרמיה והוא נמצא לה פי' משיחות של ארגמן שהן של צמר צבוע והוא סוגר בהן על החלוק ואין כופתם בחלוק והוא עולה ויורדת אין זה חיבור ואין בה משום כלאים ע"כ נראה מדבריו דמותר ללבוש חלוק של צמר על של פשתן אפי' קושרן קשר של קיימא ולפ"ז צריך לפרש דהא דקתני בתוספתא ובלבד שלא יפרוף המשיחה כו' היינו שלא יחברם זה לזה עם המשיחה בשתי תכיפות : **כתב** בהג"ה ספ"ק די"ט אסור ללבוש באפילאות של צמר ע"ג אפילאות של פשתן א"ו עכ"ל וטעמו מדגרסינן בירושלמי פ' בתרא דכלאים מודה רבי אילא בהן דילבש דרדסין דעמר ע"ג דרדסין דכיתן דהוא אסור דלא ב שלא עוליה לא שלא ארעייה וכ' דה"פ דלא אסור אלא בשהם כ"כ צרים ודחוקים שא"א לחלוץ

נטמא זה ולא לטהרה אם הזה על זה לא נטהר זה ואין בו משום כלאים עשה שני ראשיה לצד אחד כגון שהעביר את המחט פעם אחת ולא העביר כל החוט והעביר את המחט פעם שנית נמצאו ב' ראשיה מצד אחד וקשר שני ראשי החוטין יחד וכו' אבל מדברי הרמב"ם נראה שהוא מפרש לכך משנה בלא קשירה כלל ומשום הכי בתכיפה אחת אינו חבור כיון שלא קשר ב' ראשיו על שפת הבגד אבל בב' תכיפות שחזר והעביר את המחט פעם שנית הוי חיבור אפילו לא קשרם אבל אם קשר ב' ראשיו על שפת הבגד בהא לא קא איירי מתני' דפשיטא דחייב אפילו בתכיפה אחת ומ"ש רבינו דבענין אחר אין מתקיימין כלומר בע"כ צריך לפרש מתניתין בשקשרם דאי לא קשרם אמאי הוי חבור בשתי תכיפות הלא אינן מתקיימין ביחד וכ"כ הרא"ש והביא ראיה מדאמר בפ"ק כלל גדול והתופר ב' תפירות והא לא קיימא הכי וכיון דלא קיימא לאו מלאכה היא ומשני ר' יוחנן והוא שקשרן שקשרו שני ראשי החוט ותימה רבה היאך יתרץ הרמב"ם קושיא זו דמפורש להדיא דאף בשתי תפירות לא הוי חבור אם לא קשרם ונראה דגם הרמב"ם מפרש משנתינו דכלאים בדקשרם אלא מפרש הא דבתכיפה אחת אינו חבור מיירי בשקשר כל אחד משני ראשי החוט בעצמו בלבדו זה מצד זה וזה מצד אחר בענין שיתקיים החוט ולא ישמט וקשירה זו אינו חבור אלא צריך שיהא קושר שני ראשי החוטין על שפת הבגד וז"ש הרמב"ם וקושר שני ראשי החוטין כאחד וכו' אבל בב' תכיפות אפילו לא קשר אלא כ"א משני ראשי החוטין בלבדו ולא קשרם יחד נמי הוי חבור אבל להרא"ש אפילו קשר שני ראשי החוט ביחד לא הוי חבור בתכיפה אחת אא"כ בב' תכיפות וקשר שני ראשי החוט ביחד : אסור לעשות לבגד צמר שפה וכו' משנה שם סיף של צמר בשל פשתן אסור מפני שחוזרין לאריג ופי' הרא"ש שנותנין חוטין גסין בשפת הבגד וכו' כדברי רבינו ואסור מפני שחוזרין לאריג כלומר מסבכים את האריג ומשוב כאילו ארגו עמו פי' אחר דומין לאריג והרמב"ם בפי' המשנה כתב מפני שיתפרכו חוטין אלו עם אלו באריגה : **בגד** צמר שרוקם וכו' משנה שם ומיירי שתוכפו בב' תכיפות אלא דסד"א כיון שאינו מכוין אלא לעשותו לסי' אינו חשוב אלא ואין בו איסור לבישה דהו"ל כאילו איננו קמ"ל : **תניא** וכו' עד בלא התרת הקשר הם דברי הרא"ש בנדה : מכסה של פשתן עד שאין בו משום כלאים הם דברי הרא"ש לשם בשם הר"ר יצחק וכן כתב סמ"ק וקשיא לי הא דקאמר הוי כשק של פשתן וכו' דהתם פשוט טפי שק של פשתן ובו צמר ממכסה של פשתן עד שהוא תולה מכסה בשק ונראה ליישב דבשק פשוט טפי שאין בו כלאים דכיון דאין סופו של צמר לישאר בשק כי יטלו הצמר מתוכו עכ"פ ולא הושם בשק אלא לפי שעה א"כ אין זה יחדיו שהרי חשוב כל שעה כאילו כבר נטלוהו משק אבל מכסה שנתנו בו הצמר כדי שיהא נשאר בו לכסות את גופו בשעת שינה א"כ כשתפרה כל סביביו איכא למימר דחשוב כלאים מתש קמ"ל דלא אלא דין מכסה כשק וכ"כ הריב"ש בתשובה דשרי והכי נקטינן דלא כהרמב"ם : מותר ללבוש חלוק של צמר ע"ג חלוק של פשתן ולקושרן יחד פי' שקושר רצועות של עור המחוברין בחלוק של פשתן ברצועות עור המחוברין בחלוק של צמר דאע"פ שאינו יכול לפושטן בלא התרת קשר אפ"ה אין בו משום כלאים דאין זה קרוי יחדיו כיון דעכ"פ סופו צריך להתיר הקשר ולפושטן דומיא דשק של פשתן כשמלאו צמר ותפר את פיו שאין בו משום כלאים אלא דמ"ש דאם הוא של קיימא אסור קשיא וכי גרע שקשר מתפירות פיו של שק דשרי כיון דחוזר וקורע התפירה הכי נמי חוזר ומתיר הקשר ונראה דבך פירושו דלא שרי בקושר החלוקות יחד אלא כשדעתו לחזור ולפשטן זה אחר זה ע"י התרת הקשר דהשתא לא הוי הקשר של קיימא דמי לשק וכו' אבל אם אין דעתו לפשטן בזה אחר זה ע"י התרת הקשר אלא דעתו לפשוט ב' החלוקים יחד בלא התרת הקשר דהשתא הוי הקשר של קיימא הו"ל כלאים גמור דהו"ל יחדיו ואסור כנלע"ד מדברי רבי' וז"ל הש"ע מותר ללבוש חלוק של צמר ע"ג חלוק של פשתן אע"פ שאינו יכול לפשטן בלא התרת הקשר ואפילו הוא קשר של קיימא ובלבד שלא יחבר זה לזה עם המשיחה בב' תכיפות ויש אוסרין בקשר של קיימא עכ"ל ולא אבין היאך אפשר לקשר של קיימא פחות מב' תכיפות דהיינו ב' קשרים זה על גבי זה גם לא פי' האי קשר של קיימא דכתב רבינו כאן כמו שפירשנוהו והעיקר כדפרי' אבל תימה דבדברי הרא"ש כתב בסתם דאם אינו יכול להפרידן בלא התרת הקשר אסור ומביאו ב"י ולא חולק בין שהוא של קיימא לאינו של קיימא ואפשר דאף

דרכי משה

ש (א) וכתבו התוס' והביאו המרדכי פרק במה מדליקין ופרק במה אשה דדוקא מכסה של פשתן ובו צמר שרי דאין חוש התפירה מחברו למכסה שיכול להוציאו אבל כלאי בגדים של

פרישה

אין לאסור כלאים בלבדים עכ"ס) : (ז) וקושר שני ראשי החוטים ר"ל קשירה המתקיימת שני קשרים זע"ז או שקושר שני הראשים ביחד וע"ד שנתבאר בח"מ סימן ש"ו · ומ"ש שבענין אחר אין מתקיימין ר"ל בשתי תכיפות לא יתקיימו בלא קשר ופשוט הוא . ועמ"ש בסמוך (בסעיף י') עוד מזה : (ח) בגד צמר שרוקם עליו הכובס או הגרדי פי' הרא"ש דרך האורגים והכובסים לרקום שם הבעלים על הבגדים ובחוט של פשתן בשל צמר אסור ללבוש הבגד בעוד האות עליו אבל הגרדי והכובס מותרין לעשותן דאין אסורים אלא ללבוש : (ט) אסור משום כלאים ר"ל אסור ללבוש משום כלאים : (י) דקשר הוי חיבור לענין כלאים וקשה א"כ מה דלעיל שאם אינו עושה אלא תכיפה אח' אע"פ שקושר שני ראשי החוטין אינה כלאים וי"ל דשאני התם דאינו כלאים אלא שהוא מחבר צמר ופשתים יחד ולא מקרי חיבור פחות משתי תכיפות אבל כשהחוט הוא בעצמו כלאים עם הבגד אפי' בקשירה לבד הוי כלאים וה"ק מ"ו ובסילוק זה נמי מתורץ מה שיש להקשות אמה דלעיל דאם אינו מעביר המחט אלא פעם א' אף על פי שקושר ב' ראשי החוטין על שפת הבגד אינו חיבור וכמו ציצית בטלית לא הוו חיבור בטלית אלא כה"ג מ"מ אי לאו דשרי רחמנא בהדיא הוי כלאים וצריך ג"כ לומר הואיל שהציצית עם הטלית הם שעטנז בעצמם אפי' בתכיפה אחת שקושרם שם הוי כלאים (ולעיל איירי שמחבר צמר ופשתים עם חוט שאינו כלאים

כגון מטי או קנבוס עכ"ס) ול"נ לתרץ ב' הקושיות בפשתן זה ולולית בבגד כוי דרכו למכס כך בטלית וכן בגד שנפרים דרכו לפרוף אותו בחוט בקשירה וכל שדרכו בכך וזהו גמר ענינו וקיומו [illegible]

חדושי הגהות

ש א פי' הרא"ש כגון אלו פרסיים (גרדיים) דהוא מכפת ביה (שעושין אותה כיפה על הראש ואין משפה לכל צד) מ"ד מותר דהוא שנץ גרמיה וכו' (כלומר שחוגר עצמו על ידי שנצים) והא גרסתא לה לכל מה שמחובר ע"י שנצים [illegible] : ב לא שלה עיליא כו' פי' א"א לפשוט לפעלה ולא לפטה תחתתן

דאף על פי דהרא״ש לא כתב חלוק זה כפי׳ רבינו הכריח לפרש כן מההיא דשק של פשתן שתלאו לצמר וכו׳ וכדפרי׳ והכי נקטינן כדברי רבינו ונרא׳ מדברי הרא״ש ורבינו דעד כאן ליכא איסורא בשתי חלוקות אלא בשקשרן יחד כדפרישי׳ שקשרו ברצועות אבל בשלא קשרן אלא חגר איזורו בעוז שלא יכול לפשטן אא״כ מתיר איזורו אין שם איסור כנ״ל וכ״כ הרשב״א בתשובה הלכה למעשה שכך נהגו כל ישראל ולא כגדולים שהחמירו בדבר ומביאו ב״י ע״ש והכי נקטי׳: יש מקומות וכו׳ משנה פרק בתרא דכלאים ר׳ יוסי אומר משיחות של ארגמן וכו׳ וכפי פי׳ רבינו שמשון והרא״ש ומביאו ב״י: רצועה שראשה אחד של צמר וכו׳ משנה שם וכפי פי׳ רבינו שמשון והרא״ש: המנהיג בבהמות וכו׳ בפרק במה בהמה [דף נ״ד] מסיק ובלבד שלא יכרוך ויקשור ופי׳ רש״י כריכה וקשירה בשתי תכיפות נראה דדעת רש״י הוא לומר דהקשירה עצמה היא בשתי תכיפות כלומר שני קשרים זה ע״ג זה וכריכה משום חיבוס נקט ליה ודלא כמ״ש במרדכי סוף פרק במה בהמה וז״ל פירש״י כריכה וקשירה היינו שתי תכיפות עד כאן לשונו דלא אשכחן חבור לענין כלאים אלא בקשירה אבל כריכה לאו חבור הוא אלא כדפרישי׳ וכן כתב בהגהת אשיר״י בשם ר״י דוקא בקשורין יחד אבל אינן קשורין יחד לא דיהדיו בעינן עכ״ל ומדברי הרא״ש שכתב בסתם וכ״כ רבינו בסתם אבל אם החבלים קשורים משמע קשורים בשתי תכיפות דאם אין שתי תכיפות אינו מתקיים וכן כל היכא שהזכיר רבי׳ קשירה בסימן זה בסתם מיירי בשני קשרים זה ע״ג זה וכך הם דברי הרמב״ם אבל אם קשרן כולן נעשו כלאים וכו׳ וכ״כ במרדכי לשם ע״ש ר״א ממי״ץ דקשר דאורייתא איכא אלא ב׳ קשרים זה ע״ג זה עד כאן לשונו ודלא כב״י דפי׳ דברי רבינו והרמב״ם בשלא קשרן אלא קשר אחד דליתא עוד פרש״י אם חבלים אחד של צמר וא׳ של פשתן דכשאוחזן מתחמם ידו וקסבר דבר שאין מתכוין אסור משמע דלדידן דקי״ל דבר שאין מתכוין מותר שפיר דמי וכן פי׳ הגהת אשיר״י לפי פרש״י תיהו הפוסקים שכתבו איסור זה ס״ל דאף לאחי דקי״ל דבר שאין מתכוין מותר הכא אסור משום דחשיב ליה פסיק רישיה דאי אפשר שלא תתחמם ידו באחיזתן ולא דמי למוכרי כסות לקמן בסימן ש״א דחשיב ליה

דבר

פשתן ולקושרן יחד [ג] אף על פי שאינו יכול לפשטן בלא התרת הקשר ובלבד שלא יהא הקשר של קיימא [ד] אבל אם הוא של קיימא אסור (טו) יש מקומות שרגילין לחבר הרצועה שחוגרים בה עם החלוק ובאותן המקומות אסור לחגור ברצועה של פשתן על חלוק של צמר או איפכא רצועה שראשה אחד של צמר והשני של פשתן אסור לחגור בה אע״פ שרצועה של עור באמצע מפני שקושר ב׳ ראשי׳ ביחד כשחוגר בה אבל אם יש באמצעיתה צמר במקום אחד ופשתן במקום אחד ואינו זה אצל זה מותר והרמב״ם כתב גדיל של צמר בגדיל של פשתן אסור אע״פ שהרצועה באמצע וכתב א״א הרא״ש ז״ל על דבריו ולא תלה הטעם מפני שקושר ב׳ ראשי׳ כאחד ונראה מדבריו שהוא אוסר אפילו לא קשר שני ראשיה כאחד וכ״כ העושה בגד כולו מצמר גמלים או קנבוס וארג בו חוט של צמר מצד זה וחוט של פשתן מצד זה אסור (טז) ולא השיב על דבריו והיה חוכך להחמיר בדבר ולכך היה מחמיר על עצמו ולא היה תופר עורה התפורה בפשתן תחת בגד של צמר לפי שהתפירה מחברת העורה ובגד הצמר ביחד אבל לא היה מורה להחמיר לאחרים [ה] והרמב״ן התירו להדיא וכן נוהגין: המנהיג בהמות בחבלים בידו ומהם של צמר ומהם של פשתן מותר אע״פ שכורכן ביחד בידו

אבל

לחלוץ העליונים אא״כ יחלצו התחתונים עמהם דאז חשובים כתכופים זה לזה ב׳ תכיפות ויותר הא אם אינם צרים כ״כ מותר ולפ״ז יש קיצור בדברי א״ז שהיה לו לפרש חילוק זה ויש לתמוה על הפוסקים שהשמיטו הירוש׳ הזה (ב) ושמא י״ל דס״ל דרבי יוסי דאמר גבי אב ובנו והכן בו נשוך פליגא אהא ומשמע ליה דכל שאינו תכוף ב׳ תכיפות אינו אסור בשום פנים ופסקו כרבי יוסי (ג): יש מקומות שרגילים לחבר הרצועה שחוגרים בה עם החלוק ובאותן המקומות אסו׳ לחגור ברצועה של פשתן על חלוק של צמר או איפכא בפ׳ בתרא דכלאים תנן ר׳ יוסי אומר משיחות של ארגמן אסורות מפני שהוא מולל עד שלא קושר ופירשו רש״י והרא״ש משיחות חוטין מחוברין כעין חבלים אסור לחגור מפני שהוא מולל דרכן היה לתפרו ולחברו הנה והנה בתכיפות קודם שיקשור ויחגור בו ותמיד היה מחובר לחלוק מולל מלשון וכולן ראשין לשלול ולמלול (מ״ק כו׳):

רצועה שראשה אחד של צמר והשני של פשתן אסור לחגור בה וכו׳ משנה שם לא יקשו׳ סרק של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו אע״פ שהרצועה באמצע ופירש ר״ש לא יעשה אדם חגורות של צמר וחגורות של פשתן ויקשרם זה בזה ואפילו יקשור ביניהם רצועה של עור אסור כגון רצועה של עור משיחות של צמר בראש האחד ומשיחות של פשתן בראש האחר וכשחוגר בה קושר ב׳ ראשיה של צמר ושל פשתן ביחד דאי לאו הכי פשיטא דשרי ופוק חזי מאי עמא דבר הסרבלים שלנו של צמר ויש בהם עורות טלאים או שסניה תפור בפשתן והכיא דתניא בתוספתא דאסור חלוק של צמר גמלים וארנבים וארג בו חוט אחד של צמר בצד זה וחוט של פשתן בצד זה ל״ק מידי כדפרישית דהיינו דווקא כששני חוטים של צמר ושל פשתן זה בצד זה אבל אם זה בצד אחד של חלוק שכולו צמר גמלים וזה בצד אחר מותר וכ״כ הרא״ש בנדה פ׳ האשה וכתב רבינו ירוחם שכ״כ הרשב״א בתשובה ח״א סימן ש״ס וכתב עוד ר״י מנהג עולם לחבר עורות התפורות בחוטי פשתן תחת בגדי צמר אע״פ שהתפירה מחברת העור והבגד יחד וכתבו המפרשים שמותר וכ״כ הרשב״א בתשובה שם שאלו הכלאים הם מדרבנן והולכים בהם להקל אף ע״פ שיש לחוש שמא יכנים חוט הקנבוס של התפירה שמחבר העור עם הבגד בתוך חוט של תפירת העור וכן עמא דבר עכ״ל ובסמוך יתבאר שהרמב״ם חולק על כל זה וכתב בת״ה סימן רנ״ז דכיון דשאר גאונים מתירים אין לחוש דבא״ז גדול ובאשירי התיר להדיא ואת״ל שע״י רבוי התפירות איתרמי שיתחברו חוטי הפשתן עצמם תפירות העורות אל הבגד מצאתי בא״ז גדול דר״ש התיר מטעם שהחוטים שבהם העורות תפורים לא חשיבי ובטלים הם לגבי העור הואיל ואין באין רק לחבר העורות ואין בהם משום כלאים והביא ראיה על זה ג מאיסטמא ובפירוש משניות דר״ש מצאתי ופוק חזי מאי עמא דבר וכו׳ והשתא כיון שכתב כ״כ בפשיטות להתיר וגם בסמ״ג כתב ותשובת הר״ח דבגדים שלנו אינם שזורים ואין בהם כלאים דאורייתא אין להחמיר חמורת המנהג אמנם מצאתי תשובת מהר״ם שכתב דברי ר״ש ומסיק עלה דהוא היה מחמיר בדבר וכן הוגד לו משם ה״ר חזקיה שהיה מחמיר כמו כן ע״כ:

ומ״ש רבינו והרמב״ם כתב גדיל של צמר בשל פשתן וכו׳ וכתב א״א ז״ל על דבריו ולא תלה הטעם מפני שקושר שני ראשיה כאחד וכו׳ ז״ל הרא״ש בנדה פ׳ האשה על פי׳ משנה זו שכתבתי בסמוך והרמב״ם כתב אם קשר גדיל של צמר בגדיל של פשתן אסור אע״פ שהרצועה באמצע ותלה הטעם לפי שקושר שני ראשיה יחד כשהוא חוגר וכ״כ העושה בגד מצמר גמלים או צמר ארנבים או קנבוס וארג בו חוט של צמר מצד זה וחוט של פשתן מצד זה ה״ז אסור משום כלאים עכ״ל ואין ספק שמה שכתוב בספרי פסקי הרא״ש שבידנו ותלה הטעם לפי שקושר ב׳ ראשיה יחד וכו׳ הוא ט״ס וצריך לגרוס ולא תלה וכמ״ש רבינו ורבינו ירוחם דאל״כ אינו נקשר עם מה שכתב וכ״כ העושה בגד מצמר גמלים וכו׳ ואע״פ שכתב הרמב״ם אם קשר גדיל של צמר וכו׳ לאו למימרא שקשר הגדיל של צמר בשל פשתן אלא היינו לומר דע״י הרצועה שבאמצע הם קשורים וכך הם דבריו בפי׳ המשנה וז״ל סרק של צמר בשל פשתן הוא להדביק מחגורה או אזור אבנט מצמר ואחד מפשתן ברצועות עור בין שניהם כדי שיקשור קצה עור באזור הצמר וקצה האחר באזור הפשתן ומכאן שאסור לתפור בגד צמר בבגד פשתן ואפי׳ בחוט משי או חוט צמר גפן עכ״ל הרי שלא תלה הטעם מפני שקושר שני ראשיה ביחד בשעה שהוא חוגר ומשמע דאפי׳ לא קשרן יחד אסור ונראה שרבינו מפני שחשש ללשון אם קשר שכתב הרמב״ם שלא יפרש בו דהיינו שקושר ב׳ ראשיה לפיכך השמיטו ואין צורך כמו שכתבתי ובסמוך גבי השק והקופה מצטרפין אכתוב דבריו בפירוש המשנה והם כמו שכתב בו הרא״ש כאן והוי יודע שכתב הרמב״ם בחיבור שכלאים זה הוא מדאורייתא וזה הפך דעת הפוסקים כולם כמו שיתבאר בתחלת סימן שאחר זה בס״ד: כתב הרמב״ם צמר רחלים וצמר גמלים וכיוצא בו שטרפן זה בזה וטווה מהם טווי אם היה הרוב מן הגמלים מותר לערבו עם הפשתן מפני שגוררת הכל צורת צמר גמלים ואין חוששין לגימון של צמר המעורבות בהן לפיכך עורות הכבשים שעושים בהם בגדים אף על פי שתופרין אותן בפשתן מותרים ואין חוששין לגימון של צמר אף על פי שנכרכו בכלל חוט של פשתן שתפרו בו שהרי בטלו במיעוטן עד כאן לשונו והראב״ד אע״פ שהשיגו כתב בסוף דבריו דכיון שאין בו איסור תורה אין חוששין לספקו (ד): המנהיג בהמות בחבלים בידו ומהם של צמר ומהם של פשתן מותר וכו׳ אבל אם החבלים קשורים יחד אסור וכו בפ׳ במה בהמה (נד·)

תנן

דרכי משה

של צמר ונתחב המהם בהן ובכיכסה אסור דאין יכול להוציאו בלא התרת תפירה ע״כ לשונו (ב) וראיתי בא״ז עצמו הטעם דאסור ללבוש דדוקא חלוק ע״ג חלוק שרי דאפשר לפשוט התחתונה בלא העליונה משא״כ בב״ש והביא הירושלמי כדבריו וז״ל הירושלמי פ״ב דכלאים מודה ר׳ אילא כהן דילבוש דרדשין דעמר ע״ג דרשיון דכיתן דהיא אסור שלא שלח עילויא לא שלח ארעייא דלא כב״י שלא ראה דברי הא״ז אלא ראה דברי הג״א שפסק הדין בלא טעם וכתב ב״י ונראה דטעמא מההיא דירושלמי ונראה דה״פ דלא אסור אלא כשהם כ״כ צרים ודחוקים שא״א לחלוץ העליונים אא״כ יחלצו התחתונים עמהם דאז חשובים כתכופים זה לזה ב׳ תכיפות ויותר ואם אינם צרים מותר ולפ״ז יש קצור בדברי א״ז שהיה לו לפרש חילוק זה עכ״ל ואני אומר דודאי לפי פירושו דברי הירושלמי דר״ל דלא שרח העליונות אם לא שלח התחתונה ג״כ והיינו דוקא כשהם צרים אז יש לתמוה אדברי א״ז שלא חילק בהא אבל אין פי׳ הירושלמי כדבריו אלא ר״ל דאם לא שלח העליונות לא ייכל לפשוט התחתונה לכך אסור משא״כ בחלוק וכ״ה בא״ז ספ״ק דע״ז ופ״ק דביצה בהדיא כמ״ש: (ג) וכ״ל דאותן ב״ש העושין במדינתנו הקרויים בלשוננו פורטק״ס ויש בהן משיחה של פשתן והב״ש של צמר כרוכין תפורים על המשיחה והמשיחה נמשכת הנה והנה כרצועה בקציצה של תפילין דמותר דהרי יכול להוציא המשיחה בהן בלא התרת שום דבר ואע״פ שחוגר עצמו בראש המשיחה ואותו משיחה מחזיק בב״ש שלא יפול אין זה קשר של קיימא ולא קרוי חיבור מידי דהוי אחלוק ע״ג חלוק וחוגר אח״כ דשריא גם דמיא למ״ש לעיל בת״ה על בגד פשתן וזרועותיו של צמר דשרי אע״ג דמתקיים שם תמיד הואיל ויכול לפורקן בשירצה בלא התרת דבר אחר (אבל) אם עושה בראש המשיחה קשר כדי שלא תשמט המשיחה יפנים זה ודאי אסור דאז הוי חיבור דאז א״א להוציא המשיחה בלא התרת הקשר כנ״ל: (ד) וכ״כ הכלבו ·

וכלבו

דרישה

היו לכ״ע מש״ה לא כתב רמ״א שם כלום וק״ל. [ג] אע״פ שאינו יכול לפושטן בלא התרת הקשר י״א (והוא הגה״ה אשר״י ספ״ק דביצה מא״ז עכ״ס) דאסור ללבוש ב׳ בתי שוקיים אחד של פשתן ואחד של צמר זו על זו דמאחר דאי אפשר לפשוט התחתונה בלא עליונה הוי כחיבור ול״ד לב׳ חלוקים זו על זו דאפשר לפשוט התחתון בלא העליון וכנון לאסור עכ״ל רמ״א והוא הג״ה מסמ״ק יח״ו כתב בהגהותיו וז״ל מצאתי בהג״ה סביב הסמ״ק וז״ל ובירושלמי משמע שאסור ללבוש בתי שוקיים של פשתן תחת בתי שוקיים של צמר משום דא״א לפשוט התחתון בלא עליון עכ״ל ובסמ״ג בהוס׳ להדיא שמיתר ללבוש חלוק של צמר על חלוק של פשתן עכ״ל מ״ז משמע קצת מלשונו שמדחה בתי שוקיים לחלוק ול״ע למה כתב זה בשם הסמ״ג למוד שלא גם רבינו מתיר אלא שאינו דומה: אסור ללבוש אנפילאות של צמר על של פשתן אבל לכרוך ברגלו בגד פשתן תחת אנפילאות של צמר מותר (ובגדים שלנו שאינן שזורים בשעת הדחק אין למנוע מלישב עליהן דהוי גזירה לגזירה) מ״ו וכ״כ בהגהות אשר״י בשם א״ז דאסור ללבוש אנפילאות של פשתן ע״ג אנפילאות של צמר ועיין בב״י מ״ש ע״ז שהביא ראיה מהירושלמי ופי׳ להירושלמי ע״ש ומכח פי׳ הקשה קושיא ע״ז ויישב אותה בדוחק והנה בכ׳ הירושלמי ראיתי למ״ז ורמ״א לפי מ״ש בהגהותיו שהם מפרשים הירושלמי בהיפך מפי׳ ב״י שהם פי׳ לא שלח עלייה לא שלח ארעייה דר״ל כשהוא צר כ״כ דלא יכול לפשוט התחתון אא״כ פושט העליון תחלה וזהו הפי׳ הוא מיושב טפי לפי ל׳ הירושלמי וגם לפ״ז לא יהא קצור בדברי א״ז כ״כ כי לרוב הוא כן שאינו יכול לפשוט התחתון בלא העליון ודו״ק · [ד] אבל אם הוא של קיימא אסור י״ל דאותן בתי שוקיים שעושין במדינות אלו וקורין אותו פורטק״י ועשוין של צמר ועושין בהן משיחה של פשתן שעוברת בהן כמו רצועה במעברתא דתפלין מותר ואע״פ שקושר המשיחה כשלובשן לא מקרי קשר של קיימא אבל אם עושה קשרים בב׳ ראשיה נראה דאסור דהא א״א להוציאם משם עכ״ל רמ״א ע״ש: [ה] והרמב״ן התירו להדיא וכן נוהגין וכ״כ רמ״א וז״ל מ״י יבסמ״ק כתב ור״ש התיר דאין לחוש וכ״כ בת״ה (סימן רנ״ז) ומטעם דאותן החוטין לא חשיבי ובטלי לגבי העור הואיל ואין באין רק לחבר העורות אין בהן משום כלאים ובתשובת הרשב״א סימן ש״ס כתב וז״ל ולא חיישינן שמא יעבור חוט התפירה באמצע חוט תפירות העורות אלא הולכין בספיקו לקולא והוא כלאים דרבנן עכ״ה) דאין לחוש ובהג״ה למרפא כתב ויש מחמירין עכ״ל ומהר״ם לא היה מתיר להכניס בגד פשתן תחת הטעמפלי״ש כי שמא הטעמפלי״ש עשוי מצמר רחלים ולא היה מכניס עורות תחת בגד צמר אא״כ שנתפרה בקנבוס מ״ז עכ״ל תשב״ץ:

פרישה

הא נתבאר לעיל דבקשר למוד לא מקשב כלאים עד דנתחבר ג״כ בב׳ תכיפות וכן מוכח בב״י ע״ש (טו) יש מקומות שרגילין לחבר הרצועה כו׳ ר״ל שמחבר הרצועה בחלוק בתפירה (מטעם שלא יפסידנה ותמיד היא מחובר עם החלוק עכ״ס): (טז) ולא השיב על דבריו פי׳ הרא״ש

לא

אבל

חדושי הגהות

התחתון אם לא יפשוט העליון . ג בשבת (צו:) וכפי׳ הערוך הביאו תוס׳ שם ד״ה ואין מטמא:

יהיב

(יז) אבל אם החבלין קשורין ביחד אסור לכורכן סביב ידו : **השק** והקופה מצטרפין לכלאים כיצד חתיכת בגד פשתים מחובר לשק וחתיכת בגד צמר מחוברת לקופה וחברן יחד בשני תפירות מצטרפין אע"פ שמחוברין בשני כלים ואסור להתכסות בשק או בקופה ולא אמרינן האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי (יח) אב ובנו מצטרפין כיצד היה הוא לבוש צמר ובנו פשתים וחבר שלו עם של בנו בשני תפירות וחגר חגורה עליו ועל בנו אסור משום כלאים (יט) אבל אם לא חגר חגורה על שניהם שרי דכיון שהם בע"א נפרדים זה מזה הוא עצמו מצטרף לכלאים כיצד היה לבוש צמר ברגלו א' ופשתן בשנית וחברן יחד (כ) בשני תכיפות הוי כלאים :

שא דבר תורה אין אסור כלאים אלא דרך לבישה או להעלותם עליו דרך חימום (א) [א] אבל אם מעלם עליו שלא כדרך חימום כגון אהל של כלאים שמאהיל עליו או שמפשיל קופה של כלאים מאחוריו (ב) או שמציעו תחתיו מותר אבל חכמים אמרו אפילו י' מצעות זו על זו וכלאים תחתיהן אסור לישן עליה' שמא תכרך עליו נימא ודווקא ברכים (ג) אבל כרים וכסתות שהן קשין וליכא למיחש שמא תכרך עליו נימא מותר לישן עליהן ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהן בד"א כשהן ריקנין ונתונין על גבי קרקע (ד) אבל אם מלאים או אפילו ריקנין ונתונין ע"ג מטה

לא

תנן אבל מכנים הוא לתוך ידו חבלים ובלבד שלא יכרוך ואוקמוה בגמרא לענין כלאים דחבלים כלומר שידו מתחממת בחבלים שהם כלאים ופריך והתניא התוכף תכיפה אחת אינה חיבור ה"ק ובלבד שלא יכרוך ויקשור ומדברי הרמב"ם נראה דאפי' לא קשר החבלים אלא בקשר אחד אסור לכרכן סביב ידו שכתב המנהיג בבהמות ומכנים חבלים לתוך ידו מהם פשתים ומהם צמר ה"ז מותר ואף ע"פ שכרכן על ידו אבל אם קשרן כולן נעשו כלאים ואסור לו לכרכן על ידו וכך הם דברי רבינו · ב"ה והמרדכי כתב בשם ראב"ם דמיירי בב' קשרים : אבל רש"י פי' ויכרוך ויקשור היינו לומר שעשה כריכה וקשירה בשתי תכיפות וכו' רש"י דהא מתני' אתיא כמ"ד דבר שאין מתכוין אסור וכתב ר"י שהוא תמה על הרא"ש שלא חלק בזה כלל וכתב לאסור והא קי"ל כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר ותמוה לסוגיא דתוכרי כסות דלקמן ובסימן ש"א אכתוב בזה בס"ד : השק והקופה מצטרפין לכלאים משנה בסוף כלאים : ומ"ש כיצד חתיכת בגד פשתים מחוברת לשק וכו' כך פירשו ר"ש והרא"ש אבל הרמב"ם פי' כשיקבץ בגד צמר ופשתים ויחבירם בחתיכת שק או קופה שכבר החבירם אבל השק או הקופה קצתם עם קצתם ויש להם קצת חיבור ונעשה כלאים ואסור ללבוש שבגד הוא המחובר משניהם וכן אמרינן בספרי יחדיו מ"מ עכ"ל בפירוש המשנה וכבר נתבאר אבל רבינו שרמזה אחד של צמר וכו' שזה הוא דעתו ובחיבור כתב אפי' נתן צמר ופשתים בשק או בקופה וכרכן הרי אלו כלאים : אב ובנו מצטרפין כיצד היה לבוש צמר וכו' הוא עצמו מצטרף לכלאים כיצד היה לבוש צמר ברגלו אחת וכו' ירושלמי פ' בתרא דכלאים רבי ירמיה בעי הוא ובנו מהו שיצטרפו בכלאים היך עבידא הוא לביש חנין דעמר וברי' לביש חנין דכיתן נסב פסקי דעמר ועגלם על תרוייהו אר"י והכן בו נשוך רבי תני בעי הוא עצמו מהו שיצטרף בכלאים היך עבידא הוא לביש דרדסין דעמר בהדא ריגלא ודרדסין דכיתן בהדא ריגלא א"ר יוסי והכן בו נשוך לא צריכא (ב"ה דלא) וכו' ופירש ר"ש הכן בו נשוך כלומר שתוכפין ב' תכיפות ועמ"ש נסב פסקי דעמר ועגל על תרויהון כתב כלומר שהקיף האב והבן בחגורה של צמר שלא יחלקו זה מזה משמע הא לא עגול תרוייהו פשיטא לי דשרי דאינן חיבור וכן פירש הרא"ש בפ"ע דנדה וכתב דטעמא דלא הוי חיבור בלא"ה לפי שב"א נפרדים זה מזה וכתב על בעיא דרבי תני בהוא עצמו דמיבעיא ליה לפי שדרך הילוכן נפרדים זה מזה וכן פי' הרשב"א להיות דאב ובנו וכו' בתשובה בשם ר"ש ואח"כ כתב וסבור אני לומר דהיא דאב ובנו אפילו בלא תכיפות הוא אלא מפני שהיה מוגרם ביחד קאמר והאי דקא מהדר ליה ר"י הכן בנשוך בתמיה קאמר כלומר אין זה יחדיו שאין כלאים אלא כשנושכין זה את זה ונשוך היינו שמחוברים חיבור קיים כ"כ שאם תמשוך ותרצה להפרידן זה מזה יבא מזה עם זה כנושך את חבירו ואוחז מתנו בשיניו וזה נ"ל יותר לפי שבירושלמי אמרו עוד שם רבי תני בעי הוא עצמו מהו שיצטרף בכלאים היך עבידא דרדסין דעמר בהדא ריגלא ודרדסין דכיתן בהדא ריגלא א"ר יוסי הכן בו נשוך לא צריכה דלא כלומר בתמיה וכי זה נשוך לא צריכא ועוד שם היו ברגלו סנדלים ד יהיב ספליני דסמרטוט דעמר על הדא וספליני דסמרטוט דכיתן על הדא א"ר יוסי והכן בו נשוך אין לך אסור אלא נשוך בלבד זה נ"ל ברור כמו שפירשתי עכ"ל ונראה דלפי פירוש זה אם תכף בגד זה עם זה בשתי תכיפות אע"ג דלא עגל על תרויהון הוי כלאים וזהו שהשיב ליה רבי יוסי דאע"ג דעגל על תרויהון אינן כלאים כיון שאינו נשוך דאין כלאים אלא בנשוך דהיינו תוכף ב' תכיפות וכל שהוא תוכף ב' תכיפות דהיינו נשוך הוי כלאים אע"ג דלא עגל עמר על תרויהון דעיגול זה אינו מעלה ואינו מוריד : ולכל הפירושים משמע לי דהא דאב ובנו דנקט בירושלמי לאו דוקא דה"ה לשני אנשים בעלמא אלא אורחא דמלתא נקט שדרך האב לשאת את בנו ולפעמים קושר אותו עמו כדי שלא יפול : **והרמב"ם** השמיט הירושלמי הזה ונראה שטעמו מפני שהוא מפרשו כפי' אחרון שפירש הרשב"א דלפי"ז אין שום חידוש בדין זה דבכלל מ"ש דתוכף ב' תכיפות הוי חיבור לכלאים הוא כל מילי דעלמא בכל ענין שיהיה צמר מחובר לפשתים ע"י שתי תכיפות :

דבר שאין מתכוין ע"ש : **השק** והקופה וכו' משנה סוף כלאים ועל פי פי' הר"ש והרא"ש : אב ובנו מצטרפין וכו' עד סוף הסימן ירושלמי וע"פ פי' הר"ש והרא"ש ומביאו ב"י ועיין עליו ; כתבו התוספ' בפרק קמא דביצה [דף ט"ו] ואותן סורפי"נטש (בלשון רוסיא קסט"ן) פי' סדיני' המחוברי' יחד וביניהם צמר גפן שאנו לובשים דפעמים יש בהם צמר י"ל הואיל אם עושים קרע קטן מוציאין אותו דרך הקריעה דמה מסרך סריך לחבירו שרי אבל אם היו משימין בהן חתיכות קטנות של בגדי צמר ודאי שיהא אסור עכ"ל וכ"כ התוס' והמרדכי ר"פ במה אשה בביאור יותר ע"ש ומביאו הרב בהגהת ש"ע :

שא דבר תורה וכו' ירושלמי דכלאים פרק בתרא אי כתב לא תלבש הו"א אינו אסור אלא מללבוש ת"ל לא יעלה עליך אי לא יעלה עליך הייתי אומר לא יפשיל הקופה לאחריו ת"ל לא תלבש מה מלבוש מיוחד שהוא דבר שהוא מהנה את הגוף אף כל דבר שהוא מהנה את הגוף ומש"ה כל שאינו בעצמו מהנה הגוף אלא שהוא מגין לגופו מפני החום או מפני הקור כגון אהלים שמאהילין על גופו או שמפשיל הקופה וכו' מותר וכן וילון שפרסוהו כנגד הפתח והחלון להגן מפני החמה או מן הרוח והגשם אי נמי לפרוס בגד כלאים על הגיגית שרוחצין בו כדי לשמור חומו וכל כיוצא בזה שאין הכלאים בעצמן מהנין את הגוף מותר וכן אפילו הגוף נהנה מן הכלאים כל שאינו לא לבישה ולא העלא' כגון שמציען תחתיו נמי מותר ד"ת אלא שחכמים אסרו להציעם תחתיו והוסיפו עוד לאסור אפילו עשר מצעות זו על זו שאין בהן כלאים וכלאים תחתיהם אסור לישן עליהן ואע"פ שאין הגוף נהנה מן הכלאים בעצמן דשמא תכרך עליו נימא וכן שהכלאים דרכן בהעלאה וכיון אין דרכן בהעלאה אסור להציען אפילו עשר מצעות אבל באהלים וקופה ווילון ופריסה על הגיגית וכיוצא בזה לא גזרו כלום ומותר אפילו מדרבנן וכך היא דעת הרמב"ם ודלא כמקצת טופסים דמקילין להציען תחתיו כגון כרים וכסתות כיון שאין דרכן בהעלאה ואפילו הן רכין אי איכא מידי דמפסיק ואין בשרו נוגע בהן אלא רכין בכל ענין אסור והא דתנן דכרים וכסתות אין בהן משום כלאים ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהן היינו דוקא בקשין ועיין ב"י : ומ"ש בד"א כשהן ריקנין וכו' ירושלמי שם וע"פ פי' הר"ש והרא"ש מביאו ב"י :

ומ"ש

שא ד"ת אין אסור משום כלאים אלא דרך לבישה או להעלותם עליו דרך חימום בירושלמי פ' בתרא דכלאים כתיב לא תלבש שעטנז וגו' הייתי אומר לא יהא אסור אלא מללבוש ת"ל לא יעלה עליך או לא יעלה עליך הייתי אומר לא יפשיל את הקופה לאחריו ת"ל לא תלבש מה מלבוש מיוחד דבר שהוא מהנה את הגוף אף כל דבר שהוא מהנה את הגוף ובסוף הסוגיא פרקא גרסינן אהלים אין בהם משום כלאים וכתב הרמב"ם שטעמו מפני שהיא עליה שאינה דרך לבישה וביוצא בזה הם דברי רבינו וגם המרדכי כתב בספ"ק דביצה בשם ראבי"ה שמותר לפרוס בגד כלאים על הגיגית שרוחצים בו משום דאינו אלא מעמיד בעלמא וכן הדעת נוטה שהרי אפקיה בלשון לבישה ע"כ וכ"כ שם הגהות אשירי בשם א"ז · ומ"ש או שמציען תחתיו מותר אבל אמרו חכמים אפי' עשר מצעות וכו' שמא תכרך עליו נימא בריש פ' בא לו (סט :) ובספ"ק דביצה (יד :) כלאים למאי חזו וכ"ת למזגא עליהו והתניא לא יעלה עליך אבל אתה מציעו תחתיך אבל אמרו חכמים אסור לעשות כן גזירה שמא תכרך נימא על בשרו וכ"ת דמפסיק מידי בינו ביני והאמר ר"ש בן פזי אפי' י' מצעות זו ע"ג זו וכלאים תחתיהם אסור לישן עליהם משום שנא' לא יעלה עליך וכתב הר"ן מלשון רש"י נראה שהוא מפרש אסור לעשות כן שמא תכרך נימא ואיכא איסור דאורייתא ודר"ש בן פזי מדרבנן ואין צורך לזה אלא כך נ"ל דברייתא נקיט לה הכי משום דאפי' בכלאים שאין דרך בהעלאה אלא בהצעה כל היכי דלא מפסיק מידי אסור שמא תכרך נימא על בשרו אבל כל היכא דמפסיק כל שאין דרכן בהעלאה שרי והיינו דתנן הכרים והכסתות אין בהן משום כלאים ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהם וטעמו מפני שאין דרכן להעלות וכ"פ ר"ש בפי' המשנה ור"ש ב"פ אתא לאשמועינן דאפי' י' מצעות זו ע"ג זו שאין דרכן בהעלאה כל שכלאים תחתיהם שדרכו להעלותם אסור לישן עליהם משום שנא' לא יעלה עליך כלומר משום לתא דהעלאה וכ"כ סמ"ג דפוסקה דמרדעת וכרים וכסתות היינו משום דכיון דלא אורחייהו בלבישה לא גזרו ואין כן דעת הרמב"ם שכתב וז"ל מותר מן התורה לישב על מצעות של כלאים שנאמר לא יעלה עליך אבל אתה מציעו תחתיך וד"ס אפי' י' מצעות זו על גב זו והתחתון שבהם כלאים אסור לישב על העליון שמא תכרך נימא על בשרו בד"א ברכין כגון יריעות ושמלות אבל בקשין שאינן נכרכין כגון כרים וכסתות מותר לישב ולהסב והוא שלא יהיה בשרו נוגע בהם עכ"ל · הרי שאוסר בי' מצעות זו על גב זו אם המצע התחתון כלאים אע"פ שאין דרכו בהעלאה :

ומ"ש ודוקא ברכים ג"ז שם ויתבאר בסמוך · ומ"ש אבל כרים וכסתות שהם קשים וכו' בפ' ד' דכלאים תנן הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהם וכתבו הר"ש והרא"ש דאיתמר עלה בירושלמי הדא דתימא בריקן אבל במלא אסור בנתון ע"ג א מטוואה אבל בנתון על גב המטה

אפילו

פרישה

לא פליג על דברי הרמב"ם : (יז) אבל אם החבלים קשורים אסור לכורכם סביב ידו (ומשמע דאפי' לא קשרן אלא בקשר אחד אסור לכורכם סביב ידו עכ"ה) נ"ל דהוא ג"כ מטעם שכתבתי לעיל כיון דהדרך שנכרכת בשמש הוא בכך ושם גמרן ואיסורן (ועיין בשלטי גבורים פרק במה בהמה דף קל"ב ע"ב. ור"י בתפ"ץ נתיב י"ט ח"ב שלדידן דקי"ל דבר שאינו מתכוין שרי שותר לכרוך אע"פ שקשורים הואיל ואינו מכוין רק להנהיג בבהמות וע"ל סימן ש"א מ"ש א"מ ז"ל שם בדרישה ס"ס עכ"ה) : (יח) אב ובנו מצטרפים כיצד היה הוא כו' לא זו א"ו קתני דאפי' שני בני אדם מצטרפין ואע"ג דדרכם להתפרד ונקט אב ובנו כי מסתמא שני בני אדם דעלמא אין מוגרים את עצמן ביחד וק"ל : (יט) אבל אם לא חבר חגורה על שניהן שרי אבל הרשב"א אוסר אפי' בלא חגורה : (כ) בשני תכיפות הוי כלאים אף על פי שנפרדין זה מזה דרך הלוכו וכן זה הוי לא זו א"ו דפ"ח לו שלא ילך ומרחיב רגליו זה מזה :

סי' שא (א) אבל אם מעלם עליו שלא כדרך החימום כגון אוהל כו' נ"ל דהכא איירי אף לאהיל מן השמש או מן הגשמים דשרי ולא אסר לקמן אלא דרך העלאה

ומו אסר במחה כו' לאפוקי הכא ותו"ק והעיקר מלאתי במרדכי סוף פ"ק דביצה ע"ש בדברי מ"ז ועיין בדרישה : (ב) או שמציעו תחתיו מותר שנאמר לא יעלה עליך אבל אתה מציעו תחתיך שלא אסרו מפסיק דמל"כ הינו לבישה : (ג) אבל כרים וכסתות שהן קשים וגם הם דאורייתא ומותר לישן עליהן בהפסקה דלא יגע בהן בשרו אמיר"א : (ד) אבל אם הם מלאים או אפי' ריקנין

דרישה

סי' שא [א] אבל אם מעלם עליו שלא כדרך החימום עיין בפרישה מ"ש בשם מ"ז ומשמע דס"ל למ"ז דמותר אפי' מדרבנן דמל"כ לא הוה קשה מידי מלקמן די"ל דלקמן איירי דאסור מדרבנן ולע"ז פסקלט סמטי בעגלה למעלה מראשו מבגד ומפור בגדי שמן תחתיו מותר וכן נוהגין · אבל ל' רבינו שכתב וז"ל דבר תורה אין כלאים אלא דרך לבישה כו' על כגון אהל של כלאים שמאהיל עליו מותר כו' משמע דדוקא מדאורייתא מותר אבל וה"ה פסק"לט אבל מדרבנן מיהו אסור כיון דגם כן עשוין להגיל מחמה וגשמים · ומע"ג דמסיק רבינו וכתב וז"ל אבל חכמים אמרו אפי' עשר מצעות זו על זו וכלאים תחתיהן אסור לישן עליהן ולא כתב דגם אהל אסור מדרבנן י"ל דהדא מילתא קנו וזיל בתר טעמא דאסרו אפי' בי' מצעות שמא תכרך נימא ק"ו דיש לגזור באהל שהוא עליו לפעמים ויש לחוש שיתעטף בו ויהיו כעין שליכה ובפרט ספות יושב תוכו כל היום וכל' רבינו הוא ג"כ ל' רמב"ם בפ"ע ע"פ מיהו מדסגיתו רמ"א בריסא (ר"ל שכתב דין אוהל בש"ע בהגהות שלו ברישא עכ"ה) בסיתר דאורייתא ולא הגיהו בסיפא

חדושי הגהות

ד יהיב ספליני דסמרטוט כפי' שהיה נותן ראשו של צמר על אחד מהאצבעים וראשו' של פשתן על אחד וקא מבעיא ליה אי הוי חיבור ע"י ראשו וע"ז קאמר רבי יוסי שאינם חיבור כיון שאינם נשכים מן הראש:

שא א מטוואה הוא אצטבא והוא כמו ספסל : הסע"ם

לא לפי שנכפף תחתיו ונכרך על בשרו וכן כל בגדים הקשין (ס) מותרין בהצעה מתחת ואסור ללבשן ולבדין הקשין מותרין אפילו בלבישה (ו) כיון שאפילו לבישת הרכים אינו אלא מדרבנן בגד גדול וכלאים מצד אחד אסור ללובשו אפילו מצדו השני אף על פי שהצד שבו הכלאים נגרר על גבי קרקע אסור ללבוש כלאים אפילו דרך עראי (ז) [ב] כגון טלית של קטן וגדול לובשו דרך עראי לצאת בו לשוק הלובש כלאים ואינו מכוין להנאתו כגון שלובשם להעביר בהם המכס (ח) [ג] והוא מוכס העומד מאליו או שאין לו קצבה מותר וכן מוכרי בגדים (ט) שמעלים עליהן בגדי כלאים כשמוליכין אותן למוכרם או שלובשין אותם כדי להראות מדתן מותר ובלבד שלא יכוונו בחמה מפני החמה (י) ובגשמים מפני הגשמים והצנועין מפשילין במקל לאחוריהם וכן תופרי כסות תופרין כדרכן ובלבד שלא יכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים והצנועין תופרים

ומ"ש וכן כל בגדים הקשין מותרין בהצעה כלומר ל"מ כרים וכסתות שהן קשין מן הסתם וליכא משום מראית העין אלא אפילו בגדים שהן רכין מן הסתם אפ"ה אם נמצאו בגדים שהן קשין מותרין בהצעה ולא אסרינן להו משום מראית העין שלא יאמרו שהן רכים ועיין בסמוך בדין מרדעת :

ומ"ש ולבדים הקשין וכו' כ"כ הרא"ש פ"ט דנדה והתוספות והגהות מרדכי פרק במה אשה דדוקא כרים וכסתות ובגדים שהן שוע טווי ונוז דאסורין מדאורייתא בלבישה והעלאה אפילו בקשין דהתורה לא חילקה בין רכים לקשי' הלכך בהצעה דשרי מדאורייתא אפילו ברכים לא אסרו חכמים אלא ברכים דשייך בהו כריכת נימא אבל לא בקשין אבל לבדים שאינן אלא שוע בלבד ואף בלבישה והעלאה אינו אסור אלא מדרבנן הלכך לא אסרו אלא ברכים אבל לבישת קשין לא אסרו ומ"ש ב"י דלהרמב"ם הלבדים אסורים מדאורייתא ליתא אלא גם הרמב"ם ס"ל דאינן אלא מדרבנן כמו שנתבאר בתחלת סימן ש' בס"ד · וכתב ב"י דיש להחמיר מספק כיון דלא נתברר לנו איזה נקרא קשין וספק ידיעה לית לן למימר ספק דרבנן לקולא דדעת שוטים לאו כלום הוא והכי נקטינן מיהו היכא דנהוג להקל בקשים כתב הרשב"א בתשובה הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין ומביאו ב"י :

אסור ללבוש כלאים אפילו דרך עראי כגון טלית של קטן וגדול לובשו דרך עראי לצאת בו לשוק כ"כ הרא"ש ורצה לומר כל טלית של קטן אף על פי שאין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו דהשתא הגדול בוש לצאת בה דרך עראי לשוק וסד"א דאם יצא בה הגדול עראי לשוק אין זה נקרא לבישה ואין בה משום לא תלבש כלאים דאין עראי לכלאים ואסור לגדול ללובשו דרך עראי לצאת בו לשוק ואין נ"ל אם הקטן מתכסה בה ראשו ורובו דהשתא אין הגדול בוש לצאת בה דרך עראי לשוק דפשיטא דאית בה משום לא תלבש כלאים דהו"ל לבישה כיון שאינו בוש לצאת בה לשוק והכי נמי פשיטא דאפילו אין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו והגדול לובשו בביתו דאית בה משום לא תלבש כלאים דשפיר הו"ל לבישה כיון שאינו בוש ללבשו בביתו וז"ל הר"ש אין עראי לכלאים דלבישת עראי שמה לבישה ואסור ובריש התכלת מייתי לה ומשמע דאיירי בטלית קטן אע"פ שאין הגדול יוצא בה עראי עד כאן לשונו פי' דבריו דמשמע התם בפר' התכלת דאיירי בטלית קטן כל כך אע"פ שאין הגדול יוצא בה עראי דהיינו שהגדול בוש לצאת בה לשוק לפי שהטלית קטן כל כך שאין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו ואפ"ה שמה לבישה ואסור לגדול לצאת בה דרך עראי לשוק כשיש בה כלאים וה"א להדיא בפרק התכלת [סוף דף מ'] ואין חלוק בין פי' הר"ש לפי' הרא"ש דמ"ש הר"ש דמיירי בטלית קטן אע"פ שאין הגדול יוצא בה עראי היינו לומר שהוא בוש לצאת בה עראי ומ"ש הרא"ש וגדול יוצא בה עראי היינו לומר שאם הגדול יוצא בה עכשיו לשוק בעוד שיש בו כלאים חייב עליו דהו"ל לבישה אע"פ שהטלית קטן שהגדול בוש לצאת בה לשוק וב"י כתב דשמא טעות סופר הוא בדברי הרא"ש ע"כ ושרי ליה מאריה דלפי דעתו גם בדברי רבינו הוה טעות אלא אין כאן טעות ודו"ק · **הלובש** כלאים ואין מתכוין להנאתו וכו' בסוף כלאים שנינו שאסור ללבוש כלאים כדי להעביר בהם המכס לפי שאין נותנין מכס מכל מה שאדם לביש ומשום דמשמע דבדליכא כלאים שרי ללבוש להעביר המכס נ"ל דמיירי במכס העומד מאליו דהוי גזלן א"נ שאין לו קצבה דנוטל יותר ממה שראוי אבל אם יש לו קצבה וחכרו מאת המלך אסור להעבירו ופירשו המפרשים דהאי מתני' אתיא כמ"ד דבר שאין מתכוין אסור ואנן קי"ל כמ"ד דבר שאין מתכוין מותר ואע"ג דהו"ל פסיק רישיה דא"א שלא נהנה גופו מכלאים בשעה שהוא לובש אפ"ה כיון דלא ניחא ליה שהרי צריך הוא ללבשן להציל ממונו מגזילה הלכך שרי וכמו שהסכימו המפרשים בס"ק דכתובות בד"ה מסוכריא דנזייתא ועיין שם בתוספתא ובסמ"ג בהלכות שבת בדין סחיטה ולא דמי לחבלים דאסור בקשורין וכרוכים בידו משום דהתם הוי פסיק רישיה דניחא ליה דאי לא ניחא ליה לא הו"ל לקשרן זע"ז בשני קשרים ולכרוך אותם בידו : ומ"ש וכן מוכרי בגדים וכו' כלומר ל"מ בלבשן להעביר המכס דאנוס הוא דהמוכס רוצה לגזלו וא"א להציל עצמו וממונו אלא בלבישת כלאים

אפילו ריקן אסור ופירש הרא"ש אסור לפי שנכפף תחתיו ונכרך על בשרו וז"ל סמ"ג אבל כר מלא נכפף על ידי האדם וכן ריקן ומונח על תבן אדם נשקע באמצעיתו ונכפפין הצדדין עליו וז"ל ר"ש ע"ג מטה של חבלים נשקע תחתיו ולידי הכר עולים עליו אבל צדדים של עץ קשה ואינו נשקע ע"כ ומסטווא שאמר בירושלמי נראה שהיא אצטבא של עץ או אבן וכך הוא שמה בלשון ערבי ורבי' נראה שפירשו דמסטווא היינו קרקע והרמב"ם בחיבורו השמיט דברי הירושלמי שכתב וז"ל אבל בקשים שאינן נכרכים כגון כרים וכסתות מותר לישב ולהסב עליהם והוא שלא יהא בשרו נוגע בהם : ומ"ש וכן כל הבגדים הקשים מותרין בהצעה מתחת ואסור ללבשן ולבדים הקשים מותרים אפילו בלבישה וכו' בספ"ק דביצה (יד :) ובר"פ בא לו (סט :) אמרינן דכלאים בקשים מותרין כי הא דא"ר הונא בריה דרב יהושע האי נמטא גמדא דנרש שריא וכ' הרא"ש בפ"ט דנדה דשרי אפי' בלבישה דלבדים הרכים אסור מדרבנן כדתנן בפ' בתרא דכלאים הלבדים אסורין מפני שהם שועים אבל טווי ואריג אינו הילכך שרו מדאורייתא ובקשים אוקמוה אדאורייתא ושרי אפילו בלבישה והא דקאמר אלא בקשים מיירי בבגדים שהם שוע טווי ואריג אלא שהם קשים דלא שייך בהו כריכת נימא הילכך שרו בהצעה ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהם דלבישה והעלאה דאורייתא והצעה דרבנן ברכין גזור אפילו י' מצעות זו על גב זו ובקשים לא גזור כדתנן הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים וכו' ודוקא בהצעה שרו אבל בלבישה והעלאה אסירי מדאורייתא אע"פ שהם קשים דאמרינן' בריש ערכין (ג :) הכל חייבים בכלאים כהנים לוים וישראלים ומסיק דכהנים אצטריכא ליה סלקא דעתך אמינא הואיל ואשתרי כלאים לגבייהו וכו' קא משמע לן כי היכי דאשתרי בעידן עבודה וכו' וביומא פ' בא לו קאמר בגדי כהונה קשים הם אלמא אף ע"פ שהם קשים אסירי מדאורייתא ותניא בתוספתא דכלאים כהן שיוצא בהן למדינה חייב ודוקא בלבישה אבל בהצעה שרי אבל בלבדים דאף לבישתם רכים אינה אלא מדרבנן בקשים אפילו בלבישה שרו והא דקאמר כי הא דאמר רב הונא בריה דרב יהושע האי נמטא גמדא דנרש שריא לא שייכא דין קשין ונמטא שוין אלא כי היכי דשרי לבישת לבדין קשים לפי שלבישת הרכים אינה אלא מדרבנן ה"נ שרי הצעת בגדים קשים לפי שהצעת הרכין אינו אלא מדרבנן עכ"ל ודבריו הם דברי התוס' בספ"ק די"ט ור"פ בא לו וכן כתב הר"ן בספ"ק די"ט בשם ר"ת וכן כתב עוד בפ' במה אשה וכתב הר"ן בספ"ק די"ט שרש"י חולק ואומר דכי אמרינן בגדי כהונה קשים הם היינו לומר דשרו לגמרי אפי' בהעלאה ותירץ מה שהקשה עליו ר"ת בר"פ בא לו ורש"י עצמו בספ"ק די"ט כתב בהפך דגבי נמטא דנרש שריא כתב דהיינו דוקא לישיבה ולכן אין דעתו של רש"י ידוע לנו : **והרמב"ם** כתב שהלבדים אסורים מדאורייתא ולדבריו כי שריא נמטא גמדא דנרש היינו בהצעה בלבד וכתב הר"ן ז"ל כשמו : נמצא דהני קתפאלא'נוש דידן אם הם תפורים בפשתן אסור להעלותם עליו להרמב"ם מדאורייתא ולהציען תחתיו אם היינו אומרים שהגיעו לקושי דנמטא גמדא דנרש הוה שרי ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהם ולדעת התוספות והרא"ש אם היינו אומרים שהגיעו לקושי נמטא גמדא דנרש היה מותר אפילו להעלותם עליו ומיהו מי מפיס אם הגיעו לאותו קושי אם לאו הלכך יש ליזהר מלהעלותם עליו ואפי' מלהציעם תחתיו עד שיתפרם במשי או בקנבוס : **כתב** המרדכי בספ"ק דביצה הני אפי' בהעלאה שרי כגון כובעים שאנו מכסים בהם ראשנו אבל כל דבר שדרכו ללבוש גזרו בלבישת קשים מדרבנן וספר צפנת פענח פליג דהא תנן הוא בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים עכ"ל וכ"כ שם בהגהת אשירי בשם א"ז כדברי צפנת פענח : כתב הרשב"א בתשובה (סימן תשס"ב) שנהגו במקומותם היתר בכרים וכסתות של נכרים וכובעים שהם כלאים לפי שהם קשים ומיהו הר"י אוסר והרמב"ם מן המתירין ומ"מ אפי' לדעת האוסרים הנח להם מוטב שיהו שוגגים וכו' ע"כ (א) : **בגד** גדול וכלאים מצד אחד אסור ללובשו אפי' מצד השני אע"פ שהצד שבו הכלאים נגרר ע"ג קרקע ירושלמי בפ' בתרא דכלאים ודריש לה מקרא וכתבו הרא"ש : **אסור** ללבוש כלאים אפי' דרך עראי כגון טלית של קטן וכו' משנה בסוף כלאים אין עראי לכלאים וכתב רבינו שמשון ובריש התכלת (מא ·) מייתי לה ומשמע דאיירי בטלית קטנה אע"פ שאין הגדול יוצא בה עראי והרא"ש כתב בפ"ט דנדה וגדול יוצא בה עראי וכך הם דברי רבינו ודברי ירוחם ועיינתי בפ' התכלת ומשמע כדברי הר"ש וכן פירש"י שם ושמא [ב] טעות סופר הוא בדברי הרא"ש : **הלובש** כלאים ואינו מכוין להנאתו כגון שלובשם להעביר בהם המכס והוא מוכס העומד מאליו וכו' ג"ז בפ' הנזכר שנינו לא ילבש כלאים אפילו על גב עשרה אפי' לגנוב את המכס ופירש הרא"ש דרך הוא שאין נותנין מכס מבגדים שאדם לבוש ובמכס שאין לו קצבה או במוכס העומד מאליו דאי בסתם מכס אפילו בלא כלאים אסור לגנוב את המכס אם ישראל שכרו מאת המלך דדינא דמלכותא דינא וסבר האי תנא דדבר שאין מתכוין אסור ופליג אמתני' דלקמן מוכרי כסות מוכרין כדרכן וכ"כ הרא"ש בפ"ט דנדה וכתב והלכתא כמתני' דלקמן דקי"ל כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר וכ"כ סמ"ג :

ומ"ש וכן מוכרי בגדים שמעלים עליהם בגדי כלאים וכו' וכן תופרי כסות תופרין כדרכן וכו' גם זה משנה שם והרמב"ם פסק להא דלא ילבש כלאים אפי'

דרכי משה

שא (א) ובכלבו כתב דמ"מ יש ליזהר לכתחלה לשמור מתני כרים וכסתות דידן שלא לתופרן בכלאים מפני שפעמים מוציא מה שבתוכן ומתכסה בהן עכ"ל · ומשמע

דרישה

בסיפא לאיסור מדרבנן דהוא העיקר לדידן נראה דס"ל בכל ענין מותר דדוקא לומר דל' רבינו הניח ויקט (ועי' בסמוך בסעיף ט"ו) [ב] כגון טלית של קטן וגדול לובשו כו' ע"ין בב"י שכתב כו' וכתב שט"ס הוא באשירי כו' וגם בש"ע כתב אפי' אינו יוצא בו גדול ולעד"נ ליישב דה"ל למסקנו ע"ד שיישב ב"י לשון רבינו בא"ח סימן י"ו שכתב שיעור טלית להתחייב כל שקטן בן ט' יכול לכסות בו ראשו ורובו וגדול אינו מתבייש לצאת בה באקראי לשוק כו' וכתב שם ב"י דאף ע"פ שאין גדול יוצא בה ארעי מ"מ אורחא דמילתא נקט דאותו בגד שראוי לכסות בו קטן היה מדרך העולם לצאת בו גדול ואף שאינו יוצא אלא הולך בו בבית חייב בציצית ה"נ אורחא דמילתא נקט שכל שהם מלבוש עליו גבי קטן הרי הוא בכלל לא תלבש שעטנז ואסור לגדול לכסות בו אף שאין מדרך גדול לכסות בו אלא אורחא דמילתא נקט וגדול לובשו דרך ערלי לצאת בו לשוק כמו שבא"ח ל"ד קאמר ודו"ק : [ג] והוא מוכס העומד מאליו כו' והלכה כר"ש דאמר שאין מתכוין מותר וקשה לעיל בסימן ס' כתב הירכ"ב במות במבלים בידו כו' אבל אם המבלים קשורין ביחד אסור לכרכם סביב ידו ואמאי הא הוי דבר שאינו מתכוין דלא צריך כשכורך המבלים בידו מלובש בגדי כלאים ממש דמתיר שכל אם עושה כן מפני המכס משום דהוי דבר שאינו מתכוין בשלמא להרמב"ם שפסק גבי מכס דהכא דאסור ללובשן מפני המכס אע"ג דכו'

פרישה

ריקנין כו' ודוקא בכלאים דאורייתא רמ"א ע"ש : (ס) מותרין בהצעה מתחת וה"ה להעלותן וכן באשר"י מ"ו ור"ל בהצעה והעלאה שאינו נוגע בבשרו וכגופו אשר"י : (ו) כיון שאפילו לבישת הרכים אינו אלא מדרבנן שהם שועים אבל טוי ואריג אינם הלכך שרי מדאורייתא אשר"י אבל להרמב"ם אסור וכן בש"ע ולפ"ז הכובעים של נשים של סמוט שתופרין בין הסמוט להבלנה לבד היה מותר אף שתפור בפשתן שהוא קשה אלא שלהרמב"ם אסור · (ז) כגון טלית של קטן וגדול לובשו כו' וכתב הב"י שהר"ש כתב שמשמע בגמרא אע"פ שאין הגדול יוצא בה ערלי וכן ר"י כתב שבפ' התכלת משמע כדברי הר"ש וכן פרש"י וכתב שמא ט"ס הוא באשר"י שכתב כלשון רבינו (ויש ליישב דרבינו ס"ק וגדול לובשו ארעי ר"ל שמכסין אותו שהגדול לובשו ארעי אף שאין הגדול דרכו לצאת בו בשוק ארעי לכן כתב ב"י באשר"י ט"ס שכתב והגדול יוצא בו ארעי ומשמע שכן דרכו של גדול אבל הטור יש ליישב כמ"ש ואפשר ליישב דברי הרא"ש ביישוב דברי רבינו וק"ל ע"כ) ועיין בדרישה · (ח) והוא מוכס העומד מאליו דאל"כ אסור להעביר המכס דדינא דמלכותא דינא ודרכן היה שלא היו נותנין מכס מבגדים שאדם לובש והלכה כר"ש דאמר דדבר שאינו מתכוין מותר כ"פ רבי שמשון · (ט) שמעלים עליהם בגדי כלאים פי' שמשלשלים על כתפן לקבל משאם וק"ל : (י) ובגשמים מפני הגשמים פי' הרמב"ם מפני הגשמים להתחמם בהם

חדושי הגהות

ב חמעי"ש ודרישה וב"ח נתכוונו לדעה אחת ליישב דעת הרא"ש וכבר נתבאר היטיב במ"ג א"ק ה' :

תופרים בארץ : תכריכי המת מותר לעשותן מכלאים (יא) אפילו אותן שקוברין אותו בהן וכן מרדעת החמור מותר לעשותם מכלאים אע"פ שיושב עליה וכתב הרמב"ם ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בה וא"א הרא"ש ז"ל כתב שמותר (יב) אפי' אם בשרו נוגע בה (יג) ובלבד שלא יתנגה על כתפיו אפילו להוציא בה הזבל ודוקא שהכלאים ניכרים וידועים בבגד אבל בגד שאבד בו כלאים ואין מקומו ניכר אסור לעשות ממנו מרדעת לחמור דכיון שאין מקומו ניכר שמא ישכח ויקח ממנו טלאים להופרו על גבי בגדו ולא ימכרנו לנכרי שמא יחזור וימכרנו לישראל (יד) מפות שפורסין על השלחן לקנח בהן הידים (ב) (טו) ומטפחות הספרים שנותנין על הספר ושמסתפגין בהן אחר הרחיצה יש בהן משום כלאים ושמסתפרין בהן אם יש לו בית ראש ולובשין אותם כדרך לבישה אסור אם לאו מותר : [ז] וילון אם הוא רך אסור לעשותו מכלאים מפני שהשמש מתחמם בו לפעמים לא יקח אדם ביצה חמה בבגד כלאים בידו מפני שנהנה בכלאים לינצל בהן מפני החמה : (טז) ערדילדין אין בהם משום כלאים

אפי' ע"ג ר' אפי' לגנוב את המכס וכתב שאם לבש כן לוקה ופסק גם כן להכיא דמוכרי כסות מוכרין כדרכן וכ"ל שטעמו ז"ל מפני שסובר דהכיא דלא ילבש כלאים אפילו על גב ר' אפילו לגנוב את המכס ליכא מאן דפליג בה ואפי' ר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר מודה בהא דאסור דכיון שהוא לובש ממש הכלאים הרי עבר על לא תלבש ובין מתכוין ובין שאינו מתכוין לוקה אבל מוכרי כסות ותופרי כסות שאינם לובשים אותו הכלאים אלא מטילים אותם עליהם שלא כדרך לבישה מותר אם אינו מתכוין ולפ"ז צ"ל דלית ליה מה שפירש רבינו במוכרי כסות או שלובשין אותם כדי להראות מדתם אלא מפרש כפי' ראשון שכתב שמעלים עליהן בגד כלאים כשמוליכין אותם למוכרם ועפ"ז יתיישב מה שפסק לאסור ולכרוך על ידו חבלים של כלאים שהן קשורים יחד דכריכה על ידו הוי כמלבוש :

תבריכי המת מותר לעשותן מכלאי' משנה פ' בתרא דכלאים : ומ"ש אפי' אותן שקוברין אותו בהן בפ"ט דנדה (סא ·) א"ר יוסף אבא דתני דעושין מכלאים תכריכין למת זאת אומרת מצות בטלות לעתיד לבא א"ל אביי והא א"ר ג אמי א"ר ינאי לא שנו אלא לספדו אבל לקוברו אסור א"ל לאו איתמר עלה א"ר יוחנן אפילו לקוברו ורבי יוחנן לטעמיה דאמר במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ופסק הרא"ש הלכה כר"י וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתב מתניתין סתם ולא חילק והקשה הר"ש דליתסר משום לועג לרש כדאמרינן בענין ציצית בפ' התכלת (מא ·) ותירץ דשאני מצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות א"נ שאני כלאים דכחי דומיא דמת לא אסור דלא מיתהני כלל :

וכן מרדעת החמור מותר לעשותה מכלאים ג"ז משנה בפ' בתרא דכלאים ומ"ש הרמב"ם ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בה למד כן מדין הכרים והכסתות וכן נראה מדברי הר"ש אבל הרא"ש כתב בפ"ט דנדה דמלקט גבי כרים וכסתות ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהם וגבי מרדעת לא תני מכלל דבמרדעת אפילו בשרו נוגע בהם שרי משום דהמרדעת קשה אבל כרים וכסתות רכין הם כדמוכח בזבחים פ' דם חטאת (צד ·) הלכך בעינן שלא יהא בשרו נוגע בהם שלא תכרך עליו ניחא עד כאן לשונו וי"ל דרבינו דקאמר היינו לומר שאינם כל כך קשים כמרדעת אבל מכל מקום קשים הם קצת שהרי כתב הוא ז"ל כרים וכסתות שהם קשים ואין דרכן ליכרך על בשרו כשאין בשרו נוגע בהם וכך הם דברי רבינו ירוחם שכתב גבי מרדעת בלשון הזה לרכוב עליו מותר ואפילו בשרו נוגע בה ולא חיישינן שמא תכרך עליו ניחא כדאמר לעיל גבי כרים וכסתות משום דמרדעת קשה יותר מכרים וכסתות : (ב"ה) כתוב בא"ח המת והבהמה שהיו לובשין כלאים מותר לנושאן על הכתף : ומ"ש ובלבד שלא יתנגה על כתפו אפילו להוציא בה זבל שם במשנה וטעמא משום דאינו מותר מפני שהוא קשה אלא בהנאה שהיא מדרבנן אבל לא בהעלאה : **ומ"ש** ודוקא שהכלאים ניכרים וידועים בבגד אבל בגד שאבד בו כלאים ואין מקומו ניכר אסור לעשות ממנו מרדעת לחמור בריתא בפ"ט דנדה (סא ·) ומה שנתן טעם משום דכיון שאין מקומו ניכר שמא ישכח ויקח ממנו טלאי על גבי בגדו כ"כ הרמב"ם והרא"ש ז"ל ומ"ש ולא ימכרנו לנכרי וכו' ג"ז בבריתא הנזכר : מפות שפורסין על השולחן וכו' בפרק בתרא דכלאים מטפחות הידים מטפחות הספרים מטפחות הספג אין בהם משום כלאים ר"א אומר מטפחות הספרים אסורות משום כלאים וכתבו הר"ש והרא"ש בירושלמי פסק הלכה כר"א דאסר וכ"פ הרמב"ם ז"ל וכ"כ סמ"ג משום דנחום' מפיך דר"א לרבנן וכתב הרא"ש תפ' בירושלמי מטפחות הידים פעמים שמחמם בה ידיו ומטפחות ספרים פעמים עושה כמין תיק משימו בחיקו ומתחמם בה ומטפחות הספג פעמים שרוחץ רגו ומתעטף בו מטפחות הספרים כשבני אדם מסתפרים פורסים עליהם סדין כדי שלא יתלכלכו בגדיהם ירושלמי אמרינן במתכוין לשם מלבוש אבל אינו מתכוין לא"נ מקומות שמטפחות יש לבן בית ראש ולובשין כמין מלבוש כמו שעושין בארץ ספרד עכ"ל וגם הר"ש הביא הירושלמי הזה ומטפחות הספג פירוש כשאדם יוצא מבית המרחץ מביאין לו סדין או מטפחת ומסתפג בה ור"א אוסר משום דפעמים שרוחץ את רגו ומתעטף בה והרמב"ם כתב מטפחות שמקנחין בהם את הידים ומטפחות שמסתפגים בהן הכלים והקרקעות ומטפחות ספרים אסורים משום כלאים שהרי הידים נוגעות בהן וכן נכרכין על היד תמיד ומתחממין עכ"ל ואיני יודע למה השמיט מטפחות הספרים השנויים במשנה ושמא מטפחות הספרים שכתב כולל בין של ספרים בין של ספרים ומ"מ צריך טעם למה השמיט הירושלמי שהצריך בשל ספרים שיכוין לשם מלבוש : וילון אם הוא רך אסור לעשותו מכלאים מפני שהשמש מחמם בו לפעמים בספ"ק דביצה (טו ·) גבי הא דתנן דמשלחין כלאים בי"ט בעינן למאי חזי וכ"ת למימך תותיה וכו' אלא בוילון והא אמר עולא מפני מה אמרו וילון טמא מפני שהשמש מתחמם כנגדו ופרש"י מתחמם כנגדו . מתעטף בשוליו וכיון דמתחמם כנגדו אסור לעשותו כלאים וכ"פ הרמב"ם והרא"ש ז"ל ודלא כתוס' שכתבו דלא אמרו בוילון אלא שהוא טמא אבל אין בו משום כלאים ובתשובת הרא"ש כלל ב' סימן ו' כתב וילון העשוי למחיצה ואין מתחממין בו כלל אין בו משום כלאים ע"כ ותימא שזה הפך מ"ש בפסקים ושמא י"ל דה"ק וילון שהוא קשה עד שאינו ראוי להתחמם בו : **לא** יקח אדם ביצה חמה בבגד כלאים בידו וכו' ירושלמי בפ' בתרא דכלאים וכתבוהו הר"ש והרא"ש ז"ל והרמב"ם ז"ל וטעמא דכיון שהוא נוטל מליכות בחום הביצה חשיבה הנאה כמניעת הקור ודתנן (כלאים פ"ט) גבי מוכרי ותופרי כסות ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה וכו' : ערדילדין אין בהם משום כלאים מימרא דרב פפי בספ"ק דביצה (טו ·) :

כלאים הו"ל פסיק רישיה דלא ניחא ליה דפשיטא דשרי אלא אפילו אינו מעלה או לובש כלאים אלא כדי למוכרן דאפשר דימכרם בלאו הכי נמי מותר דהו"ל דבר שאין מתכוין דשרי ולא נקרא כאן פסיק רישיה כשאינו לובשן אלא כדי להראות מדתן דאפשר דלא נהנה גופו כלל באותה לבישה במקצת וה"ה במעלה עליו למכרם דאפשר גם כן דלא נהנה גופו בהעלאה זו וכן תופרי כסות וכו' ליכא ודאי נהנה ושרי ולא דמי לחבלים דהו"ל פסיק רישיה דניחא לי' כדפרישי' והו דעת רבי' מיהו הרמב"ם פסק כמשנתינו דלובש להעביר המכס אסור משום דהו"ל פסיק רישיה ולוקה ד"ת וכך דמוכרי כסות פסק להתיר מטעמא דשרי' ונהגו להקל בכל ענין : תכריכי המת וכו' הכי אסיקנא בפ"ט דנדה [ס"א] כרבי יוחנן דל"ת באותן תכריכים שסופדים אותן בהן ואחר ההספד פושטין אותן וקוברין בתכריכים אחרים אלא אפילו באותן דקוברין אותן בהן שרי כן הוראות לעתיד לעמוד בלבושיהן נמי שרי דמצות בטלות לעתיד לבא דכתיב במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות והתוספ' האריכו לתרץ היאך לובשין כלאים למת וליכא משום לועג לרש כדאמר בברכות לגבי ציצית וקצת מדבריהם הביא בית יוסף ולפע"ד נראה תליסנא דבריותא דלא התירו במת אלא דומיא דבגד שאבד בו כלאים וכיוצא בזה דאין ניכר הכלאים לכל אדם וליכא משום לועג לרש אלא בדבר הניכר ומפורסם לכל כגון התם דקא"ל דליה לכנפיך וכו' וכגון שמלבישו בגד שיש בו ד' כנפות ואין שם ציצית כלל ומשום הכי אין אנו חוששין ופוסלין הגונים בטלית של מתים וליכא ביה משום לועג לרש כיון שאינו ניכר ואינו מפורסם אלא דמ"ש רבינו וכן מרדעת וכו' וכיון דמרדעת איירי בשהכלאים ניכרים אלמא משמע דבתכריכי מתים נמי איירי בכלאים ניכרים וכדמשמע מדברי התוספות ושאר מפרשים ואני כתבתי הנלפע"ד שאין להקל במת כשהכלאים ניכרים : ומ"ש וכן מרדעת וכו' פי' לית בתכריכי המת אלא אפילו בחי שרי במרדעת כיון שקשין הן ואין הגוף נהנה ואע"ג דכרים וכסתות נמי קשין הן ואסור בבשרו נוגע בהן כדפרי' לעיל בתחלת סימן זה מרדעת שרי טפי לפי שהוא קשה יותר כך הוא להרא"ש אבל הרמב"ם השוה דין מרדעת לכרים וכסתות וכן פי' ב"י ופשוט הוא : ומ"ש ובלבד שלא יתנגה על כתפו וכו' שם במשנה והטעם דלא שרו רבנן בקשין אלא בהנאה כיון דליכא איסורא דאורייתא אפילו ברכין כדלעיל : ומ"ש ודוקא שהכלאים ניכרים וכו' קאי אמ"ש וכן מרדעת וכו' : מפות וכו' משנה בפרק בתרא דכלאים פליגי בה ת"ק מתיר ור"א אוסר ובתוספתא מפיך דר"א לרבנן ופסקו הפוסקים כמאן דאוסר וכך הוא בירושלמי : וילון שהוא רך וכו' ספ"ק דביצה ומשמע דאם הוא קשה שרי לפרסו ואין איסור במה שהוא נהנה מפני החמה והגשמים והרוח אלא א"כ שגוף האדם נהנה כלבישה והעלאה עליו כדלעיל ומה"ט אסור ליקח ביצה חמה בבגד כלאים בידו מפני שהגוף נהנה מן הכלאים שלא תכוה ידו והראב"ד השיג ע"ז ואמר שדין ביצה חמה כפשיטי וחרצני דאין דרך חמום בכך ושרי ע"ש במ"ש בכסף משנה : ערדילאין וכו' מימרא דרב פפא ס"פ קמא דביצה :

ומ"ש

דרכי משה

(ב) ומשמע שאם אין מגיחין לקנח הידים שרי אמנם בתשו' הרא"ש כלל ב' סי' ו' מטפחת שפורסין על השלחן או שודך ב"א מכובדים כשמביאין להן פת או בשר נותנין לו במפה אסורים לעשות

פרישה

בהם (וכן מוכרח הוא דר"ל ימות החמה הגשמים אבל לא ר"ל מפני שהמטר יורד עליו דהא במוכרי כסות כו' כתב רבינו ג"כ מפני החמה כו' ואין דרך העולם לתפור ברחוב אלא בבית ושם אין יראת מטר עליו אלא ע"כ כדפרישית דר"ל ימות החמה) ול"ע היכא דלא עביד מחמת מיחוש כלל אלא שלא יתקלקלו הגשמים בגדיו מי שרי אי לא ודו"ק מ"ו ול"ע דלקמן גבי ביצה חמה שלא יקחנו בידו בבגד כלאים מפני שנהנה בכלאים לינצל בהם מפני החמה ומ"ש מפני הגשמים ממפני החמה וצ"ל לדמות זה למ"ש רבינו בסמוך בגדים שמסתפרין בהן דאם אין להן בית ראש דלא הוי דרך לבישה ומותר אף ע"ג שמגינין שלא יטנפו הבגדים מהשערין שמסתפרין מעליו וה"ה בלבישת בגד להציל מהגשמים שלא ירדו על בגדיו : (יא) אפילו אותן שקוברין אותו בהן לאפוקי ממ"ד דדוקא לסופדו בהן מותר וטעמא דמותר במתים מפני כתיב כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ואף על גב דגבי ציצית אמרינן לגבייהו לועג לרש (פי' שמ"מ אסור ליכנס לב"ה וציצית נראים בבגדי הנכנס א"כ לר"ה כלי שכתב רבינו בסמו להקן סי' ש"ע"ש ז"ל השתמת המת לקוברו מעילין ציצית בתכריכין שלא יהו עושי מצוה מעונפין והוא שאני ציצית והיינו לועג לרש) דשאני מצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות א"נ כיון דלא מממש

דרישה

דהוי דבר שאינו מתכוין אפילו לר"ש משום דר"ש מודה בפסק רישא ואסור וכיון שהוא לובש ממש הכלאים הרי עובר על לא תלבש ואפי' דמוכרי כסות הרמב"ם אינו מפרשו כרבינו אפי' כפי' השני שלובשין אותה כדי להראות מדתן כו' אלא מפרשו כפי' הראשון שכתב רבינו דהיינו שמעלים אותה על כתיפו דלא הוי דרך לבישה והכיא דחבלים דאסור משום דכיון שהוא כורכם סביב ידו ממש בהכי ידו הוי דומה ללובשם אבל לרבינו אפי' הכיא דמוכרי ותופרי כסות בלבישתם ממש קשה וכן רבי' ירוחם תמה על הרא"ש שכתב הכיא דחבלים לאסור ול"ע גם בב"י משמע דדין שניהם שוה וגם הש"ע בסעיף ב' סעיף ו' פסק המסבר כדעת האוסרים בחבלים ורמ"א כתב דיש מתירין וכן פסקו כאן בסעיף ה' ד' בלובש כלאים להעביר המכס ובתופרי כסות ע"ש : [ז] וילון אם הוא רך כו' לפרוס בגדים כלאים לפני הפתח אף ע"פ שמגין מפני הקור מ"מ שרי וה"ה לבסות סגיגות שרומלין בה (משום דאינו אלא מעמיד בעלמא וכ"כ הב"ח בשם א"ז עכ"ה) ואבי הסעור הפיר אף הכובעים שעושים על הראש ובסגר לצנת פעמים פליג ואומר מפני שמגין מחמה ולינה ומדכי פ"ק דביצה וב"י הביאו . ומותר לישב על מפעלה המכוסה בכלאים

לא אפי' בחי כיוצא בזה מותר כיון דלא נהנה ר"ש : (יב) אפילו אם בשרו נוגע בה דמרדעת קשה יותר מכרים וכסתות דלעיל אשרי : (יג) ובלבד שלא יתנגה על כתפו דהעלאה דאורייתא ובלאה דרבנן : (אפילו לכולים וכל שע"ג דמי שאינו מתכוין לכלאו מטיטנף של וכל מקרי מכוין לכנאתו עכ"ה) : (יד) מפות שפורסין אותן על השלחן לקנח בהן הידים וה"ה שמוכלין עליו או שקורין בהן בב"ה אסור מפני שפעמים מקנח בהן ידיו ומתחמם בהן ר"ש : (טו) מטפחות הספרים משום דפעמים עושה אותן כמין תיק ומשימה בחיקו ומתחמם בהן . ומטפחות הספג . פעמים שרוחץ רגו ומתעטף בו . מטפחות הספרים שכבני אדם מסתפרים פורסין עליהן סדין כדי שלא יתלכלכו בגדיהן אשרי :

(טז) ערדילדין אין בהן משום כלאים כ"ל ערדילדין שאין בהן משום כלאים הם כמו שעושין בארץ יון ובקרי"ס ראיתי מהם שאין להם עור למעלה אלא עקב יש להם וגם על האצבעות סביב סביב כעין רוחב אצבע ומשימין לבד (פי' בגד קשה) תחת כל פרסות הרגל בתוכן והקשה הוא הלבד ואין מיטא כמלכת ממנו ואין בו משום כלאים דלא יעלה עליך כתיב

אבל

חדושי הגהות

ג בגמרא שלפנינו אית' רבי מני א"ר ינאי אבל גירסת הרא"ש רבי אמי במקום רבי מני ונראה שם מדבריו דרבי אמי בעצמו אמר כן ולא בשם רבי ינאי ודברי הרא"ש פסק שם כר' יוחנן

כלאים (יז) [ה] ופירשו הגאונים רגילין ללובשן תחת מנעליהם (יח) ותולין עליהן עור תיישים מעובד תחת קרקעותיהן וכנגד העקב של רגל יש שעושין אותו של צמר אין בו משום כלאים לפי שהעקב קשה ואינו מתחמם (יט) [ו] לשון הרמב"ם מנעל שהוא כלאים ואין לו עקב מותר ללובשו שעור הרגל קשה ואינו נהנה כשאר עור הגוף בגד כלאים שמעות צרורות בו מותר לתתו בחיקו שהמעות קשין ואינן מחממים ואם מיני זרעונים צרורים בבגד כלאים אסור לתתו בחיקו שהזרעונים רכים הם ומחממין הרטייה והאספלנית מותר לעשותן מכלאים כיון שאינו דרך חימום לשון הרמב"ם אין איסור כלאים אלא בבגדים שהן דרך חימום כתונת ומצנפת ומכנסים ואבנט ושמלה ובגדים שהם מחפין בהם השוקים והידים וכיוצא בהן אבל צלצולין שעושין העם בבית יד שלהם לצרור בהם תבלין או מעות או סמרטוט שנותנין על הרטייה ואספלנית וכיוצא בהן מותר צלצול של עור או של משי שתולין בו צמר וחוטי פשתן מדולדלין על פני האדם להבריח הזבובים אין בו משום כלאים ע"כ :

שב בגד צמר שארג בו חוט של פשתן ואינו ניכר יצבענו ויהיה ניכר ויסירנו (א) שאין הצמר והפשתן עולין בצבע אחד או ינתק חיט אחד ממנו והוא מותר שאנו תולין לומר

שהסיר

ומ"ש ל' הרמב"ם הוא פי' לערדילאין ונראה לפע"ד שרצונו לומר דצורת אותו מנעל אינו אלא עד חצי הרגל דהיינו עד האסתוור' וזהו שאין לו עקב ולרבותא נקט שאין לו עקב דסד"א דאין זה חשיב לבישה ושרי קמ"ל דאפ"ה אסור וכ"ש כיש לו עקב דהו"ל לבישה גמורה לטליה רגל ואסור כשאר מלבושי כלאים ובזה מתיישב מה שהקשה כ"י ע"ש : בגד כלאים שמעות צרורות בו וכו' בספ"ק דביצה פליגי בה רב פפא אוסר במיני זרעונים ורב אשי שרי ואית נוסחאות דגרסי רבא במקום רב פפא ומ"מ איכא לתמוה למה לא פסק כרב אשי דבתרא הוא ותו דבספ"ק דביצה פסק הרא"ש כרב אשי ובפ"ט דנדה פסק כרב פפא ונראה דמה שהרא"ש חזר בו ממה שפסק תחלה כרב אשי הטעם הוא משום דבירושלמי שהביא הרא"ש לשם מוכח דע"כ לא פליגי רב ושמואל אלא בזוזי דצרורי' בכלאים אבל בזרעונים דצרורים בכלאים לד"ה אסור ומש"ה הביא הרא"ש הך ירושלמי דלכאורה לא היה צריך להביאו ע"ש אלא הביאו לאורויי דמכח הך ירושלמי חזר מפסקו שפסק כרב אשי בספ"ק די"ט ופסק כרב פפא משום דבירושלמי מוכח דאף בזוזי פליגי ואיכא אמוראי דאסרי אבל בזרעונים לא פליגי אלמא דבזרעונים דברי הכל אסור כרב פפא מיהו בזוזי פסק להיתירא כיון דרב פפא ורב אשי בתלמודא דידן תולו דבזוזי פשיטא דשרי א"כ כך הלכה והביא רבינו אח"כ לשון הרמב"ם דמיניה משמע דפסק כרב אשי להקל אף בזרעונים ומ"ש צלצול של עור ושל משי וכו' היא אסטמא דתניא ריש פרק במה אשה שאין בה משום כלאים ופי' בגמרא כליא פרוחי ופי' הרי"ף מטלית שתולין בה חוטין של מיני צבעונין כגון גלופקרין שתולין אותה לכלה לכלות ממנה זבוב שאם יעמוד זבוב על פניה היא מתביישת לטורדו ומצטערת בה כגון זה תולין לבהמה ואין בו משום כלאים דלאו אריג הוא עכ"ל ואע"פ שגם הרא"ש כתב כן ניחא ליה לרבינו להביאו על שם הרמב"ם לפי שהטעם שכתב הרמב"ם משום שאין דרך חמום בכך הוא נכון יותר דלפ"ז אפילו היה שוע טווי ונוז ואריג נמי שרי לפי שאינו דרך חמום וק"ל .

שב בגד צמר שארג וכו' מימרא דרב חסדא בס"ט דנדה ומ"ש או נעתק חוט אחד ממנו וכו' מימרא דמר זוטרא שם האי מאן דרמי חוטא דכיתנא בגלימיה דעמרא ונתקיה ולא ידע אי נתיק אי לא נתיק שפיר דמי דכיון דלאו שוע טווי ונוז גזירה דרבנן הוא וכיון דלא ידע אי נתקיה שרי משמע דמיירי בשידוע מקום החוט של פשתן ונתקיה אלא דלא ידע אי נתקיה כוליה או שמא נשאר בו מקצתו ותלינן לקולא וכך היא גירסת הרא"ש ורבנן הוא דגזור בהו והאי כיון דנתקיה נתקיה פי' כיון דנתקיה לחוט של פשתן תלינן דנתקיה כוליה אבל אי לא ידע מקום החוט של פשתן אלא דנתק חוט אחד מן הבגד לא תלינן לומר דנתק חוט של פשתן אלא אדרבה ודאי נתק חוט של צמר דבתר רוב אזלינן דכל החוטין שבבגד הם של צמר מלבד חוט אחד של פשתן וא"כ איכא לתמוה אדברי רבינו שכתב דינתק חוט אחד ממנו וכו' דמשמע דאף על פי דלא ידע מקום החוט ינתק חוט אחד ותולין לומר שהחוט שניתק היה של פשתן וזה הפך משמעות התלמוד ונראה דס"ל לרבינו כיון דלא ניכר החוט מדינא שרי אפילו לא ניתק שום חוט מן הבגד דכיון שאין איסורו אלא מדרבנן הקילו

בספיקו

ומ"ש שפירשו הגאונים כן כתב שם רש"י וכן כתב הרא"ש בס' ט' דנדה אלא שמדברי רש"י נראה שהטעם מפני שהערדילדין הם קשים· ומכל מקום לשון הרמב"ם נראה שהוא פי' לערדילדין דבסמוך ויש לתמוה עליו אם הטעם מפני שעור הרגל קשה ואינו נהנה כשאר עור הגוף כי אית ליה עקב נמי לשתרי ושמא י"ל דכל שיש לו עקב כיון דמחזי כמלבוש אע"פ שאין הגוף נהנה ממנו אסור : בגד כלאים שמעות צרורות בו מותר לתתו בחיקו וכו' ואם מיני זרעונים צרורים בבגד כלאים אסור לתתו בחיקו וכו' בספ"ק דביצה אמר רב פפא הני צררי דפשיטי אין בהם משום כלאים דזורני יש בהן משום כלאים רב אשי אמר אחד זה ואחד זה אין בהן משום כלאים אין דרך חמום בכך ופסק כרב פפא וכ"פ רבינו ירוחם ויש לתמוה למה לא פסקו כרב אשי דבתרא הוא ואפשר שלא היו כתוב בנסחת גמרא דידהו דברי רב אשי שהרי הרא"ש בפ"ט דנדה לא הביא אלא דברי רב פפא לבד אבל יש לתמוה עליו שהוא עצמו כתב בספ"ק די"ט דאף צררי דזורני אין בהם משום כלאים לפי שאין דרך חימום בכך וכ"כ הרי"ף וכ"פ הרמב"ם כמו שיתבאר בסמוך : הרטייה והאספלנית מותר לעשותן מכלאי' וכו' תוספתא כתבה הרא"ש בפ"ט דנדה : לשון הרמב"ם אין איסור כלאים אלא בגדים שהם דרך חימום וכו' אבל צלצולים שעושים העם בבית יד שלהם לצרור בהם תבלין או מעות היא מימרא דרב אשי בסוף פ"ק דביצה שכתבתי בסמוך אלא שרבינו פירשה כפרש"י והרמב"ם מפרשה בע"א : ומ"ש או סמרטוט שנותנים על הרטיי' וכו' היא התוס' שכתבתי בסמוך וכתב הרמב"ם דבכל הני אע"פ דבשרו נוגע בהם אין בהם משום כלאים לפי שאין דרך חימום בכך : **ומ"ש** צלצול של עור או של משי וכו' היא אסטמא דתניא בפרק במה אשה (נז :) שאין בה משום כלאים וכתב הרמב"ם שהטעם מפני שאין דרך חימום בכך :

שב בגד שארג בו חוט של פשתן ואינו ניכר יצבענו ויהיה ניכר וכו' מימרא בפ' האשה שהיא עושה צרכיה (סא :) ודייק לה ממתני' דהתם וקא יהיב טעמא משום דעמרא וכיתנא בהדדי לא סליק בהו ליבעא וכיון דלא ידוע אימור מנתר נתר ופרש"י שהפשתן קשה לקבל הצבע יותר מן הצמר ואי לא מינכר בליבעא ודאי נפל · והרמב"ם כתב וז"ל שאין הצמר והפשתים עולים בצבע אחד ומיד הוא ניכר לו ושומטו ואם לא ניכר ה"ז מותר שמא נשמט והלך לו שהרי בדק ולא מצאו וכבר ביארנו שכל איסור ספיקות מד"ם ולפיכך הקלו בספק ע"כ לשונו : ומ"ש או ינתק חוט אחד ממנו והוא מותר וכו' מימרא שם האי מאן

דרמי

דרכי משה

לעשות מכלאים וכ"כ בחידושי אגודה סוף ביצה מפות שפורסין על השלחן אסור להיות מכלאים וז"ל בהג"א פרק בני העיר דיש ליזהר (שלא יהא) מטפחת שפורסין על הבימה ונותנין עליה ס"ת וכן מפה שפורשין על השלחן לאכול של שעטנז מפני שפעמים מחממי' בהן ידיו שכורכה סביב ידים בימות הקור אבל מפה או מעיל שפורסין בארון הקדש תחת ס"ת או סביב התורה אין בו משום כלאים עכ"ל :

והמ"מ

דרישה

בכלאים כעין גיגית דהר"ס מ"ו : [ה] ופי' הגאונים רגילין ללובשן תחת מנעליהן כו' וכנגד עקב של רגל יש שעושין אותו של צמר כו' וצ"ע דהאמאי מותר נהי דבעקב אינו נהנה בשאר הרגל שהוא נהנה ואע"ג דגם לאו כלאים הוא מ"מ הא כתב רבינו לעיל בסימן ז' בגד גדול וכלאים מצד אחד אסור ללבשו אפי' מצדו ב' ואם נאמר דמ"ש וכנגד עקב של רגל ר"ל כנגד כל הרגל ועקב ר"ל תחתית של רגל בל"א זוי"ל ועור העקב כו' ר"ל עור הרגל ולפי משמעות לשונו לא משמע כן לכך הביא רבי' ל' הרמב"ם לפרש הא דערדילדין בע"א ובלא"ה אפשר נמי לומר דכיון דלא נהנה מזה הכלאים בשום מקום מהרגל דהא כנגד העקב העור קשה וכנגד שאר הרגל ליכא עור ומתכסה ממנו והוי כאילו ליכא כאן כלאים אבל לעיל בבגד גדול במקום אחד מהבגד מונח עליו ומתהנה שם מהבגד ·גופא ועי"ל דהאי דבגד גדול הן דברי הירושלמי וילפינן ליה מאשר יעלה עליך מ"מ אבל כאן אפשר דלא מקרי מלבוש כיון דהוא לו למדרס ולא קרינן ביה אשר יעלה עליך וכיון שאין לו הנאה מותר וק"ל ועי"ל דלעיל בבגד חיישינן דילמא לפעמים יבא חם על הבגד שלא יתקלקל ויעלה על אחד לד שנגרר על הארץ שבו הכלאים אבל הכא בערדלין לא שייך למימר הכי וק"ל : [ו] לשון הרמב"ם מנעל שהוא כלאים ואין לו עקב כו' וז"ל ב"י נראה שהוא פי' לערדילדין דבסמוך כו' ועיין בכ"מ שלו פ"ט דכלאים דשם תירץ בע"א וז"ל וצ"ל שמ"ש רבינו ואין לו עקב כו' עוד כתב שם וז"ל נראה שרבי' סובר שערדילדין דאמר רב פפא ספ"ק דביצה דאין בו כלאים היינו מנעל של זרב השנוי במשנה פ"ט דכלאים דאין בו משום כלאים ורב פפא לא אתא לאשמעינן אלא דערדלדין היינו מנעל של זרב השנוי במשנה דאל"כ כאלא שהשמיט רבינו דין ערדילדין או דין מנעל של זרב עכ"ל ועל מנעל של זרב כתב בירושלמי פ"ט דכלאים דאית אתרא דזרבן עמרא מן לגיו וכתב שם ב"י בכ"מ שלו שלדעת הרמב"ם הוא הפירוש כך דמנעל של זרב הוא של פשתן והיו רגילין לנעלו ביומי הקור ומש"ה קרי ליה של זרב כי זרב ל' קור שנאמר בעת זורבו נצמתו והוקשה לירושלמי מאי קמ"ל דאין בו משום כלאים כיון שהוא כולו של פשתן ומשני דיש מקומות שמשימין שם בגד צמר מבפנים כדי ללובשו בימי הקר להתחמם בו וקמ"ל דאע"פ שהוא כלאים מותר ללובשו דעור הרגל קשה הוא ואינו נהנה כשאר הגוף עכ"ל והנה כלפע"ד דגם דעת הטור והרא"ש ס"ל דערדילדין הוא פי' מנעל השנוי במשנה פ"ט דכלאים דאם לא כן קשה גם לדידהו למה השמיטו דין מנעל של זרב גם מדכתב רבינו ל' הרמב"ם מנעל כו' משמע דאינו בא לכתוב דין חדש אלא להודיענו שהרמב"ם מפרש פירוש ערדילדין קצת בע"א ממה שפירשו הגאונים אבל גם לפירוש הגאונים ערדילדין בעצמו ר"ל מנעל של פשתן שרגילין להלבישו על הרגל בתוך המנעל ותולין מלמטה על כל פרסת הרגל עור תיישים מעובד כדי שלא יקרע ושלא יפסיד מלחות הקרקע מלמטה וכנגד העקב של רגל יש שעושין אותו של צמר ויהוא כלאים לצמר ופשתן יחדיו אפ"ה מותר כיון שעור העקב קשה ואח"כ כתב רבי' ל' הרמב"ם להודיענו שהוא מפרש שאף ע"פ שהוא כלאים נגד כל הרגל מ"מ שרי שכל עור הרגל קשה ואינו נהנה ודע שלשון רבי' שכתב בשם הגאונים כן כתב הרא"ש פ"ט דנדה בדין הל' כלאי בגדים שלו אבל רש"י ספ"ק דביצה כתב ג"כ פי' זה של הגאונים אבל מסיק דשרי משום דקשין הן לא כמ"ש הרא"ש ורמי' משום שהעקב קשה וכן הביאו ב"י ונלע"ד דמש"ה שינו את ל' רש"י משום דקשה להו א"כ למה פירשו הגאונים שתולין עור מעובד מלמטה מה באו לאשמעי' שהוא מעובד שלמטה שעור מעובד של בגד פשתן אינו קשה וא"כ מצד עצמן הם כלאים אלא בודאי טעות נפל בספרים וצ"ל מפני שהעקב קשה ולפ"ז מתיישב שפיר מ"ש מ"ו על מ"ש הרמב"ם ואין לו עקב שר"ל שאין לו עור קשה מלמטה כדרך עקב של מנעלים כו' דמש"ה פי' כן דלפ"ז אתא הרמב"ם לאשמעינן שאע"פ שמצד עצמו יש בו משום כלאים כיון שאינו קשה מ"מ מכח שעור הרגל קשה שרי כן נלע"ד לפרש דעת רבינו ועיין מ"ש לעיל בשם צפנת פענח ובשם מ"ו ועיין בפי' הרמב"ם והר"ש ורבינו עובדיה בפ"ט דכלאים משנה ט' מ"ש כל א' לשיטתו על מנעל של זרב כל א' קצת משונה מחבירו והערוך פירש ערדולדין שהוא כלום של צמר ועל מנעל של זרב פי' ע"א ע"ש אבל לפי דעת רבינו והרא"ש והרמב"ם ס"ל שהוא הכל אחד נראה פי' כמו שכתבתי ונו"ק קשר מעות בבגד צמר בחוט של פשתן או להפך יש מחלוקת בדבר בירושלמי ומתוך כך נראה לאסור שק של צמר לקושרו בחוט של פשתן או להפך עכ"ל דהר"ס מ"ו · היושב בבית המדרש ואינו יודע שהוא לבוש כלאים אין מודיעין אותו שהוא לבוש כלאים או שיש שם מת כדי שילך ע"כ לשון סימני אשר"י · מפה העליונה שפורסין בשבת וי"ט אם יש לחוש משום כלאים נ"ל שיש ליזהר אפילו במפה העליונה שלא יהא בה כלאים דפעמים מחמם בה ידיו בבית הקור (עיין בתשובת הרא"ש כלל ו' ואגודה סוף ביצה עכ"ה) וכן מפה או מעיל שפורסין על מטה של עץ ונותנין בו ס"ת וקורין בו צריך ליזהר בו שלא יהא כלאים משום דפעמים כשקורין בס"ת כורך ידיו בעת הקור (אבל מפה או מעיל שפורסין לפני ארון הקודש או סביב התורה אין בו משום כלאים וכ"כ הג"א פ' בני העיר עכ"ה) ממהר"ר מנחם סימן ל"ז מהר"ם אסר להניח בגדיו לתפור בבית הנכרי אם לא ישב ישראל אצלו כי חיישינן שמא יתפור בפשתן מצב"ן :

ושפי'

פרישה

אבל אתה מליע ממתיק דאי ערדילדין וילטע"ש בלעו שלא יש בהן לבישה וגם הנאת חימום אבל אותן אינם עשויין להנאת חימום כ"א להנאת מדרך כף רגל עכ"ל ספר צפנת פענח סימן תי"ב בכולם מ"ו : (יז) ופי' הגאונים רגילין ללובשן תחת מנעליהן פי' בתוך מנעליהם (תחת העקב עכ"ה) ועיין בדרישה : (יח) ותולין עליהן עור תיישים מעובד כו' פירוש דאי אינו מעובד הוי העור קשה ופשיטא דאין בו משום כלאים · (יט) לשון הרמב"ם מנעל שהוא כלאים ואין לו עקב כו' נ"ל שהוא פי' כך המשנה פ"ט דכלאים מנעל של זרב אין בו משום כלאים וכ"פ הרמב"ם דעתו וכ"ל מה שפי' שאין לו עקב היינו כלומר שאין לו עור קשה למטה בדרך העקב של המנעלים וכן פירש הרמב"ם לשם במשנה בפ"ט דכלאים על מנעל של זרב וז"ל הוא דמות רגל שעושין תחת כף רגלו להלך בה על הילועים ועל הכספות עכ"ל וק"ל ומספר צפנת פענח כ"ל דאסור מנעל זה של הרמב"ם ואין להקל כ"ל מ"ו וז"ל בית יוסף לשון הרמב"ם כו' נראה שהוא פירש לערדילדין דבסמוך וא"ת אפי' כי אית ליה עקב נמי לשתרי כיון שהטעם שעור הרגל קשה ואינו נהנה כו' וי"ל דכל שיש לו עקב כיון דמחזי כמלבוש אף על פי שאין הגוף נהנה ממנו אסור עכ"ל ועיין בכסף משנה שלו פ"ט דכלאים דשם תירץ בע"א וז"ל וצ"ל שמ"ש רבינו ואין לו עקב לא משום דינא כ"כ אלא שתבנית אותו מנעל של זרב היה כך שלא היה לו עקב אבל לענין דינא בין שיש לו עקב בין שאין לו עקב מותר עכ"ל ועיין בדרישה : (צלצולים שעושין העם כו' פירוש כיס קטן שעושין אותו לתת בתוכו מעות ופלפלין . צלצול של עור כו' שתולין בו חוטי צמר כו' כצ"ל וכן הוא ברמב"ם עכ"ה) :

סי' שב (א) **שאין** הצמר והפשתן עולין בצבע אחד ומיד הוא ניכר ויסירנו ואם לא יהיה ניכר מותר ללובשו שמא נשמט והלך לו שהרי בדקו ולא מצאו גמרא :

כר"מ

חדושי הגהות

יוחנן משום שהיה רבו של ר' אמי ואילו היו אומרה בשם רבי ינאי אדרבה הו"ל לפסוק כרבי ינאי שהיה רבו של רבי יוחנן :

בתשובה

שהסיר החוט של כלאים (ב) בד"א בכלאים דרבנן אבל כלאים דאורייתא אין תולין להקל בספיקן: כל המקומות שהפשתן מצוי בהן הלוקח שם בגדי צמר מן הנכרי לא ילבשם (ג) עד שיבדקם אם תפורין בפשתן (ד) [א] ואפילו אם הנכרי מסל"ת שתפרן בקנבוס אינו נאמן וכתב א"א הרא"ש ז"ל והאידנא פשתן מצוי בכל הארצות הלכך הקונה בגדים מן הנכרים צריך להתיר תפירתן ולתופרם בקנבוס:

שג המוצא כלאים בבגדו אם הם דאורייתא פושטו אפילו בשוק (א) ואם הוא כלאים דרבנן והוא בשוק א"צ לפושטו וכן אם הוא בבית המדרש א"צ למהר בשבילו לצאת משם כתב הרמב"ם הרואה כלאים של תורה על חברו אפילו הוא בשוק קורע מעליו אפילו הוא רבו שלמדו חכמה וא"א הרא"ש ז"ל כתב אע"פ שהמוצא כלאים דאורייתא פושטו אפילו אם הוא בשוק (ב) דוקא שהלבוש מוצאו בעצמו שהוא מזיד [א] אבל הרואה כלאים

דרמי חוטא דכיתנא בגלימא דעמרא ונתקיה ולא ידיעא אי נתיק אי לא נתיק ס"ד מ"ט מדאורייתא שעטנז כתיב עד שיהא שוע טווי ונוז ורבנן הוא דגזרו ביה וכיון דלא ידע אי נתקיה שרי מדקדוק הלשון הזה משמע לי דלא שרי לכתחלה למנתקיה אלא שרבינו כתב או ינתק משמע דלכתחלה נמי שרי למנתקיה: ומ"ש בד"א בכלאים דרבנן וכו' נראה מדבריו דגם לסיכא שנכנס קאי ואע"פ שבגמרא לא אמרו טעם זה אלא לסיכא דנתקיה משמע ליה ז"ל דטעם זה שלה גם לסיכא דנעציה: והרמב"ם השמיט דין זה דסיכא דנתקיה ולטעמיה אזיל שסובר דאף מדאורייתא לא בעי שוע טווי ונוז כמו שנתבאר בסימן שקודם זה והסובר שאמרה זו אינו לשון התלמוד וכמ"ש בסימן הנזכר שכתב כן בפי' המשנה: כל המקומות שהפשתן מצוי בהם הלוקח שם בגדי צמר מן הנכרי לא ילבש עד שיבדקם אם תפורים בפשתן משנה וירושלמי בפ"ב דכלאים: ומ"ש ואפילו אם הנכרי מל"ת שתפרן בקנבוס אינו נאמן כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ב' וז"ל מה ששאלת אם נכרי מל"ת ואומר זה שאני מוכר הוא קנבוס אני רגיל תמיד להורות שאין להאמינו כי הוא ידוע לכל הנכרים שחייטי ישראל מחזרים על הכפרים לקנות מהם מטווה של קנבוס לתפור בו כי אינו מצוי כמו הפשתן הלכך איכא למיחש דנכרי להשביח מקחו הוא אומר: כתב הר"ן בריש חולין דמסוגיא דשמעתא דהתם נראה שמותר לתת לחייטים ישראל החשודים לתפור בחוטי פשתן חוטי קנבוס דלחלופי לא חיישינן אף על פי שהרשב"א מפקפק בדבר ואומר שאע"פ שמצד החוט בעצמו אינן חשודין להחליף שמא מתוך שתפירת הפשתן קלה אצלן הן מחליפים ולא מחזור דמה"ת מאי זה טעם שיהו מחליפין גזל הוא בידם ועל הגזל לא נחשדו מיהו בחשודים על הגזל הדבר ברור שאין מפקידין אצלן דכ"ש שהן חשודים להחליף כדאמרינן בגמרא אלא שאפשר לדון להלכה דכל שהוא אומן בין נכרי בין ישראל שרי מדאמרינן בפ' התכלת (מג:) גבי ציצית דנקחת מן האומן ולא חיישינן לקלא אילן עכ"ל (א) ורבינו ירוחם בהלכות ציצית הביא דברים אלו ומבואר שם בדבריו שמ"ש שאפשר לדון להלכה פירושו להלכה אבל לא למעשה: (ב"ה) ובא"ח כתב בשם ב הר"ן יש לאסור להניח בגדיו בבית נכרי אומן לתופרו אם אינו יושב אצלו חיישינן שמא יתפרם בפשתן (ב): **ומ"ש** בשם הרא"ש דהאידנא פשתן מצוי בכל הארצות הלכך הקונה בגדים מן הנכרי צריך להתיר תפירתן וכו' בפ"ט דנדה כת' כן וז"ל בתשובה כלל ב' דבר זה תלוי בחלוק המקומות יש מקום שאין נמצא בו רק קנבוס ואותו המקום א"צ להתיר התפירה אבל במקומות הללו קרוב הוא הפשתן וצריך להתיר התפירה ולתפרם בקנבוס עכ"ל וגם הרמב"ם כתב סתם הלוקח כלי צמר מן הנכרי צריך לבדקו יפה יפה שמא הן תפורין בפשתן: ור"ש כתב דבמקומם יש לסמוך להתיר לפי שהפשתן ביוקר מן הקנבוס וטוב יותר לאומן לתפור בו לפי שהוא חזק החוט בשעת תפירה וכ"כ סמ"ג בשמו וכתב עוד וגם מורי ר"י בר יצחק היה אומר כן מפני שרובם תפורים בקנבוס:

שג המוצא כלאים בבגדו אם הם מדאורייתא פושטו ואפי' בשוק וכו' בפ' מי שמתו (יט:) אמר רב יהודה אמר רב המוצא כלאים בבגדו פושטו אפילו בשוק שנאמר אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה' כ"מ שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב ומשמע התם דהיינו דוקא בכלאים דאורייתא וכ"כ הרא"ש בפ"ט דנדה וכן הם דברי הרמב"ם ז"ל ומ"ש וכן אם הוא בבית המדרש א"צ למהר בשבילו לצאת משם ירושלמי אכתבנו בסמוך: וכתב עוד שם הרא"ש ירושלמי הרי שהלך בשוק ונתגלה לבוש כלאים תרין אמוראין חד אמר אסור וחד אמר מותר מאן דאסר ד"ת ומאן דמתיר כרבי זירא דאמר גדול כבוד הבריות שדוחה את התעשה כלא תעשה שבה אתא תניא אין מדקדקין לא במת ולא בכלאים בבית המדרש רבי אמי הוי יתיב ומתני אמר חד לחבריה את לבוש כלאים א"ל ר' אמי א שלוף מאנך והב ליה וסבר רבי אמי כאמורא דשרי א"נ בכלאים דרבנן ה"נ בכלאים דאורייתא ודאי המוצא כלאים בבגדו אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' וצריך לפושטו אפילו בשוק אבל אם אדם רואה כלאים בבגדי חבירו והלבוש כלאים אינו יודע אין לומר לו בשוק עד שיגיע לביתו דמשום כבוד הבריות ישתוק ולא יפרישנו עד כאן לשונו וכתב רבינו כאן כדברי התירוץ השני וכן כתב סמ"ג: **כתב** הרמב"ם הרואה כלאים של תורה על חברו אפי' הוא בשוק קורע מעליו וכו' נראה שטעמו מפני שהוא ז"ל גורס בההיא דרב יהודה שכתבתי בסמוך המוצא כלאים על חבירו פושטו אפי' בשוק ואינו גורס בבגדו והמוצא כלאים על חבירו קאמר דמפשיט אותו אפי' בשוק ומשמע ליה דפושטו ע"י קריעה קאמר מההיא עובדא דאיתא התם (כ:) דרב אדא בר אהבה חזיא לההיא אתתא דהות לבישא כרבלתא בשוקא קם קרעיה מינה: ומ"ש אפילו הוא רבו שלמדו חכמה נראה שלמד כן מדמפסיק רב יהודה במילתיה כל מקום שיש חלול ה' אין חולקין כבוד לרב: וא"א הרא"ש ז"ל כתב אף על פי שהמוצא כלאים מדאורייתא פושטו אפי' הוא בשוק דוקא שהלבוש מוצאו וכו' כבר כתבתי בסמוך דברי הרא"ש ז"ל ורבינו

העתיק

בספיקו ותלינן דנשמט החוט והלך לו שרי בדק ולא מצאו וכ"כ הרמב"ם בפ"י וכ"כ הראב"ד לשם בהשגות אלא דמכל מקום למצוה מן המובחר ינתק אותו אחד ממנו ותולין לומר שהסיר החוט של כלאים: כתב רבינו שמשון בפרק בתרא דכלאים [סוף דף ל"ג] דבמקומות שהפשתן ביוקר מן הקנבוס וטוב יותר לתפור בקנבוס לפי שהוא חזק החוט בשעת תפירה יש לסמוך להתיר ובש"ע כתב בסתם ובמקומות שהפשתן ביוקר מן הקנבוס יש לסמוך להתיר עכ"ל ותימה שפסק להקל נגד דעת הר"ש שלא התיר אלא משני טעמים יחד לפי שהפשתן ביוקר וגם לפי שהקנבוס טוב יותר לתפור בו לפי שהוא חזק החוט וכו' והסמ"ג לא הביאו ג"כ אלא מצירוף הטעם שרובן תופרים בקנבוס אבל אם טוב יותר לתפור בפשתן וכמו שהוא במלכות זה אין לסמוך להתיר לפי שהפשתן ביוקר מפני שיותר ממה שירויח החייט בדמי הקנבוס מפסיד בעמל תפירתו וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' תשס"א ונראה ליישב דבש"ע לא היתה דעתו אלא לומר שבדיעבד יש לסמוך להתיר על טעם זה בלבד שהפשתן ביוקר והר"ש והסמ"ג איירי בכתחלה דאין להאמינו לנכרי החייט אלא בדאיכא תרי טעמי וחלוק זה כתבו הרשב"א בתשובה סימן תשס"א וכן נראה ממה שכתב הרב בסה"ת שם ע"ז וז"ל ואסור לומר לנכרי לתפור לו בגדים בחוטי קנבוס אע"פ שפשתן יותר ביוקר דנקל לתפור בפשתן מבקנבוס עד כאן לשונו והוא מ"ש הרשב"א בתשו' סימן תשס"א ומיירי בלכתחלה וכתב עוד הרב בסה"ת אבל אם נותן לו חוטי קנבוס שרי דלא חיישינן לאחלופי מאחר שיש לעמוד על הדבר וכו' וזה לא נמצא בשום פוסק כי אם במגיד משנה פ"י מהלכות מאכלות אסורות שכתב טעם דשל פשתן כבה ושל קנבוס הולך ושורף כדי ליישב המנהג אבל מסקנתו דבעל נפש יחוש לדבר ע"ש והר"ן בפרק קמא דחולין ע"ש הרשב"א כתב שאסור אפילו אם נתן לו חוטי קנבוס והר"ן עצמו שכ"ל להתיר מטעם דאומן לא מרע נפשיה משמע שמותר אפילו אינו נותן לו חוטי קנבוס אלא שאומר לו לתפור בחוטי קנבוס כההיא דטלית מצוייצת נקחית מן האומן ואפשר דכיון דכתב הר"ן לשם שמותר ליתן לחשוד חוטי קנבוס משמע דוקא אם נותן לו שרי הא לאו הכי אסור והכי משמע מת"ש הר"ר ירוחם בשם הרשב"א נ"ט ח"ג דוקא דנותן לו שרי אבל באומר לא וי"ל דטעמא דכיון שחוטי פשתן כבה מהר וכו' ויכולין לעמוד על הדבר לא מרע אומן נפשיה לאחלופי אבל באומר אסור דאמרי לאשתמוטי ולומר שלא היה מוצא חוטי קנבוס בשעה שתפר ולא רצה לבטל מלאכתו ותפרו בחוטי פשתן שהיו נמצאין בידו והתשב"ץ בסימן שמ"ג ע"ש מהר"ם כתב דאסור להניח לתפור בגדיו בבית הנכרי אם לא שהישראל יושב אצלו דחיישינן שמא יתפור בפשתן וכן כתב בספר בדק הבית ע"ש ספר א"ח אלא שכ"כ בשם הר"ן והוא ט"ס שהרי בפרק קמא דחולין כתב הר"ן להיתר אלא צריך להגיה הר"ם במקום הר"ן וכמ"ש התשב"ץ:

שג המוצא כלאים בבגדו וכו' מימרא דרב יהודה אמר רב בפרק מי שמתו [ד' י"ט] ואסיקנא דבכלאים דרבנן בשוק א"צ לפשטו דגדול כבוד הבריות שדוחה איסור דרבנן ואף על פי שכתוב בתורה לא תסור מן הדבר דהוא ל"ת מדאורייתא הרי לאו זה נדחה מפני כבוד הבריות:

כתב הרמב"ם הרואה כלאים של תורה וכו' כלומר מדברי הרמב"ם משמע דאף על פי דהלובש אינו יודע שהוא כלאים אלא הרואה בלבד יודע אפילו הכי קורעו מעליו אבל הרא"ש מפרש דוקא שהלובש בעצמו מצאו דהשתא הוי מזיד אם אינו פושטו צריך לפושטו אפילו בשוק אבל אם הלובש אינו יודע

אין

דרכי משה

שב (א) והמ"מ פ"ח מהמ"א כתב וראיתי עכשיו נוהגין בהרבה מקומות לסמוך בזה אף על החייטין נכרי שקנה חוטי קנבוס ותופר ביתו בין עצמו ואפשר שכיון שיש היכר בין קנבוס לפשתן מרתת ולא אתי לאחלופי ולא אמרו לחוש אלא בדבר שא"א לעמוד עליו ע"י בדיקה אבל בדבר שאפשר לעמוד עליו ע"י בדיקה חוש דשל פשתן כבה מהר ושל קנבוס הולך ושורף מתירא הוא להחליף ובעל נפש יחוש בדבר עכ"ל וכ' בתא"ו נ"י ח"ד מ"מ מותר כשישראל יוצא ונכנס דנכרי מרתת ואינו מחליף עכ"ל· כתב מהרי"ל התופר בגדים של צמר אל יתפרם בחוטי קנבוס לבן צבוע שמא יחשדוהו שהם חוטי פשתן עד כאן לשונו: (ב) וכ"כ הכלבו וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' תשס"א דאסור לומר לנכרי לתפור בגדיו בקנבוס אע"פ שהפשתן יותר ביוקר דיותר נקל לתפור:

דחיינו

פרישה

(ב) בד"א בכלאים כו' קאי ג"כ אנדיקת נכנס ב"י: (ג) עד שיבדקם אם תפורין בפשתן כו' כתב הר"ן דאם נותן לנכרי חוטי קנבוס שרי ולא חיישינן שמא יחליפם אף על פי שהוא לנכרי לתפור בחוטי פשתן כו' (וכיון דכל שהוא אומן אינו מפסיד אומנתו עכ"ה) ע"ש וכ"פ רמ"א ומן טעם שאפשר שיש לעמוד על הדבר שחוטי פשתן כשמדליקים כבה מהר ושל קנבוס שורף והולך אבל אסור לסמוך לנכרי אפילו טוהו בפי' ואפילו פשתן ביוקר דנקל הוא תופר בפשתן רמ"א ונ"ע לפי טעם של רמ"א שיכולין לעמוד על הדבר לנסותו בדליקה א"כ לפי זה היה גם כן לסמוך לנכרי לכתחלה אפילו אם אין הישראל נותן לו חוטי קנבוס ושמא י"ל דכולי האי לא סמכינן אבדיקה הנ"ל אלא היכא שנותנים לו חוטי קנבוס דיש סברא לומר כי אין החייטי' מותים להחליף כולי האי ומש"ה סמכינן אבדיקה הנ"ל: (ד) ואפילו אם הנכרי מסיח לפי תומו שתפרן בקנבוס כו' שידוע לכל הנכרי שחייטי ישראל מחזירין על הכפרים לקנות קנבוס כי אינו מצוי כמו הפשתן והנכרי כדי להשביח מקחו אמר כן ועיין בדרישה: (ה) וכתב א"א הרא"ש ז"ל והאידנא כו' ובתשובה כתב שזה תולה בחילוק מקומות וב"י הביאם עיין שם:

סי' שג (א) אם הוא כלאים דרבנן כו' בפ' מי שמתו אומר גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה דהיינו כל דבר שהוא מדבריהם אבל לאו גמור אינם דוחים כ"מ כשהוא בשב ועשה פירוש שהוא בשב ואל תעשה לאפוקי כלאים שהוא לובש ועיקר כללו בשב ועשה ע"ש מ"ז: (ב) דוקא שהלובש מצאו בעצמו שהוא מזיד ר"ל אם אסר משהו הספק עליו נמלא משמע

עליו

דרישה

סי' שב [א] ואפילו אם הנכרי מסיח לפי תומו שתפרם בקנבוס כו' שידוע לכל הנכרים כו' ונ"ע דהלא"ה נמי אין לסמוך לנכרי כמסיח לפי תומו אלא באיסור דרבנן ולא באיסור דאורייתא כמ"ש רב אלפס בפרק הגוזל בתרא וכ"פ המחבר בש"ע סימן רכ"ח והפליג שם ע"ש וי"ל דס"ל דגם בכלאים מדרבנן הוא כיון דהבגדים שלנו אינם שורים וכמ"ש ב"י בשם סמ"ג ותשובות הר"ם עיין בזה שמ"מ ע"ד שהביאן והעיד שהכ"ע בתפירן פלוגתא שהאסורות בפשתן תפירת בגד צמר ע"ש: (כתב מהרי"ל התופר בגדיו של צמר אל יתפרם בחוטי קנבוס לבן כ"ש בלבוש שמא יחשדוהו שהם חוטי פשתן עכ"ה):

סי' שג [א] אבל המוצא כלאים על חבירו והלבוש אינו יודע כו' אין להפקות מספוק הספק דודאי הנכרי שלבש כלאים והלך בשוק והוא סבר שהוא יהודי והשמיטו בפיק והפסיד ע"י זה ד' מאות זהובים וא"ל שהפסיד יותר שלבשו אינו ספרי לא ידע ולכבר שהוא יהודי והיה נכרי וי"ל דלא קיין למימר שהלבוש שוגג אלא בהיה הוא שפתן בבגד צמר ואינו נראה וכל כיוצא בו והכא משום שיש דהכלאים היה לעינים צמר ופשתן בגלוי ולפי הסברא

הפסיד

חדושי הגהות

שב א בתשובה ח"א סימן תשס"א ועיין בשבה"ל: ב ט"ס הוא שהרי בפ"ק דחולין כתב הר"ן להיתר אלא צריך לומר הר"ם במקום הר"ן וכמ"ש בתשב"ץ סימן ש"ג (ב"ח):

שג א כלומר שהקפיד עליו על שהיה מודיע לחבירו:

לא

כלאים על חברו והלבוש אינו יודע א"צ לומר לו בשוק עד שיגיע לביתו דמשום כבוד הבריות ישתוק ואל יפרשנו משוגג כתב הרמב"ם המלביש את חבירו כלאים אם היה הלובש מזיד הלובש לוקה והמלביש עובר על ולפני עור לא תתן מכשול ואם לא ידע הלובש שהוא כלאים והמלביש מזיד (ג) המלביש לוקה והלובש פטור:

שד כלאי בגדים מותר לעשותן ולקיימן ואינן אסורין אלא בלבישה:

הלכות פדיון בכור

שה כתיב [במדבר י"ח:] אך פדה תפדה את בכור האדם וגו' ופדויו מבן חדש תפדה שמצות עשה על כל ישראל שיולד לו בן (א) שהוא בכור מאמו ישראלית בכל מקום ובכל זמן שיפדנו מהכהן ולא מהכהנת בחמשה סלעים (ב) שהם שתי אונקיאות וחצי לרש"י ולדברי הגאונים משקל (ג) אלף ותשע מאות ועשרים שעורים כסף (א) (ד) ואם יש לו שני ראשים צריך לפדותו בעשר סלעים ואלו חמשה סלעים נותנין לכהן בכסף או בשוה כסף מכל דבר שירצה (ב) (ה) חוץ מעבדים ושטרות וקרקעות אם יש לו ש"ח על אחד ונותנו לכהן בפדיון בנו אינו פדוי: (ו) אם כתב לכהן שטר חוב על עצמו בחמשה סלעים בשביל פדיון בנו חייב ליתנם לו (ז) ואפילו הכי אין בנו פדוי לשון הלכות גדולות כתב לכהן שחייב ליתן לו חמשה סלעים חייב ליתן לו חמשה סלעים אבל אין בנו פדוי (ח) עד שיאמר לו הילך בפדיון בני

וא"א

אין צריך לומר לו בשוק וכו' דכיון דאין חיוב אמירה זו אלא מדרבנן דאסמכוה אולפני עוד לא תתן מכשול גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה ואצ"ל לו בשוק עד שיגיע לביתו וזהו דעת רבינו אבל לפע"ד נראה דגם הרמב"ם לא אמר דקורעו מעליו בשוק אלא היכא שהוא מזיד דיודע שהוא לבוש כלאים של תורה ואינו פושטו אבל אם אינו אלא שוגג אינו חייב לקורעו מעליו אלא שותק עד שיגיע לביתו ואח"כ מודיעו שהוא לבוש כלאים של תורה ואין כאן מחלוקות והכי נקטינן: כתב הרמב"ם המלביש את חברו כלאים וכו' תוספתא פרק אלו הן הלוקין המלביש את חברו כלאים והמטמא את הנזיר אע"פ שהמלביש מזיד ומטמא מזיד חייב היו שניהם שוגגין פטור המקיף פאת ראשו של חברו שניהן חייבין במה דברים אמורים שהיו שניהם מזידים אבל אם היו שניהם שוגגין פטורין אחד שוגג ואחד מזיד שוגג פטור ומזיד חייב ונראה דהרמב"ם מפרש דברישא ה"פ אע"פ שגם המלביש מזיד ומטמא מזיד אפ"ה הלבוש והנטמא חייב בלבדו והמלבוש פטור ולא דמי למקיף פאת ראשו של חברו דכשניהם מזידין שניהם חייבין דשאני התם כיון דכתיב לא תקיפו בלשון רבים ולא כתיב לא תקיף בל' יחיד אלמא דבא הכתוב לחייב שניהם אבל הכא דכתיב בלשון יחיד לא תלבש לא יטמא אף ע"ג דקרי ביה לא תלביש וקרי ביה לא יטמא אפ"ה מדלא כתיב בלשון רבים אלא בלשון יחיד אין שניהם חייבין אף על פי ששניהם מוזדין אלא הלבוש בלבד הוא דחייב וכן הנטמא בלבד הוא דחייב אלה דלפ"ז צריך להגיה בסיפא שניהם שוגגין שניהם פטורין אחד שוגג ואחד מזיד שוגג פטור ומזיד חייב דבזה סגי דינו למקיף ואין לחלק ביניהם אלא בשניהם מוזדין דבמקיף שניהם חייבין ובמלביש הלובש חייב והמלביש פטור אף על פי ששניהם מוזדין ולפ"ז לא קשיא כלל מה שהקשה הרא"ש ע"ז בתשובתו להרשב"א עיין במ"ש ב"י בשם הרא"ש כאן בסימן זה ובכסף משנה סוף פ' י':

שד כלאי בגדים מותר לעשותן ולקיימן ואינן אסורין אלא בלבישה כ"כ הרמב"ם בפ"י וז"ל ואין אסור אלא ללובשן בלבד או להתכסות בהן שנאמר לא תלבש שעטנז ונאמר לא יעלה עליך העלייה שהיא דרך לבישה אסור עכ"ל והוא ממה ששנינו בפרק בתרא דכלאים מוכרי כסות מוכרים כדרכן וכולי תופרי כסות תופסין כדרכן וכולי אלמא דמותר לעשותן ולמוכרן לכתחלה ואף על פי דבכבר כתב הרמב"ם לשם וכן רבינו בסימן ש"א דמוכרי כסות ותופרי כסות עושין כדרכן לא כתבו כן אלא להורות דאין בו משום איסור הנאת לבישה כיון שלא נתכוון ליהנות בהמה מפני החמה וכו' אבל כאן מיירי בדלא נהנה כלל אלא דעושה לו כלאים לכתחלה על ידי נכרים ומוכרן על ידם דמותר אף מדרבנן ולא גזרו בזה כל עיקר:

שה כתיב אך פדה תפדה גו' כלומר דבכור אם נפדה אף ע"פ שאינו בכור אב ובכור אב אינו נפדה אם אינו בכור אם דבפטר רחם תלה רחמנא ובפרק קמא דקידושין [דף כ"ט] קאמר ת"ר מניין שאם ה"ל ה' בנים מחמשה נשים דחייב לפדות את כולן ת"ל כל בכור בניך תפדה ופרכינן פשיטא בפטר רחם תלה רחמנא מה"ד נילף בכור בכור מנחלה מה להלן ראשית אונו אף כאן ראשית אונו קמ"ל פי' מה"ד בראשית אונו נמי תלה רחמנא דבעי' שיפטיר את רחם אמו וגם שיהא ראשית אונו קמ"ל דבפטר רחם בלחוד תלה רחמנא ומ"ש ישראלית לאפוקי כהנת ולויה ונכרית כדלקמן: ומ"ש בכל מקום כלומר בין בארץ בין בח"ל ובכל זמן כלומר בין בזמן הבית ובין שלא בזמן הבית וה"א ספ"ק דקידושין דכל מצוה שהיא חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בח"ל:

ומ"ש שיפדנו מהכהן ולא מהכהנת כך כתב הרא"ש בסוף בכורות בדבורו האחרון דהכי מוכח בכמה דוכתי ודלא כפרש"י בפרק קמא דקידושין: ומ"ש שהם שתי אונקיאות וכו' כך כתב הרא"ש בפרק יש בכור [דף מ"ט ע"ב]: ואם יש לו שני ראשים צריך לפדותו בעשר סלעים ברייתא סוף פרק ג' דמנחות [דף ל"ז] ופרכינן מדתני רמי בר חמא מתוך שנאמר פדה תפדה את בכור האדם שומע אני אפילו נטרף בתוך שלשים יום תלמוד לומר אך חלק וכתבו התוספות דמפירוש ר"ת דנטרף היינו דנעשה טרפה ואע"פ שחיה יותר משלשים וכיון שיש לו שני ראשים היינו טרפה דכל יתר כנטול דמי עכ"ל משמע דאף על פי שאפשר שיהא חי מכל מקום כיון דהוא טרפה פטור מלפדותו ודלא כפירוש רש"י דפריך משום דלא אפשר שיהא חי ע"ש בתוספות דדחו פירושו ומשני שאני הכא דבגלגלת תלה רחמנא לפדיון בכור דכתיב חמשת שקלים לגלגלת והאי אית ליה תרי גלגולות ועיין לקמן אבל ואם נולד לו טרפות:

ומ"ש חוץ מעבדים ושטרות וקרקעות שאם יש לו שטר חוב על אחר וכו' האי שאם וכו' פירוש מה שכתב שאין פודין בשטרות וכך פירש רש"י לשם במשנה [דף נ"א] ודעת רש"י דמה ששנינו שאין פודין בשטרות וילפינן מקראי איננו זה אלא היכא שיש לו שטר חוב על אחר וכו' אבל סיפא בדכתב לכהן שטר חוב על עצמו וכו' קאמר בגמרא דדבר תורה בנו פדוי ומה טעם אין בנו פדוי גזירה שמא יאמרו פודין בשטר שיש לו על חברו ע"ש:

לשון הלכות גדולות וכו' נראה דהכי פירושו חייב ליתן לו חמשה סלעים אבל אין בנו פדוי עד שיאמר לו בשעה שנותן לו חמשה סלעים הילך אלו חמשה סלעים

שהעתיק התירוץ האחרון ומה שנתן טעם לכשלבוש עצמו מולאו מפני שהוא מזיד אין הכוונה לומר שלבשו מזיד דאם כן לא שייך ליתנא דהמולא אלא היינו לומר שאם אחר שמלאו ישהנו עליו נמצא שהוא משהה אותו עליו במזיד: כתב הרמב"ם המלביש את חבירו כלאים אם היה הלובש מזיד הלובש לוקה וכו' והרא"ש בתשובה כלל ב' דין ט"ז תמה עליו וכתב לא ידענא מנין מלקות זה למלביש דלא תלבש אלובש קאי ואי דרש נמי לא תלביש א"כ אפילו הלובש מזיד נמי ילקה המלביש גם הוא דאין זה לאו שבכללות כיון דאתרי גברי קאי:

שד כלאי בגדים מותר לעשותן ולקיימן ואינן אסורים אלא בלבישה משנה בפ' בתרא דכלאים:

שה פדיון בכור כתיב אך פדה תפדה את בכור האדם וגו' ופדויו מבן חדש תפדה שמצות עשה על כל ישראל שיולד לו בן שהוא בכור מאמו כלומר דבכור אם נפדה ולא בכור אב דבפטר רחם תלה רחמנא:

ומ"ש ישראלית לאפוקי כהנת ולויה כדלקמן: ומ"ש בכ"מ כלומר בין בארץ בין בח"ל: ומ"ש ובכל זמן כלומ' בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית: ומ"ש שיפדנו מהכהן ולא מהכהנת כ"כ הרא"ש בסוף בכורות והביא ראיה מפרק הזרוע (קלא י) ודלא א כפרש"י בפ"ק דקידושין גבי הא דרב כהנא שקל סודרא לפדיון הבן דרב כהנא לא היה כהן אלא בשביל אשתו שהיתה כהנת: ומ"ש בה' סלעים משנה בפ' יש בכור (מט י) ואיתיה בכמה דוכתי: ומ"ש שהם שתי אונקיות וחצי לרש"י כ"כ בפרק יש בכור. ומ"ש לדברי הגאונים משקל אלף ותתק"ך שעורים כסף כ"כ שם הרא"ש בשמם וכן דעת הרמב"ם ולדבריהם עולה ק"ך מעין שהם שלשים דראמי"ס כסף מזוקק:

ואם יש לו ב' ראשים צריך לפדותו בי' סלעים ברייתא בס פ הקומץ רבה (לז:) ורמי עלה בגמרא מדתני רמי בר חמא מתוך שנאמר פדה תפדה את בכור האדם שומע אני אפילו נטרף בתוך ל' יום ב ת"ל אך חלק ומשני שאני הכא דבגלגולת תלה רחמנא ופרש"י דכתיב ה' שקלים לגלגולת והאי אית ליה תרי ואי משום אך חלק הבתא מיהא לא מיית:

ואלו ה' סלעים נותנים לכהן בכסף או בשוה כסף מכל דבר שירצה משנה בפ' יש בכור (מט:) ה' סלעים של בן במנה צורי שלשים של עבד וכולי וכולן נפדין בכסף ובשוה כסף: ומ"ש חוץ מעבדים ושטרות וקרקעות משנה שם (נא י) וטעמא מפרש בגמרא: ומ"ש אם יש לו ש"ח על אחד ונתנו לכהן וכו' הוא פירוש מ"ש שאין פודין בשטרות: ומ"ש ואם כתב לכהן ש"ח על עצמו בה' סלעים בשביל פדיון בנו חייב ליתנם לו ואפ"ה אין בנו פדוי משנה שם כתב לכהן שהוא חייב לו ה' סלעים חייב ליתן לו ובנו אינו פדוי לפיכך אם רצה הכהן ליתן לו מתנה רשאי ופירש רש"י כתב לכהן שהוא חייב ליתן לו חמשה סלעים משום פדיון בנו: בנו אינו פדוי· כדאמר בגמרא שמא יאמרו פודין בשטרות: ולפיכך· הא דאמרן חייב ליתן לו ה' סלעים אם רצה הכהן. ליתנו ולהחזירה לו במתנה רשאי אבל תקנתא אחריתי ליכא: ומ"ש רבינו לשון ה"ג כתב לכהן שחייב ליתן לו ה' סלעים וכו' אבל בנו אינו פדוי עד שיאמר לו הילך פדיון בני כלומר שאם בשעה שנתנם לו אמר הילך בפדיון בני בנו פדוי ומתני' בדלא אמר לו הכי אבל לא משמע כן מדברי רש"י שכתב גבי לפיכך אם רצה הכהן ליתן לו מתנה

אבל

דרכי משה

שה (א) דהיינו כל שקל שפ"ד שעורים כסף וכ"ה בהג"מ ע"א סוף כתובות דף תקנ"ב וכתב שם ושקלנו דוק"ט חדש ממטבע וויניציאה והיא מ"ח שעורים נמצא משקל חמש סלעים הם מ' דוק"ט ובפסקי מהרא"י סימן מ"ח כתב ושיעור פדיון הבן שמעתי שמהר"י מול"א שיער בערך שני זהו' רייגס וכ"ה במהרי"ל: (ב) במרדכי ריש פ' הזהב ר"ת חית מדקדק אדם שהיה רוצה ליתן תבואות לפדיון הבן די לו לתת לו כדי המחזיק אמה על אמה ברום אמה וחצי דאפילו בא"י שהוא בזול שיעור זה שוה חמש סלעים כו' עד מידו פ' הסובר

פרישה

עליו כשיר ב"י· (ג) המלביש לוקה והלבוש פטור הרא"ש בתשובה תמה עליו דהא לאו דלא תלבש אלובש קאי ואי דרש נמי לא תלביש אם כן אפילו הלובש מזיד נמי ילקה המלביש גם הוא דאין זה לאו שבכללות כיון דאתרי גברי קאי ובכסף משנה פ"ו דכלאים כתב דאפשר ליישב ולומר שסובר הרמב"ם דבהאפקינהו רחמנא ללובש ומלביש בחד תיבה וחד מבטא וחד מקרי אין לחייב שניהן בה' כל היכא דחד חייב אידך פטור ול"ד לתער לא יעבור דההוא לא מקרו ביה נפיק אלא ממשמעותא דלא יעבור ע"כ· ע"ל בס"ס ר"ן דכתב המדיר את אשתו ואם נהנית לו לוקה ופי' הר"ן דהאשה נלקה אף על גב דכתיב לא יחל דברו דרשינן לא יחל דבר הנדר· אבל הרמב"ם חולק וס"ל דהאיש נלקה אם מהנה אותה ולא האשה וע"ש בב"י·

סי' שה (א) **שהוא** בכור מאמו דבכור אם נפדה ולא בכור אב דבפטר רחם תלוי רחמנא· ישראלית לאפוקי כהנת ולויית כדלקמן· בכל מקום בין בארץ ישראל בין בח"ל ובכל זמן אפילו שלא בפני הבית: (ב) בחמש סלעים ומהרי"ל שיער שהוא בערך שני זהובים רייגס וכתב רמ"א שהוא ב' זהובים פוליש (עיין בסמ"ע בח"מ סימן פ"ס מ"ש מ"ח ו"ל שם ומתמה שלפי החשבון שכתב רבינו שם וכאן אין סגי בזמנינו פדיון הבן בשני זהובים. ונראה שאף לפי מהרא"י בפסקיו סימן מ"ח ומהרי"ל ששערו פדיון הבן בערך ב' זהובים לא יהיה פחות מערך ח' רייכש טאלר ושני שלישי ר ט כף שהיה בזמניהם הטאלר בעד ע"ב קראטצאן שהוא ל"ו גדולים פוליש עכ"ל): (ג) אלף ותשע מאות ועשרים שעורים כסף ועיין בח"מ סי' פ"ו מ"ש שם: (ד) ואם יש לו שני ראשים כו דכתיב חמשת שקלים לגלגלות והאי אית ליה תרי גלגולות ואע"פ שימות הבתא מיהא לא מת רש"י ואע"ג שכתב רבינו אחר כך בסמוך דולד שנולד טריפה א"צ פדיון ויליף לה ממיעט וקרא שאני הכא דאתרבי מגלגולת. (ה) חוץ מעבדים ושטרות וקרקעות הטעם מפירש בגמרא: (ו) ואם כתב לכהן ש"ח על עצמו כו' הוא פירוש מ"ש אין פודין בשטרות ב"י: (ז) ואפ"ה אין בנו פדוי כדמפרש הטעם בגמרא שמא יאמרו פודין בשטרות ואם רוצה הכהן ליתנם (קאי על מה שאמר חייב ליתן לו ה' סלעים עכ"ס) ולהחזירם לו במתנה רשאי אבל תקנתא אחריתי ליכא רש"י: (ח) עד שיאמר לו הילך כו' בשעת נתינת המעות ולא ס"ל כרש"י דכתב ולית ליה תקנתא:

ופ"ש

חדושי הגהות

שה א לא נמצא כן ברש"י ונראה דט"ס הוא וצ"ל ודלא כפי' ר"י וכו' שכן נמצא בתוס' שם ובפסחים (סט:) (מעי"ט): ב פי' כיון דכתיב אך חלק להורות דנטרף בתוך ל' א"צ לפדות

אבל תקנתא אחריתי ליכא ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן כלומר כתב המשנה סתם ולא כתב מ"ש ה"ג : ואם נתן לו חפץ בחמשה סלעים והכהן קבלו בכך בנו פדוי וכו' ואם נתנו לו סתם אם הוא שוה ה' סלעים בנו פדוי בפרק קמא דקידושין [ז :] ההוא גברא דאקדיש בשיראי רבה אמר לא צריכי שומא רב יוסף אמר צריכי שומא אמר רב יוסף מנא אמינא לה דתניא מגל זה לפדיון בני טלית זו לפדיון בני לא אמר כלום מגל זה בחמשה סלעים לפדיון בני טלית זו בחמשה סלעים לפדיון בני בנו פדוי היכי דמי אילימא דלא שוי כל כמיניה אלא לאו אע"ג דשוי וכיון דלא קיצי לא לא לעולם דלא שוי וכגון דקביל כהן עילויה כי הא דרב כהנא שקיל סודרא מפדיון הבן א"ל לדידי חזי לי ה' סלעים אמר רב אשי לא אמרן אלא כגון רב כהנא דגברא רבה הוא כלומר ולא אזיל בגילוי הראש ומיבעי ליה סודרא ארישיה אבל כ"ע לא כי הא דמר בר אשי זבן סודרא מאימיה דרבא ג מקוזי שוי י' בי"ב ואסיקנא והלכתא שיראי לא צריכי שומא וכתב הר"ן על הא דאמר רב אשי לא אמרן אלא כגון רב כהנא וכו' ונראה דה"ה למי שדרכו להתיקר באי זה דבר שנותן בו לפעמים דמים הללו דמהני דאלת"ה מגל זה בה' סלעים במה בנו פדוי ומיהו בעינן שיהא דרכו להתיקר בכיוצא בזה עד כדי דמים הללו הא לאו הכי לא מצי אמר לדידי שוי לי אלא שיש לתמוה על הרמב"ם שכתב בפי"א מהלכות בכורים נתן לו כלי שאינו שוה בשוק ה' סלעים וקבלו הכהן בה' סלעים הרי בנו פדוי ולא חלק אם דרכו להתיקר בו אם לאו עכ"ל ול"נ דסבר הרמב"ם דכל שהוא שוה ה' סלעים לשום אדם אע"פ שלכהן הזה אינו שוה ה' סלעים יכול לקבלו בה' סלעים והא דאמר רב אשי לא אמרן אלא כגון רב כהנא וכו' היינו לומר דאי לשום אדם אינו שוי ה' סלעים לא מהני מאי דאמר רב כהנא לדידי שוי לי ה' סלעים וה"פ לא אמרן אלא כגון סודרא דלרב כהנא ודכוותיה שוי לפעמים ה' סלעים אע"פ שלכל אדם אינו שוה כל כך יכול רב כהנא למימר לדידי שוי ה' סלעים אבל כ"ע כלומר מילתא דלכ"ע לא שוי ה' סלעים כיון דלשום אדם בעולם לא שוי חמשה סלעים לאו כל כמיניה וה"ה כלי שאינו שוה בשוק ה' סלעים כלומר בשוק אינו שוה כל כך אבל לקצת בני אדם שוה ה' סלעים וקבלו הכהן בה' סלעים בנו פדוי (ג): נתן ה' סלעים לעשרה כהנים וכו' בנו פדוי ברייתא בפ' יש בכור (נא :) : **וצריך** שיתנם לו במתנה גמורה ואם ירצה הכהן להחזירם לו אחר שקבל אותן רשאי ומיהו לא יהא רגיל להחזירם לכל וכו' בפ' יש בכור (נא :) תניא נטלו והחזירו לו יצא וכך היה מנהגו של רבי טרפון שהיה נוטל ומחזיר רבי חנינא הוה רגיל דשקיל ומהדר חזייה לההוא גברא דהוה אזיל ואתי קמיה א"ל לא גמרת והכתב ד מדעם ביש עבדת הלכך אין בנו פדוי וכתב על זה הרא"ש ה דאמר ליה לא מהדרנא לך אין בנו פדוי וא"ת מ"ש במתנה על מנת להחזיר דאמרינן בפ"ק דקדושין (ו :) שבנו פדוי וכ"ש זה שלא התנה אלא בלבו היה שיחזור לו וי"ל שר"ח לא רצה לזכות אלא במתנה גמורה שלא לשחת ברית הלוי כדאמרינן בפ' עד כמה [כו .] הכהנים והלוים המסייעים בבית הגרנות עליהם הכתוב אומר שחתם ברית הלוי ותימא כיון דרבי טרפון ור"ח מחזירין בכל פעם כמאלו משחיתים את ברית הלוי שמפסידין שאר כהנים שלא יתנו אלא להם מפני שרגילים להחזיר וי"ל כיון דהנותן אינו יודע בשעה שהוא נותן אם יחזירו לו אם לאו לא קרינן ביה שחתם ברית הלוי ומה שמחזירים לו אחר כן מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה וגם לא היו מחזירים בכל פעם אלא לעניים דוקא עד כאן לשונו וכ"כ התוס' : (ב"ה) ועיין בהרמב"ם פ"ח מבכורים : וכתב הרשב"א בתשובה סימן קצ"ח ותשכ"ח שמותר להתנות עמו ולומר לו הילך ה' סלעים בפדיון בני ע"מ שתחזירם לי משום דהאומר ע"מ ו כאומר מעכשיו דמו אבל באומר הילך ה' סלעים בפדיון בני ואתה תחזיר לי וכיוצא בזה ושלא בע"מ אין בנו

(ס) וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן ואם נתן לו חפץ בחמשה סלעים והכהן קבלו בכך בנו פדוי אפילו אינו שוה כל כך ואם נתנו לו סתם אם הוא שוה ה' סלעים בנו פדוי (י) [מ] אע"פ שלא שמו אותו תחלה לידע אם הוא שוה ה' סלעים ואם אינו שוה חמשה סלעים אין בנו פדוי (ד) נתן חמשה סלעים (יא) אפילו לעשרה כהנים (ה) בין בבת אחת בין בזה אחר זה בנו פדוי וצריך שיתנם לו במתנה גמורה ואם ירצה הכהן להחזירם לו אחר שקבל אותם רשאי ומיהו לא יהא רגיל להחזירם לכל שלא להפסיד לשאר הכהנים שמתוך כך יתנו הכל פדיוני בכוריהם לו ולא לכהנים אחרים אבל לעניים יכול להחזיר וכ"ש שמהאי טעמא לא יקבל ע"מ (ו) להחזיר וס"ם

סלעים בפדיון בנו ומתניתין בדלא א"ל בשעת נתינת חמשה סלעים כלום אלא נתנם לו סתם בפרעון הש"ח והכהן מחזיר לו השטר התם הוא דאינו פדוי מדרבנן מטעם גזירה שמא יאמרו פודין בשטר אבל בשא"ל בשעת נתינה הילך ה' סלעים בפדיון בני אע"ג דעד עכשיו לא היו פדוי מדרבנן במה שכתב ש"ח על עצמו מכל מקום הרי עכשיו הוא פדוי בנתינה ואמירה זו :

ומ"ש וא"א הרא"ש לא כתב כן כלומר כתב המשנה סתם לא כתב מה שכתב ה"ג נראה דלא ס"ל כה"ג · וב"י כתב גם כן דמדתנן כתב לכהן שטר על עצמו שהוא חייב לו ה' סלעים חייב ליתן לו ובנו אינו פדוי לפיכך אם רצה הכהן ליתן לו מתנה רשאי ופי' רש"י לפיכך דאמרן חייב ליתן לו ה' סלעים אחרי' לפדיון בנו אם רצה הכהן להחזירם וליתנם לו במתנה רשאי אבל תקנתא אחריתא ליכא עכ"ל אלמא דליכא תקנת' כמה שא"ל כשפורע הש"ח הילך חמשה סלעים אלו בפדיון בני אלא חייב ליתן לו ה' סלעים בפרעון הש"ח וגם צריך ליתן לו ה' סלעים אחרים לפדיון בנו וליכא תקנתא אחריתא אלא להחזיר אלו הסלעים אחרים וליתנם לו במתנה וה"ט דכיון דנתן לו ה' סלעים בפרעון הש"ח אע"ג שא"ל בשעת נתינת המעות הילך ה' סלעים אלו בפדיון בני מ"מ איכא גזירה שמא יאמרו פודין בשטר והכי נקטינן : ואם נתן לו חפץ וכו' ברייתא פ"ק דקידושין [דף ח'] מגל זה לפדיון בני לא אמר כלום מגל זה או טלית זה בחמשה סלעים לפדיון בני בנו פדוי ומסיקנ' בדלא שוי וכגון דקביל כהן עילויה כי הא דרב כהנא שקל סודרא מבי פדיון הבן א"ל לדידי חזי לי ה' סלעים אלא דקשה טובא דבתר הכי קאמרי' א"ר אשי לא אמרן אלא כגון רב כהנא דגברא רבה הוא ומיבעי ליה סודרא ארישיה אבל כ"ע לא ומביאו הרא"ש בפרק יש בכור אלמא דלא מהני כשהכהן קבלו בכך אא"כ בחפץ שדרכו של כהן זה לתת בחפץ זה דמים הללו אע"ג דאינו שוה כך לאדם אחר ורבינו כתב בסתם דאלמא דאפי' כל כהן שבעולם יכול לקבלו בחמשה סלעים ובנו פדוי אף על פי שאינו שוה לשום אדם שבעולם ה' סלעים ונראה דס"ל לרבינו לחלק דכשהאב אומר לכהן הילך מגל זה בחמשה סלעים לפדיון בני וקבלו הכהן בכך התם ודאי דבנו פדוי אע"ג שאינו שוה לשום אדם שבעולם ה' סלעים דכיון שחפץ זה הוא חשוב ה' סלעים אצל האב דמאני תשמישתא יקירי עליה הו"ל כאילו נתן לו ה' סלעים אבל עובדא דרב כהנא הוה דהאב נתן לו הסודר בסתם בפדיון בנו שלא א"ל אלא הילך סודר זה בפדיון בני ורב כהנא הוא דא"ל מעצמו לדידי שוי לי ופרש"י אני שם אותו לעצמי ואקבלו בכך והכה"ג דוקא קאמר רב אשי לא אמרן אלא כגון רב כהנא וכו' ולכן לא כתב רבינו אלא הברייתא דמיירי כשאומר האב לכהן הילך חפץ זה בחמשה סלעים לפדיון בני דבנו פדוי אע"ג דאינו שוה ה' סלעים וכגון דקיבל הכהן עילויה כדאסיקנא התם ולא הביא הך דרב כהנא ורב אשי משום דאפשר לומר דדוקא בסודר קאמר תלמודא היכא דהכהן גברא רבה כרב כהנא דלא אזיל בגילוי הראש בלא סודר מצי א"ל לדידי חזי לי ה' סלעים כי הא דמר בר רב אשי זבן סודרא מאימיה דרבא מקוזי שוה עשרה בי"ב אבל בשאר חפצים דלאו סודרא אפילו גברא רבה לא מצי אמר מעצמו לדידי חזי לי ה' סלעים אם אין האב א"ל הא לך חפץ זה בחמשה סלעים וכיון דהך לגופא דסודרא לגברא רבה לא שכיח השתא לכך כתבו רבינו ונמשך רבינו בדבריו אלה אחר דברי הרמב"ם שגם הוא לא כתב אלא הברייתא ולא כתב להא דרב כהנא ורב אשי כנלפע"ד נכון ודלא כמה שנדחק ב"י לפרש הסוגיא לדעת הרמב"ם גם לא כתב כלל ליישב דברי רבינו והוציא דין חדש דכנתן האב לכהן כלי בחמשה סלעים וקבלו כך הכהן דאין בנו פדוי אלא בשוה ה' סלעים לשום אדם וכך פסק בש"ע ולא נהירא אלא משמעות הברייתא והרמב"ם ורבינו הוא כפשוטו דכשא"ל האב הילך חפץ זה בחמשה סלעים אפילו אינו שוה כ"כ לשום אדם ואפילו אינו שוה אלא סלע בנו פדוי כדפרישית : נתן ה' סלעים אפילו לעשרה כהנים בין בבת אחת בין בזה אחר זה בנו פדוי בפרק יש בכור ת"ר נתנו לעשרה כהנים בבת אחת יצא בזה אחר זה יצא ופרש"י בבת אחת . שהניח לפני כולן חמש סלעים והלך לו בזה אחר זה : ולכהן אחד . הכי תניא ליה בתוספתא יצא עכ"ל לפי זה משמע דלעשרה כהנים בזה אחר זה לא יצא אבל רבינו נמשך אחר דברי הרמב"ם שמפרש לברייתא נתנו לעשרה כהנים בבת אחת יצא בזה אחר זה יצא כלומר דלא מבעיא לעשרה כהנים בבת אחת יצא אלא אפי' לי' כהנים בזה אחר זה נמי יצא : **וצריך** שיתנם לו במתנה גמורה וכו' פי' שלא יהא דעתו של אב בשעה שנותן לכהן חמש סלעים שיחזיר לו הכהן ואם עשה כן והחזיר לו אין בנו פדוי עד שיגמור האב בלבו ליתן לו מתנה גמורה דאז אם רצה הכהן אח"כ להחזיר יחזיר וכ"כ הרמב"ם והוא מדאיתא בפרק יש בכור דרבי חנינא כהן היה הוה רגיל ושקיל ומהדר חזייה לההוא גברא דהוה קא אזיל ואתי קמיה א"ל לא גמרת והכתב מדעם ביש (עבדת ס"מ) הלכך אין בנך פדוי ופי' רש"י האב שנתן ה' סלעים לרבי חנינא בפדיון בנו היה מהלך ובא לפניו כדי שירצנו רבי חנינא ויחזיר לו ה' סלעים שנתן לו בעד בנו א"ל לא גמרת ונתת נתינה גמורה אלא כדי שאחזירם לך דבר רע עשית הלכך אין בנך פדוי אם אחזירם ל"א אפילו לא אחזירם אין בנך פדוי עכ"ל אבל דעת הרמב"ם כלשון ראשון והכי משמע מלשון רבינו דנתנם לו במתנה גמורה רשאי להחזיר לו אבל אם לא נתנם לו במתנה גמורה אינו רשאי להחזיר שאם החזיר אין בנו פדוי אבל אם לא החזיר לו בנו פדוי אפילו לא נתן לו במתנה גמורה והקשו התוספות ומ"ש מתנה על מנת להחזיר שבנו פדוי וכ"ש זה שלא התנה אלא בלבו היה שיחזיר וי"ל שרבי חנינא לא רצה לזכות אלא במתנה גמורה דאסרינן ליה מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות ועבר על ושחתם ברית הלוי כדאיתא בפרק עד כמה עכ"ל וכ"כ הרא"ש כלומר דבמתנה על מנת להחזיר כיון שיודע שצריך להחזיר לו ואפ"ה קבלו כהן לשם פדיון הבן יצא אבל אם נתן לו סתם דלא קבלו כהן אלא לזכות בו במתנה גמורה והאב היה דעתו שיחזירם לו הלכך אין בנו פדוי : ומ"ש ומיהו לא יהא רגיל להחזירם כו' כ"כ התוס' והרא"ש בתירוץ האחרון דרבי טרפון ור' חנינא לא היו מחזירין בכל פעם אלא לעניים אבל לשאינן עניים עבר על ושחתם ברית הלוי וס"ל לרבינו דתירוץ זה הוא העיקר : ומ"ש וכ"ש שמהאי טעמא לא יקבל ע"מ להחזיר וכו' בפ"ק דקידושין [סוף דף ו'] אסיקנא דאף

דרכי משה

המוכר את הספינה (צא :) אמרינן שלפעמים היה זול ביותר : (ג) והרשב"א כתב בתשובה סימן קצ"ח וסי' תשכ"ט כדברי הר"ן : (ד) כתב מהרי"ל דאם הכהן חפץ במה שנתן לו צריך להשלים לו ה' סלעים ולא יכול לומר תחזור לי החפץ ואתן לך ה' סלעים : (ה) במרדכי סוף פ' גט פשוט ע"ד משמע דאם נתן לכהן בנו לפדות אסור להחזיר ומיהו אם חזר בו הוי חזרה ע"ל סימן רס"ד : (ו) ובמרדכי ריש פ"ק דקידושין וראבי"ה כתב בפדיון יצא כדי נתינה אם שעה אחד גמר בלבו שיהא מתנה אבל אי עייל ונפק אזוזי קפיד ולא גמר

פרישה

(ס) וא"א הרא"ש ז"ל לא כ"כ כלומר כתב המשנה סתם ולא כתב מ"ש ה"ג ומדלא כתבה ש"מ דלא ס"ל כן דלא אפילו אומר כן בפירוש לא מהני אא"כ יחזירם לו הכהן ויחזור ויתנם כדלעיל : (אפילו אינו שוה כ"כ דוקא שחפץ זה רגיל להתייקר ולפעמים שוה למכור בשוק ה' סלעים ר"ן והשב"א סי' קל"ח ותשל"ט עכ"ה) : (י) אע"פ שלא שמו אותו תחלה וכו' לא סמכא דעתיה דכהן דקבלתו וכן בדין קידושי אשה בסמ"ע סימן ל"ח ועיין בדרישה : (יא) אפילו לעשרה כהנים (במרדכי ס"פ כל הגט משמע דאם נתן לכהן בנו לפדות אסור לגזול ומיהו אם גזל הוי חזרה וע"ל סי' רס"ד עכ"ס) ובין

דרישה

כמסית מסית סבר שהוא יכוחי לא שייך למימר דלמא שוגג הוה וק"ל :

סי' שה [מ] **ואע"פ** שלא שמו אותו תחלה כו' וכן בדין קידושי אשה בש"ע סי' ל"א ול"ע לפי מ"ש שם דאם אמר התקדשי לי בטבעת זה שהוא מחשיב זו אינה מקודשת אם אין טבעתו כדי קלא דגרסה דר"ה נמי הכא דצריכין שוה ה' שקלים ואפילו להרמב"ם דפליג שם היינו משום דקידושין הוי בפרוטה ושוה פרוטה סתם מקדש סתם משא"כ בפדיון ומיהו י"ל אפשר דדוקא במטבע איכא ע"ד דלאוה מקודשת משום דס"ל לא נתרצית למקנה ונפקא נפקית מטה שמ"ל משא"כ בחמשה סלעים דפדיון דבע"כ דהכהן נותנים בנו בה' סלעים וק"ל והוא עיקר : אם

חדושי הגהות

לפדות ואם בן ה"ה הך שיש לו ב' ראשים דדמי לטריפה דהא אינו יכול לחיות ואמאי יפדנו : ג מקובי שם מקום : ד מדעם ביש עבדת דבר רע עשית : ה דאי נמי לא מהדרנא לך אין בנך פדוי בצ"ל וזה כלשון שני שפירש"י שם בגמ' : ו פי' דכשאמר לו ע"מ שתחזירם הי' בתחלת מתנתו הוי ע"ת להחזירם ותו שמה מתנה דהא לא חזר בכלל מדבריו משא"כ כשאומר הילך ה' סלעים ה"ז מתנה גמורה וכשאמר אח"כ ותחזירם לי הוי זה כחוזר מדבריו הראשונים לפיכך לא הוי מתנת כלל וכה"ג מצינו בפירש"י גיטין (עב ·) על מתני' דמחיים ולאחר מיתה כך פי' הט"ז ועיין ש"ך :

לשו

(יב) ומ"מ [ב] אם עבר וקבלם ע"מ להחזיר הבן פדוי הפריש ה' סלעים לפדיון בנו ונאבדו חייב באחריותן עד שיבואו ליד כהן (יג) ובשעה שנותן הפדיון לכהן מברך בא"י אמ"ה אקב"ו (יד) [ג] על פדיון הבן: ואם פודה את עצמו אומר על פדיון הבכור ויברך שהחיינו ור"י היה מסתפק היכא שמת הבן לאחר ל' יום שאפ"ה חייב בפדיונו (טו) אם יש לו לברך שהחיינו אם לאו: בתשובת הגאונים (ח) תיקון גאונים לסדורי מנהגא דפדיונא וברכתא דיליה הכי דמייתי אבוה בריה קמיה כהנא ומודע ליה לכהנא דבכור פטר רחם הוא (טז) ולישייליה כהנא מאי בעית טפי ברך בוכרך או ה' סלעים דמחייבת למפרקיה בהו וליהדר ליה ברי בוכרי בעינא טפי והילך ה' סלעים בפורקניה (יז) ובהדי דיהיב להו בידיה מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על פדיון הבן ושהחיינו (יח) והדר מזגא לכהנא כסא דחמרא ומייתי אסא ומברך בפ"ה ובורא עצי בשמים בא"י אמ"ה אשר קדש עובר במעי אמו ולארבעים יום חלק אבריו מאתים וארבעים וח' אברים שיש בו ונפח בו נשמה כדכתיב [בראשית ב'] ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה עור ובשר הלבישו ועצמות וגידים סבבו כדכתיב [איוב י'] עור ובשר תלבישני ועצמות וגידים תסוככני (יט) וצוה לו מאכל ומשתה (כ) וזימן לו שני מלאכי השרת לשמרו במעי אמו דכתיב [שם] חיים וחסד עשית עמי ופקודתך שמרה רוחי (כא) אביו אומר זה בני בכור ואמו אומרת זה בני בכורי שבו פתח הקב"ה דלתי בטני חמש סלעים נתחייבנו ליתן לכהן בפדיונו כדכתיב

דאף בפדיון הבן בנו פדוי אם נתן לו ע"מ להחזיר אבל אסור לעשות כן מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות : הפריש ה' סלעים וכו' משנה שם ויליף לה מקרא דחייב באחריותם ע"ש :

ובשעה שנותן וכו' פי' בשעה שהאב מחזיק בידו ה' סלעים ומושיטם לכהן קודם שיוציא מידו ליד כהן מברך ואח"כ נותנם לו כדי שיברך עובר לעשייתן וכך מבוא' בתשו' הגאונים בסמוך שכתב ובהדי דיהיב להו בידיה מברך וכו' : **בתשובת** הגאונים וכו' כל תיקון זה כתב הרא"ש בפ"ק דקידושין ובסוף בכורות ומ"ש דמייתי אבוה בריה קמיה כהנא וכו' אע"ג דאפילו אבוה בעיר אחרת שאין הבכור שם מצוה האב לפדיתו ביום ל"א מ"מ לכתחלה מצוה להביאו לפני הכהן כדי שיפרסם' שאינו מברך אלא על פדיון בן זה שהוא מונח לפניו ועל כן גם אמו של הבכור עומדת שם ואומרת זה בני בכורי שבו פתח הקב"ה דלתי בטני ומה שהכהן שואלו מאי בעית טפי וכו' נראה שהוא כדי לברר ולפרסם שנותן חמש סלעים במתנה גמורה דאם היה דעת האב שיחזירם לו הכהן אין בנו פדוי ולכן א"ל מאי בעית טפי וכו' כלומר שאם אתה חפץ יותר בה' סלעים ודעתך שיחזירם לך הכהן הרי אין בנך פדוי וקדש הוא לה' כשעה שנולד וליהדר ליה ברי בוכרי בעינא טפי והילך ה' סלעים בפורקניה דבמתנה גמורה אני נותנם כדי שיהא בני פדוי : ומ"ש והדר מזגו לכהנא כסא דחמרא וכו' הטעם הוא כמ"ש המרדכי ביומא דברכה אשר קדש ידיד מבטן מברכים על הכוס לפי שא"א שירה אלא על היין וה"נ בברכה זו מברכין על הכוס מטעם זה ומה שהקשה הרא"ש על תחלת הברכה אשר קדש עובר במעי אמו אי קדושת הבכור קאמר בפטר רחם תלה רחמנא עכ"ל נראה ודאי דעל קדושת העובר אפי' אינו בכור קאמר שקדשו ללמדו כל התורה כולה במעי אמו ונר דולק על ראשו וכו' כדאיתא בפ' המפלת ומ"ש ונפח בו נשמה וכו' וזימן לו שני מלאכי השרת לשומרו וכו' נראה דשמירה זו היא שלא יכנס יצה"ר בעודו במעי אמו כדי שתתעלם התורה והמצוה בלבו ובגופו בכל רמ"ח אברים כי על כן מלמדים אותו כל התורה במעי אמו שתהא לקדושת התורה והמצוה דין קדימה ליצה"ר שהרי אין היצה"ר נכנס בלבו אלא משעה שננער לצאת לאויר העולם וכמו שדרשו מנעריו כתיב משעה שננער וכו' וזהו לפתח חטאת רובץ לפתח דלתי בטני השעה היצה"ר רובץ ליכנס באדם משעה שננער ולזה שומרים אותו ב' מלאכי השרת שלא יכנס היצה"ר בעודו במעי אמו כד"א זורו רשעים מרחם תעו מבטן דוברי

בנו פדוי : **הפריש** ה' סלעים לפדיון בנו ונאבד חייב באחריותן וכו' משנה בפ' יש בכור (שם ·) : ובשעה שנותן הפדיון לכהן מברך על פדיון הבן וכו' בסוף פסחים (קכא :) אמרינן דמברך על פדיון הבן ושהחיינו וכתב הריב"ש בתשובה סימן קל"א הטעם שברכה זו בעל לפי שאינה דומה לאותן מצות שהן בלמ"ד לפי שזו נעשית בסיוע הכהן שמקבל הפדיון ולדעת הרמב"ם שכתב הפודה אומ' על ובפודה עצמו אומר בלמ"ד (ז) אפשר לתת טעם לפי שכתב אפשר להעשות מצוה זו ע"י הבן כשיגדל וכשיגדל אז אי אפשר לעשותה אלא על ידי עצמו וגם שאם היה לו לפדות עצמו ובנו דקי"ל הוא קודם לבנו דאלמא עיקר מצוה בעצמו אלא שבקטנותו אי אפשר : **ומ"ש** רבינו שאם פודה עצמו מברך על פדיון בכור כ"כ הרמב"ם ופשוט הוא : ומ"ש רבינו בשעה שנותן הפדיון לכהן מברך כלומר שמברך הב' ברכות תחלה ואח"כ נותן הפדיון לכהן וכ"כ הרמב"ם והטעם משום דכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן · ודייק לכתוב בשעה שנותן הפדיון לכהן שאם הפריש הה' סלעים לפדיון בנו אינו מברך עד שיתננו לכהן משום דכיון שהוא חייב באחריותן עד שיבא ליד כהן לא נעשית המצוה עד שיבא הפדיון ליד כהן משא"כ בפטר חמור כמו שיתבאר' סימן שכ"א וכ"כ הרא"ש בפ"ק דבכורות : ומ"ש ור"י היה מסתפק וכו' ז"ל הרא"ש בפרק יש בכור ר"י נסתפק אם מת הבן אם האב מברך שהחיינו כיון שמזכיר צערו או שמברך מ"מ כיון שזוכר לקיים מצוה : (ב"ה) וכיון דספק הוא אין לברך וכ"פ מהרי"ק שורש מ"ט ·

בתשובת הגאונים תקון גאונים לסדורי מנהגא דפדיונא וברכתא דיליה הכי דמייתי אבוה בריה קמי כהנא וכו' כל תיקון זה כתב הרא"ש בפ"ק דקידושין ובסוף בכורות בשם הגאונים וכתב אח"כ לא נהגו באשכנז ובצרפת שיברך הכהן ברכה זו ולא מצינו שמברכים שום ברכה שלא הוזכרה במשנה או בתוספתא או בגמרא כי אחרי סידור רב אשי ורבינא לא מצינו שנתחדשה ברכה וגם ראשית הברכה איני מבין אשר קדש עובר במעי אמו אי קדושת בכור קאמר בפטר רחם תלה רחמנא והרשב"א כתב בתשובה בח"א סי' ר' וסי' תשנ"ט שהברכה זו מצא לר"ח בפירוש החומש בפ' שופטים : והריב"ש כתב בתשובה סימן קל"א שיש נוסחאות שכתב בברכה זו אביו אומר בני זה בכורי וראשית אוני ראוי ליטול פי שנים וכתב הרמב"ן דלא דיקא הדין נוסחאות כיון דאיכא בכור לכהן ואינו בכור לנחלה וכו' ור"ת כתב אביו אומר זה בני בכורי ואני מוזהר לפדותו שנאמר וכל בכור אדם בבניך תפדה וגומר ואח"כ כתב הריב"ש אמנם בספר יורה דעה כתוב וז"ל כתב הרא"ש לא נהגו באשכנז ובצרפת שיברך הכהן ברכה וכו' : כתוב בהגהות סמ"ק רגילים העולם בבכור אדם לתת הבכור ביד הכהן ותימה א"ל דאפי' בעיר אחרת שאין הבכור שם יכול לפדותו עכ"ל מ"כ אם אין בנו אצלו יאמר פלוני בני אשר ילדה לי אשתי בכור הוא מאמו יהא שלך בכ"מ שהוא כתב בהה"ד (סי' רס"ח) שיש לעשות סעודה לפדיון הבן ושכן היו נוהגים בימי הגמר' וכתב שיש נוהגים לומר שהשמחה במעוני ויש מקומות שהיו נוהגי' שלא לאמרו ויישב מנהג הנוהגים שלא לאמרו והכלבו

דרכי משה

גמר בלבו ליתן אפי' שעה אחת לא יצא ע"כ . (ז) ובר ששת כתב בתשובה סימן קל"א לדעת רבינו וסמ"ג אף הכא מברך בעל : (ח) בהג"מ סוף פרק האשה שהלך וז"ל הא יך סדר הפדיון יש שנוהגים להשים הנער בחיקו של כהן מתחלה קודם הברכה ויש שאינן נוהגין אלא בכ"מ שיולד הוא אבי הבן אומר לכהן בני פלוני הבכור אשר ילדה לי אשתי הרי שלך כי בני בכורי הוא ולאחר כן מברך על פדיון הבן ושהחיינו ואח"כ נוטל הכסף ונותנו לכהן ואומר הא לך ה' סלעים בפדיון בני בכורי שנתתי לך והכהן לוקח הכסף ורשות בידו להחזירו עכ"ל ובתשובת הרשב"א סימן ר' כתב ר"ח ונוטל הכהן הכספים ומעבירן על ראשו ויאמר זה תחת זה זה חלוף זה זה מחולל על זה יצא זה לכהן ויכנס הבן הזה לחיים וליראת שמים וכ"כ שם סימן תשנ"ט ובכלבו ולא ראיתי נוהגין כן בפסקי מהרא"י סימן ל"ה פסק דאף אם אינו חפץ לפדות בנו אלא להניחו לכהן אינו יוצא בכך אלא צריך לפדות עכ"ל : (אמר המגיה בטורים הקודמים שגו בזה יהדפיס כאן הגהות הבד"ה כחשבם כי גם אלה דברי הד"מ ע"כ אנכי העדרתים פה והצגתי כל אחד לבדנה במקומו הראוי לו) :

בת"ה

דרישה

[ב] אם עבר וקבלם ע"מ להחזיר הבן פדוי ודוקא דקאמר ע"מ כו' אבל אם אמר הא לך ה' סלעים כו' אין בנו פדוי רמ"א ודברי רמ"א ז"ל הם דברי הרשב"א בתשובה סי' קנ"ח ותשנ"ט ע"ש שכתב דכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי כ' ור"ל לאמר שחזר ונתן לו אגלאי מילתא למפרע דמעכשיו בשעה שנתן לו הוי מתנה גמורה ועיין בח"מ סי' רמ"א ובא"ח סימן תרנ"ח כתב רבינו גבי אתרוג וז"ל אם נתנו לו במתנה ע"מ להחזיר הוי מתנה ובלבד שיחזירנו לו במתנה גמורה ע"מ להחזיר לו במתנה אבל אם א"ל יהא שלך עד שתצא בו ואח"כ תחזירהו לי לא יצא · והרא"ש הביא דבריהם בלא ע"ש בב"י שהביאו ימשמע שם דהעיקר הוא דצריך ליתנו לי במתנה גמורה ויחזור לו במתנה גמורה לאפוקי אם לא נתן לו במתנה אלא שיצא בו · וה"ה הכא הו"מ לפרושי הכי לכאורה אבל ל' רמ"א שכתב ודוקא שאמר ע"מ להחזיר כו' משמע דדריש דבריו שאמר הא לך במתנה שניהן שויים ואיפה אינו מוכרח דה"ל מדא באידך תליא · ועיין שם בתשובת הרשב"א שתלה הכל בע"מ ונראה שם דר"ל דכל האומר ע"מ נראה מדעתו שנתנו לו מתנה גמורה מעכשיו אלא שהתנה שיחזירם לו ולכאורה נראה דהכל תולה בזה הזכיר ל' נתינה ומתנה דבנותן ע"מ להחזיר אף על גב דאמר על מנת מגלה דעתו דאינו רוצה ליתן לו אלא אם כן יחזירנו לו מכל מקום כיון דאמר גם כן לשון מתנה הרי גילה דעתו דנותן לו במתנה גמורה משא"כ כשא"ל הא לך חמשה סלעים ותחזירם לי דלא הזכיר לשון מתנה כלל · אבל מלשון הרמב"ם וש"ע גם כן משמע דהכל תלוי באמר על מנת וז"ל הרמב"ם פי"א דהלכות בכורים רצה הכהן להחזיר לו הפדיון יחזיר ולא יתן לו הוא ודעתו שיחזיר ואם עשה כן והחזיר לו אין בנו פדוי עד שיגמר בלבו ליתן לו במתנה גמורה ואם רצה הכהן אחר כך להחזיר יחזיר · וכן אם פירש ונתן לו על מנת להחזיר הרי בנו פדוי עכ"ל · והש"ע בסימן זה ס"מ ערבב דברי הרמב"ם ודברי רבינו התחיל וסיים בלשון הרמב"ם ובאמצע כתב מה שם סיף רבינו בזה · וגם שינה בהתחלתו קצת כל' הרמב"ם שכתב אבל לא יתן הוא לכהן ע"מ שיחזיר לו · וברמב"ם הנ"ל כתוב ולא יתן לו הוא ודעתו שיחזור כו' ולא כתב שם ע"מ · ול' זה דהרמב"ם מדוקדקין טפי דסתם הרמב"ם הנ"ל וגם הש"ע כתבו אח"ז וז"ל ואם עשה כן והחזיר לו אין בנו פדוי כו' ואחר כך סיימו וכתבו דאם פירש ונתן לו ע"מ להחזיר הרי בנו פדוי והרי לדברי ש"ע דכתב גם בריש' דאמר ע"מ נראין כסותרין זא"ז · ונראה דליישב סתירה זו הוסיף רמ"א וכתב בריש' שם בהגהתו וז"ל ודעת הכהן היתה מתחלה שלא לקבלם ע"מ להחזיר עכ"ל למיינו דמ"א בזה דמ"ש המחבר דלא יתן הוא לכהן ע"מ להחזיר ואם עשה כן והחזיר לו אין בנו פדוי דע"מ דקאמר ל"ד הוא דודאי אם אמר לו שישראל כן בפירוש לשון ע"מ להחזיר מסתמא גם הכהן אדעתא דהכי קבלו ממנו והוה בנו פדוי דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה · אלא דעת המחבר הוא כזה דאם נראה מקניתן דלא היה כוונתו למתנה גמורה אלא נותן לו אדעת שיחזירנו לו והכהן בפ"מ קבלם לא הוה בנו פדוי וכלשון הרמב"ם הנ"ל · וז"ש רמ"א וז"ל ודעת הכהן היתה מתחלה שלא לקבלם ע"מ להחזיר ור"ל כן שלא אמר הניתן לשון ע"מ כן שאמרו אלא שנראה מהכהן שאינו מקבלו בתורת ע"מ (דמהני) אלא כאילו אמר הריני נותן לך ותחזירם לי דלא מהני דבזה דוקא הדין הוא כמ"ש ע"ז המחבר דאין בני פדוי לאפוקי אם א"ל לשון ע"מ והכהן קבלם אדעתו דהכי דבנו פדוי וכמו שסיים המחבר וגם רמ"א מוד ופי' שם סתימת דבריו הנ"ל וכתב ודוקא שאמר ע"מ כו' כנ"ל ביאור דברי ש"ע ודו"ק · מזה מוכח דהכל תלוי באמרו ע"מ ולא בל' שאיני לי יתנה וגם מל' הרמב"ם והמחבר מוכח שם דלע"ג דאמר בל' נתינה כל שלא פירש דבריו לימר ע"מ אין בנו פדוי ודו"ק : [ג] על פדיון הבן וכתב הריב"ש (בתשובה סי' קל"א) בתשובה הטעם שברכה זו בעל לפי שאינו דומה לאותן מצות שהן בלמד לפי שזו נעשית בסיוע הכהן שמקבל הפדיון ולדעת הרמב"ם שכתב הפודה אמר על ובפודה עצמו אומר בלמד אפשר לתת טעם לפי שכתב אפשר להעשות מצוה זו ע"י הבן כשיגדל וכשיגדל אז א"א לעשותו אלא ע"י עצמו וגם שאם היה לו לפדות עצמו ובנו דקי"ל הוא קודם לבנו דאלמא עיקר המצוה בעצמו אלא שבקטנותו א"א : הגה"ה נור ביר אין פודין בכור בח"ה וכן כתב בסמ"ק דאין מערבין שמחה בשמחה ומברכין שהשמחה במעונו אפילו בר"ח אב רק שט' באב בשבוע שחייה אבל באותו שבוע לא רציתי להניח לברך אבל אכלנו בשר ושתינו יין וכן בכוס של הבדלה שיתין כן ראיתי מרבותי אבל בפולין נוהגין דלא מברכין שהשמחה במעונו וכן במערכרין עכ"ל מהרי"ב מ"ו הג"ה אמר הרב רבי מאיר נשאל אם יכול ליתן לכהנת בכור לפדותו והשיב דלא והביא ראיה דלא כפרש"י שפירש בפרק קמא דקידושין דרב כהנא הוי ישראל ושקל סודרא לפדיון הבן בשביל אשתו שהיתה כהנת אין תשובת מה"ר מנחם מ"ץ מ"ו : אם הולד וגם האב אינו בעיר נראה דאמר יכול לברך לפדות ומברך שתים כמו האב והכהן יכול לעשות שליח במקומו לפדות את הבכור דשלוחו של אדם כמותו (ובתשובת ריב"ש סימן קל"א כתב כן ומשמע שם דאין האב יכול לפדות

על

פרישה

וכין בבת אחת בין מה אמר זה כו' כן הניא נמי הרמב"ם סברייתא כגורתם אבל רש"י מפרש לשם בפרק יש בכור דף נ"א שבזה אמר זה איירי דוקא בבכן אמר והכי תניא בתוספתא וכנ"ל עיקר מ"י : (יב) ומ"מ אם עבר וקבלם ע"מ להחזיר הבן פדוי ודוקא דקאמר ע"מ דע"מ שמה מתנה אבל אם אמר הא לך ה' סלעים ותחזירם לי לא הוי מתנה ואין בנו פדוי רמ"א (בשם רשב"א סימן קנ"ח ותשנ"ט) ואף על גב דהסברא הוא איפכא נראה דה"ט דכשאמר ליה הא לך ותחזירם לי משמע שחוזר לי מיד נמצא דלא הוי מתנה משא"כ כשנתנו לו ע"מ להחזיר דהרי היא כאילו אמר ע"מ הו קנו לך מעתה אלא שתחזירם לי לאחר זמן ודו"ק ועיין בדרישה : (יג) ובשעה שניתן הפדיון לכהן כו' ר"ל מברך שתי ברכות קודם שיתננו ליד כהן כדי שיהא עובר לעשייתו ב"י ולא יברך בשעה שהפריש ה' סלעים שהרי עדיין חייב באחריותן · (יד) על פדיון הבן ועיין בדרישה (טו) אם יש לו לברך שהחיינו אם לאו כיון שזוכה לקיים המצוה יברך או כיון דמזכר צערו לא יברך אמרי"ו ועיין בח"מ ר"ס רכ"ג והוא מסגמרא דאם מת יש לו יורשה לירש יברך שהחיינו שאחי המת דזוכה לירושה משא"כ כאן : (טז) ולשיילי כהנא מאי בעית טפי כו' ואם האב היה רוצה להניח הבכור אצל הכהן אינו יוצא אלא חייב לפדותו רמ"א (בשם פסקי מהרא"י סימן קל"ה) · (יז) ובהדי דיהיב להו כו' כנ"ל : (יח) והדר מזגא לכהנא כסא דחמרא ומייתי אסא וגם אנו נוהגין בכוס של ברכה לבד לברך עליו בפ"ה או שהכל מהרי"ל מ"ו : (יט) וצוה לו מאכל ומשתה ילפי' זה מדכתיב חיים וחסד עשית עמדי : (כ) וזימן לו שני מלאכי השרת כו' מדכתיב ופקודתך שמרה רוחי : (כא) אביו אומר זה בני בכור ואמו אומרת זה בני בכור שבו פתח הקב"ה דלתי בטני מכאן סמך לשאול גם

אם

והכלבו כתב דיש לאמרו (ט) והרשב"א כתב בתשובה ס"א סימן קי"ט שלעשות סעודה על מצוה זו אינו תלוי אלא בהרחבת הלב אם רוצה לעשות : אין הבכור ראוי לפדיון עד שיעברו עליו ל' יום פשוט במשנה פ' יש בכור (מט.) : ומ"ש ואחר ל' יום יפדנו מיד וכו' כ"כ הרא"ש בסוף בכורות משום דכתיב ושמרתם את המצות אם באת מצוה לידך אל תחמיצנה וכן משמע בספ"ק דבכורו' (יג) וכתוב בתה"ד סי' רס"ט שאם חל יום ל"א להיות בשבת אין פודין אותו בשבת אלא ימתינו עד יום אחד בשבת (י) : **ואם** נולד לו טרפות בתוך ל' יום אין האב חייב לפדותו וכו' בפ"ק דב"ק (דף יא:) אמר עולא א"ר"א בכור שנטרף בתוך ל' יום אין פודין אותו וכן תני רמי בר חמא מתוך שנאמר פדה תפדה יכול אפילו נטרף בתוך ל' יום ת"ל אך חלק ופירש"י שנטרף. שנהרג וקשו עליה התוס' ופי' בשם ר"ת דנטרף היינו שנעשה טריפה וכן פי' הרא"ש ואפי' חי זמן גדול לאחר ל' יום אין האב חייב לפדותו ואפי' למ"ד טריפה חיה דגזירת הכתוב הוא דכתיב אך חלק וכן כתב הרמב"ם דנטרף היינו שנעשה טריפה : לפיכך אם מת אפילו ביום ל' א"צ לפדותו ארישא דמילתא קאי שכתב אין הבכור ראוי לפדיון עד שיעברו עליו ל' יום : ומ"ש ואם קבל הכהן מעות צריך להחזירם פלוגתא דר"ע ורבנן בפ' יש בכור (דף מט.) ופסק כרבנן וכ"פ הרמב"ם . ומ"ש ואם מת לאחר ל' יום כבר נתחייב בפדיונו ארישא דמילתא קאי שכתב אין הבכור ראוי לפדיון עד שיעברו עליו ל' יום ומ"ש שאם מת האב תוך ל' יום בחזקת שלא נפדה וכן מ"ש לאחר ל' יום בחזקת שנפדה וכו' ג"ז שם במשנה : **נתן** המעות לכהן בתוך ל' יום ע"מ שיחול הפדיון לאחר ל' יום הא מוסכם אליבא דכ"ע : ומ"ש אפילו אין המעות בעין לאחר ל' יום הא פלוגתא דרב ושמואל (ואיפסיקא בגמרא הלכתא כשמואל דאמר הכי) : (ב"ה) ובנוסחא דידן הלכתא כשמואל והרא"ש והרמב"ם פסקו כרב נראה שלא היה בנוסחתם בגמרא שום פסק וצריך להעביר הקולמוס מן ואיפסיקא עד הכי :

ומה שיש לדקדק בדברי הסמ"ק בזה כתב מהרי"ק בשורש צ"ז : **מי** שלא פדאו אביו חייב לפדות את עצמו כשיגדל בספ"ק דקדושין (כט.) ויליף לה מדכתיב פדה תפדה : ומ"ש ואם הוא לפדות ויש לו בן לפדות וכו' שעבד כל נכסיו וכו' שם בפ' יש בכור (מט:) הוא לפדות ובנו לפדות הוא קודם לבנו רבי יהודה אומר בנו קודמו א"ר ירמיה הכל מודים כל היכא דליכא אלא ה' סלעים הוא קודם דמצוה דגופיה עדיפא כי פליגי היכא דאיכא ה' משועבדים וה' בני חורין ר' יהודה סבר מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא בהני ה' פריק לבריה ובידיה אזיל כהן וטריף להו ממשועבדים ורבנן סברי לאו ככתובה בשטר דמיא והלכך מצוה דגופיה עדיפא וידוע דהלכה כרבנן : (ב"ה) נשאל הרשב"א על בכור שלא פדאו אביו והגדיל ובא לפדות עצמו ולא הניחו אביו ואמו שהוא יפדנו והשיב דלא פקע זכות אב לעולם ואם בא לפדות פודה ואם לא רצה האב לפדות אחר שהגדיל הבן אין כופין האב אלא כל שהוכר הבן שהוא בכור ויש לו נכסים : פדיון הבכור תלוי במי שפוטר וכו' פשוט בפ' יש בכור (מו.) ומ"ש ואם יש לו כמה נשים ויש לו בכור מכל אחת ואחת חייב לפדותם

ברכתיב ופדויו מבן חדש תפדה בערכך כסף ה' שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא וכתיב אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה כשם שזכה בכיר זה לפדיון כך יזכהו האל לתורה ולחופה ולמעשים טובים בא"י מקדש בכורי ישראל לפדיונן ומברך הכהן את הבן ומחזירו לאביו ולאמו וכי פריק איהו לנפשיה מברך על פדיון בכור וכתב א"א הרא"ש ז"ל ולא נהגו באשכנז ובצרפת שיברך הכהן ברכה זו ז שלא מצינו שמברכין שום ברכה שלא הוזכרה במשנה או בתוספתא או בגמר' כי אחרי סידור רב אשי ורבינא לא נתחדשה שום ברכה ועוד למה יברך הכהן ואינו עושה שום מצוה אלא מקבל מתנות כהונה ותחלת הברכה קשה לי אשר קדש עובר במעי אמו אי קדושת הבכור קאמר בפטר רחם תלה רחמנא ע"כ אין הבכור ראוי לפדיון (כב) עד שיעברו עליו ל' יום (כג) ואחר ל' יום יפדנו מיד (כד) שלא ישהה המצוה ואם נולד לו טרפות בתוך ל' יום אין האב חייב לפדותו אפילו חי זמן ארוך (כה) לפיכך אם מת אפילו ביום ל' אין צריך לפדותו (כו) ואם קבל הכהן המעות צריך להחזירם אם מת לאחר ל' יום כבר נתחייב בפדיונו וצריך ליתן לכהן המעות לפיכך מת האב תוך ל' יום ללידת הבן בחזקת שלא נפדה עד שיביא הבן ראיה שנפדה לאחר ל' יום בחזקת שנפדה עד שיאמרו שצוה בשעת המית' שלא נפדה נתן המעות לכהן בתוך ל' יום ע"מ שיחול הפדיון מיד אינו פדוי ואם נתנם לו על מנת שיחול הפדיון לאחר ל' יום פדוי (כז) אפילו אין המעות בעין לאחר ל' יום (יא) מי שלא פדאו אביו (כח) חייב לפדות את עצמו כשיגדל (יב) ואם הוא לפדות ויש לו בן לפדות (כט) פודה את עצמו תחלה ואחר כך בנו ואם אין לו אלא ה' סלעים פודה בהן את עצמו שעבד כל נכסיו עד שלא נשאר לו ה' סלעים בני חורין אין הכהן גובה הפדיון מן המשועבדים (ל) אע"פ שקדם חוב הפדיון לחוב של ב"ח פדיון הבכור תלוי במי שפוטר הרחם שאם הוא בכור לאב ולא לאם אינו חייב בפדיונו ואם יש לו כמה נשים ויש לו בכור מכל אחת ואחת חייב לפדות כולם

דוברי כזה : **אין** הבכור ראוי לפדיון עד שיעברו עליו ל' יום ואחר ל' יום יפדנו מיד שלא ישהה המצוה משנה ומייתי לה בפ"ק דבכורות (סוף דף י"ג) הערכין בשעתן ופדיון הבן אחר שלשים יום והכי מוכח בפ' יש בכור (דף מ"ט) במשנה ובגמרא דאין לפדות הבן ביום שלשים וכ"כ הרמב"ם ז"ל מאימתי יתחייב בפדיון משישלים ל' יום שנא' ופדויו מבן חדש תפדה ובסמ"ק כתב וצריך לפדותו ביום ל' ואחד אם פדאו ביום ל' או קודם אינו פדוי מיהו נראה דלאו דוקא שלשים ואחד אלא כל שעבר על הבן חדש שלם מעת לעת פודין אותו דהא טעמייהו דרבנן במשנה פ' יש בכור (דף מ"ט) המת ביום שלשים כיום שלפניו קאמר בגמ' דגמרו חדש חדש ממדבר מה התם ומעלה אף הכא נמי ומעלה א"כ לא צריך אלא שלמו לבן חדש שלם דאינו אלא כ"ט י"ב תשל"ג ואח"כ יתחייב בפדיון וסמ"ק דכתב יום שלשים ואחד מילתא דפסיקא נקט דאילו ביום שלשים גופיה צריך לדקדק אם הוא מבן חודש ומעלה אם לאו ושמא יטעה בחשבונו ומש"ה יפדנו ביום ל"א דלא אתא לידי טעות ולפ"ז אם חל ל"א בשבת אם נולד הבן בתחלת ליל ה' כבר הוא ביום ו' מבן חדש ומעלה שעה ב' או ג' על היום אז פודין אותו ביום ו' ומברכין הברכות ועושין הסעודה דכבר הגיע זמן חוב פדיונו כיון שהוא מבן חדש ומעלה ומצוה מן המובחר קא עביד דאינו עובר על חיוב זמן פדיונו כל עיקר וכדקאמר רב ששת בסוף פ"ק דבכורות (תחלת דף י"ג) דמשלשים יום ואילך עובר עליו אם לא פדהו אבל אם נולד בסוף יום ה' דלא הגיע מבן חדש ומעלה עד יום השבת אז אין לפדותו ביום ו' ושיהיה מתנה ואומר שיחול הפדיון לאחר ל' דכיון שאין עכשו שעת פדיונו הברכות הן לבטלה כיון שלא הגיע זמן הפדיון וגם אין מקום לסעודה ודלא כמהר"ש לוריא בתשובה סימן ו' שכתב דפודין אותו ביום ו' שהוא יום ל' שלו אלא כיון שלא הגיע זמנו עד יום השבת פודין אותו ביום א' שהוא ל"ב שלו ודלא כמהרא"י בת"ה סימן רס"ט דפסק דלעולם פודין אותו ביום ל"ב שלו וכן נמצא במהרי"ל ע"ש מרדכי הגדול וכן פסק בש"ע · ולפע"ד נראה דאינו נכון אלא יש לחלק בין אם הגיע הבן ביום ו' בהשלמה לבן חדש שהוא כ"ט י"ב תשל"ג או יפדהו ביום ו' לאחר שכבר הוא מבן חדש ומעלה ואם לא הגיע מבן חודש ומעלה עד הגיע השבת אז פודין אותו ביום א' והארכתי בתשובה בס"ד לבאר כל זה באריכות בראיות ברורות ושכך פסק הר"א ממיץ בספר יראים : **ואם** נולד לו טרפות בתוך ל' יום וכו' בפ"ב דמנחות (דף ל"ז) ופ"ק דב"ק (דף י"א) לפי פר"ת וכן פי' הרא"ש והרמב"ם דלא כפרש"י ופ"ל בתחלת סימן זה אבל יש לו ב' ראשים : ומ"ש לפיכך אם מת וכו' ארישא דמילתא קאי שכתב אין הבכור ראוי לפדיון עד שיעברו עליו ל' יום וה"א בפ' יש בכור (דף מ"ט) נתן המעות לכהן בתוך ל' יום ע"מ שיחול הפדיון מיד אינו פדוי וכו' שם פלוגתא דרב ושמואל בפודה ע"מ שיחול הפדיון לאחר ל' יום ואין המעות בעין לאחר שלשים יום ואפסיקא הלכה כרב דבנו פדוי מידי דהוי אקידושי אשה במקדש מעכשיו ולאחר ל' יום דרב ושמואל דאמרי תרוייהו ר"פ האומר (דף נ"ט) דמקודשת ואע"פ שנתאכלו המעות וכדכתב רבינו באבן העזר סימן מ' : **מי** שלא פדאו אביו וכו' פ"ק דקידושין (דף כ"ט) קאמרינן דהאב חייב לפדות בנו מדכתיב כל בכור בניך תפדה והיכא דלא פרקיה אבוה מיחייב איהו למיפרקיה דכתיב תפדה תיפדה ואיהי מנלן דלא מיפקדא דכתיב תפדה תיפדה כל שמצוה לפדות את עצמו מצווה לפדות אחרים ואיהי לא מיחייבא למיפרק נפשה דכיון שאין אחרים מצווים לפדותה דכתיב כל בכור בניך תפדה בניך ולא בנותיך אף איהי אינה מצווה לפדות את עצמה דכתיב תפדה תיפדה · ולפיכך אינה חייבת לפדות את בנה דכתיב תפדה תיפדה כתב בס' בדק הבית נשאל הרשב"א על בכור שלא פדאו אביו והגדיל ובא לפדות עצמו ולא הניחו אביו ואמר שהוא יפדנו והשיב דלא פקע זכות אב לעולם ואם בא לפדות פודה ואם לא רצה האב לפדות אחר שהגדיל הבן אין כופין האב אלא הבן כל שהוכר שהוא בכור ויש לו נכסים עכ"ל : ואם הוא לפדות וכו' משנה וגמרא בפרק יש בכור שם :

בכגים

דרכי משה

(ט) בת"ח סימן רס"ח כתב דבני ריינס נוהגין לברך שהשמחה במעונו ובני אוסטרייך אין נוהגין לברך ואלו ואלו יש להן על מה שיסמכו עכ"ל ומהרי"ו כתב סי' קס"ט לברך ואבודרהם כתב שלא לברך שהשמחה במעונו ומהרי"ל כתב עושין הסעודה לאחר הפדיון ונותן מיד אחר הפדיון לכהן לשתות וגם לאבי הבן ובתשובת ריב"ש האריך בדין ברכת פדיון ומשמע שם דאין האב פודה ע"י שליח וכן ב"ד אין פודין אותו ע"ש : (י) וכ"כ בפסקיו סימן רל"ג וסימן רל"ד וכ"כ מהרי"ו סי' קס"ט עוד כתב שם וז"ל מצאתי בס"ח דאין עושין פדיון הבן בח"ה עכ"ל אמנם התוס' פ"ק דמ"ק (ח:) כתבו דשרי : (יא) בת"ה סימן רס"ט דוקא בדיעבד אבל לכתחלה אסור לפדותו תוך ל' ואפי' בדיעבד אם אין המעות בעין אין בנו פדוי וכתב שכ"כ התוס' והגא"ז ושכן עיקר וכ"כ בפסקיו סימן רל"ד וכ"ש אם החזירן קודם שיגיע ל"א יום : (יב) כתב מהרי"ל תינוק שלא פדאו אביו תולין לו טס של כסף בצוארו ויכתוב עליה

פרישה

אם כהן אם לא הפילה וכן ראיתי נוהגין : (כב) עד שיעברו עליו ל' יום דכתיב הכא ופדויו מבן חדש תפדה וכתוב פקוד כל בכור זכר מבן חדש ומעלה משמע לאחר שלשים : (כג) ואחר ל' יום יפדנו מיד כדכתיב ושמרתם את המצות אם באת מצוה לידך אל תחמיצנה : (כד) שלא ישהה המצוה ואם נולד לו טריפות בתוך שלשים יום אין האב חייב לפדותו אפילו חי זמן ארוך לפי' כו' גירסא זו כתבה ב"י והוא מדינא דגמרא ודברי התוס' והרא"ש והרמב"ם ע"ש שכתב דאפילו למ"ד טריפה חיה מ"מ גזירת הכתוב הוא (דאין האב חייב לפדותו עכ"ה) דכתיב אך פדה תפדה אך חלק : (כה) לפיכך אם מת אפילו ביום שלשים כו' ארישא קאי דאין ראוי לפדיון עד סוף ל' : (כו) ואם קבל הכהן המעות צריך להחזירם ול"ד להא דכתב לעיל דאם כתב לכהן ש"ח על עצמו בה' סלעים חייב ליתנם ואפ"ה אין בנו פדוי דהתם התם שכבר בא חוב פדיון וכאן הש"ח לכשתעבד נגה בה' סלעים ומדאורייתא פדיון גמור הוא מאפ"ה הכא דאין חוב הפדיון חל עליו ופשיט הוא : (עד שיאמרו לו לבן שצוה אביו בשעת מיתתו כו' והאמירה הוי כלא עדות נאמנים וכך הוקם דמוקמינן לה בחזקת שנפדה לאו וו ה"ה מוקם מעלייתא דרובא דאיכשי לאו כדי למפרע מובו מיד והכא לא שייך למימר עד שיגיע ראיה דיכיל לומר הבן לכהן דעלמא יהביה אבא רש"י בבכורות ד' מ"ט ע"ש : שיחול הפדיון מיד אינו פדוי ואם נתנו לו ע"מ שיהיה הפדיון לאחר כו' כנ"ל עכ"ה : (כז) אפילו אין המעות בעין (ודוקא בדיעבד אבל לכתחלה אסור לפדותו תוך ל' עמ"ש ע"ס סי' רס"ט עכ"ה) כו' מידי דהוי אקידושי אשה דאי יהיב לה השתא מידי ומ"ל שמקדשי לאחר ל' יום הוי מקודשת : (כח) חייב לפדות את עצמו כשיגדל דכתוב פדה תפדה : (כט) פודה את עצמו תחלה דמצוה דגופיה עדיפא : (ל) אע"פ שקדם הפדיון ולא אמרינן מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי וזה גמרא ערוכה היא · ואם תאמר תקשה מינה לרב האי שכתב רבינו בחושן משפט סימן ק"ד דמלוה ע"פ מוקדמת קודמת למלוה בשטר מאוחרת ע"ש · וי"ל ה"נ אף אם אינה כמלוה הכתובה בשטר מ"מ מקדים כיון שמשועבדים ונוכס לא קודם · וי"ל דהכא איירי דשיעבד נכסיו בפירוש

דרישה

על ידי שליח וכן ב"ד אין פודין אותו ע"כ וסמ"ק כתב דאפילו בפיר אמרת שאין הבכור שם יכול לפדותו עכ"ה) וגם יכול לזכות לכהן על ידי אחר דזכין לאדם שלא בפניו · וכולו דבוקים קא על פי שמת הבכור צריך לפדותו ורשאין לעשות סעודה למצוה זו אף על פי שמת שהתינוק רק לאמר ז' ימים של אבילות וסעודה של רשות ליכא כיון שמכוון לכבד המצוה כבן ומברך שהחיינו כאילו היה חי · וצריך לתת לכהן כסף צריף מזוקק משקל אלף וט' מאות ועשרים שעורים ואני שקלתי פעמים בשני ומנים ובשני מיני שעורים לעולם היה ה' לוטין וקונטין מהר"ר מנחם בן הר"ר פנחס מ"ן מ"ו · שמעתי שיש בפירושי מהר"ש מריזבורק שיעור פדיון ה' לוט כסף

חדושי הגהות

ז לאו אחד טעמא בלחוד סמך הרא"ש שהרי מצינו ברכת דם בתולים שלא נזכרה במשנה ובתוספתא ובגמרא אלא שהיה תיקון גאונים אפי' הכי כתבה הרא"ש ולא עירער עליה אלא אשאר קושיות סמיך ואפי' תימא דאתך טעמא בלחוד סמך הרא"ש ל"ק מברכת בתולים שלא הוקשה להרא"ש אלא דוקא בברכת פדיון הבן שכבר מברך אבי הבן ועליו מוטל הפדיון אבל על הכהן כיון שאינו מצוה המוטלת עליו אין לברך ברכה שלא מצינו בתלמוד אבל ברכת דם בתולים שאין שם שום ברכה אודות שפיר דמו לברכה רש"י

כולם (לא) אשה אינה חייבת בפדיון ולא לפדות לבנה כהנים ולוים פטורין מפדיון בכוריהם (לב) ואפילו כהנת ולויה נשואה לישראל אין הבן חייב בפדיון ואם הם מעוברות מנכרי לויה פטורת וכהנת מעוברת מנכרי חייב הבן לפדות את עצמו לפי (לג) שנתחללה מכהונה מביאת הנכרי וכן בת ישראל מעוברת מנכרי (לד) חייב הבן לפדות את עצמו כהן שנולד לו בן חלל ומת האב תוך ל' יום ללידת הבן חייב הבן לפדות את עצמו לאחר ל' (לה) כבר זכה האב בפדיון (לו) וירשו בניו ממנו הילכך יפריש הפדיון ויעכבנו לעצמו שפחה שילדה ואחר כך נשתחררה ונכרית שילדה ואחר כך נתגיירה (לז) וילדה אחר כך פטורין מן הבכורה (לח) נתעברה השפחה והנכרית ובעודן מעוברות נשתחררה השפחה ונתגיירה הנכרית וילדו חייבין בבכורה ספק אם ילדו קודם שנשתחררה ונתגיירה אם לאו פטור הבא אחר נפלים שיצא ראשו חי כגון שמעוברת תאומים אחד נפל ואחד כלו לו חדשיו והוציא הנפל ראשו חי ואחר כך החזירו ואח"כ יצא אחיו השני שהוא בן קיימא אינו בכור לפדיון מפני הנפל שהוציא ראשו תחילה וכן בן ט' שיצא ראשו מת הבא אחריו אינו בכור (לט) וכן המפלת במין בהמה חיה ועוף שחצי פרצוף פניהם דומה לצורת אדם או סנדל או שליא או שפיר מרוקם (יג) או שיצא הולד מחותך אברים אברים הנולד אחר כל אלו אינו בכור לפדיון אבל בן שמינה שהוציא ראשו מת (מ) והמפלת שפיר מלא גוונים או מלא מים או דם והמפלת כמין דגים שקצים ורמשים והמפלת ליום מ' הנולד אחר כל אלו בכור לפדיון : יוצא דופן והבא אחריו דרך רחם (מא) שניהם אינן בכור לפדיון מי שלא בכרה אשתו וילדה זכר ונקבה אינו נותן לכהן כלום (מב) דשמא נקבה יצאה ראשונה ילדה ב' זכרים (מג) נותן לכהן ה' סלעים מת אחד מהן תוך ל' יום אין לכהן כלום דשמא הבכור מת כתב הרמב"ם מת האב קודם שפדאן בין מת תוך ל' יום או לאחר ל' יום

כהנים ולוים פטורים וכו' משנה וגמרא בפ"ק דבכורות (דף ד') ובפרק שני (דף י"ג) ובפרק יש בכור (דף מ"ז) ויליף לה מק"ו אם קדושת לויית הלוים הפקיע קדושת בכורות ישראל במדבר שלא נתנו חמש שקלים כ"ש שקדושת בכורי הלויים תפקיע את עצמן לפוטרן מה' שקלים : ומ"ש ואפי' כהנת ולויה נשואה לישראל וכו' בפ' יש בכור [דף מ"ז] אמר רב אדא בר אהבה לויה שילדה בנה פטור מחמשה סלעים ומוקי לה רב פפא בדמיעברא מנכרי דלית ליה חייס לבני ישראל ושייך הבן בתר אם ישראלית טפי מבתר אבוה נכרי הילכך פטור ול"ת למ"ד נכרי הבא על בת ישראל הולד כשר דבתר אימיה שדינן ליה ומש"ה פטור מה' סלעים אלא אפי' למ"ד הולד פסול דשדינן ליה בתר נכרי אפ"ה פטור דלוי פסול מקרי הואיל ואית ליה שמא דלוי ופטור אבל בדמיעברא מישראל למשפחותם לבית אבותם כתיב וכיון דאבוה ישראל חייב בחמשה סלעים ומר בריה דרב יוסף משמיה דרבא פליג ואמר דאפילו מיעברא מישראל נמי פטור דבפטר רחם תלה רחמנא לענין ה' סלעים הילכך אזלינן אחר האם שהיא לויה ופטור ופסקו הפוסקים כמר בריה דרב יוסף ואמרינן תו התם דוקא לויה דאע"ג דנבעלה לנכרי בקדושתה קיימא אבל כהנת דמיבעלה לנכרי נתחללה מכהונה וחייב הבן לפדות עצמו : ומ"ש וכן בת ישראל מעוברת מנכרי וכו' נלמד בק"ו מכהנת שנתעברה מנכרי : ומ"ש כהן שנולד לו בן חלל וכו' שם במת לאחר ל' כ"ע לא פליגי דאין הבן חייב לפדות את עצמו שהרי זכה אביו בפדיונו וכתב הרא"ש דהבן יפריש הפדיון ויעכבנו לעצמו ומ"ש הטעם כי פליגי היכא דמת האב בתוך ל' יום רב חסדא אמר הבן חייב לפדות את עצמו דהא לא זכה אביו בפדיונו ורבה בר רב הונא אמר אין הבן חייב לפדות את עצמו דא"ל אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעויי דינא בהדיה פרש"י דאתא מכח אביו כהן שאם היה אביו פודה אותו היה נוטל הפדיון לעצמו ופסקו הפוסקים כרב חסדא דריש לקיש סבר כוותיה התם · שפחה שילדה וכו' משנה ר"פ יש בכור כפלוגתא דת"ק ור"י הגלילי והלכה כת"ק · הבא אחר נפלים וכו' עד אינו בכור לפדיון משנה שם וע"ל בסי' קצ"ד וכמ"ש לשם דשייך לכאן · מי שלא בכרה אשתו וכו' עד דשמא הבכור מת משנה שם תחלת [דף מ"ח] : **כתב** הרמב"ם מת האב וכו' שם במשנה מת האב והבנים קיימים ר"מ אומר אם נתנו עד שלא חלקו נתנו ואם לאו פטורין רבי יהודה אומר נתחייבו נכסים וידוע דר"מ ור' יהודה הלכה כר' יהודה ואיכא תרי לישני בגמרא ללישנא קמא מתני לה ארישא היכא דמת האב לאחר ל' ואיכא נכסי טובא ר"מ נמי מודה לר' יהודה דאפילו לאחר שחלקו חייבין לתת ה' סלעים בין שניהם שכבר נתחייבו הנכסים והיכא דמית בתוך שלשים אפילו לא חלקו אית ליה לר"מ דכל אחד מצי מדחי ליה אין אני בכור אלא אחי דליכא למימר דטריף נכסי משום אביהם דהא האב לא נתחייב כלום כיון שלא הגיעו ל' יום בחייו אלא בשביל הבנים טורפן ומצו מדחי ליה כי פליגי במת לאחר ל' וכגון דליכא אלא ה' סלעים ודכ"ע חמש ולא חצי חמש ודכ"ע מלוה הכתובה

לפדותם כולם א ברייתא שם : **אשה** אינה חייבת בפדיון זה פשוט ד כתיב כל בכור בניך ולא בנותיך והכי אמרינן בסוף פ"ק דקידושין (כט.) ומ"ש ולא לפדות לבנה גז"ש : כהנים ולוים פטורים מפדיון בכורים משנה פ"ב דבכורות (יג.) ומ"ש ואפי' כהנת ולויה נשואה לישראל אין בן חייב בפדיון ואם הן מעוברות מנכרי לויה פטורה בפ' יש בכור (מז.) א"ר אדא בר אהבה לויה שילדה בנה פטור מה' סלעים ואוקמה ר"פ בדאיעבר מנכרי ומר בריה דרב יוסף משמיה דרבא אמר אפי' בדאיעבר מישראל מ"ט בפטר רחם תלה רחמנא וכתב הרא"ש ובפרק הזרוע (קלב.) אמרינן הלכה כרב אדא בר אהבה ואליבא דמר בר יוסף משמיה דרבא הדין הוא נוסחא דרב ט אחא משבחא וה"נ בהלכה פסוקות להרמב"ן ז"ל וכתב דאפילו לספרים דל"ג ואליבא דמר בר יוסף משמיה דרבא מוכח התם בגמרא דאליביה דידיה הוא דקאמרינן דהלכה כרב אדא בר אהבה וכן פסק הרמב"ם זכרונו לברכה :

ומ"ש וכהנת מעוברת מנכרי חייב הבן לפדות את עצמו וכו' פשוט בפ' יש בכור שם : (ב"ח) כתוב בת"ה סימן רס"ז על פנויה שלא ביכרה ונתעברה לזנות וילדה בן ואמר' מפלוני ישראל נתעברתי והוא מכחיש אותה ואמר מנכרי נתעברת ונותן אמתלאות והוכחות לדבריו והבן נתגדל והיה לאיש אם הוא חייב לפדות את עצמו והשיב דאינו חייב לפדות את עצמו

ומ"ש וכן בת ישראל מעוברת מנכרי חייב הבן לפדו' את עצמו פשוט הוא : כהן שנולד לו בן חלל ומת האב תוך ל' יום ללידת הבן חייב הבן לפדות את עצמו לאחר ל' יום כבר זכה האב בפדיון וכו' (שם :) אתמר כהן שמת והניח בן חלל רב חסדא אמר הבן חייב לפדות את עצמו רבה בר רב הונא אמר אין חייב לפדות את עצמו היכא דמת האב לאחר ל' יום דכ"ע ל"פ דאין הבן חייב לפדות את עצמו שהרי זכה האב בפדיונו כי פליגי היכא דמת האב תוך ל' יום ומשמע התם דהלכה כרב חסדא דר"ל סבר כוותיה וכ"פ הרמב"ם והרא"ש ז"ל ופרש"י שהרי זכה אביו בפדיונו דא"כ יהיב ליה האב הוה מפריש ליה ושקל ליה לנפשיה דהא כהן הוא כיון דזכה האב בפדיונו מורישו לבנו עם שאר נכסיו וכתב הרא"ש והוי כאילו הפריש האב ה' סלעים ופדה בהן את בנו ועכבם לעצמו כן הבן יפריש ה' סלעים ויפדה את עצמו ולא יתנם לכהן תידי דהיה אתי שירש טבלים [בכורות יא :] מאבי אמו כהן שמתקנו ומוכר התרומה לכהן עכ"ל . שפחה שילדה ואח"כ נשתחררה ונכרית שילדה ואח"כ נתגיירה וילדו אח"כ פטורים מן הבכורה בפ' יש בכור [מו :] פלוגתא דת"ק ור"י הגלילי במתני' ופסק כת"ק וכ"פ הרמב"ם ז"ל : **ומ"ש** נתעברה השפחה והנכרית וכו' חייבים בבכורה שם במשנה ומ"ש ספק אם ילדו קודם שנשתחררה ונתגיירה אם לאו פטור מימרא וברייתא בפ' הזרוע [קלד :] : הבא אחר נפלים שלא ראשו חי כגון שמעוברת תאומים וכו' עד הנולד אחר כל אלו בכור לפדיון הכל משנה בפ' יש בכור [מז :] : (ב"ה) כתב מהרי"ק בשורש קמ"ג על אשה שילדה זכר אחר שהפילה נפל בתור ח' שבועות לבעילתה ושאלה את הנשים והעידו שהושם השפיר בספל מלא מים ולא הבחינו בו שום ריקום אברים רק ראו כמין גידים דקים מאוד וכעין בשר ויש מהם אומרים שהיה מלא מים או מוגלא הנה דבר פשוט הוא שלפי עדות הנשים אין לחוש משום ולד וכמ"ש הרמב"ם ושאר פוסקים ואע"פ שכתב הטור שעכשיו אין אנו בקיאין להבחין בשפיר אם הוא מרוקם אם לאו ויש להחמיר ליתן לה ימי טומאת לידה פשיטא דהיינו דוקא לענין איסור נדה משום חומרא דכרת אבל בכיוצא בזה דהיינו לפטור הבא אחריו מן הבכורה נלע"ד דליכא למימר הכי דאדרבה יש להעמיד אשה בחזקתה שלא נפתח רחמה עדיין וגם הנפל הזה בחזקת שלא נתרקמו אבריו עדיין דהא חזקה גמורה הוא זו עכ"ל : ומ"ש יוצא דופן והבא אחריו גם זה שם במשנה : מי שלא בכרה אשתו וילדה זכר ונקבה אין נותן לכהן כלום וכו' עד דשמא הבכור מת גם זה משנה שם (מח :) : **כתב** הרמב"ם מת האב קודם שפדאן בין מת תוך ל' יום וכו' ואינו נראה כן בגמרא אלא אם מת האב תוך ל' יום אפי' לא חלקו פטורים וכו' הרמב"ם בפי' המשנה כתב כדברי רבינו דבמת אחר ל' יום מיירי וכתב שזה דבר מבואר ובחיבור חזר בו וכתב דמת בתוך ל' שוה למת לאחר ל' וצריך לתת טעם לדבריו ולכך אעתיק לך המשנה והגמרא ומשם יתבאר תנן בפ' יש בכור (מח .) מי שלא בכרה אשתו וילדה ב' זכרים מת האב והבנים קיימים ר"מ אומר אם נתנו עד שלא חלקו נתנו ואם לאו פטורים רבי יהודה אומר נתחייבו

הנכסים

דרכי משה

עליה שהוא בן בכור ומחויב לפדות עצמו כדי שלא ישתכח : (יג) כתב מהרי"ק שורש קמ"ג דאם אין אבריו מרוקמים אין פוטר הבא אחריו ואף בזמן הזה סומכים אזה :

כתב

דרישה

כסף ורביע לוט ע"כ ובכתבי של מהרש"ל כתב שיה נקבלה בידינו ספות שני זהובים רייניש ובהג"ה שאמתי פדיון הבכור בחמשה סלעים שיעור הגאון מהרר"י מולין ז"ל ב' זהובים רייניש חסר שמינית זהוב אך נוהגין בקהילות שוס ליתן ב' זהובים רייניש ולא להקפיד על שמינית הזהב וכן נוהגין ברוב מקומות אשכנז וקרובים דבריהם לכוונת שיש שהם ה' איקיאלום כסף צריך כמו שכתבו הגאונים עכ"ל מ"ו : יש מרבותינו כתבו אילו היה בדלונה לא היה לעשות סעודה אלא לאדם שיש לו ספק בידו ויכול לעשות שניהם ברווח לעשות סעודה ולתת הפדיון בשלם ועכשיו בכל עושין סעודה ושכורין שהסעודה עיקר המצוה ומתוך כך כבד עליהן ליתן כל הפדיון משלם ומתני' עם הכהן לקבל דבר מועט ואין יוצאין ידי חובתן מכמה בן הר"ר מנחם מ"ן מ"ו יבת"ס (סי' רס"ס) כתב שהסעודה זו היו נוהגין בה גם בזמן התלמוד כו' ע"ש שהרי בפרק מרובה אמרינן רב ושמואל ורב אסי אקלעו לבי שבוע הבן ואמרי ליה לבי ישוע הבן ופרש"י משתה שיה עושין לפדיון הבן וכתבו שם התוס' וכ"פ בערוך ור"ח פי' שהיו רגילין לעשות סעודה כשנולד זכר על שנשמע ונמלט ממעי אמו ותמה מהגדולים הוכיח משם דסעודת מצוה נינהו לפרש"י כדאית ליה ולפר"ח כדאית ליה גם לא כל גי אהדדי בענין העשיית הסעודה אלא בפי' ישוע הבן מדאקלעו רב לשם דהא אמרינן בפרק גיד הנשה דרב לא היה מתהנה מסעודת הרשות והיה ר"ל דמה שאנו נוהגין עכשיו לאחר שנולד הזכר נכנסים לשם לטעים בלילי שבת סמוך ללידה דהיא סעודת מצוה והיינו אותה סעודה דפר"ח וקבעה בלילי שבת בשעה שהכל מצוין בבתיהן עד כאן לשון מהרש"ל ע"ש ואני כתבתי בדרשתי סמך לסעודה שעושין בלילי שבת יקורין לו זכר ובשבת שחרית הולכין אצל היולדת שבוא נגד זכור ושמור ורמיה ממדרש והביאוהו עקידת יצחק

בפרשת

פרישה

בפירוש בתיך הטור מש"ה משנה כמבורה או נתוגה וכמ"מ איירי בספס ע"ש :

(לא) אשה אינה חייבת בפדיון ר"ל אם נקבה פוטרת הרחם אינה צריכה לפדיון דכתיב בכור בניך ולא בנותיך : (לב) ואפילו כהנת ולויה נשואה לישראל כו' שאין הדבר תלוי באב אלא באם שנאמר פטר רחם בישראל · (לג) שנתחללה מכהונה מביאת הנכרי"ם ואם היא אומרת שמישראל נתעברה אף על פי שהישראל מכחישה הבן פטור דהמע"ס : (לד) חייב הבן לפדות את עצמו דאם פטורה מלפדות בנה כדלעיל : (לה) כבר זכה האב בפדיון כו' וז"ל הרא"ש והוי כאילו הפריש האב ה' סלעים ופדה בהן את בנו ועכבם לעצמו כן הבן יפריש ה' סלעים ופדה את עצמו ולא יתנם לכהן : (לו) וירשו בנו ממנו ס"א בניו ממנו ולפי גירסת בניו נ"ל דה"ק כיון דהבנים יורשים זכות האב גם הכא יעכבם לעצמו האי בן חלל גם י"ל אם עוד נשים אחרים והכבר נולדו לו מהן בנים אזי ירשו עמו ואם אין לו בן זולת זה מעכבו לעצמו : (לז) וילדו אח"כ פטורין מן הבכורה ולא אמרינן דהוי כקטן שנולד דמי דהא מ"מ אין זה פטר רחם . (לח) נתעברה השפחה והנכרית כו' וילדו חייבים בבכורה ואף על גב דהורתן שלא בקדושה דבפטר רחם תלה רחמנא : (לט) וכן המפלת כמין בהמה כו' וכ"כ הרא"ש בריש פרק יש בכור והוא דברי רבא פרק המפלת ולעיל בסימן קצ"ד פי' ז"ל כגון שמצח ועין אחד ולסת אחד וגבת הזקן ואפי' השאר וכל הגוף הוא דומה לבהמה וכ"כ הרא"ש שם ועיין מ"ש בס"מ סימן רצ"ד (סנדל חתיכה של בשר כצורת סנדל . שליא פי' הכיס שהעובר מונח בתוכו . ופי' שפיר מרוקם חתיכה של בשר ויש בה צורת אדם עכ"ל) : (מ) והמפלת שפיר מלא גוונים כו' וכל זמן שאין אבריו מרוקמים אינו פוטר הבא אחריו ואפי' בזמן הזה סומכין ע"ז רמ"א (בשם מהרי"ק שורש קמ"ג עכ"ל) : (מא) שניהם אינן בכור לפדיון הראשון מפני שלא יצא מהרחם והשני שהרי קדמו אחר ובעינן בכור . (מב) דשמא נקיבה יצאה ראשונה וכמע"כ : (מג) נותן לכהן ה' סלעים זה פשוט אלא אגב סיפא נקטיה

אלא

חדושי הגהות

אע"ג שלא הוזכרה בתלמוד (שכנה"ג) ועיין בט"ז בא"ה סימן ס"ו א"ק ז' : ח ליתא שם בגמרא רק בקידושין (כט.) : ט פ' במדבר סימן ק"ח ועי"ש בשאלת שלום ותמצא נחת :

רש"י

יום והבנים קיימין נותן בין שניהן ה' סלעים אפילו חלקו כבר הנכסים ואינו נראה כן בגמרא (מז) אלא אם מת האב תוך ל' יום אפילו לא חלקו פטורין ואם מת לאחר שלשים יום אפילו חלקו חייבין שתי נשיו שלא בכרו וילדו ב' זכרים (מח) ונתערבו נותן י' סלעים לכהן מת אחד מהן תוך ל' יום והוא כבר נתן פריונו אם לכהן אחד נתן יחזיר לו חמשה סלעים ואם לשנים נתן אין שום אחד מחזיר לו שכל אחד יאמר אני תופס בשביל החי (מט) ילדו זכר ונקבה או ב' זכרים ונקבה נותן חמשה סלעים לכהן (נ) ואם מת אחד מהזכרים תוך ל' יום אינו נותן לכהן כלום (נא) ילדו ב' נקבות וזכר או ב' נקבות וב' זכרים אין לכהן כלום אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו שני זכרים נותן לכהן ה' סלעים ואם מת אחד מהם תוך ל' יום אין לכהן כלום (נב) ואם מת האב בין שניהם נותנין ה' סלעים זכר ונקבה או ב' זכרים ונקבה אין לכהן כלום ב' נשים של ב' אנשים שלא בכרו וילדו זכרים ונתערבו נותן כל אחד ה' סלעים לכהן מת אחד מהם תוך ל' יום אם לכהן אחד נתנו יכתבו הרשאה זה לזה ויוציאו ממנו ה' סלעים אבל בלא הרשאה אין שום אחד יכול להוציא ממנו כלום שיאמר לכל אחד בנך החי ואם לשנים נתנו אין יכולין להוציא מהן כלום ילדו זכר ונקבה (ג) או ב' זכרים ומת אחד מהם האבות פטורין והבן חייב לפדות את עצמו וכן מבכרת שלא שהתה אחר בעלה שלשה חדשים וילדה ספק בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון (נג) האבות פטורין והבן חייב לפדות את עצמו (נד) ילדו ב' נקבות וזכר

או

הנכסים ובגמרא (שם) דמת האב אימת אילימא דמית לאחר ל' יום בהא אר"מ כי חלקו פטורים והא אשתעבדי להו נכסי אלא דמית בתוך ל' יום מ"ש כי חלקו דאזיל גבי האי ומדחי ליה ואזיל לגבי האי ומדחי ליה כי לא חלקו נמי ליזיל לגבי האי ולדחייה וליזיל לגבי האי ולדחייה אמר רבא לעולם שמת לאחר ל' יום והכ"ע דליכא אלא ה' סלעים ודכ"ע אית להו דרב אסי דאמ' האחין שחלקו מחצה יורשין ומחצה לקוחות ודכ"ע מלו' הכתובה בתור' לאו ככתובה בשטר דמיא ודכ"ע אית להו דרב פפא דאמר מלוה ע"פ גובה מן היורשים ואינה גובה מן הלקוחות והכא בה' ולא תני ה' קא מיפלגי אי הכי רבי יהודה אומר נתחייבו הנכסים נתחייב גברא מיבעי ליה ועוד תניא רבי יהודה אומר האחין שחלקו וכו' אלמא ה' ולא תני ה' ס"ל אלא דכ"ע ה' ולא תני ה' והכ' בדרב אסי ודרב פפא קא מיפלגי ואיכא דמתני לה אסיפא נתחייבו הנכסי' אילימא דמית לאחר ל' יום מכלל דר"מ סבר כי חלקו פטורים הא אשתעבדו להו נכסי אלא בתוך ל' יום כי חלקו אמאי מחייב רבי יהודה ליזיל לגבי האי ולדחייה וכו' ואסיקנא כמו בלישנא קמא : והשתא כיון דאוקי רבא במת לאחר ל' יום משמע דבמת בתוך ל' מודה ר' יהודה דפטורים משום דאזיל לגבי האי ודחי ליה וכו' וזהו טעמו של רבינו וטעמו של הרמב"ם בפי' המשנה וטעמו בחיבור נראה דהיינו מדחזינן דללישנא קמא כי מתמה אמית בתוך ל' יום ואמר ליזיל גביה האי ולדחייה וכו' לא מתמה אלא אדר"מ ולא אדרבי יהודה משמע דלר' יהודה דאמר נתחייבו הנכסים ניחא ליה דלא מצי כל חד לדחויי משום דאף ע"ג דמית תוך ל' יום כשהגיע יום ל' חלה חיוב על הנכסים ואף על גב דללישנא בתרא תתמה אדרבי יהודה ואמר ליזול לגבי האי ולדחייה וכו' פסק כלישנא קמא משום דמסתבר טעמיה : **שתי** נשיו שלא בכרו וילדו ב' זכרים וכו' עד או ב' נקבות וב' זכרים אין לכהן כלום משנה שם : ומ"ש רבינו ונתערבו לא הוצרך לכתוב כן אלא משום סיפא דילדו ב' זכרים ונקבה וילדו ב' נקבות וזכר או ב' זכרים וב' נקבות דמשום דלא בריר לן אמרינן בהו הכי דאי הוה בריר לן דהא ילדה ב' זכרים ונקבה דזו ילדה זכר וזו זכר תחלה ואח"כ נקבה חייב ליתן י' סלעים אבל משום דמספקא לן אם זו ילדה ב' זכרים וזו ילדה נקבה מיפטר בה' סלעים וכן בילדו ב' נקבות וזכר אי הוה בריר לן דזו ילדה ב' נקבות וזו ילדה זכר היה חייב ה' סלעים ומשום דמספקא לן אם זו ילדה נקבה וזו ילדה נקבה תחלה ואח"כ זכר פטרינן ליה וכן בילדו ב' זכרים וב' נקבות אי הוה בריר לן דכל אחת ילדה זכר ואחר כך נקבה היה חייב י' סלעים וכן אי הוה בריר לן דזו ילדה ב' זכרים וזו ב' נקבות היה חייב ה' סלעים ומשום דמספקא לן שמא כל אחת ילדה נקבה ואח"כ זכר פטור מכלום וכ"ל דנתערבו שכתב רבינו היינו לומר שמתחלה לידתן לא הוכרו וכגון שילדו במחבואה דאילו הוכרו ואח"כ נתערבו לא נפקא לן מידי בהכיא תערובת דכיון דהוכרו תחלה כבר ידענו אם פטור האב או אם הוא חייב עשר סלעים או ה' וכי נתערבו בתר הכי מאי הוי ומ"ש רבינו ואם מת אחד מהזכרים תוך ל' יום אינו נותן לכהן כלום אף ע"פ שאינו מפורש במשנה לגבי דין זה הוא ללמד ממה ששנינו כן גבי מי שלא בכרה אשתו וילדה ב' זכרים : ואהא דכתב ואם לשנים נתן אין שום אחד מחזיר לו וכו' כתב הרמב"ם שהרי לא עיין פדיון זה על בן זה משמע מדבריו שאם עיין פדיון זה על בן זה מוציא מיד אותו כהן שנטל פדיון הבן שמת ופשוט הוא : אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו ב' זכרים נותן חמש סלעים לכהן וכו' עד או שני זכרים ונקבה אין לכהן כלום גם זה משנה שם ומה שכתב ואם מת האב בין שניהם נותנין ה' סלעים סתם כדברי הרמב"ם דל"ש ליה בין מת תוך ל' למת אחר ל' דאילו לפי דעתו הוה ליה למימר דהיינו במת אחר ל' אבל מת בתוך ל' פטורים : ומ"ש או שני זכרים ונקבה אין לכהן כלום כ"כ הרמב"ם והטעם מפני שאפי' ידענו שאותה שלא בכרה היא שילדה שני ולדות פטור דשמא נקבה ילדה תחלה ואח"כ זכר : **שתי** נשים של שני אנשים שלא בכרו וילדו ב' זכרים וכו' עד אין יכולין להוציא מהם כלום שם במשנה : ומ"ש כאן ונתערבו היינו משום דאי לא נתערבו מה ענין אבות הללו זה"ז ומ"ש ילדו זכר ונקבה האבות פטורים והבן חייב לפדות את עצמו שם במשנה והטעם פשוט דאף ע"ג דהאבות פטורים משום דכל אחד ספק אם הוא בנו הבן עצמו כיון שהוא ודאי בכור חייב לפדות את עצמו : ומ"ש דה"ה לילדו ב' זכרים ומת אחד מהם דבר פשוט הוא אם מת תוך ל' יום אבל אם מת לאחר ל' יום האבות חייבים : ומ"ש וכן מבכרת שלא שהתה אחר בעלה ג' חדשים וילדה וכו' האבות פטורים והבן חייב לפדות את עצמו כ"כ הרמב"ם ז"ל ופשוט הוא ומ"ש ילדו ב' נקבות וזכר או ב' זכרים ונקבה אין לכהן כלום שם במשנה ובברייתא והטעם פשוט דבב' נקבות וזכר אמרינן זו ילדה נקבה וזו ילדה נקבה ואח"כ זכר ובב' זכרים ונקבה בכל אחת אמרינן שילדה נקבה תחלה ואח"כ

זכר

הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר דמי אלא מלוה ע"פ היא וגובה מן היורשים ואינו גובה מן הלקוחות והכא בדרב אסי קמפלגי דאמר האחין שחלקו מחצה יורשים ומחצה לקוחות ר"מ סבר כרב אסי ולא שקיל מידי דחמש ולא חצי חמש וכיון דמחצה לקוחות לא מצי שקיל דמלוה על פה אינו גובה מן הלקוחות אף מחצה ירושה לא שקיל ורבי יהודה לא ס"ל כרב אסי אלא כולהו הוו ירוש' ושקיל כולהו וללישנא בתרא מתני לה אסיפא דקתני רבי יהודה אומר נתחייבו הנכסים דמת האב אימת אי לאחר ל' מכלל דר"מ סבר כי חלקו פטורין אמאי הא אשתעבדו להו נכסי אלא בתוך ל' כי חלקו אמאי חייב ר"י ליזל לגבי האי לידחייה וליזל לגבי האי לידחייה אלא כי פליגי במת לאחר ל' וכולה כלישנא קמא והשתא נראה דקשיא ליה להרמב"ם דמאי איכא בין לישנא קמא ללישנא בתרא אלא ודאי בהא פליגי לישני דללישנא קמא לא קשיא ליה אלא לר"מ דאי במת תוך שלשים אמאי מפליג בין חלקו ובין לא חלקו ממ"נ אי מצו מדחי ליה בחלקו בלא חלקו נמי מצו מדחי ליה ואי לא מצו מדחי ליה בלא חלקו בחלקו נמי לא מצו מדחי ליה אבל לר' יהודה דלא מפליג בין חלקו ובין לא חלקו אלא בכל ענין נתחייבו הנכסים שפיר איכא למימר דס"ל דאפילו מת בתוך ל' יום נמי חייבין לשלם בין שניהם ה' סלעים ולא מצו מדחו ליה ואף ע"ג דבלישנא בתרא קשיא ליה אמאי מחייב רבי יהודה במת בתוך ל' ליזל לגבי האי לידחייה וכו' פסק הרמב"ם כלישנא קמא דלא קשיא ליה אלא אליבא דר"מ ומכח ממ"נ וכיון דהלכה כר"י לגבי ר"מ א"כ בין חלקו בין לא חלקו בין מת האב בתוך שלשים בין מת האב לאחר ל' בין דאיכא נכסי טובא בין דליכא אלא ה' סלעים חייבין לשלם בין שניהם ה' סלעים לכהן שכבר נתחייבו הנכסים אבל דעת רבינו דלא פליגי לישני אלא מר מתני לה ארישא ומר מתני לה אסיפא וללישנא קמא נמי אף ר' יהודה מודה דבמת תוך ל' כל אחד מצי מדחי ליה בין חלקו בין לא חלקו ולא קאמר ר' יהודה נתחייבו הנכסים אלא במת לאחר ל' והכי משמע ודאי פשט הסוגיא דלא פליגי לישני ותימה דבש"ע פסק כדברי הרמב"ם דבכל ענין חייבין לשלם ולפעד"נ דהפלוגת' דרבוותא המוציא מחברו עליו הראיה ובמת תוך ל' אפילו לא חלקו אין הכהן יכול להוציא מידן : שתי נשיו שלא בכרו וכו' עד סוף הסימן הכל שם במשנה [דף מ"ח] ומ"ש ואם מת האב בין שניהם נותנים ה' סלעים קצת קשה היאך סתם רבינו דבריו בכאן ולא פי' דדוקא במת לאחר ל' כמ"ש לעיל וי"ל דלפי דלמעלה בסמוך כתב רבינו דלהרמב"ם אפילו תוך ל' חייבין בין שניהם ולדעתו כפי שנראה מהגמרא דוקא במת לאחר ל' הוא דחייבים אבל תוך ל' פטורים לכך כתב רבינו בסתם מת האב בין שניהם נותנים ה' סלעים כלומר להרמב"ם כדאית ליה במת אפילו תוך ל' חייבין ולדידי כדאית לי דוקא במת לאחר ל' חייבין : ב' נשים של שני אנשים וכו' דעת רבינו דשתי נשים באיש אחד ואחת ביכרה ואח' לא ביכרה וילדו זכר ונקבה או שני זכרים ונקבה דינו שוה לשתי נשים של שני אנשים ואחת ביכרה ואחת לא ביכרה וילדו זכר ונקבה או שני זכרים ונקבה דבין בזו ובין בזו אין לכהן כלום דאיכא לאדחויי לכהן דזו שביכרה זכר וזו שלא ביכרה ילדה נקבה א"נ ילדה נקבה תחלה ואחר כך זכר אבל הרמב"ם מחלק ביניהם דבשתי נשים באיש אחד דוקא אין לכהן כלום אבל בב' נשים של שני אנשים וילדו שני זכרים ונקבה זה שלא ביכרה אשתו נותן ה' סלעים כיון שאינו נפטר אלא בשתי ספיקות וכו' ומה שהקשה רבינו שגם אינו מתחייב אלא בב' ספיקות וכו' נראה דס"ל להרמב"ם דדוקא באיש אחד שכל ב' שילדים הם שלו אמרינן כיון דאיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי אין הכהן מוציא מידו מן הספק אבל בשני אנשים כיון דצריך לחלק הולדות לזה ולזה תלינן דכל אחד נולד לו זכר שהרי שני זכרים הם ולמה יתנו באיש זה יותר מבאיש זה אלא תלינן דכ"א ילדה לו אשתו זכר והשתא הנקבה היא עומדת בספק בלבד אם היא לזה או לזה ואין כאן אלא ספק אחד שמא ילדה הנקבה תחלה ומתחייב בספק א' ואינו נפטר אלא בשתי ספיקות וזהו מתיישב גם מה שהקשה ב"י לדברי הרמב"ם מ"ש שתי נשים של שני אנשים, מב' נשים של איש אחד ובגמרא איתא תני רב הונא שני זכרים ונקבה אין כאן לכהן כלום ותנא דידן כיון דבשני אנשים הוא דמשכחת לה באיש אחד ובשני נשים לא משכחת לה לא מתני ליה ופרש"י תני רב הונא גבי שתי נשים של שני אנשים שלא ביכרו וילדו שני זכרים ונקבה במתניתא אין כאן לכהן כלום ואע"ג דחד הוי בכור ממה נפשך וכו' ולפי פרש"י צריך לגרוס שגורס בגמרא הבבא זכר ונקבה האבות פטורין וכו' דעלה תני רב הונא שני זכרים ונקבה אין כאן לכהן כלום דמיירי בשני נשים של ב' אנשים שלא ביכרו כו' וכדכתב רבינו לעיל וכך היא הגירסא בספרים ישנים אבל מדעת הרמב"ם נראה דגורס דתוספת בגמרא בבא זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום דתנן גבי

שתי

פרישה

(מז) אלא אם מת האב תוך ל' יום דעדיין לא חל חוב הפדיון על הנכסים א"כ כל א' יכול לומר אין אני בכור : (מח) ונתערבו נותן י' סלעים לכהן כ"ל דאח"כ נקטו ונתערבו דאל"כ כשנותן לב' כהנים [illegible] דאומר לכל א' הא לך פדיון של בני [illegible] ואח"כ צריך להחזיר כהן זה שמת הבן שקבל פדיונו וק"ל וב"י תירץ דמשום סיפא דילדה זכרים ונקבה נקטיה וכתב עוד ב"י וק"ל דונתערבו שכתב היינו לומר שמתחילה לידתן לא הוכרו וכגון שילדו במחבואה דאילו הוכרו ואח"כ נתערבו לא נפקא לן מידי בהכיא תערובת דכיון דהוכרו תחלה כבר ידענו אם פטור האב או אם הוא חייב י' סלעים או ה' וכי נתערבו בתר הכי מאי הוי : (מט) ילדו זכר ונקבה כו' נותן ה' סלעים לכהן אע"ג דזה פשוט הוא כתבה משום סיפא [illegible] וכ"כ לקמן בדין בכור בהמה בסימן ש"ח דינים פשוטים ונקטינהו משום [illegible] ע"ש [illegible] כ"כ בר' ט' ע"א בר"ס [illegible] שלא בכרו כו'

וכתבו עוד פירוש מ' שנקטה [illegible] כו' ע"ש : (נ) ואם מת אחד מהזכרים דאיכא למימר דאותו שמת היה בכור [illegible] והנקבה היא בכורה [illegible] : (נא) ילדו ב' נקבות וזכר כו' דאיכא למימר כל אחת ילדה נקבה תחלה : (נב) ואם מת האב בין שניהם נותנין ה' סלעים כו' אליבא דרמב"ם איירי אפי' מת בתוך ל' ולפי מה שפסק [illegible] איירי במת אחר ל' וכן מוכח לכאורה בגמרא דדין [illegible] ב' זכרים או ב' נשים א' בכרה וא' לא בכרה [illegible] הוא ואין חילוק ביניהם כלל מ"ז וכ"פ ב"י : (ג) או ב' זכרים ומת [illegible] פי' בתוך ל' יום : (נג) האבות פטורין דלכל אחד יכול לומר אין [illegible] בני אבל מ"מ בכור הוא ממ"נ וחייב לפדות את עצמו : (נד) ילדו שני נקבות וזכר או שני זכרים אין לכהן כלום . כן הוא לשון הברייתא פרק יש בכור סוף דף מ"ט אבל שם במשנה תנא גם בבבא [illegible] בשני אנשים ושני נשים שני נקבות ושני זכרים וכ"כ הרמב"ם ובעל ש"ע בסעיף ל' ע"ש אבל [illegible] קאמרי כי אם בגמרא

חדושי הגהות

י רש"י לא גרס נתחייב גברא מבעיא אלא חייב גברא מבעיא ליה ות"ש אי הכי דלר' יהודא פלגא הוא דשקיל הכי אבעיא ליה לשיתני רבי יהודה אומר חייבין כלומר שאינן פטורין דגמרי [illegible] אלא חצי חמש מיהא מחייבי ולא שייך למיתני נתחייבו הנכסים דהשתא למימר מאחר שלאחר שלשים מת אלא בשביל החלוקה שחלקו ונעשו לקוחות הפסיד הכהן לרבי יהודא

(נג) או ב׳ זכרים ונקבה אין לכהן כלום אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו ב׳ זכרים זה שלא בכרה אשתו נותן ה׳ סלעים זכר ונקבה אין לכהן כלום וכתב הרמב״ם שאם ילדו ב׳ זכרים ונקבה נותן חמשה סלעים כיון שאינו נפטר אלא בשתי ספקות אם ילדה אשתו זכר חייב ואם ילדה זכר ונקבה חייב אא״כ יצאה הנקבה ראשונה והואיל והדבר רחוק חייב ע״כ (נד) [ד] ואיני מבין דבריו שגם אינו מתחייב אלא בשתי ספקות שמא ילדה אשתו נקבה ואם ילדה זכר ונקבה פטור אא״כ יצא הזכר תחלה כיון דאיכא למימר הכי והכי אין מוציאין מן הספק :

הלכות בכור בהמה

שו בכור בהמה טהורה נוהג בזכרים ולא בנקבות דכתיב כל פטר רחם הזכרים וגו׳ (א) ונוהג בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית (ב) [א] וכתב הרמב״ם שאינו נוהג אלא בארץ ואפילו אם הובאו מחוצה לארץ לארץ לא יקרבו שהם חולין גמורין והרמב״ם כתב שנוהג בח״ל וכן היא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל (ג) וכתב הרמב״ן עוד שצריך להקדישו ואם לא הקדישו קדוש מרחם וא״א הרא״ש ז״ל כתב שאין צריך וזו היא מצותו נותנין אותו לכהן ולא לכהנת בין אם הוא תם או בעל מום שנולד במומו או שנולד בו מום אחר שנולד ולא יתננו לו מיד כשיולד [ב] אלא הבעלים חייבין לטפל בו (א) (ד) בבהמה דקה ל׳ יום ובגסה נ׳ יום ואם אין לו כהן מצוי חייב לטפל בו עד שיזמן לו כהן (ה) בד״א בתם בזמן הזה (ו) אבל בעל מום שרוצה הכהן ליקח אותו ולאכלו מיד

שתי נשים של איש אחד אחת ביכרה ואחת לא ביכרה דעלה תני רב הונא שני זכרים ונקבה אין כאן לכהן כלום וכך היא גירסת ספרים דידן והרמב״ם ג״כ גורס כהפך מגירסת רש״י והכי גורס ותנא דידן כיון דבאיש אחד וב׳ נשים הוא דמשכחת לה ובשני אנשים לא משכחת לה לא מתני ליה וה״פ באיש אחד ושתי נשים אחת ביכרה ואחת לא ביכרה הוא דמשכחת לה דאין לכהן כלום אבל בשני אנשים א׳ ביכרה ואחת לא ביכרה לא משכחת לה אלא דינא הכי הוא דכשילד שני זכרים ונקבה דזה שלא ביכרה אשתו נותן ה׳ סלעים לכהן להכי לא תני לה תנא דידן וטעמא לפי שלא נפטר אלא בב׳ ספיקות וכדפרי׳ ועיין בספר כ״מ מ״ש בזה אכן בהשגת הראב״ד לשם נראה דגורס כגירס׳ רש״י אלא שאינו מפרש כפרש״י אלא דרב הונא תני לה ב׳ זכרים ונקבה אין כאן לכהן כלום אשתי נשים של שני אנשים ובגמרא ה״ק ותנא דידן כיון דבשתי נשים של שני אנשים הוא דמשכחת לה באחת ביכרה ואחת לא ביכרה אין לכהן כלום אבל באיש אחד ושתי נשים לא משכחת לה אלא חייב ליתן ה׳ סלעים לא תני ליה ולענין הלכה בפלוגתא דרבוותא בגירסאות המע״ה ולכן כיון כזו וכין כזו אין לכהן כלום וכדברי רבינו וכ״פ בש״ע ודלא כהרמב״ם ודלא כהראב״ד :

שו בכור בהמה טהורה וכו׳ עד ונוהג בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית טעמו דבכור בהמה חובת הגוף הוא כפדיון הבן ופטר חמור וילפינן לה נמי מדאיתקש למעשר דגן דכתיב ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך וכ״כ הרמב״ן בפ״א דבכורות:

ומ״ש בשם הרמב״ם דאינו נוהג אלא בארץ וכו׳ כך היתה נוסחתן בספרי הרמב״ם ולכן השיג עליו הראב״ד לשם גם הרא״ש בס״פ כל המוקדשין הביא דברי הרמב״ן להוכיח מן התלמוד דבכור נוהג בח״ל להוציא מחד רבוותא שכתב בפסקיו דאינו נוהג אלא בארץ וכו׳ והביא לשון הרמב״ם שכתב כך בפ״א דבכורות כפי נוסחתן בספרו אבל נוסחת ספרי הרמב״ם שבידינו כתוב בלשון הזה מצות בכור בהמה טהורה נוהגת בארץ ובח״ל אין מביאין בכורות מח״ל וכו׳ א״כ ליכא פלוגתא בהא מילתא והכי נהוג ליתן בכורו׳ לכהנים בח״ל החידנא: ומ״ש בשם הרמב״ם שצריך להקדישו וכו׳ טעמו דפסק כחכמים דפליגי ארבי ישמעאל במשנה דס״פ המקדיש שדהו ודרשו אל תקדיש ללאו שאם מתפיסו לשם זבח אחר עובר בלאו ותקדיש מיבעי ליה שמצוה להקדישו לשם בכור ולומר זה קדוש לבכורה ואע״פ שהוא קדוש מאליו והרא״ש פסק כר׳ ישמעאל דלית ליה הך דרשא אלא דריש מקדישו אתה הקדש עילוי ואי אתה מקדישו הקדש מזבח אבל לא צריך לאקדושיה כיון דקדוש הוא מאליו אבל קשה למה פסק כיחיד כנגד רבים וגם צ״ע באיזה מקום כתב כך הרא״ש : ולא יתננו לו מיד כשיולד וכו׳ משנה דה : ומ״ש בין אם הוא תם או בעל מום שנולד במומו או שנולד בו מום אחר שנולד אלא חייבים לטפל בו בבהמה דקה ל׳ יום ובגסה נ׳ יום שם במשנה :

זכר : אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו ב׳ זכרים וכו׳ עד אין לכהן כלום שם במשנה ופשוט הוא : וכתב הרמב״ם שאם ילדו ב׳ זכרים ונקבה נותן ה׳ סלעים כיון שאינו נפטר אלא בב׳ ספקות וכו ומלבד מ״ש רבינו שאינו מבין דבריו שגם אינו מתחייב אלא בב׳ ספיקות וכו׳ קשה ומ״ש מב׳ נשיו אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו ב׳ זכרים ונקבה שכתב שאין כאן לכהן כלום דהתם נמי אינו נפטר אלא בב׳ ספיקות אם אותה שלא בכרה ילדה זכר בלבד חייב ואם היא ילדה הזכר והנקבה חייב אא״כ ילדה הנקבה תחלה יא וצ״ע :

שו בכור בהמה טהורה נוהג בזכרים ולא בנקבות דכתיב כל פטר רחם הזכרים וגו׳ (שמות יג) : ונוהג בין בזמן הבית ובין שלא בזמן הבית כתב הרמב״ם דילפינן לה מדאיתקש בכור למעשר דגן : וכתב הרמב״ם שאינו נוהג אלא בארץ וכו׳ לא דקדק רבי׳ במ״ש בשם הרמב״ם שהוא לא כ״כ אדרבא כתב שנוהג בח״ל ולא חילק בין בארץ לח״ל אלא לענין שאין מביאין בכורות מח״ל לארץ וגם מ״ש בשמו שאם הובאו לא יקרבו שהם חולין גמורים אינו מדוקדק שאע״פ שכתב שלא יקרבו לא כתב שהם חולין גמורין אלא שיאכל במומו וכל זמן שלא נולד לו מום הרי הוא בקדושתו ואפשר שנסחא משובשת נזדמנה לרבינו בדברי הרמב״ם שגם הראב״ד היה גורס בדברי הרמב״ם הרי הוא כחולין וכתב עליו שהוא טעות דאפי׳ לר״ע קדושת בכור יש בו ואינו נגזז ונעבד ואינו נאכל אלא במומו ע״כ : (כ״ה) והרשב״א בתשובה ח״א סימן של״א גם כן תמה עליו והאריך בדבר : והנסחא שלנו בדברי הרמב״ם היא נכונה ואין בה שום קושיא שהרי כתוב בספרים שלנו בלשון הזה מצות בכור בהמה טהורה נוהגת בארץ ובח״ל אין מביאין בכורות מח״ל שנאמר ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך ממקום שאתה מביא מעשר דגן אתה מביא בכור בקר וצאן אלא יאכל במומו ואם הביא אין מקבלין ממנו ולא יקרב אלא יאכל במומו עכ״ל ודרשה זו איתא בסוף פ״ג דתמורה (כא :) בשם ר״ע ואע״ג דר׳ ישמעאל פליג עליה התם פסק כר״ע ואיתא נמי להאי דרשה דר״ע בפ׳ בתרא דבכורות (נג.) והתם קאמר ומאחר שאינו קרב למאי קדיש כי יאכל במומו לבעלים ובסוף מסכת חלה בפירוש המשנה כתב שדרשה זו היא בספרי ג״כ : ומ״ש רבינו בשם הרמב״ן בס״פ כל פסולי המוקדשין הביא הרא״ש כלשון דברי הרמב״ן שהאריך להוכיח בכמה ראיות דבכור נוהג בח״ל ולאפוקי מחד דרבוותא שכתב שאינו נוהג אלא בארץ : **וכתב** הרמב״ם עוד שצריך להקדישו וכו׳ ז״ל הרמב״ם מצוה להקדיש בכור בהמה טהורה ויאמר ה״ז קדש שנאמר תקדיש לה׳ אלהיך ואם לא הקדישו ה״ז מתקדש מאליו וקדושתו מרחם הוא ובס״פ המקדיש שדהו (כט.) איתא להאי דרשא אליבא דרבנן : ומ״ש א בשם הרא״ש שאין צריך : **וזו** היא מצותו נותנין אותו לכהן ולא לכהנת כבר נתבאר בתחלת סימן שקודם כן משמע במשנה בבכורות פ׳ עד כמה (כו :) : ולא יתננו לו מיד כשיולד **ומ״ש** ב ואם אין לו כהן מצוי חייב לטפל בו עד שיזדמן לו כהן : בד״א בתם בזמן הזה אבל

דרכי משה

שו (א) כתב בהגהות מרדכי סוף האשה שהלכה ואם אמר הכהן תוך הזמן תנהו לי ואני אטפל בו לא יתננו לו דהוי ככהן המסייע בבית הגרנות עכ״ל ואם כהן מסרב לקבלו ע״ל סימן

דרישה

בפ׳ אמור ו׳ יוסי עמת אמו כו׳ עד אין קרבן כלל שבת כו׳ ע״ש [ד] ואיני מבין דבריו שגם כו׳ וב״י הקשה עוד דמ״ש מבשתי נשיו כו׳ בכ״מ פי״א דס׳ בכורים הקשה ג״כ קושיא זו ותירצה וז״ל שם ומר״י קורקו״ס כתב שנ״ל גירסת הרמב״ם הפך מגרסתא דידן וס״ג דתנא דידן כיון דבאיש א׳ וב׳ נשים היא דמשכחת לה בב׳ אנשים לא משכחת לה לא מתני ליה וה״פ באיש א׳ ושתי נשים א׳ בכרה וא׳ לא בכרה וה״ה שכתב למעלה ילדו זכר ונקבה או ב׳ זכרים ונקבה אין כאן לכהן כלום שאני אומר כו׳ וקצת טעם י״ל בדבריו דבשתי נשים איש אחד ואיש זה נולד לו נקבה בודאי ה״ה אומר נקבה זו לבד ילדה אותה שלא בכרה וא״ת שילדה ג״כ זכר אני אומר שילדה נקבה תחלה ואין זה דבר רחוק ולפיכך פטורה כיון שיש לאיש זה אשה שבכרה שיש במה לתלות הזכרים או הזכר גם יש לו נקבה לומר שזו היא פטר רחם אותה שלא בכרה אבל בב׳ אנשים לא משכחת לה דכיון שזה לו ב׳ בכרה אשתו ויש כאן ב׳ זכרים לפנינו ואין לזה אשה אחרת שבכרה לתלות אין פוטרין אותו כשיתלה באשת חבירו הם שאמרו בב׳ אנשים לא משכחת עכ״ל גם מה שהקשה רבינו ואיני מבין כו׳ יש לתרץ דמ״ש הרמב״ם ילדו ב׳ זכרים ונקבה כו׳ ר״ל שידוע שכל א׳ ילדה זכר וא״כ איכא ב׳ ספיקות לחוב דדילמא ילדה היא נקבה לחוד ליכא למימר וק״ל :

סי׳ שו [א] **וכתב** הרמב״ם שאינו נוהג אלא בארץ כו׳ ז״ל ב״י גירסא משובשת נזדמנה לרבינו כו׳ ועיין ברמב״ם דפוס ישן ודפוס חדש עם כ״מ שבכל אחד יש נוסחא אחרת ממ״ש רבינו בשמו וגם ממ״ש ב״י שנוסחא ולכאורה היה נראה לע״ד דגם רבינו בנוסחא שבידו להרמב״ם יפרש ע״ד שכתב ב״י שנוסחא האמיתית ומ״ש שאינו נוהג אלא בארץ ר״ל שבארץ מקריב הבכור משא״כ בח״ל וכדמסיק דאפילו אם הובאו מח״ל לארץ לא יקריבו משמע דוקא לא יקריבו אבל אינו חולין ומ״ש שהוא חולין גמורין ר״ל בכור בארץ לאמר שאינה מותר לגרים כחולין אלא שהוא קדוש שצריך להקריב חלב ודמו וזהו כחולין גמורין שא״כ הקרבת דם וחלב ע״ג מזבח תהו כסברת ר״ע אבל הרמב״ן פליג עליה וס״ל כרבי ישמעאל דאמר אם הובא מח״ל לארץ מקריבין אותה ע״ג מזבח וזהו שכתב שנוהג בח״ל אבל כי דייקי׳ שפיר לא משמע הכי לי רבינו גם הרא״ש הביא דברי הרמב״ן ספ״ג דבכורות ומשם מוכח דס״ל דאפילו לר״ע הם קדושים אלא שאין נקרבין ולאפוקי מהרמב״ם דסבר דהוא חולין גמורין ותמה עליו וכן תמה עליו הר״ן והרשב״א והראב״ד ואי הוו סברי כר״ע לא הוו תמהו עליו אף שהם מסתבר להו דהלכתא כר״ע ומכ״ש טו״ש שהלכה כר״ע מסבירו תו״ק : [ב] אלא שבעלים מטופלים לטפל בה בדקה ל׳ יום

פרישה

בגמרא קאמר אבריתא כנ״ל ז״ל ותנא דידן כיון דבשני אנשים הוא דמשכחת לה (פי׳ משני סבנים פטורים כשנולד עמהן נקבה א׳) משום דכל א׳ יאמר אין אני כהן שלא סברי׳ בכלים א׳ ושני נשיו לא משכחת לה דפטורי בכה״ג מש״ה לא תנא לה (ופרש״י לא משכחת לה כיון דליכא סד בכור צריך ליתן ה׳ סלעים לכהן וכמש״ר לפני זה ודו״ק : (נג) או שני זכרים ונקבה אין לכהן כלום דכל א׳ יכול לומר אשתי ילדה הנקבה תחלה : (נד) ואיני מבין דבריו שגם כו׳ ואע״ג דלצד חיוב יש ג׳ צדדים הא׳ אם ילדה זכר לבוד והשני שילדה ב׳ זכרים והשלישי אם ילדה זכר ונקבה וילדה הזכר תחלה ס״ל לרבינו דילדה זכר א׳ או ב׳ זכרים חדא מילתא הוא לצד חוב וק״ל׳ וב״י הקשה עוד דמ״ש מאשתי נשיו א׳ בכרה וא׳ לא בכרה וילדו ב׳ זכרים ונקבה שכתב שאין לכהן כלום דהתם נמי אינו נפטר אלא בשני ספקות אם אותה שלא בכרה ילדה זכר בלבד חייב ואם היא ילדה הזכר והנקבה חייב אא״כ ילדה הנקבה תחלה וצ״ע עד כאן לשונו ועד״ר :

סי׳ שו (א) **ונוהג** בין בזמן הבית בין שלא כו׳ דילפינן לה מדאיתקש בכור למעשר דגן רמב״ם : (ב) וכתב הרמב״ם שאינו נוהג אלא בארץ כו׳ ז״ל ב״י גיר׳ משובשת נזדמנה לרבינו בדברי הרמב״ם שבספרים שלנו כתוב אדרבה שנוהגת בארץ ובח״ל ואין מביאין בכורות מח״ל לארץ שנאמר ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר דגנך ותירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך ממקום שאתה מביא מעשר דגן אתה מביא בכור בקר וצאן אלא יאכל במומו ואם הביא לא יקרב אלא יאכל במומו עכ״ל ודרשה זו דרש ר״ע ואע״ג דר״י פליג עליה פסק הוא כר״ע ועיי׳ בדרישה : (ג) וכתב עוד הרמב״ם שצריך להקדישו שיאמר ה״ז קדוש שנאמר תקדיש לה׳ אלהיך : (ד) בבהמה דקה ל׳ יום ובגסה נ׳ יום ונגמרת שנותיו לפי מקרא ועיין בדרישה : (ה) בד״א בתם בזמן הזה ר״ל בתם בזמן הזה דמסתמא אין הכהן רוצה לקבלו בתוך הזמן אבל אם בזמן הבית או בעל מום בזמן הזה דמסתמא רוצה לקבלו בתוך הזמן : (ו) אבל בעל מום שרוצה הכהן ליקח אותו ולאכלו מיד אבל אם אינו רוצה לאוכלו מיד אסור ליתן

חדושי הגהות

יהודא (נמצא) טסה שנתחייבו הגבאים הפסיד כחצה עכ״ל רש״י וכוונתו בזה דכיון שהחיוב עצמו של הגבאים גורם ההפסד לא שייך למימר נתחייבו : יא עיין בכסף משנה שכתב בשם מהר״י קורקס ליישב זה שהיה לו להרמב״ם גירסא אחרת בגמרא ע״ש ועיין בפ״ש ס״ס זה :

שו א ומ״ש בשם הרא״ש שא״צ זהו כרבי ישמעאל שם בערכין ורבינו תמהו ע״ל למה פסק כיחידאה גם גדלה צעקתם על הטור שכ״כ בשם הרא״ש והמה חיפשו בכל הספרים ולא מצאו פתח דברים אלו בהרא״ש וז״ל המעי״ש בס״פ כל פסולי המוקדשין הטור ר״ס ש״ו כתב בשם אביו שא״צ להקדישו והב״י לא הראה מקום וכן לא ראיתי אני באיזה מקום שכתב כן ומ״מ חשתי לעדותו של הטור ובקשתי למצוא טעם לדבריו ונ״ל דטעמו כיון דתנא דמתני׳ דהתם לא שנה אלא דברי רבי ישמעאל בלחוד דאע״ג דהא דריש רבי ישמעאל שאתה מקדיש הקדש עילוי נשנה לעיל מיניה דרבנן דרשי ליה מכל חרם קדש קדשים שהקדש עילוי חל על קדשי קדשים ועל קדשים קלים אפ״ה מדלא קתני תנא דמתני׳ להך דרשא דרבנן מחייב להקדיש הבכור בפה אפשר לומר משום דרבא לא ס״ל הך דינא ומפיק ליה לתקדיש לדרשא אחרינא כנ״ל בדעת הרא״ש כעדותו של הטור עכ״ל ועיין במשנה למלך פ״א מהלכות בכורות הלכה ד׳ כתב דגם בחולין (קד) סוף ע״ב נתנו בפני כהן בקדושה וכו׳ מוכח כדעת הרא״ש ע״ש : ב מ״ש אם אין לו כהן מצוי חייב להטפל

מיד או תם בזמן הבית ורוצה לקבלו מיד ולהקריבו רשאי ואם הכהן מסרב מלקבלו מפני שיש טורח גדול לטפל בו בזמן הזה עד שיפול בו מום אינו רשאי (ז) [ג] מפני שנראה כמבזה מתנות כהונה והתם בזמן הבית (ח) יקריבנו תוך שנתו שיזרוק דמו ויקטיר אמוריו ויאכל הבשר ומונין לו השנה משיהיה לו ח' ימים ואם לא הקריבו תוך שנתו לא נפסל ויקריבנו אח"כ ובזמן הזה ישהנו עד שיפול בו מום והבעל מום שוחטו ע"פ מומחה (ט) ואוכלו בכ"מ ומאכילו לכל מי שירצה אפילו לנכרי (י) ומוכרו ומקדש בו את האשה כשאר ממונו (יא) ובלבד שלא ימכרנו במקולי' ולא ישקלנו בליטר' וה"מ סות' (יב) לשקול בו מנה כנגד מנה וכנגד כלי וקופיץ וה"מ בשרו (יג) אבל חלבו ודמו (יד) וגידו וקרניו נמכרים במקולים ונשקלין בליטרא (טו) ושומנו של גיד הנשה ג דינו כבשר כיון שהוא מן התורה (טז) ואף בעל מום מצוה לאוכלו תוך שנתו כיצד נולד במומו אי קים לן בגויה שכלו לו חדשיו (יז) מונין לו משעה שנולד ואם לא קים לן ביה שכלו לו חדשיו מונין לו השנה משיהיה לו ח' ימים נולד תם ונפל בו מום תוך שנתו יכול להשהותו (יח) עד מלאת לו שנה ללידתו נולד בו מום אחר השנה יכול להשהותו ל' יום אחר שנפל בו המום וכן אם נפל בו מום תוך השנה ולא נשאר ממנו ל' יום יכול להשהותו עד שישלימו ל' יום לנפילת המום כגון אם נפל בו מום ט"ו ימים קודם תשלום השנה משהה אותו ט"ו ימים אחר השנה (יט) ושנה זו היא שנת הלבנה י"ב חדש מיום ליום ואם היא מעוברת מונין לה י"ג חדשים : כתב הרמב"ם נולדו ב' טלאין א' בט"ו באדר הראשון וא' בר"ח אדר שני זה שנולד בר"ח אדר השני כיון שהגיע יום ראשון באדר של שנה הבאה עלתה לו שנתו וזה שנולד בחצי אדר הראשון לא עלתה לו שנתו עד חצי אדר של שנה הבאה (כ) הואיל ונולד בחדש העיבור מונים אותו לו (כא) ואם עבר ושהה אותו אחר זמנו לא נפסל :

אין

אבל בעל מום שרוצה הכהן ליקח אותו ולאוכלו מיד או תם בזמן הבית ורוצה לקבלו מיד ולהקריבו רשאי משנה בפ' עד כמה. (שם) :

ואם הכהן מסרב מלקבלו מפני שיש טורח גדול לטפל בו בזמן הזה עד שיפול בו מום אינו רשאי מפני שנראה כמבזה מתנות כהונה כ"כ הרא"ש בסוף בכורות וכ"כ בהגהות אשירי פ' אין לדין בשם א"ז שלמד מדברי רש"י : והתם בזמן הבית יקריבנו תוך שנתו משנה (שם) בפ' עד כמה ומקרא מלא הוא לפני ה' אלהיך (דברים י"ב) תאכלנו שנה בשנה ומ"ש שיזרוק דמו ויקטיר אימוריו ויאכל הבשר מבואר בגמ' זבחים (נו :) :

ומ"ש ומונין לו השנה משיהיה לו ח' ימים בפ"ק דר"ה (ו :) : ומ"ש ואם לא הקריבו תוך שנתו לא נפסל ויקריבנו אח"כ ברייתא שם (ה :) : ובזמן הזה ישהנו עד שיפול בו מום פשוט בפ' עד כמה (כח ·) ומ"ש והבעל מום שוחטו ע"פ מומחה פשוט במסכת בכורות (שם) ובפ' אין לדין (כו ·) : ומ"ש בכ"מ כלומר אפי' בח"ל הכי משמע בפ' אין לדין ובפ' אלו טריפות (דף מד :) נמי אמרינן רב חסדא שרא בוכרא ורב חסדא בח"ל הוה : ומ"ש ומאכילו לכל מי שירצה אפילו לנכרי משנה בפרק כל פסולי המוקדשין (לג ·) ב"ש אומרים לא ימנה ישראל עם הכהן על הבכור וב"ה מתירין אפילו נכרי ואע"ג דבברייתא קתני דב"ה לא שרו אלא לזרים ולא לנכרים פסקו הרמב"ם והרא"ש כב"ה דמתני' ולא כבה"ג שפסק כב"ה דברייתא . ומ"ש ומוכרו ומקדש בו את האשה משנה בפ"ק דמעשר שני בכור מוכרים אותו תמים חי ובעל מום חי ושחוט ומקדשין בו האשה ומייתי לה בפ"ק דתמורה (ז :) ואתמר עלה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה ל"ש אלא בזמן הזה אבל בזמן שבהמ"ק קיים כיון דתם להקרבה קאי אין מוכרין אותו תמים אמר רב חסדא ל"ש דיכול למוכרו תמים אלא כהן לכהן אבל כהן לישראל אסור ומסיקנא דכהן לישראל נמי מותר וכ"פ הרמב"ם וכ"פ הרא"ש בר"פ פסולי המוקדשים וכ"כ רבינו בסי' שאחר זה והשתא מ"ש רבינו ומוכרו ולא כדמשמע דהבעל מום שהזכיר בסמוך קאי אלא נ"ל דאבכור בזמה"ז שהזכיר ברישא קאי שהוא כולל בין תם בין בעל מום · ומ"ש ובלבד שלא ימכרנו במקולים ולא ישקלנו בליטרא משנה בפ' כל פסולי המוקדשין (לא ·) : ומ"ש ומכל מקום מותר לשקול בו מנה כנגד מנה ג"ז שם במשנה ופרש"י אם יש לו חתיכת בשר חולין שנשקלה בליטרא יכול לשקול בשר בכור כנגדה והרמב"ם כתב כהנים שנמנו על הבכור מותרים לשקול מנה כנגד מנה וכך הם דבריו בפי' המשנה שכתב וז"ל שוקלין מנה כנגד מנה חלק כחלק כגון שיחלקו אותן ו' או ז' ונותנים חלק בכף מאזנים זה וחלק בכף שכנגדו : ומ"ש וכנגד כלי וקופיץ כ"כ שם הרא"ש שלמד כן הרמב"ם מתה ששנינו בפ' אין לדין (כח ·) לגבי י"ט : ומ"ש וה"מ בשרו אבל חלבו ודמו וגידיו וקרניו נמכרים במקולין ונשקלין בליטרא כ"כ שם הרא"ש בשם הרמב"ן דלא עבוד רבנן מעלה אלא בבשר אבל בהני לא והביא ראיה ממעשר בהמה דהוי דיניה הכי כדאיתא בגמ' (בכורות לא ·) וגם כתב כן בשם בה"ג ובשם ר"י . ומ"ש ושומנו של גיד הנשה דינו כבשר כיון שהוא מותר מה"ת כ"כ שם בשם ר"י : ואף בעל מום מצוה לאכלו תוך שנתו משנה בפ' עד כמה (כו :) ומ"ש כיצד נולד במומו אי קים ליה בגויה שכלו לו חדשיו מונין לו משעה שנולד ואי לא קים ליה ביה שכלו לו חדשיו מונין לו השנה משיהיה לו ח' ימים בפ"ק דר"ה (ו : ז ·) מסקנא דגמרא וטעמא דמילתא משום דאין מונין לו שנה אלא משעה שהוא ראוי לאכילה וכיון דכי לא קי"ל ביה שכלו לו חדשיו אסור באכילה עד שיעברו עליו ח' ימים לא מנינא ליה שנה עד שיעברו עליו ח' ימים : נולד תם ונפל בו מום תוך שנתו יכול להשהותו עד מלאת לו שנה ללידתו נולד בו מום אחר השנה יכול להשהותו ל' יום אחר שנפל בו המום מתניתין בפ' עד כמה (שם) ומ"ש עד מלאת לו שנה ללידתו ה"א ע"פ מה שנתבאר בסמוך דאי קים לן בגויה שכלו לו חדשיו מונין לו משעה שנולד ואי לא קים לן ביה שכלו לו חדשיו מונין לו השנה משיהיה לו ח' ימים · ומ"ש וכן אם נפל בו מום תוך השנה ולא נשאר ממנה ל' יום יכול להשהותו עד שישלימו ל' יום לנפילת המום וכו' ברייתא שם : **ושנה** זו היא שנת הלבנה י"ב חדש מיום ליום ואם היא מעוברת מונין לה י"ג חדשים בפ"ק דר"ה (ו :) ובערכין פ' המוכר שדהו (לה :) פלוגתא דרבי וחכמים לענין שנה האמורה בבתי ערי חומה והלכה כחכמים דאמרי מונה י"ב חדש מיום ליום ואם נתעברה השנה נתעברה לו וכ"פ הרמב"ם בפ"א מהל' בכורות ומשמע דילפינן בכור שנה שנה מבתי ערי חומה : כתב הרמב"ם נולדו ב' טלאים אחד בט"ו באדר הראשון וכו' בפ"א מה' בכורות כתב כן והיא מימרא דרבי אבא בר ממל בערכין פ' המוכר שדהו (שם) : ומ"ש ואם עבר ושהה אותו אחר זמנו לא נפסלה בריית' בפ"ק דר"ה (ה ·) ויליף לה מדכתיב מעשר דגנך וגו' ובכורות בקרך ואקיש בכור למעשר מה מעשר אינו נפסל משנה לחברתה אף בכור אינו נפסל משנה לחברתה

משנה בפרק עד כמה והטעם מדכתיב למשחה בהם לגדולה שכל מתנות כהונה אינו מותר לתת לכהנים אלא דרך גדולה כמו שנותנים המתנות למלכות ולפיכך אין נותנין בכור כשיולד שיש בו עמל וטורח שאין זה גדולה לכהן ואפילו רוצה הכהן ליטפל בו אינו רשאי ליתנו שזה ככהן המסייע על הגרנות וכ"כ הרמב"ם בפ"א : ומ"ש ומוכרו ומקדש בו את האשה משנה פ"ק דמעשר שני דכשמקדש בו את האשה הו"ל כמוכרו דשרי והטעם דממון כהן הוא בין בעל מום בין תם יכול למוכרו אפילו כהן לישראל כמי מותר למוכרו וה"א פ"ק דתמורה וכדכתב רבינו בסימן שאחר זה : **ואם** עבר ושהה אותו אחר זמנו לא נפסל כתב ב"י אף על פי שכבר כתב רבינו לעיל ואם לא הקריבו תוך שנתו לא נפסל התם לענין תם שאינו נפסל מלהקריב והכא לענין בעל מום שאינו נפסל מליאכל דתרוייהו נפקא להו מהיקשא דבכור למעשר דגן דאינו נפסל משנה לחבירתה כדאיתא פ"ק דר"ה :

אין

דרכי משה

סימן ש"ו דספק בכור אין הכהן צריך לקבלו ואין כופין ומהרא"י כתב בפסקים סימן קס"ז דמהר"ם כתב דאפי' ספק בכור צריך לקבלו ואפי' למי הא"ז דספק דא"צ לקבל ואין כופין אותו על כך איסורא מיהא עביד ואם רוצה לקבלו אח"כ כייפינן ליה לקבלו מיד שישראל נותנו לו וכמו שהקפיד מהר"ם על הכהן שאינו מקבל וכך הקפיד על המתכוין להקניט הכהן או שלחו לו כדי לנקום ממנו וכ"פ מהרא"י סימן קכ"ז דאפי' ספק בכור צריך לקבל ודוקא מישראל אבל כהן עני שיש לו בכור ונתנו לכהן עשיר א"צ לקבלו אבל אם הישראל

פשע

פרישה

לאמן לו לטפל בו דהוי כמו מסייע על מתנותיו : (ז) מפני שנראה כמבזה מתנות כהונה אבל מצוה אמת אינו כוליל שעושה כן מפני טירחא . וכל כהן שיש ספק בידו לטפל בבכורות ואינו מקבלו · מאחר שלא כהוגן עשה אבל ישראל לעולם חייב לטפל בו עד שימצא מי שיקבלו וכהן או ישראל רשאי ליתנו לרועה נכרי (וכן כתב מהרא"י בפסקיו סימן קס"ט דמותר למסור לנכרי לגבור כדי לגדלו וכ"כ הא"ז בתשו' וכתב דאם כשיל השומר מום דפרי עכ"ה) מנהם כן הר"ד מנסם א"ן סימן רע"ז מ"ו : (ח) יקריבנו תוך שנתו ומקרא מלא הוא לפני ה' אלקיך תאכלנו שנה בשנה : (ט) ואוכלו בכל מקום ר"ל אפי' בח"ל : (י) ומוכרו מקדש בו את האשה כו' אבכור בזמן הזה קאי אפילו תם כמ"ש בסי' שאחר זה ב"י : (יא) ובלבד שלא ימכרנו במקולין כו' שלא ינהוג בו לגמרי כמנהג חול שיהיה בזיון לקדשים שהבכור היה קודש קודם שנפל בו מום · לשקול בו מנה כנגד מנה פי' אם יש לו חתיכות בשר חולין שידוע מ קלה מנה יכול לשקול בשר בכור כנגדה וכן נגד כלי וקופיץ : (יג) אבל חלבו ודמו כו' דלא עבדו רבנן מעלה אלא בבשר כ"כ הרא"ש בשם הרמב"ן והביא ראיה ממעשר בהמה ועי' בב"י . (יד) וגידיו הכי גרס ב"י וקאי אכל הגידין שבבהמה אף שמותרים לאכול הגידין אינם בכלל בשר וכ"כ רבינו לעיל בסימן פ"ה לענין בשר וחלב וכן פרש"י בפרק שמיני שגידין אינם בכלל בשר : (טו) ושומנו של גיד הנשה דינו ר"ל שלא למכור במקולין : (טז) ואף בעל מום מצוה לאכלו תוך שנתו ולא לאשהויי דלא ליתי לידי תקלה : (יז) מונין לו השנה משיהיה לו ח' ימים דמונין לו שנה מיום שראוי לאכילה ומי לא קים לן שכלו חדשיו אסור עד יום השמיני : (יח) עד מלאת לו שנה ללידתו ע"פ שנתבאר בסמוך למפרע מונין מיום ח' : (יט) ושנה זו היא שנת הלבנה י"ב חודש מיום ליום דילפינן שנה שנה מבתי ערי חומה ושם איפסיקא הלכתא כחכמים דס"ל שנה תמימה ואם נתעברה השנה נתעברה לו : (כ) הואיל ונולד בחודש העיבור כו' פי' אל תאמר כשיגיע ר"ח אדר תעלה לו שנה דהאי נולד קודם ר"ח אדר השני לא גרע מאלו נולד בר"ח אדר השני לכן קאמר כיון שנולד בחודש העיבור דהיינו בחודש אדר הראשון שאין מעת לעת שלותו שנה : (כא) ואם עבר ושהה אותו אחר זמנו לא נפסל ויליף לה בגמרא מדכתיב מעשר דגנך וגו' ובכורות בקרך ואקיש בכור למעשר ומעשר אינו נפסל משנה לחברתה ואע"ג שכבר כתב רבינו דין זה התם לענין תם שאינו נפסל מלהקריב כתב הכא לענין בעל מום שאינו נפסל מלאכול דתרוייהו ילפינן מהאי היקשא ב"י :

אין

דרישה

יום ובגמרא ל' יום כן הוא במשנה ריש פרק עד כמה וז"ל הגמרא שם מה"מ אמר רב כהנא דאמר קרא בכור בניך תתן לי וכן תעשה לשורך מלאתך ודמעך לא תאחר כן תעשה לשורך פרש"י כתיב בפ' ואלה המשפטים מלאתך ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך ולצאנך ודרשינן הכי בכור בניך תתן לי כן לצאנך וכי היכי דבכור בניך מצותו לאחר ל' דכתיב ופדויו מבן חדש תפדה אף בכור לאחר ל' · מלאתך דהיינו בכורים כן לשורך כי היכי דבכורים לאחר שתים שהרי בעצרת הבכורים מתבשלת ואין מביאין בכורים עד שיביאו שתי לחם בעצרת כדאמרינן במנחות רבי ישמעאל · ופריך איפוך אנא מסתברא דיוקדם למוקדם והמאוחר למאוחר ופרש"י מלאתך מוקדם בפסוק דלשון תרשינן אשורך המוקדם בפסוק אמי מדרבה דסמיך ליה אוסמיך ליה דהיינו בכור בניך לשורך אמר רבא אמר קרא תעשה הוסיף לך עשייה אחרת בשורך ולימא שיתין פרש"י דעשייה אחרת חמשים דכן בכור בגין תתן לי בעינא . ומשני לא מסרך הכתוב אלא לחכמים תניא נמי הכי פי' לא מסרך כו' הוסיף שלא גילה לך שיעור עשייה שתוסיף ודאי לחכמים מסרן שיפרשו לך שטעם והחריכם אלך עכ"ל גמרא ורש"י והנה לכאורה היה נראה דלמסקנא דמסרך הכתוב לחכמים כ"ע דחכמים תקנו לנסה ל' יום משום סמך דמלאתך דאל"כ קשה מ"ט ועוד דא"כ מ"ט תיקה ל' יום כיון דבקרא כתיב לאמר כן תעשה לשורך ומשמע דתעשה קאי. נמי אתמן אלא שעיקר תגרוכו של רבא הוא שלא מיתו לאימור דשורך קאי אבכור בניך תתן לי דסמיך ליה דכיון דכתיב ביה כן תעשה לשורך הוסיף לך עשייה אחרת בשורך שלא תהיה דומה לבכור בניך וממילא דרשינן שור אמלאתך דכן מסרך לחכמים ואתן אבכור ואף שבברייתא שמייתי הש"ס לא הזכר היקש דמלאתך אלא קרא וליתור דתעשה תוסיף לך. עשייה מ"מ מדמסיק שם לא מסרך הכתוב אלא לחכמים י"ל דסמך אהאי ליתור דמלאתך והארכתי בזה כדי לפרש דעת רש"י בחומש בפרשת ואלה המשפטים שפסק וכתב וז"ל בכור בניך תתן לי לפדותו ה' סלעים מן הכהן והלא כבר ליתן עליו במקום אחר אלא כדי לסמוך לו כן תעשה לשורך מה בכור אדם לאחר ל' יום פודהו אף בכור בהמה מטפל בו ל' יום ואח"כ נותנו לכהן עכ"ל שלכאורה קשה וכלא בכור שור טיפולו ל' יום אלא שרש"י לא בא לישב אלא למה שור וליוש לבכור דאדם ומפני מהום ללמד ממנו לבכור לאן דוגמתו אבל מה שבכור שור בעי ל' יום לא בא כאן ללמדינו אלא לישב קושיא למה סור וכתב לוה פדיון בכור אדם ומיהו אינו מפורש דעת רש"י שסיכן למדו טיפול שור ל' יום אם מכח היקש דמלאתך דכתבתי ואם מכח תוספה דעשייה וחז"ק : [ג] מפני שנראה כמבזה את הקדשים כו' ואפי' ספק בכור צריך לקבלו (ומיהו מיהא אם אינו מקבלו אבל אין כופין אותו על כך עיין במהרמ"י סימן קס"ז וקס"ח ומהרי"ו סימן כ"ז שאם כהן עני רוצה ליתן בכור לכהן עשיר א"צ לקבלו עכ"ה) ודוקא בספק שבא מעצמו אבל במקום שפשע ישראל כגון שקנה פרה מעוברת מן הנכרי או שהיה יכול למכור הבכור לנכרי ולא עשה א"צ הכהן לקבלו רמ"א וכ"כ מהרי"ו וכמ"ש לקמן בבג"ה מעשה כו' :

בכור

חדושי הגהות

להטפל בו עד שיזדמן לו כהן כ"כ התוס' בכורות (כח ·) ד"ה מפני וכו' וכ"כ הרא"ש בה' פדיון בכור שבסוף בכורות וכבר תמה הסמ"ע על הרב"י שלא הראה מקום לאלה : ג דינו כבשר ר"ל לענין שלא למוכרו במקולין (פרישה) :

ס"א

שז (א) אין מרגילין [א] בבכור (ב) אפי' בעל מום פירוש להפשיט עורו משלם דרך מרגלותיו והרמב"ם התירו וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן ואם שחטו ונמצא טרפה כתב הרמב"ם שהעור מיתר בהנאה אם נשחט על פי מומחה וא"א הרא"ש ז"ל כתב (ג) שעורו עם בשרו אסור בהנאה וטעון קבורה. צריך הכהן לשהותו ולגדלו לעולם עד שיפול בו מום ובזמן שב"ה קיים שעומד להקרבה אינו רשאי למוכרו כל זמן שהוא תם ובזמן הזה בין תם ובין בעל מום יכול הכהן למוכרו בין לכהן בין לישראל והלוקח ינהוג בו קדושת בכור (ד) בד"א שהלוקח קונה אותו לצרכו אבל אסור לעשות בו סחורה לקנותו כדי להרויח בו קנאו לצרכו ולא נצרך יכול להזור ולמכרו:

שח (א) הבכור אסור בגיזה ובעבודה ואפי' אם עבר וגזזו או תלשו בידו או אפילו נשר הצמר מעצמו אסור בהנאה לעולם ל"ש מת מעצמו ל"ש שחטו אחר כן אפילו ע"י מומחה (ב) אין השחיטה מתרת הצמר שנתלש מחיים אבל צמר המחובר השחיטה מתירתו כבשרו ואם נתלש מחיים ועודנו מסובך בשאר הצמר את שנראה כשאר הצמר ניתר בשחיטה ואת שאינו נראה כשאר הצמר (ג) כגון שעולה יותר או שעיקרו הפוך כלפי ראשו כגון שכפוף באמצעיתו ושני ראשין בולטין לחוץ

שז אין מרגילין בבכור וכו' ברייתא בפרק כל פסולי המוקדשין [דף ל"ג] ובספ"ד דתמורה אין מרגילין בבכור ובגמרא בכור מאן תנא א"ר חסדא ב"ש היא דאמר בכור אין מאכילין אותו לנדות דכתיב יהיה לך כחזה התנופה וכשוק הימין מה התם נדות לא אף הכא נדות לא ואפילו בכור בעל מום משום דבקדושתיה קאי אפילו לאחר שחיטה וכי היכי דתם אין מרגילין משום בזיון קדשים דפוגם הבשר דמתיירא לחתוך העור וחותך הבשר בעל מום נמי אין מרגילין וס"ל להרמב"ם דכיון דב"ה פליגי ואמרי בכור ב"מ מאכילין אותו לנדות דהא דכתיב ובשרם יהיה לך הני מילי תם אבל ב"מ רעתא והטהור יחדיו יאכלנו הכי נמי בכור בעל מום מרגילין והלכה כב"ה אבל הרא"ש ס"ל כיון דבתר הכי קאמר תלמודא דאפילו לב"ה אין מרגילין דבזיון גדול הוא שנראה כעובד עבודה בקדשים שמוכרים העור לצורך מפוח כשהוא עדיין על הקדשים א"נ גזירה שמא יגדל מהן עדרים כלומר דאתא לשהויי מלשחוט עד שימצא בני אדם שמבקשים עורות שלמים ובין כך ובין כך יגדל עדרים ואתא בהו לידי תקלה לגיזה ועבודה משמע דאבכור ב"מ נמי קאי דלדברי הכל אין מרגילין וכן פרש"י אבל להרמב"ם ז"ל דהני אוקמתי לא קאי אבכור אלא אפסולי המוקדשין אבל בכור לב"ה מרגילין וכן פי' ב"י: **ואם** שחטו ונמצא טרפה כו' משנה פ' טבול יום פליגי בה רבי עקיבא וחכמים וקאמר רבי יוחנן דהלכה כר"ע שיאותו הכהנים בעורו כשהתירו מומחה וזו היא דעת הרמב"ם אבל הרא"ש גרס בתר הכי והלכתא כחכמים ועיין בב"י ולענין הלכה נקטינן דעורו עם בשרו אסור בהנאה וטעון קבורה כהרא"ש מיהו טוב למוכרו לנכרים קודם שחיטה: **שח הבכור** אסור בגיזה ועבודה וכו' עד סוף הסימן כל זה בפרק הלוקח בהמה [דף כ"ה]: ומ"ש ל"ש מת מעצמו וכו' פי' לא

לאחברתה ואע"פ שכבר כתב רבינו דין זה התם לענין תם שאינו נפסל מלהקריב והכא לענין בעל מום שאינו נפסל מליאכל דתרוייהו ילפינן מהאי היקישא: **שז אין** מרגילין בבכור אפי' בעל מום בפ' כל פסולי המוקדשין (לג:) ת"ר אין מרגילין בי"ט כיוצא בו אין מרגילין בבכור ולא בפסולי המוקדשין בכור מאן תנא אמר רב חסדא ב"ש היא דאמרי אין מאכילין אותו לנדות ולא בפסולי המוקדשין מאן תנא אמר רב חסדא ר"א ברבי שמעון היא ור"א בר"ש לית ליה כל פסולי המוקדשין נמכרים באטליז ונשקלין בליטרא אלמא כיון דאיכא רווחא להקדש שרו ליה אמר רב מרי בריה דרב כהנא מה שמשביח בעור פוגם בבשר במערבא משמיה דרבינא אמרי מפני שנראה כעובד עבודה בקדשים רבי יוסי בר אבין אמר גזירה שמא יגדל מהם עדרים עדרים ופרש"י במערבא אמרי. לעיל קאי כלומר לעולם ד"ה היא דאסור להרגיל דבזיון גדול הוא שנראה כעובד עבודה בקדשים שמוכרים העור לצורך מפוח כשהוא עדיין על הקדשים: שמא יגדל עדרים עדרים. כלומר ד"ה אסור להרגיל דאי שרית לי' אתי לשהויי מלשחוט עד שימצא בני אדם שמבקשים עורות שלימים ובין כך יגדל עדרים מפסולי המוקדשין ואתו בהו לידי תקלה לגיזה ועבודה עכ"ל. ולפי זה הא דת"ר אין מרגילין הלכתא אליבא דכ"ע אתיא וכן דעת הרא"ש שכתב שם ת"ר אין מרגילין לא בבכור ולא בפסולי המוקדשין מ"ט במערבא אמרו מפני שנראה כעובד עבוד' בקדשים רבי יוסי בר אבין אומר גזירה שמא יגדל עדרים והרמב"ם שפסק שמות' להרגיל בבכור בעל מום ובפסולי המוקדשין נראה שהיה מפרש דבמערבא אמרי וכו' לא קאי ארישא דמילתא לומר דהא דאסור להרגיל ד"ה היא כפרש"י אלא אדר"א בר"ש קאי דאקשי עליה דמי לית ליה כל פסולי המוקדשין נמכרים באטליז וכו' ושני רב מרי מה שמשביח בעור וכו' במערבא משני דטעמא דר"א מפני שנראה כעובד עבודה בקדשים כלומר ולא דמי לנמכרים באטליז וכו' דהתם לא מחזי כעובד עבודה ולא הוי אלא משום בזיון ורבי יוסי בר אבין שני דהיינו טעמיה דגזרינן שמא יגדל עדרים ולפי זה מאי דאוקי רב חסדא דמאן תנא בכור ב"ש ומאן תנא פסולי המוקדשין ר"א בר"ש ליכא מאן דפליג אההיא אוקמתא ולא קי"ל כוותייהו אלא כרבנן דפליגי עלייהו ואמרי מרגילין: ולענין הלכה כיון דרש"י והרא"ש קיימי בשיטתא חדא ולחומרא נקיטינן כוותייהו: ואם שחטו ונמצא טריפה כתב הרמב"ם שהעור מותר בהנאה וכו' בפ' טבול יום (קג:) תנן א"ר חנינא סגן הכהנים מימי לא ראיתי עור יוצא לבית השריפה אר"ע מדבריו למדנו שהמפשיט את הבכור ונמצא טריפה שיאותו הכהנים בעורו וחכ"א אין לא ראינו ראיה אלא יוצא לבית השריפה ובגמרא מאי קמ"ל ר"ע הא קמ"ל אפי' בגבולין ופרש"י דאפי' בגבולין. בכור בעל מום הנשחט במדינה על מומו לא התירו הכתוב אלא באכילה דכתיב בשעריך תאכלנו אבל אם מת עורו אסור וטעון קבורה ואשמעינן ר"ע דהיכא דלא ניכר טריפתו עד לאחר הפשט א שראה ששחיטתו והפשט עורו כאילו נזרק דמו במקדש ונמצא טריפה לאחר הפשט א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן הלכה כר"ע ואף ר"ע לא אמר אלא כשהתירו מומחה אבל לא התירו מומחה לא והלכתא כדברי חכמים בשר בקבורה והעור בשריפה ופרש"י בשר בקבורה' דאין מאכילין קדשים לכלבים ושריפה ליכא דאין שריפה בקדשים אלא כשהוכשרו לעזרה ונפסלו לאחר שחיטה: והעור בשריפה' לא ידענא טעמא ונראה בעיני דל"ג האי פירושא אלא ה"ג והלכה כדברי חכמים ותו לא מידי ותוספתא זו גירסא דתלמידי ב תרביצאי היא וטעו במה ששנינו במשנתינו במילתייהו דרבנן יצא לבית השריפה ואני אומר דרבנן לאו אדר"ע קיימי אלא אדרבי חנינא קיימי דאיירי בקדשי המקדש עכ"ל ונראה שהרמב"ם לא היה גורס והלכתא כחכמים כלל ולפיכך פסק כר"ע: (ב"ה) ויותר נראה דגרים ליה וגורס והעור בשריפה ומפרש דהדבש לאו אדר"ע קיימי דר"ע מיירי בבעל מום וחכמים מיירי בתמים שב"ש בתמים שעורו בשריפה ובבעל מום שעורו לכהנים והוא שנשחט ע"פ מומחה: אבל הרא"ש גרים ליה שכתב בפרק כל פסולי המוקדשין וטריפה אע"ג דשרי ר"ע העור אין הלכה כמותו בהא כדאסיקנא התם והלכתא כחכמים דאמרי אין לא ראיתי ראיה אלא יצא לבית השריפה ומיהו לדידן לא בעי שריפה דהתם אקדשי המקדש קאי איכהו ודאי בעי שריפה עכ"ל ומתוך דבריו שכתב שם משמע דטעון קבורה ובס"פ הלוקח בהמה כתב דברי הגמרא דפ' טבול יום וכתב והלכתא כחכמים הבשר בקבורה וכו' ומ"ש רש"י על אותה גירסא וכתב בסוף והעור יקבר עם הבשר: **ולענין** הלכה כיון דרש"י והרא"ש מסכימים דעורו אסור הכי נקיטינן דסו"ל הרמב"ם יחידאה לגביהו (א): מ"ב ג בתשובת אשכנזית כתוב בפרנס לפיכך כשיפול בו מום טוב והגון (ב) למכרו לנכרי מחיים: צריך הכהן לשהותו ולגדלו לעולם עד שיפול בו מום הכי משמע בפ' כל פסולי המוקדשין (לה:): ומ"ש ובזמן שבה"ב קיים שעומד להקרבה אינו רשאי למוכרו כל זמן שהוא תם ובזמן הזה בין תם בין בעל מום יכול הכהן למכרו בין לכהן בין לישראל בס"ק דתמורה (ז:) וכתבתיו בסימן שקודם זה ומ"ש בד"א שהלוקח קונה אותו לצרכו אבל אסור לעשות בו סחורה לקנותו כדי להרויח בו משנה בפ"ז דשביעית שאין עושין סחורה בפירות שביעית ולא בבכורות: ומ"ש קנאו לצרכו ולא נצרך יכול לחזור ולמכרו ג"ז משנה בפ"ז דשביעית לקח בכור למשתה בנו או לרגל ולא צריך לו מותר למכרו:

שח הבכור אסור בגיזה ובעבודה מקרא מלא הוא (דברים טו) לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך ובפ' הלוקח בהמה (כה.) יליף מנין ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה ת"ל לא תעבוד ולא תגוז: ומ"ש ואפילו עבר וגזזו וכו' ל"ש מת מעצמו וכו' משנה שם שער בכור בעל מום שנשר והניחו בחלון ואח"כ שחטו עקביא בן מהללאל מתיר וחכמים אוסרים ד"ר יהודה א"ר יוסי לא בזה התיר עקביא אלא שער בכור בעל מום שנשר והניחו בחלון ואחר כך מת בזה עקביא בן מהללאל מתיר וחכמים אוסרים ואיפסיקא הלכתא בגמרא כרבי יהודה ומפרש בגמ' דרבי יהודה ה"ק במת ד"ה אסור כי פליגי בשחטו ומשמע נמי התם דהלכה כחכמים דאסרי דהא סתם לן תנא כוותייהו וא"כ בין מת מעצמו בין שחטו אסור וכ"כ הרמב"ם בפ"ב ופירש"י דטעמא דרבנן דאסרי משום דאי שרית למר הנושר מחיים אתי לשהויי לבכור כדי שתשיר למר כל שעה ואתי ביה לידי תקלה: **ומ"ש** דאפי' שחטו ע"י מומחה אין השחיטה מתרת (שם:) אמר ר"ל מחלוקת בשהתירו מומחה אבל לא התירו מומחה ד"ה אסור וכיון דקי"ל כחכמים דאסרי אפילו בהתירו מומחה אסור: ומ"ש אבל צמר המחובר השחיטה מתירתו כבשרו כן משמע מהדין שכתב לקמן בסמוך: ומ"ש ואם נתלש מחיים ועודנו מסובך בשאר הצמר את שנראה בשאר הצמר ניתר בשחיטה וכו' משנה שם צמר המדולדל בבכור את שהוא נראה עם הגזה מותר ואת שאינו נראה עם הגזה אסור ופרש"י המדולדל. שנתלש מן העור אבל מסובך הוא עם שאר הצמר ואינו נופל: את שנראה עם הגזה. כשישחטנו ויגזזנו לאחר שחיטה יהא צמר מדולדל שוה עם שאר הגזה ואינו נראה כמופרש ממנה מותר כשאר הגזה: ושאינו נראה עם הגזה' שיצא חוץ יותר מדאי וניכר לכל שמובדל הוא מן הגזה כמי שנשר קודם שחיטה ובגמ' (כו') ה"ד אינו נראה עם הגזה א"ר אלעזר אמר ריש לקיש כל שעיקרו הפוך כלפי ראשו' ר' נתן בר אושעיא אמר כל שאינו מתמעך עם הגזה ופרש"י עיקרו הפוך כלפי ראשו. שכפול באמצעיתו ושני ראשיה נראים בחוץ: שאינו מתמעך. שאינו שוה עם הגיזה אלא נראה עולה למעלה וכתב הרא"ש וכיון דלא איתמר הלכתא כחד מינייהו נקיטינן לחומרא

דרכי משה

פשע שלא מכרו לנכרי קודם שנולד נראה דאין כהן צריך לקבלו דמצוה למכרו כדי שלא ליתיה בידו לידי תקלה וכיון דפשע ולא מכרו קנסינן ליה וכן דנתי הלכה למעשה וכ"ש במקום דאיכא למיחש דמכוון להקניט הכהן עכ"ל וכתב מהרא"י סימן קס"ה בפסקיו דהא דכתב מהר"ם דצריך לקבלו בספק בכור דוקא שנולד מעצמו אבל הקונה פרה הולכת מנכרי א"צ לקבלו עכ"ל:

שז (א) וכ"ה בהג"ה מרדכי ע"ד רף תשמ"א ובראשה שהלכה פסק כרמב"ם: (ב) וכ"ה בהגהת מרדכי דיבמות פרק האשה שהלכה:

ואפשר

דרישה

סימן שז בכור בעל מום מותר להאכילו לעכו"ם ולכלבים ואם נשחט ונמצא טריפה אסור למכרו לנכרי ולהאכילו לכלבים והבשר טעון קבורה והעור מותר לכהנים לפיכך כשיפול בו מום בבכור טוב למוכרו לנכרי מחיים עכ"ל מ"ק פ"ק דחולין מ"ו · ונראה שאסור בהנאה · וכתב ב"י מ"כ (בתשובה אשכנזית) הלכך טוב למוכרו מחיים כשנמצא בו המום:

סי' שח (א) הבכור אסור בגיזה ועבודה דכתיב לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך וילפינן בגמרא דטעמינן האמור בזה בזה (מדכתיב לא תעבוד ולא תגוז ולא [illegible]) וי"ו מוסיף על ענין [illegible] לאשון ולמעלו [illegible] רש"י עכ"ל) (ב) אין השחיטה מתרת [illegible] פרש"י טעמא [illegible] לשהויי לבכור כדי שתשיר צמר כל שעה ואתי ביה לידי תקלה [illegible] (ג) כגון שעולה יותר או שעיקרו הפוך כלפי ראשו [illegible]

פרישה

סי' שז (א) אין מרגילין בבכור לשון רגלים: (ב) אפילו בעל מום דבזיון גדול הוא שנראה כאילו מוכרן לצורך מפוח בעודם על הקדשים: (ג) שעורו עם בשרו אסור בהנאה כו' דלא התירו הכתוב אלא באכילה כדכתיב בשעריך תאכלנו אבל נמצאת טריפה לאחר שחיטה הוי כאילו נמצאת טריפה אחר שחיטה במקדש ר"ל כתם שנפסל קודם זריקתו שנקבר (ד) בד"א שהלוקח קונה אותו לצרכו כבעל מום לאוכלו מיד וכתם לאחר שיפול בו מום:

חדושי הגהות

שז א ס"א שריוה שהיטתו ב תרביצא הוא בית המדרש עיין מנחות (פב:) ג עיין בתשובת מהרי"ל סימן פ"ב

החדר

לחוץ אין השחיטה מתירו (ד) וכשבא לשוחטו יכול לתלוש הצמר (ה) של מקום השחיטה כדי לעשות מקום לשחיטה ודווקא ביד אבל לא בכלי כדי שלא יהא נראה כגוזז וכן מותר גם כן לעשותם כשבא לראות מומו: (ו) האורג מלא הסיט מצמר בבגד אם הוא דבר חשוב כגון מעשה צייר אינו בטל וכולו טעון קבורה (ז) ואם אינו דבר חשוב בטל ברוב:

שט בכור בזמן הזה אין לו היתר אלא ע"י מום ואפילו אם ירצו הבעלים או הכהן (א) לכונסו לכיפה עד שימות מעצמו אין רשאין אלא צריך הכהן לגדלו עד שיפול בו מום ואפי' כשיפול בו מום בגלוי וניכר לכל כגון שנקטעה ידו או רגלו וכיוצא בו אינו רשאי לשוחטו אלא ע"פ מומחה שיורה לו שהוא מום הראוי לישחט עליו ואם אין חכם מומחה ניתר ע"י ג' בני כנסת פירוש תחכמים קצת ואינן בקיאן כ"כ וכתב ה"ר יונה (ב) האידנא דליכא מומחין (ג) אינו נשחט ע"י בני הכנסת אלא במומים מובהקים כגון נסמית עינו ונקטעה ידו וכיוצא בהם אבל דוקין שבעין (ד) א וחורור ומים הקבועין וכיוצא בו לא וצרימת האזן נראה שהוא מום מובהק היכא דמינכר שפיר (ה) [א] ונראה לעינים שהוא יותר מחגירת הצפורן וכיצד צרימת האוזן שנפגמה בחסרון (ו) עד שתתגור בה הצפורן (ז) מן הסחוס פירוש התנוך ולא מן העור שבשפת האוזן בין שנפגמה בידי אדם בין שנפגמה בידי שמים או שנסדקה סדק הניכר אע"פ שאינו חסר כלום וכן אם ניקב (ט) מלא כרשינא או שיבש כדי שתהא נפרך בצפורן

אזן

למומרא הלכך שאינו מתמעך עם הגוזז אסור וכ"ש עיקרו הפוך והרמב"ם בפ"ג מהלכות בכורות פסק כר"א אמר ר"ל כל שעיקרו הפוך ונראה שטעמו משום דהו"ל רב נתן יהודאה לגבי ר"א ור"ל ועוד דאינהו מאריה תלמודא טפי מיניה ועוד דבגמ' מקשי ור"ל מ"ט לא אמר כר"נ בר אושעיא ומהדרינן א"ר אלעא קסבר ר"ל לפי שא"א לגוזה בלא נימין מדולדלי' ואי כה"ג מיתסר אין לך גיזה מותרת והאי טעמא דמסתבר הוא ומש"ה פסק כוותיה: וכשבא לשוחטו יכול לתלוש הצמר של מקום השחיטה וכו' משנה שם (כד:) ויש קיצור בדברי רבי' שהו"ל לכתוב והלכך שלא יזיזנו ממקומו כמו ששנינו שם במשנה ופרש"י דטעמא מפני שלא יאמרו גיזה עביד בקדשים אלא יניחנו מסובך עם הצמר מכאן ומכאן: ומ"ש ודוקא ביד אבל לא בכלי וכו' מימרא שם: ומ"ש וכן מותר לעשות ג"כ כשבא לראות מומו שם במשנה וכן תולש את השער לראות מקום המום · וכתב הרמב"ם בפ"א מהלכות מעילה שאותה שער אסור בהנאה לעולם כלומר דלא שנו אלא להתיר לתלוש דלא אמרינן גוזז הוא ואסור אבל הצמר אסור דלא עדיף מנשר ואח"כ שחטו ונראה דה"ה לתולש צמר של מקום השחיטה וכן משמע מפרש"י: האורג מלא הסיט מצמר בבגד אם הוא דבר חשוב וכו' בפ"ג דערלה תנן האורג מלא הסיט מצמר בכור בבגד ידלק הבגד וכת' הרא"ש בס"פ הלוקח בהמה ומוקי לה בשילהי תמורה בדעבד מיניה לפרחא דחשיב ולא בטיל הא לאו הכי שרי דבטל ברובא ופרש"י לפרחא · שעשה מן האיסור צורת צפור: דחשיב · דמיפה ליה לכוליה ולא מיבטיל והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות בכורות לשון המשנה כצורתה ולא חילק בין עבד מיניה לפרחא ללא עבד ונראה שטעמו משום דבשילהי תמורה (לד ·) לא מוקי דעבד מיניה כפרחא אלא למאי דקתני התם משער נזיר ומפטר חמור בשק ידלק השק וסובר ז"ל דלא ילפי' מיניה לבכור אע"ג דכי הדדי מיתני במסכ' ערלה דדוקא בשער נזיר ופטר חמור דלא חשיב הוא דפריך וליבטיל שק ברובא ואצטריך לשנויי דעבדיה כפרחא אבל גבי צמר בכור לא קשיא לן דלבטיל ברובא דמלא הסיט צמר חשוב ולא בטיל אפילו בכמה ורבינו סתם דבריו כהרא"ש:

שט בכור בזמן הזה אין לו היתר אלא ע"י מום ואפי' אם ירצו הבעלים או הכהן לכונסו לכיפה עד שימות אינם רשאים וכו' כן דקדק הרא"ש בסוף בכורות ובפ"ק דע"ז וכתב שכן הורה הר"מ ז"ל: ואפילו כשיפול בו מום בגלוי וניכר לכל וכו' אינו רשאי לשוחטו אלא ע"פ מומחה ואם אין חכם מומחה ניתר ע"י שלשה בני הכנסת פרק כל פסולי המוקדשין [לו:] תנן בכור שנסמית עינו שנקטעה ידו שנשברה רגלו ה"ז ישחט ע"פ ג' בני הכנסת ר"י אומר אפילו יש כ"ג אינו נשחט אלא ע"פ מומחה ואיפסקא בגמ' הלכתא כת"ק ומפרש בגמ' דלא שרי ת"ק אלא דוקא במומין מובהקין כדקתני אבל שאינם מובהקים לא אמר רב יהודה שלשה מתירים את הבכור במקום שאין מומחה מאי קמ"ל תנינא אי ממתני' הו"א במקום מומחה קמ"ל במקום שאין מומחה אין במקום שיש מומחה לא: וכת' ה"ר יונה האידנא דליכא מומחין אינו נשחט ע"י בני הכנסת אלא ע"י מומין מובהקין וכו' כ"כ הרא"ש בשמו בפ' כל פסולי המוקדשין ושם נתבאר בדבריו דטעמא דליכא האידנא מומחין היינו משום דמומחה דאמרינן לאו דידע הלכות מומין בלחוד אלא דבקי גם בראיית העין לבדקם ולבקר בהם ולהכירם היטב ויש עוד טעם אחר דמומחה היינו שנטל רשות מנשיא שבא"י להתיר בכורות במומין והאידנא ליכא נשיא בא"י: **ומ"ש** רבינו וצרימת האוזן נראה שהוא מום מובהק וכו' ג"ז מדברי ה"ר יונה שהביא הרא"ש שם וכ' שכן תמה לר"י הגרפתי בתשובה והביא ראיה לדבר: כיצד צרימת האוזן שנפגמה בחסרון עד שתתגור בו הצפורן מן הסחוס ולא מן העור וכולי משנה בפרק אלו מומין (לז ·) ומ"ש שיעורה כדי שתתגור בה הצפורן מימרא בפ"ק דחולין (יז:) ומ"ש בסמוך בשם ה"ר יונה שהוא יותר מחגירת הציפורן התם לדידן דלית לן מומחה ואין אנו רגילין להתיר אלא ע"י מום המובהק ונראה לעינים ולפיכך צריך שיהיה ניכר ונראה שהוא יותר מחגירת הצפורן והכא כתב עיקר דינא ששיעורו כדי שתתגור בה הצפורן ופירש"י ולא מן העור. דהדרא בריא ולא הוי מומא והאי עור היינו אליה רכה של אזן: ומ"ש בין שנפגם בידי אדם בין שנפגם בידי שמים ברייתא שם: ומ"ש או שנסדק סדק הניכר וכו' וכן אם ניקבה מלא כרשינא או שיבשה ג"ז משנה שם: ומ"ש כדי שתהא נפרך בצפורן שם במשנה אי זו היא יבשה כל שתנקב ואינה מוציאה טפת דם רבי יוסי בן משולם אומר יבשה שתהא נפרכת ופסק רבינו כרבי יוסי בן משולם ולא ידעתי למה דהא יחידאה הוא ובפ' א"ט

כמי

לא מיבעיא אם לאחר שנשר הצמר מעצמו דהשתא הצמר המחובר בו אסור דבעי קבורה הלכך מאי דנשר מעצמו מחיים ומונח בחלון נמי אסור אלא אפילו שמוט לצמר המחובר בו שרי אפ"ה מאי דנשר מעצמו מחיים ומונח בחלון אסור: ומ"ש וכן מותר ג"כ לעשות כשבא לראות מומו פי' לא מיבעיא דמותר לתלוש לצורך השחיטה לכתחלה דשחיטתו מוכחת עליו דלאו לגיזה איכוון אלא אפילו אינו תולש אלא לראות מקום המום נמי שרי לכתחלה אע"ג דליכא הוכחה דלאו לגיזה איכוון ואיכא לאקשויי דבמשנה שנינו ותולש את השער והלכך שלא יזיזו ממקומו ופרש"י שלא יאמרו גיזה עביד בקדשי' אלא יניחנו מסובך עם הצמר מכאן ומכאן עכ"ל וכ"פ הרמב"ם בפ"א מה' מעילה ומכ"ש בתולש לראות מומו דאסור להזיזו ממקומו ואמאי השמיטו רבינו גם בש"ע לא כתבו ואולי הסופר טעה והשמיטו: האורג מלא הסיט וכו' הרמב"ם אסרו בסתם ומשמע אפילו לא עשה מעשה צייר ועיין בב"י טעם מחלוקת זה ויש להחמיר באיסורא דאורייתא:

שט בכור בזמן הזה וכו' כך דקדק הרא"ש בסוף בכורות ובפ"ק דע"ז וכתב שכן הורה הר"מ ז"ל אבל מדברי התוספות בפ"ק דע"ז [דף י"ג] מבואר כד"ה נוטל דלא שחולקים וס"ל דיכול לכונסו לכיפה ע"ש וח"ש ואפילו כשיפול בו מום וכו' משנה וגמרא ס"פ כל פסולי המוקדשין: ומ"ש בשם הר"ר יונה כן כתב הרא"ש לשם בשמו: וכיצד צרימת האוזן וכו' משנה ר"פ על אלו מומין שוחטין את הבכור נפגמה אזנו מן הסחוס אבל לא מן העור נסדקה אע"פ שלא חסרה ופרש"י אבל לא מן העור. דהדר בריא ולא הוי מומא והאי עור היינו אליה רכה של אוזן פגימה איכא בלא חסרון אבל סדק משמע נמי בלא חסרון עכ"ל ובגמרא אסיקנא אלא סדק ופגימה בין בידי שמים (שנולד עמו) בין בידי אדם וכמה שעור פגימה כדי שתחגור בה צפורן ואע"ג דבסמוך כתב רבינו בשם ה"ר יונה דהאידנא דליכא מומחין אינו נשחט בצרימת האוזן אא"כ נראה לעינים שהוא יותר מחגירת צפורן אפ"ה לא נמנע רבינו מלכתוב עיקר דינא ששיעורו כדי שתחגור בה הצפורן משום דס"ל לרבינו דהר' יונה לא קאמר אלא דלכתחלה אינו נשחט אלא כשהוא יותר מחגירת צפורן מיהו בדיעבד ודאי אם כבר נשחט ניתר בחגירת צפורן אפילו האידנא אבל מדברי ב"י שכתב וי"ל לדידן דלית לן מומחה ואין אנו רגילין להתיר אלא ע"י מום המובהק ונראה לעינים והלכך צריך שיהא ניכר ונראה שהוא יותר מחגירת הצפורן עד כאן לשונו משמע דמפרש שאפי' דיעבד אין להתיר האידנא ולכן לא כתב בש"ע עיקר דינא דצרימת האוזן בכדי חגירת הצפורן אלא כתב בסתם דבעינן דמינכר שהוא יותר מחגירת הצפורן ולפעד"נ עיקר כדפרישית דאף האידנא יש להתיר דיעבד כשהוא כדי חגירת הצפורן: ומ"ש וכן אם ניקב כו' שם במשנה ניקבה מלא כרשינה או שיבשה ומשמע ליה לרבינו דניקבה כמו נסדקה דבעינן בו חסרון דומיא דנסדקה ולא זו אף זו קתני ל"מ נסדקה אלא אפילו ניקבה ולכן כתב רבינו וכן אם ניקב דלשון וכן משמע לא זו אף זו ומ"ש או שיבש כדי שתהא נפרך בצפורן שם במשנה איזו היא יבשה כל שתינקב ואינה מוציאה דם רבי יוסי בן המשולם אומר יבשה שתהא נפרכת ופסק רבינו כר"י בן המשולם משום דבפרק א"ט קאמר רב פפי משמיה דרבא ריאה שיבשה מקמתה דטרפה ביבשה כדי שתיפרך בצפורן כמאן כר' יוסי בן המשולם ואף על גב דדחינן לה וקאמר' אפילו תימא רבנן גבי אזן בכור דשלוט ביה זיקא לא הדרא בריא אבל ריאה דלא קשליט בה אוירא הדרא בריא אריחותא לא סמכינן והכי משמע בדברי הרא"ש לשם שכתב ע"ש ה"ג יבשה הכבד טרפה כדאמר בריאה וגבי אזן בכור וכו' אלמא דחד דינא אית להו לכולהו אבל הרמב"ם רפ"ז דהל' ביאת המקדש פסק כרבנן שכתב מי שיבשה אזנו כדי שתנקב ולא תוציא דם עכ"ל נראה שתפס דהא דקאמר תלמודא כמאן כר"י בן המשולם לאו בניחותא אלא אתמוהי קא מתמה וכי רבא כיחידאה אמר לשמעתתא

פרישה

ז כתב רבינו דעיקרו הפוך יותר אסור מכשעולה יותר וכ"כ הרא"ש משמו הב"י ע"ש: (ד) וכשבא לשוחטו יכול לתלוש כו' ז"ל ב"י ויש קיצור בדברי רבינו (שהו"ל לכתוב והלכך שלא יזיזנו ממקומו עכ"ס) ששם במשנה משיק והלכך שלא יזיזו ממקומו ופרש"י כדי שלא יאמרו גוזז בקדשים אלא יניחנו מסובך עם הצמר מכאן ומכאן: (ה) של מקום השחיטה והוא אסור בהנאה (דלא עדיף מצמר שנשר וכן צמר שתלש לראות המום עכ"ס) כ"כ הרמב"ם: (ו) האורג מלא הסיט פירוש שיעור ש"ם מאצבע לאמה כשרוח האצבעות מסודי ה"א נקרא מלא הסיט ושיעור ש"ם מאצבע לגודל נקרא סיט כפול (ועיין ברש"י בשבת דף ק"ו ע"א): מלא הסיט מום מצמרו בבגדו כצ"ל עכ"ס) : (ז) ואם אינו דבר חשוב בטל ברוב ול"ל לטעמא דאמרינן לעיל בסימן פ"ט דשנו אסור אפילו בכל הבגד פי' בטל · דלא שייך ביטול אלא איסור שנתערב בהיתר כגון הכא שצמר קדשים הוא איסור נתערב בצמר של חולין אבל שיער נתערב בהיתר כגון שעטנז שצמר ופשתן כל אחד לבדו הוא מותר כשנתערבו לא שייך ביה ביטול דהכל נעשה גוף אחד של איסור :

סי' שט (א) **לכונסו** לכיפה עד שימות מעצמו אינם רשאין כו' [illegible] צריך לקיים מצות נתינה לכהן והכהן אינו רשאי משום שפסל קדשים הוא [illegible] על ידי נפילת מום אסור בבכורות דף ס"ט ע"ד : (ב) האידנא דליכא מומחין כו' וטעמא דהאידנא ליכא מומחין היינו משום דמומחה דאמרינן לאו דידע הלכות מומין בלחוד אלא דבקיא גם בראיית העין לבדקם ולבקר בהם ולהכירם היטב ויש עוד טעם אחר דמומחה היינו שנטל רשות מנשיא שבא"י להתיר בכורים במומין והאידנא ליכא נשיא בא"י פרש"י : (ג) אינו נשחט על ידי בני הכנסת אלא במומין מובהקין דבזמן שיש מומחה היו יכולין לראות אפי' שאינן מובהקין דהוו יכולין לשאול למומחה אם היה להם שום ספק : (ד) וחורור ומים הקבועים חורור פרש"י חולי הוא שיש טיפות לבנות בעין , ומים שעיניו נוטפות מים · הקבועים פירש רש"י והרמב"ם דקאי אתרוייהו ע"ד : (ה) ונראה לעינים שהוא יותר כו' נראה דהכא מלת שהוא ר"ל שנראה לעינים שהוא יותר מחגירת הציפורן [illegible] והכי קאמר שיהא דמינכר שפיר ונראה לעינים ואם הוא כך או הוא יותר מחגירת צפורן ומ"ש שהוא אינו דבוק למעלה [illegible] . ופירוש של חגירת ציפורן כתבתי לעיל בסימן כ"ב ועיין בדרישה : (ו) עד שתתגור בו הציפורן פירוש כך הוא לענין דינא אבל השתא דליכא מומחין ובעינן מום מובהק ונראה לעינים לא סגי בהכי אלא עד שיהיה ניכר ונראה שהוא יותר מחגירת צפורן כמ"ש בסמוך בשם הר"ר יונה ב"י ר"ל והכא כתב עיקר דינא [illegible] : (ז) מן הסחוס פי' התנוך בפרשת מלואים פרש"י תנוך גדר האמצעי שבאוזן [illegible] : (ח) ולא מן העור שבשפת האוזן [illegible] אליה רכה של אוזן שבקרקע תור רש"י : (ט) מלא כרשינה הוא מין כלי שמולעין בו : (שיהא נפרך בציפורן עיין בב"י ששם פסק כת"ק דמתניתין יבשה כל שתנקב ואינו מוציאה טיפת דם עכ"ס):

אם

דרישה

סי' שט [א] **ונראה** לעינים שהוא יותר מחגירת הציפורן עיין מ"ש לעיל סימן כ"ב [illegible] כמ"ש לעינים שפי' הב"ח בגמרא כ"ש ששם כתיב שנראה לעינים בשיעור דמדכתב בשיעור מורה דפירוש בגמרא אבל כאן ר"ל נראה לעינים גלוי ומוכר שיהא וק"ל. ובגמ"ס

חדושי הגהות

שט א וחורור הוא חולי שיש טיפין לבנות בעין ומים הוא שעיניו נוטפות מים ותיבת הקבועים קאי אתרוייהו :

דומה

אזן הגדי שהיא כפולה ונראה כשתים (י) אם אינו אלא עצם אחד כגון שאין לו אלא תנוך אחד אלא שנכפל תנוך העליון ונתחבר למטה ונראית כשתים הוי מום ואם אינו עצם אחד אלא התנוכים נבדלים למטה (יא) אינו מום אזנו אחת גדולה מחברתה עד שניכר למראית העין שהיא גדולה מחברתה הוי מום אבל אם אינו ניכר עד שימדדו אותו בידים אינו מום (יב) מושב עינו עגול כשל אדם הוי מום שדרך הבהמה להיות משוך עינו אחת גדולה כשל עגל והשניה קטנה כשל אווז הוי מום (יג) אבל אם שתיהן גדולות או קטנות אינו מום ושאר מומי העין אינן מובהקין להתירו על ידן האידנא על כן אין רצוני להאריך בהן (יד) [כ] רחל שיש לה קרנים או עז שאין לה קרנים אינו מום היה לעז קרנים ונחתכו עם הבשר שבהם אם נעקרו בכח עד שנשאר במקומן כעין גומא הוי מום נחתכו בשוה ולא נשאר במקומן גומא אינו מום (טו) פיו דומה ב לשל חזיר כזה ששפתו העליונה עודפת על התחתונה או שהתחתונה עודפת על העליונה הוי מום ואפילו אם אינו חד כשל חזיר הוי מום ודווקא שיש באותו עודף עצם אבל אם אינו אלא בשר

לשהפתחא ומשני אפילו תימא רבנן וכו' ולפי זה משמע דלית הלכתא כר"י בן המשולם. כתב הרמב"ם לשם דבין ניקב בין נפגם בין נסדק דוקא בסחוס אבל בעור אין בו מום ונראה דה"ה יבשה נמי דוקא בסחוס:

אוזן הגדי שהיא כפולה וכו' שם במשנה [דף מ'] אוזן הגדי שהיתה כפולה אמרו חכמים בזמן שהיא עצם אחד מום ואם אינה עצם אחד אינו מום ובגמ' ת"ר אזניו כפולות בהסחסות אחת ה"ז מום בשתי הסחסות אינו מום כך היא גירסת רש"י ואחריו נמשך רבינו וכתב כפירושו אבל הרמב"ם גורס בפ"ז מהלכות ביאת המקדש איפכא בזמן שהיא עצם אחד אינו מום ואם אינה עצם אחד מום וכן בברייתא גורס בהסחסות אחד אינו מום בב' הסחסות מום והא דתני גדי לאו דוקא אלא דגדי דרכו להיות אזניו כפולות:

אזנו אחת גדולה וכו' שם במשנה [סוף דף מ'] עינו אחת גדולה ואחת קטנה אזנו אחת גדולה ואחת קטנה במראה אבל לא במדה רבי יהודה אומר אחת מכיליו גדולה כשתים שבחברתה ולא הודו לו חכמים ובגמרא אזנו אחת גדולה וכו' ורבנן עד כמה (פי' רש"י ורבנן דלא הודו לו בכלים עד כמה תהא חברתה קטנה דמכשרי עכ"ל) תניא אחרים אומרים אפילו אינה לשנייה אלא כפול כשרה ולפי פי' זה משמע דבאזנו לא פליגי דניכר למראית עין שהיא גדולה מחבירתה ד"ה דהוי מום אבל הרמב"ם בפ"ב מהל' איסורי מזבח מפרש האי ורבנן עד כמה כו' לא קאי אלא אאזנו אחת גדולה ואחת קטנה ופסק כרבנן דרבים נינהו והכי משמע כפירושו מדתופס בגמרא בהא דתנן אזנו אחת גדולה וכו' אבל הרא"ש כתב כפרש"י וכ"כ רבינו: מושב עינו עגול וכו' שם במשנה את שגלגל עיניו עגול כשל אדם הוי מום ובגמרא לתימרא דלאו היינו אורחיה ורמינהי וכו' אר"י ל"ק הא בגירית הא באוכמא ופרש"י כל בית מושב הלובן קרי גירית והוא ודאי עגל כשל אדם באוכמא שחור של עין הבהמה אינו עגול כשל אדם עכ"ל אבל הרא"ש כתב איפכא וז"ל עינו עגול אוקימנא בגירית אבל באוכמא היינו אורחיה עד כאן לשונו וכך הם דברי רבינו. עינו אחת גדולה וכו' משנה וגמרא [סוף דף מ'] ומ"ש אבל שתיהן גדולות וכו' כ"כ הרא"ש לשם ותלמוד ערוך הוא ריש פ"ק דבכורות [דף ג'] ומ"ש ושאר מומי העין וכו' כתב ב"י דמדברי רבינו נראה דדוקא שאר מומי העין כגון דוקין שבעין וחוריר ומים קבועין אינן מובהקין אבל אוזן סדוקה או כפולה או עין אחת גדולה ואחת קטנה או מושב עינו עגול כשל אדם הוי מום מובהק והכי משמע מדברי הרא"ש אבל מדברי הרמב"ם נראה דלא הוי מום מובהק אלא כגון נקטעה ידו נשברה רגלו נסמית עינו שהם גלויים ומובהקים טובא וכן להר"ר יונה בנפגמה אזנו אבל כל השאר לא הווין מומין מובהקין: רחל שיש לה קרנים וכו' בפרק מומין אלו [דף מ"ד] א"ר חסדא עז שאין לה קרנים ורחל שיש לה קרנים כשרה לגבי המזבח ותניא נמי הכי ורבינו לגבי בכור נקט לישנא דרב חסדא לגבי מזבח ולאו דוקא רחל ועז אלא מין רחל ועז קאמר כשהוא בכור: היה לעז קרנים ונחתכו וכו' מימרא דרב חסדא ואוקימתא דגמרא לגבי מזבח וסובר רבינו דה"ה בבכור וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק שני מהלכות איסורי מזבח ופ' שני מהל' בכורות ותימה שהרי משמעות התלמוד דלאפסולי אפילו איגום אגומי דהיינו דלא נשאר במקומו גומא נמי פסול וכן פרש"י להדיא ומביאו ב"י וכן עיקר כ"ל:

פיו דומה לשל חזיר וכו' משנה פ' על אלו מומין [דף מ'] ר' אילא הוכיח פיו דומה כשל חזיר הוי מום ורבנן פליגי דלא הוי מום ומפרש בגמרא דל"פ רבנן אלא בששפתו העליונה עודפת על התחתונה אבל כשהתחתון עודפת על העליונה מודו רבנן דהוי מום ודוקא בדעצם לחי התחתון עודף על העליון הוי מום אבל אין בה עצם אלא ששפתו התחתונה ארוכה ומקבלת העליונה ועודפת עליה לא הוי מום בבהמה ומשמע ודאי דאפילו כדאית בה עצם לא הוי מום לרבנן בששפתו העליונה עודפת על התחתונה ומה שכתב רבינו דכשיש באותו עודף עצם הוי מום אפילו בששפתו העליונה עודף על התחתונה דפסק כרבי אילא ודלא כרבנן דפליגי עליה טעמו משום דבמשנה שנינו וכ"ד של אחריהם אתרו הרי אלו מומין אלמא דהלכה כר' אילא ואיכא לתמוה בת"ש הרמב"ם פ"ז מהל' ביאת

(מו:) נמי משמע דלית הלכתא כוותיה וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהל' ביאת המקדש כת"ק: אוזן הגדי שהיא כפולה ונראית כשתים אם אינו אלא עצם אחד וכו' משנה בפ' על אלו מומין (מ') אוזן הגדי שהיתה כפולה אמרו חכמים בזמן שהוא עצם אחד מום בזמן שאינו עצם אחד אינו מום ודברי רבינו כפרש"י וכתב דטעמא לא איתפרש ליה ותניא בגמרא (שם) אזניו כפולות בחסחסת אחת ה"ז מום בב' חסחסיות אינו מום אבל הרמב"ם כתב בפ"ז מהל' ביאת המקדש מי שהיתה אזנו כפולה לשתים אפי' הגדי שדרך אזניו להיות נוטות וכפולות ובלבד שיהיו לו ב' סחוסין אבל אם אין לה אלא סחוס אחד והרי הוא כגוף אחד שנכפל כשר ונראה שהיה מפרש בזמן שהוא עצם אחד היינו לומר שהאוזן הנוסף הוא עצם אחד בפ"ע ובזמן שאינו עצם אחד היינו לומר שאוזן הנוסף אינו עצם בפני עצמו ודחקו לפרש כן משום דלפרש"י קשה דאיפכא מסתברא כשהוא תנוך אחד לא יהא מום וכשהתנוכים נבדלים יהא מום משום דהוי אוזן יתירה ואף על פי שבפירוש המשנה לא פירש כן י"ל שחזר בו בחיבור כמו שמצינו לו ז"ל שעשה כן בכמה מקומות וצ"ל שהוא ז"ל גורס בברייתא בגמ' אזניו כפולות בחסחסית אחת אינו מום בב' חסחסיות ה"ז מום: **אזנו** אחת גדולה מחברתה עד שניכר למראי' העין שהיא גדולה מחברתה הוי מום אבל אם אינו ניכר עד שימדדו אותו ביד אינו מום משנה שם ר"ח בן אנטיגנוס אומר את שיבלת בעינו וכו' אזנו אחת גדולה ואחת קטנה במראה אבל לא במדה והרמב"ם פסק בפ"ב מהל' איסורי מזבח אם היתה אזן א' גדולה ואחת קטנה אפילו קטנה עד כפול כשר וטעמו משום דאמרינן בגמרא ורבנן עד כמה תניא אחרים אומרים אפילו אינה לשנים אלא כפול כשרה ומשמע ליה דאאזנו אחת גדולה ואחת קטנה קאי ופסק כרבנן דרבים נינהו ורבינו סובר דהא דאמרינן ורבנן עד כמה וכולי לא קאי אאזנו א' גדולה ואח' קטנה אלא אהא דקתני התם רבי יהודה אומר א' מכילה גדולה כשתים בחברתה ולא הודו לו חכמים וכן פרש"י והרא"ש ז"ל ומ"ש מושב עינו עגול כשל אדם הוי מום וכו' משנה [שם:] את שגלגל עינו עגול כשל אדם ה"ז מום ובגמר' (שם:) לתימרא דלאו היינו אורחיה ורמינהו וכו' א"ר יוסף לא קשיא הא בגירית הא באוכמא ופר"י כל בית מושב הלובן קרי גירית וכתב הרא"ש אוקימנא בגירית אבל באוכמא היינו אורחיה וכתב הרמב"ם מום זה בהל' איסורי מזבח בפ"ב ואע"פ שלא חילק בין גירית לאוכמא ממילא משמע:

עינו גדולה כשל עגל והשניה קטנה כשל אווז הוי מום אבל אם שתיהם גדולות או קטנות אינו מום בפרק על אלו מומין (שם) תנן עינו אחת גדולה וא' קטנה ה"ז מום ובגמרא (שם) תנא גדולה כשל עגל קטנה כשל אווז וכתב הרמב"ם מום זה בפרק ג' מהלכו' איסורי מזבח וכתב הרא"ש אבל שתיהן גדולות או שתיהן קטנות לא הוי מום דמחמת בריאותא יתירתא או כחישותא יתירתא הוא דהוי אבל אחת גדולה ואחת קטנה אי מחמת בריאותא הם תרוייהו בעו תוברא ואי מחמת כחישותא תרוייהו בעי מיכחש הכי אסיקנא לעיל בפ"ק עד כאן לשונו: ושאר מומי העין אינם מובהקים להתיר על ידם האידנא ע"כ אין רצוני להאריך בהם כבר נתבאר בסמוך דהאידנא דליכא מומחה אין מתירין הבכור אלא במומין מובהקין ומשמע לי ממתניתין ומדברי הרמב"ם שכתב אם אין שם מומחה והיה המום מן המומין הגלויים המובהקים כגון שנסמית עינו וכו' דדוקא כגון נסמית עינו נקטעה ידו נשברה רגלו הוא דשרינן על ידיהם שהם גלויים ומובהקים טובא א"נ נפגמה אזנו דהוי גלוי ומובהק טובא כדכתב ה"ר יונה וכן כל מובהק טובא כיוצא בהנו וגלוי אבל אזן סדוקה או כפולה או עין אחת גדולה ואחת קטנה או מושב עינו עגול כשל אדם לא הוי מום מובהק כולי האי דלא משתמע לאיכשרי דהוו מומין ומדברי רבינו נראה שהם מומין מובהקין כיון שהם נראים לעין ואפשר שלמד כן מדברי הרא"ש שכתב בפרק על אלו מומין למעלה כתבתי שאין אנו בקיאין במומים הללו ולא עבדינן בהו עובדא אלא במומין הנכרים כגון שנסמית עינו ושנקטעה רגלו וכיוצא בהן אבל לא בדוקים שבעין וחוורד ומים הקבועים וכיוצא בהם עכ"ל ומשמע לרבינו דדוקא בכגון הני שאינם ניכרים הוא דקאמר דאין שוחטין האידנא על ידיהם אבל כל מומים שהם ניכרים לעין אע"ג דלא משמע להו לאיכשרי דהוי מום שוחטין על ידיהם ע"פ ג' בני הכנסת שהם יודעים שהוא מום: רחל שיש לה קרנים או עז שאין לו קרנים אינו מום מימרא וברייתא בפ' מומין אלו [דף מד.] ואע"ג דרחל אינה ענין לבכור דאין בכורה אלא בזכר ולא הוזכרה בגמרא אלא לגבי מזבח נקטה רבינו אגב שיטפא דעז שאין לו קרנים דשייך שפיר לדיני בכור: היה לעז קרנים ונחתכו עם הבשר שבהם אם נעקרו בכח וכו' שם אמר רב חסדא אחר אמימר ניטלו טלפים וזכרותן עמהן פסולים ואין פודין עליהם ניטלו קרנותיו וזכרותן עמהן פסולים ונפדין עליהם מיתיבי ניטלו קרנים וטלפי' וזכרותן עמהן פסולים ונפדים עליהם ל"ק הא דאתעקור איעקורי הא דאיגום איגומי ופרש"י וזכרותן. עצם התחוב בתוך הקרני'. ברייתא דקתני נפדית בדעקור עקורי קרנים ושרשי הזכרות ונראית גומא ברא"ש ו רב חסדא דאיגום איגומי. נחתכים מלמעלה ושרשיו נשארו ומאי דאמר רב חסדא ואין נפדין עליהם פרש"י אם בהמת שאר קדשים שאינה בכור אינה נפדית בכך דלא הוי מום גמור אלא לאיפסולי ונראה מדבריו דבבכור הוי מום ניטלו קרנותיו וזכרותן עמהן אע"ג דאיגום איגומי אבל מדברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות איסורי מזבח ובפ"ב מהלכות בכורות נראה בהדיא דבבכור נמי לא הוי מום ואינו נשחט על כך וכך הם דברי רבינו: **פיו** דומה לשל חזיר כזה ששפתו העליונה עודפת על התחתונה וכו' בפרק על אלו מומין [מ.] גבי מומין שמנה אילא ביבנה וחד מינייהו פיו דומה לשל חזיר תנן ומעשה שלחיו התחתון עודף על העליון ושאל ר"ג לחכמים ואמר ה"ז מום ומפרש בגמ' דה"ק אע"ג דפליגי רבנן עליה דאילא ה"מ בשפתו העליונה עודפת על התחתונה אבל התחתונה עודפת על העליונה ה"ז מום ומעשה נמי שלחיו התחתון עודף וכו' והא גבי אדם הוא דתנן ששפתו העליונה עודפת על התחתונה או התחתונה עודפת על העליונה ה"ז מום גבי אדם הוא דכתיב איש איש מבני אהרן איש ששוה בזרעו של אהרן אבל בבהמה לא אמר רב פפא ל"ק הא דאית בה עצם הא דלית בה עצם ופרש"י אם עצם הלחי התחתון עודף על העליון הוי מום אפילו בבהמה אבל אין בה עצם אלא ששפתו התחתונה ארוכה ומקבלת העליונה ועודפת עליה באדם הוי מום ולא בבהמה וכפירש"י נראה מדברי הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש פ"ז: ומ"ש רבינו ואפילו אם אינו חד כשל חזיר שם אהא דתנן דפיו דומה לשל חזיר הוי מום אמר רב פפא לא תימא דספיד ופרום אלא כיון דפרום אע"ג דלא ספיד ופי' הרא"ש

דרישה

ובלא"ה נמי לק"מ שהרי כאן כתב פירושו בלאו הכי נראה לעיניים שהוא יותר כו' שהרי כתבתי שכולה חדא מילתא היא ומ"ש אחר זה באזנו אחת גדולה מחברתה עד שניכר למראית עין שהיא גדולה הוי מום אבל אם אינו ניכר עד שימדדו אינו מום היינו כמ"ש הרשב"א דנראה לעיניים בשיעור דהיינו כשימדדו או כה"ג וק"ל: [כ] רחל שיש לה קרנים כו' אף על גב דאין בכור אלא בזכר אם כן לא הו"ל למנקט דין רחל שהיא נקיבה (וי"ל דגם איל נקרא בשם רחל א"כ לחם ה"ה מום כשיש לו קרנים דדרכו של איל בכך אלא ודאי דר"ל דוקא נקבה. אבל על העז לא הקשה אע"ג

פרישה

(י) אם אינו אלא עצם אחד כ' כן פרש"י וכתב וטעמא לא אתפרש דאיפכא מסתברא והרמב"ם פי' איפכא: (יא) אינו מום אזנו אחת גדולה כצ"ל (יב) מושב עינו עגול כשל אדם פי' רש"י דהיינו הלובן דקרוי מושב אבל השחור היינו אורחיה להיות עגול: (יג) אבל אם שתיהן גדולות כו' דהוה מחמת בריאות יתירתא או כחישות יתירתא אסור"י: (יד) רחל שיש לה קרנים כו' אף על גב דאין בכור אלא בזכר א"כ לא הו"ל למנקט דין רחל שהיא נקבה עיין בדרישה: (טו) פיו דומה לשל חזיר בזה בבית כ"ל דכצ"ל ור"ל שפיו דומה לחזיר לענין זה ששפתו העליונה כו'

חדושי הגהות

ב דומה לשל חזיר כזה כצ"ל (פרישה):

בשר נוסף אינו מום (טו) פיו בלום פירוש סתום שאינו יכול לפותחו אם מחמת העצם שהשפתים נפתחים יפה אלא שעצמות הלחיים (יז) נדבקים זה בזה הוי מום אבל אם אין השפתים נפתחים אלא כמו הלחיים אע"פ ששניהם אין נפתחין כדרכן אינו מום ניטל רוב לשונו הוי מום אפי' לא ניטל הרוב של כל הלשון אלא הרוב מהמקום שאינו דבוק למלקחים נפגם העצם שבפיו שהשינים קבועים בו הוי מום (יח) יש לו ג' ידים או שאין לו אלא אחד או שאחת מפרסות ידיו או רגליו עגולות כשל חמור אפי' הן סדוקות או שנשמט הירך ממקום חבורו ואפי' לא איעכול ניביה או שאחד מירכותיו (יט) קבוע במקום הכסל והשנייה למעלה ממנה או שירך אחד גדול מחבירו או שנשבר עצם היד או הרגל אפילו אינו חסר כלום ואפי' השבר קטן שאינו ניכר בו שנשבר א"א כשהוא מהלך (כ) או שנפגם עצם ידו או רגלו בכל אחת מאלו הוי מום (כא) פרסות ידיו צרות שאינן רחבות כדרכן אם מחמת הבשר צר והעצם מרחיב ויוצא לחוץ הוי מום ואם הבשר והעצם שוין ששניהן צרין מכדרכן אינו מום (כב) נטלו הטלפים עם הבשר שבהם הוי מום אין לו בצים או שאין לו אלא אחת הוי מום (כג) אפילו יש לו שני כיסים וכן אם אין לו אלא כיס אחד הוי מום אע"פ שיש לו ב' ביצים ואם יש לו ב' כיסים ואין לו אלא ביצה אחת (כד) שוחטו מיד בחזקת שאין לו אלא ביצה אחת וא"צ למשמש בו לראות אם יש לו עוד אחרת ואפי' אם לאחר שחיטה נמצאת לו דבוקה בכסלים (כה) הוי מום כיון שאינו במקומו והרמב"ם כתב אם לא משמשו תחילה ואח"כ נמצאו בכסלים יקבר והרמב"ן ז"ל כתב כסברא ראשונה ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל ביצה אחת גדולה מחברתה אינו מום (כו) נחלק הזנב לשנים עד העצם הוי מום (ג) וכן אם יש בו בשר נוסף כגודל בין חוליא לחוליא

הרא"ש · חד כשפוד: פרוס · שפתו העליונה פרוסה על התחתונה ועודפת עליה וכ"כ מדברי הרמב"ם בהל' איסורי מזבח וכן פרש"י בשם רבו אע"פ שהוא לא פירש כן: פיו בלום וכו' [שם ·] ת"ר פיו בלום ורגליו מבולמות מחמת הרוח אינו מום מחמת העצם ה"ז מום ופרש"י בלום · קצר ברוחב: אם מחמת הרוח · שאין לו ריוח כ"כ בפה ולא בעצם ולא בבשר השפתים אינו מום: ואם מחמת העצם. שהשפתים פתוחות יפה אבל הלחיים אדוקות זו בזו שאינו יכול לפתחן דכי אכיל או פעי מרחיבות השפתים ונראה העצם כנגד ה"ז מום ואיכא דגרסי מפני הרוח ודפריטנא ל"א פיו בלום נפוח אם מחמת הרוח שנפח מחמת דינא אינו מום דסדר בריא ואם מחמת העצם שעבה ביותר ה"ז מום ובתוס' דבכורות מלאכו מחמת הרוח אינו מום מחמת עצמו ה"ז מום עכ"ל וכתבו התוס' והרא"ש שפירוש ראשון עיקר אבל מדברי הרמב"ם נראה שפירוש שני עיקר שכתב בפ"ז מהלכות ביאת המקדש אבל המומין מי שפיו נבלם גופו ובריותו אבל אם נבלם מחמת הרוח אינו מום: **ניטל** רוב לשונו הוי מום אפילו לא ניטל רוב של כל הלשון וכו' משנה (שם:): נפגם העצם שבפיו שהשינים קבועים בו הוי מום [שם:] במשנה גבי מומים ג' ושנפסק עלמו שבפיו ופרש"י עלמו שבפיו שהשינים קבועות בו ולמעלה מן החוטין דאי חוטין גופייהו אפי' נפגמו או נגממו נמי ע"כ ופירש ה"ר עובדיה ז"ל דחוטין היינו השיניים וכן פירש הערוך ומפרש רבינו דנפסק היינו נפגם: יש לו ג' ידים או שאין לו אלא אחת משנה (שם ·) גבי מומין בעל ה' רגלים או שאין לו אלא ג' ובגמרא א"ר הונא ל"ש אלא שחסר ויתר ביד אבל ברגל טרפה נמי הוי דכל יתר כנטול דמי: **ומ"ש** או רגליו עגולות כשל חמור אפילו הן סדוקות שם במשנה גבי מומין ושרגליו קלוטות כשל חמור ובגמרא א"ר פפא לא תימא דעגילן ולא סדיקן אלא כיון דעגילן אע"ג דסדיקן ופרש"י לא תימא. דתכל וכל דומות לחמור דעגילן ולא סדיקן אלא כיון דעגילן כשל חמור הוי מום דפרסות בהמה טהורה אינן עגולות: ומ"ש או שנשמט הירך ממקום חיבורו וכו' או שאחד מירכותיו קבוע בתוך הכסל וכו' שם במשנה גבי מומין השמוט והכסול איזהו שמוט שנשמטה יריכו כסול שאחד מירכותיו גבוה ופרש"י שנשמטה יריכו וכגון דלא איעכול ניביה דאי איעכול ניביה טריפה נמי הוא ובגמרא תניא כסול שרגלו אחד בתוך הכסל ורגלו אחד ע"ג הכסל ופרש"י בתוך הכסל. כך דרך הבהמות שירך מחובר באליה סמוך לכסלים ולא למעלה מן הכסלים דהיינו ע"ג האליה ומ"ש או שירך אחד גדול מחבירו ברייתא שם השרוע ומפרש דהיינו שנתרבב לו יריכו: ומ"ש או שנשבר עצם היד או הרגל ואפילו השבר קטן שאינו ניכר בו אלא כשהוא מהלך משנה וגמרא שם · ומ"ש או שנפגם עצם ידו או רגלו נ"ז משנה [שם:] ופרש"י דהיינו בשניכר המום: פרסות ידיו צרות שאינם רחבות כדרכן אם מחמת הבשר וכו' ברייתא שם כתבתיה בסמוך רגליו מבולמות מחמת הרוח אינו מום מחמת העצם ה"ז מום ודברי רבינו כפרש"י אלא שיש לתמוה עליו למה שינה וכתב ידיו במקום רגליו והרמב"ם כתב בפ"ז מהל' ביאת המקדש כלשון הזה מי שרגליו מבולמות מחמת עצמן ובריותן אבל אם היו מבולמות מחמת הרוח אינו מום: **ניטל** הטלפים עם הבשר שלהם הוי מום בפרק מומין אלו [מד ·] מימרא דרב חסדא כתבתיה בסמוך נטלו טלפיו וזכרותן עמהן פסולה ונסדין עליהם ופרש"י זכרות הטלפים היינו עצם שבתוך הטלפים דזו היא כף הרגל ויש לתמוה על רבינו שכתב ניטלו הטלפים עם הבשר שבהם דמשמע שאם לא ניטלו לגמרי לא הוי מום ואילו בגמרא משמע דאפי' איגום איגומי כלומ' שנחתכו למעלה ושרשיו נשארו הוי מום וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות איסורי מזבח (א) נכמתו טלפים וזכרונן עמהן ואע"פ שנשאר מזכרותן מעט קרוב לבשר:

אין לו כיס או שאין לו אלא א' הוי מום וכו' משנה שם [מ ·] גבי מנין מומין אין לו ביצים או שאין לו אלא ביצה אחת רבי ישמעאל אומר אם יש לו ב' כיסין יש לו ב' ביצים אין לו אלא כיס אחד אין לו אלא ביצה אחת ר"ע אומר מושיבו על עכוזו וממעך אם יש שם ביצה סופה לצאת מעשה שמיעך ולא יצא נשחט ונמצאת דבוקה בכסלים והתיר ר"ע ואסר ר"י בן נורי ופרש"י ב' כיסין · דלכל ביצה כיס אחד לפי שהכיס חלוק באמצעיתו ומבחוץ ניכר שהרי באמצע הוא משקע ונראית בו שורה המתוקה: עכוזו · עגבותיו: וממעך · ממשמש בכיס ובכסלים ואם יש סופה לצאת ואם אינה יוצאת הוי מום: והתירו ר"ע. דהוי מום הואיל ואינו במקומו ודייק בגמרא השתא אין לו אלא ביצה אחת אמרת הוי מומא אין לו כלל מיבעיא חסורי מחסרא וה"ק אין לו ב' ביצים בב' כיסין אלא בכיס אחד או נמי ב' כיסין וביצה אחת ה"ז מום רבי ישמעאל אומר יש לו ב' כיסין בידוע שיש לו ב' ביצים אין לו אלא כיס אחד כמי שאין לו אלא ביצה אחת דמי ואתא ר"ע למימר בידוע לא אמרינן אלא מושיבו על עכוזו וממעך אם יש שם ביצה סופה לצאת וכתב הרא"ש בשם הרמב"ן מסתברא לן דהלכתא כת"ק דאמר ב' כיסין וביצה אחת הוי מום ולא בעי מיעוך והיינו דאיכא בין ת"ק ור"ע וסבר דכיון דליתא בכיס אלא חדא אם נמצאת דבוקה בכסלים מותר [ד] כר"ע עכ"ל: **ומ"ש** רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ"ג מהלכות בכורות וטעמו מפני שפסק הלכה כר"ע: ביצה אחת גדולה מחברתה אינו מום משנה [שם:] גבי מומים רבי יהודה אומר אחד מביציו גדולה כשתים בחברתה ולא הודו לו חכמים: נחלק הזנב לשתים עד העצם הוי מום וכן אם יש בו בשר נוסף כגודל בין חוליה לחוליה

ביאת המקדש כמותו בבהמה ואדם מי שעצם לחי התחתון עודף על העליון כל שהוא אלמא דפוסק כרבנן ולא כב"ד של אחריהם והו דבפי' המשנה כתב והלכה כב"ד של אחריהם ולכן נראה עיקר כדברי רבינו וכמו שפי' במשנה דלאית ביה עצם בעודף הוי מום אפילו בשפתו העליונה עודף על התחתונה: **פיו** בלום וכו' שם [דף מ'] ברייתא וכפי' פי' רש"י בלשון ראשון שכן כתבו התוספו' והרא"ש: ניטל רוב לשונו וכו' משנה שם [דף מ'] ואע"ג דבברייתא פליגי בה ולת"ק לא הוי מום עד שניטל הלשון פסק כרבי יהודה דבניטל רוב המדבר שבלשונו נמי הוי מום דהלכה כסתם משנה: נפגם העצם שבפיו שהשיניים קבועים בו הוי מום משנה שם · ושנפסק עלמו שבפיו ונפסק פירוש נפגם: יש לו ג' ידים וכו' משנה שם [דף מ'] בעל ה' רגלים או שאין לו אלא ג' הוי מום ובגמרא א"ר הונא ל"ש אלא שחסר ויתר ביד אבל ברגל טרפה נמי הוי ומ"ש או שאחת מפרסו' ידיו או רגליו וכו' שם במשנה וכדפריש רב פפא: ומ"ש או שנשמט הירך וכו' שם במשנה ופירש רש"י דלא איעכול ניביה וכו' וכדכתב רבינו דאי כדאיעכל ניביה טרפה נמי הוי והתוס' הקשו על פירושו דבפרק א"ע איתא דאפילו כדלא איעכול ולא אפסיקו ניביה טרפה נמי הוי אלא יש לפרש האי נשמטה דבכור כנשמטה כך מתחלת בריותה וכן נשתרבבה בסמוך עכ"ל ועיין במ"ש לעיל בסי' נ"ה בס"ד: ומ"ש או שאחד מירכותיו וכו' משנה שם: ומ"ש או שנפגם עצם ידו וכו' פי' או שחסר מן העצם כלום ומוכר שפיר ונראה לעינים אע"פ שאין שם שבירה ומהלך כדרכו דלא עדיף מפגימת האזן בתפרון עד שתחגור בה הצפורן כדלעיל: פרסות ידיו צרות וכולי ברייתא שם רגליו מבולמות וכ"כ במקצת ספרי רבינו פרסות רגליו צרות ואה"נ דה"ה ידיו ואפשר דלרבותא נקט התנא רגליו דאף ע"פ דצרות הן בתולדתן טפי מפרסות ידיו אפ"ה כיון שאינן רחבות כדרכן הוי מום וא"צ"ל ידיו: **ניטלו** הטלפיים עם הבשר שנכנס הוי מום בפרק מומין אלו [דף מ"ד] אוקמינן לרב חסדא דבטלפיים הוי מום גמור אף לפסול עליהן ואין חלוק בין אתעקור עקורי לאיגום איגומי ולכך כתב רבינו בסתם נטלו הטלפיים עם הבשר שבהם הוי מום ולא חילק בין נשאר כעין גומא או לא נשאר אבל בקרניים דמחלק תלמודא בין איעקור עקורי לאיגום אגומי כתב רבינו לחלק בין נשאר כעין גומא או לא נשאר והב"י תמה על רבינו ולא ידעתי למה הלא מבואר מדברי רבינו כמו שכתבתי: אין לו כיס וכו' משנה פ' על אלו מומין [דף מ] פליגי בה ת"ק רבי ישמעאל והרמב"ן והרא"ש ורבינו פסקו כת"ק לקולא והרמב"ם פסק לחומרא כר"ע ועיין בב"י: **נחלק** הזנב לשנים וכו' הוא פי' מה ששנינו בפרק על אלו מומין [סוף דף ל"ט] או שראש הזנב מפוצל עצם פירוש דמתפצל העצם לשני עצמות ולשון רבינו שכתב נחלק לשנים עד העצם רצונו לומר עד תוך העצם עד ועד בכלל וכך פי' הרא"ש והרמב"ם דלא כפרש"י ומיהו ב"י · והקשה ב"י תמוה מה השמיט רבינו תלמנות נפגם הזנב מן העצם ששנינו לשם במשנה ואפשר דכיון דכתב דנפגם העצם שבפיו שהשיניים קבועים בו הוי מום אע"ג דאותה פגימה אינה נראית אלא בשעת אכילתה כ"ש פגימת העצם שבזנב דגלוי וניכר הוא בכל שעה וב"י כתב דכיון דלא מינכר שפיר ואין שוחטין עליו בזמן הזה לכך השמיטו ותימה דא"כ כ"ש דלא הו"ל לכתוב מום דפגימת העצם שבפיו דלא מינכר כלל ולאו דפרושי' ניחא: **ומ"ש** וכן אם יש בו בשר וכו' משנה שם או שיש בשר בין חוליה לחוליה

אלא

דרכי משה

שט (א) ואפשר דרבינו סבירא ליה דלא הוה מום קבוע להתיר עליו בזה"ז אלא כשנחתך הבשר לגמרי: (ב) בפסקי מהרא"י סי' רמ"ז דכ"ש דאם נחתך הזנב מן החוליא ולמעלה דהוי מום

פרישה

כו': (טו) פיו בלום פירוש סתום ר"ל שאינו קצר ברוחב: (יז) נדבקים זה בזה שאינו יכול לפתחן דכי אכיל או פעי מרחיבות השפתים ונראה העצם כנגד ה"ז מום וכו' ע"ש: (יח) יש לו שלשה ידים לאפוקי שלשה רגלים שטריפה נמי הוי דהא כל יתר כנטול דמי: (יט) קבוע במקום הכסל פרש"י כן דרך הבהמות שהירך מחובר באליה סמוך לכסלים ולא למעלה מן הכסלים דהיינו ע"ג האליה: (כ) או שנפגם עצם כו' פרש"י דהיינו כשניכר המום: (כא) רגליו צרות כן הוא בכ"מ ועיין בב"י: (כב) נטלו הטלפים כו' ר"ל ב"י ויש לתמוה על רבינו שכתב נטלו הטלפים כו' דמשמע אם לא נטלו לגמרי לא הוי מום ואילו בגמרא משמע אפילו נחתכו מלמעלה ושרשיו נשארים הוי מום וכ"כ הרמב"ם ונ"ל דעפ"ה לא כתבו דאינו מום מובהק כ"כ לשחוט עליו גם בזמן הזה: (כג) אפילו יש לו ב' כיסין פרש"י לכל ביצה דגל לבית כיס אחד לפי שהכיס חלוק באמצעיתו ומבחוץ ניכר שהרי באמצע הוא משקע ונראית בו שורה כשורה המתוקה: (כד) שוחטו מיד בחזקת כו' דסרי זה מום: (כה) הוי מום כיון שאינו במקומו והרמב"ם סבר כיון דמשמשו לא הוי מום: (כו) נחלק הזנב לשנים עד העצם הוי מום עיין במשנתינו פרק אלו מומין דאפילו נפגם בעצם פסול מין מגגם בין הפרקים דהיינו בין החוליות וכן כתב מהרש"ל בכתבים בסימן רמ"ד ואפשר דהכא דנקט רבותא קמ"ל דאפילו נחלק בשר מן העצם כחוליות

דרישה

אע"ג דגם הטו היא נקובה י"ל דגם אות נקרא בשם עו וק"ל עכ"ל) ולא כחוכרים בגמ' אלא לענין לגבי מוכה אלא לגבי עו לקטוט הכא ב"י ולי נראה דמשום דנפי' לכתוב דין עו שאין לה קרנים דאינה מום כתב נמי זה וסוף כאילו אמר שהרי גדולה מזו שנינו דאפילו רמל שיש לה קרנים אינו מום דכוא איתא טפי מעו שאין לה קרנים וכמה בהמות יש דרכן הוא להיות לכן קרניים ואין לכן קרניים וק"ל:

בגנסה

חדושי הגהות

ג בגמרא איתא שנפרק עצמו של פיו וי"ג שנפסק: ד כלומר לאפוקי דר"י בן נורי ומ"מ לא כר"ע ממש דלר"ע אינו מותר אם נמצאת דבוקה בכסלים אא"כ שמיעך ולא יצאת ולת"ק לא בעי מיעוך שאפי' לא מיעך ונמצאת דבוקה בכסלים מתיר (מעי"ש) הדרישה

לחוליא (כז) זנב העגל שהוא קצר (כח) ואינו מגיע לפרק העליון שמחבר הארכובה לשוק הוי מום וזנב הגדי שהוא עגול כשל חזיר הוי מום ואפי' אם הוא עב כדרכו ואם הוא קצר ואין לו אלא חוליא אחת הוי מום יש לו שתים אינו מום ובטלה יש לו שתים מום שלש אינו מום יבלת שיש בה עצם בכל מקום שתהיה בין בעין בין בכל מקום הוי מום ושאין בה עצם בכל הגוף אינו מום ואפי' יש בה שער (כט) ובעין אם יש בה שער הוי מום אין בה שער אינו מום (ל) כל אלו המומין מובהקין הן להתיר ע"י אפי' בזה"ז :

שי השוחט הבכור (א) שלא ע"פ חכם אפילו מראהו אח"כ לחכם ומצא בו מום אם הוא דוק שבעין וכיוצא בו (ב) שאינן חסרון בגופו לכ"ע יקבר (ג) ואם הוא מום של חסרון רבי יהודה מתיר (ד) ור"מ אוסר ופסק בשאלתות כרבי יהודה וכ"כ ה"ר שמואל הכהן הגאון בן חפני ובעל הלכות פסק כר"מ וכן כתב הרמב"ם וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל השוחט הבכור שלא על פי מומחה ומכר ממנו (ה) ואכלוהו מחזיר להם הדמים (ו) לא אכלוהו

מלא אצבע ופי' בגמרא דאצבע זה פירושו אגודל וע"ל בסימן רפ"ג וכמ"ש לשם בס"ד : **זנב** העגל שהוא קצר וכולי משנה שם [סוף דף מ'] זנב העגל שאינה מגעת לערקוב אמרו חכמים כל מרבית העגלים כן כ"ז שהן מגדילין הן נמתחות והאי אמרו חכמים לפרש אתא דגידול עגלים כך הוא שזנבן מגיעו לערקוב הלכך בציר מהכי הוי מומא אבל מדברי הרמב"ם נראה מדלא תנה מום זה אלמא דמפרש דהאי אמרו חכמי' פליג ארישא וקאמר דלא הוי מום כשאינו מגיע לערקוב מתחלתו דכל מרבית עגלים כן הוא שזנביהם קצרות בתחלה לגמרי ואח"כ כשהן מגדילות הן נמתחות :

זנב הגדי וכו' משנה שם זנב הגדי שהוא דומה לשל חזיר ובגמרא אמר רב פפא לא תימא דקטינ' פי' דקה מאוד אלא דכריכא פי' עגולה אף ע"ג דאליתא וכך היא גירסת הראב"ד בהשגות בפ"ב מהל' אסורי מזבח ודלא כהרמב"ם לשם דגרס דרכיכא פי' רך ומדולדל : ומ"ש ואם הוא קצר וכו' שם במשנה ואוקמתא דגמרא : יבלת שיש בה עצם וכו' כך הוא עולה מן הסוגיא פ' על אלו מומין [סוף דף מ'] אלא דלגירסת רש"י הא דמפלגי' ביבלת שבעין כשאין בה עצם בין אית בה שער לאין בו שער אין זה אלא כשהיא בלבן אבל כשהיא בשחור אפילו לית בה שער הוי מומא ולגירסת התוס' הוי איפכא דהא דמפלגי בין אית בה שער לאין בה שער אין זה אלא כשהיא בשחור אבל בלבן אע"ג דאית בה שער שאינו מום דאין מומין בלבן וא"כ איכא לתמוה אדברי רבינו שכתב בסתם לחלק בין אית ביה שער לאין בו שער וכ"כ הרא"ש בסתם דאי ס"ל כגי' רש"י הו"ל לפרש דאין זה אלא בלבן אבל בשחור אפילו לית בה שער הוי מום ואי ס"ל כגירסת התוס' הו"ל לפרש איפכא דבשחור דוקא מפלגינן בין אית בה שער לאין בו שער אבל בלבן אפילו אית בה שער לא הוי מום ול"ע והרמב"ם ברפ"ב כתב וז"ל אם יש בלובן עינו יבלת שיש בה שער עכ"ל נראה דס"ל כגירסת רש"י ולכן כתב דבלובן דוקא לא הוי מום אלא א"כ יש בה שער אבל בשחור הוי מום אפילו לית בה שער דפשיטא דעפי הוי מום ביבלת שבשחור מביבלת שבלובן וא"כ בע"כ כיון שכתב דבלובן לא הוי מום אלא ביש בה שער מכלל דבשחור הוי מום אפילו לית בה שער והא דלא כתב הרמב"ם בפי' דבשחור הוי מום אפילו אין בה שער היינו משום כיון דלא שכיח כלל יבלת בשחור לכך לא כתב אלא דין יבלת בלובן דשכיחא ומדיוקא נשמע לשחור ובדרך זה אפשר נמי לומר דהרא"ש ורבינו שכתבו בסתם והו לפי שסתם יבלת שבעין לא שכיחא כלל בשחור אלא בלובן וא"כ כשכתבו לחלק בין אית בה שער לאין בה שער ודאי דבלובן קאמר אבל בשחור הוי מום אפילו לית בה שער והכי נקטינן וב"י האריך ביישוב דברי הרמב"ם והרא"ש ואינו מתקבל לע"ד .

שי השוחט הבכור וכו' משנה פרק עד כמה [דף כ"ח] השוחט הבכור ומראה את מומו לאחר שחיטה ונמצא קבוע רבי יהודה מתיר ר"מ אומר הואיל ונשחט שלא ע"פ מומחה אסור ובגמרא ארבב"ח בדוקין שבעין דכ"ע ל"פ דאסור מפני שהן משתנין ופרש"י מפני לאחר מיתה משתנה העין ואף על גב דהשתא מתחזי קביעא אי הוה חזי ליה מחיים הוי מתחזי עובר לא נחלקו אלא במומין שבגוף דר"מ סבר גזרינן מומין שבגוף אטו דוקין שבעין ור"י סבר לא גזרינן מומין שבגוף אטו דוקין שבעין א"ר נחמן בר יצחק מתני' נמי דיקא ר"מ אומר הואיל ונשחט שלא ע"פ מומחה אסור ש"מ קנסא קא קניס ר"מ ודעת השאלתות ודעימיה לפסוק כרבי יהודה ואף על גב דהלכה כר"מ בגזירותיו ותלמודא קאמר דר"מ סבר גזרינן וכו' לאו דוקא גזירה קאמר אלא קנסא הוא כדקאמר ר' נחמן בר יצחק ואין הלכה כר"מ אלא בגזירותיו ולא בקנסותיו ודעת ב"ה ודעימיה דר"נ בר יצחק לאו דוקא קנסותיו אלא גזירותיו קאמר כדקאמר תלמודא דר"מ סבר גזרינן והלכה כר"מ בגזירותיו :

מי

לחולית משנה שם [לט:] נכנס הזנב מן העצם אבל לא מן הפרק או שראש הזנב מפצל עצם או שיש בשר בין חוליא לחוליא מלא אצבע ופרש"י או שראש הזנב מפצל עצם ראש התלוי למטה נקלף עור ובשר ונשאר העצם מגולה שוב אין מעלה ארוכה כמו אשר פיצל ברהטים והקשה עליו הרא"ש דאין זו לשון משנה וגמ' והול"ל נקלף ונראה לפרש דמתפצל העצם לשנים ובתוספתא כמו קתני או שהיה ראש הזנב מפוצל לשני עצמות עכ"ל וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"ב מהלכות איסורי מזבח אם היה ראש הזנב מפוצל לשנים בשני עצמים ויש לתמוה על רבינו שהשמיט מלמנות נכנס הזנב מן העצם גבי מומים והרמב"ם מנאו בפרק הנזכר ושמא משמע ליה דפנימה בעצם הזנב לא מינכר שפיר וכל מום שאינו מובהק וניכר אין שוחטין בזמן הזה על ידו כמו שנתבאר :

זנב העגל שהוא קצר ואינו מגיע לפרק העליון שמחבר הארכובה לשוק הוי מום משנה שם [דף מ:] גבי מומין זנב העגל שאינה מגעת לערקוב אמרו חכמים כל מרבית העגלים כן כל זמן שהן מגדילין נמתחות ופרש"י כל מרבית ומנהג של עגלים כך הוא שזנבן מגיעות לערקוב הלכך בציר בהכי הוי מומא וכשהם גדילים הולכים ומתמתחות עד למטה ובגמרא [מא.] תנא קפץ העליון ולא קפץ התחתון ופרש"י קפץ העליון. הוא קשר העליון היינו ארכובתו מקום חיבור השוק והירך והרמב"ם לא מנה מום זה בהלכות איסורי מזבח ונראה שהיה מפרש דמתני' ה"ק כל מרבית עגלים כן להיות זנביהם קצרות בתחלה ואחר כן כשהן מגדילין הן נמתחות הילכך אינו מום והא דתנא קפץ העליון וכו' היינו לומר שאף ע"פ שהן כל כך קצרות שאינן מגיעות לקפץ העליון אינו מום : זנב הגדי שהוא עגול כשל חזיר הוי מום ואפי' אם הוא כדרכו שם במשנה (מ:) גבי במומין זנב הגדי שהיא דומה לשל חזיר ובגמ' שם א"ר פפא לא תימא דכריכא וקטינא אלא דכריכא אע"ג דאלימתא ופרש"י כריכא. עגולה : קטינא . דקה מאוד והרמב"ם כתב בפ"ב מה' איסורי מזבח זנב הגדי שהיה רך ומדולדל דומה לשל חזיר וכתב עליו הראב"ד דומה שהיה גורס דרכיכא וקטינא ולא היא אלא דכריכא וקטינא פי' עגולה ודקה וזנב הגדי אע"פ שהוא קצרה הרי היא רחבה וגסה : ומ"ש ואם הוא קצר ואין לו אלא חוליא אחת הוי מום יש לו ב' אינו מום ובטלה יש לו ב' מום שלשה אינו מום ברייתא שם : יבלת שיש בה עצם בכל מקום שתהיה וכו' הוי מום ושאין בה עצם בכל הגוף אינו מום ואפילו יש בה שער מסקנא דגמ' שם : ומ"ש ובעין אם יש בה שער הוי מום אין בה שער אינו מום כ"כ הרא"ש דהוי מסקנא דגמ' שם ולא חילק בין שחור ללבן ויש לתמוה דהא התם בגמרא מפליג ביניהו (ג) דאמאי דתנן התם דאת שיבלת בעינו הוי מום מתמה למימרא דיבלת הוי מום ורמינהו ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה בעל גרב ובעל יבלת ומשני הא בגופו הא בעינו וכו' ומסיק אידי ואידי בעינו ול"ק הא בשחור הא בלבן והא אין מומין בלבן אלא אידי ואידי בלבן ואמר רשב"ל ל"ק הא דאית בה שער הא דלית בה שער ופירש"י והא אין מומין בלבן. ואפי' במקדש כשר לישחוט. אידי ואידי. הא דקתני אין שוחטין במקדש ובמדינה בלבן והא נמי דקתני אין מומים בלבן תרוייהו ליבלת במומים שבלבן אית בה שער מנונה ועלה קתני מתני' אין שוחטין לא במקדש ולא במדינה והא דקתני אין מומין בלבן בדלית בה שער ומתניתין דמום גמור הוא כדאוקימנא בשחור עכ"ל ולפ"ז בשחור בין אית בה שער בין לית בה שער הוי מומא ובלבן בין אית בה שער בין לית בה שער לא הוי מום לישחט עליו והתוס' כתבו אלא אידי ואידי בשחור גרסינן ול"ג בלבן ונראה שהן מפרשים אידי ואידי היינו מתניתין דקתני שיבלת בעינו הוי מום ואידך מתניתין דקתני דאין שוחטין על יבלת תרוייהו בשחור ול"ק הא דקתני דהוי מום בדאית בה שער ואידך בדלית בה שער אבל בלבן אע"ג דאית בה שער אינו מום דאין מומין בלבן ולפי זה בלבן אפילו אית בה שער אינו מום בשחור אית בה שער הוי מום לית בה שער אינו מום והרמב"ם כתב בפרק ב' מהלכות איסורי מזבח גבי מומים אם יש בלובן עיניו יבלת שיש בה שער משמע מדבריו דבשחור אפי' יש בה שער אינו מום ונראה שהיה גורס כגירסת רש"י והיה מפרש אלא אידי ואידי בלבן וכו' מתני' דקתני את שיבלת בעינו הוי מום ואידך דקתני דאין שוחטים על יבלת תרוייהו בלבן ומתני' דקתני ה"ז מום באית בה שער ואידך דקתני אינו מום בדלית בה שער אבל בשחור אפי' אית בה שער אינו מום וקשה על זה דאקשי ליה דאין מומין בלבן ושני ליה דאין מומין בשחור כלל אלא בלבן ואיפשר שהיה גורס והא אין מומין בשחור כלומר דאין מומין דיבלת אלא בלבן וברייתא היא בשום מקום ולכל הפירושים והגירסאות מפליג תלמודא בין שחור ללבן והרא"ש דלא מפליג ביניהו איפשר שלא היה גורס אידי ואידי בלבן אלא כך היה גורס והא אין מומין בלבן אלא ל"ק הא דאית בה שער וכו' כלומר דהשתא הדר ביה מתמה דמפליג בין שחור ללבן ולא מפליג אלא בין אית בה שער ללית בה דבין שחור בין לבן אי אית בה שער הוי מום ואי לא לא והיא דאין מומין בלבן בדלית בה שער היא ומיהו אכתי קשה דאי בדלית בה שער מאי אין מומין בלבן דנקט הא בשחור נמי לא הוי מומא וצ"ע : כל אלו המומין מובהקים הם להתיר על ידם אפי' בזמן הזה כלומר ולאפוקי שאר מומין דאיתא התם בגמ' ולא הביאם רבינו דהנהו אין מובהקין וכל שאינם מובהקים וניכרים אין שוחטין עליהם בזמן הזה כמו שנתבאר בסימן זה וכבר כתבתי אצל מומי העין מה שיש לדקדק על דברי רבינו בדין מובהקין בזמן הזה :

שי השוחט הבכור שלא ע"פ חכם אפי' מראהו אח"כ לחכם ומוצא בו מום וכו' משנה בפ' עד כמה (כח) השוחט את הבכור ומראה את מומו רבי יהודה מתיר ר"מ אומר הואיל ונשחט שלא ע"פ מומחה אסור ובגמ' (שם) אמר רבה בר בר חנה בדוקין שבעין כ"ע ל"פ דאסור מפני שהן משתנין לא נחלקו אלא במומין שבגוף דר"מ סבר גזרינן מומין שבגוף אטו דוקין שבעין ורבי יהודה סבר לא גזרינן א"ר נחמן בר יצחק מתני' נמי דיקא דקתני הואיל ונשחט שלא ע"פ מומחה אסור ש"מ קנסא הוא דקניס רבי מתיר וכתב הרא"ש מדקרי ליה הכא קנסא אלמא קנסא הוי ולא גזירה ופסק בשאלתות דרב אחאי פרשה בא סימן מ"ד דהלכה כר"מ בגזירותיו ולא בקנסותיו וכ"פ מר שמואל בן חפני ובעל הלכות פסק כר"מ דחשיב ליה גזירה וכ"כ מלשון הברייתא וקנסא דקאמר תלמודא לאו דוקא וכן דעת הרמב"ן ז"ל והביא ראיה מדקתני הואיל ונשחט ולא קתני הואיל ושחטו משמע אפי' שחטו אחר ובהא לא שייך קנסא אלא גזירה עכ"ל וכ"פ הרמב"ם בפ"ג מהלכות בכורות והכי נקיטינן : השוחט הבכור שלא ע"פ מומחה ומכר ממנו ואכלוהו מחזיר הדמים לא אכלוהו יקבר ויחזיר להם הדמים משנה

בפ'

דרכי משה

מום אבל כן התליא ולמטה לא הוי מום . (ג) וכבר כתבתי דנ"ל הטעם דמה שנראה לרבינו דלא הוי מום קבוע לא כתבו :

כתב

פרישה

כדאיתא נמי בכתבים ע"ש ועוד תימה למה דילג המשנה שכתב נכלל ראש הזנב והיינו פירוש שנפצל לשני עצמות וכן כתב הרא"ש מ"ו ובי"ת תירץ לתמיה' ראש נה דס"ל דפנימה בעצם הזנב לא מינכר שפיר ואין שוחטין עליו בזמן הזה : (כז) זנב העגל שהוא קצר כו' שכל העגלים לכם ת מגיע ונכנס עד שם רפ"י . (כח) ואינו מגיע לפרק העליון שמחבר הארכובה לשוק אינו ר"ל פרק העליון שבג' פרקי עצמות שברגל שוק אינו כמבואר לעיל סימן ל"ס שסרי הארכובה הוא עצם התחתון ועליו שוק ועליהן קוליות אלא ר"ל פרק העליון לאפוקי מהתחתון מתני דקייט קנה הארכובה התחתונה אבל מהפירושים משמע כב"י מוכח דלא מהתחתונה איירי ע"ש (כט) ובעין אם יש בה שער כו' עיין מה שהקשה ב"י עליו ועל הרא"ש מסוגיא דגמרא (דמחלק בין לבן לשחור והרא"ש ורבינו כתבו סתמא עכ"כ) והעלה בצ"ע (ל) כל אלו המומין מובהקין הן כו' כלומר לאפוקי שאר מומין דמונה בגמרא ולא הביאם רבינו דהואיל ואין מובהקין אין שוחטין עליהם בזמן הזה :

סי' שי (א) **שלא** על פי חכם וה"ה בזמן הזה אם לא הראהו לג' בני הכנסת ע"ע : (ב) שאינו חסרון בגופו לכ"ע יקבר מפני שהן משתנין : (ג) ואם הוא מום של חסרון ר"ל שבגוף (ד) ורבי מאיר אוסר דגזרינן אטו דוק שבעין : (ה) ואכלוהו מחזיר להן הדמים כנ"ל : (ו) לא אכלוהו יקבר פירוש יחזרו לו ויקבר כמ"ש לעיל בסימן ק"ט גבי מוכר הטריפה דקאמר יחזרוהו לו מה שקנו והוא יחזיר להם הדמים וכ"כ בפ"מ סימן רל"ד דין בכור וטריפה בהדדי ע"ש . ומיהו א"ל דלא יחזיר לו בשר הבכור מפני שנקברתו שם כיון דהאיסור הוא שלא יאכלנו משא"כ בטריפה דמ"מ דלא יחזיר לו הבשר כ"מ דמי בשר טריפה אם ירצה יכול ליקח מן הספק בשר טריפה אחר בזול ויאכלנו משא"כ בשר בכור ונראין קצרה וקל ועוד דבבשר טריפה ליכא למיחש למידי דהא מכרזינן עליה שלא יקנו ממנו וכמ"ש בפ"מ ס"ס ל"ד גם בי"ד

סי'

אכלוהו יקבר ויחזיר להם הדמים מי שאינו מומחה ורואה בכור ונשחט על פיו (ו) יקבר וישלם וכמה ישלם אם הוא בא"י משלם (ס) נח) בגסה חצי דמיו ובדקה רביע דמיו ובח"ל בין בדקה בין בגסה חצי דמיו:

שיא החשוד למכור בכור לשם חולין אין קונין ממנו בשר צבאים שדומה לבשר עגלים (א) ואין לוקחין ממנו עורות שאין עבודים אפילו של נקבה שמא יחתוך זכרותו ויאמר שהיא של נקבה ואין לוקחים ממנו צמר אפילו מלובן (ב) וכל שכן שאינו מלובן (ג) אבל לוקחין ממנו צמר טווי ולבדים (ד) ועורות עבודים:

שיב הנוטל שכר לראות הבכור (א) אין שוחטין אותו על פיו (ב) אא"כ הוא מומח' ואדם מוחזק וידוע לכל בכשר (ג) [א] והוא שיהיה שכר בטלתו ניכרת ואם הוא פועל ומתבטל מםלאכתו כדי לראותו נותן לו שכרו כפועל שיש לו מלאכה כזו שבטל ממנה וכמה הוא רוצה ליקח כדי לישב בטל כך יתן לו וצריך שיתנו לו שכרו בין אם יהיה לו המום קבוע ויתירנו בין אם לא יהיה קבוע והרמב"ם כתב ולא יתנו לו שכר על בהמה זו אלא

בס' כל פסולי המוקדשין (לז׳): מי שאינו מומחה ורואה הבכור ונשחט על פיו יקבר וישלם משנה בפ' עד כמה (כח.): ומ"ש וכמה ישלם אם בא"י משלם בגסה חצי דמיו וכו' שם תנא כשהוא משלם משלם רביע לדקה ומחצה לגסה מ"ט א"ר הונא בר מנות משמיה דרב אחא בר איקא משום גזירת מגדלי בהמה דקה נגעו בה ופרש"י משום טורח שיש בבהמה דקה לגדלה וזה שהתיר הבכור הזה אילו לכהן מטורח גדול להכי לא משלם אלא רביע ל"א משום גזירת מגדלי בהמה דקה שעוברים על דברי חכמים דתנן אין מגדלין בהמה דקה בא"י קנסוהו חכמים דלא ליסקול אלא ריבעא והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות בכורות כפירוש שני וכתב עליו הראב"ד אין כאן קנס אלא לפי שאינו ראוי לגדלו בא"י והיה לכהן צער גידולו לחורשין לפיכך לא יחשוב לו כל דמיו אלא רביע ובגסה מחצה מפני שהרויח המזונות שהיה מוציא עליו וכתב הרא"ש בשם הרמב"ן דבח"ל משלם אף לדקה מחצה וכן מסתבר עכ"ל׳ וזה על פי פי' שני דרש"י דאילו לפי' ראשון אין חילוק בין א"י לחוצה לארץ:

שיא החשוד למכור בכור לשם חולין אין קונים ממנו בשר צבאים וכו' עד סוף הסימן משנה וגמ' בפ' עד כמה (כט:) ואמרינן בגמרא שטעם שלוקחים ממנו עורות עבודים הוא מפני שאינו מעבד עור בכור תמים לפי שהוא מפחד כשהוא אצלו שמא ישמעו בו הדיינים ויקנסוהו כפי רשעו כלומר והוא מקפיד מלהפסיד טרחו:

שיב הנוטל שכר לראות הבכור אין שוחטין אותו על פיו אלא א"כ היה מומחה וכו' משנה בפ' עד כמה (כח:) הנוטל שכרו להיות רואה בכור אין שוחטין על פיו אלא א"כ היה מומחה כאילא ביבנה שהתירו לו חכמים להיות נוטל ד' איסרות בבהמה דקה וו' לגסה בין תם בין בעל מום ותנן נמי התם (כט׳) הנוטל שכרו לדון דיניו בטלים וכו' ונותן לו שכרו כפועל בטל ומפרש בגמ' דנותן לו שכרו כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה ומשמע לרבינו דהאי דקתני נותן לו שכרו כפועל קאי גם לרואה בכורות דקתני רישא אבל הרמב"ם לא כתב בהלכות בכורות דנותן לו שכרו כפועל משמע דס"ל דהא דקתני נותן לו שכרו כפועל לא קאי לרואה בכורות ובהאי דתנן אין שוחטין על פיו אא"כ היה מומחה וכו' פרש"י אין שוחטין דדילמא משום אגרא קא שרי אא"כ היה מומחה כאילא דחסיד הוא ולא נחשד בכך ומשמע לרבינו שכל שאינו נוטל יותר על שכר בטלתו ממלאכתו מותר אף ע"פ שלא קצבו לו ב"ד שכרו ויש לדקדק בדבריו שכתב והוא שיהיה שכר בטלתו ניכרת וחזר וכתב ואם הוא פועל ומבטל ממלאכתו וכו' שנראה מדבריו דתרי מילי נינהו ולכאורה משמע דהיינו הא ואיפשר דאפילו אדם שאין לו שום מלאכה שנותנין לו שום שכר כשרוצים להטריחו בשום דבר ומי שיש לו מלאכה ומבטלים אותו ממנה להטריחו בשום דבר פשיטא שנותנין לו שכר יותר ממה שנותנין לאותו שאין לו שום מלאכה וברישא איירי שאין נותנין לו שכר יותר ממה שראוי ליתן לאדם שאין לו שום מלאכה ובסיפא איירי ליתן לו שכר כמו שנותנים לאדם שיש לו מלאכה ומבטלין אותו ממנה והדין הראשון למד מההיא דאילא ביבנה והדין השני למד מההיא דתנן נותן לו שכרו כפועל וכמו שכתבתי אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות בכורות הנוטל שכרו להיות רואה בכורות אין שוחטין על פיו אא"כ היה מומחה גדול וידעו בו חכמים שאין כמותו ופסקו לו שכר על הראייה והבקור נראה שהוא ז"ל סובר שצריך שיפסקו לו ב"ד שכרו אבל אם לא פסקו לו לא יטול אפי' אינו יותר מכדי מלאכתו: ומ"ש וצריך שיתנו לו שכרו בין יהיה לו המום קבוע ויתירנו בין אם לא יהיה קבוע זהו פי' מה שאמרו בין תם בין בעל מום: **ומ"ש** רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ"ג מהלכות בכורות ואיני יודע למה כתבו בשמו דהא לאו דידיה היא א דגמ' ערוכה היא דדייק אהא דתנן בין תם ובין בעל מום בשלמא בעל מום משום דקא שרי ליה אלא בתם אמאי דס"ל אתי למימשדיה ואמרי האי בעל מום תם הוא והאי דקא שרי

מי שאינו מומחה וכו' כ"כ הרא"ש בפרק עד כמה ע"ש הרמב"ם לחלק בין א"י לח"ל דבא"י דאסור לגדל בהמה דקה קנסוהו חכמים דלא ליסקול אלא ריבעא אבל בח"ל דשרי לגדל אף בדקה משלם מחצה וכתב בש"ע דהאידנא דמותר לגדל בהמה דקה בא"י כיון דאין רוב שדות של ישראל א"כ אף בא"י אף בדקה משלם חצי דמיה והא דלא משלם כוליה זהו לפי שהרויח המזונות שהיה מוציא עליו כ"כ הראב"ד בהשגות פ"ג דהלכות בכורות ותמיהו ב"י:

שיא החשוד למכור וכו' משנה בפרק עד כמה [כ"ט] והטעם דכל היכא דאיכא חששא שיהא נודע לב"ד ששחט בכור תם שטעון קבורה ויפסיד טרחו לא טרח הלכך עורות עבודין שטרח בעבודן וכן בצמר טווי דטרח ביה טובא אי נמי איכא טווי אלא עשה לבדים דהוה נמי טירחא טובא מקפיד אטירחיה ולא חיישינן דמבכור הוא אבל בצמר מלובן כיון דטירחא זוטא הוא לא קפיד עליה ולא זבנינן מיניה דשמא מבכור הוא ומ"ש אפי' של נקבה שמא יחתוך וכו' שם במשנה פליגי בה ת"ק ור"ח ופסק כת"ק דאין לוקחין אפילו של נקבה שמא יחתוך זכרותו ויעשה כאילו נקבות וכי שיילינן ליה מה חיתוך זה שבמקום נקבות חותר עכברים אכלוה:

שיב הנוטל שכר וכו' משנה פרק עד כמה [סוף דף כ"ח] הנוטל שכרו להיות רואה בכורות אין שוחטין על פיו אא"כ היה מומחה כאילא ביבנה וכו' וקשה הא פשיטא דצריך שיהא מומחה אפילו היה חסיד ואינו נוטל שכר ונשחט על פיו תנן התם ה"ז יקבר וישלם מביתו וכדכתב בסי' ש"י וא"כ למה ליה למתני הכא בנוטל שכר דצריך להיות מומחה ונראה דהכא לאורויי דצריך שיהא מומחה שאין כמותו בעירו וכאילא ביבנה אבל אם יש חכם כמותו בעירו שאינו נוטל שכר אפי' אינו חסיד כמוהו אין שוחטין על פיו של זה החכם שנוטל שכר כיון שגם זה שאינו נוטל שכר הוא מומחה כמוהו לראות בכורות אבל אם זה שנוטל שכר הוא חכם גדול שאין כמותו בעירו הוא קודם למומחים אחרים אע"פ שאינן נוטלין שכר ולמדתי לפרש כך מדברי הרמב"ם שכתב וז"ל הנוטל שכרו להיות רואה בכורות אין שוחטין על פיו אא"כ היה מומחה גדול וידעו בו חכמי' שאין כמותו וכו' עכ"ל ונראה דדייק הרמב"ם לפרש כך מכח הקושי' שהקשיתי ועוד מדהוצרך התנא לשנות כאילא ביבנה משמע דומיא דאילא ביבנה שלא היה גדול כמוהו ביבנה אבל מדברי רבינו דלא תנא כאילא ביבנה אלא לאורויי דצריך שיהא אדם מוחזק וידוע לכל בני עירו בכשר כאילא ביבנה והא דתנא אא"כ היה מומחה כדי נקטה אבל העיקר כדפרישית וכדמשמע מדברי הרמב"ם והביא בש"ע לשונו והכי נקטינן: ומ"ש והוא שיהיה שכר בטילתו ניכרת ואם הוא פועל וכו' פי' אם אינו פועל אלא מחייתו ע"י משא ומתן דסחורות או סרסרות וכיוצא בזה שאין הריוח קבוע בכל יום אלא לפי המזדמן והזמן והמקום אסור לו ליטול שכר אלא א"כ שיהיה שכר בטלתו ניכרת כגון שידוע שבאותה השעה שרואה הבכור היה יכול להרויח בסחורה או בסרסרות אבל אם אינו ידוע שהיה יכול להרויח אסור לו ליטול שכר אבל בפועל כיון שיש לו מלאכה ידועה בכל שעה ומתבטל ממלאכתו נותן לו שכרו כפועל בטל פי' כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה וכמו שנתבאר לעיל בסימן קע"ז וכמ"ש בס"ס ס"ד: כתב ב"י דמדברי רבינו משמע שכל שאינו נוטל יותר על שכר בטילתו ממלאכתו מותר אע"פ שלא קצבו לו ב"ד שכרו אבל מדברי הרמב"ם שכתב ופסקו לו שכר על הראייה והביקור נראה שסובר שצריך שיפסקו לו ב"ד שכרו אבל אם לא פסקו לו לא יטול אפילו אינו יותר מכדי מלאכתו עכ"ל ובש"ע כתב כדברי הרמב"ם ולשונו והכי משמע מדתנן כאילא ביבנה שהתירו לו חכמים להיות נוטל ארבע איסרות לבהמה דקה ושש לגסה בין תם בין בעל מום אלמא דבעינן שיפסקו לו בית דין דבר קצוב דבהכי ליכא חשדא כלל ומ"ש וצריך שיתנו לו שכרו בין אם יהיה לו המום קבוע וכו' משנה הבאתי בסמוך: **ומ"ש** בשם הרמב"ם ולא יתנו לו שכר על בהמה זו אלא

פרישה

סימן קי"ט ואי משום דיאכלנו הוא בעצמו הא אמרינן בסימן קי"ט דאף החשוד למכור טריפה ולעבור על לפני עור לא תתן מכשול אינו נחשד לאכלו בעצמו: (ו) יקבר וישלם פירוש הרואה משלם מביתו לכהן: (ס) בגסה חצי דמיו ובדקה רביע מפני שהרויח הכהן המזונות שהיה צריך להוציא עליו אילו לא נשחט לפיכך די בחצי דמיו ובדקה בא"י שאסור לגדל שם דקה כ"ש ביערים וכמ"ש בח"מ סימן ת"ט ע"ש ויש לכהן צער גדול בגידולו לפיכך לא יתן לו אלא רביע ופירש"י והראב"ד ועיין בדרישה:

סי' שיא (א) ואין לוקחין ממנו צמר אפי' מלובן כו' ותימה למה שינה לשון התלמוד דצריך (בבכורות דף כ"ט ע"ב מתניתין דקתני ואין לוקחין ממנו צמר מלובן וגופים שכ"כ) דמשמע מלובן אסורים לוקחין לא כ"ש ותמי מדה קתני צמר מלובן מטוא"ט ע"כ מ"י: (ב) וכל שכן שאינו מלובן ובס"א כתוב וכ"ש צבועין והוא טעות ועיין בדרישה:

(ג) אבל לוקחין ממנו צמר טווי כו' פירוש מאחר שטירחא גדולה איכא משא"כ בליבון אם כן מקפיד ולא טרח בטעיה אם היה מבכור שמתיירא שיוודע לחכמים ויפסידו ממנו ומה שהזכיר טווי ולבדין כ"ש אם ארג דאיכא טירחא יותר וכן איתא להדיא בגמרא עיין שם מ"ו:

(ד) ועורות עבודים שאינו מעבד עור בכור תמים לפי שהוא מפחד כשהוא אצלו שמא ישמעו בו הדיינים ויקנסוהו כפי רשעו ב"י:

סי' שיב (א) אין שוחטין אותו על פיו דדילמא משום אגרא קשרי ואע"ג שנותנין לו שכר אפי' במום שאינו קבוע כמ"ש בסמוך מ"מ אתי להתיר המום כדי שיקפצו הכהנים אחריו פעם ויתנו לו בכוריהם לראות. ובהלכה"ע לא הביא אידי דהא דבר' הביא בסמוך דברי הרמב"ם דס"ל דבמה שכר צריך לראות לעולם ואפ"ה איכא למיחשדיה דלומר שהוא בעל מום כדי שלא יצטרך לראותו עוד וק"ל: (ב) אלא א"כ הוא מומחה ואדם כו' מומחה ר"ל מנוסה וכן במ"ש סימן ש"ט בהלכות שבת לענין קמיע מומחה מוכח בפירוש שמומחה פירוש מנוסה ור"ל שהוא מנוסה ומוחזק בכל שהוא אדם כשר ומומחה ואדם מוחזק כו' הוא בכל ענין אחר וכן מוכח מלשון הגמרא שאמרו ז"ל אא"כ היה מומחה כאילא ביבנה ופרש"י היה מומחה כאילא דחסיד הוא ולא נחשד בכך ובזה מיושב ול"ק מה ענין מומחה לכאן לענין נטילת שכר ולהבא מהששר וק"ל: (ג) והוא שיהיה שכר בטילתו ניכרת כו' נראה דה"ש דמתחילה אמר הנוטל שכר אין שוחטין כו' והוא אכה פרתי אדם שהוא איסור אכל עצמו ליטול שכר לעשות מצוה כמ"ש ראה למדתי אתכם כו' מה אני בחנם כו' והשמ' שנמי אדם ימשרחו. ולהלן הרשות צריך שיהיה בטילתו ניכרת ור"ל שודאי לו שמבטל שכרו שהיה ראוי לו לקבל בשעה זו לאפוקי אם יאמר שמא יזדמן לי ריוח בשעה זו והמבואר בח"מ סימן ט' ובזה עיין גם נמאלק כשמד מהכבריהם

דרישה

סי' שי [א] **בגסה** חצי דמיו ובדקה רביע מפני שהרויח הכהן כו' והאידנא אף בא"י אין רוב השדות של ישראל מותר לגדל בהמה דקה אפילו בא"י הילכך אפילו בא"י משלם חצי דמיה של דקה ב"י ומשם דמש"ע קיצר רבינו כאן ולא כתב שהכל יש לו דין ח"ל לענין זה וכמ"ש בח"מ סימן ת"ט ע"ש אלא משום דבזמן הזה דין בבל בשאר ארצות ולא נקט ח"ל אלא משום סוס ומפר יכנה ב"ס ולא יפזר ויסבה בא"י דיוקא דין זה א"כ אם הוא בשמני גם בזמנינו ארץ שרוב שדותיה של ישראל היה ג"כ אסור לגדל בה בהמה דקה ומש"ה כתב דין ארץ ישראל שבבבל נלמד ממנו וה"ה לשאר ארצות באם יזמנו כן וכמ"ש שם סימן ת"ט:

סי' שיא [א] **וכל** שכן שאינו מלובן ובס"א כתוב וכ"ש צבועין ונוסחא משובשת היא לדעתי דא"כ אין זה כ"ש דהא יש יותר טרחא בצבועין מבלובן וגם הדין אינו דבצבועין אם לטרחתן שמא יודע לחכמים ויפסידו ממנו כדאמרינן בצמר טווי וק"ל:

סי' שיב [א] **והוא** שיהיה שכר בטילתו ניכרת ואם הוא פועל כו' ז"ל ב"י שנראה מדברי רבינו דתרי מילי נינהו ולכאורה משמע דהיינו הא ואפשר דאפילו אדם שאין לו שום מלאכה נותנין לו שום שכר כשרוצים להטריחו בשום דבר ומי שיש לו מלאכה ומבטל אותו ממנה להטריחו בשום דבר פשיטא שנותנין לו יותר ממה שנותנין לאותו שאין לו שום מלאכה וברישא איירי שאין נותנין לו שכר יותר ממה שראוי ליתן לאדם שאין לו שום מלאכה ובסיפא איירי ליתן לו שכר כמו שנותנין לאדם שיש לו מלאכה ומבטלין אותו ממנה עכ"ל. וקשה לי על פירושו שלשון שיהיה שכר בטלתו ניכרת לא משמע כפי שהלשון משמע שיש לו מלאכה וצריך לבטל ממנה כמ"ש בח"מ סימן ט' ועוד שבשום מקום של דין שכר בטילה שהוזכר בגמרא ובפוסקים ובדברי רבינו כמו שהכתוב לא נזכר שיתן לו שכר טרחה אף אם אין לו שום מלאכה שבטל ממנה ואף הב"י מביא ראיה מגמרא שמשמע מינה הני ב' דינים מ"מ אינו מוכח משם מדי דאיכא למימר מ"ש עם שנתנו לאילא ד' איסרין משום שמשכר בטלתו ממלאכתו כך היה ולפ"ז היה נראה לגרוס דאם הוא פועל כו' במקום ואם כו' אבל אליבא דרבינו משמע דתרי מילי נינהו וכן נראה שמש"ר והוא שיהיה שכר בטלתו ניכרת כו' שפי' כעין שכתב בח"מ סימן ט' גבי דין (דהכי תרי דינים דבכור ודין בקודי מעני' שם במשנה ובתוספ' דין אחד לכן) ז"ל ואם אינו נוטל אלא שכר בטלתו מותר בד"א שניכר לכל שאינו נוטל אלא שכר בטילתו כגון שיש לו מלאכה לעשותה בשעה שיש לו לדון ואומר לבעלי הדין תנו לי מי שיעשה מלאכתי במקומי או תנו לי שכר פעולה של אותה מלאכה שמתבטל ממנה כו' ומ"ש אמר כן ואם הוא פועל ומתבטל ממלאכתו כו' הוא ענין אחר מ"מ והוא שיהיה שכר בטלתו ניכרת ר"ל שצריך ליתן לו שכר על כל אותה מלאכה כמ"ש בח"מ תנו לי מי שיעשה מלאכתי במקומי כו' ולכן צריך שיהיה אדם מוחזק בכשרות שאיל שנותנין לו

חדושי הגהות

שיב א הדרישה והב"ח והט"ז כולם באחד עונים ואומרים דלק"מ דבגמרא הייתי מפרש דאינו חייב לראות פעם שנית וכמ"ש התוס' בתירוץ ראשון קס"ל בשם הרמב"ם שחייב לראות

אלא פעם אחת (ד) [ג] ורואה אותה לעולם כל זמן שמביאין אותה כדי שלא יבא לידי חשד (ה) אין החכם רואה בכיר לעצמו (א) אפי' הוא חכם ומומחה (ו) אין רואין מומין ביו"ט אבל אם ראהו מערב יו"ט יכול לחקור עליו ביו"ט היאך נפל בו המום :

שיג (א) **אסור** להטיל מום בבכור (ב) ואסור אפילו לגרום לו מום כגון ליתן דבילה על גבי אזנו כדי שיטלנה הכלב משם ויקטע אזנו עמה וכיוצא בזה או שאומר לנכרי להטיל בו מום ואם עשה בו בידים או בגרמתו (ג) אין שוחטין אותו על ידו עד שיפול בו מום אחר מעצמו (ד) ואם עשה בו מום ומת אין קונסין בנו אחריו אלא שוחטין אותו על ידו ואם נכרי או תינוק מטיל בו המום מעצמו אם לא כיון להתירו מותר (ה) אפי' אם שואל למה אין שוחטין אותו והשיבו לו לפי תומם שאסור לשוחטו עד שיפול בו מום (ו) אבל אם כיון להתירו כגון לאחר שראה שניתר

אחר

אלא פעם אחת וכולי כתב בית יוסף וז"ל איני יודע למה כתבו בשמו דהא לאו דידיה היא דגמרא ערוכה היא וכו' אבל לפי מ"ש התוס' לשם אפשר ליישב וז"ל התוס' תרי זימני לא תקינו ליה רבנן וא"ת אכתי אמרי האי תם ה"א והאי דשרי ליה לפי שאינו רוצה לטרוח פעם אחרת וי"ל שלא חייבוהו חכמים לראות פעם אחרת אלא דאם ראהו דאין יכול ליטול עליו שכר ועוד דבזה לא יחשדוהו לעולם שיתיר את האיסור כדי ליגלל מטורח של פעם שנייה עד כאן לשונו והשתא נראה דלהכי שביק רבינו דברי הרמב"ם דמדבריו מבואר דהחכמים לשינויא בתרא דתוספתא דחייבוהו לראות פעם אחרת שהרי כתב ולא יתנו לו שכר אלא פעם אחת וכו' ורואה אותה לעולם כל זמן שמביאין אותה אלמא דחייב לראות אותה לעולם וכו' :

שיג אסור להטיל מום בבכור כולי בפ' כל פסולי המוקדשין סוף [דף ל"ג] קאמר לרבנן דהלכתא כוותייהו לגבי ר"מ כל מום לא יהיה בו לגרמא הוא דאתא דתניא מום לא יהיה בו אין לי אלא שלא יתן בו מום (פי' קרי ביה לא יהיה בו מום שלא יטיל בו מום) מניין שלא יביא דבילה ובצק ויניחנה על האוזן כדי שיבא כלב ויאכלנו ת"ל כל מום :

ומ"ש ואם עשה בו בידים וכו' שם במשנה [דף ל"ד] הגורס אוזן בכור ה"ז לא ישחוט עולמית ד"ר אליעזר וחכ"א נולד בו מום אחר ישחוט עליו ומפרש בגמרא טעמא דרבנן כמאי דעבד קנסוה כמאי אבון לתישרייה בהאי מומא בהאי מומא קנסוה רבנן דבהאי מומא לא לישתרי ליה וי"ל למה לי קנסא ליתסר מדינא עולמית מדאמר רב אשי בפרק כ"ה [דף קי"ד] מניין לבשר בחלב שאסור באכילה שנאמר לא תאכל כל תועבה כל שתעבתי לך ה"ה בכל תאכל עולמית אפילו לא בא בעבירה כגון ע"י נכרי או קטן כדפרש"י לשם וא"כ גורס אוזן בכור ליתסר אפילו גרמו נכרי כבר תירצו התוס' לשם [דף קט"ו] בד"ה כל שתעבתי דמדשרי רחמנא קדשים שהוממו בלבני ואיל א"כ אינו דבר מתועב . **ומ"ש** או בגרמתו וכו' במשנה שם [דף ל"ה] זה הכלל כל שהוא לדעת אסור שלא לדעת מותר לאתויי מאי לדעת לאתויי גרמא שלא לדעת לאתויי תפיח ל"ת : ומ"ש ואם עשה בו מום ומת וכו' בעיא דאיפשיטא שם סוף [דף ל"ט] : ומ"ש ואם נכרי או תנוק וכו' עד לאחרים אסור משנה שם [דף ל"ה] בשני מעשים בנכרי וקטן וצריכא דאי אשמועינן נכרי דלא אתי למיסרך

אבל

שרי ליה משום אגריה א"ה תם נמי אחרי בעל מום הוא והאי דלא קא שרי ליה סבר כי היכי דלישקול אגריה זימנא אחריתי חד זימנא אחריתי תקינו רבנן תרי זימני לא תקינו ליה רבנן : אין החכם רואה בכור לעצמו אפי' הוא חכם ומומחה משנה בפ"ב דנגעים כל הבכורות אדם רואה חוץ מבכורות עצמו : אין רואין מומין בי"ט אבל אם ראהו מערב י"ט יכול לחקור עליו בי"ט וכו' בפרק אין צדין (כ ·) וכבר נתבאר בהלכות י"ט סימן תצ"ח :

שיג אסור להטיל מום בבכור בס' פסולי המוקדשין (לג : לד ·) ובפ' אין צדין (כו ·) ופרש"י דיליף לה מדכתיב כל מום לא יהיה בו קרי ביה לא יהיה ומ"ש ואסור אפילו לגרום לו מום כגון ליתן דבלה ע"ג אזנו וכו' ברייתא שם ויליף לה מדכתיב כל מום ומ"ש ואם עשה בו מום בידים או בגרמתו אין שוחטין אותו על ידו וכו' משנה בפ' כל פסולי המוקדשין (דף לד ·) הגורס אוזן בכור ה"ז לא ישחט עולמית דברי ר"א וחכ"א לכשיולד לו מום אחר ישחט עליו וידוע דהלכה כחכמים . ומ"ש דדין גורם שוה לדין עושה בידים לענין זה שם (דף לה ·) אהא דתנן כל שהוא לדעת אסור ואמרינן בגמ' לאיתויי מאי לאתויי גרמא : **ואם** עשה בו מום ומת אין קונסין בנו אחריו שם בפ"ב (לד :) ובפ ג דמ"ק [יב :] בעיא דאיפשיטא : ואם נכרי או תנוק מטיל בו המום מעצמו אם לא כיון להתירו מותר אפילו אם שואל למה אין שוחטים אותו וכו' אבל אם כיון להתירו וכו' אסור משנה בפ' כל פסולי המוקדשין (לה ·) וכתב

רש"י

דרכי משה

שיב (א) כתב הר"ש ספ"ב דנגעים אע"ג דאדם נאמן על עצמו בכל איסור והיתר כדאמרינן ריש פ' הדר (כג ·) דצורבא מרבנן חזי לנפשיה וכן פ"ב דנדה (כ ·) ילתא איתא דמא לקמיה דרבה בר בר חנא ולא לקמיה דרב נחמן בעלה ב כדי שלא תתגנה על בעלה ולא משום איסור דחזי לנפשיה יש להלק בין היכא דאיתחזק איסורא להיכא דלא איתחזק איסורא עכ"ל :

ובהג"מ

דרישה

לו שכר של כל אותה מלאכה שבטל ממנה שייך חשד שיותר נוח לאדם שיקח ד' דינרים שיעסק מלאכה קלה כגון לראות בכור ממה שיעסק מלאכה כבדה בה' דינרים אבל אם אין נותנין לו שכר של כל אותה מלאכה אלא שכר כמה הוא רוצה ליקח כדי לישב בטל לא שייך חשד דהא לא נתן לו כלום מחמת ראיית בכור ואו א"ל שיהא אדם מוחזק בכשרות וק"ל . אבל גם לפי מ"ש קשה למה שינה רבינו הלשון למה לא כתב כ' שדיינין בפועל דאם הוא אדם מוחזק בכשרות ניתן לו כל שכרו ואם אינו מוחזק נותן לו כפועל בטל ושמא י"ל דנקט כסיפא פועל דאו בקל נוכל לומר שכר בטלתו דפועל יש לו קצבה כמה נותנין לו אבל אם נותן לו כל שכרו נקט אפילו אם עוסק במלאכתו ואומר תן לי מי שיעסוק מלאכתי במקומי כמ"ש בח"מ בסימן ט' וק"ל וצ"ע בד' מקומות שמדברים בדין פועל בטל מפרש בכל אחד פירוש מיוחד דלעיל בסימן קע"ז בנותן לו עיסקא למחצית שכר פי' רואין אדם בטל שאין לו שום מלאכה כמה היה רוצה ליקח לעסוק בזה העסק · וכאן פי' כפועל שיש לו מלאכה כזו שבטל ממנה כמה הוא רוצה ליקח ולישב בטל כך יתן לו וכן פירשו התוס' ג"כ הסיא דעיסקא דלעיל אבל רבינו לא פירש כן ובח"מ סימן רס"ד פי' כמה אדם רוצה ליקח לבטל ממלאכתו ולעשות מלאכה זו דהשבת אבידה ובח"מ סימן ט' כתב גבי דין ז"ל אם היה פועל אומר תני לי שכר פעולה כו' כמ"ש לעיל וחזינן י"ל כמ"ש הרא"ש בפ' [illegible] כשן דף קמ"ו ע"א דכתב אפירוש פועל בטל הנ"ל דהיינו דלא כפרש"י ז"ל ואע"ג דלעיל גבי השבת אבידה פרישנא כפרש"י הכל לפי הענין התם דדין הוא דיהיב לו שכרו משלם אבל הכא במאבק רבית הקילו חכמים ובדבר מועט שנותן לו לא אסור ברבית עכ"ל . ובעין זה כתבו שם התוס' ד' ס"ה ע"א ע"ש דיש לומר בפועל בטל הכל לפי הענין ובכאן ובח"מ סימן ט' ובסימן רס"ד בשלשתן נותן לו שכרו משלם רק הואיל שיש חשד בראיית הבכור אם אינו מוחזק בכשרות צריך שלא יתנו לו שכרו משלם אבל גבי דין לא שייך חשד שה"א שאני בעלי הדינים שיהיה שניהם בדין ותכ"ם בהשבת אבידה לא שייך חשד כלל וק"ל · ולפ"ז צ"ל דס"ל דמ"ש שם במשנה דנותן לו כפועל בטל לא קאי אדין דין כ"א אראיות בכור המוקדם שם במשנה ע"ש והיא לאמך וגם הוא היפך סברת הרמב"ם דס"ל דלא קאי אראיית בכור כ"א אדינך בנות דאותה משנה וכמ"ש הב"י ועוד קשה דא"כ גם בעדות כשלוקח משכיכן בשוה דאו ליכא חשד כיון נוטל כל שכרו והרא"ש שם בס"פ עד כמה כתב אח"כ שם דנותן לו כפועל בטל מסיק יכתב ז"ל וגם אם מקבל שום שכר על העדות ע"ל . ע"מ דס"ל דגם אעדות אסור ליקח שכר אע"ג דליכא חשד · לכן נלע"ד דרבינו מחלק בין פועל דע שם מלאכה כל היום דבו דוקא שייך לומר דאומדן דעתו דניחא ליה ליקח פחות משכר מלאכתי ולישב בטל כדי להיות נוח לנפשו ממלאכה שעסה ולהיות והיד יוזיו למלאכתו ביום עיר לכיו לעשות משא"כ בשאר בעלי בתים העוסקים במלאכתן בשעה ידוע ביום ומהן מפרנסין נפשם אין אומדן דעת שניחא להו לבטל וליקח בפחות והוו תרי בבא שכתבן רבינו כאן ובהאריכתי בק"ם בח"מ סימן ט' ע"ש ויותר נראה דרבינו תרתי קאמר בדרך זה שהלכתיב · והוא שמבואר במשנה בח"מ סוף דף ל' דהעוסק במלאכה ובטל ממנה ומשיב האבידה אם התנה תחילה ליתן לו כל שכר בטילת מלאכתו צריך ליתן לו כולו ואם לא התנה עכ"פ צריך ליתן לו כפועל בטל וע"ש ברא"ש דף קל"ד ע"ד וברים דף קל"ה שהאריך בזה וגם רבינו כתבו בח"מ סימן רס"ה · וכבר הקשו התוס' שני הדינים הללו ר"ל השבת אבידה ובדיקת מומי בכור לסדרי כמבואר בדבריהן בתוס' פא"כ דף ס"ח ע"א בסוף ד"ה ונותן לו שכרו כו' ע"ש וכן הוא דעת רבינו והרא"ש יע"ד שלכתוב והכא מ"ש תחילה שנוטל שכר כו' עד והוא שיהיה שכר בטילתו ניכרת ר"ל אף שהתנה תחילה שאינו רוצה לבטל מלאכתו לראות הבכור אא"כ יתנו לו כל שכר בטילתו אפ"ה אסור אא"כ צריך להיות שומסה ושכר בטילתו ניכרת ובשכר בטילתו ניכרת או מותר ליטול כל שכר בטלתו והיינו דוקא כשהתנה תחילה · ומ"מ צריך להיות ג"כ מומחה מפני החשד · ואח"כ מדבר בשלא התנה והיה פועל וביטל מלאכתו ובדק מומי בכור אז אין נותנין לו משמעות כיון שלא התנה אלא כפי אומד שנותנין לפועל שבטל ממלאכתו ובזה יתיישב נמי מ"ש רבינו בח"מ סימן ט' דנותן לו כל שכרו היינו במתנה דוקא והו"ק . ועיין לעיל סימן קע"ז ששם כתבתי ישוב לדברי רבינו והרא"ש למה בהשבת אבידה אומדין שהתחלת כמה רוצה לבטל מלאכתו הכבידה ולעסוק בזו הקלה וכאן גבי בכור אין נותנין כפי מה שירצה לבטל ולבדוק המום אלא כפועל בטל לגמרי וסלקתי שם בהשבה יש טרחא שייך גבה אומר לבטל ממלאכתו ולטרוח בהשבה משא"כ בראיית מומין שאין בה טורח כ"כ אבל מלשון התוס' הנ"ל דפא"כ משמע דשוים לגמרי אם לא שמ"ש שם שגם הכיא דפ' עד כמה י"ל כפרש"י אינו ר"ל נגמרי אלא בסגנון פרש"י דהאומד הוא על מלאכה שעברה ולאפוקי הסיא דפא"כ דמפרשינן כפועל בטל דר"ל דאומדין שמלאכה עסק שמקבל כמה נותנין שכר בטרחתם וכאילו היה בטל ממלאכתו הראשונה לגמרי והוא דוקא לפי' א"ץ שפי' בדרך זה פי' התוס' דלפם פא"כ ולאפוקי מפי' ב"י והארכתי שם בסימן קע"ז מזה ע"ש ויש לדקדק שמ"ש רבינו אין שוחטין על פיו אא"כ הוא מומחה ואדם יחוק ידוע לכל בכשר אף שרש"י פי' כן במשנה דקתני שם אין שוחטין על פיו אא"כ היה מומחה כאילא ביבנה שהתירו לו חכמים להיות נוטל ד' איסרין לבהמה דקה וששה לגסה כו' ופירש"י כאילא כדי ביבנה דהשיו היה ולא היה כחשד דמשום אגרא קשרי עכ"ל אבל ל' הטור לא משמע כן שכתב שם אבא דמכן כנוטל שכר לדון דיינו בטלין ז"ל והא דאמרינן שני דייני גזירות היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה ומוכח התם דבלא אגרא בטילה דמוכח שרי שאני התם דכל עסקיהן היו ע"ז ולא היו יכולין לעסוק בשום מלאכה וא"מ למות ברעב והיו צריכים ליטול כדי שכר פרנסתם וכן אילא ביבנה שהתירו לו חכמים ליטול שכר לפי שהכל היו מביאין אליו בכוריהן כל היום והיה צריך להיות בטל מכל מלאכה עכ"ל הרא"ש · מכ' זה משמע לו דפי' מ"ש במשנה אא"כ ה"ה מומחה כאילא ביבנה ר"ל מומחה שיש מנוסה ובקי ומתנה ומיוחד לכך וכל עסקיו היה בזה וע"ד שפי' וכתב רבינו בח"מ סימן ג' ז"ל וכתב רב שרירא גאון יחיד מומחה היינו דחשיב כרב נחמן בדורו ופקיע בתלמוד ובמשנה ופקיע נמי בשיקול הדעת ומעיין בדינין בכמה שנין ומכסין ליה ומנין סגיאין ולא חזי ביה טעות כגון האי הוה מומחה לרבים עכ"ל · והא דלאצריך שם כולי האי היינו משום דקאי שם לפרש איזהו מומחה לרבים וכמו שסיים בלשונו משא"כ בכאן מומחה דפירושו מנוסה לדבר זה לבלתי יכשל בו וגם נכלל בו שהוא ממולה ועיסק בדבר זה תדיר אבל שיהא חסיד וכשר אינו מוכח מלי' מומחה ולהרא"ש אף אם הוא כשר מ"מ אם אין עסקו תמיד בו אסור ליקח שכר אא"כ שכר בטילה הידועה . מיהו י"ל דלק"מ דהרי גם רבינו לא התיר לו ליקח שכר כ"א שכר בטלתו והא דכתב אדם כשר לאו מטעם מומחה שנזכר במשנה הוא דאותו מומחה נוטל שכר אפי' אין לו מלאכה שבטל ממנה וכמ"ש הרא"ש ורא"יה משני דייני גזירות אלא אפ"ה שבטל ממלאכתו בעינן עכ"פ ג"כ שיהיה כשר משום חשד והו"ק . [ג] ורואה אותה לעולם כו' ותימה למה כתבה בשם

הרמב"ם

פרישה

[illegible] שלא ידעו שהכל משכר בטילתו . ועי"ז אמר שצריך להיות מוחזק בכשרות שאז ודאי לא יעשה כן . והכי הכי נקטינן חזי מיתר ליקח כל שכר בטילתו והיינו דוקא כשהתנה מתחילה ואומר איני רוצה לבטל שכר אלא תנו לי כל שכרי או תנו אחר שיתעסק במלאכתי באופן שיגיע לידי כל שכרי ומאחר שהתנה כן צריך ליתן לו שכרו כמבואר בח"מ בסימן רס"ה ותמנו נמי איירי מ"ש רבינו שם בס' ט' בשכר דין וכמ"ש שם ע"ש אבל אם אינו מתנה כלום והוא פועל אזי אין נותנין לו כל שכר מלאכתו אלא כפועל שרוצה לישב בטל . והא דכתב כאן ורוצה לישב בטל ובח"מ סימן רס"ה גבי משיב אבידה פי' כמה רוצה ליקח לבטל ממלאכתו ויתעסק במלאכה זו היינו משום דשם בהשבת האבידה היה ג"כ טירחא משא"כ בראיית מום דבכור דאינו טרחא ל ומש"ד לעיל בסי' קע"ז בדין רבית שמותרין לו כאדם בטל כמה רוצה ליקח לעסוק בזו · היינו משום דשם גם מבלעדו מתעסק בחצי שלו אלא משום לך ריבית אסרוהו לתעסק גם בשל כנותן לכך אמרו שסגי לו בזה שיאמדוהו כאדם בטל ושם מותר לקבל שלו דהרי אינו עוסק מכח משא"כ בדין ובראיית בכור ובהשבת אבידה אם היה בטל היה אסור ליקח שכר על שכר עשיית המלאכה דהא אני במקום אמרו וק"ל · גם י"ל כל שמקבל שכר על דבר שאינו טורח בו בקרבה הך כל שכר על שהיה מרים בהבית לידע אותו יקמן חזי מסתמא אינו רוצה לבטל ולהניח מהכירתו כלום משא"כ בשהוא פועל ר"ל שאין לו שכר אם לא אחר הבהמה בזה אמרו דמסתמא אין נותנין לו כל שכר בטילתו אלא אומדין כו' והשתא מ"ש שסתם רבינו כאן שסתימתו כפירושו . ויש מחלקין דמש"ה אין נותנין לו כאן שכר כאילו היה יושב בטל וגם שכר על מה שרואה ולפעמים יעלה לו השכר בזה יותר מכדי בעולתו ויש חשד משא"כ בהשבת אבידה דהאבידה שישיב הוא דבר גדול ויטה לבעל אבידה ליתן כ"כ כדי שישיב לאבידתו ועיין בדרישה מ"ש עוד והארכתי בזה :

(ד) ורואה אותה לעולם כו' כדי שלא יבא לידי חשד שלא יאמרו בעל מום הוא ומת דקאמר תם כדי ליטול שכרו פעם אחרת גמרא · ותימה למה כתבה בשם הרמב"ם ב"י וער"ד דלק"מ :

(ה) אין החכם רואה לעצמו כתב הר"ש ס"פ דנגעים אע"ג דאדם נאמן על של עצמו בכל איסור והיתר יש לחלק בין היכא דאתחזק איסורא להיכא דלא אתחזק איסורא ע"ש עכ"ה) :

(ו) אין רואין ביו"ט כו' עיין בא"ח בהל' י"ט סימן תצ"ח ושם נתבאר :

סי' שיג (א) **ואסור** להטיל מום בבכור דכתיב כל מום לא יהיה בו קרי ביה יהיה (פב"ח תמת סיו"ד ופת ח תמת מכ"א עכ"ה) : (ב) ואסור אפי' לגרום לו מום דילפינן מכל . (ג) אין שוחטין אותו על ידו דקנסי' ליה : (ד) ואם עשה בו מום ומת ר"ל שעשה (ה) ואפילו אם שואל למה אין שוחטין כו עד שיפול בו מום פרש"י שאין לומר שהנכרי היה להתירו נתכוון שהרי אינו יודע שע"י מום שיעשה בו ישחט אא"כ ישאל אחריו עכ"ל פ"ו : (ו) אבל כיון להתירו כגון לאחר שרואה שהתירו על ידו ר"ל ע"י המום שהפיל בו הנכרי שמטעהו

שהרי

חדושי הגהות

לראות ואי משום קושיית תוספות נוכל לומר כתירוץ בתרא שבת ס' שם. ב מלשון זה וגם מלשון שהתחיל וכן פ"ב דנדה וכו' משמע שגם שם יש ראיה דאדם נאמן על איסור והיתר ולא ארע שום ראיה משם דאדרבה תוס' שם רצו להוכיח מזה דאין אדם נאמן על עצמו אלא שהשיגו ע"ז ד"ל דר"ל לא היה בקי או כדי שלא תתגנה וא"כ אין הוכחה דאינו נאמן אבל להוכיח להיפך לא ארע דנדגוד ראיה בהר"ש ספ"ב דנגעים יש מ"ס וצ"ל דהא דאשכחן וכו' ע"ש אבל כאן בר"ם לא ידעתי היאך לתקנו :

שיג א כלומר כשבא תחת הו"ד ובפ' תחת הה"א :

בכר

אחד על ידו עושה נ"ב לאחרים אסור (א) וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה על שאמרו לנכרית המשרתת בבית יהודי על הבכור שאין לאכלו בלא מום והלכה וחתכה אזנו (ו) שזה חשוב לדעת ואין לשוחטו עליו (ס) היה הבכור רודף אחר הכהן ובעטו בו כדי להציל עצמו וע"י כן עשה בו מום מותר לשוחטו עליו (ט) [א] וכתב הרמב"ן דווקא שבעטו בו בשעת רדיפה אבל אם בעטו בו לאחר שניצל ממנו לא (י) והרמב"ם כתב אפילו בעטו בו לאחר שניצל ממנו וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל דבר תורה בכור שנפל בו מום עובר (יא) מותר להטיל בו מום קבוע אלא שחכמים אסרוהו ובהמה שאחזה דם ואין לה רפואה אלא ע"י הקזה שאם לא יקיזוה במקום שעושין בה מום קבוע תמות (יב) חשיבא כבעלת מום (יג) ומ"מ אינה נשחטת עליו דחשוב כמום עובר כיון שיש לה רפואה ופליגי בהא

רש"י אבל דקאמר הכא בגמ' לאיתויי מסיח לפי תומו שלא שאלם הנכרי אלא הם עצמם מסיחים לפי תומם ואומרים ראה לא ישחט זה לעולם אלא ע"י מום ולא נתכוונו לכך שיטיל בו מום: ומ"ש רבינו בשם תשובת הרא"ש הוא בכלל כ' וכתב שהטעם משום דבעינן שלא יתכוון להתיר אבל נכרית כוונה להתיר וגם האומרים לה שאינו נאכל בלא מום כוונו לכך שתטיל בו מום: **היה** הבכור רודף אחר הכהן ובעטו בו וכו' משנה בפ' כל פסולי המוקדשין שם היה בכור רודפו בעטו ועשה בו מום ה"ז ישחט עליו ובגמ' שם א"ר פפא ל"ש אלא שבעטו בשעת רדיפה אבל לאחר רדיפה לא פשיטא מהו דתימא נצריה הוא דמדכר קמ"ל איכא דאמרי א"ר פפא לא תימא בשעת רדיפה אין לאחר רדיפה לא אלא אפילו לאחר רדיפה נמי מ"ט נצריה הוא דקמדכר וכו' הרא"ש הרמב"ן פסק כלישנא בתרא ולא ידענא טעמא מאי דבכל תורה הוא ואיפכ' דהיינו טעמא אע"ג דאסור דהטלת מום הוי מדאורייתא מה שאינו נאכל באותו מום הוי מדרבנן עכ"ל והרמב"ם בפ"ב מהל' בכורות פסק נ"כ כלישנא בתרא: ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן דדוקא שבעטו בו בשעת רדיפה וכו' מבואר ב דט"ס הוא וגם תחלת לשון זה שכתב רבינו הוא כתוב בטעות שכתב ובעטו בו כדי להציל עצמו דמשמע שאם לא היה כדי להציל את עצמו אינו מום והיינו כלישנא קמא דרב פפא ואפי' לפי מה שכתוב בספרים דהרמב"ם והרמב"ן פליגי במילתא לא הול"ל תחלה כחד לישנא אלא הו"ל לסתום דבריו ולכתוב היה הבכור רודף אחר הכהן ובעטו בו וע"י כן עשה בו מום וכ"ש לפי מה שנתבאר דליכא פלוגתא במילתא אלא דלד"ה הככה כלישנא בתרא דרב פפא: ד"ת בכור שנפל בו מום עובר מותר להטיל בו מום קבוע אלא שחכמים אסרוהו כ"כ הרא"ש בפ' כל פסולי המוקדשין כמו שאכתוב בסמוך משום דקרא קאמר [ויקרא כב] תמים יהיה לרצון כשהוא תמים להקריבו למזבח לרצון כל מום לא יהיה בו ואע"ג דמדאורייתא שרי מדרבנן אסור ובהמה שאחזה דם דוקא הוא דשרו רבנן משום פסידא: **ומ"ש** ובהמה שאחזה דם ואין לה רפואה אלא ע"י הקזה וכו' ופליגי בהא רבנן ספרי מותר להקיז וכו' משנה שם (לג:) בכור שאחזו דם אפילו מת אין מקיזין לו דם ד"ר יהודה וחכ"א יקיז ובלבד שלא יעשה בו מום ואם עשה בו מום ה"ז לא ישחט עליו רבי שמעון אומר יקיז ואף ע"פ שהוא עושה בו מום ופרש"י יקיז · ובלבד שלא יעשה בו מום שלא יחתוך ושלא יפגום את אזנו את חוטמו ואת ניב שפתיו שאין עתיד לחזור ולהתרפאות ובגמ' שם ת"ר בכור שאחזו דם מקיזין לו את הדם במקום שאין עושין בו מום ואין מקיזין את הדם במקום שעושין בו מום דר"מ וחכ"א אף במקום שעושה בו מום ובלבד שלא ישחוט על אותו המום ר"ש אומר אף נשחט על אותו המום רבי יהודה אומר אפילו מת אין מקיזין לו דם א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כר"ש מתקיף לה רבנ"י הי ר"ש אילימא ר"ש דמתני' עד השתא לא אשמעינן דדבר שאין מתכוין מותר אלא ר"ש דברייתא וכיון דהלכה כר"ש בין במתניתין בין בברייתא נמצא דבכור שאחזו דם יקיז ובלבד שלא יתכוין לעשות בו מום ואם נעשה בו מום בהקזה זו ה"ז נשחט עליו וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מהלכות בכורות והתוס' והרא"ש כתבו בתרתי פליגי במתניתין ובברייתא בברייתא פליגי במטיל מום בבעל מום כגון שאחזו דם ביותר ואם לא יקיז לו ודאי ימות הילכך חשיב בעל מום ואפילו לא מיית כיון דלא יסיה לעולם מאחזת דם אם לא שיקיזו אותו במקום שעושים בו מום חשיב כבעל מום ר"מ אסר להטיל מום בבעל מום ורבנן שרו אלא דאסרו לשחוט על אותו מום

גזירה

אבל קטן דאתא למיסרך אותא לא הקירו חכמים אפילו לא כיון קטן להתירו ומי אשמועינן קטן משום דלא אתי לאחלופי בגדול אבל נכרי דאתא לאחלופי בגדול אימא לא צריכא ואיכא למאן אמ"ש רבינו אפילו הם שואל וכו' והשיבו לו לפי תומם שאסור לשוחטו עד שיפול בו מום דמשמע דוקא כשה"ל עד שיפול בו מום ממילא דליכא למימר דמדבריהם למד נכרי דניחא להו שיפול בו מום אבל אם א"ל עד שנעשה בו מום כמאן דא"ל זיל עביד ביה מומא דמי דנעשה משמע ע"י אדם אלמא דרבינו פוסק כרב חסדא א"ר קטינא דקאמר הכי ובגמ' קאמר עלה אמר רבא מכדי ממילא הוא מה לי היה מה לי נעשה אלא נעשה נמי ממילא הוא ולא שנא אלמא דמסקנא דתלמודא דנעשה נמי משמע ממילא וכ"כ הרא"ש ואפשר דמשמע ליה לרבי' דלישנא עד שיפול בו מום לא משמע טפי ממילא מלישנא עד שנעשה בו מום אבל מפרש"י שכתב לשם וז"ל לא שנו אלא דא"ל אא"כ היה בו מום דמשמע שיפול בו מום ממילא וכו' אבל אם אמר ליה: אלא א"כ נעשה בו מום נעשה משמע ע"י אדם עכ"ל מבואר דעד שיפול משמע ממילא טפי מנעשה ואיכא להקשות במ"ש הרמב"ם בפ"ה דהל' בכורות בדין זה שהשמיט הא דשנינו דאפילו נכרי מה טיבו של זה שהניחוהו להזקין א"כ למה אין שוחטין אותו אלמא משמע דלא התיר אלא בכה שאלת נכרי וזה הפך המשנה ומשמעות הסוגיא וצ"ע: ומ"ש בשם תשובת הרא"ש הוא בכלל כ' סימן כ"ב וז"ל ונכרית זאת כוונה להתיר: וגם האומרים לה שאינו נאכל בלא מום כוונו לכך שתטיל בו מום לכך נ"ל לאסור עכ"ל ונראה דהרא"ש דן את האומרים שכיונו לכך והנכרית גם היא כוונה להתיר דכיון דהנכרית משרתת בבית עליה מוטל לשרת כבעל הבית בכל מה שהוא הנאתו וטובתו של בעה"ב אם כן מסתמא לא נתכוונה אלא להתיר וכס"ו נמשך דגם האומרים לה נתכוונו לכך דאל"כ כיון שיודעים שהנכרית ודאי תעשה בו מום להתיר כדאמרן א"כ היה להם ליזהר שלא יאמרו כדברים האלה לפני הנכרית מדלא נזהרו אלמא דכל כוונתם לא היה באמירה זו לפני הנכרית המשרתת אלא כדי שתטיל בו מום:

היה הבכור רודף אחר הכהן ובעטו בו כדי להציל עצמו וע"י כן עשה בו מום מותר לשחטו עליו וכתב הרמב"ן דוקא שבעטו בו בשעת רדיפה אבל אם בעטו בו לאחר שניצול ממנו לא והרמב"ם כתב אפילו בעטו בו לאחר שניצול ממנו וכ"כ הרא"ש ז"ל כך היא נוסחת ספרי רבינו הקדמונים והב"י הגיה ומחק גם מחק כל דברי הרמב"ן שכתב רבינו וז"ל המשנה היה בכור רודפו בעטו ועשה בו מום ה"ז שוחטין עליו פירש רש"י לפי שלהצלתו נתכוון א"ר פפא ל"ש אלא שבעטו בשעת רדיפה אבל לאחר רדיפה לא פשיטא מה"ד נצריה הוא דמידכר שרדפו קמ"ל א"ד אמר רב פפא לא תימא בשעת רדיפה אין אבל אחר רדיפה לא אלא אפילו אחר רדיפה נמי מ"ט נצריה הוא דמידכר ולפ"ז הרמב"ן פסק כלישנא קמא והרמב"ם פסק כלישנא בתרא ומה שנמצא בספרי הרא"ש שכתב וז"ל הרמב"ן פסק כלישנא בתרא ט"ס הוא וצ"ל הרמב"ם במקום הרמב"ן ולא הביא הרא"ש דעת הרמב"ן בספרו ומה שהקשה ב"י אדברי רבינו דהוא כתב תחלה ובעטו בו כדי להציל עצמו דמשמע שאם לא היה כדי להציל את עצמו אינו מום והיינו כלישנא קמא דר"פ ואח"כ יכתוב דהרמב"ם והרמב"ן פליגי במילתא עכ"ל לא היה לכתוב קושיא זו בספר דהלא הדבר פשוט דלא היתה דעת רבינו בתחלה כשכתב ובעטו בו כדי להציל עצמו לאורויי דוקא דאם לא היה כדי להציל עצמו אינו מום אלא בתחלה כתב הדין שהכל מודים בו דאם בעטו בו כדי להציל עצמו אינו מום ואח"כ כתב דאם בעטו בו לאחר רדיפה איכא פלוגתא דהרמב"ן פסק כלישנא קמא והרמב"ם פסק כלישנא בתרא ושרי ליה מאריה לב"י שהטעה את ספרי רבינו ומחק בבא שלימה לפי שראה בספר הרא"ש שכתב הרמב"ן פסק כלישנא בתרא ולפענ"ד דקרוב יותר לומר שט"ס הוא וצ"ל הרמב"ם במקום הרמב"ן כדפרישית דטעות כזה רגיל הוא בספרים אבל למחוק ספרי רבינו כשלא נמצא כך בשום ספר מספריו הוא דבר קשה מאוד ואין שומעין לו: **ד"ת** בכור שנפל בו מום עובר וכולי בפרק

כל

דרכי משה

שיג (א) ובתג"ם דחולין דף תשס"א ע"ד ששאלתם על בכור שנצרם אזנו ואין ידוע אם הנכרי נתכוין להתיר כי הנכרי יודע שאינו נאכל בלא מום או אם יש לתלות שהנכרי עשה לרפואה להקיז דם נראה דלא שכיח הקזה בבהמ"ה אך יש להתיר מדאמר רבא פרק כל פסולי המוקדשין (לה ·) ל"ש נעשה ל"ש היה כיון דממילא כו' עד ועוד מצאתי ח"ל בכור בזמן הזה אינו אסור אלא מדרבנן לפי שאינו ראוי להקרב ובמעי אמו אף מדרבנן מותר והנכרי שצרם אזן בכור אפי' נתכוין להתירו מותר כדאמר רבא כו' כיון דלא א"ל עשה בו מום עכ"ל ולא משמע כדברי תשובה זו בפסקי מהרא"י אלא בתשובת הרא"ש שכתב רבינו עוד כתב דאם הוא ספק אם הישראל ציוהו אזלינן לקולא ואם הנכרי מל"ת והישראל ציוהו משמע דנאסר וע"ש בפסקי מהרא"י סימן קס"ט דמשמע כן וכתב מהרא"י בפסקיו סימן קס"ח דמותר לשכור נכרי לבכור כדי לגדלו כ"ג: וא"ז בתשובה וכתב דאם הטיל השוכר בו מום דשרי ומצאתי בתשובת א"ז על בכור שמסרו ישראל לשומר נכרי והודיעו שהוא בכור ולו משפט מות לקברו שלם בעורו והכרים חוקרים הענין ומודיעים כי בשמו כשר וסופו סוכית כי בא הנכרי במרמה לבעל הבכור וא"ל דע כי מרמתי העגל ושתק היהודי והבין הנכרי כי באמת הדבר ולא עוד אלא שבא היהודי וראה שאינו מסודס ושתק וכראות הנכרי הלך ומרמו אח"כ מיד אותו הבכור הוא היתר גמור וב"מ במתני' דבכורות :

כתב

פרישה

ספרי דאם שאף שלא נפל בו מום מאליו מסעכו ויעפס כן עוד : (ו) שזה חשוב לדעת דבעי' שלא יתכוון להתיר אבל נכרית כוונה להתיר וגם האומרים לה שאינו נאכל בלא מום כוונו לכך שתטיל בו מום כ"כ הרא"ש בתשובה : (ח) היה הבכור רודף אחר האדם ובעטו בו כולי כן הגיה מ"ז וכתב בגמ' ובאשר"י לא הוזכר כהן ולמדרגה רש"י מפרש רדף אחר האדם וכן נ"ל עכ"ל ולגמורה מאדם דכתב כהן לרבותא דאפי' הכהן מותר · ועיין בגמ' פרק פסולי המוקדשין דף ל"ו ע"א דים שם אסרון לישנא בתרא והביאו הרא"ש והב"י כאן ובגמ' שלי הגהתיו ע"ש : (ט) וכתב הרמב"ן דוקא כו' כצ"ל ועיין בב"י שהביא הרא"ש שכתב בשם הרמב"ן בשעת קף לאחר רדיפה וכתב ב"י דט"ס הוא בדברי רבינו ועיין בדרישה : (י) והרמב"ם כתב אפי' בעטו לאחר שניצל ממנו וכ"כ הרא"ש כו' דלעולם הוא דקמדכר ועיין בס"מ סימן פ"ב בשני שוורים שהלכו זה עם זה והס"ם הכ"א בשני בני אדם שהלכו זה בזה שהם שהפיל אחד וחבל בחבירו והזה השני ומור וחבל בו הראשון חייב והשני פטור אבל אם לאחר שנפרדו זה מזה בא השני ומור וחבל בו גם השני חייב ולא אמרינן ג"כ שהם לעריה הוא דקמדכר וכו"ל כמילו פור וחבלו מיד · וחוזק לומר דהכא איירי דוקא שבעטו מיד לאחר שניצל ובס"מ איירי לאחר זמן וכמ"ש שם · וסותר נ"ל דשאני הכא דלא איירי לענין חיוב על המכעה אלא אם נאמר שיהא מותר לשוחטו ע"פ מום זה או לא ומפ"ה אמרינן דלדכורי מדכר לנטרו ובודאי לא משום כדי להפילו לשוחטו אלא משום לנטר משא"כ בס"מ דאיירי לענין חיוב תשלומין ע"ש : (יא) מותר להטיל בו מום קבוע דכתיב תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו כשהוא תמים להקריבו למזבח לרצון כל מום לא יהיה (עב"ח תמת ה"וד ופ"מ תמת הס"מ כצ"ל עכ"ס) בו : (יב) חשיבא כבעלת מום דאין לך מום גדול מזה שאינו יכול לחיות וגם חכמים לא גזרו כאן והתירוה משום פסידא : (יג) ומ"מ אינה נשחטת עליו דחשוב כמום עובר כו' פי' אינה נשחטת קודם שמתגלין בו מום

ויסינו

דרישה

הרמב"ם (דהא לאו ודאי היא דהא גמרא ערוכה היא עכ"ה) ב"י ואני תמה על תמיהתו דאין לא עיין שם בתוספות אלא שם מתוכתו בלבד דהא בגמרא פרק עד כמה ריש דף כ"ט כתבו התוס' וז"ל תרי ויוני לא מקינו ליה רבנן ופ"ה הכהני אמרינן בדי מם הוא וכה דבדי ליה לפי שאינו רוצה לטרוח פעם אחרת וי"ל שלא חייבוהו חכמים לראות פעם אחרת אלא דאם ראהו דאין ליטול עליו שכר ועוד דבום לא יתאחרו לעולם שיתיר את האיסור כדי להגעל מטורח של פעם שנייה עכ"ל התוס' ע"ש הרי לפנינו שאינו מוכח מהגמרא כלום דצריך לראותו אבל פעם דהא התוס' כתבו בשיטה קמא דס"ל לראותו ויתנה אמריתי אם ירבה וגם בשינויא בתרא דתוס' לא כתבו אלא בגמן ועוד כמילו אמר אף אם ס"ל דצריך אבל לא שאלינו דבריקן דנריך לראות ויפה אמרתי לכך עיקר דברי הרמב"ם דכתב דסי"ג לראותו לעולם וק"ל :

סי' שיג [א] **וכתב** הרמב"ן דוקא כו' וכתב ב"י דט"ס הוא בדברי רבינו וכתב עוד ב"י וז"ל וגם תחלת לשון רבינו הוא בטעות שכתב ובעטו בו כדי להציל עצמו דמשמע דאם לא היה כדי להציל עצמו הוי מום ח"ש ואפילו לפי מ"ש בספרים דהרמב"ם והרמב"ן פליגי במילתא לא הו"ל למכתב מתחלה אלא סתם וכ"ש לפי מ"ש דליכא פלוגתא ס · ולענ"ד דלק"מ וכל דברי רבינו צודקין הן ולדרכה נאמר שבדברי הרא"ש שנדפס רמב"ן נפל ט"ס וצ"ל רמב"ם במ"ס ומם לא הביא כלל דברי הרמב"ן לאיסור אלא רבינו מצא דבריו כתבן · גם מ"ש תמיה' למה כתב תחלה לשונו כדי להציל נלפ"ד דלשון המשנה דייקו לו כן משום דשם במשנה שנינו ז"ל היה בכור רודפו בעטו ועשה בו מום ה"ז שוחטין עליו עכ"ל · דקשה לפי לישנא בתרא דקי"ל כוותיה למה קתני היה בכור רודפו דהו"ל אם בכור כבר רדפו ובעטו כו' אלא ע"כ נ"ל דס"ל ללישנא בתרא דר"פ דמכח שבכר רודפו איכא למימר שירדפנו · עוד פעם אחרת ומש"ה בעטו כדי לנקמו כמו הכו ג"כ לשון מוכרת לעריה דקאמר בגמרא דאם לא שכיערו ברדיפתו אפשי

איכפת

חדושי הגהות

ב כבר כתבו כל המפרשים דקרו ביותר לומר דט"ס הוא בהרא"ש וצ"ל הרמב"ם במקום הרמב"ן דטעות כזה רגיל הוא בספרים משא"כ כשגגיה בדברי רבינו חשוך צריכין לם תוק הרבה :

בעוד

כל פסולי המוקדשין [דף ל"ג] פלוגי בה תנאי במתני' ובברייתא ודברי רבינו בזה כמ"ש התוספות והרא"ש דבמתניתין פליגי היכא דלא מיית אם לא יקיזוה וכו' ומביאו ב"י בארוך וכש"ע כתב כלשון הרמב"ם בפ"ב מה' בכורות :

שיד הכהנים חשודים וכו' עד להכשילו שיפול בו כל זה מיירי בבכור דכ"ע ידעי ביה שהוא בכור וליכא למימר מה לי לשקר כמו שיתבאר בסמוך והכי איתא בפרש"י בפ' כל פסולי המוקדשין [ד' ל"ו] ומשמע מדלא פסל אלא אשתו שהיא כגופו מכלל דאשה דעלמא מהימנא וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מה' בכורות וכך פי' ב"י :

ומ"ש ורועה כהן נאמן וכו' שם [דף ל"ה] פסק תלמודא הלכה כרשב"ג דנאמן. הוא הכהן להעיד על של חברו ואינו נאמן על עצמו והרמב"ן פסק כלישנא בתרא דרועי כהנים בי ישראל נאמנים דלאו של עצמו הוא אבל הרמב"ם פסק כלישנא קמא דרועי כהנים בי ישראל אינם נאמנים דכשל עצמו דמי דמימר אמר כיון דקא טרחנא ביה לא שביק לדידי ויהיב לאחריני והרא"ש האריך בזה ומביאו ב"י : כהן שיש לו בכור וראינו שעומד הוא וכל בני בית אצלו בחוץ וכו' פי' כשיצא הבכור מן הבית ראיתיו שנעשה בו מום הראוי לבא בידי אדם דבעלמא אין שוחטו אא"כ מעידין עליו דאמות בני בית וכאן כל בני ביתו אצלו מבחוץ ואין מי שמעיד עליו וכו' תימה למה צריך להעיד עליו הא פשיטא דמום זה נפל בו מאליו שהרי כל בני ביתו עמנו בחוץ ומי יטיל בו מום להכי קאמר ולא חיישינן שמא אחד מבני הבית נטמן וכולי פירוש אחד מבני הבית דלא מעלי כגון עבד ושפחה ונכרי או שמא חפר גומא וכו' שהרי אין כאן מי שמעיד עליו קמ"ל דלא חיישינן לכך והכי איתא התם . והב"י תמה למה מצריך שיהא בני ביתו בחוץ דאפילו הם בפנים הלא קי"ל דבני ביתו נאמנים ושרי ליה מהריה דהלא מפורש בדברי רבי' דאתא לאשמועי' איפכא דלא מיבעיא כשבני ביתו בפנים דנאמנין אלא אפילו בני ביתו מבחוץ ואין שם מי שמעיד עליו אפ"ה לא חיישינן שמא נטמן שם אחד מבני בית כגון נכרי

בהא (יד) רבנן סברי מותר להקיז להטיל בה מום קבוע אף על גב דבעלמא אסור להטיל מום קבוע בבהמה שיש בה מום עובר הכא שרי כיון שתמות אם לא יטילו בה המום הקבוע ומכל מקום סברי שאינה נשחטת על ידי המום של ההקזה (טו) ר"ש מתיר לשוחטו עליו והרמב"ם פסק כר' שמעון וא"א הרא"ש ז"ל כרבנן ואם היא בענין שלא תמות אם לא יקיזוה או שיש לה רפואה על ידי הקזה במקום שאין עושין בו מום רבנן סברי לא יקיזוה אפילו סמוך למקום שיוכל לבא לידי מום כגון סמוך לאזנים או סמוך לניב שפתים וחוטם דחיישינן שמא יעשה בה מום בלא מתכוין ור"ש שרי והלכתא כוותיה (טז) מותר להטיל מום בבכור [ג] בזמן הזה קודם שיצא לאויר העולם :

שיד הכהנים חשודין להטיל מום בבכור מפני שיש להם בו טורח גדול (א) לטפל בו עד שיומם (ב) אפי' אם הוא חכם ויושב בישיבה אם עשה דבר שנראה כמערים כגון שנתן לבכור שעורים בסל בענין כשיבא לאוכלם נפגם שפתו או כיוצא בזה אין לשוחטו על אותו המום לפיכך כל מום שראוי לבא בידי אדם אין שוחטין אותו עליו עד שיעידו שמעצמו נפל בו ומיהו כהן יכול להעיד לחבירו על בכור שלו ולא חיישינן שמא מעיד לו שקר כדי שיעידנו ג"כ בפעם אחרת ואפילו בנו ובתו מעידין לו חוץ מאשתו שהיא כגופו ואפי' עד אחד סגי בהכי ועד מפי עד (ג) ורועה כהן נאמן להעיד עליו [א] בעוד שהוא ברשות (ד) והרמב"ם פסל רועה כהן להעיד עליו בעודו בבית ישראל ולא הכשיר (ה) אלא רועה ישראל על בכור שביד כהן והרמב"ן כתב כסברא ראשונה וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל כהן שיש לו בכור וראינו שעמד הוא וכל בני ביתו אצלו בחוץ ונכנס הבכור לבדו לבית שלם ויצא בעל מום מותר לשוחטו (ו) ולא חיישינן שמא אחד מבני הבית נטמן שם והטיל בו מום או שמא חפר גומא להכשילו

גזירה אטו היכא דלא מיית בלא עשיית מום דחשיב כתם א"נ אטו היכא שיכול להתרפאות בהקזה במקום שאין עושין בו מום לא חשיב בעל מום ור"ש שרי דלא גזר ובמתניתין פליגי היכא דלא מיית אם לא יקיזו לו דם או כשיכול להתרפאות בהקזה במקום שאין עושין בו מום שהלכך לא חשיב בעל מום וחכמים אומרים יקיז ובלבד שלא יטיל בו מום כלומר יזהר בהקזתו שלא יוכל לבא לידי מום כגון שלא יקיז סמוך לאזנו או לניב שפתים או לחוטם דסברי רבנן דבר שאין מתכוין אסור ר"ש אומר יקיז אע"פ שעושה בו מום כלומר שיכול לבא לידי עשיית מום דר"ש לטעמיה דאמר דבר שאין מתכוין מותר ובתרוייהו הלכה כר"ש דקיימא לן דבר שאין מתכוין מות' ובמטיל מום בבעל מום הלכה כרבנן וכר"ש דשרי אבל כאן לא ידענא אמאי לא יהא הלכה כרבנן דאמרי ובלבד שלא ישחט על אותו המום משום גזירה ואמאי לא פסק הלכה כחכמים ואיפשר שלא פסק כר"ש אלא במאי דפליג אר"מ במטיל מום בבעל מום אבל במאי דשרי ר"ש לשוחטו על אותו המום הלכה כרבנן דאסרי ומה שלא אמר שמואל הלכה כחכמים משום דרצה שמואל לכלול יחד ר"ש דמתניתין ודברייתא ואף ע"ג דהשמיענו כבר שמואל דהלכה כר"ש בדבר שאין מתכוין מ"מ כיון שלא הוצרך להאריך בכאן כללם יחד וכן מסתברא דאע"ג דאמיות דם היכא דאין יכולים להתרפאות חשיב מום כדפרישנא מ"מ אין נשחט עליו משום דהוי מום עובר ויש לו רפואה ואף ע"ג דהוי מום עובר מותר להטיל בו מום דקרא קאמר תמים יהיה לרצון כשהוא תמים להקריבו למזבח לרצון כל מום לא יהיה בו ואע"ג דמדאורייתא שרי להטיל מום בבעל מום עובר מדרבנן מיהא אסור ובאמיות דם דוקא הוא דשרו רבנן משום פסידא עכ"ל: מותר להטיל מום בבכור בזמן הזה קודם שיצא לאויר העולם מימרא דרב יהודה שם (דף לה:) וגרסי' תו התם אמר רבה גדיא באודניה אימרא בשפוותיה א"ד אימרא נמי באודניה אימור דרך לדעיו נפק ופרש"י גדי אזניו ארוכות וקודם שיצא כל ראשו נראים אזניו ויכול להטיל מום דכל זמן שלא יצא כל ראשו אינו כילוד : אימרא בשפוותיה · ששפתיו נראים תחלה ואזניו קצרות ואינם נראים עד שיצא כל ראשו :

שיד הכהנים חשודים להטיל מום בבכור מפני שיש להם טורח גדול לטפל בו בפ' כל פסולי המוקדשין שם : ומ"ש אפי' אם הוא חכם ויושב בישיבה אם עשה דבר שנראה כמערים וכו' אין לשוחטו על אותו המום שם (לו:) עובדא דרבי צדוק ומסקנא דר"ג ורבי יהושע דלא חלקו בין חבר לע"ה והכי אסיקנא נמי בסוף יומא (עח') : ומ"ש לפיכך כל מום שראוי לבא בידי אדם אין שוחטין אותו עליו עד שיעידו שמעצמו נפל בו ג"ז שם : ומ"ש ומיהו כהן יכול להעיד לחבירו על בכור שלו וכולי פלוגתא דתנאי (לה:) ואסיקנא דהלכה כרשב"ג דאמר נאמן הוא על של חבירו ואינו נאמן על של עצמו ומ"ש ואפילו בנו ובתו מעידין לו ג"ז שם פלוגתא דתנאי ואיפסיקא הלכתא כרשב"ג דאמר אפילו בנו ובתו נאמנין : **ומ"ש** חוץ מאשתו שהיא כגופו שם ודוקא בנו ובתו אבל אשתו לא מאי טעמא אשתו כגופו דמיא : ומ"ש ואפי' עד אחד סגי בהכי ועד מפי עד מסקנא דגמ' שם (לו ') וכתב הרמב"ם דאשה אחרת נאמנת ומשמע דלוקא הכי מדאמרינן אשתו כגופו הא אשה דעלמא מהימנא : ומ"ש ורועה כהן נאמן להעיד עליו בעוד שהוא ברשות ישראל והרמב"ם פסל רועה כהן להעיד עליו בעודו בבית ישראל וכו' שם שנינו (לה:) כל המומין הראויים לבא בידי אדם רועי ישראל נאמנין רועי כהנים אינם נאמנים רשב"ג אומר נאמן הוא על של חבירו ואינו נאמן על של עצמו ר"מ אומר החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו ובגמרא (שם) איפליגו רבי יוחנן ור"א בפירושא דמתניתין חד אמר רועי ישראל בי כהנים נאמנים רועי כהנים בי ישראל אינם נאמנים מימר אמר כיון דקא טרחנא ביה לא שביק לדידי ויהיב לאחריני וה"ה כהן לכהן דחיישינן לגומלין ואתא רשב"ג למימר נאמן הוא על של חבירו ואינו נאמן על של עצמו וחד אמר רועי ישראל והם כהנים נאמנים תימר אמר לא שביק צורבא מרבנן ויהיב לדידי רועי כהנים והם ישראל אינם נאמנים דחיישינן לגניבה כלומר חיישינן שמשקר כדי שיאכילנו מתנו ואתא רשב"ג למימר נאמן על של חבירו ואינו נאמן על של עצמו ואסיקנא דהלכה כרשב"ג וכתב הרא"ש רועי כהן בשל ישראל מהימן דלאו של עצמו הוא והכי אזילא כפירושא דרבותא ואיכא מ"ד בפסקא דלא מהימן והיינו כלישנא קמא דקאמר רועי כהנים בי ישראל אינם נאמנים וס"ל דלא פליג רשב"ג אלא אמאי דמחסרא מתניתין דהיינו כהן לכהן דלא חיישינן לגומלין אבל על רועה כהן בי ישראל לא פליג דכיון דסבר לא שביק לדידיה כשל עצמו דמי והך סברא לא מעליא הוא דכיון דאפי' בנו ובתו מהימני סברא הוא דכ"ש רועי כהן בשל ישראל ועוד דלא מסתברא דקאי רשב"ג אמאי דמחסרא מתניתין דוקא ולא קאי אעיקר מתניתין ועוד בר מן דין הא ללישנא בתרא רועי כהן בי ישראל אפילו לת"ק דימונותיה מהימן וכיון דפלוגתא דלישנא הוא וליכא איסורא אלא גזירה דרבנן גרידא לקולא נקטינן ועוד דמתניתין כפשוטה אתיא כי האי לישנא ולל"ק צריך לחסורה שהלכך האי לישנא עדיף ונקיטינן מינה דרועי כהנים בי ישראל נאמנים וכן הלכתא עד כאן לשון הרמב"ן ז"ל ומתוך דבריו נתבאר טעמו של הרמב"ם שהוא כטעמא דהנך רבוותא והקושיות שהקשה עליהם הרמב"ן לא מכרעי דאיפשר לתרוצינהו : כהן שיש לו בכור וראינו שעומד הוא וכל בני ביתו אצלו בחוץ וכו' מימרא דרבא שם : ומ"ש ולא חיישינן שמא אחד מבני הבית נטמן שם והטיל בו מום היינו לומר שאע"פ שהעדים מעידים שכל בני ביתו היו אצלו בחוץ שמא לא דקדקו בדבר יפה וחסר אחד מהם שנטמן בפנים והטיל המום ונדמה להם שכולם היו שם ומה שיש לתמוה על הרא"ש ורבינו למה כתבו מימרא זו דהא לא אמר רבא הכי אלא משום דס"ל דהלכה כרבי יוסי דאמר דבני ביתו של כהן אינם נאמנים על הבכור ומש"ה מצריך שיהיו כל בני ביתו בחוץ וכדאיתא התם בגמ' אבל לדידן דקי"ל כרשב"ג דאמר דבני ביתו נאמנים עליו תו לא צריכין להאי מימרא דמאי איריא בני ביתו בחוץ אפילו הם בפנים נמי ואין שם עדים הם נאמנים וזה טעמו של הרמב"ם שהשמיט מימרא

דרישה

איכפת ליה כפירושנו עוד וק"ל והיינו נמי כדי להכליל דכתב רבינו : [ג] בזמן הזה קודם כו' כן מפורש בגמרא דמסכת תמורה ריש פרק כיצד מערימין ופריך שם ע"ז אי בזמן הזה מאי למימרא אסו דתימא נגזור דלמא יצא רוב ראשו וקאדי ביה מומו וקימא כ"ג אפ"ה הא עדיפא מדאתי ביה לידי גיזה ועבודה פרש"י שאם לא יטיל בו מום יצטרך להשהותו עד שיפול בו מום ואדהכי והכי יכשל בגיזה ועבודה עכ"ל ומכאן משמע דמ"ש מותר להטיל קודם שיצא לאויר העולם איירי בולא מיעוט ראשו וכדקאמר רבא כגון גדי באזניו כו' דאל"כ קשה מאי למימרא למה לן למימר לילא רוב ראשו וכן פרש"י שם יו"ק ומכ"ש לכתן הגמרא דשמא יכשל בגיזה ועבודה כתב נמי רבינו בסימן ש"כ דבזמן הזה מצוה לשתף עם הנכרי באמו קודם שיצא לאויר העולם כדי לפוטרו מהבכורה אף על פי שמפקיע קדושתו הכי עדיף טפי כדי שלא יבא לידי מכשול להנות ממנו בגיזה ועבודה וכ"כ רבינו להדיא בסימן ש"כ דמה"ט מותר למכרו לנכרי

פרישה

דהיינו קודם הקזה ול"ע כיון שהמיתה נמשכת כמום תשחט עליו ואפי' לר"ש דבשמעון דר"ש לא תשחט לשוחטו אלא אם הקיזה שאז הוי מום קבוע אבל מום זה דהיינו דאם לא יקיז לה תמות נחשב למום עובר שהרי ע"י הקזה לא תמות ותעבור המום : (יד) רבנן סברי כו' ר"ל אע"ג שרבנן סברי שמותר להקיזה מ"מ אינה נשחטת ע"י מום של הקזה (כיון דבידים עשאו המום עב"ס) דגזרי אטו היכא דלא מיית בלא עשיית מום דחשיב כתם א"נ אטו היכא שיכול להתרפאות בהקזה במקום שאין עושין בו מום לא חשוב בעל מ"מ ור"ש מתיר לשוחטו עליו דלא גזר : (טו) ור"ש שרי לטעמיה אזיל דדבר שאין מתכוין מותר . (טז) מותר להטיל מום בבכור בזמן הזה (קודם שיצא לאויר העולם כגון גדי באזניו שהם ארוכות וקודם שיצא כל ראשו נראים אזניו ויכול להטיל מום וכן אימרא בשפתיו גמרא ורש"י עב"ס) כו' דכל זמן שלא יצא לאויר העולם אינו קדוש דהרחם מקדשו ועיין בדרישה : (יז) ומ"ש בזמן הזה כ"כ נמי הרמב"ם בפ"ב דהל' בכורות וז"ל בד"ט דמותר להטיל מום בזמן הזה שאין שם בית מפני שסופו להאכל במומו וכתב אבל בזמן שבית המקדש קיים אסור עכ"ל ועיין בדרישה :

סי' שיד (א) **לטפל** בו עד שיומם אפי' כצ"ל : (ב) אפילו אם הוא חכם יושב בישיבה אם עשה דבר שנראה כו' שם בגמרא אמרו דלא חלקו בין חבר לעם הארץ והא דהסכילו בסל שעורים בסל דלא עשאו בידים יהו"א דלא לחשדוהו לי שעשאו בערמה קמ"ל אבל מ"מ דמסתמא אין לחשד הת"ח אם לא במקום ערמה דהא אמרו דלא חלקו בין חבר לע"ה : עובדא שם בת"ם ונראה דלרבותא כ"כ ר"ל אם אלא מום בבכור ולא יודעין היאך נעשה דחשדינן דהכהן עשאו בידים אלא אפי' ראינו שהמום בא לו מאמת שהסכילו (ג) ורועה כהן כו' בעוד שהוא ר"ל בבכור . (ד) והרמב"ם פסל רועה כהן להעיד עליו כו' דחיישינן שמא הוא הטיל כדי שיתננו לו שסבר שהוא שטרח בו ודאי יתננו לו . (ה) אלא רועה ישראל על בכור שביד כהן ר"ל ולא חיישינן לגניבה כלומר חיישינן שמשקר כדי שיאכילנו ממנו (ו) ולא חיישינן שמא אחד מבני הבית כו' ור"ל ב"י יש לתמוה על הרא"ש ורבינו למה כתבו דין זה כיון דקי"ל כמ"ד דבני ביתו נאמנים עליו תו לא צריכין להאי דינא דמאי איריא בני ביתו בחוץ אפי' הם בפנים נמי ואין שם עדים הם נאמנים והוא טעמו של הרמב"ם שהשמיט מימרא זו עכ"ל · ונראה ליישב דס"ל וסר"ל

חדושי הגהות

שיד א בעוד שהוא ר"ל הבכור (פרישה) ב כ"ה בגמ' שלפנינו אבל בהרא"ש אית' דר"מ הוא דאמר הכי ושאמר רבא הלכה כר"מ ומשמע במעי"ש דכ"ה הגבון ע"ש : ג נתיישב היטב בט"ז א"ק ב' :

להכשילו שיפול בו (ז) לא היו מוחזקין בו שהוא בכור ואמר הכהן בכור הוא זה ומום זה נפל מעצמו נאמן היו מחזיקין בו בבכור והוא הביאו לפנינו במומו (ח) ואומר חכם פלוני התירו לי נאמן ודוקא שאומר חכם פלוני שמכירו בפרט אבל אם אומר חכם סתם לא י"א כשאומר חכם פלוני שהוא נאמן (ט) אפי' אם אין עדים מעידין על המום שמעצמו נפל בו (י) אבל רש"י פירש דוקא שיש עדים על המום וכ"כ הרמב"ם וכן נאמן לומר על בכור שהוא בידו והוא בעל מום (יא) ישראל פלוני נתנו לי במומו אבל אמר ישראל סתם שאינו מזכירו לא (יב) [א] כתב ה"ר יונה שאם הוא מום מובהק נאמן אע"פ שאינו מזכיר שם החכם נאמן ישראל לומר נתתי בכור זה

מימרא זו : **לא** היו מוחזקים בו שהוא בכור ואמר הכהן בכור הוא זה ומום זה נפל בו מעצמו נאמן שם מימרא דרבי אילעא (לו:) : היו מחזיקים בו בבכור והוא הביאו לפנינו ואומר חכם פלוני התירו לי נאמן משנה שם נאמן הכהן לומר הראיתי בכור זה ובעל מום הוא : ומ"ש ודוקא שאומר חכם פלוני שמכירו בפרט וכו' כ"כ הרא"ש שם ולמד כן ממתניתין דס"ל דמאי דמייתי התם בגמ' וטעמא משום דכי אמר חכם סתם אית ליה לאשתמוטי ולא עביד לאגלויי אבל אין נראה כן מדברי הרמב"ם וכמו שאכתוב בסמוך : וי"א כשאומר חכם פלוני שהוא נאמן אפי' אם אין עדים מעידים וכו' אבל רש"י פי' דוקא שיש עדים על המום כך פי' על מתניתין שכתבתי בסמוך וז"ל הראיתי בכור זה לחכם וא"ל שמום קבוע הוא ובלבד שיהו לו עדים שלא הטילו בו · ומ"ש שכ"כ הרמב"ם הוא בפ"ב מהל' בכורות : וכן נאמן לומר על בכור שהוא בידו והוא בעל מום ישראל פלוני נתן לי במומו שם מימרא דרב יהודה אמר רב וטעמא משום דכל מילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי בה אינשי ומ"ש אבל אמר ישראל סתם שאינו מזכירו לא כ"כ הרא"ש וטעמו מדגרסינן בגמרא מתיב רב שזבי האומר למי שאינו נאמן על המעשרות קח לי ממי שהוא נאמן וממי שהוא מעשר אינו נאמן אמאי נימא כל מילתא דעבידא לאגלויי לא משקרי בה אינשי שאני התם דאית ליה לאישתמוטי סיפא ודאי מסייע ליה מאיש פלוני נאמן סתם כיון דאית ליה תובע מרתת ופרש"י מאיש פלוני דאזכיר לו תולה שם הנאמן הרי זה נאמן השליח דחייש שמא יתבענו ונמצאתי משקר והך סיפא מסייעא לרבי יהודה דמילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי בה אינשי : התם כיון דאיכא תובע מירתת · כלומר מהא לא תסייעיה דהתם מירתת שליח שמא יחזור דקפיד משלא להזכיר שם האיש ודאי יתבענו אבל גבי בכור לא מירתת האי כהן דסבר האי מי יטרח לתבוע אחר דברי ולשאול לאותו ישראל אם נתנו לו במומו וסובר הרא"ש ז"ל דאע"ג דדחיה סייעתא דר' יהודה אמר רב מהאי מתני' לא אידחיה מימריה כיון דלא מצית לאותובי מינה ומ"מ לא מסתמכינן ליה אלא בגוונא דמהימניה ליה במתני' דהיינו כשמזכיר שם האיש וכנו דלא לוסיף עלה הוא והרמב"ם בפי"ב מהלכות בכורות כתב הא דאמר רב יהודה אמר רב סתם ולא הצריך שיאמר חכם פלוני נראה שטעמו מדאיתא התם על האי מימרא א"ר ירמיה בר אבא מנא ליה ליהודה הא אנא כגידול קבעתיה והכי אמרינן ליה נאמן ישראל לומר בכור זה נתתי לכהן במומו ישראל פשיטא לא צריכא בקטן והגדיל כלומר טלה והגדיל מהו דתימא לא קים ליה קמ"ל בסורא מתנו כלישנא בתרא בפומבדיתא כלישנא קמא והלכתא אפי' כלישנא קמא וכיון דפסק תלמודא סתם כלישנא קמא משמע דהכי נקטינן כפשטיה דהוא לישנא דלא הצריך שיאמר חכם פלוני ואע"ג דבההיא מתניתין הצריך שיאמר איש פלוני שאני התם דאם אותה שמה שלקח אינו מעושר איכא איסורא דאורייתא אבל גבי בכור כיון שיש בו מום מותר הוא מדאורייתא אפילו אם עבר והטילו בו בכוונה אלא שחכמים אסרוהו וגזרו על הכהנים שלא יהיו נאמנים על המומין מפני שנחשדו על כך כיון דהוי מילתא דעבידא לאיגלויי כל דהו מותר :

וכתב ה"ר יונה שאם הוא מום מובהק נאמן אע"פ שאינו מזכיר שם החכם נ"ל שדעת ה"ר יונה כדעת הרמב"ם שכתבתי בסמוך שא"צ שיאמר חכם פלו' ומ"ש מום מובהק בזמן הזה מיירי דאין בכור נשחט אלא א"כ היה בו מום מובהק :

(ב"ה) ור"י כתב בל' הזה כתב ה"ר יונה שאם אותו מום מאותן שאינם מובהקים נאמן אפילו אמר סתם חכם ישראל דקדשים בחוץ לא הוי אכל ובודאי הראוהו לחכם והתירו ולא היה חכם מתירו לו אם לא שהעידו בפניו שזה המום נפל בו מאליו :

נאמן ישראל לומר נתתי בכור זה לכהן במומו אפילו היה קטן והגדיל ולא חיישינן

נכרי ועבד או שמא חסר גומא וכו' וכדפרישית : **לא** היו מוחזקין בו שהוא בכור וכו' שם מימרא דר' אילעי וגמרא אקשינן מאי קמ"ל דהפה שאסר הוא הפה שהתיר ונאמן במגו דלא אמר בכור הוא תנינא האשה שאמרה א"א הייתי וגרושה אני נאמנת שהפה שאסר הוא הפה שהתיר ומשני מה"ד התם הוא דאי בעיא לא אמרה אבל הכא דלא סגי דלא אמר דקדשים בחוץ לא אכיל איתא לא הפה שאסר הוא קמ"ל דאי משום הכי הוה שדי ביה מומא דניכר ואכיל ליה הלכך כיון דליכא אלא חששא דהטיל בו מום אמרינן מה לי לשקר ופי' רש"י והכא דאנן ידעינן שהוא בכור ליכא למימר הכי דבע"כ אתא לקמן דאי הוה שחיט ליה בלא מומא כיון דכ"ע ידעי שהוא בכור הוו חשדי ליה עכ"ל : היו מוחזקין בו בבכור וכו' משנה שם נאמן הכהן לומר הראיתי בכור זה ובעל מום היא : ומ"ש ודוקא שאומר חכם פלוני וכו' כן כתב הרא"ש לשם וטעמא דכי אמר חכם פלוני לית ליה לאשתמוטי ועביד לאיגלויי לישאל לאותו חכם אם התיר בכור לאותו כהן ומילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי בה אינשי וה"א במשנה גבי דמאי דמייתי בגמרא אהך משנה דבכור מיהו קשיא לי דהא בגמרא קס"ד דטעמא דמתני' דנאמן הכהן הוי משום דכל מילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי בה אינשי ואסיקנא דלאו משום האי טעמא נאמן אלא טעמא הוי דלא נחשדו כהנים לאכול קדשים בחוץ שהוא בכרת דאם לא הראהו לחכם איכא למימר בכור תם הוא השתא לפ"ז נאמן הכהן לומר הראיתיו לחכם והתירו לי ואע"פ שלא אמר חכם פלוני וכ"כ הרמב"ם להדיא בפי"ב דבכורות ונראה ודאי דהרא"ש לא נחלק אמומין שאינן מובהקין דאיכא למימר בא שמא תם הוא דפשיטא דנאמן התם לומר הראיתיו לחכם והתירו לי ואפילו לא אמר חכם פלוני דלא חשידי כהנים לאכול קדשים בחוץ וכדאסיקנא בגמרא גם מדברי הרמב"ם מבואר דלא איירי אלא במומין שאינן מובהקין דאין אנו יודעין אם מום זה שוחטין עליו את הבכור או אין שוחטין עליו דבהא ודאי אין חוששין שמא לא הראהו ושמא בכור תם הוא שלא נחשדו לשחוט קדשים מבחוץ מפני שהוא עון כרת והלכך נאמן הכהן אפילו לא אמר פלוני חכם אבל במומין מובהקין דליכא למימר שמא תם הוא ואכיל קדשים בחוץ דהכל יודעין שמום גמור הוא בהא הוא דאינו נאמן אא"כ דקאמר הראיתיו לחכם פלוני וכך מבואר מדברי הרא"ש בפסקיו דמחלק בכך והר"ר ירוחם כתב כן ע"ש הר"ר יונה ומביאו בספר בדק הבית ונראה דט"ס הוא שהרי רבינו כתב בשם הר"ר יונה בסמוך בהפך אלא צריך להגיה הרא"ש במקומו והכי נקטינן ותימה רבה למה לא כתב רבינו חלוק זה המפורש בדברי הרא"ש ומוכח כך בסוגיא וכדברי הרמב"ם כדפרישית דאין בזה כלל מחלוקת : **וי"א** כשאומר חכם פלוני שהוא נאמן אפילו אין עדים מעידים וכו' נראה שהטעם דכיון דמילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי בה אינשי א"כ ודאי קושטא קאמר דחכם פלוני התיר לו בשחיטה ודאי לא התיר לו החכם אא"כ העידו לפני החכם על המום שמעצמו נפל לו דאל"כ לא היה מתיר לו שהרי כל מום הראוי לבא בידי אדם הכהנים חשודים עליו ואין החכם מתיר לו אא"כ יעידו לפניו א"כ נמשך דכשאומר חכם פלוני התיר לי נאמן אפילו לא יביא עדים לפנינו שיעידו על המום אבל דעת רש"י והרמב"ם בסוף פ"ב דהלכות בכורות היא כיון דאנן ידעינן דבכור זה ניתן לכהן בלא מום אף על גב דנאמן לומר חכם פלוני התירו לי חיישינן דילמא אמר לקמיה דחכם בכור זה נתן לי ישראל במומו ומשום הכי התיר לו החכם דנאמן הכהן בכך מטעם דמילתא דעבידי לאיגלויי היא וא"כ כיון דאנן ידעינן דלא ניתן לכהן במומו אלא מום זה נעשה ברשות כהן אינו נאמן לומר פלוני חכם התיר לי אא"כ מעידין עליו לפנינו שנפל בו המום מעצמו והכי נקטינן וכ"כ בפ"ע כלשון הרמב"ם מיהו ודאי טובא דלא ידעינן דבכור זה ניתן לכהן בלא מום אף לרש"י והרמב"ם א"צ להביא עדים לפנינו שיעידו על המום דנאמן במגו דמה לו לשקר אי בעי אמר ישראל נתנו לי במומו : וכן נאמן לומר על בכור שהוא בידו וכו' שם אמר רב יהודה אמר רב נאמן הכהן לומר בכור זה נתן לי ישראל במומו מ"ט מילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי בה אינשי · ומ"ש דוקא כדאמר ישראל פלוני כ"כ הרא"ש והכי משמע בגמרא דמייתי סייעתא לרב יהודה מהא דתנן בדמאי מאיש פלוני ה"ז נאמן אלמא דרב יהודה נמי לא אמר אלא באומר ישראל פלוני נתן לי במומו דומיא דמתני' דדמאי ואף ע"ג דדחי תלמודא להך סייעתא מכל מקום מימרא דרב יהודה לא אידחייה ורב יהודה לא קאמר אלא באומר ישראל פלוני כדמוכח מדמייתי סייעתא למימריה ממתניתין דתנן מאיש פלוני נאמן וק"ל וכתב בית יוסף דהרמב"ם לא הצריך שיאמר ישראל פלוני וכ"כ בש"ע בסתם ולפעד"נ דמסתברא טעמא דהרא"ש ורבינו בזה הלכך אין להקל אא"כ דאמר פלוני ישראל נתן לי בכור זה במומו :

וכתב הר"ר יונה שאם הוא מום מובהק וכו' אדלעיל קאי שכתב דדוקא כשאומר חכם פלוני וכו' דאין זה אלא במומין שאין מובהקין לגמרי כגון הני מומין דמנה רבינו בסימן ש"ט דלאו כ"ע דינא גמירי דהוי מום כגון ב' בילים בכיס אחד או נמי ביצה אחת גדולה מחבירתה וכיוצא בזה מומין דאף ע"ג דניכר וגלוי הוא לכל מ"מ אינו ידוע לכל דאמום זה נשחט הבכור התם הוא דאינו נאמן לומר הראיתיו לחכם והתיר לי אלא א"כ דאמר פלוני חכם אבל מום מובהק לגמרי כגון נקטעה ידו ורגלו נסמית עינו לגמרי דהכל יודעין דמום גמור היא נאמן לומר הראיתיו לחכם והתיר לי אפילו לא אמר פלוני חכם דודאי קושטא קאמר ותימה גדולה שהרי הרא"ש כתב בהפך דבמומין מובהקין אינו נאמן אלא א"כ דאמר חכם פלוני ובמומין שאינן מובהקין נאמן בדאמר חכם סתם וכבר כתבתי דהכי נקטינן כדברי הרא"ש דהכי מוכח בדברי הרמב"ם והכי משמע סוגיא דתלמודא ודלא כהר"ר יונה ודו"ק : כתב ב"י ומ"ש מום מובהק בזמן הזה מיירי דאין בכור נשחט אא"כ היה בו מום מובהק וכתב עוד שדעת הר"ר יונה כדעת הרמב"ם שא"צ שיאמר חכם פלוני עכ"ל ושרא ליה מריה אין דעת הרמב"ם כדעת הר"ר יונה אלא כדעת הרא"ש ואע"ג דלד"ה בזמן הזה אין בכור נשחט אלא במומין מובהקין דהיינו שהמום ניכר וגלוי לכל אפ"ה במומין מובהקין גופייהו איכא לחלק בין נקטעה ידו ורגלו וכיוצא בזה שהכל יודעים דבכור נשחט עליהן ובין שאר מומין מובהקין שאין הכל יודעין שבעל מום זה נשחט הבכור וכדפרישית ודו"ק : נאמן ישראל וכו' עד סוף הסימן פשוט הוא ס"פ כל פסולי המוקדשין :

ומ"ש

פרישה

דה"ל לאומה-הכי טפי דאיכא ריעותא לפנינו דנכנס שלם ועכשיו יצא ניזק ואין ידך כבהמות להיות שאין שנכנסין בבית ואף שבני ביתו נאמנים מ"מ היכא דאיכא רגלים לדבר שהם עשאו ודאי אינם נאמנים לכן אם היו בני ביתו בבית הייתי חוששין לכן וקמ"ל כשהם בחוץ לא חיישינן שמא אחד מבני הבית נטמן שם כו' וק"ל . והיותר נראה דכתב כאן דינא ללמדינו דבכה"ג מותר לשחטו בלי שום עדות משא"כ בהנך בפנים דהיינו צריכין דבני ביתו יעידו שהמום נפל מאליו וכמש"ר לפני זה וז"ל ואפי' בנו ובתו מעידין לו וק"ל : (ז) לא היו מוחזקין בו שהוא בכור כו' נאמן דהפה שאסר הוא שהתיר : (ח) ואומר חכם פלוני התירו לי נאמן אבל אם אמר חכם סתם אית ליה לאשתמוטי ולא עביד לאגלויי וכתב ב"י דהרמב"ם ס"ל דא"צ פלוני כמ"ש בסמוך : (ט) אפילו אם אין עדים מעידין על המום כו' סו"ל שאומר חכם פלוני ודאי לא משקר שאותו חכם התירו לו ואותו חכם לא היה מתירו אא"כ הביא עדים על המום : (י) ומ"ש רבינו אבל רש"י פירש דוקא שיש עדים על המום וכ"כ הרמב"ם לבכורות אהרמב"ם אין ראיה דהרמב"ם ס"ל דא"צ פלוני החכם ומש"ה צריך עדים וגם אפשר לומר שרש"י ס"ל כן וכן משמע לשונו שהביא הב"י מיסי מכתב רש"י ז"ל ובלבד שיהו לו עדים שלא הטילו בו מדכתב ובלבד משמע דלעיכובא ולדוקא כ"כ ושאין לו שיאמר אמר אף אם אמר פלוני החכם התיר לי לא מהני וק"ל : (יא) ישראל פלוני נתנו לי במומו דכל מילתא דעבידא לגלויי לא משקרי בה אינשי : (יב) וכתב ה"ר יונה שאם הוא מום מובהק נאמן כו' נלע"ד שה"ר יונה ס"ל שבעלמא במום שאינו מובהק צריך להזכיר שם חכם כסברת רבינו אלא במום מובהק ס"ל שא"צ להזכיר שם החכם דמיירי שיש עדים על נפילת המום כסברת רש"י ורמב"ם וא"כ מה לו לשקר דהא אם ירצה עוד לחכם הלא יתירנו במומו המובהק משא"כ בשאינו מובהק דמסרינן ליה שירה

דרישה

ס' שי"ד [א] **וכתב** ה"ר יונה שאם הוא מום מובהק נאמן כו' עיין בבית יוסף שכתב דס"ל כהרמב"ם דא"צ להזכיר שם חכם פלוני וגם א"צ לומר ישראל פלוני נתנו לי ויהיב טעמא כיון דמדאורייתא מותר אע"ג דהטיל בו הכהן מום אלא שחכמים גזרו לכך בעבידא לגלויי כל דהו הקילו ומ"ש רבי יונה מום מובהק בזמן הזה מיירי דאין הבכור נשחט אא"כ היה בו מום מובהק עכ"ל ודברי תימה הוא זה כיון שרבינו סובר שצריך לומר פלוני א"כ הו"ל למימר וה"ר יונה כתב כו' בלשון פלוגתא וע"ק ל"ל להביא דברי רבי יונה במ"ש מום מובהק שא וזה פשוט דבזמן הזה בעינן מום מובהק ועוד ל' שאם דמשמע מאוד ועוד למה לא הביא רבינו דין זה בשם הרמב"ם ונראה לכה"ד אף שלדעת רבינו מוכרח לומר כן אבל ש"י יסביר ג"כ

חדושי הגהות

ד נראה דט"ס הוא זה שהרי חמור כתב בשם ה"ר יונה בסמוך בהיפך לכן נראה להגיה הרא"ש במקום ה"ר יונה שכן מבואר להדיא בדברי הרא"ש בפסקיו (ב"ה) ועיין בש"ך ס"ק ו' :

אפי'

ומ"ש הלכך ישראל שיש לו ספק בכור וכו' שם [דף ל"ה] אסיק רב נחמן דספק בכור שא"צ ליתנו לכהן דהמע"ה אלא ישראל מחזיקו אצלו וירעה עד שיסתאב ויאכל במומו לישראל א"צ להעיד עליו מן השוק אלא בעליו ישראל נאמן דהכהנים נחשדו על הבכורות ולא ישראל אפילו על שלהם לא נחשדו ומ"ש ועל כן כתב הרמב"ם וכו' פירוש דכיון שידוע שמדקדק במעשיו רואין לו לבדו אפילו במום שאינו מובהק דהיינו דאין דינו ידוע לכל שנשחט בכור על מום זה אפי' הכי רואין לו לבדו ולא חשדינן ליה שלא יתננו לכהן דאילו באינו ידוע שמדקדק במעשיו אין רואין לו לבדו אלא במום מובהק פירוש דידוע לכל דשוחטין בכור עליו כגון שנקטעה ידו ורגלו ונסמית עינו וכדפרישית בסמוך דבמום מובהק גופיה מחלק בין מובהק לגמרי דהיינו ידוע לכל דנשחט עליו למובהק שאין דינו ידוע לכל דהא בע"כ אין בכור נשחט בזמן הזה אלא על מום מובהק :

שטו ספק בכור וכו' משנה בפ' שני דבכורות רחל שלא בוכרה וילדה ב' זכרים וכו' [דף י"ז] : ומ"ש ואם תקפו כהן וכו' פלוגתא דאמוראי הוא בפ"ק דמציעא והרמב"ם פסק כרב המנונא דתקפו כהן אין מוציאין מידו והרא"ש פסק כרבה וכרב חיננא דאמר לרבה תניא דמסייע לך וב"י נתן טעם לדעת הרמב"ם ע"ש מיהו בספר כ"ת כתב ע"ש תשובת הרשב"א סימן ש"א דהשיב פשיטותא של הלכה כאמת נראה דלא כהרמב"ם אלא שהשתדל להראות פנים לדברי הרמב"ם ומהרא"י בפסקיו סימן קס"ו פסק כהרא"ש והכי נקטינן וכן כתב הרב בהגהות ש"ע :

בכור שהוא טומטום וכו' בס"פ על אלו מומין משנה וברייתא פליגי בה תנאי ופסק הרא"ש כרב חסדא דאמר לכ"ע טומטום ספיקא הוי ולא פליגי אלא באנדרוגינוס ומפרש תלמודא אליבא דרב חסדא דה"ק במטיל מים בזכרות כ"ע לא פליגי דזכר הוי ובעי למיתביה לכהן כי פליגי במטיל מים במקום נקבות והלכה כת"ק דחיישינן שמא נהפכה זכרותו לנקבותו דהואיל ואשתני לענין טומטום אשתני דנהפכה זכרותו לנקבותו וכיון דספיקא הוא יאכל במומו לבעליו וכתב ב"י דאיכא לתמוה אמ"ש הרמב"ם דבמטיל מים במקום זכרות נמי ספיקא הוא ובסוגיא משמע דלכולי עלמא זכר הוא ובספר כסף משנה כתב ישיב על זה ע"ש בפ"ב דבכורות ומיהו בש"ע פסק כהרא"ש : **ומ"ש** ואנדרוגינוס כתב הרמב"ם שהוא חולין גמורים וא"א הרא"ש כתב שהוא ספק וכו' תמה שקשה על זה מאמר

חיישינן שמא אינו מכירו מימרא כתבתי בסמוך : ישראל לא נחשדו על הבכורות אפי' על שלהם לפיכך ישראל שיש לו ספק בכור שנאכל במומו לבעלים נאמן לומר שנפל בו מום מעצמו הכי אסיק רב נחמן בפ' כל פסולי המוקדשין (לה :) : אין רואין בכור ודאי לישראל אלא אם כן יש כהן עמו וכו' אם הוא מובהק ובא לישאל עליו רואין לו וכו' שם [לו :] ההוא שרוע דאתא לקמיה דרב אשי אמר למאי נחוש ליה אי כהן הוא אי ישראל הוא הרי בכור ומומו עמו א"ל רבינא לרב אשי ודילמא ישראל הוא ואמר רב יהודה אין רואין בכור אא"כ כהן עמו א"ל הכי השתא הני דקדשים נהון לא אכיל אמומיה דכהן חשיד הכא מכדי ידע דהאי מום מובהק הוא מ"ט אתייה קמיה רבנן משום כבודו דחכם על כבודו דחכם לא עבר איסורא עבד וכתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות בכורות אין רואין את הבכור לישראל עד שיהא כהן עמו וכו' שאע"פ שאינו חשוד לאכול קדשים בחוץ חשוד הוא לגזול מתנות כהונה לפיכך אם היה חכם וידוע שהוא מדקדק על עצמו רואין לו ופשוט הוא שילמד מהאי עובדא :

שטו ספק בכור אין הבעלים צריכין ליתן לכהן אלא ישהנו עד שיפול בו מום פשוט במשנה ס"ב דבכורות [יז :] : ומ"ש ואסור בגיזה ועבודה ברייתא בריש מציעא [ו :] : ומ"ש תקפו כהן כתב הרמב"ם שאין מוציאין אותו מידו בפ"ב מהלכות בכורות כ"כ וטעמו מדאמרינן בפ"ק דמציעא אההיא עובדא דמסותא דהוו מינגו עלה בני תרי וקם חד מינייהו אקדשה אמר רב המנונא מתניתין היא ספק בכורה וכו' המע"ה והא הכא דאם תקפו כהן אין מוציאין אותו מידו וקתני המע"ה וכי לא תקפו אסורין בגיזה ועבודה ואף ע"ג דדחה רבה ואמר לעולם אימא לך תקפו כהן מוציאין מידו ואפ"ה אסורים בגיזה ועבודה דקדושה הבאה מאליה שאני הכא דחייב בעלמא היא ולא קי"ל כוותיה ואע"ג דרב חיננא מסייע ליה התם לרבה מדתניא הספיקות נכנסין לדיר להתעשר ואי ס"ד תקפו כהן אין מוציאין אותו מידו אמאי נכנס לדיר נתלא זה פוטר ממונו בממונו של כהן לאו סייעתא כולי האי הוא דכיון דברשות ישראל הוא והמע"ה אף ע"ג דאם תקפו כהן אין מוציאין מידו לא נפיק מידי ממונו של ישראל ושפיר יכול לפטור עצמו בו אבל הרא"ש פסק כרבה דאמר תקפו כהן מוציאין מידו וכ"כ בפ"ק דבכורות דהכי אסיקנא בפ"ק דמציעא דכיון דתלמודא מייתי הא דאמר רב חיננא דתניא דמסייע ליה משמע דהכי ס"ל : **יוצא** דופן ושנולד אחריו דרך רחם שניהם אינם בכור משנה בפ"ב דבכורות (יט ') ומ"ש אפילו ילדה נקבה תחלה דרך דופן וכו' פשוט שם : טומטום ספק אם הוא זכר אם לאו יאכל לבעלים לכשיפול בו מום וכו' בס"פ על אלו מומין (מא ') תנן אלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה חוורור והתיס שאינם קבועים וכולי וטומטום ואנדרוגינוס רבי ישמעאל אומר אין מום גדול מזה וחכמים אומרים אינו בכור אלא נגזז ונעבד ובגמ' אמר רב חסדא מחלוקת באנדרוגינוס אבל בטומטום ד"ה ספיקא הוא וקדיש מספיקא ליתא כתנאי רבי אלעזר אומר משום רבי ישמעאל אנדרוגינוס בכור הוא ומומו עמו וחכמים אומרים אין קדושה חלה עליו ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש הרי הוא אומר הזכר להוציא טומטום ואנדרוגינוס וכ"ת שאני מכאן טומטום וכו' אלא לאו טומטום איכא בינייהו דת"ק סבר ספיקא הוא וקדיש מספיקא ואתא ר"ש בן יהודה למימר טומטום בריה היא ולא קדוש לא דכ"ע טומטום בריה ולא מספק זכר ונקבה הוא דמספקא מטיל מים במקום זכרות דכ"ע ל"פ דזכר הוא כ"פ במטיל מים במקום נקבות ת"ק חיישינן שמא נהפכה זכרותו לנקבותו ומ"ס לא חיישינן וכי הא דהורה רבי אלעזר בבהמה מטיל מים במקום נקבות חולין כלומר רבי שמעון בן יהודה כי הך הוראה ס"ל ורבי אלעזר כמאן סברה כי הא דאמר ר"ל לא אמרו טומטום ספק אלא באדם אבל בבהמה מטיל מים במקום זכרות זכר במקום נקבות נקבה מתקיף לה רבי אושעיא וליחוש שמא נהפכה זכרותו לנקבותו וא"ל כמאן כר"מ דחייש למיעוטא אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין דאמרי תרוייהו אפילו תימא רבנן הואיל ואשתני אשתני כלומר הואיל ואשתני לענין טומטום אשתני דנהפכה זכרותו לנקבותו ליתא אשתני ולא אשתני תנאי היא דתניא טומטום שקדש וכו' לא דכ"ע הואיל ואשתני אשתני הא ר"א הא ר"ע ופסק הרא"ש כרב חסדא דאמר במטיל מים במקום זכרות כ"ע ל"פ דזכר הוי ובעי למיתביה לכהן כי פליגי במטיל מים במקום נקבות ות"ק דחייש שמא נהפכה זכרותו לנקבותו וכההיא דהורה רבי אלעזר ודר"ל ליתא אלא כי מטיל מים במקום נקבות ספיקא הוי : (ב"ה) ויאכל במומו לבעלים . שמא נהפכה זכרותו לנקבותו ואע"ג דמיעוטא הוא הכא כיון דאשתני אשתני וכן הלכתא עכ"ל ועל הרמב"ם יש לתמוה שפסק בפ"ב מהלכות בכורות דבמטיל מים ממקום זכרות נמי ספיקא הוי והא בין לרב חסדא בין לר"ל זכר הוי והכי משמע דהוי לרבי אלעזר נמי וצ"ע : (ב"ה) ונראה שטעמו משום דכיון דרב חסדא סתם וקאמר דטומטום ספיקא הוא ולא כפליג הכי נקטינן ולא חיישינן לבאי דאמר מטיל מים במקום זכרות כ"ע ל"פ דזכר הוא משום דההיא דחיה בעלמא כי היכי דלא תיקום כתנאי :

ואנדרוגינוס כתב הרמב"ם שהוא חולין גמורין בפ"ב מהלכות בכורות כ"כ וטעמו משום דפסק כחכמים דמתני' שכתבתי בסמוך דאמרינן אינו בכור אלא נגזז ונעבד והרא"ש כתב וקי"ל בעלמא דאנדרוגינוס בריה הוי דגרסינן בפ' הערל (פג : פג ') אמר רבי ליתא למתניתין דקתני רבי יוסי ור"ש אומרים אנדרוגינוס כהן שנשא בת ישראל מאכילה בתרומה אלמא זכר הוי מקתי ברייתא דתניא רבי יוסי אומר אנדרוגינוס בריה בפני עצמה היא וכולי אמרו

זה לכהן במומו (יג) [ב] אפילו [ח] היה קטן והגדיל ולא חיישינן שמא אינו מכירו (יד) ישראל לא נחשדו על הבכורות אפילו על שלהם הילכך ישראל שיש לו ספק בכור (טו) שנאכל במומו לבעלים נאמן לומר שנפל בו מום מעצמו (טז) אין רואין בכור ודאי לישראל אא"כ יש כהן עמו דשמא לאחר שידע שהוא מום יאכלנו (יז) ולא יתננו לכהן ואם הוא מובהק ובא לישאל עליו רואין לו ולא חיישינן להכי דכיון שיודע שהוא מום ובא לחכם להתירו לו מפני שחושש לכבוד חכם (יח) א"כ מדקדק במעשיו וע"כ כתב הרמב"ם (יח) אם היה חכם מדקדק במעשיו (יט) רואין לו לבדו :

שטו (א) **ספק** בכור אין הבעלים צריכין ליתנו לכהן אלא ישהנו עד שיפול בו מום ויאכלנו ואסור בגיזה ובעבודה [א] ואם תקפו כהן כתב הרמב"ם שאין מוציאין אותו מידו (ב) וא"א הרא"ש ז"ל כתב שמוציאין אותו מידו (א) יוצא דופן ושנולד אחריו דרך רחם שניהם אינן בכור אפילו ילדה נקבה תחלה דרך דופן וזכר אחריה דרך רחם כיון שקדמו אחר : בכור שהוא טומטום ספק אם הוא זכר אם לאו יאכל לבעלים לכשיפול בו מום אבל מה שהוא טומטום אינו חשוב מום לישחט עליו וכתב הרמב"ם בין אם מטיל מים במקום זכרות או במקום נקבות אבל א"א הרא"ש ז"ל כתב דוקא במטיל מים במקום נקבות אבל אם מטיל במקום זכרות בכור ודאי הוא וצריך ליתנו לכהן (ג) ואנדרוגינוס כתב הרמב"ם שהוא חולין גמורין (ד) וא"א הרא"ש ז"ל

דרכי משה

שטו (א) כתב מהרא"י בפסקיו סימן קס"ו בעל הבית שנתן ספק בכור לכהן ואילו ידע שא"צ ליתן לו לא היה נתנו הוי נתינה בטעות ויכול לחזור וליטלו ממנו עד כאן לשונו וכ"פ

דרישה

ג"כ כהרמב"ם עכ"ל) ע"כ נ"ל כמ"ש בפרישה [ב] אפילו היה קטן והגדיל ר"ל הבכור היה טלה בשעת נתינה והגדיל ב"י וכהרב"י בהגה"ה בפ' כל פסולי המוקדשים דף ל"י ע"ב אבל לא רצה לפרש דקאי אישראל שמעיד שהיה קטן בשעת נתינה ועתה בשעת גדלותו מעיד שהוא שנתנו לו בשעת קטנותו דא"כ מאי זה שייכות ולא חיישינן שמא אינו מכירו זה טעם דגדול אינו נאמן להעיד על מה שראה בקטנותו אינו משום שמא אינו אמת וטעה אלא דהתורה פסלה לעדות קטן כמו עדות אשה וקרוב דבעינן תחלתו וסופו בכשרות כמבואר בח"מ סימן ל"ג ול"ה ע"ש ועוד מסתמא בזמן שנעשה האדם גדול כ"כ נשתנה הבכור יותר והו"ל תרי שינויי שינוי האדם ושינוי הבכור ובגמרא דפריך ופריך ומשני ל"ק בקטן והגדיל כ' נ"ל לתרץ בקטנות האדם הו"ל לשנויי בקיצור בקטנות הבכור דליכא אלא חדא שינויא ולא משני בקטנות כן

סי' שטו [א] **ואם** יתקפו כהן מוציאין כו' כתב מהרא"י בפסקיו סימן קס"ו דבעל בית שנתן ספק בכור לכהן ואילו ידע שא"צ ליתן לו לא היה נותנו הוי נתינה בטעות ויכול לחזור וליטלו ממנו עכ"ה). כיצאתי בהג"ה בסמ"ק צריך הכהן לקבל הבכור מספק ואם יאמר הכהן לישראל הביא ראיה שבכור הוא ואטפל עליו השיב מורי רבי חיים פלטיאל ז"ל אדרבה יאמר ישראל לכהן הבא ראיה דאינו בכור הוא כי אני בא לאכול ולי מוכתני אם הייתי יודע שאינו בכור לא הייתי נותן לך כ"פ רבי חיים פלט ה"ל ז"ל סי' ז"ו אשר שאלת אם הישראל בעצמו חייב לטפל בספק בכור אם לא רצה הכהן לקבלו נראה ודאי שהישראל חייב לטפל בו דהא כי יום יבנבסה ג' ים ילרבי יוסי מוקח ג' מדסים בספק כמו בודאי כיון דמשתעקרא איכא איסורא שאפי' אמר הכהן תנהו לי הי"ו לא יתן לי דממון כהן המוציא בבית סגרות אמר הזמן הזה אם אין הישראל רוצה לטפל בו ורוצה ליתנו לכהן צריך הכהן לקבלו ולטפל בו כי הישראל לאו יש לו לטפל בו וכו' אפי' בודאי בכור לא הזקיק ככת ב אלא הזמן דמפרשינן ותי לא יהיב ומילך

פרישה

שירא לגרשות לחכם דלמא לא יתנהו לו וק"ל ועיין בדרישה (יג) אפילו היה קטן והגדיל ר"ל שבכור בשעת נתינה היה טלה והגדיל ב"י ועיין בדרישה . (יד) ישראל לא נחשדו על הבכורות כו' דכהנים חשודים משום דאית להו טורח גדול להמתין עד שיפול בו מום ואכל שישראל א"צ לטפל בו אלא ל' בדקה וכ' בגבסה ובטירחא זו שיש לה קלבא לא חשדי ליה וא"ל ליתנהו בספק בכור שא"צ לתנו לכהן שיגבסה בו מום כדי שיאכלנו שוה אין לירר שאין אדם חשוד שיגבה אים ר יעבור על מום לא יהיה בו מחמת אכילה אלא שחשוד לגזול מתנות כהונה כדבסמוך (ו"ל ג"כ דכיון שהוא ספק בכור יאין יכולין לבא לידי ודאי איסור סקילו בה עכ"ה) ואי משום טירחא שאינו רוצה להטריח בו עד שיפול בו מום יאכלנו זה אי לא ניחא ליה בזה ימסרנו לכהן והכהן צריך לקבלו אפילו ספק בכור וכמ"ש בדרישה : (יד) שנאכל במומו לבעלים כמ"ש בסימן שאחר זה . (טו) ולא יתננו לכהן שאע"פ שאינו חשוד לאכול קדשים בחוץ מדמאסם אותו לחכם מ"מ חשוד הוא לגזול מתנות כהונה אבל אם יש כהן עמו אי ירא מכהן וה שיתגלה הדבר לגזול מתנות כהונה ויתנו לכהן זה או לאחר . (טז) א"כ מדקדק במעשיו כו' ר"ל ולא חשדינן ליה שיגזול מתנות כהונה : (יז) אם היה חכם ומדקדק במעשיו כו' ר"ל שישראל . (יח) רואין לו לבדו פי' אפי' אין לו מום מובהק :

סי' שטו (א) **ספק** בכור אין הבעלים צריכין ליתנו לכהן דהמע"ה ולענין אם צריך הכהן לקבלו עיין בדרישה . (ב) וא"א הרא"ש ז"ל כתב שמוציאין אותו מידו פירוש הוא ל דמתחילה לא בסיתר בא לידו לא מקרי תפיסה הואיל שאין יוכל לטעון בודאי שהוא ממונו (ג) ואנדרוגינוס כתב הרמב"ם שהוא חולין גמורין וכן הוא לדעת הרי"ף עיין ברא"ש פ' על אלו מומין . (ד) וא"א הרא"ש ז"ל כתב שהוא ספק ויאכל במומו לבעלים ולענין מילה פסק ר"י שהוא זכר גמור לעיל בסימן רס"ה וגם לענין קידושין בא"ע סימן מ"ד ושם כמ"ש כתב

חדושי הגהות

ח אפי' היה קטן והגדיל פי' דטלה היה קטן והגדיל ועיין פרישה:

ז"ל כתב שהוא ספק ויאכל במומו לבעלים · מבכרת שיצאה מלאה וחזרה ריקנית הבא אחריה בכור מספק שמא הפילה דבר שאינו פוטר מן הבכורות · רחל שילדה מין עז (ה) ועז שילדה מין רחל פטורה מן הבכורה ואם הולד דומה לאמו במקצת סימנים חייב (ו) ומיהו תשוב בעל מום לישחט עליו · רחל בת רחל (ז) ואותה רחל היא בת עז ועז בת עז ואותה עז היא בת רחל (ח) ורחל בת עז בת רחל כולן פטורין : פרה שילדה מין חמור וחמורה שילדה מין פרה או סוס אינו קדוש (ט) לא בקדושת בהמה טהורה ולא בקדושת בהמה טמאה (ואפילו) אם דומה לאם במקצת סימנין (י) פרה שילדה כמין חמור חייב וינתן לכהן ופרה שילדה כמין סוס או גמל (יא) ספק ויאכל במומו לבעלים ותמורה שילדה כמין סוס (יב) הוא ספק פטר חמור ויפריש עליו טלה והוא שלו בהמה דקה שטנפה פי' שנימוח העובר (יג) ויצא המיחוי פטורה מן הבכורה וצריך להראותו לרועה חכם שיראה אם הוא מחוי הולד ובהמה גסה שהפילה שליא פטורה מן הבכורה והשליא עצמה אין בה קדושה ומותר להאכילה לכלבים שפעה חררת דם פטורה מן הבכורה והחררה תקבר (יד) לפרסמה שהיא פטורה מן הבכורה · בכור שכרכו בסיב והוציאו ולא נגע ברחם או שכרכו בשליא אחרת או שנתכרכה עליו

אמרי בי רב משמיה דרב הלכה כרבי יוסי באנדרוגינוס ומתוך דברי הרי"ף משמע התם דהא דפסיק משמיה דרב הלכה כרבי יוסי אדרבי יוסי דברייתא קאי כדקאמר רב ליתא למתניתין מקמי ברייתא ולהאי פיסקא הלכה כרבנן בתראי דאמרי דאנדרוגינוס נגזז ונעבד ורש"י פי' התם דארבי יוסי דמתניתין קאי ואמרי בי רב היינו רב הונא דקאמר התם משמיה דרב דאנדרוגינוס זכר ודאי הוי ופליג אהא דאמר לעיל אליבא דרב דליתא למתניתין מקמי ברייתא' וכן פרש"י ומסתברא דהלכתא כדאמרי בי רב דשמואל סבר כוותיה כל זה מדברי ר"י וכיון דפליגי בהאי פיסקא רבוותא טוב להחמיר ובכור מספק הוי ונאכל במומו לבעלים ודלא כר' ישמעאל דאמר מומו עמו אלא כשיולד בו מום עכ"ל : מבכרת שילאה מליאה וחזרה ריקנית הבא אחריה בכור מספק וכו' בבכורות פ"ג (כ:) ובפ' המפלת (כט'): רחל שילדה מין עז ועז שילדה מין רחל פטור מן הבכורה משנה בפ"ב דבכורות (יז:) ואליף לה בגמ' (יז') מדכתיב אך בכור שור עד שיהא הוא שור ובכורו שור : ומ"ש ואם הולד דומה לאמו במקצת סימנים חייב ג"ז שם במשנה : ומ"ש ומיהו חשוב בעל מום לישחט עליו הכי אמרינן התם בפ"ק (ו:) וטעמא משום דאין לך מום גדול משינוי ברייתו : **רחל** בת רחל ואותה רחל היא בת עז ועז בת עז ואותה עז היא בת רחל ורחל בת עז בת רחל כולן פטורים ברייתא בפ' שני דבכורות (יז') רחל בת עז ועז בת רחל ר"מ מחייב וחכמים פוטרים ואוקמינא דלבכורה קא מיפלגי והכא במאי עסקינן ברחל בת רחל בת עז מ"ס זיל בתר אמיה והא לאו א כדמה הוא ומ"ס זיל בתר אמא דאמיה והאי נדמה הוא ואי בעית אימא ברחל בת עז בת רחל מ"ס חוזר שיות למקומו ומ"ס לא חוזר וכתב הרא"ש ב' אוקמתות אלו ופסק כרבנן משמע דס"ל דתרי אוקמתות הלכתא נינהו אבל הרמב"ם השמיט דינים אלו ונראה שטעמו משום דרב אשי אוקמה התם אוקמתא אחריתי ותמן חכמים ר"ש דאמר עד שיהא ראשו ורובו דומה לאמו משמע דס"ל דלא איפליגו ר"מ ורבנן בגוונא דאינך אוקמתות ומפשטא דמתניתין דלא קתני אלא רחל שילדה כמין עז ועז שילדה כמין רחל משמע נמי דדוקא בכך גוונא פטורה אבל בכל אינך גוונא חייבת : **פרה** שילדה מין חמור וכו' משנה בפ"ק דבכורות (ה:) פרה שילדה כמין חמור וחמור שילדה כמין סוס פטור מן הבכורה שנא' פטור חמור ב' פ אחד בפרשת קדש ואחד בפרשת ראה עד שיהא היולד חמור והנולד חמור וכתב הרא"ש הא דקתני חמור שילדה כמין סוס ה"ה חמור כמין פרה אע"ג דאשתנו מקדושת דמים לקדושת הגוף פטורים אלא חמור כמין סוס אצטריכא ליה דמהו דתימא כיון דאידי ואידי אין לה קרנים ואידי ואידי קלוטות אימא חמור אחוס הוא קמ"ל ונראה שיש בדברי רבינו ט"ס שכתב ואפי' אם דומה לאם במקצת סימנים וצריך למחוק ואפילו ולכתוב ואם דומה לאם במקצת סימנים פרה כמין חמור חייב וכולי ופרה שילדה כמין סוס ספק וכו' וכך מצאתי בספר מוגה וטעם דינים אלו משום דהתם בגמרא (ו') איבעיא להו פרה שילדה כמין חמור ויש בו מקצת סימנים מהו את"ל כיון דאידי ואידי בני מיקדש בבכורה קדוש חמור שילדה כמין סוס מהו את"ל כיון דמין טמאה הוא וקדוש פרה שילדה כמין סוס הכא ודאי הא טהורה והא טמאה הא בת מיקדש בבכורה והא לא בת מיקדש בבכורה או דילמא סימנין מילתא היא ת"ש בהמה טהורה שילדה מין בהמה טמאה פטורה מן הבכורה ואם יש בו מקצת סימנין חייב מאי לאו אפילו פרה שילדה כמין סוס לא פרה שילדה כמין חמור ת"ש פרה שילדה כמין חמור וחמור שילדה מין סוס פטור מן הבכורה ואם יש בו מקצת סימנים חייב מאי לאו אתרוייהו לא אפרה שילדה כמין חמור וכתב הר"ש ולא איפשיטא אלא חדא ואינך תרתי לא איפשיטו ואזלינן לחומרא ומפריש טלה לעצמו כדקתני במתניתין על ספק פטר חמור והיינו בחמור שילדה מין סוס אבל פרה שילדה מין סוס אסור בגיזה ועבודה ונאכל במומו לבעלים ומסקינן בפ' שנים אוחזין בספק בכור דאפילו תקפו כהן מוציאין אותו מידו אפ"ה אסור בגיזה ועבודה דקדושה הבאה מאליה שאני עכ"ל וכל שכן אף ע"ג דיש בה מקצת סימני האם כיון שדומה לאחר חשיב בעל מום לישחט עליו וכ"כ הרמב"ם ורבינו לא חשש לכותבו לפי שסמך על מ"ש כן לעיל בסמוך והרמב"ם בפ"ב מהלכות בכורות כתב אפילו פרה שילדה כמין חמור ויש בו מקצת סימני פרה ה"ז בכור לכהן הואיל ומין החמור יש בו דין בכור אבל אם ילדה מין סוס או גמל אע"פ שיש בו מקצת סימני פרה ה"ז ספק בכור לפיכך יאכל לבעליו אם תפסו כהן אין מוציאין מידו עד כאן לשונו : ב"ח פסק הלכה כאת"ל צריך להעביר הקולמוס על ומדיהיב טעמא כו' עד צ"ע הכל צריך לסרוק ולכתוב במקומו ובסוף הלכות בכורים כתב פרה שילדה כמין חמור או חמורה שילדה כמין סוס פטור שנאמר ופטר חמור תפדה בשה ופטר חמור ב' פעמים עד שיהא היולד חמור והנולד חמור ואם יש בו מקצת סימני חמור חייב בבכורה עד כאן לשונו פסק גם בזה כאת"ל : (ומדיהיב טעמא בפרה שילדה כמין חמור הואיל ומין החמור יש בו דין בכור משמע דחמור שילדה מין סוס אף ע"פ שיש בו מקצת סימני חמור כיון שמין הסוס אין בו דין בכור איט בכור ויש לתמוה עליו דכיון שדרכו לפסוק כאת"ל ובגמ' אמרינן גבי חמור שילדה מין סוס את"ל כיון דמין טמאה הוא קדוש הכי הו"ל למיפסק ואפי' למאן דלא פסק הלכה כאת"ל מ"מ ספק הוי וצ"ע:) ומ"ש גבי אם ילדה מין סוס או גמל אם תפסו כהן אין מוציאין מידו והרא"ש פסק בהפך כבר נתבאר בסימן זה : **בהמה** דקה שטנפה וכו' פטורה מן הבכורה בפ' הלוקח בהמה (כ') אסיקנא דכ"ע טינוף פוטר בבהמה דקה : **ומ"ש** וצריך להראותו לרועה חכם וכו' שם בגמ' : ומ"ש ובהמה גסה שהפילה שליא פטורה מן הבכורה משנה שם : ומ"ש והשליא עצמה אין בה קדושה ומותר להאכילה לכלבים משנה בפ' בהמה המקשה (סט:) : ומ"ש ששפעה חררת דם פטורה מן הבכורה והחררה תקבר משנה בפ' הלוקח מן הבהמה (כא:) : **ומ"ש** שהטעם כדי לפרסמה שהיא פטורה מן הבכורה כן כתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות בכורות : בכור שכרכו בסיב והוציאו ולא נגע ברחם וכו' עד סוף הסימן הכל בפ' בהמה המקשה (דף ע'):

משאר דברי רבינו בכמה מקומות מספרו נתבאר בס"ד בה' מילה סי' רס"ה ע"ש : **מבכרת** שילאה מליאה וכו' ברייתא בפרק המפלת [דף כ"ט] ומפרש בגמרא דכ"ע דאע"פ דרוב בהמות ולד מעליא ילדן והאי ספוס הוא איכא למימר נמי רוב יולדות מטנפות יום אחד קודם לידה כעין גלויד"א וזו הואיל ולא טינפה אימא רוח הפילה והבא אחריו בכור מעליא הוא הלכך ספק הוא ויאכל במומו לבעלים ולא לכהן דכמע"ה ופרש"י דמיירי שחזרה בו ביום ריקנית וכ"כ התוס' וכגון שלא שהתה שבהמה בתוך דאם שהתה אימור טנפה וילדה : רחל שילדה מין עז וכו' משנה פ"ב דבכורות [דף י"ז] ובפ"ק [דף ה'] תניא א"ר יהודה דאמר קרא אך בכור שור עד שיהא הוא שור ובכורו שור וכו' יכול אפי' יש בו מקצת סימנים ת"ל אך חלק דכל אכין ורקין שבתורה למעט : ומ"ש ומיהו חשוב בעל מום לישחט עליו הכי אסיקנא בפ"ק [דף ג'] דמשום שינוי הוי מומא והכי נמי הוו שינוי דגמרו הוא דומה לאמו אבל טומטום לא הוי שינוי בגוף הבכור אלא שהזכרות מכוסה הוא :

רחל בת רחל וכו' בפ"ב [דף י"ז] תניא רחל בת עז ועז בת רחל ר"מ מחייב וחכמים פוטרים ואסיקנא דפלוגתייהו ברחל בת רחל בת עז ואיתמי' אימא ברחל בת עז בת רחל וכיון דהלכה כחכמים בכל ענין פטורין מן הבכורות :

פרה שילדה מין חמור וכו' משנה פ"ק דבכורות [דף ה'] פרה שילדה כמין חמור וחמור שילדה כמין סוס פטור מן הבכורה וכתב הרא"ש ה"ה חמורה שילדה כמין פרה וכו' ולי נראה דגרסי' במתניתין חמורה שילדה כמין פרה וכו' וע"ש :

ומ"ש ואם דומה לאם במקצת סימנין פרה שילדה כמין חמור שם [דף ו'] בעיא דאפשיטא באת"ל כיון דאידי ואידי בני מיקדש בבכורה קדוש אבל פרה שילדה כמין סוס וחמורה שילדה כמין סוס לא אפשיטא ואזלינן לחומרא הלכך בפרה שילדה כמין סוס דספק קדושת הגוף היא אסור בגיזה ועבודה ונאכל במומו לבעלים וחמורה שילדה כמין סוס דספק קדושת דמים היא מפריש טלה לפדיון ומחזיקו לעצמו כדלקמן בסי' שכ"א כ"כ הרא"ש לשם ואחריו נמשך רבינו אלא שהשמיט מלפרש דבפרה שילדה כמין סוס אסור בגיזה ובעבודה גם מ"ש סוס או גמל לא היה צריך לפרש או גמל דמסי תיתי לחלק בין סוס לגמל אידי ואידי טמאין ואין לה קרנים ופרסותיהם קלוטות אלא היה לו לומר או חזיר שפרסותיו סדוקות ובגמרא לא הזכירו אלא סוס ולא גמל ולא חזיר ואפשר דרבינו לא בא אלא לבאר דסוס דנקט תלמודא לאו דוקא דה"ה גמל או מין אחר : בהמה דקה שטנפה וכו' משנה רפ"ג דבכורות [דף י"ט] סימן הולד בבהמה דקה טנוף וכו' [ובדף כ"א] ה"ד טנוף אמר רבא נעכר רחמה ונמוק העובר ושמואל אמר סולטת אצבעות של דם וצריך להראותו לחכם חכם מנא ידע א"ר ספא רועה חכם לידע אם עובר היה ותפטור מן הבכורה ובהמה גסה שהפילה שליא וכו' שם במשנה רפ"ג סימן ולד בגסה שליא ומ"ש והשליא עצמה וכו' משנה ס"פ בהמה המקשה המבכרת שהפילה שליא ישליכנה לכלבים ומפרש בגמרא דכ"ט אף על גב דאין שליא בלא ולד אפילו הכי כיון דספק זכר ספק נקבה הוא ונקבה לא קדשה ואת"ל זכר שמא נדמה היה רחל שילדה כמין עז או עז שילדה דומה לרחל דלא קדיש וכה"ל זכרים מיעוטא ולמיעוטא לא חיישינן :

שפעה חררת דם וכו' משנה פ"ג [סוף דף כ"א] רא"י אומר בהמה גסה ששפעה חררת דם ה"ז תיקבר ופטורה מן הבכורה ומפרש בגמרא כדי לפרסמה שהיא פטורה מן הבכורה דאין הכל יודעין שחררת דם מחזקינן ליה שלד מה שאין בשליא דמשליכה לכלבים וא"צ לפרסם דהכל יודעין שאין שליא בלא ולד : בכור שכרכו בסיב וכו' עד סוף הסימן הכל בפ' בהמה המקשה [דף ע'] :

הלוקח

פרישה

כתב שכן מסקנת הרא"ש ז"ל ובספרי פ"ע השל כתבתי שלא דק כי הרא"ש לא המליץ הדבר לבאות ודאי זכר כדברי ר"י או להיות בריה בפני עצמה ולא הכריעו בו מכאוס כו' כדברי הרי"ף ע"ש מ"ו ובזה מיושב גם דברי רבינו דאף דבשלה וקידושין מספק זכר גמור מ"מ כיון די"ל

דרישה

ואילך אינו חייב כישראל אלא הכהן ואם הכהן יסרב מלקבלו פ"ז מבוס פרס המלך ונראה לומר דכל כה"ג דברים המסורים לבני אהרן וכל כהן שאינו מודה בהן אין לו חלק בכהונה ס"כ

בספק

דבריה בפני עצמו הוא ומין אחר הוא אין דין בכור נוהג בו דכתיב אך בכור שור דבעינן שיהא מין בהמה ובזה מיושב דל"ת דברי הרמב"ם אסודי דכאן כתב דאנדרוגינוס הוי אולי גמורין ולענין קידושין כתב רבינו בסמו' בא"ע סימן מ"ד דהוי ספק וצריך גט מספק די"ל דס"ל בריה בפני עצמו הוא ומש"ה אין דין בכור נוהג בו ולענין קידושין חשוב לחומרא גט מספק : (ה) ועז שילדה מין רחל פטור כו' דכתיב אך בכור שור עד שיהא הוא שור ובכורו שור ח"ל רש"י וכן רחל בת עז לאו רחל ממש הוא והא נקיבא לא מתקדשה בבכורה אלא מין רחל קאמר עכ"ל ולכן כתב ג"כ רבינו מין רחל : (ו) ומיהו חשיב בעל מום לשחוט עליו כו' דאין לך מום גדול משינוי ברייתו : (ז) ואותה רחל היא בת עז כו' כנ"ל : (ח) ורחל בת עז בת רחל כולן פטורין דהר"א דוכו שינו דרך דילוג וק"ל : (ט) ולא בקדושת בהמה טמאה ואם דומה לאם במקצת סימנים כך נראה לי למחוק ואפי' ולגרוס ואם וכהלשון הגהתי כך מוכח מסוגיא לפרשה וכן במש"י ריש פירקא ע"ש וכן ברמב"ם מ"ו וכן כתב ב"י וה"פ מפשלה קאמר דאם פרה ילדה כמין חמור כו' שהיכם שוין ואין לה שום קדושה ואמר כך קאמר דאם הם דומים במקצת לאם או יש סילוק ביניהם דפרס שילדה כמין חמור יש קדושה ובחמורה שילדה כמין סוס הוי ספק כו' : (י) פרה שילדה כמין חמור חייב כו' דאידי ואידי בני מקדש בבכורה מנהו דאי אולת בתר פרה הוא בכור גמור ואי אולת בתר חמור הוא פטר חמור ונראה דה"ה דאם חמורה ילדה כמין פרה : (יא) ספק יאכל במומו לבעלים כיון דדומה במקצת לאם ספק הוא אי אולינן בתר אמו או לא ולכן הוי ספק בכור ול"ד לגבי שילדה כמין רחל דלעיל דאם דומה במקצת לאם הוי ודאי בכור דהתם שני הגלדים הם בני שוב בכורה וק"ל : (יב) הוא ספק פטר חמור דספק אי אזלינן בתר האם או לא כדלעיל וכתב ב"י ז"ל וכל אלו אף על גב דיש בו מקצת סימני האם כיון דיש בו סימני אחר חשוב בעל מום לשחוט עליו ורבינו סמך אמ"ש לעיל בסמוך : (יג) ויצא המיחוי פטורה מן הבכורה ר"ל ככה אחריו : (יד) לפרסמה שהיא פטורה כו' אבל שליא בלא פרסום כו' ידעי אינשי דפטורה ושאני ולד מחררת דם :

ולא

חדושי הגהות

שמן א פי' ברמת שדומה לאחר ולא לאמו :

פרישה

עליו אחותו ויצא (טו) ולא נגע ברחם או שנפתחו כותלי בית הרחם ויצא או שנעקרו כותלי בית הרחם ונתלו בצוארו ויצא כולם איבעיא ולא איפשיטא והוי ספק בכור וכן הדביק שני רחמים ויצא בזה ונכנס בזה ואח"כ יצא מן השני איבעיא אם הבהמה שהבכור נכנס בה ויצא פטורה מן הבכורה אם לאו ולא איפשיטא נפרץ מקצת הרחם ועומד מרובה על הפרוץ ויצא דרך הפרוץ או שפרוץ מרובה על העומד ויצא דרך העומד ה"ז ספק (טז) נגממו כותלי בית הרחם אינו קדוש:

שטז הלוקח בהמה מהנכרי וילדה ואינו יודע אם בכרה אם לאו הרי זה ספק ויאכל במומו לבעלים (א) בין אם לקחה תוך שנתה או אחר שנתה ואפילו אם הנכרי מסיח לפי תומו שכבר בכרה אינו נאמן ואפילו אם היא חולבת [א] כתב ר"ת שהוא ספק דשמא חולבת אע"פ שאינה יולדת א (ב) ולהריב"ן אם היא חולבת היא חולין גמורין וכן היא מסקנת א"א ז"ל (ג) ואם ראינוה שהיא חולבת אע"פ שאינה יולדת ואח"כ ראינוה מניקה ולד פטורה מן הבכורה [ב] שלא היתה מרחמת עליו להניקו אא"כ ילדתו ג ואפילו ואם הוא מין אחר שאינה מינה כגון רחל מניקה חזיר (ד) מי שיש לו בעדרו מבכירות ושאינן מבכירות וילדו ולא היה שם אדם ומוצא מבכירות מניקות נקבות ושאינן מבכירות מניקות זכרים אינו חושש שמא בנה של זו בא אצל זו ושל זו אצל זו אלא הדבר בחזקתו שכל אחת מניקה את בנה הלוקח בהמה מחברו ולא הודיעו המוכר אם בכרה אם לאו (ה) כתב בה"ג שהוא ודאי חולין (ו) ורבינו יונה כתב שהוא ספק בכור וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל:

שנים

שטז הלוקח בהמה מהנכרי וכו' משנה רפ"ג דבכורות פליגי בה תנאי ופסק כר"ע דאמר אפילו עז שילדה ברשות ישראל בתוך שנה ראשונה ורחל ילדה בתוך שתי שנה ופרה ילדה בתוך ג' שנה דקודם לכן ודאי לא ילדה אפ"ה הוי ספק דחיישי' בדקה שמא טינפה בעודה ברשות הנכרי ובגסה חיישינן שמא הפילה שליא ברשות הנכרי ונמלא שכבר נפטרה מן הבכורה אע"פ שעדיין לא ילדה: ומ"ש ואפי' אם הנכרי מל"ת כ"כ התוס' שם [בדף כ"א] בד"ה אשתבוחי משום דנכרי להשביח מקחו אומר כן דכבר ביכרה ולא תסתכן בלידה ודהכי משמע מפרש"י וכן כתב הרא"ש שם: **ומ"ש** ואפילו אם היא חולבת וכו' כ"כ התוס' בשמו [דף כ'] בד"ה חלב פוטר וטעמו דאף ע"פ דרוב בהמות אינן חולבות אא"כ ילדו חיישינן למיעוטא כיון דאיכא חזקה בהדה שהבהמה בחזקה שלא ילדה ולהריב"ן אדרבה העמד ולד על חזקתו ונאמ' שהיא חולין גמורים כמו שהיה במעי אמו: ומ"ש וכן היא מסקנת הרא"ש כך נראה ממ"ש תחלה פסק רבינו תם ואח"כ כתב הדחייה לדבריו ושכן פסק הרמב"ן משמע דכך מסקנתו וכן כתב סתם תוס' בדבור ראשון פרק כל הפלגים דבסתם בהמות כשלא ראינוה חולבת קוד' לידה חלב פוטר וכן הלכה ע"כ לשונו מיהו האחרונים החמירו דאין סומכין על מה שהיא חולבת אלא א"כ יש עוד צד היתר לזה ועיין בהגהות ש"ע: ומ"ש ואם ראינוה שהיא חולבת וכו' כלומר להריב"ן והרא"ש אם לא ראינוה חולבת קודם שילדה פשיטא דחלב פוטר אפילו אינה מניקה אלא דהיכא דראינוה חולבת אע"פ שלא ילדה דאין החלב פוטר אפ"ה אם היא מניקה פטורה מן הבכורה: מי שיש לו בעדרו וכו' משנה פ"ג [דף כ"ג]:

שטז הלוקח בהמה מן הנכרי וילדה ואינו יודע אם בכרה אם לאו ה"ז ספק ויאכל במומו לבעלים בין אם לקחה תוך שנתה או אחר שנתה כרפ"ג דבכורות (יט:) פלוגתא דתנאי במתניתין ומשמע דהלכה כר"ע דאמר הכי וכ"פ הרמב"ם והרא"ש ז"ל ומ"ש אפילו אם הנכרי מל"ת שבכרה אינו נאמן כן דקדקו שם התוס' והרא"ש מדברי רש"י אהא דקאמר (כא:) גבי לוקח מישראל אם איתא דבכרה אשתבוחי הוה משתבח ליה ומ"ש אפילו אם היא חולבת כתב ר"ת שהוא ספק וכו' שם (כ:) מאי איכא בין ר"ע לרבי יהושע ואר"ח מסורא חלב פוטר איכא בינייהו ר"ע סבר חלב אינו פוטר ורבי יהושע סבר חלב פוטר וכתבו התוס' והרא"ש שר"ת פסק דחלב אינו פוטר והאריכו בראיותיו והרא"ש הקשה עליו והעלה דחלב פוטר וכ"כ הרמב"ן ז"ל וכ"פ הרמב"ם בפ"ד מהלכות בכורות והטעם מפני שרוב הבהמות אינם חולבות אלא אם כן יולדות (א): כ"ה ובת"ה כתב בדין זה סימן רע"א: ואם ראינוה שהיא חולבת אע"פ שאינה יולדת ואח"כ ראינוה מניקה ולד פטורה מן הבכורה וכו' משנה שם (כג:) רשב"ג אומר הלוקח בהמה מניקה מן הנכרי אינו חושש שמא בנה של אחרת היה ובגמרא (כד.) תניא הלוקח בהמה מניקה מן הנכרי הבא אחריו בכור מספק מפני שמרחמת אע"פ שאינה יולדת רשב"ג אומ' הדבר בחזקתו ואיפסיקא התם הלכתא כרשב"ג: ומ"ש ואפילו הוא מין אחר שאינו מינה וכו' (שם:) א"ר יוחנן דהא חזיר שכרוך אחר רחל פטור מן הבכורה וכתבו התוספות והרא"ש [שם כ.] דר"ת פסק דחלב אינו פוטר והביא ראיה מדפסיק בגמרא הלכה כרשב"ג דאמר הלוקח בהמה מניקה מן הנכרי פטורה מן הבכורה דלא מרחמא אלא א"כ ילדה אבל מטעם דחלב לחוד לא מיפטרה אם לא בשביל דחזיא דמרחמא ומניקתו והם ז"ל הקשו עליו דא"כ רשב"ג דאמר חלב אינו פוטר חייש למיעוטא אע"ג דליכא חזקה בהדה וברוב כל הגאונים משמע דלא חייש למיעוט וע"ק דמשמע דרבי יוחנן אית ליה דהלכה כרשב"ג ונבי ההיא דרחל חזיר כרוך אחר רחל רבי יוחנן לא חייש למיעוט וי"ל דרבי יוחנן כדיוקא מילתיה דרשב"ג לא סבר דמשמע מדלא פטר אלא משום דלא מרחמא ליה להניקו א"כ ילדתו מכלל דחלב אינו פוטר אלא אעיקר מילתיה הוא דפסיק כוותיה דלא מרחמא אלא א"כ ילדה ולעולם אית ליה חלב פוטר וכ"ת לבהמה שראינוה חולבת וידענו שלא ילדה אם אח"כ ראינוה מניקה ולא ידענו אם ילדה אותו וולד או לא דאמרינן לא מרחמא אא"כ ילדה והשתא נמי מצינן למימר דרשב"ג נמי אית ליה דחלב פוטר דלא חייש למיעוטא עכ"ל: ומ"ש רבינו בתחלת הלשון ואם ראינוה שהיא חולבת אע"פ שאינה יולדת ואח"כ ראינוה מניקה ולד פטורה מן הבכורה וכו': **מי** שיש לו בעדרו מבכירות ושאינן מבכירות וילדו ולא היה שם אדם ומוצא מבכירות מניקות נקבות וכו' משנה שם [כג:]: הלוקח בהמה מחבירו ולא הודיעו המוכר אם בכרה אם לאו שם (כא) לוקח מישראל מאי אמר רב בכור ודאי דאם איתא דבכרה אשתבוחי הוה משתבח לומר שכבר בכרה ולא תסתכן עוד בלידה א"כ שנפטרה מן הבכורה ושמואל אמר בכור ספק זימנין דלא א"ל דסבר דלמא לשחיטה קא בעי לה ורבי יוחנן אמר חולין ודאי דאם איתא דלא ביכרה כיון דאיכא איסורא אודועי מודע ליה וכתב הרא"ש בה"ג פסק כרבי יוחנן והר"ר יונה פסק כשמואל דאמר מלתא מציעתא דלענין אכילתו בלא מום הוה ליה רב ושמואל דאסרי תרי ורבי יוחנן הוי יחיד לגבייהו ולענין נתינתו לכהן הו"ל רבי יוחנן ושמואל תרי ורב דאמר בכור ודאי יחיד הלכך יאכל במומו לבעלים עכ"ל ואין בדברי הרא"ש הכרע כמי הוא סובר ורבינו שכתב שמסקנא דידיה כהרבינו יונה אפשר שלמד כן מדהביא דבריו לבסוף והרמב"ם בפ"ד מהלכות בכורות פסק כרבי יוחנן וכדברי בה"ג:

הלוקח בהמה מחברו וכו' שם [דף כ"א] פליגי בה רב ושמואל ור' יוחנן ובה"ג פסק כר' יוחנן דאמר חולין ודאי דאם איתא דלא ביכרה כיון דאיכא איסורא אודועיה מודע ליה והר"ר יונה פסק כשמואל דאמר בכור ספק הוא זימנין דלא א"ל דילמא לשחיטה קא בעי לה הלכך ספק הוא ואסור בגיזה ועבודה ובאכילה עד שיפול בו מום וא"צ ליתנו לכהן דהמע"ה אלא יאכל במומו לבעלים והכי נקטינן לחומרא כהר"ר יונה והרא"ש:

שנים

דרכי משה

שטז (א) וכ"פ רמרדכי ע"ד פ"ק דחולין אבל במרדכי ביבמות ריש האשה בתרא כתב כדברי ר"ת וכ"כ שם בהג"ה מ' האשה שהלכה בשם תשובת מהר"ם וכתב שם וסימני חודק קרניה אינו בעלה ולא מוריד. ורא עוד אלא אפי' בכירה שהיא זקנה אין חלב פוטרה עכ"ל וכתב עוד שם בהג"ת אני הדיוט הכותב נ"ל דאף לדברי מהר"ם דאין חלב פוטרה וכן נוהגין בכל ארץ אשכנז מ"מ יכול ב הכהן לומר אייתי ראיה דקי"ל כר"ת דהחלב אינו פוטר עכ"ל וכתב מהרא"י סימן ק"ל בפסקיו דיש להקל בפרה חודבת לפום

שנתחודע

דרישה

בספק בכור יכול הישראל לומר ממ"כ אינו חייב לטפל בו עוד דאי חולין הוא אינו חייב לטפל דהא אי בעינא שחטינא ליה ועבידנא ביה מאי דבעי ואי בכור כבר נטפלתי בו כשיעור שמחייבתני התורה אבל הכהן אינו יכול להטילה על הישראל ולא עליו תלונותיו כ"א על השם שציוהו ליטול בכורו והשתא עד דספק בכור ה"א צריך לטפל מספיקא כדין כל ספק איסורא לחומרא ומשום דלמא בכור הוא חייב לטפל בו ע"כ מתשובה מלאתי בין תשובת מהרא"ק ומסופקני אם זו תשובה גם מהר"ם הביא סימן סע"ו ח"ו:

סי' שיו [א] **כתב** רבינו תם שהוא ספק דשמא חולבת כו' בספר מהרא"י בשם מהר"ם דניהן כר"ת ומ"מ סמכינן אחולבת היכא דאיכא נמי נכרי מל"ת (ושגרתא ילה מתכוון להשביח מקחו וסיים וכתב אמנם בעזים אין לסמוך אנכרי מל"ת ואפי' היכא דאיכא ס"ס דרגילות קצת להיות חולבות בלא לידה ע"כ ובהג"ה רמ"א יכתב הגהות מרדכי נראה דאף לדברי מהר"ם דאין חלב פוטר מ"מ יכול הכהן לומר להיתנו לי אייתי ראייה דבכור ואטפל בו ועיין בדרישה סימן סע"ו עכ"ה) כתבים בסימן ק"ל ח"י ואם קנה פרה ועגל יונקים את העגל בכה גם ר"ת מודה דלא חיישינן שמא ילד אחר מניקה וכן מוכח מב"י וכן כתב מ"ו בסמוך: [ב] שלא היתה מרחמת עליו להניקו כו' ואפי' אם הוא מין אחר כו' נ"ע ולעיל בסימן ע"ש כתב רבינו אבל אם בהמה מעוברת ומלא מין טמא הולך אחריה וינק אותה אסורה שמא לא ילדתו ודע דכולה מלתא מימרא היא ורבי יוחנן קאמר לה בפ"ג דבכורות וז"ל אמר רבי יוחנן רחל שהיה חזיר שכרוך אחר רחל פטורה מן הבכורה ואסור באכילה עד יבא מורה צדק ע"כ ופריך בגמרא פטור מן הבכורה כמאן כרשב"ג ואסור באכילה כרבנן ופרש"י פטו"ר מן הבכורה כרשב"ג דס"ל דלא מרחמת על דלאו דידה ואסור באכילה כרבנן דס"ל דחיישינן לרחמי אע"ג דלאו דידה ופריך תו וכ"ת ספוקי מספקא ליה לר"י א"כ אמאי פטורה מן הבכורה ומסיק לעולם ס"ל כרשב"ג מיהו מספקא ליה אי סבר רשב"ג יולדת מרחמת או חולבת מרחמת ופרש"י לעולם ס"ל כו' דפטורה מן הבכורה דודאי אי נמי לא ילדה ה"א אי לא יהוי לה ולד לא הוה מרחמת ליה מיהו מספקא ליה אי סבר כו' והיינו עד יבא ויורה צדק יעמידנו על טעמו של רשב"ג ולכן באכילה אסור דאיכא למימר ולד אחרינא הוי לה ומית ורחמתיה להאי ע"ש ברש"י וק"ל ע"א ולכן צריכין להגיה אלא א"כ ילדה ול"ג יולדתו כמ"ש מ"ו וזה שכתב מ"ו וכן מוכח אחר כך מינה וביה ר"ל שכתב אחר כך ואפי' אם היא מין אחר כו' ולעיל בסימן ע"ט כתב רבינו אבל אם בהמה מעוברת ומלא מין טמא כ' אלא ע"כ כ"ל דהא על גב דיחאי שם יקם אינו יו"ה שו"אי יולדתו מ"מ ראוי שילדה כבר דאין בהמה מרחמת אלא אם כן ילדה פעם אחת: מעשה באופיע באדם אחד שלא מכר ולד בהמתו לנכרי ויחמת הבכורה והשיב לו מהרי"י ז"ל לגדל אותו בכור בעצמו ושלא ליתן לכהן כיון שהוא פשע שלא מכר ואמר שלא יתן שום ישראל בכור לכהן אלא היכא שיש לישראל פים אונס ידוע שלא היה יכול למוכרו עכ"ל מהרי"י מ"ו. אדם הקונה מישראל חבירו בהמה חולבת כיון שלא פירש המוכר שלא ילדה הולד הראשון אינו בכור דהר"ם מ"ו ר"ל דסבר כה"ג שפסק כר"י כמ"ש בפרישה

פרישה

(טו) ולא נגע ברחם או שנפתחו כותלי כו' כצ"ל ר"ל נרמזו שכשלא לא נגע: (טז) נגממו כותלי בית הרחם ניטלו מעובי כתלי' מבפנים סביב רש"י.

סי' שיו (א) בין אם לקחה תוך שנתה ר"ל בתוך' שנה שנולדה לקחה וסיימו שאין שנכנסה היינו אלא שנה אחר ע"כ) ואפי' אם הנכרי מסיח לפי תומו שכבר בכרה דבשלא כשיעת דלא מהימן דיולמא לשבח מקחו הוא דקאמר שכבר ילדה ולד ראשון ותו ליכא למיחש שמא תמות בלידה אלא אפילו במסיח ל"ת אפ"ה אינו נאמן דלא אמרינן נכרי נאמן במל"ת אלא באיסור דרבנן: (ב) ולהרמב"ן אם היא חולבת כו' כצ"ל דרוב אינם חולבות אלא א"כ ילדו ולא חיישינן למיעוטא. (ג) ואם ראינוה שהיא חולבת אף על פי שאינה יולדת כו' פירוש אע"ל דאינה יולדת כר"ת אפי' הכי סמכינן אחולות ומניקות ור"ת מודה בזה כדאיתא להדיא באשר"י ריש פרק בתרא דיבמות בארוכות ע"ש אם כן נראה להגיה אע"פ שלא ילדה וכגון שראוה שחולבת קודם שילדה ואם כן בודאי חלב אינו סימן ואפ"ה מינקת הוי סימן וכ"כ הרא"ש להדיא ע"ש וכן נראה להגיה אחר כך שלא היתה מרחמת כו' א"כ ילדה ולא יולדתו וכן מוכח אחר כך מיניה וביה וק"ל מ"ו. באמת א"ל כו' דכתב מ"ו לשון שאינו מדוקדק הוא לע"ד דהא ודאי שפיר כן אפי' לרבינו תם אבל רבינו כתב כאן דינא לשיטתו דאע"פ שכאן החלב ודאי אינו סימן מ"מ פטורה וכן פירש ב"י ועיין בדרישה: (ד) מי שיש לו בעדרו מבכירות פי' בכורות שלא ילדו אלא עתה רש"י. (ה) כתב בה"ג שהוא ודאי חולין ר"ל כרבי יוחנן דס"ל דאם איתא דלא ביכרה כיון דאיכא איסורא אודועי מידע ליה: (ו) והר"ר יונה כתב שהוא ספק כו' דסבר כשמואל דס"ל דאיכא למימר דאם איתא דבכרה משתבוחי הוי משתבח לומר שכבר בכרה ולא תסתכן עוד בלידה א"כ שנפטרה מן הבכורה ואיכא למימר נמי זמנין לא א"ל דסבר דילמא לשחיטה קבעי לה ועיין בב"י ועל סימן י"ו באותו ואת בנו דכתב רבינו שמא [illegible] ועל המוכר להודיע באם הוא שמטו אמו היום ולגירסת הספרים שגורסים שם שאם שחטה כו' אם הוא באחד מד' פרקים כו' דמשמע דבשאר ימי השנה א"ל להודיע לק"מ. אבל לפי מה שהגהתי שם קשה. ואפשר לומר משום דהתם מי שרוצה בשחיטה קונהו כדי לשוחטו מיד ומ"ש בודאי [illegible] ומש"ט עלמו בכאן אף אם לא ילדה כבר א"ל להודיעו שלא בכרה דהא מסתמא ישחטנה ולא תבא להולדת בכור וק"ל:

והוא

חלופי

חדושי הגהות

שטז א בדרישה כתב דצ"ל ולהרמב"ן אם היא חולבת ב ר"ל אם הישראל נותנו לו בספק והוא אינו רוצה לטפל בו יכול לומר לו אייתי ראיה וכו' ג מלשון זה משמע דעל אותו הולד קאי דאי לאו שילדה וולד זה לא היתה מניקתו וזה א"א ראובנו דהא לעיל סימן ע"א פסק שאם הניחה מעוברת ומצא מין טמא הולך אחריה וינק ממנה אסורה

דשמא

שיז שנים שהפקידו אצל א' ב' זכרים אחד בכור ואחד פשוט ומת אחד מהם ואינו יודע איזו מניח הנשאר ביניהם (א) והוא בין שניהם ודינו כספק בכור (ב) א' שהפקיד בכור אצל חברו ולחברו פשוט ומת אחד מהם המוציא מחבירו עליו הראיה (ג) וכיון שהנפקד מוחזק יחזיקנו ויאכלנו במומו (ד) רועה כהן שנתן הבהמות בחצר בעל הבית וילדה אח' מהן בכור ונתערב עם של בע"ה ומת א' מהן (ה) לא אמרינן * כיון שהוא רועה שלו הקנה לו חצרו שיקנה לו הבכור מיד והוה ליה כשנים שהפקידו אצל אחד אלא כיון שלא בא ליד כהן לא זכה והוה ליה בע"ה מוחזק ויאכלנו במומו :

שיח רחל שלא בכרה וילדה שני זכרים אפילו יצאו שני ראשיהן כאחד (א) אין לכהן אלא אחד והכחוש שבהן והשני ספק ויאכל במומו לבעלים (ב) וחייב במתנות כהונה מת אחד הוי ספק (ג) שזה יאמר לו הבכור מת ועליו להביא ראיה (ד) זכר ונקבה אין לכהן כלום ויאכל במומו לבעלים שתי רחלים שלא בכרו וילדו שני זכרים שניהם לכהן זכר ונקבה הזכר לכהן שני זכרים ונקבה אין לכהן אלא הכחוש ויאכל השני במומו לבעלים ואם מת אחד מהן (ה) הוי הכהן מוציא · שתי נקבות וזכר או שתי נקבות ושני זכרים אין לכהן כלום ויאכלו במומו לבעלים · אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו ב' זכרים נותן לכהן הכחוש ויאכל השני במומו מת אחד מהן או שילדו זכר ונקבה אין לכהן כלום ויאכל במומו לבעלים · גר שנתגייר ספק בכרה בהמתו קודם שנתגייר ספק אחר כך הוי ספק ויאכל במומו לבעלים :

שיט מבכרת המקשה לילד יכול לחתך אותו אברים אברים ולהשליכו לכלבים וכתב הרמב"ם דוקא במחתך אבר אבר ומשליכו אבל אם מניח האברים לפניו (א) עד שיצא רובו קדוש למפרע ואסור להשליכו לכלבים וא"א הרא"ש ז"ל כתב (ב) דאפילו במחתך ומניח אינו קדוש למפרע (ג) יצא כולו כאחד קדוש

שיז שנים שהפקידו אצל אחד שני זכרים אחד בכור ואחד פשוט ומת אחד מהן וכו' פשוט בספ"ב דבכורות [יח:] ומ"ש אחד שהפקיד בכור אצל חברו ולחבירו פשוט וכו' ג"ז פשוט שם ומ"ש רועה כהן שנתן הבהמות בחצר ב"ה וילדה אחת מהן בכור ונתערב עם של ב"ה ומת אחד מהן וכו' שם פלוגתא דר"ט ור"ע והלכה כר"ע דאמר הכי :

שיח רחל שלא בכרה וילדה ב' זכרים אפילו יצאו ב' ראשיהם כאחד אין לכהן אלא אחד משנה בספ"ב דבכורות [יז·] רחל שלא בכרה וילדה ב' זכרים ויצאו ב' ראשיהם כאחד ר"י הגלילי אומר שניהם לכהן וחכמים אומרים א"א לצמצם אלא אחד לו ואחד לכהן ר"ט אומר כהן בורר לו יפה ר"ע אומר משמנים ביניהם והשני ירעה עד שיסתאב וחייב במתנות ור"י פוטר מת אחד מהם ר"ט אומר יחלוקו ר"ע אומר המע"ה ומפרש בגמרא דמשמנים ביניהם דא"ר עקיבא היינו לומר שהכהן נוטל כחוש ובפלוגתא דר"י הגלילי כתבו התוס' והרמב"ם והרא"ש דהלכה כת"ק ובפלוגתא דר"ט ור"ע פסקו הלכה כר"ע ובפלוגתא דר"י ות"ק מפורש לקמן בגמ' דטעמא דמאן דפליג ארבי יוסי הוא"ל והכא נמי עליו תשע לדדין דאמר אי בכור הוא כוליה דידי הוא ואי לאו בכור הוא הב לי מתנות מיניה ופסק הרא"ש כת"ק אבל מדברי הרמב"ם בפ"ט מהלכות בכורים נראה שפסק כרבי יוסי והטעם משום דבסוף פירקא במתני' פליגי ר"מ ור"י בתולאה וקי"ל ר"מ ור"י הלכה כר"י ואף ע"ג דברישא סתם לן תנא כר"מ ה"ל סתם ואח"כ מחלוקת . ומ"ש זכר ונקבה אין לכהן כלום שם במשנה והטעם משום דחיישינן שמא נקבה יצאת תחלה והמע"ה : שתי רחלים שלא בכרו וילדו ב' זכרים וכו' עד מת אחד מהן או שילדו זכר ונקבה אין לכהן כלום ויאכל במומו לבעלים הכל שם במשנה [יח:] : ומ"ש בבא ראשונה ושניה שאינו נותן לכהן אלא כחוש פלוגתא דר"ט ור"ע והלכה כר"ע דאמר הכי :

ומ"ש ויאכל השני במומו לבעלים לפי מ"ש לעיל גבי שני דהוי ספק שהוא חייב במתנות ה"ה בזה שהוא חייב וכן מ"ש בבא שניה ואוכל השני מומו הוא חייב במתנות לפי מה שפסק לעיל כר"מ דאמר השני חייב במתנות דבכל הני ב' איפליגו ר"מ ור"י וטעם כל אחד מהן שוה בשלשתן ומ"ש ואם מת אחד מהם הוי הכהן מוציא וכן מ"ש בבא שניה מת אחד מהן אין לכהן כלום פלוגתא דר"ט ור"ע שם במשנה והלכתא כר"ע דאמר המע"ה כלומר ספק בכור הוא ויאכל במומו לבעלים : גר שנתגייר ספק בכרה בהמתו קודם שנתגייר וכו' ברייתא בפרק הזרוע [קלד·] :

שיט מבכרת המקשה לילד יכול לחתך אותו אברים ולהשליכו לכלבים משנה בפרק בהמה המקשה [סט:] מבכרת שהיא מקשה לילד מחתך אבר אבר ומשליך לכלבים יצא רובו ה"ז יקבר ונפטרה מן הבכורה ומ"ש בשם הרמב"ם דדוקא במחתך אבר אבר ומשליכו הוא בפ"ד מהלכות בכורות וטעמו דגרסינן התם בגמרא אתמר יצא שליש ומכרו לנכרי וחזר ויצא שניה אמר רב הונא אמר קדוש רבה אמר אינו קדוש רב הונא אמר קדוש קא סבר למפרע קדוש וכיון דנפיק ליה רובא איגלאי מילתא למפרע דמעיקרא הוא קדוש ומאי דזבין לאו כלום וזבין רבה אמר אינו קדוש קסבר מכאן ולהבא קדוש ומאי דזבין שפיר זבין תנן מבכרת המקשה לילד מחתך אבר אבר ומשליך לכלבים מאי לאו מחתך ומניח ואי אמרת למפרע הוא קדוש יקבר מיבעיא ליה הב"ע במחתך ומשליך אבל מחתך ומניח נעשה כמי שיצא רובו ויקבר ופסק הרמב"ם כר"ה והרא"ש פסק כרבה : ומ"ש יצא כולו כאחד קדוש ואסור להשליכו לכלבים היינו סיפא דמתניתין אלא שיש לתמוה עליו למה טרח לכתוב

שיז שנים שהפקידו אצל אחד וכו' פי' בה"ג ליכא פלוגתא דכיון דאין אחד מהם מוחזק הוי של שניהם ודינו כספק בכור דאסור בגיזה ועבודה ונאכל במומו לשניהם וחולקין ביניהם · אחד שהפקיד בכור אצל חברו וכו' בה"א נמי ליכא פלוגתא דכיון דבעה"ב מוחזק המע"ה אבל רועה כהן שנתן כל הבהמות של בעה"ב בחצר בעה"ב וילדה אחת מהן בכור ונתערב עם של בעה"ב ר' טרפון סבר אקנויי מקני ליה בעה"ב לכהן מקום בחצרו כדי שיזכה כהן בבכורות כשיולדו מיד דתקני ליה חצרו דניחא ליה לאיניש דתתעביד מצוה בממוניה שיגדלו בכורותיו של כהן בחצרו והו"ל חצר של שניהם וחולקין דברשות שניהם הוא עומד והו"ל כשנים שהפקידו אצל אחד ור"ע סבר כיון דאית ליה לבע"ה פסידא היכא דאיכא ספיקא דמפסיד בעה"ב אי קיימא חצר ברשות כהן לא מקני ליה בעה"ב לכהן כלום והו"ל רועה המע"ה והלכה כר"ע :

שיח רחל שלא ביכרה וילדה שני זכרים וכולי משנה ספ"ב דבכורות [דף י"ז] פליגי ביה תנאי ובפלוגתא דת"ק ורבי יוסי הגלילי פסקו הפוסקים הלכה כת"ק דא"א לצמצם שיצאו שני ראשיהן כאחד אלא האחד יצא תחלה ולא ידעינן הי מינייהו ואחד לו ואחד לכהן והלכה כר"ע דהכהן נוטל הכחוש דלא כרבי טרפון דהכהן בורר לו את היפה : **ומ"ש** רבינו והשני ספק וכו' אע"ג דהראשון נמי ספק ואף בזמן הבית לא חזי להקרבה דאיכא למיחש משום חולין בעזרה אלא יאכל במומו לכהן וכן פירש"י לשם מ"מ כתב רבינו והשני ספק כלומר לענין ממון הוי ספק שהכהן אינו מוציא מישראל אלא אחד שהוא ודאי ממונו של כהן לפחות הכחוש אבל השני הוא ספק ממונו ואינו מוציא אלא בראיה והלכך יאכל במומו לבעלים ומיהו אע"פ שהוא ספק חייב במתנות כת"ק דפליג ארבי יוסי דפוטר וס"ל דחייב דהכהן בא עליו מב' צדדין דאי בכור הנה כולא דידי הוא ואי לאו בכור הוא הב לי מתנות מיניה כדאיתא התם בגמ' [דף י"ח] : **שתי** רחלים שלא בכרו וכו' עד ויאכל במומו לבעלים משנה סוף פרק ב' דבכורות [סוף דף י"ח] פלוגתא דר"ט ור"ע דפליגי הכא בב' רחלים כדאפליגו ברחל אחת וקאמר דאצטריכו תרוייהו ע"ש והלכה כר"ע לגבי רבי טרפון :

שיט מבכרת המקשה לילד וכו' משנה בפרק בהמה המקשה [סוף דף ס"ט] המבכרת המקשה לילד מחתך אבר אבר ומשליך לכלבים יצא רובו ה"ז יקבר ונפטרה מן הבכורה ופרש"י ונפטרה מן הבכורה · הבהמה אחריו אינו בכור בין שיצא ראשון אבר אבר ובין שיצא רוב כאחת דהא שני להו פטר רחם הוא עכ"ל וכן פי' התוס' בד"ה מאי לאו [תחלת דף ע'] אבל הרמב"ם ספ"ד דהלכות בכורות פסק דנפטרה מן הבכורה אסיפא דוקא קאי כשיצא רובו כאחד אבל רישא כשמחתך אבר אבר ומשליך לכלבים אינה נפטרה

דרכי משה

שנתוודע לי לפעמים דאנשי טובא דפרות שלנו לאו אורחייהו כל עיקר לחיות חולבות בלא לידה ואפ"ה לא סמכינן אהך טעמא לחוד אלא היכא דאיכא בהדה גברי מל"ת ונראה דלא מתכוין להשבית מקחו וכן אני מורה ובא אסמכא בעזים דרשתי כבר דרגילות הוא קצת לחיות חולבות בלא לידה ולכן אין לסמוך בהן אטעמא דגברי מל"ת אע"ג דלא מתכוין להשבית מקחו וכו' עד ואפי' היכא דאיכא ס"ס שמא שקנה ילדה כבר ואת"ל שלא ילדה כבר מ"מ איכא למימר אבל חד שמא זה אינו הבכור אפ"ה אין להתיר עכ"ל וכ"פ סימן קס"ז והיכא דאיכא צדדים להתירה עם טעמא דחליבה מתירין בפרות אבל לא בעזים עד כאן לשונו וכ"כ בת"ה סימן רע"א דחלב אינו פוטר וכ"פ מהרי"ו סימן קע"ד בתשובה : וכ"כ

פרישה

סי' שיז (א) והוא בין שניהם ר"ל בין הכהן ובין מי שהפקיד הפשוט והשומר בו מום יחלקוהו בין שניהם ויאכלנו : (ב) אחד שהפקיד בכור אצל חבירו ולחבירו ר"ל לנפקד : (ג) וכיון שהנפקד מוחזק יחזיקנו כו' פירוש שיכול לומר לכהן הבא להוציא ממנו שהבכור מת וזה שנשאר הוא הפשוט ולכן הוי הכהן המע"ה : (ד) רועה כהן ר"ל ורועה שהוא כהן : (ה) לא אמרינן כיון שהוא רועה שלו הקנה לו חצירו כו' והוא דעת רבי טרפון ז"ל בגמרא ר' טרפון סבר אקנויי קא מקני ליה במקום בחצירו ומחל ליה דליתעביד מצוה והו"ל כשנים שהפקידו אצל רועה שניהם ביניהם ומסתלק ופרש"י אקנויי מקני ליה ב"ה לכהן מקום בחצירו כדי שיזכה כהן בבכורות כשיולדו מיד דתקני ליה חצירו · דניחא ליה לאיניש דתתעביד מצוה בממוניה שיגדלו בכורותיו של כהן בחצירו והו"ל חצר של שניהן וכאילו חצר כי רועה וכאילו שניהם הפקידו אצלו הילכך חולקין דברשות שניהן עומד קמ"ל דלא אמרינן הכי אלא כר"ע דאמר כיון דאית ליה פסידא (ר"ל לב"ה אם מקנה ליה בחצירו) לא מקני ליה מידעם (ר"ל כלום) והו"ל כאחד שהפקיד אצל ב"ה שהמע"ה ועיין בגמרא בפ"ב דבכורות דף י"ח ע"ב :

סי' שיח (א) אין לכהן אלא אחד דא"א לצמצם ואחד יצא תחלה ונותן לכהן הכחוש דהמע"ה : (ב) וחייב במתנות כהונה דיאמר הכהן ממ"נ אי בכור הוא כולה שלי ואי לאו הב לי מתנות וכן בכל הני דקאמר אחר כך יאכל במומו לבעלים חייבים במתנות בית יוסף : (ג) שזה יאמר הבכור מת ועליו ר"ל על הכהן : (ד) זכר ונקבה אין לכהן כלום כו' דשמא הנקבה יצאת תחלה והמע"ה : (ה) הוי הכהן המוציא ר"ל המע"ה :

סי' שיט (א) עד שיצא רובו קדוש למפרע כו' ומ"ש הרא"ש ז"ל כתב דאפי' במחתך ומניח כו' פלוגתא דרב הונא ורבה הוא ופסק הרמב"ם כרב הונא והרא"ש כרבה : (ב) דאפילו במחתך ומניח אינו קדוש למפרע וכתבו התוס' דאפי' לר"ה מכאן ולהבא הוא קדוש ויכול להשליך במחתך ומניח עד רובו · שיטה מה שיצא אחר שיצא הרוב טעון קבורה ואע"ג שמרוב שיצא אבר אבר יכול להשליך אף לאחר שיצא מיעוט כשמא ע"מ מיעוט כשאר קדוש וטעון קבורה . (ג) יצא כולו כאחת קדוש ר"ל כל רובו וה"ק לרא"ש אם מחתך ומניח האיברים לפניו עד

דרישה

סימן שיט אלופי ומיודעי הר"ר יעקב ז"ל שאלני לדבר על הבהמה המעוברת שלא בכרה שקנה יהודי מן עובדי כוכבים שאלו שאל והבהמה שמכר לו הנכרי אמר אם מצא נכרית פלונית שהבהמה שלה תן לה לפדותה הוא בחזקת הנכרית ותראה היהודי ליתן לה לפדותה ולא הספיקה להביא מעות עד שילדה בבית ישראל דעתי נוטה שחייבת בבכורה דהא ודאי הבעלים נתייאשו מן הפלטונים וקנאה ישראל בשלום ופינוי ושום אף על גב דנתרצה ישראל לפדות בדיבור בעלמא לא קני בלא משיכה ובלא כסף ·עכ"ס :

חדושי הגהות

דישמא לא ילדתו ע"ש לכן כתבו הפוסקים דצריך להגיה אא"כ ילדה וכו' ר"ל שאינה מוחזקת שום וולד אם לא שילדה מתחלה וולד וא"כ יש הוכחה מאותו שכרוך אחריה שכבר ילדה וולד אחד או אותו וולד או וולד אחר עיין רש"ל והדו"פ ב"ח וש"ז :

שיז א ר"ל לפי מאי דאיתא שם בגמ' פלוגתא דר"ט ור"ע ר"ט סבר אקנויי מקני ליה בחצרו וניחא ליה דליעבר מצוה והו"ל כשנים שהפקידו אצל רועה שמנית ביניהם ומסתלק פירש"י אקנויי אקני ליה (ב"ה לכהן מקום בחצרו כדי שיזכה הכהן בבכורות כשיוולדו מיד דתקני ליה חצרו) דניחא ליה לאינש דליעביד מצוה בממוניה שיגדלו בכורותיו של כהן בחצירו והו"ל חצר של שניהן והוי תאי חצר כי רועה וכאילו שנים הפקידו אצלו הילכך חולקין דברשות שניהן עומד ולכן כתב הטור דסד"א דהכי נקטינן כר"ט קמ"ל דלא אמרינן הכי אלא כר"ע דאמר כגון דאית ליה פסידא (ר"ל לב"ה אי מקנה ליה חצירו) לא מקנה ליה כלל והוה ליה כאחד שהפקיד אצל ב"ה שהמע"ה כל זה העתיקו הפרישה וש"ז :

שיח א לא ראיתי כן שם בפ"ה מהלכות בכורות אבל בפ"ט מהלכות בכורים פסק בהדיא כרבי יוסי (מע"ס) וע"ש שהאריך עוד :

פי'

קדוש ואסור להשליכו לכלבים (ד) וכתב ג"כ הרמב"ם כשמחתך אבר אבר ומשליך (ה) שלא נפטרה מהבכורה וא"א הרא"ש ז"ל כתב שהיא פטורה (ו) יצא שליש ומכרו לנכרי וחזר ויצא שליש לדעת הרמב"ם (ז) חל עליו קדושה למפרע ולדעת א"א הרא"ש ז"ל (ח) כיון שלהבא הוא קדוש מכירה שמכר לנכרי הוי מכירה ומפקיעה ממנו קדושת בכורה יצא שליש דרך דופן ושני שלישים דרך רחם כתב הרמב"ם כיון שלמפרע מתקדש (ט) נמצא שרוב הראשון מקדשו (י) וכיון שיצא רוב הראשון דרך דופן אינו קדוש ולדעת א"א הרא"ש ז"ל קדוש יצא רוב העובר (יא) ע"י מיעוט א' האברים שמשלימו לרוב חשוב כילוד אע"פ שרוב האבר מבפנים ואסור למוכרו לנכרי ולהשליכו לכלבים ופוטר הבא אחריו ואם יצא חציו של עובר על ידי רוב אחד מהאברים שעל ידו נשלם יציאת חצי העובר (יב) מיבעי' אם חשוב כילוד ולא איפשיטא ואזלינן לחומרא שאסור למוכרו לנכרי ולהשליכו לכלבים ואינו פוטר הבא אחריו :

שכ כהנים ולוים חייבין בבכור בהמה טהורה (א) ויפרישנו הכהן ויעכבנו לעצמו (ב) השותפין חייבים (ג) אבל שותפות הנכרי פוטר הלכך המוכר עובר פרתו לנכרי או לוקח ממנו עובר פרתו פטור מהבכורה ואפילו אין לו עמו שותפות (ד) אלא באזן בין באם בין בעובר פטור והרמב"ם כתב היה להנכרי שותפות באם או בעובר אפילו באחד מאלף פטור מהבכורה היה לו (ה) באחד משניהם אבר א' כגון יד או רגל או כל שאילו יחתך ויהיה בעל מום פוטר (ו) ואם אף אבר שיחתך ולא יהיה בעל מום אינו פוטר (ז) [א] ואיני יודע למה כתב היה לו באח' משניהם אבר אחד דה"ה נמי אפילו אם אין לו אלא כל שהוא ביד או

נפטרה מן הבכורה : ומ"ש בשם הרמב"ם דוקא כשמחתך אבר אבר ומשליכה וכו' שם ג"כ וטעמו דפסק כרב הונא לגבי רבה גבי יצא שליש ומכרו לנכרי וחזר ויצא שליש אחר והרי כאן רוב רב הונא אמר קדוש קסבר למפרע הוא קדוש משעת לידה דמכי נפיק רובא משויא ליה לידה מתחלה ואגלאי מילתא דכי זכין לנכרי לאו כלום וזכין דאין לו חלק בו ומתני' נמי דוקא במחתך ומשליך לכלבים אבר אבר דכיון דליתנהו אמאי תיחול בשעת גמר יציאת הרוב אבל מחתך ומניח עד שיצא הרוב והרי החתיכות לפנינו אגלאי מילתא ביציאת הרוב דמעיקרא קדוש להו ונעשה כמי שיצא רובו בבת אח' ויקבר ונפטרה מן הבכורה אבל הרא"ש פסק כרבה דפליג אדרב הונא ביצא שליש וכו' דאינו קדוש קסבר מכאן ולהבא הוא קדוש פי' מיציאת הרוב ואילך הוא קדוש ובתחלת לידתו חולין הוה ויכול למכרו כאילו הוא במעי אמו שהרי קדושתו תלוי בלידה וכיון דמכירתו מכירה הו"ל יד הנכרי באמצע ותו לא קדיש בשני שלישים האחרונים אם כן מתני' אפילו מחתך ומניח אבר אבר עד שיצא הרוב והחתיכות לפנינו משליכו לכלבים דכיון דמכאן ולהבא הוא קדיש ומקמי יציאת הרוב לא קדיש תידי הנך דאיתתכו מקמי הכי לא חלה קדושה עלייהו כך פי' רש"י ומשמע מדכתב הנך דאיתתכו מקמי הכי לא חלה קדושה עלייהו דאף למ"ד מכאן ולהבא הוא קדוש דוקא מה שנחתך קודם יציאת הרוב אין קדושה חלה עליו כלל ויכול להשליכו לכלבים אף לאחר יציאת הרוב ומיהו מכי יצא רובו ואילך טעון קבורה למה שיוצא וכ"כ התוספות ושכך משמע מלשון פרש"י והיינו מה"ש הנך דאיתתכו מקמי הכי לא חלה קדושה עלייהו כדפרישית ויש להקשות להרמב"ם דפסק כרב הונא דלמפרע הוא קדוש א"כ אסור להטיל בו מום אף ביצא מיעוט ראשו ובפרק כל פסולי המוקדשין מתיר להטיל בו מום קודם שיצא לאויר העולם כל ראשו ע"ש בפרש"י [דף ל"ה] בד"ה גדיא באודניה וי"ל דלא פרש"י כך אלא לרבה אבל לרב הונא אין הכי נמי דלא שרי להטיל בו מום אלא מכי חזי לאזניו של בכור בפנים בעוד שלא יצא כלל לאויר העולם וכן נראה מה"ש התוס' בד"ה רב הונא אמר דף ס"ט · יצא שליש וכו' כבר נתבאר פלוגתא דרב הונא ורבה והרמב"ם פסק כרב הונא והרא"ש פסק כרבה : יצא שליש דרך דופן וכו' ג"ז שם פלוגתא דרב הונא ורבה והרמב"ם לטעמיה והרא"ש לטעמיה : יצא רוב העובר וכו' בפרק בהמה המקשה [דף ע'] ופסקו כך הרמב"ם והרא"ש שם :

שכ כהנים ולוים חייבים וכו' משנה ריש פרק שני דבכורות כהנים ולוים חייבים לא נפטרו מבכור בהמה טהורה אלא מפדיון הבן ומפטר חמור פי' בפדיון הבן למדנו ק"ו אם פטרו הלוים בכורי ישראל במדבר כ"ש שיפטרו את עצמן ופטר חמור למדנו מדכתיב אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה כל שישנו בבכור אדם ישנו בבכור בהמה טמאה והפטור מבכור אדם פטור מבכור בהמה טמאה כדאיתא פ"ק דבכורות [דף ד'] אבל בבכור בהמה טהורה כיון דליכא קרא לפטור כהנים ולוים א"כ ממילא חייבים הם להפרישו מדכתיב כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך וגומר ומפרישו ומעכבו לעצמו וכשיפול בו מום יאכלנו ובזמן הבית היה מקריב דמו ואימוריו ואוכל שאר הבשר בתורת בכור כ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות בכורות : השותפין חייבין כו' בר"פ ראשית הגז [דף קל"ה] אמר רבא בכורה אף ע"ג דכתיב בבקרך ובצאנך דידך אין דשותפות לא כתב רחמנא ובכורות בקרכם ובצאנכם אלא בקרך וצאנך למה לי למעוטי שותפות נכרי ואף ע"ג דבתר הכי [דף קל"ו] מייתי תנאי דפליגי בה דתניא בהמת שותפות חייבת בבכורה ורבי אלעאי פוטרה קי"ל כת"ק דמתנן ברפ"ב דבכורות דהמשתתף עם הנכרי פטור מן הבכורה שנא' בישראל אבל לא באחרים מכלל דשותפים דישראל חייבים והלכה כסתם משנה : ומ"ש הלכך המוכר עובר פרתו וכו' שם במשנה : **ומ"ש** ואפי' אם אין לו עמו שותפות אלא באוזן וכו' בפ"ק דבכורות [דף ג'] פליגי בה רב הונא ורב חסדא ורבא ואסיקנא אלא ל"ש בו לא שנא באמו אפי' אין לו שותפות אלא באזנו כרב הונא והכי א"ר יוחנן אפילו מום קל ואמר מום קל קמ"ל כדרב הונא דאמר אפילו אזנו וכך פסקו לשם התוספות והרא"ש מיהו בפרק בתרא דע"ז כתבו התוס' דנראה להחמיר להקנות לנכרי דבר שעושה אותה טרפה וכו' ותבואו בית יוסף ע"ש : ומ"ש בשם הרמב"ם הוא רפ"ד מהלכות בכורות : **ומ"ש** ואיני יודע וכו' מבואר מדברי רבינו שהבין מדברי הרמב"ם שצריך

לכתוב כולו במקום רובו ונראה דכולו דקאמר היינו כל רובו וה"ק להרא"ש אם חתך והניח האיברים לפניו עד שיצא רובו אינו קדוש אבל אם יצא כל רובו כאחד ה"ז קדוש : וכתבו התוספות דלמ"ד מכאן ולהבא הוא קדוש מכי יצא רובו ואילך מיהא טעון קבורה למה שיוצא מרובו ואילך :

וכתב ג"כ הרמב"ם כשמחתך אבר אבר ומשליך שלא נפטרה מהבכורה כ"כ בפרק הנזכר וטעמו משום דמשמע ליה ז"ל דהא דקתני מתניתין נפטרה מן הבכורה אסיפא דוקא קאי אבל רש"י והתוספות פירשו דארישא דקתני מחתך אבר אבר ומשליך לכלבים קאי נמי רבינו כתב בשם הרא"ש כפי' רש"י והתוספות ואני לא מצאתי בדברי הרא"ש גילוי דעת בזה :

יצא שליש ומכרו לנכרי וחזר ויצא שליש וכו' כבר נתבאר בסמוך :

יצא שליש דרך דופן ושני שלישים דרך רחם שם ואזדו לטעמייהו דאתמר יצא שליש דרך דופן ושני שלישים דרך רחם רב הונא אמר אינו קדוש ורבה אמר קדוש רב הונא אמר אינו קדוש רב הונא לטעמיה דאמר למפרע קדוש ורובא קמא ליתיה ברחם רבה אמר קדוש רבה לטעמי' דאמר מכאן ולהבא קדוש ורובא דרך רחם נפק וכבר נתבאר דהרמב"ם פוסק כרב הונא והרא"ש כרבה :

יצא הרוב ע"י מיעוט אחד האברים שמשלימו לרוב חשוב כילוד אף ע"פ שרוב האבר מבפנים וכו' פשוט שם [ע׳] : ומ"ש ואם יצא חציו של עובר ע"י רוב אחד מהאברים שעל ידו נשלם יציאת חצי העובר מיבעיא אי חשוב כילוד ולא איפשיטא גם זה שם וטעם הספק דדילמא שדינן מיעוט אבר שבפנים אחר רובו דבחוץ והוה כאילו יצא רוב העובר או דילמא לא שדינן :

שכ כהנים ולוים חייבים בבכור בהמה טהורה משנה בפ"ב דבכורות [יג׳] : השותפין חייבים כתבו התוספות בריש בכורות [ב׳] דבת"כ יליף לה מדכתיב בכורות בקרכם וצאנכם : (ב"ה) ובהרא"ש פרק ראשית הגז (קלה׳) הוא פלוגתא דתנאי ופסק כת"ק ומ"ש אבל שותפות נכרי פוטר משנה ברפ"ב דבכורות [יג׳] : ומ"ש המוכר עובר פרתו לנכרי או לוקח ממנו עובר פרתו פטור מהבכורה שם במשנה ומ"ש ואפילו אין לו עמו שותפות אלא באזן בין באם בין בעובר פטור פלוגתא דאמוראי שם [ג׳] ופסקו הרא"ש והתוספות כרב הונא דאמר אפילו אזנו בין באם בין בעובר דר' יוחנן קאי כוותיה דאמר אפילו מום קל ואמרי' דהיינו כדר"ה ולאפוקי מאינך אמוראי ומיהו בפרק בתרא דע"ז [דף עא:] כתבו התוס' וז"ל בפ"ק דבכורות פליגי אמוראי מה צריך שיקנה הנכרי מן הבהמה איכא מ"ד שצריך שיקנה דבר שעושה אותו טריפה ואיכא מ"ד אפילו אזנו ונראה להחמיר להקנות לנכרי דבר שעושה אותו טריפה כגון הריאה והראש מן הבהמה או מן העובר (א) אמנם א"צ שיתן הנכרי מעות שוה הראש והריאה אלא סגי שיקנה בפרוטה ואע"פ ששוה יותר כסלים אפ"ה אין לחוש משום ביטול מקח דאנן סהדי שהישראל גמר ואקני לנכרי כדי להפטר עד כאן : ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפרק ד' מהלכות בכורות

ומ"ש רבינו עצמו ואיני יודע למה כתב היה לו באחד משניהם וכו :

(ב"ה) י"ל דס"ל להרמב"ם דכשיש לנכרי שותפות בכל הבהמה אפילו אחד מאלף שותף איקרי ופוטר אבל כשאין לו שותפות אלא באבר אחד על זה אמרו בגמרא וכמה תהא שותפות הנכרי ותהא פטורה מן הבכורה וא"ר הונא אפילו אזנו משמע דכל אזנו קאמר מדאתקיף ליה רב נחמן שקול אזנה וזיל ופסק כר"י דאמר אפילו מום קל ופרש"י אפי' אין לנכרי שותפות אלא באזנה שאם היה נוטל חלקו אינה לא נבילה ולא טריפה אלא מום קל בעלמא

דרכי משה

שכ (א) וכ"כ המרדכי :

וב"ס

דרישה

סי' שכ [א] ואיני יודע למה כתב היה לו באחד משניהם כו' אלא כל שהוא ביד או ברגל כו' נראה סברת מחלוקתם שהיתא בפ"ק דבכורות דף ג' ע"א וכמה תהא

פרישה

עד שיצא רובו אינו קדוש אבל אם יצא כל רובו כאחד ה"ז קדוש ב"י . (ד) וכתב גם כן הרמב"ם כשמחתך אבר אבר ומשליך שלא נפטרה מהבכורה אע"ג דבפדיון הבן פוטר וה שמחתך אבר אבר את הבא אחריו שאני התם דאינו משליכו אלא מקבץ החתיכות וקברן והרי הוא כאילו יצא בפעם אחד . (ה) שלא נפטרה מהבכורה דלא נחשב לולד כשמחתך אבר אבר : (ו) יצא שליש ומכרו וכו' פירוש ולא מותכו (ז) חל עליו קדושה למפרע אע"ג דבלידה תלה רחמנא וברובא הוא דהוי לידה מיהו כי נפיק רובא משויה ליה לידה מתחילה ואגלאי מילתא למפרע דכי זכין לנכרי לאו כלום ובין דאין לו חלק בו רש"י : (ח) כיון שלהבא הוא קדוש ז"ל רש"י מיציאת רובו ואילך הוא קדוש ובתחילת לידתו חולין הוי ויכול למכרו כאילו הוא במעי אמו שהרי קדושתו תלויה בלידה וכיון דמכירתו מכירה הוי ליה יד נכרי באמצע ותו לא קדוש בב' שלישי' אחרונים . (ט) נמצא שהרוב הראשון מקדשו ר"ל שבתחילת לידה הוא צריך ליקדש רש"י . (י) וכיון שיצא רוב הראשון פירוש מהרוב הראשון שע"י ראוי לתקדש יצא קלתו דרך דופן וק"ל גם י"ל דס"פ כיון דהקדושה תליא ברובו א"כ הרוב מאותו הרוב הוא שלים כולו וכיון שלים כולו יצא דאשונה דרך דופן קרוי הרוב ור"ל הרוב מדבר שהקדושה תלויה בו . (יא) על ידי מיעוט אחד מהאברים שמשלימו לרוב פירוש ורוב האבר נשאר בפנים חשוב כילוד פירוש ,לא אמרינן נשדי המיעוט אבר שיצא אחר הרוב שבפנים נמצא שלא יצא רוב הולד ואם רצה מחתך ומשליך לכלבים ומשום מטיל מום בקדשים ליכא דמותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם כגון ביציאת ראשו רובו דרך מרגלותיו רש"י וטעמא דלא אמרינן הכי מפרש בגמרא דלא שבקי' רובא דעובר ואזלינן בתר רוב אבר : (יב) מיבעיא אי חשוב כילוד אי אמרינן דשדינן מיעוט אבר הנשאר מבפנים אחר הרוב שיצא בחוץ ונמצא שיצא רוב העובר וע"ל סימן י"ד מ"ש רבינו אבפנים כו לענין אם יש לו היתר בשחיטת אמו ע"ש :

סי' שכ (א) ויפרישנה הכהן ויעכבנו כו' פירוש שמקריב דמו ואימוריו ואוכל שאר הבשר בתורת בכור כן איתא ברמב"ם פ"ק דהלכות בכורות ע"ש מ"ו ולפ"ז מ"ש לשון ועכבנו שמעריך לו כבהמה בשחיטה ובדיקה עד שתהא מותר באכילה . ובפדיון הבן דבכור דכהן א"צ שום הפרשה דהא בנו הכהן לא יצא מקדושתו דכהן מש"כ בבכור בהמה דנאכל וצריך ליתן ממנו תמיד חלק גבוה למזבח דהיינו חלבו ודמו · ובס"א כתיב ויעכבנו ור"ל יעכבנו ביד עד שיפול בו מום ויאכלנו במומו ומיירי בזמן הזה וק"ל : (ב) השותפין חייבין דכתיב בכורות בקרכם וצאנכם : (ג) אבל שותפות הנכרי פטור שנאמר רחם בבני ישראל : (ד) אלא באזן בין באם כו' כ"פ התוס' והרא"ש בפ"ב דבכורות ומיהו בפרק בתרא דע"ז כתבו התוס' דנראה להחמיר ולקנות לנכרי דבר שעושה אותו טריפה (כגון הראש או הריאה וכתב ב"י דטוב להחמיר כדברי התוס' עכ"ה) וצריכין לחלק מ"ש הכא ממתנות כהונה שכתב לעיל בסימן ס"א שצריך שיהא לנכרי חלק אחד בכולה אפילו כל שהו . אם אין שותף עמו אלא במקום אחד חייב במתנות . ונראה לחלק מ"ש דבכור קדושתו נוהג בכל הבכור בשוה שאפי' דבר מועט ממנו באיזה מקום בכל הגוף יש לו דין בכור ולכן באיזה דבר מועט שיש לנכרי חלק בו יש לו חלק בדין קדושתו ופוטר אבל דין מתנות אינו נוהג בכל הבהמה רק בזרוע ולחיים וקיבה ולכן כשיש לו חלק במקום שאין בו דין מתנות אינו פוטר וכשיש לו חלק במקום שנוהג מתנות אינו פוטר אלא אותו מקום אבל כשיש לו חלק בכולה אפי' הוא אחד מאלף מ"מ הרי יש לו חלק בכל המתנות (ה) באחד משניהם ר"ל באם או בעובר · (ו) ואם אבר שיחתך ולא יהיה בעל מום פי' כגון שהיה יתר כמין אצבע ביריו או ברגליו ואין בו עצם ב"י : (ז) ואיני יודע למה כתב היה לו באחד משניהם כו' ועד"ל :

נסמך

או ברגל פטור שא"צ שיהיה לו כל האבר (ח) בהמת ארנונא פירוש שהמלך נוטל ממנה המעשר חשיב יד נכרי באמצע ופטור מהבכורה (ט) ובזמן הזה מצוה לשתף עם הנכרי באזנו וכיוצא בו קודם שיצא לאויר העולם כדי לפוטרו מהבכורה אע"פ שמפקיע קדושתו הכי עדיף טפי כדי שלא יבא לידי מכשול ליהנות ממנה בגיזה ובעבודה ואם יקנה לעכו"ם אזן העובר אין הקנין חל לפי שאין אזן העובר בעולם (י) והיה צריך להקנות לו א האם שהיה בעולם כדי לקנות אזן העובר ואין הכל בקיאין בזה (יא) לכך טוב יותר להקנות לו אזן האם שהיא בעולם ולרש"י שפירש שמעות קונות בנכרי צריך להקנות לו במעות ולר"ת דמשיכה קונה בנכרי צריך שימשוך הבהמה לרשותו או לסמטא (יב) [ג] הילכך לצאת ידי שניהם צריך שיתן הנכרי מעות וגם ימשכנה לרשותו (יג) [ג] והמחוור שבכלם (ג) שיקבל פרוטה מהנכרי ומקנה לו המקום שהבהמה עומדת שם והמקום יקנה לו האזן (יד) המקבל צאן ברזל מהנכרי אע"פ שהמקבל מקבל עליו האחריות (טו) חשוב כיד נכרי באמצע ליפטר מהבכורה ומיהו אין כל תולדות פטורין לעולם אלא לרב הונא הרביעי לאם שקבל חייב ליתנו לכהן ולרב יהודה החמישי וכתב הרמב"ן ולא אפסיקא הלכתא כמאן הילכך הוי הרביעי ספק וא"א הרא"ש ז"ל פסק כרב הונא ב וכן כתב הרמב"ם ואם העמיד ולדות תחת אמותיהן שאמר לנכרי אם ימותו האמהות יהיו ולדותיהן תחתיהן (טז) ויהיו בידו עד הזמן שקצב כאשר היו האמהות

בעלמא פטורה מן הבכורה: וא"ת דהיכי משכחת לה שיחתך שום אבר ולא תהיה בעלת מום שכתב שיהיה לו אבר אחד אם אפשר שיחתך ולא יהיה בעל מום · וי"ל דמשכחת לה כגון שהוא יתר כמין אצבע בידיו או ברגליו ואין בו עצם שאם חתכו כשר : בהמת ארנונא פטורה מן הבכורה מימרא דרבא בריש פסחים [ו :] ומסיק התם כלישנא בתרא דפסקו הרי"ף והרא"ש כוותיה דאף על גב דמצי מסלק ליה בזוזי פטורה (ב) ופי' רש"י ארנונא המלך נוטל עישור מן הבהמה ומן התבואה ועדר זה שעישורו של מלך בתוכו פטור מן הבכורה ואף ע"ג דמצי מסלק ליה דכל כמה דלא סלקיה ידו שייכא בבהמות :

ובזמן הזה מצוה לשתף עם הנכרי באזנו וכיוצא בו קודם שיצא לאויר העולם וכו' בריש בכורות [ג :] גרסינן רב מרי בר רחל ה"ל חיותא הוה מקני אודנייהו לנכרים כלו חיותא דרב מרי ת"ט כלו משום דמפקע לה מקדושתייהו והא א"ר יהודה מותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם התם מקדושת מזבח מפקע ליה מקדושת כהן לא מפקע ליה ואי בעית אימא רב מרי בר רחל ידע לאקנויי קנין גמור וכ"ע לא ידעי לאקנויי קנין גמור וחזי ליה איניש אחרינא וסבר רב מרי מילתא בעלמא הוא דעבד ואתי בהו לידי תקלה וכתבו התוספות והרא"ש ומה שרגילין עכשיו להקנות לנכרי אע"פ שנענש רב מרי היה אומר ר"ת דאיהו נענש לפי שהיה מקנה לנכרי אזן העובר עצמו ואיכא הפקעה בגוף העובר אבל אם מקנה לנכרי אזן האם אין חשש עונש כדבר וא"ת בפ' בתרא דקאמר אסור כדרב יהודה אמאי לא משכח תקנה שיקנה לנכרי באמהות דהא ליכא שום עונש וי"ל כיון דחשש תקלה יש לתקן בלא הפקעה כגון כדרב יהודה לא רצו לתקן שיעשהו ע"י הפקעה ומיהו אי עבד עבד ואין עונש בדבר ועי"ל בימי רב מרי שהיו בקיאין לעשות כדרב יהודה להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם אסור לעשות על ידי הפקעה אבל האידנא שאין רובם בקיאים בכך מוטב שיקנה לנכרי משיבא לידי תקלה כדמוכח בהדיא דפ' בתרא דאי לאו משום דאפשר לעשות כרב יהודה הו"ל לתקן שימכרו לנכרי משום חשש תקלה ולדידן דאין אנו בקיאים הוי כא"ת ולאידך לישנא דקאמר דנענש רב מרי משום דידע לאקנויי קנין גמור וכ"ע לא ידעי י"ל דרב מרי שהיה יודע לעשות כדרב יהודה לא הו"ל לעשות דבר שיכולין לטעות אבל לדידן לא איפשר בענין אחר ועוד היה אומר ר"ת דרב מרי לא היה מקנה אזן העובר לנכרי לפי דהוי דבר שלא בא לעולם אלא דהוי מקנה בהמה לאזני עוברה והוי כמו דקל לפירותיו וטעו אינשי וסברי דאזן העובר הוה מקני והוי כמו פירות דקל ואתו לידי תקלה אבל אם מקנה אזן האמהות שרי דלא אתי למיטעי : ומ"ש רבינו ולרש"י שפירש דמעות קונות בנכרי וכו' עד וגם ימשכנה לרשותו כל זה מדברי הרא"ש שם וז"ל התוס' בפ"ב דע"ז הרוצה לחוש לדברי רש"י ור"ת המקנה בהמה לנכרי לפוטרה מן הבכורה צריך שיתן נכרי כסף וגם משיכת הנכרי בסימטא או לרשותו של נכרי שהוא שלו ואם אין רשות לנכרי מקנה לו ישראל חדר בביתו והנכרי יגעול ויפתח דבהכי קני ליה לרשות כדאמרינן בפרק הזורק ואח"כ ימשוך הנכרי הבהמה לאותו חדר ע"כ : ומ"ש והמחוור שבכולם וכולי הרא"ש כתב בריש בכורות כלשון הזה והמחוור שבכולם שיקבל מן הנכרי פרוטה ויקנה לו אזן הבהמה וטוב הוא לעשות כן כדי שלא יבא תקלה בבכור אבל תמורה אין להקנות לנכרי להפקיע הבכורה כיון דאית ליה תקנה בפדיה או בעריסה עכ"ל: **המקבל** צ"ב מן הנכרי אף ע"פ שהמקבל מקבל עליו האחריות חשוב כיד הנכרי באמצע וכו' משנה בפ"ב דבכורות [דף יז :] המקבל צ"ב מן הנכרי ולדות פטורים ולדי ולדות חייבים ופירש רש"י המקבל צ"ב · שפסק לו נכרי בהמותיו בדמים קצובים ולתת לו אותם דמי עד עשרה שנים בין מתו או הוזלו ואותן וולדות שיהו להם עד אותן זמן יהיו ביניהם : ולדות פטורים · מן הבכורה ולדותיהן של אותן צ"ב כשיגדלו ויבכרו יפטרו מן הבכורה וטעמא מפרש בגמרא כיון דאי לא יהיב ליה זוזי לנכרי תפיס בהמה ואי לא משכח בהמה תפיס ולדות אשתכח דשייך יד נכרי באמצע : ולדי ולדות חייבין · ולדי ולדות של צאן ברזל המגיעות לחלקו של ישראל כשיהיה להן ולדות בכורות יתנו לכהן דהיינו רביעית לצ"ב יתנו לכהן ובגמרא שם אמר ר"ה ולדות פטורין ולדי ולדותיהן חייבים ורב יהודה אמר ולדי ולדות נמי פטורים ולדי ולדי ולדות חייבים ופירש רש"י אמר רב הונא ולדן . של צאן ברזל פטורים וכו' כדפרישית במתני' : רב יהודה אמר ו"ג ולדי ולדות נמי פטורים . ודור רביעי דצאן ברזל אינו ניתן לכהן אלא דור חמישי · ומה שכתב בשם הרמב"ן ולא איפסיקא הלכתא כמאן הלכך הוי הרביעי ספק כן כתב הרא"ש שם בשמו : ומה שכתב שהרא"ש פסק כרב הונא הטעם משום דהיה גדול מרב יהודה ועוד דפריך מתניתין לרב יהודה ודחיק לשנויי וכן קצת דעת ה"ר יונה ע"כ וכ"פ הרמב"ם בפ"ד מהלכות בכורות : ומ"ש ואם העמיד ולדות תחת אמותיהן וכו' שם

שצריך שיהא לו כל האבר כגון כל היד וכל הרגל ולכן אמר ואינו יודע וכו' ותימה היאך אפשר שיחתך כל היד וכל הרגל ולא יהא מום וב"י נדחק כגון שהיה יתר אצבע בידו או ברגלו ואין בו עצם שאם חתכו כשר עכ"ל וא"כ לפי פירושו צ"ל דמ"ש הרמב"ם כגון יד או רגל, כלומר אמר כגון ביד או ברגל ולפעד"נ דלפי"ז א"צ לדחוק לפרש שיהיה יתר אצבע כו' והא דתני דא"צ שיהא לו כל היד או כל הרגל אלא אבר כל שהוא ביד או ברגל נמי פוטר היכא דאי אפשר שיחתך האבר ולא יהא בעל מום אלא כיון דאיכא אבר אחד ביד או ברגל שאם יחתך אינו בעל מום כגון נטלו הטלפים כמו שנתבאר בסי' ש"ט לכך כתב הרמב"ם רואין כל שאילו יחתך וכו' ור"ל שאילו יחתך אותו אבר שיש לו לנכרי ביד או ברגל והיה בעל מום דהיינו אחד מכל האברים שביד ורגל ה"ז פטור ואם אפשר שיחתך אבר הנכרי ולא יפסל דהיינו נטלו הטלפים דיד ורגל ה"ז חייב בבכורה :

בהמת ארנונא וכו' מימרא דרבה ריש פסחים [דף ו'] ואיכא תרי לישני בגמרא ופסקו הרי"ף והרא"ש כלישנא בתרא דאע"ג דמצי ישראל לסלק לנכרי בזוזי פוטר דכל כמה דלא סלקיה ידו שייכא בבהמות : ומ"ש ובזמן הזה מצוה לשתף וכו' כ"כ התוס' ריש בכורות סוף [דף ג'] אעובדא דרב מרי בר רחל וכ"כ הרא"ש שם : ומ"ש ולרש"י שפירש שמעות קונות בנכרי וכו' כ"כ הרא"ש ריש בכורות והתוספות והמרדכי בפרק בתרא דע"ז ועיין עוד במרדכי פ' הזהב והכי נקטינן דאפילו דיעבד דלא עביד אלא חדא או מעות או משיכה הוי ספק בכור והארכתי בזה בתשובה בס"ד ואפילו עביד תרווייהו מעות ומשיכה אלא דלא נתן לו הנכרי מעות מיד ליד בשעת הקנין אלא שהבטיח ליתן לו מעות כך וכך והאמין לו אע"פ שנתן לו הנכרי אח"כ מה שהבטיח לו אין מעות אלו קונות ונ"ל אם הישראל היה חייב לנכרי וא"ל הנכרי פרתך קניה לי במעות כך וכך שאתה חייב לי והקנה לו הישראל דפשיטא דאין זה קנין מעות וכל זה נתבאר בתשובתי בס"ד : המקבל צאן ברזל מהנכרי וכו' משנה בפ"ב דבכורות [דף יז] ופלוגתא דרב הונא ורב יהודה שם בגמרא : ומ"ש וא"א הרא"ש פסק כרב הונא וכן הרמב"ם תימה הלא הרמב"ם לא כתב לא כרב הונא ולא כרב יהודה אלא סתם כתב המקבל בהמה מן הנכרי להיות מטפל בה והוולדות ביניהם או נכרי שקבל

דרכי משה

(ב) וכ"כ מהרא"י בפסקיו סימן ק"ל ומשמע שם דוקא דעיקר חובא על הבהמה ארא שיכול לסלוקי במעות אבל אם אמר לנכרי שיתן לו כ"כ מעות כמה ששוין הולדות הואיל ואין שיעבוד הנכרי על הולדות אין נפטרין בזה : (ג) כתב מהרא"י בפסקיו סימן ק"ל באחד שנתן לב"ח גדי עזים לטפל בהן והנכרי אומר שלא רצה לטפל בהן רק שיתן לו הוולדות והיהודי

פרישה

(ח) בהמת ארנונא כו' ופטורה מהבכורה פי' כל העדר אע"ג שיכול לסלקו במעות מ"מ כל זמן שלא סלקו שייכי יד נכרי באמצע רש"י (ודוקא שעיקר חיובא על הבהמות אלא שיכול לסלוקי במעות אבל אם אמר לנכרי שיתן לו כ"כ מעות כמה ששוין הולדות הואיל שאין שעבוד הנכרי על הולדות אין נפטרים בזה כ"כ מהרא"י בפסקיו סימן ק"ל עכ"ה) : (ט) ובזמן הזה מצוה לשתף עם הנכרי כו' ר"ל לאפוקי בזמן הבית שאסור להפקיע קדושתו וגם לא שייכין שיכשול בגיזה ועבודה שלא שייכין הכי אלא בזמן הזה שישהנו בידו זמן רב עד שיטול בו מום לאפוקי בזמן הבית יכול להקריבו אותו לאכלה מיד כשיגיע זמנו : (י) והיה צריך להקנות לו האם כצ"ל פי' שלא הקנה לו האם אלא כדי לקנות בה אזן של העובר כמו מקנה דקל לפירות כו' כן מפרש מהרש"י בפ"ק דבכורות מ"ו וכ"י : (יא) לכך טוב יותר להקנות לו כו' פי' שאם יקנה לו האם כדי לקנות אזן העובר יטעו לטעות ויקנה לו אזן העובר לחוד : (יב) הלכך לצאת ידי שניהן צריך שיתן כו' עיין בדרישה : (יג) והמחוור שבכולם שיקבל פרוטה מהנכרי ויקנה לו כו' כצ"ל (ואפי' לפי התוס' דמספקיה להקנות לנכרי דבר שהוא טריפה כגון הרחם והריאה סגי בפרוטה מ"מ שהוא יותר כפליים דאכן סברי שהישראל גמר ומקני לנכרי כדי לפטור עכ"ה) ומ"ש והמחוור שבכולם כו' אפשר משום דכתיקונן ראשון יש לטעות שצריך שיהא דוקא המשיכה לרשותו או לסימטא ויותר נראה שזהו טוב יותר משום דאינו מפקיע הקדושה לנכרי בידים אלא ע"י המקום ונעשה מעצמו ועיין בדרישה : (יד) המקבל צאן ברזל מהנכרי בריש סימן קע"ז ע"ש : (טו) חשוב כיד נכרי באמצע פי' לפטור מהבכורה כיון דאי לא יהיב זוזי לנכרי תפיס בהמה ואי לא משכח בהמה תפיס ולדות : (טז) ויהיו בידו פי' ביד ישראל : ונ"ל·

דרישה

מהא שותפות הנכרי והכא פטורה מן הבכורה אמר רב הונא אפי' מום · שאמר רב מסורא אמר דבר שעושה אותו נבילה רבא אמר דבר שעושה אותו טריפה ובתר הכי א"ר אפילו מום קל ופרש"י אפי' אין לנכרי שותפות אלא במוכה שאם היה נוטל חלקו אינה לא טריפה ולא נבילה אלא מום קל בעלמא פטורה מן הבכורה ופסק הרמב"ם כרבי יוחנן וב"כ הכ"מ וס"ל להרמב"ם דמ"ש ר"י מום קל ר"ל שיהיה לו כל אותו אבר שיעשה בו מום ורבינו סבר דמ"ש ר"י מום קל ר"ל אפי' אם אין לו באותו אבר שנעשה בו מ"מ אלא חלק אחד באלף בכולה פוטר ואין להקשות אמאי לא הקשה רבינו קושיא זו ג"כ אתוס' וב"י הביאם שכתבו וז"ל והרא"ה להחמיר ולהקנות לנכרי דבר שעושה אותו טריפה כגון הרחם והריאה מן הבהמה כו' י"ל דאה"נ כמו שהקשה אהרמב"ם קשה ג"כ אתוספות מ"מ י"ל שהתוס' לא כתבו אלא שהרשה להחמיר ולא שיהא הדין כן א"נ התוס' ל"ד כתבו שיקנה לנכרי כל הריאה או הרחם אלא כלומר שיהא לו חלק אחד ברחם או בריאה ואפי' כל שהוא לאפוקי אם היה לו כאבר שאין עושה אותו טרפה אבל הרמב"ם כתב היה לו באחד מהאברים אחד אפי' אבר כל שהוא שצריך שיהא כל האבר לנכרי : [ב] הלכך לצאת ידי שניהם צריך שיתן כו' עיין בתשובת מהרי"ל סימן קע"ו וקע"ט ופסק דאפי' בדיעבד אם לא עשה הנכרי אלא משיכה בבהמה המעוברת דלא מהני ע"ש וכ"ש כשלא משך אלא נתן מעות לחוד דלא מפקע בזה הבכורה ואפי' דאי בכור הוי לפי מאי דקיי"ל כר"ת דנכרי מישראל אינו קונה אלא במשיכה . והא דכתב הטור בח"מ ס"ס קצ"ד דמטלטלי קונה ישראל מנכרי במעות כתבתי שם והוכחתי דלא כ"כ אלא לדעת רש"י וס"ל שהנכרי קונה במעות לחוד וקמ"ל דס"ל ג"כ שטר כמו בקניית שדה דאיירי בי' לפני זה ושינה נלמד דלר"ת דקונה במשיכה ג"כ סגי במשיכה וא"צ עם המשיכה שטר ע"ש ובתשובתי שהארכתי בזה · וכל זה לדינא אבל במקום שהקבלה פרוטה מפקיעין הבכורים אפשר דמסגי · ועיין בתוס' פרק הזהב דף מ"ח ע"ב שם כתבו דאיכא דס"ל דלא דריש רבי יוחנן לממיתך בכסף ולנכרי במשיכה אלא גם לנכרי בכסף תדע למשוך עם אותם ולא בשל נכרי ע"ש : [ג] והמחוור שבכולם שיקבל פרוטה מהנכרי כו' יש להסתפק בזמן הזה שרוב המוגדים הבכור אינן מקבלין מן הנכרי אלא מעות ואינן מקפידין על

חדושי הגהות

שכ א פי' שלא מקנה לו האם אלא כדי לקנות אזן העובר כמו מקנה דקל לפירותיו וכו' (פרישה) : ב ותימא הלא הרמב"ם לא כתב לא כרב הונא ולא כרב יהודה אלא סתם וכתב המקבל בהמה מן הנכרי וכו' כמו שהעתיק הטור לקמן דבריו הרי שלא מנה דורות לא ג' כרב הונא ולא ד' כרב יהודא ומ"ש הרמב"ם עוד המקבל צאן ברזל קצובים וכו'

שקבל מישראל כזה הרי אלו פטורין מן הבכור שנא' פטר רחם בבני ישראל עד שיהיה הכל מישראל עכ"ל הרי שלא מנה דורות לא ג' כרב הונא ולא ד' כרב יהודה . ומ"ש הרמב"ם עוד המקבל צאן מן הנכרי בזמן קצוב וכו' ומביאו רבינו בסמוך הלא לא כתב אלא דהולדות עצמן אסורין אבל ולדי ולדות דהוא דור שלישי חייבים ומשמע דבזו הכל מודים כיון דאין לנכרי חלק כלל בוולדות כמו שפי' רבי' אבל כשיש לו לנכרי חלק בוולדות לא אמר בו הרמב"ם כמה דורות הם פטורין · וכך מבואר ממ"ש הרב בספר כ"מ וז"ל המקבל צאן מן הנכרי בזמן קצוב וכו' משנה ספ"ב דבכורות ואפליגו בה אמוראי ורבי' נתן כלל בדבר דכל ולדות שיש רשות לנכרי לגבות מהם פטורין וכל ולדות שאין לו רשות לגבות מהם חייבים ולדוגמא נקט ולדות וולדי ולדות ומפני כך השמיט מה ששנינו במשנה העמיד ולדות תחת אמותיהם ולדי ולדות פטורין ולדי ולדי ולדות חייבין ולא אפליגו אמוראי אלא בכמה דורות הוא דרך להיות אחריו' נכרי עליהם ולד"ה דין זה של רבינו אמת עכ"ל ודברי רבינו בזה צ"ע ואולי היתה לו נוסחא אחרת בדברי הרמב"ם :

שבא בבכור בהמה טמאה נוהג בכל מקום ובכל זמן כ"כ הרמב"ם ריש פי"ב דהל' בכורים וכתב ב"י ובכ"מ דהכי איתא בספ"ק דקדושין הרי תפילין ופטר חמור דכתיב בהו ביאה ונוהג בין בארץ בין בח"ל עד כאן לשונו · ומ"ש וזה מצותו וכו' משנה פ"ק דבכורות [ד' ט] . ומ"ש ויתננו לכהן ולא לכהנת נתבאר לעיל בסימן ש"ה : ומ"ש ואין לו זמן ידוע וכו כ"כ הרמב"ם ספ"ק דבכורות ופדיון פטר חמור לאלתר ואי אשהי אינו עובר עליו וטעמו מדאסיקנא התם אלא אמר רבה ל"ק הא דקתני דפטר חמור מצוה לשהותו שלשים יום ואח"כ עובר רבי אליעזר היא דמקיש פטר חמור לבכור אדם והא דקתני פדיון פטר חמור לאלתר ואינו עובר עליו רבנן היא דלא מקשי וכיון דקי"ל כרבנן אי אשהי ליה אינו עובר עליו . אבל הרמב"ם בפי"ב כתב וז"ל מאימתי חייב לפדותו משיולד עד ל' יום ומאחר ל' יום אם רצה ערפו אם רצה לפדותו פודה ואין כאן אלא מצות עיכוב בלבד עכ"ל דמשמע דפוסק כאוקימתא' דרב ששת דקאמר לעולם מצות פדיון לאלתר והא דקתני אין בפטר חמור פחות משלשים יום שאינו עובר עליו עד ל' יום מכאן ואילך עובר ותימה לתה דהא מסקנא דתלמודא משמיה דרבא ופסק כרב ששת ותו קשה דכיון דפסק כרב ששת א"כ מאחר ל' עובר עליו לא הו"ל לומר ואין כאן אלא מצות עכוב בלבד אלא עובר על המצוה הוא וצ"ע : **ומ"ש** ולאחר שיפדנו הוא חולין גמורים וכו' כלומר קודם שפודהו אסור בהנאה דתניא בפ"ק [דף עשירי] פטר חמור אסור בהנאה דברי רבי יהודה ור' שמעון מתיר ואמרינן בגמרא דפליגי בין בהנאת דמיו בין בהנאת גופו והלכה כרבי יהודה : ומ"ש וכשם שפודהו בשה וכו' עד ששוה ג' דינרין כך עולה מן הסוגיא פ"ק [תחלת דף י"ח] : ומ"ש ודוקא בשה

האמהות והשתא שייכא בה יד נכרי טפי הלכך דור שלישי לולדות שהוא רביעי לאם גם הוא שלו והרביעי לולדות הוא לכהן לרב הונא ולרב יהודה החמישי ופרש"י שמקבל הצאן לזמן ידוע ושם אותם בדמים להחזירם לו לאחר זמן אף אם ימותו ומה שילדו תוך הזמן יחלקו הולדות (יז) וצריך לומר לפירושו דאפילו לאחר שחלק עם הנכרי בולדות חלקו פטור עד דור שלישי ומה שתלד השלישי דהיינו רביעי לאם יתן לכהן ולרב יהודה עד דור רביעי (יח) וכתב הרמב"ם ז"ל המקבל בהמה מן הנכרי להיות מטפל בה והולדות ביניהן או שהנכרי קבלם מישראל בזה פטורין המקבל צאן בדמים קצובין ופוסק עמו שיהיה השכר ביניהם ואם פחתו פחתו לישראל אע"פ שברשות ישראל הן והם בקנינו הואיל ואם לא ימצא הנכרי מעות לגבות ממנו יגבה מן הבהמות האלו או מולדותיהן נעשה כמי שיש לו אחריות עליהן ועל ולדותיהן והרי יד נכרי באמצע ופטורין הן וולדותיהן (יט) אבל ולד ולדות חייבין שהרי של ישראל הן ואין לנכרי עליהן רשות ע"כ (כ) יראה שר"ל (ד) אפילו אין לנכרי חלק כלל בולדות אלא שנותן לו חלקו מהריוח בדמים אפ"ה מה שילדו הולדות פטורין ומה שילדו ולדי הולדות חייבין :

הלכות פטר חמור

שבא בבכור בהמה טמאה נוהג בכ"מ ובכ"ז (א) ואינו נוהג אלא בחמורים וזה מצותו שכל ישראל שיש לו חמורה שבכרה (ב) פודהו בשה (ג) בין זכר בין נקבה בין תם בין בעל מום בין גדול בין קטן ויתננו לכהן ולא לכהנת (ד) ואין לו זמן ידוע אלא מיד לכשיולד עד שימות אלא שמצוה הוא לפדותו מיד (ה) שלא להחמיץ המצוה שבא לידו ולאחר שיפדנו הוא חולין גמורין ומותר בגיזה ובעבודה כשאר חולין והכהן יעשה ג"כ בשה כמו בשאר חולין וכשם שפודהו בשה (ו) כן פודהו בכל מה שירצה אלא כשפודהו בשאר כל דבר צריך לפדותו בשוויו (ז) אבל שה אפילו אינו שוה אלא כל שהוא ופדאו בו פדוי אבל הבא לימלך בתחלה (ח) אומרים לו שלא לפדותו בפחות משה ששוה ג' דינרים ודוקא בשה פודין פחות מכדי שוויו (ט) אבל לא בעגל ולא בחיה ולא בבוי ולא

שם במשנה העמיד ולדות תחת אמותיהן ולדי ולדות פטורים ולדי ולדי ולדות חייבים ופרש"י העמיד ולדות תחת אמותיהן שפתח לו פתח לנכרי להיות לו כח בולדות וא"ל אם ימותו הבהמות תטול בולדות המגיעות לחלקי ויהיו תחת ידי כחותן דמים עד אותו זמן עצמו השתא אלימא יד נכרי ושייכא בדור אחר טפי הלכך ולדות של אותן ולדות שהן ולדי ולדות לאחן הכרול פטורים דשייכא בהו יד נכרי וכשיבא לכן בכור לא יתנו לכהן : ב"ה ומ"ש בשם הרמב"ם המקבל בהמה מן הנכרי וכו' בריש בכורות (ב :) פלוגתא דר"י וחכמים וידוע דהלכה כחכמים : ומ"ש המקבל צאן בדמים קצובים וכו' היא משנה הנזכרת לעיל ונ"ל שלדעתו ז"ל דלא איפלגו ר"ה ורב יהודה אלא בכמה דורות הוא דרך הנכרי להיות אחריות הנכרי על הוולדות אבל כללא דמילתא כל וולדות שיש לנכרי אחריות פטורים וכל שאין לנכרי אחריות עליהם חייבים ומפני זה השמיט דין העמיד וולדות תחת אמותיהן שהכל בכלל כללא דכייל :

שבא בבכור בהמה טמאה נוהג בכ"מ ובכל זמן כ"כ הרמב"ם והכי אמרינן בספ"ק דקדושין [לז ·] הרי תפילין ופטר חמור דכתיב בהו ביאה ונוהג בין בארץ בין בח"ל וכתבו התוס' דפשיטא ליה דנוהג אף בח"ל דמלינו בבכורות דרמי בר חמא היה מבבל והיה לו פטר חמור : ומה שכתב ואינו נוהג אלא בחמורים בספ"ק דבכורות [דף ה ·] מתוך שנא' ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה שומע אני אפילו פטרי סוסים וגמלים ת"ל פטר חמור פטר חמור אמרתי לך ולא פטרי סוסים וגמלים : ומ"ש וזה מצותו שכל ישראל שיש לו חמורה שבכרה פודהו בשה בין זכר בין נקבה וכו' משנה בפרק קמא דבכורות [ט ·] פטר חמור נפדה בשה מן הכבשים ומן העזים זכר ונקבה גדול וקטן תמים ובעל מום : ומ"ש ויתננו לכהן ולא לכהנת כתבא' בתחלת סי' ש"ה : ומ"ש ואין לו זמן ידוע אלא מיד כשיולד עד שימות בספ"ק דבכורות [דף יג :] תניא פדיון הבן אחר ל' יום פדיון פטר חמור לאלתר ואוקימנא ליה כרבנן דפליגי התם אר"א ומשמע התם דלרבנן דקי"ל כותייהו אי אשהי ליה אינו עובר עליו : ומ"ש אלא שמצוה הוא לפדותו מיד שלא להחמיץ המצוה שבא לידו זה פשוט א ממ"ש בפסוק ושמרתם את המצות . ומ"ש ולאחר שיפדנו הוא חולין גמורים ומותר בגיזה ובעבודה כשאר חולין הכי משמע במשנה [דף ט ·] ואם מת וכו' וכן בגמרא שם [יא :] ומ"ש והכהן יעשה ג"כ בשה כמו בשאר חולין · הכי מוכח שם בגמרא [ט ·] יש לך דבר שפדיונו מותר וכו' :

וכשם שפודהו בשה כן פודהו בכל מה שירצה בס"פ דבכורות [יא ·] א"ר יצחק אמר ר"ל מי שיש לו פטר חמור ואין לו שה לפדותו פודהו בשוויו ומסיק התם דטעמא משום דלא יהא חמור מן ההקדש ולא אמרה תורה שה להחמיר עליו אלא להקל עליו ופירש"י להחמיר עליו · שלא יפדהו אלא בשה : אלא להקל עליו · שאם פודהו בשה יכול לפדותו בפטרוזא דהיינו כאוש רב נחמן בריה דרבי יוסי פריק ליה בשילקי בשוויו פי' שילקו עשבים שלוקות : ומ"ש אבל שה אפילו אינו שוה אלא כל שהוא ופדאו בו פדוי אבל הבא לימלך בתחילה אומרים לו שלא לפדותו בפחות משה שוה ג' דינרים שם [י :] תניא תפדה אפילו כל שהוא ואיפסיקא הכי הלכתא וכמה אמר רב יוסף אפילו פטרוזא בר דנקא ופירש"י פטרוזא · שה כחוש : בר דנקא · שאינו שוה אלא מעה רב יהודה נשיאה הו"ל פטר חמור שדרה לקמיה דר' טרפון א"ל כמה בעינא למיהב לכהן א"ל הרי אמרו עין יפה בסלע עין רעה בשקל בינונית אמר רבא הלכתא כבינונית וכמה ג' זוזי קשיא הלכתא אהלכתא כלומר דלעיל אמר הלכה כדברי חכמים דאפילו בר דנקא ל"ק כאן בבא לימלך כאן בעושה מעצמו ופרש"י בבא לימלך . מה יתן לכהן אמרינן ליה כבינונית וכ"כ הרא"ש ז"ל . ומ"ש ודוקא בשה פודין אותו בפחות מכדי שוויו אבל לא בעגל ולא בחיה וכו' משנה שם [יב ·] אין פודין לא

דרכי משה

והיהודי אומר שיתן לו דמיהן והנכרי לא רצה והיה הנכרי כפוף במקצת תחת יד היהודי והיהודי היה בטוח להכריח הנכרי שיתן לו הולדות ופסק נראה אחרי שהנכרי לא רצה לטפל אלא בענין שהוולדות יהיו שלו א"כ מן הדין הם שלו אלא שהיהודי היה יכול ליטלו ממנו ע"י איום ובחזקה והיה כאן משיכה ומעות דהרי הם ברשות הנכרי ומעות נמי נתן במה שקבל עליו דהאבילן וטפל בהן מאי אית לך למימר שרא בא לעולם זה אינו דאמרינן הואיל ועדיין היו מעוברות דנעשה כאילו קנה העוזים לולדותיהן ואחרי שכמה גאונים פסקו שחלבה מתרת ואית לן הני צדדים להתיר הסיקו לא הפסיד עכ"ל (ד) בפסקי מהרא"י סימן ק"ל דדוקא בבה"ג שבהמה של נכרי אבל אי בהמה של ישראל ונכרי מטפל בה רק שהישראל יתן לו מוידות חלק בדמים לא וכתב מהרי"ו בתשובה סימן קע"ד דישראל שנתן בהמתו לנכרי יטפל בה כל ימות החורף אע"פ דהנכרי קבל עליו אחריות אפ"ה חייב בבכורה דהואיל והבהמה היא של ישראל עכ"ל :

דרישה

על המקום אי י"ל בזה כל המקבל מעות מהנכרי מדעתא דרבנן הוא מקנה ו... גם אמקום כדאמרינן בח"מ סימן כ"ט לענין קידושי אשה גבי משאיל מעות לחבירו לקדש בו אשה · עיין בפסקי מהרא"י ס"ס ק"ל דקיבלה להפריש בכור מעוברת ועבודה ימתין כל אחרינן נעשה כאומר לנכרי קני לך ספרה לולדה והביא ראיה לדבריו ע"ש ועיין בתשובתי שבאדרכתי בזה ושאלתם אם כהן עני יכול ליתן לכהן עשיר אם נולד לו בכור דשאי שוה ואם לא ירצה כלה לקבלו דשאי דמאי למימר כיון דלא זייכתן תורה אלא מתנה בעלייה קוקיב כי לא בעינא שוגם מתנות יוחיה סימן תרס"ב כיון

פרישה

(יז) וצ"ל לפיר' שו דאפי' לאחר שחלקו כו' דאל"כ מאי צריך תלמודא לתת טעם משום דאם אין לו מעות כו' בנכאו כו' ס"ט כמי הא לא אית ליה שותפות ממש בולדות אלו . (יח) והרמב"ם כתב שקבל כו"ל (יט) אבל ולד ולדות חייבין ר"ל ולד ולדות חייבים בבכורה יום שילד אמן והיינו דור רביעי כרב הונא · (כ) יראה שר"ל אפי' אין לנכרי חלק כו' נראה דדייק רבינו כן מדכתב המקבל צאן בדמים קצובים ופוסק עמו שיהיה השכר באמצע ולא כתב והוולדות ביניהן כמ"ש ברישא גבי מקבל בהמה מן הנכרי כו' אלא ודאי דהכא ר"ל דאין לנכרי כלום בוולדות אלא מסלקו בדמים וא"כ לפי' אפשר דמיירי בלא סלקו עדיין ושפיר קמ"ל הבחרא במאי דהיה טעמא שאם לא ימצא מעות כו' ודו"ק :

סי' שבא (א) **ואינו** נוהג אלא בחמורים שנאמר פטר חמור . (ב) פודהו בשה עי' בב"ע שכתב בין מן הכבשים בין מן העזים עכ"ל שהכל נקרא שה כמ"ש רש"י בפי' החומש · (ג) בין זכר כו בין גדול בין קטן בכל אלה הוא נפדה (ד) ואין לו זמן ידוע אלא מיד כו' והרמב"ם כתב מאימתי חייב לפדותו משיולד עד שלשים יום אחר שלשים יום אם רצה לערפו ערפו ואם רצה לפדות פודה ואין כאן אלא מלות עיכוב בלבד עכ"ל מ"ו : (ה) שלא להחמיץ היינו שנאמר ושמרתם את המצות : (ו) כך פודהו בכל מה שירצה דלאו חמור מהקדש (והרמב"ם כתב דאין לפדותו בשאר דברים אלא כשאין לו שה עכ"ה) (ז) אבל שה אפי' אינו שוה אלא כל שהו כו' שלא אמרה תורה שה אלא להקל עליו (ח) אומרים לו שלא לפדותו בפחות משה שוה ג' דינרים ... בב' דינרים ובינוני בג' דינרים ור"ל התוס' במסכת בכורות הבא לימלך אומרים לו לפדות פטר חמור בשה ששוה ג' זוזי אבל עצמו אפי' בדנקא פודהו מ"ו : (ט) אבל לא בעגל כו' ויליפינן שה שה מקרבן פסח אבל בשוויו נפדה בכל דלא חמיר מהקדש כדבסמוך (נראה שו שילדה מתים כמותם ובכה דומה לרשל רש"י בחולין דף

חדושי הגהות

(ו) ומביאו רבינו בסמוך הלא לא כתב אלא דהולדות עצמן אסורין אבל ולדי ולדות דהוא דור שלישי חייבין ומשמע דבזו הכל מודים כיון שאין לנכרי חלק כלל בוולדות כמו שפי' רבינו אבל כשיש לו לנכרי חלק בוולדות לא אמר בו הרמב"ם כמה דורות הם פטורין וכך היא מבואר בכ"מ (שדבריו שם כמו בבד"ה שבסמוך) ע"ש ודברי רבינו בזה צ"ע ואולי היה לו נוסחא אחרת בדברי הרמב"ם (ב"ח) :

שבא א ר"ל ממ"ש במכילתא פ' בא על פסוק ושמרתם את המצות קרי ביה ושמרתם את המצוות אם באת מצוה לידך אל תחמיצנה :

לא בעגל ולא בחיה ולא בשחוטה ולא בטריפה ולא בכלאים ולא בכוי ומוקי לה בגמרא בכן בג בג דאמר נאמר כאן שה ונאמר להלן בפסח שה מה להלן פרט לכל השמות הללו אף כאן פרט לכל השמות הללו ותשתמע לרבינו דכיון דאסיקנא דפטר חמור נפדה בכל דבר בשווין א"כ מתני' דקתני דאין פודין בכל הני היינו לפדות בהן בהמות מכדי שווין והרמב"ם כתב אין פודים לא בעגל ולא בחיה ולא בשה שחוט ולא בטריפה ולא בכלאים ולא בכוי ומ"מ כתב אם אין לו שה לפדותו פודהו בשווין ונותן דמיו לכהן לא אסרה תורה שה להחמיר עליו אלא להקל עליו שאם היה לו פטר חמור שוה עשר סלעים יש לפדותו בשה שוה דינר ולא יהיה זה חמור מן ההקדש שנפדה בכסף בד"א כשהיה דמי פטר חמור מג' זוזים ומעלה אבל אם היו דמיו פחותים מג' זוזים אין פודין אותו אלא בשה או בג' זוזים ואין יפה לא יפחות מסלע ואין רעה בחצי סלע ובינונית בג' זוזים ע"כ לשונו נראה מדבריו דכל היכא דאית ליה שה אינו יכול לפדותו בדבר אחר והיינו דתנן אין פודין לא בעגל ולא בחיה וכו' והא דמסיקנא דפודין אותו בכל דבר בשווין היינו דוקא בדלית ליה שה וליתא דרבי יצחק משמיה דר"ל הכי דייק דאמר מי שיש לו פטר חמור ואין לו שה פודהו בשווין : ומ"ש לחלק בין אם היו דמי פטר חמור ג' זוזים או יותר לפחות פחות מ"ע מנין לו וכן יש לתמוה עליו למה השמיט הא דמסליק תלמודא בין בא לימלך לפודה מעצמו דבבא לימלך צריך שישוה השה שלשה זוזים ובפודה מעצמו אפילו פטרוזא בר דנקא פדוי וכבר הגיה עליו הראב"ד כן : ובן פקועה חשוב כשחוט בפ"ק דבכורות [שם] איבעיא להו מהו לפדות בבן פקועה מר זוטרא אמר אין פודין ורב אשי אומר פודין וכתב שם הרא"ש ר"ת כתב בפרק בהמה המקשה [עד :] מסתברא ב כמר זוטרא דשמעתין כוותיה ריהטא : ב"ה אבי הרמב"ם פסק בפרק י"ב מהלכות בכורים ברב אשי דבתרא הוא : ומ"ש ונדמה מיבעיא ולא איפשיטא גם זה בפ' קמא דבכורות (שם) וכתב הרא"ש ולא איפשיטא הלכך אין פודין בו ואם פדה בו ולא נתנו לכהן עד שמת פטר חמור יפנה הישראל בטלה ופטר חמור יקבר ואם אחר שנתנו מת פטר חמור יקבר והטלה לכהן דלא אמרינן תקפו כהן מוציאין מידו אלא כשתקפו אבל כשנתנוהו לו בעלים הדר הו"ל בעלים כמוציא מחבירו עליו הראיה והאריך בראיות וכתב בסוף דבריו וכ"כ הרמב"ן ז"ל :

והרמב"ם כתב שפודין בבן פקועה לכתחלה טעמו לפי שפסק כרב אשי דבתרא הוא דאמר פודין · ומ"ש ואם פדה בנדמה פדוי טעמו דכיון דספק הוא אין מחייבין אותו לחזור ולפדותו ולא החמיר בו כדין ספק בכור דלא חמור פדיון פטר חמור מבכור בהמה טהורה שהוא קדוש קדושת הגוף ופטר חמור אינו אלא קדושת דמים וקיל משאר קדושת דמים דאילו פדיונן קדוש וזה פדיונו חולין : פודין בשה א' כמה פעמים משנה [ט .] פודה בו פעמים הרבה : ומ"ש כגון אם קנאה מהכהן אחר שנתנו לו כך פרש"י ז"ל כריש פירקא דמייתי התם משנה זו וכיוצא בזה פי' על המשנה עלתה פודה בו פעמים הרבה שאם חזר הכהן ונתנו לישראל ויש לו פטרי חמורים יכול לפדותן בו ומ"ש או ישראל שיש לו ספק פטר חמור וכו' כן כתבו התוספות בריש פירקא שפי' ר"ת במשנה וגם הרא"ש הזכיר פירוש זה בשמו ורבינו עירב ב' הפירושים כאילו רועה אחד אמרן והרמב"ם לא הזכיר בחבורו לא זה ולא אותו והטעם לפי שהוא מפרש בענין אחר דמתני' הכי איתא פטר חמור נפדה בשה מן הכבשים ומן העזים זכר ונקבה גדול וקטן תמים ובעל מום פודה בו פעמים הרבה ונכנס לדיר להתעשר ג ופי' ז"ל ה"ל אח"כ אחר ופעמים הרבה נכנס לדיר להתעשר ר"ל פדיון ספק פטר חמור שאיפשר שיתעשר בו כמו שנתבאר בתלמוד וזה שאם יש אללו עשרה זכרים כ"א מהם ספק פטר חמור שצריך להפריש עליו טלה אחד ומפריש עליהם י' טלאים וחייבים במעשר ומ"ש פעמים הרבה ר"ל שזה יקרה פעמים רבות מפני שהוא איפשר קרוב עכ"ל ולפי זה צ"ל דפודה בו אדלעיל קאי ונראה שלא היה גורס ופודה בו"ז וכ"פ פטר חמור נפדה בשה מן הכבשים ומן העזים ואח"כ אמר זכר ונקבה גדול וקטן תמים ובעל מום פודה בו :

מיד כשהפריש הטלה תחת פטר חמור חזר הפטר חמור חולין וכו' משנה שם [יב :] המפריש פדיון פטר חמור ומת כלומר השה ר"א אומר חייב באחריותו וחכ"א אינו חייב באחריותו את פטר חמור ר"א אומר יקבר ומותר בהנאתו של טלה וחכ"א א"צ ליקבר והטלה לכהן ופרש"י אינו צריך להקבר · דמעידנא דאפרשיה לטלה קם ליה ברשות כהן ופטר חמור פדוי וידוע דהלכה כחכמים ותנן תו התם [ט ·] גבי פדיון פטר חמור אם מת נהנים בו ומוקי לה בגמרא דמת בי בעלים והכא בו כהן סד"א כל זמן דלא מטא לידיה לא זכה ביה קמ"ל דמעידנא דאפרשיה ברשותיה דכהן קאי :

ומ"ש לפיכך כשמפרישו מברך ואין להמתין עד שיתן הפדיון ליד הכהן וכו' כ"כ התוספות והרא"ש ז"ל : וכתב בס"ה שמברך ג"כ שהחיינו : ב"ה תיין לעיל בסימן דס"ה : ישראל שפודה פטר חמור של חבירו הוא פדוי בפ"ק דבכורות [יא ·] אמר רב שיזבי אמר רב הונא הפודה פטר חמור של חבירו פדיונו פדוי : ומ"ש דפטר חמור הוא לבעליו שם איבעיא להו פדיונו לפודה או לבעלים ואסיקנא דהוי לבעלים : **פטר** חמור מותר למכרו קודם שיפדנו ובלבד שיודיע ללוקח וכו' שם פטר חמור אסור בהנאה ור"ש מתיר ואמרינן בגמרא שם דפליגי בין בהנאת דמיו בין בהנאת גופו ומשמע התם דהלכה כת"ק · וכ"פ הרמב"ם והרא"ש וכתב וז"ל הרא"ש וה"ד הנאת דמי. כגון דמזבין ליה למאן דלא ידע שהוא פטר חמור וקא שקיל מיניה כנגד טלו אבל למשקל מיניה מאי דשוי טפי משה קטן שהלוקח זקוק לפרוע עליו דמים ש"ד עכ"ל . ומתוך דבריו נראה שאם מכרו למי שהוא יודע שהוא פטר חמור אפילו נתן לו כל דמי שוויו לגמרי הכל מותר דכיון שהלוקח יודע שצריך לפדותו בשה על כרחך לומר דלדידיה שוי ליה כל הדמים שנתן וגם דמי השה שצריך לפדותו בו א"כ מתנה הוא דיהיב ליה אותם מעות היתרים ולאו דמי פטר חמור נינהו שהרי הוא עתיד לפדותו · אבל מדברי רבינו נראה שאפילו שהקונה אותו יודע שהוא פטר חמור אינו יכול למכרו

לו

ולא בכלאים אלא בכ"י שוויו ואפי' בשה אם הוא שחוט אין פודין בו אלא בשוויו ובן פקוע חשוב כשחוט ונדמה מיבעיא ולא איפשיטא הלכך אין פודין בו אלא בשוויו (י) ואם פדה בו הוי ספק הלכך אם מת פטר החמור קודם שנתן הפדיון לכהן (יא) לא יתן לו הפדיון ופטר החמור יקבר ואם אחר שנתן הפדיון לכהן מת הפטר חמור יקבר והפדיון ישאר לכהן (יב) [א] כיון שהוא מוחזק (יג) והרמב"ם כ' שפודין בבן פקוע לכתחלה (יד) ואם פדה בנדמה פדוי וא"א הרא"ש ז"ל כתב בסברא ראשונה · פודין בשה אחד כמה פעמים כגון אם קנאו מהכהן אחר שנתנו לו או ישראל שיש לו ספק פטר חמור שדינו להפריש עליו טלה והוא שלו אם יש לו הרבה מהם פודה כולן בשה אחד שמפרישו על כל אחד ואחד : מיד כשהפריש הטלה תחת פטר חמור חוזר הפטר חמור חולין אפילו קודם שנתנו לכהן ומותר ליהנות בו ואם מת לא יקבר והכהן זכה בשה מיד והוא באחריותו שאם מת ביד הבעלים קודם שנתנוהו לכהן פטורין שאינן חייבין באחריותו (טו) לפיכך מיד כשמפרישו מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על פדיון פטר חמור (טז) ואין להמתין עד שיתן הפדיון ליד כהן וכתב בס"ה שמברך ג"כ שהחיינו וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן ישראל שפודה פטר חמור של חבירו הוא פדוי ופטר חמור הוא לבעליו פטר חמור יכול למוכרו קודם שיפדנו ובלבד שיודיע ללוקח שהוא פטר חמור והוא יפדנו אע"פ שהלוקח לא יפדנו אלא בשה כל שהוא (יז) וזה ימכרנו לו בשווי בדמים מרובים חוץ מבדי דמי השה של כל שהוא שצריך לפדותו בו אפ"ה כל מה ששוה יתר על שה כל שהוא מותר בהנאה אבל אם מכרו בשווי למי שאינו יודע שהוא פטר חמור שאינו פודהו הדמים אסורים :

פטר

בשה פודין וכו' משנה שם [דף י"ב] . ומ"ש ובן פקועה חשוב כשחוט שם פליגי בה מר זוטרא אמר אין פודין ורב אשי אמר פודין וכתב הרא"ש דר"ת פסק כמר זוטרא והרמב"ם פסק כרב אשי וטעמו של הרמב"ם במקום כתב ב"י דכיון דפטר חמור אינו אלא קדושת דמים וקיל טפי משאר קדושת דמים שפדיונן קדוש וזה פדיונו חולין לכך לא החמיר בספיקו לחזור לפדותו :

פודין בשה אחד כמה פעמים משנה שם [דף ט'] : ומ"ש כגון אם קנאו מהכהן אחר שנתנו לו כך פרש"י בדף ד' : ומ"ש או ישראל שיש לו ספק פטר חמור וכולו זהו פי' ר"ת שכתבו התוס' בשמו לשם בדף ד' בד"ה ופודה בו : מיד כשהפריש הטלה וכו' סוף פ"ק דבכורות [סוף דף י"ב] פלוגתא דר"א וחכמים והלכה כחכמים ותנן תו התם [בדף ט'] מת נהנים בו ומוקי לה בגמ' (סוף דף י"א] דמת בי בעלים והכא בו כהן סד"א כל זמן דלא מטא לידיה לא זכה בו קמ"ל דמעידנא דאפרשיה ברשותו דכהן קאי :

ישראל שפודה פטר חמור של חבירו וכו' פ"ק [י"א] מימרא דרב הונא : ופטר חמור הוא לבעליו שם בעיא דאפשיטא : פטר חמור יכול למוכרו קודם שיפדנו וכו' ברייתא [בדף י'] פטר חמור אסור בהנאה דברי רבי יהודה ור"ש מתיר והלכ' כר' יהודה ואמרי' בגמרא דלרבי יהודה אסורה בהנאה מחיים בין בהנאת גופו דהיינו גיזה ועבודה בין בהנאת דמיו ופירש הרא"ש דהנאת דמיו דאסורה היינו כגון דמזבין ליה למאן דלא ידע שהוא פטר חמור וקא שקיל מיניה כנגד כולו אבל למשקל מיניה מאי דשוי טפי משה קטן שהלוקח זקוק לפרוע עליו דמים שפיר דמי עכ"ל ולכאורה משמע דמ"ש בסיפא אבל למשקל מיניה מאי דשוי טפי משה קטן מיירי נמי בדמזבין ליה למאן דלא ידע שהוא פטר חמור כגופא דרישא והא ודאי ליתא דא"כ מאי קאמר בתר הכי שהלוקח זקוק לפרוע עליו דמים דהיאך יפרע עליו דמים אם לא ידע שהוא פטר חמור אלא הדבר ברור דברישא דקא שקיל מיניה כנגד כולו ודאי דמזבין ליה למאן דלא ידע דאי ידע היאך יהיב ליה דמי כולו הלא זקוק הוא הלוקח לפדות אותו בשה כל דהו דאי לא יפדנו אסור בהנאה בגיזה ועבודה דלאו בשוטני עסקינן דשדי זוזי בכדי אלא ודאי דמזבין ליה למאן דלא ידע אבל סיפא דלא שקיל מיניה אלא מאי דשוי טפי משה קטן בעל כרחך דמיירי שהודיעו ללוקח שהוא פטר חמור ושיפדנו הוא ולהכי לא מצי שקיל מיניה אלא מאי דשוי טפי משה קטן ולא כנגד כולו שהרי הלוקח זקוק לפרוע עליו דמיו וא"כ ליכא הנאה למוכר ומותר למכרו : וזהו שכתב רבינו תחלה פטר חמור יכול למכרו קודם שיפדנו ובלבד שיודיע ללוקח וכו' דהיינו מ"ש הרא"ש בסיפא אבל אם מכרו בשווי למי שאינו יודע כו' דהיינו מ"ש הרא"ש ברישא הדמים אסורים וכב"י הביא דברי הרא"ש לדעת אחרת וקשיא ליה שהם הפך דברי רבינו ושרי ליה תלמיד :

פטר

פרישה

דל"מ ע"ב עכ"ס) : (י)ואם פדה בו הוי ספק פי' שכשפרישו לשם פדיון ע"ד שיתבאר לקמן : (יא) לא יתן לו הפדיון דהישראל יכול לומר לכהן דלמא אין פודין בו וא"כ אין הפדיון חל עליו והרי הוא של ישראל כבתחלה : (יב) כיון שהוא מוחזק דכיון שהוא עצמו נתן לו ישאר בידו אפי' להרא"ש דס"ל דלא מועיל תפיסה בספק כמ"ש לעיל סימן ש"ו ועיין בדרישה : (יג) והרמב"ם כתב שפודין בבן פקועה כו' פלוגתא דרב אשי ומר זוטרא היא ופסק הרמב"ם כרב אשי דאמר פודין והרא"ש פסק כמר זוטרא דאמר אין פודין : (יד) ואם פדה בנדמה פדוי דכיון דספק הוא אין מחייבין אותו לחזור ולפדותו ולא להחמיר בו כדין ספק בכור כיון שאינו קדוש קדושת הגוף כבכור ב"י וע"ש : (טו) לפיכך מיד כשמפרישו מברך ברוך אתה כו' כו' על פדיון פטר חמור · הא דמברך על הפדיון דפטר חמור ועל · פדיון הבן ולא מברך על נתינת הבכור מבהמה טהורה לכהן כמו שמברך כשמפריש חלה או מפריש תרומה היינו משום דאינו מברך אלא כשנשאר בידו ממש שהוא קודם דהיינו בפדיון בנו נשאר ביד בנו ולא נתן בעדו כ"א ה' סלעים ובפטר חמור לא נתן בעדו אלא טלה כל שהוא ואף אם פודהו בשאר דברים שנותן בעדו כל שוויו מ"מ נשאר בידו מה שהיה קדם ובהפרשת חלה ותרומה נשאר בידו העיסה והדגן שהיה מדומע מתחלה וכולו אסור משא"כ בנתינת בכור לכהן דלא אל הקודש מתחלה משאר דברים זולתו ולותו נתן כולו לכהן : (טז) ואין להמתין עד שיתן הפדיון לכהן משא"כ בה' סלעים ובכור כדלעיל סימן ש"ה : (יז) וזה ימכרנו לו בשווי בדמים מרובים מנין כו' ב"י כתב שמדברי הרא"ש משמע שאם שהודיעו שהוא פטר חמור מותר לקבל דמי כולו דידיה מתנה הוא דיהיב ליה כיון שהודיעו ולא כמשמעות דברי רבינו כו' ע"ש · ולענ"ד דרבינו אורחא דמילתא נקט דאם הודיעו אינו רגיל ליתן דמי כולו אבל ודאי ג"כ סבר שאם יצא ליתן דמי כולו שמותר לגם כמוכר לקבלו וליסבית בדמים מרע שהרי כתב אבל אם מכרו

בשוו

דרישה

סי' שבא [א] כיון שהוא מוחזק דכיון שהוא עצמו נתן לו ישאר בידו אפי' להרא"ש כו' ובלב"נ שמא הכא דמוטל הים עליו לפדותו כפטר משה ואילו נתן לו שה גמור הוי פדוי ונשאר ביד כהן אע"פ שמת הפטר ממות ביד ישראל השתא נמי דעבר ונתן לו שנדמה בתורת פדיון למה יחזיר הכהן להחזיר לו מה שנתן לו בתורת מין משא"כ לעיל שלא היה מוטל

על

חרושי הגהות

ב כ"כ שם בבכורות בשם ר"ת אבל בחולין (עד :) פסק כרב אשי וכבר תמה על זה הסמ"ע והמגיה בהרמב"ם פי"ב מה' בכורים ואף שאפשר לדחוק ולומר דבבכורות כ"כ בשם ר"ת וליה לאס"ל עדיין נשארה התמיה על תקיצור פסקי הרא"ש שסתם דבריו וסותר את עצמו בכל מקומות הנ"ל וצ"ע · ומצאתי בשכ"ג בשם הרש"ל דהמוד תפס לו עיקר בדברי הרא"ש שבבכורות כיון דשם הוא עיקר מקומו ; ג ר"ל הרמב"ם בפי' המשנה פי' בן ;

הדברים

*

פטר חמור קודם שיפדה אסור לעבוד בו ולגוזו כדי ליהנות בשערו אבל אם היה שערו מסובך או שיש לו מכה במקום השער (יח) מותר לגוזו להנאתו והשער אסור בהנאה ויקבר פטר חמור שמת קודם שנפדה יקבר (יט) [ב] לפיכך ישראל שיש לו ספק פטר חמור יפריש עליו טלה להפקיע איסורו ומעכב הטלה לעצמו לא רצה בעליו לפדותו ונתנוהו לכהן מפריש עליו הכהן טלה והוא לעצמו או יערפנו ויקברנו והישראל לא יתננו לו אא"כ יפריש עליו השה או יערפנו לפניו שהם חשודים על דבר זה מפני שהן אומרים (כ) מה אני צריך להפריש עליו טלה כיון שהוא לעצמו : לא רצה לפדותו ולא ליתנו לכהן (כא) מכהו בקופיץ (כב) בערפו עד שימות ויקברנו שהוי' הוא אסור בהנאה ולא ימיתנו בקנה ולא במגל ולא בקורדם ולא במגירה אלא בקופיץ ולא יכניסנו בחדר וינעול בפניו עד שימות (כג) [ג] מצות פדייה קודמת למצות עריפה · (כד) חמורה שלא בכרה וילדה שני זכרים נותן טלה אחד לכהן : זכר ונקבה ספק ומפריש טלה והוא לעצמו ב' חמורות שלא בכרו וילדו שני זכרים נותן שני טלאים לכהן : זכר ונקבה הזכר לכהן שני זכרים ונקבה (כה) א' לכהן ועל הב' מפריש טלה והוא לעצמו ב' זכרים וב' נקבות או שתי נקבות וזכר אין לכהן כלום ובשתי נקבות וב' זכרים מפריש ב' טלאים והן לעצמו ובזכר ושתי נקבות מפריש טלה והיא לעצמו (כו) [ד] והרמב"ם כתב דב' זכרים ושני נקבות א"צ להפריש כלום ולא נהירא : אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו שני זכרים נותן טלה א' לכהן זכר ונקבה מפריש

פטר חמור קודם שיפדה וכו' ה"א בברייתא הזכרת אסור בגיזה ובעבודה ד"ר יהודה ור"ש מתיר והלכה כרבי יהודה ודקדק רבינו ואמר אסור לעבוד בו ולגוזו כדי ליהנות בשערו דהאיסור אינו אלא משום דקא עביד כדי ליהנות בו וקודם שיפדהו אסור בהנאה אבל אם אינו עושה כך כדי ליהנות בו אין בו איסור לאו דלא תעבוד ולא תגוז כיון דלית ביה קדושת דמים ומהאי טעמא שרי בשערו מסובך או מכה במקום שער כיון דאינו גוזו אלא להנאתו של בכור לא להנאת עצמו ליהנות בשערו וכ"כ הרא"ש להדיא : **פטר** חמור שמת קודם שנפדה וכולי משנה שם [סוף דף י"ב] מת פטר חמור ר"א אומר יקבר וכו' : ומ"ש לפיכך ישראל שיש לו ספק בכור וכו' אין לו קשר למה שכתב בסמוך פטר חמור שמת קודם שנפדה יקבר אלא קאי אמ"ש מתחלה דפטר חמור אסור בהנאה קודם פדייה לפיכך ישראל שיש לו ספק פטר חמור יפריש עליו טלה וכו' וה"א להדיא בגמרא [דף ט'] דפריך אהא דתנן זכר ונקבה מפריש טלה אחד לעצמו וכיון דלעצמו הוא למה לי לאפרושי ומשני לאפקועיה לאיסורי' מיניה אלמא כיון דלא מפקע לאיסוריה אסור בהנאה מתני' מני רבי יהודה דתניא פטר חמור אסור בהנאה ד"ר יהודה ור"ש מתיר : **לא** רצו בעליו לפדותו וכו' משנה שם [תחלת דף י"ב] נתנו לכהן אין הכהן רשאי לקיימו עד שיפריש שה תחתיו : ומ"ש או יערפנו ויקברנו משנה סוף הפרק לגבי בעליו לא רצה לפדותו עורפו בקופיץ מאחוריו וקוברו וה"ה לכהן דמאי שנא וכן פסק הרמב"ם : ומ"ש והישראל לא יתננו לו וכו' ברייתא ומימרא דרב נחמן [דף י"ב] : **לא** רצה לפדותו וכו' משנה כתקנתיה בסמוך דמיירי דלא רצה בעליו לפדותו : ומ"ש ולא ימיתנו בקנה וכו' ברייתא [דף עשירי] מצות פדייה קודמת למצות עריפה שנא' ואם לא תפדה וערפתו והרמב"ם כתב דמצות עשה הוא לערפו והראב"ד השיג עליו ומביאו ב"י :

חמורה שלא ביכרה וכו' עד והן לעצמו משנה שם [דף ט] : ומ"ש שתי חמורות שלא ביכרו וכו' עד שני זכרים ונקבה אחד לכהן ומפריש טלה והוא לעצמו פי' כיון דהדא ילדה זכר וחדא ילדה נקבה וזכר א"כ נותן טלה אחד לכהן דהא איכא חד זכר ודאי בכור ואידך דהוי ספק דשמא הנקבה יצאת תחלה מפריש טלה והוא לעצמו · ומ"ש ב' זכרים וב' נקבות וכו' כן פרש"י לשם אבל הרמב"ם סובר כיון דבמשנתינו לא אמרו בשני זכרים וב' נקבות וב' נקבות וזכר דיפריש טלה כדקתני ברישא אלמא משמע דא"צ הפרשה כלל לפי שיש כאן ספיקות הרבה אע"ג דלגבי זכר ונקבה או שני זכרים ונקבה תנן נותן טלה אחד לכהן ולא תני דבשני זכרים ונקבה יפריש עוד טלה אחד לעצמו י"ל דכיון דתני לה בחד בבא בהדי זכר ונקבה דלשם א"צ להפריש לעצמו כלל אלא ליתן טלה אחד לכהן לכך נקט בקצרה נותן טלה אחד לכהן ורצונו לומר דבהא חד דינא אית להו בין שילדה זכר ונקבה ובין שילדה שני זכרים ונקבה אין נותן לכהן אלא אחד אבל לגבי הפרשה חלוקין הן דבזכר ונקבה א"צ הפרשה כלל ובב' זכרים ונקבה צריך עוד טלה אחד ומפריש לעצמו אבל בב' נקבות וזכר אחד או ב' זכרים וב' נקבות אי איתא דצריך הפרה הו"ל למיתני ומדלא תני לה אלמא דא"צ הפרשה כלל והשיג עליו רבינו ואמר דלא נהירא דסובר כפרש"י

לו בכל שוויו · והרמב"ם לא חילק בדבר אלא סתם וכתב שאם מכרו קודם פדיון דמיו אסורים : פטר חמור קודם שיפדה אסור לעבוד בו ולגוזו כדי ליהנות בשערו ברייתא שם אסור בגיזה ועבודה דברי ר' יהודה ור"ש מתיר ופסקו הפוסקי' כרבי יהודה : ומ"ש אבל אם היה שערו מסובך או שיש לו מכה במקום השער מותר לגוזו להנאתו כלומר להנאת הפטר חמור שהי' מצטער באותו צמר וכ"כ הרא"ש בפ"ק דבכורות ונתן טעם לדבר שלא נאסרה בו גיזה אלא מתורת הנאה אבל בלאו דלא תגוז ליתיה כיון דלית ביה קדושת דמים וגרע נמי מהאי קדוש' דמים דפדיונן קדוש וזה פדיונו חולין : ומ"ש והשאר אסור בהנא' ויקבר כ"כ שם הרא"ש פשוט הוא :

פטר חמור שמת קודם שנפדה יקבר בפ"ק דבכורות [יב :] : ומ"ש לפיכך ישראל שיש לו ספק פטר חמור יפריש עליו טלה להפקיע איסורו ומעכב הטלה לעצמו שם [ט :] אהא דתנן שתי חמורים אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו זכר ונקבה מפריש טלה א' לעצמו כלומר משום דשמא אותה שלא בכרה ילדה את הנקבה · ובגמרא כיון דלעצמו הוא ל"ל לאפרושי לאפקועי לאיסוריה מיניה אלמא כיון דלא מפקע לאיסוריה אסור בהנאה ומתניתין רבי יהודה היא דאמר פטר חמור אסור בהנאה · ותיבת לפיכך שכתב רבינו אינה מדוקדקת דאע"ג דטעמא דצריך להפריש עליו טלה הוא מפני שפטר חמור אסור בהנאה מ"מ אין איסורו בהנאה לאחר מיתה טעם לזה שהרי אפילו אם לא היה אסור בהנאה אלא מחייב היה צריך להפריש עליו טלה לאפקועי איסוריה מיניה : לא רצו בעליו לפדותו ונתנוהו לכהן מפריש עליו הכהן טלה וכו' משנה שם [יב :] נתנו לכהן אין הכהן רשאי לקיימו עד שיפריש שה תחתיו : ומ"ש או יערפנו כ"כ הרמב"ם ופשוט הוא : ומ"ש ויקברנו משנה שם [יג ·] דפטר חמור שערפו טעון קבורה : ומ"ש והישראל לא יתנו לו אלא א"כ יפריש עליו השה וכו' מפני שהם חשודים על דבר זה וכו' ברייתא ומימרא שם [יב :] :

לא רצה לפדותו ולא ליתנו לכהן מכהו בקופיץ בערפו עד שימות ויקברנו משנה שם [ג ·] ומ"ש ולא ימיתנו בקנה ולא במגל ולא בקורדום וכו' ולא יכניסנו בחדר וינעול בפניו עד שימות ברייתא שם [י :] .

מצות פדיה קודמת למצות עריפה משנה שם [יג ·] מייתי לה מדכתיב אם לא תפדה וערפתו וכתב הרמב"ם אם לא רצה לפדותו מ"ע לערפו וכתב עליו הראב"ד שאין לחשב העריפה במ"ע אע"פ שאמרו מצות פדיה קודמת למצות עריפה לא שתחשב מצוה אבל היא עבירה ומזיק נקרא ומפסיד ממונו של כהן ומפני שאמר מצות פדיה אמר מצות עריפה :

חמורה שלא בכרה וילדה ב' זכרים וכו' עד ומפריש טלה והוא לעצמו משנה שם [ט ·] ומ"ש שתי חמורות שלא בכרו וילדו ב' זכרים נותן שני טלאים לכהן ג"ז משנה שם ומ"ש זכר ונקבה הזכר לכהן ב' זכרים ונקבה אחד לכהן שם במשנה זכר ונקבה או ב' זכרים ונקבה נותן טלה אחד לכהן ופרש"י זכר ונקבה נותן טלה לכהן · בשביל הזכר : או ב' זכרים ונקבה · דהדא ילדה זכר וחדא ילדה זכר ונקבה נותן טלה אחד לכהן דהא איכא חד זכר ודאי בכור ואידך דהוי ספק דשמא יצתה הנקבה תחילה מפריש טלה והיא לעצמו וכ"כ התוס' והרא"ש ז"ל : ומ"ש ב' זכרים וב' נקבות או ב' נקבות וזכר אין לכהן כלום גז"ש במשנה ופרש"י ספק הן דשמא כל אחת ילדה זכר ונקבה ושמא נקבות יצאו תחלה הלכך אין כאן לכהן כלום אלא מפריש עליהם שני טלאים לאפקועי איסורייהו והן לעצמו עד כאן לשונו :

והרמב"ם כתב דב' זכרים וב' נקבות א"צ להפריש כלום כלומר אפילו בב' זכרים וב' נקבות אינו צריך להפריש כלום וכ"ש בב' נקבות וזכר שהרי זה לשון הרמב"ם שני חמורים שלא בכרו וילדו שני זכרים נותן שני טלאים לכהן זכר ונקבה או שני זכרים ונקבה נותן טלה אחד לכהן ירדו ב' נקבות וזכר או ב' זכרים וב' נקבות אין כאן לכהן כלום ואינו צריך להפריש טלה לעצמו לפי שיש כאן ספיקות הרבה ד שמא האחת ילדה זכר והב' ילדה ב' נקבות או שמא זו ילדה נקבה והאחרת זכר ואחריו נקבה או נקבה ואחריה זכר וכן ספיקות הרבה יש בב' זכרים וב' נקבות עכ"ל . ונראה מדבריו דבזכר ונקבה או ב' זכרים ונקבה מפריש טלה לעצמו אע"פ שלא הוזכר במשנה וגם הוא ז"ל הזכירו שהרי לא מיעט אלא ב"נ וזכר או ב"ז וב"נ ויש לדקדק על זה שהרי כתב הרא"ש אע"ג דבב"ז ונקבה לגבי הפרשת טלה הו"ל תרי ספיקי שמא א' ילדה ב"ז וא' ילדה נקבה ואין כאן אלא נתינה אח' לכהן ואף את"ל א' ילדה זכר וא' ילדה נקבה וזכר שמא יצאתה נקבה תחלה אפ"ה כיון דאיפשר ליה בתקנתא בהפרשת טלה אח' ולא קמפסיד ולא מידי שהרי הוא חולין והוא לעצמו לית ליה למיסמך אהיתירא דתרי ספיקי דאשכחן נמי דעל רובא לא סמכינן ליפטר מדין הפרשת טלה והוא לעצמו שהרי שנינו ברישא זכר ונקבה מפריש טלה והוא לעצמו ואע"פ שיש כאן רובא לסיטורא דמהנה יולדות נקבות תחלה והכי נמי דילדה זכר תחלה מיעוטא נפיק מקלא נקבה בהדי זכר מקמי דניפוק ליה רוב ראשו דזכר והו"ל חלילה עד כאן לשונו וכיון דבב' זכרים ונקבה איכא נמי תרי ספיקי לגבי הפרשת טלה מ"מ מפריש טלה ושמא י"ל דשאני ב"ז ונקבה דמתוך שהוא צריך לעשות בהם מעשה ליתן טלה אחד לכהן אמרינן ליה דיפריש טלה לעצמו אף ע"ג דתרי ספיקי הוא אבל בב"נ וזכר או ב"ז וב"נ כיון דאין כאן לכהן כלום לא אמרינן ליה דיפריש טלה לעצמו מאחר דתרי ספיקי הוא : אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו ב' זכרים וכו עד מפריש טלה והוא לעצמו שם

דרישה

על שישראל לפדותו וק"ל · [ב] לפיכך ישראל שיש לו ספק פטר חמור כו' ז"ל ב"י ותיבת לפיכך שכתב רבינו אינה מדוקדקת דאע"ג דטעמא דצריך להפריש עליו טלה היא מפני שפטר חמור אסיר בהנאה מ"מ אין איסורו בהנאה לאחר מיתה טעם לזה שהרי אפי' אם לא היה אלא אסיר בהנאה מחויב היה צריך להפריש עליו טלה לאפקועיה איסורא מיניה עכ"ל ונלע"ד שרבינו לא רצה ליתר שצריך להפריש עליו טלה מחיים שזה הזכיר כמה פעמים אלא שפירשתי כמו שכתבתי בפרישה : [ג] (מצות פדיה קודמת למצות עריפה עיין בב"י בשם הראב"ד שאין מצוה בעריפה אבל היא עבירה ומזיק ממוניה של כהן ומפני שאמרו מצות פדיה אמרו מצוה עריפה עכ"ל עכ"ה) [ד] והרמב"ם כתב דבב' זכרים וב' נקבות כו' דברי הרמב"ם האלה בסוף הל' בכורים והראב"ד השיג עליו שם וכתב וז"ל א"א יש כאן שיבושים והספיקות שמא הזכר יצא אחר הנקיבה עכ"ל וכתב שם הכ"מ עליו ז"ל טעמו (בה"ש יש כאן שיבושים דלא ס"ל דין זה שלא יצטרך להפריש טלה מטעם שכתב ב"י בשם הרא"ש ובמ"ש והספיקות כו' בא להשיג עכ"ה) להשיג על רבינו למה כתב שיש כאן ספיקות הרבה שהכל נכלל בספק אחד שהוא שמא הזכר יצא אחר הנקיבה ובאמת יש לתמיה מה עלה על דעת הר"מב"ם לכתוב שיש ספיקות הרבה הרי מתרי ספיקות שכתב דהיינו שמא ילדה הראשונה זכר או השנייה זכר ואפ"ה נקבה בתרווייהו היה נד חיוב על הבעלים לפרוש טלה והרי לא נשאר אלא ספק אחד שמא תרווייהו ילדי נקבות והא' ילדה

פרישה

בשוויו למי שאינו יודע שהוא פטר חמור שאינו פודהו שדמים אסורים משמע הא ידע ורוצה לפדותו אע"ג דנותן לו הדמים מותרים ודו"ק (יח) מותר לגוזו להנאתו של פטר חמור שהיה מצטער באותו צמר והטעם דלאו שלו ליתא בלאו דלא תגוז אלא מתורת הנאה כיון דלית ביה אלא קדושת דמים וגרע נמי מהאי קדושת דמים דפדיונן קדוש וזה פדיונו חולין להכי הקילו בו אפיר"י · משמע דבכור בהמה טהורה אסור בכה"ג ודו"ק : (יט) לפיכך ישראל שיש לו ספק פטר חמור כו' נראה דמיירי בספק פטר חמור שמת ביד ישראל ואשמעינן אע"ג שמוטל עליו לקוברו שיכול לפדותו והפדיון לעצמו וגם הנבילה לעצמו ויצא לחולין כדין שאר ספק פטר חמור וא"צ לטרוח בה לקברו ואם היה ודאי בכור אין זה עצה שיפדהו ויתן השה לכהן דנימא ליה טפי לקברו בלא פדיון וק"ל ולהכי נקט רבינו ספק · ומ"ש לא רצו בעליו לפדותו כו' מילתא באנפיה נפשיה הוא ואדלעיל קאי ולא אספק ועיין בדרישה : (כ) מה אני צריך להפריש עליו טלה כיון שהוא לעצמו אבל בישראל אע"פ שהיא לעצמו אינו אלא מכח ספק וק"ל : (כא) מכהו בקופיץ סכין גדול שכן דרך עריפה רש"י בבכורות דף י' ע"ב : (כב) בערפו דכתיב וערפתו שהוא לשון עורף . (כג) מצות פדייה קודמת למצות עריפה דכתיב ואם לא תפדה וערפתו (כד) חמורה שלא בכרה כו' נותן טלה אחד לכהן ואם מת פטר חמור אחד פטור כדאמרינן לעיל וה"ה גבי שתי חמורות אחד בכרה כו' מ"ו (כה) אחר לכהן ועל השני מפריש טלה כו' כנ"ל : (כו) והרמב"ם כתב דב' זכרים וב' נקיבות

חדושי הגהות

ד הדברים תמוהים בעיני כל רואיהם שהביא הנך ספיקות לפטורי ואדרבה הנך ספיקות חיובי מחייבי האי גברא דשמא האחת ילדת זכר או שמא האחרת ילדה זכר ואח"כ וכו' ומצאתי בדרישה שתמה על זה ועיין בט"ז ס"ק ז' ותמצא באר היטב :

מפריש טלה והוא לעצמו הלוקח חמורה מהנכרי ואינו יודע אם בכרה אם לאו מפריש טלה והוא לעצמו (כז) ישראל שירש מאבי אמו כהן ודאי פטר חמור (כח) ואותו כהן ירשו מאבי אמו ישראל מפריש טלה והוא שלו גר שבכרה חמורתו ספק קודם שנתגייר או אח"כ מפריש עליו טלה והוא שלו (ל) כהנים ולוים פטורים מבכור בהמה טמאה שותפות הנכרי פוטר בו כמו בבהמה טהורה וכל דיני שותפות הנכרי בטהורה כן דינו בטמאה אלא שאסור לחשתתף עמו כדי להפקיע קדושתו כיון שאפשר בפדי' או בעריפה ונראה דה"ה נמי שותפות כהנים ולוים נמי פוטר נכרי שהפריש פטר חמור מודיעים אותו שאינו חייב והרי הוא מותר בגיזה ובעבודה פרה שילדה כמין חמור וחמור שילדה כמין פרה כתבתי למעלה בהלכות בכור בהמה טהורה:

הלכות חלה

שכב כתיב (במדבר טו) ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה מלמד שחייב כל אדם להפריש חלה מעיסתו וליתנה לכהן ואין לה שיעור מן התורה אפילו כל שהוא (א) רק שלא יעשה כל העיסה חלה אלא ישייר ממנה מעט (ב) וחכמים נתנו בה שיעור כאשר יתבאר (ג) ואין חיוב זה אלא בארץ דכתיב באכלכם מלחם הארץ ומדרבנן נוהג אפילו בח"ל ובזמן שהיה טהרה בא"י לא היו מפרישין אלא חלה אחת ונאכלת לכהן ובמקומות

שם במשנה: הלוקח חמורה מהנכרי ואינו יודע אם בכרה אם לאו מפריש טלה והוא לעצמו כ"כ הרמב"ם בפ' י"ב מהלכות בכורים ופשוט שהוא נלמד ממשנה דבכורות [יט:] בלוקח בהמה מן הנכרי וכו': ישראל שירש מאבי אמו כהן ודאי פטר חמור ואותו כהן ירשו מאבי אמו ישראל מפריש טלה והוא שלו מימרא בפ"ק דבכורות [דף יא:] ופרש"י דמאי דמחייב כהן כמורישו לעשות עושה זה כמורישו היה צריך להפריש עליו שה להפקיע קדושה שחלה עליו בבית ישראל ראשון ונוטל השה לעצמו שהרי כהן הוא ה"נ עושה ישראל זה יורשו דדמי כמו שהורישו כהן השה: גר שבכרה חמורתו וכו' מפריש עליו טלה והוא שלו בפרק הזרוע [דף קלד:] תניא ד' דברים בגר לחוב וחד מינייהו בכור בהמה טמאה ופרש"י כמו שכתב רבינו וכ"כ הרמב"ם ז"ל כתב זה חייב לערוף או לפדות ואם פדה בשה השה של גר שהמע"ה:

כהנים ולוים פטורים מבכור בהמה טמאה משנה פ"ק דבכורות [ג:]: ב"ה וכתב הרשב"א בתשובה סימן שס"ז דלויה פטורה מפטר חמור והביא ראיה לדבר ומיהו פטר חמור דבעלת ישראל חייב ומיהו פטר חמור דנכסי מלוג פטור:

שותפות הנכרי פוטר בו כמו בבהמה טהורה שם במשנה: ומ"ש אלא שאסור להשתתף עמו כדי להפקיע קדושתו וכו' בפרק הלוקח אהא דקאמר התם רב מרי בר רחל הו"ל חיותא הוה מקני אודנייהו לנכרים כלאי חיותא דרב מרי כלומר מה מקנהו מאי טעמא משום דמפקע להו מקדושתייהו כתב הרא"ש שאף על פי שנענש רב מרי שפיר דמי לדידן להקנות לנכרי בהמה טהורה כדי לפטור מן הבכורה משום דלא"א לן בענין אחר אבל חמורה אין להקנות לנכרי להפקיע הבכורה כיון דאית ליה תקנה בפדייה או בעריפה ע"כ: ונראה דה"ה נמי שותפות כהנים ולוים נמי פוטר כדאמרן דבריו דהא מקרא דכל בכור בישראל דממעטינן מיניה שותפות נכרי משום דמשמע דה"ק עד שיהיה כולו של ישראל מיניה מימעיט נמי שותפות כהנים ולויים דכיון דאית להו שותפות בגויה הרי אין כולו של ישראל:

נכרי שהפריש פטר חמור מודיעין אותו שאינו חייב וכו' מנחות פרק ר' ישמעאל [סז:]: פרה שילדה כמין חמור וחמור שילדה כמין פרה כתבתי למעלה בהלכות בכור בהמה טהורה סימן שט"ו:

שכב כתיב ראשית עריסותיכם חלה תרומו תרומה שחייב כל אדם להפריש חלה מעיסתו וליתנה לכהן ואין לה שיעור מן התורה כ"כ ר"ש בפ"ב דחלה וכ"כ הרמב"ם בהל' בכורים שאין לה שיעור מן התורה אפילו הפריש כשעורה פטר את העיסה והוא בספרי: ומ"ש רק שלא יעשה כל העיסה חלה אלא ישייר ממנה מעט משנה פרק קמא דחלה האומר כל גרני תרומה וכל עיסתי חלה לא אמר כלום עד שישייר מקצת ומפרש טעמא בפרק ראשית הגז [קלז:] דכתיב בהו ראשית ששיריה ניכרים:

ומ"ש ואין חיוב זה אלא בארץ דכתיב באכלכם מלחם הארץ פשוט הוא וכ"כ הרמב"ם וכתב עוד שאף בארץ אין חייבים אלא בזמן שכל ישראל עליה שנאמר בבואכם בביאת כולכם ולא ביאת מקצתכם לפיכך חלה בזמן הזה אפילו בימי עזרא בא"י ישראל אינה אלא מדבריהם ודברים אלו איתנהו בגמרא פ"ב דכתובות [כה.] ופרק יוצא דופן [מו.] דגרסינן התם אמר רב הונא בריה דרב יהושע אסברתיכא לרבנן דבי רב דיקתו ואמרי אפילו למ"ד תרומה בזמן הזה דרבנן חלה דאורייתא ואיכא להו אנא אדרבה אפילו למ"ד תרומה בזמן הזה דאורייתא חלה דרבנן דתניא אם נאמר כי תבואו וגו':

ומ"ש ומדרבנן נוהג אף בח"ל פשוט בפרק עד כמה [כו.]: ובזמן שהיה טהרה בארץ לא היו מפרישים אלא חלה א' ונאכלת לכהן ובמקומות הקרובות לה ב' חלות וכו' בפרק בתרא דחלה תנן ר"ג אומר ג' ארצות לחלה מא"י עד כזיב חלה א' מכזיב עד הנהר ועד אמנון ב' חלות א' לאור וא' לכהן של אור יש לה שיעור ושל כהן אין לה שיעור מן הנהר ועד אמנון ולפנים ב' חלות אחת לאור ואחת לכהן של אור אין לה שיעור ושל כהן יש לה שיעור וטבול יום אוכלה ר"י אומר אינו צריך טבילה ואסורה לזבים ולזבות לנדות וליולדות ופירש הרא"ש בר"ש כל הבשר מכזיב עד הנהר ועד אמנון לפי שהרחוק מקום טומאה שסמוך לארץ העמים ואין יכולים לשמור עצמם ופירותיהם בטהרה וחלותיהם טמאות וטעונות שריפה כתרומה טמאה לכך אמרו שחלותיהן נשרפות ותקנו

כפרש"י והתוס' דכל היכא דאיכא ספק מפריש טלה לאפקועי איסוריה והוא לעצמו וכן השיג עליו הראב"ד שם והכי נקטינן: ישראל שירש מאבי אמו כהן וכו' מימרא דרב נחמן אמר רבה בר אבוה פ"ק דבכורות [דף י"א] פי' דאם ירש מאבי אמו כהן שנולדה בביתו לא היה צריך להפריש כלל דכיון דברשות כהן נולד אינו חייב בפדיון כמ"ש בסמוך דכהנים ולוים נפטרו מפדיון וישראל זה יורשו אבל השתא דנפל לכהן זה מאבי אמו ישראל דחייב בפדיון דברשות ישראל נולד וכהן זה היה צריך להפריש שה להפקיע קדושתו שחלה עליו בבית ישראל ראשון ונוטל השה לעצמו שהרי כהן הוא וא"צ לחזור אחר כהן אחר ה"נ עושה ישראל זה יורשו דדמי כמי שהורישו הכהן השה:

ושותפות הנכרי פוטר בו וכו' משנה רפ"ק דבכורות והמשתתף לו והמקבל ממנו והנותן לו בקבלה פטור מן הבכורה שנאמר בישראל ולא באחרים: ומ"ש אלא שאסור להשתתף וכולי הוא מדברי הרא"ש שכתב כך מעובדא דרב מרי בר רחל הו"ל חיותא הוה מקני אודנייהו לנכרי וכו': ומ"ש ונראה דה"ה נמי שותפות כהנים ולויים וכולי פשוט הוא דקרא בישראל ולא באחרים כל אחרים שאינן חייבין בפטר חמור קא ממעט. וכתב הרשב"א דכהנת ולויה נמי פטורה מפטר חמור מהיקשא דכל שישנו בבכור אדם ישנו בבכור בהמה טמאה וכל שאינו בבכור אדם אינו בבכור בהמה טמאה אבל בעליהם חייבים בפטר חמור שלהם ומיהו פטר חמור דנכסי מלוג פטור דשותפים הן בנכסי מלוג עיין עליו בתשובה שהשיב להרא"ש בסימן שס"ז ומביאו בספר בדק הבית והרב בהגהת שולחן ערוך:

נכרי שהפריש פטר חמור וכו' ברייתא במנחות פרק רבי ישמעאל [דף ס"ז] ומשמע מפי' רש"י דמיירי בנכרי שהפריש פטר חמור שנולד לו בגיותו ואח"כ נתגייר קאמר דמודיעין אותו שאינו חייב מאחר שנולד לו הבכור בשעת פיטור והרי הוא מותר בגיזה ועבודה לאחר שנתגייר בלא פדיון שה ובלא עריפה ואין בו איסור כלל אפילו מדרבנן ועיין במ"ש ב"י בסוף ה' חלה דהקשה מפני מה אין בודקין נכרי שהפריש חלה שמא הקדישה לשמים כי היכא שבודקים נכרי כשהפריש תרומה כמ"ש בסי' של"א ותירץ מה שתירץ והאי קושיא ופירוקא שייך נמי בפטר חמור:

שכב כתיב ראשית וכו' עד אפילו כל שהוא ה"א בספרי פרשת שלח לך וכ"כ הרמב"ם ברפ"ה מהל' בכורים. ומ"ש רק שלא יעשה כל העיסה חלה וכו' משנה ספ"ק דחלה האומר כל גרני תרומה וכל עיסתי חלה לא אמר כלום עד שישייר מקצת וטעמא דבתרומה וחלה כתיב בהו ראשית בעינן שיהו שיריה ניכרין כדאיתא בפרק ראשית הגז [דף קל"ז] כלומר שלא נקרא ראשית אלא כשנשאר ממנה שיור. ואין חיוב זה אלא בארץ וכו' ה"א בפ"ב דכתובות [דף כה] ובפ' יוצא דופן [דף מז]: ובזמן שהיה טהרה בארץ וכו' איכא למידק חדא שכתב ובזמן שהיה טהרה בארץ לא היו מפרישין אלא אחת ובפ"ד דחלה שנינו דאף בזמן שהיה טהרה לא היו מפרישין חלה א' ונאכלת לכהן במ"י אלא עד כזיב אבל שאר א"י מכזיב ועד הנהר לצד מורח ומכזיב ועד אמנה לצד מערב מקום שכבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל מפרישין ב' חלות אחת לאור ואחת נאכלת. ועוד קשה במ"ש ובמקומות הקרובות לה ב' חלות וכו' משמע דרצונו לומר מקומות שהם ח"ל וקרובות לא"י כגון סוריא ואם כן למה לא כתב נמי דין מקומות הרחוקות מא"י כגון בבל ושאר ארצות הרחוקות דהא מדהזכיר קרובות משמע דאין דין רחוקות כקרובות ואפשר ליישב דמ"ש רבינו ובזמן שהיה טהרה בארץ לא היו מפרישין אלא חלה אחת ונאכלת לכהן האי בארץ דקאמר אינו אלא במקום שנקרא בשם ארץ ישראל לכל דבר דהיינו עד כזיב

פרישה

נקיבות א"ל כו' וכ"ש בב' נקבות וזכר אחד וכ"כ הרמב"ם בפירוש וי"ל ב' חמוריו שלא בכרו וילדו ב' זכרים נותן ב' טלאים לכהן זכר ונקבה או ב' זכרים ונקבה נותן טלה אחד לכהן ילדו ב' נקבות וזכר או שני זכרים ושני נקבות אין כאן לכהן כלום וא"צ להפריש טלה לעצמו לפי שיש כאן ספיקות הרבה שמא האחת ילדה זכר והשנייה ב' נקבות או שמא זו ילדה נקבה והאחרת זכר ואחריו נקבה או נקבה ואחריו זכר וכן ספיקות הרבה יש בב' זכרים ובב' נקבות עכ"ל ואע"ג דגבי ב' זכרים ונקבה איכא נמי תרי ספיקי לגבי הפרשה שמא הא' ילדה ב' זכרים ואחת ילדה נקבה וא"ל אלא נתינה אחד לכהן ואף את"ל אחת ילדה זכר ואחת ילדה זכר ונקבה שמא יצתה נקבה תחלה ואפ"ה כיון דלא"צ במתנתא בהפרשת טלה אחד ולא קמפסיד ולא מידי עבדי הוא חולין והוא לעצמו לית ליה למסמך אסיתירא דתרי ספיקי וכיון דבב' זכרים ונקבה איכא נמי תרי ספיקי לגבי הפרשת טלה מ"ט מפריש טלה יותר מבב' זכרים וב' נקבות והא י"ל דהתם ב' זכרים ונקבה דמתוך שהוא צריך לעשות בהם מעשה ליתן טלה אחד לכהן אמרינן ליה דיפריש טלה לעצמו אע"ג דתרי ספיקי הוא אבל בב' נקבות וזכר אחד או בב' זכרים וב' נקבות כיון דאין כאן לכהן כלום לא אמרינן ליה דיפריש טלה לעצמו מאחר דתרי ספיקות הוא כ"י ע"ש ועיין בדרישה: (כז) ישראל שירש מאבי אמו כהן ודאי פטר חמור (ואותו כהן ירשו) כו' אבל בלא ירושה לא מהני למגבה כהאי דינא כגון שישראל נתן פטר חמור לכהן אבי אמו דהא כבר נתבאר דאין מוסרין לכהן פטר חמור עד שיפדהו הכהן בשה בפני ישראל וק"ל וגם א"ל שהוא פטר חמור של אבי אמו הכהן עצמו דא"כ היה פטור מלפדותו כמ"ש בסמוך: (כח) ואותו כהן ירשו מאבי אמו ישראל מפריש טלה והוא לעצמו פרש"י פ"ק דבכורות ד' י"א דמה דמחייב כהן כמורישו לעשות עושה זה דכהן שמורישו היה צריך להפריש עליו טלה להפקיע קדושתו שחלה עליו בבית ישראל ראשון ונוטל השה לעצמו שהרי כהן הוא וא"צ לחזור אחר כהן ליתנו לו ה"נ עושה ישראל זה יורשו דדמי כמו שהורישו הכהן שה וזה עכ"ל מ"ו: (כט) נכרי שהפריש כו' והרי הוא מותר בגיזה פי' הפטר חמור לכל אפי' לישראל מ"ו:

דרישה

ילדה זכר אחד, כנקבה ומאי משום שיש להסתפק ג"כ שמא ילדה האחת הזכר והנקבה יחד או קודם שילדה רוב ראש הזכר שמא ילדה גם הנקבה לגמרי והלכה כבית הלל כלא אלו ששמות לא הכריז בדברי הרמב"ם והרוכין ליישב בדוחק דס"ל דאין חוב להפריש שה אלא אם יש לברר מאחד נולד החמור והרי יש כאן ספיקות הרבה שאין לגבור אחד אותו אחד גם י"ל בדוחק לפי ישוב ב"י דס"ל דא"צ להפריש לעצמו אם לא שניתן אחד לכהן מש"ה כתב שיש כאן ספיקות ולכולן א"כ שני זכרים עד שתאמר כיון שנותן שה אחד לכהן בעד האחד צריך נמי להפריש לעצמו נגד השני וכיון דמ"מ יש כאן זכר אחד מש"ה השיג הראב"ד דא"כ ספיקות הרבה לפטור מהפרשה ומ"ש הב"י דנראה מדברי הרמב"ם דבזכר ונקבה א' ב' זכרים ונקבה מפריש טלה לעצמו כו' אינו ר"ל דבזכר ונקבה יפריש טלה דז"א דממ"נ אם איירי בב' חמוריו שבכרו וילדו אחד זכר ואחד נקבה הא בזה כתב הרמב"ם נותן טלה אחד לכהן וא"כ א"ל תו להפריש לעצמו ואם ר"ל בפטר חמור אחד שילדה זכר ונקבה הא בזה כתב בהדיא הרמב"ם בריש דבריו דמפריש טלה אחד ויעכבנו לעצמו ולא היה צריך ע"ז הב"י וראיה מדבריו כו' גם בסוף הקושיא והתירוץ לא נקט בלישניה אלא ב' זכרים ונקבה לכן נלע"ד פשוט דמ"ש הב"י נראה מדבריו כו' ה"ק דכשכתב הרמב"ם ילדה זכר ונקבה או ב' זכרים ונקבה נותן שה אחד לכהן ה"ל דג"כ מפריש טלה אחד כשילדה ב' זכרים ונקבה ומעכבו לעצמו ותפס ב"י כאן לישנא כדי לרבות המחוסר כמ"ש בכ"מ בכרית שאי בגות שנויות בבכורות בלשון הרישא ילדה זכר ונקבה או ב' זכרים ונקבה מפריש טלה לכהן וא"כ שנה בסיפא ילדה שני זכרים ונקבה או ב' נקבות וזכר אין לכהן כלום ולא הזכיר נמי כבא דלה להפריש אחד ויעכבנו לעצמו וא"כ מנ"ל להרמב"ם לחלוק בין רישא לסיפא ע"ש: (ל) (כהנים ולוים פטורים במשנה ורמב"ם סימן שס"ז דה"ה כהנת ולויה פטורים אבל אם יש לבעליהן פטר חמור אינה פטורה רק בנכסי מלוג פטור דהוה ליה שותפות בגווה עכ"ל): ופ

סי' שכב (א) רק שלא יעשה כל העיסה חלה אלא ישייר כו' דכתיב בה ראשית שיהא שיריה ניכרים: (ב) והחכמים נתנו בה שיעור כאשר יתבאר פי' אחר מכ"ך כדלקמן סימן שכ"ט: (ג) ואין חיוב זה אלא בארץ דכתיב באכלכם מלחם הארץ ואף בארץ אינה דאורייתא אלא בזמן שכל ישראל עליה שנאמר בבואכם בביאת כולכם ולא בביאת מקצתכם לפיכך אפי' בימי עזרא לא היה אלא מדבריהם כן איתא בגמרא וכ"כ הרמב"ם ב"י ומ"ש בסוף הסימן ובימי עזרא נתמעטו כו' כן איתא למ"ד · אבל שמסקנא בגמרא ולא כוותיה אלא כרבינו

(ד) ובמקומות הקרובות לה ב' חלות א' לאור וא' לכהן (ה) ועתה שאין טהרה בא"י א"א לכהן לאכול שם החלה אלא נשרפת וכתב בה"ג שא"צ להפריש אחרת לכהן וכ"כ הרמב"ם אבל בשאר המקומות כתב שצריך להפריש שתים כבראשונה [א] וי"א כיון שאין חלה נאכלת בא"י גם בשאר המקומות אין צריך להפריש אלא אחת ולשורפה (ו) וא"א הרא"ש ז"ל כתב שצריך להפריש שתים בכל המקומות

בין

כזיב שכבשוה עולי בבל וקדשוה קדוש' שנייה לשעתה ולעתיד לבא: ומ"ש ובמקומות הקרובות לה ב' חלות וכו' היינו לומר כל הארצות הקרובות לה בין מכזיב ועד הנהר ועד אמנון מקום שכבשוה עולי מצרים שכבר נתבטלה אותה קדושה בשעה שגלו ואין להם דין א"י לכל דבר וכן חוץ הנהר ואמנון ולפנים וכן סוריא כל אלה הם מקומות הקרובות לה ואין להם דין א"י ממש וחלתם בחזקת טומאה היא ולכן צריך להפריש שם ב' חלות ולפ"ז הא דקאמר רבינו ובמקומות הקרובות לה וכולי הכי פירושו דאף במקומות הקרובות לה דיש להם דין א"י במקצת צריך ב' חלות ומכל שכן במקומות הרחוקות דצריך שתי חלות דבחזקת טומאה הם יותר מהמקומות הקרובות ומיהו קשה בהא דכתב במה דברי' אמורים כשאין שם כהן טהור וכו' דמשמע דבכל הארצות ליכא מאן דפליג דבדאיכא כהן טהור א"צ כי אם חלה אחת ובדברי הרא"ש פכ"ה מבואר ומביאו ב"י דדוקא במקומות הרחוקים כמו בבל דלא מתחזיא כחלת א"י אין צריך כל אחת חלה אחת ונאכלת לכהן קטן אבל במקומות הקרובות דמתחזיא חלה דידהו כחלת ארץ ישראל גזרו טומאה עליה שלא לאכלה כהן טהור גמור בשביל שהיא טמאה אלא נשרפת והשניה נאכלה לכהן טהור דוקא ועוד קשה שכתב ומדברי הרמב"ם יראה דדוקא בח"ל וכו' דהביא דברי הרמב"ם כי היכא דלא ניתא דבארץ ישראל נמי שרי לכהן קטן ותימה הלא כבר כתב תחלה ועתה שאין טהרה בארץ ישראל א"א לכהן לאכול שם החלה וכו' דכתב כן בפסק לד"ה דכיון דאין לנו אפר פרה וכולנו בחזקת טמאי מתים אי אפשר לשום כהן לאכול אותה בטהרה אלא נשרפת כדין תרומה טמאה ואינו דעת הרמב"ם בלבד · ונראה דמ"ש רבינו בד"א כשאין שם כהן קטן וכו' שדעתו להורות כהרמב"ם שפסק להדיא שדין כהן קטן נוהג בין בסוריא בין בשאר ארצות וכשאין כהן קטן או גדול שטבל לקריו אז מפרישין שתי חלות והשנייה נאכלת אף לזבים ולזבות אפילו בסוריא הקרובה לארץ ישראל וכמפורש במ"ש פ"ה מהלכות בכורים ודלא כהתוספות והסמ"ג והרא"ש ולפיכך לאחר שכתב רבינו בשם הרא"ש דבכל המקומות צריך להפריש ב' חלות בין בארץ בין בחוצה לארץ כתב במה דברים אמורים כשאין שם כהן טהור ואין זה מדברי רבינו ואכל הארצות קאי וקאמר במה דברים אמורים דצריך להפריש שתים כשאין שם כהן קטן וכו' ואין זה מן התימה שהכריע דלא כהרא"ש ולא הביא דעת אביו דטובא אשכחן הכי בחבורו שכתב בסתם הפך דעת אביו וכאן נ"כ לא ראה רבינו להחמיר באיסור דדבריהם ופסק כהרמב"ם דלא חילק בין במקומות הקרובים לרחוקים דבדאיכא כהן קטן אין מפרישין אלא אחת וה"ה בגדול שטבל ובדליכא כהן קטן או גדול שטבל מפרישים ב' אחת לאור ואחת לכהן ומותר אפילו לזבים וכו' ומ"ש ומדברי הרמב"ם יראה וכו' נראה דלפי שהיה אפשר לומר דמ"ש ועתה שאין טהרה בארץ ישראל אי אפשר לכהן לאכול שם החלה זהו משום דסבירא ליה דאפילו בימי עזרא בארץ ישראל חיוב החלה מן התורה היא דקדושה ראשונה לא בטלה ולפיכך אי אפשר לכהן לאכול שם בטהרה אלא נשרפת אבל לת"ד דאינה אלא מדבריהם מותר לאכול שם כהן קטן או גדול בטבל לקריו על כן להוציא מפירוש זה כתב רבינו ומדברי הרמב"ם יראה דדוקא בחוצה לארץ וכו' כלומר שאף לדעת הרמב"ם דאפילו בימי עזרא בארץ ישראל אינה אלא מדבריהם לפי שלא עלו כולם וכתיב גבי חלה בבואכם בביאת כולכם ולא בביאת מקצתכם אפילו הכי יראה מדבריו דדוקא בחוצה לארץ שעיקר החיוב מדרבנן שרי לכהן קטן או גדול שטבל לקריו וכו' וכ"ש דאיכא מ"ד שהוא דאורייתא אפילו האידנא וכו' דהשתא כיון דאי אפשר שתהיה עתה טהרה בארץ ישראל אין לה היתר לאכלה לכהן טהור מפני שכולן טמאי מתים ולפ"ז מ"ש תחלה ועתה שאין טהרה בארץ ישראל וכו' לכ"ע קאמר אף למ"ד דקדושה ראשונה בטלה דשנייה לא היתה בביאת כולם אפילו הכי כיון דבארץ ישראל עיקרה דאורייתא אסור לכהן קטן לאוכלה אלא נשרפת ולכן אין דין כהן קטן נוהג אלא בשאר ארצות בין קרובות בין רחוקות אבל לא בארץ ישראל מקום שכבשוה עולי בבל : ומ"ש בשם בה"ג שא"צ להפריש אחרת לכהן טעמו דכיון דלא תקנו שבמי המשנה ב' חלות בארץ ישראל אין לנו להוסיף תקנה אלא הניחו דין תורה במקומו שאם החלה טהורה אוכלין אותה כהנים טהורים ואם החלה טמאה שורפין אותה ואין צריך להפריש שנייה כדי שתהא נאכלת לכהן אם כן גם עתה שאין טהרה בארץ ישראל נשרפת ואין צריך להפריש אחרת לכהן וכן כתב הרמב"ם שכך הוא הדין בארץ ישראל דהיינו עד כזיב אבל בשאר המקומות התקנה הראשונה במקומה עומדת וזהו שצריך להפריש שתים כבראשונה כלומר התקנה הראשונה לא נתבטלה : וסברת י"א דלא תקנו ב' חלות בשאר מקומות אלא היכא שהיתה טהרה בארץ ישראל שהיתה חלת ארץ ישראל נאכלת השתא ודאי כיון דבשאר מקומות שהם מוחזקים בטומאה וחלתם ודאי טמאה צריך לשורפה לעולם אם כן יש לחוש שמה תשתכח תורת חלה משאר מקומות כיון שאינה נאכלת כמו בארץ ישראל הלכך תקנו להפריש חלה שנייה לכהן אבל עתה שאין חלה נאכלת כלל בארץ ישראל גם בשאר מקומות אין צריך להפריש אלא אחת ולשורפה דלא תשתכח תורת חלה יותר בשאר מקומות מבארץ ישראל כיון דאין שום חלה נאכלת אלא נשרפת בכל המקומות בשוה : וסברת הרא"ש דלא הניחו דין תורה במקומו בארץ ישראל אלא בזמן שהיתה טהרה בארץ ישראל דלפעמים נאכלת כשהיא טהורה ולפעמים נשרפת שהיא טמאה ולא תשתכח תורת חלה

ותקנו להפריש עוד אחרת ויאכלנה הכהן שלא תשתכח תורת חלה ושל אור שהיא מד"ת צריך להפריש כשיעור חלה ושל כהן שהיא מד"ס אין לה שיעור מהנהר ועד אמנון ולפנים ב' חלות אחת לאור ואחת לכהן של אור אין לה שיעור מפני שהיא נשרפת ושל כהן יש לה שיעור מפני שהיא נאכלת ושתיהם מד"ס וטבול יום אוכלה פי' טבול יום דקרי אף ע"פ שטומאה יוצאה עליו מגופו הקילו חכמים באותה חלה שניה שאינה אלא כדי שלא תשתכח תורת חלה רבי יוסי מיקל טפי וקאמר דאף טבילה אינה צריכה ואסורה לזבים וכו' וקאמר בירושלמי לרבי יוסי נצרכה ואע"ג דמתירים לבעל קרי אסר לה להניח בלא טבילה דע"כ בלא טבילה איירי דאי בשטבלו איירי לרבנן נמי נצרכה אלא ודאי הכי נמי שרי כי היכי דשרי טבול יום דבעל קרי אע"ג דטומאה יוצאת מגופו דאין לחלק אחר שטבל בין טומאה חמורה לטומאה קלה וטומאה שאינה יוצאה מגופו שרי לרבנן כמו בעל קרי לר' יוסי דאי מצרכי טבילה בטומאת מת תקשה להו כדמקשינן בפ' עד כמה וכי הזאה יש לנו וא"א ליזהר מטומאת מת וגם צריך לטמא לקרוביו ולמה תקנו חלה שניה לכהן אם א"א לאוכלה וחלה דידן שאנו מפרישים עתה יש לה עוד דין אחר דגרסינן בפ' עד כמה (שם) אמר רבינא הלכתא נדה קוצה לה חלה ואכיל לה כהן קטן ואי ליכא כהן קטן שקלה לה כזית מסא ושדייא ליה בתנורא והדר מפרשא לה חלה אחריתי כי היכי דלא תשתכח תורת חלה ואכיל לה אפילו כהן גדול אלמא היכא דאיכא כהן קטן שאוכל החלה א"צ להפריש חלה אחריתי ובחלה שלישית דמתני' אע"פ שגם היא בח"ל צריך לעולם להפריש ב' חלות ואותה של אור אינה נאכלת כלל דומיא דחלה שניה דמכזיב ועד הנהר ועד אמנון לפי שהיו סמוכים לא"י ומתחזיא חלה דידה כחלת א"י טמאה גזרו עליה שלא לאכלה כהן טהור גמור בשביל שהיא טמאה וההיא דפרק עד כמה איירי במקומות הרחוקים מא"י כגון מקום האמוראים שהיו בבבל ולא מתחזיא כחלת א"י ולא גזרו עליה איסור מחמת טומאה עצמו ואמר שהיא נאכלת לכהן קטן שלא יצא טומאה מגופו ולא יפריש אחרת כיון דזו נאכלת ונראה דה"ה נמי דשריא לכהן גדול שטבל לקריו אע"פ שלא העריב שמשו ומסתבר שלא להחמיר בה יותר מבחלת כהן שמפרישים הסמוכים לא"י וכ"כ בעל הלכות וא"ת אמאי קאמר נותנה לקטן כיון דשריא אפילו לגדול שטבל לקריו וי"ל לפי שאין שיעור לחלת ח"ל ולפי שדבר מועט היא נותנה לכהן קטן כמו שהקלו בחלת בבל כשיש כהן קטן ולא הצריכה לשורפה ולהפריש אחרת לכהן כמו לאותן הסמוכים לא"י כך הקלו בשניה להתיר גם לזבים וזבות נדות ויולדות דלא מפליגי התם בכהן גדול המותר בחלה שניה משום טומאה ואע"ג דהחמירו בחלה שניה של הסמוכים לא"י לאוסרה לזבים וזבות שהרי החמירו גם בחלת האור יותר ועוד שהרי השניה קבועה בסמוכים להפרישה לעולם וברחוקים א"צ להפריש כשיש כהן קטן או גדול שטבל לקריו לכך הקלו בה טפי ולא אסרוה אלא לזרים ותימא הוא האידנא שברוב המקומות אין מפרישין חלה שניה אף כששורפין הראשונה וי"ל דבימי האמוראים היו אוכלים תרומה טהורה בא"י כי היה להם אפר פרה כדאמרינן [חגיגה כה:] חברים מדכו בגלילא ולכך הצריכו גם בח"ל להפריש חלת כהן שלא תשתכח תורת חלה אבל האידנא שבטלה אפר פרה ואין חלה נאכלת בא"י אף בח"ל אין צריך להפריש חלת כהן וכ"כ בעל הלכות וחלה בא"י אין מפרישין אלא א' ושורפין אותה וכ"ש בח"ל ומנהג טוב להפרישה כי הסברא נוטה להפך כיון שאין חלה נאכלת בשום מקום כ"ש תשתכח תורת חלה ולמחר יבנה בית המקדש ויהיו סבורים שאינו דין שתאכל שום חלה עכ"ל הרא"ש ז"ל וכלל דבריו בפירושא דמתני' ומ"ש על ההיא דפרק עד כמה הם דברי התוספת שם פרק כל הבשר ופרק עד כמה וסמ"ג וגם מ"ש בסוף דבריו לחלק בין זמן האמוראים לזמן הזה כ"כ סמ"ג : והטעם שכתב למה לא נהגו להפריש ב' חלות בח"ל כ"כ ר"ש בפי' המשנה וגם הרשב"א בפסקי חלה שלו כתב שנראה מהמשנה דבכל ח"ל היה דין שיפרישו ב' חלות א' לאור ואין לה שיעור וא' לכהן ויש לה שיעור ומ"מ שמעתי שעדיין יש מקומות נוהגי' כן אבל בכל הארץ ובן בצרפת אין נוהגין אלא בחלת האור ובלא שעור ור"ש נתן טעם לדבר וכתב שכ"כ בה"ג דחלת ח"ל אין מפרישין אלא חלה א' ושורפין אותה ואף הרמב"ם כתב כן עכ"ל וכן המנהג פשוט שלא להפריש אלא חלת האור בלבד וכתב סה"ת שהטעם לפי שצריך לשורפה מורים ונכריים וגם פעמים שנותנים אותה בקערה במרק רותח ועתה אסור זר לאכלה בקערה וז"ל הרמב"ם בזמן הזה שאין שם עיסה טהורה מפני טומאת המת מפרישין חלה אחת בכל א"י א' ממ"ח ושורפין אותה מפני שהיא טמאה ויש לה שם מן התורה ומכזיב ועד אמנה מפרישין שניה לכהן לאכלה ואין לה שיעור כשהיה הדבר מקודם חלת ח"ל אע"פ שהיא טמאה הואיל ועיקר חיובא מדבריהם אינה אסורה באכילה אלא על כהן שטומאה יוצאה מגופו והם בעלי קריים וזבים וזבות ונדות ויולדות ומצורעים אבל שאר הטמאים במגע הטומאות אפילו טמאי מת מותרים לאכלה לפיכך אם היה כהן קטן בח"ל בין בסוריא בין בשאר ארצות ורצה להפריש חלה א' מפריש א' ממ"ח ונאכלת לקטן שעדיין לא ראה קרי או לקטנה שעדיין לא ראתה נדה שאינו צריך להפריש שנית וכן אם היה שם כ"ג שטבל מש"ז או מזיבתו אע"פ שלא העריב שמשו ואע"פ שהוא טמא ה"ז מותר לאכול החלה הראשונה וא"צ להפריש שנית בח"ל עכ"ל והר"ן כתב בפרק אלו עוברין דאיפשר דמי שטומאה יוצאה מגופו אינו מותר בתרומת ח"ל בטבילה לבד בלא הערב שמש וע"פ מה שכתבתי יתבארו דברים רבים ומ"ש ובזמן שהיה טהרה בארץ לא היו מפרישין אלא חלה א' היינו דתנן מא"י ועד כזיב חלה א' : ומ"ש ובמקומות הקרובות לה שתי חלות וכו' היינו דתנן מן הנהר ועד אמנון ולפנים ב' חלות א' לאור ואחת לכהן : ומ"ש ועתה שאין טהרה בא"י א"א לכהן לאכול שם החלה אלא נשרפת זה פשוט : ומ"ש בשם בה"ג שא"ל להפריש אחרת לכהן כ"כ התוס' בפרק עד כמה בשמו ומיהו כתבו אח"כ

ונראה

דרישה

סי' שכב [א] ויש (אומרים כיון שאין חלה נאכלת כו' סברא ישרה היא שאין הדעת נותן שבח"ל תאכל חלה ובא"י גופא לא תאכל ומש"ה נהיגנן שאין להפריש אלא אחד

פרישה

שרבינו כתב כיון דאיכא מ"ד דס"ל הכי אית לן להחמיר כ"י ע"ש · וכ"כ רבינו לקמן בסדיא בר"ס שכ"ח · (ד) ובמקומות הקרובות לה שתי חלות כו' פי' כאשי"רי כגון המקומות שאין א"י ממש כי כבשוהו עולי מצרים ולא כבשוהו עולי בבל וקדושה ראשונה בטלה מאמרב המקדש בראשונה

היו מפרישין שנים אחד לאור ואחד לכהן ונאכלת והטעם בירושל' שאז לא היו מפריש' אלא אחת אם כן תם נאכלת יאמרו תרומה טמאה נאכלת כי זאת ארץ טמאה היא כארץ העמים כו' ואם היתה נשרפת יאמרו תרומה טהורה נשרפת כי יוצאין את בני הארץ נאמנו בטהרה הלכך הצריכו להפריש ב' חלות (וכ"י כתב גם בזה הטעם כדי שלא תשתכח) ודבר תימה הוא בעיני הרואים ונותן לב להבין או ישאל ויגידו לו כו' יכתב עוד שלחלת אור יש לה שיעור מאחר שבראית כשל תורה (ולחלת כהן א"צ שיעור ובחלת ח"ל הוא להיפך יק"ל) ולפ"ז נראה חלת של אור שלנו צריכין שיעור מאחר שאין מפרישין אחרת לאכילה וק"ל א"ו אבל רמ"א כתב שס"ל מאחר שחלת ח"ל דרבנן ובזמן הזה דאפי' בא"י אינה נאכלת. אפי' בשאר מקומות א"צ להפריש אלא חלה אחת בלא שיעור ולשורפה ומ"מ נוהגין ליטול כזית כו' ע"ש סעיף כ' : (ה) ועתה שאין טהרה בא"י א"א לכהן כו' כיוון מאחר שחלה שלה כעין דאורייתא או דאורייתא ממש למד מ"ד וסתם אדם הוא בחזקת טמא מת ובכשי אין לנו מי חטאת לטהרו מטומאת מת וק"ל (ו) וא"א הרא"ש ז"ל כתב שצריך להפריש שתים פי' בזמן הזה :

בין

חדושי הגהות

שכב א פי' שבסמוכין עושין לעולם חלת האור ומ"ש ועוד שהרי השנייה וכו' כלומר שאע"פ שלא תהיה חלה לאור בשום מקום מ"מ איכא שינוי בשנייה זו עצמה שהרי השני' וכו'

(ז) בין בארץ בין בח"ל ג (ס) בד"א כשאין שם כהן טהור (ט) אבל אם יש כהן קטן שלא ראה קרי (י) או גדול שטבל לקריו א"צ להפריש אלא א' (יא) ואין לה שיעור אפילו כל שהוא והקטן או הגדול שטבל לקריו אוכלה ואם אין כהן קטן או כהן גדול שטבל מפריש ב' אחת לאור ואין לה שיעור (יב) [ב] ואחת לכהן ויש לה שיעור ומותר אפילו לזבין ולזבות ונדות ויולדות (א) ואינה אסורה אלא לזרים (יג) ומדברי הרמב"ם יראה דדוקא בח"ל שעיקר חיוב בדרבנן שרי לכהן קטן או גדול שטבל לאוכלה אבל בא"י אין להם לאכול שתרומת א"י אסורה (יד) אפילו לטמא מגע (ש) אפי' אינה דאורייתא וכ"ש דאיכא מ"ד שהוא דאורייתא אפי' האידנא שקדושה שניה לא בטלה ובימי עזרא נתחייבו בחלה אף על פי שלא עלו כולם:

שכג (א) **כל** חלה שהיא מדרבנן ניתנת (ב) אפילו לכהן ע"ה ואינה טובלת (ג) שמותר לאכול מהפת ולהפרישה אח"כ ומתבטל ברוב חולין כדי לאוכלה בטומאה (ד) כגון שיש כהן גדול שטבל לקריו שאין מפרישין אלא א' והוא אוכלה בטהרה היינו דוקא כשהיא בעיניה אבל יכול לערבה ברוב חולין לאוכלה בימי

ונראה דעכשיו כיון ששורפין אותה לפי שאין להם כוהנה בכל א"י צריך להפריש שניה כמו אכזיב ועד הנהר ועד אמנון שמפריש חלה שניה שלא תשתכח תורת חלה ומה שלמד מדברי הרמב"ם דדוקא בח"ל וכו' אבל בא"י אין להם לאכלה וכו' כן משמע ודאי מדבריו בהדיא ומ"ש וכ"ש דאיכא מ"ד שהיא מדאורייתא אפילו כאודנא וכו' כלומר אף על גב דהרמב"ם כתב בפ"ה מה' בכורים דבימי עז"א לא נתחייבו בחלה מדאורייתא לפי שלא עלו כולם מ"מ סבר דכיון דבא"י עיקרה דאורייתא אסורה אפילו לטמא מגע כ"ש דאיכא מ"ד דאף בזמן הזה היא דאורייתא משום דס"ל בימי עזרא נתחייבו בחלה אף ע"ג דלא עלו כולם וכיון דבימי עזרא נתחייבו מן התורה גם עכשיו חייבים מן התורה דקי"ל קדושה שניה לא בטלה והיינו רבנן דבי רב דהוו יתבי ואמרי אפילו למ"ד תרומה בזמן הזה דרבנן חלה דאורייתא וכמו שכתבתי אותה בפרק יוצא דופן [דף מו ׳] וס"פ דכתובות [דף כה ׳] ואע"ג דמשמע התם דלית הלכתא כוותייהו אלא כדאמר להו רב הונא בריה דרב יהושע לא נחית רבינו למכתב דאיכא מ"ד דאף בזמן הזה היא דאורייתא כיון דהנך רבנן הוי ס"ד למימר הכי: ודע שזה שכתב הרמב"ם דמטורף הוא כמי שטומאה יוצאה עליו מגופו כתב בפ"ז מהלכות תרומה דהיינו דוקא כשטמא אותו כהן מיוחס אבל קודם שיטמא הכהן טהור הוא:

שכג כל חלה שהיא מדרבנן ניתנת אפילו לכהן ע"ה בפ"ד דחלה גבי מן הנהר ואמנון ולפנים דהוי ח"ל כמו שנתבאר תנן וניתנת לכל כהן ומפרש בירושלמי דהיינו דניתנת בין לכהן חבר בין לכהן ע"ה: ומ"ש רבינו כל חלה שהיא מדרבנן היינו לומר שעיקרה מדרבנן דהיינו חלת ח"ל אבל חלת א"י בזמן הזה אפילו למאן דאמר שאינה אלא מדרבנן אינה בכלל הזה דכיון דעיקרה דאורייתא אינה נאכלת כלל וכמו שנתבאר בסימן שקודם זה:

ואינה טובלת שמותר לאכול מהפת ולהפריש אחר כך בפ"ק דביצה [ט:] אמר שמואל חלת ח"ל אוכל והולך ואחר כך מפריש וכתב הרא"ש פרש"י אוכל כל הפת ומשייר בה כדי חלה ומפרישה באחרונה ול"נ דאם כן הול"ל ומשייר כדי חלה אלא משמע צריך לשייר יותר מכדי חלה כדי להפריש עליו חלה משום דבעינן ראשית ששיריה ניכרים ותיהו מוקף ודאי לא בעינן מדשרינן אוכל והולך ואחר כך מפריש וכ"כ (א) סמ"ג:

וכתב עוד סמ"ג כתב מורי רבינו יהודה בשם הר"ר אלחנן דהא דאמרינן אוכל והולך ואח"כ מפריש וזהו כשנתחייבה כל העיסה ביחד כשגלגלה ביחד אבל במצות שכל אחד נתחייבת בחלה לבדה סברא הוא שלא יועיל בלא הקפה לפטור את כולם עד כאן לשונו (ב): ומתבטלת ברוב חולין כדי לאכלה בטומאה בפרק עד כמה [כז ׳] אמר שמואל תרומת ח"ל בטלה ברוב רבה מבטלה ברוב ואכיל לה בימי טומאתו: וכתב הר"ן בפרק אלו עוברין שכתב הרמב"ן דהא דאמרינן מבטלה ברוב היינו לומר שאם נתערבה בכמותה או בפחות ממנה מרבה עליה חולין ומבטלה כדאמרינן בפ"ק דביצה [דף ד ׳] דבדרבנן מבטלין איסורא כה"ג אבל לבטל בעירוב לכתחלה לא דלערב כשאר איסורים של דבריהם אין לנו עכ"ל אבל הרשב"א כתב בפסקי חלה שלו דמשמע דאפילו לכתחלה נוטל ומבטל והרמב"ם אף על פי שמדבריו בפ"ה מהלכות בכורים נראה לכאורה שסובר כדברי הרמב"ן דלכאורה אין מבטלין אותה שכתב וזה לשונו אם היה שם כהן קטן וכו' הרי זה מותר לאכלה עם הזר על שלחן א' לפי שאינה מדמעת ואפילו נתערב שה בשוה בפ' י"ב מהלכות תרומה כתב בהדיא תרומת חוצה

חלה אבל עתה שאין טהרה דלעולם נשרפת ותשתכח תורת חלה ודאי בכלל שתקנו דאכזיב ועד הנהר ועד אמנון צריך ב' חלות הוי נמי תקנה זו דכל מקום שהיא מקום טומאה והלחם נשרפת לעולם צריך להפריש עוד חלה לכהן שלא תשתכח תורת חלה ואין אנו מוסיפין תקנה אלא בכלל תקנה הראשונה היא ודו"ק: ומ"ש במה דברים אמורים כשאין שם כהן וכו' עד ואין לה שעור כ"כ הרא"ש דהא דאיתא בפ"ק עד כמה ואכיל לה כהן קטן ולא קאמר דטתנה לכהן גדול שטבל לקריו היינו לפי שאין שיעור לחלת חוצה לארץ ולפי שדבר מועט הוא ניתנה לכהן קטן ורבינו שתופס דעת הרמב"ם עיקר שבכל שאר המקומות אפילו בקרובות נוהג בהן דין כהן קטן א"כ נדונין כח"ל שאין לה שעור:

ומ"ש ואם אין כהן קטן וכו' עד אחת לאור ואין לה שעור ואחת לכהן ויש לה שעור הוי נמי מה"ט כיון דנוהג דין כהן קטן בכל שאר המקומות אפילו במקומות הקרובות אם כן נוהג בהם דין מהנהר ואמנון ולפנים שצריך ב' חלות ושל אור אין לה שעור כיון שהיא נשרפת ושל כהן יש לה שעור מפני שהיא נאכלת ושניהם מד"ס:

שכג כל חלה שהיא מדרבנן וכו' פירוש שעיקרה מדרבנן דהיינו חלת חוצה לארץ דאילו חלת ארץ ישראל בזמן הזה אפילו למאן דאמר שאינה אלא מדבריהם אינה בכלל הזה דכיון דעיקרה דאורייתא אינה נאכלת כלל כמו שנתבאר בסימן הקודם ודין זה היא משנה פ"ד דחלה דגבי מנהר ואמנון ולפנים דהוי ח"ל תנן וניתנת לכל כהן שירצה ומפרש בירושלמי דניתנת לכהן אפילו עם הארץ וכן כתב בית יוסף: ומ"ש ואינה טובלת שמותר לאכול מהפת ולהפרישה אח"כ מימרא דשמואל פרק קמא דביצה ודקדק רבינו ואמר ולהפרישה אחר כן דמשמע דמשייר יותר מכדי חלה כדי להפריש עליו חלה משום דבעינן ראשית ששיריה ניכרים דלא כפירוש רש"י דאין צריך לשייר אלא כדי חלה וכן כתב הרא"ש לשם: ומ"ש ומתבטלת ברוב חולין וכו' בפרק עד כמה [דף כ"ז] אמר שמואל תרומת חוצה לארץ בטלה ברוב רבה מבטלה ברוב ואכיל לה בימי טומאתו ולפי שמספר לפרש דרבה תרתי קאמר חדא מבטלה ברוב לאוכלה לזר ולא בעיא ק"א אידך ואכיל לה בימי טומאתו אף בלא ביטול ברוב ע"כ פי' רבינו דחדא קאמר דמבטל לה ברוב כדי לאכלה בטומאה ולפי שקשה דבח"ל דכולנו טמאי מתים ואין לנו אפר פרה כל חלה נאכלת בטומאה אפי' בימי טהרתו לכך פירש דה"ק כגון שיש כהן גדול שטבל לקריו וכו' כלומר כי היכא דהקילו בחוצה לארץ לאוכלה בטומאת מת הכי נמי הקילו בחוצה לארץ בטומאה היוצאה מגופו לאוכלה על ידי ביטול ברוב אבל בטלה ברוב לאוכלה לזר מזה לא קמיירי

דרכי משה

שכב (א) וכ"ה במרדכי סוף חולין ע"ב דף תשמ"ב אמנם הר"ן פ' אלו עוברין דף רמ"ב ע"א כתב די"א דאסור אפי' בחלת ח"ל אלא לאחר הערב שמש כתב הכלבו קבלנו וראינו שמברכים כשאוכלים חלת ח"ל ומברך תחילה על המין שאוכל מאיזה מין שהוא ואח"כ מברך בא"י אמ"ה אקב"ו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה עכ"ל והוא לשון הרמב"ם סוף הל' תרומה כתב מהרי"ו דחלה צריך לעשות לה היסק בפ"ע דישראל אסור ליהנות ממנה וכ"ה בתוס' פ' כל שעה (לד:) ואין נוהגין כן בזה"ז שאין חלה דאורייתא רק משליכים אותה לתנור קודם שאופין בו הפת עכ"ל:

שכג (א) וכ"ה בהר"ן דביצה ע"ב דף רכ"א: (ב) וכ"ה במרדכי פ' אלו עוברין ובכלבו: וכ"כ

פרישה

(ז) בין בארץ בין בח"ל ז"ל הרא"ש ועכשיו טוב להפריש כיון שאין חלה נאכלת בשום מקום תשתכח תורת חלה. ולמאי יגבה בית ספקה ויהיו סבורין שאינו דין שמאכל שום חלה עכ"ל: (ס) בד"א כשאין שם כהן טהור לא קאי אדלעיל אלא על מקומות הרחוקים וכ"פ הרא"ש מ"ו: (ט) אבל אם יש כהן קטן שלא ראה קרי כו' (הרמב"ם כתב או לקטנה שלא ראתה נדה וכתב הר"ן דהגדול שטבל לקריו צריך ג"כ הערב שמש עכ"ל) ופירש הרא"ש דהא דאיירי במקומות הרחוקים לח"ל כבבל כו' ולא במקומות שהם [illegible] א"י לא גזרו בה איסור אלא בטומאה היוצאה מגופו אבל לכהן קטן מותר וה"ל להפריש אחרת וגם אחת אין לה שיעור כו' וי"ל מה שאנו נוהגים אחר בני בבל ואפ"ה אין אנו אוכלים אותה אלא שורפין לפי שאנו סוברין כי"ם וקי"ל וכן איתא בתו' ריש דף ע"ח מ"ו: (י) או גדול שטבל לקריו כו' ומה דלא כתב נמי דאפילו לא טבל א"צ להפריש אלא אחת כשיש כהן דהא יכול לערבו ולאכלו בימי טומאתו וכמ"ש בסימן שאחר זה ונראה דמשום [illegible] לאכול בימי טומאתו לא היו מקילין לכתחלה כ"א משום שיכול לאכלה בטהרה לאחר שטבילה או לגבו כהן בקטנותו ומאז כיון שאין צריך להפריש אלא אחת ספיו לאוכלו ג"כ בימי טומאתו ע"י עירוב: (יא) ואין לה שיעור אלא כל שהיא כ"פ הרא"ש בסוף הלכות חלה וכן מפוס' הזרעים מ"ו: (יב) ואחת לכהן ויש לה שיעור ומותר כו' כיון לכרבות בנאכלת כן איתא ברמב"ם להדיא ואף בתשו"ר משמע כן ומ"מ בח"ל במקומות שאינן רחוקין כ"כ כבבל לא לעולם צריך שנים אפי' היכא דאוכלה כהן קטן דלא הקילו ביה כ"כ אם כן צריכין נמי להשמיר ולוקם בשיעור ומאמר שצריכה שיעור מרבים בנאכלת מ"ו ועיין בדרישה: (יג) ומדברי הרמב"ם יראה כו' ע"כ לא איירי אלא באודנא שאין עוברים בא"י דפשיטא דלכ"ע אינה נאכלת כלל כמ"ש סמוך עלמר לעיל ואף בשם הרמב"ם אלא בא"י בזמן בית שני איירי (אין זה מוכרח דהא הרמב"ם לא אמר לעיל אלא דח"ל להפריש אחרת אבל לא כתב לעיל השורפה ומפסר דהרמב"ם דלעיל איירי כשאין שם כהן קטן תו"ק עכ"ל) (אבל ממ"ש בסוף אפי' האידנא כו' משמע דמכוון הוא איירי וגם או בימי עזרא קאמר לא הו"ל לרבינו להביאו דמ"מ מאי דהוה הוה וגם הרמב"ם וכתב ובימי עזרא נתחייבו ממשמע דלפני זה לא איירי מבימי עזרא) ובא להשמיע לנו דלא פליגי אמאר שבבית שני תרומות ומעשרות וחלה מדרבנן לדעת כמה גאונים וכן סובר הרמב"ם גופה אם כן הו"א להקל בה ולאכול אף לטמא מת או שאר טומאת מגע ולא נאסר אותה אלא לטומאה היוצאת מגופו קמ"ל דלכהן כו' אפי' בשלמא בזמן שאין טהרה אם כן אינה ראוי לאוכלה כלל בטהרה ופשיטא דלא התירו לאכלה בטומאה דאם כן תרומה יאמר תרומה טמאה נאכלת ואין הכל יודעין שבזמן בית שני מדרבנן אי נמי אתי לאוקי ביה בחלת א"י או בתרומות א"י וקי"ל אבל בזמן בית שני דאיכא טהרה וראויה לאכילה אם כן הו"א אף לטמא מגע שרי לאכלה דליכא כאן משום תרומה דאמן ידע שהוא טמא ע"כ כתב שהרמב"ם לא סתיר בכהן קטן כו' אלא דוקא בח"ל משום דעיקר חיובא מדרבנן הוא אם כן מה ירצה שבא"י אף בבית שני לכ"ע אסור אפי' למאן דסבירא ליה דרבנן ובאמר פירש' מוכח מדברי הרמב"ם להדיא ע"ש עכ"ל מ"ו וב"י הביא הרמב"ם דפרק כל הכבר ולא מה להקדק בכל זה ול"ע ול"ל לפי פירוש מ"ו מ"ש סתור בשם הרמב"ם דבא"י אסור לתרומה מקנו דהו"ל בימי עזרא יהיה מותר טפי בא"י מבח"ל במקומות שאינן רחוקים וע"ד שכתב מ"ו בסמוך: (יד) אפילו לטמא מגע ר"ל של ארץ ומת ועכשיו אין לנו מי הוא ליטהר מטומאת מת ופסק אדם כהן גמור מטמא של מת כמ"ש לעיל בסמוך: (טו) (אפילו אינה דאורייתא ר"ל כחלה עכ"ל):

ס' **שכג** (א) כל חלה שהיא מדרבנן ניתנת אפי' לכהן ע"ה ר"ל שעיקר חיובו כגון חלת ח"ל למפקי חלת א"י (בזמן הזה אפי' למ"ד שאינה אלא מדרבנן אינה בכלל הזה דכיון דעיקרה כו' עכ"ל) שעיקרה דאורייתא אינה נאכלת כמ"ש בסימן שלפני זה ב"י: (ב) אפילו לכהן ע"ה למפקי מתנות כהונה שנתבאר לעיל סימן ס"א שנותנין לכתחלה דוקא לכהן חבר מדכתיב למען יחזקו בתורת ה': (ג) שמותר לאכול מהפת ולהפרישה אח"כ דוקא בחלת ח"ל אבל בחלת א"י טובלת. וצריך לשייר יותר מהשיעור כדי שתהא שיריה ניכרים: (ד) כגון שיש כהן גדול כו' פירוש למפקי דאפשר אם כהן טהור שמכל אוכלין אפי' זב ובן כדלעיל ודו"ק מ"ו ועיין מ"ש לעיל בסימן שכ"ב סעיף קטן י': וק"ל

דרישה

אסר כ"כ רש"ל באשר"י דהל' חלה עכ"ל): [ב] ואחת לכהן ויש לה שיעור ומותר אפי' לזבין כו' ותמיה גדולה אין בעל הטורים שערבב כדבריהם שמטיל בד"א כשאין שם כהן כו' כאילו קאי אמה שלפניו בארץ ובח"ל ולא קאי אלא אשאר מקומות דהיינו ברחוקים שבח"ל כמו שפירש' ולא איירי בשהם ס"ל ועד עתה לא הזכיר מזה ס"ל ברחוקים וכן מ"ש אחר כך ומותרת לזבים כו' כמו איירי דוקא במקומות הרחוקים אבל במקומות הקרובים אף הסמיך לא הותרה לזבים אלא לכהן קטן או לגדול שטבל כו' ומ"מ לפרשו אלא כמו שפירש' ומבואר להדיא בתוס' זורעים דף ע"ח ובאשר"י מ"ו: ואחת לכהן ויש לה שיעור וזה דכתב רבינו לפני זה בד"א כו' אבל אם יש כו' ואין לה שיעור (יש מחלקים דלעיל שאפילו דוקא שטבל או קטן אין להסמיך ולישול בשיעור אבל כשנותנין ב' חלות דמשניהם נאכלת אפי' לזבין ולזבות מותר ליתן בשיעור מאחר שלא מפסיד בה שיכול ליתן לכל כהן שירצה עכ"ל) ונראה דודאי היכא דלא מפרישים אלא אחת ונותנין אותה לכהן טהור לאוכלה יותר טוב ליקחנה בלא שיעור כדי שיהיה זכרון שאין זה חלה גמורה וידע דלהכי אוכלה כהן שטבל לקריו אבל היה חלה גמורה לא היה אוכלה אפי' כהן שטבל לקריו כדמשמע נמי מב"י והשאין אם כהן טהור נמפרישין שתים או אותה של אור היא העיקר והיא במקום חלה גמורה לפיכך עושין אותה כל שהוא כדי שיהיה היכר ואותה שנאכלת היא כדי שלא תשתכח ולהכי עושין אותה של שיעור תו"ק: שלא

חדושי הגהות

וכו' (סמ"ע): ב הך בד"א וכו' לא קאי אדלעיל אלא על מקומות הרחוקים וכמ"ש הב"י בשם הרא"ש (דרישה בשם רש"ל ויש כאן קצת עירובי דברים בטור וכבר נתבארו הדברים היטב בדרישה וב"ח וש"ו):

אין

בימי טומאתו והרמב"ם כתב שיכול זר לערבה עם חולין שוה בשוה ולאוכלה (ה) ור"י פי' שאסור לבטלה כדי להאכילה לזר אלא אינה בטלה בחולין אלא בק"א כתרומה דאורייתא כן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל (ו) וכתב בסה"מ שצריך ליזהר בה שלא לאוכלה בקערה במרק רותח שלא יאסור מלאכול הזר באותו קערה ואם נתערב בבכרות אחרות במינו כגון חטין בחטין צריך ק"א לבטלה לזר ומין בשאינו מינו בטלה בס' · כהן יכול לאוכלה עם הזר על השולחן (ז) ולא חיישינן שמא יבא לאכלה עמו (ח) ואין בה משום כהן מסייע במתנותיו שאסור ליתן לו מתנות כהונה :

שכב לא כל המיני חייבין בחלה אלא ה' מינין חטין ושעורין וכוסמין ושיבולת שועל ושיפון אפילו כאלו המינין אין חיוב (א) [א] אא"כ יש בעיסה ה' רבעים (ב) שהן מ"ג ביצים וחומש

קמיירי תלמודא : **ומ"ש** והרמב"ם כתב שיכול זר לערבם עם חולין שוה בשוה ולאוכלה ז"ל בפ"ה מהלכות בכורים ואם היה שם כהן קטן וכו' עד מותר לאכלה עם הזר על שלחן אחד לפי שאינה מדמעת ואפילו נתערבה שוה בשוה עד כאן לשונו נראה מדבריו דדווקא היכא דממילא היא מתערבת כשאוכלה עם הזר מותר בשוה בשוה וכרבי זעירא בירושלמי אבל לכתחלה אסור אלא אם כן בטלה ברוב כדשמואל דמבטלה ברוב דוקא אבל מדברי רבינו מבואר דמפרש להרמב"ם דאף בלכתחלה יכול לערבה שוה בשוה ולפי זה צריך לומר דדוקא לזר מותר שוה בשוה אבל לערבו לאכול בטומאתו חמיר טפי דלא שרי אלא במבטלו ברוב כדשמואל ומה שכתב בשם ר"י כך הוא בתוספות פרק עד כמה : **כתב** בית יוסף דהרמב"ן מפרש דלא התירו לבטל ברוב אלא אם כן שנתערבה בכמותה או בפחות מתנה אבל הרשב"א כתב בפסקי חלה שלו דאפילו לכתחלה נוטל ומבטל עד כאן לשונו ותימה דהלא בתשובת הרשב"א סי' של"ו הסכים לדעת הרמב"ן וחזק דעתו בראיות ואפשר דאותה תשובה דוקא לאוכלה לזר החמיר כהרמב"ן אבל לאוכלו בימי טומאתו מותר לבטל ברוב לכתחלה והכי משמע מאותה תשובה שכל הראיות שהביא לשם שאסור לכתחלה אינן אלא שלא לבטל לכתחלה לאכול לזר וכן לעיל בסימן ג"ט הביא ב"י מ"ש הרשב"א ע"ש רבינו שמשון דלא אמרו לבטל לכתחלה אלא לכהן טמא אבל להאכילה לזרים לא והא דכתב ב"י וז"ל והרשב"א בפסקי חלה שלו כתב דההיא דשמואל אף לאכלם לזר הוא מיהו דוקא ברוב אבל שוה בשוה לא וכו' לא אמרה אלא להלכה אבל למעשה החמיר בזר ובזה אפשר ליישב דברי הרמב"ם דבפ"ה דהלכות בכורים שהבאתי בסמוך כתב דלכתחלה אין מבטלין משמע אף במבטלה ברוב נמי לא ובפי"ג דהלכות תרומות כתב דאפילו לכתחלה מותר לבטלו כדי לאכלה בימי טומאתו אלא בע"כ דדבריו ס"ה דבכורים דלכתחלה אסור אפילו ברוב איטו אלא כדי לאכלן זר וכבר כתבתי דרבינו הבין מדברי הרמב"ם דבזר שרי טפי דאפילו לכתחלה יכול לערבה שוה בשוה ונמשך אחר דברי הרא"ש בהלכות חלה שהבין כך מדברי הרמב"ם אבל אין לשון הרמב"ם משמע הכי כלל אלא דלזר אין מבטלין כלל לכתחלה אפילו ברוב חולין ובדיעבד שרי שוה בשוה ובימי טומאתו יכול לבטל לכתחלה ברוב ומיהו לענין הלכה נקטינן כר"י ובסה"ת דבסמוך להחמיר דאפילו בדיעבד לא שרי במין במינו אלא בק"א ובמין בשאינו מינו בששים : ומ"ש וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל אף על גב דבהלכות חלה כתב הרא"ש תחלה פר"י ואחר כן דברי הרמב"ם מכל מקום מאחר שכתב דר"י דחה הראיה שהביאו לדברי הרמב"ם מן הירושלמי משום דתלמודא דידן לא סברה הכי אלמא דמסקנתו כר"י : וב"י נדחק בפירוש זה ע"ש : **וכתב** בספר התרומה שצריך ליזהר בה וכו' פי' סה"ת פוסק כר"י דאין חלה בטילה אפילו דיעבד להתירה לזר אלא בק"א במין במינו ובששים במין בשאינו מינו ולפיכך כשאוכלה כהן טהור בקערה במרק רותח נאסרה הקערה לזר שאין רשאי לאכול תמנה חולין לפי שהקערה פולטת ברותח קדשי הנבלע בתוכה ולפ"ז צריך ליזהר כשמבשלה חלה כמבשיל רותח ואין בקדרה כדי לבטל החלה התבשיל ימכר או יתן לכהן בדאיכא רוב חולין והכלי צריך הכשר ואם כלי חרס הוא ישבר : ואין בה משום כהן המסייע וכו' כלומר דהא דאמרינן ר"פ עד כמה דאסור לכהן לסייע בבית הגרנות דעליהן הכתוב אומר ושחתם ברית הלוי שמפסידים שאר כהנים שלא יתנו אלא להם אין זה אלא בתרומה דאורייתא אבל תרומת ח"ל יכול לסייע ואין בה איסור זה כדאיתא פ' עד כמה ריש [דף כ"ז] וע"ל בסי' ס"א בדין פדיון הבן ולקמן בסי' ש"א :

שכב לא כל המינים וכו' משנה בריש חלה ופרק רבי ישמעאל [דף ע'] ומ"ש ואפילו באלו המינים וכו' משנה בפ"ב דחלה ועיין בפרק כיצד

חוצה לארץ מותר לבטלה ברוב ואוכלה בימי טומאתו · ב"ה אחר כך מצאתי א בספר מוגה שכתב פ"ה מהלכות בכורים אם רצה לאכול תחלה ואח"כ יפריש החלה בחוצה לארץ מותר : והרמב"ם כתב שיכול זר לערבה עם חולין וכו' כבר כתבתי לשונו בסמוך וטעמו מדתנן בפ"ד דחלה גבי חלת ח"ל ונאכלת עם הזר על השלחן ואיתמר עלה בירושלמי הורה רבי אבהו בבצרה שהוא צריך רוב א"ר יונה חלמד שהיא עולה בפחות מק' ואונה נאסרת א"ר זעירא מתניתין אמרה אפילו אחד כאחד דתנין ונאכלת עם הזר על השלחן כלומר משום דאם מתערב עם פתו של זר מותר לזר וס"ל ז"ל דהלכה כרבי זעירא דמתני' מסייעא ליה וכ"פ סמ"ג ואע"פ שבתרומת ח"ל לא התיר שמואל לבטלה אלא ברוב איפשר דהיינו דוקא במתכוין לבטלה אבל היכא דאינו מתכוין לבטלה אלא שהוא אוכלה עם הזר על השלחן ומאליה היא מתערבת לפעמים אפי' לא נתערבה אלא שוה בשוה מותרת ורש"י בפרק עד כמה כתב אהא דאמר שמואל חלת ח"ל בטילה ברוב לאכלה זר ולא בעינן ק"א ולאחר שעירבה ברוב חולין יכול לאכול זר או כהן בימי טומאה לאחר שבטלה (ג) : ומ"ש ור"י פי' שאסור לבטלה כדי להאכילה לזר וכו' כ"כ שם התוספות אהא דאמר שמואל תרומת ח"ל בטילה ברוב להתירה לכהן טמא קאמר ולא כמו שפירש הקונדרים לאוכלה לזר דבהדיא תנא במנחות פרק רבי ישמעאל דאסורה לזר דדייק התם דישראל מדמעת משמע דאינה עולה לאכול לזרים אלא בק"א וכן כתב בסה"ת והרשב"א בפסקי חלה שלו כתב דההיא דשמואל אף לאכלה לזרים הוא ומיהו דוקא ברוב אבל שוה בשוה לא דלית הלכתא כר' זעירא דירושלמי והא דמשמע בפרק רבי ישמעאל דחלת ח"ל מדמעת התם בשנתערבה חד בחד וא"כ לרבי זעירא דירושלמי בפחות מחד וחד : **ומ"ש** וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל אף על פי שבהלכות חלה כתב דברי הרמב"ם ודברי ר"י ולא הכריע ביניהם מ"מ מדכתב שם אמתני' דנאכלת עם הזר על השלחן ולא גזרינן העלאה אטו אכילה משמע דס"ל דלא שריא מתני' אלא בכה"ג אבל אם נתערב כדברי הרמב"ם לא : ב"ה כתב הרמב"ם בפ"ד מהל' תרומות המפריש תרומות ומעשרות וניחם עליהם ה"ז נשאל לחכם ומתיר לו כדרך שמתירים לו שאר נדרים ותחזור חולין כמו שהיה עד שיפריש פעם שנית אותה שהפריש תחלה או פירות ב אחרים : וכתב בספר המצות שצריך ליזהר בה וכו' ע"ס יש כאן דבסמ"ג לא כתב כן אדרבה הוא פוסק כהרמב"ם דאמר אפילו אח' באחד בטיל כר' זעירא דמתני' מסייעא ליה דקתני ונאכלת עם הזר על השלחן וגם סמ"ק לא כתב דברים אלו אלא בסה"ת אבל נתינתו טעם למה אין מפרישין עכשיו בח"ל חלה שניה כתב דשמא הטעם לפי שצריך לשמרה מזרים ובכרים גם פעמים שנותנים אותה בקערה במרק רותח ועתה אסור זר לאכול בקערה עכ"ל ולטעמיה אזיל שהוא סובר דכי אמר שמואל חלת ח"ל בטלה ברוב היינו דוקא לאכלה כהן בימי טומאתו אבל לא להאכילה לזר וכדברי הפוסקים שנתבאר בסמוך שסוברים כן : ומ"ש ואם נתערבה בבכרות אחרות במינו כגון חטים בחטים צריך ק"א לבטלה לזר ומין בשאינו מינו בטלה בס' כ"כ סה"ת והביא משניות האמורות כן בתרומה ואין חילוק בין תרומת א"י לשל ח"ל לענין אכילת זרים ולטעמיה אזיל כמו שכתבתי בסמוך ודע שבסה"ת כתב דינים אלו גבי מקום שמפרישים ב' חלות הראשונה לאור והשניה לכהן דאע"ג דכבר הפריש חלה ראשונה כיון שנהגו להפריש יש לה כל דין חלה גמורה לענין ביטול (ד) : כהן יכול לאוכלה עם הזר על השלחן משנה בפ"ד דחלה ומ"ש ולא חיישינן שמא יבא לאכלה עמו הוא פי' משנה זו לדעת האוסרים לזרים תערובתם בפחות מק"א אבל לדעת הרמב"ם מתפרשת בע"א וכתבתיו לעיל בסמוך : **ואין** בה משום כהן המסייע במתנותיו וכו' בפרק עד כמה (כז ·) אמר רבא תרומת ח"ל אין בהם משום כהן המסייע בבית הגרנות ופרש"י תרומת ח"ל דרבנן הוא ויכול ליתנה לכהן המסייע ע"כ נראה מדקדוק לשונו דלא אתא רבא לתימר אלא דיכולים ליתן תרומת ח"ל לכהן המסייע אבל הכהן עצמו איפשר דאין לו לסייע כדי שיתנו לו תרומת ח"ל וכן יש לדקדק מדברי רבינו אבל הרמב"ם כתב בה סתם ואין בה משום כהן המסייע במתנותיו שהוא אסור :

שכב לא כל המינין חייבים בחלה אלא ה' מינים חטים ושעורים וכולי משנה בריש חלה ובמנחות פרק רבי ישמעאל [דף ע·] ומייתי לה בגמרא (סס) מקרא : ומ"ש ואפילו באלו המינים אין חיוב אא"כ יש בעיסה ה' רבעים משנה בפ"ב דחלה ובפ"ק דעדיות ובריית' בפרק כיצד מחמצין [ס"ג] ומ"ש שהם מ"ג ביצים וחומש ביצה כן הוציא החשבון הרי"ף בפרק ערבי פסחים והרא"ש בהלכות חלה והרמב"ם בפ"ו מהלכות בכורים :

ומ"ש

דרכי משה

(ג) וכ"כ הרשב"א סימן של"ו . (ד) כתב מהרי"ו בתשובה סימן מ"ח על עיסה שנתבשלה ולא ניטל ממנו חלה ופסק דיש ליטול עדיין ויטול מעט שיהא בשאר עיסת ק"א נגד החלה ולא יהא נאסר העיסה מן החלה עד כאן לשונו וצ"ע דהא אמרינן חלת ח"ל איכל ואח"כ מפריש ולא מחלקים בין אם היא ק"א בפת נגד החלה או לאו נראה דהואיל וחלת ח"ל דרבנן לא מחמירינן שתאסר למפרע אלא דוקא כאן ולהכא אם נתערבה לאחר שהופרש לחלה ולכן נראה דאף לדברי המחמירין שאינה בטילה אלא בק"א היינו אם נתערבה לאחר שהופרשה הואיל והיה שם חלה מעיקרא אבל בכה"ג שלא היה עליה שם חלה מעולם אין להחמיר וכ"ש והרמב"ם סובר דאפי' לערבו לכתחלה שרי שוה בשוה כ"ש בכה"ג כנ"ל ועוד נ"ל דאפי' לדברי מהרי"ו דפשוט הוא דאם היה במים שנתבשלה כהן העיסה ס' דשרי מטעם סילק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו ואם כן יכול ליקח מעט עד שיהא במים ס' כנגדו ושרי ובתשובת מיימונית סוף הלכות זרעים כתב דאם חזרה ונתערבה בעיסה ואין ק"א לבטלה טוב לישאל עליה דקי"ל יש שאלה בהקדש כו' ונ"ל דוקא כה"ג שעדיין העיסה קיים ויכול ליטול חלה אחרת אבל אם כבר נאכל העיסה א"א לישאל עליה דאם כן כבר אכל למפרע טבל נ"ל :

ומהרי"ו

דרישה

סי' שכב [א] אלא אם כן יש בעיסה חמשת רבעים פי' של קב דהיינו ה' לוגין ציפוריים דוקא וז"ל הגמרא בפרק אלו עוברין דף מ"ח ריש ע"ב תניא חמשת רבעי קמח חייבים בחלה ופרש"י ה' רביעית לוגין ציפוריים שהן ו' ועוד מדברייס שהוא שיעור העומר שהיתה עיסת מדבר שנאמר בה חלה ראשית עריסותיכם כדי עסותיכם עומר לגלגולת הוא עשירית האיפה והאיפה ג' סאין והסאה ששה קבין מדבריות השוב עישור שבהן ותמלא שבעת רבעי קב וביצה וחומש ביצה כיצד חלק שלש סאין שהן י"ח קבין ועשה מהן רבעי קב היינו לוגין ותמלא נכון ע"כ לוגין טול עשר של עיין הרי שבעה והשנים הנשארים י"ב ביצים הן עישור שלהן ביצה וחומש ביצה הרי שבעת רבעים ועוד דהוא ביצה וחומש ביצה ובירושלמי היסיפי על המדות שתות מלבר שהוא חומש מלגיו שנתנו שם מן הראשונות בתוך חמש האחרונות הרי ששת רבעי הראשונים נעשו ה' והרובע וביצה וחומש הנשארים נעשו רובע שהרובע ו' ביצים עשה תכן חמשה ביצים גדולים והביצה וחומש ביצה נעשה ביצה גדולה שניתוסף עלה חומשה מלגיו דהוא שתות מלבר הרי ו' ביצים גדולים דהוא רובע קב גדול הרי עומר המדבר שם רבעים ירושלמיים

וסאה

פרישה

(ה) ור"י פירש שאסור לבטלה כו' אלא אינה בטלה כו' ר"ל שר"י חולק עם הרמב"ם בתרתי ר"ל שלכתחילה אסור לבטלה אפי' בשלא ובדיעבד אינה בטילה אלא בק"א בתרומה כו' (ובד"מ בשם תשובת הרשב"א סימן של"ו דלכתחלה אסור ובדיעבד בטלה ברובה דעלמא וכן דעת רש"י עכ"ה) ובספר י"ד ישן של קלף מצאתי שכתוב בו כן כדי להאכילה לזר ואינה בטולה בחולין כו' : (ו) וכתב בספר המצות כו' כתב ב"י דט"ס הוא זה לסמ"ג וסמ"ק ס"ל כהרמב"ם וצ"ל ספר התרומה (ז) ולא חיישינן שמא יבא לאוכלה ואף על גב דבכה"ג בבשר בחלב כתב רבינו לעיל בסימן פ"ח דצריך לעשות היכר בחלה דרבנן הקילו : (ח) ואין בה משום כהן מסייע במתנותיו כו' ר"ל דחלת ח"ל דרבנן מותר ליתנה לכהן המסייע משא"כ במתנות כהונה ותרומה כדלעיל בסימן ס"א ובסימן של"א :

סי' שכב (א) אלא אם כן יש בעיסה חמשת רבעים פירוש חמשה רובע הקב דהיינו ה' לוגין ציפוריים ועיין בדרישה : (ב) שהן מ"ג ביצים ר"ל בינונים (ועיין בס"ס סימן תנ"ו כיצד מעשרין הס"ג ביצים ומהרי"ו כתב כלי המחזיק מעט פחות מחלבה ויילך

וכוס

חדושי הגהות

שכב א אין לדברים אלו הבנת ענין להכא ואף כי כבר תקנתי הרבה פעמים הגהות בד"ה שנדפסו שלא במקומם להמציאם אל מקומם אבל הג"ה זו חפשתי בכל הסימן ולא מצאתי מנוח לכף רגלה אשר ע"כ אמרתי (אחרי עיוני בהרמב"ם פ"ה מהל' ביכורים הלכה י"ב שהוא כתב שם בתחלת החלה בח"ל וכו' והגיה הרב"י בכסף משנה דצ"ל ואם רצה לאכול וכו' ע"ש) כי אולי החסרון מכפנים יש כאן שבהעתיק לעיל דברי הרמב"ם שבפ"ה מהלכות ביכורים ואם יש שם כהן קטן וכו' העתיק כל הנוסחא שבספרים ישנים שם עד שאין עיקרה אלא מדבריהם ועי"ז שפיר כתב אח"כ מצאתי בספר מוגה וכו' לא להשמיענו ג"ם לענין דינא דהכא אך למען דעת החסרון שבספרי הרמב"ם כנלע"ד אחרי כיתתי ביתותי בספרים ומצאתי בס' ברכי יוסף כדברי · ב יש כאן חסרון בהעתקה שבבד"ה הנדפס בפ"ע סיים על הג"ה זו וז"ל ומזה יש ללמוד למי שנתערבה חלתו עם עיסה אחרת ע"כ וכבר

התעורר

וחומש ביצה והרמב"ם שיער מדת הכלי שהוא שבע אצבעות פחות ב' תשיעית אצבע על ז' אצבעות פחות ב' תשיעית אצבע ברום ז' אצבעות פחות ב' תשיעית אצבע וכל שאר המינין כגון אורז ודוחן ומיני קטנית או אפילו מינים אלו ואין בהם כשיעור פטור וכל אלו המינים מצטרפין שאם אין בעיסה אלא חמשת רבעים מחמשתן מצטרפין בד"א כשערבן קמח אבל אם לש כל אחד לבדו ואין בו שיעור ומדבקו למין אחר אין מצטרפין אלא בזה הסדר (ג) החטין אין מצטרפין אלא עם הכוסמין והכוסמין מצטרפין עם כל אחד ואחד השעורין מצטרפין עם הכל חוץ מעם החטין ושיפון מצטרף עם שעורין וכוסמין ולא עם שבולת שועל וחטין ושבולת שועל מצטרפין עם שעורין וכוסמין ולא עם חטין ושיפון וכיון שאין מצטרפין בעיסה אלא במיניהן (ד) עירב קב מהעיסה עם קב אחר מעיסה שאינו מינו וחלקו אח"כ והוסיף על כל אחד רובע הקב ממינו חייב כיון שלא נצטרפו כשהיו מעורבין (ה) אבל אם עירב

ומ"ש שהרמב"ם שיער מדת הכלי הוא בפרק הנזכר אלא שנוסחת ספר הרמב"ם שבידינו אינה מכוונת עם מ"ש רבינו בשמו : וכתב הרמב"ם עוד שם שמ"ג ביצים בינונים ועוד ביצה הם משקל פ"ו סלעים ושני שלישי סלע מקמח החטים שבמצרים שהם משקל תק"כ מזוזי מצרים בזמן הזה ומדה שמכילה במשקל הזה מקמח החטים הוא בה מודדים לחלה לכל מקום עכ"ל והדבר ידוע שהסלע ד' דינרים והדינר שש מעין וכל ד' מעין משקל דרה"ם אחת נמצא משקל תק"כ דרהמ"ש קמח הוא שיעור חלה : ב"ה כתוב בא"ח בשם הראב"ד ואי אוסיף ה' רביעים וכו' והוו ב' ביצים ורביעית ביצה שפיר דמי ולזה שומעים שעושה כהוגן ואי פיחת משיעור זה הפסיד לענין חלה ולא עוד אלא שצריך להוסיף על כל השיעורים כמעט כדי קיטוף שכן דרכן של נשים לשייר מן המדה מן הקמח כדי לקטף ואם עשה המדה מצומצמת נמצא השיעור חסרה כי פעמים שאין מכניסים כל הקמח בקיתון הילכך מוטב להוסיף ולא לצמצם עכ"ל (א) :

וכל אלו המינים מצטרפים שאם אין בעיסה ה' רביעים מחמשתן מצטרפין בד"א כשערבן קמח אבל אם לש כל אחד לבדו ואין בו שיעור ומדבקו למין אחר אין מצטרף אלא בזה הסדר החטין אינן מצטרפין אלא עם הכוסמים כו' בפ"ק דחלה ובמנחות פרק רבי ישמעאל [ע' :] תנן ה' דברים חייבים בחלה החטין והשעורין והכוסמין ושבולת שועל ושיפון הרי אלו חייבים בחלה ובמעשרות ומצטרפין זה עם זה וקאמר עלה בגמרא פ' רבי ישמעאל שם תנא כוסמין מין חטים שבולת שועל והשיפון מין שעורים ופרש"י דלענין חלה מיתניא הך ברייתא וכדתנן בפ"ב דחלה החטין אינן מצטרפין עם הכל אלא עם הכוסמין השעורין מצטרפין עם הכל חוץ מהחטים אבל בירושלמי דריש חלה משמע דמתני' דקתני מצטרפין זה עם זה אכולהו קאמר דמצטרפים דרמי אהדדי מתני' דקתני מצטרפין זה עם זה אמתני' דפ"ב דחלה דקתני החטים אינם מצטרפין עם הכל אלא עם הכוסמין וכו' ומשני ר"י אמר לה סתם ר' יונה בשם ר"י כאן בנשוך כאן בבלול כלומר כשהמינים בלולים יפה ועשה מהם עיסה אחת כולה מצטרפין ושעשה עיסה מכל מין בפני עצמו ואחר כך נושכים זה בזה מצטרפים בכה"ג דקתני והא דקתני השעורים מצטרפים עם הכל חוץ מן החטין דמשמע דמצטרפין עם הכוסמין וברייתא קתני כוסמין מין חטין דמשמע אבל לא מין שעורים צ"ל דה"ק כוסמין אף מין חטין ושבולת שועל ושיפון מין שעורים דוקא וא"ת בנשוך היאך מפרישין חלה מזה על זה והא תנן בפ"ב דתרומות כל שהוא כלאים זה בזה לא יתרום מזה על זה ובריש כלאים תנן דחטין וכוסמין כלאים זה בזה וכן שעורים וכוסמין וכן שעורים ושיפון וי"ל דגבי חלה תלוי הטעם לפי שעיסותיהם דומות זו לזו כדאיתא בירושלמי ועוד יש לפרש כשיש לכל אחד שיעור אין מפרישין ממין על שאינו מינו וכדרך שאין תורמין ממין על שאינו מינו כן מוכח בתוספתא דמסכת חלה כל זה כתבו התוס' בפ' רבי ישמעאל ור"ש בריש כלאים והרא"ש בה' חלה והשתא מ"ש רבינו כל אלו המינים מצטרפין וכו' בד"א כשעירבן קמח היינו מתניתין דקתני דה' מינים אלו מצטרפים ואוקמוה בירושלמי בבלול וכ"פ הרמב"ם בפ"ו וכ"פ סמ"ג ומ"ש אבל אם לש כל אחד לבדו ואין בו שיעור ומדבקו למין אחד אין מצטרפין אלא בזה הסדר היינו דתנן בפ"ד דחלה החטי' אינם מצטרפין אלא עם הכוסמין השעורים מצטרפים עם הכל חוץ מן החטים ר"י בן נורי אומר שאר מינים מצטרפים זה עם זה ואוקמה בירושלמי בנשוך : וכתב הרא"ש בה' חלה אהא דר"י בן נורי אומר שאר מינים מצטרפים זה עם זה פירוש שאר מינים שלא הוזכרו במשנה הן שבולת שועל ושיפון ולרבנן שיפון מין כוסמין ושבולת שועל מין שעורין ואין מצטרפין והכי איתא בירושלמי וכ' עוד שם כשאין שיעור בכ"א מצטרפין ע"י נשיכה כדתנן בפ"ב חטין וכוסמין מצטרפין ושעורין מצטרפים עם הכל חוץ מן החטין וכן כוסמין ושיפון ושבולת שועל מצטרפין דכולהו בני בקתא דשעורים נינהו וכי היכי דע"י נשיכה שעורין מצטרפין עם הכל חוץ מן החטין כך אינך נמי מצטרפין עם הכל חוץ מן החטים ומיהו בירושלמי קאמר דלרבנן דפליגי על רבי יוחנן לא מצטרפי שיפון ושבולת שועל עכ"ל ומשמע דלא מיעט אלא שיפון ושבולת שועל לבד שלא יצטרפו זה עם זה ומשמע מדבריו דהלכה כת"ק ולפיכך כתב רבינו הכוסמין מצטרפין עם כל אחת וכו' עם החטים והשעורים בהדיא תנן דמצטרפין ועם שבולת ושיפון כדיהיב טעמא דכולהו בני בקתא דשעורין נינהו ומ"ש דשיפון מצטרף עם שעורים מתניתין היא ומ"ש שמצטרף עם הכוסמין כבר נתבאר טעמו · ומ"ש ולא עם שבולת שועל כבר נתבאר דהיינו כרבנן דפליגי אר"י בן נורי · ומ"ש ולא עם חטים מתניתין היא : (ב"ח) בפשטה אבל קשה שבירושלמי שהביא הרא"ש אמרו אם אתה אומר שיפון מין כוסמין מצטרף עם החטים וי"ל שמאחר שלא נאמרה אלא בלשון אם אתה אומר משמע דלא פסיקא ליה א"נ שרבינו מפרש אם אתה אומר וכו' תצטרף עם החטים בתמיה כלומר אף א"ת שהוא מין כוסמין וכו' יצטרף עם החטים : ומ"ש ושבולת שועל מצטרפים עם שעורים מתניתין היא ומ"ש דמצטרפין עם כוסמין כבר נתבאר טעמו . ומ"ש ולא עם חטים מתני' היא ומ"ש ולא עם שיפון כבר נתבאר טעמו דהיינו כרבנן דפליגי אר"י בן נורי ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש אבל הרמב"ם בפ"ו מהלכות בכורים פסק הלכה כר"י בן נורי דשאר מינים מצטרפים זה עם זה : ב"ה משום דסבירא ליה דר"י בן נורי לאו לאיפלוגי אתא אלא לפרושי הירושלמי דמשמע מגיה דלאיפלוגי אתא וישבתי בביאור להרמב"ם ז"ל : וכתב דהיינו דוקא בעיסה שנגעה בעיסה אחרת אבל הבולל קמח ה' מינים ועשה מהם עיסה אחת הרי חמשתן מצטרפין לשיעור עיסת חלה וזהו מה שחלקו בירושלמי כאן בנשוך כאן בבלול : **וכיון** שאין מצטרפין בעיסה אלא במיניהם עירב קב מהעיסה עם קב אחד מעיסה שאינו מינו וחלקו אח"כ והוסיף על כ"א רובע הקב ממינו חייב וכו' בהלכו' חלה כתב הרא"ש תני בירושלמי

כילד משתתפין [דף ס"ג] : ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ו מהל' בכורים :

וכל אלו המינים מצטרפים וכו' שם במשנה ומצטרפין זה עם זה · ומ"ש במה דברים אמורים כשערבן קמח וכו' אוקמתא דירושלמי למתניתין דקתני דה' מינים אלו מצטרפין זה עם זה בבלול כלומר שהמינים בלולים יפה ועשה מהם עיסה אחת כולם מצטרפים והא דתנן בפ"ד דחלה החטים אינן מצטרפות עם הכל אלא עם הכוסמין השעורים מצטרפות עם הכל חוץ מן החטים ר"י בן נורי אומר שאר המינים מצטרפות זה עם זה בנשוך כלומר כשעשה עיסה מכל מין בפני עצמו ואח"כ נושכים זה בזה מצטרפים בכה"ג דקתני וז"ש רבינו אין מצטרפין אלא בזה הסדר : ומ"ש החטין אין מצטרפין אלא עם הכוסמין הכי תנן פ"ד דחלה ומ"ש והכוסמין מצטרפין עם כל אחת ואחת נראה דטעמו דכיון דתנן השעורין מצטרפין עם הכל חוץ מן החטין דמשמע דמצטרפות עם הכוסמין אלמא דכוסמין הוי נמי מין שעורים א"כ מצטרפות נמי עם שבולת שועל ושיפון שהן מין שעורין וכיון דכוסמין הוי נמי מין חטין ומצטרפות עם חטין אלמא דכוסמין מצטרפות עם כל אחת ואחת וכ"כ הרא"ש ומביאו ב"י : ומ"ש השעורים מצטרפות עם הכל חוץ מעם החטין הכי תנן פ"ד דחלה : ומ"ש ושיפון מצטרף עם שעורים וכוסמין ולא עם שבולת שועל וחטין טעמו דכיון דתנן דשעורים מצטרף עם הכל חוץ מן החטים אלמא דשעורים ושיפון מצטרפין זה עם זה וכוסמין נמי דמצטרף עם כל אחת ואחת אלמא דשפון מצטרף עם כוסמין והא דשפון אינו מצטרף עם שבולת שועל הוא ע"פ דברי הרא"ש שכתב דר"י בן נורי ה"ק שאר מינים שלא הוזכרו במשנה הן שבולת שועל ושפון מצטרפין זה עם זה אלמא דלת"ק דפליג עליה שיפון מין כוסמין ושבולת שועל מין שעורים ואין מצטרפין זה עם זה וכ"ה בירושלמי והלכה כת"ק : והא דשפון אינו מצטרף עם חטין פשוט הוא מדתנן החטין אינן מצטרפין אלא עם הכוסמין · ומ"ש ושבולת שועל מצטרפין עם שעורין וכוסמין ולא עם החטין ושיפון הא דמצטרפין עם שעורין הכי תנן פ"ד דחלה השעורים מצטרפין עם הכל והא דמצטרף עם כוסמין נמי מבואר מהקודם דכוסמין מצטרפין עם כל אחד ואחד והא דאין מצטרפין עם' החטים ושיפון הוא נמי מבואר מהקודם והא דכתב רבינו אבל אם לש כ"א לבדו ואין בו שעור וכו' דאלמא דכיש בו שעור אינן מצטרפין כלל וכמ"ש רבינו בסמוך להדיא הוא מדברי התוס' בפר"י והרא"ש בהל' חלה ומביאו ב"י דכשיש לכל אחד שעור אין מפרישין ממין על שאינו מינו ונראה דדוקא כשיש לכל אחד שעור התם הוא דאין מצטרפים זה עם זה אבל כשיש לאחד שעור ולשני אין לו שעור מצטרפין בסדר הנזכר וה"ט דכיון דאין לאחר שעור ויכול להצטרף עם מינו ואם לא תצטרפו יהא פטור רשאי הוא לצרפו כדי לחייבו בחלה ושפיר הוי ממין על מינו כ"ל : וכיון שאין מצטרפין וכו' כך כתב הרא"ש על פי הירושלמי וה"ט דכשעירבו עם שאינו מינו כיון שלא נצטרפו כשהיו מעורבין לא היה להם שעת חובה עד עתה דלאחר שחלקו הוסיף כל אחד רובע הקב ממינו ואיכא חמשה רבעים לכל אחד ואחד ממין אחד נתחייב בכל אחד ואחד להפריש חלה :

אבל עירב קב קמח וכו' כיון דבאו לידי חובה פעם אחת ונפטרו כשחלקן שוב אינן חוזרין לידי חיוב חלה בהוסיף על כל אחד רובע הקב וכן לקמן בסימן שכ"ו · ומה שכתב דעירבן מתחלה ע"ד לחלקו היינו משום דאם לא היה דעתו מתחלה לחלקו וחלקם אח"כ אפילו לא הוסיף על כל אחד ואחד חייבת בחלה דכיון דהיה בו שעור נתחייב אע"פ שחלקם אח"כ כדכתב רבינו בסוף סי' שכ"ו

דרכי משה

שכד (א) ומהרי"ו כתב כלי המחזיק מעט פחות מג' ויידליך הוא שם מדה שיעור חלה עכ"ל · והרמב"ם כתב עוד פ"ו דהלכות ביכורים דכלי המחזיק י' אצבעות על י' אצבעות ברוחב

פרישה

והוא שם מידה הוא שיעור חלה עכ"ל) : (ג) החטין אין מצטרפין אלא עם הכוסמין כו' דכוסמין מין חטין ושעורים הוא ושיפון מין כוסמין ושיבולת מין שעורים ואמרינן דכוסמין ושיפון וש"ש כולהו בני בקתא דשעורים נינהו וכל אלו הה' מצטרפין זה עם זה חוץ משיפון וש"ש דתני מין כן לענין שאין מצטרפין זה בזה אבל לענין לצטרף מינים לכוסמין ולשעורים אמרינן דכולן דהיינו כוסמין ושיפון וש"ש מין שעורים הן דכולהו בני בקתא דשעורין נינהו · והא דכתב ב"י מתחלה דשיבולת שועל ושיפון מין שעורין דוקא ה"ק לאפוקי מריישא דקתני וכוסמין מין חטין דר"ל אף מין חטין ופ"ז כתב אבל סיפא דקתני ש"ש ושיפון מין שעורים אין פי' ג"כ אף מין שעורים וה"ה מין חטין אלא ר"ל דוקא מין שעורין אבל לא אתא לאפוקי דאין שיפון מין כוסמין וה"ק ועיין בב"י : (ד) עירב קב מהעיסה עם קב אחר כו' ר"ל כגון קב עיסה מחטין עם קב עיסה משעורין על ידי נשיכה ואחר כך חלקן מהדדי והוסיף על כל אחד רובע הקב ממינו כן משמע בב"י אבל אין מוכרחין לפרש כן אלא י"ל דעירב העיסות ממש ולא על ידי נשיכה לבד ואפ"ה צריך לומר והוסיף על כל אחד רובע הקב ממינו כגון שעירב עיסה מחטין עם עיסה משעורין וחלקן והוסיף על כל חלק רובע קב מכוסמין דמצטרף עם שניהן או כגון שמערב עיסה משיפון וש"ש וחלקן והוסיף על חלק זה שעורין ועל חלק זה כוסמין דומה מ"ש בסמוך קב חטין אלו זה וק"ל : (ה) אבל אם עירב קב קמח עם קב קמח ממין אחר כו' פירוש מאחר שהעיסה כבר חייבת והיה להן שעת חובה ונפטרו מאחר שעל דעת לחלק עירבו כדלקמן סימן שכ"ו אף לאחר שהוסיפו עליהן פטורין משא"כ בעירב קב עיסה דלא באו לכלל חיוב לעולם וכן איתא להדיא בירושלמי והרא"ש נמי הביאו והרמב"ם פסק כן להדיא והראב"ד השיג עליו ואמר אף

חידושי הגהות

התעורר הרב ברכי יוסף ע"ז דמדברים אלו מוכח דלא כהט"ז שם א"ק ב' אלא שבבד"ה שלפנינו חסרתו ע"ש :

שכד א צ"ל בכ"מ אע"ג דבירושלמי אמרו מהו שירתא רב הונא אמר אם את אומר השיפון מין כוסמין מצטרף עם החיטין שבולת שועל מין שעורים אינו מצטרף עם החיטים ופירשו הר"ש והרא"ש דת"ק פליג אר' יוחנן בן נורי בשאר מינים דלת"ק שיפון מין כוסמין ושבולת שועל מין שעורים ואין מצטרפין ול"נ שפירושם רחוק בלשון הירוש' אלא ה"פ משום דריב"ן אמר שאר מינים מצטרפין זה עם זה נראה ששיפון וכוסמין ושבולת שועל שלשתן מין אחד הם ומאחר שהחטים מצטרפין עם הכוסמין למה לא יצטרפו עם השיפון ושבולת שועל ושני רב הונא דאע"ג דשאר מינים מצטרפין זה עם זה לא יתחייב בשביל זה שיצטרפו עם החטים דבשלמא שיפון מאחר שהוא מין כוסמין להיותו דומה לו יש מקום לומר שמצטרפים עם החטים אבל שבולת שועל שהוא מין שעורים פשיטא שאינם מצטרפים עם החטים נמצא שלא למדנו מהירושלמי אלא דלת"ק אם נאמר דשיפון מין כוסמין מצטרף

שכ"ו ע"ש : ומ"ש ואם לש וכו' עד אין מפרישין מחטים על שום אחד מהן וכו' הוא גם כן מדברי התוספות דפר"י ואע"ג דחטין וכוסמין מצטרפין משום דכוסמין הוי ג"כ מין חטים וכן מצטרפין עם שעורין משום דהוי גם כן מין שעורים היינו דוקא כשאין בו שעור חלה ונשוכים יחד מצטרפים כיון דשייך למינו של זה במקצת ולמינו של זה במקצת אבל כשיש בכל אחד שעור ובא להפריש מזה על זה צריך שיהא מינו ממש וכיון שכולן כלאים זה בזה חוץ משעורים עם שבולת שועל וחוץ מכוסמין עם שפון, כדתנן בריש כלאים הלכך בכולן ר"ל מפריש ממין על שאינו מינו אלא ה"כ דמפריש מכוסמין על שיפון או איפכא ומשבולת שועל על שעורים או איפכא : ואלו חמשה רבעים אפילו השאור וכולי משנה פ"ב דחלה ומשערין אותה לפי התבואה וכו' אע"ג דבדברי הרא"ש בהלכות חלה משמע דמסקנתו דבקמח משערינן ולא בתבואה כדמשמע לכאורה אפילו הכי נראה לו לרבינו להכריע דלכתחלה משערינן לפי התבואה דכיון דנהגו הנשים באשכנז לגדוש הקמח לשיעור חלה משמע שעושין כן בשביל שנפח הקמח רב מנפח התבואה ומנהגן תורה היא ועוד דמשום ספק ברכה לבטלה יש לנו להוסיף בשיעור מיהו להלכה ודאי אם אין בעיסה אלא ה' רבעים קמח בלבד חייב לברך ואין לחוש לספק ברכה דכך הוא העיקר : וכן השיב הרשב"א להרא"ש ע"ש בסימן תס"ה וכן דעת ב"י ושכך פי' רבינו שמשון והרמב"ם והכי נקטינן דלא כרבינו :

קב חטין מצד זה וכו' תוספתא פרק חלה פי' אף ע"ג דחטין ושעורין כשהן עיסה אין מצטרפין מכל מקום על ידי הכוסמין שבאמצע שנושך בזו ובזו מצטרף כל אחד עם הכוסמין ונתחייב כל אחד בחלה ומפריש מן החטין בפני עצמם ע"י צרוף הכוסמים בלבד והשעורין בפני עצמם על ידי צרוף הכוסמין בלבד ונפטרו גם הכוסמין מפני שהן מצטרפין מחצה לזה ומחצה לזה אבל אם היה מפריש מן הכוסמין בלחוד לא היה מתוקן כלל דמה נפשך אם אתה מחייב הכוסמין מטעם צרוף החטין א"כ נשארו השעורים בלא צרוף ואם אתה מחייבן מטעם צרוף השעורים א"כ נשארו החטין בלא צרוף ואיכא נמי למימר דילמא לא הוי צרוף כלל או שמא הוי צרוף כאן וכאן ומפני הספק לא נתקן כלום והרי הוא טבל כדמעיקרא אבל היכא דליכא אלא חצי קב בכל אחד דליכא שעור חלה עד שיצטרפו שלשתן נמצא דכוסמין ששניהם מצטרפים עמהם חייבים וחטין ושעורים דאין מצטרפין זה עם זה פטורין : קב חטין מצד זה וכו' משנה פרק ד' דחלה בקב אורז או קב תרומה באמצע דכיון דאורז פטור מחלה וכן קב תרומה או של חלה לא נצטרפו על ידו ב' הקבין דחטין ובירושלמי מוסיף ה"ה של נכרי ואיכא לתמוה דבמשנה שם שנינו דבר שניטל חלתו מצטרפין שכבר נתחייב בחלה כלומר אע"ג דהשתא לאו בר חלה הוא כיון שכבר היה בר חלה מצטרף העיסות ביחד וכתבו גם הרמב"ם פ"ו דהלכות בכורים ואם כן למה השמיטו רבינו ולא כתבו וכן בעיסת הקדש בינייהו דמצרף העיסות יחד כדאיתא בירושלמי וכתבו הרמב"ם שם ורבינו לא כתבו וצ"ע : היה ביניהם קב של מין אחד מה' המינין פי' אף על גב שאינו מצטרף עם החטין אם אין שעור בחטין מ"מ כאן שיש שעור בחטין קב מצד זה וקב מצד זה נצטרפו על ידי עיסה מחמשת המינין הנושך בשניהם באמצע כאילו היו הקביים ביחד וה"ה של אשה אחרת :

קב של תבואה חדשה וכו' משנה פרק רביעי דחלה פליגי בה רבי אליעזר וחכמים והלכה כחכמים דאין מצטרפין ובירושלמי הקשה כיון דחטין וכוסמין שני מינין הן ומצטרפין כ"ש חדש וישן דמין אחד הוא ותירץ דהיא הנותנת דכיון דמין אחד הוא עשו הרחקה שלא יצטרפו כדי שלא יבא לטעות ולומר כיון דמצטרפין

שרי

עירב קב קמח עם קב קמח ממין אחר על דעת לחלקו וחלקם והוסיף על כל א' רובע הקב ממינו פטור (ו) ואם לש כל מין ומין לבדו ויש בו בשיעור ורוצה להפריש ממין זה על זה אין מפרישין אלא על מינו כיצד אין מפרישין על שום אחד מהם ולא משום אחד מהם עליהן (ז) וכוסמין ושיפון מפרישין מזה על זה וכן שיבולת שועל ושעורין מפרישין מזה על זה ואלו ה' רבעים אפילו השאור והסובין והמורסן כולן מצטרפין להשלימה בד"א שלא הפריש סובנן מתוכן אלא לשן בלא הרקדה אבל אם ריקד הקמח והפריש סובנן ומורסנן מתוכן וחזר וערבן עמו אינו מצטרף (ח) ומשערין אותם לפי התבואה אבל לא לפי הקמח (ט) אע"פ שהן יותר משאילו היו משערין אותן בקמח לכן [ב] כשממלאין המדה קמח צריך לגודשה : (י) קב חטין מצד זה וקב שעורין מצד זה וקב כוסמין באמצע מחברן והרי אלו מצטרפין (יא) [ג] וצריך להפריש מכל מין ומין חצי קב חטין מצד זה וחצי קב שעורין מצד זה וחצי קב כוסמין באמצע מצטרפין ותורם מהכוסמין על שלשתן קב חטין מצד זה וקב חטין מצד זה וקב אורז (יב) באמצע קב של נכרי או קב של חלה באמצע (ב) אינן מצטרפין (יג) היה ביניהן קב של מין אחד מחמשת מינין או קב משל אשה אחרת מצטרפין קב של תבואה חדשה וקב של ישנה אין מצטרפין

בירושלמי אית תני כל המינים מצטרפים זה עם זה פי' אפילו על הנשוך על דעתיה דהדין תנא ברא מה בין הנשוך מה בין הבלול א"ר יודן כשחלקו והוסיף עליהם נשוכים חייבים בלולים פטורים פי' קב חטים וקב שעורים שנשכו וחלקו והוסיף על קב חטים רובע חטים ועל קב שעורים רובע שעורים דאי נשוך הוי חבור לכל דבר הרי כבר נתחייבו ומה שהוסיף פטור כדאיתא בירושלמי ב' ישראלים שעשו שני קבין וחלקו והוסיף זה על שלו וזה על שלו פטורים שכבר היה לו שעת חובה ונפטרו ולענין זה יש חלוק בין נשוך לבלול אע"ג דשניהם חיבור להתחייב בחלה מיהו סבר האי תנא ברא דנשוך חיבור לחומרא אבל לא להקל לפטור אם הוסיף הלכך נשוכין וחלקו והוסיף חייב ולית הלכתא כהאי תנא ברא אלא נשוכים לא מצטרפים אלא כסדר שפירשתי למעלה : ומ"ש ואם לש כל מין ומין לבדו ויש בו כשיעור ורוצה להפריש ממין זה על מין זה אין מפרישין אלא על מינו כיצד אין מפרישין מחטים על שום אחד מהן וכו' זה כדברי התירוץ השני שכתבתי בשם התוס' ור"ש והרא"ש על מה שהקשה בנשוך היאך מפרישין חלה מזה ע"ז והא תנן בפ"ב דתרומות כל שהוא כלאים בחבירו לא יתרום מזה ע"ז ובריש כלאים תנן החטין והכוסמין כלאים זה בזה וכן שעורין וכוסמין וכן שעורים ושיפון · ומ"ש רבינו דכוסמין ושיפון מפרישין מזה על זה הטעם משום דבריש כלאים תנן דאינם כלאים זה בזה וכן נמי תנן התם דשעורים ושבולת שועל אינם כלאים זה בזה :

ואלו ה' רבעים אפי' השאור והסובן והמורסן כולן מצטרפין להשלימן כד"א כשלא הפריש סובנן ומורסנן מתוכן וכו' אבל אם רקד הקמח וכו' אינו מצטרף משנה בפ"ב דחלה (ד' עד) : ומשערין אותה לפי התבואה אבל לא לפי הקמח וכו' לכן כשממלאין המדה קמח צריך לגודשה בה' חלה כתב הרא"ש לכאורה היה נראה דה' רבעים יש למודדן בתבואה שכן היתה עיסת המדבר מלא העומר היו מלקטים ואחר כך טוחנו ברחים וראיתי באשכנז שהנשים גודשות הקמח לשיעור חלה ותליתי הדבר הזה בשביל שנפח הקמח רב מנפח התבואה וקצת משמע כן לישנא דמתניתין דקתני פחות מה' רבעים בתבואה אלמא בתבואה משערינן ומיהו אין ראיה כ"כ דלפי שהזכיר תחלה מיני קטנית דחייבין במעשר ופטור מן החלה אנא בתר הכי גם בתבואה תמצא דבר שחייב במעשר ופטור מן החלה כגון פחות מה' רבעים ובפ"ד תנן ה' רבעים קמח חייבין בחלה אלמא בקמח משערים ועוד אי בתבואה משערינן מאי אצטריך לאשמועי' הן וסובנן ומורסנן ה' רבעים וכו' אלא ודאי בקמח משערינן ואשמעי' ברישא אע"ג דה' רבעים קמח בעיא סובן ומורסנן מצטרף בהדי קמח וכו' ובתשובותיו כלל שני כתב ששאל מהרשב"א וז"ל יבינני מה שראיתי כל רבותי נוהגים שמשערין מדה המחזקת מ"ג ביצים לשיעור חלה ומודדין בו הקמח טפופה או מחוקה וכיון דמעיסת מדבר ילפינן ומדדו המן וטחנו בו ברחים מסתמא ניתוסף הרבה ג"כ היה לשערו ולהצריך קמח הנטחן מה' רבעים תבואה ויהיה פירוש ה' רבעים הבא מה' רבעים ואם יגדשו המדה ניחא טפי כי ספק ברכה לבטלה איכא · ורבינו סתם דבריו כמנהג נשי אשכנז שכתב הרא"ש בה' חלה ואף ע"פ שכתב שם דמשמע דבקמח משערינן מאחר שכתב בשאלתות דמשום ספק ברכה לא היה לנו לחייב בחלה אלא מדה גדושה משמע דלזה דעתו נוטה אבל אין נראה בעיני כן שהרי הרא"ש עצמו העיד שכל רבותיו לא היו מודדין במדה גדושה אלא שהיה קשה לו על דבריהם ולא מלאו לבו לחלוק עליהם ממש והוה מבקש מי שיתרץ לו קושייתו וגם בה' חלה סוף דבריו הם כדברי רבותיו וכך הוא דעת הרשב"א ז"ל שכתב בתשובותיו (סי' תס"ה) שהשיב להרא"ש על שאלה זו אם כדעתיה דמר א"א לעמוד על שיעורו דמאן לימא לן כמה היה המן מתרבה ועוד דאי משום ברכה לבטלה הו"ל חומרא דאתי לידי קולא דלעתים לא שו אלא ה' רבעים קמח לבד ופטרי להו מחלה וקא אכיל בטבלא אלא אין לך בו אלא ה' רבעים קמח שבשיעור העומר אמרה תורה לא בשיעור קמח הבא מחמשת רבעים תבואה ע"כ : (ב"ה) וכן כתב ר"י בשם התוספות וכך הם דברי ר"ש בפ"ק דחלה על ההיא מתניתין דפחות מחמשת רבעים בתבואה וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות בכורים וכבר כתבתי בסמוך בשם הרמב"ם משקל הקמח שהוא שיעור חלה : ב"ה שהוא שיעור חלה מהוצי מצרים בזמנו כצ"ל . כתב ר"י יש מקומות שנוהגות הנשים למדוד מדידת החלה גדושות :

קב חטים מצד זה וקב שעורים מצד זה וכו' חצי קב חטים לצד זה וחצי קב שעורים מצד זה וכו' תוספתא בפ"ב דחלה קב חטים וקב שעורים וקב כוסמין הרי אלו מצטרפין כשהוא תורם תורם מכל א' שאין תורמין ממין על שאינו מינו חצי קב חטים וחצי קב שעורים וחצי קב כוסמין נוטל מן הכוסמין וכתב רבינו שמשון בפי' המשנה והרא"ש בה' חלה דיש לפרש האי תוספתא דמיירי שהכוסמין נתונים באמצע ונושכים עם החטים מצד אחד ועם השעורים מצד אחר הלכך ברישא שיש בכל אחד קב מצטרפים לחייב החטים בלא השעורים והשעורים בלא החטים ותורם מכל אחד ואחד שאין תורמין ממין על שאינו מינו ואף על פי שהכוסמין מחייבין את החטים ואת השעורים אין תורמין מן הכוסמין עליהם לפי שגם הכוסמין מתחייבין במה שנושכים בחטים ושעורים ודי לו בצירוף עם אחד מהם הלכך אם תורם מן הכוסמין על השעורים הוי כתורם מן החטים על השעורים דכיון דלצירוף החטים מחייב הכוסמין נגררים הכוסמין אחר החטים ונקראים על שמם וכן נמי על החטים מהאי טעמא אבל סיפא דליכא אלא חצי קב בכל אחד ליכא שיעור עד שיצטרפו שלשתן ונמצא דכוסמין ששניהם מצטרפין עמהם חייבים וחטים ושעורים דאין מצטרפין זה עם זה פטורים עכ"ל :

קב חטים מצד זה וקב חטים מצד זה וקב אורז באמצע וכו' מ"ש דבקב אורז באמצע אינן מצטרפין משנה בפ"ב דחלה : ומ"ש דקב של נכרי או קב של חלה באמצע אינם מצטרפים ירושלמי שם : ומ"ש היה ביניהם קב של מין אחד מחמשת המינים או קב משל אשה אחרת מצטרפים ג"ז שם בירושלמי : קב של

תבואה

דרכי משה

ברוחב ג' אצבעות ותשיעית אצבע בקרוב הוא העומר וב' מידות אחד הם וכל אצבעות אלו הם רוחב גודל של יד עד כאן לשונו : (ב) וכתב בתשובת הרא"ש כלל ב' סימן ב'

דאם

דרישה

וסאה ציפוריים עודפת על ירושלמיים שתות מלבר כדאמרינן בעירובין הרי עומר שהיה שם רביעית ירושלמיים נכנס בחומש ציפוריים . [ב] (כשממלאין המדה קמח צריך לגודשה ז"ל רש"ל מלשון האשירי משמע להדיא שמשערין הקמח אם כן תמה על הטור שכתב שמשערין בתבואה ובקמח צריך לגודשה ונראה מ"ש הטור לחומרא בעלמא הוא דכתב לפי מה שנהגו ומש"ה לא כתב דין זה בהלכות פסח לענין מצה לפי שאין לשין יותר מן השיעור וכ"כ המרדכי שאין גודשין אלא מוחקין עכ"ל ועיין בב"י עכ"ה) : [ג] וצריך להפריש מכל מין ומין ובלשון זה כתבו גם כן התוספתא וצ"ע אי דוקא קאמרי וצריך לתרום גם מהכוסמין או לא דלכאורה היה נראה לומר דא"כ להפריש מן הכוסמין דהא תרם מן החטין והשעורין והכוסמין הוא מין שעורים וחטין ואם כן מ"מ תרם עליו ולא מהני כתורם מחטין על השעורים דהא הוי כאילו תרם מהחטין על מאי

כוסמין

פרישה

אף שראה כן בירושלמי אין השכל נותן כן לסמוך עליו ועוד דקי"ל אין ד' זוי אבל מלוה כו' ע"כ ונראה שאין להקל אלא יפריש בלא ברכה מ"ו . (ו) ואם לש כל מין ומין לבדו ויש בו כשיעור כו' דהוא ל' ויש בו כשיעור אין מפרישין מזה ע"ז כמו שאין תורמין ממין על שאינו מינו וחטין וכוסמין השעורים וכוסמין חשובין כלאים זה בזה לענין זה אף ע"ג דמצטרפין לעיל יחד לשיעור חלה : (ז) וכוסמין ושיפון מפרישין כו' דאלו דומין לגמרי להדדי : (ח) ומשערין אותה לפי התבואה כ"פ הרא"ש בסוף הל' חלה והוא מתו' דורעים מ"ו . (ט) אע"פ שהן יותר משאילו היו משערין אותה בקמח כו' משום דילפינן מלקיטה במדבר ושם מדדוהו ואח"כ טחנוהו ברחים אבל הרשב"א השיב לו (ששאל לו הרא"ש בתשובה) שא"כ אין לעמוד על הדבר כמה ניתוסף המן לכן א"צ גודשה ועוד דהו"ל חומרא דאתי לידי קולא כשלא יהיה קמח כ"כ יאכלנו בלא חלה וכ"פ ב"י וע"ש : (י) קב חטין מצד זה וקב שעורים כו' לכאורה משמע בדוקא נקט קב אבל אם לא היה אלא חצי קב מכל צד וקב באמצע לא היה מצטרף דלא שדינן כל הכוסמין לצד זה ולצד זה אבל ממ"ש בסיפא חצי קב חטין מצד זה כו' משמע דל"ד נקט קב ברישא : (יח) וצריך להפריש מכל מין ומין דכיון דהכוסמין מחייבים החטין והשעורים במה שמצטרף עם כל אחד (וגם הוא נתחייב במה שנשך בחטין ובשעורין ודי לו בצירוף אחד מהם עכ"ה) אם יתרום מן הכוסמין על השעורים הוה כתורם מן החטין על השעורין שאינו מינו כיון שנגרר אחר החטין ונתחייב בצירופו לחוד וכן בצירוף שעורין לחוד לאפוקי כשכל אחד חצי קב שאין שיעור חלה עד שיצטרפו שלשתן יחד שלשתן , נקרא החיוב ע"ש כוסמין שע"י מצטרפין אסר"י וב"י מביאו ע"ש ועיין בדרישה (יב) באמצע או קב של נכרי כצ"ל . (יג) היה ביניהן קב של מין אחר פי' בין ב' קבין של חטין או קב משל אשה אחרת מצטרפין פירוש הב' קבין של חטין שהן מין אחד וק"ל :

תבואה חדשה וקב של ישנה אין מצטרפין משנה בפ"ד דחלה קב חדש וקב ישן שנשכו זו בזו ר"י אומר יטול מן האמצע וחכמים אוסרין ואמר עלה בירושלמי יפות א"ר ישמעאל כוסמין וחטים ב' מינים הם ע"י שדומה לו את אומר מצטרף חדש וישן לא כ"ש א"ר הילא טעמא דרבנן כוסמין וחטים ב' מינים הם ואין בני אדם טועים לומר שתורמין ומעשרין מזה על זה אבל ישן וחדש מין אחד הוא אם את אומר כן אף הוא סבור לומר שתורמין ומעשרין מזה ע"ז כלומר אם היה נוטל מן האמצע וצריך להפריש על כל אחד ואחד מעיסה אחרת שלא הורמה חלתה מחדש על החדש ומישן על הישן כ"כ הר"ש וכ"כ הרמב"ם ז"ל ולא יתרום מהאמצע שחיבן אלא יביא עיסה אחרת חדש או ישן ויצטרף להם להשלים כשיעור: ומ"ש היה קב חדש מצד זה וקב חדש מצד זה וישן באמצע מצטרפין שם בירושלמי קב חדש מצרף ומשמע דהיינו לומר שאם היה ישן מצד זה וישן מצד זה וחדש באמצע מצרפן וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ו מה' בכורים ומשמע דה"ה לחדש מצד זה וחדש מצד זה וישן באמצע שהוא מצרפן דמ"ש ומ"מ יש לתמוה על רבינו למה שינה ממה שהוא בירושלמי: העושה עיסה מהאורז ומהדגן אם יש בה טעם דגן חייבת וכו'

מצטרפין היה קב חדש מצד זה וקב חדש מצד זה והישן באמצע מצטרפין (יד) העושה עיסה מהאורז ומהדגן (טו) אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה אע"ג דרובה אורז ואם לאו פטורה (טז) נתן שאור בעיסת חטין לתוך עיסת אורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואם לאו פטורה נתן שאור מעיסה שלא הורמה חלתה לתוך עיסה שהורמה חלתה והכל ממין אחד אם יש לו קמח או עיסה שלא ניטל ממנה חלה מפריש ממנו על זה השאור לפי חשבון (יז) כיצד אם הוא קב מפריש עליו אחד מכ"ד בקב (יח) או אם ירצה יביא רובע הקב מקמח ויערבנו עם זו העיסה ויפריש ממנה ואם לאו שאין לו קמח אחר יפריש אחד מכ"ד שבכל העיסה וכתב ה"ר פרץ (יט) דה"ה נמי אם השאור של הפטור והעיסה של חיוב (ג) כמו במוצאי פסח שלוקחין שאור של נכרי ונותנין בעיסה (כ) שיכול להפריש מיניה וביה ומה שנוהגין ללוש עיסה אחרת חומרא יתירא היא: מי שנתערב לו פת שהפריש ממנו חלה עם פת

שרי נמי לתרום מן החדש על הישן שזה אסור מן התורה כדילפינן מקרא דלא עברתי ממצותיך אבל חטין וכוסמין ב' מינים] כן ואין אדם טועה לתרום מזה על זה הלכך שרי לאצטרף ולא חששו שמא יבא לידי טעות:

היה קב חדש מצד זה וכו' פי' הכא לא חששו לטעות שהרי אין הישן בא אלא לצרף החדש ביחד כדי להפריש מן החדש בלא הישן:

העושה עיסה מהאורז ומדגן וכו' משנה פ"ג דחלה העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה וכו' פי' שעירב קמח חטין וקמח אורז ועשה מהן עיסה ובפ' כל הזבחים (דף ע"ח) קאמר דאפילו רובה אורז אזלינן בתר טעמא וכיון דיש בה טעם דגן חייבים בחלה מדאורייתא מיהו הראב"ד בהשגות ע"פ הירושלמי משמע ליה שיהא בה דגן כשיעור חלה מיהו לא בעינן רוב דגן אלא אפילו רובה אורז ורבינו נמשך אחר דברי הרמב"ם דכתב סתם משמע אפילו לית בה דגן כשיעור חלה נמי אזלינן בת' טעמא · כת' ב"י בשם הרשב"א דלא אמרו במתניתין אלא באורז וחטים לפי שהאורז נגרר אחר החטין אבל שאר המינים אין נגררים אחר החטים עד כאן אבל רבינו מפרש דלאו דוקא חטין אלא ה"ה שאר מינים שהם דגן והרמב"ם כתב חטין ואורז כלשון מתניתין: נתן שאור מעיסת חטין וכו' משנה סוף פ"ג דחלה ואע"ג דהכי תנן הא דיגא בעושה עיסה מן קמח החטים ומן קמח האורז וכו' וכדכתב רבינו בסמוך חזר ושנה דין זה בנתן עיסת שאור לאורויי דאפילו בעיסת שאור של חטין שלא הורמה חלתה דהוי טבל ותנן התם דהטבל אוסר תערובתו בכל שהוא הני מילי במינו אבל שלא במינו כי הכא עיסת שאור של חטין דנתערב בעיסת אורז אינו אסור אלא בנ"ט אבל אם אין בו טעם דגן פטורה וה"ט דהא דטבל אוסר בכל שהיא משום דכשם שהפירו בכ"ש דחטה אחת פוטרת את הכרי כך הוא איסורו והאי טעמא לא שייך אלא במין במינו והכי משמע מלשון הרמב"ם בפ"ו שכתב המערב קמח חטין וקמח אורז ועשה מהן עיסה אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואם לאו פטורה אפילו היה השאור חיטין לתוך עיסת אורז אם יש בה טעם דגן כו' אלמא דמפרש מתני' דעיסת שאור דאתא לאורות רבותא דאף על פי דנתערב עיסת שאור של טבל לתוך עיסת אורז אינו אוסר בכל שהוא וכדפרי' · וקי"ל · וכתב הראב"ד בהשגות על הך דשאור והוא שיהיה השאור מעיסה חייבת עכ"ל ואזלא לטעמיה שסובר גבי עירב קמח חטין וקמח אורז דאינה חייבת עד שיהא דגן כשעור חלה וסתם שאור אין בו כשעור ולפיכך הוצרך להעמיד מתניתין דשאור דמחייב ביש בה טעם דגן כשהוא מעיסה חייבת אבל רבינו דלא כתב כן אזדא לטעמיה דלגבי עירב קמח חטין וקמח אורז לא צריך כשעור דגן והכי נמי גבי שאור אפילו אינה באה מעיסה חייבת נמי חייבת בחלה כשיש בה טעם דגן וכבר הצריך ב"י לפרש למה פסקו הרמב"ם ורבינו בסתם דמשמע דלא בעינן כשיעור חלה מן הדגן ובירושלמי פסק דבעינן כשיעור עיין שם: נתן שאור מעיסה שלא הורמה חלתה וכו' משנה ספ"ג דחלה אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון ואם לאו מוציא חלה אחת על הכל פי' אם יש לו פרנסה ממקום אחר דהיינו שיש לו קמח או עיסה שלא ניטל ממנה חלה והא בעיסה שנויה שיעור עיסה שחייבת בחלה נותנים בכלי אבל העיסה שהורמה חלתה כדי שיטול מן המוקף ושני בשלן סמוכות אף על פי שאין נוגעין וליכא נמי צרוף כלי דלקמן בסי' שכ"ה ומפריש מן העיסה השנויה עליה ועל השאור בענין שתהא השאור נפטרת מחובה ג"כ כגון אם הוא קב מפריש עליו אחד מכ"ד בקב מלבד שעור חלה שמגיע להפריש מהעיסה השנויה שיש בה שעור עיסה שחייבת בחלה או אם ירצה יביא רובע קב בלבד מקמח ויעשה ממנה עיסה אלא שצריך שיערבנו עם זו העיסה שהורמה חלתה דהיינו שנתנה בתוך העיסה שהורמה חלתה ויהא נשכות העיסות זו עם זו וזהו פי' ויערבנו שיערב יחד העיסות כנשיכה ויפריש מן העיסה שנייה שעור חלה עליה ועל השאור ואם לאו שאין לו קמח אחר יפריש אחד מכ"ד שבכל העיסה שהורמה חלתה דנעשית כולה טבל לפי שהטבל במינו אסור בכל שהוא ואין השאור בטל בעיסה אלא אדרבה כולו טבל וצריך להפריש שעור חלה על כל העיסה:

משנה בפרק ג' דחלה (דף עו:): ומ"ש אף על גב דרובה אורז הכי אמרינן בפ' כל הזבחים (עח.) וכתב הרשב"א בפסקי חלה שלו משמע שלא אמרו אלא עושה עיסה מאורז וחטים לפי שהאורז נגרר אחר החטים אבל שאר המינים אין נגררים אחר החטים וכדאמר רבי אילא בשם ר"ל ירושלמי בפ"ק דחלה: ומ"ש נתן שאור ועיסת חטים לתוך עיסת אורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה וכו' ג"ז משנה שם (דף עה.) ומשמע ממשניות אלו דאף על פי שאין בחטים ה' רבעים כל שיש בכל העיסה ה' רבעים חייבת אם יש בה טעם דגן והרשב"א בפסקי חלה שלו כתב אבל בירושלמי אמרו מתניתין דלא כרשב"ג דרשב"ג אומר לעולם אינה חייבת בחלה עד שיהיה בה דגן כשיעור רבי יעקב בר אידי בשם ר"ל הלכה כרשב"ג וכ"כ הראב"ד והכין מסתבר כיון דפסקו כן בירושלמי עכ"ל · והרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות חלה המערב קמח חטים וקמח אורז ועשה מהן עיסה אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה אפי' היה השאור חטים לתוך עיסת אורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה · וכתב עליו הראב"ד והוא שיהיה השאור מעיסה חייבת ע"כ והוכרח לומר כן מפני שהוא סובר דאינה חייבת עד שיהא בה דגן כשיעור וסתם שאור אין בו כשיעור ולפיכך הוצרך להעמיד מתניתין דמחייב בה כשהשאור מעיסה חייבת ויש לתמוה על הרמב"ם שמאחר שבירושלמי אמרו מתניתין דלא כרשב"ג ופסקו שם הלכה כר' שמעון בן גמליאל הרי דחוה למשנה זו מהלכה ולמה פסק כמותה ואפשר שהרמב"ם היה גורס מתניתין כרשב"ג וכן הוא בספרים שלנו וה"פ מתניתין דקתני דאע"פ שהאורז נגרר אחר החטים אינה חייבת בחלה עד שיהא בה טעם דגן כרשב"ג דהיינו כשיעור דקאמר רשב"ג כלומר שיהא בה דגן כשיעור שיתן בה טעם דגן ויש הוכחה לפירוש זה מדקתני בתוספתא העושה עיסה מן החטים ומן האורז רשב"ג אומר אינה חייבת בחלה עד שיהא בדגן כשיעור ואין אדם יוצא ידי חובתו בפסח עד שיהא בה כשיעור והשתא אי כשיעור עיסת חלה קאמר מה מעלה ומוריד זה לענין לצאת ידי חובתו בפסח אלא ודאי כשיעור דקאמ' היינו שיהא טעם דגן כדפרישי' ולא משמע ליה דכשיעור דקתני לענין פסח היינו שיהא בו כזית בכדי אכילת פרס חדא דדוחק לפרש בשיעור דרישא שיעור עיסת חלה ושיעור דסיפא כזית בכדי אכילת פרס ועוד דמשמע ליה ז"ל דאע"פ שאין בו כזית בכדי אכילת פרס יוצא בה אדם י"ח בפסח וכמו שכתב ה"ה בפ"ו מהלכות פסח שהוא דעת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל: **נתן** שאור מעיסה שלא הורמה חלתה לתוך עיסה שהורמה חלתה וכו' ג"ז משנה שם (דף עו) הטבל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן לתוך עיסה שהורמה חלתה אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון ואם לאו מוציא חלה אחת על הכל:

ומ"ש כיצד אם הוא קב מפריש עליו אחד מכ"ד בקב כן פירשו ר"ש והרא"ש וכתבו דאין זה כמפריש מן החיוב על הפטור שאין השאור בטל בעיסה: ומ"ש או אם ירצה יביא רובע הקב קמח וכו' ר"ש והרא"ש דבתוספתא קתני דמביא קמח ממקום אחר ולא עיסה להשלים עם השאור לה' רבעים ומפרש: לחייב עליו לפי חשבון וכמאי דתנן ואם לא מוציא חלה א' על הכל פירשו ואם לאו שאין לו עיסה חייבת נעשית זאת הפטורה כאילו חייבת ומוציא על הכל אח' מכ"ד דטבל אוסר כל שהוא במינו ונעשית כולה טבולה לחלה:

ומ"ש בשם הרי"ף דה"ה אם השאור של פטור והעיסה של חיוב וכו' כן כתב סמ"ק: ב"ה ולאפוקי מדברי א"ח שהצריך לכתוב דוקא במוצאי פסח שהיא שעת הדחק אבל בשאר ימות השנה לא ובתרומת הדשן כ' בדין זה סימן ק"ו: מצאתי כתוב שאלת המאפה פסטיד"א שיש בה בשר ושכר ולא הפריש חלה אם יוכל לתקן ע"י הפרשה הואיל ואין בבשר רק טעם דמי למפריש מן החיוב על הפטור שאלתך משנה שלימה הנוטל מן העיסה שלא הורמה חלתה ונתן לתוך העיסה שהורמה חלתה וכו' ואין זה כמפריש מן החיוב על הפטור דאורייתא דטעם כעיקר נמי דאורייתא ולא דמי להיא דמנחות [לו:] ופרושה כדתניא בתוספתא דמביא קמח ממקום אחר ומצרפו לה' רבעים עכ"ל (ד): **מי** שנתערב לו פת שהפרישו ממנו חלה עם פת שלא הופרש ממנו אם יש לו עוד קמח יעשה עיסה מה'

וכתב הרי"ף דה"ה נמי וכו' פי' אף על פי שהטבל הוא רוב והפטור שהוא שאור של נכרים הוא מעוטו אפ"ה שפיר יכול להפריש מיניה וביה אחד מכ"ד על כל העיסה ואין צריך ללוש עיסה אחרת וליתנה תוך עיסה זו שלא הורמה חלתה ומה שנוהגים ללוש דוקא עיסה אחרת חומרא יתירא הוא: מי שנתערב לו פת וכו' עד ויפריש ממנה על אותן ככרות שנתערבו פי' מלבד שצריך

דרכי משה

דאם יש ביניהם דבר שכבר נתקן לא הוי הפסק ומצטרפין: (ג) ובמרדכי סוף מקום שנהגו ומ"מ נהגו ליקח שאור מן העיסה קודם הפרשת חלה דאי לאחר הפרשה הוי שאור פטור ובשמחמיצים בו עיסה אחרת פחות מה' רביעים קמח היה מברך ברכה לבטלה ולכך אפילו כשרוצין ליתן יותר מה' רביעים קמח נהגו להחמיץ בשאור של חיוב עכ"ל · ובת"ה סי' ק"ע דטוב להחמיר בשמחמיץ בשאור של פטור להפריש עליו חלה ממקום אחר או יש לעשות עיסה קטנה אע"פ שאין בו שיעור חלה ויניחנו על הבצק הגדול ויטול ממנו חלה דאז ודאי נוטל מן החיוב ומ"מ מותר ליטול שאור מן העיסה הגדול קודם שהפריש עליו חלה ולא חיישינן שמא אתרמי בידו הפטור וכשיתחמץ בו עיסה אחרת ויפריש ממנו חלה או יתרמי גם זה בידו ויהיה מן הפטור על החיוב דלזה לא חיישינן שב' פעמים יתרמי לידו של נכרי עכ"ל: (ד) כב"י בסימן של אחד שקנה עיסה מן הנכרי וערב בעיסתו מ"מ דלא יפריש ממקום

פרישה

(יד) העושה עיסה מהאורז ומהדגן אע"ג דאין בדגן שיעור חלה רבי עובדיה אבל רבינו י"ל שסובר כהרמב"ם דאמר שצריך ש"כ שיהא בדגן לחוד שיעור חלה אם לא שנאמר הואיל שסתם דבריו מיירי בכל ענין: (טו) אם יש בה טעם דגן חייב בחלה וצריך ליתן אחד מכ"ד מכל העיסה כיון שיש דגן בכל העיסה וטעם כעיקר דאורייתא ואפילו כולו מין דגן וכדאמרינן בסמוך בשאור אם מפריש מיניה וביה צריך להפריש אחד מכ"ד בכל העיסה: (טז) נתן שאור מעיסה שלא הורמה כו' נראה דוקא שאור אבל עיסה כל זמן שאין לה שיעור חלה אינה טובלת וקי"ל מ"ז: (יז) כיצד אם הוא קב מפריש עליו אחד מכ"ד בקב על השאור כבא מן החיוב וס"ל הא מפריש מן החיוב על הפטור דהא קב לא מתחייב בחלה לפי שאין השאור בטל בעיסה ומטבל הכל ומש"ה אם אין לו עיסה וקמח יפריש מיניה כן מבואר במהרש"ל מ"ז · והוקא כאן א"צ להפריש אלא אחד מכ"ד שבשאור לפי שנותן החלה מעיסה שכולה חיוב אבל אם מפריש מיניה וביה צריך להפריש אחד מכ"ד שבכל העיסה היא לפי שאין החלה כולה חיוב אלא נתערב בה ג"כ מעיסה הפטורה מחלה אלא שהטעם שנותן בו עושה אותו כולה חיוב וק"ל ועיקר הטעם כו' דאם מפריש מיניה וביה נראה שיש בה חיוב על כל העיסה משא"כ אם מפריש עליו ממקום אחר או מערב בו רובע קב קמח כן משמע מדברי הר"ש והרא"ש: (יח) או אם ירצה יביא רובע הקב כו' פירוש להשמיד יותר אוי יביא רובע הקב מקמח ולא בעיסה להשלים השאור לה' רבעים כן משמע במהרש"י (וי"ל והוא קולא דהא ברישא ודאי יפריש מן החיוב) ונראה לפרש אף אם לא עירב הקמח אלא אף אם לא עיסה מן הדביקות קמח ומש"ה נתנן בתוך אותה עיסה שהורמה וכן איתא ברמב"ם וברשב"א לפרים וגם אינה צריך לערבנו בעיסה אלא אף נותן אותה בצד עיסה אם ירצה מ"ז: (יט) דהוא הדין נמי אם השאור של הפטור כו' ומכל מקום לכתחלה לא יסמוך ע"ז רמ"ש: (כ) שיכול להפריש מיניה וביה פירוש ולא חיישינן דמתרמי בידו שאור של פטור

פת שלא הופרש ממנו (כא) [ד] אם יש לו עוד קמח יעשה עיסה מחמשת רבעים ויצרפנו עם הככרות בכלי ויפריש ממנה על אותן ככרות שנתערבו ואם רוצה להפריש מיניה וביה צריך להפריש מעט מכל ככר וככר או יצרפם כולם בכלי אחד (כב) ויפריש מכל אחד על כולן עד שיפריש מכדי חשבון הככרות ומאחד יותר כגון אם ה' שהופרש עליהן נתערבו בעשר שלא הופרש עליהן יפריש מששה שאז ודאי הפריש מאחד שלא הופרש עליו : (כג) עיסה שאין בה כשיעור ולאחר אפיה תפחה ונתרבית עד שנראית (כד) באילו יש בה כשיעור פטורה (כה) **אסור** לעשות עיסתו פחות מכשיעור כדי להפקיע ממנו חיוב חלה :

שכה שתי עיסות שאין בשום אחת כשיעור אם נוגעים זו בזו עד שנדבקים מעט מזו בזו מצטרפין בדבר הראוי להצטרף (א) ואם אינן נדבקין והם בסל הסל מצרפן ואפי' אחר שנאפה ונעשה פת ואם נתנם על לוח וביוצא בו בדבר שאין לו בית קבול כתב הרמב"ם שהוא ספק אם מצרפו אם לאו ואם הוא חלה מדבריהם פטורה לכן כשמצרפין בכלי צריך שלא יצא ממנו (ב) שום דבר למעלה מדופני הכלי ואם מכסה הפת במפה חשוב

שצריך להפריש שעור חלה מאותה עיסה שעשה מה' רבעים עוד צריך להפריש ממנה אחד מכ"ד על אותן ככרות שלא הפריש מהן בתחלה ונתערבו וכדתנן בכך דשאור שלא הורמה חלתה ונתן לתוך עיסה שהורמה חלתה דבסמוך והיא תשובת דרא"ש והביאה רבינו כדי ללמד דלגבי פת איכא עוד צדדין לתקן התערובת מה שאין בעיסה דהיינו להפריש מכל אחד וכו' :

עיסה שאין בה כשעור ולאחר אפייה תפחה וכולי גם זה בתשובת הרא"ש כלל ב' סי' י"ד ובתשובת הרשב"א סי' תס"א ולאו דוקא לאחר אפייה תפחה דה"ה קודם אפייה אלא רבותא קאמר דלא מיבעיא בתפחה קודם אפייה ולאחר אפייה חזרה למה שהיתה בתחלה בשעת הטלת מים בקמח דפשיטא דפטורה שהרי חזרה לשאין בה כשעור אלא אפי' תפחה לאחר אפייה דשוב לא תחזור למה שהיתה בשעת הטלת המים בקמח אפילו הכי פטורה :

אסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' בכורים ועיין בב"י שהביא ראייה מהירוש' וכן כתב הרשב"א והביא עוד ראייה מפרק אלו עוברין [דף מ"ה]· כתב ב"י דמ"כ בתשובה האופה פשטיד"א שיש בה בשר ושכח ולא הפריש חלה ונכנס טעם העיסה בבשר דהשתא נתערב החיוב בפטור מותר להפריש מעיסה אחרת שלא הורמה חלתה על עיסת פשטיד"א זו ונפטר ג"כ טעם העיסה שנבלע בבשר ואין זה תפריש מן החיוב על הפטור והיינו דתנן הנוטל שאור מן העיסה שלא הורמה חלתה ונתן לתוך עיסה שהורמה חלתה אם יש לו פרנסה ממקום אחר וכו' · כתב מהרי"ו בסי' מ"ח עיסה שלא הורמה חלתה ונתבשלה יטול ממנה חלה לאחר שנתבשל ויטול מעט שישאר בעיסה יותר מאחד ומאה ואע"ג דכשנתבשלה היתה הכל טבל מ"מ כיון דלאח"כ הפריש אמרינן ברירה בדרבנן ותו דבחלת ח"ל קי"ל כשמואל דאוכל והולך ואחר כך מפריש אלמא דאמרינן ברירה עכ"ל וצ"ע לאיזה צורך הצריך אחד ומאה דהלא כשנוטל אחד מכ"ד או אחד ממ"ח דניתקן הטבל כל התבשיל נתקן ולא צריך אחד ומאה אלא כשככר הורמה החלה ואח"כ נפלה בתבשיל דמין במינו בעינן אחד ומאה חולין ובשאינו מינו בששים כדלעיל סוף סימן שכ"ג אבל בנתבשל בעודו טבל כשיפריש אח"כ אחד ממ"ח ניתקן כל התבשיל והבלוע בקדרה הכל נעשה חולין לפרע וכדמשמע להדיא בתשובה שמלא כתוב הרב ב"י שהבאתי בסמוך והכי נקטינן :

שכה שתי עיסות וכו' משנה ריש פ"ד דחלה ומ"ש ואם אינן נדבקין והם בסל וכו' משנה פרק שני דחלה פליגי בה ת"ק ור"א ואפסיקא הלכתא בפרק אלו עוברין [דף מ"ח] כר"א דהסל מצטרפן אף לאחר שנאפה ולא כת"ק דמצריך נשיכה דוקא ודין המינין שמצטרפין נתבאר בסי' הקודם : ומ"ש ואם נתנם על לוח וכו', בעיא דלא אפשיטא בפרק אלו עוברין ופסק הרמב"ם בחלה דאורייתא לחומרא דצריך להפריש ובחלה של דבריהם לקולא דא"צ להפריש מיהו נראה דאפילו בחלה דאורייתא דצריך להפריש אין לו לברך כיון דספק הוא ספק ברכות להקל אבל בחלה של דבריהם אין להפריש כלל :

ומ"ש רבינו לכן כשמצרפן בכלי וכו' מלשון רבינו משמע דאפילו מקצתה תוך הכלי ומקצתה למעלה מדפני הכלי אין הכלי מצרפן שהרי כתב

צריך

מה' רבעים וצרפנו עם הככרות בכלי וכו' זה נלמד מהמשנה שכתבתי בסמוך : ומ"ש ואם רוצה להפריש מיניה וביה צריך להפריש מעט מכל ככר וככר או יצרפם כולם בכלי אחד ויפריש מכל אחד על כולם עד שיפריש מכדי חשבון הככרות ומאחד יותר וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה : ב"ה כלל שני והאריך בדבר : אע"פ שלשונו מגומגם ונראה שיש בו ט"ס : ב"ה כתוב בא"ח אם לא הופרשה חלה מהעיסה ואח"כ נתערב בעיסה או באחד מהככרות שאין לאסור אפילו אין בו מאה ואחד מהחלה משום דאי בעי מתשיל עלה וה"ה לכל הקדש ותרומה שיכול לישאל לחכם ויעקור דבורו אבל משבא ליד כהן או הקדש או ליד גזבר לא מצי מתשיל עלייהו ובתשובה מצאתי יהיו מלמדין לנשים לומר אם הוצאתי חלה ושכחתי ונתערבה יהיה לי רשות להוציא פעם שנייה עכ"ל ·

עיסה שאין בה כשיעור ולאחר אפייה תפחה ונתרבית עד שנראית כאילו יש בה כשיעור פטורה כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ב' סימן י"ד אלא שמ"ש רבינו ולאחר אפייה תפחה אינו מדוקדק שהם כתב שבשעת אפייתה תפחה ונדלה ומשמע דאפילו אם קודם אפייתה תפחה קאמר דפטורה ונתן טעם משום דכיון דלא הוי בה שיעור בשעת חיובא דהיינו משתטיל מים בקמח אף על פי שתפחה אח"כ אזלינן בתר מעיקרא וכתוב בתשובות הרשב"א (סימן תס"א) שהוא ז"ל הסכים לדברי הרא"ש ז"ל : אסור לעשות עיסתו פחו' מכשיעור כדי להפקיע ממנו חיוב חלה כן כתב הרמב"ם בפ"ו והוא ירושלמי פ"ג דחלה אהא דתנן אוכל עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים אמר רב חגי לא שנו אלא עראי אבל קבע אסור מפני שהוא מערים לפוטרה מן החלה והדא אמרת מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קבים מפני שאינו יכול הא אם היה יכול לא הדא אמרת שאסור לאדם לעשות עיסתו קבים וכתב על זה הרשב"א בפסקי חלה שלו ואף על גב דקי"ל דמי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה ה"מ בזמן שהיו יכולים לעשותה בטהרה אבל עכשיו שא"א לא יעשנה קבין שא"כ תשתכח תורת חלה ועל זה שנינו בפרק אחרון של חלה ג' ארצות לחלה והילכך בזמן הזה אסור להערים ולעשות עיסתו קבין והיינו דאמרינן בפרק אלו עוברין [מח·] אמר רב יוסף והני נשי דידן נהיגי למיפא קפיזא קפיזא ואקשי להא מאי דעתך לחומרא חומרא דאתי לידי קולא הוא דקא מפקע ליה מחלה ופריק דעבדן כר"א דאמר הסל מצרפן לחלה :

שכה שתי עיסות שאין בשום א' כשיעור אם נוגעות זו בזו וכו' משנה פ"ד דחלה [ד' עו.] ב' נשים שעשו ב' קבין ונגעו זה בזה אפילו הם ממין אחד פטורים ובזמן שהם של אשה אחת מין במינו חייב ושלא במינו פטור פי' המפרשים דהאי ונגעו זה בזה היינו שישוכו או צירוף סל :

ומ"ש בדבר הראוי להצטרף היינו דתנן מין במינו חייב ותנן תו התם שם אי זהו מין במינו החטים אינם מצטרפות עם הכל חוץ מן הכוסמין השעורין מצטרפות עם הכל חוץ מן החטין ריב"ן אומר שאר מינים מצטרפין זה עם זה וכבר כתבתי פי' משנה זו בסימן שקודם זה וגם כתבתי אם הלכה כריב"ן ומשמעתו התם במתני' דעיסה חדש אינה מצטרפת לשל ישן אע"פ שהם ממין א' ומפרש טעמא בירושלמי כדי שלא יאמרו תורמין מן החדש על הישן ותנן נמי התם דלרבנן דפליגי אר' ישמעאל דלא יתרום מאמצע שתיהן :

ומ"ש ואם אינם נדבקין והם בסל הסל מצרפן כו' משנה פ"ב דחלה העושה עיסתו קבין ונגעו זה בזה פטורים מן החלה עד שישוכו רבי אליעזר אומר אף הרודה ונותן לסל הסל מצרפם לחלה ואיפסיקא הלכה בפרק אלו עוברין [מח:] ובפ"ק דנדה [דף] כר"א ומדברי סמ"ג בשם ר"י נראה דצירוף סל לא מהני אלא אם הם נוגעים זה בזה (א) : ואם נתנם על לוח וביוצא בו בדבר שאין לו בית קבול כתב הרמב"ם שהוא ספק וכולי ואם הוא חלה מדבריהם פטורה בפ"ו מהלכות בכורים כתב כן וטעמו משום דבפרק אלו עוברין איבעיא לן טבלא שאין לה לזבז מהו תוך כלי בעינן והא ליכא או דילמא אויר כלי בעינן והא איכא וסלקא בתיקו : ומ"ש לכן כשמצרפן בכלי צריך שלא יצא ממנו שום דבר למעלה מדפני הכלי כן משמע מהאי בעיא דסלקא בתיקו ומשמע דהיינו לומר שלא יהא כל הככר או כל העיסה למעלה מדפני הכלי אבל אם קצתה תוך הכלי אף על פי שמקצתה למעלה מדפני הכלי מצטרפת ובסמ"ג משמע דלדעת ר"י שאע"פ שכל העיסה או המצה למעלה מדפני הכלי מצטרפין שכתב וז"ל כשנותנין המצות בכלי צריך שיהיו כולם בתוך דופני הכלי וכו' דהא איבעיא לן טבלא שאין לה לזבז מהו כו' אבל אומר ר"י דע"כ לא מיבעיא ליה אלא בטבלה שאין לה לזבז אבל יש לה לזבז אפילו בגדוש מצטרף והטעם משום דהוי כאויר בית שמצרף וכדגרסינן בפרק כל שעה ירושלמי : ומ"ש ואם מכסה הפת במפה חשוב כמו כלי לצרפן כ"כ סמ"ק :

כתב

דרכי משה

ממקום אחר עליו אם עיסת הנכרי הוא הרוב דהוי כמפריש מן החיוב על הפטור וגם לא יכול להפריש מיניה וביה דלמא נקיט עיסה של נכרי לחלה ע"כ צריך ליטול כ"כ חלה עד כדי כל עיסת נכרי ועוד כעט יותר דאז ודאי נוטל מעיסת ישראל עכ"ל וכ"ה בהגמ"י השייכים לה' חלה סוף סדר זרעים ול"נ דלפמ"ש רבינו בעיסה שלא הורמה חלתו שנתערב בעיסה שהורמה חלתו אין לחוש אלא יעשה כמ"ש רבינו :

שכה (א) וכ"מ בת"ה סימן קפ"ט בשם דתוס' דאין לסמוך על הצירוף סל אלא בשלש כשיעור עיסה ונחלק אבל אם ליש עיסה שאין בה כשיעור אין לצרפו אלא ע"י נגיעה וצ"ע במ"ש

דרישה

כוסמין שהם מין חטין ומן השעורים על אלו שאינה שהן מין שעורים ואפשר לומר דהא אין מפרישין מחטין ושעורין על כוסמין כדלעיל בסמוך אבל אין ראיה משם דשם לא מיכל מין בשעור שלא משא"כ דנצטרפו יחד לשיעור : [ד] אם יש לו עוד קמח יעשה עיסה מחמשת רבעים כו' וכ"ל דהא עשה עוגה קטנה פשיטא דמצטרף כמו שמצטרף עיסה קטנה לעיסה גדולה כדלעיל וכ"פ רש"י בסוף אלו עוברין לענין כשם שעושין עוגה קטנה ומפרישין ולא קאמר רבינו שצריך ה' רבעים קמח אלא היינו היכא שאינו רוצה להמתין עד שיאפה חלה ורוצה לאכול מיד הפת ורוצה להפריש מן העיסה אם כן הסברא נותנת שצריכה ה' רבעים דאי מעט עיסה אין שייך להצטרף עם הסל דרחוקה זה מזה אפוי ועיסה ודומה קצת לשני מינים שאין שייך שם צירוף אבל אם יש עיסה כשיעור שייך כאן מכ"ת חלה בעיסה מאחר שיש כאן חלה על העיסה מצטרף העיסה להכשיר הכל ע"י חלה זו ודו"ק מ"ו וכ"ע מ"ש שאין רוצה להמתין עד שיעשה חלה ורוצה לאכול מיד הפת כו' הא מלת מ"ל איכא טובלת שמותר לאכול מהפת ולהפרישה אח"כ כמ"ש לעיל בסימן שכ"ג וי"ל דלעיל מיירי שמתחילה היה כל הפת מעיסה אחת אבל הכא העוגה או ה' רבעים שעושה היא עיסה בפני עצמו ואין הפת הראשון נפטר מעוגה אלא ע"י צירוף וצריך שיהא שניהם ביחד קודם שיאכל מהפת : האופה פשטידא מעיסה שלא הורמה חלתה ובתוכה בשר מותר להפריש מעיסה אחרת על זו ונפטר גם כן טעם העיסה שנכנס בבשר רמ"א וב"י כתב שכן מצא בתשובה :

סי' שכה [א] **שתי** עיסות שאין בשום אחד כשיעור אם נוגעת כו' ואם היה בעיסה אחד כשיעור ושכח ליטול ממנה חלה עד לאחר אפייה ועשה ממנה פת הרבה א"צ צירוף סל כמ"ש לעיל בא"ח סימן תכ"ז :

פרישה

פטור אלא אמרינן דנבלל יפה : (כא) אם יש לו עוד קמח יעשה עיסה כו' ועיין בדרישה : (כב) ויפריש מכל אחד על כולן פירוש כנתערבו בחלה ועיין בב"י שכתב שכ"כ הרא"ש בתשובה כמ"ש רבינו ולשונו מגומגם ונראה דיש כאן ט"ס ע"ש (ויש לפרש מכל אחד דהיינו מכל אותן שלא נתקיימו חלה שהפרש עליהן כבר יע"ש דהא מסיק דמפריש עוד אחד יותר ואין כאן ט"ס ודו"ק עכ"ה) ומש"ר ויפריש מכל אחד על כולן נראה דאף דכבר כתבתי דכשמפריש מיניה וביה צריך להפריש נגד כל העיסה אין לומר דכשנתערבו י"ב ככרות מונין עם י"ב פטורין דצריך להפריש חלה י"ב ככרות לחלה דהא אין בא' אלא חלק מכ"ד מכולן . וצריך להפריש י"ג כדי שיגיע אחד מן החיוב בודאי אלא שני ב"י ג' אלו ככרות דהא נראה לעיין דיש בכן יותר מחלק הכ"ד ושמספק מפריש כ"כ ולית ביה חשש מראית עין . (כג) עיסה שאין בה כשיעור ובשעת אפייה כו' כן הוא לשון הרא"ש : (כד) באילו יש בה כשיעור פטורה והוא הדין אם קודם אפייה תפחה דבעינן שיהא בשעת גלגול העיסה שיעור חלה (כדלקמן גבי גר וגבי הקדש עכ"ס) ב"י · (כה) אסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור כו' דוקא כדי לפוטרה קאמר דאסור לעשותו אבל אם אין לו קמח שיעור חלה פשיטא דמותר לאפותו בלא חלה :

סי' שכה (א) **ואם** אינן נדבקין והן בסל נ"ל דוקא נמי שראוי להצטרף אבל שני מינין שאינן ראוין להצטרף ע"י נשיכה ק"ו בסל אינן מצטרף וק"ל מ"ו ·

(ב) שום דבר למעלה מדופני הכלי ר"ל שלא יצא כל הככר או כל העיסה למעלה מדופני הכלי

אבל

וססם

חדושי הגהות

מצטרף אבל לענין שאר מינים שמצטרפים זה עם זה ליכא מאן דפליג אר"י בן נורי זה נ"ל דעת הרמב"ם כפי' הירושלמי עכ"ל : ב פי' שלא היה אופין יותר משלשה לוגין ביחד כדי לשומרו מן החימוץ :

הקריץ

חשוב כמו כלי לצרפם ואם יש בכל עיסה כשיעור ורוצה להפריש מזו על זו אין צריך לא צירוף כלי ולא נגיעה אלא רק ששתיהן לפניו מפרישין מזו על זו:

שכו (א) **שנים** שלשו כל אחד ואחד קב לבדו והשיכו יחד או שנתנו הקמח לנחתום וערבו אינו מצטרף (ב) ואפילו עשה העיסה גדולה (ג) לחלקה בצק פטורה וה"מ איניש דעלמא (ד) אבל נחתום העושה עיסה לחלקה בצק חייב ואדם אחד שלש קב קב לבדן ונתערבו או שנתן הקמח לנחתום וערבו מצטרף ואפי' (ה) שנים שלשו כל אחד קב לבדו אם נתערבו ואינן מקפידין על תערובתו אם הוא מין אחד מצטרף [א] וסתם שנים מקפידין זה על (א) זה ואינו מצטרף עד שיודע שאינן מקפידין וסתם אדם אחד אינו מקפיד ומצטרף עד שיודע שהוא מקפיד [ב] ואם אחד פת קיבור ואחד פת נאה (ב) אפי' של אדם אחד מסתמא

כתב הרמב"ם בפ"ו היו הככרות נושכות ונתקבץ מן הכל שיעור חלה חייבים בחלה אע"פ שאינם בסל וכתב הרשב"א בפסקי חלה שלו שנראה שהוא מפרש עד שישוכו דמתני' אפילו לאחר אפיה וסבר דלא בעינן צירוף סל אלא בענין שאינם נושכות זו בזו: ב"ה ולענין מ"ש שנראה שהוא מפרש עד שישוכו דמתני' אפילו לאחר אפייה תמהני שאיני יודע מה נשיכה שייך אחר גמר אפיה ועוד שאיני רואה הוכחה בדבריו לומר שהוא סבור כן לא כאן ולא בפירושו וצריך להעביר הקולמוס על וכך הם דבריו: (וכך הם דבריו בפי' המשנה פ"ב דחלה י'):

ואם יש בכל עיסה כשיעור ורוצה להפריש מזו על זו א"צ לא צירוף כלי ולא נגיעה וכו' וכ"כ הרא"ש בה' חלה דהא דמצרכינן נגיעה או צירוף סל ה"מ ב' עיסות שאין בכל אחת כשיעור אבל לתרום מן המוקף אפילו נגיעה לא בעי רק שיהיו סמוכות זו לזו בפניו כדאמרי' [פ"ד דמעשר שני] גבי קנקנים של יין הסמוכין זה לזה עד שלא נפתחו תורם ומעשר מזה על זה וכ"כ הרשב"א בפסקי חלה שלו וכן משמע מדברי הרמב"ם ודלא כסה"ת שכתב דכשעושה ב' עיסות קטנות צריך צירוף כלי ונגיעה זו בזו ואם הם גדולות כשיעור בכל אחד אין צריך רק לתתם בכלי בלא נגיעה ונוטלה מאחת ופוטר חברתה ות"מ כשמגע עיסה שיקרא לה שם חלה יגע אל אחד מעיסות גדולות בשעת קריאת שם או אמה בחלת ח"ל א"צ מוקף בשעת קריאת שם וצירוף ת"מ יעשה כדי לפטור מאח' חברתה ע"כ וכל הני רבוותא דלא כוותיה:

תניא בפרק אלו עוברין רבי אליעזר אומר הסל מצרפן לחלה רבי יהושע אומר תנור מצרפן ופסק הרמב"ם פרק ז' מהלכות בכורים דאין התנור מצרפן וטעמו' משום דאיפסיקא הלכתא כרבי אליעזר משמע דלאפוקי רבי יהושע נמי הוא דאיפסיקא אבל מדברי הרא"ש בהלכות חלה גבי הא דתנן כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה משמע שהוא סובר שהתנור מצרפן והרשב"א בפסקי חלה שלו כתב אפשר היה לומר דרבי יהושע תנור ולא סל קאמר ור"א אפי' הסל מצרף וכ"ש התנור אבל בירושלמי גרסינן אית תנא תני הסל מצרף ואין התנור מצרף ואית תנא תני התנור מצרף ואין הסל מצרף וכיון שכך מסתברא דבחלת הארץ דאורייתא בין בסל בין בתנור מצטרפין וחייבין בחלה מספק אבל בח"ל דוקא בסל כר"א והר"ס כתב אבל התנור אינו מצרפן ולא חילק בין בח"ל בין בארץ ולא ידעתי מי הביאו לידי כך עכ"ל: ואפשר לומר שהרמב"ם מפרש דהני תנאי דפליגי בירושלמי הם ר"א ורבי יהושע והלכה כר"א דאמר הסל מצרף ולא תנור ואפשר שאף על פי שיסבור הרמב"ם כהרשב"א לא חילק בין א"י לח"ל משום דחלה בזמן הזה אף בא"י אינה אלא מדרבנן כמבואר בדברי הרמב"ם ז"ל: ב"ה כתוב בתרומת הדשן אשה לשת ב' עיסות באחת ערבה כרכום ובאחת לא ערבה ואין בזו ולא בזו שעור חלה אין לצרפם ע"י נשיכה כדי לחייבם בחלה והאריך בדיני צירוף העיסות (וכ"כ בד"מ):

שכו שנים שלשו כל אחד ואחד קב לבדו והשיכום יחד וכו' משנה פ"ד דחלה [דף עו] ב' נשים שעשו ב' קבים ונגעו זה בזה אפי' הם ממין אחד פטורים: ומ"ש או שנתנו הקמח לנחתום וערבו אינו מצטרף וכו' פ"ק דחלה [דף עג] תנן נשים שנתנו לנחתום לעשות להם שאור אם אין בכל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה ופי' הר"ש נשים שנתנו לנחתום לעשות להם שאור וכן כולן יש כשיעור ולא הכל בבת אחת שלא מדעתן וכ"כ סמ"ג בשם ר"י כלומר דאילו מדעתן מצטרפין ולמד מכאן לב' שגילושה עיסתם יחד מדעתם ואין דעתם לחלק וליקח כל א' חלקו אלא לאכול יחד שמצטרפין ומיהו אחר כך כתב דלרבי יוחנן דפליג בירושלמי אר"ל אפילו נתערב שלא מדעתן מצטרפת וכ"פ בסה"ת כרבי יוחנן: **ומ"ש** ואפילו עשה עיסה גדולה לחלקה בצק פטורה וה"מ איניש דעלמא אבל נחתום העושה עיסה לחלקה בצק חייב ג"ז במשנה שם נחתום שעשה שאור לחלק חייב בחלה וגרסינן בירושלמי א"ר יוחנן העושה עיסה ע"מ לחלקה בצק פטור מן החלה א"ל והא תנינן נחתום שעשה שאור לחלק חייב בחלה לא תתיבני נחתום נחתום לאו כדעתו הדבר תלוי שמא ימצא לקוחות ונטלו מיד כלומר אם ימצא מי שיקנה הכל כאחד לא יחלק וכתבוהו הר"ש והרא"ש וגם הרשב"א בפסקי חלה שלו ונראה שהיה גורס שמא לא ימצא לקוחות וכו' שכתב שאם לא ימצא מי שיקנה ממנו נותן דעתו לאפות כולו לעצמו וכ"כ הרמב"ם בפ"ו אבל הראב"ד כתב בהשגות דנראה לו דלא קי"ל כר"י בהא אלא כר"ל דפליג עליה ואמר נחתום לאו דוקא ונסתייע בזה מעובדא דירושלמי ואותו ירושלמי שהביא ממנו ראיה הראב"ד כפי מה שפירש הרא"ש בפרק כל שעה ובהלכות חלה אתי שפיר כרבי יוחנן:

כתב הרמב"ם בפ"ו עיסת השותפין חייבת בחלה והוא משום בר"פ ראשית הגז (דף קלה) וזה לשון הרשב"א בפסקי חלה שלו שותפות ישראל אם עשו עיסה בשותפות ולאפותו בשותפות כל שיש בכל העיסה כשיעור חייבת אע"פ שאין לכל אחד ואחד אלא כזית וכדאיתא בתוספתא עכ"ל ונראה מדבריו שכל שאין דעתן לחלקה בצק אע"פ שדעתן לחלקה אחר שנאפה מצטרפין ולישנא דר' יוחנן דאמר העושה עיסה על מנת לחלקה עיסה פטור הכי דייק דכתב שאינו חולקה בצק אע"פ שחולקה אחר אפיה חייב אבל מדברי סמ"ג שכתבתי בסמוך נראה דצריך שלא יהא בדעתן לחלקן כלל אפילו לאחר אפייה ואפשר דאורחא דמילתא נקט:

ואדם אחד שלש קב קב לבדו ונתערבו כו' ואפילו שנים שלשו כל אחד קב לבדו אם נתערבו ואינם מקפידים על תערובתו אם הוא מין אחד מצטרף משנה פ"ב דחלה [דף עו] ב' נשים שעשו ב' קבים ונגעו זה בזה אפילו אם הם ממין אחד פטורים ובזמן שהם של אשה אחת מין במינו חייבת ושלא במינו פטור ושם במשנה נתברר איזהו מין במינו וכתבתי בסי' שכ"ד: **ומ"ש** וסתם שנים מקפידין זה על זה וכו וסתם אדם אחד אינו מקפיד ומצטרף וכו' ירושלמי שם וכתבוהו הרמב"ם והר"ש והרא"ש סתם אשה אחת אינה מקפדת ב' נשים מקפידות אשה אחת שהיתה מקפדת עשאוה כשתי נשים ב' נשים שאינן מקפידות עשאום כאשה אחת אם אינה מקפדת למה היא עושה בב' מקומות א"ר יוחנן כשאין לה מקום ללוש היה לה מקום ללוש במקום אחת והיא עושה אותה בב' מקומות מקפדת היא: ומ"ש ואם אחד פת קיבר ואחד פת נאה אפילו מאדם אחד מסתמא מקפיד' ואינו מצטרף ג"ז בירושלמי:

שנים

צריך שלא יגע ממנו שום דבר למעלה מדופני הכלי ודלא כמה שהבין ב"י מדברי רבינו דנמקלתה תוך הכלי אע"פ שמקצתה למעלה מדפני הכלי מצטרפות דלא משמע הכי מלשון רבינו אלא כדפרי' אבל בסמ"ג בשם ר"י כתב דכשהם דופנים לכלי אפי' כל העיסה או כמה למעלה מדפני הכלי מצטרפין ומביאו ב"י ולפעד"נ בפלוגתא דרבוותא אף ע"ג דעכשיו כל חלה הוא מדבריהם צריך להפריש אפילו כל העיסה למעלה מדפני הכלי אבל לענין ברכה אין לברך אא"כ כל העיסה תוך דופני הכלי שלא יצא ממנו שום דבר למעלה מדופני הכלי דספק ברכות להקל: ואם יש בכל העיסה כשיעור וכו' ח"ל הרא"ש דהא דמצרכינן נגיעה או צרוף סל ה"מ שני עיסות שאין בכל אחד כשיעור אבל לתרום מן המוקף אפילו נגיעה לא בעי רק שיהא סמוכות זו לזו בפניו וכו' עד כאן לשונו ונראה דבשני עיסות אחת יש בה כשיעור ואחת אין בה שעור דינן כב' עיסות שיש בכל אחת מהן כשיעור דאפי' נגיעה לא בעי אלא שיהו סמוכות ומפריש מן העיסה שיש בה כשיעור שיעור חלה וגם מפריש עוד ממנה אחד ממ"ח על העיסה שאין בה כשיעור ולא צריך צרוף סל וכסוי וכמו שכתבתי בסי' שכ"ד בדין נותן שאור מעיסה שלא הורמה חלתה וכו':

שכו שנים שלשו כ"א ואחד קב וכו' משנה רפ"ד דחלה ב' נשים שעשו שני קבים ונגעו זה בזה אפילו הם ממין אחד פטורין ורבינו כתב ונשכו לפי שהא' ונגעו פירושו אפילו נגעו ונשכו והטעם דכיון דמקפידות אין להם צרוף כלל אפילו נשכו וכ"כ הרב רבינו משה בר מיימון בר"פ שביעי ומ"ש או שנתנו הקמח לנחתום וערבו אינו מצטרף משנה פרק קמא דחלה פירוש שהנחתום ערבן שלא מדעתן דאילו ערבן מדעתן כדי שיאכלו יחד לאחר אפייה מצטרפין והכי נקטינן וכך פסק בש"ע ולא כמו שפסק סה"ת כרבי יוחנן דפליג אר"ל בירושלמי דאפילו ערבן שלא מדעתן מצטרפות ומביאו ב"י דליתא וכב"מ ס"פ שני האריך בדין זה ע"ש: **ומ"ש** ואפילו עשה עיסה גדולה וכו' פירוש כשעשה עיסה גדולה לחלקה לבני ביתו ליתן לכל אחד ואחד חלק אחד שלא יהא בו כשיעור פטורה שהרי בדעתו תלוי ליתן לכ"א וא' ומסתמא ודאי לא יחזור מדעתו אלא שיחלקה לחלקים קטנים שאין בהם כשיעור הלכך פטורה אבל נחתום העושה עיסה לחלקה חלקים קטנים לבאים לקנות ממנו מעט מעט פחות משיעור אין הדבר תלוי בדעתו דאם לא ימצא קונים שיקנו ממנו דעתו לאפות כולו לעצמו או כמי ימצא קונה שיקנה הכל כאחד ולא יחלקנה לחלקים הלכך חייב הנחתום להפריש חלה בעודה ברשותו · ויש נוהגים לקנות מן הנחתום חלק אחד מעיסה גדולה ויש באותו חלק כשיעור ומפריש ממנו חלה ומברך עליו וכך הוא מוכר מאותה עיסה להרבה בני אדם לכ"א חלק אחד שיש בה כשעור וכ"א מפריש מחלקו ומברך עליה והדבר פשוט שזה טעות הוא דהלא מיד שגלגל הנחתום העיסה הגדולה חייב להפריש ממנה חלתה אפילו היה דעתו למכרה לחלקים קטנים פחות מכשיעור כדפרישית כ"ש הכא שאין דעתו למכרה אלא לחלקים בכשיעור וכיון דהגבה חלה עליו להפריש חלה ושוב פטורה כל העיסה היאך נתיר לכתחלה למכור לחלקים ושהלוקחים יפרישו חלה ויברכו והנחתום לא יפריש ולא יברך ותו דכיון דנפטרת חלה של הנחתום פטורה כל העיסה לית לן למוכרה לחלקים ושיברך כ"א ברכה בפני עצמה משום ברכה שאינה צריכה כדאיתא בפרק בא לו כ"ג [דף ע'] דפריך וניתי ס"ת אחרינא ונקרי וקא משני ריש לקיש משום ברכה שאינה צריכה וכי היכא דהתם חד גברא בתרי ספרי אית ביה משום ברכה שאינה צריכה ה"נ גברי טובא בחד עיסה אית ביה משום ברכה שאינה צריכה ושריא ליה מחריה לבעל הוראה זו וכן קבלתי מרבותי שאיסור גמור הוא ויש למחות ולבטל מנהג זה שהוא שלא כדין וכתשובה שהארכתי בס"ד: **ואדם** אחד שלש קב קב וכו' משנה רפ"ד דחלה ובזמן שהם של אשה אחת מין במינו חייב ושלא במינו פטור · ומ"ש וסתם שנים מקפידין וכו' שם בירושלמי ועיין במ"ש הרב רבינו משה בר מיימוני רפ"ו: ומ"ש ואם אחד פת קיבר וכו' שם בירושלמי וכתב בת"ה סי' קס"ט דס"ה כאחד

כרכום

דרכי משה

במ"ש דצירוף סל לא מהני אלא בשלש, עיסה כשיעור ונחלק רא"ב אפילו צירוף סל לא צריך דהא לא בעינן מן המוקף כמ"ש לעיל דהא חלת ח"ל אוכל ואח"כ מפריש ואפשר דהתוספות חולקין בהא וע"ש:

שכו (א) ובמרדכי ריש פ' כל הבשר כתוב עיסה של ב' בני אדם כגון תלמידים בפני הרב אחר אע"פ שאין כשיעור חלה בחלק אחד מהן לבדו כיון שיש שיעור בין שניהם חייב בחלה אע"פ שנתערב חלקם שלא מדעתם המפריש חלה צריך ליטול רשות משניהם והתלמידים שהם כמו אורחים יכולין לומר לבעה"ב שיפריש מכל עיסות שיהיה לו ואפילו מאותן שיקנה אח"כ וא"צ ליטול רשות בכל פעם ופעם עכ"ל וכ"ה בתשובת מיימון סוף סדר זרעים: (ב) ופסק בת"ה סימן קס"ט דה"ה אם לשה בעיסה אחד כרכום והשני אין בו מסתמא מקפיד ואינו מצטרף ודוקא שאין בכל אחד שיעור חלה אבל אם יש בכל אחד שיעור חלה אפילו בדבר המקפיד על תערובתו מצטרף לפרוש על אחד מחבירו אם הם של אדם אחד עכ"ל:

וכ"ח

פרישה

אבל אם קצת בתוך הכלי אפי' אם מקצתה למעלה מדופני הכלי מצטרפת ב"י ות"ה:

סי' שכו (א) **שנים** שלשו כל אחד ואחד קב לבדו והשיכום יחד כו"ל: (וערבו אינו מצטרף ודוקא שערב שלא מדעתן דאילו מדעתן מצטרפות בית יוסף עכ"ל):

(ב) ואפילו אחד עשה העיסה כנ"ל: (ג) לחלקה בצק פי' ליתן הבצק לאכסנים הרבה וכל א' חלק שאין בו שיעור חלה פטור אבל אם אין דעתו לחלקו בצק אע"פ שדעתו לחלקו אחר אפייה חייב וסמ"ג חולק בזה בי"ע: (ד) אבל נחתום העושה עיסה לחלקה בצק חייב דאם ימצא מי יקנה הכל כאחד לא יחלק נמצא שאין ממש בדעתו הראשונה שהיתה לחלק: (אם הוא מין אחד כמ"ש בסימן שכ"ד מצטרף עכ"ל): (ה) שנים שלשו יחד כל אחד קב כו' פי' מפשלה

לגו

דרישה

סי' שכו [א] (וסתם שנים מקפידים וכתב הרמב"ם דעיסת השותפים חייבת בחלה והמרדכי ריש פ' כל הבשר התלמידים הלומדים לפני רב אחד אע"פ שאין בכל א' שיעור חלה רק בין שניהן חייב בחלה עכ"ל): [ב] ואם אחד פת קיבר ואחד פת נאה אפי'

של

מסתמא מקפיד ואינו מצטרף **שנים** שלשו יחד כל אחד קב וחלקוה והוסיף כל אחד רובע הקב על שלו פטור ונראה דה"ה נמי באחד אם לש ב' קבין והיה בדעתו לחלק וחלק (ו) הוסיף על כל אחד רובע הקב שפטור אבל אם לא היה בדעתו לחלקה וחלקה אח"כ נראה שהוא חייב אפי' לא הוסיף על כל אחד ואחד שכיון שהיה בו כשיעור נתחייב אע"פ שחלקה אח"כ המפריש חלה מהעיסה שאין בה שיעור אינו כלום שאין עליה שם חלה לפיכך ב' עיסות שאין בשום אחד כשיעור והפריש מכל אחד ונתערבו חייבת בחלה :

שכז אין חיוב חלה להתחייב על האוכל בלא חלה עד שתדבק העיסה [א] ונעשה גוף אחד ומיהו מיד כשיתערב ממנה ה' רבעין קמח במים יכול להפרישה אבל אם הפרישה קודם אין שם חלה עליה לפטור העיסה ואפי' נתנה לכהן צריך להחזירה ואם יש בה ה' רבעים צריך להפריש ממנה חלה כמו משאר חולין ומיהו קאמר רבי יהושע אע"פ שהכהן צריך להחזירה אסור לזר לאיכלה משום מראית העין דכיון שראו שבא לידי כהן יאמרו ראינו זר אוכל חלות אלא הישראל מוכרה לכהן ורבנן פליגי עלה וא"א הרא"ש ז"ל לא פסק כדברי מי ונראה שהלכה כחכמים (א) וגם הרמב"ם לא כתב בו לאיסור וכתב ה"ר אליעזר ממי"ן דוקא באומר שיחול עליה שם חלה בעודו קמח אבל מפריש קמח ואומר כשתעשה עיסה יחול עליה שם חלה דבריו קיימין אע"פ שיכול להפרישה מיד אחר שיתערבו ה' רבעים (ב) מ"מ עיקר מצותה לאחר שתגמר כל העיסה אלא שיכול להפרישה מיד אם ירצה ובלבד שלא ישארו עדיין ה' רבעים שלא נתערבו

כרכום ובאחד אינו כרכום מסתמא מקפיד ודוקא בשאין בכל אחד כשיעור אבל אם יש בהם בכ"א כשיעור מצטרפות בכל ענין כיון שהם של אדם א' .

שנים שלשו כ"א קב וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ו וכתב הטעם שכבר היתה לה שעת חובה שהרי היתה כשיעור ונפטרה באותה שעה מפני שעשאוה לחלק שוב אינה חוזרת להתחייב דהוי כאילו הורמה חלתה באותה שעה והראב"ד בהשגות שם הקשה דמה בין זה לעושה עיסתו קב קב ואח"כ הדביקן או שצרפן בסל שהיא חייבת ואינה קושיא דשאני התם שלא היה לה שעת חובה מעולם הלכך עכשיו שהגיע לה שעת חובה שהדביקן או שצרפן בסל חייבת אבל הכא כבר הגיע לה שעת חובה ונפטרה שוב אינה חוזרת להתחייב והכי צריך לפרש לעיל בסימן שכ"ד אלא מ"ש וכיון שאין מצטרפין בעיסה אלא במינייהו וה"א בירושלמי וכ"כ ב"י לקמן בסימן ש"ל ובכ"ת פ"ו והכי נקט כן · ומ"ש רבינו ונראה דה"ה נמי באחד וכו' טעמו שהרי גם כאן כבר הגיע לה שעת חובה ונפטרה וכו' : המפריש חלה מהעיסה שאין בה שיעור וכו' משנה פ"ד דחלה פליגי בה ר"ע וחכמים והלכה כחכמים דאף ע"ג דהשלים על העיסה אח"כ כשיעור לא הויא חלה למפרע כיון דבשעה שהפרישה היתה העיסה פטורה :

שכז אין חיוב חלה וכו' ריש פ"ג דחלה אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים גלגלה בחטים וטמטם בשעורים האוכל ממנה חייב מיתה ונראה מדברי רבי' דהאי גלגל בחטים וטמטם בשעורים הכל אחד דרצה לומר שנתערב יפה עד שיהיה גוף אחד לפי דבשעורים העיסה מתפרדת וצריך לטמטמה ביד קאמר לשון טמטום בשעורים אבל בירושלמי הביאו ב"י בסוף סימן זה ע"ש הרשב"א מבואר דאין הכל אחד אלא דבשעורים הוי חומרא דחייב האוכל עראי מיד אחר הטמטום אבל בחטים אינו חייב אלא כשאוכל אחר בגלגול וכן מבואר במ"ש הרב רבינו משה בר מיימוני פ"ח דהלכו' בכורים ואפשר כיון דאנן אין בקיאין איזה הוי טמטום ואיזה הוי גלגול ע"כ כתב רבינו בסתם על כל מיני דגן עד שתדבק העיסה ונעשה גוף אחד דהיינו טמטום שהוא חומרא : ומ"ש ומיהו מיד כשיתערב וכו' שם במשנה זו כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה ובלבד שיהא שם ה' רבעים קמח ומפרש רבינו דה"ק אע"ג שאינו חייב מיתה עד שתתגלגל בחטים וכו' אפ"ה יכול למהר להפרישה מיד כשיתערב המים עם הקמח ובלבד שיהא שם ה' רבעים קמח שנתערבו במים דבפחות מהם לא הגיעה העיסה לכלל חיוב חלה כך היא גירסת רבינו במשנה ופירושה ואית ספרים דגרסי ובלבד שלא יהא שם ה' רבעים קמח ומפרשים בדרך אחר ומביאו ב"י וגם רבינו פסק בסמוך כאותה גירסא לפי שהדין הוא אמת כשתי גרסאות ומ"ש אבל אם הפרישה קודם וכו' כלומר אם הפרישה קודם שיתערב ממנה ה' רבעי קמח במים הו"ל כאילו הפריש חלתו קמח בעוד שלא נתן מים כלל ואין שם חלה עליה לפטור והוא גזל ביד כהן וצריך להחזירה לבעלים ואם יש באותו קמח שבא ליד כהן בתורת חלה חמשת רבעים חייבת בחלה שהבעלים צריכין להפריש ממנו חלה כמו משאר חולין ואף לאחר שהפריש ממנה חלה קאמר רבי יהושע שכל אותו הקמח שבא ליד הכהן והחזירו לבעלים אסור לזרים משום מראית העין וכו' אלא הבעלים מוכרה לכהן וכל זה הוא משנה פרק שני דחלה : ומ"ש וגם הרמב"ם לא כתב בו לאיסור פי' דהרמב"ם ברפ"ח דהל' בכורים כשכתב למשנה זו לא כתב הא דרבי יהושע דאסור לזר לאוכלה אלמא דס"ל דרבנן דא"ל לרבי יהושע מעשה וקפשה זקן פי' חטפה זקן זר ואכלה פליגי עליה והלכתא כוותייהו וכן פי' בכסף משנה ומ"ש ב"י כאן אדברי רבינו שהם שלא בדקדוק לא דק והעיקר הוא כדברי רבינו וכמו שכתב בכ"ת והכי נקטינן דמותר לזר לאוכלה :

וכתב הר"מ דוקא באומר וכו' כ"כ הסמ"ג בשמו וכתב בסה"ת בסימניה סי' פ"ג וז"ל אשה יכולה לומר לחבירתה קחי קמח ולושי עוגות והפרישי חלה אע"פ דבשעת הציווי היה קמח ולא ראויה לחלה וכו' ולא דמי להא דאמרי' פ"ב דנזיר ומייתי לה האלפסי פ' האיש מקדש דכל היכא דאיהו לא מצי עביד לא מצי לשווי שליח דשאני הכא שהרי בעלת העיסה יש בידה ללוש ולהפריש וכ"כ המרדכי בפרק האיש מקדש ובפרק כל הבשר ע"ש עיין במ"ש ב"י בסימן שכ"ח בדין זה ע"ש התוס' דפ"ב דנזיר בשם ר"ת :

אף על פי שיכול להפרישה מיד וכו' דין זה כתב רבינו ע"פ הגירסא במשנה רפ"ג דחלה כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה ובלבד שלא יהא

שם

שנים שלשו יחד כל אחד קב וחלקוה והוסיף כל א' רובע הקב על שלו פטור ירושלמי פ"ב דחלה ב' ישראלים שעשו שני קבין וחלקו והוסיף זה על שלו וזה על שלו פטורים שכבר היה להם שעת חובה ונפטרו וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהל' חלה והראב"ד חלק עליו ואכתוב דבריו בסימן ש"ל : ומ"ש ונראה דה"ה נמי באחד אם לש ב' קבים והיה בדעתו לחלק כו' שפטור אבל אם לא היה בדעתו לחלקה וחלקה אח"כ נראה שהוא חייב דברים ברורים הם ונלמדים מהירושלמי הזה ומאי דתנן בההיא פירקא גבי הקדישה עיסתה וכו' : המפריש חלה מעיסה שאין בה שיעור אינה כלום וכו' לפיכך ב' עיסות שאין בשום אחד כשיעור והפריש מכל אחד ונתערבו חייבות בחלה משנה בפ"ד דחלה פלוגתא דר"ע ורבנן והלכה כרבנן דאמרי הכי :

שכז אין חיוב חלה להתחייב האוכל בלא חלה עד שתדבק העיסה ונעשה גוף אחד ומיהו כשיתערב ממנה חמשת רבעים קמח במים יכול להפריש משנה בפ"ג דחלה אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים גלגל בחטים וטמטם בשעורים האוכל ממנה חייב מיתה ופי' הרמב"ם עד שתתגלגל עד שתתערב ותטמטם פי' שידבקו קצתם בקצתם עד שיהיו גוף גוף אחד וכתב הר"ש בשם הערוך דרך החטים ללוש ולגלגל יפה אבל השעורים כשילוש אותן עיסתן מתפרדת ואינו יכול לגלגלן יפה ע"כ מטמטמו ביד ועוזב ותנן תו התם כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה ובלבד שיהא שם ה' רבעים קמח וכתב הרא"ש בהלכות חלה הא דקתני שמגבהת חלתה מיד כשהיא נותנת את המים לא שיהא זה עיקר המצו' דטוב יותר שתמתין עד אחר גמר לישה ותגבה כולה גוף אחד אלא תקנת חכמים היא בעיסה טהורה למהר להפריש חלתה בטהרה שמא תטמא העיסה והא דקתני בירושלמי כיון שהיא נותנת את המים זהו ראשית עריסותיכם ה"ק מתחילת המים קרינן ביה שפיר ראשית עריסותיכם ולא שתהא עיקר המצוה בכהאי גוונא וכך כתב הר"ש וכ"כ הראב"ד ז"ל וכ"כ הרשב"א בפסקי חלה שלו וכתבו דהכי איתא בהדיא בירושלמי פרק בילה ופרק אלו עוברין דגרסינן התם תניא הלש עיסה בי"ט מפריש חלתה בי"ט וכו' א"ר שמואל אחוה דרבי ברכיה חסתר בעיסה טמאה שאינו מפריש אלא בסוף א"ר יוסי בר בון מן הדין היה בעיסה טהורה שלא יפריש חלתה אלא בסוף תקנה תקנו שיפרישנו תחלה שלא תטמא העיסה ולכך בזמן הזה שאין עיסה טהורה אין מפרישין אלא עד שעת גלגול עכ"ל וכ"כ סמ"ג וסה"ת וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ח אימתי מפרישין את החלה כשיתן את המים ויתערב הקמח במים מפריש החלה מתחלת דבר שנילוש שנאמר ראשית עריסותיכם הנית החלה עד שלש הכל וערבה ואח"כ הפריש אין בכך כלום עכ"ל וצריך לפרש דבריו כדברי הני רבוותא ולפי שלא הבין הראב"ד כן בדבריו השיגו וז"ל ספר התרומה כשעושה עיסה כדי לעשות כברות לאפות בתנור אין טוב להפריש חלה עד לאחר שנילוש בכל הצורך כמו שעתיד לעשותה ולגומרה וגם יש שממתינות עד לאחר שנתמלא וטוב הדבר דהא כל עיסותינו טמאות הן ואמרינן בירושלמי חלה טמאה מפריש עליה בסופה · וכתב עוד הרא"ש ובלבד שיהא שם ה' רבעים קמח קודם שנתערב במים דפחות מכאן עדיין לא הגיע לידי חיוב וברוב ספרים גרסינן ובלבד שלא יהו שם ה' רבעים קמח פירוש שלא נתערב במים דהא כשאר ה' רבעים לא נפטר בחלה שהפרישה קודם שנתגלגלו והכי איתא בהדיא בירושלמי וכמו שיתבאר בסמוך וגם ר"ש והרשב"א כתבו שגירסא זו עיקר וכך היא גירסת הרמב"ם ז"ל ורבינו כתב כדברי הגורסים ובלבד שיהא שם משום דדינא קושטא איהו אפילו לדברי הגורסים ובלבד שלא יהא שם : ומ"ש אבל אם הפריש קודם אין שם חלה עליה לפטור את העיסה אפילו נתנה לכהן צריך להחזירה ואם יש בה ה' רבעים צריך להפריש ממנה חלה וכולי משנה בפ"ב דחלה המפריש חלתו קמח אינה חלה וגזל ביד כהן העיסה עצמה חייבת בחלה הקמח אם יש בו כשיעור חייב בחלה ואסור לזרים דברי ר' יהושע ופירשו הר"ש והרא"ש ואסורה לזרים כל הקמח שבא לידי כהן חומרא בעלמא משום מראית העין כיון שראו אותה באה לידי כהן אתי למימר ראינו זר אוכל חלות : ומ"ש רבינו וגם הרמב"ם לא כתב בו לאיסור אינו מדוקדק דמשמע מדבריו דהרמב"ם נמי סבר דאין הלכה כרבי יהושע מפני כך לא כתב בו לאיסור ואין הדבר כן שהרי הוא ז"ל פסק בפי' המשנה כרבי יהושע אבל הטעם שלא כתב בו לאיסור היינו מפני שאינו מפרש מאי דתנן ואסורה לזרים קאי אכל הקמח כמו שפירשו הר"ש והרא"ש אלא אחלה עצמה קאי שהוא אסורה לזרים כדין כל חלה כמבואר בפירושו למשנה : וכתב הר"מ דוקא באומר שיחול עליה שם חלה בעודו קמח כלומר בזה אמרו דמפריש חלתו קמח אינה חלה אבל מפריש קמח ואומר כשתעשה עיסה יחול עליה שם חלה דבריו קיימים כ"כ סמ"ג בשמו ונתן טעם משום דקיימא לן כרשב"י דאמר בקדושין פרק האומר [דף סב ·] אמר פירות ערוגה זו מחוברים יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושין לכשיתלשו ונתלשו דבריו קיימים וכ"כ בסה"ת שמטעם זה יכולה אשה לומר לחברתה קחי קמח ולושי עוגות והפרישי חלה אף ע"פ שבשעת הצווי היה קמח ולא ראויה לחלה (א) וכתב עוד שהתלמיד הוא כמו אורח יכול לומר לבעלת הבית להפריש חלה מכל עיסה שיהא לו אח"כ אפילו אמאים שיקנה ואינה צריכה ליטול רשות בכל פעם : אע"פ שיכול להפריש מיד אחר שיתערבו חמשת רבעים מ"מ עיקר מצוה לאחר שתגמר כל העיסה וכו' כבר כתבתי בסמוך שכ"כ הר"ש והרא"ש ז"ל : **ומ"ש** ובלבד שלא נשארו ה' רבעים שלא נתערב במים

ככר

דרכי משה

שכז (א) וכ"ה במרדכי סוף האיש מקדש ע"ג וכ"ה במרדכי לקמן סימן שכ"ח :

ובה"ה

דרישה

של אדם אחד כו' וה"ה שתי עיסות שיש באחד כרכום ובשני אין בו (מסתמא מקפיד ואינו מצטרף עכ"ל) [illegible] אבל אם יש בכל אחד כשיעור [illegible] של אדם אחד [illegible]

סי' שכז [א] ונעשה גוף אחד כתב ב"י [illegible]

עד

פרישה

לשון ע"ד לחלק (ולכאורה היה נראה לומר אף שלשו יחד מ"מ כיון שהם שני אנשים מסתמא מחלקים [illegible]) (ו) והוסיף כל [illegible]

סי' שכז (א) וגם הרמב"ם לא כתב בו לאיסור [illegible] : ואומר כשתעשה עיסה [illegible] : (ב) מ"מ עיקר מצותה

לאחר

נתערבו במים ומיהו אם מתנה שתחול החלה אף על מה שמתערב אח"כ אין לחוש אם היו עדיין ה' רבעים שלא נתערבו וטוב ללמד הנשים שיתנו שתהיה החלה אף על מה שמתערב אח"כ (ג) מפני שדרך לערב הרבה קמח בפת וצריך ליזהר שלא לשרוף החלה עד אחר כל העריכה שאל"כ אינו חלה על המתגבל אח"כ אע"פ שהתנה לא הפריש חלה מן העיסה (ד) יפריש מן הפת אחר שנאפה :

שכח (א) **שיעור** חלה לבעל הבית אחד מכ"ד (ב) [א] בין אם עושה עיסה לעצמו או למוכרה ולנחתום אחד ממ"ח בין אם עושה למכור או לעצמו (ג) ובשעה שיפריש החלה יברך בא"י אמ"ה אקב"ו להפריש חלה (ד) [ב] וי"א להפריש תרומה ואין חילוק (ה) לפיכך אסור לאיש להפריש חלה ערום לפי שא"א לו לברך אפי' אם פניו שלמטה טוחות בקרקע מפני שערותו בולטת אבל אשה שפניה טוחות בקרקע יכולה להפריש ערומה לפי שערותה מכוסת : כתב הרמב"ם (ו) הסומא והשיכור מפרישין לכתחלה (ז) לפי שאין בעיסה רעה ויפה א שיכוונו ויפרישו מהרעה על היפה (ח) אין מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה (ג) ומיהו אם נתן רשות לאחר להפריש אפי' בעודו קמח מועיל (ט) אע"פ שעדיין

כבר כתבתי שכן גירסת רוב הספרים במשנה פרק ג' דחלה : ומ"ש ומיהו אם מתנה שתחול החלה אף על מה שמתערב אח"כ אין לחוש וכולי בירושלמי פ"ג דחלה אהא דתנן כיון שהיא נותנת המים מגבהת חלתה ובלבד שיהא שם ה' רבעים קמח א"ר מתנה מתניתין עד שלא למדו הכהנות ומה למדו את הכהנות ה"ז חלה על העיסה הזאת ועל השאור המתערב בה ועל הקמח ועל א הקריץ שנתן תחתיה לכשתעשה גוש אח' תוקדש זו שבידי לשם חלה וכתב הר"ש נקט כהנות לפי שדרכן לגבל עיסתן בטהר' מפני שרגילות בטהרה ועיסה טהורה מפרישין חלתה בתחלת לישה וכתבו הר"ש והרא"ש על ירושלמי הזה וצריך ללמד תנאי זה לנשים המפרישות חלה תיד אחר הגלגול קודם עריכת הלחם דבעיסה גדולה פעמים ששורכים קמח הרבה בכל ככר וככר שאף על פי שאין בככר אחד ה' רבעים כיון דבין כולם איכא חמשת רבעים תנור מצרפן או סל והיה אפשר לומר דקמח הנותן בכל ככר וככר בטל ברוב הככר קודם שיטול שם שכל אלו ושוב אין תנור מצרף אבל בתוספתא משמע דמצרף אע"ג דחלה זו לא הוי מוקף לקמח המתערב בעיסה אח"כ מ"מ כיון דהוא מוקף ועיקר העיסה סגי בהכי ע"כ ומ"ש עוד רבינו וצריך להזהר שלא לשרוף החלה עד אחר כל העריכה וטעי כן כתבו הם ז"ל שם וכ"כ הרשב"א בפסקי חלה שלו וסמ"ג כתב בשם סה"ת על תנאי זה דאגב דבעי להתנות על סגוש מתנה גם על הקמח אבל משום קמח לחודיה א"צ שהקמח בטל בעיסה קודם שיקלוט לחלוקת העיסה וכן עמא דבר עד כאן לשונו : לא הפריש חלה מן העיסה יפריש מן הפת אחר שנאפה הכי איתא בספרי ויליף לה מדכתיב והיה באכלכם מלחם הארץ וכ"כ הרמב"ם בפ"ו וכ"כ הרי"ף בפרק אלו עוברין על הביא דלירוף סל :

אהא דתנן אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים וכו' כתב הרשב"א בפסקי חלה שלו ירושלמי ושאר כל הדברים את מהלך אחר הטמטום ואם עשה עיסה מן החטים ומשאר מינים נראה שהולכים אחר הטמטום להחמיר ובירושלמי שאלוה אפילו בעשאה מן החטים ומשאר מינים הפטורים מן החלה ולא פשטוה ומיהו עכשיו שאין חלה דאורייתא מסתברא שהולכין בה להקל ככל ספיקי דרבנן ואוכלין עראי עד שתתגלגל עד כאן לשונו · והרמב"ם כתב בפרק ח' אבא דעד שתתגלגל בחטים וכו' והכוסמין כחטים ושבולת שועל והשיפון כשעורים ויש לתמוה מאי זה טעם פסק דלא כירושלמי ושמא ר"ל שהוא ז"ל מפרש דהא דתנא בפ' ר' ישמעאל כוסמין מין חטים שבולת שועל ושיפון מין שעורים לענין זה אתמר ופליג אירושלמי ולא קיי"ל כירושלמי במקום תלמודא דידן :

שכח שיעור חלה לבע"ה אחד מכ"ד וכולי משנה פ"ב דחלה שיעור חלה אחד מכ"ד העושה עיסה לעצמו והעושה למשתה בנו אחד מכ"ד נחתום שהוא עושה למכור בשוק וכן האשה שהיא עושה למכור בשוק אחד ממ"ח ואיתמר עלה בירושלמי א"ר יהודה מפני מה אמרו ב"ה אחד מכ"ד מפני שעינו יפה בעיסתו ונחתום עינו רעה בעיסתו וחכ"א לא משום זה אלא ב"ה עיסתו מעוטה ואין בה כדי מתנה לכהן נחתום עיסתו מרובה ויש בה כדי מתנה לכהן והתנן העושה עיסה למשתה בנו אחד מכ"ד שלא לחלוק בעיסת ב"ה ומשמע דה"ה לנחתום שעשה עיסה מעוטה שאינו מפריש אלא אחד ממ"ח שלא לחלוק בעיסת נחתום ומתני' היא נחתום שהוא עושה למכור בשוק וכן האשה שהיא עושה למכור בשוק אחד ממ"ח כלומר אף על גב דעיסת אשה מעוטה כיון שעושה למכור בשוק הו"ל כנחתום ושיעורה אחד ממ"ח · וכ"כ הרמב"ם ז"ל וכן הם דברי רבינו שכתב ולנחתום אחד ממ"ח אם עושה למכור או לעצמו כלומר שלא לחלק בעיסת נחתום ויש בדברי רבינו קיצור שנראה מדבריו דבזמן הזה דליכא טהרות נמי הוי שיעור חלת ב"ה אחד מכ"ד וליתא דהא תנן בהדיא מתניתין נטמאת עיסתה שוגגת או אנוסה אחד ממ"ח וז"ל הרשב"א בפסקי חלה שלו הלכך עכשיו שכל העיסות אינם טהורות אחד ממ"ח ואפילו במקום שנותנין חלה לכהן :

(ב"ח) כתוב בא"ח ואין שיעור לחלה רק בזמן שהיו נותנין לכהן נתנו בו חכמים שיעו' ב"ה אחד מכ"ד ונחתום אחד ממ"ח עכ"ל ואינה כן דעת הרמב"ם שכתב בפ"ה מהלכות בכורים שבא"י שלא החזיק בה עולי בבל הואיל והיה א"י מפרישין בה א' ממ"ח ושורפים אותה וכתב עוד בזמן הזה שאין שם עיסה טהורה מפני טומאת המת מפרישין חלה אחת בבל א"י אחד ממ"ח ושורפים אותה עכ"ל והכי נקטינן ועיין במה שכתבתי בסי' שכ"ב בשם הרמב"ם :

ושיעורים אלו מדרבנן הם דאפילו מדאורייתא בכל שהוא נפטרת העיסה כמו שנתבאר בתחלת הלכות אלו (א) : ובשעה שמפריש החלה יברך להפריש חלה כ"כ הרמב"ם בפ"ה וכ"כ סמ"ג בשם סה"ת : ומ"ש ויש אומרים להפריש תרומה סמ"ג כתב ש"א משום דחלה שם העוגה וכ"כ בעל המנהיג והפריז על מדותיו לומר שכל המברך להפריש חלה טועה הוא דחלה היא העוגה וסמ"ג כתב דאין להקפיד בין יזכירו חלה בין יזכירו תרומה : **כתב** הראב"ד בשם רב אחא משבחא פרשת צו סימן ע"ב וקורא לה שם ואומר הרי זה תרומה (ג) : לפיכך אסור לאיש להפריש חלה ערום לפי שא"א לו לברך וכו' משנה פ"ב דחלה האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שהיא יכולה לכסות עצמה אבל לא האיש ובפ' מי שמתו (כד :) מוקי לה דאשה קוצה חלתה ערומה כשפניה טוחות בקרקע כלומר דבוקות ומכוסות וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות ברכות : **כתב** הרמב"ם הסומא והשכור מפרישין לכתחלה וכו' בפ"ח מהלכות בכורים וטעמו לומר דאע"ג דתנן בפ"ק דתרומות דהסומא והשכור לא יתרומו מכל מקום מפרישין חלה מטעם שכתב : אין מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה בפ"ק דתרומות תנן דהתורם שלא ברשות אין תרומתו תרומה : ומ"ש ומיהו אם נתן רשות לאחר להפריש אפילו בעודו קמח מועיל וכו' כ"כ סה"ת וסמ"ק וכבר כתבתי דברי סמ"ג בסימן שכ"ו וכ"כ התוס' בפ"ב דנזיר (יג)

שם חמשת רבעים קמח כלומר שלא ישארו ה' רבעים קמח שלא נתערבו במים דאם נשארו ה' רבעים לא נפטרו בחלה שהפריש קודם שנתגלגלה ולפי שהדין אמת לפי כל אחת מהגרסאות כתב רבינו שתיהם גם הרב רבינו משה בר מיימוני רפ"ח דהלכות בכורים כתב כגירסא זו וז"ל והוא שלא ישאר שם בעריכה קמח שלא נתערב במים שיעור עומר עכ"ל : ומ"ש ומיהו אם מתנה וכו' כ"כ הרא"ש והרמב"ם רפ"ח על פי הירושלמי : לא הפריש חלה וכו' הכי איתא בספרי ויליף לה מדכתיב והיה באכלכם מלחם הארץ מלמד שמצוה להפריש מן האפוי וכ"כ הרמב"ם סוף פ"ז וה"א במשנה פ"ב דחלה ר"א אומר אף הרודה ונותן לסל הסל מצרפו לחלה ומספקא הלכתא כותיה וכדלעיל בריש סימן שכ"ה :

שכח שיעור חלה וכו' משנה פרק ב' דחלה והטעם שלא לחלוק בעיסת בעה"ב הלכך בין עושה למוכרה אחד מכ"ד וכן שלא לחלק בעיסת נחתום ובירוש' א"ר יהודה מפני מה אמרו בעה"ב אחד מכ"ד מפני שעינו יפה בעיסתו ונחתום עינו רעה בעיסתו וחכמים אומרים לא משום זה אלא בעה"ב עיסתו מעוטה ואין בה כדי מתנה לכהן נחתום עיסתו מרובה ויש בה כדי מתנה לכהן פירוש סתם בעה"ב עיסתו מרוב' מינו כדי שלא לחלוק בעיסת בעה"ב אפילו עיסתו מרובה כגון שעשה למשתה בנו וכן שלא לחלוק בעיסת נחתום אפילו עיסתו מעוטה כגון אשה נחתומה שעיסתה מעוטה אחד וה"א במשנה פ"ב דחלה עוד שנינו לשם נטמאת עיסתה שוגגת או אנוסה אחד ממ"ח פי' הואיל ולשרפה עומדת וכתב הרשב"א הלכך עכשיו שכל העיסות אינן טהורין אחד ממ"ח ואפילו במקום שנותנים חלה לכהן עכ"ל ומביאו ב"י כלומר אפילו במקום שנותנים חלה גם לכהן נותנין ב' חלות אחת לאור ואחת לכהן אף לכהן אחד ממ"ח ורבינו לא כתבו : ומ"ש וי"א להפריש תרומה ואין חלוק כן כתב סמ"ק דאין להקפיד מיהו המדקדקים נוהגים לברך להפריש תרומה חלה והנשים נוהגות לברך כך כשאופין מצות לפסח וטועין דבכל השנה יש לברך תרומה חלה : כתב הרמב"ם הסומא והשכור וכו' ויפרישו מן היפה ולא מהרע על היפה כצ"ל : אין מפרישין חלה בלא רשות וכו' בפ"ק דתרומות תנן והתורם שלא ברשות אין תרומתו תרומה : ומ"ש ומיהו אם נתן רשות לאחד וכו' כ"כ התוספות בפ"ב דנזיר ומביאו ב"י

דרכי משה

שכח (א) ובת"ה סימן קפ"ח כתב דעכשיו נוהגים ליטול רק כזית מעיסה גדולה ולשרפה וז"ל הכלבו ונוטל כזית מן העיסה ומפריש ומשימו בעין עוגה ומשליך באור ע"כ לשונו : (ב) כתב הכלבו במקום שמפרישין ב' חלות לא יברך רק כשמפריש הראשונה עכ"ל : (ג) ובת"ה סימן קפ"ח כתב על עיסה שהוא מתקלקל אם לא ישלו ממנה חלה מותר

פרישה

לאמר שהגמור כו' אף על גב דבזמן הזה אוכלין בטומאה הוה עיקר מצותה טהרות מיד אחר הגלגול כדי שלא יטמא העיסה והחלה הטמאה בגלגול כולן טמאות ב"י : (אף על מה שמתערב אמר כן כצ"ל עכ"ה) : (ג) מפני שדרך לערב הרבה קמח ר"ל כדי שיעור חלה : (ד) יפריש מן הפת אחר שנאפה ילפינן לה מדכתיב והיה באכלכם מלחם הארץ והגומר :

סי' **שכח** (א) שיעור חלה לב"ה אחד מכ"ד כו' שבעל בית עיסתו מעוטה ואין בה כדי נתינה לכהן ונחתום עיסתו מרובה ויש בה כדי נתינה לכהן הגוב לא חלקו אף אם ב"ה עושה עיסה מרובה או נחתום מעט : (ב) בין אם עושה עיסה לעצמו או למכרו כו' ז"ל ב"י ויש קיצור בדברי רבינו שבזמן הזה שאין טהרות כתב הרשב"א בפסקי' חלת ב"ה אחד ממ"ח ואפי' במקום שנותנין חלה לכהן (דאילו שיעורים מדרבנן אבל מדאורייתא בכל שהוא נפטר מהעיסה עכ"ה) ע"כ ועיין בדרישה : (ג) ובשעה שיפריש חלה יברך כו' (ובמקום שמפרישין ב' חלות לא יברך רק כשמפרישין הראשונה כלבו עכ"ה) להפריש חלה מל' הרמב"ם ורא"ש שהיא תרומה ומ"כ שנהגין לומר תרומה חלה שניהם וקי"ל מ"ז : (ד) וי"א להפריש תרומה דחלה שם עוגה הוא ועיין בדרישה : (ה) לפיכך אסור לאיש להפריש חלה ערום כו' אמר שבא ליתן טעם למה שנהגו שהנשים מפרישין חלה לכן כתב שהנשים יכולות לברך בכל ענין אף אם הם ערומות משא"כ האנשים שאין יכולין לברך ערום בכל ענין דאי לא בא רבינו לאשמועינן זה לא הו"ל לכתוב דין זה כלל דהא כבר כתב דין זה כמה פעמים : (ו) הסומא והשיכור מפרישין לכתחלה אע"פ שבתרומה אין תורמין : (ז) לפי שאין בעיסה רעה ויפה כדי שיכוונו ויפרישו מן היפה אין מפרישין כצ"ל כן הוא מוגה בספר מ"ו וכן הוא בהדיא בסמ"ק מהלכות בכורים ברמב"ם : (ח) אין מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה (ועיסת השותפים צריך ליטול רשות מכל בעלי העיסה סמ"ג עכ"ה) מיהו אי ידעינן דניחא ליה לבעל הבית כגון שמתקלקל העיסה מותר ליטול חלה בלא רשותו דזכין לאדם שלא בפניו וכן מפרשת מרגלית בעלת הבית לפעמים שלא ליתן לה רשות מותר ליטול בלא רשות רמ"א (בשם ת"ה סימן קפ"ח עכ"ה) : (ט) אע"פ שעדיין לא נתגלגל דהא אם רצה היה מפריש קמח ואמר כשתיעשה עיסה תהיה חלה כדלעיל :

אמס

דרישה

עד לאמר שנתגלגלה וטוב הדבר עכ"ה) :

סי' **שכח** [א] **בין** אם עושה עיסה לעצמו כו' ז"ל ב"י ויש קיצור בדברי רבינו כו' א' ממ"ח כו' משמע דמ"מ שיעור בעינן וכ"כ מ"ו לעיל בס"ג ריש שכ"ב וע"ש עוד בס"ס ופי' הרא"ש כו' גם בשם רמ"א כתבתי שם כיון דבזמן הזה אף בא"י אינה נאכלת אין לה שיעור שלא שנוכל בכזית (וכ"כ ת"ה סימן קפ"ח וכלבו עכ"ה) : [ב] וי"א להפריש תרומה ונראה דמ"ש נתפשט המנהג שהנשים מברכין בהפרשתן חלה מעיסת שלה להפריש תרומה חלה מן העיסה דכיון שאנו עושין מצות רקיקין דוגמת עוגה לא יהא נראה שמברך אמצות חלה ויש מכן שאומרים בהפרשה תרומה חלה חלה מן העיסה שכיון שחלה היא עוגה וחלה פי' עוגה כאילו מברכין שצונו להפריש תרומת עוגה חלה · ומתוך מה שכתב רש"י בסלי פסח נלמד דצריך להפריש תרומה ולא חלה כי חלה תרימו תרומה כתיב וז"ל חלה אחת מן העוגה תרימו לשם תרומה ושמה תרומה נקראת ותרומה שמה ואין לשנות וכתב עם דאותה כזית שמפרישים לחלה ישנה רק ומרטיבה כעין פרס מקרי ליה חלה ואפ"ה מהלכו לאור ושורפה ומכאן יש מדקדקים לעשות כן כל השנה דמ"ש וכ"ל לישב המנהג וכל השנה דאנו עושין הלחם בלא דקוק מגולין אין שיעור לכך ג"כ א"צ דקדוק בעשיית החלה דהא חלה תרימו תרומה כתיב דר"ל חלה אמר תרימו אף שהעיסה דומה למין התרומה שמפרים ממנה ומש"ה בפסח שמדקדקין לעשות כל המצות רקיקין ולכן צריך לעשות כן גם החלה ובגיהת מהרי"ל נכנו לשרוף החלה גם בפסח בלי שום תיקון וטיוו

משום

חדושי הגהות

שכז א הקריץ פי' הברטנורה בריש טבול יום החיכות של עיסות שנתחבו ונתלשו מעיסות הגדולות קרויות קרצות לשון וקרץ מצפון בא בא (ירמיה מ"ו) וכן פי' הר"ש (מעי"ם) :

שכח א שיכוונו ויפרישו מן היפה ולא מהרע על היפה כצ"ל (פרישה וב"ח) :

לפי

שעדיין לא נתחייב וכתב ב בסמ"ג (י) שאם הנגב' הפריש בלא רשות דהוי חלה :

שכט אין חיוב חלה אלא בלחם דכתיב (במדבר ט"ו) באכלכם מלחם הארץ (א) לפיכך הסופגנין א (ב) העשויין כספוג רכיכים רכים (ג) והדובשנים והסקריטין והן מטוגנין בדבש פטורים מן החלה ועיסה שבלילתה רכה ובשלה במים או טגנה בשמן פטורה אבל אם אפאה בתנור או אפאה במחבת בלא שמן והרתיח תחילה ואח"כ הדביק בו העיסה לכ"ע חייבת אבל אם הדביק ולבסוף הרתיח בזה פליגי רשב"ל פוטר ור"י מחייב ור"ח פוסק כרשב"ל ורב אלפס כר"י וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל ובלבד שלא ע"י משקין ועיסה שבלילתה עבה שבשלה במים או טגנה בשמן כתב ר"ת שהייבת דכבר נתחייב בשעת גילגול ור"ש כתב דאפי' העושה עיסה גמורה (ד) אם דעתו לבשלה או לטגנה פטורה אבל אם בשלה ולא היה בדעתו לבשלה אלא לשה סתם ואח"כ נמלך לבשל חייבת וכ"כ הרמב"ם שהכל הולך אחר דעת האדם כיצד העושה עיסה ותחלתו וסופו על דעת סופגנין פטורה גלגלה על דעת עיסה ונמלך לעשותה סופגנין חייבת שכבר נתחייבה משעת גילגול גלגלה על דעת סופגנין ונמלך שלא לעשות סופגנין אלא עיסה סתם חייבת וכן מסקנת א"א הרא"ש ז"ל ומיהו

ב"י ועיין במ"ש בזה בסימן שכ"ז : ומ"ש בשם ספר המצות דאם הנגבל הפריש בלא רשות דהוי חלה כ"כ סמ"ק והב"י השיג על ראייתו ודבריו נכונים וכן נראה מדברי מהרא"י בת"ה סימן קפ"ח שהשיב על משרתת שלשה עיסה ובעלת הבית יצאה לחוץ ונתחמצה העיסה כל צרכה שאם תשהה עוד שלא תיאפה תתקלקל העיסה אי שרי למשרתת להפריש חלה בלי רשות בעלת הבית והשיב וז"ל יראה דשפיר דמי לאיעבד הכי דכיון דמתקלקלת העיסה זכות הוא לה לבעלת הבית וזכין לאדם שלא בפניו וכו' ואפילו אם אין כאן אלא חשש קלקול העיסה אמרי' דזכות היא לה כיון דרגילו' היא לפעמים שבעלת הבית נותנת רשות למשרתת להפריש חלה אפילו בפניה וכו' עד כאן לשונו ונראה דהכי קאמר דהיכא דמתקלקלת העיסה אפילו אשה שאינה משרתת נעשה שלוח' שלא מדעתה מטעם דזכות הוא לה והיכא דליכא אלא חשש קלקול ולא קלקול ודאי לא שרי אלא במשרתת משמע להדיא דהיכא דליכא אפילו חשש קלקול אפילו היא משרתת אין לה להפריש ודלא כמ"ש הסמ"ק ורבינו בשמו · מיהו אפשר דאף הסמ"ק לא קאמר אלא דבדיעבד הויא חלתו חלה כשהסכים בעה"ב למה שעשה הנגבל וא"צ לחזור ולהפריש ובזה יש ליישב מה שהשיג ב"י על ראיית הסמ"ג והוא דאף ע"פ דאין להביא ראיה מפועלים שהלכו שתי וערב בגת דתורמין שלא מדעת בעל הבית שיהא גם הנגבל מפריש חלה לכתחלה בלא רשות אפי' הכי יש ראיה דבדיעבד חלתו חלה דכיון דלגבי פועלים תורמין אפילו לכתחלה משום דודאי ניחא ליה לבעה"ב דליפרשו תרומה בטהרה דלא ליטמא כולה גם א"כ בחלה נמי אם הפריש הנגבל בלא רשות וניחא ליה לבעה"ב שהפריש נמי הויא חלתו חלה בדיעבד וא"צ לחזור ולהפריש והכי נקטינן דבדיעבד אפילו לא היה חשש קלקול והפריש הנגבל בלא רשות חלתו חלה מיהו דוקא נגבל אבל אחר שאינו נגבל אפילו דיעבד לא הויא חלה אלא צריך לחזור ולהפריש אבל לכתחלה אין לו לנגבל להפריש בלא רשות אא"כ דאיכא חשש קלקול והיכא דאיכא ודאי קלקול אפילו אינו נגבל יכול להפריש לכתחלה מטעם דזכין לאדם שלא בפניו · ונראה עוד דאחד מבני ביתו של בעה"ב אי נמי משרת או משרתת אפילו אינו נגבל בעיסה זו דין נגבל יש לו · וז"ל הרב בהגהת ש"ע וכן משרתת שבבית יכולה ליטול חלה בלא רשות כיון שרגילות היא לפעמים שבעה"ב נותנת לה רשות עד כאן לשונו משמע דס"ל אפילו ליכא חשש קלקול כלל יכולה המשרתת להפריש בלי רשות ולא נהירא דבדברי מהרא"י מפורש דלא התיר לכתחלה במשרתת אפילו רגילה היא ליתן לה רשות אא"כ דאיכא חשש קלקול וכדפרי' :

שכט אין חיוב חלה אלא בלחם וכו' משנה פ"ק דחלה ומביאו פרק כל שעה [דף ל"ז] ולשם פרש"י הסופגנין עשויין כספוג אבל הרא"ש בהלכות חלה כתב הסופגנין לחם העשוי כספוג ועשוי רקיקין דקין עכ"ל ומדברי רבינו נראה דגרים בלשון הרא"ש רקיקין רכים והוא פי' לספוג דלפי שהן רכים כספוג קרו להו סופגנין : ומ"ש והדובשנים והאסקריטין והן מטוגנים בדבש קאי והן מטוגנים בדבש אתרוייהו קאי וכן שני תיני טגון בדבש וכן פי' הרא"ש ומ"ש ועיסה שבלילתה רכה וכו' היינו דתנן בפ"ק דחלה עיסה שתחלתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מן החלה דפי' תחלה בלילתה רכה כסופגנין ואח"כ מבשלין אותה במים או מטגנין אותה בשמן דהיינו סופגנין פטורה ויתבאר בסמ"ק : ומ"ש אבל אם אפאה בתנור וכו' שם בפרק כ"ש אסיקנא דכ"ע בין ר' יוחנן בין ר"ל הרתיח ולבסוף הדביק פי' הרתיח האילפס ואח"כ הדביק בה הלחם הו"ל כעין מעשה תנור וחייבת בחלה כי פליגי בהדביק ולבסוף הרתיח ר"ל פוטר ורבי יוחנן מחייב : ומ"ש ובלבד שלא על ידי משקין פי' כשבלילתה רכה ומבשלה במים במחבת או טגנה בשמן מודה ר' יוחנן דפטורה וה"א בירושלמי וכ"כ כל הפוסקים והיינו מ"ש תחלה ועיסה שבלילתה רכה ובשלה במים או טוגנה בשמן פטורה וחזר וכתבה כאן כדי לפרש שאם בשלה במים פטורה אפי' הרתיח תחלה ואח"כ בשלה במים : **ומ"ש** ועיסה שבלילתה עבה וכולי כ"כ התוס' והמפרשים בשם ר"ת בפרק כל שעה והכי תנן בפ"ק תחלתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה לפי' דתחלה בלילה עבה וסופה מטגנין אותה בשמן חייבת ור"ש מפרש הך משנה דוקא דכשבללה עבה היה דעתו לאפותו בתנור ואח"כ נמלך וטגנו בשמן דבתר דעתו דמעיקרו אזלינן אבל אם מתחלה כשבללה עבה היה דעתו לבשלה או לטגנה בשמן פטורה וכ"כ הרמב"ם בפ"ז : ומ"ש כיצד העושה עיסה וכו' היא מתני' דפ"ק עיסה שתחלה סופגנין וכו' הזכרתיה בסמוך דמפרשה

(יב') ואע"פ שבשעה שעושה שליח לא היה יכול הוא עצמו להפריש חלה מהקמח זה דהמפריש חלתו קמח אינה חלה כתבו שם התוס' בשם ר"ת דיש בידו להביא עיסה מגולגלת ולומר עיסה זו תהא חלה על קמח זה לכשיהיה גילוש :

וכתב בסה"ת שאם הנגבל הפריש בלא רשות דהוי חלה בסמ"ק כתב כן והביא ראיה מדאמרינן פועלים שהלכו שתי וערב בגת דתורמין שלא מדעת בעל הבית ואיני יודע מה זו ראיה דההוא איתמר בירושלמי אמתני' דפ"ג דתרומות הפועלים אין להם רשות לתרום חוץ מן הדרוכות שהן מטמאין את הגת מיד ופירש הרמב"ם הטעם מפני שאם ירצו לטמא את היין הרי הן מטמאין מיד ולפי שמסר להם והאמינם על כך הרי הן כשלוחין ומה ענין זה לחלה בזמן הזה שכל העיסות נגבלות בטומאה ולר"ש שפירש בעלים עמי הארץ שהכירו פועלים חברים לדרוך בענבים כדי להפריש תרומה בטהרה ורשאים לתרום עד שלא יגעו בו הבעלים ויטמאו את הגת · פשיטא דאינה ענין לחלה דהתם שאני שלכך הזכירם להפריש לו תרומה בטהרה · העושים עיסה בשותפות א"צ ליטול רשות זה מזה אלא כל המפריש חלה מהם הויא חלה כדין תרומה כמ"ש הרמב"ם בפ"ד מה' תרומות ואם אחר מפריש להם כתב סמ"ג שצריך ליטול רשות מכל בעלי העיסה : (ב"ה) כתב בתה"ד סימן קפ"ח עיסה שנתחמצה כל צרכה שאם יאחר לאפותה תתקלקל העיסה ובעלת העיסה אינ בבית וקודם שתחזור לביתה תתקלקל העיס יכולה המשרתת להפריש חלה בלי רשות ב"ה בזמן הזה שהכל שוין ליטול כזית ולשרפה ואין לומר שמא תקפיד :

שכט אין חיוב חלה אלא בלחם דכתיב באכלכם מלחם הארץ לפיכך הסופגנים והדובשנין והאסקריטין פטורים מן החלה משנה בפ"ק דחלה · ופרש"י בפ' כל שעה (לז ·) סופגנין · עשויין כספוג : דובשנין · מטוגנין בדבש : אסקריטין · עשויין כלפיתות שלשין עיסתן רכה מאד : **ועיסה** שבלילתה רכה ובשלה במים או טגנה בשמן פטור יתבאר ממה שאכתוב בסמוך ומ"ש אבל אם אפאה בתנור או אפאה במחבת בלא שמן וכו' לכ"ע חייבת אבל אם הדביקה ולבסוף הרתיחה פליגי וכו' בפ' כל שעה גרסינן תנן התם הדובשנין והסופגנין והאסקריטין וחלת המשרת והמדומע פטורים מן החלה אמר רשב"ל הללו מעשה אלפס הן ורבי יוחנן אמר מעשה אלפס חייבין והללו שעשאן בחמה ומסיק התם דבהרתיח ולבסוף הדביק מודה רשב"ל דחייב בחלה דנהמא הוא וכתב הרא"ש שר"ת פסק כרשב"ל אבל הוא ז"ל נראה לו דהלכה כרבי יוחנן וכ"פ בהלכות פרשת לו ס"ס ע"ז וכ"פ התוס' וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מהלכות חלה וז"ל אם אפאה בין בתנור בין בקרקע בין על המחבת והמרחש' בין שהדביק את הבצק במחבת ובמרחשת ואח"כ הרתיחן בלא מלחטה עד שנאפית בין שהרתיחה ואח"כ הדביק הבצק כל אלו חייבים בחלה עכ"ל ומ"ש ואחר כך הרתיחן בלא מלחטה לרבותא נקטה דאילו לא היה האור מהלך אלא מן הצד מודה רשב"ל דהוי לחם כדאיתא בירושלמי וטעמא משום דזהו דרך אפיית פת בסורני והרי"ף כתב שתי הסברות בפ' כל שעה ואע"פ שלא הכריע נראה שדעתו נוטה לפסוק כרבי יוחנן וכתבו התוס' בשם ר"י דע"י משקה מודה רבי יוחנן דמעשה אלפס פטורין ואין מברכין עליהם המוציא כדמוכח בירושלמי דחלה פ"ק א"ר יוחנן כל שהאור מהלך תחתיו חייב ומברכין עליו המוציא : (ב"ה) רשב"ל אמר כל שהאור מהלך תחתיו אינו חייב בחלה ואינו מברך עליו המוציא : א"ר יוחנן ובלבד על ידי משקין כלומר בהא מודינא לך וכ"כ שם הרא"ש והר"ן וכ"כ ה"ר יונה בפ' כיצד מברכין (א) ומ"ש ועיסה שבלילתה עבה שבשלה במים או טגנה בשמן כתב ר"ת שחייבת דכבר נתחייב משעת גלגול כלומר דפלוגתא דרשב"ל ור"י לא הוי אלא בבלילתה רכה אבל בלילתה עבה לד"ה חייב אפילו סופו לבשלו במים או לטגנו בשמן כ"כ שם התוס' והרא"ש והר"ן והמרדכי בשם ר"ת וכ"כ הרא"ש עוד בהלכות חלה וכ"כ הר' יונה בפ' כיצד מברכין וכ"כ הגהות מיימוניות בפ"ג מה' ברכות בשם סמ"ג וסמ"ק וטעמו משום דמשעת גלגול אתי חיוב חלה כדמוכח בכמה דוכתין ותנן נמי בפ"ק דחלה עיסה שתחלתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה תחלתה עיסה וסופה סופגנין תחלתה סופגנין וסופה עיסה חייבת פי' תחלתה וסופה סופגנין עיסה שבלילתה רכה ואח"כ מבשלין אותה או מטגנין אותה בשמן תחלתה עיסה וסופה סופגנין שבלילתה עבה ואח"כ מטגנין או מבשלין אותה בשמן תחלתה סופגנין וסופה עיסה שבלילתה רכה ואח"כ אופין אותה בתנור אלמא בתר גלגול אזלינן וכיון שבלילתו עבה מיד נתחייב בחלה ואף ע"פ שסופה לבשלה במים : **ור"ש** כתב דאפי' העושה עיסה אם דעתו לבשלה או לטגנה פטור אבל אם בשלה וכו' חייבת בפ"ק דחלה כתב כדברי ר"ת דכל דבר שבלילתו קשה אפי' בשלו כמשקין היינו תחלתו עיסה וסופו סופגנין וחייב וכן תחלתו רכה וסופו ע"י האור בלא משקה עד שתהא בלילתו רכה וסופו באור ע"י משקה ואח"כ כתב ומיהו נראה דעיסה גמורה נמי פטור כדמוכח בפ' כיצד מברכין (לז ·) גבי לחם העשוי לכותח דאע"ג דמשעת גלגול קא אתי חיוב חלה כיון דגילגל אדעתא לאפות בחמה מיפטרא דסופו ליבטל מתורת לחם ומתניתין דתחלתה עיסה וסופה סופגנין היינו בנמלך אבל תחלתה עיסה לעשותה סופגנין פטורה וכ"כ הר"ן בפ' כל שעה בשם הרמב"ן ז"ל וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות חלה וכן הכריע הרשב"א בפסקי חלה שלו ולזה נראה שמסכים סמ"ג (ג) : **ומ"ש** וכך הוא מסקנת א"א

דרכי משה

מותר למשרתת שבבית ליטול חלה בלא רשות בע"ה כיון דזכות הוא לה דזכין לאדם שלא בפניו ואפי' לא היה חשש קיקול העיסה היתה המשרתת יכולה ליטול חלה כיון דרגילות הוא לפעמים שבעלת הבית נותנת לה רשות והא דאמרינן משום זכות יכולה להפריש היינו דידעינן בשעת הפרשה דזכות הוא לה אבל אי לא ידעינן והבעל אומר אח"כ דזכות הוא לו לא מהני כו':

שכט (א) ובמרדכי דף רנ"ו ע"ד פסק דהואיל ואיכא פלוגתא דרבוותא המיקל לא יפסיד והמחמיר תע"ב ומיהו אם הדביק בפנים והרתיח גם כן מבפנים לכ"ע חייב : (ב) וכתב המרדכי פ' ב"ש דף רנ"ו ע"ד כדברי ר"ת עיסה שקורין לאקשי"ן או קרעפלי"ך ופשטיד"א חייבת בחלה ולדברי החולקים עמו פטור וכ"ה בכלבו אמנם בפי' ר"י פ' כיצד מברכין ע"א

פרישה

(י) שאם מגבל הפריש כו' עיין בב"י מ"ש ע"ז :

סי' **שכט** (א) **לפיכך** הסופגנין לשון הטור רקיקי מצות מתרגמינן סופגנין : (ב) העשוין כספוג רקיקין דקין כצ"ל : (ג) והדובשנין מטוגנין בדבש והאסקריטין עשוין כלפיתות שלשין עיסה רכה מאוד רש"י ומלשון הטור משמע איפכא דובשנין גילוסין בדבש והאסקריטין מטוגן א"נ שנאמר דהאסקריטין הוא גילוס בדבש וגם מטוגן ודובשנין גילוס ואינו מטוגן : (ד) אם דעתו לבשלה או לטגנה פטורה וכל זה איירי כשאין בה שיעור

חדושי הגהות

ב לפי מה שכתב הרב"י ט"ס הוא זה וצ"ל סס"ק : **שכט** א העשוין כספוג רקיקים דקים כצ"ל וכ"ה בהרא"ש (פרישה) ועיין ב"ח :

ומיהו כתב הר"ש אפילו כשעושה אותה על דעת לבשלה אם דעתו לאפות ממנו מעט (ה) אפי' אין באותו המעט שיעור חלה כולה מתחייבת ע"י וכן היה מנהג הר"ם מרוטנבורג בביתו כשהיו עושין עיסה כדי לבשלה במים (ו) או [ב] לטגנה בשמן לאפות מעט ממנה (ז) [א] ועי"כ נתחייב כולה בחלה ומ"מ לא היה מברך עליה ברכת המוציא אחר שנתבשלה או נטגנה (ח) וגם לא היה אוכל אותה בלא המוציא אלא היה מברך על לחם אחר המוציא ואח"כ היה אוכל : טריתא והיא עיסה שבלילתה רכה ושופכין אותה על הכירה ומתפשט עליה ונאפת פטורה אבל אם יש בכירה גומה ושופכין אותה לתוכה חשוב לחם וחייב בצק שאופין אותו בשפוד ומושחין אותו בביצים או בשומן או במי פירות פטור לחם העשוי לכותח ומייבשין אותו בחמה פטור בד"א כלמודין (ט) פירוש שלא ערכו ועשאו כצורת לחם אבל כעכין פירוש שערכו ועשאו צורת לחם חייב (י) חלט עיסה ברותחין בין שנתן הרותחין על גבי הקמח או שנתן הקמח ברותחין חייבת בין שנאפה בתנור או באלפס בלא משקים (יא) עיסה שנילושה במי ביצים

או

א"מ הרא"ש ז"ל אע"פ שהרא"ש בפ' כל שעה ובהלכות חלה הביא סברת רבינו תם וסברת ר"ש ולא הכריע כתב רבינו שמסקנתו כר"ש מפני שהביא דבריו אחר דברי ר"ת והאריך בהם : ומיהו כתב הר"ש אפי' כשעשה אותה ע"ד לבשלה אם דעתו לאפות ממנה מעט וכו' בפ"ק דחלה כתב דבירושלמי משמע דעיסה שעשאה על דעת סופגנין אם לקח ממנה מעט לאפותה נתחייבה כל העיסה דחיישינן שמא תמלך על כולה או על כדי שיעור חלה וכ"כ הרא"ש בשמו בפרק כל שעה ובהלכות חלה ורבינו שכתב בשמו דאפי' אם דעתו לאפות ממנה מעט כולה מתחייבת ע"י כרחה היינו דוקא כשאפה אותו מעט אבל אם לא אפאו משום דהיה בדעתו לאפותו לא מחייבא דאפי' בשאפאו לא מיחייבא אלא משום גזירה והכי דלא לוסיף עלה לחיובו משום דהיה בדעתו לאפות דבר מועט שאין בו שיעור חלה(ג):

כתב הרמב"ם בפ"ו העושה עיסה ליבשה בחמה בלבד או לבשלה בקדרה הרי היא פטורה ולשון בלבד דנקט איפשר דאתא לאפוקי היכא דנטל ממנה קצת לאפותה דע"י כך נתחייבה כל העיסה וכדברי הירושלמי הזה ואפשר דלא אתא לאפוקי אלא היכא דהתחיל ליבשה בחמה וגמר לאפותה בתנור או איפכא דהא ודאי לחם איקרי וכמו שכתב הוא ז"ל שם בסמוך : ומ"ש רבינו שכן היה מנהג הר"ת מרוטנבור"ק וכו' כ"כ הרא"ש בפ' כ"ש ובהלכות חלה שזה היה מנהגו של הר"מ ונראה שטעם מנהג זה הוא משום דמספקא ליה בעיסה שבלילתה עבה ועשאה ע"ד לבשלה במשקין אם היא חייבת בחלה כדעת ר"ת או אם היא פטורה כדברי ר"ש ולכך היה מביאה לידי חיוב חלה ע"י אותו מעט שאופה ממנה כדברי הירושלמי ואף על פי כן לא היה מברך עליה המוציא משום דהא דמחייב הירושלמי ע"י אותו המעט שאופין ממנה אינו אלא משום גזרה ולא משום דנעשית כול' לחם ע"י כך ולדעת הר"ש אין לברך עליה המוציא דלאו לחם הוא ולדעת ר"ת כיון שבלילתה עבה הוי לחם לענין חלה וה"ה לענין המוציא ולאפוקי נפשיה מפלוגתא לא היה מברך עליה המוציא וגם לא היה אוכל אותה בלא המוציא ודע שלא היה הר"מ צריך לנהוג כן כאלט"ריותא שה"י כתבו הרא"ש והתוספות בפרק כל שעה ובהלכות חלה דאפי' לר"ת דנתחייבה עיסתה בחלה אין מברכין עליהם המוציא משום דלית עלייהו תוריתא דנהמא (ד) ובפ' כיצד מברכין כתבו התוס' שרבינו ישמעאל היה מסופק אם ורמ"ושיש חייבים בחלה משום עושה עיסתו בלק כדי לחלקה פטורה מן החלה דליכא בהו שעורא ה"נ גבי ורמ"שייש נמי פעמים מחלקן שאין משימין שיעור חלה בקדרה אחת אך היה מצריך ליקח חלה בלא ברכה בשביל הספק עכ"ל ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש ואינך רבוותא מסכימין לדעת ר"ש הכי נקיטינן וכן פשט המנהג : טריתא והיא עיסה שבלילתה רכה וכו' עד אבל כעכין פירוש שערכו ועשאו צורת לחם חייב בפ' כיצד מברכין (לז:לח) :

חלט עיסה ברותחין בין שנתן הרותחין ע"ג הקמח וכו' בפ"ק דחלה תנן המעיסה ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין החליטה ב"ש מחייבין וב"ה פוטרין ובפ' כל שעה (לז:) תניא המעיסה קמח ע"ג מוגלשין החליטה מוגלשין ע"ג קמח פי' מוגלשין מים רותחין וקאמר התם מ"ש מעיסה ומ"ש חליטה א"ר יהודה ואי תימא ריב"ל במחלוקת בזו ובזו ותברא מי ששנה זו לא שנה זו כלומר מאן דמחייב מחייב בתרוייהו ומאן דפטר פטר בתרוייהו וכתב הרא"ש בהלכות חלה והלכתא דתרוייהו חייבים דאף על גב דחלטיה מעיקרא כיון דהדר אפייה בתנור לחם קרינן ביה והכי אמרינן ביבמות [מ׳] עד כאן לשונו . וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהלכות חלה : עיסה שנילושה במי ביצים או ביין או דבש וכו'

כתב

דמפרשה הרמב"ם בנמלך כדפי' רבינו שמשון : ומ"ש ומיהו כתב ר"ש וכו' פי' אם דעתו בשעת בלילתה לבשלה ולאפות ממנה מעט נתחייבה כל העיסה דחיישינן שמא תמלך על כולה או על כדי שיעור חלה וה"א בירושלמי בעובדא דאתא לקמיה דר' מונא ואע"ג דר"ש כתב וז"ל אם לקח ממנה מעט לאפותה נתחייבה כל העיסה וכו' ס"ל לרבינו דאין פירושו שאפה אותו מעט קודם שהפריש חלה דאם כן הוי אותו מעט שאפה טבל ואסור לו לאוכלו אלא בע"כ דמפריש חלה תחלה ואח"כ לוקח ממנה מעט לאפותו וא"כ בתחלה מפריש חלה ע"ד לאפות ממנה מעט אחר הפרשת החלה וכ"כ הרא"ש בפ' כל שעה ובהלכות חלה וז"ל ור"מ היה נוהג כשלשין עיסה בביתו כדי לבשלו במים או לטגנו בשמן היה מצוה לאפות ממנה מעט ועל ידי כך נתחייבה העיסה כולה בחלה קודם שיקח ממנה מעט דחיישינן שמא תמלך עכ"ל אלמא דאפילו קודם שלקחה ממנה אותו מעט נתחייבה כולה בחלה ועוד נראה מלשונו דאדרבה דוקא קודם שלקח המעט נתחייבה כולה בחלה דכיון דדעתה ליקח ממנה מעט לאפותו דילמא תמלך לאפותו כולו אבל כשכבר לקח מעט לאפותו שוב לא חיישינן שמא תמלך דכיון שלא לקחה אלא מעט ואפאן מסתמא לא תקח יותר לאפייה ואין שיהיה מכל מקום מבואר דס"ל להרא"ש דע"י שדעתו לאפות ממנו מעט נתחייבה כולה בחלה קודם שיקח אותו המעט וכדברי רבינו ושרי ליה מאריה לב"י שנדחק לפרש מ"ש רבינו אם דעתו לאפות ממנה מעט דהיינו דוקא כשאפה אותו מעט וכו' וליתא אלא אדרבה לכתחלה צריך שיפריש חלה תחלה ואח"כ יאפה אותו מעט כדפרישי' מיהו במרדכי פרק כל שעה בד"ה ועל אודות החררה הקטנה וכו' מבואר במ"ש בשם ר"מ שנוהגים הנשים ליקח מעיסה שמבשלין במים מעט עיסה ואופין אותו ומשימין אותו אצל העיסה ומפרישין חלה מעט ממנה ומן העיסה ביחד דנוטלין חלה מן האפוי על העיסה ומן העיסה ע. האפוי עכ"ל והאשר דנקט הכי לרבותא דאף בכה"ג שכבר אפה אותו מעט חיישינן שמא תמלך וה"נ כשעדיין לא אפה אותו מעט דאיכא למיחש לשמא תמלך מיהו מדברי הרא"ש משמע דדוקא כשעדיין לא לקח אותו מעט לאפותו חיישינן שמא תמלך ולכן חייבת כולה להפריש ממנה חלה קודם שלוקח אותו מעט כדפרישית ולענין הלכה יש לדקדק דבתחלה יפריש חלה ואח"כ יקח אותו מעט ויאפנו מיהו אם לקח תחלה אותו מעט ואפאו צריך ג"כ להפריש אח"כ חלה מכל העיסה אלא שיניח אותו המעט האפוי אצל העיסה ויפריש ממנו ומן העיסה כמ"ש במרדכי ודלא כמ"ש בש"ע דנמשך לדעתו שכתב כאן דאין להפריש חלה מהעיסה כולה אא"כ כבר אפה אותו מעט בתחלתה, דליתא כתב במהרי"ל בהל' פסח בדין חלה דבהפרשת חלה זו צריך לברך ואף ע"פ שהפרשה זו אינה אלא משום חששא דשמא תמלך מ"מ כיון דה"א בירושלמי דמטעם חששא זו דשמא תמלך הצריך ר' מונא להפריש חלה מכולה עיסה א"כ תקנתא דאמוראים היא ולכן צריך לברך ותו דאי איתא דאין לברך אלא מפריש חלה מספק בלא ברכה למה הצריך מהר"ם לאפות מעט עוגה קטנה בלאו הכי נמי כשמפריש חלה בלא ברכה יוצא ידי חובתו בספק זה דשמא הוא כפר"ת דמחייב בחלה בתחלתה עבה וסופה סופגנין אפילו היה דעתו בתחלה לבשלו במים או שמא כפי' ר"ש דאינו חייב אלא בנמלך אלא בע"כ דלא רצה מהר"ם להפריש בלא ברכה ולכן עשה תקון זה לאפות עוגה קטנה ושרי ליה מאריה למהר"ש לוריא שכתב שאין לברך דמהר"ם לא עשה כן אלא כדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא דליתא אלא כדפרי' וכדפסק מהרי"ל וכתשובת הרשב"א בסימן תקכ"ס כתב נמי על הא דאמר רבא עיסת ארנונא חייבת בחלה משום דלית ליה קלא ואיכא למיחש משום הרואין דאעפ"כ חייב לברך דכל שהטריחו חכמים להפריש או לגשם מאיזה טעם שאמרו מצוה של דבריהם הוא ועל מצוה של דבריהם מברכין עכ"ל והכי נמי דכוותא חייב לברך דתקנת חכמי התלמוד היא ולא דמי לפ"ש הרשב"א בתשובה סימן סכ"ט בקטן שנולד תהול דאין לברך על המילה דשאני התם דכיון דגדולים חולקין מקצתן מחייבין לברך על ספק כדרבנן ומקצתן פוטרין מלברך בספק דרבנן הלכך בפלוגתא דרבוותא ספק ברכות להקל אבל הכא גבי חלה ודאי דרבנן היא דתקנת חכמים הוא להפריש חלה אף על גב דלא תקנו אלא מטעם חששא בעלמא מ"מ מצוה דדבריהם היא וחייב לברך והכי נקטינן : **ומ"ש** וכן היה מנהג הר"מ וכו' כ"כ הרא"ש והמרדכי משמו ובסמוך כתבתי שחלוקים הם במנהגו זה : ומ"ש ומכל מקום לא היה מברך עליה ברכת המוציא וכו' טעמו דאע"ג דע"י אותו מעט שלקח מהעיסה ואפאה מתחייב כל העיסה בהפרשת חלה שמא תמלך מ"מ איכא ספק אם הוא כפר"ת דבלילתה עבה וסופה סופגנים חייבת בחלה מדינא אפילו כשהיה דעתו בשעת בלילה לבשלה ולטגנה כולה ולא יאפה ממנה כלל עיקר וא"כ לחם גמור הוא וחייב נמי לברך המוציא כשתחלתה בלילתה עבה או שמא כפי' ר"ש דלאו לחם הוא לא לענין חלה ולא לענין ברכת המוציא והא דתנן חייבת בחלה אינו אלא כשלא היה דעתו מתחלה לבשלו ולטגנו אלא דנמלך אחר כך לעשותה סופגנין ולאפוקי נפשיה מפלוגתא לא היה אוכלה אלא תוך הסעודה ועיין בא"ח סימן קס"ח : טריתא וכו' בפרק כיצד מברכין [דף ל'] וע"ל בסימן קס"ח : חלט עיסה ברותחין וכו' משנה פ"ק דחלה המעיסה או החליטה פליגי בה ב"ש וב"ה ומפרש בפרק כל שעה [דף ל"ז] מעיסה קמח ע"ג רותחין (חליטה רותחין) ע"ג קמח ואסיק התם דבתרוייהו חייבין בחלה כי הדר אפייה בתנור אבל באילפס פטורין וכבר נתבאר דבאילפס נמי אינה פטורה אלא בנתבשלה בו במים או שאר משקים אבל בלא מים ובלאו משקים דינו כאילו אפייה בתנור וחייבת וכך הם דברי רבינו : עיסה שנילושה במי ביצים או ביין וכו' משנה ר"פ שני דחלה עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה ונאכלת בידים מסואבות ופי' מי פירות כל שאינו משבעה משקים דהיינו יין דבש דבורים שמן חלב טל דם מים אלא כגון מי בצים מי תותים מי רמונים וכל שיש לו שם לווי הו"ל מי פירות ואתא לאשמועינן דאע"פ דמי פירות אינו מכשירין העיסה יפה חבור הוא לחלה

ולפי

דרכי משה

ע"א דף ל' משמע דאף לר"ת עיסת לאקשי"ן פטור : (ג) ועיין בזה בתשובת מיימוני סוף סדר זרעים : (ד) וכ"כ המרדכי פרק כ"ש :

וכתב

פרישה

תואר לחם אבל אם מבשל במים עיסה גמור שיש בה תואר לחם חייב כמ"ש בא"ח סי' קס"ח ס"ן : (ה) אפילו אין באותו המעט שיעור חלה כו' פי' שלא לאכלו בלא חלה דחיישינן שמא ימלך על כולו כדאיתא במהרש"ל לסדיה ולפ"ז אין לברך עליה כלל וק"ל והטעים שלנו שעושין מן מי העיסה וישו"לך אין לברך עליה אלא כשיהיה בחלק השמר בעיסה לאפה משנה שיעור חלה וה"ק ועיין במרדכי פ' כל שעה דף רנ"ו ע"א ובפ' ר"י בפ' כיצד מברכין דף ל' ע"א עכ"ה) ס"ן : (ו) או לטגנה בשמן היה מצוה לאפות מעט ממנה כנ"ל והטעם משום דהיה מסופק אי הלכתא כר"ת דמחייב או כר"ש דפוטר : (ז) ועי"כ נתחייבה כולה בחלה כמן משמע שהיה מורה לברך על העיסה משום חלה ומש"ה היה מצוה לאפותו מעט ממנה וכבר כתבתי דלא משמע כלל הכי וכ"ע במהרש"ל גופא וגם פירשתי מ"ו (ומד"ר) אבל אינו מוכרח די"ל דלכך צוה כדי שלא יטעה כרואה שמפרישין חלה יאמר שמחוייבים להפריש ויברך על הפרשתה גם יתן ממנה חלה על עיסה גמורה שיאמר ג"כ מן החיוב הוא משא"כ כשרואה שאופין ממנו מעט יתן לבו שמן הספק שמפרישין חלה : (ח) וגם לא היה אוכל אותה בלא המוציא דלר"ת הוי לחם גמור ב"י : (ט) פי' שלא ערכו ועשאו כצורת לחם אלא כנסרים בעלמא כדאיתא כל' במ"ק שוחם לאודין נאפות סבור רפ"ו מ"ז : (י) חלט עיסה ברותחין כו' פי' ודעתו לאפותו דכיון דאפיה לחם קרי' ביה : (יא) עיסה שנילושה במי ביצים כו' ברמב"ם ראיתי ואין כתוב בו אלא יין ודבש ולא מי ביצים

דרישה

משום דס"ל דהמצות צריכין לדקדק לעשותן דקים כדי שלא יבואו לידי חימוץ משא"כ לעשם בחלה דפורשין מיד על הלח וחלה דקדם לא משמע ליה שצריכה לעשות דקה וק"ל :

סי' שכט [א] (ועי"כ נתחייבה כולה בחלה עכ"ל וז"ל רש"ל במהרש"ל פלו הלשון משמע שהיה מורה לברך עליה משום חלה ומה"ל למה מצוה לאפות מעט בלא אפייה

יקח

חידושי הגהות

ב או לטגנה בשמן והיה מצוה לאפות ממנה כצ"ל פרישה :

(יב) או ביין או דבש בלא שום מים כתב הרמב"ם שחייבת בחלה (יג) וא"א ז"ל היה מסתפק בדבר וכתב טוב ליזהר שלא ללוש עיסה במי ביצים לבדן בלא תערובות מים (יד) כדי לצאת מידי ספיקא :

של (א) [א] **עיסת** נכרי פטורה אפי' לשה לו ישראל ושל ישראל חייבת אפי' לשה לו נכרי נתנה לישראל במתנה אם עד שלא נגלגלה נתנה לו חייבת ואם לאחר שנגלגלה נתנה לו פטורה (ב) עיסת השותפין חייבת ישראל שהוא שותף עם הנכרי אם אין בחלק הישראל כשיעור פטורה ואם יש בה כשיעור חייבת (ג) ויכול להפריש מיניה וביה .

כתב הרמב"ם שחייבת בחלה פ"ו מהל' בכורים כתב עיסה שנילושה ביין או שמן או דבש אם אפאה וכו' חייבת בחלה והיא סתם משנה בפ"ב דחלה עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה והרא"ש כתב בהל' חלה דאיתמר בירושלמי א"ר יוסי בר חנינא רבי אליעזר איש ברתותא היא דתנינן תמן עיסה שהוכשרה במשקה ונילושה במי פירות ונגע בו טבול יום ר' אלעזר בר יהודה איש ברתותא אומר משום ר' יהושע פסל את כולה ר"ע אומר תסמו לא פסל אלא מקום מגעו רבי חייא בשם רבי יוחנן דאמר ד"ה היא אע"ג דא"ר עקיבא תמן אין מי פירות מחברים לטומאה מודה הוא הכא שמי פירות מחברים לחלה רבי חייא בר אבא בשם ריב"ל אומר אין לך מחובר מכולם אלא ז' משקין בלבד רבי יוסי בעי מה את אמרת לחלה או לטומאה וכולי נראה אף על גב דסתם לן רבי הכא דעיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה כיון דאמוראי סברי דמי פירות אין מחברים לחלה ומוקמי הך סתמא כרבי אלעזר בר יהודה איש ברתותא ופליג עליה ר"ע וקי"ל כר"ע מחבירו א"כ אין הלכה כסתם משנה זו אע"ג דרבי יוחנן סבר דר"ע מודה דמי פירות מחברים לחלה הא פליגי עלה ר"י ברבי חנינא וריב"ל ורבי יונה וברייתא דרש"י מסייעתן גם ר"ת פסק דהלכה כריב"ל לגבי ר' יוחנן לכן יש ליזהר שלא ללוש עיסה במי ביצים לבדו בלא תערובת מים כדי לצאת מן הספק על חיוב חלה עכ"ל ורבינו כתב בשם הרמב"ם דבנילושה במי ביצים חייבת בחלה ואין זה מבואר בדבריו בנסחאות שלנו שלא הזכיר אלא יין ושמן ודבש ואיפשר שבנסחת הרמב"ם שביד רבינו היה כתוב מי ביצים בהדיא ומ"מ אף לנסחא דידן משמע דס"ל דה"ה למי ביצים דאם לא כן הו"ל לפרש ודע שהרא"ש ז"ל כתב בתשובותיו כלל ב' סימן ד' ששאל דבר זה מהרשב"א אי דחינן סתם מתני' מקמי הירושלמי הזה ובתשובות הרשב"א [סימן שס"ו] כתוב שהשיבו לו מסתברא לי דסתמא דמתניתין עדיפא מברייתא דרשב"י ועוד דברייתא לא תני בהדיא כרבי יונה וכו' והאריך בדבר וסוף דבריו הילכך לא דחינן מתני' דעיסה שנילושה במי פירות מהלכתא מדעתיה דרבי יונה ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרשב"א מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן : כתב סמ"ק בסימן רי"ח רבינו נתנאל היה מקפיד במי ביצים כשהיו לשים העולם שיעור חיוב חלה מפני שהיא טהורה שמי פירות אין מכשירין ומה יעשה מחלתה דאף על גב דעכשיו שאין לנו מי חטאת אין אדם טהור מטומאת מת מ"מ כיון שנילושה בביצים שלא הוכשרו בשום משקה אינה מקבלת טומאה וא"כ מה יעשה מחלתה לשורפה אינו יכול כיון שהיא טהורה וגם לאוכלה אינו יכול כיון שאין רובן טהורים ומיהו היה יכול ליתנה לכהן קטן כדאיתא בבכורות [כז·] עד כאן לשונו ונכון לערב עם הביצים מים או יין או שמן זית או דבש דבורים כדי שתהא מוכשרת על ידיהם והו"ל חלה טמאה ונשרפת ירושלמי קמח קלוי שעשאו בצק חייב רבי יוסי בשם רבי יוחנן והוא שאפיין וכתבו הרשב"א בפסקי חלה שלו ופסקו הרמב"ם בפ"ו :

של עיסת נכרי פטורה אפילו לשה לו ישראל משנה בפ"ג דחלה נכרי שנתן לישראל לעשות לו עיסה פטורה וכתב הרא"ש פי' פטורה מן החלה דכיון שעיסה של נכרי אין גלגול של ישראל מחייבתה וכן עיסה של ישראל אין גלגול של נכרי פוטרתה : ב"ה כן כתוב בתשובה כלל ב' והביא ראיות לדבר : וכ"כ הרשב"א בפסקי חלה שלו בשם רבוותא דאין גלגול נכרי פוטר עיסה של ישראל וכך אמרו משמו של הרי"ף ותניא בתוספתא פ"ק דחלה המלאי של ישראל ופועלים נכרים עושים בתוכה חייבת בחלה : נתנה לישראל במתנה אם עד שלא נגלגלה נתנה לו חייבת וכו' ג"ז משנה שם : עיסת השותפין חייבת פשוט בפרק ראשית הגז [קלה:] ובסימן שכ"ו כתבתי בזה :

ישראל שהוא שותף עם הנכרי אם אין בחלק הישראל כשיעור פטורה וכו' משנה בפ"ג דחלה : ומ"ש ויכול להפריש מיניה וביה ז"ל הרא"ש בהל' חלה ירא"ה דא"א להפריש מיניה וביה דכשיעור חלה שיפריש א"א שלא יהא בו מעיסת נכרי ונמצא שמפריש מן הפטור על החיוב אלא לש כשיעור חלה ומניח אצל העיסה ומפרישה לחלה ומיהו נראה דיכול להפריש מיניה וביה דיש בילה כדבר לח לכ"ע ובשיעור חלה שיפריש א"א שלא יהא בו משל ישראל וחלה אין לה שיעור מן התורה עכ"ל : ב"ה וכתב ר"י שכן נראה עיקר :

כתב הכלבו בירושלמי העושה עיסתו עם הנכרי פטור מן החלה ויש מעמידין הירושלמי בנכרי עומד עליו שהדבר מפורסם שידו באמצע עכ"ל והרא"ש כתב בהלכות חלה אמתניתין והא דפטרינן בראשית הגז שותפות נכרי מן החלה היינו בשאין בחלקו של ישראל כשיעור עכ"ל וכן יש להעמיד הירושלמי הזה גרסינן בס"ק דפסחים [ו·] אמר רבא עיסת ארנונא פי' ארנונא מס המלך שנוטל עישור מן הבהמות ומן התבואה חייבת בחלה ואע"ג דלא מצי מסלק ליה בזוזי מ"ט משום דלית לה קלא דלנכרי היא ופסקוה הרי"ף והרא"ש והא דתנן בפרק קמא דחלה העושה עיסה עם הנכרי אם אין בשל ישראל כשיעור פטורה מן החלה אמרינן בירושלמי ומה בינה לעיסת ארנונא שהיא חייבת בחלה תמן ברשות ישראל עומדת שמא ימלך הנכרי שלא ליטלה הכא א בדעת הנכרי היא תלויה ומשמע דאפילו אין שיעור חלה בשל ישראל חייבת וכן כתב הרא"ש ז"ל (א) ובסה"ת כתוב ק"ל על ההיא דעושה עיסה עם הנכרי אם אין בשל ישראל כשיעור פטורה הא אם יש כשיעור חייבת ואילו ריש ראשית הגז קאמר שותפות נכרי פטורה וכן פ"ק דפסחים עיסת ארנונא פטורה ונראה למורי רבינו דכי קנו הקמח יחד ישראל והנכרי פטורה דבכל פורתא יש לנכרי חלק בו ומתני' דמחייבת מיירי

ולפי שמי פירות אינם מכשירין דאינו מביא לידי הכשר אלא אחד מז' משקים וכדתנן בפרק בתרא דמס' מכשירין לפיכך נאכל בידים מסואבות והרמב"ם בפ"י כתב וז"ל עיסה שנילושה ביין או שמן או דבש או מים רותחין וכו' כל אלו חייבין בחלה עכ"ל וצ"ע דנראה מדבריו הפך מ"ש רבינו בשמו דבנילושה במי ביצים חייבת בחלה שהרי הרמב"ם לא הזכיר אלא יין או שמן או דבש שהן מז' משקין ובירושלמי פרק ב' דחלה איתא דפליגי בה ר' יוחנן קאמר דאפילו ר"ע דמסכת טבול יום פ"ב דקאמר דמי פירות בעיסה אינו חבור לטומאה מודה הוא דמי פירות מחברים לחלה וריב"ל פליג דאין לך מחבר מכולם אלא ז' משקי' בלבד והשתא אי איתא דס"ל להרמב"ם דאפילו מי פירות הוי חבור לחלה אמאי נקט יין ושמן ודבש שהם מז' משקים הו"ל לאשמועינן רבותא אפילו מי פירות שאינן משבע משקין וכלשון סתם משנה פ"ב דחלה וא"כ קשה אי איתא דס"ל דאין הלכה כסתם משנה זו ועיסה שנילושה במי פירות פטורה מן החלה הו"ל לפרש לפיכך נלפע"ד דהרמב"ם היה מסופק בהלכה זו ולכן לא אמר בה לא חייב ולא פטור ולא כתב בספרו אלא יין ושמן ודבש שהם מז' משקים דלד"ה הוי חבור לחלה מיהו דברי רבינו קשה ליישבם דאפילו נאמר שבנוסחת הרמב"ם שביד רבינו היה כתוב מי בצים בהדיא ודאי ט"ס הוא דא"כ לא היה לו לרמב"ם לומר עוד יין ושמן ודבש ועוד דלמה לו להרמב"ם לשנות לשון סתם משנה דנקט מי פירות ויכתוב במקומו מי בצים והו דלמה כתב בלא שום מים דמשמע דביין ודבש נמי קאמר בלא שום מים והא ודאי ליתא דהלא יין ודבש דינו כמו מים דמחבר העיסה לד"ה כדפרישי' ודוחק הוא לומר דמ"ש בלא שום מים אינו חוזר איין ודבש דסמיך ליה אלא קאי אמי בצים בלחוד שהזכיר בתחלת דבריו ועוד שכתב וא"א ז"ל היה מסתפק בדבר ובדברי הרא"ש מפורש דלא היה מסתפק אלא במי בצים שאינן מז' משקים וכדמסיק לכן טוב ליזהר שלא ללוש עיסה במי בצים וכו' אי לא מסתפינא הייתי אומר דנתחלף לו לרבינו הני מי פירות דתנן גבי חלה במי פירות דמצה דהתם כל מיני משקין הו"ל בכלל מי פירות דאין מחמיצין כשאין בהם תערובות מים כמ"ש רבינו בא"ח סימן תס"ב וחשב שגם גבי חלה כל משקין הוי בכלל מי פירות וליתא דהכי מי פירות דחלה אינן אלא שאר מי פירות שאינן מז' משקין וכדתנן ונאכלת בידים מסואבות ואי איתא דמיירי במי בו' משקין הלא איכהו דוקא מכשירין ולא שאר משקין · ולענין הלכה כיון דהרא"ש מסתפק אף על גב דהרשב"א בתשובה שהשיב להרא"ש כתב שדעתו נוטה להורות כסתם משנה דעיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה הלא הרא"ש גם לאחר שראה תשובת הרשב"א הסכים בפסקיו שלא ילושו במי בצים בלא תערובת מים והרמב"ם לפי הנראה לע"ד מדבריו הוא ג"כ מסתפק הכי נקטינן ולפיכך לכתחלה לא ילוש במי בצים או שאר מי פירות בלא תערובת מים ואם לש יפריש חלה בלא ברכה ואם יש לו עיסה כשיעור שלא הורמה יניח עיסה זו שנילושה במי פירות אצל עיסה שלא הורמה חלתה ויפריש חלה מעיסה שלא הורמה חלתה גם על זו שנילושה במי פירות וכל זה שלא כמה שפי' ב"י בדברי הרמב"ם גם לא כמ"ש לפסוק כהרשב"א ודו"ק · כתב סמ"ק סימן רי"ח על עיסה שנילושה בבצים כיון דאין העיסה מוכשרת לקבל טומאה א"כ חלתה טהורה ואסור לשרוף אותה וצריך ליתנו לכהן קטן ולכן יש ליזהר דאין ללוש במי בצים או שאר פירות בלא תערובת מים או יין ושמן ודבש ואע"ג דאם לתת את החטים קודם שנטחנו הכשרו ונטמאה העיסה אפילו הכי איכא ספק דילמא לא לתתו את החטין ולא הוכשרו מעולם ע"כ אין לשרוף חלתה אלא יתנו אותו לכהן קטן אם נילוש במי פירות בלא תערובת מים או במי ירדף אותה על עיסה אחרת ויפריש מעיסה אחרת גם על זו כדפרי' לעיל בסמוך :

של עיסת נכרי פטירה אפילו לשה לו ישראל משנה פ"ג דחלה ורצונו לומר דלא אמרינן כיון שנגלגלה ישראל חייב הישראל להפריש חלה וישלם דמי החלה לנכרי דאין גלגולו של ישראל מחייב העיסה של נכרי · ושל ישראל חייבת אפילו לשה לו נכרי ה"א בתוספתא פ"ק דחלה · נתנה לישראל במתנה וכו' משנה שם פ"ג דחלה : עיסת השותפין חייבת ר"פ ראשית הגז :

ישראל שהוא שותף עם הנכרי וכו' משנה פ"ג דחלה : ומ"ש ויכול להפריש מיניה וביה פי' אע"ג דאי אפשר שלא יהא במה שמפריש מעיסת נכרי ונמצא שהוא מפריש מן הפטור על החיוב אפ"ה מפריש מיניה וביה דכיון דיש בילה כדבר לח לכ"ע א"כ אי אפשר שלא יהא במה שהוא מפריש ג"כ משל ישראל

דרכי משה

של (א) וכתב הרשב"א סימן תקכ"ה בתשובה דכשנוטל חלה מעיסת ארנונא אע"פ שאין חייב אלא משום הרואים חייב לברך עליה עכ"ל :

ובמקצת

דרישה

יקח חלה בלא ברכה או יעשה בלא חלה אם ס"ל דלא כר"ת וא"כ תימא וכלא הוא גופיה כתב דלא נתסי ב בחלה אלא דחיישינן שמא ימלך כו' וא"כ בע"כ לא מברכין וצ"ל דכוונת מהר"ס לא היה אלא כדי שיפריש חלה וס"ל דאסור להפריש חלה בכדי דעובר בל תשחית לדידן שכולה נשרפת מש"ה היה מכוה בו כדי למצות שיתחייב בחלה משום שלא יהי' מלווה לעשות בלא חלה אפשר משום כבודו של ר"ת שפסק שחייב בחלה עכ"ל עכ"ס) :

כי' **של** [א] **עיסת** נכרי פטורה אפילו לשה לו ישראל ומקיחות שהולכין הנשים וקונין בלק מאופה נכרי ולוקחין ממנה חלה נראה דאיסור גמור הוא אם לא שנותנין היהודים לנכרי מעות קודם שנתן לה לגלגל העיסה נמצא שמגלגל הנכרי א"כ בשביל שותפות שישראל דמהני שותפ' בשיעור חלה כדבסמוך ואפי' ע"ז יש לפקפק דמעות אינם קונה במטלטלים בלא משיכה א"ל שנאמר שיש לסמוך ע"ז הואיל שמדאורייתא מעות קונות וי"ל במקום שדרך הנשים ליקח כל ערב שבת מהנכרי אפשר אפי' בלא נתינת מעות קודם הגלגול מותר כיון דהנכרי יודע מנהג ישראל ולדעתא דהכי לש תפילה ודינו כאילו נתנו לישראל במתנה קודם שנגלגלה כמ"ש בסמוך :

ואין

פרישה

ביצים וא"כ בע"כ הוא הרמב"ן והרא"ש לא פליג איין ודבש דלענין חלה משקין הן ולא פליג אלא במי ביצים למוד כדאיתא בס"ק של חלה מ"ו וב"י כתב דאע"ג דליתא בנוסחא הרמב"ם שבידינו מ"מ ס"ל הכי ע"ש (יב) או ביין או דבש כו' אע"ג דעיסה שנילושה מדבש נקרא לחם הבאה בכיסנין ואין מברכין עליו המוציא וקי"ל כל שאין מברכין עליו המוציא אינו חייב מ"מ כא גם זה מברך עליו המוציא כשקבע סעודתו עליו ועיין מ"ש בא"ח סימן ק"ט דומה לזה :

(יג) וא"א הרא"ש ז"ל היה מסתפק בדבר ר"ל במי ביצים משום דאיכא פלוגתא אי מכשיר לענין טומאה וחלה ועיין בב"י : (יד) כדי לצאת מידי ספיקא ואם לש במי ביצים דאין מכשירין לקבל טומאה או אין לשרוף החלה דחלה טהורה אינה נשרפת וגם אסור לכהן גדול לאכלה אפי' טבל דרובן בחזקת טמאי מתים ועכשיו אין לנו טהרה מטומאת מת אלא יכול ליתנה לכהן קטן שלא נטמא עדיין בקרי סמ"ק ב"י:

סי' **של** (א) **עיסת** נכרי פטורה דכתיב ראשית עריסותיכם : (ב) עיסת השותפים חייבת ר"ל שסני ישראלים משותפים בה (ויכול אחד ליקח חלה בלא רשות שותפו שסני ועי"ל סימן של"א סעי' ג"ס עכ"ס) : (ג) ויכול להפריש מימה וביה דיש בילה בדבר לח לכ"ע ובשיעור

חדושי הגהות

של א הבא בדעת הנכרי היא תלויה בתמיה וכי תלוי בדעת הנכרי לישלה או לא כיון דהעיסה של הנכרי היא לא שייך כאן לומר כך פי' הר"א פערקא"ן:

גילא

נכרי שהי' לו עיסה ונתגייר גלגלה קודם שנתגייר פטור' אחר שנתגייר חייבת (ד) ספק אם גלגלה קודם שנתגייר אם לאו חייבת (ה) שני נכרים שעשו שני קבים בשותפות וחלקו אותו ואח"כ נתגיירו והוסיף כל אחד על שלו עד שהשלימו לכשיעור חייבין ובשני ישראל כיוצא בזה פטורים כדפרישית לעיל (ו) היתה העיסה בין ישראל ובין הנכרי והוסיף כל אחד על שלו עד שהשלימו לכשיעור של ישראל חייבת ושל נכרי פטורה (ז) הפקיר עיסתו קודם שנתגלגלה וחזר

מיירי בקנו כל אחד לבדו הקמח ואח"כ לשו קמחן יחד והכי איתא בירושלמי רבי חייא בר בון בעי קומי ר' זירא ואפילו יש בשל ישראל כשיעור אתאי חייבת יעשה קב מכאן וקב מכאן וקב נכרי באמצע אמר ליה אינו מעורב ע"י גידין בתמיה ע"כ משמע שלא קנו ביחד הקמח דאז לא הוה שייך למימר שהגידין ומוסין נמשכין מזו לזו וברא"ש הגז יש איכא דאמרי שותפות דנכרי אינו מחייב וכן בפסקים יש לשון זה דעיסת ארנונא חייבת בחלה לפי זה אין צריך לחלק כלום עד כאן לשונו: נכרי שהיה לו עיסה ונתגייר וכו' ספק אם גלגלה קודם שנתגייר וכו' משנה בפ"ג דחלה וטעמא דבספק חייב מפרש בפרק הזרוע [קלד:] משום דהוא ספיקא דאיסורא ולחומרא:

שני נכרים שעשו ב' קבים בשותפות וחלקו אותו וכו' ירושלמי בפ"ג דחלה א"ר בון בר חייא ב' נכרים שעשאו ב' קבים וחלקו והוסיף זה על שלו וזה על שלו חייבין שלא היתה להם שעת חובה ונפטרו ב' ישראלים שעשו ב' קבים וחלקו והוסיפו זה על שלו וזה על שלו פטורין שכבר היה להם שעת חובה ונפטרו וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מהלכות חלה וז"ל ב' נכרי' שעשו כשיעור וחלקוה ואח"כ נתגיירו והוסיף כל א' על חלקו אחר שנתגייר עד שהשלימו לכשיעור ה"ז חייבת שלא הי' לה שעת חובה כשהיו נכרי' שהרי פחות מכשיעור היה ביד כל אחד מהם אבל ב' ישראלים שעשו כך וחזר כל אחד אחר שחלקו והוסיף על חלקו עד שהשלימו לשיעור ה"ז פטורה שכבר היה לה שעת חובה והם היו פטורים באותו שעה מפני שעשאוה לחלק עכ"ל וכתב עליו הראב"ד אין דבר זה מחוור ואם עשו אותה לחלק והשלימו מאין לו שהוא פטור ומה בין זה לעושה עיסתו קבין והשיכן או שצרפן בסל שהן חייבין ואע"פ שראה כן בירוש' אין השכל טוען לסמוך עליו ועוד דקי"ל אין דיחוי אלא למצות ואחד זה ואחד זה כיון שהשלים עליו חייב עכ"ל וצ"ל דהרמב"ם סבר דאין לדחות הירושלמי ב בגילא דחיטתא כדדחיא ליה הראב"ד ומ"מ יש לנו למצוא טעם לדברי הירושלמי דלא תיקשי ליה מהעושה עיסתו קבין והשיכן בסל או צרפן דחייב וי"ל דשאני התם דעדיין לא היה לה שעת חובה מעולם הילכך כל שהגיע לה שעת חובה חייבת אבל הכא שכבר היה לה שעת חובה שהרי היה בה כשיעור ונפטרה מפני שעשאוה לחלק שוב אינה חוזרת להתחייב דהו"ל כאילו הורמה ממנה חלתה באותה שעה ונכרי זו דומה לאותו ששנינו ספ"ג דחלה הקדישה עיסתה עד שלא גלגלה וגלגלה הגזבר ואח"כ פדאתה פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה ואין זה ענין אלא דיחוי דמצות ומ"ש רבינו כדפרי' לעיל הוא בסימן שכ"ו: היתה העיסה בין הנכרי ובין הישראל והוסיף כל אחד על שלו וכו' ג"ז שם בירושלמי ישראל ונכרי שעשו ב' קבין וחלקו והוסיפו זה על שלו וזה על שלו ג ניחא חלקו של ישראל חייב חלקו של נכרי מהו כלום חלקו של נכרי חייב אלא מחמת חלקו של ישראל חלקו של ישראל חייב חלקו של נכרי פטור והראב"ד גורס חלקו של ישראל כלום חייב לא מחמת חלקו של נכרי והיא הגירסא הנכונה ופסק הרמב"ם כירושלמי הוא שכתב בפ"ו מהלכות בכורים היתה העיסה בין הנכרי והישראל בשיתפות וחלקו ואח"כ נתגייר הנכרי והוסיף הגר על שלו עד שהשלים כל א' עיסתו של ישראל חייבת ושל נכרי פטורה וכתב עליו הראב"ד תימה דקשיא דידיה אדידיה של ישראל אמאי חייבת ושל נכרי אמאי פטורה איפכא מיבעי ליה וצ"ל דירוש' בתמיה קאמר כלום חלקו של ישראל חייב וכו' חלקו של ישראל חייב חלקו של נכרי פטור משמע דבתמיה אלא זה וזה חייב עכ"ל ואני אומר דגם לפירוש הראב"ד קשה לירושלמי עצמו שפסק בב' נכרים לחיוב ובב' ישראלים לפטור דישראל ונכרי אמאי שניהם חייבים הו"ל של נכרי חייב של ישראל פטור לפיכך נראה ליישב הירושלמי לדברי הרמב"ם דשל ישראל חייבת משום דכיון דחלקו היה מחובר עם של נכרי ונכרי לאו בר חיובא הוא נמצא שלא בא עדיין עיסתו של ישראל לידי חיוב חלה מעולם והוי כעושה עיסתו קבין והשיכן או צרפן בסל דחייב וז"ש כלום חלקו של ישראל חייב לא מחמת חלקו של נכרי כלומר דאין חלקו של ישראל חייב אלא מפני שכשהשלים שיעור חלה היה חלקו של נכרי דלאו בר חיובא הוא והוי חלקו של ישראל כאילו נילוש לבדו הילכך כשהוסיף עליו והשלים לכשיעור חייב ומה שאמרו אחר זה חלקו של ישראל חייב חלקו של נכרי פטור היינו לומר דכיון דחזינן דחלקו של ישראל חייב מטעמא דאמרן ממילא שמעינן דחלקו של נכרי פטור דכיון דחלק הנכרי מחובר לחלק הישראל דבר חיובא הוא א"כ הוי כאילו לה הנכרי שיעור חלה וכבר היה לה שעת חובה ונפטרה מפני שהיה נכרי באותה שעה ושוב אינה חוזרת להתחייב כמו שנתבאר וצ"ל דבעשו עיסה זו ע"מ שלא לחלק ואח"כ נמלכו וחלקוה דאי מתחלה עשאוה ע"מ לחלק לא היה לה שעת חובה מעולם והכי דייק לישנא דהרמב"ם שכתב בבבא זו היתה העיסה ביד הנכרי וביד הישראל בשותפות מה שלא כתב בשאר בבות והיינו לומר שלא עשאוה מתחלה לחלקה אלא להיותה ביניהם בשותפות ואח"כ נמלכו וחלקוה ומש"ה של נכרי פטורה דכבר היה לה שעת חובה אבל אם מתחלה עשאו ע"מ לחלק של נכרי נמי חייבת דלא היה לה שעת חובה מעולם כתב הרמב"ם בפרק ז' נכרי שהפריש חלה אפילו בא"י אינה חלה אלא מודיעין אותו שאינו צריך ותאכל לזר ולמה לא חששו לה שמא חלה של ישראל היה ותלה אותה ביד נכרי כדי לפוטרה שאם ירצה ישראל יפטור עצמו ויעשה עיסתו פחות משיעור חלה עד כאן לשונו והוא במנחות פ"ר ישמעאל [דף סז ·] ותוספתא דסוף חלה ויש לתמוה עליו למה לא כתב שבודקין את הנכרי ואם לא אמר בדעת ישראל הפרשתיה טעונה גניזה כמו שאמרו בפ"ק דערכין [ד' ו.] גבי נכרי שתרם וכתבו הרמב"ם בפ"ד מהלכות תרומות והביאו רבינו בסימן שאחר זה וצ"ל שלא אמרו כן אלא בתרומה דמדרבנן היא תיבא תרומה מצאתי כתוב אשר שאלת על עיסה הנלקחה מן הנכרי והיא פטורה מן החלה ולש בביתו עיסה אחרת ומצרפן ביחד ובעיסה שלש בביתו היה שיעור חלה כיצד מפריש חלה שלא יפריש מן הפטור על החייב נראה בעיני שא"א להפריש ממקום אחר עליו דהא מפריש מן החיוב על הפטור שהרי חף המעורב בטל מן התורה ברוב אם עיסה שלקח מן הנכרי היה רוב ואותה עיסה שלא נתערב היא חייבת ואע"ג דתרוייהו מדרבנן מ"מ כיון שבעיסה שנתערב יש תרי מילי דרבנן חדא דחלה זו רק מדרבנן חייבת ואפילו לא נתערבה ועוד שנתבטלה ברוב ואותה עיסה שלא נתערבה אין בו אלא חדא מילתא דרבנן אין מפרישין מזו על זו כיון דקלת חמורה זו מזו מחזי כמו מן החיוב על הפטור כדאמרינן בהקומץ רבה [דף לא ·] א"ר שמעון שזורי פעם אחת נתערב לי טבל בחולין ושאלתי את רבי טרפון וכו' עד קח מן הנכרי ועשר עליו וכו' ופריך נימא ליה קח מן השוק ומשני קסבר אין רוב עמי הארץ מעשרים אלמא אע"ג דמע"ה לא הוי חיוב אלא מדרבנן כמו טבל המעורב בחולין אפ"ה כיון דמסתבר טפי לחיוב דע"ה מטבל המעורב בחולין הוי כמו מן החיוב על הפטור וליכא לאפרושי כתי חיוב ובנ"ה מטעם יש בילה שאמרו בס"ק דר"ה [דף יג ·] גובר גרעו בתוכו ונמצא תורם מהחדש שבו וכו' דהא מסיק התם לכל אין בילה חוץ מיין ושמן אלא נ"ל שיפריש חלה גדולה כשיעור גדולה של נכרי ועוד דהשתא מ"מ נטל חלה כמו כן מעיסה שלא הורמה חלתה ודבר זה למדתי מדאמרינן בפרק התערובות [פ:] גבי דמים העליונים והתחתונים שנתערבו וכו' עד רוב העליונים דקא יהיב למעלה שיעור תחתונים ועוד עכ"ל: הפקיר עיסתו קודם

ישראל וחלה אין לה שיעור מן התורה כ"כ הרא"ש בהל' חלה וכתב רבינו שמשון וכי פטרינן כרא"ש הגז שותפות נכרי מן החלה בשאין בחלקו של ישראל כשיעור עכ"ל וכ"כ הרא"ש ומניהו ב"י משמע דס"ל דביש בחלקו של ישראל כשיעור חייבת בחלה אפילו בנכרי עומד עליו ומפורסם שיד הנכרי באמצע והכי נקטינן ולא כמ"ש בכלבו לפטור את הישראל כשמפורסם שיד הנכרי באמצע ומביאו ב"י · עוד כתב בסה"ת דהכא דהא"ות הגז אפילו יש בשל ישראל כשיעור פטורה דמיירי שקנו הקמח יחד הישראל והנכרי דבכל פורתא יש לנכרי חלק בו ומתני' דמחייבת ביש בשל ישראל כשיעור מיירי בדקנו כל אחד לבדו הקמח ואח"כ לשו קמחן יחד והביא ראיה מהירושלמי ומשמעות הפוסקים דלא כותיה אלא בכל ענין אם יש בישראל כשיעור חייבת בחלה אפילו קנו הקמח יחד: כתבו הרי"ף והרא"ש בפ"ק דפסחים דהלכה כלישנא בתרא דרבא דעיסת ארנונא חייבת בחלה ואע"ג דלא מצי מסלק ליה בזוזי דשמא ימלך הנכרי שלא ליטלה ואפילו אין שעור חלה בשל ישראל חייבת בחלה וטעמא הוי כיון דעיסה לית ליה קלא דלנכרי היא וכשאוכלה בלא הפרשת חלה הרואה אומר שלו היא ואוכלה הלכך משום מראית העין חייבת בחלה אבל גבי שותפות הנכרי אפילו ימלך הנכרי לא יטלנה מ"מ היא של נכרי הלכך אין בה' ישראל כשעור פטורה וכ"א בירושל' והכי נקטינן: נכרי שהיה לו עיסה ונתגייר וכו' משנה פ"ג דחלה והא דספק חייב משום דהוי ספק איסורא דשמא יאכל טבל הלכך צריך להפריש חלה מיהו לענין ממון המע"ה מפריש ומוכרה לכהן: שני נכרים שעשו ב' קבין וכו' ה"א בירושלמי והטעם דאע"פ דכשהיה כשעור ואח"כ נתגמרה פטורה שאני התם דהיה לה שעת חיובה כיון שהיה בה כשיעור ונפטרה כיון שהיה נכרי שוב אינה חוזרת להתחייב אבל הכא שלא היה לה שעת חובה מעולם כיון שלא היה בה כשיעור אלא עכשיו הגיע לה שעת חובה כשהוסיף עליה והשלימה לכשיעור לאחר שנתגייר חייב: ומ"ש ובשני ישראל כיוצא בזה פטורים כדפרי' לעיל הוא בסי' שכ"ו ולשם כתבתי ליישב השגת הראב"ד ע"ז ועיין מ"ש ב"י כאן:

היתה העיסה בין ישראל ובין הנכרי והוסיף כל אחד על שלו עד שהשלימו לכשיעור של ישראל חייבת ושל נכרי פטורה פי' אם נתגייר ואחר כך השלימו לכשיעור פטורה וכך פסק הרמב"ם בפ"ו ואיכא לתמוה כיון דהרמב"ם ורבינו פסקו בשני נכרים שעשו שני קבין בשותפות וחלקו אותה ואח"כ נתגיירו וכו' דחייבים ובשני ישראל כיוצא בזה פטורים א"כ הכא בישראל ונכרי איפכא מיבעיא ליה דשל נכרי חייב ושל ישראל פטור וכך הקשה הראב"ד בהשגות וצ"ל דלא קשיא לפי גירסת הירושלמי בפ"ג דה"נ ישראל ונכרי שעשו ב' קבין וחלקו והוסיף זה על שלו וזה על שלו ניחא חלקו של ישראל חייב חלקו של נכרי מהו כלום חלקו של ישראל חייב אלא מפני חלקו של נכרי חלקו של ישראל חייב וחלקו של נכרי פטור והכי פירושו דקאמר ליה הא דפשיטא לך דחלקו של ישראל חייב כשהיה לו שותפות עם נכרי ובשני ישראל שותפי' כיוצא בזה פטורים בע"כ דסבירא לך דבשני ישראל כבר היה לה שעת חובה שהרי היה בה כשיעור ואם לא עשאוה לחלק היתה חייבת כיון דשניהם בר חיוב חלה נינהו אלא שנפטרה מפני שעשאוה לחלק הלכך עכשיו שחלקוה שוב אינה חוזרת להתחייב דהו"ל כאילו הורמה ממנה חלתה באותה שעה אבל בישראל ונכרי דאפילו לא עשאוה לחלק לא היה לה שעת חובה לחלקו של ישראל כיון שלא היה בה כשיעור ומה שנשתתף בה עם הנכרי ויש בה כשיעור בשותפות אינו מביא לה שעת חובה כיון דהנכרי לאו בר חיובא הוא וחשבינן לחלקו של נכרי כאילו היתה בעיסתו כשיעור שנפטרה מחובה ואינה מצטרפת עם חלקו של ישראל להגיע לה שעת חובה וחלקו של ישראל חשבינן נמי כאילו נילוש לבדו ומשום הכי כשהשלימה ישראל לכשיעור חייבת א"כ כיון שחלקו של ישראל אינו חייב אלא בשביל חלקו של נכרי דנשתתף עם הנכרי דלאו בר חיובא הוא הלכך דינא הכי הוא חלקו של ישראל חייב וחלקו של נכרי פטור דה"ל כאילו היה בה כשיעור ולא דמי לב' נכרים דכיון דשניהם לאו בר חיובא נינהו

פרישה

ובשיעור חלה שיפריש א"ש שלא יכא בו בשל ישראל והחלה אין לה שיעור מן התורה עכ"ל הרא"ש: (ד) ספק אם גלגלה קודם שנתגייר אם לאו חייבת מיירי דוקא במלא א"י שהיא דאורייתא וספיקא לחומרא אבל לא (בחלת חוץ לארץ שהיא) מדרבנן וקי"ל ובפרק הזרוע פריך אמאי מ"ש ממתנות דלעיל סימן ס"א דפטורה ומשני ספק ממון לקולא ופרש"י חלה ספק איסורא שיש בה מיתה הלכך לא סמכינן אמוקה אבל מתנות אין בהן קדושה אלא דין ממון והמע"ה מ"ו: (ה) שני נכרי' שעשו שני קבין בשותפות וחלקו אותו כו' חייבין שלא היה להם שעת חובה ונפטרו: (ו) היתה העיסה בין הישראל ובין הנכרי ונתגייר הנכרי של ישראל חייבת ושל נכרי פטורה והטעם מפני שעיסה של ישראל כשהיה מחובר בחלקו של נכרי דלאו בר חיובא הוא נמצא שלא בא עיסתו לידי חיוב מעולם עד שהוסיף אח"כ והוי כצרפן בסל דחייב אבל חלקו של נכרי היה מחובר לחלקו של ישראל שהוא בר חיובא והוי כאילו יש להנכרי שיעור חלה והו"ל שעת חובה ונפטרה מפני שהוא נכרי ושוב אינה חוזרת להתחייב ומוקמי בשהיה לשין בשותפות ע"ד שלא לחלקה אבל אם היה דעתן לחלקה גם של נכרי חייב דלא היה לה שעת חובה מעולם ב"י: (ז) הפקיר עיסתו קודם

חדושי הגהות

ב גילא דחיטתא הוא קש של חטה (עי' חולין נו:) ר"ל שרחה אותו בקש: ג כלומר פשיטא לן דחלקו של ישראל חייב אחר שהשלים שהרי לא היה לו שעת חיוב שאין העיסות ראוין לצירוף בלא"ה לחיובא דשל נכרי פטור הוא והו"ל כישראל שעושה תחלת פחות מכשיעור ואח"כ מוסיף עליו ומשלימו לשיעור שחייב בחלה אחר השלמתו. חלקו של נכרי מהו אם הוא גם כן חייב שהרי לא היה לו שעת חיוב ונפטר דהא לא מצטרפים להדדי מכח האיסור של עיסת נכרי וכיון דלא מצטרף לא היתה לעיסת נכרי שעת חיוב מכח הצירוף וחלקו לבדו לא היה לו או כשיעור, דנימא דנפטר עיסתו פעם אחת מכח גזתא וחשתא בא לו חיובו ודחיב או נימא כיון שחלק נכרי מחובר לחלק ישראל שהוא בר חיובא הו"ל כאילו יש הנכרי שיעור

וחזר וזכה בה ואח"כ נגלגלה או הפקיר אחר שנגלגלה וחזר וזכה בה חייבת הפקירה ונתגלגלה בעודה הפקר ואח"כ זכה בה פטור (ח) העושה עיסה לבהמה ולחיה פטור עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלים ממנה חייבת ואם לאו פטורה לכאורה משמע אם ראויה לרועים ואם לאו שאינה ראויה לאכילה והרמב"ן פירש על פי הירושלמי שאפילו אם היתה סולת נקייה (ט) ואם עשה לשם הכלבים פטורה ומיהו רוקא שניכר בה שהיא לכלבים כגון שאינה ערוכה ועשויה בצורת לחם הא לאו הכי חייב כתב הרמב"ם הלוקח מהנחתום בחוץ לארץ (י) צריך להפריש חלה מספק אבל הלוקח מבעל הבית א"צ להפריש מספק וא"צ לומר המתארח אצלו שא"צ להפריש מספק :

הלכות תרומות ומעשרות ומעשר עני וראשית הגז

שלא מפני שאין נוהגין תרומות ומעשרות בארצות אלו אין רצוני להאריך בהם אע"פ שמצינו בכמה מקומות בתלמוד שהיו מפרישין תרומות ומעשרות בח"ל פירש ר"י דהיינו דוקא במקומות הקרובים לא"י (א) כמו עמון ומואב ומצרים ובבל שחייבום חכמים בתרומות ומעשרות גזירה אטו א"י אבל באלו המקומות הרחוקים מא"י לא חייבום (ב) אבל בא"י נוהגין וכתב הרמב"ם שאינו אלא מדרבנן שאפי' בימי עזרא לא היה דאורייתא כיון שלא עלו כולם ולא היו כל יושביה עליה ונ"ל דלא שייך האי טעמא אלא גבי חלה דכתיב בה בבואכם ודרשינן מינה בביאת כולכם אבל לענין תרומות ומעשרות לא בעינן שיהא כל יושביה עליה ומ"מ איכא מ"ד דהאידנא אינו אלא דרבנן שבטלה קדושת הארץ משגלו ממנה אבל ר"י פירש שהם דאורייתא דקדושה שניה

נינהו אין א' גורס לחברו פטור ולא חשבינן להו כאילו היה בה כשיעור לא לזה ולא לזה ולפיכך כשחלקו ונתגיירו והשלימו לכשעור שניהם חייבים והדבר פשוט לפע"ד דבישראל ונכרי אין חלוק בין שעשאוה מתחלה לחלק ובין עשו ע"מ שלא לחלק בכל ענין של ישראל חייב ושל נכרי פטור ומטעמא דפרי' ודלא כמ"ש ב"י . ואיכא לתמוה דבמנחות פר"י [ד' ס"ז] איתא דחלת נכרי אפילו בארץ ונכרי שהפריש פטר חמור חלתו נאכלת לזרים ופטר חמור גוזז ועובד בו ולעיל סוף סימן שכ"א כתב רבינו דין פטר חמור וכאן השמיט דין חלה ולמה לא כתבו אבל הרמב"ם כתבו בפ"ו ותביאו ב"י וע"ש · עוד הקשה ב"י מפני מה אין בודקין נכרי כשמפריש חלה שמא לבו לשמים להקדישה וטעונה גניזה כי היכא דבודקין לנכרי כשהפריש תרומה כדלקמן בסימן של"א ותירץ שלא אמרו כן אלא בתרומה דמדרבנן הויא תרומה בא"י אבל חלה דאפילו מדרבנן נאכלת לזרים אפי' חלת נכרי בארץ הלכך לא הצריכוהו בדיקה וקושיא זו ופירוקא שייך נמי גבי פטר חמור שהפרישו נכרי דלא הצריכוהו בדיקה וגנזו ונעבד כדלעיל בסוף סימן שכ"א וכבר כתבתי זה שם :

שלא מפני שאין נוהגין וכו' עד פר"י דהיינו דוקא במקומות הקרובים וכו' כן כתבו התוס' בע"ז פרק ר' ישמעאל [דף נט] וכך הם דברי הרמב"ם בריש פ"א דהל' תרומות וכן כתב הר"ן בפ"ק דגיטין אלא שכתב דאינן חייבות אף במקומות הקרובים אלא בפירות שדומין לשל א"י וכדאיתא בירושלמי : ומ"ש אבל בא"י נוהגים וכו' כלומר בח"ל לא אשכחן מאן דפליג אפר"י דמחלק בין מקומות הקרובים דחייבום חכמים ובין מקומות הרחוקים דלא חייבום חכמים אבל בא"י אף ע"ג דכ"ע מודים דאף בזמן הזה נוהגים מ"מ איכא פלוגתא בין המפרשי' דלהרמב"ם ודעימיה אינו אלא מדרבנן אבל ר"י פי' שהם דאורייתא וכו' ודברי הרב רבינו משה בר מיימוני בזה הם סוף פרק א' דה"ת :

ומ"ש רבינו ונ"ל דלא שייך האי טעמא אלא גבי חלה וכו' כך השיג עליו הראב"ד לשם וכבר האריך ב"י כאן ובספר כ"מ ליישב השגה זו גם מה מה שקשה עוד על דבריו ע"ש ובסמוך יתבאר הנלפע"ד ביישוב זה :

ומ"ש ומ"מ איכא מ"ד דהאידנא אינו אלא דרבנן וכו' לאו מאן דאמר מתנאי ואמוראי קאמר רבינו כנראה מדברי ב"י דא"כ היאך כתב על זה אבל ר"י פירש שהם דאורייתא דלא יצא ר"י לחלוק אשום תנא או אמורא אלא ר"ל איכא מ"ד מן המפרשים דאשכחן לרבינו שמשון שכתב רפ"ז דשביעית אמחלוקת דר' יוסי בר חנינא ור"א בירושלמי דר"א דאמר מאליהן קבלו כ"ל דקדושה ראשונה לא קידשו לעתיד לבא וברשותן של בני עולה גולה היה שלא לקדש והם הלכו וקידשו ונתחייבו מן התורה וכיון שכן בטלה עכשיו קדושת הארץ דסתמא לא היה כלבן אלא בזמן שבה"ק קיים הואיל והדבר תלוי בהם והיינו כרבנן דרבי יוסי פרק הערל דתרומה בזמן הזה דרבנן :

ומ"ש אבל ר"י פי' שהם דאורייתא וכו' היינו דס"ל כפי' השני שכתב לשם רבינו שמשון דההיא דמאליהן קבלו איכא לאוקומי במעשר פירות דוקא אבל של דגן ותירוש נתחייבו בו מן התורה וכר' יוסי פרק הערל דירושה ראשונה ושניה יש להם ושלישית אין להם ואע"ג דרבנן פליגי עליה דר' יוסי אפ"ה כיון דחזינן דר' יוחנן ס"ל כר"י הכי נקטינן · וצ"ע מאין מלא שר"י פסק כך דבתוס' פרק הערל [דף פ"ב] בד"ה ירושה ראשונה כתבו בשם ר"י אלו השני פירושים ולא הכריע ותו קשה דהסמ"ג בהל' תרומות כתב להדיא בשם ר"י דאינו חולק

וקודם שנתגלגלה זכה ואח"כ נגלגלה וכו' עד פטורה במנחות ד פ' רבי ישמעאל :

העושה עיסה לבהמה ולחיה פטור נלמד מהדין שיבא בסמוך וגרסינן בספרי זועת ראשית עריסותיכם שלכם חייבת ושל חיה אינה חייבת : עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלים ממנה חייבת ואם לאו פטורה משנה בפ"ק דחלה ואיתמר עלה בירושלמי איזהו עיסת הכלבים רשב"ל אמר כל שעירב בה מורסן מתניתין אמרה בזמן שהרועים אוכלים פעמים שאין הרועים אוכלים ממנו רבי יוחנן אמר כל שעשאה כעכין ותני כן עשאה כעכין חייבת עשאה למודין פטורה רבי בא בשם שמואל אפילו עשאה קלוסקין וכתניא הם אין הרועים אוכלים ממנה תפתר שעשאה משעה ראשונה שלא יאכלו הרועים ממנה ע"כ והשתא מ"ש רבינו בשם הרמב"ן ע"פ הירושלמי שאפילו היתה סלת נקיה וכו' היינו כרבי בא בשם שמואל : ומ"ש ומיהו דוקא שניכר בה שהיא לכלבים כגון שאינה ערוכה וכו' היינו כרבי יוחנן וצ"ל שהוא ז"ל סובר דרבי יוחנן ורבי בא בשם שמואל לא פליגי דרבי בא בשם שמואל דאמר אפילו עשאה קלוסקין לא אתא לאיפלוגי אלא ארשב"ל דאמר כל שעירב בה מורסן דליתא אלא אפילו עשאה קלוסקין שהיא סולת ויפה פטורה מאחר שעשאה משעה ראשונה שלא יאכלו הרועים ממנה ובצורת הפת לא איירי וסמך אמאי דתני בברייתא עשאה כעכין חייבת וכו' והיינו כר' יוחנן דלא מפליג אלא בצורת הפת שאם לא עשאה כעכין אפי' היא סולת נקיה פטורה כיון שעשאה ע"ד שלא יאכלו הרועים ממנה ומעשיה מוכיחים עליה : ב"ה ומדברי הרמב"ם נראה שאפילו עשאה כמצתו של שלמה ולא עשה בה שום שינוי ולא שום גריעותא ולא שום היכר מאחר שעשאה משעה ראשונה שלא יאכלו הרועים ממנה פטור · וכתב הרשב"א בפסקי חלה שלו דהא דאמר רשב"ל כל שלא עירב בה מורסן א"א לפרש שכל שיש בה מורסן אינה חייבת בחלה שהרי שנינו ה' רבעים קמח חייבים בחלה הם וסובן ושאורן ומורסן אלא היינו לומר דפעמים מערבין בה מורסן כ"כ שאינה ראויה לרועים א"כ יש לפרש שעירב בתוכה מורסן לאחר שניטל מתוכה לפי שאין דרך בני אדם לעשות כן וכדתנן נטל מורכבן מתוכן וחזר לתוכן הרי אלו פטורים :

כתב הרמב"ם הלוקח מהנחתום וכו' עד סוף הסימן פ"ח ומ"ש הלוקח מבעה"ב או מתארח אצלו אין צריך להפריש מספק הכי משמע בפרק ב' דע"ז [לט ·] :

שלא מפני שאין נוהגין תרומות ומעשרו' בארצות אלו אין רצוני להאריך בהם אף על פי שמצינו בכמה מקומות בתלמוד שהיו מפרישין תרומות ומעשרות בח"ל פר"י דהיינו דוקא במקומות הקרובים לא"י וכו' כ"כ התוספות בע"ז פרק רבי ישמעאל [דף נט ·] וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל . ומ"ש אבל בא"י נוהגין כ"כ כדי לכתוב ע"ז דעת הרמב"ם ומה שכתב הוא ז"ל לחלוק עליו ודברי הרמב"ם הם בסוף פ"א מהלכות תרומות ומ"ש עליו רבינו דלא שייך האי טעמא אלא גבי חלה כבר נזכר זה בדברי הראב"ד ז"ל שכתב עליו לא כיון להלכה יפה . דהא קי"ל כר' יוחנן דאמר ביבמות [פא ·] תרומה בזמן הזה דאורייתא והוא עצמו נראה שכך כתב בתחלת הספר ואם איתא להא מילתא בחלה הוא דאיתא עכ"ל ומ"ש דקי"ל כר' יוחנן דאמר תרומה בזמן הזה דאורייתא אינה קושיא דהתם בפרק הערל [פב ·] אליבא דתנא דסדר עולם הוא דאמר ר' יוחנן דתרומה בזמן הזה דאורייתא אבל לרבנן לא הוי בזמן הזה אלא מדרבנן ואפילו ר' יוסי דהוא תנא דסדר עולם אמרינן בפרק יוצא דופן [מו ·] דתני לה ולא סבר לה אלא תרומה בזמן הזה דרבנן ס"ל כרבנן ועי"ל דאפילו מ"ד התם תרומה בזמן הזה דאורייתא היינו לומר דקדושה שניה קדשה לשעתה ולעתיד לבר ואילו היה עולים כולם בימי עזרא היו מתחייבים בתרומה מדאורייתא ואפי' אחר שחרב הבית וגם ה"ה בפ"ב מהא"ב כתב להעמיד דברי הרמב"ם : ומ"ש והוא עצמו נראה שכך כתב בתחלת הספר אם מה שכתב התרומה ומעשרות אינן נוהגים אלא בא"י בין בפני הבית בין שלא בפני הבית אין משם ראיה דהתם ה"ק אין מצוה זו תלויה בבית קיים אבל מ"מ תלויה היא בביאת כולם וכמ"ש בסוף הפרק והם מ"ש כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדשוה קדושה שניה העומדת לעולם לשעתה ולע"ל י"ל דהתם לא לענין תרומות ומעשרות מן התורה קאמר אלא לענין שאר דברים התלוים בקדושת הארץ ואת"ל דלענין תרומות ומעשרות נמי קאמר כדמוכח סיפא דמילתיה שכתב הניחו אותם המקומות שהחזיקו עולי מצרים וכו' ולא פוטרים מן התרומה ומעשרות י"ל דהכי קאמר קדשוה קדושה שניה אף לתרומות ומעשרות מדאורייתא אילו היו עולים כולם והשתא דלא עלו כולם אע"ג דלא קדשה לתרומה ומעשרות מדאורייתא מדרבנן מיהא קדשה ומ"ש ואם איתא להאי מילתא בחלה הוא דאיתא כלומר דאמרינן בפרק יוצא דופן [מז ·] ובפ"ב דכתובות [כה ·] אפילו למ"ד תרומה בזמן הזה דאורייתא חלה דרבנן דכתיב בבואכם בביאת כולכם אמרתי ולא בביאת מקצתכם וכי אסקינהו עזרא לא כולהו סליק והרמב"ם דיליף אף לגבי תרומה מדכתיב כי תבואו ביאת כולכם משמע איפשר דבשום דוכתא מייתא להאי דרשא ויש קצת הוכחה לדבריו מדאמרינן בפרק הפועלים [דף פט ·] דז' שכבשו וז' שחלקו נתחייבו בחלה ולא במעשר והשתא איכא למימר ומה אם בזמן שנתחייבו בחלה לא נתחייבו במעשר בזמן שלא נתחייבו בחלה אינו דין שלא יתחייבו במעשר · וסמ"ג כתב על דברי הרמב"ם כלשון הזה וראייהו נראית מדאמרינן בנזיר [דף לז ·] ובפסחים [לד ·] גבי קוקות הנה לתרומה מתבואות ישראל מדרבנן ואיהו אומר קסבר משמע שסובר שכך הלכה ועוד שנחלקו ר"י ורשב"ל בפרק הערל הלכתא דרבנן דרבי יוסי משמע דס"ל שכן הלכה ולר"י הוי תרומה דרבנן לרבנן והלכה כמותו לגבי רשב"ל וכן פוסק ר"י רק שאומר שביעית עזרא היתה מן התורה עכ"ל .

ומ"מ איכא מ"ד דהאידנא אינו אלא דרבנן שבטלה קדושת הארץ משגלו ממנה אבל ר"י פי' שהם דאורייתא דקדושה שניה שקדשה בימי עזרא לא בטלה בפרק הערל מייתי פלוגתא דתנאי דר"י סבר קדושה שניה קדשה לשעתה ולעתיד לבא

פרישה

קודם שנתגלגלה כו' דהכל הולך אחר שעת הגלגול (ח) העושה עיסה לבהמה ולחיה פטור דכתיב ראשית עריסותיכם שלכם חייבת ושל חיה ובהמה אינה חייבת (ט) אם עשאה לשם הכלבים פטורה פי' אע"פ שהיא ראויה לרועים מ"מ פטורה אם אין אוכלים ממנה (י) צריך להפריש מספק דכיון שאינו עושה לאכול מחמי אלא למכור חיישינן שמא הקל בחלת ח"ל שהיא דרבנן ולא הפרישה משא"כ בקונה מבעה"ב שלא עיסתו לאכול ממנו שודאי הפריש חלה כ"ל :

סי' שלא (א) כמו עמון ומואב ומצרים ובבל שחייבום חכמים כו' כ"ל ויש מוחקין ובבל וטעות הוא וכן איתא בהדיא בתוס' דע"ז פ' ר"י ד' כ"ט ובמרדכי פ"ק דקידושין והמוחקין טעו כמ"ש אח"כ והרמוקין כמו בבל ולדרבה משם ראיה מדמסדיר במעשר וק"ל אלא ה"פ רחוקין כן (פי' בבל וכולא בו) לגבי שאר ארצות ס"ל כמו עמון ומואב אבל קרובין כן לא"י מארצות דידן וכן לענין חלה קרי ליה בא"י נמי רחוקים כה"ג ספי' וק"ל מ"ו . (ב) אבל בא"י נוהגין כו' ז"ל ב"י כתב כן כדי לכתוב עליו דברי הרמב"ם וכ"ל דהכי סלקא דעת דברי רבו

חדושי הגהות

שיעור ופטור ע"י גלגול ושוב לא יחזור לחיובו כך פי' הר"א פערקאן (סו) איתא להד' ענייננא רק גבי הקדש ולא בהפקר אמנם כיון דהקדש והפקר שוין לענין פטור מן החלה מטילא מאי דמפליגינן הכי בהקדש ה"ה בהפקר · ה בזמן שהרועים כרוצה ראיה מיתי לדבריו דתנא בזמן שהרועים אוכלים ממנה משמע שפעמים כו' וה"ה היינו כי נותן בה מורסן הרבה או מעט ש"מ דבמורסן נעשית (הר"א פערקאן) :

שניה שקדשו בימי עזרא לא בטלה (ג) הילכך הזורע בא"י חייב להפריש תרומות ומעשרות לפי סדר שנות השמיטה וזה סדרן שנה ראשונה תרומה גדולה ומעשר ראשון ומעשר שני וכן בשניה (ד) בשלישית הכל כסדר ב' שנים הראשונים אלא שבמקום מעשר שני נותן מעשר עני ת' שנים השניים כב' הראשונים ובשביעית היא שמיטה ואסור בחרישה ובזריעה ובכל עבודת קרקע ובא"י האידנא מדרבנן (ה) [א] ואין בה תרומות ומעשרות (ו) ובח"ל שאין שמיטת קרקע נוהגת אפי' מדרבנן הקרובים לא"י כמו עמון ומואב ומצרים (ז) נותנין מעשר עני כמו בששית והרחוקים כמו בבל נותנין מעשר שני (ח) [ב] ושמיטה היא בשנת פ"ח לר"י ולרש"י בשנת פ"ט וכן עיקר וכן ימנה לעולם שבע שנים אחר שבע (ט) דקי"ל שנת חמשים עולה לכאן ולכאן וזה משפט התרומות והמעשרות תרומה גדולה אין לה שיעור מן התורה וחכמים נתנו בה שיעור (י) עין יפה אחד מארבעים ועין רעה אחד מששים ובינונית אחד מחמשים בד"א בזמן שא"י בטהרתה והיא נאכלת ואז לא היו נותנין אותה (יא) אלא לכהן חבר (יב) ומיוחס בין גדול בין קטן (יג) ומאכיל לכל קנינו כמו לאשתו ולעבדיו ואוכלין דברים העומדים לאכילה ושותין דברים העומדים לשתייה וסכין בדברים העומדין

לבא ורבנן סברי לא קדשה אלא לשעתה : הלכך הזורע בא"י חייב להפריש תרומות ומעשרות לפי סדר שנות השמיטה כלומר כיון דבא"י נוהגים אי מדאורייתא' אי מדרבנן חייב להפריש וכו' וזה סדרן שנה ראשונה תרומה גדולה ומעשר ראשון ומעשר שני וכן בשניה וכו' אלא שבמקום מעשר שני נוהג מעשר עני פשוט בפ"ב ממסכת ידים ובפ"ק דר"ה [דף יב:] ומתבאר בפסוקי התורה :

ובשביעית היא שמטה ואסור בחרישה ובזריעה וכל עבודת קרקע בא"י כאידנא מדרבנן בפרק השולח [לו:] אמרינן דשביעית משמטת בזמן הזה מדרבנן ומשמע התם דבין שמיטת קרקע בין שמיטת כספים לא נהגו בזמן הזה אלא מדרבנן וגם בירושלמי דהשולח פירקא מייתי מקרא שאין שמיטה נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג כלומר מדאורייתא אינה נוהגת אבל מדרבנן נהגה וכך הם דברי הרמב"ם בהל' שמטה פ"ט ופ"י וכתב סמ"ג דהכי קי"ל ולא כתנאי דסברי דשביעית נוהגת אע"פ שאין יובל נוהג :

ואין בה תרומה ומעשרות כלומר כיון דאין זורעין בה לא שכיחא בה תרומה ומעשרות אי נמי לפי שהדברים הצומחים בה הם הפקר והפקר פטור מתרומות ומעשרות קאמר דאין בה תרומה ומעשרות ומיהו אם נכרי מכר לישראל פירות בשביעית וגמר מלאכתן ביד ישראל משמע דודאי נוהגי' בהם תרומה ומעשרו' וכ"כ ספר כפתור ופרח וכתב שבמקום מעשר שני יפריש מע"ע כדין עמון ומואב ששנינו בפ"ד דמסכת ידים : ובח"ל שאין שמיטת קרקע נוהג אפילו מדרבנן כן משמע מדין עמון ומואב שיתבאר בסמוך ומ"ש הקרובים לא"י כמו עמון ומואב ומצרים נותני' מעשר עני כמו בששית והרחוקים כמו בבל נותנים מעשר שני בפ"ד דמסכת ידים תנן דלדברי הכל בבל מעשר שני ומצרים מעשר עני ובעמון ומואב אפליגו תנאי התם ואחר כך נמנו וגמרו דהוו מעשר עני והתם מפרש טעמא משום דסמוכים לא"י הם ויהיו עניי ישראל נסמכים עליהם בשביעית :

ושמיטה היא בשנת פ"ח לר"י ולרש"י בשנת פ"ט ט"ס הוא שהרי בספר ח"מ סי' ס"ז כתב רבינו ובחשבון שנת שביעית איכא פלוגתא לר"י היתה בשנת פ"ח ולרש"י בשנת פ"ז והוא עיקר עכ"ל ודברי הרא"ש בפ"ק דע"ז כדבריו בחשן משפט ואיפשר לומר שמה שכתב שם פ"ז ופ"ח ומ"ש כאן פ"ח ופ"ט הכל אחד אלא שמה שכתב הרא"ש וכן מ"ש בחשן משפט הוא לפי המונים שנות העולם ממולד וי"ד ומה שכתב כאן הוא לפי המונים שנות העולם ממולד בהר"ד ומ"מ יש ט"ס בשמא דגברי במ"ש כאן כי החליף סברת ר"י לרש"י וסברת רש"י לר"י ועוד כי שם כתב על שנת פ"ז שהוא עיקר וכאן כתב על שנת פ"ט וכן עיקר והרמב"ם כתב בפ"י מהלכות שמטה מאימתי התחילו למנות מאחר י"ד שנה משנכנסו לארץ וכו' נמצאת למד שהשנה שחרב בה הבית באחרונה שתחלתה מתשרי שאחר החרבן בב' חדשים שהרי מתשרי הוא המנין לשמיטין וליובלות אותה השנה מוצאי שביעית היתה ושנת ט"ו מן היובל התשיעי היתה ולפי חשבון זה שנה זו שהיא שנת אלף וק"ז לחרבן שהיא שנת ד' אלפים ותתקל"ו ליצירה היא שנת שמטה ואח"כ כתב אבל כל הגאונים אמרו שמסורת היא בידיהם איש מפי איש שלא מנו באותם הע' שנה שבין חרבן בית ראשון ובנין בית שני אלא שמטות בלבד בלא יובל וכו' וכן עולה מתלמוד מסכת ע"ז כפי חשבון זה שהוא קבלה ושנת השמיטה ידוע היא ומפורסמת אבל הגאונים ואנשי א"י וכלם לא מנו אלא לשני חורבן משיליך אותם ז' ז' ולפי חשבון זה תהיה שנה זו שהיא שנת ק"ז ואלף לחרבן מוצאי שביעית וע"ז אנו סומכים וכפי חשבון זה אנו מורים לענין מעשרות ושביעית והשמטת כספים שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות עכ"ל והשתא לפי סברא אחרונה שתפס הרמב"ם עיקר נמצא שבשנת פ"ט היתה שמטה וכן המנהג היום בא"י כי שנה זו שהיא שנת הרל"ט נהגו שמטה (ח) : וזה משפט התרומות והמעשרות תרומה גדולה אין לה שיעור מן התורה בפרק ראשית הגז [דף קלו:] ובכמה דוכתי אמר שמואל חטה אחת פוטרת את הכרי : ומ"ש וחכמים נתנו בה שיעור עין יפה אחת ממ' ועין רעה אחת מס' ובינונית אחד מנ' משנה פ"ד ממסכת תרומות : בד"א בזמן שא"י בטהרתה והיא נאכלת ואז לא היו נותנים אותה אלא לכהן חבר בר"פ הזרוע [דף קל:] מנין שאין נותנין מתנה לכהן ע"ה שנאמר ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת ה' : ומ"ש ומיוחס בפ"ב דכתובות [כד: כה.] גבי בני חביה בני הקוץ וכו' אלה בקשו כתבם המתיחשים ולא נמצאו ויגאלו מן הכהונה קאמר בתירוצא בתרא בתרומה דרבנן אכול בתרומה דאורייתא לא אכול וכ"כ הרמב"ם בפ"ו : ומ"ש בין גדול בין קטן כ"כ הרמב"ם בפ"ו והכי משמע בגמרא [שם כו. מעשה באדם אחד] : ומ"ש ומאכיל לכל קנינו כו' מקרא מלא הוא (ויקרא כ"ב) וכהן כי יקנה נפש וגומר : ומ"ש ואוכלים דברים העומדים לאכילה וכולי אבל לא ישנו בדבר ממה שדרכו לעשות בו משנה פ"ח דשביעית שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה לאכול דבר שדרכו לאכול ולסוך דבר שדרכו

חולק אהרמב"ם אלא דסובר דבימי עזרא היתה הקדושה מן התורה אבל אחר שגלו ממנה אין קדושתה מן התורה ולא נתחייבו אלא מדרבנן וצ"ע · ולייטב דעת הרמב"ם נראה לפע"ד דס"ל כפי' הראשון שהבאתי שכתבו ר"י ורבינו שמשון דר' יוחנן דקאמר ואנא דאמרי כר' יוסי לאו משום דסבר ר' יוחנן שהיה אלא משום דאליבא דרבי יוסי דאנדרוגינוס דמתניתין קיימי אבל ר' יוחנן גופיה סבר כדאמר במדרש רות מעשרות כיון שגלו נפטרו והם חייבו עצמם מאליהם כלומר מדרבנן לבד וכדמשמע פשט הסוגי' בירוש' בכמה מקומות והשתא ס"ל להרמב"ם דלפי זה קשה אמאי לא נימא אפילו את"ל דקדושה ראשונה בטלה מ"מ קדושה שנייה שחזרו וקדשוה הוי קדושה מן התורה לפחות לשעתה אלא ע"כ דמדכתיב כי תבואו משמע דוקא ביאת כולכם כמו שהיה בירושה ראשונה והא דקאמר ס"פ יוצא דופן ופ"ב דכתובות ואמינא להו אלא אפילו למ"ד תרומה בזמן הזה דאורייתא חלה דרבנן דתניא אם נאמר כי תבואו וכו' בדרך דחייה איתמר דאיכא למדחי דשאני חלה דכתיב בבואכם אבל למסקנא דקי"ל כרבנן דר' יוסי דתרומה בזמן הזה דרבנן כי תבואו נמי משמע בביאת כולכם ובזה נסתלקו השתי השגות שהשיגו הראב"ד גם השלישית מדברי הרמב"ם עצמו שכתב בתחלת הל' התרומ' והמעשרות אינן נוהגין מן התורה אלא בא"י בין בפני הבית בין שלא בפני הבית נראה דאינה השגה דלא שיהא כונתו בלשון זה אלא לומר דבח"ל אין לנהוג תרומות ומעשרות בשום פנים אף בפני הבית ואפילו בזמן שכל ישראל היו בא"י אבל עיקר דינן בא"י כתבו הרב אח"כ באותו פרק בביאור שכתב כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה וכו' דדעתו לומר דקדושה ראשונה שהיתה בביאת כל ישראל דקדושתה מן התורה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא אבל קדושה שנייה שלא היתה בביאת כל ישראל ולא קדשוה אלא לנהוג בה תרומ' ומעשרות מדרבנן אותה קדושה עומדת לעולם לשעתה ולע"ל עד שיבואו כל ישראל בירושה השלישית ע"ש בהרמב"ם מבואר כדפרי' ועיין בסמ"ג הל' תרומות ובביאורו הרא"ם לסמ"ג בהלכות חמץ : ומ"ש הלכך הזורע בא"י וכו' כלומר כיון דבא"י איכא מצוה לפחות מדרבנן חייב להפריש ונקט הזורע דבזה הכל מודים משא"כ בלוקח כמ"ש בסוף סימן זה : ומ"ש וזה סדרן וכו' פשוט בפרק שני דמסכת ידים ובכמה מקומות בתלמוד : ומ"ש ובח"ל וכו' עד נותנים מעשר עני כמו בששית והרחוקים כמו בבל נותנים מעשר שני מפרש בפ"ד דמסכת ידים דה"ט דכיון דסמוכים לא"י הם יהיו עניי א"י נסמכין עליהן בשביעית · ומ"ש שמטה היא שנת פ"ח לר"י וכו' ט"ס הוא ועיין בח"מ סימן ס"ז לשם נתבאר בס"ד : וזה משפט התרומה וכו' עד וחכמים נתנו בה שיעור וכו' בפ"ד דתרומו ואף על גב דבירושלמי מפיק לה מקראי דכתיב זאת התרומה אשר תרימו ששית האיפה וכו' כתבו התוספ' בפרק אלמנה ניזונת דאסמכתא בעלמא ניהו דהא שמואל גופיה אמר התם תן עשית על ששיתם וכו' והכא קאמר שמואל דחטה אחת פוטרת את כל הכרי וכ"כ סמ"ג בהלכות תרומות · ומ"ש בד"א בזמן שא"י בטהרתה וכו' בר"פ הזרוע וכתבו התוס' דהיינו דוקא בשיש כהן חבר אבל אי ליכא כהן חבר אלא ע"ה יתנו לו ואל ימתין עד שיזדמן לו חבר והביאו ראיה לדבר : ומ"ש ומיוחס ה"א בפ"ב דכתובות : ומ"ש בין גדול בין קטן הרמב"ם בפ"ו כתב שמאכיל לכהנים בין גדולים בין קטנים בין זכרים בין נקבות וכו' וה"א בגמרא מעשה באדם אחד שהיה מל"ת ואמר זכורני כשאני תנוק ומורכב על כתפו

דרכי משה

שלא (א) ובקצת ספרים כתב כאן ובח"ה שמיטה היה בשנת ע"ד לר"י ושנת ע"ג לרש"י וכן עיקר : ובמרדכי

פרישה

רבינו ז"ל התחילה כתב מפני שאין נוהגין תרומות ומעשרות בארצות אלו אין רצוני להאריך בהן ועיין קאי שכתב מ"ס בסוף אבל בא"י נוהגין ואפילו כתב כן למעלה מיד וחזר ופי' הני שני דברים מ"ס שאין נוהגין בספר ארצות פר"י דהיינו במקומות הרחוקין כו ומ"ש דבא"י נוהג ע"ז כתב הרמב"ם שאינו אלא מדרבנן כו' : (ג) הלכך הזורע בא"י כו' כלומר כיון דבא"י נוהגין אי מדאורייתא אי מדרבנן חייב להפריש כו' ב"י : (ד) בשלישית הכל כסדר שתי שנים הראשונים אלא שבמקום כו' ותיבת הכל נראה דה"ק הכל כסדר ר"ל כמו בשתי שנים מפריש ג' דברים ומפרישם הם הסדר שלשים יפריש ג' דברים וגם הסדר בתחלה תרומה גדולה ואח"כ מעשר ראשון ואח"כ מעשר שני כן בשנה שלישית יפריש עוד מעשר אחד אלא שאין הדין בזה המעשר השלישי כמו שהדין במעשר שלישי בשתי שנים וק"ל : (ה) ואין בה תרומות ומעשרות כלומר כיון דאין זורעים בה לא שכיחי בה תרומות ומעשרות א"נ לפי שהדברים הצומחים בה הם הפקר והפקר פטור מתרומות ומעשרות ב"י וקמ"ל דמדאורייתא אין השביעית נוהגת וא"כ מדאורייתא אין מה שצומח בה הפקר מ"מ אמרינן בה הפקר ב"ד הפקר וחכמים ז"ל אמרו שיהא שביעית נוהג בה ויהא הפקר מה שצומח שם ועיין בדרישה : (ו) ובח"ל שאין שמיטת קרקע נוהגת אפי' מדרבנן ור"ל וחייב במעשר : (ז) נותנין מ"ע כמו בששית מפני עניי א"י שיבאו ויאכלו מה לאכול כיון שלא זרעו שם משא"כ ברחוקים מא"י וק"ל ב"י : (ח) ה"ג ושמיטה היא בשנת פ"ח לר"י ולרש"י שנת פ"ז כי טעם פלוגתתם דרש"י סבר בשנת ת"ך חרב הבית ולר"י נסתר שנת תכ"ט נשלם בשנת י"ב תחלת השמיטה כך פירשו התוספת וכן מוכח במרדכי א"כ נמצא ששנת היא מדברי רבינו וצ"ל פ"ח לר"י ופ"ז לרש"י וכתב שלדעת הרמב"ם היה שנת פ"ט שמיטה וכן הגיה בה"י כו' ע"ש הוא בסימן קמ"ג הסכים לדעת הרמב"ם והסכים דעת ר"י לדעת הרמב"ם כו' ע"ש וסיים שהכל תלוי ב הוא הגיה דגמרא דפ"ק דע"ז ועיין בדרישה : (ט) דקיימא לן שנת חמשים עולה לכאן ולכאן פירוש ולא מוריק שנת ל' הוא יובל ונסתב ז"ל אמר היובל ח"ל הרמב"ם בע' שנה של גלות בבל לא מנו אלא שמיטות ולא יובל וכן שונין לכל שנ המורבן ז' ז' ע"ש : (י) עין יפה אחד ממ' ועין רעה אחד מס' וסמכו על המקרא שלא לפחות מאחד מס' שנא' ועשיתם את האיפה מאומר הסעך ששים האפה אלי ששה כאלתם נותן אלי שהם לכור הרי אחד מס' שהכור שלשים סאין רש"י בפ' שופטים : (יא) אלא לכהן חבר שנא' ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת לכהנים וללוים למען יחזקו בתורת ה' : (יב) ומיוחס שנא' אלה בקשו כתבם המתיחשים ולא נמצאו ויגאלו מן הכהונה : (יג) ומאכילה לכל קנינו כמו לאשתו כו' שנאמר וכהן כי יקנה נפש כו' : (אלא מן המוקף פירוש מן הדבר שהוא מוקף ומכונס במקום אחד אבל אם הפריש על מוקף שכן

דרישה

כו' שלא [א] ואין בה תרומות ומעשרות כלומר כיון דאין זורעים בה לא שכיחי כו' א"נ לפי שהדברים צומחים כו' ומיהו אם נכרי מכר לישראל פירות בשביעית וגמר מלאכתן ביד ישראל משמע דודאי נוהגין בהם תרומות ומעשרות ובמקום מעשר שני יפריש מעשר עני כדין עמון ומואב ב"י : [ב] ושמיטה היא בשנת פ"ט לר"י ולרש"י בשנת פ"ז וכן עיקר וכתב

חדושי הגהות

שלא א ר"ל לפי שהמולד הראשון של הלבנה בשעת בריאת העולם היה בהרו"ד דהיינו ביום ב' אחר ה' שעות ור"ד חלקים (מתתר"ף לשעה) · ובשנה השנית שניתוסף על המולד הראשון ד"ח תתע"ו (כמבואר בטא"ח סימן תכ"ז) דהיינו ד' ימים וח' שעות ותתע"ו חלקים צא וחשוב תתע"ו חלקים על ר"ד הם תתר"ף הרי שעה אחת תן אותו שעה על ה'

העומדין לסיכה אבל לא ישנו בדבר ממה שדרכו לעשות בו ולא יעשו משקין משום פירות חוץ מענבים וזיתים לבד אבל האידנא שהכל טמאים ואי אפשר לה ליאכל מפריש כל שהוא [ג] אפילו חטה אחת ונותנה לכהן אפי' לעם הארץ ואינו מיוחס רק שיהא מוחזק בכהן והוא שורפה ויכול להניחה עד שישרפנה ליהנות בה בשעת שריפה ולא חיישינן שמא יבא ליהנות ממנה אפילו אם מניחה בכלי שאינו מאוס כיון שאין שום תרומה נאכלת [ד] אבל זר אסור ליהנות בשריפתה אם לא שיהא כהן נהנה עמו (ב) ומ"מ שאר הנאות שאינו מכלה אותה מותרת אפי' לזרים כדתנן מערבין לישראל בתרומה ואין מפרישין אותה אלא מן המוקף בד"א בא"י אבל בח"ל מפרישין אותה לכתחילה שלא מן המוקף אע"פ שאין לה שיעור למטה יש לה שיעור למעלה (יד) שאינו יכול לעשות כל גורנו תרומה ואם קרא שם תרומה על כל הכרי אין שם תרומה חלה עליו (טו) וזה הדין אם הוכשרה התבואה כגון שבא עליה מים אחר שנתלשה אבל אם לא הוכשרה אינה ראויה לקבל טומאה והרי היא טהורה ואי אפשר לאוכלה שהכל טמאים (טז) וטמא אסור לאכול בתרומה טהורה וא"א לשורפה כיון שהיא טהורה אלא תקבר וטוב יותר להבעירה קודם מירוח (יז) שעדיין לא חל עליה חיוב

כתפו של אבא והוציאוני מבית הספר והפשיטוני את כתנתי והטבילוני לאכול בתרומ' לערב והוכא לתידק מנ"ל לרבינו דנותנין אותה לקטן דאע"פ דנאכלת לקטנים אפ"ה אין נותנים אותה אלא לגדול מידי דהוה אעבדיו שנאכלין להם אבל אין נותנין להם וצ"ע מיהו לדעת רבינו והאי מדמשום אכילה לנתינה ה"ה דנותנים לכהנת מדכתיב לבניך ולבנותיך ולא דמי לפדיון הבן דלאהרן ולבניו כתיב למעוטי כהנת וכדלעיל בריש סימן ש"ה אבל בתרומה הכל מודים דאף לכהנת בין גדולה בין קטנה: **ומ"ש** אבל האידנא וכו' עד מפריש כל שהוא אפילו חטה אחת איכא לתידק דהא אפילו בזמן שהיה טהרה בארץ היה צריך להפריש כשעור שנתנו חכמים אפילו נטמא הדגן קודם שיפריש כדאיתא בפרק במה מדליקין ובפרק הערל מדכתיב ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה הטהורה נאכלת והטמאים יהנו בשריפתה וא"כ למה יגרע האידנא שלא יפרישנו כשיעור בשביל שהיא טמאה וי"ל דהאידנא שאני כיון דלא היה לה שעת הכושר ולא היתה ראויה באכילה כלל אוקמוה חכמים אדינא דאורייתא דאפילו חטה אח' פוטרת כל הכרי ובספר התרומה הל' א"י כתב וז"ל ובזמן הזה יפרישו מעט דמן התורה חטה א' פוטרת כל הכרי וא"ת ומ"ש מחלה דבשתי חלות שהיו מפרישין ביש מקומות היתה אחת לאור ויש לה שעור ומפרש בירושלמי משום שהיתה אין התורה אע"פ שכן טמאות וי"ל לפי שכן קרובים אל מקום טהרה ונאכלת וגם יש לה שעור אבל תרומה אפילו את"ל דדאורייתא היא כיון שאין שום תרומה נאכלת לפי שכולן טמאין אין לה שעור ועוד דהעיקר התרומה בזמן הזה דרבנן דלא קדשה לעתיד והיינו דימה לחלה: **ומ"ש** ונותנה לכהן אפילו לעם הארץ כ"כ הרמב"ם בפ"ו דנותן תרומה טמאה אף לכהן ע"ה והראב"ד השיג עליו ואמר שאינו מחוור והרב המגיד כתב שדעת הרמב"ם מההכן בפ"ד דחלה ואלו ניתנין לכל כהן וכו' עד ושמן שרפה ר"ל תרומה שנטמאה שעומדת לשרפה דהרמב"ם מפרש המשנה כצורתה ומשמעה דר"ל לכ' כהן אע"פ שהוא עם הארץ ורבינו שמשון פי' גם דלכל כהן אינו בא לרבות עם הארץ אלא לחבר אע"פ שאינו אוכל חולין בטהרה ע"כ לשונו וכ"כ בכסף משנה · ומ"ש והוא שורפה פי' אבל בקבורה לא כיון שהיא טמאה דהנשרפים לא יקברו כדאיתא בשלהי תמורה: **ומ"ש** ויכול להניחה עד שישרפנה וכו' בפרק כל שעה ריש [דף ל"ד] אבא שאול גבל של בית רבי הוה והיו מחמין לו חמין בחטין של תרומה טמאה ללוש בהן עיסה בטהרה ומותבינן אמאי ניחוש דילמא אתי בהו לידי תקלה אמר רב אשי בצליקתא ומאיסתא ותו אמר התם סוף [דף כ"ג] והא דתניא מדליקין בפת ובשמן של תרומה שנטמאת ולא חיישינן לתקלה היינו טעמא דפת זריק ליה בין העצים ושמן דרמי ליה בכלי מאוס וה"ה בסוף פרק התא דפסחים סוף [דף כ'] דקאמר שמן נמי אתי לידי תקלה ומהדר דרמי ליה בכלי מאוס וכתב בסה"ת הלכות ארץ ישראל דהיינו דוקא בזמנם שהיו טהורים ואוכלו התרומה הטהורה ולכך יש לחוש פן יאכל גם הטמאה אם לא ימאסנה אבל בזמן הזה שאין אוכלים שום תרומה ליכא למיחש לחידי ואפילו היא נקייה עכ"ל וזהו שכתב גם רבינו ויכול להניחה עד שישרפנה וכו' עד כיון שאין שום תרומה נאכלת דכתב כך על פי סה"ת: **ומ"ש** אבל זר אסור ליהנות בשריפתה וכו' בפרק כל שעה שם בתוס' בד"ה מחמין לו חמין כתבו וז"ל אומר ר"ת דלכהנים של בית ר' היו עושין כן דלישראל לא שרית אלא הנאה שהיא של בלוי כמו עירוב דמערבין לישראל בתרומה אבל הנאה של כליי כגון להאכיל לבהמתו או להדליק לישראל אסור כדאמר בב"ק דע"ז כהן שנשכר פרה מישראל לא יאכילנה כרשיני תרומה ובתוספתא תרומות נמי אמרינן מדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בשמן של תרומה שנטמאת ברשות כהן כי' אם יש שם כהן דכר לאחד נר לאתה ור"י אומר דטעמא משום דדרשינן משמרת תרומתי וכו' וכ"כ באגודה לשם וכן הוא בסה"ת: **ואין** מפרישין אותה אלא מן המוקף משנה פרק שני דבכורים ופ' קמא דחלה וילפינן לה מדכתיב גבי תרומת מעשר והרמותם ממנו תרומת ה' ממנו מן המוקף וכתבו התוס' בפ"ק דגיטין דאיתא בירושלמי כל התורה לתידה ותיכה לתידה דהא תמני דכתב גבי תרומת מעשר דמיניה נפקא מוקף מוקמינן לה בתרומה גדולה אבל בתרומת מעשר מדאורייתא לא בעינן מוקף וכן כתב סמ"ג בהלכות תרומות: **ומ"ש** בד"א בארץ ישראל וכו' ריש פרק עד כמה אמר שמואל תרומת חוצה לארץ אוכל והולך ואח"כ מפריש וכתבו התוספות משמע דלא בעינן מוקף מיהו הייתי יכול לפרש שבאחרונה לאחר שיפריש התרומה ישאר מהנו שיתקיים בו מוקף אבל בקונטרס פי' דאוכל והולך ומשייר כדי תרומה באחרונה ויפרישנה עכ"ל ומחלוקת זו הזכיר התוס' פ"ק דגיטין לענין חלה ביום טוב וע"ל בהלכות חלה סימן שכ"ג ובא"ח סימן תנ"ז: **אף** על פי שאין לה שיעור למטה וכו' משנה סוף פ"ק דחלה ובפרק ראשית הגז מפרש טעמא משום דכתיב בה ראשית שיהיו שיריה ניכרים: **ומ"ש** וזה הדין אם הוכשרה וכו' כלומר זה הדין שכתבתי לעיל אבל האידנא שהכל טמאים וכו' והוא שורפה אינו אלא כשהוכשרה וכו' עד וטמא אסור לאכול בתרומה טהורה כלומר אף בטהורה אסור ומה שכתב ואי אפשר לאוכלה וכו' טעמא מההכן בחלק גבי עיר הנדחת ותרומות ירקבו אלמא דשרפה עם שלל העיר אסור לכך טוב לקוברה כ"כ סה"ת לשם ע"ש ר"י: **ומ"ש** וטוב יותר להבעירה וכו' פירוש טוב יותר להבעירה כדי שתטמא ויוכל לשורפה מיד כלומר מיד בשעת שרפה ולא יבא לידי תקלה שאם לא יבעירנה אלא יקברנה

שדרכו לסוך לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן וכן בתרומה ומעשר שני: ולא יעשו משקים משום פירות חוץ מענבים וזיתים בלבד משנה בפי"א מתמכ' תרומות אין עושים תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא סתוניות חומץ וכן שאר כל הפירות אין משנין אותן מברייתן בתרומה ובמעשר שני אלא זיתים וענבים בלבד ויש בדברי רבינו ט"ס שחסר זיתים מלשונו: אבל האידנא שהכל טמאים וא"א לה ליאכל מפריש כל שהוא אפילו חטה אחת כ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות תרומות והיינו דוקא בתרומה גדולה אבל תרומת מעשר אפי' האידנא צריך להפריש לפי חשבון וכ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר וז"ל תרומת מעשר אין מפרישין אותה כאומד אלא מדקדק בשיעורה ואפי' בזמן הזה שהרי שיעורה מפורש בתורה: **ונותנה** לכהן כ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות תרומות התרומה לכהן בין טהורה בין טמאה אפילו נטמא הדגן או התירוש כולו קודם שיפריש ה"ז חייב להפריש ממנו תרומה בטומאה וליתנה לכהן שנא' ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי את' תרומה טהורה ואח' תרומה טמאה הטהורה נאכלת לכהנים והטמאה יהנו בשריפתה אם היה שמן מדליק ואם היה דגן וכיוצא בו מסיקין בו את התנור וכן תרומת מעשר אם נטמאה או נטמא המעשר מפרישין אותו בטומאה וניתן לכהן ליהנות בה בשריפתה עכ"ל והביא דרשא שכתב מיימוני נתתי לך את משמרת תרומותי היא בפרק הערל [עד י'] ומ"ש ורבינו אפילו ע"ה ואינו מיוחס כ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' תרומה: ויכול להניחה עד שישרפנה וכו' לא חיישינן שמא יבא ליהנות ממנה אפילו אם מניחה בכלי שאינו מאוס וכו' אבל זר אסור ליהנות בשריפתה אם לא שיהא הכהן נהנה עמו ומ"מ שאר הנאות שאינה מכלה אותה מותר אפילו לזרים ואין מפרישין אותה אלא מן המוקף משנה פ"ג דמעשר ופ"ק דחלה: אבל בח"ל מפרישין אותה לכתחלה שלא מן המוקף בפרק עד כמה [כז.] : אע"פ שאין לה שיעור למטה יש לה שיעור למעלה שאינו יכול לעשות כל גורנו תרומה וכו' משנה בפ"ק דחלה האומר כל גרני תרומה וכל עסתי חלה לא אמר כלום עד שישייר מקצת ומפרש טעמא בפרק ראשית הגז [קלו.] משום דכתיב בה ראשית ובעינן ראשית שיהו שיריה ניכרים: וזה הדין אם הוכשרה התבואה כו' אתאי דכתב לעיל אבל האידנא שהכל טמאים וכו' והוא שורפה קאי ומ"ש וטמא אסור לאכול בתרומה טהורה לאו דוקא טהורה אלא משום דטהור דאף על פי שאסור לאכול תרומה טמאה מותר לאכול תרומה טהורה קאמר דטמא אף בטהורה אסור: ומ"ש וטוב יותר להבעירה קודם מירוח שעדיין לא חל עליה חיוב תרומה כלומר דאילו אחר שחל עליו חיוב תרומה אסור לטמאה:

דרכי משה

(ב) ובמרדכי ביבמות פרק אלמנה לכ"ג כהן שאוכל אצל ישראל יכול לתת בנר שמן שלו אע"פ שעמד הכהן והלך לו אינו חייב לכבותו עד שכבה מעצמו : ול"נ

דרישה

וכתב ב"י שלדעת הרמב"ם היה שנת ג"ט שמיטה. ובמ"ח סימן ס"ו כתב דברי מהר"ר לוי בן חביב כו' שגיאה דגמרא דפ"ק דע"ז דף ט' ע"ב ז"ל אמר רב הונא בריה דרב יהושע האי מאן דלא ידע כמה שני בשבוע ליטפי חד שתא ונחשיב כללי ביובלי ופרטי בשבועי ונשקול מאה תרי ונשדי אמדעי ונחשבינהו לפרטי בשבועי וידע כמה שני בשבוע כו' ופרש"י נטפי חד שתא על מנין דמחורבן הבית שמת עד שנה שעומד וחז"ב דתניא אותה השנה שנחרב הבית בראשונה וכו' מוצאי שביעית היה אלמא שתא דחורבן מתחלת שמיטה לחשבון היה ומאן דמני לשני חורבן לא מני להיות בהדי שני חורבן אלא בכדי שני דקם ביתא הוא ונכך רוצה בכ' כתב שכן נחרב הבית לכלך מאן דבעי למימני שמטה לוסיף לשנת חורבן שהיא היה שנת התחלת שמיטה על שנים דבתר חורבן הבית · ומחשב כללי מכל מאה לישקל תרי כר"י דאמר שנת החמשים עולה לכאן ולכאן היא שנת היובל היא שנת תחלת שמיטה הבאה ולאפוקי מדרבנן דאמרי שנת החמישים ומחד היה התחלת השמיטה ולרבי יהודה מתחיל למנות השמיטין בבית שני לא וזה הסדר משבעים שנה לשבעה שנה רק אלא התחיל למנות שמיטות עד אחר שבע שנים שכבשו לארץ שאז עלה עזרא וקידש הבית והתחיל למנות ובבית עמד ת"ך שנה ול מיים שבע שנים הרי התחיל מיד שבע שנים שבשנת ת"ך היתה התחלת השמיטה וקנ"ב שנים לאחר חורבן נשלמו ד' אלפים ליצירה הוסיף עליהם שנת ת"ך הרי קנ"ג ותלך חמישית כולו ועוד י' שנים מתחלף השתי הרי אלף קנ"ג הוא א' תותם בו"ו ולא ישאר בידך כלום נמצא שנת י"א לאלף השני היתה התחלת השמיטה ור"י הקשה שם מירש"י והוכיח משנת תכ"א חרב הבית והיא היה התחלת השמיטה נמצא שנת י"ב לאלף השני היה התחלת השמיטה וממילא נשמע שבשנת פ"ו לרש"י ישנת פ"ם לר"י לאלף השני היה שנת השמיטה ועיין במהרש"א דף פ"ב ע"ג שהסכים לרש"י ומש"כ כתב רבינו בדעת רש"י עיקר וסמך אחה שהוכיח הרמ"ס שם כן ע"ש · והא דפליג בשנת החורבן לא נמנע לשנות השמיטות משנת התחלת שני השמיטות משום שהמה מחולקים בשנויית דרב אשי דאמר בלא מנו ששבע שנים ברגשומש אי קאי גם אליבא דרבי יודא דהלכתא כוותיה או אליבא דרבנן לחוד שלפי פרש"י קאי גם לרבי יודא וכמ"ש הרא"ש שם בשנויא קמא ובשנויא בתרא כתב דקאי לרבי יודא לחוד ולפירוש ר"י לא קמשני הכי אלא אליבא דרבנן אבל לרבי יודא לא ליכון לכבי ע"ש בתוספת ובמהרש"א ועיין מ"ש בב"ח סימן ס"ו דדריש סיבתי בב' טור דבריו כ"ל · והרמב"ם פ"י מה שכתבתי הם וז"ל הרמב"ם פ"י דהלכות שמיטה ויובלות [illegible] שחרב בה הבית באחרונה שתחלתה מתשרי שאחר החורבן כ"ב חדשים שהרי מתשרי הוא המנין לשמיטות וליובלות אותה השנה מוצאי שביעית היתה ע"כ וכתב כ"מ כלומר כשחרב הבית שנה מיום החורבן עד י"ב חדש שכל מה שאירע באותה שנה חיקרי שאירע בשנת החורבן כמתפה תופס תחילתה מתשרי שאחר החורבן כ"ב חדשים אותה שנה מוצאי שביעית היתה וכלומר נמצא שנת תכ"ב היתה מוצאי שביעית ובשנת תכ"א היתה השמיטה) וכתב אחר זה · ועוד הרמב"ם ולפי חשבון זה תהיה שנה זו שהיא שנת שבעה ומאה ואלף לחורבן מ"מ שביעית וכתב עליו כ"מ ז"ל כלומר ומאחר שנתבאר שהחורבן היה בשנת השמיטה כשתלך אלף ומאה ליובלות יותרו בידך כ"ב שנים תוסיף עליהם שבעה הנשארים הם כ"ט הפ"ח הם מי"ב שמיטות ישאר בידך אחד היא תחלת שמיטה שהיא מ"ט וכיון שנת ד' אלפים ועוד ליצירה הכ"ל נמצא לחשבון זה שנת ה' אלפים וע"ה היא שמיטה ובשנת פ"ב וכ"ט הרי לך פ"ט להרמב"ם ועיין שם כי שם הכל מבואר יפה : [ג] (ואפילו חטה אחת כו' והיינו דוקא תרומה גדולה אבל תרומת מעשר אפי' האידנא צריך להפריש לפי חשבון וכ"כ רמב"ם פ"ג דתרומה ב"ו [ד] אבל זר אסור ליהנות משריפתה ובמרדכי ביבמות פרק אלמנה לכ"ג כהן שאוכל אצל ישראל יכול לתת בנר שמן שלו אע"פ שעמד הכהן והלך לו אין חייב לכבותו עד שיכבה מעצמו עכ"ה)

פרישה

כהן במקום אחר נמצא שהפריש שלא מן המוקף על המוקף עכ"ה). (יד) שאינו יכול לעשות כל ג"ר תרומה דכתיב בה ראשית שיהא שיריה ניכרים (טו) וזה הדין אם הוכשרה התבואה כו' אתאי דכתב לעיל אבל האידנא שהכל טמאים כו' והוא שורפה קאי . (טז) וטמא אסור לאכול בתרומה טהורה ר"ל אפי' טהורה שתרומה טמאה אפי' טהור אסור לאוכלה (המ"ל בטמא אפי' בטהורה אסור עכ"ה) (יז) שעדיין לא חל עליה חיוב תרומה דאילו אח"כ אסור לגרום טומאה

חיוב תרומה כדי שתטמא וישרפנה מיד (יח) [כ] פן יבא לידי מכשול ליהנות ממנה ואח"כ מפריש אחד מי' מהנשאר (יט) ויתננו לכהן או ללוי והכהן או הלוי שנתנוהו להן יפרישו ממנה אחד מי' והוא הנקרא תרומת מעשר ואם זה המפריש תרומת מעשר כהן הוא יעכבנה לעצמו ואם הוא לוי יתננה לכהן ודינה כדין תרומה גדולה והנשאר הוא ממנו של הכהן או הלוי לכל דבר ומותר לזרים (כ) [ו] וכן כהן ולוי צריכין להפריש מעשר משלהן אע"פ שהוא לעצמו כדי להפריש ממנה תרומת מעשר וכן הדין בכל התרומות ומעשרות אע"פ שהן לעצמן צריכין להפרישן כמו ישראל

לטמאה ומיהו היינו דוקא בתרומת א"י אבל בתרומת ח"ל מותר לטמאה בידים וכמ"ש הרמב"ם בפי"ב מהלכות תרומות ומ"ש וישרפנה מיד פן יבא לידי מכשול וכו' תימה שזה סותר מ"ש לעיל בסמוך ויכול להניחה עד שישרפנה וכו' ולא חיישינן שמא יבא ליהנות ממנה וכו' כיון שאין שום תרומה נאכלת ב ואין לומר דשאני התם שהיתה טמאה מתחלתה אבל הכא היתה טהורה והכשירה בידים דאין טעם לחלק ביניהם מפני כך : ואח"כ מפריש אחד מי' מהנשאר וכו' אתאי דקתני לעיל שמפריש תרומה גדולה קאי ומ"ש ויתנהו לכהן או ללוי בפרק ב' דכתובות [דף כו'] תניא רשב"א אומר כשם שתרומה חזקה לכהונה כך מעשר ראשון חזקה לכהונה מעשר ראשון דלוי הוא כר' אלעזר בן עזריה דתניא תרומה לכהן מעשר ראשון ללוי דברי ר"ע ראב"ע מעשר ראשון אף לכהן איסור דאמר ראב"ע אף לכהן לכהן ולא ללוי מי אמר אין בתר דקנסינהו עזרא ומשמע דלר"ע דקודם קנסא הוי דוקא ללוים בתר קנסא אף לכהנים אבל לראב"ע דמקמי קנסא הוי אף לכהן בתר קנסא הוי לכהן דוקא וכ"כ התוס' וכיון דקי"ל הלכה כר"ע מחבירו א"כ יתנהו לכהן או ללוי והרמב"ם כתב דמעשר ראשון ללוים שנאמר ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בני ישראל לנחלה ואח"כ כתב ועזרא קנס את הלוים בזמנו שלא יתנו מעשר ראשון אלא יתנן לכהנים לפי שלא עלו עמו לירושלים נראה מדבריו שלא קנס אלא את הלוים שבזמנו לבד וכן נראה ממ"ש עוד בסוף ה' מ"ש ובזמן שהיו נותנין מעשר ראשון לכהנים לא היו מתודים משמע מלשון זה דעכשיו אינו ניתן אלא ללוי דאל"כ הכי הו"ל למיכתב ומזמן עזרא והולך שמעשר ראשון ניתן לכהנים לא היו מתודים נ"ל שהוא פסק כר"ע דאמר מעשר אחד ללוי וסובר ז"ל דאף לר"ע קנסינהו שלא יתנו להם אלא לכהנים ולפי זה כי אמר אין בתר דקנסינהו עזרא הדר ביה תמאי דאוקמא כר' אלעזר ב"ע דהשתא כר"ע נמי אתיא וסובר ז"ל דלא קנס עזרא את הלוים אלא בזמנו דוקא ומשמע ליה הכי מדאשכחן בכמה דוכתי שהיו נותנים מעשר ראשון ללוים בפרק כל הגט [ל'.] ובפרק הזרוע [קלא:] ובפרק יש מותרות [פו:] ובמעשה דר"ג וזקנים [מ"ש פ"ה] שהיו בלוים בספינה ובכמה דוכתי וטעמא דמסתבר הוא שלא לקנוס אלא לבני הדור ההוא שלא עלו עמו ולא לדורות הבאים שלא נמצא בהם עון ולפי זה נ"ל דהא דקתני כך מעשר ראשון חזקה לכהונה בימי עזרא הוא דקאמר דוקא וקשה לי מדתנן בסוף סוטה [מז.] יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר וקאמר עלה מאי טעמא לפי שאין נותנין אותו כתיקונו דרחמנא אמר ללוים ואנן קא יהבינן לכהנים ופרש"י יהבינן לכהנים משום דקנסינהו עזרא ללוים והרי יוחנן כה"ג אחר עזרא הוה כמה דורות ואפ"ה היו נותנים לכהן וי"ל דע"י שהורגלו לתת בימי עזרא לכהנים אף לאחר זמנו גם כן נהגו כן ולא היה יכולת ביד יוחנן כהן גדול לבטלם ממנהגם לפי שהיה נראה בעיניהם כגזל לבטל נתינתן למכיריהם מה שהיו רגילין לתת להם ולהכי העביר הודיית המעשר א"נ דבני דורו של יוחנן כהן גדול סבירא להו כר' אלעזר ב"ע ואיהו ס"ל כר"ע ומיהו סמ"ג כתב ועזרא קנס את הלוים בזמנו וכו' ומסיים כך שנינו שיוחנן כהן גדול בטל וידוי המעשרות ע"כ ולדבריו א"א לומר כתירוץ שני אלא כתירוץ ראשון ואכתי קשה מדאיתא בפרק יש מותרות [פו:] ההיא גינתא דהוה שקיל ר' אלעזר ב"ע מעשר ראשון מיניה אזיל ר"ע אהדרא לפיתחא לבי קברי ומסיק התם למ"ד קנסא לכהנים משום הכי אהדור לפתחא דהכי קאמר ליה בתורת קנסא אית לך בתורת חלוקה לית לך ואם איתא דלא קנס עזרא אלא בזמנו היכי א"ר עקיבא בתורת קנסא אית לך כיון דלא הוי בזמנו דעזרא דר' אלעזר ב"ע עשירי לעזרא הוה ושמא יש לומר דלר"ע הוא דלא קנס עזרא אלא לזמנו דכיון דדינו ללוים ולא לכהנים ליכא למימר שעיקר הדין ממקומו והפכו לעולם אבל לר' אלעזר ב"ע דמדינא הוי אף לכהנים לעולם קנסינהו שלא יתנו אלא לכהנים והא דא"ל ר"ע לר' אלעזר ב"ע בתורת קנסא אית לך לדבריו דרבי אלעזר בן עזריה קאמר : והכהן או הלוי שנתנוהו להם יפרישו ממנה אחד מי' והוא הנקרא תרומת מעשר זה פשוט בתורה בסוף פרשת קרח ואם זה המפריש כהן יעכבנה לעצמו ויתבאר בסמוך ואם הוא לוי יתננו לכהן פשוט הוא :

ודינה כדין תרומה גדולה והנשאר הוא ממנו ומותר לזרים בפ"ב דכתובות [כו:] ובפרק הערל [עג: עד:] : וכן כהן ולוי צריכים להפריש מעשר משלהן וכו' וכן הדין בכל התרומה והמעשרות וכולי צריכים להפרישן כמו ישראל כ"כ הרמב"ם בהלכות מעשר פ"א ויליף לה מדכתיב (במדבר י"ח) כן תרימו גם אתם מפי השמועה למדו אתם הלוים גם אתם לרבות את הכהנים וכתב סמ"ג בסימן קל"ה דהכי איתא בספרי : ומ"ש שכן לעצמן כ"כ הרמב"ם בפ'

יקברנה איכא למיחש שמא יבא שום אדם לידי מכשול באורך הזמן שימצאנה ויהנה ממנה ואף על גב דלעיל כתב ויכול להניחה עד שישרפנה וכו' ולא חיישינן שמא יבא ליהנות ממנה וכו' היינו דלא חיישינן שהוא בעצמו יבא ליהנות ממנה דכיון דהוא מניחה עד שעת שריפה בלבד שהוא זמן מועט לא חיישינן אבל בטהורה דליכא שריפה אלא קבורה וגניזה חיישינן שמא אדם אחר ימצאנה ולא ידע שהיא תרומה ויבא ליהנות ממנה שהרי אפילו בשהיית י"ב חודש חיישינן לתקלה כדכתבו התוס' פ"ק דשבת (דף י"ז) בד"ה דילמא משהי וליכא למימר נמי כרמי ליה בכלי מאוס דהו ליכא למיחש לתקל' דהכוהה לא ממאסה כי רמי לה בכלי מאוס כדמשמע פ"ק דשבת דתרומה טמאה אסור לכהן לשהינה כדי שישרפנה שמא אתו בהו לידי תקלה ולא אמרינן דנרמי לה בכלי מאוס ועוד דאף לשלקן ולמאסן חיישינן דשמא בתוך כך אתי בהו לידי תקלה כמ"ש בתוס' פרק כל שעה אמאי דקאמר בשליקותא ומאיסתא דדוקא כשהן כבר מאוסות ועוד דדוקא היכא דחיישינן דילמא אתי למיכל מינה התם הוא כיון דרמי ליה בכלי מאוס תו לא אתי למיכל מינה אבל כאן שאסור אף בהנאה שרפה כי רמי ליה בכלי מאוס נמי אתי בהו לידי תקלה שידליקנה ויהנה ממנה וכ"כ הר"ם מרוטנבורק גבי נר חנוכה כדכתב רבינו בא"ח סימן תרע"ז וב"י נתקשה לו מ"ש טהורה מטמאה דאין טעם לחלק ביניהם ולמאי דפרישית ניחא ומ"ש וטוב יותר להכשירה קודם מירוח וכו' טעמו משום דלאחר שבא לה חיוב תרומה אסור לגרום טומאה לחולין שבא"י שהחיוב בה מן התורה דחולין הטבולין לתרומה כתרומה דמו וכל זה מסה"ת : **ואח"כ** מפריש אחד מעשרה וכו' פלוגתא דר"ע ור"א בן עזריה בפ"ב דכתובות ופסק כר"ע דקאמר מעיקרא מקמי דקנסינהו עזרא ללוים על שלא עלו עמו לירושלים הוי מעשר ללוים בלחודייהו ולבתר קנסא הוה בין לכהנים בין ללוים דללוים נמי יכול ליתן שהרי ר"ג בספינה נתן לר"י בן חנניא שהיה לוי וכ"כ התוס' לשם וכ"כ עוד בפ' המוכר את הספינה וכ"כ בספר התרומה בהלכות א"י וז"ל הרמב"ם בפ"א דה' מעשר ועזרא קנס את הלוים בזמנו שלא יתנו לכן מעשר ראשון אלא יתנן לכהנים לפי שלא עלו עמו לירושלים עכ"ל משמע דס"ל דלא קנס עזרא אלא ללוים שבדורו בלבד אבל אחר דורו דין תורה במקומו עומד שלא יתנן אלא ללוים ודברי רבינו כדברי התוס' שלכל הדורות קנס עזרא ויכול ליתנם לכהן כמו ללוי ולהלכה לאפוקי נפשיה מפלוגתא דרבוותא לא יתנו אלא ללוים ולא לכהן ודלא כהרב בהגהת ש"ע שכתב די"א דיתנן אף לכהן ומה שקשה אדברי הרמב"ם כבר יישבה בית יוסף באורך בסימן זה וגם בכסף משנה לשם : ומ"ש והכהן או הלוי וכו' עד יעכבנה לעצמו כ"כ הסמ"ג בה' תרומות דה"א בספרי לפי שהכהנים נוטלין מן הכל יכול יהו אוכלים בטבלן ת"ל כן תרימו גם אתם ודרשו בספרי אתם אלו הלויים גם אתם לרבות הכהנים ע"כ ומכאן שבענין טבל אין חלוק בין כהן ללוי וישראל כי כולם שוין בדבר וכ"כ הסמ"ג בלאוין קמ"ז וכן פרש"י להדיא בפ' האשה רבה (דף פ"ט) ובפ' האיש מקדש (דף מ"ו) וכך תפסו התוס' בפשיטות בפ' יש מותרות (דף פ"ו) בד"ה מה תרומה דכהן אסור לאכול טבל ומלשון הברייתא בפ' הנשרפין ואלו שבמיתה האוכל את הטבל וכהן טמא שאכל את התרומה מדתני בהתם האוכל את הטבל משמע דאף כהן אסור בטבל דאל"כ היה לו לומר לוי וישראל האוכל את הטבל כדקתני בסיפא וכהן טמא שאכל את התרומה אלא ודאי כל אוכל טבל אפי' כהן הוא במיתה להכי קאמר סתם האוכל את הטבל . ומ"ש ודינה כדין תרומה גדולה פי' ולכך צריך לשורפה אם נטמאת לאחר שהוכשרה וכ"כ בסה"ת והכי משמע בברייתא פ"ק דביצה (דף) דדימהם שוין במקצת דברים ועיין במשנה פ' שני דבכורים : ומ"ש והנשאר הוא ממנו וכו' בפ' יש מותרות פליגי בה רבנן ור"מ ופסקו הפוסקים דאין הלכה כר"מ דאמר מעשר ראשון אסור לזרים : ומ"ש וכן כהן ולוי צריכים להפריש וכו' כבר כתבתי בשם סמ"ג שכתב דה"א בספרי וכ"כ הרמב"ם בפ"א מה' מעשר וכן כל שאר מתנות כהונה צריך הכהן והלוי להפריש אפי' פטר חמור והוא לעצמו מלבד פדיון הבן שאין כהן ולוי חייבים להפריש כלל כמו שנתבאר בסימן ש"ס:

ואם

פרישה

[כ] שעשה לתרומה טהורה : (יח) פן יבא לידי מכשול ליהנות ממנה והא דאמרינן לעיל בסמוך דלא חיישינן שמא יבא ליהנות ממנו הי' י"ל דוקא היכא שהיא טמאה ועומדת לישרף לא חיישינן (שמא יבא ליהנות ממנה) כיון שהכל יודעין שאין תרומה בזמן הזה בשריפה אבל הכא דתרומה טהורה היתה ואסורה לשרוף (רק שהוכשר בידים ואין הכל יודעים שהוכשרה עכ"ה) ועוד לומר כיון שאסורה לשרוף אותה ס"מ שאין לה דין שאר תרומה ויבא לאוכלה לכך כתב שטוב להכשירה כו' כדי שתטמא וישרפנו מיד כל מה שתבא רשות לשרוף מיד (שודע הדין ישרוף מיד עד שלא יבואו אחרים או גם ביתו לטעות בה עכ"ה) ולא אולה מטמא כל"ל ומ"ש פן יבא לידי מכשול קאי אאם לא תהיה מוכשרה וק"ל ועיין בדרישה : (יט) ויתננה לכהן או ללוי לר"ע כך היה לאמר שקנס עזרא הלוים על שלא עלו עמו שמתחלה לא היו נותנין אותה אלא דוקא ללוים ולר"א בן עזריה כך היה הדין מעולם שהמעשר יכול ליתן אף לכהן אלא שעזרא קנס שלא ליתן ללוי כלל אלא דוקא לכהן וכתב הרמב"ם שעזרא לא קנס אלא לדורו אבל אחר דורו אף לדרנו והיו נותנין לכהן או ללוי למי שירצה ב"י פ"ש : (כ) וכן כהן ולוי צריכים להפריש מעשר משלהן כו' כדי להפריש ממנה תרומת כו' כ"כ הרמב"ם בהלכות מעשר בפ"א ויליף לה מדכתיב כן תרימו גם אתם מפי השמועה למדו אתם הלוים גם אתם לרבות את הכהנים . ומ"ש שכן לעצמן יליף לה מדכתיב כי תקחו מאת בני ישראל · ומה שנותן טעם שהכהן והלוי צריכין להפריש מעשר משלהן כדי להפריש ממנה תרומת מעשר קשה תיפוק ליה שצריך להפריש מפני שהמעשר עושה טבל כל זמן שלא מפרישו כדאמרינן לקמן דאפי' מעשר עני עושה טבל וי"ל דגבי מעשר אי לאו משום ת"מ לא הוי עושה טבל הואיל שהוא לעצמן ואין בו שום קדושה שהרי מותר אפי' לזרים אבל בשביל ת"מ שיש בו דין תרומה גדולה עושה טבל אע"פ שהוא לעצמו · ומה שמעשר עני מטבל היינו משום שצריך ליתנו לעניים אחרים ואסור לעכבו לעצמו ואפי' אם [ו] הוא עני אבל מכל מקום לא מ"ש שכתב וכן הדין בכל תרומות ומעשרות אע"פ שהן לעצמן כו' ולשון מעשרות שהוא לשון רבים משמע שאיירי גם כן במ"ע והוא לעצמו ואפי' הכי צריך להפרישו

אף

דרישה

[כ] פן יבא לידי מכשול כו' וי"ל ב"י תימה שזה סותר מ"ש לעיל בסמוך ויכול להניחה עד שישרפנה כו' ולא חיישינן שמא יבא ליהנות ממנה כו' וי"ל דשאני התם שהיתה טמאה מתחלה אבל הכא היתה טהורה והכשירה בידים דאין טעם לחלק ביניהם מפני כך עכ"ל ב"י אבל ל"נ כמ"ש בפרישה ועוד י"ל דלעיל אע"פ שהיא אסורה באכילה מ"מ מותרת ליהנות ממנה בשריפתה ולכך לא גזרו כולי האי שלא ישהנו פן יבא לידי מכשול משא"כ בתרומה זו שאסורה אפי' בהנאה לכך גזרו וזוגמא חילוק זה כתב ב"י בא"ח סימן תמ"ה על ב"ה שאסר חמץ שעבר עליו הפסח באכילה ולא בהנאה ע"ש ומ"ש וישרפנו מיד פן יבא לידי מכשול כו' יתפרש כמ"ש בתירוץ שכתבתי בפרישה וה כתבתי לכאורה למ"ש רבינו פן יבא לידי מכשול ליהנות ממנו דמשמע דמתרומה טהורה אסור ליהנות דזה מקרי שינוי גבה ולא נתנה תורה אלא לאכילה מיהו זה דוחק בעיני דמ"ש מזה דמותר להערב לו בתרומה הוא הדין נמי הכא אע"פ שאסורה באכילה והנאת שריפה מכל מקום מותר לשאר הנאות עירוב וכיוצא בו והא דקתני פן יבא לידי מכשול ליהנות ממנו י"ל אכילה או שריפה וכמ"ש לפני זה ולא חיישינן שמא יבא ליהנות ממנה וי"ל באכילה לכן צריך לתרץ כדכתיבנא בפרישה אם לא שנחלק לומר דלעיל שיכול ליהנות ממנה ע"י שריפה לא גזרו שיבא לאוכלה ששריפה גם כן נחשב להנאה חשובה אבל הכא שאסור ליהנות ממנה אפי' בשריפה חיישינן שיבא ליהנות ממנה או על ידי אכילה או על ידי שריפה שהם הנאות חשובים לאפוקי שאר הנאות שאינם חשובים · והיותר נראה והאי נקיטת טעם פן יבא לידי מכשול אדלעיל קאי שקאמר אלא תקבר וכתב וטוב יותר להכשירה ולהביאה לידי שריפה שאף אם תקבר יש לחוש שתחזור ותתגלה ותבא לידי אדם שלא ידע שהיא תרומה ויבא ליהנות ממנה משא"כ אם נטמאת וישרפנה שיוצאה מן העולם תו לא יבא לא הוא ולא אחרים לידי מכשול והאי מיד לאו ר"ל דבעי שריפה מיד אלא ר"ל שתשרף ותכלה מיד משא"כ בקבורה וק"ל :

[ו] וכן כהן ולוי צריכין להפריש מעשר משלהן כו' כדי להפריש ממנה ת"מ כו' קשה הא וכתב אף על פי שהוא לעצמן כדי להפריש ממנה ת"מ תנתן ללוי אבל כהן דת"מ נמי של

ומעכבו

חדושי הגהות

ח' שעות שבמולד הראשון ועוד ח' שעות שניתוספו הרי י"ד שעות וה' ימים שניתוספו על הב' שבראשון הרי ו' נמצא שהמולד בשנה השנית היה ביום ו' אחר י"ד שעות וזהו וי"ד הנזכר בב"י והנה יש מונים משנת בריאות העולם וכמבואר בטוא"ח שם וזהו הבת השניה שהזכיר הב"י דהיינו בתרי"ד וכמ"ש ויש מונים מאחר מולד אדה"ר שהוא שנת ב' ליצירה וכמ"ש הרמב"ם בפ"ו מה' שמטה ויובל דהיינו וי"ד וזה הבת הראשונה שהזכיר הרב"י : ב הב"ה ודרישה כיוונו לדעת אחת ליישב דעת הטור דבשלמא לעיל וישרפנה ויוציאנה מן הקלפה ועד זמן השריפה לא חיישינן לתקלת עצמו משא"כ כאן בטהורה שצריך קבורה נהי דלא חיישינן לתקלת עצמו יש לחוש אחר שתקבר יחזור ויתגלה ויכשל בה אחר : ג פי' שהיה עושה רק פתח של ההיא גינתא לצד בית הקברות כדי שלא יוכל ראב"ע שהיה כהן ליכנס לקבל מעשרות :

מולא

ישראל (כא) ואם הפריש הישראל מעשר בשבלים קודם שהפריש תרומה גדולה אין הלוי צריך להפריש ממנו חלק תרומה גדולה שהיה על הישראל להפריש אבל אם דש הישראל והפריש המעשר מן הדגן קודם שהפריש ממנו תרומה גדולה חייב הלוי להפריש תרומה גדולה שבו מלבד תרומת המעשר לוי שלקח המעשר בשבלים (כב) לא יתן ממנו תרומה בשבלים (כג) אלא קונסים אותו לדוש ולהבר וליתן המעשר דגן ואינו חייב ליתן המעשר מן התבן והעצה ואם הפריש תרומת מעשר שבלים כמו שלקח ה"ז כותש ונותן לכהן את הזרע ואת התבן ומפרישין [ז] תרומת מעשר אפי' שלא מן המוקף ואח"כ יפריש הישראל אחד מעשרה מהנשאר והוא הנקרא מעשר שני וזה משפטו אם לא הוכשר אז הוא טהור והיה ראוי לאוכלו בירושלים שאע"פ שאין חומה קדושת העיר והבית לא בטלו אלא שא"א לאוכלו כיון שאין מזבח דאיתקש לבכור בהמה (כד) מה בכור בזמן שיש בית אף במעשר דוקא בזמן שיש מזבח אלא אם הוא חוץ לירושלים יחללנו על שוה פרוטה וישחקנו וישליכנו לנהר ואם הוא בירושלים שהוא טהור (כה) א"א לפדותו ואיכא למיחש שמא יבא בו לידי תקלה (כו) [ח] הילכך ד מותר להכשירו כדי שיטמא ואע"פ שאף לאחר שנטמא אסור לאוכלו

ולא

ואם הפריש ישראל מעשר בשבלים וכו' תימרא דריש לקיש בפ' קמא דביצה (דף י"ג) ופ' כל שעה (דף ל"ה) ופ' ג' שאכלו ומפיק לה מקראי והכי פירושו לא מיבעיא דהישראל אין צריך ליתן לכהן אלא אחד מחמשים תרומה כמה ששייר ואין צריך ליתן ממה שהרדים ללוי בשבלים אלא אף הלוי פטור ונמצא שהכהן מפסיד התרומה ממה שהיה מגיע לו משבלים שהקדימו הלוי :

לוי שלקח המעשר בשבלים לא יתן ממנו תרומות המעשר בשבלים וכו' וליתן תרומת המעשר דגן ואינו רשאי ליתן תרומת המעשר מן התבן וכו' עכ"ל והיא ברייתא פרק קמא דביצה [דף י"ג] בן לוי שנתנו לו שבלים במעשרותיו עושה אותן גורן ענבים עושה אותן יין זתים עושה אותן שמן ומפריש עליהן תרומת מעשר ונותנן לכהן וקאמר רבא קנסא ופירש רש"י על שהקדים וגרם להערים ויעבור על דברי תורה שהמשנה סדר המעשרות כלאו מלאתך ודמעך לא תאחר דה"ק לא תאחר תרומה להקדים לה מעשר עד כאן לשונו ואיתא תו התם דלא בעי ת"מ מדידה אלא מפרישה באומד כדין תרומה גדולה וכדאבא בן גומל ורבינו שלא כתב כך נראה שפוסק דבעי מדידה כסתם משנה פ"ד דתרומות דלא כאבא ב"ג וכן פסקו הרמב"ם והסמ"ג והר"ש בפירושו האריך על זה בפ"ק דתרומות : ומפרישין ת"מ אפי' שלא מן המוקף משנה פ"ב דבכורים ואף על גב דבפרק כל הגט קאמר דלא נחשדו חברים לתרום ת"מ שלא מן המוקף היינו למצוה מן המובחר ודאי תורמין מן המוקף ולא נחשדו חברים שלא יעשו מצוה מן המובחר לכתחלה כמ"ש התוספות לשם מיהו כיון דמדינא הויא ת"מ שלא מן המוקף לא חשש רבינו לכתוב דלכתחלה יפרוש מן המוקף דהא פשיטא היא אבל הרמב"ם פ"ג דהלכות תרומות דקדק לכתוב דת"מ אין תורמין אלא מן המוקף וכ"כ סמ"ג ומביאו ב"י : **ואח"כ** יפריש וכו' וזה משפטו אם לא הוכשר אז הוא טהור והיה ראוי לאכלו בירושלים כ"כ ספר התרומה בהלכות א"י ותימה שלא כתב סה"ת גופיה והביאו רבינו לעיל בסמוך גבי תרומה דאם לא הוכשרה התבואה וטהורה היא אפילו הכי אינה ראויה לאכילה שהכל טמאים וטמא אסור לאכול בתרומה טהורה אם כן מעשר שני נמי אף על פי שטהור הוא כיון דלא הוכשרה התבואה מכל מקום הכל טמאים והאוכל מעשר שני בטומאה לוקה כדאמר ולא בערתי ממנו בטמא בין שהמעשר טמא והאוכל טהור בין שהמעשר טהור והאוכל טמא וכדאיתא פרק אלו הן הלוקין [דף י"ט] ובפרק הערל [דף ע"ד] וכתבו הרמב"ם רפ"ג דהלכות מעשר שני והסמ"ג לאוין רפ"ב וא"כ היאך כתב דמעשר שני ראוי לאוכלו בירושלים ודברי סה"ת שכתב פסק דין דמעשר שני אף בזמן הזה שכל אדם טמא אם הפירות לא הוכשרו מותר לאכלו בירושלים לא ידעתי ליישב אבל דברי רבינו יש ליישב דה"ק אע"פ דהיה ראוי לאכלו בירושלים אף בזמן הזה אם היה בידם אפר פרה אדומה והיה טהרה בישראל אף לאחר החורבן אפילו הכי אי אפשר לאכלו כיון שאין מזבח ובסמ"ג עשה סימן קל"ו כתב וז"ל ובסה"ת פירש שאם הפירות לא הוכשרו שמותר בזמן הזה לאוכלו בירושלים לא ידעתי מניין לו עד כאן לשונו אפשר שהיה קשה לו מה שהקשתי תיהו דברי רבינו התיישבו על נכון :

ומ"ש שאף על פי שאין חומה וכו' גם זה כתב סה"ת וז"ל אף על גב דעכשיו ליכא מחיצות מקודשות דלענין מחיצות קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא אע"ג דלא קדשה לעתיד לבא לענין חיוב מעשרות ותרומות מן התורה וכו' וה"א במשנה סוף עדיות : ומ"ש דאיתקש לבכור וכו' כ"כ סמ"ג בסימן קל"ו וה"א בזבחים פרק קדשי קדשים [ס'] ופ"ג דתמורה [כ"א] ומ"ש אלא אם הוא חוץ לירושלי' וכו' בפ' הזהב [נ"ג] ומ"ש וישליכנו לנהר פי' ישחקנו וישליכנו לנהר כמ"ש אח"כ בסמוך אלא דלתחלה כתב בסתם כלישנא דתלמודא ס"פ התקדיש שהו ואח"כ פי' דהיינו שישחקנה תחלה וכתב ב"י איני יודע מניין לו שצריך לשחקנה עד כאן לשונו אבל בסה"ת כתב יקליננה וישליכנה בנהר ובסמ"ג עשה קל"ו וז"ל ומשליך הפרוטה לים הגדול אבל לשאר נהרות צריך לשוחקה בתחלה כדמוכח בפסחים בפרק כל שעה [דף כ"ח] : ומ"ש ואם הוא בירושלים והוא טהור וכו' תוספתא הביאה הסמ"ג לשם : ומ"ש הלכך מותר להכשירו כדי שיטמא למדו מדין תרומה

בפרק הנזכר ויליף לה מדכתיב (שם) כי תקחו מאת בני ישראל והוא ירושלמי במסכת מעשר שני ומיהו בפ"ו מהל' הנזכר כ' כהן או לוי שלקחו פירות מישראל אחר שנגמרה מלאכתן מוציאין התרומה והמעשרות מידיהם ונותנין אותם לכהנים ולויים אחרים קנס הוא להם כדי שלא יקפצו לגרנות ולגתות ויקנו טבלים כדי להפקיע מתנות אחיהם הכהנים ואם קנו קודם שתגמר מלאכתן אין מוציאין מידם ע"כ וצ"ל דמה שכתב בפ"ו שהם לעלמא מיירי בפירות היוצאים משדותיהם או שקנו קודם שנגמר מלאכתן :

ואם הפריש הישראל מעשר בשבלים קודם שהפריש תרומה גדולה אין הלוי צריך להפריש ממנו חלק תרומה גדולה וכו' אבל אם דש הישראל וכולי חייב הלוי להפריש תרומה גדולה שבו וכו' בפ"ג שאכלו [מז:] אהא דתנן דמזמנים על מעשר א' שניטלה תרומתו פשיטא ל"צ שהקדימו בשבלי' וכולי וכדרבי אבהו דא"ר אבהו א"ר שמעון בן לקיש מעשר ראשון שהקדימו בשבלים פטור מתרומה גדולה שנא' והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר א"ל רב פפא לאביי א"ה אפי' הקדימו בכרי א"ל עליך אמר קרא מכל מעשרותיכם תרימו ומה ראית האי אידגן והאי לא אידגן ואיתא נמי בפרק כ"ש [לה:] ובפ"ק דביצה [יג:] : לוי שלקח המעשר בשבלים לא יתן ממנו תרומה בשבלים כלומר תרומת מעשר דאילו מתרומה גדולה פטור הוא אלא קונסין אותו לדוש ולהבר וליתן המעשר דגן בפ"ק דביצה שם ומ"ש ואינו חייב ליתן המעשר מן התבן ומן העצה וכן ומ"ש ואם הפריש תרומות מעשר שבלים כמו שלקח ה"ז כותש ונותן לכהן את הזרע ואת התבן משנה בפ"י דמסכת תרומות :

מפרישין תרומת מעשר אפילו שלא מן המוקף משנה בפ"ב דבכורים תרומת מעשר שוה לבכורים בשתי דרכים ניטלת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף ומיהו בפרק כל הגט [ל:] פריך אתרומת מעשר וכי נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף וכתבו שם התוספות דאע"ג דתנן דניטלת שלא מן המוקף היינו מדאורייתא אבל מדרבנן אינה ניטלת אלא מן המוקף והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות תרומות בלשון הזה תרומת מעשר מפרישין אותה שלא מן המוקף שנא' מכל מעשרותיכם תרימו תרומה אפילו מעשר א' במדינה זו ומעשר שני במדינה אחרת מפריש תרומה מאחד על הכל ות"מ אין תורמין אלא מן המוקף ואפילו תרומות מעשר וכ"כ סמ"ג והיינו מדאמרינן לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף משמע דוקא חברים אבל שאר בני אדם תורמין שלא מן המוקף . ואח"כ יפריש הישראל א' מי' מהנשאר והוא הנקרא מ"ש כלומר אחר שהפריש הישראל מעשר א' יפריש מעשר ב' : **וזה** משפטו אם לא הוכשר אז הוא טהור והיה ראוי לאוכלו בירושלים שאף על פי שאין חומה קדושת העיר והבית לא בטלה בסוף עדיות א"ר יהושע מקובל אני מרבי'ז וכו' ואוכלים קדשים קלים ומעשר שני ואע"פ שאין חומה ומ"ש אלא שא"א לאוכלו כיון שאין מזבח דאיתקש לבכור בהמה וכו' ברייתא פרק אלו הן הלוקין [יט:] :

אלא אם הוא חוץ לירושלים יחללנו על ש"פ וישליכנו בנהר ואם הוא בירושלים שהוא טהור א"א לפדותו הכי משמע בפ' הזהב [נג:] וכתב רש"י דטעמא משום דכתיב כי ירחק ממך המקום ונתת בכסף ולא כשהוא בירושלים : הילכך מותר להכשירו כדי שיטמא ואף על פי שאף לאחר שנטמא אסור לאוכלו ולא לבערו בטומאה מכל מקום כיון שנטמא יכול לפדותו אפילו בירושלים מימרא דרבי אלעזר בפרק הזהב ובסוף סנהדרין [קיב:] ופרק אלו הן הלוקין :

ויחללנו

דרישה

ומעכבו לעצמו למה צריך להפריש מעשר ואי משום שהוא מטבל (ר"ל דת"מ הוא מטבל אפילו לכהן ועיקר קושית רבינו במ"ש אף על פי שהוא לעצמו הוא למה צריך מעשר יק"ל עכ"ה) ועיקר הקושיא היא למה צריך להפריש מעשר שמעשר אינו גופה טבל וא"א שהרי כתב רבינו בסמוך לקמן דכל אלו התרומות והמעשר אפי' מעשר עני טובלין שאסור לאכול מתבואתה קודם שפרשתן ורקיאתו מוגמרת וכמ"ש ב"י שם וז"ל הרמב"ם [illegible] לויים וכהנים מפרישין מעשר ראשון כדי להפריש ממנו תרומת מעשר וכן הכהנים מפרישין שאר תרומות ומעשרות לעצמן לפי שהכהנים נוטלין מן הכל יכול יאכלו כשהן בטבלן ת"ל כן תרימו גם אתם [illegible] למדו אתם אלו הלוים גם אתם לרבות הכהנים עכ"ל והנה אף שלכאורה לשון רבינו הוא כלשון הרמב"ם מכל מקום לשון הרמב"ם מתיישב טפי דמתחילה קאמר דאף בלא טעם טבל צריכין להפריש מעשר כדי להפריש ממנו ת"מ ועיקר טעם זה נקט משום לויים ומשום טעם כהנים מסיק וכן שאר תרומות ומעשרות צריכין להפריש מפני שהם טובלין [illegible] ללוים דמש"ה צריכין להפריש המעשר אבל רבינו שכתב אף על פי שהוא לעצמו לא יתיישב שפיר ועל כל פנים צריכין לדחוק ולפרש דמשום לוים כתב כן ור"ל בלא טעם דמטבל צריך להפריש המעשר כדי להפריש תרומת מעשר ואחר כך מסיק וכן הדין בכל כו' כלומר [illegible] שהרי בכל התרומות כו' והיינו מטעם שמטבלין וכמ"ש הרמב"ם אבל זה דוחק לכן נראה כמ"ש בפרישה

[ז] (תרומות מעשר שלא מן המוקף וכב"י דת"מ אין תורמין אלא מן המוקף ואפי' ת"מ רמב"ם וסמ"ג עכ"ה) [ח] הלכך מותר להכשירו כדי שיטמא כו' קשה הא כתב בסמוך בשם הרמב"ם אלא מניחין אותו שם עד שירקב שמא יש לומר דהרמב"ם ורבינו חולקין בזה א"נ דהרמב"ם ל"ד נקט כך עד שירקב דהוא הדין אם ירצה להכשירו יכול לעשות וכן אמרינן בירושלמי בתמה רבי פנחס מסאב לה ופדי לה ולא מחלק בין קודם מירוח לאחר מירוח וכן משמע מכסף משנה דהרמב"ם סובר גם כן כרבינו שכתב בפ"ב דהלכות מעשר שני על דברי הרמב"ם שכתב אלא מניחין אותו שם עד שירקב ז"ל וכתב הטור מעשר שני בזמן הזה [illegible] להכשירו כדי שיטמא [illegible] בירושלמי בפ"ג [illegible] ר' פנחס מסאב לה ופדי לה עכ"ל מדכתב וכתב הטור כו' ולא כתב והטור כתב כו' משמע שאינם חולקין [illegible] לכאורה היה נראה לומר דכאן מיירי קודם מירוח ולהכי מותר להכשירו אבל אחר מירוח אם [illegible] להכשירו כדאי' [illegible] גבי תרומה והרמב"ם איירי במ"ש שנכנס בירושלים [illegible] כן ודאי כבר נגמרו הלכך [illegible] להכשירו [illegible] דמיירי בבני ירושלים עצמן כמ"ש וז"ל

ואם

פרישה

אף על פי שהוא חולין גמור ומ"ש לקמן שמ"ע צריך העני להפרישו וליתנו לעני אחר ואינו יכול לעכבו לעצמו מיירי כשאינו כהן ומיהו יש לומר דהכהן גם כן צריך ליתן מעשר עני לעני ולא רשאי לעכבו לעצמו, ומ"ש אף על פי שהן לעצמן לדדין קתני וקאי אתרומות ר"ל תרומה גדולה ותרומת מעשר ומעשר ראשון ולא אמעשר עני וע"כ מוכרחין לומר דמ"ש אע"פ שהן לעצמן לא בכל ענין איירי דהא לעצמן משמע דקאי אלוי וכהן וע"כ גבי לוי אי אפשר שמיירי בכל ענין דהא תרומות צריך הלוי ליתן לכהן ואפשר לומר גם כן מה שנקט ומעשרות לשון רבים ל"ד ולא איירי אלא במעשר ראשון ואיידי דנקט התרומות נקט נמי ומעשרות אבל דוחק לומר דקאי אמעשר שני דזה לא שייך טפי בכהן ולוי מבישראל דבמעשר שני כהן ולוי וישראל שוין הן ועיין בדרישה (כא) ואם הפריש הישראל מעשר בשבלים קודם שהפריש תרומה גדולה כו' דכתיב והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ומעשר מן המעשר אבל אם דש הישראל והפריש המעשר מן הדגן כו' דכתיב מכל מעשרותיכם תרימון משמע שני מעשרות ומה ראית האי אידגן (ר"ל דאם דש ישראל כבר נעשה דגן וחלה עליו חובת כהן דכתיב ראשית דגנך הילכך מסתברא דהאי קרא דזכותא דכהן אתא מדייק רש"י עכ"ה) והאי לא אידגן גמרא בפרק קמא דביצה . (כב) לא יתן ממנו תרומה ר"ל תרומת מעשר ב"י (כג) אלא קונסין אותו לדוש ולהבר פי' הגיה לדוש ולזרותו וליתן כו' (ובירושלמי ד' כתיב לא נזרות ולא להבר עכ"ה) וכן במיימוני ובסמ"ג ובסימן קע"ג כתב רבינו גם כן לדוש ולהבר : (והעצה ס"פ כלל גדול דף ע"ו ע"א מאי עצה תבן של מין קטנית עכ"ה) : (כד) מה בכור בזמן שיש בית כו' צ"ע למה שינה לשונו שמתחיל ומסיים במזבח ובאמצע נקט לשון בית : (ואם הוא בירושלים והוא טהור כצ"ל ולא שהוא עכ"ה) : (כה) אי אפשר לפדותו משום שנאמר כי ירחק ממך המקום ונתת בכסף ולא כשהוא בירושלים (כו) הילכך מותר להכשירו כו' משמע אפי' אחר מירוח מותר להכשירו מדנקט לשון מותר ולא קאמר מוטב להכשירו או טוב יותר להכשירו כדנקט לעיל גבי תרומה ואף על גב דל"ל לא מתיר להכשירה אלא קודם מירוח היינו משום שהם יש תקנה לתרומה שתקבר ולא אתי לידי מכשול אבל הכא כמ"ש שאסור לקוברו ולבערו מן העולם והיה צריך להניח לזמן מרובה עד שיתכשר או עד שירקב ואיכא למיחש שמא יבא לידי מכשול ולכן מותר להכשירו . אבל ברוב ספרים כתב בכאן הלכך מוטב להכשירו כו' ואם כן יכול לומר דהכא נמי איירי קודם מירוח כמו לעיל גבי תרומה ובזה מיושב גם כן מ"ש בסמוך בשם הרמב"ם וז"ל אלא מניחין אותו שם עד

שירקב

חדושי הגהות

- כדלא נקט מוטב להכשירה אלא מותר להכשירה משמע דאפי' אחר מירוח מותר וזהו סותר למ"ש לעיל דדוקא קודם מירוח יכול להכשירו ולא אח"כ גם סותר למ"ש בסמוך בשם הרמב"ם אלא מניחין אותו שם עד שירקב משמע דאין לו תקנה אחרת ובב"מ משמע דלא פריך הרמב"ם וטור אהדדי לכן נראה נכון כפי מה שהוא בס"א הלכך מוטב להכשירו

וכו'

(כז) ולא לבערו בטומאה מ"מ כיון שנטמא יכול לפדותו אפילו בירושלים ויחללנו על שוה פרוטה אפי' אם הוא הרבה (כח) וישחקנו ויוליכנו לנהר ובלבד שיהא במעשר שני ש"פ ואם אין לו ממנו ש"פ ישהנו עד שיהא לו ממנו ש"פ ובשעה שמחללו יברך בא"י אמ"ה אקב"ו על פדיון מעשר שני (כט) וכ"כ הרמב"ם שאף בזמן הזה אין פודין אותו בירושלים ולא מחללין אותו ולא מוכרין אותו שם ואם נכנס בירושלים אף בזמן הזה אין מוציאין אותו משם (ל) אלא מניחין אותו עד שירקב ואם עבר והוציאו (לא) מניחין אותו עד שירקב לפיכך אין מפרישין מעשר בירושלים בזמן הזה אלא מוציאין הפירות בטבלן חוץ לעיר ומפרישין אותו שם ופודהו ואם הפרישוהו שם בזמן הזה ירקב מ"ע של שנה שלישית וששית נותנו לעניים והוא ממונן לעשות בו כל מה שירצו ולאוכלו בטומאה כמו שירצו ואם באו העניים בשבילו בשדה (לב) צריך ליתן לכל אחד כדי שובעו ואם אין לו ליתן לכל אחד כדי שובעו נותן לפניהם והם מחלקים ביניהם ואם הביאו לביתו מחלקו כמו שירצה אפי' אין מגיע לכל אחד אלא כזית באו איש ואשה לשאול נותנים (לג) לאשה תחילה ופוטרין אותה ואח"כ לאיש וכשהוא מחלקו בשדה אין בו טובת הנאה לבעלים אלא העניים באים ונוטלים אותו בעל כרחו ואפי' עני שבישראל (לד) מוציאין אותו מידו אבל המתחלק בבית יש בו טובת הנאה לבעלים ונותנו לכל עני שירצה אב ובנו שני אחים ושני שותפין שהיה אחד מהן עני נותן לו השני מעשר עני שלו שני עניים שקבלו השדה באריסות זה מפריש מעשר עני של חלקו ונותן לחברו וכן חברו מפריש מחלקו ונותן לו (לה) מעשר עני אין פורעין בו המלוה (לו) ולא משלמין בו את התגמולין

ויחללנו על ש"פ אפילו הוא הרבה וכולי בס"פ המקדיש שדהו [כט ׳] אמר דאע"ג דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחלל על ש"פ מחולל דמשמע דוקא בדיעבד אבל לכתחלה לא ה"מ בזמן שב"ה קיים דאיכא פסידא אבל בזמן הזה אפילו לכתחילה וכיון דבהקדש הוי דינא הכי ה"ה במעשר וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות מ"ש וז"ל הורו הגאונים שאם רצה לפדות שוה מנה בפרוטה לכתחילה בזמן הזה פודה לא יהיה זה חמור מן הקדש וקודם לכן כתב מדת חסידות שפודין מ"ש בזמן הזה בשוין כדרך שפודין אותו בפני הבית ונראה שטעמו מדגרסינן בפרק הנזכר ההוא גברא דאפרתיכהו לנכסיה בשומכדיתא אתא לקמיה דרב יהודה א"ל שקול ד' זוזי ושדינהו בנהרא ולישתרו לך והריך עליו כיון דבזה"ז הוה דליכא פסידא להקדש דליכא בית וסתם חרמים לבדק הבית ואפילו בפרוטה סגי ואמאי א"ל שקול ד' זוזי ומשני משום פרסומא מילתא ומשמע ליה ז"ל דדוקא במחרים נכסיו דהוי פסידא טובא סגי בד' זוזי לפרסומי מילתא אבל במ"ש צריך לחללו בשוויו לפרסומי מילתא ומשמע ליה דהאי פרסומי מילתא הוי מדת חסידות ולא מדינא ומ"ש וישחקנה ה איני יודע מנין לו דכיון דתלמודא לא אמר אלא לשדינהו בנהרא מנין לו שצריך לשחקם. כתב הרמב"ם בפ"ח מהלכות מ"ש וכן אם חלל שוה מנה על ש"פ מפירות אחרות ה"ז מחולל ושורף את הפירות שחלל עליהם כדי שלא יהיו תקלה לאחרים וכתב עליו הראב"ד תמה אני אם אמרו הגאונים שיפדה מ"ש אפי' בזמן הזה פירות על פירות אלא במ"ש של ס"ל שעשאו כדמאי עד כאן לשונו: ומ"ש ובלבד שיהא במעשר ש"פ ברייתא בפרק הזהב [נג:] ודע דאיתמר עלה רב אמי א' אין בו רב אסי אמר אין בחומשו ר"י אמר אין בו ר"ל אמר אין בחומשו ואותביה למ"ד אין בו ואסקינן בקשיא:

ואם אין לו ממנו ש"פ ישהנו עד שיהא לו ממנו ש"פ: ובשעה שמחללו יברך על פדיון מ"ש כ"כ הרמב"ם בפ"ד מהלכות מ"ש וכתב עוד ואם חללן על פירות אחרות או שחלל מעות על הפירות מברך על חילול: ומ"ש וכ"כ הרמב"ם שאף בזמן הזה אין פודין אותו בירושלים וכו' אמה שכתב לעיל ואם הוא בירושלי' שהוא טהור א"א לפדותו קאי ודברי הרמב"ם עד ואם הפרישוהו שם בזמן הזה ירקב הם בפ"ב מהלכות מ"ש והם בתוס' ויש בספרי רבינו תוספת וחסרון בדברים אלו שמ"ש ואם עבר והוציא מניחים אותו עד שירקב הוא מיותר ואינו בספרי הרמב"ם ואבל מ"ש אין מוציאים אותו משם אלא מניחים אותו עד שירקב חסר מלת שם וכ"כ בספרי הרמב"ם מניחים אותו שם עד שירקב:

מעשר עני של שנה ג' וששית נותנים לעניים והוא ממונם לעשות בו כל מה שירצו ולאכלו בטומאה כמו שירצו ואם באו העניים בשבילו בשדה צריך ליתן לכל אחד כדי שבעו בספ"ב דפאה תנן אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חטים וקב שעורים וכו' אמרינן בירושלמי מ"ע ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שישבעו: ומ"ש ואם אין לו ליתן לכ"א כדי שובעו נותן לפניהם והם מחלקים ביניהם שם במשנה היה לו דבר מועט נותן לפניהם והם מחלקים ביניהם: ומ"ש ואם הביאו לביתו מחלקו כמו שירצה וכו' תוספתא' אין פוחתים לעניים בגורן מ"ע מחצי קב חטים וקב שעורים בד"א של גורן אבל מתוך ביתו נותן כל שהן ואינו חושש וכתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות מ"ע שהטעם מפני שאינו מצוה לתת כדי שבעו אלא בשדה שהרי אינו מוצא שם ליקח ע"כ לשונו:

ומ"ש רבינו אפילו אין מגיע לכל אחד אלא כזית היינו לומר דאע"פ שנשאר אצלו הרבה ובמה שנתן אין בו כדי לכל אחד אלא כזית ש"ד:

באו איש ואשה לשאול נותנין לאשה תחלה וכו' פרק נושאין [ק ׳]: וכשהוא מחלקו בשדה אין בו טובת הנאה לבעלים וכו' אבל המתחלק בבית יש בו טובת הנאה לבעלים ברייתא בפרק הזרוע [קלא:]:

ומ"ש ואפילו עני שבישראל מוציאין אותו מידו שם וגם אמתחלק בבית קתני התם הכי ורבינו לא חשש לכתבו גבי מתחלק בבית דכיון דכתב במתחלק בשדה דאפילו עני שבישראל מוציאין ממנו ע"כ ממילא משמע דהוא הדין למתחלק בבית דאין טעם לחלק ביניהם: האב ובנו ב' אחים וב' שותפין שהיה אחד מהם עני נותן לו השני מעשר עני שלו ירושלמי ס"ה דפאה וכתבו הרמב"ם בפ"ו מהלכות מתנות עניים: שני עניים שקבלו שדה באריסות זה מפריש מ"ע על חלקו ונותן לחבירו וכולי משנה בפרק הנזכר: אין פורעין בו את המלוה וכולי עד ואין מוציאין אותו מהארץ לח"ל תוספתא וכתבו הרמב"ם בפרק ששי מהלכות מתנות עניים אלא שבמקום שכתב רבינו אבל משלמין ממנו דבר של ג"ח כתוב שם משלמין וצריך לתת טעם מה בין משלמין ממנו את התגמולין למשלמין

תרומה טהורה בזמן הזה שכתב לעיל דטוב יותר להכשירה וכו' שלקחו מסה"ת: ומ"ש שמעשר שני שנטמא מותר לפדותו אפילו בירושלים מימרא דר"א בסוף פרק חלק [דף קי"ב] ופרק הזהב [דף נ"ג] ופרק אלו הן הלוקין [דף י"ט] ומ"ש דמחלל על ש"פ אפילו הוא הרבה כך כתב הרמב"ם פרק ב' דמעשר שני דכך הורו הגאונים דלא יהיה זה חמור מהקדש אלא דמדת חסידות הוא לפדותו בשוויו ע"ש וכן כתב סמ"ג לשם ורבינו קיצר בזה ולא כתב אלא מה שהוא עולה מן הדין כמו שקיצר בדין תרומת מעשר שלא מן המוקף וכבר הקדים רבינו בתחלת סימן זה שאין רצונו להאריך בכל חלוקי דינים אלו דתרומה ומעשר:

ומ"ש ובלבד שיהא במעשר ב' ש"פ ברייתא פרק הזהב: ומ"ש ואם אין לו ממנו ש"פ ישהנו וכו' כך כתב סה"ת וז"ל יצניענו במקום המשתמר עד שיהא הרבה ואז יפדנו על ש"פ וכן כתב הסמ"ג לשם וה"א בפרק הזהב [דף נ"ג] ומה שכתב וכן כתב הרמב"ם שאף בזמן הזה אין פודין וכו' בפרק ב' דמעשר שני וכן כתב סמ"ג לשם דהכי תניא בתוספתא ואין בלשון זה שכתב רבינו שום יתור כמ"ש ב"י דהרי בתחלה כתב דאם נכנס בירושלים מניחין אותו שם עד שירקב אחר כך כתב דגם אם עבר והוציאו מניחין אותו שם עד שירקב ואח"כ כתב דאם הפרישוהו שם בירושלים בזמן הזה גם כן ירקב:

מעשר עני וכו' משנה פרק שני דפאה ואמר בירושלמי מאי טעמא ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שישבעו: ומ"ש ואם הביאו לבית וכו' תוספתא כתב ב"י ור"ל אפילו נשאר אצלו הרבה ובמה שנתן אין בו כדי לכ"א אלא כזית שפיר דמי וכתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות מתנות עניים שהטעם מפני שאינו מצווה לתת כדי שבוע אלא בשדה שהרי אינו מוצא שם ליקח: באו איש ואשה וכו' בפרק נושאין [דף ק']: ומ"ש וכשהוא מחלקו בשדה אין בו טובת הנאה וכו' בפרק הזרוע [דף קל"א] ומשמע להדיא מדברי רבינו דבמתחלק בבית כיון שיש בו טובת הנאה לבעלים דנותנו לכל עני שירצה אין מוציאין מידו וכך משמע להדיא מלשון הרמב"ם שם והסמ"ג בעשה סימן קס"א וב"י כתב דגם אמתחלק בבית קתני בגמרא דמוציאין אותו מידו ולא חשש רבינו לכתבו וכו' עד כאן לשונו וכ"ל דלא דק שהרי התוס' כתבו להדיא לשם בד"ה יש בו טובת הנאה דאפילו בא עני ולקחו מוציאין מידו של עני וא"כ היאך אפשר לומר דמוציאין בע"כ מידו של בעה"ב: אב ובנו וכו' ירושלמי ס"ה דפאה ומביאו הרמב"ם וסמ"ג לשם ועיין במ"ש לעיל סוף סימן רנ"ג בס"ד: מעשר עני אין פורעין בו המלוה וכו' בסמ"ג כתב שהוא תוספתא דמסכת פאה וכתוב בה ואין משלמין ממנו את התגמולין אבל משלמין לדבר של ג"ח וצריך להודיעו שהוא מעשר עני וכ"כ רבינו כמו שהוא נדפס בספרים המדוייקים ונראה דה"פ אין משלמין ממנו לחברו כנגד החסד שעשה לו חברו דהו"ל פורע חובו במעשר עני ואפילו מודיעו אסור אבל משלמין לדבר של ג"ח כגון לבית האבל וביוצא בו לבית המשתה וצריך להודיעו שהוא מ"ע כדי שלא יחשוב דמשלו הוא משלח ויבא לשלם גמולו אבל כשמודיעו שהוא מ"ע אינו צריך לשלם לו ואם ישלח לו דבר מתנה הוא דיהיב ליה אבל הרמב"ם בפ"ו מה' מ"ע כתב ואין משלמין ממנו את התגמולין אבל משלמין ממנו דבר של ג"ח וצריך להודיעו וכו' וה"ק אין משלמין ממנו את התגמולין של דבר הרשות כגון שחבירו עשה לו איזה טובה והוא בא לשלם גמולו במ"ע אסור אע"פ שהוא מודיעו שהוא מ"ע אבל משלמין ממנו דבר של ג"ח דאם חבירו גמלו חסד לזה באבל שאירע לו ואח"כ שאירע לחברו זה אבל מותר לשלם גמילות חסדים ממ"ע כדי שלא יתבטל מג"ח וצריך להודיעו כדי שלא יהא פורע חובו

פרישה

שירקב שמשמע שאסור להכשירו אלא הכא איירי קודם מירוח ולקמן אמר מרוח ועיין בדרישה: (כז) ולא לבערו בטומאה ולא בערתי ממנו בטמא: (כח) וישחקנה ויוליכנה לנהר ז"ל ב"י איני יודע מנין לו שבתלמודא לא קאמר אלא לשדינהו לנהרא ׳ והא דכתב תמיה וז בכאן ולא לעיל בסמוך משום דאפשר דבספרו לא היה כתוב בו לעיל וישחקנה וכן בכל ספרי דפוס ב"י אינו ׳ ועל התמיה אי מתמה שלא בחמץ בפסח לענבות אליליס גם כן דינא הכי שאם יוליכנה ליה כגדול א"צ שחיקה ואם לאמר נהרות צריך שחיקה וכמ"ש לעיל ביו"ד ס"ס קמ"ו גם לענין יין נסך בסימן קל"ג ע"ש גם בפ"ע בסימן זה סעיף קל"ג כ"כ דאם יוליכנה לאמר נהרות צריך שחיקה תחילה: (כט) וכ"כ הרמב"ם שאף בזמן הזה אין פודין כו' אלעיל קאי אמ"ש ואם הוא בירושלים שהוא טהור אי אפשר לפדותו כו': (אין פודין אותו כו' ואין מחללין כו' פירוש מיד בממון ושלא מיד בפירות כשפודה אותו בפירות עכ"ה: (ל) אלא מניחין אותו שם עד שירקב בכ"ל ב"י: (לא) מניחין אותו עד שירקב כו' ז"ל ב"י ואם עבר והוציאו מניחין אותו עד שירקב הוא מיותר ואינו בספרי הרמב"ם עכ"ל ונ"ע למה כתב שהוא מיותר דמילתא אחריתי הוא דאתא לאשמעינן דאפי' בעבר מניחין אותו עד שירקב הו"ל שהיה כבר בירושלים ואם קושיתו שאינו בספרי הרמב"ם זהו אינו עיקר מיותר ובספרי הרמב"ם בדפוס של כסף משנה מצאתי שכתוב שם כמ"ש בספרי רבינו: (לב) צריך ליתן לכל אחד כדי שובעו דכתיב ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שביעה וכתב הרמב"ם הטעם בשדה שאינו מוצא שם ליקח צריך ליתן כדי שביעה אבל לא בבית שמוצא ליקח מכסוף וה"ל מ"ו כדי שובעו פירוש דצריך לחלק שמעשר בך ולא יתן לאחד הרבה ולאחד מעט או שלא יחלק לעניים הרבה שלא יגיע לכל אחד מהם כדי שביעה וק"ל עכ"ל והכי כלומר דבכי דינא אינו מחלק לעניים אלא אם כן יש בידו ליתן לכל אחד כדי שבעו דאם באו עניים הרבה ואין בידו מעשר עני כ"כ יתנם ביניהן ואם יחלקו שוה בשוה: (אפי' אין מגיע לכל אחד אלא כזית היינו לומר דאע"פ שנשאר אצלו הרבה ובמה שנתן אין בו כדי לכל אחד אלא כזית ש"ד ב"י עכ"ל): (לג) לאשה תחילה ופוטרין אותה מלפתח בטעמא דאמר דלכך נותנין לה תחילה כדי שלא תצטרכה להתעכב לעמוד בין האנשים שממורים על הגרנות ומהאי טעמא אמרו גם כן דמקדימין את דינה כמ"ש בח"מ סימן ט"ו: (לד) מוציאין אותו מידו ר"ל עניים אחרים: (לה) מעשר עני אין פורעין בו המלוה פירוש שמפרש גומה אבל סתמי טובה בו מה שילוה כמ"ש לעיל וכן ירמה בהדיא מהרמב"ם שכתב כמו כה"ג על מ"ע והתם אמאי על הבטל קמ' וק"ל וע"ע בפ"ק דבבא בתרא במרדכי ס"ו: (לו) ולא משלמין ממנו את התגמולין ר"ל אם חבירו עשה עמו טובה ואסור לגמלו בו גמולו במ"ע שהרי פורע הוא חובו במ"ע ׳ ומשלמין דבר של ג"ח היינו שמשלם ממנו לבית האבל ולפי גירסת (בספרי ב"י

דרישה

ואם הוא בירושלים כו' אבל לגון מותר שכתב לא משמע וכן מירושלמי משמע שאין חלוק אבל בספרים אחרים מצאתי שכתב דבן הלכך מוטב להכשירו כו' ואם כן שפיר יוכל לחלק בין קודם מירוח

חדושי הגהות

וכו' (דרישה): ח הא דלא תמה כן לעיל גבי אם לא הוכשר אפשר דבספרו לא היה כתוב בו לעיל וישחקנה (פרישה): ו ובסמ"ג עשה קל"ו וז"ל ומשליך הפרוטות לים הגדול אבל לשאר נהרות צריך לשוחקה בתחלה כדמוכח בפסחים פ' כל שעה (בח י') (ב"ח) ובזה נכונים דברי השור: ז ואם אין לו ממנו ש"פ ישהנו וכו' כ"כ בסה"ת וז"ל ואם אין לו מעשר שני ש"פ דהשתא אין תופס פדיון יצניע כמו שיהיה לו עד שיהיה לו ש"פ בודאי ויפדנו וכ"כ בסמ"ג (ב"ח):

ותנחת

התגמולין ולא פודין בו השבויים ולא עושין בו שושבינות (לז) ואין נותנין ממנו לצדקה אבל משלמין ממנו דבר של גמילות חסדים (לח) וצריך להודיע שהוא מעשר עני (לט) ונותנין אותו לחבר עיר בטובת הנאה (מ) ואין מוציאין אותו מהארץ לח"ל וכל אלו התרומות והמעשרות ואפי' מעשר עני טובלין שאסור לאכול מהתבואה קודם הפרשתם (מא) ועל כלם מברך בשעת הפרשתם . (מב) ואין תורמין אלא מן היפה ולא ממין על שאינו מינו (מג) ולא מדבר שנגמרה מלאכתו למעשר על דבר שלא נגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו ואין תורמין מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש ואין תורמין מן היבש על הלח ולא מן הלח על היבש (מד) ואם תרם אין תרומתו תרומה ואין תורמין מפירות הארץ על פירות ח"ל ולא מפירות ח"ל על פירות הארץ ולא מפירות שאינם חייבין בתרומה כגון לקט שכחה ופאה והפקר או פירות שנתרמה תרומתן על פירות שחייבין בתרומה ולא מפירות החייבין על פירות הפטורין אפי' אחד חיובו מדברי תורה ואחד חיובו מדבריהם (מה) אין תורמין מזה על זה ואם תרם אין תרומתו תרומה : (מו) עושה אדם שליח להפריש לו תרומותיו ומעשרותיו ואין עושין שליח נכרי : ה' לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה הש"ו והנכרי שתרם של ישראל אפילו ברשותו והתורם

חובו במ"ע וכיוצא בזה פי' ב"י : ומ"ש ואין נותנין מהם צדקה כתב בית יוסף היינו דוקא צדקה שפסקו עליו בני העיר שכבר נתחייב בה דהוה ליה פורע חובו במ"ע עד כאן לשונו משמע דס"ל דאם לא פסקו עליו כבר צדקה יכול לתת ממנו לכיס של צדקה ולי נראה דאפילו לכיס של צדקה אינו רשאי ליתן דעיקר המצוה היא שיתן בעל הבית מעשר עני לעניים מלבד מה שנותן הגבאי לכל עני ועני בכל ע"ש מקופה של צדקה ואם יתן לכיס של צדקה לא יתנו לעניים אלא קצבתן ומזה הטעם אין נותנין ממנו לפדיון שבויים דהלא כשיגיע לפדות איזה שבוי צריך להגבות לפדיונו מכל אחד לפי השגת ידו ונמצא פורע חובו שמוטל עליו לפדות השבוי מכיסו כפי השגת ידו ממ"ע מיהו אין זה אלא במ"ע מזרע הארץ שהיא מ"ע מן התורה אבל מה שאדם מעשר ממה שמרויח במשא ומתן בכספים ושאר רווחים אינו בכלל זה ויכול ליתן ממנו לצדקה ולפדיון שבוים שהרי אינו חייב בה לא מן התורה ולא מדרבנן ומ"ש ונותנין אותו לחבר עיר בטובת הנאה פירש בהגהות מרדכי דס"ק דב"ב דבעד טובת הנאה שמתעסק החכם בצרכי צבור שולחין לו מתנות דרך כבוד ממעשר עני · וכל אלו התרומות וכו' בפרק אלו הן הלוקין [דף י"ז] וכתב סמ"ג לאוין בסימן קמ"ו דאין בטבל זה דמעש"ר ומעשר שני ומעשר עני מיתה אלא מלקות שאין מיתה אלא בטבל הטבול לתרומה גדולה או לתרומת מעשר ע"כ לשונו וכך כתבו התוס' בפרק יש מותרות בד"ה אי מהתם הו"א ללאו בחד שיצויה אבל מאידך שיצויה אפילו טבל מעשר עני כיון שאין חלוק מאסר טבל לענין אזהרה ה"ה לענין מיתה עד כאן לשונו ומביאו ב"י :

ואין תורמין אלא מן היפה וכו' כתב ב"י ויש בדברי רבינו עירבוב וכו' ולפע"ד דט"ס הוא והשיטות מהופכות וכצ"ל (ואין תורמין אלא מן היפה ואין תורמין מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש ולא ממין על שאינו מינו ואם תרם אין תרומתו תרומה ואין תורמין מן היבש על הלח ולא מן הלח על היבש ולא מדבר שנגמרה מלאכתו למעשר על דבר שלא נגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו) וקאי ואם תרם אין תרומתו תרומה על הני תרתי דתלוש ומחובר ומין שאינו מינו אבל לא קאי אהך דרע ויפה דרישא משום דאיכא לחלק דאם הוא כלאים בחברו אין לתרום אפי' מן היפה על הרעה ואם תרם אין תרומתו תרומה כ"ש מן הרעה על היפה ואם אינו כלאים בחברו תורם מן היפה על הרעה אבל לא מן הרעה על היפה ואם תרם תרומתו תרומה חוץ מן הזונין על החטין מפני שאין הזונין מאכל אדם כדכתב הרמב"ם בפ"ה והסמ"ג עשה קל"ד וכדתנן במסכת תרומות פרק קמא ופרק שני וכבר הקדים רבינו שאין רצונו להאריך בדינים אלו אבל מ"ש אחר כך דאין תורמין מן היבש וכו' ולא מדבר שנגמר מלאכתו וכו' בהני תרתי אם תרם תרומתו תרומה כדתנן ספ"ק : ומ"ש ואין תורמין מפירות הארץ וכו' עד ואם תרם אין תרומתו תרומה רבינו נקט בקצרה ולצדדין קמיתפרש דמפירות הארץ על פירות ח"ל וכו' ומפירות שאינם חייבים בתרומה וכו' פירושו אינה תרומה כל עיקר אבל כשאחד חיובו מדבריהם פירושו אינה תרומה גמורה דבתורם מדבר שחיובו מדבריהם ע"ד שחיובו מן התורה תנן תרומה ויחזור ויתרום ובתורם מדבר שחיובו מן התורה על דבר שחיובו מדבריהם תנן תרומה ולא תאכל עד שיפריש עליה תרומה ומעשרות וכ"כ הרמב"ם בפ"ה אבל רבינו הקדים בתחלת דבריו שאין רצונו להאריך בדינים אלו : ה' לא יתרומו וכו' עד אבל התורם משלו על של חבירו ה"ז תרומה וטובת הנאה שלו שנותנו לכל כהן שירצה וכ"כ הרמב"ם בפ"ד דהלכות תרומות וכ"כ סמ"ג בהלכות תרומות עשה קל"ד פירוש התורם משלו על של חברו שלא לדעת בעל הכרי והקשה ב"י דבפרק אין בין המודר (דף לו) איבעיא להו התורם משלו על של חברו צריך דעתו או לא ולא איפשיטא ואמאי פסקו בפשיטות דה"ז תרומה ואפשר דמשמע להו דרבי ירמיה דבעי טובת הנאה של מי פשיטא ליה דתורם משלו על של חברו לא צריך דעתו דאי הוה צריך פשיטא דטובת הנאה של בעל הכרי דהא כיון דתורם שליחותיה עביד אינו בדין שיהא טובת הנאה של תורם עכ"ל ואיכא לתמוה דהלא אפילו אי נימא תורם משלו על של חברו לא צריך דעתו בע"כ צריך לפרש דלא הוית תרומה אלא מטעם שזכין לאדם שלא בפניו והך תרומה זכות הוא לו שמרויחו שא"צ ליתן לו כלום וכיון דזכות הוא לו מסתמא הו"ל כשלוחו כדאיתא להדיא בגמרא ובפרש"י והר"ן וא"כ

למשלחין דבר של ג"ח ונראה דמשלמין ממנו את התגמולין היינו אם חברו עשה עמו חסד וזה בא לשלם לו גמולו אל ישלם לו ממ"ע שהרי פורע הוא חובו במ"ע ומשלחין דבר של ג"ח היינו שמשלח ממנו לבית האבל וצריך להודיעו שהוא מ"ע כדי שלא יבא לגמלו גם הוא חסד אם יחשוב שמשלו שלח לו וכיון שהוא מודיעו שהוא מ"ע אם אח"כ גמלו חסד מותר לקבל ממנו דכיון שידע שהוא מעשר עני לא היה צריך לשלם לו ומתנה הוא דיהיב ליה ומאן דגריס משלחין היינו לומר שאם קדם הלה וגמלו חסד לזה באבל שאירעו ואח"כ אירע לאחר אבל מותר לשלם לו גמול חסדו ממעשר עני כדי שלא יתבטל מלגמול חסד וצריך להודיעו שהוא מעשר עני כדי שלא יהא פורע חובו במ"ע אבל לתגמולין דדבר הרשות לא התירו לו אף על פי שהוא מודיעו שהוא מ"ע :

ומ"ש ואין נותנין ממנו לצדקה היינו לומר שאם פסקו עליו בני העיר צדקה לא יתן להם מ"ע שנמצא פורע חובו במ"ע ומ"ש ונותנים אותו לחבר עיר בטובה כתבו הגהות מרדכי בפ"ק דב"ב פירוש חבר עיר היינו חכם מתעסק בצרכי הצבור ומפרנסי' אותו מחמת טובה שעושה להם שמתעסק בצרכיהם נותנין לו מ"ע בטובה שולחים לו מחמת דורון וכבוד אבל אין שולחין צדקה מן הכיס דגנאי הוא לו וגם לבני העיר לפרנס חכם המתעסק בצרכיהם מן הצדקה אבל מ"ע ששולחין לו מן הגורן לא מינכרא דמ"ע הוא אלא דמחזי כמנחה ודורון דרך כבוד : ומ"ש שאין מוציאין אותו מהארץ לח"ל הטעם משום דכתיב ח והנחת בשעריך ואכלו בשעריך ושבעו : **וכל** אלו התרומות והמעשרות ואפילו מ"ע טובלין וכו' בפ"ב דמכות (טז :) אמר רב אבל טבל טבול של מ"ע לוקה מ"ט כי האי תנא דתניא א"ר יוסי יכול לא יהיה חייב אלא על הטבל שלא הורם ממנו כל עיקר הורם ממנו תרומה גדולה ולא הורם ממנו מעשר ראשון מעשר ראשון ולא מעשר שני ואפילו מ"ע מנין ת"ל לא תוכל לאכול בשעריך ולהלן הוא אומר ואכלו בשעריך ושבעו מה להלן מ"ע אף כאן מ"ע ואמר רחמנא לא תוכל וכתב סמ"ג ואין בטבל זה מיתה אלא מלקות שאין מיתה אלא בטבל הטבול לתרומה גדולה או לתרומת מעשר אבל בפ' יש מותרות (פו :) אמרינן מה תרומה טובלת אף מעשר ראשון טובלת וכדתניא רבי יוסי אומר יכול לא יהיה חייב אלא על הטבל שלא הורם ממנו כל עיקר וכו' והי מהתם הו"א ללאו אבל מיתה לא קמ"ל ופרש"י אף מעשר ראשון טובל ואע"ג דבדידיה ליכא מיתה חייבים מיתה על הטבל שלא הופרש מעשר ראשון ממנו וכתבו התוס' וא"ת מנ"ל דטבל מ"ע במיתה הא לא איתקש לתרומה וי"ל דשמא אין בו מיתה א"כ כיון שאין חלוק מאסר טבל לענין אזהרה ה"ה לענין מיתה עכ"ל : **ועל** כולם מברך בשעת הפרשתן זה פשוט שכל שהוא מקיים מצוה מברך עליה : **אין** תורמין אלא מן היפה משנה בפ"ב דתרומות ודריש לה בגמ' פ' האשה רבה (פט :) מדכתיב בהרימכם את חלבו ממנו : ומ"ש ולא ממין על שאינו מינו ג"ז במשנה בפ"ב דתרומות : ומ"ש ולא מדבר שנגמרה מלאכתו למעשר על דבר שלא נגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו וכו' ואין תורמין מן התלוש על המחובר וכו' ג"ז משנה בפ"ק דתרומות ומ"ש ואין תורמין מן הלח על היבש ולא מן היבש על הלח כ"כ הרמב"ם בפ"ה מהלכות תרומות וכתב כיצד לקט ירק היום ולקט ממנו למחר אין תורמין מזה על זה אא"כ דרכו להשתמר ב' ימים וכן ירק שדרכו להשתמר שלשה ימים כגון האלפפונות כל שלקט בג' ימים מצטרף ותורם מזה על זה ויש בדברי רבינו עירבוב שכתב על כל הני אין תרומתו תרומה והא ליתא דהא בכל הני אם תרם תרומתו תרומה חוץ ממין על שאינו מינו ומן התלוש על המחובר ומן המחובר על התלוש דבהנך אין תרומתו תרומה אבל בשארא תרומתו תרומה ואין להגיה ולומר דיש לגרוס ואם תרם תרומתו תרומה דאכתי ק"ל למה ממין על שאינו מינו ומהתלוש על המחובר וכו' תרומתו תרומה : **ואין** תורמין מפירות הארץ על פירות ח"ל וכו' ולא מפירות שאינם חייבים בתרומה כגון לקט שכחה ופאה והפקר וכו' משנה בפ"ק דתרומות : ומ"ש אפי' אחד חיובו מד"ת ואחד חיובו מדבריהם אין תורמין מזה על זה כ"כ הרמב"ם פ"ה מה' תרומות והוא נלמד ממתניתין דפ"ה דתרומות גבי תורם מעציץ שאינו נקוב על הנקוב ומדמאי על הודאי : ומ"ש רבינו ואם תרם אין תרומתו תרומה טעות הוא דבתורם מדבר שחיובו מדבריהם על דבר שחיובו מן התורה תנן תרומה ויחזור ויתרום ובתורם מדבר שחיובו מן התורה על דבר שחיובו מדבריהם תנן תרומה ולא תאכל עד שיפריש עליה תרומה ומעשרות וכן פירש הרמב"ם בפ"ה מהלכות תרומה : עושה אדם שליח להפריש לו תרומותיו ומעשרותיו בפ"ג ובפ"ד דתרומות תנן דאומר אדם לשלוחו צא ותרום ובריש פ"ב דקדושין (מא :) יליף לה מקראי : ומ"ש ואין עושין שליח נכרי בפ' ב' דקידושין יליף לה מדרשא דקרא : חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה

פרישה

ב"ח) שגורסים בסמוך אבל משלמין כו' צ"ל דהכא מיירי דוקא בדבר הרשות אבל לאבל משלמין ועיין בבית יוסף . (לז) ואין נותנין ממנו לצדקה רצה לומר אם פסקו בני העיר צדקה לא יתן להם מעשר עני שנמצא פורע חובו במ"ע (לח) וצריך להודיעו שהיה מ"ע כדי שלא יבא לגמלו גם הוא חסד אם יחשוב שמשלו שלח לו וכיון שהוא מודיע שהוא מ"ע לא היה צריך לשלם לו ומתנה הוא דיהיב ליה : (לט) ונותנין אותו לחבר עיר בטובת הנאה וכו' הגהות מרדכי פ"ק דב"ב נותנין לחבר העיר בטובה חבר העיר היינו חכם המתעסק בצורכי ציבור מפרנסין אותו מחמת טובה שעושה להם שמתעסק בצורכיהן נותנין לו מ"ע בטובה ושולחין לו מתנות דורון וכבוד אבל אין שולחין צדקה מן הכיס דגנאי הוא לו וגם לבני העיר לפרנס חכם המתעסק בצרכיהן מן הצדקה אבל מ"ע ששולחין לו מן הגורן לא מינכרא דמ"ע הוא אלא מחזי כמנחה ודורון דרך כבוד עכ"ל מזה נראה דלא גרסינן בטובת הנאה אלא בטובה וכן מצאתי ביד של כתב (ואפשר לומר אף לפי גי' בטובת הנאה דנותנין לחבר בשביל טובת הנאה שעושה לציבור שמתעסק בצרכי ציבור עכ"ל) : (מ) ואין מוציאין אותו מהארץ לח"ל דכתיב והנחת בשעריך ואכלו וגומר : (מא) ועל כולן מברך בשעת הפרשתן וז"ל ב"י פשוט הוא שכל שמקיים מצוה מברך עליה : (מב) ואין תורמין אלא מן היפה שנא' בהרימכם את חלבו ממנו : (מג) ולא מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו כו' ומ"ש אם שניהם אין נגמרה מלאכתן : (ולא מן הלח על היבש וברמב"ם פ"ה דתרומות כתב כיצד לקט ירק היום ולקט ממנו למחר אין תורמין מזו על זו אא"כ דרכו להשתמר ב' ימים וכן ירק שדרכו להשתמר ג' ימים מצטרף ותורם מזה על זה ב"י עכ"ל) : (מד) ואם תרם אין תרומתו תרומה וז"ל ב"י ויש בדברי רבינו ערבוב דברים שכתב על כל הני אין תרומתן תרומה והא ליתא דהא בכל הני אם תרם תרומתו תרומה חוץ ממין על שאינו מינו ומן התלוש על המחובר או איפכא ואין להגיה ולגרוס ואם תרם תרומתו תרומה דא"כ יקשה ממין על שאינו מינו ומתלוש על המחובר דספרי שם אין תרומתו תרומה וי"ל דלא קאי אהני כ"א אדסמך ליה אמן הלח על היבש דאם תרם תרומתו תרומה ולא בא לפרש דין קמאי כיון דאין נוהגין לע"ע לא רצה להאריך וכעין מ"ש אחר זה . (מה) אין תורמין מזה על זה ואם תרם אין תרומתו תרומה וז"ל ב"י טעות הוא דבתורם מדבר שחיובו מדבריהם על דבר שחיובו מן התורה תנן תרומה ויחזור ויתרום ובתורם דבר שחיובו מן התורה על דבר שחיובו מדבריהם תנן תרומה ולא תאכל עד שיפריש עליה תרומות ומעשרות וכ"פ הרמב"ם עכ"ל . ונלע"ד שרבינו לא נחית לפרש כל פרטי דיני תרומות ומעשרות על בוריין כמ"ש בתחלה כיון שאין נוהגין תרומות כו' לא האריך כו' שלכך לא כתב אלא שאין זה בדין תרומות וסמך אמה שמשנה במשנה שבוש יתקן כך וטוב כך וק"ל : (מו) עושה אדם שליח להפריש כו' דכתיב גם אתם גם לרבות השלוחים ומה אתם בני ברית אף שלוחכם

חדושי הגהות

ח והנחת בשעריך ואכלו ושבעו כצ"ל ושני פסוקים הם (דברים סוף י"ד) :

והתורם שאינו שלו שלא ברשות הבעלים אבל התורם משלו על של חברו הרי זו תרומה וטובת הנאה שלו שנותנו לכל כהן שירצה (מז) [ט] התורם משל חברו שלא ברשות ומצאו בעל הפירות ואומר לו כלך אצל יפות אם יש שם פירות יפות יותר מאותן שתרם תרומתו תרומה שהרי אינו מקפיד לא היו יפות מאותן שתרם אין תרומתו תרומה שלא אמר לו אלא דרך מיחוי ואם בא בעל הפירות ולקח והוסיף אפי' אין יפות מאלו תרומתו תרומה : חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה (מח) חרש המדבר ואינו שומע ואלם ששומע ואינו מדבר והערום והשיכור והסומא (מט) קטן שהגיע לעונת נדרים אע"פ שלא הביא שתי שערות תרומתו תרומה כתב הרמב"ם האומר לשלוחו צא ותרום והלך לתרום ואינו יודע אם תרם אם לא תרם ומצא כריו תרום אין חזקתו תרם שאין אומרים חזקה שליח עושה שליחותו להקל אלא להחמיר (נ) והחושש שמא תרם אחר שלא ברשות וכ"כ ר"ת אבל ה"ר שמשון פסק דאפי' בשל תורה סמכינן אשליח עושה שליחותו אם הוא בענין שיהיה מכשול למשלח אם לא יעשנה הלכך אם יודע שכריו תרום לא חיישינן לשמא תרם אחר אבל אם אין ידוע לו שהוא תרם לא יסמוך אשליח (נא) שהשליח חושש שמא לא יסמוך עליו ולא יאכל ממנו עד שיודע לו שהוא תרום ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל (נב) פירות השותפין חייבין בתרומות ומעשר ואין השותפין צריכין ליטול רשות זה מזה אלא כל התורם מהם תרומתו תרומה תרם אחד מהם ובא השני ותרם תרומה שנייה שלא ידע שתרם חברו

אם

תרומה מש' וכו' משנה בריש תרומות : ומ"ש אבל התורם משלו על של חברו הרי זו תרומה וטובת הנאה שלו וכו' כן פסק הרמב"ם בפ"ד מהלכות תרומות תרומה ותיקן פירותיהם וטובת הנאה שלו ויש לתמוה דהא בפרק אין בין המודר (לו :) איבעיא להו התורם משלו על של חבירו צריך דעתו או לא ולא איפשיטא ובתר הכי בעי רבי ירמיה התורם משלו על של חברו טובת הנאה של מי ואסיקנא דטובת הנאה של תורם וכיון דבעיא קמייתא לא איפשיטא היאך כתבו בפשיטות דה"ז תרומה ואפשר דמשמע להו דרבי ירמיה דבעי טובת הנאה של מי פשיטא ליה דתורם משלו על של חבירו לא צריך דעתו דאי הוה צריך פשיטא דטובת הנאה של בעל הכרי דהא כיון דתורם שליחותיה עביד אינו בדין שיהא טובת הנאה של תורם : התורם משל חבירו ומצאו בעל הפירות וא"ל כלך אצל יפות וכו' עד אפילו אין יפות מאלו תרומתו תרומה בפ"ב דמציעא (דף כב :) ובפ"ב דקידושין (נב :) : ומ"ש רבי' התורם משל חבירו שלא ברשות כ"כ ג"כ הרמב"ם בפ"ד מה' תרומות והוא תימה דהא בפ"ב דמציעא אוקמוה דוקא בדשויה שליח דאל"כ מי הויא תרומתו תרומה והא אתם גם אתם לרבות שלוחכם מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם אלא הכ"ע כגון דשוויה שליח ולא א"ל תרום מהני וסתמיה דבע"ה כי תרום תבינונית והוא אזל ותרם מן היפות וכו' שמא י"ל דשלא ברשות דקאמרי לאו לאיתויי דלא שויה שליח אלא היינו לומר דשויה שליח לתרום ולא הרשוהו בפירוש לתרום מן היפות אבל הרמב"ם כ' בלשון הזה התורם שלא ברשות או שירד לתוך שדה חבירו וליקט פירו' שלא ברשות כדי שיקחם ותרם אם בא ב"ה ואמר לו כלך אצל יפות וכו' משמע ודאי דבשלא ברשות שכתב בסיפא היינו שלא נתן לו ב"ה רשות דלא שויה שליח כלל וא"כ הדרא קושיין לדוכתא ועוד איכא למידק הני תרי בבי דנקט ומהיכא יליף להו וכ"ל דשלא ברשות בין דרישא בין דסיפא היינו שלא נתן לו ב"ה רשות ולא שויה שליח כלל וטעמא מדאיתא התם בפ"ב דמציעא אמימר ומר זוטרא ור"א איקלעו לבוסתנא דמרי בר איסק אייתי אריסי' רימוני ותמרי ושדא קמייהו אמימר ורב אשי אכלו מר זוטרא לא אכל אדהכי אתא מרי בר איסק א"ל לאריסיה אמאי לא אייתית לרבנן מהנך שפירתא א"ל אמימר ורב אשי למר זוטרא השתא נמי לא אכיל מר והתניא אם נמצאו יפות מהן תרומתו תרומה א"ל הכי אמר רבא לא אמרו כלך אצל יפות אלא לענין תרומה בלבד משום דמצוה הוא וניחא ליה ובפ"ב דקידושין נמי אמרינן גבי ההיא ט פרסיא דקדיש בפרוטא דשיכרא אתא מריה דשיכרא אמר ליה אמאי לא תיהב ליה מהאי חריפא אמר רבא לא אמרו כלך אצל יפות אלא לענין תרומה בלבד משמע דאפילו בכה"ג שלקחו פירותיו שלא ברשות אילו תרמו מהם ובא ואמר כלך אצל יפות הויא תרומתו תרומה והשתא דאתית להכי הא דתניא אם בא ב"ה ואמר לו כלך אצל יפות תרומתו תרומה על כרחך אע"ג דלא שויה שליח היא וטעמא דכיון דמידי דמצוה הוא כיון דגלי דעתיה בהא דיינינן דהכי הוה דעתיה מעיקרא והוי כאילו שויה שליח ואע"ג דבפ"ב דמציעא אמרינן הכי נמי מסתברא דבדשויה שליח עסקינן דאי סלקא דעתך דלא שויה שליח מי הויא תרומתו תרומה התם לא הוה מפלגינן בין מידי דמצוה ולאו דמצוה וכדהוה ס"ד דאמימר ורב אשי אבל למאי דאסיקנא לפלוגי בינייהו אזל ליה הבוא ה"נ מסתברא דכיון דמידי דמצוה הוא אף ע"ג דלא שויה שליח נמי מהני אי גלי דעתיה בתר הכי והרמב"ם כתב לשון הברייתא ולגלות על פירושה כתב או שירד לתוך שדה חברו וכו' : חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה וכו' משנה בפ"ק דתרומות והטעם מפורש בתוס' בפ"ג בחרש מפני שאינו שומע הברכה ואלם וערום מפני שאינם יכולים לברך והשכור והסומא מפני שאינם יכולים לכוין ולהפריש את היפה : ורע דתנן התם דבעל קרי נמי לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה והשמיטו הרמב"ם ורבינו משום דמתני' ע"פ תקנת עזרא שהתקין טבילה לבעלי קריין וכיון דבטלה לטבילותא בטלוה בפ' מי שמתו (כ ׳) סמי מכאן בעל קרי : קטן שהגיע לעונת נדרים וכו' כמשנה בפ"ק דתרומות וכר' יוסי דאמר הכי : כתב הרמב"ם האומר לשלוחו צא ותרום וכו' בפ"ד מהלכות תרומה : ומ"ש דאין חזקתו תרומה בפ"ק דחולין (יב ׳) בעא מיניה רב דימי בר יוסף מרב נחמן ופשיט ליה הכי : ומ"ש שאין אומרים חזקה שליח עושה שליחותו אלא להחמיר בפ' התקבל אהא דקאמר התם (סד :) האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה אסור בכל נשים שבעולם : ומ"ש וכן פסק רבינו תם כן כתבו התוס' בפ' בכל מערבין (סה :) : **ומ"ש** אבל הר"ש פסק דאפי' בשל תורה סמכינן אשליח עושה שליחותו וכו' גם זה כתבו התוס' שם וטעמו משום דהתם איפליג רב נחמן ורב ששת במילתא דרב נחמן אמר בשל תורה אין חזקה שליח עושה שליחותו בשל סופרים חזקה שליח עושה שליחותו ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה חזקה שליח עושה שליחותו וקיימא לן דהלכתא כרב ששת באיסורי ומשום דקשיא ליה דבפ' התקבל אמרינן בעל אומר לגירושין ושליש אומר לגירושין ושלש אומרת ניתן לי ואבד דאין דבר שבערוה פחות משנים ופריך מהא דאמרינן האומר לחבירו צא וקדש לי אשה אסור בכל נשים שבעולם ומשני כי אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו לחומרא לקולא לא ובפ"ק דחולין נמי מסיק לעולם אין שליח עושה שליחותו ומשום הכי האומר לחבירו צא ותרום אין חזקתו תרום ואע"ג דרב נחמן קאמר ליה מ"מ משמע דתלמודא הכי מסיק תירץ ר"י דרב ששת נמי לית ליה חזקה שליח עושה שליחותו אלא במקום שאם לא יעשה שליחותו יבא לידי עבירה המשלח אם יסמוך עליו ולכך בגט אין השליח חושש ליתן גט והביא דחולין נמי אינו חושש לתרום דאם לא יתרום ירא המשלח שאינו תרום ולא אסיק אדעתיה שמא אחר ישמע ויתרום : ומ"ש ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל בפ' בכל מערבין : **פירות** השותפין חייבים בתרומות ומעשרות בפרק ראשית הגז (קלו׳) וטעמא משום דכתיב מעשרותיכם תרומותיכם : **ואין** השותפין צריכין ליטול רשות זה מזה וכו' זה נלמד מדין אחרים דלקמן : תרם האחד מהם ובא השני ותרם וכו' בפ"ג דתרומות תנן השותפין שתרמו זה אחר זה ר"ע אומר תרומת שניהם תרומה וחכ"א תרומת הראשון תרומה ר' יוסי

ואע"כ אין חלוק בין צריך דעתו או לא צריך בכל ענין לא הויא תרומה אלא מטעם דשלוחו הוא והשתא בעיא דר' ירמיה טובת הנאה של מי מי אמרינן אי לאו פירי דהאיך מי מיתקנא כריא דהכוא או דילמא אי לאו כריא דהכוא לא הוין פירי דהדין תרומה אף כי לא אפשיטא בעיא קמייתא מיבעיא ליה שפיר דאפילו את"ל צריך דעתו של בעל הכרי ושליחותיה עביד אפ"ה איכא למימר דטובת הנאה של תורם דאי לאו פרי דידיה לא מיתקנא כריא דהכוא או דילמא אי לאו כריא דההוא לא הוין פירי דהדין תרומה וכן את"ל דלא צריך דעתו של בעל הכרי דזוכה הוא לו ומסתמא שליחותיה קא עביד דהוה ליה שלוחו נמי קמיבעיא ליה שפיר מהאי טעמא גופיה מי נימא טובת הנאה של תורם דאי לאו פירי דידיה וכו' ואם כן הדרא קושיא לדוכתא דבעין לא אפשיטא אבל לפע"ד אין קושייתו קושיא כלל דדעת הרמב"ם כיון דסתמא דתלמודא פשטא בעיא קמייתא דתורם משלו על של חברו לא צריך דעתו הכי נקטינן ואף ע"ג דבתר הכי דחי לה אדחייה לא סמכינן אלא אפשיטותא דתלמודא דהוא עיקר :

התורם משל חבירו שלא ברשות ומצאו בעל הפירות וא"ל כלך אצל יפות וכו' כ"כ הרמב"ם רפ"ד דהלכות תרומות והסמ"ג עשה קל"ד וה"א בפרק האיש מקדש [דף נ"ב] ואף על גב דבפ"ב דמציעא [דף כ"ב] אוקמוה בדשויה שליח הרמב"ם והסמ"ג ורבינו דחו הך אוקמתא מקמי הא דאיתא התם בהאיש מקדש בעובדא דההוא דקדיש בפרוטא דשיכרא בעובדא דאריסיה דמרי בר איסק פ"ב דמציעא דמשמע להדיא דאפילו בדלא שויה שליח נמי תרומתו תרומה ועיין בב"י שהאריך בזה כאן ובכסף משנה אבל התוס' בפ' האיש מקדש כתבו דהך עובדא דקדיש בפרוטא דשיכר' מיירי דשויה שליח מדמייתי עלה הך דתרומה דמוקמינן לה בפ"ב דמציעא דשויה שליח מיהו רבינו נראין לו דברי הרמב"ם והסמ"ג דלהלכה אפילו לא שויה שליח כפשטא דלישנא דברייתא דקתני בה ותרם שלא ברשות דלא כמה שצריך לדחוק ולפרש דה"ק מה שתורם מן היפה שלא ברשות היה דלא שויה שליח אלא לתרום מן הבינונים וכמו שכתבו התוס' אלא כפשוטו הוא דלא שויה שליח כלל ותרם שלא ברשות שלא מדעתו של בעל הכרי :

כתב הרמב"ם האומר לשלוחו וכו' בפ"ד מהל' תרומות וכ"כ הסמ"ג עשה קל"ד דהכי מסקינן בפ"ק דחולין [דף י"ב] ומ"ש דכן פסק ר"ת אבל רבינו שמשון פסק וכולו מבואר בתוספות בפרק בכל מערבין [דף ל"ב] בד"ה רב ששת טעם מחלוקת זה : **תרם** אחד מהם וכו' משנה פ"ג דתרומות פליגי בה ר"ע וחכמים ור' יוסי ובירושלמי מפרש דאם היו ממחין זה על זה סי' תוחין ל"ה אין תרומה השניה תרומה דהא כשתרם הראשון עדיין לא מיחה חברו

פרישה

שלוחכם נמי ברית לאפוקי מבר"ס ודעימי כמו מה אתם לדעתכם לאפוקי התורם שלא ברשות בעלים : (מז) התורם משל חבירו שלא ברשות כו' מ"ז כתב שמיירי בשויה שליח אלא שלא נתן לו רשות לתרום מן היפה אבל ב"י הוכיח מדברי הרמב"ם שמיירי בלא רשות לגמרי וצע"ל : (מח) חרש המדבר ואינו שומע ואלם כו' והטעם שלכתחילה לא מפני שהחרש אינו שומע הברכה ואלם וערום מפני שאינם יכולים לברך והשכור והסומא מפני שאינם יכולין לכוין ולהפריש את היפה : (מט) קטן שהגיע לעונת הנדרים מבואר לעיל בסימן רל"ג ומה שתולה דין תרומה בעונת נדרים היינו משום דהפרשת תרומה הוי נמי מדין נדר והקדש : (נ) והחושש שמא תרם אחר שלא ברשות מהכי נמי מוכח דלעיל איירי בשויה שליח ותו ק' מ"ז כרמה דתנים מ"ו כן דאי לעיל איירי דלא שויה שליח כלל ואפ"ה סגי בגילוי דעת דניחא ליה א"כ הכא אי נמי תרם אחר אמאי לא הוי תרומה כיון דגלי דעתיה דניחא ליה לתרום ע"י שליח שהרי צוה ואמר לשלוחו שיתרום לו וזה שכתב דעת מ"ו ולפי דברי ב"י נלע"ד די"ש לחלק דהתם הכא דלא גילה דעתו דניחא ליה במאי אמר : (נא) שהשליח חושש שמא לא יסמוך עלי כו' ר"ל וא"כ למה אתרום במינם אבל אי יודע שכריו תרום א"כ מי שתרם לא ירא מקשא זו וא"כ יותר יש לתלות בשליח שהוא מבאמר : (נב) פירות השותפים חייבים כו' דכתיב מעשרותיכם ותרומותיכם :

אם

דרישה

מירום לאמר מירום כמ"ס : [ט] והתורם משל חבירו שלא ברשות ומצאו ב"ס כו' בלשון הוס כתב הרמב"ם והסמ"ג סתמא והוא מל' הגמרא סתורם שלא מדעת אבל מ"מ איירי דשויה שליח והא דקאמר שלא מדעת היינו שלא נתן לו רשות לתרום מן היפה כן איתא להדיא בפ"ב דב"מ ל' כ"ב ע"ש מ"ו וא"ל שם ע"א דהכי דאמר יפות שלא מדעת לא הוי יפות והק"ל הותיס ולא אמרינן כיון דאם היה ידע היה מתיחס בהאי השתא נמי דלא ידע הו"ל יפות למפרע כאילו ידע ונתיאש וערכינן עלה מברייתא זו דקתני גם דאם נמצאו יפות ה"ז תרומה למפרע ומשני דעשאו שליח וכ"כ ב"י בתחילה אבל מחר ומוכיח מדברי הרמב"ם דפי' שלא ברשות היינו שלא ברשות לגמרי ואפ"ה מועיל מ"ש כלך אצל יפות ותמצא יפות להיות תרומתו תרומה כיון דמצוה הוא וגלי דעתיה דניחא ליה הוי כאילו עשאו שליח מעיקרא ואע"פ שהגמרא מוקי כשעשאו שליח וכמ"ש מ"ו היינו מתחילה ס"ד כן אבל לפי המסקנא אפי' בלא שויה שליח שרי ועיין בב"י · והאמת אין ראיה ממאי דמשני שם מצוה שאני דהא לא אמר מר זוטרא כן להיות המצוה גורם כאילו נתרצה מעיקרא אלא אהלכתא קאי כן דא"ל אמימר ורב אשי השתא אמאי לא אכיל מר כיון דהבעל בית גילה דעתיה דניחא ליה דהרי אמר לאריסו דהו"ל ליתן מן היפות וכמו בתרומה דמסיקין עלה אמרו הו"ל לתרום מן היפות בדשויה מתחילה שליח אע"ג דלא א"ל לתרום מן היפות ע"ז השיב דאין סומכין גם להבא על אמירתו היה לך ליתן מן היפות כ"ש בתרומה שהוא מצוה ויפה לאדם ליעבד מצוה אבל להיות המצוה דתרומה גורם גלוי דעת למפרע ותאי לא קאמר דה"ל הוה הגמרא מסיים בה לאמר הסתם ומשום להכי אין צריך לאוקימתא

חדושי הגהות

ט פרסיא הוא עושה שכר מתמרים של בעה"ב והיה מקדש אשה בפרוטא דשיכרא הוא הנשאר לפטה לאחר שהוציאו ממנו השכר :

(נג) אם היו ממחין זה על זה אין תרומת השני תרומה ואם לא היו ממחין ותרם הראשון כשיעור אין תרומת הב' תרומה ואם לא תרם הראשון כשיעור (נד) תרומת שניהם תרומה כתב הרמב"ם האומר לשלוחו לתרום והלך ותרם וזה בטל שליחותו קודם שתרם אם לא שינה השליח תרומתו תרומה ואם שינה כגון שאמר לו תרום מן הצפון ותרם מן הדרום ובטל שליחותו קודם שתרם אינה תרומה ואיני מבין דבריו (נה) כיון שביטל השליחות קודם שתרם למה לי שינה אפי' בלא שינוי אינה תרומה (נו) ואם שינה אפי' לא ביטל השליחות אינה תרומה אריס שתרם ובא בעל הבית ומצאו ועכב אם עד שלא תרם עכב אין תרומתו תרומה ואם משתרם עכב תרומתו תרומה האפטרופסין תורמין על של יתומים (נז) נכרי שתרם משלו על של ישראל דבר תורה אינה תרומה (נח) ומדרבנן היא תרומה ובודקין הנכרי שהפרישה (נט) אם אמר כדעת ישראל הפרשתיה תנתן לכהן ואם לאו (ס) טעונה גניזה בד"א בא"י אבל בח"ל אינה תרומה כלל אין הישראל חייב לטפל בתרומה להביא אותה מן הגורן לעיר ומן המדבר לישוב אלא כהנים יוצאים לגרנות וישראל נותנין להם חלקם שם ואם לא יצאו ה"ז מפריש ומניחה בגורן

חברו וברשות תרם דאין השותפין צריכין ליטול רשות זה מזה וכשבא השני וחזר ותרם והראשון מיחה בידו לפיכך אין תרומתו תרומה ואם אין הראשון מוחה בידו ד"ה גם תרומת שנייה תרומה דגלו אדעתייהו דכל אחד תרם על חלקו ולא על חלק חברו כי פליגי ר"ע סבר סתם אינן ממחין ותרומת שניהם תרומה ורבנן סברי סתמן ממחין ותרומת הראשון תרומה ורבי יוסי סבר אם תרם הראשון כשיעור אין תרומת השני תרומה ואם לא תרם הראשון כשיעור תרומת השני תרומה ופסקו הרמב"ם והסמ"ג ורבינו כר' יוסי וכתב הסמ"ג הטעם משום דתנן סתם משנה כמותו בפ"ק דתמורה [דף י"ג] · כתב הרמב"ם האומר לשלוחו לתרום וכו' בפ"ד דתרומות וכ"כ הסמ"ג בעשין סי' קל"ד וכתב כן ע"פ משנה,ינו בפ"ג הרשה את בן ביתו או עבדו או את שפחתו לתרום תרומתו תרומה ביטל אם עד שלא תרם בטל אין תרומתו תרומה ואם משתרם בטל תרומתו תרומה ועל פי הירושלמי דמפרש אליבא דריש לקיש דאת' כריש פרק האומר בקידושין [דף כ"ט] באשה שנתנה רשות לשלוחה לקדשה וחזרה בה קודם שקידשה אינה חוזרת דלא אתי דבור ומבטל דבור צריך להרץ דהא דתנן בתרומה דאתי דבור ומבטל דבור ואם עד שלא תרם בטל אין תרומתו תרומ' היינו דוקא ששינה כגון שא"ל תרום מן הצפון וכו' ורבי' הוקשה לו ל"ל ביטל וגם שינה דהא אם בטל אפי' לא שינה השליח קי"ל דבור מבטל דבור כר' יוחנן דפליג אריש לקיש בפרק האומר דאיפסיקא הלכתא לשם כותיה וכן בשינה אפילו לא ביטל קי"ל דאם עבר השליח ע"ד משלחו לא עשה ולא כלום כדכתב בח"מ סימן קפ"ב וכתב ב"י דהך ל"ק דבשנוי כזה מצפון לדרום וכיוצא בזה דלא איכפת ליה תרומתו תרומה אי לאו דביטל שליחותו דבכה"ג אמרינן גבי עירוב ערב לי בתמרי ועירב לו בגרוגרות דבשלו עירובו עירוב דלא איכפת ליה אלא דהא קשיא ודאי דכיון דביטל למה לי דשינה וגם השיגו הראב"ד דכיון דקי"ל כר' יוחנן דאתי דבור ומבטל דבור אפילו לא שינה והירושלמי דמוקי לה בשינה אינה אלא אליבא דר"ל דלא אתי דבור ומבטל דבור הלכך בעינן תרתי ביטל ושינה אבל לרבי יוחנן אפילו אם תמצא לומר דבשינה כה"ג דלא איכפת ליה הויא תרומה אי לאו דביטל מ"מ בביטול לחודיה בלא שינה נמי לא הויא תרומה וצ"ע ועיין קצת ישוב לזה דמ"ש בכ"מ בשם הר"י קורקו'ס ועוד האריך שם : נכרי שתרם משלו על של ישראל וכו' בפ"ג דתרומות תנן הנכרי והכותי תרומתן תרומה ומעשרותן מעשר והקדשן הקדש ובגטין ס"פ שני [דף כ"ג] קאמר והא נכרי וכותי דאיתנהו בתורת תרומה דנפשייהו דתנן הנכרי והכותי שתרמו משלהם תרומתן תרומה וכו' ופירש רש"י שתרמו את שלהן תרומתן תרומה ואסורה לזרים דסבר אין קנין לנכרי בא"י להפקיע מקדושת מעשר והקדש נכרי הקדש כדילפינן מאיש איש לרבות את הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל עכ"ל אלמא דמיירי בנכרי שתורם משלו על שלו והכי משמע במנחות פרק ר' ישמעאל [דף ס"ז] דתניא חלת נכרי בארץ ותרומתו בח"ל מודיעין אותו שהוא פטור חלתו נאכלת לזרים ותרומתו אינה מדמעת הא תרומתו בארץ אסורה ומדמעת מדקתני מודיעין אותו שהוא פטור אלמא דמיירי בתורם משלו על שלו ודכוותה בתרומתו בארץ נמי בתורם משלו על שלו וקתני דאסורה ומדמעת וכ"כ הרמב"ם פ"ד והסמ"ג סימן קל"ד בעשה בסתם הנכרי שהפריש תרומה משלו ולא כתב על של ישראל וא"כ קשה אדברי רבינו שכתב על של ישראל ונראה דרבינו בא לפרש דלא תימא דוקא משלו על שלו תרומתו תרומה מדרבנן מטעם איש איש דהקדש נכרי הקדש כדפרש"י בגיטין שכתבתי בסמוך אבל משלו על של ישראל לא תקנו חכמים דליהוי תרומה דאף בישראל שתורם על של ישראל שלא מדעתו קמיבעיא ליה בגמרא כדלעיל בסמוך והכי דפשטינן התם דתרומתו' תרומה מטעם דזכין לאדם שלא בפניו וכאילו הוא שלוחו אבל נכרי משלו על של ישראל דאינו שלוחו כדילפינן מאתם גם אתם מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית אפי' תרם נכרי משלו על של ישראל מדעתו לא הויא תרומה כיון דאינו יכול להיות שלוחו קמ"ל דתרומתו תרומה מדרבנן דלפי הטעם דקאמר במנחות [ס"ז] דרבנן גזרו שיהא תרומה משום בעלי כסין שיש להם קרקעות הרבה ומסים על רוב מעשרות ויקנום לנכרי ומרחם נכרי ומפקע ליה ממעשר השתא אין חלוק בין משלו על שלו בין משלו על של ישראל בכל ענין איכא למיגזר משום בעלי כסין ועוד הביא ב"י מ"ש התוס' ספ"ק דבכורות [סוף דף י"א] בד"ה טבלים שאתה וז"ל דהא דאמרינן תורמין משל נכרי בנכרי התורם על של ישראל איירי כדתנן הנכרי והכותי שתרמו תרומתן תרומה עכ"ל אלמא דהא דתנן הנכרי והכותי דבע"כ בתרמו משלהן על שלהן איירי כדפי' ס"ל לתוס' דבתורם משלהן על של ישראל נמי איירי ואע"ג דאיכא תרתי לריעותא חדא דאיכא מירוח דנכרי אידך דאין הנכרי נעשה שלוחו אפ"ה תקנת חכמים היא דליהוי תרומה משום גזירת בעלי כסין וע"פ דברי התוס' הללו כתב רבינו על של ישראל ור"ל אף כזו שתרם משלו על של ישראל נמי הוי תרומה וכ"ש משלו על שלו ודו"ק : ומ"ש ובודקין הנכרי שהפרישה וכו' מימרא דרב יהודה אמר רב פ"ק דערכין [דף ו'] פי' חיישינן שמא לבו לשמים לשם הקדש הלכך אם לא אמר בדעת ישראל הפרשתיה פי' של מקום שתרומה של ישראל הולכת תלך זו טעונה גניזה דהקדש אסיר בהנאה וטעונה גניזה בזמן הזה וע"ל סוף סימן רכ"ט : ומ"ש בד"א בא"י וכו' פי' בא"י דתרומה דאורייתא היא גזרו משום בעלי כסין והצריכוהו נ"כ לבדקו אבל בח"ל דאפילו גבי ישראל לא הויא אלא מדרבנן לא גזרו על של נכרי אטו בעלי כסין וכיון שאינה תרומה כלל אלא נאכלת לזרים א"צ לבדוק את הנכרי דלא אתרו דצריך לבדוק אלא כשהיא נעשית תרומה דשמא לבו לשמים להקדישה והקדש

נכרי

יוסי אומר אם תרם אחד כשיעור אין תרומת השני תרומה ואם לא תרם האחד כשיעור תרומת השני תרומה ובירושלמי וזה אין קיימין אם כממחין אף ר"ע מודה אי כשאינן ממחין אף רבנן מודים אלא י אנן בינן קיימין בסתם ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש דממחין היינו שמוחין זה על זה וקאמר דבהא אפי' ר"ע מודה דכיון דכשתרם הא' עדיין לא מיחה חבירו נמצא שתרם ברשות שאין השותפין צריכים ליטול רשות זה מזה וכשבא הב' ותרם אם הראשון מוחה בידו מחאתו מחאה ואין תרומת הב' תרומה ואם אין האחד מוחה בידו אפילו רבנן מודו משום דגליא דעתיה דמעיקרא לא תרם אלא על חלקו ולא על חלק חבירו אלא בסתם אנן קיימין ר"ע סבר סתם אינן ממחין ורבנן סברו סתמן ממחין ונסתפקו בירוש' אם ר' יוסי מפרש דברי חכמים או חולק עליהם וסבר הרמב"ם ז"ל שהוא מפרש דבריהם : כתב הרמב"ם האומר לשלוחו לתרום וכו' בפ"ד מהלכות תרומה :

ומ"ש רבינו עליו ואיני מבין דבריו כיון שביטל השליחות קדם שתרם ל"ל שינה וכו' דברים של טעם הם אלא שהרמב"ם סמך על הירושלמי דאהא דתנן בפ"ג דתרומות הרשה את בן ביתו את עבדו ואת שפחתו לתרום ובטל אם עד שלא תרם ביטל אין תרומתו תרומה ואם משתרם ביטל תרומתו תרומ' קאמר בירושלמי ולית הדא פליגא על דרשב"ל דאמר אין אדם מבטל שליחות בדברים תפתר כגון שא"ל לך קבע בצפון והלך וקבע בדרום : ומ"ש ואם שינה אפי' לא בטל השליחות אינה תרומה ל"ק דגרסינן בפ' התקבל (סה:) האומר לשלוחו ערב לי בתמרים ועירב לו בגרוגרות בגרוגרות ועירב לו בתמרים תני חדא עירובו עירוב ותניא אידך אין עירובו עירוב ושני רב יוסף כאן בשלו כאן בשל חבירו ופרש"י בשלו עירובו עירוב דלא איכפת ליה אבל אי קשיא הך קשיא דכיון דלא איצטריך הירושלמי לאוקומי כששינה אלא כי היכי דלא תפלוג ארשב"ל לא הו"ל להרמב"ם לאוקמא בהכי דלא קי"ל בהא כר"ל אלא כרבי יוחנן דפליג עליה ואמר אתי דבור ומבטל דבור כדאיתא בקדושין פ' האומר (נט:) ואסיקנא התם לרשב"ל בתיובתא וכבר השיגו הראב"ד ז"ל השגה זו : אריס שתרם ובא בה"ב ומצא וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ד מהלכות תרומה והוא תוספתא בפ"ק דתרומות :

האפטרופסין תורמין על של יתומין משנה בפ' הניזקין (נב ·) יתומין שסמכו אצל ב"ה או שמינה להם אביהם אפטרופס חייב לעשר פירותיהם : נכרי שתרם משלו וכו' עד אינה תרומה כלל הכל דברי הרמב"ם בפ"ד והוא במנחות פ' רבי ישמעאל (סו ·) אלא שמ"ש רבינו על של ישראל היה נראה שהוא יתר כבטול דמי שהרי אינו בדברי הרמב"ם וגם בגמרא לא משמע כן אלא בתורם פירותיו מיירי דהכי איתא בגמרא חלת נכרי בארץ ותרומתו בח"ל מודיעין אותו שהוא פטור ודייק מינה הא תרומתו בארץ אסור ומדמעת ומסיק דהיינו מדרבנן אבל מדברי התוספות נראה בספ"ק דבכורות (יא ·) דמפרשי דהא דתנן בפ"ג דתרומות הנכרי והכותי שתרמו תרומתן תרומה בתורם משלו על ישראל · ומ"ש ומדרבנן הוא תרומה מפרשא טעמא בגמ' משום בעלי כיסין וכתב הרמב"ם בלשון הזה ומדבריהם גזרו שתהיה תרומה משום בעלי כיסין שלא יהיה זה הממון של ישראל ויתלה אותו בנכרי כדי לפטרו ואבל ח"ל כ' הרמב"ם בלשון הזה אבל נכרי שהפריש תרומה בח"ל לא גזרו עליה ומודיעין אותו שא"צ ואינה תרומה כלל : ומ"ש בודקין הנכרי שהפרישה וכו' בפ"ק דערכין (ו') אמר רב יהודה אמר רב נכרי שהפריש תרומה תכריו בודקין אותו אם בדעת ישראל הפרישה תנתן לכהן ואם לאו טעונה גניזה חיישינן שמא בלבו לשמים · פרש"י תכריו · מתבואה של עצמו אם אמר בדעת ישראל הפרשתי שלמקום שתרומה של ישראל הולכת תלך זו טעונה גניזה ואסורה בהנאה דחיישינן שמא בלבו לשמים לשם הקדש הלכך יגנזוה ובזמן הזה עסקינן דהקדש אסור בהנאה : אין הישראל חייב לטפל בתרומה להביא אותן מן הגורן לעיר וכו' ברייתא בסוף פרק הזרוע

קלד

פרישה

(נג) אם היו ממחין וע"ז פי' הראשון ויוחה בשני שלא יפרוש אבל השני לא מיחה בראשון בשעה שהפריש הלכך אין תרומת השניה תרומה והא דאמרינן דשותפין א"צ ליטול רשות כו' היינו מסתמא אבל אם מוחה אין חבירו יכול לתרום על חלקו בע"כ והא דקאמר סתם אם היו ממחין וע"ז כו' היינו מפני דאין מדרך שיוחה בראשון שהרי צריכין ליתן תרומה אלא שאם תרם הראשון בעין רעה ובא שני לתרום וליתן יותר בעין יפה בזה קאמר שאם מוחין וע"ז כו' ועיין בב"י פ"ד דתרומות ספי' בע"ת מש"ס כאן שפי' שם ממחין ר"ל שמוחה אבל מחוני שאחד סומך על חבירו ודבריו שבוארים שם יפה ויתיישב שם מתוך כתבו כיזה קושיות שקשיא גם כאן על רבינו שלכאורה היא דלא כמ"ש הירושלמי שהביא ב"י ע"ש ובס"ע רשמתי קצת מינהו ע"ש בסעיף ל"ה (נד) תרומת שניהם תרומה דהראשון לא תרם אלא על חלקו (נה) כיון שביטל השליחות קודם שתרם למה לי שנוי דברים של טעם כן אלא שהוא ס"ל כר"ל דאין אדם מבטל שליחותיה בדברים אבל רבי יוחנן פליג עליה ואמר אתא דיבור ומבטל דיבור ב"י (וכיתה דוה קשיא רבינו על הרמב"ם שלא הי"ל כרבי יוחנן לגבי ר"ל א"כ אפי' בלא שינוי נמי כמ"ש כב"י אלא אי קשיא הך קשיא כ"ל (נו) ואם שינה אפי' לא ביטל כו' ז"ל ב"י ולק"מ דהא תירץ רב יוסף דבשלו אם אמר לשלוחו ערב לי בתמרים וערב לו בגרוגרות עירובו עירוב ופרש"י משום דלא איכפת ליה בשלו (ולפ"ז צ"ל לדברי הרמב"ם דאיירי בתורם השליח משלו על חברו והלשון שאמר תרום לי מן הצפון כו' לא משמע ליה כן דס"ק וממילא דברי ב"י צ"ע ומה שהביא דלא מצינו חולק בפוסקים דכ"ע ס"ל דבין בשלו ובין בשל חבירו אין עירובו עירוב וכמ"ש בא"ח סימן ת"ט וע"ש בב"י עכ"ה) אבל הראב"ד השיגו בדבר אחר ועיין בבית יוסף · (נז) נכרי שתרם משלו על של ישראל וז"ל ב"י הכל מדברי הרמב"ם אלא שמ"ש רבי' של ישראל היה נראה שהוא יתר כבטיל דמי שאינו בדברי הרמב"ם ולא בגמרא משמע כן אלא בתורם פירותיו מיירי כו' עכ"ל ונראה לתרץ בדוחק דשל ישראל דקאמר ר"ל שתורם מדעתא של ישראל וכמ"ש אח"כ בפירוש . (נח) ומדרבנן היא תרומה ומפרש טעמא בגמרא משום בעלי כיסין פי' שלא יהיו העשירים תולין פירות שלהן בנכרים כדי לפוטרה מתרומה (ונראה דר"ל דמאחר שהתבואה של נכרים חייב מדבריהם מטעם גזרת בעלי כיסין שלא ימכרו את תבואתם לנכרי בדבר מועט כדי לפטרו מהתרומה א"כ ממילא תרומתן תרומה כדין נותן תרומה מדבר שחייב מדבריהם על שחובו מן התורה ועמ"ש לעיל בסעיף מ"ה עכ"ה) : (נט) אם אמר בדעת ישראל הפרשתיה ר"ל למקום שתרומת ישראל הולכת תלך זו (ס) טעונה גניזה ואסורה דחיישינן שמא לבו לשמים לשם הקדש ובזמן הזה הקדש אסור בהנאה רש"י ועי' לעיל בס"ס

חדושי הגהות

י אנן בינן קיימין הוא כמו הכא במאי עסקינן :

חסוכר

בגורן ואם חיה ובהמה מצוים שם ואינה משתמרת שם (סא) תקנו חכמים שיטפל בה ויביאנה לעיר ונוטל שכר הבאתה מהכהן אסור לכהן שיטול תרומה או שאר מתנותיו עד שיפרישום הבעלים שאין לו זכיה לכהן עד שירימו אותם ואח"כ זוכה בהן ואף אחר שהורמו לא יטול אותם (סב) אלא מדעת הבעלים שהרי הם לבעלים ליתנם לכל כהן שירצו ואם לקחן שלא מדעת בעליהן זכה בהם שאין לבעלים בהן אלא טובת הנאה וטובת הנאה אינה ממון ואסור לכהנים ולוים לסייע בבית הגרנות כדי ליטול מתנותיהן (סג) ואסור לישראל להניחן לסייען אלא נותן להם חלקם דרך כבוד נותן תרומה לכהן על מנת להחזירה (סד) יצא ידי נתינה ואסור לעשות כן מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות (סה) וכן אסור להן שיחטפו תרומות ומעשרות ואפי' לשאול אותם בפיהם אסור אלא נוטלן בכבוד לא יתן אדם תרומה לשומר שדהו (סו) ולא בכור לשומר עדרו ולא מתנות לרועה בהמתו ואם נתן חלל אא"כ נתן לו שכר שמירתו תחלה כתב הרמב"ם ורשאי ישראל לומר לישראל הילך סלע זו ותן תרומה זו או בכור זה או שאר מתנות לפלוני הכהן בן בתי בד"א שהיו הבעלים רוצים ליתן אותה לאחד משני כהנים אלו בחנם ואמר לו חבירו הילך סלע ותן לזה (סז) אבל בעלים שאומרים לכהן או ללוי הילך חלק זה בטובת הנאה אסור ע"כ ומיהו בבכורות בפרק עד כמה משמע דדוקא בתרומה ומעשר שרי למימרא הילך סלע ותנם לבן בתי כהן (סח) אבל בבכור זרוע לחיים וקבה אסור ואיתא נמי התם דוקא ישראל שרי למימר הכי לישראל חברו (סט) אבל כהן לכהן אסור: אסור לעשות סחורה בתרומה ומעשרות (ע) אע"פ שלוקח מכהן ומוכר לכהן (עא) כהן שנשא ישראלית מאכילה בתרומה וכן אם קנה עבדים ודוקא עבדים כנענים אבל שאר עבדים (עב) אפילו נרצע אינו אוכל כיון שאין גופו קנוי לו (עג) וכהן אפי' ערל וטמא שאין אוכלין מאכילין לנשיהן ועבדיהם בת ישראל שנשאת לכהן והכניסה לו בין עבדי מלוג בין עבדי צאן ברזל יאכלו ובת כהן שנשאת לישראל והכניסה לו בין עבדי מלוג בין עבדי צאן ברזל לא יאכלו (עד) כהן הדיוט שנשא גרושה והכניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל (עה) עבדי מלוג לא יאכלו (עו) ועבדי צאן ברזל יאכלו בת ישראל שנשאת לכהן ומת ויש לה זרע ממנו ואינה מעוברת (עז) היא והעבדים אוכלין בין של מלוג בין של צאן ברזל הניחה מעוברת ואין לה זרע ממנו (עח) לא היא

(קלד:) אין מניאין תרומה לא מגורן לעיר ולא ממדבר לישוב ואם אין שם כהן שוכר פרה ומביאה מפני הפסד תרומה: **אסור** לכהן שיטול תרומה או שאר מתנותיו עד שיפרישום הבעלים וכו' ואף אחר שהורמו לא יטול אותם אלא מדעת הבעלים וכו' בפ' הזרוע (שם) ונתן ולא שיטול מעצמו: ומ"ש ואם לקחן שלא מדעת בעליהן זכה בהן וכו' כ"כ הרמב"ם בפ' י"ב וכן כתב סמ"ג: **ומ"ש** ואסור לכהנים ולויים לסייע בבית הגרנות כדי לטול מתנותיהם בריש פרק עד כמה (כו:): ומ"ש ואסור לישראל להניחן לסייען שם הכהנים והלוים והעניים המסייעים בבית הרועה ובבית הגרנות ובבית המטבחיים אין נותנין להם תרומה ומעשר בשכרן ואם עושין כן חיללו ועליהם הכתוב אומר שחתם ברית הלוי ואומר ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו: נותן תרומה לכהן ע"מ להחזירה יצא ידי נתינה ואסור לעשות כן וכו' פ"ק דקידושין (ו:): **וכן** אסור להם שיחטפו תרומה ומעשרות ואפילו לשאול אותם בפיהם אסור וכו' בפ' הזרוע (קלג.): לא יתן אדם תרומה לשומר שדהו ולא בכור לשומר עדרו וכו' בפרק עד כמה כתבתיה בסמוך: כתב הרמב"ם רשאי ישראל לומר לישראל הילך סלע זו וכו' פ' י"ב מהלכות תרומה והוא ברייתא בפ' עד כמה (כז.): ומ"ש בד"א שהיו הבעלים רוצים ליתן אותם לאחד מב' כהנים אלו בחנם וכו' בירושלמי דדמאי פ"ו ואוקמוהו לברייתא זו דפ' עד כמה הכי כי היכי דלא תקשי לרבי יוחנן דאמר אין אדם מניח מעשרותיו בטובת הנאה: **ומיהו** בבכורות פ' עד כמה משמע דדוקא בתרומה ומעשר שרי וכו' אבל בבכור זרוע לחיים וקיבה אסור כלומר וקשיא להרמב"ם שסובר דבכור ושאר מתנות שוים לתרומה ואמת הדבר דהתם לא קתני דרשאי לומר הילך סלע זה וכו' אלא בתרומה וקאמר עלה בגמ' ותנא ת"ט לא אמר מתנות כהונה אמר לך תרומה דקדושת הגוף היא דכיון דלא מתחלא לא אתי למטעי ביה הני כיון דקדושת דמים נינהו אתי למיטעי בהו סבר מיתחל קדושתייהו אד' זוזי ואתי למנהג בהו מנהג חולין ופרש"י אבל הני מתנות ובכור דקדושת דמים נינהו דאם רצה כהן למכור בשר זרוע ולחיים וקיבה מוכרן לישראל ותו לא בעי ישראל למכליניהו גלי בחרדל כי היכי דעביד כהן הלכך אתי האי כהן למיטעי בהו וסבר כיון דבני קנייה נינהו תתחל קדושתייהו אד' זוזי דיהיב אבי אמו ואתי למנהג בהו מנהג חולין שלא יאכלם בגלי ובחרדל כדינם המפורש בפ' הזרוע והא ודאי שאם הרמב"ם היה מפרש כן לא היה כותב מ"ש ואפשר שהוא ז"ל היה מפרש דהאי תנא ס"ל כב"ש דאמרי' (שם לב:) ימנה ישראל עם הכהן על הבכור וס"ל דה"ה לשאר מתנות והיינו דקאתי למנהג בהו מנהג חולין כלומר להאכילם לישראל וי"ל דס"ל דהא דאסור לימנות ישראל עם הכהן על הבכור לב"ש היינו דוקא בלא פדיון אבל ע"י פדיון מותר והיינו דקאמר דקדושת דמים נינהו ואתי למיטעי לומר שכבר נתחללה קדושתם על הנך ד' זוזי דיהיב אבי אמו ויאכילם לישראל משום הכי לא שרי למימר הכי אלא בתרומה דקדושה קדושת הגוף אבל לא בשאר מתנות וכיון דאנן לא קי"ל כב"ש אלא כב"ה דשרו לימנות עליו אפי' נכרי ממילא משמע דכי היכי דשרי למימר הכי בתרומה שרי נמי בבכור ושאר מתנות: ומ"ש עוד ואיתא נמי התם דוקא ישראל שרי למימר הכי לישראל חבריה וכו' זה פשוט שם ופרש"י אם היה כהן נותן סלע כדי שיתנוהו לכהן אחר קרובו אסור משום דכיון דלדידיה חזי נראה ככהן המסייע והרמב"ם לא חשש לכתוב בהדיא וכהן לכהן לא משום דכיון דכתב רשאי ישראל לומר משמע בהדיא דוקא ישראל הוא רשאי לומר כן אבל לא כהן: **אסור** לעשות סחורה בתרומות ומעשרות כו' משנה בפ"ז דשביעית וכתב ר"ש דטעמא משום דדילמא אתי בהו לידי תקלה: **כהן** שנשא בת ישראל מאכילה בתרומה וכן אם קנה עבדים פשוט בפ' אלמנה לכ"ג (סו.) ובפ' הערל (ע.) ובכמה דוכתי ומקרא מלא הוא וכהן כי יקנה נפש וגו': ומ"ש ודוקא עבדים כנענים אבל שאר עבדים אפי' נרצע אינו אוכל וכו' בר"פ הערל ולמדו כן מדכתיב תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש ודרשו תושב זה קנוי קנין עולם ושכיר זה קנוי קנין שנים: וכהן אפי' ערל וטמא שאינן אוכלין מאכילין לנשיהם ולעבדיהם משנה ר"פ הערל: **בת** ישראל שנשאת לכהן והכניסה לו וכו' ובת כהן שנשאת לישראל והכניסה לו וכו' משנה בפרק אלמנה לכ"ג (סו.): כהן הדיוט שנשא גרושה והכניסה לו וכו' ג"ז משנה שם והתם מפ' טעמא: ודע דהתם תשוה כ"ג שנשא אלמנה לכהן הדיוט שנשא גרושה וא"ת למה השמיט רבינו דין כ"ג שנשא אלמנה י"ל מפני שאין כ"ג בזמן הזה ואין לספקות דא"כ כל דינים הללו הו"ל להשמיע שהרי אין אוכלת תרומה בזמן הזה מפני שכולנו טמאים די"ל שכתבם משום דנפקא לן מינה להאכיל בחלת ח"ל וכ"כ הוא ז"ל בסמוך: בת ישראל שנשאת לכהן ומת ויש לה זרע ממנו ואינה מעוברת וכו' פשוט שם וטעמא משום דעבדי מלוג אוכלים בשבילה והיא אוכלת בשביל בניה ועבדי צ"ב אוכלים בשביל בניה: הניחה מעוברת ואין לה זרע ממנו לא היא ולא העבדים אינם אוכלים וכו' ג"ז פשוט שם משום דשאינו ילוד אינו מאכיל:

ואם

נכרי הקדש ומשום הכי גבי חלה ופטר חמור שהפריש נכרי כיון שאינה חלה ופטר חמור כלל ואפילו מדרבנן לא הצריכוהו לבדוק וכ"כ ב"י בסוף הל' חלה ע"ש והשתא ניחא דלא כתבו רבינו להאי כד"א במ"י וט' אלא לאחר שכתב דין בדיקת הנכרי: אסור לכהן וכו' ואף אחר שהורמו וכו' כלומר אף אחר שהורמו שאין שם איסור אינו דרך כבוד שיטלום מעצמן כדאיתא פ' הזרוע: **כתב** הרמב"ם ורשאי ישראל וכו' עד אבל בעלים שאומרים לכהן או ללוי הילך חלק זה טובת הנאה אסור כצ"ל פי' דנראה כמוכר מתנות כהונה בדמים: ומ"ש ומיהו בפ' עד כמה וכו' כלומר וקשיא להרמב"ם שכתב דבכור ושאר מתנות שוים לכהונה והא דמחלק תלמודא בין תרומה לשאר מתנות ה"ט דתרומה דקדושת הגוף לא אתי למטעי למינהג בה מנהג חולין אבל שאר מתנות דקדושת דמים הן אי שרית בהו טובת הנאה אתי למיטעי ולנהוג בהם מנהג חולין שלא יאכלם בגלי ובחרדל כדינם המפורש בפ' הזרוע ועיין בר"פ עד כמה [דף כ"ז] ובפרש"י לשם ועיין בב"י שכתב ליישב דברי הרמב"ם ומ"ש רבינו דכהן לכהן אסור שם מפורש בברייתא ופרש"י שאם היה כהן נותן סלע לישראל כדי שיתנוהו לכהן אחר קרובו אסור דנראה ככהן המסייע כיון דלדידיה חזיה: **אסור** לעשות סחורה וכו' פי' ר"ש דטעמא דדילמא אתי בהו לידי תקלה: כהן הדיוט שנשא גרושה וכו' משנה ר"פ אלמנה לכ"ג ועבדי מלוג לא יאכלו לפי שהן שלה וכיון שהיא חללה ואינה אוכלת גם עבדיה אינן אוכלין אבל עבדי צאן ברזל הן שלו והוא אוכל גם עבדיו אוכלין ועוד מפרש בגמרא טעמים אחרים וא"ע דבאלמנה לכ"ג נמי הכי דינא לא כתבו רבינו כיון שאין כ"ג בזמן הזה אבל אכילת תרומה אע"ג דאינו נוהג בזמן הזה לפי שכולנו טמאי מתים ואין לנו אפר פרה אפ"ה כתבם רבינו משום דנ"מ להאכיל חלת ח"ל כמ"ש בסמוך וכך כתב ב"י: בת ישראל שנשאת לכהן וכו' שם ורבינו ה"ק דאם יש לה זרע ממנו ואינה מעוברת לד"ה היא והעבדים אוכלין וכו' וטעמא שהרי עבדי מלוג אוכלין בשבילה כיון שהיא אוכלת בשביל בניה ועבדי צאן ברזל נמי אוכלין בשביל בניה: הניחה מעוברת ואין לה זרע ממנו נמי לד"ה לא היא ולא העבדים אוכלין דשאינו ילוד אינו מאכיל אבל אם היא מעוברת וגם יש לה זרע

פרישה

בס"ס רנ"ח שכתב רבינו בשם הרמב"ם ז"ל נכרי שהתנדב לצורך בית הכנסת מקבלין ממנו לכתחילה והוא שיאמר בדעת ישראל הפרשתי אותה ואם לא אמר כן טעון גניזה שמא בלבו ימשב לגבוה עכ"ל וגם טעם זה י"ל כאן בתרומה לדעת הרמב"ם: (סא) תקנו חכמים שיטפל בו כו' משום הפסד תרומה: (סב) אלא מדעת הבעלים שנאמר ונתן ולא שיטול מעצמו כדאיתא פרק הזרוע ב"י והרמב"ם מפיק מקרא אחרינא. והיינו דוקא כשמפרישין בעיר דאילו בשדה ובגורן כבר כתב רבינו לעיל במעשר עני דהעניים באין ונוטלין אותן בע"כ וכאן כתב דאסור הן תרומה הן שאר מתנותיו אם לא שנאמר שמתנותיו דוקא קאמר ר"ל של כהן: (סג) ואסור לישראל להניחן ולסייען ואם עשו כן חיללו ועליהם נאמר שחתם ברית הלוי ואומר ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו גמרא: (סד) יצא ידי נתינה ואסור לעשות כן מפני שנראה כו' פרש"י בפ"ק דקידושין דף ו' ע"ב יצא ידי נתינה ומוכר לכהנים וסדנים שלו. ואסור לעשות כן לפי שהשכר זה יתן לו שאר תרומותיו והוי כאלו כהן הקונה תרומה בשכרו ומסייע בבית הגרנות שיתנו לו התרומה ותנן בבכורות כהנים המסייעים בבית הגרנות אין נותנין לו תרומות ומעשרות בשכרו כו' ובפדיון הבן קאמר לעיל סימן ש"ס דמותר אלא שלא יעשה כן מפני שמפסיד שאר הכהנים: (סה) וכן אסור להם שיחטפו כו' להאורה היה נראה דר"ל בטעה שלוקחין מיד הבעלים וברשותן לא יטלו בדרך חטיפה אבל שוב ראיתי שפרש"י בפרק הזרוע דף קל"ג ע"א ודף קל"ג ע"א ז"ל בעלים שנותנין המתנות ביד תינוקות להוליכן לכהן אסור לכהן אחר לחטוף מידיהן שנא' ונתן ולא שיחטוף מעצמו עכ"ל וא"כ צ"ע למה כתבו רבי' הני כבר כתב דשלא מדעת הבעלים אסור ושמא י"ל שרבינו לא כיון במה שאמר וכן אסור להם שיחטפו כו' למחטפם שאסור בגמרא אלא אתא לאשמעינן דין שהוא מסברא דנגעיה שאפי' אם הבעלים נותנין לו מדעתו אל יטול דרך חטיפה: (סו) ולא בכור לשומר עדרו יש לדקדק דלעיל ס"ס ש"ז כתב ז"ל רועה כהן שנתן הבהמה בסך. כו' עד לא אמרינן כיון שהוא רועה) שלו הקנה לו מחירו שיקנה לו הבכור כו' משמע שפשוט לו שיתנו הבכור לרועה ואף ה"מ שאם אמרו שנתן לו שכר שמירתו תחלה מ"מ אינו פשוט שיתנו לו שהרי לטעמים הפסד אפילו ליתנו לו: (סז) אבל בעלים שאומרים לכהן או ללוי הילך חלק זה בטובת הנאה אסור כצ"ל וכן הגיה מו"ח וכ"ה בספרי הרמב"ם להדיא וכן אלמאי ב"י של כתב והרמב"ם ז"ל דהבעלים נותנין לכהן התרומה בשביל הטובה שעשה הכהן עמו או שיעשה עמו (ואפשר דה"ה אם אומר שנותן לו בשביל מה שנתן לו אבי אמו ישראל שהוא ג"כ אסור וזהו שדקדק רבי' באומרו בד"א שהיו הבעלים רוצים ליתן כו' בחינם כו' ודו"ק עכ"ה): (סח) אבל בבכור זרוע לחיים וקיבה אסור ומפרש בגמרא הטעם דתרומה דקדושת הגוף היא כיון דלא מתחלא לא אתי למטעי ביה אבל הני קדושת בכור ומתנות דקדושת דמים נינהו דאם רצה כהן למכור מתנות לישראל מוכרן ותו לא בעי ישראל למיכלינהו בגלי ובחרדל כי היכי דבעי כהן הלכך אתי האי כהן למטעי בהו וסבר כיון דבני קנייה נינהו מתחל קדושתייהו אהנך ד' זוזי דיהיב אבי אמו ואתי למנהג בהו מנהג חולין שלא יאכלם בגלי כן מפרש רש"י שם אבל הרמב"ם מפרש בע"א ב"י: (סט) אבל כהן לכהן אסור פרש"י אם הכהן נותן סלע כדי שיתננה לכהן אחר קרובו אסור משום דכיון דלדידיה שווה נראה ככהן המסייעו: (ע) אע"פ שלוקח מכהן ומוכר לכהן דדילמא אתי בהו לידי תקלה ר"ש: (עא) כהן שנשא ישראלית מאכילה כו' דכתיב וכהן כי יקנה נפש וגו': (עב) אפי' נרצע אינו אוכל כו' דכתיב תושב כהן ושכיר לא יאכל קודש ודרשו תושב זה קנוי קנין עולם ושכיר זה קנוי קנין שנים ובסמוך כתב רבינו שאע"פ שאין לנו עתה תרומה מ"מ נפקא מינה גם לנו בדינים הללו לענין חלה: (עג) והכהן אפי' ערל וטמא כו' שעומדין לתקן: (עד) כהן הדיוט שנשא גרושה וה"ה לכ"ג שנשא אלמנה אלא מפני שאין עתה כ"ג השמיטו רבינו ב"י: (עה) עבדי מלוג לא יאכלו שהם אוכלים בשבילה והיא עצמה אינה אוכלת שהיא בעבירה קיימה אלא ג"כ עבדיה אינם אוכלים בשבילה: (עו) ועבדי צאן ברזל יאכלו שהם אוכלים בשבילו שנחשבים כשלו שהרי הוא חייב באחריותן: (עז) היא ועבדיה אוכלים בין של מלוג כו' דהיא אוכלת בשביל זרעה ועבדי מלוג אוכלין בשבילה ועבדי צ"ב אוכלים בשביל הבנים: (עח) לא היא ולא העבדים אוכלים עד שתלד דכל זמן שהולד במעי אמו נחשב כגר וקרי עכשיו אין לה זרע מכהן והעבדים אין להם בעלים שיאכילו אותן:

מאכל

היא ולא העבדים אוכלין עד שתלד ואם היא מעוברת וגם יש לה זרע אם יש בהן זכר (עט) תאכל היא וכל העבדים ואם כולן נקבות היא ועבדי מלוג יאכלו (פ) ועבדי צאן ברזל לא יאכלו (פא) ובת כהן שנשאת לכהן ומת והניחה מעוברת תאכל היא וכל העבדים אפי' קודם שתלד בת כהן שנשאת לישראל ומת (פב) ויש לה זרע או שהניחה מעוברת לא תחזור לבית אביה לאכול מת הזרע חוזרת בת ישראל מאורסת לכהן (פג) או שומרת יבם לכהן אינה אוכלת וכן בת כהן מאורסת לישראל או שומרת יבם לישראל נפסלת בת כהן נשואה לישראל חרש שוטה וקטן פוסלה ובת ישראל נשואה לכהן חרש שוטה וקטן אינו מאכילה ישראל שבא על בת כהן באונס או פיתוי אינו פוסלה ואם נתעברה ממנו פוסלה וכהן שבא על בת ישראל באונס או פיתוי אינה אוכלת עד שתלד: [ו] כל זרע הכהן מאכיל ושל ישראל פוסל אפי' הוא ממזר כיצד בת כהן לישראל ובת ישראל לכהן וילדה בת ונשאת הבת לממזר וילדה בן הרי הוא ממזר היתה אם אמו בת ישראל לכהן תאכל (פד) אפי' מתה אמו בת כהן לישראל לא תאכל ואם הזרע עבד אינו פוסל ולא מאכיל כיצד בת כהן לישראל או בת ישראל לכהן (פה) וילדה ממנו בן והלך הבן ולקח שפחה וילדה בן הרי הוא עבד היתה אם אביו בת כהן לישראל תאכל אחרי מות אביו בת ישראל לכהן לא תאכל: פעמים שהזרע כהן גמור ופוסל כיצד בת כהן לישראל וילדה ממנו בת ונשאת הבת לכהן וילדה ממנו בן הרי זה כהן גמור ומאכיל את אמו אפי' אחרי מות אביו (פו) ופוסל את אם אמו שהרי זרע הישראל קיים בת ישראל שיש לה זרע מכהן שאוכל בשבילו ונשאת לישראל (פז) ויש לה זרע ממנו אותו הזרע פוסלה מת אותו זרע חוזרת לאכול בשביל זרעה מכהן אע"פ שאין עתה תרומה (פח) נפקא מינה לחלה שנוהגת עתה אפי' למ"ד לא בטלה קדושת עזרא וחיוב תרומות ומעשרות האידנא דאורייתא היינו דוקא בזורע שדהו ואוכל תבואתה (פט) אבל זורע ומוכר אינו אלא מדרבנן (צ) וכן הלוקח אפי' מחבירו ישראל א"צ לעשר אלא מדרבנן ואצ"ל בלוקח מן הנכרי (צא) [יח] ומיהו מדרבנן חייב לעשר אפי' למ"ד יש קנין לנכרי בא"י ודוקא בלוקח אחר שמירחום הבעלים אבל הלוקח

זרע בהא פליגי תנאי ופסק הרא"ש כרשב"י דאם יש בהן זכר תאכל היא וכל העבדים דתלינן דהעובר הוא נקבה ואין לה חלק בנכסים א"נ הוא נפל ולא תלינן שהוא זכר כיון שהוא המעוט אבל אם כולן נקבות היא ועבדי מלוג אוכלין דכיון שהיא אוכלת בשביל בנותיה גם עבדיה אוכלין בשבילה ועבדי צאן ברזל לא יאכלו מפני חלקו של עובר דהעובר יש לו זכייה ופוסל בעבדי אביו בין שהוא זכר בין שהוא נקבה ואף ע"פ דהרי"ף והרמב"ם בפ"ח דהלכות תרומות פסקו דעובר אין לו זכייה ואין לו חלק עד שיולד רבינו פסק לחומרא וכדעת הרא"ש: **ובת** כהן שנשאת לכהן וכו' כך הוא להרא"ש דפסק דעובר יש לו זכייה דהיא ודאי אוכלת כיון שהיא בת כהן ועבדיה נמי אוכלין משום דהא דעובר אינו מאכיל אינו אלא מטעם דעובר במעי זרה זר הוא א"כ כל שהוא במעי כהנת לאו זר הוא ומאכיל כאילו נולד כבר: בת כהן שנשאת לישראל וכו' משנה שם ונפקא לן מדכתיב ובת כהן כי תהיה אלמנה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה כנעוריה מלחם אביה תאכל הא יש לה זרע לא תאכל ומכנעוריה דרשינן פרט למעוברת. בת ישראל מאורסת לכהן וכו' עד בשביל זרעה מכהן הכל משנה בפרק אלמנה לכ"ג ופ' יש מותרות: אפילו למ"ד לא בטלה וכו' בפ' הפועלים [דף פ"ח] ילפינן לה מדכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך ואכלת דהכי משמע זרעך ולא לוקח ואכלת ולא מוכר ומדרבנן המוכר חייב לעשר קודם שימכור ואם עבר ומכר טבל הלוקח חייב לעשר. ומ"ש ואצ"ל בלוקח מן הנכרי וכו' בפרק השולח [דף מ"ז] אפליגו רבה ור' אלעזר אם יש קנין לנכרי בארץ להפקיעה מתרומות ומעשרות ומכל מצות התלויות בארץ או אם אין קנין לנכרי וכו' ומפרש רבינו דלא נחלקו אלא אם יש קנין מדאורייתא אבל מדרבנן לכ"ע אין קנין וחייב לעשר והוא מדברי התוס' בס"פ השואל [ד' ק"ח] ובפ' הפועלים לשם וכך היא דעת הראב"ד בהשגות סוף פ"א דהלכות מעשר דעל מ"ש לשם הרמב"ם דתבואה של נכרי פטורה מן המעשר כתב אמר אברהם חייבין מדרבנן ובסמוך בלשון הרמב"ם כתוב ג"כ דאם נגמרה מלאכתן ביד נכרי פטור מכלום משמע דאפילו מדרבנן פטור וחולק עליו רבינו מיהו בסמוך כתבתי דנקטינן להקל על פי דברי הרמב"ם: ומ"ש ודוקא בלוקח אחר שמירחום וכו' כ"כ התוס' בפרק הפועלים בשם ר"ת דכשלקחן קודם שנגמרה מלאכתן למעשר דהיינו מירוח וגמר הוא מלאכתן הוי כאילו הוא זרען ותבואת זרעך קרינן ביה ואפילו בלוקח מנכרי כדמוכח

ואם הניחה מעוברת וגם יש לה זרע ממנו אם יש בהם זכר וכו' שם (סז ·) במשנה בת ישראל שנשאת לכהן ומת והניחה מעוברת לא יאכלו עבדיה בתרומה מפני חלקו של עובר ופרש"י והניחה מעוברת. אע"פ שיש לה בנים ממנו והיא אוכלת בתרומה לא יאכלו עבדי צ"ב לפי שהן של יורשיה ויש לעובר בהן חלק ואין לעובר כח להאכיל בתרומה ותניא בברייתא הניח בנים והניחה מעוברת עבדי מלוג אוכלים כדרך שהיא אוכלת עבדי צ"ב לא יאכלו מפני שהן חלקו של עובר רשב"י אומר זכרים כולם יאכלו נקבות לא יאכלו שמא ימצא עובר זכר ואין לבנות במקום הבן כלום וא"כ הויא נקבה פסל' דכיון שכל אותם שלפניו נקבות יש לו לעובר חלק בהם ואפי' היא נקבה וכתב הרא"ש לענין פסק הלכה נראה דעובר יש לו זכייה ופוסל בעבדי אביו אם אין לו אחים ואם יש לו אחים אינו פוסל כרשב"י דאמר זכרים יאכלו כולם דכל היולדות מחצה זכרים ומחצה נקבות ומיעוט מפילות סתוך מיעוטא דמפילות למחצה נקבות והוה ליה זכרים מיעוטא · אבל הרי"ף פסק דלית הלכתא כרבי יוסי אלא כרבנן דאמרי אין לעובר קנין ואין לו חלק עד שיולד הלכך אפי' במעי גרושה לא פסיל לעבדים עד שיולד וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ח מה' תרומה ודברי רבינו כאן הם ע"פ פסק הרא"ש ז"ל: ומ"ש ובת כהן שנשאת לכהן והניחה מעוברת וכו' שם אמרו לו לרבי יוסי מאחר שהעדת בנו על בת ישראל לכהן אף בת כהן לכהן לא יאכלו עבדיה בתרומה מפני חלקו של עובר א"ל זו שמעתי וזו לא שמעתי ובגמ' איבעיא להו טעמא דרבי יוסי משום דקסבר עובר במעי זרה זר הוא או דלמא משום שאינו ילוד אינו מאכיל למאי נ"מ לעובר במעי כהנת ואסיקנא התם בקשיא למ"ד דטעמיה משום שאינו ילוד אינו מאכיל וא"כ כל שהוא במעי כהנת מאכיל כאילו נולד כבר והיינו לפסק הרא"ש אבל להרי"ף ולהרמב"ם שפסקו דאין לעובר קנין ולא חלק עד שיולד אע"פ שהוא במעי כהנת אינו מאכיל כלל ומיהו אמר ועבדי מלוג אוכלים מפני שהיא בת כהן ואע"ג דתנן התם העובר פוסל ואוקמוה בגמ' בבת כהן משום דכתיב כנעוריה פרט למעוברת לא אמרו כן אלא בבת כהן לישראל דהכי איתא בגמ' אי בת כהן לישראל היא פסיל לה כנעוריה פרט למעוברת משמע אבל בת כהן לכהן אפי' מעוברת כנעוריה מיקרי כיון שאינה מעוברת אלא מכהן: **בת** כהן שנשאת לישראל ומת ויש לה זרע או שהניחה מעוברת לא תחזור לבית אביה כלל לאכול משנה שם ובפ' יש מותרות (פו פז ·) ומה שאמר מת הזרע חוזרת משנה בפ' יש מותרות: בת ישראל מאורסת לכהן או שומרת יבם לכהן אינה אוכלת וכן בת כהן מאורסת לישראל או שומרת יבם לישראל נפסלת משנה בפרק אלמנה לכ"ג (סז:) ופרק יש מותרות (פה:): **בת** כהן נשואה לישראל חש"ו פוסלה ובת ישראל נשואה לחש"ו כהן אינו מאכילה משנה וגמ' בפ' אלמנה לכ"ג (סז · סח · סט ·): ישראל שבא על בת כהן באונס או בפתוי אינו פוסלה ואם נתעברה ממנו פוסלה וכהן שבא על בת ישראל באונס או בפתוי אינה אוכלת עד שתלד משנה שם (סט.): כל זרע הכהן מאכיל ושל ישראל פוסל אפי' הוא ממזר כיצד בת כהן לישראל ובת ישראל לכהן וילדה בת והלכה הבת ונשאת לממזר וכו' עד שהרי זרע הישראל קיים הכל במשנה פ' אלמנה לכ"ג (שם): בת ישראל שיש לה זרע מכהן שאוכלת בשבילו ונשאת לישראל וכו' בת אותו זרע חוזרת לאכול וכו' משנה שם בפ' יש מותרות (פ') · **אע"פ** שאין עתה תרומה כו' לחלה וכו' בא ליתן טעם למה כתב כל דינים אלו הואיל ואין אכילת תרומה בזמן הזה: אפילו למ"ד לא בטלה קדושת עזרא וחיוב תרומות ומעשרות האידנא דאורייתא היינו דוקא בזורע שדהו ואוכל תבואתה אבל זורע ומוכר אינו אלא מדרבנן וכן הלוקח אפי' מחבירו ישראל אינו חייב לעשר אלא מדרבנן וכו' בפ' הפועלים (פח) אהא דדריש התם תבואתך דלוקח חייב פריך ולוקח מדאורייתא מי מחייב והתניא מפני מה חרבו חנויות בית היני ג' שנים קודם ירושלים מפני שהעמידו דבריהם על דברי תורה שהיו אומרים עשר תעשר ואכלת ולא מוכר תבואת זרעך ולא לוקח ותניא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ואף על פי שהרמב"ם כתב כן גבי מעשר ולא גבי תרומה אין לומר דלא מיפטר מדאורייתא אלא ממעשר ולא מתרומה דא"כ מאי פריך ולוקח מדאורייתא מי מחייב לישני ליה נהי דבמעשר לא מחייב בתרומה מיהא חייב אלא ודאי אף מתרומה פטור מדאורייתא ולא כתבה הרמב"ם גבי מעשר אלא משום דקרא גבי מעשר כתיב: ומ"ש על לוקח מן הנכרי ומיהו מדרבנן חייב לעשר אפי' למ"ד יש קנין לנכרי בא"י כן משמע בהקומץ רבה (לא ·) גבי הא דתניא ר"ש שזורי פעם אחת נתערב לי טבל בחולין וכו' וכ"כ התוס' בס"פ השואל (קא ·) ובפ' הפועלים (פח ·) וכ"כ הראב"ד בפ"א מהלכות מעשר אבל דברי הרמב"ם שם ובפ"ה מה' תרומות נראה דאף מדרבנן פטור ואע"פ שהוא סבור דאין קנין לנכרי בא"י להפקיע מתרומה ומעשרות כמבואר בדבריו פ"א מהלכות תרומה וגם סמ"ג כתב בשם רבינו שמשון דשמא אפי' מדרבנן פטורים בתבואה של נכרי בזמן הזה הואיל ואף בקדושת ישראל אין שם חיוב מן התורה לרבנן דרבי יוסי וכ"כ מורי רבינו יהודה וכן הכרח עכ"ל: ומיהו כתב הרמב"ם דהיינו דוקא כשנגמרה מלאכתו בידי נכרי אבל אם לקחן ישראל מיד נכרי אחר שנתלשו קודם שתגמר מלאכתן וגמרן ישראל חייבים בכל מן התורה וכתבו רבינו בסמוך בשמו וגם סמ"ג כתב כן ·

ודוקא בלוקח אחר שמירחום הבעלים אבל הלוקח קודם שמירחום הבעלים חייב לעשר מן התורה וכו' כ"כ התוס' בהפועלים ובהקומץ רבה ובפ"ק דבכורות בשם ר"ת משום דקשיא ליה דבהפועלים דרשינן תבואת זרעך ולא לוקח ובפ"ק דבכורות (יא:) משמע דלוקח אפי' מנכרי חייב לעשר מן התורה ותירץ

דבהפועלים

דרישה

לאוקימתא דסוגיא להעמידו בדעתו שליה. ול"ע כי באמת הדבר תמוה דא"כ לדעת הפוסקים היא דמיירי בדעתו שלים לא הו"ל לסתום אלא לפרש: [ו] דכתיב בה וזרע אין לה ודרשינן עיין עליה אם יש לו זרע משום לד שמעתי טעם ללימוד זה מדה"ל למכתב ואין לה זרע ולא כ"ב דרשינן מ"ש וזרע כאילו אמר ויש לה זרע וסיים ואמר אין לה הא כיצד ומוכרחין לפרש דה"ק דאין לה זרע עתה כיון דיש לה זרע לזרעה או זרעה מי משום לד אינה חוזרת לבית אביה. וזהו טעם דנפק שדרשינן כה"ג אמ"ש ובל אין בה הא יש בה אפי' עד אחד מינה שותה אע"ג דכל מקום שנא' עד הו"ל שנים · [יח] ומיהו מדרבנן חייב לעשר וז"ל ב"י ובפ"ה מהל' תרומות נראה מדברי הרמב"ם דאף מדרבנן פטור ואע"פ שהוא סבור שאין קנין לנכרי בא"י להפקיע מתרומות ומעשרות כמבואר בדבריו פ"א מהל' תרומה וגם סמ"ג כתב בשם אפי' מדרבנן פטורים בתבואה של נכרי בזמן הזה הואיל ואף בקדושת ישראל אין שם חיוב מן התורה עכ"ל וגם הרמב"ם סבר דתרומה בזמן הזה מדרבנן אפי' בא"י כמ"ש רבינו בסוף ריש הסימן ומ"ש הרמב"ם דאין קנין לנכרי בא"י ר"ל לענין שכתב הרמב"ם גופא בפ"א וז"ל כותי שקנה קרקע בא"י לא הפקיע בי' לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד אלא מפריש תרומות ומעשרות והכל מן התורה כאילו לא נמכרה לנכרי מעולם עכ"ל ר"ל ומיירי בבית ראשון. ול"ע מ"ש בב"י שנראה מדברי הרמב"ם שפטור הא בהדיא כתב הרמב"ם שפטור כמש"ר בשם הרמב"ם בסמוך פירות הנכרי שגדלו בקרקע שלו בא"י אם נגמרו מלאכתן ביד נכרי פטור מכולן (ומשמע דאפי' מדרבנן פטור דכל היכא דמיחייב מדרבנן כתב אבל בפירוש דחייב מדרבנן עכ"ה) ודוחק לתרץ ששם מיירי שאינו לוקחו ממנו אלא אוכל מפירות הנכרי כששם נראין כדעתו ומיהו י"ל דפטור מכולם דקאמר הרמב"ם י"ל ר"ל מדאורייתא דא"כ קשה גם כן

דפל'

פרישה

(עט) תאכל היא וכל העבדים ולא חיישינן שמא תלד זכר והעובר אינו מאכיל ויפסיל חלקו בעבדים דכל היולדת מחצה זכרים ומחצה נקבות ומיעוט מפילות סמוך מיעוטא דמיפולות למחצה דנקבות הו"ל זכרים מיעוטא אפיר"י: (פ) ועבדי צ"ב לא יאכלו פי' שמא יהא העובר זכר וכל עבדי צ"ב יהיו שלו דאין נקבה במקום זכר כלום ואף אם יהיה העובר נקבה הרי יש לו ג"כ חלק בעבדים ופוסל חלקו (פא) ובת כהן שנשאת לכהן ומת והניחה כו' דבת כהן לא שייך למימר שהעובר הוא זר (פב) ויש לה זרע או שהניחה כו' הזרע של ישראל פוסלה. (פג) או שומרת יבם לכהן אינה אוכלת בשומרת יבם לא מהני קנין כספו אמר רחמנא והאי קנין דאחיו הוא ובארוסה לא משום דגזרינן שמא תשתה היא כוס של תרומה ותתן לאביה ולאחיה ולאמה הואיל שהיא עדיין בבית אביה פרק אלמנה לכ"ג דף ס"ז: (פד) אפילו מתה אמו ר"ל של ממזר דהיינו בתה (פה) וילדה ממנו בן אבל אם ילדה בת ואותה בת נישאת לעבד הולד כשר כמוה דנכרי ועבד הבאין על בת ישראל הולד כשר כיון שאין קידושין שלהן תופסין וכמבואר באבן העזר: (תאכל אחר מות אביו ר"ל אביו של הבן הממזר) והיינו בנו של ישראל עכ"ה): (פו) ופוסל את אם אמו אע"פ שמתה אמו. (פז) ויש לה זרע ממנו פי' ומת בעלה ישראל: (פח) נפקא מינה לחלה שנוהגת עתה פי' וכ"ה לענין כל הדינים הנזכרים.
(פט) אבל זורע ומוכר כו' פי' אפי' לנכרי משום דכתיב עשר תעשר ואכלת ולא מוכר אלא שחכמים חייבו למוכר אפי' מוכר לישראל שלא ימכרנו עד שיעשר תחילה ·
(צ) וכן הלוקח אפי' מישראל כו' ויודע שהישראל שמכר לו בודאי לא עשרו (ול"ע דבסמוך כתב רבינו דמיירי בשלקחה מעם הארץ שהוא ספק ואם לוקחה מחבר א"צ לעשר עכ"ה) וא"צ לומר בלוקח מן הנכרי דכתיב תבואת זרעך: (צא) ומיהו מדרבנן חייב לעשר עיין בדרישה:

סווע

הלוקח קודם שמירחום הבעלים חייב לעשר מן התורה (כב) כזורע בתוך שלו אפי' לוקח מנכרי המוכר פירות שדהו לנכרי אפי' לאחר שגדלו השליש (כג) ומירחם הנכרי פטור מן התורה ומדרבנן חייב לעשר אבל נכרי הממרח פירותיו של ישראל לא נפטרו בכך : לשון הרמב"ם פירות הנכרי שגדלו בקרקע שלו בא"י אם נגמרו מלאכתן ביד נכרי פטור מכלום ואם לקחן ישראל אחר שנתלשו קודם שתגמר מלאכתן וגמרן ישראל חייבין בכל מן התורה ומפריש תרומה גדולה ונותנו לכהן (כד) ותרומת מעשר ומוכרה לכהן ומעשר ראשון והוא שלו מכר הנכרי לישראל הפירות כשהן מחוברין (כה) אם עד שלא באו לעונת מעשרות באו לידי ישראל חייבין בכל (כו) ונותן התרומות והמעשרות לבעלים ואם מכרן לאחר שבאו לעונת מעשרות (כז) מפריש תרומת מעשר ומעשר שני ונותן לבעלים לפי חשבון כיצד לקח התבואה זרועה מן הנכרי אחר שהביא שליש ונגמר ביד ישראל מפריש תרומות ומעשרות (כח) ונותן שני שלישי המעשר ללוי ושני שלישי התרומה לכהן (כט) ומוכר לו השליש : (ק) ישראל שמכר פירותיו לנכרי קודם שבאו לעונת מעשרות פטורין מן התרומות ומעשרות ואם לאחר שבאו לעונת מעשרות אע"פ שגמרן הנכרי חייב בכל מדבריהם וכן נכרי שגומר פירותיו של ישראל [יב] (קא) הואיל ודיגונן ביד נכרי אינן חייבין בתרומות ומעשרות אלא מדבריהם

מכר

דבהספולים מיירי בלוקח אחר מירוח ובפ"ק דבכורות איירי בלוקח קודם מירוח דתבואת זרעך קרינן ביה ואע"פ שכתבו שם התוס' דריב"ס משני איפכא דבלוקח שאינו ממורח פטור שעדיין לא נתחייב ברשות מוכר אבל לוקח ממורח הואיל נתחייב ברשות מוכר תו לא פקע טבל מיניה לא חשש רבינו לכתוב אלא דברי ר"ת משום דאיהו מריה דתלמודא טפי ועוד דהרמב"ם פסק כמותו בפ"ב מה' מעשר ועוד דלדבריו צריך לחלק בין לוקח מישראל ללוקח מנכרי וכמ"ש סמ"ג דבלוקח מנכרי הוי איפכא דלוקח קודם מירוח חייב ולוקח אחר מירוח פטור ולפי' ר"ת לוקח מנכרי ולוקח מישראל שוים : **המוכר** יא פירות שדהו לנכרי אפי' לאחר שגדלו השליש ומרחם הנכרי פטור מן התורה וכו' : לשון הרמב"ם פירות הנכרי שגדלו בקרקע שלו בא"י אם נגמרה מלאכתן ביד נכרי פטורה מכלום וכו' כל מ"ש כאן רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ"א מה' תרומות ותחלת דבריו מבוארים בפ"ק דבכורות (יא:) א"ר שמואל בר נתן א"ר חנינא הלוקח שבלים ממורחים מן הנכרי מעשרן וכן שלו דמרחינהו מאן אילימא דמרחינהו נכרי דגנך אמר רחמנא ולא דגן נכרי אלא דמרחינהו ישראל מרשות נכרי מעשרן דאין קנין לנכרי בארץ להפקיע מידי מעשר וכן שלו דה"ל אתינא מכח גברא דלא חזית משתעי דינא בהדייהו ופירשו התוס' מרחינהו ישראל מרשות נכרי אחר שלקחן ישראל מרחן וה"ק הלוקח שבלים מן הנכרי וכן עכשיו ממורחן מעשרן ושם נתנו טעם לזה איט נותן תרומת מעשר לכהן במתנה אריב"ל מנין ללוקח שבלים ממורחים מן הנכרי שהוא פטור מתרומת מעשר שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל שבלים שאתה לוקח מישראל אתה מפריש תרומת מעשר ונותנה לכהנים טבלים שאתה לוקח מן הנכרי אי אתה מפריש תרומת מעשר ונותנה לכהן כלומר אלא מוכרם לו ודמיה חולין דהא פשיטא דאסור זר לאכלם ככל תרומת מעשר דעלמא וכבר כתב הרמב"ם טעם זה ומדתיעט קרא תרומת מעשר לכהן מטבלים דנכרי שמעינן דלוקח טבלים מן הנכרי חייב בתרומה ומעשרות מן התורה ודוקא כשנגמרה מלאכתן ביד ישראל אבל נגמרה מלאכתן ביד נכרי פטורים כדדריש מדגנך ולא דגן נכרי : ומ"ש מכר הנכרי הפירות שלו לישראל כשהן מחוברים בקרקע אם עד שלא באו לעונת המעשרות וכו' נ"ל שכתב רבינו כן מדתנן בפ"ב דמעשרות הלוקח שדה ירק בסוריא אם עד שלא באו לעונת המעשרות חייב ומשבאו לעונת המעשרות פטור רבי אומר אף לפי חשבון כלומר פליג את"ק דפטר כשבאו לעונת המעשרות אע"פ שמוסיף ברשות ישראל דסבר רבי דמה שמוסיף חייב ומעשר לפי חשבון דאם הביאה שליש ביד נכרי וב' שלישים ביד ישראל חייב וכתב הרמב"ם דין זה בפ' הזוכר ופסק כת"ק ומשמע ליה דע"כ לא קאמר ת"ק אלא בסוריא לפי שיש בה קנין לנכרי כדאיתא בס"פ השולח (מז׳) אבל בא"י דאין לנכרי קנין בה מודה דלפי חשבון כר' ואע"ג דלענין הפרשת תרומה ומעשר לא נ"מ מידי דכיון דגמרן ביד ישראל אפי' לקחן מן הנכרי אחר שנתלשו חייב כמ"ש בסמוך מ"מ נ"מ לענין נתינתם דלוקח מן הנכרי אחר שנתלשו אינו נותן תרומת מעשר לכהן ומעשר אחר ללוי אלא מוכרם להם ואילו לוקח מן הנכרי עד שלא באו לעונת המעשרות נותנם להם ואם לקחן אחר שבאו לעונת המעשרות נותן להם לפי חשבון ומוכר להם לפי חשבון : ומ"ש ישראל שמכר פירותיו לנכרי וכו' נראה שלמד כן מדתניא בפ' השולח (שם) ישראל שלקח שדה מן הנכרי וחזר ומכרה לו משהביאה שליש חייב במעשר שכבר נתחייבת במעשר יש ללמוד ממנה בין שמכר הישראל בין שמכר הנכרי כי היא כוללת שתיהם ומ"ש יב וכן נכרי שגומר פירותיו של ישראל

וכו'

כדמוקח בפ"ק דבכורות [דף י"א] והיינו בלוקח קודם מירוח ומרחן ישראל : **המוכר** פירות שדהו לנכרי אפילו לאחר שגדלו שליש וכו' פי' דכשגדלו שליש ביד ישראל הגיעו לעונת המעשרות כדתנן בפ"א דמעשרות הזתים והתבואה משיכניסו שליש ואפ"ה כיון שמירחם נכרי פטור מן התורה והא דקאמר דחייב לעשר מדרבנן היינו אפילו מכרן לנכרי קודם שגדלו שליש דכיון דאין קנין לנכרי מדרבנן לכ"ע חייב לעשר והא דאיתא בפרק השולח נתחייבה אין לא נתחייבה לא מוקמינן לה בסוריא דאינו א"י ממש אבל א"י ממש אפילו לא הגיע שליש דעדיין לא נתחייבה ומכרה לנכרי חייבת במעשר מדרבנן וכך כתב הראב"ד בהשגות פ"א דהלכות תרומות דלא כהרמב"ם דבמוכר לנכרי קודם שהגיעו לעונת המעשרות וגמרן הנכרי פטורין לגמרי כמו שהביא רבינו לשון הרמב"ם בסמוך ורבינו חולק עליו כדפרי' : ומ"ש רבינו עוד אבל נכרי הממרח פירותיו של ישראל לא נפטרו בכך פירוש וחייב לעשר מן התורה דהא דדרשינן במנחות פרק ר' ישמעאל [דף ס"ז] דיגונך ולא דיגון נכרי מפורש בסוגיא דשם ובפרק השולח דאינו אלא בפירותיו של נכרי אבל נכרי הממרח פירותיו של ישראל בשלא מכרן לנכרי אין הנכרי עושה אלא מלאכה אצל ישראל וחייב לעשר וברים פרק כיצד מברכין [דף ל"ה] תניא רשב"י אומר בזמן שהישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנא' ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר איכרכ' ובזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנא' ואספת דגנך אלמא משמע דכל מלאכתן נעשית על ידי נכרי ואין בזה שום צד לפוטרן מתרומה ומעשר : ובזה ג"כ חולק רבינו אמ"ש הרמב"ם וכן הנכרי שגמר פירות ישראל הואיל ודיגונן ביד נכרי אינן חייבין בתרומה ומעשרות אלא מדבריהן דלדעת רבינו חייבין מן התורה : לשון הרמב"ם פירות הנכרי שגדלו וכו' פי' פטורין אפילו מדרבנן וכן מבואר מדבריו ספ"א דה' מעשר והסמ"ג בעשה קל"ג סוף דף קל"ו כתב וז"ל גרסינן פ"ק דבכורות א"ר יוחנן פירות הנכרי שגדלו בקרקע שקנה בא"י אם נגמרה מלאכתן ביד נכרי ומרחן הנכרי פטורין מכלום שנאמר דגנך ולא דיגון נכרי וכתב רבינו שמשון דשמא אפילו מדרבנן פטורים כתבואה דנכרי בזמן הזה הואיל ואף בתבואת ישראל אין שם חיוב מן התורה לרבנן דר' יוסי והא דגזרינן משום בעלי כיסין בנכרי שלקח מישראל וכ"כ מורי רבינו יהודה וכן הלכה עכ"ל ועוד כתב בדף קל"ו ע"א מכר הנכרי לישראל פירות מחוברים לאחר שבאו לעונת מעשרות ומרחן הנכרי ברשות ישראל אינם חייבין בתרומה ומעשר אפילו מדבריהם הואיל ובאו לעונת המעשרות ברשות הנכרי ומרחן הנכרי אע"פ שהן ברשות ישראל וזו היא תקנה גדולה לדרים בא"י בזמן הזה ליקח מתבואת הנכרי אחר שנגמר כי אפילו מתבואת ישראל אין שם חיוב אלא מדרבנן לרבנן דר' יוסי ושל נכרי פטור לגמרי כו' עכ"ל ונראה דהכי נקטי' ואע"ג דרבינו פסק להחמיר כדברי התוס' וכן היא דעת הראב"ד אפילו הכי במידי דרבנן נקטינן לקולא וכבר האריך בספר כ"מ לקיים מנהג א"י לסמוך בזה כהרמב"ם וגזרו בגזרת נח"ש שלא יעשר אדם לקוח מן הנכרי אלא כמו שנהגו עד עתה על פי הרמב"ם · ומ"ש ואם לקחן ישראל אחר שנתלשו וכו' עד ומעשר ראשון הוא שלו כתוב לשם הטעם וז"ל מפני שהוא אומר ללוי במעשר ולכהן בתרומת מעשר אני באתי מכח איש שאין אתם יכולין ליטול ממנו כלום ומפני מה אמרו לא יתן תרומת מעשר לכהן כתרומה גדולה לפי שנאמר בת"מ כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר טבל שאתה לוקח מישראל אתה מפריש ממנו ת"מ ונותנה לכהן אבל טבל שאתה לוקח מן הנכרי אין אתה נותן לכהן ת"מ שהפריש ממנו אלא מוכרה לכהן ולוקח דמיה עכ"ל וכל זה הוא תלמוד ערוך פ"ק דבכורות מכר הנכרי לישראל וכו' כתב ב"י דהרמב"ם למד כך מדתנן בס"ד דמעשרות דפליגי חכמים ורבי וע"כ לא פליגי אלא בסוריא אבל בא"י כ"ע הכל לפי חשבון : ישראל שמכר פירותיו לנכרי וכו' כבר כתבתי דפשטא דסוגיא דפרק השולח דלא כהרמב"ם אלא כהראב"ד ורבינו שכתבו דאפילו מכר קודם שהגיעו לעונת המעשרות חייבין מדרבנן כדפרי' לעיל ומיהו ליישב דעת הרמב"ם כתב בספר כ"מ בשם ר"י קורקוס ע"ש : ומ"ש וכן הנכרי שגומר פירות

של

פרישה

(כב) כזורע בתוך שלו אפי' לוקח מנכרי דתבואת זרעך קרינן ביה : (כג) ומירחם הנכרי פטור מן התורה פי' אע"ג דנכרי הממרח פירותיו של ישראל חייבים אפילו מדאורייתא כדבסמוך : (כד) ותרומות מעשר ומוכרה לכהן ומעשר ראשון כו' מפני שאומר ללוי במעשר אני באתי מכח איש שאין אתם יכולין ליטול ממנו כלום (לשון פי' ת"מ שהיא אסורה לזרים ואוכלה כדין תרומה גדולה עכ"ה) ומפני מה אמרו לא יתן ת"מ לכהן בשיכם כתרומה גדולה לפי שנאמר בתרומת מעשר כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר טבל שאתה לוקח מישראל אתה מפריש ממנו ת"מ ונותנה לכהן אבל טבל שאתה לוקח מן הנכרי אין אתה נותן לכהן ת"מ שהפריש ממנו אלא מוכרה לכהן ולוקח דמיה מיימוני וסמ"ג מ"ו וצ"ע על מה שמתחיל וכתב לשון הרמב"ם חייב בכל ולא כתב מעשר שני ועני מה דינו ומ"מ שפשוט לו שיתנו לכן קצר מ"ש מתרומת מעשר : (כה) אם עד שלא באו לעונת מעשר דהיינו שליש כמ"ש בסמוך : (כו) ונותן התרומות והמעשרות לבעלים פי' תרומה גדולה לכהן ומעשר ללוי והלוי אחר כך יפריש ת"מ וק"ל מ"ו : (כז) מפריש ת"מ ומעשר ונותן כו' כן הוא בספרי הרמב"ם : (כח) ונותן שני שלישי המעשר כו' דמה שגדל בחלקו הוי כאילו היה שלו מעולם : (כט) ומוכר לו השליש אבל פשיטא ותרומה גדולה נותן וק"ל מ"ו : (ק) ישראל שמכר פירותיו לנכרי קודם שבאו כו' פטורין כו' פירוש אם חזר וקונה מן הנכרי אחר שמירחם הנכרי ברשותו ומכאן מוכח דישראל הקונה מהנכרי תבואה אחר שמירחה הנכרי פטור מן המעשר אפי' מדרבנן להרמב"ם מדכתב אחר כך ואם לאחר שבאו לעונת מעשרות אף על פי שגמרן הנכרי חייב בכל מדבריהן משמע אבל אם מכרן שישראל לנכרי קודם שבאו לעונת מעשרות פטורין אפי' מדרבנן ומכ"ש אם גדלו לגמרי ברשות הנכרי וק"ל : (קא) הואיל ודיגונן ביד נכרי אינן חייבים בתרומות ומעשרות אלא מדבריהם ומ"מ

צריך

דרישה

דשל' רבינו שכתב ל' הרמב"ם כו' משמע דלא פליג עליו ובסה"מ כתב רבי' כאן דחייב לעשר מדרבנן וה"ל לכתוב והרמב"ם כתב בלשון פלוגתא . אבל בסמוך מוכח בהדיא דהרמב"ם ס"ל דפטור אפי' מדרבנן כמ"ש בפרישה ודבר' שכתב ל' הרמב"ם לא דקדק בלשונו כמו שדרכו בהרבה מקומות (והעתיקו משום דינים אחרים שכתב אחר זה עכ"ה) . ועיין בכ"מ בפ"א מה' תרומות שכתב שם המחלוקת שהיה בין חכמי צפת שחכם אחד קם לפסוק כמ"ש הטור כאן והמנהג היה מעולם לעשות כהרמב"ם שלא לעשר מתבואה הלקוחה מנכרי ואותו חכם שינה מנהגם ופיתה אחרים שיקבלו על עצמן לעשות כדבריו וכתב שאח"כ נתפשטו הדברים עד שהוצרכו חכמי העיר לתקן הדברים ותקנו ונהגו כולם וגזרו גזירת נח"ש שעד כל ימי העולם לא יעשר אדם הלוקח מהנכרי אלא כמו שנהגו עד עתה משום לא תתגודדו ועוד משום שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה ואיתא בגמרא בההיא דשמואל דא"ל אכול מיסתא ומי לא כתיבין עלך זקן ממרא עכ"ל ע"ש ואותו חכם היה מהר"ר יוסף חתן מהר"ר אהרן אב"ד מפראג ז"ל והמחלוקת היה בימיו : [יב] הואיל ודיגונן ביד נכרי וז"ל כ"מ בפ"א מה' תרומות כתב הר"י קורקוס ז"ל דעת רבינו שמה שדרשו דיגונך ולא דיגון הנכרי כולל אפי' מירח הנכרי פירות ישראל דבדיגון תליא מילתא ולדיגון קפיד רחמנא אבל מדרבנן איסורא מחייב מטעם הנזכר למעלה דכיון שנתחייבו דהיינו שהביאו שליש ביד ישראל אינם יוצאים מחיובם לגמרי אבל אין טעם חיובם מפני שנעשה מירוח הוא של ישראל דלדעת רבי' אין חילוק וכל דיגון נכרי פוטר אפי' היה דגנך ולכן כשמכר הנכרי

פירות

חדושי הגהות

יא המוכר פירות שדהו לנכרי אפי' לאחר שגדלו שליש וכו פי' דכשגדלו שליש ביד ישראל הגיעו לעונות המעשרות כדתנן פ"א דמעשרות הזתים והתבואה משיכניסו שליש ואפ"ה כיון שמירחם נכרי פטור מן התורה והא דקאמר דחייב לעשר מדרבנן היינו אפילו מכרן לנכרי קודם שגדלו שליש דכיון דאין קנין לנכרי מדרבנן לכ"ע חייב לעשר והא דאיתא פרק השולח (סז׳) נתחייבה אין לא נתחייבה לא מוקמינן לה בסוריא דאינה א"י ממש אבל א"י ממש דעדיין לא נתחייבה ומכרה לנכרי חייבת במעשר מדרבנן וכ"כ הראב"ד בהשגות פ"א דהל' תרומות דלא כהרמב"ם דבמוכר לנכרי קודם שהגיעו לעונת המעשרות וגמרן הנכרי פטורין לגמרי כמו שהביא רבינו לשון הרמב"ם בסמוך ורבינו חולק עליו כדפרישית · ומ"ש רבינו עוד אבל נכרי הממרח פירותיו של ישראל לא נפטרו בכך פירוש וחייב לעשר מן התורה דהא דדרשינן במנחות (סז׳) דיגונך ולא דיגון נכרי מפורש בסוגיא דשם ובפרק השולח דאינו אלא בפירותיו של נכרי אבל נכרי הממרח פירותיו של ישראל בשלא מכרן לנכרי אין הנכרי עושה אלא מלאכה אצל ישראל וחייב לעשר ובר"ם כיצד מברכין (לה:) תניא רשב"י אומר בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם וכו' אלמא משמע דכל מלאכתן נעשית ע"י נכרי ואין בזה שום צד לפוטרן מתרומה ומעשר בזה ג"כ חולק רבינו אמ"ש הרמב"ם בסמוך וכן הנכרי שגמר פירותיו של ישראל וכו' אין חייבים אלא מדבריהם דלדעת רבינו חייבין מן התורה (כ"ז בב"ח) : יב ז"ל הכ"מ בפ"א מה' תרומות כתב הר"י קורקס ז"ל דעת רבינו שמה שדרשו דיגונך ולא דיגון נכרי אפי' מירח הנכרי פירות ישראל דבדיגון

תליא

של ישראל וכולי כבר כתבתי דרבינו חולק עליו בזה דכך מפורש בסוגיא דמנחות בפרק ר' ישמעאל ופרק השולח להדיא דאין דיגון של נכרי פוטר אלא במה שהוא של נכרי אבל לא במה שהוא של ישראל וחייבין במעשר מן התורה והיישוב לדעת הרמב"ם כתוב רבינו בספר כ"מ בשם ר"י קורקוס ע"ש : מכר הנכרי לישראל פירות מחוברים וכו' אף ע"ג דבתחלת לשון הרמב"ם כתוב פירות הנכרי שגדלו בקרקע שלו בא"י אם נגמרה מלאכתן ביד נכרי ומרחן הנכרי פטורין מכלום חזר וכתב דין זה כאן משום דלעיל מיירי שהפירות לא היו ברשות ישראל כלל אלא דלאחר מירוח שמרחן נכרי לקחן ישראל והכא אשמועינן רבותא דאפילו היו ברשות ישראל קודם שמרחן נכרי נמי פטורין מכלום וכבר כתבתי דרבינו והראב"ד חולקים על הרמב"ם וסברי דאפילו לא היו ברשות ישראל כלל חייבין מדרבנן ולהלכה נקטינן כהרמב"ם דפטורין מכלום ושכן המנהג. מיהו אפשר דאם היו ברשות ישראל קודם מירוח של נכרי אע"פ שלא לקחן ישראל אלא לאחר שהגיעו לעונת מעשרות ביד הנכרי יש להחמיר לעשר מדרבנן שאין בזה מנהג ול"ע : ראיתי כתוב בס' כ"מ ע"ש אורחות חיים בשם הראב"ד דאם קנה מהנכרי שבלים לצורך מלות ומרחן נכרי בשביל ישראל חייב בתרומה דשלוחו של אדם כמותו אבל אם המוכר נכרי מרחו פטור עכ"ל ונראה שרצונו לומר דאם קנה שבלים מהנכרי ולא התנה עם הנכרי שחייב למרחו והישראל העמיד נכרי שימרחן בשביל ישראל בין שעושה בחנם בין בשכר חייב בתרומ' דהו"ל כאילו מרחן הישראל שהנכרי אינו עושה אלא מלאכה של ישראל והיינו דקאמר דשלוחו של אדם כמותו ולאו דוקא שליח גמור דהא אין שליחות לנכרי אלא כלומר מלאכתו של ישראל הוא עושה בציווי של ישראל ואין זה נקרא בשם דיגון נכרי כיון שאין התבואה של נכרי אלא של ישראל והנכרי עושה רק מלאכתו של ישראל אבל אם המוכר נכרי מרחו פטור פי' שהנכרי היה מחויב למרוח השבלין שכך התנה עמו בשעה שקנה ממנו השתא ודאי בשעת מירוח הו"ל של נכרי שהרי אין השבלין נקנין לישראל אלא לאחר שימרחן הנכרי א"כ בשעת מירוח קרינן ביה דגנך ולא דיגון של נכרי ופטורים והרב בספר כ"מ לא התיישבו לו דברים אלו שכתב בא"ח ע"ש הראב"ד ולתאי דפרישי' ניחא · ומ"ש פירות א"י שיצאו לח"ל וכו' משנה פ"ב דחלה גבי חלה וסובר הרמב"ם דדין תרומה ומעשר בזה כדין חלה · ומ"ש ואם נקבעו למעשר וכו' נראה דבריש' ביצאו מא"י לח"ל ס"ל להרמב"ם שאין לחלק בין נקבעו למעשר בא"י בין לא נקבעו לעולם פטורין מדרשא דקרא שנא' אני מביא אתכם שמה שמה אתם חייבין בח"ל פטורין אבל פירות ח"ל שנכנסו לארץ דחייבין דין הוא שאין חייבין אלא בנקבעו למעשר ביד ישראל אחר שנכנסו לארץ כיון שאף חיוב זה אינו אלא מדבריהם דמדאורייתא בכל ענין פטור כיון שגדלו בח"ל אלא דמדבריהם חייבין דכיון שנקבעו למעשר בא"י מיחלפו בפירות שגדלו בא"י אבל אם נקבע כבר למעשר בח"ל ואח"כ נכנס לא"י לא מיחלפו בפירות א"י וכן בחלה אינו חייב בנכנס לא"י אלא מדבריהם ובנכנסו לארץ בעודן פירות דהיינו קודם גלגול והא דלא כתב הרמב"ם כך גבי חלה היינו לפי שאין דרך להכניס לאחר גלגול העיסה אבל תבואה אדרבה אין דרך להכניסה בשבלין קודם מירוח אלא לאחר מירוח ולהכי צריך לפרש דאיכא חייבת בתרומה ומעשרות אלא בנכנסה קודם מירוח ונקבעו למעשר ביד ישראל אחר שנכנס כנלע"ד פי' דברי הרמב"ם בזה אבל בספר כ"מ כתב לפרש על שני דרכים ואינו מתיישב כלל לפע"ד ע"ש : **אע"פ** שהלוקח מישראל וכו' זה פשוט ומבואר בטעמו : ומ"ש ואם הוא ע"ה וכו' זהו דין הדמאי המוכר בכל מקום : כתב בסה"ת וכו' כ"כ בהלכות א"י והוא מדברי התוס' ב"מ הפועלים [דף פ"ח] : המקבל שדה מן הנכרי וכו' פי' מק כל בקורת אריסות למחצה שליש ולרביע למ"ד יש קנין לנכרי א"צ לעשר מחה שמגיע לו למקבל כיון דהתבואה היא של נכרי שגדלה בשדה שלו אלא שנותן לישראל מחצה או שליש ורביע שכר עבודתו מפירות שלו אבל החוכר ממנו בדבר ידוע חשובה השדה כשלו דשכירות ליומיה ממכר הוא וחכירות היינו שכירות אלא דשכירות הוא במעות והחכירות הוא בתבואה או במעות הלכך אפי' יש קנין לנכרי בארץ צריך לעשר : ומ"ש והרמב"ם כתב שאין קנין לנכרי בא"י פי' ואפ"ה מחלק בין מקבל לחוכר דמקבל א"צ לעשר חלקו של נכרי אבל חוכר צריך לעשר מכל התבואה שגדלה בשדה דאע"פ שקבל לו לתת לו כך וכך סאה תבואה אפ"ה כיון שהתנה עמו לתת לו כך וכך

בין

מכר הנכרי פירות לישראל מחוברין אחר שבאו לעונת מעשרות ברשות הנכרי ומרחן הנכרי ברשות הישראל אינן חייבין בתרומות ומעשרות הואיל ובאו לעונת מעשרות ברשות הנכרי ומרחן הנכרי אף על גב שהן ברשות הישראל : פירות ארץ ישראל שיצאו לח"ל (קב) [יג] פטורין מן החלה ומן המעשרות (קג) ואם יצאו לסוריא חייבין מדבריהם (קד) ופירות של ח"ל שנכנסו לארץ חייבין בחלה [יד] (קה) ואם (קו) נקבעו למעשר ביד ישראל לאחר שנכנסו לארץ חייבין במעשרות מדבריהם ע"כ אע"פ שהלוקח מן הישראל והלוקח מהנכרי שוין שחייבין להפריש מדרבנן בזה הן חלוקין שהלוקח מן הנכרי צריך להפריש הכל ונותן תרומה גדולה לכהן ומוכר לו תרומת מעשר ומעכב המעשר לעצמו והלוקח מישראל אם המוכר חבר ובקי במעשרות ואינו חשוד עליהן אינו צריך לעשר שאסור לו לאדם למכור פירותיו טבלים ואם הוא ע"ה (קז) מפריש אחד מעשרה למעשר ומפריש האחד מעשרה שבו לתרומת מעשר ומוכרו לכהן ומעכב המעשר לעצמו ומעשר ב' יחללנו על שוה פרוטה ומעשר עני יפרישנו ויעכבנו לעצמו אבל תרומה גדולה א"צ להפריש כלל (קח) שאין ע"ה חשודין עליה כתוב בסה"ת אע"פ שלוקח מנכרי ומישראל שניהם אינן אלא דרבנן אין תורמין מזה על זה לפי שיש יותר חיוב בלוקח מישראל מבלוקח מנכרי ודמי לתורם מחיוב על הפטור או איפכא וכ"ש שלא יתרום אפי' בלוקח מישראל על פירותיו ואצ"ל בלוקח מנכרי דלא : המקבל שדה מן הנכרי בא"י [טו] (קט) למ"ד יש קנין לנכרי א"צ לעשר (קי) אבל החוכר ממנו בדבר ידוע צריך לעשר (קיא) והרמב"ם כתב שאין קנין לנכרי בא"י :

מתנות

וכו' ומ"ש יג מכר הנכרי לישראל פירות מחוברין וכו' ומ"ש פירות א"י שיצאו לח"ל פטורים וכו' בפ"ב דחלה פירות ח"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה יצאו מכאן לשם ר"א מחייב ור"ע פוטר וידוע דהלכה כר"ע מחבירו ומשמע להרמב"ם דדין תרומות ומעשרות שוה לדין חלה : ומ"ש יד ואם יצאו לסוריא חייבים מדבריהם ומ"ש ופירות ח"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה משנה כתבתיה בסמוך · ומ"ש טו ואם נקבעו למעשר ביד ישראל וכו' :

אע"פ שהלוקח מן הנכרי ומישראל שוים וכו' ובזה יש חלוקין שהלוקח מן הנכרי צריך להפריש וכו' זה כבר נתבאר : ומ"ש והלוקח מישראל אם המוכר חבר וכו' זה פשוט ומבואר בכמה דוכתי (פ"ב דדמאי) : ומ"ש ואם הוא ע"ה מפריש אחד מי' זה הוא דין הדמאי המוזכר בכל מקום ונתבאר ענינו בסוף סוטה (מח ·) ומ"ש דמעש"ר ומעשר עני יעכב לעצמו בפ"ק דיומא (ט ·) אמרו על הדמאי מעש"ר ומעשר עני לא המע"ה ולמד מזה רבינו לתרומת מעשר שמוכרה לכהן והדמים שלו וכתב הרמב"ם בפ"ט מהל' מעשר שבמעשר שני אין חילוק בין ודאי לדמאי לפי שאין בו הפסד שהרי בעליו אוכלים אותו כלומר ובזמן הזה מתחלל על ש"פ : כתוב בסה"ת אע"פ שלוקח מנכרי ומישראל אינם אלא דרבנן אין תורמין מזה על זה לפי שיש יותר חיוב בלוקח מישראל מבלוקח מנכרי וכו' כן דקדקו התוס' בפ' השואל (סה ·) ובספ"ק דבכורות (יא ·) מההיא דר"ש שזורי דפ' הקומץ רבה (לא ·) .

המקבל שדה מן הנכרי בא"י וכו' בפ"ו דדמאי תנן המקבל שדה מישראל מן הנכרי ומן הכותי יחלק לפניהם כלומר וא"צ לא לתרום ולא לעשר שחוכר שדה מן הנכרי מעשר ונותן לו וכתב הרמב"ם בפ"ז מהלכות מעשר איזהו חוכר ואיזהו מקבל חוכר שחוכר הקרקע בדבר קצוב מן הזרע בכך וכך סאה בין עשתה הרבה בין עשתה מעט מקבל הוא שיקבל אותו בחלק ממה שתעשה חציו או שלישו או מה שיתנו ביניהם וכך פירשו בירושלמי ומשמע לרבינו דטעמא דמקבל פטור מלתרום ומלעשר הוי משום דס"ל להאי תנא יש קנין לנכרי אבל הרמב"ם אע"פ שפסק דאין קנין לנכרי פסק כסתם מתני' דיחלק לפניהם וטעמו משום דבחלק הנכרי לא שייך לפלוגי בין יש קנין לאין קנין דאע"ג דאין קנין מ"מ אין ישראל חייב לעשר חלקו של נכרי ורבינו נמי אפשר דלא איירי בחלקו של נכרי דבההוא לית דין ולית דיין אלא בחלקו של ישראל קאמר דלמ"ד יש קנין א"צ לעשר כיון שאין הקרקע של ישראל : ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם דאין קנין לנכרי בא"י

דרישה

פירות מחוברין אחר שבאו לעונת המעשרות ומירחן נכרי פטורין לגמרי אע"פ שבשעת מירוח היו של ישראל דכיון שנכרי מירחם פטורין מן התורה וכיון שגם הם הביאו שליש בידי לא חייבו בו חכמים עכ"ל ולפ"ז נ"ל דרבינו חולק בזה עם הרמב"ם דדיגון נכרי בפירות של ישראל אינו פוטר מדאורייתא : [יג] פטורין מן החלה ומן המעשרות וכתב הראב"ד פירות א"י שיצאו לח"ל כו' ול"נ שלא נחלק ר"א ור"ע בזה אלא בחיוב תורה דר"א סבר דאזלינן בתר גיזר פרי דחייב ור"ע אזיל בתר מקום קביעות למעשר דהיינו מירוח אבל מדרבנן איכא חייב לכ"ע אע"פ שיצאו לח"ל ונמרחו שם (ע"ל סי' שכ"ג בטור ובב"י דמילוק גדול ביניהן עכ"ס) דלא גריעי מפירות שנער ומצרים ועמון ומואב ועוד שלא יאמרו דאינו פירות הארץ שנאכלים בטבלם ומי שאינו יודע בזה טועה עכ"ל וכתב עליו הכ"מ ול"נ דרבינו סובר דאפי' מדרבנן פטורין ואיכא למימר דשאני הני דלא שכיחי הלכך לא גזרו בהו כמו פירות שנער ומצרים (פי' שלא גזרו כ"מ בפירות שנזרעו וגדלו במקומן אטו פירות א"י) ומ"ש עוד שלא יאמרו דאינו כו' איכא דליכא למיחש להכי דידיעתם ח"ל מוכחת עליהם עכ"ל : [יד] ואם נקבעו למעשר כו' נ"ל כ"מ לכאורה נראה מדברי רבינו שהוא מחלק בין חלה למעשרות בפירות ח"ל שנכנסו לארץ ישראל שחייבים בחלה מדאורייתא ובמעשרות אינו חייב אלא מדבריהם ויש לתמוה דאמר דשמה יליף לפטור גם מתרומה ומעשרות פירות א"י שיצאו ח"ל ממילא היה לן למילף לחייב מדאורייתא פירות ח"ל שנכנסו לא"י גם לענין תרומות ומעשרות וכל דכן הוא ואפשר לומר דסבר רבינו דאף על גב דקרא דשמה אתי לפטור פירות א"י שיצאו ח"ל אינו כדי לחייב מן התורה פירות ח"ל שנכנסו לא"י משום דכתיב והיה באכלכם מלחם הארץ והאי לאו מלחם הארץ הוא ובין בחלה בין בתרומה פטור מן התורה ולפי זה מ"ש לבסוף מדבריהם קאי גם לחלה ואפשר לומר בע"ת דאפ"ה בפירות ח"ל שנכנסו לא"י חייבים בחלה מדאורייתא יה"ה לתרומה ומעשרות מיהו ה"מ כשנכנסו לארץ ישראל קודם שנקבעו למעשר דומיא דחלה דמיירי בנכנסו לא"י קודם גלגול אבל אם נקבעו למעשר בח"ל ואח"כ נכנסו לא"י אינן חייבים אלא מדבריהם כמ"ש בפרישה : [טו] למ"ד יש קנין לנכרי ז"ל ב"י אבל הרמב"ם אע"פ שפסק דאין קנין לנכרי פסק דא"צ לעשר וטעמו משום דבחלק הנכרי לא שייך לפלוגי בין יש קנין לאין קנין דאע"ג דאין קנין מ"מ

אין

פרישה

צריך ליתן לבעלים מדבריהם כעין דאורייתא וכן משמע ברמב"ם וכ"כ דגמר דסבא הוא דישה וקצירה וכל הצריך יותר ממירוח וכן יראה מלשון הרמב"ם שכתב בפרק ה' מלשון דתרומה ואם נגמרה ביד הנכרי ומרח כו' משמע דנגמרה אינה מירוח ומש"ה לא קשה אלעיל שכתב מרחן הנכרי חייב והו"ק מ"ו ועיין בדרישה (קב) פטורין מן החלה ומן המעשרות וזהו לשון הרמב"ם שנאמר אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה שמה אתם חייבים ובח"ל פטורין עכ"ל ועיין בדרישה (קג) ואם יצאו לסוריא כו' שהוא כיבוש יחיד : (קד) ופירות של ח"ל שנכנסו לא"י חייבים בחלה פי' אם נכנסו לא"י קודם גלגול חייב דכתיב שמה שמה אתם חייבים בין בפירות א"י בין בפירות ח"ל ונקט בחלה שתם חייבים משום דסתמא נכנסים לארץ בעודה קמח קודם גלגול דהרי כתב פירות ח"ל שנכנסו ולא כתב עיסת ח"ל שנכנסה דמשמע דנכנס בעודה פירות . (קה) ואם נקבעו למעשר ביד ישראל פירוש בח"ל ואח"כ נכנסו לארץ אמאי שבשעת קביעתן למעשרות היו בח"ל פרח מהם חיוב תרומות ומעשרות ופטורין מן התורה אבל חייבים מדבריהם ושיעור לשון רבינו כך הוא ואם נקבעו למעשר ביד ישראל בעודם ח"ל חייבים במעשרות מדבריהם אחר שנכנסו לארץ כ"ח ועיין בדרישה : (קו) ואם נקבעו למעשר כו' שזה דברים קובעין למעשר כדאיתא במיימוני וכמ"ש בא"ע בסימן זה סעיף פ"ג ע"ש : (קז) ומפריש האחד מעשרה שבו לת"מ ומוכרו לכהן כו' דהמע"ס : (קח) שאין עמי הארץ חשודין עליה הואיל שמטה אחת כיתר כל ספרי : (קט) למ"ד יש קנין לנכרי א"צ לעשר נראה פירושו דא"צ לעשר מחלקו של נכרי ולא אמרינן הואיל שהישראל עובדה ומתעסק בקרקע נראה כאילו גדל הכל בשלו והוי כאילו מכר פירותיו לנכרי דחייב מדרבנן אבל למ"ד דאין קנין לנכרי צריך לעשר אפי' מחלקו של נכרי מטעם דפרישית ועיין בדרישה . (קי) אבל החוכר ממנו בדבר ידוע כו' חוכר היינו שמקבל השדה בדבר קלוב מן הזרע בכך וכך סאה בין עשתה הרבה בין עשתה מעט מקבל היינו שמקבל מפירות שיעשה לשליש או לרביע : (קיא) והרמב"ם כתב שאין קנין לנכרי בא"י פירוש לענין דינים אסרים

אבל

חדושי הגהות

תליא מילתא ואדיגון קפיד רחמנא אבל מדרבנן מיהא מחייב מהטעם הנזכר למעלה דכיון שנתחייבו דהיינו שהביאו שליש ביד ישראל אינם יוצאים מחיובם לגמרי אבל אין טעם חיובם מפני שבשעת מירוח היה של ישראל דלדעת רבינו אין חילוק וכל דיגון נכרי פטור אפי' שהוא דגנך · ולכך כשמכר הנכרי פירות מחוברים אחר שבאו לעונת המעשרות ומירחן נכרי פטורים לגמרי אע"פ שבשעת מירוח היו של ישראל דכיון שנכרי מירחן פטורים מן התורה וכיון שגם הם הביאו שליש בידו לא חייבו בו חכמים ואפשר ללמוד זה מאותה סוגיא דבכורות שהקשו אילימא דמרחינהו נכרי דגנך ולא דיגון נכרי אלא דמרחינהו ישראל ברשות נכרי ואמאי לא משני לעולם דמרחינהו נכרי אחר שקנאה הישראל וחייבים מיהא מדרבנן אלא משמע דל"ש ובכל גוונא פטור לגמרי עכ"ל וכבר כהבתי לעיל בשם הב"ח דהטור חולק בזה יג אע"ג דבתחילת לשון הרמב"ם כתוב פירות הנכרי שגדלו בקרקע שלו בא"י אם נגמרה מלאכתן ביד נכרי ומרחן הנכרי פטורים מכלום חזר וכתב דין זה כאן משום דלעיל מיירי שהפירות לא היו ברשות ישראל כלל אלא דלאחר מירוח שמרחן נכרי לקחן ישראל והכא אשמועינן רבותא דאפי' היו ברשות הישראל קודם שמרחן הנכרי נמי פטורין מכלום (ב"ח) ועיי"ש שהאריך עוד : יד ומ"ש ואם יצאו לסוריא חייבים מדבריהם משנה פ"ו דדמאי דכוכר פירות בסוריא ואבר משל א"י הם חייב לעשר (כ"מ פ"א כה' תרומות) . טו ומ"ש ואם נקבעו למעשר ביד ישראל לכאורה נראה מדברי רבינו הרמב"ם שהוא מחלק בין חלה למעשרות בפירות ח"ל שנכנסו לארץ שחייבים בחלה מדאורייתא ובמעשרות אינם חייבים אלא מדבריהם ויש לתמוה מאחר דבין לתרומות ובמעשרות

ילף

שלב מתנות

עניים שהם לקט שכחה ופיאה ופרט ועוללת כתב הרמב"ם (א) שאין נוהגין מן התורה אלא בארץ ובח"ל הם מדרבנן ואם אין שם עניים א"צ להניחם והאידנא אין נוהגין בהן לפי שהרוב נכרי' (ב) אם יניחום יבואו נכרי' ויטלום לפיכך איני רוצה להאריך בהם :

שלג ראשית

הגז כתיב ראשית גז צאנך תתן לו שחייב כל ישראל לתת מראשית גז צאנו לכהן (א) בכ"מ ובכל שנה ואינו חייב (ב) אא"כ יהיה לו חמש רחלות ויגזוז מהם משקל ששה סלעים לאחר שיהיה מלובן וכשיהיה לו כשיעור הזה (ג) יתן לכהן ממנו ה' סלעים (ד) וא"צ ללבנו תחילת וכן אם יש לו (ה) אפילו כמה מינים אינו נותן לו אלא משקל ה' סלעים ואם יש לו שני מיני גיזות א' טוב ואחד רע לא יתן מהרע על הטוב (ו) אלא יתן מכל אחד לפי שיעורו היה לו ה' רחלות וגזז ראשונה ומכרה חייב כיון שהיה לו חמש כשהתחיל לגזוז לא הספיק ליתנו לכהן (ז) עד שצבעו פטור שקנאו בשינוי (ח) לבנו ולא צבעו עדיין אין כאן שינוי וחייב (ט) הלוקח גז צאנו של נכרי שלא קנה עיקר הצאן אלא הגיזה לבד פטור אבל אם לקח עיקר הצאן שיהיה שלו עד שיגזוז אותם ויחזיר' אח"כ חייב לקח גז צאנו של

בא"י הוא בפ"ג מהלכות תרומה וטעמו מדאיפליג רבה ור"ח במלתא בס"פ השולח (מז') ומשמע התם דרב אשי ס"ל כרבה דאמ' אין קנין למתרץ מתני' אליביה :

שלב מתנות עניים שהם לקט שכחה וכו' כתב הרמב"ם שאין נוהגות מן התורה אלא בארץ בפ"א מהלכות מתנות עניים כתב כלשון הזה כל מתנות העניים האלו אין נוהגות מן התורה אלא בא"י כתרומות ומעשרות הרי הכתוב אומר (ויקרא כ"ג) ובקצרכם את קציר ארצכם וכי תקצור קצירך בשדך וכבר נתפרש בתלמוד שהפאה נוהגת בח"ל מדבריהם ויראה לי שה"ה לשאר מתנות עניים אלא שכולן נוהגות בח"ל מדבריהם ע"כ לשונו ומ"ש שנתפרש בתלמוד שהפאה נוהגת בח"ל מדבריהם הוא בפ' ראשית הגז (קלו :) אהא דרב ושמואל דאמרו תרוייהו פאה בפ' : ומ"ש ואם אין שם עניים א"צ להניחם כ"כ שם הרמב"ם והוא בפ' הזרוע (קלד ׳) ומ"ש רבינו והאידנא אין נוהגין בהם לפי שהרוב נכרים וכו' ומפני כך נתיאשו עניי ישראל מהם ועוד אפשר לומר דע"כ לא אמרו דבח"ל חייבים אלא בח"ל הסמוכה לארץ דבהם שחייבת בתרומות ומעשרות חייבת במתנות אבל במקומות הרחוקי' בהם שפטורי' מתרומות ומעשרות פטורים ממתנות (א) :

שלג ראשית הגז כתיב ראשית גז צאנך תתן לו שחייב כל ישראל לתת מראשית גז צאנו לכהן בכ"מ משנה בפרק ראשית הגז (קלה ׳) : ואינו חייב אא"כ יהיו לו ה' רחלות משנה שם ופסק כב"ה ואף ע"ג דרבי ישמעאל ב"ר יוסי אמר משום אביו ארבע ומשמע בגמ' דהלכתא כוותיה פסקו הרא"ש והרמב"ם ז"ל כב"ה ומדברי הרי"ף נראה שהוא פוסק כר' ישמעאל ב"ר יוסי ומ"ש ויגזוז מהם משקל ששה סלעים שם בגמ' (קלז :) איפליגו אמוראי בשיעורא רב ושמואל דאמרי תרוייהו בששים ונותן סלע אחד לכהן ורבי יוחנן נמי בה' ס"ל ואע"ג דאמר משום רבי ינאי בשש לכהן ה' ואחד לו הא דידיה והא דרביה וכתב הרי"ף הילכך הילכתא בה' דהו"ל רבי ינאי יחיד לגבייהו וחזינן לרבנן קמאי דפסקו כרבי ינאי וכתב הרא"ש דהכי מסתבר לפסוק כרבי ינאי וכך הם דברי רבינו אבל הרמב"ם פסק כרבי יוחנן ורב ושמואל דאמרי בה' וכתב עוד הרא"ש שצריך שתהיה גיזות כל אחד מהחמשה אין פחות מי"ב סלע וטעמו משום דרב מצריך שיהיו מחומשות והלכתא כוותיה באיסורי אבל הרמב"ם לא הצריך שיהיו מחומשות (א) וטעמו משום דכל איניך אמוראי רבי יוחנן ושמואל ורבי ינאי לא הזכירו שיהיו מחומשות משמע דפליגי עליה דרב בהא והו"ל יחיד לגבייהו : ומ"ש רבינו לאחר שיהיה מלובן וכו' וא"צ ללבנו תחלה שם במשנה וכמה הוא נותן לו משקל ה' סלעים ביהודה שהן י' סלעים בגליל מלובן לא צואי ובגמ' (קלח ׳) תנא לא שילבננו ויתננו לו אלא שילבננו כהן ויעמוד על ה' סלעים : וכן אם יש לו כמה מינין אינו נותן לו אלא משקל ה' סלעים ואם יש לו ב' מיני גיזות אחד טוב ואחד רע לא יתן מהרע על הטוב וכו' היו לו ה' רחלות וגזז ראשונה ומכרה חייב וכו' פלוגתא דאמוראי שם ופסקו הר"ן והרא"ש כמ"ד חייב וכ"פ הרמב"ם ז"ל : **לא** הספיק ליתנו לכהן עד שצבעו פטור וכו' לבנו ולא צבעו חייב משנה שם ופירש הרא"ש כשצבעו כיון שנתכוון לגזלו מן הכהן ושינהו קנאו בשינוי וכתב הר"ן ואף על גב דלא אמרי' שינוי קונה אלא לענין שאינו מחזיר לו גוף הגזולה אבל מ"מ צריך להחזיר לו דמים אפ"ה הכא מהניא לפוטרו לגמרי אף מדמי נמי דכיון שפקעה מצותו ליכא חובה במתנה גביה והו"ל ממון שאין לו תובעין :

הלוקח גז צאנו של נכרי וכו' משנה שם הלוקח גז צאנו של נכרי פטור ופרש"י טעמא משום דגז צאנך כתיב והאי צאן לאו דידיה הוא ואצאן דידיה קפיד קרא ולא אגיזין דידיה ודייק בגמ' [קלח ׳] הא צאנו לגוז כלומר שמכר לו גוף הצאן והקנה לו הגוף עד שיגוז חייב כך פירש"י אבל הרמב"ם כתב כלשון הזה הלוקח גז צאנו של נכרי אחר שגזזן הנכרי פטור מראשית הגז לקח הצאן לגיזתן חייב אע"פ שנגדלה ברשות הנכרי ואע"פ שהחזירן הצאן לנכרי אחר גזיזה הואיל והגוזז ישראל והגיזה שלו חייב שאין החיוב אלא בשעת הגזה : לקח גז צאנו של חבירו וכו' משנה שם לקח גז צאנו של חבירו אם שייר המוכר המוכר חייב לא שייר הלוקח חייב ומפרש בגמרא [דף קלח :] טעמא דשייר המוכר המוכר חייב משום דס"ל לוקח מתנה דכהן גבך היא לא שייר המוכר הלוקח חייב דאמר לו המוכר מתנה דכהן

בין עשתה הרבה בין עשת' מעט א"כ כל התבואה הגדולה בשדה היא של חוכר אלא שעליו מוטל החוב לפרוע לו כך וכך אבל כל התבואה היא של החוכר ועיין במשנה פ"ו דדמאי :

שלב מתנות עניים וכו' כ"כ בסוף פ"א מהלכות מתנות עניים וכתב בטעמו הרי הכתוב אומר ובקוצרכם את קציר ארצכם וכי תקצור קצירך בשדך : ומ"ש ובח"ל הם מדרבנן וז"ל הרמב"ם שם וכבר נתפרש בגמרא שהפאה נוהגת בח"ל מדבריהם וכתב בכ"מ דהיינו מדאמרינן בס"פ הזרוע לוי זרע בכישר ולא היו עניים לאשקל לקט אתא לקמיה דרב ששת א"ל לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולא לעטלפי' ומשמע דבח"ל הוה מדאתא לקמיה דרב ששת דהוה בבבל עכ"ל וא"ת ולמה לא תקנו חכמים להביא אותם מן המדבר ליישוב ונוטל שכר ההבאה מן העניים כמו שתקנו גבי תרומה כדלעיל בסימן של"א וי"ל דשאני תרומה דכתיב ביה נתינה אלמא דעליו לטפל וליתנה לכהן וכן הדין במתנות כדלעיל בסימן ס"א וה"א בגמרא : **ומ"ש** והאידנא אין נוהגין בה וכו' מבואר מכך שעבדא דרב ששת דכי היכא דדרשינן לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולא לעטלפים ה"נ דרשינן ולא לנכרים ומכ"ש ודאי אף בא"י אין נוהגין בהן האידנא ולכן לא כתב חלוקי דיניהם כמ"ש בתרומה ומעשר :

שלג ראשית הגז וכו' עד בכל מקום ובכל שנה פי' בכל מקום בארץ ובח"ל בפני הבית ושלא בפני הבית כסתם משנה דר"פ ראשית הגז ובסוף סימן זה כתב שלא נהגו כן וכדאיתא התם [דף קל"ו] האידנא נהוג עלמא כר' אלעאי בראשית הגז דאינו נוהג אלא בארץ ולא בח"ל ומ"ש דבכל שנה חייב כדאיתא שם היו לו ב' רחלות גזז והניח ג' וג' שנים אין מצטרפות הא ה' מצטרפות והתניא אין מצטרפות הא ר' אלעאי הא רבנן פי' לרבי אלעאי דמקיש גז לתרומה אין מצטרפות דחדש וישן הוא וכי היכא דאין תורמין מן החדש על הישן ה"נ בראשית הגז ולרבנן דלא מקיש גז לתרומה מצטרפו' חדש וישן אלמא דבכל שנה ושנה חייב בראשית הגז והלכה כרבנן דמפרישין מן החדש על הישן וכן פסק הרמב"ם בפ"י מהל' בכורים ומ"ש רבינו שחייב כל ישראל לתת מראשית גז צאנו לכהן נראה דנתכוון בלשונו שאמר שחייב כל ישראל וכו' לומר שהלויים ג"כ בכלל ישראל במצוה זו דאף על גב דבמתנות לויים פטורים היינו משום דכתיב מאת העם ומספקא לן אם לויים בכלל עם אבל בראשית הגז דלא כתיב מאת העם ליכא ספיקא וכ"כ הרמב"ם רפ"י דהלכות בכורים : **ומ"ש** ואינו חייב אא"כ יהיה לו ה' רחלות וכו' משנה ר"פ ופסק כב"ה דאמרי חמש דכתיב חמש צאן עשויות ופסק כר' יוחנן דאמר משמיה דרביה בשש לכהן חמש ואחד לו ודלא כר' יוחנן דידיה ורב ושמואל דאמרי בששים ונותן סלע אחת לכהן · ומ"ש לאחר שיהיה מלובן וכו' הכל משנה וגמרא שם :

הלוקח גז צאנו של נכרי שלא קנה עיקר הצאן וכו' פי' אע"פ שלקח הגיזה קודם שגזז הנכרי שא"ל לישראל מכור לי הגיזה מצאן שלך והגוזז ישראל והגיזה שלו אפ"ה פטור דצריך שיקנה גוף הצאן שיהא של ישראל בשעה שגוזזה ישראל כך פרש"י וכך כתב רבינו שצריך שיקנה עיקר הצאן כלומר גוף הצאן צריך לקנות לצורך הגיזה כדפרישית דלא כהרמב"ם דמחייב בשקנה הגיזה מקודם שגזזן הנכרי ואע"פ שלא קנה גוף הצאן ודו"ק :

לקח גז צאנו של חברו וכו' שם בסוף הפרק קאמר מתנות דכהן לא מזבין איניש הלכך שייר המוכר מוכר חייב דס"ל לוקח מתנה דכהן גבך היא לא

דרכי משה

שלב (א) ול"נ דרבינו שכתב והאידנא אין נוהגים ר"ל אין נוהגין כלל אפילו בא"י ואפי' אין ענין לטעם שכתב הב"י : שלג (א) ובספרי הרמב"ם שבידי שבעינן מחומשות : בפסקי

פרישה

אבל בדין המקבל הכ"ל אף על פי שסבר שאין קנין לנכרי מ"מ סבר דא"ל לעשר כמ"ש ב"י בשמו :

סי' שלב (א) שאין נוהגין מן התורה אלא בארץ דכתיב ובקוצרכם קציר ארצכם : (ב) אם יניחום יבואו נכרי' ויטלום פירוש ומפני כן נתייאשו עניי ישראל מהם ועוד אפשר דלא אמרו דבח"ל הם מדרבנן אלא בסמוכה לארץ הסמוכה לארץ במקום שנוהג תרומות ומעשרות אבל במקומות הרחוקות לא אמרו דנוהגין ב"י (ורמ"א בד"מ כתב ול"נ דמ"ש רבינו והאידנא ר"ל אין נוהגין כלל אפי' בא"י ואין ענין לטעם ב"י עכ"ס) :

סי' שלג (א) בבכל מקום בסוף הסימן כתב רבינו שלא נהגו כן ובש"ע כתב ב"י דוקא בא"י נוהג אפי' שלא בפני הבית : (ב) אלא אם כן יהיה לו חמש רחלות דכתיב וצאן [illegible] : (ג) יתן לכהן ממנו ה' סלעים [illegible] : (ד) וא"צ ללבנו תחלה [illegible] : (ה) אפילו כמה מינין [illegible] : (ו) אלא יתן מכל אחד לפי שיעורו [illegible] : (ז) עד שצבעו פטור [illegible] : (ח) לבנו ולא צבעו עדיין אין כאן שינוי [illegible] : (ט) הלוקח גז צאנו של נכרי

דרישה

אין ישראל חייב לעשר חלקו של נכרי ורבינו נמי אסבר דלא איירי בחלקו של נכרי [illegible] אלא בחלקו של ישראל [illegible] כמ"ש בפרישה [illegible]

חדושי הגהות

ילפינן לה דפטור מדכתיב אשר אני מביא אתכם שמה שמה אתם חייבים בחוצה לארץ פטורים [illegible] שמה אתם חייבין בין בפירות הארץ בין בפירות חוץ לארץ [illegible] גם לענין תרומות ומעשרות [illegible] ואפשר לומר [illegible]

הרמב"ם שהביא רבינו [illegible] (כ"מ פ"א מה' תרומות)

שלג א צאנו פירש"י שלא נתלבן עדיין בזה :

ואפשר

לא שייר לוקח חייב דא"ל מוכר מתנה דכהן לא זבני לך וכתב הרא"ש דהיינו דוקא כמוכר לו בסתם אבל אם פירש לו אני מוכר לך הכל כיון שמכר לו הגיזה בעודה מחוברת לצאן אכתי לא זכה בה הכהן ובידו למכרה והלוקח ג"כ זכה בה והכהן מפסיד: היה לו רחלות שחורות וכו' משנה שם ופי' דהשחורות והזכרים שאמרו אינן רך הוי רע והלבנות והנקבות שהן רך הוא יפה וכשלא שייר המוכר אלא לבנות ושל נקבות בע"כ צריך להפריש מן היפה על הרעה הלכך עלה טובה קא משמע לן דקונה מהלוקח מהשחורות וכו':

שלד גרסינן בפ' אלו מגלחין ומנלן וכולי דמחרימנן בארור כך פרש"י ור"ל שמקללי' אותו בפירוש לומר ארור פלוני על אשר עשה כך וכך אבל מ"ש תחלה מנלן דמשמתינן דכתיב אורו מרוז ואורו היינו נ"כ ארור ואמר בפרק שבועת העדות דארור בו נדוי אינו לומר שמקללין אותו בפירוש אלא שאומרים פלוני יהא בשמת' וכדכתב הרמב"ם מביאו רבינו בסמוך: ומ"ש למאן דאכיל ושתי בהדיה וכו' הביאו רבינו להורות שהרשות ביד ב"ד להחמיר בה מרות החרם לפי ראות עיניהם ומ"ש וקודם שינדו מתרין בו בה"ב כ"כ התוס' לשם [בדף י"ו] דלא כפי' רש"י דבשני מתרין בו תחלה ומנדין אותו וכן בחמישי חוזרין ומנדין ואח"כ מחרימין בחמישי וכ"כ בהגה' אשירי משם א"ז אבל משמעו' כל הפוסקים כדברי רבינו דקודם שמנדין אותו כלל מתרין בו בה"ב · כתב נ"י די"א שלעולם אין מנדין אלא לאחר התראה אפי' יודעים דכונתו לרעה ושכן נהגו ע"כ: ומ"ש ואם אינו חוזר בו שונין לנדותו אחר ל' יום וכו' מימרא שם והיינו כשלא בא לב"ד לבקש שיתירו לו וגם לא חזר בו לפיכך שונין לנדותו וכו' והוא בנדויו עד שימות אבל אם בא לב"ד לבקש שיתירו לו מתירין לו אם ירצו אף אם לא חזר בו כיון שהגיע זמן ל' יום כמבואר בדברי רבינו בסמוך והכי משמע מלשון הרמב"ם פ"ז דהל' ת"ת דהכל תלוי בהם בא לב"ד ובקש להתיר לו או לא בא לב"ד · ומ"ש אפילו פגע הרגל בתוך ל' יום של נדוי הכי משמע מדתנן ר"פ ואלו מגלחין במועד והמנודה שהתירו לו חכמים והתוס' כתבו שם ע"ש בירושלמי דמקשה והלא פשע שלא בא לפני המועד לפני חכמים להתיר לו נדויו ומשני שכלו לו ל' יום של נדוי במועד דאין נדוי פחות מל' יום עכ"ל ללמא

של חבירו (י) אם המוכר שייר לו קצת מהגיזה הוא חייב לא שייר מהם כלום אם מכר לו סתם הלוקח חייב [א] ואם פירש לו אני מוכר לך הכל אין שום אחד מהם חייב היו לו רחלות שחורות ולבנות או זכרים ונקבות ומכר שחורות או זכרים ושייר אצלו לבנות או נקבות קרינן ביה שפיר שייר ומוכר חייב דזכרים ונקבות וכן שחורות ולבנות חד מינא נינהו ואם ירצה המוכר יקנה מהלוקח מהשחורים או מהזכרים שאין צמרן טוב כמו של לבנות ונקבות שיעור כדי להפריש כדי שלא יצטרך להפריש מהיפה על הרעה (יא) דבר תורה ראשית הגז נוהג האידנא אפילו בח"ל אלא שלא נהגו כן:

הלכות נדוי וחרם

שלד גרסינן בפרק אלו מגלחין (א) אמר רבא מנלן דמשמתינן (א) דכתיב אורו מרוז ומנלן דמחרימינן (ב) דכתיב אורו ארור למאן (ג) דאכיל ושתי בהדיה ויתיב בד"א דידיה דכתיב יושביה ואמר עו"א בד' מאה שיפורי שמתיה ברק למרוז וקודם שינדו מתרין בו שני וחמישי ושני (ד) בד"א כשמנדין על עסקי ממון אבל אם מנדין שעובר על דבר איסור מנדין אותו לאלתר ואין נידוי פחות מל' יום ואם אינו חוזר בו שונין לנדותו לאחר ל' יום ואם אינו חוזר בו (ה) [א] ממתינין לו עוד ל' יום ומחרימין אותו אפילו פגע הרגל בתוך ל' יום של נידוי אינו מבטל אותו

בד"א

דכהן גבך הוא וכתב הרא"ש וה"מ כשהמוכר לו בסתם אבל אם פירש לו המוכר ואמר לו המוכר אני מוכר לך הכל אין הלוקח חייב דכיון שמכר לו הגיזה בעודה מחוברת לצאן אכתי לא זכה בה הכהן ובידו למוכרה אלא במכר סתם הוא דאמרינן מסתמא לא מכר חלקו של כהן וכך הם דברי רש"י והר"ן וכ"כ מדברי הרמב"ם ז"ל: היו לו רחלות שחורות ולבנות וכו' עד כדי שלא יצרך להפריש מיפה על הרע משנה שם [קלה:] היו לו שני מינים שחורות ולבנות מכר לו שחופות אבל לא לבנות זכרים אבל לא נקבות זה נותן לעצמו וזה נותן לעצמו · ובגמ' (קלו:) רמי עליה דר' אלעאי דאמר אינו נוהג אלא בארץ ופרש"י משום דיליף נתינה נתינה מתרומה אי מה תרומה ממין על שאינו מינו לא אף ראשית הגז כן והתנן היו לו ב' מינים שחופות ולבנות מכר לו שחופות אבל לא לבנות זה נותן לעצמו וזה נותן לעצמו אלא מעתה סיפא דקתני זכרים אבל לא נקבות זה נותן לעצמו וכו' ה"נ משום דתרי מיני נינהו אלא עלה טובה קמ"ל דליתא ליה מהאי דרכיך ומהאי דאשון ה"נ עלה טובה קמ"ל דליתיב להו מתרוייהו הא אוקימנא למתני' דלא כרבי אלעאי ופרש"י עלה טובה אשמעינן תנא למוכר שלא יתן לו מן הנקבות המשומרות לו על הזכרים שמכר משום דהאי דזכרים אשון קשה והאי דנקבות רכיך לפיכך יקנה מן הלוקח כדי ראשית הגז של זכרים מלמר הזכרים ה"נ גבי שחופות ולבנות משום עלה טובה הוא דגיזת הלבנות טובה משל שחופות ויקנה מהלוקח כשיעור מהשחופות ויתן לכהן עד כאן לשונו · וכ"כ הרא"ש וכך הם דברי רבינו והרי"ף השמיט משנה זו וכתב הר"ן דמשמע דס"ל דכולה מתניתין עלה טובה היא ומ"מ נראה דכיון דנהוג כרבי אלעאי אלמא ס"ל דגמרי' ביה נתינה נתינה מתרומה ומעתה בשחופות ולבנות זה נותן לעצמו וזה נותן לעצמו מדינא והרמב"ם כתב היו לו ב' מיני גיזה גיזה לבנה וגיזה שחומה או גיזת זכרים וגיזת נקבות ומכר מזה והניח מין אחר זה נותן לעצמו על מה שלקח וזה נותן לעצמו על מה שמכר ויש לתמוה ב עליו דבזכרים ונקבות אמרינן בפשיטות דחד מינא הוא ואין בו אלא עלה טובה וכבר תמה עליו הר"ן ז"ל:

ד"ת ראשית הגז נוהג האידנא בח"ל אלא שלא נהגו כן אהא דאמר רב נחמן בר יצחק [קלו:] נהוג עלמא כתלתא סבי כרבי אלעאי בראשית הגז דאמר אינו נוהג אלא בארץ כתב הרא"ש דבדורות הראשונים היו נוהגים בו כמוכח בגמרא ובדורות האחרונים הורו לנהוג כרבי אלעאי ולה"ק האידנא נהוג עלמא וע"ז כתבו ונהגו כן בדורות אחרונים והרמב"ם כתב שנוהג בזמן הזה וכ"כ רבינו מאיר מרוטנבורק והעולם לא נהגו כן עכ"ל וט"ס יש בדבריו וצריך להגיה ולכתוב הרמב"ן במקום הרמב"ם שהרי הרמב"ם כתב שאינו נוהג אלא בארץ וכבר האריך הר"ן בדבר לחלק בין ראשית הגז למתנות דלמ"ד דמתנות נוהגות בח"ל ראשית הגז אינו נוהג:

שלד גרסינן בפרק אלו מגלחין [יו'] אמר רבא מנלן דמשמתינן וכו'. וקודם שינדו מתרין בו בה"ב בד"א כשמנדין על עסקי ממון אבל אם מנדין שעובר על דבר איסור מנדין אותו לאלתר שם הכי א"ר חסדא מתרין ביה ב' וה' וב' ה"מ לממונא אבל לאפקירותא לאלתר ופי' רש"י לממונא · שחייב ממון לחבירו ולא רצה לשלם ע"פ ב"ד: לאפקירותא · מבזה ת"ח וכתבו התוספות מתרין בו ב' וה' וב' פרש"י שני מתרין בו תחלה ומנדין אותו וכן בה' ובשני אחר מחרימין אותו ואין צריך ל' יום וי"מ קודם שינדוהו בכל יתרו בו וכן משמע בפרק הגוזל בתרא עכ"ל ודברי הרמב"ם בפכ"ה מהלכות סנהדרין כדברי התוספות וכ"כ מדברי הרי"ף ובקונדריסים דקדק מדברי התופרשים בההוא עובדא דר"ל הוה מנטר פרדסא דפרק אלו מגלחין [דף יז] דאין מנדין אלא לאחר התראה ונ"ל דדוקא כה"ג דלא ידעינן כוונתו אם הוא לרעה אבל בני אדם שעושין איזה דבר וידוע כוונתם שהיא לרעה א"צ התראה ואם כן בני אדם שבורחים בהסכמת הקהל לפטור עצמם תמסים איהם צריכים התראה דמותרין ועומדין הם ובודאי שכל כוונתם כשבורחים בהסכמה לגזול הקהל וע"כ מנדין אותם לאלתר ואי אתו ונייתי דינא מתירים איתם לאלתר כנ"ל ויש חולקין וכן נהגו שלעולם אין מנדין אותם אלא לאחר התראה עכ"ל וכתב בעל התרומות בשער הג' שכשבא הלוה לפני ב"ד ובקש זמן לפרוע לב"ח עבר הזמן ולא בא ולא פרע אין מנדין אותו כלל שאין זה אפקירותא וממונא הוא שנשמט מלפרוע וכיון שהורדנו הב"ח בנכסיו אין מנדין אותו כלל אבל אם לא קבלום לדון לפניהם וחייבוהו ואמרו לו לא תן לו ומרד על פיהם דאיתיה גברא דלא צייח דינא בזה כמו כן אין מנדין אותו דהא נמי ממונא הוא ולא אפקירותא וכיון שעשינו מדרכתא והמלוה הוא פרוע אין לנו טוב לנדותו אבל אם לא מצאו לזה הסרבן לקבל דינו לא קרקעות ולא מטלטלין ואף הוא לא רצה לטעון שאין לו במה לפרוע הלא שמורד ואומר לא תעשה מצותכם ולא אפרענו לב"ח בזה ודאי מתרין בו ב' וה' וב' ואח"כ מנדין אותו ועומד בנדויו עד שיתן לו הלוואתו או עד שיטעון שאין לו כלום ויקבל שבועתו כראוי עכ"ל וכ"כ מדקדוק לשון הרמב"ם בס"פ כ"ה מהל' סנהדרין (ב): **ואין** נדוי פחות מל' יום ברייתא שם ואם אינו חוזר בו שונין לנדותו וכו' מימרא שם מנדין לאלתר ושונין לאחר ל' ומחרימין לאחר ס' וכתבו הרמב"ם פ"ז מהל' ת"ת אבל בהלכות סנהדרין בפרק כ"ה כתב מי שבא לב"ד וקבל הדין ואמרו לו לשלם והלך ולא שלם אין מנדין אותו עד שיתרו בו ב' וה' וב' ואח"כ מנדין אותו עד שיתן מה שהוא חייב ואם עמד ל' יום ולא תבע להתיר נידויו מחרימין אותו ואיפשר דהטעם משום דאין מחרימין אלא לאחר נידוי שקדם בו התראה ולפיכך באפקירותא דמנדין לאלתר נידוי ל' יום הראשונים הוי התראה ולפיכך אין מחרימין אלא לאחר ס' אבל בנדוי על ממון דבעינן שיקדים לו התראה מחרימין לאחר ל': גרסינן בס"ק דקידושין [יב:] דרב מנגיד למאן דחילא עליה שמתא דרבנן שלשים יום כלומר אם לא תבע להתיר נידויו ונהרדעי אמרי דלא מנגיד ביה רב וכתב רבינו ירוחם דמלקין אותו שרוב הפוסקים הסכימו דלית הלכתא כנהרדעי ע"כ אבל הרמב"ם לא כתבו משמע דס"ל דכיון דספיקא הוא אי מנגיד רב אי לאו אזלינן לקולא ואחריו נמשך רבינו: אפי' פגע בו הרגל בתוך ל' יום של נדוי אינו מבטל אותו כן משמע בר"פ אלו מגלחין (יד:):

בד"א

דרכי משה

שלד (א) בפסקי מהרא"י סימן קל"ח דמנדין למאן דמחייב נידוי אע"פ שיש לחוש שעי"כ יצא לתרבות רעה. (ב) כתב מהרי"ק שורש קנ"ו שמי שאמר שלא חש על גזירת חכם ופסק

דרישה

סי' שלג [א] ואם (פירש לו אני מוכר לך הכל כו' ול"ד ללוקח מתנות בנשקל עפ"י ורש"ל תירץ דהתם כתם מפשטיה בהמה זכה הכהן במתנות ואין מועיל בה מכירה כלום אבל ראשית הגז שמכר לו בגיזה בעודה מחוברת לצאן אכתי לא זכה הכהן ובידו למוכרה אלא במכר בסתם אמרינן מסתמא לא מכר חלקו של כהן עכ"ל) ·

סי' שלד [א] ממתינין לו עוד שלשים יום כו' עיין מ"ש ב"י לחלק בין נידוי שמחמת ממון לנידוי דאחר עניינים. ועיין בא"מ סימן ק' וסימן י"ט מ"ש שם דל"ת מ"ש כאן. ויש סמך מפסוק הנ"ל דמנדין ב"פ תחילה מדכתיב אורו מרוז אורו ארור הרי דכתב ב"פ אורו המרמז לנידוי ואח"כ כתיב ארור שמרמז לחרם ואע"ג דכתבתי דאורו

פרישה

נכרי שלא קנה כו' ופרש"י משום דגז צאנך כתיב וכאי צאן לאו דידיה הוא וצאן דידיה קפיד קרא ולא אגוזין דידיה: (י) אם המוכר שייר לו קצת מהגיזה הוא חייב פירוש המוכר חייב דא"ל לוקח מתנה דכהן גבך הוא לא שייר המוכר הלוקח חייב דא"ל המוכר מתנה דכהן גבך הוא וה"מ כשמכר לו בסתם אבל פירש לו המוכר וא"ל אני מוכר לך הכל אין הלוקח חייב ול"ד ללוקח מתנות במשקל דהוי כמו פירש שהרי שקל לו חלקו של כהן ואפ"ה נתנו לכהן דהתם מתנות כהונה שהן ניכרין ועומדין זרוע לחיים וקיבה אפ"ה רצה תבעו מהלוקח שהן בידו רצה תבעו מהמוכר שהפסיק מתנותיו משא"כ בראשית הגז דאין חלק הכהן ניכר וכל אחד יכול לדחות המוכר יכול לומר הרי לא גזותי והלוקח יכול לומר הרי אין הצאן שגזותי שלי: (יא) דבר תורה ראשית הגז נוהג האידנא בח"ל אלא דלא נהגו (כן דנהגינן האידנא) כרב נחמן דאמר נהוג עלמא כתלתא סבי כרבי אלעאי בראשית הגז דאמר אינו נוהג אלא בארץ וכתב הרא"ש דבדורות הראשונים היו נוהגין אלא בדורות האחרונים הורו בו לנהוג כר"א:

סי' שלד (א) אמר רבא מנ"ל משמתינן ל' שמתיה מתה חסי"י ובפרק אלו מגלחין גרסינן ומאי שמתא שם מיתה ופי' הר"ן שם מיתה שסופו למות וכ"כ הרי"ף בפרק מקום שנהגו: (ב) דכתיב אורו אר"ר גם ארור לשון שמתא כמ"ש בדברי הרא"ד בסמוך אלא מדכתיב אורו ארור דהיינו כפל קללה מפרשים דר"ל חרם שהוא חמור כ"ל. (ג) דאכיל ושתי בהדיה כו' ר"ל מנלן דאסור ולדלעיל קאי: (ד) בד"א כשמנדין על עסקי ממון עיין בח"מ סימן י"א: (ה) ממתינין לו עוד שלשים יום פירוש דהיינו בין הכל ס' יום וכמ"ש בקונטריסים

חדושי הגהות

ב ואפשר לומר דלישנא דמתני' נקט ומה שיתפרש במתניתין יתפרש בדבריו ועי"ל דבגמ' באמת הוי מצי למימר ליה אה"נ דזכרים ונקבות תרי מינא נינהו וכפשטא דמתניתין דלא גרעי מתאני' שחורות ולבנות דחשיב להו התם תרי מיני לענין תרומה אלא דאהדר ליה לפום שיטתיה (כ"מ פ"י מה' ביכורים) . ג נדוי וחרם אינם נוהגים האידנא כדברי הש"ע בח"מ סימן ס"ס ס"ק י"ט:

בכל

בד"א דנידוי ל' יום בנידוי דידהו (ו) [ב] אבל בנידוי דידן (ז) בנזיפה דידהו שהוא ז' ימים (ח) ובנזיפה דידן חד יומא ושל נשיא שלשים יום כתב הרמב"ם כיצד הנידוי אומרים פלו' יהא בשמתא והראב"ד כתב שאין אומרים בשמתא יהא שהוא חמור יותר מן נדוי אלא אומר בנדוי יהא ואם נראה לב"ד להחמיר עליו (ד) מפני גודל חטאו אומרים ארור והיינו שמתא שיש בו נידוי וקללה (ט) וזה דין המנודה והמאורר (י) [ג] אין אוכלין ושותין עמו (יא) ואין יושבים בד' אמותיו [ד] חוץ מאשתו ובניו ובני ביתו שמותרין לישב עמו

ואין

בד"א דנדוי שלשים יום בנדוי דידהו אבל נדוי דידן כנזיפה דידהו שהוא ז' ימים מימרא דרב חסדא שם (מו"ק ט"ז) ופרש"י נדוי שלנו בני בבל כנזיפה שלהם ארץ ישראל ומ"ש ונזיפה דידן חד יומא שם: ומ"ש ושל נשיא ל' יום ג"ז שם והרמב"ם השמיט כל זה ולא ידעתי למה: כתוב בקונדריסין אין נדוי פחות מל' יום ולדידן ז' ימים וכ"מ דלאו חכם נדהו משום כבודו והלך לו אין מתירין לו עד לאחר ל' יום לדידהו ולדידן ז' ימים אחר הזמן הזה כיון דהלך לו מסתמא ניחא ליה שיתירוהו אחר זה הזמן וכן נראה דנפ"מ למי שעומד במרדו ורצה לנדותו פעם שנית שמנדין לאלתר ושונה אחר ז' ומחרימין לאחר י"ד דהא בהא תליא כנ"ל להלכה אבל לא למעשה מפני שלא ראיתי לאחד מהראשונים שכתב כן עכ"ל: וכתב עוד ה"מ נדוי אבל חרם אפילו דידן הוי ל' יום וכ"כ הרא"ש: ודע שהרא"ש בתשובה כלל ט"ו כתב על אחד שבזה ת"ח וכרזו עליו שהוא מנודה ויעמוד בנדויו שלשים יום ואח"כ יבקש ממנו מחילה בדברים וגם מהרי"ו קולון כתב בשורש ק"ן על אחד שביזה ת"ח ינהג נידוי בעצמו שלשים יום כדין אפקירותא ויש לתמוה כיון דנדוי שלנו כנזיפה שלהם בז' ימים הוה סגי ושמא משום דבההיא עובדי הקניסו פניהם טובא בת"ח קנסום בהעמידם על דין הנדוי שהוא ל' יום (ג):

כתב הרמב"ם כיצד הנדוי אומרים פלוני יהא בשמתא בפ"ז מהלכות ת"ת והראב"ד כתב שאין אומרים בשמתא יהא שהוא חמור יותר מנדוי וכו' בפ' אלו מגלחין כתב הרא"ש בשם הראב"ד הכל תלוי בדעת ב"ד למעט ולהרבות בימי נידויו ולהוסיף על הנידוי ממעשה דברק דשמתיה למרוז דכתיב אורו מרוז שהוא נדוי וקללה כי בלשון ארור יש נדוי וקללה מאי שמתא מיתה ושם מה יהא ונדוי למודיה אין בו קללה אלא אומר בנדוי יהא ובלשון ארור יש נדוי וקללה כדאיתא בפרק שבועת העדות [לו ·] עד כאן לשונו · נראה שטעמו של הרמב"ם מדאמרינן בההוא פירקא נמי [טז ·] ההוא טבחא דאיתפקר ברב טובי בר מתנה איממו עליה אביי ורבא ושמתוהו לסוף אזל פייסיה לבעל דיניה אמר אביי היכי לעביד לשרייה לא חל שמתא עליה ל' יומין והרי מי שהפקיר עצמו בת"ח אינו חייב אלא נדוי בעלמא וקרי ליה שמתא ועוד קצת ראיה דאיתא התם איבעיא להו הני בי תלתא דשמיתו מהו למישרי ג' אחריני ושרו ליה ת"ש מנודה לרב מנודה לתלמיד וכו' רשב"ג אומר תלמיד שנידה ומת חלקו אינו מופר וכיון דבעיא לג' דשמיתו ופשטוה מהתלמיד שנידה משמע דשמתא היינו נידוי ועוד דאיתא התם אמר רב ספא חזי לי דלא שמתי צורבא מרבנן מעולם ואם כדברי הראב"ד מי נימא דשמותי הוא דלא שמית אבל מנדה הוה והלא כיון דיקרא דאורייתא הוא הא ודאי נדוי נמי זלזול הוא ותו דקאמר התם ובפ' מקום שנהגו [נג ·] דבמערבא מימנו אנגידא ולא מימנו אשמתא משמע דאין כאן נגודה לשמתא שום דבר ואם כד' הראב"ד הרי יש ביניהם נדוי והול"ל ולא מימנו אנדוי הלכך משמע ודאי דשמתא היינו נדוי ועוד דאמרינן התם שפחתו של רבי לא נהגו חכמים קלות ראש בנדוייה ג' שנים וכצי בתר הכי שפחתו של בית רבי מאי הוא דאתתא דבי רבי חזיתיה להוא גברא דהוה מחיא לבנו גדול אמרה ליהוי ההוא גברא בשמתא הרי דשמתה אותו וקרי ליה נדוי סתם והא דמייתי על שמתא הכי"א דאמר רשב"ל כשם שנכנסת ברמ"ח וכו' דכתיב והיתה העיר ההיא חרם לאו למימרא דשמתא היינו חרם אלא משום דקאמר התם אשמתא ומהני נמי בי טיחא בתטרא כלומר דאינה יוצאת ממנו לעולם מייתינן דפליגא דרשב"ל דאמר דחרם כשם שנכנס ברמ"ח אברים כך כשהוא יוצא מרמ"ח אברים וכ"ש לשמתא דלא חמירא כולי האי והראב"ד נראה לו כן שהרי מבואר בדבריו דשמתא אינו חרם אלא שה"א ענין חמור מנדוי ומ"מ אינו חמור כחרם · ודע שכתב א נמוקי יוסף שם א"ה דקאמר התם דשפחתו של ר' לא נהגו חכמים קלות ראש בנדוייה ג' שנים לפי שלא נתחרט על הצבירה עד אותו זמן שאע"פ שנתנו חכמים זמן לנדוי ולנזיפה לשמתא אין בו זמן עד שיתודה על חטאתו וישוב · וכתב עוד אההוא צורבא דרבנן דסני שומעניה ואמר רב יהודה היכא לעביד לשמתיה צריכי ליה רבנן מכאן נראה דשמתא חמורה מנדוי דאילו מנודה שונה לו ושונה ומ"מ יכהונו י"ל דעל עבירה לאו בר נדוי הוא שיש לו זמן ל' יום אלא בר שמתא שהוא שמתא עד יום מותו אלא אם שב מחטאו עד כאן לשונו · ואין דבריו נראים שכתב דשמתא אין לה זמן עד שיתודה וזו היא שבין נדוי לשמתא קשה דהא נדוי נמי אם לא שב אין מתירין לו ומ"ש דמההוא צורבא מרבנן דהוי סני שומעניה משמע דשמתא חמירא מנדוי י"ל דאע"ג דמדינא שרי לשנות לאחרים היה נגאי להם ללמוד מאדם שהוא מנודה: גרסינן בפרק שבועת העדות [לו ·] ארור בו נדוי וכתב רבינו ירוחם כלומר אם ירצו לנדות יכולים לנדות בלשון ארור: וזה דין המנודה והמאורר אין אוכלין ואין שותין עמו וכו' שם כתב הרא"ש בשם הראב"ד מנודה סתם אין אוכלין ושותין עמו ואין יושבין בד' אמותיו חוץ מבני ביתו אשתו ובניו שמותרין עמו · ומנ"ל שהמנודה סתם אין יושבין בד' אמותיו וכ"ש דאין אוכלין עמו מצובלא דר"א [בב"מ נט :] שבירכוהו וישב לו ר"ע ברחוק ד' אמות ומנין שאשתו ובניו מותרים לעמוד בד' אמותיו ממעשה דהורקנוס בנו (סנהדרין סח :) שהיה משמשו וחולץ תפיליו ועוד מדאיבעיא לן (מ"ק טו ·) במנודה מהו בתשמיש המטה אלמא אשתו מותר לישב בד' אמותיו והטעם שכן דעת המנדים שלא למנוע ממנו תשמיש בני ביתו כדאמרינן בנדרים (דף לט :) מחזותיה לא אדריה ואינו יכול להיות בלא שמוש בני ביתו עד כאן לשונו:

(ב"ה) כתב הרשב"א בתשובה בח"ג סימן שב"א על המנודה שהחרימו עליו שלא ידבר עמו אחד מבני הקהל ושלא יהנה אותו ויש מנודים אחרים כיוצא בו אם מותרים כל המנודים לדבר עם אותו המנודה דברים ברורים הם שאסורים להיותו כשאר הקהל ושלא ידבר עמו שאילו נדו אנשים ידועים יחד ואמרו שלא יהנה אדם אותם ושלא ידבר עמהם היה במשמע שהם עצמם אינם בכלל איסור זה אבל בבענין זה אסורים זה עם זה :

והר"ן כתב בפ"ק דנדרים דמההיא (דמ"ק יז ·) דמר זוטרא כי מחייב בר בי רב שמתא משמת נפשיה ברישא והדר משמת בר בי רב וכי עייל לביתיה שרי לנפשיה כדי שלא יצטרכו בני ביתו להתרחק ממנו ומהא משמע דמנודה אפילו בני ביתו נוהגין בו נדוי ומיהו הראב"ד כתב דאשתו אינה חייבת לנהוג בו נדוי דאשתו כגופו ודייק לה מדאיבעיא לן מנודה מהו בתשמיש המטה וכו' ומיפשר לדחות ראיה זו דאפילו אם תמצא לומר דאשתו חייבת לנהוג בו נידוי משכחת לה במנודה לעיר אחרת שאינו מנודה לעירו עד כאן וכ"כ בתשובה להרמב"ן סימן רס"ו דנראה דאשתו ובניו צריכים לנהוג בו נדוי ובתשובת הרשב"א מצאתי דאשתו מותרת מכח אותה ראיה דמנודה מהו בתשמיש המטה ושאר קרובים אסורים מההיא דמר זוטרא: (ב"ה) ולענין הלכה כיון דפלוגתא דרבוותא היא נקטינן בה לקולא דהא ספיקא דרבנן היא: (ה) ולא ידעתי למה כתב רבינו וזהו דין המנודה

אלמא דהרגל אינו מבטל נדוי: ומ"ש בד"א דנדוי ל' יום בנדוי דידהו וכו' שם [דף י"ז] ופרש"י דידהו בני א"י דידן בני בבל עכ"ל: ומ"ש ושל נשיא ל' יום פי' נזיפתא של נשיא כדמוכח בתרתי עובדא דר' עם בר קפרא ועם ר' חייא ומשמע דס"ל לרבי דאפי' נזיפתא של נשיא דידן נמי ל' יום דאל"כ אלא נשיא דידהו דוקא קאמר הו"ל להקדים ולכתוב דין נזיפתא דנשיא ל' יום ואח"כ לכתוב נזיפתא דידן חד יומא דליהוי משמע דאף נזיפות' דנשיא דידן חד יומא אלא כדפרשי' דשל נשיא ל' יום אף של נשיא דידן קאמר: כתב הרמב"ם כיצד הוא הנדוי אומרים פלוני יהא בשמתא בפ"ז מהל' ת"ת והכי משמע מדקאמר ומנלן דמשמתינן דכתיב אורו מרוז ובתר הכי קאמר ומנלן דמחרמינן וכו' אלמא דשמתא דקאמר מעיקרא נדוי הוא והיינו שאומר פלוני יהא בשמתא ואף ע"ג דקאמר התם [בדף י"ז] מאי שמתא אמר רב שם מיתה ושמואל אמר שממה יהיה ותו דאורו מרוז הוא לי' ארור דהוא קללה אפ"ה כיון שאינו אומר הקללה בפירוש לא הו"ל אלא נדוי שהוא הבדלה והרחקה בלבד ואינו חמור כמו חרם שמקללין אותו בפירוש וכדפרישית לעיל אבל דעת הראב"ד דאף על גב דתלמודא נקט לישנא דשמתא גבי נדוי מ"מ כשמנדין אותו אין אומרים בשמתא יהא דמשמע שם מיתה והוא חמור יותר מן נדוי ועוד הא דנקט לישנא דשמתא גבי נדוי הוא להורות דאם נראה לב"ד להחמיר עליו וכו' · ועיין במ"ש הרא"ש ע"ש הראב"ד דמפ"ש דג' חלוקים הם נדוי אין בו קללה אבל שמתא היינו בלשון ארור יש בו נדוי וקללה וחרם הוא חמור מאוד מן הנדוי ומן השמתא כי יש בו נדוי ויש בו קללה ויש בו איסור הנאה מבני אדם חוץ מכדי חייו אבל להרמב"ם אין כאן אלא ב' חלקים א' נדוי והיינו שמתא ב' חרם שהוא קללה בפי' ואיסור בו אלה בו שבועה בו נדוי כ"תה דס"ל דהא דילפינן שמתא דהוא נדוי מדכתוב אורו מרוז ואורו לשון ארור הוא וילפינן מיניה נדוי היינו משום דאיסור בו נדוי והא דילפינן דמחרימין מדכתיב אורו ארור היינו מתורתא דקרא דארור בו כמו אלה בפירוש: כתב נמוקי יוסף הא דנותנין זמן לנדוי ולנזיפה אפילו לא נתחרט על מה שעשה אבל לשמתא שהיא על עבירה אין בו זמן עד שיתודה על חטאתו וישוב ע"כ וזהו לדעת הראב"ד דשמתא חמור מנדוי וב"י חלק על דבריו ואמר דודאי נדוי נמי אם לא שב אינו מותר לו ולא ידעתי מפני מה חלק על דבריו בלא ראיה ומסתברא כדברי נ"י דכיון שלא עבר עבירה אלא שהפקיר והחציף פניו כנגד צורבא מרבנן מיד כשהגיע הזמן וביקש שיתירו לו מתירין לו אפילו לא חזר וכמ"ש רבינו בסמוך והיא דעת הפוסקים וכדפרי' לעיל ויתבאר עוד: ומ"ש וזה דין המנודה והמאורר כלומר בין שהוא מנודה בלבד או שהוא ג"כ מאורר ואליבא דהראב"ד דשלשה חלקים הם קאמר רבינו דאלו השני חלקים שוין בדין דאין אוכלים ושותים עמו וכו' עד נשכר ונשכרין לו אבל חלק הג' דהיינו מוחרם דחמיר יותר לא שונה ולא שונין לו לא נשכר וכו' וכך מבואר בדברי הרא"ש ע"ש הראב"ד והב"י הבין שדעת רבינו הוא דהמנודה שהוא ג"כ מאורר הוא בדין זה דאין אוכלין וכו' אבל מנודה שאינו מאורר אין מחמירין עליו בכל אלו הדברים וכו' ושארי ליה מאריה דהדבר פשוט כדפרישית דה"ק המנודה לבד או שהוא ג"כ מאורר והוא"ו דוהמאורר ה"א כאילו אמר או המאורר ג"כ וק"ל: ומ"ש ואין יושבין בד' אמותיו וכו' פי' אסור לבא אצלו ולישב עמו אבל אם הוא בא לתוך ד' אמות של אדם או לתוך ביתו

דרכי משה

ופסק דיש לו לנדותו עד אע"ג דבא לבית דין אלא שאומר שלא בא מחמת גזירתם עכ"ל ועיין בחושן משפט סימן ל"ח על איזה עדות וראיה מנדין : (ג) כתב הרד"ך בתשובה סי' כ"ב דאפי' לא אמר לו כלום רק יודע שאדם גדול נקוט בלבו עליו צריך לנהוג נזיפה בעצמו : (ד) כתב נ"י פ' הגוזל בתרא ע"ב דף ל"ז רשות לב"ד לנדותו ולגרש בניו מבית הספר ואשתו מבה"כ עד שיקבל עליו הדין וכ"ה תשובה לרי"ף וכ"כ בנימין זאב סימן רפ"ח דב"ד יכול לגזור על אחד ולגרותו שאם ימות לא יקבר ואם יולד לו בן שלא ימולו עכ"ל ופ"ב ב"י בשם תשובת הרמב"ם סימן רמ"ד : (ח) ובת"ה סימן רע"ז משמע דבניו וב"ב שרי וכתב דת"ה אם נידוהו לאחד וגזר חשר בקנס חמור על כל מי שיחזיקוהו בנידוי שלקח בכובד

פרישה

בקונטריסים ובסמוך ועיין בדרישה : (ו) אבל בנידוי דידן פי' של בבל : (ז) בנזיפה דידהו שהוא ז' ימים ז"ל הקונטרסים וכ"מ (ר"ל דגם זה כ"מ ביניהם אבל בתחי' דבלא"ה יש נפקותא ביניהם לענין שהם מרו וק"ל עכ"ה) דמי שכם נדהו משום כבודו והלך לו אין מתירין לו עד אחר ל' יום לדידהו ולדידן ז' ימים אחר הזמן הזה כיון דהלך לו מסתמא ניחא ליה שיתירוהו אחר זה הזמן וכן נראה דנ"מ למי שעומד במרדו ורצה לנדותו פעם שנית שמנדין לאלתר ושונין אחר ז' ומחרימין לאחר י"ד דהא בהא תליא כן נראה לי להלכה אבל לא למעשה כו' עכ"ל : (ח) ובנזיפה דידן חד יומא אבל חרם דידן ודידהו שוה ל' יום כ"כ בקונטרסים : (ט) וזה דין המנודה והמאורר נראה דר"ל או המאורר וכאילו אמר זה המנודה והמאורר והמנודה בשמתא כמ"ש לפני זה דארור היינו שמתא ואע"ג דלפני זה כתב דשמתא חמור מנידוי היינו לענין שנם בידי שמים אבל לענין הנהגת המנודה והמשומת שוין הן ולא כב"י שהבין מנודה שהוא מאורר קאמר וקשה אפי' לא יהא מאורר נמי דינא הכי : (י) אין אוכלין ושותין עמו עיין בדרישה : (יא) ואין יושבין בד' אמותיו פי' אבל לד' משום דהוי כסלירו :

ואין

דרישה

דאורו ארור מידה אמרם מ"מ מדלא אמר בהדיא שיהא בחרם ומוציאו בלשון אורו ארור בא ללמדינו שהוא תחילה ב"פ ארור וק"ל : [ב] אבל בנידוי דידן כו' ובתשובות הרא"ש ומהרי"ק כתבו שמי שמבזה ת"ח שונה אפי' בזמן הזה מנדין ל' יום עיין בב"י שהביאו : הצריך לנדות ת"ח ינדה עצמו מקודם (ומתיר לעצמו מיד שיכול להתיר הוא בעצמו כמ"ש נס"ס עכ"ה) פ"ק דנדרים מ"ו : [ג] אין אוכלין ושותין עמו כו' כתב הרשב"א בתשובה אין בחקלת דינים הללו אלא במי שנתנדה על דבר עבירה אבל אלו שמנדין על פרעון הממון וכיוצא בהם אין דינם בכך : [ד] חוץ מאשתו ובניו והרשב"א לא הכיר אלא אשתו ושאר קרובים אסורים. ומשמע דהרשב"א איירי בבניו והקרובים דכן גדולים או קטנים ואינם סמוכים על שלחנו. ואם אמר יושב תפילה והמנודה בא לשם א"צ להתרחק ממנו וכל בזמנו הוא כד' אמות ואין חילוק בין עומד

חדושי הגהות

שלד א בכל הסימן זה וכן בכל הלכות אבילות כונת הרב"י הפי' שכתב הרי"ף במ"ק להנימוקי יוסף כאילו הוא היה מחבר ובאלפסי שלפנינו הציגו למעלה בראש העמוד עד יתפ' שבב"ק

(יב) ואין מזמנין עליו (יג) [ס] ואין כוללין אותו לכל דבר שצריך י' (ז) ואסור בתספורת כאבל (יד) ומיבעיא אם חייב בקריעה ובעטיפת הראש ובכפיית המטה ואם אסור ברחיצה ובסיכה ובתשמיש המטה ואם מותר בתפילין ובשאלת שלום ולא אפשיטא וי"א דאזלינן בהו לחומרא כיון דלא אפשיטא ורב אלפס פסק לקולא (ח) ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל (טו) ולב"ע מותר לדבר עמו ובנעילת הסנדל כתב רב אלפס שהוא מותר והראב"ד כתב שהוא אסור וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל ומותר במלאכה ובדברי תורה (טז) והמוחרם אסור בד"ת ובמלאכה דתניא מנודה שונה ושונין לו נשכר ונשכרין לו מוחרם לא שונה ולא שונין לו לא נשכר ולא נשכרין לו אבל שונה הוא לעצמו שלא ישכח תלמודו ועושה לו חנות קטנה כדי פרנסתו מנודה שמת ב"ד סוקלין את ארונו לא שיעשו עליו גל כגלו של עכן אלא ב"ד שולחין ומניחין אבן על ארונו ב (יז) [ו] ללמדך שכל

ביתו של אדם לדבר עמו לא מחייב איהו דיושב בביתו או במקומו להתרחק מתנו וכ"כ נ"י דיש שכתבו כך והוא אמת · עוד כתב ע"ש הרז"ה דכל ארבע אמות שאמרו בכל מקום הם ח' אמות והוא באמצען ויש לחוש לדבריו · עוד כתב ד' אמות לא תקנו בשדה חברו אלא א"כ בר"ה או בסימטא או בשדה הפקר ודוקא ביושב או עומד אבל במהלך לא תקנו ד' אמות : ומ"ש ולב"ע מותר לדבר עמו פירש הרא"ש דמדקא מיבעיא לן אי שרי בשאלת שלום מכלל דלדבר עמו מותר פי' דברים של מה בכך נמי שרי דאילו במוחרם לא שרי אלא מה שהוא לצורך פרנסתו שהרי עושה לו חנות קטנה כדי פרנסתו ואי אפשר בלא דבור אלא דשאר דברים אסור לדבר עמו ובמנודה ומאורר שרי ובס"ע כתוב וז"ל ומותר לדבר עם המנודה ועם המוחרם אא"כ החמירו עליו בית דין בפירוש עד כאן לשונו כתב כך ע"ש דברי הקונדריסין והרשב"א בתשובה שהביא בנ"י אבל מדברי הרא"ש ורבינו משמע להדיא כדפרישית והכי נקטינן לאסור לדבר עם המוחרם אם אינו לצורך פרנסתו כשנושאין ונותנין עמו :

מנודה שמת ב"ד סוקלין את ארונו וכו' ללמדך וכו' נראה דהאי ללמדך איצטריך דלא נימא דלפי שארז"ל אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולן מחפים עליו וכו' ועל כן כתיב ושמתי את פני באיש ההוא ובמשפחתו ולפיכך בית דין שולחין וסוקלין את ארונו כדי שיוסרו בני משפחתו ולא יעשו כמוהו ולפי זה נמשך שאם בני משפחתו כשרים לא יהיו סוקלין את ארונו של זה מפני כבוד החיים ע"כ אמר ללמדך שכל המתנדה וכו' דהשתא ודאי אין לחלק בין משפחה למשפחה אלא לעולם סוקלין את ארונו כי עיקר הטעם הוא לבזות את המנודה שמת בנדויו כדי שיכופר עונו ולהכיאו

המנודה והמאורר דמשמע מדבריו אלא דמנודה שאינו מאורר אין מחמירין עליו בכל אלו הדברים ולא משמע כן מדברי הראב"ד שכתבתי אלא בכל מנודה איירי אע"פ שאינו מאורר וכתוב בקונדריסים משפטי החרם ובנדוי ובנזיפה אין יושבין עמו בתוך ד' אמותיו ולאו דוקא יושב אלא אפילו עומד אסור ומ"מ משמע ליה דדוקא ליתב תוך ד' אמותיו הוא דאסור אבל אי איהו קאי ויתיב ואתי מנודה ומוחרם לדבר עמו לא מיחייב איהו דיתיב במקומו להתרחק מתנו ולאו כל כמיניה לאסור לו מקומו וכתב עוד ואסור ליכנס בבית המוחרם בעודו בבית דד' אמות הן מפני שהן אסרו וא"כ כל שכן שאסור לעמוד בביתו וכ"ל דד' אמות שאמרו הטעם משום דהוי אסרו ולכך הוא יכול לאסרם עליו וכ"ל דד' אמות אלו הוא באמצען אלא שהרז"ה כתב בעירובין [מד ·] דכל ד' אמות שאמרו בכל מקום הם ח' אמות והוא באמצען ויש לחוש לדבריו · ונראה דד' אמות שאמרו תפסים אפילו בר"ה אף ע"ג דבמציאה [ב"מ דף י :] לא אמרו ד' אמות אלא בסימטא או בשדה הפקר משום דשאני גבי מציאה משום דתקנתא דרבנן היא משום דדחקי ביה רבים ומערבן ד' אמות דידהו ואתי לאנצויי אבל במוחרם תפסי ד' אמות אפילו בר"ה כמו שאמרו (גיטין עח ·) בגט אבל מ"מ בשום מקום לא תקנו ד' אמות בשדה חבירו הלכך מוחרם אינו אוסר ד' אמותיו אלא בר"ה או בסימטא או בשדה הפקר אבל לא בבית אחר כנ"ל · ויש לעיין ארבע אמות שהזכיר גבי מוחרם אי אמרינן דאפילו מהלך תפס ד' אמות או דוקא יושב או עומד לפי שראיתי להראב"ד ז"ל שכת' גבי מציאה דאין ד' אמות קונות אלא בעומד אבל במהלך לא וצ"ע עד כאן לשונו (ו) : **ומ"ש** ואין מזמנין עליו ואין כוללים אותו לכל דבר שצריך י' כ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות ת"ת · וכ"כ שם ההגהות בשם הרוקח ונתן טעם דכיון שנידוהו מאחר שיבדל מקהל הגולה אם יצרפוהו עמהם היכן היתה קללתן ומה הועילו בתקנתן אינו ראוי לצירוף שכבר הבדילוהו מאגודתן עד כאן לשונו : ולקמן אכתוב תשובת הרשב"א בזה ומ"ש ואסור בתכבוסת ובתספורת כאבל ברייתא פרק אלו מגלחין (דף טו ·) ומה שכתב ומיבעיא אם חייב בקריעה ובעטיפת הראש וכו' ולא איפשיטא בריש פרק אלו מגלחין (שם) ומה שכתב וי"א דאזלינן בהו לחומרא ומה שכתב והרי"ף פסק לקולא מבואר שם בדבריו והרא"ש העתיק דבריו סתם משמע דהכי ס"ל וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות ת"ת :

ולב"ע מותר לדבר עמו כן דקדק שם הרא"ש מדאיבעיא לן אם מותר בשאלת שלום מכלל שמותר לדבר עמו וכ"כ מדברי רב יהודה עם ההוא דהוו סנו שומעניה . ובקונדריסין דקדק כן מכיון דנשכר ונשכרין לו א"א שלא ידברו אחרים עמו והוא עמהם וה"ה למוחרם שהרי אמרו אבל עושה הוא חנות קטנה כדי פרנסתו · וכ"כ הרשב"א בתשובה (ט) : ובנעילת הסנדל כתב הרי"ף שהוא מותר שם בגמרא בעיא ולא איפשיטא וכתב הרי"ף דכל תיקו דאיתתר בההיא עניינא הוי לקולא וכ"כ מדברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות ת"ת וכתב הרא"ש בשם הראב"ד על דברי הרי"ף ק"ל הא דקתני בברייתא וכן אתה מונה במנודה ובאבל איהיא מהני תלת דקתני בברייתא מלאכה ורחיצה נעילת הסנדל קאי אי מלאכה מישרא שרי ואי ארחיצה נעילת הסנדל הא אמרת דלקולא אלא על כרחך דאחדא מינייהו הילכך שדייה אנעילת הסנדל כדאשכחן במילתיה דרבי אליעזר כשברכוהו שחלץ מנעליו אלמא אסור בנעילת הסנדל ותנ"ה בתוספתא ובירושלמי אבל ומנודה שהיו מהלכים בדרך מותרים בנעילת הסנדל ולכשיבאו לעיר יחלוצו : (כ"ה) והריב"ש בח"ג סימן קע"ג כתב דלייבש דליכא למפשט מינייהו : ול"נ דכיון דלא פשטוה בגמרא מהנך ברייתות הכי יפסוט אנן הילכך נקטינן לקולא כדעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל : ומותר במלאכה ובד"ת והמוחרם אסור במלאכה ובד"ת דתניא מנודה שונה ושונין לו וכו' עד ועושה לו חנות קטנה כדי פרנסתו שם וכתב רבינו ירוחם נשכר ונשכרים לו כלומר שנושאים ונותנין עמו :

וכתוב בקונדריסין וי"א דהא דמנודה מותר בד"ת ה"מ לממונא ואפקירותא אבל למילי דשמיא אסור לקרות בתורה ואין נראה כן מדברי הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חלקו · וכתבו עוד אהא דקתני במוחרם עושה חנות קטנה כדי פרנסתו ואיתמר עלה ואמר רב זבוני מיא אפקתא דערבות כלומר דוקא זבוני מיא שהוא סחורה קטנה שאינה צריכה משא ומתן וכתבו בתוס' צ"ע אמאי נקט להאי אומנות ושמא אתא לאשמועינן שלא ירבה בסחורה רק כדי מזונותיו ע"כ ואפילו יש לו מה יאכל מותר לעשות כדי מזונותיו כנ"ל עכ"ל · וגם רבינו ירוחם כתב עושה לו חנות קטנה כדי פרנסתו פירוש שמוכר כדי מזונותיו ולא יותר שאסור במשא ומתן · כתבו הקונדריסים מוחרם אין נושאין ונותנין עמו אלא מעט כדי פרנסתו (י) ונראה שהמוחרם אסור בנעילת הסנדל אפילו למאן דשרי במנודה וילפינן לה מדר"א חלץ מנעליו והתם חרם הוא דברכוהו כנוי לקללה שהוא החרם ומשום הכי ישב ע"ג קרקע דהיינו כפיית המטה וכן נמי בקצת נוסחי וקרע את בגדיו ומשמע דמוחרם חייב בקריעה והרמב"ם בפ"ז מהלכות ת"ת לא חייב למוחרם לא לחלוץ ולא לקרוע אבל הראב"ד כתב דמוחרם חייב לחלוץ מנעליו ע"כ · ולא דק דהראב"ד אף למנודה חייב לחלוץ מנעליו כתב הר"ן בריש נדרים שה"ר ברוך למד מהירושלמי דקאמר אמאי דתנן מנודה אני לך ר"ע היה חוכך בזה להחמיר לאסור כל נכסיו כמה דתימא יחרם כל רכושו מה עבדי ליה רבנן חומר הוא בנדוי ב"ד דמנודה שנדוהו ב"ד אסור ליהנות מנכסיו ואין זה מחוור דהא קי"ל נשכר ונשכרין עמו אלא ודאי חרם של ב"ד הגדול שאני דאלים טפי אבל בחרם ב"ד דעלמא לא מיתסרי נכסייהו עכ"ל (יא) : מנודה שמת ב"ד סוקלין את ארונו לא שיעשו עליו גל כגלו של עכן וכו' ברייתא שם ואיתיה נמי במתניתין פ"ק דעדיות כתב הרמב"ן בספר תורת אדם שאלו מקמי רב יהודאי מנודה מהו להברותו ולא פשט תיקו כיון שאין יושבין בד' אמותיו אין עושין לו שורה ואין מברכין עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים שכל שהוא כבוד לחיים אין עושין לאבל ומנודה וכן יראה לי במנודה שמת שדינו כמאבד עצמו ואין קורעין ולא חולצין ולא מספידין עליו שאין עושין לו

דרכי משה

בכובד וחוסר דאין צריכין להכניס עצמן בספק קנס ועונש ודוקא שנידוהו משום ממון או בדברים שבין אדם לחבירו אבל אם נידוהו והחרימו בשביל שעבר עבירה בפרהסיא ב"ד מתחייבים להכניס נפשם בספק עונש כדי להחזיק דתינו וצריך לתת לב לפי ענין עכ"ל וע"ל סימן רל"ב מ"ש בזה גבי נדרי אונסין · ובתשובת מהרי"ו סימן קנ"ז כתב דאין אנו מוחין בעוברי עבירה דאיכא למיחש לסכנה שהיו עומדים על גופינו ועל מאודינו ופשיטא דאינו חייב להוציא ממון ע"ז להוציא חבירו מן העבירה עכ"ל . (ו) ומ"ש שכל תכית חשוב כד"א לא משמע כן בתשובה שאכתוב למטה ואפשר לחלק בין ב"ה לבית · (ז) בתשובת בר ששת סימן קע"ב שעבריין שלא נתנדה מצטרף לי' וכ"כ מוהר"ם בא' שעבר על גזירת ציבור אם לא נידוהו מצטרף עכ"ל וכ"ה במרדכי ריש שבועות שתים וכ"ה בהג' אלפס פ' א"מ דף שע"ח ע"ב דאין נוהגין נידוי במי שעבר על גזירת ציבור אם לא נידוהו מצטרף לי' אלא כשנדוהו בפירוש ומי שעבר על גזירת צבור צריכים לנדותו בפירוש וא"צ להתיר נידויו כשיחזור עכ"ל וכ"ה בתשובת בר ששת והביאו ב"י באחד שגזר לו הקהל בחרם ועבר אין לנהוג בו נידוי עד שיכריזו עליו בפירוש שהוא בנידוי עכ"ל ובב"י כתוב בשם תשובת הרשב"א דמי שנתנדה אין לצרפו למנין אבל שלא להתפלל כל זמן שהוא בבה"כ כמו שראיתי בקצת מקומות איני יודע בו שום עיקר אא"כ התנו כך בפירוש בדרכי דקנסות עכ"ל וכ"ה בתשו' בר ששת סימן קע"ג דמותר להתפלל בעודו בב"ה ואינו אסור אלא תוך ד' אמותיו וצ"ע שם יש בתשובת דגאונים שכתבו על המנודה שפתו פת כותי ויינו י"נ וספריו ספרי קוסמים ופירותיו טבלים וחתכו ציצית שלו ועקרו מזוזותיו ולא מלו לו בן ונהגו בו מנהג עכו"ם כל אלו חומרות שיש ביד ב"ד לעשות אבל סתם מותר בכל אלו גם בדיבור מותר בין עם מוחרם בין עם מנודה ומ"מ אומר אני שלא להרבות בדיבור כיון שהוא מרוחק מקהל ישראל ויש נוהגין להבריחם לצאת מב"ה ואפשר שהם מכוונים שלא לדחוק היחידים שצריכים להתרחק מתוך ד' אמותיו ואנחנו מחמירים עליו עוד בשאר דברים וכשבאים להתיר לו חוקרים עליו אם נהג בעצמו דין מנודה ומה שגזרנו עליו אז מתירין לו עכ"ל : (ה) וכתב מוהר"ם פדווא סי' ע"א דאין חילוק בזה בין מוחרם ומנודה דשניהם דרבנן ואזלינן לקולא וכ"מ מדברי מהרי"ק שורש כ"ה דספיקא דחרם לקל דלא כתשובת רשב"א סי' תקצ"א דמשמע דהוי דאורייתא (ט) ובהג"ה אלפסי פ' א"מ דף שע"ב ע"ב כ' ולא ידבר עמו כמדבר עם שאר בני אדם אלא דוקא לצורך גדול כמדבר עם אבל וכ"ה בתשובת בר ששת סימן קע"ג (י) כ"ה בב"י פ' א"מ דף שע"ח ע"ב דאסור להנות מבני אדם רק כדי חייו וכ"כ ב"י בשם הרשב"א והראב"ד : (יא) ובתשובת ב"ש סימן קע"ג כתב ונראה דמוחרם יש לו כל דין מנודה חוץ ממלאכה ותורה שאסור בהן אבל הרמב"ן לא כתב כן וכו' · וכ"ה

דרישה

עומד לישב . [ס] ואין כוללין אותו לכל דבר כו' ומ"מ מותר להתפלל בעודו בב"ה ומה שנהגו לגרשו מב"ה שלא ידחוק ליחידים שצריכין להתרחק מד' אמותיו ר"ל הם מהנהגות מיימוני וז"ל הראב"ד שאינו ראוי לצירוף אבל שלא להתפלל כל זמן שהוא בב"ה כמו שראיתי שנהגו במקצת מקומות איני יודע בו שום עיקר אלא אם כן התנו כך בפירוש כדרך הקנסות עכ"ל [ו] ללמדך שכל המתנדה ומת בנידויו ודוקא מחמת מפקירותא ועובר על דברי חכמים אבל לממונא כיון שמת פטור מגזירתם כ"כ הרמב"ם וכתב נמי אין קורעין ואין חולצין ואין מספידין עליו

פרישה

(יב) ואין מזמנין עליו ר"ל לכוללו ולצרפו לג' וה"ה למנין י' לתפלה אבל כשיש ג' זולתו לזימון א"כ לגרשו מעל השלחן שלא יאכל בזימון כמו שאין מגרשין אותו מבה"כ כשיש י' זולתו כ"ש ומ"ש מימרא בעלמא יש רשות ביד הב"ד להחמירו ועל מימרא זו רמז בס"ע סעיף י' ע"ש . (יג) ואין כוללין אותו לכל דבר שצריך עשרה כו' דכיון שנידוהו והבדילוהו מקהל הגולה אם יצרפוהו מה הועילו בתקנתן ועד"ר · (יד) ומבעיא אם חייב בקריעה כו' ואם אסור ברחיצה כו' חייב בקריעה ועיטוף הן מצות עשה באבל · ואיסור ברחיצה וסיכה הן מצות ל"ת מש"ה מפלגינהו לתרתי ותפילין ושאלת שלום הן דברי קדושה ג"כ לכבת בפני עצמו ומומרא דתפילין וש"מ נראה דר"ל לאיסור וצריך ליתן טעם מאי בין הא דהן לקולא להסכית כרא"ש ובין נעילת סנדל דאסור להרא"ש : (טו) ולב"ע מותר לדבר עמו (דמדבעיא אם מותר בשאילת שלום ש"מ דמותר לדבר עכ"ה) וכ"ה עם מוחרם מותר לדבר (מ"מ לא ידבר עמו כמדבר עם שאר בני אדם שלא דוקא לצורך גדול כמדבר עם אבל הגהות אלפסי מ"ק דף שע"ח עכ"ה) א"ל שהציבור החמירו עליו כפי' קונט'ס : (טז) והמוחרם אסור בד"ת כו' והא דמורגל בפי אדם שאומרים שיהא פלוני מוחרם ומנודה וכו"ל לומר איפכא מנודה ומוחרם מליט כיילא בזה בנתיקון ברכת קידושין שאומרים והתיר לנו הנשואות לנו ע"י חופה וקידושין וכו"ל להקדים הקידושין שהרי בימיהם היה הקידושין קודם החופה ופירשו התוספות והרא"ש שר"ל ע"י חופה שהיה נאה אחר הקידושין ה"נ י"ל מוחרם אחר הנידוי קאמר . (יז) ללמדך שכל המתנדה ומת בנידויו כו' פי' מה שמניחין אבן על ארונו הוא כדי שיראו אחרים שילך מבזין אותו ולמדו ויראו מלעשות רע שלא יארע לו ג"כ כך ועיין בדרישה

חדושי הגהות

שבמ"ק כי חיברו הר"ן והנלע"ד כבר בארתי בא"ח סימן תקי"א קחנו משם : ב נראה דהאי ללמדך איצטריך דלא נימא דלפי שארז"ל (שבועות דף לט ·) אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מחפים עליו וע"כ כתיב (ויקרא כ') ושמתי את פני באיש ההוא ובמשפחתו ולפיכך ב"ד שולחים וסוקלין את ארונו כדי שיוסרו בני משפחתו ולא יעשו כמוהו ולפ"ז נמשך שאם בני משפחתו כשרים לא יהיו סוקלין את ארונו של זה מפני כבוד החיים ע"כ אמר ללמדך שכל המתנדה וכו' דהשתא ודאי אין לחלק בין משפחה למשפחה אלא לעולם סוקלין

שכל המתנדה ומת בנדויו ב"ד סוקלין את ארונו ואע"פ שאסור לאכול ולשתות עם המנודה (יח) מ"מ האוכל ושותה עמו אין לו דין מנודה (יט) ואם רצו ב"ד למעט הנידוי פחות מל' יום או להוסיף עליו הרשות בידם למעט או להוסיף סוף דבר כפי מה שקוצבין זמן הנידוי כך הוא וכשיגיע הזמן מתירין לו אם ירצו אף אם לא יחזור בו ומכל מקום טוב שלא יתירו לו אם לא יחזור בו שלא תתמעט יראתם (כ) [ז] ואם ירצו ב"ד להחמיר עליו עוד ולהחרימו שהוא חמור יותר כדפרישית הרשות בידם ואפילו המוחרם האוכל ושותה עמו אינו מוחרם ואם ירצו ב"ד להחמיר עליו יותר לפי שראו בו קושי האיסור והעבירה מחמירין גם האוכל ושותה עמו והיושב בד' אמותיו אבל אין מחרימין מיד אלא למי שנתקשה על פעם ושתים כדפרישי' לעיל שבפעם הראשון מנדין אותו ושונין לו הנידוי לאחר ל' וממתינין לו עוד ל' יום ומחרימין אותו כתב הראב"ד הא דאמרינן

לו כבוד ולא עוד אלא שמבזין אותו כדאמרינן שסוקלין את ארונו אבל כבוד של חיים עושין לאבלין עומדים בשורה ומנחמים והכי מילי לאפקירותא ועובר ע"ד חכמים אבל למנודה כיון שמת פטור מגזרתם ואין סוקלין לו ארון ומספידין לו כראוי עכ"ל : (ב"ה) כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן תשס"ג מי שנדהו ומת בנדויו מתירין נדויו לאחר מיתה מההיא דר"א שעמד ר"י על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר :

וכתוב בקונדריסין בשם הרשב"א מי שנדוהו על שהוא עבריין ופירש מדרכי צבור ומת בנדויו מניחין אבן על ארונו ואין מתעסקין בהספדו ואין מלוין אותו ואין הקרובים לובשים שחורים אלא כדגרסינן באבל רבתי (פ"ב) כל הפורשים מדרכי צבור אין מתעסקים עמהם לכל דבר אחיהם וקרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמחים שאבדו שונאיו של מקום וע"ז אמר (תהלים קלט) הלא משנאיך ה' אשנא ומ"מ ישראל מתעסקים בקבורתם ואם חזר בו אע"פ שלא התירו נדויו מתעסקין עמו לכל דבר ע"כ לשונו · וכן מצאתי בתשובה להרשב"א סימן תשס"ג והביא ראיה למה שכתב שאם חזר בו אף על פי שלא התירו נדויו מתעסקין עמו לכל דבר מהכא צורבא דרבנן דסני שומעניה ושמתיה רב יהודה ולא שרו שמתיה ומית ובעו למיעליה למערתא דחסידי ולא קבלוה למערתא דדייני וקבלוה וז"ל הרשב"א בתשובה אני איני יודע שהחמירו בשום מקום על המנודה שמת יותר על מה שאמרו באבל רבתי שב"ד סוקלין את ארונו כהנחת אבן אחד על ארונו אבל ישראל מתעסקין עמו בקבורתו ובכל דרכיו ולא אמרו אין מתעסקין עמו לכל דבר אלא בהרוגי ב"ד ובמאבד עצמו לדעת ובפורשין מדרכי צבור והמסורות אבל במנודה ואפילו במוחרם לא אמרו אלא שהרמב"ן כתב בספרו שידוע ת"ה שהמנודה כמאבד עצמו לדעת ואני מה שנ"ל כתבתי ומ"מ לא אמרו אלא במנודה משום אפקירותא ועובר על דברי חכמים אבל למנודה כיון שמת פטור מגזירתם ואין סוקלין ארונו ומספידין לו כראוי ואף כשאמרו בכ"מ אין מתעסקין עמו לכל דבר לא לענין קבורה ותכריכי המת אמרו אלא שאין קורעין עליהם ולא מספידין עליו ולא חולצין אותו וכדתניא גבי מאבד עצמו לדעת ומסתבר דמנודה ואפילו מוחרם בקברי אבותיו הוא נקבר ואם מפני שהוא רשע ואין קוברין רשע אצל צדיק הכא אפילו בשאר בני אדם כמי ואפילו כשר אבל אחד מגדולי ישראל והפורש מדרכי צבור אינו כפורש מכן מן המם שזה אינו אלא כבעל עבירה אחת או כאחד מן הגזלנין ולא כל הגוזל את הרבים נקרא פורש מדרכי צבור : **ואע"פ** שאסור לאכול ולשתות עם המנודה מ"מ האוכל ושותה עמו אין לו דין מנודה כ"כ שם הרא"ש בשם הראב"ד ז"ל : ואם רצו ב"ד למעט הנדוי פחות משלשים יום או להוסיף עליו וכו' כ"כ שם הרא"ש בשם הראב"ד ירושלמי בימיו דר' זירא הוו מרחקין ומקרבין אמר לון ר' אלעאי השתא מרחקין והשתא מקרבין אמר רב אסי חזרו ונמנו לכשיחזרו בכן יהון מקרבין אותו מדקאמר השתא מרחקין והשתא מקרבין מיחזי דהוו מרחקין ומקרבין לאלתר ואע"פ שלא חזר בו ואני תמה על מה שנהגו כך ומה היו אומרים בהא דתניא אין נדוי פחות מל' יום ונראה מכאן דהכל תלוי בדעת ב"ד למעט ולרבות בימי נידוי ולהוסיף ולמעט על הנדוי ממה שהיו מרחקין ומקרבין לאלתר בלא חזרה אלא כך היתה כוונתם בשעת הנדוי וכ"ש אם התנו בו ימי הנידוי בכך וכך שמתירין לו הנדוי וכשיבא זמן שפסקו לו אלא שגער בהם ר' אלעאי שהיו עושים דבריהם כחוכא ואטלולא והיתה יראתם מתמעטת וחזרו ונמנו לכשיחזרו בו יהו מקרבין אותו עכ"ל כלומר דהא דתניא אין נדוי פחות מל' יום היינו בנדוהו סתם : כתוב בקונדריסין בשם הראב"ד כי מה שאמרו בדיני המנודה לאסור ליסב עמו ולאכול עמו ואסור לספר ולכבס ונעילת הסנדל אינו אלא במנודה סתם או שאמרו כך יהא בנדוי חוץ מדבר פלוני ופלוני כי למה שהוציאוהו מן הנדוי הרי הוא מותר ולשאר כל הדברים הרי הוא מנודה גמור אבל אם פרטו את נדוי ואמרו יהא בנדוי הכל כפירושם אם פירשו אסור לכך וכך לדבר פלוני ופלוני לימי כך וכך אין על המנודה אלא מה שפרטו ולזמן שפירשו עכ"ל ואע"פ שתמה עליו בעל הקונדריסין דמנין לנו שיהא רשות בידם להקל עליו אנו אין לנו אלא דברי הראב"ד ז"ל (יב) כתוב בתשובות להרמב"ן סימן רמ"ד שאלת מנהג באלו הארצות כמי שרואין אותו שאינו נוהג כשורה ואינו שומע לקול מוכיח שמנדין אותו שלא יזמן בג' ולא יתפלל בי' ולא יקברו לו מת ואפילו היה מת קטן או שנולד לאחר הנדוי ולא ימולו לו בן הודיעני אם לענין קבורת מת והמילה אם הם כנשבעים לבטל את המצות אם לאו תשובה כל שבוללות דברים המותרים עם דברים האסורים כגון אלו השבועה חלה על דבר מצוה כדרשות כדאמרינן בפ"ב דשבועות [כג:] ועוד למיגדר מילתא ב"ד מתנין לעקור דבר מהמצות ומהתורה משום סייג עכ"ל : **ואם** ירצו ב"ד להחמיר עליו ולהחרימו וכו' כדי נסבה שהרי כבר כתב ומכ"ל שמחרימין ואין לומר דאתא לאשמועינן שיש להחרימו בתחלה ואפילו קודם הנדוי שהרי כתב בסמוך אין מחרימין מיד אלא על מי שנתקשה פעם ושתים אלא לפי שרוצה לכתוב קצת דיני המוחרם חזר לומר שיש רשות לב"ד להחרים : **ואפילו** המוחרם האוכל ושותה עמו אינו מוחרם כ"כ שם הרא"ש בשם הראב"ד ז"ל וכתב הר"ה ליושב בתוך ד' אמותיו : ומ"ש אם ירצו ב"ד להחמיר עליו יותר עד ומחרימין אותו גם זה כתב שם הרא"ש בשם הראב"ד ז"ל כתוב בתשובות להרמב"ן סימן רס"ד מי שלא נהג עם המנודה כדינו הרי הוא עובר על דברי קבלה ויכולים לקללו ולנדותו ומנודה דאכיל ושתי בהדיה וקאי בד' אמותיו דכתיב (שופטים ה') אורו ארור יושביה וכתב עוד שם בסימן רס"ג דיני המנודה איכא ד"ת אלא דברי קבלה כן אורו ארור יושביה והוא הנדוי כמ"ש שילהי שבועת העדות [לו ׳] ארור בו שבועה בו קללה בו נדוי כתב הרשב"א בתשובה מוחרם להכותו נ"ל שהוא אסור כמי שמחרימין על עבירה והכל נכלל בכלל לא נשכר ולא נשכרין לו וכ"כ הראב"ד יש בו איסור הנאה מבני אדם חוץ מכדי חייו בלבד ולענין שאחרת אם מצטרף לי' בבה"כ נ"ל שאם נתנדה על עבירה וכ"ש אם החרימוהו עליה שאין מצטרף בי' שהעבריינים אין מצטרפין עמהם ולא מזמנין עמהן ולא מחמת הנדוי והחרם שאילו כן אפילו נדוהו בעסק הממון אלא מחמת שנעשה עבריין בעבירה חמורה שהוחרם או שנתנדה עליה ואינו ראוי לחבורה אבל שלא להתפלל כל זמן שהוא בבה"כ כמו שראיתי שנהגו במקצת הארצות האלו איני יודע בו שום עיקר אלא א"כ התנו כך בפירוש בדרך הקנסות עד כאן לשונו : (ב"ה) כתב הריב"ש בתשובה סימן קע"ג פשיטא שמותר לדבר עמו שהרי נשכר ונשכרים עמו ואפי' בשאלת שלום היא בעיא ולא איפשטא ולקולא אזלינן ואף אם נאמר שהוא במנודה אבל מוחרם אסור בשאלת שלום דומיא דשנון ושכירות י"ל דדוקא בשאלת שלום אבל בדבור בעלמא מותר וראיה מדאמרינן בפרקי ר"א שהיה אומרים למנודה השוכן בבית הזה וכו' ונראה שגם המוחרמים בכלל המנודים שהזכיר כדי שיגמלו חסד עם כולם וכ"נ מדברי הרמב"ם שלא הזכיר בכה שיתר המוחרם עם המנודה רק שאינו שונה לאחרים וכו' ולא מגמ עסק כדי פרנסתו ואי אפשר להתעסק עמו שום עסק אלא בדבור וכ"נ שכל הבעיות שעלו בגמרא בתיקו ופסקו הרי"ף והרמב"ם לקולא נראה שגם במוחרם הדין כן ומדברי הרמב"ם נראה שדעתו שהמוחרם אסור בכל אותם דברים שלא נתפשטו בגמרא כגון נעילת הסנדל וחייב בקריעה אע"פ שאין כן למנודה וכן נוהג בדברים שנהג בהם ר"א (ב"מ נט:) אע"פ שמותרים במנודה ומיהו אחרים אומרים נידוי היה ומה שחלץ מנעליו וכו' משום צער בעלמא עשה כן וג"ל להכריע כדבריהם וכו' ואנא הוותיה לדעתיה דמר שמותר לאשתעויי בהדיה ושאם בא לבה"כ שאין מבריחין אותו לצאת משם וכ"ש להתפלל כל שיש שם צבור וזולתו וג"ל שכוונת אל ההלכה שלא אמרו אלא לכוללו לכל דבר שצריך י' כמ"ש הר"מ ז"ל ומה שאמרת שהשיב הרא"ש מדוניל בשם רבינו האי דמוחרם אסור לדבר עמו ולהתפלל בבה"כ שהוא שם וכו' והמתפלל עמו בבה"כ או נתחבר עמו בדברים שאמרנו הרי הוא כמוחרם כמותו וכן נהגנו ונהגו הקדמונים דאלא"ה לא הועילו חכמים בתקנתן כלום עכ"ל ואמר מר שפי' השמועה הוא דאיתא רשות לב"ד לאחרומי מאן דאכיל ושתי בהדיה וקאי גו ד' אמות אבל מסתמא ג"ה דאסור לא הוי מוחרם וכל מאי דאמר מר אמת אבל הגאונים נהגו להחמיר הרבה בגזרתם והעובר על דינם שהרי כתבו אדם שנתחייב לחבירו בב"ד וסרב ועבר על גזירת ב"ד כותבין לקהלות פלוני גזרנו עליו דין וסירב ולא השגיח והחרמנו אותו שלא יתפלל בי' ולא יזמן בג' ואל תמולו לו בן ואל תקברו לו מת והוציאו בניו מבית הספר ואשתו מבה"כ עד שיקבל עליו את הדין ע"כ · ובספר א"ח תשוב' ר"ב פלטוי גאון שהוסיף עוד ככתב שכותבין לקהלות בלשון הזה אף אתם גדו אותו והחרימו בכל יום תמיד והכריזו עליו שפתו פת כותי ויינו י"נ ופירותיו טבלים וספריו ספרי קוסמין ותתכו ציצית שלו ועקרו מזוזותיו ולא תתפללו עמו ולא תמולו לו בן ולא ילמדו בניו בבה"כ ולא תקברו לו מת ולא תכניסו אותו לא לחבורת מצוה ולא לחבורת הרשות ושפכו כוס אחריו ונהגו בו מנהג עכו"ם עכ"ל · וכבר אתה רואה שכל אלו הם חומרות יתירות שהיו נוהגים הגאונים למי שעבר על גזירתם וסרב בדינם כי היו גאוני עולם והיו על בני הגולה כסנהדרין על כל ישראל אבל לאחר דורם לא נהגו כן רק כפי דין הגמ'. וכבר ידעת שאמרו (מ"ק טז:) נידוי שלנו כנזיפה שלהם והרשב"א כתב בתשוב' שהדיבור מותר בין במנודה בין במוחרם ומ"מ אף אם מן הדין מותר לדבר עם המנודה ומוחרם אומר אני שאין להרבות שיחה עמו כיון שמרוחק ומובדל משאר העם ובמקומו נהגו להבריחם לצאת מבה"כ ואפשר שהם מכוונים שלא לדחוק היהודים שצריכים להתרחק מתוך ד' אמות שלו ואנו נוהגים להכריז על המנודה או על המוחרם בשווקים וברחובות ומצוים עליו לישב בביתו ולא יצא לחוץ לדבר כדי שלא יכשלו בו רבים ושינהוג איסור בדברים האסורים לו וכן שינהוג איסור בנעילת הסנדל כדי שיכנע לבו ואע"פ שמן הדין אינו אסור בו וכשמבקשים אוהביו להתיר לו אנו חוקרים עליו אם נהג איסור במה שגזרנו עליו ואז מתירין לו עכ"ל :

כתב הראב"ד הא דאמרינן במנודה סתם שהוא אסור בכל דיני המנודה דוקא מנודה לב"ד שהוא מנודה לכל אדם וכו' כ"כ שם הרא"ש בשמו :

כתב

ולכבוד לחיי עולם הבא : **ומ"ש** ואף על פי שאסור לאכול וכו' עד אף אם לא יחזור בו וכו' כל זה כתב הרא"ש בפרק ואלו מגלחין בשם הראב"ד והיינו דוקא כשבא לב"ד ומבקש שיתירו לו כדכתב רבינו בסוף דבריו אלא והיינו כמ"ש ל"י דלשמתא שהוא על עבירה לא נתנו זמן אבל לנדוי שאינו על עבירה נתנו זמן שלשים יום אפילו לא שב מיהו ודאי דוקא כשבא לבית דין ומבקש שיתירו לו כדפרישית לעיל ועוד יתבאר לקמן : ומ"ש ומכל מקום טוב שלא יתירו לו וכו' ואם ירצו בית דין להחמיר עליו עוד וכו' פירוש מטעם זה שהגיע הזמן דמתירין לו אם ירצו אע"פ שלא חזר ממעשיו אלא דטוב הוא שלא יתירו לו אם לא יחזור בו שלא תתמעט יראתם לא מיבעיא שלא יתירו לו אם ירצו כיון שלא חזר אלא אף הרשות בידם להוסיף ולהחרימו אחר הגעת הזמן אע"פ שבא לבית דין ומבקש שיתירו לו כיון שלא חזר ובית יוסף הבין דרוצה לומר שהרשות בידם להחרימו לאחר הגעת הזמן כשלא בא לבית דין לבקש שיתירו לו וגם לא חזר ממעשיו ועל פי זה כתב מה שכתב וקשי ליה אמאי דאם כן היאך כתב תחלה דכשיגיע הזמן מתירין לו אם ירצו אלא חייבים לחזור ולנדותו שלשים יום ואח"כ להחרימו כמו שכתב בסמוך ובתחלת הסימן אלא הדבר פשוט דכאן מדבר כשבא לבית דין ומבקש שיתירו לו דמתירין לו אם ירצו אע"פ שלא חזר והרשות בידם ג"כ להחמיר עליו להחרימו כיון שלא חזר אף על פי שבא לב"ד לבקש שיתירו לו דבזה נותן רשות לב"ד לפי ראות עיניהם לפי הזמן והמקום ולפי מה שהוא האדם :

כתב הראב"ד הא דאמרינן וכו' עד או לדבר עבירה דכיון שנדוהו ב"ד נדוהו לכל אדם ודינו שוה בין לעירו וכו' ובס"א או לדבר עבירה בין שנידוהו ב"ד בין שנידוהו כל אדם דינו שוה בין לעירו וכו' וכן עיקר דכך כתב הרא"ש בשם הראב"ד והכי פירושו בתחלה כתב דווקא מנודה לב"ד בשביל דלא אתא לב"ד או דלא ציית דינא או לאפקירותא דבי דינא דהכי תלתא איהו מנודה לכל אדם אלא היכא דנדוהו ב"ד על כך והדר כתב או לדבר עבירה בין שנידוהו ב"ד

דרכי משה

(יב) וכ"ה בנ"י פ' אלו מגלחין דף שע"ח :

כתב

פרישה

בנדויהם : (יח) מ"מ האוכל ושותה עמו כו' או יושב בד' אמותיו : (יט) ואם רצו ב"ד למעט הנדוי פחות מל' יום כ"ש על לפחות הלא אין נידוי פחות מל' יום מ"ז וב"י כתב דהיינו דוקא בנדוהו סתם ע"ש ועיין בח"מ סימן תקל"א בטור ובב"י שהאריך שם מאוד ועיין מ"ש הב"י דלא כיון יפה לע"ד : (כ) ואם ירצו ב"ד להחמיר עליו עוד ולהחרימו כו' עיין בדרישה :

או

דרישה

עליו וכ"כ רבינו לקמן בסימן שמ"ה : [ז] ואם ירצו ב"ד להחמיר עליו עוד ולהחרימו וז"ל ב"י כדי נסבה שהרי כבר כתב ומכ"ל שמחרימים וא"ל דאתא לאשמעינן שיש להחרימו בתחלה ואפי' קודם הנידוי שהרי כבר כתב בסמוך אין מחרימין מיד אלא על מי שנתקשה פעם ושתים אלא לפי שרוצה לכתוב קצת דיני המוחרם חזר לומר שיש רשות לב"ד להחרים ולענ"ד ולק"מ דפ"כ

נ"ל

דאמרינן במנודה סתם שהוא אסור בדיני המנודה דוקא מנודה לב"ד שהוא מנודה לכל אדם בין דלא אתי לבי דינא או דלא ציית דינא (כא) או לאפיקוריתא או לדבר עבירה בין שנדוהו ב"ד בין שנדוהו כל אדם דינו שוה בין לעירו בין לעיר אחרת אבל מנודה לחצאין כגון תלמיד שנדה לכבודו (כב) וכן מנודה לעיר אחרת שנדוהו לכבודם כיון שאינו מנודה לכל אינו אסור בכל דין המנודה אלא שבני אדם מרחיקין אותו כדי לביישו אבל אבילות אין עליו שאין אבילות לחצאין וכתב עוד הא דאמרינן סתם נידוי ל' יום היינו לענין כשמנדין איתו אומר פלוני (כג) יהא בנידוי ל' יום ומ"מ אם חזר בו אם היה הנידוי בשביל ממון או בשביל דבר עבירה או אפקירותא ופייס לבעל דינו מתירין אותו לאלתר ואפי' אם לא חזר בו (כד) מתירין לו לאחר ל' יום (כה) והוא שיבא לבית דין ומבקש שיתירו לו אבל אם מזלזל בנידויו ואינו מבקש שיתירו לו (כו) מניחין איתו בנידויו עד שימות ולכשימות סוקלין את ארונו נזיפה הוא שאדם גדול גוער בו לומר (כז) כמה פלוני חצוף וכיוצא בו וזה משפטו שיהא מתחבא ויושב בביתו ויהא נכלם ולא יראה פנים למי שנזפו ולא יעמוד בפניו בגילוי הראש (כח) וימעט בשחוק ובדיבור ובעסקיו כמי שמרחק ממי שגדול ממנו ויצער עצמו לעיני רואיו אבל א"צ להתרחק מבני אדם לא באכילה ושתיה ולא בשאלת שלום ואין צריך לנהוג באחד מכל דיני האבל וא"צ לפייס למי שהחציף כנגדו וא"צ שיתירו לו אלא כיון שנהג בנזוף זמן נזיפה מותר ממילא מנודה לרב מנודה לתלמיד (כט) מנידה [ס] לתלמיד שנדה לכבודו אינו מנידה לרב (ל) אבל נדויו נדוי לשאר כל אדם וכתב הראב"ד דוקא שלא בפני הרב אבל בפני הרב אפקירותא הוא והוא עצמו צריך נידוי ואי פליג ליה רביה יקרא שפיר דמי וא"א הרא"ש ז"ל הביא דבריו בפסקיו ולא השיב עליהם אבל כתב בתשובה וז"ל תלמיד יכול לנדות לכבודו במקום גדול ואין זה בפוגם כבוד הגדול ממנו שגם הרב לא ניחא ליה שמביישין תלמידיו כי כבודם הוא כבודו ואינו מקפיד אם התלמיד לוקח נקמתו ממנו ע"כ

ויש

ב"ד בין שנידוהו כל אדם דינו שוה וכו' וכמ"ש רבינו בסמוך וכן כל מי שנידה על דבר איסור וכו' לדבר עבירה אפי' לא נידהו ב"ד אלא כל אדם מנודה לכל ישראל : וכתב עוד הא דאמרינן סתם נדוי ל' יום וכו' עד ואפילו לא חזר מתירין לו לאחר שלשים יום וכו' פי' מתירין לו אם ירצו מיהו הרשות בידם שלא להתיר לו כיון שלא חזר בו ואם ירצו להוסיף חומרא להחריתו כיון שלא חזר בו ג"כ הרשות בידם אף ע"פ שבא לב"ד ומבקש שיתירו לו כדפרישית לעיל :

מנודה לרב וכו' ברייתא שם ריש [דף י"ז] וקאמר בגמרא לרב הוא דאינו מנודה הא לכ"ע מנודה למאי אי במילי דשמיא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב אלא לכבוד עצמו ופי' רש"י [בדף י"ו] שנידה לכבודו ולא לשם שמים אלא שהתריז כנגדו : ומ"ש בשם הראב"ד דוקא שלא בפני הרב וכו' נראה דראייתו ברורה מהא דאיתא ר"פ הדר [דף ס"ג] רבינא הוה יתיב קמיה דרב אשי חזייה להוא גברא דקא אסר ליה לחמריה בדיקלא בשבתא רמא ביה קלא ולא אשגח ביה אמר ליה ליהוי ההוא גברא בשמתא א"ל כה"ג מי מתחזי כאפקירותא א"ל אין חכמה ואין תבונה וגו' דהראב"ד קשיא ליה מאי קאמר רבינא לרב אשי כה"ג מי מתחזי כאפקירותא הא רבינא גופיה קאמר ולאפרושי מאיסורא אפילו בפניו שפיר דמי ופרש"י כשרואה תלמיד שאדם רוצה לעבור עבירה ורבו שם ושותק מותר לתלמיד לקפוץ ולגעור בו עכ"ל אלא ודאי דלא חשש רבינא אלא על מה שנידהו בפני רב אשי ולא א"ל לרב אשי שינדהו בעצמו שמא כה"ג מתחזי כאפקירותא וא"ל אין חכמה וכו' אלמא דוקא לנדות ע"ד איסור שפיר דמי לנדותו אף בפני רבו אבל לכבוד עצמו אסור לנדות בפני רבו והרא"ש דחה הראי' ואמר דרבינא דאמר כה"ג מי מתחזי כאפקירות' משום דהוה ליה כמורה הלכה בפני רבו שסובר לו שזה אסור בשבת דבהכי מיירי כולה שמעתתא והשיב לו דאף על גב דדמיא להוראה לא הוי אפקירותא דכיון דאיכא חלול השם שהיה מחלל שבת בפרהסיא כל מי שקדם וגער בו הרי זה זריז ומשובח ולא הו"ל מורה הלכה בפני רבו אבל אי ליכא חלול השם איכא איסור היכא דאיכא צד הוראה בדבר דהו"ל מורה הלכה בפני רבו אבל היכא דליכא צד הוראה אלא דמנדה בפני רבו לכבוד עצמו אין זה פוגע בכבוד רבו דגם הרב לא ניחא ליה שמביישים תלמידיו כי כבודם הוא כבודו ולפע"ד העיקר כדברי הראב"ד מטעם הקושיא שכתבתי דאי משום הוראה ה"ל כה"ג מי מתחזי כאפקירותא הלא רבינא גופיה קאמר ולאפרושי מאיסורא אפילו בפניו שפיר דמי ואף על גב דאיכא דגרסי רבא במקום רבינא כמו שכתב הרא"ש בפסקיו בפרק הדר וכן כתב הרא"ש בתשובה זו נראה דכל שכן דקשה דמה שואל רבינא מרב אשי הלא רבא קאמר דלאפרושי מאיסורא ש"ד ופשיטא דרבינא ורב אשי ידעי הא דקאמר רבא אלא בע"כ דלא שאל רבינא

אלא

כתב הרשב"א בתשובה אין במקנת דינים הללו אלא במי שנתנדה והוחרם על עבירה אבל במחלוקותו של ר"א שהיה לש"ש לא וכן שמעתי מרבותי שאפילו אלו שמנדין על פרעון המסים וכיוצא בו אין דינם בכך וכ"נ באמת עכ"ל מי שעבר עבירה ולא נתנדה אם נמנה למנין י' נתבאר בטור א"ח סימן נ"ה : וכתב עוד הא דאמרינן סתם נידוי ל' יום היינו לענין כשמנדין אותו אומרים פלוני יהא בנדוי ל' יום ות"מ אם חזר בו וכו' ג"ז כתב שם הרא"ש וז"ל הקשה הראב"ד ז"ל לדברי הרי"ף שפסק דלית הלכתא כאביי דאמר לאפקירותא בעי דליחול עליה שמתא ל' יום אלא שרינן ליה לאלתר אי פייסיה לבעל דיניה א"כ מאי האי דקתני בברייתא אין נדוי פחות משלשים יום אי דפייסיה לבעל דיניה הא אמרת דלאלתר שרינן ודאי לא פייסיה לבתר ל' יום אמאי שרינן ליה וי"ל דמיירי בפייסיה לבעל דיניה וה"ק אין מנדין אותו תחלה לפחות משלשים יום ואם חזר מתירין אותו מיד מ"מ מתחילה מנדין אותו לדעת ל' יום וכן אומרים בשעת הנדוי יהא בנדוי שלשים יום כעין שאמרו זמן בית דין שלשים יום ואין אומרין יהא בנדוי ע"ו יום ומיהו אם חזר באמצע מתירין לו א"נ דלא פייסיה ואפ"ה אחר ל' יום מתירין לו שכבר קבל דינו ומ"מ הוא כשבא לב"ד ובקש שיתירו לו אבל אם זלזל בנדויו ולא חש שיתירו לו מניחין אותו בנדויו עד שימות ולכשימות סוקלין ב"ד את ארונו עכ"ל ומ"ש א"נ דלא פייסיה לבעל דיניה ואפ"ה לאחר ל' יום מתירין לו אין כאן דעת הרמב"ם שהרי כתב בפ"ו מהלכות ת"ת אם החכם מת אין מתירין לו מיד עד שירצה החכם שנידוהו בשבילו וכתבו רבינו בס"ס זה ובקונדריסין כתוב על דברי הראב"ד ק"ל ואפילו בא לב"ד היאך יתירוהו כיון דלא פיים לבעל דיניה וי"ל דדוקא באפקירותא אמרינן הכי וכשהלך החכם חוץ למקומו דכיון דהוא לא נדהו אלא ל' יום מסתמא דעתו שיתירוהו אחר עבור זמן נידוי הלכך אם בא לב"ד יתירוהו שלא בידיעתו אלא שהם ירצה עוד לחזור ולנדותו הרשות בידו עד דתפייס ליה כנ"ל עכ"ל. וכתבו עוד הקונדריסין והרא"ש פסק כאביי דלאפקירותא לא שרינן אע"ג דפייסיה לבעל דיניה עד לבתר ל' עכ"ל ואיני יודע היכן פסק הרא"ש כן ושמא למדו כן ממ"ש הרא"ש גבי אלו מגלחין במועד המנודה שהתירו לו חכמים ירושלמי כמה אנן קיימין וכו' כשהתירו לו קודם הרגל וחל ל' שלו ברגל שאין נדוי פחות מל' יום ואני כתבתי כבר בטור א"ח בסימן תקל"ח ליישב הירושלמי הזה שלא יקשה על פסק הרי"ף והרמב"ם שפסקו דלית הלכתא כאביי והר"ן כתב בפ"ק דנדרים אהא דקאמר התם ש"מ אין בין נדוי להפרה כלום הקשו בתוס' מדאמרינן פרק אלו מגלחין הכי אמר שמואל טוט אסר וטוט שרי וה"מ למנוגא אבל לאפקירותא עד דחיילי עליה שמתא ל' יומין ותירצו דשאני הכא שנדוי זה אינו אלא לאיים עליו שלא יזכיר עוד ש"ש לבטלה אבל ראיתי להרי"ף שדחה אותה שבפרק אלו מגלחין מפני זו כמו שכתוב בהל' תיו שם וכן דעת הרמב"ם בפ"ו מה' ת"ת עכ"ל : נזיפה הוא שאדם גדול גוער בו לומר כמה פלוני חצוף וכו' שם בגמרא ומ"ש רבי' לומר כמה פלוני חצוף לאו לתימרא שצריך שיאמר כן בפירוש אלא כיון שיאמר דברים שמשמען כן הוי נזיפה וכן משמע בגמ' בהדיא וכ"נ מדקדוק לשון רבינו : ומ"ש וזה משפטו שיהיה מתחבא ויושב בביתו ויהא נכלם וכו' עד מותר ממילא כל זה כתב הרא"ש שם בשם הראב"ד שלמד כן מסוגיא דאיתא בגמרא ומשמע בגמ' דבנזיפה לא אמרינן מקצת היום ככולו וכתוב בקונדריסין משמע לי שאסור בתספורת אותו היום דאין מתקנה ועלב רהוי לו לספר ולגלח : מנודה לרב מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב ברייתא שם : ומ"ש אבל נידויו נדוי לשאר כל אדם שם לרב הוא דאינו מנודה הא לכ"ע מנודה ומשמע דלגדול ממני בחכמה אינו מנודה דבכלל רב הוא לענין זה ונסמך אהכתוב בזה ודקדק לכתוב תלמיד שנידה לכבודו לומר דאילו נידה לכבוד שמים מנודה גם לרב וכמ"ש בסמוך : וכתב הריב"ש בתשובה סי' ל"ג תלמיד שנידה לכבוד רבו שביזוהו וחרפוהו לפניו שלא בפני הרב נראה ברור שהתלמיד יכול לנדותו מק"ו שאם לכבוד עצמו שאין ב"ד חייבים לנדותו הוא עצמו מנודה כ"ש לכבוד רבו שב"ד חייבים לנדותו ועוד שגם זה בכלל כבוד עצמו שיבזו ויחרפו רבו בפניו הנגע עצמך שחרפו אותו לומר שאביו היה מלשין או רשע הרי הוא מנדה לכבודו וכ"ש על רבו שהכניסו לחיי העה"ב ומ"מ נראה שכיון שלא נדהו הרב בעצמו וגם לא ניהוג' ב"ד היכי מנודה לרב וה"ה לגדול מן התלמיד בחכמה ויראה חטא אבל כל שאר העם חייבים לנהוג בו נדוי . (ב"ה) כתוב בתשובת הריב"ש ה"ב בסימן ר"ך ת"ח שנידה לכבודו חייבים חביריו וכל אדם לנהוג בו נידוי הגם שהרב גדול ממנו ויכול לנדות לכבודו אע"ג דליכא עדים כל היכא שברור לו שביזהו כדאמר ר"י (במ"ק יז) צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה ופירש הראב"ד לנדותו מההוא טבחא (שם טז) דאתפקר בר' טובי בר כתנ איבנו עליה אביי ורבא ושמתוהו וכדאמר ריב"ל (ברכות יט) בכ"ד מקומות מנדים לכבוד הרב וחד מינייהו המספר אחר מטתו של ת"ח וכ"ש המבזהו בחייו וכתב עוד שם בשם הראב"ד שאין ביד החכם למחול כ מה שאמרו (קידושין לב) דרב שמחל על כבודו כבודו מחול היינו במידי דאית ליה בזיון אלא בדברים שאדם חייב לנהוג בו כבוד כגון לעמוד בפניו וכיוצא בזה אבל על בזיונו אסור לו למחול דמי דמה שאמרו הרב שמחל על כבודו כבודו מחול דליכא למימר שיהא האב יכול למחול לבן על דברי חירופים וגידופים ע"כ לשונו וכתב עוד תלמיד יכול לנדות לכבוד עצמו אם ביזהו אבל אין ב"ד חייבים לנדותו לכבודו . וכתב הראב"ד דוקא שלא בפני הרב וכו' כ"כ הרא"ש בפרק אלו מגלחין בשמו ודבריו בתשובה הם בכלל כ"ח :

ומ"ש

דרישה

צ"ל וי"ש ולכשיגיע כזמן מתירין ל' מיהו דמיירי כאם בקש לשיתירו ל' דאל"כ קשה הא כתב לעיל דלאחר ל' שיכין לנדותו ובמקריחים לו לשוה ס' יום יחי"כ א"ש דקמ"ל דאע"ג דביקש שיתירו לו דכתב לפני זה להרשות ביד הב"ד להתיר לו אע"ג דלא חזר אלא עכ"פ שלא יתירו לו כ"כ ועי"ז כתב דלא מיבעיא שטוב שלא יתירו ל' אלא שג"כ אם יר"ל יקיימו אותו אע"ג דביקש שיתירו לו וק"ל [ס] תלמיד שנידה לכבודו נידויו נדוי כגון שזה שונאי לת"ח אבל אם לא ביזהו רק שאין מכבדו בקימה ובהדור אינו נידוי וגדיפו שלא כדין ואין לנדות את המורים כל ככה חכמה כשיגע שאין חייב נידוי שג"ה מייתוני לו דת"ת) מ"ו כל מה שנעשה להר"ר יצחק איהו ג יס לנפשיה שביזה אחרים וכתב שם יש האדם בכביר הרב כך הוא חייב בכבוד אחרים וקריאת ונידוי של הר"ר יצחק לא כש"ש אלא לקנות לו שם וכפ' אלו מגלחין כתב התם אם כזה לקנות לו שם אין נידויו נידוי ומהר"ם כתב דבזמן הזה שכולהו מקילקלי אין מנדין כל מה שראוי לנהוג אף בעבירות גדולות ובמורות ירבת מ"ו אבי' בשורת הדין לא החמירו חכמים כן ימנעו מלבשום תשובה כ"ש שבדורינו שכולם יכולים את האדם על ככה ולבריים רן הרים מישל בריקו ויבא לידי דברים רעים ואפי' לדי ספיקת דמים כו עכ"ל מהר"ם מ"ז א' [עיין בפסקי מהרם"י סימן

אלא מניחין אותו בנידויו ידי"ק בב"י מיה בלאה"כ י"ל דמ"ש מניחין אותו בנידוי עד שימות לא אתא לומר דאין מחרימין אותו אלא ר"ל שלא יתירו לו לאחר זמן מכל וכל (כז) כמה פלוני הגזף וכילת בו ואפי' לא אמר בפירוש אלא דרע ביה בת"ק דקט עלו בלבים רמ"א (בשם תשובת ר"ד כה, סימן כ"ב) וכ"כ ב"י . (כח) וימעט בשחוק ובדיבור ובעסקיו כמי שמרחיק ממי שגדול ממנו ר"ל אף שלא בפני כגדול שם ח בנזיפתו אלא בפני כל אדם ימעט בפני כמי שאוכי בו פה וממעט בפני כמהו כפני גדול ממה"כ בקמאי דיהא יושב בביתו כו' דאינן אסורים אלא לפני שגדול שהוא בנזיפתו וכמ"ש רבינו בהדיא בכ ולא יראה פנים לוי שמכלימי ולא יעמוד בפניו כו' וק"ל (כט) מנודה לתלמיד שנדה לכבודו דאילו כדה לכבוד שמים מנודה גם לרב וכמ"ש בסמוך . (ל) אבל נדויו נידוי לשאר כל אדם שאין תלמידים (וכל שגדול ממני בחכמה אינו מנודה דבכלל רב הוא ואף לקטנים ממני שגם הם תלמידים אינו מנודה אלא לשאר העם ב"י עכ"ל

פרישה

(כא) או לאפקירותא או לדבר עבירה בין שנדוהו ב"ד בין שנדוהו כל אדם ר"ל באפקירותא אי דבר עבירה מיירי אפי' כל אדם לאפוקי אם נדה על דלא אתי לב"ד בעינן דוקא שנידהו ב"ד כמ"ש לפני זה וק"ל (כב) וכן מנודה לעיר אחרת ר"ל לאפוקי מנודה לאותה העיר דמנודה לכל אדם כמ"ש אח"כ בסמוך ועיין דינים אלו בסמוך : (כשמנדין אותו אומרים כו' כו' ר"ל כשמנדין אותו סתם אמרינן שיהא בנדוי ל' יום עכ"ה) . (כג) יהא בנידוי ל' יום שכם זמן ב"ד ולא אמרינן יהא בנדויו ע' יום ועיין בב"י . (כד) מתירין לו לאחר ל' יום שכבר קבל דינו והרמב"ם חולק בזה עיין בב"י . (כה) והוא שיבא לב"ד כו' וי"ל שהקונטרס ק"ל היאך יתירוהו כיון דלא פייס לבעל דינו וי"ל דדוקא באפקירותא אמרינן הכי וכשהלך החכם חוץ למקומו דכיון דהוא לא נידהו אלא ל' יום מסתמא דעתו שיתירוהו אחר עבור זמן נידויו ע"כ לשון (כו) מניחין אותו בנידויו עד שימות ק"ק דא"כ היאך מצינו דמחרימין לאחר ס' וצריך לומר דב' חלוקים יש בדבר אם בא לב"ד ומבקש שיתירו לו מתירין ואם אינו מבקש להתירו אלא מורד בב"ד והאריך לי לשאולים לא אבקש מה שתלויים הם מנדין אותו עוד אחר ל' כדלעיל ואם גמר עוד ל' יום בנידויו מחרימין אותו ואם מזלזל בנידויו ואינו מבקש שיתירו לו כי' אבל מ"מ הכי אומר שמורד לעבור במזיד על צווי ב"ד או אין מחרימין אותו אחר ס' ואין מתירין אותו

(לא) [ט] ויש במשמעות זה אפילו לפני הרב ממש ואם נידה התלמיד (לב) על דבר איסור הוא מנודה גם לרב וכן כל מי שנדה על דבר איסור אין לזלזל בנדויו ואין להתיר לו עד שיחזור בתשובה מהדבר שנדוהו בשבילו · ירושלמי זקן שנידה לצורך עצמו אפילו כהלכה אינו נידוי וכתב אבי העזרי (לג) לא ידענא מה פירושא דהא מנדין לכבוד הרב [י] ושמא הכי פירושא שנידה כהלכה ומיהו לא נתכוין אלא לריוח שלו (לד) שישתכר בהתרת הנדוי הלכך אינו נידוי

מנודה

ומ"ש ויש במשמעות דבריו אפילו לפני הרב ממש כן משמע בהדיא מתוך דבריו שם דלפני הרב ממש ול"ק דאיכא לאוקמי דבריו בתשובה בדפליג ליה רביה יקרא (יג) כתב בעל הקונדריסין בשם ה"ר חסדאי וכ"כ גם הוא דדיו לתלמיד שינדה לכבודו ויהיה מנודה לבני גילו ולקטנים ממנו אלא שחזר וכתב דכ"ל דדוקא לרב הוא דאינו מנודה הא לכ"ע נידויו נידוי ואף על פי שגדולים ממנו ומדברי הרמב"ם שכתב כל העם ולא כתב· כל אדם יש לדקדק שהוא סובר כל' ראשון דאין גדולים ממנו חייבים לנהוג בו נדוי ולא עוד אלא אפילו הקטנים ממנו נראה מדקדוק לשונו דאינו מנודה להם מאחר שגם הם תלמידים ואינו מנודה אלא לשאר העם ואף ע"פ שהריב"ש כתב בתשובה אינו מנודה לרב ר"ל לגדול ממנו אבל מנודה הוא לשאר העם שכמותו ולמטה ממנו לענין מעשה אין בידינו להחמיר יותר ממאי דמשמע מדברי הרמב"ם :

וכתוב עוד בקונדריסין יש מי שכתב דהא דאמרינן מנודה לרב מנודה לתלמיד דוקא לתלמיד וכל בני החבורה שלה אבל לכ"ע לא דא"כ מה בין נשיא לרב אלא שהרב שנידה מנודה לכל חבורתו ונשיא שנידה מנודה לכל ישראל וכן נמי כתב הראב"ד מנודה לעיר אחרת שמנודה לשאר עיירות חוץ מעירו דדוקא בהנהו דשוו לדידיה אבל בעדיפי מיניה לא ולדידי לא משמע הכי דכיון דהאי אתפקר בחכם וחייב נדוי למה לא יהא נידוי לכל ישראל וכ"ת מה בין נשיא לרב איכא למימר דמנודה לרב מנודה לכל ישראל ואינו מנודה לנשיא עכ"ל ומ"ש שהרב שנדה מנודה לכל בני חבורתו נראה דלאו דוקא דה"ה לרבנים השוים דומיא דמנודה לעיר אחרת וכ"כ מדברי הריב"ש שכתב בתשובה מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב ר"ל לגדול ממנו אלא שמדברי הרמב"ם שכתב שהרב שנדה לכבודו כל תלמידיו חייבים לנהוג נדוי במנודה נראה דלתלמידיו דוקא הוא מנודה אבל לא לשאר חכמים אפילו קטנים ממנו וכ"נ עיקר כתבו עוד הקונדריסין גבי מנדה מי שאינו חייב נדוי ודאי זה איש שנהג שררה לעצמו או מתוך ממונו או מתוך יחסותו בלא תורה ועבדי ליה איהו זילותא לא יכול לנדויי משום כבודו דדוקא תלמיד או חכם שתורתו אומנותו אבל מי שאינו בן תורה לא הלכך אם נדה וא"ל חבריה אדרבה שלו אינו נדוי ושל חבירו נדוי וכ"כ בתשובת הרמב"ן סימן רמ"ה דרב בתורה דוקא אמרו אבל רב מלך המלכות אינו בדין זה כתב מהרי"ק בשורש קס"ט בשם ר"י תקירביל תלמיד שחרף או זלזל רבו ונדהו קודם שהבטיח לתקן עוותתו אל עלה הנידוי עד שיתקן ויש לנהוג בו נדוי בעצמו ומנודה הוא לכל תלמידי הרב אבל אם קודם הנדוי הבטיח ואח"כ נדהו הרב לאמר מכאן אין נידוי חל עליו למפרע אם יתקן כאשר יגידו חכמים עליו עכ"ל . כתוב עוד בקונדריסין משמע שהרב והתלמיד לא יוכלו להחרים מי שזלזל בכבודם דדוקא נדוי אמרו אבל חרם לא ומ"מ אחרים ששמעו שהוא מזלזל בכבוד חכם או תלמיד אותם אחרים יכולין להחרימו דמילי דשמיא היא וקרוב לחלול השם עכ"ל ואין נראה בעיני דלא אמרו אלא לנדות או לשמתא אבל להחרים אין לנו (יד) :

ואם נדה התלמיד על דבר איסור הוא מנודה גם לרב תמה דתניא מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב ואמרינן למאי אי במילי דשמיא אין חכמה ואין תבונה וכו' אלא לאו לכבוד עצמו ומ"ש וכן כל מי שנדה על דבר איסור אין לזלזל בנידויו וכו' · כ"כ הרמב"ם בפ"ז מה' ת"ת אבל דמנודה לתלמיד אינו מנודה לרב מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו בד"א במי שנדוהו שביזה ת"ח אבל מי שנדוהו על שאר דברים שחייבים עליהם נידוי אפילו נדהו קטן שבישראל חייב הנשיא וכל ישראל לנהוג בו נדוי עד שיחזור בתשו' מדבר שנדוהו בשבילו ויתירו לו ונראה שלמד כן מדאמרינן בפרק אלו מגלחין (ח ·) דשפחה של בית רבי לא נהגו חכמים קלות ראש בנידויה ג' שנים והתם לא מפני חכמתה היא אלא מפני שנידתה על דבר איסור : ירושלמי זקן שנידה לצורך עצמו וכו' פרק אלו מגלחין וכ' אבי העזרי לא ידענא מאי פירושה דהא מנדין לכבוד הרב וכו' נראה שהיה המנהג לפרוע שכר בשביל התרת הנדוי א"נ כי ההיא דמייתי התם בירושלמי סמוך למימרא זו ביומוי דר' ירמיה ג אתא עקא על טבריה שלח בעא מגרתא דכספא גבי ר' יעקב בר בון שלח א"ל עדיין לא שב ירמיה מרעתו ובקש לנדותו והתם ודאי כהלכה היה מנדה אותו על שבזהו ולצורך עצמו הוה דכשיתיר לו יתן לו ההיא מגרתא כדי להנצל בה מההיא עקא והרא"ש כתב בתשובה כלל כ"ח צריך עיון לפרש הירושלמי דכיון שנדוהו כהלכה אמאי אין נדויו נידוי ואפשר דמיירי בההיא עובדא דמייתי לעיל מינה דרשב"ל נידה אותו שגנב תאנים שלו דקאמר שאינו נדוי והא דקאמר אפילו כהלכה ה"ק אע"פ שגזל ממנו ונראה דכהלכה נדהו אפ"ה אין נדוי דאם ממון נתחייב לו לא נתחייב לו נדוי לה"ק לצורך עצמו ולא לכבודו דלצורך עצמו משמע ממון שוב מצאתי לספר אבי"ה לא ידענא מאי פירושה דהא מנדין לכבוד הרב ושמא ה"ק שנדהו כהלכה וכו' עכ"ל : (ב"ח) והרשב"א כתב בתשובה סימן תר"ש שבין שתהיה גירסת הירושלמי תלמיד שנידה לכבודו בין שתהיה שנידה לפני רבו לא סמכינן עליו משום דאתי דלא כגמרין : ובהגה"מ פ"ו מה' ת"ת כתוב בלשון הזה הרב שנדה לכבודו וכו' כתב הרמ"ך היינו דנדוי נדוי היכא שבזהו ונהגו בדברים אשר הם גנאי לת"ח אבל אם לא בזהו כלל אלא שאינו מכבדו כמו שחייב לכבדו בקימה והידור אין נדויו נדוי

כלל

אלא על מה שהיה מנדה אותו בפניו וכדפירש הראב"ד ומה שהביא רבינו תשובת הרא"ש וכתב עלה ויש במשמעות זה אפילו לפני הרב ממש נראה דלפי דר"ל דלא כתב הרא"ש דאין הרב מקפיד בכך אלא כשאינו לפניו ממש אלא שהוא במקום של הרב שלא בפניו דהתם ודאי אינו מקפיד אם לוקח נקמתו ממנו בשעה שהחרים לפני התלמיד ולא המתין עד שיובא הדבר לפני הרב אבל כשנדהו לפני הרב ממש ודאי מקפיד לזה אמר ויש במשמעות זה אפילו לפני הרב ממש ופי' ב"י דר"ל דמתוך דבריו שם בתשובה מה שלא הביא רבינו כאן משמע כך להדיא והוא דוחק גם לשון רבינו משמע שיש במשמעות זה שהביא לשונו כאן דאפי' לפני הרב ממש קאמר דנידויו נדוי לכן נראה ודאי דדעת רבינו היא דמדהשיב לשואל בסתם תלמיד יכול לנדות לכבודו במקום גדול ולא פירש דאינו יכול לנדות אלא כשאינו לפניו ממש אלמא משמע דאפילו לפני הרב ממש יכול לנדות עוד כתב בית יוסף והשיג על דברי רבינו דסבירא ליה דהרא"ש בתשובה חולק אדברי הראב"ד דליתא דאיכא לאוקמי דבריו בתשובה בדפליג ליה רביה יקרא עד כאן לשונו וזה ליתא דמדכתב הרא"ש בסתם תלמיד יכול לנדות וכו' שגם הרב לא ניחא ליה שמביישין תלמידיו וכו' משמע ודאי לא תחלק בין תלמיד לתלמיד ואין ספק דהרא"ש נמי הא לא סבירא ליה להא דהראב"ד אלא אי קשיא הא קשיא כיון דבתשובה לא סבירא ליה להא דהראב"ד ובפסקיו הביא דברי הראב"ד ולא השיב עליהם בע"כ דחזר בו הרא"ש ממה שפסק בתשובה א"כ לא היה לו לרבינו להביא דבריו שכתב בתשובה כיון שאין הלכה ונראה ליישב דאע"ג דהרא"ש גופיה חזר בו מהתשובה זו בפסקיו מ"מ לרבינו נראין לו דברי הרא"ש בתשובה זו יותר מדברי הראב"ד וזהו שכתב וא"א הרא"ש הביא דבריו בפסקיו ולא השיב עליהם כלומר ומשמע דהכי ס"ל אבל כתב בתשובה וכו' כלו' ונראין לי דבריו בתשובה עיקר ועי"ל דאע"ג דבדוכתי טובא כתב רבינו דפסקיו הם אחרונים מ"מ בתשובה זו ידע רבינו שהיתה לאחר שחיבר פסקיו ומיהו להלכה נקטינן כדברי הראב"ד שהם העיקר כדפי' וכמשמעות הרא"ש בפסקיו וכן פסק בש"ע : ומ"ש וכן כל מי שנדה על דבר איסור אין לזלזל בנידויו כו' איכא למידק דלמעלה כתב רבינו דבמנודה על דבר עבירה בין שנדוהו ב"ד בין שנדוהו כל אדם דינו שוה בין לעירו בין לעיר אחרת וכמו שהוא בנוסחאות המדוייקות וכמו שכתב הרא"ש וא"כ לאיזה צורך חזר וכתב דין זה כאן ועוד קשה שהדברים סותרים דלעיל אמר שהוא מנודה גמור לכל הדברים שהמנודה אסור בהם וכאן לא כתב אלא שאין לזלזל בנדויו וכו' ומשמע דאין דינו שוה למנודה מפי ב"ד לאסרו בכל הדברים שהמנודה אסור בהם אלא שאין לזלזל בנדויו ליסב בד' אמותיו וכן שאין להתיר לו אם לא חזר בו אפילו לב"ד לבקש שיתירו לו וי"ל דמ"ש אין לזלזל בנדויו וכו' רבותא קאמר דלא מיבעיא דהוא מנודה גמור ואסור בכל הדברים שהמנודה אסור בהם כל שנתנדה מפי ישראל ע"ד עבירה אפילו אינו תלמיד כלל וכמ"ש לעיל אלא אף מנודה הוא גם לרב ואפילו לנשיא ואין לרב ולנשיא לזלזל בנדויו או להתיר לו וכו' אבל שיהא מנודה גמור ואסור בכל הדברים ודינו שוה וכו' זה כתב למעלה ולא היה צריך לחזור ולכתבו כאן וכן מבואר בדברי הראב"ד שכתב הרא"ש וז"ל או לדבר עבירה בין שנדוהו ב"ד בין שנידוהו כל אדם ודינו שוה בין לעירו בין לעיר אחרת ואפילו לנשיא ע"כ לשונו ולמעלה כתב רבינו דברי הראב"ד עד בין לעיר אחרת וכאן כתב ואם נידה התלמיד ע"ד איסור הוא מנודה גם לרב וכן כל מי שנידה ע"ד איסור אין לזלזל בנדויו ואין להתיר לו וכו' שבא לסברת דמנודה גם לרב ושאין לו לרב לזלזל בנדויו ואין להתיר לו וכו' דמשמעות זה בסתם דאף לנשיא אין לזלזל או להתיר לו וכו' כדכתב הראב"ד להדיא ואף לנשיא וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהלכות ת"ת ומביאו ב"י : ירושלמי זקן שנדה לצורך עצמו ואפילו כהלכה אינו נדוי כתב בית יוסף דיש לפרש כי ההיא דמייתי התם בירושלמי ביומוי דר' ירמיה אתא עקא על טבריה שלח בעא מגרתא דכספא גבי רבי יעקב בר בון שלח א"ל עדיין לא שב ירמיה מרעתו וביקש לנדותו והתם ודאי כהלכה היה מנדה אותו על שבזהו ולצורך עצמו היה דכשיתיר לו יתן ההיא מגרת' כדי להנצל בה מההיא עקא עכ"ל ותימא הלא המעשה היה שהיה מבקש רבי ירמיה מרבי יעקב בר בון שיוציא מרשותו המגורת כסף שנידו כדי להציל את טבריה מן סעקא ולאח"כ יפסקו על כל אחד מאנשי טבריה כמה יתן ויגבו מהולם וישלמו לר"י בר בון ולא יהיה חסר כלום כי לא היה אפשר לגבות הכסף שהיו צריכין לשעה להציל את טבריה השתא ודאי כיון שביזהו רבי יעקב היה חייב נדוי כי לא היה רבי ירמיה

מכוון

דרכי משה

(יג) כתב מהרא"י בפסקיו סימן רנ"ג אם הרב גזר גזירות ותקנות והתלמידים אינן יכולין לקימו אין צריכים לקיים וע"ש שהאריך בזה ובתשובת הרשב"א סי' ת"ס בתלמיד אחד שביזה לרב ועבר והחרימו עם תלמידיו ורב אחד התיר להחרים מטעם דכבר תקנו שאין לשום אדם לנדות לכבודו פסק דנדויו נידוי אפי' לא היה רבו אלא חכם עכ"ל וע"ש שהאריך : (יד) והריב"ש כתב סימן קע"ג דמנדין אבל לא מחרימין אמנם אם הרבו מחלוקת בישראל מחרימין כמו שברכו לר"א הגדול עד כאן לשונו . וכתב הרשב"א בתשובה סימן תר"מ

דרבו

פרישה

עב"ה) ב"י : (לא) ויש במשמעות זה אפי' לפני הרב ממש נראה וטעמו דרבינו הוא דאפי' טעמו אלא משום להרב שמביישין תלמידיו הוא שייך ג"כ לפני הרב ממש ולא גרע דאפי' בפניו ממש ואם לא משום להרב הרב עצמו היה מנדהו להתכבד לתלמידו משא"כ כשאינו בפניו ממש אף שהוא במקום הרב ושייך אפי' טעמא דהרא"ש ועיין בדרישה : (לב) על דבר איסור הוא מנודה גם לרב כי אין חכמה ואין תבונה נגד ה' : (ואין להתיר לו עד שיחזור בו' מוב משמע דרבינו אינו חולק אדהראב"ד דלעיל דבלא סרב שיש לנו לספקו וי"ל דלא פליג רק בדבר עבירה אבל בממון או בספיקותא מודה להראב"ד ולפיכך הביא דבריו לעיל ע"כ) : (לג) לא ידענא מאי פירושו דהא מנדין לכבוד הרב כו' ופי' דלמא הירושלמי מיירי בהא דהכם לנדות לצורך ממון דפסיק רבינו לקמן בסימן זה בשם הראב"ד דאין יכול לנדות לעצמו אע"פ שהנידוי הוא כהלכה שתלמידים מנדין אותו בשבילו ע"ז וי"ל דהאבי העזרי פסק כהרא"ש דגם ע"פ מנדה לעצמו עבור ממון ודינו שמבילו כדי לגמור מעילוהו דהלכה"כ דאם נידה אפי' לכבודו וכוונתו היה בשביל ריוח ממון דלא הוי נידוי : (לד) שישתכר בהתרת הנידוי שמנהגם היה ליתן שכר בשעת התרת נידוי :

מנודה

דרישה

סימן קל"ט ומנדין אע"פ שיש לשום שיצא לתרבות רעה עכ"ס) : [ט] ויש במשמעות זה אפי' לפני הרב ממש וכתב מהרי"ק היכא שתשובת הרא"ש כנגד המרדכי אין לתפוס שהתשובות כתב בילדותו ובספריו שקנסו א"כ ל"ע הכא תו"ק ס"ו ור"ל מוכחא דברי התשובה אחרונה משמע דס"ל כדברי התשובה אבל ב"י כתב שיש לאוקמיה דבתשובה מיירי בתלמיד שרבו מוחל לו כבוד דבזה הראב"ד מודה וכדברי מהרי"ק כתב ב"י לקמן סימן שמ"ח סוף דף שע"ג בשם רבי יודא בן הרא"ש שדברי הרא"ש בכל מקום בפסקיו הן עיקר ועיין בב"י בסימן ר"מ ס"ס בסוף ר' רל"ג שגם כתב ובוכים דרבינו תפס דברי תשובת הרא"ש לעיקר ולא כמ"ש בפסקיו ותירץ דאף שכתב בס"מ ס"ס ע"ב דבפסקיו עיקר משום דאחרונה היא לאו כללא הוא אלא כמשונה שאותו תשובה לאחר כ"כ משום דידע שהיא מוקדמת וכדמשמע נמי כאן דס"ל דדבריו בתשובה עיקר ומיהו דברי ב"י שכתב בסימן ר"מ כלל אין מוכרחים שם דס"ל איפכא דבכל מקום מסתמא דבריו בפסקיו עיקר ואמאי כתם וידע רבינו דאותו תשובה השיב באחרונה וע"ל סי' שמ"ח שכתב רבינו בענין הבדלה לאחר שקבר מתו שמא לו בשבת שלא הבדיל והוא כדבריו שבפסקיו ולא כמ"ש בתשובה להבדיל : [י] ושמא ה"פ שנידה כהלכה כו' והוא לע"ד כמ"ש

סימן

וחידושי הגהות

סוקלין את ארונו כי עיקר הטעם הוא לבזות את המנודה שמת בנדויו כדי שיכופר עונו ולהביאו לחיי העוה"ב (ב"ח) ועיין דרו"ם : ג ביאור דברי הירושלמי הזה תמצאנו לקמן בסמוך א"ק י"א :

כל

(לה) מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת אפילו גדולה מזאת (לו) מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו אבל מנודה הוא לשאר עיירות שהן כיוצא באותה שהוא מנודה לה או פחותות ממנה מנודה לנשיא מנודה לכל ישראל מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא [יח] כיצד התרת הנדוי שאומר לו שרוי לך מחול לך ואם הוא שלא בפניו אומר שרוי לו כתב הרמב"ם מתירין הנידוי בג' הדיוטות או ביחיד מומחה

מכוין לנדותו לצורך עצמו שהרי להציל כל אנשי טבריה היה מבקש המטורף כסף ובדין היה חייב להתנדות אלא שרבי חייא בריה דרבי יצחק עשוהו הצילו מטעם שגם ר"י ברבון היה תלמיד חכם ואין מנדין זקן אלא אם כן עשה כירבעם בן נבט וחביריו אבל אם היה אדם אחר פשוטא שהיו מנדין אותו דאין זה לצורך עצמו כלל מה שבא להציל כל אנשי טבריה אע"ג שגם רבי ירמיה היה מאנשי העיר שהרי לא הי' שואל ממנו התורה להפסידו בה כלום כדפרישית והרא"ש בתשובה כלל כ"ח פירש דמיירי כגון עובדא דר"ל דנידה לאותו שגנב תאנים שלו דאע"פ דכהלכה נדהו לפי שגזל ממנו אפילו הכי אינו נדוי כדאמר בגמרא בעובדא דר"ל אם ממון נתחייב לו נדוי לא נתחייב לו והיינו דקאמר לצורך עצמו דמשמע ממון. והרמ"ך בהגה"ה מיימוני פ"ו דהלכות ת"ת פירש דמיירי שנידהו לפי שלא היה מכבדו כראוי בקימה והידור ולפיכך אין נידויו נדוי דהא דמנדין לכבוד הרב ה"מ שבזהו וגנהו בדברים אשר הם גנאי לתלמיד חכם א"ל לא לצורך עצמו כדי להגדיל כבודו: מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת אפילו גדולה מזאת וכו' ברייתא בפרק ואלו מגלחין [דף י"ו] מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו וכתב הרא"ש לשם בשם הראב"ד הא דאמרינן מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו לעירו הוא דאינו מנודה אבל לשאר עיירות מנודה ובהנהו דשוו לדידיה אבל דעדיפי מיניה לא עד כאן לשונו ואם כן לפי זה רישא דקתני מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת בעל כרחך דאפילו עדיפא מינה דגדולה ממנה בחכמה ובמנין נמי הוי מנודה דאם לא כן הלא דוקא בדשוו לדידיה אם כן מאי איכא בין מנודה לעירו ובין מנודה לאחרת אלא ודאי דמנודה לעירו מנודה לעיר אחרת אפילו גדולה מזאת וכו' ומיהו כל זה דוקא במנודה מחמת כבודם דאפקיר כנגדם אע"פ שלא הפקיר בבי דינא אבל במנדה לבית דין מחמת דלא ציית דינא או לאפקירותא דבית דין או לדבר עבירה דינו שוה בין לעירו בין לעיר אחרת דלכל ישראל הוא מנודה וחייבים לנהוג בו בדין מנודה וכדכתב רבינו לעיל והוא גם כן מדברי הראב"ד כמו שהוא מפורש בדברי הרא"ש בפסקיו וכן כתב בתשובה כלל כ"ח דכשמנדין אותו בשביל ממון שהוא חייב בין שיהיה חוב בין שיהיה מס בין שנידוהו על דבר עבירה כיון שמן הדין נדוהו מנודה לכל העולם אפילו לעיר שהוא גדולה בחכמה ובמנין דתניא מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב ומוקי לה בתלמיד שנידה לכבוד עצמו אבל למילי דשמיא אף מנודה לרב עד כאן לשונו והדבר פשוט שמ"ש דכיון שנידוהו למילי דשמיא מנודה לכל העולם אפילו לעיר שהיא גדולה ממנה בחכמה ובמנין היינו דוקא כשהוא מנודה לעיר אחרת דאי לא נידוהו כמילי דשמיא אלא לכבודם לא היה מנודה אלא בהנהו דשוו לדידיה אבל דעדיפי מיניה לא אבל כנידוהו בעיר אחרת למילי דשמיא מנודה לכל העולם אפילו לא נדהו בעירו אלא בעיר אחרת אבל במנודה לעירו מנודה לעיר אחרת אפילו גדולה ממנה בחכמה ובמנין ואף על פי שלא נידוהו למילי דשמיא אלא לכבודם וכדפרישית אבל הב"י מנוחתו כבוד הבין דמה שכתב הרא"ש בתשובה דלמילי דשמיא מנודה לכל העולם ואפילו לעיר שהיא גדולה ממנה בחכמה ובמנין היינו במנודה לעירו ולפי הבנה זו השיג על רבינו וכתב מה שכתב ושארי ליה מאריה אגב חורפיה לא דק · ומ"ש מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו אבל מנודה הוא לשאר עיירות וכו' כך כתב הרא"ש ע"ש הראב"ד כמו שכתב לשונו בסמוך ומיירי שלא נדהו למילי דשמיא אלא לפי שהפקיר כנגדם וכן מה שכתב מנודה לנשיא וכו' כל זה בדלא נדוהו למילי דשמיא אלא לכבודם לפי שהתרים כנגדם כדפרישית ·

כתב הרמב"ם מתירין הנדוי בשלשה הדיוטות או ביחיד מומחה ותלמיד מתיר וכו' בפרק ז' מהלכות תלמוד תורה וס"א בפרק קמא דנדרים [דף י"ז] ש"מ לא שרי למישרא נידרא באתרא דרביה ושמתא אפילו באתר' דרביה ויחיד מומחה שרי שמתא וכתבו התוספות הא דמתיר השתא אפילו באתריה דרביה מה שאין כן בנדר הטעם הוא דבנדר אין חשש אם ידחה התירו עד שיהא הרב מזומן אבל שמתא אין ראוי להשהות על האדם כלל ומה שכתב רבינו דין זה ע"ש הרמב"ם ולא כתבו בשמם על פי הגמרא נראה דהיינו דמדברי הרמב"ם למדנו שני דברים אחד דשלשה הדיוטות מתירין הנדוי כמו יחיד מומחה ואם כן שלשה הדיוטות נמי מתירין הנדוי אפילו במקום הרב מטעמא שכתבו התוספו' אידך דכל תלמיד כשהוא מומחה מתיר הנדוי ביחיד אף על פי שאינו סמוך דלא כי"א דבעינן סמוך כמ"ש הר"ן בשמם דליתא והכי נקטינן :

שלשה

כהא דאמרינן בירושלמי זקן שנדה לכבוד עצמו אין נדויו נדוי עכ"ל:

וכתב בתה"ד סימן רע"ד חכם א' שונא לכ"ה אחד ונכשל אותו כ"ה במילתא דחייב עליה נדוי כהלכה וקפץ אותו חכם ונדהו כהלכה אבל הכל מכירים ומרגישים שלא נידה אותו רק מחמת שנאה כי היו אחרים ג"כ שנכשלו נ"כ באותו ענין ולא אשגח בהון לנדותן יראה דיש להביא ראיה דאין נדויו נדוי מה"ג מהא דאמרי' בירושלמי ומייתי לה בהג"מ ובי"ד ת"ח שנדה לצורך עצמו אפילו כהלכה אין נדויו נידוי וכתב בי"ד בשם אבי"ה לא ידענא מהו לצורך עצמו וכו' ונראה דנדון דידן להא דמיא דהם לי מכוין להשתכר בהתרתו ממון ומ"ל אם מכוין כדי לנקום ממנו ולהכניע שונאו: גם זה שכרו לעשות נחת רוח ליצרו דנראה טעם הדבר שצריך המנדה שיתכוין לש"ש כדי לעשות גדר לתורה ולכבוד לומדיה ולא יכוין כלל לעצמו לשום הנאה ותועלת דאל"כ אין ממש באותו נדוי ואף על גב דבהג"ה מפרש ההיא דירושלמי בע"א אדברי ראבי"ה יש לסמוך עד כאן לשונו ומהר"י קולון כתב בשורש כ"ה שאלה כתב בשם מהר"ם דהא דקאמר בירושל' דאין נידויו נדוי איירי לפני רבו דהוי כמורה הלכה ועוד תירץ דמיירי בנדה את מי שמעכב לו ממון שלא כדין אף על פי שכהלכה נדהו אין נדויו נדוי וכתב עוד מהר"י קול' בשורש א' שיש להיות כשחכם מנדה על דבר א' ובאותו דבר עצמו שייך זלזול, לאותו חכם אע"פ שאותו חכם לא תלה נידויו בזלזולו מ"מ חל הנידוי מפני הזלזול ומ"מ כתב שאינו סומך על זה לענין הלכה למעשה (טו) :

מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת ברייתא פרק אלו מגלחין (יז ·) ומ"ש אפי' גדולה מזו כ"כ הרא"ש בתשובה כלל כ"ח וז"ל שאלת מנודה לעירו שהוא מנודה לעיר אחרת אם יש הפרש בין מנודה לדבר מצוה או מנודה לדבר הרשות כגון שנדוהו אם לא יפרע מס ליום פלוני ואם יש הפרש אם תהיה העיר האחרת גדולה במנין או בחכמה מן העיר שנדוהו או לא תשובה כל נדוי לדבר מצוה הוא כי לדבר הרשות אין מנדין אם מנדין את האדם לפרוע ממון שהוא חייב היינו לדבר מצוה בין שיהיה חוב בין שיהיה מס אם אינו רוצה לפרוע משמתינן ליה עד דפרע הלכך בין שנדוהו בשביל ממון בין שנדוהו על פי עבירה שעשה כיון שמן הדין נידוהו מנודה לכל העולם אפילו לעיר שכולם חכמים וגדולים ובתניא דתניא מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב ומוקי לה בתלמיד שנידה לכבוד עצמו אבל למילי דשמיא אף מנודה לרב עכ"ל ומיהו נראה בהדיא מדבריו דדוקא בנדוהו משום מילי דשמיא קאמר אבל משום אפקירותא לא וכיון שכן לא דקדק רבי' במה שכתב כאן אפילו גדולה מזו דהכא ע"כ בנידוהו משום אפקירותא עסקינן מדקתני סיפא מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו ואי משום מילי דשמיא מנודה לכל העולם הוא וכיון דמשום אפקירותא נידוהו בני עירו אינו מנודה לבני עיר אחרת הגדולים ממנה דדמי למאי דתניא מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב ומיהו מצאתי לבעל הקונדריסין שכתב מנודה לעירו שזלזל בכבודם הוי אפקירותא טפי וכיון שהוא כפוף להם כדין היה שינדו אותו ולכך חמיר נדויו דהוי לכ"ע וזה עולה כדברי רבינו : ב"ה דגם הרשב"א בתשובה כתב כשנידוהו מפני שיש ממון חבירו בידו ואינו משיבו מנודה לכל ישראל . והריב"ש כתב בתשובה סימן ר"ך המבזה את החכם אם לא נדהו ב"ד חייבים לנדותו ואז הוא מנודה לעירו כמו שביאר הרמב"ם ז"ל (טז) :

כתב הריב"ש בתשובה סימן ל"ג וז"ל מה שצוו לו הגאונים שלא יצא מן העיר בכח חרם ונדוי ועבר ויצא אחד שהם לא פרסמוהו ולא הכריזו עליו אין לנהוג בו נדוי כמנודה לעירו כי כן נהגו שלא לנהוג נדוי על העובר על גזירתם בכח נדוי עד שיכריזו עליו :

ב"ה וביוצא בזה כתב בה"ג סימן ס"ב ובסימן ל"ד כתב ר"י על אחר שגזר נידוי ישליח צבור שלא לומר ברכה אחת והשיב שמעון שהיה מונע ראובן מלומר אותה ברכה היה אומר שלא כהלכה וכ"ש שעשה שלא כהוגן וכשגזר עליו בעונש נידוי ודבר פשוט שאין הנידוי חל על ראובן כיון שהוא שלא כדין אינו צריך התרה כלל דומיא דעובדא דרשב"ל דהוה מנטר פרדיסא דאמרי נדוי שיך וכו' אמנם שיהיה שמעון בר נידוי ושינדו אותו ב"ד מפני שנידה מי שאינו חייב נידוי בזה נראה שאינו בר נדוי ואין צ"ל לדעת הראב"ד בהשגות אלא אפי' לדעת הרמב"ם שסובר שהמנדה מי שאינו חייב נדוי ב"ד מנדין אותו זהו בשנדה במוחלט דומיא דההוא עובדא דרשב"ל דאמר להוי ההוא גברא בשמתא אבל שמעון זה לא אמר לראובן אחר מעשה שיהיה בנידוי אלא קודם מעשה הזה שאמר לו בגזירת נדוי שלא יאמר אותה הברכה ואולי לא היה דעתו לנדותו אלא שרצה לאיים עליו כחשבו שיהיה נמנע מלאומרה מפני יראת הנדוי וכל כיוצא בזה אינו בר נידוי ועוד שהיה חושב לעשות מצוה למונעו מברכה שאינה צריכה אע"פ שלא כיון להלכה מ"מ אין מנדין אותו ב"ד שאין ב"ד מנדין השוגגים וכ"ש אם הוא חכם או צורבא מרבנן עכ"ל :

מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו גז"ש בברייתא ומ"ש אבל מנודה הוא לשאר עיירות שהן כיוצא באותה שהוא מנודה לה וכו' כ"כ הרא"ש ז"ל בפרק אלו מגלחין בשם הראב"ד ז"ל ואף ע"פ שבקונדריסין חלק על זה וכתב מנודה לעיר אחרת לעירו הוא דאינו מנודה אבל לשאר עיירות מנודה אפילו עדיפי מינה אנו אין לנו אלא דברי הראב"ד והרא"ש ומ"ש מנודה לנשיא מנודה לכל ישראל מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא גז"ש בברייתא וכבר נתבאר בסמוך דה"מ כשנדוהו משום אפקירותא אבל אי משום מילתא דאיסורא אין חילוק בין עירו לעיר אחרת ובין נשיא לכל ישראל אפילו נדהו קטן שבישראל הוא מנודה לכל ישראל ולנשיא : כיצד התרת הנדוי אומר לו שרוי לך כו' כ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות ת"ת ובהגהות מרדכי מת"ק כתוב שדרו מתיבתא מי שבקש להתיר לו הנדוי יאמר כך פלוני איחייב שמתא בי דינא ואשתמית וקביל דינא דאורייתא ודינא דרבנן השתא שרי ושביק ליה מ"ד למשה סלחתי כדברך הוא ישרי אשבוק ליה עד כאן לשון תשובת הגאונים : כתב הרמב"ם מתירין הנדוי בג' הדיוטות וכו' ג"ז בפ"ז מהלכות ת"ת ודבריו מבוארים בפ"ק דנדרים [ח :] ש"מ לא שרי למישרא נידרא באתרא דרביה ושמתא אפילו באתרא דרביה ויחיד מומחה שרי שמתא וכתבו התוספות ושמתא ואפילו באתרא דרביה דפעמים שלא יהא הרב מזומן ואין לדחות היתר השמתא דגבי נדר אין חשש כ"כ אם ידחה התירו עד שיהיה הרב מזומן אבל שמתא אין להשהות על האדם ע"כ · וכתב הר"ן איכא מ"ד דכי היכי דג' הדיוטות מתירין את הנדר במקום שאין מומחה ה"נ מתירין את הנדוי במקום שאין מומחה דנדוי כמי נדר הוא דאמרינן בס"פ ד' מיתות [סח ·] בעובדא דר"א הותר הנדר וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהלכות ת"ת עכ"ל · וכתוב בקונדריסין ומ"מ אם המנדים ג' או ד' או רבים אין יחיד מומחה מתיר אותו דבעינן אחרים שיתירו עמו כמו המנדים עכ"ל . ול"נ אלא יחיד מומחה חשוב כנגד המנדים אפילו הם כמה ומיהו היכא שמנדים מומחים צריך מנין אחר כמותם וכך הם דברי הרא"ש שאכתוב בסמוך · וכתב עוד הר"ן והאי יחיד מומחה דשרי שמתא איכא מ"ד דוקא בסמוך ול"נ אלא כל חכם מובהק ובקי בהלכות נדרים שרי נדרא ושמתא והרא"ש פירש יחיד מומחה שרא שמתא אם נדהו חכם יכול יחיד מומחה כיוצא בו להתירו :

שלשה

דרכי משה

רבו לאו דוקא בכל התלמוד אלא גדול ממנו וכ"ה בתשובת מהרד"ך סימן ר"ב אמנם מהרי"ק שורש ק"ע לא כ"כ : (טו) כתוב בא"ז סס' מ"ק הא דאמרינן בירושלמי חכם שנדה לכבוד עצמו אינו נידוי היינו שנידוהו משום ממון שנתחייב דוקא בממון שלא נתחייב בבירור לגמרי כגון שנידוהו משום שאינו רוצה ליתן מס או שאין החיוב ממון לפרוע אבל אם חייב לו ממון גמור וממאן לפרוע יכול לנדותו ולאו דוקא ת"ח אלא כל אדם עביד דינא לנפשיה עכ"ל וכ"כ לקמן בהג"א בשם א"ז ועיין בת"ה סימן ד' : (טז) וע"ל סי' רכ"ח בני העיר

שגזרו

דרישה

סימן רס"ד עלס ניזהו מסמת שנאה כגון שנידה לוס ואחרים שעשו כמותו לא נידה ולא הו' נידוי ניזהו וכן כל כיוצא בזה [יח] כיצד התרת הנידוי כו' כל חרם שלא הותר אפי' היה זמן רב כו' בקונטרס כתב כל חרם שלא הותר אפי' היה זמן רב בנידוי וכו' בו עפ"כ אינו מותר עד שיתירו לו בפירוש רמ"א וע"ל סימן רכ"ח בענין התרת הנדר :

פרישה

(לה) מנודה לעירו כו' פי' שזלזל בכבודם הוי אפקירותא טפי וכיון שהוא כפוף להם כדין הוא שינדו אותו ולכך חמיר נידויים דהוי לכ"ע עכ"ל קונטרסים . (לו) מנודה לעיר אחרת פי' לכבודם ואפילו משום דבר עבירה אפי' אם נדהו קטן הוי מנודה לכ"ע : (לז) כיצד התרת הנידוי

סס"כ

חדושי הגהות

ד כל זה כבר הביאו הרב בב"י בסמוך :

ותימא

מומחה ותלמיד מתיר החרם והנידוי אפי' במקום הרב ג' שנדו והלכו להם וחזר בו מהדבר שנדהו בגללו מתירין לו ג' אחרים אבל הראב"ד כתב שאין ג' אחרים מתירין לו (לז) אא"כ יהיו גדולים כמותן ח שכתב נדהו ג' אין השנים יכולין להתירו אא"כ יתן להם השלישי רשות אבל שלשתן מתירין לו אפי' זה שלא בפני זה אע"פ שהיו ביחד בשעת הנדוי ואפילו ג' אחרים יכולין להתירו ובלבד שיהו חשובים וגדולים כראשונים ואם היו רבים בשעה שנידוהו צריכין שיתירו כולם או אחרים כמותן ושיהו גדולים חשובין כמותם נדוהו ואינו יודע מי נדוהו אין אחרים יכולין להתירו אלא הנשיא ואם יודע מי נדהו המנדה יכול להתירו אפילו הוא ע"ה או אחר כמוהו אבל מאוד צריך לדקדק בעצמו מי שרוצה להתיר מה שאסר חבירו שיהיה שוה לו שאם הוא שקול בחכמה שמא אינו דומה לו ביראת שמים ובגדולה ובשנים ע"כ (לח) נידוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו נידוהו שלא בפניו מתירין לו בין בפניו בין שלא בפניו נידוהו על תנאי חל הנדוי וצריך התרה (יח) אף על פי שמקיים התנאי (לט) ואפילו נדה עצמו על תנאי ומיהו פירש ר"ת דוקא שהמנודה (מ) מסופק בשעת התנאי אם יוכל לקיימו אבל אם ברור לו שיכול לקיימו

שלשה שנידו והלכו להם וכו' ג"ז מדברי הרמב"ם שם וכשם מסקנא דגמ' פרק אלו מגלחין [יז.] אמר אמימר הלכתא הני בי תלתא דשמתי אתי בי תלתא אחריני ושרו ליה א"ל רב אשי לאמימר והא תניא רשב"ג אומר אחד מהתלמידים שמת חלקו אינו מופר מאי לאו אינו מופר כלל לא עד דאתי בי תלתא אחריני ושרו ליה · ומ"ש רבינו בשם הראב"ד שם אהא דדייק בגמרא מהא דרשב"ג ש"מ כל אחד מפר חלקו כתב הרא"ש בשמו י"מ שאם נדוהו ג' צריך ג' להתירו ואין השנים מהם מתירים אותו וזה ודאי הוא דתניא באבל רבתי (פ"ה) מת א' מן המנדים אם נתן רשות לחבירו מתירין אותו ואם לאו אין מתירין אותו · ומיהו הול"ל הני תלתא דשמתי צריכי למשרייה אלא ודאי ה"פ כל אחד ואחד בפני עצמו מפר חלקו דלא צריכי למכנש ואע"ג דשמתיה בהדי הדדי לא צריכי למשרייה בהדי הדדי ודייק מדקתני חלקו אלמא מיפלגא מילתא לחלקים א"נ דייק טעמא דמת הא הלך לו למ"ה מפר אע"ג דליתנהו בהדי הדדי וכן פי' גאון והא דאמרינן שלשה דשמתי אתו בי תלתא אחריני ושרו ליה כתב דבעינן ג' חשובים שתייהו כדאמרינן בההוא גברא דשמתיה (ר"י) גברא רבה ברב יהודה ליכא למשרי לך זיל גבי נשיאה דלישרי לך ומעשה דר"ל דשמתיה לההוא גברא ומשום דלא ידע כמה היה חשוב אמרו לו דליזיל לגבי נשיאה והא דאמרי הני תלתא דשמתי אתי תלתא אחריני ושרו ליה ה"ל שכל אותם בני אדם שהלכו להם בשעת שמתא והסכימו עמהם וגם הם חשובים מן המשמתי' וכשיתירו לו צריכים שיהיו בשעת ההיתר או בני אדם כנגדם וחשובים כמותם והא דאמרינן דשפחתו של בית ר' לא נהגו חכמים קלות ראש בנדויה ג' שנים כתב תמה הראב"ד למה שהה זה בנדוי ג' שנים אם היתה קיימת למה לא התירה לו ואם מתה למה לא התיר לו ר' וא"ת שסבר מת למה לא התיר לו ר"ג שהיה נשיא וכן ההוא צורבא מרבנן דהוי סנו שומעניה אמאי לא שרא ליה נשיא ותירץ דודאי אם אינו יודע מי הוא המנדה או הנשיא מתיר דאזלינן בספיקא בתר רובא ורובא דישראל לא שקילי כהדי נשיא אבל כשהמנודה הוא ידוע והוא חשוב ימנע כל אדם מלשקול עצמו כנגדו שאם הוא שוה לו בחכמה שמא אינו שוה לו ביראת חטא ולא לגדולה ולא למנין שנים ועל כל זה צריך לדקדק כשירצה אחד להתיר מה שאסר חבירו והשפחה היתה בה חכמה יתירה ויראת חטא ולא רצו לשקול עצמה כנגדה עד שנזדקקו לו גדולי הדור והתירו לו ע"כ לשונו:

ומ"ש רבינו אם יודע מי נידהו המנדה יכול להתירו אפילו הוא ע"ה. כ"כ הרא"ש בתשובה כלל כ"ח והביא ראיה לדבר: כתוב בקונדריסים ג' שנדו ומת אחד מהם אם נתן רשות לחבירו מתירין לו וכו' נראה דדוקא מת אחד אבל אם מתו ב' ונתנו רשות לאחד לא ע"כ ול"נ לר"ש:

וכתבו עוד וז"ל כתב הרא"ש הפרש יש בין כשהמנדים עצמם מתירים או אחרים בלא ידיעת המנדים כגון שמתו המנדים או שהלכו למ"ה שהמנדים עצמם מותרים להתיר אם עשו מקצת תשובה או כשלא ראו שחזר לעבירה אע"ג דלא ידיע להו אי עשה תשובה מעלייתא מפני שעל דעתם נתנדה ועל דעתם יותר אבל אחרים אין מתירין לו לעולם עד שיחזור בה חזרה גמורה עכ"ל: וכתבו עוד וז"ל כתב הראב"ד ז"ל הא דאר"ש בן לקיש כשם שנכנסה ברמ"ח אברים כך יוצאה מרמ"ח אברים דוקא כשחוזר בו יפה ומתירוהו יפה בדעת נוחה ולא מפני יראה ואי לא ע"כ להראב"ד ז"ל והכי מסתבר וכ"כ בה"ג ברם צריך את למידע שמנודה לעולם בנדויו אע"פ שנדוהו סתם וסתם נדוי ל' יום ולדידן ז' אפ"ה לעולם עומד בנדויו עד שיתירוהו שכיון שחל עליו קללה או נדוי לעולם עומד עליו עד שיהא ניתר ואז יוצא ממנו ומרמ"ח אבריו עכ"ל:

וכתבו עוד בשם הראב"ד שאין חרם כשבועה לענין היתר וא"צ שאלה לחכם אך צריך שיהו שם כל הנמנים בחרם והם עצמם יתירו: וכתבו עוד אע"ג דאמרינן לעיל טוט אסר וטוט שרי והיכא דפייסוה לבעל דיניה מתירין אותו מיד דוקא שלא זלזל בנדויו ובחרמו אלא עמד כמו מוחרם או מנודה אבל אם זלזל בנדויו ובחרמו צריך לנהוג איסור כימים שנהג בהם היתר קודם שיתירוהו כמו שאמרו נדרים [דף כ' י'] בנדרים ובנזירות אא"כ הוא שוגג דאז לא זלזל בחרם וכ"כ הר"ן בתשובה סימן ס"ה וז"ל אבל מ"מ יש לספק ולומר שלא להתיר נדוי עד שינהוג נדוי ל' יום כיון שקלקל בו ועבר עליו אא"כ יראה למתירים שהוא שוגג בזה ולא היה סבור שיהיה חייב לנהוג כדין מנודה ואם כן אם יקבל עליו נדוי ראוי להתירו לאלתר עכ"ל · ונ"ל דה"ה אם הוא אנוס כגון שלא היה יכול לנהוג נדוי שאם יודע הדבר שהוא נוהג נדוי יהיה חייב למלכות: הא דתניא דבנזירות מרובה אע"פ שנהג היתר כמה ימים דיו שינהוג איסור ל' יום אם הוא דוקא בנזירות שסתמו כשיעור זה אבל שאר נדרים צריך שינהוג איסור ככל ימים שנהג בהם היתר או אם הוא אפילו בשאר נדרים נתבאר בסי' ר"ם:

נדוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו נדוהו שלא בפניו מתירין לו בין בפניו בין שלא בפניו · מימרא דרב בפ"ק דנדרים [ז:] וכתב הרא"ש אין מתירין אלא בפניו דכמו שנדוהו בפניו צריך לכבדו בפניו ולכבוד המנדה קפיד רב ואם התירו שלא בפניו הוי מותר וי"מ דטעמא דאין מתירין לו אלא בפניו שמא לא ידע שהתירו לו וגם אחרים שואלים לו אם התירו לו והוא אומר לא והבריות שמקרבין אותו מזלזלים בנדוי ולא יחושו עוד על נדוי חכמים ולהאי פי' אם התירו לו שלא בפניו אינו מותר (ח) נידוהו שלא בפניו כשרואה שמקרבין אותו יאמר הלכו כמו שנדוהו שלא בפניו כך התירו לו שלא בפניו: והר"ן כתב אין מתירין לו אלא בפניו י"מ דכיון דבפניו נדוהו חלה נדוי ולא מעקר אלא בפניו ולא נהירא אלא טעמא דמילתא משום חשדא דפעמים שיתירוהו והמנודה לא ידע והשתא ינהגו בו נדוי יבא לחשדן אבל נדוהו שלא בפניו ליכא חשדא דאף הוא סובר שמא התירוהו שלא בפניו כשם שנדוהו שלא בפניו ולפ"ז כל שהודיעוהו דליכא חשדא מתירין לו שלא בפניו וכל שהתירוהו נמי אע"פ שלא הודיעוהו מותר בדיעבד עכ"ל: וכתוב בקונדריסין אמנם הרמב"ם כתבה להא בסתמא משמע דס"ל כלישנא קמא עכ"ל ואין נראים דבריו שכך דרכו של הרמב"ם להעתיק לשון הגמרא ומה שנפרש בלשון הגמרא אנו יכולים לפרש בדבריו:

נידוהו ע"ת חל הנדוי וצריך התרה אף על פי שמקיים התנאי ואפילו נידה את עצמו על תנאי בפרק ג' דמכות [דף יא:] אמר רב יהודה אמר רב נדוי על תנאי ואפילו מעצמו צריך הפרה מנ"ל מיהודה דכתיב אם לא הביאותיו אליך וגו' וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה מגולגלים בארון וכו': ומ"ש ומיהו פירש רבינו תם דוקא שהמנודה מסופק בשעת התנאי וכו' כ"כ התוס' בפ' מציאת האשה [סג.] והרא"ש בפרק אלו מגלחין בשמו דדוקא בדבר שהמנודה מסופק בשעת הנדוי אם יתקיים התנאי כי הסיוע דיהודה שקיבל עליו להביא את בנימין ומארים

וגנבי

שלשה שנידו והלכו להם וכו' ג"ז מדברי הרמב"ם שם וכ"ה בפרק ואלו מגלחין אמר אמימר הלכתא הני בי תלתא דשמתי אתו בי תלתא אחריני ושרו ליה א"ל רב אחא לאמימר והא תניא רשב"ג אמר אחד מן התלמידים שמת חלקו אינו מופר מאי לאו אינו מופר כלל לא עד דאתו בי שלשה אחרינא ושרו ליה וסבירא ליה להרמב"ם דפשטא דתלמודא משמע דאין צריך לדקדק דאלו שלשה יהו חשובים וגדולים כראשונים ולא קשה מהא דקאמר בעובדא דרבי יהודה גברא רבא כרב יהודה ליכא למשרי לך זיל גבי נשיא וכן בעובדא דר"ש לקיש דא"ל זיל גבי נשיאה וכן בעובדא דשפחתו של רבי דלא נהגו חכמים קלות ראש בנדויה שלשה שנים ולא התירו בי תלתא די"ל דבמופלג כרבי יהודה וכשפחתו של רבי התם הוא דבעינן מופלג כמוהו שיתיר נדוי של ראשון ובעובדא דר"ש לקיש לא היה נודע מי היה המנדה וחששו שמא היה מופלג טובא אבל סתם שלשה דלאו מופלגים אתו שלשה אחרינא ושרו ליה אף על גב דאינם חשובים וגדולים כראשונים ומיהו ס"ל להרמב"ם דלא מנו הני שלשה אתו יכי להתיר אלא כשהלכו להם הראשוני' למ"ה דהכי משמע מדתניא רשב"ג אמר אחד מן התלמידים שמת חלקו אינו מופר דמסיקנא דהכי קאמר חלקו אינו מופר עד דאתו בי תלתא אחרינא ושרו ליה דמדנקט מת אלמא דוקא מת או דומיא דמת דהלך למ"ה אבל כשהוא בעיר אין רשות לאחרים להתיר כלל:

ומ"ש הרמב"ם תחלה דיש לתלמיד להתיר הנדוי או החרם ואפילו במקום הרב והוא הדין שלשה הדיוטות מתירין במקום הרב כדפרישית לעיל בע"כ נמי מיירי דהאי תלמיד או שלשה הדיוטות לא נידוהו אלא אחרים נידוהו דאי אינהו נידוהו פשיטא דהמנדה יכול להתירו אפילו הוא עם הארץ ואפילו במקום הרב אלא אחרים נידוהו והלכו להם ואשמועינן דיחיד מומחה או שלשה הדיוטות ואפילו תלמיד במקום הרב מתירין הנדוי או החרם של אחרים ואין צריך לדקדק בחשבון המנדין וחשיבותן שכך יהיו גם המתירין אם לא שהמנדה היה מופלג בדורו אבל הראב"ד לא חילק בין מופלג בדורו לאינו מופלג אלא דלעולם צריך שיהא המתירין כחשבון המנדין וכחשיבותן ועיין בדברי הרא"ש טעמו של הראב"ד באלו חלוקי הדינים: עוד כתב הראב"ד בהשגות פ"ז דהא דבעינן שיהיו המתירין כחשבון המנדין וכחשיבותן היינו כשבאין להתירו תוך זמן הנדר אבל כשישלים הזמן כל שלשה או יחיד מומחה מתירים לו אי נמי כשנידוהו יחיד ואפילו אינו מומחה על דבר עבירה כשישלים לו הזמן מתירים לו כל ג' או יחיד מומחה אבל נדוהו רבים צריכין רבים כמותם להתירו עכ"ל:

נידוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו נראה הטעם דכי היכא דבזיוהו בפניו כך צריך לחזור ולהראות בפניו שחזר בתשובה ושלא יבזוהו עוד לומר לו את המנודה ולפ"ז אם התירו שלא בפניו הוי היתר וכן עיקר וכן פסק בהגהות ש"ע: נידוהו על תנאי וכו' פ"ב דמכות [דף כ] אמר רב יהודה אמר רב נדוי ע"ת ואפי' לעצמו צריך הפרה מנ"ל מיהודה וכו': ומ"ש בשם ר"ת שם בסוף' והטעם דכיון שהוא מסופק הו"ל כאילו נידה עצמו בלי תנאי כלל שהרי אפשר שלא

דרכי משה

שגזרו נידוי על הבא לדור עמהם: (יז) עיין באשירי פ"ק דנדרים וע"ל סימן רכ"ח בסופו מי שמנודה בעה"ב ועה"ז אם יש לו התרה ובתשובת הרשב"א סימן תס"ג משמע כדברי הר"ן שבב"י: (יח) כתב בהג"ה אלפסי דף שע"ש פ' א"מ ע"ב אם לא מקיים התנאי אין לו התרה עד שיפייס מי שחטא לו:

ואני

פרישה

(לז) אא"כ יהיו גדולים כמותן [illegible]

(לח) נידוהו בפניו [illegible]

(לט) ואפילו נידה [illegible]

(מ) מסופק בשעת התנאי אם יוכל לקיימו [illegible] דיהודה שקיבל עליו להביא את בנימין ולא [illegible]

היה

חדושי הגהות

ח [illegible] שהראב"ד חולק על זה [illegible] שנידוהו [illegible] ל' יום [illegible] באשר"י אבל [illegible] הראב"ד מודה [illegible] (מהרש"ל) [illegible] הראב"ד [illegible] ל' יום [illegible] מתירין נידוי [illegible]

דינם

לקיימו א"צ התרה וכתב א"א הרא"ש ז"ל אפילו אם קבע זמן שאומר יהא בנדוי אם לא יעשה דבר פלוני לזמן פלו' יכול להתירו מיד (מא) אע"פ שלא הגיע הזמן ולא חל הנדוי עדיין **ת"ח** שנדה לעצמו מתיר לעצמו וכתב הרמב"ם אפילו נדה לעצמו על דעת פלוני אפילו י על דבר שחייב עליו נדוי אבל מי שאינו ת"ח אינו יכול להתיר לעצמו (מב) ואם היה הנדוי דרך שבועה אפילו ת"ח (מג) אינו יכול להתיר לעצמו וכ"כ א"א הרא"ש (מד) אלא יתירו לו עשרה כמו

שלא יתקיים התנאי ואפ"ה נידה עצמו אבל היכא דבידו לקיים התנאי א"צ התרה : וכתב א"א הרא"ש אפילו אם קבע זמן כו' בתשובה כלל כ"ח כתב כך דלא דמי לנדר דאינו מתיר עד שיחול דנידוי קיל טפי דכיון שמתיר לעצמו לפיכך מתיר נמי קודם שיחול ונראה מהראיות שהביא הרא"ש לשם דאין חלוק בין נידה את עצמו לנידוהו אחרים לעולם יכולין להתיר הנדוי אף על פי שעדיין לא חל הנדוי אלא שהשאלה היתה על מעשה שהיה שאחד נידה את עצמו אם ישהה עוד חתנו עם אשתו והכי נקטינן ודלא כמ"ש במרדכי פ' האומנים :

ת"ח שנדה לעצמו מתיר לעצמו מימרא פרק ואלו מגלחין [דף י"ז] וכתב במרדכי פרק האומנין על שם רבינו עוזיאל דהא דאיתא התם מר זוטרא כי מיחייב צורבא מרבנן שמתא מריש משמית נפשיה והדר משמית לדידיה כי הוה עייל באושפיזיה שרי ליה לנפשיה והדר שרי ליה לדידיה אין פירושו שמנדה עצמו לבריות ונכנס בנדוייהם דא"כ הו"ל איהו בבל יחל הוא דאינו מיחל שבל אחרים מוחלין לו אלא מר זוטרא היה אומר אהא בנדוי לעצמו ותולה הנדוי לרצונו להתיר לעצמו עכ"ל נראה דמ"ש במנדה עצמו לבריות ונכנס בנדוייהם דהיא בבל יחל היינו שהיה מנדה לעצמו בלשון נדר כהך עובדא דתניא לשם שאחד נדה ואמר אם ישאל על נדרו יהא בנדוי עה"ז ועה"ב דמה שנדה יהא בנדוי עה"ז היינו לומר שיהא מנודה לבריות ונהגו בו דין מנודה דהיינו מנדה עצמו לבריות ונכנס בנדוייהם ע"י נדר וצריך התרה ע"י אחרים כדין כל נדר · והמעשה שהביא הרא"ש באחד שנידה את עצמו אם ישהה עוד חתנו עם אשתו אין שם נדר כלל אלא תלה נדוי עלת לרצונו להתיר לעצמו בתנאי אם ישהה עוד חתנו עם אשתו שאם לא ישהה אין כאן נדוי ולא היה צריך התרה אלא מטעם דברי ר"ת דכיון דאין בידו לקיים התנאי צריך להתיר לעצמו והיינו חולק אדברי ר"ע כמו שנראה מדברי ב"י שהרא"ש חולק אדברי ר"ע דליתא : כתב הרמב"ם אפילו נידה לעצמו ע"ד פלוני אפילו ע"ד שחייב עליו נדוי בפ"ז כתב כן והראב"ד בהשגות כתב זה אינו מחוור א"כ יהודה למה לא התיר לעצמו ועל כל זה קשה לי יעקב למה לא התירו עכ"ל אבל למ"ש בשם ר"ע לא קשיא כלל דיהודה קיבל עליו הנדוי דרך נדר והיה מנדה עצמו לבריות ונכנס בנדוייהם שהרי אמר וחטאתי לאבי כל הימים והו"ל בבל יחל הוא דאינו מיחל וכו' אלא דאכתי קשה יעקב למה לא התירו וי"ל דודאי היה יעקב מתירו אי נמי יעקב נתן רשות לאחרים להתירו אלא דלפי שיהודה היה מנדה עצמו בעה"ז ובעה"ב שהרי אמר וחטאתי לאבי כל הימים ונדוי העה"ז שנכנס בנדוי הבריות תלוי היתרו בבריות ונדוי של מקום לעה"ב תלוי היתרו למקום וע"כ היו עצמותיו מגולגלים כיון שלא היה היתר לנדוי זה בעה"ז ובדכתב במרדכי בשם רבינו פרץ ור"ע מיהו הראב"ד סובר כהרשב"א שנדוי עה"ב נמי יש לו התרה על ידי חכם כדמשמע בפ' אלו הן הגולין ולהכי מקשה יעקב למה לא התירו וי"ל דאף ע"ג דאכן חזינן השתא מדהו עצמות של יהודה מגולגלין אלמא דנדוי ע"ת אפילו נתקיים התנאי צריך התרה וכיון שלא התירו הנדוי היו עצמותיו מגולגלין מ"מ יעקב ויהודה הוו ס"ל דכיון דנתקיים התנאי שהעלה עמו את בנימין והציגו לפניו שוב לא צריך התרה ואין כך הלכה : ועל מ"ש הרמב"ם דאפילו ע"ד שחייב עליו נדוי ה"ז מיפר לעצמו אין כך דעת הרשב"א ומביאו ב"י ע"ש הר"ן דפליגתייהו תלוי בגירסא דפ"ק דנדרים : **ומ"ש** ואם היה הנדוי דרך שבועה וכו' פי' שאמר אני נשבע שאהיה בנדוי · ומ"ש וכ"כ הרא"ש הוא בתשובה כלל כ"ח · ומ"ש אלא יתירו לו עשרה וכו' כ"כ הרא"ש לשם בתשובה באינו ת"ח דמנדה לעצמו כיון דאינו יכול להתיר לעצמו צריך עשרה כמו בחלום ונראה לפרש דה"ק דכיון דאשכחן בנדהו בחלום דצריך עשרה א"כ איכא למימר דהא דקי"ל דיחיד מומחה או ג' הדיוטות מתירין הנדוי דוקא כשאחרים נידוהו אבל כשנדהו בחלום כיון שלא נתנדה מפי אחרים צריך י' א"כ ה"ה נמי שמנדה לעצמו דלא נתנדה מפי אחרים נ"כ צריך י' להתיר כיון שאינו ת"ח ואינו יכול להתיר לעצמו מיהו לא בעינן דמתנו הלכת' כי התם דהתם חמיר נדויו שנדהו מן השמים ולמד משם רבינו דה"ה לת"ח שנידה לעצמו דרך שבועה כיון דאין יכול להתיר לעצמו צריך עשרה להתיר נדויו דכל היכא שלא נתנדה מפי אחרים בין שנדוהו בחלום בין שנדה לעצמו ואינו ת"ח בין שהוא ת"ח ונדה לעצמו דרך שבועה כיון שאינו מתיר לעצמו אלא אחרים יתירו לו צריך עשרה והב"י הקשה בת"ח שנידה עצמו דרך שבועה הו"ל למימר נמי דבעי י' שיתירו לו וכו' עכ"ל ותימה הלא מפורש בדברי רבינו

דצריך

ונכני שהם בידי שמים לא היה יכול לשומרו והוי כאילו אין תנאי כלל אבל היכא דבידו לקיים התנאי א"צ הפרה ומהאי טעמא כי א"ל רב הונא לרב ששת [שם בכתובות] בשמתא ליהוי מאן דלא לימא ליה לא חליט שהוצרך היתר אותו נדוי : בנדה עצמו בעה"ז ובעה"ב כתב הרשב"א בתשובה סימן תר"ו דלשון חכמים מרפא וחכם עוקר הנדר והנדוי מעיקרו וכאילו לא היה הנדר והנדוי כלום : והמרדכי כתב בפרק האומנים בשם הר"ם דנדוי של עה"ב אין לו היתר כלל וכ"כ רבינו ירוחם בשם רבותיו וכבר כתבתי זה בארוך בסימן רכ"ח :

וכתב א"א ז"ל אפילו אם קבע זמן יכול להתירו מיד כו' כ"כ בתשובה כלל כ"ח ונתן טעם לדבר דלא אמרו דאינו יכול להתירו עד שיחול אלא גבי נדר אבל נדוי קל טפי מהפרה שהמנדה מתיר לעצמו וא"צ אחר להתיר הלכך לכ"ע הנדוי שנידה ע"ת יכול להתיר אע"פ שלא חל עכ"ל : ונראה מדבריו דדוקא בשנדה עצמו אבל נדוהו אחרים לא ואפשר דכיון דנדוי קיל שהמנדה יכול להתיר לעצמו אם הוא ת"ח אף כי נידוהו אחרים יכולים להתיר קודם שיחול ומדברי המרדכי בפ' האומנים נראה דכי היכי דאין מתירין נדר עד שיחול כך אין מתירין הנדוי עד שיחול ולענין הלכה נקטינן כהרא"ש (יט) :

ת"ח שנדה לעצמו מתיר לעצמו מימרא בפרק אלו מגלחין [יז.] ופ"ק דנדרים [ז:] וכתב הרמב"ם בפ"ו מהל' ת"ת ת"ח שנידה לעצמו ואפי' נידה לעצמו על דעת פלו' ואפילו על דבר שחייב עליו נדוי ה"ז מפר לעצמו · וכתב הר"ן בפ"ק דנדרים כתב הרשב"א (סי' תר"ח) דדוקא היכא דלא הוי בר נדוי כההיא דאיתא התם מר זוטרא חסידא כי מחייב בר בי רב שמתא משמית נפשיה ברישא משום יקרא דבר בי רב אבל כשנדה עצמו על דבר שהוא חייב עליו נדוי לאו כל כמיניה להתיר עצמו והקשו עליו אם כן היכי מקשה תלמודא פשיטא מקמי דלאמר כי הא דמר זוטרא אדרבה הו"ל לאתויי לפיכך אמרו דבכל ענין שנדה את עצמו מפר לעצמו וכן דעת הרמב"ם בפ"ו מהלכות ת"ת · וראיתי למקצת מפרשים דל"ג פשיטא אלא ה"ג ומפר לעצמו כי הא דמר זוטרא ולפי שגורס כן דברי הרשב"א נכונים כטעמם עכ"ל והמרדכי כתב בפ' האומנים בשם רבינו עוזיאל שטעמו של הר"ם שפסק דמנדה עצמו בעה"ז ובעה"ב אין לו התרה היינו משום דנכנס בנדוי הבריות בעה"ז ובנדוי המקום בעה"ב ונדוי הבריות תלוי התירו לבריות ונדוי של מקום תלוי התירו למקום ואותו החכם שהורה דהמנדה עצמו בעה"ז ובעה"ב יכול להתיר עצמו כדמר זוטרא דמשמית נפשיה והדר שרי לנפשיה זה טעות דמר זוטרא דמשמית נפשיה ר"ל שלא היה נכנס בנדוי הבורא ולא בנדוי הבריות אלא היה אומר אהא בנדוי לעצמי ותולה הנדוי לרצונו להתיר לעצמו אבל המנדה עצמו לבריות ונכנס בנדוייהם הו"ל איהו בבל יחל הוא אינו מוחל עכ"ל (כ) · והרא"ש כתב בתשובה כלל כ"ח מ"ש מר על ראובן שנדה עצמו אם ישהה עוד חתנו עם אשתו והבאת ראיות שיכולים להתיר לו תמהני למה הוצרכת להביא ראיה שיש לו התרה לאותו נדוי מ"ש מכל נדוי דעלמא דהמנדה יכול להתיר נדויו וה"ז שנדה את עצמו יכול להתיר לעצמו גבי נדר דדרשינן לא יחל הוא אינו מיחל וכו' אבל נידוי לא בעי חרטה ועקירה מעיקרא אלא המנדה מתיר לבזירתה דטוע אסור וטוע שרי ת"ח מנדה לעצמו ומתיר לעצמו וכתב עוד בתשובה אחרת (כלל כ"ח) מי שאמר אהיה בנדוי אם אעשה דבר פלוני ועבר ועשאו הוא בנדוי של עצמו ואם ת"ח הוא מתיר לעצמו · ובתשובה אחרת כתב שאלוהו אם אחד מבני העם נדה לעצמו בדרך שבועה אם יכול להתיר לעצמו והשיב דאינו יכול דלא אמרו אלא ת"ח דוקא אבל אינש אחרינא לא ועוד בנדון זה שהיה הנדוי דרך שבועה אפילו ת"ח אינו מתיר לעצמו דדוקא נדוי יכול להתיר לעצמו אבל שבועות ונדרים לא עכ"ל · ולא הבנתי דבריו דנידוי דרך שבועה משמע דהיינו שאומר אהא בנדוי אם אעשה כך או אם לא אעשה והכיא דתשובה אחרת כה"ג היא וקאמר בה ת"ח מנדה לעצמו ומתיר לעצמו · ואפשר דנדוי דרך שבועה היינו שאומר אני נשבע להיות בנדוי אם אעשה כך או אם לא אעשה ומ"ש רבינו ואם היה הנדוי דרך שבועה אפילו ת"ח אינו יכול להתיר לעצמו ככר נתבאר שהם דברי הרא"ש בתשובה : ומ"ש מי שאינו ת"ח אינו יכול להתיר לעצמו פשוט הוא : **ומ"ש** וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל ככר נתבאר שבתשובות כתב כן : ומ"ש שלא יתירו לו י' וכו' עד שנדוהו מן השמים הם דברי הרא"ש בתשובה סוף כלל כ"ח וטעמו לומר דאע"ג דהיתר נדרים בג' או ביחיד מומחה כיון שנדוהו בחלום אשכחן שצריך י' משמע דנידוי חמור ואינו נעקר אלא ע"י י' ואע"ג דהא דבעינן התם י' דתנו הלכתא ודאי משום דחמיר הוא שנדוהו בידי שמים לענין מנין המתירים אין נראה לומר דצריך יותר לנדוהו בידי שמים ואע"ג דתלתא דמשמתי איכו תלתא דכותייהו שרו נדרי עצמו חמיר טפי וצריך י' כך נ"ל לדברי הרא"ש ז"ל וא"ת כת"ח ז שנידה עצמו דרך שבועה הו"ל נמי דצריך י' שיתירו לו ולפי מה שפירשתי דהיינו לומר שנשבע להיות בנדוי אם יעשה ניחא דא"ל להתיר לו אלא השבועה לא הנדוי ומש"ה אני תמה למה הצריך י' שהרי גבי נדוהו בחלום פי' הוא ז"ל דטעמא דצריך י' משום דיש לחוש שמא בשליחות המקום נתנדה ועל כל בי י' שריא שכינתא והרי הותר לו באותו ב"ד שנתנדה וכן פי' הר"ן ז"ל וטעם זה לא שייך במנדה עצמו וה"ל דבב"ד של ג' שיתירו לו סגי וצ"ע : ב"ה וכ"כ הר"ש בן הרשב"ץ בתשובה שאם נידה עצמו יכולים ג' להתירו כתב הרא"ש שנשאל בכלל כ"ח על ב' שאינם ת"ח שנידו זה את זה במריבה אם צריך דבם או ג' להתירו והשיב כל אחד מתיר את חבירו שכל מי שמנדה לחבירו יכול להתיר לו ואפילו ע"ה והביא ראיה לדבר : וכתב בקונ' כתנו מקלת שהקונס עצמו לדבר הרשות בחרם דלאו כל כמיניה לנדות עצמו לכל העולם · וכן כתב ה"ר מכדאי גבי שטר הטבחים שחברו עצמן לעשות שותפות תאומנות וקנסו עצמם שאם יפרדו תוך הזמן שיהיו מוחרמים ונשבעו לקיים שותפתם והשיב ז"ל שאם השבועה נעשית באחרונה כדרך סדרו של שטר נמצא שהנדוי והחרם קנלום

לדבר

דרכי משה

(יט) ואני מצאתי בתשובת הרשב"א סימן תר"ח כדברי המרדכי : (כ) ומדברי הרמב"ם שהביא רבינו לא משמע כן :

כ"ע

דרישה

רב בנידוי כו' ויש רוצין ללמוד מכאן שמי שהוא בחרם ומתירין לו שהשמש יכריז שאינו בחרם עוד ואין ראיה מכאן להכרזות כשמש דדילמא לא צריך אלא להתיר החרם בינם ובין עצמם ווויצהי למוסרם ולא לככריו (במרדכי ס"פ אלו מגלחין דף סכ"ו שדרי ממתיבתא מי שביקש להתיר לו המהי יאמרו כן פלוני מחייב שמתא ומשמית וקבל דינא השתא שרי ושביק ליה מי שאמר למשה סלחתי כדבריך הוא ישרי וישבוק ליה עכ"ל תשובת הגאונים עכ"ם) . העיר הר"ר אהרן הכהן מראובן תפס ישיבה ששה שנים בנוה העיר הגדולה שקורין את ראובן ה"ב בן ה"ב כו' ותובע ליטרא דדהבא על בושתו יכול להיות שראובן חריף ובקי בסדרי התורה ושימש גדולים הר"ם אבל ליטול שררה להשתמש בתגא ליטול ליטרא דדהבא כדין מב יש ת"ח אפי' בדברים · הרי אמרו חכמים לא כל הרוצה ליטול השם יטול וכה"ג כ"ע מיטי ניזהרא ולא פליגי אלא דלא תמזי כי הרא כמו ק"ש לילה ראש נה ומלאכה בט' באב ומ"ש רנות ט הקנסין ליט"א דדהבא ה"מ בת"ח שידוע בשערים בלי נטילת השם כי הכוא דירושלמי דספקר לרבי יוסי בר חנינא שהיה ידוע

נר"ל

פרישה

הוא בידו שלא יאנס באיתה חו כיולא בזה והוי כאילו אין תנאי כלל ומיהו יש כותבין שנידוי כי עילאות כגון גבי יהודה א:י' יש בידו לקיי מו אל הנידוי וצריך הפרה שלמתי מ"ו ומרדכי כהמספר דלא יועיל לו הפרה ע"ש בב"י . (מא) אע"פ שלא הגיע הזמן ולא חל כו' אע"ג דלענין נדר א ע יכול להתירו עד שיחול נידוי קיל מימה שהרי יכול להתיר לעצמו וא"צ אחר להתירו אפי"ה ועיין בש"ע בסעיף ל"א דפסק כהרא"ש דמתיר הנידוי עד שלא חל ולעיל סימן רכ"ח סי"ז לא פסק כן ובש"ע כתבתי דיש לחלק בין מתיר המנדה עצמו דמיתר אף עד שלא חל ובין אחרים מתירין לו ע"ש : (מב) ואם היה הנידוי דרך שבועה שאומר אני נשבע להיות בנידוי אם אעשה דבר פלוני ב"י : (מג) אינו יכול להתיר לעצמו מי שאינו ת"מ אינו יכול להתיר לעצמו וכן כתב כו' כנ"ל (ות"מ המנדה עצמו דרך שבועה א"צ עשרה אלא סגי בג' ב"י ע"כ) ויש טעססאות אחרות בדפוסי ב"י אבל בתש בת הרא"ש כתוב כמו בטופס הספר שלפני : (מד) אלא יתירו לו עשרה כמו מהו בחלום דמיה כעצמו אסור לפסל דבריו ומתיר מנדו דמסיף בג' :

מוס

חדושי הגהות

דינם שוה גם בזה (פרישה) . ו אפי' על דבר שחייב עליו נידוי ואם היה הנידוי דרך שבועה אפי' ת"ח אינו יכול להתיר לעצמו · מי שאינו ת"ח אינו יכול להתיר לעצמו · וכ"כ א"א הרא"ש ד"ל כצ"ל (פרישה) וכ"ם בב"י : ז ר"ל וא"כ קשיא אמאי דכתב בתשובה שלמעלה דבת"ח דרך שבועה אינו מתיר לעצמו משמע דאחר מתיר לו ואמאי לא קאמר דבעי י' :

עיין

כמו נדוהו בחלום אבל לא בעינן דתנו הלכתא בהתם דשאני התם דחמיר טפי שנידוהו מן השמים (מה) נדוהו בחלום הוי נדוי וצריך התרה ואפילו התירו לו בחלום אינו כלום ואפילו יודע מי נדהו אינו יכול להתירו ואין לו התרה (מו) אלא ע״י י׳ (מז) [יז] דתנו הלכת׳ או מתנו ל׳ הרמב״ם צריך י׳ ב״א ששונין הלכות להתירו לא מצא טורח אחריהם עד פרסה לא מצא מתירין לו אפילו י׳ ששונין משנה לא מצא מתירין לו י׳ שיודעין לקרות בתורה (מח) לא מצא מתירין לו ואפי׳ עשרה שאינן יודעין לקרות (מט) לא מצא במקומו י׳ מתירין לו אפילו ג׳ ע״כ ומלי א״א הרא״ש ז״ל יראה שאין לו התרה אלא על ידי עשרה (נ) דמתנו או תנו: (נא) השומע הזכרת השם מחבירו צריך לנדות (נב) ויכול להתיר לו מיד (נג) ואם לא נדהו הוא עצמו חייב

לדבר הרשות לתלמידים שבינם לבינם ולא לדבר מצוה לפיכך לא כל כמיניהו לנדות את עצמם לכל העולם · ואין אנו זקוקין להתנהג עמהם מנהג נדויים כלל וכדקי״ל מודה לתלמיד אינו מנודה לרב והנוהג לגדול ממנו ואף ע״פ שבסוף סוף אנו [illegible] בתנאם עברו ג״כ על השבועה כיון שנעשה שקבלו נדויים לא נעשה אלא לדבר הרשות שהרי עדיין לא נשבעו אין בידם לזוקקנו לנהוג עמהם וזה ברור ע״כ וכן דעת הר״ן ז״ל ח בתשובה עכ״ל ובעל הקונט׳ כתב שאין דין זה ברור בעיני אלא אסור קבל החרם לדבר הרשות חייב כל אדם להתרחק מהן כדין מוחרם · האומר לחבירו מנודה אני לך או משמתנא אני ממך או נדירנא ממך או מרוחקני ממך אסור לישב בד׳ אמותיו כמבואר בסימן ר״ו:

נדוהו בחלום הוי נדוי וצריך התרה בפ״ק דנדרים [ח׳] אמר רב יוסף נדוהו בחלום צריך י׳ בני אדם להתיר לו והוא דתנו הלכתא אבל מתנו ולא תנו לא ואי ליכא דתנו הלכתא אפילו מתנו ולא תנו ואי ליכא ליזיל וליתיב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי עשרה עד דמקלעי ליה י׳ דגמרי הלכתא א״ל רבינא לרב אשי ידע מאן שמתיה מהו דלישרי ליה א״ל לשמתיה שויה שליח למשרי ליה לא שויה שליח א״ל רב אחא לרב אשי שמתוה ושרו ליה בחלמיה מאי א״ל כשם שא״א לבר בלא תבן כך א״א לחלום בלא דברים בטלים וטעם שצריך י׳ להתירו כתבתי בסמוך · והוא דתנו הלכתא כלומר גמרא אבל מתנו משנה לא וכך הם דברי הרמב״ם ז״ל וכבר הזכיר הר״ן גירסא זו והוא ז״ל היה גורס והוא דמתנו אבל תנו לא וכן גורס הרא״ש ופירשו מתנו לאחרים אבל היו בלחוד לא דלא חשיבי כולי האי והא דאצטריכן ואי ליכא ליזיל וליתיב אפרשת דרכים וכו׳ כתב הרא״ש ז״ל ואי ליכא לא תנו ולא מתנו אל יקח הדיוטות וטוב לו שישב בפרשת דרכים ויקבל שלום מבי י׳ דגמרי הלכתא והר״ן כתב ויהיב שלמא לבי י׳ מתוך שהשיבו לו שלום יגיע עליו מן הייסורין: והתוס׳ כתבו ליזיל לפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי י׳ כי היכי דלהדרו ליה שלמא ומועיל לו לתלות להגין לו מן הייסורין עד דמקלעו י׳ דגמירי הלכתא ושרו לו הנדוי אבל ליכא לפרש עד דמיקלעי י׳ דמתנו הלכתא ויהיב להו שלמא א״כ למה חזר להזכיר י׳ גבי עד דמקלעי הול״ל דמקלעי דמתנו ואכן ידעינן דאותן שהזכיר כבר דיהיב שלמא קאי אלא ש״מ כדפי׳ וכתבו עוד הא דנקט פרשת דרכים יש לפרש ששם רגילות למצוא י׳ בני אדם יחד יותר מבעיר מיהו יש לפרש דאפילו [illegible] אחר זה מועיל ומ״מ נקט פרשת דרכים לפי ששם רגילות ליתן שלום לבני אדם עכ״ל ויש [illegible] בלשון רבינו שכתב ואין לו התרה אלא ע״י י׳ דתנו הלכתא או מתנו דמשמע דשוין הם באיזה מהם שיזדמן סגי והא ליתא כמבואר בלשון הגמרא שכתבתי דלכתחלה צריך לחזור אחר דתנו הילכתא ואפשר שסמך על מ״ש בסמוך בשם הרמב״ם ז״ל ודקדק לכתוב אין לו התרה אלא ע״י י׳ דתנו הלכתא או מתנו כלומר לכתחלה יחזור אחר דתנו הלכתא ואי לא משכח להו יקח דמתנו:

לשון הרמב״ם צריך עשרה בני אדם וכו׳ בפי׳ ז׳ מהלכות ת״ת: ומ״ש טורח אחריהם עד פרסה צ״ע מנין לו ואפשר דמדקאמר ליתיב אפרשת דרכים משמע ליה דסתם פרשת דרכים לא הוי עד פרסה דתוך פרסה הוא כרמים וכיוצא בו ויש הוכחה לדבר מדאמרינן [ברכות ל׳] גבי תפלת הדרך ועד כמה עד פרסה אמרו וכפי מה שפירשו בו: ומ״ש לא מצא מתירין לו י׳ שיודעין לקרות בתורה לא מצא מתירין לו ואפילו י׳ שאינן יודעים לקרות לא מצא במקומו י׳ מתירין לו אפילו ג׳ אע״פ שלא אמרו כן בגמרא אפשר דמסברא אמר הכי ויותר נראה שהיה כתוב כן בנוסחא שלו בגמרא אבל יש לתמוה למה הרמב״ם ורבינו השמיטו הא דקאמר בגמרא ליתיב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי י׳ וכו׳ ואפשר שהיו מפרשים מ״ש ויהיב שלמא לבי י׳ היינו לומר דע״י כך יקבץ י׳ דמתנו הלכה שיתירו לו ולאו לאמירה שנתינת השלום מעלה ומורדת כמו שפי׳ המפרשים: ומ״ש רבי׳ ומלשון א״א ז״ל יראה שאין לו התרה אלא ע״י י׳ דמתנו או תנו כ״כ מפני שהביא דברי הגמרא כמו שכתוב בנוסחא דידן: כתב הר״ן צ״ע כמי שנדוהו בחלומו אם צריך לנהוג בכל דיני המנודה: גרסי׳ בפ״ק דנדרים [ח:] רבינא הו״ל נידרא לדביתהו אתא לקמיה דרב אשי א״ל בעל מהו שיעשה שליח להפרת אשתו א״ל אי מכנפי אין אי לא לא וכתבו התוס׳ דנראה לר״ת דגרסי׳ רבינא הו״ל נידוי לדביתהו פי׳ שנידוהו בחלום והיתה בושה לבא לב״ד לפני רב אשי להתיר לה וגרסי׳ מהו שיעשה שליח לאשתו להתיר לה נידוי מי דמי לנדהו בפניו דאין מתירין לו אלא בפניו דבפניו נדוהו בחלום או דילמא כיון שלא נדוהו אלא בחלום כנדוהו שלא בפניו דמי ומתירים לו שלא בפניו והשיב רב אשי אי מכנפי בעשרה מתירין לו ע״י שליח שלא בפניו דמסתייע מילתא כיון שכאן מזומנים ומכונסים ואי לא שלא מכאן מזומנים ומכונסין וצריך לחזור אחריהם לא פי׳ לא יתירו ע״י שליח אבל ודאי ע״י מנודה עצמו יועיל אפי׳ ע״י חיזור בני אדם עד כאן לשונו: מ״כ מי שנדהו בחלום ובאים להתיר לו ואמרו מחמת דאישתמית פלוני בחלמיה מותר יהא ליה לא יסורין ולא קללה יבואו עליה ויאמרו יהי רצון ולא ימות וגו׳ תודיעני אורח חיים וגו׳ ה׳ שמעתי שמעך וגו׳ ויאמרו ג״פ ויעבור עד כאן לשונו (כא): **השומע** הזכרת השם מחבירו וכו׳ בפ״ק דנדרים [ז:] א״ר חנן אמר רב השומע הזכרת השם מחבירו צריך לנדותו ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי וכתב הר״ן בריש תמורה מפקינן אזהרה למזכיר ש״ש מדכתיב את ה׳ אלהיך תירא ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי לא שיהא בנדוי מאליו אלא ראוי להתנדות קאמר שהרי המזכיר עצמו צריך נידוי והיאך יהא חמור ממנו השומע ושותק אלא כדאמרינן וכ״כ הרא״ש ז״ל וכן כתב הגהות מיימון סוף ה׳ שבועות וכן הם דברי רבינו: ומ״ש ויכול להתיר לו מיד שם

דצריך י׳ כדפירש׳ גם מה שהקשה אהדברי הרא״ש ורבי׳ למה צריך י׳ גבי נדוי דלא דמי לנדוהו בחלום כבר התיישב במה שכתבנו דהאמיר הרא״ש בדבר זה משום דאיכא למימר דכל היכא שלא נתנדה מפי אחרים צריך וכו׳ ואין כאן השגה ולא קושיא · שוב ראיתי במקצת ספרי רבינו כתוב הנוסחא איפכא דלאחר דברי הרמב״ם כתב ואם היה הנדוי דרך שבועה אפילו ת״ח אינו יכול להתיר לעצמו ומי שאינו ת״ח אינו יכול להתיר לעצמו וכ״כ א״א הרא״ש אלא יתירו לו עשרה וכו׳ וע״פ נוסחא זו בספרי ב״י הקשה קושייתו אבל לפענ״ד דנוסחא זו ט״ס היא ונוסחאתינו היא עיקר דלאחר דברי הרמב״ם כתב אבל מי שאינו ת״ח אינו יכול להתיר לעצמו ואם היה הנדוי דרך שבועה אפי׳ ת״ח אינו יכול להתיר לעצמו וכ״כ א״א הרא״ש אלא יתירו לו י׳ וכו׳ דלפ״ז ניחא כדפרי׳: נדוהו בחלום וכו׳ מימרא דרב יוסף פ״ק דנדרים: ומ״ש ואפילו התירו לו בחלום שם וטעמא דשמא התרה זו שבחלום דברים בטלים הם דכשם שא״א לבר בלא תבן כך א״א לחלום בלא דברים בטלים. ומ״ש ואפילו יודע מי נדהו וכו׳ שם וטעמא דלשמתיה שויה שליח למשרי ליה לא שויה שליח: ומ״ש דתני הלכתא או מתנו פי׳ דתנו הלכתא הם קודמים למתנו פי׳ משנה ולא הלכות וכדכתב בשם הרמב״ם בסמוך דהכי היא הגירסא במקצת ספרים · ומ״ש ומלשון א״א הרא״ש יראה שאין לו התרה אלא ע״י עשרה דמתנו או תנו כך היתה גירסת הרא״ש דמתנו קודמין לתנו ופי׳ מתנו לאחרים ופי׳ תנו לעצמן ולא לאחרים והא דכתב הרמב״ם טורח אחריהם עד פרסה ולא נמצא כך בגמרא כתב ב״י ישוב ע״ז ע״ש · אבל לפענ״ד דכך היתה גירסתו בגמרא וכן פי׳ ב״י אהא דכתב לא מצא מתירין לו י׳ שיודעים לקרות בתורה וכו׳ שכך היתה גירסתו בגמרא אבל מה שלא כתבו הרמב״ם ורבינו הא דאיתא בגמרא ליתב בפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי עשרה וכו׳ קשיא טובא שלא כתבוה הרי״ף והרא״ש והב״י פי׳ מה שפירש ולפענ״ד דלא כתבוה משום דעכשיו שאנו שרויין בין הנכרים איכא סכנה דיאמרו כשפים הוא עושה ורב יוסף לא קאמר הכי אלא דבבל במקומות שלא היו שם נכרים כלל והכוונה חששו לסכנה בפ״ק דיומא גבי בדיקת מזוזה בשערי העיר דיאמרו כשפים הוא עושה וכדלעיל ריש סימן רפ״ו: השומע הזכרת השם וכו׳ פ״ק דנדרים [סוף דף ז׳] א״ר חנן אמר רב השומע הזכרת השם מחבירו צריך לנדותו ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי ופי׳ הרא״ש ושאר מפרשים ע״ש ר״ת דאין פירושו שיהא בנדוי מאליו אלא ראוי להתנדות קאמר וז״ש רבינו הוא עצמו חייב נדוי כלומר חייב להתנדות אבל אינו בנדוי מאליו אם לא נדוהו · ומ״ש ויכול להתיר לו מיד שם רב הוה שמע לההיא איתתא דאפקה שם לבטלה שמתה ושרא לה לאלתר באפה · נראה דלפי דלא היה מכירה [illegible] מתני בלא התרה לאלתר שוב לא היה אפשר להתיר נדויה כדאמר רב גידל התם נדוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו להכי שרא לה לאלתר וז״ש ושרא לה לאלתר באפה כלומר דלפי שהיה צריך להתיר בפניה להכי שרא לה לאלתר דאי לאו לאלתר לא היה אפשר להתיר בפניה אבל אם המנדה מכיר המתנדה דאפשר להתיר בפניו לאחר זמן כשישאלו אמרו א״צ להתיר לאלתר ולכן כתב רבינו ויכול להתיר לו מיד כלומר דאינו

דרכי משה

(כא) כ״ע בתג״ה מרדכי דב״ק ע״ד דף ב״ג השיב רש״י על אחד שחורף חבירו והזכיר לו שנשבע בשם השמד ועמד אחר ואמר הם מזכיר [illegible] נגד ע״ז שכל המזכיר יהא בנידוי ולא הזכיר מי שגזר ע״ז ועכשיו גורע שר״ג גזר ע״ז י״א שהמחרף הוא בנידוי של ר״ג עולמית והשיב רש״י [illegible] גזירות אין מתכוונין [illegible] חשובים שאינם יודעים הגזירות א״א מחרימין כל היודע ומפקפק בה ובכל הדא הזכיר בשם מי שגזר על זו לא פקפק בגזירתן ולא בא לכלל נידוי ולא הוי כאפקירותא לדאי בנידוי עד שיודע מאן גברא רבא דאזהניה כו׳ אפילו אם באנו להתחיר עליו אין להטיל עליו רק חוסר כתם גזירה ולא נדוי של גדול העירם כיון דלא ידענו ואם הוא המתרה מאנשי ריב של המחרף אין זה קרוי ידיעה לפי שלא היה נאמן עליו דסבור לשתק הוא בא ועוד אני אומר שאם יתחבר שר״ג גזר בנידוי לעולם שלא להזכיר גנאי זה לבעל תשובה ולא לדורי דורותן והתרו [illegible] על זה בשם ר״ג ולא

פרישה

(מה) נדוהו בחלום הוי נידוי וצריך התרה וכתב ב״י [illegible] דאישתמית פלוני בחלמיה מותר יהא ליה לא יסורים ולא קללה יבואו עליו ויאמרו יהי רצון ולא ימות וגו׳ תודיעני אורח חיים וגומר ה׳ שמעתי שמעך וגומר ויאמר ג״פ ויעבור עכ״ל : (מו) אלא ע״י עשרה דתנו הלכתא כו׳ וטעמא דבעי׳ י׳ משום [illegible]

דרישה

נ״ל שהיה ת״ח אבל [illegible] אלא [illegible] לפי כבודו ע״כ תשובת מהרי״ם [illegible] : בת״ח סימן [illegible] [illegible] פשוט : [יב] (דתנו ר״ל גמרא דמתנו ר״ל משניות כן משמע מדברי הרמב״ם שכתב רבינו בסמוך

[illegible] (מח) (דתנו הלכתא ר״ל גמרא טכ״ס) · [illegible] (מט) [illegible] : (נ) [illegible] : (נא) השומע הזכרת השם [illegible] : (נב) ויכול להתיר לו מיד וכו׳ [illegible] : (נג) ואם לא נדהו הוא עצמו חייב [illegible] ר״ן וכו׳ ר״ש :

חדושי הגהות

ח עיין בתשובה סימן פ״ח :

דאינו חייב להתיר לו מיד: ומ"ש בשם ספר המצות כ"כ סמ"ג בלאוין סוף סי' רמ"א: ומ"ש בשם הרמב"ם הוא סוף ה' שבועות ואיכא לתמוה דתשמע מדברי רבינו דהרמב"ם חולק אספר המצות ומהלשון שהביא רבינו בשמם לא משמע דפליגי במידי אבל המעיין בסמ"ג לשם יראה דהסמ"ג ה"ק בד"א דחייב לנדותו אלא במזיד אבל בשוגג אינו חייב לנדותו מיהו יכול לנדותו אם ירצה אבל להרמב"ם אסור לנדותו מפני שהוא שוגג אלא מזהירו ומתרה בו שלא ירגיל לשונו בכך ואם אח"כ חוזר להזכיר השם חייב לנדותו דהשתא נקרא מזיד כיון שעבר לאחר אזהרה ולשון רבינו שכתב על שמם ג"כ צריך לפרש כך דס"ה כתב בד"א דצריך לנדותו במזיד אבל בשוגג אין לו לנדותו כלומר אינו צריך ואם ירצה לנדותו הרשות בידו אבל הרמב"ם כתב אם הוא שוגג אין לנדותו אין אלא מזהירו וכו' כלומר אין רשאי לנדותו אלא מזהירו בלבד שלא לשנות בכך ולפעד"נ להגיה במ"ש בשם ס"ה וז"ל אינו חייב לנדותו: הרואה חברו וכו' עובדא דר"ל בפרק ואלו מגלחין [דף י"ז] וקאמר טעמא דאם ממון נתחייב לו בעד הפירות אבל נדוי לא נתחייב לו · ומ"ש אבל אם קודם שלקח מפירותיו התרה בו וכו' כ"כ הרא"ש שם ואיכא לתמוה שהרי בגמרא אמרו ר"ל הוה מנטר פרדסא אתא ההוא גברא וקא אכיל תאיני רמא ביה קלא ולא אשגח ביה אמר ליהוי ההוא גברא בשמתא וכו' דבין אם תפרש רמא ביה קלא דגער בו ולא אשגח ביה כדאיתא בפי' רש"י באלפסי ובין אם תפרש רמא ביה קלא שהשליך עליו גוש של רגבים ולא אשגח ביה ה"ז חשוב כאילו אמר בהדיא אל תאכל ואפ"ה אין נדויו נדוי וצ"ל דההוא גברא קס"ד דהני פירות למכירה עומדות והא דרמא ביה קלא אינו אלא לומר שלא יעלה על דעתו לאכול פירות אלו בחנם כי אין דעתו לוותר כלל אלא צריך לשלם ולא אשגח ביה לפי שדעתו היה ג"כ לשלם מה שהיה אוכל וכשנדהו לפי שלא היו עומדים למכירה שלא כדין נדהו כיון דהיה שוגג אבל אם התרה בו קודם שאכל שלא יאכל כלל שאין פירות אלו עומדין למכירה ולא שמע לו א"כ מזיד הוא לגזול אף ע"פ שדעתו לשלם הלכך אם נדהו נדויו נדוי והכי משמע להדיא מדברי ב"י שכתב פי' זה של הרא"ש בשם הראב"ד · והרא"ש ורבינו קצרו במקום שהיה להם לפרש: כתב ב"י בשם המפרשים שאין יכול לומר אדרבה אא"כ שהמנודה הוא צורבא מרבנן אבל אם אינו צורבא מרבנן אינו יכול לומר אדרבה וע"ש: אח גדול בשנים וכו' פי' אע"ג דדרשינן את אביך לרבות אחיך הגדול מ"מ זה שלא נשא פנים לתורה וביזה ת"ח אינו עושה מעשה עמך הוא ויפה

חייב נדוי וכתב בסה"מ (נד) בד"א במזיד אבל בשוגג שאינו יודע שהוא אסור אין לו לנדותו ט (נה) והרמב"ם כתב אם הוא שוגג אין לנדותו אלא מזהירו שלא לשנות בכך הרואה חבירו שאכל פירותיו ואומר יהא בנדוי והשיב לו אדרבה הוא יהא בנדוי (נו) נדוי (י) של השני הוא נדוי ולא של הראשון וכן כל כיוצא בזה כל המנדה חברו שלא כדין ואמר השני אדרבה אבל אם קודם שלקח מפירותיו התרה בו ולא שמע לו ונדהו נדויו נדוי שבדין נדהו · אח גדול בשנים שביזה וחירף לאחיו הקטן ממנו בשנים והוא ת"ח ונדה

שם רב הונא שמעה לההיא איתתא דאפקה שם לבטלה אוקמה ושרא לה לאלתר באפה: ' וכתב בספר המצות בד"א במזיד וכו': והרמב"ם כתב אם הוא שוגג אין לנדותו אלא מזהירו שלא לשנות בכך בסוף ה' שבועות וז"ל השומע הזכרת השם מפי חבירו לשוא או שנשבע לפניו לשקר או שבירך ברכה שאינה צריכה שהוא עובר משום נושא שם השם לשוא ה"ז חייב לנדותו ואם לא נדהו הוא בעצמו יהא בנדוי וצריך להתיר לו מיד כדי שלא יהא מכשול לאחרים שהרי אינו יודע שנדהו וא"ת יודיעו נמצאו כל העולם בנדוי שהרי למדו לשונם שבועה ושבועה תמיד בד"א כשהיה הנשבע הזה או המברך לבטלה מזיד אבל אם היה שוגג ולא ידע שזה אסור אינו חייב לנדותו ואני אומר אסור לנדותו לא ענש הכתוב שוגג אלא מזהירו ומתרה בו שלא יחזור ולא שבועת שוא בלבד היא שאסורה אלא אפי' להזכיר שם מן השמות המיוחדים לבטלה אסור ואע"פ שלא נשבע שהרי הכתוב מצוה ואומר (דברים כח) ליראה את השם הנכבד והנורא ובכלל יראתו שלא יזכירו ש"ש לבטלה: הרואה חבירו שאכל פירותיו וא"ל יהא בנדוי והשיב לו אדרבה הוא יהא בנדוי נדויו של ב' הוא נדוי וכו' בפרק אלו מגלחים [יז.] ר"ל הוה מנטר פרדסא אתא ההוא גברא וקא אכיל תאני רמא ביה קלא לא אשגח ביה אמר ליהוי ההוא גברא בשמתא א"ל אדרבה ליהוי ההוא גברא בשמתא אם ממון נתחייבתי לך נדוי מי נתחייבתי לך אתא לבי מדרשא א"ל שלו הוא נדוי שלך אינו נדוי וכתבו התוס' אע"ג דמשמתינן עבור ממון כדאמרינן לעיל ה"מ לממונא י"ל שהו"ל לקרותו לב"ד תחלה שמא יפרע ועוד דבב"ד נמי צריך ב' וג' וכ' ובשם ר"ת שמעתי שהיה רגילות בזמני מקום שאוכלין באילנות ונותן דמים והשתא לא היו עוברים על הגזל עד כאן לשונו · וכתב הרא"ש ומיירי שנדהו אחר שאכל אבל אם א"ל אל תאכל ואף על פי כן אכל היה יכול לנדותו כי הרואה חברו שעושה עבירה אפילו איסור דרבנן חייב לנדותו כדאמרינן פרק הדר [סג:] רבינא שמתיה להוא גברא שהיה מתחמם באילן בשבת וכ"כ ה"י וכתב עוד ובשם הרב ה תירצו דלית ליה ליחיד לשמותי אממונא דכשהיה אלא אאפקירותא וב"ד הם המשמתים אממון אחרים ובשם הראב"ד תירצו כי ר"ל טעה מפני שלא התרה בו תחלה שלא יאכל כי שמא היה סבור האוכל דלמכירה עומדת ודעתו לפרוע משלו שבזה לא היה איסור וכשנדהו בלא התראה שלא כדין עשה עד כאן לשונו:

כתב ר"י וז"ל כתב הראב"ד המנדה חבירו שלא כדין וא"ל חברו אדרבה כלומר שהחזיר לו הנידוי שנדה שלא כדין מנודה כך פשוט פרק אלו מגלחין מההוא עובדא דר"ל וכתב דוקא שהמחזיר לו אדרבה הוא גברא רבא או אין אנו יודעים מי הוא דשמא הוא יותר גדול מהמנדה אבל אם המנדה שלא כדין הוא ת"ח ומחזיר לו הנידוי וא"ל אדרבה אינו ת"ח אין המנדה שלא כדין מנודה ועוד כתב כי המנדה מי שאינו חייב נידוי אין ב"ד חייבים לנדותו אלא כשהמתנדה חושש לכבודו ומנדהו אז הוא מנודה עד כאן לשון ר"י (כב) וגם מהר"י קולון כתב בשורש קכ"ח ובשורש ק"ע בשם המרדכי כי לא שייך למימר אדרבה אלא לחכם שכנגדו אם המנדה צורבא מרבנן אבל ע"ה ליה לן למימר אדרבה כדי נדוי והיינו דרשב"ל בחזקת צורבא מרבנן אוקמא ליה ע"כ לשונו:

(ב"ה) כתוב בתשובת הרמב"ן והרשב"ץ מי שנידה את אחד שלא יכתוב שטר כתובה ואמר לו האחר אדרבה נידוי הב' נידוי דכתיבת שטר מצוה היא ונמצא שהראשון נידהו שלא לעשות מצוה עכ"ל והריב"ש סובר שאין זה נקרא מנדה את שאינו חייב נדוי כמבואר בתשובה שכתבתי בסימן זה: וכ"כ הרמ"ך עלה דההיא דכתב הרמב"ם דמנדה מי שאינו חייב נדוי מנדין אותו ובלבד שיהא זה שאינו חייב נדוי ת"ח אבל אם אינו ת"ח למה יהיה חייב נדוי המנדה הלכך אם בזה הת"ח לע"ה בכל בזיונות שבעולם אין מנדין אותו ומההיא דרשב"ל אין להביא ראיה דשמא נידה ת"ח גדול ממנו תדע שהצריכוהו ללכת לפני נשיא ואם לא היו מספקים אותו כאדם גדול למה ילך לפני נשיא יותר לו פתות שבהם כ"כ עיקר וכן שמעתי שמורים חכמים לתלמידים אבל לא דרשינן ליה בפרקא עד כאן לשונו (כג). וכתב מהר"י קולון בשורש ק"ע דמדברי תשובת מהר"ח נראה דאם פשע הרב ונדה בענין שהיה לו לחוש שמא אינו חייב נדוי אם אמר התלמיד אדרבה נדויו נדוי וכתב עוד דמ"ד דתלמיד לרב אינו יכול לומר אדרבה היינו משום דס"ל כהראב"ד דאמר בהדיא דבההיא דרשב"ל אין ב"ד נזקקים לנדותו אבל להרמב"ם דאמר דב"ד חייבים לנדותו אין חילוק בין תלמיד לרב נשאר כל חדש ובסוף דבריו כתב נלע"ד דאפילו נאמר שהקטן יכול לומר אדרבה נגד הגדול ממנו היינו דוקא שגם הוא צורבא מרבנן כיון שאינו תלמידו ממש מלי למימר אדרבה אבל אם הוא ע"ה אפילו לא לתד כלל לפני הצורבא מדרבנן התנדהו אפ"ה אינו יכול לומר אדרבה אמנם כבר פירשתי לעיל דהיינו דוקא לת"ד דצריך שהמתנדה ינדהו אבל לדברי האומר שב"ד נזקקין לו וחייבים לנדותו אפילו לא נדהו האחר נלע"ד דל"ש ת"ח ל"ש ע"ה כיון שאין זה חייב נדוי ב"ד חייבים לנדות המנדה וכ"כ מתוך דברי הרמב"ם מדקא פסיק ותני סתמא המנדה מי שאינו חייב נדוי תב"ד דברים שמנדין עליהם ולא חולק בין אם המנדה ת"ח או ע"ה והיינו משום דאזיל לטעמו דס"ל דב"ד חייבים לנדותו וכדפירש לעיל עד כאן לשונו ובקונדריסים כתוב ראיתי לה"ר מנחם ז"ל מי שנידה שלא כדין נידויו נידוי וצריך היתר או שינהוג ל' יום ואם א"ל אחר אדרבה עליך יחול הק ע"ה לחכם נדויו של שני נדוי ושל ראשון אינו נדוי וצריך הראשון היתר אבל מי שנדה מן הדין וא"ל אחר עליך יחול הדרבה אין נדויו של שני חל כלל ולא נתבררו לי תחלת דבריו דמשמע שאם לא אמר אדרבה הראשון הוא מנודה ודברים מתמיהים הם דכיון דאינו בר נדוי הראשון אין חל עליו הנדוי עד כאן לשונו ונראה דאפשר לקיים דברי ה"ר מנחם כשהמנדה הראשון הוא ת"ח וקצת ראיה מדאמרינן בפרק אלו מגלחין שמע קול שיפורא דשכבא חזא אינשי דעבדי עבידתא אמר להוי הנהו גברא בשמתא א"ל איכא חבורתא א"ל א"ה שרי להו הרי שאע"פ שנידה שלא כדין הוצרך לומר שרי להו ויהו י"ל דשאני התם שכל עוד שלא היה יודע דהוו חבורות כדין הוא מנודה.

כתב הריב"ש בתשובה סי' ל"ב על ראובן שהיה רוצה לומר ברכה אחת שהיה נראה לשמעון שהיתה ברכה לבטלה וגזר עליו נדוי שלא יאמרנה והשיב שאותה ברכה לא היתה לבטלה ואם כן דבר פשוט שלא חל הנדוי על ראובן וא"צ התרה כלל אמנם שיהא שמעון בר נדוי ושינדו אותו ב"ד נראה דלא ואנ"ל לדעת הראב"ד שסובר שהמנדה מי שאינו חייב נדוי שאין ב"ד מנדין אותו אלא שאם אותו שנתנדה חשש לכבוד עצמו והשיב לו אדרבה חל הנדוי על המנדה אלא אפילו לדעת הרמב"ם שאמר שב"ד נזקקין ומנדין אותו זהו במנדה בחיהלט אבל זה שלא אמר אחר מעשה שיהא בנדוי אלא קודם מעשה גזר עליו נדוי שלא יאמר אותה ברכה אולי לא היה דעתו לנדותו אלא שרצה לאיים עליו ועוד שהיה חושב לעשות מצוה למונעו מברכה שא"צ ואף ע"פ שלא כיון להלכה אין ב"ד מנדין השוגגין וכ"ש אם היה חכם או צורבא מרבנן: כתוב בק נערים כשהראשון מנדה כדין אע"פ שהלה מנדהו ג"כ (כדין) הו"ל שלא כדין וליכא כאן נידוי אא"כ היה ת"ח והוא צריך לנהוג נזיפות לנפשיה מפני כבודו וכתב הרא"ש בתשובה כלל ע"ו שאלת קצב רשע שבזה ת"ח או ש ל בדברים עד שנדהו ואותו רשע אמר אדרבה מה עונשו עונשו הראוי לו שיכריזו עליו שהיא מנודה וירחיקוהו ויעמוד בנדוי ל' יום ואח"כ יבקש מחילה ברבים לס"ג עד כאן לשונו: אח גדול בשנים שבזה וחרף לאחיו

דרכי משה

אז הוא מנודה לעולם אבל כ"ז שלא נתברר שגזר ר"ג על המגנה כ' יש רנו לדון בדבר ולהכריע דעתו כדי לזכות תקנתו ולומר שלא היה דעתו לנדות הם נה כ"כ שלא יועיל לו היתר דיודע הוא שא"א שלא יולדו פריצים שיעבירו לדבריהם גנותם ויודע היה שרא יולד אחריו גדול להתיר נידוי לבאים אחריו ובודאי אם עבר איש על נידויו בחיים ולא בא אליו להתיר נידויו אין לו היתר עולמית אבל באים אחריו לא כיון דא"כ לא הו"ל היתר ולא היינו זכורים לבדל מכנו תמיד ונמצאנו עוברים ואפי' אמר כל העובר יהא בנידוי לא אמר אלא שינהגו בו מכירו נידויו כמשפט כל דור ודור עד שיפייס באנא שא נא ויליקה ואח"כ כל בי' שבציבור שלוחי רבינו גרשון להתירו כי י"ל שלא גזר ר"ג אלא על הדור לנהוג בו נזיפה ונידוי לפי דעתם עכ"ר (כב) אמנם הרמב"ם בתשובה כתב דמי שמנדה לחבירו שלא כדין ב"ד חייבים לנדותו: (כג) וכ"ה בהר"ן פרק א"מ דף ש"ם וכתב מהרי"ק שורש

פרישה

(נד) בד"א במזיד פי' שהיה הנשבע הוא מזיד (נה) והרמב"ם כתב אם הוא שוגג אסור לנדותו לקרותו לב"ד ואם יתרו בו בפ"ב ואם היה מעשה בר"ל שייך לחוש על שאכל פירותיו ואמר כו' כן הוא ל' הרמב"ם: (נו) נידוי של שני הוא נידוי כו' דיימון נתחייב לו ולא נידוי וכו"ל אדרבה כו' עיין בב"י שהביאו · (נז) נידוי של שני הוא נידוי ודוקא שהשני הוא ג"כ צורבא מדרבנן וגם

חדושי הגהות

ט הב"ח תמה על זה דמלשון רבינו שכתב אחר דברי הסמ"ג והרמב"ם כתב וכולי ולא כתב וכן כתב הרמב"ם משמע שהרמב"ם פליג אהסמ"ג וממה שהעתיק בשמם אין במשמעות לשונו כלל דפליגי שהרי תרוייהו אמרו שאין לו לנדותו וכולי ולכן כתב הב"ח להגיה בדברי הסמ"ג אינו חייב לנדותו וכמו שהוא בסמ"ג עצמו דלפי זה שפיר פליג דמסמ"ג משמע שאינו חייב לנדותו אבל אם רצה רשאי ולהרמב"ם משמע שאסור לנדותו והדרישה וכה"ג הגיהו בסוף דברי הטור דצ"ל והרמב"ם כתב אם הוא שוגג אסור לנדותו וכמו שהוא בספרי הרמב"ם ואני בעניי לא הבנתי היאך אפשר לומר דפליגי הרמב"ם וסמ"ג הרי הרמב"ם פי"ב מה' שבועות כתב ג"כ הך בד"א במזיד וכו' וכתב ע"ז ואני אומר שאסור וכו' וכמו שהעתיק הב"י בשמו והמעיין בסמ"ג יראה שהעתיק ג"כ רק דברי הרמב"ם בכתבו וכלשונו אלא שבמקום שכתב הרמב"ם ואני אומר כתב הסמ"ג ואומר רבינו משה וא"כ במה יודע איפוא דפליגי בזה ונראה לענ"ד דמ"ש הרמב"ם ואני אומר אסור וכו' אין כוונתו לחלק עמ"ש בתחלה ד"ל דגם תחלת דבריו מסכימים שאסור לנדותו אלא שסתמו דבריהם והניחום לשני צדדי האפשרי והוא גילה וביאר בהדיא שאסור וגם דסמ"ג נראה שדרך אחריו בערבות דשונו תדע שהרי לא כתב ורבינו משה אומר אלא ואומר רבינו משה דלשון זה מורה שלא לרחוק בא אלא לפרש · מעתה י"ל דגם דטור לא העתיק רק לשון הסמ"ג וגם סוף דבריו שכתב והרמב"ם כתב וכו' הוא מדברי סמ"ג וכשום דרא נפקא לן מידי דלכ"ע אסור לנדותו לכן לא הקפיד בלשוני וכתב בתרוויהו אין לנדותו ולא העתיק לשון הרמב"ם אלא משום סיום דבריו שסיים אלא מזהירו וכו' כנלע"ד ואם נראה לדרוך תיבת לו שכתב רבינו אפשר לבאר הדברים יותר דאין לו משמע שאין עליו החיוב ואין לנדותו משמע שאסור לגמרי: י וכתב בסה"מ וכו' כ"כ סמ"ג בלאוין ס"ס רס"א:

דרכי

(נח) ונדת ת״ח הקטן בשנים לגדול בשנים בת׳ א״א הרא״ש ז״ל בתשוב׳ שנדויו נדוי תלמיד שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא אבל יכולים (נט) להלקותו ואי סנו שומעניה כגון שמתעסק בספרי מאינ״ן ושותה במיני זמר או שחביריו מתביישין ממנו וש״ש מתחלל ע״י עד שאומרים שרא ליה מריה לפלוני משמתינן ליה לשון הרמב״ם על כ״ד דברים מנדין האדם בין איש בין אשה ואלו הן · א׳ המבזה את החכם אפילו לאחר מותו · ב׳ (ס) המבזה שליח ב״ד · ג׳ הקורא לחבירו עבד · ד׳ המזלזל בדבר אחד מד״ס ואצ״ל מד״ת · ה׳

לאחיו הקטן ממנו בשנים וכו׳ כתב הרא״ש בתשובה שנדויו נדוי בכלל ט״ו וכתב דאע״ג דדרשו [כתובות כג ·] ואת לרבות אחיך הגדול יפה עשה שנדוהו דכיון שאינו נושא פנים בתורה אינו עושה מעשה עמך ומן הדין אינו חייב לכבדו : תלמיד שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא אבל יכולין להלקותו דברי רבינו אינן מדוקדקים דברישא כתב אין מנדין אותו בפרהסיא משמע הא בצנעא מנדין והדר כתב אבל יכולין להלקותו משמע אבל נדוי כלל לא ואפילו בצנעא ושמא י״ל דה״ק אבל יכולין להלקותו בפרהסיא משא״כ בנדוי דבצנעא אין בפרהסיא לא והרמב״ם כתב בפ״ו מהלכות ת״ת חכם זקן בחכמה וכן נשיא או אב״ד שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם אא״כ עשה כירבעם בן נבט וחביריו אבל כשחטא שאר חטאים מלקין אותו בצנעה שנאמר (הושע ד׳) וכשל גם נביא עמך לילה אע״פ שכשל כסהו כלילה ואומרים הכבד ושב בביתיך וכן כל ת״ח שנתחייב נדוי אסור לב״ד לקפוץ ולנדותו במהרה אלא בורחין מדבר זה ונשמטין ממנו וחסידי החכמים היו משתבחים שלא נמנו מעולם לנדות ת״ח ואע״פ שנכנסים להלקותו אם נתחייב מלקות ואפילו מכת מרדות נמנים עליו להלקותו עד כאן לשונו : ומ״ש אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם בפרק א״מ [יז·] אמר רב הונא באושא התקינו אב ב״ד שסרח אין מנדין אותו אלא אומרים לו הכבד ושב בביתיך חזר וסרח מנדין אותו מפני חלול ה׳ ופליגא דרשב״ל דאמר ת״ח שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא שנאמר וכשל גם נביא עמך לילה כסהו כלילה ופסק כרשב״ל משום דאיהו מריה דתלמודא עפי מרב הונא ועוד דבירושלמי שאכתוב בסמוך משמע כותיה וז״ש אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם כלומר אפילו חזר וסרח כמה פעמים ומ״ש אא״כ עשה כירבעם בן נבט וחביריו בירושלמי פ׳ אלו מגלחין רבי יעקב בר אידי בשם רב ששת נמנו באושא שלא לנדות זקן ואתיא כי הא דאמר רב שמואל בשם רבי אבהו זקן שאירע בו דבר אין מורידין אותו מגדולתו אלא אומרים לו הכבד ושב בביתיך יא ביומוי דרבי ירמיה אתא עקא על טבריא יב שלח בעי מגרתא דכספא גבי רבי יעקב בר בון יג שלח א״ל אדין לא שב ירמיה מרעתו ובקש לנדותו והיה רבי חייא בריה דרבי יצחק עטושיה יתיב תמן א״ל שמעתי שאין מנדין זקן אא״כ עשה כירבעם בן נבט וחביריו ומיהו קשה דמסיק התם א״ל יד דוגמא השקוה וכי כירבעם בן נבט עשה טו ונדין אלין לאלין ופשין אלין על אלין וצריכין משתריא אלין מן אלין ואפשר לומר שהוא ז״ל סובר דשלא כהלכה עשו דס״ל כרב הונא ולא קי״ל כותיה אלא כרשב״ל והיא דדוגמא השקוה ל״ק דאיכא למימר בצנעא נדוהו ומינה איכא למשמע דהא דאין מנדין דוקא בפרהסיא אבל בצנעה מנדין וכדמשמע מדרשב״ל ועובדא דר״א שברכוהו נמי איכא למימר דבצנעה ברכוהו ועי״ל בהסיא דר״א דמפני המחלוקת שאני : ומ״ש אבל כשחטא שאר חטאים מלקין אותו בצנעה בירושלמי פרק בתרא דהוריות רב אחא בשם ר״ל כהן משיח שחטא מלקין בב״ד של ג׳ אין תימר בב״ד של כ״ג עלייתו היא ירידה לו כלומר מפני שהוא בפרהסיא רשב״ל אומר נשיא שחטא מלקין אותו בב״ד של ג׳ ומשמע לרבינו דדין נשיא ואב ב״ד וחכם וזקן שוה דהא בכל חד מינייהו איכא חלול ה׳ כשמזלזלין אותו בפרהסיא והכי משמע קצת מדאמרינן על מאי דאמר רב הונא אב״ד שסרח אין מנדין אותו וכו׳ ופליגא דרשב״ל דאמר ת״ח שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא · ומ״ש ואומר לו הכבד ושב בביתך מפרש בירושלמי שהבאתי וגם בתלמודא דידן אמר הכי רב הונא ולא פליג עלה רשב״ל אלא במאי דאמר חזר וסרח מנדין אותו אבל לא במאי דאמר אומרים לו הכבד ושב בביתך והכי איכא לפרושי ליסנא דרשב״ל דאמר אין מנדין אותו בפרהסיא דהיינו לומר שאין אומרים פלוני יהא בנדוי אבל בצנעה מנדין היינו שאומרים לו הכבד ושב בביתיך שמלת פרהסיא אפשר לפרש נ״כ כאילו אמר בפי׳ כלו׳ שאין מנדין אותו בפירוש אלא בצנעא כלומר בהעלם שאומרים לו הכבד ושב בביתיך :

ב״ה כתב הריב״ש בח״ג סימן קנ״ח עובר על החרם באונס לא הוה עבריין· ואם הסכימו שלא לצחק וצוה לו המלך לצחק ולא סיבב הוא הדבר הוי אונס ואין ראוי לאסור עליו המעות שהרויח אם לא פירשו בהסכמה וכתב עוד שם יש צד להקל בחרם מבשבועה שמתירין בלא פתח וחרטה ואפילו במקום הרב אלא שצריך שיהיו שם המחרימים או כנגדם החשובים כמותם ואם החרימו בפניו אין מתירים לו אלא בפניו : וכתב עוד שם בשם הרמב״ן שיש צד חמור בחרם מבשבועה שהמושבע מפי אחרים ולא ענה אמן אינו כלום בשבועת בימוי אבל בחרם אע״פ שלא קבל עליו ואפילו לא היה שם בשעת גזירה כיון שב״ד ראשים להחרים הוי החרם חל עליו וכן הדין באנשי העיר אם הסכימו רובם במעמד טובי העיר והחרימו חרם שלהם חל על החייבים לילך בתקנתם ואם המוחרם מיקל ראשו בדברים אסורים למוחרם גורם רעה לעצמו ובזה אמרו אין החרם מתקיים בפחות מי׳ לפי שאינה צבור אלא ב״ד שהוא במקום צבור : ומ״ש וכן כל ת״ח שנתחייב נדוי אסור לב״ד לקפוץ לנדותו וכו׳ בפרק אלו מגלחין מר זוטרא חסידא כי מחייב צורבא דרבנן שמתא משמית נפשיה והדר משמית לדידיה הרי שהיה מנדה לפעמים לצורבא מרבנן ורב יהודה נמי שמית לההוא צורבא דרבנן דסנו שומעניה כדאיתא בפ׳ אלו מגלחין וכי היכי דלא ליפלוג אדרשב״ל דאמר ת״ח שסרח אין מנדין אותו ואמאי דאמר בירושלמי אין מנדין זקן אא״כ עשה כירבעם בן נבט וחביריו נ״ל דההיא דר׳ שמעון בן לקיש וירושלמי בחכם זקן בחכמה כלומר שהוא מופלג בחכמה והיא דמר זוטרא בחכם שאינו מופלג בחכמה דההוא מנדין אותו מהרה כדאשכחן במר זוטרא שהיה מצטער על שהיה צריך לנדותו והיה מנדה עצמו תחלה להראות שהיא היה מצטער בצערו ולא כתב הרמב״ם שינדה עצמו תחלה כדמר זוטרא כי היא מדת חסידות הוה ומ״מ יש ללמוד משם שאין לב״ד לקפוץ ולנדותו במהרה · ומ״ש וחסידי החכמים היו משתבחים שלא נמנו מעולם לנדות ת״ח אע״פ שנמנים עליו להלקותו בפ׳ אלו מגלחין אמר רב פפא תיתי לי דלא שמתי צורבא מרבנן מעולם אלא כי קא מחייב צורבא מרבנן שמתא היכי עביד כי הא דבמערבא מימנו אנגידא דצורבא מרבנן ולא מימנו אשמתא ומ״ש ואפילו מכת מרדות נמנים עליו להכותו כלומר אפילו לא עבר אלא על דברי חכמים נמנים עליו להכותו מכת מרדות וזה מבואר בפ׳ מקום שנהגו (נב ·) מההיא דבר נתן אביה אחא מבי רב לפומבדיתא בי״ט ב׳ של עצרת : ומ״ש רבינו ואי סנו שומעניה כגון שמתעסק בספרי מאינ״ם ושותה במיני זמר וכו׳ בפ׳ אלו מגלחין אעובדא דההוא צורבא מרבנן דהוו סנו שומעניה ושמתיה רב יהודה כתב הרא״ש דהוו סנו שומעניה פרש״י שהיה ש״ש מתחלל על ידו כגון הא דגרסינן בפ״ה (פו·) ה״ד מי שיש בידו חלול השם כל שחביריו מתביישים משמועתו ה״ד דאמרי שרא ליה מריה לפלניא וכגון אלישע שהיה מתעסק בספרי מאינ״ם ושותה במיני זמר וכל צורבא מרבנן דעביד הני עובדי מתקרי סנו שומעניה : לשון הרמב״ם על כ״ד דברים מנדין את האדם וכו׳ בפ״ו מהלכות ת״ת והוא מימרא דריב״ל בפ׳ מי שמתו (דף יט ·) ובירושלמי בפרק אלו מגלחין : ומ״ש ואלו הן · א׳ המבזה את החכם אפילו לאחר מותו וכו׳ מימרא כלשונה בירושלמי פ׳ אלו מגלחין ובגמרא דידן פ׳ מי שמתו כמו שאמרינן דמספר אחר מטתן של ת״ח מנדין אותו כי ההיא דתנן אין משקין לא את הגיורת ולא את השפחה המשוחררת וחכ״א משקין א״ל מעשה בכרכמית שפחה משוחררת שהיתה בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון אמר להם דוגמא השקוה ונדוהו ומת בנדויו וסקלו ב״ד את ארונו וכתוב בקונט׳ המבזה את החכם מנדין אותו והוא שראוי להורות ויגע בתורה : ב׳ המבזה שליח ב״ד בפרק י׳ יוחסין (ע:) בעובדא דרב יהודה דשמתיה לההוא גברא אמר ליה רב נחמן מ״ט שמתיה מר א״ל חציף דליעד שלוחא דרבנן : ג׳ הקורא לחברו עבד בס״פ דקדושין (כח ·) : ד׳ המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים עדיות פ״ה ופ׳ מי שמתו את מי נדו את אלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים ובפ׳ הדר (סג:) רבינא שמתיה לההוא גברא דקטר תמרה

ויפה עשה שנדהו כיון דמן הדין אינו חייב לכבדו : **תלמיד** שסרח וכו׳ בפ׳ א״מ א״ר הונא באושא התקינו אב״ד שסרח אין מנדין אותו אלא א״ל הכבד ושב בביתך חזר וסרח מנדין אותו מפני חלול השם ופליגא דר״ל דאר״ל ת״ח שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא שנאמר וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה כסהו כלילה ופסק כר״ל דאין מנדין אותו בפרהסיא לעולם אפילו חזר וסרח ומיהו בצינעא א״ל הכבד ושב בביתך דהיינו נדוי בצינעא וכדס״ל לרב הונא היכא דסרח פעם אחת כך הוא לר״ל בחזר וסרח והוא כיסוי כלילה ופרש״י כסהו. אל תבזה אותו בפרהסיא · כלילה. שחשכה ואין אדם רואה : ומ״ש אבל יכולים להלקותו פירוש אפילו בפרהסיא מלקין אותו וכדאמר רב פפא לשם תיתי לי דלא שמתי צורבא מרבנן מעולם אלא כי קא מחייב צורבא מרבנן שמתא היכא עביד כי הא דבמערבא מימנו אנגידא דצורבא מרבנן ולא מימנו אשמתא ודקדק רבינו שכתב אבל יכולים להלקותו כלומר אם נראה לב״ד דלא ניתקן בהיכלה במה שא״ל בצינעא הכבד ושב בביתך וצריך לפרסם הענש יכולים להלקותו בפרהסיא והב״י האריך לבאר דברי הרמב״ם בזה ע״ש : ומ״ש ואי סני שומעניה כגון שמתעסק בספרי מאינ״י וכו׳ כך פירש הרא״ש אעובדא דצורבא מרבנן דהוו סנו שומעניה דשמתיה רב יהודה בפרהסיא כדמוכח התם דלא תקשי אהך דר״ל דת״ח שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא דסנו שומעניה חמיר טפי דהיינו כגון שמתעסק בספרי מאינ״י וכו׳ דהו״ל כמעשה ירבעם בן נבט וחביריו ואיתא בירושל׳ דא״ל לר׳ חייא בריה דר׳ יצחק עטושיה לר׳ ירמיה שביקש לנדות לר׳ יעקב בר בון דשלח ליה דברי בזיון עדיין לא שב ר׳ ירמיה מרעתו וא״ל שמעתי שאין מנדין זקן אא״כ עשה כירבעם בן נבט וחביריו וכן פסק הרמב״ם ריש פ״ו דהל׳ ת״ת · כתב ב״י דכתוב בקונטריסים דהא דאמ׳ אם פייסיה לבעל דיניה מתירין אותו מיד דוקא שלא זלזל בנידויו ובחרמו אלא עמד כמו מוחרם או מנודה אבל אם זלזל בנדויו ובחרמו צריך לנהוג איסור כימים שנהג בהם היתר קודם שיתירוהו כמ״ש בנדרים ובנזירות אא״כ הוא שוגג דאז לא זלזל בחרם וכ״כ הר״ן בתשובה וכו׳ וכן פסק בש״ע כאן בסב״ח וז״ל אם זלזל בנידויו ובחרמו צריך לנהוג איסור כימים שנהגו היתר קודם שיתירוהו עכ״ל ומיהו ודאי דאפילו אם נהג היתר יותר מל׳ יום א״צ לנהוג איסור אלא ל׳ יום וכן מבואר בתשובת הר״ן שהביא ב״י כאן דפשיטא דנדוי שהוא מדרבנן לא חמיר טפי מנזירות דהוי דאורייתא דבנזירות מרובה אף על פי שנהג היתר כמה ימים דיו שינהג איסור שלשים יום כיון דסתם נזירות שלשים יום א״כ נדוי דהוא דרבנן דסתמו נמי שלשים יום כל שכן דדיו כשינהג איסור שלשים יום אבל קשה טובא שפסק זה דש״ע כאן הוא הפך מה שפסק בש״ע סימן ר״ח שכתב לשם דאם עבר על נדר גמור דאורייתא במזיד אין מתירין לו אא״כ ינהג איסור כימים שעבר עליו ונהג בו היתר וכו׳ בד״א שצריך לנהוג איסור כימים שנהג בהם היתר בימים מועטים אבל במרובים דיו שלשים יום מי שעבר על נדוי א״צ לנהוג איסור כימים שנהג בהם היתר מפני שנדוי הוא מדרבנן עד כאן לשונו דהיינו כתשובת הריב״ש שהביא ב״י בפנים ופשיטא דר״ל דא״צ לנהוג איסור כלל אפילו שעה אחת דאל״כ אלא צריך לנהוג ל׳ יום קאמר במרובים א״כ אין חלוק בין נדר לנדוי שהרי גם בנדר כך הדין דבמרובים דיו בשלשים וכ״כ ב״י בפנים וז״ל ולענין הלכה נקטי׳ ככל הנך רבוותא דשרו בל׳ יום עכ״ל אלמא דבנדוי דרבנן א״צ לנהוג אפילו שעה אחת ואפילו עבר במזיד דאי בשוגג אפילו בנדרים א״צ לנהוג איסור אפילו שעה אחת כמפורש בכל המפרשים שהביא ב״י ונראה ליישב דודאי בנדוי דרבנן אפילו עבר במזיד אין צריך לנהוג איסור אפילו שעה אחת מיהו אין זה אלא כשעבר במזיד מפני שאי אפשר לקיים נדרו כגון שנדר מן הדגן שאי אפשר לו לחיות בלא דגן וכיוצא בזה דחשוב קצת כמו אונס אבל כאן מדבר בדבר שאפשר לו לקיים אלא שמזלזל בנדויו שאומר איני חושש לנדוי ולחרם האמירו בו שצריך לנהוג איסור במרודים לפחות ל׳ יום · ודו״ק ועיין במ״ש בסמוך :

לשון הרמב״ם על כ״ד דברים מנדין אותו וכו׳ מימרא דריב״ל בפרק מי שמתו : ומ״ש ד׳ המזלזל בדבר אחד מד״ס וא״צ״ל מד״ת הקשה הר״ן בר״פ

פרישה

וגם לא יפה תלמיד של רמסון דהל״כ אסור פ״ל ברמית מב״ד כ״כ מסריק (פורש קכ״ס יק״ש) הגדול פרי אינו עושה מעשה עמך שאינו נושא פנים בתורה ומן הדין אינו חייב לכבדו אפרי״י : וכ״י ותפ״ש הכימו : (נח) ונדה תלמיד קטן בשנים לגדול כו׳ ואפ״ג דדרשו ואת לרבות אחיך (נט) להלקותו פי׳ בפרהסיא משא״כ בנידוי דבצנעא אין בפרהסיא לא כ״י ומ״ש : (ס) המבזה שליח

חדושי הגהות

יא ביומוי דר׳ ירמיה אתא צרה על טבריא והיו צריכין ממון לפייס האויבים : יב שלח בעי מגרתא דכספא וכו׳ בצ״ל פי׳ ר׳ ירמיה היה רוצה מר׳ יעקב בר בון מגורה של כסף לצורך הממון : יג שלח ר׳ יעקב וא״ל לר״י עדיין לא שב ירמיה מרעתו לתבוע ממון מן החכמים וביקש רבי יעקב לנדותו וכו׳ א״ל רבי חייא שמעתי שאין מנדין וכו׳ : יד א״ל ר׳ יעקב לר׳ חייא הרי עקביא (בעדיות פ״ה) דאמר התם רק דוגמא השקוה ואעפ״כ נידו אותו וכי בזה עשה כירבעם בן נבט אלא ע״כ דהכל ענין מנדין העובר על דברי חכמים ואפי׳ זקן · טו ונדין אילן לאילן (היה מנדה רבי יעקב לרבי ירמיה ורבי ירמיה את רבי יעקב על שנידוהו שלא כדין) וחשו אילן על אילן (כל אחד היה חושש ומקבל נידוי חבירו) וצריכין משתריא חד

ה' מי ששלחו לו ב"ד (סא) וקבעו לו זמן ולא בא · ו' מי שלא קבל עליו את הדין (סב) מנדין אותו עד שיתן · ז' מי שיש ברשותו דבר המזיק שיכור הנזק · ח' המוכר קרקע שלו לנכרי מנדין אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבא מן הנכרי לישראל חבירו בעל המיצר · ט' המעיד על ישראל בערכאות של עכו"ם (סג)[יג] והוציא ממנו ממון בעדותו שלא כדין מנדין אותו עד שישלם · י' טבח כהן שאינו מפריש המתנות ונותנן לכהן אחר מנדין אותו עד שיתן · י"א המחלל י"ט שני של גליות אף על פי שהוא מנהג · י"ב העושה מלאכה בע"פ אחר חצות · י"ג המזכיר ש"ש לבטלה או לשבועה בדברי הבאי · י"ד (סד) המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ · ט"ו (סה) המביא את הרבים לידי חילול השם · ט"ז המחשב שנים וקובע חדשים בח"ל · י"ז (סו) המכשיל העור · י"ח המעכב את הרבים מלעשות מצוה · י"ט טבח שיצתה טרפה מתחת ידו · כ' [יד] טבח שלא הראה בדיקת סכינו לחכם · כ"א המקשה עצמו לדעת · כ"ב מי שגרש אשתו ועשה בינו ובינה שותפות או משא ומתן המביאין להזקק זה לזה (סז) כשיבואו שניהם לבית דין מנדין אותם · כ"ג חכם ששמועתו רעה · כ"ד (סח) [טו] המנדה למי שאינו חייב נדוי

צורבא

כר"פ מקום שנהגו דבקצת דוכתי אמרינן דמאן דעבר אדרבנן משמתינן ליה וכדתנן פ"ד דעדיות את מי נידו את א"ב חנוך' שפקפק בט"י ובריש הדר רבינא שמית לההוא גברא דקטר חמרא בדקל בשבת וקא משתמש במחובר ובקצת דוכתי אמרינן דלקי משמע אבל שמותי לא ותירץ דבמילתא בעיקרו דרבנן משמתין במילת' דעיקרו דאורייתא והוא עבר על מה שאסרו בו חכמים מכין אותו מכת מרדות ובספר כ"מ תירץ דמפקפק בדבר מד"ס חמיר טפי מעובר על דבר מדבריהם ולפיכך אע"פ שהעובר אינו חייב אלא מכת מרדות המפקפק והמזלזל חייב נדוי והיא דפ' הדר לא נידהו אלא מפני שזלזל דרמא ביה קלא ולא אשגח ביה וזהו שדקדק רבינו וכתב המזלזל ולא כתב העובר עכ"ל ובדרך זה כתבתי בסמוך ליישב הפוסקים דש"ע דנראין לכאורה דסתרן אהדדי :

ומ"ש ו' מי שלא קבל עליו את הדין מנדין אותו עד שיתן הקשה ב"י דהא מיד כשיצא דין אף על פי שעדיין לא נתן מתירין לו נדויו ואם כן ה"ל לומר עד שיקבל עליו את הדין ונרא' דהרמב"ם שכתב כך הוא לפי שהרי כשנשלם הזמן שנתנו לו ולא עשה ציווי ב"ד אלא אמר איני רוצה לשלם מנדין אותו ועומד בנדויו עד שישלם לו חובו או עד שיטעון שאין לו כלום וישבע על זה כדכתב בחושן משפט סימן ק' ס"ה לכך כתב עד שיתן ולשון קצרה נקט :

ומ"ש י"ז המכשיל את העור פי' הראב"ד כגון המכה את בנו הגדול עד כאן לשונו וטעמו דאינו ר"ל כפשוטו אלא כגון המכה את בנו הגדול דאשכחן בפ' אלו מגלחין באמתא דרבי דהות מנדה למכה בנו הגדול דקא עבר משום ולפני עור לא תתן מכשול אלמא דאין המקרא כפשוטו שנותן מכשול לפניו כדי שיפול אלא משל הוא על מי שגורם שיעשה חבירו עבירה ומכה בנו הגדול לאו דוקא אלא ה"ה שאר דברים וז"ש הראב"ד כגון וכו' :

ומ"ש המנדה למי שאינו חייב נדוי וא"ל איפך שלא היה חייב נדוי שם בעובדא דריש לקיש שהיה מנדה למי אדרבא ואמרו לו בני בית המדרש של ר"ל אינו נדוי של האחר הוי נדוי והקשה הראב"ד דלא היה לו למנותו כאן דבכה"ג לא הוי ב"ד נזקקין לנדות לר"ל אלא דאותו שנדהו ר"ל הקפיד על כבודו ונדהו לר"ל ונדויו נדוי ותירץ ב"י שהרמב"ם סובר שאף ע"פ שלא היה מנדה אותו אם היה בא לפני ב"ד להתרעם שנדהו שלא כדין הם היו מנדין אותו עכ"ל . ולפעד"נ דעת הרמב"ם דהכריח לפרש כך דאי איתא דאם היה בא לב"ד להתרעם עליו לא היו מנדין אותו כ"ש דהוא עצמו אין לו כח למיעבד דינא לנפשיה לנדות אותו דאפי' לגבי ממון לא מצי למיעבד דינא לנפשיה אע"פ שברור לו שהדין עמו אם לא יוכל לברר שהדין עמו כ"ש גבי נדוי שאין לו רשות למיעבד דינא לנפשיה לנדותו ושיהא מנודה לכל ישראל כיון שאם בא לב"ד לא היה חייב נדוי אלא בע"כ שאם היה בא לב"ד היו ב"ד מנדין אותו השתא ניחא דמצי נמי למיעבד האי דינא לנפשיה לנדות אותו כיון דגליי וברור הוא שהדין עמו והוא מנודה לכל ישראל ומשום הכי א"ל לריש לקיש דשלו הוא נדוי כלומר שהוא מנודה לכל ישראל וצריך לילך לגבי נשיאה וכ"כ רבינו בסמוך דפי' הראב"ד דבמילתא דפסיקא ליה כההוא דקורא לחברו עבד עביד דינא לנפשיה לנדותו והוא מנודה לכל ישראל ואם אין הדבר פסוק אינו מנודה אלא לו לבדו ודכוותא בתלמיד שנידה לכבודו שאם בא לב"ד לא היו מנדין אותו דאין ב"ד מנדין אלא המבזה את החכם וזהו שראוי להורות ויגע בתורה אבל לא במבזה את התלמיד

ומשום

חמרא בלינתא בשבת והקשה הר"ן בר"פ מקום שנהגו דבקצת דוכתי אמרינן דמאן דעבד אדרבנן משמתינן ליה ובקצת דוכתי אמרינן דלקי משמע אבל שמותי לא ותירץ דבמלתא דעיקריה דרבנן דכי עקר ליה קא עקר לה לכולה מצוה משמתינן ליה אבל בדבר שעיקרו מן התורה והוא עובר על מה שאסרו בו חכמים מכין אותו מכת מרדות · ה' מי ששלחו לו ב"ד וקבעו לו זמן ולא בא בירושלמי פרק אלו מגלחין ובבבלי פרק הגוזל בתרא [דף קיב :] ושיעור קביעת הזמן לדר במדינה או בכפרים נתבאר בדברי הרמב"ם פ' כ"ה מהלכות סנהדרין ובטור ח"מ סימן י"א · ו' מי שלא קבל עליו את הדין מנדין אותו עד שיתן בפרק הגוזל ומאכיל [דף קיג ·] ויש לתמוה על הרמב"ם במ"ש עד שיתן דהא אסיקנא התם מאן דכתב עליה פתיחא משום דלא ציית דינא כיון דאמר צייתנא קרענא ליה והוא עצמו פסק כן בפכ"ה מהלכות סנהדרין וצ"ל דלפי שאין כאן עיקר מקום דין זה לא חש למידק וסמך על מ"ש שם ואפשר שהשמיענו כאן שאם אחר שאמר צייתנא דינא ראיתוהו נשמט מלפרוע מנדין אותו עד שיתן · ז' מי שיש ברשותו דבר המזיק וכולי ספ"ק דב"ק [ד' טו :] וס"פ אלו נערות [מא :] · ח' המוכר קרקע שלו לנכרי וכולי בפרק הגוזל ומאכיל [קיד ·] מימרא דרב אשי וכתב הרמב"ם דין זה בפי"ב מה"ש ורבינו כתב בטח"מ סי' קע"ה · ט' המעיד על ישראל בערכאות של עכו"ם וכולי מימרא דרבא שם [קיג :] · י' טבח כהן שאינו מפריש המתנות וכולי בפ' הזרוע [קל"ב :] מימרא דרב חסדא · י"א המחלל י"ט שני של גליות אע"פ שאינו אלא מנהג ר"פ מקום שנהגו [נב ·] מימרא דרב ושמואל · י"ב העושה מלאכה בע"פ אחר חצות פשוט שם · י"ג המזכיר ש"ש לבטלה וכולי בפ' קמא דנדרים [ז :] · י"ד המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ בפרק מי שמתו [יט ·] ובספ"ב די"ט [כג ·] ובפרק מקום שנהגו [נג ·] תודוס איש רומי שהנהיג את בני רומי לאכול גדיים מקולסים בלילי פסחים שלחו ליה אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נידוי שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ כלומר שהרואה סבור שהקדישו לשם פסח · ט"ו המביא את הרבים לידי ח"ה בפרק אלו מגלחין ירושלמי קאמר אעובדא דחוני המעגל דשלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי תמן תנינן שלח לו שמעון בן שטח א"ל צריך אתה להתנדות שאילו נגזרה גזרה כשם שנגזרה גזרה בימי אליהו לא נמצאת מביא את הרבים לידי חילול השם וכל המביא את הרבים לידי חלול השם צריך נדוי · י"ו המחשב שנים וקובע חדשים בח"ל בסוף ברכות [סג ·] כשירד חנניה בן אחי ר' יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בח"ל שגרו אחריו ב' תלמידי חכמים א"ל לכי ואמרו לו בשמנו אם שומע מוטב ואם לאו יהא בנדוי וכל כך למה כי מציון תצא תורה · י"ז המכשיל העור בפרק אלו מגלחין [יז ·] אמתא דרבי חזיתיה לההוא גברא דהוה מחי לבריה רבה אמרה ליהוי ההוא גברא בשמתא דקא עבר משום לפני עור לא תתן מכשול כלומר שמא יבעט באביו מתוך שהוא גדול ונמצא מכשילו ואמרינן התם דלא נהגו חכמים קלות ראש בנדויה וכתוב בקונדריסין דלא איקרי גדול להאי ענינא אלא עד כ"ב שנין או כ"ד שנין כדאמרי' בפ"ק דקדושין [ל ·] ידך על צוארי בנך משיתסר ועד כ"ב שנין ואמרי לה מי"ח ועד כ"ד · י"ח המעכב את הרבים מלעשות מצוה ירושלמי פרק אלו מגלחין תמן תנינן שלח לו ר"ג אם תעכב אתה את הרבים נמצאת מכשילן לעתיד לבא לא נמצאת מעכב את הרבים מלעשות מצוה וכל המעכב את הרבים לעשות מצוה צריך נדוי · י"ט טבח שיצתה טרפה מתחת ידו פרק זה בורר [דף כה ·] ההוא טבחא דנפק טרפה מתותי ידיה שמתיה רב נחמן · כ' טבח שלא הראה בדיקת סכינו לחכם פ' קמא דחולין [יח ·] ההוא טבחא דלא הוה מסכיניה קמיה דרבי' בר חיננא שמתיה וכבר נתבאר בסימן י"ח שדין זה אינו נוהג עכשיו · כ"א המקשה עצמו לדעת מימרא דרב פרק כל היד [יג ·] · כ"ב מי שגירש אשתו ועשו בינו ובינה שותפות וכו' בפרק שני דכתובות [כח ·] מימרא דרב פפא · כ"ג חכם ששמועתו רעה פרק אלו מגלחין ההוא צורבא דרבנן דהוו סנו שומעניה ושמתיה רב יהודה · כ"ד המנדה למי שאינו חייב נדוי שם בעובדא דרשב"ל הוה מנטר פרדסא שכתבתי לעיל · והקשה הראב"ד על הרמב"ם למה מנה זה כאן כי הדברים שהוא מונה ב"ד צריכים לנדותו ובכה"ג לא היו ב"ד נזקקין לנדות לרשב"ל אבל אותו שנדה והקפיד על כבודו נדוו נדוי עד כאן לשונו וי"ל שהרמב"ם סובר שאף על פי שלא היה מנדה אותו אם היה בא לב"ד להתרעם שנידוהו שלא כדין הם היו מנדים אותו :

כתב הראב"ד ויש אחרים הרבה חכם שהורה להתיר מים שאין להם סוף לינשא לכתחלה וכן מי שעובר על נדרו כל ב"ד שנזקק לו להתירה בר שמתא הוא ואיכא לתמוה טובא עד כאן לשונו · והיא דחכם שהורה להתיר מים שאין להם סוף וכו' הוא בסוף יבמות [דף קכא ·] וכתבה הרמב"ם בסוף הלכות גירושין והיא דב"ד שנזקק לשאלה מי שעבר על נדרו הוא בספ"ב דנדרים [כ :] וכתבה הרמב"ם פרק ג' מהלכות נזירות · ועוד אחרת כתב רבינו ירוחם בשם הראב"ד בני אדם העושים מלאכה

בעוד

דרכי משה

שורש קכ"ח דלמדן יכול לומר אדרבא אע"פ שאינו נסמך ובהג"ה מרדכי סוף קידושין ע"א דף תרס"ה דתלמיד אינו יכול לומר אדרבא נגד רבו אלא יתנהג נזיפה בעצמו וע"ש שהאריך בזו בתשובה וכ"ע מהרי"ק שורש ק"ע דאם נתני ב"ד רשות לתלמיד יכול לומר אדרבא נגד הרב :

וכתב

דרישה

בסמוך וע"ל ר"ס שמ"א פירש רבינו דתני שלמד מעצמו דמתני שלא שמש ת"ח ור"ל שלמד מהם סברא דהיינו תלמוד ובש"ע שם פי' דתני ר"ל שקרא ושנה ועדיין לא שנה לתלמידים דמשמע ר"ל שלומד לאחרים עכ"ה) : [יג] והוציא ממנו ממון בעדותו פי' על פיו לבדו כו' וכ"ע דהכא פסק הש"ע כמ"ש רבינו דמנדין אותו עד שישלם ובח"מ ר"ס כ"ח פסק הש"ע דמנדין אותו אבל אינו חייב לשלם אם לא שידוע שהעיד שקר העיד ואין לומר דכאן מיירי דידוע שהעיד שקר דלאו דינא משא"כ בדין ישראל שלא בא לידי הוצאת ממון בעד אחד דאכתי קשה למה מנה כאן בכל דברים דמנדין עליהן לזה שהעיד שקר ולא מנה לזה שאמת העיד שג"כ מנדין אותו אלא שאין מוציאין מידו ומדין הוצאת ממון לא איירי הכא ועיין בסמ"ע בח"מ סימן כ"ח דכתבתי ישוב לזה : [יד] טבח שלא הראה סכינו לחכם כתב מהרי"ק (שורש ק"ג) כ"כ וכ"כ הג"מ סוף קדושין דף תרס"ה ובשורש כ"ד כתב דהיינו דוקא בשטוען ברי דאל"כ אין מנדין עד שיודע הדבר בעדים כשרים ובראיה ברורה עכ"ה) דא"צ לענין נידוי עדות וראיה גמורה וברורה אלא אומד הדעת באמת הדברים ואפי' אשה וקטן נאמנים אם הדעת נותן שאמת הדבר : [טו] המנדה למי שאינו חייב נידוי כה"ג פירושו דוקא שידע שאינו חייב נידוי כי הא דר"ל דמופקר קרן אבל טורח שנידה משום שהוא סבור שהוא ראוי לנדות אע"פ שטעה אין לנדות המורה וכן הסכמתי לגדולי מ טעריך ושלים מליטור חיים הגלוב בר אליעזר מ"ו . והראב"ד ז"ל מנה עוד שלשה חכם שהורה להתיר לינשא לכתחלה במים שאין להם סוף · וכן מי שעבר על נדרו ב"ד שנזקק להתירו מנדין אותו עד שינהוג איסור ימים שנהג בהם היתר · וכן העושה מלאכה בעוד שהמת בעיר קודם שנקבר וליכא חבורתא כמתא . והא דאמרינן שהמנדה מי שאינו חייב נידוי הוא בנידוי י"מ כששום ת"ח אותו שאינו חייב נידוי אבל אם הוא ע"ה והמנדה ת"ח אע"פ שנידהו שלא מפני שביזה אותו אינו חייב נידוי כת"ח ומההיא דר"ל ליכא לסבירא ראיה שאם נידה ת"ח גדול ממנו תדע שהרי הצריכוהו ללכת לפני נשיא ואם לא היו מסופקים באם גדול למה ילך לבני נשיא יותיר אותו הכמות שבהם עד כאן לשונו ר"ן דף ט"ם מ"ו : המנדה לצורך עצמו אפי' תלמיד חכם אין נידויו נדוי אבל אם ראובן חייב לשמעון ראובן והיה לפנוע וכלך שמעון ונדהו לא מבעיא אם שמעון זה ת"ח שנידויו נידוי אלא אפי' כל אדם שאינו ת"ח בכה"ג מהוי

נדוי

פרישה

שליח ב"ד בח"מ סימן ח' : (סא) וקבעו לו זמן ולא בא עיין בח"מ סימן י"א : (סב) מנדין אותו עד שיתן פי' עד שיאמר שיתן ועיין בב"י ובח"מ סימן י"ט : (המוכר קרקע פ"ל בח"מ סימן קע"ה עכ"ה) : (סג) והוציא ממנו ממון בעדותו פי' על פיו לבדו גורם ועיין בדרישה : (המזכיר ש"ש לבטלה תימה למה לא מביא ג"כ מי שלא מזכיר ואולי סולק על ר"מ וסבור שהוא מה לא כנידוי וכ"ע רש"ל עכ"ה) : (סד) המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ כמעשה בתודוס שהנהיג לאכול גדיים מקולסים בלילי פסחים שלחו ליה אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נידוי כו : (סה) המביא את הרבים לידי חלול כמעשה דחוני המעגל בב"י · (סו) המכשיל העור כגון המכה בנו הגדול מכ"ב שנים שמא יבעט באביו : (סז) כשיבאו שניהם לב"ד מנדין אותו עיין בסמ"ע ס"ס קי"ט שם כתבתי דמיירי אפי' לא נשאת לאחר בנתיים והוא בשעשו שותפות יחד ובאו שניהם לב"ד אבל לבעם לבית הכ"ג אוס' : (סח) המנדה למי שאינו חייב נידוי שאם לא היה הוא עצמו אומר אדרבה אלא בא לב"ד

הב"ד

חדושי הגהות

(היו מצריכין להתיר זה את זה) כל זה הועתק מספר קרבן העדה שחיבר על הירושלמי : טו בגמ' איתא פסלית ר"ג אבל גירסת הרי"ף הוא שמתיה רב נחמן בגרתא :

(סט) צורבא דרבנן עביד דינא לנפשיה במה דברים אמורים במלתא דפסיקא ליה פירש רש״י אפילו לדון להוציא ממנו ממון ולנדותו אם לא יתן לו והראב״ד כתב ודאי בענין ממון אינו יכול לדון לעצמו אבל מי שמפקיר עצמו כנגדו ואם הדין פסוק כההוא דהקורא לחברו עבד שהוא בנדוי יכול לנדותו והוא מנודה לכל ישראל ואם אין הדבר פסוק אינו מנודה אלא לו לבדו כתב הרמב״ם המבזה את החכם אפילו בדברים אם יש עדים בדבר בית דין מנדין אותו ברבים וקונסין אותו (ע) ליטרא זהב בכ״מ ונותנין אותו לחכם והמבזה החכם ברבים אפי׳ לאחר מיתה ב״ד מנדין אותו והן מתירים לו כשיחזור בתשובה אבל אם החכם חי (עא) אין מתירין לו עד שירצה החכם שנדוהו בשבילו וכן החכם בעצמו מנדה לכבודו לע״ה שהפקיר כנגדו ואין צריך לא עדים ולא

בעוד שיש מת בעיר ועדיין לא נקבר חייבים נדוי אא״כ יש חבורות בעיר כדאיתא פרק אלו מגלחין עכ״ל. ואין מכל אלו תפוסה על הרמב״ם דכל הני הוה בכלל מ״ש המזלזל בדבר אחד מד״ס ואצ״ל מד״ת: כתוב בקונדריסין ומלבד אלו הכ״ד מנוי במקומות אחרים והם מי שעשה קלים ותמורים או ג״ש לעקור דבר מן התורה או שואל דבר שא״א והיא בהקומץ רבה [לג.]: והמגיס דעתו כלפי שמים מעובדא דחוני המעגל והיא בגזול אטה [קיג.] וכן ת״ח שמחזיק במחלוקת כנגד הרבים שמנדין אותו כדי שלא ירבו מחלוקו׳ בישראל ומייתי לה פרק הזהב [דף נח.] וספ״ק דשבת [יט:] איכא אחרינא ההוא תלמידא דאורי י׳ במתא דארגיז כר״ש שמפיה רב המונא משום דבאתריה דרב הוה לא איבעי ליה למעבד הכי ובסוף מציאת האשה [דף סט.] איכא אחרינא בשמתא ליהוי מאן דלא יימר ליה מנן ממקרקעי או ממטלטלי ובפ״ק דקידושין [ד׳ כה:] איכא אחרינא סבי דבי זוגים לא אתו לפירקא דרב חסדא א״ל לרב המנונא זיל נגעינהו ובפרק ר״א דמילה [קל.] איכא אחרינא קרבי רישא דטוסא בשלבס א״ל אמאי לא תשמתינהו. והמזלזל בנטילת ידים והיא במסכת עדיות וירושלמי העושה דבר שלא כשורה צריך נדוי וכן בבבל שאין דנין דיני קנסות כתב הרי״ף מנהג בב׳ ישיבות שמנדין אותו עד דמפייס בעל דיניה והגאונים כתבו אחרת אומן המכוון מלאכתו במועד דאמרינן שתאבד ואין המלאכה שלו וממון אין לקונסו בכדי שוויה שקונסין אותו בשמתא ונדוי עכ״ל ואין מכל אלו תפיסה על הרמב״ם דכולהו כי דייקת בהו הוו בכלל כ״ד דברים אלו שהמגיס דעתו כלפי שמים היינו היא דמביא רבים לידי חילול השם ומי שיש לו עירעור עם חבירו ומסר אותו דבר למלך הוא בכלל מי שלא קבל עליו את הדין ות״ח שמחזיק במחלוקת כנגד הרבים הוא בכלל המבזה את החכם דרבים לגבי יחיד הו״ל כרב אבל תלמיד והיא דספ״ק דשבת והיא דפ״ק דקידושין הוו נמי בכלל המבזה את החכם והיא דפרק מציאת האשה אינה ענין לכאן דהכא לא מני אלא מי שעושה דבר שב״ד מנדין אותו עליו ושם לא היה אלא שגזר עליו שמתא שילך ויאמר אותו שליחות והיא דפרק ר״א דמילה והמזלזל בנטילת ידים ואומן המכוון מלאכתו במועד הם בכלל מזלזל דבר אחד מד״ס ומי שעשה קלים ותמורים או ג״ש לעקור דבר אחד מן התורה שואל דבר שא״א הוא בכלל מזלזל בדברי תורה והמבזה את החכם שהם דברים נוגעים בכבוד הרב (כד): **צורבא** מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא מימרא דרב יוסף בפרק אלו מגלחין וכתב הרא״ש על פירש״י קשה הדבר כפרש כך אם הדין ברור לו אינו ברור לאחרים ואיכא חילול השם בדבר ועוד היאך שהדבר ברור שאין אדם דן דין קרובו וכ״ש של עצמו ור״ח פירש כגון הקורא לחבירו עבד וכיוצא בו משמע דלענין נדוי קאמר דוקא ולא לענין ממון מיהו ק״ל מ״ש במילתא דפסיקא בדבר גדול כזו בכל ענין ביזוי שיבזה אדם ת״ח יכול לנדותו לכבוד עצמו וי״ל דמילתא דפסיקא דאמרינן עביד איניש דינא לנפשיה היינו שהוא מנודה לכל ישראל כאילו נדוהו ב״ד עכ״ל ודברים אלו הם שכתב רבינו בשם הראב״ד ומ״ש ואם אין הדבר פסוק אינו מנודה אלא לו לבדו סיום לומר שאינו מנודה לכל ישראל אבל מנודה הוא לתלמידיו ולאותם שאינם גדולים ממנו כמו שנתבאר בסמוך לעיל ובהג״א פ׳ אלו מגלחין כתוב בשם א״ז וז״ל ת״ח שנדה לצורך עצמו על עסקי ממון ואין שכנגדו מסרב לפרוע או כגון שכופהו לצורך המם ולא נתחייב לגמרי אין נידויו נדוי אבל אם ראובן חייב לשמעון ממון ומסרב לפרוע לו והלך שמעון ונדוהו לראובן לא מיבעיא אם שמעון זה ת״ח הוא שנידוהו נדוי הכא אפילו כל אדם שאין ת״ח בכה״ג הוי נדוי ע״כ לשונו (כה) · וכתב מהרי״ק שורש כ״ה דמ״ש ואין חבירו מסרב מלפרוע ע״כ איירי כשדוחה אותו איזו דחייה כגון אין לו מעות עכשיו וכיוצא בו דאל״כ פשיטא: וכתב עוד דנ״ל דע״כ לא אמר רש״י אלא כשהוא מודה ואומר אין אני חייב כלום הלכך לא אפרע אבל היכא שאין כופר אלא מודה בדבר אלא שהוא דוחה הפרעון מודה רש״י דאין יכול לנדותו (כו). וכתב בתשובה הנזכר סימן קס״ג דבזמן הזה ליכא צורבא מדרבנן למיעבד דינא לנפשיה: כתב הרמב״ם המבזה את החכם אפילו בדברים וכו׳ עד הרשות בידו בפ״ו מהל׳ ת״ת ומ״ש דב״ד מנדין אותו בפרק אלו מגלחין ההוא טבחא דאתפקר ברב טובי בר מתנה אימנו עליה אביי ורבא ושמתוה: ב״ה וכתב מהרי״ק בשורש א׳ בשו״ת כגם מנדה על דבר מה ובאותה דבר שייך דילזל לאותו חכם חל הנידוי אף על פי שהחכם לא תלה הנדוי בזלזול: ובסי׳ רמ״ג כתבתי ראיה אחרת וגם כתבתי מסכן למד שמנדין אותו ברבים: ומ״ש וקונסין אותו ליטרא זהב ירושלמי בפ׳ החובל וכתבוהו הרי״ף והרא״ש ז״ל ומ״ש בכ״מ היינו לומר דאף דיינים שאינם סמוכים קונסים אותו דלא דמי לדיני קנסות שאינם נוהגים אלא בדיינים סמוכים דכיון דמשום כבוד התורה הוא דתקון רבנן הכי אין צורך בדייניה סמוכים ובסימן רמ״ג כתבתי תשובות להרשב״א והריב״ש בדין זה דליטרא זהב · וכתב בתשובת מהר״י קולן שורש קס״ג בשם מהר״י מולן שבזמן הזה לא דייניגן לקנוס ליטרא זהב מי שמזלזל צורבא דרבנן ונתן טעם וראיה לדבר ובשורש ק״פ כתב שהקורא לת״ח ממזר מלשין אין לך חוצפה גדולה מזו ומנדין אותו עליה וכתב עוד שם דאפילו לא היו שם עדים רק אשה ואפילו קטן נאמנים ובשורש כ״ד כתב בשם המרדכי שאין מנדין עד שיודע הדבר בעדים כשרים וראיה ברורה וכתב דהיינו כשאין המתאנה טוען ברי אלא שטוען ע״פ עד או אשה אבל כשהמתאנה טוען ברי מנדין אפילו על פי אשה או קרוב ובשורש ח׳ כתב בשם המרדכי דאפילו באמתלאה המוכחת שנתכוון לבזות את החכם יש להענישו כדאיתא בפרק הנודר מן המבושל (נ:) ההוא איתתא דאיתחייבא בב״ד דרבי יהודה וכו׳ דא״ל ידעת ליה א״ל זוטר ורב כרסיה וכו׳ א״ל לבזויי קא מכוונת תיהוי ההיא איתתא בשמתא ואף כי יכול לומר לא לבזות נתכוונתי אלא לסימני גופו וכ״כ עוד בסימן ק״ן שמי שאמר לחכמים שאינו חושש לגזרתם אפקירותא היא וחייב עליה נדוי אף על פי שלא כפניהם לדין מ״מ מדאמר שלא בא מחמת גזרתם בר נדוי הוא וכתב עוד שם דאפילו חליפות בעלמא שהחליף פניו נגד ת״ח דרך זלזול משמתינן ליה כדגרסינן פרק אלו מגלחין ההוא טבחא דאתפקר ברב טובי בר מתנה אימנו עליה אביי ורבא ושמתוה: ומ״ש עוד הרמב״ם והמבזה את החכם אפילו בדברים אחר מותו ב״ד מנדין אותו ירושלמי פרק אלו מגלחין ובגמרא דידן פרק מי שמתו [יט.] מונה בכלל דברים שבית דין מנדין עליה המספר אחר מטתן של ת״ח (כז): ומ״ש והם מתירין לו כשיחזור בתשובה פשוט הוא: ומ״ש אבל אם החכם חי אין מתירין לו עד שירצה החכם שנדוהו בשבילו נראה דשירצה גרסינן הי״ד בשר״א והרי״ש בפת״ח כלומר עד שיפייס לחכם שנדוהו בשבילו והכי משמע קצת בפרק אלו מגלחין בההוא טבחא דאתפקר ברב טובי בר מתנה אימנו עליה אביי ורבא ושמתוה ולסוף אזל ופייסיה לבעל דיניה משמע דאי לאו דפייסיה לא הוו שרו ליה ותניא בפ״ב החובל [דף צ״ב.] כל אלו שאמרו דמי בשתו אבל צערו כלומר צער שדואב על בשתו אפי׳ הביא כל אילי נביות שבעולם אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה ול״ג עד שירצה הי״ד בהיר״ק והרי״ש בסו״א דמשמע שאם בקש ממנו מחילה כמה פעמים ולא נתרצה לו אין מתירין לו שזה דבר תמוה מאד דכיון שעבר עשה מה שמוטל עליו למה לא יתירו לו ואף על גב דבפרק ב׳ דיומא [פז:] משמע דלרבו הולך אפילו אלף פעמים לבקש ממנו מחילה עד שיתרצה לו וכתבו הרמב״ם בסוף פרק ב׳ מהלכות תשובה ורבינו בטוא״ח סימן תר״ו היינו דוקא לענין שהוא צריך לפייסו אבל לא לענין שלא יתירו לו נידוי עד שיפייסנו: ומ״ש וכן החכם בעצמו מנדה לכבודו לע״ה שהפקיר כנגדו כדאיתא פרק אלו מגלחין [דף י״ז.] תלמיד שנדה בכבודו נידוו נידוי ומשמע מדקדוק דברי הרמב״ם דדוקא לע״ה יכול לנדות אבל אם החכם אחר הפקיר בו אינו יכול לנדותו ותימה אם חכם אחד הפקיר בחכם גדול ממנו הרבה בחכמה וביראת חטא משמע ודאי שיכול לנדותו דהא כע״ה חשיב גביה דהא חייב הוא בכבודו ואצ״ל אם היה גדול הדור דכרבו חשיב כמו שנתבאר בסימן רמ״ד (כח) ותדע דהא תנן דנדו את עקביא בן מהללאל אליביה דת״ק לפי שזלזל בכבוד שמעיה ואבטליון שהיו גדולים ממנו · והרמב״ם לא איירי אלא בחכם כל דהו דהשתא ודאי אינו יכול לנדות אלא לע״ה ולא לחכם שהוא חכם כמוהו: ומ״ש שא״צ עדים

ומשום הכי אינו מנודה אלא לו לבדו: **צורבא** דרבנן עביד דינא לנפשיה וכו׳ מימרא דרב יוסף (ריש ד׳ י״ז): ומ״ש פרש״י אפי׳ לדון ולהוציא וכו׳ וז״ל עביד דינא לנפשיה דא״ל את מחייבת לי הכי והכי היכא שודאי הוא לו ולא ספק עכ״ל · ומה שהקשו ע״ז דאע״פ שהדין ברור לו אינו ברור לאחרים ואיכא חלול השם ועוד היאך שהדבר ברור אין אדם דן דין קרובו וכ״ש של עצמו אינה קושיא דודאי דין תורה אדם פסול לעצמו אלא תקנת חכמים היא כיון דצורבא דרבנן לא נחשד על הגזל והלכך כשברור לו שראובן חייב לו והוא כופר מצי עביד דינא לנפשיה וליכא חלול השם אבל לקרובו לא מצי דן דמאן לימא ליה דקרובו אינו משקר בטענתו ואפילו היה קרובו צורבא דרבנן אין הדבר ברור לדין אלא ספק ולא קשה בדין שאין ביניהם הכחשה אלא שניהם מודים שכך וכך היה המעשה כגון שנים אוחזין בטלית וכיוצא בזה דאפי׳ בכה״ג אין אדם דן את קרובו דאיכא למימר כיון דהך מילתא תקנת חכמים היא שלא להטריח לצורבא דרבנן למיקם בדינא ודיינא ויתבטל מתלמודו א״כ בקרובו דין תורה במקומו עומד שפסול לדין ואע״פ שאדם קרוב ג״כ אצל עצמו ופסול לדון לעצמו ד״ת מ״מ תקנת חכמים היא שיכול לעשות דין לעצמו כדפרישית מיהו נראה כיון דבזמן הזה לא דיינינן דינא דצורבא מרבנן לענין קנס ליטרא זהב ולכמה דברים גם בזה לא דיינינן ליה אף לפרש״י ולא מצי למיעבד דינא לנפשיה להוציא ממנו ממון ולנדותו אם לא יתן לו · ומ״ש בשם הראב״ד כ״כ הרא״ש ע״ש ר״ת והנ״י כתבו בשם הרמ״ה בשעבדא דר״ל דהוה מנטר פרדסא: **כתב** הרמב״ם המבזה את החכם וכו׳ · פי׳ חכם דוקא ולא תלמיד וחכם נקרא מי שראוי להורות ויגע בתורה כמו שכתבתו ב״י ע״ש הקונטרסין ומ״ש אפי׳ בדברים כלומר ואצ״ל אם ביזהו בהכאה ובח״מ סימן ת״כ סכ״ט כתבתי דה״ה ברקק בבגדו של ת״ח כדתנוכח בנדרים מיהו ליכא קנס ליטרא דדהבא אלא בביזהו בדברים ע״ש · ומ״ש וקונסין אותו ליטרא זהב בכל מקום

דרכי משה

(כד) כתב מהרי״ד סי׳ נ״ז דאם עשה בשוגג או בטעות דבר שמנדין עליו אין מנדין אותו עכ״ל ופשוט הוא: (כה) וכן כתבתי לעיל מדברי א״ז: (כו) ומהרי״ו בתשובה סימן קצ״ט דוא לעשות דינא לנפשיה ואפי׳ לדעת רש״י היכא שבעל דין מוזמן להיות ציית דין וכופר שחייב לו ולא קאמר רש״י אלא היכא שאין הב״ד כופר ורק הדין נוטה לב׳ צדדין: (כז) כתב בר ששת סימן ב״ז ותשובות ת״ח לאחר מותו אין קונסין ליטרא דדהבא דהוא נגד בשתו של חכם ואין בושת למת עד כאן לשונו: (כח) ועוד סימן רמ״ג אם יש דין ת״ח בזמן הזה לנדות

פרישה

שבית דין מנדין אותו בית יוסף: (סט) צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה ובזמן הזה ליכא צורבא מרבנן לענין זה מהרי״ק ועיין בח״מ סימן ד׳ שכתב שגם שאר כל אדם עביד דינא לנפשיה מיהו זה דוקא בגזלה שגזלו משלו והוא בעין ע״ש: (אלא לו לבדו היינו שאינו מנודה לכל ישראל אבל מנודה הוא לתלמידיו ושאינן גדולים ממנו כמ״ש בסו׳ זה ב״י עכ״ם): (ע) ליטרא זהב פי׳ הרמב״ם שהוא משקל ע׳ סלעים כסף רביע ואנו ע׳ סלעים כסף רביע נראה בעיני שהם ל״כ זהובים ולויים כו׳ [illegible] בשם תשובות מהר״ם [illegible]

דרישה

נידוי (וכן כתב הג״א פרק אלו מגלחין) בתשובת מהר״ם מ״ן מ״ו: מצאתי כתוב בהג״ה בשם רבי חיים פלטיאל פ״ז דכתב רבינו צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה ז״ל לא כל הרוצה לעשות עצמו צורבא מרבנן עושה וצורבא מרבנן משמע גדול דצורבא מתרגמינן רותם א״כ שמא צ״ל כ״כ גדול כדאמרינן בתלמיד שהוא הלכה בכל מקום כו׳ או שמא צריך שתהא תורתו אומנתו מצוה דהא קמן שגדולים נוטלים מס ותלמודא אמר מנדין ע״ז כו׳ ע״ש שהאריך:

קונר

חדושי הגהות

יו בתוספתא דאמרינן כ״ה בגמרא ופי׳ רש״י שהוא שם מקום:

חוץ

ולא התראה ואין מתירין לו עד שירצה החכם ואם מת החכם באין ג' ומתירין לו ואם רצה החכם למחול לו ולא נדהו הרשות בידו אע"פ שיש רשות להחכם לנדות לכבודו אינו שבח לת"ח שינהיג עצמו בדבר זה אלא יעלים עיניו מדברי ע"ה ולא ישים לבו להם וכן היה דרך החכמים הראשונים שומעים חרפתן ולא משיבין (עב) ולא עוד אלא שמוחלים למחרף וסולחים וחכמים גדולים היו משבחין במעשיהם הנאים ואומרים שמעולם לא נדו אדם ולא החרימו לכבודם בד"א כשנדוהו וחרפוהו בסתר אבל ת"ח שביזוהו או חרפוהו בפרהסיא אסור לו למחול לו על כבודו (עג) ואם מחל נענש מפני שזה בזיון התורה (עד) אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש עד שיבקש ממנו מחילה ויסלח לו :

הלכות ביקור חולים ורפואה ונוטה למות וגוסס

שלה [א] **קוצר** דברים לספר תורת האדם שחבר הרב הגדול הרמב"ן עם קצת דעות אחרות שאכניס בו ועל כל דבר ודבר אכתוב מסקנת א"א הרא"ש ז"ל ועל הסדר שסידר הרב [א] חוץ מהדברים שכתבתי במקומות אחרים א"ר יצחק בריה דרב יהודה לעולם יבקש אדם שלא יחלה שאם חלה אומרים לו הבא זכות ותפטר וכיון שחלה האדם מצוה על כל אדם לבקרו שכן מצינו בהקב"ה שמבקר חולים כמו שדרשו בפסוק (א) וירא אליו

מקום פי' אפי' בבבל דהא דאין דנין ד"ק בבבל אינו אלא בקנסות דתשלומי כפל ד' וה' ואונס ומפתה ומוציא שם רע וכיוצא בזה מקנסות שכתובים בתורה אבל קנסות שקנסו חכמים נוהגין בכל מקום מיהו בזמן הזה לא דיינינן לקנוס ליטרא דהב ומבואר בדברי האחרונים : ומ"ש עד שירצה החכם פי' עד שירצהו לחכם כלומר שיפייסנו וכיון שפייסנו כראוי ע"פ ב"ד אפילו לא נתפייס ולא נתרצה למחול לו אין עליו שום דין נדוי אלא בית דין מתירין לו : אע"פ שיש רשות לחכם עד ולא משיבים ולא עוד אלא שמוחלין וכו' נראה דה"ק אע"פ שיש רשות לחכם לנדות כשביזוהו בין שיש עדים בדבר אי נמי בפרהסיא ובין שאין עדים כלל אפי' הכי אינו שבח לת"ח וכולי אלא יעלים עיניו ולא ינדהו ולא ישית לבו להם אפי' ביזהו בפרהסיא אח"כ אמר ולא עוד וכו' כלומר ל"מ דאין לו לנדותו אלא דלפעמים יש לו למחול מעצמו אפילו לא פייסיה וסולחין וכולי אח"כ אמר בד"א כשבזוהו וחרפוהו בסתר וכו' והאי בד"א לא קאי אלא אמ"ש בסמוך ולא עוד אלא שמוחלין וכו' וה"ק בד"א שמוחלין מעצמן לגמרי כשבזוהו בסתר פי' שלא היו שם שני עדים דאפי' ע"א נמי קרי ליה בסתר דאין ע"א נאמן לשום דבר אבל ת"ח שביזהו בפרהסי' אסור לו למחול וכו' וזהו מ"ש תחלה דלא ישית לבו להם כלומר אלא שותק ונקיט ליה בליביה ואינו מוחל והכי מוקי לה תלמודא ביומא פ' בראשונה (כ"ג) דהא דתני' הנעלבי' ואינן עולבין שומעין חרפתן ואינן משיבין וכו' דמשמע אף בנעלבים בפרהסיא הך דפרהסיא ה"ק דלעולם דנקיט ליה בלביה ופרש"י ואם בא אחד לנקום נקמתו בקו המשפט ישתוק עכ"ל כלומר שלא ימחול לו מעצמו כיון שביזהו בפרהסיא ושאם מחל נענש כמו שנענש שאול על שביזוהו ישראל בפרהסיא ומחל להם מעצמו והא דקאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו דמשמע אפי' ביזהו בפרהסיא מדקאמר כל המעביר כו' מוקים לה תלמודא התם דמפייסינן ליה ומפייס אבל אי לא מפייסינן ליה אין לו למחול מעצמו כשביזהו בפרהסיא אלא נקיט ליה בליביה ושותק ובהא ג קאמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח דהיינו כשביזוהו בפרהסיא ולא מפייסי ליה מיהו ודאי דוקא ת"ח משום דאיכא בזיון התורה אבל שאר כל אדם אפי' בפרהסיא ולא מפייסינן ליה יש לו למחול מעצמו דהכי משמע פשטא דמימרא דרבא כל המעביר על מדותיו וכו' דמשמע אף ע"פ דלא מפייסינן ליה על מה שביזהו ברבים אלא כיון דקאמר בסתם כל המעביר דמשמע דמיירי אף בת"ח קא מוקים תלמודא דבת"ח הוי פירושו דוקא היכא דמפייסינן ליה וכ"כ הסמ"ג בלאוין י"ב דת"ח שביזהו בפרהסיא ישתוק ולא ימחול ואם מחל נענש מפני שזה בזיון התורה ושאר כל אדם שמתקוטטים עם חביריהם אע"פ שאין לאו בזה אם ינקום מחברו מדת חסידות הוא להעביר על מדותיו וכו' והיינו כדפרי' :

שלה קוצר דברים וכולי חוץ מן הדברים שכתבתי במקומות אחרים כלומר שלא תמצא כאן קיצור מכל דברי הרמב"ן שבאותו ספר כי עוד כתבתי מדבריו במקומות אחרים כגון בה' ק"ש ותפלה ושבת וי"ט וחש"מ ופורים וט"ב ונדה וטבילה ונשואין : **אמר** רב יצחק וכו' בפ' שני דשבת (דף ל"ב) : ומ"ש וכיון שחלה האדם וכו' כלומר מדינא מיד שחלה האדם כדאשכחן בהקב"ה שמיד שחלה אב' הם ביום ג' למילתו כדכתיב ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים בקרו כדכתיב וירא אליו ה' ועוד דמצוה גדולה היא כו'

ואין

עדים איפשר שלמד כן מדאמרי' בר"פ הגוזל בתרא (קי"ג :) , שליחא דב"ד מהימן כבי תרי לשמתא וק"ו לחכם עצמו שיהא נאמן ובתשובת הריב"ש ח"ב בסימן ר"ך כתב דילפינן לה מדאמר רב יוסף האי צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה ופירש הראב"ד לנדותו כלומר כל היכא שידע החכם שע"ה ביזהו אע"פ שאין שם עדים רשאי החכם לעשות דין לנפשו ולנדותו · ומ"ש שא"צ התראה בפ' אלו מגלחין (דף יז) אמר רב חסדא מתרינן ביה ב' וה' וכו' ה"מ לממונא אבל לאפקירותא לאלתר וכן משמע מעובדא דרבי יהודה שכתבתי בסמוך · ומ"ש ואין מתירין לו עד שירצה החכם ג"ז נראה לפרשו כמו שפירשתי עד שירצה החכם דבסמוך : כתב הריב"ש בתשובה ח"ג סי' ל"ג המבזה את החכם ב"ד חייבים לנדותו אם לא נדהו החכם עצמו ואז הוא מנודה לעירו כמו שביאר הרמב"ם אלא שהחכם עצמו יכול לנדותו בלא עדים כל שברור לו והב"ד אין מנדין אלא בעדים והתלמיד יכול לנדות לכבוד עצמו אם ביזהו אבל אין ב"ד חייבים לנדות לכבודו והתלמיד שנידה לכבוד רבו שביזהו וחרפהו לפניו שלא בפני הרב נראה ברור שהתלמיד יכול לנדותו מק"ו שאם לכבוד עצמו שאין חייבין ב"ד לנדותו הוא עצמו מנדה כ"ש לכבוד רבו שב"ד חייבים לנדותו ועוד שגם זה בכלל כבוד עצמו שיבזו ויחרפהו רבו לפניו הגע עצמך שחרפו אותו לומר שאביו היה מלשין או רשע הרי הוא מנדה לכבודו וכ"ש על רבו שהביאו לחיי העה"ב ומ"מ נראה שכיון שלא נדהו הרב בעצמו וגם לא נדוהו ב"ד אינו מנודה לרב וה"ה לגדול מן התלמיד בחכמה וביראת חטא אבל לכל שאר העם מנודה וחייבין לנהוג בו נידוי [יח] עכ"ל :

ומ"ש ואם רצה החכם למחול לו ולא נדהו הרשות בידו נראה דהיינו מדאמרינן בפ"ק דקידושין [לב .] חכם שמחל על כבודו כבודו מחול · ומ"ש אע"פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו אינו שבח לת"ח שינהיג עצמו בדבר זה וכו' עד סוף הסימן בפ"ז מהלכות ת"ת ומ"ש ולא עוד אלא שמוחלין למחרף וסולחין בפרק בני העיר [כח ·] תימי לא עלתה עמי קללת אדם על מטתי כי הא דמר זוטרא חסידא כי הוה סליק לפורייה הוה שרי ומחיל לכל מאן דמצער ליה : ומ"ש וחכמים גדולים היו משתבחין וכו' ואומרים שמעולם לא נדו אדם ולא החרימו לכבודם בירושלמי פרק אלו מגלחין ריב"ל שלא כתר חד בר נש תלת זמנין ולא אתא שלא וא"ל אילולי דנא חרמי בר נש מן יומא הוינא מחרים להוא גברא שעל כ"ד דברים מנדין את האדם וזה א' מהן · ומ"ש בד"א כשבזוהו וחרפוהו בסתר אבל ת"ח שבזוהו או חרפוהו בפרהסיא אסור למחול על כבודו משום דמההיא דפ' בני העיר שכתבתי בסמוך משמע שיכול למחול אע"פ שלא פייסוהו ואילו בפ"ב דיומא [כב :] משמע שאין לו למחול אא"כ פייסוהו דא"ר יוחנן כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח והא תניא הנעלבים ואינם עולבים וכו' לעולם דנקיט ליה בלביה והא אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו דמפייסו ליה ומפייס הוצרך לפרש ולחלק בין ביוייש לפרהסיא והר"ן כתב בסוף פ"ק דר"ה דאפשר לחלק עוד דההיא דפרק בני העיר דמצערו ליה ולא מבזו ליה : ומ"ש ואם מחל נענש וכו' בפ"ב דיומא [כב :] א"ר יהודה א"ר מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו שנאמר ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה ויבזוהו ויהי כמחריש וא"ר יוחנן כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח :

כתוב בת"ה סימן רע"ו על חכם א' שנדה לאדם אחד על שהוליך לחבירו לערכאות העכו"ם וגזר השררה בקים חמור על כל מי שיחזיק הנדוי על האיש ההוא אין הצבור מחוייבים ליכנס בסכנת עונש השררה והביא ראיה לדבר וכתב א"כ אמנם נראה דדוקא בכה"ג שנתנדה בדברים שבינו לחבירו ובעטר עניני ממון אבל אם החרימוהו ונדוהו בשביל שעבר עבירות בפרהסיא או בדברים שבינו לבין המקום מחוייבין אנו ליכנס בספק עונש כדי להחזיק דתנו ותורתנו מפני קדושת השם : ב"ה כתב מהרי"ק בשורש קס"ט אין לרב לנדות אם הוא רוצה להיות ציית דינא : כתב הרשב"א שנשאל על אחד שזלזל ברבו ועמד רבו ונידהו הוא ותלמידיו ועמד רב אחד והתירו וטען שהסכימו רבני צרפת שלא ינדה שום חכם לכבודו והשיב כי נידוי שנידהו הרב נידוי ואין להתירו אלא מדעת המנדה וכשחזר בו : כתב הריב"ש בח"ב סימן קצ"ה אין נראה שהסכמת הקהל שכל מי שינדה בלא רשות הנאמנים כנגד למה שעשו הב"ד שאין נראה שתהיה הסכמת הקהל אלא ביחיד המנדה כגון אמתיה דרבי דשמתיה לההוא גברא דאדי (ר"ל שהכה) לבנו גדול או אף בת"ח המנדה לכבודו בדי שלא יטול כל אחד שררה לעצמו אבל במה שב"ד מנדין מאן דלא ציית דינא חלילה להם ועוד שאלו הב"ד היה להם רשות מהנאמנים שברו אותם לעשות דין ביניהם וא"כ כבר היו יכולים לעשות בדין זה כל מה שירצו בעיניהם שראוי לעשות מן הדין וכשעבר הנשבע על שבועתו חל עליו חרם הב"ד ולא היו יכולים הג' האחרים להתירו כיון שעדיין עומד במרדו ולא פיים את בעל דינו ולזה אין היתירם היתר וכ"ש אם השלישי הנסכם בהיתר עם השנים אינו גדול כמו השלישי מהב"ד הראשון שלא הסכים בהיתר עכ"ל :

שלה קוצר דברים לספר תורת האדם וכו' א"ר יצחק בריה דרב יהודה לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה וכו' בפ"ב דשבת [לב .] : ומ"ש וכיון שחלה מצוה על כל אדם לבקרו שכן מצינו בהקב"ה שמבקר החולים וכו' (סוטה יד) א"ר חמא בר חנינא מאי דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו וגו'

אלא

דרכי משה

לנדות לכבוד עצמו כתב מהרי"ק שורש ק"מ דכל שנידה הרב ויצא נידוי מפיו הוי נדוי אע"ג דאפשר דלא מתכוין לכך כתב בר ששת סימן ס"א תלמיד שהוא מפורסם שהוא בגדר שיכול לנדות לכבודו אין ספק שאין יכולת ביד קהל להסכים או לתקן שלא יהא נידויו נדוי ושלא יתנהגו במנודה דין מנודה דאין יכולת ביד הקהל להתיר איסור וכ"ש אם הכוונה בהסכמה מפני שעינם צרה בכבוד ת"ח ורוצים להשפיל הדרם כי אלו אין הסכמתן כלום אלא קשר רשעים הוא אמנם אם כוונתן לשם שמים מפני שרואים התלמידים נוחים לכעוס ומנדין האנשים שלא כדין או לפעמים הם ראשית מדון ומתחילין לרדף ואין כל אדם מושל ברוחו שישמע חרפתו ולא ישיב וגם יש לפעמים מי שמחזיק עצמו ואינו בגדר שיוכל לנדות לכבודו כו' או אף אם התלמיד הגיע להוראה אם הוא סנו שומעניה ואין משאו ומתנו בנחת עם הבריות ואז הוא גרוע מע"ה כיוצא בזה יכולין הקהל לתקן שלא ינדו שום אדם אם לא בהסכמת הרב שבעיר או אנשים המיוחדים לזה כי זה הוא מותר משום דרכי שלום ויכולין הקהל לשום קנס או ממון על העובר אמנם אין יכולין להסכים שאם נידה שלא יהא בנידוי שאין הסכמתן כלום להתיר האסור כל שהוא בגדר שיכול לנדות לכבודו ומ"מ אם לא ינדהו התלמיד הקהל מחוייבים לנדותו עוד כתב ריב"ש (סימן רי"ב) באחד שהחרים לכבודו בלשון שמא אם שייך לו להחרימם וכתב בו חרם זה אינו כלום דמנדין על כבוד הרב אמרו מחרימין לא אמרו ואפי' נידוי אינו חל עליו דכל המוסיף גורע וה"ג דאף אם אמר בלשון נידוי לא עשה כהוגן במה שאמר בלשון שמא וכו' וממה נפשך אי לא שייך להחרימו הנה הוא בוזה אותו בפרהסיא בהזכיר עליו חרם ואי שייך עליו חרם מ"מ מאחר שאמר בלשון שמא

דרישה

סי' שלה [א] **קוצר** דברים לספר תורת האדם שחיבר כולי פסק יח"א דלא יבקר שונא ולא יכנס אבל דלא יחשב ששמח באידו ואין לי אלא צער (ולאפוקי ממהרי"ל

פרישה

ממני מחולה כמה פעמים ולא נתרצה לו אין מתירין לו שזה דבר תמוה מאוד דכיון שכבר עשה מה שמוטל עליו למה לא יתירו לו : (עב) ולא עוד אלא שמוחלין למחרף וסולחין דאיה מ"ש הע"י לאבימלך ועתה השב את אשת האיש ויתפלל בעדך גם כהוא חסיד אמר שרי ומחיל לכל מאן דמצערין לי. יאמרו כמה פעמים ביום דזה אחד מהדברים שאין להם שיעור (עג) ואם מחל נענש מפני שזה בזיון התורה כדאיתא ביומא מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו שנא' ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה ויבזוהו ויהי כמחריש . (עד) אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש פירוש שאם אחד בא לנקום נקמתו ממנו (בקום שמשפט ישתוק וכ"פ רש"י ביומא דף כ"ג שמשני הגמרא והא תנן הנעלבים ואין עולבים כו' ע"ש עכ"ל) כדאיתא בסמ"ג מ"ן :

סי' שלה (א) **וירא** אליו ה' מלמד שבא כו' הלימוד הזה למדנו מדלא כתיב בתריה מה דיבר אלא ש"מ שלא בא לדבר עמו אלא לבקר החולה גם יש לומר מדלא כתיב וירא ה' אליו וכמ"ש

חדושי הגהות

יח כבר הביא הרב"י כל זה לעיל בסימן זה :

שלה חוץ מן הדברים וכו' כלומר שלא תמצא כאן קיצור מכל דברי הרמב"ן שבאותו ספר כי עוד כתוב מדבריו במקומות אחרים כגון בהל' ק"ש ותפלה ושבת וי"ט והלו של מועד ופורים

אליו ה' באלוני ממרא מלמד שבא אליו לבקר החולה (ב) וסמכוה אקרא (ג) והודעת להם את הדרך ילכו בה ומצוה גדולה היא לבקר שמתוך כך יבקש עליו רחמים ונמצא כאילו מחיה אותו וגם מתוך שרואהו מעיין בענינו אם יצטרך לשום דבר משתדל בו להמציאו לו (ד) ועושה שיכבדו וירבצו לפניו והקרובים נכנסין מיד לבקרו והרחוקים אחר ג' ימים והחברים כקרובים ואם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסין מיד (ה) ואפילו הגדול ילך לבקר הקטן ואפי' כמה פעמים ביום (ו) ואפי' בן גילו (ז) [ב] שנוטל א' מס' בחליו וכל המוסיף הרי זה משובח ובלבד שלא יטריח לו (ח) ולא ישב ע"ג מטה ולא ע"ג כסא ולא על ספסל אלא מתעטף ויושב לפניו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי ואין מבקרין אותו (ט) בג' שעות ראשונות של יום מפני שכל חולה מיקל עליו חוליו בבקר ולא יחוש לבקש עליו רחמים וכן לא בג' שעות אחרונות של יום שאז מכביד עליו חוליו ויתיאש מלבקש עליו רחמים וכשמבקש עליו רחמים אם מבקש לפניו (י) יכול לבקש בין בכל לשון בין בלשון הקדש ושלא בפניו [ג] (יא) לא יבקש אלא בלשון הקדש כשאר תפלות יחיד ויכלול אותו עם חולי ישראל שיאמר המקום ירחם עליך (יב) בתוך חולי ישראל ובשבת יאמר שבת היא מלזעוק (ג) ורפואה קרובה לבא (יג) ורחמיו מרובין

אלא הלך אחר מדותיו ודרכיו של הקב"ה וכו' מה הוא מבקר חולים שנאמר וירא אליו ה' אף אתה בקר חולים : ומ"ש וסמכוה אקרא דוהודעת להם את הדרך ילכו בה בפ"ב דמציעא [ל:] : ומצוה גדולה היא לבקר שמתוך כך יבקש עליו רחמים ונמצא כאילו מחיה אותו וגם מתוך שרואהו ומעיין בענינו אם יצטרך לשום דבר משתדל בו להמציאו לו ועושה שיכבדו וירבצו לפניו בפ' אין בין המודר [מ׳] וכתב הרמב"ן בת"ה שמעינן מהכא דביקור חולים כדי שיכבדו וירבצו לפניו ויעשה לו צרכיו הצריכים לחליו וימצא נחת רוח עם חביריו ועוד כדי שיכוין דעתו לרחמים ויבקש עליו הלכך המבקר את החולה ולא בקש עליו רחמים לא קיים מצוה זו (א) : והקרובים נכנסים מיד לבקרו ב במסכת שמחות ובירושלמי דפאה סוף פ"ג : ומ"ש והרחוקים אחר ג' ימים במס' שמחות : ומ"ש והחברים כקרובים בפאה ירושלמי רב הונא ור' פנחס ורבי חזקיה סלקין מבקרא לרבי יוסי בתר תלתא יומין אמר לון ג בעיתון מקימה מתניתין פי' בתמיהה לומר שהחברים כקרובים ונכנסים אצלו מיד : ומ"ש ואם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסין מיד במס' שמחות : ואפילו הגדול ילך לבקר הקטן ואפילו כמה פעמים ביום פ' אין בין המודר [לט:] : ומ"ש ואפי' בן גילו שנוטל אחד מס' בחוליו בפ"ב דמציעא [דף ל׳] : ומ"ש וכל המוסיף ה"ז משובח ובלבד שלא יטריח כ"כ הכלבו ונראה שלמד כן מדאיתא שם בנדרים אפי' מאה פעמים ביום ממילא דכל המוסיף ה"ז משובח אך אם הוא בענין שמטריח את החולה פשוט דשב ואל תעשה עדיף אלא יכנס לבית הסמוך לשאול עליו כמו שאמר שם בחולי מעיים וכיוצא רבינו בסמוך : ולא ישב לא ע"ג מטה ולא ע"ג כסא וכו' ברייתא בפ"ק דשבת [יב:] ובפרק אין בין המודר וכתב הר"ן איכא מ"ד דדוקא כשהחולה שוכב ע"ג קרקע שנמצא המבקר גבוה ממקום שכינה וכ"כ הגהות מיימון בסוף הלי' אבל (ב) : ואין מבקרין אותו בג' שעות ראשונות של יום מפני שכל חולה מיקל עליו חוליו בבקר כו' ולא בג' שעות אחרונות של יום וכו' מימרא פרק אין בין המודר [מ׳] והרמב"ם בספר היד נתן טעם מפני שבאותן השעות הן מתעסקים בכל צרכי החולה : ובשמבקש עליו רחמים אם מבקש לפניו יכול לבקש בין בכל לשון בין בלשון הקדש ושלא בפניו לא יבקש אלא בלשון הקדש כ"כ הרמב"ן בת"ה מדגרסינן בפ"ק דשבת [יב:] אמר רבה בב"ח כי הוה אזלינן בתריה דר"א לשאולי בתפיחה פי' לבקר את החולה זימנין אמר המקום יפקדך לשלום וזמנין אמר רחמנא ידכרינך בשלם היכי עביד הכי והאמר רב יהודה א"ר לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי וא"ר יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי שאני חולה דשכינה עמו כלומר ואין המתפלל צריך שיזדקקו לו מלאכי השרת להכניס תפלתו : ומ"ש כשאר תפלות יחיד כלומר דלצבור מתפלל בכל לשון שירצה כאשר נתבאר בטור א"ח סימן ק"ח : ויכלול אותו עם חולי ישראל כו' בפ"ק דשבת [שם י׳] ת"ר הנכנס לבקר את החולה בשבת אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ר"מ אומר יכולה שבת שתרחם בזכותה ר' יהודה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי עמו ישראל רבי יוסי אומר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל שבנא איש ירושלים אומר בכניסתו שלום ביציאתו אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ושבתו בשלום כמאן אזלא הא דא"ר חנינא מי שיש לו חולה בתוך ביתו צריך שיערבנו עם חולי ישראל כמאן כר"י ופי' רש"י בתוך חולי ישראל. שמתוך שכוללו עם האחרים תפלתו נשמעת בזכותן של רבים ולהלכה נראה דכיון דרבי חנינא אתא כר"י הלכה כמותו וכן פסק הרמב"ן בת"ה אבל רבינו פסק בשבת כשבנא איש ירושלים והרמב"ן בפכ"ד מהל' שבת פסק כת"ק ואף ע"ג דאוקימנא לדר' חנינא כר יוסי אפשר דלא לפסוק הלכה כרבי יוסי בשבת אמרו כן אלא לומר דילפינן מיניה דכשמערבו עם חולי ישראל תפלתו

ואין להתרשל בה אלא דהכי איתא בירושלמי דפאה דרך ארץ שהרחוקין אין מבקרין את החולה אלא מיום שלישי והלאה ונראה דהטעם הוא כי היכא דלא ליתרע מזליה להטיל עליו שם חולה כשיכנסו לבקרו מיד גם הרחוקים וכדאמרינן בפ' אין בין המודר (דף מ׳) רבא יומא קמא דחליש אמר לא תגלו לאינשי דלא ליתרע מזליה וכו' אבל קרובים וחברים שנכנסו תמיד בביתו גם כשאינו חולי ליכא הך חששא דליתרע מזליה ומשום הכי בשקפץ עליו החולי והכביד דהכר הוטל עליו שם חולי אף הרחוקין מבקרין אותו מיד :

ומ"ש ולא ישב ע"ג מטה וכו' עד שנא' ה' יסעדנו על ערש דוי ברייתא פ"ק דשבת (דף י"ב) וכן כתבה הרמב"ן בספר תורת האדם ויש להקשות דהיכא מייתי ראיה מהאי קרא דהשכינה למעלה ממראשותיו של חולי וי"ל דאינו מביא ראיה אלא שהשכינה סועד את החולה אבל גירסת האלפסי שם כך היא שנאמר וישתחו ישראל על ראש המטה וכתיב ה' יסעדנו על ערש דוי דהשתא ניחא דמקרא דה' יסעדנו נפקא לן דהשכינה סועד את החולה ומקרא דוישתחו על ראש המטה נפקא לן דהשכינה למעלה ממראשותיו וכתבו התוס' והגהות אשיר"י וכגון שמראשותיו של חולי גבוהים ממנו וכ"כ הגהות מיימוני בסוף הלכות אבל וכ"כ הר"ן בשם התוספת : ומ"ש ואין מבקרין אותו בג' שעות וכו' בפרק אין בין המודר והטעם שכתב רבינו ג"כ שם בגמ' וכך הביא הרמב"ן אבל הרמב"ם כת' וז"ל ואין מבקרין לא בג' שעות ראשונות של יום ולא בשלשה אחרונות מפני שהן מתעסקין בצרכי החולה ובכר תמה בכ"מ למה השמיט טעם הגמ' ואפשר שלא היה נגרסתו עכ"ל : ובשמבקש עליו רחמים יכול לבקש בכל לשון וכו' כלומר שאר בקשת רחמים צריך ליזהר שלא לבקש ביחיד בלשון ארמי מפני שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי אבל אצל חולה דהשכינה עמו א"צ למ"ה שיהיו נזקקין להעלות תפלתו לפני המקום ברוך הוא ואמר רבינו כשאר תפלות יחיד כלומר דבצבור מתפלל בכל לשון שירצה כמ"ש בא"ח בסי' ק"ח :

ומ"ש ויכלול אותו עם חולי ישראל וכו' ובשבת יאמר שבת היא מלזעוק וכו' בפ"ק דשבת ת"ר הנכנס לבקר את החולה בשבת אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ר"מ אומר יכולה היא שתרחם (פרש"י יכולה היא שתרחם אם תכבדוה מלהצטער בה) רבי יהודה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי ישראל רבי יוסי אומר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל (פרש"י שמתוך שכוללן עם האחרים תפלתו נשמעת בזכותן של רבים) שבנא איש ירושלים בכניסתו אומר שלום וביציאתו אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובים ושבתו בשלום כמאן אזלא הא דא"ר חנינא מי שיש לו חולה בתוך ביתו צריך שיערבנו בתוך חולי ישראל כמאן כרבי יוסי וכתב הרמב"ן עלה וכן הלכה משמע דלענין שבת כמאי

דרכי משה

שמא אין השומעין חייבין לנהוג בגזירו אחרי שהם לא יודעים אי שייך אי לא דאחזוקי איסורא לא מחזקינן וא"כ המחרים נתן לפניהם מכשול חרמים ואין נחת רוח וחכמים עכ"ל : שלה (א) בתשובות מהרי"ל סימן קצ"ז השונא יכול לבקר שונאו החולה ול"נ דאסור וכן מוכח בסנהדרין פ' כ"ג (יט ע׳) לענין ניחום אבלים דשונא אסור לנחם אבלים וה"ה לביקור חולים דאמרינן התם כ"ג שאירע בו אבל משוח שעבר לא ילך אצלו משום דחלשה דעתיה לומר דלמא חדי ביה ועי"ש הראיה שהביא מהרי"ל ז"ל מפרק א"מ (יז ע׳) מההוא שומעניה החרימו רב יהודה וכשחלה רב יהודה הלך לבקרו אין נ"ל ראייה דההוא לא שונא הוי אלא רב יהודה החרימו כדין ואפשר דקיבל עליו הדין באהבה ועוד דשאני דההוא דסנו שומעניה ברצון חכמים הוא דעביד ועכ"פ נ"ל דשב ואל תעשה עדיף : (ב) כתב ב"י פ' יש נוחלין ע"ב דף י"ד גרסינן בגמרא (ב"ב קטז׳) דרש רבי פנחס כל מי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנאמר חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה ומנהג זו בצרפת שכל מי שיש לו חולה בתוך ביתו מבקש לפני הרב התופס ישיבה שיברך אותו עכ"ל ונראה שמזה נהגו בכל המדינות לברך החולה בב"ה ולבקש עליו רחמים גם נותנין לתת לו שם חדש כי שינוי השם מבטלין גזר דין של אדם ונוהגין לתת צדקה לעניים בעדו כי תשובה ותפלה וצדקה מעבירין רוע הגזרה ובכלבו סימן קמ"א כתב נוסח ברכה לחולה ובתא"ו נתיב כ"ח סדר שינוי השם לחולה וסדר ברכתו ועי"ש סוף ת"א נתיב כ"ח : (ג) כתב מהרי"ק דאסור לברך החולה בשבת ויש מתירין כתב הכלבו הוו לפניו ביקור חולים וניחום אבלים מנחם אבלים תחלה שניחום אבלים ג"ח

פרישה

וכמ"ש וידבר ה' אל משה וכתיב וירא אליו ה' למקומו דאליו ר"ל אלמגין של עצמו וגם על שהשכר לפניו זה נמצא היינו הראיה : (ב) וסמכוהו אקרא כו' ר"ל שהוא מצוה : (ג) והודעת להם את הדרך אשר ילכו בה ואיזהו מצוה מקיימין ע"י הליכה הוי אומר זהו ביקור חולים והלוית המת כ"ל : (ד) ועושה שיכבדו וירבצו לפניו כמעשה דר"ע בפ' אין בין המודר שחלה אחד מתלמידיו ולא נכנסו חכמים לבקרו ונכנס רבי עקיבא [illegible] וריבצו לפניו חיה א"ל רבי החייתני יצא ר"ע ודרש כל שאינו מבקר את החולה כאילו [illegible] וכתב הרמב"ן שמעינן מהכא דביקור חולים כדי שיכבדו וירבצו לפניו ויעשה לו צרכיו [illegible] וימצא נחת רוח עם חביריו ועוד כדי שיכוין דעתו ויבקש רחמים עליו וכל שאינו [illegible] לא קיים המצוה ודעתו וקדק וכתב ועשה שיכבדו כו' ר"ל שאע"פ שיכבד המבקר [illegible] שלוה לבני ביתו על החולה שיכבדו וירבצו לפניו וטעם הכיבוד והריבוץ לגמרא היה נראה דדוקא בזמנם שהיו יושבין על הארץ והחולה היה שוכב ומוטל [illegible] לומר [illegible] ומולי צריך לומר [illegible] בשעת הסכנה : [illegible] הגדול ילך לבקר הקטן כמו שמצינו שהקב"ה הלך לבקר אצל אברהם : (ו) ואפילו בן גילו כר' פירוש שנולד במזלו כמזל אחד רש"י בפ' אלו מגלחין סוף דף כ"ז : (ז) שנוטל אחד מששים בחליו פירוש כל אחד נוטל חלק אחד מס' ממה שמייר חביריו ועיין בנדרים : (ח) ולא ישב על גבי מטה ולא על גבי כסא כו' בפ"ק דשבת כתב הר"ן (בשם התוס' דף קמ"ג) [illegible] דדוקא כשהחולה שוכב על גבי הקרקע שנמצא המבקר יושב גבוה ממקום השכינה וכתב ה"מ בסוף הלכות אבל מ"ש שהשכינה למעלה ממראשותיו כו' נותן טעם על העיטוף [illegible] נתן טעם על הכל דכיון שהשכינה שם לא ישב על גבי דבר גבוה כ"ש לפניו על גבי קרקע כדי שלא ישב גבוה מהשכינה : (ט) לא בשלשה שעות ראשונות ולכך נהגו לילך [illegible] אחר שעברו שלשה שעות על היום וכן הוא מוכח בתלמוד וכמ"ש בא"ח סימן רפ"ו : (י) יכול לבקש בין בכל לשון כו' לפי שהשכינה עמו וא"צ שיזדקקו לו מלאכי השרת [illegible] תפלתו : (יא) לא יבקש אלא בלשון הקודש כשאר תפילות יחיד דבציבור מתפלל בכל לשון כדאיתא בא"ח סימן ק"א ולא משום דאין מלאכי השרת נזקקין לשאר לשונות כן דעת [illegible] : (יב) בתוך חולי [illegible] שמתוך שכוללו עם אחרים תפלתו נשמעת בזכותן של רבים [illegible] : (יג) ורחמיו כו' בא"ח סימן רפ"ו [illegible] דסמכא

דרישה

ממהרי"ל סימן קנ"ז עיין כל"מ עכ"ם) : ניחום אבלים קודם לביקור חולים (שמחות אבלים ג"מ עם המתים ועם החיים רמב"ם פי"ד והביאו ב"י בסימן ש"מ עכ"ם) [ב] שנוטל אחד מששים בחליו בפרק אין בין המודר וגרסינן הת"ר אחא בר חנינא כל המבקר את החולה נוטל אחד מס' בצערו א"ל אביי לרבא אם כן ליעיילו ס' גברי ולוקמוהו א"ל כעשיריתא דר' ובבני גילו ותניא רבי אומר בת הניזונת מנכסי האחים נוטלת עישור נכסים א"ל לדברך מי שיש לו עשרה בנות ובן אחד אין לו לבן כלום א"ל השנייה נוטלת עישור מה שהניחה הראשונה וכן שלישית וכבן גילו שנולד במזלו עכ"ל וס"ל לרבינו דהדא מילתא קאמר דדוקא בן גילו ממעט ולא אחר דאינו ממעט חולי כלל ועיין בגמ"ב דב"מ סוף דף ל' : [ג] לא יבקש אלא בלשון הקודש אין לפרש ומ"ש

חדושי הגהות

פורים תשעה באב ונדה וטבילה ונשואין (ב"ח) : ב הרבה פעמים בסימן זה הרב"י הראה מקום למסכת שמחות ובמסכת שמחות שלפנינו לא מצאתי כלל מעניני ביקור חולים גם [illegible] בספרו או"ז הביא כל זה בשם מס' שמחות ע"כ מוכרחים אנו לומר שלפניהם היו אותן מסכת קטנות יותר מרווחים והרבה מהם נאבד מאתנו : ג לא ידעתי הכוונה בזה לפרש

מרובין (יד) שבתו בשלום ומזכירין אותו שיתן דעתו על עניניו דתניא משעלה אדם למטה נכנסין אצלו ואומרים לו לא דברים מחיים ולא דברים ממיתים שמא הלוית או שמא הלוך אדם או שמא הפקדת אצל בני אדם או הפקידו אצלך פי' אומרים לו שיתן דעתו על עניניו (טו) ואל יפחד מפני זה יותר מן המות · אין מבקרים לא לחולי מעיים ולא לחולי העין ולא לחולי הראש חולי המעים משום כיסופא חולי העין והראש מפני שהדבור קשה ליה הלכך כל חולי דתקיף ליה עלמא וקשה ליה דבורא אין מבקרין אותו בפניו אלא נכנסין בבית החיצון ושואלין ודורשים בו אם צריכים לכבד ולרבץ לפניו וכיוצא בו ושומעין צערו ומבקשין עליו רחמים · (טז) מבקרין חולי נכרים מפני דרכי שלום תניא (יז) האיש משמש האיש בחולי המעיים (יח) [ד] אבל לא את האשה והאשה משמשת האשה והאיש בחולי המעיים (יט) ראובן שאסר הנאתו על שמעון וחלה שמעון יכול ליכנס לו ולבקרו ובמקום שנותנין שכר למי שישב אצל החולה לצוות לו לא ישב אצלו אלא מבקרו מעומד ואם חלה בנו של שמעון יכול ראובן לכנוס לו ולישב עמו ולבקרו אם נכסי שמעון אסורין על ראובן וחלה שמעון נכנס ראובן לבקרו מעומד אבל לא ישב חלה בנו אינו נכנס כלל אלא שואל עליו בשוק :

שלו תנא דבי ר' ישמעאל ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות שלא יאמר מה לי לצער הזה שמא אטעה ונמצאתי הורג נפשות בשוגג והוא שיזהר מאד מאד כמו שראוי ליזהר בדיני נפשות (א) א"נ שלא יאמר הקב"ה מוחץ ואני ארפא (ב) שכן אין דרכן של ב"א ברפואה אלא שנהגו (ג) שנאמר (ד"ה ב' ט"ז) גם בחליו לא דרש ה' כי ברופאים ע"כ בא ללמדנו שנתנה לו רשות לרפאות (ד) ומצוה היא ובכלל פיקוח נפש הוא והזריז ה"ז משובח ואם מונע עצמו ה"ז שופך דמים ואפילו יש לו מי שירפאנו שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות ומיהו לא יתעסק ברפואה אא"כ יהא בקי ויודע בחכמה ובמלאכה ולא יהא שם גדול ממנו אבל כל שאינו יודע בטיב מלאכה זו לא יהא עוסק בה וכן אם יש גדול ממנו לא יתעסק בה בכלל ק"ו משאר דינים והוראות שבהוראה דהיאך יורה בספק נפשות במקום שיש גדול ממנו

במאי דפליגי תנאי פסק הלכה כרבי יוסי דאילו בחול לא פליגי במידי ובפסקי הרא"ש גרס להדיא כמאן אזלא הא דתניא מי שיש לו חולה בשבת בתוך ביתו צריך שיערבנו בתוך חולי ישראל כמאן כרבי יוסי ואע"פ דמשמע דהרמב"ן לא גרס בשבת מ"מ ס"ל דלא מיירי אלא בשבת דהא בחול ליכא פלוגתא וא"כ מאי קאמר כמאן אזלא הא וכו' אבל רבינו מפרש דהא דקאמר כמאן אזלא וכו' הכי פירושו כיון דאפילו בשבת ס"ל לרבי יוסי שיערבנו בתוך חולי ישראל אע"ג דאיכא למימר דמצטער, עפי כשיכללנו תוך חולי ישראל כאילו רפואתו תלויה ברפואתם מ"מ כדי שתהא תפלתו נשמעת בזכותן של רבים התירו אפילו בשבת כ"ש בחול ולהכי פסק בחול שיכלול אותו עם חולי ישראל כר' יוסי אבל בשבת פסק כשבנא דמלשון שבנא איש ירושלים בכניסתו אומר שלום וכו' לא משמע דפליג דאי פליג היה לו לומר שבנא איש ירושלים אומר שבת היא מלזעוק וכו' אלא בע"כ ה"ק שבנא איש ירושלים היה כך נוהג והלכה למעשה אתא לאשמועינן אבל הרמב"ם בפ' כ"ד מהלכות שבת פסק כת"ק ותימה לתמוה דבש"ע כאן פסק כהרמב"ם ובא"ח סימן רפ"ז פסק כרבינו נראה שחזר מתה שפסק בא"ח וכך היא דעת הרב בהגהתו לפסוק כהרמב"ם וכתב שכך נהגו ולא ידעתי מי הגיד לו שכך נהגו אולי בעירו כך נהגו אבל לפעד"נ לנהוג כרבינו שהוא אחרון להרמב"ם ופסק כשבנא ולא הבנתי מה פקפוק יש בדבר שלא להוסיף בדברים להכריע דעתם בתנחומים שלא יצטערו בו ודברי ב"י נכונים בעיני דאפשר דרבי' ס"ל דשבנא איש ירושלים לא לחלוק על דברי ת"ק בא אלא לפרש דבריו ולפיכך פסק כמותו עכ"ל ואני אומר דאפי' לא בא לפרש אלא להוסיף לא פליגי אלא דת"ק אומר דבמ"ש שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא סגי דבכך הכריע דעתם בזה שלא יצטערו ומודה ת"ק דאם בא להוסיף דברים כאלו רשאי אלא שא"צ ושבנא הוסיף דברי הכרעה וליכא פלוגתא והכי נקטינן כשבנא דהלכה למעשה אתא לאשמועינן כדמוכח מלשונו וכדפרישי' וכך אני נוהג : מבקרין חולי נכרים מפני דרכי שלום כבר נתבאר זה בבריתות בסימן קנ"א ע"ש : **תניא** האיש משמש וכו' משמע דוקא בחולי מעים דכשנפנית איכא בזוי מלפניה ומלאחריה איכא חששא דיצרו של איש יהיה תקפו לבא על האשה בעל כרחה בחליה אבל כשהאיש חולה אע"ג דאיכא גילוי באיש לפניו ולאחריו ויצר האשה יבא הוקפה אינה יכולה לא לכופו ולא לפתותו שיבא עליה כיון שהוא חולה דהכל מתב ולא מתנה ככ"ל אבל לפי פי' ב"י לא יתיישב מפני מה מה נקט חולי מעים ע"ש : כתב בתשובת מהרי"ל סימן קנ"ז דשונא יכול לילך לבקר חולה והאריך לבאר דאין לחוש שיאמרו שהוא שמח לאידו והרב בהגהות ש"ע כתב שיש לחוש שיחשב ששמח מאידו ואינו לו אלא צער ולכן לא יכנס אבל ולא יבקר חולה שהוא שונאו ובספר חסידים סימן תקל"ו כתב דאחד היה שונא לחברו ומת חברו ולא היה רוצה לבאת ללותו וא"ל הזקן גם המת יתכבד כך לא בעבור שנאה ואיבה ימנע אדם לבאת כשמוציאין את שונאו רק אם ציוה החולה אל תניחו לפלוני להתעסק בו אל יתעסק בו עכ"ל ולי נראה להכריע דללוות את השונא ליכא למיחש לשמח לאידו באשר הוא סוף כל האדם אבל לנחם אבל או לבקר חולה שהוא שונאו יש לחוש לכך ומיהו הכל לפי מה שהיא השנאה ולפי מה שהן השונאים : כתב הרמב"ם פי"ד דאבל יראה לי שנחמת אבלים קודם לבקור חולים שניחום אבלים ג"ח עם החיים ועם המתים עכ"ל והיינו כשאי אפשר לקיים שניהם מניח את החולה ועוסק בנחמות אבלים אבל כשאפשר לקיים שניהם בקור חולים קודם כדי לבקש רחמים עליו שיחיה או לרבץ ולכבד לפניו דחשוב כאילו מחייהו : ראובן שאסר הנאתו על שמעון וחלה וכו' ע"ל בסימן רכ"א לשם יתבאר :

תפלתו נשמעת יותר וכ"ש למתפלל על החולה בחול והכי דייק לישנא דרבי חנינא דלא בשבת מיירי הלכך לענין שבת לא שמעינן הלכתא כמאן ולפיכך פסק הרמב"ם כת"ק שכן דרך הפסק ברוב המקומות ורבינו אפשר דה"נ פוסק אלא דס"ל דשבנא איש ירושלים לא לחלוק על דברי ת"ק בא אלא לפרש דבריו ולפיכך פסק כמותו : ומזכירין אותו שיתן דעתו על עניניו דתניא משעלה אדם למטה נכנסין אצלו ואומרים לו לא דברים מחיים ולא דברים ממיתים שמא הלוית אדם או הלוך אדם וכו' במסכת שמחות :

אין מבקרין לא לחולי מעיים ולא לחולי העין ולא לחולי הראש וכולי ברייתא פ' אין בין המודר [מא·] : ומ"ש הלכך כל חולי דתקיף ליה עלמא וקשה ליה דבורא אין מבקרין אותו בפניו וכו' כ"כ הרמב"ן ז"ל בת"ה :

מבקרין חולי נכרים מפני דרכי שלום ברייתא בסוף פרק הניזקין [סא:] : תניא האיש משמש את האיש בחולי מעיים אבל לא את האשה והאשה משמשת האשה והאיש וכו' באבל רבתי פרק י"ב וכתבוה הפוסקים והטעם ברור דכשהאשה חולה חיישינן שהאיש יבא עליה בע"כ אבל כשהאיש חולה לא חיישי' שיבא על אשה הבריאה בע"כ דכיון שהיא בריאה והוא חולה יכולה היא שתנצל מידו (ד) : ראובן שאסר הנאתו על שמעון וחלה שמעון יכול ליכנס לו ולבקרו וכו' עד סוף הסימן כבר נתבאר בסי' רכ"א :

שלו תנא דבי רבי ישמעאל ורפא ירפא מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות בפרק החובל [דף פה :] : ומ"ש שלא יאמר מה לי לצער הזה וכו' אי נמי שלא יאמר הקב"ה מוחץ ואני ארפא וכו' הם דברי הרמב"ן בספר ת"ה וז"ל ומסתברא דהא דאמרינן ניתנה רשות לרופא לרפאות לומר שאינו אסור משום חשש השגגה א"נ שלא יאמר הקב"ה מוחץ והוא ירפא שאין דרכן של בני אדם ברפואות אלא שנהגו כענין דכתיב וגם בחליו לא דרש ה' כי ברופאים אבל האי רשות רשות דמצוה הוא לרפאות ובכלל פקוח נפש הוא כדתנן [יומא דף פג·] מאכילין אותו ע"פ בקיאין ותניא בפרקין (שם :) מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו דבש וכו' וכל אלו על פי בקי מאכילין אותו שאם היתה אישתא למיתתא בבולמוס שלו והאכילהו דבש הרי אלו הורגין אותו והואיל ומחללין שבת ברפואות ש"מ פקוח נפש הן ופקוח נפש מלוה רבה הוא והזריז בה משובח והנשאל מגונה והשואל שופך דמים וכ"ש המתיאש ואינו עושה וש"מ כל רופא שיודע בחכמה ובמלאכה זו חייב הוא לרפאות ואם מונע עצמו ה"ז שופך דמים : ומה שכתב ואפילו יש לו מי שירפאנו שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות ירושלמי פרק אין בין המודר : ומ"ש ומיהו לא יתעסק ברפואה אלא א"כ יהא בקי ויודע וכו' עד שאין ב"ד מרשין למי שאינו בקי גם אלו דברי הרמב"ן בתורת האדם אלא

שבמקום

שלו תנא דר"י ורפא ירפא מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות בפ' החובל (דף פ"ה) וכתבו התוס' וא"ת והא מרפא לחודיה שמעינן ליה וי"ל דהוה אמינא הני מילי מכה בידי אדם אבל חולי הבא בידי שמים כשמרפא נראה כסותר את גזירת המלך קמ"ל דשרי עכ"ל והא דאמר קרא בדברי הימים (ב' ט"ז) אבל אסא וגם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים דמשמע דאסור להתרפאות מיד הרופא במכה הבאה בידי שמים . י"ל דלפי שלא דרש בה' כלל כי אם ברופאים בלבד לכך נענש אבל אם בטח בה' שישלח לו רפואה ע"י הרופא מותר לדרוש ברופאים אפילו במכה הבאה בידי שמים וכך נהגו בכל גבול ישראל :

ומ"ש שלא יאמר מה לי לצער הזה וכו הוא מדברי הרמב"ן בספר ת"ה דף י"ב וכא לתת עוד טעם נוסף על מ"ש התוס' דאצטריך קרא למכה בידי שמים משום דנראה כסותר את גזירת המלך וקאמר עוד דאצטריך קרא למכה בידי שמים כדי שלא יאמר שמא אטעה וכו' : ומ"ש שכן אין דרכן של בני אדם ברפואות וכו' בפ' הרואה (דף ס') פרש"י וז"ל כלומר לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים עכ"ל וא"כ שמא כך יאמר אדם בלבו לפיכך אמר

הכתוב

דרכי משה

ג"ח עם המתים ועם החיים עכ"ל והבה דברי הרמב"ם ספי"ד וכתב ב"י סימן ש"ס . (ד) וצ"ע דא"כ מ"ש חולה מעיים דנקט בכל חולי נמי שייך האי טעמא ולכן נ"ל דטעמא משום גנאי ופריצות שיותר יש פריצות וגנאי כשהאיש משמש לנקבה בקנות ודברים מאילו הנקבה המשמשת לאיש כי יצרו של איש גדול משל אשה וטעם זו טובה לקמן סימן שנ"ב :

אמנם

דרישה

דמ"ש רבינו אלא לשון הקודש לי הגמרא נקט וכאשר יפרשו הרא"ש דל"ד לשון הקודש אלא לאפוקי לשון ארמי כן יפרוש גם כן דעת רבינו וכי"משמע קצת במ"ש ס"ס ק"א דו"א דכא בגמרא לא נזכר האי לישנא דכ"א בלשון הקודש אלא שלא יתפלל בלשון ארמי וכמ"ש ג"כ ב"י כאן וכא"מ סימן ק"א ע"ש אלא נראה כמ"ש בפרישה . [ד] אבל לא האשה כו' שמא ישכב עמה בע"כ משא"כ כו' ב"י בד"מ כתב ע"ז ז"ל והקשה א"כ מ"ש חולי מעיים דנקט בכל חולי נמי שייך ה"ט ולכן נראה לי דטעמא משום גנאי יפריצות שיותר יש פריצות וגנאי כשאיש משמש לנקבה בקינוח ודברים כאלו (ר"ל שעומדת בכל שעה לעשות צרכיה ומגלה את עצמה ושום רואה את פירועה) מאיש שיש בנקבה המשמשת לאיש כי יצרו של איש גדול משל אשה עכ"ל ועיין בסימן שנ"ב שכתב רבינו ז"ל תמיה האיש כורך ומקבר האיש אבל לא האשה והאשה כורכת ומקברת האיש והאשה עכ"ל ווסי משמע כדברי ד"מ דודאי במת לא שייך שכיבה ולדעת ב"י נראה דנקט חולי מעיי' משו' דאין דרך לשמש עם מי שיש לה שאר חולי שירא מפני חוליתו' שלא יבא עליו וק"ל:

ושם

פרישה

דמסכנה כהרמב"ם שפוסק כחכמים שאל"ל ורחמיו מרובים כו' : (יד) שבתו בשלום גרסי' והכמי' ר"ל שבת זה שלו וכמו ויגרם לו השלום וכדפרש"י שם . וגם בברייתא איתא דהאומר יכולה זכות שבת לרחם ע"ש וכבאו הב"י . וא"ק שבת היום מלזעוק ומלהתפלל עליך ורפואה קרובה לבא כפירוש הב"י לרחם יבא הרפואה מעצמו ה"ש ורחמיו מרובים וגם זכות שבתו יגרום לו השלום · (טו) ואל יפחד מפני זה יותר מן המות פירוש אל יפחד שימות משמע לוחה זו יותר ממה לא עשה לוחה : (טז) מבקרין חולי נכרים ותלמודא דקאמר עם חולי ישראל ל"ד וכן לעיל ס"ס קנ"א (כ"כ רש"ל) ונראה למש"ה קאמר בגמרא עם חולי וכן באינך לדקה וקבורת המת והספדן ולנחמן ולקט שכחה ופיאה דכיון דהנכרי רואה שהוא עושה חסד מכל אלו לישראל היה לו איבה על הישראל שאינו עושה גם לנכרי ח"ש עם ר"ל בהיות שעושה כן עם עניי ישראל וק"ל : (יז) האיש משמש האיש פירוש ולא חיישינן למשכב זכור : (יח) אבל לא האשה כו' שמא ישכב עמה בע"כ מה שאין כן כשהוא חולה שלא יוכל לשכב עם אשה בביאה בע"כ ב"י ועד"ר :

(יט) ראובן שאסר הנאתו כו' עד סוף הסימן נתבאר בסימן רכ"א :

פי' שלו (א) אי נמי שלא יאמר הקב"ה מוחץ ואני ארפא לשון הגמרא הוא זה פרק הרואה דף ס' סוף ע"א (ור"ל שלא יאמר הרופא בלבו איך אעשה הרעה שהקב"ה מוחץ ואני ארפא ושלא כדין עושין בני אדם שעוסקים ברפואות אלא שנהגו וכמ"ש גם בחליו וגו' ע"כ למדונו רבי ישמעאל שנתנו לו רשות לרפאות עכ"ה) . (ב) שכן אין דרכן של בני אדם ברפואות כו' פרש"י כלומר שלא היה להם לעסוק ברפואה אלא לבקש רחמים · אלא שנהגו כלומר שלא מן הדין : (ג) שנאמר גם בחליו לא דרש כי ברופאים בד"ה ב' י"ו גבי אסא המלך כשחלה ברגליו ר"ל שגם הפסוק משמע שמגנהו על שעסק ברפואות : (ד) ומצוה היא כו' ר"ל אע"ג דרבי ישמעאל לא קאמר אלא מכאן שנתנה רשות כו' קמ"ל רבינו דמצוה נמי

היכא

ממנו (ה) [א] ואם לא נתעסק בה כלל [א] ה"ז שופך דמים ובן גיהנם הוא בודאי ואם ריפא שלא ברשות ב"ד והזיק חייב בתשלומין אפילו אם הוא בקי וכ"ש באחד שאינו בקי (ו) שאין ב"ד מרשין למי שאינו בקי אבל אם ריפא ברשות ב"ד (ז) וטעה והזיק פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים (ח) ואם המית ונודע לו ששגג גולה על ידו ומ"מ א"צ לימנע מפני חשש טעות כדפרישית ובן מיבעיא אי שרי להקיז לאביו ודעת הרמב"ן להתיר אלא שכתב (ט) אבל רבינו הגדול כתב איבעיא להו בן מהו להקיז לאביו ואסיקנא רב פפא לא שביק לבריה למשקל ליה סילוא ולענין שכר הרופא (י) מותר ליטול שכר בטלה וטרחא (יא) אבל שכר הלימוד אסור דאבדת גופו היא והתמנא אסרה והשבותו לו לרבות אבדת גופו ואמרינן בענין עשיית המצות מה אני בחנם אף אתם בחנם הילכך שכר החכמה והלימוד אסור (יב) אבל שכר הטורח ושכר הבטלה מותר (יג) מי שיש לו סימנין וחבירו חולה וצריך להם אסור להעלות לו בדמיהן יותר מן הראוי ולא עוד אלא אפילו פסקו לו בדמיהן הרבה מפני צורך השעה שלא מצאי סממנין אלא בידו אין לו אלא דמיהן אבל אם התנה בשכר הרופא הרבה (יד) חייב ליתן לו שחכמתו מכר לו (טו) ואין לו דמים ואע"פ שמצוה עליו לרפאותו שכל מ"ע דרמיא (טז) אכולי עלמא [ב] ואם נזדמנה לאחד ולא רצה לקיימה אלא בממון אין מוציאין ממון מידו [ג] ולא מפקיעין מידו חיוב שלה שאין זה כדין ריבית שיוצאה בדיינין דרחמנא אומר וחי אחיך עמך אהדר ליה כי היכי דלחיי בהדך : ראובן שאסר הנאתו על שמעון וחלה שמעון אם אין מנהג המקום ליתן שכר לרופא יכול לרפאותו אפילו בידו ואפילו אם יש לו רופא אחר שירפאנו אבל אם דרך ליתן שכר לרופא לא ירפאנו בחנם :

שלז חולה שמת לו מת אין מודיעין אותו שמא תטרף דעתו עליו ואין קורעין חלוקו ואין בוכין ואין מספידין בפניו

שבמקום מ"ש רבינו ואם לא נתעסק בה כלל ה"ז שופך דמים כתוב שם בספרים שבידינו ואם נתעסק בה כלל שופך דמים הוא בודאי ואמתעסק בה במקום שיש גדול ממנו קאי ולגירסת רבינו אתי שאינו מתעסק בה במקום שאין גדול ממנו קאי ולענין הדין תרוייהו איתנהו בודאי דזה וזה שופכי דמים הם :

ומ"ש אבל אם ריפא ברשות בית דין וטעה והזיק פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואם המית ונודע לו ששגג וכו' כ"כ שם הרמב"ן אבל דתנא דבי רבי ישמעאל וז"ל וקשיא לי דתניא בתוספתא' רופא אומן שריפא ברשות ב"ד והזיק ה"ז גולה אלמא עונש שוגג יש בדבר וי"ל הרופא כדיין מצוה לדון ואם טעה בלא מודע אין עליו עונש כלל כדאמרינן [סנהדרין דף ו :] שמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה ת"ל עמכם בדבר המשפט אין לדיין אלא מה שעיניו רואות ואעפ"כ אם טעה ונודע לבית דין שטעה משלם מביתו על הדרכים הידועים בו וכשם דהתם אם דן ברשות ב"ד פטור אף כאן מדיני אדם פטור מן התשלומין אלא שאינו פטור מדיני השמים עד שישלם הנזק ויגלה על המיתה הואיל ונודע שטעה והזיק או המית בידים וכן אמרו בתוספתא דב"ק גבי פטורים מדיני אדם וחייבין בדיני שמים רופא אומן שריפא ברשות ב"ד פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים ומ"מ בלא הודע שלו אינו חייב כלום כמו שהדיין פטור מכלום בין מדיני אדם בין מדיני שמים והוא שיזהר כמו שראוי ליזהר בדיני נפשות ולא יזיק בפשיעה עכ"ל : **וכן** מיבעיא אי שרי להקיז לאביו בפ' הנחנקין [ד' פד :] : ומ"ש ודעת הרמב"ן להתיר אלא שכתב אבל רבינו הגדול כתב וכו' כבר נתבאר בסימן רמ"א : ולענין שכר הרופא מותר ליטול שכר הבטלה וטרחא וכו' עד אבל שכר הטורח ושכר הבטלה מותר הכל לשון הרמב"ן בספר ת"ה וכתב בסיום דבריו הלכך שכר החכמה והלמוד אסור דהוה ליה כשכר הוראה וסקדוש אבל שכר הטורח מותר דהוה ליה כשכר הבאה ומלוי דמותר וכן שכר בטלה מותר וכדתנן [בכורות כט :] אם היה זקן מרכיבו על החמור ונותן לו שכרו כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה עכ"ל :

מי שיש לו סמנים וחבירו חולה וצריך להם אסור להעלות בדמיהם יותר מן הראוי ולא עוד אלא אפילו פסקו לו בדמיהן הרבה וכו' אין לו אלא דמיהן כל זה לשון הרמב"ן שם וראיה רראיה מדאמרינן בפ' מצות חליצה [קו :] בת חמוה דרב ספא נפלה לפני יבם שאינו הגון לה אמר ליה חלוץ לה על מנת שתתן לך ק"ק זוז ומסיק התם דאמרה ליה משטה הייתי בך וכדתניא הרי שהיה בורח מבית האסורים והיתה מעבורת לפניו אמר ליה טול דינר והעבירני בו אין לו אלא שכרו וכ"כ ה"ה בפי"ב מהלכות גזילה בשם הרשב"א ז"ל : ב"ה וכתב המרדכי בפרק האולך חו"מ כשלא נתן לו אבל אם נתן לו שוב אינו יכול להוציא מידו וכן כתב בתשובת הרשב"א סי' אלף ו"ם : אבל אם התנה בשכר הרופא הרבה חייב ליתן לו וכו' כי היכי דלחיי בהדך הכל לדברי הרמב"ן שם וכ"כ ה"ה בשם הרשב"א ז"ל וכתב עוד הרמב"ן ז"ל ויש מי שסובר דטעמא דבורח משום דחייב להצילו משום השבת אבידה ולפיכך אין לו אלא שכרו כפועל בטל ולדבריהם אין לרופא אלא שכר בטלה שלו שאם היה בטל מן הסלע והתנה עמו נותן לו את הסלע ולא מסתברא דכיון דמדמי' ליה לחלוץ לה ע"ת שתתן ק"ק זוז דלא רמיא עליה חובה ממש למיחלץ ואי בעים לה לאו איסורא עביד ש"מ דלאו חובה דמצוה הוא אלא דינא הוא דלא מיחייב אינש בתנאין בשעת הדחק ביותר מכדי דמיו הא בשכר רופא ששוה כל כסף הו"ז חייב ליתן כל מה שהתנה לו אף על פי שמצוה עליו לרפאות אף בורח נמי מצוה עליו להציל אלא כל מ"ע דרמיא אכולי עלמא אם נזדמנה לו ולא רצה לקיימה אלא בממון אין מוציאין מידו ואין מפקיעין ממנו חיוב שלו עכ"ל (א) :

ראובן שאסר הנאתו על שמעון וחלה שמעון וכו' עד סוף הסימן בפרק אין בין המודר ונתבאר בסימן רכ"א :

שלז חולה שמת לו מת אין קורעין אותו וכולי עד סוף הסימן במסכת שמחות :

הכתוב ורפא ירפא אלא דקאת קשה דמשמע שאין זה אמת מה שאמר כך בלבו ובפי הרופא לשם משמע להראות דכך הוא האמת : **ומ"ש** ואם לא נתעסק בה כלל ה"ז שופך דמים פי' אם לא נתעסק בה כלל במקום שאין גדול ממנו ובספר ת"ה כתוב ואם נתעסק בה וכו' ואמתעסק בה במקום שיש גדול ממנו קאי ולענין הדין תרוייהו איתנהו דזה וזה שופכי דמים הם כ"כ ב"י :

ומ"ש ואם ריפא שלא ברשות ב"ד והזיק חייב בתשלומין וכו' כ"כ בספר ת"ה דאע"ג דהתורה נתנה רשות לרופא כשהוא בקי לרפאות אפ"ה אם טעה אף בשוגג והזיק חייב בתשלומין כמו דיין שמצוה עליו לדון ואפ"ה אם טעה חייב בתשלומין על הדרכים הידועים בו וכשם דהתם אם דן ברשות ב"ד פטור אף כאן פטור מדיני אדם וכו' : ומ"ש ואם המית ונודע לו ששגג גולה על ידו וכו' כתב מהרש"ל נראה בעיני דאיירי שמת מיד אחר הרפואה דאל"כ איכא למימר קירב מיתתו ע"י אכילה ושתייה או ע"י תנועה וכו' דלא גרע משחט בו שנים וכו' והדר"ק עכ"ל : ומ"ש ומ"ת א"צ לימנע וכו' לאו דוקא דלאיסורא נמי קעביד אם נמנע ולא נתעסק כלל כיון שאין גדול ממנו והוא בקי וה"ז שופך דמים כמ"ש בתחלת סימן זה : ובן מבעיא וכו' ע"ל בסימן רמ"א : ולענין שכר הרופא וכו' עד דליחי בהדך כל זה בת"ה בראיות ע"ש דף י"ג י"ד : **מי** שיש לו סממנין וכו' שכל מ"ע וכו' אין מוציאין ממון מידו ולא מפקיעין ממנו חיוב שלו כצ"ל וכך הוא בספר ת"ה והוא מלשון התלמוד כאן בהפקעת הלוואתו פ' הגוזל בתרא (דף קי"ג) והכי פירושו לא תיבעיא שאם כבר קבל הרופא שכרו שקבצו לו והרי הוא בידו דאין מוציאין ממון מידו לומר אין לך אלא שכרך כך וכך והמותר תחזור אלא אפילו לא קבל כלום אלא שקבצו לו ונתחייבו לו בכך וכך לפי שלא היה מתרצה בפחות וא"כ עכשיו לאחר גמר הרפואה בחים להפקיע מחיוב שלו שנתחייבו כנגדו לומר אין לך אלא שכרך כך וכך והמותר לא ניתן אלא צריך לשלם לו כל מה שנתחייבו בו תקודם כי חכמתו מכר לו והיא אין לה דמים כי שוה היא כל כסף ולא דמי לסממנין שיש להם דמים דאין לו אלא דמיהם והא דקאמר שאין זה כדין ריבית וכו' כלומר אע"ג שמצות עשה דאם כסף תלוה את עמי נמי רמיא אכולי עלמא וזה לא רצה לקיימה אלא בממון שקבל לחת לו ריבית ומוציאין מידו אפי' כבר נתן הריבית דשאני התם דכתב לן קרא יתירא וחי אחיך עמך אהדר ליה כי היכי דליחי בהדך כדאיתא פ' איזהו נשך (סוף דף ס"א) אמר ר"נ בר יצחק מ"ט דר"א דרבית קצוצה יוצאה בדיינין דאמר קרא וחי אחיך עמך אהדר ליה כי היכי דניחי אבל בעלמא דליכא קרא לא . והרב בהגהותיו לש"ע כתב ולא מפקיעין מידו חיוב שלהן נמשך אחר לשון הדפוס שנדפס חיוב שלה והגיה שלהן במקום שלה ושחרי ליה מאריה כל זה טעות :

שלז חולה שמת לו מת וכו' במסכת שמחות ומביאו הרי"ף ס"פ ואלו מגלחין והרמב"ן בס' ת"ה (דף י"ד) והכי פי' לא מיבעיא שאין מודיעין אותו שמא תטרף דעתו עליו אלא אפי' נודע לו אין מניחין לו לקרוע שמא תגדל דאגתו וכך כתב הר"ן : ומ"ש ואין בוכים וכו' נראה דכ"פ ולא עוד
אלא

מי

דרכי משה

שלו (א) אמנם נ"י פ' מצות חליצה ע"ב דף ת"ח כתב בשם הריטב"א שדברי הרמב"ן אינם מחוורים ואין לו אלא שכר טירחא כפועל בטל או כפי הראוי לו עכ"ל ובנימין זאב סי' ד' דצריך ליתן לו כל מה שנדב לו כי כן הדרך שלפעמים מתנדבין לרופא הרבה וכ"כ הסמ"ג עכ"ל :

פרישה

היכא ור"ל דנתן רשות לא בא לומר שלא דאין בו איסור וסבר רבינו דאין בו איסור שאולא יש אלוה משום פקוח נפש וכס"ג כתב רבינו נמי לקמן בסימן ת' לענין דברים שבגופו נוהג בשבת : (ה) ואם לא נתעסק בה כלל נלע"ד דר"ל דאם לא נתעסק בה לגמרי בקי באומנתו ובא סתה להתחיל לרפאות לישראל ה"ז שופך דמים דלא התירו וניתן רשות אלא למתעסק וגם שמסכה תחילה עם עכו"ם וכמ"ש ע"ז הרמב"ם ועיין בדרישה : (ו) שאין ב"ד מרשין כו' ק"ק מה רצונו בזה ומראה דבגמ' לא אמרו אלא ריפא שלא ברשות ב"ד והזיק חייב ותו לא ומוקי ליה הרמב"ם ורבינו אפי' בבקי וכ"ש בשאינו בקי ואם תקשה מנ"ל דמיירי אפי' בבקי דלמא מיירי דוקא בשאינו בקי לכך כתב שאין מרשין ב"ד לשאינו בקי ואפ"ה דבשאינו בקי איירי למה אמרו ואם ריפא שלא ברשות ב"ד כו' דמשמע דלפעמים ב"ד מרשין לו רפואה אלא שהשתא לא נתנו לו רשות הא אין מרשין לו אלא ודאי מיירי אפי' בבקי וק"ל : (ז) וטעה והזיק כו' דוקא נקט טעה דאילו הזיק במזיד חייב אפי' בידי אדם ואם לא טעה ועשה הרפואה כהוגן ומת פטור נ"כ מדיני שמים שהרי לא המית אותו אלא שפי' דלא בהמתו : (ח) ואם המית ונודע לו ששגג גולה ע"י נראה בעיני דאיירי שמת מיד אחר הרפואה דאל"כ איכא למימר קירב מיתתו ע"י אכילה ושתייה או ע"י תנועה כו' דלא גרע מהשוחט רוב שנים כו' הדר"ק ומיהו י"ל דשאני הכא דמגולה קאי אפי' בספק כס"ג גולה : (ט) אבל רבינו הגדול ר"ל הרי"ף : (י) מותר ליטול שכר בטלה וטירחא במ"ש סימן רס"ה מפורש וז"ל כגון שהיה עוסק במלאכה שהיה נוטל עליה ד' דינרים ולהניחה ולישב בטל היה נוטל דינר ולהניחה ולהתעסק בסכנה היה נוטל ב' דינרים נותנין לו ב' דינרים אף שמגיע לו בשכר הסכנה דיותר כיון שלא מיאבתו מסורה לכנים שלו ולפסוק בסכנה יכול ליטול עליה שכר הסכנה כו' ע"ש וכל"ע דכוותיה : (יא) אבל שכר הלימוד אסור כי שאמר הרופא לחולה או להמתעסק עמו שיעשה לרפואתו כך וכך : (יב) אבל שכר הטורח ושכר הבטלה מותר עיין מ"ש לעיל בסימן ש"כ : (יג) מי שיש לו סממנים וחבירו חולה וצריך להם אסור להעלות לו בדמיהן יותר מן הראוי ולא עוד אלא אפי' פסקו לו בדמיהן הרבה כו' כנ"ל : (יד) חייב ליתן לו שחכמתו מכר לו עיין בח"מ סימן רס"ד מ"ש שם : (טו) ואין לו דמים ר"ל שאין שיעור לשווי חכמתו : (טז) דרמיא אכ"ע אם נזדמנה כו' כנ"ל וכן מבואר בי"ד ישן של הלכ : (יז) אין מוציאין ממון מידו ולא מפקיעין כו' פירוש אם כבר קבל הממון אין מוציאין מידו ואפי' לא קבל עדיין אלא שכבר נתחייב לו אין מפקיעין מידו החיוב כשיבא אלא צריך לשלם לו דכמו העוסק שכר לרופא פסקו על תנאי אם יהיה לו רפואתו והקשה דל"מ אם כבר קיבל הסכירות דלא יוציאנו ממנו אלא אפי' עדיין לא קבלו אין להפקיע דהיינו לומר לשמולי או לבחי כמו דמשמע מדתי כך וכך כן היה מראה לפרש אם היה כתוב ולא מפקיעין מידו חיוב שלו כמו שהוא גירסת הרמב"ן שהביא ב"י אבל בכל הספרים כתוב חיוב שלה וקאי אמצוה ר"ל שאין אנו יכולין לכופו ולאסוקו מתוך המצוה ר"ל שנכפנו שכוח יעשה המצוה ומ"מ כתב חיוב שלהן נראה שפירש חיוב שמוטל אל"ע :

דרישה

סי' שלו [א] **ואם** לא נתעסק בה כלל כו' פירוש אל יאמר מה לי לסכנים עצמי בספק נפשות מ"כ כתב שהאומר כזה ומונע עצמו מלהתעסק בה כלל ר"ל אפי'

יספסיקין

חדושי הגהות

לפרש הירושלמי בלשון בתוספת רשם בירושלמי הכי איתא כי בעיתון ביקיכה כתניתא שייר קרקע כל שהוא וכו' ופי' הרא"ש כי בעיתון סקיסה מתניתא אם תרצו לקיים משנתינו ליתע פירושה הכי הוא שייר קרקע וכו' ה"ספר שהיה לפניו גירסא אחרת בירושלמי וצ"ע :

שלו א עיין ב"י ותפי הנוסחא הנכונה והדברים כפולים לשום והוספה דהרי לעיל מיניה כתב ואם מונע ה"ז שופך דמים ומצאתי בפרישה שכתב וז"ל נ"ל דר"ל דאם לא נתעסק בה להיותו בקי באומנתו ובא עתה להתחיל לרפאות לישראל ה"ז שופך דמים דלא התירו ונותן רשות אלא למומחה וגם שניסה מתחלה עם עע"א וכמ"ש ע"ז הרמב"ם עכ"ל : ב אם נזדמנה לאחד בצ"ל (פרישה) : ג בבאור דברים אלו עיין בפ"ז א"ק ג' :

בפניו שלא ישבר את לבו (א) ומשתיקין את המנחמין מפניו :

שלח מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה (א) שכן דרך כל המומתין מתודין אדם יוצא לשוק דומה לו כמי שנמסר לסרדיוט חש בראשו דומה לו כמי שנתנוהו בקולר עלה למטה ונפל למשכב דומה לו כמי שנתנוהו לגרדום לידון שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול ואם לאו אינו ניצול ואלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומעשים טובים וכדי שלא ישבר את לבו אומרים לו הרבה התודו ולא מתו והרבה שלא התודו ומתו והרבה שהולכין בשוק ומתודין שבשכר שאתה מתודה אתה חי וכל המתודה יש לו חלק לעה"ב אם יכול להתודות בפיו יתודה ואם לאו יתודה בלבו אחר המתודה בפיו או בלבו ובלבד שתהא דעתו מיושבת עליו ואם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי וכל אלו הדברים אין אומרים לו לא בפני ע"ה ולא בפני נשים ולא בפני קטנים שמא יבכו וישברו את לבו ובלשון הוידוי פליגי (ב) ר"מ אומר עויתי פשעתי חטאתי וחכ"א חטאתי עויתי פשעתי. ופסק הרי"ץ גיאת כר"מ ובעל הלכות ורב אלפס פסקו כחכמים ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל [א] כתב הרמב"ן בסדר וידוי שכיב מרע קבלנו מחסידים ואנשי מעשה מודה אני לפניך יי' אי"א שרפואתי בידך ומיתתי בידך יה"ר שתרפאני רפואה שלימה ואם אמות תהי מיתתי כפרה (ג) על כל א עונות וחטאים ופשעים שעויתי ושחטאתי ושפשעתי לפניך ותן חלקי בג"ע וזכני לעה"ב הצפון לצדיקים ואם נתרפא צריך להתודות בו' וכתב בא"ח בסוף ברכות :

שלט הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו (א) [א] אין קושרין את לחיו ואין סכין אותו ואין מדיחין אותו ואין פוקקין את נקביו (ב) ואין שומטין הכר מתחתיו ואין נותנין אותו לא ע"ג חול ולא (ג) ע"ג חרסית ולא על אדמה ואין נותנין על כריסו לא קערה ולא מגריפה ולא צלוחית של מים ולא גרגיר מלח ולא משמיעין עליו עיירות ואין שוכרין חלילין ומקוננות ואין מעמצין עיניו עד שתצא נפשו וכל (א) המעמץ עם יציאת הנפש ה"ז שופך דמים ואין קורעין ואין חולצין ולא מספידין עליו ולא מכניסין עמו ארון לבית עד שימות כללו של דבר כל שהוא משום עסקי מיתה אין עושין לו עד שתצא נפשו ואין פותחין עליו בצידוק

אלא אין בוכין ואין מספידין בפניו אף על מת שאינה קרובו של חולה שלא ישבר את לבו פירוש דכיון שרואה החולה שזה הפלוני מת ובוכין ומספידין עליו בפניו נשבר לבו מפחדו שמא ימות גם הוא ומזה הטעם משתיקין המנחמין מפניו שע"י המנחמין נזכר למיתה אותו פלוני ומתפחד שמא ימות גם הוא גם קרוב לפרש שאין בוכין והין מספידין נמי איירי במת לו מת ונודע לו שמת קאמר וכן משתיקין המנחמין על מת שלו :

שלח מי שחלה ונטה למות וכו' ברייתא פרק ב' דשבת (ל"ב) ומשמע דדוקא בנטה למות אבל בלא נטה למות אין אומרים לו שיתודה כדי שלא יהא נשבר לבו ואע"פ שא"ל הרבה הולכין בשוק ומתודין מ"מ כשאומרים לו לאדם התודה שכן דרך כל המומתין מתודין יודע שמסוכן הוא מאוד דאל"כ לא היו מזכירין מיתתו בפניו ויהא נשבר לבו לפיכך אין אומרים לו כך אלא בנטה למות וז"ל פרש"י שם אומרים העומדים שם שכן דרך כל המומתין מתודין כדתנן בסנהדרין שכל המתודה יש לו חלק לעה"ב שכן מצינו בעכן שא"ל יהושע וכו' בפרק נגמר הדין • לשוק מצויין שם מריבות ובעלי דינין נכרים וישראלים דומה כמי שנמסר לסרדיוט להוליכו לפני השופט • חש בראשו חששא בעלמא מיחוש קל • נתנוהו בקולר הוי טפי משנמסר לסרדיוט וגרוע מעולה לגרדום שאין דנין שם אלא להריגה ועל סרחון חמור וצריך לפרקליטין גדולים • עלה למטה שחלה הרבה שצריך לעלות וליפול למשכב ואלו הן פרקליטין שבהן רצוי לב"ד שלמעלה תשובה ומעשים טובים עכ"ל נראה דאתא להוציא שלא יסמוך אדם על מה שאחרים מתפללין בעד החולי ופרקליטין בעדו אלא אלו הן עיקר פרקליטין תשובה שהוא בעצמו עושה ומעשיו הטובים : ומ"ש וכדי שלא ישבר לבו וכו' עד את לבו כתבו הרמב"ן בספר ת"ה (דף י"ד) :

ובלשון הודוי פליגי וכו' ביומא (ד' לו) ועיין בא"ח סי' תרכ"א מ"ש בזה בס"ד • כתב הרמב"ן בסדר וידוי ש"מ וכו' שם בדף י"ד ואיכא לתמוה דהלא הרמב"ן שם פסק כחכמים וכרב אלפס ובעל הלכות וא"כ היאך כתב כאן בודוי ש"מ כר"מ ותו קשה דאף כר"מ לא אתא שהרי ר"מ קאמר דמתודה כקראי דמשה עויתי פשעתי חטאתי ובלשון וידוי זה כתוב עויתי חטאתי פשעתי מיהו בספר ת"ה כתב שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך ואע"ג דקודם זה כתוב ואם אמות תהא מיתתי כפרה על כל עונותי וחטאים ופשעים התם אינו לשון וידוי דוידוי גמור אינו אלא כשיאמר שחטאתי ושעויתי ושפשעתי דוקא וידוי ממש וכך צריך להגיה בכל ספרי רבינו :

שלט הגוסס ה"ה כחי לכל דבריו אין קושרים וכו' פירוש כל הדברים אלו עושין אחר שמת כדתנן פ' שואל (דף קנ"א) וכדלקמן בסימן שנ"ב וקאמר דאין להקדים לעשות כן בשעה שגוסס כגון שהוא סמוך לשבת ועושין כך כדי שלא ישהו בדברים אלו שצריכין לעשות קודם קבורה ויבאו לחלל שבת דא"כ מקרבין את מיתתו ע"י מעשים אלו שיעשו כגון לקשור את לחייו וכיוצא בו דע"י שמזיזין אבריו מקרבין מיתתו ותקנתן לא יעשו בפניו כדי שלא תטרף דעתו כגון לשמע עליו עירות וכו' • ומ"ש ואין מעמצין עיניו עד שתצא נפשו וכו' משנה בפ' שואל אדם (דף קנ"א) וז"ל הרמב"ם בפ' רביעי דה' אבל כל המעמץ עם יציאת הנפש ה"ז שופך דמים אלא ישהה מעט שמא נתעלף וז"ל הר"ן בפ' אלו מגלחין הגוסס ה"ה כחי פי' ליתן גט ולמתנה וכהן רשאי ליכנס בבית שהוא עומד בו אף על פי שרוב גוססין למיתה. ואין קושרין כדי שלא יפתח פיו. ואין סכין ואין מדיחין מנהג הוא שעושין לכל מת להדיח זוהמא שעל בשרו • ואין מטילין אותו על החול וכו' שלא יסריח • ואין מעמצין כדכתיב ויוסף ישית ידו על עיניך וטעמא

שלח מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה וכו' עד תשובה ומעשים טובים ברייתא בפ"ב דשבת [לא:] וגירסת רבינו כגירסת הרמב"ן אבל בנוסחי דידן הכי איתא אדם יוצא לשוק יהא דימה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט חש בראשו יהא דומה בעיניו כמי שנתנוהו בקולר ומ"ש וכדי שלא ישבר את לבו אומרים לו הרבה התודו ולא מתו וכו' עד שמא יבכו וישברו את לבו כל זה כתב הרמב"ן דאיתא במס' שמחות אלא שמ"ש וכל המתודה יש לו חלק לעה"ב הוא בפרק נגמר הדין [מג:] : ומ"ש ואם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ג"ז בפרק הנזכר וכתב עוד הרמב"ן בספרי רבי נתן אומר ואשמה הנפש ההיא והתודו זה בנה אב לכל המתים שיטענו וידוי : ובלשון הוידוי ר"מ אומר עויתי וכו' בפרק אמר להם הממונה [לו:] ונתבאר בטא"ח סימן תרכ"א שהרמב"ן והר"ן סוברים כהרי"ף והרמב"ם והרא"ש דהלכה כחכמים והכי נהוג עלמא :

כתב הרמב"ן בסדר וידוי ש"מ קבלנו מחסידים ואנשי מעשה מודה אני לפניך וכו' בספר ת"ה (א) ור"י כתב בנתיב כ"ח סדר תפלה לחולה ווידוי והאמונות שיאמר שהוא מאמין וכתב ע"ש וז"ל במדרש קהלת ומי יודע רוח בני האדם ר"מ פתח קרי' בהרוגי מלכות שהן באין לחיי העה"ב אף על פי שאין מתודין : סדר שינוי השם לחולה כתב ר"י בנתיב כ"ח :

שלט הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו אין קושרין לחיו וכולי עד שתצא נפשו באבל רבתי פ"ק וטעמא כדמפרש ואזיל מפני שמקרב את מיתתו • וכתב הרמב"ם בפ"ב כל המעמץ עם יציאת נפש ה"ז שופך דמים אלא ישהה מעט שמא נתעלף : כתב הריב"ש בתשובה סימן קי"ד שנשאל על מי שהיה גוסס בע"ש אם מותר לפתוח לו קבר כדי שאם ימות קודם השבת יקבר בו ביום שיש שהיו מונעים זה ואני ראיתי בריאים פתחו קבריהם והשיב באבל רבתי תניא גבי גוסס אין קורעין ואין חולצין וכו' ואין מכניסין ארון עמו לבית עד שימות והרמב"ן בת"ה מסיים בה כללו של דבר כל שהוא משום עסקי המת אין עושין לו עד שתצא נפשו וכל זה אינו אלא על החולים כדי שלא תטרף דעתם עליהם אבל הבריאים והחזקים העושים קבריהם ותכריכיהם לעצמם לכבודם אין חשש בזה כדמתרצינן במנחות [מא.] גבי כלי קופסא בזקן שעשאם לכבודו עכ"ל • ול"נ דמהא לא איריא דכיון דמשום דלא תטרף דעתו הוא דוקא בדבר שאיפשר לו להרגיש אבל קבר הנחצב בב"ה שפיר דמי לפתחו שאין החולה מרגיש בו ולישנא דברייתא הכי מוכח דקתני אין מכניסין עמו ארון לבית משמע הא חוץ לבית מכניסין או עושין וכ"ש לקבר שא"א לו להרגיש בו ומיהו ר"י כתב בשם הרב ר"י החסיד אין לחצוב קבר אא"כ נותנין בו מת לאלתר כי אם ישאר פתוח עד למחר לא יעברו ימים מועטים שימות אחד תוך ז' יום עד כאן לשונו :

כתב הרמב"ן בת"ה נהגו ישראל בכ"מ לומר צידוק הדין עם יציאת נשמה כדתניא אין פותחין בצידוק הדין עד שתצא נפשו וגם הכלבו כתב המנהג כשמת המת מתקבצין כל הקהל והולכין לביתו ואומרים צידוק הדין וכשמגיעים

דרכי משה

שלח (א) ובכלבו ואם ירצה להאריך לומר אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפלתי ואל תתעלם כו' אשמתי בגדתי כו' טוב הדבר לפרש חטאיו וגם מה שלא נכשל כי אפשר מתוך כך יזכור הנשכחות ויתחרט בהן ויחזור בתשובה שלימה עכ"ל :

שלט (א) כתב בהג"ה אלפסי ע"ב דף שפ"ד פ' א"מ מהא דתנן המעמץ עם יציאת הנפש הרי הוא כשופך דמים נראה לאסור מה שנהגו קצת האנשים כשאחד גוסס ואין הנשמה יכולה לצאת ששומטין הכר מתחתיו כדי שימות במהרה שאומרים שיש בכסה נוצות של עופות שגורמין לנפש שלא תצא והר"ר נתן איש אגריי ז"ל כתב להתיר אח"כ מצאתי

פרישה

סי' שלז (א) ומשתיקין את המנחמים פירוש המנחמים שמנחמים אבלים אם יש שעמו בבית

סי' שלח (א) שכן דרך כל המומתין כו' אינו ר"ל שלעולם אומרים שכן דרך כו' אלא דברי הספר כן שחייב הוא להתודות וילפינן לה מדכתיב ואשמה נפש ההיא והתודו זה בנה אב לכל המתים שיטענו וידוי ספרי • (הולך לשוק מצויים שם מריבות ובעלי דינים • לסרדיוט לפני השופט • לגרדום דנין שם להריגה עכ"ס) (ב) ר"מ אומר עויתי כו' עויתי הם עונות שעושה במזיד פשעתי הן שעושין להכעיס וחטאתי הם של שוגג וסבר ר"מ שיאמר כסדר הזה ר"ל העוונות שעשיתי במזיד ובמרד יהיו כשוגגים וחכמים סוברים שיש דרך כהדיוטות שמבקשים מעט תחלה ומוסיפין והולכים כו' ועיין בח"ז סימן תרכ"א (ג) על כל חטאים ועונות ופשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי כו' כצ"ל דאל"כ לא אתי כמאן וכן הוא בפ"ע :

סי' שלט (א) אין (קושרין את לחיו כדי שלא יפתח פיו יותר עכ"ס) (ב) ואין שומטין הכר מתחתיו לכאורה היה נראה דהשמטת הכר טעמו מכח שאומרים שיש נוצות מקצת עופות שגורמין שלא יוכל לפרד זמן ארוך וכן אסור לשום מפתחות ב"ה מראשותיו שאסור לגרום לו המיתה אבל אם יש סמוך לו חוטב עצים או מלח על לשונו מותר להסירו רמ"א ע"ש • מיהו ז"א וכמ"ש בדרישה אלא הטעם הוא משום דמכח דמזיזו ממקום למקום מקרב מיתתו וכמ"ש ב"י דטעמא דכולהו מש"ה הוא (ולאפשר לומר ג"כ משום דתנן בפ' שואל דף קנ"א דלאחר מיתה שומטין את הכר מתחתיו ומטילין אותו על החול כו' לזה אמר דבעודו גוסס אין עושין כן עכ"ס) (ג) ע"ג חרסית שמיקר כלי חרס רש"י • ועיין בדרישה

דרישה

אפי' במקום שאין גדול ממנו ה"ז שופך דמים ותאי לכך לא ימנע מזה מספק ספק ובס"מ כתב ברמב"ן ואם נתעסק בה כלל כו' זה קאי אמתעסק במקום שיש גדול ממנו ב"י ול' נתעסק הוא דחיק לפ"ז דהול"ל מתעסק בה (גם הוא כפול שכבר אמר אם מונע ה"ז שופך דמים עכ"ס) לכן נלאה פירושו כמ"ש בפרישה :

סי' שלח [א] כתב הרמב"ן בסדר וידוי ש"מ כו' ואם רוצה להאריך בוידוי יום הכפורים הרשות בידו ועיין מ"ש ר' ירוחם בנתיב כ"ח סדר התפילה באריכות (וגם סדר שינוי השם לחולי ועיין בכלבו סימן קמ"ה עכ"ס) :

סי' שלט [א] אין קושרין את לחיו ואין סכין כו' עיין בפ"ח דאבל רבתי דכתב כל זה ומסיים וז"ל וכל הנוגע בו ה"ז שופך דמים למה הדבר דומה לנר המטפטף שכיון שנוגע בו האדם מיד נכבה ובביאור הרי"ף פרק אלו מגלחין ריש דף של"ח והרמב"ם פ"ד מהלכות אבל ע"ש ולזה כיון הב"י במ"ש ז"ל וטעמא כדמפרש ואזיל מפני שמקרב את מיתתו • והנה לפ"ז דברי רבינו אינם מסודרים יפה שמכניס באין דאין משמיעין עליו את העיירות ואין שוכרין חלילין וקוננות בין דין דאין קושרין לחיו כו' ובין דין דאין מעמצין את עיניו דטעמייהו דאלו צ"ל משום דנוגע בו ומזיזו ומקרב מיתתו משא"כ בשוכרין מקוננות והשמעת עיירות דטעמא אחרינא הוא לו משום צער ועגמת נפש או אחר טעם שיהיה אלא שרבינו כלל יסד כל הדינים האסורים לעשות לגוסס כיון דנחשב כחי וכמו שמסיים וכתב דאין קורעין ואין חולצין עליו מכ"ע • ומהו הב"י ס"ל דגם טעמא דהאי משום שמקרב את מיתתו סברי מלתיה כולהו

חדושי הגהות

שלח א חטאים ועונות ופשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי כצ"ל דאם לא כן אתיא דלא כמאן (פרישה) :

צ"ל

בצירוק הדין עד שתצא נפשו וכתב הר"ם מרוטנבורק דוקא בעודו לפנינו חשוב כחי לכל (ד) אבל מי שאמרו לו ראינו בנך או אחיך גוסס (ה) היום ג' ימים הוא בחזקת שמת וצריך להתאבל עליו תניא כשמת רבי נכנס ר' חייא אצלו ומצאו בוכה א"ל מפני מה אתה בוכה והא תניא מת בתוך השחוק סי' יפה לו מתוך הבכי סי' רע לו פניו כלפי העם סי' יפה לו כלפי הכותל סי' רע לו פניו למעלה סימן יפה לו למטה סימן רע לו (ו) פניו צהובין סימן יפה לו ירוקין סימן רע לו עצובין סימן רע לו (ז) מת בע"ש סימן יפה לו במוצאי שבת סימן רע לו (ח) במוצאי י"ה סימן יפה לו בערב יום הכפורים סימן רע לו (ט) בחולי מעים סי' יפה לו שרובן של צדיקים מתים בחולי מעים א"ל אתורה ואמצות קא בכינא ת"ר (י) מת פתאום זו מיתה חטופה חלה יום א' זו מיתה דחופה ר"ח ב"ג אומר זו מיתת מגיפה ב' ימים זו מיתה רחויה ג' ימים זו מיתת גערה ד' ימים זו מיתת נזיפה ה' ימים זו מיתת כל אדם (יא) ובאבל רבתי תניא לד' ימים ולה' ימים זו מיתה דחופה לו' ימים (יב) מיתה האמורה בתורה לז' ימים מיתה של חיבה יותר מכן ביסורין בן נ' שנה זו מיתת כרת (יג) בן נ"ב שנים זו מיתת שמואל הרמתי בן ס' שנים זו מיתת כל אדם בן ע' שנים שיבה בן פ' שנים גבורה ר"ח בן אנטיגנוס אומר זקן שחלל שבת או אכל חלב מי מודיעני שמת בכרת אלא המת בג' ימים מת בהכרת מת (יד) לד' וה' מיתה דחופה לו' מיתה האמורה בתורה לז' מיתה של חיבה יותר מכן ביסורין :

הלכות קריעה

שם מי שמת לו מת והוא מהמתים (א) שראוי להתאבל עליהם כאשר יתבאר חייב לקרוע עליו (ב) ועונשו מיתה

ובשמגיעים לדין האמת קורע האבל עד כאן : וכתב הרמ"מ דוקא בעודו לפנינו חשוב כחי וכו' כ"כ הרא"ש והמרדכי בשמו בפרק אלו מגלחין והביא ראיה מדאמרינן בפרק כל הגט [כח.] דרוב גוססין למיתה: ב"ה כתוב בא"ח מת צריך שיעמוץ עיניו ופושט ידיו ורגליו אחרים אומרים מת ואחרים אומרים לא מת אינו מעמיץ עד שיתברר לו בודאי מת לבדו ברית עיניו פתוחות ורגליו כפופים וידיו חבוקים תדיר זה מפרק מושך ופושט ומעמיץ ובלבד שלא ישבר ע"כ לשונו :

תניא כשמת ר' נכנס ר' חייא אצלו ומצאו בוכה א"ל מפני מה אתה בוכה והתניא מת מתוך השחוק סימן יפה לו וכו' עד אתורה ואמצות קא בכינא בפ' הנושא [קג:] ופרש"י בע"ש סימן יפה שיכנס למנוחה מיד במוצאי י"כ נמחלו עונותיו וסימן יפה לו : ת"ר מת פתאום זו מיתה חטופה וכו' עד זו מיתת כל אדם בפ' אלו מגלחין [כח.] ואיתא תו התם רב הונא נח נפשיה פתאום הוי קא דייני רבנן תנא להו זוגא דמהדייב ל"ש אלא שלא הגיע לגבורות אבל הגיע לגבורות זו היא מיתת נשיקה : ובאבל רבתי תניא לד' ימים ולה' ימים זו מיתה דחופה וכו' עד סוף הסימן בפ"ג ובפרק אלו מגלחין גרסינן תניא מת בן נ' שנה זו היא מיתת כרת בן נ"ב שנה היא מיתתו של שמואל הרמתי ס' זו היא מיתה בידי שמים גרסינן אמר רב מנא עד ס' זו היא מיתת כרת והא דלא חשיב להו משום כבודו של שמואל הרמתי :

כתב הכלבו וז"ל כתב הרב כיון שנטה אדם למות אין רשאין לפרוש ממנו כדי שלא תצא נפשו והוא יחידי וימות בעגמת נפש מפני שהנפש משתוממת בשעה שהיא יוצאה מן הגוף ועוד שמא יקשו אבריו ויבא לידי גנות ע"כ (ב) : עוד כתב הכלבו מנהג לשפוך כל המים שאובים שבשכונת המת וטעם המנהג לסימן שידעו הכל שיש בו מקרה מות ולא יהיה מודיע בפה ויהיה מוציא דבה וי"א כי הטעם לפי שמלאך המות מטיל במים טפת סם המות : ב"ה וכ"כ בא"ח וכתב עוד שם פעם אחת אירע מת בערב פסח ואמר הרב שא"צ לשפוך המים שלנו דליל שימורים הוא וכן נמי בשאר לילות משום שומר פתאים ה' ע"כ ונ"ל דבשאר לילות דקאמר לענין מים שלנו נמי היא ולפי מנהגם שהיו נוהגים ללוש בכל יום או יומים :

שם מי שמת לו מת והוא מהמתים שראוי להתאבל עליהם כאשר יתבאר בסימן שע"ד כתב על פי זה קרובים מתאבלים ומה שתלה חיוב הקריעה באבלות וכן מ"ש שענשו מיתה בידי שמים ס' אלו מגלחין [כד:] א"ר תחליפא בר אבימי אמר שמואל אבל שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה שנאמר ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה וכתב הרמב"ם דקריעה דרבנן היא וקרא אסמכתא בעלמא היא ומיתה זו שאמרו היא כענין העובר על דברי חכמים שחייב מיתה וכתב סמ"ק מי שמת לו מת צריך לקרוע קודם שיסתום פני המת :

וצריך

וטעמא כדמפרש ואזיל מפני שמקרב את מיתתו · ולא חולצין כו' ולא מכניסין ארון בבית שלא להבעיתו עכ"ל · כתב הריב"ש בתשובה סימן קי"ד דאין חוצבין לו קבר בבית הקברות אע"פ שאינו בפני החולה שהרי כתב הרמב"ן דכללו של דבר כל שהוא משום עסקי המת אין עושין לו עד שתצא נפשו וכתב הד"ט כדי שלא תטרוף דעת החולה עליו ואע"ג דעושין שלא בפניו מכל מקום איכא לחוש שמא ידע לו ותטרף דעתו כך צריך לפרש לפי דעת הריב"ש והרב בהגהת ש"ע פסק כך אבל מלשון ולא מכניסין עמו ארון לבית לא משמע הכי אלא אין שום חששא כשעושין שלא בפניו וכן כתב ב"י וראיה ברורה מהא דאיתא ריש פ' מי שהוציאוהו שלשה מתים כשהן מספרים ואלו הן חולי מעיים וחיה והדריקון למאי נפקא מינה למשמושי ביה זוודתא ופרש"י לזמן תכריכין ומסתמ' הוא הדין קבר וארון כל שאינו בפניו ואין החולה מרגיש בו ליכא חששא שתטרף דעתו מיהו לפי מה שנוהגין ליקח המדה לאורך הקבר לפי מה שהוא הגוסס פשיטא דאסור ליקח מדתו דאיכא חששא דיטרוף דעתו אבל לחצוב לו קבר לפי אומד הדעת בלא מדה שפיר דמי מיהו צריך ליזהר בערב שבת סמוך לשבת שמא לא יספיקו לקברו אם לא בחלול שבת ואם לא יקברוהו אם כן יצטרכו להניחו פתוח הלכך לא שרינן להו אא"כ משערינן שאם ימות סמוך לשבת ממש ולא יהא אפשר לקוברו שעל כל פנים יספיק לחזור ולמלאות החפיר' ביום קודם שיכנס שבת והכי נקטינן ועיין במה שכתבתי בסמוך :

כתב ב"י ע"ש הר' ירוחם בשם הר"י החסיד כשחוצבין קבר ונשאר פתוח עד למחר לא יעברו ימים מועטים עד שימות אחד תוך ג' יום עכ"ל וכ"כ הרוקח בשם החסיד ע"ש בסימן שט"ו וכן כתב הרב בהגהת ש"ע . וז"ל הסמ"ג בהלכות חול המועד אין חופרין הקבר להיות מוכן למת שימות אבל למי שמת כבר מותר אף בי"ט שני עכ"ל משמע דבימות החול מותר לחפור קבר להיות מוכן למת שימות מיהו ודאי איירי כגון שהוא גוסס וקרוב הוא שימות חופרין לו קבר קודם שימות כדי לקברו בו ביום ואם לא ימות או אפילו ימות לערב ולא יהא שהות לקוברו בו ביום יחזרו ויסתמו החפירה ושוב אין סכנה ואין בזה איסור אלא כחש"מ · ועוד מצאתי למהרש"ל שכתב דדוקא בשמת כבר ומונח על הארץ איכא סכנה כשמניחין הקבר פתוח בלילה אבל כשאין שם מת אין כאן סכנה כך חירץ מהר"ר אייזק שטיין עכ"ל · כתוב בשלטי הגבורים סביב האלפסי פרק אלו מגלחין (דף תשל"ח) דאסור לשמוט הכר מתחתיו כדי שימות מהרה שאומרים כי יש במטה נוצות של עופות שגורמין לנפש שלא תצא וכתבו הרב בהגהות ונראה דאין האיסור במה שמסיר המעכב יציאת הנפש דהיינו הסרת הנוצות דאין בזה איסור וכמו שכתב בספר חסידים ומביאו גם בהגהות שאם יש חוטב עצים סמוך לאותו בית שהגוסס בו ואין הנשמה יכולה לצאת מסירין החוטב משם וכן כששמו מלח על לשונו שלא ימות מהרה מסירים המלח אלמא דמותר להסיר הגורם שלא תצא הנפש מהרה אלא איסור השמטת הכר הוא מפני שמתנועע הגוסס וחשיב כאילו הניח אצבעו על הנר וגורם לו מיתה בידים ואף על פי שאינו מתכוין לקרב מיתתו רק לאסור הגורם פסיק רישיה ולא ימות הוא ואסור ומשום הכי אסור נמי כשהוא גוסס ואינו יכול למות עד שישימוהו במקום אחר דאסור להזיזו ממקומו וכן להגביה הכר שראשו מונח עליו כדי לשים מפתחות בית הכנסת תחת הכר כדי שימות מהר דבזה הוא מזיזו ומנענעו והוי ליה כאילו מניח אצבעו על הנר ומכבהו · וכה דכתב גבי השמטת הכר מפני הנוצות אינו אלא לומר מפני מה בא האיסור להשמיט הכר מתחתיו כשהוא גוסס ואמר שעושין כן מפני הנוצות וקאמר שאסור לפי שמזיז לגוסס ומנענעו וחשיב כאילו קירב מיתתו :

שם מי שמת לו מת וכו' עד ועונשו מיתה בידי שמים אם אינו קורע בפרק אלו מגלחין (ריש דף כ"ד) אמר שמואל אבל שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה שנאמר ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה וכתבו שם התוס' אע"ג דפשטיה דקרא הא

אמר

דרכי משה

מצאתי כתוב בספר חסידים סיוע לדברינו שכתב אם היה איש גוסס ולא יכול למות עד שישימוהו במקום אחר אל יזיזוהו וכתב אם היה אחר גוסס והיה קרוב לאותו בית אחד חוטב עצים ואין הנשמה יכולה לצאת מסירים החוטב משם ואין דבריו סותרים זה לזה כי בודאי לעשות דבר שיגרום שלא ימות מהרה אסור כגון לחטוב עצים שם כדי שיתעכב הנשמה או משים מלח על לשונו שלא ימות מהרה וראוי אסור וכל כיוצא בו מותר להסירו אבל לעשות דבר שיגרום מיתתו מהרה ויצא נפשו אסור הלכך אסור לזוז הגוסס ממקומו ולהניחו במקום אחר גם אסור לשום מפתחות ב"ה תחת מראשותיו של גוסס שימות מהרה כי ג"ז ממהר יציאת הנפש אבל מותר להסיר דבר המאחר יציאת הנפש עכ"ל : (ב) ובהג"ה אלפסי פרק א"מ ע"א דף שפ"ז כתב ובמסכת חגיגה (ה ·) יש טעם לחבב מצות עמידה על המת בשעת יציאת נשמה מהזיא ויחי עוד לנצח לא יראה השחת מ"ש כי יראו חכמים ימותו עכ"ל :

ומהרי"ו

פרישה

(שם ולימא הכא ה"ז שופך דמים אלא ישהא מעט שמא נתעלף רמב"ם עכ"ל) : (ד) אבל מי שאמרו לו כולי נקט שאמרו לשון רבים דלאמר אין מאמינים אפילו לענין אבילות כדלקמן : (ס) היום שלשה ימים משמע שזה דרך גסיסה להיות ג' ימים : (ו) פניו צהובין כו' עיין בפק"י פ' חיי שרה שמפרשו בעי"ב טעם : (ז) מת בערב שבת סימן יפה לו שנכנס מיד לתנוחתו : (ח) במוצאי י"כ סימן יפה לו שנמחלו עונותיו : (ט) בחולי מעים כו' והוי ג"כ בחולי מעים מת כדאיתא בכתובות פ' הנושא ומפרש דמש"ה היה לו רבי היה כל סבריתא ועי"ז נמי אמר ליה רבי למה אתה בוכה וק"ל : (י) מת פתאום זו מיתה חטופה לא שנו אלא שלא הגיע לגבורה אבל הגיע לגבורה זו היא מיתת נשיקה : (יא) ובאבל רבתי תניא וז"ל רש"י בפ"ב דכתובות ריש ד' כ"ס אבל רבתי מסכתא היא וקורין אותה שמחות חו מסכת דמשנה שלה הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו עכ"ל : (יב) מיתה האמורה בתורה ל"ע למכ"ת אמור כן : (יג) בן נ"ב שנים זו מיתת שמואל הרמתי אמר רב ממשים יעד ס' זו היא מיתת כרת והא דלא חשיב ליה משום כבודו של שמואל הרמתי עכ"ל ושמואל הרמתי שמת בן נ"ב טעם לו : (יד) לד' וה' מיתה דחופה והי כדעת אבל רבתי (ול"ע שלא הוא מ"ש בשם רבי מב נא וה הוא מה שכתבו באבל רבתי ולמה כתב רבינו ב' פעמים עכ"ל) :

סי' שם (א) שראוי להתאבל עליהם כאשר יתבאר בסימן שע"ד :-(ב) ועונשו מיתה בידי שמים כתב הרמב"ן דקריעה מדרבנן היא וקרא אסמכתא בעלמא ומיתה

זו

דרישה

כולהו וכתב דטעמייהו הוא משום קירוב מיתה וגרמא דהכ"י לטעמו שכתב אח"כ דהא דאין מכניסין את הארון היינו דוקא עמו בבית במקום שהולה ויטרוף דעתו וה"ה דמפרש נמי הא דאין סוכרין מקוננות והשמעות עיירות דורק הכל שמרגיש ואיכא למיחש לטירוף הדעת · ולפ"מ מ"ש רבינו ואין שומטין את הכר מתחתיו ליתא שם לא ברי"ף ולא ברמב"ם כנ"ל ונ"ל שטעם איסורו ג"כ משום שמזיזו ממקומו ומקרב בזה מיתתו ולא גרע מנגיעה בו דאסורה אפ"ה כנ"ל · וכוונת השמטת הכר דמיירי בו רבינו לאו משום שיש בו נוצות של עופות שמעכבים המיתה דהא רבינו מעתה גוסס מידי ול"ל במי שאינו יכול לפרד ומן רב וגם רמ"א שכתב טעם הנוצות כתבו להג"ה בפני עצמו במי שאינו יכול לפרד והמחבר ש"ע כתב לפני זה איסור השמטת הכר משום גוסס וכמ"ש רבינו · ורמ"א ז"ל בא להוסיף ולומר דאף אם ירצו להשמיט מפני טורח ועונת הגוסס מפני שאינו יכול לפרד ומן רב אפ"ה אסור כיון דעושה מעשה בגופו דהיינו שמזיז ממקומו משא"כ בהסרת המלח שאין עושה מעשה בגופו וכ"ש בהניחת חוטב עצים · וטעם שרוצים להשמיט הכר מתחתיו דהגוסס גוסס שכתב רבינו ובעל ש"ע אינו מכח הכלות כמ"ש · אלא נ"ל דטעמם מפני שהמת אין משכיבין על שום דבר חם כמו כר וכסת · אלא מיד מורידין אותו ומניחין אותו על הארץ כי דברים החמים מסריחין ומתפיחין אותו וקאמר דאין עושין לו כן כל זמן שהוא גוסס דאז חשוב כחי והכי משמע רבינו וכתב אח"ז ואין נוגעין בו ע"כ מו' כו' שכל אלו שכתב לפניו ולאחריו דברים שעושין למת שלא יסרח ולא יתפח הוא ומ"ש רמ"א ז"ל וכן אסור למת לגרום שימות מהרה כגון מי שהוא גוסס כו' עד מכה שאומרים שיש בו כלות כו' לאו כוונתו דהאיסור הוא משום ומסירין אותן הכלות מתחתיו שמעכבין המיתה וי"ל דמ"כ קשה מ"ש מהסרת המלח אלא הטעם הוא שמזיזו ועושה בו מעשה בנגיעה משא"כ בהסרת המלח וכמ"ש רמ"א ז"ל עצמו לבסוף וי"ל מפני שאין בזה מעשה אלא סבסב דבר וה לרבותא דאפ"ה מצות אלו נגרמין שמוב המיתה אפ"ה אין מסירין וק"ל · ורמ"י ז"ל בש"ע שלו לא כיון כאן יפה ע"ש · ודע שדברים אלו שכתב רמ"א הן מהם דברי שלטי הגבורים שסביב הרי"ף דפ' אלו מגלחין דף תש"ם ועיין שם היטב דלכאורה נראה משם דאף שמשמעות וכתב תחילה דהיה נראה לו לאסור להסיר כר שיש בו נוצות מ"מ לבסוף כי הקשה ספר חסידים אהדדי ומסיק ליישב ולחלק משמע דלא אסר לבסוף כ"א להסיר המת ממקום למקום אבל להשמיט הכר מתחתיו בנחת כדי להסיר הגרם של הנוצות אינו אסור וה"ט תפילה לגוסס וי"ל מכאן שיש גורם לאסור כר דמשמע שיהא גורם כו' אבל לא קאי כן לפי המסקנא אסור כיצוב שיישב דברי ספר חסידים אהדדי · מיהו וכו ודוקא לפי גירסת הרי"ף והרמב"ם דלא גרסי השמטת הכר לאיסור כנ"ל אבל לא לפי מ"ש רבינו והש"ע השמטת הכר לאיסור בכל גוסס וי"ל דמשום זה להזיז ממקום למקום דאסור וכמ"ש לעיל הכ"ל דאסור להזיזו ממקומו בשביל הכלות וה"ק :

אבל

אחר קורע ופורס ואם הם יעשו ימותו נראה דלאסמכתא בעלמא היא דהא לא מייתי להו בסוף הנשרפין גבי אלו שבמיתה עכ"ל וכ"כ הרמב"ן בספר ת"ה (דף כ') דלאסמכתא בעלמא הוא ומיתה זו עונש מדברי חכמים כענין כל העובר על ד"ח חייב מיתה וכו' עכ"ל : **ומה** שאמר רבינו וצריך שיקרע מעומד וכו' המסקנא דאם קרע מיושב לא יצא וצריך לחזור ולקרוע מעומד וכן לא יצא ידי קריעה אם קרע מאחוריו או מן הצדדין או למטה אלא צריך לקרוע בבית הצואר אלא א"כ בקורע על שאר מתים שאין מתאבלים עליהם יוצא אם קורע בשולי הבגד וכך נהגו ע"פ הסמ"ק שפסק כך : ושיעורה טפח וכו' יתבאר בסימן זה לקמן בס"ד : **ובשם** שקורע על קרובו וכולי כתב הרמב"ן שאינו קורע אלא בפני קרובו וכולי בפ' ואלו מגלחין (סוף דף כ') אמימר שכיב ליה בר בריה קרע עילויה אתא בריה קרע באפיה אידכר דמיושב קרע קם קרע מעומד ופירש"י אתא בריה הדר אמימר קרע באפיה דבריה קם קרע פעם שלישית וכתב הרמב"ן בספר ת"ה (דף י"ו) ע"ש הראב"ד שהביא הירושלמי רב דמכת אחתיה פקוד לחייא בריה כד הוה סליק לגבאי הוי שלא סנדלך כך הביאו כ"י סוף (דף של"ג) ובת"ה נדפס בטעות והכי פירושו דאין לך לנהוג אבלות אלא בשעה שתעלה לפני ואי קשיא לך הא דאמימר דלא הוי בריה התם וקרע על בר בריה התם אידע הוה ידע דהוה אתי בריה לגביה ומיחייב למיקרע בהדיה הלכך בשעת חמום עדיף ליה עד כאן דבריו תמוהים דס"ל דלא היה אמימר טועה לקרוע על בר בריה שלא בפני בנו דודאי ידע אמימר האי דינא דא"צ לנהוג לא אבילות ולא קריעה שלא בפניו אלא דכיון דהיה אמימר יודע שיבא בנו לפניו ויהיה צריך לקרוע אז עמו ע"כ אין הגון שיהיה אמימר קורע לפני בנו כשיבא לפניו שלא בשעת חמום וכשהיה בשעת חמום לא יהא קורע ואיפכא מסתברא ולפיכך היה אמימר קורע אף שלא בפני בנו בשעת חמום כיון שידע שעכ"פ חייב לקרוע בסוף שלא בשעת חמום אבל מן הסתם כשאינו יודע אם יבא בנו לפניו אם לא אין צריך לקרוע אפי' בשעת חמום כיון שאינו לפני בנו והשיג עליו הרמב"ן דאם כן דקריעה זו בשעת חמום כהוגן היא מפני שבנו יודע בה לבסוף היאך קרע פעם אחרת כשבא בנו פי' קשיא ליה על דברי הראב"ד דמה בכך שיבא בנו לפניו סוף סוף לא תקנו חכמים לקרוע אלא בפניו וא"כ קריעה זו אינה כלום בע"כ דסבירא ליה כיון דבסוף יבא לפניו ויהא יודע בה הוי קריעה זו כהוגן אם כן אח"כ כשבא בנו לפניו ויודע בקריעה שקרע אמימר על בנו לאיזה צורך חזר וקרע אמימר אלא אמימר טעה מתחלה כשקרע שלא בפני בנו דמדינא אין צריך לקרוע אפי' יודע שיבא בנו לפניו ויהיה אז צריך לקרוע מ"מ עכשיו שלא בפניו א"צ לקרוע כלל העולה דבין להראב"ד ובין להרמב"ן א"צ לקרוע שלא בפניו אפי' בשעת חמום ולא פליגי אלא היכא שיודע שיבא לפניו דלהראב"ד צריך לקרוע מיד בשעת חמום וכשיבא לפניו יחזור ויקרע שנית ולהרמב"ן אין לו לקרוע שלא בפניו כלל ואם קרע טעות הוא וצריך לחזור וליקרע בפניו אבל הרא"ש ס"ל לחלק בין אבלות לקריעה דאבלות אין לנהוג אלא בפניו כדמוכח בגמ' דידן דקאמר באפא נהוג אבילותא בלא אפא לא תנהוג אבילותא וכן בירושלמי כעובדא דרב ור' חייא בריה בנעילת סנדל אבל בקריעה קורע בשעת מיתה או מיד ששמע אפי' שלא בפניו כמו שקרע אמימר שלא בפני בנו משום דעיקר קריעה בשעת חמום ושוב א"צ לחזור ולקרוע בפניו והא דקאמר בגמ' אתא בריה קרע באפיה איכא לפרש כמו שפי' התוס' דודאי לא היה צריך לחזור ולקרוע אלא אתא לאשמועינן דבאפיה נוהג אבילות אי נמי לפי שאמימר קרע מיושב אתא בריה להזכירו וקרע בריה באפיה מעומד וע"י כך נזכר אמימר וקרע פעם שנייה מעומד עכ"ל התוס' ע"ש : והב"י כתב והרמב"ן כתב בשם הראב"ד כדברי הרא"ש וכו' ושרי ליה מאריה כי הלא גם הראב"ד ס"ל דאין לקרוע שלא בפניו ודלא כהרא"ש ואינן חולקין אלא ביודע שיבא לבסוף כדפרישית ולענין הלכה נקטינן דאין לקרוע שלא בפניו כלל אלא כשיבא לפניו נוהג אבלות וקורע ואין מחליק בין אבילות לקריעה ודלא כהרא"ש מיהו עכשיו נהגו להקל בדין זה ויתבאר בסוף סימן שע"ד : **ובשם** שקורע על הקרובים וכו' עד ופירוש בוכה ומתאבל בבכיה וקורע עליו ה"א להדיא בר"פ האורג דאוקימנא מעיקרא הא דתנן בקורע בשבת על המת דפטור דכיון דאינו חייב בקריעה לא חשיב מתקן אלא מקלקל בקורע על מי שאינו חכם ופרכינן ואי אדם כשר הוא חוטי מחייב לקרוע דתניא מפני מה מתים בניו וכו' מפני שלא

מיתה בידי שמים אם אינו קורע (ג) וצריך שיקרע מעומד ואם קרע מיושב כתב הראב"ד שיצא וכן דעת רב אלפס והרי"ץ גיאת כתב שלא יצא וצריך לחזור ולקרוע וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל (ד) ומקום הקריעה בכל מקום בית הצואר לפניו [א] אבל אם קרע בשולי הבגד למטה או מצדדים תחת בתי הידים לא יצא והרמב"ם כתב שגם לאחוריו לא יצא והרמב"ן כתב נ"כ שאין מקום קריעה אלא שלפני בית הצואר אבל לא מן הצדדין של בית הצואר מכאן ומכאן ואם קרע שם לא יצא (ה) ושיעורה טפח בד"א בתחילת קריעה אבל אם קרע על מת ובא להוסיף באותו קריעה על מת אחר סגי בכל שהוא חוץ מעל אביו ואמו שחמורים יותר כאשר יתבאר וכשם שקורע על קרובו שמתאבל עליו (ו) כך קורע על מת שמת לקרובו וכתב הרמב"ן שאינו קורע אלא בפני קרובו כדרך שאומרים באבלות שאינו מתאבל עם קרובו אלא בפניו וא"א הרא"ש ז"ל כתב כיון דקריעה אינו אלא בשעת חימום קורע מיד אפי' שלא בפניו וכשם שקורע על הקרובים כך צריך לקרוע על הרחוקים כל אחד כפי מה שהוא דתניא מפני מה מתים בניו ובנותיו של אדם כשהן קטנים מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלין לו כל עונותיו בשביל כבוד שעשו לו ופירוש בוכה ומתאבל שבוכה וקורע עליו אבל

וצריך שיקרע מעומד בפרק אלו מגלחין [כ :] ומייתי לה מדכתיב ויקם איוב ויקרע את מעילו ודילמא מילתא יתירתא עבד דאל"כ ויגז את ראשו ה"נ אלא מהכא ויקם דוד ויקרע את בגדיו ומ"ש ואם קרע מיושב כתב הראב"ד שילא וכו' שם אמימר קרע על בר בריה אתא בריה קרע באפיה אידכר דמיושב קרע קם קרע מעומד כתב א"א הרא"ש ז"ל כתב הראב"ד נהי דלכתחלה בעי' מעומד מנ"ל דבדיעבד לא יצא מיושב ותירץ מדתנא ביה באיוב ודוד א"נ איכא למימר דאמימר אחמיר אנפשיה ע"כ וכ"כ שהרי"ף סובר שאם קרע מיושב יצא מדהשמיט עובדא דאמימר והר"י גיאת כתב שאם קרע מיושב לא יצא ויחזור ויקרע מעומד וכ"נ להרמב"ן וכן עיקר עכ"ל והכריע כן מדברי הגמרא ולזה נוטים דברי הרמב"ם שכתב בפ"ח אין קריעה אלא מעומד משמע דכל שאינה מעומד אינה קריעה וכ"פ הגהות מיי' ומתוך לשון הרא"ש שהעתקתי יתבאר לך דהראב"ד לא פשיטא ליה דיצא כדכתב רבינו דספוקי מספקא ליה שהרי תירץ ב' תירוצים ולחד תירוצא יצא ולאידך לא יצא וגם הרי"ף אפשר דס"ל לא יצא והא דהשמיט עובדא דאמימר לאו משום דלא ס"ל הכי אלא משום דלא איצטריכא ליה אלא כיון דאמרינן דצריך לקרוע מעומד ומייתינן לה מקרא ממילא משמע דמעומד מעכב אפילו בדיעבד ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא ס"ל דלא יצא ופשטא דעובדא דאמימר נמי משמע דמדינא עבד הכי וגם הרי"ף אפשר דהכי ס"ל הכי נקטינן דלא יצא : ומקום הקריעה בכ"מ בית הצואר לפניו וכו בסוף מ"ק [כו :] תניא הקורע לתטה מן הצדדין לא יצא וכתב הרמב"ם בפ"ח ומהיכן קורע מלפניו והקורע מאחוריו או מן הצדדין או מלמטה לא יצא י"ח קריעה והרמב"ן כתב פי' הר"י גיאת למטה בשולי הבגד או מן הצדדין שתחת בתי הידים לא יצא וכן דעתו דכתב בית הצואר שלו לפניו מקום קריעה הוא שלא לפני בית הצואר מכאן ומכאן נקרא צדדין ולא יצא א וכת"ס אבל אין קורעין אלא בשתי הם ריוח הקורע מן השפה ומן הצדדין לא יצא פירוש שתי החוריות הם אימרא שבפי החלוק מן הימין ואימרא שבפיו מן השמאל שעושין אותן כדי שלא יקרעו המפירות וחפת החלוק מלדה על בית יד שלו מן השמאל וזהו שאמרי [י' :] במועד כל שאינו יכול לכוין אימרא בחפת חלוקו לפיכך הקורע מן החפת ומן הצדדין מכאן ומכאן חוץ ממקום האימרות לפניו לא יצא עד כאן לשונו : ב"ה ונראה מדברי הרמב"ן ז"ל שהקריעה צריכה להיות בבית הצואר למעלה ולא כמו שנוהגים העולם לקרוע בצדדי המלבוש בנגד החזה כתב סמ"ק תניא הקורע למטה או מן הצדדין לא יצא ר"י אומר יצא ונראה דהלכה כרבנן ומתוך כך נראה דהקורע בשעת יציאת נשמה אין לו לקרוע לא למטה ולא מן הצדדין ומיהו נהגו העולם לקרוע למטה ושמא סמכו העולם בשאר מתים על ההיא דרבי יהודה וצ"ע (ח) עכ"ל ועכשיו לא נהגו לקרוע אלא למעלה כרבנן :

ושיעורה טפח כריתא שם ומייתי לה בגמרא : [כב :] מדכתיב ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם ואין אחיזה פחות מטפח ומ"ש אבל אם קרע על מת ובא להוסיף באותה קריעה על מת אחר סגי בכל שהו ג"ז שם ושם נתבאר דס"ת בשמת לו מת אחר שבעה אבל אם מת לו בתוך ז' צריך טפח וכתבו רבינו בסימן זה לקמן ומ"ש חוץ מעל אביו ועל אמו ג"ז שם וכתבו רבינו בסימן זה לקמן : וכשם שקורע על קרובו שמתאבל עליו כך קורע על מת שמת לקרובו הכי משמע מעובדא דאמימר שכתבתי בסמוך ומדקאמר בההיא עובדא אתא בריה קרע באפיה למד הרמב"ן שאינו קורע אלא בפני הקרובים עלמן כדרך שנוהג אבלות עמהם בבית ואם קרע שלא בפניהם לא יצא וחוזר וקורע בפניהם וכ"כ הר"י גיאת אבל הרא"ש כתב כל שמתאבל עליו מתאבל עמו בבית דא"ל רב לחייא בריה באפה נהוג אבלותא בלא אפה לא תנהוג אבלות כשמת חמיו א"ל שא"צ לנהוג אבילות אלא בפני אשתו אבל קריעה קורע בשעת מיתה או מיד ששמע אפילו שלא בפניה כדאמרינן גבי אמימר שקרע שלא בפני בנו משום דעיקר קריעה בשעת חמום עכ"ל והרמב"ן כתב בשם הראב"ד כדברי הרא"ש ז"ל ותמה עליו ואי קשיא לך הא דאמימר דלא הוה בריה התם וקרע על בריה התם מידע הוה ידיע דהוה אתי בריה לגביה ומיחייב לתקרע בהדיה הילכך בשעת חמום עדיף ליה ע"כ ודברי תימה הם שאילו היתה קריעה זו כהוגן מפני שבנו יודע בה בסוף היאך קרע פעם אחרת כשבא בנו אלא אמימר בשעת חימום קרע וטעה וכשבא בנו וידע שאותה קריעה שקרע לא עשאה בשעת חיוב חזר וקרע פעם אחר עכ"ל והרמב"ם בפ"ב כתב כל קרובים שהוא חייב להתאבל עליהם ה"ז מתאבל עמהם מד"ס כיצד הרי שמת בן בנו או אחי בנו או אם בנו חייב לקרוע בפני בנו ולנהוג אבלות בפניו אבל שלא בפניו אינו חייב וכן בשאר הקרובים וכפ"ח כתב דקורע על חמיו וחמותו וכן היא קורעת על חמיה וחמותה משמע דעל שאר קרובי אשתו אינו קורע וכן היא אינה קורעת על שאר קרובי בעלה וכן בדין כיון שאינו מתאבל עליהם כדאמרינן בפרק אלו מגלחין [ד' כ :] לא אמרו לכבוד אשתו אלא חמיו וחמותו והרי"ף כתב הא דתניא קורע על חמיו ועל חמותו מפני כבוד אשתו דמשמע דדוקא על הני קורע אבל לא על שאר קרובים והשמיט עובדא דאמימר משום דמשמע דחומרא הוא שהחמיר על עצמו : וכשם שקורע על הקרובים כך צריך לקרוע על הרחוקים כל אחד כפי מה שהוא דתניא מפני מה בניו ובנותיו של אדם מתים כשהם קטנים וכו' בר"פ ר"א דאורג [קה :] ופרק אלו מגלחין [כה :] ויתבאר בסמוך . ומ"ש פי' בוכה ומתאבל שבוכה וקורע עליו אבל אין צריך לישב עליו באבלות וכו' כ"כ הרמב"ן ז"ל ודין רבו מובהק נתבאר בדברי רבינו בסימן זה ובסימן שע"ד :

ומ"ש

דרכי משה

שם (א) ומהרי"ו כתב דאינו יודע טעם למנהג אך נהגו כן וכ"ה בחדושי אגודה פ' האורג דנהגו להקל בקריעה זו וכ"ה בכל בו אמנם בית יוסף כתב ועכשיו לא נהגו לקרוע אלא למעלה

דרישה

סי' שמ [א] **אבל** אם קרע קרע בשולי הבגד כו' מכאן נראה שקורע בשעת יציאת הנשמה אינו קורע לא למטה ולא מן הצדדין סמ"ק הנ"ס מיהו נהגו העולם לקרוע למטה ושמא סמכו העולם בשאר מתים אההיא דר' יהודה דאמר יצא עכ"ל מ"ו (וכן במרוש) [illegible]

פרישה

ו שאמרו כענין שאמרו העובר על דברי חכמים חייב מיתה : (ג) וצריך שיקרע מעומד דכתיב ויקם דוד ויקרע את בגדיו (וצריך לקרוע קודם שיסתום פני המת סמ"ק עכ"ס) : (ד) ומקום הקריעה בכל מקום כ' פי' לאפוקי הבגד מימין ומשמאל עיין בב"י שהביא לשון הרמב"ן ופירשו אבל [illegible] (אבל לא מן הצדדין של בית הצואר מכאן ומכאן [illegible]) (ה) ושיעורה טפח [illegible] (ו) כך קורע על מת שמת לקרובו [illegible] ומ"ש

חדושי הגהות

שם א צ"ל ובמסכת שמחות והוא בפ"א ושם לפנינו חסר תיבת הסורות :

ביאור

אבל א״צ לישב עליו באבלות אלא על רבו מובהק וכל המוריד דמעות על אדם כשר הקב״ה גונזן בבית גנזיו ואם הוא חכם יעשה עליו כראוי לו דתניא חכם שמת הכל כקרוביו הכל קורעין הכל חולצין עליו והכל מברין עליו ברחובה של עיר לפיכך יעשה על כל אחד ואחד לפי הראוי ביצד [ג] כל העומד בשעת יציאת נשמה של כל אדם חייב לקרוע וכתב ה״ר יונה דוקא באדם שאינו רשע אבל אם הוא רשע ותשוד אין לקרוע עליו והר״ם מרוטנבורג כ׳ שהכל חייבין לקרוע חוץ מעל מומר ועובד אליל או עובר על כל אחת מכל מצות שבתורה להכעיס שאותו חשוב כמומר אבל אם אדם עושה לפעמים עבירה לתיאבון או שמניח מלעשות המצוה בשביל טורח כגון זה חייב לקרוע עליו כיון שאינו כופר בתורה ואינו עושה להכעיס והטעם שקורעין על כל אדם בשעת יציאת נשמה קאמר רבי שמעון בן אליעזר מפני שדומה לספר תורה שנשרף שהכל חייבין לקרוע עליו (ז) ופירש״י שעדיין היה זה יכול ללמוד ודומה לס״ת (ח) וכתב הרמב״ן ולפ״ז אין צריך לקרוע על אשה ופירש הוא שאינו אלא דמיון בעלמא שהוא הפסד גדול וחרדה רבה וחייב אדם לקרוע עליו (ט) כבעל ס״ת שנשרף ועל בן כתב שקורעין גם על אשה ואם אינו עומד בשעת יציאת נשמה אם הוא אדם כשר שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה ולא סנו שומעניה אלא שאינו גדול בתורה חייב לקרוע אם ידע בין מיתה לקבורה אבל אם לא ידע בין מיתה לקבורה אינו צריך לקרוע והרמב״ן כתב על אדם כשר צריך לקרוע בפניו יראה

ומ״ש וכל המוריד דמעות על אדם כשר וכו׳ מימרא בפ׳ הנזכר (שם) ומ״ש ואם הוא חכם יעשה עליו כראוי לו דתניא חכם שמת הכל כקרוביו וכו׳ גם זה שם ויתבאר בסימן זה: ומ״ש וכל העומד בשעת יציאת נשמה של כל אדם חייב לקרוע ג״ז שם ומ״ש בשם רבינו יונה וכן מ״ש בשם הר״מ הכל כתבו הרא״ש והמרדכי בפ׳ אלו מגלחין וכתב המרדכי בסוף מ״ק על מ״ש הר״מ לפעמים עושה עבירה לתיאבון יפה דקדק שאם היה רגיל לעשות עבירה הרי הוא בכלל הפורש מדרכי צבור ובטור א״ח סימן תקמ״ז סתם רבינו הדברים כדעת ר״ת (ג) ומ״ש והטעם שקורעין על כל אדם כו׳ בפרקים הנזכרים. ומ״ש ופרש״י שעדיין היה זה יכול ללמוד וכו׳ כן כתב הרמב״ן בשמו בספר ת״ה וכתב עליו דקשה הדבר לומר שיקרעו על התמיד ועוד אם כן הדין אף בס״ת אין קורעין אלא נורא וכמעשה שהיה ול״נ שנשמה בגוף כאזכרות בגוילין ומשל בעלמא הוא לומר שהוא הפסד גדול וחרדה רבה וחייב אדם לקרוע עליה כאילו נשרף ס״ת לפניו א״נ י״ל כמו שקורעין עליה כך קורעין על מקיימי מצוותיה שבתורה [illegible] כתיבתה וכמיתת עושיה מצות של מעשה הלכך על כל אדם מישראל קורעין ואפילו על אשה עד כאן לשונו ובפי׳ רש״י שבידינו אין כתוב כמ״ש הרמב״ן בשמו שבפרק ר״א דומה לס״ת שנשרף הרואה חייב לקרוע אף נשמת ישראל שניטלת דומה לו שאין לך רק שבישראל שאין בו תורה ומצות ובפ׳ אלו מגלחין [דף כה.] כתב לס״ת דתורה קרויה נר דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ונשמה נקראת נר דכתיב נר אלהים נשמת אדם עכ״ל והשתא לפי [illegible] אלו מגלחין פשוטה דעל אשה נמי חייב לקרוע שהרי נשמה קרויה נר לא שנא דאיש לא שנא דאשה וגם למה שפי׳ בפרק ר״א שאין לך רק שבישראל שאין בו תורה ומצות הא אשה איתא במצות וגם בתורה איתא שהרי צריכה ללמוד מעשה המצות שהיא חייבת: ואם אינו עומד בשעת יציאת נשמה אם הוא אדם כשר שאינו חשוד על שום עבירה וכו׳ בפ׳ אלו מגלחין [כה.] אהא דתניא שחייב אדם לבכות ולהתאבל על אדם כשר כתב הרא״ש בשם הר״מ לא ידענא מהו נקרא אדם כשר ונ״ל כיון דלא סנו שומעניה ואינו חשוד על שום עבירה ולא ביטל שום מצוה אלא שאין גדול בתורה הוא נקרא אדם כשר עכ״ל והרמב״ן כתב כלשון הזה שלא בשעת יציאת נשמה כל אדם כשר ומוחזק חייב לקרוע בפניו על סתם בני אדם אינו קורע ומ״ש אם ידע בין מיתה לקבורה אבל אם לא ידע בין מיתה לקבורה א״צ לקרוע והרמב״ן כתב על אדם כשר צריך לקרוע בפניו וכו׳ הרמב״ן הביא בספר ת״ה הא דגרסינן בפרק אלו מגלחין כי נח נפשיה דרב ספרא לא קרע עליה רבנן אמרו לא גמרינן מיניה א״ל מי קתני הרב חכם שמת קתני סברי מה דהיה הוה א״ל אביי תניא חכם שמת כל זמן שעוסקים בהספדו סבור למקרע לבתר א״ל אביי חכם כבודו בהספדו וכתב איכא למידק והא רב ספרא אדם כשר הוה והכא קורעים על אדם כשר ואפילו כמ״ש והרא״ב״ד מתרץ דה״מ באותם שעומדים בין מיתה לקבורה אבל אלו החכמים לא היו שם בשעת פטירתו של רב ספרא ולאחר קבורה עמו ואינם חייבים לקרוע באדם כשר והם היו סבורים דחכם נמי כאדם כשר ומו לא א״כ היה רבו דהכא ודאי בין בפניו בין שלא בפניו ביום שמועה קורע ואפילו במועד וה״ל אביי מי קתני הרב חכם שמת קתני וקאמר הכל קרוביו בין בפניו בין שלא בפניו והא דתניא באבל רבתי (שם) רשב״א אומר חכם שמת כל שעומדין עליו בשעת מיתתו קורעין וכל שאין עומדין עליו בשעת מיתתו אין קורעין עליו כ״ל שהוא שבוע ואדם כשר שמת צריך להיות ויש בבריתא השנויה כאן אלו דברי הרא״ב״ד וקשה לנו על הסברא הזאת מה שמצינו בירושלמי ר׳ בון ב דמך במועדא לא עבד ליה ר׳ מונא הספדא בתר מועדא עבד ליה איקרא על ואמר קדמיכון הא דתנא רבי חכם שמת הכל כקרוביו דהיינו וכן לא הוינן גביה דמשמע מינה דלאו חייב לקרוע על חכם אלא באותם שהיו עמו קודם קבורה וכריותא בקודם קבורה תניא כדקתני חולצין עליו איכא למימר דהתם כמועד הוה וקי״ל דאין מספידין אלא בפניו ובתר מועד דעבד ליה הספד קרע עליה בהספד והיינו דה״ל הכל כקרוביו דמשמע דאפילו כמועד קורעין כהיינו דהוו גביה אבל לא הויין לגביה ולפיכך אין אנו מחללין עליו מועד ולאחר מועד הרי קיימנו כהספדו וקריעתו ועכ״ז אין הדברים [illegible] לפרש בגמרא כי נח נפשיה דרב ספרא לא הוו רבנן גביה אבל ר״ל

שלא בכה והתאבל על אדם כשר אלמא דפירוש בוכה ומתאבל היינו כלומר שבוכה וקורע דאם לא כן לא הוי צריך מידי ונראה מדברי רבינו שבא לפרש מאי דקשה אתלמודא גופיה מנלן דבוכה ומתאבל בקריעה למודיה דילמא מתאבל כפשוטו דנוהג אבלות וקאמר דהא ליתא דאם כן דנוהג עליו אבלות פשיטא דכל שכן דקורעין עליו דחמיר טפי מאבלות א״כ אין חלוק בינו לחכם ולאיזה צורך תניא חכם שמת הכל כקרוביו הכל קורעין עליו הכל חולצין עליו הכל מברין עליו ברחבה הלא אף באדם כשר שאינו חכם נמי הכל כקרוביו וכו׳ אלא בע״כ הא דתניא באדם כשר בוכה ומתאבל פירושו שבוכה וקורע עליו אבל א״צ לישב עליו באבלות ולישב דנקט רבינו לאו דוקא לישב דהא א״צ לנהוג אבלות כלל כדפרי׳ אלא נקט לישב משום דאתא לאורויי דברבו מובהק חייב נמי לישב עליו וה״ש א״צ לישב עליו באבלות אלא ברבו מובהק וכל לשון זה הוא מל׳ הרמב״ן בספר ת״ה (דף ר״ו):

ואם הוא חכם וכו׳ הכל כקרוביו הכל קורעין עליו הכל חולצין עליו וכו׳ כצ״ל דה״א בכל הספרים: **ומ״ש** כיצד כל העומד בשעת יציאת נשמה וכו׳ בפ׳ האורג לשם · ומ״ש בשם הר׳ יונה והר״מ מרוטנבורק כתבו הרא״ש בפ׳ אלו מגלחין וכתבו כך מהא דאיתא בפ׳ האורג דאוקימנא מתניתין דפוטר בקורע בשבת היינו בקורע אמתן דלאו אדם כשר דכיון דאינו חייב לקרוע הו״ל מקלקל ופטור ופריך ואי דקאי בשעת יציאת נשמה אמאי פטור דתניא רשב״א העומד בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע הא למה זה דומה לס״ת שנשרף ומשני לא צריכא דלא קאי בשעת יציאת נשמה ופירש רש״י לס״ת שנשרף אף נשמת ישראל שניטלה דומה לו שאין לך ריק בישראל שאין בו תורה ומצות עכ״ל מהכא משמע כמ״ש מהר״ם דכל שאינו מומר אלא שעושה עבירה לפעמים לתיאבון ומניח מלעשות המצוה מפני הטורח וכהני ריקנין שבישראל כגון זה חייב לקרוע עליו בשעת יציאת נשמה אבל אדם כשר זהו שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה וי״ל דלה״ר יונה דמפרש הא דקאמר באדם דלאו כשר דקורע עליו בשעת יציאת נשמה היינו באינו רשע ואינו חשוד א״כ הא דקרי ליה שאינו כשר היינו לפי שאינו מהדר אחר המצות וגמ״ח ולהתפלל בצבור וכיוצא בזה שמנהג הכשרים להחזיק במצות כאלו: ומ״ש בשם פרש״י שעדיין היה זה יכול ללמוד וכו׳ כך כתוב בפרש״י סביב האלפסי · ומ״ש בשם הרמב״ן דלפ״ז א״צ לקרוע על אשה כ״כ הר״ן וכתב עוד דלי״ת דאפי׳ ריקנין שבישראל מלאים מצות כרמון (וז״ש בספרים בפרש״י בפ׳ האורג שאין לך ריק בישראל שאין בו תורה ומצות) לפי זה אפשר דאפי׳ על אשה קורעין ע״כ גם למה שפרש״י פ׳ אלו מגלחין דתורה קרויה נר דכתיב כי נר מצוה ונשמה קרויה נר דכתיב נר ה׳ נשמת אדם לפ״ז נ״כ צריך לקרוע גם על אשה וכ״כ ב״י . ולענין הלכה פסק בש״ע דחייב לקרוע בשעת יציאת נשמה של אשה כמו בשל איש והיינו בקטן משמע דלא״ל: לקרוע דלא מיבעיא לפי טעם אחד שכתב הרמב״ן דקורעין משום שמיתת עושיה אובדים מצות של מעשה הלכך על כל אדם מישראל קורעין ואפי׳ על אשה עכ״ל בקטן שלא הגיע לחנוך ליכא אבידת מצות של מעשה אלא אף לפרש״י בפ׳ האורג ומביאו הרא״ש בפ׳ אלו מגלחין לפי שאין לך אדם ריק שאין בו תורה ומצות ומה״ט קורעין נמי על האשה מיהו על הקטן א״צ לקרוע דהא אין בו תורה ומצות כלל אמנם לפי פרש״י באלפסי ומביאו רבינו שעדיין היה זה יכול ללמוד ודאי אף על הקטן צריך לקרוע וכן למה שפרש״י פ׳ אלו מגלחין דנשמה קרויה נר ותורה קרויה נר קורעין גם על קטן ואפי׳ לא היה יכול לדבר וכן למה שכתב הרמב״ן שהוא דמיון בעלמא שהוא הפסד גדול וחרדה רבה ולפ״ז קורעין גם על אשה אם כן על קטן נמי קורעין שג״כ הוא הפסד גדול אע״פ שאין בו חרדה רבה על הרוב אכן לא נהגו לקרוע על קטן וכן ראיתי בהג״ה ש״ת מהרש״ל דכתב דאין קורעין על הקטן מיהו בקטן שלומד מקרא צריך לקרוע לכל הפירושים כנלענ״ד: **ומ״ש** ואם אינו עומד בשעת יציאת נשמה וכו׳ כך כתב הרא״ש בשם מהר״ם מרוטנבורק וכבר כתבתי דלה״ר יונה אדם כזה לא נקרא אדם כשר אלא שאינו נקרא רשע ודינו לקרוע כעומד עליו בשעת יציאת נשמה ואינו נקרא אדם כשר לקרוע עליו אף שלא בשעת יציאת נשמה אלא כשהוא כמנהג הכשרים לחזור אחר מצות וג״ח וכן נראה דעת הרמב״ן שהרי כתב ושלא בשעת יציאת נשמה על אדם כשר ומוחזק חייב לקרוע בפניו אלמא דבעינן מוחזק באדם כשר ואין נקרא בשם זה אלא בשלא נשמע עליו שום חטא ועון אלא מחזר אחר מצות ומעשים טובים וכהני דקאמינן כהר״ר יונה והרמב״ן: **ומ״ש** חייב לקרוע עליו אם ידע בין מיתה לקבורה כ״כ הרא״ש ור״ל אף אם ישב בביתו ואינו בפניו של מת חייב לקרוע כשידע בין מיתה לקבורה ואם לא נודע לו אלא לאחר הקבורה אינו חייב לקרוע אבל הרמב״ן כשכתב דעת עצמו כתב וז״ל על אדם כשר ומוחזק חייב לקרוע בפניו עכ״ל משמע דוקא כשעומד שם [illegible] אבל בעומד בביתו והוא בין מיתה לקבורה א״צ לקרוע עליו וא״ת דהרמב״ן כשהביא דעת הרא״ב״ד בספר ת״ה (דף ר״ז) כתב וז״ל ה״מ באותם שעומדים בין מיתה לקבורה גם הרא״ש הביאו לשון הרא״ב״ד פ׳ אלו מגלחין (דף מ״ב סוף ע״ב) וז״ל ה״מ בני שעומדים שם בין מיתה

דרכי משה

למעלה ברמב״ן: (ב) וכתב המרדכי עוד ע״ד דף של״ב הלכות אבל וז״ל מ״ש [illegible] נתאבל על בנו שנשתמד אמנם א״ל שאין ללמוד ממנו [illegible] [illegible]

פרישה

(ז) ופירש״י שעדיין היה זה יכול ללמוד [illegible] (ח) וכתב הרמב״ן [illegible] (ט) בעל ס״ת שנשרף [illegible]

דרישה

[illegible]

חידושי הגהות

ב [illegible]

[ג] (י) יראה שאינו מחוייב אלא בפניו וא"א הרא"ש ז"ל כתב סתם בין מיתה לקבורה ולא אמר בפניו (יא) ועל [ד] חכם ות"ח ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר קורעין עליו אפי' לאחר קבורה ביום שמועה אם הוא תוך ל' יום ואם לא קרע בשעת שמועה (יב) יקרע בשעה שעוסקין בהספד [ה] ועל רבו שלמדו חכמה אפי' לא האיר עיניו אלא במשנה א' ועל חברים שלומדין שמועות זה מזה

מיתה לקבורה רבינו לא הביא דברי הרמב"ד שהם קצת מסופקים אלא הביא דברי הרא"ש והרמב"ן שהם מבוררים והב"י השיג על רבינו ואמר לא חש לקיומיה שהרי מה שכתב הרמב"ן בפניו היינו ממה שכתב הרמב"ד העומדים עליו בין מיתה לקבורה ושרי ליה מאריה דאע"ג דאיכא לפרש הכי מכל מקום יראה מדלא כתב הרמב"ן בין מיתה לקבורה אלמא שאינו מחויב אלא בפניו דוקא אבל הרא"ש שכתב בסתם בין מיתה לקבורה ולא אמר בפניו אלמא דס"ל בפניו כך מדוקדק מלשון רבינו . ועוד נראה עיקר דאפי' הודה להגהתו של ב"י בלשון שהעתיק כאן ע"ש הרמב"ד שכתב דאין חייבין לקרוע אלא העומדים עליו בין מיתה לקבורה דלשון זה ודאי לא משמע אלא בפניו ממש מה שאין כן בלשון הרמב"ד שהביא הרא"ש ה"מ הני העומדים שם בין מיתה לקבורה שזה הלשון אפשר לפרש שעומדים שם בביתם בין מיתה לקבורה ועוד דבלשון הרמב"ד שהביא הרמב"ן בספר ת"ה לא כתב לא זה ולא זה אלא סתם כתב וה"מ באותם שעומדים בין מיתה לקבורה וכך הביאו ב"י והשתא אפי' אם תמצי לומר דהרמב"ד כתב בכל לשונותיו העומדים עליו בין מיתה לקבורה דזה הלשון לא משמע אלא בפניו ממש וכמו שכתב הרמב"ן אף על פי כן נראה מבואר דדעת הרא"ש עצמו אינו כן שהרי אחר שהביא הרא"ש דברי הרמב"ד בזה כתב הרא"ש לדעתו וז"ל ש"מ דעל אדם כשר קורעין אפי' במועד אף אי לא קאי בשעת יציאת נשמה אלא שידע בין קבורה למיתה עכ"ל לשון זה משמע להדיא דבידע לחוד קורעין אפי' שלא בפניו וכן לאחר שהביא דברי הרמב"ד דלעיל כתב הרא"ש מסקנא דמילתא בשעת יציאת נשמה על כל המתים חייב וכו שלא בשעת יציאת נשמה על אדם כשר וכו' חייב לקרוע בין מיתה לקבורה וכו' עכ"ל מדקדוק לשון הרא"ש שכתב תחלה אלא שידע בין מיתה לקבורה ובסוף לשונו כתב גם בין מיתה לקבורה ולא אמר בפניו וגם לא כתב שעומדים עליו בין מיתה לקבורה גם לא כתב העומדים שם בין מיתה לקבורה אלמא דסבירא ליה דאפי' בעומד בביתו חייב לקרוע אפי' אינו עומד עליו כיון שידע בין מיתה לקבורה והכי נקטינן כהרא"ש ורבינו ודלא כמ"ש בש"ע על אדם כשר שאינו חשוד וכו' חייב לקרוע עליו והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה דמלשון זה משמע קצת דאינו חייב לקרוע אלא בפניו ומה שנראה לענין דינא ע"פ דעת הרא"ש ורבינו בהין סבק כתבתי ודלא כבית יוסף דכתב דרבינו לא חש לקמיה וז"ק : **ועל** חכם וכו' ברייתא שם חכם שמת הכל כקרוביו הכל קורעין עליו וכו' ופירש הרמב"ן דמדקאמר כקרוביו אלמא דאין קורעין ביום שמועה אלא כשהוא תוך שלשים אבל לאחר שלשים אף בקרוביו אין קורעין דהו"ל שמועה רחוקה ואם לא קרע בשעת שמועה יקרע בשעה שעוסקין בהספדו מיהו דוקא כשהספידוהו תוך שלשים אבל לאחר שלשים אף בקרוביו אין קורעין אפי' בשעת הספד וכן כתב הרא"ש ע"ש הרמב"ד בפ' ואלו מגלחין והביאו ב"י : **ועל** רבו שלמדו הכמה אפי' לא האיר עיניו אלא במשנה אחת וכו' ה"א סוף פ' אלו מציאות ומשמע מדברי הפוסקים שכתבו בסתם דקורעים על רבו וכו' דדוקא בשמועה קרובה אבל בשמועה רחוקה לא דלא עדיף מאביו ושאר קרובים דאין קורעין בשמועה רחוקה ואם תאמר אם כן מאי שנא בין רבו לשאר חכם שאינו רבו יש לומר דבחכם מתאחה וברבו אינו מתאחה אבל הרמב"ן כתב איפכא דארבו קורע לעולם אפי' בשמועה רחוקה משא"כ בחכם שאינו רבו דאין קורעין

י"ל שאלו החכמים היו סבורים דהא דתניא שלא בשעה והתאבל על אדם כשר שאינו חייב לקרוע אלא שיבכו ויספדו אותו וכו' טועים היו בזה כמו שטעו בברייתא האחרת בחכם שמת שלא היו סבורים להעמידה אלא על הרב וכו' עד כאן לשונו ואח"כ כתב נמצינו למדים דבשעת יציאת נשמה על כל המתים חייב לקרוע שלא בשעת יציאת נשמה על אדם כשר ומוחזק חייב לקרוע בפניו והרא"ש בפרק אלו מגלחין כתב כל דברי הרמב"ד ז"ל : ומ"ש רבינו וא"א ז"ל כתב סתם בין מיתה לקבורה ולא אמר בפניו לא חש לקיומיה שהרי מ"ש הרמב"ן דאינו חייב לקרוע אלא בפניו דוקא היינו ממ"ש הרמב"ד דאין חייבין לקרוע אלא העומדים עליו בין מיתה לקבורה דהני ודאי מיקרי בפניו ושאינן עומדים שם בין מיתה לקבורה מיקרי שלא בפניו ואע"פ שידעו בין מיתה לקבורה פטורים מלקרוע וכיון שכן הדבר ברור שאין שום חילוק בין הרמב"ן להרא"ש דבין מיתה לקבורה שכתב הרא"ש היינו בפניו שכת' הרמב"ן : ב"ה רבינו ירוחם כתב על אדם כשר חייב לקרוע אפילו (צ"ל שלא) בשעת יציאת נשמה ולא בשמועה (בלא צ"ל) ארא שריה במיתה או בקבורה וכן בתוספות עכ"ל : **כתב** הרמב"ן בספר תורת האדם שנראה לו שאין חובת אדם כשר על תלמיד חכם בדין פ וידה וסידור דמשמע בפ"ק דקידושין [לג .] שאין ת"ח עומד לפני מי שקטן ממנו אלא כגון ת"ח שבבבל משום דשמעתתיה בפומייהו והר"ן כתב בפרק ר"א דמילה דעל אדם כשר מי שאינו עומד בשעת מיתה איכא למימר דחייב לקרוע ואיכא למימר דאינו חייב אלא לבכות ולהתאבל עכ"ל והגהות מיימון כתב בפי"א בשם ראבי"ה דעל אדם כשר נמי אינו קורע אלא אי קאי עלויה בשעת יציאת נשמה ומדברי הפוסקים שכתבתי משמע בהדיא דפשיטא להו שחייב לקרוע וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ט ויש לתמוה על מה סמכו העולם שלא לקרוע על אדם כשר ובשלמא החכמים י"ל שסומכין על דברי הרמב"ן אבל שאר בני אדם אין להם על מה שיסמוכו אלא על ספיקו של הר"ן ועל סברת ראבי"ה והדבר ברור דלא שבקינן מאי דפשיטא לה לכולהו פוסקים משום ספיקא דהר"ן ולא משום סברת ראבי"ה : וכתב הרמב"ם בפ' הנזכר דקורעין על אדם כשר טפח כשאר האבלים : חכם ות"ח ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר קורעין עליו אפילו לאחר קבורה ביום שמועה אם הוא בתוך ל' יום ואם לא קרע בשעת שמועה יקרע בשעה שעוסקין בהספד זה נלמד מעובדא דכי נח נפשיה דרב ספרא ומעובדא דירושלמי דר' כון דמך שכתבתי בסמוך וכתב הרא"ש בשם הרמב"ד וז"ל סבור מינה מאי דהוה הוה כיון שלא קרעו ביום השמועה אף ע"פ שהוא תוך ז' שוב אינו קורע דהא לאו שעת חימום הוא א"ל כל זמן שעוסקין בהספדו של חכם והוא תוך ז' או לפי מה שהספיד עכ"ל ולפי זה הא דקאמר חכם כבודו בהספדו לאו למימר דזהו עיקר כבודו ודאי הוא לקרוע ביום שמועה אלא דהיכא דלא קרע ביום שמועה כבודו הוא לקרוע עליו בשעת הספדו ולא שלא בשעת הספדו ומשמע שאם לא קרע ביום שמועה וכבר עבר זמן הספדו אינו קורע ואין נראה כן מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ט בלשון הזה חכם שבאה שמועתו שמת אין קורעין עליו אלא בשעת הספדו וזהו כבודו וכתב עוד הרא"ש על חכם ועל ת"ח חייב לקרוע ואפילו בעיר אחרת בשמועה קרובה ואפילו במועד והוא נלמד מדברי הרמב"ד שכתבתי בסמוך על הביא דכי נח נפשיה דרב ספרא וכתב הרמב"ן ומסתברא שאינו קורע בשמועה רחוקה של החכמים דהא תניא הכל כקרוביו וקרובים בשמועה רחוקה לא קרעו אבל על רבו קשה הדבר לומר שלא יקרע לעולם כאביו שזה הביאו לחיי העה"ז וזה הביאו לחיי העה"ב ע"כ : ומ"ש רבינו דת"ח דינו כחכם ירושלמי כשם שקורעים על החכמים כך קורעים על ת"ח איזהו ת"ח ששנה הלכות וכו' והביאו הרמב"ן והרא"ש וכתבו אח"כ ובגמרא דילן פרק אלו קשרים [שבת קי"ד .] אר"י איזהו ת"ח כל ששואלין אותו דבר הלכה ואומר אפילו במסכת כלה וכן לענין קריעה וכך מצינו בתשובה אמר רב משה איזהו ת"ח שאין מועד בפניו כל ששואלין אותו דבר הלכה ואומר ואפילו במסכת כלה עכ"ל וגם בנמוקי יוסף כתב בתשובות אמר רב משה אי זהו ת"ח שאין מועד בפניו כל ששואלין אותו דבר הלכה וכו' : גרסינן בפרק אלו מגלחין [כד .] אמר שמואל כל קרע שאינו בשעת חימום אינו קרע ומקשינן והא אמרו ליה לשמואל נח נפשיה דרב קרע עליה י"ג איצטלין אמר אזל ליה גברא דהוה מסתפינא מיניה ואמרו ליה לרבי יוחנן נח נפשיה דר' חנינא וקרע עליה י"ג איצטלין דמילתא אמר אזל ליה גברא דהוה מסתפינא מיניה שאני רבנן כיון דכל שעתא ושעתא מדכרי שמעתתייהו כשעת חימום דמי וכתב הרמב"ן בת"ה פי' לאו מירוצי מתרצינן דמחייבי בהני קריעות אלא דלא מיקרי קרע של תפלות ואית בהו משום בל תשחית דשעת חמום הוא ומוסיפין בכבודן של ת"ח וכתבו הגהות פ"ט י"ג איצטלין דמילתא פי' בגד אחר זה כשלובש אחד ביום פושטה לאחר או ליומא אחרת ולובש אחר : כתב הרא"ש בפ' אלו מגלחין הא דאמרינן חכם שמת הכל קרוביו כתב ר"מ דוקא חכם שיודעין לו משמועותיו שחידש אבל אם אין יודעים חדושיו כלום וגם אינו רבו לא מחייב לקרוע עליו ביום שמועה לאחר קבורה מדקאמר גבי כי נח נפשיה דרב ספרא ועוד כל יומא שמעתתיה בפומן בי מדרשא ול"נ הפך דבריו משם מדקאמר להו אביי מי קתני הרב שמת חכם שמת קתני ועוד כל יומא שמעתתיה בפומן וה"פ ועוד אפילו הי תנן הרב שמת כל יומא שמעתתיה בפומן והרי הוא רב שלנו עכ"ל והגהות מיימון כתבו בפי"א דברי הר"מ ול"נ שדברי הרא"ש הם מבוררים בטעמם ומיהו לא חזו וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ט (ג) : כתב הרמב"ם בפ"ט חכם שמת הכל קרוביו הכל קורעין עליו עד שמגלים את לבם וכבר נהגו ת"ח בכל מקום לקרוע זה על זה טפח אע"פ שהן שוין ואין א' מהם תלמד את חבירו ומשמע מדבריו דשוים דוקא הוא שקורעים אבל גדול על הקטן לא אלא א"כ למד ממנו שום דבר וכ"כ הרמב"ן בת"ה והר"ן בפ"ק דקידושין ואיכא למידק למה תלה הדברים במנהג והלא מן הדין חייב לקרוע וכדתניא חכם שמת הכל קורעין ומשמע דאפילו לא למדו ממנו וכמו שדקדק הרא"ש מעובדא דרב ספרא ואפשר לומר דהכא באותם שאינם שוים לחכם שמת אבל בשוים לו לא מחייבי מדינא אלא שנהגו כך א"נ על חכם שמת חייבים לקרוע מן הדין אפילו שוים לו אבל על תלמיד חכם אין חייבים לקרוע השוים לו מן הדין אלא שנהגו כך א"נ דהכל חייבים לקרוע על חכם כדאיתא בברייתא ומיהו האי קריעה לא איתפרש בברייתא שיעורא ומשמע ליה ז"ל דשיעורא עד שיגלה את לבו ומיהו נהגו ת"ח לקרוע טפח בלבד שכיון שהם ת"ח די להם שיקרעו טפח כסתם קריעה דעלמא : **ועל** רבו שלמדו חכמה אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת ועל חברים שלומדים שמועות זה מזה קורע ואינו מאחה בסוף פ"ב דמציעא [דף לג .] שמואל קרע מאניה על ההוא מרבנן דאסבריה אחד יורד לאמת השחי ואחד פותח כיון אמר עולא ת"ח שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעים זה על זה ופרש"י והתוספות והרא"ש והר"ן ונמוקי יוסף דהני קרעים אינם מתאחים דאי קריעה בעלמא פשיטא וכי גרע מחכם דתניא שהכל קורעין עליו ודלא כהרמב"ן שכתב

בספר

דרכי משה

על בנו שנשתמד י"ד יום ק"ו לשכינה י"ד יום עכ"ל : (כל זה הובא בב"י סימן שמ"ה) וכ"כ א"ז וכתב עוד דיש להתאבל על בנים קטנים שלא פורשו מדרכי הציבור דאע"ג דאין מתאבלין עליהן מתאבלין על בניהם : (ג) ועיין לעיל סימן רמ"ב עוד מדינים אלו :

וכ"כ

דרישה

דס סמות וי"א משום דאסור לומר בפה שזה מת משום מוציא דבה לכך מודיעין בוס . [ג] יראה שאינו חייב אלא בפניו ב"י תמה עליו כו' ע"ש בב"י ודבריו קצת תמוהים מ"ש אין שהרמב"ד כתב שהעומדים עליו בין מיתה לקבורה ולא כ"כ בהעתקת דברי הרמב"ד לעיל לפני זה ואי משום שהרמב"ד כתב שם בסוף דבריו דהא דתניא חכם שמת כל שעומדים עליו בשעת מיתתו קורעין עליו שיהיה הוא וכ"ל אדם כשר שמת כו' ש"מ דס"ל דבאדם כשר בעינן עומדין עליו תקשה לנפשך דע"כ ההוא ל"ד קתני דהא נ"ע באדם כשר לא בעינן שיעמדו על ו בשעת מיתה וע"כ צ"ל דמ"ש עומדים עליו בשעת מיתה ל"ד אלא לאפוקי לאחר קבורה א"כ גם עומדים עליו ל"ד ועוד דלא הו"ל דכן כתב הרמב"ד דהא וה ל' דאבל רבתי הוא ומל' הרמב"ד לעיל משמע איפכא דהא כתב למעשה דרב ספרא הוא דאלו חכמים לאחר קבורה באו משמע הא אי הוה קודם קבורה אפי' לא עמדו עליו הוו קורעין מיהו י"ל דמדמסיק הרמב"ד וכתב דברבו וחכם בין בפניו בין שלא בפניו קורעין משמע הא באדם כשר בעינן דיקא בפניו אבל לע"ד היה נראה איפכא דבפניו דכתב הרמב"ד והרמב"ן ל"ד קאמרי דבעינן שיעמדו עליו אלא כל שלא נקבר וידע לי בין מיתה לקבורה מקרי עומד עליו ובפניו והרמב"ן ל' הרמב"ד נקט והרא"ש כתב בדקדוק יותר ולא הזכיר עליו וגם בפניו אלא בין מיתה לקבורה והשתא נתיישב הכל ודבריו יהיו תמים ל' הרמב"ד והרמב"ן והרא"ש ודו"ק . [ד] חכם ות"ח ששואלין כו' ר"י פסק דאין קורעין אלא על רבו שרוב חכמתו ממנו וכן דתלמידים שבבבל עומדים וקורעין וא"ז סותרו בעלמא שנהגו כן והיכא דנהיג נהוג והיכא דלא נהוג אין מורין כן מורי שי' וגם ת"ח עומדים זה בפני זה וקורעין וא"ז אע"פ שאין רבו ופי' רבי מרדכי ואשר רבותי היכא דנהוג נהוג היכא דלא נהוג לא נהוג ע"כ מתשובת מהר"ר מנחם בסימן תמ"ו ס"ו . ומהר"ם כתב שאין קורעין אלא אם כן הוא רבו או שיודעים משמועתו שחידש דהיינו רבו והביאו ה"מ וכתב רמ"א שכן נהגו להקל וכ"י פסק להספיד ע"ש : [ה] ועל רבו שלמדו חכמה אפי' לא כו' וראבי"ה כתב שאינה אלא מורה בעלמא והיכא דנהוג נהוג והיכא דלא נהוג לא נהוג ואין מורין וכתב רמ"א ולכן נהגו

להקל

פרישה

בגוף כאזכרות בגליון : (י) יראה שאינו חייב אלא בפניו ב"י תמה עליו והכריח דגם הרא"ש ס"ל כהרמב"ן דהא שניהם העתיקו ל' הרמב"ד ועל ל' הרמב"ד שכתב העומדים עליו בין מיתה כו' כתב הרמב"ן לפניו ממילא גם הרא"ש ס"ל כן והעומדים שם בין מיתה לקבורה מקרי לפניו כו' ע"ש בב"י ודבריו קצת תמוהין עמ"ש ע"ז בדרישה . וראבי"ה פסק דא"צ לקרוע על אדם כשר אא"כ עומד עליו בשעת יציאת נשמה אבל חייב לבכות ולהתאבל וכן נהגו להקל רמ"א וכ"י תמה על המנהג שהוא נגד שאר כל הפוסקים ע"ש : (יא) ועל חכם ות"ח ששואלים כו' עיין בא"ס סימן תקע"ב מ"ש שם : (יב) יקרע בשעת שעוסקין בהספד ולא בגנותיו ולא לאחר ההספד

אחרי

מזה קורע ואינו מאחה כקרע של אביו ואמו והרמב"ן כתב שדומה לאביו ואמו (יג) שקורע לעולם כשישמע אבל הוא מתאחה ורמב"ם דימה אותו עוד לאביו ואמו שקורע (יד) עד שמגלה לבו ולא נהירא להרמב"ן (טו) וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל כהרמב"ן אלא שכתב שאינו מאחה לעולם על כל המתים קורע טפח בבגד העליון ודיו ועל אביו ואמו קורע כל בגדיו אפי' הוא לבוש עשרה עד שמגלה לבו ואם לא קרע כל בגדיו לא יצא ידי קריעה וגוערין בו כמי שעובר על מצות עשה מדברי חכמים וכל זמן שאותו בגד עליו אומרים לו קרע אפי' לאחר כמה ימים כמי שלא קרע בשעת חימום ואפרקסותו אינה מעכבת הקריעה פירוש שאם קרע כל בגדיו חוץ ממנה יצא אבל לכתחלה כתב הראב"ד שצריך לקורעה והרמב"ן כתב שאפי' לכתחלה א"צ לקורעה וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל ואפרקסותו פרש"י שהוא סודר שעל ראשו ונופל על פניו ולפי שאינו מלבוש א"צ לקורעו [ו] (טז) ובעל הערוך פי' שהיא לבוש התחתון ופתוח בכתפיו וכשהוא לובשו קושרו ולפי שאין עושין אותו ללבוש אלא לקבל הזיעה אינו מעכב הקריעה אחד האיש ואחד האשה שוין לענין קריעה (יז) אלא שהאשה קורעת התחתון ומחזירתו לאחוריה וחוזרת וקורעת העליונה על כל המתים [ז] רצה מניח שפת הבגד שלימה וקורע מהשפה ולמטה ועל אביו ועל אמו

צריך

בספר ת"ה שהוא מתאחה וכ"ת פשיטא דלא גרע מהכא דעלמא יש לומר שאין ת"ח קורע על הקטן ממנו אבל אם הוא רבו אע"פ שאינו מובהק קורע עליו אפילו שהוא קטן ממנו והג"מ כתב עמ"ש הרמב"ם וכבר נהגו ת"ח לקרוע זה על זה וכו' פי' ראבי"ה קרע שאינו מתאחה אבל הר"מ כתב שאינו אלא חומרא בעלמא והיכא דנהוג נהוג והיכא דלא נהוג לא נהוג ואין מורין כן וכ"כ המרדכי במ"ק (ד) : ולענין הלכה כיון דרובא דרבוותא סברי דאינו מתאחה הכי נקטי' : ומ"ש רבינו והרמב"ן כתב שדומה לאביו ולאמו שקורע לעולם כלומר אפי' בשמועה רחוקה כן כתב שם במסקנא דמילתא וכבר כתבתי טעמו והמרדכי ג"כ במ"ק כתב אע"ג דשמע בתר ל' קורע כדאמרי' שאני רבנן כיון דמדכרי שמעתתייהו במדרשא כשעת חימום דמי : ומ"ש אבל הוא מתאחה כבר נתבאר בסמוך : ומ"ש בשם הרמב"ם שקורע עד שמגלה את לבו ול"נ להרמב"ן וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל נתבאר כבר בסימן רמ"ב : על כל המתים קורע טפח בבגד העליון ודיו על אביו ואמו קורע כל בגדיו אפי' הוא לבוש עשרה עד שמגלה לבו ברייתא פרק אלו מגלחין [דף כ"ב :] ובירושלמי מפרש טעמא דבעינן עד שיגלה את לבו מפני שבטלה ממנו מצות כיבוד : ומ"ש ואם לא קרע כל בגדיו לא יצא ידי קריעה וגוערין בו וכו' כ"כ הרמב"ן והרא"ש שדקדק הראב"ד מהברייתא :

ומ"ש וכ"ז שאותו בגד עליו אומרים לו קרע וכו' הוא סיום דברי הראב"ד שכתב הרמב"ן והרא"ש וז"ל שכל זמן שאותו הבגד עליו אומרים לו קרע אותו ואפי' לאחר ל' דהו"ל כמי שאין לו חלוק לקרוע ואח"כ נזדמן לו חלוק שחייב לקרוע על אביו ועל אמו מפני שלא קרע בשעת חיוב וגם זה כמו כן לא קרע כל צרכו בשעת חיובו עכ"ל ומ"ש רבינו בסימן ש"ו בשם הראב"ד שאם לא קרע בשעת חימום אינו קורע אלא תוך ז' התם בשאר מתים והכא באביו ואמו :

ואפרקסותו אינה מעכבת הקריעה שם בברייתא : ומ"ש אבל לכתחלה כתב הראב"ד שצריך לקורעה כ"כ הרמב"ן והרא"ש בשמו שדקדק מדלא קתני אפקרסותו אין צריך קריעה והרמב"ן כתב ולא נראה לנו שאינה מעכבת את הקריעה אפילו לכתחלה מדלא תני ואם לא קרע אפרקסותו לא עיכב והאבל רבתי פ"ט תניא אפרקסותו אינה מעכבת את הקריעה רבי בנימין אומר משום ר"ע קורעין את אפרקסותו הא לת"ק אין קורעין אותו כלל עכ"ל ורש"י פירש כדברי הרמב"ן שכתב אינה מעכבת כלומר א"צ לקרעו ומ"ש רבינו שמסקנת הרא"ש כהרמב"ן לא ידעתי מנין לו שהרי הרא"ש הביא דברי שניהם ולא הכריע : ולענין הלכה כיון דרובא דרבוותא סברי דאפי' לכתחלה אינה מעכבת הכי נקיטי' . ומ"ש בפי' אפרקסותו הרמב"ן והרא"ש הסכימו לפי' הערוך וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ז וסמ"ג כתב רבותינו שבצרפת רגילין לומר שהמטרונא אין בה חיוב קריעה שהוא מענין אפרקסותו שהוא סודר העליון שאינו אלא לצניעות אבל הרמב"ם פירש אפרקסותו שהיא בגד הזיעה הדבוק לבשרו וכן פי' בערוך והוא פתוח בכתפיו וכו' וסמ"ק כתב ועל אביו ועל אמו קורע כל בגדים ואינו קורע אפרקסותו שקורין קאמי"ה וכן לא בחלוק התחתון שהוא מפשתן לפי פירוש הערוך ואפילו באביו ואמו וכתוב עוד שם בהג"ה וכתבו הכלבו בשם הר"פ הלכך לפירוש הרמב"ם והערוך צריך קריעה בגרנקא בכל המתים והחלוק שקורין קאמיז"ה א"צ קריעה אפילו על אב ואם ולפירוש רבותיו א"צ קריעה בגרנק' והחלוק שקורין קאמיז"ה בעי קריעה על אב ואם ואמרינן במקום שהלכה רופפת הלך אחר המנהג עד כאן וכתב עוד הכלבו בשם ר"י אין קורע באפרקסותו שקורין קאמי"ה או שאב"ד והגהות מיימוניות כתב לא יכולתי לעמוד על מנהג מהר"ם שהנהיג על אב ואם לקרוע גם המקטורן ועל שאר המתים לא הנהיג כלל לקורעו ואדרבה אם אינו בכלל אפרקסותו אם כן לא היה לאדם לקרוע על שאר מתים כ"א המקטורן עכ"ל ול"נ דספוקי מספקא ליה פירוש אפרקסותו ואזיל לחומרא הילכך על אב ואם קורע דדילמא קי"ל כהרמב"ם והערוך ועל שאר מתים חייש דילמא קי"ל כפי' המפרשים דאפרקסותו היינו בגד העליון ולא מהני ביה קריעה ועכשיו פשט המנהג שלא לקרוע הקאמי"ה על שום מת אפילו על אביו ואמו ולקרוע הקאמיז"ה על אביו ואמו (ה) :

אחד האיש ואחד האשה שוין לענין קריעה אלא שהאשה קורעת התחתון וכו' ברייתא בפ' אלו מגלחין (שם) אחד האיש ואחד האשה רשב"א אומר האשה קורעת התחתון ומחזירתו לאחוריה וחוזרת וקורעת העליון וכתב המרדכי לכאורה נראה דעל הכל קאי א' האיש וא' האשה משמע דשוין בדיני קריעה ורשב"א פליג ואמר האשה קורעת התחתון וכו' ואם כן דפליגי הלכה כת"ק ויש פוסקים כרשב"א משום דקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל וקשה דאמרינן לקמן אבל לחוד וקריעה לחוד וכן המסקנא דעל אביו ואמו קורע כולן אחד האיש ואחד האשה ואין לחוש להרהורא דאין יצר הרע מיגרי בשעת צרה ע"כ וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שלא חילק בזה בין איש לאשה ורבינו ג אפשר שסובר דרשב"א מפרש דברי תנא קמא הוא ולא חולק ואפילו את"ל שהוא חולק פסק כמותו משום דמסתבר טעמיה · ולענין הלכה כיון דאיכא למימר דרשב"א מפרש ולא חולק וגם דאיכא למיחש להרהורא דאנשים שאינם מפני האבל דלאו עת צרה לדידהו הכי נקטינן כרשב"א : על כל המתים רצה מניח שפת הבגד שלמה וכו' על אביו ואמו

קורעין אלא בשמועה קרובה אבל לענין איחוי שוין דזה וזה מתאחה : ומ"ש והרמב"ם דימה אותו וכו' עיין בדין זה לעיל סימן רמ"ב גם דין איחוי הכל נתבאר לשם בס"ד :

כתב במהרי"ל בהלכות שמחות דלאחר קבורה קורע אדם על רבו ומשמע מדבריו לשם דאפי' הוא חכם גדול מרבו צריך לקרוע על רבו אבל אם אינו רבו א"צ לקרוע עליו מאחר שהוא גדול ממנו מיהו דוקא בדלא שגורים בפיו חידושים ממנו אבל אם שגורים בפיו חידושים מהרב שמת אפי' הוא גדול ממנו צריך לקרוע עליו שהרי שאל המחבר למהר"ש מאוסטרייך שהיה הגדול יותר שבאותו הדור אמאי לא קרע על הרב שמת והשיב שאין שגורים בפיו חדושים מאותו הרב ז"ל אלמא שאם היו שגורים בפיו חדושים ממנו אע"פ שלא היה רבו וגם מהר"ש היה גדול בדורו היה קורע עליו והכי נקטינן ודלא כהרב בהגהת הש"ע שכתב וז"ל ויש אומרים שאין קורעין על חכם אלא א"כ הוא רבו או שיודעים משמועותיו שאומר דהיינו רבו וכן נהגו להקל במדינות אלו ע"כ לשונו דמשמע דס"ל דאפילו שאר חכם שאינו שוה לחכם שמת אלא קטן ממנו נמי אינו קורע ולפי עניות דעתי דליכא למאן דאמר דלפסוק הכי שהרי דברייתא מפורש חכם שמת הכל כקרוביו הכל קורעין עליו וכדקאמר אביי בגמ' מי קתני רבו שמת חכם קתני אפי' אינו רבו וכמו שדקדק הרא"ש מכך דאביי ומבואר בבית יוסף · וקא דכתב בהגהת מיימוני ובמרדכי ר"י פסק שאין קורעין אלא על רבו שרוב חכמתו הימנו וכא דתלמידים שבבבל עומדים וקורעין זה על זה חומרא בעלמא הוא שנהגו כן והיכא דנהוג נהוג והיכא דלא נהוג אין מורין כן מורי ש"י עכ"ל וכך פסק בתשובת מהר"ר מנחם מעיל צדק סימן תס"ו התם מיירי בשוין דומיא דתלמידים שבבבל אבל כשהוא קטן ממנו אפי' אינו רבו כלל חייב לקרוע כדפרישית וכתב ברוקח על רבו שלמדו חכמה יושב עליו יום אחד או שעה אחת אבילות עכ"ל :

על כל המתים קורע טפח בבגד העליון וכו' ברייתא פרק אלו מגלחין (דף כ"ב) ומ"ש ואם לא קרע כל בגדיו : ט' עד שאפי' לכתחלה א"צ לקורעם הכל בפסקי הרא"ש (דף מ' סוף ע"ב) ולפי שהביא דברי הרמב"ן באחרונה כתב רבינו שכן היא מסקנת הרא"ש שכך הוא דרכו של רבינו וב"י הוקשה לו דהלא הרא"ש הביא דברי שניהם ולא הכריע ולא קשיא כלל כדפרישי' ועוד דהכא בע"כ כיון דהביא הרא"ש תחלה דברי הראב"ד ואח"כ הביא דברי הרמב"ן שהקשה על פסקו ופסק דאפי' לכתחלה א"צ לקורעה אלמא דהכי ס"ל להרא"ש דאל"כ הו"ל ליישב הקושיא שהקשה אפסקו של הראב"ד או לא הו"ל להביא דברי הרמב"ן כלל וק"ל . ואיכא למידק להרמב"ן דא"צ לקורעה אפי' לכתחלה אם כן לפי' הערוך שאפרקסותו הוא לבוש התחתון של פשתן העשוי לקבל הזיעה וכך הסכים הרמב"ן היאך אפשר שיהא קורע עד שמגלה את לבו כיון דא"צ לקרוע הלבוש התחתון וי"ל דכל שקורע את כל בגדיו אע"פ שאינו קורע לבוש התחתון הו"ל כאילו גלה את לבו דאין דרך ארץ לגלות את לבו ערום ממש בפני רבים אך קשה מהא דתנא סיפא דהך ברייתא אחד האיש ואחד האשה רשב"א אומר האיש קורע את התחתון וכו' ומביאו רבינו בסמוך דמשמע דמשום צניעות דלא תגלה האשה את לבה ערום לכך קורעת חלוק התחתון תחלה ומחזרת הקרע לאחוריה וכו' וכן פי' רש"י א"כ מוכח דאפרקסותה אינו התחתון של פשתן וצריך לפרש דלפי' הערוך הא דקאמר רשב"א האשה קורעת את התחתון אין פירושו תחתון של פשתן העשוי לקבל הזיעה אלא תחתון של שאר מלבושים שעליו קאמר דגם זה איכא ביה משום צניעות דכשקורע מלבוש זה התחתון ומגלה את המלבוש העשוי לקבל זיעה חשוב כאילו היתה מגלה את לבה ערום כדפרי' ולא ס"ל להערוך פרש"י דתחתון דרשב"א הוא החלוק של פשתן העשוי לקבל זיעה אלא פי' התחתון של שאר מלבושים והוא המלבוש שעל חלוק של פשתן שנקרא ג"כ תחתון לגבי שאר מלבושים ועיין בסמוך סע"ז :

אחד האיש וכו' ברייתא שם הבאתיה בסמוך ופסק רבינו כרשב"א משום דהתוס' כתבו לשם וז"ל בתוס' הרב פוסק כרשב"א דהלכה כדברי המיקל ומה שהקשו התוס' ע"ז מדקאמר לשם (בדף כ"ו) דאע"ג דהלכה כדברי המיקל באבל אבלות לחוד וקריעה לחוד לא קשיא כלל דהתם הכי קאמרינן דבאבלות דוקא בכל דוכתא קאמרי' הלכה כדברי המיקל אבל בקריעה כשאר דברי סופרים הוא איכא דוכתא דמחמרינן ולהכי לא קשיא דשמואל דפסק הלכה כדברי המיקל באבל אדשמואל דפסק גבי קריעה הלכה כר"י בן בתירא דמחמיר אבל היכא דלא איפסיקא הלכתא מסתמא אין חלוק ואף בקריעה הלכה כדברי המיקל ועוד כתב ב"י דדעת רבינו דרשב"א מפרש דברי ת"ק הוא ולא חולק ולפעד"נ דרבינו נראה לו עיקר גירסת האלפסי שכתב וז"ל אחד האיש ואחד האשה דברי רשב"א שרשב"א אומר האשה קורעת את התחתון וכו' לפי גירסא זו ליכא מאן דפליג ארשב"א והכי נקטינן ודלא כמרדכי שכתב כדברי התוס' ופסק לחומרא כת"ק . ועוד כיון דהפוסקים נחלקו בדין זה ודאי דקי"ל לקולא במידי דרבנן וע"ל בסעיף כ"ט :

על כל המתים רצה מניח שפת הבגד וכו' שם בברייתא' על כל המתים כולן רצה מבדיל קמי טפח רצה אינו מבדיל על אביו ואמו מבדיל ולפי פרש"י שבידוע

משמע

דרכי משה

(ד) וכ"כ ר"י ושאלתות דרב אחאי פרשה ויחי סימן ג"ה : (ה) ובמדינות האלו נוהגים כדברי הסמ"ק שלא לקרוע בחלוק של פשתן ולא בסרבל שלובשים משום אבילות אבל שאר בגדיו

פרישה

מהר"י : (יג) שקורע לעולם כשישמע פי' אפי' לאחר ל' יום : (יד) עד שמגלה לבו משום שבת שבטלה ממנו : (טו) וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל וז"ל ב"י לא ידעתי מנין לו שהרי לא הכריע : (ואפי' לאחר כמה ימים ואפילו לאחר ל' ומ"ש בסימן שצ"ו מיירי בשאר מתים והכא באביו ואמו ב"י עכ"ל) : (טז) ובעל הערוך פי' שהוא לבוש התחתון הוא החלוק ועיין בדרישה : (יז) אלא שהאשה קורעת התחתון ומחזירתו כו' דחיישינן להרהורא דאנשים שאינם מפני האבל דלא

דרישה

להקל במדינות אלו וסיימו מ"ז : [ו] ובעל הערוך פי' שהוא לבוש כו' וכתב הכלבו וכל מקום שהלכה רופפת בידיך הלך אחר המנהג וכתב רמ"א המנהג במדינות אלו (כדברי סמ"ק) שאין קורעין לא החלוק של פשתן ולא הסרבל העליון (שאינו אלא לצניעות עכ"ם) אבל שאר בגדיו קורע באביו ואמו והשאר מתים מלבוש העליון תפסה הסרבל ולא הסרבל שאינו חיוב בקריעה לרש"י : [ז] רצה מניח שפת הבגד שלמה כו' ז"ל הברייתא על כל המתים רצה מבדיל קמי טפח רצה לא אינו

חדושי הגהות

רבי מונא ונהוראי שיושבים שלא הספידו משום דשנאוה ח"ו נקיט בליביה) על ואמר לפניהם דהא דתניא חכם שמת וכו' היינו דוקא באותן שהיו אצלו אבל אנן לא הוינו שם : ג ולענ"ד נראה דרבינו נראה לו עיקר גירסת האלפסי שכתב וז"ל אחד האיש ואחד האשה דברי רשב"א שרשב"א אומר האשה קורעת את התחתון וכו' דלפי גירסא זו ליכא מאן דפליג

צריך לקרוע כל השפה על כל המתים קורע מבפנים אם ירצה ועל אביו ועל אמו דווקא מבחוץ ופרש"י מבפנים בחדר מבחוץ בפני העם והרי"ץ גיאת פי' בפנים (יח) מכנים ידו תחת חלוקו וקורעו וכ"פ הרמב"ן ועיקר על כל המתים אם בא להחליף בגדיו תוך ז' (יט) מחליף ואינו קורע ועל אביו ואמו אם מחליף תוך ז' קורע כל הבגדים שהוא מחליף ואינו מאחה לעולם כמו בפעם הראשון ורבינו האי כתב שאינו קורע בבגדים שמחליף כל שבעה אלא העליון בלבד וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה על כל המתים (כ) שולל לאחר ז' ומאחה לאחר ל' ועל אביו ואמו שולל לאחר ל' ואינו מאחה לעולם והאשה שוללתו לאלתר משום כבודה על כל המתים רצה חולץ רצה אינו חולץ ועל אביו ואמו חולץ פי' חולץ זרועו ומוציא כתפו חוץ לקרע [ס] ונמצא זרועו עם כתפו מגולין ואם הבן גדול ואין כבודו שילך חלוץ כתף א"צ לחלוץ ונשיא דומה לאב שצריך לחלוץ

משמע דה"ק דעל אביו ואמו צריך שיבדיל קמי שפה ולא בשפה של בית הצואר עצמה משום דאם יקרע בבית הצואר עצמה משפה ולמטה נראה דהכל הוא בית הצואר אלא קורע קמי שפה של בית הצואר שאינה קרוע וקורע תחתיה כדי שיהא נראה הקרע ולפ"ז ניחא הא דפליג רבי יהודה בברייתא וקאמר כל קריעה שאינו מבדיל קמי שפה אינו אלא קרע של תיפלות לפי שנראה דבית הצואר הוא הכל אבל מהרש"ל כתב דבפירוש רש"י המדוייקי' כתוב וז"ל רצה מבדיל קמי שפה כלומר מתחיל הקריעה מחלל בית הצואר וקורע כלפי מטה דהיינו לפני שפה של בית הצואר כמו שפה לפיו רצה אינו מבדיל אלא מתחיל ונוקב למטה מבית הצואר כנגד כריסו וקורע על אביו ואמו מבדיל עכ"ל וכ"כ בפי' רש"י סביב האלפסי וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ח וכ"כ נ"י ותביאו ב"י וע"ש כמ"ש בשם פסקי תוס' וכתב עוד מהרש"ל וז"ל וצ"ל דה"ה קרע מבית הצדדים יצא היכא שקורע שפה אפי' על אביו ועל אמו רק שיזהר שלא ינקב מבפנים והכי משמע מדכתב רבינו בסמוך סעיף כ"ד וקורע מן הצד בשפת הבגד וכו' עכ"ל ופשוט הוא ולפעד"נ דיש ליזהר לכתחלה לצאת ידי שני הפירושים דרש"י · ובמרדכי פסק כרבי יהודה דאף בשאר מתים צריך שיבדיל קמי שפה וכתב הרב בהגהת ש"ע שכן נוהגין א"כ אין חלוק בדין זה בין אב ואם לשאר מתים מיהו כתב מהרש"ל דנהגינן דעל אב ואם מקרעין מצד שמאל ועל שאר קרובים כגון בניו ואחים מצד ימין וכן מצאתי עכ"ל אבל במהרי"ל כתב דמהר"י מולין כשנפטרת אשתו קרע לבנו בצד ימין של בית הצואר מיהו מסתברא כיון דעל אביו ואמו צריך לקרוע עד שיגלה את לבו והלב הוא משמאלו א"כ צריך לקרוע משמאל לגלות את לבו וכן נוהגים בקהלות ע"ש מהרש"ל :

ע"ך כל המתים קורע מבפנים אם ירצה וכו' שם א"ר יוחנן על כל המתים כולן קורע מבפנים על אביו ואמו קורע מבחוץ ומפרש רבינו דאע"פ דלא קאמר הכא רצה קורע בפנים אפ"ה אין פירוש דוקא מבפנים אלא אם ירצה קורע מבפנים ואם ירצה קורע מבחוץ אבל על אביו ואמו דוקא מבחוץ דומיא דכל אינך בבית יוסף : **ע"ך** כל המתים אם בא להחליף וכו' ברייתא שם (דף כ"ד) ועיין באשיר"י (דף לח ע"א) : בגדים ישנים שהיו יודעין שלבש אותם קודם מיתת אביו יכול ללובשן בלא קריעה אחר ז' מתשובת מהר"ר מנחם סימן קט"ו :

ע"ך כל המתים שולל לאחר ז' וכו' ברייתא שם (סוף דף כ"ב) וכתב מהרי"ו סימן ו' דלכך זה אם מת אביו ואמו ערב הרגל אע"פ שבטל ממנו גזירת ז' לא בטל ממנו דין ל' דאסור אפי' לשלול ועל כן באביו ואמו צריך להניח הקריעה כמות שהיא כל שלשים ואסור נמי אף לחבר ראש הקריעה ערב הרגל (ומשמע לשם דאפי' ע"י מחט נמי אסור דכיון דעל אביו ואמו צריך להבדיל השפה אם היה מחבר ראש הקריעה במחט לא היה זה מבדיל) וכן במקומות שנהגו להחמיר אף בשאר מתים שלא לשלול תוך ל' אסור נמי לחבר ראש הקריעה כל ל' אפי' ע"י מחט ולפ"ז אם מת לו קרוב בערב הרגל נמי אסור לחבר ראש הקריעה וכן נהג מהר"י מולין כשהיה אבל על אמו שלא היה מחבר אפי' ראש הקריעה כל י"ב חודש רק במחט בעלמא כדי שלא יפלו בגדיו מעליו עכ"ל כלומר דאע"פ דלפי מנהגו דלא היה שולל לאחר ל' באביו ואמו לא היה לו לחבר ראש הקריעה אף במחט כל י"ב חודש אפ"ה היה מחבר ראש הקריעה במחט כדי שלא יפלו בגדיו מעליו ואלמלא כך לא היה מחברן כלל אפי' במחט כל י"ב חודש ונראה דטעם מנהג מקומות אלו המחמירין לפי שאין אנו בקיאין איזה קרוי שולל ואיזה קרוי מאחה הלכך לא היה מחבר כלל אפי' ראש הקריעה במחט שלא יהיה הרואה סבור שהוא איחוי וכתוב עוד שם שבמקומות שנהגו לשלול הקריעה על קרובים לאחר ז' ועל אביו ואמו לאחר ל' באותן מקומות מותר נ"כ לשלול בערב הרגל ודוקא סמוך לערב לאחר שהתפלל מנחה עכ"ל : כתב בתשובת מיימוני לספר שופטים דף תשס"ו ע"א ע"ש מהר"ם דאע"ג דבטל ממנו האבלות ברגל כגון שנהג שבעה ופגע בו הרגל דמבטל ממנו גזירת שלשים אפ"ה איחוי הקריעה אסור אלא הרגל עולה למנין ז' הרי י"ד ואח"כ משלים עליו ט"ז יום ומאחה על שאר קרובים אי נמי שולל על אביו ואמו וכן הדין לענין שאילת שלום דאחרים אין שואלין בשלומו עד דמשלים ל' יום אחר הרגל דקריעה ושאילת שלום אינו בכלל אבילות אלא יש לו דין אחר והאריך בזה וקצתו הביא ב"י לגבי איחוי קריעה בשם ראבי"ה וכן פסק בש"ע בקצרה ע"ש סעיף י"ד : **ע"ך** כל המתים רצה חולץ וכו' שם בברייתא' ומ"ש פי' חולץ זרועו וכו' כן פירש"י וכ"כ הרא"ש וכתב בהגהת מיימוני פ"ח וז"ל כתב רבינו מאיר י"א חולץ חליצת מנעלים לילך יחף בבית הקברות ולחזור וכן צוה ר"י בר יהודה לבנו לילך לבה"ק יחף ויחזור מבה"ק יחף כשמתה אמו ע"כ והרא"ש ג"כ הביאו והשיג עליו וז"ל על ההליכה תמהתי כי עדיין לא נסתם הגולל ולא חלה עליו אבלות עכ"ל וכל זה כתבו רבינו לקמן בסימן שפ"ב ע"ש ואע"פ שלפע"ד אין זו השגה כלל דחליצת מנעל כשהולך לבה"ק על קרוביו ועל אביו ואמו אינו מדין אבלות אלא לכבוד וכמ"ש הרא"ש גופיה גבי חליצת כתף לנשיא ומביאו ב"י בסמוך מכל מקום כך נוהגין בכל המקומות שלא לילך יחף לבה"ק אלא חולץ מנעליו בבה"ק וחוזר לביתו יחף ובספר א"ז כתב לחלק בין אביו ואמו לשאר קרובים וז"ל על אביו ואמו הולכים יחפים בחזרתן מבה"ק ועל שאר מתים רוזדים נעולים ובבית חולצין ונהגו אבלים לנעול מנעלים רחבים שקורין כוטו"ש ובשעת תפלה חולצין ומ"ש חולץ זרועו ומוציא כתפו חוץ לקרע וכו' נראה דכיון דא"צ לקרוע החלוק העשוי לקבל זיעה כדלעיל סעיף י' א"כ חולץ זרועו אין פי' עד שיהא ערום אלא חולץ זרועו עד החלוק שעל בשרו ונקרא חולץ לפי שחולץ חוץ לכל בגדיו שעליו ותשמע דצריך לחזור לביתו מבה"ק ג"כ שלוץ כתף כמכ"ש כמו שכתב לקמן דמפרש חולץ מנעליו אבל ברמב"ם בפ"ח כתב דלאחר שיקבר אביו ואמו אינו חייב לחלוץ גם כתב דעל אביו ואמו חולץ כתפו ומוציא זרועו מן החלוק עד שיתגלה כתפו וזרועו כו' ומשמע הלשון דהולך ערום בכתפו וזרועו וכן נראה מת"ש הרמב"ן בספר ת"ה דף י"ח ע"א שכתב חלוץ כתף ובשרו מגולה וכו' ומיהו האידנא לא נהגו לחלוץ כלל כתפו וזרועו וכ"כ הסמ"ק ריש סימן ל"ז וכ"כ הכלבו בשמו : ומ"ש ואם הבן אדם גדול ואין כבודו וכו' כצ"ל ופי' שהבן הוא גדול הדור וה"א בפ' ואלו מגלחין (דף כ"ב) : ומ"ש ונשיא דומה לאב שצריך לחלוץ עליו כתף ולקרוע מבחוץ פי' וכיון שקורע מבחוץ כל שכן שאינו מאחה לעולם כמו באביו

ואמו צריך לקרוע על השפה ברייתא שם על כל המתים רצה מבדיל קמי שפה רצה אינו מבדיל על אביו ועל אמו מבדיל ופי' נ"י מבדיל קמי שפה שהאומרא שעושים סביב לבית הצואר צריך שתהיה קרועה כדי שיהיו הקרעים מובדלים לשנים וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ח : ב"ה וכן פירש הריב"ש בתשובה בסימן כ"ח : ואע"ג דר"י פליג בברייתא ואמר כל שאין מבדיל קמי שפה אינו אלא קרע של תפלות פסקו הפוסקים כת"ק ודלא כמרדכי שפסק כר"י (ו) ופסקי התוס' פסקו בלשון הזה על שאר מתים לא יתחיל הקרע אצל גרונו אך מתחת שפת מלבוש כמו נגד החזה או נגד הכרס יקרע ולא יבדיל למעלה על אביו ואל אמו יבדיל ע"כ : על כל המתים קורע מבפנים אם ירצה ועל אב ואם דוקא מבחוץ נ"ז שם בברייתא וכתב הרא"ש שהכריע הרמב"ן כפי' הרי"ץ גיאת מדקתני מבפנים ומבחוץ ולא קתני בפנים ובחוץ והרמב"ם כתב בפ"ח יש לו לקרוע בפנים שלא בפני אדם לפיכך יש לו להכניס ידו בפנים וקורע בלנעא אבל על אביו ואמו אינו קורע אלא מבחוץ בפני כל העם נראה שהוא תופס שני הפירושים עיקר דתרווייהו בכלל פנים וחוץ הם : **גרסינן** התם כי אתא רבין אמר ר' יוחנן על כל המתים רצה קורע ביד רצה קורע בכלי על אביו ועל אמו ביד ופסקוהו הפוסקים ולא ידעתי למה השמיטו רבינו :

ע"ך כל המתים בא להחליף בגדיו תוך ז' מחליף וכו' שם [כד ע"א] תניא אבל כל שבעה קרעו לפניו ואם בא להחליף מחליף וקורע בשבת קורעו לאחריו ואם בא להחליף מחליף ואינו קורע ואסיקנא דהיינו דוקא על אביו ואמו אבל לשאר קרובים מחליף ואינו קורע ואיתמר עלה בגמרא אותן קרעין מתאחין או אין מתאחין פליגי בה אבוה דרב הושעיא ובר קפרא חד אמר מתאחין וחד אמר אין מתאחין ופסק הרי"ף כמ"ד אין מתאחין ובירושלמי הרי שהיה מחליף כל ז' חייב לקרוע רבי חייא רבה ורבי חמא אבוה דרבי הושעיה תרויהון אמרין כולם אסורים באחוי בר קפרא אמר אין לך אסור באחוי אלא הראשון בלבד אמר ר' חנינא פליגא אחרינא ביניהון למ"ד שניהם אסורים באחוי אינו עושה שאר ימים תוספת ואפילו עליו כמה בגדים חייב לקרוע את כולם ומ"ד אינו אסור באחוי אלא העליון בלבד עושה שאר ימים תוספת וכתב הרמב"ן על זה וכיון דמשכחנא לרבוותא דפסקי בפלוגתא דגמרא דילן דאותן קרעים אין מתאחין ש"מ אין שאר ימים תוספת הילכך קורע את בגדיו ומגלה את לבו כל שבעה ורבינו האי גאון נשאל מי שהחליף בגדיו תוך שבעה קורע כולן או העליון והשיב מנהג הנוהג מימים קדמונים שאינו קורע את כולן ומה שכתבנו אנו ראוי לסמוך עכ"ל וכן פסק הרא"ש בשם הראב"ד שקורע את כולן ואין מתאחין ודברי הרמב"ם הם סתומים ואין בהם הכרע כתב רבינו ירוחם בשם הראב"ד כי כמו שמחליף כך אם רצה להחזיר קורעו כל שבעה בשאר מתים מחזיר :

ע"ך כל המתים שולל לאחר ז' וכו' עד ועל אביו ועל אמו חולץ ברייתא שם [כב :] וכתב הגמיי' בפי' בשם ראבי"ה שאם קרע על מת אחד יום אחד לפני ראש השנה שמותר לאחותו שני ימים אחר יום כפורים ועל אביו ועל אמו שולל שני ימים אחר יום כפורים ואע"ג דהאבלות בטל לגמרי משום שבעה ימים שלפני יום כיפורים מ"מ איחוי קריעה אינו בכלל שבעה דאפילו קריעה גופיה אינה בכלל אבילות דאמרינן אבלות לחוד קריעה לחוד כ"ש תיקון הקריעה שאינו בכלל האבילו' עכ"ל (ז) · ומ"ש פירוש חולץ זרועו כן פסקו הרי"ף והרמב"ם וכתב הרמב"ן שכך פירשו כל הגאונים וכתב עוד ענין אחר בשם ר"ש חולץ פושט כסותו העליון מעליו שנראה כמתעסק בצרכי המת אי נמי כמתאונן ואינו יודע מה לעשות ושמא מפני זה נהגו במקומו' הללו להלוך לבושים חלוקים לבני' לפני המטה אבל פירוש משובש הוא ואינו אלא כמו שפירשו הגאונים עכ"ל · וכתב הרמב"ם בפ"ח חולץ כתפו וכו' והולך כך לפני המטה ואחר שיקבור אביו ואמו אינו חייב לחלוץ וליתא דברייתא הכי מוכח דקתני בספ"ק דב"ק [יז ·] וכבוד עשו לו במותו זה חזקיהו מלך יהודה שיצאו לפניו ל"ו אלף חלוצי כתף משמע דחליצת כתף אינה אלא לצאת כך לפני המטה (ח) ומ"ש ואם הבן גדול ואין כבודו שילך חלוץ כתף א"צ לחלוץ הכי תניא באבל רבתי (פ"ט) והרמב"ן למד כן גם מברייתא דאיתא בפרק אלו מגלחין (שם) : ומ"ש ונשיא דומה לאב שצריך לחלוץ עליו כתף ולקרוע

דרכי משה

בגדיו קורעין כולם על אביו ואמו : (ו) ומהרי"ו כתב בתשובה סימן ו' דנוהגין כדברי המרדכי : (ז) כתב מהרי"ו בתשובה הואיל ואינו קורע גבי אביו ואמו אא"כ הבדיל שפה אסור לחבר אפי' ראש הקריעה כל ל' יום וצריך להניח כמות שהוא כד ל' יום הואיל ואסור לשלול כל ל' יום ועל כל שאר מתים הואיל ומדינא אין צריך להבדיל שפה אלא שנהגו בכך א"כ חבור ראש הקריעה תלוי במנהג ובמקצת מקומות נהגו שלא לשלול אפי' על שאר מתים תוך ל' ובאותן מקומות אפי' לחבר ראש הקריעה נמי אסור וראיתי מהר"י מולין שלא היה מחבר ראש הקריעה כל י"ב חדש על אמו רק במחט שלא יפלו בגדיו עכ"ל : (ח) ובכלבו כתב בשם ר"י דעכשיו בזמן הזה אין נוהגין בחליצת כתף :

ובהגהות

דרישה

אינו מבדיל על אביו ואמו מבדיל ופרש"י שם בפי' מדויקים רצה מבדיל קמי שפה כלומר מתחיל קריעה מחלל בית הצואר וקורע כלפי מטה דהיינו לפי שפה של בית הצואר כמו שפה לפיו רצה אינו מבדיל אלא מתחיל ונוקב למטה מבית הצואר נגד כריסו וקורע עכ"ל וצ"ל ה"ה קרע מבית הצדדין יצא היכא שקרע שפה אפי' על אביו ואמו רק שיזהיר שלא ינקוב מבפנים ודחוק שלקמן שכתב וקורע מן הצד בשפת הבגד כו' מ"ו ונ"י פי' מבדיל קמי שפה שהאמרא שעושין סביב בית הצואר צריך שתהא קרוע כדי שתהיו הקרעים מובדלים לשנים ע"כ וצ"ל שהכין זה פי' רבינו ולכך מתיר אפי' מן הצד : [ס] ונמצא זרועו עם כתיפו מגולין וי"מ חולץ מנעלו לילך יחף בבית

הקברות

פרישה

דלא עת צרה לנו ומגרי בנו יצה"ר כשהיא גלויה וא"ל למה כתב שקורעת שמשתן ומחזירתו כו' ולא איפכא דאין דרך לסגור ולהפך בגד העליון וק"ל : (יח) מכנים ידו תחת חלוקו פי' וקורע בבגד העליון כדלעיל : (יט) מחליף ואינו קורע וה"ה שמאחר הקרע לאחוריו וכלה ואם אסור ראב"ד : (כ) (שולל פי' תופר תפירה בלתי שוה · מאחה פי' תפירה כעין אריגה עכ"ה) ומוציא כתפו חוץ לקרע לכאורה משמע לקרע דקאמר היינו הקרע שעושין בשפת קריעה אבל א"א לומר כן דהא מסתמא אין קורעין אלא במקום אחד ולא בשתי מקומות ושלא קריעה מלינו ולא מלינו שיקרע ב' קריעות ובסמוך כתב שעל נשיא חולץ מכאן ומכאן וכן באב ואם אם

חלה

להלוץ עליו כתף ולקרוע מבחוץ (כא) ולא לשאר דבר ורבו שלמדו חכמה דומה לקרע אביו (כב) שאינו מאחה לעולם כדפרישית לעיל (כג) וכתב הרמב"ן אבל שולל מיד ביום השני ואינו דומה לו לשאר דברים (כד) ונוהג עליו אבלות מקצת היום (ט) והקורע על חכם שמת כיון שהחזיר פניו מהמטה שולל מיד וכתב הרמב"ם שמאחה ביום השני והרמב"ן כתב שמאחה מיד א"נ לאחר קבורה ת"ר על חכם (כה) חולץ מימין ועל אב ב"ד משמאל (כו) ועל נשיא מכאן ומכאן ומדלא פי' באב היכן חולץ ש"מ רצה מכאן או מכאן ואם רצה חולץ את שתיהן וכן רבו שלמדו חכמה רצה חולץ שתיהם על כל המתים אם לא שמע תוך ל' יום אינו קורע או מי שאין לו חלוק (כז) ונזדמן לו חלוק תוך ז' קורע [ט] לאחר ז' אינו קורע ועל אביו ואמו קורע והולך ופי' הגאונים (י) עד י"ב חדש והרמב"ם כתב כל ל' יום (כח) ובעל הלכות כתב לעולם וכן עיקר וכשם שאסור לאחות קרע שקרע על אביו כך אסור להפוך צד העליון של הבגד למטה ולאחותו ואפי' הלוקח אותו אסור לאחותו לפיכך אם בא למוכרו צריך להודיעו ללוקח : מכרו לו סתם ולא הודיעו אסור לו לאחותו (כט) עד שידע שאינו מקרעים שאין מתאחין ואסור למוכרו לנכרי (ל) הקורע מתוך המלל ומתוך השלל ומתוך הליקוט ומתוך הסולמות

לא

ולקרוע מבחוץ מפורש בגמרא פרק אלו מגלחין [כב:] : ומ"ש אבל לא לשאר דברים אינו מדוקדק שהרי הם שוים גם לענין אחוי כדתניא פרק אלו מגלחין וגם במ"ש כאן לענין רבו כאן דברים קצרים וסמך על מ"ש למעלה וז"ל הרא"ש שם מסתבר דלא הושוה נשיא לאב ואם אלא מה שנתפרש בו לענין אחוי דתנן במתני' לקריעה מבחוץ ולחליצת כתף כדמפרש בגמרא ורבו שלמדו חכמה הושוה לאביו לאיחוי ולא לשאר דבר ונוהג עליו כל דיני אבלות מקצת יום א' מה שא"כ בנשיא דחליצת כתף לנשיא לכבוד הנשיא ולא מדין אבלות והרמב"ם ז"ל כתב על נשיא ועל רבו שמגלה את לבו וליתא עכ"ל · ומ"ש שנוהג אבלות על רבו מקצת היום נתבאר בסימן רמ"ב · ומ"ש בשם הרמב"ן שנשלל ביום השני בת"ה כ"כ בפירוש וגם מתוך דברי הרמב"ם שאכתוב בסמוך משמע הכי :

ומ"ש פלוגתא דהרמב"ם והרמב"ן באיחוי ביום השני ז"ל הרמב"ם בפ"ט כל הקורעים על החכם שמת כיון שהחזירו פניהם מאחורי מטה שוללין ויראה לי שהקורע על החכם תאחה למחר שאפילו רבו אין מתאבל עליו אלא יום אחד בלבד או יום מיתה או יום שמועה וכן יראה לי שהקורע על נשיא וכיוצא בו שולל למחר אע"פ שאינו מאחה עליהם לעולם · חכם שבאה שמועתו שמת אין קורעין עליו אלא בשעת הספד תהו כבודו ושולל בו ביום ומאחה למחר עכ"ל · ומ"ש שהקורעין על החכם שמת כיון שהחזירו פניהם מאחורי מטה שוללין ברייתא פרק אלו מגלחין וכתב הרמב"ן בת"ה פי' בקורע על חכם שאינו רבו קאמר וה"ה לאחוי שמאחה מיד אי נמי לאחר קבורה מיד ותניא באבל רבתי (פ"ט) הקורע לשום כבוד הרי זה מאחה מיד שאלו ברבו כיון שיושב עליו באבילות גמורה יום אחד היאך יהא שולל לא מצינו שולל בתוך ימי אבלו ועוד ליתני הרב שמת אלא נראה על רבו שולל למחר ואינה מתאחה לעולם והרמב"ם כתב שהקורע על חכם שמת מאחה למחר ואיני יודע למה יאסור בו ביום עכ"ל ול"נ שטעמו של הרמב"ם מדקתני כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה שוללין משמע דלא התירו אלא לשלול ולא לאחות דאל"כ ליתני מאחין דהוי רבותא טפי ואע"ג דאיכא למימר דמשום קודם קבורה הוא לא התירו אלא לשלול ולא לאחות משמע ליה דא"כ לא הוי שתיק תנא מלאשמועינן דמותר לאחות בו ביום הלכך אין לנו בו ביום אלא מה שאמרו דהיינו לשלול אבל לאחוי לא :

ת"ר על חכם חולץ מימין וכו' בפרק אלו מגלחין [כב:] ומ"ש ומדלא פי' באב היכן חולץ ש"מ רצה מכאן וכו' וכן רבו שלמדו חכמה רצה חולץ שתיהן כן כתב שם הרא"ש ז"ל: על כל המתים אם לא שמע תוך שלשים יום אינו קורע או מי שאין לו חלוק וכו' בפרק אלו מגלחין [כ:] איבעיא לן לענין שמועה רחוקה דאינה נוהגת אלא יום אחד קורע או אינו קורע ומסקנא דאינו קורע דליכא קריעה בלא ז' אלא באביו ואמו אבל לא בשאר מתים דתניא מי שאין לו חלוק לקרוע ונזדמן לו תוך ז' קורע לאחר ז' אינו קורע וא"ר זירא בד"א בשאר מתים אבל על אביו ואמו קורע והולך · ומה שכתב ופירשו הגאונים עד י"ב חדש והרמב"ם כתב כל שלשים יום ובעל הלכות כתב לעולם וכן עיקר כל זה דברי הרמב"ן בת"ה ונתן טעם למה דברי ב"ה עיקר משום דכן מצינו באיחוי שאסור לעולם ואינו בדין שימות אביו ולא יקרע בנו עליו ובירושלמי מצינו אסי' אחר כמה חייב לקרוע ומשמע דחייב לקרוע לעולם כדברי בעל הלכות ולענין הלכה כיון שהרמב"ן הכריע כדברי בעל הלכות שדבריהם דברי קבלה ועוד שהירושלמי מסייע להו הכי נקטינן : וכשם שאסור לאחות קרע שקרע על אביו כך אסור להפוך צד העליון של בגדים למטה ולאחותו בס"פ אלו מגלחין [כו:] ת"ר רשאי להפכו למטה ולאחותו רשב"א אוסר לאחותו ופסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל כרשב"א וכתב הרמב"ן שכ"פ בה"ג והכי איתא בירושלמי ודלא כמ"ש הכלבו בשם ר"י דהלכה כת"ק . ומ"ש ואפי' הלוקח אותו אסור לאחותו לפיכך אם בא למוכרו צריך להודיעו ללוקח נז"ש בברייתא : ומ"ש ואם מכרו סתם ולא הודיעו אסור לאחותו וכו' ברייתא באבל רבתי (פ"ט) וכתבה הרמב"ן בת"ה וכתב עליה וק"ל כיון שאמרו מוכר צריך להודיעו למה אסרו ללוקח לאחותו עד שידע שהוא מן הקרעים המתאחים והלא בידוע שמן המתאחים הוא כיון שמכר לו סתם ולא הודיעו כדאמרינן [חולין פג.] לגבי אותו ואת בנו בהמוכר בהמה לחבירו בד' פרקים בשנה . ואפשר שלפיכך אסרו על הלוקח לאחותו ולא סמכו על השתיקה של מוכר מפני שרגלים לדבר שזה מן הקרע שאינו מתאחה שאלו היה מוכר מותר לאחותו לא מכרו כשהוא מקורע שהקרע פוחת מדמיו וא"ת כיון שאסור לאחותו מן הסתם למה הצריכו להודיעו שמא יטעה לוקח בשעת המקח ויהיה בו אונאה : ומ"ש ואסור למכרו לנכרי גם זה באבל רבתי וכתבו הרמב"ן ז"ל :

הקורע מתוך המלל ומתוך השלל כו' עד וכאיחוי אלכסנדרי בס"פ אלו מגלחין (שם) וכתב הרמב"ן בת"ה איחוי אלכסנדרי פי' הראב"ד היא התפירה שלנו שוה מלמעלה ובולטת מלמטה ומחטא דתלמיותא שהזכירו בקידושין [פב:] היא כעין אריגה שורזי"ר בלע"ז ול"נ דאיחוי סתם היא התפירה

השוה

באביו ובגמרא (סוף דף כ"ג) מוכח דכ"ש הוא וכ"פ בש"ע : ומ"ש ורבו שלמדו חכמה דומה לקרע אביו שאינו מאחה לעולם כדפרי' לעיל כלומר אבל א"צ לחלוץ כתף ולא לקרוע מבחוץ אלא שצריך איחוי בלחוד וז"ש רבינו בסמוך ואינו דומה לו לשאר דברים : **ת"ר** על חכם חולץ מימין וכו' שם סוף (דף כ"ב) ויש להקשות לר"י בר יהודה דמפרש חולץ מנעליו לילך יחף להב"ק דהא הכא מוכח דמיירי בחליצת כתף מדמחלק בין ימין לשמאל דאילו במנעלים אדרבה איכא כבוד טפי למת בחליצת מנעל ימין מבשמאל כדמוכח בפ' במה אשה דיש לנהוג כבוד ברגל ימין טפי מבשמאל ומביאו בא"ח סימן ב' אבל אי מיירי בחליצת כתף ניחא דאיכא כבוד למת טפי בחליצת שמאל שמגלה את לבו · ונראה דודאי גם ר"י בר יהודה מודה שעיקר פי' חולץ היינו חליצת כתף כדמוכח בספ"ק דב"ק דקאמ' התם ל"ו אלף חלוצי כתף יצאו לפני מטתו של חזקיה מלך יהודה אלא דס"ל לר"י בר יהודה דחליצת מנעל נשמע מיניה במכ"ש דכיון דמפני הכבוד חולצין הכתף כל שכן שיש לחלוץ המנעלים ולילך יחף מפני הכבוד ודבריו נכונים אלא שאין נוהגין כן כדפרישית לעיל בסעיף הקודם : ומ"ש ומדלא פי' באב וכו' כ"כ הרא"ש ונראה דמ"ש רצה חולץ שתיהן היינו לומר שאין זה קרע של תפלות ואית ביה משום בל תשחית אלא דמוסיפים בכבודה של ת"ח הם ושרי אבל חיובא לא מחייבינן אלא או מכאן או מכאן וביוצא בזה פי' הרמב"ן על הא דקאמר בגמרא (דף כ"ד) בשעת היתום דמי עיין בספר ת"ה (דף י"ז ראש ע"ב) : **על** כל המתים וכו' או מי שאין לו חלוק וכו' כתב הרמב"ן מי שאין לו חלוק לקרוע כגון שהיה פוחח או שהיה לבוש בגדים שאולים וכו' עכ"ל (בדף כ"א ע"א) נראה דקשיא ליה וכי אבל תנא לאשמועינן גברא ערטילאי כדפריך בפ' הזהב (ריש דף מ"ו) ועוד קשה דלא הו"ל למיתני אלא מי שאין לו חלוק מדהאריך ואמר שאין לו חלוק לקרוע אלמא משמע דיש לו חלוק אלא דאין לו חלוק דחייב בקריעה כגון פוחח פי' דבגדיו כבר פרומים וקרועים וכמ"ש ב"י בא"ח סימן צ"א לגבי תפלה או שהיה לבוש בגדים שאולים ולפעד"נ דלפירוש הערוך א"צ לדחוק בכך אלא מיירי בגברא דאית ליה חלוק העשוי לקבל הזיעה אלא שאין לו חלוק אחר על אותו חלוק שיהא חייב בקריעה בחלוק האחר : **וכשם** שאסור לאחות קרע וכו' פלוגתא דת"ק ורשב"א בברייתא ס' אלו מגלחין (דף כ"ו ע"ב) ופסקו הפוסקים כרשב"א דאסור לאחותו והתוס' לשם בד"ה כך לוקח כתבו דהלכה כת"ק וכן פי' הר"א והרמב"ן בספר ת"ה (דף ס"ו) האריך בטעם פסק זה שפסקו הגאונים כדברי יחיד כנגד המרובים וכתב עוד הא דלוקח אסור לאחותו ואינו סומך על שתיקת המוכר שמכרו בסתם ולא הודיעו וכדאמרינן באותו ואת בנו דהלוקח סומך על שתיקת המוכר כדלעיל בסימן י"ו ה"ט דהכא רגלים לדבר שאילו היה מוכר מותר לאחותו לא מכרו כשהוא מקורע שהקרע פוחת בדמיו וא"ת א"כ למה הצריכו להודיע ללוקח הלא בלא הודעה אסור לאחותו מן הסתם וי"ל שמא יטעה לוקח בשעת המקח ויהיה בו אונאה ע"כ ולפעד"נ הא דהכא צריך להודיעו ללוקח טעמו משום דלאו כ"ע דינא דקריעה גמירי משא"כ בדין או"ב דהכל יודעין גדול וקטן בקיאין בו : **הקורע** מתוך המלל וכו' עיין במ"ש ב"י בסוף סי' זה ובפרש"י דאלפסי כתב וז"ל מלל שאוחז שני ראשי הקרע בין אצבעותיו וכורכן יחד כעין כריכת ספרים ותוחב שם שנים ושלשה תפירות שלל תפירה רחבה בשטיי"ר בלע"ז ליקט אוגד בידו כל הקרע ראשו עם סופו ותוחב במחט ב' וג'

פעמים

דרכי משה

(ט) ובהגהות מיי' פ"ט דאבלות וגם בב"ה משנה מקומו עכ"ל : (י) וכ"פ מהרי"ו בתשובותיו סימן י"ג דעל אביו ואמו קורע לעולם כל בגדיו :

משמע

פרישה

רוצה חולץ מכאן ומכאן ועוד דקריעה אינו אלא בשעה שמתמימין נשמת בהבר וחליצת כתף הוא בשעת הוצאת המת ועוד הכתוב בשם מ"ו דבאב ואם נוהגין לקרוע מימין ובסמוך כתב באב ואם לכה חולץ מכאן או מכאן אלא ודאי שוך לקרע דקאמר ר"ל במקום שהוא פתוח : (כא) ולא לשאר דבר ז"ל ב"י אינו מדוקדק שהרי שוה בו ג"כ לענין איסור כו' ע"ש : (כב) שאינו מאחה לעולם כדפרישית לעיל בסימן זה ובסימן רמ"ב : (כג) וכתב הרמב"ן אבל שולל מיד ביום השני כצ"ל וכן ב"י כתב שהוא הרמב"ן ואף ע"ג שרבינו כתב לעיל דלהרמב"ן אפי' מאחה הוא לאחר ל' או ז' או ג"כ ביום שני : (כד) ונוהג עליו אבילות מקצת היום פי' בין יום הקבורה בין יום השמועה : (כה) חולץ מימין ועל אב ב"ד כו' מכאן משמע דהכם עדיף מאב ב"ד אבל לקמן ס"ס מ"ד לא משמע הכי דמתאבלין טפי על אב ב"ד מעל חכם ע"ש : (כו) ועד היא מכאן ומכאן הוא מהדרין יותר בנשיא מבאב ואם משום שהוא דבר של פרהסיא לכבוד הנשיא : (כז) ונזדמן לו חלוק תוך שבעה פי' תוך שבעה מיום המיתה או מיום השמועה אם הוא שמועה קרובה שמתאבל עליה · דאין קריעה בלא שבעה בשאר מתים אבל באביו ואמו יש קריעה בלא ז' נמי · ומלת הרמב"ם דס"ל דגם באביו ואמו אינו קורע אלא שלשים אינו חולק אלא במי שלא היה לו חלוק ונזדמן לו אח"כ דבשאר מתים מיד שעברו ז' ימים הראשונים והתאבל בהן אם אז נזדמן לו חלוק אח"כ א"צ לקרוע · ובאביו קורע כל ל' ותו לא אבל אם לא שמע שמת גם בשאר מתים קורע כל ל' דהא אף גם בהן יש ז' מיום השמועה תוך ל' וממילא באביו קורע בכה"ג לעולם לכ"ע אבל מלשון רבינו משמע דפליג. הרמב"ם גם אסברא וכן דעת הראב"ד והביאו ב"י לקמן בסימן ת"ב בד"ה אין קורעין על שמועה רחוקה כו' עד והראב"ד כתב דאפי' על אביו ואמו אינו קורע בשמועה רחוקה לפי שהיה מפרש הסוגיא בע"א וכתב עליו הרמב"ן דסוגיא משובשת הוא בפירוש זה וסתר דבריו כו' עד והרמב"ם סתם דבריו בפ"ז דאינו קורע בשמועה רחוקה ולא חילק בין אביו ואמו לשאר מתים ובודאי שטעמו לומר שאינו קורע בשום פנים ברחוקה אפי' באביו שהרי ה"א סבור במי שאין לו חלוק בשעה שמת אביו ונזדמן לו אחר כך אינו קורע אלא עד ל' יום עכ"ל הרי לפנינו דס"ל לב"י הרמב"ם יש לו פירוש אחר בגמרא וכהראב"ד ומדמה דין שמועה לדין אין לו חלוק ודו"ק ועד"ל : (כח) ובעל הלכות כתב לעולם כו' דכן מצינו באיחוי שאסור לעולם ואינו בדין שימות אביו ולא יקרע בנו עליו כ"כ הירושלמי והרמב"ן : (כט) עד שידע שאינו מקרעים שאין מתאחין מרגלים לדבר שזה מהקרעים שאין מתאחין דאל"כ לא היה מוכרו כשהוא מקורע שהקרע פוחת בדמיו ומכל מקום צריך המוכר להודיע ללוקח תחלה שמא יטעה הלוקח בשעת המקח ויהיה בו אונאה רמב"ן : (ל) הקורע מתוך השלל כו' פי' ע"ל ס"ס זה כתבתי פירושו :

דרישה

הקברות ולמוות וכן צוה ר"י לבנו לילך יחף לבית הקברות כשנפטרת אמו אשתו של ר"י שמחות מסה"ס מ"ו וכ"כ רבינו בשמו לקמן בסימן שפ"כ והסה"ם תמה ע"ז ע"ש. אמר רבי יוחנן על כל המתים רצה קורע ביד רצה בכלי על אביו ואמו דוקא ביד ופסקוהו הפוסקים ולא ידעתי למה השמיטו רבינו וב"י · ולענין קריעה נהגינן כהב ואם משמאל ושאר קרוביו כגון בניו ואחיו מצד ימין וכן מבלאתי מ"ו · ועיין במהרי"ל סוף הל' שמחות שכתב ג"כ שמהרי"ל אב"ל קרע לבנו על פטירת אמו ע"כ ימין ולא חילק לכתוב שהיה עליו קרע לצד שמאל ע"ש : [ט] לאחר שבעה אינו קורע ואפי' אם בא להחמיר על עצמו לקרוע אחר שבעת השמועה אינו רשאי אבל אחר אביו ואמו או שהיה אדם גדול שהיה רגיל להרבות לו בדבר הלכה דהוי אסמכתי מיניה . אם בא לעשות מילתא יתירתא לכבודו אע"פ שקרע עליהם בשעת שמועה קורע שוב להשליך בגד אחר (תרגינן פרק מגלחין דשמואל קרע עליה דרב י"ג מנעלין דמילתא משום דכיון דבל שעתא ושעתא מדכרי שמעתתיה כשעת מיתה דמי ובכנ"מ פ"ט י"ג אנצלאי פירוש בגד אחר זה פכ"ה) סמ"ג

מ"ו

ובגמרא

⁂

לא יצא ידי קריעה ומתוך האיחוי יצא (לא) ובאיחוי אלכסנדרי ופירש הראב"ד דהיינו תפירה שהיא שוה למעלה ובולעת מלמטה (לב) והרמב"ן פי' דסתם תפירה שוה למעלה ובולטת מלמטה ואיחוי אלכסנדרי שוה מלמעלה ומלמטה וכעין אריגה (לג) וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לפירוש הראב"ד: קרע על מת ומת לו מת אחר (לד) תוך ז' קורע קרע אחר לאחר שבעה מוסיף על קרע הראשון כל שהוא [י] ועד היכן קורע ומוסיף עד טבורו (לה) הגיע לטיבור מרחיק ג' אצבעות וקורע (לו) נתמלא לפניו מחזירו לאחוריו (לז) נתמלא מלמעלה הופכו למטה נתמלא מכאן ומכאן נעשה כמי שאין לו חלוק שאינו קורע: אמרו מת אביו וקרע מת בנו והוסיף תחתון מתאחה ועליון אינו מתאחה מת בנו וקרע מת אביו והוסיף עליון מתאחה תחתון אין

פעמים. סולמות כמעלת הסולם שתופ' ב' תפירות ומפסיק וחוזר ותופר למטה שמניח בין תפירה לתפירה הפסק מעט · איחוי תפירה יפה עכ"ל וע"ש בנימוקי יוסף כתב בביאור יותר וכתב עוד נ"י שקורע מתוך המלל וכו' לא יצא שהרי כקרוע ועומד הוא מתוך האיחוי יצא דתפירה מעלייתא היא עכ"ל ומ"ש ופי' הראב"ד וכו' מחלוקת זו כתב בספר ת"ה (סוף דף י"ז ותחלת דף י"ח) ותמיה לי לפירוש הרמב"ן דהא דקאמר רב חסדא ובאיחוי אלכסנדרי היינו לומר דוקא איחוי אלכסנדרי דהוא כעין אריגה התם הוא דיצא אבל בקורע מתוך סתם איחוי דהיא התפירה השוה למעלה ובולעת למטה לא יצא א"כ אמאי תני בברייתא הקורע מתוך המלל וכו' לא יצא הו"ל לאשמועינן רבותא דאפי' בקורע מתוך איחוי סתם לא יצא כ"ש מתוך המלל וכו' דאילו השתא דתני מתוך המלל וכו' לא יצא מתוך האיחוי יצא משמע דיוקא דוקא מתוך המלל לא יצא אבל מתוך האיחוי יצא אפי' באיחוי סתם אבל להראב"ד ניחא דמאי דאמר רב חסדא ובאיחוי אלכסנדרי היינו לומר דאפי' באיחוי אלכסנדרי נמי יצא דהיינו תפירה שהיא שוה למעל' ובולעת למטה נמי יצא בה אף ע"פ שאינה כעין אריגה וכל תפירה שאינה כך שתהא שוה למעלה ובולעת למטה בכלל מלל וסלל וליקוט וסולמות היא דאינה נקראת איחוי כלל אבל להרמב"ן קשיא וי"ל דהרמב"ן מפרש דלרב חסדא ברייתא מילתא דפסיקה נקטה דמתוך המלל וכו' ודאי לא יצא ומתוך האיחוי אלכסנדרי ודאי יצא אבל מתוך איחוי סתם ספיקא היא דהכי הוה קים ליה לרב חסדא מרביה בהך ברייתא דתני דמתוך האיחוי ודאי יצא אינו אלא באיחוי אלכסנדרי אבל איחוי סתם ספיקא היא וכיון דספיקא היא אזלינן לחומרא ולא יצא בקורע מתוך סתם איחוי אח"כ ראיתי במרדכי שכתב בשם ריב"א הלוי הבחור שנהרג על קידוש השם שפי' כהרמב"ן וז"ל איחוי כעין אריגה מעשה אומן דמעשה אורג מתרגמינן עובד מאחי וסולל הוי פירושו שתופר כדרכו וראבי"ה הביא לו ראיה מן הירושלמי דגרס התם איזהו איחוי כל שאין מקומו ניכר ואין לך תפירה שאין מקומו ניכר ובמס' שחיטת גרסינן איזהו איחוי כל שהאחו כל צרכו ובערוך ערך איחוי פי' איחוי אלכסנדרי כעין אריגה עכ"ל המרדכי ומיהו הב"י פסק כהרא"ש דהסכים לפי' הראב"ד ובמרדכי כתב פי' זה בשם רבי אליקים וכ"פ בש"ע אבל לפעד"נ דהתחמיר כהרמב"ן וכראבי"ה וריב"א הלוי והערוך תע"כ ואין זה קריע' של תפלות ומשו' בעל תשחית אם יחזור ויקרע כיון דרוב גאונים מפרשים דאיחוי אלכסנדרי הוי כעין אריגה כמפורש במרדכי שהבאתי גם מתוך דבריו מפורש דהקושיא שהקשיתי מיושבת בטוב טעם דלפי פי' זה מתוך הסלל הוי פירושו שתופר כדרכו גם רבינו בא"ח סי' תקס"א כתב דפי' איחוי תפירה מבפנים ואחרת עליה מבחוץ עד כאן לשונו דהיינו כעין אריגה ודו"ק: קרע על מת ומת לו מת אחר תוך ז' קורע קרע אחר וכו' בפ' אלו מגלחין פליגי בה רב מתנה ומר עוקבא חד אמר כל ז' קורע קרע אחר לאחר ז' מוסיף וחד אמר כל שלשים קורע קרע אחר לאחר ל' מוסיף ופסקו הרי"ף והרמב"ם בפ"ח והרמב"ן בספר ת"ה דף י"ח ע"א והסמ"ק ריש סימן צ"ז כמ"ד תוך ז' קורע קרע אחר וכך הם דברי רבינו אבל הסמ"ג הביא גירסת הירושלמי אם בתוך ז' קורע קרע אחד בד' כלומר די לו בראשון ואם לאחר ז' מוסיף על קרע הראשון כל שהוא וכו' וכ"כ המרדכי ונראה דגם בתלמודא דידן היו גורסים קורע קרע אחד בדלי"ת ופירושה כמו שפי' הסמ"ג בירושלמי ולכן הביא הירושלמי דמתוכו תוכח דגם בתלמודא דידן גרסינן קרע אחד בדלי"ת אבל דעת הרי"ף ורוב פוסקים שהבאתי דגירסת תלמודא דידן עיקר דגרסינן קרע אחר ברי"ש ושכן צריך להיות בירושלמי קרע אחר ברי"ש וכך היא גירסת רש"י שכתב וז"ל כל ז' אם מת לו מת קורע קריעה אחרת ועוד דברוב ספרים גורסין תוך ז' קורע לאחר ז' מוסיף וכך כתבו הרי"ף והרא"ש דלפי גירסא זו ודאי משמע דצריך לקרוע קריעה אחרת תוך ז' והכי נקטינן ואף במרדכי גופיה כתב אחר כך דהלכה כמ"ד תוך ז' קורע לאחר ז' מוסיף א"כ פסק כהרי"ף וכרוב פוסקי' נראה ודאי דדעת המרדכי מה שכתב מקודם הירושלמי דסגי בקריעה אחת לא לפסוק הלכה כתב כך אלא להביא ראיה לענין אבלות דאם מת לו מת תוך ז' דא"צ למנות ז' אחר ז' אלא סגי בתוכה ז' לבד למת האחרון דכיון דאפילו בקריעה דמחמרינן בה טפי מבאבלות כדקאמר תלמודא [בדף כו] קריעה לחוד ואבלות לחוד אפ"ה קאמר בירוש' דדי לו בקריעה אחת במת תוך ז' א"כ באבלות דקי"ל כ"ע מודו דסגי בז' ימים לחוד אף לתלמודא דידן כנ"ל הפשט במרדכי והב"י הקשה על הסמ"ג והמרדכי למה הביאו הירושלמי כיון דתלמודא דידן פליג עליה גם הקשה על תשובת מהרי"ק בשורש כ"ג שהכריע לפסוק כסמ"ק והיורה דעה להחמיר לחזור ולקרוע ולא כהסמ"ג והמרדכי שהביאו הירושלמי דלמה לא הכריח מדחזינן לתלמודא דידן דפליג אההיא ירושלמי ולמאי דפרישית דאיכא שינוי גירסאות ניחא ולא קשיא ולא מידי ודו"ק :

השוה מלמעלה ובולעת מלמטה ואיחוי אלכסנדרי היא השוה מלמעלה ולמטה דומה לאריגה ומחטא דתלמיותא במסכת קדושין היא כמחט שעושין בה ציורים על הבגדים וכן מצינו בירושלמי אי זה האחוי כאריג עד כאן לשונו נמצא דלפי דעת הרמב"ן איחוי אלכסנדרי הוא שורזי"ר וכן כתב נ"י בשמו והרא"ש כתב שדברי הראב"ד הם עיקר שאין תפירה שאינה בולטת מלמטה וסתם איחוי היא התפירה שתופרים מבפנים ואיחוי אלכסנדרי היא שקורין שוכר"י קוסטו"ר שעושין תפירה אחרת מבחוץ ומשוה התפירה שאינה ניכרת כלל ודומה לאריגה עכ"ל כלומר דאיחוי סתם הוא קוסטיר"א ואיחוי אלכסנדרי הוא שקורין שוכר"י קוסטיר"א ור' ירוחם כתב ב' פירושין אלו ואח"כ כתב והתוס' פירשו איחוי אלכסנדרי היינו תפירה גמורה מכל מקום כל זה נקרא איחוי וכן בירושלמי איזהו נקרא איחוי כל שאין מקומו ניכר פי' שתפור היטב ונראה כאילו הוא שלם . ולענין הלכה כיון דהרא"ש דבתרא הוא מסכים לדברי הראב"ד הכי נקטי' : קרע על מת ומת לו מת אחר תוך ז' קורע קרע אחר לאחר ז' מוסיף כל שהוא בפרק אלו מגלחין (שם) פליגי בה רב מתנא ומר עוקבא ותרווייהו משום אבוה דשמואל ולוי אמרו חד אמר כל ז' קורע לאחר ז' מוסיף וחד אמר כל ל' קורע לאחר ל' מוסיף ופסקו הרי"ף והרמב"ם והרמב"ן והרא"ש כמ"ד כל ז' קורע לאחר ז' מוסיף : ותניא ר' יוסי אומר תחלת קריעה טפח ותוספת כל שהוא ואיפסיקא בגמרא הלכתא כוותיה ובסמוך כתב רבינו דהא דתוך ז' קורע קרע אחר היינו שבאותו קרע מוסיף וקורע עוד טפח או מרחיק ג' אצבעות וקורע עוד טפח : כתב המרדכי בסוף מ"ק וסמ"ג בשם הירושלמי מי שמת לו מת וקרע עליו ואח"כ מת לו מת אחר אם תוך ז' אינו קורע קרע אחר ואם אחר ז' מוסיף על קרע אחר כל שהוא מת לו מת אחר שלישי אחר ז' של ב' מוסיף כל שהוא וכן מוסיף והולך עד טבורו עד כאן ולא ידעתי למה הביאוהו שהרי גמרא דילן פליגא עליה כמו שנתבאר בסמוך ומהרי"ק כתב בשורש כ"ג שאף על פי שסמ"ג והמרדכי מביאים ראיה מהירושלמי כיון שסמ"ק וטור י"ד פסקו שצריך לחזור ולקרוע יש להחמיר כדבריהם עכ"ל · ואיני יודע למה לא הכריח מדחזינן לתלמודא דידן דפליג אההוא ירושלמי: ועד היכן הוא קורע ומוסיף עד טבורו וכו' עד הופכו למטה ברייתא שם פי' אם מת לו מת וקרע טפח ואח"כ מת לו מת אחר עד היכן הוא מוסיף על הקרע הראשון הגיע לטבורו ומת לו מת אחר מרחיק ג' אצבעות בצד אותו קרע וקורע נתמלא קרעים מלפניו מחזירו לאחוריו וקורע לפניו · הופכו למטה מהפך כל החלוק מה שיש למעלה ישים למטה ויעשה לו בית צואר אחר ויקרענו · וז"ל הרמב"ם מי שמת לו מת א' וקרע עליו ואח"כ מת לו מת אחר אם בתוך ז' קורע קרע אחר ואם לאחר ז' מוסיף על הקרע הראשון כל שהוא מת לו מת ג' לאחר ז' של שני מוסיף כל שהוא (יא) וכן מוסיף והולך עד טבורו ומ"ש נתמלא מכאן ומכאן נעשה כמי שאין לו חלוק שאינו קורע ירושלמי שלמו מלפניו מתחיל וקורע לאחוריו שלמו מלמעלה מתחיל מלמטה שלמו אלו ואלו ד נעשה כפוחח פירוש ואינו קורע דהו"ל כמי שאין לו חלוק לקרוע כך כתב הרמב"ן בת"ה : אמרו לו מת אביו וקרע מת בנו והוסיף וכו' ברייתא פר' אלו מגלחין (שם) ופסיק בגמרא הלכה כר"י בן בתירא ומסיים בברייתא כדברי ר"י בן בתירא לפי שאין מוסיפין על קרע של אביו מ"ט א"ר נחמן בר יצחק לפי שאין בתוספת וכתב הרא"ש פי' הראב"ד לא מצינו קרע מוסיף על קרע שלהם אבל קרע שלהם מוסיף על שאר קרובים כי של אחרים טפח ושלהם עד הלב וכיון שהם נוספים על כלם אם יקרע תחלה על אביו ואמו ואח"כ יוסיף על אחיו ועל אחותו אין קרע שלהם ניכר כי יאמרו שהוא כמתחמם קורע והולך על אביו דלפעמים אדם קורע והולך עד אביו יותר מעד לבו ואין לומר ויקרע על אחיו ואחותו טפח ויוסיף עד אביו ואמו על לבו ויש היכר גדול באותו תוספת לפי שאינו נכון לעשות עיקר הקריעה על אחרים ושל אביו ואמו טפילה · רש"י פי' דר"י בן בתירא פליג נמי ארישא מת אביו וקרע מת בנו והוסיף מת בנו וקרע מת אביו והוסיף דקרע של אביו ואמו צריך לעולם שיהא בפני עצמו ולישנא דברייתא לא משמע הכי והראב"ד ז"ל פי' דרישא מיירי שהוסיף לאחר ז' ובהא מודה ר"י בן בתירא עכ"ל הרא"ש ולפי שכתב הרא"ש עליו דלישנא דברייתא לא משמע הכי מפני כך כתב רבינו שהרא"ש הסכים לדברי הראב"ד וכתבו המרדכי והגהות מיימון דלפרש"י בדיעבד נמי לא יצא (אפילו לאחר שנה או שנתיים) וז"ל הרמב"ן והראב"ד מחלק בדבר דבזה אחר זה מת אביו וקרע מת בנו לאחר ז' והוסיף יצא ולא פליג ר' יהודה אלא אסיפא בקורע בבת אחת עכ"ל · וכתב בהגמיי' דלהראב"ד אם שמע על שניהם בבת אחת וקרע קרע אחד על שניהם יצא

ועד היכן הוא קורע וכו' שם בפרק ואלו מגלחין ובירושלמי לשם : ומ"ש נעשה כמי שאין לו חלוק שאינו קורע ירושלמי נעשה כפוחח ופי' פוחח נתבאר בסמוך סי"ח : אמרו מת אביו ויקרע וכו' ברייתא שם וטעמא דר' יהודה דבמתו אביו או אמו ואחד משאר קרוביו ובא לקרוע על שניהם דקורע תחלה על אביו או על אמו עד לבו ומרחיק ג' אצבעות וקורע טפח על מת האחר ולא יעשה איפכא לקרוע תחלה על שאר קרובים טפח ויוסיף על אביו ואמו באותו קרע עד לבו · י"ל דאין זה כבוד אביו ואמו שיהא עיקר הקרע לאחיו ואחותו והוספת הקרע לאביו ולאמו כאילו אביו ואמו טפלים הם ומה שקשה יקרע על אביו ואמו תחלה ואחר כך יוסיף באותו קרע לאחיו ולאחותו מפרש בברייתא לפי שאין מוסיפין על קרע אביו ואמו פי' דכיון דשל קרובים טפח ושל אביו ואמו עד לבו כל מה שמוסיף על מה שקרע בתחלה על אביו ואמו אינו ניכר שהוא למת אחר אלא יאמרו הכל על אביו ואמו כי סבורים שמתחמם וקורע והולך על אביו דלפעמים אדם קורע והולך על אביו ואמו יותר מעד לבו ושפיר דמי משום כבוד אביו ואין כאן בעל תשחית לכך צריך לייחד לכל אחד מהם קרע לבדו וכ"כ התוס' והרא"ש וא"ת לקמן בסעיף ל"ו כשפוגע בירושלים תחלה קורע קרע אחד לכל אחד לירושלים ולמקדש וכשפוגע במקדש תחלה קורע על המקדש ומוסיף

דרכי משה

(יא) משמע דאם מת לו מת ב' תוך ד' לשני אע"פ שקרע לשני קרע אחד מ"מ אין להוסיף כ"ש על קרע ראשון הואיל והוא תוך ז' לשני ומיהו יש לדחות דלא קאי אלא אם הוסיף דהכל

דרישה

מ"ו · [י] ועד היכן קורע ומוסיף עד טבורו י"מ עד לבו אבל אם קרע עד לבם ושוב שמע על מת אחרת אינו קורע משם והלאה אלא צריך לקרוע מלמעלה בראש הבגד שמשות הר"מ . מקרעין

פרישה

(לא) ובאיחוי אלכסנדרי פי' באותו איחוי דוקא יצא : (לב) והרמב"ן פי' כו' כו"ל : (לג) וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לפי' הראב"ד וז"ל שדברי הראב"ד הם עיקר שאין תפירה שאינה בולטת מלמטה וסתם איחוי היא התפירה שתופרים מבפנים ואיחוי אלכסנדרי שעושין תפירה אחרת מבחוץ ומשוה התפירה שאינה ניכרת ודומה לארוג עכ"ל והוא שקורין בל"א איבר נאד כמו שעושין בתפירת הכתונת וי"מ אותו כמו התפירה שעושין החייטין בבתי שוקיים שסוורין וכופפין הבגד שיוצא מהתפירה לשני צדדי התפירה ותופרין אותו בשני צדדיו ומותחין אותו עד שאין ניכר התפירה (לד) תוך שבעה קורע קרע אחר ר"ל או מוסיף בקרע זה טפח כמ"ש בסמוך ומ"ש קורע קרע אחר היינו אם אינו רוצה להוסיף טפח : (לה) הגיע לטיבור מרחיק פירוש כנגד אותו קרע (לו) נתמלא לפניו מחזירו לאחוריו וקורע מלפניו : (לז) נתמלא מלמעלה הופכו למטה פירוש מהפך כל הסלוק מה שיש

חדושי הגהות

פליג ארשב"א (כ"ה) . ד פי' פותח ע"כ צריך לפרש דכא שבגדיו קרועים וכפי' רב אלפס שהביאו תוס' מגלה (כ"ד ·) דאילו לפירש"י שפי' פותח היינו יחף שכרעיו מגולין אין לו ענין

אין מתאחה מת אביו ומתה אמו מת אחיו ומתה אחותו קורע קרע אחד על כולם רבי יהודה אומר על כולם קרע אחד ועל אביו ואמו קרע אחד (נח) והלכתא כוותיה ופירש רש"י דארישא נמי פליג היכא שמת אביו וקרע ואח"כ מת בנו או שמת בנו וקרע ואח"כ מת אביו לעולם צריך שיהא קרע אביו או אמו בפני עצמו וה"ר אברהם פירש דרישא דברייתא דאיירי בזה אחר זה מיירי דשמע לאחר שבעה והוסיף על הקרע בהא מודה רבי יהודה (נט) ולא פליג אלא בסיפא שבא לקרוע על שניהם וגם ר"י לא פליג אלא על אביו או על אמו עם אחרים אבל על אביו ואמו ביחד מודה שקרע אחד לשניהם וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל (ס) כלל הדברים מי שמתו לו ב' מתים כאחד או שבא לו שמועה מב' כאחד קורע קריעה א' על שניהם קרע ואח"כ מת לו מת אחר תוך ז' קורע קרע בפ"ע בין באותו קרע עצמו שמוסיף בו וקורע עוד טפח או מרחיק ג' אצבעות וקורע טפח לאחר ז' מוסיף על קרע ראשון כל שהוא (סא) מת אביו או אמו ואחד משאר קרוביו קורע תחלה על אביו או על אמו עד לבו ומרחיק ג' אצבעות וקורע טפח על מת האחר מת אביו וקרע ואחר ז' מת אחד מהקרובים מוסיף על קרע הראשון ותחתון מתאחה ועליון אין מתאחה מת אחד מהקרובים ואח"כ מת אביו או אמו בין בתוך ז' בין לאחר ז' מרחיק (יב) ג' אצבעות (סב) וקורע מן הצד בשפת הבגד שהרי צריך להבדיל קמי שפה וקורע עד שמגיע ללבו מתו אביו ואמו כאחד קורע קרע אחד על שניהם אמרו לו מת אביו וקרע (סג) או שאמרו לו מת סתם וסבור

יצא בדיעבד ומדברי הרמב"ם נראה שהוא סבר דר' יהודה בן בתירא ארישא נמי פליג מיהו לא אכל בבי דרישא כדפרש"י אלא אסיפא דרישא שכתב בפ"ח וז"ל אמרו לו מת אביו וקרע ואחר ז' מת בנו והוסיף מתאחה התחתון ולא העליון אמרו לו מת בנו וקרע ואחר ז' מת אביו או אמו אינו מוסיף אלא קורע קרע אחר שאין אביו ואמו בתוספת עכ"ל · ולפ"ז הא דקתני לפי שאין מוספין על קרע של אביו ה"ק כשבא לקרוע על אביו לא יקרע במקום שקרע כבר על אחר שנמצא שאינו קורע בתחלה על אביו אלא מוסיף על הקרע הראשון ולא נכון לעשות כן והיינו דפריש רב נחמן בר יצחק לפי שאינם בתוספת · ובהגהות מיי' כתוב בשם ר"י ן' מיגאש בהסך שאם קרע על בנו ושוב א"ל מת אביו קורע ומוסיף אף לכתחלה אבל היכא דקרע על אביו ושוב א"ל מת בנו והוסיף וקרע אף דיעבד לא יצא עכ"ל . נראה שסובר דר"י ב"ב פליג ארישא דרישא ולא אסיפא דרישא וליטנא דברייתא דקתני לפי שאין מוסיפין על קרע של אביו הכי דייקא · והרמב"ן כתב על הרמב"ם ז"ל שיפה כיון וגם ר"י כתב שכן עיקר (והגהות מיימון בפ"ח כתבו שטה אחרת בשם ר"י ן' מיגש) : ב"ה צריך להעביר הקולמוס על תיבות אלו : ומ"ש רבינו וגם ר"י לא פליג אלא על אביו או אמו עם אחרים אבל על אביו ואמו יחד מודה שקרע אחד לשניהם כן דקדק הרמב"ן בת"ה מהברייתא הנזכרת ודחה דברי האומר דעל אביו ואמו יחד נמי קורע על כל אחד ואחד : ומ"ש רבינו וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל קאי אפירוש הראב"ד אבל מ"ש וגם ר' יהודה לא פליג אלא על אביו או על אמו עם אחרים וכו' זה לא נזכר בדברי הרא"ש ז"ל : ומ"ש כלל הדברים מי שמתו לו ב' מתים כאחד וכו' כל זה מדברי הרמב"ן בת"ה והוא נלמד ממה שנתבאר בסמוך : ומ"ש מת אחד מהקרובים ואח"כ מת אביו או אמו וכו' היה צ"ל מת א' מהקרובים וקרע עליו ואח"כ מת אביו או אמו וכו' וכך הוא בדברי הרמב"ן ז"ל · ומ"ש מת אביו וקרע ואחר ז' מת אחד מהקרובים פשוט שהוא כדברי הראב"ד דסבר דלא פליג רבי יהודה בזה אחר זה · וממ"ש מת אחד מהקרובים ואח"כ מת אביו וכו' מרחיק ג' אצבעות וכו' נראה שהוא סובר דאף הראב"ד סובר דר"י פליג אסיפא דרישא וכסברת הרמב"ם אבל אין נראה כן מדברי הרא"ש אלא דלהראב"ד לא פליג ר"י ארישא כלל וגם הרמב"ן נראה שהיה מפרש דברי הראב"ד כך דאל"כ לא הול"ל אחר דברי הראב"ד ומדברי הרמב"ם נרא' שהוא מפרש אלא כך הול"ל דברי הרמב"ם כדעת הראב"ד הילכך ע"כ הוא סובר דלהראב"ד לא פליג ר"י ארישא כלל ומ"ש דמת אחד מהקרובים ואח"כ מת אביו מרחיק ג' אצבעות וכו' ע"פ דברי הרמב"ם פסק כן ואע"פ שכשכתב הרמב"ן פסק זה עדיין לא הזכיר דברי הרמב"ם נ"ל דעליה סמך ופסק וה"ק מת אחד מהקרובים ואח"כ מת אביו וכו' מרחיק ג' אצבעות וכו' מפני שמדברי הרמב"ם נראה שהוא מפרש וכו' ויפה כוון לפיכך יש לפסוק כמותו כנ"ל ליישב דברי הרמב"ן ז"ל והתימא על רבינו שלא הרגיש בזה ולא הביא דברי הרמב"ם אלא דברי רש"י ודברי הראב"ד ופסק במת אביו תחלה כפי' הראב"ד ובמת אחד מהקרובים תחלה כפירש"י וכן לא יעשה ומיהו ה"י כתב בשם הראב"ד דאם הוסיף על אביו ואמו לא יצא דצריך קריעה חדש' לאביו ולאמו וכדברי הרמב"ם ז"ל ומ"ש וקורע מן הצד בשפת הבגד וכו' היינו לומר דכשקרע על שאר קרובים אם לא הבדיל קומי שפה כשבא לקרוע על אביו ואמו קורע בשפת הבגד שהרי צריך הוא להבדיל קומי שפה ולענין הלכה נקטינן כדברי הרמב"ם דהא הרמב"ן מקלס להו : **א"ר** מת אביו וקרע או שא"ל מת סתם וכו' בפ' בתרא דנדרים (פו:) תנן נדרה אשתו וסובר שנדרה בתו יחזור ויפר ודייק עלה בגמ' למימרא דיעא אותה דוקא והא גבי קריעה דכתיב על על דכתיב על שאול ועל יונתן בנו פרש"י דכתיב על על דמשמע שאם מתו לו ב' או ג' קרובים שחייב לקרוע על כל אחד בפני עצמו ותניא א"ל מת אביו וקרע ואח"כ נמצא בנו יצא ידי קריעה ל"ק הא בסתם הא במפרש פי' בסתם שאמרו לו מת לו מת וסבור שהוא אביו ונמצא שהוא בנו והתניא א"ל מת אביו וקרע ואח"כ נמצא בנו לא יצא ידי קריעה א"ל מת לו מת וכסבור אביו וקרע ואח"כ נמצא בנו יצא ידי קריעה רב אשי אמר כאן בתוך כדי דיבור כאן לאחר כדי דיבור וכתב הר"ן רב אשי לא אתא לאיפלוגי אהאי דינא דבסתם דהא ברייתא מוכחא הכי בהדיא אלא דכי היכי דלא נדחוק נפשין דברייתא דקתני א"ל מת אביו לאו דוקא פריק שנויא אחרינא עכ"ל · ולפ"ז אם אמרו לו סתם מת לו מת וסבור שהוא אביו וקרע ואחר כדי דבור נודע לו שהוא בנו יצא וכ"כ מדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו בס"פ אלו מגלחין תניא א"ל מת אביך וקרע ואח"כ נמצא שהוא בנו יצא ידי קריעה ותניא א"ל מת בנו וקרע ואח"כ נמצא אביו לא יצא א"ל מת לך מת וכסבור אביו הוא וקרע ואח"כ נמצא בנו יצא ידי קריעה ופריך רב אשי כאן תוך כדי דיבור כאן לאחר כדי דיבור עכ"ל וכיון דברייתא דקתני לא יצא ידי קריעה איירי לאחר כדי דבור א"כ סיפא דקתני א"ל מת לו מת וכו' בלאחר כדי דיבור נמי היא ואפ"ה קתני דיצא אבל הרמב"ם בפ"ח כתב דאף בא"ל מת לו מת וכו' לא יצא ידי קריעה אא"כ קרע לו תוך כדי דיבור וכ"כ מדברי הרמב"ן בת"ה שלא הזכיר ההוא דאמרו לו מת לו מת משמע דסבר שאין חילוק בין סתם למפרש וכך הם דברי רבינו וצ"ל דס"ל ז"ל דרב אשי לאיפלוגי אתא ולמימר דלי"ש לן בין סתם למפרש אלא בין תוך כדי דבור לאחר כדי דבור תלוי הדבר הילכך אע"ג דברישא דברייתא דקתני א"ל מת אביו וכו' לא יצא מוקי לה רב אשי בלאחר כדי דבור סיפא דקתני א"ל מת לו מת וכו' יצא ע"כ

ומוסיף על ירושלים ואין מאחין על הבלעת המקדש אף על פי שהוא חמור מירושלים תירץ במרדכי הארוך בשם הראב"ד שאני התם שאין הקריעות סמוכות תכף זו לזו כי אינו מוסיף על הקרע עד שרואה חומות ירושלים ובתוכה חורבות וכיון שיש הפרש גדול ביניהם אין נבלעין והתוספת ניכר שם מה שהוא אבל כאן אין שהות ביניהם אלא מעט לפי שהשמועות באות בבת אחת לכך מאחין הבלעתו ועי"ל דשאני התם שהקריעות שוות כן ואין יתרון לזו על זו אבל קריעת אביו יש לה יתרון על של אחרים דשל אחרים טפח ושל אביו עד לבו ולכך הקטן נבלע בגדול עכ"ל : ומ"ש כלל הדברים וכו' כ"כ הרמב"ן בס' ת"ה [דף י"ט ע"ד] ומ"ש מת אביו או אמו ואחד משאר קרוביו קורע תחלה על אביו או על אמו וכולי נראה דלמד כך ממה שנתבאר דלר' יהודה אין קורע תחלה על אחיו או אחותו טפח ואחר כך מוסיף על אביו או אמו עד לבו משום דאין זה כבוד אביו ואמו שיהיה הקריעה של קרובים עיקר ושל אביו טפלה א"כ כשקורע על כל אחד בפ"ע נ"כ צריך לקרוע על אביו ואמו תחלה כדי להראות שכבוד אביו ואמו עיקר ושאר קרובים טפלה להם : ומ"ש מת אחד מהקרובים וקרע ואח"כ מת אביו או אמו בין בתוך ז' בין לאחר ז' מרחיק ג' אצבעות וכו' תימה דלאחר ז' אמאי צריך להרחיק יוסיף בקרע הראשון ועליון מתאחה ותחתון אין מתאחה כדקתני בסיפא דרישא ור' יהודה מודה בה דלא פליג אלא בסיפא כשקורע על שניהם בבת אחת כדפי' הראב"ד והסכים עמו הרא"ש כדלעיל וכך מוכח בספר ת"ה שכך מפרש הרמב"ן להראב"ד וכך הקשה ב"י ונדחק בדברי הרמב"ן ואמר שלא כתב פסק זה אלא להרמב"ם דלא כהראב"ד ולא משמע הכי כלל ועוד דהך שינויא דחיקא אי אפשר ליישב בו דברי רבינו שלא הביא דברי הרמב"ם אלא דברי רש"י ודברי הראב"ד ופסק במת אביו תחלה כפי' הראב"ד ובמת א' מהקרובי' תחלה כפרש"י וכן לא עשה כמ"ש ב"י גופיה ולפעד"נ דהרמב"ן ורבינו כשכתבו כלל זה ס"ל דלהראב"ד דכתב דר' יהודה לא פליג ארישא ודאי דאסיפא דרישא נמי לא פליג אלא מיהו אין זה אלא היכא דכשקרע על בנו תחל' הבדיל קומי שפה התם ודאי שפיר דמי להוסיף על אביו אחר ז' באותו קרע ועליון מתאחה ותחתון אין מתאחה אבל כשמתחלה קרע על בנו ולא הבדיל קומי שפה ואח"כ מת אביו או אמו אפילו לאחר ז' צריך לקרוע קרע אחר מן הצד ולהבדיל קומי שפה וקורע עד שמגיע עד לבו אבל לא יצא אם מוסיף בקרע הראשון כיון שאותו קרע לא היה מבדיל קומי שפה וכך מורה לשונם שכתבו וקורע מן הצד בשפת הבגד שהרי צריך להבדיל קומי שפה וכו' ודו"ק כנ"ל פשוט והכי נקטינן דכשמת בנו ואחר ז' מת אביו ואמו אם הקרע שקרע תחלה על בנו הבדיל קומי שפה הכי במה שתוסיף על הקרע הראשון וא"צ קריעה אחרת ועליון מתאחה ותחתון אינו מתאחה ודלא כמו שכתב בש"ע שכתב בסעיף כ"ב כלשון הרמב"ם ובסמ"ג כתב כלשון הרמב"ן ורבינו ונמשך לדעתו במה שפי' שהרמב"ן כתב כלל זה ע"פ דברי הרמב"ם וליתא כדפרי' : כתב המרדכי אתרי' בגמרא ת"ר עד היכן קורע עד טיבורו וי"א עד לבו פי' עד היכן קורע שהולך וקורע ומוסיף ועל מת אחר ששמע וחוזר ושמע על מת אחר עד טבורו וי"א עד לבו אבל אם קרע עד לבם ושוב שמע על מת אחר אינו קורע ומוסיף משם והלאה אלא צריך לקרוע למעלה ברחב הבגד בצידי בית הצואר ולא ידענא אי הלכה כת"ק או כי"א מיהו נראה דהלכה כי"א ממ"ש ר"י שכן מנהג וכו' והאריך במרדכי הארוך . ועוד כתב לשם הגיע לטבורו מרחיק ג' אצבעות וקורע כו' עד טבורו א"צ להרחיק כלום בין קרע לקרע אלא מוסיף וקורע מוסיף וקורע אבל משם ואילך צריך כל שעה ג' אצבעות בין קרע לקרע שעושה עד סוף הבגד כי בע"א אינו ניכר שהוא קריעה עכ"ל מיהו הרי"ף והרמב"ם פסקו עד טבורו כת"ק וכ"פ בש"ע :

א"ר מת אביו וקרע או שאמרו לו מת סתם וכו' בפרק בתרא דנדרי' [דף פ"ו] באוקמתא קא מחלק בין סתם למפרש דבסתם שא"ל מת לו מת וקסבר אביו וקרע ואח"כ נמצא בנו יצא ידי קריעה אבל במפרש שא"ל מת אביו וקרע ואח"כ נמצא בנו לא יצא ידי קריעה רב אשי אמר כאן בתוך כ"ד כאן לאחר כ"ד ומפרש רבינו דלרב אשי אין חלוק בין סתם למפרש אלא בתוך כ"ד יצא אפילו במפרש ולאחר כ"ד לא יצא אפילו בסתם וכ"כ הרמב"ם בפ"ח והרמב"ן בספר ת"ה [דף כ' ע"ג] אבל הר"ן מפרש דלא פליג רב אשי אאוקמתא קמא דבסתם ודאי יצא אפילו לאחר כ"ד אלא דמחלק דאף במפרש יצא היכא דנודע לו בתוך

כדי

דרכי משה

דהכל קרע אחד : (יב) ומשמע דסבירא ליה דהראב"ד אף על גב דכתב דלא פליג ברישא דברייתא מכל מקום פליג עליו בהדא דאם קרע לכתחלה על בנו אין מוספין אח"כ על אביו ואמו וכ"כ ב"י פ' א"מ ע"א דף שפ"ז וב"ה דעת הראב"ד וכמ"ש הרמב"ם ולכן כתב רבינו כאן דאם קרע תחילה על בנו או על שאר מתים אין מוסיפין אח"כ על אביו אע"ג דכתב

פרישה

שם למעלה יתים למעוט ויעשה לו בית גומר אמר וקרעתו : (נח) והלכתא כוותיה ע"ש. אמר רב נחמן לפי שאינן בתוספת פירוש לפי שקרע של אביו עד הלב ושל שאר טפח ואין נכון לעשות קרע של אחרים עיקר ושל אביו תוספת ואיפכא לא דפעמים קורע על אביו יותר מאשר לבו ואין קריעה שניה ניכרת : (נט) ולא פליג אלא בסיפא ותנ' אסיפא דרישא דהיינו מת בנו וקרע מת אביו כו' ס"ל לרבינו דפליג כמ"ש בסמוך מת מהקרובים ואח"כ מת אביו אפי' לאחר זמן מרחיק כו' (וטעמא דאין נכון לעשות קרע של אחרים עיקר ושל אביו תוספת ל"ש בקורע של שניהם יחד שהלא קרע של אביו טפל אבל הסברא דטעמים קורע על אביו כו' לא סבירא לי' לר' יהודה לפירוש הרא"ש עכ"ל) ועיין בב"י שתמה על רבינו שכתב דלא כמ"ש הרא"ש והרמב"ן ועוד תמה עליו דפעם אחד פסק כהראב"ד ופעם פירש כרש"י וכן לא ישנה עכ"ל : (ס) כלל הדברים כו' כ"כ הרמב"ן בת"ה : (סא) מת אביו או אמו ואחד משאר קרוביו כו' פירוש בבת אחת : (סב) וקורע מן הצד בשפת הבגד שהוא לומר דכשקרע על שאר קרובים אם לא הבדיל קומי שפה כשבא לקרוע על אביו ואמו קורע בשפת הבגד שהרי כו' ב"י : (סג) או שאמרו לו מת סתם וכ"ו

והכיר שהיה אביו וקרע ואח"כ נמצא שהוא בנו אם נודע לו תוך כדי דיבור של הקריעה א"צ קריעה אחרת לאחר כדי דיבור צריך קריעה אחרת וכן היה לו חולה ונתעלף וקרע עליו ואח"כ מת אם מת תוך כדי דיבור של קריעה א"צ קריעה אחרת ואם לאו צריך קריעה אחרת כתב הרי"ן גיאת ע' שם גאון מי ששמע שמת אביו וקרע וישב עליו אבלות ג' ימים ובאו ואמרו לו קיים הוא ופסק ואח"כ אמרו לו מת כיון שקרע בשעת חימום יצא ידי קריעה וא"צ לחזור ולקרוע אבל צריך לישב שבעה ימים של האבלות רצופים ודחה הוא דברי הגאון (מד) דכיון ששמע לאחר כדי דיבור אף ידי קריעה לא יצא וכתב הרמב"ן ודאי היכא שאמרו לו מת וקרע ולא מת ואח"כ מת לא יצא ידי קריעה אבל אמרו לו מת וקרע ונהג ג' ימי אבילות ואח"כ אמרו לא מת והפסיק וחזרו ואמרו לו בפעם הראשון מת כמו שאמרו הראשונים ואלו שהפסיקו אבלותך עדי שקר הם ודאי יצא ידי קריעה כד' הגאון ולענין מה שאומר שצריך שיהו שבעה ימי אבילות רצופים ראוי לומר כבר הורה זקן אלא שיש להשיב (מה) והנה היא כתובה בספרו אלא שאין רצוני להאריך וסיום דבריו וקרוב היה לומר שכיון שחלה עליו אבילות ונהגו בו אע"פ שבטל מקצת הימים בשוגג (מו) עולין לו ואין תשלומין לאבלות ודבר זה צריך תלמוד: קטן שמת לו מת [יא] מקרעין לו מפני עגמת נפש פירוש כדי להרבות בהספד (מז) [יב] כתב הרי"ן גיאת ואם הגיע להינוך קורעין לו כדרך שמחנכין אותו לשאר מצות (מח) אין קורעין לכבוד אשתו אלא על חמיו ועל חמותו בלבד הקורע בשבת על מתו אע"פ שחלל השבת יצא ידי קריעה ופריך עלה בירושלמי הרי מצה גזולה אין יוצאין בה בפסח (מט) ומשני התם ה העיקר ברם הכא עבר עבירה כתב הרמב"ן ושמעינן מהכא הקורע בחלוק הגזול לא יצא ידי קריעה: קטן שמת (נ) ביום ל' דלא קים לן ביה שכלו חדשיו כתב הרמב"ן (נא) י"א שקורעין עליו אע"פ שאין מתאבלין עליו ולא נהירא אלא אין קורעין עליו אין קורעין בי"ט אפי' ביו"ט שני של גליות [יג] אבל בחוה"מ קורעין על

כדי דבור וכתב ב"י דהכי פסקו הרי"ף והרא"ש וכך פסק בש"ע מיהו תימה היאך כתב רבינו דלא כהרא"ש ולא הזכיר כלל דעתו ותו קשה דבסי' רל"ד גבי הפרה משמע דפסק כדעת הרא"ש הפך מ"ש כאן ע"ש תבואר הישוב בס"ד ופסק הלכה ודלא כמ"ש בש"ע לקולא בשניהם אלא בין בהפרה בין בקריעה אם כסבור הוא שהיא בתו ומצא שהיא אשתו לא הויא הפרה וכן בקריעה כהסבור שהוא אביו ונמצא שהוא בנו צריך לחזור ולקרוע בלאחר כ"ד דזה דינו כמפר אבל כמפר בכתם לשם מי שהיא וכן בקורע על מתו לשם מי שהוא א"צ לחזור ולקרוע אפילו לא נודע לו מי הוא עד לאחר כ"ד · כתב בספר א"ז אפילו בשבא להחמיר עליו לקרוע לאחר שעת שמיעה אינו רשאי אבל על אביו ואמו אדם גדול שהיה רגיל להקשות לו בדבר הלכה דהוי מסתפי מיניה אם בא לעשות מילתא יתירתא לכבודו אע"פ שקרע עליהם בשעת שמוע' קורע שוב לכשיחליף בגד אחר עכ"ל :

כתב הרי"ן גיאת וכו' עד צריך תלמוד הכל בספר ת"ה [דף כ' ע"ד] : קטן שמת לו מת וכו' ברייתא פרק אלו מגלחין סוף [דף כ"ז] : ומ"ש פי' כדי להרבות בהספד כ"כ בספר ת"ה [דף כ' ע"ג] וכתב הא שלא מפני עגמת נפש לא דא"כ נמצא אבלות נוהגת בקטן עכ"ל ובספר א"ז כתב ע"ש פי' רש"י מפני עגמת נפש שיבכו הרואים לפי שאף הקטן נקרע באבל פי' אלפס עכ"ל : כתב הרי"ן גיאת ואם הגיע לחנוך וכו' כ"כ בספר ת"ה לשם בשמו וכתב ב"י והטעין לומר דאפילו היכא דמת לו מת דליכא למיחש ביה משום עגמת נפש אם הגיע לחנוך מקרעין לו ע"כ לשונו ולפעד"נ דמקרעין לו בפני עגמת נפש משמע שאין מדקדקין לקרוע בדין קריעה שהרי אין קורעין לו אלא מפני עגמת נפש אפילו לא הגיע לחנוך וז"ש מקרעין לו ולא אמר קורעין לו דהוא משמע קורעין כדין קריעה אבל בהגיע לחנוך קורעין בדין קריעה :

אין קורעין לכבוד אשתו וכו' בפרק אלו מגלחין [סוף דף כ'] כלומר לאפוקי בר חמוה דא"צ לקרוע ואע"ג דהו"ל ראשון בראשון כמו חמיו וחמותו וה"א להדיא בעובדא דמר עוקבא ורב הונא ע"ש : והרי מצה גזולה וכו' עיין פירושו בב"י : קטן שמת ביום ל' וכו' דעת י"א דקריעה דאורייתא היא וכיון דכל ל' ספיקא היא אי כלו לו חדשיו וחייב בקריעה אזלינן לחומרא בדאורייתא אבל הרמב"ן מפרש דקריעה נמי מד"ס היא וקראי אסמכתא בעלמא נינהו אלא דלא דמי לאבלות דהלכה כדברי המיקל לעולם אלא כשאר ד"ס היא כן הוא בספר ת"ה · ומביאו ב"י וע"ל סעיף י"א : אין קורעין בי"ט וכו' בפרק אלו מגלחין סוף [דף כ"ד] תנן אין קורעין ואין חולצין ואין מברין אלא קרוביו של מת ודעת רבינו כפי' הרמב"ם במשנה ורפי"א דהל' אבל דרצה לומר דבחש"מ אין קורעין אלא קרוביו אבל שלא בחש"מ כל הרוצה לקרוע בגדיו ולחלוץ מנעליו אין מונעין אותו ומשמע דדוקא בחש"מ קאמר דקורעין קרוביו אבל בי"ט אפי' י"ט שני של גליות אין קורעין ובסמ"ג וסמ"ק כתבו דרש"י ז"ל נמי קרע על מת אחד בחש"מ וכן כתב הרא"ש ע"ש הראב"ד כל הני במועד דוקא שאין רשאין לקרוע על מת במועד אלא קרוביו דוקא דראויין להתאבל וכו' וכ"כ ראבי"ה דמתניתין איירי במועד וכו' ואיכא לתמוה דבפרק ואלו מגלחין כתב המרדכי וז"ל בדין קריעה בחש"מ יש ג' חלוקים בדבר בה"ג כתב על מתו קורע ביום קבורה במועד ולא ביום שמועה אם שמע במועד וראבי"ה כתב דאפי' ביום הקבורה לא יקרע בחש"מ ור"ח כתב דאפי' ביום שמועה קורע בחש"מ ודבריו נראין וכן משמע בירושלמי וכן פי' המיימוני עכ"ל . הנה כתב בשם ראבי"ה דאין לקרוע במועד הפך מ"ש הרא"ש בשמו ועוד תימא למ"ד דאפילו ביום הקבורה לא יקרע בחש"מ היאך תפרש המשנה שהבאתי וצריך לומר דמפרש לה בחול שאינו חש"מ דאפ"ה אין קורעין אלא קרוביו אבל שאר כל אדם מונעים אותן מלקרוע דעובר משום בל תשחית ומשום הכי ג"כ אין חולצין כתף ולא מנעלין כדי שלא יבואו לקרוע ועי"ל דה"ק אין חייבין לקרוע ולא לחלוץ ולא להברות אלא קרוביו והכי משמע בגמרא דמקשה

ע"כ אית לך לאוקומא בתוך כדי דבור ואפשר שהיו גורסים גם בסיפא לא יצא :

ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרא"ש והר"ן מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן (יג) : תניא באבל רבתי פ"ח א"ל מת אביו וקרע והוא אינו אלא אמו יצא . אמו וקרע והוא אינו אלא אביו לא יצא מת אביו וקרע והוא אינו אלא אחד מן הקרובים יצא אחד מן הקרובים והוא אינו אלא אביו לא יצא ולא הזכירו הפוסקי' דברים אלו ונראה שהטעם מפני שלא הוזכרו בגמרא אלמא לאו דסמכא נינהו : ומ"ש רבי' וכן מי שהיה לו חולה ונתעלף וקרע עליו וכו' ג"ז בפ"ב דנדרים ברייתא וגמרא : כתב הרי"ן גיאת ע"ש גאון מי ששמע שמת אביו וקרע וכו' וכתב הרמב"ן ודאי היכא שא"ל מת וקרע וכו' כל זה בספר ת"ה : **קטן** שמת לו מת מקרעין לו וכולי ברייתא פ' אלו מגלחין (כו :) : ומ"ש בשם הרי"ן גיאת כתבו הרמב"ן בת"ה וגם הרא"ש ונמ"י כתבוהו בפ' אלו מגלחין והטעין לומר דאפי' היכא דמת לו מת דליכא למיחש ביה לעגמת נפש אם הגיע לחנוך מקרעין לו : ודין קטן לענין אבלות יתבאר בסי' שצ"ו בס"ד : אין קורעין לכבוד אשתו אלא על חמיו וחמותו בלבד ברייתא שם (כ :) וגירסת הרא"ש כגירסת רבי' והיינו לומר דאף ע"ג דכשם שקורע על קרובו שמתאבל עליו כך קורע על מת שמת לקרובו באשתו א"צ לקרוע על כל קרוביה אלא על חמיו וחמותו בלבד וגירסת ספרים דידן קורעין על חמיו וחמותו מפני כבוד אשתו וכך היא גירסת הרי"ף ושתיהן עולים לסגנון אחד : הקורע בשבת על מתו אע"פ שחלל השבת יצא ידי קריעה ברייתא פ' ר"א דאורג (קה :) : ומ"ש ופריך עלה בירושלמי וכו' בפ' הנזכר כלומר פריך דכשם שאינו יוצא י"ח במצה גזולה משום דהויא מצוה הבאה בעבירה אף קריעה זו שקרע בשבת מצוה הבאה בעבירה היא ואמאי יצא ומשני התם גופה עבירה ברם הכא הוא עבר עבירה כך אנו אומרים הוציא מצה מרה"י לר"ה אינו יוצא בה י"ח בפסח כלומר לא דמי למצה גזולה דהתם גוף המצוה שהוא המצה היא עבירה שהיא גזולה אבל הכא גוף החלוק אינו עבירה אע"פ שהמעשה שהוא עשה בו הוא עבירה לא מיקרי מצוה הבאה בעבירה כי היכי דמוציא מצה מרה"י לר"ה אע"פ שעבר עבירה יוצא בה י"ח בפסח לפי שהיא עצמה אינה עבירה ומ"ש שלמד הרמב"ן מכאן לקורע בחלוק גזול דלא יצא בת"ה : קטן שמת ביום ל' דלא קים לן ביה שכלו חדשיו כלומר דאי קים לן ביה שכלו חדשיו כגון שבעל ופירש אפי' מת בתוך ל' יום קורע ומתאבל עליו כדאיתא בפ' ר"א דמילה (קלו ·) אלא הכא בדלא קים לן ביה שכלו חדשיו עסקינן · ומ"ש הרמב"ן שי"א שקורעין עליו אע"פ שאין מתאבלין עליו ביאר טעמו בת"ה מדאמרינן בגמ' (כו :) דהא דאמרינן (מ"ק יח ·) הלכה כדברי המיקל באבל לא אמרו אלא באבלות אבל לא בקריעה והם מפרשים שהטעם משום דאבלות מדרבנן וקריעה מדאורייתא ולגבי אבלות אמרינן פ' ר"א דמילה הכל מודים לענין אבל דיום שלשים כיום שלפניו דמי דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל הילכך לענין קריעה כיון דאין הלכה כדברי המיקל ולחומרא אזלינן בה כל שלא שהה שלשים יום דספיקא הוי קורע וכתב הוא ז"ל דאין נ"ל סברא זו שהקריעה מד"ס היא וספיקה לקולא דודאי לא אשכחן קריעה מפורשת מן התורה אלא באסמכתא בעלמא מייתו לה וכי מפקינן קריעה מכלל אבלות היינו לומר דליתיה בקריעה האי כללא דהלכה כדברי המיקל לעולם אלא כשאר ד"ס היא והכי נקטינן : **אין** קורעין בי"ט אפי' בי"ט שני של גליות כ"כ הרמב"ם בפי"א והרמב"ן בת"ה דאפי' קרוביו של מת אין קורעין וז"ל הר"ן בפ"ק די"ט איכא מ"ד כיון די"ט ב' לגבי מת כחול שויוה רבנן קורעין בו שאף זה כבודו של מת הוא ואינו נראה שאין אלו עסקיו עכ"ל ומ"ש אבל בח"ה קורעין על כל אחד. כפי מה שהוא וכו' בפ' אלו מגלחין (כה·) וכתב הרמב"ן והא דתנן (שם כד :) אין קורעין במועד בקריעה דרשות לכבוד היא וכ"כ המרדכי דאפי' ביום שמועה קורע בח"ה ודלא' כראבי"ה שכתב דאפי' ביום קבורה אינו קורע בח"ה ובתרומת הדשן סימן רפ"ח כתוב שנוהגין באשכנז לקרוע בח"ה על אביו ועל אמו כרש"י דסבר הכי ועשה מעשה בחש"מ כדאית' בסמ"ק וכהרמב"ם: (ב"ה) צריך להעביר הקולמוס על תיבת והרמב"ם : אבל בשאר מתים נהגינן כשאר הגאונים דסברי דאין קורעין בח"ה ואלו הגאונים לא מיפלגי בין אביו ואמו לשאר מתים אלא שהעולם נהגו לחלק ולמעבד בהא כהני ובהא כהני ובהנהו מתים דאינו

דרכי משה

דכתב לעיל דדברי הראב"ד עיקר (בן נ"ל) ליישב דברי רבינו אע"ג דיש ליישבו ג"ב בענין אחר זה נ"ל עיקר : (יג) וכתב ב"י פ' א"מ דף שפ"ז מיהו אם אמר לו מת לו מת סתם ואינו יודע מי הוא וקרע סתם ואח"כ נודע לו מי הוא יצא ידי קריעה דאמרינן יש ברירה עכ"ל : ובנ"י

דרישה

[יח] מקרעין לקטן על אביו שמת או על אמו שמתה מפני עגמת נפש סא"ז פרש"י שיבכו הרואים לפי שאף הקטן נקרע כאבל פירוש אלפס מ"ו : [יב] כתב הרי"ג ואם הגיע לחינוך כו' פירוש אפי' היכא דליכא ביה משום עגמת נפש ימכאן יש לחוש קצת שקטן שהגיע לחינוך צריך לנהוג כל דיני אבילות : [יג] אבל בח"ה קורעין וכן כתב בא"ח סימן תקמ"ז ובת"ה כתב שנוהגין באשכנז לקרוע בח"ה על אביו ואמו (אפי' ביום השמועה עכ"ה) כרש"י ובשאר מתים נוהגין כשאר

פרישה

וב"י פסק כזה אפי' אמר כ"ד יצא ע"ש : (מד) דכיון ששמע לאחר כ"ד פירוש שמיעה שנייה היתה אחר כ"ד מקריעה והואיל שהפסיק בנתיים הוי כאילו השתא בשעת שמיע' שנייה מת והוי כאילו לאחר כדי דיבור לקריעה מת : (מה) והנה היא כתובה בספרו זהו לשון רבינו ור"ל כתובה כתוב בספרו של הרמב"ן : (מו) עולין לו מלה לי דר"ל שאפי' הימים שביטל עולין לו וא"צ להשלים אחרים ת"ש ואין תשלומין לאבילות ר"ל שא"צ להשלים וכן משמע מדברי הרא"ש לקמן סימן שצ"ו : (מז) כתב הרי"ן גיאות ואם הגיע לחינוך כו' פירוש אפי' היכא שמת לו מת דליכא למיחש ביה לעגמת נפש ב"י ול"נ דר"ל דמחנכין אותו בדין קריעה בגדולים מה שאין כן לטעמא דעגמת נפש דבקריעה כל דהו סגי ועיין בדרישה : (מח) אין קורעין לכבוד אשתו כו' פירוש אף על גב דכשם שקורעין על קרובו שמתאבל עליו כך קורע לאת שמת לקרובו באשתו א"צ לקרוע על קרוביה אלא על כו' : (מט) ומשני התם שעיקר עבירה ברם הכא הוא עבר עבירה כצ"ל פירוש גוף המליק איני עבירה אלא שהוא עבר בו עבירה וחילל שבת לא מיקרי מס"ה מצוה הבאה בעבירה לאפוקי חלוק גזול שגם כן עיקר חלוק הוא העבירה שהיא גזולה : (נ) ביום שלשים דלא קים לן ביה דכלו חדשיו לאפוקי נבעל ופירש מיד דקי"ל דכלו חדשיו דקורעין אפי' תוך שלשים : (נא) יש אומרים שקורעין עליו כו' דסבירא ליה דקריעה דאורייתא וספיקא לחומרא

חדושי הגהות

ענין להבא מעתה יש הוכחה מהירושלמי הזה לפירושו של התוס' : ה התם העיקר עבירה הכא עבר הוא עבירה כצ"ל (פרישה) וביאור הדברים הלא המה בב"י בשם הרמב"ן :
ו בפ' ר"א דמילה ליתא אלא בבכורות (מט ·) :

בספרו

על כל אחד כפי מה שהוא אם עומד בשעת יציאת נשמה או אם הוא אדם כשר או חכם על כל אחד כדינו ואם שמע שמועה קרובה ברגל שנוהג בה אחר הרגל שבעה ושלשים (כב) ודאי קורע אבל אם שמע שמועה קרובה ברגל ולאחר הרגל נעשה רחוקה כתבו הגאונים כיון שאינו נוהג שבעה אחר הרגל אינו קורע ברגל (כג) והרמב"ן כתב שהוא קורע ברגל ההולך בבגד קרוע לפני המת פירוש שמראה עצמו כאילו קרע ולא קרע הרי זה גוזל החיים והמתים האומר לחבירו השאילני חלוקך שאלך לבקר את אבא שהוא חולה ומצאו שמת [יד] קורעו ואינו מאחה ומחזיר לו חלוקו ומשלם לו דמי קרעו איל שאלך ואבקר את אחי או בני קורעו ומאחו ומשלם דמי קרעו לא הודיעו שהלך לבקר בו החולה לא יגע בו המשאיל לחבירו חלוק לילך בו לבית האבל אינו רשאי ליטלו ממנו עד [טו] שיצאו ימי האבל וברגל עד שיצאו ימי הרגל ובמשתה עד שיצאו ימי המשתה קורעין על שמועות רעות (כד) כגון שנקבצו רוב הצבור למלחמה ושמעו שנגפו לפני אויביהם (יד) אפי' לא נהרגו אלא המיעוט מהם ועל השומע ברכת השם (כה) מישראל אפי' בכינוי אפי' בזמן הזה (טו) אבל השומע מהנכרי בכינוי אינו חייב

דאינו קורע עליהם במועד צריך לקרוע אחר המועד ע"כ ולע"ד נראה דדברי הרמב"ן והרמב"ם עיקר : **ואם** שמע שמועה קרובה ברגל כו' כ"כ הרמב"ן בת"ה וכתב שה"ג ורב נטרונאי כתבו שאסור לקרוע במועד אפי' על שמועה קרובה והוא ז"ל כתב נשתבש זה אלא הגאונים דשמועה קרובה כמי שמתו מוטל לפניו וקברו במועד הוא ותנן בהדי' בקרובים של מת קורעין · וכ"כ הרא"ש בפ' אלו מגלחין בשם הראב"ד והר"מ דקרובים קורעים בחול המועד אפי' ביום שמועה והכי נקטינן ומ"ש אבל אם שמע שמועה קרובה ברגל ולאחר הרגל נעשית רחוקה כתבו הגאונים כיון שאינו נוהג ז' וכו' ג"ז בת"ה וכתב שתלו עצמם במאי דאמרינן בגמ' קריעה בלא ז' מי איכא והוא ז"ל כתב ואין ענית דעתו מסכמת לדבריהם לפי ששמועה זו קרובה היא וראוי לנהוג עליה ז' ושלשים אלא שהרגל מבטל לפי שאינו ראוי לאבילות אבל ראוי הוא לקריעה הילכך קורע בשעת שמועה דשעת חימום הוא ולא אמרו בגמ' דליכא קריעה בלא ז' אלא בשמועה רחוקה כלומר דכיון שהקלו עליו שאינו נוהג ז' מפני שהיא אבלות ישנה כך הקל עליו שלא יהא קורע אבל זו קרובה היא והרגל מפסיק מה שראוי להפסיק ונוהג מה שראוי לנהוג בשאר האבלי' עכ"ל : ההולך בבגד קרוע לפני המת ברייתא היא בסוף מ"ק (כג·) : האומר לחבירו השאילני חלוקך שאלך ואבקר את אבא וכו' גם זו שם בברייתא רשב"ג אומר האומר לחבירו השאילני חלוקך ואלך ואבקר את אבא שהוא חולה והלך ומצאו שמת קורעו ומאחו ובשיבא לביתו משלם לו דמי קרעו ומחזיר לו חלוקו ואם לא הודיעו ה"ז לא יגע בו וכתב הרא"ש יותר ראוי שנגרס ואלך ואבקר את החולה ואיירי באחיו ובאחותו או בבנו דאילו באביו כיון שברשות הוא קורע למה ניתן להאחות עכ"ל : ודברי רבינו כהגהת הרא"ש אבל הרי"ף והרמב"ם ז"ל כתבו הברייתא כמו שהיא כתובה בספרים וכתב נמוקי יוסף אע"פ ששאר קרעים של אב אינם מתאחים שאם נתן לו רשות לקרוע שלא יתבייש שם לא הקנהו הלכך מאחו ומשלם לו דמי קרעו מה שנגרע החלוק מערכו בשביל הקרע : **ולענין** הלכה נקטינן כגירסת הספרים ואע"פ שהרא"ש גמגם בה טעם לשבח נתן בה כ"י : המשאיל לחברו חלוק לילך בו לבית האבל אינו רשאי ליטול ממנו וכו' ברייתא באבל רבתי (פט) : קורעין על שמועות רעות בסוף מ"ק (כו·) ומייתי לה מדכתיב ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם על שאול וגומר ועל עם ה' כי נפלו בחרב · ומ"ש כגון שנקבצו רוב צבור למלחמה וכולי שם ומי קרעינן אשמועות רעות והא אמרו לשמואל קטל שבור מלכא תריסר אלפי יהודאי ולא קרע לא אמרו אלא ברוב צבור וכמעשה שהיה וכתב הרמב"ן פירוש שהיו רוב ישראל שם ונפלו בחרב אויביהם ואע"פ שלא מתו אלא מיעוט וכתב רבינו ירוחם ולפי הפסוק נראה כי חייב להתאבל כל היום ולפי זה אינו אוכל עד למחר : **ועל** השומע ברכת השם שם ובפ' ד' מיתות (ס·) : ומ"ש אפי' בזמן הזה אבל השומע מהנכרי בכינוי אינו חייב לקרוע בפ' ד' מיתות (ס·) אמר רב יהודה אמר שמואל השומע הזכרה מפי הנכרי אינו חייב לקרוע ואמר רב יהודה אמר שמואל אין קורעין אלא על שם המיוחד אבל בכינוי לא ופליגא דרבי חייא בתרוייהו דאמר רבי חייא השומע הזכרה בזמן הזה אינו חייב לקרוע שאם אין אתה אומר כן נתמלא כל הבגד קרעים ממאן אילימא מישראל מי פקירי כולי האי אלא פשיטא מעכו"ם ואי שם המיוחד מי גמירי אלא לאו בכנוי וש"מ בזה"ז הוא דלא הא מעיקרא חייב אפי' בכנוי ש"מ וכתב הרמב"ן בת"ה והלכתא כרבי חייא הילכך מן הנכרי אינו קורע אבל מישראל קורע אפי' בזמן הזה ואפי' בכינוי עכ"ל וכך הם דברי רבינו ומשמע ליה דלא א"ר חייא דמן הנכרי אינו חייב לקרוע אלא בכינוי וכדאמר בזמן הזה אבל שומע שם המיוחד אפי' מן העכו"ם חייב לקרוע (טו) אבל הרמב"ם בפ"ב כתב בהלכות ע"ז כל השומע ברכת השם חייב לקרוע ואפילו על ברכת הכינוי חייב לקרוע והוא שישמענה מישראל פסק כחדא כשמואל וכחדא כרבי חייא וכבר נתתי טעם לדבריו ז בביאורי לספר המדע ואין כאן מקום להאריך

דמקשה ואפילו חכם והתניא חכם שמת הכל כקרוביו וכו' ואי אדם כשר תוני מחייב וכו' משמע דמתני' ה"ק אין חייבין לקרוע וכו' בחול שאינו חש"מ אלא קרוביו כשאינו אדם כשר ולא קאי התם בשעת יציאת נשמה · וא"ת ומי דחקו לפרש כך ולמה לא פירש כפשוטות דאין קורעין במועד אלא קרוביו ונראה דלפי [דכדף כ'] אמריק בגמרא בשמע שמועה קרובה ברגל ולמוצאי הרגל נעשה רחוקה דפליגי בה אי קורע או אינו קורע ומשמע דמיירי נמי בשמע ברגל בחש"מ דסתמא קאמר שמע שמועה קרובה ברגל ואסיקנא דאינו קורע דליכא קריעה בלא שבעה אלמא דאין קורעין בחש"מ בשמע שמועה קרובה וה"ה ביום קבורה וכ"כ בהגהת סמ"ק דמכאן משמע קצת דאין לקרוע בחש"מ אפי' ביום קבורה דהא שמועה קרובה כיום קבורה ואפ"ה קאמר הכא דאינו קורע ומשמע דאינו קורע כלל עכ"ל והה"נ נמי מפרש כך אלא דקשי' ליה פשטי' דמתני' דאין קורעין במועד אלא קרוביו ומחלק דמתני' מיירי ביום קבורה דקורעין קרוביו במועד והכא בשמועת קרוביו במועד אין קורעין במועד אבל דעת הרמב"ם ורוב פוסקים דאין מכאן ראיה אלא דשאני הכא דלמוצאי הרגל נעשה רחוקה הלכך אין קורעין עליה בחש"מ דליכא קריעה בלא שבעה אבל היכא דנוהג ז' ול' אחר הרגל שפי' קורעי' עליה בחש"מ וזו היא דעת הגאוני' שכתב רבינו בסמוך סעיף ל"א ·ועוד לרמב"ן קך דשמע שמועה קרובה ברגל ולמוצאי הרגל נעשה רחוקה דאינו קורע לא מיירי בשמע בחש"מ אלא כדשמע ברגל בי"ט עצמו ולמחר נעשה רחוקה התם הוא דאינו קורע משום דבי"ט אינו יכול לקרוע ולמחר נמי אינו קורע כיון שנעשה עתה רחוקה אבל בשמע בחש"מ אע"פ שנעשה רחוקה אחר הרגל מ"מ עכשיו חייב לקרוע בחש"מ כיון שהיא קרובה כמו שיתבאר בסמוך וכן כתב הרא"ש [בדף מ"כ ע"א] בשם מהר"מ דעל שמועה קרובה קורעין בחש"מ והא דפליגי לעיל בשומע שמועה ברגל אם קורע לאחר הרגל אלמא לכ"ע אינו קורע ברגל התם מיירי כששמע בי"ט ולא בחש"מ מדקאמר ברגל ולא קאמר במועד עכ"ל וכ"כ בהגהת מיימוני בשם מהר"מ ס"ס דהל' י"ט ולענין הלכה פסק ב"י כרמב"ם ורמב"ן דקורעין במועד אבל מנהגינו דעל אביו ואמו קורעין ולשאר קרובים אין קורעין אלא לאחר המועד וכ"כ בת"ה סימן רפ"ח ואין חלוק בין יום קבורה ובין יום שמועה אלא בין אביו ואמו לשאר קרובים וכתב בהגהת ש"ע ובמקום שאין מנהג יש לקרוע על כולם עכ"ל : ואם שמע שמועה קרובה ברגל וכו' פי' שמע בחש"מ שמועה קרובה שיהא בה ז' ול' אחר המועד פשיטא שקורע בחש"מ כיון דאיכא בקריעה זו שבעה לאחר הרגל אבל כשאחר הרגל נעשה רחוקה אינו קורע בחש"מ אע"פ שעכשיו היא קרובה דקריעה בלא שבעה מיהו איכא והרמב"ן אמר שזה שבוש שלא אמרו בגמרא [דף כ'] דליכא קריעה בלא שבעה אלא כשקורע לאחר הרגל בשעה שנעשה רחוקה כגון ששמע שמועה ברגל בי"ט עצמו דאינו יכול לקרוע ולאחר הרגל נעשה רחוקה דנוהג לאחר אבלות יום אחד התם הוא דא"צ לקרוע כיון דליכא ז' אבל בשמע שמועה קרובה בחש"מ דיכול לקרוע א"כ עכשיו בזמן דקרובה היא קורע במועד דאין הרגל מפסיק בלא אבלות מה שראוי להפסיק אבל קריעה נוהג בו מה שראוי לנהוג ולפי מנהגינו נמי נראה דלא מיבעיא באביו ובאמו דודאי קורע בחש"מ אלא אפי' בשאר קרובים אע"ג דנהגינן דאין קורעין בחש"מ לא נהגו כך אלא היכא דיכול לקרוע לאחר הרגל אבל היכא דנעשית רחוקה לאחר הרגל דאינו יכול לקרוע אחר הרגל בהא ליכא מנהג ויש לתפוס כהלכה וכרוב הגאונים רוב בנין ורוב מנין דקורעין בחש"מ כ"ל וראיתי בהגהת מהרש"ל שכתב וז"ל ונראה בעיני היכא דשמע שמועה רחוקה אין קורע ברגל אפי' על אביו ואמו אלא קורע אחר הרגל דמאחר שפסק ממנו אבילות לא חמיר הקריע' לדחות לרגל וק"ל עכ"ל : **ההולך** בבגד קרוע וכו' פרש"י ההולך בבגד קרוע קודם לכן שמראה הכל שמראה לכן שקרע על המת עכ"ל : האומר לחברו השאילני חלוקך וכו' ברייתא שם סוף [ד' כ'] וגירסת כל הספרים השאילני חלוקך ואבקר את אבא שהוא חולה והלך ומצאו שמת קורעו ומאחה וכו' וכ"כ האלפסי וכ"כ הרמב"ם פ"ח וכתב ב"י הטעם שאם נתן לו רשות לקרוע שלא יתבייש שם לא הקנהו הלכך מאחו ומשלם לו דמי קרעו מה שנגרע החלוק מערכו בשביל הקרע והכי נקטינן דלא כהרא"ש ורבינו שהגיהו הספרים ומביאו ב"י וכ"פ בש"ע : המשאיל לחברו חלוק וכו' ברייתא באבל רבתי ובח"מ ריש סימן שמ"א הביא רבינו שכ"כ הרא"ש אבל הרמב"ם כתב בפ"א מהל' שאלה בלשון אחר וכתב ה' המגיד שכמו שכתב הרמב"ם כך הוא בתוספתא פרק השוכר את האומנין · ולפעד"נ דלא פליגי דתוספתא מדבר בהיותר תשמיש החלוק כמה שיעורו וקאמר דלבית האבל אינו פחות מכדי שילך ויחזור ולבית המשתה כל אותו היום ולמשתה שלו שלשים יום (ס"א שבעה ימים) אבל באבל רבתי מדבר בבא המשאיל ליטלו ממנו קודם שהשתמש בו השואל וקאמר דאינו רשאי ליטלו קודם שהשתמש בו עד שיצאו ימי האבל ואח"כ רשאי ליטלו ממנו אע"פ שלא השתמש בו עדיין ולא תימא א"ל עכשיו אהכי משתמש בו כשיעור שילך ויחזור כי לא השאילו לו אלא להשתמש בו למצוה בבית האבל או ברגל או בבית המשתה ולפ"ז אין פסקי הש"ע סותרין זא"ז כמו שהבין הרב בהגהתו גם רבינו בח"מ כשהביא דברי הרמב"ם כלשון התוספתא כתב אח"כ וא"א הרא"ש הביאו בלשון אחר וכו' דמשמע שלא כתב החולק עליו אלא הביאו בלשון אחר כלומר נמי אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי כנ"ל ומיהו תימה מ"ש רבינו זה כאן דלא שייך הכא כלל : קורעין על שמועות רעות וכו' בסוף פרק ואלו מגלחין ומ"ש ועל השומע ברכת השם וכו' בפ"ד מיתות [דף ס'] קאמרינן דרב יהודה אמר שמואל השומע ברכת השם מישראל אינו קורע אלא על שם המיוחד אבל בכנוי לא ופירש הרמב"ם בפ"ב דע"ז דשם של בן ד' אותיות בין של ידו"ד בין של א"ד הוי שם המיוחד והסמ"ג כתב שם המיוחד פי' בכתיבתו וי"א בקריאתו · ובשומע מפי העכו"ם אינו חייב לקרוע אפילו על שם המיוחד וא"ת רבשקה ישראל מומר הוה

דרכי משה

(יד) ובב"י פ' א"מ ע"ב דף שפ"ו וה"ה שהלכו בשבי : (טו) וכתב ב"י פ' ד' מיתות ע"א דף ר"פ ובזמן הזה נכרי וישראל מומר דינן שוה וכתב דמזכיר השם בלשון לע"ז הרי הוא בכינוי

פרישה

למשנה : (כב) ודאי קורע אבל כו"ל : (כג) והרמב"ן כתב שהוא קורע ברגל [illegible]

דרישה

[illegible]

חדושי הגהות

ו בספרי כ"מ האריך שם בביאור דברי הרמב"ם וסוף דבריו העלה דהרמב"ם פסק כשמואל נגד רבי חייא משום הרב יהודה ס"ל ג"כ כותיה והא דפסק כרבי חייא דקורעין על הכינויין היינו משום דבירושלמי מסייע ליה דבירושלמי איתא בהדיא חדא אמרה דקורעין על הכינויין :

חייב לקרוע עד שישמע שם המיוחד ואחד השומע או השומע מהשומע (נז) כגון ששמע מהעדים היאך בירך פלוני והעדים אין צריכין לקרוע פעם אחרת והרואה ספר תורה (יז) שנשרף (נח) או אפי' מגילה אחת מהנביאים או הכתובים (נט) קורע שתי קריעות ודוקא שרואה ששורפין אותה בזרוע וכמעשה שהיה (ס) הרואה ערי יהודה בחורבנן אומר ערי קדשך היו מדבר (סא) וקורע על הראשונה ודיו וכשרואה ירושלים אומר (סב) ציון מדבר היתה וירושלים שממה וקורע ואם קרע על ירושלים תחילה אינו קורע על האחרות וכשרואה בית המקדש בחורבנו אומר בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו היה לשריפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה וקורע (סג) ואם פוגע במקדש תחילה קורע על המקדש ומוסיף על ירושלים ואם פגע בירושלים תחילה קורע על כל אחד ואחד בפני עצמו לסוף ל' יום צריך לקרוע אם אינו רואה אותו בנתים (סד) וכל אלו הקרעים רשאין למוללן לשוללן ללוקטן ולעשותן כמין סולמות (סה) לאחר ז' אבל אין רשאין לאחותן לעולם :

מי

הוה ור' חייא בר אבא פליג אתרוייהו דמפי העכו"ם נמי חייב לקרוע ואפילו בכנוי אלא דבזמן הזה שאין אימת ב"ד עליהן השומע אזכרה מפי העכו"ם אינו חייב לקרוע שאם אי אתה אומר כן נתמלא כל הבגד כולו קרעים ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבי חייא אלא שהרא"ש הוסיף ואמר דדוקא כשהעכו"ם מזכיר ברכת השם בכנוי אינו חייב לקרוע בזמן הזה דכיון דעכו"ם גמירי בכינוי איכא משום דנתמלא כל הבגד כולו קרעים אבל בשם המיוחד לא גמירי עכו"ם לא שייך נתמלא הבגד כולו קרעים וחייב לקרוע אף בשומע מעכו"ם וכך הם דברי רבי' ולענין הלכה דעת כל הפוסקים לפסוק כרבי חייא אבל הרמב"ם והסמ"ג כתבו בלשון זה כל השומע ברכת השם חייב לקרוע ואפי' על ברכת הכנוי חייב לקרוע והוא שישמענה מישראל אבל השומע מפי העכו"ם אינו חייב לקרוע ולא קרעו אליקים ושבנא אלא מפני שהיה רבשקה ישראל מומר עכ"ל ואיכא לתמוה דבכנוי פסקו כר' חייא דחייב לקרוע ובעכו"ם פסקו כשמואל דאינו חייב לקרוע וכתבו ג"כ הלשון שאמר שמואל וא"ת רבשקה וכו' וכבר האריך בזה מהרי"ק בשורש ק' ובכ"מ הביאו וכתב עוד כ"מ ישוב אחר לדעתו ולפעד"נ דגם הרמב"ם וסמ"ג פוסקין כר' חייא בתרוייהו אלא דכיון דלר' חייא נמי בזמן הזה אין קורעין בשומע ברכת השם מפי העכו"ם כשמברך בכנוי כדפרי' לכך כתב בסתם דחייב לקרוע אברכת כנוי והוא שישמענה מישראל וכו' דלא כתבו דין זה אלא להורות היאך נוהגין בזמן הזה בברכת השם דעכו"ם ואע"ג דלר' חייא א"צ לומר דרבשקה מומר הוא דאפילו הוה עכו"ם היו חייבין לקרוע שלא בזמן הזה ס"ל להרמב"ם והסמ"ג דבהא לא פליגי ר' חייא ושמואל וכלהו מודו דמומר היה ומה שהוצרכו לכתבו הוא כדי להורות דבישראל מומר אף בזמן הזה חייב לקרוע דלא הפקר כולי האי דנימא נתמלא כל הבגד כולו קרעים והכי נקטינן ודלא כמ"ש נמ"י בפ"ד מיתות דכ"ל דבזה"ז נכרי וישראל מומר שוין בדין עכ"ל דליתא דמסתמא כל מומר בזה"ז לא המיר אלא לתיאבון ולא פקר כולי האי לומר עליו דא"כ נתמלא וכו' ודלא כהגהת ש"ע דכתב דדברי נ"י לפסק הלכה אלא כדפרישי' להרמב"ם והסמ"ג דבזה"ז נמי חייב לקרוע אברכת השם דישראל מומר כנ"ל ודו"ק · ומ"ש ואחד השומע או השומע מהשומע כגון ששמע מהעדים היאך בירך פלוני כלומר כגון ששמע מהעדים שפלוני בירך פלוני אע"פ שאין העד מוציא הגדוף מפיו ממש חייב השומע מפי העד לקרוע וא"צ לשמוע מפי שני העדים אלא אפילו מאחד מן העדים וה"ה כשאינו עד שהעיד בב"ד אלא ששמע הגדוף ממש כל השומע מפי אותו ששמע הגדוף ממש אע"פ שזה לא הוציא מפיו הגדוף ממש אלא שאמר פלוני גדף את השם חייב השומע לקרוע אבל השומע מפי אחד פלוני גדף את השם והוא בעצמו לא שמע הגדוף ממש אלא שמעו מפי אחד מהעדים אין זה האחרון חייב לקרוע כל זה כתוב בספר ת"ה דאיתא בירושלמי ע"ש [דף כ"ב ע"א] : ומ"ש והעדים א"צ לקרוע פי' אע"פ שזה השומע מפי העד קורע לפניו מ"מ אין העד חייב גם כן לקרוע דכבר קרע כששמע הגדוף ממש מפי המגדף וה"א ס"פ אלו מגלחין ומ"ש והרואה ס"ת שנשרף וכו' סוף מ"ק ואיתא התם דה"ה תפילין ונראה ודאי דלאו דוקא נשרף אלא אפי' נקרע ונחתך ונמחק בזרוע בין מישראל בין מנכרי דהכל תלוי כשרואה בחלול השם בזרוע דלא כב"י שהכריע דדוקא בנשרף דהכי משמע ליה בירושלמי ולענ"ד ליכא למשמע מינה ולא מידי :

הרואה ערי יהודה בחרבנן וכו' ברייתא ס"פ אלו מגלחין ומשמע דוקא על ערי יהודה אבל על ערי ישראל א"צ לקרוע רבינו שכתב בא"ח סי' תקס"א הרואה ערי ישראל בחורבנן וכו' לאו דוקא וכ"כ ב"י לשם ועיין בת"ש לשם בס"ד עיין עוד בסי' זה סעיף כ"ג מ"ש בס"ד · ומ"ש וכל אלו הקרעים רשאין למוללן וכו' לאחר שבעה וכו' השיג עליו בית יוסף וכתב דאין צריך ז' אלא למחרתו מותר לשלול הני קרעים וכ"כ הר"ר ירוחם וכן פסק בש"ע והכי נקטינן :

מי

להאריך : ואחד השומע או השומע מהשומע ברייתא בפ' ד' מיתות (שם) ומ"ש כגון ששמע מהעדים היאך בירך פלוני כלומר דוקא שומע מפי העדים הוא דחייב לקרוע אבל השומע מפי מי ששמע מפי העדים אינו חייב לקרוע וכן מפורש שם בירושלמי והביאו הרמב"ן בת"ה וגם בכלל דברי רבינו שא"צ לשמוע הדברים ממש אלא כיון ששמע מאחד שהעיד אני שמעתי איש פלוני שבירך את השם חייב לקרוע וכ"כ הרמב"ן בת"ה ולמד כן מהירושלמי (טו) : ומ"ש והעדים אינם צריכים לקרוע פעם אחרת ברייתא בסוף מ"ק (שם) : **הרואה** ס"ת שנשרף ג"ז שם : ומ"ש או אפילו מגלה אחד מהנביאים או מהכתובים כ"כ הרא"ש מדיליף בגמ' לס"ת שנשרף ממגלה ששרף יהויקים דכתיב בה ולא פחדו ולא קרעו בגדיהם מכלל דבעו למיקרע והכי אמרי' בשמעתין דעל תפילין חייב לקרוע : **ומ"ש** קורע ב' קריעות שם א"ר אלעזר הרואה ס"ת שנשרף חייב לקרוע שתי קריעות אחד על הגויל ואחד על הכתב שנאמר אחרי שרוף את המגילה ואת הדברים : ומ"ש שרואה ששורפין אותה בזרוע וכמעשה שהיה ג"ז שם ר' אבא ורבי הונא בר חייא הוו יתבו קם רבי אבא לאפנויי שקליה לטוטפתא אתתיה אבי סדיא אתא ח בת נעמיתא בעא למבלעי' אמר השת' איחייבת לי ב' קריעו' א"ל מנא לך הא והא בדידי הוה עובדא ואתאי לקמיה דרב יהודה ואמר לי הכי אמר שמואל לא אמרו אלא בזרוע וכמעשה שהיה ופרש"י בזרוע. שאין יכול להציל : וכמעשה שהיה. דיהויקים ומשמע בירושלמי דאין חייב לקרוע אלא כששרפו ישראל דגרסינן התם רבי בא ורב הונא בר חייא הוו יתיבין אתא נעמיתא וחטפה לתפלוי דרב הונא בר חייא אתא רבי בא לגדה וחנקה א"ל רב הונא בר חייא עוד מעט והיינו באים לידי שריפת תורה א"ל ועדיין את לזו כן א"ר ירמיה בשם רב אין קורעין אלא על ס"ת ששרפו מלך ישראל בזרוע כגון יהויקים מלך יהודה וחביריו ואפשר דמלך ישראל דנקט לאו דוקא והכל תלוי בשריפה בזרוע לבאורה משמע דדוקא בנשרף הוא דבעי למקרע אבל אם נמחק בזרוע לא אלא דמההיא עובדא דבלעה נעמיתא דגמרא דידן משמע דנשרף לאו דוקא דאל"כ הול"ל לא אמר אלא בשנשרף ומיהו בירושלמי הא קאמר דא"ל הכי : **הרואה** ערי יהודה בחורבנן וכו' שם ומ"ש וכשרואה ירושלים אומר ציון מדבר היתה וגומר עד קורע עכאו"א בפני עצמו הכל שם וכתבו הרמב"ן בת"ה ואני תמה כיון דקתני על ערי יהודה בחרבנן קורע מה צורך לומר ירושלים בחרבנה והלא בכלל היתה וי"ל שאם קרע על ערי יהודה היה חוזר וקורע על ירושלים שאילו בשאר ערי יהודה קרע על אחת מהן אינו קורע על השנית וקורע על ערי יהודה בפני עצמן ועל ירושלים קרע אחד בפני עצמו ואם קרע על ירושלים תחלה אינו קורע על שאר ערי יהודה שכבר קרע לקדושה שבכולן עכ"ל וכתבו ה"ה בסוף הל' תעניות וגם הרא"ש כתב יראה דעל ערי יהודה אינו קורע אלא על הראשונה שראה ועל כל האחרות שראה שוב אינו קורע דאי צריך לקרוע על כל אחת ואחת שהוא רואה למה ליה למימר שקורע על ירושלים גם הוא בכלל ערי יהודה ולא מסתבר למימר שהזכירו ירושלים בשביל פסוק אחד שיש לו לומר ואגב זה נקט וקורע עכ"ל וז"ש רבינו וקורע על הראשונה ודיו ומשמע דעל ערי יהודה קורע אבל לא על שאר ערי ישראל וכבר כתבתי זה בטור א"ח סימן תקס"א וכתב רבינו שם ומהיכן חייב לקרוע משיגיע לצופים והוא ברייתא פ' הנזכר וביארתי בסימן הנזכר : וכתב עוד הרמב"ם קורע על המקדש ומוסיף על ירושלים כשפגע במקדש תחלה וקורע טפח ומוסיף כל שהוא ואם פגע בירושלים תחלה קורע על ירושלים בפני עצמה ועל המקדש בפני עצמו קריעת טפח לכל אחד : **כתב** רבינו בטא"ח סימן תקס"א שצריך לקרוע מעומד וכל בגדים שעליו עד שמגלה את לבו והם דברי הרמב"ם בסוף הלכות תעניות וכתב עוד שם הרמב"ם שקורע ביד כלומר ולא בכלי ודברי הראב"ד וה"ה עליו כתבתי בטור הנזכר בסימן הנזכר : **ולסוף** שלשים יום צריך לקרוע אם אינו רואה אותו בינתים ירושלמי בפרק הרואה כתבו הרמב"ם בת"ה והרא"ש סוף מ"ק והרמב"ם בסוף ה' תעניות : כל אלו הקריעות רשאים למוללן בסוף מ"ק (כו .) אהא דתנן ואלו הקרעים שאינן מתאחין הקורע על אביו ועל אמו ועל רבו שלמדו תורה ועל נשיא ועל אב ב"ד ועל שמועות רעות ועל ברכת השם ועל ס"ת שנשרף ועל ערי יהודה ועל המקדש ועל ירושלים ת"ר וכולן רשאין לשוללן ולמוללן וללקטן ולעשותן כמין סולמות אבל לא לאחותן א"ר חסדא ובאיחוי אלכסנדרי וכתב הרא"ש רשאין לשוללן וכו' לאחר ז' אבל לא לאחותן על כל המתים עד אחר שלשים ועל אביו ועל אמו לעולם ומה שחולק בין אביו ואמו לשאר מתים כבר נתבאר בסימן זה שעל כל המתים שולל לאחר ז' ומאחה לאחר ל' על אביו ואמו שולל לאחר ל' ואינו מאחה לעולם : ומ"ש דהא דרשאי לשוללן היינו דוקא לאחר ז' א"א לומר דקאי אאביו ואמו דהא עד אחר ל' אינו רשאי לשוללן אלא אשאר מתים קאי ומשמע לרבינו דכיון דהאי ברייתא מיתניא על מתניתין דקורע על ברכת ה' וס"ת שנשרף וכו' כשכתב הרא"ש לאחר ז' אהני נמי קאי דאינו רשאי לשוללן עד לאחר ז' דלא גריעי משאר מתים דאינו רשאי לשלול עד אחר ז' וא"ת כיון דהכי דמו לאביו ואמו שאין מתאחים הו"ל לדמוינהו נמי לענין שאינו רשאי לשוללן עד אחר ל' וי"ל דשאני אביו ואמו שהוא חייב להתאבל עליהם בכמה דברים יותר מבשאר מתים הלכך למאי דגלי בהני דשוו לאביו ואמו דהיינו באיחוי גלי למאי דלא גלי לא גלי והיינו שנשוה אותם לשאר מתים כך נ"ל לדעת רבינו אבל כבר אפשר שהרא"ש סובר שברייתא זו לא קיימא אמתניתין דקרעים שאינם מתאחים אלא אקרעים שקורעים על המתים קאי דעל כולן רשאי לשוללן אבל לא לאחותן ובשאר מתים מיירי ותנ"ה פי' הרא"ש דאינו רשאי לשלול עד לאחר ז' ולא לאחותן עד לאחר שלשים וכיון דשרי באיחוי דשאר מתים היים כאיחוי דאביו שאסור לעולם אבל בשאר קרעים כגון ברכת השם ס"ת שנשרף וכיוצא בהם שולל מיד או על הרוב למחר

כמו

דרכי משה

בכינוי עכ"ל · (טז) וכ"כ בנ"י פ' א"מ דף שפ"ז ע"ב לא שספרו הדברים ממש דאם כן פשיטא דחייב לקרוע ושמעינן מהא דכל השומע סתם מפי העדים פלוני קלל בשם המיוחד או בכינוי הראוי לו לקרוע קורע אבל השומע שלא מפי עדים ששמעו הגדוף אלא עד מפי עד אינו קורע עכ"ל : (יז) ומדברי המרדכי שכתב ה"א דף שנ"א ע"א ולאו דוקא ס"ת אלא שאר ספרים משמע דר"ל דאף ספרי תלמוד נמי מיהו יש לדחות דר"א קאמר אלא בספרי נביאים וכתובים וכדברי רבינו :

ועיין

פרישה

סלו : (נז) כגון ששמע מהעדים כו' אבל השומע מפי ששמע מהעדים אינו חייב לקרוע רמב"ן : (נח) או אפי' מגילה אחת כו' כמעשה שהיה ביהויקים ששרף המגילה וכתיב ולא קרעו בגדיהם מכלל דהו"ל למקרע : (נט) קורע ב' קריעות אחד על הגויל ואחד על הכתב שנאמר ויהי דבר ה' אל ירמיה אחרי שרוף את המגילה ואת הדברים (את המגילה זה הגויל ואת הדברים זה הכתב עכ"ה) סוף מ"ק : (ס) הרואה ערי יהודה כו' אבל לא אערי שאר ישראל ב"י (וכבר נתבאר כ"ז בא"ח סימן תקס"א ע"ש עכ"ה) : (סא) וקורע על הראשונה ודיו כלומר אף ע"פ דרואה אחר כך עוד מערי יהודה · (סב) ציון היתה מדבר שממה וקורע ר"ל חוזר וקורע · (סג) ואם פגע במקדש תחילה כגון שנכנס למקדש דרך שירה תיכה ומגדל רש"י ורמב"ם כתב כגון שבא דרך המדבר שפוגע במקדש תחילה קודם ירושלים והביאו ב"י בא"ח סימן תקס"א ·

(סד) וכל אלו הקרעין רשאין למוללם כו' פי' רבי ירוחם לשוללן פירוש תפירה רחבה שתפר הרבה במחט אחד . ללוקטן פירוש שאורג כל הקרע ראשו על סופו ותופר במקום ב' או ג' פעמים למוללן פי' שאוחז שני ראשי הקרע בין האצבעות וכורכן יחד ותופר ב' או ג' תפירות · כמין סולמות פירוש כמעלות הסולם שתופר ב' תפירות ומפסיק וחוזר ותופר למטה ומניח בין תפירה לתפירה הפסק · נראה דר"ל לשוללן שתופר כאן מעבר זה לעבר השני ונמשך החוט אחר כשיעור אצבע וחוזר ותופר וכן תוחב ונמשך עד סוף הקריעה · למוללן הוא שעושה שני צדי הקריעה כעין שני צדי הכיס לאחר שנמשך ונסתם בחטיטותיו ועשוי שהלך יחד שקורין גיפעלטעלט בל"א ובהיותו כן תופסן יחד בכמה תכיפות באופן שהאחוין יחד וללקוט הוא שכורך זו לזו יחד כדרך : (סה) לאחר שבעה וב"י הוכיח דמותר מיד למחר לשוללן ופי' כן גם דברי הרא"ש עיין שם :

או

חדושי הגהות

ח בת נעמיתא הוא תרגום של בת היענה האמור בתורה :

דברים

כמו שנתבאר שהוא דין רבו שלמדו חכמה דמה ענין ז' לדברים אלו שאינו מתאבל עליהם וכ"כ שהוא דעת הרי"ף והרמב"ם והרמב"ן ז"ל דאין ענין ז' לדברים אלו כלל שכתבו ברייתא זו סתם ונראה מדבריהם דקיימא אמתני' דקרעים שאינם מתאחים ואם איתא דשאני לן לענין שלל בין תוך ז' לאחר ז' לא הוו שתקי מיניה וכ"כ נ"י בהדיא ח"ל וטולן רשאין לשוללן פי' כל הקרעים שאמרו בהם שאין מתאחין מותר לשוללן למחר חוץ משל אביו ואמו דאינו שולל עד לאחר ל' וכ"כ רבינו ירוחם כל הקרעים שאינם מתאחים כגון רוב צבור שנהרגו או ס"ת שנשרף או השומע ברכת השם או על ערי יהודה ומקדש וירושלים וכיוצא בהן מותר לשלול הקרעים למחרתו והכי נקיטינן: וכתב רש"י לשוללן · פי' תפירה רחבה שתפר הרבה במטוה אחת · ללקטן · פירוש שאורג כל הקרע ראשו על סופו ותוחב במחט ב' או ג' פעמים · לאחותן · פי' שאוחז ב' ראשי הקרע בין האצבעות וכורכן יחד ותוחב ב' או ג' תפירות . כמין סולמות · פירוש כמעלות הסולם שתופר ב' תפירות ומפסיק וחוזר ותופר למטה ומניח בין תפירה לתפירה הפסק:

הלכות אונן והספד

שמא מי שמתו מוטל לפניו (א) או אפי' אינו לפניו ומוטל עליו לקוברו והיינו כל הקרובים המתאבלין עליהם אוכל בבית אחר אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו (ב) אין בית לחבירו עושה לו מחיצה ואוכל אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל (ג) ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ולא שותה יין (ד) ואינו מברך ברכת המוציא ולא ברכת המזון אפי' אם אוכל עם אחרים שמברכין לא יענה אחריהם אמן ופטור מכל המצות האמורות בתורה ואפילו אם אינו צריך לעסוק בצרכי המת כגון שיש לו אחרים שעוסקים בשבילו [א] ואפילו אם ירצה להחמיר על עצמו ולברך או לענות אחר המברכים אינו רשאי (ה) ובשבת וי"ט אוכל בשר ושותה יין ומברך וחייב בכל המצות חוץ מתשמיש המטה שאסור בו (ו) ואם צריך להחשיך על התחום כדי לעסוק בצרכי המת חל עליו אנינות (ז) ליאסר בכלן משעה שמחשיך ואם רוצה לקוברו בי"ט ראשון על ידי עממין כיון שצריך להמציא לו צרכי קבורה חשיב כמוטל לפניו ואסור בכולן (ח) [ב] וכ"ש ביו"ט שני (ט) שהוא בעצמו יכול לקוברו שחל עליו דין אנינות ראיתי לא"א הרא"ש ז"ל שמת לו מת בשבת ובמוצאי שבת לא הבדיל ולא התפלל ולא ביום א' בבקר ולאחר שנקבר המת (י) התפלל תפלת שחרית שעדיין לא עבר זמנה אבל תפלת הערב לא שכבר עבר זמנה (יא) [ג] ולא דמי לשכח ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שתים כיון שבלילה לא היה חייב להתפלל ובענין התבדלה איכא פלוגתא

שמא מי שמתו מוטל לפניו וכו' ברייתא בפ' אלו מגלחין (כג:) ור"פ מי שמתו (יח:) מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר אוכל בבית חברו ואם אין לו בית חברו עושה מחיצה ואוכל אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנים עליו ופטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ומסיק רב אשי דכל שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי ומ"ש רבינו והיינו כל הקרובים המתאבלים עליהם כ"כ הרא"ש שם אגב עובדא דר"ת כשנפטרה אחותו וכתבו רבינו בסמוך וכתב הרא"ש אינו מברך פירוש ברכת המוציא ואין מברכין עליו דלא תימא הוא דאינו מברך אבל אחרים אוכלים עמו ויברכו ברכת המוציא ויזמנו ולא הוא כשמיעה קמ"ל דלא וכ"כ הרמב"ן ז"ל ומ"ש רבינו אפי' אם אוכל עם אחרים שמברכין לא יענה אחריהם אמן ירושלמי כתבוהו הרא"ש והרמב"ן שם וכתב עוד הרא"ש רש"י פי' אינו מברך א"צ שיברך משמע שאם רצה לברך הרשות בידו ולא משמע כן בשמעתין וכן דעת התוס' וה"ר יונה דאסור לברך ומדברי הרמב"ם בהלכות ק"ש נראה דכרש"י סבירא ליה שהרשות בידו וכתב עוד הרא"ש וי"א דהא דמשמע דאסור לברך היינו כשצריך לעסוק בצרכי המת אבל אם כבר עסק או יש עוסקים אחרים יכול לברך ובירושלמי לא משמע כן וגם לקמן בפרקין נראה דהכל נוהגא אסור וכ"כ הגהות מיימון בפ"ד וכך הם דברי רבינו שכתב ואפי' אם א"צ לעסוק בצרכי המת וכו' ואפי' אם ירצה להחמיר על עצמו וכו' אינו רשאי והגהות מיימון בפ"ד והמרדכי כתבו דבירושלמי הוי בעיא ולא איפשיטא וכתב ראבי"ה כיון דלא איפשיטא על זה סומכים שמתפללים והולכים לב"ה במקום שיש קרובים שיתעסקו בו כתב הרשב"א בתשובה ח"ג סימן ש"ן הא דאמרינן ואם אין לו בית חבירו עושה לו מחיצה ואוכל אי זו מחיצה שאמרו ואפי' סדין שכל שיש מחיצה הרי הוא כבית אחר כל שתוקע שולי הסדין בארץ או שיעשה בענין שלא יהא ניטל ברוח וא"צ מחיצת אבנים ולא אפי' מחיצת עצים וקנים דוילון מחיצה היא לכל דבר שכיוצא בזה וסימן לדבר והבדילה הפרכת לכם (שמות כו) עכ"ל: ודע דאיתא בירושלמי לא יאכל כל צורכו ולא שותה כל צורכו והשמיטוהו הפוסקים משום דכיון דלא אידכר בברייתא דתלמודא דידן משמע דלא קי"ל הכי (א): ב"ה כתוב בא"ח א רבו מוטל לפניו אינו אוכל בשר ואינו שותה יין:

ובשבת ויום טוב אוכל בשר ושותה יין וכו' שם בברייתא לענין שבת וכתב הרא"ש דה"ה ליום טוב וחייב בקריאת שמע ותפלה ובכל מצות האמורות בתורה ר"ג אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן מאי בינייהו א"ר יוחנן תשמיש המטה איכא בינייהו ואע"ג דבירושלמי פוסק כר"ג וכ"כ ה"ר יונה בר"פ מי שמתו הרי"ף והרא"ש פסקו כת"ק משום דאם איתא דגמרא דידן סברה הלכה כר"ג הוה פסק כוותיה ולא שייך כאן הלכה כדברי המיקל באבל דאכתי לא חל עליה אבילות וכ"פ הרמב"ם בפ"ד מה' אבל והכי נקיטינן ודקדק רבינו לכתוב שאסור בו לפי שיש מי שפירש דת"ק ור"ג בין רשות לחובה קמיפלגי דת"ק סבר חייב בכל המצות חוץ מתשמיש שאינו חובה אלא רשות ור"ג סבר חובה נמי הוא וה"ר יונה כתב בר"פ מי שמתו דבירושלמי מוכיח דלת"ק איסורא איכא והכי איתמר מאמיה דהרי"ף ז"ל: ומ"ש ואם צריך להחשיך על התחום וכו' חל עליו אנינות ליאסר בכולן משעה שמחשיך כלומר משעה שמתחיל ללכת כדי להחשיך על התחום:

ואם רוצה לקוברו ביו"ט ראשון ע"י עממין וכו' כתב הרא"ש בפ' אלו מגלחין דירושלמי פליג אגמרא דידן דבירושלמי משמע דאפי' בשבת כיון שמחשיכין על התחום להביא לו ארון ותכריכים חלה עליו אבילות והכא אמרינן דבשבת חייב בכל מצות האמורות בתורה וה"ה ביום טוב וי"א דגמרא דידן איירי בשחרית והתם איירי לעת ערב דשייך או למימר דמחשיכין על התחום ולא בשחרית ול"נ דל"ק דודאי כמו שיכול לעשות צורכי המת אע"פ שאינו עוסק יש עליו אנינות מפני כבודו של מת שיהא לבו פנוי לחשב על צרכי המת ויחשוב בהם תמיד אבל בשבת ויום טוב שאין יכול לעסוק לצורך המת אלא להחשיך בעלמא דוקא בשעה שהוא מחשיך פטור אבל כל היום חייב וביו"ט שני דנקבר ע"י ישראל כחול שוויה רבנן ונוהג דין אנינות וביו"ט ראשון אם רוצים לקוברו בו ביום ע"י עממים כיון שהוא צריך להמציא לו צרכי ארון ותכריכין ירדה דלא גרע ממחשיך על התחום להביא לו ארון ותכריכין ופטור עכ"ל:

ראיתי לא"א ז"ל שמת לו מת בשבת וכמ"ש לא הבדיל ולא התפלל וכולי בתשובות כלל כ"ז כתוב מעשה זה:

ובענין ההבדלה איכא פלוגתא הר"מ כתב שצריך להבדיל וכו' וה"ר יהודה כתב שאין להבדיל וגזה הסכים א"א ז"ל טעמי כל א' מהם כתב הרא"ש באורך בפסקים ר"פ מי שמתו וכתב

שמא מי שמתו מוטל לפניו וכו' משנה וברייתא ומסקנא דגמרא ר"פ מי שמתו · ומ"ש או אפי' אינו לפניו וכו' פי' אפי' אינו לפניו כמי שפטור מכל המצות ואינו מברך וכו' דכיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי דטעמא הוא מפני כבודו של מת ולפיכך אפי' כבר עסק עם המת ושוב א"צ להתעסק או שיש לו אחרים שעוסקים בשבילו אפ"ה אינו רשאי לא לברך וכו' דאין זה כבודו של מת שמוטל עליו לקוברו שיהא עוסק ומחשב בלבו בדבר אחר אפי' בדבר מצוה אלא לבו יהא פנוי לחשב על צרכי המת כך היא הסכמת התוס' והרא"ש ע"פ הירושלמי ואע"פ שהמרדכי והאגודה והגה"ת מיימונית כתבו ע"ש ראבי"ה דכיון דבירושלמי הוי בעי אי משום כבודו של מת או מפני שאין לו מי שישא משאו ולא איפשיטא ע"ז סומכין שמתפללין והולכין לב"ה כשיש עוסקים ומשמרים עכ"ל לא נהגו העולם להקל וכ"כ מהרש"ל בתשובה סי' ע' דלא נהגינן כראבי"ה להקל בזה: ומ"ש אוכל בבית אחר וכו' מיירי במוטל לפניו ואיכא משום לועג לרש אם אוכל בפניו וזה ודאי אסור אפי' בשבת: ומ"ש אין בית לחברו פי' כגון שהוא שרוי בין הנכרים מרדכי דמ"ק:

ומ"ש ובשבת וי"ט וכו' שם פליגי בה ת"ק ור"ג ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כת"ק דאונן בשבת נמי אסור בתשמיש המטה דלא כהירושלמי דפוסק כר"ג דמותר ובמרדכי הארוך דמ"ק כתוב דראבי"ה הקשה דהכא משמע דר"ג לא פליג אלא בשבת אבל בחול מודה דאונן אסור בתשמיש המטה ובפ"ק דכתובות גבי בועל בעילת מצוה ופורש דקאמר תלמודא שאני אבלות דהכא דאקילו ביה רבנן פרק אלה מאי קילותא אולימא משום דקתני בועל בעילת מצוה ופורש התם משום דלא חל עליה אבלות דאכתי אונן הוא ושרי בתשמיש המטה ותירץ דלעולם אונן אסור בת"ה וה"ק התם הא לאו קולא דאבלות הוא דהא לא חל עליה אבילות אלא קולא דאנינות הוא ואכתי מאי קילותא דאבילות איכא עכ"ל ועיין בסמוך סעיף שני ובספר ח"ב [דף כ"ד ע"א]: ראיתי לא"א הרא"ש וכו' כתב מהרש"ל ואפשר שק"ש עם ברכותיה לא היה אומר לפי שהיה אחר ד' שעות עכ"ל: ומ"ש ובענין ההבדלה איכא פלוגתא פי' אם יש להבדיל לאחר הקבורה הר"מ כתב שצריך להבדיל דקי"ל וכו' משמע דלכ"ע

דרכי משה

שמא (א) ועיין מה שכתבתי בזה בא"ח סימן ע"א כתב ה"ר יונה ריש פרק מי שמתו הא דבשבת וי"ט אוכל בשר ושותה יין היינו אם ירצה לאכול אבל אינו מחויב רק לאכול בשר

פרישה

סי' שמא (א) או אפי' אינו לפניו כלו' אפי' כו' נלע"ד משום סיפא נקטיה דקאמר אינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר כו' ולא משום רישא דכיון שאינו לפניו דהיינו שהוא בקשות ותפור אסור הרא"ש וא"צ לילך לבית אחר ושני בבאי והא רפיה שכתב אין לו בית לחבירו עושה מחיצה ולא קתני שאוכל בחדר אחר כשהוא בית אחר ודאי חדר אחר בתוכו בית מיסב בבית אחר : (ב) אין בית לחבירו עושה לו מחיצה אפי' סדין רק שיעשה שלא יהא ניטל ברוח (וסימן לדבר והבדילה הפרוכת לכם ע"כ) רשב"א : (ג) ואינו מיסב ואוכל פירוש על השלחן או מטה : (ד) ואינו מברך ברכת המוציא וכל אלו דברים אסורים אפי' בלילה שמת אע"פ שאינו קובר אלא ביום שאחריו כדמוכח מתשובות הרא"ש שבסמוך וכ"ש כתב הרא"ש אע"פ שאינו עוסק עכשיו כיון שיש בידו לעסוק יש עליו דין אנינות משום כבודו של מת שיהא לבו פנוי לחשב על צרכי המת ויחשב בהם תמיד משא"כ בשבת שאינו יכול לעסוק בצורכי המת אלא להחשיך בעלמא ודוקא בשעה שהוא מחשיך פטור אבל כל היום חייב : (ה) ובשבת וי"ט אוכל בשר כו' בבית אחר או ע"י מחיצה : (ו) ואם צריך להחשיך על התחום עיין מ"ש ב"י ע"ז בא"ח סימן ע"א וד"מ שם עליו מייך כאן : (ז) ליאסר בכולן משעה שמחשיך כלומר משעה שמתחיל ללכת כדי להחשיך ב"י : (ח) וכ"ש ביו"ט שני כולי פירוש דוקא אם קוברו בו ביום ועיין בדרישה : (ט) שהוא בעצמו יכול לקוברו דכחול שויוה רבנן גבי מת אסי"ט : (י) התפלל תפילת שחרית אסבר שק"ש וברכותיה לא היה אומר לפי שהיה אחר שלשה שעות עיין בא"ח סימן נ"ח וע"ט ע"ו ואפשר לומר דק"ש הוא בכלל התפלל דקאמר והא דלא כתב ובמ"ש לא הבדיל ולא התפלל ולא אמר ולא קרא ק"ש שלא ודאי שהוא בכלל ולא התפלל ואף על גב דלענין קדיש אין שלמיות בכל כל היום לענין אמר דברים נכנו לבטלו עוד אחר שנקבר אפי' מת ביום שקבורה שמ"ב וע"ל סימן של"ז : (יא) ולא דמי לשכח ולא התפלל ערבית כו' עיין בדרישה :

דרישה

סי' שמא [א] ואפילו ירצה להחמיר על עצמו ולברך כו' ואינו מברך ברכת המוציא פרש"י א"צ לברך משמע מתוך פירושו אם ירצה לברך הרשות בידו ומינו לא משמע הכי פרק מי שמתו כו' תוספות ומלאכה מ"ו וכן כתב הרא"ש : [ב] וכ"ש ביו"ט שני כו' עיין במהרש"ל בהלכות י"ט דף ל"ב שהביא מהרש"ל על מת שמת בשמיני עצרת לעת ערב שמותר להתעסק לקברו בליל שמחת תורה שאמריו משום ואין אנינות בי"ט ע"ב ול"ע דהא אם ירצה לקוברו מותר אפי' בי"ט וכ"ש התם דהיה בי"ט שני דאפשר דאל אנינות אף אם אינו רוצה לקוברו דומיא דאם מת בחול בערב דיש עליו דין אנינות כל הלילה אע"פ שאינו רוצה לקוברו עד הבוקר ואפשר כיון דמ"מ שני טו"ין איסור לתפור התכריכים ולחפור הקבר ושאר מלאכות כמ"ש בא"ח סימן תקכ"ו אם כן אינו מוטל עליו הרבה לכן אין דין אנינות עליו בלילה כ"ש ביום דומה למ"ש הרא"ש על י"ט ראשון ולא גרע ממחשיך על התחום והתם דוקא בשעה שהוא מחשיך פטור : [ג] ולא דמי לשכח ולא התפלל ערבית כו' מכאן היה נראה דה"ה לשעוסקים בצורכי

חדושי הגהות

שמא א דברים אלו כתבם בב"י עצמו לקמן בסמוך מדברי הג"א בשם א"ז ולקמן בס"ס שע"ד כ"כ בשם הרמב"ן ושכ"כ מסכתות ירושלמי הנ"ע :

פלונתא הר"מ מרוטנבור"ק כתב (יב) [ד] שצריך להבדיל דקי"ל מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולה וה"ר יהודה כתב שאין להבדיל [ה] ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל כתב ר"י כשנפטרה אמי מורתי הודיעו הדבר לר"ת שהיה אחיה והיה דר בעיר אחרת ואכל בשר ושתה יין קודם קבורתה ונתן טעם לדבריו שכיון שהיה לה בעל שחייב בקבורתה מוטלת על בעלה ולא עליו ולא קרינן ביה מי שמתו מוטל לפניו וכתב א"א הרא"ש ז"ל וסברא חלושה וקלושה היא זו דאם כן אחי המת יאכלו בשר וישתו יין כיון שבניו שיורשין אותו חייבין בקבורתו אלא ודאי לא פלוג רבנן אלא כל המתאבלים ומתאוננין קרוין מוטל עליו לקוברו ואפי' אינו בעיר דלא בעינן מוטל לפניו מקום שנוהגין שם שכתפים מיוחדין להוציא המת ולאחר שיתעסקו הקרובים בצרכי הקבורה ימסרו להם והם יקברוהו משמסרוהו להם מותרין הקרובים בבשר וביין אפי' קודם שהוציאוהו מהבית ושוב אינו מוטל עליהם לקוברו ומתוך כך הורה ר' יצחק על מי שהיה תפוש ומת בתפישה ולא ניתן לקבורה (יג) שלא חל אנינות על הקרובים דלא קרינן ביה מי שמתו מוטל לפניו כיון שלא נתנוהו לקוברו (יד) ומ"מ לא חל עליהם אבילות כיון שלא נתייאשו מלקוברו וכן אם קרובי המת בתפיסה שאין אנינות חל עליהם מטעם זה וכן מי שנהרג בדרך או גררו חיה או שטפו נהר ולא נתייאשו מלקוברו אין על הקרובים לא דין אנינות ולא דין אבלות ומונין לו ז' ול' (טו) מיום שנתייאשו מלקוברו [ו] כתב הרמב"ם שכל זמן שלא נקבר המת (טז) אינו אסור בכל הדברים שאבל אסור בהן וכן כתב הרי"ץ גיאת שאינו אסור

דלכ"ע אין לו להבדיל במ"ש וכ"כ בשמחות מהר"ם הביאו הגה"מ פ"ד וז"ל ושמעתי שיש גדולים שאומרים לאחר להבדיל לפניו ושותה ובזה נפטר האבל ולא יתכן בעיני אלא יבדיל לאחר שנקבר עכ"ל ותימה היאך סערוהו הגדולי' בשמיעת הבדלה מאחר הלא אסור לו לשמוע שום ברכה ואפי' לענות אמן אסור ואפי' שמע לא יצא כדכתב בהגה"מ לשם וכ"כ הרא"ש שכך השיב הר"ר יהודה לתלמידיו ועוד האריך הרא"ש ע"ש ר"פ מי שמתו:

כתב הר"ר יצחק וכו' הרא"ש בפסקיו שם כתב וז"ל כשנפטרה אחותו של ר"ת הודיעוהו בעיר אחרת שהיה שם ואכל בשר ושתה יין וכו' ולפי טעם זה אף אם היה בעיר מותר ואילולא דתמיהא היא וכו' ובפרק אלו מגלחין האריך יותר אבל כדי ליישב דעת ר"ת אומר אני דודאי אם היה בעיר עמה היה אסור לאכול בשר ולשתות יין כיון דעל כולם מוטל לקוברה הי מינייהו מפקת אלא דלפי שהיה בעיר אחרת ובעלה היה עמה התם הוא דאין מוטל עליו לקוברה ולילך חוץ לעירו ליטפל בקבורתה מאחר שהבעל שהיה עמה מטפל בה ולרבינו תם ודאי ה"ה כשהיה ר"ת עמה ובעלה בעיר אחרת לא היה נאסר בעלה בבשר ויין כיון שאחיה עמה בעיר ומטפל בקבורתה ומה שאמרו בגמרא ר"פ מי שמתו במסקנא דכיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי היינו דוקא כשאין עמה בעיר שום קרוב שמוטל עליו לקוברה התם ודאי אותו קרוב שהודע לו בעיר אחרת חייב לצאת מעירו וליטפל עמה בקבורתה כאילו מוטל לפניו ואסור בבשר ויין ותימה על מ"ש הרא"ש בפרק מי שמתו ולפי טעם זה אף אם היה בעיר מותר והוא גופיה כתב בפרק אלו מגלחין ע"ש ר"י שכתב ואיני יודע אם היה רבינו מיקל בכך אם היה בעיר עתה עכ"ל ולדידי דבר פשוט דאם היה בעיר עתה דאין חלוק בין בעלה לאחיה ושאר קרובים המתאבלים דכולם אוננים הם ומוטל עליהם לקוברה דמאי אולמא דהאי מהאי ולא התיר ר"ת לעצמו בשר ויין אלא לפי שהיה בעיר אחרת ואבל אחותו היה בעלה עמה כדפרישית והכי נקטינן דמעשה דר"ת רב הוא ושרא ליה מאריה להרא"ש שכתב על ר"ת המאיר לכל ישראל באור תורתו לומר עליו וסברא חלוש' וקלושה היא כתב במרדכי הארוך דמ"ק הא דמסיק רב אשי כיון שמוטל עליו לקוברו כמי שמתו מוטל לפניו דמי לא אתא למעוטי הא אין מוטל עליו לקוברו כגון שנקבר דתו ליכא אנינות דהא אמרינן בפ' טבול יום דאפי' נקבר חשוב אונן כל אותו היום מיהו אר"י דהתם איירי לענין אכילת בשר ושתיית יין ופיטור מצות לא הוי אונן אלא עד שעת קבורה ותו לא וכן עתה דבר עכ"ל וכ"כ הסמ"ג [דף רמ"ח ע"ש] וב"י מביאו וכן פסק הרמב"ן בס' ת"ה דף כ"ג ע"ג והכי נקטינן:

מקום שנהגין שם וכו' ירושלמי פ' מי שמתו וכמו שפי' הרמב"ן בסת"ה [דף כ"ב ע"ד] ומ"ש ומתוך כך הורה ר"י וכו' כ"כ הרא"ש והמרדכי פרק אלו מגלחין והרמב"ן בת"ה לשם באריכות ע"ש וב"י מביאן וע"ל סי' שע"ה ס"ח: כתב הרמב"ם שכל זמן שלא נקבר וכו' רפ"א דה' אבל ומשמע ליה לרבינו דאף תשמיש המטה התיר הרמב"ם לאונן ולכן כתב וכ"כ רי"ץ גיאת וכו' ומ"ש וכתב הרמב"ן שגגה היא מה שהתירו בתשמיש המטה דכ"ע בחול אסור בו וכו' כלומר דע"כ לא פליגי ת"ק ור"ג אלא בשבת אבל בחול אף ר"ג מודה דאסור וכו' מיהו נראה דלמאי שכתב ב"י דיש מי שפי' דת"ק ור"ג בין רשות לחוב' קמיפלגי דת"ק סבר חייב בכל המצות חוץ מתשמיש שאינו חובה אלא רשות ור"ג סבר בשבת חובה כמו הוי אבל בחול לכ"ע אינה חובה אלא רשות לאו שגגה היא והכי משמע להדיא ממ"ש הרמב"ם בפ"ד וז"ל בשבת מיסב ואוכל וכו' וחייב בכל מצות האמורות בתורה חוץ מתשמיש המטה וכו' אלמא משמע דבתשמיש אינו חייב בשבת אלא רשות הוא כמו בחול ולא כמ"ש ב"י דהרמב"ם פוסק כהרי"ף והרא"ש דאסור

וכתב שכ"ל כדברי רבינו יהודה ואע"פ שבתשובות כלל כ"ז כתוב מעשה שאירע לא"א שמת לו ילד בשבת ולמו"ש לא הבדיל וביום ראשון לאחר שקברו המת הבדיל כיון שעדיין הוא זמן הבדלה למי שלא הבדיל בלילה עכ"ל צריך לומר שבשעה שמת לו אותו ילד עדיין לא הכריע כרבי יהודה והיה נוהג כדברי הר"מ רבו ואחר זמן הכריע כדברי ר' יהודה ולפיכך פסק רבינו כדבריו בפסקים שהם אחרונים וכן כתב בתשובות ה"ר יהודה בנו כתוב ששאלוהו על זה שדברי הרא"ש בתשובה סותרים למה שכתב בפסקי' והשיב כשאני רואה פסקיו עם תשובותיו סותרין הריני הולך אחר הפסקים שהם אחרונים וכ"כ עוד מדברי רבינו בטור ח"מ סוף סימן ע"ב: והמרדכי בסוף מ"ק כתב דברי הר"מ וכתב שאוכל בליל מ"ש בלא הבדלה ולמחר אחר שיקבר המת מבדיל וכ"כ הגהות בפ"ד וכן הלכה כתב הכלבו האונן הולך לבית הכנסת בין בחול בין בשבת והצבור מתפללין כדרכן ואין מונעין שום דבר מן התפלה על כך ואיני יודע למה יצא בחול לב"ה כיון שאינו מתפלל (ב):

כתב רבי יצחק כשנפטרה אמי מורתי הודיעו הדבר לר"ת אחיה וכו' התוס' והר"י והרא"ש ז"ל בפ' מי שמתו כתבו מעשה זה וחזר הרא"ש לכתבו בפ' אלו מגלחין ומסיימים במעשה זה שאמר ר"י איני יודע אם היה רבינו מיקל בכך אם היה דר עמה בעיר:

וכתב א"א הרא"ש ז"ל וסברא חלושה וקלושה היא זו וכו' בפרק אלו מגלחין כ"כ כתב בהג"א פרק אלו מגלחין בשם א"ז משמע בירושלמי שהתלמידים מטמאין לרבן וכהן להם שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין כל היום מיהו לעיל פי' דלאחר הקבורה שרי לאכול בשר ולשתות יין עכ"ל ולפי דבריו לא מיחה בעוד שהרב מוטל לפניהם אסורים לאכול בשר ולשתות יין: מקום שנהגו שם שכתפים מיוחדים להוציא המת וכו' ירושלמי בפ' מי שמתו נמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כמי שנמסר לרבים וכתב הרמב"ן פירוש נמסר לרבים ולכתפים שהיו חבורות בעיר מזומנים על הקבורה וכשהשלים האבל צורכי הוצאתו מוסרין אותו לאותן חבורות על מנת שיוציאוהו לבית הקברות כשירצו ומשעה שנמסר להם המת אינו מוטל על האבל אלא על אותן הכתפים הלכך אוכל בבית אחר ואוכל בשר ושותה יין מעתה אף ע"פ שהמת בבית וכתבו הגהות מיימון פ"ד מספקא לן אם הולך הוא עם המת בספינה או בעגלה אי דמי לנמסר לכתפים אי לא (ג):

כתב סמ"ק משנקבר המת אפי' נקבר ביום המיתה נהגו העם לבטל האנינות אף ע"פ שלקדשים אינו בטל כל היום: ומ"ש רבינו ומתוך כך הורה ר"י על מי שהוא תפוס ומת בתפיסה כו' כ"כ הרא"ש והמרדכי בפ' אלו מגלחין וז"ל הורה ר"י על יהודי אחד שתפסו המושל ומת בתפיסה ולא נתנו המושל לקבור דאין אנינות חלה על הקרובים דלא קרינן ביה מי שמתו מוטל לפניו כיון שאין עליהן לקוברו ומ"מ לא נדחהו לנתיאש לקברו שיחול עליהם אבלות מעתה כמו בהרוגי ביתר (גיטין נז.) דהתם נתיאשו מלקוברו בבית המלכות וכן בדביתהו דר"א ב"ר שמעון (בב"מ פד:) כיון שלא היה עומד לקבור חלה עליו אבילות דסתימת הארון הוי כמו סתימת גולל אבל בנדון זה לא נתיאשו לגמרי לקוברו והיו מקוים בישועת השם שיעירה מתרום רוח המושל לתתו לקבורה בדמים מועטים הלכך אבילות לא חלה על הקרובים ואוננים לא הוו כיון דאין יכולים להתעסק בקבורתו ודמיא להא דאמרינן בירושלמי דמת שמפנין אותו מקבר לקבר שהיה בדעתו מתחלה לפנותו דאין מונין לו משיסתם הגולל הראשון אלא משיסתם הגולל השני ומסתמא כשנקבר בקבר הראשון פסקה האנינות וגם כשקרובי המת הם בבית האסורים אין עליהם דין אנינות כיון שאין יכולים להתעסק בקבורתו ואמרינן נמי בירושלמי מי שנמסר לרבים או לכתפים אוכל בשר ושותה יין ומשמע ודאי דמיירי בשלא יצא מפתח הבית ואפילו לא חל עליו אבלות ואפ"ה פסקה ממנו אנינות כיון שנמסר לרבים ואין מוטל עליו לקוברו וכ"ש מי שהוא בבית האסורים שאין עליו דין אנינות כלל עכ"ל וגם הרמב"ן בת"ה כתב הוראה זו דר"י והחילוק שחילק בין אותו מעשה להרוגי ביתר אין הטעם מבואר בדברי הרא"ש והמרדכי אבל מדברי הרמב"ן הוא מתבאר שכתב שבאותו מעשה לא נתנו המושל לקברו לפי שהיה רוצה עליו ממון הרבה יותר ממה שהיד משגת ואפי' היה ספק בידם לעשות אסור לפדותו בכל אותו ממון מפני תיקון העולם דכיון דבממון תלוי הדבר ואיפשר שאח"כ יתפייס בדמים מועטים ומפני כך לא חל עליהם אבלות אבל הרוגי ביתר שהיתה גזרת מלכות עליהם מחמת שנאה ולא מחמת ממון לא היתה עשויה לבטל ומפני כך חל עליהם אבלות מיד וגם ה"ר יונה כתב הוראת ר"י בר"פ מי שמתו וכתב דטעמו דר"י דלא חל עליהם אנינות משום דכיון שאינם טרודים בענין קבורה לא חיישינן שיתעצל בכבודו ובעסקו ואף ע"פ שלא נתייאשו מלבקש להתפשר עם השלטון בכל יום אפ"ה אין זה נקרא טרדא ואיידים במצות (ד): ומ"ש וכן מי שנהרג בדרך או גררו חיה או שטפו נהר וכו' אין על הקרובים לא דין אנינות ולא דין אבלות ומונים לו ז' ול' מיום שנתייאשו מלקוברו ופירש מלבקשו והכי תניא באבל רבתי (פ"ב) מי שנפל ליס או שטפו נהר או שאכלתו חיה אין מונעין מהם כל דבר מאימתי מונין להם משנתייאשו מלבקשו: ומ"ש שאין על הקרובים דין אנינות כן משמע מדברי הרא"ש שם גבי מעשה שאירע במגנצ"א: כתב הרמב"ם שכל זמן שלא נקבר המת אינו אסור בכל הדברים שאבל אסור בהן כ"כ בפ' א' וכתב שמטעם זה רחץ דוד וסך כשמת הילד טרס שנקבר: וכ"כ הרי"ץ גיאת שאונן מותר בין מיטה לקבורה בתכבוסת וכולי כ"כ הרמב"ן בשמו בספר ת"ה והביא ראיה מפ"ק דכתובות (ד:) והרמב"ן דחה ראייתו וכתב על דבריו דודאי דברי שגגה הן דהא ת"ק אסר בתשמיש המטה אפי' בשבת

אלמא

דרכי משה

בשר ולשתות יין בשבת: (ב) ולי נראה דאינו קשה על הכלבו כי ס"ל דאינו חייב לברך או להתפלל אבל אם רוצה רשאי וכמו שפסק רש"י והרמב"ם וע"כ כתב דאונן הולך לב"ה ואע"פ שאינו חייב מ"מ נוהגין שהולך אף בחול כנ"ל לתרץ דברי הכלבו אבל אין נוהגין כדבריו: (ג) ועיין בדברי רבינו יונה שכתב בסמוך: (ד) כתב עוד שם נושאין המת מעיר לעיר אם מקום קרוב הוא דיינינן לו כאילו מת מוטל לפניהם אבל אם נושאין לעיר אחרת רחוקה כגון מהלך שני ימים מותר עד שיביאו לעיר קבורתו:

לא

דרישה

בצורכי ציבור וכיוצא בו בזמן התפילה שפטור מלהתפלל וכמ"ש רבינו בח"מ ס"ס קל"ג ע"ש ומתוך שעסק עבר זמן אותה תפילה שגם כן א"ל לשלומה בזמן תפילה שאחריה להתפלל שתים אחד לתשלומין כיון שגם כן בזמן שעסק היה פטור מתפילה כמו באבילות והכא דמה לי פטור מכח אונס דאבילות או עסק מצוה ולדעתי כ"ש הוא דהא בשעת עסקו בצרכי ציבור גם כן עבד עבודת הש"י ומה יתרון לבעליו כ"א ראות עיניו וק"ל: [ד] שצריך להבדיל וקי"ל כו' ושמעתי שיש גדולים שאומרים לאחר להבדיל לפניו ושותין ובזה נפטר האבל ולא יתכן בעיני אלא יבדיל אחר שנקבר שמעות הר"ם מ"ו. [ה] ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל כ"פ בפסקיו אבל בתשובה (כלל י"ו) כתב שהבדיל באותו מעשה שמת לו מת בשבת שעדיין לא הכריע דהלכה כר"י וכל מקום שפסקיו נגד התשובות הולכין אחרי הפסקים שהם דבריו האחרונים לכן כתב רבינו ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל (עיין בח"מ ס"ס ע"ב ובב"י שם עכ"ה) אבל ב"י פסק כמהר"ס שצריך להבדיל: [ו] כתב הרמב"ם כל זמן שלא נקבר המת אינו אסור בכל הדברים כו' וכתב שמטעם

זה

פרישה

(יב) שצריך להבדיל דקי"ל מי שלא הבדיל במ"ש כו' בא"ח סימן רצ"ט שכן דעת התוספות ור"ע שמבדיל עד סוף יום ג' ומ"ש כל השבת כולה ר"ל כל הימים השייכין לשבת זה דהיינו עד סוף יום ג' וכמ"ש לעיל בסימן ר"ן ובא"ע סימן קמ"ד ואף על גב דתפלה אמרינן דאין לו להתפלל שחרית שתים היינו משום דהתם עבר זמנה אבל הבדלה עד יום ג' נחשב הכל זמנה: (דשוב אינו מוטל כו' כנ"ל עכ"ס): (יג) שלא חל האנינות על הקרובים כו' כיון שאינן טרודין בענין קבורה ואף על פי שלא נתיאשו מלבקש להתפשר עם השלטון בכל יום אין זה נקרא טרדא לקיים עליו שיתעצלו בכבודו רבי יונה: (יד) מבל מקום לא חל עליהם אבילות כו' שעכב הקבורה מחמת ממון שאסור לפדותו מפני תיקון עולם ואפשר שיתפייס בדמים מועטים אבל הרוגי ביתר גזירת מלכות היה מחמת שנאה ולא מחמת ממון ולא עשויה לבטל לכך חל עליהן אבילות מיד רמב"ן: (טו) מיום שנתייאשו מלקוברו פירוש מלבקשו. (טז) אינו אסור בכל הדברים שאבל אסור בהן וכתב שמטעם זה רחץ דוד וסך כשמת הילד טרס שנקבר ועיין בדרישה:

דלג"ש

אסור בין מיתה לקבורה בתכבוסת ובתספורת וברחיצה ותשמיש המטה ובשאר גזירת שבעה וכתב הרמב"ן שנגה היה מה שהתירו בתשמיש המטה (יז) דכולי עלמא בחול אסור בו וכן קצת דיני אבילות נוהגין בו כגון רחיצה וסיכה (יח) ק"ו מאכילת בשר ושתיית יין וא"צ לומר בשמחה ובתספורת (יט) ואסור בהנחת תפילין ואסור בשאלת שלום שאף אחרים אסורין כשהמת בעיר ובמלאכה נמי (כ) אי במלאכת עצמו אף אחרים אסורין וכבר אמרו שאסור לישב אפי' ע"ג מטה כפויה אלא ע"ג קרקע צריך לישב ולא אמרו אלא שאינו חולץ מנעל וסנדל ואינו חייב בעטיפת ראש ובכפיית המטה והקילו באלו מפני שהוא טרוד בעסקי המת ומוטל עליו לקוברו ולילך מעיר לעיר ואם באת להחמיר עליו בחליצת מנעל וסנדל ועטיפת הראש אף עסקי המת נפסדים בכך לפיכך לא החמירו עליו באלו אע"פ שמותר לאכול בשר ולשתות יין משנמסר לכתפים (כא) היינו משום שאינו מוטל עליו לקוברו אבל בעדונין ובשמחה אסור וכ"כ הר"ר פרץ שאסור בכל מה שנוהג באבל חוץ מנעילת הסנדל ומדברי בעל התוספות יראה שאינו אסור אלא בבשר ויין ותשמיש המטה אבל בשאר כל דיני אבלות מותר [ז] המשמר המת אפילו שאינו מתו פטור מק"ש ותפילין ומכל מצות האמורות בתורה היו שנים זה משמר וזה קורא :

שמב מי שהכין כל צרכי חופתו שאפה פתו וטבח טבחו ומזג יינו (א) ומת אביו של החתן או אמה של הכלה שאין להם מי שיטריח בשבילם לפעם אחרת וגם הוא בענין שאם ידחה החופה (ב) יפסיד מה שהכין כגון שאינו נמכר (ג) מכניס את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש (ד) [א] וכיון שחלה עליו החופה הויא ליה לדידיה כרגל ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות וכל ז' ימי המשתה שהן לו כרגל נוהג בהן דברים שבצנעת (ה) ואסור בתשמיש המטה הילכך כל שבעת ימי המשתה (ו) ושבעת ימי האבל (ז) [ב] הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים וכתב הראב"ד דתרוייהו דוקא שיהו אנשים ישנים עם החתן ונשים עם הכלה [ג] ודוקא בלילה אבל ביום מותר להתיחד עמה כמו עם שאר נשים ואינו אסור אלא בתשמיש המטה אבל במיני פרישות במזיגת הכוס והצעת המטה ורחיצת פניו ידיו ורגליו מותר (ח) ולא עוד אלא אפי' בחבוק ונישוק וכיוצא בו מותר וא"א הרא"ש ז"ל כתב הרבה הפליג החכם להחמיר בלילה (ט) להצריך שתי משמרות והפליג

אלמא בחול ליתא דינא ולית דיינא דאסור ותמה על עצמך בבשר ויין אסרוהו ק"ו בתשמיש המטה שאפי' קל שבקלים אינו עושה כן וכ"ד רבינו הגדול ז"ל עכ"ל והמרדכי כתב במ"ק דבפ"ק דכתובות משמע דאונן מותר בתשמיש המטה ויש מחמירין וכן עמא דבר עכ"ל והכי נקיטינן להחמיר : ומ"ש וכן קצת דיני אבלות נוהגים בו כגון רחיצה וסיכה וכו' עד אבל בעדונין ושמחה אסור כ"ז בת"ה קרוב לסוף : ומ"ש כבר אמרו שאסור לישב אפי' ע"ג מטה כפויה אלא ע"ג קרקע צריך לישב הוא מדתניא באבל רבתי (פ"א) כל זמן שמתו מוטל לפניו אינו ישן לא ע"ג מטה זקופה ולא ע"ג מטה כפויה ופי' הוא ז"ל אלא ישן ע"ג קרקעו וכדאמרינן אינו מסב עכ"ל : ומ"ש שאינו חולץ מנעל וסנדל כ"כ הגה"מ בפ"ד בשם סמ"ק וכתב דמטעם זה מותר לצאת מפתח ביתו כי צריך לחזור אחר צרכי המת :

המשמר את המת אפילו שאינו מתו פטור מק"ש וכו' ברייתא פרק מי שמתו (יח.) :

שמב מי שהכין כל צרכי חופתו וכולי ברייתא בריש כתובות (ג:) ופרש"י מכניסין את המת לחדר שלא יקברוהו דא"כ חלה אבלות על האבל בסתימת הגולל ושוב לא יוכל לכנוס עד שיעבור' האבל ופורש ויקברו את המת מיד דכיון דחלה עליה חופה הויא לגביה כרגל ולא אתיא אבלות ודחיא :

ומ"ש ונוהג ז' ימי המשתה ואח"כ נוהג ז' ימי אבלות שם בברייתא' וכתב הר"ן דלדברי הגאון דיום מיתה וקבורה חייב באבלות מדאורייתא טעמא דהכא ימי משתה ברישא הוי משום דב"ד מתנים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה ולפ"ז אינו ראוי להתעסק בדברים של שמחה כל אותו היום אלא שאינו חייב לעשות מעשה של אבלות והיינו שב ואל תעשה עכ"ל . ואמרינן בגמ' דדוקא נקט אביו של חתן או אמה של כלה דאבי החתן הוא הטורח בצרכי סעודה ואמה של כלה היא המכינה תכשיטין ואם לא יכנוס עכשיו שוב אין מכין להם ומפני כך התירו להכניס את המת לחדר והחתן והכלה לחופה אבל מת אבי הכלה ואם החתן לא וכתב הר"ן ואמה של כלה וכגון דליכא תמרוקי נשים וקשוטין שאין מתקיימים דאי לא באותם שהכינה לה תכשא לאחר ז' ימי אבלות ולא צריכה לה למיטרח עליה : ומ"ש וכל ז' ימי המשתה שהן לו כרגל נוהג בהם דברים שבצנעא ואסור בתשמיש המטה שם : ומ"ש הילכך כל ז' ימי המשתה וז' ימי האבל הוא ישן בין האנשים וכו' שם בברייתא : וכתב הראב"ד דתרוייהו דוקא וכו' וא"א הרא"ש ז"ל כתב הרבה הפליג החכם להחמיר בלילה וכו' בס' א"ח והרמב"ן בת"ה הביא דברי הראב"ד וכתב עליהם כבר הורה זקן ולענין הלכה כיון שהרמב"ן הודה לו הכי נקיטינן וכתבו הגהות מיימון בפי"א אהא דאמרינן הוא ישן בין האנשים וכו'

דאסור דליתא אלא דפוסק כהר"ר יוסף הלוי רבו דלת"ק רשות הוא כמ"ש הר"ר יונה משמו וע"ש והכי משמע נמי ממ"ש הרי"ף בפרק אלו מגלחין כהלכתא לשם היא דת"ר מי שמתו מוטל לפניו וכו' עד א"ר יוחנן תשמיש המטה איכא בינייהו כתב וי"ל דת"ק סבר חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מתשמיש המטה ור"ג סבר חייב נמי בתשמיש המט' וקי"ל כת"ק עכ"ל אלמא דס"ל דהך רשות לחובה קמיפלגי אלא דהר' יונה כתב פ"ש הרי"ף דאוסר בתשמיש המטה כת"ק וכ"כ הרמב"ן בספר ת"ה אבל לא משמע הכי מלשונו שהבאתי · ודו"ק : ועיין במ"ש לעיל סעיף ב' : ומ"ש ואע"פ שמותר לאכול בשר ולשתות יין משנמסר לכתפים והיינו משום שאינו מוטל עליו לקוברו כצ"ל והיינו בוא"ו והכי פי' ואע"פ שמותר וכו' והיינו משום וכו' דאלמא כל זמן שלא נקבר אינו אסור באבלות דאי הוה אסור לא הו"ל להתירו לשמוח בבשר ויין דאע"פ שאינו מוטל עליו לקוברו והטל ממנו שאר אנינות מ"מ לא הו"ל לשמוח ומשני וקאמר אבל מ"מ בעדונין אסור כצ"ל מ"מ כלומר הא דשרי בבשר ויין כשנמסר לכתפים אינו חשוב שמחה כי לא התירו לו אלא לפי שאין שם אנינות כיון שנמסר לכתפים אבל לשמוח ולהתעדן בבשר ויין לא התירו לו :

שמב מי שהכין כל צרכי חופתו וכולי ברייתא בריש כתובות ודוקא שהכין כל צרכי חופתו אבל אם לא הכין הכל כגון שאפה פתו וטבח טבחו ולא מזג יינו או איפכא דהשתא בע"כ צריך הוא להשתדל להכין לו יין ידחה החופה וישתדל לו להכין לפעם אחרת גם הפת והבשר וכן צריך לפרש דהכינו כל התכשיטין להכלה מה שצריך לחופה דאם לא הכינו כל התכשיטין ומתה אמה של הכלה תדחה החופה מטעמא דאמרן : ומ"ש וכיון שחלה עליו החופה הו"ל לדידיה כרגל וכו' כתב הרמב"ן בספר ת"ה [דף כ"ד ע"ג] ותנא הא מילתא דאמור רבנן חופה כרגל כדתניא וביום הראות בו יש יום שאתה רואה ויש יום שאין אתה רואה מכאן אמרו חתן שנראה בו נגע נותנין לו כל שבעת ימי המשתה לו ולאצטליתו ולכסותו וכן ברגל נותנין לו כל ימי הרגל עד כאן לשונו :

ומ"ש וכל ז' ימי המשתה שהן לו כרגל נוהג בהן דברים שבצנעא ואסור בתשמיש המטה הילכך כל ז' ימי המשתה וז' ימי אבלות הוא ישן בין האנשים וכו' שם בברייתא ואע"ג דבאשתו נדה איכא דבעל לא חיישינן להרגל וא"צ שימור וכן באבלות דעלמא לא חיישינן קאמר בגמרא דהכא חיישינן טפי דאבילות דהכא קילא ליה משום דנוהג ז' ימי משתה ואחר כך ז' ימי אבלות אבל קשה למה צריך שימור בז' ימי המשתה. תיפוק ליה משום דם בתולים דאסורה לו כנדה ותמיר ליה וי"ל דאה"נ דאם היתה בתולה א"צ שימור אלא הכא מיירי כשהיא בעולה ועי"ל דצריך שימור משום אבלות היכא דיש לו אשה אחרת :

וכתב הראב"ד דתרוייהו דוקא וכו' טעמא דבחדא ודאי איכא למיחש שמא ילך הוא אצלה או היא תלך אצלו וכיון דלא הצריכו שימור אלא בשינה שמא בלילה אלמא דביום א"צ שימור ומותר להתייחד עמה כמו עם שאר נשים שלו בשעת אבלות ואע"ג דאבלות זו קילא ליה לא חיישינן לכרגל דבר ביום כיון דבלאו הכי אסור לשמש ביום :

ומ"ש

פרישה

(יז) דב"ע בחול אסור פי' אע"ג שהרמב"ם אוסר אף בשבת מ"מ כתב אע"פ שיש חולקי' ע"ז (הסב"ג פלג. אמ"ק ומתיר בשבת עיין בב"י עכ"ה) אבל בחול כ"ע מודו אבל העיקר כדלעיל דאף בשבת אסור וקי"ל מ"ז : (יח) ק"ו מאכילת בשר ושתיית יין פי' שיש בהן מיי טעם אע"כ אסור בהם : (יט) ואסור בהנחת תפילין פי' דהרמב"ם כתב שאינו אסור בכל הדברים שאבל אסור בהן והא ודאי אינו דהא ודאי אסור בהנחת תפילין : (כ) אי במלאכת עצמו אף אחרים אסורים פי' אסורים להתעסק במלאכתו כהאי אפילו יש מבורתא ואם אין מבורתא אפילו כל העולם במלאכתן אסור כמ"ש לקמן סימן שמ"ג ושפ"ח : (כא) היינו משום שאינו מוטל עליו לקברו אבל מ"מ בעידונים כו' כצ"ל ופי' אלמא כל זמן שלא נקבר אינו אסור באבילות דאי הוה אסור לא הו"ל למשרי לשמוח בבשר ויין אף אי אינו מוטל עליו לקברו ובטל ממנו שאר אנינות מ"מ לא הו"ל לשמוח ומשני אבל מ"מ אסור בשמחה . ובשר ויין לאו מינים משובין שמחה ולא אסרוהו אלא משום אנינות וכאשר הגהתי מצאתי בספרו ת"ה · ולענ"ד דה"ק אע"פ שמותר כו' ולעיל לא אסר רחיצה וסיכה אלא מכח ק"ו מאכילת בשר אבל מ"מ י"ל כשנמסר לכתפי' שמותר באכילת בשר יהא מותר ג"כ ברחיצה וסיכה לכך קאמר דמ"מ בעידונים אסור והאי נמי רחיצה וסיכה עידון הוא ואסור ומ"ל ימאם דיו ולא נחמיר ברחיצה וסיכה יותר מבבשר ויין די"ל הואיל שהתחיל האיסור מכח ק"ו שוב אין לו היתר הואיל שאמר הקבורה הם אסור שוב נראה כהוכא ועלולא שיהיו אסור טעם אחד ואח"כ יהיו מותר ויחזרו אח"כ להיות אסור :

סי' שמב (א) ומת אביו של חתן כו' פי' אב החתן רגיל להכין צרכי סעודה ולא אמו ואם הכלה מכינה תמרוקי' הנשים והתכשיטים ולא אביה גמ' : (ב) יפסיד מה שהכין כגון שאינו נמכר וגם אינו מתקיים בעינו אם ישהה אותו : (ג) מכניס את המת לחדר דאם יקברוהו יחול עליו אבילות בסתימת הגולל ושוב לא יכול לכנוס לחופה עד שיעבור האבילות ומיד אחר כשבילם יקברוהו לכך פירש שדברים שבצנעה נוהג רש"י ואפילו למ"ד אבילות יום הראשון (יום מיתה וקבורה) דאורייתא אדמונו רבנן בשב ואל תעשה (ולפ"ז אין ראוי להתעסק בדברים של שמחה כל אותו היום אלא שאינו חייב לעשות מעשה של אבילות והיינו שב ואל תעשה עכ"ה) ר"ן : (ד) וכיון שחלה החופה הו"ל לדידיה כרגל כו' עיין בדרישה : (ה) ואסור בתשמיש המטה פי' אפי' לדידהו שהם בועלין אחר בעילת מצוה ומש"ה מותר בחבוק ונשוק והא דכתב ואסור בתשמיש המטה אע"ג דהוא בכלל דברים שבצנעה משום דבעו למכתב עליו הלכך כל שבעת ימי המשתה כו' ומש"ה פרטיה ועל סימן ת' שכתב שם בגלל דברים שבצנעה מ"מ ורחיצה ונעילת הסנדל : (ו) וז' ימי האבל הוא ישן כו' וכיון דהקילו בו לדמות האבילות כו' הראשונים ששהו שמא יקל לומר שהדבר לגמרי אף לבנין בעילה לכן השמירה להלכינו שמירה גמרא בפ"ק דכתובות וע"ש דלכאורה יש לחלק בין אבילות דרבנן דקיל בעיניו ובין מ"ת ומה' דאורייתא דמקילין ביה לעיל סי' קנ"ב לאסר ביחוד דאשובה ע"ש : (ז) והוא ישן בין האנשים כו' עיין בדרישה : (ח) ולא עוד אלא אפי' חיבוק ונישוק וכיוצא בו מותר כו' גם הרא"ש לא פליג אלא דצריך שמירה גם ביום אבל מודה דבשאר פרישות א"צ הרחקה וכמ"ש רבינו בסמוך בסמוך וה"ה הא כתב רבינו לעיל בסימן קצ"ב אליבא דר"א דנשים הוא לאסר שבעל אפי' לא ראתה דם צריך לפרוש בכל פרישות כדין נדה ומפשר דהכא לא מיירי מדין דם בתולים אלא מדין הרחקה מכח אבילות ומיירי מאלמנה דליכא למיחש בה לדם כ"מ איסור תשמיש מכח אבילות ודו"ק : (ט) להצריך ב' משמרות פי' ובכל משמר צ"ל ב' שמא האחד יישן ונמצא לבדו או ישן בלילה

דרישה

זה רמז דוד וסן כשמת היה טרם שנקבר והרמב"ן ואסר רחיצה אין לו סתירה מדוד ד"ל דהרמב"ן לטעמיה אזיל דכתב רבינו לקמן בשמו בסימן שפ"ה ולאסר שנקבר שמת בשעת סעודת הבראה היו נוהגין שמרחיצין את האבל להעביר ממנו הזוהמא וסבר הרמב"ן דהרחיצה של דוד היה אחר קבורה בשעת הבראה והרמב"ם אפשר לומר שהוא לא סבר מנהג זה ולכן פוגם מדוד דהרחיצה מותר קודם קבורה וק"ל (וי"מ משום דאותו הילד אפשר דלא הוי בר קיימא דהא מת תוך ל' כמ"ש במקרא דהמושל ומבואר לעיל סימן ש"ם דבל דלא קים ליה שכלו חדשיו אין אבלות נוהג בו וי"מ מדמלינו דשמיש המטה דאסור גלמד מדוד כמ"ש ל' סימן שפ"ג ש"מ דנהג אבילות עכ"ה) א"נ אפשר דס"ל דמלך דבעינן שיהא מהודר כדכתיב מלך ביפיו תחזינה עיניך לא גזרו חכמים עליו רחיצה וסיכה וכמ"ש בסימן שפ"ה וה שהתירו למלך כו' ימי אבלו גיחון ותספורת אף שכבר קברו המת ובכה"ג אסור אפי' ברגל משום אבילות לשאר אנשים משום דמלך דומה למלך : (שאינו חולץ מנעל סנדל כו' ומטעם זה מותר לצאת מפתח ביתו כי צריך לחזור אחר צרכי המת הג"מ פ"ד עכ"ה) : [ו] המשמר את המת אפילו אינו מתו כו' כתב רמב"ם כשם עוסקים והשומרים ההולכים הקרובים לפני ב"ה ומתפללים מאגודת מ"ו :

סי' שמב [א] וכיון שחלה עליו החופה הו"ל לדידיה כרגל כו' לפי מ"ש לקמן בסימן שפ"ה ובמ"ע סימן ס"ה ובהשמטי רקייה חל' הגמרא והמרדכי ובעוד הפוסקים דמה שמכם ן דאם הכלה במרית מקרי חופה ע"ש · כ"ל ג"כ לסמוך אזה דאם יפרע הלילה אבילות לחתן או כלה אחר ביאתו דאם הכלה דס"ל לפסוק ז' ימי המשתה אלא קוברין המת מיד ונדמו ז' ימי אבילות עד אחר ז' ימי המשתה כדין אי מת אביו של החתן כו' שכתב רבינו כאן ודו"ק ואפשר לחלק ולומר דדוקא בימיהן דהיו מקדשין מתחילה בשעת שיוכין מש"ה מתחיל הסוכה במרית דשייך יחוד אחר שכבר נתפרסה משא"כ בזמנינו מיהו נראה דגם בימי המרדכי לא היו מקדשין כ"א בשעת החופה בזמנינו ואפ"ה קרא חופה משעת כיסוי הכלה : [ב] והוא ישן בין האנשים כו' וכן המשרי' הביא דבריו בפ"ק דכתובות וא"כ מרבה שומרים צריכין והסמ"ג והמרדכי כתב דסגי באחד . והמנהג לייחד אחד עם החתן ואחד עם הכלה . וב"י הביא ס"מ שכתבו בשם הרמב"ן מיעוט אנשים ב' מיעוט נשים ב' : [ג] ודוקא בלילה אבל ביום כו' וכ"פ ב"י

והפליג להקל ביום להתיר יחוד חיבוק ונישוק ואיפכא מסתבר' [ד] כי א למראית העין היצר מתגבר הלכך יחוד אסור ביום כמו בלילה אבל במיני פרישות א"צ להרחיק וא"צ שתי משמרות (י) אלא הוא בין האנשים או היא בין הנשים וכתב הרמב"ן מנין ל' אינו מונה אלא משבעת ימי האבלות ואילך ואינו דומה לקובר מתו ברגל שהרגל עולה לו למנין ל' אע"פ שאינו מונה ז' אלא לאחר הרגל (יא) דהתם נוהג מצות ל' ברגל (יב) אבל הכא כל שבעת ימי החופה מותרין בגיהוץ ותספורת הילכך לא סלקי כלל (יג) וכ"כ א"א ז"ל והיכא שאין לו פסידא שיכול למכור מה שהכין או אפי' אית ליה פסידא (יד) ומת אמו של חתן או אביה של כלה או אחד משאר הקרובים שנשאר להם מי שיכין להם לפעם אחרת לא התירו להוות האבלות וכתב בעל הלכות שמכנים המת לחדר ואת החתן והכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי אבלות ואח"כ ז' ימי המשתה וכ"כ הרי"ץ גיאת ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל אלא קובר אותו מיד ונוהג ז' ימי האבלות ודוחה חופתו עד שיעברו כל ל' יום אם לא שיש לו בנים קטנים או לא קיים פריה ורביה כאשר יתבאר והרמב"ן כתב שאין מאחרין החופה ל' יום (טו) כיון דטריח ליה וקאי עליה מילתא:

שמג

מת בעיר כל בני העיר אסורין במלאכה ואם יש חבורות בעיר שכל א' מתעסק במתים ביומה כל א' מותרת ביום שאינו יומה בד"א שלא בשעת הוצאתו אבל בשעת הוצאתו הכל בטלים כדלקמן כתב הרי"ץ גיאת בהלכות מוקי לה (א) דוקא במת מצוה שאין לו קוברין ולא נהירא אלא בכל מת איירי א (ב) רב המנונא אקלע למתא שמע קול שיפורא דשכבא וחזי להנך אנשי דעבדי עבידתא אמר בשמתא להוי הנך אנשים לאו שכבא איכא במתא אמרו ליה חבורתא איכא כדפרישית וכתב הרמב"ן (ג) מכאן אני שומע כל הרואה מת ואינו מלוהו (ד) עד שיהא לו כל צרכו בר נדוי הוא [ה] אין שואלין שלום זה לזה והמת בעיר

ומ"ש להתיר חבוק ונשוק נראה דאזיל לטעמו דלגבי סמוך לווסתה התיר ג"כ בכל הקריבות משום שאין שם אלא חששא של דבריהם דווסתות דרבנן ולכן אין לאסור אלא תשמיש אבל חבוק ונשוק שרי כדכתב בית יוסף בשם הראב"ד לעיל בסימן קפ"ד ס"י וה"נ הכא לא אסרו משום אבלות דרבנן אלא תשמיש אבל חבוק ונשוק וכיוצא בו מותר ומה שהרא"ש השיג עליו מסברתו בלא ראיה אינה השגה ועוד דמ"ש ואיפכא מסתברא כי למראית העין היצר מתגבר תימה הלא ביה"כ לא הכריעו כסברא זו אלא איפכא הכריעו בירושלמי כדתנן בפרק מקום שנהגו מקום שנהגו להדליק נר בליל יה"כ מדליקין ובמקום שנהגו שלא להדליק אין מדליקין ותנא שניהם לא נתכוונו אלא לדבר אחד פי' להפריש מתשמיש האומר להדליק שאסור לשמש מטתו לאור הנר והאומר שלא להדליק מפני שרואה אותה ומתאוה לה ובירושלמי גרסינן מקום שנהגו להדליק משובח ממקום שנהגו שלא להדליק א"ר ירמיה תדע שכן הוא שהרי החיה נגוע הוא ואינו משמש לאור הנר וכל זה מביאו ב"י בא"ח סימן תר"י שמעינן דסברת הראב"ד עיקר גם הרמב"ם הודה לו והכי נקטינן מיהו עכשיו נוהגין לייחד אחד עם החתן ואחד עם הכלה ואין מצריכין ב' אנשים וב' נשים כמ"ש בהגהת מיי' ומביאו ב"י גם לא כסמ"ג והמרדכי דמקילין דסגי באחד אלא צריך ב' מיהו אם מייחדים עמהם קטן וקטנה צריך שיהיו יודעין טעם ביאה ושאינה מוסרת עצמה לביאה כמו שמבואר בא"ע סימן כ"ב : וכתב הרמב"ן מנין ל' אינו מונה וכו' כ"כ בספר ת"ה [דף כ"ד ע"ג] וכתב הטעם דבשבעת ימי חופה מותר בגיהוץ ובתספורת משום מלך ביופיו תחזינה עיניך ויש להקשות להר"ן שכתב ברפ"ק דכתובות דאף ע"ג דלגאון יום מיתה וקבורה מחייב באבלות דאורייתא וז' ימי המשתה מדרבנן היא ב"ד מתנים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה ועל כן כל אותו היום אין לו להתעסק בשמחה אלא שאינו חייב לעשות מעשה אבלות והיינו שב ואל תעשה עכ"ל ומביאו ב"י והרי להרמב"ן גיהוץ ותספורת מעשה של שמחה היא ועוקר דבר מן התורה במעשה ואין לומר דלהרמב"ן אין שום אבלות דאורייתא אפי' ביום א' שהרי הוא ז"ל הסכים לדעת הגאון כמ"ש רבינו לקמן בסימן שצ"ח ע"ש ועוד תימה לדעת הרמב"ן שמתיר גיהוץ ותספורת והלא אם אין בגדיו מגוהצין וכן אם אינו מספר שער ראשו וזקנו דברים שבצנעא הוא דאינו מפורסם שמשום אבל הוא דשמא לפי שאין בגדים מגוהצין ואין הספר מזומן לספר אותו ע"כ נראה לאסור גיהוץ ותספורת כמו תשמיש המטה דכולן דברים שבצנעא נינהו אלא מיהו דינו של הרמב"ן אמת דאינו דומה לקובר מתו ברגל דעשה דרבים היא דכתיב ושמחת בחגיך ואעפ"כ נוהג דברים שבצנעא הלכך עולין לו ימי הרגל למנין ל' אבל הכא איפכא הוא הרגל הוא שלו בלבד לנהוג בו ז' ימי המשתה הלכך אע"פ שנוהג דברים שבצינעא אין עולה לו למנין ל' : **והיכא** שאין לו פסידא וכו' ואע"ג דגם ממ"ש האלפסי רפ"ק דכתובות משמע דס"ל כבה"ג ורי"ץ גיאת כדכתב הרא"ש והר"ן מ"מ כיון שלא כתב כן הרי"ף בפירוש לא הביא רבינו דבריו אלא דברי בה"ג ורי"ץ גיאת שכתבו כך בפי' ולענין הלכה כיון דהרמב"ן והרמב"ם כתבו כהרא"ש הכי נקטינן שלא לעשות החופה עד שיקברוהו תחלה וינהוג שבעת ימי אבלות ואחר כך יעשה החופה ולפע"ד אפשר לפרש כך גם דברי הרי"ף שהרי גם הרמב"ם כתב בפי"א כלשון הרי"ף דנוהג שבעת ימי אבלות מתחלה ואח"כ כתב דעושין החופה אחר ז' ימי אבלות ע"ש אלא מיהו לא קי"ל כהרא"ש שדוחין חופתו עד אחר ל' אלא כמ"ש הרמב"ן שאין מאחרין החופה ל' יום כיון דטריח ליה וקאי עליה מילתא ובמקצת ספרי רבינו כתוב הרמב"ם וטעות הוא דלשון זה כתבו הרמב"ן בספר ת"ה [דף כ"ד ריש ע"ג] אכן גם הרמב"ם הסכים לזה כמפורש כמ"ש סוף פ' י"א : **שמג מת** בעיר וכו' הכי מוכח מעובדא דרב המנונא שהביא רבי' בסמוך : כתב הרי"ץ גיאת בהלכות מוקי לה דוקא במת מצוה שאין לו קוברין וכו' ר"ל בה"ג מוקי לה דוקא במת מצוה ובמקצת ספרי רבינו כתוב להדיא בה"ג מוקי לה וכו' וה"א בה"ג ריש ה' אבל [דף מ"א] והיכא דאיכא מת מצוה דלית ליה קוברי' כ"ע מיחייבי לאיעסוקי ביה דא"ר יהודה אמר רב מת בעיר כל בני העיר אסורין בעשיית מלאכה וה"מ דלא מיפלגא מתא בכבורא ובחבורתא אבל מיפלגא מתא בחבורתא הנך דרמי עלייהו לאיעסוקי ביה הוא דאסורין אבל הנך אע"ג דלא אתו לכבוד בעלמא לא אסורין עכ"ל והכי משמע נמי ממ"ש הרי"ף ס"פ אלו מגלחין אמר רב יהודה אמר שמואל מת בעיר כל בני העיר אסורין בעשיית מלאכה ואי אית ליה מאן דקאים בצרכי המת שרי אלמא דוקא במי שאין לו מי שיעשה צרכי המת דהיינו מת מצוה שאין לו קוברין קאמר דאסור הוא לא"ה לא : ומ"ש ולא נהירא אלא בכל מת איירי דר' המנונא וכו' כצ"ל דרב בדלי"ת ומייתי ראיה מעובדא דרב המנונא דמשמע דמיד ששמע קל שיפורא וחזא אינשי דעבדא עיבידתא שמתינהו ולא חקר ודרש אם יש לו קוברין אלמא דבכל מת איירי : ומ"ש וכתב הרמב"ן מכאן אני שומע כל הרואה מת ואינו מלוהו וכו' כלומר שאינו מתלוה ומטפל עמו עד שיהא לו כל צרכי קבורתו בר נדוי הוא ועי"ל בסימן שס"א : **אין** שואלין שלום זה לזה וכו'

פ"ק

וכו' כתב הראב"ן מיעוט אנשים ב' מיעוט נשים שתים (א) : וכתב הרמב"ן מנין ל' אינו מונה אלא מז' ימי האבלות ואילך וכו' בת"ה וכ"כ הרמב"ם בספ"א ומ"ש דכל ז' ימי החופה מותרים בגיהוץ ותספורת כתב הרמב"ן דטעמא משום דכתיב (ישעיה לג) מלך ביופיו תחזינה עיניך : והיכא שאין לו פסידא וכו' כל זה כתב הרא"ש בפרק א"מ וכתב שם שמדברי הרי"ף נראה שסובר כדברי בעל הלכות וכ"ד הרי"ץ גיאת והוא ז"ל כתב עליהם דלא מסתבר כלל וגם הרמב"ן כתב בת"ה על דברי בה"ג והרי"ץ גיאת שהם דברי טעות ולענין הלכה נקיטינן כדברי הרמב"ן והרא"ש וגם הגהות מיימון כתבו פי"א דלא נראה לראבי"ה ודברי בה"ג ומ"ש רבינו שנשאר להם מי שיכין להם לפעם אחרת מבואר מתוך מה שכתבתי שאמרו בגמרא דדוקא נקט אביו של חתן או אמה של כלה אבל איפכא לא : **והרמב"ם** כתב שאין מאחרין החופה ל' יום וכולי ז"ל בספי"א אבל אם מת אביה של כלה וכו' נוהג ז' ימי אבלות תחלה ואח"כ תכנס לחופה וינהגו ז' ימי המשתה ומשמע לרבינו שתכף שעברו ז' ימי האבל קאמר הרמב"ם דתכנס לחופה ונתן טעם לדבר משום דטריח ליה וקאי עליה מילתא וכן כתב הרמב"ן בת"ה וז"ל שמע מינה דכל היכא דאית ליה פסידא מכניסין את המת לחדר וכו' והיכא דאיפשר ולית ליה פסידא קוברין את המת תחלה ונוהג ז' ימי אבלות ואח"כ מכניסין את החתן ואת הכלה לחופה ונוהג ז' ימי המשתה מיד ולא מאחרין ליה שלשים כשאר נשואין כיון דטריח ליה וקאי עלויה מילתא עכ"ל ואיפשר שמה שכתב רבינו כאן הם דברי הרמב"ן וטעה הסופר וכתב מ"ם במקום נו"ן ולענין הלכה נקיטינן כדברי המיקל באבל : **שמג מת** בעיר כל בני העיר אסורים במלאכה ואם יש חבורות בעיר וכו' בפרק אלו מגלחין (כז :) רב המנונא איקלע למתא שמע קול שופרא דשיכבא וכו' וכתבו רבינו בסמוך ומ"ש בד"א שלא בשעת הוצאת המת אבל בשעת הוצאת המת הכל בטלים כ"כ הרא"ש בסוף מ"ק והוא מדברי תוס' פ"ב דכתובות (יז.) : **כתב** הרי"ץ גיאת בהלכות מוקי לה דוקא במת מצוה וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה וכתב עליו ולא היא דשמעתא סתמא אמורה ועוד דרב המנונא דשמתינהו מי ברור ליה דמת מצוה הוה אלא במת בעלמא הוה מעשה ונ"י כתב בסוף מ"ק אי איכא יורשים דחייבים בקבורתו אין אחרים צריכים להתבטל עכ"ל ודבריו כדברי הרי"ץ גיאת וכבר נתבאר שהרמב"ן חולק עליו והלכה כותיה דמסתבר טעמיה וגדול שבאחרונים הוא : **רב** המנונא איקלע למתא וכו' פ' א"מ (כז :) : אין שואלין זה לזה וכו' בד"א בכפר קטן וכו'

פ"ק

דרכי משה

שמב (א) לא נהגו כן רק נהגו ליקח קטן לחתן וקטנה לכלה :

כתב

דרישה

ב"י ומ"א כתב מנהג שלנו כמ"ש מ"ו ואוסר ליחד ביום בלא קטן או קטנה . [ד] כי למראית העין היצר מתגבר וא"ת הא שנינו בפ' מקום שנהגו וכתבו רבינו לעיל בא"ח בסימן תר"י וז"ל מקום שנהגו להדליק נר בליל יום כפורים מדליקין ופרש"י משום שאסור לשמש ויניתו לאור הנר ש"מ דאף במקום איסור תשמיש חיישינן טפי שישמש בלא מראית עין ממראית עין וי"ל דשאני הכא דאפשר ע"י האפלת טליתו משא"כ התם דלאור הנר אסור לשמש אפי' ע"י האפלת טלית וכמ"ש רבינו לעיל בא"ח ס"ס ר"מ בשם הראב"ד וה"מ ורש"א התיר שם דיקא ע"י מחיצה גבוה י' טפחים וכשבת וי"כ ליכא למיחש שיעשה מחיצה באיסור ועי"ל דהתם לא חשדינן שיעשה איסור במזיד וישמש אלא חיישינן שמא ישכח וישמש יעשו היכר בנר שיזכור שאסור לשמש

סי' שמג [א] **אין** שואלים שלום זה לזה כו' וכן מצאתי בכתבי מהרא"י סימן כ"ה וז"ל בספר חסידים נמצא דאין שואלים בשלום כשיש שם מת בעיר עד לאחר הקבורה

פרישה

בלילה וכמ"ש בא"ע סימן כ"ב : (י) אלא הוא בין האנשים כו' כאן לא כתב הוא ישן בין האנשים כמ"ש הראב"ד הנ"ל דהוא ס"ל דאפי' ביום בלא שינה צריך שימור : (יא) דהתם נוהג אבלות שלשים ברגל פי' שאסור ברגל בגיהוץ ובתספורת : (יב) אבל הכא כל ז' ימי החופה מותרין כו' משום מלך ביופיו תחזינה עיניך : (יג) וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל ואע"ג דהרא"ש פליג אהרמב"ן וס"ל דמותר ברגל בדברים שאסורים משום אבל כמ"ש לקמן ריש סימן שצ"ט מ"מ מדין רגל עצמו נאסר בקצת דברים שאסורים באבל כגון לגהץ ולספר ואינו מתיר שם אלא ללבוש המגוהץ משא"כ בחתן אפי' לגהץ מותר וק"ל : (יד) ומת אמו של חתן כו' שנשאר אב החתן ואם הכלה הרגילין לסכן צרכיהן : (טו) כיון דטריח ליה וקאי עליה מילתא אלא מיד לאחר ז' ימי אבילות נכנס לחופה ועושין ז' ימי משתה ולענין הלכה נקטינן כדברי המיקל באבל ב"י .

סי' שמג (א) **דוקא** במת מצוה ר"ל מת שאין לו קרובים שעליהם היה מוטל (ואז כל בני העיר אסורין במלאכה תורק עכ"ה) : (ב) דרב המנונא איקלע למתא כו' ז"ל הרמב"ן בת"ה דשמעתא סתמא אמורה ועוד דרב המנונא דשמתינהו מי בריר ליה דמת מצוה הוי אלא במת בעלמא הוי מעשה : (ג) מכאן אני שומע כו' ר"ל מכאן שמעינן כל מי שאינו נוהג עם המת כדינו בר נידוי הוא (ור"ל דכמו דלענין עשיית מלאכה מבדין כשאין כאן כדי לצרכי קבורה ס"ה לכל צורכי המת מבדין כשאין כדי כל צרכו עכ"ה) : (ד) עד שיהא לו כל צרכו פי' כל צרכו לענין לויה ע"ד שנתבאר לקמן בסימן שס"א : אין שואלים שלום זה לזה כו' ועד"ר :

וכל

חדושי הגהות

שמב א רבים הקשו ע"ז מהא דאמרינן (פסחים נג.) גבי ליל יום הכיפורים דיש נוהגין להדליק נר כדי שלא ישמש מטתו והביאו הטור בא"ח סימן תר"י הרי דאדרבה יותר יש לחוש בלא מראית העין ממראית העין וכתב הדרישה ליישב דשאני הכא דאפשר ע"י האפלת טלית דביום מותר לשמש בהאפלת טלית משא"כ התם דלאור הנר אסור לשמש אפי' ע"י האפלת טלית וכמ"ש רבינו הטור בא"ח סימן ר"מ ועיין ב"ח וט"ז א"ק ד' :

שמג א צ"ל דרב המנונא ומייתי ראיה מעובדא דרב המנונא דמשמע דמיד ששמע קל שיפורא וחזי דעבדי עבידתא שמתינהו ולא חקר אם יש לו קוברין אלמא דבכל מת איירי (ב"ח) ;

י"א

בעיר בד"א בכפר קטן אבל בעיר גדולה שואלין :

שמד מצוה גדולה להספיד על המת כראוי (א) וכל המתעצל בהספדו של אדם כשר אינו מאריך ימים וראוי לקוברו בחייו (ב) ומצותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים הלב כדי להרבות בבייה ולהזכיר שבחו ואסור להפליג בשבחו יותר מדאי אלא מזכירין מדותיו הטובות שבו ומוסיפין בהם קצת רק שלא יפליג ביותר ואם לא היה בו מדות טובות כלל לא יזכיר עליו וחכם וחסיד מזכירים להם חכמתן וחסידותן וכל המזכיר על מי שלא היה בו כלל או שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו (ג) גורם רע לעצמו ולמת (ד) ונשים נספדות בין האנשים ובין החכמים כראוי להם (ה) ותנן אפי' עני שבישראל לא יפחות מב' חלילין ומקוננות בענין הספד אשתו תניא באבל רבתי (בפי"ד) במקום שמספידין פירוש שרגיל להשכיר מקוננות להספיד מספיד על אשתו ואם לא רצה בעלה בא אביה וקוברה ומוציא בע"כ תניא קטן בן כמה שנים יהיה שמספידין עליו רמ"א משום רבי ישמעאל (ו) עניים בני ג' עשירים בני ה' (ז) ר' יהודה אומר משמו עניים בני ה' עשירים בני ו' והלכה כר' יהודה ותניא באבל רבתי (בפ"ג) בני עשירים כבני חכמים בני חכמים כבני מלכים לענין שבח מעשיהם (ח) שמוסיפין קצת על שבח מעשיהם תינוק שיודע לישא וליתן יוצא במעשה עצמו אין לו מעשים יוצא במעשה אבותיו ואם אין מעשים לאבותיו יוצא במעשה קרוביו פי' כשמספידין אותו ויוצא מזכירין לו שבחיו או של אבותיו או של קרוביו והכלה יוצאת בין בכבוד אביה בין בכבוד בעלה שעולה עמו ואינה יורדת עמו כ' רב האי (ט) תינוק שעברו עליו ל' יום אומר עליו צדוק הדין וקדיש ואין זה דומה להספד דקי"ל עניים בני ה' ועשירים בני ו' (י) המחותך והמסורס והנפלים (יא) [א] ובן ח' ובן ט' מת עכו"ם והעבדים אין מתעסקין עמהם לכל דבר פי' להספד וללוות (יב) [ב] אבל צרכי מטה וקבורה מתעסקין עמהן (יג) ויורשין שאינם רוצים להספיד מוציאין מהן בעל כרחן דהספדא יקרא דשכבא הוא לפיכך צוה
שלא

פ"ק דאבל רבתי וכתבו הרמב"ן בת"ה וכתוב בכתבי מה"ר איסרלן סי' כ"ה בספר חסידים נמצא דאין שואלים בשלום כשיש שם מת בעיר עד לאחר קבורה ובתוס' דאלפס פ' אלו מגלחין כתב דאין שואלין בשלום בבית הקברות כשיש שם מת וכשאין שם מת שואלין ברחוק ד"א מן הקברות וכ"כ בכלבו בשם הר"מ :

שמד מצוה גדולה להספיד על המת כראוי וכל המתעצל בהספדו של אדם כשר אינו מאריך ימים וראוי לקוברו בחייו בפ' ר"א דאורג (קה:) : ומצותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים את הלב וכו' בפ"ק דברכות (ו:) אגרא דהספדא דלויי ופירש הרמב"ן דלויי שיגביה קולו בהספד על החכמים והכשרים כדאמרינן (שבת קנג:) אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא גרסינן בירושלמי האנק דום מכאן שהוא צריך לצווח על המתים (א) :

ואסור להפליג בשבחו יותר מדאי אלא מזכירין מדותיו הטובות ומוסיפין בהן קצת וכו' ז"ל הרמב"ן בת"ה תניא באבל רבתי (פ"ג) אין מוסיפין בתחלה אבל מוסיפין על העיקר פי' אין מספידין בכבוד מי שאינו ראוי לכך בשעת ההספד אבל אם היה ראוי בכבוד מועט מאריכין בכבוד ומוסיפין במעלת שבחיו והתם אמרינן ארשב"ג כשם שנפרעין מן המתים כך נפרעים מן הספדנים ומן העונים אחריהם וחכם או חסיד תולין בחכמתו וביראתו חטאו והתם אמרינן (סוטה מח:) כשמת הלל הזקן אמרו עליו אי חסיד אי ענו מתלמידיו של אהרן וכו' וכ"כ הרא"ש בפ' אלו מגלחין והא דכשם שנפרעים מן המתים כך נפרעין מן הספדנים איתא בסוף ברכות (סב.) ופי' הערוך כשם שנפרעים מן המת אם הוא חוטא כך נפרעין מן הספדנין שאומרים עליו שהוא צדיק נראה מדבריו דהאי שנפרעים מן המתים לא על שהספידוהו במה שאין בו נפרעין ממנו אבל הרא"ש כתב בפ' א"מ פירוש נפרעין מן המתים כשמספידים את המת בדבר שאין בו כלל הוא לו למזכרת עון וכך הם דברי רבינו :

כתב הרמב"ן בת"ה אסור לאתפלוגי בהספדא ביקרא דשכבא טפי ממאי דחזי ליה אלא משבחין אותו לפי כבודו ויותר מכאן כדרך המשבחין ולא בהפלגה יותר מדאי ואי לא בר הכי הוא מספידין אותו כגוי דשכבייא דאמרין מותא כמותא ומרע תבילא פירוש כמות העשיר כן מות העני אבל החולי הוא הצער והאבל ואמרו כן לפי שמת ביסורין ואינו ראוי להספד אחר עכ"ל (ב) : (ב"ח) כתוב בא"ח רצוי לצום ביום שמת חכם או שבאה שמועתו ז"ל וכתב הר"מ מצוה לצום ביום שמת אביו או אמו : **ונשים** נמי נספדים בין האנשים ובין החכמים כראוי להם כ"כ הרמב"ן בת"ה והביא ראיה מדאמרינן בפ' בני העיר (כח:) רפרם ספדה לכלתיה בבי כנישתא אמר אי משום יקרא דידי ואי משום יקרא דידה אתו כ"ע ובגמרא (ר"ה כה.) אמרינן ספדה ר"ג לאמו של בן זזא הספד גדול ולא"ת עלה לא מפני שראוי לכך על הספד גדול הוא חוזר הרי"ן גיאת ע"כ וכ"כ הרמב"ם בפי"ב שמספידין הנשים כאנשים בכל מקום : **ומ"ש** ותנן אפי' עני שבישראל וכו' הוא בפ' נערה שנתפתתה (מו:) וסדר לשון רבינו כך הוא ותנן בענין הספד אשתו אפי' עני שבישראל לא יפחות משני חלילין ומקוננות : **תניא** באבל רבתי מקום שמספידין וכו' כתבה הרא"ש בסוף מ"ק : תניא קטן בן כמה שנים יהיה שמספידין עליו ר"מ בשם רבי ישמעאל אומר עניים בני ג' וכו' בס"פ א"מ (כד:) ופסקא הלכה בגמ' כר"י ופרש"י עניים בני ג' וכו' שהעני מצטער על בניו יותר מן העשיר לפי שאין לו שמחה אחרת ומסיים בברייתא בני זקנים כבני עניים ולא ידעתי למה השמיטו רבינו וכתב ב"י יש מי שכתב דמשמע מכאן שאומרים עליהם צידוק הדין מזמן זה דעדיף צדוק הדין מהספד (ג) : ותניא באבל רבתי בני עשירים כבני חכמים וכו' ז"ל הרמב"ן בת"ה והרא"ש בסוף מ"ק תניא באבל רבתי בני עשירים כבני חכמים בני חכמים כבני מלכים מתעסקין עמהם פירוש מספידין אותן בעילוי כדאמרינן מוסיפין על העיקר : תנוק שיודע לישא וליתן יוצא במעשה עצמו וכו' עד ואינה יורדת עמו באבל רבתי פ"ג : **כתב** רב האי תינוק שעברו עליו ל' יום אומרים עליו צידוק הדין וכו' כ"כ הרא"ש בסוף מ"ק והרמב"ן בת"ה וסיים בה לצדק הדין שהתם אומרים' אין אנו יודעים מה הם דבריו אם יש בהם ממין הספד כגון הוי או אבוי או בכו או כמה קשה וכיוצא באלו בזמן שהוא תינוק הסירו הדברים האלה ואם הם דבר לצדוק הדין בלבד יאמרו אחר התינוקות בזמן ההם בני אבל ואין בכך כלום עכ"ל : **המחותך** והמסורס וכו' ברייתא בפ"ק דאבל רבתי ופי' כ"י בסוף מ"ק מסורס שילא הפוך או הוליאוהו מחותך מן הבטן וכתב הרמב"ן בת"ה פי' אין מתעסקין עמהם להספד וללוות אלא לצריכים למטה ולקבורה מתעסקים בעבדים דהא שייכי במצות אבל קורין עליהם הוי מרי הוי גבור ר"י אומר הוי טוב הוי נאמן אוכל מעמלו א"ל א"כ מה הנחת לכשרים א"ל אם היה כשר מפני מה אין אומרים עליו : ויורשים שאינם רוצים להספיד מוציאים מהם בע"כ וכו' לפיכך צוה שלא יספדוהו שומעין לו בפרק נגמר הדין (מו:) איבעיא להו הספידא יקרא דחיי הוי או יקרא דשכבי למאי נפקא מינה דאמר לא תספדוהו להכוא גברא אי נמי לאפוקי מיורשים ופירש רש"י לאפוקי מיורשים שכר הספדנין אי יקרא דשכבי כי אמר לא תספדוהו לייתיקן ליה ואי לא אמר ואמרי יורשין לא ניחא לן בפיכן להו ואי יקרא דחיי ליורשים לייתיקן לדידיה לא לייתיקן ומסיקנא ת"ש רבי נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת ולא נספד ולא נקבר או שחיה גוררתו או שהיו גשמים מולפין על מטתו זהו סימן יפה למת ש"מ יקרא דשכבי הוא ש"מ ופרש"י סימן יפה למת · כשנפרעין ממנו בעה"ז לאחר מיתה דיש לו כפרה בכך : ש"מ יקרא דשכבי הוא .
דאי

פ"ק דאבל רבתי וכתב מהרא"י בכתביו סי' כ"ה שאין שואלין בשלום בבית הקברות כשיש שם מת ע"כ ומשמע דאפי' בעיר גדולה קאמר דאין שואלין דאי בכפר קטן מאי איריא בבית הקברות אפי' איט בה"ק נמי אסור וכתב עוד דאם אין שם מת שואלין ברחוק ד' אמות מן הקברות עכ"ל וכ"כ הכל בו משם הר"מ וב"י מביאו

שמד מצוה גדולה וכו' בפרק ר"א דאורג [דף ק"ה] ומצותו שירים קולו וטלי בפ"ק דברכות ואגרא דהספדא דלויי : כתב ב"י גרסינן בירושלמי האנק דום מכאן שהוא צריך לצווח על המתים :

ואסור להפליג בשבחו וכו' באבל רבתי וע"פ מה שפירש בו הרמב"ן בת"ה ונראה דלפי דאסור להפליג בשבחו על כן התירו להוסיף קצת דאם יהא אסור להוסיף איכא לחוש שמא מ"ו יקצר אבל להפליג ביותר טובא אסור וה"ה אם מספידין אותו בדבר שאין בו כלל דהוא לו לתת למזכרת עון ונפרעין מן המת על מה שלא החזיק במדה טובה שמספרין עליו שהיה בו ואצ"ל שנפרעין מן הספדני' על שמוציאין שקרי' ומחניפים למי שאינו צדיק לומר צדיק אתה :

ונשים נמי נספדות וכו' בפרק בני העיר רפרם ספדא לכלתיה וכו' סוף [דף כ"ח] : ומ"ש ותנן אפי' עני וכו' בכתובות פרק נערה [דף מ"ו] ומביא רבינו ראיה מכאן דחייבים להספיד הנשים כאנשים כראוי להם מדחייבוהו לעני שבישראל לשכור שני חלילים ומקוננות · ומה"כ אמר רבינו בענין הספד אשתו תניא וכו' וכ"י הבין דמ"ש בענין הספד אשתו הוא דבוק עם מ"ש קודם זה ובלשון מסורס וליתא : כתב רב האי וכו' וכתב בהגהת ש"ע ואין נוהגין כן אלא עד שיהיה בן י"ב חדש שיולא במטה כדלקמן בסי' שנ"ג :

המחותך וכו' ובן ח' חי ובן ט' מת העכו"ם והעבדים וכולי הא דכתב דאפי' עכו"ם מתעסקים עמהם לצרכי מטה וקבורה היינו משום דקוברים מתי נכרים מפני דרכי שלום כדלקמן בריש סי' שס"ז וע"ל סימן קנ"א האריכתי בדין זה וכמאי דדמי ליה :

ויורשים שאינם רוצים להספיד וכו' בעיא דאיפשיט בפ' נגמר הדין [סוף ד' מ"ו] :
אסור

דרכי משה

שמד (א) כתב הכלבו כל המספר אחר המת כמספר אחר האבן א י"א מפני שאיתא בירושלמי המת יודע ושומע קילוס כמתוך החלום וכל שאומרים בפניו יודע עד שיסתום הגולל וישוב אל העפר עכ"ל : (ב) ועיין לעיל בסמוך בדברי רבינו בזה : (ג) ודבריו הם בפ' אלו מגלחין דף שפ"ה ע"ב :
בתשובה

פרישה

סי' שמד (א) וכל שמתעצל בהספדו של אדם כשר כו' ז"ל שגמרא מידה כנגד מדה שהמת בספקא נעלם תריגנה ופרש"י הוא לא נתאבל על שנתקצרו ימי הסכם אף לחייו לא ימשכו : (ב) ומצותו שירים קולו כו' ירושלמי שאמר האנק דום מכאן שצריך לצעוק על המתים ובפ"ק דברכות אגרא דהספדא דלויי פי' להרים קול (ובירושלמי המת יודע ושומע קילוסו כמתוך חלום וכל שאומרים בפניו יודע עד שיסתם הגולל ושוב אל העפר עכ"ה) : (ג) גורם רע לעצמו ולמת שהוא לו למזכרת עון : (ד) ונשים נמי נספדות בין האנשים כו' והביא הרמב"ן ראיה מדאמרינן רפרס ספדא לכלתיה בבי כנישתא אמר אי משום יקרא דידי אי משום יקרא דידה אתו כ"ע : (ה) ותנן אפי' עני שבישראל כו' ז"ל ב"י וסדר ל' רבינו כך הוא ותנן בענין הספד אשתו אפי' עני כו' : (ו) עניים בני ג' עשירים כו' פי' לפי שהעני מצטער על בניו יותר מן העשיר לפי שאין לו שמחה אחרת : (ז) ר"י אומר משמו עניים בני ה' כו' וטעם שיעור כללו ג' ק"ו כ"ל דהוא מטעם שכתבתי לעיל בסימן רמ"ס דמג' ואילך הוא כתמלא הזמן כליות דכתיב שלש שנים יהיה לכם ערלים ובשנה הרביעית קדש הלולים לפי' ר"ל מתחיל ללמוד אותיות ובן ה' למקרא כבריס וכמינו ברים בן ו' ע"ש גם י"ל משום דשומת הפעוטות דמקחו מקח וממכרו ממכר במטלטלים מתחיל מבנת ו' ואילך כל חד לפי חורפיה וכמ"ש בק"מ ר"ם ולי"ה נמלא משכח לכלל גדלות שהתחיל לגמור מן הראוי לספדו ומסיים בברייתא בני זקנים כבני עניים וכתב ב"י ולא ידעתי למה השמיטו רבינו : (ח) שמוסיפים קלת על שבח מעשיהם פי' על בני עשירים מוסיפים לומר שבח בני חכמים כו' : (ט) תינוק שעברו עליו ל' יום כו' ז"ל רמ"א ואין נוהגין כן אלא עד שיהיה בן י"ב חדש שיולא במטה כדלקמן סימן שנ"ג סעיף ה' : (י) המחותך פי' שהוליאוהו מחותך מן הבטן מסורס שילא הפוך ל"י : (יא) ובן ח' חי וכן בכ"ל ועיין בדרישה : (יב) אבל צרכי מטה וקבורה מתעסקין עמהן פי' אפי' עם העבדי' כמ"ש לקמן סימן שס"ז ועיין בדרישה : (יג) ויורשים שאינם רוצים להספיד כו' פי' יורשים שירשו ממון מן המת אבל אי לא יהא כלום אינם מחויבי' להספיד משלהן ולהכי נקט ל' יורשין ולא נקט קרובים וק"ל :
בית

דרישה

הקבורה ובתוס' ובאלפסי פ' אלו מגלחין קרוב לסופו כתב דאין שואלים שלום בבית הקברות כשיש שם מת כו' אין שם שואלים ברחוק ד' אמות מן הקברות כו' מ"ו :

סי' שמד [א] בן ח' חי ובן ט' מת נלע"ד דהאי בן ט' מת איירי בתראי כלו חדשיו דסייט בנפל ופירש מש"ה דוקא בן ט' מת שלא מי כלל א ן מתעסקין עמו לכל דבר הא מי שנעשה אמת הוי כאילו מי ל' יום קי"ל ואותן ל' יום הכ"ל איירי בלאיט ידוע שכלו חדשיו ולכן בספק בן ח' הוא דהוא בכלל נפל שבכאן ולכן בעינן דוקא שיעברו עליו ל' יום ובזה נתיישב דלא פקפט דוקא דליסא מסיפא וק"ל : [ב] אבל צרכי מטה וקבורה מתעסקים פי' אפי' עם העבדים ול"ע שהרמב"ן כתב בטעם שמתעסקים עם העבדים משום שעייכים במצות סיפך לים דלא גרע מעכו"ם וי"ל דבעבדי' הו"א לא יתעסקו עמהם כיון דליכא בהו טעם משום דרכי שלום

חדושי הגהות

שמד א י"א מפני שאינו יודע ובירוש' רמי איתא המת יודע וכו' כצ"ל וכ"ה בכלבו עצמו ומ"ש בתחלת י"א מפני שאינו יודע הוא בברכות (יט:)
מדברי

שלא יספדוהו שומעין לו (ד) אסור לתלוש על המת אפילו שער א' (יד) בין במקום העינים בין בכ"מ שבראש אחד האיש ואחד האשה וכן אסור לשרוט בשרו בין ביד בין בכלי וכתב הרמב"ן דוקא לשרוט שריטה אבל מותר להכות על בשרו אע"פ שהדם שותת ולא נהירא לא"א הרא"ש זכרונו לברכה אלא בכל ענין אסור אבל על אדם גדול בתורה שמת הכל מותר אם אינו מכוין אלא על התורה ועל המצות שבטלו העם העוסקין בהספד כל זמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין את שמע אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והאונן יושב ודומם הן עומדין ומתפללין והוא מצדיק עליו הדין ואומר יר"מ ה' אלהי שתגדור פרצותינו ופרצות עמך בית ישראל ברחמים ודוקא העם הבאים לשמוע ההספד אבל החזנים המספידים (טו) פטורים מק"ש ומיהו דוקא ביום הראשון אבל מיום הראשון ואילך גם החזנים חייבין להרמב"ן ההספד שקודם הקבורה (טז) לפני המטה נשמטים כל אחד ואחד (יז) וקורין את שמע ואין מתפללין בזמן שאין ההספד לפני המת קורין ומתפללין לאחר קבורה אין מפסיקין השורה לא לק"ש ולא לתפלה אבל ההספד מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה על כן (יח) [ג] אין עושין שני הספדין בעיר א' אא"כ היה בה כדי הספד לזה וכדי הספד לזה אין עושין ב' קלוסים בעיר אחת אלא אם כן היה כדי קלוס לזה וכדי קלוס לזה רבי שמעון בן גמליאל אומר אעפ"כ אסור משום איבה (יט) אין אומרים בפני המת אלא דברים של מת כגון צרכי קבורתו והספד אבל שאר כל דבר אסור בין בד"ת בין במילי דעלמא [ד] ודוקא תוך ד"א אבל חוץ לד"א שרי הכל

אסור לתלוש על המת וכו' נתבאר לעיל בסימן ק"פ : העם העוסקים בהספד וכו' נתבאר בא"ח בסימן ע"ב : אין עושין ב' הספדין וכו' באבל רבתי פי"א ופי' כדי הספד לזה שיש שם רוב עם ליחלק לשנים ויהא בכל הספד עם כדי צרכו ופי' ב' קילוסין שיהיו לשם בני אדם ספדנין וחזנין שתרימין קולם לקלס לכל אחד ולהזכיר שבחיו :

אין אומרים בפני המת וכו' רפ"ק דברכות [דף ג'] אריב"ל א"ת בפני המת אלא דבריו של מת א"ר אבא בר כהנא לא אמרן אלא בד"ת אבל מילי דעלמא לית לן בה וא"ד אפי' בד"ת וכ"ש מילי דעלמא והאלפסי הביאו ר"פ מי שמתו וכתב עלה וקא כתב רב האי גאון משמא דקמאי דכלישנא קמא עבדינן דאין אומרים ד"ת לפני המת אלא דבריו של מת אבל מילי דעלמא אמרינן עכ"ל והרא"ש בפ' מי שמתו הביא דברי הרי"ף וכתב עלה וחוץ לד' אמות איירי עכ"ל ולכאורה ודאי משמע דהרא"ש מדעתו מפרש לה הכי אלא דתימא מנ"ל לפרש כך אדרבה משמע פשטא דסוגיא דמת תופס ד' אמות לק"ש הא חוץ לד' אמות רשות אחר הוא והכל שרי וכ"כ התוס' בפ"ק דברכות וז"ל ופסק רב אלפס משום רב האי דוקא ד"ת אבל מילי דעלמא לית לן בה ודוקא בד' אמות שלו עכ"ל והכי משמע פשט דברי הרי"ף שכתב תחלה לא יהלך אדם בבה"ק ותפילין בראשו וס"ת בזרועו וכו' ואם עשה כן עובר משום לועג לרש חרף עושהו ודוקא בתוך ד' אמות וכו' ואח"כ כתב להך מימרא דריב"ל ומה שפסק רב האי גאון וכתבו בסתם אלמא משמע דוקא תוך ד' אמות הוא דאסור ד"ת משום לועג לרש אבל חוץ לד' אמות לית ביה משום לועג לרש דרשות אחד הוא ומילי דעלמא אפי' תוך ד"א שרי דלית ביה משום לועג לרש אלא בעוסק בד"ת או מקיים מצוה כגון תפילין וציצית ומתפלל ודבריו של מת אפי' בד"ת שרי אפילו תוך ד' אמות וצריך לדחוק ולומר דמ"ש הרא"ש וחוץ לד' אמות איירי אין זה מדברי הרא"ש אלא מדברי רב האי הן שכך ראה כתוב ע"ש רב האי וכך פי' ב"י שכך הבין[רבי'] וצ"ל שרבי' כתב תחלה הפסק כלישנא בתרא דבדרבנן לישנא בתרא עיקר דכל דבר אסור ודוקא תוך ד' אמות אבל דבריו של מת שרי אפי' תוך ד' אמות ולפי זה אף במילי דעלמא אית ביה משום לועג לרש תוך ד' אמות וכך פסק בה"ג ריש פרק מי שמתו ואח"כ הביא דעת רבינו האי שפסק כלישנא קמא וחוץ לד' אמות איירי דאסור בד"ת אבל מילי דעלמא שרי אבל תוך ד' אמות הכל אסור וצריך לומר דמחלק רבינו האי בין מת שמוציאין אותו לקבורה ובין בית הקברות דאע"ג דגבי תפילין וס"ת בבה"ק אינו אסור אלא תוך ד' אמות כדאיתא להדיא בגמרא מ"מ במת שמוציאין אותו לקבורה וחייבין לטפל בקבורה אסור בד"ת אפי' חוץ לד' אמות דילמא אתו לאמשוכי בתרי' ויתבטלו מעסק הקבורה והספד ושאר צרכי המת אבל במילי דעלמא לא חיישינן לאמשיכי בתריה ותוך ד"א אפי' מילי דעלמא אסור משום לועג לרש מיהא דוחק גדול לומר שהרא"ש ראה לרבינו האי שכתב וחוץ לד' אמות איירי מה שלא ראה האלפסי ועל כן העיקר שגם הרא"ש לא כתב על שם רב האי אלא כמ"ש הרי"ף אלא שהרא"ש קאמר דללישנא קמא צריך לפרש דחוץ לד' אמות איירי דאילו ללישנא בתרא איכא לפרש כפשטא דדוקא תוך ד' אמות אסור משום לועג לרש בין בד"ת בין במילי דעלמא וחוץ לד' אמות כל דבר מותר וריב"ל דקאמר אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת דמשמע מלשונו דאיסורא אתא לאשמועי' ניחא דכי היכא דלא תימא דוקא בקיום מצוה כגון תפילין או בד"ת הוא דאיכא משום לועג לרש ואסור בתוך ד' אמות אבל מילי דעלמא לית לן בה ושרי אפי' תוך ד' אמות להכי אמר אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת אבל כל דבר אסור ואדרבה איפכא מסתברא דאפי' בד"ת אסור וכ"ש מילי דעלמא אבל ללישנא קמא אי איתא דבתוך ד' אמות איירי מאי אתא ריב"ל לאשמועינן דד"ת אסור תוך אמות הא פשיטא היא כדתניא לא יהלך אדם בבה"ק ותפילין בראשו וס"ת בזרועו וקורא ואם עושה כן עובר משום לועג לרש וכ"ש בפני המת דליכא למימר דאתא לאשמועינן ד"ת הוא דאסור אבל מילי דעלמא שרי דהא לישנא דאין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת ליכא לפרש אלא דאתא לאשמועינן איסורא ולכך צריך לפרש דחוץ לד' אמות איירי ואשמועינן איסורא דדוקא בדבריו של מת הוא דשרי אפילו תוך ד' אמות אבל

ד"ת

דאי לאו יקרא דידיה אמאי מיכפר בבזיוניה כתב הרמב"ן בת"ה בשם השאלתות פ' חיי שרה סימן י"ד לאו לא נספד ולא נקבר כלל שהוא ברשעים גמורים הוא שנאמר (ירמיה ט"ז) לא יספדו ולא יקברו וכו' אלא לא נספד דרך כבודו ולא נקבר בכבוד עד שיתבזה ומאי היא גררתו שגוררתו חיה קודם קבורה ואח"כ נקבר דאדרבה קבורה אית בה כפרה : (ה) : **אסור** לתלוש על המת אפי' שער אחת וכו' עד אלא על התורה והמצוה שבטלו הכל נתבאר בסימן ק"פ : העם העסוקים בהספד כל זמן שהמת מוטל לפניהם וכו' עד ברחמים ברייתא בר"פ מי שמתו (יט·) :

ומ"ש ודוקא העם העסוקים לשמוע ההספד וכו' עד גם החזנין חייבין כבר כתבתי בו בטור א"ח סימן ע"ב : לשון הרמב"ן ההספד שקודם הקבורה וכולי בת"ה : וכ"ש שקודם קבורה לפני המטה וכו' אין מתפללין תלמידי הר"י כתבו בריש פ' מי שמתו שי"א כן משום דתפלה דרבנן ושהר"י אומר דמתפללין ומביא ראיה מהתוס' : אין עושין שני הספדין בעיר אחת אא"כ היה כדי הספד לזה ולזה אין עושין שני קילוסין בעיר אחת וכו' ברייתא באבל רבתי פ' י"א וכתבה הרמב"ן בת"ה פירוש כדי הספד לזה ולזה שיש שם רוב עם ליחלק לשנים ויהיה בכל הספד עם כדי צרכו ופי' שני קילוסין ב לספר שבחיו של זה ושבחו של זה : אין אומרין בפני המת אלא דברים של מת מימרא בפ"ק דברכות (ג :) ואיכא התם תרי לישני לישנא קמא לא נצרכא אלא לדברי תורה אבל מילי דעלמא לא וא"ד לא נצרכא אלא לדברי תורה וכ"ש מילי דעלמא וכתב הרי"ף והרא"ש והרמב"ן שרבינו האי פסק כלישנא קמא וכך הם דברי הרמב"ם בפי"ג מהלכות אבל וכתב הרמב"ן ומה הם דבריו של מת הלכות הספד והוצאת המת וקבורה דאין אומרים ד"ת לפני המת אלא דבריו של מת אבל מילי דעלמא לית לן בה והרא"ש כתב כלשון הזה כתב רבינו האי משמא דקמאי דכלישנא קמא עבדינן דאין אומרי' ד"ת לפני המת אלא דבריו של מת אבל מילי דעלמא אמרינן וחוץ לד' אמות איירי עד כאן לשונו ומשמע לרבינו דהאי חוץ לד' אמות איירי הוי מדברי רבינו האי וקאי אאין אומרים דברי תורה לומר דאף חוץ לד' אמות אסור ואע"ג דאמרינן התם בפ' מי שמתו (יח·) אהא דתניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס"ת בזרועו ויקרא בו ודוקא תוך ארבע אמות אבל חוץ לארבע אמות שרי איפשר לומר דהתם שאני דאצל קבר הוא וטעמו משום לועג לרש דכל חוץ לארבע אמות הוי כחלק רשות לעצמו וליכא ביה משום לועג לרש אבל הכא דהוי טעמא משום דכיון שהמת מוטל לפניהם אם היו מדברים בדברים שלא מדבריו של מת תחזי כמתייאשים מלהטפל בו והלכך אפי' חוץ לארבע אמות אסור כל שהוא בפניו דכל שאומרים בפני המת יודע וה"מ בדברי תורה אבל במילי דעלמא לא מיחזי כל כך כמתייאשים ושרי חוץ לד"א א"נ אפי' תוך ד"א שרי ור"י כתב אין אומרים לפני המטה וכו' וה"מ בד"ת אסור אבל מילי דעלמא מותר בענין המת וכ"פ רבינו האי כלישנא קמא דבמילי דעלמא מותר פירוש וזה מיירי חוץ לד"א שאם היה תוך ד"א אפי' דבריו של מת אסור עכ"ל כתב המרדכי בסוף מ"ק דללישנא קמא אסור בכל אותו חדר שהמת מונח בו עד כאן ואם טעמו משום דכל החדר חשוב כד"א לא ידענא למה תלה הדבר בלישנא קמא (ו) והא דאמרינן בספ"ק דב"ק (יז·) וכבוד עשו לו במותו היינו שהושיבו ישיבה על קברו

כתבו

דרכי משה

(ד) בתשובת מהרי"ו סימן י"ז ועל אשה שציותה בנותיה שלא לישא הסרבל על ראשם כדרך האבלים הדעת מכרעת דהבנות יקיימו מה שצותה מידי דהוי אמי שצותה שלא יספדוהו וה"נ לאחר ל' יום עד י"ב חדש יקרא דשכבי הוא ושומעין לה אבל תוך ל' כיון דאשאר מתים נמי מתאבלים עליהם ואסמכינהו אקראי לא נתברר לי אי יקרא דחיי או דשכבא היא דהא וודאי אבילות גופה אינה יכולה למחול דא"כ בטלתה דין אבירות עכ"ל : (ה) וכ"ה בפ' נגמר הדין (מו·) : (ו) וצ"ע אדבריו מאי קשה ליה דברי מרדכי הם דברי רב האי שאסר ד"ת אף חוץ לד"א וטעמו כשום דפסק כלישנא קמא כמ"ש הרי"ף והרא"ש והרמב"ן כמ"ש ב"י בעצמו ומפרש בלישנא קמא ד"ת אפי' חוץ לד' אמות אסור דאי תוך ד"א אפי' מילי דעלמא נמי אסורים וא"כ יפה כתב המרדכי דללישנא קמא כל החדר אסור לאפוקי ללישנא בתרא אינו אסור בכל החדר רק ד"א :

וכ"ב

דרישה

סלים · [ג] אין עושין ב' הספדים בעיר אחת כו' אין עושין ב' קילוסים כן גרס ב"י וכתב וז"ל פי' כדי הספד לזה כו' ולפ"ז ק"ל דלא הו"ל לחלק לשני גבות אלא הול"ל אין עושין שני הספדים בעיר אחת אא"כ היה כדי הספד לזה ולזה וכדי קילוס לזה ולזה ותו ה"ל שתפס רבינו לשון הברייתא דאבל רבתי שתני הכא וכמ"ש הב"י מ"מ אברייתא גופא יש להקשות כן ולכאורה היה נלע"ד דרישא כשעושין ב' הספדים בעיר אחת כב' מתים וסיפא איירי בשני הספדים למת בעיר אחת ובבית אחד על שני מתים דשיעור עם כדי הספד עולה לכאן ולכאן אלא שצריכין שיעור חזנים המספרים הקילוס לשני מתים וק"ל וע"ל ס"ס שכ"ד שוב עיינתי באבל רבתי פי"א שכתב שם וז"ל אין מקלסין שתי כלות בעיר אחד אא"כ יש כדי קילוס לזו וכדי קילוס לזו עכ"ל ומשמע דלאו משעת מיתה קאי אלא אשעת חתונתן דמצוה לקלסן ולומר לפניהן כלה נאה וחסודה יא': לק"מ גם אחר זה כתב שם וז"ל המת והכלה שבאין זה כנגד זה מעבירין המת לפני הכלה כו' ש"מ דבכלה בשעת חתונה איירי וסו שייך קילוס מיהו ל' רבינו שכתב אין עושין שני הספדים בעיר אחת אא"כ כו' א"א לפרש כן וצ"ל שהיה לפניו גירסא אחרת א"כ י"ל שהוא מפרש דברי אבל רבתי אכלה או בתולה שמתה שעל כל בתולה היה מקלסין לפניה בשעת הולכה כמו על כלה כמ"ש שם לפני זה ע"ש וכבתא א"ש נמי דמתחילה כתב רבינו דאין עושין שני הספדין ר"ל השייך באנשים וכרים ואח"כ כתב אין עושין שני קילוסין ר"ל קילוס שייך בבתולות ונשים (אלא דק"ל מ"ש רבינו קילוס לזה שהיה ל' וכר דהול"ל קילוס לזו כלשון אבל רבתי עכ"ס) א"נ מ"ש ב' קילוסין ר"ל הספד של איש והספד של אשה או כלה דכל אחד יש לו קילוס בפני עצמו וכ במעלתו ואמת ביפיה ובחכמתה · ומ"ש לקמן ס"ס שכ"ד אין מנחמין שני מתים יחד אא"כ כבודן וקילוסן שוה ר"ל נמי באיש ואשה כל אחד כפייך. לו ובאבל רבתי אין שם תיבת קילוסן עיין שם פי"א :

[ד] ודוקא תוך ד' אמות כו' והא דאמרינן וכבוד עשו לו במותו היינו שהושיבו ישיבה על קברו כתבו התוס' לא על קברו ממש אלא ברחוק ד' אמות דליכא לועג לרש וכ"י כתב בשם הרא"ש

דכיון

פרישה

(יד) בין במקום שעינים כו' פי' אע"ג דכתיב בין עיניכם ילפינן מקרא דבין עינים ל"ד (ועיין בדינים אלו בסימן ק"פ עכ"ס) · (טו) פטורין מק"ש פי' וכ"ש לתפלה : (גם החזנים חייבי' עיין הדינים אלו בא"ח סימן ע"ב עכ"ס) : (טז) לפני המת נשמטים כל אח' כו' כל"ל וכן הוא בת"ס אלא שכתוב שם בפני המת : (יז) וקורין את שמע ואין מתפללין שבתפלה מדרבנן :

(יח) אין עושין ב' הספדים בעיר אחת אא"כ היה כדי הספד לזה ולזה אין עושין ב' קילוסין כו' כן גרס ב"י וכתב וז"ל פי' כדי הספד לזה ולזה שיש שם רוב עם ליחלק לשנים ויהיה בכל הספד עם כדי צרכו ופי' ב' קילוסין לספר שבחיו של זה ושבחיו של זה עכ"ל וג"ל דר"ל קילוסין דהיינו חזנים ומנגנין המספרים בשבח ומעוררים האבילות דאף אם יש רוב עם אם אין חזנים אין עושין שני הספדים בפעם אחד ועד"ר : (יט) אין אומרים לפני המת אלא דברים של מת א"ד אפי' דברי תורה אסור תוך ד' אמות א"ד דוקא ד"ת אבל דברים בעלמא

שרי

חדושי הגהות

ב מדברי ב"י אלו נראה דמפרש שני קילוסין בעיר אחת ג"כ לענין מת וכן מבואר יותר להמעיין בש"ע וזהו תמוה מאוד דבאבל רבתי פי"א הכי איתא אין עושין שני הספדין וכו' אין מקלסין שתי כלות בעיר אא"כ יש כדי קילוס וכו' הרי דהיא דהך שני קירוסין לענין כלה נאמר ואין לו ענין להכא וצ"ע אם לא דניחא שהיה לפניהם גירסא אחרת במסכת שמחות אח"כ מצאתי בפרישה שהאריך בענין זה ע"ש שכתב די"ל דהך שתי קירוסין לשתי כלות היינו שתי כלות מתות ר"ל דלפ"ז שפיר שייך לדהכא וקצת משמע כן מרישא דברייתא אך לא מסיפא :

אין

אבל (כ) [ס] ורבינו האי כתב דאף חוץ לד' אמות אסור בד"ת · ת"ר חכם שמת בית מדרשו בטל פירוש שסופדין כל ז' (כא) ואחר ההספד אין תלמידיו מתקבצין בבית מדרשו אלא מתחברין שנים שנים ולומדין בבתיהם (כב) אב"ד שמת כל מדרשות שבעיר בטלין כי מספידים אותו בב"מ ובני עירו נכנסין לב"ה ומשנין מקומם היושבין בדרום יושבין בצפון (כג) והיושבין בצפון יושבין בדרום נשיא שמת כל המדרשות בטילין (כד) כי מספידין אותו בב"מ כל ז' ואחר ההספד אין נכנסין לב"ה אלא מתחברין שנים שנים ולומדין בבתיהם (כה) ובני עיר נכנסין לב"ה וקורין ז' בשבת ובב' וה' קורין ג' ויוצאין שכל בני העיר מתפללין בבית האבל בין בחול בין בשבת ואין מתפללין בב"ה אלא קריאת התורה בשבת ובב' וה' שצריכין לקרות בב"ה משא"כ בחכם ואב"ד שאין ב"ה בטל אלא מקצתן מתפללין בבהכ"נ ומקצתן בבית האבל ובבהכ"נ ובבה"מ מספידין בהן תלמידי חכמים ונשותיהם אבל לא שאר העם נשאל מרבינו האי אדם חשוב שמת מהו לעשות לו הספד (כו) וס"ת מונח לפניהם וסדין פרוס עליה והתיר לעשות כן לאדם חשוב וגדול בתורה ויחיד בדורו לגאון בענין ההספד נוהגין בישיבה להספיד לפני המטה לשאר התלמידים אבל חכם ואלוף וגאון מכניסין אותו (כז) לב"ה ומכניסין המטה במקום שהיה דורש וסופדין התלמידים וקהל ישראל וכשמוציאין המטה סופדין אותו עד לבית הקברות (כח) ואם חכם הוא סופדין אותו ד עד יום א' בתוך ימי האבל (כט)·[ו] ולזמן ישיבה סופדין אותו כל ישראל הקרובים והרחוקים לפי כבודו בחודש אדר ואלול וליום ג' וז' עולין לבית הקברות (ל) ומבקרים אותו וליום ל' ושוב אין מבקרין אותו (לא) ותכלית י"ב חדש משכיבין ומבקרין אותו:

המאבד

כתבו התוס' לא על קברו ממש אלא ברחוק ד"א דליכא לועג לרש וכ"כ נ"י בשם הרא"ש וכתב עוד בשם הרמ"ה דכיון דלכבוד שיכבא הוא דעבד שרי ורבינו הגדול מהרי"א בביאורו לסמ"ג הביא דברי נ"י וכתב על דברי הרמ"ה שע"ז סמכו לומר פסוקים בבה"כ ודרשה למתים עכ"ל וכך הוא גם היום מנהג פשוט וכדברי הרמ"ה ז"ל: ת"ר חכם שמת בית מדרשו בטל וכו' עד וקורין ז' ויוצאין בס"פ אלו מגלחין [כב:] ת"ר חכם שמת בית מדרשו בטל אב"ד שמת כל בתי מדרשות שבעירו בטילין ונכנסין לבה"כ ומשנין את מקומם היושבים בצפון יושבים בדרום היושבים בדרום יושבים בצפון נשיא שמת בתי מדרשות כולם בטלים ובני הכנסת נכנסין לבה"כ וקורין ז' ויוצאין פי' הרמב"ן בת"ה חכם שמת בית מדרשו בטל כל ז' לפי שמספידין אותו ואין עוסקין בבית מדרשו כלל שלא יתעצלו מהספידו אבל שאר בתי מדרשות עוסקין בתורה אפילו בשעת הספד שאין מבטלין ת"ת להספד אב כ"ד שמת כל בתי מדרשות בטלי' ומבטלין ת"ת כל ז' כדי שיהיו כולן פנויין ומתעסקין בהספדו והרגילין להתפלל בבה"כ משנין את מקומן בקר וערב כשהם נכנסים שם להתפלל נשיא שמת כל בתי מדרשות שבכל המקומות שמספידין אותו כולן בטלים ובני הכנסת אין נכנסין לבה"כ אלא ביום שקורין ז' בתורה ויוצאין ומתפללין בביתו של אבל כשאר כל ימי ההספד עכ"ל: ומ"ש רבינו שמתחברין שנים שנים ולומדין בבתיהם כ"כ הרא"ש ונ"י בשם הראב"ד ז"ל וגבי נשיא כתב כל בתי מדרשות אף אותן שחוץ לעיר כל אותן שיכולין לבא ביום שבת שאין מתפללין בה' אלא בביתו חוץ מקריאת התורה בשבת ז' וה"ה בשני וה' וזה אינו בחכם ואב"ד שאין מבטלין ב"ה אלא מקצתן מתפללין בב"ה ומקצתן בבית האבל: ב"ת ח"ל ר"י נשיא שמת כל בתי מדרשות מתבטלים כי בכל המקומות אפילו בחוץ מעירו מספידין עליו כל ז' ואחר ההספד אין נכנסין לב"ה אלא מתחברים שנים שנים ולומדים בבתיהם · וכתב הראב"ד דכל בתי מדרשות בטלים מכל העיירות שיכולים לבא לאותה העיר ולחזור בו ביום · וכתב רש"י קוראים ז' ויוצאים ואין מתפללין בה' אלא בביתו של אבל וכתב הראב"ד שכל בני העיר מתפללין בבית האבילים בין בחול בין בשבת ואין מתפללין כלל בב"ה חוץ מקריאת התורה בב' ובה' ובשבת שהם צריכים לקרות בב"ה והא דלא הזכיר בתלמוד ב' וה' לרבותא נקט שבת דאפילו בשבת אינו יוצא האבל על הנשיא לב"ה ומתפללין עמו בביתו וב"ה בטל חוץ מקריאת התורה משא"כ בחכם ואב"ד ע"כ מדברי הראב"ד: כתב הרמב"ם בפ"ט גבי נשיא שמת כל ב"מ בטלים ובני ב"ה נכנסין בשבת לב"ה וקוראים ז' ולא יטיילו בשוק אלא יושבין משפחות משפחות דוים כל היום והם דברי ר"י בן קרחה שם בברייתא: תניא תו בס"פ א"מ (שם) אין אומרים שמועה והגדה בבית האבל וכתב הרמב"ן בת"ה בשבת קאמר אע"פ שאין אבילות בשבת אין עוסקין שם בתורה לא בשמועה והגדה אבל אם בא להם מעשה מורין באיסור והיתר שלו ובאבל רבתי (פ"ו) תניא לה הכי אין אומר לא תורה ולא מדרש ולא הגדה ג בבית המדרשות מפני שביהודה נותנים שלום בכניסתן וביציאתן ללמדך שאין אבילות בשבת ולפ"ז בלשון בית מדרשו של אבל היינו בתי מדרשות הבטלין משום אבילות ואריישא קאי דקתני בחכם ואב"ד ונשיא בתי מדרשות בטלין וקאמר עלה דאין צ"ל מעסק תלמודא שבטלין אלא שמועת הגדה אין אומרים שם לא בחול ולא בשבת ואם נצרכו להתחיל לענין שאלה שנשאלה להם מתחילין בהלכות אבילות ויוצאים מענין לענין עד שתתפרש שאלתן וחוזרים להלכות אבילות עכ"ל: בבית הכנסת ובית המדרש מספידים בהם ת"ח ונשותיהם אבל לא שאר העם בפ' בני העיר (כח):

נשאל מרבינו האי אדם חשוב שמת מהו לעשות לו הספד וכו' בת"ה והביא ראיה מדתניא (ב"ק יז ·) וכבוד עשו לו במותו שהניחו ס"ת על מטתו ואמרי קיים זה מה שכתוב בזה והאידנא דקא עבדי הכי אפוקי מפקינן אנוחי לא מנחינן ואי בעית אימא אנוחי מנחינן קיים לא אמרינן וטפי עדיף דלא למעבד הכי דאמרינן (מ"ק כה ·) כי נח נפשיה דרב הונא סבור רבנן לאנוחי ס"ת אערסיה א"ל רב חסדא מילתא דמחיים לא ס"ל השתא ניקום ונעביד ואם נעשה לאדם גדול וחסיד ויחיד במקומו אל יהא ס"ת בדבר זה מוטל אלא עומד בתיבה וכדומה לה והוכיחו מי שישנה בכך עכ"ל: לגאון בענין ההספד נוהגים בישיבה וכו' בת"ה ובמקום מ"ש רבינו ומכניסין המטה כתוב שם ומניחין והיא הגירסא הנכונה: ומ"ש שעולין לבית הקברות בג' ובז' אין כתוב שם אלא בז' בלבד וגם אין כתוב שם שליום ל' מבקרים אותו וכזה יפה גי' רבינו: ומ"ש ולזמן ישיבה סופדין אותו כל ישראל וכו' בחדש אדר ואלול מנהגם היה להקבץ רוב עם מישראל בב' חדשים אלו לשמוע דרשת דיני פסח באדר ודיני ר"ה וי"כ וסוכות באלול וזהו שבת כלה האמור ומוזכר בתלמוד וקאמר דבאותו קיבוץ מספידין אותו עד כמה זמן בוכין ומספידין

ד"ת אסור אפי' חוץ לד' אמות אבל מילי דעלמא לית לן בה בחוץ לד' אמות מיהו תוך ד' אמות אפילו מילי דעלמא אסור מטעמא דאמרן בדרך הראשון ולענין הלכה יש להחמיר כרב האי וכפי' הרא"ש דד"ת אסור אפילו חוץ לד' אמות ומילי דעלמא אינו אסור אלא תוך ד' אמות ודבריו של מת מותר אפילו בד"ת אפי' תוך ד"א וכן נהגו לדרוש באגדות ובפסוקים אפילו תוך ד' אמות בפני המת ויוצאין מענין לענין עד שמגיעים לספור שבחיו של מת מעסק תורתו וחסידותו ויתר מדות טובות שהיו בו וכ"כ ב"י בשם הר"י אבוהב וכן כתב ב"י ע"ש הרמ"ה דכיון דלכבוד שיכבא הוא דעבידא שרי: ודע דבמרדכי דמ"ק כתב הג"' איפכא בלישנא קמא כתב דכ"ש מילי דעלמא אסור ולא"ד מילי דעלמא לית לן בה והא דאסרי' ד"ת דוקא תוך ד' אמות אבל מילי דעלמא אפילו תוך ד"א שרי וכתב עוד וללישנא קמא אסור בכל אותו החדר שהמת מונח בו והקשה ב"י ע"ז וז"ל ואם טעמו משום דכל החדר חשוב כד' אמות לא ידענא למה תלה הדבר בלישנא קמא עכ"ל ואפשר דלפי דללישנא קמא אסור תוך ד' אמות אפילו מילי דעלמא קאמר דאסור בכל אותו החדר דלא כהעולם שנוהגין לומר מילי דעלמא באותו חדר וא"כ דללישנא בתרא אסור לומר ד"ת בכל אותו החדר אלא דלא נהגו בכך ולכך בא להזהיר שלא ידברו מילי דעלמא באותו חדר כמנהגא דללישנא קמא אסור ולמאי שקבעתי ההלכה דמילי דעלמ' אסור תוך ד' אמות נקטינן כמ"ש דבאותו חדר אפילו מילי דעלמא אסור דחשוב כל החדר כאילו היה תוך ד' אמות של מת:

ת"ר חכם שמת וכולי בפרק אלו מגלחין [סוף דכ"ב] ופרש"י חכם ממונה על העיר שמבקשים ממנו הוראה בית מדרשו בטל אותן שרגילין ללמוד תורה מפיו עכ"ל ובזה מתיישב דאב"ד שמת כל בתי מדרשות שבעירו בטלין לפי שכולם לומדים מאב"ד אבל לא שבשאר עיירות לפי שיש בכל עיר אב"ד בפני עצמו שנשמעים לו אבל בנשיא שמת שכל העיירות צריכין לנשיא וכפופים תחתיו ומתנהגים ע"פ הוראתו כל בתי המדרשות שבכל המקומות כולן בטלין ומ"ש באב"ד שמשנין את מקומם וכו' נראה הטעם דמראין דעכשיו שמת האב"ד אין איש שיבא מקומו לשלום ומה"ט היושבין בדרום יושבין בצפון וכו' דמראין דכשיותיה האב"ד קיים היה אומר על ימין ימין ועל שמאל שמאל ועכשיו במותו נתקלקל שאומרים על ימין שמאל ועל שמאל ימין אבל בנשיא שמת שאין נכנסין בבית הכנסת להתפלל כי כל העיר מתפללין בבית האבל ואין נכנסין לב"ה אלא לקרות בתורה בשבת וב' וה' על כן לא אמר לשם ומשנין את מקומם וכו' · ומ"ש כי אין מספידין אותו בכל מקום אינו מדברי רבינו אלא הגה"ה היתה כתובה בגליון והכניסוה בפנים · ומ"ש ומכניסין המטה ס"א ומניחין המטה וכן עיקר כ"י:

ומ"ש ולזמן הישיבה סופדין וכו' הרמב"ן בס' ת"ה (דף כ"ו ע"ד) כתב וז"ל ואמר רב נטרונאי שמועת הגשים ממקום מרוחק הרבה כך הוא המנהג הנשיא

פרישה

שרי מ"ק וכן משמע בשמחות פר"ס מ"ו: (כ) ורבינו האי כתב דאף חוץ לד' אמות אסור בד"ת (אע"ג דאמרינן בגמרא אבל דתניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס"ת בזרועו ויקרא בו ודוקא תוך ד' אמות אבל חוץ לד"א שרי היינו דוקא כו' עכ"ה) דדוקא כשהוא בקבר די בהרחקת ד' אז ות דהוי רשות לעצמו וליכא משום ליעג לרש אבל הכא דהוי טעמא משום דכיון שהמת מוטל לפניהם אם היו מדברים בד"ת מחזי כמתיאשים ממנו מלהטפל בו ולהכי אפי' חוץ לד"ת אסור דכל שאומרים בפני המת יודע ממנו אבל בדברים בעלמא לא מחזי כמתיאשים ועיין בב"י ובדרישה: (כא) ואחר ההספד אין תלמידיו מתקבצין כו' שלא יתגנו בהספדו וז"ל הרמב"ן חכם שמת ב"מ בטל כל ז' לפי שמספידין אותו ואין עוסקין בב"מ כלל שלא יתעצלו מהספדו אבל שאר ב"מ עוסקין בתורה אפי' בשעת הספד שאין מבטלין ת"ת להספד: (כב) אב"ד שמת כל בתי מדרשות בטלים ומבטלין ת"ת כל ז' כדי שיהא כולן פנויין ומתעסקין בהספדו כו': (כג) והיושבין בצפון יושבין בדרום ומתפללין וקצת הקהל מתפללין בבית האבל כדבסמוך: (כד) כי מספידין אותו בכל מקום פי' אפי' במקומות אחרים: (כה) ובני העיר נכנסין לב"ה וקורין שבעה בשבת ובשני ובחמישי קורין ג' ויוצאין כן צ"ל: (כו) וס"ת מונח לפניהם לומר קיים זה מה שכתוב בזה: (כז) לבית המדרש ומניחין המטה כו' כן גרס ב"י: (כח) ואם חכם הוא סופדים אותו עד יום אחד כו' נ"ע כמ"ש לעיל בסמוך ת"ר חכם שמת ב"מ בטל פירוש שסופדים אותו כל ז' כו' ומאי עד יום אחד כו' דקאמר הכא ואפשר דלעיל איירי בהספד תלמידיו להת שאין קובעין מדרש ושאר עניינים וכאן בהספד כל העם איירי דאינן מספידין כל ז' כ"א עד יום א' אחר ימי הקבורה דמקרי יום השמועה ויום שאמריו מקרי ראשון דאבילות וק"ל: (כט) ולזמן ישיבה כו' מנהגם היה להקבץ רוב עם ישראל בשני חדשים אלו לשמוע דרשת דיני פסח באדר ודיני ר"ה וי"כ וסוכות באלול וזה שבת כלה האמור ומוזכר בתלמוד וקאמר דבאותו קיבוץ מספידין אותו ועיין בדרישה: (ל) ומבקרין אותו ע"ל סימן שנ"ד שכתב ופוקדין על המתים ג' ימים כו' ומעשה באחד שפקדו וחיה כ"ה שנים והוליד ה' בנים ואחר כך מת עכ"ל וגם כתבתי דהיינו דוקא בזימנן שהיו ממיסין הארון בקוך והיו יכולין להוציא ולהכניס בארון בקוך כל עת שרצו משא"כ עתה שקוברין בארון ומכסין בעפר אבל מ"מ נ"ל דאין ענין מבקרין דהכא כענין פוקדין דהתם דבפוקדין קאמר פוקדין כל ג' ימים ותו לא והכא קאמר דמבקרין גם ביום הג' ולסוף ל' ולבסוף י"ב חודש: (לא) ותכלית שנים עשר חודש

דרישה

דכיון דלכבוד שכבא הוא דעביד שרי וכתב רבינו הגדול מהרי"א שעל הרמ"ה אנו סומכין לומר פסוקים בבית הקברות ודרשה למתים ועיין בב"י: [ה] ורבינו האי כתב דאף חוץ לד"א אסור בד"ת במהרי"ל פרק מי שמת ד' ע"ג ע"א כתוב וז"ל כתב רב האי דא"א ד"ת לפני המת אלא דברים של מת אבל מילי דעלמא אמרינן ותוך לד"א איירי עכ"ל ולא כתב אפי' חוץ לד"א ולכאורה משמע דה"ק דדוקא חוץ לד"א איירי הא דמתיר במילי דעלמא אבל תוך ד"א אפילו דברים דעלמא אסור אבל ב"י כתב דהא דקאמר ותוך לד"א איירי קאי אמ"ש א"א ד"ת לומר דאף חוץ לד"א אסור ולא רצה לפרש דקאי אהיתרא מילי דעלמא משום דמשמע ליה דבמילי דעלמא אין לחלק בין תוך ד"א לחוץ מהם: [ו] ולזמן ישיבה סופדין אותו כל ישראל כו' כל' סוף מצאתי בתורת האדם בענין ההספד ממש כדפירש הטור ובתחילת ענין ההספד מביא הרמב"ן אגב אמר בשם הגאון וז"ל כך מנהג הנשיא שמת וכן ת"ח שמתו בין גדולים בין קטנים בניסן או באייר וסיון ותמוז ואב ואלול מספידין אותו ובישיבה של אדר ושם ההספד בפני אסכבתא כדאמרי' באסכבתיה דרבי וטוב אין רשות להספידו שעבר עליו יותר משנה ואמרו חכמים אין המת משתכח מן הלב עד י"ב חודש ואם נפטר בניסן ויש בשנה שני אדרים מספידין אותו ומשכיבין אותו בישיבה

חדושי הגהות

ג אין אומרים לא הלכה ולא הגדה בבית מדרשו של אבל צריך לשאול מתחילין בה' אבלים ופורשים לענינים אחרים וחוזרים בהלכות אבלים ר"א בן גמליאל אומר אומרים הגדה בבית מדרשו של אביו מפני שביהודה. נותנים שלום וכו' כצ"ל ואע"פ שבמס' שמחות שלפנינו לא תני מפני שביהודה וכו' נראה נכון יותר גי' הב"י שהיה לפניו תיבת מפני לפי מה שראיתי בס' ת"ה להרמב"ן שהביא שם ברייתא זו ופי' הברייתא וז"ל בית מדרשו של אבל היינו בתי מדרשות דבטלים משום אבלות ואריישא קאי דקתני בתים ואב"ד ונשיא דבתי מדרשות בטלין וקאמר עלה דא"צ לל' בעסקי הלימוד בטלין אלא שאין אומרים שם שמועה ו הגדה לא בחול ולא בשבת ואם נצרכו להתחיל לענין שאלה שנשאלה להם מתחילין בהלכות אבלים ויוצאים מענין לענין עד שתתפרש שאלתן וחוזרין להלכות אבלות ורשב"ג היה אומר ש מועד ו הגדה בבה"מ של אבל וכו' כ בשבת מפני מנהג שביהודה שהיו נותנין שלום בכניסתן וביציאתן שהיו סבורים אין אבילות בשבת עכ"ל: ד עוד יום אחד כצ"ל וכ"ה בת"ה להרמב"ן ועיין בפרישה שמקיים הגירסא שלפנינו:

דברים

שמה המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו לכל דבר אין קורעין ולא חולצין ולא מספידין עליו אבל עומדין עליו בשורה ואומרין עליו ברכת אבלים פי' מפני שהוא כבוד לחיים וכל שהוא כבוד להיים מתעסקין בו וכל שאינו כבוד לחיים אין מתעסקין בו והאי אין קורעין פירוש לרחוקים לכבוד אבל הקרובים הראויין להתאבל קורעין עליו ואיזהו מאבד עצמו לדעת (א) [א] לא שעלה באילן ונפל ומת דאיכא למימר שמא נאנס ונפל (ב) אלא שאומר ראו שאני עולה באילן ונופל ומת אבל ראוהו חנוק ותלוי באילן ומושלך זהו המאבד עצמו שלא לדעת ואין מונעין ממנו כל דבר קטן אפילו מאבד עצמו לדעת חשיב כשלא לדעת כיון דלאו בר דעת הוא וכן גדול המאבד עצמו לדעת (ג) והוא אנוס כשאול המלך אין מונעים ממנו כל דבר מנודה שמת (א) דינו כמאבד עצמו לדעת אין קורעין ולא חולצין ולא מספידין עליו ולא עוד אלא שמבזין אותו וסוקלין ארונו וה"מ באפקירותא שעובר על דברי תורה אבל בממונא כיון שמת פטור מגזרתם ואין סוקלין ארונו ומספידין אותו כראוי הרוגי ב"ד אין מתעסקין עמהם בכל דבר אלא אחיהם וקרוביהן באין ושואלין בשלום הדיינין ובשלום העדים שאין בלבנו עליכם כלום שדין אמת דנתם (ד) ולא היו מתאבלין עליהם אלא אוננים ולא היו מברין עליהם כל הפורשים מן הצבור והם שפורקין עול מצות מעל צוארם ואינם בכלל ישראל בעשיית המצוה ובכבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות ומדרשות (ה) והמומרים אין מתעסקין עמהם בכל דבר אלא אחיהם וקרוביהם לובשים לבנים (ד) ומתעטפים לבנים (ו) ואוכלין ושותים

הנשיא שמת וכן שולחי ת"ח שמתו בין גדולים בין קטנים בניסן או באייר בסיון ותמוז ואב ואלול מספידין אותו בישיבה של אלול ובישיבה של אדר וגם ההספד השני אשכבתא כדאמרינן באשכבתיה דרבי ושוב אין רשות להספידו שעבר עליו יותר מגנה ואמרו חכמים אין המת משתכח מן הלב עד י"ב חודש ואם נפטר בניסן ויש בשנה זו שני אדרים מספידין אותו בישיבה של אלול שאי אפשר להסכיבו בישיבה של אדר השני מפני שעברו עליו י"ב חדש ואין מנהג ולא דרך ארץ להזכיר המת לאחר י"ב חדש לפיכך מקום מרוחק כמו אספמי"א ופרגנ"א וכל שאין מגעת שמועה אלא לאחר י"ב חודש פטורים מלהספיד ומלהבטיל בתי כנסיות ובתי מדרשות ולעשות אפילו יום שמועה ע"כ לשונו ונראה דאף לחכמים גבי בתי ערי חומה דאם נתעברה השנה נתעברה למוכר ואם מכרה בניסן על כרחו של לוקח אינו נחלט לו עד שיגיע ניסן שאני התם דכתיב ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה כדאיתא פ"ק דר"ה [דף ז'] אבל כאן גבי אבל לא הוזכר שנה אלא י"ב חדש שכן אמרו משפט רשעים בגיהנם י"ב חודש הלכך אין להזכיר המת לאחר י"ב חדש אף על פי שעדיין לא כלתה שנה :

שמה המאבד עצמו לדעת וכו' עד אין מונעים ממנו כל דבר בס' ה"ה [דף כ"ו ע"ב וע"ג] והרא"ש מביאו סוף [דף מ"ד] ומ"ש אלא שאומר ראו שאני עולה באילן ונופל ומת פירוש שכך זה אמר בשעה שעלה זהו בחזקת המאבד עצמו לדעת דאע"פ שלא ראו אותו מפיל עצמו כיון שאמר כך שעולה באילן ונופל ומת חזקה עשה לדעת כמו שאמר וה"א להדיא בס' ת"ה אבל בדברי הרא"ש לא משמע כך ונראה שט"ס הוא שהכופר השמיטו מלשון הרמב"ן ונופל ומת .

ומ"ש אבל ראוהו חנוק והלוי באילן הרוג ומושלך על גבי סייפו זהו בחזקת המאבד עצמו שלא לדעה כנ"ל וכן הוא בספר ת"ה ובפסקי הרא"ש לשם ומרדכי לשם וכן כתב בש"ע : וז"ל מהרש"ל וכ"ל אפילו אמר ראו שאני עולה וכו' ולא ראוהו עולה אדיבורא לחוד לא סמכינן ואינו בחזקת מאבד עצמו לדעת עכ"ל ודבריו נכונים והכי משמע לישנא דברייתא מביאו ב"י ע"ש : כתב בהגהת מרדכי דמ"ק בירושלמי אמרו הרוגי מלכות מתחילין להתאבל עליהם משנתייאשו לקוברו ומסיים ובלבד שלא יהא גנב ולכך אין מתאבלין על גנב וקאמר התם כל הפורש מדרכי צבור אין מתאבלין עליו ופי' הקונטרס פ"ק דר"ה פורש מדרכי צבור ספי' מדיני ישראל וכו' עכ"ל נראה דמביא ראיה דכיון דאפי' פירש מדיני ישראל אין מתאבלין עליו כל שכן כשהיה גנב דהוא רשע גמור וכדאיתא סוף סנהדרין אלא דתנן כל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם מאן רשעים א"ר יוסף גנבי אבל קשה דהיאך תלה בירושלמי דין זה ובלבד שלא יהא גנב בהרוגי מלכות הלא לפי זה מת על מטתו נמי אין מתאבלין עליו כיון שהיה רשע דלא עדיף מפורש מדרכי צבור ולכן נראה דהגירסא בירושלמי היא אבל לא מלגנוב וכמ"ש רבינו להדיא לקמן בסימן שע"ה : גם במרדכי בפנים הביא הגירסא בירושלמי אבל לא יתגנב ופי' מהרא"י בכתביו סימן קכ"ב דפי' כאילו אמר אבל לא מלגנוב ועיין בב"י כתב כן וכ"כ מהרי"ו בסימן קי"ד דמ"ש אבל לא גנב ט"ס הוא מיהו כתב לשם דאם היה גנב ונידון כדיניהם מיתתו כפרתו ויש להתאבל עליו וכן כתב בהגהת ש"ע ולפ"ז גנב שמת על מטתו אין להתאבל עליו

ומספידין על החכמים כתב רבינו בסימן של"ד כתב הרמב"ן בת"ה וז"ל בתשובות א"ר סעדיה בשבת שמת בתוכה חכם מפטירין גלה כבוד מישראל כתב הכלבו שנהגו בנרבונא שיום ז' באלתו מב"ה הולך האבל לבית הקברות ואם יום ז' בר"ח אינו הולך לבה"ק וכן לקטן וכתב עוד א"ר בעל הלכות אין מעוררין הספד אלא בתוך י"ב חדש אבל לאחר י"ב חדש הנשמה עולה ואינה יורדת רלה להכירו בין החיים ואפילו לאחר י"ב חדש הרשות בידו ואימתי זמן עירור יום ל' ויום תשלם שנה ומקום שנהגו לקבור בבתים ולהעתיק האחרונות לבית הקברות מספידין אחר י"ב חדש עכ"ל :

שמה המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו לכל דבר וכו' עד וכל שאין כבוד לחיים אין מתעסקין בו ברייתא באבל רבתי פ"ב ומ"ש והאי אין קורעים פירוש לרחוקים וכו' כך פי' הרמב"ן בת"ה ונתן טעם לדבר דקריעה חיובא הוא וא"ת זה שאינו עושה מעשה עמך פטורים ממנו אף הם לא ינהגו עליו אבלות ואיך עומדים עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים אם אין נוהגין עליו אבלות והרמב"ם כתב בפ"א שאין מתאבלים עליו כלל : (ב"ה) כתב הרשב"א בתשובה כשאמר בכ"מ אין מתעסקין עמהם לכל דבר לא לענין קבורה ותכריכין אמרו אלא שאין קורעים ולא חולצים ולא מספידים וכו' כדתניא באבל רבתי .

ואיזהו מאבד עצמו לדעת לא שעלה באילן ונפל ומת וכו' אלא שאמר ראו שאני עולה באילן ונופל ומת באבל רבתי פרק ב' וז"ל איזהו המאבד עצמו לדעת לא שעלה בראש האילן ונפל ומת בראש הגג ונפל ומת אלא זה שאמר הריני עולה לראש הגג או לראש האילן ואפיל עצמי ואמות ורואין אותו שעלה לראש האילן ונפל ומת הרי זה בחזקת מאבד עצמו לדעת ע"כ וכ"כ הרמב"ן בת"ה וכתב פירוש אף על פי שלא ראו אותו מפיל עצמו כיון שאמר חזקה עשה לדעת והרמב"ם כתב בפ"א כלשון הזה איזהו המאבד עצמו לדעת לא שעלה לראש הגג ונפל ומת אלא האומר הריני עולה לראש הגג וראוהו שעלה מיד דרך כעס או שהיה מיצר ונפל ומת ה"ז בחזקת שאיבד עצמו לדעת . **אבל** ראוהו חנוק וכו' וקטן ואפילו מאבד עצמו לדעת חשיב כשלא לדעת ואין מונעין ממנו כל דבר גם זה פשוט באבל רבתי בפרק ב' :

וכן גדול המאבד עצמו לדעת והוא אנוס כשאול וכו' כן כתב הרמב"ן בתורת הבית ונתן טעם לפי שהיה איבוד מותר לו כדאיתא בב"ר לפיכך לא היה בכלל מאבד עצמו לדעת ונענשו עליו שלא הספידוהו כראוי כדאיתא ביבמות (עח :) וכ"כ הרא"ש בסוף מ"ק : מנודה שמת דינו כמאבד עצמו לדעת אין קורעין עליו ולא חולצין וכו' עד ומספידין אותו כראוי כ"כ הרמב"ן בת"ה והמרדכי בסוף מ"ק האריך להוכיח דאין להתאבל על אשה שבשעת מיתתה עברה על נדויה ושבועתה (ב) כתב המרדכי סוף מ"ק דאין מתאבלים על גנב מדאמרינן בירושלמי הרוגי מלכות מתחילין להתאבל עליהם משנתיאשו לקוברו ומסיים ובלבד שלא יהא גנב ע"כ וטעות הוא שאותו ירושלמי אין פירושו כך וכבר פירשתיו בסימן שע"ה ומיהו ממקום אחר היה יכול להביא ראיה מדתניא באבל רבתי פ"ב בתר הא דקתני הרוגי ב"ד אין מתעסקין עמהם בכל דבר וכו' כיוצא בו הגונב את הכס ואת החרס ה"ז שופך דמים ולא שופך דמים בלבד אלא כאילו עובד עבודה זרה ומגלה עריות ושופך דמים (ג) : **הרוגי** בית דין אין מתעסקין עמהם בכל דבר כו' עד אלא אוננין באבל רבתי פ"ב ואסיקנא לענין הרוגי מלכות בפרק נגמר הדין [מז :] דכיון דאיקטיל הו"ל כפרה בקטלא וקבורה אלא היינו טעמא דאין מתאבלין עליהם משום דאבלות אימת מתחלת מסתימת הגולל כפרה אימת הוי להו מכי חזי צערא דקבר פורתא הלכך הואיל ומחו ולא נראו להתאבל עליהם בעידן דהויל אבילות שוב אין מתאבלין עליהם ומ"ש ולא היו מברין עליהם ג"ז אבל רבתי פ"ב ויהיב התם טעמא משום דכתיב לא תאכלו על הדם וכתבו הרא"ש בסוף מ"ק : כל הפורשים מן הצבור וכו' שם כל הפורשים מדרכי צבור אין מתעסקין עמהם לכל דבר אחיהם וקרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמחים שאבדו שונאיו של מקום שנאמר הלא משנאך ה' אשנא וגו' . ומ"ש והם שפורקים עול מעל צוארם וכו' והמומרים כל זה הוא פי' פורשים מדרכי צבור וכ"כ הרמב"ן בפי"א : ב"ה וכ"כ הרשב"א בתשובה בפורש מן המס אינו בכלל פורש מדרכי צבור ואינו אלא כאחד מבעלי עבירה או הגזלנין ודלא כב"י שפירש בסוף מ"ק הפורשים מן הצבור שאין רוצים להצטער בצערם של צבור ולישאת את משאם במסים וארנונות אין מתעסקים במותם להתבטל ממלאכתם : וכן כתב הרא"ש בתשובה

כלל

דרכי משה

שמה (א) וכ"כ ב"י סימן של"ד כתב הריטב"א ואם חזר בו אע"פ שלא התירו לו נדויו מתעסקין בו לכל דבריו עכ"ל וכתב עוד ומסתבר דמנודה ואפילו מוחרם בקברי אבותיו הוא נקבר ואם מפני שהוא רשע ואין קוברין רשע אצל צדיק ההוא אפילו בשאר ב"א נמי ואפילו כשר אצל אחד מגדולי ישראל והפורש מדרכי צבור אינו הפורש מהם מן המס שזה אינו אלא כבעל עבירות או כאחד מן הגזלנים ולא כל הגוזל את הרבים מקרי פורש מדרכי ציבור עכ"ל וכתב הרשב"א סימן תשס"ג אע"פ שאין מתעסקין עמהם היינו שאין חולצין ולא מספידין עליו אבל לא אמרו לענין קבורה ותכריכים · (ב) ולקמן שע"ז משמע דמתאבלין על מנודה וכ"מ בכאן דלא גרע ממאבד עצמו לדעת שעושין לו כל שהוא כבוד החיים : (ג) משמע דלענין דינא דעתו כדעת המרדכי ואין מתאבלין על גנב שנהרג בידי מלכות על גנבותו דהוי כמאבד עצמו לדעת אמנם מהרי"ו בתשובותיו סימן קי"ד כתב על אשר התאבלת על אחיך שפיר עבדת כיון דלא בדין סנהדרין אקטיל לא גרע מכי שנתחייב בדין המלך אע"ג דחייב מיתה שמוד במלכות מתאבלין עליו ולא מקרי מאבד עצמו לדעת כ"ש הכא שנהרג ביד נכרים מיתה משונה שלא כדין תורה ולא מקרי מאבד עצמו לדעת אלא בהרוגי ב"ד שקבל התראה ואמר ע"מ כן אני עושה ועוד הכא לא הוי איבד עצמו לדעת דשמא סבר היה לברוח למקום שלא יוכלו לרדוף אחריו לתפסו ומ"ש בהלכות שמחות ובלבד שלא יהא גנב ט"ס הוא אלא יש להיות משנתייאשו לשאול אבל לא לגנוב ומ"ש שכל הגונב כאילו שופך דמים כו' לא ידענא פירושו דודאי יש לו חל"ה דלא גרע מהרוגי ב"ד שיש לו חל"ה אפילו עובד ע"ז ועוד כיון שקיבל היסורים הגדולים יסורים ממרקין וא"כ אע"פ שהיה בע"ב עכ"ל משמע מדברי מהרי"ו דס"ל דמתאבלין על גנב שנהרג בידי נכרים משום גנבות וכנ"ל לנהוג וכמו שכתב רבינו לקמן הרוגי מלכות אין מונעין מהם דבר ומ"ש ולא ידעתי פירושו בב"י סימן שע"ה דהכי פי' דלפעמים באים לידי סכנה וצריכין לבא לידי חילול שבת ע"ז ת"ע עכ"ל ומהרא"י ישבו בפסקיו סימן קכ"ב בע"א ע"ש (ד) ע"ל סימן ש"ס כתבתי אם מתאבלים על מומר קטן או מומר גדול שמת בלא תשובה או נהרג אם יש לו כפרה :

כתב

דרישה

בישיבה של אלול שא"א להסכיבו בישיבה של אדר שני מפני שעוברין עליו י"ב חודש ואין מנהג ואין דרך ארץ להזכיר המת לאחר שנים עשר חודש לפיכך מקום מרוחק כמו אספמיא ופרגלא וכל שאין מגעת שמועה אלא לאחר י"ב חדש פטורים מלהספיד ומלהבטל ב"כ וב"מ ולעשות אפילו יום שמועה עכ"ל :

סי' שמה [א] **לא** שעלה באילן ונפל וכו' וב"י כבית אבל רבתי בלשון הוה אלא זה שאומר הריני עולה לראש האילן ואפיל את עצמי ואמות ורואין אותו שעלה לראש

פרישה

חודש מבקרין ומסכיבין כנ"ל וכן הוא בס"פ ר"ל מניחין אותו לשכב ואין מבקרין אותו עוד שאז הנשמה עולה ואינה יורדת כך היה נראה לכאורה אבל עיינתי בספר תורת האדם ומצאתי שכתב שם וז"ל משכיבין אותו ומבקרין אותו ונראה דה"ל משכיבין עוסק הספד שמספידין להספד נקרא אשכבתא כמ"ש בדרישה :

סי' שמה (א) **לא** שעלה באילן ונפל ומת דאיכא למימר שמא נאנס ונפל ועיין בדרישה · (ב) אלא שאומר ראו שאני עולה באילן ר"ל אע"פ שלא אמר אפיל את עצמי כך משמע מלשון רבינו ומלשון הרמב"ם אבל מלשון אבל רבתי שהבאתי בדרישה לא משמע כן ונראה לפי' אמר ראו שאני עולה ולא ראוהו אדיבור לחוד לא סמכינן כ"ל ר"י עכ"ל (וקשה דלא משמע כן מלשון הרמב"ם שהבאתי בדרישה מדבריו משמע שכשרואין אותו [illegible] סמכינן אדיבורו עכ"ל) : (ג) והוא אנוס כשאול המלך שאבודו היה יותר לו כדאיתא בב"ר : (ד) ולא היו מתאבלים עליהן כו' אע"ג דקטלא וקבורה מכפרת מ"מ כיון דאבילות מתחל מסתימת הגולל וכפרה לא הוי להו אלא מכי הוי צערא דקבורה פורתא הלכך כיון דמחו ולא נראו להתאבל עליהם בעידן דהויל אבילות שוב אין מתאבלין : (אלא אוננין דאין אנינות אלא בלב נלבד ואין זה כבוד להרוג ואין כפרתו נמנעת בכך עד כאן הגהות) · (ה) ומומרים גם אלו בכלל פירוש שפורשים מן הציבור אשר"י . (ו) ואוכלים ושותין דכתיב באבוד רשעים רנה

שלאבדן

כלל י"ז דמומר בכלל פורש מדרכי צבור הוא ואין מתעסקין בו כל עיקר ואין אוננים דאין מתאבלין עליו והמרדכי במ"ק והג"מ בפ"א כתבו שר"ג נתאבל על בנו שהמיר ותו אמנם אין ללמוד ממנו דלאפוקי נערה הוא דעבד שלא זכה לשוב בתשובה וכתב ע"ש קטן בן-שנה או שנתים שהמיר עם עמו ומת אומר ר"י שהיה נראה שמתאבלין דודאי גדול אין מתאבלין עליו כדאיתא בפרק אחד דיני ממונות [לט ·] באבוד רשעים רנה אבל קטן מה שעשאוהו כדהם מה מעלה ומה מוריד והו"ל כאילו המיר בע"כ ור"ת אומר שאין מתאבלין עליו והביא ראיה מתוספתא דסנהדרין וכתב עוד המרדכי מחלוקת זה בפרק הו טדקין כתבו הגהות אשירי פרק אלו מגלחין נהרג בידי נכרים מתוך רשעו הו"ל כפרה ומתאבלין עליו · ר"ג נתאבל על בנו שהמיר דתו י"ד יום ק"ו לשכינה י"ד יום עכ"ל · וכ"י בסוף מ"ק הפורשים מן הציבור שאין רוצים להצטער בצערם של צבור ולשאת את משאם במסים וארנונות אין מתעסקין בהם להתבטל ממלאכתם (ה) :

וכתב הרי"ן גיאת מכאן שהאבלים וקרובי המת לובשים שחורים כ"כ בשמו הרמב"ן בת"ה והרא"ש בסוף מ"ק וכתבו שהביא כמה ראיות לדבר ומ"ש רבינו בשם הרא"ש ובכ"מ יש לעשות כפי מנהגו לא ידעתי למה כתבו בשם הרא"ש שהרי סוף דברי הרי"ן גיאות הם כמבואר בדברי הרמב"ן וכדברי הרא"ש ז"ל : הרוגי מלכות אין מונעים מהן כל דבר ברייתא באבל רבתי פ"ב ומ"ש בשם הרמב"ן הוא בת"ה כלשון רבינו ובאמת שאין לשונו נוח לי שכך היה ראוי לכתוב אבל הרוגי מלכות אוה"ע מונעים מהם הספד ולמד הרמב"ן שמונעין מהם הספד מדאמרינן בפרק קמא דסנהדרין [יא ·] ופ' עגלה ערופה [מח :] שאין מספידין הרוגי מלכות ולי נראה דאין משם ראיה דהתם לאו למימר דאין מספידין עליהם משורת הדין דאטו משום דמתו מיתה משונה יגרעו מערך כבודם אלא היינו לומר שבקשו לומר על ר"י בן בבא אי חסיד אי עניו וכולי אלא שנטרפה השעה שאין מספידין על הרוגי מלכות מפני יראת המלך וכן פרש"י שם אבל במקום שהמלך לא יקפיד אם יספדוהו סופדים אותו ודאי וכן מעשים בכל יום וכ"י פירש בסוף מ"ק הרוגי מלכות אין מונעין שמותרים האבלים בסיכה ורחיצה ובכל דבר מפני סכנת מלכות שמא יעלילו עליהם עכ"ל ופי' משובח הוא :

מי שנפל לים או טבע בנהר או אכלתו חיה רעה אין מונעין מהם כל דבר ברייתא באבל רבתי פ"ב : ארון העובר ממקום למקום אם שלדו קיימת עומדים עליו בשורה וכו' בפרק א"מ [כה ·] :

שמו מי שהיה בעלה צלוב בעיר וכו' ברייתא באבל רבתי פ"ב ופירש ר"י בסוף מ"ק שהטעם לפי שהוא גורם לבזות המת שאומרים אותו האיש הצלוב הוא אחיו של פלוני זה : גדולה כאנטוכיא. שאין אלו מכירין את אלו : עד שיכלה הבשר. דכיון שאין הצורה קיימת לא יזכרוהו לרעה עוד :

שמז מי שמת לו מת לפני ל' יום הסמוכים לרגל לא יספידנו וכו' כבר נתבאר בטוא"ח סימן תקמ"ז : מהו להספיד בחלילין שהביא נכרי בשבת או להחשיך עליהם וכו' כתבתי בהל' שבת בספר א"ח להספיד בחלילין שהביא הנכרי או ליקבר בקבר שעשה נכרי כתב בסימן שכ"ד ואם מותר להחשיך עמהן כתב בסימן ש"ו :

שמח שורפין על המלכים ואין בו משום דרכי האמורי ומה שורפים עליהם מטתן וכלי תשמישן ברייתא פרק קמא דע"ז [דף יא ·] ומשמע התם דכלי תשמישן דוקא הוא ששורפין ולא דברים אחרים : ומ"ש רבינו ותניא בתוספתא כשם ששורפין על המלכים וכו' לא הוצרך לכתוב כן בשם התוספתא משום רישא דהא בברייתא פרק קמא דע"ז מפורש כן אלא משום מאי דמסיים בה אבל לא על ההדיוטות הוא הוצרך לכתוב התוספתא : ומ"ש הלכך הבא לשרוף על ההדיוטות מעכבין אותו דאיכא יוהרא והשחתה כ"כ הרמב"ן בתורת הבית : האומר אל תקברוהו מנכסיו אין שומעין לו וכו' מימרא בפרק נערה שנתפתתה [דף מח ·] : ומ"ש וכן כל מה שרגילין לעשות לבני משפחתו ואפילו האבן שנותנים ע"ג הקבר כ"כ הרא"ש בפרק נגמר הדין : ומ"ש והוא שירשו הממון מאביהם כ"כ הרא"ש בתשובה כלל י"ג וז"ל דבר ידוע הוא אם נתן ממונו הרבה מתנות לאחרים ושייר מעט ליורשו אפ"ה היורשים קרובים ליורש מן התורה חייבים

ושותים וכתב הרי"ץ גיאת מכאן שהאבלים וקרובי המת לובשים שחורים (ו) וא"א הרא"ש ז"ל כתב וכל מקום ומקום יש לעשות כפי מנהגו [ב] הרוגי מלכות (ס) אין מונעין מהם כל דבר (ע) והרמב"ן כתב הני מילי הרוגי מלכות ישראל בדיני מלכות אבל הרוגי מלכות אומות העולם אין מונעים מהם אלא הספד : (י) מי שנפל לים או טבע בנהר או אכלתו חיה רעה אין מונעים מהם כל דבר ארון העובר ממקום למקום אם שלדו קיימת עומדים עליו בשורה ואומרין עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים אם יש אבלים שמתאבלין עליו ואם אין שלדו קיימת אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים :

שמו מי שהיה בעלה צלוב בעיר או אשתו צלובה בעיר או אביו ואמו צלובות בעיר לא ישהה בתוכה (א) אא"כ היתה גדולה כאנטוכיא ולא ישהה אלא בצד זה ועד מתי אסור עד שיכלה הבשר כולו שאין הצורה ניכרת בעצמות :

שמז מי שמת לו מת לפני שלשים יום הסמוכים לרגל לא יספידנו משיכנסו ל' יום הסמוכים לרגל אבל מת תוך ל' יום לרגל מותר לסופדו אפי' בערב הרגל ואפי' אם מספיד על מת שמת תוך ל' יום לא יעורר עמו אותו שמת בפני שלשים (א) לשמואל אפילו יספידו לו בחנם אסור (ב) ולרב דוקא בשכר אבל בחנם מותר ופסק הרמב"ן כרב והראב"ד פסק כשמואל ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל מהו להספיד בחלילין שהביא נכרי בשבת (ג) או להחשיך עליהן להביאן או לקבור בקבר שעשה נכרי כתבתי בהלכות שבת בספר א"ח :

הלכות קבורה

שמח שורפים על המלכים ואין בו משום דרכי האמורי ומה שורפין עליהם (א) מטתם וכלי תשמישן ותניא בתוספתא כשם ששורפין על המלכים כך שורפין על הנשיאים אבל לא על ההדיוטות הילכך הבא לשרוף על ההדיוטות מעכבין אותו דאיכא יוהרא והשחתה האומר אל תקברוהו מנכסיו אין שומעין לו אלא מוציאין מיורשיו כל צרכי קבורתו בעל כרחן וכן כל מה שרגילין לעשות לבני משפחתו ואפילו האבן שנותנין על הקבר (ב) והוא שירשו ממון מאביהן

עליו ולא נהגו כן וצ"ע : הרוגי מלכות אין מונעים מהם כל דבר פי' כל דין אבילות נוהג בהן ואין מונעין מהם אבילות וכך פי' כל המפרשים דלא כמה שפי' בנימוקי יוסף איפכא וכתב ב"י דפי' משובש ה"א · ומ"ש והרמב"ן כתב ה"מ הרוגי מלכות ישראל וכו' כלומר בהרוגי מלכות ישראל הוא דאמרינן בסתם אין מונעים מהם כל דבר אבל בהרוגי מלכות אוה"ע לא נאמר בהם בסתם אלא הכי אמרינן אין מונעין מהם כל דבר חוץ מהספד וב"י כתב דאין לשון הרמב"ן נוח לו ולמאי דפרישית נוח ומקובל :

שמו מי שהיה בעלה צלוב בעיר וכו' באבל רבתי ופי' ב"י לפי שהוא גורם לבזות המת שאומרים אותו האיש הצלוב הוא אחיו של פלוני זה · גדול כאנטוכיא שאין אלו מכירין את אלו · עד שיכלה הבשר דכיון שאין הצורה קיימת לא יזכרוהו לרעה עוד עכ"ל וכיון ששיעור אנטוכיא אינו ידוע מסתמ' כל העיירות אינן גדולות כאנטוכיא ואסור לשהות בתוכה מיהו נראה דוקא שהוא צלוב בתוך העיר במקום שעוברים ושבים שגורם לבזות את המת וכו' אבל במלכותינו שתולין חוץ לעיר על פני השדה מותר לשהות בכל העיירות וע"כ אין דין זה נוהג עכשיו כלל :

שמז מי שמת לו מת לפני ל' וכו' עיין בא"ח סימן תקמ"ז · דין מהו לספוד בחלילין וכו' עיין בא"ח סי' ש"ו וסי' שכ"ד :

שמח שורפין על המלכים וכו' ברייתא פ"ק דע"ז [דף י"א] : ומ"ש ומה שורפין עליהן מטתן וכלי תשמישן פי' משום דלאו הגון שאחרים ישתמשו בכלים שהיה המלך משתמש אבל דברים אחרים אסור לשרפן משום בל תשחית : ותניא בתוספתא כשם וכו' עד והשחתה כ"כ בספר ת"ה [דף כ"א ע"ג] ורצונו לומר ממשנה יתירה דקתני אבל לא על ההדיוטות שמעינן דמעכבין אותו דאי לאו משנה יתירה ה"א דה"ק על המלכים ועל הנשיאים חייבים לשרוף משום חשיבותם וכבוד המלך והנשיא להראות שאין אחרים הגונים להשתמש בכלי תשמישם אבל על הדיוטות אין חייבים אבל רשות מיהא איכא להכי תני אבל לא על ההדיוטות לאורויי דאיכא נמי מעכבינא דאיכא יוהרא והשחתה וה"ש הלכך וכו' כלומר מדתני משנה יתירה שמעינן הכי · וכתב ב"י לא הוצרך להביא התוספתא משום רישא דשורפין גם על הנשיאים דבברייתא פ"ק דע"ז מפורש ג"כ כשם ששורפין על המלכים כך שורפין על הנשיאים אלא משום דמסיים בה אבל לא על ההדיוטות הוצרך לכתוב בתוספתא עכ"ל ולמאי דפרישית ניחא טפי דהוצרך להביא התוספתא דשמעינן מינה דחייבין לשרוף על המלכים ועל הנשיאים וכדפי' דהכי מוכח מדתני משנה יתירה אבל מברייתא דפרק קמא דע"ז ליכא למשמע מינה הכי אלא אדרבה משמע דרשות איכא לשרוף עליהן ואין בו משום דרכי האמורי וה"ק : האומר אל תקברוהו מנכסיו וכו' פי' האומר בשעת מיתתו אל תקברוהו מנכסיו אלא מן הצדקה אין שומעין לו כאו כל שכן שיעשיר את בניו ויפיל עצמו על הצבור אלא מוציאין מן היורשין בעל כרחן : ומ"ש וכן כל מה שרגילין וכו' כלומר לא מבעיא קבורה עצמה דאי אפשר בלא קבורה אלא אפילו מה שאפשר בלאו הכי וגם באחרים אין מוניחין אותה זו אלא בני משפחתו

דרכי משה

(ה) וכבר כתבתי לעיל סימן זה דהרשב"א חולק דלא מקרי פורש מן הצבור פורש מן הכם ואפשר דלענין להתבטל ממלאכתו הרשב"א מודה ובמרדכי סוף מ"ק האריך בזה וכתב עוד על אשה שהפקיעה ירושת בעלה להכעיס דאין מתאבלין עליה דראוי לעשות גדר והוי כאילו פורש מדרכי הציבור ועיין לעיל סימן ש"ם איזה נקרא פורש מדרכי צבור :

בגמ'

פרישה

שאבלו שונאים של הס"י : (ו) וא"א הרא"ש ז"ל כתב וכל כו' ז"ל ב"י לא ידעתי למה כתבו בשם הרא"ש כלא גם זה דברי הרי"ף גיאת כן כמ"ש בת"ה : (ס) אין מונעין מהן כל דבר פירוש אלא מתאבלים ומספידין אותן כראוי ולא דמי להרוגי ב"ד הכל שנהרגו משפט שעברו על מצות התורה במזיד : (ע) והרמב"ן כתב בד"א הרוגי מלכות ישראל כו' פירוש בד"א דאמרי' אין מונעין מהן כל דבר הרוגי מלכות ישראל אבל או"ה לא נאמר בזה אין מונעין מהם כל דבר אלא מהן אלא אין מונעין כל דבר חוץ מהספד מ"ו ויטוב קצת בזה גמגום כלשון שכתב עליו ב"י וז"ל אין לשונו נוח לי דהול"ל אבל הרוגי מלכות או"ה מונעין מהם הספד : (י) מי שנפל לים או-טבע בנהר או אכלתו חיה אין מונעין מהם כל דבר ר"ל אע"פ שאמרו אע"פ שבטלו ד' מיתות דין ד' מיתות לא בטלו ואם כן הו"ם שליכאי דינם כסרונו ב"ד קמ"ל :

דרישה

נראה שתולין ונפל ומת הרי זה בחזקת מאבד את עצמו לדעת עכ"ל ופירש הרמב"ן אע"פ שלא ראוהו מפיל עצמו כיון שאמר הוקם עשה לדעת עכ"ל והרמב"ם כתב בלשון זה אלא שאמר הריני עולה לראש הגג וראוהו שעלה מיד דרך כעס או שהיה מיצר ונפל ומת ה"ז בחזקת שאבד את עצמו לדעת : [ב] הרוגי מלכות אין מונעין מהם כל דבר ברייתא הוא באבל רבתי וכתב ב"י דר"ל אין מונעין שמותרים האבלים בסיכה ורחיצה ובכל דבר מפני סכנת מלכות שמא יעלילו עליהן אבל רבינו מפרש הברייתא כפשוטו ר"ל אלא מתאבלים ומספידין אותן כראוי וה"ק :

ויש

סי' שמו (א) **אלא** אם כן היתה גדולה כאנטוכיא לפי שהוא גורם לבזות המת שאומרים איש פלוני הצלוב הוא אביו של זה ואם העיר גדולה אין מכירין הדרים בצד זה לבדרים בצד הנית וגלע"ד דמיירי בנתלין ונצלבין בדיני מלכות האומות ואין בדינו לקוברן דאל"כ לא שייך בזיון דהא כתיב לא תלין נבלתו על העץ :

סי' שמז (א) **לשמואל** אפי' יספדו לו בחנם אסור דשמואל מפרש טעמא משום דאין המת משתכח מן הלב פחות מל' יום ולפי מספידו בתוך ל' יום אתי לאספד ברגל דעדיין לא שכחו רש"י ולכן אין חילוק בין בחנם בין בשכר : (ב) ולרב דוקא בשכר דמפרש טעמא לפי שאדם מקמץ מעות לצורך הרגל והספדה יוציא המעות לצורך הספד ואתי לבטולי משמחת י"ט וכבר פירשתי כל זה בא"ח סי' תקמ"ז ע"ש : (ג) או להחשיך עליהן בא"ח סי' ש"ו (ודין הספד בחלילין ואם מותר לקבור נתבאר בא"ח סי' שכ"ה עכ"ס) :

סי' שמח (א) **מטתן** וכלי תשמישן (משום דאסור לשמש בשרביטו של מלך ולכן בהדיוט אסור עכ"ס) פי' ולא דברים אחרים : (ב) (והוא שירשו ממונן עיין בא"מ סי' רנ"ג בדין שמסלק נכסיו לאחרים וכיון ליורשיו דבר מועט או מיגע לקברו עכ"ס) :

משפחתו לפי חשיבותם מוציאין ממון לכבוד כגון ספדנים טובא ומיני חלולין טובא ואפי' האבן גולל למצבה שרגילין למת בן גילו לפי משפחתו מוציאין מן היורשין כל צרכי קבורה וכ"כ הרא"ש פרק נגמר הדין ובתשובה כלל י"ג דין י"ט :

ומ"ש ואפי' מת שאין לו יורשין כו' כלומר שאין לו יורשין שירשו ממנו כלום אי נמי שאין לו משפחה קאמר כגון נכרי שבא מארץ רחוקה ומת כאן וליכא למיחש לכבוד המשפחה וזה עיקר וכן משמע בספר ת"ה להרמב"ן שכתב וז"ל ואפי' במת דעלמא דלית ליה קבורה וקאמר דלא ליקברוהו אין שומעין לו דבזיונא דכולהו חיי הוא ולא משום משפחתו לבד עכ"ל [בדף ל"א ע"א] ור"ל מת דעלמא שבא לכאן משוט הארץ ואין לו כאן שום משפחה והיינו דקאמר ולית ליה קבורה כלומר שאין ידו משגת הוצאת הקבורה דניחא דיקברו אותו משלו בע"כ וציוה ואמר אל תקברוהו אפילו הכי אין שומעין לו דכיון דקמיבעיא להו כמי שציוה ואמר אל תקברוהו קבורה משום בזיונא ולאו כל כמיניה לבזויי בני משפחתו אי נמי לית ליה משפחה אכתי איכא בזיוני דכולהו חיי ולאו כל כמיניה או דילמא קבורה משום כפרה והא קאמר לא בעינא כפרה ולא איפשיטא ואזלינן לחומרא וחיישינן משום בזיונא אפי' לית ליה הוצאת קבורה כל עיקר :

שמט מת ותכריכיו אסורין בהנא' וכו' בפרק נגמר הדין פליגי בה אביי ורבא והלכתא כרבא דהזמנה לאו מילתא היא : ומ"ש וכן אם נתנם עליו ולא הזמינם וכו' כלומר לא מיבעיא הזמנה לחודיה דליכא מעשה אלא אפילו נתנם עליו לחודיה דאיכא מעשה והכי משמע מדפריך התם תלמודא למה לי נתנתו וכרכתו ופרש"י למה לי תרוייהו תיסגי בכרכתו לחודיה דהא איכא מעשה אלמא דקס"ד דתלמודא דלרבא דהזמנה לחודא לאו מילתא כרכתו לחודיה מילתא הוא אף ע"ג דלא אזמניה כיון דקעביד מעשה והוי דמשני דרבא ס"ל כרב חסדא דאמר גבי תפילין אזמניה ולא צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה פשיטי אפ"ה הסברא הוא לרבא דעדיף צר ביה לחודיה מאזמניה לחודיה והכי כתב רבינו וכן אם נתנם עליו וכו' דלא מיבעיא אזמניה לחודיה אלא אפי' צר ביה לחודיה וכדפי' מיהו לאביי הסברא הפוכה דאזמניה ביה לחודיה מילתא היא וצר ביה לחודיה לאו מילתא היא ופליג נמי אדרב חסדא כדאיתא התם ורבי' נמי דפי' כתב בסברא זו אליבא דרבא דהלכתא כותיה :

ונויי המת המחוברים בגופו וכו' משנה ספ"ק דערכין אשה שנהרגה נהנים בשערה ופליגא בה אמוראי רבא מוקי לה בפיאה נכרית במחובר בה ואמרה תנו אותם לבתי יהבינן לה ואם לא אמרה תנו גופה הוא ומיתסר ואי תלו לה בסיכתא אפי' לא אמרה תנו נהנים בה וכך פסק רבינו דמחובר פיאה נכרית בגופה דמת ובסתם דלא אמרה כלום אסורים אבל אם ציותה תנו לבתי מותר ליהנות בהן אבל שערה ממש אפילו ציותה עליהם אסורים כמו גופה אבל ר"נ בר יצחק מקשי עליה דרבא ומוקי למתני' בשערה ממש ושיער המת לא מיתסר בהנאה דמיתתה אוסרתה ושיער לאו בת מיתה היא שאין עשוי להשתנות ואיתא בגמ' תניא כוותיה דרבא ותניא כוותיה דר"נ בר יצחק ודעת רבינו לפסוק לחומרא כרבא אע"ג דר"נ בר יצחק בתרא הוא דבפלוגתא דאיסורא דאורייתא אזלינן לחומרא אבל הרמב"ם בסוף ה' אבל והסמ"ג פסקו כר"נ בר יצחק שכתבו וז"ל המת אסור בהנאה חוץ משערו שהוא מותר בהנאה מפני שאינו גופו וב"י כאן הקשה על הסמ"ג ובכסף משנה הקשה על הרמב"ם ול"ק מידי כי דעתם לפסוק כר"נ בר יצחק דהוא בתרא וז"ל רש"י ספ"ק דערכין בפיאה נכרית לאו שערה ממש קאמר אלא שהיתה לה פיאה משיער אשה אחרת קשורה לשערה וכו' ולמד הרב בהגהת ש"ע מלשון זה דדוקא כשהם קשורים בשערות גופה אבל אינן קשורין מותר עכ"ל משמע דאפילו קלועים ביחד מותר לדעתו כיון שאינן קשורים ותימה דבגמרא לא קאמר דמותר אלא בדתלי בסיכתא אבל בדמחבר בה ולא אמרה תנו גופה הוא ומתסר אלמא כל דמחבר בה אפילו אינן קשורין אלא קלועים בתוכם נמי אסור והא דכתב רש"י וקשורה לשערה לקלועה קרי לה קשורה דכיון דמחבר בה בקליעה חשוב כקשורה · מיהו להסיר טבעות ושלשלאות שעל ידה ועל גופה מותר לד"ה שאין זה נקרא מחובר בה כמו קליעה ולא מיחשב כגופה : אשה שנגמר דינה וכו' הכי מוכח ספ"ק דערכין דלדברי הכל מחיים מותר ליהנות בשער אשה דאין גמר דינה אוסרתו אבל בהמה משנגמר דינו אסור כדילפינן בפרק כל שעה [דף כ"ב] ממשמע שנאמר יסקל איני יודע שהוא נבלה ואסור באכילה מה"ל

מאביהן ואפילו מת שאין לו יורשין ואומר אל תקברוהו אין שומעין לו דבזיונא דכולהו חיי הוא ולא משום משפחתו לחוד :

שמט (א) **מת** ותכריכיו אסורים בהנאה ודוקא שהזמינם לצרכו ונתנם עליו אבל בהזמנה לבד ואפי' עשאם לצרכו לאחר שמת לא נאסרו דהזמנה לאו מילתא היא וכן אם נתנם עליו ולא הזמינם לכך תחלה עדיין לא נאסרו (ב) ונויי המת המחוברים בגופו כגון פאה נכרית (א) וכיוצא בזה אסורים כמו המת עצמו בד"א בסתם אבל אם צוה שיתנו נויי גופו המחוברים בו לבנו או לצורך דבר אחר מותרים אבל שערו ממש אפילו אם צוה עליו אסור בהנאה כמו גופו אשה שנגמר דינה ויצאה ליהרג מותר ליהנות משערה מחיים שאין גמר דינה אוסרה אלא מיתה אוסרתה (ג) אבל בהמה שנגמר דינה ליסקל אסור ליהנות ממנה מחיים תניא היו אביו ואמו מזרקין בו כלים מצוה על אחרים להצילן (ג) רשב"ג אומר בד"א שלא נגעו במטה (ד) אבל אם נגעו במטה הנקברת עמו אסורים משום דמחלפי בתכריכי המת ותניא באבל רבתי (ה) כל המציל כלים מן המת הרי זה גוזל המתים ויש שמצילין ויש שאין מצילין (ו) עד שלא נגעו לארון מצילין משנגעו בו אין מצילין אבל מלמדין את האדם שלא יהא חבלן מפני שאמרו כל המרבה כלים על המת הרי זה עובר משום בל תשחית דברי ר"מ ר"א בר ר' צדוק אומר מנוולו ר"ג אומר מרבה עליו הרמה עוד תניא באבל רבתי כל שהמת זוכה בו אסור בהנאה חוץ מהסל (ז) והמגריפה המיוחדין לקבורה (ח) אין אדם אוסר דבר שאינו שלו לפיכך הפורש על המת דבר שאינו שלו אפי' לקוברו בו אינו נאסר כתב א"א הרא"ש ז"ל שאין נאסר אלא

חייבים בקבורתו כי ממונו הנשאר לאחר מותו חייבים ב"ד לקברו ומה שנתן ממונו לאחרים כבר זכו בהם במתנת בריא ואינו בכלל ממונו ומה ששאל על האבן שנותנין על הקבר אם הוא מצרכי קבורה תשובה האבן מצרכי קבורה הוא וכל מה שנוהגים בו בני משפחתו לצורך הקבורה עכ"ל ובפ' נגמר הדין [מו :] איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או כפרה הוא למאי נ"מ דאמר לא תקברוהו לההוא גברא אי אמרת משום בזיונא לאו כל כמיניה ואי אמרת משום כפרה הא קאמר לא בעינא כפרה ולא איפשיטא · וכתב הרמב"ן הלכך קוברין אותו דספק איסורא הוא אפילו בשו יורשים נמי דלא ליקברוהו מוציאין מהם בע"כ ואפי' במת דעלמא דלית ליה ליורשים וקאמר אל תקברוהו אין שומעין לו דבזיונא דכולהו חייא קא אמרינן ולא משום בני משפחה בלחוד ע"כ וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"א מהל' זכיה ומתנה שאסור להניח אדם בלא קבורה : א המחלק נכסיו לאחרים והניח ליורשיו דבר מועט היורשים חייבים לקוברו ולא מקבלי המתנות כ"כ הרא"ש בתשובה וכתבו רבינו בטור חושן משפט סי' רנ"ג :

שמט מת ותכריכיו אסורים בהנאה : ב"ה בכמה דוכתי (ע"ז כ"ט: סנהדרין מ"ז: ערכין ז' :) אמרו דמת אסור בהנאה דגמר שם שם מעגלה ערופה : ב"ה וכתב הרשב"א בתשובה סימן שס"ה דל"ש בין מת נכרי למת ישראל : ודוקא שהזמין לצרכו ונתנם עליו אבל בהזמנה לבד ואפילו עשאם לצרכו לאחר שמת לא נאסרו וכו' בפרק נגמר הדין (שם) איתמר האורג בגד למת אביי אמר אסור דהזמנה מילתא היא ורבא אמר מותר דהזמנה לאו מילתא הוא ואמרינן בגמרא דאפילו באורג לאחר מיתה שרי רבא ואיפסיקא הלכתא כרבא : ומ"ש וכן אם נתנם עליו ולא הזמינם לכך תחלה עדיין לא נאסרו שם א"ר חסדא הכי גבי סודרא דצר ביה תפילין דאי צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה פשיטי ואמרינן התם דאפילו אביי מודה ביה ומדמי דין סודרא דתפילי לבגדי המת : ונויי המת המחוברים בגופו כגון פיאה נכרית וכיוצא בזה אסורים כמו המת עצמו וכו' עד אסור ליהנות ממנה מחיים בספ"ק דערכין [ז :] ודקדק רבינו לכתוב נויי גופו המחוברים בגופו לומר דאי לא היו מחוברים בגופו אלא בשעת מיתה תלוי בסיכתא אפשר דשרי כדמשמע התם בגמרא :

כתב א סמ"ג המת אסור בהנאה כולו חוץ משערו ע"כ : ב"ה וכ"כ הרמב"ם ב בפרק י"ב מהלכות סנהדרין וכל אשה שתהרג מותר ליהנות משערה : ואיני יודע מנין לו להתיר שערו (ב) ודוחק לומר דבפיאה נכרית תלוין בסיכתא קאמר דא"כ הו"ל לפרש : ב"ה והרשב"א בתשובה סימן ש"ל הביא דברי הרמב"ם וכתב שהתוס' ג"כ ג בפרק שור שנגח את הפרה כתבו להתיר ותמה עליהם וכתב שהרמב"ן בתורת האדם אוסר : ומ"ש רבינו אשה שנגמר דינה וכו' בס"פ בתרא דסנהדרין (קיב) :

תניא היו אביו ואמו מזרקין בו כלים וכולי רבן שמעון בן גמליאל אומר במה דברים אמורים שלא נגעו במטה וכו' בפרק נגמר הדין [מח ·] פי' במטה הנקבר עמו שנושאין אותו בה לקבורה וראוים היו לקוברם עמו נאסרים בנגיעה מדרבנן משום דמחלפי בתכריכי המת ואתי למימר תכריכי המת מותרים אבל במטה שמת בה אין רגילין לכרכו עליה בתכריכי קבורה אין נאסרים משום נגיעה כיון שלא הוזמנו לכך משום גזירה נמי ליכא דהא לא מיחלפא בתכריכי המת ומשמע דהלכה כרשב"ג : ותניא באבל רבתי [פ"ט] כל המציל כלי מן המת הרי זה גוזל את המתים ובנגעו במטה הנקברת עמו קאמר וכדמפרש ואזיל יש מצילין ויש שאין מצילין וכתב הרמב"ן בת"ה מסתברא כגון אלו הכלים שאסורים בהנאה בשבילו נקברים עם המת ולא עם המת ממש שאין כבודו בכך אלא עמו בתפיסתו : עוד תניא באבל רבתי כל שהמת זוכה אסור בהנאה חוץ מהסל והמגריפה והמריצה המיוחדים לקבורה : ב"ה וכתב הרשב"א בתשובה דכלים המיוחדים לחפירת הקבר אסור להשתמש בהן שלא מדעת הגזברים אבל מדעת הגזברים מותר שעל דעתם נמסרים וכדאמר רב אשי בפ"ק דב"ב (ט ·) כל דאתי אדעתא דידי אתי : אין אדם אוסר דבר שאינו שלו לפיכך הפורש על המת דבר שאינו שלו וכו' כן כתב הרמב"ן בת"ה דמשמע כן בהדיא בפרק אלמנה לכ"ג [סו ·] : **כתב** הרא"ש ז"ל שאין נאסר אלא מה שזורקין עליו כדי שיהא נקבר

דרכי משה

שמט (א) בגמרא סוף פ"ק דערכין (דף ז :) פי' רש"י שמקשרין בשערה ומשמע דאם אינן קשורין מותרים ומזה נהגו ליטול טבעות מן המתים דכה"ג לא מקרי מחובר בגופו : (ב) ודבריו תמוהים דהא מדברי רש"י בגמרא נראה בהדיא כדברי הסמ"ג ואם אינו כפי דעת הפוסקים אחרים שלא פירשו בדברי רש"י מ"מ אין להרחיק דברי הסמ"ג אי ס"ל כדברי רש"י וע"ש באוקימתא דרב נחמן בר יצחק : (ג) ובמרדכי פרק המוכר את הספינה ע"ב בתשובת מהר"ם כי מטי ליד המצילין חייבים בשמירתן כדין שומר אבידה

ואם

פרישה

סי' **שמט** (א) **מת** ותכריכיו אסורים בהנאה דכתיב ותקבר שם מרים וילפינן שם מעגלה ערופה : (ב) ונויי המת המחוברים בגופו כו' (רש"י פי' שקשורין בשערה משמע דאם אינן קשורין מותרים עכ"ה) דוקא מחוברים ולכן מותר ליקח טבעת שביד המתים וכיוצא בו רמ"א : (ג) אבל בהמה שנגמר דינה ניסקל כו' ילפינן לה מדכתיב השור יסקל ולא יאכל את בשרו וכדפרש"י שם בפ' משכנים : (מזרקין בו כלים וזורקין בגדיהן עליו יותר מן הצורך מפני חיבתו ומחמת צערן מתכוונין לאסור את כל מה שנתנו עליו רש"י עכ"ה) : (ד) אבל אם נגעו במטה הנקברת עמו אסורים כו' וכתב הרמב"ן בת"ה שנקברין עם המת פי' בתפיסתו ולא עמו ממש שאין כבודו בכך עכ"ל ודוקא במטה הנקברת עמו יש לחוש משום דדרך לתת עליה תכריכי המת ואתי לאחלופי אבל במטה שלא נקברת עמו שאין דרך לתת עליה תכריכי המת לא שייך לאחלופי : (ה) כל המציל כלים מן המת כו' הנוגעים כמ"ש וכו' : (ו) עד שלא נגעו לארון כו' נראה דאין זה חולק על תלמוד שלנו שתולה במטה די"ל דבקצת ארץ משום דדרכם היה ליתן המת בארון לב"ה : (ז) והמגריפה המיוחדים לקבורה פי' ואין מת זה זוכה בו שצריך אותם למתים אחרים (בשם מהרי"ל סי' נ"ה) וכתב הרמ"א דכ"ה הדף שמטהרין אותו עליו ושמוכיחין המת עליהן : (ח) אין אדם אוסר דבר שאינו שלו לפיכך כו' ע"ל סי' ל' שכתב

וסייע

חדושי הגהות

שמח א דברים אלו כבר הביאם בתחלת הסימן בשם תשובת הרא"ש בביאור יותר ודע כי מ"ש הטור בחשן משפט סימן רנ"ג מזה הם דברי הרא"ש בתשובה כלל פ"ז דין ו' ומה שהעתיק הב"י למעלה מתשובת הרא"ש כלל י"ג המעיין שם יראה שהדברים כתבתם ובלשונם בכלל פ"ז ובטעות נדפסו פעם שנית בכלל י"ג כי העיקר הוא בכלל פ"ז :

שמט א צריך למחוק תיבת ספ"ק ולכתוב במקומו סוף הל' אבל (ב"ה) : ב מדברי הרמב"ם שם אין ראיה כ"כ דאפשר לומר דהא דמתיר התם להנות משער אשה שנהרגה ר"ל בשיער הנתלש מחיים וכמ"ש הטור בסמוך כשיוצאת ליהרג מותר ליהנות משערה (שכה"ג) ועיין ב"ח ופרישה : ג בתוס' שלפנינו שם ליתא אבל נמצאת בתוספות בפ"ק דב"ב (י) ד"ה שהשוה חייב

בשלחתן

אלא מה שזורקין על המת (ט) במרירות הלב כדי שיהא נקבר עמו ונגע במטה הנקברת עמו אבל אם מניחין המת על מצע או שנותנין כר או כסת תחת מראשותיו או שפירשו סדין או טלית על הארון או על המטה שמוליכין בה המת לקוברו אינו נאסר :

שנ תניא באבל רבתי מתירין שערות לכלות ומגלין פניהם של חתנים ונותנין דיו וקולמוס בצדו ואין חוששין משום דרכי אמורי תולין מפתחו של מת ופנקסו של מת בארונו משום עגמת נפש ועוד תניא התם עושין חופות לחתנים וכלות ותולים בהם אחד דברים שהביאו אוכל נפש ואחד דברים שלא הביאו אוכל נפש דברי ר"מ וחכ"א אין תולין בהם אלא דברים שלא הביאו אוכל נפש כללו של דבר כל התלוי בחופתו של מת אסור בהנאה לפיכך אין תולין בו דברים שהביאו אוכל נפש שאין אוסרין אוכלין ואין מפסידין אותן שלא לצורך :

שנא (א) תכריכי המת מותר לעשותן מכלאים ובענין הטלת ציצית בהן איכא פלוגתא דרבוותא י"א להטיל בהם (ב) [א] וי"א שלא להטיל (ג) והר"ז הלוי כתב בשם ה"ר יצחק בן מלכי צדק כשנושאין אותו לקוברו מטילין בו ציצית שלא יהו נושאי המטה מעוטפין בציצית והוא בלא ציצית וכשקוברין אותו נוטלים אותו ממנו ובשעת פטירת רבינו גרשון אמר ציצית חוץ ונסתפקו בדבריו אם רצה לומר שיסירו מהטלית או שיוציאום חוץ לארון ויש מקומות (ד) [ב] שקושרין אותן בכנף הבגד והרמב"ן כתב אין בזה שום ספק אלא אין קוברין המת אלא בטלית שיש בו ציצית :

שנב ת"ר בראשונה היתה יציאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו מפני שהיו מוציאין עליו יציאות מרובות עד שהיו מניחין אותו ובורחים ממנו עד שבא ר"ג הזקן ונהג קלות בעצמו והוציאוהו בכלי פשתן ונהגו כולן אחריו בכלי פשתן ואמר רב פפא והאידנא נהוג (א) בצרדא בר זוזא תניא רבי נתן אומר כסות היורדת עם המת עולה עמו לעתיד לבא (א) על כן צוה ר' ינאי לבניו לא תקברוני בכלים לבנים שמא לא אזכה (ב) ואהיה כחתן בין האבלים ולא בשחורים שמא אזכה ואהיה כאבל בין החתנים אלא בכלים צבועין קצת והאידנא נהגו בלבנים וכן ראוי לעשות (ג) תניא האיש כורך ומקשר האיש אבל לא האשה האשה כורכת ומקשרת האיש והאשה לשון הרמב"ם מנהג של ישראל במתים

נקבר עמו וכו' אבל אם מניחין המת על מצע וכו' בסוף מ"ק וכ"כ מדברי רש"י בפרק נגמר הדין :

שנ תניא באבל רבתי מתירין שערות לכלות וכו' בפ"ח וכתבו הרא"ש בסוף מ"ק והרמב"ן בת"ה :

שנא תכריכי המת מותר לעשותן מכלאי' משנה בפ"ב דכלאים : ובענין הטלת ציצית בהן איכא פלוגתא דרבנן וכו' פלוגתא זו כתבה הרמב"ן בארוכה בת"ה והעלה הרמב"ן ז"ל שאין קוברין את המת אלא בטלית שיש בו ציצית ואין כאן בית מיחוש והמרדכי כתב במ"ק וטוב הדבר להסיר מן הארבע כנפות ולקשרם באחד מן הכנפים (א) :

שנב ת"ר בראשונה היתה יציאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו וכו' בסוף מ"ק [דף כז:] : תניא רבי נתן אומר כסות היורדת עם המת עולה עמו לעתיד לבא באבל רבתי פרק ט' ובירושלמי סוף כלאים : ומ"ש על כן צוה רבי ינאי לבניו וכו' בפ"ג דנדה [כ':] ובסוף פ' אלו קשרים [קיד:] ובירושלמי פרק בתרא דכלאים איתא דר' יוחנן צוה כן : ומ"ש והאידנא נהוג בלבנים וכן ראוי לעשות כ"כ הרמב"ן בת"ה : **תניא** האיש כורך ומקשר האיש אבל לא האשה האשה כורכת ומקשרת וכו' באבל רבתי פי"ב : לשון הרמב"ם מנהג ישראל במתים ובקבורתם וכו' פ"ד וכתב הכלבו מדיחין אותו כדי להעביר זוהמתו שלא יקוצו העם

מת"ל לא יאכל את בשרו מגיד שאם שחטו לאחר גמר דינו אסור אין לי אלא באכילה בהנייה מניין ת"ל ובעל השור נקי כלומר נקי מנכסיו ואין לו בו הנאה של כלום :

שנ תניא באבל רבתי וכו' כ"כ הרמב"ן בספר ת"ה והרא"ש סוף מ"ק ובפלוגתא דר"מ וחכמים מסתמא הלכה כחכמים כדקי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים ומיהו עכשיו לא נהגו לעשות כן ומעכבין על מי שבא לשנות המנהג' :

שנא תכריכי המת מותר לעשותן כלאים משנה פ' בתרא דכלאים : ובענין הטלת ציצית וכו' וז"ל הרוקח בהל' ציצית בפ' התכלת [ד' מ"א] אמר שמואל ההיא שעתא פי' אותה שעה שמת ודאי רמינן ליה ציצית משום לועג לרש פי' מטילין ציצית בטלית בשעת מיתה' וכן פסק ריב"ק ממגנצא שהטלית שיש לאדם אם ימות יתנו סביבותיו בקברו וכן נוה לעטפו בטליתו במותו ולהניח ציציותיו בידו וצריך כל אדם שלא ינתקו ציציותיו מטלית המת דבנדה פ' האשה אמרי' בגד שאבד בו כלאים עושה אותו תכריכין למת ואמר ר' ינאי ל"ש אלא לסופדו בו אבל לקוברו בו אסור דמצות אין בטלות לעתיד לבא ומש"ה נקברין בציציותיהן ולא קי"ל כר' יוחנן דאמר מצות בטילות וכו' ואע"ג דאבא שאול בן בטנית אמר לבניו הטילו תכלת תאפליוני כדאיתא פ' י"ג דאבל רבתי איהו ס"ל כרבי יוחנן ואין מורין הלכה מתוך משנה וכו' ועוד האריך ע"ש · אבל בספר א"ז כתב וז"ל ר"ת ור"י שירלאו"ן היו אומרים הלכה למעשה שיש להסיר הציצית מטלית שנקבר בו המת וראבי"ה היה אומר הלכה למעשה מי שנהג בציצית בחייו יקבר בציצית במותו ומי שלא נהג בציצית בחייו לא יקבר בהן וכן עשה מעשה על פיו מעצמו וקברוהו בציציותיו והיה בעל הוראה וראוי לסמוך עליו עכ"ל וכיוצא בזה כתב במרדכי ה' קטנות ההיא שעתא ודאי רמינן ליה ומה שנוהגים עתה להסיר הציצית מטליתות של מתים אומר ר"ת לפי שעתה נתמעטו אנשי מעשה וציצית עולה תרי"ג ואם יהיה לו טלית נראה כעדות שקיים כל התורה כולה והו"ל עדות שקר ועוד אומר ר"ת לדורתם כתיב חסר בני ציצית ודרשינן לדור תם ור"י אומר דעתה שאין נזהרין במצות ציצית בטלות לפי שבשעת מיתה שפטור מן הציצית יהיו לו ובחייו שהוא חייב לא היה לו והו"ל לועג לרש וכו' ומסיק בשם ר"י כי שכיבנא אצוה את בני לקשור הציצית בכנפי הבגד שיהיו מזומנים לעתיד להתיר הבגד הקשור והרי הן תלויין ממילא ואין זה מן העשוי וכן הגון לעשות עכ"ל נראה דר"ל שיקשור שני הציציות שבשני כנפות זה לזה ב' קשרים וכן יקשור שני הציצית האחרים שבשני הכנפות ג"כ בב' קשרים דהשתא ליכא לא ד' כנפות ולא ציציות וליכא משום לועג לרש ולעתיד יתיר הקשרים והרי הן תלויין בד' כנפות כדינן ואין זה מן העשוי וז"ל הסמ"ק סימן ל"ח ולמתים יש מסירין אותם ויש מניחים אותם וטוב לקושרם תוך הכנף ואז לא הוי לועג לרש ממה נפשך אם חייבים הרי יש להם ואם לאו הרי הם מכוסים עכ"ל וכיוצא בזה כתב במרדכי דמ"ק בשינוי קצת ע"ש וז"ל מהרש"ל ונהגו עכשיו לפסול הציצית ונ"ל שטוב לנושאו לבית הקברות עם הציציות עכ"ל ובהגהת ש"ע כתב ונהגו לקברו בציציות אך שפוסלין הציציות תחלה או כורכין אחד מן הכנפות עכ"ל ולפעד"נ שאין לפוסלו כי כך הוא דעת רוב הגאונים רוב מנין ורוב בנין וכן עשה רבינו טוביה מעשה כשנפטר רבינו יצחק ברבי אברהם בפני רבינו שמשון בעל התוספות והרבה גדולי' כמ"ש בהגהות סמ"ק לשם ונראה עוד דגם רבינו גרשם שאמר קודם פטירתו ציצית חוץ כך היה דעתו שלא יהיו חותכין הציצית תוך הכנפות כדי שיהיו מכוסים אלא יניחום לחוץ שיהא מלובש בציצית כאשר היה מלובש בחייו בציצית כך יהא אחר מיתתו ופי' זה מתקבל יותר משני הפירושים שכתב רבינו אכן טוב לקושרן זה עם זה או לכוסתם תוך הכנפות כדלעיל דבזה יוצא ממה נפשך :

שנב ת"ר בראשונה וכו' בסוף מ"ק ופי' רש"י בגרדא קנבוס בר זווא הנקנה בזוז עד כאן לשונו . וכתב רבינו כל זה לאורויי שאם יבא אדם עשיר להוציא הוצאות מרובות מעכבים על ידו דהוה ליה עובר על תקנת ר"ג ובית דינו שנהג קלות בעצמו להנהיג את ישראל שלא יהיו מוציאין הוצאות מרובות למיגדר מילתא שלא יברחו הקרובים ויניחו המת בבזיון : **לשון** הרמב"ם מנהג ישראל במתים ובקבורתן מעצימין עיניו של מת וכו' כך דמעצימין עיניו וכו' משנה וגמרא פ' שואל [ד' קנ"א] ולא הביא לשון הרמב"ם אלא משום דתפיס ומלבישין אותו תכריכין של פשתן וכו' עד סופו שזה אינו מפורש בגמרא :

תניא

דרכי משה

ואם החזירן לאביו ולאמו וזרקו עליהם ונאסרו קרוב בעיני דחייבים המצילין מכיון דמטו לידייהו חייבים בשמירתן וכיון שהחזירן לאביו ולאמו כאילו השליכו למקום גדודי חיות ולסטים עכ"ל כתב מהרי"ל בתשובה סי' נ"ה הדף שטהרו עליו וכל הכלים שמוליכין עליו המת לקבורה כרים וכסתות וסדינים ומפות שרי עכ"ל וכן הם דברי הרא"ש בסמוך :

שנא (א) ובא"ז פסק בשם ראבי"ה דמי שהוא רגיל בציצית בחיים מניחין לו ציציותיו ומן השאר נוטלין וכן הורה ריב"א הלכה למעשה בעצמו וראוי לסמוך עליו כי בעל הוראה היה עכ"ל :

שנב (א) כתב נ"י פרק א"מ ע"א דף שפ"א וכל העושה תכריכין נאים למת וחשובים מכירין שהוא מודה בתחיית המתים ותע"ב :

וכתב

פרישה

דסיפא מסתמא אמרינן דאין דעתו לאסור אלא לנעורי קמכוין אבל אי גלה דעתו שכוון לאסור אוסר ואם כן ה"נ דינא הכי ואפשר לומר דהכא מאבליו של מת איירי דמסתמא אף שאומרים שלא לנעורי כוונו מכח גודל מרירות לכן אמרו כן והו"ל כאילו אמרו ולנעורי כיוונו ומש"ה לא חילק רבינו וכתב סתמא : (ט) במרירות לבו כדי שיהא נקבר עמו כו' נראה דה"ק אלא מה שזורקין במרירות לבו דזה נראה שדעתו שיהא נקבר עמו ואתי לאפלוגי בתכריכי המת אבל אין למהוי כפשוטו שזרק במרירות הלב שיהא נקבר עמו א"כ למה כתב לעיל דהטעם משום דמאלפי ט' אם לא שנאמר אע"ג שדעתו שיהא נקבר עמו לא נחשב הזמנה היאיל שלא הזמינם קודם לכן אבל מה שזרק עליו במרירות לבו לא הוי הזמנה וכן עיקר :

סי' **שנא (א) תכריכי** המת מותר לעשותן מכלאים כבר כתבתי הטעם לעיל סימן ש"ח : (ב) וי"א שלא להטיל וז"ל הרא"ש בפ"ק והיה אומר ר"ת שאין למנהגם משום דציצית גדולה כעדות שקיים כל המצות ואין הדור ראוי לאותו עדות ואמרינן במדרש על כנפי בגדיהם לדורותם דור"תם חסר כתיב לדור שכולו תם ועוד דבימיהם היה כל מטופסים בטלית בת ד' כנפות והיו לכולם ציצית בחייהם שלכך מטילין בהם גם במותם אבל עכשיו שאין מתעטפים בטלית ד' כנפות ויש הרבה בני אדם שלא היה להם ציצית בחייהם ואי רמינן להו אמרי עתה איכא משום לועג לרש שמוציאין אותו דבר שלא קיים בחייו ואם היה מטילין לאותן שהיה להן בחייהן ומאלה שאותן שלא היה להן בחייהן מתביישין וה"ל ויתבוישו וכן דהוה לכן על שלא שמעו לעשות ציצית בחייהן י"ל לפי שהתורה לא הקפידה לעשות אלא לפי שיש לו טלית ד' כנפות עכ"ל עוד האריך שם ועיין בדרישה : (ג) והר"ז הלוי כתב כו' כשנושאים אותו לקברו כו' ונהגו עכשיו לפסול הציצית וכ"ל שטוב לנושאו לבית הקברות עם הציצית כר"ז ע"ז : (ד) שקושרין אותן בכנף הבגד כו' כדי שיהיו מוכנין לבגד לעתיד כשעומד ועיין בדרישה :

סי' **שנב (א) בצרדא** (בר זווא פרש"י קנבוס הנקנה בזוז : כסות היורדת כתב נ"י המ"ק דף שפ"ח דכל העושה תכריכים נאים למת וחשובים מכירים בו שהוא מודה בתחיית המתים ותע"ב עכ"ה) : (ב) ואהיה כחתן בין האבלים נראה דה"ע ולעתיד גם הרשעים יעמדו ויחיו וכמ"ש בסוף ישעיה אלה יעמדו לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם וה"ל דה"ע שמא לא אזכה פירוש לישב בין הצדיקים אלא אשב בין הרשעים אף שאינני רשע ואהיה כחתן בין האבלים ור"ל אף שמשמעות גם הרשעים נקברים בלבנים כמו הצדיקים מ"מ בגדיהם מיוחדים בגויהם גם מבריחיהן הלבנים יהיו מנוגים ומגואלים ומכריכין שלי לא יהיו מגואלים כיון דעל כ"פ אינני רשע ועבד זה אהיה כחתן בין האבלים וק"ל והשתא א"ש ל' אזכה ולא אזכה דכתב דר"ל לא אזכה לישב בין הצדיקים או אזכה לשב וק"ל : (ג) תניא האיש כורך ומקשר כו' ע"ל סימן של"ס גבי טהרת המוליך הטעם :

דרישה

סי' **שנא [א] ויש** אומרים שלא להטיל ר"ת ורבי יהודה שירלאון היו אומרים הלכה למעשה שיש להסיר הציצית מטלית שנקבר בה המת וראבי"ה היה אומר הלכה למי שנוהג בציצית בחייו שיקבר בציצית וכן עשו מעשה על פיו בעצמו וקברוהו בציצית והיה בעל הוראה וראוי לסמוך : [ב] שקושרין אותן בכנף הבגד נראה שטעמא משום הא דאיתא במרדכי וסמ"ק דף נ"א פ"א וז"ל אמר ר"י כי שכיבנא אצוה את בני לקשור הציצית בכנפי הבגד שיהיו מוזמנים להתיר הבגד הקשור והרי הן תלוין ממילא ואין זה מן העשוי וכן הגון לעשות עכ"ל (ור"ל ואם יאמרו לעתיד למה אין לכם ציצית בבגדיכם יתירו הקשר ויהיה להם ואם יספקו הלכה דא"צ להם ציצית לא יתירו קשר הכנף עכ"ה) והא דתכריכין מותרין לעשות מכלאים כבר כתבתי לעיל בסימן ש"ח דשאני ציצית משום שהן שקולין כנגד כל המצות אבל לפי הטעם השני שכתבתי שם לפי שהתורה לא אסרה כלאים אלא דרך מלבוש וזה לא שייך במת לא מ"ש דכשיעמוד יהא לבוש כלאים אם לא שנאמר דכל מה שאמיר בסימן זה ר"ל שטוב הוא לעשות ציצית בתכריכין ואם לא ירצה יכ"ל לעשותן ולהכניסן בבגד לאפוקי יש אומרים שאסור להטיל בהם ציצית ובכלאים לא אמר אלא שמותר לעשותן מכלאים אבל אה"נ שטוב יותר שלא לעשותן מכלאים מטעם הנ"ל ובציצית נמי אין איסור אם לא יהיו לו ציצית ומ"ש הרמב"ן אלא אין קוברין המת אלא בטלית בו ר"ל המנהג הוא כך ואין בו שום איסור : וז"ל הרוקח כתב רבינו יצחק ממגנצא שהטלית שיש לאדם אם ימות יתנו סביבותיו בקברו וכן טוב לעטפו בטליתו במותו ולהניח ציציותיו בידו וצריך כל אדם שלא ינתקו הציצית מטלית המת כדמשמע בפ' תכלת ובנדה פ' האשה בגד שאבד בו כלאים עושה אותו תכריכין למת ואמר רבי ינאי לא שנו אלא לסופדו אבל לקברו אסור דמצות אין בטלות לעתיד לבא ולא קי"ל כר"י דאמר מצות בטלות עכ"ל מ"ז :

וסכין

ושקקים

**

במתים ובקבורתן מעצימים עיניו של מת ואם נפתח פיו קושרים לחייו (ד) ופוקקים נקביו (ה) אחר שמדיחין אותו [א] (ו) וסכין אותו במיני בשמים (ז) וגוזזין שערו וצפרניו ומלבישין אותו תכריכין תפורין של פשתן לבנים ולא יהו דמיהן יקרים ואסור לקבור בתכריכין של משי ובגדים מרוקמים אפי׳ לנשיא שבישראל (ח) שזו גסות הרוח והשחתה מעשה גברים :

שנג תניא (א) בראשונה היו מגלין פני עשירים ומכסין פני עניים מפני שמשחירין בשעת בצורת והיו עניים חיים מתביישין התקינו שיהיו מכסין פני הכל בראשונה היו מוציאין עשירים בדרגש ועניים בכליבה והיו עניים חיים מתביישין התקינו שיהו מוציאין הכל בכליבה לפיכך אין לשנות לעניים ולעשירים (ב) אין מניחין ס״ת על מטתו של חכם וכבודו של חכם להוציאו דרך פתחים (ג) שלא לשלשלו דרך גגות ובמטה ראשונה שעשו לצרכו שלא לשנותו ממטה למטה תניא תינוק כל ל׳ יום יוצא בחיק ונקבר באשה אחת ובב׳ אנשים (ד) אבל לא באיש אחד ובשתי נשים משום יחוד (ה) ואין עומדים עליו בשורה (ו) ואין אומרים עליו ברכת אבלים (ז) ותנחומי אבלים ואפילו אם קים לן ביה שכלו חדשיו מן ל׳ יום ואילך יוצא בדלוסקמא (ח) רבי יהודה אומר לא בדלוסקמא הניטלית בכתף אלא בדלוסקמ׳ הניטלית באנפיים ועומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים בן י״ב חדש יוצא במטה ר״ע אומר (ט) הוא כבן שנה ואבריו כבן שתים הוא כבן שתים ואבריו כבן שנה יוצא במטה רשב״א אומר היוצא במטה רבים מתעסקין עמו ומצווחין עליו שאין יוצא במטה אין הרבים מתעסקין עמו ומצווחין עליו ר״א בן עזריה אומר את שניכר לרבים רבים מצווחין עליו ומתעסקין בו שאינו ניכר לרבים אין רבים מתעסקין בו ומצווחין עליו לרבי נחשון תינוקא דאתיליד דהוה בר תרין או תלת או ארבע יומין ומית הכי רגילין ונמרין כי נח נפשיה דמהלין ליה על קבריה ולא מברכין על המילה ומסקין ליה שמא דכי מן שמיא מרחמין והוייא תחית המתים והיא ידיעה בינוקא (י) ומכהין ליה לאבוי תניא אין מוציאין המת במטה (יא) אא״כ היה ראשו ורובו קיים רבי יהודה אומר השדרה והגלגולת הן רובו :

שנד תניא עיר שיש בה שני מתים כאחד מוציאין הראשון ואח״כ מוציאין השני (א) ואם היו מלינין הראשון מוציאין השני חכם ותלמיד חכם מוציאין החכם ת״ח ועם הארץ מוציאין תלמיד חכם ב׳ ת״ח שני ע״ה מוציאין הראשון פי׳ אותן שמת תחלה איש ואשה מוציאין האשה מפני שקרובה (ב) לבית הניוול הוציאו ראשון וקברוהו אין עומדין עליו בשורה ואין עומרים עליו ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים עד שיוציאו השני (ג) הוציאו השני וקברוהו באין ועומדין בשורה (ד) מנחמין ופוטרין את הרבים (ה) [ב] ואין מנחמין שני אבלים כאחד אא״כ היה כבודם שוה וקילוסם שוה אין מוציאין ב׳ מתים במטה אחת אא״כ כבודם (ו) וקילוסם שוה :

שנה אין מניחין מטה של נשים ברחוב מפני שקרובה לינוול לא שנא של יולדת ל״ש של שאר אשה ועולין

שנג תניא בראשונה היו מגלין וכו׳ בסוף מ״ק ופרש״י כליבה מטה של מתים ובגמרא לשם מאי דרגש ערסא דגלא פי׳ של עור ודרגש סירוגו מתוכו מטה סירוגה על גבה ופי׳ רש״י סירוגו מתוכו חבלים רצועות מן חורי עלי המטה על גבה העור כפול על העץ עד כאן לשונו : **ומ״ש** לא בדלוסקמא הנטלת בכתף פירוש באדם אחד אלא בדלוסקמא הנטלת באגפיים פי׳ בשני בני אדם שהוא דרך כבוד אבל ב״י פירש בספך דה״ק לא בדלוסקמא גדולה כ״כ שלא תהא ניטלת אלא בכתף אלא בדלוסקמא קטנה הניטלה באגפיים על זרועותיו : בן י״ב חודש יוצא במטה ר״ע אומר הוא כבן שנה וכו׳ פי׳ לת״ק אפי׳ בשנה מעוברת כשהוא בן י״ב חודש יוצא במטה אפילו אינו שנה ולר״ע תרתי בעינן חדא הוא כבן שנה מיום ליום ולא סגי כשהוא בן י״ב חודש ועוד בעינן דאבריו כבן שתים א״כ אבריו כבן שנה והוא כבן שתים הא לאו הכי אין יוצא במטה · וז״ל ספר א״ז קטן שכלו לו חדשיו ומת תוך ל׳ יום א״צ להוציאו במטה אלא בחיק אבל אם רוצים להוציאו במטה הרשות בידם ואין אומרים לא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים ונקבר באשה אחת ובשני אנשים אבל לא באיש אחד ובשתי נשים אא״כ קרוביו של תינוק הם דמחמת אנינותייהו תבר ילדייהו ובית הקברות דידן הסמוכה לעיר שמא שרי ושלא כלו לו חדשיו אפילו קבורה אינו טעון אלא מטילין אותו לבור עכ״ל :

שנד תניא עיר וכו׳ באבל רבתי פי״ג ופי׳ מוציאין הראשון כלומר אותו שמת ראשון מוציאין תחלה כי הוא קודם אע״פ שהשני חשוב ממנו ואם היו מלינים הראשון כלומר שדעתם שלא לקבור הראשון ביום שמת אלא רוצים להלינו משום כבודו לשמע עליו עיירות או משום צורך אחר אז מוציאין את השני דכיון שאין קרוביו רוצים להלינו יכולין לקברו היום ואין צריכים להלינו ג״כ כמו שמלינים הראשון כדי שיהא נקבר הראשון קודם לשני אלא קוברין את השני מיד ואין מחוייבין להלינו: הוציאו הראשון וקברוהו וכו׳ עד הוציאו השני וקברוהו באין ועומדין בשורה וכו׳ פי׳ עומדין בשורה על הראשון והשני כא׳ :

שנה אין מניחין מטה של נשים כו׳ משנה בסוף מ״ק ופרש״י מפני שסופעת זיבה : ומ״ש לא שנא של יולדת וכו׳ שם פליגי בה נהרדעי ורבי

העם בטלטולו וטוחן ראשו בכלים טרופות בקליפתן וזה הסימן קדושה לפי שהיה מוליכין אותו חוץ לעיר ליקבר וכדי שיכירו הקוברין שהוא ישראל עשו בו סי׳ זה והטעם בכלים שגלגל הוא החוזר בעולם (ג) :

שנג תניא בראשונה היו מגלים פני עשירים וכו׳ בסוף מ״ק שם ופרש״י כליבה של מתים : **אין** מניחין ספר תורה על מטתו (שם כה ·) ועי׳ בתשובת רבינו הא׳ שבסימן שד״ס : ומ״ש וכבודו של חכם להוציאו דרך פתחים וכו׳ עד אין רבים מתעסקים עמו הכל בפ׳ א״מ וכדברי רשב״ג תניא רבים מצהיבים עלי ו וכדברי ר׳ אלעזר תניא רבים מתעסקים עמו ופי׳ רבינו דברי שניהם מתעסקים עמו ומצווחין עליו ופי׳ רש״י כל ל׳ יום יוצא בחיק · בן ל׳ יום מוציאו בחיק לבית הקברות ולא בארון : ואין עומדים עליו בשורה. א״נ לעמוד עליו בשורה כשחוזרים מבית הקברות עוברין לפני האבל בשורה וכל אחד אומר לו תתנחם : ברכת אבלי׳. ברכה שאומרים ברחבה : ותנחומי אבלי׳. כל ז׳ הולכים לביתו לנחמו : דלוסקמא · ארון הניטלת בכתף באדם אחד : באגפיים . בשני בני אדם דרך כבוד והרמב״ם כתב בפי״ב בן ל׳ יום גמורים יוצא בדלוסקמא קטנה הניטלת באגפיים וכן נראה מדברי ר״י וכ״ת באבל רבתי פרק ג׳ וכתב נמוקי יוסף דלוסקמא כמין נסר רחב לא בדלוסקמא הניטלת וכו כלומר כ״כ גדולה שלא תהא ניטלת אלא על כתפו באגפיים על זרועותיו : ומ״ש רבינו אפי׳ אי קים לן ביה שכלו חדשיו כ״כ הרמב״ן בת״ה ולאפוקי מהרי״ץ גיאת שכתב דה״מ בדלא קים לן בגויה שכלו חדשיו ובענין פלוגתא דהני תנאי משמע דר״ע אתא לאיפלוגי אתנא קמא דאמר בן י״ב חדש יוצא במטה ואתי איהו ואמר דאין בן יב״ח יוצא במטה אלא א״כ היו אבריו כבן שתים אי נמי אתי לאימר דבן שנה תמימה בעינן ולא סגי בשנים עשר חדש ורשב״ג ורבי אלעזר פליגי על מי מצווחין אחר מטתו למר על היוצא במטה ולמר על הניכר לרבים והרמב״ם כתב דברי שניהם בפרק י״ב וז״ל כל היוצא במטה רבים מצהידין עליו וכל שאינו יוצא במטה אין רבים מצהיבין עליו וכל הניכר לרבים רבים מתעסקים בו וכל שאינו ניכר לרבים אין רבים חייבים להתעסק בו נראה שהוא ז״ל סובר דמצהיבים לחוד ומתעסקים עמו לחוד ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ובפלוגתא דר״ע פסק כת״ק : כתב בהג״א בשם א״ז אהא דתניא אבל לא באיש אחד ושני נשים אלא אם כן הם קרובים לתינוק וכתב עוד ובבתי קברות דידן הסמוכין לעיר שמא שרי (א) : לרב נחשון תינוקא דאתיליד וכו׳ בת״ה ובפסקי הרא״ש סוף מ״ק וכבר כתבו רבינו בסימן רס״ג : תניא אין מוציאין המת במטה אלא אם כן ראשו ורובו קיים ר״י אומר השדרה והגלגולת הן רובו באבל רבתי [פרק י״ג] :

שנד תניא עיר שיש בה שני מתים כאחד מוציאין את הראשון וכו׳ עד סוף הסימן באבל רבתי פי״א והיא כהוגה בת״ה כמו שכתבם רבינו : ומ״ש ואין מנחמין ב׳ אבלים כאחד וכו׳ נראה דהיינו לומר דמשום שהיה נראה שינחמו לב׳ אבלים אלו כאחד קמ״ל דלא אלא א״כ כבודם שוה אבל אם אין כבודם שוה מנחמים את זה וחוזרין ומנחמין את חבירו או נחלקים לב׳ כתות כת זו מנחמת את זה ושנים לזה ובנוסחא אבל רבתי שבידינו כתוב אע״פ שאין מנחמים ב׳ אבלים כאחד וגם נוסחא זו יכולה להתפרש כמ״ש :

שנה אין מניחין מטה של נשים ברחוב משנה בסוף מ״ק [שם] ובגמרא אמרי נהרדעי ל״ש אלא של חיה אבל שאר נשים מניחין ר״א אמר אפילו שאר נשים

דרכי משה

(ב) וכתב בבנימין זאב סי׳ ר״ד מצוואת ר״א הלוי שיטהרו בכתון ובטהרה ובנקיות בין האצבעות ידים ורגלים ובין האזנים ויחופו ראשו ויסרקוהו כדרך החיים ויטלוהו צפרני ידיו ורגליו כדי שיבא בטהרה למנוחה כמו שהיה רגיל ילך בשבת לב״ה עכ״ל וכתב עוד דברים אחרים שצ״ה ולא נהגו כמותו רק שכתב שם שצוה כשיגיעו עמו ל׳ אמות מן הקבר יעמדו עמו כל ד״א וישהא מעט ובשמע שם שזה קצת כפרה לבת וכזה נוהגין להעמיד דמת על דארץ ג׳ פעמים סמוך לקברו ובפעם השלישי אומרים עליו צדוק הדין והולכין בין כל פעם מעט :

שנג (א) ונראה דטעמא דכשהם קרובים דשרי דמשום דאין היצר מתגבר בעת צרה וכשהם קרובים הוה לדידהו כעת צרה וכ״ה לעיל סימן ש״מ :

דרישה

סי׳ שנב [א] וסכין אותו במיני בשמים ז״ל הכלבו מדיחין אותו כדי שלא יקוצו בו העם בטלטולו וטוחן ראשו בכלים טרופות בקליפתן וזה הסימן קדוש לפי שהיו מוליכין אותו חוץ לעיר ליקבר וכדי שיכירו הקוברים שהוא ישראל עשו בו סימן זה והטעם בכלים שהוא גלגל החוזר בעולם עכ״ל וכ״כ רמ״א :

סי׳ שנג [א] קטן שכלו חדשיו ומת תוך ל׳ יום א״צ להוציאו במטה אלא בחיק אבל אם רוצים להוציאו במטה הרשות בידם ואין אומרים עליו לא ברכת אבלים ונקבר באשה אחד ובשני אנשים ולא איפכא אא״כ הם קריביו של תינוק דמחמת אנינותייהו תבר ילדייהו (וכמ״ש לעיל סימן ש״מ עכ״ה) ובבתי קברות דידן הסמוכות לעיר שמא שרי אפי׳ קבורה לא טעין אלא מטילין אותו לבור סא״ז מ״ו

סי׳ שנד [א] ואין מנחמין שני אבלים כו׳ ס״א אע״פ שאין מנחמין כו׳ וה״פ אף ע״פ שאין מנחמין שני אבלים כאחד אא״כ כבודם שוה מ״מ אמרינן שאין מוליאין שניהן כאחד אלא זה אחר זה וא״כ אם קילוסם וכבודם שוה מנחמין שניהם כאחד ואם אינם שוה מנחמים וא״ו או נחלקים לב׳ כתות כמ״ש בפרישה

הגהה

פרישה

(ד) ופוקקין נקביו פי׳ כדי שלא יכנס בהם הרוח : (ה) אחר שמדיחין אותו היטב מכל זוהמא : (ו) וסכין אותו במיני בשמים כנ״ל ועד״ר : (ז) וגוזזין שערו וצפרניו כנ״ל (ויסרקוהו במסרק כדרך החיים ו טהרו ביתון בטהרה ובנקיות כדי שיבא בטהרה למנוחה כמו שהיה רגיל לילך בכל שבת לב״ה עיין בנימין זאב סי׳ ר״ד עכ״ה) · (ח) שזו גסות הרוח והשחתה כו׳ פי׳ מתקנת ר״ג ואילך :

סי׳ שנג (א) **בראשונה** היו מוליאין עשירים בדרגש פירוש של עור וקושרין אותו בארוכו׳ המטה . בכליבה פי׳ מטה של מתים רש״י וסתם מטות ארוגות בחבלים (ב) אין מניחין ס״ת על מטתו של חכם דוקא על מטתו אסור להניח אבל ע״ג קרקע לפניו מותר כדלעיל סימן רפ״ב · (ג) שלא לשלשלו דרך גגות אפשר משום לטמאות הכהנים המונחים בחדרים דרך יציאתו רולין להוליאו דרך גגות : (ד) אבל לא באיש אחד ובשתי נשים משום יחוד אא״כ היו קרובי המת ובבתי קברות דידן הסמוכים לעיר שמא שרי הג״ה אשיר״י : (ה) ואין עומדין עליו בשורה פירוש א״ל רש״י ובשורה ר״ל שהיה כל אחד אומר לו תתנחם : (ו) ואין אומרים עליו ברכת אבלים ברכות שאומרים ברחבה וע״ל סימן שע״ו : (ז) ותנחומי אבלים פירוש כל ז׳ היו הולכים לביתו לנחמו : (ח) רבי יהודה אומר לא בדלוסקמ׳ כו׳ בכתף באדם אחד באגפיים בב׳ בני אדם דרך כבוד רש״י וב״י כתב ז״ל דלוסקמא כמין נסר רחב לא בדלוסקמא הניטלת כו׳ כלומר כ״כ גדולה שלא תהא ניטלת אלא על כתיפו באגפיים על זרועותיו (וכתב רמ״א שא״א עליו ניחוק כדין והדיס כ״מ שיהיה בן שנה עכ״ה) : (ט) הוא כבן שנה ואבריו כבן שתים כו׳ ר״ל זה דוקא יוצא . (י) ומכהין ליה לאבוי פי׳ ע״י השם יהיה ידוע מי הוא אביו . (יא) אא״כ היה ראשו ורובו קיים כו׳ ע״ל סימן שס״ד מ״ש שם :

סי׳ שנד (א) **ואם** היו מלינין הראשון פי׳ שרוצין להלין הראשון יום אחד משום כבודו כמ״ש בסימן שנ״ז או משום צורך להמתין על קרובים אחרים או מוליאין השני פי׳ אותו שאין רוצין להלינו כן איתא במסכת שמחות ע״ש מ״ו : (ב) לבית הניוול שסופעת זיבה (ג) הוציאו השני וקברוהו באין ועומדין בשורה פי׳ על הראשון והשני כאחת וזו״ק מ״ו : (ד) מנחמין ופוטרים את הרבים כן היא בס״א וכן בש״ע אבל לקמן ריש סי׳ שע״ו כתב ומנחמין וכן בסי׳ ע״ת ופרש״י פ׳ ואלו מגלחין דף כ״ז שאומרים למנחמים לכו לבתיכם : (ה) ואין מנחמים שני אבלים כו׳ ס״א אע״פ שאין מנחמין כן מלאתי במסכת שמחות מ״ו וכ״כ ב״י ונראה במקום ואין מנחמין כתוב אע״פ שאין מנחמין ועיין בדרישה : (ו) וקילוסם שוה ר״ל אבל אם אין כבודם שוה מנחמין

(א) ועולין בחבר עיר על האיש ואין עולין בחבר עיר על האשה :

שנו מת שלא היה לו צרכי קבורה וגבו לצרכו מעות או שאר דברים והותירו אם כשגבו גבו סתם ולא יחדו לזה המת יעשו מהם צרכי שאר מתים (א) ואם יחדו לצרכי זה המת יתנו ליורשיו (א) ל"ש מעות או שאר דברים :

שנז אסור להלין המת ואם הלינו לכבודו (א) להביא לו ארון ותכריכין ומקוננות מותר תניא כל המדחה מטתו ה"ז משובח (ב) פי' שממהר להוציאו על אביו ואמו ה"ז מגונה היה ערב שבת או עי"ט (ג) או שהיו גשמים מזלפין על מטתו ה"ז משובח לפי שאינו עושה אלא לכבוד אביו ואמו :

שנח (א) **נושאי** המטה וחלופיהן וחלופי חילופיהן את שלמטה צורך בהן בין מלפניהם בין מלאחריהם פטורים מק"ש שאין למטה צורך בהן חייבין אלו ואלו פטורים מן התפלה הלכך אין מוציאין המת סמוך לק"ש (ב) בענין שלא יוכלו לקוברו קודם זמן ק"ש ואם התחילו והגיע זמן ק"ש אין מפסיקין ואיתא בגמרא שאדם חשוב מותר להוציאו סמוך לק"ש וא"א הרא"ש ז"ל לא הביאו בפסקיו (ג) ואיני יודע למה ירושלמי [א] הכתפים אסורים בנעילת הסנדל שמא יפסק סנדלו של אחד מהם ונמצא מתעכב מן המצוה :

שנט (א) **מקום** שנהגו נשים לצאת לפני המטה יוצאות מקום שנהגו להיות אבלים הולכין לפני המטה הולכין :

שם ת"ר (א) מעבירין את המת מלפני הכלה פי' אם פגעו זה בזה בדרך מקדימין הכלה תחלה וה"ה נמי להקדים שאם אין בעיר כדי לזה ולזה מקדימין ומכניסין הכלה לחופה ואח"כ קוברין המת (ב) והרמב"ם כתב מי שהיה לפניו מת וכלה מניח הכלה ומתעסק במת וכתב הרמב"ן ולא נהירא ומיהו דוקא הכנסת כלה לחופה קודם לקבורת המת [א] אבל לאחר שנכנסה לחופה

ויש

גשים ופסק הרי"ף כר"א וכ"פ הרמב"ם בפי"ב והרמב"ן בת"ה : ומ"ש ועולין בחבר עיר על האיש וכו' ברייתא באבל רבתי פי"ב :

שנו מת שלא היו לו צרכי קבורה וגבו לצורכו וכו' בשקלים פ"ב [ג :] תנן מותר מתים למתים מותר המת ליורשיו וקתני עלה [בסנהד' מח :] כיצד גבו למת סתם זהו מותר המתים למתים גבו למת זה מותר המת ליורשיו וכתב הרמב"ן בת"ה ולא משום דקנסא מיתה דהזמנה לאו מילתא היא אלא משום דזילותא הו"ל בגוה דמילתא ואמחולי אחיל זילותיה ליורשים הילכך אפילו גבו מעות נמי ליורשיו הוו וכך מפורש בפרק נגמר הדין אליבא דרבא דאמר הזמנה לאו מילתא היא :

שנז אסור להלין המת ואם הלינו לכבודו וכו' בפרק נגמר הדין [מו׳] ואמרי' תו התם שאם הלינו לשמוע עליו עיירות מותר ותניא באבל רבתי [פי"א] דה"ה אם הלינו כדי שיבאו קרובים מותר וכתבוה הרמב"ן והרא"ש ז"ל : תניא כל המדחה מטתו ה"ז משובח היה ע"ש או עי"ט וכו' בפ' אלו מגלחין [כ"ב ׳] וכתב נ"י מדחה מטתו פי' מדחה שממהר לקברו משובח לפי שאין דרך להתאבל עליהן ולהספידם כ"כ ויותר כבוד להם כשנקברים במהרה משיעמוד הרבה ולא יספידו מגונה שחייב הוא להספידם ולקונן עליהם הרבה עכ"ל והא דקתני או שהיו גשמים מזלפין על מטתו נראה דהיינו לומר שאם היה יום מעונן ומתירא שאם ישהא מלהוציאו שיהו גשמים מזלפים על מטתו ולפיכך ממהר להוציאו ה"ז משובח א"נ ה"ק אם היה מונח במקום שאינו מסוכך והיו גשמים מזלפין על מטתו ולא היה לו מקום מסוכך להכניסו בו ולפיכך ממהר להוציאו לב"ה ה"ז משובח א"נ כשהוציאו לב"ה להוליכו והיו גשמים מזלפין על מטתו בדרך איירי ומדחה מטתו שמוליכו מהר ולא יתעכבו בדרך ה"ז משובח ורי"ו כתב שהטעם דבשאר מתים משובח המדחה מטתו משום דנראה כמקבל מאהבה גזרת המלך :

שנח נושאי המטה וחלופיהן וכו' הלכך אין מוציאין את המת סמוך לק"ש וכו' הכל נתבאר בטור א"ח סי' ע"ב : ירושלמי הכתפים אסורים בנעילת הסנדל וכו' ונ"ל דהיינו דוקא בזמנם שהיו להם אנשים מיוחדים לשאת המטה אבל האידנא שאין לנו כתפים מיוחדים אלא הכל מסייעים לישא לית לן בה (א :) :

שנט מקום שנהגו נשים לצאת לפני המטה יוצאות נראה שיש כאן חסרון שהו"ל לסיים ומקום שנהגו לצאת לאחר המטה יוצאות דהכי תניא בפ"ב דסנהדרין [כ ׳] מקום שנהגו נשים לצאת לאחר המטה יוצאות ובירושלמי מ"ד נשים מהלכות תחלה שהן גרמו מיתה לעולם מאן דאמר האנשים מהלכים תחלה והנשים אחריהן מפני כבודן של בנות ישראל שלא יהו מביטים בנשים (א) ובספר הזהר פרשת ויקהל כתוב שיש למחות לנשים מלצאת לב"ה מפני שהם יוצאות גורמים רעה לעולם וכן ראוי למנעם :

מקום שנהגו להיות אבלים הולכים אחר המטה הולכין וכו' תוספתא הביאה הרמב"ן בת"ה :

שם תנן רבנן מעבירין את המת מלפני הכלה וכו' בפ"ב דכתובות [יז ׳] : ומ"ש פי' אם פגעו זה בזה וכולי וה"ה נמי להקדים וכו' כ"כ הרמב"ן בתורת האדם : **ומ"ש** בשם הרמב"ן בת"ה כתב ואני ק"ל הא דתניא באבל רבתי בית אבל ובית המשתה בית האבל קודם ההיא לאו בשעת הכנסת כלה לחופה אלא כל ז' דהבראת האבל קודם לאכילת בית המשתה ובמכילתא אמריתי תניא המת והמילה המילה קודמת שזו מצוה לחיים

וזו

ורבי אלעזר ופסקו הפוסקים כרבי אלעזר דלא שנא : ועולין בחבר עיר וכו' פי' לפי שאין כבוד להאשה שהוא מנהיג העיר שכל העיר נוהגין על פי ציוויו שיהא עולה על האשה כשנושאין אותה לקבורה :

שנו מת שלא היו לו צרכי קבורה וכו' בפרק נגמר הדין [דף מ"ח] אסיקנא אליבא דרבא דהזמנה לאו מילתא היא דגבי לזה המת יתנו ליורשיו ה"ט משום דזילותא הו"ל בגוה דמילתא אחולי אחיל זילותיה ליורשים הלכך אפילו גבי מעות נמי ליורשיו הוה וז"ל ספר א"ז הגובה מן הקהל לצורך תכריכי המת צ"ל לנותנים תנו מה שתירצו לצורך מתים סתם ואז יהא המותר לשאר מתים אבל אמר לצורך מת זה אז המותר אסור ואפילו לשאר מתים עכ"ל :

שנז אסור להלין המת בפ' נגמר הדין [דף מ"ו] :

תניא כל המדחה מטתו וכו' בפרק אלו מגלחין [דף כ"ב] ועיין בב"י :

שנח נושאי המטה וכו' משנה ר"פ מי שמתו ועי' בא"ח סימן ע"ב לגם נתבאר בס"ד : ומ"ש אלו ואלו פטורין מן התפלה שם וטעמו משום דתפלה מעומד משא"כ ק"ש דקורא אותה בין מהלך עומד ויושב : ואיתא בגמ' שאדם חשוב מותר להוציאו וכו' שם תניא אין מוציאין את המת סמוך לק"ש איני והא רב יוסף אפקוה סמוך לק"ש ומשני אדם חשוב שאני וטעמו משום דאין כבודו שיתעסקו בשום דבר ואפילו בק"ש עד שיקבר בכבוד וכמ"ש הרמב"ן בספר ת"ה · ונראה שדעת הרי"ף והרא"ש שהשמיטוהו משום דקי"ל המדחה מטתו על אביו ואמו ה"ז מגונה לפי שנראה שאינו חושש לכבודן להספידן כל כך ולכן ממהר להוציאן ולקוברן א"כ כ"ש באדם חשוב שאין לדחות מטתו ולהוציאו סמוך לק"ש והא דרב יוסף דאפקוה סמוך לק"ש לא קשיא דודאי לכתחלה אין להוציאו אלא דאירע כך לאיזה סיבה והא דמשני תלמודא אדם חשוב שאני אינו אלא כדי לדחות הקושיא כלומר דאף סברת המקשה איכא למימר אדם חשוב שאני אבל לקושטא דמילתא אדרבה כ"ש באדם חשוב אין למהר להוציאו סמוך לק"ש כדפרישית ובכי הא אמרינן אשינויא לא סמכינן דשינויא הוא אלא לדחות הקושיא :

שנט מקום שנהגו הנשים וכו' בירושלמי מ"ד נשים מהלכות תחלה שהן גרמו מיתה לעולם מ"ד נשים מהלכות אחרי האנשים מפני כבודם של בנות ישראל שלא יהו מביטים בנשים וכך נוהגין האידנא מיהו ב"י כתב בשם הזוהר שיש למנוע מלצאת נשים לבה"ק אחר המטה כלל מפני שגורמים רעה לעולם : מקום שנהגו וכו' האידנא ליכא מנהג בהליכת אבלים אלא הולכין בין שאר העם :

שם ת"ר מעבירין את המת מלפני הכלה בפ"ב דכתובות · ומ"ש וה"ה נמי להקדים וכו' כ"כ הרמב"ן בספר ת"ה [דף ל"ה ע"ב] דהכי תניא באבל רבתי מפני שאמרו כבוד החיים קודם לכבוד המתים והא דתניא התם בית האבל ובית המשתה בית האבל קודם לאו בשעת הכנסת כלה לחופה אלא לענין הבראת האבל כל שבעה הוא דקודם לאכילת בית המשתה אע"פ שזה וזה מצוה זו של אבל קודמת אבל הרמב"ם ס"ל דהכל כדברים שנוגעין בקדימה שאין בו משום מיעוט כבוד מניח את הכלה ומתעסק עם המת מלבד לגבי העברה כשפגעו זה בזה בדרך שמעבירין את המת מלפני כלה שהכבוד החיים קודם לכבוד המתים : ומ"ש ומיהו דוקא הכנסת כלה לחופה וכו' זהו מה שכתבתי בסמוך בשם הרמב"ן

דרכי משה

שנז (א) ובא"ז פסק דאסור בהנאה וע"כ יש להגבהתו סתם לצורכי מתים עכ"ל :

שנח (א) וכתב הכלבו יש מקומות שנהגו כשיוצאין מן הבית דאבל יוצא ראשון והקרובים והמטה אחריו והרוחצים נותנין מת במטה ומוציאין אותו בידיהן עד שהוא חוץ לביתו ונוטלין אותו האבל ושאר הקרובים על כתפיהם ואח"כ שאר הקהל עכ"ל :

שנט (א) ועל מנהג שלנו היה תמה ריב"א שבשעת הליכה יוצאות הנשים לבסוף ובחזרה יוצאות תחילה והיה מפרש דמנהג כמ"ד יוצאות לבסוף וכיון שהם אחרונות בשעת הוצאת המת א"כ יש להם להיות ראשונים בשעת חזרה שלא לעבור דרך עליהן עכ"ל :

וכ"ה

פרישה

מגמגמין את זה ומחזרין ומגמגמין את זה או נחלקים לשני כתות כת זו מגמגמת את זה וכת זו מגמגמת את זה והמסיים את זה וגם גירסת מסכת שמחות שהבאתי שכתוב אע"פ שאין מגמגמין כו' יש לפרש ע"ד זה כ"ש :

סי' שנה (א) **ועולין** בחבר עיר על האיש כו' בערוך בערך חבר מביא כמה מקומות שכתוב שם חבר עיר ופי' שהוא גדול בעיר אשר יועדו אליו כל הקהל [illegible] (וכן לעיל בסי' רל"ט כתב רבינו בענין [illegible]) פי' אדם גדול שבכל [illegible] בני העיר להתפלל [illegible] שהוא גדול [illegible] עומד שם לפני הצבור [illegible] ולכן קורין הקיבוץ [illegible] להתפלל על המתים ובסימן [illegible] מברכין עליהם במחר העיר אבל מברכין עליהם לעצמן והכל הוא ענין אחד :

סי' שנו (א) **ואם** יחדו לצרכי זה המת יתנו ליורשיו אע"ג דהזמנה לאו מילתא היא מ"מ כיון דהו"ל למת זילותא בגבייה זו אחולי אחיל זילותיה ליורשים פ' נגמר הדין :

סי' שנז (א) **להביא** לו ארון ותכריכין ומקוננות וכ"ש להמתין על קרובים : (ב) פי' שממהר להוציאו לפי שאין דרך להספיד עליהן כ"כ ויותר כבוד להן כשנקברים במהרה משיעמוד הרבה ולא יספדו משא"כ באביו שמחויב להספיד ולקונן עליו הרבה ב"י : (ג) או שהיו גשמים מזלפין על מטתו ר"ל כשהוליכו לב"ה היו הגשמים מזלפין על מטתו ומדחה הוא מטתו שמוליכה במהרה ולא יתעכבו בדרך ה"ז משובח א"נ שהיו גשמים מזלפין על מטתו והיו גשמים [illegible] ולא היו לו מקום מסוכך להכניסו בו בית יוסף וע"ש :

סי' שנח (א) **נושאי** המטה וחלופיהן כו' מנהג בכל ישראל שעוסקין במת והמוליכין אותו במטה נוטלין אותו ומסלקין ונוטלין כל אחד ואחד חלקו וכמו יתן אל לבו כו' רוקח מ"ו וכל זה הענין נתבאר לעיל בא"ח סימן ע"ב : (ב) בענין שלא יוכלו לקברו קודם זמן ק"ש ויש מקילין בק"ש של ערבית שזמנו כל הלילה : (ג) הכתפים אסורים בנעילת הסנדל כו' דוקא בימיהם שהיו להם כתפים מיוחדים אבל האידנא שאין לנו כתפים מיוחדים אלא הכל מסייעין לנשאת לית לן בה ב"י :

סי' שנט (א) **מקום** שנהגו נשים לצאת לפני המטה [illegible] ומקום שנהגו לצאת לאחר המטה יוצאות [illegible] גרמו מיתה לעולם [illegible] מפני כבודן של בנות ישראל [illegible] ובספר הזהר [illegible] גורמים רעה לעולם וכן ראוי [illegible] עכ"ל :

סי' שם (א) **מעבירין** [illegible] פי' אם פגעו זה בזה [illegible] (ב) והרמב"ם [illegible] וכתב הרמב"ן [illegible]

מסט

דרישה

סי' שנו [א] **הגובה** מן הקהל לצורך תכריכי המת צריך לומר לנותנים תנו מה שתנדבו לצורך מתים סתם ואז יהא המותר לשאר מתים אבל אם אמר לצורך מת זה אז מותרו אסור ואפי' לשאר מתים סמ"ק מ"ו :

סי' שנח **ואיני** יודע בטעם סימן ע"ב כתבתי דברי הרא"ש שלא חילק ולא תמה עליו וכתב שם הב"י שהטעם דלא חילק משום דאין אדם חשוב כ"כ בזמנינו לבטל עליו זמן ק"ש עכ"ל) : (כתב הכלבו יש מקומות שנהגו כשיוצאים מן הבית האבל יוצא ראשון והקרובים והמטה אחריו והרוחצים והקוברים נותנין המת במטה ומוציאין אותו בין ידיהם עד שהוא חוץ לביתו ונוטלין אותו האבל ושאר קרובו על כתפיהם ואח"כ שאר הקהל עכ"ל) :

סי' שם [א] **אבל** לאחר שנכנסה לחופה ויש לפניו כו' והמהרי"ם בהג"ה כתב בשבת אבל

ומתן

הרמב"ן : ומ"ש בד"א שיש בידו ספק כדי שניהם וכו' עד סוף הסימן הכל מדברי הרמב"ן לשם וטעמו לכל זה מבואר במ"ש ב"י בשמו : כתב בהגהת מיימוני פי"ד מעבירין את המת וכו' מכאן משמע כשיש אבל וחתן בב"ה שהחתן ושושביניו יוצאין תחלה ושוב יוצא האבל ומנחמיו וכן הקרובים לשניהם אוכלים עם החתן אם ירצו כבודו קודם וכן בהשכמה כשמוליכין הכלה לבית החתן אם יש מת בעיר מוליכין הכלה תחלה או יקברו המת קודם שיגיע זמן הכנסת כלה אביאסף עכ"ל נראה דס"ל דכיון שמעבירין את המת מלפני הכלה ה"ה נמי החתן יצא תחלה לאבל כי כבוד החיים קודם ומעבירין האבל מלפני החתן והחתן יוצא תחלה מב"ה ואחר כך יוצא האבל מיהו עם החתן אינן יוצאין אלא שושביניו וקרוביו אבל עם האבל יוצאין ומלוין אותו עד לביתו כל שאר העם דתנחומי האבל קודם אלא דמה בנוגע בכבוד להעביר זה מפני זה כבוד החתן הוא קודם ויוצא תחלה וכן בהשכמה מוליכין הכלה מקודם :

שסא ת"ר מבטלים ת"ת וכולי בפ"ב דכתובות [דף י"ז] : ומ"ש למאן דמתני פי' ששימש ת"ח אין לו שיעור וכו' כ"כ הרמב"ן בספר ת"ה [סוף דף ל"ג] ומשמע אפילו לא היה מלמד לאחרים אלא שימש ת"ח בלימוד אבל רש"י לשם פי' למאן דקרי מקרא ותני משנה אבל עדיין לא שנה לתלמידים אבל לדמתני לאחרים לית ליה שיעורא עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפי"ד וכ"כ בש"ע והכי נקטינן דוקא דמתני לאחרים : ומ"ש למאן דלא קרי ולא תני כתב בהל'

גדולת

ויש לפניו לנחם אבל ולשמח החתן תנחומי האבל קודם וכן הבראת האבל קודם למשתה של חתן בד"א שיש בידו ספוק כדי שניהם אבל אם אין בידו כדי שניהם (ג) משתה החתן קודם (ד) [ב] המת והמילה המילה קודמת וכל זה כשאינו מת מצוה אבל אם הוא מת מצוה מת מצוה קודם שהרי הוא דוחה ת"ת (ה) ומקרא מגלה וטומאה דכהן ונזיר ופסח ומילה אין דבר שקודם לו בכל התורה :

שסא ת"ר מבטלין ת"ת להוצאת המת (א) [א] ולהכנסת כלה לחופה למאן דמתני (ב) פי' ששימש ת"ח אין לו שיעור אפי' יש עמו כמה אלפים תתבטל בשבילו מאן דתני פי' שלמד מעצמי (ג) אם יש ששים ריבוא א"צ להתבטל בשבילו למאן דלא קרי ותני כ' בהלכות גדולות כיון שיש לו מי שיתעסק עמו א"צ להתבטל בשבילו ורב נטרונאי כתב דכי ליכא י' מבטלין וכתב הרמב"ן דטעמא דמסתבר הוא דהא איכא שורה וקדיש וברכת אבלים (ד) דבעי עשרה וכתב עוד שא"צ שידע בודאי שיש לו כל צרכו אלא כיון שיש בעיר מי שראוי לעסוק בו א"צ לראות אם יש מי שיעסוק בו אלא כיון שיש מי שיעסוק תלמוד תורה קודם יש אומרים שאין צריך לבטל בשביל אשה ותינוק אלא כמאן דלא קרי ותני וי"א כיון שאינה מצווה לקרות ועושה מה שמוטל עליה וזהירה בלמוד בניה ובעלה דינה כמאן דקרי ותני וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל כתב הרב רבינו יום טוב מיוני שתינוקות של בית רבן אינן מבטלין בשביל הוצאת המת שהרי אין מבטלין אפילו לבנין בית המקדש וכל זה לא איירי אלא בשעת הוצאתו שצריכין להתבטל ללוותו אבל כל זמן שמוטל לקוברו אין מבטלין בשבילו ת"ת [ג] אלא אם יש חבורות בעיר שכל אחת מתעסקת יומה אותה שאינה יומה מותרת בין בתלמוד בין בשאר מלאכות ובשעת הוצאתו מבטלין מכל שאר מלאכות ובאין ללותו אפילו אי לא קרי ותני דלא מפלגינן בין קרי ותני אלא בביטול ת"ת אבל בשאר מלאכות אפילו לא קרי ותני הכל בטלים ובאין ללוותו ואם אין חבורות בעיר כל בעלי מלאכות צריכין להתבטל ולהתעסק בו עד שיקבר אבל מת"ת אין צריכין להתבטל אלא בשעת הוצאתו כדפרישית (ה) יש אומרים הא דמבטלין ת"ת להוצאתו היינו דוקא במת מצוה [ג] ולא נהירא

אלא

וזו מצוה לאחים המת והכלה הכלה קודמת בית האבל ובית המשתה בית המשתה קודם ואם יש לו פרנסה בית האבל קודם אבל וחתן אבל קודם מפני שהחתן אוכל ומאכיל את האחרים והאבל אינו אוכל עד שהאכילוהו אחרים שמע מינה מהא מתני' בהדיא דהכנסת כלה לחופה קודמת להוצאתו של מת אלא שלאחר שנכנס תנחומין האבל קודם שמחת החתן כל שבעה והבראת האבל קודם למשתה החתן אעפ"כ אם אין פרנסה לזה ולזה מקדימין בית המשתה שכבוד החיים קודם . ובשאלתות פרשה בראשית ס"ס כ' הוצאת המת והכנסת כלה איזה מהן קודם הוצאת המת עדיף דהא גבי טומאה דוחה את לא תעשה שבתורה דאמרו רבנן לאחותו אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה או דילמא הכנסת כלה עדיף משום לא תהו בראה ת"ש דתניא מעבירין את המת מלפני הכלה א אלמא הכנסת כלה עדיפא וכן הלכתא עד כאן לגאון אלא מיהו במת מצוה לא נהירא דאשכחן [מגילה דף ג :] מת מצוה קודם לת"ת ועבודה ומגלה ודוחה טומאה ונזיר ופסח ומילה ולא מצינו דבר קודם לו בכל התורה כולה הלכך מת מצוה קודם להכנס' כלה מה שא"כ במת אחר כמו שביארנו והרמב"ם כתב מי שהיו לפניו מת וכלה מניח את הכלה ועוסק במת וכן הוא אומר [קהלת ז] לב חכמים בבית אבל ע"כ ואין הדבר אלא כמו שביארנו וכתבנו עכ"ל . ודברי הרמב"ם הם בפרק י"ד וכתב עוד שם יראה לי שנחמת אבלים קודם לבקור החולים שניחום אבלים הוא ג"ח עם החיים ועם המתים כתבו הגה"מ בפרק י"ד מעבירין את המת וכולי מכאן משמע כשיש אבל וחתן בבית הכנסת שהחתן ושושביניו יוצאין תחלה ושוב יוצא האבל ומנחמיו וכן הקרובים לשניהם אוכלים עם החתן אם ירצו כי כבודו קודם וכן בהשכמה כשמוליכין הכלה לבית החתן אם יש מת בעיר מוליכין הכלה מקודם או יקברו המת קודם שיגיע זמן הכנסת כלה עכ"ל :

שסא תנו רבנן מבטלין ת"ת להוצאת המת וכולי עד א"צ להתבטל בשבילו בפ"ב דכתובות [יז ׳] : למאן דלא קרי ותני כתב בה"ג כיון שיש לו מי שיתעסק עמו א"צ להתבטל בשבילו ור' נטרונאי כתב דכי ליכא עשרה מבטלים בת"ה : וכתב הרמב"ן דטעמא דמסתברא הוא וכו' ג"ז שם והרא"ש כתב בסוף מ"ק והתוס' ורש"י בפ"ב דכתובות בשם השאלתות כדברי בה"ג ולא הביאו חולק בדבר והריטב"א בפ"ב דכתובות כתב כלשון הזה למאן דלא קרי ותני אמרו א בשאלתות דני' סגי ומיהו כתוב בספר מצות לר"מ מקוצי דעכשיו בכל אדם מישראל מבטלין מן הסתם שכולם מלאים מצות כרמון ואין לך אחד מישראל שאינו או במקרא או במשנה ולאשה בי' סגי לה עכ"ל הריטב"א ז"ל : וכתב עוד שא"צ שידע בודאי שיש לו כל צרכו וכו' בת"ה כתב כל' הזה ירושלמי ברית חגיגה ר' חייא ורבי יוסף ורבי אמי חסון מייתי קומי רבי אלעזר אמר לון אן הויתון אמרין ליה גמלין חסד ולא הוי תמן אוחרנין אמרין ליה תני' הוה פירוש גמלין חסד שלוו את המת וא"ל ר"א ולא היו שם אחרים ולמה בטלתם ת"ת והשיבו שכן שלנו היה והנהגו חסד עמו דרך ארץ לגמול לו חסד וש"מ שאין מבטלין ת"ת למת כשיש מי שיתעסק עמו כל צרכו אלא עוסק בתורה וא"צ לצאת ולראות אם יש עמו כל צרכו אם לאו אלא כיון שיש שם מי שיעשה מעשה ת"ת שלו קודם ע"כ : י"א שאין צריך לבטל בשביל אשה ותנוק וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה : **ומ"ש** וי"א כיון שאינה מצווה לקרות ועושה מה שמוטל עליה וכו' כ"כ הרא"ש בפרק ב' דכתובות ושם כתב גם כן הסברא הראשונה ולא הכריע ביניהם ואעפ"כ כתב רבינו שהרא"ש סובר כדברי י"א לפי שכתב סברא זו באחרונה : כתב ה"ר י"ט מיוני שתינוקות של בית רבן אינן מבטלין וכו כ"כ הרא"ש והמרדכי בסוף מ"ק והגהות סוף הלכות אבל : **ובכל** זה לא איירי אלא בשעת הוצאת וכו' עד אבל מת"ת אין צריכים להתבטל אלא בשעת הוצאתו כדפרישית הכל בפסקי הרא"ש סוף מ"ק והוא מדברי התוס' פ"ב דכתובות וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק י"ד גם הרמב"ן כתב בת"ה כלשון הזה ודוקא להוצאת המת אבל לשאר צרכי קבורתו אין מבטלין אלא כיון דאיכא יורשים ומחייבי בקבורתו א"כ הכורתא דתיפלגא בההוא מיתא אין מבטלין דהא אפילו במלאכת הרשות מותר כדאמרינן לעיל עכ"ל : **וי"א** הא דמבטלין ת"ת להוצאתו היינו דוקא במת מצוה ולא נהירא וכו' כן כתבו התוס' והרא"ש בפ"ב דכתובות דהא דקאמר מבטלין ת"ת בכל המתים איירי ולא במת מצוה דוקא ודחו דברי האומרים דבמת מצוה דוקא קאמר דמבטלין ת"ת וכ"כ עוד הרא"ש בפ' א"מ כתב הרא"ש בפ"א דכתובות י"א דהא דקאמר מבטלין ת"ת כלומר רשאין לבטל והביאו ראיות לדבריהם וכתב ז"ל ומיהו ליתנא דתלמודא מורה שהוא ע"ד חובה ודחה ראיות האומרים דרשאין לבטל קאמר וגם הרמב"ן בת"ה דחה דבריהם והעלה דמבטלין ת"ת להוצאת המת חובה קתני כתוב בפסקי התוס' מת"ק ת"ח שמת בית מדרשו בטל יום קבורה לבד ולא ז' ימים דאפי' רבו שלמדו חכמה אינו יושב עליו אלא יום אחד ולשאר מתים בשעת הוצאה לבד והעולם נוהגים לבטל כל זמן שהמת בעיר מנהג גרוע הוא

אך

דרישה

ומתן שהולכין בתמילה עם האבל לביתו אלא השושבינים וקרובי החתן הולכים עם החתן כו' (ר"ל יוצאים הכלה מב"ה ושוב יוצא האבל ומנחמיו עכ"ה) והארכתי בספרי בכתיבות מ"ו והג"ה מיי' כתב שהולכין עם החתן תחילה והביאו ב"י ורמ"א וגם במהרי"ל דף ק"ח ע"א [ב] המת והמילה המילה קודמת נלע"ד דמה שנוהגין כשמלוין החתן בשבת בליאתו מב"ה ויש ג"כ תינוקת לקרא לה שם כנהוג הולכין עם החתן וכלה אבל התינוקת בקצת מקומות ומהם הולכין עמהם לבית החתן היינו נמי דס"ל דקריאת שם לבנות הוא במקום קריאת שם זכר בשעת מילה וצריך לאקדומי דמילה קודם לחתן דהא מילה קודם למת ומת קודם לחתן אחר הכנסת החופה .

סי' שסא [א] ולהכנסת כלה פרש"י שמלוין אותה מבית אביה לבית חופתה ולפ"ז צ"ע למנהג שלנו שהקהל עם הרב מלוין החתן מבית אביו לחופתו ולא הכלה ובאמת שבקצת קהילות ראיתי שהרב הולך עם האנשים המיוחדים להכנסת כלה ומלוין גם הכלה לחופה מ"מ קשה הא המנהג רמיא אכל הקהל יותר בכלה וכדדייק ליתנא הכנסת כלה לחופה ולא אמרו הכנסת חתן לחופה ונלע"ד ליישב ע"ד שכתב המרדכי פ"ק דכתובות סימן קל"ב טעם למה מקדימין חופה לקידושין לומר מקדש עמו ישראל ע"י חופה וקידושין משום דזימנין מקדש בשעת ברכת נישואין ואז הכנסת חופה קודמת כי הכנסת חופה היא מה שמוסרת בשחרית לחתן קודם הברכה עכ"ל נמצא מה שהולכין בזמנינו כל הקהל עם החתן או עם אביו ומודעיו בשחרית לכסות ראש הכלה זהו העיקר בזמנינו הכנסת כלה לחופה כי חופה הוא ל' יסוד כמ"ש בח"ע סי' כ"א ע"ש ומאז נתייחדה לו ואעפ"י שכתב רש"י ללותה מבית אביה דמשמע שהולכין אחריה אפשר שכן היה המנהג בזמנם כמו שנוהגין עדיין במקצת קהילות בארץ אשכנז שיש להן בית מיוחד לזה והשתא מדויק שפיר ל' רש"י שכתב לבית חופתה שמשמע שמלוין לבית וק"ל וכמ"ש במהרי"ל במנהג הל' חתונה ע"ש וכבר כתבתי כל זה בח"ע סימן ס"ב וא"צ להאריך כאן : [ג] אלא אם יש חבורות בעיר ומה שרגילין לבטל ת"ת כל זמן שיש מת בעיר הטעם כן יהיה צורכי המת נדחה כי כלם ילכו ללוות וכ"ל בקהלות שעשו ביתות ויש אנשים מיוסדים המתעסקים בו אדם הלומד לשם שמים ואינו רגיל לטפל בהם יכול ללמוד אגודה מ"ז :

[ג] ולא נהירא אלא בכל מת נמי איירי וא"ת וא"כ ק' למ"ש רבינו בשם ש"ס ז"ל וכל זה בשאינו מ"מ כו' ואע"ג דבאשר"י בפ"ב דכתובו' דף קכ"ב ע"א כתוב אכא דתנו רבנן מבטלים ת"ת להוצאת המת וז"ל הכי דקאמר מבטלים בכל מתים ואף דאמר בפ"ק דמגלה מ"מ ות"ת מ"מ עדיף כדתניא מבטלין ת"ת כו' הא דנקט התם מ"מ אגב שלפני אסריכי דאיירי בהו התם דנשיגי דוקא במ"מ כו' ע"ש וא"כ לכאורה היה לפרש גם מ"ש רבינו בש"ס ש"ס דמ"מ קודם לת"ת ל"ד מ"מ נקט אלא אגב אסריכי אלא שזהו דוחק לתרץ כן ל' רבינו ודוקא בגמרא שייך

לומר

פרישה

מפרש מ"ש מעבירין המת מלפני הכלה דר"ל שמקדימין המת להתעסק בו קודם שמתעסקין עם הכלה כמו מברכין עובר לעשייתן וכמ"ש ויעבר את הכושי : (ג) משתה החתן קודם שכבוד החיים קודם אלא שאם יש בידו ספק כדי שניהם תנחומי האבל קודם מפני שהוא גמילות חסדים אבל הכנסת כלה שהיא עיקר המצוה היא קודם להוצאת המת משום שלא לתהו בראה והשתא שבעיר זה מן העולם מצוה הוא למהר לקיום העולם : (ד) המת והמילה המילה קודמת מפני שהוא כבוד החיים . (ה) ומקרא מגילה ע"ל בח"מ סימן תרפ"ז דהיינו דוקא בדאפשר לקרות המגילה אח"כ ביומו ואי לא לא ע"ש בב"י :

סי' שסא (א) ולהכנסת כלה פרש"י שמלוין אותה מבית אביה לבית חופתה עיין בדרישה : (ב) פי' ששימש ת"ח פי' שלמד מהן סברא דהייט תלמוד וש"ע פי' מאן דמתני לאחרים ומאן דתני פי' שקרא ושנה ועדיין לא שנה לתלמידים (ע"ל בסימן של"ד משמע מדברי הרמב"ם שפי' דתנו ר"ל גמרא ופי' דמתנו ר"ל משניות ע"ש עכ"ה : (ג) אם יש ס' רבוא כן דעת רב ששת דבעינן ס' רבוא כנתינתה ור"ל משום שהכנסה דומה לתורה וכמ"ש רבינו סימן ש"ע כך נטילתה כנתינתה בכתובות דף י"ז ובמגילה דף כ"ט אבל איכא שם מ"ד דס"ל דסגי בתריסר אלפי ואפס שיתא אלפי שיפורא וזה שכתב רבינו לקמן סימן שע"ד שיתא אלפי גברי ע"ש : (ד) דבעי עשרה ע"ל סימן שע"ה : (י"א שא"צ לבטל בשביל אשה ותינוק וכן נהגו לקולא ב"י . וי"א כיון שאינה מצווה לקרות ועושה קמי אאשה לבד אבל תינוק בודאי אין צריכין עכ"ה) . (ה) וי"א הא דמבטלין ת"ת להוצאתו היינו דוקא במת מצוה כו' וא"כ קשה למ"ש בש"ס ש"ס ז"ל וכל זה כשאינו מת מצוה אבל אם הוא מ"מ מ"מ קודם שהרי הוא דוחה ת"ת דמשמע מינה

חדושי הגהות

שם א בשאלתות שלפנינו איתא ר"א אומר הכנסת כלה עדיפא וע"ש בשאלת שלום מבואר על נכון :

שסא א שני פעמים איתא להאי סוגיא בשאלתות בפ' חיי שרה סימן י"ד ובפ' ויחי סימן ל"ד ובשני המקומות לא מצאתי דבעשרה סגי רק בפ' ויחי כתב דלמאן דלא קרי ולא תני סגי כי איכא דמתעסקים ביה וצא"ל דס"ל להרמב"ן וריטב"א דמתעסקים ביה לא הוי פחות מעשרה כדי שורה וקדיש :

פי'

אלא בכל מת נמי איירי (ה) ירושלמי רבי אבהו שלח לרבי חנינית בריה לטבריא פירוש ללמוד אמרו לו גומל חסד היא פירוש שגומל חסד למתים ללוותם שלח לו המבלי אין קברים בקסרין שלחתיה (ו) לטבריא שכבר נמנו ונגמרו בעליית בית ארזא בלוד (ז) התלמוד קודם למעשה רבנן דקסרין אמרין הרא דתימא בשיש שם מי שיעשה מעשה אבל אין שם מי שיעשה מעשה המעשה קודם לתלמוד והיינו מה שמחלק בגמרא דידן בין אם יש שם כל צרכו או לא אמר רחבה אמר רב יהודה א"ר הרואה מת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש חרף עושהו ובר נדוי הוא כדפי' לעיל ולפחות ילוונו ד' אמות ואם לווהו מה שכרו עליו הכתוב אומר (ח) מלוה ה' חונן דל (ט) ירושלמי א"ר יוסי (י) אילן דקיימי מקמי מיתא לא קיימי אלא מקמי אילן דגמלין ליה חסד וכתב הרי"ץ גיאת ש"ם עומדין לפני המת וכן ראינו חסידים ואנשי מעשה עושים (יא) ר"ל אפי' במקום שאין צריכין ללוותו צריכין לעמוד מפניו וארון העובר ממקום למקום אם שלדו קיימת צריכים ללוותו כמו בשעת הוצאת המת :

שסב א"ר יוחנן מניין לקבורה מן התורה (א) פירוש שצריך לקוברו בקרקע ולא יתננו בארון ויניחנו כך ת"ל כי קבור תקברנו (ב) לפיכך הנותן מתו בארון ולא קברו בקרקע עובר משום שמלין המת אלא צריך לקוברו בקרקע (ג) ואם עשה לו ארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו ומ"מ יפה לקוברו בארץ דקבורת ארץ ממש מצוה אפי' בח"ל ובכל מקום ומקום לפי מנהגו יש קוברין בכוכין (ד) ויש בחפירות ויש בארון ויש בלא ארון ולדברי הכל נותנים המת על גביו (ה) ופניו למעלה והכי איתא בירושל' יהבוני על גבי לא עומד ולא יושב ולא מונח ראשי בין ברכי אלא כאדם שהוא ישן שאלה לרב נטרונאי איזו דרך ישרה לקבורה אם להטילו בכוך ולהניח לוח למעלה מן הכוך שלא יגע בפניו עפר וטיט או כשם שאנו עושין שנותנין עפר על כולו והשיב להטיל עפר על פניו יש בזיון בדבר (ו) ולא נכון לעשות כן ולא כל הארצות שוות יש מקום (ז) שיש ברד גדול כמו בא"י מכניסים אותו לכוך ואין נותנין עליו עפר כל עיקר שסומכין שיש שם ברד ויבש המת ואינו מתליע אבל בבבל שאין שם ברד קוברין אותו בארון (ח) ונותנין עפר על פניו ועל עיניו (ט) ואם יש גשמים מביאים עפר יבש ונותנין עפר על פניו ומכסין פניו בבגדיו ונותנין עפר על בגדיו (שהוא) ועל כולו וכיון שנותנין בגובה טפח נותנין לוח שהוא כיסוי של ארון על העפר וחוזרין ונותנין עפר הרבה עד שנעשה גל גבוה כמו אמה או יותר [א] ומה שנותנין עפר שרפואתו עפר היא שכן כתיב כי עפר אתה וגו' ירושלמי בצואתו של רבי אמר אל תרבו עלי מאוד תכריכין ותהי ארוני נקובה לארץ פירוש שיטלו דף הארון התחתון וישכיבהו על הארץ שקבורת קרקע

אך עושין כן שלא יתהא צרכו כי כולם ילכו ללמוד עכ"ל :

ירושלמי רבי אבהו שלח לרבי חנינא בריה לטבריא וכולי בפ' אלו עוברין וכריש חגיגה : אמר רחבה א"ר יהודה אמר רב הרואה המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש בפרק מי שמתו [יח.] וכתב ה"ר יונה כל הרואה את המת ואינו מלוהו כלומר אע"פ שאינם נושאים אותו לקוברו כיון שרואה שנושאין אותו בדרך ואינו מלוה אותו עובר משום לרש ומ"ש רבינו ובר נדוי הוא כדפרישית לעיל בס"ס סימן שמ"ג ומדברי רבינו משמע שלא היה מפרש הכי אינו מלוהו כדפי' ה"ר יונה דא"כ אינו ענין למ"ש בס"ס שמ"ג ומה שכתב ולפחות ילוונו ד' אמות כ"כ ה"ר יונה והרא"ש בפ' מי שמתו ומ"ש ואם לווהו מה שכרו וכו' שם : ירושלמי א"ר יוסי אלין דקיימין מקמי מיתא וכו' וכתב הרי"ץ גיאת ש"מ עומדים לפני המת וכולי כ"כ הרמב"ן בת"ה בשמו ומ"ש ר"ל אפי' במקום שא"צ ללוותו וכו' הם דברי הרמב"ם שכתב לפרש דברי הרי"ץ גיאת שכתב שעומדים לפני המת וקשה דמשמע דבעמידה לחוד סגי וניחא ליה דהרי"ץ גיאת לא איירי אלא במת שאינו צריך ללוותו כגון שיש לו כל צרכו ואפ"ה חייב לעמוד מתנו ומפניו : וארון העובר ממקום למקום אם שלדו קיימת צריכים ללוותו וכו' מבואר בגמרא פרק אלו מגלחין [כה.] :

שסב א"ר יוחנן מנין לקבורה מן התורה וכו' בפרק נגמר הדין [מו:] ואיתא תו התם א"ל שבור מלכא לרב חמא קבורה מדאורייתא מנא לכו אישתיק ולא א"ל מידי אמר רב אחא בר יעקב אמסר עלמא בידא דטפשאי דאיבעיא ליה למימר כי קבור תקברנו ודחי דילמא דלעביד ליה ארון כלו' אבל קבורת הארץ לא משתמע מיניה ולהכי לא א"ל מהאי וסריך נימא ליה מרבוייא דתקברנו ומשני לא משתמע ליה לשבור מלכא דרשא מרבוייא וכת' הרמב"ן בת"ה על זה נמצינו למדים שהעושים ארון למת ומניחו בבית הקברות אינה קבורה ובכלל מלין מתו הוא ועובר עליו ואם עשה ארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו אף ע"פ כן יפה היה לקברו בארץ דקבורת ארץ ממש מצוה כשואתו דרבי ואפילו בח"ל ומה שנהגו חכמי התלמוד בארונות לאחר עיכול הבשר הוא כדאמרי' בירוש' או שהיו טקסים ארון לארץ עכ"ל : ולדברי הכל נותנים המת על גביו ופניו למעלה וכו' וז"ל הרמב"ן בת"ה מניחין אותו פניו למעלה כדאמרינן במתי מדבר (ב"ב עד.) הוו גני אפרקידא א"נ מן הגד כדאמרינן בירושלמי יהבוני על סטרי לא עומד ולא יושב ולא ראשי מונח בין ברכי אלא כדרך שאדם ישן בפרק המוכר פירות (קא.) אמרינן בכוכין לר"ש דעביד להו כמין נגר והיינו נה קבורת החמורים היא זו ובסוף נזיר ירושלמי אי זו מושכב כדרכו רגליו מפושטות וידיו על לבו וז"ל הרמב"ם בפ"ד קוברים בעפר מערות ועושין כוך בצד המערה וקוברים אותו בו ופניו למעלה ומחזירים העפר והאבנים עליו ויש לבן לקבור בארון של עץ עכ"ל : שאלה לרב נטרונאי איזו היא דרך ישרה לקבורה וכו' בת"ה ויש בדברי רבינו ט"ס שכתב יש מקום שיש כוך גדול וכו' אבל בבבל שאין שם כוך וכו' וצריך להגיה בשניהם ברד במקום כוך וכ"כ הרמב"ן בת"ה : ירושלמי בצוואתו של רבי אל תרבו

גדולות וכו' הרא"ש במ"ק [דף מ"ב ע"ג] וכן רש"י והתוס' כתבו בשם השאלתות כדברי בה"ג ולא הביאו חולק בדבר נראה מי שלומד לש"ש אין לו לבטל אפי' ליכא עשרה ודלא כמה שפסק בש"ע מיהו נראין דברי הריטב"א ומביאו ב"י דעכשיו מן הפסק מבטלין דאין לך אחד מישראל בזמן הזה שאינו במקרא או במשנה וכן פסק בהגהת ש"ע · וז"ל האגודה מה שרגילין העולם לבטל ת"ת כל זמן שיש מת בעיר פן יהיו צרכי המת נחים כי כולם ילכו ללמוד ונ"ל בקהלות שעשו כתות ויש אנשים מיוחדים המתעסקים בו אדם הלומד לש"ש ואינו רגיל לטפל בהן יוכל ללמוד עכ"ל וכ"כ ב"י קצת בשם פסקי תוספת ונראה דאפילו למאן דקרי ותני קאמר דיוכל ללמוד אבל למאן דמתני לאחרים דאין לו שיעור צריך לבטל אפילו עשו כיתות דהא דתניא מבטלין ת"ת להוצאת המת אין פירושו מותר לבטל אלא חובה קתני לומר דהוצאת המת קודמת לת"ת וכמ"ש הרמב"ן שם [דף ל"ד ע"א] וכ"כ ב"י בשם הרא"ש כתב הרוקח מנהג בכל ישראל שעוסקים במת וכשמגיעין אותו במטה נושאין אותו ומחליפין כל אחד ואחד ונושאין חלקו וכתב יתן אל לבו עד כאן לשונו :

שסב אמר ר' יוחנן וכו' בפרק נגמר הדין [דף מ"ו] ומ"ש ואם עשה לו ארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו ומ"מ יפה לקוברו בארץ וכו' כצ"ל ורצוני לומר דיפה יותר לקוברו בארץ בלא ארון למטה כדי שיהא גופו של מת נוגע בארץ שהוא מצוה ולא"מ בארץ ישראל כדכתיב וכפר אדמתו עמו אלא אפילו בח"ל מדכתיב כי עפר אתה ואל עפר תשוב כמ"ש בסמוך דמה שנהגו חכמי התלמוד בארונות לאחר עיכול הבשר הוא או שהיו נוקפים ארון לארץ :

שאלה לרב נטרונאי וכו' עד יש מקום שיש ברד גדול כמו בא"י וכו' פי' בא"י שארץ הרים ובקעות היא וכשחופרים מערות בהרים ועושין כוכין בצידי המערה יש שם ברד גדול כלומר קור גדול שמייבש בשר המת משא"כ בבבל דמצולה היא וכשחופרין מערות וכוכין אין שם ברד כלומר אין שם קרירות אלא הלחות גובר שם לפיכך קוברין אותו בארון ובעל כרחינו צריכין אנו ליתן עפר על פניו ועל עיניו כדי שיתעכל מהר ולא יאכילנו רמה דאילו בא"י דיבש בשר המת ולא יגיע לידי רמה יותר נכון שלא להטיל עפר על פניו שזהו בזיון המת : ומ"ש ואם יש גשמים וכו' כלומר כי אז העפר היא לחה ויותר יש לחוש לרמה שיטילו עפר לח על פניו צריך להביא ממקום אחר עפר יבש ונותנין על פניו וכו' ואמר שאח"כ מכסה פניו בבגדיו ואחר כך נותנין עפר בגובה טפח על בגדיו שהוא על כולו ואח"כ נותנין לוח וכו' ולפי שקשה לאיזה צורך נותנים עפר עליו בגובה טפח ואח"כ נותנין לוח וכו' ישימו הלוח תחלה ואחר כך יתנו עפר הרבה עד שיהא נעשה גל גבוה ואמר שזה הוא לפי שרפואתו עפר וכו' לפיכך צריך

דרכי משה

שסא (א) וב"ה במרדכי פ"ב דכתובות והלכות שמחות ע"א דף שנ"ג והר"ן פ"ק דמגילה ע"ב דף שס"ט. ובנ"י ריש פ"ב דכתובות וכתב י"א דלאו מצוה חובה לבטל : וכתב

פרישה

שיהא דוקא מ"מ דוחה ת"ת והכא כתב ול"נ אלא בכל מת כו' ור"ל דשם איירי בשעה שמוטל לקברו דאין מבטלין ממעתו ת"ת בשאר שעות כ"א להוצאתו אבל במת מצוה מבטלין לכל צרכו ועכ"ל : (ו) לטבריא שכבר נמנו כו' בית ארזא כלות שהתלמוד כצ"ל : (ז) שהתלמוד קודם למעשה נראה דהיינו דוקא לבטל ת"ת בשביל מעשה לעסוק בצרכי המת בזה ת"ת קודם אבל ללוותו בשעת הוצאתו הא אמרינן דמבטלין למאן דקרי ותני וה"ל ג"כ דמיירי אפי' [illegible] וזהו דהאמר לו שבטו מבטל אפי' למאן דלא קרי ותני דאפי' ללוות א"צ לבטל וק"ל [illegible] קשה ל' רבינו שהרי כתוב שכאמר שגומל חסד ללוותו ואפ"ה הקפיד ואמר שהתלמוד קודם : (כל הרואה את המת ואינו מלוהו ר"ל אע"פ שאינו נושאין לקברו אלא שנושאין אותו בדרך רבי יונה עכ"ה : כדפרי' לעיל ר"ל בסימן שמ"ג כתב הד"מ נראה דאינו מפרש כרבי יונה דא"כ אינו שייך כלל למ"ש בסימן שמ"ג עכ"ה) : (ח) מלוה ה' חונן דל פרש"י בפרק מי שמתו דף י"ח ע"א מלוה ה' מלוה את ה' מי שחונן דל ואין לך דל יותר מן המת והמלווהו כאילו לוה את המקום : (ט) ירושלמי א"ר יוסי כו' סוף מסכת בכורים מ"ז : (י) אילן דקיימי מקמי מיתא לא קיימי מקמי מיתא אלא כו' כצ"ל ור"ל דבשביל המת א"צ לעמוד אלא בשביל החיים העוסקין בו ונושאין אותו וגומלין עמו חסד בפניהם הוא עומד ולע"ג שכתב בתר הכי עומדין לפני המת כו' ל"ד בשביל המת אלא כיון דעומדין בשביל החיים העוסקים במת בפני המת מקרי : (יא) ר"ל אפי' במקום שאין צריכין ללוותו כגון שיש לו כל צרכו ואפ"ה בעמידה לא סגי :

סי' שסב (א) פירוש שצריך לקברו בקרקע כו' דאילו קבורה לבד משמע דכתיב בקרא כי קבור תקברנו בפ' כי תצא כי תהיה באיש חטא משפט מות ונאמר לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו [illegible] והוא שהביא רבינו שעובר משום מלין המת [illegible] : (ב) לפיכך הנותן מתו [illegible] לא נקרא קבורה בקרקע אלא כשיש אותו מגולה תוך לקרקע : (ג) ואם עשה לו ארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו ומ"מ יפה לקברו בארץ דקבורת ארץ כו' כן הביא ב"י ל' הרמב"ן וכ"כ בש"ע · ולגירסא שלנו קשה [illegible] בקרקע בלא ארון [illegible] : (ד) ויש בחפירות [illegible] : (ה) ופניו למעלה [illegible] : (ו) ולא נכון לעשות כן [illegible] : (ז) שיש ברד גדול ר"ל יבשות : (ח) ונותנין עפר על פניו [illegible] : (ט) ואם יש גשמים [illegible] במקום

דרישה

לומר דהכא קתני אבל רבינו ס"ל לפרש בסוף לכן הביא כמ"ש בפרישה לחלק ולעיל בסימן ש"ס אלא בשעת הוצאתו איירי [illegible] דמבטלין ת"ת להוצאת המת [illegible] : אסור להתעסק בקבורת אדם שידוע שהוא רשע ולא עשה תשובה אבל אם אדם בינוני שאין יודע אם הוא רשע מצוה להתעסק בקבורתו [illegible] (וכתב ב"י בשם הריטב"א דעכשיו בכל אדם מישראל מבטלין מן הפסק [illegible] ואין לך אחד מישראל שאינו או במקרא או במשנה [illegible] עכ"ה) :

סי' שסב [א] ומה שנותנין עפר שרפואתו עפר כו' קשה א"כ למה [illegible] לאסור אותו שעושין לו ארון שלם כיון [illegible] וגם מצוה הוא [illegible] על

קרקע מצוה ולא תימא משום חביבותא דא"י אלא אפילו בח"ל דכתיב כי עפר אתה וגו' (י) בראשונה היו קוברין א במהמורות נתעכל הבשר מלקטין העצמות וקוברין אותו בארונו אותו היום היה מתאבל למחר היה שמח (יא) לומר שינוחו עצמות אביו מן הדין תניא באבל רבתי אין קוברין ב' מתים זה בצד זה אא"כ היה דופן הקבר מפסיק ביניהם שנמצא כל אחד ואחד בתוך קבר לעצמו ולא המת בצד העצמות ולא העצמות בצד המת ר' יהודה אומר האיש נקבר עם בתו הקטנה והאשה נקברת עם בנה הקטן ועם בן בנה הקטן (יב) זה הכלל כל שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו ונהגו עכשיו כר' יהודה אין נותנין שתי ארונות זה על זה ואם נתן בופין העליון שיפנה שאין נוהגים בזיון במתים (יג) ודוקא שאין ביניהם עפר ששה טפחים אבל אם יש ביניהם עפר ששה טפחים מותר אין קוברין רשע אצל צדיק אפי' רשע חמור אצל רשע קל אין קוברין (יד) וכן אין קוברין צדיק וכ"ש בינוני אצל חסיד מופלג (א) :

שסג [א] **ירושלמי** (א) אין מפנין המת והעצמות לא מקבר מכובד לקבר מכובד ולא מקבר בזוי לקבר בזוי ולא מבזוי למכובד ואצ"ל ממכובד לבזוי ואפילו בתוך הקבר תניא אין מלקטין עצמות לא מתוך הארון (ב) ולא מתוך הקבר לצד הקבר לקבור שם מת אחר (ג) ובתוך שלו אפי' ממכובד לבזוי שרי שערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו נשאל לרבינו האי גאון מערות שיש בהן כוכין שמכניסין שם המתים ובשעה שמכניסין שם המת מלקטין העצמות משם ומערבין אותם ומניחין אותם בגומא שבמערה אי שרי או לא וכן בית הקברות שנתמלא ואין להם מקום וחופרים בקברים הישנים ומניחין העצמות לבד אי שרי אי לא והשיב דשלא כדין עבדי (ד) דהא חיישי רבנן למקום תפישת שני מתים אלא צריך שלא יהא בין מת לחבירו פחות מששה טפחים ג' לזה וג' לזה ולענין בית הקברות שנתמלא ודאי אי ליכא דוכתא אחריתי אפי' שיהא רחוק משם מה יעשו אי אפשר ליה למשבקי למת בלא קבר אבל אי איכא דוכתא

אחריתי

צריך שיתנו על בגדי גוף המת עפר על כולו בגובה טפח אלא שעל פניו ועל עיניו יתנו עפר יבש תחת הבגד כדי שיתייבש ולא יאכילנו התולעת כנ"ל לפירוש : במהמורות פי' קרקע קשה כאבן ויש מגיהין במחמורות תלשון ותחמרה בחמר : אין קוברין שני מתים וכו' ולא המת בצד העצמות וכו' כ"כ הרמב"ן בס' ת"ה [דף ל"ח ע"ב] וכ"ל דה"ק לא מיבעיא ב' מתים דאין קוברין אא"כ היה דופן מפסיק ביניהם אלא אפילו המת בצד העצמות או העצמות בצד המת נמי אין קוברין אלא א"כ בדאיכא דופן מפסיק ביניהם דבדופן מפסיק פשיטא דשרי :

אין נותנין ב' ארונות וכו' ודוקא שאין ביניהם עפר ששה טפחים וכו' מבואר לשם בע"ג בשהביא תשובה לגאון דשיעור ששה טפחים בעינן אבל לא פחות משום דבעינן לכל אחד תפיסתו דהיינו ג' לזה וג' לזה ומ"ש כאן בספר ת"ה ג' טפחים ומביאו ב"י הוא ט"ס וצ"ל ו' טפחים אי נמי ה"ק ג' לזה לזה ג' לזה ג' דהיינו ו' טפחים ובכאן ק"ק קראקא דהקברות הוא ברחוב היהודים דא"א לנושאו חוץ לרחוב מפני הסכנה ונתמלא בית הקברות עד שהוצרכו לשפוך עפר על הקברים הישנים ולקבור שם מחדש ואין שיעור כדי הכיסה לכל אחד ואחד לעליון ולתחתון ואעפ"כ מקילין לקוברם זה על זה לאו שפיר עבדי דאפילו אי אפשר לקבור במקום אחר אסור לקבור זה על זה אלא בדאיכא ששה טפחים ביניהם וכמ"ש רבינו האי גאון בתשובה הביא רבינו בסימן שאחר זה ועל כן צריך למחות בהני קוברי בקראקא שלא ישימו זה על זה אלא בדאיכא בבירור הפסקה ששה טפחים : אין קוברין רשע אצל צדיק וכו' ס"ס נגמר הדין : ומ"ש וכן אין קוברין צדיק וכל שכן בינוני אצל חסיד מופלג כצ"ל וכך הוא בספרים מדוייקים והוא מדברי הרמב"ן בספר ת"ה [ד' ל"ח] ומה שנמצא בספרי הדפוס ורשע בינוני וכך הביאו ב"י הוא ט"ס גם מה שנמצא במקצת ספרים רבינו וכשר בינוני הוא ג"כ ט"ס אלא צריך להגיה וכ"ש בינוני כתב בספר א"ז צדיק היינו שמקיים את התורה כדינה אבל חסיד דהיינו שמקדש עצמו במותר לו · וקוברין בעל תשובה אבל צדיק מעיקרא עכ"ל משמע דבעל תשובה אבל חסיד אין קוברין וכתב עוד בספר א"ז אסור להתעסק בקבורת אדם שידוע שהוא רשע ולא עשה תשובה אבל אדם בינוני שאין ידוע שהוא רשע מצוה להתעסק בקבורתו עכ"ל ותימה דהא מהך דאין קוברין רשע אצל צדיק מוכח להדיא דמתעסקין בקבורתו של רשע אלא דאין קוברין אותו אצל צדיק ומהך דאין קוברין רשע חמור אצל רשע קל שמעי' דמתעסקים אפילו ברשע חמור ואפשר לחלק בין קבורה גרידא להתעסקות קבורה דודאי קוברין אותו אבל אין להתעסק בקבורתו להתאבל לו תכריכין וצרכי קבורה של שאר מתים אלא מניחין אותו בקבר כמו שנמצא בלא תכריכין והכי נקטינן מיהו אין כהן מטמא להם אפילו הוא מת מצוה כדלקמן ריש סימן שע"ד :

שסג ירושלמי אין מפנין וכו' עד סוף הסימן הכל מדברי הרמב"ן בספר ת"ה · וכתב בספר א"ז והיכא שאינו משתמר היטב בזה הקבר שיש לחוש שמא יוציאוהו או שיכנסו מים בקבר אי נמי בקבר הנמצא או ודאי מצוה לפנות מפני צער ובזיון המת עד כאן לשונו וכתב עוד להוליך המת מעיר שיש בה קברות לעיר אחרת אבל מח"ל לא"י מוליכין ונוהגין לתת עפר א"י בקבר וכשמוליכין המת מעיר לעיר חייבין בני העיר לצאת לקראתו וללוותו אם גופו קיים עכ"ל : ומ"ש ובתוך שלו וכו' פי' להוציאו מקבר מכובד שאינו שלו כדי לקוברו בתוך שלו אפי' לבזוי שרי וכו' :

קבר

חרנו עלי תאד חבריכין וכו' בפרק בתרא דכלאים : ומ"ש ולא תימא משום חביבותא דא"י וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה : בראשונה היו קוברין במהמורות וכולי בירושלמי : תניא באבל רבתי (פי"ג) אין קוברים ב' מתים זה בצד זה והרמב"ן כתב בת"ה כלשון הזה באבל תניא כמולא מת וכו' אין קוברין ב' מתים זה בצד זה פי' אא"כ היה דופן הקבר מפסיק ביניהם שנמצא כל אחד בתוך קבר לעצמו ולגבי כוכין תנן אמה בנפים חוי אמה לדופן הסוך ותנן רשב"ג אומר הכל לפי הסלע הלכך מרחקין כבדי שיעמודו כוכין ולא ליתו לאינטולי לפי הארץ עכ"ל :

ומ"ש ולא את המת בצד העצמות וכו' כתב ב הרמב"ן שם דהכי תניא באבל מכילתא אחריתי ומ"ש ונהגו עכשיו כרבי יהודה כ"כ הרמב"ן בת"ה :

אין נותנין ב' ארונות זה על זה וכו' ג"ז באבל רבתי : ומ"ש ודוקא שאין ביניהם עפר ששה טפחים וכו' כ"כ ג שבת"ה כתב על ברייתא זו ודוקא בנוגעים אבל בבני קברות זה למעלה מזה וקרקעיתו של עליון מפסיק בינתיים שלשה טפחים מותר : אין קוברין רשע אצל צדיק אפי' רשע חמור אצל רשע קל בס"פ נגמר הדין (מז ·) : ומ"ש אין קוברין צדיק וכ"ש בינוני אבל חסיד מופלג ז"ל הרמב"ן בת"ה וכן צדיק וכ"ש בינוני אין קוברין אותו אצל חסיד גמור ומופלג כדאמרינן (מ"ק כה ·) כי נח נפשיה דר"ה אסקוה לא"י אמרי נינחו גבי רבי חייא דר"ה ריבץ תורה בישראל ורבי חייא ריבץ תורה בישראל ובההוא צורבא מרבנן אמרינן (שם יז ·) עיילו למערתא דחסידי ולא קבלוהו למערתא דדייני וקבלוהו דעבד כרבי אלעאי וכו' עכ"ל כתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ח בשם ה"ר יהודה החסיד אין לקבור ב' מתים יחד שהיו שונאים זה את זה שאף במותם אין להם מנוחה יחד ועוד כתב שם קצת אזהרות בענין קבורת המת :

שסג ירושלמי אין מפנין המת והעצמות וכו' בספ"ב דמ"ק ויש בדברי רבינו ערבוב דבירושלמי סמוך לו אבל ממכובד לבזוי כתב ובתוך שלו אפי' ממכובד לבזוי וכו' ורבינו הפסיק ביניהם בדברים שאינם ענין לו וכתב רבינו ירוחם ולקברו בא"י מותר ואם נתנוהו שם ע"מ לפנותו בכל ענין מותר וכתב עוד אסור להזיז את המת ממקומו ולפתוח קברו אחר שנסתם הגולל ואפי' עוררים היורשים לראות אם הבית ב' שערות אין פותחין לבדקו באבל רבתי : כתב בהג"א פ' א"מ בשם א"ז היכא שאינו משתמר בזה הקבר שיש לחוש שמא יוציאוהו נכרים או שיכנסו בו מים א"נ בקבר הנמצא או ודאי מצוה לפנותו מפני צער ובזיון המתים וכתוב ע"ש אין להוליך המת מעיר שיש בה קברות לעיר אחרת אבל מוליכין מח"ל לא"י וכתב הכלבו הטעם שאין מפנין המת ממקום למקום לפי שהבלבול קשה למתים מפני שמתיראין מן יום הדין וזכר לדבר (איוב ג') ישנתי אז ינוח לי (ובשמואל א' כ"ח) הוא אומר למה הרגזתני לעלות ואם צוה לקוברו בביתו ולהעתיקו לבית הקברות מצוה לקיים דבריו (א) : ומ"ש רבינו תניא אין מלקטין עצמות וכו' בת"ה ומסיים בה מקום שנהגו לעשות כן עושים מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ועל זה נאמר (משלי כב) אל תסיג גבול עולם וכתב על זה הרמב"ן ומסתברא מקום שנהגו כגון שנהגו לשטחה אחר עיכול הבשר וליתן העצמות בארונה וכתבה רבינו בסמוך : נשאל לרבינו האי מערות שיש בהם כוכין וכו' בת"ה ושם מבוארים הדברים יותר וז"ל נשאל מרבינו האי הני מערות שבא"י ויש בהם כוכין שמכניסין מתים לשם ובכל עת שהם רוצים להכניס מתים מערבין עצמות אותם מתים ומניחין אותם בגומא שבמערות שרי למעבד הכי או לאו וכן בית הקברות שנתמלא וכו' חופרין אותם קבורא ומכניסים את

העצמות

דרכי משה

שסב (א) וכתב א"ז אבל קוברין בעל תשובה אצל צדיק גמור :

שסג (א) וכתב עוד בא"ז דאם צוה המת להוליכו ממקום למקום שרי ומשמע שם דמותר להוליכו למקום שאבותיו קבורתם שם כתב הרשב"א בתשובה סימן שפ"ט ראובן צוה בשעת פטירתו שישאו אותו לקבור אל מקום קבורת אבותיו וביום שמת נאנסו ולא יכלו לשאת אותו מיד והכניסוהו לשעה בקבר במקום פטירתו ועכשיו רצו בניו להוליכו אצל קבורת אבותיו ומפני שא"א לישא אותו מחמת הפסד הבשר וריחו נודף עד שיתעכל הבשר אם מותר ליתן על כל גופו סיד למהר העיכול אי איכא בזיון בכך או לא א"נ משום צערא וכענין שאמרו (ברכות יח :) קשה רמה למת כמחט בבשר החי ואם מותר לטלטלו ממקומו אפי' לישא אותו אצל אבותיו כמו שצוה או לא תשובה כל כי האי שעושין לעכל

הבשר

דרישה

על הארץ . וגם לנכור ולהורג וליולדת כמדומה לי שעושין ארון שלם ועיין מ"ש מהרי"ל סימן ס"ה והביאו רמ"א בהג"ה בס"ע סימן שס"ד אין נוהגין עם הרוג ויולדת כ"ם : כתב רבינו ירוחם בשם ר"י החסיד אין לקבור ב' מתים יחד שהיו שונאים זה את זה כמיסם שאף במותם אין להם מנוחה ביחד ועוד כתב שם קצת לזהרם בענין קבורת המת בנתיב כ"ח עיין שם :

סי' **שסג** [א] **ירושלמי** אין מפנין המת והעצמות כו' והיכא שאינו משתמר היטב בזה הקבר שיש לחוש שמא יוציאוהו או שיכנסו מים לקבר א"נ בקבר הנמצא או ודאי מצוה לפנותו מפני צער ובזיון המת הא"ז מ"ו וכתב רבינו ירוחם ולקברו בא"י מותר ואם נתנוהו על דעת לפנותו בכל ענין מותר . וכתב עוד להזיז את המת ממקומו ולפתוח קברו

פרישה

במקום שירדו שם הגשמים משום בזיון המת : (י) בראשונה היו קוברין במהמורות לשון ותחמרה בחמר ובוסת מ"ו פי' סיד וכ"כ רמ"א בסימן שס"ג ס"ב וכ"ל ג"כ שהוא ל' בור וגומא וכן משמע קצת לקמן בסימן שס"ג שכתב וז"ל לקבור במהמורות בלא ארון שוב מצאתי כתוב בערוך פ' אלו מגלחין והביאוהו הב"י בטא"ח סי' תקמ"ז שכתב הירושלמי עושין נברכה במועד מסבקיע כו' והוא קברות שלנו והיינו מהמורות דאמרן לעיל עכ"ל וגם בתהי' ק"מ כתיב במהמורות בל יקומון פי' גומא : (יא) לומר שינוחו עצמות אביו מן הדין כמ"ש כי בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל כל זמן שבשרו עליו יכאב נפשו עליו תאבל ואם כלה הבשר שוב אין נפשו עליו תאבל : (יב) זה הכלל כל שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו נראה פשוט דדוקא קטן הנ"ל קאי אבל בן גדול אף שמותר עם אביו וכן בת גדולה עם אמה דאסור לקוברה עמהן ומ"ש עם בן בנה הקטן ה"ה דהוא מותר עם בת בנו או בתה אלא במאי דסיים פתח ומלא מייכסו נקט וק"ל : (יג) ודוקא שאין ביניהם עפר ששה טפחים בת"ה כתב הרמב"ם ג"ט וגירסת ספרים שלנו עיקר כמ"ש בסמוך סימן שס"ג : (יד) וכן אין קוברין צדיק וכ"ש בינוני וב"ס מצאתי רשע בינוני וכן בת"ה ולא כ"ל מ"ז (ולא כדפוסי ב"י שכתב בו וכשר בינוני עכ"ל) צדיק היינו שמקיים את התורה כדינו וחסיד היינו שמקדש את עצמו במותר לו וקוברין בעלי תשובה אבל צדיק שעיקרו סא"ז מ"ז והטעם בכולם משום שאין להם מנוחה יחד וגוין בדרישה :

ס' **שסג** (א) **אין** מפנין המת והעצמות כו' וכתב הכלבו הטעם שאסור לפנות מפני שהבלבול קשה למתים שמתייראין מפני הדין וזכר לדבר שנאמר ישנתי אז ינוח לי ובשמואל הוא אומר למה הרגזתני לעלות : (ב) ולא מתוך הקבר לצד הקבר או לצד הארון לקבור כו' כנ"ל : (ג) ובתוך שלו אפי' ממכובד כו' מדלעיל קאי שאוסר לפנותו מקבר לקבר וקאמר אבל לפנותו לתוך שלו (ר"ל שהיה נקבר במקום שאינו שלו ופנהו לתוך שלו) מותר כמ"ש בסמוך ב"י וע"ש (וי"ל לתוך שלו ר"ל לתוך משפחתו עכ"ה) : (ד) דהא חיישי רבנן לתפיסת ב'

טפחים

חדושי הגהות

שסב א פי' מהמורות בור וגומא כמו במהמורות בל יקומו (תהלים ק"ם) (פרישה) : ב צ"ל הרמב"ן ומ"ש שהוא במכילתא אחריתי לפנינו הוא. שם במס' שמחות באותה הלכה בפי"ג : ג אפשר לומר דכוונת הרמב"ן דקרקעיתו של עליון יהא ג' טפחים וכן קרקעיתו של התחתון נמצא שיש ביניהם ששה טפחים והכי מוכח מ"ש הב"י בסימן שסה בשם הרמב"ן וז"ל שלא יהא בין מת לחבירו פחות מששה טפחים ג' לתפיסת זה וג' לתפיסת זה ע"כ ואפשר דגם הרב"י הכי ס"ל אלא דבלשון הרמב"ן אפשר לפרש דג' טפחים עפר ת' טפחים אויר ובלשון הטור משמע דכל ששה טפחים יהיו עפר (שכה"ג) :

מלבד

אחריותי (ס) אפילו בטרחא ברוחקא ילך שם ולא ינוול המתים וכמה בתי קברים שנדחקו המתים ודנינו שלא יקבר שם אבל ודאי אם יכול להעמיק שיהא הקבר בעומק ויהא בין מת למת ו' טפחים ש"ד אע"פ שזה למעלה מזה ע"כ לפיכך אסור לפנות המת או העצמות ממקומן לצורך מת אחר וכ"ש לצורך המקום ואפילו כדי לעשות לו קבר מכובד מזה אסור אבל לכפרה שלו או לכבודו (ו) כגון להעלותו לא"י (ז) או לקוברו בקבר אבותיו מותר ואם מתחילה היה דעתם שלא נתנוהו שם אלא לפי שעה או שנוהגין לקבור במהמורות בלא ארון (ח) עד שיתעכל הבשר ואח"כ נותנין העצמות בארון מותר תניא באבל רבתי ארון שפינהו אסור בהנאה (ט) אם הוא של אבן יקבר של חרש ישבר המוצא נסרים בבית הקברות (י) לא יזוזו ממקומן :

שסד

שסד קבר אסור בהנאה (א) ודוקא קבר של בנין אבל קרקע עולם של קבר אינו נאסר כתב ה"ר ישעיה שהעפר שמכסין בו המת בתוך הקבר אסור בהנאה דתלוש ולסוף חברו הוא וחשוב כתלוש (ב) ואיזה קרקע עולם כגון החופר כוך בסלע שהוא קרקע שלא נתלש ואינו נראה אלא העפר נקרא קרקע עולם אפילו תלשו ואח"כ החזירו דהא לא משכח תלמודא למיסר אלא בקבר של בנין וכן דעת א"א הרא"ש ז"ל (ג) [א] וכתב ה"ר ישעיה עכשיו שקוברין הקטנים בקברי הגדולים באיסור הן עושין שקבר מת אסור בהנאה אפי' לקבור בו מת אחר (ד) וגם לישב על הקבר אסור ועל האבנים שמכסין בו הקבר או על עפר הקבר דכולהו כתלוש ולבסוף חברו דמי וא"א הרא"ש ז"ל (ה) לא היה אוסר לישב על האבן שאינו נחשב מן הקבר (ו) אלא ציון שנותנים עליו אח"כ והא דקבר של בנין אסור לעולם דוקא שבנאו לשם מת ונתנו

העצמות לצד אחד וקוברים בהם והשיב הכין חזינא דהא דעבדי במ"י שלא כדין הוא דהא אוושי רבנן למטבע מקום תפיסת שני מתים בהדי הדדי דתקן המוכר לחבירו לעשות לו קבר וכו' דאלמא לא שרי למדבק למתים להדדי וא"א שלא יהא בין מת לחבירו אמות משמשה טפחים ג' לתפיסת זה וג' לתפיסת זה ולענין בית הקברות שנתמלא ואין מקום לקבור ודאי אי ליכא דוכתא אחריתי אף ע"פ שהוא רחוקה משם וכו' אבל ודאי אם יכול להעמיק כדי שיהא בעומק ובין המת למת ו' טפחים שפיר דמי ואע"פ שזה למעלה מזה דהתם מקפידין והא קא נגעי כוכין בהדי הדדי ומפרקין במעמיק עכ"ל : לפיכך אסור לפנות המת או העצמות ממקומן לצורך מת אחר וכו' עד ואח"כ נותנים העצמות לארון מותר הכל דברי הרמב"ן בס"ה ולמד כן מהירוש' והברייתא שכתב רבי' בתחלת סימן זה ולשון לפיכך נמי שכתב רבינו מירושלמי וברייתא דרפ"ג הסימן קאי ומ"ש לכפרה שלו או לכבודו כדר מפרש להו דלכפרה שלו היינו להעלותו לא"י ולכבודו היינו לקברו בקבר אבותיו ודוקא משום האי כבוד תפנין וכמו שנתבאר שערב לאדם בשעה שינוח אצל אבותיו אבל משום כבוד אחר לא : (ב"ה) וכתב הרשב"א בתשובה סי' שס"ט שאחד צוה שישאו אותו לקברו במקום קבורת אבותיו ונאנסו ולא יכלו לישא אותו מיד וקברוהו במקום פטירתו מצוה על בניו לפנותו משום לקיים דבריו ומותר ליתן על כל גופו סיד למהר העיכול וכתב דה"ה למי שנאנסו ולא יכלו לקוברו בבית הקברות וקברוהו בתוך חשכונה שמותר לפנות אח"כ לבית הקברות : וכתב בה"ג שבמקום שהיו קוברים במהמורות בלא ארון כדי שיתעכל הבשר היינו משום דסימן יפה לו שינוחו עצמותיו מן הדין :

תניא באבל רבתי ארון שפינהו אסור בהנאה פי"ג וכן הוא שנוי שם של אבן ושל חרס תשבר ושל עץ תשרף ותמצא נסרים בבית הקברות לא יזוזו ממקומם משום דחיישינן שמא הוא ארון שפינהו :

שסד קבר אסור בהנאה דוקא קבר של בנין וכו' (בפרק) נגמר הדין (מז:) קבריה דרב הוו שקלי מיניה עפרא לאישתא בת יומא אתו אמרו לשמואל אמר להו יאות אינון עבדין קרקע עולם הוא וקרקע עולם אינה נאסרת דכתיב וישלך את עפרה אל קבר בני העם מקיש קבר בני העם לע"ז מה ע"ז במחובר לא מיתסרא דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם אף קבר נמי במחובר לא מיתסר ומקשי מהא ברייתא דאמרו דקבר אסור בהנאה ומוקי להו בקבר בנין ופרש"י קבר בנין שבנאו למעלה מן הקרקע [illegible] בית שבנאו מתחלה לע"ז אסור דתלוש ולבסוף חברו הוי תלוש לענין ע"ז וקבר נמי אתקש לע"ז : **כתב** ה"ר ישעיה שהעפר שמכסין בו המת בתוך הקבר אסור בהנאה וכולי ואינו נראה אלא העפר נקרא קרקע עולם : **אפילו** תלשו ואח"כ החזירו וכו' : וכן דעת א"א הרא"ש ז"ל רבינו ירוחם כתב בהסך בשם רי"ף והרמב"ם והרא"ש לכך צ"ע (א) : **כתב** ה"ר ישעיה עכשיו שקוברים הקטנים בקברי הגדולים באיסור הם עושים וכולי מה שנתן טעם משום דקבר מת אסור לקבור בו מת אחר לא היה צריך לטעם זה דבלא טעם זה אסור מפני כבוד המתים כמו שנתבאר בסימן שס"ג : ומ"ש וא"א לא היה אוסר לישב על האבן שאינו נחשב מן הקבר וכו' וק"ל דמשמע מדבריו דלישב על הקבר עצמו אסור ואילו למה שכתב בסמוך דהעפר שמכסין בו המת בתוך הקבר מותר בהנאה א"כ מותר לישב עליו וי"ל דה"ק אפילו היה נחשב מן הקבר הוי קבר בנין ואסור וסובר דלא מיקרי קבר בנין אלא מה שבונים בחפירה ליתן המת בתוכו : (ב"ה) כתב הרשב"א בתשובה סימן רצ"ו שאלה אם מותר לישב על המצבה שעל הקברות שהרי ב"א אינם נזהרין בכך והשיב מסתבר שהוא מותר לפי שאין מניחין אותם מצבות עכשיו אלא לכבוד בעלמא ומה שנוהגים לישב עליהם [illegible] על כך והרי אלו כמתנין עליהם שלא יהא נאסר לישיבה אלא לכבוד בעלמא עיין שם : **כתב** בהגהות אשירי פ' אלו מגלחין בשם א"ז התוכב קבר של בנין למת [illegible] לו לקוברו שם לא חפר בקרקע אלא בנה ע"ג קרקע בנין כתלים לשום שם מתו דלא מחובר הוא ולא הטיל בו את המת ולא את הנפל אותו בנין מותר בהנאה הטיל בו נפל אסור בהנאה אבל קבר מחובר לקרקע אפי' הטיל בו נפל או מת מותר בהנאה וי"מ דקברים שלנו שחופרים בקרקע ומשליכין העפר לחוץ ומכניסין שם את המת ושוב משליכין העפר לגבי הקבר אותו הוא אסור שהרי יש בו תפיסת ידי אדם ובתשובה כתב דכל מה שנעשה לצורך המת ולכבוד המת אסור בהנאה ומתוך כך אסר למכור מצבה שנשברה וכפי דבריו אסור להשען על המצבה וא"כ אסור לדרוך ע"ג ב"ה משום דאסור בהנאה עכ"ל : ולענין הלכה כדברים שהרא"ש חלוק עליו נקטינן כהרא"ש (ב) : והא דקבר של בנין אסור לעולם

שסד קבר אסור בהנאה כו' מסקנא דגמרא ס"פ נגמר הדין דקבר במחובר לא מיתסר דילפינן מקרא דאיתקש לע"ז דלא מיתסרא במחובר וקבר בנין פי' שבנאו למעלה מן הקרקע והניח בו המת דהיינו קבורתו : כתב הר' ישעיה וכו' ואינו נראה וכו' וכן דעת א"א הרא"ש ז"ל נראה דלמד מדבריו מדכתב וז"ל וכלא דקניא קבר אסור בהנאה בקבר בנין עסקינן אבל בקבר דחפירה דליכא עליה בנוי' לא מיתסר דקרקע עולם הוא עכ"ל ולא היה צריך להאריך אלא לומר בקבר בנוי עסקינן אבל קרקע עולם שרי אלמא דאתא לאורויי דקבר בחפירה כיון דליכא עליה בנין לא מיתסר העפר אפי' תלשו ואח"כ החזירו אלא דקצת קשה דהלא לשון זה העתיקו הרא"ש מדברי הרי"ף ולמה לא כתב רבינו שכך הוא דעת האלפסי וכן נראה דעת הרמב"ם בפי"ד דכתב בסתם דעפר הקבר מותר בהנאה אבל קבר הבנין אסור בהנאה וכ"כ הר"ר ירוחם ע"ש הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ואיכא לתמוה על מ"ש ב"י דהרבי' ירוחם כתב בהסך לכך צ"ע וליתא :

וכתב הר' ישעיה עכשיו וכו' פירוש לישב על הקבר של בנין או על עפר הקבר שמכסין בו המת בתוך הקבר דכולהו כתלוש ולבסוף חברו דמי וכתב ב"י מה שנתן טעם משום דקבר מת אסור לקבור בו מת אחר לא היה צריך לטעם זה דבלא טעם זה אסור מפני כבוד המתים כמו שנתבאר בסי' שס"ג עכ"ל. ואיכא לתמוה דאיסור הוה ליה להקשות דלא היה צריך לטעם שיאמרו מפני כבוד המתים שאינו אלא איסור דרבנן כיון דמדאורייתא אסור בהנאה כדילפינן מג"ש דעגלה ערופה וכ"כ רש"י להדיא בפרק נגמר הדין בקבר המזיק את הרבים דמותר לפנותו שהרי מקומו טהור ואסור בהנאה וזה לשונו מקומו טהור דלא גזור עליה מפני הנזק ומיהו אסור בהנאה דאיסורא דאורייתא היא ולא פקעה עד כאן לשונו אבל נראה דזה וזה לא קשיא כלל דפשיטא דאיסורא הנאה דאורייתא אינו אלא הנאה שנהנין בו החיים אבל לקבור בה מת אחר שרי מדאורייתא אלא דחכמים אסרוה גם בהנאה זו מפני כבוד המתים והר' ישעיה שכתב שקבר מת אסור בהנאה אפילו לקבור בו מת אחר היינו לומר דאסור בהנאה מדרבנן לקבור בו מת אחר מפני כבודו של מת מיהו מ"ש וגם לישב על הקבר אסור וכו' משמע דאיסורא דאוריית' נמי איכא ביה כדפרי' : **ומ"ש** וא"א הרא"ש לא היה אוסר לישב על האבן וכו' אע"ג דלהרא"ש על עפר הקבר נמי שרי לישב דקרקע עולם היא לדעת הרא"ש נקט רבינו אבן לרבותא דאף על האבן לא היה אוסר ולא חשיב ליה קבר של בנין דאינו אלא ציון וא"צ לומר דמותר לישב על עפר הקבר והכי נראה ממ"ש ב"י שמפרש כן מיהו על הקבר דקאמר הר' ישעיה דאסור לישב דפי' קבר של בנין פשיטא דאסור אף להרא"ש כדאיתא להדיא בגמרא והרא"ש הביאו בפסקיו ויותר נכון דעל הקבר דקאמר הר' ישעיה היינו בנין שעל הקבר שבונין לציון כמו שנהגו עכשיו והוא הנקרא נפש ודין בנין זה כדין מצבה דזה וזה אינו אלא לציון ומותר לישב עליו להרא"ש ונ"ל וכן עיקר דס"ל להרא"ש אף על פי דקרקע עולם לא נאסר בהנאה כלל אף מדרבנן היינו כשאין בו בזיון למת כגון למשקל מעפריה לאישתא בת יומא כדאיתא בגמרא אבל לישב על עפר הקבר דאית ביה בזיון פשיטא דאסור דכיון דחזינן דחששו לכבודו של מת כל שכן דחששו לבזיון המת ועל כן לא התיר הרא"ש אלא האבן שאינו נחשב מן הקבר אלא לציון וה"ה הבנין שעל הקבר לציון כדפרישי' אבל על עפר הקבר גם הרא"ש היה אוסר והכי נקטינן לאיסורא לישב על העפר ונכון ליזהר שלא לישב אף על המצבה וז"ל הר' ירוחם בנין שעל הקבר אסור לישב עליו דמין ישכון על ציון הקבר אבל במקום שנוהגים בני משפחה לישב נהגו בהן היתר מטעם שעל דעת כן בונין אותו

דרכי משה

[illegible] הבשר מהרה כדי לשאת אותו אל מקום שצוה מותר שאין בשר המת מרגיש באיזמל כ"ש בסיד והחונטים קורעין אותו ומוציאין מעיו ואין כאן משום צער ולא משום בזיון ולפנותו ממקומו כדי לקוברו במקום שצוה או לקברות אבותיו מותר ומעשה בעירנו באחד שנקבר תוך השכונה ביום הידוע שלא נתנו לקבור אותו ביומו בבית הקברות ואח"כ פינוהו משם לבה"ק וכ"ש בנדון זה עכ"ל כתב באו"ה יש נוהגים לתת מעפר א"י בקבר ויש ליתן קצת ראיה ממדרש תנחומא פ' ויחי :

שסד (א) כתב הרשב"א סימן צ"ז כלים המיוחדים לחפירת קבר מותרים לשמש בדבר שאינו לצורך קבורה ולא הוי בהקדש אלא כחולין גמורין אלא שאסור להשתמש בהן שלא לדעת הנקברין עכ"ל : (ב) וב"ה בתשובת הרשב"א סימן רצ"ו וע"ע דבסימן תקל"ז כתב דמצבה אסור בהנאה וכתב עוד שם דמותר להניח על קבר אחר ואין זה הנאה לחי דאפי'

פרישה

[illegible] ולמטה קאי שיהא עצמות ב' מתים יחד . וגם נראה דר"ל אין יקברו מת אחד [illegible] בו כבר מת אחד דנאסר מכח דלאסון ואין קבר אחד תופס שניהן : (ס) אפילו בטרחא [illegible] כו"ל : (ו) כגון להעלותו לא"י זהו פירוש לכפרה שלו : (ז) או לקוברו בקבר אבותיו [illegible] (דוקא הוי כבוד אבל משום כבוד אחר לא עכ"ל) : (ח) עד שיתעכל הבשר עושין [illegible] העצמות מן הדין מ"ה וכמ"ש למעלה בשם הכלבו : (ט) אם היה של אבן [illegible] באבל רבתי וכך שנויה שם של אבן ושל חרס תשבר ושל עץ תשרף ובזה יותר נכון : (י) לא יזוזו ממקומן דחיישינן שמא היה ארון שפינוהו ונסרים ל"ד אלא ה"ה פרשים :

סי' שסד (א) **ודוקא** של בנין אבל קרקע עולם כו' דכתיב וישלך את עפרה אל קבר בני העם מקיש קבר בני העם לע"ז מה ע"ז במחובר לא מיתסר דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם אף קבר במחובר לא מיתסר [illegible] דתלוש ולבסוף [illegible] אסור אף בקבר כן ב"י וקבר של בנין פירש רש"י שבנאו למעלה מן הקרקע :

(ב) ואיזהו קרקע עולם כגון החופר כוך בסלע כו' [illegible] (ג) וכתב הר"ר ישעיה עכשיו שקוברים [illegible] (ד) וגם לישב על הקבר אסור [illegible] (ה) לא היה אוסר לישב על האבן שאינו נחשב מן הקבר [illegible] (ו) אלא ציון ר"ל שאינו נחשב אלא לציון כו' [illegible]

דרישה

קברו אחר שנסתם הגולל ואפי' [illegible] לראות אם היה שמו [illegible] אין פותחין לבדקן באבל רבתי :

סי' שסד [א] **וכתב** הר"ר ישעיה עכשיו שקוברים כו' וקשה הא כתב לעיל בסימן שס"ג דהמנהג כר"י לקבור בנים קטנים אצל אביו ואמו ועוד הקשה ב"י מה צריך

ונתנו בו אפילו על דעת לפנותו (ז) [ב] ואפי' אם לא נתן בו אלא נפל אבי אם בנאו לשמו ולא נתנו בו מותר וכן אם נתנו בו אדעתא לפנותו ולא הוסיפו מתחלה מותר לאחר שפינהו (ח) אבל אם נתנו על דעת להיות בו עולמית אסור אפי' לאחר שפינה ואפי' לא בנאו לשמו ואם לא בנאו לשמו ונתנוהו בתוכו והוסיף בו דימוס לשמו כולו אסור אפילו לאחר שפינהו ואע"פ שקברו שם על דעת לפנותו ואם מכיר הדימוס שהוסיף לשמו מסירו והוא לבדו אסור ושאר הקבר מותר: המוצא קבר בתוך שדהו (ט) ואינו יודע אם נקבר שם מדעת בעל השדה מותר לפנותו ומקומו טהור ואם מדעת בעל השדה נקבר שם אסור לפנותו (י) ואם פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה (יא) ואם הוא מת מצוה שמצאו אדם שם וקברו אפי' שלא מדעת בעל השדה אסור לפנותו (יב) שמת מצוה קונה מקומו וכל המוצאו צריך לקוברו במקום שמוצאו ואם מצאו על המיצר שצריך לפנותו משם מפני הרבים שלא יאהילו עליו (יג) [ג] מפנהו לאיזה מקום שירצה מצאו בין שדה בור לשדה ניר מפנהו לשדה בור בין שדה ניר לשדה זרע מפנהו לשדה ניר (יד) בין שדה זרע לשדה אילן מפנהו לשדה אילן ואם שתיהן שוות מפנהו לקרובה שבהן ואם שתיהן שוות בקירוב מפנהו לאיזה מהם שירצה בד"א במוצאו חוץ לתחום אבל אם מוצאו בתוך התחום מביאו לבית הקברות ואינו נקרא מת מצוה [ד] אלא א"כ מצא ראשו ורובו (טו) [ה] או שדרה וגולגולת וקבר המזיק לרבים כגון שהוא סמוך

אותו ולפיכך מותר עכ"ל גם בהג"ה אשירי כתב דכל מה שנעשה לצורך המת ולכבוד המת אסור בהנאה ומתוך כך אסר לאכור מצבה שנשברה ולפי דבריו אסור להשען על המצבה וא"כ אסור לדרוך ע"ג בה"ק משום דאסור בהנאה עכ"ל ואע"ג דב"י פסק כהרא"ש דהתיר במצבה כבר נוהגים איסור אפילו לדרוך ע"ג בה"ק כ"ש לישב או להשען ואין להקל במקום שנוהגים איסור וכך מצאתי בהגהת מהרש"ל וז"ל וגם לישב על הקבר אסיר וכו' וכן שהגין העולם איסור עכ"ל: והא דקבר של בנין אסור וכו' כל זה עולה מן הסוגיא ס"פ נגמר הדין:

המוצא קבר בתוך שדהו וכו' גם זה שם ורבי' השמיט בדין האומר קבר שהו"ל לומר מותר לפנות' ומקומו טהור ומותר בהנאה דהכי איתא בגמרא דכיון דנקבר לשם שלא מדעת בעל השדה ובגזילה נקבר שם אין תורת קבר עליו ואפי' של בנין מותר בהנאה: ומ"ש רבינו ואינו יודע אם נקבר שם מדעת בעל השדה קשיא הא דרש"י פי' קבר הנמצא וכגון שהוא חדש ויודע בעל השדה שלא ניוה לקוברו שם ועוד קשה כיון שמצאה בתוך שדהו בודאי ידע אם מדעתו נקבר אם לאו וי"ל דמיירי בקבר ישן דאם הוא שדה אחוזתו שמא מדעת אביו ואבי אביו נקבר לשם ואם שדה מקנה הוא שמא מדעת המוכר נקבר לשם ולמד רבינו לפרש כך ושלא כפרש"י מדתני ג' קברות הן קבר הנמצא קבר הידוע קבר המזיק אלמא דקבר הנמצא לאו ידוע הוא ואי איתא כפרש"י גם קבר הנמצא ידוע הוא שהרי כתב ויודע בעל השדה שלא ציוה וכו' ועוד מדפריך בגמרא ודילמא מת מצוה הוא ומת מצוה קנה מקומו הא פשיטא דבקבר חדש הוה ידע בעל השדה אי מת מצוה היה נמצא בשדהו אם לאו ומאי פריך אלא בע"כ דקבר ישן הוא השתא ודאי פריך שפיר כיון דבעל השדה זה אינו יודע אם נקבר שם מדעת בעל השדה הראשון אם לאו א"כ איכא למימר דילמא מת מצוה הוא ומשני שאני מת מצוה דקלא אית ליה אף לדורות עולם והוה ידע גם בעל השדה זה ומדאינו יודע לאו מת מצוה היא: ומ"ש ואם מצאו על המיצר וכו' בסוף פרק מרובה · ומ"ש בין שדה זרע לשדה אילן מפנהו לשדה אילן צ"ע דהב"י הביא לשון הברייתא בין שדה זרע לשדה אילן מפנהו לשדה זרע וכ"כ ב"י בש"ע: ועוד צ"ע שכתב לשם בברייתא בין שדה אילן לשדה כרם קוברו בשדה אילן וכ"כ בש"ע והרמב"ם בפ"ח מהל' טומאת מת כתב שדה אילן ושדה כרם קוברו בשדה כרם מפני אהל הטומאה: ומ"ש מפנה לאיזה מהם שירצה פי' ואין שום אחד מהם יכול למחות בו: ואינו נקרא מת מצוה וכו' פי' ב"י דה"ק אא"כ מוצא ראשו ורובו או ראשו ושדרה וגלגלת וע"ש · וכתב מהרש"ל וז"ל אא"כ מצא ראשו ורובו וכו' ולאפוקי פחות מזה השיעור אבל מת שלם כ"ש שהוא מת מצוה ומה שהאידנא

לצולם דוקא שבנאו לשם מת ונתנו בו אפי' ע"ד לפנותו כו' נגמר הדין (שם) מתיב למ"ד הזמנה לאו מילתא היא מדתניא נפש שבנו לשם חי מותר בהנאה הוסיף בו דימוס אחד לשם מת אסור בהנאה ומשני הב"ע דרמא ביה מת א"ה מאי איריא הוסיף כי לא הוסיף נמי לא צריכא אע"ג דפינוהו וכתב הרמב"ן נ"ה ואף ע"ג דקבריה ע"מ לפנויי' אסור משום דדימוס היכא לשם מת איתעביד: ומ"ש ואפי' לא נתן בו אלא נפל ברייתא שם: ומ"ש אבל אם בנאו לשמו ולא נתנו בו מותר כרבא דאמר הזמנה לאו מילתא היא: ומ"ש וכן אם נתנו בו אדעתא לפנותו ולא הוסיפו מתחילה מותר לאחר שפינהו כ"כ הרמב"ן נ"ה משום דקי"ל לגבי תיק של תפילין זר ביה ולא אזמניה שרי: ומ"ש אבל אם נתנו ע"ד להיות בו עולמית אסור אפי' לאחר שפינהו אפי' לא בנאו לשמו כ"כ נ"ה וטעמא משום דהיינו אזמניה וזר ביה והיינו דמתמה אלמודא כי אוקימנא בדרמא ביה מת א"כ מאי איריא הוסיף אפי' לא הוסיף נמי: ומ"ש ואם לא בנאו לשמו ונתנוהו בתוכו והוסיף בו דימוס לשמו כולו אסור אפי' לאחר שפינהו ואף ע"פ שקברו שם ע"ד לפנותו היינו ברייתא שכתבתי בסמוך: ומ"ש ואם מכיר הדימוס שהוסיף לשמו מסירו והוא לבדו אסור ושאר הקבר מותר מימרא שם:

המוצא קבר בתוך שדהו ואינו יודע אם נקבר שם מדעת בעל השדה וכולי עד ואסור בהנאה ברייתא שם (מז:) קבר הנמצא מותר לפנותו פינהו מקומו טהור ומותר בהנאה קבר הידוע אסור לפנותו פנהו מקומו טמא ואסור בהנאה ופרש"י קבר הנמצא וכגון שהוא חדש ויודע בעל השדה שלא צוה מעולם לקוברו שם ובגזילה נקבר שם · ואם מדעת בעל השדה נקבר שם מקומו טמא גזרה דרבנן הוא שגזרו טומאה עולמית על הקבר כדי שלא יפנוהו ומ"ש רבינו ואינו יודע אם נקבר שם מדעת בעל השדה דמשמע דמסתמא מותר לפנותו עד שידע שמדעת בעל השדה נקבר שם מדברי רש"י שכתבתי נראה בהפך דלא שרי לפנות אלא קבר חדש שיודע בעל השדה שמעולם לא צוה לקוברו: **ומ"ש** ואם הוא מת מצוה ושלי שמת מצוה קנה מקומו בסוף מרובה [פא:] ופריך בפרק נגמר הדין (שם) וקבר הנמצא מותר לפנותו ודילמא מת מצוה הוא ומשני מת מצוה קלא אית ליה: **והרמב"ם** כתב בהלכות טומאת מת פ"ח קבר הנמצא מותר לפנותו ואם פנהו מקומו טמא ואסור בהנאה עד שיבדק כמו שיתבאר וקבר הידוע מותר לפנותו ואם פנהו מקומו טהור ומותר בהנאה וכך היא שנויה בירושלמי פ' בתרא דנזיר ונראה שכך הוא גורס ג"כ בברייתא דגמ' פ' נגמר הדין דאל"כ לא היה שביק גירסת תלמודא דידן מפני הירושלמי וה"פ קבר הנמצא דהיינו שלא היינו יודעים שהיה שם קבר מותר לפנותו דכיון שלא היה יודע מסתמא נקבר שם שלא ברשות בעל השדה וכיון דלאו מת מצוה הוא לא קנה מקום קברו ואם פינהו מקומו טמא כלומר השדה שסביבותיו טמא דחיישינן שמא בית הקברות הוא עד שיבדק כמו שיתבאר בפרק שאחר זה ובמלא שלשה מיירי שצריך לבדוק מן האחרון שבהם עשרים אמה ואף ע"ג דמותר לפנותו פשוט שאני שאינו אלא מדרבנן מפני כבוד המת קבר הידוע שאין שם אלא הוא לבדו ונקבר שם שלא מדעת בעל השדה מותר לפנותו ומקומו טהור ומותר בהנאה כיון שידוע שאין שם קברות אחרים ואסור בהנאה דקתני נראה לי דאקבר גופיה קאי וכגון שהוא קבר בנין הא לאו הכי מותר בהנאה והכי מוקי לה בפרק נגמר הדין (דף מז:) והרמב"ם סמך עמ"ש בסוף הל' אבל דקבר אינו אסור בהנאה אלא א"כ הוא של בנין ורבינו סמך על מ"ש בתחלת סימן זה והא דקתני מותר בהנאה אפי' בקבר של בנין שרי דכיון דידוע דשלא מדעת בעל השדה נקבר שם הוה ליה כאילו לא היה קבר מעולם · ומ"ש וכל המוצאו צריך לקוברו במקום שמוצאו בס"פ מרובה (פא:) תניא שאחד מי' תנאים שהתנה יהושע הוא שמת מצוה קונה מקומו ובאבל רבתי פ"ד אמר ר"ע זו היתה תחלת זכותי לפני חכמים פעם אחת השכמתי ומצאתי מת אחד הרג והייתי מטפל בו כו' מה מי שבת עד שהבאתיו לבית קבורה וקברתיו וכשהשכמתי והרצתי דברים אצל חכמים א"ל כל פסיעה ופסיעה שהיית פוסע מעלים עליך כאילו שופך דם ואיתיה נמי בירושלמי פרק כ"ג: **ואם** מצאו על המצר שצריך לפנות משם וכו' מפנהו לאיזה מקום שירצה מצאו בין שדה בור לשדה ניר וכולי בס"פ מרובה (פא) ומת מצוה קנה מקומו ירתיכהו המוצא מת מוטל באסרטיה מפנהו לימין אסרטיא או לשמאל אסרטיא שדה בור ושדה ניר מפנהו לשדה בור שדה ניר ושדה זרע מפנהו לשדה ניר היו שתיהן בור שתיהן ניר שתיהן זרועות מפנהו למקום שירצה כלומר אלמא דלא קנה מקומו דאי קנה מקומו מאי בעל השדה של ימין ושל שמאל לעכוביה אמר רב כיבי במוטל על המצר מתוך שניתן לפנותו מפנהו לכל מקום שירצה ופי' רש"י על המצר · מוטל ברוחב הדרך ועוברים ומאהילים עליו עושי טהרות ומטמאין · ובאבל רבתי תניא מצאו בין שדה ניר לשדה זרע קוברו בשדה ניר בין שדה זרע לשדה אילן קוברו בשדה זרע בין שדה אילן לשדה כרם קוברו בשדה אילן: (ב"ה) ואיתא נמי בירושלמי פרק כ"ג אלא דמייתי התם דאיכא מ"ד קוברו בשדה כרם ופסק כמותו הרמב"ם בפ"ח מהלכות ט"מ: אם היו שתיהן שוות קובר בקרובה שבהן אם היו שתיהן שוות בקרובה קובר באי זה מהן שירצו וכתבו הרמב"ן נ"ה ואיני יודע למה השמיט רבינו בין שדה אילן לשדה כרם [א] אולי לא היה כתוב בנסחתו: (ב"ה) ושמא מפני שבירושלמי היה שנויה במחלוקת נסתפק לו ולכן לא פסק בה: **בד"א** במוצאו חוץ לתחום וכו' ירושלמי פרק כ"ג דנזיר וכתבו הרמב"ן נ"ה ואינו נקרא מת מצוה אא"כ מוצא ראשו ורובו או שדרה וגלגולת נ"ה כתוב בלשון הזה באבל תניא לעולם אינו מת מצוה עד שימצאו ראשו ורובו רבי יהודה אומר השדרה והגולגולת הן רובו עכ"ל ונראה דמשמע לרבינו דרבי יהודה לפרושי דברי ת"ק ולא לאיפלוגי והא דקאמר רבינו שדרה וגולגולת

דרישה

צריך לטעם שקבר מת אסור בהנאה בלא טעם זה אסור משום כבוד מתים כמ"ש בסימן שס"ג ונראה דבסימן שס"ג איירי שנקברו עמהן מתחילה והכא איירי שנקבר אחר כך לאחר זמן וכמ"ש בפרישה: [ב] אפילו לא נתן בו אלא נפל כן היא הגירסא ברוב הספרים ומצאתי בספרי י"ד של כתב יען אפי' לא נתנו בו כו' וראיתי יש מי שמפרש דה"פ אפי' לא נתנו בו בידים אלא נפל בו מעצמו אפי' הכי נאסר הקבר ממנו וא"נ דמיה ראיה מלשון משמע הכי ועוד דבהדיא בגמרא דקמ"ל דנפלים יש להם תפיסת מקום ומש"ה דקדק המחבר לדייק נתן במקום נתנו כי היכי דלא למיטעי בפי' אבל גם תיבת נתנו נוכל לפרש כן וק"ל: [ג] מפניהו לאיזה מקום שירצה כו' לכאורה נראה דה"ק מפניהו לאיזה מקום שירצה אף אם אין השדות שוות אבל טוב ויפה הוא שאם אין השדות שוות כגון שמצאו בין שדה בור לשדה ניר כו' ואם שתיהן שוות בקירוב כו' ר"ל אפי' דרך טוב ויפה יפנהו למקום שירצה דאם אין פי' כך אין דברי רבינו מקושרים יפה דבתחילה כתב דמפניהו לאיזה מקום שירצה משמע דאפי' אם אין שוות ואח"כ כתב מצאו בין שדה בור לשדה ניר כו' דאי מ"ש בתחלה מיירי בשוות א"כ למה חזר וכתב בסוף דבריו עוד בשתיהן שוות שמפניהו לאיזה מקום שירצה אבל בגמרא לא משמע הכי אלא [illegible] [illegible]

פרישה

שאנו מעמידים על הקבר מצבה של אבן או של עץ ומציינין עליו שם הקבר לשום זכרון מי שקבור שם עכ"ה: (ז) אפילו לא נתן בו אלא נפל לאפוקי מה"ד דאין לנפלים תפיסת מקום עיין בסוגיא דפ' נגמר הדין ד' מ"ח ע"א ועיין בדרישה: (ח) אבל אם נתנו ע"ד להיות בו עולמית כו' דהיינו הזמנו: (דימוס פי' של אבנים עכ"ה): (ט) ואינו יודע אם נקבר שם מדעת בעל השדה משמע שסובר רבינו דמסתמא מותר לפנותו עד שידע שמדעת בעל השדה נקבר שם אבל מדברי רש"י נראה שבסתמא אסור ב"י ע"ש: (י) ואם פינהו מקומו טמא כו' גזירה דרבנן הוא שגזרו כדי שלא יפנוהו וכל זה בקבר של בנין ומ"ש מותר בהנאה אפי' בקבר של בנין שרי דכיון דידוע דשלא מדעת בעל השדה נקבר שם הו"ל כאילו לא היה קבר מעולם ב"י ולכאורה היה נראה לחלק ולמימר דהכא משום גזירה שלא יפנוהו החמירו לאסור אפי' בקרקע עולם: (יא) ואם מת מצוה הוא כו' אבל מן הסתם לא חיישינן שמא מת מצוה הוא דמת מצוה קלא אית ליה (יב) שמת מצוה קנה מקומו זה אחד מעשר תנאים שהתנה יהושע וכמ"ש בח"מ סימן רע"ד: (יג) מפניהו לאיזה מקום שירצה שמתוך שניתן ליפנות מפניהו לאיזה מקום שירצה ואין בעל השדה יכול למחות ועיין בדרישה: (יד) בין שדה זרע לשדה אילן מפניהו לשדה זרע בין שדה כרם לשדה אילן מפניהו כו' כן הוא לשון אבל רבתי (והב"י כתב על רבינו למה השמיט בין שדה אילן לשדה כרם וז"ל אלא ט"ס דהוכח שהשמיט ממפניהו ראשון למפניהו השני עכ"ל). (טו) או שדרה וגלגולת ברייתא הוא וז"ל אינו מ"מ עד שימצאו ראשו ורובו רבי יהודה [illegible]

חדושי הגהות

שסד א מלבד מה שתמה הרב"י יש לתמוה ביותר דהטור כתב בין שדה זרע לשדה אילן קוברו בשדה אילן ובאבל רבתי תני להיפך קוברו בשדה זרע [illegible]

סמוך לדרך אפי' נקבר שם מדעת בעל השדה מותר לפנותו (ש) ומקומו טהור ואסור בהנאה ובירושלמי מחלק דוקא שהקבר קודם אבל אם הדרך קודם מקומו מותר בהנאה ולאו כל כמיניה לאסור של רבים החוצב קבר לאביו וקברו במקום אחר לא יקבר בו הוא עולמית משום כבוד אביו אבל אחר מותר ליקבר בו וי"א דוקא בקבר בנין (ת) אבל קרקע עולם שרי והרמב"ן כתב דטעמא משום כבוד אביו אפי' קרקע עולם נמי אסור :

שסה החופר כוך למת פטור מקריאת שמע ומהתפלה ומהתפילין ומכל מצות האמורות בתורה ואם הם שנים והגיע זמן קריאת שמע אחד עולה ונוטל ידיו וקורא קריאת שמע ומתפלל וכתב הרמב"ן דוקא כוך דלא חפיר ליה אלא חד לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים מתעסקין בו כאחד פטורין מרחיקין הקברות מן העיר חמשים אמה :

שסו המוכר קברו ודרך קברו מקום מעמדו ומקום הספדו (א) באין בני משפחתו וקוברין אותו בעל כרחו של לוקח ומחזירין לו דמיו תניא באבל רבתי אשה שירשה קבר נקברת בתוכה היא וכל יוצאי ירכה דברי ר"מ (ב) וחכ"א היא ולא יוצאי ירכה ומודים חכמים שאם ראתה אותה בחייה נקברים עמה

ונגלגלת הדבר משום דארונו קאי וכ"ק אא"כ מלא ראשו ורובו או ראשו ושדרה ונגלגלת ואע"פ שאפשר דלענין טומאת כהנים איתמר וכך משמע בירושלמי פרק כ"ב דאמר דגרסינן התם כי קבור תקברנו מכאן שאינו נעשה מת מצוה עד שיהא ראשו ורובו תני ר"י קמיה דר"י כשם שאדם מטמא על מת מצוה כך אדם מטמא על אבר מת מצוה א"ל רבי יוחנן ויש כאן מת שיטמא לו רבי יעקב בר אחא בשם ר' זעירא תספר כחור כלומר אינו נעשה מת מצוה מתחלה אא"כ מלא ראשו ורובו אבל מלא ראשו וקברו חוזר אפי' על אבר ממנו וקוברו עמו סותר רבינו דה"ה לענין מת מצוה קנה מקומו כתב בגהות מיימון בסוף הלכות אבל שנימי רבינו אפרים כשהביאו הרוג ובקשו קרוביו לחלוץ מנעליו ומיחה בהם מלעשות בו שום דבר אך כאשר נמצא כך אמר שיקברוהו בלא תכריכין ושוב ראיתי שהר"י מדורש צוה להלביש בתכריכין להרוג אחד על בגדיו ושאלתי הדבר למורי ה"ר ידידיה והשיב לי כל ימי לא ראיתי שהלבישו תכריכין עכ"ל (ג) : **תשלום** דיני מת מצוה כתב בסימן שע"ד : וקבר המזיק לרבים וכו' מותר לפנותו ומקומו. טהור ואסור בהנאה ברייתא בפרק נגמר הדין (מו :) ופירש"י מקומו סה"ר דלא גזור עליה מפני כמוך ומיהו אסור בהנאה דאיסורא דאורייתא הוא ולא פקע והא דקאמר אסור בהנאה מוקי לה בגמרא בקבר בנין אבל קבר קרקע עולם אינו נאסר וכבר כתב כן רבינו בתחלת סימן זה : והרמב"ם גורס בהלכות טומאת מת פ"ח קבר המזיק את הרבים מפנין אותו ומקומו טמא ואסור בהנאה והטעם דכיון שהוא מזיק את הרבים אפי' נקבר שם מדעת בעל השדה מפנין אותו ומקומו טמא כלומר השדה שסביבותיו אם נמצא בו ג' מתים עמו עד שיבדק כמ"ש ז"ל דחיישינן שמא בית הקברות הוא ואסור בהנאה הקבר עצמו אם הוא של בנין דכיון דברשות בעל השדה נקבר שם אף על פי שהוא מזיק את הרבים קנה מיהא מקום קברו ליאסר : ומ"ש רבינו ובירושלמי מחלק דוקא שהקבר קודם אבל אם הדרך קודם מקומו מותר בהנאה וכו' בסוף נזיר אלא שבמקום שכתב רבינו הדרך קודם כתוב שם העיר קודם וכן הוא בת"ה : גרסינן תו התם תניא קבר שהקיפתו העיר מד' רוחותיו מפנין אותו מב' רוחות אית תנייא תני מפנין אותו ואית תנייא תני אין מפנין אותו א"ר חסדא מ"ד מפנין אותו בנתון בתוך ע' אמה ושיריים ומ"ד אין מפנין אותו בנתון חוץ לע' אמה ושיריים מ"ד מפנין אותו כעשוי כמין גאם מ"ד אין מפנין אותו כעשוי כמין ה"א ע"כ וכתב הרמב"ן בת"ה ומשמע התם בירוש' דטעמא דמפנין הוי מפני הטומאה' : כתב המרדכי בסוף מ"ק שגיט פ"ג דאם שמחות קבר שפנהו מותר בהנאה ולא יעשנו בית הבעלים ובית התבן ולא בית האוצרות : ב"ה כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן תקל"ז מצבה שפנה מקבר זה להניח על קבר אחר מצבת מותר להניחה על קבר איש אחר ואפילו התחי' קבר וקבר בתוכו ופינהו שמותר לקבור בו אחר שלא אסרו אלא בהנאה ולקבור אחר מת הנאה יש בו לחי אותה להניחה על קבר אחר אסור וכן להשתמש בו החי דהיינו ששינו מינתו אסור אבל לקבור אחר לא שמענו : החוצב קבר לאביו וקברו במקום אחר לא יקבר בו הוא עולמית אבל אחר מותר ליקבר בו : ומ"ש שי"א דוקא בקבר בנין וכו' כ"כ שם התוס' אהא דמקשה התם מהאי ברייתא ומוקי לה בקבר בנין ולא קאמר משום כבוד אביו משום דאילו קרקע עולם כיון שבשאר אנשים אפי' נקבר שם המת אינו נאסר ליכא כבוד דמידע ידיע דקרקע עולם אינה נאסרת . ומ"ש בשם הרמב"ן הוא בת"ה וכתב דהא דמוקי לה בגמרא (מח :) בקבר בנין הכא לדעתיה דאביי אבל לרבא דסבר הזמנה לאו מילתא הוא אפי' בקבר בנין מותר אלא משום כבוד אביו הילכך אפי' בקבר קרקע איכא כבוד אביו :

שסה החופר כוך למת פטור מק"ש ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש וכו' ברייתא פ' היה קורא (יד) : ומ"ש בשם הרמב"ן בת"ה :

מרחיקין הקברות מן העיר חמשים אמה משנה פ"ב דבתרא (כב) :

שסו המוכר קברו ודרך קברו וכו' ברייתא פרק המוכר פירות (ק :) וס"ס יש נכיר (נב :) ומפרש התם דטעמא משום פגם משפחה וכתב הרמב"ן בת"ה ואי קשיא והא אמרינן דהיכא דלא בעי הספידה דלא מספדינן ליה דיקרא דשכבא הוא התם כדאמר בשעת מיתה לא תספדוהו הכא זווי אנסיה ואיכא פגם משפחה א"נ המוכר אם באים אחרים וסופדים במקום הספדו איכא פגם משפחה ה"נ התם לדידיה בלחוד הוא הכא מקום הספדו יורשיו ובני משפחה נספדים בו ואיכא פגם שלהם : תניא באבל רבתי באשה שירשה

שהאיתנא אין נזהרין בזה לפי שאין הארץ שלנו ואין לנו רשות לקבור בכל מקום ואף אם נקבר אותו לשם יש לח"ש שמא הערלים יחזרו ויוציאו אותו כדי לפשוט בגדיו מעליו או משום זלזול על כן מוליכין אותו לבה"ק מיוחד ע"כ לשונו · כתב בהגהת מיימוני וכ"י מגיאו הרוג קוברין אותו כמו שמצאוהו בלא תכריכין ולא יחלצו בו אפי' מנעליו והנהו שמלבישין אותו בסדין של פשתן למעלה מבגדיו . וכתב בתשובת מהרי"ל סי' ס"ה על אשה שנפלה מן הגג ומתה הורה מהרי"ש אם יוצא דם ממנה או אין לטהר' כי הדם יצא ממנה אך יקברו בלבושים עכ"ל וכ"כ בסוף ספר מהרי"ל בשם מהר"ש ונראה דהיינו דוקא כשמתה בלבושים אבל בנפלה מן הגג ולא מתה מיד אלא לאחר כמה ימים שכבר פשטה מלבושיה וגם אין דם יוצא ממנה שכבר פסק ומתה על מטתה מכח אותה נפילה או ודאי מטהרין אותה ועושין לה תכריכין כשאר בני אדם שמתין על מטתן ובדבר זה יש חלוק בין נפל מן הגג להרוג דאילו בהרוג בידי נכרים אע"פ שבשעה שמצאוהו כבר פסק הדם קוברין אותו כמ"ש ה"א נמצא להעלות חימה ולנקום נקם וזה אין שייך בנפל מן הגג וכן ביולדת שמתה ודם יוצא ממנה אין לטהרה אלא קוברין אותה בלבושים אבל אם לא מתה אלא לאחר כמה ימים ושפעת וכבר פסק הדם נוהגים עמה כמו בשאר מתים לטהרה ולעשות לה תכריכין שוב מצאתי כתוב שמעתי הטעם גבי הרוג דכבר יצאו כל הדמים ממנו והם מובלעים בבגדיו וחיישינן שמא נבלע בתוכן הרביעית דם שהנפש יצאה בו על כן יקברוהו כמו שמצאוהו ולא יחלצו אפי' מנעליו דשמא הדמים שיצאו עם יציאת הנפש הם בתוך המנעלים ועל כן נוהגין בהרוג לחפור ולחקור במרא ואליבא בקרקע מקום שנמצא שם ההרוג וכן כל דמו שיצא ממנו במקום קרוב לו וקוברין אותו עפר שנבלע בו דמו עם ההרוג דשמא באותו הדם יצא הנפש ומזה הטעם נ"כ במי שנפל מן הגג ומת או נפל הבית עליו ומת ונעשה בגופו פצעים וחבורות שיצא מהם דם וזה נ"כ טעם היולדות דרובן אינן מתות אלא מחמת שנעשים פצעים באברי הפנימיים כשכורעת לילד ומ"י כך יצאו ממנה דמים הרבה ונבלעו בכתונת שעל גופה ובשאר בגדים שעליה והדמים שיצאו עם יציאת הנפש נבלעו בתוכם הלא"כ כשאין שם פצעין ולא יצא מהם דם כלל דאו אין קוברין אותם בבגדיהם אלא בתכריכין כשאר מתים ומטהרים אותם ילפ"ז בחי שמת בדרך בקור הגדול והשלג דפושטים מלבושיו ומטהרין ומלבישין אותו בתכריכין כיון שאין בו פצעים ולא יצא ממנו דם וכן במי שנטבע במים בבגדיו דפושטין בגדיו ומטהרין אותו ומלבישין אותו תכריכין וכמ"ש בשם דמהרי"ל :

שסה החופר כוך וכו' ברייתא פרק היה קורא ואם הם שנים וכו' כלומר ששניהם עוסקין במלאכה זו והגיע זמן ק"ש אחד עולה וכו' פי' ולאחר שסיים האחד ק"ש ותפלה חוזר הוא למלאכתו והשני עולה ונוטל ידיו וקורא ק"ש ומתפלל נמצאו שניהם יוצאים י"ח ומלאכת מצוה נעשית ולא נדחית כלל כיון דבכך לא חפיר אלא חד ולא שנים כאחד :

שסו המוכר קברו וכו' ברייתא' בפרק המוכר פירות [דף ק'] ופרשב"ם תקנת חכמים היא משום פגם משפחה דבגלוי הוא להם שאין לקרובם מקום קבורה הלכך אסור דבכן ליסקול דמי וליהדר עכ"ל והקשה הרמב"ן בס' ת"ה ומ"ש מהא דאסיקנא בפרק נגמר הדין דכדאמר לא תספדוהו להכא גברא דלייתינן ליה וכדלעיל סימן שמ"ד ולא חיישינן לפגם משפחה ותירץ כמה תירוצים ומביאם ב"י ולעד"נ דאין כאן קושיא התם שאני כיון דכפרה הוא לו דלא נספד דרך כבודו כדרבי נתן דאמר סימן יפה הוא למת שנפרעים ממנו לאחר מיתה אין כח לחכמים לתקן למנוע כפרתו משום פגם משפחה :

אשה שירשה קבר וכו' עיין בהג' שמחות כתב שם גירסא אחרת ופי' היכא שהאשה ראתה יוצאי חלציה בחייה כגון בני בניה ובני שלשים ובני רבעים ילדו על ברכיה כיון דנראה כאילו מתייחסים לבני משפחתה מודים חכמים שנקברים

דרכי משה

ואפי' קבר שפנוהו מותר לקבור בו מת אחר ואין זה מקרי הנאה וגם זה צ"ע שהרי מדברי טור משמע שאין חולק בזה דאסור : (ג) עיין ברין זה בתשובת מהרי"ל סי' ס"ח ושם תרין לא יולדת או שנפל ומת אין עושין לו תכריכין והמנהג שלא לעשות :

פרישה

ירושלמי אומר השדרה והגלגלת הן רובו ומפרש רבינו ול"פ אלא ת"ק קאמר דבעינן ראשו ורובו ר"ל דבעינן רובו ובכלל הרוב צריך שיהא הראש לאפוקי אם נמצא הרוב ואין הראש בכללו לא הוי"ל דין מ"מ אף על גב דיש כאן רובו דרוב חשוב בעינן דהיינו שיהא הראש בכללו שהוא אבר החשוב שבכל אברים שבאדם וקאמר רבי יודא אם יש כאן הגלגלת והשדרה זה נחשב ג"כ רובו אע"ג שאין הראש שלם הואיל שיש כאן כל השדרה שהוא עיקר הגוף סגי אבל ודאי אם אין השדרה שלמה אלא מלא אברים אברים אפשר שגוף צריכין שיהא בכלל הרוב כל הראש ולא סגי בגלגלת לחוד ומר אמר חדא ומר אמר חדא ול"פ ולכן כתב רבינו אלא אם כן מלא ראשו ורובו או שדרה וגלגלת וכ"כ לקמן בסימן שע"ד ועיין בדרישה : (ש) ומקומו טהור ואסור בהנאה מקומו טהור דלא גזרו עליה מפני כמוך ומיהו אסור בהנאה דאיסורא דאורייתא הוא ולא פקעה והא דקאמר אסור בהנאה מיירי בקבר בנין אבל קבר קרקע עולם אינו נאסר וכבר כתב כן לעיל בתחלת הסימן : (ת) אבל קרקע עולם שרי דליכא כאן משום כבוד דמידע ידיע דקרקע עולם אינה נאסרת תוס' :

סי' שסו (א) **באין** בני משפחתו כו' כתב הרמב"ן בת"ה אף על גב דהיכא דאמר ולא בעי הספידא לא מספדינן דיקרא דשכיבא הוא התם דקאמר כן בשעת מיתה אבל הכא וחזי אנסוה ליה ע"ש וב"י מביאו (א"נ התם לדידיה בלחוד הוא הכא מקום הספדו והגי משפחתו נספדים שם ואיכא פגם שלהם עכ"ם) ועיין בס"מ סימן רי"ו שם כתב רבינו נותנין ללוקח דמי הקבר שמתנין אותו בו עכ"ל משמע דאין כופין אותו לקבל אלא דמי הקבר ודמי הדרך ומקום הספד אם ירצה הלוקח יאמר למוכר תספיד מתוך על מקום זה והאין הספד לעשות בו צרכיו הבירה ביד הלוקח ע"ש : (ב) וחכמים מודים היא ולא יוצאי ירכה

דרישה

צריך ראשו נ"כ ורבי יהודא דאמר השדרה והגלגלת הם רובו לפרושי מילתא דת"ק קאתי ב"י וכן משמע לשון ס"ס שג"ל ולקמן בהלכה סימן שע"ה דמייתי דברי רבי יהודא דקאמר שדרה וגלגלת הם הינו אבל קשה דבריש סימן שע"ד כתב וז"ל ואם מצא שדרה וגלגלת או ראשו ורובו כו' משמע דהשדרה וגלגלת לאו היינו דהא קאמר שדרה וגלגלת בריש לא הזכיר ראשו תחילה וע"ק דלכא דה גולגלת היינו ראשו וצ"ל אף על גב דהכלל דראש היה גולגלת בכל הגולגולת אינו הראש דגולגולת אינו אלא עצם שהמוח מונח בתוכו ובסימן שע"ד י"ל דל"ד קאמר אלא דפתח במאי דמסיים לפני זה תכף דכתב ז"ל ואינו נקרא מת מצוה אלא אם כן מלא ראשו ורובו או שדרה וגולגולת וע"ז מסיק וכתב ואם מלא שדרה וגולגלת כו ויתפרש שיהא כמו רישא ע"ד שפירש הב"י ומדחק הב"י לפרש דברי רבינו כן דאל"כ קשה דהא רבי יהודא לא קאמר אלא שדרה וגלגלת הם רובו ולא קאמר דא"כ ראשו משמע דלא אתא לפלוגי את"ק ומיהו דלא הו"ל לרבינו לסתום דבריו אלא לפרש דבעינן נמי ראשו עם שדרה וגלגלת ועוד קשה למה הביא בס"ס שג"ל ובאמצע סימן שע"ה הברייתא כצורתה דברי ת"ק ור"י בכתבה ויכלו נכ דמשמע דיש פלוגתא ביניהן והו"ל לפרש דבריהן לכן נראה דר"י ודאי לא בעי ראש עם שדרה וגולגולת וכמ"ש בפרישה והשתא א"ש דבס"ס שג"ל שיהא מקום יתפרש מדין זה הביא דבריהן בפירוש ולגמרי דקי"ל כתרוייהו וכן בסימן שע"ה דהוא תחלת דין אבילות ובסימן שס"ד ושע"ד כתב ונקט בקיצור כוונת דבריהן וק"ל :

סי' שסו הקוברים מתיהם על כ"ם ומניחים לתת לעורך כופין אותו לתת עכ"ל מנהם מן מ"ז בני יהודה תובעין לבני גליל נדון על בית הקברות שלהם אשר מונעים מהם לקבור מתיהם כאשר עשו תפלה כי ב"ם של כרכים הוא ולא של כפרים וכשרין

חדושי הגהות

ובבר תמה הב"ח ע"ז ובזה הא איתגי לן תירוצו של הב"י דכן נראה נכון כמ"ש הפרישה רפ"ט דשכח היא שישישים מסמכינות ראשו לסמכיתו שני וכצ"ל בין שורת זרע לשדה אילן סמכיתו לשורה זרע בין שדה אילן לשדה כרם סמכיתו לשדה אילן .

⁂

ופעד

שנקברים עמה ואף ע"פ שלפי האמת מתייחסים ע"ש משפחת אביהם ליכא גנאי לבני משפחתה · כתב מהר' מנחם מ"ן הקוברים מתים על בה"ק ומונעים לתת לזר כופין אותם לתת עד כאן לשונו ונראה ודאי דוקא בה"ק ישן מקדמונים ואין בני העיר צריכין לתת מס ממנו ולא שאר הוצאות הא לאו הכי אין כופין :

שסז קוברים מתי נכרים וכו' ברייתא סוף פ' הנזקין ועיין במ"ש בסימן קנ"א בס"ד נתבאר דין זה · כתב הכל בו הרואה את המת חייב לעמוד מפניו ולנהוג בו כבוד ואפי' מת נכרי חייב ללוותו ארבע אמות עכ"ל ונראה דהאי חיובא דקאמר אינו אלא משום דרכי שלום דמ"ש פרנסת עניים וקברות מתיהם וביקור חוליהם מהלוית מתיהם וברייתא' דתני בה פרנסת עניי נכרי' וביקור חוליהם וקבורת מתיהם לאו דוקא אלא כל דדמי ליה חייבין בה כל ישראל משום דרכי שלום ולכן מה שתמה הכל בו כיון דאפילו ישראל רשע אין הולכין אחר מטתו כ"ש עכו"ם אינו כלום דפשיטא אף ע"ג דעכו"ם גרע מישראל רשע אפ"ה משום דרכי שלום חייבין ללוותו כדי שיהיו יושבין בשלום עמהם וב"י מפרש דמיירי בנכרי חסיד ולא נהירא : לא יהלך אדם בבה"ק בר"פ מי שמתו ועיין לעיל סימן שד"מ סעיף ח' · כתב הסב"ן מותר לומר צידוק הדין תוך ד' אמות של מת כיון שהוא ענין המת עכ"ל ונראה דכ"ש דמותר לדרוש עליו בתוך ד אמותיו ועי"ל בסימן שד"מ אבל לענין קדיש נראה כיון שהוא דבר של קדושה ואינו מעניינו של מת צריך להרחיק ד"א מן הקברות כדלקמן בסימן שס"ז : ומ"ש אבל טליתות שלנו וכו' והעולם נוהגים היתר בטליתות קטנים תחת בגדיהם כיון שהטלית מכוסי' ועיין בא"ח סימן כ"ג :

שסח ת"ר בה"ק אין נוהגין בהן קלות ראש וכו' בפרק בני העיר [דף כ"ט] ומסיים בה מפני כבוד המתים אין נוהגין בהן קלות ראש וז"ל הרמב"ם בפי"ד דאבל בתי הקברות אסורין בהנאה כיצד אין אוכלין בהן ואין שותין ואין עושין בהן מלאכה ולא קורין בהן ולא שונין בהן כללו של דבר אין נאותין בהן ולא נוהגין בהן קלות ראש עכ"ל ובכסף משנה הקשה דלמה השמיט הך דאין מרעין בהן בהמות ועוד איכא לתמוה דכתב בסתם אסורין בהנאה ואח"כ חילק בין קבר בבנין לקרקע עולם · ולפעד"נ דמ"ש כאן בתי הקברות אסורין בהנאה אין פירושו איסור דאורייתא אלא מדרבנן אסורין בכל הנאה דאית ביה קלות ראש אפי' אינן על הקברים עצמם אלא בקרקע שלא חפרו כלל אסור מפני כבוד המתים וז"ש כיצד אין אוכלין בהן וכו' עד כללו של דבר וכו' ולא נוהגין בהן קלות ראש ואי איסור הנאה מדאורייתא קאמר לא היה צריך לפרש כיצד וכו' ועוד היאך כתב כללו של דבר וכו' אלא כיון דאיסור הנאה דאורייתא אפילו לית בה קלות ראש אסור אלא ודאי איסור הנאה מדרבנן קאמר מפני כבוד המתים ולכן פי' כיצד וכו' לאורויי דדוקא כדברי' דאית בהו קלות ראש קאמר וס"ל דהא דת"ר אין נוהגין בהן קלות ראש אין מרעין וכו' לאו תני והדר מפרש קלות ראש מאי היא אין מרעין וכו' אלא מילי מילי קתני אין נוהגין בהן קלות ראש זהו שאין אוכלין בהן ואין שותין וכו' וכדמפרש בברייתא אחריתי גבי ב"ה [ד' כ"ח] ת"ר בתי כנסיו' אין נוהגין בהן קלות ראש אין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין ניאותין בהן

עמה במותם (ג) פי' שירשה מקום בית הקברות ממשפחתה ובניה מתיחסים על שם משפחת אביהם וגנאי לבני משפחת' ליקבר אצלה אביה אומר תקבר אצלי ובעלה אומר תקבר אצלי תקבר אצל בעלה (ד) ואם יש לה בנים ואמרה קברוני אצל בני קוברין אותה אצל בניה אביה אומר לא תקבר אצלי ובעלה אומר לא תקבר אצלי תקבר אצל בעלה שחייב בקבורתה חפירת (ס) כוכין בח"ה וחינוכן כתבתי בספר א"ח בהלכות ח"ה :

שסז קוברין

מתי נכרים עם מתי ישראל ומנחמין אבליהם מפני דרכי שלום ופרש"י לא שיקברום בקבר ישראל (ה) אלא משתדלים בקבורתם כמו שמשתדלים בקבורת ישראל לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס"ת בזרועו ויקרא בו או יתפלל (ג) והוא הדין נמי על פה אסור [א] ודוקא בתוך ד' אמות אבל חוץ לד' אמות מותר ופר"י דוקא תפילין ושאר מצות וביוצא בהן אבל ציצית שהוא חובת הבגד מותר שאינו יכול לפשוט בגדיו כשנכנס לבית הקברות וכתב ה"ר יונה וזהו דוקא בימיהם שהיו עושים ציצית בכל בגדיהם וא"א שיפשטו בגדיהם (ג) אבל טליתות שלנו שאין אנו מכוונים בהן למלבוש אלא לשם מצות ציצית הוי כמו תפילין וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל :

שסח ת"ר

בית הקברות אין נוהגין בהן קלות ראש (א) אין מרעין בהן בהמות ואין מוליכין בו אמת המים ולא יטייל בהן לקפנדריא ולא ילקט בהן עשבים ואם ליקט

או

שירשה קבר וכו' בפי"ד ואע"ג שכתוב בספר שבידינו בסגנון אחר הלשון שכתוב בדברי רבינו היא כתובה בת"ה: ומ"ש פי' שירשה מקום קברות ממשפחתה וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה : אביה אומר תקבר אצלי וכו' עד שחייב בקבורתה הכל באבל רבתי פי"ד וכתבה הרמב"ן בת"ה אלא שבאבל רבתי שבידינו ובת"ה כתוב אבל אביה אומר תקבר אצלי וכו' תקבר אצל אביה : חפירת טכן בת"ה וחינוכן כתבתי בספר א"ח בסימן תקמ"ז :

שסז קוברים מתי נכרים עם מתי ישראל ומנחמין אבליהם מפני דרכי שלום ברייתא ס"פ הנזקין (דף סא·) ופרש"י עם מתי ישראל . לא בקבר ישראל אלא מתעסקים בהם אם מצאום הרוגים עם ישראל · וכתב עליו הר"ן ולישנא לאו דוקא דה"ה כשמצאו מתי נכרים לבד שמתעסקים בהם מפני השלום וכן לפרנס עניהם ולבקר חוליהם וכפי' אמרו בתוס' מספידין מתי נכרים ומנחמים אביליהם מפני דרכי שלום ובירושלמי לא שנה עם ככל אלו כלל ומ"מ לא שיהו קוברין אותן אצל ישראל דהא אין קוברין רשע אצל צדיק אלא לומר שמתעסקין עמהם עכ"ל : **כתב** הכלבו הרואה את המת חייב לעמוד מפניו ולנהוג בו כבוד ואפילו מת נכרי חייב ללותו ד' אמות ותימא כי א בנדה כתוב השוחט לנכרי פי' ואוכל עמו אם מת אין הולכין אחר מטתו ונוכל לומר כל שכן נכרי עכ"ל והתימא שתמה אינו כלום דודאי ישראל רשע גרע מנכרי ולר"א (בחולין לח:) דאסר שחיטה לנכרי משום דמחשבת נכרי לאליל ישראל כאוכל מאותה שחיטה רשע הוא אבל אעיקרא דדינא פירכא ·דלא עלה על הדעת שיהיה חייב ללוות מת נכרי אם לא מפני דרכי שלום ומיהו אפשר לאוקמי בנכרי חסיד דקי"ל [סנהדרין קה·] חסידי או"ה יש להם חלק לעה"ב : **לא** יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וכו' ברייתא בר"פ מי שמתו [יח·] : ומ"ש ודוקא בתוך ד' אמות וכו' שם בגמ' : ומ"ש ודוקא תפילין וכו' אבל ציצית שהוא חובת הבגד מותר וכו' עד סוף הסימן שם בפסקי הרא"ש וכבר הארכתי בזה בטא"ח סי' כ"ג : כתב הרשב"א בתשובה בח"ג סי' ש' לא אמרו מחיצה אלא לאוכל ושותה אבל לקריאת שמע ותפלה לא אלא מרחיק ד' אמות משום לועג לרש וקורא ומתפלל ואפי' אינו רואה את הקבר בתוך ד' אמות הוי כמקומו של מת ואיכא משום לועג לרש אבל חוץ לד' אמות אינו מקומו ומותר וכן בבית הקברות ואם יש שם מחיצה אפי' מיד אחורי המחיצה מותר שהמחיצה מפסקת ואפי' תוך ד' אמות דבבית אחר הוא ומזה יתבאר לך מ"ש בשאלה השניה במתפלל בבית שיש בו קבר ועשו מחיצה בגדים בין הקבר ושאר הבית :

שסח ת"ר ב"ה אין נוהגין בהם קלות ראש אין מרעין בהם בהמות וכו' פרק בני העיר (כט.) אלא שאין כתוב שם ולא יטייל בהם לקפנדריא אבל באבל רבתי הוא כתיב ומפרש בגמרא דטעמא דאין עושין בבה"ק דברים הללו הוא מפני כבודם של מתים וטעמא דאין מלקטים בהן עשבים כתב הר"ן דהיי משום שהן אסורין בהנאה וצ"ל לדעתו דבקבר בנין מיירי דאי בקרקע עולם מותר בהנאה כמו שנתבאר בסימן שס"ד · וסמ"ג כתב אין מלקטין בהן עשבים מפני כבוד המתים כתב מורי דוקא כשהן על הקברים עצמן עכ"ל (א) וז"ל המרדכי אין מרעין בהם בהמה אומר ר"י דמיירי בקרקע שלא חפרו כלל ואפ"ה אסור משום כבודן של מתים דאי בשאיני קרקע עולם מאי קא אזיל ותני הכל אסור בהנאה והגנות והאילנות שנוטעין בב"ה מותר וליכא למיחש משום כבודן של מתים כיון שאינן על הקברים עצמם ע"כ וכ"כ התוס' דאילנות שניטעים בהם מותרים ואין בהם משום כבודן של מת אחר שאינן על הקברים עצמן וז"ל הרא"ש הא דקתני אין מרעין את הבהמה נראה דמיירי אף בקרקע עולם ואסור מפני כבודן של מתים דאי על הקברים אם הוא קבר של בנין אסיר בהנאה והאילנות הנטועות בבית הקברות מותר ללקוט פירותיהן ואין כאן חשש מפני כבוד המתים : **כתב** המ"ד הא דשורפין במקומן אין כבוד של מתים אלא קנסא או משום

שלא

דרכי משה

שסח (א) לא משמע כן לעיל דמתיר דוקא אילנות בבה"ג משמע הא עשבים בכל ענין אסור ·

וב"ה

דרישה

והאריך בשאלתם ובתשובתם אני יודע במה נסתפקתם ודאי לקבור בב"ה ישן שהוא של רבים ומופקר לכל אין כח ביד בני גליל למחות ולעכב בני יהודה מלעשות שם קבר אבל באמת זכו בני גליל ממדע והוסיף מעליהם שלא לקבור אחר אין השותפין אלא אם כן יתני עמהן חלק כח ק ואי כדבר זה ראוי כן להפקיע על קלתן ואפי' בב"ה שהן אם כן היה המנהג שאילולא לא היה הקהל מרצים העירונים בדמי כסף בכך וכך היו מופסדין ולא יקברו שם בני יהודה אלא אם כן יתנו מ.קם לפי חשבון וסוף דבר כלל וכלל אין להם לבני יהודה לקבור מאל אחרים בע"כ כי יש קפידא גדולה בכך ודבר פשוט הוא שדין עם בני גליל לעכב על כל הנקברים שם עד שיתנו הנכתב והשכן שאין שמן לפי הקורבה והרחוקה ולומדין כמה היו ניתנין כמו יהודה יותר שהיה להם בית הקברות סמוך ועירם כי צריכין פעמים לא ילאו על מתיהם לבליכם עד גליל גם כבוד הוא למסר יותר שאין צריכים לטלטלו ולהוליך מעיר לעיר גם אם היה להם ב"ה סמוך לעירם היו פעמים משתטמין על הקברות בדרך שהעולם עושין ירמיה מכלב וירמה ע"פ ועיד בני יהודה אילו לא היו מוליכין לגליל הי' יכולין לקבור מתיהם בב"ה אחר שהיה כ"כ סמוך להם כמו גליל לכל זה וכיוצא בזה יש לתת לב ליראים בשומא שיתנו בני יהודה מאותו ממון פחות מבני גליל לפי שאלו קרובים ואלו רחוקים לפי כל הימנים להעשיר ולהטיל עלמם על הציבור ודוקא על אותן שיש ספק בידם אבל אין רשאין בני גליל שלא ליטול את העניים מבני יהודה ולסגנים את העשירים כי העניים הנקברים שם מוטלין על בני המקום שנקברים שם לתת להם קבר ואם יאמרו בני יהודה אין אנו מאמינין בני גליל כמה הוציאו ויעלו או לימני בי תרי מינייהו מאי דקים להו ולפסקי ע"כ מתשובת בין תשובת מהר"מ :

סי' שסז [א] **ודוקא** בתוך ד' אמות כו' מותר לומר צדוק הדין תוך ד' אמות של מת כיון שיש בו ענין המת עכ"ל מסב"ן אבל נראה לענין קדיש שהיא דבר שבקדושה ואינו מענין של מת צריך להרחיק כדלקמן בסימן שס"ז וכ"ל דק"ו דמי לדרוש עליו בתוך ד' אמותיו כ"ל מ"ו :

סי' שסח **אין** להולין המת מעיר שיש בה ב"ס לעיר אחרת אבל מסולם לארץ מוליכין ונהגו לתת עפר ארץ ישראל בקבר וכשמוליכין המת מעיר לעיר חייבין בני העיר ללוות לקראתו וללוותו אם גופו קיים סמ"ג מ"ו :

ומ"מ

פרישה

ירכה ובסלכית שמוס פי"ד כתב רבי יהודא במקום חכמים וכתב שם הר"מ סובר וכל יוצאי ירכה ור"י סובר ולא כל יוצאי ירכה ומודה ר"י לר"מ שבנים הנראים לה במיתה נקברים עמה כמותה (פ' כלא כל לא מ"ש דמשמע שיוצאי ירכה אין נקברים עמה וגם בנים בכלל ומ"מ לבנים שלא ראתה אותם במיתה ואחר כך ומודים הנקברים עמה כו') אבל לשון הטור הביא הרמב"ן ע"ש מ"ו . (ג) פירוש שירשה מקום בית הקברות כו' משום דקשיא ליה מה"ש אשה שירשה קבר כו' דמשמע דיוצאי ירכה נקברים בתוך קברה ממש והוא אסור כמ"ש לעיל ס"ס שס"ב וסמ"ג וסמ"ך לכן פירש דירשה מקום קברות ופליגי מי נקבר בתוכו שהוא המיוחד לקברות ומ"ש וגנאי לבני משפחתה ליקבר אצלה נ"ל דגרסינן אצלם וז"ל בני משפחתם אומרים דגנאי להם שיקברו יוצאי ירכה המתיחסים ע"ש משפחת אביהם אצלם ר"ל אצל בני משפחת האשה וק"ל : (ד) ואם יש לה בנים ואומרת קברוני אצל בני כו' באבל רבתי פרק י"ד ראיתי שלא נדפס שם הני ד' תיבות ואומרת קברוני אצל בני ולכאורה נראה דהיא הגירסא הנכונה דאם בשהיא אומרת מיירי הו"ל להקדים ולכתב דאם היא אומרת לקוברה אצל אביה ולא אצל בעלה שומעין לה ואי לא שומעין לה אין טעם לשמוע טפי אצל בניה אלא מיירי באין גילוי דעת משום אדם או כשמתגרשים אביה ובעלה עושין פשר וקוברין אותה אצל בניה מיהו בתורת אדם דף ל"ט ע"ג ישנו כמ"ש רבינו כאן : (ס) כוכין בח"ה וחינוכן כו' בב"י של כתב מצאתי וחינוכן וגירסא שלפנינו וחינוכן נראה שהוא עיקר דכן הוא בא"ח ס"ס תקמ"ז ושם כתב רבי' פירוש של חינוכן (דהיינו שמרחיב או מחדין או מקצר הכוכין עכ"ה) :

סי' שסז (ה) **אלא** משתדלין בקבורתם כו' ר"ל (דמ"ש קוברים מתי נכרי עם מתי ישראל לאו דוקא הוא עכ"ה) אלא ר"ל עם מתי ישראל שמשתדלין בקבורתם כמו שמשתדלין בקבורת מתי ישראל גם י"ל דה"פ דעם דכיון דעוסק בקבורת מתי ישראל מותרים כמו לעסוק בשל נכרי משום דרכי שלום משא"כ אם לא היה עוסק גם בשל ישראל : (ו) וה"ה ע"פ נמי אסור ולעיל בסימן רפ"ב משמע דספר תורה לאוד אפי' בלא קריאה נמי אסור ועיין מ"ש שם : (ג) אבל טליתות שלנו כולי והעולם נוהגין היתר בטלית קטן ע"ל בא"ח בהלכות ציצית סימן כ"ג מ"ו :

סי' שסח (א) **אין** מרעין בהן בהמות אפי' בקרקע עולם (ר"ל אפי' בקרקע שלא חפרו כלל

אסור

חדושי הגהות

שסז א לענ"ד טעות נפל בספרים וצ"ל כי באגדה כתוב השוחט לנכרי וכו' ופי' דברים א"ו אפשר לומר דהך ואוכל עמו היינו שהנכרי זימנו לסעודה ולכך שחט הישראל כדי לאכול בשר עמו ואף על פי שהבשר כשר אפ"ה אסור לאכול עם הנכרי משום וקרא לך ואכלת מזבחו כדאיתא באבות דרבי נתן פרק כ"ו דהוי כאילו אוכל מזבחי

מתים

(ב) או שצריך ללקטן לצורך בית הקברות (ג) שורפין במקומן תניא באבל רבתי קבר חדש נמדד ונמכר ונחלק והישן אינו נמכר ולא נמדד ולא נחלק פירוש אין מודדין אותו כמה מתים נקברים במקצתן שיתנו אותו מדה למתים אחרים כנגדו ולא נמכר משום פגם משפחה ולא נחלק בין היורשים אלא כולם נקברים שורות שורות לעצמם והכל משום כבודם של מתים :

הלכות טומאת כהן

שסט אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו (ויקרא כ"א) מכאן שהכהן מוזהר שלא לטמאות למת (א) וכן לכל טומאות הפורשות ממנו ולא לגולל שהוא האבן שנותנין על הקבר לציון ולא לדופק והוא שפעמים סומכים האבן באבנים קטנים ונקראין דופק שכולן מטמאי' והכהן מוזהר עליהן וכן על אבר מן החי שיש עליו בשר כ"כ שאם היה מחובר היה ראוי לעלות ארוכה על ידו ואפי' ספק טומא' (ב) וכגון אילן שמיסך על הארץ וענפיו מובדלין זה מזה וטומאה תחת א' מהן ואין ידוע תחת איזה או אבנים יוצאין מן הגדר וטומאה

שלא יתעדוהו שמוליכו לבהמתו עכ"ל : **וכתב** כה"ה סי' רפ"ד על אחד משרי כמושל שרצה לרעות סוסיו על בית הקברות של ישראל אם יש בידם למחות ע"י שחדים מועטים וגם לא יצטרכו לירא שיגרום להם אותו שר רשעה ותקלה במקום אחר צריכים לטרוח כדי למחות בידו אבל אם חוששין הרבה לרשעה ותקלה או שהיו צריכים להוציא הוצאות הרבה נראה דלא מחייבי בהכי והביא ראיה לדבר (ג) : כתב ר"י בית הקברות אין נוהגין בו קלות ראש ר"ל אין מהלכין בו אפי' תשמיש רבים וכתב סמ"ג בתי קברות אסורין בהנאה כיצד אין אוכלין בהם ואין שותין ואין קורין בהן ואין שונין בהן (ג) וכתב המרדכי בסוף מ"ק והא דאמרינן בפ' נגמר הדין (מז:) קברי דרב דהוו שקלי מיניה עפרא לאישתא בת יומא ואמר שמואל יאות הן עבדין קרקע עולם הוא ואינה נאסרת הקשה כיון דלרפואה עבדין אין כאן קלות ראש (ד) : וכ"כ הגהות מיימון בסוף הלכות אבל :

תניא באבל רבתי קבר חדש נמדד ונמכר ונחלק והישן אינו נמדד ואינו נמכר ואינו נחלק פי"ד : ומ"ש פי' אין מודדין אותו לידע כמה מתים נקברו במקצתו כו' כן פי' הרמב"ן בת"ה :

שסט אמור אל הכהנים בני אהרן וכולי מכאן שהכהן מוזהר שלא לטמאות למת פשוט הוא ולא הוה ליה לכתוב מכאן דמשמע דאדיוקא קא אתי : ומ"ש וכן לכל הטומאות הפורשות ממנו כן כתב הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והרמב"ן ז"ל ויליף לה מקרא ומשמע לי דברייתא היא בספרא : ומ"ש ולא לגולל וכולי עד סוף הסימן כל אלו הדברים מבוארים בפ' כ"ג (מט:) במשנה שהם מטמאים מהם שהנזיר מגלח עליהם ומהם [במשנה כד'] שאינו מגלח עליהם ותניא במסכת שמחות [פ"ד] כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה כהן לוקה עליה את הארבעים משמע דטומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין כהן לוקה עליה את הארבעים ומ"מ משמע דהכי דמילקא לא לקי אבל איסורא מיהא איכא וז"ל הרמב"ם בפ"ג מהלכות אבל כהן שנטמא למת בעדים והתראה ה"ז לוקה שנא' לנפש לא יטמא בעמיו ואחד הנוגע במת או המאהיל או הנושא ואחד המת ואחד שאר טומאות הפורשות מן המת שנאמר לנפש לא יטמא בעמיו וכבר פירשנו בהלכות טומאת מת כל דברים המטמאים מן המת מן התורה או מדבריהם וכן אם נגע הכהן בקבר לוקה אבל נגע הוא בבגדים שנגעו במת אע"פ שמטמא בכן טומאת ז' וכן אם נכנס לאהל טמא שנכנסה לו הטומאה לוקה אע"פ שעלתה של טומאה בבית אחר וכבר ביארנו כל האהלים שתכנס להם הטומאה או שתצא מהם ודין הסככות והפרעות וכל דברים המביאים את הטומאה והחוצצים בפני הטומאה ואי זה מהם דין תורה ואי זה מהם מדבריהם הכל בהלכות טומאת מת עכ"ל :

נ"ב

בהן ואין מטילין בהן ואין נכנסין בהן כמתה מפני המתים וכו' וכל ה"מ כלל להו תנא דברייתא גבי בתי הקברות במאי דתנא אין נוהגין בהן קלות ראש והדר תני אין מרעין בהמות וכולי וזו ואצ"ל זו קתני דפשיטא כיון דאין אוכלין בהן וכו' כ"ש שאין מרעין בהן וכו' ומהאי טעמא השמיט הרמב"ם ההיא דאין מרעין וכולי כיון דנלמדנו במכלל שכן מהאי דאין אוכלין בהן וכולי אבל מה שכתב אחר כן עפר הקבר אינו אסור בהנאה וכו' ומחלק בין קרקע עולם לקרקע בנין התם באיסור הנאה מדאורייתא קאמר כדאיתא בפרק נגמר הדין ולפ"ז ניחא הא דכתב הר"ן בפרק בני העיר דטעמא דאין מלקטין בהן עשבים ואם לקטן שורפן במקומן הוא משום דאסור בהנאה דאינו ר"ל אסורין מדאורייתא' אלא אסורין מדרבנן מפני כבודן של מתים ולכן אסור בכל בית הקברות כדפרישית להרמב"ם ואף ע"פ שיש לפרש דאיסורא דאורייתא קאמר הר"ן ובעשבים שעל הקברים עצמן והר"ר ישעיה לעיל סימן שס"ד דהעפר שמכסין בו את המת בקבר אסור מדאורייתא ואם כן העשבים שגדלו על הקבר נמי אסורין מדאורייתא ועל אותן עשבים קאמר דשורפן במקומן דאסורין בהנאה מדאורייתא וכן פירש בסמ"ג הל' אבלות בשם מורו לע"ד ניחא טפי לפרש לשון הר"ן בעתמא דמיירי בכל בה"ק ואסורין בהנאה מדרבנן קאמר וכמו שצריך לפרש להרמב"ם וכן כתב גם המרדכי בשם ר"י ומביאו ב"י אבל הב"י כתב על דברי הר"ן וז"ל וצ"ל לדעתו דבקבר בנין מיירי דאי בקרקע עולם מותר בהנאה עכ"ל וקשה דבקבר בנין שפירושו שבנה בנין למעלה מן הקרקע ונתן בתוכו המת לא שייך לומר לא ילקט בהן עשבים דאין עשבים גדלין על הבנין אם לא דדעת ב"י דהר"ן ס"ל כהר"ר ישעיה ולעפר שמכסין בו את המת בקבר קרי ליה קבר בנין לפי שדינו כקבר של בנין ואין לשון ב"י משמע כן אבל למאי דפרישי' ניחא מיהו בדברי הרא"ש קשיא שכתב בפרק בני העיר וז"ל הא דקתני אין מרעין את הבהמה נראה דמיירי אף בקרקע עולם ואסור מפני כבודן של מתים דאי על הקברים אם הוא קבר של בנין אסור בהנאה עכ"ל דהיאך שייך לפרש מרעין בהמות על קבר של בנין ואי בעפר שמכסין בו את המת בקבר קאמר דדינו כקבר של בנין ובהר"ר ישעיה הלא מדבריו בפ' נגמר הדין מוכח להדיא דאין לו דין קבר של בנין אלא דין קרקע עולם וכדכתב רבינו בשמו בסימן שס"ד וכמו שנתבאר לשם בס"ד וצ"ל דהרא"ש לא כ"כ אלא בדרך את"ל דאפי' את"ל דהך אין מרעין בהמה כו' מיירי בדבר שיש לו דין קבר של בנין וכהר"ר ישעיה אכתי קשה הלא לשם אסור בהנאה דאורייתא וברייתא דאין מרעין וכו' תני בה טעמא מפני כבודן של מתים הלכך צ"ל דמיירי אף בקרקע עולם דשרי בהנאה מדאורייתא ואפ"ה אסור מדרבנן מפני כבודן של מתים והיינו כדפי' להרמב"ם ולהר"ן ואין חלוק בין שהעשבים גדלים על הקברים עצמן דמותרים בהנאה דאורייתא כעפרה דקבריה דרב משום דקרקע עולם אינו נאסר וכין שגדלים בקרקע בה"ק במקום שלא חפרו כלל הכל אסור מדרבנן מפני כבודן של מתים ואפשר דטעמא דמילתא מפני הרואים מרחוק שיאמרו דמרעין על הקברים עצמן ולוקטין העשבים מהקברים עצמן ואין חוששין לכבוד המתים ומשום הכי כתבו התוס' דמותר ללקט פירות מהאילנות הנטועים שם אפי' נטועים על הקברים עצמם מאחר שהפירות אינן גדלין על הקברים עצמם אלא על האילן ומן האילן הוא מלקט ולא מן הקבר עצמו כך נ"ל דעת התוס' ומש"ה כתב הרא"ש בסתם דמאילנות מותר ללקוט פי' ולא כתב הא דכתבו התוס' אחרי שאינן על הקברים עצמן והכי מוכח נמי מלשון התוספת שכתבו אחרי שאינן וכו' ולא כתבו אם אינן וכו' גם המרדכי שכתב בשם ר"י כדברי התוס' וכתב כיון שאינן על הקברים עצמן נמי ה"פ דאל"כ הכי הו"ל למימר אם אינן וכו' כדפרישי' ודו"ק ועוד דלפי' זה קשה דלא ס"ל להתיר אלא אילנות אבל גנות דומה לעשבים ודו"ק ולא קשה למה לא כתב רבינו הא דאין אוכלין בהן וכו' כמ"ש הרמב"ם והסמ"ג די"ל דכיון דהרי"ף והרא"ש לא כתבו אלא הך ברייתא דפרק בני העיר כעורתה נקט רבינו אחריהם ולא כתב אלא מאי דתני בהך ברייתא ותו דסמיך אמאי דכתב אין נוהגין בהן קלות ראש דבסתמא משמע כל מאי דנקרא קלות ראש וכמ"ש בא"ח סימן קנ"א גבי בתי כנסיות אך קשה למה לא פסק רבינו סתירה דליקוט אילנות שכתבו התוס' והרא"ש וצ"ל דרבינו היה מסופק במאי דהתוס' כתבו אחרי שאינן על הקברים עצמן אם הרא"ש שכתב בסתם מותר ללקט ולא כתב כמאי אחרי שאינן וכו' אם סתמו של הרא"ש כפירושן של התוס' או חולק עליהם ולכך השמיטו שכך דרכו של רבינו במה שמסתפק בו אינו מזכירו כמו שהערותי על זה [illegible] בדוכתי טובא ועוד נראה עיקר דהתוס' והמרדכי לא התירו אלא באילנות שנוטעין פירות ע"י שנוטעין אותן וכה פשיטא דאין נוטעין אלא מן הצד במקום שאין קברים כלל וכן הגנות אינן זורעין אלא במקום שאין קברים כלל וליכא למיחש לרואין דהכל יודעין שאינן על הקברים ולכן כתבו התוס' אחרי שאינן וכו' והמרדכי כתב כיון שאינן וכו' משום דהוא דבר פשוט וידוע שאין האילנות נטועים ולא הגנות זרועין על הקברים אלא מן הצד ואין שם מפני כבודן של מתים משא"כ בעשבים דגדלין מעצמן בכל מקום על הקברים ועל שאין שם קברים השתא ודאי אם ירעו בהן בהמה או ילקטו עשבים איכא חששא דכבודן של מתים מפני הרואים שיאמרו שמרעין בהמה או לוקטין עשבים מעל הקברים עצמן ומש"ה כתב הרא"ש בסתם והאילנות הנטועים וכו' משום שהוא דבר פשוט שאין נוטעים לכתחלה על הקברים עצמן אלא מן הצד לכך לא היה צריך לפרש דסתמו והאי כפי' התוס' והמרדכי ולפי זה אם האילן עומד על הקבר עצמו אסור ללקט מתנו והכי נקטינן ולכן מה שנוהגים הגבאים ללקט פירות ולמכור והדמים לצדקה ומקצתן נותנים אותן לנכרי שומר בה"ק והנכרי ג"כ עושה לו גן בבה"ק צריך ליזהר שלא יהא אילן נטוע ולא הגן זרוע אלא במקום שאין בו ספק קבר תניא באבל רבתי קבר חדש וכו' כלומר כיון דלא נקבר בו אלא קבר א' מתחלה לא חששו חכמים לכבוד אף בדבר זה שלא יהא נמדד ונמכר ונחלק אבל בה"ק ישן חששו ביותר :

שסט אמור אל הכהנים לנפש לא יטמא בעמיו מכאן שהכהן מוזהר וכו' כתב ב"י פשוט הוא ולא הו"ל לכתוב מכאן דמשמע דמדיוקא קא אתי עכ"ל ושרי ליה מאריה דרבינו ודאי ה"ק מהקרא זה למדנו דלא לבד שהכהן מוזהר שלא לטמאות למת אלא אף מוזהר לכל טומאות הפורשות ממנו כדאיתא בת"כ ריש פרשת אמור ומייתי לה האלפסי אין לי אלא כמת מנין לרבות את הדם של מת ת"ל לנפש לא יטמא וכה"א כי הדם הוא הנפש ומנין לרבות כל הטומאות הפורשות מן המת תלמוד לומר לנפש ובך הביאו הסמ"ג לאוין ריש סימן רל"ד וזה שכתב רבינו וכן לכל הטומאות הפורשות ממנו כלומר ל"מ מת שלם אלא אפילו אינו מת שלם או אפילו גולל ודופק שכולם מטמאים והכהן מוזהר בכולן ללקות עליהן : **ומ"ש** וכן אבר מן החי וכו' כלומר ל"מ הני דאמרן דאיכא מלקות אלא אפי' אבר מן החי וכל הני דקא חשיב דלית בהן מלקות ג"כ אסור לכהן לטמאות בהן לכתחלה :

ומ"ש

דרכי משה

(ב) וכ"ה בפסקי מהרי"ו סימן ג' על קברות שלקחו נכרים וא"א להוציא אלא בדמים מרובים ובחמת זה הבעלי בתים מושכים ידיהם ממנו מותר למכור הגפנים והאילנות שעל בה"ק מידי שנה בשנה כדי שיהא להם מעות בריות להוציא מיד נכרי לא מיבעיא אם הגפנים אינם על קברות עצמן דשרי אלא אפילו הם על הקברות ממש אפ"ה שרי דהא לרפואה שרי אע"פ שאין בו סכנה כ"ש לכבוד מתים עצמן ואין לך כבוד גדול מזה להוציא מידי נכרי וכן מצינו (ברכות י:) בחזקיה מלך יהודה שקיצץ דלתות היכל ושגרן למלך אשור ואע"ג דקאמר התם ולא הודו לו התם טעמא אתיידע אית ביה משום דהו"ל לבטוח בה' אבל לולא זאת לא היה אסור לחלל דבר הקדש כדי להציל שאר המקדש והעיר עכ"ל : (ג) ובכלבו ירושלמי לא יכנס אדם בבה"ק ויעשה צרכיו ואם עשה כן עובר משום לועג לרש חרף עושהו : (ד) ונראה לי דהא דשרי משום רפואה היינו בדבר שאין בו אלא משום קלות כגון הקרקע עולם שאינה נאסרת בהנאה אבל בדבר האסור בהנאה פשיטא דאפילו לרפואה אסור וכן מבואר פרק נגמר הדין (מז:) :

ז"ל

פרישה

אסור משום כבוד מתים) משום כבוד מתים אבל מותר ללקט פירות האילנות שבו כיון שאינן על הקברים עצמן ליכא ביה משום כבוד מתים תוס' ולהרא"ש [illegible] שגדלים על הקברים אף [illegible] הקברים אסורים משום כבוד המתים · אבל לרפואה מותר [illegible] : (ג) או שצריך ללקטן לצורך כ"ה פי' לקבור שם : (ג) שורפן במקומן כדי שלא יתעדוהו שמוליכו לבהמתו או משום קבלה מרדכי :

סי' שסט (א) וכן לכל טומאות הפורשות ממנו ולא לגולל כו' [illegible] :

(ב) כגון אילן המיסך כו' ואין ידוע תחת איזה כו' [illegible]

חידושי הגהות

מתוך ובזה נסתלק קצת תמיהת הב"י [illegible] ואין מסבירין אותו [illegible] ישראל רשע [illegible] :

שסט א ז"ל הברייתא בספרי פ' אמור מנין לרבות את כל הטומאות הפורשות מן המת ת"ל ואמרת אליהם לרבות את הטומאות הפורשות מן המת :

פרישה

וטומאה תחת אחד מהן ואין ידוע תחת איזה או שדה שנחרש בו קבר ואין ידוע מקומו (ג) וכל ארץ העכו"ם אסור לכהן לטמאות בהן :

שע (א) **מי** שנשברה מפרקתו ורוב בשר עמה (ב) וכן מי שנקרע מגבו כדג אפי' עדיין הוא חי חשוב כמת ומטמא אבל בגוסס ומי שנשחטו בו ב' סימנים או פצוע הרבה פצעים אינן מטמאין עד שתצא נפשם (ג) [א] ומכ"מ אסור ליכנס לבית שיש בו גוסס :

שעא כשם שאסור ליגע במת [א] כך אסור ליכנס תחת האהל שהמת תחתיו אפילו הוא גדול הרבה ואפילו לבית אחר או לעלייה אחרת הפתוחים לאותו בית בנקב שיש בו טפח על טפח ובית לאותו בית עד עולם (א) ואם סתם הנקב מותר לו ליכנס לבית האחר שהסתימה חוצצת אפי' לא בטלו להיות שם עולמית וה"מ שסתם כל הנקב אבל אם לא סתם כולו אלא מיעטו מטפח אם נתנו להיות שם עולמית ממעט וחוצץ בפני

ומ"ש וכל ארץ העכו"ם וכו' פי' בזמן שהיה טהרה בא"י היה אסור לכהן לילך מא"י לח"ל דארץ העכו"ם גזרו חכמים עליהם טומאה וס"ל לרבינו דגולל ודופק מדאורייתא הוא כדילפינן להו מקרא דעל פני השדה וכהראב"ד בהשגות פ"ב דטומאת המת דלא כהרמב"ם שכתב דגם דגולל ודופק מד"ס : שנינו בפ' בתרא דאהלות מדורות העכו"ם טמאים שמא קברו בו נפלים כמה ישהה בתוכו ויהא צריך בדיקה מ' יום כדי יצירת הולד שמעינן מהך מתניתין דאין חלוק בין שהיה בר קיימא או נפל ואפילו לא הפילה אלא לאחר ארבעים יום כדי יצירת הולד מטמא במגע ובמשא ובאהל אבל פחות ממ' אינו מטמא וכ"פ הרמב"ם אפי' נפל שלא נתקשרו הגידין עיין עליו בה' טומאת מת פ"ב וג' ופי"א ובסמ"ג עשין רל"א : כתב בספר יראים דגדולי העולם פליגי אי שרי לכהנים לטמאות לחרב שנטמא במת ע"ש בסימן ש"א וכ"כ הרוקח בסוף סימן שט"ו כ' כברות אלו וכתב בהגהת ש"ע דנהגו להקל ואין נזהרין מזה :

שע מי שנשברה מפרקתו וכולי מימרות סוף פ"ק דחולין וכתבום הרי"ף והרא"ש בהלכות טומאת כהנים : ומ"ש אבל בגוסס וכו' כ"כ האלפסי לשם וז"ל אבל גוסס אינו מטמא עד שתצא נפשו דתנן בפ"ק דאהלות אדם אינו מטמא עד שתצא נפשו ואפילו מגוייד ואפילו גוסס ומ"ש ומ"מ אסור ליכנס לבית שיש בו גוסס הכי משמע ממ"ש הרא"ש על דברי האלפסי וז"ל אע"ג דגוסס אינו מטמא באהל פליגי ביה תנאי בנזיר פ"ג מינין אי שרי ליה לכהן למיעל לביתא דאית ביה גוסס או לא דגרסינן התם ת"ר להחלו וכו' ולפי גירסא זו הכתובה בספרים כהן אינו מוזהר על הגוסס וכו' אבל בה"ג גורס וכו' נמצא כהן מוזהר על הגוסס עכ"ל מדהביא דברי בה"ג באחרונה משמע דכך היא מסקנתו דלענין טמויי עד דנפקא נפשו לענין אתחולי הוא דאיתחול וכך הם דברי רבינו וכך פסק הסמ"ג ע"ש הר"א ממי"ץ וכתב עוד דאפילו לגירסת הספרים דר' יוחנן הוא דאמר משמעות דורשין הוא דאיכא בינייהו שמא אין חולק על ריש לקיש בזה שרבנן יהיו אוסרים בגוסס ע"ש לאוין סימן רל"ה ולענין הלכה נקטינן כדברי המחמירין וכן פסק בש"ע ודלא כמשמעות הגהות ש"ע דנוטה לדברי המקילין אלא שכתב שטוב להחמיר דליתא דכל מאי דתלה פסק דידיה בגירסאיה אין מקום לפסוק לקולא :

שעא כשם שאסור ליגע וכו' כ"כ הרי"ף והרא"ש בה' טומאת כהנים : ומ"ש ואם סתם הנקב וכו' כ"כ התוס' פ"ב דבתרא [דף כ'] בד"ה היא גופיה והרא"ש בהל' טומאה לחלק בין סותם כל הנקב לאינו סותם כולו וכתב הרי"ף בהל' טומאה דסתם ליה בפלים או באבנים או בכל דבר שאינו מקבל טומאה וכו משום דקי"ל דכל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה ובסוף שבת ממש מוכח דאם סתם הנקב בכלי חרס וגבו כנגד מקום שבו הטומאה אף ע"ג דכ"ח מקבל טומאה מתוכו אפ"ה כיון שאינו מטמא מגבו וגבו כנגד הטומאה הוי חצילה מעלייתא והכי פרש"י לשם להדיא וה"א בפרק לא יחפור ריש [דף כ'] דקאמר אי פומא לבר היא גופה תיחוץ דהא כ"ח אינו מטמא מגבו וכתבו התוספת לשם סוף [דף י"ט] דאפילו סתמו בדבר שאינו מקבל טומאה אם אינו יכול לעמוד בלא סמיכה לא הוי סתימה ע"ש בד"ה רואין וכ"כ לשם המרדכי וכ"כ הרב בהגהת ש"ע והכי נקטינן : כתב נ"י וז"ל וכתבו עוד שם התוס' בשם רבינו שמואל דכלי עץ שאינו מקבל טומאה כגון העשוי לנחת לא בעי ביטול ומדברי הרא"ש משמע דאף כלי עץ העשוי לנחת בעי ביטול אם אינו סותם כל החלון עכ"ל משמע שהבין דלהר"ש לא בעי ביטול אפילו אינו סותם כל החלון וליתא אלא אף להר"ש בעי ביטול אם אינו סותם כל החלון והר"ש שכתבו התוס' משמו אינו הר"ר שמואל וטעות סופר הוא אלא צ"ל הר"ר שמשון שפי' כך בפ' ששי דאהלות וז"ל אע"ג דמסתמא לא הוי מבטלי ליה התם היכא דמנח ביה ס"ת מ"מ חייץ שפיר כיון דסותם כל הפתח עכ"ל והכי משמע מלשון התוס' והמרדכי דבכך היכא איירי דסותם היה כל הפתח ולכך לא צריך ביטול אבל אם אינו סותם כל הפתח צריך ביטול כמו בכלי חרס דמ"ש כלי חרס מכלי עץ העשוי לנחת ובמשנה פ"ח דאהלות איתא דכריגות שבחלונות חוצצין פי' שאם היה חלון שבין ב' בתים והטומאה בבית אחד ויהיו עלים דקים או טסי ברזל בחלונות

(ב"ה) כתב הרשב"א בתשובת סימן תע"ו הגולל והדופק מטמאים במגע ובאהל בפני עצמן כמת עצמו אף בפרושים מן הקבר וכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה אין כהן מוזהר עליה ונזיר אינו מגלח לא על אהל גולל ודופק ולא על מגען כמו ששנינו בפרק ג' דנזיר (נד ׳) והתרב אינו מטמא באהל כדעת הראב"ד אבל לדעת רבותינו הצרפתים מטמא באהל :

שע מי שנשברה מפרקתו ורוב בשר עמה וכן מי שנקרע מגבו כדג אפי' הוא עדיין חי חשוב כמת ומיטמא מימרות ספ"ק דחולין (דף כא׳) וכתבום הרי"ף והרא"ש בהלכות טומאת כהנים : **ומ"ש** אבל בגוסס ומי שנשחטו בו ב' סימנים כ"כ הרי"ף והרא"ש מדגרסינן בפרק מי שאחזו (ע׳) אמר רב יהודה אמר שמואל שחט בו רוב שנים ורמז ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו : ומ"ש או פצוע הרבה פצעים כו' ומ"מ אסור ליכנס לבית שיש בו גוסס בפ' ג' מינים (מג :) גרסינן ת"ר להחלו עד שעה שימות רבי אומר כשוחט יטמא עד שימות א"ר יוחנן משמעות דורשין איכא בינייהו ר"ל אומר גוסס איכא בינייהו למ"ד מלהחלו אפי' גוסס ולמ"ד כשוחט יטמא עד שימות אין גוסס לא וכתב הרא"ש בסוף הלכות טומאה ולפי גירסא זו הכתובה בספרים כהן אינו מוזהר על הגוסס דקי"ל כר"י לגבי ר"ל דאמר משמעות דורשין איכא בינייהו ובין לרבי ובין לרבנן אינו מוזהר עליו עד שימות אבל בה"ג גורס אביי במקום רבי יוחנן ורבא במקום ר"ל ולפי"ז הלכה כרבא לגבי אביי ולרבא פליגי רבי ורבנן בגוסס ואין הלכה כרבי מחבירו נמצא כהן מוזהר על הגוסס עכ"ל · ורבינו סתם דבריו כדעת בה"ג וכ"כ הגהת אשיר"י בפ' אלו מגלחין בשם א"ז ודלא כנ"י שכתב בסוף מ"ק שכהן רשאי ליכנס לבית שהגוסס שם והמרדכי כתב בפ' אלו מגלחין לאיסור ובה"ג התיר ותמה עליו ומ"מ כתב שהמנהיג היתר בגוסס לא הפסיד : (ב"ה) ח"ל א"ת פסקו הרי"ף ובה"ג שמותר הכהן לעמוד על הגוסס עד שתצא נפשו אבל ראה מן גדולי איור"א היו אוסרים עכ"ל :

שעא כשם שאסור ליגע במת כך אסור ליכנס תחת האהל שהמת תחתיו אפי' הוא גדול הרבה ואפי' לבית אחר ואפי' לעליה אחרת הפתוחים לבית בנקב שיש בו טפח על טפח ובית לאותו בית עד עולם כ"כ הרי"ף והרא"ש בהל' טומאה והוא פשוט במה מקומות ומבואר בפ"ג ופ"י דאהלות · ומ"ש ואם סתם הנקב מותר לו ליכנס לבית האחר כ"כ הרי"ף והרא"ש והוא פשוט ומ"ש וה"מ שסתם כל הנקב אבל אם לא סתם כולו אלא מיעטו מטפח אם נתנו להיות שם עולמית ממעט וחוצץ בפני הטומאה וכו' כ"כ התוס' בפ"ב דבתרא (כ ·) אהא דמשמע התם דחזי ליה ולא מבטל ליה לא ממעט בחלון והקשו דהדר קאמר התם האי חבית ה"ד אי דפומה לבר היא גופה תיחוץ תלתא דחבית חיילא אע"ג דלא בטיל ליה וכן משמע בשילהי שבת ונראה לר"י ור"ת דכל היכא דאין סותם כל הנקב אלא ממעטו מטפח בעי ביטול אבל היכא דסותם כל החלון לא בעי ביטול וכ"כ הרא"ש בהלכות טומאה בשם ר"י וכתב דהכי משמע מלשון הרי"ף שכתב ואי סכר לכוותא בפלים או באבנים או בכל דבר שאינו מקבל טומאה איפסיק ליה טומאה ושרי לכהנא למיעל להוא ביתא וסכר לה כוותא משמע שסתם הכל · וכתבו ע"ש התוס' בשם רבינו שמואל דכלי עץ שאינו מקבל טומאה כגון העשוי לנחת (כדאיתא במגילה כו :) לא בעי ביטול ומדברי הרא"ש משמע דאף כלי עץ העשוי לנחת בעי ביטול אם אינו סותם כל החלון (א) :

כתוב בת"ה סימן רפ"ח כהן שוכב על מטתו ופשט בגדיו כדרך העולם ופתאום קראו לו ואמרו מת באהל צריך הוא לקפוץ ערום מתוך ולרוץ חוץ לאהל כדי שלא ישהא בטומאה או שרי משום כבוד הבריות לשהות באהל עד שילבש מקצת בגדים תשובה יראה דמשום כבוד הבריות לא נעשה ש"ס איסור דאורייתא כדאיתא בהדיא בפ' מי שמתו (יט :) ושיהוי בטומאת אהל המת לכהן איסור דאורייתא הוא כדאיתא בהדיא בסמ"ג וכדמוכח נמי באשיר"י פ"ב דכתובות אמנם אותם שקוראים לכהן לצאת יזהרו בתחלה שלא יגידו לו מיד שמת מת באוהל אלא יקראו לו בסתם לקום ולצאת אליהם וכשילבש יגידו לו ובדרך זה שרי משום כבוד הבריות ואע"פ שמניחים אותו שוהה בטומאה הואיל והוא לא ידע ושוגג הא שרי (ג) : **כתב** בכתבי מה"ר איסרלן סימן כ"ד אשר דרשתי על אשר מחמירים הכהנים שלא לצאת בשערי החצרות והעיר ושער ב"ה עד שעבר המת חוצה לאותה שערים ופתחים משום דסוף טומאה לצאת כדתנן בפ"ק דאהלות המת בבית וכו' ובס"ק (י.) ובתרא דביצה (לז׳) ובפרק הדר (סה׳) מייתי לה וכתבת דמקרוב בא מנהג זה דע כי לא מקרוב בא כי זה קרוב לת' שנה שהיה היום הנועד בארפל"ט והיו שם ה' זקנים וגם נתחדשו אלו הדברים וגם נמצא בכיתוקי שנתחדשו לפני מה"ר שלום שמה"ר מאיר סג"ל אסר לכהנים שילכו דרך שער העיר שסוף המת לצאת שם עד לאחר שעבר המת חוצה אבל

דרכי משה

שעא (א) ז"ל המרדכי ריש פרק לא יחפור וחלון העשוי להשתמש ששיעורו בפותח טפח וכשיתמעט מטפח אפילו כל שהוא אינו מביא הטומאה ואם עשוי לאורה ובידי אדם שיעורו כמקדח הגדול שבלשכה והוא יותר על סלע סתם ואינו מתמעט בכ"ש אלא עד שלא ישאר רום אצבעיים על רוחב גודל ומאור שלא נעשה ע"י אדם כגון חררוהו רמשים או שרצים שיעורו כראש כל אדם חישב עליו למאור שיעורו כמלא מקדח לתשמיש שיעורו פותח טפח ואם הוא חלון שאינו עשוי לא לאורה ורא להשתמש אלא לאויר לשמור גנות ופרדסים שיעורו כמלא מקדח בינוני עכ"ל ועיין ברמב"ם הלכות טומאת מת כתב בהג"ה אלפסי ע"א דף שנ"ו פרק בני העיר ב"ה שהוא פתוח דבית שמת שם אסור לכהנים ליכנס שם ולהתפלל עד שיעשה מחיצה לפני הפתח ואם העמידו שם תיבה של ספרים אינה חוצצת שפעמים מטלטלת עם הספרים והרי היא מקבלת טומאה וכל דבר שמקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה עכ"ל וכן מבואר במסכת אהלות ובהל' טומאה להרי"ף והרא"ש והרמב"ם שאינו חוצץ בפני הטומאה כל דבר המקבל טומאה וכ"ה מבואר במרדכי ריש לא יחפור וכתב עוד שם הא דמקרי סתימה דהיינו כשיוכל לעמוד שם בחלון בלא סביבת דבר אחר ואם לאו אינו חוצץ מיהו כירוח בטיט אינו צריך עכ"ל בנ"י ר' שנ"א בה' טומאה להרי"ף במשנה דאהלות משמע דאם נגין זו למעלה כזו ואם היו הנגין שוין היו נוגעים אמרינן חבוט רמי עכ"ל. כתב מהרי"ו בפסקיו (סימן ל"ג) דאם היו הנגין סמוכין זה לזה בפחות מג' לא אמרינן לבוד לענין טומאה עכ"ל ומשום הוא דלא אמרינן לבוד להחמיר (ב) וכ"ה לעיל סימן ש"ג לענין כלאים ובתשובת מהרי"ל סימן ס"ט פסק דאם הכהן ישן צריך

דרישה

סי' שע [א] ומ"מ (אסור לכנוס כו' ובמרדכי פ' ואלו מגלחין דף תכ"ג ע"ג כתב גם כן לאיסור ובה"ג התיר ותמה עליו ומ"מ כתב שהמנהיג היתר בגוסס לא הפסיד עכ"ל ·

סי' שעא [א] כך אסור לכנוס תחת האהל שהמת תחתיו כו' כתב בת"ה סימן רפ"ח יכהן ששכב ערום באהל עם המת ולא ידע אין להגיד לו אלא יקרא סתם שילא כדי שילבש תחילה דהואיל ושוגג הוא התירו לו משום כבוד הבריות (וכן היא לעיל סימן ש"ג לענין כלאים ע"ש עכ"ה) אבל אם הידיעו לו צריך לקפוץ ערום דמשום כבודו לא התירו איסור דאורייתא כ"א בארץ העמים או בית הפרס שהוא טומאה דרבנן עכ"ל ובתשובת מהר"י סימן ס"ה דאם ככהן ישן צריך להקיצו כדי שילא מן האהל עכ"ה) וכן ב"י הביאו בזה הסימן ימ"ס בסימן שע"ב : **אשת** כהן מעוברת מותרת לכנס באהל המת ירוקם דספק ספקא הוא ספק נפל ספק נקבה מ"ו · ואלא מיעטו מטפח כו' ז"ל המרדכי ריש לא יחפור חלון העשוי לתשמיש שעורו בפותח טפח ומעוטו בכל שהוא ואם עשוי לאורו ובידי אדם שיעורו כמקדם כגה.ל שבלשכה וכוא

פרישה

המוסך על המת יכול לעמוד תחת הענפים שאינם מאהילים על המת דהרי כאן לא אסו לעמוד תחת האילן אלא מטעם דאינו ידוע תחת איזה וק"ל : (ג) וכל ארץ העמים כו' מפני שהעכו"ם קוברים מתיהם בכל מקום ואיכא למיחש שמא יגע ברגליו בבשר המת או בעצם וכתב מ"ו ז"ל פי' בזמן שהיה א"י בטהרה אסור לכהן לילך מא"י לארץ העמים ע"ל וק"ל ע"ע לשונו :

סי' שע (א) מי שנשברה מפרקתו ורוב בשר עמה כלע"ד דה"ט דבעינן רוב בשר דבל"ה תחזור להעלות ארוכה א"נ לפחות לא מחשב נבלה דומיא עלם יוך הבהמה שנשברה כמ"ש בסימן נ"ס דבעינן שישאר סביב שלם רוב עביו ורוב הקיפו וגם דלענין טריפות בעינן שישאר הרוב וכאן במהלכה סגי דלא לקרי נבילה : (ב) וכן מי שנקרע מגבו כדג אבל מלפניו לא אע"ג דקי"ל נקרעה כרם הכילון נעשה טרפה אבל נבלה לטמא עדיין לא הוי כ"ש (ג) ומ"מ אסור לכנס לבית שיש בו גוסס כו' אע"פ שטומאה אין כאן מ"מ יש כאן (וקאי במ"ש לא יטמא בעל בעמיו להחלו עכ"ה) אפרי"ש דכל' יקנום סוף הל' טומאה ע"ש ; **סי' שעא** (א) **ואם** סתם הנקב מותר ודוקא בדבר שאינו מקבל טומאה :

הכית

בפני הטומאה שלא תעבור ואם לאו אינו ממעט ארובה שבין בית לעלייה ואין בה פותח טפח וכזית מהמת למטה בבית כנגדה (ב) [ב] הבית טהור ועלייה טמאה (ג) ב' חדרים פתוחים לבית ובכל אחד חצי זית מהמת ודלתותיהן נעולין (ד) הבית טמא והם טהורים ואם נפתחו גם הם טמאין (ה) החצר המוקפת זיזין ואכסדראות וטומאה באחד מן הבתים (ו) [ג] אם כל פתחי הבית והחלונות

אבל כתב ג"כ שמה"ר שלום לא חשש לאיסור זה וכ"כ נמי דלא נהגו ליזהר בגבוליהו בזה ונראה הטעם כיון דפרש"י פ' הדר דמה שטמא הפתח שסוף טומאה לצאת הוא אע"פ שאינו תחת אהל המת הל"מ הוא ואין טעם בדבר טהל לומר כיון דמילתא בלא טעמא הוא הבו דלא לוסיף ונימא דבך הוא הלכה דוקא באותו פתח שמוציאין אותו תחלה מתוך האהל אל תוך האויר הוא ובאותה יציאה נעשה האהל יאמר הכל שאותו פתח יטמא ולא מכאן ואילך ותו דמאן לימא לן דהך טומאה דסופה לצאת הוי טומאה שהאויר מגלה עליה והסמ"ק מסיק דהיא קושיא מפורסמת היא דעל טומאה שאין האויר מגלה עליה אין הכהן מוזהר עליה אלא כמו שכתבו התוספות פ"ק דכתובות (דף ד :) בשם ר"ת דשכיחא היא אתנח עין במגירי בהל' טומאה משמע דכהן מוזהר בה"ג ע"ש דאיפשר יש לחלק מ"מ הואיל ורבן קשישי חששו לאיסור זה חלילה להפליג דבריהם והמחמירים כאותם לשנות מנהג המיקל נמי לאו שפיר דמי אתנח להחמיר בבית של נזוק הדין נראה דיפה כתב דאין להחמיר בו כלל דאדרבה אותו פתח בא לטמא את האהל ואמרינן אין דנים ק"ו מהלכה עכ"ל והגהבו כתב מעשה בא לפני הר"ש על ב' בתים שהיו זו לפנים מזו והיה תגר אחד ביניהם והיה המת בפנימי ושאלו אם היה מותר לכהן בחיצונה והיה רוצה הרב לאסור משום סוף טומאה לצאת כנגד החיצונה כ"ג אמרינן גבי זיז שלפני הפתח שמטמא בשביל זה ויש שרצו להקשות לו היאך יכול לעבור כהן דרך פתח בית הקברות דכמו כן היא סוף טומאה לצאת ואינה קושיא דשמא לא יוציאו דרך שם אלא יקברנו ר"י מאוד"ם הרא"ה להר"ר נתנאל שאין כהן מוזהר על סוף טומאה לצאת ואפילו תחת הזיזין ועל אסקופת הפתח יכול לעמוד ובלבד שלא יהא שם חור פותח טפח לבית את הטומאה ע"כ וכתוב ע"ש בספר התרומות כתיב חרב הרי הוא כחלל ואפי' נטמא באהל המת וכ"ש אם נגע בו הילך צריכים הכהנים ליזהר שלא ליטמא לחרב שנטמאה למת בין במגע בין באהל ע"כ (ג) : ובתוס' ע"ש כהן שנכנס בבית הקברות או באהל המת בשגגה ואמר שידע התרו בו וקפץ ויצא פטור ואם שהה כדי השתחואה לוקה עכ"ל וי"ל דהאי לוקה לאו מדאורייתא הוא דהא לאו שאין בו מעשה הוא · וכתב ע"ש כהן שנכנס בשידה תיבה ומגדל ובא חבירו ופתח המעזיבה איבעיא לן מי צריך שהייה למלקות ולא איפשיטא ויש אומרים דמלקים ליכא דנשכייה לית בה מעשה ע"כ :

ארובה שבין בית לעליה ואין בה פותח טפח וכו' כתב דיינים מחולקים יש בענין ארובה שבין בית לעליה כמבואר במשנה דאהלות ולא כתב רבינו מהלם אלא דין זה לפי שהוא דבר חידוש שמותר ליכנס לבית שהמת בתוכו ואסור ליכנס לעליה שאין המת בתוכו ונמשך אחר הרמב"ם שכתב בלשון הזה ואמרינן דמאי מיקא בביתא ושרי ליה לכהנא למיעל לביתא ואסור למיעל בעליתא ומשכחת לה בכזית מן המת שהוא תחת ארובה שאין בה פותח טפח דטומאה בוקעת ועולה ונכנסת לעליה כיון שהיא מונחת תחת הארובה ואע"פ שאין בארובה פותח טפח אבל אין חוזרת ויורדת לבית כיון שאין בארובה פותח טפח ודבר זה מפורש בפ"י דאהלות במתניתין דאין בארובות פותח טפח : **שני** חדרים פתוחים לבית ובכל אחד חצי זית מהמת וכו' גם דין זה כתב מבין כל שאר דינים השטיים במס' אהלות לפי שהוא דבר חידוש וז"ל הרמב"ם וכן לפנים בשני בתים זה לפנים מזה וטומאה בפנימי ואין טומאה בחיצון ומותר הכהן לעמוד בפנימי אבל הטומאה ואסור ליכנס לחיצון כגון שני חדרים הפנימים הפתוחים לבית ובכל אחד מהם כחצי זית מן המת ודלתות החדרים נעולות והכהן באחד מהן טהור כיון דאין בו אלא חצי זית אבל לבית אסור לכהן ליכנס שם דסוף טומאה לצאת ורואה אני כאילו ב' החצאים זיתים מונחים בבית ואין הטומאה נכנסת בחדרים כיון שדלתותיהן נעולות ודבר זה מפורש במשנה אחרונה בפ"ז דאהלות : החצר המוקפת זיזין ואכסדראות וטומאה באחד מן הבתים וכו' כתב הרי"ף בהלכות טומאה והיכא דאיכא דרתא דמוקפא זיזין פי' מוקפת אכסדרא והוה מיתא בחד ביתא מהנך בתי דבההיא דרתא אסור לכהנא למיעל תותי הנהו זיזי דמד' רוחי דרתא או הני אכסדרא אבל ודאי אי הוי מיתא תותי הנהו זיזי או בו אכסדרא שרי ליה לכהנא למיתב בגו ביתא שדרך הטומאה לצאת ואין דרכה ליכנס כדתנן [בפי"ד דאהלות] זיז שהוא סובב את כל הבית ומוכל בפתח ג' אצבעות טומאה בבית כלים שתחתיו טמאים טומאה תחתיו ר"א מטמא את הבית ורבי יהושע מטהר וכתב עליו הרמב"ם ז"ל ולדברי הרי"ף מיירי שדלת הבית נעול והכ"ג אמרינן בכל דוכתי באהלות סוף טומאה לצאת ולא מהניא נעילה כיון דאין מקום לטומאה לצאת אלא דרך שם חוזן לטומאה כאילו הוא בבר שם והיינו הוי כדלת פתוח היתה הטומאה נכנסת מן האכסדרא לבית כדתנן פ"ו דאהלות קורה המת שהיו שוברים דרך אכסדרא וכו' ותימא למה הביא זו במשנה על סוף טומאה לצאת כמה משניות היה יכול להביא שכן משמעות יותר מזו וגם בכל המשניות כתב טומאה בבית כלים שתחתיו טהורים ופירשו רבותינו ז"ל לפי שאין אוכל בפתח טפח אינו מביא את הטומאה תחתיו

בחלונות בסירוג בקליעה אע"פ שיש ביניהם אויר כיון שאין שם פותח טפח אף באחד מן הנקבים ה"ז חוצץ ולא יצטרפו נקבי הסריגות לפותח טפח וכן פסק הרמב"ם ספי"ג מהל' טומאת המת וכ"כ הסמ"ג בעשה סוף סימן רל"א ועיין בפרק הנזיר והרוצה דף קכ"ה כתב ב"י ע"ש הכל בו כהן שנכנס בבה"ק או באהל המת בשגגה ואחר שידע התרו בו ויצא פטור ואם שהה כדי השתחואה לוקה עכ"ל ונראה לי דהאי לוקה לאו מדאורייתא הוא דהא לאו שאין בו מעשה הוא עכ"ל ב"י משמע דס"ל דהיכא דעביד מעשה לוקה אף בזמן הזה אבל הסמ"ג בעשה סוף סימן רל"א כתב וז"ל מצאתי בשם רבינו יעקב שבזמן הזה כהן המטמא בבה"ק אינו לוקה כיון דאינו מרבה טומאה עליו כיון דמי חטאת אינה טובלת בזמן הזה ומביא ראיה על זה ע"ש : כתב הרוקח אשת כהן מעוברת מותרת ליכנס באהל המת עכ"ל והטעם דס"ס הוא ספק נפל ספק נקבה :

ארובה שבין בית לעליה וכו' משנה פרק עשירי דאהלות הביאו הרמב"ם בהל' טומאה לפי שהוא דבר חידוש ליכנס בבית שהמת בתוכו ואסור ליכנס לעליה שאין המת בתוכו והטעם דטומאה בוקעת ועולה ונכנסת לעלייה הואיל שהיא מונחת תחת הארובה אף על פי שאין בה פותח טפח ואינה מתפשטת לצדדי הבית הואיל שיש מקום לטומאה לעלות בארובה שכנגדה אבל אינה חוזרת ויורדת לבית כיון שאין בארובה פתח שאם היה בה טפח מחזיק בית ועליה כמו חדר א' : **שני** חדרים וכו' משנה אחרונה דפרק שביעי דאהלות והוא ג"כ דבר חידוש הביאו הרמב"ם והטעם דכיון דהדלתות נעולות אין הכהן העומד בפנימי אלא חצי זית נטמא מתוכו אבל לבית אסור לכהן ליכנס שם דסוף טומאה לצאת ורואה אני כאילו שני חצאי זיתים מונחים בבית ואין לומר שחוזרת הטומאה ונכנסת מן הבית לחדרים כיון שדלתותיהם נעולות ואם נפתחו גם כן הם טמאות דחוזרת הטומאה מן הבית לחדרים מיהו מין זה אלא בזה שני חדרים כל אחד פתחו פתוח לבית בפני עצמו אבל כשהם זה לפנים מזה אף ע"פ שהכהן העומד בחדר הפנימי אבל חצי זית אינו נטמא ממנו מ"מ אסור לכהן לעמוד בחדר החיצון שהרי הטומאה שבחדר הפנימי סופו לצאת דרך חדר החיצון ורואה אני כאילו ב' חצאי הזיתים מונחים בחדר החיצון ונטמא הכהן אע"פ שדלתותיהן נעולות כדאמרי' גבי בית דמ"ש בית מחדר : **החצר** המוקפת זיזין וכו' משנה פי"ד דאהלות מביאו הרי"ף ועל פי פירושו של הרמב"ם דאם כל הפתחים והחלונות של הבית שהטומאה בתוכו נעולים טומאה יוצאה לתחת הזיזין והאכסדרות והכלים שתחתיהם טמאים ואם נפתח אחד מהם בית פתח או חלון לצד אחר שלא לצד החצר ואותם של צד החצר כולם נעולות סוף הטומאה לצאת לצד האחר ואין הטומאה יוצאה לתחת הזיזין ואם נפתח ג"כ א' מפתחי הבית והחלונות שהטומא' בתוכו לצד הזיזין הטומאה יוצא' לתח' הזיזין דאע"פ שפתוח ג"כ לצד אחר שלא לצד החצר אפ"ה חלינן דסוף הטומא' לצאת דרך החצר שהוא פתח הרגיל לבניס' ויציאה' ומ"ש וכן אם טומא' תחת הזיזין נכנסת תחתיהן לבית כלומר כמו כשהפתח של הבית פתוחה אין חלוק בין שהטומא' בבית ובין שהטומאה תחת הזיז, דכשם שנכנסת מן הבית לתחת הזיזין כך נכנסת מתחת הזיזין לבית מה שאין כן כשכל הפתחים והחלונות נעולים דאיכא חלוק דכשהטומאה בבית נכנסת מן הבית לתחת הזיזין מטעמא דסוף הטומאה לצאת אבל אם הטומאה תחת הזיזין אינה נכנסת מתחת הזיזין לבית כיון שהכל נעול שדרך טומאה לצאת ואין דרכה ליכנס וכמ"ש הרי"ף והרמב"ם · וכן הרבה וכו' כצ"ל וי"ל כי היכא דאמרינן שהטומאה נכנסת מתחת הזיזין לבית כשהפתח פתוח ה"נ יוצאה מן הבית לתחת בליעת הגגין ואח"כ נכנסת מתחת הבליעה לבתים אחרים שפתחיהן פתוחים · אבל מ"ש בכל ספרי רבינו לכן הרבה גגין וכו' אינו מתוקן דמאי מולמיה דהאי מהאי שאומר לכן אלא ט"ס הוא וצ"ל וכן · וכן כתב בדברי הרמב"ם נ"כ וכן הרבה גגין והכי איכא לפרושי על מ"ש רבינו אם כל פתחי הבתים והחלונות נעולים וכו' דהא לדין זה אין אנו צריכין אלא שכל פתחים וחלונות של הבית שהטומאה בתוכו נעולין ואע"פ דשל שאר הבתים פתוחי' וכן בדברי הרמב"ם כתוב ומיירי שדלת הבית נעול וכו' ואילו היה הדלת פתוח היתה הטומאה נכנסת מן האכסדרה לבית כו' ואפשר שגם זה בדברי רבינו ט"ס הוא וצ"ל כל פתחי הבית וכו' א"נ יש ליישב דלהכי כתב רבינו כל פתחי הבתים נעולים משום דבהכ"ג אמרינן טומאה יוצאה מן הבית לתחת הזיזין מטעם דסוף טומאה לצאת אבל טומאה תחת הזיזין אינה נכנסת לבתים דאין סוף טומאה ליכנס

דרכי משה·

צריך להקיצו כדי שיצא מן האהל וכתב עוד שם דאין הכהנים יכולין לבוא לקרובי המת שיוציאוהו מביתו כדי שיוכלו הם ליכנס למקומן אם לא במקום שיש מנהג להוציא כל המתים ומשמע דבהכ"ג דאיכא מנהג או אפילו בשבת שרי לטלטולי ע"י נכרי משום כבוד הכהנים ע"ש : (ג) ובתשובת הרשב"א סימן תע"ז דזה דעת רבותינו הצרפתים דאלו לדעת הראב"ד אין

פרישה

(ב) הבית טהור והעליה טמאה לפי שהטומאה עולה כנגדה מאחר שהיא מונחת תחת הארובה (פי' והוי כאילו אין הבית מאהיל על הטומאה אפי' אין אוהל עליה) ואין לה כח לירד ולהחזיר הטומאה לבית מאחר שאין בה פתח טפח כן פי' הרמב"ם בהל"ק פ"ז וא"ת אכתי ליטמא כל הבית מכח שסוף הטומאה לצאת משם מכנגד הארובה להוציאה מהבית וכמ"ש רבינו אח"כ וי"ל דיכול לפנות הטומאה דרך הארובה שהיא כנגדה ואפ"ה לא יאהיל הבית על הטומאה וא"ת גם בהם רבינו י"ל כמ"ש בדרישה ויותר מזה דלא אסרו משום דסופו שיצא לצאת כ"א במקום שיש שם טומאה אלא שאינו ליתר כמו בשני חדרים דבסמוך מגמ"ל כאן דהטומאה תחת הארובה דאין שם טומאה בבית שלמטה ועז"ל : (ג) שני חדרים כו' ודלתותיהן נעולים כתבו ולרבותא דנקטו הבית נקט נעולים מיהן ולשבן הסם טהורים בנעילת מיד אסר שכן שנו וק"ל והיותר נראה דמע"ש נקט מיהן נעולים דאם היה אסר פתוח היה טמא כמו שנטמא הבית משום דסוף טומאה לצאת : (ד) הבית טמא והם טהורים הואיל ואין בכל אחד אלא חצי זית שהוא פחות מכשיעור והבית טמא דסוף הטומאה לצאת שם ורואה אני כאילו שני החצאי זיתים מונחים בבית ואין הטומאה נכנסת בחדרים כיון שדלתותיהן נעולים וכתב רבינו אני אלו הדינים לפי שהם חידוש גדול שהחדר שהטומאה שם טהור ובמקום שאינו הוא טמא :

(ה) החצר המוקפת ואין כו' פי' בפני החצר יש שם דפנות החצר סביב ולפניהם יש הזיזין והאכסדראות סביב לצד החצר ולא לצד פני רשות החצר ולכל בית יש ב' פתחים אחד פתוח לחצר ואחד לצד השני לאחורי החצר לשבילי אחר אין שם זיזין ודו"ק : (ו) אם כל פתחי הבתים והחלונות כו' בבל"ק דהרמב"ם כתוב אם כל דלתות הבית נעולות כו' וכתב הבכון שאין זה מדברי רבינו ומדין לסיים אם כל פתחי הבית והחלונות כו' או י"ל שרבינו לא דקדק בלשונו הואיל שאין חילוק בין אם שם כולם נעולים או מבית זה שהטומאה בתוכו ועיין בדרישה ו"ש ורבינו לא מיירי אלא בהטומאה שבבתים שאלא שהטומאה נכנסת משם כל הזיזין והאכסדראות הם לצד רבותא בשם שכן נעולים דל"ש אם כולן פתוחין ולא גם הבתים טמאים ולא אין מדוח ב"כ בשם שגם שיין טמאים כו' וגו דוקא דהא אין הבתים נטמאים אלא מכח סויין ומאשר דס"ל

דרישה

והוא יותר על אלא טהור ואינו מתפשט כ"ש אלא עד אלא יאמר רום לחצאים על רוחב גודל ואמר שלא נטמא ע"י אדם כגון מדוסו הגליס טהורו הרמב"ם כל אדם חייב עליו לאמור טהורין כשלא שקדם להגהיים שהרי פותח טפח ואם הוא אלון שאינו עשוי למדרס ולגשמים אלא לצורך לשמור גגות ופרדסים טהורו כשלא מקום בינוני עכ"ס) : [ב] הבית טהור והעליה טמאה לפי שהטומאה עולה כנגדה כו' וא"ת אכתי לטמא כל הבית מכח שסוף הטומאה לצאת משם מכנגד הארובה לפונים מהבית וי"ל בדוחק דמיירי שהמת הארובה היה בקלם הבית בתוך אלא שהמת באופן שהוא שלים מיד ואין הבית מאהיל עליו וא"ל אמאי מספקא ולמה שהם רבינו וי"ל דרבינו לא נקיט הדין זה לאשמעינן דין טומאה סופו לצאת אלא מין ביה דוה קמשמעינן טבעות שאמר זה הדין והכן לא מצא אלא לאשמעינן דבר חידוש דמאיט דמקום שהטומאה מונח בו הוא טהור ומקום שאין הטומאה מונח בו טמא ממנו והרביס דרבינו לא בא לאשמעינן כל דיני שטומאה סופו לצאת שכם הרבה כמ"ש ב"י אלא דין זה ודין שאחר זה משום חידוש כנ"ל ומ"ש אבתי שהל"ל שפתח הפתח שוכינו ממנו הוא טמא משום שאסור לצאת . י"ל שזה אלו במה שנסתפק שהרמב"י הם שאר העיר שסוף הטומאה לצאת משם הוא טמא · והכתב דאתיכא להכי י"ל דגם אם הבית שפתח שלם כנגד ארובה דאף שיש לסוגיהם דרך הבית מ"מ כיון שהפתח אינו באותו מקל יש לרמות לגבי הפעיל ואינו דומה לגבי תלאי בית מעיס המונחים בשני חדרים שאמר זה ושם שלמה דסוגיא שנכנסים באותו אוהל ועיין בב"י שמסתפק בדין שהטומאה סופו לצאת : [ג] אם כל פתחי הבתים והחלונות כו' קשה למה הוא טהור בכל הפתחים אם אין הדבר אלא אלא נפתחים וחלונות של אותו בית שהטומאה בתוכו דאם הוא סתום אבל החדרים אמרינן שאם סוף הטומאה לצאת דרך פתח שבתוך החצר וה"ק אם היה פתוח מפני החדרים אבל אם אינו פתוח אלא בפתח של צד אחר ולא לצד החצר כל האכסדרים טהורים אף אם פתחים וחלונות של שאר בתים פתוחים י"ל כן גם קשה ע"פ ספ"כ וי"ל ואם נפתח ג"כ אחר מכן לצד הזיזין הטומאה יוצאה מתוך הבית ופתח הזיזין למה אלה בפתיחת אחר מכן אם הכל תולה בפתיחת אותו ולא שהטומאה תוכו דוקא אבל בה"ק דהרמב"ם כתוב אם כל דלתות הבית כו' כמ"ש בפרישה ועיין

והחלונות נעולים (ז) [ד] טומאה יוצא לתחת הזיזין ואכסדראות ואם נפתח הלון או פתח מצד האחד ואותו של צד החצר כולן נעולות אין הטומאה יוצאה לתחת הזיזין ואם נפתח ג"כ אחד מהן לצד הזיזין הטומאה יוצאה מהבית לתחת הזיזין (ח) וכן אם טומאה תחת הזיזין נכנסה מתחתיהן לבית (ט) [ה] וכן אם הרבה גגין בולטין למעלה על פתחי הבתים וטומאה באחד מהבתים כל הבתים שפתחיהן פתוחים טמאים (י) [ו] אסור לקרב תוך ד' אמות של מת או תוך ד"א של הקבר בד"א שאין הקבר מסוים במחיצות גבוהות י' טפחים אבל אם הוא מסוים במחיצות גבוהות י' (ד) או בחריץ עמוק י' א"צ להרחיק ממנו אלא ד' טפחים:

אע"פ

ליכנס כיון שכולם נעולים ואם לא היו כולם נעולים השתא אף כשהטומאה תחת הזיזין נכנסת לתוך הבית שאינו נעול ומטמא הכלים שבתוכו ועוד י"ל דה"ק בשכל פתחי הבתים נעולים טומאה יוצאה לתחת הזיזין והכלים שתחת הזיזין בלבד טמאים אבל הכלים שבתוך שאר הבתים כולם טהורים כיון שכולם נעולים אבל אם היה מקצת הבתים פתוחים היו טמאים גם אותם הכלים שבאותן הבתים הפתוחים כי הטומאה יוצאה לתחת הזיזין כיון שסוף הטומאה לצאת ואח"כ יוצאה מתחת הזיזין ונכנסת לבתים הפתוחים וכדרך שכתבתי בסמוך בגגין הבולטין: ודין סוף טומאה לצאת דרך שער העיר עיין בכתבים דמהרא"י סימן כ"ד ומביאו ב"י · מהרש"ל הביא בכתביו תשובת מהר"א אור זרוע וז"ל אני אומר במקום עירוב ועשו קורות שיש בהיקפן טפח מתבוי למבוי וראשי הקורות נכנסין תחת הגגין שמכאן ומכאן והטומאה נכנסת תחתיה הקורה מביאה את הטומאה מגג לגג ומתפשטת בכל הבתים מכאן ומכאן אם כן כשיש מת ב"ת באחד מן הבתים אין כהן רשאי להיות בשום בית אחד מן הבתים שמבואות מתחברות ע"י קורות העירוב · וזכורני כשהיינו למדין תורה בבית מורי רבינו מאיר ז"ל והיה פתח פתוח מחצר הרב לחצר בית הכנסת ומשקוף הפתח היה מגיע מצד אחד תחת תקרת הבית שהיה בו מת ואסר מורי ר"מ ז"ל להכהנים לצאת ולבא דרך אותו פתח כל זמן שהיה המת בבית עכ"ל. ומ"ש ועשו קורות שיש בהיקפן טפח צריך לפרש שיש בהיקפן כל כך שאם תחלק יש בה רוחב טפח דהיינו שיש בהיקפו ג' טפחים כדתנן פ"ק דערובין סוף דף י"ג עגולה רואין אותו כאילו הוא מרובעת כל שיש בהיקפו ג' טפחים יש בו רוחב טפח אלמא דאין קורה עגולה מכשיר המבוי אא"כ יש בהיקפו ג' טפחים וכן לגבי טומאה דאין הקורה מביא הטומאה אא"כ דאיכא ברחבו טפח אם היא עגולה אינו מביא את הטומאה אא"כ כדאיכא בהיקפו ג' טפחים: כתב בדינין והלכות סוף תשובת מהר"י ווייל סימן ל"ג וז"ל הר"ר יעקב מרגלית שאלני אם אמרינן לבוד גבי אהל המת כגון שני בתים הסמוכין זה לזה בגגיהן בפחות מג' טפחים ומת בא' מהם והשבתי לו דלא אמרי' לבוד והביא ראיה ע"ש: ובנימוקי יוסף כתב דבמשנה דאהלות משמע דאם הוי הגגין זה למעלה מזה אף ע"פ שאינן נוגעין אמרינן חבוט רמי דכיון שאם היו שוין היו נוגעין זה בזה אף עכשיו שאינן שוין חשבינן להו כאילו היו שוין ונוגעין זה בזה וכל זה הביאו בהגהת ש"ע. ונראה ודאי דאפי' היה גג העליון הרבה למעלה מג"ט כיון שיש בגגו טפח אמרינן חבוט ורמי אפילו ביותר משלשה טפחים כדאיתא פ' הישן והא דאיתא פרק קמא דעירובין [דף ט'] גבי נעץ שתי יתידות עקומות דלא אמרינן חבוט ורמי אא"כ בגבוה פחות מג"ט כבר פי' התוספות לשם דל"ק מידי ע"ש כתב בתשובת מהרי"ל סימן ס"ה הכהנים אינן יכולין לכוף לקרובי המת שיוציאו המת ממקומו כדי שיהיו רשאים ליכנס לביתם אם לא במקום שדרך להוציא כל המתים משום דכיון דכך רגילין להשהותן מפני כבודם לשמע עליו רבים או לטהרו בביתו לא מצינן למיכפייה לזלזל בו כנגד המנהג ונראה לפי זה דאם הוא נפל דליכא משום כבודם כופין אותו להוציאו ממקומו כדי שיכנסו לביתם דעל המזיק להרחיק את עצמו: אסור לקרב תוך ד' אמות וכו' מימרא דרבי יוחנן משום רשב"י בפרק משוח מלחמה [דף מ"ד] ועל פי דברי הרא"ש בהל' טומאה ועי"ש ומיהו דוקא כשהמחיצות הם סתומים מכל צד או אפי' היה שם פתח אלא שנסתם וניטלו פצימיו הו"ל קבר סתום ומטמא כל סביביו עד ד' טפחים ואצ"ל דאסור לנגוע בכותליו אבל אם יש לו פתח שלא נסתם או אפי' נסתם ולא ניטלו פצימיו א"צ להרחיק כלל ומותר אף לנגוע בכותליו וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' קל"ו דבית שיש בו מת מותר ליגע בכותליו אם אין שום דבר מאהיל עליו דלא הצריכו כלל הרחקה בבית שיש בו מת כשיש בו פתח וכן פסק בהגהת ש"ע וכן דכתב רש"י ז"ל פ"ק דב"ב [דף י"ב] ובפרק חבית [דף קמ"ו] דאף בבית סתום אם כרך פצימיו ומת בתוכו תוספת ד' אמות סביביו והתוס' הסכימו לדבריו וס"ל דאף על גב דבקבר אי סייומי מחיצתא לא מיטמא אלא עד ארבעה טפחים אפ"ה בבית לא חילקו חכמים ועוד דאף בבית מטמא בנוגע בכתלים מדברי הרא"ש ורבינו משמע דאינו מחלק בין קבר למת וסגי בד' טפחים אף במת וקבר סתום מיהו נ"ל דאין להקל אלא צריך להרחיק ד' אמות כמו שפרש"י ודו"ק:

אע"פ

תחתיו והא דמטמא ר"א את הבית כשהטומאה תחתיו אע"ג דליכא בה פותח טפח ר"א לטעמיה דמטמא בכזית טומאה מודבק לאסקופה כפי"ב דאהלות · דבקל מביא את הטומאה לבית ומסקנא דמילתא הכי אם כל דלתות הבית נעולות וחלונות נעולים טומאה יוצאת מן הבית לתחת הזיזין ואכסדראות: (ב"ה) ואם דלת החצר פתוח טומאה יוצאת מהבית לתחת הזיזין: ואם נפתח דלת לצד אחד או חלון שיש בו ד' על ד' והדלת של החצר נעול אין הטומאה יוצאת לתחת הזיזין ואכסדראות ונכנס מתחת לבית וכן גגין הבולטין למעלה מן ע"פ בתים הרבה וטומאה בא' מהבתים כל הבתים שדלתותיהם פתוחות טמאים כי הטומאה מתפשטת תחת בליטת כל הבתים ונכנסת לבתים דרך פתחים עכ"ל: **אסור** לקרב תוך ד"א של מת או תוך ד"א של קבר בד"א שאין הקבר מסויים במחיצות וכו' ס' משוח מלחמה [מד ·] א"ר יוחנן משום רשב"י מת תופס ד"א לטומאה ותנא תונא חצר הקבר העומד בתוכה טהור והוא שיש בה ד"א דברי ב"ש ב"ה אומרים ד' טפחים בד"א שפתחה מן הצד אבל פתחה מלמעלה ד"א וה"מ חצר הקבר דמסיימי מחיצתא אבל מת דעלמא תפוס וכתב הרא"ש בהלכות טומאה מכאן כתב ה"ר יונתן והוא דליכא גדר גבוה עשרה טפחים או חריץ עמוק י' טפחים בינו ובין המת שאם היה לו כן כיון דאיכא הכירא לא גזרו ביה רבנן ודוקא מת שלא נקבר אבל נקבר לא תפוס ד"א דהא כליון משהו סגי עכ"ד ואיכא מאורים אלא קבר של בנין במחיצות מסויימת סגי בהרחקת ד' טפחים אבל קבר שאין מסויים במחיצות י' טפחים צריך הכהן להרחיק ממנו ד' אמות ומה שהביא ראיה מציון סוכה ראיה דאמרינן בפ"ק דמ"ק [ה ·] דאין מציינין אלא על דבר המטמא באהל אבל על הרחקה שגזרו חכמים לא הצריכו ציון כדאמרינן התם אין מרחיקין ציון ממקום הטומאה שלא להפסיד א"י עכ"ל: **כתב** המרדכי מסכת מ"ק (ה) והג"מ בפ"ב שהשיב הר"ת על מת המונח בספינה שאם היא קטנה שמתנדנדת כשדורכין בה אסור לכהן ליכנס בה דא"א שלא יסיט הטומאה כדתנן בפ"ב דמסכת זבין (ו) אבל אם היתה ספינה גדולה שאינה רועדת כשדורכין בה מותר ליכנס בה ובלבד שלא יכנס ויתקרב אצל המת תוך ד"א והג"מ כתבו תשובה זו בפ"ב מה' אבל וכתבו עליה אבל הר"ת כהן התיר בין ספינה גדולה בין ספינה קטנה רק שלא ישב בד"א המת כדמשמע התם שכל אותם שאוסר שם טמאים היינו לתרומה אבל לטהרות טהור א"כ אין כאן טומאה כלל דאורייתא ואין כאן אזהרה לכהן וכן הורה הריב"ם הלכה למעשה עכ"ל · והרשב"א כתב בתשובה סימן תקנ"ב כדברי הר"ת שאם היא תכריעת מתחת האדם אסור לכהן ליכנס בה ולענין הלכה כיון דהרשב"א והר"ת מסכימים לאסור הכי נקיטינן: (ב"ה) והריב"ש סימן שצ"ד האריך בביאור דברי הרי"ף ובסוף דבריו כתב אפשר לפרש דברי הרי"ף בשדלת הבית נעול אלא שיקשה לזה שהראיה שהביא ממתניתין דאהלות דזו שהוא מביא אינו ענין לדבריו כלל דהתם בפתח פתוח איירי דאי בנעול אמאי נקיט ואוכל בפתח ג' אצבעות ואם הביאה ללמוד ממנה שדרך טומאה לצאת ואין דרך טומאה ליכנס הו"ל לרב כמה משניות שבמסכת אהלות ששנינו בהם כן בהדיא וצריך לדחוק ולומר שהביא את זו מפני שהענין דומה קצת בהיות החצר מוקפת זיזין או אכסדרא אבל הנכון בעיני לומר שדברי הרי"ף בפתח פתוח וכשאין הזיז או האכסדרא אוכלים בפתח כי אם ג' אצבעות כרישא דמתני' דאהלות עכ"ל:

אע"פ

דרכי משה

אין חרב מטמא באהל ועיין בזה בתו' במסכת נזיר (נג:) שהאריכו בזה · (ד) כתב בתשובת הרשב"א סימן קל"ו אם מת בבית והפתח פתוח אם אין הגג מאהיל כהן יכול לילך לפני פתח הבית ואפילו נגע המחיצות מבחוץ שרי ועי"ש שהאריך בזה דינים אלו וכל שאר הל' מ"ס עיין במיימוני סס"ג: (ה) וכ"ת עוד במרדכי פרק הסקבל: (ו) וכן כל כה"ג במקום שהדבר שהולך או יושב עליו מתנועע עד שמסיט הטומאה אסור:

ובג"י

דרישה

ועיין בב"י שמביאו · [ד] טומאה יוצאה לתחת הזיזין כו' וכתב מהרא"י בכתבים סימן כ"ד שיש מחמירין לכהנים לילך דרך שער העיר שסוף המת לצאת משם ויש מתירין והאריך ועי"ש וב"י הביאו והמיקל לא הפסיד במקום שלא נהגו להחמיר וכ"כ רמ"א: [ה] כל הבתים שפתחיהן פתוחין טמאין אני אומר במקום שיש עירוב ועשו קורות שיש בהיקפן טפח מתבוי למבוי וראשי הקורות נכנסין תחת הגגין שמכאן ומכאן והטומאה נכנסת תחתיה והקורה מביאה הטומאה מגג לגג ומתפשטת בכל הבתים מכאן ומכאן א"כ כשמת [illegible] באחד מן הבתים כולן שהמבוי מחוברות ע"י קורות העירוב (וכולן טמאים) וזכרוני כשהיינו לומדים תורה בבית ר"מ ז"ל והיה פתח פתוח מחצר הרב לחצר ב"ה ומשקוף הפתח היה מגיע מצד אחד תחת תקרת הבית יאסר מורי ז"ל להכהנים לצאת ולבא דרך אותו פתח כל זמן שהיה המת בבית עכ"ל תשובת מהר"ר חיים א"ז סימן קפ"ג מ"ו · ונלע"ד וגם שמעתי דהיינו דוקא במסילה שיש עליה גג קטן או מסילה שמשקוף עליה רחב טפח וגם יש פתח פתוח בו לצאת ולבא דרך תוכה ונמצא שם משקוף עליו כיון שנכנסין ויוצאין דרך תוכה אבל מסילה שעשה מבית לבית ואין גג עליו וגם אין פתחים פתוח בתוך המסילה אף שהקורה מונח עליו כעובי טפח וגם גג הבתים מקצת שני צדדיו מאהילים עליו מ"מ אינו מביא הטומאה כיון דמתפלגת המסילה אין עליה גג ולא שם תקרה כיון שאין שם פתח נקרא כסתום באמצע ואין בו כח להוליך הטומאה. וגדולה מזו כתב רבינו בסימן זה דאף דהעליה טמאה מ"מ הבית אינו טמא אע"ג דהגג מאהיל ג"כ עליו אלא כיון דסתום (וכן בדין הרבה גגין הבולטין ופתחי הבית נעולים דהבתים טהורים) אבל לפי מ"ש בסמוך אין ראיה דהכל תלוי בגג שע"ג פתח הבית שהמת תוכו ומשם נמשך מהגג שלפני הפתח לגדי הגג של אותו הבית ומשם תחת המסילה כיון שהגג עודף עליה מכל צד מש"כ בבית ועליה הנ"ל דהטומאה עולה בסוף המרובה ואין לה מקום לצאת מהעליה לסוף לתוך הבית כיון שאין בו פותח טפח והו"ק · [ו] וכן הרבה גגים בולטין למעלה על פתחי הבתים וטומאה באחד מהן כל הבתים שפתחיהן פתוחין טמאים הוה הדין תלוי בכלל של נגיעת הבתים והארכות הגגים ללכת מכתיכן. ואני אוסיף בביאור לגלות טעות העולם שסוברין שתלוי הענין במה שגג אחד מאהיל על חבירו מן הצדדין במקום שמקורבים הבתים וא"ז אפ"כ בבתים של בנין אבנים ולבנים מוקף חומה גבוהה שאז אין הגגין מהצדדין מאהילים זה על זה וה"ח אלא הכל תלוי בגג שעל פתח ביתו ומשופה הגג אבא ג"כ פתח גגות הבתים הסמוכים לה וכן מבית לבית והבתים מלמטה פתוחים ואז נכנס הטומאה לבתים כולם דרך פתחיהן או אם יש חור בקיר סביב פתוח טפח וה"ה מטעם זה אף שאין הבתים סמוכים ואז אלא שיש מסילה ביניהם מן הצד אף שאין עליה גג קטן אם הקורה מונח עליה הוא רחב טפח דהא כשהטומאה בפתח מתפשט לגגו והגג מקיף את כל הבית הרי טומאה בוקע מתחת הגג שהוא מן הצד מתפשט אותה מחילה והיתה מחילה מביא הטומאה תחת גג הבית הסמוך לה ונכנס תוכו דרך בתים או חורים · אבל כשאין גג ע"ג פתח הבית שהמת בתוכו אף שיש לו גג מן הצד והוא מאהיל על הבתים שסמוכים לה מכל צד אין הטומאה באה שם אם נסתם קורות הבית פר הגג שאין בו פותח טפח לבית חבירו ומה שרגילין לומר אם הוא מוקף חומה גבוהה חומה שהוא אין בה נ"מ כ"א לענין צד שלפני הפתח או אם אין חומה גבוהה לפני פתח הבית שהמת בתוכו ויש חומה הבית הסמוך לו בצד שלפני הפתח באופן שלא יצא הטומאה מגג של מת לתחת גג שלפני פתח הבית הסמוך אף אם שמן הצד ליכא חומה מפסקת והגגים מאהילים וע"ז ל"ל בה ואף אם אין חומה גבוהה בשום בית והטומאה בא מפתח בית מת לתחת גגו ומשם מגג לגג מ"מ אם דעת הכהנים לסגור פתח בתיהן וחלוניהם ולא לצאת משם עד אחר הוצאת המת אין צריכין לצאת מבתיהם · וגדולה מזו עשיתי מעשה במת עמי בבית ביום השבת וצויתי להוציאו ולהניחו במרתף שתחת הבית ופתח המרתף לצד החוץ וגם לא היה גג ע"ג המרתף והכהנים כולם נשארו בבית וכל זה נלמד מזה ומזה שלפני סגר המוקפת ויזיו כו' חזק ותמצאנו אלא שיש להחשות מכנסת המת בחדרת ודלת המרתף סגור בפתח המרתף לא בפיק שיהא היוצאת הקבר פותח טפח וכמש"ר בסימן שע"ב וכתב שם דהאיכא דגולל סתום אפי' יש בו אויר טפח כל כנגדו טמא מן התורה וה"נ אף שבמרתף הוא חלל גדול סביב המת מ"מ ליכא ביציאת הפתח דהמרתף פותח טפח כל זמן שהוא סגור והכהנים בבית ע"ג המרתף · מיהו אם בדלת דהפתח שבמרתף עשוי חורין כמו שקורין בל"א גיגאטר אף שאין בחור אחד טפח מ"מ כיון דיש בהצטרפות החורין יחד פתוח כמה טפחים יש לך להקל שהוא בכלל יוצאת פותח טפח: ב' גגין הסמוכין אע"פ שאין ביניהם רק פחות מג"ט לא הוי מטיר לטומאה דלא אמרינן לבוד להחמיר (וכ"כ מהרי"ו בפסקיו עכ"ה) ואם היה זה למעלה מזה אע"פ שאין נוגעין אמרינן חבוט רמי וכאילו נוגעין (ועיין בב"י בהלכות טומאה להרי"ף דף ע"ב ע"א עכ"ה) · [ו] אסור לקרב תוך ד"א של מת או של קבר מכאן מוכח דאפי' תוך ד"א של מת המונח לפניו אסור לקרב כהן משום דתופס ד"א או משום גזרה שמא יגע במת עצמו אף שהוא מונח לפניו והכל יודעין שאסור ליגע במת מ"מ לא משגב כמו מסילה גבוה י"ט דמועיל וכן במרדכי וה"מ כתבו דאסור וב"י הביאם ע"ש ולא כמו ששמעתי מקילין לכהן הדורס עליו לעמוד אפי' תוך ד' אמות של מת כיון שהמת מונח לפניו וניכר: פסק הר"ס על המת המונח בתוך הספינה אם הספינה קטנה שאם היתה מתנדנדת כשדורכין בה אסור לכהן לכנוס בה אבל ה"ר משולם התיר בין בספינה גדולה בין קטנה רק שלא ישב בתוך ד' אמותיו וכן הורה ר"י בר משולם התיר בין בספינה גדולה או קטנה הלכה למעשה הג"ה מיימוני ובשאלות מהר"מ ור"ש הס"ז הלכה למעשה מ"ו וב"י פסק כמ"ש הא"ח לאיסור (דהיינו כמ"ש הר"ס הנ"ל והביאו המרדכי במ"ק דף של"ס ע"ב עכ"ה):

כן

פרישה

דס"ל אם אחד מהדלתות או הפתחות דשאר בתים היו פתוחים או אף אם היה נפתח דלת הבית שהמת בתוכו מצד השני הו"ל כאילו פתוח גם דלתות של צד החצר דכיון דנפתחו דלת דשאר בתים לצד החצר גם זה תלוי ופתח וק"ל: (ז) טומאה יוצאת לתחת הזיזין כו' דגזרו רבנן על כל המקומות דסוף טומאה לצאת באחד ואין ידוע דרך איזה יצא אבל כשאחד נפתח אמרינן שדרך אותו פתח או חלון יצא ועיין בדרישה: (ח) וכן אם הטומאה תחת הזיזין פי' והבית פתוח: (ט) וכן הרבה גגין כו' וכן הוא בפרש"י דס"ק וב"י מביאו ועיין בדרישה: (י) אסור לקרב תוך ד"א של מת כו' לפי שהמת תופס ד"א או משום שמא יגע ועיין בדרישה:

אם

שעב אע"פ שהכהן אסור ליכנס לשדה שנחרש בו קבר או לארץ העמים (א) אם צריך לילך שם (ב) לדבר מצוה כגון (ג) לישא אשה או ללמוד תורה ואין לו דרך אחר לעבור יכול לעבור דרך שם אפילו אם מוצא ללמוד במקום אחר וכן אבל העובר דרך שם יכול הכהן לילך אחריו לנחמו ומטעם זה קאמר בגמרא שהיו מדלגין על הקברות לילך (ד) לקראת מלכי ישראל ונכרים דכיון (ה) דרוב ארונות [יש] בהן פותח טפח (ו) אין בו אלא איסורא דרבנן ולדבר מצוה לא אסרו וזהו דוקא בימיהם שהיו קוברין (ז) בענין שיש ביציאת הקבר פותח טפח אבל האידנא שכולו סתום (ח) אפילו יש בו אויר טפח כל כנגדו טמא מן התורה קברי נכרים (ט) כתב הרמב"ם שמותר לכהן לילך עליהם וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתשובה בהא איכא פלוגתא דרבותא וראיתי להר"ם מרוטנבור"ק (י) שמיחה בכהנים מלילך עליהם והמחמיר תבא עליו ברכה עכ"ל :

כשם

שעב אע"פ שהכהן אסור ליכנס לשדה שנחרש בו קבר או לארץ העמים אם צריך לילך שם לדבר מצוה כגון לישא אשה או ללמוד תורה ואין לו דרך אחרת יכול לעבור דרך שם ברייתא בפ"ק דע"ז [יג ׳] וכתבוה הרי"ף והרא"ש בסוף הל' טומאה וכתבו התוספות ללמוד תורה ולישא אשה פי' ודעתו לחזור לא"י דאילו אין דעתו לחזור אמרינן בסוף כתובות אחיו של זה נשא נכרית וכו' ודוקא בהנך שהן מצות חשובות ללמוד תורה שת"ת מביא לידי מעשה ואשה נמי דכתיב לא תהו בראה אבל לשאר מצות לא הכי משמע בפרק בתרא דמגלה אבל א בשאלתות מפרש הנך דקולי וה"ה לשאר מצות שהם חשובות עכ"ל : **ומ"ש** אפי' אם מוצא ללמוד במקום אחר שם א"ר יהודה אימתי בזמן שאין מוצא ללמוד אבל אם מוצא ללמוד אינו מיטמא רבי יוסי אומר אפי' במקום שמוצא ללמוד לפי שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד א"ר מעשה ביוסף הכהן שהלך אחר רבו לצידן ללמוד תורה · א"ר יוחנן הלכה כרבי יוסי : ומ"ש וכן הכל העובר דרך שם יכול לילך אחריו לנחמו ברייתא בפרק מי שמתו [יט :] קברו את המת וחזרו ולפניהם שני דרכים אחת טהורה וא' טמאה בא בטהורה באים עמו בטהורים בא בטמאה באין עמו בטמאה מפני כבודו ואוקמיה בבית הפרס דרבנן : ומ"ש ומטעם זה קאמר בגמר' שהיו מדלגים על הקברות לילך לקראת מלכי ישראל ונכרי' וכו' שם ת"ש דאמ' ר"א בר צדוק מדלגי' היינו ע"ג ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל ואפי' לקראת מלכי אוה"ע שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי אוה"ע מאי לימא אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה' כדרבה דאמר רבה ד"ת אהל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה ושאין בו חלל טפח אינו חוצץ בפני הטומא' ורוב ארונות יש בהם חלל טפח וגזרו על שיש בהם משום שאין בהם ומשום כבוד מלכים לא גזרו · ויש בדברי רבינו ט"ס · שכתוב אין בהם פותח טפח וצריך להגיה יש במקום אין : **ומ"ש** וזהו דוקא בימיהם שהיה קוברין בענין שיש ביציאת הקבר פותח טפח וכו' כ"כ התוס' שם וז"ל רוב ארונות יש בהם טפח וצ"ל שראש הארון פתוח שאם היה סתום אדרבה כי יש בו פותח טפח מטמא ואפי' בצד הריקן שבו כדאמרינן בפ"ו דאהלות נפש אטומה הנוגע בה מן הצדדין טהור פירוש בצד הריקן מפני שטומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת ואם היה מקום הטומאה טפח על טפח ברום טפח הנוגע בה מ"מ טמא מפני שהוא כקבר סתום וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ל' והרמב"ן נ"ע כ"כ עוד התוס' בפ' המוכר פירות [ק :] וז"ל הרמב"ן פירשו מקצת רבותינו שבצרפת דה"מ בקבר פתוח אבל בקבר סתום אע"פ שיש בו פותח טפח לעולם בוקעת טומאתו ועולה ואפי' שלא כנגד הטומאה דהא אמרינן בפ"ק דב"ב (יב ׳) פורץ פנימיו מטמא כל סביביו ואע"ג דאית בה אהל ועוד דתניא בספרי כל הבא אל האהל דרך פתחו הוא מטמא וכו' ותניא נמי בתם או בקבר זה קבר סתום או אינו אלא פתוח אמרת ק"ו ומה אהל שהמקבל טומאה אינו מטמא כל צדדיו כשהוא פתוח וכו' ש"מ שקבר סתום מטמא כל סביביו וכן נמי מטמא באהל ובפ"ג דאהלות שנינו ביב שהוא קמור תחת פתח הבית יש בו פותח טפח ויש ביציאתו פותח טפח טומאה בתוכו הבית טהור טומאה בבית מה שבתוכו טהור שדרך הטומאה לצאת ואין דרך הטומאה ליכנס וכו מכאן אנו למדין דדוקא בקבר פתוח אמרינן ולא בקבר סתום ופי' ביב שהוא קמור שראשו אחד כנוס בתוך הבית וכי יש בו פותח טפח ואין ביציאתו פותח טפח טומאה בתוכו אפי' שהיא כנגד הבית אלא כראשו האחד שהוא חוץ לבית הבית טמא לפי שהטומאה מתפשטת בכל הבית הוא ל ויש בו פותח טפח ואם אין בו פותח טפח טומאה בתוכו הבית טמא והוא שהיתה הטומאה תחת הבית כלומר בראשו שהוא כנוס תחת הבית ולא בראשו האחר שהוא חוץ לבית שכך שנינו שם בפ"ו נפש אטומה הנוגע בה מן הצדדין טהור פי' נפש אטומה ארון סתום או בנין סתום למדנו ממשנתינו דכל היכא שאין שם פותח טפח הטומאה בוקעת ועולה מכנגדה ואינה מטמאה מן הצדדין כלל לא במגע ולא באהל והיא דמדלגין היינו ע"ג ארונות וכו' פתוחות היו עכ"ל והרמב"ם כתב כל דברים אלו שמותר לכהן להטמא בגבולים בבית הפרס וכה"ל בפ"ג מה' אבל וכתב עוד שם וכן מיטמא בטומאה של דבריהם לדון עם הנכרים ולערער עמהם מפני שהוא מציל מידם וכן כל כיוצא בזה עכ"ל והוא פשוט בברייתא פ"ק דע"ז [יג ׳] ולא ידעתי למה השמיטו רבינו : **כתב** הרמב"ן בת"ה דהא"ג דבירושלמי פ' אחרון דכלאים ובפרק מי שמתו משמע דמותר להטמאות כדי ללמוד תורה בגמרא דילן לא משמע שתדחה טומאה משום ת"ת אלא מ"ל ובית הפרס אבל טומאה דאורייתא לא : קברי נכרים כתב הרמב"ם שמותר לכהן לילך עליהם בפ"ג מהלכות אבל ובפרק ה' מה' טומאת מת כתב שהנכרים אין מטמאים באהל אבל מטמאים במגע ובמשא (א) וטעמו מדגרסינן בפ' הבא על יבמתו (סא ׳) היה רשב"י אומר קברי עכו"ם אינם מטמאים באהל שנא' ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם אתם קרויין אדם ואין העכו"ם קרויין אדם כלומר גבי טומאת אהל כתיב אדם כי ימות באהל ומשמע בסוף פרק המקבל (קיד ׳) דהלכתא כוותיה דקאמר התם משכחיה רבה בר אבוה לאליהו דקאי בבה"ק של עכו"ם א"ל לאו כהן הוא מר מ"ט קאי מר בבה"ק א"ל לא מתני מר סדר טהרות דתניא רשב"י אומר קברי עכו"ם אינם מטמאים וכו' אבל התוס' כתבו שם דאליהו מדחי דחי ליה לרבה בר אבוה דלא קי"ל כרשב"י אלא כרשב"ג דסוף אהלות דחסר מדורות העכו"ם משום אהל וטעמא דאליהו משום דברוב ארונות יש בה פותח טפח ויש מקומות שלא גזרו כגון לצאת לקראת מלכים וכיוצא בו : ומ"ש רבינו בשם הרא"ש בתשובה היא בכלל ל' הג"מ כתבו בפ"ג מה' אבל בשם ספר יראים דהלכה כרשב"י וכיון שאין מטמאין באהל אף במגע ובמשא לא מטמאין והביא ראיה מת"כ וכתב בסוף דבריו ושמעתי שאסרו כהנים במגע ובמשא מתי עכו"ם ואני כתבתי הנ"ל והמחמיר תע"ב והמקל לא הפסיד וכתבו הגהות עליו תמה כדברי המחבר רבי' משמע בפרק הבע"י דגרסי' נהי דמעטינהו קרא מאהל ממגע ומשא לא מעטינהו עכ"ל ולענין הלכה נקיטינן להחמיר : (ב"ה) וכתב הרשב"א בתשובה סימן קצ"ד וסימן רמ"ב דמומר לעכו"ם מטמא באהל כישראל והביא ראיה לדבר · וכתב בתשובה אחרת סימן פ"ג על קבר שנמצא בשכונת ישראל סמוך לבית יהודי ולא נודע אם ישראל אם נכרי ורוב אנשי העיר נכרים וכתב דספיקו טהור משום דכל דפריש מרובא פריש :

כשם

שעב אע"פ שהכהן וכו' ברייתא בפ"ק דע"ז [דף י"ג] ומ"ש אפי' אם מוצא ללמוד כו' שם פליגי בה ר' יהודה ור' יוסי ופסק רבי יוחנן הלכה כר' יוסי אפילו אם מוצא ללמוד במקום אחר שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד : ומ"ש וכן אבל וכו' ברייתא בפרק מי שמתו [דף י"ט] ומוקי לה בבית הפרס : ומ"ש ומטעם זה אמרו בגמרא וכו שם ופי' רש"י לקראת מלכי ישראל לכבודו של מלך ישראל ויוצאין לקראתו ואפי' לקראת מלכי או"ה יוצאין שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי א"ה ומשמע מדברי רבינו דמפרש דלאו דוקא לישא אשה וללמוד תורה אלא אפי' מצוה הקלה ממנה שע"כ כתב וכן אבל וכו' כלומר ל"מ לישא אשה וללמוד תורה שהן מצות חשובות אלא אפילו לנחם אבלים ודלא כמ"ש התוס' לשם דוקא ללמוד תורה דגדול ת"ת שמביא לידי מעשה ולישא אשה דכתיב לא תהו בראה אבל לשאר מצות לא והשאלתות מפרש הנך דקולי וה"ה שאר מצות דליתא דודאי דת"ת ולישא אשה הן חשובות יותר שהרי מוכרין ס"ת כדי לישא אשה וללמוד תורה אלא דמ"מ לאו דוקא הני דחשובות אלא אפילו לנחם אבל או לצאת לקראת מלכי ישראל ונכרים נמי מותר לכהן לילך לבית הפרס וה"ה לשאר כל דבר מצוה לדון עם העכו"ם כדי להציל מידם כדאיתא לשם בברייתא וכן כל כיוצא בזה : **ומ"ש** דכיון דרוב ארונות יש בהן פותח טפח וכו' פי' דבעלמא אסור לדלג ע"ג ארונות אף ע"פ דרובן יש בהן פותח טפח דכיון דמיעוט אין בהן פותח טפח גזרו רובן משום מיעוטן אבל גבי מצוה דכבוד מלכים לא גזרו : ומ"ש וזהו דוקא בימיהם וכו' כ"כ התוספות בפרק מי שמתו [דף י"ט] ופרק המוכר פירות [דף ק'] והכי פירושו בימיהם היה הקבר פתוח למעלה עד האויר העולם כדי שתצא הטומאה דרך חלל האויר ואם היה פתוח טפח אין איסור לדלג ע"ג ארונות מן הצדדין שלא על מקום הפתיחה דהין שם טומאה אבל אם לא היה פתוח טפח או אסור לדלג אף מן הצדדין דהטומאה בוקעת עולה מן התורה אפי' כנגד מקום הריקן מן הארון אלא כיון דרוב ארונות יש בהן פותח טפח מדינא הוה שרי לדלג דהולכין אחר הרוב אלא דגזור רובו אטו מיעוטו ובמקום מצוה דכבוד מלכים לא גזרו אבל האידנא שכולו סתום למעלה אע"פ שיש בחלל הארון אויר טפח בין המת ובין כיסוי הארון אפ"ה אמרי' הטומאה בוקעת ועולה למעלה כל כנגד הארון וגרע טפי מאילו היה כסוי הארון דבוק למת ממש או לא היה בחללו טפח בין המת לכסוי הארון דאילו לא היה בחללו טפח אין הטומאה בוקעת ועולה אלא כנגד המת ממש ולא מן הצדדין במקום שהוא ריקן אבל היכא דהיכא חלל טפח בין כיסוי הארון למת חשבינן כאילו הארון הוא מלא טומאה ובוקעת ועולה מדאורייתא כל מה שהוא כנגד הארון אפי' שלא כנגד המת ואסור לדלג ע"ג הארון אפילו במקום מצוה דכבוד מלכים דאין שום היתר לטומאה דאורייתא כלל אף במקום מצוה : **קברי** נכרים וכו' מסקנת האחרונים דנכון להחמיר אבל קבר של מומר מטמא כשל ישראל כך כתב הרשב"א בתשובה סימן קנ"ד ע"ש : כהן ששוכב ערום באהל המת בלא ידע אין להגיד לו עד שיקיצנו בשתק כדי שילביש עצמו ויצא ואח"כ יגיד לו ואם הגידו לו בעודו ערום צריך לצאת מן האהל ערום דבטומאה דאורייתא אין לחוש לכבוד הבריות מהרא"י בת"ה סימן רפ"ה ואם ישן בבגדיו צריך להקיצו ולהגיד לו כדי שיצא מיד וכל זה פשוט ואם הוא קטן יתבאר בתחלת סימן שע"ג בס"ד :

כשם

דרכי משה

שעב (א) ובב"י פרק המקבל ע"א ד' ק"ל כתב ר"י"א דמטמאין במגע ומשא וי"א דאפי' טומאת מגע ומשא אין להם דהואיל דאין מטמאין באהל הוי כטומאת נבילה שאין כהן מוזהר עליה עכ"ל :

ושם

פרישה

ס' שעב (א) אם צריך לילך שם כו' וכן לדון עם הנכרי ולערער עמהם שהוא כמציל מידם ברייתא פ"ק דע"ז (ולא ידעתי למה השמיטו רבינו ב"י עכ"ה) : (ב) לדבר מצוה כגון כו' התוס' כתבו דוקא הנך שהן מצות גדולות ובשאלתות כתב דהנך מצות דקולי וה"ה לשאר עיין בב"י : (ג) לישא אשה כו' פי' ודעתו לחזור לא"י תו' : ויכול לעבור דרך שם ר"ל יכול ליכנס לתוכו כמו ויעבור אברם בארץ שפירש"י שנכנס לתוכו עכ"ה : (ד) לקראת מלכי ישראל ועכו"ם שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם גמרא : (ה) דרוב ארונות יש בהן פותח טפח כצ"ל וכן הגיה ב"י : (ו) אין בו אלא איסורא דרבנן שמיעוטן אין בו פותח טפח וגזרו על רובו אטו מיעוטן וה"ל מ"ו פי' פותח טפח חלל טפח שבפנים ע"ג המת דמן התורה אוהל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה שאינה בוקעת ועולה וכיון שיש ביציאתו פתוח שם טפח וכדמסיק : (ז) בענין שיש ביציאת הקבר פותח טפח אבל האידנא כו' פי' שצריך להיות הארון פתוח טפח למעלה עד האויר כדי שיצא הטומאה דרך חלל האויר אבל אם אין כאן פתוח טפח ביציאה אף שיש טפח בחללו אמרינן עולה ובוקעת וע"ל וגרוע יותר מהאהל סתום דבאהל סתום אין בו מאה בוקעת אלא כנגדה ממש והיכא דאיכא חלל טפח בארון ולא ביציאה אזי חשבינן כאילו כולו מלא טומאה ובוקעת אפי' שלא כנגד המת בפ' דברכות ובפרק המוכר את הפירות ע"ש · (ח) אפי' יש בו אויר טפח פי' בתוך אויר הארון : (ט) כתב הרמב"ם שמותר לכהן לילך עליהם שנא' אדם כי ימות באוהל אתם קרויין אדם ובמגע ובמשא כתב ה"מ דלא מעטינהו קרא וכ"פ רש"י בפרש' מטות. כ' ב"י להחמיר אף שיש מקילין בכל · כתב הרוקח כהן מותר לכנוס לבית נכרי שיש בו מת נכרי רק שלא יגע במת מ"ו והיינו כסברת הרמב"ם (בתשובת הרשב"א סי' קנ"ד כתב דמומר מטמא באוהל כשאר ישראל וע"ש סימן רמ"ב ופ"ג עכ"ה) : (י) שמיחה לכהנים מלילך עליהם דסמא אין הלכה כרשב"י דדריש אתם קרוין כו' :

אלא

חדושי הגהות

שעב א פרשת אמור סימן ק"ג ד"ה ברם צריך ובו' וע"ש בשאילת שלום אות ק"א ותמצא נחת :

שעג בשם שהכהן מוזהר שלא לטמאות [א] כך הוא מוזהר להזהיר הקטנים מלטמאות כתב הרמב"ם שאין הגדולים מוזהרים על הקטנים (א) אלא שלא לטמאות ביד אבל אם בא לטמאות בעצמו אין בית דין מצווין להפרישו אלא שאביו מצווה לחנכן בקדושה ונ"ל שצריכין להפרישו וכן משמע הלשון שדרשו אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים משמע שצריך להזהירם מלטמאות ודוקא כהן כשר מוזהר (ב) ואפילו הוא בעל מום (ג) אבל חלל וכהנת מותרים לטמאות: כל המתים האמורים בפרשה שכהן מטמא להם (ד) מצוה שיטמא להם ואפילו לא רצה מטמאין אותו בעל כרחו אחד האיש ואחד האשה והרמב"ם כתב (ה) כיון שכהנת אינה מוזהרת על הטומאה גם אין הנשים מצוות לטמאות לקרובים ולא נהירא לא"א הרא"ש זכרונו לברכה אלא אשה מצווה לטמאות לקרובים כמו האיש ואלו הקרובים שמטמא להם (ו) אשתו נשואה שהיא כשרה (ז) אבל פסולה או גרושה או ארוסה אינו לא אונן בשבילה ולא מטמא לה וכן היא לא אוננת (ח) ולא מטמאה לו (ט) ומטמא לאביו ולאמו אפי' נתחללה ולבנו ולבתו אפילו הפסולין (י) חוץ מבנו ובתו משפחה ונכרית ודוקא שהם משלשים יום ואילך או שקים לן בהו (יא) שכלו לו חדשיו שיצא מכלל נפל הא לאו הכי ספק נפל הוא (יב) ואין מטמאין לו ומטמא לאחיו ולאחותו מאביו אפילו הם פסולים (יג) אבל לא לאחיו ולאחותו מאמו ואינו מטמא (יד) לאחותו הארוסה אפי' היא ארוסה לכהן (טו) ולא לאנוסה ומפותה (טז) אבל מטמא לארוסה שנתגרשה ובוגרת ומוכת עץ (יז) [ב] לכל אלו מטמא בין לצורך בין

שעג בשם שהכהן מוזהר וכו' בפרק חרש [דף קי"ד] תניא אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים וה"ת דילמא לא אתא קרא אלא להזהיר לב"ד על הגדולים וי"ל מדשינה דבכל מקום אמר בני אהרן הכהנים וכאן אמר הכהנים בני אהרן אלמא דבא להזהיר הכהנים על בניהם כך נראה מדברי הרא"ש ריש ה' טומאה: וכתב הרמב"ם וכו' כך פסק הסמ"ג לאוין ס"ה קמ"ח רל"ד · ומ"ש ונ"ל שצריכין להפרישו וכן משמע הלשון וכו' כלומר מדסיים קרא לנפש לא יטמא משמע דה"ק הגדולים צריכין להזהיר לקטן שלא יטמא עצמו למת אע"ג דבשאר מצות אין ב"ד מצווין להפרישו אבל בטומאה מוזהר מרבויי דקרא וכך כתב בנימוקי יוסף ועיין בא"ח סימן שמ"ג ובתשובת הרשב"א סימן קכ"ד: כתב באגודה פרק חרש דלא לטמינהו בידים מכאן נ"ל דתינוקות הישנים באהל המת דאין מחוייבים להקיצם ולהוציאם אך מפני הינוך טוב הוא עכ"ל: ודוקא כהן כשר וכו' בת"כ פרשת אמור ומיהו דוקא חלל דאורייתא אבל של דבריהם כגון שנולד מחלוצה אסור להטמא למתים ואם הוא נולד מספק חלוצה הוי כהן גמור לכל דבר ויתבאר באבן העזר סי' ז' בס"ד:

כל המתים וכו' עד כמו האיש כ"כ הרא"ש בה' טומאה ואיכא לתמוה כיון דקרובים חייבים להתעסק בקבורתו אחד האיש ואחד האשה היאך תהיה האשה כהנת פטורה מקבורתו כיון שאינה מוזהרת על הטומאה אדרבה כ"ש שהיא חייבת ועיין בדברי הרמב"ן שהביא ב"י: ואלו הקרובים וכולי אבל פסולה או גרושה וכו' פי' אפילו אם יש לה בנים ממנו וכ"כ במרדכי דמועד קטן ופשוט הוא · ומ"ש דלאשתו ארוסה אינו מטמא בת"כ ומייתי לה בפ"ב דיבמות [דף כ"ב] כי אם לשארו זו אשתו הקרובה ולא הארוסה אליו ולא את הגרושה: וכתב הרוקח ומטמא לאשתו קטנה אע"ג דמדאורייתא אינה אשתו כיון דירית לה איהו ולא ירתי לה קרוביה קרי ולא עני ליה והו"ל מת מצוה ע"כ והכי איתא להדיא בפרק האשה רבה סוף [דף פ"ט]: **ומ"ש** ואינו מטמא לאחותו הארוסה וכו' בפרק הבא על יבמתו [דף ס'] פליגי בה תנאי והלכה כמאן דדריש ולאחותו הבתולה פרט לאנוסה ומפותה אשר לא היתה לאיש מי שהוייתה ע"י איש יצאת מוכת עץ שאין הוייתה ע"י איש דמיטמא לה ופרט לארוסה שהיתה לאיש דאין מיטמא לה הקרובה לרבות ארוסה שנתגרשה אליו לרבות את הבוגרת ומ"ש אפילו היא ארוסה לכהן כ"כ הרמב"ם בפ"ב מהל' אבל ותימה מהיכא תיתי לן לחלק בין ארוסה לכהן לארוסה לישראל: לכל אלו מטמא בין לצורך בין שלא לצורך עד שיסתום הגולל פלוגתא דתנאי באבל רבתי ופסק הרמב"ן כר'

שעג בשם שהכהן מוזהר שלא לטמאות כך הוא מוזהר להזהיר הקטנים מלטמאות בפרק חרש (קיד) תניא אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים: **וכתב** הרמב"ם שאין הגדולים מוזהרים על הקטנים אלא שלא לטמאן ביד וכו' בפ"ג מהלכות אבל: ומ"ש ונ"ל שצריכין להפרישו וכו' כבר נתבאר בספר א"ח סי' שמ"ג (א): ודוקא כהן כשר מוזהר ואפילו הוא בעל מום אבל חלל וכהנת מותרים לטמאות בסיפרא דריש אמור אל הכהני' בני אהרן בני אהרן ולא בנות אהרן יכול חללים ת"ל הכהנים יצאו חללים ומנין לרבות בעלי מומין ת"ל בני אהרן: כל המתים האמורים בפרשה שכהן מטמא להם מצוה שיטמא להם ואפי' לא רצה מטמאין אותו בע"כ בר"פ טבול יום (דף ק') תניא לה יטמא מצוה לא רצה מטמאין אותו בע"כ ומעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו בערב פסח ולא רצה ליטמא ונתנו עליו אחיו הכהנים וטמאוהו:

ומ"ש אחד האיש ואחד האשה הם דברי עצמו שכתב כדעת הרא"ש בה' טומאה: ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפרק ג' מהלכות אבל וכתב עליו הראב"ד קשיא הא דתניא אשתו ארוסה לא אונן ולא מיטמא לה וכן היא לא אוננת ולא מטמאה לו הא נשואה מטמאה לו והרמב"ן כתב בת"ה על דברי הרמב"ם ולפ"ז הא דתניא לא מטמאה לו לאו דוקא בארוסה אלא שטפיה נקט אבל לא נתברר לי מהיכן יצאה לו לרב זאת הסברא ושמא הוא דורש כזה כל שישנו בלא יטמא ישנו ביטמא והני נשי כיון דליתנהו בלא יטמא ליתנהו במצות יטמא א"נ כי כתיב בני אהרן ולא בנות אהרן אכולי ענינא כתיב ובסוף דבריו כתב והדברים צריכים תלמוד והרא"ש כתב בהלכות טומאה והרמב"ן ז"ל נדחק לפרש מנ"ל להרמב"ם הא ולא נתישבו לי דבריו כי הדבר צריך ראיה לפטור הנשים ממצוה זו: ואלו הקרובים שמטמא להם אשתו נשואה שהיא כשרה וכולי בפרק האשה רבה (צ:) ובפ"ב דיבמות (כב:) כי אם לשארו הקרוב אליו שארו זו אשתו וכתיב לא יטמא בעל בעמיו יש בעל שמטמא ויש בעל שאינו מטמא הא כיצד מטמא הוא לאשתו כשרה אבל אינו מטמא לאשתו פסולה ותניא כי אם לשארו אין שארו אלא אשתו הקרובה ולא הארוסה אליו ולא הגרושה וגרסינן בפרק ד' אחין (כט:) ובכמה דוכתי אשתו ארוסה לא אונן ולא מיטמא לה: (ב"ה) וכתב בא"ה דאשתו פסולה דאינו מטמא לה היינו אשה ששמעה שמת בעלה ונשאת אבל כהן שנשא פסולות לכהונה מטמא להם וצ"ג: וכן היא לא אוננת ולא מטמאה לו:

ומ"ש ומטמא לאמו אפי' נתחללה כן כתב הרמב"ם בפ"ב ובת"כ דריש לה מקרא: ומ"ש ולבנו ולבתו אפילו הפסולין חוץ מבנו ובתו משפחה ונכרית בפ"ב דיבמות: ומ"ש ודוקא שהם מל' יום ואילך וכו' בת"כ ולבנו ולבתו יכול אפי' נפלים ת"ל לאביו ולאמו מה אביו ואמו של קיימא אף בנו ובתו של קיימא יצאו נפלים וכתבו הרמב"ם והרא"ש ז"ל הילכך אין כהן מטמא לקטנים אא"כ שהה ל' יום שלמים ומת ביום ל"א ואי קים ליה שכלו לו חדשיו מיטמא ואפי' בן יומו ע"כ: ומ"ש ולאחיו ולאחותו מאביו בת"כ לאחיו ולאחותו יכול לאחיו ולאחותו מאמו ת"ל ולבנו ולבתו מה בנו ובתו שהוא יורשן אף אחיו ואחותו שהוא יורשן יצאו אחיו ואחותו מאמו שאינו יורשן. ומ"ש אפילו הפסולים בפ"ב דיבמות (כב:). ב"ה תנן מי שיש לו בן מ"מ בנו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית: **ואינו** מטמא לאחותו הארוסה וכו' בפרק הבא על יבמתו (דף ס') תנו רבנן אחותו ארוסה רבי מאיר ורבי יהודה אומרים מטמא לה רבי יוסי ור' שמעון אומרים אינו מטמא לה לאנוסה ומפותה ד"ה אינו מטמא לה ומוכת עץ אינו מטמא לה דברי ר"ש מ"ט דרבי מאיר ורבי יהודה דדרשי הכי ולאחותו הבתולה פרט לאנוסה ומפותה יכול שאני מוציא אף מוכת עץ ת"ל אשר לא היתה לאיש הקרובה לרבות הארוסה אליו לרבות את הבוגרת ור"ש ורבי יוסי מ"ט דרשי הכי ולאחותו הבתולה פרט לאנוסה ומפותה ומוכת עץ אשר לא היתה פרט לארוסה שהיתה הקרובה לרבות ארוסה שנתגרשה אליו לרבות הבוגרת ופסקו הפוסקים כר' יוסי ור"ש לגבי ר"מ ורבי יהודה ובמוכת עץ פסקו דלית הלכתא כר"ש לגבי ר"י ורבי יהודה ור"מ: ומ"ש רבינו באחותו הארוסה דאפי' ארוסה לכהן אינו מטמא לה כ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות אבל: **כתב** הרשב"א בתשובה שומרת יבם כהן שמתה כיון שאמרו שהוא יורש כל כתובתה ואפילו נכסים הנכנסים ויוצאים עמה כל שנפלו לה בחיי הבעל הרי עשינו אותו כבעל לירושתה ואם כן נעשה אותו כבעל לקבור אותה משום מת מצוה דאי קרי ולא עני ליה הוא וכמו שאמרו (יבמות פט:) באשתו קטנה ואפי' אותן שכותבין אי מיתת בלא בני תהדר כתובתה לבי נשא מסתבר כן דהא מנכסי מלוג שנפלו לה תחתיו דבעל הוא יורש ועוד כיון דיבם דעלמא מיטמא לה אין הולכין אחר זה שכתב כן אלא אחר היבמים דעלמא דכל שכן רואין יבמים דעלמא עצמם יורשים כבעל אף הם אומרים כיון שהיתה עומדת יבם כבעל אף הוא יהא כבעל לקבור תדע לך נושא קטנה שאמרו שהוא יורש ומיטמא לה מי חילקו בין שהכניסה לו נדוניא שיש לה נכסים שיורשם הוא ובין שכתב לה תשלו ואינו יורש ממנה כלום אלא בין כך ובין כך מיטמא לה הואיל ועשאוהו כבעל ליורשה כל שיש לה נכסים: **לכל** אלו מטמא בין לצורך בין שלא לצורך עד שיסתום הגולל וכולי באבל רבתי (פרק ד') תניא עד מתי מיטמא להם רבי מאיר אומר

דרכי משה

שעג (א) ושם נתבאר כל דין קטן אוכל נבילות ב"ד מצווין להפרישו ובתשובת הרשב"א סימן קכ"ח ומהרי"ו בפסקיו (סימן מ"ו) פסקו כהרמב"ם · ובתשובת

דרישה

סי' שעג [א] **כך** הוא מוזהר להזהיר הקטנים מלטמא כו' דלא לטמאינהו בידים מכאן נ"ל תינוקות הישנים באהל המת אין מחויבי' להקיצם ולהוציאם אך מפני הינוך טוב עכ"ל אגודה פ"ב דיבמות מ"ו והוא סברת הרמב"ם (עיין בתשובת מורמי סי' ע"ד שהאריך מאוד ויישב דברים הללו גם בא"ח סימן שמ"ג בב"י עכ"ה) [ב] לכל אלו מטמא בין לצורך בין

פרישה

סי' שעג (א) **אלא** שלא לטמאותם ביד כו' אין ב"ד מצווי כו' נ"ל לדקדק מזה מ"ש שהגדולים מצוים להזהיר הקטנים דהיינו ר"ל גדולים הכהנים דוקא אלא ר"ל ב"ד דאל"כ ב"ד מאן דכר שמייהו ועוד מאי זה דקאמר אלא שלא לטמאות ביד אין ס"ד דכהן יטמא לקטנים ביד הא בלאו הכי יטמא ג"כ לעצמו אלא ודאי גדולים ר"ל ב"ד אפי' ישראלים אלא משום שהקטנים כהנים מצווין אבל כהנים גדולים וגם בימים הקדמונים סתם ב"ד היה של כהנים וכמ"ש ועלית אל הכהן וכמ"ש בכהן ותורה יבקשו מפיהו לכן כתב סתם להזהיר גדולים על הקטנים כאילו אהכהנים קאי וק"ל (ב) ואפילו בעל מום דכהן הוא ודהא אוכל בקדשים וטבא מיעוט למיעוטו (ג) אבל חלל וכהנת מותרים לטמא דמדכתיב הכהנים ממעט חללים אבל כהנת אינם ממועטים בזה שהרי כתיב גבי מתנות כהונה זה משפט הכהנים מאת העם ואמרינן אפי' כהנת אלא מדכתיב בני אהרן ולא סגי באמור אל הכהנים ש"מ למעוטי דדוקא בני הזכרים ולא הנקבות כ"י ריש הל' טומאה ע"ש. (ד) מצוה שיטמא להם ואפילו לא רצה כו' דכתיב לה יטמא בע"כ וכפרש"י בפרשת אמור. (ה) כיון שכהנת אינה מוזהרת על הטומאה כו' פי' דלה יטמא דדרשינן מיניה מצוה לטמא קאי דוקא אכהנים דלעיל מיניה המוזהרים על הטומאה. (ולא נהירא לא"א ז"ל אלא אשה כו' כנ"ל עכ"ה. (ו) אשתו גם אם היא כשרה ומטמא לאשתו קטנה אע"ג דמדאורייתא אינה אשתו (פי' אם קדשה אחיה ואמה) כיון דירית לה ולא ירתי קרוביה קרי להו ולא עני לה הרי זו מת מצוה (ותניא איזה מת מצוה כל שקורא ואין אחרים עונין אותו כלומר שאם המת יכול לקרות יש לו שנין קרובין אין זה מת מצוה תוס' נזיר מ"ג ע"ס) דוקא וכיא מהגה"א פרק האשה רבה וכביאו הרא"ש ריש הל' טומאה: (ז) אבל פסולה או גרושה כו' דכתיב לא יטמא בעל בעמיו להחלו ר"ל שהוא מחולל בה בעודה תחתיו וכדפרש"י בפ' אמור · אפילו יש לו בנים ממנה מ"ק מ"ו (ח) ולא מטמאה לו ר"ל אינה מחוייבת לטמא לו (וה"ה לפי' הרא"ש ולהרמב"ם ז"ל דאיירי דקתני ברישא לא אונן ולא מטמא לה קתני בסיפא דלא אוננת ולא מטמאה לו עכ"ה) (ט) ומטמא לאביו ולאמו אפי' נתחללה פי' שהיה לו זה הבן כבר ואח"כ נשא גרושה ואפילו שגרושה תחתיו כשמת והיה נחלל בחייו בגיגה פפ"ה מטמא לו וכן באמו שנולד היא ממנו מאיש אחר ואח"כ כשהיא גרושה נישאת לכהן ונתחללה יותר י"ל דאביו נקט משום דפטיה קרא ומש"ה אקדמיה לאמו כדי לכתוב הפסולים גבי הדדי דסיפו אמו בנו ובת אבל גבי אביו לא אתם לאשמעינן שהם פסול ומ"כ דגבי אמו צריך לאשמעינן דר"א דלא יטמא לה כשנתחללה כיון שיש עליה שם חללה ובאשירי דהל"ק לא כתב שם אביו כלל וכן ברמב"ם ליתא ובכל דפוסי ב"י ג"כ ליתא (י) חוץ מבנו ובתו משפחה ונכרית דיהא אינם נחשבין לבניו דישראל הבא על השפחה ונכרית הולד כיוצא (יא) שכלו לו חדשיו כגון שבעל ופירש מיד (יב) ואין מטמאין לו ומטמא לאחיו וכו' כנ"ל (יאפשר דה"ל להגיה וקא אלעיל אמ"ש ואלו הקרובים שמטמא להם כו' וכ"כ לעיל ולבנו ולבתו כו' עכ"ה): (יג) אבל לא לאחיו ולאחותו מאמו דבעי' דומיא דבני ובתי דהוא יורשן ת"כ וב"י מביאו: (יד) לאחותו הארוסה דכתיב אשר לא היתה לאיש לשון הויה וקידושין וכר' יוסי ור"ש דס"ל הכי ורש"י בפ' אמור הקרובה לרבות הארוסה מפרש כן אליבא דר"מ וכו' (טו) ולא לאנוסה ומפותה דכתיב לאחותו הבתולה אבל מוכת עץ אע"פ שאינה בת לה מ"מ אשר לא היתה לאיש כתיב בתולים לא נתקלקלו ע"י איש. (טז) אבל מטמא לארוסה שנתגרשה ובוגרת דהקרובה לרבות ארוסה שנתגרשה אליו לרבות בוגרת ועיין בב"י: (יז) לכל אלו מטמאין בין לצורך בין שלא לצורך פד"ר

חדושי הגהות

שעג א ח"ג סימן רנ"ב וע"ש באריכות ויתר ביאור:

הסע"ש

בין שלא לצורך עד שיסתום הגולל אבל משנסתם הגולל שוב אין מטמא להם (ב) ובעוד שהכהן מתעסק במתו מותר לטמאות גם לאחרים אבל משפירש לטמאות למתו אסור לטמאות גם לאחרים (יח) אפילו בו ביום (יט) לפיכך אין לו ליכנס לב"ה לקבור מתו אף ע"פ שבשעה שמכניסו מותר לטמאות לאחרים מ"מ לאחר הקבורה (כ) כשחוזר על הקברים מוסיף לו טומאה לפיכך משפחות כהונה עושין להם שכונה בסוף בית הקברות שלא יטמאו בקברי אחרים וכן כתב הרמב"ם ור"ת כתב שיכול ליכנס לב"ה לקבור מתו ולא נהירא (כא) כהן שפרשו אבותיו מדרכי צבור כגון המאינ"ם אינו מטמא להם ולא להרוגי בית דין ולא למי שמאבד עצמו לדעת ואינו מטמא לספק כגון שנתערב ולדה ד (כב) בולד שפחה או ספק בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון ואינו מטמא לקרובים (כג) [ג] אא"כ יהא המת שלם אבל אם חסר ממנו כל שהו אפי' הוא

אומר כל אותו היום ר"ש אומר ג' ימים רבי יהודה אומר משום רבי טרפון עד שיסתום הגולל מעשה שמת ר"ש בן יהוצדק בלוד ובא יוחנן אחיו מן הגליל אחר שנסתם הגולל ובא ושאלו את רבי טרפון וחכמים ואמרו אל יטמא אלא יפתחו ב את הקבר ויראה וכתב הרמב"ן והלכה כרבי יהודה משום רבי טרפון וש"מ טעמא דנסתם הגולל הא כל זמן שלא נסתם הקבר מיטמא ונוגע במת שלו בין לצורך בין שלא לצורך כמו שירצה עכ"ל׳ וכתב הרא"ש דבריו בפסקיו בה' טומאה וכתב בת"ה סי' רפ"ג דלפי זה הכהן שמת לו מת בשבת שרי ליה לשהות עם המת באהל דאע"ג דשבת הוא וא"א לקוברו היום מ"מ צריך הוא לשמרו כדי שלא יהא מוטל בבזיון דהוי קצת כמו צורך קבורה והא קמן דאפילו שלא לצורך התירה תורה וכ"ש בכה"ג אמנם בתוס' פ"ק דפסחים (דף ט׳) גבי שפחתו של מציק כתבו בפשיטות אסור לטמאות לקרוביו אם לא לצורך המת ותוס' תשב"ץ ביארו יותר וכתבו דלא שרו לטמאות רק לצורך קבורה או להביא לו ארון ותכריכים וא"כ נכון להחמיר ע"כ לשונו : ב"ה כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן רצ"ב כהן הקובר מתו על דעת לפנותו מטמא לו עד שיסתום לו גולל שני אבל כשנקבר שלא לפנותו לא יטמא לו משיסתום הגולל : ובעוד שהכהן מתעסק במתו מותר לטמאות גם לאחרים אבל משפירש לטמאות למתו אסור לטמאות גם לאחרים אפילו בו ביום וכו' גרסינן בפ"ג מינים (מב:) כהן שהיה עומד בב"ה והושיטו לו מתו ומת אחר ונגע בו יכול יהא חייב ת"ל להחלו מי שאינו מחולל יצא זה שמחולל ועומד והיכן כה מדתנן היה מטמא למתים כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תטמא אל תטמא והוא מטמא חייב על כל אחת ואחת ואמאי והא מטמא וקאי ואמר רב הונא נזיר שהיה עומד בב"ה והושיטו לו מתו ומת אחר ונגע בו חייב ולא אמרינן הא מטמא וקאי ומפרקינן לה דכי אמרינן הושיטו לו מתו ומת אחר ונגע פטור בחיבורי אדם במת אבל פירש ממתו ונגע במת אחר חייב וטעמא דמילתא משום דמוסיף טומאה על עצמו שאדם כשהוא תפוס במת הנוגע בו כנוגע במת עצמו ונעשה אב הטומאה׳ כשפירש מן המת הוא עצמו אב הטומאה והנוגע בו ראשון לטומאה וכתבו הרמב"ן והרא"ש ולא תימא הא דקתני יכול יהא חייב ת"ל להחלו חיובא הוא דליכא הא איסורא איכא דתניא באבל רבתי (פ"ד) היה עומד וקובר את מתו עד שהוא בתוך הקבר מקבל מאחרים וקובר פירוש ה"ז לא יטמא נטמא בו ביום רבי טרפון מחייב ור"ע פוטר נטמא לאחר אותו היום הכל מודים שהוא חייב מפני שהוא סותר יום א' והלכה כר"ט דקי"ל סתם במתני' ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם ותנן א"ל אל תטמא אל תטמא והוא מטמא חייב עכא"ו ואף ע"ג דמטמא וקאי ועוד דרב הונא דהוה אמורא קאי כוותיה ואף ר"ע מודה דאסור דקתני רישא פירוש ה"ז לא יטמא ולא פליג אלא בחיובא דפטר בו ביום ועוד ג דבמסכת נזיר שני מחלוקתן להפך יצא ונכנס ר"ט פוטר ור"ע מחייב א"ל רבי טרפון וכי מה הוסיף זה חלול על חלולו א"ל ר"ע כשעה שהיה הוא שם טמא טומאת ז' פירש טמא טומאת ערב חזר ונכנס טמא טומאת ז' פירוש הנוגע בו א"ל ר"ע עקיבא כל הפורש ממך כפורש מחייו והרי לפי זה הלשון כ"ש שהדבר פשוט שהלכה כדברי המחייב הילכך אין כהנים נכנסים לב"ה לקבור מתי מצוה שלהם שאפילו היה תפוס בהן בכניסה ובחבורין מותר כהן להטמא לאחרים כשהוא פורש מהם לאחר קבורה נמצא מטמא לאחרים ואסור לפיכך משפחות כהונה עושין שכונת קברות שלהם בסוף בית הקברות כל שמת לו מת קובר בסוף השכונה כדי שלא יכנס לב"ה ולא יטמא בקברות אחרים וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב אבל ר"ת כתב שהלכה כר"ע בההיא דאבל רבתי דנטמא בו ביום פטור ומותר הכהן להכנים מת לב"ה ולקוברו ואפילו ר"ע אוסר טומאה בו ביום מדבריהם גדול כבוד מתו שדוחה ל"ת דדבריהם והביא ראיה מפרק דם הנדה (נז׳) והרמב"ן והרא"ש ז"ל דחו ראייתו והעלו כדברי הרמב"ם ז"ל וכ"נ שהוא דעת התוס' בפרק דם הנדה : ולענין הלכה הוה ליה רבינו תם יחידאה והלכה כבל הנך רבוותא דפליגי עליה (ג) : **כהן** שפירשו אבותיו מדרכי צבור כגון המאינים אינו מיטמא להם ברייתא בספרא פרשה אמור כתבוה הרי"ף והרא"ש בהלכות טומאה בעמיו בזמן שהן עושין מעשה עמיו ולא שפירשו מדרכי צבור וכבר נתבאר בסימן שמ"ה מי הם הפורשים מדרכי צבור : ומ"ש ולא להרוגי ב"ד ולא למי שמאבד עצמו לדעת כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב וטעמא דכיון שאין מתאבלים על הרוגי ב"ד כדתנן בפרק נגמר הדין (דף מו׳) ולא על המאבד עצמו לדעת כמו שנתבאר בסימן שמ"ה אין מטמאין להם דהא בהא תליא כדתניא בפרק אלו מגלחין כל שהכהן מטמא להם מתאבלים עליהם : **ואינו** מטמא לספק כגון שנתערב ולדה וכו' ברייתא כתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל לה יטמא על ודאי הוא מטמא ואינו מטמא על הספק וכתב הרמב"ן הילכך אין כהן מטמא אלא על הקרובים ודאי אבל ספק כגון שנתערב ולדה בולד חברתה או ספק בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון וה"ה לשאר כל הספקות כגון אחיו שגירשה בספק גירושין אינו מטמא להם וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב : **ואינו** מטמא לקרובים אא"כ יהא המת שלם אבל אם חסר ממנו כל שהוא אפילו הוא מונח אצלו אין מיטמא לו כתב הרי"ף בה' שמחות לה יטמא ואינו מיטמא על אבריה שאין אדם

מיטמא

כר' יהודה משום רבי טרפון עד שיסתום הגולל וכת"ה סימן רפ"ג כתב בשם תוס' שאנ"ץ דמחמירין שלא לטמאות לו אלא לצורך קבורה ולהביא לו ארון ותכריכין והכי נהוג וכתב הרשב"א בתשובה סימן רנ"ב אם דעתו לפנותו מותר לטמא לו לצורך עד שיסתום גולל שני והוא שיהא שלם ע"ש : ובעוד שהכהן מתעסק במתו וכו' בפרק ג' מינים כהן שהיה עומד בבה"ק והושיטו לו מתו ומת אחר ונגע בו יכול יהא חייב ת"ל להחלו במי שאינו מחולל יצא זה שמחולל ועומד ואסקינן דהיינו דוקא בחבורי אדם במת אבל פירש ממתו ונגע במת אחר חייב משום דמוסיף טומאה על עצמו שאדם כשהוא תפוס במת הנוגע בו כנוגע במת עצמו דיקרב כדיקרב מסאב ונעשה אב הטומאה וכשפירש מן המת הוא עצמו אב הטומאה והנוגע בו ראשון לטומאה הלכך משפירש חייב אפילו בו ביום שאינו מוסיף טומאה בימים דמכל מקום מוסיף טומאה על עצמו בחיבורין וכתבו הרמב"ן והרא"ש דהא דאוקימנא דאינו חייב בחיבורי אדם במת לאו דוקא דאינו חייב אלא איסורא נמי ליכא אבל משפירש וחוזר ומיטמא חייב ולפיכך אסור ליכנס בבה"ק לקבור מתו כי מיד שיהא פורש ממתו חייב על מה שמוסיף טומאה על עצמו אפילו בו ביום וכ"כ הרמב"ם סוף פרק שני דאבל אבל ר"ת התיר לקבור מתו בבה"ק בו ביום דאינו נקרא מוסיף טומאה בחזרה כשפירש ממתו כיון שאינו מוסיף טומאה בימים ופסק כר"ע בברייתא דאבל רבתי וכתב הרא"ש בה' טומאה דברי הרמב"ן והרמב"ם דאוסרין ואח"כ כתב אבל ר"ת כתב שהלכה כר"ע וכו' והביא ראיה מפרק דם הנדה וכו' ולאו ראייה היא כי התוס' הקשו וכו' ולכן כתב רבינו על דברי רבינו תם ולא נהירא ותימה דהלא ודאי אף על פי שלפי דברי התוס' שהקשה על הא דקאמר שם ודלמא כהן טמא הוא ופירשו דכותאי לית להו דרב הונא ליכא ראיה לר"ת מ"מ אין זה כלל סתירה דהא ודאי לר"ת דוחק גדול לפרש דכותאי לית להו דרב הונא. כיון דאינו מפורש בתלמודא אם כן מסתמא אית להו דרב הונא והשתא שפיר מביא ר"ת ראיה מדפריך תלמודא ודילמא כהן טמא הוא אלמא דמותר לכהן טמא לעמוד בבה"ק ועוד דמדכתב הרא"ש דברי ר"ת באחרונה משמע דכך היא מסקנתו אלא דכתב דהראיה לאו ראיה היא אבל על דינו לא נחלק הרא"ש ועוד דבפרק שני דשבועות [דף י"ז] כתבו התוספות תחלה דהא דקאמר התם נזיר שהוא עומד בבה"ק דלוקה על השהייה כל זמן שלא פירש היינו משום דבכל שעה הוא מוזהר לפרוש מן הקבר שלא להוסיף טומאה והא דאמר בפ"ג מינים דבחבורי אדם במת מותר לטמאות במת אחר היינו דוקא היכא שלא הספיק להשליך מת הראשון מעליו דהתם אינו מוסיף טומאה ואחר כך כתבו ור"ת מפרש דהכא איירי בנטמא סמוך לחשכה דבלא פירש נמי מוסיף לו יום אחד ע"י שהייה ואח"כ כתבו התוס' עלמא ליתא דהיא דפ"ג מינים אליבא דר"ת דמחייב כשפירש דאתיא כמ"ד במסכת שמחות דאפילו בו ביום שנטמא אינו יכול לחזור וליטמא לפי שמוסיף טומאה בחבורין על עצמו מטומאת ערב לטומאת שבעה אבל למאן דשרי התם ליטמא באותו יום עצמו דלא חשיב ליה תוספת טומאה כיון שאינו מוסיף ימים לא אתיא עכ"ל אלמא משמע דס"ל לתוס' דפר"ת עיקר ועוד נלפע"ד דלכל מה שפי' התוס' דלא כר"ת בתחלה דאסור להוסיף טומאה על עצמו בו ביום לא איירי אלא במטמא עצמו ביחיד ומוסיף עליו טומאה שלא לצורך אבל לילך לבית הקברות לקבור מתו דבהיתר נכנס לקיים מצוה אם אחר כך בחזרה מבה"ק מוסיף טומאה על עצמו אנוס הוא ודבר זה לא נזכר איסורו אלא ברמב"ם ומשמע מדבריו דאף בשעה שמוליך את מתו לקוברו אסור לו להאהיל בין הקברים להוסיף טומאה על עצמו ולכן צריך ליזהר ולקוברו בסוף בית הקברות ובזה נחלק עליו רבינו שהרי כתב אף על פי שבשעה שמכניסו מותר לטמאות לאחרים וכו' אבל הסכים עם הרמב"ם דבחזרה אסור להוסיף טומאה על עצמו וכתב על דברי ר"ת ולא נהירא ולמאי דפרישית לא היה כדאי לכתוב ע"ז ולא נהירא׳ מיהו לענין מעשה יש להחמיר כדברי הרמב"ם דאף בהליכה אסור להוסיף טומאה על עצמו כיון שאפשר לו לקוברו בסוף בה"ק וכמ"ש התוספות בפ"ב דשבועות דהא דמתיר בנזיר כשמושיטים לו מת אחר אינו אלא כשלא הספיק להשליך מת הראשון מעליו ואף על גב דבספר א"ז כתב דאפילו בעוד שהמת על כתפו לא יכנוס אם אי אפשר לו לצאת מן הקברות שלא יאהיל על הקברות עכ"ל וכ"כ במרדכי דמ"ק ובהגהת מיימוני ספ"ב דאבל אלמא דס"ל דאם אפשר בחזרה שיהלך בין הקברים ושלא יאהיל על הקברים אע"פ שבהולכת המת על כתפו אי אפשר שלא יאהיל מותר לקוברו בין הקברים וכדברי רבינו מכל מקום תפסינן לחומרא כדברי התוס' וכהרמב"ם כנ"ל ודלא כמ"ש הרב בהגהת ש"ע כדברי רבינו ודו"ק : כהן שפירשו אבותיו וכו' בת"כ בעמיו בזמן שעושין כמעשה עמיו לא בזמן שפירשו מדרכי צבור הביאוה הרי"ף והרא"ש · ומ"ש ולא להרוגי ב"ד וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ב וטעם דין זה מבואר מדבריו לשם שסובר דהכהן נדחית לו הטומאה מפני קרוביו כדי שיתעסק עמהן ויתאבל עליהן א"כ הרוגי ב"ד ומאבד עצמו לדעת כיון שאין מתאבלין עליהן ממילא אין מטמא להן וע"ל בסימן שמ"ה · ואינו מטמא לספק וכו' בת"כ לה יטמא על הודאי הוא מטמא ואינו מטמא על הספק : ואינו מטמא הקרובים אלא אם כן יהא המת שלם

כך

דרכי משה

(ב) ובתשובת הרשב"א סימן רנ"ב היינו דוקא שקברו שלא לפנותו אבל אם קברוהו מתחלה לפנותו מותר לטמאות לו לצורך עד שיסתמו הגולל שני והוא שיהא שלם ע"כ לשונו :

(ג) וכ"ה במרדכי ע"ד דף שצ"ח בה"א וכ"פ הרשב"א סימן שכ"ד וכתב בר ששת סימן קכ"ד דוקא משום זה התנים נהגו לקבור כותים על הגבול אבל מותר לקבור כהן בתוך מתי ישראל ולית בזה משום מעלה להיות בצדיק אצל רשע עכ"ל :

ומהרי"ן

פרישה

עד"ר : (יח) אפילו בו ביום אף ע"ג דאין מוסיף טומאה לעצמו מ"מ מוסיף טומאה לאחרים כשנסמכין : (יט) לפיכך אין לו ליכנס לב"ה כו' אבל אם א"א לו לצאת מב"ה שלא יאהיל על הקברות לא יכנס ואפי' בעוד שהמת על כתיפו ח"ז מ"ו : (כ) כשחוזר על הקברים מוסיף לו טומאה פי' כשהוא מאהיל על המת או נוגע במת כי אדם הנוגע בו בעודו שהוא נוגע במת או מאהיל עליו אב הטומאה כאילו נוגע במת עצמו וכשפירש מן המת שאינו מאהיל עליו או נוגע בו הוא עצמו אב הטומאה והנוגע בו הוא ראשון לטומאה : (כא) כהן שפירשו אבותיו מדרכי הציבור כו' דכתיב בעמיו בעושה מעשה עמיו : (כב) בולד שפחה ל"ד וה"ה בולד חברתה וכן ברמב"ן כתב ולד חברתה : (כג) אא"כ יהיה מת שלם רוצונו לומר כמו שעת שלם :

דרישה

בין שלא לצורך ובת"ה כתב וי"ל אבל בתוס' פ"ק דפסחים כתבו שלא לטמאות כ"א לצורך קבורה ולהביא לו ארון ותכריכין לכן נכון להחמיר כשמת לו מת בשבת שלא להשהות עמו באהל מ"ו : (משנסתם הגולל כו' בתשובה סי' רנ"ב דוקא שקברו שלא לפניתו אבל אם קברו הי' מתחלה לפנותו מותר לטמאות לו לצורך עד שיסתום גולל שני עכ"ה) : [ג] אא"כ הוא שלם כתב הכלבו

בשם

ואינו

חדושי הגהות

המעי"ש תניא רז"ל חפר הקבר ובמסכת שמחות שלפנינו איתא יפתחו לו עד הקבר ויראה : ג ר"ל בירושלמי דנזיר פ"ג : ד לאו דוקא ולד שפחה אלא ה"ה ולד חברתה (פרישה) וכ"מ בב"י בשם רמב"ן :

פרק

הוא מונח אצלו אין מטמא לו וה"מ שנחסר לאחר מיתתו אבל אם חסר ממנו אבר בחיים ומת מטמא לו אע"פ שאינו שלם (כד) ואינו מטמא לאבר מן החי של קרובים :

שעד [א] **בשם** שמטמא לקרובים כך מטמא למת מצוה ואפי' הוא כ"ג ונזיר והלך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ומצא מת מצוה מטמא לו ואינו נקרא מת מצוה אלא אם כן מצא ראשו ורובו או שדרה וגולגולת (א) ואם מצא שדרה וגולגולת או ראשו ורובו וקברו חוץ מאבר אחד חוזר לטמאו בשביל אותו אבר ובזה חמור מקרובים שאינו מטמא להם (ב) אא"כ יהו שלמים כדפרישית (ג) ואי זהו מת מצוה כל שמוצאו במקום שאם יקרא המוצאו לישראל לבא להשתדל בו לא ישמע אותו לבא להשתדל בו אבל אם קרא כהן המוצאו לאחרים לבוא ובאים לא יטמא הכהן המוצאו אם יש לו כל צרכו וכמה כל צרכו (ד) למאן דקרי ותני עד שיהא לו שיתא אלפי גברי ולמאן דמתני אין לו שיעור [ב] וכן לנשיא מטמא לעולם לרבו לא יטמא אם יש לו שיעור

כל

כך היא הסכמת כל הפוסקים וחלקו על הרי"ף דפסק כיחידאה דמטמא על עצם כשעורה של אביו דליתא :

שעד בשם וכו' כלומר וכל היכא שאינו מטמא לקרובים כגון משיסתום הגולל או לאחר שפירש ממתו או כגון המינים וכולי אינו מטמא גם כשהוא מת מצוה אם לא שנזכר על אבר אחד לאחר שפירש כדכתב בסוף לשונו ועיין לעיל סוף סימן שס"ב : ומ"ש ואפילו הוא כהן וכו' בפרק מי שמתו [סוף דף י"ט] : ואינו נקרא מת מצוה וכו' נתבאר לעיל בסימן שס"ד ס"ח : ומ"ש וקברו חוץ מאבר אח' וכו' פי' בשעה שהיה לפניו ראשו ורובו וקברן נשכח ממנו אבר אחד שהניחו ולא קברו חוזר לטמאות בשביל אותו אבר אף לאחר שפירש : ומ"ש ואיזהו מת מצוה וכו' בפרק האשה רבה סוף [דף פ"ט] וע"פ פי' הרא"ש דכשנמצאים אחרים מטפלין בו כשקוראים אותם אין זה מצוה ואע"פ שאין הקרובים רוצים ליטפל עמו דלא כהרמב"ן ועיין במ"ש הרא"ש ריש הלכות טומאה : ומ"ש וכמה כל צרכו למאן דקרי ותני וכו' פי' דמכירין בו דקרי ותני אבל אם אין מכירין בו דקרי ותני אין לכהן לטמא לו כשיש לו כדי נושאי המטה וחלופיהם וחלופי חלופיהן וה"א בירושלמי הביאו הרא"ש לשם · וכן מ"ש ולמאן דמתני אין לו שיעור היינו היכא דמכירין בו דמתני התם הוא דאין לו שיעור וכל הכהנים מטמאים לו כשהוא מת מצוה אבל אם אין מכירין לו לא : ומ"ש וכן לנשיא מטמא לעולם פירוש כל הכהנים מטמאים לנשיא אפילו לא מתני ואפילו אינו מת מצוה והיינו דכתב רבינו מטמא לעולם וכך הוא למה שפי' הרא"ש דהא דקאמר בירושלמי והנשיא כבודו לכך לשון בעיא הוא כלומר הנשיא כבודו לכך אף על גב דלא מתני ומהו שיטמאו לו כל הכהנים ופשט דחייבים לטמא לו עכ"ל ורצונו לומר דאף באינו מת מצוה קמיבעיא ליה ופשט דחייבים לטמא לו אפילו לא מתני ואפילו אינו מת מצוה וזהו שכתב רבינו בסתם לעולם ולא ידעתי לפרש דברי בית יוסף במה שהקשה על דברי הרא"ש וכתב דלהרמב"ן ניחא וכולי דהא ודאי אין חילוק ביניהם בדין דתרווייהו סבירא להו דבאינו נשיא אין לכהן לטמאות אף למאן דמתני אלא במת מצוה ולנשיא חייבים לטמא לו אפילו אינו מת מצוה אלא דלפירוש הרא"ש קא פשיט בירושלמי דלנשיא מטמא אף על פי דלא הוה דמתני לאחרים ולהרמב"ן לא איירי הירושלמי בהכי ופשוט הוא · כתבו התוספות בפרק הנושא ע"ש רבינו חיים הכהן שהיה אומר שהיה מטמא לר"ת אם היה אצל מיתתו וכתב ב"י דהיה סובר דגדול הדור דינו כנשיא אבל הגהות מיימוני מספקא להו אי גדול הדור דינו כנשיא עכ"ל ולכן אין לשום כהן להקל ליטמאות לגדול הדור וכך נהגו הכל דלא כהר"ח כהן גם מדברי ב"י בש"ע שהשמיט דין זה דנשיא משמע הכי דכיון דעכשיו אין לנו נשיא אין דין זה נוהג בינינו וגדול הדור אין דינו כנשיא ואין דינו אלא כרבו אבל מהא לא קשיא לדעת מהור"ר חיים הכהן בפרק תפילת השחר סוף [דף כ"ח] דאמר ר' יוחנן בן זכאי לפני מותו פנו כלים מפני הטומאה דאלמא דהיה מטמא במותו אף ע"פ שהיה נשיא וגם היה הגדול בדורו דודאי דלטמא הכלים באהל המת אין לחלק בין מת למת כולם מטמאין באהל אבל שיהיו בני דורו מטמאין לו מפני כבודו

מיטמא על אבר מן החי מאביו אבל מיטמא על עצם כשעורה מאביו וכתב עליו הרמב"ן ולא מחוור שמעתתיה דגרסינן בפ"ג מינים (מג :) אמר רב חסדא אמר רב נקטע ראשו של אביו אינו מטמא לו מ"ט דאמר קרא לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר פירוש ואע"פ שתלא ראשו דכיון שאינו כברייתו אינו מיטמא לו וכ"ש חסר ממש ואקשינן עליה דרב מהא מתניתין לה יטמא ואינו מטמא על אבריה שאין אדם מטמא על אבר מן החי של אביו אבל מטמא על עצם כשעורה מן המת של אביו קשיא לרב ומסקנא (מד ·) דרב דאמר כי האי תנא דתניא מעשה שמת אביו של ר' נדוק בגינזק ובאו והודיעוהו לאחר ג' שנים בגינזק ובא ושאל את ר' יהושע בן אלישע וד' זקנים ואמרו לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר וקי"ל מעשה רב ועוד דרבים נינהו ועוד כיון דלא אשכחן אמורא דפליג עליה דרב חסדא אמר רב קי"ל הלכה כבתראי עכ"ל והרא"ש כתב שמ"ש הרי"ף אבל מטמא הוא על עצם כשעורה של אביו ע"כ לומר דהיינו דוקא על ידי חזרה שאם כבר נטמא לקבור את אביו ונחסר עצם כשעורה חוזר עליו ומטמא לו לקברו ואתי כר' יהודה דפליג התם ארבי יהושע בן אלישע וד' זקנים דא"כ אתי דלא כמאן והקשה עליו למה פסק כיחידאה נגד רבי יהושע בן אלישע וד' זקנים ועוד כי עשו מעשה וקי"ל מעשה רב ועוד כי שיטת התלמוד בכל מקום דהלכה כאחוראי גם כי יפסוק דלא כסתם מתניתין כ"ש הכא דרב חסדא ס"ל כרבינו ועוד דבדאורייתא אזלינן לחומרא ולא יטמא לו עכ"ל וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מה' אבל וז"ל אין הכהן מטמא לאבר מן החי של אביו ולא לעצם מעצמות אביו וכן המלקט עצמות אביו אינו מיטמא. לכן אע"פ שהשדרה קיימת נקטם ראשו של אביו אינו מיטמא לו שנאמר לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר וכן שאר הקרובים עכ"ל · ולענין הלכה הו"ל הרי"ף יחידאה והלכה ככל הנך רבוותא דפליגי עליה : **ומ"ש** רבינו בחסר ממנו כל שהוא דאפילו מונח אצלו אינו מיטמא לו כ"כ הרא"ש בהדיא וכן משמע מדברי הרמב"ם והרמב"ן ז"ל : ומ"ש וה"מ שנחסר לאחר מיתהו וכו' כ"כ הרמב"ן וז"ל מיהו מסתברא דנתחכה ידו של אביו מחיים בנו מיטמא לו שלא אמרו אלא כשחסר לאחר מיתה או שחסר בשעת מיתה כגון נחתך ראשו דאינו עכשיו כמו שהיה בחיים ולא קרינן ביה לאביו אבל נקטעה ידו או רגלו בחיים ולאחר זמן מת אביו כיון שהוא לאחר מיתה בשלימות שהיה בו מחיים לאביו קרינא ביה והדבר צריך הכרע עכ"ל והרא"ש כתב בפסקיו סברת הרמב"ן ז"ל כאילו היא מוכרעת : כתב הכלבו וז"ל כתב ר"ש מאויר"א שאין רשאי כהן ליטמא לקרובו הרוג דאמרינן לאביו כשיהא שלם ולא כשהוא חסר והרוג חשבינן ליה לחסר בכמה דוכתי וכ"ש אם חסר אבר בין מחיים בין לאחר מיתה והר"ר יחיאל אמר דלא מיקרי חסר רק בכדי שינטל מן החי וימות ואין הכל מודים לו שכל הסוגיא של נזיר מוכחא דאפילו עצם כשעורה נקרא חסר ע"כ :

שעד בשם שמטמא לקרובים כך מטמא למת מצוה ואפילו הוא כהן גדול ונזיר והולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ומצא מת מצוה מטמא לו בפרק מי שמתו (יט ·) ובפרק כ"ג (מח) :

ואינו נקרא מת מצוה אא"כ מצא ראשו ורובו או שדרה וגלגלת באבל רבתי תניא לעולם אינו מת מצוה עד שימצא ראשו ורובו רבי יהודה אומר השדרה והגולגולת הן הן רובו וכתבה הרמב"ן בת"ה ומשמע לרבינו דרבי יהודה לפרושי דברי ת"ק אתא ולא לאיפלוגי : ומ"ש ואם מצא שדרה וגולגולת או ראשו ורובו וקברו וכו' ירושלמי פרק כ"ג וכתבו הרמב"ן בת"ה מה ת"ל כי קבור תקברנו מכאן שאינו נעשה מת מצוה עד שיהא ראשו ורובו תני רבי יוסי קמיה דר' יוחנן כשם שאדם מטמא על מת מצוה כך אדם מטמא על אבר מת מצוה אמר לו רבי יוחנן ויש כאן מת שיטמא לו ומפרקינן תפתר בחוזר כלומר אין נעשה מת מצוה מתחלה אא"כ מצא ראשו ורובו אבל מצא ראשו ורובו וקבר חוזר אפילו על אבר ממנו וקוברו עמו : **ואי** זהו מת מצוה כל שמוצאו במקום שאם יקרא המוצאו לישראל לבא להשתדל בו לא ישמע אותו וכו' בפרק האשה רבה (דף כט) תניא אי זהו מת מצוה כל שאין לו קוברין קורא ואחרים עונין אותו אין זה מת מצוה וכתב ר"י מת מצוה הוא כל שקורא ישראלים כשהוא חי ואינם מטפלים לו וי"א שאפילו קורא בחייו אחרים ומטפלים בו נקרא מת מצוה כל זמן שקורא לקרובו ואינם באים ליטפל עמו והרמב"ן בת"ה והרא"ש בה' טומאה כתבו פירוש מת מצוה זהו שמצאו בדרך או בעיר של נכרים ואין לו קוברים ומקום שמצאו אין יכול לקרות ישראל שיענהו ויבא ליטפל בו ולקברו אסור לו לזוז משם ולהביא את המת אפילו לילך לעיר להביא קוברין אלא יטמא בעצמו ויקברנו (א) אפילו הוא כ"ג ונזיר ואפילו הולך לשחוט פסחו ולמול את בנו אבל אם היו ישראל קריבים למקום המת המוצא את המת קורא אותם והם עונים לו ובאים לקוברו אין זה מת מצוה שיטמא עליו הכהן אלא קורא אותן והם קוברים וה"נ בירושלמי פרק כ"ג אי זהו מת מצוה כל שהוא צווח ואין בני העיר באין באו בני העיר ה"ז מושך את ידיו עד היכן עד כדי נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן כשאינם צריכים לו אבל היו צריכים לו לא בד"א כשאין מכירין אותו אבל אם היו מכירים אותו לא בדא ושאין כבודו לכך אבל אם היה כבודו לכך לא בדא והנשיא כבודו לכך מהו שיטמא לכבוד הנשיא כד דמך רבי יודן נשיאה אכריז רבי ינאי אין כהונה היום פירוש אבל אם היו צריכין אפילו יותר מחלופי חלופיהן מיטמא לו וה"מ כשאינם מכירים אותו דמחזקי ליה בדלא קרי ותני אבל אם היו מכירים אותו דקרי ותני וצריכין לו כולם לשיפורי וכיוצא בהם · לא בדא כלומר לא יספיק בזה אלא מיטמאין לו עד השיעור המפורש בפ"ב דכתובות (יז ·) שהוא שיתא אלפי שיפורי · ואם היה כבודו בכך · כלומר דהוה מתני לאחריני · או שהיה נשיא לא בדא · כלומר לא יספיק לו בזה כדאמרי' התם דלית ליה שעור בקבורה וכבודו בכל אדם שיטמאו הכל מיטמא לו הכהן עם כולם דכיון שמת מצוה הוא וקבורתו מוטלת על המוצאים אין הכהן מטיל מצוה שעליו על אחרים כ"ז שהוא צריך לה כלל אלא קוברין אותו לפי כבודו בכהנים ובכל אדם ושאלו עוד מהו שיטמא אדם לכבוד הנשיא כשאינו מת מצוה קאמר כגון שמת בעיר ויש לו קרובים וקוברים ופשוט דאע"פ כן התירו שיטמאו לו הכל וטעמא מפרש התם עשו אותו כמת מצוה לפי שאין כבוד הנשיא ביורשים וקרובים אלא בכל אדם שיתעסקו בו הכל כקרובים ויטמאו לו והיינו דאמרינן בגמרא דידן פרק א אלמנה נזונית אותו היום שמת רבי בטלה כהונה ואמרינן נמי בפסחים פרק אלו דברים [ע :] כגון שמת נשיא ואיטמו ליה רוב צבור כך פי' הרמב"ן ז"ל ואיבעיא לן בירושלמי תלמיד מהו שיטמא לכבוד רבו ולא איפשיטא וכתבו הרמב"ן והרא"ש ז"ל הילכך לא יטמא ודע שהרא"ש פירש הירושלמי הזה בע"א שכתב והנשיא כבודו לכך לשון בעיא הוא כלומר הנשיא כבודו לכך אע"ג דלא מתני ומהו שיטמאו לו כל הכהנים עכ"ל ולפ"ז אין חילוק בין

מוצא

דרכי משה

שעד (א) וכתב נ"י פרק האשה רבה ע"א דף תש"ד בשם הריטב"א ואפי' אם היה מוצא אנשים לקבור בשכר אין צריך לשכור אלא הוא בעצמו מטמא אם ירצה עכ"ל :

וראה

דרישה

בשם ר"י דאין כהן מטמא לקרובו הרוג דהרוג חשבינן ליה כחסר בכמה דוכתי כולי עכ"ה,

סי' שעד [א] בשם שמטמא לקרובים כך מטמא למ"מ כו' כגון שמצא מ"מ מטמא לו וקוברו דלעולם הוא מ"מ עד שיהא שם כדי נושאי המטה וקוברים וכו' מ"י ·

[ב] וכן לנשיא מטמא לעולם פירש אף שאינו מ"מ כן מ"ש ולרבו לא יטמא כו' מיירי נמי כשאינו מ"מ אבל אם הוא מ"מ יטמא מתני דאין לו שיעור כשיטמא יטמא לו אפי' אם לא היה רבו יש"ל לדחוק ולומר דרבו דנזכר כאן מיירי בלא דתני דהיינו דלא מיירי פירש ת"ה כמ"ש רבינו לעיל ר"ס שס"א או דלא גמר לאחריני אלא להאי לחוד לפי' דס"י דכ' ומתני שני לאחריני כל זה שכתבתי הוא לשיטת הרמב"ן והרא"ש פירש לשיטתו בע"א (וז"ל כשאינו מ"מ מטמאין כל הכהנים למאן דמתני עכ"ה) וב"י הביאו ודרך אותו מדברי הרמב"ן הם עיקר דברי רבינו נוכל לפרש

פרישה

(כד) ואינו מטמא לאבר מן החי כו' פירש אע"פ שהכהן מוזהר על טומאת אבר מן החי כדלעיל בסימן שס"ט ח"מ לענין טומאת קרובים לא נחשב כמת שלם

סי' שעד (א) ואם מצא שדרה וגלגלת כו' עיין מ"ש לעיל בסי' שס"ד . (ב) אלא א"כ יהיו שלימים כדפרישית בסי' שע"ג : (ג) ואיזהו מת מצוה כו' ועיל סי' שס"ד מדיני קבורת מת מצוה . (לא ישמע אותו כו' ואפי' היה מוצא אנשים לקבור בשכר א"צ לשכור אלא הוא בעצמו יטמא אם ירצה ב"י בכתובות דף תל"ד עכ"ה) . (ד) למאן דקרי ותני עד שיהא לו שיתא אלפי גברא והיינו טעמא שכולם צריכין לשופרי (פי' מכריזין עליו שיבואו לכבודו עכ"ה) לכהוב עליו ולספוד עליו שזהו כבודו ואף שיש אחרים ויכולו לעשות לו כל צרכי קבורה ולשאת אותו ולחלוף ולחילוף חילוף (ולעיל בסי' שס"א אמרינן דדוקא לענין לויה אמר

שיעור

חדושי הגהות

שעד א פרק הנושא (קג ·) ושם הגירסא בטלה קדושה וע"ש בתוספות :

כוונת

כל הקרובים שהכהן מטמא להן שהם אביו ואמו בנו ובתו ואחיו ואחותו מאביו הבתולה ואשתו מתאבלים עליהם ועוד הוסיפו עליהם אחיו מאמו ואחותו מאמו (ה) בין בתולה בין נשואה (ו) ואחותו נשואה מאביו שמתאבלים עליהם אף על פי שאין כהן מטמא להן (ז) וכשם שהוא מתאבל על אשתו כך היא מתאבלת עליו ודוקא אשתו כשרה ונשואה אבל פסולה או ארוסה לא אבל בנו ובתו ואחותו אפילו הם פסולין מתאבל עליהם חוץ מבני ובתו או אחיו ואחותו משפחה נכרית שאין מתאבל עליהן (ח) [ג] גר שנתגייר הוא ובניו או עבד שנשתחרר הוא ואמו אין מתאבלין זה על זה וכל מי שמתאבל עליו מתאבל עמו אם מת לו מת ומיהו דוקא בעודו בפניו אבל אם אינו בפניו א"צ לנהוג אבלות (ט) חוץ מאשתו שאע"פ שמתאבל עליה אינו מתאבל עמה אלא כשמת אביה או אמה משום כבוד חמיו וחמותו אבל אם מת אחיה או אחותה או בנה ובתה מאיש אחר אינו מתאבל עמה ומ"מ אינו יכול לכופה להתקשט אבל יכולה למזוג לו הכוס ולהציע לו המטה ולרחוץ לו פניו ידיו ורגליו וי"א שהוא נ"כ אינה מתאבלת עמו אלא כשמת חמיה או חמותה אבל שאר קרוביו שמתו אינה מתאבלת עמו וכן כתב הרמב"ם אבל הרמב"ן כתב שהיא מתאבלת (י) על כל הקרובים שמתאבל עליהן וכן יראה דעת א"א הרא"ש ז"ל כתב הרמב"ם שאין מתאבלין עם הקרובים שמתאבלין עליהם אלא כשמתאבלין על קורבה דשאר כגון בנו ואחיו שמתאבל על בן או בת שלהם אבל על קורבה דקידושין שלהן כגון שמת אשת בנו

או

מתלה מת מצוה למת בין קרוביו לשלש הכהנים מטמאין לו עד שיהא שם השיעור המפורש בס"ב דכתובות וא"כ לכל מאן דמתני מיטמו לו כל הכהנים שבעיר ויש לתמוה שלא ראינו שנוהגים כן ועוד דא"כ מאי רבותא דרבי דביום שמת בטלה כהונה הא כל מאן דמתני נמי דידיה הכי הוא ועוד דמאי האי איבעיא להו תלמיד מהו שיטמא לרבו הא כיון דרב הוא הו"ל מתני וחייב ליטמא אפילו יש כמה שמתעסקין בו דהא למאן דמתני לית ליה שעורא ודוחק לומר דמיירי ברב שלמדו מקרא ולא מסתבר דלא מתני הוא או דמיירי כשלא לימד אלא לזה דלא מיקרי מתני אלא בשהעמיד תלמידים הרבה ולהרמב"ן ניחא שפירש דהא דקאמר והנשיא כבודו לכך מיפשט פשיטא ליה הכי ומיירי בשהוא מת מצוה ומאי הכא דכיון דקבורתו מוטלת על המוציאים אותו אין הכהן מטיל מצוה שעליו על אחרים כל זמן שהוא צריך לה כלל והא דבעי בתר הכי מהו שיטמא לכבוד הנשיא מיירי בשאינו מת מצוה כגון שמת בעיר ויש לו קרובים וקוברים דהשתא לפ"ז הא דקאמר אבל אם היה כבודו בכך לא בעיא כלומר דאי הוה מתני לית ליה שעורא אלא הכל מיטמאים לו היינו כשהוא מת מצוה ובענין דאפשיטא לן בנשיא שכבודו לכך אפי' מת בעיר ויש לו קרובים וקוברים הכי איבעיא לן ברבו דהיינו דמתני שמת בעיר ויש לו קרובים וקוברים אם מיטמא לו כדרך שהוא מיטמא לנשיא ולא איפשיט' ולחומרא דיני מת מצוה כתב רבינו בסי' שס"ד כתבו התוספות בסוף פרק הנושא [קג :] שה"ר חיים כהן היה אומר אלמלא הייתי כשנפטר ר"ת הייתי מטמא לו דהאי בטלה קדושה דקאמר הכא היינו קדושת כהונה ונבדלא אמרינן בירושלמי פרק מי שמתו דכשמת רבי אמרו אין כהונה היום ואין נראה דרבי דכתובות דהתם מיירי בטומאת בית הפרס דרבנן אבל טומאה דאורייתא לא עכ"ל ויש לתמוה על ה"ר חיים כהן שהרי ר"ת לא היה נשיא ואם התירו לטמאות לר' שהיה נשיא למה יתירו להטמאות לר"ת שלא היה נשיא ושמא היה סובר ה"ר חיים דגדול הדור דינו כנשיא ואע"פ שהג"מ מספקא להו אי גדול הדור דינו כנשיא ה"ר חיים פשיטא ליה : כתב הרמב"ן תניא באבל רבתי פ"ד כהן שנטמא לקרוביו אל יטמא לאחרים אפילו בו ביום כד"א בזמן שיש שם כדי מטה וקובריה אבל אין שם כדי מטה וקובריה ה"ז יטמא נטמא כדי מטה וקובריה ה"ז פורש למקום טהרה : כתב בתשובות הרשב"א ח"ג סימן שצ"ח על חלל שנמצא ולא נודע אם הוא ישראל שאלת בפרק היו בודקים [מ :] בשאלת מכירים אתם אותם ר"ל שמא מעובדי עכו"ם הוא אם נאמר כן אף במקום שרובי ישראל והאיך רגלי עממין מצויים שם ולא הוזקקתי לה אלא מתה שראיתי בירושלמי נהרג מטבריא לצפורי חזקה היה ישראל הא מספקא לי דאפשר דאיתא להא דירושלמי משום דבאיסורין הולכין אחר הרוב ושמא אף בדיני נפשות כן ועוד מדאמרינן בשלהי פ"ק דכתובות [דף טו :] גבי כל קבוע כמחצה על מחצה דמי מדאורייתא מנ"ל וכו' אלמא משום קבוע דהוי כמחצה פטרינן ליה הא ניידי זבי הא חייב ונמצא בין טבריא לצפורי אינו קבוע דאנשי טבריא וצפורי אינם קבועים שם בדרך אלא ניידי וכל דפריש מרובא פריש ובענין שאמרו בפרק עשרה יוחסין [דף עג :] גבי שתוקי אלא שאני מסתפק לפי שלא הוזכר כן בגמרין ועוד דבדיני נפשות כתיב והצילו העדה וגו' ומ"מ הסוגיא דפ"ק דכתובות מכרעת לי כ"ש שרבי יוחנן דירושלמי מכריע עכ"ל : כל הקרובים שהכהן יטמא להם שהם אביו ואמו ועוד הוסיפו עליהם אחיו מאמו וכו' ברייתא פרק אלו מגלחין [כ :] וכתב המרדכי שרבינו יואל כשנפטר אחותו הנשואה מאמו הלך בו ביום לרחוץ כי היה רוצה לפרש הא דתניא בברייתא בגמרא גבי הוסיפו עליהם הנשואה בין מאביו בין מאמו שהיא אחותו מב' צדדין מן האב ומן האם וכל הפוסקים חולקין עליו וסוברים דמן האב או מן האם קאמר וכן העלו הגה"ה והמרדכי וכתב וכן משמע בירושלמי : ומ"ש וכשם שהוא מתאבל על אשתו כך היא מתאבלת עליו כ"כ הרמב"ן והרא"ש ז"ל וטעמא דכיון דתלו אבילות בטומאה כשם שהאשה מטמאה על בעלה כך היא מתאבלת עליו : ומ"ש ודוקא אשתו כשרה ונשואה וכו' אבל בנו ובתו וכו' אפילו הם פסולים מתאבל חוץ מבנו ובתו וכו' משפחה ונכרית שאין מתאבל עליהם כ"כ הרמב"ן והרא"ש ז"ל וטעמא מפני שכך הדין לענין טומאה כמו שנתבאר בסימן שע"ג ובאשתו ארוסה תניא בברייתא פרק ד' אחין [כט :] שאינו אונן עליה ואינה אוננת עליו והמרדכי במ"ק בשם מסכת שמחות אשתו גרושה ואע"פ שיש לו בנים לא מתאבל ולא מטמא אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט מתאבל ולא מטמא ויש לתמוה על הרמב"ן והרא"ש למה דחו ברייתא זו דמסכת שמחות ואיפשר דמשום דלא מייתי לה משמע להו דלאו דסמכא היא : **גר** שנתגייר הוא ובנו או עבד שנשתחרר הוא ואמו אין מתאבלין זה על זה כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב : והמרדכי כתב במ"ק על גר שנתגייר הוא ואמו ומתה אמו וכו' והורה ר"י להתאבל עליה אע"ג דאמרינן בפרק קמא דקידושין [יז :] גר את הגר אינו לא מד"ת ולא מד"ס ה"מ קורבת האב אבל קורבת האם יש לו חיים ואע"פ דאמרינן בפ"ב דיבמות לא גזרו שניות בגרים אף מן האם משום דשניות מדרבנן אבל אבילות יום אחד שהוא מדאורייתא חייב דילמא אתי לאיחלופי בישראל כדאמרינן פרק נושאין [דף לו :] לענין מנסב נשי דהדדי וכיון דיום ראשון מתאבל דהוי דאורייתא ה"ה לכל האבילות דלא מנכר יום א' בלא שאר (אבילות) ע"כ (ב) בסימן שמ"ה נתבאר אותם שאין מתאבלין עליהם מחמת מעשיהם הרעים : וכל מי שמתאבל עליו מתאבלין עמו אם מת לו מת וכו' עד ולרחוץ לו פניו ידיו ורגליו בפרק אלו מגלחין [כ :] (ג) : ב"ה וכתב הרשב"א בתשוב' סימן קל"ח ששמעון המתאבל עם ראובן אחיו אין בני שמעון חייבים להתאבל עם אביהם שהרי אביהם אינו מתאבל מחמת אבלו אלא מחמת אבלו של אחיו והכי דייק לשון רבינו :

ויש אומרים שהיא נ"כ אינה מתאבלת עמו אלא כשמת חמיה או חמותה וכו וכן כתב הרמב"ם בפ"ב וכתב הרמב"ן משום דברישא דברייתא קתני חמיו וחמותו וסיפא קתני וכן היא שמת חמיה וחמותה וכיון דאוקימו רישא דדוקא קתני חמיו וחמותו לאפוקי שאר קרובים דידה סיפא נמי דוקא היא לאפוקי שאר קרובים דידיה שאינה נוהגת עמו אבלות אלא על חמיה וחמותה וכתב עוד ואיכא מ"ד כיון דברייתא תניא לא אמרו לכבוד אשתו אלא חמיו וחמותו ולא קתני ולא אמרו לכבוד בעלה אלא חמיה וחמותה ש"מ לכבוד בעלה נוהגת עמו אבילות וברייתא דקתני חמיה או חמותה איידי דקתני רישא חמיו קתני סיפא חמיה הילכך לגבי אשה בקרובי בעלה דלא משתמיט תנא למתני אינה מתאבלת עמו על חמיה וחמותה ש"מ על כל הקרובים שלו היא מתאבלת דלא גרע כבוד בעלה מכל הקרובים שמתאבלים על שניה שלהם וכתב דהכי איתא בירושלמי : ומ"ש וכן יראה דעת א"א הרא"ש ז"ל הכי משמע ממ"ש הרא"ש שם בפרק ואלו מגלחין וז"ל ולא אמרו לכבוד אשתו אלא חמיו וחמותו אבל אחי אשתו ואחותה לא דתניא וכו' מדלא קאמר נ"כ להיפך מוכח דדוקא בבעל ס"ל הכי דבשלמא בסוף דבריו איכא למימר דלישנא דברייתא נקט אבל במה שכפל בתחלה לפרש דבריו ביותר הו"ל להזכיר נ"כ דה"ה באיתתא שא"צ להתאבל אלא לחמיה וחמותה אלא ע"כ דהיא חייבת להתאבל בכל קרוביו שהוא מתאבל עליהן והוכחה זו הוכיח גם כן הר"ן מדברי הרי"ף שדרך גם כן בעקבות לשון הרא"ש ע"ש : הקרובים שמתאבלים עליהם אלא כשמתאבלים על קורבה דשאר כגון בנו ואחיו וכו' אבל על קורבה דקידושין שלהן כגון

כבודו כדי להתעסק בו שפיר איכא למימר בטלה קדושת הכהנים :

כל הקרובים וכו' בפרק ואלו מגלחין [סוף דף כ] : ומ"ש ואחותו מאביו הבתולה כלומר בתולה גרידא שעדיין לא נתארסה · ומ"ש ועוד הוסיפו עליהם וכו' ואחותו נשואה מאביו כלומר אפי' נשואה ומכ"ש ארוסה וע"ל בסימן שע"ג :

גר שנתגייר וכו' כ"כ הרב רבינו משה בר מיימוני ריש פ"ב ומשמע דוקא גר ובניו אבל גיורת ובניה מתאבלין זה על זה דכיון דאית ליה חיים אתא לאחלופי בישראל אבל גר ובניו לא אתי לאחלופי דהכל יודעין דאין אבות לעכו"ם וכ"כ במרדכי דמ"ק קטן ע"ש ר"י שעשה כך מעשה אבל עבד אפילו נשתחרר עם אמו אין מתאבלין זה על זה כיון שאין לו חיים לא חיישינן לאחלופי ובגר ואמו היינו דוקא לגבי איסור מחמרינן מטעמא דאחלופי אבל לענין ירושה אמו אינו יורש וכ"כ המרדכי לשם ע"ש מהר"ם ופשוט הוא · ואיכא לתמוה דבש"ע כשכתב כלשון הרמב"ם גר שנתגייר הוא ובניו או עבד שנשתחרר הוא ואמו אין מתאבלין זה על זה כתב בהג"ה וה"ה גר שנתגייר עם אמו אין מתאבל עליה עכ"ל דפסק דלא כר"י ודלא כדמשמע מדברי הרמב"ם וצ"ע

כתב רמב"ם שאין מתאבלים עם ... שמת בנו וכולי טעות סופר

יש

דרכי משה

(ב) ונראה שמדברי הרא"ש דהביא הטור לקמן סי' שצ"ח שצ"ט דאבילות יום אחד דרבנן גר אינו מתאבל על אמו וע"ל כיצד נוהגין : (ג) וכתב בתשובת הרשב"א סימן קי"ח אין בני ראובן מתאבלין עם ראובן אביהם המתאבל עם שמעון שמת לו מת דא"כ אין לדבר סוף וכל בני משפחה יתאבלו על מת עכ"ל ובהגמ"י פ"ב דאין חילוק בין זקינו לשאר קרוביו :

ובתשובת

פרישה

שיעור זה אבל לענין לעסוק בצורכי קבורתו כיון שיש מי שעוסק בצורכי קבורתו אין לו להתבטל מת"ת) מ"מ מאחר שהוא מוכאו ומליו מוטלת המצוה אינו בדין שיטיל המצוה על אחרים ומותר לטמא (ומש"ג דכתב לעיל בסימן שס"ה דשיעור למאן דתני וקרי שמים רבוא כבר כתבתי שיש שם פלוגתא בגמרא דאיכא מ"ד דס"ל ס' רבוא ואיכא מ"ד ו' אלפים ולכן לעיל לענין ביטול תורה אזלינן לחומרא שצריך לבטל עד שיהא ס' רבוא והכא אזלינן לחומרא שלא לטמא אם יש לו ו' אלפים) ובנשיא אף שאינו מ"מ אלא מת בעיר תוך קהל ישראל מ"מ מצוה רמיא אכל ישראל לטמא לו שהוא כבודו וכדאיתא בכתובות כשמת רבי אמרו אין כיום דין כהונה דהאי נשיא הוה שכתב רבינו וכן לנשיא מטמא לעולם ר"ל אע"פ שאינו מ"מ ויש כמה אלפים יחזה קמי נמי מ"מ ולרבו לא יטמא אם יש לו שיעור דהיינו נמי כשאינו מ"מ אלא מת בתוך העיר והרא"ה דתלמיד אבל רבו יש לידין כל ישראל שם כהנית הק"ל שלא אם יש לו שיעור דהיינו מי שעוסק בצורכי קבורתו אינו יכול לטמא לו ולעסוק עמו בקבורתו ועל"ד : (מתאבל עליהן דין ו' ול' כמ"ש לקמן עכ"ה) : (ה) בין בתולה בין נשואה וכ"ש ארוסה : (ו) ואחותו נשואה מאביו דאילו אחותו בתולה מאביו הכהן נמי מטמא לה : (ז) וכשם שהוא מתאבל על אשתו כך היא מתאבלת עליו פי' אפי' לדעת הרמב"ם שסובר שהבעל אינו מצוה לטמא : (ח) גר שנתגייר הוא ובנו מדברי מ"ו משמע דדוקא נקט רבינו הוא ובניו אבל הוא ואמו צריך להתאבל עליו אבל הרמב"ם פסק דאפי' על אמו א"צ להתאבל ועיין בדרישה : (ט) חוץ מאשתו שאע"פ שמתאבל עליה אינו מתאבל כו' הואיל שהיא עצמה אינה קורבה דשאר : (י) על כל הקרובים שמתאבל עליהם ונתן טעם ולא גרעה מכבוד בעלה מכל הקרובים שמתאבלים על שניות שלהם וכתב

דכפי

דרישה

לפרש ע"ד פירוש הרמב"ן והרא"ש ועיין בב"י : [ג] גר שנתגייר הוא ואמו כו' כתב ר"י דגר שנתגייר הוא ואמו צריכין להתאבל אהדדי דחייש לענין איסור מחמרינן דלמא אתא לאחלופי בישראל אבל לענין ירושת אמו אינו יורש הג"ה מיימוני ודוקא על אמו אבל לא אביו מ"ק מ"ו וכן בי' הביאו ובזה מיושב מה שיש רבינו בלשון דבגר כתב שנתגייר הוא ובניו ובעבד כתב שנשתחרר הוא ואמו דבגר דוקא נקט הוא ובנו דאילו הוא ואמו צריך להתאבל ובעבד לרבותא נקט אמו (דעבד אין לו חיים כלל עכ"ה) וקי"ל והמ"ח כתב דאפי' על אמו א"צ להתאבל וצ"ע שוב ראיתי בד"מ שכתב וז"ל במרדכי דהלכות שמחות דף של"ז מעשה בא לפני ר"י על גר שנתגייר עם אמו, ומתה אמו והורה להתאבל עליה ואע"ג דאמרינן בפ"ק דקידושין קורבת הגר אינו לא מד"ת ולא מד"ס ה"מ קורבת האב אבל קורבת האם יש לו ואע"ג דלא גזרו שניות לפירות בגרים אף מן האם היינו משום דשניות דרבנן אבל אבילות יום ראשון שהוא דאורייתא חייב ולא אתא לאחלופי בישראל כיון דיום ראשון מתאבל ה"ה לכל האבילות דלא מניכר יום ראשון בלא שאר אבילות עכ"ל המרדכי וכתב שמדברי הרמב"ם שמביא הטור לקמן סימן שצ"ח דאבילות יום ראשון דרבנן גר אינו מתאבל אפי' על אמו וצ"ל כיון עכ"ל ונראה מי שכ"ב מה שפסק דאין מתאבל אפי' על אמו ולפי מה שנקט רבינו הוא ובנוי צ"ל שנקט כן שהוא מילתא פסיקתא שאין מתאבל על אביו אליבא וכ"ש אפי' לאמן ד"ס"ל דאבילות יום ראשון דאורייתא וק' דהמרדכי כתב דר"י סבר דאבילות דיום ראשון הוא דאורייתא ולקמן בסימן שצ"ח כתב רבינו דר"י סבר דכולה דרבנן ודוחק לומר מ"ש המרדכי שהוא דאורייתא ר"ל היינו אסמכתא וכמ"ש רבינו לקמן בסימן הנ"ל בשמו והלשון שכתב כיון דיום ראשון מתאבל כו' לא משמע הכי דלקמן כתב רבינו בשמו

דאבילות

ול"ע · וכתב הרא"ש והאידנא נהגו להקל וכו' ועכשיו נוהגים שקרובי המת הפסולין לעדות מראין קצת אבלות כל שבוע הראשון עד אחר שבת הראשון שאין רוחצין ואין משנין קצת בגדיהם והיינו כשהיה אצל המיתה או בשמועה קרובה וכ"כ מהרא"י בת"ה סימן רנ"א שכן נהגו גדולי אוסטרייך ולא כהרשב"א בתשובה סי' קל"ח ונראה דלפי מנהגינו כמהרא"י דאיסור רחיצה ושינוי בגדים כדין שלשים של אבל אף על פי דבשלשים גופיה איכא אלא מנהג כ"ש דאסור לילך לסעודה אפילו לסעודת מצוה כגון ברית מילה דבשלשים של אבל אסור מדינא לדעת מקצת רבוואתא וכך אנו נוהגין לאיסור כדלקמן סימן שצ"א ואע"ג דבת"ה כתב דאינו דומה לגמרי לדין שלשים של אבל אינו אלא לענין זה דלא משנים כל בגדיהם אלא קצתם אבל לענין סעודה אפי' דמצוה פשיטא דאסור כל השבוע עד מוצאי שבת במכל שכן כדפרישית . וכתב בהגהת אשיר"י דאבל שאינו יודע באבילותו אסור להזמינו לסעודה דלא ניח מתירין : תינוק כל שלשים יום וכו' כרשב"ג בברייתא בפר"א דמילה דבלא שהה ל' יום ספיקא הוי ולגבי אבלות דרבנן הוי ספיקו לקולא . ומ"ש מיום ל' ואילך מתאבלין עליו אפילו נולד לח' חדשים טעם דין זה מבואר לפי דאמרינן האי בר ז' הוא ואשתהויי אשתהי ומיהו דוקא כדגמרו שערו וציפרניו הא לאו הכי ספק נפל הוא ועיין לעיל בסוף סי' רס"ו גבי מילה מיהו הרמב"ם פ"א דאבל פסק בסתם בן ח' שמת אפי' לאחר ל' אין מתאבלין עליו ומשמע אפילו גמרו שערו וצפרניו וכך פסק בש"ע אבל מדברי ה' המגיד בפ"א מה' מילה מבואר דמפרש להרמב"ם שאין מתאבלין אלא על מי ששהה ל' יום או שכלו לו חדשיו לפי שהקלו באבלות אלמא דבשהה ל' יום מתאבלין אפילו ודאי דלא כלו חדשיו והיינו בדגמרו שערו וצפרניו וא"כ מ"ש הרמב"ם בפרק א' דאבל בן ח' שמת אפי' לאחר שלשים אין מתאבלין היינו דוקא בדלא גמרו שערו וצפרניו וצ"ע ולענין הלכה אע"פ שרוב רב תיני ס"ל דמשלשים יום ואילך מתאבלין עליו כשגמרו שערו וצפרניו אף ע"פ שנודע שלא כלו לו חדשיו דאמרינן האי בר ז' הוא ונשתהה מכל מקום כיון דפס' דברי הרמב"ם משמען דאין מתאבלין אין להחמיר מיהו דוקא כשבעל ופירש ולא בא עליה עוד וילדה לח' אבל היכא שבעל וחזר ובעל דאינו ודאי בן ח' דשמא לא נתעברה בליל טבילה אלא לאחר חדש שלם וכן שבעה הוא השתא ודאי כיון דמת לאחר ל' וגמרו שערו וצפרניו חייב להתאבל לדברי הכל ואף הרמב"ם מודה בזה וז"ש בהגהת אשיר"י סוף מ"ק בשם א"ז דהיכא דלא קים ליה בגויה אי כלו ליה חדשיו ולא גמרו שערו וצפרניי אין מתאבלין עליו עכ"ל דאי גמרו שערו וצפרניו ודאי מתאבלין כיון דספק הוא אם כלו לו חדשיו תלינן דכלו לו חדשיו כיון דלא מת עד לאחר שלשים וגם גמרו שערו וצפרניו דאף הרמב"ם לא אמר דאין מתאבלין אלא בודאי בן ח' והב"י כתב על הגהת אשיר"י זו ואיני יודע למה התנה שלא גמרו וכו' ושגגה יצאה מתחת קולמסו דהדבר פשוט כדפרישית · כתב בהגהת אשיר"י תאומים שמת אחד מהן תוך שלשים יום והשני חי עדיין אחר שלשים אין מתאבלין עליו כלל אפי' אם מת בסוף ל' עכ"ל ותמיהו ב"י והכי פירושו דלא תימא כיון דתאומים הם ואחד חי אחר ל' ובר קיימא הוא א"כ בודאי גם אותו שמת הוי בר קיימא וכמאן דאמר דתאומים טפה אחת היתה ונחלקה לשנים וכיון שזה החי אחר ל' אינו נפל גם אותו שמת תוך ל' אינו נפל וחייב להתאבל עליו דליתא אלא מחזקינן את זה שמת תוך ל' כנפל ואין מתאבלין עליו ולא תיבעיא במת תוך ל' אלא אפילו אם מת בסוף ל' כלומר ביום ל' דיכול להיות שאע"פ שזה אינו נפל מ"מ האחר היה נפל אבל בש"ע נדפס טעות שכתב וז"ל
יש

או אשת אחיו או בעל בתו או בעל אחותו אינו מתאבל עליהם וכן כתב הרמב"ן ואין נראה כן דעת אדוני אבי הרא"ש זכרונו לברכה שלא חילק בזה וי"א שלא אמרו להתאבל עם מי שמתאבל עליו אלא כשהמת קרוב לו אבל אחיו מאביו שמתאבל על אחיו מאמו שאינו קרוב לו כלל אינו נוהג שום אבילות כתב הרמב"ן שהאבלות שנוהג עם מי שמתאבל עליו הוא אבילות גמורה בחליצת מנעל וסנדל ועטיפת הראש ומתעסקין בו בהבראה וכל שאר דיני אבילות וכן נוהג דין שלשים בגיהוץ (ד) ותספורת ולא כמו שנוהגין עכשיו כשנכנס לבית חולץ וכשיוצא לשוק נועל (יא) והאבל מכיר אותו שיוצא לשוק כשאר כל אדם אלא נוהג אבלות גמורה וכן אינו מסתפר בבית אחר ואינו מגהץ ואע"פ שאמרו שאינו נוהג אבילות אלא עמו בבית כיון שהוא נראה עמו בבית נוהג אבילות גמורה ולא התירו אלא בגון דברים שבצנעה שבתוך ביתו שאינו נוהג אלא לעצמו וכן בעיר אחרת אינו נוהג כלל (יב) אבל בפני האבל נוהג כמוהו בכל דבר וכתב א"א הרא"ש ז"ל והאידנא נהגו להקל באבילות של המתאבלים עמהם וסומכין על זו שאינו אלא בשביל כבוד האבל ואם רצה האבל למחול על כבודו אין צריך להתאבל עמו [ד] והאידנא כל האבלים נוהגים למחול על כבודם לכן נהגו להקל (יג) וכ"כ הרמב"ן (יד) תינוק כל שלשים יום ויום ל' בכלל (טו) אין מתאבלין עליו אפילו גמרו שערותיו וצפורניו ואין צריך לומר שאין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו תנחומי אבלים וברכת אבלים מיום שלשים ואילך מתאבלים עליו (טז) אפילו נולד לשמונה חדשים (יז) ואי קים לן ביה שכלו חדשיו כגון שבעל ופירש ונולד לט' חדשים בין שלמים בין מקוטעים מתאבלין

יש כהן וצריך להגיה כגון שמתה אשת בנו · ודברי הרמב"ם ז"ל הם בפרק ב' וכ"כ הגהות בשם רש"י : וי"א שלא אמרו להתאבל עם מי שמתאבל עליו אלא כשהמת קרוב לו אבל אחיו מאביו שמתאבל על אחיו מאמו וכו' כ"כ הרמב"ן בתורת האדם בשם מקצת חכמי הצרפתים ז"ל : כתב הרמב"ן שהאבילות שנוהג עם מי שמתאבל הוא אבילות גמורה בחליצת מנעל וסנדל וכו' כת"ה למד כן מדגרסי' [כת"ק כא :] בר אחוה דמר עוקבא שכיב סבר למיתב עליו שבעה ושלשים על רב הונא לגביה א"ל גודניאתא בעית למיכל לא אמרו לכבוד אשתו אלא חמיו וחמותו בלבד : ב"ה וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן קל"ט וסיים בה ומ"מ לענין קריעה קרוב שבא תוך שבעה אינו צריך לקרוע מאחר שלא היה עמו בשעת קריעה ונתן טעם לשבח בדבר : וכתב א"א הרא"ש ז"ל והאידנא נהגו להקל באבילות של המתאבלים עמהם וסומכים על זה שאינו אלא בשביל כבוד האבל וכו' בפרק אלו מגלחין וכ"כ הרמב"ן בת"ה והה"ת ס"א וכתב בהגהות דאדרבה מה שאנו מתאבל עמהם אינו אלא מהמחמירין ואינו כמכבד את האבלים אלא כלועג להם (וכיון דנהוג נהוג עד כאן לשונו) (ה) : תינוק כל ל' יום ויום ל' בכלל אין מתאבלים עליו אפילו גמרו שערו וצפורניו כן פסקו הפוסקים דאין מתאבלים עליו תוך ל' יום מדתניא בפרק רבי אליעזר דמילה [קלה :] ר' שמעון בן גמליאל אומר כל ששהא ל' יום באדם אינו נפל הא לא שהא ספיקא הוי ואיפסיקא התם בגמרא הלכה כוותיה הילכך לגבי אבילות דרבנן הוא הוי ספיקא לקולא ומ"ש דיום ל' בכלל הכי פסיק רב אשי בפרק יש בכור [מט :] :

ומ"ש אפי' גמרו שערו וצפרניו כ"כ הרמב"ן בת"ה וכן נראה שהוא דעת הפוסקים שסתמו ולא חלקו : ומ"ש ואצ"ל שאין עומדים עליו בשורה · ואין אומרים תנחומי אבלים וברכת אבלים פשוט הוא מכ"ש מהיכא דקים ליה שכלו חדשיו שיתבאר בסמוך כתבו התוס' בר"פ החולץ [לו :] דהא דתניא במסכת שמחות הספקות אוננים ומתאבלים עליהם נראה דבספק בן ט' לראשון או ז' לאחרון איירי דבגאי הדבר שלא יתאבלו לא זה ולא זה מאחר שודאי קרוב לאחיו וכתבו הגה"ת פ"ג וסמ"ג והמרדכי במ"ק ובהדיא תניא באבל רבתי פ"ד ספק שהוא אחיו ספק שאינו אחיו ספק שהוא בנו וספק שאינו בנו מתאבל ואונן ואינו מיטמא והג"א כתבו בסוף מ"ק בשם א"ז ספק בן ט' לראשון בן ז' לאחרון אחרון מתאבל עליו ולא ראשון ע"כ ולא ידעתי מנין לו וכתב ע"ש הגה"מ והמרדכי שנראה מדברי ר"י בפרק החולץ דתינוק שנפל מן הגג או אכלו ארי ביום ל' חייב להתאבל עליו עד כאן ואין לסמוך על זה שהתוס' לא כתבו כן אלא בדרך שמא ואפילו הוו כותבין אותו בדרך ודאי לא הוה חיישינא לה במקום שכל הפוסקים חולקים עליהם באבילות דרבנן : ומ"ש רבינו מיום ל' ואילך מתאבלים עליו אפילו נולד לח' חדשים כן כתב שם הרמב"ן מהא דרשב"ג וכתב והאי דאתיליד בח' אמרינן האי בר ז' הוא ואשתהויי אשתהי . והכי איתא בפרק הערל [פ :] וכ"כ הגהות בשם הר"ת אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"א דבן ח' שמת אפי' אחר שלשים יום אין מתאבלין עליו וה"ה בפ"ב מהלכות מילה ושם ביאר טעמו ומ"ש ואי קים לן ביה שכלו לו חדשיו וכו' בפרק רבי אליעזר דמילה [קלו ·] ופ' יוצא דופן [מד ·] אמרינן דאי קים לן ביה שכלו לו חדשיו מתאבלין עליו אפילו מת ביום שנולד וכתבו הגה"ת בשם רש"י דלא קים לן בדבר זה כלל אלא היכא שלא שמשה עם בעלה כל ימי עיבורה : כתב בהגהות אשירי סוף מ"ק בשם א"ז היכא דלא קים ליה בגויה אי כלו לו חדשיו ולא גמרו שערו וצפורניו אין מתאבלין עליו עד כאן לשונו ואיני יודע למה התנה שלא גמרו שערו וצפורניו דכיון דלא קים ליה שכלו חדשיו אפילו גמרו נמי : **כתב** הכלבו המנהג שפשט שלא להתאבל על בן ראשון שמת ואפילו לא יהיה בכור מנהג טעו הוא כי לא נמצא המנהג רק בבכורות שהם כמו שאינן מן האבות לפי שהם קדושים לשי"ת עכ"ל ומ"ש שלא להתאבל על הבכורות דבר תימה הוא ואין לו על מה שיסמוך ואחר כך מצאתי בהריב"ש קרא תגר על המנהג ההוא וכתב המנהג הזה אין לו שחר ואין לדבר זה שורש ועיקר אמרו מי שאמרו עד כאן ואנו לא ראינו ולא שמענו מי שנהג כן (ו) : ומ"ש רבינו דאפילו נולד למקוטעים מתאבלין עליו כ"כ הרמב"ן בת"ה והרמב"ם כתב בפ"א כלשון הזה ואם ידע
בודאי

דרכי משה

(ד) ובתשובת הרשב"א סימן קל"ט ראובן שבא לתוך ז' לאבילות שמעון אחיו א"צ לקרוע אע"פ שצריך לנהוג עמו אבילות הואיל ולא היה בשעת קריעה לפניו א"צ לקרוע עכ"ל · (ה) כתב מהרא"י בת"ה סימן רצ"א מנהג הוא שגם קרובי המת אותן שאין חייבים יהתאבל עליו מכ"ש מ"מ מראין קצת סימני אבירות ומנהג זה חלוק במדינות וגם בעלי הוראה היו מחלקין בו ומעט ממנו נמצא על ספר בשמחות מהר"ם כתב דנהגו דגם שאר קרובים משנים מקומם מפני כבוד המת עכ"ל · וכ"ה במרדכי ע"ג דף שצ"ח הלכות שמחות והנה גדולי אוסטרייך שהורו שכל אותן שהיו פסולין עדות למת צריכין לשנות מקומן וגם לא יחליפו בגדיהם ואף לא לחוף ראשם ולרחוץ פניהם רק בפושרים גמורים סיום הקבורה עד מוצ"ש ראשונה הן סמוך הן כ פלג והיו נוהגין בה כמו בל' של אבר אבל לא דגמרי וכר דין זה נוהג בשמועה קרובה תוך ל' אבל לא בשמועה רחוקה שהוא אחר ל' והיו גדולים אחרים שהורו בכל דינים אלו אפי' לאותן שהן שלישי בשלישי עם המת ועוד יותר מעט וג' דברי הראשונים ויש מדינות שנהגו אבירות זו בענין אחר ולא ידעתי טעם לדבריהם עכ"ל . כתב הרא"ש כלל כ"ז סימן ט' שאלתם אם יש רשות ללבוש שחורים על חמיו ועל אוהבו כל י"ב חדש והשיב על חמיו פשיטא דיכול לעשות דהא חייב להתאבל עם אשתו כ"ש ללבוש שחורים ושפיר קעביד אלא על אוהבו נמי יכול לעשות שהרי קבל דוד הבראה ע"ר אבנר עכ"ל: (ו) וראיתי נוהגין שאין האב ואם הולכין אחר בניהם הראשון שמת לבית הקברות וכן
נוהגין

דרישה

דאבילות למיד ואמינות למוד ועוד דד"מ שכתב הואיל שהרא"ש סבר דאבילות יום ראשון דרבנן כו' א"א לומר שיסבור כן דהא אף שסבר דאבילות יום ראשון הוא דרבנן מ"מ אנינות הוא דאורייתא ואם כן למה כתב דלפי דעתו א"ן כבר מתאבל על אמו אלא ע"כ מ"ש המרדכי דאבילות יום ראשון דאורייתא היינו אבילות ממש ונ"ל דר"י שכתב המרדכי היינו סתם ר"י שהוזכר בכל מקום ואפשר שהוא ר"י מלוני"ל וכן מצאתי בהגהות מרדכי דסוף מ"ק שכתב דין זה דר"י ולא הזכיר שם אומרו ולבסוף כתב וז"ל כך כתב הרב מלוניל אדם אחד כתב גט לאשתו אם ימות שיהא גט ומת מעתה בא לפני מהר"ר יצחק בר משה ואמר שאין אשתו מתאבלת עליו שלא יצא לעז על הגט ע"ו . [ד] והאידנא כל האבילים נהגו למחול על כבודם לכן נהגו להקל
וכ"כ

פרישה

דהכי איתא בירושלמי כ"י · (אלא כשהמת קרוב לו ונ"ל דמשום בעל כאשתו חשבינן אשת בנו לקרובים לו וכן בעל בתו חשיב קרוב דאל"כ קשה הא כבר כתב בסמוך דהרא"ש לא חילק בין קורבה דקידושין כגון אשת בנו ובעל בתו לקורבה דשאר עכ"ה) : (יא) והאבל מכיר אותו פירש יודע כ"י אחרים שמגידין לו ומכיר בו איך שלא נהג והתנהג כשאר כל אדם בלא אבילות (יב) אבל בפני האבל ר"ל באותו עיר שיודע לו מה שהוא עושה יהו כאילו בפניו יחים . (יג) וכ"כ הרמב"ן ואע"ג דהרמב"ן כתב לעיל ולא כמו שנהגו עכשיו כו' שיש שם יחידים שמתאבלים וכתב הטור שהיה רוצה להתאבל כמו שהוא לדינא דגמרא אינו אלא באבילות וה"ל כשיוצא לשוק אינו נוהג אבילות אלא צריך להתאבל אבלות גמורה וכאן כתב שהיו נוהגין שאין מתאבלין כלל · ופי"ל שהרמב"ן סבר שהכל תלוי במנהג מי שירצה שלא לנהוג כלל הרשות בידו ומי שירצה לנהוג במקצת ולא בכולי גם כן הרשות בידו ומ"ש ולא כמו שנוהגין האידנא אינו ר"ל שעושין שלא כהוגן אלא ר"ל שלדיני דגמרא הוא אבילות גמורה ולא כמו שנוהגין עכשיו שנוהגין במקצת (יד) תינוק כל שלשים ויום ל' בכלל כו' ואפי' נולד תאומים והאחד נשאר חי (ולא אמרינן מדמית השני הראשון נמי בן קיימא הוי ואין מתאבלים עליו וכ"כ רשב"א עכ"ה) א"ז ועיין בב"י שמביאו (טו) אין מתאבלין עליו אפי' נגמרו שערותיו וצפרניו צריך טעם מ"ש מלענין מילה בשבת דסמכינן אסי' שעריו וצפרניו כמ"ש לעיל בסימן רס"ו יע"ש סימן ש"ל וי"ל דדוקא לענין מילה מקילין דממ"נ אי בר קיימא הוא מצוה קעביד ואי לאו בר קיימא הוא הו"ל כמחתך בבשר בעלמא וכמ"ש רבינו שם משא"כ כאן לענין אבילות כיון דלא ודאי בר קיימא הוא בדגמרו שערו וציפרניו . (טז) אפילו נולד לח' חדשים דאמרינן דבו' הוא ואשתהוי אשתהי (יז) ואי קים לן ביה שכלו חדשיו כולי ונולד לט' חדשים בין שלמים בין מקוטעין
לגמורה

מתאבלין עליו אבל אין עומדים עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים עד אחר שלשים יום (יח) ועל רבו שלמדו חכמה צריך לנהוג כל דין אנינות ומתאבל עליו בחליצת סנדל וכל דין אבילות יום א' ונשיא אע"פ שהכל מטמאים לו אין מתאבלים עליו כלל :

הלכות אבילות

שעה מנין לאבלות ז' דכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג ז' אף אבלות ז' ומשום דאיכא חג שאינו אלא יום אחד סמכו ליום שמועה רחוקה יום אחד (א) וכן ל' יום לגיהוץ ולתספורת אסמכוה אקרא והכל אינו אלא אסמכתא בעלמא שאין אבלות דאורייתא אפי' ביום הראשון אבל הגאונים כתבו שאבלות יום ראשון דאורייתא (ב) ולפנים יתבאר בע"ה ומאימתי חל האבלות משיסתום הגולל ופרש"י כסוי הארון וכ' הרמב"ן ולדבריו כשנותנין אותו בבית בארון וסותמין הכסוי במסמרים ע"ד ליתן הארון (ג) בכוך או בקבר (ד) מונה משעת סתימה אבל אם מוציא המת במטה (ה) או בארון פתוח לבה"כ (ו) וקובר מתו בקרקע אינו מונה אלא משיסתום הקבר בנסר ובעפר שנותנין על המת או על הארון (ז) ור"ת פירש גולל הוא האבן שנותנין על הקבר מלמעלה וכן פירשו הגאונים (ח) כל זמן שהארון מגולה אין מונין לו עד שינתן בכוך או בקבר (ט) ויסתום פיהם באבנים או בנסרים לפי מה שדרכן בקבורה (י) וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל אחר שנגמר ונסתם

סתימת

בודאי שנולד לט' חדשים גמורים אפי' מת כיום שנולד מתאבלין עליו ומדכתב גמורים משמע דבנולד לט' שלימים קאמר ולא בנולד למקוטעין ולענין הלכה נקטינן כדברי המיקל באבל (ז) : **ומה** שכתב אבל אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים עד אחר שלשים יום בפרק אלו מגלחין [כד :] תניא תינוק כל ל' יום יוצא בחיק וכו' ואין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלי' וכתב עליה הרמב"ן בת"ה דמדקתני שורה ותנחומי אבלים דכבוד חיים נינהו ש"מ אבלות ודאי נוהג הוא דכל דלא נהיג אבלות שורה ותנחומי אבלים מנין כשמר ומיירי בדקים ליה שכלו לו חדשיו שמתאבלין עליו ואפ"ה אין עומדין עליו בשורה וכו' עד שיהא בן ל' יום וכתב הרמב"ם בפ"ח בן ט' חדשים שנולד מת ומי שיצא מהותך או מרוסק אע"פ שכלו לו חדשיו הרי זה נפל דאין מתאבלין עליהן ולא מתעסקין עמהם כתב בהגה"ת בסוף מ"ק בשם א"ז תאומים שמת א' מהם תוך ל' יום והב' חי עדיין ל' יום אין מתאבלין עליו כלל אפילו אם מת בסוף ל' (ח) :

ועל רבו שלמדו חכמה צריך לנהוג כל דיני אנינות כ"כ הרמב"ן בתורת הבית בשער האבל שהלכה מסוגית ירושלמי שבפרק מי שמתו שמי שרבו מת מוטל לפניו אינו אוכל בשר ואינו שותה יין כמי שמתו מוטל לפניו עכ"ל ומ"מ נראה שמברך ומזמן דאין לנו לפוטרו מברכה וזימון, בלא ראיה והכיא דירושלמי פרק מי שמתו דילמא לענין בשר ויין דוקא היא ומ"ש שמתאבל עליו יום אחד בפ' אלו מגלחין [כה :] אפי' רבו שלמדו חכמה אינו יושב עליו אלא יום אחד וכתב הרמב"ן בת"ה שמתאבל עליו בחליצת מנעל ושאר דיני אבלות וכ"כ הגה"ת בפרק ט' דכל דין אבילות צריך לנהוג כל אותו היום לחליצת סנדל וכל דבר וכתב רבינו שמחה שגם צריך לשנות מקומו בבית הכנסת ובסימן רמ"ב ובסימן ש"מ נתבאר דבמקצת היום סגי : ונשיא אע"פ שהכל מטמאין לו אין מתאבלין עליו כלל כ"כ הרמב"ן בתורת הבית דלענין טומאה עשו אותו כמת מצוה אבל לענין אבילות לא נהגו בו והכלבו כתב שהכל אוננים עליו :

שעה מנין לאבילות ז' דכתיב והפכתי חגיכם לאבל וכו' ומשום דאיכא חג שאינו אלא יום אחד סמכו ליום שמועה רחוקה יום אחד מימרא בפ' אלו מגלחין [כ .] : ומ"ש וכן ל' יום לגיהוץ ולתספורת אסמכוה אקרא כר"ם אלו מגלחין [טו :] אבל אסור בתספורת מדקאמר להו רחמנא לבני אהרן ראשיכם אל תפרעו מכלל דכ"ע אסור ובההוא פרקא גופיה לקמן אמרינן ל' יום מנ"ל יליף פרע פרע מנזיר כתיב הכא ראשיכם אל תפרעו וכתיב התם גדל פרע שער ראשו מה להלן ל' יום אף כאן ל' יום ואמרינן תו בריש פירקא אבל אסור בתכבוסת דכתיב וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה ויאמר אליה התאבלי נא ולבשי נא בגדי אבל ואל תסוכי שמן והיית כאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת כלומר ואין בגדי אבל של מת פחות מל' יום ומ"ש והכל אינו אלא אסמכתא בעלמא שאין אבלות דאורייתא וכו' אבל הגאונים כתבו וכו' ולפנים יתבאר בעזרת השם בסימן שצ"ח : ומאימתי חל האבלות משיסתום הגולל בס"פ אלו מגלחין [כז :] תנו רבנן מאימתי כופין המטות משיצא מפתח ביתו דר"א רבי יהושע אומר משיסתום הגולל וידוע דהלכה כר' יהושע ופרש"י בפ"ק דכתובות [ד :] ובכמה דוכתי דגולל היינו כיסוי ארון של מת וכתבו התוס' שר"ת הקשה עליו כמה קושיות והעלה דגולל היינו אבן גדולה שמשימין הקבר וכתב הרמב"ן בת"ה על דברי רש"י אין ספק בדבריו שלא כל אדם נקבר בארון ואעפ"כ סתימת קברו נקרא גולל אבל בא לפרש שאם נתנו המת בארון וסתמוהו בבית שאבילות נוהגת לרבי יהושע וכן יודה רש"י באלו שמוליכים אותם ממקום למקום בארון ודעתם להוליכו משם ולקוברו שאין מונין אלא משעת סתימת קברו אבל עיקר פירושו של הרב ז"ל שכיסוי הארון הוא נקרא גולל וסתימתו הוא בין בבית בין בבה"כ בשעה שיסתם במסמרים ע"מ שלא יפתח עוד שהרי נעשה אהלים כמונח בקבר ונמצא לדבריו שהמוליך מת במטה או בארון פתוח לבה"כ וקובר מתו בקרקע אינו מונה ז' ול' אלא משיסתום הקבר בעפר שנותנים על המת או על הארון נתנוהו בארון וסתמו כיסוי במסמרים וכיוצא בהם ע"מ ליתן הארון בכוך או בקבר מונה משעת סתימה וזהו סתימת הגולל של הארון בבית לדעת הרב ז"ל עכ"ל :

וכתב

יש מי שאומר דתאומים שמת אחד מהם תוך ל' יום והשני חי ומת אחר ל' יום אין מתאבלין עליו עכ"ל ומלשון זה מוכח שאין מתאבלין על השני שמת אחר לו קאמר דכיון שזה שמת תוך ל' היה נפל גם זה היה נפל וזה דבר שאין לו שחר דאם גמרו שערו וצפרניו וחי לאחר ל' ימים או חדש או יותר מהיכא תיתי שיהא נפל ופשיטא דמתאבלין עליו אלא צריך להעביר הקולמוס על תיבת ומת וכך צריך להיות והשני חי אחר ל' יום אין מתאבלין עליו כלומר אין מתאבלין על זה שמת תוך ל' ושרי ליה מאריה לבעל הלבוש שעשה פירוש על מה שנדפס בטעות וניגע להוראת טעות : ועל רבו שלמדו חכמה וכו' בפ' אלו מגלחין [סוף דף כ"ה] כי נח נפשיה דרבי יוחנן יתיב ר' אמי ז' ול' א"ר אבא רבי אמי דעבד לגרמיה הוא דעבד דהכי א"ר חייא בר אבא משמיה דרבי יוחנן דאפילו רבו שלמדו חכמה אינו יושב עליו אלא יום א' וז"ל הגהות אשר"י משמע בירושלמי שהתלמידים מיטמאין לרבן ונתן להם שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין כל היום אפילו לאחר קבורה מיהו לעיל פירש דלאחר קבורה שרי לאכול בשר ולשתות יין עכ"ל ועיין במ"ש ב"י בדין זה :

שעה מנין לאבלות ז' וכו' בפ' אלו מגלחין [דף כ'] והאלפסי פרק היה קורא הביא בשם מקצת רבוותא דס"ל דז' ימים אבלות דאורייתא וגמרי להא מילתא מדכתיב ויעש לאביו אבל ז' ימים והשיג עליהם דלאו דאורייתא נינהו אלא דרבנן ולאו על ויעש לאביו אבל ז' ימים סמכינהו רבנן אלא אקרא והפכתי חגיכם לאבל וכו' עכ"ל כלומר איכהו סברי כיון דילפינן לה מקרא שכתוב בתורה א"כ דאורייתא נינהו ולאו הכי הוא אלא אסמכתא היא ולאו אהאי קרא אסמכינהו וכו' אלא אקרא דדברי קבלה איהו במדרש רבה סדר ויחי היכא מ"ד דגמרי לה מקרא דויעש לאביו אבל ז' ימים וכן הוא בירושלמי פ' אלו מגלחין : ומאימתי חל האבלות וכו' בפרק אלו מגלחין ריש [דף כ"ז] פליגי תנאי בברייתא והלכה כר' יהושע דמשיסתום הגולל ופלוגתא דרש"י ור"ת כתוב בתוספות ריש פ"ק דכתובות וס"פ שואל אדם וס' מי שמתו ופרק נגמר הדין וס' היטן והרמב"ן פי' דלרש"י לאו בכל סתימת הארון בכסויו בבית קאמר אלא דוקא בסתימה גמורה שסתמוה במסמרים על מנת שלא יפתח עוד דמעתה נעשה כמונח בקבר ומונה משעת סתימה אע"פ שהארון מונח בבית כך מגולה ולא נקבר בקרקע בכוך או בקבר אבל אם סתמוהו לארון בדף ולא קבעוהו במסמרים והוליכוהו לבה"ק בארון כך פתוח או הוליכוהו במטה ולקברו בלא ארון וקברוהו בקרקע כמו שעושין עכשיו אינו מונה אלא משיסתום הקבר בנסר ובעפר שנותנין על המת או על הארון ולר"ת והגאונים אפילו נתנוהו בארון וסתמו הכסוי במסמרים אין זה סתימת הגולל כיון שהארון מגולה ואין מונין לו אלא עד שינתן בכוך או בקבר וכו' ולפ"ז נ"ל דהך עובדא דכתב המרדכי דכשמת רבינו קלונימוס הזקן במגור דשמוהו בארון ומנו לו ז' ול' אף על פי שהיה דעתם לפנותו לאחר המגור היו תופסין פרש"י עיקר דאילו לר"ת והגאונים כל זמן שהארון היה מגולה עמהם אין מנין זה עולה לכן אלא הוה ס"ל כרש"י וסתמוהו במסמרים והניחוהו בבית המקום ומנו לו מיד · ואיכא לתמוה בש"ע דבסעיף א' כתב מאימתי חל האבלות משנקבר ונגמר סתימת הקבר בעפר וכו' דהיינו כר"ת והגאונים וכמ"ש בב"י דהכי נקטינן ואח"כ בסעיף ד' כתב כך עובדא דרבינו קלונימוס הזקן וכתב

וסתימת

דרכי משה

נוהגין בעירנו ובוודאי נשתרבב המנהג מדברי הכלבו שהביא הב"י (כתב בתשובת מהרי"ל סימן ב' אין מתאבלין בעירן) דיתהא ר"ל בשעת חרבן משום בעיתותא ע"ש : (ז) ובתשובת הריב"ש סימן תמ"ו ותמ"ז האריך בזה : (ח) וז"ל א"ז תשובה על תאומים שמת אחד מהן תוך ל' והשני חי לא אמרינן מדהשני חי ראשון נמי בן קיימא הוי ואין מתאבלין עליו עד כאן לשון רשב"א :

ובתשובת

פרישה

לגמורים נראה דה"ה אם נולד בחודש התשיעי דמקרי גם כן נולד למקוטעים ויכול לחיות ואם דכתב ונולד לט' חדשים ליתותא כ"כ דבנולד לט' מקוטע היכא פלוגתא מש"כ בנולד לז' מקוטע דהוה לידה לכ"ע מיהו אינו מוכרע ויש לומר דבספיקות הקילו והיכא דאיכא שום צד לומר דאינו בר קיימא ואיכא ריעותא לפנינו שנולד שלא בזמנו אין מתאבלין עליו : (יח) ורבו שלמדו חכמה כו' ומתאבל עליו כו' וכתב ב"י ומ"מ נראה (דהיינו דוקא לענין אכילת בשר ושתיית יין אבל ב"י עכ"ה) שמברך ומזמן דאין לנו לפטרו מברכה וזימון בלא ראיה : (וכל דין אבילות יום אחד ע"ל סימן רמ"ב וסימן ש"מ דסגי במקצת יום עכ"ה) :

סי' שעה (א) וכן שלשים יום לגיהוץ ולתספורת אסמכוה אקרא דמדקאמר רחמנא לבני אהרן ראשיכם אל תפרעו מכלל דלכ"ע אסור וילפינן פרע פרע מנזיר מה התם ל' יום אף כאן ל' יום · וגיהוץ ילפינן מדכתיב וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה ויאמר אליה התאבלי ולבשי נא בגדי אבל ואל תסוכי שמן והיית כאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת כלומר ואין בגדי אבל של מת פחות מל' יום וב"י ר"ל הוסיף שאינו לענין פרע של אבל שהוא ל' יום והכא כתיב בגדי אבל סתמא מסתמא שיעורו כשיעור שאינו במקום אחר אבל פרע : (ב) ולפנים יתבאר בס"ס בסימן ש"ס : (ג) בכוך או בקבר ויסתום פיהם כוך פיו מן הצד קבר פיו למעלה : (ד) מונה משעת סתימה ר"ל משעה שסותמין הכסוי במסמרין אף על גב שעדיין לא נתנוהו בקבר : (ה) או בארון פתוח ר"ל שאינו סתום במסמרין : (ו) וקובר מתו בקרקע וה"ה אם קברוהו בארון כמ"ש אח"ז ובעפר שנותנין על המת או על הארון אלא אורחא דמילתא נקט דמסתמא נקטו כשרוצין לקברו בארון סותמין הארון בבית במסמרים גם יש לומר דמ"ש וקובר מתו בקרקע [illegible] הארון קאמר למנהגם היה כשהיו קוברין הארון בקרקע ובנתם לא היו מסימין נסר למעלה אלא עפר [illegible] היו מניחין גם כן נסר למעלה ולא היו קובעין במסמרין ומ"ש וכתב בנסר ובעפר שנותנין על גבי הקבר או על גבי הארון כו' ר"ל כל אחד לפי מנהגו : (ז) ור"ת פירש גולל הוא האבן שנותנין על הקבר מלמעלה ר"ל שר"ת סבר שכסוי הארון במסמרין אינו מעלה ומוריד אלא עד שינתן בקבר ויתכסה אותו באבן וה"ה בנסרים לפי מה שדרכן בקבורה כמ"ש בסמ"ג בשם [illegible] פירש של גולל היא אבן גדולה שנותנין על הקבר לסותמו ולא נעשית נפש לקבר אלא לסתימה וכן פי' ר"ת גולל כיסוי הקבר כ"כ הרמב"ן בת"ה וב"י הביאו ור"ל לאפוקי מרש"י שפירש גולל הוא כיסוי של ארון וק"ל : (ח) כל זמן שהארון מגולה ר"ל אע"ג שהוא סתום במסמרים אם אינו טמון בקרקע אינו כלום : (ט) ויסתום פיהם ר"ל של כוך והקבר באבנים או בנסרים כו' וה"ה אם נותנין עפר כך בקרקע בלא ארון סתימתו [illegible] כשנותנין על המת אבן גדולה לכיסוי או נסר לפי מה שדרכן בקבורה : (י) וכ"כ א"א ז"ל אחר שנגמר ונסתם סתימת הקבר ר"ל לאפוקי מפרש"י שפירש סתימת וכיסוי הארון · וז"ל הרמ"ה

אמר

דרישה

וכ"כ הרמב"ן וכ"כ בכ"מ (פ"ב דס"מ) וכתבו הפוסקים מי שמתאבל עמהן אינו אלא [illegible] ואיני כמכבד להאבילים אלא כלועג על הם וכן כתב רמ"א וכתב (בשם מהרי"ו בת"ס סימן רנ"ח ובמרדכי בהלכות שמחות דף של"ג ע"ה) מיהו נוהגין שכל הקרובים הפסולין לו לעדות [illegible] קצת אבילות בשבוע הראשון [illegible] עד אחר שבת הראשון שאינן רוחצין ואין מכבסין בגדיהם כמו בספר שבת הלוי [illegible] שהיו מתאבלין עמהן דלא היה שייך אלא שני בראשון או ראשון בשני ועכשיו נוהגין אפי' שני בשני · וכל זה בשמועה קרובה או שנים אבל אם היא אבל בשמועה רחוקה אין לו אבילות זה מקום כלל עכ"ל · מי שרוצה להחמיר על עצמו ולהתאבל על קרובו ולמי שאינו צריך או ללבוש שחורים אין מוחין בידם (שכרי זה [illegible] הכלבו על אבל [illegible] כלל ס' דין ט' עכ"ס) : הכלבו כתב שמנהג שנהגו שלא להתאבל על בן בכורו משום דקדוש הוא לשמים ואינו מן האבות והנוהגין כן בכל בן ראשון שמם טעות הוא בידם והריב"ש סימן ל"מ וב"י כתבו שגם בבן בכור טעות הוא ואין להם על מה שיסמוכו וכתב רמ"א ומ"מ המנהג הוא בעירינו שאין האב הולכין על בית הקברות אחר בניהם הראשון :

סימן שעה מת שמוליכין אותו ממקום למקום לקוברו אע"פ שנותן בארון שמוליכין אותו אין חל האבילות על אותן שמוליכין אותו עד שיסתום הגולל בקבר

ויצליבו

וסתימת הארון הוי כקבורה וחל עליהם אבילות מיד והיינו כפרש"י וא"כ הפסקים סותרין זה את זה · ונראה ליישב דודאי פי' רש"י עיקר ובמרדכי מוכח להדיא דפוסק כך שהרי לא הביא פי' ר"ת כלל והביא עובדא דרבינו קלונימוס שהוא ע"פ פרש"י ומעשה רב וכך ראיתי בא"ו הגדול סימן תקי"ט שהאריך ליישב כל הקושיות שהקשו אפירש"י ומסיק דפרש"י עיקר ודלא כר"ת והביא ג"כ הך עובדא דרבינו קלונימוס אלמא דס"ל דנסתכו אפירוש רש"י בכך עובד גם בתוס' פ"ק דכתובות תירצו כל הקושיות שעל פרש"י והרב נתן בעל הערוך כ' כפרש"י ור"י הקשה אפר"ת מתוספתא דאהלות ומסקנת התוספות הלא ודאי הוא כסוי הארון כפי' הקונטרס וכך נראה מסקנת התוס' ס"פ שואל אדם אבל בפרק מי שמתו ופרק נגמר הדין לא היתה כוונת התוס' אלא לגלות דעתן דרבי תם חולק מפרש"י וכו' אחר אבל מסקנתם לפסק הלכה לא גילו לשם אלא בכתובות ובשבת פרק שואל אדם דכפרש"י כך היא הלכה ותו דבפרק היכן לא הזכירו התוספות פי' ר"ת אלא פי' כל המשניות על פי פי' רש"י דגולל הוא סתימת הארון ומשמע דבכל סתימה דארון קאמר רש"י בין כשסותמין אותו נקבר על המת כנראה מדברי התוס' ובין כשסותמין הארון בבית קודם הוליכו מהבית בכל ענין שתהיה אותה הסתימה בבית הוי כסתימת הגולל אלא שהרמב"ן כתב לפרש"י דלא איירי בסתימת ארון בבית אלא כשסתמוהו במסמרים על מנת שלא יפתח עוד וכן עיקר · ומ"ש ב"י אפר"ת והגאונים דהכי נקטינן וכתב כך בש"ע אינו אלא לומר דהכי נקטינן לכתחלה שלא למנות את השבעה אלא משנקבר ונגמר סתימת הקבר בעפר שכך נהגו העולם וכמ"ש הרא"ש והר' ירוחם להדיא ומ"מ דפרש"י עיקר וה"ט נהגו כך משום דלפרש"י צריך לדקדק אם הארון פתוח או סתמוהו במסמרים או סתמוהו על דעת שלא יפתח עוד או ע"ד שיחזיר ויפתח ועוד דרובן מוליכין אותן הארון פתוח לבה"ק אלא דאותן שמוליכין ממקום למקום סותמין במסמרות וכדי שלא יבואו לידי טעות נהגו העולם שלא למנות ז' ול' עד שסתמוהו בקבר בעפר ואין זה כנגד פרש"י דיין שאין עושין כן לרבותם שלא לנהוג אבלות בתויד אלא כדי שלא יבואו לידי טעות ולפי דבעובדא דר"ק לא היה אפשר לסותמו בקבר בעפר והיו חוששין שמא יתמשך המלור זמן מרובה לכך מנו ז' ול' לאחר שסתמו כיסוי הארון במסמרים על שלא יפתח עוד וכפרש"י אבל מנהג העולם לכתחלה ודאי אינו אלא כמ"ש הרא"ש דלאחר שנקבר ונגמר סתימת הקבר בעפר מתחילין למנות ז' ול' ואע"פ שהיו הרבה מליתן עליו האבן שהוא המכסה הסתום מיהו נסתם הקבר קרינן ביה כאומר שאף לפר"ת דפירש דגולל הוא האבן שנותנין על הקבר מודה הוא דכשנסתם הקבר בעפר ונגמר סתימתו קרינן ביה משיסתום הגולל א"כ מנהג העולם בלכתחלה הוי אליבא דכ"ע :

בד"א באותם שהולכים עם המת לבה"ק כו' שם תימה דרבא לבני מחוזא ריש [דף כ"ב] : **ומ"ש** ומיהו כתב הרמב"ן וכו' וכ"כ הרמב"ם וטולי נראה שטעמם דכיון שאינן יודעים מתי יקבר אם כן אינם יודעים כשיסתום הגולל שיהיו מונין מתנו ולפיכך מונין מיד משיחזרו פניהם דלדידהו מחזי החזרת פניהם כנסתם הגולל אבל בקרוב לעיר דיודעים סתימת הגולל אין להם למנות אלא מסתימת הגולל ולבעל הלכות כל שאינן רואין סתימת הגולל אע"פ שיהיו יודעים על ידי שיחזרו להם מ"מ כבר נתייאשו ממנו משהחזירו פניהם ואחותה שעה מונין ומ"ש ומסקנת א"א ז"ל כדברי הרמב"ם היינו מדכתב דעת ב"ה תחלה והאח"כ הביא דעת הרמב"ן והרמב"ם אלמא דכך הוא מסקנתו כדכתב בסוף ולפי שהרמב"ן והרמב"ם השוו לדעת אחת לכך נקט רבינו חד מינייהו ואמר דמסקנת הרא"ש כדברי הרמב"ם שהביאו לבסוף והקשה ב"י דלשון הרא"ש שכתב תחלה בשם בעל הלכות והוכחה דמית במעלי י"ט וכו' וכתב עליו ודלא כהרמב"ן וכו' משמע דלא ס"ל כוותיה וכו' עד כאן לשונו ואינה קושיא דהא ודאי מדהביא דברי הרמב"ן והרמב"ם באחרונה אלמא דכך מסקנתו כדפרישית ומ"ש על דברי ב"ה ודלא כהרמב"ן והו משום דאיכא למטעי ולמימר דב"ה נמי ס"ל כהרמב"ן אלא דבי"ט הוא מיקל לכך קאמר הרא"ש שזה אינו דמה שכתב ב"ה הוא דלא כהרמב"ן דלאו דוקא בי"ט אלא אפי' בחול ס"ל דמונה מיד כשיחזרו פניהם אפילו נקבר בעירו ואין הלכה כך אלא כהרמב"ן שכ"כ הרמב"ם והלכך אפילו בי"ט אין מונה כשנקבר סמוך לעיר אלא משיסתם הגולל ולהרמב"ן והרמב"ם דאין חילוק בין י"ט לחול.

והא דאמרינן וכו' כך הוא בירושלמי לפי מה שהביא הרא"ש בפרק אלו מגלחין ומ"ש שם דאם יש בהם גדול המשפחה אזלינן לבתריה נראה דהיינו חומרא דאם היה גדול המשפחה נשאר בכאן לריכין אותן שהולכין עם המת למנות גם כן משילא המת וזהו חומרא להם שבעודם בדרך לריכין לטרוח ולנהוג אבלות ואם גדול הבית הלך עם המת לריכין אותן שנשארו כאן להמתין שלא להתחיל האבלות עד שיסתם הגולל וזהו גם כן חומרא להם וזה הפירוש נראה פשוט ולא ידעתי מה ראו התוספות להקשות ולפרש בדוחק

כי

סתימת הקבר מתחיל האבלות אפי' אם ישהו הרבה (יא) מליתן עליו האבן בד"א באותם שהולכים עם המת לב"ה אבל אותם שאינם הולכין עמו (יב) [ח] מיד כשיחזרו פניהם מהמטה מתחילין למנות ומיהו כתב הרמב"ן דוקא כשמוליכים המת מעיר לעיר מיד כשמסרוהו לאלו שמוליכין אותו והחזירו פניהם מהמטה כבר נתייאשו ממנו ודמי לסתימת הגולל אבל הקוברים בב"ה סמוך לעיר החוזרים משערי העיר אינן מתאבלין עד שאמרו להם שנקבר וכ"כ הרמב"ם (יג) מי שדרכו לשלוח המת למדינה אחרת לקוברו ואינן יודעין מתי יקבר מיד שיחזרו פניהן מתחילין למנות האבלות אבל בעל הלכות לא חילק דאפילו נקבר בעירו מתחילין מיד כשיחזרו פניהן ומסקנת א"א הרא"ש ז"ל כדברי הרמב"ם והא דאמרינן כשמוליכין אותו מעיר לעיר שאותן שבכאן מונין משיצא המת ואותם שיוצאין עמו משיסתום הגולל היינו דוקא שאין בהן גדול משפחה (יד) אבל אם יש בהם גדול משפחה הכל הולך אחריו אם נשאר בכאן אלו ואלו מונין משיצא המת ואם הולך עמו אלו ואלו מונים משיסתום הגולל וגדול משפחה כתב הרי"ץ גיאת היינו דביתא סמוך עליה וגרירי כולהו בתריה ל"ש אח [ט] ול"ש בן קטן

והיכא

וכתב עוד וחכמי הצרפתים השיגו על פרש"י והם אמרו שפירוש גולל היא אבן גדולה שנותנים על הקבר לסותמו ולא לעשות נפש לקבר אלא לסתום וכ"כ רב נתן בעל הערוך ז"ל וכן פירש ר"ח גולל כיסוי הקבר וכתב עוד על דברי רש"י ודעת הגאונים אינו כן אלא כל זמן שהארון מגולה עמהם אין מונין לו עד שינתן בכוך או בקבר ויסתום פיהם באבנים או בנסרים לפי מה שדרכן בקבורה : ומצאתי באבל רבתי [בפי"ד] עד מתי מיטמא להם ר"ת אומר משום ר"ט עד שיסתם הגולל והיאך אפשר לומר שהם סתמו ארונו בבית שלא יטמא בנו עליו אלא סתימת קבר הוא וקתני סיפא מעשה שמת יהוצדק בלוד וכו' מכל אלו נראה שסתימת הגולל הוא לאחר שיקבר ושוב אינו זז משם כדעת הגאונים ז"ל עכ"ל והרא"ש ג"כ בפרק אלו מגלחין הביא ברייתות אלו דאיתא באבל רבתי וכתב זה מוכיח שסתימת הגולל היינו אחר שנקבר ונגמר סתימת הקבר בעפר ואף אם רגילין לתת אבן אחר זמן על הקבר השתא מיהו נסתם הגולל קרינן ביה כללו של דבר לפי מנהגנו לאחר שנתנו הארון בקבר ומלאוהו עפר מתחיל האבילות ומעטף ראשו אבל אינו חולץ מנעליו עד שמגיע לביתו דאף אבל שחלץ מנעלו אם הולך בדרך נועל מנעליו עד שמגיע לבית ונהגו באשכנז על אביו ואמו חולץ מנעליו מיד והולך יחף לביתו עד כאן לשונו : (ח) וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"א שהוא סובר כפר"ת ור"ח ז"ל והכי נקטינן :

בד"א באותם שהולכים עם המת לב"ה אבל אותם שאינם הולכים עמו מיד כשיחזרו פניהם מהמטה מתחילין למנות בפרק אלו מגלחין [כב :] א"ל רבא לבני מחוזא אתון דלא אזליתון בתר ערסא מכי מהדריתו אפייכו מבבא דאבולא אתחילו מנויי ומ"ש בשם הרמב"ן בת"ה כ"כ מסברת עצמו וסיים דבריו כלשון הזה אבל בקוברין אותו בב"ה סמוך לעיר ואין חוזרין מיד בו ביום אין נוהגים עליו עד שיחזרו הקרובים ויאמרו להם כבר נקבר שהרי דעתם עליו וכמונח לפניהם דמי ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"א ומ"ש בשם הלכות ז"ל הרמב"ן בת"ה אחר שכתב סברתו ושכן נראין דברי הרמב"ם כתב אבל דברי בעל הלכות מטין לומר שאפילו בנקבר בעירו נמי כך דינן שכ"כ בהלכותיו והיכא דמית במעלי י"ט ודמינו דילמא לא מספקי לתקבריה מקמי י"ט ושקלוהו נכרי' ואמטיוהו לתקבריה כד נפיק ממתא ואיכסי ליה מקרובי חדא שעתא מקמי דליעול רגל חלה לה אבלות ובטלה ממנו גזירת ז עכ"ל ומ"ש ומסקנת א"א הרא"ש ז"ל כדברי הרמב"ם איני יודע למה כתב רבינו כן בפשיטות שיותר מוכיחים דבריו דכבעל הלכות ס"ל שהרי כתב בפרק אלו מגלחין כתב בעל הלכות והיכא דמית במעלי י"ט וכו' ודלא כהרמב"ן שכתב שלא נאמרו דברים אלו אלא כשמוליכים אותו מעיר לעיר וכו וכ"כ הרמב"ם מי שדרכו לשלוח המת למדינה אחרת לקברו וכו' ומדכתב ודלא כהרמב"ן משמע דלא ס"ל כוותיה ומ"מ כיון דאף דברי בעל הלכו' אינם מבוארים בהדיא דהא אפשר דלא איירי אלא בקוברים אותו בעיר אחרת דוקא והרמב"ם והרמב"ן ז"ל מסכימים בן דקוברים אותו בעיר אחרת דוקא היא דקאמר רבא הכי נקטינן : והא דאמרינן כשמוליכין אותו מעיר לעיר שאותן שבכאן מונין משילא המת וכו' היינו דוקא שאין בהן גדול משפחה אבל אם יש בהן גדול משפחה הכל הולך אחריו וכו' ירושלמי כתבו הרא"ש בפרק אלו מגלחין וז"ל הרי שמוליכין אותו ממקום למקום כגון אלין דקברין קברי בבית כוורי אית תנייא תני אלו שבכאן מונין משילא המת ואלו שעם מונין משיסתם הגולל ואית תנייא תני אלו ואלו מונים משיסתם הגולל ר' סימון בשם ריב"ל הכל הולך אחר גדול המשפחה מהו אחר גדול המשפחה ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוסי לחומרא שאם היה גדול המשפחה כאן אלו ואלו מונין משילא המת ואם היה גדול משפחה עם אלו ואלו מונים משיסתם הגולל אין עם גדול משפחה אלו שבכאן מונים משילא המת ואלו שעם מונים משיסתם הגולל והתוס' כתבו בפרק אלו מגלחין (שם) על הירושלמי הזה קשיא מהו לחומרא הא זימנין אזלינן לקולא בתר גדול הבית כגון שגדול המשפחה כאן שכולם מונים משילא המת דהוי קולא לכן נראה לפרש שאם גדול המשפחה כאן מונין מיד ומתחילין להתאבל עמו לכבודו מיד כשיצאו אפילו שלא בבניו הכל עיקר האבילות יתחיל למנות משיסתם הגולל עכ"ל וכ"כ הגה"מ בפ"ו בשם מהר"ם אבל בנסחת ירושלמי דידן ל"ג הכי אלא ה"ג מהו חומרין אם היה גדול משפחה כאן אלו שבכאן מונים משילא המת ואלו שעם מונים משיסתם הגולל אם היה גדול המשפחה עם אלו ואלו מונין משיסתם הגולל ולפי גירסא זו הדבר ברור דלעולם אזלינן לחומרא ואין אנו לריכים לפרש הירושלמי בענין שפירשוהו התוס' וגירסת הרמב"ן בת"ה בירושלמי הזה מגומגמת ואפשר שט"ס יש בדבריו והתימה על התוספות שכתבו הירושלמי כגירסא דנוסחי דירושלמי דידן מאי קשיא להו וצ"ל שט"ס יש בתוספות שבידינו כי הם לא היו גורסים אלא כגירסת הרא"ש וע"כ הוקשה להם והוצרכו להפליגו לדעת אחרת ורבינו כתב דבריו כגירסת הרא"ש ידידי דבאותה גירסא קשה מה שהקשו התוס' ומדברי הרמב"ן בת"ה נראה שהיה גורס ג"כ כגירסת הרא"ש :

וגדול משפחה כתב הרי"ץ גיאות היינו דביתא סמוך עליה וכו' כ"כ הרא"ש בשמו פרק אלו מגלחין והרמב"ן בת"ה והגה"ת כתבו בפ"ז בשם סמ"ק ה"ה כשהוא קטן מהם בשנים ובלבד שיהא בן י"ג (נ) :

והיכא

דרכי משה

שעד (א) ובתשובת הרא"ש כלל כ"ז מי שסובר שנסתם הגולל והתחיל להתאבל ואח"כ נודע כי לא היה אמת צריך לחזור ולמנות אבילות מחדש עכ"ל : (ב) ובתשובת הרשב"א

סימן

דרישה

וישליכו עליו העפר סא"ז מ"ו (ומי שסבור שנסתם הגולל והתחיל להתאבל יחדיו כך יודע שלא היה אמת צריך לחזור ולמנות אבילות מחדש הם דברי הרא"ש בכלל כ"ז עכ"ל) משבע להדיא בירושלמי שכתלמידים מתמתין ג"ב ונכון נהם שלא נשתית יין ולאכול בשר כל ש"ס לאחר הקבורה סא"ז מ"ו [ח] מיד כשיחזרו פניהם מהמטה כו' ובס"א כיון שילא המת משער העיר או מונין כו מ"ו ולענ"ד לפי הגירסא שילא משער העיר אף ע"פ שחזרו פניהם בתוך העיר ח"ח אינן מתחילין להתאבל עד שילא המת משער העיר ולגירסא דידן מיד כשיחזרו פניהן אף ע"ג דעדיין לא יצא המת משער העיר מתחיל האבילות א"כ יש לומר דאין חילוק בין ב' הגירסות ודקדק הוא לומר בשער העיר כמ"ש אחר יש אבל הקוברים בב"ה סמוך לעיר כה זרים משערי העיר כו' וכן הוא לשון הגמרא מכי מסיריתו אפייכו מבבא דאבולא אתחילו מנוי :

[נ] (ל"ש בן קטן ובלבד שיהא בן י"ג שנים כ"מ בשם סמ"ק ובתשובת הגה"ת סימן פע"ת ותקל"ב משמע דלכל שמוטל עליו צרכי המת והקבורה וכו מקרי גדול הבית עד כאן הגהות) .

פרישה

אחר שהביא פירוש ר"ת ור"ח כללו לפי מנהגם לאחר שנתנו את הארון בקבר ומלאוהו עפר מתחיל האבילות (יא) מליתן עליו האבן פירוש הגבס . (יב) מיד כשיחזרו פניהם מהמטה כי ובס"א כיון שילא המת משער העיר או מונין אף על גב דלא יקבר עד ו' או ז' ימים מ"ו יעיין בדרישה : (יג) מי שדרכו לשלוח המת למדינה אחרת פירוש לעיר אחרת ולשון הרמב"ם היא שמדרכו לקרא לעיר אחרת . (יד) אבל אם יש בהן גדול משפחה הכל הולך אחריו אבל נשאר בכאן אלו ואלו כו' יבוא מהירושלמי ומיירי לענין התחלת אבילות אבל לא איירי עד כאן

הוא

פשוק

והיכא שמפנין המת מקבר לקבר אם קברוהו בקבר ראשון ע"ד להיות קבור שם עולמית אלא שלאח"כ נמלכו לפנותו משם אין מונין לו אלא משיסתום גולל הראשון אפי' פינוהו תוך ז' ימים אבל אם בתחילה קברוהו ע"ד לפנותו כשיזדמן להם מתחילין אבלות מיד (טו) ואם פינוהו תוך ז' חוזרין ומונין משיסתום גולל ב' ואם לא פינוהו עד לאחר ז' כבר עבר אבלותם ואין מתאבלין עליו פעם אחרת (טז) ואם מתחילה היה דעתם לפנותו משם תוך ז' אין מתחילין למנות עד שיסתום גולל ב' הרוגי מלכות מאימתי מונין להם (יז) משנתייאשו לשאול (יח) [ג] אבל לא מלגנוב מי שנפל לים או הרגוהו ליסטים או גררוהו חיה מאימתי מתחילין למנות משנתייאשו לקוברו מצאוהו אברים אברים אין מונין להם (יט) עד שימצאו ראשו ורובו ר' יהודה אומר השדרה והגלגולת הם רובו שאלה לרבי' האי גאון ולרב שרירא על שהרגוהו שלטון וקרוביו בעיר אחרת מאימתי מתחילין האבלות והשיבו משעת שמועה דמה שאמרו בהרוגי מלכות בשעה שנתייאשו מלשאול (כ) מיירי שלא נתברר שמת אלא קול יוצא בכך וקרוביו מחפשים על אמתת הדבר בהא קאמר בשעה שמתייאשין ופוסקין דרישתן מונין כי כבר נתקרר דעתם (כא) [ד] אבל אם יודעין שנהרג כמת מעצמו דמי ומונין משעת שמועה אבל ר"י כתב על מי שמת בתפיסה ולא נתנו המושל לקבורה שאין מונין לו אלא משעה שנתייאשו ממנו לגמרי וכ"כ הרמב"ן (כב) ואם נמצא אחר שנתייאשו ממנו אין הקרובים צריכין להתאבל אלא הבנים ואם הם שם בשעה שנמצא מתאבלין אותו היום דלא גרע ממלקט עצמות אביו שמתאבל עליו אותו היום וקורע אבל אם אינן שם ושומעין אחר שיעבור

והיכא שמפנין המת מקבר לקבר אם קברו בקבר הראשון ע"ד להיות קבור שם עולמית וכו' ירושלמי והעלו מתוך הרמב"ן והרא"ש בס' אלו מגלחין כמ"ש רבי' עד ואין מתאבלין עליו פעם אחרת אבל מ"ש ואם מתחלה היה דעתם לפנותו משם תוך ז' וכו' כ"כ הרא"ש והמרדכי פ' אלו מגלחין וז"ל מעשה שאירע בשפירא כשנפטר רבינו קלונימוס הזקן ב"ר יצחק ז"ל היתה העיר במצור שמוהו בארון בבית המקוה מנו לו מיד ז' ול' אף על פי שהיה דעתם לפנותו לאחר המצור מ"מ כיון שלא פנוהו בתוך ז' מנו מסתימת גולל הראשון אבל אם דעתו לפנותו תוך ז' מונה מסתימת גולל. הג' כדתניא באבל רבתי [פ"י] ר' שמעון אומר קבר שאולה היתה לו נר"נ ביבנה שהיו מכניסין המת לתוכו והיו נועלים את הדלת בפניו ועומדים בשורה ומנחמים ופוטרים את הרבים ואחר כך מעלין אותו לירושלים נסתם הגולל מכסה ראשו וכו' אלמא מסתימת הגולל השני כשקברוהו בירושלים חלה האבילות משום שהיה דעתן לפנותו תוך ז' מקבר שביבנה עכ"ל ונראה דסתימת ארון בענין זה של רבינו קלונימוס הוי כסתימת גולל וחל עליהם אבילות מיד וכ"כ ר"י : הרוגי מלכות מאימתי מונין להם משנתייאשו מלשאול אבל לא מלגנוב כדאיתא באבל רבתי [פ"ב] פי' שאף ע"פ שלא נתייאשו מלגנוב אחר שנתייאשו מלשאול מונים להם משום דמילתא דלא שכיחא הוא שיוכלו לגונבו ועוד דכל הגונב הוי כשופך דמים ועובד ע"ז ומגלה עריות ומחלל שבתות וכת' הרמב"ן בת"ה פי' לפי שהורגין ובאין לידי סכנת נפשות ופעמים מגיעים לידי חילול שבתות וע"ז : ומ"ש מי שנפל לים או הרגוהו ליסטים וכו' עד השדרה והגלגולת הם רובו ג"ז באבל רבתי וז"ל הרמב"ם בפרק א' מי שנטבע בנהר או בים או מי שאכלתו חיה רעה משנתייאשו מלבקש מצאוהו אברים אין מונין לו עד שימצא ראשו ורובו או יתייאשו מלבקש : וכתוב בעיטור בהלכות קוף בשם תשובת הרי"ף מי שטבע במים שאין להם סוף אין היתר לאשתו וכיון דנפוקת מי קיימא מסתברא דלא נהיגה אבילותא וכה"ג דתניא באבל רבתי טבע בנהר או שנפל בים מאימתי מונין לו משנתייאשו לבקש היכא למימר שנפל ומת או שנפל למים שיש להם סוף :

שאלה לרבינו האי גאון ולרב שרירא על שהרגוהו שלטון וקרוביו בעיר אחרת וכו' בתיה כתוב נשאל לרבינו שרירא ורבינו האי מאן דאיתיה במדינתא וקרוביו במדינה אחרת והרגו שלטון ולא ניתן לקבורה קרוביו מאימתי מונין משעת שמועה או דילמא משעה שנתייאשו מלשאול והשיבו דהכי דמשנתייאשו מלשאול היכא דלא נתברר שמת אלא קול יוצא בכך וקרוביו דורשים ומחפשים מכאן ומכאן לפחד על אמתת הדבר משעה שנתייאשו ופוסקים דרישתן כי נתקרר דעתם שכבר מת מאותה שעה מונין אם ההרוג הזה דומה לזאת עושים כן ואם ידוע אימתי נהרג כמי שמת מעצמו דמי ומשעת שמועה מונין לו ע"כ · וכתב הרמב"ן ז"ל עליהם ודברי תימה הם דהא קתני הרוגי מלכות אלמא כשהרגן ודאי קאמרינן ועוד דקתני מצאוהו אברים אין מונין והרי מת ודאי דנמכירין אותו בסימני גופו קאמרינן וש"מ דאפי' במת ודאי אין מונין עד שנתייאשו מלבקש או שנמצאו ראשו ורובו וכבר כתבתי דעת הרב הגדול בעל התוספות במת ודאי שאין מונין לו עד שיתייאשו לגמרי כהרוגי ביותר ותו לא מידי עכ"ל ודברי הרב בעל התוס' נתבארו בסימן שמ"ח ולענין הלכה נקטינן כדברי התוס' והרמב"ן דבתראי נינהו : כתבו הרא"ש והמרדכי בפרק אלו מגלחין שיש היו רוצים לומר דהא דמשנתייאשו מונין ז' ול' ה"מ היכא דנתייאשו תוך ל' אבל לא נתייאשו עד לאחר ל' הוי כשמועה רחוקה ואינה נוהגת אלא יום אחד ונדחו דבריהם והעלה דאפילו נתייאשו לאחר ל' מונים ז' ול' (ג) :

כתב המרדכי בסוף מ"ק מעשה בא לידי אחד שנשלחו המת לבית הקברות נתפס המת קודם שהגיע לבית הקברות ואמרתי שיכתבו ז' ימי אבילות ולא דמי להוראת ר"י בענין שתפסו המושל דהתם איירי שתפסו המושל מיד שמת ולא חל עליו אבילות כלל אבל הכא שכבר חל עליו אבילות כדאמרינן בירושלמי משנמסר לרבים או לכתפים והואיל וחל עליו אבילות יגמור ז' ימי אבילות ואפי' יגמור ד' ימי אבילות קודם שיצא מתפיסה א"צ לחזור ולמנות ז' ימי אבילות מידי דהוה כשמוליכין את המת בדרך רחוקה וזהו ימים רבים קודם שיקבר עד כאן לשונו · ודבריו הם לאותן שלא הלכו עמו לב"ה אבל אותם שהלכו עמו לבית הקברות כבר נתבאר שלא חל עליהם אבילות עד שיסתם הגולל והוה ליה ממש כהוראת ר"י ואפילו אותם שלא הלכו עמו כבר נתבאר שלדעת הרמב"ן והרמב"ם אם בית הקברות שרוצים לקוברו בו אינו בעיר לא חל אבילות אף על אותם שלא הלכו עמו לב"ה עד שיסתום הגולל : ואם נמצא אחר שנתייאשו ממנו אין הקרובים צריכים להתאבל אלא הבנים אם הם שם צריכים להתאבל אותו היום וכו' הרא"ש והמרדכי כתבו בפרק אלו מגלחין שמעשה במגנצ"א ביהודי אחד שנהרג בדרך ותפשו בניו בכל הדרכים ולא מצאוהו ונתייאשו מלבקשו מורה להם רבינו אליקים למנות ז' ול' מיום שנתייאשו ואילך ואחר שעברו הז' ימי אבילות נמצא ההרוג מושלך בנהר והוצא לקבורה בהסכמת העם לומר שצריך לחזור ולהתאבל ז' כבתחלה והורה להם רבי אליקים דא"צ אלא לקרוע דהוי שעת חימום ואבילות לא נהוג שכבר נהגו בשעת יאוש כדאמרינן בירושלמי בענין מפנים מת מקבר לקבר דאפי' למ"ד דמונין משיסתם גולל ב' היינו היכא שפנה תוך ז' אבל פנהו לאחר ז' כבר עבר האבל והוא כשנתנו היה דעתו לפנותו וכו' וכתב הרא"ש על זה וז"ל הר"מ מ"ש כשנמצא בנהר דאינו חוזר ומתאבל אלא קורע לא נ"ל דאם קברוהו במקום בנו וידע בנו את קבורתו לא גרע מיום לקיטת עצמות דאמרינן בפ"ק [ח'] המלקט עצמות אביו ה"ז מתאבל עליהם כל אותו היום כלו וכו' וקתני נמי באבל רבתי [פי"ב] כל שקורעים במיתתו וכו' ואמרינן בירושלמי בראשונה היו קוברים אותו במהמורות וכו' ומלקטין אותו כיום מתאבל ולמחר שמח נראה דאותו היום הוא כיום קבורה לענין זה כל זמן שלא נקבר חל עליו דין אנינות לאסור אכילת בשר ושתיית יין ואחר שנקבר אסור כל היום בנעילת הסנדל ותשמיש המטה ורחיצה ותספורת ותכבוסת ואם לא ידע בנו את קבורתו אלא לאחר ימים שמע שנמצא בנהר ונקבר בעיר אחרת תמיה אני למה הו"ל לקרוע

אחר

כי אין כאן קושיא וא"נ פי' עמוק ועכ"ל: והיכא שמפנין את המת וכו' ה"א בירוש' הביאו הרמב"ן והרא"ש והמרדכי : ומ"ש אבל לא מלגנוב פי' אע"פ שלא נתייאשו מלגנוב אותו ממקום שהניחוהו שם המלכות כדי להביאו לידי קבורה אפ"ה מונין לו דמשעה שנתייאשו מלשאול עוד אל המלכות שיתנוהו לקבורה אותה שעה הוה להו כנסתם הגולל ומונין ז' ול' אע"פ שעדיין משתדלין ומהדרין לגונבו ולקוברו והטעם דמילתא דלא שכיחא היא שיוכלו לגונבו כי הסכנה גדולה לפי שע"י כך צריכין לברוח ובאין לידי סכנת נפשות וחילול שבת וע"ז וע"ל בסימן שמ"ב סעיף א' :

מי שנפל לים וכו' כתב בית יוסף בשם העיטור היינו שנפל ומת או שנפל למים שיש להם סוף אבל למים שאין להם סוף כיון דאין היתר לאשתו ובחזקת חי הוא מסתברא דלא נהיגא אבילותא עד כאן לשונו וראיתי בהגהות על אדם אחד שכתב גט לאשתו אם ימות שיהא גט ומת מעשה בא לפני רבינו יצחק ב"ר משה ואמר שאין אשתו מתאבלת עליו שלא יוציא לעז על הגט עכ"ל וכתב הרוקח נפל לים מונין לו משנתייאשו לבקשו לקוברו ישב ז' ול' אם לאחר מכן נמצא יקרע דהוי שעת חימום ולא ינהוג אבילות יותר מאחר שכבר נתאבל כן משמע בירושלמי עכ"ל וכן פסק רבינו אליקים בר יוסף הביאו המרדכי במעשה ביהודי אחד שהרגו הקרוני שלו והסכים לזה רמב"ן והביא ראיה מהירושלמי אבל בהגהות מיימוני פ"א דאבל כתב מחלוקת על מה שפסק יקרע ולא ינהוג אבלות ז' וזה דוקא אם היה נקבר במקום בנו וידע בנו מקבורתו חייב להתאבל כל אותו היום ואם לא ידע אלא אחר קבורתו נודע לבנו שנקבר בעיר אחרת אף לקרוע א"צ שכבר קרע בשעת היאוש ע"ש באורך וכ"פ רבי' בסמוך ס"ט ועיין במ"ש לעיל ס"י : שאלה לרבינו האי וכו' כאן כתב מחלוקת הגאונים עם ר"י ובסימן שמ"א ס"ב כתב דברי ר"י להלכה פסוקה והכי נקטינן :

ואם נמצא אחר שנתייאשו וכו' כ"כ הרא"ש ע"ש מהר"ם ודלא כרבינו אליקים וכ"כ בהגהות מיימוני פ"א דאבל הבאתיו בסמוך סעיף ז' ומ"ש רבינו דאם אינן שמה דא"צ להתאבל לאו דוקא להתאבל דקריעה נמי לא צריך כדמוכח מדברי מהר"ם שהביא הרב רבינו אשר והגהות מיימוני אלא רבותא נקט דאפילו אבלות לא צריך אף על פי דלא תליא בשעת חימום וכ"ש קריעה דאז"ל דהשתא לא הוי שעת חימום. ואע"ג דר' אליקים איפכא ס"ל אבלות לא צריך וקריעה צריך דחשיב ליה שעת חימום מ"מ להר"ם דלא חשיב ליה שעת חימום הסברא הפוכ' :

אחר

דרכי משה

סימן תע"ח ותקל"ב דכל שמוטל עליו צרכי המת והקבורה זהו מקרי גדול הבית : (ג) ובתשובת הרא"ש כלל כ"ד סימן ח' ואם התחילו לו להתאבל קודם שנתייאשו צריכין לחזור

פרישה

סוף ענין האבילות שצריכין להתאבל לענין אם הלך הגדול. וב"ה שהוא כתב לקמן בסימן זה וכ"כ הרא"ש בשיטה בפרק אלו מגלחין דף מ' ריש ע"א : (טו) ואם פינוהו תוך שנעשה אחרים כו' דאז אינגלמי אילמא דהוי עיקר הקבורה : (טז) ואם מתחילה היה דעתם לפנותו משם תוך שבעה כו' ר"ל ואז אין שם קבורה על על הסתם כלל : (יז) משנתייאשו מלשאול פירוש למלך לקוברן כן פירש הרמב"ן ולא כמ"ש רב האי בסמוך שפירש מלשון שאלה ודרישה אם אמת הוא שמת ולשון אבל לא מלגנוב היה מיושב לפי פירוש של רב האי ואולי לא היה בגרסתו : (יח) אבל לא מלגנוב פירוש שאף על פי שלא נתייאשו מלגנוב מ"מ אחר שנתייאשו מלשאול מונין להם משום דמילתא דלא שכיחא היא שיוכלו לגנבו כ"י ול"נ דהכי קאמר אבל לא מלגנוב ר"ל אבל אם נתייאשו מלגנוב אין מונין להם דהא אם נתייאשו מלשאול מונין להם אבל לא משנתייאשו מלגנוב ועיין בדרישה : (מי שנפל לים כ"י כתב בשם העיטור דמיירי במים שיש להם סוף דבאין להם סוף אין היתר לאשתו וכיון דבספק חי קיימא מסתברא דלא נהיגא אבילות עכ"ל) : (יט) עד שימצאו ראשו ורובו אין פי' דבעינן שניהם ראשו ורובו אלא או ראשו או רובו היינו בשיעור הרוב הראש לאפוקי רובו בלא ראש אע"פ שהם מעט כל הגוף בלי הראש הוי רובו אפ"ה אינו מועיל והשתא א"ש מ"ש ר"י השדרה והגלגולת הם רובו : (כ) מיירי שלא נתברר שמת אלא קול כו' עיין בב"י שהביא דברי הרמב"ן שהקשה עליו קושיות גדולות : (כא) אבל אם יודעין כנ"ל ועיין בדרישה : (כב) ואם נמצא אחר שנתייאשו כו' פי' וכבר ישבו ז' והתאבלו כמשפט האבילות אין הקרובים צריכין להתאבל ר"ל אין צריכין לשוב ולהתאבל כן משמע ממעשה דהביא ר' אליקים

שהביא

דרישה

מעשה ביהודי אחד שהרגוהו קרוני שלו והוליכוהו בנהר ריינוס ובעשרה בטבת היה המעשה ולפני אדר נתייאשו בנו מלבקשו עוד והורה לו ה"ר יעקב בר אליה למנות מעתה ז' ושלשים ולאחר שעברו ימי האבילות נמצא אביו בתוך הריינוס והביאו אותו לבית הקברות והורה לו הזקן רק לקרוע והסכים עמו הרמב"ן ז"ל עכ"ל מ"ו : [ג] אבל לא מלגנוב וכתב הרי"ף דלאו לגנוב אף להביאו לקבורה ועיין בכתבי מהרש"ל גם כן כ"ה ביוסף כ"כ : נפל לים מונין לו משנתייאשו לבקשו לקברו ישב ז' ול' אם אח"כ נמצא לאחר מכאן לא יקרע ולא ינהוג אבילות יותר מאחר שכבר נתאבל כן משמע בירושלמי רוקח : אחר שמת והגרוהו לשר אסרה לקוברו ומפ"כ ישב אביו האבילות שני יום לפני יום הפורים ומ"כ טוה השר לפדיון לשר הלא לקברו ולאחר זמן נתן השר רשות לקברו אם אביו צריך לחזור ולישב באבלות דהוי כסתימת הגולל או לא תשובה כן דעתי מוטה לאמר שילא מן העיר ושכבה מוטי כשמתאבלים א"כ אפי' יום אחד ר"כ שנקרא רגל בטל גזרת ז' ע"כ תשובת מהר"ל מגאס מן מ"ו : [ד] אבל אם יודעים מתי נהרג קצת קשה מה ענין מתי לכאן הא לא תלוי אלא בין אם יודעים בודאי שנהרג או לא והכי הול"ל

אבל

שיעבור היום אין צריכין להתאבל · אחד מהאבלים שלא היה עם האחרים בשעת מיתת המת ואח"כ בא אצלם (כג) אם היה קרוב להם תוך י' פרסאות והיה גדול הבית בבית אפי' בא ביום הז' מונה עמהם והוא שבא ומצאן שעדיין נוהגין אבלות בחליצת סנדל ועטיפת הראש [ה] ורבים מתעסקין עמהם לנחמם (ד) אבל אם היה רחוק י' פרסאות או שלא היה גדול הבית בבית או שזה הבא הוא הגדול (כד) אפילו בא ביום הב' מונה לעצמו (כה) הלך הגדול לב"ה להתעסק בצרכי המת לעשות לו מצבה ובנין לקבר ובא א' מהאבלים ממקום קרוב שלא היה אצלם אם חזר הגדול לבית תוך ג' ימים הרי הוא כאילו לא הלך כיון שהלך לצורך המת וקטן הבא נגרר אחריהם ומונה עמהם (כו) לא בא לבית תוך ג' ימים (כז) הוי כאילו אין הגדול בבית וקטן הבא מונה לעצמו אפילו בא ביום הב' כתב הרמב"ן י"א הלכו מקצתן עם המת לב"ה ומקצתן נשארו בבית אלו שבבית נוהגין אבלותן משהחזירו פניהם מהמת ואלו שהולכין עמו אין נוהגין אלא משיסתום הגולל חזרו אותם שהלכו עם המת תוך ג' ימים מונין עם אלו שבבית לאחר ג' ימים מונין לעצמן בין שבית הקברות רחוק או קרוב (כח) בין שהיה ההולך שם גדול הבית או קטן (כט) אבל הוא פסק שאותם שחזרו מב"ה מונין לעולם עם אותם שבבית אפי' באו ביום ז' אפי' ב"ה רחוק והגדול הלך שם והוא שבאו קודם שפסקו מאבלותם ועל כן כ' הלך גדול הבית לב"ה ובא אפילו ביום ז' אם בא אחד מהאבלים שלא היה עמהם נגרר אחריהם כאילו היה הגדול בבית וא"א ז"ל כתב בסברא ראשונה [ו] שאינו נגרר אחריהם אלא א"כ חזר הגדול

אחד מהאבלים וכו' ברייתא בפ' אלו מגלחין סוף [דף כ"א] פליגי בה תנאי ופסק תלמודא הלכה כר"ש דאפילו בא ביום הז' ממקום קרוב מונה עמהן דלא כת"ק דמחלק בין בא תוך ג' לאחר ג' וא"ר יוחנן והוא שיש גדול הבית בבית דנגרר אחר הגדול ומונה עם אבילי הבית ופרש"י אבל אם היה הגדול בדרך ובא ממקום קרוב מונה לעצמו דלא חשיב אבלות דקטן לאצטרופי גדול בהדיה עד כאן לשונו והוא הדין ודאי אם הקטן בא אל הקטנים והגדול היה במקום אחר דגם כן זה הקטן מונה לעצמו דאינו מונה עמהן אא"כ מצא אבלם בבית גדול הבית וכמ"ש רבינו ומ"ש דאם בא ביום הז' אינו מונה עמהן אלא כשמצאן שעדיין נוהגים באבלות וכו' שם בדף כ"ב והוא שבא ומצא מנחמין אצלו ומשמע דאפילו מצאן ביום הז' סמוך לערב ואף על גב דמקצת היום ככולו מ"מ כיון דיכולין לנהוג אבלות כל יום הז' ומצאן שעדיין נוהגים באבלות הו"ל כאילו בא תוך ז' ומונה עמהן וכ"כ רמב"ן בספר ת"ה דף כ"ב ע"א מביאו ב"י סוף סימן זה וכתב בהגהת סמ"ק האידנא דליכא מנחמין אם בא קודם שילכו ללכת לב"ה מונה עמהם עכ"ל · ופי' ממקום קרוב כתבו הגאונים מהלך יום א' י' פרסאות דכיון שהיה יכול לבא בתחילת האבלות חשבינן ליה כמאן דאתא ומונה עמהן:

ומ"ש הלך הגדול לבה"ק וכו' שם איבעיא דאיפשיטא וע"פ פי' רש"י ור"י בתוס' והרא"ש לשם ואף על גב דקי"ל הלכה כר"ש דאין חלוק בין תוך ג' ימים לאחר ג' ימים ה"מ כשמצאה גדול הבית בבית אבל כשלא מצאו בבית ולא חזר אלא לאחר ג' ימים מודה רש"י שזה שבא מונה לעצמו ואע"פ שלא הלך אלא לצורך המת אבל אם לא הלך לצורך המת אפי' חזר בו ביום מ"מ כיון שלא מצאו לגדול הבית בבית מונה לעצמו מיד ושוב לא יקבל אבלתו לאחר שחזר גדול הבית לבית: כתב הרמב"ן י"א הלכו מקצתן וכולי פי' הם מפרשים הך בעיא דהלך גדול לבה"ק מהו היינו שהלך אחר המטה כשהוליכו המת ממקום למקום לקוברו שם ונשארו מקצתם בבית דאותן שנשארו מונין משיחזרו פניהם ואותם שהלכו לבה"ק מונין משיסתמו הגולל וקמיבעיא להו אם חזרו ובאו תוך ז' מהו אם יש לחלק בין גדול הבית שהלך לבה"ק וחזר ובין קטן הבית שהלך וחזר או אין חלוק ופשטינן דאין חלוק אלא הכי דינא חזר תוך ג' מונה עמהן חזר לאחר ג' מונה לעצמו דהיינו משנסתם הגולל ובין גדול או קטן ובין בה"ק קרוב או רחוק חד דינא אית ליה זו היא דעת י"א אבל הרמב"ן עצמו אף על פי שמפרש להך בעיא כמו שפירשו י"א אפ"ה ס"ל דמאי דפשטינן לחלק בין חזר תוך ג' לחזר אחר ג' אליבא דרבנן פשטינן הכי אבל לר"ש דהלכה כמותו אין חלוק בין תוך ג' לאחר ג' אלא אפי' לא חזר מבה"ק אלא ביום הז' הוא מונה עמהן משהחזירו פניהם והוא שמצאן ביום הז' מתאבלין ומנחמין אצלו ולפ"ז צריך לפרש אליבא דר"ש דהא דפריך בגמרא מונה עמהן והתניא מונה לעצמו לא קשיא הא דאתא בגו תלתא הא דלא אתא בגו תלתא דלר"ש נמי לא קשיא הא דמצא מנחמין אצלו הא דלא מצא מנחמין אצלו. מיהו הא דכתב הרמב"ן דה"ה הבא ממקום אחר לשם ומצא שהלך גדול הבית לבה"ק כיון שחזר גדול הבית אצלם אפילו ביום הז' ומונה עמהן אף זה נגרר עמו ונמצאו כולן מונין מנין אחד והוא שבא זה ממקום קרוב ע"כ לשונו קשה טובא דמנא ליה הא הא לא פשטינן בגמרא דמונה עמהן אלא ע"ז שהלך אחר המטה לבה"ק וחזר דמונה עמהן אבל זה שבא ממקום אחר ומצא שהלך גדול הבית לבה"ק איכא למימר דמונה לעצמו אפילו חזר גדול הבית תוך ז' ונראה דס"ל להרמב"ן כיון דהך בעיא בסתמא קמיבעיא ליה הלך גדול הבית לבה"ק מהו משמע דבהא נמי קמיבעיא ליה היכא דבא קטן ממקום אחר ומצא שהלך גדול הבית לבה"ק וחזר תוך ז' מהו שיהא נגרר אחריו זה שבא ממקום אחר ופשטינן דמונה עמהן ותרתי קא פשטינן ליה חדא שזה שחזר תוך ז' מונה עמהן ולא משיסתום הגולל אידך שזה שבא ממקום אחר גם הוא מונה עמהן ואינו מונה לעצמו והשתא ניחא נמי הא דקא מיבעיא ליה הלך גדול הבית לבה"ק דלמה ליה למימר גדול הבית לימא סתמא הלך לבה"ק מהו דהא עיקר בעייתו היא באותו שהלך אחר המטה דמונה משנסתם הגולל אם חזר תוך ז' מי מונה עמהן או מונה לעצמו א"כ בהכם נקט גדול הבית אלא ודאי הא נמי קמיבעיא ליה אם הלך גדול הבית לבה"ק ובא זה ממקום אחר מהו למנות עמהן כשחזר גדול הבית תוך ז' ופשטינן דהבא נמי מונה עמהן: ומ"ש וא"א הרא"ש כתב בסברא הראשונה וכו' כתב מהרש"ל ונראה לי דאף הרמב"ן מודה היכא שלא נשארו מקצתן בבית דמונה לעצמו עכ"ל · כתב מהר"ר מנחם מ"ן על אחד

שמת

אחר שקרע כבר בשעת סיאוס וכא דאמרינן בירושלמי דעל אביו ואמו קורע אחר כמה ימים היינו היכא דלא קרע עדיין ע"כ: כתב הרא"ש על דברי מהר"ם מ"ש רבינו שאסור באכילת בשר ושתיית יין כל זמן שלא נקבר לא ידענא מנ"ל הא דלישנא משמע דמיד בשעת ליקוט עצמות חל עליו אבילות ע"כ וכתב זה רבי' בסימן ת"ג: אחד מהאבלים שלא היה עם האחרים בשעת מיתת המת ואחר כך בא אצלם וכו' בפ' אלו מגלחין [כא.] ת"ר אבל שלשה ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהם בא ממקום רחוק מונה לעצמו מכאן ואילך אפילו בא ממקום קרוב מונה לעצמו ר"ש אומר אפילו בא ביום הז' ממקום קרוב מונה עמהם · אמר מר ג' ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהם א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן והוא שיש גדול הבית בבית איבעיא להו הלך גדול הבית לב"ה מהו תא שמע דאמר רחב"א אמר רבי יוחנן אפי' הלך גדול הבית לבית הקברות מונה עמהם והתניא מונה לעצמו ל"ק הא דאתא בגו תלתא הא דלא אתא בגו תלתא ופסק ר' יוחנן הלכה כר"ש ואיתמר בגמרא הא דר"ש והוא שבא ומצא מנחמים אצלו כמו רב ענן נגערו לעמוד ולא עמדו מהו תיקו:

וכתב הרא"ש דמקום קרוב דאמרן פירשו הגאונים דהיינו י' פרסי סגיא דחד יומא כיון דאי שמע הוה מטיא הכא בחד יומא כמאן דאיתיה בהדייהו דמי והא דאמרינן הלך גדול הבית לב"ה מהו כתב הלך לב"ה לעשות צרכי המת לעשות מצבה או צורך בנין בתוך הקבר ובא א' מן האחים בתוך ג' מהו מי אמרינן כיון שלא הלך משם אלא לצורך המת כמי שישנו בבית דמי וכתב עוד ומסקינן דר' יוחנן פסיק כר' שמעון דאפילו בא ביום הז' ממקום קרוב בעוד המנחמים אצל גדול הבית מונה עמהם והא דתפליג ר' יוחנן הכא בין בתוך ג' ובין לאחר ג' היינו היכא דהלך גדול הבית לבית הקברות עכ"ל:

כתב ר"י בשם התוספות דלאו דוקא גדול הבית שהלך לב"ה אלא א אפילו קטן הבית שהלך לב"ה אם בא תוך שלשה ימים מונה עמהם לאחר שלשה ימים מונה לעצמו דהא פסק כר' יוחנן עד כאן לשונו. והרמב"ן כתב בת"ה על סוגיא זו הוה רבנן בפסקא ופירושה בה"ג אומר הלכה כרבי שמעון איבעיא להו וכולי ל"ק הא דאתא בגו תלתא מונה עמהם ואפילו בא ממקום רחוק לבתר תלתא יומי ממקום רחוק מונה לעצמו ממקום קרוב מונה עמהם כרבי שמעון והרי"י גיאת כתב טובא מערבב הדין פסקא ק"ל ממקום רחוק מי הזכירו למנות עמהם ע"כ לא נחלק ר' שמעון אלא ממקום קרוב אבל רחוק מונה לעצמו לד"ה ועוד אמרינן כיון דר"ש במקום קרוב בלבד הוא דפליג היכי מתוקמא דר' יוחנן עלה הלך גדול הבית לב"ה ואתא בגו תלתא ולא אתא בגו תלתא אליבא דת"ק ור"ח כתב שלשה ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהם והוא שיש גדול הבית בבית ואפי' הלך לבה"ק ובא בתוך ג' מונה עמהם בא לאחר ג' ומצא שהלך גדול לב"ה מונה לעצמו ב בא ממקום רחוק בתוך ג' מונה עמהם מכאן ואילך אפילו בא ממקום קרוב מונה לעצמו וכתב הר' יצחק הדין פסקא דייק טפי נראה שמסכימים לפרש שהבא ממקום קרוב מונה עמהם והוא שיהיה גדול הבית שם ואפי' בא בשביעי ממקום קרוב כר"ש לא היה גדול הבית שם כלל ולא חל עליו אבילות עמהם זה שבא לכאן אינו מונה עמהם ל"ש בשני ול"ש בשביעי ואם הלך גדול הבית בב"ה ובא זה ממקום קרוב לכאן רואה אם חוזר גדול הבית לבית בתוך ג' ימים מונה זה הבא עמהם דהו"ל כמי שמצאו אותו בבית נתעכב גדול הבית בב"ה עד לאחר ג' ימים זה הבא מונה לעצמו ואפי' בא ביום שני ממקום קרוב וכל שכן כשבא לאחר ג' ועדיין גדול הבית שם בבית הקברות והטעם לזה לפי שהגדול ההולך לבית הקברות עצמו כשחוזר בתוך ג' מונה עמהם ואפי' היה בבית הקברות רחוק לפי שכבר היה שם עמהם בשעה ראשונה וחזר אצלם לפיכך זה הבא ממקום קרוב מונה עמהם ועם גדול הבית ונמצאו כולם במנין אחד חזר גדול הבית מבית הקברות אחר ג' מונה לעצמו ואפילו היה בבית הקברות במקום קרוב הלכך זה שבא ממקום אחר נמי אינו

נגרר

דרכי משה

לחזור ולהתאבל משנתייאשו · (ד) בתשובת הרשב"א סימן תע"ח כהן קרוי מנחמין אצלו אם ר"ל אנשיו מכיריו ומיודעיו עומדים שם לכבוד אף על פי שאין אומרים דברי תנחומין

כי

דרישה

אבל אם יודעין שנהרג. [ה] ורבים מתעסקין עמהן לנחמם והשתא דליכא מנחמים אם בא קודם שילכו ללכת לבית הכנסת מונה עמהם מרדכי בסמ"ק מ"ו ולכאורה מוכח מזה דאבל ולא מניחו לב"ה בשחרית אחר שישב שעה אחת בביתו על הכסא באבילתו ביום הז' והיו דלא כמ"ש רמ"ח בס"ע בסימן שצ"ה בדין מקצת יום ז' ככולו דלדידן דליכא מנחמין צריך לישב באבילות עד אחר יציאת ב"ה עד שעה שרגילין לבא המנחמין וכתב ז"ל ודלא כמו שרגילין לפתיחן שעה אחת על סוס ולכאורה מדברי סמ"ק דמ"ו משמע דהמחבר מ"ש וכ"כ שם בשם רבי שי' ויש שיטה שמנהג בע"א ע"ש · [ו] (שאינו נגרר אחריהם כולי כתב ב"י בשם הג"א הא דאמרינן בא

ממקום

פרישה

שהביא ב"י וכן הוא דקדק ל' רבינו (דלא גרע מלקט עצמות ע"ל דינו בסימן ת"ג עכ"ס). (כג) אם היה קרוב להם תוך י' פרסאות כו' דהיינו שיעור מהלך יום אחד וטעמא כיון דאי שמע הוי מסיק הכא בחד יומא כמאן דאיתא בהדייהו דמי אסיר"י (כד) אפילו בא ביום השני כ' דאילו בא ביום הראשון אין כ"מ ולא מידי · (כה) הלך הגדול לבית הקברות ר"ל שהיה עמהם בשעת מיתת המת והלך עם המת לב"ה כו' כן פרש"י וכן הוא מוכרח: (כו) לא בא לבית תוך ג' ימים כ"ל דאף הרמב"ן מודה היכא דלא נשארו מקצתן בבית מ"ו (כז) הוי כאילו אין הגדול בבית ואז הגדול מונה לעצמו מיום ביאתו ולכן גם הקטן מונה לעצמו מיום ביאתו והאבלים שבבית מונין לעצמן כ"כ הרמב"ן בהדיא וב"י הביאו וכא דאמרינן לעיל דהכל הולך אחר הגדול היינו לענין תחלת אבילות שאם הלך הגדול לב"ה אין האבילות חל עד שיסתים הגולל ואפי' אותם שנשארו בבית אין מתחילין להתאבל עד אותו זמן ומשערין לפי אומד דעתם שיסתמו הוי סתימת גולל. ומיירי באופן שגדול הבית שהלך עם המת לא התחיל אבילתו אחר סתימת הקבר אלא אם סיבה וכוונתו שיתחיל אבילתו כשיחזור ויסיק בביתו ואבלים שנשארו בבית התחילו מיד אחר ששיערו לפי אומד דעתם שנסתם הקבר וע"ז קאמר שבאם בא גדול הבית לבית לאחר אבילים תוך ג' ימים לסתימת הגולל מונה עמהן כן נלע"ד לבאור ועיין באשרי · אבל לענין משך ימי האבילות אין כולן שוין אלא אם בא הגדול תוך ג' ימים הרי הוא כאילו כו' וכבר כתבתי זה לעיל (כח) בין שהיה ההולך שם גדול הבית או קטן דגדול הבית אינו מעלה ומוריד אלא לענין התחלת אבילות או לענין אחר שבא שלא היה עמהם בתחלה אבל לענין משך האבילות דהיינו מתי יתחילו ז' ושלשים אין חילוק בין גדול לקטן ודו"ק. (כט) אבל הוא

פסק

חדושי הגהות

שעה א כוונת התוס' דס"ל דהא דנקטינן דאפי' ביום השביעי מונה עמהן הנ"מ אחר דלא ידע מתחלה כלל ובא אצלם בתוך ימי אבילותם אז אמרינן כיון דמצא גדול הבית בבית וגם הם עיקר האבילות יותר סמנו שהרי הוא לא ידע בתחילת האבילות לכן הוא בטל לגבייהו ומונה עמהן אבל מי שידע בתחלת האבילות רק שהלך לבה"ק בהא בעינן דוקא שיחזור תוך ג' ימים אבל לאחר ג' מונה לעצמו והיינו דמחלק ר' יוחנן בין אתא בגו תלתא וכו' וע"ז כתבו תוס' דלאו דוקא גדול הבית אלא אפי' קטן הבית שהלך לבה"ק בעי' שיחזור תוך ג' וכר' יוחנן. ב יש לתמוה ע"ז דקאמר בא ממקום רחוק וכו' דהשתא הדרא קושיא לדוכתא ממקום רחוק מי הזכירו למנות עמהם וכו' ונראה לענ"ד

דהך

הגדול תוך ג' ימים כתב הרמב"ן שאין חילוק בין אם זה הבא שמע מיתת המת באותו מקום שהיה שם תחלה בין אם שמע עליו באותו מקום שנכנס שם בין אם לא שמע עד שמצא האבלים בביתם וא"א הרא"ש ז"ל כתב דמיירי דוקא שלא שמע עד בואו אל אחיו (ל) דאי נודע לו ביום ב' והתחיל להתאבל לא מסתברא כלל שיקצר אבלותו בשביל שבא אל אחיו אבל כשלא התחיל כלל ובא אל אחיו חשבינן ליה כאילו התחיל להתאבל עמהם ע"כ כתב רב נטרונאי היה במקום רחוק ונכנס ביום ג' במקום קרוב (לא) ועמד שם ב' ימים או שלשה ימים חשבינן ליה (לב) כאילו בא ממקום קרוב ולא נהירא :

הגבא

נגרר אחר הקטנים כמלא גדול הבית מונה לעצמו וזה שבא מונה לעצמו והאבלים שבבית מונים לעצמם כך נראה מסברת חכמים הללו ז"ל וכ"כ רבותינו הצרפתים ז"ל והם אמרו דלאו דוקא גדול הבית אלא אפילו קטן הבית שהלך לב"ה בא בתוך ג' מונה עמהם לאחר ג' מונה לעצמו בין לר"ש בין לרבנן בין שהיה ב"ה קרוב או רחוק והראב"ד ז"ל הלך בדרך זאת הסברא שכתבנו אלא שהוא מפרש שהלך גדול הבית לבית הקברות מהו כמנין הגדול עמו ועליו אמרו הא דאתא בגו תלתא וכו' ל"ש ב"ה קרוב או רחוק אבל הבא ממקום אחר כל שלא מלא גדול הבית בבית ממש מונה לעצמו ג אפילו ביום ג' והוא שבא קרוב ואם בא מב"ה אפילו רחוק והרי"ף פסק סתם כר"ש והשמיט מלכתוב דין גדול הבית שהלך לב"ה לפי שהסוגיא כפשטה הא דאתא בגו תלתא וכולי כת"ק אתיא והשיבו עליו שזו הוא סוגיתו של רבי יוחנן ור' יוחנן הוא שפסק הלכה כר"ש ואנו כך דעתנו ד כדברי רבינו ז"ל דר"ש לא קפיד ביומי וכ' כו' דמי ליה ול"ש גדול ול"ש קטן אלא ר' יוחנן תרוצי הוא דמתרץ לה לברייתא דקתני מונה לעצמו ומוקים לה לאחר ג' כרבנן אלא איהו כר' שמעון ס"ל כיתו וכך פי' השמועה מדאמרי' והוא שיש גדול הבית בבית הא גדול שבא ממקום אחר לכאן אינו נגרר אחר הקטנים כמי בגמרא הלך זה הגדול לב"ה מהו נגרר הוא עמהם או הם נגררים אחריו ואין מונין עד שיסתם הגולל וא"ר יוחנן אפילו הלך גדול הבית לקברות מונה עמהם ומקשינן עליה ברייתא דקתני מונה לעצמו ומתרץ לה הסיפא כשבא לאחר ג' כרבנן דגדול שבא מב"ה אבל הקטנים וקטן שבא ממקום אחר אבל גדול הבית שוין הן ואין חלוק והפרש בין שיהיה ב"ה רחוק או קרוב שהרי במקום קרוב היה להם כשחלה להם אבלות ותיהו איהו ודאי אינו נוהג אבלות אלא לאחר שיסתם הגולל אלא שמינה עמהם כשבא אללם לת"ק תוך ג' ולר"ש כל ז' זה הפירוש שנראה לו והענין מחוור אללו מכל מה שנראה למעלה בהרבה פנים וכין שיהא פירוש השמועה כדדרינו או כפירוש הלשונות שכתבנו מ"מ נאמר שזו שאמרנו בגמרא הא דאתא בגו תלתא הא דלא אתא בגו תלתא אליבא דרבנן אתמר ולתירוצא לברייתא לאוקמות בדידהו אבל לר"ש לית ליה ג' כלל אלא כל זמן שבא ומלא מנחמים אללו הרי הוא כיום ג' וזו סברתינו בלא ספק יתד היא שלא תמוט וכן דעת רבינו הגדול אלא שהשמיט דין גדול הבית שהלך לב"ה נמצאו כללי השמועה בקלרה אבל הבא ממקום קרוב ומלא גדול הבית בבית מונה עמהן אפילו בא ביום ז' והוא שבא ומלא מנחמין אבל גדול הבית היה זה הבא לכאן גדול הבית או שהיה הגדול במקום אחר וזה הבא לכאן קטן אבל קטנים הוא מונה לעצמו הלכו מקלחן לב"ה ומקלחן נשארו בבית אלו שבכאן נוהגין אבילותם משהחזירו פניהם מן המת ואלו שהולכים עמו אין נוהגים אבילותם עד שיסתם הגולל חזרו ההולכים לב"ה בלו בתוך ג' ימים מונים עם אלו שבכאן חזרו לאחר ג' מונים לעצמו בין שהיה קרוב או רחוק בין שהיה ההולך שם גדול בית או קטן. בא אבל ממקום קרוב ומלא קטנים בבית וגדול בב"ה אם הגדול מונה עמהם כגון שבא בתוך ג' הרי זה כמי שבא ומלאו לגדול הבית בבית ונגרר עם הגדול ומונה עמהם חזר הגדול לאחר ג' כיון שהוא מונה לעצמו אין הבא נגרר עם הקטנים אלא מונה לעצמו והגדול מונה לעצמו וזה כדרך ר"ח וחכמי הצרפתים ז"ל אבל כפי סברתינו שתלינו אותה ברבינו הגדול ההולכים לבה"ק מונים עם אלו שבבית בין גדולים בין קטנים בין שבב"ה קרוב או רחוק בין באו בתוך ג' בין ביום ז' והוא שבאו ומלאו מנחמין וכן הבא ממקום אחר לשם ומלא שהלך גדול הבית לב"ה כיון שחזר גדול הבית אללם אפילו ביום ז' מונה עמהן אף זה נגרר עמו ונמלאו כלם מונין מנין אחד והוא שבא זה ממקום קרוב וזהו הנכון והראוי לסמוך עליו עכ"ל :

והרמב"ם כתב בפ"ז כלשון הזה מי שמת לו קרוב ולא ידע עד שבא אם היה במקום קרוב שהוא מהלך י' פרסאות שאיפשר שיבא ביום א' אפילו בא ביום הז' אם מלא מנחמים אצל גדול הבית אפילו שנכערו לעמוד הואיל ומלא מנחמים עולה לו ומונה עמהם תשלום ל' יום ואם לא מלא מנחמים מונה לעצמו וכן אם היה במקום רחוק אפילו בא ביום ב' מונה לעצמו ז' ול' מיום שבא עד כאן לשונו ודעתו כדעת הרי"ף שהשמיט מלכתוב דין הלך גדול הבית לב"ה לפי שהם ז"ל סוברים שאותה סוגיא אליבא דת"ק איתמר אבל לר"ש ל"ש לן בין תוך ג' לאחר ג' דאפילו בא ביום הז' והוא שבא ממקום קרוב ומלא גדול הבית בבית אבל אם בא ממקום רחוק ואפילו בא ממקום קרוב אם בא ומלא גדול הבית בבית מונה לעצמו וגדול הבית שהלך לבית הקברות אינו מונה אלא משיסתם הגולל ואפילו חזר אצל בני הבית ביום הג' והם מונים משיחזרו פניהם והבא ממקום קרוב מונה עם הגדול הבית דאחריו שהא נגרר לא אחר שאר בני הבית זה נ"ל בדבריהם ז"ל ברור והמרדכי במ"ק והגה"מ בפ"ז כתבו שטת ראבי"ה ושטת הראב"ד בענין זה והגהות מיימון כתבו עוד שיטת רבינו שמחה בזה ואין להאריך : ב"ה כתב הרשב"א סימן תע"ז שנשאל במה שאמרו בא ממקום קרוב מונה עמהם אם צריך להתעכב שם ולמנות עמהם ממש או אפילו בא ועמד עמהם יום אחד ולמחר חזר למקומו מונה עמהם כלומר מן היום שהתחילו הם למנות והשיב כל שבא ממקום קרוב נעשה טפילה להם והוי ליה כאילו היה עמהם משעה שחל האבילות דהיינו משיסתם הגולל ובונה עמהם דקאמר מונה כדם קאמר שרואים כאילו היה עמהם והתחיל למנות משעה שהתחילו הם למנות וכתב עוד שם ס"ס תע"ח שאם מתה אשתו ואחר כך בא אח אשתו מונה עמהם שהבעל קרוי באבל זה גדול הבית וכתב שנשאל עוד סימן תתל"ב על אלמנה שהיו לה ב' בנים ומת האחד ולא נודע להב' עד שבאת האם אצלו שהיתה בשעת קבורה ונסתפקת אם ימנה הבן הב' עמה כיון שבא ממקום קרוב והשיב נראים הדברים שהבן מונה לעצמו לפי שלא מצינו הנמצא מונה עם הבא אלא הבא מונה עם הנמצא בבית וגדול הבית שבא ממקום קרוב מונה עם הקטנים הנמצאים בבית ולא דנמצאים בבית מונים עם הגדול ול"ש לא ידעו שחילוק הזה לא נאמר בגמרא ומ"מ מגיע מה שנסתפק אי זה יקרא גדול האם שאינה יורשת או הבן היורש אין הדבר תלוי בראוי ליורש אלא כל מי שעיקר הבית תלוי בו וכן פירש הר"י בן גיאת : ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקיטינן (ה) : כתוב בהגהות אשיר"י בשם א"ו דהא דאמרינן בא ממקום קרוב מונה עמהם דוקא שבא אללם למקום שמת שם המת או למקום קבורה אבל אם לא היה לו מקום מיתה ולא מקום קבורה כל אחד מונה לעצמו (ו) :

כתב הרמב"ן שאין חילוק בין אם זה הבא שמע מיתת המת באותו מקום שהיה שם תחלה וכו' כת"ב והרא"ש כתב בפרק אלו מגלחין פירשו הגאונים כמה מקום קרוב י' פרסאות סוגיא דחד יומא וכו' כתב הראב"ד האי שיעורא דרבוותא מהכי סמכי לה כיון דלאי שכיח שבלא סמוך לערב ונסתם הגולל עם חשכה ולמחר שדר ליה שליחא למודעי ליה ומטי שליחא התם סמוך למנחה וליומא אחרינא אתי לגבייהו נמצא משיג אותם תוך ג' שבעדיין הוא תקפו של אבל אבל אם מרחיק טפי ואיפשר דלא משיג להו תוך ג' ואם בא ממקום רחוק יותר מכאן מונה לעצמו ואפילו בא בג' ימים ומיום ג' ואילך אפילו בא ממקום קרוב דבעינן שישיג אותם תוך ג' ושיהא במקום הראוי להכינס אם יעטרכו לשלוח לו שליח ור"ש בעי מקום הראוי להשיג תוך ג' והשגה ממש לא בעי ע"כ וכתב הרא"ש על זה ויש לומר דמ"ש החכם דמשדרי ליה שליחא ומטי שליח התם סמוך למנחה סימנא בעלמא לתת טעם למה שפירש מקום קרוב סוגיא דחד יומא אבל לריך להיות שלא ידע שמת המת עד בואו אל אחיו דאי נודע לו ביום ב' והתחיל להתאבל לא מסתבר שיקצר אבילותו בשביל שבא אצל אחיו אבל כשלא התחיל כלל ובא אצל אחיו חשבינן ליה כאילו התחיל להתאבל עמהם עכ"ל וכ"כ מדברי הרמב"ם בפ"ז וכ"כ שם הגהת בשם סמ"ק : כתב הרמב"ן בת"ה ודאמרינן והוא שבא ומלא מנחמין אללו שמאן באבלות כתולית הסנדל ועטיפת הראש והרבים מתעסקים עמהם כבתוך ז' לפי שמקלת יום ז' ככולה אם רלה נוהג אבילות כולה או נוהג מן המקלת כמו שירצה הולכך כל זמן שמאן נוהגין אבלותם מונה עמהם הא לאחר שנעלו סנדל ופרעו ראשם כבר בטלו מהם גזרת ז' וכבא ביום הח' דמי ומונה לעצמו ואפילו היו מנחמים אללו עד כאן לשונו : ב"ה וסמ"ק כתב בסימן צ"ח והשתא דליכא מנחמים אם לא קודם שיצאו ללכת לב"ה מונה עמהם והרשב"א כתב בתשובה סימן תע"ח עכשיו נהגו רבים ללכת עם האבלים מב"ה עד ביתו ושוהים עמו בעמידה מעט ואח"כ כל א' פונה לדרכו וכל אותם שהולכים אותו עומדים שם והו כמנחמים אצלו וכל שהלכו אע"פ שקרוביו ומיודעיו עומדים שם קרוי אין מנחמים אצלו עכ"ל והכי נקטינן : מי נקרא גדול הבית נתבאר לעיל בסימן זה :

כתב רב נטרונאי היה במקום רחוק ונכנס ביום ג' במקום קרוב וכו' ז"ל הרמב"ן בת"ה בתשובה לר' נטרונאי מי שמת לו מת והיה במקום רחוק

ולשני

שמת ושגרוהו לעיר אחרת לקברו ואח"כ ישב אחיו באבלות תוך יום לפני יה"כ וכיה"כ טוה השר להחזירו לעיר ולא לקברו ולאחר זמן נתן השר רשות לקברו אם אחיו לריך לחזור ולישב באבלות ז' דהוי כסתימת הגולל · תשובה כך דעתי נוטה מאחר שילא המת מן העיר ונכסה מעיני המתאבלים א"כ חוי יום שלפני יה"כ שנקרא רגל בטלה ממנו גזירת ז' עם יה"כ עכ"ל וכיוצא בזה פסק המרדכי סוף מ"ק על מה שנשאל במת לבה"ק וקודם שהגיע לבה"ק נתפס ולא הניחוהו לקבור שאותן שנשארו בבית והתחילו לנהוג אבלות משחזרו פניהם משער העיר יגמרו ז' ימי אבלות וא"צ לחזור ולמנות אבלות כשילא מתפיסת השר וקברוהו ומביאו ב"י ופסק כן בהגהת ש"ע · כתב בש"ע מי שהתפלל ערבית ועדיין הוא יום ושמע שמת לו מת יש'מי שאומר שמונה מיום המחרת ואותו יום אינו עולה עכ"ל ופסק כך ע"פ המרדכי סוף מ"ק שכתב כן בשם מהר"מ ומשמע ודאי דוקא כיון שכבר התפלל ערבית ועשהו לילה שוב אינו יכול לחזור ולעשותו יום אף על פי שעדיין יום הוא דהוי כמו תרי קולי דסתרן אהדדי דביום אחד יעשהו לילה לענין תפילת ערבית ויחזור ויעשהו יום לענין אבלות אבל אם לא התפלל ערבית אע"פ שהלבור התפללו ערבית יכול לעשותו יום לעצמו כיון דעדיין יום הוא ואינו נגרר אחר הלבור בדבר זה דאף לדידן שרגילין בכל יום להתפלל ערבית בלבור מפלג המנחה ואילך מ"מ לפעמים אף שהלבור מתפללין מנחה אחר פלג המנחה כגון בתעניות וע"פ ר"ת והנמשכים אחריו אלא דעבד כרבי יהודה עביד וכו' דהיינו דיכול לעשותו היום לילה כרבי יהודה ולמחר יום כרבנן וכמ"ש בא"ח סימן רל"ג ועוד נראה דאפי' הוא בין השמשות סמוך ללאת הכוכבים אפ"ה יכול לעשותו יום וכדאמרינן בס"פ במה מדליקין

דרכי משה

כי מ"ם מתנחם כשמיודעיו עמו או ר"ל מנחסין ממש שדברו דברי תנחומין תשובה כל זמן שעדיין האבילות נוהג ראוי להצטרף אבל כל שפירש מהם המנחמין או שעמדו כבר עבר להם האבילות לגמרי ושוב אין כאן זמן שיהיה ראוי לרצטרף ועכשיו נהגו הרבים ללכת עם האבלים מב"ה עד ביתו ושוהין עמו בעמידה מעט ואח"כ חולפין לדרכן וכל שאותן שסלוין אותו עומדים שם והו המנחמין אצלו וכל שהלכו אע"פ שקרוביו ומיודעיו שם קרוי אין מנחסין אצלו שאין הדבר תלוי בדברי ניחומין אלא בהמשך אבילות כל מקום ומקום כפי מנהגו : (ה) ואני אומר דסברת הרא"ש הוא סברת רבותינו הצרפתים ודר"ח כמבואר מדברי הרמב"ן שהביא ב"י באורכה ולכן נראה דכוותייהו נקטינן דהלכה כמיקל באבלות דבעלי התוספות ור"ת והרא"ש רבים נינהו גם דהרא"ש בתראי הוא והסכים לסברתן וכן הלכה כנ"ל : (ו) ובתשובת הרא"ש כלל כ"ז סימן ג' דוקא שבא אצלן ממקום קרוב אבל

אי

פרישה

פסק כ"ל הרמב"ן : (ל) דאי נודע לו ביום שני והתחיל להתאבל ר"ל ולא ביום הג' : (לא) ועמד שם ב' ימים או ג' ימים כצ"ל פי' ואח"כ נכנס למקום שהאבלים שם : (לב) כאילו בא ממקום קרוב פי' כאילו דר במקום קרוב ונכנס אפי' ביום הו' למקום שהאבלים שם דמונה עמהן ורבינו שכתב ול"ל היינו דבעינן שידורו דוקא במקום קרוב ועיין בת"ה מה שהקשה לרב נטרונאי ובית יוסף כתבו ע"ש :

דרישה

ממקום קרוב מונה עמהן דוקא שבא אללם למקום שמת שם המת או למקום קבורה אבל אם לא היה לו מקום מיתה או קבורה כל אחד מונה לעצמו עכ"ל) :

כנגד

ופוטרין

חדושי הגהות

דהך בא ממקום רחוק דקאמר לא קאי על הבא ממקום אחר אלא על גדול הבית דלעיל קאי דלעיל קאמר שאם בא האחר ומצא שהלך גדול הבית לבה"ק מונה לעצמו על זה קאמר דאם חזר אותו גדול הבית אפי' ממקום רחוק (ר"ל שהבה"ק רחוק) רק שבא בתוך ג' או גם הוא גם האחר מונה עמהן אבל אם חזר לאחר ג' או גם הוא גם האחר מונה לעצמן כנלע"ד ועיין בסמוך בב"י ויתבאר יותר שהדברים נכונים : ג דברים אלו קשים ההבנה והנראה שיש בהם חסרון וברקתי בת"ה עצמו ומצאתי שכתוב שם מונה לעצמו אפי' ביום השביעי וזהו וודאי טעות מפורסם ולענ"ד כצ"ל מונה לעצמו אפי' בגו ג' ואם מצא גדול הבית בבית מונה עמהן אפי' ביום השביעי והוא שבא קרוב ואם בא מבה"ק אפילו רחוק וכו' ועדיין צ"ע : ד צ"ל בדברי רבינו בבי"ת והך רבינו בונתו על הרי"ף:

מדליקין אמר רבא אמרו לו שניס לא ועירב עליו לאחד עירב עליו מבע"י וכו' ומסיק התם בין השמשות ספיקא היא וספיקא דרבנן לקולא הם כן שבעה ימי אבלות נמי כיון דרבנן היא אזלינן בספיקו לקולא וכיון דלא נראו הכוכבים דעדיין ספק לילה הוא עולה לו מה שנהג אבילות באותה שעה ליום אחד כיון שעדיין לא התפלל ערבית ויום המחרת הוי יום שני למנין אבלות ועוד כ"כ בתשובה כס"ד:

שעו תנא אין עומדין עליו בשורה וכולי באבל רבתי וטעמא דתילתא דשורה ותנחומי אבלים כבוד חיים נינהו וכל שלא נסתם הגולל דאכתי לא נהוג אבלות שורה ותנחומי אבלים תנין וכדלעיל בס"ם שע"ד גבי תנוק שמת ולפי זה ודאי היכא שמוליכין המת ממקום למקום שאותן שנשארו בבית חל עליהם לנהוג אבלות משיחזרו פניהם אע"פ שלא נסתם הגולל כדלעיל בסי' שע"ה ס"ג חל עליהם נמי חובת שורה ותנחומין דלדידהו החזרת פניהם הוי כנסתם הגולל: קברו סמוך לק"ש וכו' בפרק מי שמתו [דף כ'] וכבר נתבאר בא"ח סי' ע"ב: אין שורה פחות מעשרה בפ"ב דסנהדרין [דף י"ט] אלא דקשה למה לא כתב רבינו דאין אבלים מן המנין כדאיתא התם להדיא וכ"כ רבינו ע"ש גאון דבשורה אין אבלים מן המנין ע"ל בסימן שע"ט ס"ד: ואין פוחתין מז' מעמדות וכו' פ' המוכר פירות [ד' ק']: ואין עושין מעמד פחות מעשרה פרק הקורא עומד [דף כ"ג]. ואין האבלים רשאים לפתוח וכולי בסוף מועד קטן: וכיון שנענע האבל בראשו וכו' הנענוע הוא כלומר שהוא מנוחם מעלמו ורוצה שילכו כך פרש"י פרק אלו מגלחין [דף כ"ז.]: לכל אומרים שב וכו' עיין בגמ' ס"פ אלו מגלחין דפירש"י לכל אומרים כשעומדין לפני נשיא עכ"ל ולדברי רבינו נראה דאבל מי שעומד לפני חברו קאי: אמר רב יהודה מת שאין לו מנחמין וכו' כתב הרוקח הורה הר' שמואל לכנופי כל שבעה ואפילו אין כאן שום קרוב ולא נהגו כן אלא דיקא במקום שיש קרוב והוא במקום רחוק שהיה ראוי לישב עליו אבלות עכ"ל והאגודה פסק תהא דמכניף וכו' שחובה להתפלל בבית האבל עכ"ל וז"ל הרוקח מצוה גדולה לעשות מנין בבית האבל במקום שמת המת לאותן שלא התפללו כבר עכ"ל: **כך** אלו הדברים תלוין במנהג וכו' כתב ב"י לאו אמאי

ולשני נכנס למקום קרוב ועיכב שם ג' ימים או ד' ולאחר מכאן בא למקומו כיון שנכנס במקום קרוב כמקום קרוב עבדינן ביה ומונה עמהם דהלכה כר"ש דמיקל באבל ואני תמה לדבריו בא ממקום רחוק בתוך ג' לרבנן היכי משכחת לה הרי ודאי נכנס למקום קרוב בג' או בג' ועוד לר"ש דלא קפיד ביומו מה לי נכנס למקום קרוב בג' או בז' וא"כ בא ממקום רחוק לא משכחת לה לעולם עכ"ל ולפיכך כתב רבינו על דברי רב נטרונאי ולא נהירא: ב"ה כתב הרשב"א בתשובה סימן ר"ז מי שמתו לו ב' מתים ביום אחד אינו נוהג אבילות אלא ז' ימים:

כתב המרדכי בסוף מ"ק מעשה בה"ר שלמה מטריוו"ש שהיה אבל ובתוך ג' ימים מת לו מת והלך ולויהו יחף לב"ה וחזר והשלים ז' ימים למת הראשון וחזר ומנה ז' ימים אחרים והשלים האחרון מאותו יום שהשלים הראשון ולא רצה שז' ימים מתת אחרון שיעלו גם לראשון והאריך שם לתת טעם לדבריו ואח"כ כתב אמנם אני שמעתי שא"צ למנות ז' כ"א מן האחרון וכה"ג מ"ת ס"ע כתבו האי עובדא דר"ש ואח"כ כתבו ואין נוהגין כן (ז):

כתב עוד המרדכי שם מי שהתפלל ערבית ועדיין יום הוא קודם צאת הכוכבים ושמע שמועה שמת לו מת נראה למהר"ם מונה מיום המחרת ואותו יום אינו עולה לו אע"פ שעדיין יום הוא וטעמא משום דהוי כמו תרי קולי דסתרן אהדדי: כתוב בתשובת הרא"ש כלל כ"ז סימן ז' על מי שבאו והודיעו לו שקרובו ללוהו נכרים בעיר אחרת ונהג אבלות מיד ולאחר ג' ימים הודיעוהו שעדיין עומד בגליבה והלכו זקני אותו העיר ופייסו במקלת ממון עד שנתיאשו מלקברו תאומתי אל אבילות דע כי אבלות קודם קבורה או קודם יאוש לאו כלום הוא כי לא נתחייב עדיין להתאבל והוה ליה כשמע על החולה שמת והתחיל להתאבל עליו ואח"כ א"ל חי היה והשתא הוא דמת שצריך עתה להתחיל ז' ימי אבלות כן הדבר הזה עכ"ל:

שעו תנא

אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים עד שיסתום הגולל נסתם באין ועומדין עליו בשורה ומנחמים (א) פוטרין את הרבים קברו סמוך לק"ש יחזרו אם יכולין להתחיל ולקרות אפי' פסוק אחד עד שיגיעו לשורה (ב) יתחילו ויקראו מה שיוכלו ואם לאו לא יתחילו אלא יעשו שורתם ואח"כ יקראו ויתפללו והעומדין בשורה בשעת ק"ש (ג) הרואה את הפנים פטורין שאינם רואין את הפנים חייבין שהיו רגילין לעמוד שורות שורות זו לפנים מזו (ד) אין שורה בפחות מי' ואין פוחתים משבעה מעמדות (א) ומושבות למת (ה) [א] כנגד הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל ואין עושין מעמד בפחות מעשרה (ב) אין המנחמין רשאין לפתוח (ו) עד שיפתח האבל תחלה (ז) והאבל מיסב בראש (ח) וכיון שנענע האבל בראשו שוב אין מנחמין רשאין לישב אצלו (ט) [ב] דכיון שהוא אסור בשאלת שלום בזמן שפוטר המנחמין שוחה בראשו כתלמיד השואל לפני רבו ליתן שלום (י) לכל אומרים שב (ג) פי' אם בא לכבד חברו ולקום מפניו אומר לו שב הוין מלאבל ולחולה דמשמע שב באבילות שלך ובחולה שלך (יא) א"ר יהודה מת שאין לו מנחמין באין עשרה בני אדם (יב) ויושבים במקומו ההוא דשכיב בשבבותיה דרבי יהודה ולא הוו ליה מנחמין (יג) [ג] בכל יומא הוה מכניף רבי יהודה י' ואזיל ויתיב בדוכתיה לבתר ז' יומין אתחזי ליה בחלמא א"ל תנוח דעתך שהנחת דעתי ל' הרמב"ם באין י' בני אדם כשרים ויושבין במקומו כל שבעת ימי האבלות ושאר העם מתקבצין עליהם ואם לא היו שם י' קבועים בכל יום מתקבצין י' ויושבין במקומו ע"כ (יד) כל אלו הדברים תלויין במנהג לפיכך כל מקום ומקום יעשה כמנהגו וכתב א"א הרא"ש ז"ל והאידנא לא נהגו לעשות אלא מעמד אחד בצאתם מן הקבר עושין שורה אחת ואומרים קדיש [ד] ובאשכנז ובצרפת אומרים צידוק הדין ואח"כ אומרים קדיש ומנחמין האבל ומלוין אותו עד ביתו והרמב"ן כתב המנהג שהיו נוהגין בימי רבותי כך היו קוברין המת

שעו תנא אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים וכו' באבל רבתי (פ"י)· קברו סמוך לק"ש וחזרו וכו' עד זו לפנים מזו בפ' מי שמתו (יז · יט ·) וכבר נתבאר בטור א"ח סימן ע"ב: אין שורה בפחות מעשרה פ"ב דסנהדרין (יט ·) תימרא דרבי מנשיא בר עוות אין שורה פחותה מעשרה ואין אבלים מן המנין: ומ"ש ואין פוחתין משבעה מעמדות ומושבות למת כנגד הבל הבלים וכו' בפרק המוכר פירות (דף ק:): **ואין** עושין מעמד בפחות מי' משנה בפרק הקורא עומד (כג:) ומפרש טעמא בגמ' דכיון דבעי למימר עמדו יקרים עמודו בבציר מי' לאו אורח ארעא: **אין** המנחמים רשאים לפתוח עד שיפתח האבל תחלה בסוף מ"ק (כח:) ומייתי לה מקרא דאיוב ונראה שמ"ש הרמב"ן בת"ה בשם רבינו האי שהאבלים מתחילין ואומרים ברוך דיין האמת רוצה מטעם זה: והאבל מיסב בראש שם ובסוף פרק מגילת אסתר (סט:) ומייתי לה מקרא. וכיון שנענע האבל בראשו שוב אין המנחמים רשאים לישב אצלו בס"פ ואלו מגלחין (כז:) מימרא דר' יוחנן: **ומ"ש** דכיון שהוא אסור בשאלת שלום בזמן שפוטר המנחמין שוחה בראשו וכו' כך פי' הרמב"ן ז"ל בשם הר"י גיאות ז"ל: לכל אומרים שב וכו' בס"פ מ"ק (כז·): אמר רב יהודה מת שאין לו מנחמין באים י' בני אדם ויושבים במקומו ההוא דשכיב בשבבותיה דרב יהודה וכולי בס"פ שואל (קנב·) ופרש"י במקומו במקום שמת שם ע"כ וכן תלאתי בתשובת רב פלטוי ומכאן נוהגין לישב בב"ה במקום האבלים ומסבבין עליו: לשון הרמב"ם באין י' בני אדם כשרים ויושבים במקומו כל וכו' בפי"ג ז"ל מת שאין לו אבלים להתנחם באים י' בני אדם כשרים ויושבים במקומו כל ז' ימי האבלות ושאר העם מתקבצים עליהם ואם לא היו שם י' קבועים בכל יום ויום מתקבצים י' משאר העם ויושבים במקומו ע"כ: **כך** אלו הדברים תלויים במנהג וכו' ולאו אמאי דסמיך ליה קאי אלא אעשיית שורה ומעמד ומושב קאי (ד): וכתב א"א הרא"ש ז"ל והאידנא לא נהגו לעשות אלא מעמד אחד וכו' עד ומלוין אותו עד ביתו בסמ"ק: **והרמב"ן** כתב המנהג שהיו נוהגים בימי רבותי כך היה וכו' עד דמת תופס ד' אמות לק"ש כל זה בת"ה ולאחד כן מסיים התלמוד בבלי וירושלמי והתוס' ודע שיש בדברים אלו

דרכי משה

אי רא בא אצלן אין כונה עכהן עכ"ל (ז) ומבואר שם דכ"ש אם מתו לו ב' מתים ביום אחד דאינו מונה אלא אבילות אחד לשתיהן וכ"ה בתשובת רשב"א סימן ר"ה וכן כתבתי לקמן ס"ס כ"ב בשם הרמב"ן:

שעו (א) בג"י פ' המוכר פירות ע"ב דף ר"ה אמר המחבר שהנכון הוא כנגד ז' דברים שהעולם נפסק בהן דכתיב זרע וקציר קור וחום קיץ וחורף יום ולילה לא ישבותו ויום ולילה נחשבים אחד כדכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד לומר כי החי יתן אל לבו כי העולם וכל ענינו הבל ואשרי מי שעמלו בתורה ובמע"ט עכ"ר (ב) כתב נ"י פ' המוכר פירות בכופו ע"ב דעיקר מעמד יש להיות בקרוביו שאינן מתאבלין (ג) ובגמרא פרק א"מ (כו.) הכל חייבים לעמוד לפני נשיא חוץ מאבל וחולה. (ד) כתב נ"י סוף המוכר פירות אמרינן שבעות הוא לנרוג רביכדת אלא במקום שנהגו יבן נמי טעית יעשיית מושבית אלו אלא בבית הקברות א"כ נוכל ללמוד מכאן שאותן מקומות שנהגו בשחוזרים מבה"ק ונכנסים לעיר או לב"ה תוכדים במקום למקום ויושבים כאן מעט וכאן מעט ז"פ מנית הוא עכ"ל ובתשובת מהרי"ל סי' ס"ג כתב דנוהגין לישב ז"פ ג"פ בב"ה וג"פ בחצר ב"ה ופעם אחד בבית דאבל נגד ז' מעמדות וי"א שעושין כן לדבריה רוחות הטומאה דבקתין עם החוזרים מן הקברות ולכן נוהגין לומר ויהי נועם עכ"ל ואני ראיתי נוהגין לישב ג"פ ולומר בכל פעם ויהי נועם נצאתי כתוב במנהגים ברג"ה א כשיש בר מינן בי"ט שני יש לישב לפני ב"ה כמו בחול כי לא לצורך האבל עושין כן כי אם להבריח רוחות רעות עכ"ל

דרישה

סי' שעו [א] בנגד ז' הבלים כו' כן היא לישנא דגמרא פ' המוכר פירות דף ק' ע"ב אין פוחתין מז' מעמדות וז' שבות לאת כנגד הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים כו' עכ"ל ור"ל ב' הבלים הרי ד' וג"כ הבל הרי ז' הבלים ופירשב"ם שצריך כל אדם לתת אל לבו שישוב בתשובה כי חי האדם הבל ועומדין הילכין [illegible] ויושבין מעט כך ע"פ ז' פעמים כדי לתת אל לבם שחיי האדם הבל ירושלמי כתיב מפני שהשדים תלויים עם החוזרים מב"ה לכך תקנו מעמדות וז' שבות כי בתוך כך יסתלקו השדים מעליהם ל"נ ימ"כ יכו עושין כן בכל מקום ולמאן אמרינן דנהיגנא תליא מילתא ועוד מאי כנגד הבל הבלים דקאמר עכ"ל וז"ל הר"ן פ' ר"י ע"א אמר המחבר יתכן שהוא כנגד ז' דברים שהעולם נפסדים בהם כדכתיב זרע וקציר וקור וחום קיץ וחורף יום ולילה לא ישבותו ויום ולילה הוא אחד כדכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד לומר שהחי יתן אל לבו שהעולם וכל עניניו הבל ואשריו מי שעמל בתורה במעשים טובים עכ"ל. [ב] וכיון שהוא אסור בשאלת שלום כו' ס"א דכיון שהיא כו' ר"ל במה שסמך ואמר הראה שפרס ורוצה שילכו לדרכם וכאילו אמר לכו לשלום אלא שאסור ליתן לכן לשון שלום לכך לא אמר להדיא אבל גרסא שלפנינו שהיא יכון נראה שהיא עיקר דנענע בראשו אינו נראה כנתינת שלום כ"א שמייה וז"ק ונדנד רבינו ירוחם משמע דגירסתו דכיון הוא עיקר דז"ל אבל כיון שנענע בראשו שוב אין מנחמין רשאין לישב אצלו פי' הוא אסור בשאלת שלום ונכשר לכ לפוטרן מנענע בראש ושוחה כתלמיד השוחה לרבו ליתן לו שלום וזו פטירתן עכ"ל וה"ל [ג] בכל יומא הוה מכניף ר"י י' כו' כ"כ הר"ר שמואל לכנופי עשרה בכל ז' אפי' אין כאן שום קרוב ולא נהגו אלא דוקא במקום שיש קרוב והוא בים ם רחוק שהיה ראוי לישב עליו אבילות עכ"ל ופסק זה פסק מהא שמעינן כו' שמצוה להתפלל בבית האבל · מכאן משמע דבעי עשרה דקאמר דמכניף ויושבין במקומו ומ"ל לישב שם כל ביום אלא בשעה שדרך בני אדם לבא לנחם ולאחר סבבות שבה יושבין במקום י' באים אבלים המתנחמין ושאר העם מתקבצין עליהן כדרך האבלים לנחם האבלים ומסיק וקאמר דאם אין י' קבועין מי שיהיו עשרה מיוחדים שיתיהו נפשם לוה לישב שם שעה אחת בכל ז' הימים ע"כ מתקבצין עשרה ביום אלו ונמסר אחרים וישבו שם · [ד] ובאשכנז ובצרפת אומרים צידוק הדין ואח"כ אומרים קדיש

פרישה

סי' שעו (א) ופוטרין את הרבים פרש"י שאומרים למנחמים לכו לבתיכם כמ"ש לעיל בסי' שנ"ד · (ב) יתחילו ויקראו מה שיוכלו ל"ע דבא"מ סיין ע"ב כתב ב"י בשם מהר"י ז"ל דנראה מפרש"י דאם התחילו יגמרו ע"ש · (ואפשר לומר דרבינו פליג אפרש"י ודברי ב"י תמה הוא וע"ש עכ"ה) · (ג) הרואים את הפנים פטורין פי' שיהם בפנימית הרואים האבל שרוא יושב באמצע מ"ו : (ד) אין שורה פחות מי' דכיון דבעי למימר עמדו יקרים עמדו בבציר מי' לאו אורח ארעא (ה) כנגד הבל הבלים כו' עיין בדרישה · (ו) עד שיפתח האבל תחלה מייתי לה מקרא דאיוב ולכך כתב הרמב"ן בת"ה בשם רבינו האי שהאבל יתחיל ברוך דיין האמת : (ז) והאבל מיסב בראש ג"ז מייתי בגמרא מקרא (ח) וכיון שנענע האבל בראשו פרש"י שכבר קבל תנחומין כלומר שניחם מעלמו ורוצה שילכו להם : (ט) וכיון שהוא אסור בשאלת כו' ס"א דכיון שהיא כו' ועיין בדרישה · (י) לכל אומרים שב כו' ובגמרא וכן הרי"ף והרמב"ם פירשו אמי שעומד לפני נשיא קאמר ע"ש מ"ו : (יא) אמר רב יהודה מת שאין לו מנחמין שאין לו אבלים שמתנחמין רש"י (יב) ויושבין במקומו במקום שמת רש"י : (יג) בכל יומא הוה מכניף ר"י י' כו' עיין בדרישה : (יד) כל אלו הדברים תלוין במנהג לאו אדסמיך ליה קאי

חדושי הגהות

שעו א בב"א איתא כשיש בר מינן בי"ט יש חשש (א"מ):

המת וחוזרין למקום סמוך לבית הקברות והוא הנקרא מקום מעמד של בני המשפחה ומתעכב שם האבל ועומד לצד אחד והעם מסדרין עצמן לפניו שורות שורות שורה ראשונה בקרובים ושניה בחברים ושכינים ושלישית בכל העם ואין שורה פחותה מי' בני אדם ואם היו מועטים נעשו כולם שורה אחת והיו מזכירין שם ענין תחיית המתים כגון האל הגדול ברוב גדלו אדיר וחזק ברוב נוראות מחיה המתים במאמרו ומבקשים רחמים על המת (טו) לומר הוא יזכה פלוני לתחיית המתים (טז) ואינו חותם בזו ומקדישין שם ואומרים (יז) בעלמא דהוא עתיד לחדתא עלמא וכו' (יח) וזה הוא הנקרא הספטיר בבית עלמין ואח"כ (יט) במקום שנהגו לעשות מעמד ומושב עומד ש"צ ואומר (כ) עמדו יקרים עמודו ועומדין ואומרין ברוך דיין האמת וכיוצא בזה דבר של צידוק הדין בקצרה ואח"כ חוזר הש"ץ ואומר להם (כא) שבו יקרים שבו וכך עושין עד ז' פעמים ובפעם הז' כשאומר להם עמדו יקרים עמודו עומדין (כב) וכל העם עוברים שורות שורות על הסדר שהושבו ועוברין ששואל האבל וכל אחד אומר לו תתנחם מן השמים ומשם הולכין למקום אחר סמוך לזה והוא הנקרא מקום הספדו וסופדין וקוננין כדרכן ומשם לרחובה של עיר ומברכים על הכוס ברכה שמסיימין בה בא"י מנחם אבלים ואם בא לרבות בברכות כנגד שבחו של הקב"ה ולחתום בה בא"י מחיה המתים (כג) וכנגד המנחמין בא"י משלם הגמול וכנגד כל ישראל לחתום ברוך עוצר המגפה הרשות בידו לרבות כפי הענין ולהאריך בשבחו של הקב"ה ובקשת רחמים סמנו : (כד) ואחר כך נכנסין עם האבל לביתו והוא מיסב בראש (כה) וש"צ אומר ב נשאלו רבנן טעמא ואבל אומר ברוך דיין אמת וגדולי החכמים מנחמין כל אחד ואחד כפי מה שרואה לדרוש בנחמה (ו) ויש עיירות וכפרים שאין שם רחוב והולכין ממקום הספד ונכנסין לבית הכנסת ומברכין אותה ברכה של מנחם אבלים בב"ה ומקומות שאין אבלים נכנסין מבית הקברות לבית הכנסת מברכין אותו בבית האבל והיו נוהגין לצאת לבית הקברות כל שבעה להספיד וכשחוזרין לרחובה של עיר מברכים ברכת של רחבה כל שבעה והוא שיש פנים חדשות ומאריכין בשאר הברכות כמו שעושין ביום הראשון ואם לא יצאו לבית הקברות ובאו פנים חדשות הולכין לביתו של האבל ומברכין ומנחמין אותו בבית ובדורותינו בטלו מנהגות הללו שלא היתה חיבה ואפי' הברכות כולן שהיו מברכין רשות הם אלא כך נוהגין עכשיו נותנין המת בקבר וסותמין גולל הקבר וחולצין מנעל וסנדל ומרחיקין מעט מבית הקברות ומקדישין יתגדל ויתקדש שמיה רבא בעלמא דהוא עתיד לחדתא ולאחיאה מתיא ולשכללא היכליה ולמפרק חייא ולמבני קרתא דירושלם ולמעקר פולחנא נוכראה מארעיה ולאתבא פולחנא קדישא דשמיא לאתריה וזיויה ויקריה ושכינתיה בחייכון וביומיכון וכו' תתכלא חרבא וכפנא ומותנא מיננא ומכל עמיה בית ישראל ואמרו אמן וכו' הכי אומר גאון מנהגינו להתרחק מבית הקברות שיעור חמשים אמות או ק' אמות ויש מקומות שבונין בית לדבר זה אבל לתוך ארבע אמות לא דמת תופס ד' אמות לקריאת שמע נשאל לגאון נוהגין אצלינו כשחוזרין מבית הקברות רוחצין ידיהם קודם כניסתן לבתיהן ויושבין על הדרך מה טעם והשיב אין צריכין לרחוץ ואם נוהגין ורוחצין אין בכך כלום (כו) [ס] וכשאמרו במי שחוזר מאחורי המת לישב ז' פעמים לא אמרו אלא למי שהולך לבית הקברות ובחזרתו ובקרובים וביום ראשון ובמקום שנהגו

וצריך

אלו שהעתיק רבינו ט"ס שבמקום שכתוב הוא סכה פלונית לתחיית המתים צריך להגיה הוא יזכה פלוני לתחיית המתים · ובמקום שכתב וכל העם עומדין שורות על הסדר שהושבו צריך להגיה עוברין במקום עומדין ובמקום שכתוב בא"י מנחם אבלים צריך להוסיף קודם תיבת בה ולכתוב כך ומברכין על הכוס ברכה שמסיימין בה בא"י מנחם אבלים ובמקום שכתב ואח"כ נכנסים עם האבל צריך להוסיף תיבת לביתו : כתב הכלבו אחר הקבורה מלוין את המת אומרים לו לך בשלום וטפלים על קברו וזוקפים הקבר ועפרו דרך כבוד כמו דוגמת מה שאמרו [חולין סח :] מאן יהיב לן מעפרא דרב ושמואל ונמלינהו לעיינין (ה) : כתב עוד שמנהג ברגונ"א שאם נקבר בלילה א"א קדיש ולא צדוק הדין בבה"ק :

נשאל לגאון נוהגי' אצלנו כשחוזרים מבה"ק רוחצין ידיהם וכו' עד סוף הסימן בתה"כ · וכתב עוד על מה שנהגו לקנח בעפר ולתלוש עשבים ולרחוץ ידים מפי אחד מרבותי שמעתי קבלה בידו שהוא רמז לטהרת הטומאה לומר שטומאה זו אינה נטהרת אלא כענין ג' דברים הללו מים ואפר פרה ואזוב וזה טעם יפה עכ"ל · וגם בהג"א פרק אלו מגלחין כתוב בשם א"ז לאחר סיום קדיש לוקחים עפר ועמו עשב ומשליכין אחר גוום ולרחוץ ידיהם כשחוזרים מבה"ק ע"כ ואם נהגו רוחצים ואין בכך כלום וז"ל הכלבו וכשיוצאין מבה"ק תולשין עשבין כצרור עפרם על ראשם דרך צער על דרך וזרקו עפר על ראשיהם השמימה (איוב ב) ואח"כ רוחצים ידיהם ואומרים ידינו לא שפכו את הדם הזה וגו' כפר לעמך ישראל וגומר עד בקרב עמך ישראל ע"כ (ו) וכתב עוד כתב הריא"ג נמה שנהגו לקנח ידיהם לאחר דקבר מתא אין שרש ידוע אלא לזה ואפשר שנהגו להפסיק מדבר מיתה ומה שנהגו לזרוק צרורות אחר קדיש טעות בידם וטעו בקנות העפר ומה שירחצו ידיהם קודם שיכנסו לבתיהם אמר רב פלטוי שאין לו עיקר : ב"ה כתוב בא"ח ג אם נקבר בלילה אין אומרים צדוק הדין ולא קדיש בבית הקברות :

כתב הכלבו על מה שנמצא בהגדה שפעם אחד פגע רבי פלוני באחד שהיה מקושש עצים וכו' אמר ליה אין מי שיצילני אם לא שיאמר בני קדיש א' או יפטיר בנביא על זה פשט המנהג לומר בנו של מת קדיש בתרא כל י"ב חדש וגם להפטיר בנביא ויש שמתפללין כל מוצאי שבת תפלת ערבית לפי שבאותה שעה חוזרין הרשעים לגיהנם ואפשר שתגן עליהם אותה תפלה והמעשה הזה הוא בזוהר בסוף פרשה אחרי מות (ח) : וכתב עוד בשם הר"ת נ"ע שמצוה להתענות ביום שמת אביו או אמו ומצוה לומר קדיש על אמו בחיי אביו ואם אביו מקפיד אע"פ שאמו מצוה לו צואה לומר בשבילה כבוד האב קודם לכבוד האם עכ"ל (ע) :

העבדים

אמאי דסמיך ליה קאי אלא אעשיית שורה ומעמד ומושב קאי עכ"ל : ושליח צבור אומר נשאלו רבנן טעמא וכו' כלומר שאלתינו ובקשתינו מרבנן שידרשו בדברי נחמה וטעמא פירושו דבור ולפי שאין המנחמין רשאין לפתוח עד שיפתח האבל תחלה לכך אומר ש"צ נשאלו רבנן טעמא לרמוז לאבל שיפתח פיו תחלה כדי שיהו רשאין רבנן לדרוש דברי נחמה אז אומר האבל ברוך דיין האמת ואז מיד גדולי החכמים מנחמין כל אחד ואחד וכו' : **נשאל** לגאון וכו' והשיב אין צריכין לרחוץ וכולי והא דאיתא בירושלמי מקום שנהגו לרחוץ אחר המטה ירחוצו ומביאו רבינו בסי' שס"ח היא רחיצה אחרת שהיו נוהגים לרחוץ את האבלים ע"ש בדברי רבינו · וכתב בסימן א"ז והאידנא אין נוהגין לעמוד ברחבה אפילו על אדם גדול ומי שהוא רוצה לעשות עמה מעמדו מוחין בידו עכ"ל . וכתב בהגה"ה לוקחין עפר ועשב ומשליכים לאחר גוום ואומרים ויציצו מעיר כעשב הארץ ורוחצין ידיהם ופניהם ואומרים בלע המות וגומר עכ"ה ובספר צפנת פענח כתב לקנח בעפר על שם אבלות דכתיב באיוב ויזרקו עפר על ראשיהם עכ"ל כתב מהרש"ל ואני קבלתי מא"א זקני לומר ז' פעמים ויהי נועם תהלתו עד כי מלאכיו יצוה לך ובפסוק הז' מסיים ויש לו סוד וה"י ועיין מ"ש הרב בהגהות ש"ע המנהג לדבר זה ולשאר דברים הנוגעין בזה ודין התפילות והקדישים מבואר באורך לשם :

העבדים

דרכי משה

עוד כתב בשם מהרי"ל ביום שאין אומרים בו תחנון אין להושיב המת ג' פעמים כמו בשאר ימים ועוד כתב שם בכ"י סוף המוכר פירות אם קברו המת סמוך לבין השמשות דמותר לעשות המעמדות והמושבות בשבת : (ה) ואין נוהגין עכשיו בכל זה : (ו) גרסינן בב"ק פ"ד (לח.) ר"ש בר יהודה שכיב ליה ברתיה א"ל רבנן לעולא ניזל מר לנחומיה א"ר מאי ניזל ניחומתא דבבלאי גידופא הוא דאמרי מה אפשר ליה למיעבד הא אפשר עבדי ומבטלין ריעותא כו' עד והריא דברים ק"ו מה בשביל ב' פרודות שהם רות ונעמה העמונית חס הקב"ה על ב' אומות גדולות של רשעה ולא הרגן בתו של רבי על אחת כמה וכמה אילו הגונה היתה להוציא ממנה דבר טוב עכ"ל הגמרא וכתב שם נ"י דף י"ח ע"ב ש"מ דבכה"ג גידופא מקרי אלא חייב אדם לקבל גזרת המקום מאהבה והיינו דתנן (ברכות נד :) כשם שמברכין על הטובה כו' כתב בהג"ה אלפסי דף מ"ג פרק מי שמתו דאל יאמר אדם לא נפרעתי כפי מעשי וכיוצא בדברים אלו שהרי אמרו אל יפתח פיו לשטן עכ"ל וכ"ה בגמרא כי שמתי (יש) : (ז) ובנימין זאב סימן ס"ד כתב דברי הכלבו והוסיף שם מיתת צדיקים מכפרת כעגלה ערופה לכך רוחצים כמו שנאמר שם ורחצו ידיהם וגומר דגמרינן שם שם מעגלה ערופה עכ"ל והמנהג לומר כשרוחצים בלע המות לנצח וגומר ותו לא מידי וכתב מהרי"ל סימן צ"ג דיש להזהר ג"כ הפנים ולא נהגו כן וכתב עוד שם וגם מקפידים מאד אם יכנס אדם לבית אחר קודם שישב בחצר ב"ה ומנהג אבותינו תורה עכ"ל : (ח) וכ"כ בר ששת סי' קס"ז בתשובה והביא שם ההגדה וכתב אפשר שהוא בתנחומא או בספרי ובכ"י כתב שהוא בזוהר פרשה אחרי והביאו סוף פרשת שופטים כתב שהוא במסכת כ"ח ובא"ז כתב בשם מוהר"ר אליעזר סמיך דמצא בתנא דבי אליהו רבה דקטן האומר יתגדל פודה את אביו מן הפורענות : (ט) ובכ"י כתב סוף הספר שיהו נהגו לומר לעולם קדיש אפי' בחיי האב עכ"ל במהרי"ל נשאל מהרי"ל על קדיש יתום שהיו ג' ארין ואיש נכרי ופסק הג' ארין נוטלין ג' חלקים בקדיש וכ"ה במהרי"ק שורש ל"ד עוד שם במהרי"ל אם היה אבי אביו ואמו והגיע יאחר יום שמת בו אביו יאמר קדיש פעם א' ולא יותר וכ"ה המנהג תוך ל' יום אבל תוך ז' ימים אין לו קדיש כלל ולאחר ל' כל הקדישים של א תוך ימים אלו ואלו הן והלי' סימנים סוף הקבורה אפי' לא שמע האבל מיד עוד כתב מהרי"ל נכרי דינו כאחר מבני התושבים ובאגור כתוב יש מקומות נוהגין כן ויש מקומות אין נוהגין כן ובמקום שאין מנהג מוינות התושבים יכולין לעכב על האורחים מלומר קדיש יתום עכ"ל ועיין בזו בתשובות מהרי"ל סימן ל"ז שהאריך בדינים אלו דמשמע מדבריו דגם נכרי יש לו חלק בקדיש אבל כ"י כתב בשם מהרי"ו

ח"ל

פרישה

קאי אלא אעשיית שורה מעמד ומושב קאי ב"י : (טו) לומר הוא יזכה פלוני לתחיית המתים ס' כצ"ל : (טז) ואינו חותם כו' לאפוקי הברכות שמזכיר אח"כ שמברכין ברחובה של עיר מסיימין בהן : (יז) בעלמא דהוא עתיד לחדתא עלמא כו' כמו שמפרש לקמן בסימן זה : (יח) וזהו הנקרא המפטיר בבית עלמין הוא כינוי לבית הקברות כמו שאנו אומרים בית החיים : (יט) במקום שנהגו לעשות מעמד ומושב כו' הם ז' מעמדות ומושבות דמזכיר לעיל אף ע"ג דהקדים בלישנא מעמדות למושבות מ"מ בהסדר היה המושב תחלה והכי שאמר מתחלה עמדו יקרים עמדו ר"ל עמדו ממקום ישיבתכם שישבתם עתה ולזה ר"ל עמדו מל' עכבה כמ"ש וישב שם בקדם ומש"ה בפעם הז' אמר שא"ל עמדו יקרים כו' מיד עמדו ועבר מש"ה האבל והלכו לביתם וק"ל : (כ) עמדו יקרים עמודו ר"ל קומו יקרים קומו ועומדים ר"ל והיו עומדין : (כא) שבו יקרים שבו ר"ל כשאמר כך להם היו יושבין : (כב) וכל העם עוברים שורות כולי שמסיימין בה במ"י כו' כצ"ל : (כג) ובנגד המנחמין בא"י משלם הגמול כו' עיקר ברכות הללו עיין בכ"ק דכתובות : (כד) ואח"כ נכנסין עם האבל לביתו כצ"ל : (כה) ושליח ציבור אומר נשאלו רבנן טעמא כצ"ל ובן היא בת"ה כ"ל ר' ביקוד כלומר תבקשו האבל בדברים ובספור שאין יכולין לפתוח פיהם עד שיפתח האבל ע"כ מתחיל האבל ואומר ברוך וק"ל מ"ו ולקמן סימן ת"א כתב ל' שאלה ע"ש שנמצא כמו טעם ר"ל דיבור (כמו שיש טעם דדניאל עכ"ה) : (כו) וכשאמרו במי שחוזר מאחורי המת לישב ז' פעמים כו' עם המה כו' מעמדות ומושבות הנזכרים

דרישה

קדיש כו' מכאן משמע שבשאר אומות שמע ברמ"ש שנהגו לומר קדיש בלא צ"ה ואף שי"ל דכ"ק שבאשכנז ולדפון אומרים צ"ה ואח"כ קדיש פי' ככל אמר כקבורה משא"כ בשאר מילות שאומרים צ"ה ק"ס קבורה וקדיש לאחר הקבורה כמו שאנו עושין מ"מ בסמוך שכתב ובדורותינו בטלו מנהגות כו' שהזכיר קדיש ולא צ"ה משמע נמי כמ"ש שהיו נוהגין לומר קדיש בלא צ"ה · ומ"מ על מה יאמרו כאן א"מ קדיש אלא על פסוקים שלפניהם י"ל דשמי קדיש זו שהוא כתפלה וכמ"ש בסמוך ומכאן היה נראה לכאורה דלא במוצאי הללו דפא"מ צ"ה כמו בפר"מ או בע"ש אמר מנות דלו מ"מ יכול לומר קדיש זה אבל מ"מ נראה דמ"ש הוא"ל ויש גם תמיה גם יש לומר שבימיהם היו אומרים קדיש על הפסוקים שהיו נעומד בשורה . ועי"ל בסימן ת"א שכתב כיון שאין צ"ה אין קדיש ועיין מ"ש שם לפני זה בדברי רב כמו מנהגינו לומר קדיש כו' :

[ה] וכשאמרו במי שחוזר מאחורי המת לישב ז' פעמים כו' עם המה כו' מעמדות ומושבות הנזכרים לעיל וע"ל בגמרא בפרק המוכר פירות דף ק' ע"ב אמתיה דרבי אמי בר אבא היה נסיבא ליה לרב שוא"ל שכיבה עבד לה מעמד ומושב אמר רב יוסף טעה בתרתי טעה שאין עושין אלא בקרובים והוא עבד אפי' ברחוקים וטעה שאין עושין אלא ביום ראשון והוא עבד ביומי שני אמר אביי בכה נמי טעה שאין עושין אלא בבית הקברות והוא עבד בבית רבה אמר בכה נמי טעה שאין עושין אלא במקום שנהגו והתם לא נהוג ירמיהו שנהגו לעשות אומר לעשות אפילו בשבת כגון שקברו המת סמוך לחשיכה שבת ושרו מה"ה בשבת עכ"ל

הגמרא

חידושי הגהות

ב נשאלו רבנן טעמא כלומר תבקשו את האבל בדברים (פרישה) : ג כבר הביא דברים אלו בב"י לעיל בסי' זה בשם הכלבו :

פי'

שעז העבדים וכו' ברייתא פרק היה קורא [ד' י"ז] :

שעה אבל אסור לאכול משלו וכו' סוף מועד קטן ומה שהתיר סעודה שנייה אפילו ביום ראשון כ"כ הרא"ש לשם :

ובלבד שלא יתנו תחלה טעמו דכשמתנה תחלה א"כ חייב להאכילו מכח התנאי והו"ל אוכל משלו ולא משל אחרים ואסור אבל אם מעלמו מאכילו שפיר הוי משל אחרים ואף על פי שטעמים היו כך להאכילו לזה והוא יחזור ויאכילנו ומחזי קצת כאילו אוכל משלו אפ"ה שרי :

אשה שאירעה אבל וכו' כאבל רבתי וז"ל המרדכי וטעמא משום הרגל עבירה ומסיק רבי יהודה אומר אם יש לה בנים קטנים מבריס אותה עמהם לפי שאין נראה שעושים בשבילה אלא בשביל בניה וליכא קרובי דעתא לגבי דידה מיהו הלכה כת"ק דיחיד ורבים הלכה כרבים עכ"ל ואיכא לתמוה למה פסק רבינו כר' יהודה דיחידאה הוא ותו דת"ק מיקל ורבי יהודה מחמיר והלכה כדברי המיקל באבל ונראה דרבינו מפרש דהכא פליגי דלת"ק אם אין לה בנים קטנים אסור להברותה אבל אם יש לה בנים קטנים ליכא איסורא מיהו מצוה נמי ליכא אלא רשות איכא ולר' יהודה יש לה בנים קטנים מצוה נמי איכא והלכה

וצריך לישב שבעה פעמים מפני שהרוחות סלוות אותו ובכל שעה (כ) שיושב בורחין ממני ואמר רב האי [ו] לא נהגו מעולם לקנח ידיהם בבבל בעפר (כח) וכן אנו רואים דמאן דעבד הכי אין בכך כלום אלא שרי למיעבד אבל נטילת ידים לבתר הכיליבא אלא במי שנשאו למטה (כט) ע"כ לגאונים ובמקומות הללו נהגו בכך [ז] לקנח בעפר ולתלוש עשב מן המחובר לאחר קדיש ולרחוץ ידיהם במים והם אומרים שהן רומזין ליצירת האדם כענין שאמרו בהגדה (ירושלמי דסוטה פ"ב) ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרש ומן העפר למה מים ועפר (ל) שתחילתה מן המים וסופה לעפר לפיכך נבדקת במים ועפר אם טהורה היא כברייתה ואם לאו חוזרת לעפר וכן המים והעפר אלו רמז ליצירה ולמיתה והעשב רמז לתחיית המתים כענין שנאמר ויציצו מעיר כעשב הארץ :

שעז העבדים והשפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלא כשם שאומרין לאדם על שורו וחמורו שמתו המקום ימלא חסרונך כך אומרים על עבדו ושפחתו שמתו (א) שאלו מקמי דרב יהודאי אבל מנודה מהו להברותו ולא השיב וכתב הרמב"ן ונראה כיון שאסור לישב בד' אמותיו אין עושין לו שורה ולא מברכין לו ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים שכל שהוא כבוד לחיים אין עושין לאבל המנודה (ב) אבל מנודה שמת עומדין עליו בשורה ומנחמין אבליו :

שעח (א) [א] **אבל** אסור לאכ:ל משלו בסעודה הראשונה אבל בשניה מותר אפילו ביום ראשון ומצוה על שכיניו שיאכילוהו משלהם כדי שלא יאכל משלו ויכול אחד להאכיל לחבירו בימי אבלו והוא יחזור ג"כ ויאכילנו בימי אבלו (ב) ובלבד שלא יתנו תחילה אשה שאירעה אבל אין לאנשים

שעז העבדים והשפחות אין עומדין עליהם בשורה וכו' עד על עבדו ושפחתו שמתו ברייתא בסוף פרק ב' דברכות [טז :] :

שאלו מקמיה דרב יהודאי אבל מנודה מהו להברותו ולא השיב' וכתב הרמב"ן נראה דכיון שאסור ליסב בד' אמותיו אין עושין לו שורה וכו' עד סוף הסימן בת"ה :

שעח אבל אסור לאכול משלו בסעודה הראשונה בסוף מ"ק [כז :] אמר רב יהודה אמר רב אבל יום ראשון אסור לאכול משלו מדקאמ' ליה רחמנא ליחזקאל ולחם אנשים לא תאכל : ומ"ש אבל בשניה מותר אפילו ביום ראשון כ"כ שם הרא"ש פי' יום ראשון סעודה ראשונה וכ"כ הגה"מ פ"ה בשם ספר המצות ושלא כדברי התוספות שכתבו שם דכל יום א' אסור לאכול משלו אפילו אוכל ב' פעמים ביום א' דהא לא קאמר תלמודא סעודה ראשונה אלא יום א' ואע"פ שפשט דברי הרמב"ם מפרק הנזכר נראה כדברי התוספות נקטינן כאבל הלכה כדברי המיקל ומה שדקדקו התוספות מדקאמר תלמודא יום ראשון אינו כלום דה"ג בפרק כ"ש [לו :] אמר ריב"ל יומא קמא לא תלושו לי בחלבא ופירשו המפרשים דע"כ בסעודתא קמייתא קאמר : ומ"ש ומצוה על שכניו שיאכילוהו משלהם וכו' שם כתב הרא"ש ירושלמי תנא מארה לשכניו שהצריכוהו לאכול משלו ולעשות מלאכה : ומ"ש ויכול להאכיל את חבירו בימי אבלו והוא ג"כ יחזור ויאכילנו בימי אבלו בסוף מ"ק [כז :] רבה ורב יוסף מחלפי סעודתייהו להדדי : ומ"ש ובלבד שלא יתנו תחלה כ"כ שם הרא"ש בשם הר"מ ז"ל :

אשה שאירעה אבל אין לאנשים להברותה

דרכי משה

ח"ל כ"כ אחד סדיורי העיר היה אומר קדיש עבור אמו שמתה בעיר ואחד שכיר מלמד בעיר והיה אומר קדיש עבור אמו אבל לא מתה בעיר ואמת היתה זקנה שנה נפשה ולא עזבה בן וקרוביה השכירו אחד שיאמר קדיש עבור נפשה והשיב מהר"ר יוחנן דטרי"ווש דע כי אין הדבר תלוי בפרעון המס אם אין לו ודר בעיר אע"פ שדר בעיר בשכירות מ"מ נקרא בן חלק ואם שום אחד מהקדישים הוא בעד מת שמת בעיר יש לו חלק מכח המת ומכחו ואם דר בעיר ואפי' שכיר חלק אחד והם ב' חלקים ומי שאינו דר כלל בעיר ואין המת בן עיר אין לו חלק כלל כדין נכרתי בלבי ונהגתי במקומי עכ"ל ועיין עוד מדיני קדיש בביאורי לספר א"ח סימן קל"ג כתב בבנימין זאב סימן ר"א ור"ב דאין מקום לקדיש זו רק על אביו ואמו ואם יש בזו מנהג אחר אין לילך אחריו אם לא שהוא מנהג ותיקין ויש מקומות שאם אין אבל בבה"כ אומר אחד שאין לו אב ואם בעד כל מתי ישראל גם קצת מקומות שאומרים למנצח ובא לציון בקול נגון כדרך האבלים אם אין האבלים בבה"כ ואם יש אבלים בבה"כ האבלים אומרים אותו אם אינן יכולין להתפלל כל התפלה עכ"ל וכן נוהגין כדבריו וכתב עוד דאם באים שאר קרובים לומר קדיש בשביל מתיהן הקרוב אבילי אב ואם יכולין למחות שלא לגזול קדיש שלהם וע"ש אימת אומרים דזכות קרובים מהני לקרובו וכתב מהרי"ק שורש מ"ד בן הבן אינו חייב לומר קדיש על זקינו דקדיש הוא משום כיבוד אב ואם ואין בן הבן חייב בכבוד זקינו ולכן אינו חייב לומר קדיש אלא כאיש אחר אלא שנהגו כן ונהגו שאפי' איש אחר שאינו קרוב כלל אומר קדיש בשביל אחר ואפי' במקום שיש אבילי אב ואם אלא שאינן נוטלין כ"כ קדישים כמו אבילי אב ואם ויתמיד עושים פשרה שיטול הנכרי שליש או רביע והשאר לאבילי דאב ואם וכ"ש האומר על זקינו שיש להגיד אפי' במקום שאר אבלים ואי לדידי הוי ציותי יאמר זה פעם אחד ואבילי אב ואם ב"פ ודוקא בענין הקדיש אבל בענין התפלה הענין שוה דאין זה תלוי כלל אלא ברצון הקהל דהתפלה הוא שלוחם ואין ראוי להיות שלוחם אלא מרצונם לכן במי שירצו יתפלל ועל שמעון זה שהמנהג שכן הבן אומר קדיש על זקינו עליו להביא ראיה שעל פי ותיקין נהגו כן כי אין הדבר מצוי וכה"ג אין ראוי לילך אחר המנהג אם לא נודע בודאי שכן נהגו אבל משום פעם אחת או שתים שיארע הדבר במקום אחד ואתרמי שעשו כך וכך משום זה לא יקרא מנהג דאמרי כ"ד טועים היו באותו שעה ולא יחשב מנהג קבוע כי אם בדבר שמעשיב בכל יום ושם ראוי לילך אחר המנהג דא"א שיטעו בכל יום בדבר שלא יהא כדין עכ"ל כתב עוד בבנימין זאב סימן קס"א בשביל שראיתי יש מקפידין ונמנעים לומר קדיש בר"ח ושבת וי"ט תוך שנת המתים ויש להביא ראיה להיפך מתשובת הר"י מקורביל על דבר הקדיש של נוחי נפש צריך לאומרו י"ב חדש וי"א ימים נגד שנת המבול שפרש"י בפ' נח (ח ג' י"ד) שמשפט דור המבול שנה תמימה שהם י"א יום ששנת החמה יתירה על שנת הלבנה ותפלה נגד הקדיש ומשיבת ממנו ונהגו העולם שלא יאמר קדיש אלא י"א חדש כי היכי דלא משווי איניש אבוהי ברשיעי ישראל והיכא שיש ... שאמר קדיש בכה ימים ואח"כ אירע לאדם אחר אבילות כתב מוהר"ם לפי הנראה וכן נהג במקומו שאבל השני אומר קדיש ל' יום הראשונים כי הם עיקר האבילות ואח"כ שניהם הראשון והשני כל י"ב חדש כו' עד ושמעתי שהעולם טועים לומר שלא יועיל כ"כ קדיש בשבת או תפלה בקדיש נער בחול וטעות הוא שאם יועיל קדיש חסר כ"ש קדיש ושאר התפלה שלימה שיתפלל הבן בשבת או בחול ואותו מעשה דהגדה שצוהו לומר קדיש קטן היה וארכה כמעט הגדול ם שאומרים קדיש הסר גדולים הקטנים כיון שאפשר להם בקדיש שלם וקדושה ותפלה שלימה ואני היום עוד כשאני מגיע ליום שמת בו אבי או אמי אם מגיע בימי החול אני מתפלל עד קדיש התחסר ואני מניח לקטן את שירו וזקן אחד הגיד לי שצוה את בניו שלאחר מותו אחר ז' ימי אבילות יתפללו עד ל' יום חול ושבת וכן שמעתי שאמר בעל הרוקח וכן צויתי את בני כשנפטרה אמם עכ"ל ר"י מקורבי"ל מדכא שמעינן שאין להקפיד לומר קדיש בראש חודש ושבת וי"ט וכ"ש תפלה וכן נוהגין בין האשכנזים שאינן מקפידין וכן אם אירע יום שמת בו אביו או אמו אומרים קדיש אפי' בשבת ואין לחוש שהמתים נוחין באותן הימים וכשאומר קדיש משוה נפשייהו כרשיעי עכ"ל א"ז וכן נוהגין בזה"ז רק שאין מתפלל בר"ח ושבת וי"ט אבל קדיש אומרים וכ"ה בתשובת מהרי"ל דאין אבל מתפלל בשבת וי"ט ובכל יום בבוקר שאומרים בו הלל כ"כ בסימן כ"ב ול"ז עוד כתב מהרי"ל דאי ליכא דעדיף מן האבל יכול להתפלל אף בימים נוראים · ועיין בא"ח הל' ר"ה כתב מהרד"ך בית י"א דבן יש לו לומר קדיש על אביו שומר שנהרג דהריגתו מכפרת עליו וכ"כ א"ז ודוקא נהרג אבל מת על מטתו לא וכן כתב לעיל סימן ש"ם כשנהרג יש לו כפרה וכתב מהרי"ו סימן צ"ט רי"א דאין לומר קדיש על קדושים שנהרגו על קדושת השם וליתא אלא צריך לומר עליהן וכן נוהגין :

דרישה

בהגדה · ת"ל הר"ן שם ד' ר"י ע"ב מכאן שנהגו מקומות שנהגו כשחוזרין מבה"כ ונכנסין לעיר או לבית הכנסת ועומדין ממקום למקום ויושבין כאן מעט וכאן מעט ז' פעמים שטעית הוא וגם מה שנוהגין שבשבת יושבין על מקומן בבה"כ מפני שאומרים שאסור לנהוג אבילות בשבת מנהג טעות הוא שהרי התירו מעמדות ומושבות אפי' בשבת ופי' הר"ש וז"ל הטעם מאחר שאין עושין אבילות אלא מעמדות ומושבות בלבד משמע שבישיבה בעלמא מש ם כבוד האבל אין בה שום משמע עכ"ל והב"י הביאו לקמן ס"ס שצ"ג וכתב (על מ"ש שאין משנין מקומן בשבת ע"ש עכ"ס) שאין הנדון דומה לראיה שהתם היו צריכין לישב בבית הקברות משום שהיה מקום רחב והיו מקבצין כל העם ולא היו יכולין להתאסף כולם בבית הכנסת כו' ע"ש ותמיה לי על דברי ב"י איך דחה את דבריו בקש הא שפיר מייתי ראיה דכמו שהתם עשו מעמדות משום שאין בו איסור בשבת לראות גד אבילות בשבת ה"נ דכוותיה דמיא וי"ל דשפיר דייק הב"י דשאני התם הואיל אין בישיבה ובעמדה שום צד אבילות מצד עצמו וגם אינו נרגש האבילות במה שיושבין על הקברות משום שהוא מקום רחב להחזיק כולם וא"א להם לישב במקום אחד שיחזיק כולם אבל בבית הכנסת מוכח שהכל רואין שהוא משנה מקומו מסימין על לבן לומר שמשום אבילות הוא משנה דהא אם היה רוצה לישב במקומו מי הכריחו שלא לישב עליו וק"ל ומ"ש שצריך לישב ז' פעמים מפני הרוחות כו' משמע שס"ל שהכי שפם ז' מעמדות ומישבות שהיו עושין מפני הרוחות שאלות אותן כבר כתבתי בריש סימן זה שגם הרשב"ם כתב שי"א הטעם זה והוא דחה אותו וא"כ צ"ע על מנהגינו : [ו] לא נהגו מעולם לקנח ידיהם בבבל כו' לכאורה היה נראה להגיה לא נהגו מעולם לקנח ידים בבבל אלא בעפר והשתא א"ש טפי מ"ש וכן אנו רואין דמאן דעבד הכי כו' וכן מ"ש אבל נטילת ידים לבתר הכי כו' דלגירסא דידן קשה מה זה שכתב אבל נטילת ידים כו' נטילת ידים מאן דכר שמיה וצריכין לדחוק ולומר שקאי אדלעיל כמ"ש בפרישה תה דוחק אבל א"א לגרוס הכי הא"כ הוי משמע לא נהגו לקנח אלא בעפר ולא במים ובמים לא שייך למימר ל' קנוח אלא לרחוץ לכן צ"ל כמ"ש בפרישה . [ז] לקנח בעפר ולתלוש עשב כו' והספר בפנת בענת כתב ע"ש אבילות שנאמר ויתנו עפר על ראשם כולי :

סי' שעח [א] **אבל** אסור לאכול משלו בסעודה ראשונה כתב רבינו ירוחם בשם הרא"ש דכתיב ולחם אנשים כו' כמ"ש בפרישה ואין להקשות לפי טעם זה מה זה שכתב רבינו ומצוה על שכיניו שיאכילוהו משלהם כדי שלא יאכל משלו הא עיקר הטעם דחיישינן שלא יאכל משלו הו"ל דהתורה הקפידה אאכילה שבי:ב רבינו ירוחם ומטעם זה נעשה מצוה אף אם אדם רוצה לאכול משל נצטוו להאכילו משום דלא יתבטל עיקר המצוה גם ליכא להקשות הא מותר להתענות כמ"ש רבינו בסמוך וי"ל קבלת תענית שאני דבלא"ה יצא מהכלל ומצוה לא נעשה ומיהו לכאורה משמע דרבינו לא ס"ל כ"ט דרבינו ירוחם שלא נחית ליתן טעם למצות הב"י כמ"ש לעיל סימן קפ"ח . מי שיקבר בע"ש סמוך לחשיכה קודם ב"ה מותר להבראה אם יש שהות ביום לאכול קודם התפילה דפסקי' כרבי יוסי דשרי להתחיל (לאכול בע"ש אחר שלות) מגודה אבל בע"פ אין מברין (והלכה בע"פ כרבי יודא דאין מתחילין וכ"כ ב"י בשם מרדכי

במקצת

פרישה

הנזכרים לעיל בריש סימן זה ועיין בדרישה : (ובקרובים ר"ל שבני אדם שכן במעמד צריכין להיות קרובי המת שאינן מתאבלין עכ"ה) : (כז) שיושבין בורחין ממנו ואני קבלתי מאמ"ו לומר ז' פעמים ויהי נועם מהתחלתו עד בהאליך ותיבת כ"י ואח"כ (יאמר עד תיבת כי מלאכיו יאמ"כ יאמר עד כי מלאכיו יצוה ואח"כ עד כי מלאכיו יצוה לך לכפעם הו' כו' עכ"ס) מלאכיו כו' ובפעם השביעי מסיים הפסוק וכן עיקר ויש לו סוד וכו' (ראה דז"ל יוכן ס"ת דכי מלאכיו עכ"ה) מ"ו : (כח) וכן אנו רואין דמאן דעבד הכי ר"ל דאינו מקפיד אין בכך כלום אלא שרי למעבד ר"ל לקנח אבל נטילת ידים לבתר הכי כו' אדלעיל קאי שכתב ויקנחו אלליהו כשחוזרין מבה"כ רוחצין ידיהם כו' ועיין בדרישה : (כט) ע"כ לגאונים ר"ל מגשהל לגאון נוהגין כו' עד הכא הוא ל' גאונים : (ל) שתחילתו מן המים ע"ד מים גבוהים ימתקו שמפרשים מים אורע שמתנו נולד הילד שרימה למים . ותומה לזה כתבתי בח"מ סימן קס"ע בשם ה"ג טעם דיקיקה לפני יבם דהוא לא רצה להקים זרע לאחיו בטיפה סרוחה הוא הזרע לכך רוקקת לפני רוק כו' ע"ש וכתבו ג"כ הש"ע שם בסוף פי' סדר חליצה סימן פ"כ אבל בספרי פרש"י בפ' נשא דמים פרהג כתב ז"ל ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרש מן העפר ולמה היא נבדקת במים ובעפר לפי שתחילת בריאתה הן המים ומן העפר ועוד מפני שכן עדיה שנא' העזותי נכם את המים ואת הארץ עכ"ל הרי לפנינו דלא כיון למ"ש אלא למים ממש וצ"ע :

סי' שעז (א) **שאלו** מקמי רבי יהודאי כו' עד וכתב הרמב"ן כו' נראה והרמב"ן לא פשט שאלותו דרבי יהודאי אלא הכי פלעת דברי רבינו והרמב"ן כתב מדנא שאלו אלא ענין שורה שהיא משום כבוד לחוד וכמ"ש בסימן שאחר זה ג"מ הא שאר דברים שכן משום כבוד אסור לעשות : (ב) אבל מנודה שמת עומדין עליו בשורה כו' פירוש הואיל שהאבלים אינן מנודין דכל מה שמספידין ומנחמין הוא כבוד לחיים והמיתים הם ראוין לכך וע"ל בסימן שמ"ה שמחלק בין מנודה שמת מחמת אפקירותא ומת דלאו מספידין עליו ובין מנודה משמת ממונא שהן שמת פטור מנזרותן ומספידין אותו כראוי והכא איירי במנודה ממונא אפקירותא דמ"מ קרוביו קורעין ומספידין עליו כדין המאבד עצמו לדעת יכמ"ש שם בריש הסימן שקורעין עליו ועומדין עליו בשורה ע"ש ·

סי' שעח (א) **אבל** אסור לאכול משלו בסעודה ראשונה מדקאמר ליה ליחזקאל ולחם אנשים לא תאכל מכלל דכ"ע מחייב לאכול לחם אנשים והטעם כי האבל דואג וכואב על מתו ואינו חושש לאכול כי רצונו למות הוא ג"כ ע"כ צוהו לאכול משל אחרים והפוחת לא יפחות מסעודה ראשונה ועיין בדרישה : (ב) ובלבד שלא יתנו תחילה דהוי כמאכילי משלו וכן מבמע בראש דף מ"ד ונראה דמיירי אפי' בשניהם אבילים אפ"ה מותר להאכיל סעודת הבראה זה לזה רק שלא יתנו דאל"כ איך שייך לומר שיתנו וכי פותחין לפורענות ועיין בב"י · ועיין בח"ם סימן ק"צ דאסור משום גד ריבית לאמור לחבירו בא ואכול עמי שהאכלתני מיהו זהו דוקא כשהבר אכל עם חבירו ובא חבירו לחזור להאכילו גם כן בזה יש בו גד ריבית אם יאכל לגו יותר ממה שהאכילוהו אבל בראשון שבא להאכיל אין בו גד ריבית באומרו אכול עמי ואאכל גם כן עמך

לאנשים להברותה כתב הרמב"ם אבל ודאי גם אסורה לאכול סעודה ראשונה משלה ונשים מברות אותה ואם יש לה בנים אפי' קטנים יכולים אנשים להברותה ואשה נשואה (א) שארעה אבל אינה יכולה לאכול סעודה ראשונה משל בעלה דכיון שחייב במזונותיה כמשלה דמי וכן מי שיש לו סופר או שכיר אם אוכל עמו בשכרו וארעו אבל אינו אוכל עם בעל הבית (ג) אבל מי שנותן מזונות לעני או ליתום או לבנו או לבתו הגדולים בלא תנאי וארעם אבל יכולין לאכו' עמו בסעודה ראשונה רצה האבל שלא לקבל ההבראה (ד) שלא רצה לאכול אותו היום הרשות בידו דגרסינן בירושלמי רבי זעירא (ה) מדמך פקיד לא תקבלון עלי יומא דין אבילה (ו) ולמחר מדיליה וא תא נמי בירושלמי שהיו נוהגין להתענות ביום מיתת החכמים (ז) דגרסינן התם הרואה ת"ח שמת כרואה ס"ת שנשרף ואמר רבי אבהו יבא עלי אם טעמתי כלום אותו היום ולכאורה נראה שאם אינו אוכל כל אותו היום שלמחרתו אסור לאכול מסעודה ראשונה משלו דכיון דילפינן ליה מקרא ולחם אנשים לא תאכל אלמא שמצוה נוהגת הוא באבל כשאר כל דיני אבלות אבל מלשון הירושלמי משמע שאין צריך דקאמר לא תקבלון עלי אבילה יומא דין ולמחר מדיליה פירוש למחר יאכלו משלו וכן יראה מלשון הרמב"ן שכתב אם רוצה שלא לקבל הבראה רשאי משמע שום הבראה שאם לא יאכל ביום השני משלו הרי מקבל הבראה ביום השני וכן כתב בספר המצות רבינו נתנאל היה אבל וישב בתענית ובלילה אכל משלו (ח) והדבר צריך תלמוד אין מברין על הקטן עד שיהא בן שלשים (ט) ואי קים לן ביה שכלו חדשיו אפילו תוך שלשים מברין עליו ההולך לבית האבל לאכול עמו להברותו אם לבו גס בו יברהו על מטות כפויות ואם אין לבו גס בו יברהו על מטות זקופות פרש"י שהמברה יושב על מטה זקופה אבל האבל יושב על כפויה וכשלבו גס בו אף המברה יושב על כפויה (י) כתב הראב"ד כשאין לבו גס בו אף האבל יושב על מטה זקופה וכ"כ הרמב"ן וכן דעת א"א הרא"ש ז"ל תניא מרביצים ומכבדין בבית האבל ומדיחין קערות כוסות וצלוחיות וקיתוניות ואין מביאים שם לא בשמים ולא מוגמר אבל מביאין אותם (יא) בבית שמת שם ואין מברכין עליה ואין אומרים שמועה ואגדה בבית האבל אלא יושבין ודומין תניא בראשונה (יב) היו מוליכין לבית האבל עשירים בקלתות של כסף וזהב ושותין בזכוכית לבנה ועניים בסלים של נסרים ושותין בזכוכית צבועה והיו עניים מתביישין התקינו שיהו עושים לכל בשוה תניא י' כוסות התקינו בבית האבל ג' לפני סעודה וג' תוך הסעודה וד' לאחר הסעודה הוסיפו עליהם עוד ד' התחילו שותים ומשתכרים החזירו הדבר ליושנו ופי' רבינו שלמה לעשרה והרמב"ן פי' ליושנו (יג) שלא ישתו אלא לתוך הסעודה דיין לאחר הסעודה משכר וכן עמא דבר (ה) תניא ויזד יעקב נזיד אותו היום נפטר אברהם אבינו ועשה יעקב תבשיל של עדשים להברות את אביו מאי שנא עדשים מה עדשה זה גלגל אף אבלות גלגל החוזר בעולם איד מה עדשה אין לו פה אף אבל אין לו פה מאי בינייהו איכא בינייהו לנחם בביצים שאין לו פה ואינו גלגל

כתב

להברותה באבל רבתי (פי"א) תניא מברין אבל האיש ואין מברין אבל האשה. וכתב הרא"ש בסוף מ"ק בשם הר"מ דלא אסרו אלא אנשים משום הרגל עבירה אבל נשים מברות את האנשים דנשים חייבות בהבראה כמו אנשים : **ומ"ש** ואם יש לה בנים ואפילו קטנים מברין אותה אנשים באבל רבתי תניא בברייתא הנזכרת מסיים בה ר' יסודה אומר אם יש לה בנים קטנים מברין עמהם · ומשמע לרבינו דלאו לאיפלוגי אתא אבל מדברי המרדכי בסוף מ"ק משמע דס"ל דלאיפלוגי אתא ולית הלכתא כותיה · וכתב עוד שם דטעמא דאין מברין אבל האשה משום הרגל עבירה ומה ע לאחר שנקבר המת שרגילין ללות האבל לביתו היכא דליכא אבלים אלא נשים אין ללותם וגם בזמנת תוך ז' שמלוין את האבל לביתו אין עושין כן לנשים וכ"כ הגה"מ פ"ג : ומ"ש רבינו אשה נשואה שארעה אבל וכו' עד יכולים לאכול עמו בסעודה ראשונה כל זה כתבו הרא"ש והמרדכי בסוף מ"ק והגה"מ פי"א בשם הר"מ ז"ל : רצה האבל שלא לקבל הבראה וכו' דגרסינן בירושלמי רבי זעירא מדמך פקיד וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה דמשמע מהירושלמי הזה : ומ"ש דגרסינן התם מ"ד אבהו וכו' בירושלמי פרק אלו מגלחין וגרסינן תו התם רבי יונה הוה כנור כדשמע דדמך בריה דר' אבהו אף על גב דהבל גונבא ושתה חוא אסקיה נוס הכוא יומא · ובהג"א פרק אלו מגלחין כתב בשם א"ז אין מניחין את האבל להתענות ביום ראשון אלא מאכילין ומשקין אותו אפי' בתעניות שלפני ר"ה לא הניח רשב"ע להתענות ביום הקבורה : **והמרדכי** כתב בת"ק מצאתי בשם רי"ט מיוני שאמר משם ר"ת שאם איחרו לאבל יום אחד עד הלילה דאין מברין בלילה והביא ראיה מדכתי' [שמואל ב ג'] ויבא העם להברות את דוד לחם בעוד היום והתרגום מוכיח כן גם הר' יחיאל הפרי"ש פירש כי כן היה מנהגו של הריב"ש שהיה גם כל יום א' עד הלילה יען שלא רצה ליהנות משל אחרים עכ"ל ורא"ה שהביא מויבא העם להברות את דוד לחם בעוד היום אינו מכיר דהתם לא הבראת אבילות היתה שהרי אבנר לא קרובו של דוד היה אלא שאהבו להאכילו ולא רצה לאכול אלא להתענות משום ענמת נפש וגם כדי שיכירו כל העם כי לא היתה מאתו להמיתו ומה ענין זה להבראת אבל (ב) ונמוקי יוסף בס"פ המוכר פירות דכי היכי דליל שני חשוב כיום ראשון לענין אבלות ה"ה לענין הבראה תופס לילו אם חזרו אחר בין השמשות (ג) כתב המרדכי בסוף מ"ק מי שנקבר בע"ש סמוך לחשכה קודם בה"ש חייב בהבראה ואי משום שיכנס לשבת בשעה מתאוה הא פסקינן בע"פ [ק"י] הלכה כר' יוסי בע"ש דמותר להתחיל לאכול מן המנחה ולמעלה אבל בע"ש בה"ש אין מברין אותו דהלכה כרבי יהודה בע"פ וכ"כ הגה"מ בפי"ב (ד) : ואין מברין בשבת כתבתי בס"ס ת' : **אין** מברין על הקטן עד שיהיה בן ל' יום ואי קים ליה שכלו לו חדשיו ואפי' תוך ל' מברין עליו בפרק ר' אליעזר דמילה [קלו ·] במוכדא עבריה דרב דימי בר יוסף : ההולך לבית האבל לאכול עמו להברותו אם לבו גס בו יברהו על מטות כפויות וכו' ברייתא בסוף מ"ק [כו :] : ומ"ש פרש"י שהמברה יושב על מטה זקופה וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה בשם הרי"ן גיאות : ומ"ש רבינו בשם הראב"ד בת"ה כתב שאחרים פירשו כן וכתב ז"ל דהכי מסתבר מדקתני זקופות ולא קתני מטה זקופה ולשון רבינו אינו מכוון שהאל"ל והראב"ד פירש כיון שבא לחלוק על פרש"י ולא לכתוב כתב הראב"ד שהראה כאילו הוא ענין בפני עצמו : **תניא** מרבילין ומכבדין בבית האבל וכו' בסוף מ"ק [כו ·] : ומ"ש אבל מביאין אותם בבית שהמת שם וכו' שם אוני וכתני בר קפרא אין מברכין לא על המוגמר ולא על הבשמים בבית האבל ברוכי הוא דלא מברכינן הא אתויי מייתינן ל"ק הא בבית האבל הא בבית המנחמים ומשמע ודאי דבית האבל דקאמר היינו ג אחר שנקבר המת ובאים להברות האבל : **ואין** אומרים שמועה ואגדה בבית האבל וכו' ברייתא בסוף מועד קטן [כג ·] : תניא בראשונה היו מוליכים לבית האבל עשירים בקלתות של כסף וזהב וכו' עד כשוה בסוף מ"ק [כז ·] : תניא י' כוסות בבית האבל וכו' בפ"ק דכתובות [ח ·] ודברי הרמב"ם בפי"ג כפרש"י אבל לא נהגו כן ואף הרמב"ם לא כתבה בדרך חיוב שהרי כתב כלשון הזה אין שותין בבית האבל יותר על י' כוסות לכל אחד ובפ"ד כתב נקבר המת ה"ז מותר לאכול בשר ולשתות יין מעט כדי לשרות אכילה שבמעיו אבל לא לרוות עכ"ל : **תניא** ויזד יעקב נזיד אותו היום נפטר אברהם אבינו ועשה יעקב תבשיל של עדשים להברות את אביו וכו' עד לנחם בבוליס בספ"ק דב"ב [טז :] :

כתב

והלכה כת"ק דליכא מצוה וז"ש רבינו דאם יש לה בנים ואפי' קטנים יכולין אנשים להברותה דרשות הוא דאיכא ויכולים להברותה וכת"ק וב"י כתב דרבינו משמע ליה דלאו לאפלוגי אדת"ק אתא אלא לפרושי ולישנא דר' יהודה לא משמע הכי כלל : **ואשה** נשואה וכו' כתב באגודה נשים נכריות ושכיר ויתום ותלמיד הסמוכים על שלחן בעה"ב קרוי לחם אחרים עכ"ל והיינו דוקא כשאינן אוכלין בשכרן אלא דרך גמילות חסד וכמ"ש רבינו : רצה האבל שלא לקבל הבראה וכו' כלומר ודאי משלו אי אפשר שיאכל סעודה הראשונה אלא דעתו שלא לאכול אותו היום עד הלילה שאז יאכל משלו ולא לקבל הבראה כלל הרשות בידו דאינו חייב שיאכל משל אחרים על כל פנים אלא יכול ליפטר ממנה כשלא יאכל עד הלילה וכדמשמע בירושלמי וכו' ודלא כמה שנראה לכאורה שלמחרתו ג"כ צריך לקבל הבראה דמצוה נוהגת הוא באבל ו הגהת אשיר"י כתב ואין מניחין את האבל להתענות ביום ראשון אלא מאכילין ומשקין אותו ואפילו בתענית שלפני ר"ה ויה"כ לא הניח רשב"ע להתענות ביום הקבורה עכ"ל. ובהג"ה ע"ש ראבי"ה שאם מת לפני ר"ה ויה"כ לא יתענה ואם מת בחצי היום וכבר קיבל עליו התענית ממתין לעת ערב עד אחר התפלה ולא משלים לגמרי ובסמ"ק ואור זרוע כתב שאסור להתענות וז"ל הרוקח יש אומרים לאסור להתענות ור' נתנאל היה יושב בתענית וסמך לו על מה שאמר הכתוב אל תאכלו על הדם עכ"ל והכי נקטינן כדברי רבינו והרמב"ן ורבינו נתנאל והוא דעת רוב פוסקים : אין מברין על הקטן וכו' בפר"א דמילה [דף קל"ו] : ההולך לבית האבל וכו' בסוף מ"ק : והראב"ד כתב וכו' כנ"ל : תניא מרבילין וכו' ואין מביאין שם לא בשמים וכו' פי' מפני שהן לתענוג ושמחה ואסור אבל מביאין אותם בבית שהמת

שם

דרכי משה

שעה (א) במקצת ספרים כתוב ואשה חשובה ומ"מ הוא דאין חילוק בין חשובה לאינה חשובה וכ"ה במרדכי בה"א ע"א דף שצ"ו ובהג"מ פ"א ובאשר"י פא"מ : (ב) וכבר כתבתי לעיל סימן שע"ה בשם תשובת הרא"ש דהבראת אבל היה ולמד מכאן דאדם יכול להתאבל על מי שאינו קרובו וא"כ הראיה היא ברורה : (ג) ונ"ל דר"ל דמברין בלילה שלא כדברי ר"ת ומ"מ נראה דנקטינן כדברי ר"ת וריב"ש שיותר יש לסמוך על דבריהם מעל דברי ב הרי"ט ועוד הלכה כדברי המיקל באבל : (ד) כתב עוד נ"י פרק המוכר פירות בסופו דאין מברין בשבת דמדברים שבפרהסיא הוא עכ"ל וב"י כתב בסימן שצ"ג דאינו יודע טעם לדבריו שהרי עשיין ב"א להביא מאכל למי שלא היה יכול להכין מע"ש ואע"פ שאינו אבל הילכך לא מינכר דדבר של אבילות הוא נתו דלא אסרו אלא לאבל עצמו שלא ינהוג דברים שהאבל חייב לנהוג בהן בחול אבל לאחרים שלא יבריאוהו אין שום טעם לאסור וכן פשט המנהג בכל העולם להברות האבל בשבת ולא נשמע בעולם שום פוצה פה ומצפצף עכ"ל : (ה) וכ"ה במרדכי דה"א דף שצ"ג :

ודברי

פרישה

ומ"ז אמרו שם וביורושלים שו טופכין מ"ש : (בנים אפי' קטנים וכמרדכי כ"א דף שנ"ו דאפילו יש לה בנים קטנים אין אנשים מברין אותה משום הרגל עבירה וכן אין לליתן תוך ו' שמלוהין האבל כן כתב ב"י בשם הג"מ עכ"ל) : (ג) אבל מי שנותן מזונות לבני או ליתום נשים נכריות ועניים ויתום ותלמד הסמוכין על השלחן ב"כ קרי לחם אחרים כו' אגודה : (ד) שרא רצה לאכול נאותו היום הרשות בידו אבל לאכול משלו א"א כלל וק"ל אבל ברמב"ם כתב וז"ל על כאי דירושלמי מכאן שמעינן מי שלא רצה לקבל הבראה ושלא לאכול כל אותו היום הרשות בידו אם כן משמע דשרי מילי כינהו ומכל מקום נראה לפרש דט"ם הוא שלא כ"ג לשם שלא לאכול כו' ומר מילתא היא כדברי הטור וק"ל מ"ו : (ה) מדמך פירוש שכיב ולשון מדמך דקאמר כראה שהיה גוסס ונוטה למות ואו פקיד כו' : (ו) ולמחר מדיליה פירוש משלו כמ"ש בסמוך : (ז) דגרסינן התם כרואה תלמיד חכם שמת כרואה ס"ת שנשרף נראה דלא מביא ראיה מזה דמכאי טעמא נהגו להתענות אותו היום דא"כ אלה תניא בדלא תניא והרואה ס"ת שנשרף גופא היכא מתני' שצריך להתענות אלא דמייתי מהאי דמסיק ע"ז שם דאמר נבי אבהו ינאי עלי אם טעמתי כלום אותו היום ור"ל אותו היום שמת ת"ח וק"ל : (ח) והדבר צריך תלמוד פירוש צריכין ללמוד מניין לכן כא כיון דמן סתקנה לא משמע הכי : (ט) ואם קים לן שכלו חדשיו נבפירש נראה דה"ה אם ברי לן דהוא בן ז' כגון שבעל ופירש ועמ"ש בס"ס שצ"ד דהאם משמע דבאבילות כלו חדשיו משם בעינן ולא בן ז' : (י) והראב"ד כתב כשאין לבו כר כנ"ל ב"י : (יא) בבית שכמת שם פי' בעוד שהמת שם מביאין בשמים להעביר הסרחון של מת בה"מ סימן רנ"ז : (יב) היו מוליכין פירוש המאכל : (יג) שלא ישתו אלא לתוך הסעודה כו' פירש הרמב"ן מפרש ליושנו ר"ל קודם שום תקנה שלא היו שותין אלא בתוך הסעודה אבל רש"י פירש לי שנו ר"ל כמו שהיה קודם תקנה שנייה וק"ל אלא שלא"ע מאי מסיק וקאמר דיין שלאחר סעודה משכר

מכ"ע

חדושי הגהות

שעה א פי' מדמך שנטה למות : ב אין כוונתו על הרי"ט מוני שהביא הרב"י דאדרבא דברי הרי"ט הן הן כדברי הר"ת אלא כוונתו על הג"י שהביא הרב"י ובב"י כתב דברים אלו בשם הרשב"א : ג בהר"ן שם הביא שני פירושים על תירוץ זה ור"ל י"ם בבית האבל היינו כל זמן שהמת מוטל לפניו מביאין מוגמר לאעבורי ריחא ולכן אין מברכין עליו

כדאתא

כתב הרי"ץ גיאת תניא באבל רבתי (עיין ס"פ י"ד) מקום שנהגו לנחם אבלים בביצים ועדשים מאכילין מקום שנהגו לנחם בבשר ויין מאכילין וכ"כ הרמב"ן מקום שנהגו שלא להברות אלא בתבשיל של עדשים ובכוסות שתקנו חכמים עושין מקום שנהגו להברות בבשר ויין ובמיני מטעמים עושין ומנחמין תחילה בתבשיל של ביצים או של עדשים זכר לאבלות ואח"כ אוכלין כל צרכם כתב הרמב"ן כשמברין את האבל אוכלים ושותים עמו כל בני משפחתו (ד) והמסיבים עליו והעוסקין עמו בהספד כדתנן (מ"ק כ"ז:) במועד אין מברין אלא קרוביו של מת הא בחול אחרים נמי מברין עמו ותניא (שם כ"ח·) חכם שמת הכל מברין עליו ברחובה של עיר שהיו [ג] נוהגין להשקות שם האבל כוס אחד ולהאבילו מעט מתבשיל של העדשים בבית שהיה ברחובה של עיר ואחר כך היו מברין אותו בבית האבל כמנהגם והאידנא נהגו הכל בבית האבל:

שעט מזכירין בברכת הטוב והמטיב מעין המאורע בבית האבל וזה נוסחו (א) בא"י אמ"ה האל הטוב והמטיב אל אמת שופט צדק לוקח נפשות במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט ואנחנו עמו ועבדיו ובכל אנחנו חייבין להודות לו ולברכו גודר פרצות ישראל (ב) הוא יגדור הפרצה הזאת מעלינו ומעל אבל זה לחיים ולשלום הרחמן וכו' כתב א"א הרא"ש ז"ל בעל הלכות לא כתב ולוקח נפשות במשפט וגם רב אלפס לא כתבו (ג) דאיתא בפרק במה אשה (נה:) יש מיתה בלא חטא (ד) ומיהו נראה שלא למוחקו (ב) וכן עמא דבר וכתב רב עמרם ברכת אבלים בבית אבל נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו ולבתר הטוב והמטיב שבכל יום יטיב לנו אל אמת וכו' ומעל כל עמו ישראל לחיים והוא יגמלנו לעד לחן ולחסד ולרחמים ובכל טוב הרחמן וכו' (ה) [א] ועוד מדכר מלתא דאבלים בבונה ירושלים ומסיים בה מנחם אבלים ובונה ירושלים וגאון אחד אומר אומרים בברכת אבלים בברכת המזון בין ביחיד בין

בין

שם להעביר הסרחון ולכן אין מברכין עליה דדמי לבשמים דבית הכסא:

כתב הרי"ץ גיאת וכו' עד מקום שנהגו להברות בבשר ויין ומיני מטעמים וכו' נראה דהיינו דאמרינן בפר"א דתילה [דף קל"ו] בריה דרב דימי בר יוסף איתליד ליה ינוקא ובגו ל' יומין שכיב יתיב וקא מתאביל עילויה א"ל אבוה זודנאייתא קבעית למיכל ופרש"י מטעמים שמאכילין את האבל עכ"ל ס"ל לרש"י דנהגו להברות האבל במיני מטעמים אבל התוס' כתבו זודנתא גרסי' בערוך לשון זידה ומזונות עכ"ל כלומר אין פי' מטעמים דאין מברין אלא בביצים ועדשים: ומ"ש והמסיבין עליו וכו' פי' גם אחרים שאינן בני משפחתו אלא רעיו שצר להם בצרתו עד שנהפכו פניהם מחוך לצער · כשבירכו ברכת המזון בבית האבל לא ישתו אחר האבל מכוסו כי אם מכוס אחר: וכתב בסמ"ג הגדול בוצע ולא האבל דכתיב פרשה ציון בידיה כי אין לה מנחם: בס' שקורא עומד איתא להדיא כשמברכין ברכת האבלים אין האבלים מן המנין וכתב הרוקח וז"ל כשמברכין ברכת המזון בשעת הבראה אין אבלים מן המנין עכ"ל וע"ל בסימן שע"ט בס"ד · כתב הסמ"ג בדף רמ"ו ע"א ע"ש הירושלמי פרים מנחם גדול דבהון בשבת פרים כאורחיה ומביאו בש"ע ופירושו דבחול בוצע הגדול מן המנחמים אבל לא האבל שנאמר פרשה ציון בידיה מפני שאין מנחם לה אלמא דבשיש לה מנחם הינו בוצע האבל אבל בשבת בוצע האבל עצמו כי א רחיה שנאמר ברכת ה' היא תעשיר זו ברכת שבת ולא תוסיף עצב עמה שאין בה אבלות כמה דתימא נעצב המלך על בנו:

שעט מזכירין בברכת הטוב והמטיב מעין המאורע וכו' משמע דס"ל לרבינו דאין עוקרין ברכה רביעית אלא דמוסיף בה מעין המאורע: ומ"ש וזה נוסחו בא"י אמ"ה האל הטוב והמטיב אל אמת שופט צדק וכו לאו למימרא דלא יאמר אלא נוסחא זו בלבד דהא פשיטא דצריך שיאמר ג' מלכיות וג' גמולות וג' הטבות כתקון חכמים אלא דבא לפרש הוספת מעין המאורע מה הוא אבל ודאי דצריך שיאמר תחלה כתיקון חכמים וזה נוסחו בא"י אמ"ה האל אבינו מלכינו אדירנו בוראנו גואלינו יוצרינו קדושינו קדוש יעקב רועינו רועה ישראל המלך הטוב והמטיב לכל אל בכל יום ויום הוא הטיב הוא מטיב הוא ייטיב לנו אל אמת וכו' עד הוא יגדור הפרצה הזאת מעלינו ומעל אבל זה לחיים ולשלום הוא גמלנו הוא גומלינו הוא ינחיל לנו לעד לחן ולחסד לרחמים וכו': כתב א"א הרא"ש בעל הלכות וכו' עד ומיהו נראה שלא למחקו וכו' כ"כ התוס' פ"ג שאכלו וז"ל ומיהו בכך אין למחקו ונראה דטעמא דאף ע"פ דאיכא מיתה בלא חטא מ"מ כיון דרובא אינן בלא חטא שפיר קאמרינן ולוקח נפשות במשפט אי נמי אע"פ דאיכא מיתה בלא חטא אפ"ה אינו אלא במשפט בשביל עטיו של נחש או דרך אחר במשפטיו ית' שנעלמו מעיני כל חי:

וכתב רב עמרם וכו' הביא דברי ר"ע משני במה דברים אלה ומפורש בו דצריך לומר בברכת הזימון נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו. ב' דבתר הטוב והמטיב אל אמת וכו' עד לחיים יאמר ג' גמולות הוא יגמלנו וכו' כדפרי' בסמוך ג' דצריך להוסיף בברכת בנין ירושלים ולומר תנחם אבלים ובונה ירושלים: ומ"ש וגאון אחד אמר וכו' הביא דברי הגאון דמפורש בדבריו דאפי'

ביחיד

כתב הרי"ץ גיאת תניא באבל רבתי מקום שנהגו לנחם אבלים בביצים וכו' כת"ה הביא הרמב"ן דברים אלו: ומ"ש וכ"כ הרמב"ן מקום שנהגו שלא להברות אלא בתבשיל של עדשים וכו' שם והגה"ה כתבו בפ"ו דמשמע בפ' הנודר [נו·] דלא סגי שלא יאכל האבל בשר וישתה יין בהבראה ע"כ (ו) · ובירושלמי משמע בהפך דקאמר אם אבלים אתם למה אכלתם בשר ושתיתם יין וי"ל דהתם קודם קבורה קאמר ואבלים דנקט לאו דוקא אבל אוננים:

כתב הרמב"ן כשמברין את האבל אוכלים ושותין עמו כל בני משפחתו וכו' כת"ה ומיהו כתבו הגה"מ בפי"ב שאין לאכול עמו כ"כ ב"א שיתחלקו לב' מקומות והביא ראיה מהירושלמי: כתב רבינו ירוחם (נתיב כ"ח) בשם הרא"ש כתיב ולחם אנשים לא תאכל מכלל דכ"ע מחויב למיכל לחם אנשים והטעם כי האבל דואג ונאנח על מתו ואינו חושש לאכול כי רצונו למות הוא ג"כ ע"כ צוהו לאכול משל אחרים והפוחת לא יפחות מסעודה ראשונה וטעמא דמסתבר הוא וע"כ החמירו בסעודה ראשונה דאינו משגיח כלל ביום א' דיום מר איקרי וע"כ נהגו כל ז' ימים מפני עניי ישראל שאינם יכולים לעשות מלאכה ולא יתביישו שאף לעשירים עושים כך: בה"ה כתוב בא"ח לא יקלוף האבל בעצמו הביצה מפני שנראה כרעבתן: כתב המרדכי במ"ק י"א דהיכא דצריך למנות ז' אחר הרגל נ"ל דצריך לעשות סעודה כדאמרינן אכילה ראשונה אינו אוכל משלו והרי הוא מתחיל עכשיו וכן הדין אם שמע שמועה בשבת ויש חולקין כיון דנדחה יום ראשון אין מברין עד כאן לשונו: כתבו במ"י והמרדכי במ"ק דאין מברין על שמועה רחוקה כתבו הגה"מ בפ' ד' בשם סמ"ג גרסינן ד במי שמתו ובמ"ק ובירושלמי בבית האבל פרים מנחם גדול דבהון שנאמר פרשה ציון בידיה מפני שאין מנחם לה ובשבת פרים כאורחיה שנאמר ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב בה:

שעט מזכירין בברכת הטוב והמטיב מעין המאורע בבית האבל וזה נוסחו בא"י אמ"ה וכו' בפ"ג שאכלו [מו:] ולכאורה נראה מדברי רבי' שעוקר ברכה רביעית ואומר במקומה אל אמת שופט צדק וכו' וזה דעת שאין השכל סובלו אלא בסוף ברכה רביעית תוסיף תוספת זה וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' ברכות וכ"כ הר"ד אבודרהם ז"ל וכ"כ הכלבו וז"ל בא"י אמ"ה וכו' עד שבכל יום ויום הוא מטיב עמנו ואח"כ יאמר אל אמת דיין אמת שופט צדק לוקח נפשות במשפט וכו' (א) וכתב עוד הכלבו בברכה שלישית אומר רחם ה' אלהינו וכולל בו נחם ה' אלהינו את המתאבלים ואת אבלי ירושלים ואת המתאבלים באבל הזה נחמם מאבלם ושמחם מיגונם כאמור כאיש אשר אמו תנחמנו וכו' בא"י מנחם ציון בבנין ירושלים וזה יותר נכון ממ"ש רבינו לקמן בסמוך בשם רב עמרם שחותם מנחם אבלים ובונה ירושלים דהוי חותם בשתים ואין חותמין בשתים [כדאיתא ברכות מט·]:

כתב א"א הרא"ש ז"ל בעל הלכות ז"ל לא כתב לוקח נפשות במשפט וכו' עד וכן עמא דבר שם וכ"כ התוספות שם והמרדכי סוף מ"ק והגה"מ פ"ב והרמב"ן בת"ה כתב כלשון הזה בה"ג אומר בבית האבל הטוב והמטיב אלא אמת דיין אמת כדמר ווטרא אבל לוקח במשפט לא ליתא דהא [שבת נה:] איתותב רבי אמי דאמר אין מיתה בלא חטא: וכתב ר"ע ברכת אבלים בבית אבל נברך מנחם וכו' סימן זה עד לאו בינעא הוא הכל מדברי הרמב"ן בת"ה אלא שיש קצת ט"ס בדברי רבינו שאבל מ"ש בשם גאון אחד כתוב בת"ה כלשון הזה וגאון אחר אמר ברכת האבלים בין ביחיד בין בג' בין בעשרה ואבל מן המנין ושאמרו חכמים אין אבלים מן המנין אברכת רחבה ובשורה והאידנא לית לן לא ברכת רחבה ולא ברכת שורה אלא אחר הטוב והמטיב דיין אמת ושאומרים ברוך

מנחם

דרכי משה

(ו) ודברי הטור בשם הרמב"ן שכתב למטה אינו כן:

שעט (א) ובא"ח סימן קפ"ט כתב וזה נוסח הברכה בבית האבל בא"י אמ"ה האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב המלך הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט צדק כו' (ב) וכ"ה במרדכי בה"א דף שצ"ה ובהרי"ם פ"ג שאכלו ע"ב דל"ז שמאחר שכתב בגמרא איך לא נאמר אותו שאע"פ שיש מיתה בלא חטא כל דרכיו

משפט

דרישה

דסוף מ"ק דף כ"ז ולא ידעתי למה כתב א"א ז"ל וב"י לא כ"כ עכ"ה) מ"ו ד"י לא כ"כ אם ר סף בע"ש: אבל רבינו תם בשם רבי יום טוב חיוני אמרו להאכיל בראשון הסברא או אין מברין בלילה ופירש הר"ר יחיאל כן היה מנהגו של ר"ב"ם שלם יום ראשון עד הלילה כי לא רצה לטעום משל אחרים (גם מדכתיב ולא בעט להברות את דוד בעוד היום עכ"ס) שמחות (וכ"כ הגהות אשר"י והביאו ב"י בסימן זה) הרשב"א וא"ז כתב שאפי' מת לו מת ביום התענית שלפני ר"ה וי"כ לא יתענה ואם מת בחצי היום וכבר קבל עליו התענית ממתין לעת ערב עד אחר התפלה ולא משלים לגמרי ובסמ"ק וא"ז כתב שאסור וז"ל הרוקח י"א שאסור להתענות ורבי' נהג היה יושב בתענית וסמך לו אפסוק לא תאכלו על הדם הג"ה ג' בספרי פ' ויזכור את הבכורות סימן ל"ב מ"ו: כתב בסמ"ג הגדול הוא מברך ולא האבל דכתיב פרשה ציון בידיה כי אין לה מנחם פירוש לאמר התפלה מברכין מברך מנחם אבלים שאכלנו ועיין בב"י שהביאו (וכתב וי"ל פרים מנחם גדול דבהון עכ"ס) בס"ס שע"ח נוהגין להשקות שם האבל שהתלמידים נכון שלא לשתות יין ושלא לאכול בשר כל אותו היום אבל אחר הקבורה סימן מ"ו

סימן שעט כשמברכין ברכת המזון בבית האבל לא ישתו אחר האבל מכוסו כ"א מכוס אחר: [א] ועוד מדכר מילתא דאבלים בבונה ירושלים כו'

פרישה

ויה"ע נוסח שלא ישתו כוסות שלאחר הסעודה אבל כוסות ומקמי סעודה נמי לא ישתו ואפשר לומר דלפני סעודה לא היו רגילין לשתות כ"א כשהיו דעתן לשתות גם כן אחר הסעודה ויין שלפני הסעודה מגרר גריר ליין שלאחר הסעודה והוא דוחק ועי"ל דיין שלפני הסעודה בשיטתא הוא דייסכר אלא אפי' היין דאחר הסעודה דה"א דבא לפרוש כמו היין דבתוך הסעודה קמ"ל (יד) והמצהיבין עליו פירוש שצר להם בצרתו·

סי' שעט (א) בא"י אמ"ה כו' האל הטוב כו' כצ"ל ולא שעוקר ברכה רביעית כדמשמע לכאורה מדברי רבינו אלא לבסוף ברכה רביעית מוסיף תוס' זה וכ"כ רבינו בסמוך בשם רב עמרם ז"ל ולבתר הטוב והמטיב שבכל יום יטיב לנו אל אמת כו' וכ"כ הכלבו וז"ל בא"י אמ"ה כו' עד שבכל יום ויום הוא הטיב עמנו ואחר כך יאמר אל אמת כולי ועיין בב"י ובא"ח סימן קפ"ט מ"ש ע"ז ומה שכתבתי שם. (ב) הוא יגדור הפרצה הזאת מעלינו ומעל אבל זה לחיים כו' לכאורה נראה כשמברך האבל לעצמו יאמר מעלינו ומעלי (ג) דאיתא בפ' במה בהמה יש מיתה כצ"ל: (ד) ומיהו נראה שלא למחקו (מאחר שנאמר בגמרא אין לא נאמר אותו עכ"ס ולעיל בא"ח סימן קפ"ט כתבתי הטעם בשם ר"י דאע"ג דיש מיתה בלא חטא מ"מ הוא משפט דהש"י יודע למה הוא עושה ע"ש. (ה) ועוד מדכר מילתא דאבלים כו' עיין

בדרישה

חדושי הגהות

(כדאיתא ברכות נג·) ובית המנחמין נקרא אחר שנקבר המת לפי שאין מנחמין עד שנקבר וי"ם להיפך שהיה בית מיוחד למנחמין ואע"פ שהיה האבל יושב עמהן היו מביאין מוגמר כל ז' להעביר האיסטניסות אבל בבית שאין שם אלא האבל לבדו אין מביאין עכ"ל ומעתה תסיתי דעת מהבין דברי הב"י שפירש בית האבל הוא מקום שמנחמים אחר שנקבר המת ובית המנחמין נמי ע"כ צ"ל דהאבל יושב עמהן דאל"כ למאי קרי ליה בית המנחמין וכיון שכן מה הפרש יש בין בית האבל לבית המנחמין דהרי בתרוייהו האבל יושב עם המנחמין ביחד ויותר יש לתמוה דהא הב"י כל כוונתו לבאר דברי הטור והיאך פירש לשון הגמרא נגד דעת הטור שהרי הטור לא התיר אלא בבית שהמת שם. ולולא דמסתפינא הוי אמינא דטעות נפל בספרים ובמקום בית האבל צ"ל בית המנחמין או אפשר דהמדפיסים דלגו בין תיבת היינו ראשון להיינו אחרון וכצ"ל דבית האבל דקאמר היינו בבית שהמת שם ובית המנחמים היינו אחר שנקבר וכו': ד צ"ל בירושלמי פרק מי שמתו ובמ"ק וכו' שם איתא בזה"ל ברכת ה' היא תעשיר זו מצות שבת ולא יוסיף עצב עמה זו אבילות כמה דתימר והמלך נעצב אל בנו.

בלן

(ו) בין בג' בין בי' והאבל מן המנין והאידנא לית לן לא ברכת שורה ולא ברכת רחבה אלא הטוב והמטיב דיין אמת ושאומרים ברוך מנחם אבלים טעות הוא שמכניסין בברכה דבר שאינו מן הברכה ומוסיפין על המטבע שתקנו חכמים והרמב"ן הסלים לדעת רב עמרם לומר ברוך מנחם אבלים כתב רב סעדיה שבעת ימי האבל מברך האבל לעצמו בהטוב והמטיב אל אמת ואם ברכו אחרים לפניו כך הם מברכין ויש מוסיפין בבית האבל נחם ה' אלהינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים ואת אבלי עמך ישראל ואין בכך הפסד ושבת אין אומרים אל אמת וכ"כ רב נטרונאי גאון שאין מברכין ברכת אבלים בשבת כיון שמברכין בג' או בי' לאו דברים שבצנעא הוא ובהלכות גדולות כתב שמברכין ברכת אבלים דהוי דברים שבצנעא דמי שאין לו מברכין הוא מברך לעצמו והרמב"ן כתב ואני אומר בירך ביחיד או בג' אבלים מברך כדרך שמברך בחול דצנעא הוא ואם אכלו אחרים עמו וברכו אין מברכין (ז) דכיון דאיכא אחרים לאו צנעא היא ע"כ (ח) ומ"מ מדברי כולם נלמד שמברכין אל אמת כל ז':

שפ (א) **אלו** דברים שהאבל אסור בהם במלאכה ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ואסור לקרות בתורה ואסור בשאלת שלום ובכביסה וחייב בעטיפת הראש ובכפיית המטה כל שבעה ואסור להניח תפילין ביום הראשון ואסור בגיהוץ ובתספורת ושמחה ואיחוי הקרע כל ל' יום וכולם אסמכוה אקרא (ב) מלאכה דתניא אבל כל ג' ימים הראשונים אסור במלאכה אפילו עני המתפרנס מן הצדקה מכאן ואילך אם הוא עני ואין לו מה יאכל עושה בצנעא בתוך ביתו (ג) ואשה טווה בפלך בתוך ביתה פירוש אין מתירין לה אלא מלאכה של צנעא ושל עראי כגון להיות טווה בפלך בתוך ביתה ואם אינה מספקת בזה (ד) עושה אומנות שלה בצנעה תוך ביתה אבל אמרו חכמים תבא מארה לשכניו שהצריכוהו לכך ואפילו דבר המותר בח"ה כגון דבר האבד אסור לאבל לעשותו בין הוא בין עבדיו ושפחותיו ובניו ובנותיו אפילו אם הם גדולים אם סמוכין על שלחנו וכשם שהוא אסור במלאכה כך אחרים אסורין לעשות מלאכתו (ה) ומיהו דבר האבד מותר לעשותו ע"י אחרים כגון היו זיתיו להפוך וכורו של יין לגוף ופשתנו להעלות לו מן המשרה שכל אלו נפסדים אם לא יעשום מיד מותר שיעשנו ע"י אחרים מרביצין לו שדה: משהגיע עונת מים שלו ופי' הרמב"ן דהך השקאה מיירי בהשקאה מועטת שעושין לשדה הלבן קודם זריעה לזורעה מיד בזמנה ודבר האבד הוא שאם אין מרביצין אותה בעונתה באין ימות הגשמים ושוב אינו נזרעת בשנה זה אבל אם היא זרועה אסור להשקותה אא"כ היא בית השלחין והיינו דקתני מרביצין ולשון ריבוץ משמע דבר מועט כגון ריבוץ הבית ורש"י פירש השקאה מועטת לירקות

ור'

מנחם אבלים טעות כן אומרים וכו' ומ"ש רבינו ומדברי כולם נלמד שמברכים אל אמת כל שבעה איני מוצא לו טעם דמהיכא תיסק אדעתין שלא יאמרו אותו כל שבעה עד שהוצרך ללמוד מדברי כולם שמברכין כן כל ז' ואפשר לדחוק ולומר דהוה אפשר למיסק אדעתין שלא יאמרו ברכה זו אלא ביום אחד בלבד ואפשר שנמצא בזמנו מי שהיה סובר כך ולכך הוצרך ללמוד מדברי כל הני רבוותא שאומרים אותו כל שבעה · כתב המרדכי בסוף מ"ק דברכת מזון דאבלים אינה בי' וכן מצא ר"י בתשובת הגאונים וכ"כ סמ"ג ור"ת כתב דאינה אלא בי' וטעמא דשתי הכתות בתוניס שם ובפרק הקורא עומד וכתב עוד המרדכי שם נראה דאבל מצטרף לתפלה ולזימון בין לג' בין לי' והא דאמר ר' יוחנן פ"ג דמגלה אין אבלים מן המנין מוקי לה בברכת רחבה גם בסעודה ראשונה שאסור לאכלו משלו אין לצרפו לי' עד כאן לשונו · ואיני יודע מה ענין שאסור לאכול משלו לשלא יצטרף לעשרה (ג):

שפ אלו דברים שהאבל אסור בהם ברחיצה וסיכה ובמלאכה וכו' בכל פ' אלו מגלחין [כא :]:

ומ"ש מלאכה דתניא אבל כל ג' ימים הראשוני' אסור במלאכה וכו' שם ת"ר אבל ג' ימים הראשונים אסור במלאכה ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה מכאן ואילך עושה בצנעה בתוך ביתו והאשה טוה בפלך בתוך ביתה וכתבו הגה"מ פ"ה פרש"י אם היה עני וכו' מג' ימים ואילך וכן פירש הר"מ וכן מוכח בירושלמי וכן פי' הראב"ד וכן נראה נמי דמי שיש לו לאכול אסור במלאכה כל ז' אפילו בצנעה בתוך ביתו ודלא כה"ר שמעיה שכתב שעושה בצנעה בתוך ביתו ארישא קאי דאפילו עשיר מותר מכאן ואילך בצינעא עכ"ל וכן דעת רבינו וכל הפוסקים כפרש"י ודלא כה"ר שמעיה (א): ומ"ש פי' אין מתירין לה אלא מלאכה של צינעא וכו' עד בתוך ביתה כן פי' הרמב"ן בת"ה: ומ"ש אבל אמרו חכמים תבא מארה לשכניו וכולי ירושלמי ומפרש התם בירושלמי דטעמא דג' ימים הראשונים חמירי מאחר ימים משום דתלתא יומא נפש טייסא על גופא סברה דאיהי חוזרה גביה כיון דאיהי חזיא דאשתני זיוהון דאפוי היא שבקא ואזלא לה ורבי' ירוחם כתב בשם הראב"ד הטעם שאפילו העני אסור במלאכה בג' ימים הראשונים משום דאמו"ל [שם כז :] שלשה לבכי ואם יעסוק במלאכה נמצא מתעצל בבכי:

כתב הרמב"ם בפרק ה' רמז לאבל שאסור בעשיית מלאכה זה שנא' (עמוס ח) והפכתי חגיכם לאבל מה חג אסור בעשיית מלאכה אף אבל אסור בעשיית מלאכה וכשם שהוא אסור בעשיית מלאכה כך הוא אסור לישא וליתן בסחורה ואילך ממדינה למדינה בסחורה:

ואפילו דבר המותר בח"ה כגון דבר האבד אסור לאבל לעשותו בריש פרק מי שהפך [יא :] דייק רב שישא בריה דרב אידי ממתני' ואמר זאת אומרת דברים המותרים במועד אסורים בימי אבלו ואע"ג דרב אשי פליג עליה פסקו הפוסקים הלכה כרב שישא דתניא כותיה ומ"ש בין הוא בין עבדיו וכו' באבל תניא (פ"ס) אבל כל ז' שותים אסור בעשיית מלאכה הוא ובניו ועבדיו ושפחותיו ובהמתו וכתב הרמב"ן בת"ה פי' בניו ובנותיו הסמוכים על שלחנו מעשה ידיהם שלו לפיכך אסורים בעשיית מלאכתו: וכשם שהוא אסור במלאכה כך אחרים אסורים לעשות מלאכתו ברייתא באבל וכן משמע בר"פ מי שהפך ומ"ש ומיהו דבר האבד מותר לעשותו ע"י אחרים כגון היו זיתיו להפוך עד משהגיע עונת מים שלו שם: ומ"ש ופי' הרמב"ן

דהך

ביחיד אומר ברכת אבלים בברכת המזון ואם הם ג' או עשרה האבל הוא ממנין ג' להצטרף לברכת הזימון וכן הוא ממנין העשרה להצטרף להזכיר השם בברכת הזימון ושאמרו חכמים אין אבלים מן המנין אברכת רחבה ושורה אמרו ועוד הביא דבריו לחלוק אמ"ש ר"ע לברך מנחם אבלים דטעות הוא מיהו המנהג הוא כר"ע וכהרמב"ן דמברכין מנחם אבלים בבנין ירושלים וכן בזימון אומר נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו:

שפ אלו דברים וכו' ברייתא פרק אלו מגלחין [דף כ"א]

מלאכה דתניא וכו' ברייתא שם וטעמא דג' ימים הראשונים דחמירי משום דנפשו של מת הוא מרחפת על הגוף כל ג' ימי הראשונים כדאיתא בירוש' כביאו הרא"ש אי נמי משום דג' לבכי ואם יעסוק במלאכה נמצא מתעצל בבכי כ"כ הר"י בשם הראב"ד ומביאו ב"י: ומ"ש מכאן ואילך אם הוא עני וכו' שם ת"ר אבל ג' ימים הראשונים אסור במלאכה ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה מכאן ואילך עושה בצינעא בתוך ביתו והאשה טוה בפלך בתוך ביתה ולכאורה משמע דמכאן ואילך עושה בצינעא אפי' אינו עני קאמר דאי דוקא עני הו"ל לפרש מכאן ואילך עושה עני בצינעא וכ"כ התוס' ע"ש רבינו שמואל והגהת מיימוני בשם הר' שמעיה אבל כל הפוסקים חולקים וראיה מתלמודא דידן ומהירושלמי ומתוס' שמחות דאבל אסור הוא בעצמו כל ז' ימים אפילו בצינעא אם כן בעל כרחך דברייתא זו לא התירה בצינעא מכאן ואילך אלא לעני המתפרנס מן הצדקה וסיפא דקתני מכאן ואילך לעני המתפרנס מן הצדקה דרישא קאי ונראה דהא דשרי מכאן ואילך לעני המתפרנס מן הצדקה בכל גוונא שרי לא מיבעיא אם לא יהיה לו פרנסה אלא מן הצדקה אם לא יעשה מלאכה וע"י מלאכתו זאת לא יהא צריך לצדקה דפשיטא דמותר במלאכה אלא אפילו במתפרנס מן הצדקה ואינו מספיק לו נמי מותר לעשות מלאכה וכן ברישא אסור לעשות מלאכה אפילו לא היה עד עתה מתפרנס מן הצדקה אלא עכשיו אם לא יעשה מלאכה יהא צריך לצדקה נמי אסור ואצ"ל נמי שכבר מתפרנס מצדקה אלא שאינו מספיק לו דפשיטא דאסור במלאכה ועוד נראה דהא דאסור לעני אפילו אין לו מה יאכל לא מיבעיא ע"י עצמו אלא אפילו ע"י אחרים נמי אסור וכן מבואר בדברי רבינו בסמוך סעיף ו': ומ"ש ואשה טוה בפלך בתוך ביתה פי' אין מתירין לה וכו' כן כתב הרמב"ן בספר ת"ה [דף כ"ג ע"ג] ונראה דקשיא ליה כיון דבאשה ענייה קאמר מ"ש דנקט טוה בפלך טפי משאר מלאכות דלמה לא נתיר לענייה כל מלאכה כמו לעני ומיושב כיון דסתם כל אשה יכולה להתפרנס במה שתהא טוה בפלך לא התירו לה שאר מלאכה אפילו בצנעא אלא טוייה בפלך בביתה שהוא בצנעא ושל ערשי משא"כ באיש דאין לו להתפרנס כלל אלא מאומנתו מותר לו לכתחלה אע"פ שהוא של קבע מיהו באשה נמי אם אינה מספקת בזה עושה אומנית שלה בצנעא אע"פ שהוא של קבע כמו באיש אלא דלכתחלה אין מתירין לה של קבע כיון דאפשר לה בשל ערשי וכש"ע כתב בקוצר ואשה טוה בפלך בתוך ביתה והיה לו לפרש דאם אינה מספקת בזה עושה אומנות שלה בצנעא בתוך ביתה וכמו שפי' הרמב"ן ורבינו:

ואפילו דבר המותר בחול המועד פסק כאוקמתא דרב שישא בריה דרב אידי ר"פ מי שהפך דתניא כותיה ונראה דהטעם דאסרו דבר האבד ע"י עצמו באבל טפי ממועד הוא משום דע"י מלאכתו יהא טרוד ומתבטל מאבלותו וישכח ריש מה שאין כן במועד. כתב בתשב"ץ וכ"כ כל בו בשם מהר"ם דמותר לאבל לכתוב כתבים בימי אבלו ע"י שינוי כמו במועד ולדברי המתירין לכתוב כתבים במועד בלא שינוי גם האבל מותר לכתבם בלא שינוי עכ"ל ובאגודה פרק היה קורא כתב דמותר לאבל להקיז דם ע"כ כתב

המרדכי

דרכי משה

משמע דהוא יודע למה עושה עכ"ל וכ"כ ב"י בשם התוספות וכה"ג בשם התוספות ובהג"מ פ"ב ובא"ח סימן קפ"ט (כתב) כיון שהרמב"ם הסכים לדעת הרי"ף שאין לאומרה הכי נקטינן עכ"ל ולא נראה לי אלא נקטינן כדברי הרא"ש: (ג) ואיני יודע מאי קשיא ליה דוודאי טעמו דכל סעודה שהיא באה משום אבילות אינו מצטרף מידי דהוי אברכת שורה או ברכת רחבה כו':

שפ (א) וכ"ה במרדכי בה' אבל דף שצ"א: (ב) ובמרדכי ריש מי שהפך דאפי' ע"י נכרי אסור וכ"ה שם ע"א ד' שצ"א:

וב"ח

פרישה

בחיסם: (ו) בין בג' בין בעשרה פי' ב"י מביא ספר ע"ס שכתוב בה כלשון זה ואבל מן המנין והאמרו חכמים אין אבלים מן המנין אברכת רחבה ושורה קמי והאידנא לית לן לא ברכת רחבה ולא ברכת שורה אלא אמר הטוב והמטיב דיין אמת ושאומרים ברוך מנחם אבלים טעות הם אומרים כו' ואם תרצה לקגיה דהאידנא לית לן כו' אתי נמי שפיר: (ז) דכיון דאיכא אחרים כו' פירוש אחרים דאינן אבלים משא"כ כשכל שלשתן הן אבלים: (ח) ומ"מ מדברי כולם נלמד כו' וז"ל ב"י אינו אלא לו טעם דמהיכי תיסק אדעתיה שלא יאמרו אותו כל ו' ואפשר שנמצא בזמן רבינו מי שהיה סובר שלא לאומרו אלא יום אחד בלבד עכ"ל:

דרישה

כו' וז"ל ב"י כתב שהלבנו בברכה שלישית אומר רחם ה' אלקינו וכולל בו נחם ה' אלקינו את המתאבלים ואת אבילי ירושלים ואת המתאבלים באבל הזה נחמם מאבלם ושמחם מיגונם כאמור כאיש אשר אמו תנחמנו כו' בא"י מנחם ציון בבנין ירושלים וזה יותר נכון ממה שכתב רבינו בשם רב עמרם שאותם מנחם אבלים ובונה ירושלים דהוו חותם בשתים ואין חותם בשתים עכ"ל:

סי' **שפ אם** האבל מותר לו לטמון קמח או לאפות לו פת זה דבר פשוט שמותר לאפות אפילו תנור אלא מפני שהכת נאפה יפה ומיהו לטמון נראה דאסור ומ"מ

אס

סי' **שפ** (א) **אלו** דברים שהאבל אסור בהן כו' וכל דברי האבילות נוהגין בין ביום בין בלילה דמ"מ: (ב) מלאכה דתניא אבל כל ג' ימים כו' שנאמר והפכתי חגיכם לאבל מה חג אסור בעשיית מלאכה אף אבל אסור בעשיית מלאכה והטעם דהחמירו יותר בשלשה ימים הראשונים מפרש בירושלמי משום דתלתא יומא נפש טייסא על גופא סברה דאיכי הדרא גביה כיון דאיכי שיוא דאשתני זוהון דאפוי הוא שבקא ואזלא לה ורבינו ירוחם כתב בשם הראב"ד משום דאמו"ל ג' לבכי ואם יעסוק במלאכה נמצא מתעצל בבכי: (ג) ואשה טווה בפלך בתוך ביתה פי' לא התירו לה אלא מלאכה של צינעה ושל ערשי כו' צ"ע למה לא חילק וכתב שגם קאים לא יעשה כ"א בצנעה ומרעי: (ד) עושה אומנות שלה פירוש אפי' אינה ערשי: אפי' הם גדולים אם סמוכין על שלחנו דלא מעשה ידיהן שלו רמב"ן: (ה) כך אחרים אסורים לעשות כו' אפי' על ידי נכרי מרדכי במ"ק: ואתיו להפוך שהוזיתו לעתו ע"ג בית הבד לסולים מכן שמן.

לנוף

ור' יצחק פירש דאיירי אפילו שדה זרועה לא משום פסידא דזרעים (ס) דלא שרינן להשקות אלא בית השלחין אלא משום פסידא דמיא שהמים חלוקין לבני הבקעה לכל אחד יומו ואם הגיע עונת מים בזמן אבלו ולא ישקו לו שדהו עתה הוי פסידא דלא הדר ר' יהודה אומר אף זורעין לו (ו) שדה נירה ושדה העומדת לפשתן ורבנן פליגי עליה ופסק הרמב"ן כר' יהודה ורב אלפס פסק כרבנן ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל ואם אין שם אחרים שיעשו לו כל אלו דברים האבודים קאמר רשב"ג שיעשה הוא בעצמו ופסק רב אלפס דלא כותיה וכ"כ הרמב"ם והראב"ד והרמב"ן פסק כרשב"ג ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל ואם האבל ספר (ז) או [א] בלן לרבים והגיע הרגל קאמר רשב"ג שמותר לו לעשות כיון שהוא צורך רבי' ופסק הראב"ד כמותו אבל רי"ף לא פסק כן (ד) וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל וכיון דדבר האבד מותר לאבל ע"י אחרים כל דבר האבד מותר אפילו דבר האסור במועד משום טירחא ואפילו הוא מעשה אומן דדוקא במועד אסרו דברים של טורח משום כבוד המועד אבל באבל שעושה ע"י אחרים מאי איכפת לן בטירחא דאחרים הילכך משקין לו בית השלחין אפי' ממי גשמים (ח) וממי [ב] קילון ועושין לו [ג] (ט) עוניות לגפנים [ד] (י) ואמה לכתחלה וחופרין לו בורות שיחין ומערות אם צריך להם ובונין לו הפרצה כדרכן וזופתים לו חביותיו ומכניסין לו פירותיו מפני הגנבים ופרקמטיא שלו בדבר האבד שאם לא ימכור יפסיד מהקרן נמכרת לו ע"י אחרים אבל אם אינו מפסיד מהקרן אלא שאם ימכרנה עתה ירויח בה יותר משאם ימכרנה אח"כ אסורים למוכרה לו ומכלמקום אם השיירות באות עתה בימי אבלו ואינו מצוי שיבואו אחר כך וחושש שיזולו הסחורות אם אינן נמכרות עתה אחרים מוכרים להן בשבילו ואצ"ל דשרי אם חושש שמא יפסיד מהקרן שלו אבל לענין לקנות מן השיירות כדי שיקנה בזול בזה חילק הרמב"ן אם א"צ מהדבר אלא להשתכר בו אסור ליקח אע"פ שהריוח ניכר שלוקח בזול מהשיירא אבל אם צריך לעבדים ולשפחות בהמה כסות וכלים לצרכו ודעתו ודאי ליקח אותם ונזדמן לו עתה מי שמוכר בזול והדבר ידוע שלא יזדמן לו אח"כ כמו שיירא זו דבר האבד הוא וכהפסד גמור הוא ודומה לסחורה שיזולה אח"כ ושרי וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק בשיירא בין לקנות מהם או למכור להם אלא שרי בכל ענין בכל דבר ובענין הלואה לעכו"ם ברבית בימי אבלו אסר הרמב"ן אפילו ע"י אחרים ור"ת התירו אפי' בחול המועד (יא) א"כ מותר באבל על ידי אחרים ור"י כתב כיון שר"ת היה מתיר ורבים נוהגין בו היתר אין בידי לאסור והמחמיר תע"ב וא"א הרא"ש ז"ל כתב באשכנז הירא דבר ה' נוהגין איסור בהלואת רבית לעכו"ם בחול המועד ואני התרתי בביתי להלוות לעכו"ם שרגילין תמיד להלוות בביתי שאם לא ילוו להם ילכו לבתים אחרים וילוו להם וירגילם לבא אצלם ואיכא פסידא ע"כ א"כ בכהאי גונא שרי באבל ע"י אחרים ואם מסיק זוזי באינש אחריני והאידנא משכח להו ובתר הכי לא משכח להו שרי לשדורי עלייהו (יב) ומכאן הורו הגאונים שאם יש לו לאבל דין על אדם אינו תובע כל ז' ואם הוא דבר האבד כגון שבקש לילך למדינת הים או שעדיו חולים עושה מורשה ודן עמו וכל

המרדכי וז"ל אם יכול האבל ליתן תבואה לטחון לו או קמח לאפות לו פת זהו דבר פשוט שהוא מותר לאפות אפילו תנור מלא פת דהא אפילו בי"ט שרי כדאמר פ"ק דביצה וכו' ולטחון נראה דאסור וכו' וע"ש : ופרקמטיא וכו' כלומר הא ודאי דבכלל מלאכה דאסרו חכמים ג"כ כל פרקמטיא דאסירא וכמ"ש הרמב"ם בפ"ה וז"ל וכשם שהוא אסור בעשיית מלאכה כך הוא אסור לישא וליתן בסחורה ולילך ממדינה למדינה בסחורה עכ"ל ועוד שהרי אפילו הכנסת פירות הויא מלאכה כמ"ש רבי' בסמוך כ"ש משא ומתן והולכת סחורה ממדינה למדינה והשתא קאמר רבינו שלפי זה פרקמטיא בדבר אבוד נמי דינה כמלאכה ושריא על ידי אחרים אבל בב"י משמע דאע"פ שנאסרה מלאכה לא נאסר משא ומתן ומביאו ב"י בס"ס זה ולא קי"ל הכי : **ובענין** הלואת עכו"ם בריבית וכו' פי' כיון דמלאכה אסורה באבל אפילו ע"י אחרים אם אינו דבר האבוד א"כ ה"ה בהלואת ריבית נמי אסיר ור"ת התירו אפילו בח"ה כלומר התירה אפילו על ידי עצמו בח"ה דמחשיבו דבר האבד א"כ לדידיה מותר באבל על ידי אחרים וכן מ"ש ואי מסיק זוזי וכו' שרי לשדורי עלייהו פי' כיון דדבר האבוד הוא שרי לשדורי עלייהו לתובעם על ידי אחרים : ומכאן הורו הגאונים וכו' אינו תובע כל ז' פירוש אינו תובע כלל אפילו ע"י אחרים : ואם הוא דבר האבוד וכו' עושה מורשה ודן עמו

דהך השקאה איירי בהשקאה מועטת וכו' בת"ה וכתב שם על פרש"י שאינו מחוור ומ"ש ור"י פירש דאיירי אפילו שדה זרועה ולא משום פסידא דזרעים וכו' כ"כ הרא"ש בר"פ מי שהפך : ומ"ש רבי יהודה אומר אף זורעין לו שדה נירה ושדה העומדת לפשתן ורבנן פליגי עליה בר"פ מי שהפך וטעמ' דר' יהודה משום דהוי דבר האבד וטעמא דרבנן מפרש א"ל אם לא תזרע בכביר תזרע באפיל אם לא תזרע פשתן תזרע דבר אחר : ומ"ש ופסק הרמב"ן כרבי יהודה בת"ה האריך בטעם הדבר אבל הרמב"ם בפ"ה סתם דבריו כרבנן וכדעת הרי"ף והרא"ש ז"ל וכן הלכה : ומ"ש ואם אין שם אחרים שיעשו לו כל אלו דברים האבודים קאמר רשב"ג שיעשה הוא בעצמו שם רשב"ג אומר וזיתיו הפוכים ואין שם אומן אלא הוא כופו לגוף ואין שם אומן אלא הוא וכו' הרי זה יעשה בצנעא והשמיט הרי"ף והרמב"ם ז"ל דבריו אבל הרמב"ן פסק כרשב"ג משום דהלכה כדברי המיקל באבל וכתב הרא"ש דהכי הוי מסתבר אבל רבי' מאיר פסק בהלכותיו דלא כרשב"ג עכ"ל ובמסקנא דמלתא כתב אם אין שם אומן אלא הוא יעשה בצנעא ואפי' בתוך ג' ימים הראשוני' ורבינו ירוחם כתב אם אין שם אומן אלא הוא והוא דבר האבד י"מ שעושה בצנעה אפי' תוך ג' ימים הראשונים של אבילותו וי"מ שאינו עושה אלא אחר ג' ימים עכ"ל : ולענין הלכה כיון דהר"ם מסכים לדעת הרי"ף והרמב"ם הכי נקטינן (ג) : ומ"ש ואם האבל ספר או בלן לרבים ג"ז שם יתר ע"כ אמר רשב"ג אם היה אומן לרבים וספר או בלן לרבים והגיע עת הרגל ואין שם אומן אלא הוא הרי זה יעשה והרי"ף והרמב"ם השמיטו דבריו והרמב"ן פסק כמותו משום דהלכה כדברי המיקל באבל וכתב הרא"ש דהכי מסתבר וכתב עוד שהראב"ד כתב שאין נראין לו דברי הרי"ף בזה דהא ליכא פלוגתא עליה דרשב"ג ולגבי ד"ת נמי אמרינן הכי אבל אסור בד"ת ואם היו רבים צריכים לו שונה ואינו נמנע ור"ת פסק כדברי הרי"ף להחמיר ואע"ג דבד"ת התירו לצורך רבים ת"ת שאני : באבל רבתי פ"ה תניא היה נחתום בעיר ואין שם אלא הוא עושה בצינעא מפני כבוד הפסח רשב"י אומר והרי שהיה ספר או בלן לרבים והגיע זמן הרגל עושה בצינעה מפני כבוד הפסח כתב המרדכי בסוף מ"ק אם יכול האבל ליתן תבואה לטחון או קמח לאפות דבר פשוט הוא דמותר לאפות אפי' תנור מלא פת דהא אפילו בי"ט שרי ולטחון נראה דאסור דאמרי' בפ' מי שהפך (יב:) טוחנין קמח במועד לצורך המועד שלא לצורך המועד אסור ואם טחן והותיר מותר ובלבד שלא יערים קוללים עלים במועד לצורך המועד שלא לצורך המועד אסור ואם קלן והותיר מותר מטילין שכר במועד לצורך המועד ושלא לצורך המועד אסור וימי אבלו כחול המועד וכיוצא בזה כתבו הגה"מ בפ"ה (ה) : וכיון דדבר האבד מותר לאבל ע"י אחרים כל דבר האבד מותר אפילו דבר האסור במועד משום טירחא וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה וכ"כ הרא"ש בר"פ מי שהפך והסכים הוא ז"ל לדבריו : ומ"ש ופרקמטיא שלו בדבר האבוד וכו' כ"כ שם הרא"ש וז"ל וכן פרקמטיא בדבר האבוד נמכר ע"י אחרים וכן אם היתה שיירא עוברת מוכרים וקונים לו עכ"ל : ומ"ש אבל לענין לקנות מן השיירות כדי שיקנה בזול בזה חילק הרמב"ן וכו' בת"ה כתב דהיכא דלית ליה פסידא אלא רווח מתרתי ליה ואי לא עביד עובדא מינה לאו כדבר האבוד הוא ואסור דהא נמלים וחמרים וספנים כספינה שלו שאמרנו ודאי עבורי רווחא הוא הגע עצמך שהיתה ספינה שלו נשכרת בכמה רבואות ואם ממתין לאחר האבל יעבור זמן שפורשים בו לים אם ילכו להם התגרים ה"ז העברת שכר גדול ממנו ואעפ"כ אסור והביא עוד כמה ראיות ואח"כ כתב ואי קשיא לן הרי אמרו בירושלמי הדא שיירתא שרו למזבן מינה בחול המועד וכתבוה רבינו הגדול והגאונים בפסק הלכה י"ל כל שא"צ לדבר אלא להשתכר בו אסור והוא ששנינו אין לוקחים עבדים אבנים ובהמה אלא לצורך המועד לא להרויח ולא להשתכר ואפילו שכר ניכר בהם כגון לוקח מן השיירא אבל אם היה צריך לבהמה עבדים ופירות כסות וכלים לאחר המועד ודעתו ודאי ליקח אותם ונזדמן לו עכשיו מי שהוא מוכר בזול והדבר ידוע שלא יזדמן לו לאחר המועד כגון השיירא זו ודאי דבר האבד הוא אצלו והפסד גמור ומיעוט כיסו הוא אם אין מוכעו עכשיו ה"ז דומה למכירת פרקמטיא שמוזלת לאחר המועד אבל להשתכר במקח וממכר אסור כנ"ל ומכאן אני אומר שאסור לאבל להלוות מעות לעכו"ם ברבית בימי אבלו ואפילו ע"י אחרים עכ"ל וכתב עוד אבל הראב"ד כתב מן הירושלמי הזה עבורי רווחא מיהא פסידא הוא והא דאסר רבא [במ"ק טו'] למיזבן כוורי למימלח ע"כ לא שרי משום רווחא אלא מקח וממכר דרך חול בעלמא אבל טירחא ליכא ומלאכה נמי ליכא והוא ז"ל הטיב על דבריו : **ומ"ש** ובענין הלואה לעכו"ם ברבית בימי אבלו אסר הרמב"ן אפי' ע"י אחרים כבר כתבתי לשונו בסמוך : ומ"ש ור"ת התיר ואפילו במועד כ"כ הרא"ש בספ"ק דמ"ק ועיין בא"ח סימן תקל"ט שהארכתי שם בענין זה : ומ"ש א"כ מותר באבל ע"י אחרים הוא ע"פ מה שנתבאר בתחלת סימן זה דדבר האבד אע"פ שבמועד מותר לכל אדם לעשותו בידו בימי אבלו אסור לעשותו אלא ע"י אחרים : ומ"ש ור"י כתב כיון שר"ת מתיר וכו' כ"כ הרא"ש בספ"ק דמ"ק : ומ"ש וא"א ז"ל כתב הירא דבר ה' וכו' גם זה בהרא"ש שם : ומ"ש ואי מסיק זוזי באחריני וכו' עד ודן עמו כ"כ הרמב"ן בת"ה והרא"ש בפרק מי שהפך

דרכי משה

(ג) וכ"ה במרדכי ע"ד דף שצ"א בה"א דאפי' לאחר ג' ימים ובצנעה אסור אמנם בהג"ה שם סוף פ"ק דמ"ק פוסק כרשב"ג וז"ל והואיל והלכה כדברי המיקל באבל כמ"ש כמה פעמים בשם ב"י בעצמו א"כ גם כאן נקטינן כדברי המיקל ותו דרמב"ן ורא"ש ור"י בתראי נינהו ונקטינן כוותייהו אע"ג דגם מוהר"ם בתרא הוי מ"מ הני רבים נינהו ותו דהאשרי ורבינו ירוחם טפי הוי בתראי מיניה ואע"ג דגם המרדכי כתב כדעת מוהר"ם הרי פ"ק דמ"ק פסק שם כדעת הרא"ש ותו דכל דברי המרדכי שכתב בה' אבילות הוא הכל מועתק משמחות שחבר מוהר"ם בעצמו ולכן נ"ל דהמיקל לא הפסיד בפרט לאחר ג' שכתב בב"י ריש מי שהפך דאף לדעת הראב"ד דלא פסק כרשב"ג מ"מ לאחר ג' ימים מותר לעשות דבר האבד בצנעה כנ"ל : (ד) וכ"ה במרדכי ע"ד דף שצ"א בה' אבל (ה) ומשמע מדבריהם מלאכות המותרות לעשות בי"ט מותרים לעשותן וע"ל סימן זה מדין זה : וכ"ה

פרישה

(ס) דלא שרינן להשקות אלא בית השלחין ר"ל דהלא שרינן להשקות אלא בית השלחין פי' דלא היי טעמא משום פסידא דזרעים דהא"כ לא הו"ל לתלות בשדה בית השלחין אלא בהיכא פסידא דזרעים אלא ודאי טעמא משום פסידא דמיא עכ"ה) . (ו) שדה נירה פי' חרושה ושדה העומדת לפשתן שאם לא תזרע עכשיו מכאן ואילך אינו ראוי לפשתן ורבנן פליגי עליה שבשדה נירה אם לא תזרע בכביר תזרע באפיל אם לא תזרע פשתן תזרע דבר אחר : (ז) או בלן שומר בית המרחץ ומשמשן בבית המרחץ רש"י : (ח) וממי קילון פירש בערוך כשהמים מקובצים במקום אחד ומבקשין להביא אותן אל שדה אחר עושין לו דרך שיבואו בו המים ושם אותו דרך שנמשכים בו המים נקרא קילון פירוש אחר מי קילון גומא שיש בה מים ואינה מליאה וטירחא למדלת מינה מי גשמים עכ"ל ומי גשמים היינו שהבור מלאה : (ט) עוגיאות לגפנים פירוש שחופרין סביבות הגפן ועושין כמין גומא וע גילות מל' עג עוגה : (י) ואמה לכתחילה פירוש עושין אמת המים אפי' במקום שלא היה אמה בתחילה ונקרא אמה ע"ש שהמוכרו לחבירו צריך ליתן לו אמה בעומק ואמה ברוחב רש"י : (יא) אם כן מותר באבל על ידי אחרים דכל דאפשר על ידי אחרים אסיר לו לעשות בעצמו : (יב) ומכאן הורו הגאונים שאם יש כו' ס"א וכן הורו כו' : אפי'

חדושי הגהות

שפ א בלן הוא שומר בית המרחץ וכשמשן בבית המרחץ (פרישה) . ב וממי קילון פי' בערוך כשהמים מקובצים במקום אחד ומבקשין להביא אותן אל שדה אחר עושין לו דרך שיבואו שם המים ושמו של אותו הדרך הוא מי קילון פי' אחר מי קילון גומא שיש בה מים ואינה מליאה וטירחא למדלת מיניה מי גשמים עכ"ל (פרישה) : ג עוגיות לגפנים פי' שחופרין סביבות הגפן ועושין כמין גומא (שם) . ד ואמה בתחלה פי' שעושין אמת המים אפי' במקום שלא היה אמה בתחלה ונקרא אמה ע"ש שהמוכרו לחבירו צריך ליתן לו אמה

וכל דברים שהתירו במועד משום צורך המועד כולן אסורין באבל אפילו ע"י אחרים (יג) אפילו אין לו מה יאכל אלא עני ממש שאין לו במה שיתפרנס אותה משלישי ואילך אפילו ע"י עצמו בצנעה בתוך ביתו אבל שדהו ביד אחרים (יד) באריסות או בחכירות או בקבלנות הרי אלו עובדין כדרכו בימי האבל של בעל השדה ואפילו נשלם זמן חכירותם קודם האבל ונשארו בשדה כמו שהיו ואם האבל הוא אריס בשדה של אחר לא יעבוד הוא בעצמו (טו) אבל ע"י אחרים מותר ואם יש לאבל חמור או ספינה ביד אחר (טז) מוחכר או מושכר ה"ז לא יעשה בימי אבלו של בעל החמור והספינה אם לא ששכרו קודם שהתחיל האבלות ועדיין לא כלה הזמן (יז) אבל כלה הזמן ואפילו שכרו כבר מסנה לחדש או לשבוע כפי הרגילות אסור כיון שכלה הזמן וכתב הרמב"ן אם היה החמור והספינה ביד אחרים למחצה לשליש ולרביע (יח) דשרי כמו היה מוחכרין ויש שאוסרין שלא התירו אריסות אלא בקרקע דלאריסא קיימא אבל בלים ובהמה לא משום דלעולם נקראין על שם הבעלים ואם האבל בעצמו הוא מוחכר (יט) [א] או מושכר אצל אחר לא יעשה מלאכה בימי אבלו ואם יש שכיר יום שעובד שדהו אפילו בעיר אחרת לא יעשה (כ) היתה מלאכת אחרים בידו בדבר תלוש כגון לארוג בין בקבלנות בין שלא בקבלנות לא יעשה

היתה

שהפך [סל"ב] אלא שבמקום ומכאן הורו הגאונים כתב בדברי הרא"ש וכן והורלה של הגאונים כתב הרמב"ם בפ"ה : ומ"ש וכל דברים שהתירו במועד לצורך המועד כולם אסורים באבל וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה וסיים בה ותנא מארה לשכניו כלומר שהצריכוהו לעשות מלאכה כדי להתפרנס והם דברי הירושלמי כמו שנתבאר בסימן שע"ח : **אבל** שדהו ביד אחרים באריסות או בחכירות או בקבלנות הרי אלו עובדין כדרכן וכו' בר"פ מי שהפך [יא :] תניא האריסין והחכירין והקבלנין הרי אלו יעשו וכתב הרא"ש בשם הראב"ד האריסין והחכירין והקבלנין בשדה האבל הרי אלו יעשו ובשביל שבעל השדה הוא אבל לא ימנעו מלעובדם וכ"כ מדברי הרי"ף והרמב"ן ז"ל : ומ"ש ואפילו נשלם זמן חכירותם קודם האבל וכו' יתבאר בסמוך בס"ד. ומ"ש ואם האבל הוא האריס בשדה של אחר לא יעבוד הוא בעצמו אבל על ידי אחרים מותר שם על הברייתא הנזכרת כתב הרא"ש פרש"י אם אלו שקבלו השדה אירעו אבל הרי אלו יעשו על ידי שליח שהמלאכה של אחרים ומשום פסידא דבעלים שריא להו דחוכר נמי כיון דלא יהיב אלא מנופא דארעא או מוביר ולא עביד איכא פסידא לבעלים נמי משמע דברים הרי אלו יעשו ע"י אחרים ובשום ספר לא נמצא כך ומה שפירש דחוכר נמי כיון דלא יהיב אלא מנופא דארעא אי מוביר ולא עביד איכא פסידא דבעלים הא ליתא דתנן [ב"מ קד :] המקבל שדה מחבירו והובירה שמין אותו כמה היא ראויה לעשות ונותן לו ומפרש בגמרא דהאי משנה איתא בקבלנות דאי בחכרנות לא איצטריך למיתני דפשיטא דכיון שיש לו דבר קצוב לשנה חייב ליתן בין יעבוד בין לא יעבוד אלא אפי' בקבלנות שקבל כדין אריסי העיר למחצה לג' ולד' ואפ"ה אם הובירה ישלם כמו שהיתה ראויה לעשות עכ"ל · ומשמע שאף על פי שחלק הרא"ש עם רש"י לומר דל"ג הכי בשום ספר לענין פסידא דבעלים בחוכר או במקבל המוביר מ"מ לענין שיעשו ע"י אחרים לא פליג עליה דהא כיון דצריך לשלם מה שהיתה ראויה לעשות הו"ל דבר האבד וכל דבר האבד מלאכתו נעשית על ידי אחרים כדאיתא בברייתא בגמרא וכ"כ הוא ז"ל במסקנא דמילתא שנתן טעם אחר וז"ל ואם האבל אריס בשדה אחר פרש"י ישכיר האבל פועלים שיעשו מלאכה משום פסידא דמריה דארעא ואפשר שגם לפי' הראב"ד הוא מותר כיון שהשדה הוא של אחר אין זה נקרא מלאכת האבל ע"כ וכ"פ המרדכי וכתבו הגה"ת פ"ה שדברי הרמב"ם כפירש"י ולא חשו לקתיה : ומ"ש ואם יש לאבל חמור או ספינה ביד אחר מוחכר או מושכר ה"ז לא יעשה בימי אבלו של בעל החמור או בעל הספינה וכו' שם בברייתא החמרים והגמלים והספנים הרי אלו לא יעשו ואם הן מוחכרים או מושכרים אצל אחרים הרי אלו יעשו וכתב הרא"ש שפירש הראב"ד ז"ל החמרים והגמלים והספנים ובעל החמור והגמל והספינה הוא אבל הרי אלו לא יעשו בתחלה כיון שלא שכרו ממנו קודם שנעשה אבל ואף על פי ששכרו כבר לשבוע או לחדש כפי הרגילות וכלה הזמן קודם האבילות לא יעשו בתחלה אבל אם היו מוחכרין או מושכרים אצל אחרים מעיקרא ואירע אבל לבעליהן בתוך זמן השכירות הרי אלו יעשו וכן הם דברי הרמב"ם בפ"ה וכתב עוד הרא"ש והא דאמרינן אריסין וחכירין וקבלנין הרי אלו עושין דמשמע לכתחלה ובחמור ובגמל וספינה אסור לכתחלה פי' הראב"ד ז"ל הטעם משום דארעא לאריסותא קיימא ומנהג האריסות ידוע הוא במקום וכיון שזה היה אריס מקודם לכן מסתמא לא מסלק ליה והו"ל כמו שהיתה מושכרת אצלו מעיקרא מה שאין כן בחמור וגמל וספינה שהוא דרך ב"א להחליפו מזה לזה וכל המרבה בשכרו קודם והזמנים כמו כן מתחלפים עליהם פעמים נשכרים בזול ופעמים ביוקר ומשום הכי אסור לכתחלה עכ"ל : **וכתב** הרמב"ן אם היה החמור והגמל והספינה ביד אחרים למחצה לשליש ולרביע דשרי ויש שאוסרים שלא התירו אריסות וכו' אלא בקרקע כל זה בת"ה וכתב שיש לדברי האוסרים פנים ממה שאמרו בפ"ק דע"ז [כא :] אריסותא למרחץ לא עבדי אינשי :

ואם האבל הוא בעצמו מוחכר או מושכר אצל אחר לא יעשה מלאכה בימי אבלו שם [מ"ק יא :] הכא דתניא גבי חמרים וגמלים וספנים אם היו מוחכרים או מושכרים אצל אחרים הרי אלו יעשו פרש"י ואם היה מוחכרים או מושכרים הם או בהמתם אצל אחרים למהלך חדש או חדשים הרי אלו יעשו הם לעצמם ולא יפסידו כל שכרם ובעלים נמי לא יפסידו והכא לא קתני ע"י אחרים שהרי הם בעצמם מושכרים וכתב עליו הרא"ש מה שפירש שאם היה אבל מוחכר או מושכר אצל אחר שיעשה הוא עצמו מלאכה נ"ל קולא גדולה דהא אפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יעשה בצינעה בתוך ביתו ג' ימים הראשונים ומשום הפסד מועט תמעט שריא ליה לעשות מלאכה בפרהסיא ע"כ : והגה"ת כתבו בפ"א בשם רא"ם השוכר גמל או חמור וספינה מאדם אחר הרי אלו לא יעשו בהם מלאכה ולא ישכירום לאחרים (ו) אם היו מושכרים מקודם לכן לאחרים הם או בהמתן למהלך חדש או הדשים הרי אלו יעשו כן או בהמתן שאם לא יעשו יפסידו וגם שכר הימים שאחר אבלו דהיינו שכר כל החדש וזה ודאי אין להם להפסיד ולכך יעשו אף תוך ימי אבלו : ואם יש שכיר יום שעובד שדהו אפי' בעיר אחרת לא יעשה שם בברייתא : **היתה** מלאכת אחרים בידו כדבר תלוש כגון לארוג וכו' שם בברייתא היתה מלאכת אחרים בידו בין קבולת בין שאינה קבולת לא יעשה וכתב רבינו בדבר

תלוש

עמו דכיון דדבר האבוד שרי ע"י מורשה אבל ע"י עצמו אסור : **וכל** דברים שהתירו וכו' כבר נתבאר בתחלת סימן זה ע"ש :

אבל שדהו ביד אחרים וכו' ברייתא ר"פ מי שהפך האריסין והחכירין והקבלנים הרי אלו יעשו אחרים בשבילן כך היא הגירסא בספרים שלנו והיא גירסת רש"י ומיירי שהאחרים הוא האבל אבל הרא"ש כת' דבשום ספר לא נמצא כך אלא ה"ג הרי אלו יעשו משמע שהן בעצמן עושין ומיירי שבעל השדה הוא האבל וז"ל רש"י האריסין מקבלי שדות לשנים לשליש ולרביע והחכירין שקבלו לשומרה ולעובדה לסכום כך וכך כורין אני נותן לך ממנה והקבלנים שקבלו לשומרה לזמן פלוני בסכום כך וכך בין יהיה הרבה או מעט הרי אלו יעשו אחרים בשבילם עד כאן לשונו ורצונו לומר דקבלנים הוי נמי כמו חוכר אלא דחוכר הוא בסכום כך וכך כור תבואה וקבלן הוא בסכום כך וכך מעות וה"ה דהו"מ לפרש איפכא דקבלן הוי נמי לשנים ולשליש ולרביע כמו אריס אלא דאריס הוא בתבואה וקבלן הוא במעות וחדא מינייהו פירש וליכא נפקותא בדין ותדע שהרי הרא"ש כתב ע"ש פרש"י דקבלן הוי כמו אריס שכתב וז"ל פרש"י הרי אלו יעשו ע"י שליח שהמלאכה של אחרים היא ומשום פסידא דבעלים שרינן להו לאריסים וקבלנים כשאינן עושין מלאכה בקרקע איכא פסידא דבעלים וחוכר נמי כיון דלא יהיב אלא מנופה דקרקע אי מוביר ולא עביד איכא פסידא דבעלים ואיכא נמי פסידא לדידיה הלכך עושין עכ"ל · וכתב עוד הרא"ש ומה שפי' רש"י וחוכר נמי כיון דלא יהיב אלא מנופה דקרקע אי מוביר ולא עביד איכא פסידא דבעלים הא ליתא דתנן המקבל שדה מחבירו והובירה שמין אותה כמה היא ראויה לעשות ונותן לו ומפרש בגמרא דהאי משנה איתא בקבלנות דאי בחכרנות לא איצטריך למתני דפשיטא דכיון דיש לו דבר קצוב לשנה חייב ליתן בין יעבוד בין לא יעבוד אלא אפילו בקבלנות שקבל כדין אריסי העיר למחצה ולשליש ולרביע אפ"ה אם הובירה ישלם כמו שהיתה ראויה לעשות עכ"ל ולפעד"נ דאין קושייתו קושיא דס"ל לרש"י דמתניתין בהמקבל מיירי שהובירה במזיד מדעתו אבל במה שהובירה השדה על ידי אונס שנעשה אבל ואסור במלאכה דמיא לחוכר שדה מחברו ואכלה חגב או נשדפה דתנן התם אם מכת מדינה היא מנכה לו מן חכורו וה"נ באבל פסידא דבעלים נמי היא דזו ודאי דמיא למכת מדינה כיון שהאבלות הוא גלגל החוזר בעולם וכתב ב"י ומיהו אף על פי שחלק הרא"ש על רש"י בדין פסידא דבעלים מ"מ לענין שיעשו על ידי אחרים לא פליג עליה דכיון דהוי דבר האבד נעשית על ידי אחרים ופשוט הוא וזהו שכתב רבינו ואם האבל הוא אריס וכו' אבל מ"ש תחלה הרי אלו עובדין כדרכן בימי האבל של בעל השדה הוא על פי גירסת הרא"ש הרי אלו יעשו דמשמע שהן בעצמן עושין ופירושא דברייתא דבעל השדה הוא אבל ומותרין האריסין והחכירין והקבלנים שאינן אבלים לעשות מלאכתן בשדה של אבל ואפי' נשלם זמן חכירותם וכו' וכתב הרא"ש ע"ש הראב"ד דהטעם הוא משום דארעא לאריסותא קיימא ומנהג האריסות ידוע הוא במקומה וכיון שזה היה האריס מקודם לכן מסתמא לא מסלק ליה והו"ל כמו שהיתה מושכרת אצלו מעיקרא משא"כ בחמור וגמל וספינה שהוא דרך בני אדם להחליפו מזה לזה וכל המרבה בשכרו הוא קודם הלכך אם כלה הזמן אסור לכתחלה לעשות מלאכה בימי אבלו של בעל החמור והספינה וז"ש רבינו ואם יש לאבל חמור או ספינה ביד אחר וכו' עד שכלה הזמן : **וכתב** הרמב"ן אם היה החמור וכו' פי' ולא כלה הזמן דאי בכלה הזמן אפי' בחכירות אסור כדכתב בסמוך אלא בדלא כלה הזמן איירי ואפ"ה יש שאוסרים שלא התירו לעשות מלאכה אלא באריסות קרקע בימי אבלו של בעל הקרקע מטעמא דאמרן בסמוך בשם הראב"ד : ואם האבל בעצמו הוא מוחכר או מושכר אצל אחר לא יעשה מלאכה וכו' כך פסק הרא"ש דלא כפרש"י דמתיר וא"כ ממילא יפסיד שכרו כיון שאינו עושה מלאכה ונ"ל אם היה האבל עצמו מושכר דרך אריסות למחצה ולשליש ולרביע דפשיטא דאסור :

ומ"ש ואם יש שכיר יום וכו' פי' שכיר יום אחד שעובד בשדה חברו ועשה בעל השדה אבל אפי' עובד בעיר אחרת ואין יודעין שם שהוא אבל וליכא משום מראית העין לא יעשה הואיל ובידו לחזור דפועל חוזר ואפי' בחצי היום וליכא פסידא כולי האי לא לבעלים ולא לפועל ביום אחד ומשמע מזה דאם היה הפועל מוחכר או מושכר לחדש ועובד בעיר אחרת יכול לעשות מלאכה כי היכא דלא יפסיד : היתה מלאכת אחרים וכו' פירוש ל"מ בקיבולת דכדידיה דמי אלא אפי' שלא בקיבולת ואפי' בדבר תלוש דאפשר לעשות בצנעא נמי אסור ונ"ל במחוכר :

היתה

דרכי משה

(ו) וכ"ה במרדכי דף שצ"א ע"ד ומדברי הרא"ש שהביא ב"י שכתב דאם היה שדה של אחרים מוחכר בידו שרי ע"י אחרים משום דכיון דצריך לשלם מה שהיתה ראויה לעשות ולכך

פרישה

(יג) אפי' אין לו מה יאכל פירוש אלא יקבל צדקה ולא יעשה בג' ימים הראשונים ומכאן ואילך אם אין לו מה לאכול פ"ג להבל צדקה אלא יעשה בצינעה כמ"ש לעיל ברים הסימן : (שאין לו במה שיתפרנס אפי' משכן להספקתו עכ"ל) : (יד) באריסות או בחכירות כו' אריסות היינו לשליש או לרביע חכירות שנותן לו סכום מפירות השדה בין פעה מעט או הרבה וקבלנות שנותן לו מעות סכום ידוע : (טו) אבל על ידי אחרים מותר משום פסידא דאחרים (דצריך לשלם לו מה שהיתה ראויה לעשות והוי דבר האבוד ומותר ע"י אחרים עכ"ל) : (טז) מוחכר או מושכר מוחכר שייך בחכירות ומושכר בבהמות : (יז) אבל כלה הזמן אפי' שכרו כבר ממנו כו' ול"ד לשדה דאמרינן שאם הוא מוחכר או מושכר ביד אחרים שהוא שרי משום דארעא לאריסי קיימי ומנהג האריסות והחכירות ידוע הוא במקום וכיון שזה היה אריס מקודם לכן מסתמא לא מסלק ליה והו"ל כמי שהיתה מושכרת אצלו מעיקרא משא"כ בחמור וספינה שדרך בני אדם להחליפו מזה לזה וכל המרבה בשכרו הוא קודם לכן אסור כ"כ הרא"ש בשם הראב"ד : (יח) דשרי כמו הוו מוחכרין ר"ל כמו שעדיין הם מושכרין שלא כלה עדיין הזמן : (יט) או מושכר אצל אחר לא יעשה מלאכה בימי אבלו דהא אפי' עני המתפרנס מן הצדקה לא יעשה בצינעה בתוך ביתו ג' ימים הראשונים ומשום הפסד ממונו מעט שרינן ליה לעשות מלאכה בפרהסיא עכ"ל · (כ) היתה מלאכת אחרים בידו בדבר תלוש פי' דכותה נקט אע"פ שיכול לעשותה בצינעה ב"י : (בבית אחרים

דרישה

אם טמן לצורך ימי אבלו ומותר מיתר מ"ז : [א] או מושכר אצל אחרים לא יעשה מלאכה בימי אבלו בת"ה (סי' רפ"ט ומהרי"ק שורש ל"ה דמותר לאבל לאפות ולבשל בימי אבלו עכ"ל) ובמהרי"ל כתבו למשרתת שנתאבלה לעשות מלאכה נ"ל דדוקא מלאכה גמורה אסרו אבל מלאכת בישול ואפייה לא הוי מלאכה לענין זה דהוי כמו כיבוד והדלקת הבית והצעת המטה

דשרי

היתה מלאכתו ביד אחרים וכו' שם בברייתא היתה מלאכתו ביד אחרים בביתו לא יעשו בבית אחר יעשו ופרש"י בביתו של אבל לא יעשה אותו אחר משום חשד שיאמרו הוא עצמו מסייע במלאכה אי נמי שלא יאמרו בימי אבלו השכירו לזה הפועל עכ"ל וכתב רבינו בקבלנות בדבר תלוש לומר דכל שאסור בביתו משום מראית העין אסור אף בקבלנות אע"ג דכדידיה דאחר דמי וכן אף בדבר תלוש דאפשר לעשות בצנעא נמי אסור כיון שהוא בביתו ונראה דהא דשרי נמי בבית אחר לגמרי שרי אפי' שלא בקבלנות כיון דליכא משום מראית העין בבית אחר דהא בעיר אחרת שרי אפי' בקרקע א"כ בבית אחר שרי בתלוש לכל הפחות: **היה** לו בנין בית וכו' בפרק מי שהפך ריש (דף י"ב) מימרא דשמואל וכדפריש רב משרשיא ופירש רש"י דמיירי בקבולת שקבלו עליהם מלאכת האבל: כתב הר' ירוחם אבל שאינו רוצה לימנע מלעשות מלאכה מנדין אותו כדאמרינן בעושה מלאכה בע"פ מחצות ומעלה כ"כ הגאונים בתשובה ומביאו ב"י סוף סי' זה:

רחילה

היתה מלאכתו ביד אחרים בקבלנות בדבר תלוש בביתו לא יעשו בבית אחרים יעשו היה לו בנין בית ביד אחרים בקבלנות בחול או בחולו של מועד לא יעשו (כא) אפילו הוא חוץ לתחום העיר ואם אלו הקבלנים נכרים מותרים לבנות בשבת וי"ט שחלו בימי האבל אם הוא חוץ לתחום העיר ואין עיר אחרת בתחום של הבית וכתב הרמב"ן דה"ה נמי אם קבלו לחרוש ולזרוע שדהו שהדין כמו בקבלנות של בנין בית שהוא אסור בחול כיון שהוא לבדו אוכל הפירות נקרא הכל על שמו וי"א כיון שהנכרי לבדו נראה בשדה חורש וזורע אינו נקרא על שמו ושרי וכ"כ הראב"ד וא"א הרא"ש ז"ל הביא דבריו ב' אחים או ב' שותפים חנונין שאירע אבל באחד מהם הרי אלו נועלין חנותן שלא יעשה השותף בפרהסיא אבל יכול לעשות בצנעה בתוך ביתו אפילו בעסק השותפות ואם האבל אדם חשוב והשותפות נקרא על שמו שאפילו אם יעשוהו בצנעה בתוך ביתו ידוע שיש לאבל חלק בו אסור לשני לעשות אפילו בתוך ביתו תניא כיבוד הבית הדחת כוסות והצעת המטות אין בה משום מלאכה לאבל [כ] תניא אבל ההולך ממקום למקום אם יכול למעט בעסקיו ימעט פירוש שלא יקנה וימכור אלא מעט ואם לאו (כב) יגלגל עמהם פי' יקנה לצורך הדרך דברים שיש בהם חיי נפש על כל המתים רצה ממעט בעסק רצה אינו ממעט ועל אביו ואמו ימעט בעסקיו ואפילו בדברים המותרים ירושלמי על כל המתים אסור לילך בסחורה עד ל' יום באביו ואמו עד שיגערו בו חביריו

ויאמרו

תלוש לרבותא דאף ע"פ שאפשר לעשות בצינעה אסור וכ"ש במחובר דסתמו הוי מילתא דפרהסיא (ז): **היתה** מלאכתו ביד אחרים בקבלנות בדבר תלוש בביתו לא יעשו בבית אחרים יעשו שם בברייתא וכתב ר"י בשם המפרשים שמכאן יש ללמוד שאם היה לאבל תלמיד או סופר או פועל שלא יעשה בביתו אבל בבית אחרים מותר לעשות מלאכה שלו ודוקא שנתן להם המלאכה קודם ימי אבלו דאם שכרן בימי אבלו אסורים לעשות אפי' בבית אחרים (ח): ומ"ש היה לו בנין בית ביד אחרים בקבלנות וכו' שם אמר שמואל מקבלי קבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר אמר רב פפא ואפילו חוץ לתחום לא אמרן אלא דליכא מתא דמיקרבא להתם אבל איכא מתא דמיקרבא להתם אסור אמר רב משרשיא וכי ליכא מתא דמיקרבא להתם נמי לא אמרן אלא בשבתות וי"ט דלא שכיחי אינשי דאזלי להתם אבל בחולו של מועד דשכיחי אינשי דאזלי ואתו להתם אסור וכתב הרא"ש רש"י פירש בלשון ראשון מקבלי קבולת שקבלו עליהם מלאכת האבל אסור בתוך התחום ואע"פ שקבלו קודם האבל מפני מראית העין שלא יאמרו ראו זה שמסר מלאכתו לאחרים בימי האבל ולא ידעו דקבולת היא גבייהו קודם לכן ואמרינן לעיל אלו דברים שעושים לאבל וכו' דדבר שאינו אבד אסור לאבל למסור לאחר בימי אבל חוץ לתחום שרי הואיל וקבלוה קודם האבל וליכא למיגזר משום חשד שאין בני העיר מצויים שם שיבינו שמלאכת של אבל הוא ודוקא בשבתות וי"ט אבל בחול המועד שכיחי ונקט חול המועד לרבותא אע"ג דלא שכיחי כולי האי אינשי דאזלי מדוכתא לדוכתא כמו בחול מ"מ אפ"ה אסור עכ"ל והרמב"ם השמיט דין זה ולא כתבו לענין אבל משמע דס"ל ז"ל דלענין שבתות וי"ט וחול המועד איתמר ולא לענין אבל והרמב"ן כתב איכא מאן דפריש שמעתא כולה באבל וליתא ודאי אלא בכל אדם בשבתות וי"ט וחולו של מועד כפשוטן של דברים מיהו גמרינן מיניה דינא דאבל בכל ימי אבלו כיון דאזלו אינשי בכל דוכתא מקבלי קבולת שלו אפילו חוץ לתחום אסור ובשבתות וי"ט שחלו להיות בימי אבלו מותר ואע"פ שנוהג בדברים שבצינעא עכ"ל: וכתב הרמב"ן דה"ה נמי אם קבלו לחרוש ולזרוע שדהו וכו' ז"ל הרמב"ן בת"ה ומסתברא לא שנא קבולת בנין בתים ולא שנא קבולת של חרישה בשדות אסור ואע"ג דאמרינן בפ"ק דע"ז [כא:] שדהו לנכרי שרי מ"ט אמרי אריסותיה קא עביד הלמא כיון דשדה לאריסא קיימא כל מלאכה דעביד בה נכרי לא אתי לידי חשד התם בשדה השכורה לנכרי דברשותיה קיימא והיינו אכיל פירי דהכיא שתא וישראל אינו נראה בה אבל קבולת למחר הנכרי יוצא ממנה וישראל אוכל פירות והכל יודעים שלא לדעת אריסות ירד לתוכה ויש להקל ולומר דכיון שלא ירד ישראל עמו לתוכה אלא נכרי זה חורש וזורע כבעל אריסתו ודאי הרואים אותם חולים בהיתר אין חוששין לחשד שלאחר זמן שאין בני אדם פונים מכל עסקיהם לומר חרש זה בכאן והיינו סבורים שהוא אריס ועכשיו בעלים אוכלים פירות ותשוד עליו למפרע ויש לזה פנים עד כאן לשונו: ומ"ש וכ"כ הראב"ד ז"ל וא"א הרא"ש ז"ל הביא דבריו בפ' מי שהפך: שני אחין או שני שותפין חנונים שאירע אבל באחד מהם הרי אלו נועלין חנותן ירושלמי כתבו הרי"ף והרא"ש בר"פ מי שהפך וגרסי' בגמרא דידן בההוא פירקא מריון בריה דרבין ומר בריה דרב אחא בריה דרבא הוה להו ההוא גמלא דתורי בהדי הדדי איתרע ביה מילתא אמר בריה דרב אחא בריה דרבא ופסקיה לגמליה אמר רב אשי גברא רבא כמר בריה דרב אחא עביד הכי נמי דלפסידא דידיה לא חייש דלאחרים לא חייש והא תניא אם היו מוחכרים או מושכרים אצל אחרים הרי אלו יעשו והוא סבר אדם חשוב שאני וכתב הרא"ש הרי"ף לא הביא הך עובדא והביא הירושלמי שני אחים שני שותפים וכו' ולכאורה נראה דפליג אגמרא דידן דלגירסת הירושלמי יפה עשה דפסק לגמליה דמלאכת שניהם בטלה והראב"ד הקשה מהירוש' אגמרא דידן ותירץ דודאי נועלין חנותן ואין השותף מתעסק בעסק השותפות בפרהסיא אבל בביתו מתעסק בעסק השותפות ואע"פ שחולקין בשכר כמו חמר וגמל וספינה שמוחכרין ביד אחר הלכך לא הו"ל למפסקיה לגמליה ומסיק אדם חשוב שאני ואית ליה קלא והמדיקן בהמתו של פלוני עושה מלאכה בימי אבלו והו"ל פרהסיא עכ"ל וכ"כ הרמב"ן בת"ה ותמה על הרי"ף שהשמיט המעשה הזה וכתב הירושלמי שאם עלה על דעתו שהגמרות חלוקות בזה היאך הניח תלמוד ערוך וסמך על הירושלמי ושמא סובר הרב ז"ל שהשותפים ודאי מבטלים מלאכה המשותפת והם כשאירע דבר באחד מהם בדרך הירושלמי אבל מריון ומר בריה דרב אחא ה איטרא כתבו אגמלא מעיקרא והשבוע הזה שאירע בו האבל למר בריה דרב אחא שבת של מריון היתה והיינו ברייתא מוחכרין או מושכרים אצל אחרים לפיכך היה ראוי לחוש לפסידא דמריון שלא לבטלו אלא שהוא סבר אדם חשוב שאני וכיון שכתב רבינו הברייתא ופסק בהלכות לא הוליך למעשה הזה וכתב הירושלמי שהוא כהלכה ולשון הגמרא שאמרו נהי דלפסידא דידיה לא חייש תמצא דשבת של שניהם היתה ושניהם מפסידים בביטולו עכ"ל והרמב"ם ז"ל בפ"ה הלך בדרך הרי"ף ז"ל שכתב הירושלמי ולא הביא עובדא ורבינו סתם דבריו כדעת הראב"ד והרמב"ן ז"ל וכ"כ הגה"מ בפרק ה' בשם הר"מ ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדבר אחד ו הכי נקטינן (ט) ב"ה וכתירוצו של הראב"ד וכך הם דברי רבינו תניא כיבוד הבית הדחת הכוסות והצעת המטות אין בהם משום מלאכה לאבל ברייתא באבל רבתי פי"ס וכתבה הרמב"ן בת"ה וכתב מהרי"ק בשורש ל"ה דה"ה דמותר לאשה לאפות ולבשל בימי אבלה וכ"כ בתה"ד סימן רפ"ט על אשה אחרת משרתת בבית אבל עשיר אחד ואירע לה אבל שרי לה לבשל ולאפות ולעשות שאר צרכי הבית אפילו היא משרתת בחנם וכ"ש בשכר (י):

תניא אבל ההולך ממקום למקום וכו' ברייתא בס"פ אלו מגלחין [כו:] ופירוש רבינו בה כתב הרמב"ן בת"ה בשם ר"ח אלא דגבי יגלגל עמהם כתב כלשון הזה יקנה צרכי הדרך ודברים שיש בהם חיי נפש וכ"כ הרי"ף והרמב"ם בפ"ו וז"ל נ"י ההולך ממקום למקום לסחורה ושמע שמועה קרובה אם יכול למעט שלא יעשה שום עסק באותה העיר ימעט ואם לאו שאם לא יקנה באותה העיר לא ימלא תגלגל עליהן שלא יקנה אלא צרכי הדרך ודברים שיש בהם חיי נפש:

על כל המתים רצה מתעסק בעסק וכו' ברייתא שם [כב'] ופרש"י ימעט בעסק כגון סחורה וסיים בה נ"י דאע"פ שנאסר במלאכה לא נאסר במשא ומתן וי"ת סחורה המותרת לו כגון דבר האבד עכ"ל ופירוש ב' עיקר שבכר נתבאר בסימן ז' דלאסור בסחורה: ב"ה ועיין במ"ש בסוף סימן שצ"ב ב"ה ורש"י כתב ימעט בעסקו כגון סחורה וכתבו התוספות (מ"ק כז:) דבדבר האבד קאמר ורפי זה תוך ז' מיירי דאז אסור במלאכה אם אינה דבר האבד ואף בדבר האבד אינה נעשית אלא ע"י אחרים ותמיה לי מילתא היאך אפשר לאוסרו במלאכת דבר האבד על אביו ועל אמו ונמצא מאבד נכסיו ועוד דלישנא דימעט בעסק משמע שיעשה עסק אלא שימעט בו לכך נ"ל דהיינו דומיא דמאי דתנן בפ"ק דתענית (יב.) גבי תענית שגוזרים על הגשמים עברו אלו ולא נענו ממעטים במו"מ והשתא א"ש דאחר ז' מיירי שהוא מותר בעשיית מלאכה וקאמר דעל אביו ואמו ממעט במו"מ כל ל' יום וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב זה בפ"ו שנתבארו בו דברים הנוהגים תוך ל' ולא כתבו בפ"ה שנתבאר בו דברים הנוהגים תוך ז':

ירושלמי על כל המתים אסור לילך בסחורה עד ל' יום וכו' בסוף מ"ק:

ומ"ש

דרכי משה

וכך הוי דבר האבד וכל דבר האבד נעשה ע"י אחרים וא"כ גם בספינה של אחרים בידו מותר לעשות ע"י אחרים מהאי טעמא ועיין בזו בנ"י ע"ב ר"פ מי שהפך: (ז) ובמרדכי דה"א ע"ד דף שצ"א פי' הטעם משום דיכול לעשותו אחר ימי אבלו עכ"ל משמע דאי הוי דבר אבד אי לא יעשנו בימי אבלו עושה הואיל דהוא של אחרים וצ"ע וכתב עוד שם מקבל קבולת במועד ומותר לעשותו אחר המועד ובלבד שלא ישקול ולא ימדוד ולא ימנה כדרך שהוא עושה בחול והוא הדין בימי אבלו עכ"ל (ח) וצ"ע מה מלאכה שייך במסור (ט) ולא נראין דבריו בזה כלל דגם מסקנת האשר"י פרק מי שהפך נראין כדברי הראב"ד והרמב"ם גם הרמב"ן בת"ה הביא דברי הרי"ף ותמה עליו גם דברי הגה"מ פ"ה פסקו כדברי רבינו הטור בשם מהר"ם גם הטור פתח דברים בלא מחלוקת כדברי הראב"ד והרמב"ם וא"כ למה נניח דברי כולם לילך אחר דברי ראשונים ז"ל להחמיר באבילות ולכן נ"ל דנקיים כל דברי רבינו הטור וכן הלכה ותו דאיכא למימר דאף הרי"ף והרמב"ם שכתבו סתמא לא אמרי אלא בדבר פרהסיא דומיא דנעילת חניות שסתמו בפרהסיא ולכן נ"ל מה שכתבתי. (י) וכבר כתבתי לעיל דכן משמע ממרדכי דכל שאין בו משום מלאכה בי"ט מותר אבל לעשותו:

כתב

דרישה

דשרי כסמוך. [כ] תניא אבל ההולך כו' ז"ל נ"י ההולך ממקום למקום לסחורה ושמע שמועה קרובה אם יכול למעט שלא יעשה שום עסק באותו עיר ימעט ואם לאו שאם לא יקנה באותו העיר לא ימלא מגלגל עליהם שלא יקנה אלא צורכי הדרך ודברים שיש בהן חיי נפש עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם. וכתב עוד רבינו ירוחם אבל שאין רוצה למנוע מלעשות מלאכה מנדין אותו כדאמרינן

בעושה

פרישה

יעשו ודוקא שנתן לו המלאכה קודם ימי אבלו דאם נתן בימי אבלו אסור לעשות אפילו בבית אחרים מרדכי עכ"ה). (כא) אפי' הוא חוץ לתחום שהרי יכולין לילך שם ישראלים: (כב) יגלגל עמהם פי' יעסיק עמהם לקנות צרכו ומשום דאבל אין לו פה לדבר ולעסוק עם הבריות מש"ה קאמר דלקנות צרכיו שרי.

רמולה

חדושי הגהות

אמה בעומק ואמה ברוחב ה פי' איטרא הוא שהיו מחליפין הגמל שבוע בשבוע שהוא יעבוד בו שבוע אחת וחבירו בשבוע אחרת. ו רבים תמהו על זה דסמאי דסיים בבד"ה משמע שפסק כהראב"ד לחלק בין צינעא לפרהסיא וכ"פ ג"כ בש"ע והרי סיים בתחלה דהכי נקטינן כהרי"ף והרמב"ם שהוא היפך דעת הראב"ד ואם נפשך לומר שחזר בבד"ה ממ"ש בתחלה לא הו"ל לומר וכתירוצו של הראב"ד וכו' אלא הו"ל לפרש דחזר בו וס"ל דנקטינן כראב"ד גם הש"ך בס"ק כ"ג תמה על זה והניחו בצ"ע ולענ"ד דברי הרב"י נכונים לפי מ"ש הוא בעצמו בכ"מ פ"ה מהלכות אבל הלכה ט' אחר שהעריך שם דברי הרי"ף ורמב"ם וקושית הראב"ד ותירוצו הנזכר בסימן זה כתב אח"כ וז"ל ותירוצו של הראב"ד עולה יפה גם לדברי הרי"ף והרמב"ם שכתבו הירושלמי דשני אחין או שני שותפין שהיו בחנות אחת דהוי פרהסיא הא היכא דלא הוי פרהסיא מותר לשותף להתעסק בעסק השותפות וכתבו דאם היתה בהמתו מוחכרת או מושכרת אצל אחרים הרי אלו יעשו דלא הוי פרהסיא שאין העולם יודעים שזהו בהמתו של אבל ולא הוצרכו לכתוב שאם הוא אדם חשוב אסור משום דהוי פרהסיא דקלא אית ליה שזו בהמתו דממ"ש בשני אחין או שותפין בחנות שמעינן מזה דגם דברי הרי"ף והרמב"ם אפשר לפרש כדעת הראב"ד וזהו כוונתו הכא שכתב בתחלה דנקטינן כהרי"ף ורמב"ם ובדי שלא נטעה לפרש כוונתו בהרי"ף ורמב"ם נגד דעת הראב"ד וכמו שפירש בב"י לעיל לכן סיים ע"ז ובתירוצו של הראב"ד ר"ל דגם הם ס"ל כהראב"ד וכמ"ש בכ"מ וזהו נכון ואמיתי לענ"ד. ז ולכן נ"ל דנקטינן סתם כדברי רבינו בעל הטור כצ"ל (א"מ) ותמיהת הד"מ בזה כבר הציל עצמו הרב"י בהגהתו בבד"ה:

בגדרים

ויאמרו לו לך עמנו פי' בהולכין לסחורה למרחוק איירי ואיכא פירסום גדול ודומה לשמחה שהולך בשיירא גדולה אבל שאר כל משא ומתן מותר לאחר שבעת הימים :

שפא (א) [א] **רחיצה** כיצד אסור לרחוץ כל גופו בין בחמין בין בצונן פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר ולסוך אפי' כל שהו אסור ודוקא שמכוין לתענוג אבל אם הוא מלוכלך בטיט וצואה ורוצה להעבירו רוחץ להעבירו או שסך להעביר הזוהמא או לרפואה כגון שיש לו חטטין בראשו מותר לפיכך יולדת אבלה שצריכה לרחוץ מותר לרחוץ (א) (ב) מאן דאית א ערבוביא ברישיה מותר לחוף ראשו בחמין דלא גרע מאסטנים שמותר לרחוץ אפילו כל גופו גרסינן בפרק היה קורא (טז :) רבן גמליאל היה רוחץ בלילה הראשון שמתה אשתו משום דאמר אסטנים אני (ג) [ב] קסבר ב אנינות לילה דרבנן ובמקום אסטנים לא גזרו כתב רב האי דלא קי"ל כר"ג דאמר אנינות לילה דרבנן ורב אלפס פסק כמותו (ד) [ג] וכתב עוד רב האי לאו כל דאמר אסטנים אני שומעין לו אבל ודאי אי מגליא מילתא מעיקרא דאית ביה האי מילתא ואם אינו רוחץ בא לידי סכנה רוחץ (ה) דדמי לסכנה ורפואה משום דאסטנים כחולה גדול הוא ממדה זו ולא כל מי שנוהג בשרו בנקיות אסטנים הוא אלא מי שבא לידי סכנה אם אינו רוחץ ע"כ כתב הרמב"ן מה שכתב שלא כל מי שאומר אסטנים אני ומתנהג בנקיות מתירין לו יפה כיון אבל מה שכתב שאם אינו רוחץ בא לידי סכנה לאו סכנה ממש אלא מצטער הרבה ובא לידי מיחוש בכך ירושלמי מקום שנהגו לרחוץ אחר המטה מרחיצין א"ר יוסי בר בון מי שמתירין ברחיצת עשה אותו כאבילה ושתייה וכתב הרמב"ן יראה מכאן שהיו נוהגים במקצת מקומות שהקרובים המברין האבל היו מרחיצים אותו קודם הבראה לפי שעשו אותו כאבילה ושתייה שצריכה להם הרבה מפני שצריכין להעביר מהם הזוהמא והיו מתירין זו הרחיצה ראשונה ואח"כ היו נוהגין איסור ברחיצה כל שבעה הילכך אי איכא דוכתא דנהגי ברחיצה זו אין ממחין בידם מי שתכפוהו אבליו שארעו שני אבלות זה אחר זה מותר לרחוץ כל גופו בצונן נדה שנזדמנה זמן טבילתה בימי אבלה לדעת הגאונים שפוסקים טבילה בזמנה מצוה טובלת אבל שלא בזמן טבילתה אינה טובלה [ד] ור"ת כתב דלא קי"ל טבילה בזמנה מצוה ולפי זה אינה טובלת אפי' אם זמנה בימי אבלה וי"א דאפי' אם אין טבילה בזמנה

ומ"ש פי' בהולכין לסחורה למרחוק איירי וכו' כ"כ הרא"ש בפ' אלו מגלחין : כתב ר"י אבל שאינו רוצה לימנע מלעשות מלאכה מנדין אותו כדאמר [פסחים נ :] העושה מלאכה בע"פ מחצות ולמעלה כך כתבו הגאונים בתשובה (יא) : כתב הכלבו בשם הר"פ מותר לאבל לכתוב כתבים בשינוי כדין ח"ה ולדברי המתירים לכתוב כתבים בחול המועד בלא שינוי גם האבל מותר לכתבם בלא שינוי :

שפא רחיצה כיצד אסור לרחוץ כל גופו וכו' ברפ"ק אלו מגלחין [ד' טו :] אבל אסור ברחיצה דכתיב וישלח יואב תקועה וגו' ואל תסוכי שמן ורחיצה בכלל סיכה פירוש לפי שלא מצינו אסור בסיכה ומותר ברחיצה ובסוף פ"ק דתעניות [יג :] אסיקנא הלכתא אבל אסור לרחוץ כל גופו בין בחמין בין בצונן כל ז' אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר אבל לסוך אפי' כ"ש אסור ואם להעביר את הזוהמא מותר וכ' הרמב"ן בת"ה וא"צ"ל במי שהיו חטטין בראשו שסך כדרכו ואינו חושש וכן אם היה מלוכלך בטיט וצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש : ומ"ש לפיכך יולדת אבילה שצריכה לרחוץ מותרת לרחוץ כ"כ הרא"ש בפרק אלו מגלחין שהתיר ר"י במכ"ש דרחץ בלילה הראשונה שמתה אשתו משום דאסטנים הוה וכ"כ התוס' בפ"ב דברכות [טז :] ומ"ש מאן דאית ליה ערבוביא ברישיה מותר לחוף ראשו בחמין וכו' ג"ז מדברי התוס' שם :

כתב רב האי דלא קי"ל כר"ג וכו' כ"כ בת"ה בשמו ומ"ש ורי"ף פסק כמותו בפרק היה קורא : וכתב עוד רב האי לאו כל דאמר אסטנים אני שומעין לו וכו' וכתב הרמב"ן מ"ש לא כל מי שאומר אסטנים אני וכו' בת"ה : ירושלמי מקום שנהגו לרחוץ אחר המטה מרחיצין וכו' בפרק ואלו מגלחין : ומ"ש בשם הרמב"ן יראה מכאן שהיו נוהגין במקצת מקומות וכו' בת"ה : מי שתכפוהו אבליו וכו' מותר לרחוץ כל גופו בצונן בסוף פ"ק דתעניות [יג :] :

נדה שנזדמנה זמן טבילתה בימי אבלה לדעת הגאונים שפוסקים טבילה בזמנה מצוה טובלת וכו' בספ"ק דתענית [יג ·] תניא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בט"ב בין בי"ה ופסק כן הרמב"ן פ"ג מהל' שביתות עשור ובפרק התפלת [ל ·] אמרינן ש"מ טבילה בזמנה מצוה ורבי יוסי ב"ר יהודה פליג ואמר לא אמרינן טבילה בזמנה מצוה וכתבו התוס' שם שפסק ר"ח כת"ק וכ"כ ג"כ ס"ק דיומא [ח ·] וכתבו שר"ת חולק ואמר דהלכה כר"י ב"ר יהודה והרמב"ן כתב בת"ה דהא דתניא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בט"ב בין בי"ה מסתברא דוקא בזמנה משום דקי"ל טבילה בזמנה מצוה : ומ"ש רבינו שר"ת דאפי' אם אין טבילה בזמנה מצוה טובלת כ"כ הרמב"ן שם בשם התוס' אהא דתניא בסוף יומא והוא ז"ל כתב שאין דבריהם מחוורים והתוס' כתבו בפ"ב דביצה [יח ·] כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בט"ב בין בי"ה היינו דוקא להני שטובלים טבילת מצוה בזמנה אבל השתא שכל טבילות שבזמנינו טובלות היינו טבילה שלא בזמנה שהן סופרות ז' נקיים מספק שהן זבות אין טובלות בט"ב ובי"ה ומיהו יש לחלק כדאמרי' ביומא נדות ויולדות טבילתן ביום וכו' אלמא ש"מ קסבר דהוא הכא טבילה שלא בזמנה לאו מצוה היא ואפ"ה שריא ביה"כ עכ"ל וזו היא הסברה שכתבתי בסמוך שכתב הרמב"ן ז"ל בשמם והרי אתה רואה שגם הם לא כתבוה אלא בדרך דחוי וכתבו עוד שם ועוד אומר ר"י דבזמן הזה אין טובלין לא ביה"כ ולא בט"ב דדוקא הם שהיו עוסקים בטהרות הוו צריכים לטבול מיד כדי שלא יטמאו את הטהרות אבל הטבילה השתא דאין באה אלא לטהרה לבעלה יכולה היא לרחוץ ולחוף עי"ה כדי שתסרוק שערה ותוספת מעט למוצאי י"ה וכן בט"ב דהא אפילו תטבול בי"ה ובט"ב אסורה לבעלה עכ"ל וגם מהרי"ק ז"ל כתב בסימן ל"ה שמעולם לא ראה מי שטבלה בימי אבלה וכ"ש בי"ה או בט"ב ומ"כ בתשובה אשכנזית לטבול בליל ט"ב כתב בא"ז דשרי אמנם מזה אין ראיה דהוא אזיל לטעמיה דפסק טבילה בזמנה מצוה וכן כו' ימי אבלה ואפי' לרחוץ כדי ללבן כתב בא"ז

שפא רחיצה כיצד וכו' בפ"ק דתענית (דף י"ג) והלכתא אבל אסור ברחיצה כל גופו בין בחמין בין בצונן כל ז' אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר אבל לסוך אפי' כל שהוא אסור ואם לעבר את הזוהמא מותר ובפרק אלו מגלחין (דף ט"ו) קאמר אבל אסיר ברחיצה מדכתיב ותשלח יואב תקועה וגומר ואל תסוכי שמן ורחיצה בכלל סיכה דכתיב ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו : ומ"ש לפיכך יולדת אבלה שצריכה לרחוץ וכו' כלומר כל יולדת מן הסתם כיון שצריכה לרחוץ מותר לרחוץ מיהו בסימן א"ז כתב וז"ל יולדת שרייא ברחיצה חוץ מיום ראשון עכ"ל נרא' דס"ל דלא עדיפא יולדת מאסטניס' דר"ג דלא רחץ אלא בלילה ולא ביום והכי משמע מלשון התוס' בפרק היה קורא וז"ל וכן התיר רבינו שמואל ליולדת אבלה לרחוץ תוך שבעה עכ"ל משמע דוקא תוך ז' אבל לא ביום ראשון ודו"ק : גרסינן בפרק היה קורא ר"ג היה רוחץ וכו' פירוש יום ראשון דהוא יום המיתה בלאו הכי דאורייתא אבל לילו דהוא ליל יום שני למיתה דרבנן הוא ורב האי כתב דלא קי"ל כר"ג אלא ליל יום שני למיתה נמי דאורייתא היא ואסור לרחוץ אפי' הוא אסטנים אבל רב אלפס פסק כר"ג והכי נקטינן דבלילה שרי אבל יום מיתה או יום קבורה אסור ואף על גב דאבלות אפי' יום ראשון אינו אלא מדרבנן אלא דאנינות יום ראשון הוי דאורייתא לענין אכילת קדשים ומעשר שני מ"מ כיון דר"ג לא רחץ ביום כיון דאיכא איסור דאורייתא ביום הראשון כמה שאסר' תורה לקדשים ומע"ש א"כ אסור לרחוץ מדרבנן ביום הראשון אפילו לאסטנים וה"ה ליולדת מיהו אם היולדת צריכה היא לרחוץ ע"פ הנשים בקיאות אין להחמיר אפי' ביום ראשון כדפרישי' דאבלות אפי' ביום ראשון אינו אלא דרבנן ועיין במ"ש הרא"ש בפריקות פ' אלו מגלחין :

נדה שנזדמנה זמן טבילתה וכו' פלוגתא דתנאי פרק התפלת (דף ל') ופ"ק דיומא (ד' ח') וכתבו התוס' דרבינו חננאל פסק כת"ק דטבילה בזמנה מצוה ור"ת פסק כרבי יוסי בר' יהודה דטבילה בזמנה אינה מצוה : ומ"ש וי"א דאפי' אם אין טבילה בזמנה מצוה טובלת טעמם דלא אסרו רחיצה אלא כשמכוין לתענוג

דרכי משה

(יא) כתב הרשב"א בתשובה סימן תמ"ז דכל דברי האבילות נוהג בין בימים ובין בלילות כו' :

שפא (א) ובמרדכי ה"א ע"ז דף שכ"ד משמע דוקא מיום ראשון ואילך דאבילות יום ראשון דאורייתא וע"ל סימן שצ"ד ושצ"ט :

פרישה

סי' שפא (א) **רחיצה** כיצד אסור לרחוץ כו' שנא' ותשלח יואב תקועה וגו' ואל תסוכי שמן ורחיצה בכלל סיכה היא גמרא פי' לפי שלא מצינו אסור בסיכה ומותר ברחיצה ועיין בדרישה : (ב) מאן דאית ליה ערבוביא ברישא בנדרים סוף דף פ' איתא האי ערבוביתא דרישא אתיא לידי עוירא ופרש"י ערבוביתא עפרורית שמתכנס לאדם בראשו שאינו רוחץ מסמא עיניו : (ג) קסבר אנינות לילה דרבנן ר"ל אבילות לילה ויום ראשון ועי"ד : (ד) וכתב עוד רב האי לאו כל דאמר איסטנים אני שומעין לו אע"ג דרב האי סבר דאין הלכה כרשב"ג מ"מ השמיענו דין איסטנים אליבא מאן דפסק כרשב"ג והיותר נראה דרב האי לא פליג אלא אבלילה הראשונה ומשום דסבר דדאורייתא היא וכאן מיירי בשאר ז' ימים דאין בהן נד דאורייתא לכ"ע או לענין שאר עניינים שהתירו באיסטנים ועיין בדרישה : (ה) דדמי לסכנה ורפואה

דרישה

בעושה מלאכה בערבי פסחים מחצות ולמעלה כ"כ הגאונים בתשובה : כתב הכלבו בשם הר"פ מותר לאבל לכתוב כתבים בשינוי כדין ח"ה וכן כתב"ן ולדברי המתירין לכתוב כתבים בח"ה בלא שינוי גם האבל מותר בלא שינוי ע"ז והביאו ג"כ ב"י בס"ס זה : מותר לאבל להקיז דם כאגודה פ"ב דברכות מ"ז :

סי' שפא [א] **רחיצה** כיצד אסור לרחוץ כל גופו כו' יולדת מותר נמי ברחיצה חוץ מיום ראשון סא"ז (וכ"כ המרדכי ה"א דף שכ"ד עכ"ה) ונראה דסתור מיירי בצריך לה דוקא ואו מותר לעולם ודו"ק מ"ז מה שנהגו שלא לרחוץ תוך ל' במדומה דמיסתן שמא אתי למסרק וישא דאסור כל ל' אבל מורי ז"ל סימן מ"ז וא"כ לדידן דשרי לסרוק ראשו אחר ז' כמ"ש במרדכי והבאתי לקמן סימן ש"ן א"כ ליסרי מותר נמי ברחיצה והבר פשט המנהג בכל אשכנז לאיסור אלא נ"ל דאסרו משום תספורת כי דרך הנהגים במרחץ לגלח ולתקן שערות ודאי כ"ל מ"ו נ"ע א"כ במול המועד דאסור ג"כ בתספורת לאסר נמי ברחיצה ומיהו י"ל ול"ד דתספורת דס"ה מן הדין הוי שרי אלא דחכמים אסרו משום כדי שלא יכנס למועד כשהוא מנוול כמבואר במ"ז סימן תקל"ח ומ"כ הואיל שאין האיסור אלא משום משם זה אין סברא לאסור בשביל רחיצה ג"כ לאפוקי תספורת דאבל דהוא אסיר מן הדין ואסמכוה אקרא כדאמרינן לעיל בסימן ע"פ שייך שכר לאסור בשביל רחיצה וק"ל : [ב] קסבר אנינות לילה דרבנן וא"ל גם אי הוי אנינות דאורייתא הא כתב רבינו לעיל בס"ס שמ"א ולקמן בסימן של"ח דדברים המותרי' באבל מותרין באונן ואיסור רחיצה מדין אבילות הוא כמ"ש לעיל סימן שמ"א וע"ק הלא נתבאר שם סימן שמ"א שדין אנינות אינו אלא כל זמן שלא נקבר המת אבל אחר שנקבר המת אין עליו דין אנינות ומותר בבשר ויין אפי' ביום המיתה כ"ש בלילה שלאחריו וצריכין שנדע שדברי רבינו סתומין הן ותפס הגמרא בקצרה אבל בתוספו' ס"פ היה קורא מפורש שם יפה ולדעת התוס' והרא"ש אין אבילות דאורייתא אפי' ליום ראשון והיינו לגבי דיני אבילות אבל ס"ל דאסור לאכול קדשים ומעשר שני ולמדנו מקרא דואכלתי חטאת היום כו' הרי קדשים ולא אכלתי באוני ממנו דקאי אמעשר שני ואסור כל יום ראשון אפי' אחר שנקבר המת והנה ר"ג ביום לא רחץ ולא גרסינן אפ"ה שרחילה מדין אבילות ואינה אלא מדרבנן מ"מ כיון דיש ביום איסור דאורייתא לענין אכילת קדשים ומעשר שני החמיר אפי' ברחיצה וגזרו במקום איסטנים משא"כ בלילה שלאחריו שמה"ת ג"כ אסור בקדשים ומעשר שני כיון שאינו אלא מדרבנן רמז כה משום דאסטנים הוא אבל דעת הגאונים והרמב"ן דגם דין אבילות טוב' ביום ראשון דאורייתא הם שאמר הגמרא קסבר אנינות לילה דרבנן הא יום הכל מודים דאסור מדאורייתא וקרא לו אנינות ע"ש שמליט שם אנינות בקרא וס"ל דאותו אנינות יש לו כל דין אבילות אלא שקודם שנקבר היו לו קצת משום לורכי קבורה כמ"ש רבינו לעיל בסימן שמ"א ע"ש : [ג] וכתב עוד רב האי לאו כל דאמר איסטנים אני שומעין לו אע"ג דרב האי סבר דאין הלכה כרשב"ג וא"ל וס"ק דאפי' למאן דלא סבר כרשב"ג מ"מ באיסטנים הוה כ"ע מודו ומ"כ לא הוי חולק הרמב"ן עליו ועוד דהלשון משמע דקאי אסתם איסטנים כסבר כדברי רשב"ג לכן ע"כ מוכרחים לומר כמ"ש בפרישה : [ד] ור"ת כתב דלא קי"ל טבילה בזמנה מצוה כו' ובנימין ואב פסק דשרי ולא ירחה לי דלא שריכן באידנא לטבול בזמנה

חדושי הגהות

שפא א בנדרים (פא ·) איתא האי ערבוביתא דרישא מתיא לידי עווירא פירש"י ערבוביתא עפרורית שמתכנס לאדם בראשו שאינו רוחץ מסמא עיניו (פרישה) : ב אע"ג דרחיצה מדין אבילות ואבילות אינו אלא מדרבנן מ"מ כיון דיש ביום איסור דאורייתא לענין אכילת קדשים ומעשר שני החמיר אפי' ברחיצה וגזרו במקום איסטנים משא"כ בלילה

בזמנה מצוה טובלת אשה לא תכחול ולא תפרכס בימי אבלה (ו) שכל אלו אסורים ברחיצה ואשת איש אינה אסורה אלא תוך ז' אבל [ג] אחר ז' מותרת בכל כדי שלא תתגנה על בעלה וכלה שאירעה אבל תוך ל' יום לחופתה מותרת להתקשט אפי' תוך ז' בוגרת כיון שעומדת לינשא מותרת בביחול ופירכוס אבל אסורה ברחיצת הסין כל גופה ונערה אסורה אפילו בביחול ופירכוס ;

שפב (א) **אבל** אסור בנעילת סנדל (ג) ודוקא בשל עור אבל באנפליא של בגד ושל גמי ושל שער מותר וכן בשל עץ שאין מנעל אלא של עור ואם הוא של עץ ומחופה עור אסור וחיה מותרת לנעול כל ל' יום וכל אדם מותר לנעול מחמת סכנת עקרב תניא אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת סנדל וכשיגיעו לעיר חולצין הא דאמרינן על כל המתים רצה חולץ רצה אינו חולץ על אביו ואמו חולץ כ' הר"ם מרוטנבורג י"מ חליצת מנעל לילך יחף לבית הקברות וכן צוה ר"י בר יהודה לילך יחף לבית הקברות ולחזור בשמחת אמו (ג) וכתב א"א הרא"ש על ההליכה תמהתי כי לא נסתם עדיין הגולל ולא חל עליו דין אבלות :

שפג (א) **אבל** אסור בתשמיש המטה (ב) ותניא באבל רבתי אבל בתשמיש המטה אסור מעשה באחד ששמש מטתו בימי אבלו ושטפו חזירים את גווייתו וא"ר יוחנן אבל ששמש מטתו חייב מיתה וכתב הראב"ד אבל בשאר דבר קורבה מותר

לתענוג אבל רחיצה דטבילה דאינה אלא לטהר עצמה לבעלה מטומאת נדתה דמי למלוכלך בטיט וצואה אי נמי להעביר הזוהמא דשרי והכי משמע מדברי רבינו דתופס סברא זו עיקר מדכתב באחרונה וכך פסק בנימין זאב סימן קמ"ח דשרי לטבול בימי אבלה מיהו אנן תפסינן לחומרא דאינה טובלת בימי אבלה וכל שכן שאינה רוחצת ללבוש לבנים תוך ז' אבל מיד לאחר ז' רוחצת ללבוש לבנים רק שתשנה ברחיצה קצת וחלוק לבן ודאי תלבוש וסדין לבן תציע כדי שלא תבא לידי ספק וכ"כ הא"ז והאחרונים הביאוהו לפסק הלכה אבל בלאו הכי נוהגים איסור שלא לרחוץ כל ל' יום וכתב בא"ו כמדומה לי דחיישינן דילמא אתי למסרק שערות ראשו דאסור כל שלשים עכ"ל. ולפי זה נראה דלדידן דשרי לסרוק אחר ז' כמ"ש במרדכי ויתבאר בסי' ש"כ משמע דמותר לרחוץ. ומיהו כבר פשט המנהג בכל אשכנז לאיסור וכתב מהרש"ל דנ"ל דאסרו רחיצה משום דאסור בתספורת כל ל' ואם יכנס למרחץ איכא למיחש לתספורת כי כך דרך הנכנס למרחץ לגלח ולתקן שערות ראשו עכ"ל · ומיהו אם הוא מוהל או בעל ברית תוך שלשים מותר לו לרחוץ וכ"כ בהגהת ע"ש מהר"ס שהיה בעל ברית תוך ל' יום של אביו ורחץ בלילה שלפני המילה ונתן טעם לדבריו דהוי כרגל לגבי דידיה וחומרא בעלמא נהגו אבותינו ברחיצה עכ"ל :

שפב אבל אסור בנעילת הסנדל ר"פ אלו מגלחין (ד' ט"ו): הא דאמרינן על כל המתים רצה חולץ כו' כתב הר"ם וכו' כבר הקשתי ע"ז ויישבתיו ג"כ בטוב טעם בס"ד ע"ל בסימן ש"מ סעיף ע"ז י"ו כתב בכל בו בשם ר"י דאחר שנקבר המת יחלוץ מנעליו אכן מפני הנכרים אין לחלוץ בבית הקברות עד שיהיו בביתם ע"כ והיינו לומר דמפני רשעת הנכרים כשהולכין ביניהם בעיר יחף לא יחלוץ עד שיגיע לרחוב היהודים אבל מדינא ודאי חייב בכל אבלות לאחר שיסתום הגולל ובכלל זה דין איסור נעילת הסנדל ויחזור לביתו יחף והכי נקטינן ותימה על מ"ש הרב בהגהת ש"ע ולא ראיתי נוהגים כן ועיין במ"ש בסימן סט"ו בשם הא"ז: כתב במרדכי דמ"ק רבינו שמחה התיר לאבל לילך לשר העיר ששלח אחריו אבל נאה לו לילך יחף ע"כ מיהו אם יש שום הקפדה כנגד השר או הנכרים או לוקח עפר במנעליו והולך וכך נוהגין וע"ל סימן שנ"ג :

שפג אבל אסור בתשמיש המטה ותניא באבל רבתי וכו' כל זה איתא בתלמודא דידן (ריש דף כ"ד) ואיכא לתמוה דלפום אסיקנא דרבי יוחנן לא קאמר דחייב מיתה אלא אסור קאמר ורבינו הביא בשם ר' יוחנן דחייב מיתה וצ"ע : **וכתב** הראב"ד אבל בשאר דבר קורבה מותר וכו' כתב הר"ר ירוחם בשם הרמב"ן לאחר שהביא דברי הראב"ד דמותרת לאכול עמו בקערה אחת ואפי' בחבוק ונשוק וכיוצא בהן ע"כ ורבו להחמיר שאין לו להתיר שום קורבה זולת מזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו מדלא התיר יותר בגמרא בהדיא עכ"ל ותמהו ב"י וכתב ע"ז מהרש"ל וז"ל ות"מ תימה מאחר שאוסר קירוב בשר לגמרי היאך היא רוחצת פניו ידיו ורגליו ואין לפרש שיוצקת לו מים לרחוץ פניו ידיו ורגליו קאמר וכמו שהוא הפירוש בהא דאמר דנדה אינה רוחצת פניו וכו' דביציקה קאמר דאל"כ פשיטא דאסורה ליגע בו באצבע קטנה דשאני התם דקאמר אינה רוחצת שפיר איכא לפרש דאתא לאשמועינן איסורא

בא"ו דשרי רק שתשנה ברחיצה קצת אבל חלוק לבן ודאי תלבוש וסדין לבן תציע שלא תבא לידי ספק עכ"ל (ב): **אשה** לא תכחול ולא תפרכס בימי אבלה וכו' כ"כ הרמב"ן ז"ל בת"ה וז"ל ואשה בימי אבלה לא תכחול ולא תפקוס ולא תתקשט דכל הני באבלות כרחיצה דמו דתניא בפ"ק דכתובות [ד:] ופרק אלו מגלחין [כ:] וכן היא שמת חמיה או חמותה אינה רשאי להיות כוחלת ופוקסת ובספ"ק דתענית (יג:) אמרינן אין הבוגרת רשאה לנוול עצמה בימי אבל אביה ואוקימנא אכחול ופיקוס דבוגרת מותרת ונערה ואשת איש אסורות הא ברחיצה בחמין אפילו בוגרת אסורה משום דאפשר בצונן וכן הלכה עכ"ל : ומ"ש רבינו וא"א אינה אסורה אלא תוך ז' אבל אחר ז' מותרת בכל כדי שלא תתגנה על בעלה הוא מדכתב הרא"ש בריש כתובות דמשמע באבל רבתי דכל דין ל' דהיינו גיהוץ ותספורת אינו נוהג בא"א שלא תתגנה על בעלה אע"פ שאין נראה כן מדברי [ד] רש"י שם ריש כתובות : **ומ"ש** כלה שאירעה אבל תוך ל' יום לחופה מותרת להתקשט אפילו תוך ז' שם אין מונעין תכשיטין מן הכלה ל' יום ופי' הרא"ש כמ"ש רבינו אף ע"פ שאין נראה כן מדברי רש"י שם (ג) : ומ"ש בוגרת כיון שעומדת לינשא מותרת בכיחול ופירכוס וכו' עד סוף הסימן כבר נתבאר בסמוך :

שפב אבל אסור בנעילת הסנדל בריש פ' אלו מגלחין [דף כ:] אבל אסור בנעילת הסנדל מדקאמר ליה קוב"ה ליחזקאל ונעלך תשים ברגליך מכלל דכ"ע אסור ומ"ש ודוקא של עור אבל באנפליא של בגד וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה ויליף לה מי"ה דאסור בנעילת הסנדל ואין אסור אלא בשל עור דאין מנעל אלא של עור כדכתיב (יחזקאל ט"ז) ואנעלך תחש · ומ"ש ואם הוא של עץ ומחופה של עור אסור כ"כ הרמב"ן ז"ל בת"ה והרא"ש פרק אלו מגלחין : ומ"ש וחיה מותרת לנעול כל ל' יום וכל אדם מותר מחמת סכנת עקרב כ"כ שם הרמב"ן ז"ל וגמר לה מי"ה : **כתבו** הה"מ פ"ה בשם ראב"ה נהגו האבלים לנעול מנעלים רחבים שקורין בוטא"ש בלעז מפני אסטניסותן בשעת תפלה חולצין עכ"ל ועכשיו לא נהגו כן וגם לא ידעתי שורש למנהג זה : **תניא** אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרים בנעילת הסנדל וכשיגיעו לעיר חולצין באבל רבתי (פ"ה) וכתבו הרמב"ן בת"ה וכתב המרדכי דוקא בעיר שרובה ישראל אבל בעיר שרובה נכרים אין חולצין עד שיכנס לרחוב של יהודים וז"ל הכלבו כתב הר"י אחר שנקבר המת יחלוץ מנעליו אכן כדפרישי' אין חולצין מנעלים בבית הקברות עד שיהיו בבית מפני שלא ירגישו הנכרים עכ"ל: א ב"ה עיין בסימן שע"ה ושע"ו : הא דאמרינן על כל המתים רצה חולץ וכו' י"מ חליצת מנעל וכו' וכתב א"א הרא"ש ז"ל על ההליכה תמהתי וכו' בפר' אלו מגלחין וה"ה ז"ל פי' דחולץ אינו חליצת סנדל אלא שחולץ כתפו ומוציא זרועו מן הקרע ונמצא זרועו עם כתפו מגולה :

שפג אבל אסור בתשמיש המטה בר"פ אלו מגלחין (שם) ומייתי לה מדכתיב וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא עליה מכלל דמעיקר' אסור : ותניא באבל רבתי אבל בתשמיש המטה אסור וכו' עד חייב מיתה ג"ז בפרק אלו מגלחין אלא דהתם אמרינן דר' יוחנן אסור הוא דאמר ומשמיה דשמואל הא דאיתמר חייב לרבנן דיתבי קמיה דרב פפא דהכי איתא התם יתבי רבנן קמיה דרב פפא וקאמרי משמיה דשמואל אבל משמש מטתו בימי אבלו חייב מיתה א"ל רב פפא אסור איתמר ומשמיה דר' יוחנן איתמר ואי שמיע לכו משמיה דשמואל הכי שמיע לכו אבל שלא פרע ושלא פרם חייב מיתה : **וכתב** הראב"ד אבל בשאר דבר קורבה מותר אפילו במזיגת הכוס וכו' כ"כ בספר בעלי הנפש ובת"ה כתב בפ"ק דכתובות [ד ·] תניא אף ע"פ שאמרו אין אדם רשאי לכוף את אשתו להיות כוחלת ופוקסת באמת אמרו מוזגת לו את הכוס ומצעת לו את המטה ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו ל"ש באבילות דידה ל"ש באבילות דידיה כתב הראב"ד אבל א"צ להרחקה אחרת אלא תשמיש שהרי אמרו מוזגת לו את הכוס ומצעת לו את המטה ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו וכ"ש שהיא מותרת לאכול עמו אפילו בקערה אחת ומשמעתא דכתובות פ"ק משמע שהיא מותרת לישן עמו והדעת מכרעת דע"י דבר חוצץ קאמר מיהו משום

לך

דרכי משה

(ב) והיא תשובת מהרי"ל סימן פ"ז ואני ראיתי דברי א"ז בזו סוף הלכות אבילות ולא מצאתי שכתב כן להתיר תוך ז' ימי אבלו אלא לאחר ז' ומ"מ כתב לשנות ברחיצה כדי שלא לשנות המנהג שנהגו איסור ברחיצה כל ל' וע"ש וכ"מ בתשובת מהרי"ל עצמו ודלא כדברי ב"י . (ג) וכ"ה במרדכי בה"א דף שצ"ה ע"ג דמותרת אף בהעברת שער דהכל מקרי תכשיטי כלה ודוקא כל ל' יום אבל לא אחר כך אע"ג דעבר אבילות ל' יום עכ"ל וזה שלא כדברי הרא"ש דלעיל דמתיר לכל א"א גיהוץ ותספורת לאחר ז' כתב המרדכי דף שצ"ב ריש ע"ג דאבל מותר לרחוץ בחמין ולחוף ביד אחר ז' וכדעייל יום ז' כל דהו מותר בכל מילי דנהיג כיכי אבדו עכ"ל ודברים פשוטים הם דאין גזירת ל' אלא לענין גיהוץ ותספורת לאחר ז' אבל לרחוץ מותר אבל המנהג הוא לאסור רחיצה כל ל' יום וכ"כ מוהר"ם בה' שמחות שלו וכ"מ בהג"מ פ"ט מהלכות י"ט ופ"י מהלכות אבל (ועיין לעיל) סימן ש"ע דנוהגין איסור לחוף הראש כל ל' וז"ל א"ז ומה שנוהגין עתה לאסור לחוף הראש כל ל' כתב רבי שמעון בר אברהם דחיישינן דילמא אתי למיסרק וזה אסור כל ל' עכ"ל וכתב עוד סוף הלכות אבילות בתשובה דנהגו לאסור לרחוץ כל ל' משום גזירת ביבום ואסור לשנות המנהג עכ"ל :

ונראה

דרישה

בשבת אלא בצירוף טעמא דפריה ורביה והכא דאסורים בפריה ורביה לא שייא ועיקר דאיכא למיחש לתקלה וק"ל מ"ז וכ"פ בש"ע (עיין במהרי"ק שורש ל"ס) מהר"ם היה בעל ברית תוך ל' יום של אביו ורחץ בלילה שלפני המילה ונתן טעם לדבריו דהוי כרגל לגבי דידיה וחומרא בעלמא נהגו אבותינו ברחיצה מ"ז · הנדה בימי ליבונה תוך אבלה בתוך ל' תרחץ ותשנה הרחיצה קצת וחלוק לבן ודאי תלבש וסדין לבן תציע כדי שלא תבא לידי ספק א"ז מ"ז

סי' שפב רבי שמחה התיר לאבל לילך לשר העיר ששלח אחריו אבל נוה לו לילך יחף מ"ק (וכ"כ המרדכי דף שצ"ג בה"א עכ"ה) ונראה שאם יש חשש הקפדה נגד השר או הנכרים או יקח עפר במנעליו והולך וכן נוהגין נ"ל מ"ז על אביו ועל אמו מוליכין ימיפין בתורתן מכ"ה ועל שאר מתים מזרין נעולין . ונוהגין האבלים לנעול מנעלי' רחבים כגון בוטש מפני איסטניסותם ובשעת תפלה חולצין ס"ז א"ז מ"ז (וכ"כ ב"י בשם ה"מ וכתב עליו דעכשיו לא נהגו כן וגם לא ידעתי שורש למנהג זה עכ"ה) אחר שנקבר המת בב"ה חולצין המנעלי'

אבל

פרישה

ורפואה ר"ל ורפואה לסכנה כסיכה דמותר לעשות אפי' בשבת וי"כ וכ"ש בשעת אבילות :

(ו) שכל אלו אסורים ברחיצה כו' אבל לאחר שבעה מותרת בכל כו' וקשה הא אפי' כ"ע מותר ל"מ אחר ז' בזמניהם וכבר כתב דכיחול ופירכוס אינן אסורים אלא ברחיצה ואי בא לאשמעינן כאן דמותרת אפי' בגיהוץ וכמו שמשמע מדברי ב"י קשה דאין כאן מקומו וצ"ל דס"ל לרבינו דכיחול ופירכוס יש לו דין גיהוץ וכ"ה כמ"ל ופירכוס לאשה אם יש ברחיצה תוך ז' ולא ייתר אבל לאיש או לאשה שאינה א"א אסורים אפי' אחר ז' כדין גיהוץ דאסור כל ל'

סי' שפב (א) **אבל** אסור בנעילת סנדל מדא"ל הקב"ה ליחזקאל ונעלך תשים ברגלך מכלל דכ"ע אסור (ב) ודוקא בשל עור דאין מנעל אלא בשל עור כדכתיב ואנעלך תחש · (שעם מין גומא . וכשיגיעו לעיר חולצין דוקא בעיר ישראל אבל בעיר שרובה נכרי' אין חולצין עד שיכנס לרחוב של יהודים מרדכי ה"א דף שנ"ד עכ"ה) · (ג) וכתב א"א הרא"ש ז"ל על ההליכה תמהתי כו' ופי' הוא ז"ל דחולץ אינו חליצת סנדל אלא שחולץ כתיפו כמ"ש לעיל סימן ש"ס ומ"ל מנ"ל לסתור פי' הר"מ לפרשו חולץ סנדל אחר סתימת הגולל דא"א לפרש כן דאז מחויב בחליצת סנדל על כל המתים ומ"כ ק' נו"ש על כל המתים רצה חולץ רצה אינו חולץ וק"ל :

סי' שפג (א) **אבל** אסור בתשמיש המטה מדכתיב וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה מכלל דמעיקרא אסור : (ב) ותניא באבל רבתי אבל בתשמיש המטה אסור מעשה באחד

כו'

חדושי הגהות

שלאחריו שאע"פ שג"כ אסור בקדשים ומע"ש כיון שאינו אלא מדרבנן רחץ בה משום דאיסטניס הוה (פרישה) · ג קשה ע"ז הא בזמניהם אפי' כ"ע מותר לרחוץ אחר ז' וכבר כתב דכיחול ופירכוס מותר לאחר ז' ואי בעי לאשמעינן כאן דמותרת אפי' בגיהוץ ובמו שמשמע מדברי ב"י קשה דאין כאן מקומו וצ"ל דס"ל לרבינו דכיחול ופירכוס יש לו דין גיהוץ וה"ק לאשה אסורים ברחיצה תוך ז' ולא יותר אבל לאיש או לאשה שאינה אשת איש אסורים אפי' אחר ז' כדין גיהוץ דאסור כל ל' (פרישה) : ד כוונתו אדברי רש"י כתובות (ד ·) ד"ה כל שלשים וכו' :

שפב א וכ"כ בא"ח וכתב עוד ויש מי שכותב שלכתחלה יכול לנעול מנעליו כבואו בבית הקברות עד שיגיע לפתח העיר (ב"ה) :

לא

מותר אפי' במזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו (ג) בין באבילות דידיה בין באבילות דידה (ד) [א] וכ"ש שמותרת לאכול עמו בקערה ובפ"ק דכתובות משמע שמותרת לישן עמו במטה והדעת מכרעת שע"י דבר חוצץ בינו לבינה קאמר (ה) ומיהו משום לך לך אמרין נזירא מבעי ליה לרחוקי שלא לישן עמה במטה כלל ע"כ ור"י ן' גיאת פי' שמותרין לישן במטה אחת ודוקא כל אחד בבגדו אבל בלא בגדים אסורים אפילו אם סינר מפסיק ביניהם אפי' בשבת ורגל ודוקא באבלות דעלמא אבל אם מת אביו של חתן או אמה של כלה שמכניסין המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש ונותנין ז' ימי המשתה ואח"כ ז' ימי אבילות (ו) אסורין ליחד כל י"ד הימים כדפרישית לעיל בדין מי שמתו מוטל לפניו (ז) אבל אם כנס לחופה והתחילו ימי המשתה שלו ואח"כ מת לו מת מותר ליחד עמה כמו בשאר אבילות והוא שבעל אבל אם לא בעל לעולם אסור להתייחד עמה בין בתול בין בשבת וכתב הראב"ד (ח) דמי שארעו אבל ברגל שאסור להתייחד עם אשתו (ט) והרמב"ן התיר ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל:

שפד (א) אבל

אסור לקרות בתורה ונביאים וכתובים ואסור לשנות במשנה תלמוד הלכות ואגדות וי"א שאין איסור זה אלא ביום ראשון כמו תפילין ול"נ אלא אסור כל ז' ואם רבים צריכין לו מותר ובלבד שלא יעמיד תורגמן (א) אלא יאמר לאחר ואחר יאמר למתורגמן [א] והמתורגמן ישמיע לרבים וכתב הרי"ץ גיאות דוקא בשרבים צריכין לו להתלמד אבל אם האבל כהן ואין שם כהן אחר אלא הוא אסור לקרות הואיל ושני לישראל שיקרא במקומו וכ"ש במקום ת"ח דרב קרא בכהני (ב) וכתב

הרמב"ן

לך לך אמרינן נזירא וכו' מיבעי ליה לארחוקי שלא תישן עמו במטה כלל עכ"ל ורבינו ירוחם אחרי שהביא דברי הראב"ד כתב בשם הרמב"ן דמותרת לאכול עמו בקערה אחת ואפילו בחיבוק ונשוק וכיוצא בהן ע"כ וראוי להחמיר שאין לו להתיר שום קורבה ולא מזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו מדלא התיר יותר בגמרא בהדיא עכ"ל: ומ"ש ור"י פירש שמותרים לישן במטה אחת ודוקא כל אחד בבגדו וכו' כ"כ הרא"ש בשמו בפרק אלו מגלחין אחר שכתב דברי הראב"ד ובפרק קמא דכתובות כתב וז"ל ירושלמי דאבילות מותר לישן עם אשתו במטה הוא בבגדו והיא בבגדה דאבילות חמירא ליה מנדה ובנדה מיבעיא לן בפ"ק דשבת [יג.] מהו שיישן אבל בעלה הוא בבגדו והיא בבגדה ונהי דפשיט התם לאיסורא דאיתקש נדה לאשת רעהו מ"מ באבילות דחמירא ליה שרי אבל בקירוב בשר ראוי להחמיר עכ"ל וכ"כ הרמב"ן בת"ה בשם התוס' ונראה דדברי הראשונים הם: ומ"ש רבינו דבלא בגדים אסורים אפילו בסינר מפסיק אפי' בשבת ורגל כ"כ הרמב"ן בת"ה: כתוב בתשובת הרא"ש כלל כ"ז מעשה שאירע אבל לא"מ שמת לו ילד ולא נמנע מלישן עם אשתו במטה אע"פ שאבל אסור בתשמיש המטה מותר לישן עם אשתו במטה עכ"ל ונ"ל דהיינו בבגדו והיא בבגדה הוא או על ידי דבר חוצץ ביניהם הוא וכסברת הראב"ד ז"ל כתב בהג"א פ' אלו מגלחין בקירוב בשר ודאי אסור ולאכול עמה אין ראיה לא לאסור ולא להתיר (א): ומ"ש רבינו ודוקא באבילות דעלמא אבל אם מת אביו של חתן וכו' אסורים לייחד כל י"ד יום כדפרישית לעיל בסימן שמ"ב ומפרש בפ"ק דכתובות טעמא דכיון דאקילו בה רבנן דקתני נוהג ז' ימי המשתה תחלה קילא להו ואתי לזלזולי ביה: ומ"ש אבל אם כנס לחופה והתחילו ימי המשתה שלו ואח"כ מת לו מת מותר לייחד עמה כמו בשאר אבילות הכי משמע ממה שנתבאר בסמוך שלא החמירו לאסור יחוד אלא דוקא בההיא דאחר שמת לו מת וחלה עליו אנינות הקלו עליו לכנוס לחופה ולנהוג ז' ימי המשתה תחלה אבל מי שנכנס כבר לחופה ואח"כ מת לו מת בתוך חופתו דלית הכא שום קולא כי נהוג ז' ימי המשתה תחלה דכדין הוא עושה כן שהרי כן קדמו לא מיתסר יחוד דכיון דלא אקילו ביה לא אתי לזלזולי ביה וכ"כ הרמב"ן ז"ל בת"ה: ומ"ש והוא שבעל אבל לא בעל אסור להתייחד עמה בין בתול בין בשבת ברייתא פ"ק דכתובות [ד' ע']: והראב"ד כתב דמי שארעו אבל ברגל שאסור להתייחד עם אשתו לא דק רבינו כמ"ש כן בשם הראב"ד דאדרבה הוא ז"ל חלק על מי שהיה אומר כן כמבואר בדבריו בספר בעלי הנפש וכ"כ בשמו בתוספ' ספ"ק דיומא [יח:] ובמרדכי פרק אלו מגלחין וג"כ בת"ה וז"ל ועוד כתב הראב"ד איכא מ"ד דהאי אתרמי ליה לאיניש אבילות ברגל צריך שיישן הוא בין אנשים וכו' משום דדמי האי אבילות לאבילות דחתן ביה דלא נהגו אבילות ברגל ול"נ שאני רגל מז' ימי המשתה משום דז' ימי המשתה אית בהו אפושי שמחה לשושבינים ולכל בני חופה אבל רגל לית ביה כה"ג ע"כ דברי הרב ז"ל ול"נ דטעמא דמילתא כדמפרש בגמרא משום דקתני נוהג ז' ימי המשתה תחלה דהאי גברא מת לו מת תחלה ואף ע"פ שחלה עליו אנינות הקלו עליו חכמים ונתנו לו רשות לקבוע רגל שלו בימים הללו לאבילות ודחו אבילותו עד לאחר זמן וזו קולא גדולה היא ולא התירוה אלא מפני אביו של חתן או אמו של כלה ואילו ברגל ממש הרגל הוא שקבע עצמו ואין הכא דאתי עשה דרבים דמעיקרא ודחה עשה דאבילות אבל כאן חכמים קבעו רגל לעצמו וסבבו עליו לדחות ממנו אבלות דמעיקרא ומש"ה קילא ליה עכ"ל הרמב"ן ז"ל. ומ"ש ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל בריש כתובות ובפרק אלו מגלחין כתב דיש שהיו רוצים לומר דמי שמת לו מת ברגל הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים ודחה הוא ז"ל דבריהם מטעמו של הרמב"ן ז"ל ולענין הלכה כיון דהראב"ד והרמב"ן והרא"ש מסכימים לדעת אחת לענין הדין הכי נקטינן:

שפד אבל אסור לקרות בתורה וכו' עד ואגדות ברייתא בפרק אלו מגלחין [כ']: ומ"ש וי"א שאין איסור זה אלא ביום א' כתפילין ול"נ אלא אסור כל שבעה הרמב"ן בת"ה כתב דברי יש אומרים וכתב שאין זה נכון דד"ת שאני דכתיב בהו (תהלים יט) משמחי לב הלכך כל ז' אסור ועוד דלא דמי לתפילין דהא פטר נפשיה בק"ש שחרית א' כדאיתא בערכין: ומ"ש ואם רבים צריכים לו מותר ובלבד שלא יעמיד לו תורגמן אלא יאמר לאחר וכו' בפרק אלו מגלחין (שם): ומ"ש בשם הרי"ץ גיאות וכן מ"ש בשם הרמב"ן ז"ל בת"ה לרב ר"י בן גיאות טעמא דרבים צריכין לו להתלמד ממנו הוא דמותר על ידי לחשה

משום

איסורא דאף אינה יונקת אבל כאן שאמר רוחצת פניו וכו' אין להוציא הלשון מפשוטו דודאי אף רחיצה ממש נמי קאמר שרוחצת פניו וכו' ואפשר לחלק דשאני רחיצת פניו וכו' דהוי שהוא דבר של חבה מ"מ שעוסקת במלאכתה משא"כ בחבוק ונשוק שהוא הרגל לדבר תשמיש דאסור וכך נראה להחמיר בזו עכ"ל: ומ"ש בין באבילות דידיה בין באבילות דידה פי' ל"מ באבלות דידה דמזונת לו דאפילו אם יתגבר יצרו עליו כיון דאבלות דידה הוא אינה שומעת לו אלא אפי' אבילות דידיה דאם יתגבר יצרו עליו נשמעת לו אפ"ה לא חיישינן שמא יתגבר יצרו דאבלות חמיר ליה. ולא שאני לן והכי מסיקנא ריש כתובות (דף ד'): ומ"ש אפי' בשבת ורגל פי' דיכולין להתייחד וא"צ שישן הוא בין האנשים והיא בין הנשים ולא אמרינן דדמי האי אבילות דשבת ורגל לאבילות דחתן דאמרי' כיון דאקילו בה רבנן דנהג ז' ימי המשתה תחלה דקילא ליה וצריך שישן הוא בין האנשים וכו' וה"נ כיון דלא נהגא אבלות בשבת ורגל אלא דברים שבצנעא נהג קילא ליה וצריך הרחקה ושמירה יתירה אלא אמרינן שאני אבלות דחתן דאית ביה נמי אפושי שמח' לשושבינין ולכל בני חופה לפיכך כיון דקילא ליה חיישינן משא"כ ברגל ושבת: ומ"ש רבינו ודוקא באבלות דעלמא וכו' כלומר התם הוא דלא אמרינן קילא ליה אפי' בשבת ורגל כיון דליכא נמי אפושי שמחה אבל אם מת אביו של חתן וכו' דאיכא נמי אפושי שמחה אמרי' קילא ליה בך אבילותא ואסורין לייחד וכו': ומ"ש אבל אם כנס לחופה וכו' פי' הכא ליכא קולא כי נהיג ז' ימי המשתה תחלה דכדין הוא עושה כן שהרי כן קדמו לא אתי לזלזולי אע"ג דאיכא אפושי שמחה דתרתי הוא דבעינן דקילא ליה ואיכא נמי אפושי שמחה כדפרישית: ה"ג והראב"ד כתב דמי שארעו אבל ברגל וכו' וכך הוא בב"י ולא כמ"ש ברוב ספרי רבינו וכתב הראב"ד אלא ז"ל והראב"ד כתב ורצה לומר דהראב"ד חולק הוא אמ"ש דאפילו בשבת ורגל מותרים לייחד וא"צ שמירה והרחקה וס"ל דאע"פ דבשבת מותר לייחד אפ"ה ברגל דאיכא תוכא דשמחה אסור לייחד כי היכא דאסור גבי חתן והרמב"ן התיר דלא דמי שמחה דרגל לשמחה דחתן דאיכא אפושי שמחה ועוד דקילא ליה כדלעיל ולזה הסכים הרא"ש ולכן כתב תחלה אפי' בשבת ורגל ע"פ דברי הרמב"ן והסכמת הרא"ש וכדפרי' כתב כ"י והראב"ד כתב דמי שאירעו אבל ברגל שאסור להתייחד עם אשתו לא דק רבינו כמ"ש כן בשם הראב"ד וכו' ולפע"ד דט"ס הוא וכצ"ל כדברי רבינו דמי שאירעו אבל ברגל י"א שאסור להתייחד וכו' וגם הב"י העתיק לשונו שכתב איכא מ"ד וכו':

שפד אבל אסור לקרות בתורה וכו' בר יוחאי פ' אלו מגלחין (דף כ"א) ומ"ש וי"א שאין איסור זה וכו' כלומר כיון דאבל חייב בכל מצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין מדאמר ליה רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דלכ"ע אסור ואסור נמי בד"ת מדקאמר רחמנא ליחזקאל דום וכשם שבתפילין אינו אסור אלא יום ראשון ה"נ ד"ת ועוד דכ"ש הוא דהא נמנו וגמרו דתלמוד גדול שמביא לידי מעשה וכתב רבינו ולא נהירא דד"ת שאני דכתיב בהו משמחי לב משום הכי אסור כל ז' ימי אבלות כי היכי דאסור בשמחה כל ז' ימים. ועוד דכיון דמחייב למקרי ק"ש שחרית וערבית ויוצא בה ידי חובתו דמקיים בה והגית בו יומם ולילה כדאיתא וכ"כ הרמב"ן בת"ה (דף כ"ח ע"ד): **וכתב** הרי"ץ גיאות וכו' כלומר אע"ג דבשאין כהן אחר אלא הוא נמי רבים צריכים לו

לקרות

דרכי משה

שפג (א) ונראה דלא שבקינן האי דפשטא לכל הפוסקים דהיינו דמותר לאכול עמה בקערה משום ספיקא דהג"א ולכן נקטינן דמותר לאכול עמה בקערה:

שפד (א) ובמרדכי ע"א דף שצ"ג בה"א דכ"ש דאסור לדרוש בעצמו:

וכ"ש

פרישה

כו' כמ' דהולך למוט ולכתוב מה שכתב דאבל אסור בתשמיש המטה ללמדינו דאף דבגמרא לא נאמר אלא ל' אסור יש ג"כ בו חיוב מיתה שהרי באבל דכתבי ג"כ אמרו ל' אסור וסיפא בו מיתה ומ"ד יומן כו' ולאפוקי מגמרא דילן דיש בזה פלוגתא וכ' הביאו ע"ש: (ג) בין באבילות דידיה בין באבילות דידה פי' אפי' באבילות דידה דאיכא למיחש יותר כו' שהוא אינו אבל דהכל ממנו ולא ממנה: (ד) וכ"ש שמותרת לאכול עמו בקערה עיין בדרישה: (ה) ומיהו משום לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב הלשון טועה בפי' סחור סחור הוא תרגומו של סביב סביב ת"ת שני פעמים סחור סחור וכאילו אמר סביב סביב לכרם לא תקרב דהיינו משמרת למשמרת דאפי' סביב לכרם לא יקרב פן יאכל מפרי הכרם ויכנס בו לכך ה"נ לא ישן עמו במטה כלל: (ו) אסורין ליחד כל י"ד ימים כו' דכיון דאקילו בה רבנן דנוהג ז' ימי משתה תחלה קילא להו ואתו לזלזולי ביה: [illegible] לחופה דליכא קולא במה שנוהג ז' ימים משתה שהרי כן קדמו לא אתי לזלזולי ביה: (ז) אבל אם כנס לחופה כו' מותר ליחד והוא שבעל לבתולה היה נראה שהוא דוקא [illegible] והרא"ש שכתב אפ"ה שס"ל ג"כ הכי במת לו מת ברגל אבל להראב"ד שאוסר שם [illegible] וכ"ש כתוב בהדיא והראב"ד כתב כל' פלוגתא: (ח) דמי שאירעו אבל ברגל שאסור להתייחד עם אשתו משום דדמי האי אבילות לאבילות דחתן דמוקלין ביה דלא נהגי אבילות ברגל: (ט) והרמב"ן התיר משום דשאני רגל מז' ימי המשתה משום דז' ימי המשתה אית בהו אפושי שמחה לשושבינים ולכל בני חופה אבל רגל לית ביה כה"ג. ועיין ב"י שכתב בשם הרמב"ן עוד מ"ש:

סי' **שפד** (א) **אבל** אסור לקרות בתורה כו' אלא אסור כל שבעה דכתיב בהו משמחי לב: (ב) וכתב הרמב"ן כיון שאין שם אבל אלא לבים [illegible] הלשון אינו מדוקדק דמשמעו

שמשמע

דרישה

אבל בכפרים אין מולכין עד שיפסקו בבית מפני סרגא שלא יוגעו הקברים מ"ז:

סי' **שפג** [א] וכ"ש שמותרת לאכול עמו בקערה כתב רבינו ירוחם בשם הרמב"ן על דברי הראב"ד דמותרת לאכול עמו בקערה אחת אפי' בחיבוק ונשוק וכיוצא בהן ע"כ ודאי להחמיר שאין לו להתיר שום קורבה ולא מזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו מדלא התיר יותר בגמרא עכ"ל רבינו ירוחם. ומ"מ ק"ק דמפרש כשאוסר קירוב בשר כל שכן שאין רוחצת פניו ידיו ורגליו וי"ל שיוצקת מים לרחוץ וכמו שפי' של הם ובנדה שאינה רוחצת כי בנדה קאמר דאל"כ משום דאסור לנדה אפי' בקטנה קטנה שאני התם דנדה שאין קאמר אינה רוחצת כו' אבל הכא שמותר רוחצת ממש מ"מ לכותים הלשון משמעות דגם רחיצה ממש נמי קאמר ואפשר לחלק בין רחיצת פניו וכו' דהוי שהוא דבר של חבה מ"מ עוסקת במלאכתה משא"כ בחיבוק ונשוק שהוא הרגל לדבר תשמיש וכן נראה שאסור להחמיר כו' ע"ז:

סי' **שפד** [א] **והמתורגמן** ישמיע לרבים מותר לאבל לקרות הלכה למעשה אפי' ליחידים כנ"ס (ובתשו' כתיב ל"מ אם רבים צריכים לו פי' כגון להורות לו לומר איסור והיתר ואין שם אלא הוא כו' ורגילתי לרבותי שהיו מגידים הלכה לתלמידים אחר ג'

ימים

חדושי הגהות

שפד א לא מצאתי כן בערכין רק בנדרים (ח.) ובמכות (י:):

הרמב"ן כיון שאין האבל יוצא לב"ה (ג) אצ"ל שאינו עומד וקורא ואין כאן משום דרכי שלום (ד) כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה כשמתפללין בבית האבל אם אין שם מי שיתפלל יכול האבל להתפלל (ג) ולהוציא הרבים שהרי הוא חייב בכל המצות י"א אף ע"ג שבט"ב מותר לקרות באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה באבל אסור כמו שהוא אסור בט' באב גם כן בשאר דברים ויש מתירין וכן דעת א"א הרא"ש שכתב וכן נהגו שהאבל קורא במסכת מ"ק בהלכות אבלות (ה) אע"ג דבאבל רבתי משמע שהוא אסור דתניא התם רב ת"ח שמת לו מת באין ויושבין ונושאין לפניו בהלכות אבלים ואם טעו משיבן בשפה רפה והוא אינו שוא' ואם רצה מדבר ע"י עצמו ואם לאו אחר מדבר על ידו פירוש כשמשיבן בשמעו אבל לישראל אינו שואל כלל וי"ל דבינו לבין עצמו מותר לשנות אבל כשאחרים נושאין ונותנין לפניו איכא פירסום טפי ואסור (ו) ומיירי כשאין רבים צריכין לו אבל אם צריכין לו (ז) אפי' בהלכות אחרות מותר לדרוש כל היום ע"כ:

שפה (א) [א] **אבל** אסור בשאלת שלום כיצד שלשה ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם

ואם

לקרות בתורה ראשון בתקנת חכמים לא דמי לרבים צריכין לו להתלמד דהתם כיון דליכא אחר שיעמוד במקומו להתלמד איכא ביטול מצוה אבל בכהן ליכא ביטול מצוה כולי וסגי לישראל שיקרא במקומו וכ"ש במקום ת"ח דקורא במקומו אפי' איננו אבל כדאשכחן דרב קרא בכהני והרמב"ן השיב עליו דא"צ לטעמים אלו שהרי אין האבל יוצא מפתח ביתו אפי' לבית הכנסת וא"כ היאך יהא עומד וקורא דאין לומר דכדי לקיים מצות קריאה בתורה ראשון יצא מביתו לבהכ"נ דהא אין כאן מצוה אלא תקנה מפני דרכי שלום דלא ליתי לאינצויי ופשיטא דאינו יוצא מביתו לב"ה כדי לקרות בתורה ראשון אבל נראה פשוט לפע"ד דצריך לטעמים של' רי"ן גיאות בשבת שהאבל יוצא לב"ה ואין שם כהן אלא הוא ועוד אפי' בחול כשהאבל מתפלל בביתו בעשרה ואיכא נמי ס"ת ואין שם כהן אלא הוא קאמר הרב דאין כהן אבל קורא בתורה וכן פסק המרדכי ופסק כך בש"ע ותימה דבסי' ת' בדין שבת כתב הרב בהגהות ש"ע דאין שם כהן אחר אלא הוא מותר לקרותו וכאן לא כתב כלום וראיתי בהגהות כתוב וז"ל וכתב הר"ס היכא דליכא כהן בב"ה אלא האבל או האונן יש לקרותו לס"ת אמנם יותר טוב היה שילא מב"ה מקודם והר"י א"ז כתב להתיר וחייבים לקרותו עכ"ה · שוב ראיתי במהרי"ל הל' קריאת ס"ת שכתב וז"ל אבל קורין לתורה בחול אבל לא בשבת משמע דס"ל דבשבת הוה מילתא דפרהסיא משא"כ בחול כשמתפלל בעשרה בביתו דלא חשיב פרהסיא ולא נראה לי אלא כל בי עשרה צבור הוה וחשיב פרהסיא ואין לקרותו לכתחלה אלא יצא מקודם כמ"ש הר"ס מותר לאבל להורות הלכה למעשה אפי' ליחידים אבל אין לו להחזיר שנים מקרא ואחד תרגום אגודה וע"ל בסימן ת': **כתב** א"א הרא"ש בתשובה כשמתפללין בבית האבל וכו' כתב ברוקח אין א' מרים והוא רחום ואין נופלין על פניהם אלא עד אחר גמר התפלה ואין קורין בבית האבל הלל בר"ח כי הנשמות אוגנות לשם לכך אי אפשר לומר לא המתים יהללויה משום לועג לרש עכ"ל. ובשם הר"ס ראיתי כתוב וז"ל תוך י"ב חדש על אביו ועל אמו יכול להיות ש"ץ כי מה שמחה יש בתפלה ואפי' לאחר ז' נראה דמותר משעה שנכנס לב"ה אלא שלא נהגו בשבת ובי"ט כמו כן נהגו שלא להתפלל כל י"ב חדש אבל בחול ליכא לא איסור ולא מנהג עכ"ל וכתב מהרש"ל וז"ל ואדרבה נראה לי דמצוה קעביד דמלך מלכי המלכים חפץ בכלים שבורים דכתיב לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה עכ"ל וכך נוהגים בכל המקומות שהאבלים מתפללין בצבור כל י"ב חדש אלא שבת וי"ט ור"ח אם לא ש"ץ קבוע שנשכר לצבור שמתפלל אף בשבת וי"ט ור"ח ומנהג כמנהג ש"ץ שאינו אבל ואין למחות על ידם ובספר בנימין זאב סימן קס"א מביא נמי תשובת ר"י מן רבייל שכתב ע"ש זקן אחד שציוה לבניו שלאחר מותו אחר ז' ימי אבלות יתפללו עד ל' יום חול ושבת וכן צויתי את בני הראשונים כשנפטרה אמם וכן שמעתי שאמר בעל הרוקח עכ"ל מיהו אכשר דכי"ע בפרט ברגלים דמנגן בשמחה ומשמח גם אחרים אין אבל רשאי להיות ש"ץ דבזה כ"ע מודים אבל בימים נוראים אם הוא הגון יותר ולא נמצא טוב כמיהו הוא קודם אפי' הוא אבל על אביו ואמו ואפי' תוך ל' כיון שהוא אחר שבעה כנ"ל וכן נמצא כתוב בהגהות ודלא כיש מקפידין: מצאתי הר"ח היה אבל בזמן בה"ב והתפללו סליחות אצלו וקראו בתורה והוא היה גולל ס"ת ואמר לנו שכן עשה מהר"ם שלא בעת הסליחות שהוליכו ס"ת אצלו וגללו וישב ע"ג התיבה עד אחר שעמד החזן ע"כ אבל שיש לו בנים קטנים אין לו לבטלם מלימודם כי אין אבלות לקטן כ"כ הגהות מיימוני והמרדכי ומשמע דבשאר אבלות כגון נעילת סנדל ועטיפת הראש וכיוצא מצוה לחנכם כמו שמחנכים אותם בי"כ וט"ב והכי משמע בדברי ר"י גיאות שהביא רבינו סי' ש"מ בדין קריעה לקטן דמחנכים אותם אלא דאין לבטלם מד"ת כיון דמדינא אין אבלות לקטן מיהו לא נהגו לנהוג אבלות כלל לקטן כדלקמן ס"ס שנ"ו:

שפה אבל אסור בשאלת שלום וכו' פרק אלו מגלחין (דף כ"א) כל הם גיה ומבואר לשם בעובדא דר"ע דשואלין בכבוד רבים אפי' תוך ג' ימים גם מוכח להדיא דאמירת לך לשלום או שלום לכם זהו שאילת שלום דאסור לשאול:

משום דת"ת עדיף טפי הא לא"ה כאיסורו עומד ש"מ דכהן אבל ואין שם כהן אלא הוא אסור לקרות בתורה כל שבעה כיון דלאו מצוה היא דדחיא ליה אבילות אלא מפני דרכי שלום נתקנה וסגי ליה בישראל עומד וקורא וכ"ש במקום דת"ח דרב קרי בכהני כדאיתא במגלה [כט ·] עכ"ל הרב ז"ל ולדעתנו שאין אבל יוצא כל שבעה לבית הכנסת אצ"ל שישראל עומד וקורא ואין בו משום דרכי שלום עכ"ל וכ"כ המרדכי במ"ק דאבל אסור לקרות בתורה אפי' הוא כהן ואין שם כהן אלא הוא (ג): כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה כשמתפללין בבית האבל וכו' בכלל כ"ו: י"א אף ע"פ שבט"ב מותר לקרות באיוב ובקינות וכו' אבל אסור כו' ז"ל הרמב"ן בת"ה איכא מ"ד מותר לקרות באיוב ובקינות וכו' דהא תניא [תענית ל·] בט"ב כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט"ב ואסור לקרות בתורה וכו' אבל קורא באיוב וקינות וכו' מדקתני רישא כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט"ב וקא פריש סיפא קורא איוב וקינות ש"מ אבל קורא בהן ואיכא מ"ד כיון דקתני לה בט"ב ולא קתני לה באבל ש"מ חמורי' הם ימי אבל בכך מט"ב כשם שהוא חמור לענין כפיית המטה ועטיפת הראש ועשיית מלאכה וכך דעת רבינו בעל התוספות ז"ל עכ"ל וכ"כ סמ"ג בשם ר"י והתוספות רבי יעקב היה אוסר בימי אבלו איוב וקינות ודברים הרעים שבירמיה מדלא תני ליה במתניתין כמו ט"ב ובזקנותו חזר והתיר ומ"ש וכ"ד א"א הרא"ש ז"ל שכתב וכן נהגו וכו' עד סוף הסימן בפרק אלו מגלחין והכי נקטינן: **כתב** סמ"ג בירושלמי תניא אבל שונה במקום שאינו רגיל עכ"ל ומשמע דאתיא כר"מ דשרי בכה"ג גבי ט"ב ולא קי"ל כותיה אלא כר' יהודה דאסר בט"ב כדאיתא בסוף תענית [ל·] וה"ה לאבל וכ"כ שהוא דעת הפוסקים שלא כתבו הירושלמי הזה משום דמשמע להו דכר"מ אתיא ולא קי"ל כותיה ומתוך זה יתבאר לך בטול דברי התוספות שכתבו דמדקאמר אבל שונה במקום שאינו רגיל משמע דהא דוקא שרי ולא איוב וקינות וירמיהו: גרסינן תו בירושלמי אם היה לרבע אחר התורה מותר ולא כתבוהו הפוסקים · **כתב** רבינו ירוחם אם רבים צריכים לו פי' כגון לדרוש או לומר איסור והיתר ואין שם אלא הוא או להגיד הלכה לתלמידים י"מ כי להגיד הלכה לתלמידים אסור כי לא מיקרי רבים צריכין אלא לדרוש ברבים או לומר איסור והיתר ואין שם אלא הוא וראיתי לרבותי שהיו מגידים הלכה לתלמידים אחר ג' ימים (ד): כתבו הגה"מ בפ"ה אבל שיש לו בנים קטנים אין לו לבטלם מלימודם כי אין אבילות לקטן וכ"כ המרדכי במ"ק: (ב"ה) כתוב בא"ח מלמדי תינוקות י"ל שדינם כרבים צריכים לו ועוד דמלאכת הצבור הוא כשהתנוקות בטלים עד כאן לשונו:

שפה אבל אסור בשאלת שלום בפ' אלו מגלחין [טו.] ומייתי לה מדא"ל רחמנא ליחזקאל האנק דום ומ"ש כיצד ג' ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם וכו' עד ואין אחרים שואלים בשלומו עד אחר י"ב חדש מסקנא דגמר' שם [כא :] כתבו הגה"מ בפ"י בשם ראבי"ה שאם מת

לו

וכתב

דרכי משה

(ב) וכ"ש אבל שאינו כהן דאסור לקרות כל ז' עכ"ל (ג) ובספר א"ח הר' ר"ה כתבתי אם אבל יכול להתפלל בימים נוראים כתב הכלבו כשמתפללין בבית האבל א"א והוא רחום ולא ההינה ושיר מזמור ולא ואני זאת בריתי אבל מתחיל ובא לציון ואתה קדוש כו' ובר"ה אומרים הלל ובא"ח סימן קל"א דנופלין בבית האבל בתחינה ולא כדברי הכלבו וכתב עוד הכלבו במקום שאין האבל הולך לב"ה בשבת בתפלת ערבית א"א ברכת אחת מעין ז' ולא במה מדליקין ואין מתפללין בבית על המת אם אינו יוצא בשבת ויש מקומות שנוהגין להתפלל אם הוא בן שנה וכן אין מתפללים בבית שאין בו אבלים אלא ראשונה הסמוכה לקבורה להניח דעתו של מת ואפי' היה שם נשים אבילות ובי"ג הולך האבל לב"ה בעי"כ למנחה וכן כל יום כפורים ור"ה ואין מונעין שום דבר מן התפלה עכ"ל אמנם בא"ז כתב דמצוה דהתפלל שחרית וערבית בעשרה כל זמן ז' במקום שמת שם ואפי' אין שם אבל וזו נחת רוח לנשמה ובב"י עוד דאבל מצטרף לעשרה אפי' ביום ראשון ודלא כמהרי"ל שכתב הלכות ר"ה שאינו מצטרף ביום ראשון · (ד) וע"ל סימן שר"ם אם מותרים לפסוק דין בבית אבל וכא"ז דאבל עצמו יכול להורות איסור והיתר ליחיד השואל וצריך לו:

ומה

דרישה

ימים עכ"ל עכ"ה) · וכתב הריב"ש היכא דליכא כהן בב"ה אלא האבל או האונן יש לקרותו לס"ת אמנם יותר טוב שילא מב"ה קודם והר"י א"ז כתב להתיר ומחייב לקרותו הג"ה מ"ו. ורבינו ירוחם נתיב כ"ח חלק ב' כתב ז"ל כהן אבל מאחר שאינו קורא ראשון אלא מפני דרכי שלום אינו עולה לקרות בתורה בחול ועולה ישראל ובשבת מותר לעלות לקרות כל אדם אפילו שהוא אבל עכ"ל: אין לו לחזור הפרשה ב' מקרא ואחד תרגום אגודה ע"ל סימן ת' שהכריע שבחול אסור ובשבת מותר מ"ו · הר"ח היה אבל בזמן בה"ב והתפללו סליחות אצלו וקראו בתורה והוא היה גולל ס"ת ואמר לנו שכן עשה מהר"ם שלא ביטל הסליחות והוליכו ס"ת אצלו וגללו וישב על גבי אצטבא עד אחר שעמד החזן וכן מצאתי תוך י"ב חודש על אביו ועל אמו יכול להיות ש"צ כי מה שמחה יש בתפלה ואדרבה מצוה קא עבדי דהש"י חפץ בכלים שבורים דכתיב לב נשבר אלקים וגומר ואפי' לאחר ז' נראה דמותר משעה שנכנס לב"ה אלא שלא נהגו ובשבתות ובי"ט כמו כן שלא להתפלל כל י"ב חודש אבל בחול לא אסיר ולא מנהג מהר"ס מ"ו.

סי' שפה [א] אבל אסור בשאלת שלום כו' (הא דגרסינן בגמרא מעשה ומת בנו של רבי עקיבא ועשו כל ישראל הספד כו' עד לכו לבתיכם לשלום מפרש בגמרא

דלכבוד

פרישה

פשוט שאינו יוצא לב"ה אבל בתורת הבית כתב הרמב"ן בזה הלשון ולדעתינו שאין האבל יוצא כל ז' לב"ה אצ"ל שישראל כו' וזהו יותר נכון: (ג) אצ"ל שאינו עומד וקורא ואין כאן כו' ומ"מ איכא נ"מ מדבריו בשבת שהלך לב"ה (ונראה דה"ה הו"ל לומר דיש נ"מ כגון שמביאין בחול ס"ת אצל האבל ומתפללין שם בי') דאפ"ה אם הוא כהן ואין כהן אחר לשם שאינו הולך לקרות וכן במרדכי (ע"ל סימן ת') אלא שר"ת היה הולך מעצמו לשליש בלא קריאת החזן שאם לא היה הולך הוי מילתא דפרהסיא ובמהרי"ל כתב שלא אסר לקרות אלא בשבת דהוא מילתא דפרהסיא אבל בחול וכגון שמתפללים בבית האבל שרי לקרות וצריך לחלק מאמר שהיא שבת ביום אינו דומה לשוכב בתורה מ"ו (וכלא דבשבת אסור משום דשם רבים וצריך שלא להראות שהוא אבל גם שלא להראות שהוא שבת אינו אבל אלא שב ואל תעשה עדיף עכ"ה) ומ"ש הרמב"ן כיון שאין האבל יוצא לב"ה אצ"ל שאינו עומד וקורא כו' מדבריו שמביא ב"י כאן משמע שס"ל להרמב"ן שהאבל אפי' בשבת אינו יוצא לב"ה אע"ג דלקמן סימן שצ"ג מביא ב"י דברי הרמב"ן שכתב דבשבת יוצא לב"ה לא כתב שיהא דעתו כן אלא שכתב על דברי רב האי שמחלק בין שבת לחול וז"ל אבל תשובת רבינו האי שכתבנו למעלה אפשר שהוא עולה כו' וכן נהגו כדעת הזאת לגלות שם בשבת כו' ע"ש וגרסה דהרמב"ן משמיעינן בהאי אצ"ל כו' ולדברי הרי"ן גיאות דס"ל דהאבל יוצא לב"ה קשה למה אמר הגמרא סתם ואם רבים צריכין לו מותר היה לה לחלק ולפרש דלענין לעלות לקרות בתורה אף ע"פ שהוא צורך רבים אסור לעלות ולקרות ולכן כתב הרמב"ן ולדעתינו שאין האבל יוצא כו' כלומר שהגמרא אינה צריכה לפרש זה דאינו הולך לב"ה כל ז ואף שמצבר שמביאין ס"ת אצלו ומתפללין שם בי' מ"מ מילתא דלא שכיחא הוא: (ד) כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה כשמתפללין בבית האבל כו' אין אומרין בבית האבל והוא רחום אין נופלין על פניהם אלא אחר גמר כל התפלה (ועיין בא"ח סימן קל"א מדינים אלו ובד"מ בשם הכלבו עכ"ה) ואין קורין שם בבית האבל הלל בר"ח כי אגנות לשם לכך אין א' מרים (אותו וגם שכתיב) לא המתים יהללויה משום לועג לרש ווקח: (ה) אע"ג דבאבל רבתי משמע שהוא אסור דתניא התם רב ת"ח כו' כנ"ל וכן באשיר"י ובאבל רבתי ראיתי וז"ל חכם או תלמיד חכם שמת כו' (ו) ומיירי כשאין רבים צריכין לו אבל אם צריכין לו כו' א"ל דילמא מיירי אפי' אם רבים צריכין לו והא דאסור משום דמיירי ע"י עצמו ורבים צריכין לו דמיתר היינו דוקא ע"י אחר כמ"ש ברים סימן זה די"ל מדקאמר ואם רצה מדבר ע"י עצמו כו' אבל לישאל אינו שואל כלל משמע להדיא שמיירי אפילו על ידי אחר ולכן ע"כ צ"ל במיירי כשאין רבים צריכין לו: (ז) אפי' בהלכות אחרות מותר לדרוש כו' מכאן משמע שצ"ל לדרוש הוא מותר אם רבים צריכין לו אלא אפי' להגיד הלכה ובדומה לזה אבל מ"מ אין מכאן ראיה שם לא ע"י אחר וכן כתב המרדכי לפרק דף ת"ב וע"ג דכ"ש דע"י עצמו אסור ע"ש וכן מוכח שם בריף דף שנ"ד ע"א דמייתי הא דריב"ל דרש כל היום כולו ופירש דלאו למימר והאמר למתורגמן וכן מוכח שם בגמ' ג"כ מדקאמר אלא היכי ליעבד כו' משמע דאסור על ידי עצמו גם בר"ן כתב שם הטעם שלא יעמוד תורגמן כשאחר ימות הפסח משמע דבזמן הזה דדורש ע"י עצמו פשיטא דאסור:

סי' שפה (א) אבל אסור בשאלת שלום מדא"ל רחמנא ליחזקאל האנק דום כן הוא לי בגמרא פרק אלו מגלחין דף ט"ו ע"א וכתבו שם התוס' ע"ז ז"ל והאנק דום משמע שתיקה משאלת שלום ומת"ת נמי משמע בסמוך מהאנק דום וגם דהיה יחזקאל נוהג אבילות בהאנק דום ובכל שאר דברים לא היה עושה שהיה צריך להראות בקצת דברים שנום.

לו מת קודם ר"ה יום אחד אין שואלין בשלומו עד ב' ימים אחר ר"ה (א) והא דקתני ג' ימים הראשונים אסור בשאלת שלום רמי בגמרא והתניא מעשה ומתו בניו של ר"ע ונכנסו כל ישראל ומספידים הספד גדול בשעת פטירתן עמד ר"ע על ספסל גדול ואמר אחינו בית ישראל שמעו וכו' וכ"ש ששכרכם כפול לכו לבתיכם לשלום ומשני כבוד רבים שאני וכתבו הגה"מ פ"ה (ב) : תניא המוצא את חבירו בתוך ל' יום מדבר עמו תנחומין וכו' עד ובכובד ראש בג"ש : ומ"ש בשם הרמב"ן אבל לא נשא אחרת מדבר עמו תנחומין עד ג' רגלים וכו' ומ"ש ועל אביו ועל אמו מדבר עמו תנחומין כל י"ב חדש וכו' בפא"מ שם : ירושלמי מקום שנהגו להיות שואלים בשלום אבלים בשבת שואלים ר' אושעיא רבה אזל לחד אתר וכו' בפרק הוה קורא וכתבו הרא"ש בפ' אלו מגלחין והרמב"ם כתב בפ"ו שאבל נותן שלום לכל אדם שהוא מכלל דברים שבפרהסיא :

שפו אבל חייב בעטיפת הראש בר"פ אלו מגלחין [טו.] ומייתי לה מדא"ל רחמנא ליחזקאל לא תעטה על שפם מכלל דכ"ע מחייבי : ומ"ש ואמר שמואל כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים וכו' ואמר רב נחמן עד גובי דיקנא בפרק הנזכר [כד.] : ומ"ש שיכסה ראשו כ"כ הרמב"ן בת"ה וסיום דבריו דאמן דאזיל בלא עטיפה בשני קרי' פריעת הראש והתם אמרינן ומכסה ראשה כאבל שנאמר אבל וחפוי ראש ומדכתיב על שפם למדו שצריך להתעטף ראש וזקן עד גובי דיקנא הוא שער שעל הלסתות ועטיפה למעלה מן החוטם וישמעאלים נראים עדיין שמחזירין קצה המצנפת על פיהם ועל ראש החוטם שלהם · ובירושלמי לא תעטה על שפם מכאן שצריך לכסות פניו ולכסויה מלרע דלא להוי אמרין סומיה הוא חשש עכ"ל ונראה מהירושלמי הזה שאותם שנוהגים לעטוף סודר תחת זקנם אע"פ שמעלים קצתו על שפמם טועים הם דלא מוכחא מלתא דאבל הוא אלא אמרינן סומיה הוא דחייש ליה ובאמת בדידי הוה עובדא פעם ראשונה שראיתי מי שהיה עוטה בענין זה הייתי סבור דהוא חייש בסומיה עד שאמר כך נודע לי שהיה אבל :

ומ"ש רבינו בשם רב מתתיה כתבו הרמב"ן ז"ל בת"ה וכתבו הגהו' פ"ה בשם ס"מ על עטיפת אבל באלה המלכיות לא נהגו מפני שמביא לידי שחוק גדול מן הנכרים ועבדים ושפחות שבינינו ע"כ ואנו לא ראינו ולא שמענו מי שפטר מעטיפה מפני טעם זה כתב הרמב"ן י"מ שצריך עטיפה כל היום אבל כשבאים אחרים ומנחמים מגלה ראשו וכו' בת"ה ויש ט"ס בדברי רבינו ויש לכתוב ולהגיה ה"מ במקום י"מ :

שפז אבל חייב בכפיית המטה בפרק אלו מגלחין [טו :] : ומ"ש ותניא אפילו נתנה ע"ג ספסלים וכו' באבל רבתי [פי"א] וכתבה הרמב"ן בת"ה : ומ"ש ואין טעם הכפייה כדי שיצטער וכו' אלא טעמא כדתני בר

ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו צריך להודיעם שהוא אבל ולא ישיבם מג' עד שבעה אינו שואל ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו משיב להם · מז' עד שלשים הוא שואל בשלום אחרים שאחרים שרויין בשלום ואין אחרים שואלין בשלומו וכ"ש שמשיב למי ששאל בשלומו לאחר שלשים הרי הוא כשאר כל האדם בד"א בשאר קרובים אבל על אביו ואמו שואל בשלום אחרים אחר שבעה ואין אחרים שואלין בשלומו עד אחר י"ב חדש תניא המוצא חברו אבל תוך ל' יום מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו ולאחר ל' יום שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין כדרכו אבל מדבר עמו מן הצד שאינו מזכיר לו שם המת אבל אומר לו תתנחם מתה אשתו ונשא אחרת אינו נכנס לביתו לדבר עמו תנחומין מצאו בשוק אומר לו תתנחם בשפה רפה ובכובד ראש (ב) וכתב הרמב"ן אבל לא נשא אחרת מדבר עמו תנחומין עד שיעברו * שלש רגלים כיון שכל כך מתאבל עליה שאינו רשאי לישא אחרת ועל אביו ואמו מדבר עמו תנחומים כל י"ב חדש לאחר י"ב חדש מדבר עמו מן הצד ירושל' [ג] מקום שנהגו להיות שואלין בשלום אבלים בשבת שואלין ר' אושעיא רבה אזל לחד אתר ב (ג) וחמא תמן אבליא בשבתא ושאל בהון ואמר איני יודע מנהג מקומכם (ד) אבל שלום עליכם כמנהג מקומי :

שפו אבל חייב בעטיפת הראש (א) פירוש שיכסה ראשו ולא יהא ראשו מגולה ואמר שמואל כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה (ב) ואמר רב נחמן על גובי דיקנא וכתב רב האי דיקנא הוא שער שעל הלסתות ועטיפה זו למעלה מן החוטם (ג) [א] וישמעאלים נראין עדיין שמחזירין קצת המצנפת על פניהם ועל ראש החוטם שלהן לרב מתתיה ששאלת עטיפת הראש בטלית או בסודר מתעטף בטלית או בסודר ושפיר דמי (ד) כתב הרמב"ן ה"מ שצריך עטיפה בכל היום אבל כשבאים אחרים ומנחמין מגלה ראשו מאותו עטיפה לכבוד כדתניא באבל רבתי נסתם הגולל מכסה ראשו בא לעמוד בשורה מגלה ראשו פירוש לכבוד העם יצאו חוץ לשורה מכסה ראשו ונכנס לביתו באו אחרים לנחמו ה"ז מגלה ראשו ופוטרן :

שפז אבל חייב בכפיית המטה פי' מטות עץ הסרוגה בחבלים שיהפוך ראשו למטה ורגליה למעלה ותניא אפילו נתנו ע"ג ספסלים או ע"ג אבנים שהיא גבוהה הרבה מן הארץ ונתן עליה ג' או ד' מצעות יצא רק שיהו רגליה זקופות למעלה ואין טעם הכפייה כדי שיצטער שנאמר אם ישן ע"ג הארץ או ע"ג המטה או על חבלי המטה בלא מצע והיא זקופה שיצא אלא טעמא (א) כדתני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בכם ובעונותיכם הפכתיה יהפכו הכל מטתן עליה הלכך אם מצטער עצמו וישן ע"ג קרקע

וכתב הרמב"ן אבל לא נשא אחרת מדבר עמו תנחומין עד שיעברו שני רגלים וכו' כצ"ל שהרי הרמב"ן פוסק כרבי יהודה דראשון ושני אסור שלישי מותר וע"ל בסימן שצ"ב ומ"ש בספרי רבינו כאן בדברי הרמב"ן ג' רגלים הוא ט"ס וכן נמצא במדוייקים ב' רגלים :

שפו אבל חייב בעטיפת הראש וכו' ר"פ אלו מגלחין וז"ל התוס' בדף כ"א בד"ה אלו דברים ומה שאין נוהגין עתה לעשות עטיפת הראש וכפיית המטה סמכינן אהא דאיתא בירושלמי אכסנאי אינו חייב בכפיית המטה דלא לימרון חרש הוא פי' מכשף וכמו כן אנו בין הנכרים ויש בינינו עבדים ושפחות ועוד יש ליתן טעם בכפיית המטה לפי שמטות שלנו כך יכולים לשכב בנחת מצד זה כמו מצד זה ואין ניכרת הכפייה דיש לכן ד' קונדסים מלמעלה כעין רגלים ועוד יש ליתן טעם בעטיפת הראש שלא היה ענין עטיפת ישמעאלים מביאה כי אם לידי שחוק עכ"ל וכ"כ הגהת מיי' בשם ס"מ ומביאו ב"י וכתב הרוקח אבל חייב בטלית ובכל המצות ומנהג שאין מתעטפין בשבת עכ"ל וכתב מהרש"ל ואיני יודע טעם למנהג זה דהא אדרבה אבל חייב בעטיפה ומדברי הר' מתתיה משמע דעטיפה בטלית הוי עטיפה עכ"ל ולפע"ד דרב מתתיה לא מיירי אלא בעטיפה של אבלות שהיא כעטיפה של ישמעאלים ע"ג דיקנא דבאותה עטיפה קאמר דמתעטף בטלית או בסודר ושפיר דמי אבל הך עטיפה שלנו שנוהגים להתעטף בטלית של מצוה כל השנה שלא כעטיפת ישמעאלים והיא אינה אלא לכבוד ולתפארת כעטרה שעליה כמנהג בני אשכנז בהא קאמר דאיכא ב' מנהגי' יש שאין נוהגין בעטיפה זו אלא לובשין לבוש של ד' כנפות עם ציצית בין בחול בין בשבת בלא עטיפת טלית וזה הוא כדרך אבלות ויש שמתעטפים בשבת בטלית זו כמנהגם בכל השנה משום דהויא מילתא דפרהסיא אם לא יתעטף בטלית של מצוה בשבת ולא קשה ולא מידי ועכשיו הכל נוהגים להתעטף בטלית של מצוה כל ז' ימי אבלות כדרכן גם שאין אבלים · כתב עוד הרוקח אבל חייב בעטיפה כמו עתה שמושכין הכובע לפני העינים כל ז' ובשבת בצינעא ולא בפרהסיא עכ"ל ולפ"ז למה שנהגו לעשות שורה לאבלים קודם ברכו והכובע משוך לפני העינים מיד כשמתחיל הש"ץ ברכו חייב להגביה הכובע כדרך כל אדם דלא להוי מילתא דפרהסיא וכן דכתב מהרי"ו בסימן ס' וז"ל מה שנהגו האבלים בשבת תוך שבעה בעטיפת הראש שפיר קעבדי ואין זה נרא' כפרהסיא כיון דכן נהגו האבלים כל ל' דווקא בימיהם שלא נהגו בעטיפת הראש אלא תוך ז' א"כ כשמתעטף כך בשבת הוי פרהסיא דנוהג מנות ז' בשבת עכ"ל אותה עטיפה היא לבוש שקורין קאפ"א לפי מה ששמעתי שנוהגים להתעטף בה כל שלשים אבל לשום הכובע לפני העינים שנוהגים במלכותינו כל שבעה בלאו דוה נקרא עטיפה לדידן הוי פרהסיא בשבת אם לא יגביה הכובע כדרך כל אדם :

שפז אבל חייב בכפיית המטה וכו' בפרק אלו מגלחין (דף ט"ו) : ואין טעם הכפייה וכו' אלא טעמא כדתני בר קפרא וכו' שם :

ומ"ש

דרכי משה

שפה (א) ומה שנוהגין האידנא לשאול בשלום האבלים לאחר ז' נראה דס"ל השאלות שלום שאנו נוהגין בו אינה שאילת שלום המוזכר בגמרא וכמו שהארכתי בזה בסייעתא דשמיא בא"ח סימן פ"ט מיהו ממעשה דר"ע שכתבתי בסמוך דלא התירו אלא משום כבוד הרבים לא משמע כן : (ב) וכ"כ נ"י ע"א דף שפ"ד : (ג) כתב הכלבו אם אסור בשאילת שלום כ"ש שאסור להרבו' בדברים וכ"כ הרמב"ם פ"ה כתב בתשובת מהרי"ל סימן ל"א דאסור למזוג לאבל כל י"ב חדש על אביו ואמו ואף בשבת במקום דנוהגין דאין שואלין בשלום בשבת :

וכ"כ

פרישה

שהוא אבל ולא היה נוהג דיני אבל אלא לאבל עכ"ל התוספות · ואין להקשות א"כ איך למדו מכאן קרא דיחזקאל בקצת דברים ומדקדקו עליו ש"מ דבאבלות אסרים ג"כ הוא נוהג ובקצת דברים איפכא י"ל ודאי בהנך דוס א"מ לומר דבאמר אבלים מותר ואותו נוהו לדוס כדי שלא יהא נוהג אבלות דאיפכא מסתברא דמי שאינו אבל הוא ברשות עצמו לדוס או לדבר וכן איפכא כגון בנעילת הסנדל פורשו מדא"ל הש"י ליחזקאל ונעלך תשים ברגליך ש"מ דבאחרים אסור א"א לומר דילמא נעילת הסנדל סימן אבלות הוא דהא כ"ע נמי מנעלים ברגליהם וכן כולם וה"ק : (ב) וכתב הרמב"ן אבל כו' עד שיעברו ב' רגלים נוסחא זו נראה שהיא עיקר כי כן הוא דעת רמב"ן במ"ש לקמן בסימן שצ"ב בשמו ולספרים דגרסי ג' רגלים כו' צריכין לגרוס וכתב הרמב"ם אבל כו' שס"ל כמ"ש בשמו בסימן שצ"ב : (ג) וחמא תמן פי' וראה שם : (ד) אבל שלום עליכם כמנהג מקומי ע"ל בא"ח סימן רפ"ז ס"ו : ס' **שפו** (א) פירש שיכסה ראשו ולא יהא מגולה מדא"ל רחמנא ליחזקאל לא תעטה על שפם מכלל דכ"ע מחייבי : (ב) ואמר רב נחמן על גבי דיקנא ר"ל עטיפת ישמעאלים היא ע"ג דיקנא רש"י ופירש ג"כ גבי דיקנא גומות שבלחי למטה מפיו ע"ש : (ג) וישמעאליה נראין עדיין שמחזירין קצת המצנפת על פניהן וכן ב"י מביא ת"ה שכתב נראין עדיין כו' ופירש שעוד היום אנו רואין שמחזירין כו' ובדפוס ב"י גרס וישמעאלים נראין שמחזירין כו' ועיין בדרישה : (ד) כתב הרמב"ן ה"מ שצריך כו' כן הגיה ב"י : ס' **שפז** (א) כדתני בר קפרא דמות דיוקני כו' ובירושלמי דברכות פרק מי שמתו אמר נעשה שיכפה מטה בלילה ונמצא שהוא אבל ע"ש מ"ז ופירוש של דמות

דיוקני

דרישה

דלכבוד רבים שרי · כתב הכלבו אם שאלת שלום אסור כ"ש שאסור לסרבות בדברים וכ"כ הרמב"ם פ"ה עכ"ל) : [ג] מקום שנהגו להיות שואלים בשלום אבלים בשבת שואלים וכתב הרמב"ם שהאבל נותן שלום לכל אדם בשבת שהוא מכלל הדברים שבפרהסיא ואסור לשלוח מנות לאבל על אב ואם כל י"ב חודש והמקום שנהגו לשאול בשלומו בשבת גם זה שרי : ס' **שפו** [א] **וישמעאלים** נראין עדיין שמחזירין קצת המצנפת על פניהן ועל ראש החוטם כו' כן הוא בכל ספרי ט"ו אבל בב"י הביא דברי הרמב"ן שכתב וז"ל שמחזירין קצה המצנפת על פיהם כו' משמע שם דצריך לגרוס בדברי רבינו פיהם במקום פניהן אלא שקשה דא"כ מהו מסיים בשם הירושלמי וז"ל לא תעטה על שפם מכאן שצריך לכסות פניו ושיכסנה מלרע דלא לימרו אמרין סומיה הוא חשש ומסיק ב"י ע"ז וז"ל ונראה מהירושלמי הזה שאותן שנוהגין לעטוף סודר תחת זקנם אע"פ שמעלים קצתו על שפמם טועין הם דלא מוכחא מילתא דאבל הוא אלא אמרינן סומיה הוא דחייש עכ"ל (גם נלמד מדכתיב אבל וחפוי ראש דצריך לכסות ראשו דוקא עכ"ה) וא"כ כיון דצריך לכסות מלרע דהיינו מלמטה למעלה אם צריך לכסות נמי הפה א"כ כבר כיסה כל הפנים ואם כן מאי ראש החוטם שכתב הרמב"ן : ומה שאין אנו נוהגין בעטיפה כתבו התוס' דסמכינן אהא דאנו דרים בין האומות ויש בינינו עבדים ושפחות ולא היה מביא כ"א לידי שחוק ותימה שהוא עוסק לא אילך בעטיפה דהאידנא דאינה נוהגת ואדרבה בתשובת מהר"ק סימן ק' מלאתי דנהג אפי' בשבת וכ"ל דהאידנא עטיפה היינו שמכסה הכובע עד בין העינים ואמר משום דעטיפת ישמעאלים לא ידוע תלמודי בגמרא כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים דלא הוי עטיפה דף כ"ד וק"ל מ"ז . אבל חייב בעטיפה

כמו

חדושי הגהות

שפה א עד שיעבור ב' רגלים כצ"ל כי כן הוא דעת הרמב"ן לקמן סימן שצ"ב ולספרים דגרסי של' רגלים צריכין לגרוס וכתב הרמב"ם אבל לא נשא וכו' דס"ל הכי לקמן סי' שצ"ב (פרישה) : ב פי' שראה שם אבלים :

בגמרא

ומ"ש שהרמב"ם כתב שלא יצא עד שישן ע"ג מטה כפויה בסוף פ"ד דאבל כתב כך והשיג עליו הראב"ד ואמר לא ראיתי שורש לזה עכ"ל ונראה ברור שהרמב"ם כ"כ ע"פ הירושלמי דמ"ק התם ר"פ מי שמתו מניין לכפיית המטה רבי קרוספא בשם רבי יוחנן וישבו אתו לארץ על הארץ אין כתיב כאן אלא וישבו אתו לארץ דבר שהוא סמוך לארץ מכאן שהיו ישנין על גבי מטות כפויות בר קפרא תני איקונין אחת טובה היה לי בתוך ביתך וגרמתני לכופפה אף אתה כפה מטתך רבי יונה ורבי יוסי תרויהון בשם רשב"ל חד אמר מפני מה הוא ישן במטה כפויה שיהא נוער בלילה ונזכר שהוא אבל ואחרנא אמר מתוך שהוא ישן על מטה כפויה הוא נוער בלילה ונזכר שהוא אבל וכיון דבירושלמי מפורש שיהא שוכב על מטה כפויה הע"פ דבתלמודא דידן אינו מפורש ילמד סתום מן המפורש והכי נקטינן אלא דעכשיו לא נהגו כלל בכפיית המטה כמ"ש רבינו בסמוך והוא מדברי התוס' שהבאתי בסימן הקודם וכל המפרשים נמשכין אחריהן והכי נהוג ואין לשנות ·

אבל

קרקע או על הכלי המטה והיא זקופה לא יצא אבל אם הפכה וישן ע"ג קרקע יצא אע"פ שאינו ישן עליה והרמב"ם כתב שלא יצא עד שישן ע"ג מטה כפויה וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה וה"מ בשעת שינה או בשעת אכילה אז יושב על המטה כפויה (ב) [א] אבל כל היום אינו יושב אפילו על מטה כפויה אלא ע"ג קרקע (א) וכן המנחמין יושבין עמו ע"ג קרקע (ג) דא"ר יהודה אמר רב מנין לאבל שאינו רשאי לישב ע"ג המטה אלא על גבי הארץ דכתיב וישבו אתו לארץ ואמר רב יהודה אמר שמואל מנין למנחמין שאין רשאים לישב ע"ג מטה דכתיב וישבו אתו לארץ ולא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל מטות שיש לו בבית ופי' הראב"ד כגון מטות אשתו ובניו שמתאבלין עמו אבל אם יש לו אכסנאין אינן כופין אע"פ שהמטות שלו כיון שאינו ישן עליהם אלא מיוחדין לאכסנאין והרמב"ן כתב אם יש הרבה מטות מיוחדין לאכסנאין צריך לכפות כולן ואם באין אכסנאין זוקף להם הצורך להם יוצאין חוזר וכופן וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לסברת הראב"ד היו לו ו' מטות בו' מקומות וישן על כולן פעמים כאן ופעמים כאן כופה כולן אע"פ שעיקר שכיבתו בבית שהמת בו דתניא היו לו ה' בתים בזמן שמשתמש בכולן כופה כולן ואם לאו אינה כופה אלא בבית שמשתמש בו בלבד חמשה אחין ומת אחד מהן וכולן שוכבין בבתיהם כולן כופין אע"פ שאין אחד מהם ישן בבית שהמת שם שאין מיתת המת גורמת הכפייה אלא חובת האבל היא ותניא ד' אחין שהיו אבלין אצל אביהם ומת אביהם בזמן שכל אחד ואחד הולך וישן בביתו כופה בביתו ואם לאו כופה בבית שמשתמש בו בלבד (ד) הדר עם חברו באכסניא אם לבו גס בו כופה ואם לאו אינו כופה הדר בפונדק אינה כופה (ה) שמא יאמרו חרש הוא פי' פונדק רבים נכנסין בו ואם יראוהו כופה יאמרו עליו שהוא מכשף וכתב א"א הרא"ש ז"ל ועל זה אנו סומכין באשכנז וצרפת שאינן נוהגין בכפיית המטה לפי שדרין בין הנכרים וכל היום נכרים נכנסין ויוצאים בבתים וי"א הטעם לפי שמטות שלהן לא היו ראשיהם בולטין כעין שלנו והיה ניכרם בהן הכפיה אבל מטות שלנו שראשיהם בולטין אינו ניכר בהם הכפייה לא שייך בהם כפייה מטה המיוחדת לכלים אינה צריכה כפייה דרגש והיא מטה שאינה סרוגה בחבלים אלא של עור שקושרין אותו ברצועות בארוכות המטה אינה צריכה כפייה אלא מתיר הרצועות שהעור קשור בהם והוא נופל לארץ מטה שנקליטיה יוצאים פי' שעצים זקופין לצד ראשה שאי אפשר לכפותה (ו) זוקפה על צדו ודיו וכשמברין את האבל מי שלבו גס בו מברהו על מטות כפויות ושאין לבו גס בו מברהו על מטות זקופות ולמעלה בדין ההבראה פירשתיו :

אבל

בר קפרא דמות דיוקני נתתי בכם וכו' בפ' אלו מגלחין אהא דת"ר [דף כא·] היה א ישן ע"ג המטה ע"ג כסא ע"ג אודני פי' כיסוי הכור גדול מכולן ע"ג קרקע לא יצא וי"א א"ר יוחנן שלא קיים כפיית המטה כתב הרא"ש אבל אם כפה מטותיו וישן על גבי קרקע יצא וי"א שאין החובה לישן על המטה כפויה אלא כפיית המטה היא החובה כדאמרי' לעיל תני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בכם וכולי ואם הפך מטתו וישן ע"ג קרקע כ"ש דמילתא יתירתא הוא דעבד והא דקתני ברישא היה ישן ע"ג המטה פי' שלא הניע על המטה כר וכסת ולא מפץ ומחצלת אלא ישן ע"ג החבלים ויתכוין לצער עצמו דומיא דאחריני והיה סבור שזה היה עומד במקום הכפיה וקמ"ל דלא יצא וי"א ולא יצא ידי מצות כפייה עכ"ל וכן דעת הרמב"ן ז"ל בת"ה והביא ראיה מהירוש' : ב"ה וכ"נ שהוא דעת הריב"ש ב בתשובה :

ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל שלא יצא עד שישן על גבי מטה כפויה בפ"ד דאבל ביום ראשון בלבד אסור להניח תפילין ולאכול משלו וחייב לישב על מטה כפויה ובשאר ימי האבל מותר לו לאכול משלו ולישב ע"ג מפץ או קרקע ומניח תפילין וטעמו משום דמשמע ליה דברייתא בשכפה מטתו ובא לישן על גבי קרקע היא ומ"ר יוחנן שלא קיים כפיית המטה ג כיון שאינו שוכב עליה ומ"מ איני יודע מנין לו לחלק לענין כפיית המטה בין יום א' לשאר ימים והראב"ד כתב על מ"ש וחייב לישב על מטה כפויה לא ראיתי שורש לזה ולענין הלכה כיון שהראב"ד והרמב"ן ד והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וכ"ש שהם מקילין והלכה כדברי המיקל באבל ומ"ש וה"מ בשעת שינה או בשעת אכילה או יושב על המטה כפויה אבל כל היום אינו יושב אפי' על מטה כפויה אלא ע"ג קרקע וכן המנחמים יושבים עמו ע"ג דא"ר יהודה אמר רב מנין לאבל שאינו רשאי לישב ע"ג המטה וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה :

ומ"ש ולא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל מטות שיש לו בבית ברייתא פ' אלו מגלחין [כז·] : ומ"ש ופי' הראב"ד כגון מטות אשתו ובניו וכו' והרמב"ן כתב אם יש הרבה מטות מיוחדים לאכסנאי' צריך לכפות כולם וכו' בת"ה : ומ"ש וא"א ז"ל הסכים לסברת הראב"ד ז"ל בפרק אלו מגלחין : היו לו ו' מטות בו' מקומות וכו' עד אם לבו גס בו כופה ואם לאו אינו כופה הכל לשון הרא"ש בפרק אלו מגלחין והברייתות הללו הם באבל רבתי [פי"א] ומ"ש הדר בפונדק אינו כופה וכו' ירושלמי כתבו הרא"ש בפרק אלו מגלחין : ומ"ש בשם הרא"ש ועל זה אנו סומכים באשכנז וצרפת שאין נוהגים בכפיית המטה וכו' עד לא שייך בהם כפיה בפרק אלו מגלחין (ב) וגם סמ"ג כתב דמטעם זה לא נהגו באלו המלכיות בכפיית המטה : ב"ה כתב הריב"ש סימן ס"ט המטה שלהם שהיתה עשויה מד' קרשים או מד בריחים ומסריגים אותה בחבלים ועליהם מציעים הכרים והכסתות ובד' קרנותיה היו ד' רגלים ועולים למעלה מעט משפת המטה וההכפייה היא שהופך המטה למטה על פניה והרגלים למעלה ועל צד האחר מן הרגלים מציעים הכרים והכסתות ולפעמים עושים ב' נקליטים יוצאים אחד בראשה ואחד לצד מרגלותיה כדי לפרוס עליהם סדין או כילה ומטה כזו א"א לכפותה ולזה אמר מטה שנקליטיה יוצאים זוקפה ודיו כלומר זוקפה על צדה ודיו והמטה שהיו נוהגים בארצינו לא היו עושות כמטה שלהם וא"א לכפותה עכ"ל · וכתב רבינו ירוחם ראיתי בכל המקומות שמהפכים את הכר או הכסת רמז לזה (ג) ואע"פ שלא דברו חכמים אלא במטה של עזוקל חבלים : ב"ה וכתב הריב"ש שכך היו נוהגים בארצו להפיך הכרים והכסתות · וגם התוספות כתבו בסוף מ"ק (שם) גבי כפיית המטה נ"ל דמכאן סמכו שלא לישב ע"ג כסא וספסל אע"פ שאין ראיה גמורה דשאני מטה היאיל וצריך כפיה ולא תמצא כפיה בכסא וספסל עכ"ל : ומ"ש מטה המיוחדת לכלים אינה צריכה כפייה : **דרגש** והיא מטה שאינה סרוגה בחבלים וכולי עד סוף הסימן הכל מבואר בפרק אלו מגלחין (שם) :

אבל

דרכי משה

שפז (א) וכ"כ המרדכי ה"א דף שנ"ג ע"ב דאבל יש לו לישב כל ז' ע"ג קרקע . (ב) וכ"ה במרדכי . (ג) וכ"ה בריב"ש סימן ס"ט :

כתוב

דרישה

כמו עתה שמושבין הכותב לפני העניים כל שבעה ישבת בלינעה ולא בפרהסיא הוקם מ"ו · **סי' שפז** [א] **אבל** כל היום אינו יושב אפי' על מטה כפויה כו' אבל כל ז' אין לי לשון אלא ע"ג קרקע שאמות הר"ס · והאבל א"ל לישב ע"ג קרקע אלא כשהמנחמין אצלו ואז גם המנחמין צריכין לישב ע"ג קרקע אך אם א"ל האבל שבו ע"ג ספסלים או רשאין דכי מחיל האבל ליקריה מלי מחיל (ולכך באידנא אין המנחמין יושבין כעולם ע"ג קרקע דמסתמא מחיל להו האבל כדלעיל סימן שע"ו לענין קימה האבל וע"ש בהגהות ש"ע סעיף ו' עכ"ל) · ולישב האבל ע"ג כרים וכסתות בעוד שהמנחמין אצלו נראה דלא יתכן · ואיסטניס וזקן שיש להם לער בישיבת קרקע מותרין להניח כר קטן תחתיו תשב"ץ · וז"ל האגודה אין המנחמין רשאין לישב ע"ג כרים אלא על גבי קרקע נ"ל דוקא במי שהיו רגילין לישב ע"ג כרים וכסתות כשהמנחמין היו יושבין על גבי קרקע וכתבו הגדולים גם עתה ישבו האבלים כל ז' ע"ג קרקע כשהם אוכלים או כשהמנחמין אצלם ילבד בשבת מ"ו · ומ"ש והאבל א"ל לישב ע"ג קרקע אלא כשהמנחמין אצלו פי' אבל כשאין המנחמין אצלו יכול לעמוד או לילך בחדרו הנכס ונכנס אבל עכ"פ אסור לישב ע"ג ספסל וכ"כ רבינו בהדיא ז"ל וה"מ בשעת שינה ואכילה פירוש שאז יושב ושוכב על גבי מטה כפויה אבל כל היום אינו יושב אפי' על מטה כפויה אלא ע"ג קרקע עכ"ל והיינו כשירצה לישב ולא לעמוד וק"ל וחוה נמי יש לומר דלדידן דאין לנו מטה כפויה דצריך לישן ע"ג קרקע דמ"ש לולם מיים דלריך לישב ע"ג קרקע כל היום כשירצה לישן וליסן :

אבל

פרישה

דיוקני פירש רש"י בפרק הגוזל עלים ריש דף מ' כל הצורות נקראת דיוקני ע"ש צורת אדם הראשון שנקראת דיוקני כסבר לשה א סנים לקינה כמ"ש כי בצלם אלקים וגומר והיו כמו דיו פרצופים עכ"ל וטעם הפיכת המטה דוקא נ"ל ע"ש שהיא נקום מושב ומטתם של אדם שבימיהם היו יושבים על מיטותו דרך שררה וכבוד · ומ"ש יהפכו הכל מטתן ר"ל כל היכא דאירע לכן אבלות יהפכו כל הי"א וכו שמתאבל עליו (ב) אבל כל היום אינו יושב אפי' על מטה כפויה כו' עיין בדרישה . (ג) דאמר רב יהודה אמר רב מנין לאבל כו' ואמר רב יהודה אמר שמואל כו' בכסף מימרא קמאי לחוד הוי סגי להני ב' דינים דלריכין האבל והמנחמין לישב לארץ דמדיליף מיניה רב שהאבל יושב בארץ מ"מ תרוייהו דהא כתיב וישבו אתו לארץ אבל במימרא בתרא איכא למימר דהמנחמין לחוד ישבו בארץ דכלייהו קאי מ"ש וישבו אתו לארץ אבל האבל גופא אין ראיה משם דאיכא למימר שהיה במקרה שהיה יושב בארץ וכן ראיתי בת"ה להרמב"ן דלא מייתי אלא הכי מימרא קמאי מיהו י"ל דהניכן לריכי דאילו מימרי קמאי דרב אינו נשמע אלא דהאבל צריך לישב בארץ והו"א דהמנחמין א"צ אלא דכמעשה כך היה דהוי יושבין אתו קמ"ל מימרא דשם אל דקאמר דינו למנחמין יאי מימרא דשמואל לחוד הו"א ע"ג מטה הוא דאסר לכן לישב אבל ע"ג קרקע ג"כ א"צ לישב וכא דכתוב וישבו אתו לארץ לי"ד קאמר אלא ר"ל שישבו מקומן ולא ישבו על גבי מטה קמ"ל מימרא קמייתא דקאמר בהדיא אלא ע"ג הארץ וק"ל ושוב מלאתי הג"ה שנדפס במקצת ספרי י"ד בשם מימרא קמאי ליתא בגמרא של כתיבת יד בפרק ואלו מגלחין אבל בגמ' שנדפסת איתא עכ"ל · (ד) הדר עם חבירו באכסניא אם לבו גס בו כופה נראה דר"ל האבל כופה לחוד אבל לא חבירו וכל שכן הוא ממ"ש לעיל דאפי' בביתו א"צ לכפות מטות כ"א אותן שאוכב בהן גם לעיל בסימן שע"ח כתב ההולך לבית האבל כו' אם לבו גס יברכו על מטות כפויות ולפעמ הראב"ד והרמב"ן והרא"ש דסוברים עכ"פ לא ישב על מטה כפויה כ"א על האבל קאי ה"ס כ"כ · ומ"ש ואם אין לבו גס בו אינו כופה משום שחבירו יאמר אינני חפץ שתרגיל אבילות בביתי . (ה) שמא יאמרו חרש הוא תרגום של מכשף חרש (בקמץ תחת החית וריש עכ"ה) (ו) זוקפה על צדה ודיו ק"ק דלפי ס"א דכתב רבינו לעיל בשם דמטות שלנו אין זוקפין דאין ההפיכה ניכר בהן ולמה אין זוקפין על צדה כמו הכא וי"ל דהכא היו להפך באופן שהם ההפיכה ניכר והאבל היה יושב בלי ההפיכה ובמטות שלנו בכל צד שהפכה יהיו הנקדין שוות אותה צד של צד הכותל ואותה צד של חוץ או שניהן ראשיהן בולטין או שניהן בלי בליטה יאם כן אף אם היו זוקפין על צדה אכתי לא יודע אם הוא יושב לצד ההפיכה או לצד גבה משא"כ מטה שנקליטיה יוצאין והיינו שנקלט אחד מראש המטה ואחד מרגליה יאחד על גביהן ואם כן יש היכר בהפיכה ויותר נראה לתרץ הואיל שעיקר טעם של כפייה מדתני בר קפרא כו' ובעונותיכם הפכתיה

יהפכו

חדושי הגהות

שפז א בגמרא שלפנינו איתא היה יושב ע"ג המטה וכו' וכ"נ שהיא גי' הרמב"ם אבל גירסת הרי"ף והרא"ש היה ישן וכו' : ב סימן ס"ט ובסמוך הביאה באריכות : ג והא דקאמר התם (כא·) ודילמא מילתא יתירתא כו' דאלת"ה וישכב ארצה ה"נ והתניא וכו' אין לפרש ההך והתניא אדלעיל קאי דא"כ מאי חוכחה יש כאן דמילתא יתירתא עביד דאדרבה קשה דהא לא שפיר עביד בשכיבתו ארצה דהא לפירוש הרמב"ם הך רא קיים כפיית המטה היינו משום דצריך לשכב על המטה כפויה דווקא אלא ע"כ דה"פ דהך דאלת"ה וישכב ארצה ד"נ הוי הוכחא דמילתא יתירא עביד וככל הנך דלעיל מיניה והך והתניא וכו' הוא קושיא בפ"ע על דוד דהא לא שפיר עביד ובדאמרן משא"כ להראב"ד והרמב"ן א"א לפרש כן דא"כ מאי קושיא על דוד דלמא דוד באמת הו"ל מטה כפויה ומילתא יתירתא עביד לשכב על הקרקע דהרי לדידהו א"צ לשכב על המטה כפויה אלא ע"כ צא"ל דהך והתניא נקשר עם שלפניו והכל הוכחה אחת וכמ"ש התוס' שם ע"ש ד אע"ג דהרב"י כתב דעיל שורש לדעת הרמב"ם מדברי הגמרא אפשר לומר דכוונת הראב"ד רק אמ"ש וחייב לישב וכו' דלפני הראב"ד לא היה הגירסא היה יושב וכו' אלא היה ישן וכגירסת הרי"ף ורא"ש (ע"ל בהגהת א"ק א') ולכן כתב דישיבה ע"ג מטה כפויה לא מצא שורש משא"כ הרמב"ם שלפניו היה הגי' היה יושב וכמו שהוא בגמרא לפנינו ולכן שפיר כתב דבעי ישיבה על מטה כפויה : (ה) לא אדע מקום להנך מימרות כלל ובפרישה כתב דמצא בגליון דהך מימרא קמייתא היא בגמרא כתיבת יד פרק ואלו מגלחין וע"ש שהאריך לבאר למה הוצרך הטור להביא הנך תרי מימרות ובילקוט איוב פרק ב' מצאתי שהביא להך מימרא בתרייתא ובצדו הראו מקום למס' מ"ק פרק אלו מגלחין :

גיהוץ

שפח (א) [א] **אבל** אסור להניח תפילין (ב) ודוקא ביום ראשון (א) אבל בשני מותר וכיון שהניחן ביום ב' שוב אינו חולצן אפילו באין פנים חדשות ויש אומרים שאינו מותר ביום השני מיד אלא אחר שיתפלל ויעמדו המנחמין מאצלו אבל רב אלפס כתב שאינו אסור אלא ביום הראשון (ג) וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל שמותר מיד ביום שני אחר הנץ החמה וכתב הרמב"ן וסבעי ליה לאבל לאותובי דעתיה ולכוונו לביה לתפילין שלא יסיח דעתו מהם הלכך מנח להו בישוב דעתו אבל משעת הספד ובכי לא מנח להו :

שפט אבל אסור לכבס כסותו כל ז' ימים אפילו במים לבד ולאחר ז' מותר (א) וריב"א אסר כל ל' (ב) [א] ובספר המצות כתב מותר ללבוש חלוק לבן מיד אחר ז' והעולם נהגו בו איסור

שפח אבל אסור להניח תפילין כר"פ אלו מגלחין (טו.) ומייתי לה מדא"ל רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דכ"ע אסור : ומ"ש ודוקא ביום א' אבל ביום ב' מותר וכיון שהניחן ביום ב' שוב אינו חולצן וכולי שם (כא.) ת"ר אבל ג' ימים הראשונים אסור להניח תפילין משלישי ואילך ושלישי בכלל מותר להניח תפילין ואם באו פנים חדשות אינו חולץ דברי ר"א רבי יהושע אומר אבל ב' ימים הראשונים אסור להניח תפילין ומשני ואילך ושני בכלל מותר להניח תפילין ואם באו פנים חדשות חולץ אמר עולא הלכה כר"א בחליצה וכרבי יהושע בהנחה איבעיא להו בשני לעולא חולץ או אינו חולץ ואסיק רבא דכיון שהניח שוב אינו חולץ כלומר ואפילו באו פנים חדשות ומפרש בגמרא טעמא דר' יהושע משום דעיקר מררא חד יומא דכתיב ואחריתה כיום מר וכתב הרא"ש וז"ל מ"ש רב אלפס דאינו אסור אלא יום אחד בלבד לפי שיום א' כולו אסור אבל שני אינו אסור אלא מקצתו ומיהו בזה צריך לדקדק אם נאמר מקצת היום ככולו מיד בהנץ החמה או נאמר אחר שעמדו מנחמים מאצלו דהיינו אחר שהתפללו עם האבל ונראה דמיד בהנץ החמה אמרינן מקצת היום ככולו עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ן בת"ה : ומ"ש בשם הרמב"ן ומיבעי ליה לאבל ליתובי דעתיה וכו' בת"ה :

שפט אבל אסור לכבס כסותו כל ז' ימים אפי' במים לבד בסוף פ"ק דתעניות [יג.] ובפרק אלו מגלחין [יז:] תניא תכסוהו אבלין מכבסין כסותן במים א"ר חסדא במים אבל לא בנתר ולא בחול ואמר רב חסדא זאת אומרת אבל אסור בתכבוסת כלומר אסור לכבס כסותו כל ז' במים ואע"פ שאינו גיהוץ שכל כביסה אסור לאבל כל ז' כ"כ הרמב"ן בת"ה דלא מיתסר אלא תוך ז' וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ' ה' : ומ"ש וריב"א אסר כל ל' כ"כ התוס' בשמו בפרק אלו מגלחין [כג.] וטעמא מדתניא במסכת שמחות [פ"ז] ח' ימים קודם לרגל אם רצה לספר ולכבס הרשות בידו לא ספר ולא כבס ערב הרגל אסור לספר ולכבס עד שישלמו ל' ותניא נמי בתוס' כל אלו שאמרו מותר לכבס במועד אסור בתוך ל' יום של אבל והתוס' כתבו דאיכא למימר דכיבוס דקתני בהנך בריתות היינו גיהוץ : ומ"ש בשם ספר המצות הוא בסמ"ק וז"ל חלוק מותר ללבוש מיד אחר ז' והעולם נהגו איסור בדבר ונהגו העם להלבישו לאחר שעה אחת וללובשה מיד אחר ז' והמנהג עיקר משום דכל הלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג והמרדכי כתב כדברי סמ"ק שנהגו העם להלביש כלים לבנים לאדם אחר טרם ילבשם האבל : ב"ה כתב הריב"ש בתשובה סי'

שפח אבל אסור להניח תפילין ר"פ אלו מגלחין (דף ט"ו) ומ"ש ודוקא ביום ראשון וכו' שם (בד' כ"א) ת"ר אבל ג' ימים הראשונים אסור להניח תפילין משלישי והילך ושלישי בכלל מותר להניח תפילין ואם באו פנים חדשות ביום שלישי אינו חולץ דברי ר"א וכתב ב"י פנים חדשות פירוש שבאו לו לנחמו מחדש שלא היה אצלו משעת האבלות עד עכשיו רבי יהושע אומר אבל ב' ימים הראשונים אסור להניח תפילין משני והילך ושני בכלל מותר להניח תפילין ואם באו פנים חדשות ביום שני חולץ אמר עולא הלכה כר"א בחליצה וכרבי יהושע בהנחה איבעיא להו בשני לעולא חולץ או אינו חולץ ואסיק רבא דכיון שהניח בשני שוב אינו חולץ לפנים חדשות וז"ל רב אלפס ומסקנא אינו אסור אלא יום א' בלבד דעיקר מררא חד יומא הוא דכתיב ואחריתה כיום מר אבל ביום שני מותר וכיון שהניח ביום שני שוב אינו חולץ ואפי' באו פנים חדשות ותימה היאך פסק דאינו אסור אלא ביום ראשון הלא כיון דהלכה כרבי יהושע בהנחה דאמר אבל ב' ימים הראשוני' אסור להניח תפילין אלמא דמקצת יום שני אסור אלא דמקצתו ככולו ואח"כ מותר והרא"ש תירץ וכתב וז"ל מ"ש רב אלפס דאינו אסור אלא יום ראשון בלבד לפי שיום ראשון כולו אסור אבל שני אינו אסור אלא מקצתו ואיכא לתמוה אדברי רבינו דלאחר שהביא דעת י"א דאסור בשני עד שיעמדו המנחמין כתב אבל רב אלפס כתב שאינו אסור אלא ביום הראשון וכ"כ הרא"ש שמותר מיד ביום השני אחר הנץ החמה דכיון דמפרש דרב אלפס דאמר דאינו אסור אלא ביום הראשון אינו אלא לענין זה דביום הראשון אסור כולו לאפוקי ביום השני דאינו אסור כולו אלא מקצתו א"כ אפשר לפרש דעת רב אלפס דמקצתו דאסור ביום שני הוה עד שיעמדו המנחמין וכדעת הי"א שהרי דברי רב אלפס סתומין שלא פירש האי מקצתו דאסור כמה היה אם הוא כדעת י"א עד שיעמדו המנחמין או כהרא"ש עד אחר הנץ החמה והכי משמע מדברי הרא"ש דלאחר שפי' דרב אלפס רצה לומר דיום ראשון כולו אסור אבל שני אינו אסור אלא מקצתו כתב וז"ל ומיהו בזה צריך לדקדק אם נאמר מקצת היום ככולו מיד בהנץ החמה או נאמר אחר שעמדו מנחמין מאצלו דהיינו אחר שהתפללו עם האבל ונראה דמיד בהנץ החמה אמרינן מקצת היום ככולו וכו' אלמא משמע דבדברי רב אלפס גופיה נמי הוה מספקא ליה להרא"ש בהאי מקצתו ככולו אם הוא מיד בהנץ החמה וכולי ונראה דאף על גב דמדברי הרא"ש ודאי משמע כדפרישית דאף בדברי רב אלפס מספקא ליה מכל מקום רבינו הכריע דליכא ספיקא בדעת רב אלפס דאי איתא דסבירא ליה לרב אלפס דאסור בשני עד שיעמדו המנחמין מאצלו דהיינו לאחר שהתפלל כבר אם כן למה כתב רב אלפס דאינו אסור אלא ביום הראשון הלא כל עיקר מצות הנחת תפילין לפי מנהג העולם בזמן הזה אינו אלא בשחרית בשעת התפלה וכיון דאסור עד שיעמדו המנחמין א"כ אסור גם בשני כל שעת הנחת תפילין אלא בע"כ דלא אסר רב אלפס אלא מקצת יום שני עד הנץ החמה ואח"כ מותר להניח תפילין כל שעת תפלת שחרית א"כ ניחא הא דכתב דאינו אסור אלא יום ראשון בלבד וזהו שדקדק רבינו וכתב אלא אחר שיתפלל ויעמדו המנחמין דלא היה צריך אלא לומר אחר שיעמדו המנחמים אלא עיקר הפשט הוא תלוי במה שמקצת יום שני דאסור היינו אחר שיתפלל וכו' דהשתא בע"כ דרב אלפס שכתב דאינו אסור אלא יום ראשון בלבד אין דעתו לאסור ביום שני אלא עד הנץ החמה ואחר כך מותר כל שעת התפלה כדפרישית כל זה נראה לפרש לפי דעת הרא"ש ורבינו וכ"כ הר' ירוחם בנכ"ח ח"ב וכך היא דעת הגהת סמ"ק דלא כסמ"ק שכתב שאסור בתפילין עד חצות לעת שחוזר מקבורת המת ומכאן ואילך אם לא באו פנים חדשות אינו חולץ באו חולץ וזהו נגד התלמוד וכל הפוסקים אלא בשני מותר מיד אחר הנץ החמה ושוב אינו חולץ אפילו באו פנים חדשות אבל לפע"ד דאין דעת רב אלפס כלל לאסור ביום שני אפילו מקצתו אלא אפילו קודם הנץ החמה נמי מותר להניח תפילין ביום שני דהכי משמע מדדריש הא דכתיב ואחריתה כיום מר דלא אסר אלא ביום ראשון בלבד אבל משני ואילך ושני בכלל מותר לגמרי להניח תפילין · ומ"ש רבי יהושע אבל שני ימים הראשונים אסור להניח תפילין היינו בדאיכא פנים חדשות שבאו ביום השני אסור להניח תפילין בפניהם אם לא הניח כבר אבל אם הניח תפילין מקמי שבאו פנים חדשות אסיקנא כיון שהניח שוב אינו חולצן אפילו באו פנים חדשות אבל אי ליכא פנים חדשות מניח ביום השני מיד דאין בו איסור כלל אפילו מקצתו ואפילו קודם הנץ החמה מותר להניח וכך היא דעת הרב רבינו משה בר מיימוני ס"פ רביעי שאין איסור הנחת תפילין אלא ביום ראשון וכך הוא מפורש בירושלמי ר"פ מי שמתו אלא שמהפך פלוגתא דר"א ורבי יהושע דתני ביום הראשון אינו נותן תפילין ביום השני הוא נותן תפילין ואם באו פנים חדשות חולצן כל שבעה דברי ר"א ר' יהושע אומר בראשונה ובשני אינו נותן תפילין ביום השלישי הוא נותן תפילין ואם באו פנים חדשות אינו חולצן ר' זעירא רב ירמיה בשם רב הלכה כר"א בנתינה וכרבי יהושע בחליצה יתיבעיא להו בשני מהו לחלוץ ואסיקנא דאינו חולץ אלמא להדיא דהלכה דאינו אסור אלא יום ראשון אבל בשני אין בו איסור כלל אפילו מקצתו אלא מותר להניח מיד בהתחלת היום ואם כן בע"כ צ"ל דהא דקאמר דאינו חולץ ביום שני היינו לומר דאפילו באו פנים חדשות אינו חולץ כיון שהניח כבר אבל לכתחלה לא יניח בפני פנים חדשות כיון שלא הניח היום עדיין וכדמשמע מדברי רב אלפס למעיין בלשונו וכדפרישית והכי משמע בסוכה פרק הישן [דף כ"ה] דאין אסור להניח תפילין אלא ביום ראשון אבל בשני אין בו איסור כלל אפילו מקצתו וכך היא דעת הסמ"ג בהל' אבלות שוב ראיתי בספר ת"ה [דף ס"א ע"א וע"ב] האריך בזה וכתב דכל הגאונים בחבוריהם ובתשובות שלהם כתבו כרב אלפס דביום השני אינו אסור אפילו מקצתו דאחריתה כיום מר עיקר מרירא חד יומא דאינו תופס לילו עמו וכך היא מסקנתו ע"ש והכי נקטינן לפע"ד והרוצה להחמיר כהרא"ש ורבינו שלא להניח בשני עד הנץ החמה יחמיר לעצמו ולא יורה לאחרים ודלא כש"ע דמשמע לאסור קודם הנץ החמה בשני אם שמע שמועה קרובה דינה כיום קבורה דאסור להניח תפילין כך מבואר ברמב"ן בת"ה ומביאו ב"י לקמן סי' ת"ב :

שפט אבל אסור לכבס כסותו פרק אלו מגלחין [דף ט"ו וריש דף י"ז] אבל אסור בתכבוסת ופי' אבל היינו כל ז' אלמא דלאחר ז' מותר וס"ל לרבינו דלאחר ז' מותר אף בנתר וחול ותוך ז' אסור אפילו במים בלא נתר וחול והכי משמע פשט הסוגיא לשם ע"ש : ומ"ש וריב"א אסר כל ל' כ"כ התוס' בשמו פרק אלו מגלחין [דף כ"ג] בד"ה שלשים יום לגיהוץ והביא ראייתו ממס' שמחות ודחו דאיכא לפרש הך כבוס דאוסר בברייתא ל' יום היינו גיהוץ וכדי לאפוקי נפשין מפלוגתא דרבוותא נהגו העולם דלאחר לובשה תחלה וכן נוהגין עכשיו :

ומ"ש

דרכי משה

שפח (א) כתוב במרדכי פ' א"מ ע"ב דף שצ"ג מיהו אם באו פנים חדשות ביום ב' קודם שהניח תפילין אין מניחין עד שילכו אבל בג' אפי' יש שם פנים חדשות מניחין וכתב עוד וגם נהגו דאבל כשהוא הולך לבה"כ תוך ז' בשבת אינו מתעטף ג"ז אינו נראה למוהר"ם דאבל חייב בכל המצות האמורות בתורה עכ"ל ונראה מה שנוהגים מקצת העולם בסה שנהגו שאין האבל מניח טלית ביום ראשון והוא טעות דוקא תפילין אינו מניח דמקרי פאר ולמדים בגמרא מדקאמר רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דלכ"ע אסור אבל בכל שאר מצות חייב וה"ה ציצית ולא דמי לט"ב דאין מניחין ציצית דשאני התם דנהגו כן ע"פ המדרש של בצע אמרתו כמבואר בהל' ט"ב (סימן תקנ"ט) ותו דגם בט"ב פסקו הפוסקים דמתעטף בטלית קטן תחת הבגדים ולא משתמיט לה בגמרא ולא בשום פוסק דאבל אינו מניח ציצית ביום ראשון ולכן נראה דיש להניח טלית ביום ראשון והוא פשוט :

ולא

פרישה

זקפתו בכל מטתן וזהו הטעם לא שייך שפיר אם יהפוך המטה על צדה ולכן הואיל שמטות שלנו אין הכפייה ניכר בהן א"צ להפוך כל עיקר אבל בימיהן שהיה הכפייה ניכר ביותר המטות לכן מטה של נקליטין אף ע"פ שא"א לקיים בה הכפיה כתיקונה מ"מ הואיל שיוכל לקיים קצת תקנו שיעשה מה שאפשר משום לא פלוג :

סי' **שפח** (א) **אבל** אסור להניח תפילין מדאמר ליה הקב"ה ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דלכ"ע אסור ועיין בדרישה : (ב) ודוקא ביום ראשון כו' דכתיב ואחריתה כיום מר : (ג) וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל שמותר מיד ביום שני אחר הנץ החמה דאז אמרינן מקצת היום ככולו כמ"ש בדרישה :

סי' **שפט** (א) **וריב"א** אסר כל שלשים (כלומר לכבס וללבוש אבל לכבס כדי להניח פשיטא דשרי תוך שלשים וק"ל עכ"ל) וראייתו ממסכת שמחות יעיין בב"י : (ב) ובסמ"ק כתב מותר ללבוש חלוק לבן מיד אחר ז' משום דמספקא ליה אי הלכה כריב"א או

דרישה

סי' **שפח** [א] **אבל** אסור להניח תפילין ודוקא ביום ראשון כו' וז"ל הגמרא רבי יהושע אומר אבל ב' ימים הראשונים אסור להניח תפילין ומשני ואילך ושני בכלל מותר ופסקה הלכתא כוותיה ולא כר"א דס"ל דגם ביום ג' אסור ואסיק רבא דכיון שהניח ביום שני אע"פ שבאו פנים חדשות שוב אינו חולץ (מיהו אם באו פנים חדשות ביום ב' קודם שהניח תפילין אין מניחין עד שילכו אבל בג' אפי' יש שם פנים חדשות מניחין מרדכי ה"מ דף שצ"ג עכ"ל) וכתב הרא"ש וז"ל מ"ש הרי"ף דאינו אסור אלא יום ראשון בלבד ר"ל לפי שיום ראשון כולו אסור דבהי הוא עיקר מרירתא דכתיב ואחריתה כיום מר אבל בשני אינו אסור אלא מקצתו ומיד שהנץ החמה מותר להניח דאמרינן מקצת היום ככולו עכ"ל ולהכי כתב רבינו יום ראשון לאפוקי יום שני דאינו אסור ככולו : אבל חייב בטלית ובכל המצות ויש נוהגים שאין מתעטפין ויש מתעטפין בשבת דוקא ואיני יודע טעם למנהג זה דהא אדרבה אבל חייב בעטיפה ולעיל בסימן שפ"ו משמע דעטיפה בטלית הוי עטיפה מ"ו וכ"כ רמ"א בד"מ דטעות הוא מה שנהגו מקצת העולם דאין האבל מניח טלית ביום ראשון ולא דמי לט' באב דאין מניחין טלית שאני התם דנהגו כן על פי מדרש של בצע אמרתו ע"ש עכ"ל ·

סי' **שפט** [א] **ובסמ"ק** כתב כו' דכתב בלשון פלוגתא נראה משום דבשם ריב"א כתב דאוסר לכבס כל שלשים משמע הא ללבוש המכובסים לא אסר ע"ז כתב דבסמ"ק כתב דנהגו גם כן בו איסור ומ"מ שפיר מסיק רבינו וכתב ואיני יודע טעם למנהג כו' כי אפי' ריב"א לא אסר כ"א לכבס והנה נסתלק תמיהת ב"י על רבינו בסמוך ודו"ק

אלא

איסור ונוהגין שאדם אחד לובשם תחילה ואח"כ לובשם הוא (ג) וזה המנהג עיקר ע"כ (ד) ואיני יודע טעם למנהג זה דאפי' א (ה) גיהוין מותר בישנים כ"ש כיבוס וכשם שאסור לכבס כך אסור ללבוש המכובסים מקודם לכן אפי' ישנים ואצ"ל שאסור ללבוש חדשים כת' הרמב"ן דאיתי (ו) על שם רש"י שהתיר ללבוש בז' אבלו' חלוק המכובס מקודם לכן ואיני נכון וגם הסדינין והמצעית של מטה אסור לכנסן ולהציע המכובסין (ב) (ז) וכן מטפחות הידים והשלחן אע"פ שמותר לכבסן במועד וכן בכל אלו ששנינו שמותרים לכבס במועד כגון היוצא מבית השביה ומבית האסורים ומנודה שהתירו לו חכמים (ח) והנשאל לחכם והיתר (ט) והבא ממדינ' הים (י) שהלך להרויח ולא היה לו פנאי ב לגלח אסורין בימי אבלו שאם אירעו אחד מהם קודם האבילות ונכנס מיד לתוך האבילות אסור לכבס אא"כ אירעו אחד מהם ותכפוהו מיד שני האבלות זה אחר זה אז מותר לכבס בין בנתר בין בחול אפי' תוך ז' ובלבד שיעשנו בצנעה בתוך ביתו ואחר שתכפוהו אבליו זה אחר זה מכבס במים אבל לא בנתר והחול (יא) כתב הרמב"ן ז"ל קרוב בעיני הדבר לומר שאסור בכלים חדשים צבועים ובישנים מכובסים היוצאים מתחת המכבש תוך ז' אע"פ שאין בהם משום גזירת שלשים ומותרים לאחר ז' תוך ז' אסורין וכתב עוד הרבה כתבו בענין לכבס ולהניח ואני אומר שאסור מצד מלאכה בין ע"י עצמו בין על ידי אחרים ואם היה כסותו בקבולת ביד אחרים מכבסין אותו כדרכו כמו שאר מלאכות בתלוש שביד אחרים בקבולת (יב) ולאחר ז' אע"פ שהוא אסור בגיהוץ מגהין בין לעצמו בין לאחרים תניא כל יום לגיהוץ ופי' רבינו האי (יג) עבירי חימריתא אמנא אחד בכלים חדשים אחד בישנים יוצאת מתחת המכבש רבי אומר לא אסרו אלא בחדשים בלבד ר' אליעזר ברבי שמעון אומר לא אסרו אלא בחדשים לבנים והלכתא כוותיה הילכך ישנים אפי' לבנים או צבועין אפי' חדשים מותרים שאין איסור אלא בלבנים חדשים המגוהצים וכתב הראב"ד שאפי'

הדשים

ומ"ש רבינו ואיני יודע וכו' יש לייסב דס"ל לריב"א דהתכבוסה דאסור כל ל' אינו אלא בנתר וחול דאילו במים מודה ריב"א דשרי כל ל' וכדמשמע מדקאמר אבל אסור בתכבוסת דאלמא דוקא אבל כל ז' אבל לאחר ז' מותר והיינו במים וכדאיתא דאוסרין תכביסת כל שלשים אינו אלא בנתר וחול וכ"כ התוספות לשם לדעת ריב"א והשתא ס"ל לריב"א דטפי יש להתיר גיהוץ בישנים בלא נתר וחול מבכיבוס בנתר וחול ולפי זה הא דנוהגין שאדם אחר לובשו תחלה היינו דוקא במכובס בנתר וחול ואפילו במגוהצין נ"כ באכן חליקה מותר כיון שלבשו אחר תחלה אבל במכובס במים א"צ להלבישו לאחר תחלה דאין בזה מחלוקת ופשיטא דשרי לאחר שבעה מיד: **וכשם** שאסור לכבס וכו' כן כתב הרמב"ן בספר ת"ה [ד' ס"א ע"ג וע"ד] דלבישה הזכירו לאסור ואפי' המכובסים מקודם לכן: ומ"ש וכן בכל אלו וכו' עד בלא נתר וחול פרק אלו מגלחין [סוף דף י"ז]: ומ"ש ובלבד שיעשנו בצנעה בתוך ביתו תוספתא כתביה הרמב"ן והמרדכי: ומ"ש וכן המטפחת וכו' ע"ל בא"ח סי' תקמ"א נתבאר שפשט היתר לפרוס מטפחת המכובס לכבוד שבת: כתב הרמב"ן קרוב בעיני הדבר וכולי כלומר אף על פי שאין דין זה מבורש בתלמוד קרוב בעיני הוא דכיון דאיפסיקא הילכתא כראב"ש דלא אסרו גיהוץ כל שלשים אלא בחדשים לבנים אבל חדשים צבועים או נמי ישנים לבנים מכובסים יוצאים מתחת המכבש מותרים כל שלשים כמ"ש בסמוך כ"ד מכלל דתוך ז' אסורים הם דאם לא כן הו"ל לראב"ש לאשמועינן רבותא דאפי' תוך ז' מותרים אלא בע"כ דוקא תוך ל' לא אסרים אבל תוך ז' אסורים הם בין חדשים צבועים בין לבנים ישנים: **תניא** וכו' [דף כ"ג] וכתב הראב"ד וכו' טעמו דס"ל דת"ק ס"ל כל ל' יום לגיהוץ אחד כלים חדשים ואחד כלים ישנים יוצאין מתחת המכבש אחדשים נמי קאמר יוצאים מתחת המכבש דאם אינן יוצאין מתחת המכבש מותר ללבשן תוך ל' אפי' חדשים ולפי זה רבי וראב"ש נמי דיקא ביוצאים מתחת המכבש קאמרי דאסורים חדשים הא לאו הכי מותר וא"כ לאחי דקי"ל כראב"ש החדשים לבנים אסירי אין זה אלא דוקא ביוצאים מתחת המכבש ומטעם זה התיר וכו' אבל הרמב"ן מפרש דהא דקאמר ת"ק יוצאין מתחת המכבש לא קאי אלא אישנים אבל אחדשים אסורין אפילו אינן יוצאין מתחת המכבש וא"כ לרבי ולראב"ש דלא אסרו גיהוץ אלא בחדשים אפי' אינן יוצאין מתחת המכבש אסורים והשתא לראב"ש דהלכה כמותו דאין אסור אלא חדשים לבנים אפילו אין יוצאין מתחת המכבש נמי אסורין · והדשים

כ' ס"ז שכן היה מנהג ברצלוני: ומ"ש רבינו שאינו יודע טעם למנהג זה לא ידעתי על מה תמה דדילמא ס"ל כריב"א דאסר כל ל' אפילו בכיבוס (א) ומ"מ לענין הלכה הו"ל ריב"א יחידאה ועוד שהוא מחמיר באבל ולא קי"ל כוותיה: ומ"ש וכשם שאסור לכבס כך אסור ללבוש המכובסים מקודם לכן כ"כ הרמב"ן בת"ה וכתב שמ"ש על שם רש"י אינו נכון שכשאמרו אסור בכביסה לא לכבס בלבד אמרו שלא מפני איסור מלאכה נגעו בה אלא שאסור ללבוש וכן בגיהוץ לענין לביש' אסרו ולבישה הזכירו בין שכבסן עכשיו בין שכבסן מקודם לכן וכן שבת שחל ט"ב להיות בתוכה לענין כלי פשתן לבישתן אסרו ואפילו במכובסין מתחלה משמע: **ומ"ש** וגם הסדינים והמצעות של מטה אסור לכנסן ולהציע המכובסים כ"כ הרא"ש בפ' אלו מגלחין בשם הראב"ד וכ"כ בת"ה בשמו ובשם חכמי הצרפתים · ומה שאסר גם במטפחות הידים כ"כ בת"ה וז"ל ומטפחו' ידים נמי אסרו ואע"פ שמותרים במועד כל אלו שאמרו מותרים לגלח במועד אסורים לגלח בימי אבלן וה"ה לכיבוס: **ומ"ש** וכן בכל אלו ששנינו בהם שמותרין לכבס במועד וכולי בפרק אלו מגלחין [יז:] ת"ר כל אלו שאמרו מותרים לגלח במועד מותרים לגלח בימי אבלן והתניא אסורים אמר רב חסדא אמר ר' שילא כי תניא ההיא בשתכפוהו אבליו אי בשתכפוהו אבליו מאי איריא כל אלו שאמרו אפילו כ"ע נמי דתניא תכפוהו אבליו זה אחר זה הכביד שערו מיקל בתער ומכבס כסותו במים הא איתמר עלה אמר רב חסדא בתער ולא במספרים במים ולא בנתר ולא בחול א"ר חסדא זאת אומרת אבל אסור בתכבוסת ע"כ ויליפינן דין כיבוס מדין גלוח וכ"כ בת"ה: ומ"ש אפי' תוך ז' כ"כ הגה"מ פ"ו: ומ"ש ובלבד שיעשנו בצנעה בתוך ביתו כ"כ הרמב"ן בת"ה והמרדכי במ"ק בשם התוספתא וכתבו הגהות פ"ו ומיהו גיהוץ ותספורת אסור אפילו אחר ז' ולא התיר אלא להקל בתער כדתוכח בירושלמי אי נמי י"ל דכולה מתני' בז' מיירי אבל תוך ל' ותכפיהו אבליי אפי' גיהוץ ותספורת מותר כדתוכח בתוספתא רק שיעשנו בצנעה כתוב בהלכות שמחות מותרין הגדולים לספר הקטנים שמת אביהם או לכבס בגדיהם (ג): **כתב** הרמב"ן קרוב הדבר לומר שאסור בכלים חדשים צבועים וכולי בת"ה · וכתב הטעם משום דפלוגתא דתנאי שכתב רבי' לקמן בסמוך לת"ק ורבי אסורים כל ל' ולא הקל ר"א בר' שמעון אלא בגזירת ל' אבל בגזירת ז' נחמיר דומיא דכבוס מים בישנים ולבנים: וכתב עוד הרבה כתבו בענין לכבס ולהניח ואני אומר שאסור מצד מלאכה וכולי ג"ז בת"ה · ועל מה שהתיר גיהוץ לאחר ז' אפילו לעצמו כתב ואינו ענין לשבת של ט"ב דהתם גזרו עליהם מפני שאיסורו שוה בכל אדם שלא יעשו מלאכה שאינה צריכה ויבאו בה לידי חשד או לידי תקלה ועוד דשבת של ט"ב חמור היא חל' של אבל לענין כיבוס מפני שהוא אבילות דרבים כדאיתא בפרק החולץ [מג י'] ואין למדין קל מחמור להחמיר עליו והכי תניא באבל מותר להוליך כלים לגיהוץ תוך ל' עכ"ל וענין היתר כיבוס בגדים תוך שבעה ללבוש לאחר שבעה כתיב בהג"א בשם א"ז דלדידן מותר דאפילו גיהוץ שלנו אינו אלא ככיבוס שלהם ומ"מ כתב שלא ראה נוהגים היתר והא ודאי יש להקשות עליו דתיפוק ליה דמשום מלאכה אסיר וכמ"ש הרמב"ן ז"ל ואע"פ שאיפשר להעמיד דברי א"ז בקיבר מתו בתוך הרגל שבז' שהוא מינה אחר הרגל עבדיו עושין בצנעה מיהו כיון שכתב שלא ראה נוהגים היתר אין להקל (ד): **תניא** כל ל' יום לגיהוץ בפרק אלו מגלחין [כג י'] : ומ"ש בשם רבינו האי דגיהוץ היינו עבורא חומרתא אמנא כ"כ בת"ה וסיים בה ובלשון ישמעאל נקא' ומורקא מלקלא' ור"י פירש דגיהוץ היינו מים בעפר או בנתר ובורית: ומ"ש אחד כלים חדשים אחד ישנים יוצאים מתחת המכבש וכו' שם בפרק אלו מגלחין בברייתא וכהכי הרי"ף והרא"ש והרמב"ן ז"ל והלכתא כר"א בר"ש דהא רבה נפק ג בחימולתא רומיתא סותקיתא חדתא כר"א ברבי שמעון · ומ"ש בשם הראב"ד כ"כ בשמו הרמב"ן בת"ה והרא"ש בפרק אלו מגלחין וז"ל באבל רבתי [פ"ז] כיצד לגיהוץ אסור ללבוש כלים מגוהצים אלו הם כלים המגוהצים כלים היוצאים מתחת המכבש מיהך ברייתא משמע דאין גיהוץ אסור אלא בכלים שנותנים אותם תחת המכבש אחר הגיהוץ אבל כלים שאין עומדין תחת המכבש אחר הגיהוץ מותר ללובשן תוך שלשים יום שאין הנאת גיהוץ אלא בכלים הכובשין אותן במכבש אחר הגיהוץ וקי"ל כר"א בר' שמעון דאמר לא

אסרו

דרכי משה

שפט (א) ולא ידעתי על מה תמה דוא דאפי' אי ס"ל לסמ"ק כריב"א מ"מ יש לתמוה על המנהג מטעם שכתב רבינו שהרי אף גיהוץ מותר בישנים וא"כ אף אם שיאסר כבוס כדברי ריב"א מ"מ לא חמיר מגיהוץ דאסרו בישנים ואע"פ שכתב למטה דאסור ללבוש המכובסים כבר אפי' ישנים היינו דוקא תוך ז' אבל לאסור כל ל' כבוס אפילו בישנים זה לא מסתברא כלל דא"כ חמור מגיהוץ וא"כ יש לתמוה על המנהג שאסרו ללבוש אפי' בגדים ישנים כל ל' ואף ע"פ שתמיהת רבינו תמוהה ואין טעם למנהג מ"מ דמנהג הוא פשוט בזמן הזה כדברי סמ"ק וכ"כ בר ששת בתשובה סימן ס"ז דעולם נהגו איסור אפי' בכבוס שרגו אפי' בכלי פשתן שאין בו גיהוץ לענין ט"ב אלא א"כ לבשו אדם אחר תחלה והאריך בזה כתב הכלבו בשם הר"פ דאם לבשו אדם אחר רק שעה אחת די בכך (ב) וכ"כ במרדכי ה"א ע"ב דף שצ"ד בכל מקום שאסרו ללבוש אסור נמי להציע תחתיו בלילה שלא אסרו משום הנאת לבישה אלא משום הנאת הגוף עכ"ל . (ג) וכ"כ במרדכי בה"א : (ד) ואפשר דה"ה עני שאין לו מה יאכל ואע"ג דמותר לעשות מלאכה

כמבואר

דרישה

אלא שאין טעם לדבר לאסור הכיבוס לאחר ז' כיון דמותר במלאכה להתיר ללבוש המכובס מקודם לכן (וי"ל דרבינו תמה גם על דברי ריב"א דאיך אפשר לאסור כיבוס כיון שגיהוץ שרי דאנן קי"ל כרבי אליעזר דגיהוץ אינו אוסר אלא בחדשים לבנים אם כן פשיטא דלכבס וללבוש שרי בישנים וה"ה בחדשים ולכן כתבו התוס' דברי הא יתכן דברי יאסר כל ל' היינו גיהוץ ולא כרי"בא וריב"א אפשר דס"ל כתנא קמא דברייתא דגיהוץ אסור בין בחדשים בין בישנים אלא דאכתי קשה דהא לת"ק אינו אוסר אלא בכל מתחת המכבש ולכן תמה רבינו ורי"ק וכתב בד"מ אף על גב דתמיהת רבינו תמוה מ"מ המנהג פשוט כדברי סמ"ק וכ"כ ריב"ש דנהגו לאסור אפי' בכבוס שלנו אפי' בכלי פשתן ע"פ בתשובה סימן ס"ז והכלבו כתב אם לבשו אדם אחר רק שעה אחת די בכך עכ"ה · האבילים נוהגין ללבוש שחורים ובכל מקום יש לעשות כפי מנהגי אבלי' מ"ז אבל שמתאבל על אביו ואמו אם יש לו בגדים לשבת ישנים מותר ללובשן אחר ל' אבל לא לכסות חדשים תוך שנתו אלא אם כן שמניח ללובשן ב' או ג' ימים מיהו נראה דאבל מותר לאחר ד' שבועות אלא שאין מנהג כך עכ"ל תשב"ץ מ"י וכן כתב הכלבו ועיין מ"ש ע"ש בד"מ עכ"ה) ולא ילבוש בגדים לבנים בשבת ובשמחת הרגל ויתן לכבוד יום טוב האחרון ומחליף בגדים לבנים מאחר שלא חל עליו אבילות · אבל

פרישה

או לא ולכן כתב דיך משרם דלכל הפחות יותר ללבוש אחר ז' חלוק לבן אף שיש להחמיר בכיבוס (ג) וזה המנהג עיקר משום דכל הלכה דרופפת בידך הלך אחר המנהג : (ד) ואיני יודע טעם למנהג זה כו' (דאפי' גיהוץ מותר ר"ל אפי' ללבוש את המגוהצין ישנים שרי כמ"ש רבינו בסמוך עכ"ה) וי"ל כ"י לא ידעתי על מה תמה דדילמא ס"ל כריב"א דאסר כל ל' אפי' בכיבוס : (ה) גיהוץ בל"א מנגלי"ן (ו) על שם רש"י שהתיר ללבוש כו' דס"ל מטעם איסור מלאכת כביסה נגעו בה (ז) וכן מטפחת הידים והשלחן אף על פי כו' כל"ל ע"ל בא"ח סימן תקמ"א שהיתר פשוט לכבוד שבת לפרוס המטפחת המכובס מ"ו · (ח) והנשאל לחכם והותר ר"ל שנדר שלא לגלח ונשאל על נדרו ברגל וכגון שלא מצא מי שהתיר לו קודם הרגל : (ט) והבא ממדינת הים ולא היה לו פנאי לגלח אין להקשות דה"ה לו למימר אין לו פנאי לכבס דהא מכביסה איירי כאן דיש לומר משום דדין כביסה נלמד מדין גילוח דכל הני נשנו אצל גילוח מש"ה אגב שטפא נקט לשון המשנה דקתני בה ולא היה לו פנאי לגלח ולא על הבא ממדינת הים דסמיך ליה קאי כ"א על כולן קאי וכאילו אמר וכולן אם לא היה לו פנאי לכבס כו' וע"ל בא"ח בהלכות חול המועד דשם מקדים דין גילוח לדין כיבוס וכאן היפך להקדים דין כיבוס : (י) שהלך להרויח כו' לאפוקי לטיול ע"ל בא"ח סימן תק"לא (יא) כתב הרמב"ן ז"ל קרוב בעיני הדבר לומר כו' דאפי' ראב"ש דכתב רבינו לקמן בשמו דמיקל וס"ל דמיתר מ"מ י"ל דתוך ז' היא מחמיר ואע"ג דפלוגתא אגיהוץ קאי ואם כן איכא למימר דבכיבוס לר"א אכל' תוך ז' מותר מ"מ קרוב לו להחמיר וק"ל: (יב) ולאחר שבעה אף על פי שהוא אסור בגיהוץ מגהץ כו' ואינו דומה לשבת של ט"ב דהתם גזרו עליהם מפני שאיסורו שוה בכל אדם שלא יעשו מלאכה שאינה צריכה ועיין בב"י : (יג) עבורי חומרתא אמנא

פידום

חדושי הגהות

שפט א גירוק בלשון אשכנז מאנגלי"ן (פרישה) ב אין ירקשות דרו"ל למימר אין לו פנאי לכבס דהא מכביסה איירי כאן דו"ל משום דדין כביסה נלמד מדין גילוח דכל הני נשנו אצל גילוח מש"ה אגב שטפא נקט לשון דמשנה דרהני בה ולא היה לו פנאי לגלח (פרישה) : ג בחימוצתא הוא הלוק רומיתא שבא מרומי סוסקתא חדתא שצבעו אדום והוא

חריש

חדשים לבנים המנוהצים מותרים אא"כ נתנן במכבש אחר הניהוץ ומטעם זה התיר חלוק פשתן שחתכו אפי' מהיריעה של התגר אף ע"פ שהתגר כובש היריעה ואינה מניחה לילך לכאן ולכאן כיון שביד החייט התיפרה יוצאה לכאן ולכאן ואינו מקפיד בכך יוצאה מכלל מכבש לא משכחת כלים חדשים יוצאין מתחת המכבש אלא טלית וסדין שתפרו תחילה ונתנו לכובש וכבשו תחת המכבש אבל הרמב"ן כתב דהחדשים אסורים אפילו אינן כבושים במכבש (יד) שלא הוזכר מכבש אלא בישנים וכ"כ הרמב"ם וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל (טו) וחדשים לבנים מנוהצים אסורים ללבוש אפי' הן של פשתן אע"ג דגבי ט"ב אמרינן כלי פשתן אין בהם משום ניהוץ היינו דווקא לגהצן ולהניחן אבל אסור ללבוש המנוהצים הלכך הכא שאין איסור ניהוץ אלא בלבישה שהרי לגהץ ולהניח מותר בין בעצמו בין על ידי אחרים הלכך אין חילוק בין של צמר לפשתים והרמב"ם כתב דכלי פשתן אין בהם משום ניהוץ וכתב עליו הרמב"ן ואין זה נכון ואנו דניהוץ שלנו כביבוס שלהם הכל מותר לאחר ז' ירושלמי על כל המתים אסור בניהוץ עד ל' יום ובאביו ובאמו י"ב חדש ובאבל רבתי (פ"ט) תניא עד שיגיע הרגל ויגערו בו חביריו וכתב הרמב"ן ובגמרא דידן לא שוי חילוק בין ניהוץ דאביו ואמו לשאר קרובים וכן הרמב"ם לא חילק בהם ומיהו סמכינן אירושלמי ואברייתא דאבל רבתי דנהי ניהוץ מתספורת הלכך אסור באביו עד שיגיע הרגל אחר ל' יום (טז) ויגערו בו חביריו לומר לו לבוש כלים המנוהצים לכבוד הרגל וכן כתב א"א הרא"ש ז"ל :

שצ (א) [א] **אבל** אסור לגלח אחד שער ראשו ואחד שער זקנו ואחד כל שער שבו אפי' בית הסתרים לכן כ' הראב"ד אף ע"פ שבחול המועד מותר לגלח השער שעל השפה באבל

אחרו אלא כלים חדשים כשיוצאים מתחת המכבש נמצא שאסור ללבוש חלוק של פשתן שחתך אותו מיריעה של תגרים שזהו ודאי יוצא מתחת המכבש שאין התגר מניח יריעותיו ללכת כאן וכאן להתקפל או שמא י"ל כיון שחתכו מן היריעה והחייט יופרו הוא הולך לכאן ולכאן ואינו מקפיד עליו כלום ככר יצא מתורת מכבש וכלים חדשים שיוצאים מתחת המכבש שאסורים כגון טלית וסדין אי נמי כגון שתפרן תחלה ונתן לכובס לכובשן אחר הניהוץ עכ"ל וכתב עליו הרמב"ן ואין דעתנו מקבלת זו שכתב בחדשים דבעינן נהו יוצאים מתחת המכבש דהו"ל אחד כלים חדשים ואחד כלים ישנים והוא שיוצאים מתחת המכבש מדקתני היוצאים מתחת המכבש אישנים קאי ועוד דלא קתני ברתי ור"א בר"ש לא אסרו אלא כלי' חדשים וחדשים ולבנים היוצאים מתחת המכבש אלמא כל דלית ליה ישנים לא מדכר מכבש והא דאבל רבתי בישנים תניא דת"ק התם לא מדכר חדשים דלא אצטריך ד ורשב"א פליג עליהם ואמר לא אסרו ישנים דמכבש אלא חדשים ולא שחקים לבנים ולא צבועים וכ"ד הרמב"ס בדבריו שלא הזכיר מכבש כלל והרא"ש כתב אחר דברי הראב"ד ז"ל והרמב"ס לא הזכיר מכבש כלל כי הוא ר"ל דמכבש לא קאי אלא אישנים אבל חדשים לא בעי מכבש ע"כ ומשמע לרבינו שמאחר שהביא דעת הרמב"ס בסוף בך היא מסכמתו : ולענין הלכה הו"ל הראב"ד יחידאה לגבי הנך רבוותא והלכה כרבים : וחדשים לבנים מנוהצים אסורים ללבוש אפילו הם של פשתן אע"ג דגבי ט"ב אמרינן כלי פשתן אין בהם משום ניהוץ היינו דוקא לנוהגן ולהניחן אבל אסור ללבוש המנוהצין כן כתב הרמב"ן בתורת הבית והרא"ש בפרק אלו מגלחין בשם הראב"ד ז"ל ודבר פשוט הוא שכל זה אחר ז' ותוך ל' דאילו תוך ז' אסור לגהץ אפי' להניח וסמ"ג כתב וז"ל כתב רבינו משה כלי פשתן אין בהם משום ניהוץ וגם בפרק אלו מגלחין (יח י) אמרו משום רבי יוחנן כלי פשתן משום שמתקלקלין מותר לכבסן במועד וה"ה באבל עכ"ל ומדנקט לישנא דכיבוס משמע דתוך שבעה איירי : ומ"ש עוד רבינו הלכך הכא שאין איסור ניהוץ אלא בלבישה וכו' הלכך אין חילוק בין צמר לפשתים לשון הא"ש ובלתי מסודר הוא דמה"ש בסמוך משמע שסבר דאין חילוק בין צמר לפשתים ומ"ש בשם הרמב"ס הוא בפ"ו ומה שכתב בשם הרמב"ן שכתב עליו שאינו נכון הוא בת"ה :

כתב רבינו ירוחם כ"ל שאסיר להביע סדין מנוהץ תחתיו כמו שאסור ללבוש וכתב עוד פשוט באבל רבתי כי דוקא מלבוש אבל כובע של ראש וכיוצא בו מותר ללבשו מנוהצים וז"ל אבל רבתי בפ"ז גבי ניהוץ מותר בפונדא ובפסיקיא ובאפילא וכטובע של ראש (ה) : ומ"ש רבינו ואנו דניהוץ שלנו ככיבוס שלהם הכל מותר לאחר ז' סמ"ג כתב דלאפ"כ משמע שרבינו היה מחמיר כרשב"א בניהוץ אף פ"ש שהיה בבבל כתב הכלבו בשם הר"ת אדם שאבל על אביו ועל אמו אם יש לו בגד שבת מותר ללבשם אחר ד' שבועות אבל אין לו לעשות בגדים חדשים תוך שנתו אא"כ שמניח לאחר ללבשן ב' או ג' ימים והכל מותר לאחר ד' שבועות הן ללבוש הן לעשות חדשים אלא שאין מנהג עכ"ל (ו) : **ירושלמי** על כל המתים אסיר בניהוץ עד ל' יום וכו' וכתב הרמב"ן בגמרא דידן לא שוי חילוק וכו' ומיהו סמכינן אירושלמי ואברייתא דאבל רבתי וכו' עד סוף הסימן בת"ה ומ"ש בשם הרא"ש בפרק אלו מגלחין : **ומ"ש** רבינו שהרמב"ם לא חילק בהם אין לשון זה מדוקדק דמשמע מיניה שסתם דבריו ולא חילק בהם ואינו כן אלא בהדיא כתב בפ"ו לאחר ל' מותר בניהוץ אפי' על אביו ועל אמו מ"מ לענין הלכה כיון שהרמב"ן והרא"ש מסכימים לדעת האחת הכי נקיטינן דרבים נינהו ועוד דמסתברא טעמייהו לסמוך על הירושלמי ואבל רבתי שחילקו ביניהם ומדלא חילק תלמודא דידן אין הכרע דאיכא למימר כיון דמייתי כמה חילוקים בין שאר מתים לאביו ואמו הא גלי דאיכא למיפלג בינייהו גם לענין זה דמ"ש ומש"ה לא חש לאיתויי הך ברייתא :

שצ אבל אסור לגלח כר"פ אלו מגלחין (יד :) אבל אסור בתספורת תדמתר רחמנא לבני אהרן ראשיכם אל תפרעו מכלל דכולי עלמא מחייב : ומ"ש אחד שער ראשו ואחד שער זקנו וכו' שם (יח י) אמר רב יהודה אמר רב זוג בא מחמתן לפני רבי ובקשו ממנו לפרנים והתיר להם ואם בקשו ממנו שפה התיר ושמואל אמר אף שפה בקשו ממנו והתיר להם אמר אביטול ספרא משמיה דרב פפא שפה תווית לזוית א הנחה כל שמעכבת א"ר אמי ובשפה המעכבת כתב המרדכי שמגלח ר"ס בשם ר"ת דשמא לא התירו שפה אלא בתער ולא במספרים דומיא דתכפוהו אבליו עכ"ל וכתב הרמב"ן בת"ה פי' שפה נקרא מה שמזוית לזוית והיינו מה שלמעלה מן השפה כנגד כל פתיחת השפה והכל מותר לגלח· הנחה הוא שם אחר והוא מה שמכאן ומכאן לפתיחת השפה וקורים אותו כך לפי שדרך המתגלחין

וחדשים לבנים מנוהצין אסורים ללבוש אפי' הן של פשתן פי' הא דאסור ניהוץ כל ל' בחדשים לבנים אפי' הן של פשתן נמי אסורין בחדשים לבנים ואע"ג דגבי ט' באב וכו' אבל תוך ז' אסור אפי' בישנים לבנים מנוהצין אפי' הן של פשתן אלא כאן קאמר דתוך ל' דאין אסור אלא בחדשים לבנים אסורין אף בשל פשתן דכיון דתוך ל' לגהץ ולהניח מותר בין ע"י עצמו בין ע"י אחר כדלעיל סעיף ג' ואין איסור ניהוץ אלא בלבישה הלכך אין חלוק בין צמר לפשתים דאף בשל פשתן אסור ללובשן תוך ל' והרמב"ס כתב וכו' וכתב עליו הרמב"ן ואין זה נכון · ומ"ש. סמ"ג וז"ל כתב רבינו משה כלי פשתן אין בהם משום ניהוץ וגם בפרק אלו מגלחין אמרו משום רבי יוחנן כלי פשתן משום שמתקלקלין מותר לכבסן במועד וה"ה באבל עכ"ל. קשי וגם ה"פ כי היכא דלענין ניהוץ דאסור כל ל' כלי פשתן אין בהם משום ניהוץ להרמב"ס ה"נ גם לענין כבוס דאסור תוך ז' אינו אסור בשל פשתן וק"ל : כתב כ"י בסוף סימן זה כתב הכל בו בשם מהר"ס אבל על אביו ואמו אם יש לו בגד שבת מותר ללבשו אחר ד' שבועות וכו' ע"ש וכ"כ תשב"ץ סימן תכ"ו · והגה"ה מצאתי ולא ילבוש בגדים לבנים בשבת וכשמת ברגל רוחץ ברגל לכבוד י"ט האחרון ומחליף בגדים לבנים מאחר שלא חל עליו אבלות עכ"ה :

כתב בהגהת מיימונית של שלשים יום בע"ש מותר לרחוץ ואסור לגלח ע"כ וכתב הרא"ש אבלים נוהגים ללבוש מלבושים שחורים ובכל מקום יש לעשות כפי המנהג ע"כ · והאבל שולח מנות בפורים דהא חייב בכל המצות מכאן משמע דבשאר ימות השנה אסור לו לשלוח מנות שאלתי את מורי רבינו יהודה על אבל תוך ל' יום אם יכול להזמין לאחרים או להזמן עם אחרים ואמר לי כי פשיטא דאסור זה בכל מקום ע"כ תשובה שאלו להר"יד אליעזר מגרמיזא והתיר לאבל להיות בעל ברית ואסר ליכנס לסעודה וכן הורה רבי דוד ב"ר קלונימוס וכן הלכה למעשה משמחות מהר"ס ונראה דהיינו דוקא תוך ז' אבל תוך שלשים כשהוא בעל ברית מותר לכנוס לסעודה דאפילו בשמחת נשואין מותר תוך שלשים אם הוא אבל על שאר קרובים ואם לא ילך הוא יתבטל המעשה כ"ש מוהל או בעל ברית די"ט שלו הוא ועיין בתשובת מהרי"ל סימן קי"ו דמתיר אפילו תוך ל' יום של אביו כמוהל או בעל ברית אע"פ דאסור בנשיא יתים ויתומה ע"ל בסימן שצ"א : ומ"ש וכתב הרמב"ן בגמרא דידן לא משוי חילוק וכו' עד ויגערו בו חביריו וכו' האידנא אין דין זה נוהג בינינו לפי שאין לנו ניהוץ עכ"ה :

שצ אבל אסור לגלח ר"פ ואלו מגלחין (סוף דף י"ד) אבל אסור בתספורת מדקא א"ל רחמנא לבני אהרן ראשיכם אל תפרעו מכלל דכ"ע אסור · ומ"ש אחד שער ראשו וכו' כ"כ הרמב"ן דה"א כאבל רבתי לתספורת כיצד אסור בנטילת שער אחד ראשו ואחד כל שער שבו ואחד זקנו ובכלל כל שער שבו הוי נמי שער בית הסתרים וראיה לדבר ומפיבושת בן שאול יצא לקראת המלך לא עשה רגליו ולא עשה שפמו : **ומ"ש** לכן כתב הראב"ד וכו' פי' הא דאיתא בפרק אלו מגלחין [דף י"ח] זוג בא מחמתן לפני רבי וכו' דאסיקנא בסתמא דיותר לגלח השער של השפה ואיכא לפרש דבין במועד ובין באבלות קאמר דמותר אבל מדתני בהך דאבל רבתי דכל שער שבו אפילו של בית הסתרים אסור באבל לכן כתב הראב"ד דהך סוגיא דמתיר לגלח השפה אינו אלא במועד אבל

דרכי משה

במבואר לעיל סימן ש"פ מ"מ לכבס נראה דאסור : (ה) ובתשובת בר ששת סימן ס"ז כתב דנהגו בו איסור אפי' בטכובסים : (ו) וצ"ל לומר דה"ה תוך ד' שבועות ראין בבלים חדשים משום איסור גיהוץ דהא ר' אומר אין איסור גיהוץ אלא בחדשים תוך ל' ואי ס"ד דיש בחדשים איסור בלא גיהוץ תיפוק ליה דאסור משום דחדשים הן אלא ודאי חדשים שאינן מגוהצין מותרים מדינא והא דנקט מוהר"ם לאחר ד שבועות לאשמועינן דאפי' לאחר ד' שבועות המנהג לאסור וכ"ש תוך ד' שבועות שאסור משום מנהג כנ"ל והיה נראה דה"ה בגדי שבת אין בכלל גזירת גיהוץ דהא משמע דהתיר ליה בגדים חדשים מבגדי שבת ואי בגדים חדשים אין בכלל גיהוץ כ"ש בגדי שבת אבל לקמן סימן שצ"א כתבתי משם תשובת מהרי"ל דכלי שבת יש בהן גזירת גיהוץ וא"כ כ"ש כלים חדשים וצ"ע כי נראה מוכרח דכלים חדשים אין בהם משום גיהוץ כמו שכתבתי : ובמרדכי

פרישה

פירוש אבן שמחליק בו בגד (וכ"י פירש דניהוץ היינו מים במפר או בנתר ובורית כ"י : רבי אומר לא אסרו אלא כחדשים בלבד והרא"ש אומר לא אמרו אלא כו' כל"ל עכ"ה) ·(יד) שלא הוזכר מכבש אלא אישנים פי' ולת"ק דרבי כל"ל דס"ל דישנים היוצאים מתחת המכבש אסורין בגיהוץ אבל לרבי דקי"ל כוותיה אין ל"מ בזה וכן מוכח בב"י ע"ש : (טו) וחדשים לבנים מגוהצין אסורים כתב ב"י דכל זה מיירי לאחר ז' תוך שלשים : (טז) ויגערו בו חביריו לומר לו כו' ודין זה לא נהוג האידנא לפי שאין לנו ניהוץ מ"ק מ"ו :

פי' שצ (א) **אבל** אסור לגלח כו' מדא"ל הק"י לבני אהרן ראשיכם אל תפרעו מכלל דכ"ע מסייבי וק"ק מאי אפילו בית הסתרים דקאמר הא בית הסתרים יותר מסתבר לאסור דהא בלא"ה אסור כמ"ש רבינו לעיל בסימן קפ"ב דבית השחי ובית הערוה אסור אפי' במספריים (והיה אפשר לומר דמיירי כאן באשה דמותר לגלח הערוה כמ"ש בסימן קפ"ב עכ"ה

דרישה

סי' שצ [א] **אבל** אסור לגלח כו' וסורק ראשו לאחר ז' סמ"ק · ולסרק ראשו בימי אבלו יש רוצין לאסור כל שלשים כיון דאסור בתספורת כל ל' ומדברי ר"י מהלה דשרי שכתיר לגוף ראשו אפי' תוך ז' משמע דלא אסרוהו אלא דרך תספורת מגלחת שכוס ליפות את עצמו אבל לסרוק מותר (והמכבה שלא לגוף אלא משום איסור רשכה ולסרוק מותר וכ"כ רמ"א עכ"ה) ורא"יה ממ"ה דאסור בתספורת וכל העם חופפין וסורקין ולא היה אדם שערער כלום עכ"ל משמעות הר"ס מ"ו וכ"ע כ"י : (על שיגערו בו חביריו במגודל ומהרי"ל כתבו לשיעור גערה ג' חדשים וכלנו דשיעור בגערה ל' יום אחר ל' יום הראשונים וכ"כ ב"י ועיין מ"ש רמ"א בהגהות עכ"ה) : מוהל מותר לתקן כצפרניים בימי אבלו רוקח מ"ו והאבל שולח מנות בפורים דהא חייב בכל המצות (וכ"כ רבינו ס"ס ת"א עכ"ה) מכאן משמע דבשאר ימות השנה אסור לו לשלוח מנות מ"ו וכן לא ישלחו לו דמ"א בסימן תפ"ס :

אין

חדושי הגהות

חרש בך פרישה שם (כג י) : ד שם באבל רבתי פ"ז איתא ר"מ דפליג עלה אבל גירסת הרמב"ן הוא ר"ש בן אלעזר :

שצ א כ"ה בהרא"ש אבל בגמרא שלפנינו ליתא להך ג' תיבות הנחה כל שמעכבת :

(ב) באבל כל ל' יום אסור (ג) והרי"ץ גיאות כ' שאסור תוך ז' ומותר לאחר ז' וכ"כ בה"ג והרמב"ן כ' שאפי' תוך שבעה מותר ליטול כל שערה שעל השפה (א) ומהצדדין כל שמעכב האכילה ישב לגלח ואמרו לו מת אביו ה"ז משלים ראשו (ד) אחד המגלח ואחד המתגלח כל אלו שאמרו מותר לגלח בח"ה כגון הבא ממדינת הים (ה) שהלך להרויח ולא היה לו פנאי לגלח קודם המועד והיוצא מבית השביה ומבית האסורין ומנודה שהתירו לו הכמים והנשאל לחכם והוהר כולם אסורין לגלח בימי אבליו שאם ארעו אחד מאלו קודם האבלות (ו) ונכנס מיד תוך האבל אסור לגלח אבל אם ארעו אחד מאלו ותכפוהו מיד שני אבלות זה אחר זה מגלח כדרכו בין בתער בין במספרים אפי' תוך ז' ואדם אחר שתכפוהו אבליו זה אחר זה (ז) מיקל שערו פי' (ח) שמגלחו קצת בתער אבל לא במספרים על כל המתים מגלח לאחר ל' יום על אביו ואמו עד שיגערו בו חביריו ואפי' פגע בו הרגל לאחר ל' יום אסור עד שיגערו בו חביריו תניא באבל רבתי אשה מותרת בנטילת שער אחר שבעה וכ"כ

רב

אבל באבלות אסור כל שלשים אפי' מעכב האכילה ורי"ץ גיאת מפרש דהך סוגיא דמתיר לגלח השפה איירי בין במועד בין באבלות תוך ל' דשרי לגלח מה שמעכב האכילה והך דאבל רבתי דאוסר כל שער שבו לא איירי אלא באבל תוך ז' דאסור אפילו מאי דמעכב האכילה והרמב"ן ס"ל דאפילו תוך ז' שרי לגלח מאי דמעכב האכילה והך דאבל רבתי דאוסר כל שער שבו היינו כל שער חוץ ממאי שמעכב את האכילה דפשיטא דשרי ולא היה צריך לפרש דאינו בדין שיתלכלך באכילה בשפה ומן הצדדין כל שמעכבין: ישב לגלח וכו' באבל רבתי וכתב המרדכי דאם כשהמתגלח נעשה אבל ניתר דגדול כבוד הבריות וכו' וכשהמגלח נעשה אבל נמי גומר היינו בדליכא ספר אחר במתא והתירו לו משום כבוד המתגלח:

כל אלו שאמרו מותר לגלח וכו' בפרק אלו מגלחין [סוף דף י"ז]: ומ"ש מיקל בתער אבל לא במספרים פי' מיקל משער ראשו ומספר ממנו קצת בשינוי בתער ובסכין דבתער וסכין אי אפשר לגלחו כהוגן אבל לא במספרים שהוא זוג של מספרים שמגלחין בו כהוגן כך פי' הרמב"ן ומביאו ב"י:

על כל המתים וכו' שם [דף כ"ב] • ומ"ש ואפי' פגע בו הרגל וכו' ה"א בירושלמי הביאוהו התוס' לשם בד"ה עד שיגערו וכ"כ הרא"ש ואחר פוסקים דלא כהסמ"ק דפסק אם עברו ל' קודם הרגל מפסיק וא"צ להמתין עד שיגערו בו חביריו ומביאו רבינו לקמן סימן של"ט וטעמו דס"ל שיעור גערה שלשים יום אחר שלשים וכיון דבירושלמי אמרו כל דבר שהוא תלוי בשבעה ושלשים הרגל מפסיקו ה"נ הכא עד שישלח פרע ויגערו בו חביריו ויאמרו לו לא מעתנו א"כ לפי זה כיון דשיעור גערה ל' יום אחר שלשים ופגע בו הרגל אחר שלשים השתא הו"ל בכלל דבר שהוא משום ל' והרגל מפסיקו וא"צ להמתין עד שיגערו בו ועוד האריך בהגהת סמ"ק ע"ש סימן ל"ו אבל לא נהגו כמותו יהקל אלא כדפסק רבינו והיא דעת כל הפוסקי' וכ"פ בש"ע בא"ח סימן תקמ"ח סעיף ט' וכ"כ בהגהת ש"ע כאן:

תניא באבל רבתי אשה מותרת בנטילת שער וכו' והטעם כדי שלא תתנוול על בעלה אם לא תספר שערת ראשה מה שהיא רגילה לספר והרמב"ן

בשם

המתגלחין להניחו וכל שמעכבת אכילה ממנה מותר: ובשפה כל שמעכבת כלומר אף שפה אין מתירין לו לגלח הכל אלא כל שמעכב בלבד וכתב הראב"ד דברים הללו דוקא במועד אמרו אבל באבלות אסור דתניא באבל רבתי [פ"ז] לתספורת כיצד אסור בנטילת שער אחד ראשו ואחד כל שער שבו ואחד זקנו והרי"ץ גיאת התיר שפה כל שמעכבת בתוך ל' ובתוך ז' אסר וכן פסקו בפסוקות ובגדולות ומסתברא שאף בתוך ז' נמי מותר דאינו בדין שיתלכלך באכילה בשפה והנחה כל שמעכבין ובירושלמי אמינו כן שפה ונטילת צפרנים אית תנויי תני ברגל מותר ובאבל אסור ואית תנויי תני ברגל אסור ובאבל מותר רבי חייא בר אשי בשם רב הלכה כדברי מי שהוא מיקל כאן וכאן רבי יעקב בר אחא ר' שמעון בר רב משמיה דרב הלכה כדברי מי שהוא מיקל בהלכות אבל רב אמר שפה כנטילת צפרנים לכל דבר אמר ר' ירמיה ובלבד שנוטות כלומר שנוטות ויוצאות על הפה ומעכבות ר' סימון בשם ר' חנינא זוג בא לפני ר' בשפה ובנטילת צפורנים והתיר להם למדנו משם מפורש שהשפה כל שמעכבת מותר לאבל להגיחא מדברי הר"א וכן הדברים האלו מראים כדעתנו שהתרנו אפילו תוך שבעה כדין צפרנים קצרו של דבר אבל כל ל' אסור לספר אחד ראשו ואחד זקנו ואפילו של בית הסתרים אבל כל שמעכב באכילה נוטלו אפי' במספרים בתוך ז' בין למעלה מן השפה בין מן הצדדין עכ"ל • והרמב"ם כתב בפ"ו בשם שאסור לספר כל שער גופו או לגלח שפמו או לקוץ צפרניו בכלי כל ז' כך אסור כל ל' יום ודבריו תמוהים כדברי הראב"ד ז"ל: **ולענין** הלכה כיון שהרמב"ם והראב"ד מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: ישב לגלח ואמרו לו מת אביו וכו' באבל רבתי [פ"ה] וירושלמי פ"ק דשבת וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בסוף מ"ק וכתב המרדכי ושתא היינו טעמא דגדול כבוד הבריות וכו' ומה שהספר גומר היינו בדליכא ספר אחר במתא: **כל** אלו שאמרו מותר לגלח במ"ה כגון הבא ממ"ה וכו' עד מיקל שערו בתער אבל לא במספרים בפרק אלו מגלחין [יז:]: ומ"ש מגלח כדרכו וכו' אפי' תוך ז' כ"כ הרמב"ן בת"ה ויליף לה מדקתני בהאי ברייתא דתכפוהו אביליו תכבס נמי כסותו במים והיא ע"כ תוך ז' הוא דלאחר ז' אין איסור בכיבוס א"כ גם היתר תספורת תוך ז' קא שרי וכתב ר"י מיקל בתער פי' שיגלח מלמטה עיקרי השער כדי להקל מעליו אבל לא במספרים פירוש שיחתוך מזכית השער מפני שזה נראה לעינים אבל תחת שערו אינו נראה (ג) והרמב"ן כתב בת"ה לרבינו האי תער ומספרים משונים זה מזה ויש שינוי בין לשון תורה ובין לשון חכמים כי תער של תורה בלשון חכמים מספרים והוא עשוי לגילוח והשחתה ואשר אינו משחית לגמרי קורין לו חכמים תער ובירושלמי מיקל בסכין ובמספורת אבל לא במספרים ובעל הערוך הקשה עליו ובודאי שתשובה זו משובשת דתער בין בלשון תורה בין בלשון חכמים היא המשחית לגמרא כדאמרינן בפ"ק דקידושין [לה:] איזהו גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער ומספרים בין בלשון תורה בין בלשון חכמים יש בה גילוח ולא השחתה וזה שאמרו כאן מקל בתער הטעתו לגאון ז"ל בפירוש זה בסבור לומר דמפני שאין בו השחתה התירו כן ולא היא דהכא לאו משום השחתה שרינן דאטו גילוח באבל מותר אלא הכא במיקל משער ראשו ומספר ממנו קצת עסקינן כדאמר בהדיא והדברי ידוע שהמוחק מן השער קצתו אין דרכו בתער וא"א לגלחו כהוגן אלא בזוג של מספרים ומשום שהוא שלא כדרך המתגלחין ובשינוי מותר בסכין ובמספורת שהתער כאן כסכין הוא עד כאן לשונו: **וכתב** עוד הרמב"ן בשם התוספתא דהני דשרינן להו לספר בתוך ל' דוקא בצנעא ורבינו כתבו לענין כיבוס ותחילה משמע דה"ה לענין תספורת. על כל המתים מגלח לאחר שלשים יום על אביו ואמו עד שיגערו בו חבירו ברייתא בפרק אלו מגלחין [כב:]:

ומ"ש ואפי' פגע בו הרגל לאחר שלשים יום אסור עד שיגערו בו חביריו כ"כ הרא"ש שם וכ"כ הרמב"ם בפ"ו וכתב נ"י וסמ"ג דהכי משמע בירושלמי וכתב הרמב"ן בת"ה דמשמע הכי מדאמרינן (שם) על כל המתים נכנס לבית השמחה לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו לאחר י"ב חדש וא"א לי"ב חדש בלא רגל ש"מ שאין רגל מפסיק כלום באבלות אביו ואמו בין בשמחה בין בתספורת ויניחנו אלא עד שיגיע זמן שקבעו להם חכמים וכתב נ"י וי"א דאם עברו ל' יום ואח"כ בא הרגל דאז הרגל מפסיק ומהני לבטל זמן הגערה והוא מדברי סמ"ק בשם בסוף וכ"כ התוספות בשם הירושלמי דגרסינן רבי שמואל בר אבדימי מונה שלשים יום קמי מועדה שאיל לר' מנה א"ל כל דבר שהוא תלוי בשבעה ובשלשים הרגל מפסיק ברם הכא עד שישלח פרע ויגערו בו חביריו ויאמרו לו לא מעתנו ור"ם שכתוב בהם או יגערו בו חביריו בירושלמי ונראה שהוא ט"ס כ"א כמו שכתבתי עד שישלח פרע ויגערו בו חביריו עכ"ל • וכך הם דברי הרי"ף על אביו ואמו יגדל פרע עד שיגערו בו חביריו ונראה דגידול פרע היינו ל' יום ולא אתא למעוטי אלא אם גערו בו חביריו תוך ל' יום דאסור אבל הרמב"ם כתב בפ"ו ובפ"י עד שישלח פרע או עד שיגערו בו חביריו ואפשר דמשמע דשלוח פרע היינו גידול שער ימים הרבה מאד דאז מותר אפילו לא גערו בו חביריו ואם גערו בו חביריו קודם שיגדל שער כ"כ שרי והוא שיגערו בו אחר ל' יום אבל אם גערו בו תוך ל' לאו כלום הוא והגה"ת ב כתבו בפ"י בשם סמ"ק אם עברו ל' יום קודם הרגל הרגל מפסיק וא"צ להמתין עד שיגערו בו חביריו וטעמא משום דאמרינן בירושלמי שיעור גערה ל' יום לכך הרגל מפסיקו ונראה דאפילו חל יום ל' ערב הרגל מותר לספר כיון דמקצת היום ככולו (ג) א"כ אותו יום ל' מקצתו מל' השניים ולא לענין לפחות תהמתין דלעולם בעינן ל' שניים מלבד ל' הראשונים היכא דלא גערו בו אלא כ"ת שאם חל ערב הרגל יום ל' שמותר לגלח בו כשאר ימות השנה אם גערו בו חביריו ביום ל' דנהי דאם לא גערו בו בשאר ימות השנה צריך להמתין ולהשלים ל' שניים מ"מ אם גערו בו ביום ל' מהני אפי' בלא רגל עכ"ל. כתבו התוס' בפרק אלו מגלחין [יט.] ה"ר י"ע פירש כיון דקי"ל מקצת יום ז' ככולו עולה לכאן ולכאן יכול לגלח ביום כ"ט ובתוס' הרב לא פירש כן דלא אמרינן שיהא יום ז' לב' ימים לענין שלשים ע"כ (ד): תניא ג באבל רבתי אשה מותרת

בנטילת

דרכי משה

שצ (א) ובמרדכי ע"ב דף שצ"ב ה"א כתב שמורד"ם מצא בשם ר"ת דאפשר דלא התירו שפה אלא בתער ולא במספרים דומיא דמי שתכפוהו אבליו עכ"ל ומשמע דס"ל כדברי הרמב"ן ולכן למדו מכי שתכפוהו אבליו שמותר אפי' תוך ז' כדלקמן והיה נראה שלענין הלכתא הכי נקטינן אבל ב"י כתב והרמב"ם פ"ו פי' כדברי הראב"ד וכתב כיון שהם מסכימין לדעת אחת הכי נקטינן עכ"ל (ב) ובדברי המרדכי שכתבתי לעיל גבי שפה דמתיר נ"כ דוקא בתער אבל לא במספרים ולמדו מכאן נראה דאינו מפרש פי' זה דגבי שפה שצריך לקצר השערות שלא יעכבו דאכילה וא"כ ע"כ נראה וא"כ מה חילוק בין תער ומספרים אלא נראה לדברי המרדכי דבתער כשחותך השערות ומקצרן בו הוי שינוי דאין דרך לקצרן ודרכן אלא בספרים כנ"ל לדבריו וכ"כ ב"י בשם הרמב"ן • (ג) וע"ל סימן שצ"ט דכתב הטור סתמא כדברי הסמ"ק ובפסקי מהרא"י ז"ל סימן קל"ג ובספר אגודה נמצא דשיעור גערה הוי ג' חדשים וכן הורה במהרי"ל ומהרי"ן ז"ל ומי יבא אחרי המלכים לסתור דבריהם אמנם מלשון מהרי"ל בתשובה סימן כ"ב שהורה למהרי"ו ז"ל משמע קצת שלא היה לבו נוטה כך אלא שהיה משיב לשואלים בספר אגודה וכ"כ מהר"ר אנשיל שלבו נוטה להתיר אלא שהיה משיב לשואלו פלוגתא דרבוותא היא עכ"ל ובכלבו דשיעור גערה ל' יום דראשונים עכ"ל ומדברי ב"י משמע דלאחר ל' יום הוי שיעור גערה וכ"ה בא"ז הלכות אבל לאחר ל' יום הוי שיעור גערה ובמהרי"ל שנוהגין בקצת מקומות שלא לספר כל י"ב חדש עכ"ל וכן המנהג בארצינו ואם הכביד עליו שערו מקילין בזה ואין מוחה בהן הואיל ואינו אלא חומרא בעלמא ומצאתי בא"ז וז"ל שאלה ואם תוכל לספר אחר אביו תוך י"ב חדש כי כתוב שאתה עסוק במזונותיך ומצוי בין השרים אינך יכול לסבול גידול שער הנני מודיע שלא הוזכר י"ב חדש לענין גידול שער רק עד שיגערו בו חביריו ומה שנוהגים י"ב חדש אינו אלא הוכרא בעלמא לכבוד אביו ואמו ולכן מותר אתה לספר כדרכך עכ"ל התשובה (ד) וכדברי הרי"ש כתב המרדכי ע"א דף שצ"ד בה"א וז"ל מצאתי

אבל

פרישה

עכ"ה) וי"ל דהא בהדיא כתב ב"י שם דהא דכתב במספריים אסור היינו במספריים כעין תער אבל במספריים בעלמא אפי' בית הסתרים מותר וא"כ לענין אבילות הוי רבותא דודאי לא רו"ל תענוג כ"כ בתספורת בית הסתרים אלא יש לו צער משערות דלכם א"כ מהיכי תיתי דגילוח אסור מדכתיב בבני אהרן ראשיכם אל תפרעו יהו"א דוקא שער הרואה לא בריות דהוא שם בגלוי ולא בבית הסתרים • (ב) באבל אסור כל ל' עיין מ"ש בש"ע בזה: (ג) והרי"ץ גיאות כתב שאסור תוך ז' פי' שעל השפה (ד) אחד המגלח כו' ר"ל שנאמר להמגלח שמספר את חבירו שמת לו מת או למתגלח וה"ט דגדול כבוד הבריות ודוקא בדליכא ספר אחר במתא מרדכי (כב"ח דף קל"ה ע"א): (ה) שהלך להרויח כו' פי' לאפוקי לטייל: (ו) ונכנס מיד לתוך האבל אסור לגלח פי' עד אחר ל' לאבילות כדין תספורת ועי"ן קאמר דאפי' אחר דאינו מצילא מבית השביה כולי מיקל שערו פי' אחר ל' לאבילות הראשון מיקל בתער אפילו בתוך ל' לאבילות השני • (ז) מיקל שערו כו' ז"ל רבינו ירוחם מיקל בתער פי' שיגלח מלמטה עיקרי השער כדי להקל מעליו אבל לא במספרים פי' שיחתוך מזכות שער מפני שזה נראה לעינים אבל תחת שערו אינו נראה וכתב הרמב"ן דהני דשרינן להו בתוך ל' דוקא בצנעה (ורבינו כתבו לענין כיבוס וה"ה לענין גילוח עכ"ה) עיין בב"י. (ח) שמגלחו קצת בתער אבל לא במספרים ז"ל הרמב"ן בת"ה לרבינו האי תער ומספרים משונים זה מזה ויש שינוי בין לשון תורה ובין לשון חכמים כי תער של תורה בלשון חכמים מספרים הוא ועשוי לגילוח והשחתה ואשר אינו משחית לגמרי קורין לו חכמים תער ובירושלמי מיקל בסכין ובמספורת אבל לא במספריים (כך מצינו בהלכות הרי"ץ גיאות עכ"ה) ובעל הערוך הקשה עליו ובודאי שתשובה זו משובשת דתער בין בלשון תורה בין בלשון חכמים הוא המשחית לגמרי כדאמרינן איזהו גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער ומספרים בין בלשון תורה בין בלשון חכמים יש בה גילוח ולא השחתה וזהו שאמרו כאן מיקל אדם בתער הטעתו לגאון ז"ל בפי' זה כסבור לומר דמפני שאין בו השחתה התירו כן ולא היא דהכא לאו משום השחתה דאטו גילוח באבל מותר אלא הכא במיקל משער ראשו ומספר ממנו קצת עסיקי' והדבר ידוע שהמוחק מן השער קצתו אין דרכו בתער וא"א לגלחו כהוגן אלא בזוג של מספרים ומשום שהוא שלא כדרך המתגלחין ובשינוי מותר בסכין ובמספורת שהתער כאן

כסכין

חדושי הגהות

ב גם בא"ח סימן תקמ"ח כ"כ בשם הג"מ ואני חפשתי ולא מצאתי כלל בהג"מ שלפנינו אבל מצאתי כן בהגהת סמ"ק הל' אבל: ג תניא באבל רבתי אשה מותרת בנטילת שער וכו' ברייתא זו הביאה הרי"ף והרמב"ן והרא"ש ז"ל ובמסכת שמחות שלפנינו לא מצאתיה ובתה"א להרמב"ן ראיתי דנקט בלשונו על ברייתא זו ובמכילתא אחריתי דאבל תניא נראה מזה שהיה לפניהם

רב אלפס שאשה מותרת בנטילת שער (ט) והקשה הרמב"ן אם כן תהא מותרת בגיהוץ וכן כל מצות ל' לא יהא נוהגת בה על כן נראה כדברי המפרשים דנטילת שער דשרי באשה היינו (י) במעברת סרק על פניה וטופלתו בסיד שהוא משום תכשיט שלא תתגנול על בעלה אבל בתספורת ממש אסורה כל ל' יום כמו האיש (יא) וכן כתב א"א הרא"ש ז"ל תניא כשם שאסור לגלח בימי אבלו כך אסור ליטול צפרניים דברי רבי יהודה ורבי יוסי מתיר והלכתא כוותיה ומותר בין בשל ידים בין בשל רגלים ומיהו דוקא בשינוי כגון בידיו או בשיניו אבל במספרים או בסכין אסור כתב רי"ף חזינא לקצת רבוותא דכתבי דוקא תוך ל' אבל תוך ז' אסור ואנן לא סבירא לן הכי אלא אפי' תוך ז' שרי וכ"כ הרמב"ן וכתב הרי"ץ גיאת דאחר ז' מותר אפי' במספרים וכ"כ בה"ג וכן פסק בספר המצות אבל הרמב"ן כתב שאין חילוק בין תוך שבעה לאחר שבעה שלעולם אינו מותר אלא ע"י שינוי :

שצא אבל אסור בשמחה כל ל' יום אפי' תינוק אין לו ליקח בחיקו שמא מתוך כך יבא לידי שחוק (א) ומיהו זהו דוקא תוך ז' ותניא על כל המתים נכנס לבית המשתה לאחר ל' ועל אביו ואמו לאחר י"ב חדש (ב) ואף אם השנה מעוברת מותר לאחר י"ב חדש ומטעם זה אסור לו לילך בדרך בשיירא גדולה כל י"ב חדש מפני שהוא כמו שמחה ששמחים הרבה בדרך ולשאר קרובים ל' יום א"ר הונא ולשמחת מריעות (ג) מותר ליכנס לאלתר פי' כמו שעושין ריעים זה עם זה שאוכלים ושותים זה עם זה היום וחוזרים ואוכלים זה עם זה למחר מותר מיד אף על פי שאוכלים ושותין זה עם זה אין בו שמחה כמו בחופת חתנים (ד) בר"א שצריך לפרוע

בנטילת שער אחר שבעה : **ומ"ש** בשם הרי"ף בפרק אלו מגלחין כתב גרסינן בפרק החולץ כענין ר' יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול וכמה איבול שלשים יום אמר רב חסדא ק"ו ומה במקום שאסרו לספר ולכבס מותר ליארס ל' של איבול שמותר לספר ולכבס אינו דין שמותר ליארס וש"מ שהאשה מותרת בנטילת שער כדקתני באבל רבתי ע"כ וכתב עליו הרמב"ן בת"ה אבל רש"י אינו גורס שם לספר אלא גירסתו כך הוא במקום שאסור לכבס מותר ליארס ל' של אבל שמותר לכבס אינו דין שמותר ליארס וכתב שהדברים נראים לענין הסוגיא כדברי רש"י ועוד קשה לי לדברי רבי' בעל הלכות ז"ל דברי האשה מותרת ללבוש כלים חדשים מגוהצים לאחר ז' ואינה בגזירת ל' של גיהוץ והרי אנו כל עיקר לא למדנו בגמרא לגיהוץ אלא מן האשה התקועית ואולי נאמר דה"ק התם באשה שנהגה אבילות ימים רבי' כאיש אלא שאין הטעם נדון להתיר לה וכי אם לא תתקשט בלבנים חדשים תתגנה על בעלה תכבס ותתקשט בבגדי צבעונים חדשים ובמכילת' אחריתי דאבל תניא כל מה שיש באיש יש באשה חוץ מתספורת ולא תני גיהוץ כלל ויש מחכמי הצרפתים ז"ל שפירשו נטילת שער זה שהתירו באשה במעברת סרק על פניה של מטה אבל תספורת ממש לשער ראשה אסור כל שלשים אפי' באשה שהרי אין דרכה כל ימות השנה בתספורת אלא מגדלות הן שער כלילית ולמה יתירו לה באבל ודברי טעם הן ונראין עכ"ל וגם התוספות כתבו בפרק החולץ [מג י] כדברי רש"י וכתב הרא"ש בפ' אלו מגלחין שכן עיקר והרמב"ם בפ"ו פסק כדברי הרי"ף ז"ל · ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן (ה) :

כתב רבינו ירוחם לסרק ראשו במסרק פרש"י והמפרשים שמותר אפילו תוך ז' שאין כאן לא תענוג ולא שמחה והמרדכי כתב בשם ה"מ והגה"מ פרק ז' לסרק ראשו יש מתירין ויש רוצים לאסור כל ל' יום ומדברי ר"י נראה דשרי שהתיר לחוף ראשו אפי' תוך ז' וסמ"ג כתב סורק ראשו לאחר ז' ולענין הלכה נקטינן כדברי המקילים לסרוק אפילו תוך ז' (ו) : תניא כשם שאסור לגלח בימי אבלו כך אסור ליטול צפורנים וכו' בפרק אלו מגלחין [יז :] ואיפסיקא התם בגמרא הלכה כר' יוסי : ומ"ש בין של ידים בין של רגלים מימרא שם : ומ"ש ומיהו דוקא בשינוי וכו' שם א"ר חייא בר אשי אמר רב ובגנוסטרי אסיר וכתבו התוספות גנוסטרי פירש בערוך שהוא כלי המתוקן ליטול צפרנים משמע שהיה מתיר בין בתער בין במספרים מיהו קאמר בגמרא ר' יוחנן דשקלינהו בשיניה משמע דוקא בשינוי שרי וכ"כ הרמב"ם בפ"ה אסור ליטול צפרניו בכלי אבל בשיניו או שנוטל צפורן בצפורן מותר וכן דעת הרמב"ן בת"ה וכ"כ סמ"ג בגנוסטרי אסור פי' במספרים וה"ה בתער : ומ"ש רבינו בשם הרי"ף בפרק אלו מגלחין והכריע הרמב"ן בת"ה כמותו ומ"ש בשם הרי"ץ גיאות הביאו הרמב"ן בת"ה: וכ' אח"כ ומדברי רבינו הרי"ף נלמוד שכל ל' אסור בגנוסטרי וכתב במסקנא כדברי הרי"ף דבגנוסטרי אסור כל ל' יום ושלא בכלי מותר אפילו תוך ז' וכ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ה ונשי . ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן : כתבו הגה"מ פ"ה בשם הר"מ מאינגלטירי"ה אשה שאירעה טבילתה בתוס"מ לא תטול צפרניה בעצמה אבל אומרת לנכרית ליטול צפורניה אפילו בגנוסטרי דכיון דהתירה לנכרי שבות במקום מצוה לא גזור אבל היא עצמה אינה יכולה ליטלה ופה בשיניה או בידיה וכן הדין אם אירעה טבילת מצוה תוך ל' אחר ז' עכ"ל (ז) :

שצא אבל אסור בשמחה כל ל' יום אפי' תינוק אין לו ליקח בחיקו וכו' בסוף מ"ק [כו :] אמר רב פפא תנא באבל רבתי אבל לא יאחז תינוק בתוך חיקו מפני שמביאו לידי שחוק ונמצא מתגנה על הבריות ומדקתני אבל משמע דדוקא דתוך ז' קאמר וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ה ודברי רבינו הם בלתי מסודרים דפתח בל' יום וסיים בז' וכסדר סיים בל הסימן בל' ומן הראוי דין זה דלא יקח תינוק בחיקו הו"ל לכתוב בסימן שפ"ה אצל שאלת שלום וכן קבעו הרמב"ם ז"ל בפ"ה דמיירי בדינים הנוהגים תוך ז' וכתב בל' הזה אם בשאלת שלום נאסר האבל ק"ו שהוא אסור להרבות דברים ולשחוק שנאמר [יחזקאל כד :] דום ולא יאחז תינוק בידו שלא יביאנו לידי שחוק :

ותניא על כל המתים נכנס לבית המשתה לאחר ל' יום ועל אביו ואמו לאחר י"ב חדש בפרק אלו מגלחין [כב :] : ומ"ש ואף אם השנה מעוברת וכו' כ"כ הרא"ש פרק אלו מגלחין בשם ראב"יה וכ"כ רבינו ירוחם והגה"מ בפ"ו והמרדכי במ"ק בשמו ודייק לה מדקתני י"ב חדש ולא קתני שנה :

ומ"ש ומטעם זה אסור לו לילך בדרך בשיירא גדולה וכו' נתבא' בס"ס ש"פ : אמר א רב הונא ולשמחת מריעות מותר ליכנס לאלתר בפ' א"מ שם : ומ"ש בר"א שצריך לפרוע אתו וכו' שם אסיקנא דה"מ בפרעונתא אבל באריסותא אסור עד לאחר ל' יום פי' אריסותא הלואה דסיעו שמתחיל הוא להאכיל אם

חבירו

כשם חכמי צרפת השיג ואמר הרי אין דרכה כל ימות השנה בתספורת אלא מגדלות הן שער כלילית ולמה יתירו לה באבל אבל להעביר סרק על פניה שלמטה וכו' שכן דרכה כל ימות השנה שלא תתנוול על בעלה הוא דשרי אבל לא נטילת שער ראשה ונמצא שכתבתי אין כאן השגה דרב אלפס לא אמר בשערות ראשה שכל אשה מגדלות אותן ואינן מגלחות אלא אדרבה אם אין להן שערות ארוכות מתקנין להן פאה נכרית אלא באשה שיש לה רבוי שערות כגון נידפא ובת נידפא כדאיתא בפרק המוציא יין [דף פ'] שהיו טופלין בסיד להסיר השער ומקצתן מגלחין אותן וכל זה כדי שלא תתנוול על בעלה מחמת רבוי שערות במקום דלא שכיחי שערות לשאר נשים ובהא דוקא כתב הרי"ף דאשה מותר בנטילת שער וכ"ש הרמב"ן בפ"ו והכי נקטינן וכן פסק ב"י אלא דבש"ע השמיטו אח"כ ראיתי להרב מהר"ר מענדל שכתב בהקדמתו לסמ"ק שהדפיס בקראקא דחסר כאן בש"ע סעיף ה' וכצ"ל אשה מותרת בנטילת שער אחר ז' : הגהה ויש אוסרין וכן עיקר ע"כ לשונו . ואני אומר העיקר כדפרישית דבמקום בש"ע סעיף ה' וכצ"ל אשה מותרת בנטילת שער אחר שבעה הג"ה ויש אוסרין וכן עיקר עכ"ל · ואני אומר העיקר כדפרי' דבמקום שדרכה של אשה לגלח שערותיה אלו כגון רבוי שערות דנידפא ובת נידפא מותרת ליטלה אחר שבעה וכן פסקו הסמ"ג והסמ"ק :

תניא כשם שאסור לגלח בימי אבלו וכו' בפרק אלו מגלחין סוף [דף י"ז] : ומ"ש ומיהו דוקא בשינוי וכו' שם ריש [דף י"ח] אמר רב ובגנוסטרא אסור ופירש רש"י במספריים ולאו דוקא גנוסטרי אלא כל שהוא כלי כגון תער וסכין נמי אסור דאין היתר אלא בשינוי כדעביד ר' יוחנן או נסורן בנסורן ודלא כמ"ש התוס' בשם הערוך דאינו אסור אלא בגנוסטרי שהוא כלי המתוקן ליטול צפרני' אבל בסכין או בתער ומספרים מותר דליתא : כתב המרדכי לסרק ראשו תוך ז' יש מתירין ויש רוצין לאסור כל ל' כיון דאסור בתספורת כל ל' ומדברי ר"י ספרי שמותר לחוף אפילו תוך ז' משמע דלא אסרו אלא דרך תגלחת ותספורת שהוא ניוול עצמו אבל לסרוק מותר ורחיצה מחמ"ת דאסור בתספורת וכל הפעם חופפים וסורקים ולא היה אדם שמערער על זה עכ"ל הר"ם וסמ"ק כתב וסורק ראשו במסרק לאחר ז' עכ"ל ובש"ע פסק לסרוק האשה במסרק מותר תוך ז' עכ"ל משמע דדוקא באשה שצריכה שלא יהיו מסובכים שערותיה כשהיא טובלת לא התירו בה משא"כ באיש דנכון להחמיר אבל מצאתי שט"ס הוא וצריך להגיה לסרוק ראשו וכו' מיהו בהגהת סמ"ק כתב והא"ז אוסר לאיש לסרוק ראשו במסרק כל ל' יום אך לאשה מתיר לאחר שבעה עכ"ל :

שצא אבל אסור בשמחה כל ל' יום אפי' תנוק וכו' נראה דה"ק כל ל' יום שוין דאסור בשמחה אלא דאיכא חלוק בין שמחה לשמחה דלוקח תינוק בחיקו אסור כל ז' ותו לא כיון דאינה אלא חששא שמא מתוך כך יבא לידי שחוק והוא מימרא דרב פפא בסוף פ' אלו מגלחין אבל ליכנס לבית המשתה דאיכא ודאי שמחה אסור כל ל' על כל המתים אבל על אביו ואמו י"ב חודש וכו' ומ"ש ואף אם השנה מעוברת וכו' כ"כ הרא"ש ושאר פוסקים ודייקי לה מדקתני י"ב חודש ולא קתני שנה ונראה כיון דמותר ליכנס לבית המשתה דאיסורו מפורש בברייתא כל שכן ליושב במקומו וללבוש בגדי שבת שאינו אלא מנהג וכן מותר להסתפר דלגמרי הפסיק אבלות לאחר י"ב חדש וכך אני מורה ובא דלא כיש שעושין סרה בסברת הכרם : אמר רב הונא ולשמחת מריעות מותר ליכנס לאלתר וכו' משמע מלשון רבינו מדכתב והגיע יום הפרעון בימי אבלו דאפילו תוך ז' מותר כיון שהגיע זמנו עכשיו לפרוע וטיינו דקאמר לאלתר אבל הרמב"ם בפ"ו כתב מותר לעשותה אחר ז' אלמא דתוך ז' אסור והכי מסתברא וכן פסק בש"ע : ומ"ש אין בו שמחה כמו חופת חתנים סו' דאף ע"פ דבחופת חתנים

דרכי משה

אבל מותר לגלח ביום ל' דמקצת היום ככולו דמקצת היום ז' עולה לכאן ולכאן שאם לא היה עולה למנין ל' חסר אחד מן הל' והיה צריך להמתין עד ל"א עכ"ל ופשוט דכוונתו כתה"ד י"ש וקרא ליום כ"ט ל' הואיל ומקצת יום ז' עולה ליום ח' הוי יום כ"ט יום ל' דאי לא הוי תכי אלא יום ל' ממש קאמר מאי איצטריך למישרי משום דיום ז' עולה לכאן ולכאן תיפוק ליה משום דמקצת יום ככולו כדפסקינן בהדיא פא"מ אלא ודאי דעתו כדעת תה"ד י"ש וכמו שפירשתי וכ"מ פ"ק דנזיר (ו') דאמרינן שם אם נדר ב' נזירות וגלח ביום כ"ט יצא אע"ג דסתם נזירות ל' יום משום דאמרינן מקצת היום ככולו ובסופו ויום ל' עולה לכאן ולכאן וה"ה ביום ז' וצ"ע דאין המנהג כן : (ה) ונראה דאע"ג דהלכה כמיקל באבל ה"מ כיון דרבים חולקים דהיינו רש"י והתוס' הרמב"ן הרא"ש הלכתא כרבים כ"ש דהרמב"ן והרא"ש שהם בתראי הקשו על דברי הרי"ף וכתבו על דברי רש"י שהם עיקר דהכי נקטינן כנ"ל : (ו) ובהג"מ פ"ה דה"א דיש אומרים הסיפה כל ל' משום הסריקה עכ"ל והמנהג שלא לחוף אע"פ שנוהגין לסרוק ואפשר הטעם משום איסור רחיצה נהגו גם איסור בחפיפה : (ז) ונראה הא דנקט נכרית משום ח"ה נקט דבכל ישראל אסורים במלאכה אבל בימי אבלה ישראלית אחרת יכולה ליטלה ציפרניה ופשוט הוא בעיני :

וכ"ה

פרישה

בספק הוא עכ"ל : (ט) והקשה הרמב"ן א"כ תהא מותרת בגיהוץ והרי אנו כל עיקר לא למדנו איסור גיהוץ אלא מן האשה התקועית : (י) במעברת סרק על פניה פי' פניה של מטה : (יא) וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל ואע"ג דכתב רבינו לעיל בשם שפ"ח שאלמר ז' א"מ מותרת בכל ושמע מדברי ב"י שם שהוא מדברי הרא"ש ז"ל דסתם מיירי בגיהוץ ובמעברת סרק על פניה בר' אבל בתספורת ממש שאסור לה בגמ"ה שאין בה כ"כ ניוול אסור ומ"ה כאן וכ"כ א"מ הרא"ש ז"ל היינו לענין פי' של נטילת שער דשרי במעברת סרק הר' אבל לא לענין גיהוץ :

סי' שצא (א) ומיהו זה דוקא תוך שבעה פי' איסור דתינוק ועיין בבית יוסף מ"ש ע"ז : (ב) ואף אם השנה מעוברת הר' מדקתני י"ב חדש ולא קתני סתם שנה : (ג) מותר ליכנס לאלתר פי' לאחר ד' דחצ"ם : (ד) בר"א שצריך לפרוע יומו כגון שהבר אבל עם רעיו בר' אבל אסור להתחיל בר' מהם ומ"ש אסור להתחיל אינו ר"ל שלא שיה להן

מתחלה

חדושי הגהות

לענינים אבילות אחרות דאבל אשר נעלמו מעינינו ומה נקיש על השאר כי לעיל בסימן שצ"ח ושצ"ו ועוד כמה מקומות שהרב"י הראה מקום למסכת שמחות ובמסכת שמחות שלפנינו לא מצאתים כלל : **שצא** א בגמרא איתא ארבב"ח ובראי"ש גרס ארבר"ח :

מוסטי

חתנים אסור תוך ל' כדתניא ולשמחה ל' יום התם בנישואין איכא שמחה אבל בסעודת מריעות ליכא שמחה כ"כ וכן פרש"י והקשה הרא"ש ע"ש הראב"ד מדתני' באבל רבתי דלסעודת מצוה ומשתה דהיתה לשם שמים תוך ל' ולסעודת חתן הא איכא מצוה ולשם שמים ותירץ דלא שרינן לשם מצוה אא"כ דיתבטל המעשה אם לא יכנס הוא לסעודה כגון משיא יתום ויתומה וכמ"ש רבינו בסמוך אבל בנשואי עשיר שהזמינו לסעודה להתכבד בו אסור ליכנס שם תוך ל' ואפילו היכא דיתבטל המעשה לא שרינן תוך שלשים אלא באבל לשאר קרוביו אבל באביו ואמו אסור תוך ל' לכל סעודת מצוה שבעולם · והא דכתב בהגהות ש"ע בשם אבל תוך ל' אסור לכל סעודת מצוה שבעולם אינו אלא באביו ואמו דסמיך ליה אבל לשאר קרובים מותר תוך ל' כמפורש בדברי רבינו : **ויש** נוהגים וכו' והם אומרים שלא אסרו אלא לאכול וכו' כצ"ל כלומר טעמא שנוהגי' להקל מפני שאומרי' שלא אסרו ליכנס לבית המשתה אא"כ נכנס ואוכל עמהם אבל ליכנס גרידא ואינו אוכל שרי והר"י ברצלוני כתב כן דיש נוהגין להקל בזה אבל כתב עוד ויש מחמירין מפני שמפרשים הא דתניא אסור ליכנס לבית המשתה בסתמא אפי' אינו אוכל עמהם משמע דבכניסה גרידא נמי איכא שמחה דפשיטא דשמח עמהם דלא גרע מהולך בדרך בשיירא דאסור מפני שמחים בדרך ושמח עמהם כ"ש בנכנס לבית המשתה והכי מסתברא וכתב רבינו שכ"כ הרמב"ן והרא"ש ושכן נוהגין באשכנז דכל י"ב חדש אינו נכנס לבית כלל אלא שומע הברכות מחוץ לבית וכתב בהגה ש"ע וכל זה בבית שעושין החתונה ואוכלין ושותין ושמחים שם אבל בחופה שעושין בבה"כ שמברכין שם ברכת אירוסין ונשואין ואין שם שמחה כלל מותר מיד אחר ז' ויש אוסרין עד ל' וכן נראה לי וגם הסברות כתובים בהגהות מיימונית בשם מהר"ם ומביאו ב"י מיהו באבל על שאר קרובים נראה דלד"ה שרי לשמוע הברכות בחופה שעושין בבה"כ תוך שלשים וכתב עוד בהגהת ש"ע ויש מקומות שמחמירין להיות האבל עומד כל י"ב חודש חוץ לבה"כ לשמוע הברכות ומ"מ נראה דאבל יכול לברך ברכת אירוסין ונשואין תחת החופה שבבה"כ וכן יוכל להכניס החתן כדרך ארצינו ששני אנשים מכניסין החתן תחת החופה ויכול ללבוש קלת כנגד שבת בשעה שמכניסין ובלבד שיהא אחר ל' וכן נוהגין עכ"ל ונראה דכל שכן שיש להתיר לאבל על שאר קרוביו תוך ל' להכניס החתן כדרך ארצינו דטפי יש להתיר תוך ל' על שאר קרוביו מתוך י"ב חדש על אביו ואמו כמו שנתבאר בסמוך בדין כניסה לסעודת נישואין דיתום ויתומה היכא דיתבטל המעשה אם לא יכנס שם עוד כתב בהגהות מיימונית וז"ל ובסמ"ג כתב אהא דתניא אם היתה סעודת מצוה מותר שרבינו יהודה והר' יוסף מפי ר"ת ור"י היו מתירים לבא לסעודת חתן עכ"ל. אכן מצאתי שכתב הר' יוסף בפרק בתרא דמ"ק אסור ליכנס לבית שמחת קרובו לבית המשתה כגון סעודת אירוסין ונשואין כדי לאכול אבל ליכנס בלא אכילה מותר ואין חלוק בדבר דאסור לאכול בין אם המשמשין עד ל' יום ועל אביו ואמו עד י"ב חודש עכ"ל הגהת מיימוני והב"י העתיק לשונו בספרו כמו שהוא בדפוס ועל כן כתב ולענין הלכה כיון שהרמב"ן והרא"ש מסכימים לדעת אחת שלא ליכנס אף בלא אכילה הכי נקטינן וכ"ש שהר"ר יוסף מכח כדבריהם עכ"ל דליתא אלא אדרבה הר"ר יוסף התיר בפירוש ליכנס בלא אכילה מיהו ודאי נקטינן כהרמב"ן וכהרא"ש כמ"ש ב"י וכדבעי' בסמוך : ובסעודת ברית מילה כתבו התוס' ע"ש רבינו שמשון דמותר לאבל לסעוד שם תוך ל' דלא

חשיבה

לפרוע יומו כגון שכבר אכל עם ריעיו והגיע יום הפירעון בימי אבלו אבל אסור להתחיל ולעשות סעודה מריעות עד לאחר ל' יום ועל אביו ואמו אסור בין להתחיל בין לפרוע עד לאחר י"ב חדש תניא באבל רבתי על כל המתים אסור לילך לבית המשתה עד לאחר ל' יום ולאביו ואמו כל י"ב חדש ואם היה חבורה לשם מצוה כגון קדוש החדש מותר מיד בין תוך ל' לשאר קרוביו ותוך י"ב חדש לאביו ואמו וכתב הראב"ד וכן משיא יתום (ה) או יתומה או עני ועניה לש"ש שאם לא יאכל שם ויעשה הוא יתבטל המעשה מותר וכל זה לא התירו אלא מל' ואילך באביו ואמו אבל תוך ל' יום הוא אסור לכל סעודת מצוה שבעולם והרמב"ן כ' (ו) ואינו מחוור להתיר סעודת של משיא יתום ויתומים וא"א הרא"ש ז"ל הביא דברי הראב"ד (א) ויש נוהגין להקל בכניסת בית המשתה ולהסב שם בשעת שמחה (ז) והם אמרו שלא אסרו אלא לאכול עמהם בשעת שמחה אבל הכניסה שם מותרת שאין שמחה בלא אכילה ושתיה וה"ר יהודה אלברצ"לוני כתב כן שכ' יש נוהגים ליכנס תוך י"ב חדש לחופה לשמוע הברכה או לבקר אבל לא לאכול ויש מחמירין שאין נכנס כלל והרמב"ן כתב שאסור ליכנס שם כלל בין בשעת אכילה בין בשעה שעוסקים שם ב במזומטי חתן וכלה וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל וכן נוהגים באשכנז דכל י"ב חדש עומד חוץ לבית לשמוע הברכות ואינו נכנס לבית כלל : כל

חבירו אתה נושא בו [דברים כד:] מתרגמינן דלאו רשו ביה · וז"ל הרמב"ם בפ"ו שמחת מריעות שהיה חייב לפרוע אותה מיד מותר לעשותה מיד אחר ז' אבל אם אינו חייב לפרעה אסור להכנס לה עד ל' יום :

ומ"ש ולאביו ואמו כל י"ב חדש כ"כ שם הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ"ו והרמב"ן בת"ה : תניא באבל רבתי על כל המתים אסור לילך לבית המשתה וכו' (פ"ט) והביאה הרמב"ן בת"ה על כל המתים אסור לילך לבית המשתה עד שימלאו ל' יום על אביו ואמו לאחר י"ב חדש ואם היתה חבורה לשום מצוה כגון קדוש ר"ח מותר · ומ"ש רבינו מותר מיד בין תוך ל' לשאר קרוביו וכו' וכן מ"ש בשם הראב"ד וכן משיא יתום או יתומה וכולי בפרק אלו מגלחין אהא דאמר רב הונא ולשמחת מריעות מותר ליכנס לאלתר כתב הרא"ש דקשה הראב"ד דהכא משמע דבסעודת מצוה איכא איסורא טפי מבסעודת הרשות ובאבל רבתי תניא על כל המתים אסור לילך לבית המשתה עד ל' יום לאביו ואמו עד שיגערו בו חביריו אא"כ היתה לשם שמים אלמא דסעודת מצוה יש בה היתר יותר מבסעודת הרשות ותירץ האי לש"ש דשרי היינו שהוא משיא יתום ויתומה או עני ועניה לש"ש ואם לא יכנס שם יתבטל המעשה אבל בנשואי עשיר שהזמינו לסעודה להתכבד בו אסור ליכנס שם ירושלמי אם היתה חבורת מצוה או קידוש החדש מותר חבורת מצוה כגון חבורי פסח חבורת אכילת קדשים ומעשר שני וכן כל דבר שצריך בעצמו אע"פ שאוכל בחבורה ויש שם משתה ושמחה ובכל זה לא התירו אלא מל' ואילך באביו ואמו אבל תוך ל' לכל סעודה שבעולם אסור כנ"ל הראב"ד ז"ל עכ"ל ונמוקי יוסף הקשה קושיא זו ותירץ דההוא לש"ש מיירי בסעוד' מצוה דליכא שמחה כגון ברית מילה דאיכא צעריה דינוקא א"נ כמשיא יתום ויתומה שאם לא יכנס הוא יתבטל המעשה ע"כ והרמב"ן בת"ה כתב על דברי הראב"ד ול"נ דחבורת מצוה כגון קידוש ר"ח ואכילת קדשים ופסח אע"פ שאוכל בחבורה ויש שם משתה ושמחה מותר לאחר ז' וברייתא דקתני ואם היתה חבורת מצוה אריא כמו תניא ומשיא יתום ויתומה אינה מחוור להתיר לזה סעודה שלהם עכ"ל : ויש נוהגים להקל בכניסת בית המשתה וכו' והוא אמר שלא אסרו אלא לאכול עמהם וכו' כלומר טעמם של הנוהגים להקל מפני שהם אומרים שלא אסרו ליכנס לבית המשתה אא"כ אוכל עמהם אבל אם אינו אוכל עמהם מותר ליכנס והג"מ בפ"ו הביא סברא זו וכמו שאכתוב בסמוך בס"ד ומ"ש והר"י אלברצלוני"א כתב כן היינו לומר שהזכיר סברא זו אבל ג"כ כתב שיש מחמירין שאין נכנסין כלל ולא הכריע בדבר כמבואר בת"ה · ומ"ש ג"כ רבינו בשם הרמב"ן הוא בס' ת"ה · ומ"ש בשם הרא"ש וכן נוהגין באשכנז וכו' בפרק אלו מגלחין · והגה"מ ג כתבו בפ"ו דהא דאינו נכנס לבית השמחה דוקא לסעודת שמחה אבל לילך לבית הנשואין וברכת ארוסין מותר מיד אחר ז' שהרי אין שום שמחה שם לא ריקוד ולא טפוח ושחוק והרמב"ן פי' דוקא אחר ל' ולא נתן טעם לדבריו ע"כ לשונו הר"ת ובסמ"ג כתב רבי' יהודה וה"ר יוסף מפי ר"ת ור"י היו מתירים לבא לסעודת חתן אכן ד מצאתי שכתב ה"ר יוסף בפ"ב דמ"ק אסור ליכנס לבית השמחה כגון סעודת אירוסין ונשואין לאכול בין עם החתן בין עם המשמשין עד ל' יום ועל אביו ואמו עד י"ב חדש עכ"ל וז"ל המרדכי בפרק אלו מגלחין רבינו טוביה היה מחמיר על האבל שלא לאכול בחופה תוך ל' כי אם עם המשמשים וכן נמי בסעודת מילה וכ"ש עם הבחורים בחנויות דלא שרינן אלא סעודת מצוה דלית בה שמחה כגון קדוש החודש ועיבור השנה כדמפרש בירושלמי : ולענין הלכה כיון שהרמב"ן והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וכ"ש שה"ר יוסף תלה כדבריהם (ג) :

כתב עוד ועל ה שבוע הבן רגיל לומר דלא הוי שמחה כדאיתא בפ"ק דכתובות [ח·] דלא מברכים שהשמחה במעונו משום צערא דינוקא שטרודין בו ולא הוי שמחה גמורה עכ"ל התוספות [מ"ק כג·] כתבו בשם רבינו שמשון דבסעודת ברית מילה מותר ליכנס דלא חשיבא שמחה משום צערא דינוקא והר"א לא היה מתיר דפשוט דגרע משמחת מריעות וגם פירש דאסור לאכול אפי' עם המשמשין ופסק דכניסה בלא אכילה שרי וז"ל סמ"ק בסעודת ברית מילה נוהגין להתיר ומורי הר"י אבי הספר אוסר מפי רבותיו וכן ה"ר טוביה היה אוסר בין בסעודת חתן בין בסעודת ברית מילה משום דהיא נקראת שמחה דכתיב (תהלים קי"ט) שש אנכי על אמרתך וגם הוא מחמיר ואוסר לאכול עם המשמשים אם אינו אוכל בבית אחד במקום שאין מברכין שהשמחה במעונו עכ"ל ובהגה"מ פרק אלו מגלחין

בשם

דרכי משה

שצא (א) וכ"ה במרדכי ע"ב דף שצ"ג ה"א דשרי הואיל וא"א לעשות בריא דידיה אבל סעודת מצוה דלית בה שמחה מותר לכנוס בה כו' : (ב) ודבריו תמוהים מאוד ראשונה דמ"ש דסברת הגה"מ היא הסברא שכתב הטור דיש נוהגין להקל כו' כמ"ש לעיל והגה"מ הביא סברא זו וזה אינו כלל דהג"מ לא התיר אלא לכנוס לברכת אירוסין ונשואין במקום דליכא שמחה כדל כמ"ש דליכא שם לא ריקוד וכו' והיינו במקום שעושין החופה ומברכין שם ברכת אירוסין ונשואין וליכא שם סעודה ושמחה כלל כי הוא ברחוב העיר אבל לכנוס למקום שעושין הסעודה ומברכין שם ז' ברכות לאחר הסעודה אף הגה"מ מודה דאסור הואיל ואיכא שם שמחה ודברי מוהר"ם כתב גם המרדכי ע"ב דף שצ"ב ה"א כמו שכתבו הגה"מ וגם כדברי הטור כשכ"ע דלא אסור אלא במקום הסעודה דאיכא שמחה אבל לא למקום דליכא שמחה אע"פ שמברכין ברכת אירוסין ונשואין וכבר היה מעשה ע"י בהיותי אבל על אבי ז"ל וברכתי ברכת אירוסין תחת החופה כדרך שרב העיר מברך ברכת ארוסין וסמכתי על דברי מוהר"ם וכתבתי הדברים להגאון מהר"ר מאיר פדו' והסכים ע"י אך כתב שיש מקומות שנוהגין להחמיר הרבה בדין אבילות ואין אבל (עולה) לקרות בתורה כל י"ב חדש בשבת ומחמירין גם בזו שעומדין בחוץ ואין נכנסין לבית האירוסין

אבל

דרישה

סי' שצא אין לאדם לומר קדיש אחר אמו אם אביו מקפיד דכיבוד אב קודם לכיבוד אם ואע"פ שאמו עשתה צוואה לומר קדיש בעבורה מהר"ם (וכ"כ הכלבו בשמו והביאו ב"י ר"ס שע"ו עכ"ה) מיהו נהגו לומר קדיש לאדם אפי' בחיי האב מהר"ף מ"ו · אסור לאכול בשום סעודה אפי' עם המשמשים אם לא שבאו אורחים לביתו אבל לברית מילה כשהוא אבי הבן או מוהל או בעל ברית או שהסנדק עצמו אבל או מותר (די"ט שלהם היא מותר ללבוש בגדי שבת על אחר בית הכנסת עיין בתשובת מהרי"ל עכ"ה) מ"ו · שאלו להר"ר אליעזר מרגמי"שת והתיר לאבל להיות בעל ברית ואסור לכנוס לסעודה וכן היכיה הר"ר דוד בר אהרן וכן הלכה למעשה שמחות הר"ם · שהאבל ואשתו תוך ל' לובשין בגדי שבת כשהן בני ברית עד לאחר יציאתם מבה"כ פרנס מ"ו · חל יום ל' בע"ש מותר לרחוץ ולגלח הג"ה מיימוני מ"ו · ואשר שאלת את מורי הר"ר יודא על אבל תוך ל' יום אם יאל לזומין לאחרים אי לזומין עם אחרים ואמר לו כי פשט איסור זה בכל מקום ע"כ תש"ר · מי שמת לו אפי' אביו ואמו ולא נודע לו ל"מ

דהינו

פרישה

מתחילה על הימים מריעות אהדדי דמ"מ ק' דיוקים אהדדי דתחילה כתב דוקא לפרוע שהגיע זמנו הא אם לא הגיע זמנו אסור לכנוס ולאכול עמהן ואח"כ כתב דוקא להתחיל אסור הא אם כבר התחילו מותר אלא ר"ל לסעוד עמהן ביום שעושין הן סעודה עכ"פ אסור אלא אף אם ירצה הוא לעשות סעודה עליהן בביתו אסור מ"ל שכבר הגיע זמנו אבל אם ירצה מרצונו להתחיל לעשות עליהן סעודה שלא בשעת זמנו אסור אף שכבר התחילו ודו"ק : (ה) ויתומה שאם לא יאכל שם יתבטל כו' אע"ג דלעיל בסעודת חבורת מצוה כגון קדוש החודש מותר מיד ולא תלה אותו באם שיתבטל המצוה אם לא יאכל עמהן וא"כ אפי' וכן משיא יתום ויתומה כו' דקאמר אפשר דמשום יתום ויתומה דליכא שם נמי מזומני חתן וכלה המחירו לולא ה"ט דיתבטל המעשה ואלמן וגם וכן דקאמר ר"ל שגם בזה הקילו וק"ל : (ו) ואינו מחוור להתיר סעודות של מצוה כו' דודקא סעודות קדוש החודש התיר שאין שם שמחת חתן וכלה : (ז) והם אומרים שלא אסרו כו' כצ"ל ור"ל אותם שנוהגין להקל בכניסת בית המשתה כו' :

והרמב"ן

חדושי הגהות

ב מזומטי הם מיני שחוק שעושין לפני חתן וכלה כדי לשחקן כך פירש"י בחגיגה (יד·) : ג בהגמיי' שלפנינו פ"ו ליתא אבל מצאתי דברים אלו באותן תשובות שבסוף הרמב"ם השייכים לספר שופטים ס"ס י"ט ד אכן מצאתי שכתב ה"ר יוסף בפרק בתרא דמ"ק אסור ליכנס לבית השמחה כגון סעודת ארוסין ונשואין כדי לאכול אבל ליכנס בלא אכילה מותר ואין חילוק בדבר דאסור לאכול בין עם החתן בין עם המשמשין וכו' כ"ה בתשובות הנ"ל שבסוף הרמב"ם וכן העתיקה הב"ח ולכן תמה על הרב"י שהעתיקה בטעות וסיים שה"ר יוסף מצא כדברי הרמב"ן והרא"ש ובאמת לפי הנ"ל ה"ר יוסף כתיר ליכנס בלא אכילה ועיין בד"מ א"ק ב' דמרכ' משמע הא הכניסה וכו' נראה שהיה לפניו ג"כ כגירסת הרב"י : ה כתב עוד (ר"ל הך תשובת סיימון דלעיל) ועל שבוע הבן רגיל רבינו לומר וכו' כצ"ל והך שבוע הבן היינו סעודת מילה עיין ב"ק (פ:) :

בס"א

שצב כל ל' אסור לישא או ליארס אפי' בלא סעודת אירוסין ונשואין ולאחר ל' מותר אפי' על אביו ואמו ואפי' לעשות סעודות אירוסין ונשואין כדרכו (א) והרמב"ם כתב כל ל' לנישואים אבל ליארס מותר אפי' ביום המיתה ולא נהירא מתה אשתו אסור לישא אחרת עד שיעברו עליה ג' רגלים רבי יהודה אומר ראשון ושני אסור שלישי מותר (ב) ופסק הרמב"ם כת"ק והרי"ץ גיאת והרמב"ן פסקו כרבי יהודה ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל לא שנא אם הרגלים קרובים כמו פסח ועצרת לא שנא אם הם רחוקים (ג) אבל [א] ר"ה ויום הכפורים לא חשיבי כרגלים לדבר זה

ודוקא

בשם א"ז כתב אסור לאכול בין עם החתן בין עם המשמשים עד לאחר שלשים יום ואפילו בחדר אחר שלא במקום החופה וכמדומה אני שאם היה צריך ו לחתן שאז מותר לו ליכנס ולאכול עם החתן עד כאן לשונו :

וכתב הרוקח בסימן שכ"ד דיום ב' שלאחר נשואים רגילים לאכול דגים ושאל לר"י אם יכול האבל לאכול עמהם והשיב כשמפסיק מלומר שהשמחה במעונו שוב אינו נקראת סעודת שמחה אע"פ שאסור בכל שמחת מרעות מיהו הכא כיון דהוי רגילים עד השתא למימר שהשמחה במעונו והשתא לא אמרי לא מיקרי סעודת שמחה עכ"ל : וכתוב בתשו' מהרי"ל דבעל ברית ומוהל מותרי' די"ט שלהם הוא וכ"כ בפרנס דמהר"מ תוך ל' של אביו היה בעל ברית ורחץ וכתב עוד שמותר ללבוש בגדי שבת עד אחר בית הכנסת אלמא דחשיב ליה כרגל מדשרי ליה בגדי שבת דגזירת ל' היא כמו גיהוץ וכ"כ תשב"ץ דמותר בעל ברית והמוהל לאכול שם הלכך לע"ד האוכל שם לא"ש כשהוא בעל ברית ה"ז זריז ונשכר עד כאן לשונו · והמרדכי כתב בשם כמה גדולים במ"ק הלכה למעשה שמותר להיות בעל ברית ואסור ליכנס לסעודה ולענין הלכה כיון דמהרי"ל בתרא הוא מורה בה להקל הכי נקטינן (ג) וכבר נתבאר כיוצא בזה לענין ט"ב בטור א"ח סי' תקנ"ט :

שצב כל ל' יום אסור לישא בפרק אלו מגלחין [כג :] ת"ר כל ל' יום לנישואין : ומ"ש או ליארס שם כתב הרא"ש הא דקתני נישואין לאו משום דליארס שרי דהא תניא בפרק החולץ [מג :] רבי יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול ל' יום אלא משום דרבותא דנישואין נקטיה לאשמועינן דנשואין שרו לאחר ל' יום וכן נ"ל דאי ס"ד דאיסור נשואין תוך ל' יום אתא לאשמועינן תיפוק ליה משום דאסור לילך לבית המשתה כל ל' יום ובנישואין כל ל' יום אף בלא סעודה איכא שמחה ואף לנישואין דאחר אסור לאיזל ור"ת היה אומר דס"ד לאשרויה בדידיה טפי מבאחריני ומתוך כך היה אומר ר"ת אע"ג דאסרינן באביו ואמו לבית השמחה י"ב חדש שרי לישא אשה אחר ל' יום ואפילו יש לו בנים גדולים דלא אסרו אלא בית השמחה דליכא מצוה אבל נשואין אפילו יש לו כמה בנים איכא מצוה דאמרינן בפרק הבא על יבמתו [סב :] הלכה כר' יהושע דאמר ישא אשה בזקנותו וה"ר יוסף הביא ראיה לדבריו דלא אסרינן אלא בית המשתה של רשות דאמרינן במסכת שמחות על כל המתים אסור לילך לבית המשתה עד ל' יום על אביו ואמו י"ב חדש אא"כ היתה סעודה של מצוה עכ"ל וכ"כ הרמב"ן בת"ה דודאי אפילו אירוסין בלא סעודה אסורים כל ל' כדתנן ר' יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול וכדמפרשינן עלה בגמרא בדוכתא ובתשובה לרבינו האי התיר לישא אשה ולעשות סעודת אירוסין ונשואין לאחר ל' יום אפילו על אביו ואמו וכן עיקר עכ"ל ומ"ש רבינו שהרמב"ם התיר ליארס אפילו ביום המיתה הוא בפ"ו :

ומ"ש ולא נהירא גם הרמב"ן כתב עליו ולא דק דהא בהדיא איתמר התם כל ל' יום לאירוסין דוק ותשכח עכ"ל · וטעמו של הרמב"ם משום דאיכא למימר דהא דקתני חוץ מן האלמנה מפני האיבול ר' יוסי קתני לה ולא קי"ל כוותיה א"נ אף רבי יוסי לא אסר ליארס מפני האיבול אלא בסעודה אבל בלא סעודה מיארס שרי וה"ק כל הנשים יתארסו בכל גונא אפילו בסעודה חוץ מן האלמנה דאיכא בה צד דאסורה ליארס מפני האיבול כגון בסעודה וטעמא דמפרשים הכי מדשרי בירושלמי ליארס אפילו בתשעה באב שמא יקדמנו אחר ברחמים כמ"ש רבינו בהלכות תשעה באב אית לן למימר דבפרק אלו מגלחין בדוקא קתני נישואין אבל אירוסין מותר : והרמב"ן והרא"ש לא ילפי מהתם משום דאבלות ישנה שאני והרמב"ם סבר דבחששא דשמא יקדמנו אחר ברחמים לית לן לפלוגי בין אבילות ישנה לחדשה : ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דמיקל באבל הוא ומסתבר טעמיה (א) : מתה אשתו אסור לישא אחרת עד שיעברו עליה ג' רגלים רבי יהודה אומר ראשון ושני אסור ג' מותר בפרק אלו מגלחין (שם) ומ"ש שפסק הרמב"ם כת"ק הוא בפ"ו : ומ"ש שהרי"ץ גיאת והרמב"ן פסקו כרבי יהודה בת"ה כתב ומסתברא כרבי יהודה דהלכה כדברי המיקל באבל וכ"כ הרי"ץ גיאת ז"ל ולזה הסכים הרא"ש בפרק אלו מגלחין ומדברי הרי"ף נראה שסובר כדברי הרמב"ם וכתבו הגה"מ שכן דעת ר"מ וראבי"ה וריצב"א ורשב"ם וכתוב בכתבי מהר"ר איסרלן בסי' א' דכן נראה לו עיקר . ולפי דרך פסק שלנו ג"כ כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן א : ומ"ש ל"ש אם הרגלים קרובים וכו' : ומ"ש אבל ר"ה וי"ה לא חשיב כרגלים לדבר זה כן כתב הרא"ש בפרק א"מ ז"ל ויש שהיו רוצים לומר שאם מתה אשתו קודם ר"ה נושא אחרת אחר הסוכות דקי"ל דר"ה ויה"כ כרגלים ולא מסתבר כלל דהא דהצריכו להמתין

ג'

חשיבא שמחה משום צערא דינוקא ורבינו טוביה מחמיר ואוסר תוך ל' דמשמע דשייך ביה שמחה דכתיב שש אנכי על אמרתך ונוהגין שלא לאכול בשום סעודה חוץ לבית בין אבל על שאר קרובים תוך ל' בין על אביו ואמו תוך י"ב חודש ודוקא בסעודת ברית מילה או פדיון הבן וסיום מסכתא וכיוצא בזה אבל בנשואי יתום ויתומה ואם לא יכנס הוא לסעודה יתבטל המעשה איכא חילוק דלשאר קרובים מותר תוך ל' ועל אביו ואמו לא שרי אלא לאחר ל' כמ"ש בסמוך . ואם האבל אינו יוצא מפתח ביתו מותר לאכול בסעודת מילה אפילו תוך ז' וכן בפדיון הבן ושאר סעודות שאין בהן שמחה כל כך אבל בסעודת נשואין יש להחמיר והכי משמע בת"ה סימן רס"ח בשם ריב"א וכ"כ בהגהת ש"ע · כתב בהגהת אשירי בשם א"ז סוף מ"ק דאין לאכול בין עם החתן בין עם המשמשים עד לאחר ל' יום ואפילו בחדר אחר שלא במקום החופה וכן נוהגין דלא כהסמ"ק דמיקל בזה וכתב בהגהות ש"ע אבל מותר לאבל תוך ל' לשמש שם אם ירצה ואוכל בביתו מה ששולחין לו מן הסעודה : כתב הרוקח דביום ב' שלאחר נשואים דאין אומרים שהשמחה במעונו שוב אינה נקראת סעודת שמחה ומותר לאבל לאכול בסעוד' של דגים ומביאו ב"י ובהגהת ש"ע · מיהו בליל ב' אע"פ דנוהגין בקראקא שלא לברך שהשמחה במעונו אין לאבל לאכול באותה סעודה דלא דמי ליום ב' שכבר בעל בעילת מצוה בליל ב' כפי מנהגם ולכך עושין סעודה של דגים ביום ב' משום ברכת דגים כדאיתא בפ"ק דכתובות הלכך אינה נקראת סעודת שמחה כיון שכבר נגמרו הנשואין ואין אומרים לא אשר ברא ולא שהשמחה במעונו אבל בליל ב' מקמי בעילת מצוה דמברכין אשר ברא עדיין לא נגמרו הנשואין ומקרי סעודת שמחה ועיקר שמחה הוית באותה סעודה ומה שנהגו שלא לומר שהשמחה במעונו נראה שהוא מפני דמתאספין אנשים ונשים מועטים בחדר אחד ואיכא הרהורי עבירה ואין שמחה במעונו בדוכתא דאיכא איסורא כמ"ש בספר החסידים משא"כ בשבת במנחה דאיכא רוב עם והאנשים בלחוד ונשים בלחוד אבל הנשואין ודאי לא נגמרו בליל ב' מדמברכין אשר ברא ולא בעל בעילת מצוה הלכך אסור לאבל לאכול באותה סעודה דליל ב' ובתשובה הארכתי יותר :

שצב כל ל' אסור לישא או ליארס וכו' בפרק אלו מגלחין [דף כ"ג] מוכח דל' יום בין לנישואין בין לאירוסין וטעמא משום דאיכא שמחה אפילו בלא סעודה והא דמותר לאחר ל' אף באביו ואמו היינו משום דקא מקיים מצוה דפרו ורבו ואפילו יש לו כמה בנים איכא מצוה דהלכה כרבי יהושע דאמר ישא אשה בזקנותו ולא דמי להשיא יתום ויתומה דקא מקיים מצוה ואפ"ה לא שרי באביו ואמו ליכנס למשתה אפילו לאחר ל' דהתם לא קעביד מצוה בעצמו אלא מעשה לאחרים אבל הכא עושה מצוה בעצמו וצריך עליה שרי לאחר ל' ודמי להשיא יתום ויתומה שאם לא יכנס הוא שם יתבטל המעשה וכן סעודת מצוה כגון אכילת פסח וקדשים ומעשר שני וכיוצא בזה דברים שצריך הוא לעשותם בעצמו אף על פי דאיכא שמחה שרי לאחר ל' : ומ"ש והרב רבינו משה בר מיימוני כתב וכו' טעמו דמפרש הא דאמרינן כל ל' לאירוסין היינו בסעודה אבל בלא סעודה שרי פן יקדמנו אחר ברחמים כמו שהתירו ליארס אפי' בט"ב עצמו מה"ט גופיה ומ"ש רבינו ולא נהירא ס"ל דפשט הסוגיא משמע כל ל' לאירוסין אפי' בלא סעודה ומט"ב אין ראיה דבאבלות ישנה הקילו טפי והרב רבינו משה בר מיימוני סבר דבחששא דשמא יקדמנו ברחמים ליכא לפלוגי בין אבלות ישנה לחדשה וכן פי' ב"י ופסק כהרמב"ם אבל דעת הרמב"ן והרא"ש כדעת רבינו וכן עיקר מיהו לקשר עצמו בשדוכין בלא אירוסין ודאי מותר אפילו ביום המיתה :

מתה אשתו וכו' שם [בדף כ"ג] וטעמא דת"ק כיון דצריך שישכח אהבת אשתו הראשונה שלא יהיו ב' דעות במטה אם כן צריך שלשה רגלים דלאחר שעברו עליו שמחה של שלשה רגלים לא יהא זכור שוב מן הראשונה ור"י סבר דכשעברו עליו שמחת שני רגלים שוב לא יהא זכור מן הראשונה ואפשר דפלוגתייהו תלי בפלוגתא אי בתלתא זימני הוי חזקה כרבי או בתרי זימני הוי חזקה כרבן שמעון בן גמליאל דקיימא לן בנשואין ומלקיות כרבי ווסתות ושור המועד כרבן שמעון ב"ג וכדאיתא בפרק הבע"י [סוף דף ס"ד] ונראה לפי זה דאין לומר כאן הלכה כדברי המיקל באבל דמטעם זה פסק הרמב"ן כרבי יהודה דהא לא פליגי באבלות אלא בחזקה כדפרי' ועוד כתבו התוס' לשם דאין לומר

הלכה

דרכי משה

אבל לענין הלכה דינא הוי כמ"ש ובפרט במקום דנוהגים שהאבילים יכולין להכניס החתן והכלה לחופה ואם כן הרב נמי יכול לברך ברכת ארוסין ושנית יש לתמוה, אדברי ב"י שפסק הלכה כרא"ש ורמב"ן ז"ל וכתב שר' יוסי מצא כדבריהם והגה הוא בהפך שהרי לא אסר אלא לכנוס לאכול בין עם החתן ובין עם המשמשין משמע הא הכניסה לבד שרי שלא כדברי הרא"ש ורמב"ן מצאתי במהרי"ל הג"ה שאם היה אבלים במקום שעושין החופה צוה מהרי"ל סג"ל שיצאו חוץ לבה"כ בשעת הברכה ואינו נ"ל אלא כמש"ל וכתב המרדכי ע"ב דף שצ"ג דאבל אסור לאכול בסעודת ב"מ כ"א עם המשמשין דמילה נקרא שמחה שנאמר (תהלים קיט) שש אנכי על אמרתך והכלבו החמיר שלא לאכול בחתונה וב"מ אפי' עם המשמשין דמילה באותו בית רק בבית אחר במקום דלא מברכין שהשמחה במעונו וכ"כ ב"י בשם הסמ"ק ובנ"י פא"מ ע"ב דף שפ"ד דאבל מותר לאכול בסעודת מילה דליכא שם שמחה משום צערא דינוקא כ"כ ב"י בשם הגה"מ והתוס' וכ"פ מהרא"י בת"ה סימן רס"ח בשם ריב"א דאבל מותר לאכול בסעודת מילה אפי' תוך ל' ואפי' תוך ז' ובלבד שלא יצא מפתח ביתו וכן בפדיון הבן עכ"ל: (ג) ודברי מהרי"ל הם בתשובה סימן ז ק"ו ונ"ל דוקא לאחר ל' אבל תוך ל' יש להחמיר כמו שכתב רבינו בשם הראב"ד דתוך ל' לכל סעודת מצוה שבעולם אסור ח ומשמע הא אבל אחר נקטינן להחמיר כתב בהג"ה (מנהגים בשם) מהרי"ו דאסור לאכול בסעודה בלילה שליום המחרת מת אביו או אמו :

שצב (א) ואינו נראה לפסוק כרמב"ם נגד הרא"ש ורמב"ן והטור דרבים נינהו ובתראי וכתבו דברי הרמב"ם אינו עיקר ואיך נפסק כמותו לכן נראה דגם אירוסין אסור תוך ל' כדברי רבינו :

ואפשר

פרישה

סי' שצב (א) והרמב"ם כתב כל שלשים לנשואין ר"ל הא דתניא כל ל' לנשואין הוא דוקא אבל לארוס מותר אפי' ביום המיתה מטעמא שמא יקדמנו אחר ברחמים כמ"ש רבינו לעיל בהל' ט"ב ובלבד שלא יעשה סעודה ועיין בב"י סברת מחלוקתם : (ב) ופסק הרמב"ם כת"ק כו' ומהרא"י כתב בתפלת כתבים שאנו נוהגין כרבנן ולא כר"י פ"ם : (ג) אבל ר"ה ויה"כ לא חשיבי כרגלים כו' פי' מאחר שהטעם הוא כדי שתשכח אהבת

דרישה

דאינו חייב להודיעו אלא אפי' מותר להזמינו לסעודת מצוה וכ"ש דאסור להגיד לו לצערו ומיהו אם שואל אחרים אין לו לשקר לומר שהוא חי אלא יגיד לו ברמיזה מרדכי והביאו ב"י בשם ת"ב . ובירושלמי דסעודת מצוה מותר ומ"ה התיר דאבי"ה לאבילים בסיום מסכתא אגודה ומ"מ בסעודת מילה יש אוסרים דהוי סעודת שמחה דכתיב שש אנכי על אמרתך וגומר יש מתירין משום צער לינוקא והמנהג לאסור הג"ה מ"י · ומהר"ל יאמר אבי היה מחמיר לאסור לאבל לאכול עם המשמשים אם אינם אוכלים בבית אחר שאין מברכין שם שהשמחה במעונו (וכן במילה אם אינו אוכל בבית אחר עכ"ם) סמ"ק :

סי' שצב [א] ר"ה ויה"כ לא חשיבי כרגלים כו' וי"ל הרא"ש דהא דהצריכו להמתין ג' רגלים לאו משום תוספת אבלות אלא כדי שתשכח ותשקע הראשונה מדעתו בשעה שהוא עם השנייה כדתנא ולא תתורו אחרי לבבכם מכאן א"ר נתן לא ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר ומ"ר אליעזר לא נצרכה אלא לשתי כמו הלכך צריך שתשקע

ומן

חדושי הגהות

ו בס"א איתא שאם היה צריך לחתן (א"מ) : ז בתשובה שלפנינו הוא בסימן קכ"ג : ח לענ"ד נראה להגיה דבצ"ל ומשמע דה"ה אבל אחר וכו' ור"ל דמספקינן דברי הראב"ד משמע דר"ד אבל על אב ואם אלא אפי' אבל אחר דהיינו על שאר קרובים נקטינן להחמיר :

שצב א ומ"ש ל"ש אם הרגלים קרובים וכן מ"ש אבל ר"ה ויה"כ לא חשיב כרגלים וכו' כ"כ הרא"ש שם בצ"ל לענ"ד דבאמת דמטה שסיים הרא"ש בדבריו אע"פ שאין הוחזקת

הזמן

ודוקא לישא אסור אבל ליכנס לבית המשתה הוי דינא כמו בשאר קרובים (ד) והיא שמת בעלה אינה מתאבלת אלא ל' יום (ה) אלא שאסורה ליארס ולינשא עד ג' חדשים משום הבחנה כדאיתא ביבמות [ב] תניא אין לו בנים מותר לישא לאלתר משום פ"ו ואם יש לו בנים קטנים מותר לישא לאלתר משום פרנסתן או אם אין לו מי שישמשנו מותר לישא לאלתר ופירש הרמב"ן דלעולם אסור ל' יום וקורא אותו לאלתר משום דזמן נישואין אחרי מיתת אשתו (ו) ג' רגלים או ב' לכך קורא לאחר ל' יום לאלתר ושאר כל המפרשים פירשו לאלתר ממש תוך ל' אבל תוך ז' ודאי כתב ר"ת שאסור לכנוס (ז) [ג] תניא אעפ"כ אסור לבא עליה עד לאחר ל' יום ופר"ת דהיינו דוקא למי שיש לו בנים קטנים או מי שאין לו מי שישמשנו שאין ממהר לישא אלא כדי שתשמשני אבל מי שאין לו בנים וממהר לישא משום פריה ורביה מותר לכנוס ולבעול מיד אחר ז' (ח) והרמב"ם לא חילק ובכולם התיר ליארס ולכנוס מיד ולבעול אחר ל' וא"א הרא"ש ז"ל כתב כר"ת (ט) וכל זמן שאין לו בן ובת השיב לא קיים פריה ורביה היו לו בנים ומתו לא קיים פריה ורביה אבל הניחו בנים כבר קיים ל"ש ברא לברא וברתא לברתא או ברא לברתא וברתא לברא ודוקא

תרי

הלכה כר"י משום דקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל דהא מילתא דפליגי בה הכא אין זו באבל דימי אבלו כבר כלו להן עכ"ל וא"כ לפי זה הלכה כת"ק דהס רבים לגבי יחידאה וכן היא דעת רוב הפוסקים והכי נקטינן וכן פסק מהרא"י בכתביו ריש ספרו ע"ש : והיא שמת בעלה וכו' ה"א בפרק החולץ [דף מ"ג] וה"א בירושלמי הביאו הרי"ף והרא"ש בפרק אלו מגלחין. וכתב המרדכי הטעם דאיש דוקא לא ישכח אהבת אשתו הראשונה עד ג' וב' חדשי' אבל אשה בבעל כל דהו ניחא לה ושוכח אהבת הראשון אחר ל' יום : ומ"ש אלא שאסורה ליארס ולינשא עד שלשה חדשים . ה"א פ' החולץ [דף מ"א] ותימא על מה שכתב הרמב"ם וכן האשה שהיתה אבלה לא תבעל עד ל' יום דאי באבילה על שאר קרובים מיירי ודאי דמותרת בתשמיש לאחר ז' כמו האיש ואי באבילה על בעלה מיירי ונשאת תוך ל' שלא כדין הלא אסורה להבעל עד לאחר ג' חדשים משום הבחנה ותירץ ב"י כאן וכן בכסף משנה דמיירי באבילה על בעלה וה"ק מתורת אבול אינה אסורה אלא עד לאחר ל' אבל משום הבחנה אסורה להבעל עד שיעברו ג' חדשים וסמך על מ"ש בהל' גירושין עכ"ד ושרי ליה מאריה דהיאך יכתוב הרמב"ם בלשון פסק דין לא תיבעל עד ל' יום כיון דאף לאחר ל' נמי לא תיבעל מוטב היה שלא יכתוב דבר ולא יתן מכשול לפני הקורא למי שלא יהא זכור מ"ש בה' גירושין ויורה טעות להיבעל אחר ל' יום אלא היה לו לסמוך על מ"ש בה' גירושין ונראה פשוט דמיירי באבילה על שאר קרובים ואע"פ דהיכא דלא נשאת אינה אסורה בתשמיש אלא תוך ז' כמו איש הכא דנשאת באבלה החמירו גם באשה דאסור' עד ל' יום והאי וכן האשה שכתב הרמב"ם קאי אתחלת דבורו שכתב לשם בנשואין וז"ל אסור לישא אשה כל שלשים וכו' עד ואסור לו לבא עליה עד ל' יום אלמא שהתירו באיש שנשא אשה בימי אבלו שלא לבא עליה עד ל' יום ואע"פ שעשה כדין ומכל שכן היכא שנשאת שלא כדין כגון שקיים פריה ורביה ונשאה בימי אבלו דפשיטא דאסור לבא עליה עד ל' יום וע"ז קאמר הרמב"ם וכן האשה שהיתה אבלה על שאר קרובים ונשאת תוך ימי אבלה שלא כדין לא תבעל עד ל' יום דאיש ואשה שוין דכי היכי דאיש שנשא באבלו אסור לו לבעול עד ל' יום אף על פי שאינו אבל אלא משאר קרובים הכי נמי באשה ואם לא נשא באבלו דמותר לו לבעול אחר ז' ה"נ באשה דאין חילוק בין איש לאשה באבלן על שאר קרובים אלא בין נישאו ובין לא נישאו כנ"ל ודו"ק : עוד כתב הרמב"ן על דברי הרמב"ם שכתב וכן האשה וכו' וז"ל משמע דנשאת היא מיד ולא דק דאכן אפילו בארוסין תנן חוץ מן האלמנה מפני האיבול וכמה שלשים יום עכ"ל ולמאי דפרישית ניחא דהרמב"ם לא קאמר דנשאת היא מיד אלא דאם עברה ונשאת וכך צריך לפרש להרמב"ן גופיה הך ברייתא דתניא אף על פי כן אסור לבא עליה עד לאחר שלשים יום דמיירי בעברה ונשאת כמו שתכתוב בסמוך :

תניא אין לו בנים וכו' ופירש הרמב"ן וכו' פי' הרמב"ן סובר דאסור כל ל' יום כדקתני כל ל' יום לנישואין דשמחה תניא ובכל אבל קתני דאסו' ל' יום לא לישא ולא ליארס אלא דהכא באתה אשתו תניא דאם לא קיים פריה ורביה א"צ להמתין ג' רגלים או ב' אלא כונס לאלתר אחר ל' יום ולפי זה קשה היכי תניא אף על פי כן אסור לבא עליה עד לאחר ל' יום הלא אפילו לארוס אותה אסור עד אחר ל' יום וצריך לומר דהך ברייתא מיפרשא להרמב"ן דמיירי בעבר וכנס לאלתר תוך ל' דאף על פי כן אסור לבא עליה עד לאחר שלשים יום ואם כן צריך שמירה הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים ושאר כל המפרשים פירשו לאלתר ממש תוך ל' דהשתא ניחא הא דתניא אף על פי כן אסור לבא עליה עד לאחר ל'. תניא אף על פי כן וכו' ופר"ת וכו' טעמו דהיכא דאינו נושא אשה מפני שיש לו בנים או אין לו מי שישמשנו אלא משום פריה ורביה ודאי מותר לכנוס ולבעול מיד אחר ז' דאי אסור לבעול עד לאחר ל' לאיזה צורך התירו לו לכנסה תוך ל' משום פריה ורביה הלא לא יבא אליה ולא מקיים פריה ורביה מיהו תוך ז' ודאי כיון דאסור בתשמיש המטה אסור נמי לכנסה : ומ"ש והרמב"ם לא חילק וכו' פירוש דהרמב"ם מפרש כפשוטו דמותר לכנוס מיד אפי' תוך ז' וכ"כ בכסף משנה דלהרמב"ם מותר לכנוס תוך ז' ואף ע"ג דאבל אסור כל ז' בתשמיש המטה ועוד דאוסרה עליו שלא יבא אליה עד ל' יום אפ"ה מותר לכנסה מיד תוך שבעה כיון דבכניסה כדי לקיים מצות פריה ורביה קפדינן מצוה רבה ודו"ק ולענין הלכה פסק בש"ע דבאין לו מי שישמשנו או יש לו בנים קטנים מותר לו לקדש מיד ולכנוס אחר ז' ולא יבא עליה עד לאחר ל' ואם לא קיים מצות פריה ורביה מותר לבא עליה אחר ז' והא דפסק דמותר לקדש מיד הוא לדעת הרמב"ם דמתיר לקדש אפילו ביום המיתה ולא קי"ל הכי כדלעיל בסעיף ב' אלא רשאי לקדשה ולכנסה מיד אחר ז' ולא יבא עליה עד לאחר ל' אח"כ לא קיים פריה ורביה דמותר לבא עליה אחר ז' : ומ"ש וכל זמן שאין לו בן ובת

ט'

ג' רגלים לאו משום תוספת אבילות אלא כדי שתשכח ותשקע הראשונה מדעתו בשעה שהוא עם השניה כדתניא [נדרים כ :] ולא תתורו אחרי לבבכם מכאן א"ר ב נתן לא ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר וא"ר ג אלעזר לא נצרכה אלא לב' נשיו הילכך צריך הרחקת זמן ואין ר"ה ויו"כ כרגלים בדבר זה אלא קבעו הדבר והזמן ברגלים אע"פ שאין הרחקת הזמן שוה בהם מ"מ שמחת הרגלי' מסייעת השכחה מדעתו ע"כ וכ"כ הרמב"ן בת"ה וכתב המרדכי בסוף מ"ק ששאלו למור"ם על אחד שהיה תפוס והתנה לו השר להוציאו אם ישא אותה אשה שרוצה לתת לו ועברו עליו ר"ה ויוה"כ ושבועות ממיתת אשתו והשיב דלא חשיבי רגלים ואין להתיר לו כדי שיתירהו מפני הצער כי היכי דשרי למי שיש לו בנים קטנים דאין לסמוך על דברי השר ואפילו אם יתירו השר אין זה דומה למי שהניחה לו אשתו בנים קטנים דשרי מתוך חיי הבנים עכ"ל ואני אומר אם לדין יש תשובה שאם מפני חיי הבנים התירו כ"ש מפני חייו שאפשר שימות מחמת צער התפיסה ועוד דהו"ל כשבוי דכולהו איתנהו ביה ואפי' מספק שמא יקיים השר דברו ראוי להתיר לו וכ"ש דאפשר לו שלא לבא עליה עד שיגיע זמן וכי היכא דיוסף הכהן ועוד יש לתמוה עליו דאטו מי גרע צער התפיסה ממי שאין לו מי שישמשנו : ומ"ש ודוקא לישא אסור אבל ליכנס לבית המשתה דינה כשאר קרובים פשוט הוא . ומ"ש והיא שמת בעלה אינה מתאבלת אלא ל' יום כן משמע מדתניא בפ' החולץ [מג :] ר' יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול והיתה עלה כמה איבול שלה ל' יום ומ"ש אלא שאסורה ליארס ולינשא עד ג' חדשים משום הבחנה כדאיתא ביבמות פרק החולץ (מג .) ומשמע התם דהלכה כר"ת דאמר הכי וכ"פ כל הפוסקים כמו שיתבאר בטוא"ה סי' י"ג והמרדכי בסוף מ"ק כתב הטעם שאין האשה צריכה להמתין ג' רגלים משום דאשה בבעל כל דהו ניחא לה : כתב הרמב"ם בפ"ו וכן האשה שהית' אבילה לא תבעל עד ל' יום וכתב עליו הרמב"ן בת"ה משמע דנשאת היא מיד ולא דק דאכן אפי' באירוסין תנן חוץ מן האלמנה מפני האיבול וכמה ל' יום עכ"ל ואני אומר דהא ל"ק דאיכא למימר דכיון דסבר הרמב"ם דמותר ליארס ביום המית' כמו שנתבאר ממילא לא קי"ל כר"י דהיינו לאיבול וה"נ קי"ל כר"י למי שיש לו בנים קטני' מותרת לינשא כההוא דיוסף הכהן שמתה אשתו ואמר לאחות אשתו לכי ופרנסי את בני אחותך אבל אי קשיא הא קשיא דמשמע ודאי דלא מיירי בשהית' אבלה משאר קרובים דכיון דהאיש אינו אסור בתשמיש המטה אלא תוך ז' למה תאסר האשה אחר ז' אלא באשה שהיתה אבילה על בעלה מיירי וקאמר דכשם שהאיש שמתה אשתו ולא קיים מצוה פריה ורביה או שיש לו בנים קטנים או אין לו מי שישמשנו אע"פ שמותר לו לכנוס מיד אסור לו לבא עליה עד ל' יום כן האשה שמת בעלה ונשאת מיד לא תבעל עד ל' יום וכיון דקי"ל דכל הנשים אסורות ליארס ולינשא עד ג' חדשים משום הבחנה ואפילו אם אינן ראויות לילד וכמו שפסק הוא ז"ל בהל' גירושין היכי משכחת לה אלמנה נשאת בתוך ל' יום ואפילו עברה ונשאת אסורה היא ליבעל עד ג' חדשים והיאך התיר שתבעל לאחר שלשים ואפשר לומר דה"ק מתורת איבול על בעלה אסירה להבעל כל ל' יום ואילו לא היה אלא משום איבול בלבד היתה מותרת להבעל אחר ל' אבל משום הבחנה אסירה להבעל עד ג' חדשים וסמך על מ"ש בהלכות גירושין : תניא אין לו בנים מותר ליסא אשה לאלתר וכו' עד משום פרנסתן בפרק אלו מגלחין : ומ"ש שאם אין לו מי שישמשנו מותר ג"כ לישא אשה לאלתר ירושלמי בפרק החולץ פסקוהו הפוסקים ומ"ש שפירש הרמב"ן דלעולם אסור ל' יום וכו' בת"ה ' ומ"ש ושאר כל המפרשים פירשו לאלתר ממש תוך ל' מבואר בפסקי הרא"ש פ' אלו מגלחין : ולענין הלכה נקטינן כדברי שאר מפרשים דרבים נינהו : **ומ"ש** אבל תוך ז' כתב ר"ת שאסור ליכנוס ב"ז שם ובתוספות פרק קמא דכתובות (ד ') ומ"ש תניא אף עפ"כ אסור לבא עליה עד לאחר ל' יום גם זה בפרק אלו מגלחין בברייתא (כג ') ומ"ש ספר"ת דהיינו דוקא למי שיש לו בנים קטנים וכו' כ"כ שם הרא"ש בשמו ובשם הראב"ד ז"ל וכ"כ המרדכי ג"כ שם בשם ר"ת ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ו ובתשובת הרא"ש כלל כ"ז סימן י' כתוב שמדברי הרי"ף נראה שהוא סובר כדברי הראב"ד ור"ת שמדברי הרמב"ם נראה שאינו מחלק בין נושא מפני פריה ורביה לנושא מפני שאין לו מי שישמשנו ונתנה הוא דסברא הוא לחלק בינייהו :

ולענין הלכה כיון שהרי"ף ור"ת והראב"ד והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן : **ומ"ש** וכל זמן שאין לו בן ובת חשיב לא קיים מצות

פריה

דרישה

זמן ואין ראש השנה ויו"כ לענין זה כרגלים אלא קבעו הדבר והזמן ברגלים אף על פי שאין הרחקת הזמן שוה בהם מ"מ שמחת הרגלים מסייעת לשכחה מדעתו עכ"ל [ב] תניא אין לו בנים כו' נראה אם יש לו בנות גדולות ואינן נשואות מגלו יש לו להקל ואם הם מגלו בבית ומשמשין אותו הדעת נוטה להחמיר שכן אם אינן יכולין לשמור ענייניו ראיתי להקל עכ"ל אגודה . [ג] תניא אע"פ כן אסור לבא כו' בגמרא מייתי ברייתא בלשון אמר ר"ל אעפ"כ לא בא עליה תוך ל' וקאי איוסף הכהן שמת אשתו והיו לו בנים קטנים וקאמר על הקבורות לאחות אשתו לך ופרנס בני אחותך וע"ז קאמר שם ואעפ"כ לא בא עליה ולפ"ז איכא לאוקי להרמב"ן לק"מ דשאני הכא דהתירו לכונסה מיד משום שהיתה אחות אשתו ומרחמת על בניו הקטנים משו"ה הקילו בו לכונסה מיד אלא שלא בא עליה א"ל באשה דעלמא דאינה מרחמת כ"כ אפי' אם יש לו בנים קטנים אסור אפי' לכונסה להרמב"ן וכדומה לזה כתבו התוס' פ"ק דכתובות ולפ"ז צ"ל דרבינו שכתב אעפ"כ אסור לבא עליה שינה את לשון הברייתא וכתב דינה אבל הנשים בשוות דהביאה עליה אסור הכניסה מותר לשיטת ר"ת כ"כ והוא דוחק שישנה לשון הברייתא אלא ודאי ברייתא אחרת היא שכתובה בהכי ליסנא ולהרמב"ן לבא עליה ל"ד אלא ה"ק הכניסה נמי אסור תוך ל'. האיש שמתה אשתו אם מותר ליסא מיד הרבה דיעות יש כיבר ובקצרה השיב דאמרינן בירושלמי מי שיש לו מי שישמשנו דהיינו בתו הגדולה אבל כלותיו אפי'

פמו

פרישה

אהבת הראשונה אין סברא כלל לאחשוביה כרגלים דקרובים טובא ומו ימים מרוחקים הם ולא לשיחה נתנו כ"כ שם מהרא"י מ"ו ועיין בדרישה ובאגודה פסק דאף לענין זה חשיבי כרגלים כמ"ש לקמן בסימן שצ"ט : (ד) והיא שמת בעלה אינה מתאבלת אלא ל' יום ר"ל ול"ת סוהיל שאסורה להנשא מקורתיה עד ג' חדשים גם תהא מתאבלת ג' חדשים ואע"ג דכבר אשמעינן באיש שאע"פ שאסור לישא עד ג' או ב' רגלים אפ"ה אינו מתאבל אלא שלשים שאני התם דלפעמים הוא מותר מיד אחר ל' ואפי' בתוך שלשים לקצת מפרשים כמו שיתבאר בסמוך משא"כ באלמנה שלעולם היא אסורה לינשא עד ג' חדשים כמבואר לקמן בא"ע סימן י"ג ויותר נראה דה"ל לאשמעי' מהמנהג דהנשים מתאבלות על בעליהן שנה תמימה : (ה) אלא שאסורה ליארס ולינשא עד ג' כו' והטעם שאין האשה צריכה להמתין ג' רגלים כמו האיש משום דאשה בבעל כל דהו ניחא לה מרדכי : (ו) ג' רגלים או ב' פי' למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה :

(ז) תניא אע"פ כן אסור לבא עליה כו' נראה דלהרמב"ן ה"ק שאע"פ שמי שאין לו בנים א"צ להמתין ג' רגלים מ"מ אסור ליקח אשה ולבא עליה תוך ל' יום דהל"כ הא אפי' ליקח אסור להרמב"ן תוך ג' חדשים וא"כ להרמב"ן הוי סיפא דברייתא פי' ארישא דברייתא ועיין בדרישה (ח) והרמב"ם לא חילק כו' ולכנוס מיד ר"ל לאחר ז' ולבעול אחר ל' ר"ל אפי' במי שאין לו בנים : (ט) וכל זמן שאין לו בן ובת חשיב לא קיים פריה ורביה כו' וברים א"ה כתב

שם

חדושי הגהות

הזמן שוה בהם וכו' משמע דל"ש אם הרגלים רחוקים או קרובים : ב בגמרא שם איתא מכאן אמר רבי : ג שם בגמרא איתא אמר רבינא :

תרי מתרי אבל תרי מחד לא מעשה בא' ששדך ומת אחי המשודכת קרוב לחופה אחר שהזמין הקרואים והתיר ר"ת שתכנס לחופה תוך ל' יום משום פריה ורביה שלו (י) כיון ששדך זאת ואם לא ישאנה לא ישא אחרת אבל אם לא שדך אף על פי שחפץ בזאת יותר מבאחרת דבר זה אסור (יא) וכן הורה א"א הרא"ש ז"ל הלכה למעשה לאחד ששדך והכין כל צרכי חופה ומת אחות המשודכת והוא לא קיים פריה ורביה והתיר לו לכנוס ולבעול אחר ז' שהיה סומך על ר"ת (יב) כיון שהיה לו הפסד בדבר אם לא יכנוס אבל בלא הפסד אמר שלא היה מתיר:

שצג אבל (א) כל ג' ימים הראשונים אינו יוצא לבית האבל ולא לבית הקברות ומכאן ואילך הולך ואינו יושב במקום המנחמין אלא במקום המתנחמין וכן הדין ביציאתו לבית הקבר ג' ימים הראשונים אינו יוצא מכאן ואילך הולך ועומד בשורה אצל האבל תניא אבל שבת ראשונה פי' שבוע ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו אפי' לדבר מצוה כגון למילה וכיוצא בו שנייה יוצא ואינו יושב במקומו ואינו מדבר שלישית יושב במקומו (ד) ואינו מדבר (ה) רביעית הרי הוא כשאר כל אדם אפילו לא שלמו ג' שבועות

פריה ורביה וכו' עד אבל תרי מחד לא כ"כ הרי"ף והרא"ש בפרק אלו מגלחין והוא מסקנא דגמרא דס"פ הבא על יבמתו (ס"ב): **כתב** המרדכי בסוף מ"ק ה"ר חיים רצה להתיר לישא אשה לר' אליעזר לאלתר מדמסיק בפרק הבע"י (שם) נשא בבחרותו ישא בזקנותו משום פריה ורביה משמע דלא קי"ל כברייתא דמ"ק והרי"ס לא הניחו: **ומ"ש** רבי' מעשה באחד ששידך ומת אחי המשודכת וכו' והתיר ר"ת שתכנס לחופה תוך ל' וכו' בפסקי הרא"ש פ' אלו מגלחין: ומ"ש אבל אם לא שידך וכו' דבר זה אסור שם כתבו הרא"ש והמרדכי והגה"מ פ"ו בל' הזה ושמא אפילו אם לא היה משודך היה מתיר מאחר שחפץ בה יותר מאחרת כדאשכחן ביוסף הכהן שמתה אשתו ואמר לאחותה בבית הקברות לכי ופרנסי בני אחותיך כדאיתא פ' אלו מגלחין (כג.) דמשתריא איהי משום פרנסת בניו ואע"פ שהיתה אבלה מאחותה ומיהו איכא למימר לפי שתרחמת על בני אחותה יותר מאחרת עכ"ל ומדברים אלו יתבאר לך שיש קיצור בדברי רבינו שהו"ל לכתוב דלישא אחות אשתו אפילו לא שידך מותר אם יש לו בנים קטנים כההיא דיוסף הכהן ואותו מעשה שהורה הרא"ש ואמר שבלא הפסד לא היה מתיר לא היתה אחות אשתו: **כתוב** בפסקי התוספות אין לו מי שישמשנו כי אם בנות גדולות אם אינן אצלו יש לו להקל ואם הן אצלו יש לו להחמיר כי יש לו מי שישמשנו ובנים גדולים צ"ע אך הכל לפי צרכי שמוש ואם הוא עשיר להשכיר שמשים נראה להחמיר עכ"ל. ובכתבי מהר"ר איסרלן סימן ב' כתוב ובההיא דאין לו מי שישמשנו כתבו תשובה דאפי' אם הוא עשיר ויש לו משרתים די אם אין בתו או כלתו אתו שישמשנו באסיפת הרא"ש ובכיבוס בגדים שאין ראוי לו להשתמש באחרות כה"ג או שרי ע"כ: ובתשובות מיימוניות דשייכי להלכות אבל צידד רשב"א לבקש צדדי היתר לאיש שמתה אשתו שישא תוך ג' רגלים ור"י אחיו סותר דבריו ע"ש ובכתבי מהר"ר איסרלן סימן כ"א כתוב נראה דסומכין העולם אאותן צדדין שצידד רשב"א להתיר:

שצג אבל כל ג' ימים הראשונים אינו יוצא לבית האבל וכו' בפרק אלו מגלחין [כא:] ת"ר אבל כל ג' ימים הראשונים אינו הולך לבית האבל מכאן ואילך הולך ואינו יושב במקום המנחמים אלא במקום המתנחמים ומ"ש וכן ביציאתו לבית הקבר וכו' כ"כ המרדכי על ברייתא זו וז"ל מכאן ראיה כשהולך האבל עם שאר אבלי מתים לבית הקברות שיש לו לעמוד אצל האבלים בשעת צ"ה וי"א ג' ימים הראשונים אינו הולך לבית הקברות ללוית המת עכ"ל: וכ"כ הגה"מ בפ"ו (א). תניא באבל רבתי פ"ו על ברייתא זו בד"א בזמן שיש שם כדי נושאי המטה וקובריה אבל אין שם כדי נושאי המטה וקובריה יוצא עמהם אפילו ביום הראשון ופשוט הוא שהרי הוא חייב בכל המצות וכיון שאין שם כדי נושאי מטה וקובריה יהא המת מוטל בבזיון אם לא יצא הוא לסייעם (ב) וז"ל הרמב"ן בת"ה באבל תניא אבל ג' ימים אינו יוצא אחר המטה מג' ועד ז' יוצא בשכונתו אבל לא בשכונה אחרת פי' כשמת לאחרים מת בשכונתו יוצא אחר המטה לבית הקברות · כתוב בתה"ד סימן ר"ב אבל שרי לצאת מפתח ביתו בלילה לאחר שכלתה הרגל מן השוק או לא · תשובה ונראה דהמיקל בכה"ג מפני הצורך לא הפסיד כולי האי ונתן טעם לדבר (ג): **תניא** אבל שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו וכו' עד רביעית הרי הוא כשאר כל אדם פרק א"מ [כג.] ומ"ש פי' שבוע ראשון כ"כ שם הרא"ש בשם רש"י וכ"כ מדברי הרמב"ם פ"ו: ומ"ש אפילו לדבר מצוה וכו' כן כתב בתשובת הרא"ש כלל כ"ז וכתב שם והא דקיימא לן דאבל חייב בכל המצות היינו במצות עשה שבגופו כגון ציצית ותפילין או למול את בנו אבל לילך לחופה ולמילה לשמוע ברכה בשביל גמילות חסדים אין לו לצאת מפתח ביתו: וכ"כ רבינו ירוחם בשם המפרשים ובהגהות אשירי כתוב דמוהל דחל עליו מילה תוך ימי אבלו בג' ימים הראשונים אל יצא מפתח ביתו ובשאר הימים יתפלל בביתו ואח"כ ילך לבה"כ וימול והאבל מותר להיות בעל ברית ויתפלל בביתו וכשמביאין הנער לבה"כ לימול ילך ויהיה בעל ברית עכ"ל ונראה שאם היה מצוה שתיבטל או תדחה אם לא יצא האבל שיוצא דומיא דההיא דאין שם כדי נושאי מטה וקובריה דבסמוך ולדידן שהאבל יוצא לבה"כ להתפלל בשני וחמישי מפני קריאת התורה כ"ש שיצא כדי למול אפילו תוך ג' ימים ראשונים ואפילו יש שם מוהל אחר (ה): וכתב נמוקי יוסף הא דתניא מכאן ואילך הולך וכו' ואע"ג דאמרינן אבל אינו יוצא מפתח ביתו היינו דוקא לטייל אבל לדבר מצוה שרי ומתוך כך נראה דמותר לאבל ללכת לבה"כ לשמוע תפלה או מגלה וכ"ש בט"ב שכולם אבלים והו"ל כהולך לבית האבל עכ"ל וגם הרא"ש כתב מכאן נהגו באשכנז שבליל ט"ב הולך לבה"כ וכן למחרת עד גמר קינות ואז הולך לביתו: ומ"ש אפילו לא שלמו ג' שבועות וכו' בסימן ש"ט כתב רבינו בשם ה"ר שמשון דאם קבר מתו שעה א' לפני הרגל שאותה שעה והרגל חשובים כ"ד ומיד אחר הרגל

יש

כו' מבואר באבן העזר סימן א': **מעשה** באחד וכו' וכן הורה א"א הרא"ש הלכה למעשה לאחד שסידך וכו' לכאורה קשה דלא היה צריך לספר המעשה שנעשה אלא סתם יאמר וכן הורה הרא"ש הלכה למעשה וי"ל דלפי דבמעשה של ר"ת לא אמר אלא שר"ת התיר שתכנס לחופה תוך ל' יום משום פריה ורביה שלו ומשמע דבכניסה לחופה לבד לשם פריה ורביה מקיים מצות פריה ורביה אע"פ שלא יבא עליה עד לאחר ל' כדפרישית בסמוך סעיף ו' להרמב"ם לכך מספר המעשה שהתיר הרא"ש לכנוס ולבעול אחר ז' וכו': כתב בהגהת ש"ע וכן אם יש לו בנים קטנים ונתרצה לאחות אשתו מותר לכנסה כי היא מרחמת על בני אחותה יותר מאחרת עכ"ל והוא מדברי הרא"ש והמרדכי מיהו ודאי אע"פ שמותר לכנסה מ"מ לא יבא עליה עד לאחר שלשים כדלעיל:

שצג אבל כל ג' ימים וכו' בפ' אלו מגלחין [כ"א] ונראה דטעם ג' ימים כמ"ש ה"ר ירוחם בשם הראב"ד דאפילו העני אסור במלאכה ג' ימים הראשונים משום דאמרו חז"ל ג' לבכי ואם יעסוק במלאכה יתעלל בבכי מביאו ב"י ריש סימן ש"פ אף כאן אינו יוצא אף לבית האבל ולא לבה"ק שלא יתעלל בבכי ומהאי טעמא סדרן התלמוד דין מלאכה ודין יציאה לבית האבל ולבה"ק סמוכין יחד: **ומ"ש** אלא במקום המתנחמין קשה היאך יהא יושב במקומם והלא מתנחמין יושבים שם וצריך לומר דלאו דוקא במקומם ממש אלא סמוך להם וכ"כ רש"י סמוך לאבלים וכן כתב רבינו בסמוך ועומד בשורה אצל האבל: **תניא** אבל שבת ראשונה שם [דף כ"ג] ומ"ש פי' שבוע ראשונה וכו' כלומר אין פירושו בשבת ממש אלא פי' שבוע בלא שבת ויתבאר בסמוך: ומ"ש כגון למילה וכיוצא בו כלומר למצוה שאין שם שמחה ואצ"ל למצוה שיש שם שמחה כגון לשמוע ברכות שבחופה או בבית חתנים וכיוצא בו והא דאמר דאבל חייב בכל המצות היינו במצות שהוא חייב לעשות בעצמו כגון למול את בנו וק"ש ותפלה וכיוצא בו: ומ"ש אפילו לא שלמו ג' שבועות וכו' פי' דאי מעת לעת קאמר הו"ל למימר שבעה ימים הראשונים אינו יוצא מפתח ביתו שניים וכו' מדקאמר שבת ראשונה משמע אפילו עומד באמצע השבוע מיד לאחר השבת כלתה לה שבוע הראשונה וכדלעיל בסי' ר"ב גבי נדרים ע"ש

דרכי משה

שצג (א) ואפשר דמקצת יום ג' הוא ככולו וא"כ אינו אסור רק ב' ימים אף לדעת הטור : (ב) וכתב בא"ז דב' אבלים בעיר הולך אחד אצל חבירו כשמתפללין אצלו ויושב אצל המנחמין ולא ראיתי נוהגין כן עוד משמע שם דאפי' תוך ג' מותר לילך לישב במקום המנחמין ובזה הפוסקים חולקין עליו כמו שנתבאר · (ג) ובא"ז כתב דלענין מלאכה ואיסור רחיצה אין חילוק בין יום ללילה וכ"נ מדברי שאר הפוסקים שלא חלקו בין יום ללילה מ"מ נראה דלענין יציאה מפתח ביתו סומכים לדברי מהרא"י ז"ל כ' בתשובת בר ששת סימן קנ"ח מקומות יש שהאבל הולך כל ז' כל יום על הקברות ומעוררים על המת ואין למחות כ"א לפי מנהגו ואע"ג שגם ישמעאלים עושין כן אין בזה משום חוקות העכו"ם דהא שורפין על המלכים ואין בזה משום דרכי האמורי ות"ה בזה הואיל ועושין לכבוד המת עכ"ל : (ד) כ' בתג"מ רשות בידו שלא לישב במקומו עד שבוע ד' כדי שיוכל לדבר בשבוע שלישית הואיל ולא ישב במקומו ואפשר דע"י זה נהגו שלא לישב במקומו כל ל' יום ועל אביו ואמו י"ב חדש והחומרא גדולה הוא בלא טעם ובתשובת הרא"ש כלל כ"ז סימן א' דהרא"ש עשה מעשה וישב על מקומו בשבוע ג' אשנם מהרי"ל יישב המנהג משום דאיתא בגמרא ס"ד רבי יהודה ומחמיר וסובר דשבוע ד' אינו יושב במקומו ובירושלמי פוסק כמותו עכ"ל : (ה) ובא"ז לא

כתב

פרישה

אם היו שבניו סריסים או איילונית לא קיים פריה ורביה והוא מירושלמי : (י) כיון ששידך ומת ואם לא כו' אע"ג דמשמע מזה בשידך ומת או לא שידך דהתיר אפילו בלא הפסד סעודה שהכין מ"מ נראה דמשום הפסד סעודה נקט התיר כמ"ש בסמוך הרא"ש מדקאמר קרוב לחופה אחר שהזמין הקרואים אגב שהוצרך ליתלות בשידך דכיון דשידך את זאת ומת דאל"כ לא היה לו פסידא דהא יכול לכנוס אשה אחרת מיד ויקרא הקרואים לסעודה שהכין אבל השתא כיון ששידך את זאת ומת או לא הצריכו לישא אחרת וק"ל : (יא) וכן הורה א"א הרא"ש ז"ל הלכה למעשה כו' כתב ב"י שיש קיצור בדברי רבינו שהיה לו לכתוב דלישא את אחות אשתו אפי' לא שידך מותר אם יש לו בנים קטנים לפי שמרחמת יותר מאחרת ואותה המעשה שהורה הרא"ש ואמר שבלא הפסד לא היה מתיר לא היתה אחות אשתו : (יב) כיון שהיה לו הפסד וקשה דבא"ע סימן י"ד כתב רבינו וז"ל מי ששידך אשה ואירעה אבל והוא לא קיים פריה ורביה מותר לכונסה תוך ל' לאבלה ע"כ ולא חילק בין שהיה הפסד בדבר ועוד כל' של ר"ת קצת מגומגם דמתחלה כתב אחר שהזמין הקרואים משמע דהטעם שהתיר משום ההפסד כמ"ש הרא"ש ומסיים הטעם דפריה ורביה לבד ועוד דר"ת דנתן עיקר הטעם משום פריה ורביה וכתב רבינו בשמו שהתיר לכנוס ולא הזכיר שהתיר לבעול שהוא עיקר הטעם שהתיר ועיקר חסר מן הספר ובהרא"ש כתב שניהם לכנוס ולבעול ועוד מה מועיל מה שהכניס אחר ז' להפסד הסעודה הלא מה שהכין יפסיד אף לאחר ז' ומה לי אחר ז' או לאחר ל' לענין הפסד לכן נלע"ד להגיה בדברי ר"ת כך והתיר ר"ת שתכנס לחופה מיד ולבעול תוך ל' יום משום פריה ורביה וי"ל שהתיר לכנוס מיד משום הפסד ורמז הטעם להפסד במ"ש קרוב לחופה אחר שהזמין הקרואים ולבעול כו' משום פריה ורביה וכן בדברי הרא"ש צריכין לחלק דבריו במ"ש שהתיר לכנוס ולבעול כו' כיון שהיה מפסיד כו' ר"ל שוב שכתב כיון שהיה לו הפסד קיזר אח"ש והתיר לו לכנוס ור"ל שהתיר לכנוס מיד תוך ז' אבל במה שהתיר לבעול לא שייך זה הטעם דהפסד אלא הטעם דפריה ורביה ורמזו במ"ש והוא לא קיים פריה ורביה אבל בא"ע לא איירי שהכין כל צורכי החופה לכן כתב דמותר בתוך ל' יום ולא מיד דרויחא היכא דאיכא הפסד מותר מיד אבל היכא דאין הפסד רק משום פריה ורביה אינו מותר אלא לאחר ז' כמ"ש כאן ולבעול אחר ז' ע"כ אבל קשה ממ"ש רבינו סימן שמ"ב מי שהכין כל צרכי סעודתו וכו' ומת אביו של חתן ואמה של כלה מכניסין המת לחדר והחתן והכלה לחופה משמע דוקא אביו ואמו שאין לו מי שיטרים בשבילם ואפ"ה אינו מותר אלא לכנוס המת לחדר ומטעם דעדיין לא חל האבילות אבל אם חל האבילות או שלא מת אביו אלא אחיו או בנו כלל וכלל לא אף שהיה ג"כ הפסד בדבר שהרי הכין צרכי חופתו וטבח טבחו שהרי כתב שם וגם היא בענין שאם יאחר החופה היה מפסיד שאינו נמכר וע"ק א"כ שהכניס מיד למה הוצרך לומר שהתיר לבעול תוך ל' פשיטא דהא בבעילה אין איסור כלל תוך ל' וי"ל דה"ק משום טעם הפסד למיד לא היה מתיר כ"א בצירוף טעם דעכ"פ צריך להתיר לכונסה אחר ז' כדי שיבעול או כיון שלא קיים פריה ורביה וכיון דעכ"פ צריכין לדחות האבילות במקצת לעשות שמחת הנשואין תוך ל' דימין אותי מה בזה דאפי' תוך ז' כונסין אותה משום הפסד אבל מ"מ הבעילה אסור עד אחר ל' ובסימן שמ"ב דמיירי במי שכבר קיים פריה ורביה וכמ"ש שם בסוף הסימן מש"ה כתב בשם הרא"ש שם דמשום פסידא לחוד לא התירו לכונסה וצריך לשהות עד אחר ל' · ועיין בא"ע סימן י"ד שכתבתי ישוב אחר :

סי' שצג (א) **כל** (ג' ימים הראשונים והמרדכי כתב ב' ימים ואפשר דמקצת יום ג' הוא ככולו ד"מ עכ"ס) : אינו יוצא מפתח ביתו אפי' לדבר מצוה ואע"ג דאבל חייב בכל המצות היינו במצות עשה שבגופו כגון ציצית ותפילין וכיוצא בו אבל לילך לחופה ולמילה לשמוע ברכה בשביל ג"ח אין לו לצאת מפתח ביתו והא דאמרינן דאחר ג' ימים הראשונים יוצא לבה"כ או לבית האבל ומשמע אף על פי שהיה בשבוע ראשונה היינו משום דהוא דברי אבילות מותר : (ב) רביעית הרי הוא ככל אדם וז"ל מ"ו על שינוי המקום אמרינן במ"ק בשבת רביעית

פני

דרישה

עמו בבית לא הוי שימוש טוב (עיין בפסקים מהרא"י סימן ג' דאף אם הוא עשיר ויש לו משרתים אם אין בתו או כלתו אצלו קרוי אין לו מי שישמשנו וע"ש עוד סימן כ"א עכ"ס) בזה המנהג נתקיים פעמים הרבה פעמים מי שאין לו בת גדולה לשמשו לא נתפשט האיסור כ"כ גם ההיתר לא נתפשט כ"כ לפי שהוא בירושלמי ואינו בתלמוד שלנו עכ"ל מהר"ר מנחם מסרי"ג פנקס מעיל צדק :

סי' שצג מוהל שחל עליו יום מילה בימי אבלו בג' ימים הראשונים אל יצא מפתח ביתו ושאר כל הימים יתפלל בביתו ואח"כ ילך לבה"כ וימול מ"ו · ואי ליכא אחרינא

שבועות כגון שמת באמצע שבוע מיד כשכלתה אותה שבוע וב' של אחריה השוב רביעית דלא בעינן מעת לעת ולענין יציאת האבל לבית הכנסת כתב הרי"ץ גיאת שיוצא אפי' בחול והראב"ד כתב שאפי' בשבת אינו יוצא ואינו כדברי שניהם אלא בחול אינו יוצא כל עיקר ובשבת תלוי במנהג וכ"כ רב האי שהכל כמנהג המדינה היכא דרגילי דאתי לבי כנישתא מקדים ואתי מצפרא קמי צבורא לבי כנישתא והיכא דרגילי למיתב בביתיה יתיב ובבבל בכפרים כולי עלמא נפקי לבי כנישתא ובכרכים ועיירות גדולות רובן יושבין בבתיהן ורעיהן וגומלי חסד באין עליהן ומיעול עיילי לבי כנישתא ויתבי במקום אבלים ומצלי וכו' א"א הרא"ש ז"ל ונוהגין באשכנז שהאבל הולך לב"ה בשבת ואחר התפלה יוצא האבל תחלה ויושב לפני ב"ה וכל הקהל הולכין אחריו ויושבין אצלו ועומד האבל והולך לביתו וכל הקהל הולכין אחריו (ג) ויושבין שם שעה אחת וסומכין על דבר הגדה בפרקי רבי אליעזר ראה שלמה המלך שמדת גמילות חסדים גדולה לפני הקב"ה לפיכך כשבנה ב"ה בנה שני שערים אחד לחתנים ואחד לאבלים ולמנודים והיו ישראל הולכים בשבתות בין השערים הללו הנכנס בשער חתנים יודעין שהוא חתן ואמרו לו השוכן בבית הזה ישמחך בבנים ובבנות הנכנס (ד) בשער האבלים ושפמו מכוסה היו יודעין שהוא אבל ואומרים לו (ה) השוכן בבית זה ינחמך והנכנס בשער האבלים ואין שפמו מכוסה היו יודעין שהוא מנודה ואומרים לו השוכן בבית זה יתן בלבך לשמוע דברי חבריך ויקרבוך משחרב ב"ה התקינו חכמים שיהו החתנים ואבילים הולכין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ואנשי המקום רואין את החתן ושמחים עמו ואת האבל ויושבין עמו לארץ כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים (ו) ועליהם הוא אומר ברוך נותן שכר טוב לגומלי חסדים :

שצד אין מתקשין על המת יותר מדאי וכל המתקשה עליו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה אלא ג' ימים לבכי ז' למספד יל' לתספורת וגיהוץ וכתב הרשב"א בד"א בשאר העם אבל ת"ח הכל לפי חכמתן (א) ואין בוכין עליהן יותר מל' יום ואין מספידין עליהן יותר מי"ב חדש (ב) וכן חכם שבא שמועתו לאחר

עיין שם : ולענין יציאת האבל לב"ה כתב הרי"ץ גיאת שיוצא אפילו בחול טעמו משום דאבל חייב בכל המצות ומצוה היא להתפלל בב"ה דכל מי שיש לו ב"ה בעירו ואינו מתפלל שם נקרא שכן רע. והראב"ד ס"ל כיון דיכול להתפלל בעשרה בביתו אינו חייב להתפלל בב"ה ולפיכך אפילו בשבת אינו יוצא ומפרש הא דקתני שבת ראשונה אינו יוצא היינו שבת ממש דאינו יוצא לב"ה אף בשבת מדקתני שנייה יוצא ואינו יושב במקומו דהיינו ישיבה בב"ה דאי לשוק מאי יושב במקומו איכא אלא לב"ה קאמר : ומ"ש ואינו כדברי שניהם וכו' וה"ט דכיון שאין אבילות בשבת יוצא בשבת ופירוש שבת ראשונה אינו יוצא היינו שבוע הראשונה בחול אינו יוצא אבל בשבת יוצא :

ויושבין עמו לארץ כו' כתב במרדכי דמ"ק הא דקאמר דיושבין עמו לארץ משו' שרוב עם לא סגי להו בלאו הכי ומשנה מקומו כדי שירגישו הכל וכו' ומביאו ב"י : כתב מהרש"ל על שינוי מקום אמרינן בת"ק בשבת רביעית הרי הוא ככל אדם ולא חילקו בין אביו ואמו לשאר קרובים אלא מנהג בעלמא הוא כפי חפצו של אדם לכבוד אבותיו וכן כתב מהר"ר מנחם מעיל צדק עכ"ל ונהגו שמשנין את מקומם כל היום עד אחר ברכו ואע"פ שמקצת היום ככולו אפ"ה נוהגין אבילות כל היום מפני הכבוד אף באבלות דשלשי' על שאר קרובים ואין לשנות מן המנהג ועי"ל סוף סימן שצ"ה : כתב בהגהת אשיר"י בשם הא"ז מוהל שחל עליו יום התחלת בימי אבלו בשלשה ימים הראשונים אל יצא מפתח ביתו ואחר כל הימים יתפלל בביתו ואחר כך ילך לבית הכנסת וימול והאבל מותר להיות בעל ברית (פי' סנדק) ויתפלל בביתו וכשמביא הנער לב"ה למולו ילך ויהיה בעל ברית ולאחר מילה לא יכנס עכ"ל ואי ליכא מוהל אחרינא ילך אפי' ביום ראשון רוקח וכ"כ ב"י ועיין בהגהת ש"ע :

שצד אין מתקשין וכו' בסוף מ"ק [דף כ"ז] מימרא דרב יהודה אמר רב ומייתי עלה עובדא דההיא איתתא דהוו לה ז' בני ומיתו כולהו וגם היא מתה על דהוות קא בכיא ביתירתא ומיהו נראה דמי שמת בלא בנים יכול לבכות עליו טפי מג' והכי משמע בסוגיא דקאמר התם אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור הא כיצד ג' לבכי וז' להספד שלשים לגיהוץ ולתספורת מכאן ואילך אמר הקב"ה אין אתם רחמנים בו יותר ממני בכו בכה להולך להולך בלא בנים דסיפיה דקרא ארישיה קאי דקאמר אל תבכו יותר מדאי אבל בכו בכה יותר מדאי להולך בלא בנים. וכתב הרשב"א בד"א וכו' וכן חכם וכו'

יש לו דין שבוע ג' ואפילו בר"ה ועצרת שאינו אלא יום א' : ומ"ש ולענין יציאת האבל לב"ה כתב הרי"ץ גיאת שיוצא אפילו בחול כ"ה הרמב"ן בת"ה בשמו וטעמו משום דהשתא לבית האבל הולך תוך ג' ימים ואילך לבית התפלה לא כ"ש וג' ימים הראשונים לבית האבל אינו יוצא לבית התפלה יוצא ודחה הרמב"ן דבריו : ומ"ש רבינו בשם הראב"ד כ"כ הרא"ש בפרק אלו מגלחין בשמו וטעמו מפני שהוא ז"ל מפרש שבת ראשונה דקתני בברייתא היינו שבת ממש דאינו יוצא לב"ה בשבת והכי איתא באבל רבתי שאינו הולך לב"ה אבל לבית המדרש הולך בשבת אבל לא בחול וכך פירש הרמב"ן בת"ה : ומ"ש רבינו ואינו כדברי שניהם וכו' וכ"כ רב האי שהכל כמנהג המדינה וכו' הרמב"ן בת"ה כתב תחלה כדברי הראב"ד ז"ל דאפילו בשבת אינו יוצא לב"ה ואח"כ כתב דברי רבינו האי ואח"כ כת' דברי הרי"ץ גיאת וכתב לסתור דעתו וכתב בסוף דבריו וכל זה לשבור דברי הרי"ץ גיאת שהוא מנהיג לאבלים לצאת לב"ה בחול אבל תשובת רבינו האי שכתבנו למעלה אפשר שהיא עולה ולא אמר הגאון לצאת לב"ה בחול אלא בשבת לפי שאין אבילות בשבת ויפרש הגאון שבת שבוע של ימי אבלות בחול וכן פרש"י וכן נהגו כדעה הזאת לצאת שם בשבת ולא בחול כל ז' ויש להם על מה שיסמוכו בדברי הגדה שכך מצינו בפרקי ר"א ראה שלמה שמדת ג"ח גדולה לפני הקב"ה וכו' עכ"ל ופי' זה הוא כפי"ו : ב"ה וכתב הריב"ש בתשובה סי' קנ"ה שנשאל על מקום שנוהגים לצאת לב"ה בבוקר כל ז' ימי אבלות והשיב בסרקסטא נוהגים האבלים כל ז' לילכת לב"ה שחרית וערבית ואחר התפלה כשחוזרים לבתיהם עם רוב הקהל המלוים אותם בכניסתם לחצר המקוננת מעוררת לווייתם והנשים סופדות וכיון שעושים זה לכבוד המת אין לבטל מנהגם וכן י"ל במנהג עירכם כיון שאין הולכים אלא לב"ה אם לספוד על המת או לומר עליו ניחום נפש אין לבטל מנהגם כיון שהוא לכבוד המת שהרי אפילו להלין המת שהוא אסור מן התורה אם הלינו לכבודו מותר :

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש הוא בפרק אלו מגלחין ודבריו הם מבוארי' שהם כדברי הרמב"ן שכתבתי בסמוך והכי נקיטינן וכתב המרדכי במ"ק על הא דפרקי ר"א ואע"פ דבפרהסיא הוא מקום מצוה שאני ומשום פרהסיא אמרי (שבת יב:) בקושי התירו לנחם אבלים בשבת והא דקאמר שיושבים עמו לארץ משום שרוב עם לא סגי להו בלא"ה ומשנה מקומו כדי שירגישו הכל כדאמרי' לעיל שניה יוצא ואינו יושב במקומו ונהגו משום כבוד המת שגם שאר קרובים משנין מקומותם אבל בשבת א' אינו יוצא מפתח ביתו עכ"ל ועל מ"ש בפרקי ר' אליעזר שבשבת היה יוצא האבל ושפמו מכוסה כתב הרמב"ן בת"ה אע"פ שאין אבילות בשבת כיון שיש לו מנעלים ברגליו מותר ועושין כן כדי להכיר בינו ובין המנודה עכ"ל. ובזמן הזה אינו יוצא בשפמו מכוסה דאנו מתי מעט והכל יודעים שהוא אבל אע"פ שאין שפמו מכוסה :

כתב נ"י בס"פ המוכר פירות מכאן נ"ל פשוט שאותן התקיעות שנהגו ליסב בשבת במקומו והם אבלים ואינם רוצים לשנות מקומם בשבת מפני שאומרים שאסור לנהוג אבלות ובחול דוקא משנים מקומם לכבוד שזה מנהג טעות הוא שהרי התירו כאן מעמדות ומושבות בבית הקברות בשבת ופירש רשב"ם הטעם מאחר שלא היו עושים אבילות אלא מעמדות ומושבות בלבד משמע שבישיבה לכבוד האבל אין בו שום חששא כלל עכ"ל ואין הנדון דומה לראיה דהתם שאני שהיו עושים מעמדות ומושבות בב"ה כדי שיאספו רוב עם שלא היה בית הכנסת אחת מכילה אותם אבל כשמשנים מקומם בבה"כ למקום אבלות מחזי כנוהגים אבלות בשבת ויישר כחם של הנוהגים שלא לשנות מקומם בשבת : וכתב ע"ש דליל שני מיום ראשון הוא חשוב לענין אנינות ליאסר בקדשים וכתב הריטב"א נראה דה"ה לענין הבראה חושש לילו בחול אם חזרו אחר בין השמשות אבל בשבת אין הבראה דמדברים שבפרהסיא הוא עכ"ל. ואיני יודע טעם לדברים שהרי מעשים בכל אדם להביא מאכל למי שלא היה יכול להכין מע"ש ואע"פ שאינו אבל הלכך לא מינכר דדבר של אבלות הוא ותו דלא אסרו אלא לאבל עצמו שלא ינהוג דברים שהאבל חייב לנהוג בהם בחול אבל לאחרים שלא יביאו אותו אין שום טעם לאסור וכן פשט המנהג בכל העולם להברות האבל בשבת ולא נשמע בעולם שום פוצה פה ומצפצף . וכתב הכלבו אבל תוך שבעה לא יצא מפתח ביתו ואפילו בשבת אבל מתפללים בביתו ובתפלת חול אין אומרין תחנה ולמנצח ושיר מזמור לאסף וגם בתפלה ערבית של שבת אין אומרים ברכה אחת מעין שבעה ולא במה מדליקין ואין מתפללים בבית לכל מת אם אינו יוצא במטה שהיה בכן שם או שבע וכבר ביארנו שתקיעות אחרים מתפללים אם הוא בן שנה וכן אין מתפללים בבית שאין בו אבלים אלא ראשונה הסמוכה לקבורה להנוח דעתו של מת על דרך זה שנמצא בהגדה ואפילו היה גדול שילא במטה ואפילו הוו שם נשים אבלות ונ"ה הולך האבל לב"ה ע"ה במנחה וכן בכל שאר תפלות היום אגדול והנורא ההוא ואין מונעים שום דבר מן התפלה וכן בר"ה ע"כ : כתב סמ"ק אסור לצאת מפתח ביתו אכן אפי' ברכיו ילך ספיד חוץ לעיר וינעל מנעליו וכשיבא לבית אשר ילין בו יחלוץ מנעליו . והרוס כתבו בסוף מ"ק [כו י] אע"פ שאינו יוצא מפתח ביתו בעיר הא אמרינן יצא לדרך נועל נכנס לעיר חולץ אלמא מותר לצאת בו ונשמע דוקא בדבר האבד מותר לצאת לדרך (ו) :

שצד אין מתקשין על המת יותר מדאי וכל המתקשה עליו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה אלא ג' ימים לבכי וכו' בסוף מועד קטן [כז :] ומה שכתב בשם ב"ה נראה שיש לה יג ולכתוב במקום הרשב"א הרמב"ם שזה הוא לשונו בפ' י"ג : הרשב"א כן נראה ממה שיבא בסמוך : ומ"ש ואין בוכין עליהם יותר מל' יום בפרק הנושא אשה [דף קג :] שלח רבי בשעת פטירתו הושיבו ישיבה לאחר שלשים יום דלא עדיפנא ממשה רבינו ע"ה דכתיב ויבכו את משה ל' יום : ומ"ש ואין מספידין עליהם יותר מי"ב חדש שם בפטירתו של רבי ספדו ל' יום בלילה ויממא מכאן ואילך ספדי ביממא וגרסינן בלילה או ספדי בליליא

דרכי משה

כתב כן אלא כתב דאם אין שם מוהל אלא הוא יכול לצאת אף תוך ג' ואם יש שם מוהל אחר אי יצא אלא לאחר ג' ימים וכתב עוד דמותר לתקן צפרניו כדי למול התינוק שהוא דאורייתא ודוחה אבילות דרבנן עכ"ל וכ"ר דתיקון צפרניים לא שרי אלא בדליכא מוהל אחר (ו) ובמרדכי ה"א ע"ג דף שצ"ג מעשה היה באבל אחד ששלח אחריו שר העיר לדבר עמו

דרישה

אחרינא ילך אפי' ביום ראשון רוקח מ"ו . והאבל מותר להיות בעל ברית ויתפלל בביתו וכשמביא הנער לב"ה למולו ילך ויהיה בעל ברית ולאחר מילה לא יכנס ת"י (וכ"כ בל"ל הב"י בשם ר"י והג"ה עכ"ה) . וז"ל הירושלמי דף פ"ב בר קפרא אומר אין תוקפו אלא עד ג' ימים רבי אבא בריה דרב פפי ורבי יהושע דסיכנין בשם רבי לוי כל תלתא יומא נפשא טייסא ס"ח טייסא על גופא סבורה דהיא חוזרה לגביה כיון דהיא חמית דאשתני זיו פניו דאתווי שבקה לה ואזלה ליה לאחר ג' ימים כריסו נבקעת ומ' מית לו הא לך מה שגזלת חמסת ונתת בי והמריך

עוד

פרישה

הרי הוא ככל אדם ולא חלקו בין שאר קרובים לאביו ואמו רק מנהג בעלמא כפי חשיבות של אדם לכבוד אבותיו תשובת מהר"ר מנחם מ"ץ : (ג) ויושבין שם שעה אחת כו' מלא כתב שיושבין ומדברים דברי תנחומין אלא שלבסוף כתב שמדברים השוכן בבית זה ינחמך מכאן יש קצת סמך לנחום אבלים שלנו שעל הרוב אין האבל מתחיל לדבר כלום רק נכנסין אצלו ויושבין מעט ואומרים ה' ינחמך עם שאר אבילי ציון דיש לתמוה וכי זה נקרא תנחומי אבלים ומזה יש קצת ראיה דהכניסה וישיבה לכבוד מקרי נחום אבלים . (ד) בשער אבלים ושפמו מכוסה וז"ל הרמב"ן בת"ה אע"פ שאין אבלות בשבת כיון שיש לו מנעלים ברגליו מותר ועושין כן כדי להכיר בינו ובין המנודה עכ"ל וכתב ב"י אבל בזמן זה שאנו מתי מעט והכל יודעין שהוא אבל [illegible] לצאת משוקו ועל הא דכתב בסמוך ויושבין עמו לארץ כתב המרדכי משום דרוב עם לא סגי להו בלא"ה וכ"י הביאו ע"ש . (ה) השוכן בבית זה ינחמך אין להקשות מ"ש הא מהא דכתב לעיל סימן שמ"ה בביקור חולים דבחול אומרים ה' ישלח לך רפואה שלימה ובשבת אין אומרים כן שאני התם שאין מבקשים [illegible] כך שמעתי וטעות הוא [illegible] מעיקרא לא כלום הוא דכתב הר"ן [illegible] אסור להתפלל על החולי [illegible] וכו' [illegible]

(ו) ועליהם הוא אומר ברוך נותן כולי י"מ דהאבל יאמר כן על הקהל שגמלו עמו חסד ואינו נראה :

סי' שצד (א) ואין בוכין עליהם יותר משלשים יום דלא עדיפנא ממשה רבינו עליו השלום דכתיב ויבכו את משה ל' יום . (ב) וכן חכם שבא שמועתו לאחר י"ב כו' וז"ל הרמב"ן בת"ה שאף

לאחר י"ב חדש אין מספידין אותו · תניא באבל רבתי יוצאין לבית הקברות (ג) ופוקדין על המתים ג' ימים ואין חוששין משום דרכי אמורי ומעשה שפקדו אחד וחיה כ' שנים (ד) והוליד ה' בנים ואח"כ מת א"ר לוי כל ג' ימים יראה האבל עצמו כאילו חרב מונחת לו בין כתיפיו מג' ועד ז' כאילו זקופה כנגדו בקרן זוית מז' ועד ל' כאילו עוברת לפניו בשוק ירושלמי כל אותה השנה הדין מתוח כנגד אותה משפחה אמר רבי יוחנן כל ז' החרב שלופה עד ל' (ה) היא רופפת לאחר י"ב היא חוזרת לתערה למה הדבר דומה לכיפה של אבנים כיון שנתרועעה אבן אחת מהן נתרועעה כולם אמר רבי אלכסנדרי נולד בן זכר באותה משפחה (ו) נתרפאה כל המשפחה כ' הרמב"ם ז"ל כל מי שאינו מתאבל כמו שצוו החכמים ה"ז אכזרי אלא יפחד וידאג ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה ואחד מבני החבורה שמת תדאג כל החבורה כולה :

שצה אבל כיון שעומדין המנחמין מאצלו ביום ז' (א) מותר ברחיצה דמקצת היום ככולו (ה) ל"ש מקצת יום ז' ל"ש מקצת יום ל' וי"א דוקא מקצת יום שצריך לנהוג אבלות קצת היום ומה שנהג בלילה לא חשבינן ככל היום (ב) וי"א דה"ה נמי מקצת הלילה חשיב ככל היום והר"מ מרוטנברק כתב דגבי ז' (ג) כיון שצריך ספירות ז' לא חשבינן מקצת לילה ככל היום אבל בשמועה רחוקה שאינו נוהגת אלא יום אחד אם שמע בלילה חשיב בכל היום (ב) ור"ת התיר בשעת הדחק לרחוץ בליל ז' :

שצו כתב הראב"ד אבל שלא נהג אבלות תוך ז' בין בשוגג בין במזיד משלים אותו כל ל' חוץ מהקריעה שאם

לא

בלילה וגרסינן בימתא עד דספדי תריסר ירחי שתא ומ"ש וכן חכם שבא שמועתו לאחר י"ב חדש אין מספידין בפרק הערל [עט .] גבי שאול שלא נספד כהלכה אמר דוד שאול נמקי ליה תריסר ירחא שתא ולא דרכיה לאספדיה וכ"כ הרמב"ן בת"ה בשם גאון שאין מנהג ואין דרך ארץ להזכיר המת לאחר י"ב חדש לפיכך מקום מרוחק שאין מגעת שמועת ת"ח אלא לאחר י"ב חדש פטורים מלהספיד אפילו יום שמועה : תניא באבל רבתי יוצאין לבית הקברות ופוקדים על המתים ג' ימים וכו' בס"פ : **א"ר** לוי כל ג' ימי' יראה האבל עצמו כאילו חרב מונחת לו בין כתפיו וכו' בסוף מ"ק (שם) : ירושלמי כל אותה השנה הדין מתוח כנגד אותה המשפחה א"ר יוחנן כל ז' החרב שלופה וכולי עד נתרפאת כל המשפחה בסוף מ"ק : כתב הרמב"ם ז"ל כל מי שאינו מתאבל כמו שצוו החכמים הרי זה אכזרי וכולי פרק י"ג מהלכות אבל : ומ"ש ואחד מבני חבורה שמת תדאג כל החבורה כולה הוא בפרק ר"א דאורג [ק"ו:] :

שצה אבל כיון שעומדין המנחמין מאצלו ביום ז' מותר ברחיצה מימרא בפ' אלו מגלחין [י"ט :] : ומ"ש דמקצת היום ככולו ל"ש מקצת יום ז' ל"ש מקצת יום ל' שם איפסיקא הלכתא כאבא שאול דאמר הכי וכתב רבינו ירוחם יום ז' מקצתו ככולו לא מיד בהנץ החמה אלא אחר שיעמדו המנחמין מאצלו דהיינו אחר שהתפללו עם האבל אבל ביום ל' לענין גיהוץ ותספורת די בהנץ החמה וכ"כ המפרשים עכ"ל : ומ"ש וי"א דוקא מקצת היום וכו' וי"א דה"ה כמי מקצת הלילה חשוב ככל היום הרא"ש כתב שם בפסקיו וז"ל כתוב שם בתוס' ריב"ם מספקא לי' הא דאמר מקצת היום ככולו אי אמרינן נמי מקצת הלילה ככולו או דוקא יום בעינן וכ"מ אם באת לו שמועה רחוקה בלילה וישב מקצת הלילה אם מותר לרחוץ בלילה ולבסוף כתב משום דבלילה לא מוכחא מילתא שהרי דרך בני אדם לחלוץ מנעליהם בלילה ורשב"ם כתב נוהגים העם לישב מקצת יום ז' ומה שיושבין מקצת לילה באבלות אין מחשיבין אותו ולא ידענו טעמא מאי והר"ת כתב אם שמע שמועה רחוקה בלילה דמקצת הלילה ככולו ואע"ג דגבי ז' לא אמרינן מקצת הלילה ככל היום כדאמרינן לעיל אבל כיון שעמדו מנחמים מאצלו מותר ברחיצה ומשמע דוקא ביום ז' וכ"כ דכשמגיע ל' צריך להמתין עד מקצת יום ל' מדאמרינן בפרק ב' דמגילה (כ .) וכן שומרת יום כנגד יום וכו' אלמא כל דבר דלא סליק ביומיה ובעי ספירה לא אמרינן מקצת הלילה ככל היום הילכך אבל לא יצא מפתח ביתו עד הנץ החמה וכן ביום ל' לא יגלח עד הנץ החמה ומיהו לענין שמועה רחוקה דלא בעי ספירה אלא סגי בשעה אחת סלקא אפילו בלילה עכ"ל והמרדכי בפ"ב דמגילה ובפרק אלו מגלחין לא הביא אלא דברי הר"מ והרמב"ן בת"ה האריך לסתור דברי התוס' והעלה דלעולם מקצת לילה חשוב ככל היום : **ולענין** הלכה נקטינן כדברי הר"מ דבתרא הוא ומסתבר טעמיה : כתב בתה"ד סימן רל"ב מי שמת אביו ואמו בר"ח ניסן כשיגיע אחריו כ"ט באדר ונהג דין אבלות די"ב חדש במקצת אותו היום כלו לו אבלות די"ב או לא תשובה יראה דלא כלו עדיין וצריך לנהוג אבלות די"ב חדש עד שיכנס ר"ח ניסן ולא דמי ליום ז' ול' דהתם הספירה הוא לפי הימים אבל גבי אבלות די"ב חדש דלא הוזכרו בשום מקום אלא י"ב חדש ולא שנ"ד יומי' דהספירה היא לפי החדשים אג אי אמרי' מקצתו ככולהו הוה שרי בתחלת חדש י"ב והא ודאי ליתא ולכך לא כלו עד שיכנס ר"ח ניסן (ג) ומ"ש רבי' שר"ת התיר בשעת הדחק לרחוץ בליל ז' כ"כ הרמב"ן בת"ה בשמו :

שצו כתב הראב"ד אבל שלא נהג אבלותו תוך ז' וכו' משלים אותו כל ל' חוץ מן הקריעה וכו' כן כתב הרמב"ן בת"ה והרא"ש פרק אלו מגלחין בשמו ולמד כן מדתניא בפרק אלו מגלחין [דף כ·] קיים כפיית המטה שלשה ימים קודם הרגל א"צ לכפות אחר הרגל דברי רבי אליעזר וחכ"א אפילו יום אחד אפילו שעה אחת ומדקתני כי האי לישנא ולא קתני לישנא דמתניתין הקובר את מתו ג' ימים קודם הרגל וקתני קיים כפיית המטה ש"מ בעינן קיום אבילות קודם הרגל שאם לא קיים אבילות קודם הרגל שוגג או מזיד אין רגל מפסיקו שלא יהא חוטא נשכר ומינה ילפינן לכל אבל שלא נהג אבלותו תוך ז' שישלים אבילותו חוץ מן הקריעה שאם עבר ולא קרע בשעת חימום שאין קורע אחר ז' כענין שאמרו מי שאין לו חלוק תוך ז' קורע לאחר שבעה אינו קורע ודוקא בשאר מת מטה כדלקמן עכ"ל כלומר דעל אביו ואמו אם לא קרע תוך שבעה קורע אחר שבעה כדין מי שמת אביו ואמו ולא היה לו חלוק

תוך

וכו' פי' ל"מ בחכם שמת בעירו שהיו טוכין ומספידין עליו ז' ושלשים אין בוכין ואין מספידין עליו יותר אלא אפילו חכם שבא שמועתו לאחר י"ב חודש דאכתי לא בכו ולא הספידו עליו כל עיקר אפ"ה אין מספידין עליו לאחר י"ב חודש וכדאמרינן בפרק הערל גבי שאול : **א"ר** לוי וכו' מז' ועד ל' כאילו עוברת לפניו בשוק כך היא גירסת רבינו אבל בספרים שבידינו הגירסא היא מכאן ואילך כאילו עוברת כנגדו בשוק וכך הוא באלפסי ופי' התוס' מכאן ואילך כאילו עוברת כנגדו בשוק עד י"ב חודש וכדאיתא בירושלמי דבסמוך דלאחר י"ב חדש חוזרת היא לתערה אבל לגירסת רבינו צריך לפרש דהך דרבי לוי מיירי בשאר קרובים ולפיכך אחר שלשים אין לחוש דשוב אינה עוברת לפניו אפילו בשוק והך דירושלמי מיירי באביו ואמו דכל אותן י"ב חודש הדין מתוח וכו' :

שצה אבל כיון שעמדו וכו' הכי איפסיקא הילכתא בפרק ואלו מגלחין [דף י"ט] דמקצת היום ככולו בין בזו ובין בזו וי"א דוקא מקצת יום וכו' עד ככל היום כל זה כתב הרא"ש שם : מנהגי כתוב בהגהה כתב רשב"ם שנהגים העם לישב במקצת יום ז' ביום ממש ומה שיושב בלילה לא חשיב מקצתו ככולו וגם בשבת כשבא שביעי לאבלות נוהג דברים שבצנעא כל הלילה ור"ת התיר בשעת הדחק אחר מקצת ליל ז' בדברים האסורים ט אבל אין נוהגין כן עכ"ה פסק ב"י כמ"ש בת"ה סימן רל"ב דמי שמת אביו בר"ח ניסן לא סגי בנוהג אבילות במקצת יום כ"ט אדר שאחריו אלא צריך לנהוג אבלות עד שיכנס ר"ח ניסן וכתב עוד דנהגו להוסיף עוד כל אותו היום שמת בו אביו לנהוג בו דין י"ב חדש וכתב בזה ב' טעמים אחד משום דאומר בו קדיש וברכו ומתענה בו לכך נוהגים אבלות באותו יום לפ"ז היה נראה דאם חל בשבת כיון דאינו מתענה אע"פ דאומר קדיש אין להחמיר וכ"ש באשה דאינה אומרת קדיש דאין לה לנהוג אבלות כשחל בשבת לפי טעם זה אבל כתב עוד טעם שני דהיכא דמתענה ואומר קדיש וברכו ביום המיתה והוא מת היום ונקבר למחר דאבלות לעולם מיום קבורה מנינן לפי טעם זה ודאי אפילו חל בשבת חייב לנהוג אבלות של דין י"ב חדש כל אותו היום כיון דהוא יום דמישלם בו י"ב חודש וכן איש בין אשה צריך לנהוג אבילות כל אותו היום והכי נקטי' לאומרא מפני כבוד אביו ואמו · מיהו נראה דכשהשנה מעוברת דמותר ליכנס לבית המשתה לאחר י"ב חודש כדלעיל בריש סי' שצ"א או אין נוהג דין י"ב חודש ביום שמת בו אביו אע"פ שאומר קדיש וברכו ומתענה בו ביום דמאחר דכבר נכנס למשתה והפסיק מאבלותו שוב אינו חוזר לאבלותו וכענין זה כתב הרמב"ן בדין מקצת היום ככולו אי סגי במקצת לילה עיין בספר ת"ה בדף ע' ע"ב :

שצו כתב הראב"ד אבל שלא נהג אבלותו וכו' כ"כ הרמב"ן בשמו בסה"ת [דף ע' ע"ד] והביא ראיה לדבריו וכ"כ הרא"ש פרק אלו מגלחין · ומ"ש חוץ מן הקריעה וכו' לע"ד היכא להסתפק היכא שהיה אנוס כגון שהיה חולה ומסוכן שאי אפשר לקרוע או כגון שאין דעתו צלולה ומיושבת עליו וחזר לבוריו ולדעתו אחר ז' שהוא חשוב עכשיו כשעת חמום דלא דמי לשוגג או מזיד דעבר שעת חמום כיון שהיה בריא בשעה ששמע שמת לו מת ונתחייב באותה שעה אבל זה שהיה חולה ומסוכן לא נתחמם אלא בשעה שחזר לבוריו ודעתו צלולה ומיושבת ובאותה שעה חלה עליו חובת קריעה וכן דעתי נוטה :

ומ"ש

דרכי משה

עמו והתיר לו רבי' שמחה לילך דהוא דאסור לצאת מפתח ביתו היינו למלאכה או לצורך משא ומתן או לטייל אבל כה"ג שרי ומ"מ החמיר עליו ולא התיר עליו לנעול עכ"ל וראית נוהגין כשהולכין לחוץ נועלים מנעליהן :

שצה (א) ומשמע דוקא קאמר אבל קודם לכן אסור וכ"ה באשר"י פא"מ בהדיא ונהגו עכשיו לישב ביום ז' שעה אחת ואינן ממתינין על המנחמין וכ"ל הטעם מאחר שאין המנהג שיבואו המנחמין אצלו ביום ז' א"צ להמתין על המנחמין ועיין באשר"י דבהכי תליא מלתא : (ב) כ"פ המרדכי ע"ג פ"ב דמגילה וכת"א ע"ג דף שצ"ב ודלא כתר"ן שכתב פרק ראשון ע"ב דף של"ג דלילה עולה וכ"פ ג"י ע"א דף שפ"ב פא"מ ותב"י ותבי נקטינן כדברי תר"ם וכתב בשם הרא"ש דה"ה יום ל' אין מקצת הלילה חשוב כיום אלא בעינן מקצת יום ל' ואח"כ יגלח עכ"ל מיהו מיד בהנץ החמה של יום ל' שרי וכ"כ ב"י בשם ר' ירוחם בהדיא ע"ל סימן ש"ץ אם מותר לגלח יום כ"ט הואיל ומקצת יום ז' עולה ליום ח' הוי יום כ"ט יום ל' : (ג) כתב הכלבו בשם הרי"ץ גיאות כשמפסיק אבילות מביאין שמן ערב וסכין ראשו אחר התפלה ואע"פ שאין ראיה זכר לדבר שנא' (ישעיה ס"א) לשום לאבילי ציון פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל עכ"ל :

וכ"ב

פרישה

מנהג ואין דרך ארץ להזכיר המת לאחר י"ב חדש לפיכך מקום מרוחק שאין מגעת שמועת ת"ח אלא לאחר י"ב חדש פטורים מלהספיד אפי' יום שמועה : (ג) ופוקדין על המתים ג' ימים כו' וזה היה דוקא בימיהם שהיו מניחין המת בכוכין והיה אפשר לגלות את המת ולראות אותו : (ד) והוליד ה' בנים ואחר כך מת יש לומר דלהכי אמר ואחר כך מת דל"ת דלמא לזה נעשה נס גם נס לעולם משא"כ אמרינן דמתים לבסוף ולאין צריכין לפוקדן משום דלמא הוא חי וק"ל . (ה) היא רופפת פירוש אינה שלופה אלא כאילו היא בנדנה רפופה ונוטה ליפול ולאחר י"ב חדש כאילו היא תקועה בנדנה לגמרי : (ו) נתרפאה כל המשפחה דומה לכיפה כנ"ל שכשמוציאין ומוסיפין אבן אחר במקום שנפל אזי יעולא הסתרון והכיפה חוזרת כבתחלה ומשמע דלאו בשמת קטנה לא נתרפאה עד שיולד בן זכר כי אפשר שנתרועעה צריכין דבר חזק לתקן המעוות . אדם שמת לו מת ובתוך ל' נולד לו בן אין עושין שמחה ומשתה ביום המילה דוקא מ"ז : **סי' שצה** (ה) **לא** שנא מקצת יום ל' פי' לענין גילוח וגיהוץ : (ג) וי"א דה"ה נמי מקצת הלילה (וכת"ר דחשיב מקצת יום ז' ככולו דוקא לענין שאר דברים הנוהגין בז' ימי אבילות עכ"ה) אבל לא לענין תשמיש המטה שצריך להמתין עד הלילה מלאתי במ"ק מ"ז : (ג) כיון שצריך ספירה כו' ל"ע מה ס"ל בדין שלשים וכ"ל דגם בשלשים צריך לומר דבעינן ספירת ל' משא"כ בשמועה רחוקה דאין ספירה ככל אלא שעה אחת לבד וכ"כ כב"י ע"ש :

דרישה

עוד מ"ש : ברוקח מצינו ח"ל ז' ימים הנפש הולכת וחוזרת ומביטה לקוברה ומביתה לביתה ולאחר ז' הגוף מתליע והרוח תשוב אל האל כמנהג כו' :

סי' שצה כתב רשב"ם נהגו העולם לישב במקצת ביום ז' ביום ממש ומה שיושב בלילה לא חשיב מקצתו ככולו וגם בשבת שהוא שביעי לאבילות נוהג דברים שבצנעא כל הלילה ור"ת התיר בשעת הדחק אחר מקצת ליל ז' דברים האסורים בשבת אבל לא נהגו כן מ"ז (וכב"י שכתב בשם ת"ה דחקא ז' ול' אמרינן מקצת יום ככולו אבל גבי אבילות די"ב חודש כיון שהספירה לפי החדשים אי הוה אמרינן מקצתו ככולו הוה שרי בתחלת חודש י"ב וזה ודאי ליתא ולכן לא כלו עד שיכנס אותו יום שמת ע"ש עכ"ה : ואבל לא יצא מפתח ביתו שלו ביום ז' עד אחר הנץ החמה וה"ה לגילוח ביום ל' מ"ק מ"ו : ונ"ת מימוני כתב בשם סר"ס אם חגג יום שלשים להיות בשבת מותר לו לרחוץ בע"ש אף במקומות שנהגין שלא לרחוץ כל שלשים כדי שלא יהא ניכר שרי לאחר ז' אלא שנהגו להחמיר מפירו משום כבוד השבת וכתב הרמ"א ע"ז וכ"ל דס"ס יכול להתיר על מקומו בליל שבת וללבוש בגדי שבת דהא נמי אינה אלא מנהג בעלמא כמ"ש לעיל סימן שפ"ט וע"ש כו' ע"ש :

ובכרי

לא קרע בשעת הימום (א) אינו קורע אלא תוך ז' וכתב א"א הרא"ש ז"ל דוקא שלא נהג אבילות כלל כל ז' אבל אם זלזל במקצת הימים ולא נהג בהן אבילות כגון מי שאמרו לו שמת לו מת ביום הראשון והיה בעיר אחרת ולא נהג אבלות ביום ראשון וביום השני בא לעירו ונהג אבלות אין צריך להשלים ומונה ז' מיום ראשון (א), מי שמת אביו או אמו והיה קטן באותה שעה והגדיל קודם שעברו עליו ל' יום כתב הר"ם מרוטנברק שצריך להתאבל משיגדיל ואינו מונה מיום קבורה אלא ז' ושלשים מונה הכל משיגדיל ואם עברו עליו ל' יום קודם שהגדיל בטל ממנו גזירת ז' ושלשים ומשלים י"ב חדש מיום קבורה וא"א הרא"ש ז"ל כתב כיון שהיה קטן בשעת קבורה (ב) אפילו הגדיל תוך ל' או אפילו תוך ז' בטל ממנו כל דין אבלות :

שצז כתב הרמב"ן שמתאבלין ע"פ עד אחד ועד מפי עד [א] (א) ונכרי מסיח לפי תומו דמלתא דעבידא לגלויי לא משקר והר"ם מרוטנברק מפקפק בדבר והיה תמה האיך נהגו העולם להתאבל ע"פ עד אחד :

שצח בענין האבילות איכא פלוגתא דרבותא אם יש ממנו מן התורה הגאונים כתבו שאבלות יום ראשון (א) אם הוא יום מיתה אז הוא דאורייתא ושאר הימים דרבנן והראב"ד

ומ"ש בשם הרא"ש דוקא שלא נהג וכו' בתשובה כלל כ"ז דין ד' :

מי שמת אביו או אמו והיה קטן באותה שעה והגדיל וכו' כתב ב"י ורבינו ירוחם אחר שהביא דברי הר"מ ודברי הרא"ש כתב ומ"מ דברי הר"מ רבו דברי קבלה הן כ"ש להחמיר ואינו נ"ל דהא קי"ל הלכה כבתראי וקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל הלכך נקטינן כדברי הרא"ש עכ"ל . וכן פסק בש"ע ולפע"ד יש להשיב על דברי ב"י דאף ע"פ שהלכה כדברי המיקל באבל היינו דוקא בשכנגדו חלוק עליו אבל לא כנגד רבו דפשיטא דשומעין להרב אפילו בא להקל והתלמיד מיקל דשומעין לרבו דלא כמה שהבין ב"י מדברי הר"י במ"ש כ"ש להחמיר דרצונו לומר דיש לשמוע למהר"ם דמחמיר אף ע"פ שלא היה רבו של הרא"ש וע"כ השיג עליו ממאי דקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל דליתא אלא ה"ק וכל שכן ששומעין לרבו היכא דרבו מחמיר וכ"כ הרא"ש גופיה בפרק בתרא דתענית בדין דבר שנלינעא כשחל ט"ב בשבת דר"י א"ז מוונא מחמיר ומהר"ם תלמידו מיקל וסוף דבריו מיהו נכון להחמיר כדברי מורי אבי הוא מיקל ואני מחמיר היה לנו לעשות כדבריו וכ"ש שהוא מחמיר ואני מיקל אלמא דאפי' באבלות ישנה ומדרבנן אין להקל מטעם הלכה כדברי המיקל באבל אלא אין הלכה כתלמיד במקום רבו כלל אפילו נחלקו בסברא כ"ש כשהרב מודה כמו שהיה מקובל מרבותיו והתלמיד נחלק עליו מסברתו וראייתו דאין שומעין לתלמיד ואע"פ שמהר"ת כתב וז"ל כ"ל שחייב להתאבל משהגדיל וכו' על הראיות שהביא לדין זה אחר כ"ל שבכך וכך יש להביא ראיה אבל גוף הדין היה מקובל מרבותיו כך נראה לפי דעת הר"ר ירוחם שאמר שמהר"ם דברי קבלה הן ועוד נראה דמה שהביא הרא"ש ראיה מפ' מי שהיה טמא בגר שנתגייר בין ב' פסחים וכן קטן שהגדיל בין ב' פסחים דפליגי ביה רבי ור' נתן דמשמע דכל היכא דהיינו אלא תשלומין כי הכא גבי אבלות דהוי תשלומין לאבלות שהיה לו לעשות א"כ הכא כיון דידע ולא נתחייב בה לא שייך ביה תשלומין וה"נ גבי מצות ראייה פ"ק דחגיגה [דף ט'] בא גר ביום ראשון ונתפשט ביום שני דלא שייך ביה תשלומין כיון דלא הוה בר חיובא ביום ראשון ואין לדחות ולומר דלא דמי להכא דדוקא במצוה דאורייתא דקרבן פסח ומצות ראייה אמרינן כיון דנדחה נדחה לגמרי אבל לא במצוה דרבנן דשפיר איכא למימר דרבנן תיקנוהו שלא יהא נדחה וה"א בהגהות מיימוני ספ"ד דהל' אבל ובסמ"ק סוף סימן כ"ז בדין אונן במ"ש די"א כיון דנדחה שלא הבדיל במ"ש שוב לא יבדיל ומביאין ראיה מהך דתיגר ודחה דבריהם משום דיש לחלק בין דאורייתא לדרבנן ותו איכא לתמוה בדברי ב"י והוא שמחלקת זו בהבדלה כתיבה בתשו"י בברכות ר"פ מי שמתו דמביא דברי רבינו יהודא שפוסק שאין להבדיל ביום א' דכיון שנדחה נדחה וראיה מהך דתגר ומהר"ם נחלק עליו והרא"ש קיים דברי רבינו יהודה וראייתו וכבר מבואר דחייב הראייה מהך דהתגר מטעם דאיכא לחלק בין דאורייתא לדרבנן וכדפרישית והרי לך דכמחלוקתן בהבדלה כך נחלקו בקטן שהגדיל דטעם אחד וראיה אחת לשניהם דלמהר"ם צריך להבדיל ביום אחד ואינו נדחה וכן בקטן שהגדיל חייב באבלות דאין דחוי למצות בדרבנן ולהרא"ש ורבינו יהודה יש דיחוי אפילו בדרבנן וא"כ קשה על מ"ש בש"ע דבסימן ש"א פסק כמהר"ם דחייב להבדיל ביום א' וכאן פסק כהרא"ש בקטן שהגדיל דפטור והפסקים סותרין זו את זו ואין להם יישוב ולפע"ד דהעיקר כמהר"ם דאינו נדחה לא בהבדלה ולא בקטן שהגדיל כיון דמצוה דרבנן ניהו הם תקנו שלא יהא נדחה ומ"ש עוד הרא"ש לדחות ראיית מהר"ם מכיסוי הדם משום דאיכא לחלק בין מצוה הנדחית לגוף הדחוי וכו' גם מהר"ם סובר כך אלא דמביא ראיה מאחר דאשכחן נמי לפעמים דאין דחוי אבל מצות אפילו בדאורייתא כגון בכסוי הדם ובזר ששימש אע"פ שיש לחלק כמו שחילק הרא"ש בין מצוה הנדחית לגוף הדחוי מ"מ איכא ראיה דבדרבנן מיהא לא אמרינן כלל כיון דנדחה נדחה ואם לא היינו מוצאים בשום פעם דאמרינן אין דחוי אבל מצוה בדאורייתא אלא בכל ענין יש דחוי לא היה ראוי לחלק ולומר דבדרבנן אין דחוי השתא דבדאורייתא נמי אשכחן זימנין דאין דחוי א"כ בדרבנן אמרינן שפיר בכל דוכתא דאין דחוי דאין סברא לומר שיש דחוי בדרבנן וכדפרישית דכיון שהם תקנוהו תקנוהו בכל ענין ולא חילקו ובתשובה הארכתי יותר בס"ד :

שצז כתב הרמב"ן שמתאבלין על פי ע"א וכו' וכן פסק בש"ע וז"ל הרמב"ן בספר ת"ה [דף פ"ט ע"ג] דמילתא דעבידא לאיגלויי היא ולא משקרי בה אינשי כדאמרינן גבי קידוש החדש דעד אחד מהימן מ"ט כל מילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי בה אינשי כדאיתא בפרק אם אינן מכירין וה"נ אמרינן בפרק האשה רבה גבי עד אחד ביבמה לשוק וראיה לדבר מתעשה דר' חייא בפרק אלו מגלחין [דף כ] דהוימניה לרב דמתו אחיו ואחותו ונהג עליהם יום אחד שמועה רחוקה ואע"ג דהוא יחיד וקרוב ולא בדרך עדות אלא ברתיוה בעלמא אלמא בכה"ג לא בעינן עדות ברורה וזה הכלל כל עדות שמשיאין האשה על פיו קרובים מתאבלין עכ"ל ולפע"ד דמ"ש וזה הכלל וכו' כך כוונתו דאי אותא דבמקום שמשיאין את האשה ע"פ עדות זו דאין הקרובים מתאבלין א"כ בחזקת חי מחזקינן ליה ודאי דלא היו משיאין האשה לאיש אחר דהוה ליה תרתי דסתרי אהדדי אלא בע"כ צ"ל דכשמשיאין האשה ע"פ עדות זו כ"ש דמתאבלין עליו אם כן בעלמא נמי היכא דאין משיאין האשה על פיו כגון שאין לו אשה נמי הקרובים מתאבלין דפשיטא דאין דין אחד חלוק פעם מתאבלין דנאמן הוא בעדותו ופעם אין מתאבלין דאין נאמן בעדותו זה דבר דאין לו שחר אלא בע"כ לעולם נאמן וה"נ · ולפי זה ג"כ כשאחד כותב לחבירו שמת פלוני נמי מתאבלין כיון דמשיאין האשה ע"פ כתב של ישראל שמצאו שכתוב בו פלוני מת כמבואר בא"ה סימן י"ז מיהו בזה צ"ע במעשה שבא לפנינו שכתבו לאחד ממרחקים שפלוני מת והיכא ספק אם הוא תוך ל' או לאחר ל' אם חייב להתאבל מספק ונראה דחייב להתאבל דאע"ג דבשאר ספיקות אינו חייב להתאבל דהא דתני הספיקות מתאבלין עליהן היינו דוקא ספק בן ז' לאחרון ספק בן ט' לראשון מטעם דגלאי היה הדבר אם לא היו מאבלין עליו לא זה ולא זה כדכתב המרדכי בסוף מ"ק וב"י מביאו לעיל בסוף סימן שע"ד אבל שאר ספיקות אין מתאבלין כגון ב' אומרים מת וב' אומרים לא מת כדכתב המרדכי ומביאו ב"י אפ"ה נראה דכאן יש לחלק דהתם מחזקינן ליה בחזקת חי ואמרינן לא מת אבל הכא אדרבה מטעם חזקת חי צריך הוא שיתאבל דאמרינן מקרוב מת ועדיין הוא תוך ל' וכדתנן בפרק כל הגט המביא גט והניחו זקן או חולה נותן לה בחזקת שהוא קיים והארכתי בתשובה בס"ד וכן הראו לי בתשובת בן ל"ב שהורה כך מטעם זה · אחר כמה שנים אירע מעשה אחר הגיע כתב מהרב שבווינצא"ה להחכם הרופא מהר"ר שמואל כ"ץ מקראקא שמת אחיו בסתם והיה ספק שמת הוא תוך ל' כי מיום הכתיבה לא היה כי אם כ"ו יום עד הגיע הכתב לקראקא והורתי בזי דא"ל לנהוג אבלות דאי איתא דאפשר היה שיגיע הכתב לידו בתוך ל' לא היה כותב הרב בסתם מת אחיו אלא היה מבאר בכתבו באיזה יום בחדש מת כדי שיתאבל אם יגיע הכתב לידו תוך ל' אלא בע"כ ידע הרב מווינצא"ה דאי אפשר שיגיע הכתב לידו תוך ל' וראייה מהא דתניא חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות אפי' הן בני יומן הרי הן בחזקת מתוקנים משום דחזקה היא על חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו וכדאיתא בפרק כל היד [דף טו] הכא בסתם אדם שכותב לחברו בסתם מת אחיך צריך להתאבל עליו דמוקמינן ליה בחזקת חי ושמא תוך ל' הוא והכותב לא דק :

שצח בענין האבלות כו' אם הוא יום מיתה אז הוא דאורייתא כתב ב"י כלומר אם הוא יום מיתה וקבורה הוא דאורייתא לדעת הגאונים וכו' עכ"ל

ודבר

תוך שבעה ונזדמן לו אחר שבעה שקורע והולך כמו שנתבאר בסימן ש"מ : **ומ"ש** בשם הרא"ש דוקא שלא נהג אבלות כלל כל שבעה וכולי כ"כ בתשובות כלל כ"ז דע"כ לא קאמר הרמב"ן אלא כשלא נהג אבלות כל ז' דומיא דסהיא דקיים כפיית המטה קודם הרגל אבל זלזל במקצת הימים ולא נהג בהם אבלות א"צ להשלימם : מי שמת אביו ואמו והיה קטן באותה שעה והגדיל וכו' עד ס"ה הסימן הכל כתב באורך בפסקי הרא"ש בסוף מ"ק והגה"מ כתב דברי הר"מ ורבינו ירוחם אחר שהביא דברי הר"מ ודברי הרא"ש כ' ומ"מ דברי הר"מ רבו דברי קבלה הן כ"ש להחמיר ואינו נ"ל דהא קי"ל הלכה כבתראי וקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל הלכך נקטינן כדברי הרא"ש :

שצז כתב הרמב"ן שמתאבלין ע"פ עד אחד ועד מפי עד ונכרי מסיח ל"ת וכו' בת"ה והביא ראיה לדבר וכתב בסוף דבריו זה הכלל עדות שמשיאין האשה על פיו קרובים מתאבלין : ומ"ש והר"מ היה מפקפק בדבר וכו' וטענת הרמב"ן וטענת הר"מ הכל כתוב באורך בפסקי הרא"ש ובמרדכי והגה"מ פרק ו' משמע שבסוף דבריו הסכים הר"מ להתאבל ע"פ עד אחד ואפי' אשה או נכרי מל"ת אבל אם הנכרי מתכוין להעיד לא ודלא כקצת רבוותא שהיו אומרים דאפילו מתכוין הנכרי להעיד מתאבלין על פיו :

כתב המרדכי בסוף מ"ק והגה"מ פ"ו שני עדים אומרים מת ושנים אומרים לא מת מספיקא אינו מתאבל כדאמרינן בפרק יש בכור (מט ׳) גבי מת ביום ל' דר"ע מספקא ליה ספיקא לענין פדיון ואפ"ה מודה לענין אבלות דביום שלפניו דמי :

שצח בענין האבלות איכא פלוגתא דרבוותא אם יש מינו מן התורה הגאונים כתבו שאבלות יום ראשון אם הוא יום מיתה אז הוא

דרכי משה

שצו (א) וכ"כ מהרי"ק שורש י"ג על אחד ששמע שמועה קרובה על הדרך ולא עשה שום מעשה אבילות עד שבא למחר בביתו ופסק דאפ"ה מונה מיום השמועה דלא גרע מזלזל במקצת הימים כו' .

וכתב

דרישה

סי' שצו [א] **ועכו"ם** מסיח לפי תומו כו' נכרית שספרה לפי תומה לראובן שמתה אשתו פסק רבינו אבי"ס שמתאבל על פיה דנאמנת לספסיר · ואבא מורי ז"ל פסק דהלכתא כדברי המיקל באבלות ועכו"ם אינו נאמן להחמיר במילי דאבילות יהר"ל ושנים אומר דאין עכו"ם נאמן במסיח לפי תומו אלא לעדות אשה או על פירות של עצמו מעיד של ערלה הן אבל בכל עריות דעלמא אין העכו"ם נאמן אפי' במל"ת בין להקל בין להחמיר ע"כ תשב"ץ סל"ו מ"ו וג"ל

פרישה

סי' שצו (א) **אינו** (קורע אלא תוך ז') ודוקא בשאר מת אבל על אביו ואמו אם לא קרע תוך ז' קורע לאחר ז' כמ"ש בסימן ש"ס עכ"ס (ב) אפילו הגדיל תוך שלשים כו' כיון שהיה דחוי בשעת התחלת החיוב נדחה לעולם ותימה מ"ש בהגדיל תוך ימי החג בסוכות דחייב לכ"ע בפ"ב דסוכה דף כ"ז ע"ב והו"ק מ"ו ונראה לחלק דשאני מצות סוכה דאין המצוה תולה באדם בלבד אלא אף בסוכה שישב בה ולכן אע"פ שהאדם לא היה ראוי בהתחלת המצוה מ"מ הסוכה שבה נעשית המצוה היתה ראויה אבל אבילות אינו אלא שמרגע אבילות בגופו וכה אין הגוף ראוי לכך ולכן אמרינן כיון דלהחי אורחי וגוד דעיקר אבילות הוא משעת מיתה וקבורה ואחר קיימים נמשכים חוה והואיל שהוא לא היה ראוי באותה שעה נדחה לגמרי משא"כ בסוכה דכל יום ויום הוא מצוה בפני עצמו ואין אחד תולה בחבירו (גם חשוב כל יום ויום רגל בפני עצמו לענין חייב קרבן עכ"ס) :

סי' שצז (א) **ועכו"ם** מסיח לפי תומו מיהו אם נתכוין הנכרי להעיד לא מהימן בבעדות אשה ומיהו ראבי"ה סובר להתאבל ומהר"ם אומר דאין לסמוך לעכו"ם היכא שנתכוין להעיד פירשות הרא"ש מ"ו (כן כתב במרדכי דף של"ס) עיין בדרישה מרומים אלו :

סי' שצח (א) **אם** הוא יום המיתה כו' לאפוקי אם מת היום ונקבר למחר שאין שאבילות שמתחיל לאחר הקבורה ביום המיתה א"כ שמע שמועה קרובה דאבילתו מתחלת שלא ביום המיתה . (שאין שום אבילות דאורייתא עיין בפ"ס של"ע דכ"פ הרא"ש עכ"ס) :

פטעמ

והראב"ד חוסיף לומר דגזירות שלשים לניהוץ ולתספורת דאורייתא ור"ת ור"י פירשו שאין שום אבילות דאורייתא אלא (ב) אנינות לחוד הוא דהוי דאורייתא ביום ראשון ואנינות ואבילות לחוד (ג) האסור בזה מותר בזה ואונן אינו אסור ביום ראשון מן התורה אלא באכילת קדשים ומעשר שני ועוד החמירו בו חכמים לאוסרו (ד) בדברים המפורשים בפרק מי שמתו אבל אבילות לא מצאנו בשום מקום שיהא מן התורה והרמב"ן האריך בו מאד וסיום דבריו נמצינו למדים שאבלות יום ראשון שהוא יום מיתה וקבורה מן התורה (ה) ולא כל הנוהגים באבל (ו) אלא בז' מתים המפורשים בתורה (ז) שהן אביו ואמו בנו ובתו ואחיו ואחותו הבתולה ואשתו נשואה אבל ג' מתים שהוסיפו עליהן לאבלות שהן אחיו מאמו ואחותו מאמו נשואה וארוסה מאב או מאם ואחותו אנוסה או מפותה אבלותן מד"ס וכ"כ הרמב"ם אלא שכתב אשתו בכלל אותם שהם מדברי סופרים והיא ודאי מן התורה אם היא גדולה (ח) אבל אשתו קטנה מדברי סופרים וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לדברי ר"ת ולר"י :

שצט הקובר מתו קודם הרגל (א) בענין שחל עליו אבלות ונהג בו אפי' שעה אחת קודם הרגל הרגל מפסיק האבלות ומבטל ממנו גזירת שבעה וימי הרגל עולין לו למנין ל' (א) הרי שבעה לפני הרגל וימי הרגל ומשלים עליהם השלשים ודוקא שנהג אבלות באותה שעה אפי' לא נהג אלא דברים שבצנעת כגון ששמע שמועה קרובה ביום שבת שחל להיות ערב הרגל שאע"פ שאינו נוהג אלא דברים שבצנעה הרגל מפסיק אבל אם שגג או הזיד ולא נהג אבלות או שהיה קרוב לחשכה ולא היה יכול לנהוג אין הרגל מבטל האבלות [א] וכל שכן אם לא ידע במיתת המת קודם הרגל שאין הרגל מבטלה אלא נוהג ברגל דברים שבצנעה ומונה שבעה אחר הרגל ובאותם השבעה מלאכתו נעשית ע"י אחרים ועבדיו ושפחותיו עושין בצנעה בתוך ביתו דכיון דכבר נתבטל בשבעת ימי הרגל ממלאכה אף ע"פ שלא נתבטל מחמת האבל אלא מחמת הרגל מ"מ סוף סוף נהג כדין אבילות בענין המלאכה הילכך אין להחמיר בו כמו בשאר אבלות ומלאכתו נעשית על ידי אחרים וכל ימי הרגל רבים מתעסקים בו לנחמו הילכך אין מתעסקין בו לנחמו אחר הרגל ורגל עולה למנין שלשים שהרי דין שלשים

הוא דאורייתא כלומר אם הוא יום מיתה וקבורה הוא דאורייתא לדעת הגאונים וכן דעת הרי"ף בפרק ג' דברכות ובפרק אלו מגלחין וכן פסק הרמב"ם בפרק א' וכן כתב הרשב"א דלא אמרו הגאונים אלא ביום מיתה והוא עצמו יום קבורה הא זה בלא זה לא : ומ"ש שהראב"ד הוסיף לומר דגזירות ל' לניהוץ ולתספורת הוי דאורייתא כ"כ הרמב"ן בת"ה בשמו והוא ז"ל חלק עליו :

ומ"ש שר"ת ור"י פירשו שאין שום אבלות דאורייתא וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה וה"ר יונה בפ"ב דברכות בשם חכמי הצרפתים ז"ל · ומ"ש והרמב"ן האריך מאד וכו' עד אבל אשתו קטנה מד"ס הוא בת"ה : ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ב ואיפשר שאף על פי שהוא מן התורה קרי לה ד"ס לפי שאינה מפורשת בתורה לענין טומאה ולא אתיא אלא ממדרש חכמים באמרו כתב בין לענין טומאה בין לענין אבילות שהיא מד"ס שכתב בפרק הנזכר לענין טומאה לאשתו עשאוה כמת מצוה כיון שאין לה יורש אלא הוא לא תמצא מי שיתעסק בה וכתב עליו הרמב"ן ההיא באשתו קטנה תניא בהדיא כדאיתא פרק האשה רבה [דף צ:] וי"ל שהרמב"ם נתכוין לומר דלאשתו בין קטנה בין גדולה אינו מיטמא אלא מד"ס ולגדולה הוי מד"ת אלא דאתיא ממדרש חכמים שזה נקרא ד"ס לדעתו ז"ל ולקטנה הוי מד"ס ממש כלומר דאין לה עיקר בתורה מטעם אחר אלא שחכמים עשאוהו כמת מצוה כיון שאין לה יורש אלא הוא וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר ומדבריהם שיתאבל האיש על אשתו הנשואה וכן האשה על בעלה ומתאבל על אחיו ועל אחותו שהם מאמו אפילו הכהן שאינו מטמא לאחיו ולאחותו מאמו ולאחותו הנשואה אף על פי שהוא אינו מטמא מתאבל הוא עליהן · ואם היתה אחותו זו הנשואה מאביו הרי הוא מתאבל עליה דין תורה · וכתב עליו הרמב"ן בת"ה מ"ש באחותו נשואה שאבלותה מן התורה זה לא ידענו לו גד סמך ומקום טענה : ומ"ש רבינו וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לדברי ר"ת ור"י הוא בפרק אלו מגלחין :

שצט הקובר את מתו קודם הרגל בענין שחל עליו אבלות ונהג בו אפילו שעה אחת קודם הרגל מפסיק האבלות וכו' בפ' אלו מגלחין [יט:] תנן הקובר את מתו שלשה ימים קודם לרגל בטלה ממנו גזרת שבעה שמונה ימים קודם לרגל בטלה ממנו גזרת ל' ובגמרא [כ.] ת"ר קיים כפיית המטה שלשה ימים קודם לרגל א"צ לכפותה אחר הרגל דר"א וחכ"א אפי' יום אחד ואפי' שעה אחת ואסיקנא בגמרא דהלכה כחכמים ומ"ש וימי הרגל עולין לו למנין ל' וכו' מימרא דשמואל שם ומ"ש ודוקא שנהג אבילות באותה שעה וכו' אבל אם שגג או הזיד ולא נהג אבלות וכו' אין הרגל מבטל האבלות כן דקדק הראב"ד מדקתני קיים כפיית המטה וכתבתי לשונו בסימן שצ"ו : וכתב רבינו ירוחם ומ"מ נ"ל דרגל עולה למנין ל' דלא גרע מקובר מתו ברגל עכ"ל ודבר פשוט הוא דבנודע לו מיתת המת קודם הרגל מיירי ומ"ש אפילו לא נהג אלא דברים שבצנעא וכו' הרגל מפסיק כ"כ המרדכי במ"ק וכ"כ הגה"מ :

ומ"ש וכ"ש אם לא ידע במיתת המת קודם הרגל שאין הרגל מבטלו פשוט הוא : ומ"ש אלא נוהג ברגל דברים שבצנעא ומונה ז' אחר הרגל ונאומן

ודבר פשוט הוא שכל זמן שלא נקבר אין שם אבלות אלא משיסתם הגולל כדלעיל בריש סימן שע"ה ואם כן בע"כ הא דקאמר הכא דהאבלות הויא דאורייתא ביום מיתה אינו אלא כשנקבר בו ביום שמת ונסתם הגולל :

ומ"ש וכ"כ הרמב"ם אלא שכתב אשתו בכלל אותם שהם מד"ס והיא ודאי מן התורה וכו' פי' רבינו בא להשיג על מ"ש הרמב"ם בסתם דאשתו היא מד"ס דפי' מד"ס הוא כלומר מדבריהם והא ליתא דגדולה ודאי מן התורה היא כדילפינן משארו אין שארו אלא אשתו ואע"פ דקטנה היא מדבריהם דתקינו לה רבנן נשואין ליתומה קטנה כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר מ"מ לא היה לו להרמב"ם לומר בסתם שאשתו היא מד"ס כיון דגדולה היא מן התורה ומיהו ידוע דרכו של הרמב"ם שכל מה שאינו מפורש בתורה אע"פ שהוא מן התורה ממדרש חכמים כגון הכא דדרשינן אין שארו אלא אשתו בין לענין טומאה בין לענין אבלות מד"ס קרינן לה ורצונו לומר דאם הוא גדולה הוי מן התורה אלא דאתיא ממדרש חכמים שזה נקרא דברי סופרים לדעתו ז"ל ולקטנה הוי מד"ס ממש כלומר מדבריהם דאין לו עיקר בתורה וכ"כ ב"י והוא דבר פשוט :

שצט הקובר מתו קודם הרגל וכו' בפרק אלו מגלחין [דף י"ט] תנן הקובר את מתו ג' ימים קודם לרגל בטלה הימנו גזירת שבעה שמנה ימים בטלה הימנו גזירת ל' וכו' ובגמרא מייתי ברייתא דחכמים פליגי ואמרי דגזירת שבעה בטלה אפילו לא היה אלא יום אחד ואפילו שעה אחת וכתב הרי"ף והרא"ש ואסיקנא דהכי הילכתא ועוד כתב הרא"ש שהראב"ד הכריח מהך ברייתא מדפליגי בקיום כפיית המטה אי בעינן ג' ימים אי סגי בשעה אחת שמע מינה דאין הרגל מפסיק אלא אם כן נהג אבלות דאי אפילו לא נהג כלל לא הו"ל למתני קיים כפיית המטה אלא הו"ל למתני הקובר מתו כלישנא דמתני' אלמא קיים אין לא קיים לא ומה שלא פירש במתני' קא מפרש בברייתא ועיין בב"י הביא לשון הראב"ד בריש סי' שצ"ו וז"ש רבינו : ודוקא שנהג אבלות וכו' וכן מ"ש רבינו וכ"ש אם לא ידע במיתת המת וכו' רצונו לומר דלא ידע קודם הרגל אלא משנכנס הרגל נודע לו לפיכך עולין לו ימי הרגל למנין ל' כיון שנהג אבלות ברגל בדברים שבצנעה אבל אם לא נודע לו משנכנס הרגל אין ימי הרגל עולין לו אלא מאותו יום שנודע לו שנהג דברים שבצינעא אבל מקמי הכי דלא נהג דברים שבצינעא אינן עולין לו וכן כתב בספר המאור וזה לשונו ואי איכא מקרובי המת מאן דמתיא ליה שמועה ביום עשירי שלאחר החג אי הויא ליה כשמועה קרובה או כשמועה רחוקה יש מן החכמים שנסתפקו לו זה הדבר ותלה הדבר להקל משום דהויא ליה ספק אבלות וכדברי המיקל באבלות נקטינן ולדעתי נ"ל בזה הדבר להחמיר שאין הדברים נראין שיעלה הרגל למי שלא בא לו עדיין שמועת המת וכו' והאריך בראיות וטעמים ולפע"ד דהחכמים סברו להקל נסתפקו כמ"ש הראב"ד דדוקא מנהג אבלות שעה אחת הוא דמפסיק דשמא אפי' לא נהג אבלות כלל כיון שקבר מתו שעה אחת קודם הרגל מפסיקו וא"כ בשנקבר ערב הרגל דקיי"ל יום א' לפני החג והחג ושמיני שלו הרי כאן כ"א יום וט' ימים אחר החג הו"ל שלשים השתא לפ"ז כד אתיא ליה השמועה ביום עשירי שלאחר החג הו"ל ל"א ומשכחת ליה שמועה רחוקה או שמא כיון שלא נהג כלל אבלות אין החג מפסיק וגם אינו עולה והו"ל ספק אבלות והכריח בעל המאור להחמיר משום דדבר פשוט הוא דאינו מפסיק ואינו עולה לו הרגל למי שלא ידע במיתת המת וכדכתב הראב"ד גם הר"ר ירוחם ונמוקי יוסף הסכימו לדברי הראב"ד ובעל המאור וכך היא דעת הרמב"ן בסה"ת [דף ע"ו ע"א] והכי נקטינן וכתב מהרש"ל לפי זה היכא דמת ביום א' ונקבר ביום ג' אף ע"פ שהקרובים שהיו אצל הקבורה מונין מיום הקבורה כי אז היתה סתימת הגולל מ"מ אותן שלא היו אצל הקבורה ולא נודע להן המת עד שהגיע יום ל' מיום הקבורה א"צ לנהוג אבלות כיון דיום שמועה דידהו הוא יום ל"א מיום המיתה והו"ל שמועה רחוקה דלגבי דין שמועה יום המיתה הוא עיקר וכדתנן הריני כיום שמת בו אבא הריני כיום שמת בו גדליה כ"א : ומ"ש אפי' לא נהג אלא דברים שבצנעא כגון ששמע שמועה קרובה ביום שבת וכו' כ"כ המרדכי במ"ק וכן כתב הגהת מיימוני והאריך בזה הביאו ב"י לקמן

דרכי משה

שצט (א) וכתב המרדכי ע"ב דף שצ"ב ה"א דאפי' לא קברוהו קודם הרגל אלא מסרו לעכו"ם לקברו או שגרו למקום אחר בענין שמתכסה שעה אחת מעיני המתאבלים הרגל מפסיק גזירת ז' עכ"ל וכ"ה דברי הטור שכתב בענין שחל עליו אבילות וכבר נתבאר סימן שע"ה שבענין זה חל עליו האבילות וע"ש כתב בא"ז דאם חל עליו האבילות שעה

פרישה

(ב) אנינות לחוד דכתיב לא אכלתי באוני ממנו וקאי אמעשר ואכלתי חטאת היום קאי אקדשים : (ג) האסור בזה מותר בזה וכו' האסור בזה מותר בזה כן הוא בטור וכן הוא בגמרא דף ל"ט ע"ג בשם ר"י וכ"פ כלומר מכח אנינות דהיינו שאסור באכילת קדשים ומעשר שני מדאורייתא וכן אסור ביין ובשר מדרבנן לפני קבורה וכן פטור מכל המצות כל זה מותר באבילות והאסור מכח אבילות דהיינו תשמיש המטה ונעילת סנדל ורחיצה וגילוח וכל הני דחשיב לעיל בתחילת סימן ע"פ מותר מכח אנינות קודם שנקבר המת דאז לא חל האבילות יע"ג וכתב לעיל ס"ס שמ"א דאונן אסור בתשמיש המטה י"ל דר"י ור"ת סוברים כהרמב"ם והרי"ף גאון שהביא רבינו לעיל בסימן שמ"א דסברי שאינו אסור בין מיתה לקבורה בהני דאסור מכח גזירת שבעה א"נ ה"פ האסור באבילות מותר באנינות אבל דאורייתא דאנינות ולא איירי במה שהחמירו בו חכמים דלכ"ע אף למ"ד אבילות יום ראשון דאורייתא מ"מ מה שאסרו תשמיש המטה ביומי אנינות אינו אלא מדרבנן וה"ק עיין במקומו בדברי ר"י : (ד) בדברים המפורשים בפרק מי שמתו דהיינו שאסור בבשר ויין ופטור מכל מצות עשה : (ה) ולא כל הנוהגים באבל ר"ל ולא בכל המתים שמתאבלים עליהם :

(ו) אלא בשבעה מתים המפורשים בתורה לענין טומאת כהן : (ז) שהן אחיו מאמו ואחותו מאמו וכו' אלא ומידך נשואה וארוסה מאב או מאם וכו' אחותו אנוסה או מפותה ופירוש של ואחותו מאמו ר"ל אחותו מאמו שהיא פנויה שבזו כלולה בה באחותו שאב מטמא לה דאורייתא (או אחותו נשואה או ארוסה מאב או מאם דבשניהם אין מתאבל עליהם אלא מדרבנן כמ"ש בסימן שע"ד ע"ש עכ"ל) : (ח) אבל אשתו קטנה מדברי סופרים ר"ל ולא קבל אביה קידושיה :

דרישה

סי' שצט [א] וכל שכן אם לא ידע במיתת המת קודם הרגל כו' ורבינו ז"ל כתב בספר המאור אם מת אחד בערב הרגל ובאת השמועה לאחד מקרובי המת בעשירי אחר החג אי הוי כשמועה קרובה או כרחוקה ותלו הדבר להקל משום ספק אבילות להקל ולי נראה להחמיר שאין נראה שיעלה הרגל למי שלא בא עדיין שמועת המת ואיך יעלה לו הרגל להשלים ל"א יום ע"כ מתוס' אלפסי פ"ג והביאו ב"י ג"כ בסימן ת"ב (וז"ל שם) כתב רבינו ירוחם מת לו מת ערב הרגל בערב החג והחג ושמיני עצרת עולין למנין כ"א וצריך לנהוג ט' ימים אחר החג להשלים ל' יום ולא ידע שמת עד י' ימים שעברו אחר הרגל ולפי שאינו ממינו כבר עברו ל' והוי שמועה רחוקה כתב בעל המאור יש מן החכמים שנסתפקו בזה וכתבו דהו"ל ספק אבילות וקי"ל כדברי המיקל באבל והו"ל שמועה רחוקה ולפי דעתי נ"ל דהו"ל שמועה קרובה שאין הדברים נראין שיעלה לרגל למי שלא בא עדיין שמועת המת כי לעולם אין דין מי שלא נהג אבלותו ולא שמע בו כדין מי שנהג הלכך ל"ט יורד הרגל ול"ט יום שמיני עצרת וכל היוצא בו אינם נמנין לגבי שמועה אלא לעולם ע"כ דבריו והרבה ראיות פ"ו עכ"ל ר"י. וכ"י בפ' ומ"ש כתב כל זה גם כן וגם הרמב"ן בת"ה הסכים לדברי בעל המאור וע"כ ראוי לפסוק כמותו אף להחמיר באבל· ומשמע אפי בא לדון על שמועה רחוקה לענין יום מיתה וקבורה לאבלים וכגון שלא נקבר ביום שמת שיש לחלק ולומר אף שלגבי אבלים עדיין הם בתוך שלשים ומונין מיום הקבורה דהיינו אבלות דידהו לא חל עד שיסתום הגולל וכל זמן שלא נקבר יש להם דין אנינות אבל למנין שמועה לאותם שלא נהגו אבילות מונין שמועה רחוקה מיום המיתה מאמר דיום כשית"כ הוא

סי' שצט (א) בענין (שחל עליו אבילות ר"ל אפי' לא קברהו קודם הרגל אלא מסרו לנכרי לקברו או שהגרו למקום אחר בענין שחל אבילות שעה אחת כמ"ש לעיל סימן שע"ה עכ"ל אלא

שלשים דהיינו גיהוץ ותספורת נוהגין ברגל וכתב הרמב"ן ולא מתורת רגל לבד אסור בהן (ב) אלא אף מתורת אבל שהרי מתורת הרגל מותר ללבוש בגדים מגוהצין חדשים ולבנים ונוטל צפרניו במספרים ושמח שמחת מריעות והבא ממדינת הים ומבית השביה ומשאר דרכים שמנו חכמים מותרין לספר ולכבס ומדין אבלות אסורים בכולן כמו בחול שהוא אסור בתספורת ובגיהוץ בין לכבס בין ללבוש ואפי' הבא ממדינת הים ואסור בשמחת מריעות ואסור בנטילת צפרנים במספרים (ג) ומדברי א"א הרא"ש ז"ל יראה שאינו אסור כלל מתורת אבלות אלא בדברים האסורין לו מתורת הרגל (ד) הקובר מתו ברגל בח"ה נוהג דין אנינות כל זמן שאינו נקבר ולאחר שיקבר נוהג דברים שבצנעה והרמב"ם כתב שאינו נוהג אפי' דברים שבצנעה ולא נהירא והרגל עולה למנין שלשים שמשלים עליהם שלשים אפי' קברו בחג (ה) [ב] ולא אמרינן דחג שמיני עצרת מבטל ומתעסקין ברגל לנחמו ולאחר הרגל מתחיל למנות שבעה וכשיכלו ז' למיתת המת אף על פי שעדיין לא כלו ז' ימי האבלות מלאכתו נעשית ע"י אחרים (ו) [ג] ואין רבים מתעסקין בו לנחמו כגון אם קברו בשלשה ימים אחרונים של הרגל מלאכתו נעשית ע"י אחרים בג' ימים אחרונים של האבל ואם נהג ז' לפני הרגל והרגל

פגע

לקמן סימן ת"ב : הקובר את מתו ברגל בח"ה וכו' כלומר דאילו בי"ט איכא לחלק דבי"ט שני נוהג אנינות אבל בראשון אינו נוהג אנינות אא"כ רוצה לקברו על ידי עממים אבל בח"ה אין חלוק לעולם נוהג אנינות וע"ל סימן שמ"א ס"ב וכן פי' ב"י ומ"ש ולאחר שיקבר נוהג דברים שבצנעה ה"א בכתובות [דף ד] דא"ר יוחנן אע"פ שאמרו אין אבלות במועד אבל דברים שבצנעה נוהג וכתבו התוס' לשם דס"ג פסקו הלכה כרבי יוחנן והרמב"ם היה גורס בההיא דר' יוחנן בשבת במקום מועד וסבר דוקא שבת כיון דעולה ואינו מפסיק נוהג בו דברים שבצנעה אבל רגלים דמפסיקין ואינן עולין אינו נוהג לא בצנעא ולא בפרהסיא וכתב הרמב"ן בסח"ה [דף ע"ד ע"ג] דאנו סומכין על דברי הראשונים שדבריהם דברי קבלה כ"ש שהגירסא הכתובה בכל הספרים היא במועד ועוד האריך וע"ש ולכן כתב רבינו ולא נהירא והכי נקטינן לאיסורא ואפ"ה נראה דלא חיישינן למימר דילמא כיון דאיכא מורי הוראה דמתירין לו דברים שבצנעה א"כ קילא ליה הך אבלות וצריך שמירה שישן הוא בין האנשים וכו' וכדחיישינן גבי חתן דלא אמרינן קילא ליה אלא היכא דאיכא תרתי דקילא ליה ואיכא נמי אפושי שמחה וע"ל בסי' שפ"ב סעיף ד' ה' ו' : ומ"ש והרגל עולה למנין ל' וכו' נראה דמ"ש ולא אמרינן דחג ש"ע מבטל וכו' ה"ק לא אמרינן דמבטל לגמרי היכא דקברו לפני הרגל אלא אינו עולה אלא לז' וכן בקברו ברגל לא אמרינן דמבטל ממנו ז' ממנין ל' אלא אינו עולה לו אלא ליום אחד דבין בזו ובין בזו אין ש"ע מבטל אבלות דכל אחד לפי עניינו אבל מהרש"ל בתשובה סימן ה' למד מלשון רבינו דדוקא מבטל הוא דאינו מבטל הא לענין עליית ז' ימים למנין השלשים שפיר עולה דאם לא כן לאשמועינן דאפילו אינו עולה כי אם ליום אחד כל שכן דאינו מבטל עד כאן לשונו ואין זה קושיא כלל דרבינו כתב לשון דאינו מבטל דמשמע הא והא כדפרישית דאינו מבטל לגמרי בקובר מתו לפני הרגל וגם אינו מבטל ממנו שבעה בקובר מתו ברגל והכי משמע לשונו שאמר והרגל עולה וכו' אפילו קברו בחג ולא אמרינן דחג שמיני עצרת מבטל וכו' דה"ק לא מיבעיא בקברו קודם החג דאינו מבטל לגמרי אלא אפילו קברו בחג אינו מבטל מינו שבעה ועוד איכא לתמוה דלפי פירוש מהרש"ל היאך תולה רבינו דין זה דאינו מבטל לגמרי אבל עולה למנין ז' בקובר מתו בתוך הרגל הלא אפי' בקוברו לפני הרגל נמי כך הדין כמ"ש אחר כך וזה הכלל וכו' ועוד דהתוס' פרק אלו מגלחין בד"ה הקשה בתוס' הרב [דף כ"ד] פסקו להדיא דאינו עולה אלא ליום אחד וכ"כ המרדכי וכ"כ ב"י ע"ש הגהת מיימוניות וטעמם נכון דכיון דלא אשכחן בתלמודא דש"ע עולה לו למנין שבעה אלא בקובר מתו לפני הרגל א"כ איכא למימר התם שאני כיון דכבר בטל ממנו הרגל גזירת ז' וגם ז' ימי החג עלו לו למנין ל' הלכך גם ש"ע חשוב כז' למנין ל' אבל בקובר מתו ברגל דלא בטל ממנו כלום אין כח לש"ע שיהא חשוב כז' למנין שלשים עד שימנה תחלה ז' ימי אבלות ודבר זה הוא פשוט והרב ז"ל דהוה מדחי אל דחי ואינו מתיישב כלל לפע"ד על כן נראה כמו שפסקו התוס' והמרדכי והגהות מיימוני והכי נקטינן דלא כמהרש"ל : ומ"ש ולאחר הרגל מתחיל למנות ז' וכו' עד מלאכתו נעשית ע"י אחרים בג' ימים אחרונים של אבל פי' אחרים עושים מלאכתו בבתיהם אבל לא בביתו של אבל ומיהו עבדיו ושפחותיו עושין לו בצינעא בתוך ביתו וכתב הר' ירוחם דכן הדין באותם הימים שנשארו מן הרגל אחר קבורה לענין מלאכה המותרת במועד אפילו אינו דבר האבד שמלאכתו נעשית ע"י אחרים בבתיהם ועבדיו ושפחותיו עושין לו בצנעא בתוך ביתו ואם הוא דבר האבד מותר לעשות בעצמו ע"כ ומביאו ב"י וכ"כ התוספות פרק אלו מגלחין סוף [דף י"ט] בד"ה ומלאכתו נעשית והכי נקטינן : ומ"ש ואין רבים מתעסקים בו לנחמו וכו' פירש ב"י ע"ש הירושלמי דדוקא קאמר ואין רבים מתעסקים בו לנחמו דעסקי דברי תנחומין הוא דא"ל לנחמו מנין הימים שניחמוהו ברגל אבל מראים לו פנים מפני הכבוד כדרך שמראים פנים לאבל בשבת מפני הכבוד והכי משמע לישנא דקאמר אין מתעסקים בו לנחמו דדוקא לנחמו לא אבל מראים לו פנים וכך פסק בש"ע והכי נקטינן : **ואם** נהג שבעה וכו' וכן אם חל יום שמנה בשבת שבערב הרגל וכו' בפרק ואלו מגלחין [דף י"ט] פליגי תנאי בחל יום שבעה בערב הרגל

ובאותן הז' מלאכתו נעשית ע"י אחרים וכו' עד והרגל עולה למנין ל' כלומר מדין קובר את מתו ברגל שיתבאר בסמוך ומ"ש בשם הרמב"ן הוא בת"ה והביא ראיה לדבר מדאמרינן בגמרא לענין ז' לא קמיבעיא לי שאין רגל עולה למנין ז' דלא נהג מצות ז' ברגל כי קמיבעיא לי למנין ל' דקא נהגא מצות ל' ברגל דאסור בתספורת וכיבוס וא"ת שאין אבילות חלה עליו ברגל אלא שהוא נוהג כאן מפני הרגל בדברים שכל אדם אסור בו מצות ל' מנהגו בו שתעלה למנין שלשים והרי במצות ז' נמי נוהג קצת ברגל שאינו מכבס כסותו במים והרבים מתעסקים בו כדין אבל ואפ"ה כיון דלא נהיג במצות ז' כדינו אינו עולה אלא ש"מ אבלות נמי נוהג בהם וכל גזירת ל' עליו ותמה על עצמך היאך יהא שמח בשמחת מרעות והרבים מתעסקין בו כאבל אלא ש"מ שהוא נוהג במצות ל' כמנהגו בהם בחול וטעמא דמילתא מפני שהם מצות לא תעשה ומדין הרגל נמי נוהג במקצתן הילכך כשנוהג בכולן באבלותו אין אבלותו מתפרסמת עליו לפיכך אמרו עולה למנין ל' דקא נהגו מצות ל' ברגל כולו כדינו בחול ואינו עולה למנין ז' שאינו נוהג ברובן של מצות ז' עכ"ל : ומ"ש ומדברי א"א ז"ל יראה שאינו אסור כלל מתורת אבילות אלא בדברים האסורים לו מתורת הרגל נראה שלמד כן מדכתב בפרק אלו מגלחין שהטעם שאין שמיני עצרת מבטל גזירת ל' לקובר מתו בתוך החג היינו משום דלא נהג כלל דין ל' אע"ג שגיהוץ ותספורת אסורים במועד מ"מ מטעם אבילות מיהו לא נאסר · ולענין הלכה נקטינן כדברי הרמב"ן שהם נכוחים בטעם וראיה : **דין** שמע שמועה קרובה בשבת ערב הרגל יתבאר בסימן ת"ב בס"ד : הקובר את מתו ברגל בח"ה נוהג כל דין אנינות כל זמן שאינו נקבר דקדק לכתוב בח"ה דאילו בי"ט אינו נוהג דיני אנינות כמו שנתבאר בסימן שמ"א ואע"ג דבי"ט שני נוהג דיני אנינות וכן נוהג ג"כ בי"ט ראשון אם רוצה לקברו ע"י עממין כמו שנתבאר שם רבינו מילתא פסיקתא נקט דבח"ה ודאי נוהג אנינות ובדין דהו"ל לכתוב דבי"ט ב' נמי נוהג אנינות אלא שסמך על מ"ש בסימן הנזכר : ומ"ש ולאחר שיקבר נוהג דברים שבצנעה בריש כתובות [ד ·] מסייע לר' יוחנן דאמר אע"פ שאמרו אין אבילות במועד אבל דברים שבצנעה נוהג : ומ"ש בשם הרמב"ם שאינו נוהג דברים שבצנעה בפ"י כתב הרגלים וכן ר"ה וי"ה אין דבר מדברי אבילות נוהג בהם · וכתב הרמב"ן בת"ה שיש כת מן החכמים שסוברים כמותו וטעמא משום דהא דקאמר בריש כתובות מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר אף על פי שאמרו אין אבלות במועד אבל דברים שבצנעה נוהג היא שמועתו של רבי יוחנן הוא השמועה האמורה בפרק אלו מגלחין אהא דגרסי' אבוי אשכחיה לרב יוסף דפרים סודרא ארישיה ואזיל ואתי בביתיה א"ל לא סבר לה מר אין אבילות בשבת א"ל הכי אמר רבי יוחנן דברים שבצנעה נוהג והם מפרשים דדוקא בשבת לפי שהיא עולה הנהיגו בה בצנעה אבל ברגלים שמפסיקים עולים לדברי הכל אינו נוהג לא בצנעא ולא בפרהסיא עכ"ל · ונראה מדבריו שהיו גורסים בההיא דר' יוחנן דריש כתובות בשבת במקום במועד . ומ"ש רבינו ולא נהירא הוא משום דהרמב"ן חלק על הרמב"ם וסיעתו והאריך לטעון עליהם והעלה דברים שבצנעה נוהגים במועד וכ"פ התוספות והרא"ש בריש כתובות וכתבו שכ"פ בה"ג ולענין הלכה נקטינן כוותייהו דרבים נינהו וגם כי בה"ג שדבריו דברי קבלה סבר כוותייהו · ומ"ש רבינו והרגל עולה למנין ל' שמשלים עליו ל' אפי' קברו ברגל מבואר בברייתא שם פרק א"מ ומ"ש ולא אמרינן דחג שמיני עצרת מבטל שם [כד :] אמר רבינא הילכך יום אחד לפני החג וחג ושמיני שלו הרי כאן כ"א יום כלומר ולא צריך למינקט אחר הרגל אלא ט' ימים הרי בהדיא דאין חג שמיני עצרת מבטל גזרת ל' אפילו קבר מתו קודם הרגל וכ"ש כשקברו ברגל : **וכתב** שם הרא"ש שהטעם מפני שלא נהג כלל דין ל' אע"ג דגיהוץ ותספורת אסורים במועד מ"מ מטעם אבלות לא נאסר · וכתבו הגה"מ בפ"י דשמיני עצרת אינו עולה לו כ"א יום אחד כשקברו ברגל (ב) ומ"ש ומתעסקים ברגל לנחמו ולאחר הרגל מתחיל למנות ז' וכו' עד בג' ימים האחרונים של האבל ברייתא שם וכתב הגה"מ בפ"י בשם סמ"ק אם עברו ג' ימים אחר הקבורה מותרת מלאכתו ע"י אחרים כל ימי אבלותו עכ"ל וכתב רבינו ירוחם אותם הימים שנשארו מן הרגל אחר קבורת המת דינן לענין מלאכה המותרת במועד כדין ז' ימי אבלות שמלאכתו נעשית ע"י אחרים פי' בבתיהם אבל לא בביתו ודוקא דבר שאינו אבד אבל דבר האבד הוא בעצמו עושה ועבדיו ושפחותיו עושין בצנעא בתוך ביתו כי לא נאסרו עבדיו ושפחותיו עכ"ל ואהא דתניא ואין רבים מתעסקים בו שכבר נתעסקו בו ברגל פירשו התוספות תנחומין וברכת השורה והרי"ט פי' לענין הבראה ע"כ ומשמע דדוקא לדברים אלו הוא דאין מתעסקים עמו אבל מבקרין אותו כל ימי אבלו וכך מפורש בירושלמי פ' אלו מגלחין הקובר את מתו ג' ימים בתוך הרגל מונה ז' לאחר הרגל ג' ימים הראשונים הרבים מתעסקים עמו ד' ימים האחרונים אין הרבים מתעסקים עמו מהו להראות לו פנים ר' יעקב בר אידי בשם ר' חנינא והלא אמרו אין אבל בשבת מפני מה אמרו להראות לו פנים לא מפני הכבוד והכא מפני הכבוד ויש לתמוה על הרי"ף שהשמיט הא דקתני מלאכתו נעשית ע"י אחרים וכו' עד סוף הברייתא וכן יש לתמוה על הרמב"ם שהשמיט וכתב בפ"י שהקובר את מתו ברגל שאחר הרגל מתחיל למנות ז' ונוהג בהן כל דברי אבלות : כתב הרא"ש בפרק אלו מגלחין ובפ"ק דכתובות דאיכא מ"ד דאי איתרמי ליה אבלות ברגל שצריך הוא שיישן בין האנשים והוא בין הנשים והראב"ד והרא"ש דחו דבריו וכתבו רבינו בסימן שפ"ג : **ואם** נהג ז' לפני הרגל והרגל פגע בו סוף ל' הרגל מבטל ממנו גזירת ל' אפילו

אם

דרכי משה

שעה אחת קודם הרגל מותר ללבוש ברגל בגדים מגוהצים כו' ואין נוהגים כן (אלא) כדברי הרמב"ן שחולק על הרא"ש בזה ודברי א"ז כדברי הרא"ש : (ב) וכ"ה במרדכי הלכות אבלות

דרישה

הוא עיקר ולא יום הקבורה מקום להאריך א"ס : [ב] ולא אמרינן דחג שמיני עצרת מבטל וכתבו הגהות מיימוני דשמיני עצרת אינו עולה כ"א יום אחד כשקברו ברגל ועיין בתשובות מ"ו סימן ס' שפסק בכה"ג עולה שמיני עצרת לבטל ממנו דין ז' והביא שם המרדכי דפסק דאינו עולה רק ליום אחד והוא מסיק בראיות דעולה לז' ע"ש שסוכים כן מדכתב הטור כאן דשמיני עצרת אינו מבטל משמע הא לז' עולה : [ג] ואין רבים מתעסקין בו לנחמו סת לו מת ברגל

פירוש

פרישה

(ב) אלא אף מתורת אבל רצה לומר כדין שלשים לכך עולין לשלשים ולא עולין לז' ראשונים שלא נהג ברגל כדין ז' ב"י ע"ש · (ונוטל צפרניו במספריים ר"ל ע"י נכרי אבל הוא בעצמו אסור בח"ה עכ"ה) : (ג) ומדברי א"א הרא"ש ז"ל יראה שאינו אסור כלל מתורת אבילות אלא בדברים האסורים לו מתורת הרגל כנ"ל (ומ"מ עולין למנין ל' כדלקמן בסמוך עכ"ה) וע"ל בסימן שמ"ב מ"ש שם : (ד) הקובר מתו ברגל בחול המועד כו' דקדק לכתוב בח"ה דאילו בי"ט אינו נוהג דין אנינות כמו שנתבאר בסימן שמ"א ומע"ג דבי"ט שני נוהג דין אנינות וכן נוהג ג"כ בי"ט ראשון אם רוצה לקברו על ידי עממין כמ"ש שם · רבינו מילתא פסיקתא נקט דבח"ה ודאי נוהג אנינות ובדין דהו"ל לכתוב דבי"ט שני נמי נוהג אנינות אלא שסמך על מ"ש בסימן הנזכר ב"י : (ה) ולא אמרינן דחג שמיני עצרת מבטל וכתב הרא"ש והטעם מפני שלא נהג כלל דין ל' אע"ג דגיהוץ ותספורת אסורים במועד מ"מ מטעם אבילות לא נאסר ובזה אזיל לשיטתיה כדלעיל דלא אסר במועד כלל משום אבילות וצ"ע מ"ש משבת שחל להיות ערב הרגל דאמרינן כיון שנהג בו דין ז' בדברים שבצינעה שמתבטל ממנו דין ז כמ"ש לעיל ריש סימן זה כ"נ הא כתב רבינו על הרמב"ם דל"נ דבריו ושדברים שבצנעה נוהג וכ"ל כיון שמת ברגל והכל שם אחד לו ואין כאן שינוי כמו התם שהיה שבת ואחר כך רגל לכך אינו עולה ועיין בדרישה : (ו) ואין רבים מתעסקין בו לנחמו פירוש לענין תנחומין וברכה בשורה ולענין הבראה אבל מבקרין אותו כל ימי אבלו ב"י ע"ש ועיין בדרישה : (ומותר לגלח אחר הרגל דאמרינן שואל ונהג

שקלם

אם חל יום ז' בערב הרגל וכו' בפרק אלו מגלחין [יט:] איפליגו תנאי בחל יום ז' בערב הרגל ואפסיקא הלכתא בגמרא כאבא שאול דאמר מצות ז' מבטלת גזירת ל' כלומר שאם חל יום ז' שלו בערב הרגל בטלה ממנה גזירת שלשים דמקצת היום ככולו ויום ז' עולה לכאן ולכאן:

הרגל ואפסיקא הילכתא כאבא שאול דמקצת היום ככולו ויום שביעי עולה לו לכאן ולכאן ומודים חכמים לאבא שאול כשחל שמיני שלו להיות בשבת ערב הרגל שמותר לגלח ע"ש והיכא לתוב אמ"ש רבינו וכן אם חל יום שמנה בשבת דמשמע דלא זו אף זו קאמר והא ליתא דבחל יום שבעה בערב הרגל פליגי ביה ובחל יום

ומ"ש וכן אם חל יום ח' בשבת שבערב הרגל גם מודים חכמים לאבא שאול כשחל ח' שלו בשבת ערב הרגל שמותר לגלח בע"ש: ומ"ש ואם לא גילח בערב הרגל או בע"ש מותר לגלח אחר הרגל שכבר נתבטל גזירת ל' זה פשוט אליבא דאבא שאול דאפסיקא הלכתא כוותיה ומ"ש אבל תוך הרגל לא יגלח כיון שהיה אפשר לו לגלח קודם הרגל ואם חל יום ז' שלו בשבת ערב הרגל אסור לגלח בע"ש ומותר לגלח אחר הרגל וכן בתוך הרגל כיון שלא היה יכול לגלח קודם הרגל שם אמתני' דאלו מגלחין במועד תנא הבא מותר בגילוח ה"ד איליימא שחל ח' שלו בערב הרגל איבעי ליה לגלוחי בערב הרגל אלא ח' שלו בשבת ערב הרגל איבעי ליה לגלוחי ע"ש לא צריכא שחל ז' שלו בשבת ערב הרגל וסבר לה כאבא שאול דאמר מקצת היום ככולו ויום שביעי עולה לכאן ולכאן וכיון דשבת הוי אנוס הוא: ואם חל יום הששי או יום א' שלו ערב הרגל מותר לספר ולכבס

פגע בו תוך שלשים הרגל מבטל ממנו גזירת שלשים אפי' אם חל יום ז' בערב הרגל דמקצת היום ככולו ועולה תחלתו לסוף ז' וסופו עולה לתחילת שלשים ומותר לספר ולכבס ולרחוץ ערב הרגל וכן אם חל יום שמונה בשבת שבערב הרגל מותר לספר ולכבס ולרחוץ בע"ש ואם לא גילח בע"ש או בערב הרגל מותר לגלח אחר הרגל שכבר נתבטל ממנו גזירת ל' אבל תוך הרגל לא יגלח כיון שהיה אפשר לו לגלח קודם הרגל ואם חל שביעי שלו בשבת בערב הרגל אסור לגלח בערב שבת ומותר לגלח אחר הרגל וכן בתוך הרגל כיון שלא היה יכול לגלח קודם הרגל (ו) [ז] ואם חל * יום ששי או יום ראשון שלו ערב הרגל מותר לספר ולכבס כיון שאי אפשר לו לעשותם בלילה אבל אסור לרחוץ עד הלילה כיון שאפשר לו לרחוץ בלילה [ח] אע"פ שמותר לכבס מבעוד יום אסור לו ללובשן עד הלילה [ט] (ח) וריב"א כתב כמו שאסור לרחוץ כך אסור לכבס כל היום (ט) ומיהו בערב סמוך לחשכה מותר בשניהם וא"צ להמתין עד הלילה (י) והרמב"ם כתב שאינו מותר לא ב לגלח ולא לרחוץ ולא לסוך ולא לעשות שום מלאכה עד שנכנס י"ט וי"ט מפסיק שאר הז' ולאחר י"ט משלים ל' מיום המיתה וסברא ראשונה היא סברת הראב"ד ולזה הסכים א"א ז"ל (ג) והא דרגל מבטל גזירת ל' דוקא בשאר מתים אבל באביו ואמו אינו תלוי בשלשים אלא אסור לספר

שמנה בשבת אף חכמים מודים לאבא שאול ונראה ליישב דקשיא לי' לרבינו למיזה לורך קאמר תלמודא דמודים חכמים לאבא שאול כשחל ח' שלו להיות בשבת ערב הרגל דמאי נפקא מינה אפילו לא יהיו מודים הלא הלכה (כאבא) שאול אלא בע"כ דהיכא סברא היפכא ולתימר דע"כ לא קאמר אבא שאול דמותר לספר ולכבס ולרחוץ משום דיום ז' עולה לו לכאן ולכאן אלא בחל יום שביעי בערב הרגל דעולה תחלתו ליום ז' וסופו כיון שנכנס הרגל עולה לתחלת ל' ומבטל ממנו גזירת ל' אבל בחל יום שמנה בשבת שבערב הרגל דהשתא סוף יום שביעי בע"ש כיון דאינו סמוך לרגל אין סופו עולה לו לתחלת ל' ולא הותר לו לספר ולכבס לכך קאמר תלמודא דכן סברא ליתא אלא קושטא דסברא דאפי' חכמים מודים בהא לאבא שאול והשתא ניחא דכתב רבינו תחלה דין חל יום ז' בערב הרגל דיום ז' עולה לו לכאן ולכאן ואח"כ כתב וכן אם חל יום ח' כו' בדרך לא זו אף זו משום דהיכא סברא איפכא לומר דדוקא בשחל יום שבעה בערב הרגל הוא דעולה לכאן ולכאן אבל לא בשחל יום שמנה בשבת שבערב הרגל להכי קאמר דליתא אלא אף בשחל יום שמנה בשבת שבערב הרגל עולה לו לכאן ולכאן ובזאת בזה כתבתי בסייעתא דשמיא ליישב דברי רבינו בת"ה ריש סימן ס"ב וע"ש אחר שכתבתי זה נזכרתי שכבר הקשה ב"י קושיא זו בא"ח סימן תקמ"ח ולא השיב כלום ע"ש: ואם חל יום ששי או יום ראשון שלו ערב הרגל מותר לו לספר ולכבס וכו' והרמב"ם כתב שאינו מותר לא לגלח ולא לרחוץ וכו' שם אמר רב הונא הכל מודים בשחל שלישי שלו להיות ערב הרגל שאסור ברחיצה עד הערב ומפרש רבינו כמ"ש בהגהת סמ"ק דהא דנקט יום שלישי דוקא שלישי קאמר משום דלתנא דמתני' אין הרגל מבטל האבלות אלא בקובר מתו שלשה ימים קודם הרגל הוא ועיקר האבלות אינו אלא שלשה ימים וקאמר רב הונא דלדידיה ג' שלמים בעינן עד הלילה ופירש"י ואז רוחץ כל גופו בנהר או פניו ידיו ורגליו בחמין או בצונן כל גופו אבל בערב קודם הלילה אסור כיון דאפשר לו לרחוץ בליל י"ט אבל כבוס דאסור בי"ט שרי ביום ואסור ללבשו עד הלילה שכך פירש הראב"ד ולפ"ז למאי דקי"ל כחכמים דאפילו שעה אחת קודם הרגל מבטל ממנו גזירת שבעה אין חלוק בין יום שלישי ליום ראשון או יום ששי דבכל ענין אינו רוחץ עד הלילה ומותר לכבס כסותו ביום וללבשו בלילה וכך כתב הרי"ף והרא"ש לשם וכן כתב הרמב"ם פ"י דהכל אלא דהרי"ף והרא"ש לא כתבו הלכך אין מותר לרחוץ עד דעל רגל ולא הוזכר כבוס כלל אלא רחיצה ועד דעל רגל משמע ודאי דלא שרי רחיצה עד הלילה והרמב"ם גם הוא כתב וז"ל ואינו מותר לרחוץ ולסוך ולעשות דבר עד שיכנס י"ט אלא דאינו מתיר אלא בלילה ומיהו מפורש בדבריו דאוסר גם הכבוס כל היום כמו רחיצה וז"ש רבינו דריב"א חולק אסברא ראשונה בתרתי חדא דכבוס אסור ביום כמו רחיצה אידך דשניהם מותרים סמוך לחשכה וא"צ להמתין עד הלילה והרמב"ם אינו חולק אלא בחדא דאוסר כבוס ביום כמו רחיצה ומודה לסברא הראשונה דאסור לרחוץ עד הלילה מיהו עכשיו נהגו היתר ברחיצה לאחר המנחה וכ"כ בהגהת מיימוני פ"י בשם מהר"ם וכמה גדולים והביאו ב"י בא"ח סימן תקמ"ח וכן כתב מהרא"י בת"ה סימן רפ"ז דנוהגים היתר לרחוץ בחמין סמוך לערב אפילו לא נהג אבלות אלא שעה אחת לפני הרגל וכתב עוד שלפי זה כשחל שבת בערב הרגל ואין לו מת בע"ש מותר נמי לרחוץ בחמין בע"ש ע"ש וכ"כ בהגהת ש"ע כאן דאפילו בחל יום א' דאבלות בערב הרגל מותר לרחוץ אחר תפלת המנחה סמוך לחשכה וכן נוהגין אך קשה מ"ש בהגהת ש"ע בא"ח סימן תקמ"ח דלדידן דנוהגין איסור רחיצה כל ל' אסור לרחוץ דהא הרגל לא בטל ממנו אלא גזירת ז' וה"ה כבוס במקום דנוהגין איסור כיבוס כל שלשים עכ"ל ומ"כ דבריו סותרין ואפ"ו ונ"ל דמ"ש הרב בהגה"ה בא"ח ולדידן דנוהגין איסור רחיצה וכו' ה"ק דלפ"ז בשחל אחד מימי האבלות חוץ מהשביעי בערב הרגל לדידן אסור הוא לרחוץ דהא לא בטל ממנו רק גזירת ז' וה"ה לכבוס וכו' כלומר כך הוא ראוי להורות לדידן אבל כאן כתב דמש"ג דבכך היה ראוי להורות לדידן מ"מ המנהג אינו כן אלא אפילו לא נהג אבילות אלא שעה אחת לפני הרגל רוחצין אחר המנחה סמוך לחשכה וצ"ל דמתחלה לא קבלו עליהם לנהוג איסור רחיצה וכבוס כל ל' אלא באופן שאין שם הפסקה של רגל אבל בשהרגל מפסיק אוקמוה אדינא דתלמודא דרוחצין לערב אחר המנחה סמוך לחשכה וא"כ יהיה דעת הרב בהגהת ש"ע כדעת כל האחרונים והכי נקטינן עוד כתב נמי ב"י על מ"ש לשם רבינו וכן כאן דבחל יום ראשון או ששי בערב הרגל דמותר לספר ולכבס דהוא דבר תמוה דהא כתב להדיא דאינו מותר לגלח אלא בחל יום שבעה ערב הרגל מטעם דיום שבעה עולה לכאן ולכאן אבל יום ששי לא והיה נראה בעיני ב"י דוחק לומר שהוא ט"ס ורצה ליישבו בלי טעות ולא התיישב לו והניחו בצ"ע אבל אין ספק שט"ס הוא כי כן נמצא בספרים ישנים מותר לכבס וכן מ"ש בדברי רבינו בשם הרמב"ם שאינו מותר לא לגלח ולא לרחוץ וכו' עד שנכנס י"ט הוא ט"ס אלא צריך להיות שאינו מותר לא לרחוץ וכו' והוא דבר פשוט ומפרש כך. למי שמעיין בספר הרמב"ם עצמו וכתב הרב בהגהת ש"ע דהאידנא דלא נהגו לספר בחל שביעי בערב הרגל אלא סמוך לחשכה מכל מקום בערב פסח עדיף טפי לגלח קודם חצות הואיל ואחרים אסורים לגלח אחר חצות אם כן אתי הוא קצת כיון שאינו יכול לגלח אחר חצות לכך מותר לו לגלח קודם חצות ולמד כך ממ"ש הרי"ו בתשובה סימן ד' ומה שכתב ב"י בשם הסמ"ג דבחל יום ששי בע"ש דאין הכבוס טובה בו הוא תמוה דהא אפי' שעה אחת מפסיק ואפי' אינו ע"ש ואפשר דבע"ש התיר טפי לכבס ולרחוץ אפילו ביום קודם המנחה והא דקאמר יום ששי לאו דוקא דאפילו ביום ראשון היה מתיר אלא דמעשה שהיה כך היה ובזה מיושב מה שהוה קשה לבית יוסף ועוד כתב בהסמ"ג על אבל שחל יום שלישי בערב יום כפור וגלגול לרחוץ אבל לא ללבוש דוקא ביום שלישי מותר מחום מכאן לא והקשה בית יוסף דאין לזה סמך ולא ראיה ובאורח חיים סימן תר"ו כתב דבריו דקשיא ליה מפני מה התיר הרחיצה תוך שבעה משום מנהג שנהגו לרחוץ בערב יום כפור וכבר התבאר בס"ד לשם כל צורך ע"ש: והא דרגל מבטל גזירת שלשים וכו' היכא לתמוה דכאן משמע דס"ל כספר המצות ולעיל בסימן ש"ן ס"ה פסק כסמ"ג דלא כספר המצות ויש לומר

דרכי משה

אבלות: (ג) ובמרדכי ע"ג דף שצ"ב הל"א אורחי שרבים אוסרים יותר מן הראוי לאסור עד הלילה ואעפ"ב העולם נהגו להתיר עכ"ל כתב בת"ה סימן רפ"ז דהואיל ואנו נוהגין דאם הרגל

פרישה

מקצת ביום השבת דין שלא לגט בגדים מגוהצים אמרינן רגל מבטל גזרת ל' עכ"ה): (ו) ואם חל יום שביעי או יום ראשון שלו ערב הרגל מותר לספר ולכבס כו' כן נ"ל לגרוס ומ"ש מותר לספר ולכבס לגרדים קתני ר"ל מותר לספר אם חל ביום שביעי ולכבס אם חל ביום א' (ור"ל לכבס הבגדים ולהניחן עד הרגל דיכול ללובשן אין מגוהצין אבל רחיצה גופו שרי ברגל כמ"ש בסמוך הרחיצה היינו אסורה אלא בו' ימים עכ"ה) ועיין בדרישה: (ח) ורבינו יב"א כתב כמו שאסור לרחוץ כך אסור לכבס כל היום כו' נבאורה דגם בשביל זה צריכין להגיה שביעי במקום ששי דהא רבינו כתב לעיל בסימן שפ"ט והרי"בא סבר דכיבוס אסור כל שלשים כמו גילוח וא"כ אם היה הגירסא ששי היאך כתב הרי"בא דבערב סמוך לחשיכה מותר בכיבוס הא לא נתבטל ממנו עדיין גזירת ל' וא"כ לפי זה צ"ל למחוק תיבת לספר ולכבס תיבת ששי ועיין בדרישה: (ט) ומיהו בערב סמוך לחשיכה מותר בשניהם כו' ולא כרש"י שפי' שערב עד י"ט ממש וכן ברמב"ם ולכן כתב רש"י ולפרש בי"ט רוחץ בצונן או ימתין עד מ"ס וירחץ בחמין ואנו לא ק"ל הכי אלא אחר המנחה נוהגין היתר: (י) והרמב"ם כתב שאינו מותר לא לגלח ולא כו' נ"ל טעות

דרישה

פירוש בי"ט עצמו אין מרחיצין לו פניו (פירוש שמקררין אותו לבסמו) בי"ט ואחר החג מונין אותו ושבו ימי אבלו עם יום שאמרו על חג ממנה ל' יום מונין מיום קבורה רוקח עיין בב"י בסוף הסימן שהביא הירושלמי: [ז] ואם חל יום ששי או יום ראשון שלו ערב הרגל מותר לספר ולכבס כו' כן הוא הגירסא ברוב ספרים והקשה ב"י בא"ח סימן תקמ"ח היאך אפשר לומר דבשחל יום ששי בערב הרגל יהא מותר לגלח בו ביום דהא אפי' אמרינן ביה מקצת היום ככולו עדי דחשבינן כאילו עברו כבר כל ז' אכתי בתוך שלשים היה והא לאחר הרגל הוא צריך לשלים גזירת שלשים ואם כן היאך יהא מותר לו לגלח בערב הרגל עכ"ל ונ"ק לו שזו רבינו כתב קודם לזה ז"ל ואם חל שביעי שלו בשבת בערב הרגל אסור לגלח בע"ש כו' הרי בפירוש דגמרי אסור לגלח והיו קושיא זו יש לתרץ כמו שתירץ ב"י בא"ח על הגמרא דשאני התם דלאמרת אתי לאו רגל הוא הלכך לא מצי מבטל אסור תגלחת משא"כ ביום הסמוך לרגל ממש דמפני כבוד הרגל מבטל מיניה אסור תגלחת אבל קושיא ראשונה במקומה עומדת דהא רבינו כתב בהדיא לעיל מינים ואם נהג שבעה לפני הרגל כו' מבטל ממנו גזירת שלשים כו' משמע דוקא אם נהג שבעה וי"ס דגרסי מותר לכבס ומוחקין תיבת לספר כדי להכלל מקושיא זו (בהגהות רמ"א כתוב וז"ל נ"ל יום שלשים או יום אחד וגירסת ספרים דלא גריס לספר ט"ד עכ"ה) אבל יותר נ"ל להגיה ולהחליף תיבת ששי ולכתוב במקומו שביעי מלמחוק תיבה אחת והוא טעות גדול ומצאתי שהרמ"א כ"כ הגיה גם כן שביעי במקום ששי ומפרש שביעי מתחילת אבילות ויום ראשון היינו ראשון שאחר שבעה שהוא ראשון לשלשים ונראה שפירש כן ולא פירש כפשוטו דראשון מתחילת אבילות קאמר דא"כ כן נ"ל דלהדין קתני כמ"ש בפרישה וזה נראה לו דחוק אבל ק"ל על פירושו שרבינו כתב מותר לספר ולכבס כיון שא"א לו לעשותה בלילה משמע אבל אם אפשר לעשותה בלילה הוו אסורים לעשותם ביום וא"כ דכיבוס מותר ביום השביעי דאמרינן מקצת יום ז' ככולו אפי' בלא רגל וכן קשה מ"ש אבל אסור לרחוץ עד הלילה כו' אבל לפי מה שפירשתי דראשון דתחילת אבילות קאמר מ"ש דפשיטא דאם לא היה הרגל היה אסור לגלח ביום ז' ולכבס ביום אחד אלא שהרגל מבטל ממנו תורת ז' ושלשים ולכן מה שאפשר לעשות בלילה אסור לעשות ביום: [ח] אע"פ שמותר לכבס מבעוד יום אסור לו ללובשן עד הלילה עיין בב"ח שכן הוא וכ"כ נמי בשם אגודה אפילו הכא שמותר לכבס מ"מ אסור ללובשו עד שתחשך ואם כן נ"ל דהאידנא דנהגו לרחוץ אף אם לא נהג אלא שעה אחת לפני הרגל ומקילין ביה עפי כמו שפסק מהר"ם ומהרא"י הביאו בסימן רפ"ז אפי' הכי לא מקילין ביה ברחיצה וכן ללבוש המכובס אלא בערב סמוך לחשיכה אפי' אם חל יום ששי ערב הרגל בערב שבת שהוא ערב הרגל שצריך למהר קצת יותר ומ"מ צריך לאסור הרחיצה כפי המצא וק"ל מ"ו. ועיין בא"ח בש"ע סימן תקמ"ח דשם רמ"א דאין לא נהגינן לרחוץ בבה"ג ובסימן זה כתב בסעיף ה' אלא בדברי ש"ע דכן נוהגין ויש לומר דלא כתב וכן נוהגין לרחוץ בתוך ז' אלא ר"ל וכן נוהגין דאם חל יום ז' והלאה ערב הרגל אינו נוהגין אלא לרחוץ כ"א מן המנחה ולמעלה סמוך לחשיכה וק"ל: [ט] ורבינו יב"א כתב כמו שאסור לרחוץ כך אסור לכבס כל היום כו' לכאורה נראה דגם בשביל זה צריכין להגיה שביעי

חדושי הגהות

שצט א מה שיש לתמוה בזה נתבאר היטב בד"מ בא"ח סימן תקמ"ח: ב מ"ש שאינו מותר לא לגלח ולא לרחוץ היינו מ"ט דלגלח אסור אף במועד דהוא לא בטל ממנו רק גזירת

לומר דלעיל סתם דבריו לחומרא ע"פ דעת הרב"ה פוסקים שחולקים על ס"ה וכאן לא כתב אלא מיהו איכא ס"ה דמיקל בזה ועל כן סיכא דנהוג כמותו לקולא לא ישנו מנהגם: ר"ה ויום הכפורים חשיבי כרגלים וכו' ויום טוב שני של עצרת עולה למנין י"ו כיון שאנו בקיאין בקביעותא דירחא וכו' לכאורה משמע דבראש השנה אין יום שני עולה למנין כיון דלאו משום מנהג הוא נקבע והכי נמי משמע קצת מלשון הרמב"ם הביאו בשלחן ערוך וז"ל במקומות שעושין ב' ימים טובים מונה השבעה מיום טוב שני האחרון אף על פי שאינו נוהג בו אבלות הואיל ומדבריהם הוא עולה לו מן המנין מדכתב המקומות וכו' משמע דדוקא בשני ימים טובים של גליות שהוא משתנה לפי מנהג המקומות אבל ראש השנה דעושין אותו שני ימים בכל מקום אינו מונה אלא מיום שלאחריו דכיומא אריכתא נינהו וגדולה מזו כתב רבינו בשם בה"ג דאפי' בקובר מתו קודם ראש השנה לא נמנה יום שני דראש השנה ליום בפני עצמו למנין ל' מטעמא דהני תרתי יומא דראש השנה כיומא אריכתא דמיין וכן כתב הר"ר ירוחם להדיא ומביאו ב"י וכתב דדבריו הם לדעת בה"ג ולפי זה כל שכן בקובר מתו ביום ראשון של ראש השנה ונקבר בו ביום דאין מונין שבעה אלא מג' בתשרי ואילך מיהו נראה עיקר דמה שכתב רבינו גבי יום טוב של עצרת דיום שני עולה למנין משום דאנו בקיאין בקביעותא דירחא וכו' לא כתב כך אלא בקובר מתו לפני עצרת דשעה אחת לפני עצרת חשובה כז' ועצרת נמי חשוב כז' התם הוא דאי לאו דבקיאין בקיבעא דירחא לא היה לנו להקל עוד קולא ולמנות יום ב' דעצרת בפני עצמו דדי לנו קולא דב' ימים של עצרת חשובים כז' ולכן בר"ה דלאו משום מנהג עושין ב' ימים לא היה נחשב בפני עצמו אם היינו צריכין לחושבו אלא דאין אנו צריכין לחושבו כיון דאיכא ז' ימים בין ר"ה ליה"כ ויה"כ מבטל ממנו גזירת ל' אבל בקובר מתו ברגל דלא מקילי אלא קולא זו דמתחילין למנות מיום שני הואיל שהוא מדבריהם ודאי דאף בר"ה דהוי מדבריהם מונין מיום שני גם מ"ש הרמב"ם המקומות וכו' איכא למימר דהרמב"ם אזיל לטעמיה דמחלק בין ב' י"ט של גליות לב' י"ט דר"ה להיכא דמת לו מת בי"ט שני דנהוג ביה אבלות בי"ט שני של גליות ובי"ט של ר"ה אינו נוהג דכיומא אריכתא דמיין אבל להרמב"ן והגאונים דאין חלוק ואף בי"ט שני דר"ה נהוג אבלות כיון שהוא מדבריהם כמ"ש בסוף סימן זה השתא איכא למימר דאף לדידן דנהגינן דלא נהיג אבלות בשום י"ט מכל מקום לענין התחלת מנין ז' בכל ענין מונין מיום שני בין בי"ט של גליות בין בי"ט של ר"ה הואיל וזה וזה מדבריהם הוא. ועוד נראה דאף להרמב"ם אין חלוק בין י"ט ב' של גליות לי"ט שני של ר"ה אלא להיכא שמת לו מת בי"ט שני דאין אבלות בר"ה כיון ששניהם יום ארוך ובשל גליות איכא אבלות אבל שיהא עולה למנין ז' מודה דעולה אף י"ט שני של ר"ה ותדע שהרי בקובר מתו בתוך הרגל דאינו נוהג אבלות כל הרגל ואעפ"כ כתב הרמב"ם גופיה די"ט שני עולה לו למנין ז' ומה דכתב הרמב"ם המקומות וכו' ר"ל כל המקומות שעושין ב' י"ט אפילו בא"י כגון ר"ה ולהוציא ממקצת גאונים דבא"י אין עושין רק יום א' אף בר"ה והכי משמע להדיא בהגהת מיימוני דעולה י"ט ב' של ר"ה למנין שבעה אלא דמהרי"ל במסכת שמחות כתב דלא היה מורה להקל בי"ט של ר"ה אפשר דלא אמר בה כלל הוראה לא לאיסור ולא להיתר ולפענ"ד דבר פשוט דאין חלוק ואפילו היה י"ט שני האחרון בשבת כגון בי"ט ב' של ר"ה עולה ואפילו בי"ט של גליות אפ"ה עולה דלא גרע משמע שמועה קרובה

לספר עד שינערו בו חביריו ג ומיהו כתוב בספר המצות דוקא שפוגע בו הרגל בתוך ל' (יא) אבל אם עברו שלשים ואח"כ פגע בו הרגל או אפי' אם חל יום ל' ברגל הרגל מבטלו ר"ה ויום הכפורים חשובין כרגלים לדחות האבלות ועולין בשביל ז' ימים (יב) אע"פ שאינו אלא יום אחד בעצרת וזה הכלל לכל המועדים נתנו שעה אחת לפני הפסח אותה שעה חשובה כשבעה ושמנת ימי הפסח הרי ט"ו ומשלים עליהן ט"ו שעה לפני עצרת חשובה כשבעה ועצרת חשוב כשבעה כיון שאם לא קירב קרבן עצרת בעצרת יש לו תשלומין כל ז' חשוב כשבעה הרי י"ד ומשלים עליהם י"ו וי"ט שני של עצרת עולה למנין י"ו כיון שאנו בקיאין בקביעותא דירחא ואין אנו עושין יום טוב שני אלא משום מנהג חשוב כחול ועולה למנין י"ו (יג) שעה לפני ראש השנה מבטל ממנו גזירת ז' ור"ה הרי י"ד ומגלח ערב יום הכפורים שמבטל ממנו גזירת שלשים שעה אחת לפני י"ה וי"ה הרי י"ד ומגלח ערב החג שעה אחת לפני החג והחג י"ד (יד) ושמיני עצרת שהוא רגל בפני עצמו חשוב כז' הרי כ"א ויום ב' של שמיני עצרת שהוא כמו חול כדפרישית הרי כ"ב ומשלים עליהם ח' וי"א שהקובר מתו קודם ר"ה (טו) אין י"ה מבטל ממנו גזירת ל' וכן אם קוברו קודם י"ה אין החג מבטל ממנו גזירת שלשים דתרי קולי בחדא אבלות לא עבדינן שיבא רגל אחד ויבטל גזירת שבעה ויבא רגל אחר ויבטל גזירת שלשים וכן דעת בה"ג שכתב היכא שמת לו מת שעה קודם ר"ה עולה למנין שבעת ור"ה שבעה הרי י"ד וז' שבין ראש השנה לי"ה הרי כ"א וי"ה שהוא כרגל חשוב כשבעה הרי כ"ח יום ונקיט בתר י"ה ב' ימים וסברא ראשונה היא סברת הרמב"ן ולזה הסכים א"א ז"ל כתב ה"ר שמשון הקובר מתו שעה אחת לפני הרגל שאותה שעה והרגל חשובין כי"ד ומיד אחר הרגל יש לו דין שבוע ג' (טז) לענין שיושב במקומו ואינו מדבר אפי' בר"ה ועצרת שאינו אלא יום אחד כתב בה"ג הלכה למעשה הקובר מתו ברגל לא חייבה עליה אבילות אלא אחר הרגל ז ונקיט יומי דאבילות מי"ט האחרון אף ע"ג דלא נהיג ביה אבילות עולה למנין ז' ולא נקיט לאחר הרגל אלא ששה ימים ומאן דשכיב ליה שכבא (יז) ביום שני שהוא י"ט האחרון או ביום שני דעצרת נהיג ביה אבלות דהוא יום מיתה וקבורה דהכי אסכימו רבנן דאבלות יום ראשון דאורייתא דדחי עשה

ולכנס וכו' ככר נתבאר בטוא"ח סימן תקמ"ח: ב"ה והא דרגל מבטל גזירת ל' דוקא בשאר מתים וכו' עד הרגל מבטלו עיין בטור אורח חיים סימן תקמ"ח:

כתוב בתשב"ץ על אבל שחל יום ג' בערב י"ט ונצטוה לרחוץ אבל לא ללבוש לבנים דוקא ביום ג' מותר פחות מכאן לא וכתב עוד שפעם אחד אירע לאחד יום שני לימי אבלו בערב פסח ואמר דכיון שהיה זמן שחיטת פסח ואז בימיהם את קורין הלל והיה יו"ט אין אבילות נוהג בו (ד) ואין לדבר זה ולא לראשון לא סמך ולא ראיה: ר"ה ויה"כ חשובים כרגל לדחות האבלות וכולי בפרק אלו מגלחין פלוגתא דתנאי במתני' [יט ·] ואיפסיקא בגמרא [כד:] הלכתא כר"ג דאמר ר"ה ויה"כ כרגלים וכחכמים דאמרי עצרת כרגלים: ומ"ש זה הכלל לכל המועדים נתנו שעה אחת לפני הפסח אותה שעה חשובה כז' וכו' שעה אחת לפני עצרת חשובה כז' וכו' ועצרת חשוב כז' וכו' (שם) דרש רב ענני בר ששון יום אחד לפני עצרת ועצרת הרי כאן י"ד דאמר אלעזר מנין לעצרת שיש לה תשלומין כל ז' שנאמר בחג המצות ובחג השבועות וכו' אדבריה רב פפא לרב אויא סבא ודרש יום אחד ור"ה הרי כאן י"ד אמר רבינא הילכך יום א' לפני החג וחג ושמיני שלו הרי כאן כ"א יום ומ"ש די"ט שני של עצרת עולה למנין י"ו הואיל ובקיאין בקביעא דירחא כ"כ שם הרא"ש וכתב רבינו ירוחם (נתיב כ"ח ח"ג) דביום שני של ר"ה לא אמרינן הכי דתרוייהו כחד יומא חשיב הילכך יום אחד לפני ר"ה וב' ימים של ר"ה הרי י"ד ומשלים עליהם י"ו ע"כ ודבריו לדעת י"א ובה"ג שכתב רבינו בסמוך דאלו לדעת הרמב"ן והרא"ש די"ה מבטל ממנו גזירת ל' אין נפקותא ביום שני של ר"ה אם עולה או אינו עולה ומ"ש גבי שעה אחת קודם ר"ה שמגלח בעיו"כ וכן בשעה אחת לפני יה"כ שמגלח ערב החג כ"כ הרא"ש שם בשם הרז"ה והרמב"ן ז"ל: ומ"ש וי"א שהקובר מתו קודם ר"ה אין י"ה מבטל ממנו גזירת ל' וכן אם קברו קודם י"ה אין החג מבטל ממנו גזירת ל' וכו' כ"כ הרא"ש שם בשם הראב"ד שדקדק כן וכתב שם שהרמב"ן דחה דבריו והסכים הרא"ש לדברי הרמב"ן ז"ל וכתבו הגה"מ שלזה הסכים ר"ת וגם בהג"א כתב בשם א"ו שיש לסמוך על זה הלכה למעשה והרמב"ם כתב בפ"י הקובר את מתו אפילו שעה אחת קודם הרגל או קודם ר"ה וי"ה בטלה ממנו גזרת ז' נמצא מונה לאחר ר"ה וי"ה כ"ג יום ולאחר פסח י"ו יום עכ"ל · וכבר כתבתי בטור א"ח סימן תקמ"ח שכתב הרמב"ן ליישב דבריו ושכתב דמכל מקום אין דבריו נראין ולענין הלכה כיון שהר"ם והרא"ש וא"ו מסכימים לדברי הרמב"ן הכי נקטי' (ה): כתב ה"ר שמשון הקובר מתו שעה אחת לפני הרגל שאותה שעה והרגל חשובים כי"ד ומיד אחר הרגל יש לו דין שבוע שלישית וכו' בפרק אלו מגלחין כ"כ הרא"ש בשמו וגם הגה"מ בפ"י כ"כ: כתב בה"ג הלכה למעשה הקובר מתו ברגל לא חיל עליה אבילות אלא הרגל ונקיט יומי אבלות מי"ט האחרון וכו' כ"כ הרא"ש בפרק אלו מגלחין והרמב"ן בת"ה בשמו וכ"ס הרי"ף בפרק אלו מגלחין וכ"ס

דרכי משה

הרגל מפסיק ז' דמותר לרחוץ סמוך לערב בחמין וא"כ אם מת לו מתו בע"ש ואותו שבת הוא ערב הרגל מותר לרחוץ בע"ש ע"כ ולדידן דנוהגין איסור רחיצה כל ל' דינו כדין תספורת ואין להתירו רק בשחל ה' שלו בשבת וכן נהגין כתב מהרי' מנ"ץ בתשובה סימן ד' אם הפסיק הרגל אבלתו והרגל הוא פסח מותר לספר אחר חצות אף ע"ג דאחרים אסורים לאחר חצות ועדיף טפי שגם הוא יגלח קודם חצות דכל המותר לערב מותר שחרית אמנם בתשובת מהרי"ו סימן ו' כתב במקומות הנוהגים לשלול תוך ל' או לאחר ל' על אביו ואמו מותר לשלול ג"כ בערב הרגל אם הפסיק האבילות ודוקא לאחר שהתפללו מנחה נראה מדבריו שכל שהרגל מפסיק אינו שרי אלא לאחר שהתפלל מנחה ואפשר דבע"פ שאסור לספר אחר חצות מודה לדברי מהרי' מנ"ץ דשרי וכ"ה בא"ז דהדיא דבע"פ נפסק האבילות מזמן שחיטת הפסח ואילך: (ד) וכבר כתבתי דדעת א"ז כדעת התשב"ץ בדין האחרון דהיינו שאין אבילות נוהג בע"פ מזמן שחיטת הפסח ולמעלה וראוי לסמוך עליו. (ה) כתב המרדכי ע"ב דף שצ"ד ה"א השומע שמועה קרובה בר"ה או ביוה"כ או בעצרת

דרישה

שמעי' כו' כמ"ש בפרישה אבל א"ל דרבינו שכתב דרי"בא סבר שסמך למשיכה מותר לכבס היינו לפי דינו בעת שמותר לפי דעתו וע"כ נ"ל כן דהא כתב כמו שאסור לרחוץ כך אסור לכבס והשתא היכן מדמה זה לזה דהא פשיטא דרחיצה מותר ביום ז' מיד אפי' קודם הלילה לכ"ע אלא ע"כ צ"ל דכל מדה ומדה לפי דינו קאמר וה"ק כמו שאסור לרחוץ בתוך ז' כך אסור לכבס בתוך שלשים וכן צ"ל בדברי הרמב"ם שכתב בסמוך שאינו מותר לא לגלח ולא לרחוץ כו' וע"כ נמי דכל מדה לפי דינו קאמר ורבינו שמביא דברי ר"בא אתא לאשמעינן כמו שרי"בא סובר דכיבוס אסור כל יום אפי' בתוך ל' לפי סברתו כ"ה למפרשים שסוברים דכיבוס אינו אסור אלא עד ז' דהכא תוך ז' נמי אסור כל היום וק"ל: [ז] ונקיט יומא דאבילות מי"ט האחרון וז"ל מהרי"ל יום שני של ר"ה אינו מורה שיעלה למנין ז' ואמר שכן הוא במיימוני אבל בספר י"ט מורה שיעלה אע"פ שלא

פרישה

טעות דגם הרמב"ם לא כתב בהאי לישנא אלא לגלח אסור אף במועד דהא לא בטל ממנו רק גזירת שבעה וכ"כ הרמב"ם להדיא ואפ"כ כתב ואינו מותר לרחוץ כו' וק"ל ע"ש. ונראה דאין כאן טעות כלל בגירסא שכתב רבינו ואע"פ שאין הגירסא כן במיימוני מ"מ רבינו כתב כוונתו ופי' לא לגלח ולא לרחוץ כו' ר"ל כל אחד כדינו לא לגלח תוך שלשים ולא לרחוץ תוך ז' וסובר רבינו דבכלל מ"ש הרמב"ם ז"ל ואינו מותר לרחוץ ולסוך ולעשות דבר עד שיכנס י"ט בכלל לעשות דבר נכלל ג"כ גילוח לפי זמנו ודינו וק"ל: (יא) אבל אם עברו שלשים ואח"כ פגע בו הרגל כו' כ"ע פסק לאיסור אף בכה"ג: (אם חל יום ל' ברגל כמ"ש סימן תקמ"ח כתב בערב הרגל עכ"ה): (יב) אע"פ שאינה אלא יום אחד בעצרת כמ"ש בסמוך: (יג) שעה אחת לפני ר"ה מבטל ממנו גזירות ז' ור"ה הרי י"ד ומגלח בעי"כ כו' הקשו העולם מה אנו צריכין טיפא ר"ה כו' בלאו"ה מותר לגלח עי"כ דהוי קובר את מתו ס' ימים קודם הרגל דמבטל ממנו גזירת ל' ומתרצין דהא דאמרינן ס' ימים קודם הרגל מבטל ממנו גזרת ל' דוקא היכא דנוהג אבלות ז' ימים אבל זה שלא נהג אבילות כ"א יום אחד לא אמרינן י"ה מבטל שלשים עכ"ל פי' הואיל שלא נהג אלא יום אחד בתורת שבעה דהיינו היום שלפני ר"ה ומיד נתבטל ממנו גזרת ז' ואחר ר"ה לא נהג אבלות של תורת ז' לכן אי לא הוי ר"ה כשבעה לא היה י"כ מבטל ממנו גזרת ל' וטפי גרע אפילו התחיל באבילות אחר ר"ה · ותו לו עוד דנ"מ דר"ה נחשב כו' לענין דחשבינן אחר ר"ה שבת שלישית ליסב במקומו כמבואר לעיל בסימן שנ"ג: (יד) ושמיני עצרת שהוא רגל בפני עצמו חשוב כז' הרי כ"א ולא אמרינן אחר דכבר נתבטל ממנו גזרת ז' קודם החג והחג נחשב כז' הרי י"ד יבטל ממנו שמיני עצרת גזרת ל' כמו שאמרינן בשעה אחת קודם ר"ה או קודם י"ה דהשמ"ע הכא שלא נוהג בחג דין שלשים כלל ואע"ג שגילוח ותספורת אסורים במועד מ"מ מטעם אבילות לא נאסר כדאמרינן לעיל בקובר מתו ברגל בס"ה ועיין מ"ש שם: (טו) אין י"כ מבטל ממנו גזרת ל' כו' וגרע אפילו קוברו אחר ר"ה כמ"ש בסמוך לעיל גבי שעה אחת לפני ר"ה: (טז) לענין שיושב במקומו ואינו מדבר כדלעיל בסימן שנ"ג: (יז) ביום שני שהוא י"ט האחרון פי' ביום שני מי"ט אחרון דהיינו

חדושי הגהות

גזירת שבעה אלא כצ"ל שאינו מותר לא לרחוץ וכו' וכ"ה בהרמב"ם להדיא (רש"ל וב"ח) ונראה דאין כאן טעות כלל בגי' שכתב רבינו ואע"פ שאין הגירסא כן במיי' מ"מ רבינו כתב כוונתו ומ"ש לא לגלח ולא לרחוץ ר"ל כל חדא כדינו לא לגלח תוך ל' ולא ירחוץ תוך ז' וסובר רבינו דבכלל מ"ש הרמב"ם ואינו מותר לרחוץ ולסוך ולעשות דבר עד שיכנס י"ט וכו' בכלל "לעשות "דבר נכלל ג"כ גילוח לפי זמנו ודינו (פרישה): ג איכא לתמוה דכאן משמע דס"ל כספר המצות ולעיל בסימן ש"ץ פסק בפשיטות דלא כספר המצות ח"ל דלעיל

וכ"ם הרמב"ם בפ"י : ומ"ש בדברי הרמב"ן ולפי דעתו ודעת הגאונים כיון שהוא דרבנן וכו' הוא לומר דהרמב"ם הוא סובר כדעת הגאונים דאבלות יום ראשון דאורייתא קאמר דלפי דעת זו יום ב' של ר"ה אע"ג דכיומא אריכתא הוא כיון דקדושה דידיה דרבנן היא אתי אבלות יום ראשון דאורייתא ודחי לה ואע"ג דגם הרמב"ם סבר דאבילות יום א' דאורייתא סובר דכיון דשני ימים של ר"ה קדושה אחת הן הוי כאילו הן דאורייתא ובטוחה אע"פ שבידינו כתוב ולפי דעתם ודבריהם של הגאונים כיון שהוא מדרבנן וכו' · ומ"ש גם הרא"ש אלה דברי הראשונים אבל חכמים האחרונים כתבו שאין שום אבילות דאורייתא אף ביום ראשון וכולי בפרק אלו מגלחין וחכמים האחרונים הללו שכתבו מבואר בדבריו שם שהם ר"ת וה"ר יהודה והג"ה כתבו בפרק י' שבלאו הגאונים שדבריהם דברי קבלה לסמוך עליהם . ולענין הלכה כיון שהגאונים והרי"ף והרמב"ם והראב"ד והרמב"ן סוברים דאבילות יום ראשון דאורייתא כמו שנתבאר בסימן שצ"ח הכי נקטינן (ו) . ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן שאינו קורע בי"ט שני כ"כ גם הרמב"ם בפרק י"א ואע"פ שכתב נ"י בפרק א"מ שמפרשים נסתפקו אם קורע בי"ט ב' אם לאו לא שבקינן פשיטותא דהרמב"ם והרמב"ן משום ספיקא דידהו ואפילו לדידהו כיון דספיקא נינהו אינו קורע דשב ואל תעשה עדיף :

מת בי"ט ומסופקים שמא לא יספיקו לקוברו ונתנוהו לנכרים והוליכוהו לקבר אם חל עליהם אבילות מיד ובטלה גזרה ז' או לא נתבאר בסימן שע"ה בדברי הירושלמי אין מראין פנים לא בר"ה ולא ביה"כ וכתב הרמב"ן בת"ה שהרי"ף גורס הכי מתוך הירושלמי דבשאר י"ה בשבת מראין בו פנים והוא ז"ל פירש הירושלמי בכסף דבין חל בשבת בין חל בחול אין מראין בו פנים ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ן דבתרא הוא (פי' מראין פנים מבקרין האבל):

ת שבת אינו מפסיק האבילות כרגל וכו' ועולה משנה בפרק אלו מגלחין [דף יט ע"ב] שבת עולה ואינה מפסקת ומה שנתן טעם לזה אינו מפסיק מפני שא"א לז' ימים בלא שבת וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה והכי איתא בירושלמי ומ"ש דקי"ל פח"ז חובה נת"ר רשות מימרא דשמואל פרק אלו מגלחין [כד ע"א] ואיתמר עלה ורב אמר אף פריעת הראש רשות ושמואל מ"ש נעילת הסנדל דרשות דלאו כ"ע עבידי דסיימי מסאנייהו פריעת הראש נמי לאו כ"ע עבידי דמגלי רישייהו ושמואל לטעמיה דאמר כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה כלומר וכ"ע לא נהגי בעטיפה זו אלא אבלים . ומ"ש הילכך חייב לנהוג בהן כמו בחול כיון שאינו נראה כאבלות כ"כ הרי"ף והרא"ש ז"ל שם והרמב"ן בת"ה וטעמא מדאמרינן התם אביי אשכחיה לרב יוסף דפריס ליה סודרא ארישיה ואזיל ואתי בביתיה א"ל לא ס"ל מר אין אבילות בשבת א"ל הכי א"ר יוחנן דברים שבצנעה נוהג וזה לשון המרדכי עטיפת הראש דבר של צנעה הוא ולא כעטיפת ישמעאלים אלא כיסוי הראש לבד כדאביי דאשכחיה לר' יוסף דפריס סודרא ארישא וכו' וחליצת סנדל בתוך ביתו לא דבר של צנעה ממש הוא משום דליכא אינשי טובא דלא מסיימי מסאני בבית או משום תיאוש או משום הצנה הלכך רשות הוא עכ"ל וכתוב בהגה"מ בפי"ג בשם ס"ת דחזרת קרע בשבת אינו חובה אם יש לו מנעלים ברגליו כדאמר ר"י לענין פריעת הראש (א) : ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן בת"ה כתב אבל דאמר רבי יוחנן אבל יש לו מנעלים ברגליו מנעלין מוכיחים עליו פירש הרי"ף ואפי' פריעת הראש רשות ונראה שהוא סובר שחזרת קרע לעולם חוב וכן זקיפת המטה ואחר כך כתב הא דגרסינן התם אמר רבה מטייל באנקלי בתוך ביתו וכתב עליו פר"ח אנקלי כמין מכנפת וטלי ורש"י מפרש אנקלי בגד קרוע שלו וכן נראה שהוא מלבוש וכו' והדברים מטין כדברי ר"ח שהאנקלי קרוע הוא ומהלך בו בצנעה וקרעו לפניו וכשבאין אחרים להראות לו פנים לובש בגד שלם עליו וכתב עוד לדעת הרי"ף הא דר' יוחנן אפריעת הראש קיימא ואליבא דשמואל אבל חזרת קרע חובה וכן נראה מדבריו שאפילו בביתו בצנעה חובה ואינה מכלל דברים שבצנעה שאפילו בחול אינו מגוררת ו' אלא מחליף ומחזיר אם ירצה והיינו דתניא ובשבת קרעו לאחוריו ובתשובות הגאונים מצינו דעת אחרת דאפילו פח"ז בפרהסיא חובה בצנעה נוהג בכולן ובדעת רבינו בעל הלכות ז"ל נראה ונכון מכולם שהלכך דברים שבצנעה ממש תשמיש רחיצה וסיכה חייב לנהוג בהם אבלות וכולי עד אף פריעת הראש רשות וכן העיקר עכ"ל . ומ"ש דדברים שבצנעה ממש ע"ג נהג בהם אבלות פשוט דהיינו מדא"ר יוחנן דברים שבצנעה נוהג . ומ"ש דברים שבפרהסיא כגון כפיית המטה וחזרת הקרע לאחוריו אסור בהן כלומר ואפילו בצנעה וכמו שכתב שהוא דעת הרי"ף . ומ"ש כיסוי הראש וחליצת הסנדל חייב לנהוג בהם אבלות בתוך ביתו וכו' נראה דהיינו ממה שכתבתי בסמוך מדאשכחיה אביי לרב יוסף דפריס סודרא בביתיה ואזיל טעמא משום דא"ר יוחנן דברים שבצנעה נוהג ומשמע ליה להרמב"ן דדין נעילת סנדל כדין כיסוי הראש : ומ"ש רבינו וי"א דאף חזרת קרע לאחוריו אינו חובה אלא כשהוא בגלוי וכולי נראה שזהו לפי פרש"י שכתבתי בסמוך על הסוגיא דאמר רבה מטייל באנקלי בתוך ביתו : **ומ"ש** בשם הרא"ש דברים שבצנעה כגון כיסוי הראש ורחיצה בחמין ותשמיש המטה וכיוצא בהן נוהגין כן כתב ג"כ הרי"ף ומבואר בדבריהם דדוקא בצנעה נוהג בהם אבל בפרהסיא אסור בעטיפת הראש וכההיא דאשכחיה אביי לרב יוסף דפריס סודרא ארישיה בביתיה וכו'

עשה דרבנן וכן כתבו כל הגאונים וכ"כ הרמב"ן (יח) וכתב וכבר פירשנו שאינו קורע בי"ט שני ופירשנו לדעת הגאונים שאין דינן אלא בשבעה מתים המפורשים בתורה אבל באותן שהוסיפו עליהן מדברי סופרים אין מתאבלים עליהם בי"ט וי"א דביום טוב שני של ר"ה אין מתאבלין כלל דקדושה אחת להן אע"פ שעולה אינו נוהג בו אבלות וזו היא דעת הרמב"ם ולפי דעתו ודעת הגאונים כיון שהוא דרבנן אתי אבלות יום ראשון שהוא דאורייתא ודחי ליה הלכך נוהג בו כבשאר י"ט שני של גליות ע"כ וא"א הרא"ש ז"ל כתב אלו דברי הראשונים (יט) אבל חכמים האחרונים כתבו שאין שום אבלות דאורייתא אף ביום הראשון כי אם אנינות וראיותיהן ברורות וחזקות ולא תזוז מינה ע"כ ומ"מ לא היה מוחה במי שנוהג כדברי הגאונים :

ת (א) שבת

אינו מפסיק האבלות כמו הרגל שא"א לשבעת הימים בלא שבת ואם היה מפסיק (ב) א"כ לא יהיו לעולם ז' ימים (ג) ועולה שהרי קצת דיני אבלות נוהגין בו (ד) דקי"ל פח"ז חובה נת"ר רשות פי' פריעת הראש שמגלהו מעטיפתו (ה) וחזרת קרע לאחוריו וזקיפת מטה חובה שלא לנהוג בהן אבלות בשבת לפי שהן של פרהסיא אבל נעילת סנדל ותשמיש המטה ורחיצה בחמין שהן דברים שבצנעה רשות (ו) ויכול לנהוג בהן אבלות הלכך חייב לנהוג בהן כמו בחול כיון שאינו נראה כאבלות (ז) ואם יש לו מנעל ברגליו אף פריעת הראש רשות (ח) שמנעלים מוכיחין עליו (ט) והרמב"ן כתב תשמיש המטה ורחיצה שהם דברים שבצנעה ממש חייב לנהוג בהם אבלות כפיית המטה וחזרת הקרע לאחוריו שהם דברים שבפרהסיא אסור בהן אלא חייב בזקיפת המטה ובחזרת קרע לאחוריו כסוי הראש וחליצת סנדל חייב לנהוג בהן אבלות בתוך ביתו באו אחרים להראות לו פנים פריעת הראש חובה שלא לנהוג ונעילת הסנדל רשות ואם היו סנדליו ברגליו אף פריעת הראש רשות ע"כ וי"א דאף חזרת קרע לאחוריו אינו חובה אלא כשהוא בגלוי אבל כשמטייל בתוך ביתו אין צריך להחזירו לאחוריו (י) וא"א ז"ל כתב דברים שבצנעה כגון כסוי הראש

קרובה בשבת דעולה ע"ל כמ"ש סוף סימן ת' והארכתי בכל זה בתשובה בס"ד בראיות וטעמים וכאן מספיק בקצור :

ת שבת אינו מפסיק וכו' משנה פרק אלו מגלחין [דף י"ט] ומ"ש אפי' אסור לשבת וכו' פי' קשיא ליה כיון דקי"ל כמאן דאמר אין אבלות בשבת אמאי אין דינו כמו הרגל ויהא נ"כ מפסיק ותירץ משום דאין שבעה בלא שבת וכ"כ הרמב"ן בת"ה [דף פ"ג ע"ג] כלומר כיון דילפינן מקרא והפכתי חגיכם לאבל דאבלות שבעה כדלעיל ריש סימן שצ"ה אי איתא דשבת מפסיק לא אשכחן כלל אבלות שבעה וקרא למאי אתא ואיכא למידק בלא אפילו את"ל דשבת מפסיק אשכחן ז' ימים כגון שמת ביום א' ונקבר בו ביום דיום שביעי שלו חל בשבת אי נמי שמת שמועה קרובה בשבת דיום שביעי שלו חל בערב שבת וי"ל דהיקישא דחג שבעה אף אבל שבעה מקרא מלא דיבר הכתוב דבכל אבל איכא שבעה · ומ"ש ועולה שהרי קצת דיני אבלות נוהגים בו כו' פי' קשיא ליה אכתי כיון דאין אבלות בשבת למה הוא עולה ותירץ שהרי קצת וכו' :

ומ"ש הלכך חייב לנהוג בהן כמו בחול וכו' קשיא לי לישנא כיון דבתחלה קאמר שהן רשות היאך נמשך ממה שהן רשות דחייב לנהוג בהן אבלות ואפשר דה"ק דבעלמא בלא אבלות פח"ז חובה בשבת נת"ר רשות הלכך כשהוא אבל חייב לנהוג בהן דכיון דדברים שבצנעה נוהג בשבת א"כ חייב לנהוג בהן אבלות בשבת ומש"ה עולה וכ"כ התוס' פרק אלו מגלחין [דף כ"ד] ד"ה ושמואל לטעמיה דיש מפרשים כך ואע"ג דהתוס' כתבו אח"כ דא"ל לפרש כך מ"מ רבינו ס"ל דפירוש י"מ הוא עיקר והכי משמע להדיא מלשון הרא"ש שכתב נת"ר רשות יכול לנהוג אותן ואין בהם משום אבלות הלכך חייב לנהוג אותן כמו בחול כיון שאינו נראה כאבלות עכ"ל וכך צריך להגיה בלשון רבינו רשות ויכול לנהוג בהן (ואין בהן משום) אבלות וכו' והח"ק כתב בס"ע נרדתו היה או הגהו לספים ובשבת נהייתו אלבקשו כיון דדברים שבצנעה נוהג בשבת עולה לו ליום אחד עכ"ל וכ"ה בירושלמי הביאו המרדכי במ"ק והיא דעת הסמ"ג בשם בה"ג דשבת עולה אפילו בתחלת המנין אע"פ שלא נהג אבלות שעה אחת לפני השבת וכן כתב במרדכי בשם תוספות ריב"א ע"ש וכ"כ הסמ"ק וז"ל שמע שמועה קרובה בשבת שבת עולה ליום א' ולאחר קורע ונוהג ששה ימי אבלות וכתב בהגה"ה וא"ל יום ששי שביעי שלו ויקום מן האבלות בשחר ולא ינהוג אפילו דברים שבצנעה בשבת שלאחריו כלל ומיהו בתוס' מורי רבינו יחיאל ז"ל פי' דשבת אינו עולה בתחלת המנין וא"כ יתחיל למנות ז' ימי אבלות מן הראשון וא"ל שבת הוא שביעי לאבלות וינהג דברים שבצנעה בתחלת היום ול"ע עכ"ל הסמ"ג ותמיהו רבינו בסימן ת"ב וקשה דמ"ש מגררתו חיה וכו' וי"ל דס"ל לרבינו והגא"ל דשאני יומא דבשעת טילוש הוה כשעת קבורה משא"כ בשמועה רחוקה ודוחק ולענין הלכה אע"פ

דרכי משה

בעצרת נחלקו בו גדולי הדור ר"י והריב"ם לדברי ר"י עולה לו למנין ז' ימים ולדברי ריב"ם אין עולה לו רק יום אחד עכ"ל ודברי הפוסקים נראה שאין עולה לו רק יום אחד עכ"ל :

(ו) ובמרדכי פ"ג דף שצ"א הי"א פוסק הלכה למעשה כדעת הרא"ש שלא לנהוג אבילות בי"ט ב' אפילו מת בו ביום וכן נוהגים ומ"מ נראה דא"צ לישב אחר הרגל רק ו' ימים דהא כתבו הגאונים דהקובר מתו ברגל יום האחרון עולה לו למנין ז' אע"פ שאינו נוהג בו אבילות ה"ה כאן וכן נוהגים :

ת (א) כתב מהרי"ו סימן ת' מה שנוהגים האבלים בשבת תוך ז' בעטיפת הראש דשפיר עבדי כיון דבזמן הזה מעוטפי' כל ל' ועוד ראית להו מנעלים ברגליהם עד כאן לשונו : וכ"כ

פרישה

דשמיני י"ט סמוך של פסח ושל חג דהוא י"ט והוא לא נכלל יום שני דעצרת ולכן כתב אח"כ או ביום שני דעצרת וק"ל : (יח) וכתב וכבר פירשנו ר"ל הרמב"ן : (יט) אבל חכמים האחרונים כתבו כמ"ש לעיל בסימן שצ"ח :

ס"י ת (א) **שבת** אינו מפסיק האבילות פי' מבטל : (ב) א"כ לא יהיו לעולם שבעת ימים ואין סמכינן לעיל מקרא דאבלות ז' ועוד י"ל דומיא דחג מה חג שבת עמו בכלל אף אבלות כן : (ג) ועולה ר"ל אע"פ שאינו מבטל האבלות מ"מ עולה : (ד) דקי"ל פח"ז נתבאר הטעם מימרא דשמואל בפרק א"מ דף כ"ד ופליגי בה גאונים בפירושו ובמאי דאמר פירושו דפח"ז חובה ר"ל דחוב הוא לנהוג ולעשות פח"ז בשבת דהיינו שיהיה ראשו פרוע ומטה זקופה ויחזור הקרע לאחוריו ויהיה מנעלו ברגלו : (ה) וחזרת קרע לאחוריו ז"ל הרמב"ם אם יש לו בגד מחליף ולא ילבש בגד קרוע בשבת אפי' על אביו ואמו ואם אין לו להחליף מחזיר קרע לאחוריו : (ו) ויכול לנהוג בהן אבלות הלכך חייב לנהוג כו' ר"ל כיון שהוא רשות לענין איסור שבת שאין בו משום איסור שבת א"כ יש לו דין אבל עליו כמו בחול : (ז) ואם יש לו מנעלים ברגליו כו' ומ"ש פח"ז חובה היינו אם שאין לו מנעלים שהולך ולא ימי אבלות גם כן בלא מנעלים : (ח) שמנעלים מוכיחין עליו עיין בב"י דאיכא מ"ד (הג"מ פ"י עכ"ה) דס"ל דה"ה דשכיח נמי על חזרת קרע לאחוריו : (ט) והרמב"ן כתב כו' עד כיסוי הראש כו' חייב כו' והא דאמרו פח"ז חובה היינו כשבאים אחרים להראות לו פנים דאז צריך לפרוע ראשו ואסיר לילך בלא מנעלים וכדמסיק וכן צ"ל בדברי הרא"ש דאסור זה דס"ל דבגמרא איירי באלו הוי הדברים בצנעה ועיין בש"ע מ"ש בשם שהרא"ש דבריו כמשורבבין : (י) וא"א הרא"ש ז"ל כתב דברים שבצנעה כו'

חדושי הגהות

דלעיל סתם דבריו לחומרא ע"ש דעת הרבה פוסקים שחולקים על ס"ת וכאן לא כתב אלא משום איכא ס"ת דמיקל בזה וע"כ היכא דנהוג במותו לקולא לא ישנו מנהגם (ב"ח) : אמקולא

הראש ורחיצה בחמין ותשמיש המטה וכיוצא בהן נוהגין והאידנא שאין רגיל לילך יחף הוי נעילת הסנדל חובה ותלמוד תורה יראה דהוי דברים שבצנעה (יא) [א] אבל לחזור הפרשה כיון שחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הצבור הוי כקורא את שמע ומותר (יב) ואם קראו את האבל לעלות לתורה צריך לעלות שאם היה נמנע הוי דבר של פרהסיא ושמעתי שר״ת היו קורין אותו בכל פעם שלישי ואירע בו אבלות ולא קראו החזן ועלה מעצמו (יג) ואמר כיון שהורגל לקרות שלישי בכל שבת הרואה שאינו עולה אומר שבשביל אבלות הוא נמנע והוי דברים של פרהסיא ע״כ ושאלת שלום תלוי במנהג כדפרישית בדיני שאלת שלום וזוקפין המטות בערב שבת מהמנחה ולמעלה ואעפ״כ לא ישב עליה עד שתחשך ולמוצ״ש חוזר וכופה (יד) אפי׳ לא נשאר לו אלא יום אחד :

תא (א) [א] **אין** מניחין המטה ברחוב בחול המועד (ב) ולא קורעין בו אלא קרובים של מת הראוים להתאבל עליו פי׳ לאפוקי מי שרוצה לקרוע בשביל כבודו של מת אבל מי שצריכין לקרוע עליו בשביל חכמתו או שהוא אדם כשר או רבו או עומד עליו בשעת יציאת נשמה קורעין על כל אחד כדינו במועד כדפרישית לעיל בדין קריעה ואין חולצין כתף במועד ואין מברין בו אלא קרוביו של מת אבל הקרובים מיהא מברין ואף כשמברין אין מברין אלא על מטות זקופות ואין מוליכין לבית האבל לא בטבלא (ג) ולא א באסקטלא (ד) לא ב בקנון ג (ה) ולא בסלים ואין בו ברכת אבלים שאומרים ברחבה אבל עומדין בשורה ומנחמין (ו) ופוטרין את הרבים נשים בח״ה מענות פירוש שכולם עונות כאחת אבל לא מטפחות להכות כף אל כף בר״ח חנוכה ופורים מענות ומטפחות אבל לא מקוננות שתהא אחת מדברת והאחרות עונות אחריה נקבר המת לא מענות ולא מטפחות והני מילי לאיניש דעלמא אבל לתלמיד חכם בין בח״ה בין בר״ח חנוכה ופורים מענות ומקוננות כדרכן בחול והני מילי בפניו אבל שלא בפניו לא (ז) כתוב בתשובת הגאונים וששאלתם היכא שמספידין בר״ח מהו שיאמרו צידוק הדין כך שנינו נשים במועד מענות אבל לא מטפחות הילכך צידוק הדין אם עונין כולן כאחד מותר ואם אחד מדבר וכולן עונין אחריו אסור וכתב רב האי סנהגינו (ח) לומר קדיש על המת ביום טוב ולומר כן תתכלא חרבא (ט) ולשאול ה בו שלום כחול

לשון

אע״פ שמדברי מהרי״ק בשורש כ״ג נראה דהכריע כרבי׳ יחיאל כיון שהוא בתראה ורבינו פרץ בעל הגה״ת הסמ״ק הביא דבריו מכל מקום כיון דרבים ניהו דמקילין בעל ה״נ והסמ״ג והמרדכי בשם ריב״ס וכן פסק בש״ע סימן ת״ב סעיף ז׳ הכי נקטינן ותו דהלכה כדברי המיקל באבל :

תא אין מניחין וכו׳ משנה בפרק אלו מגלחין [דף כ״ז] . אין מניחין את המטה ברחוב להרגיל את ההספד ולא קורעין וכו׳ משנה שם סוף [דף כ״ד] : ואין מוליכין לבית האבל לא בטבלא וכו׳ פי׳ בכלים חשובים של כסף וזהב שלא יתביישו העניים אל״א שמוליכין בסלים ולפיכך אפילו במועד אסור וכל שכן בחול : ולשאול בו טעם כחול כנ״ל ועיין פירושו בסימן שע״ו סעיף ד׳ :

כתב

וט׳ וכן נראה שהוא דעת הרמב״ם שכתב בפ״י אין אבלות בשבת אלא בדברים שבצנעה כגון עטיפת הראש ותשמיש המטה ורחיצת ראשו בחמין אבל דברים שבגלוי אינו נוהג בהם אבלות אלא לובש מנעליו וזוקף את המטה ונותן שלום לכל אדם ואם יש לו בגד מחליף ולא ילבש בגד קרוע בשבת אפילו על אביו ואמו ואם אין לו להחליף מחזיר את הקרע לאחוריו עכ״ל (ב) · ונ״ל דהא דכתב דנוהג דברים שבצנעה כגון עטיפת הראש היינו לומר בצנעה דוקא נוהג וכעובדא דרב יוסף דמשמע דלא הוה פרים סודרא ארישא אלא בגו ביתיה דוקא ולא בפני רבים אלא דא״כ קשה דהול״ל גם בנעילת הסנדל שינהוג בצנעה דמ״ש מעטיפת הראש ושמא י״ל דכיון דלא אשכחן בגמרא מאן דחלץ מנעליו בצנעה לית לן למימר שיחלוץ מנעליו אפי׳ בצנעה ויותר נראה לומר דאף בפני רבים קאמר שיעטוף ראשו וקרי ליה דברים שבצנעה משום דכיון דיש לו מנעלים ברגליו וכמ״ש לובש מנעליו מוכיחין עליו וכדרבי יוחנן ועי״ל שטעמו משום דפסק כרב דאמר אף פריעת הראש רשות וא״כ חייב לנהוג בה כמו בחול כיון שאינו נראה כאבילות ואע״ג דמשמע בגמרא דטעמא דרב משום דלית ליה כשמואל דאמר כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה והוא ז״ל פסק בפ״ה כשמואל דמצריך עטיפת ישמעאלים איכא למימר דרב נמי מצריך עטיפת ישמעאלים וטעמא דאמר פריעת הראש רשות משום דקסבר איכא אינשי דמכסו פומייהו בלא אבלות אבל קשה דאמאי כתב דלובש מנעליו הא אמרינן דנעילת הסנדל רשות ואם כן חייב הוא לחלוץ ואפשר דמשום דבהאי זימנא אין רגילות לילך אף יחף פסק כן : ומ״ש רבינו והאידנא שאין רגילות לילך יחף הוה נעילת הסנדל חובה כ״כ שם הרא״ש ז״ל והוא פשוט מדאמרינן לאו כ״ע עבידי דסיימי מסאנייהו · ומ״ש ות״ת יראה דהוי דברים שבצנעה וכו׳ עד והוי דברים של פרהסיא הכל מדברי הרא״ש שם והגה״ת בפ״ד כתבו לענין ת״ת בשם הר״ת כדברי ר״ת אמנם יותר טוב היה לומר לו מקודם לצאת מב״ה והר״י א״ז פסק לחיובא והתיר לקרותו וכתב המרדכי יש אוסרים ת״ת בשבת דדמי לחולי דלגעא אבל ר״י היה מתיר ת״ת בשבת שהוא משמחת את הלב והוא צריך לשמח עצמו בשבת עכ״ל · ולענין הלכה נקטינן כר״ת והר״ת והרא״ש דרוב מנין ורוב בנין הם (ג) : **ומ״ש** רבינו ושאלת שלום תלוי במנהג כדפרישית בדיני שאלת שלום הוא בסימן שפ״ה : וזוקפין המטות בע״ש מן המנחה ולמעלה וכו׳ עד סוף הסימן בס״פ אלו מגלחין [כו ·] וכתב נ״י נראה דמנחה קטנה קאמר והגה״מ כתבו בפ״י בשם הר״מ אבל שחל ל׳ שלו בשבת מותר לו לרחוץ ע״ש שהוא יום כ״ט שלו לכבוד השבת ע״כ (ד) ודברים אלו לא ניתנו ליכתב אלא לפי מנהגם שהיו נוהגים שלא לרחוץ כל ל׳ יום כמבואר בדבריו שם אבל לדידן לא מיתסר לרחוץ אלא תוך ז׳ כיון שהוא הדין (ה) :

תא אין מניחין המטה ברחוב בחה״מ משנה שם [כח:] ויהיב במתני׳ טעמא שלא להרגיל את ההספד וכתב נ״י ובחש״מ אסור להרגיל הספד אלא לכבוד ת״ח לפיכך אין מוליכין המת לבית הקברות כשהוא מת במועד עד שיהיה כל הקבר מתוקן ומזומן : ומ״ש ולא קורעין בו אלא קרוביו של מת ג״ז משנה שם : ומ״ש אבל מי שצריך לקרוע עליו בשביל חכמתו או שהוא אדם כשר וכו׳ שם בגמרא : ומ״ש כדפרישית לעיל בדין קריעה סי׳ ש״מ · כתב רבינו ירוחם שמועה קרובה ששמעה בח״ה קורע וכ״כ הראב״ד וכה״ג כתב דמי ששמע שמועה קרובה ברגל דאסור לקרוע ואחר הרגל קורע ונוהג אבילות · וראשון נראה עיקר וכ״כ ר״מ עכ״ל . וגם המרדכי כתב שכן נראה עיקר וכן משמע בירושלמי וכ״כ הגה״מ פי״א והכי נקטינן : ומ״ש ואין חולצין כתף במועד ואין מברין אלא קרוביו של מת ג״ז שם במשנה : ומ״ש אבל קרובים מיהא מברין לאפוקי מהר״ת מארץ הצבי וסמ״ג וסמ״ק שכתבו דאין עושין הבראה בח״ה והביאו ראיות מהירושלמי והרא״ש בפרק אלו מגלחין סתר דבריו וראייתו והעלה שעושין הבראה במועד לקרובים וכ״כ הרמב״ן בת״ה · וכן כתב הרמב״ם בפי״א והגהות כתבו שכן נראה להר״מ וכתב עוד הרמב״ם אבל בי״ט אפילו בי״ט שני אין קורעין ולא חולצין ולא מברין · וכתב עוד מברין הכל על המטה בח״ה לתוך הרחבה כדרך שמברין את האבלים שהכל אבלים עליו והוא פשוט שם בגמרא כתב סמ״ג בהל׳ ח״ה בחנוכה ור״ת משמע דלדברי הכל מברין : ומ״ש רבינו ואף כשמברין אין מברין אלא על מטות זקופות וכו׳ עד לא מענות ולא מטפחות שם במשנה וכתב הרמב״ן אהא דאין מוליכין לבית האבל לא בטבלא וכו׳ הא נמי במועד קתני ואצ״ל בחול אלא דקתני דאפילו במועד דלא נהגו אבילות לא יוליך אלא בסלים בתקנתא דרבנן שלא לבייש את מי שאין לו : ומ״ש והנ״מ לאיניש דעלמא אבל לת״ח בין בח״ה בין בר״ח חנוכה ופורים מענות ומקוננות וכו׳ שם [כז :] א״ר אין מועד בפני ת״ח וכ״ש חנוכה ופורים וה״מ בפניו אבל שלא בפניו לא ומקשינן בגמרא והא רב כהנא ספדיה לרב זביד מנהרדעא בפום נהרא בחולא דמועדא ופריקינן יום שמועה הוה דיום שמועה כבפניו דמי . וכתב הרמב״ם בפי״א דאפי׳ שמועה רחוקה נמי כבפניו דמי וכ״י כתב י״מ דיום שמועה דהתם הוה יום מיתה וקבורה דפום נהרא ונהרדעא קרובים הם וכו ביום׳ הגידוהו : כתוב בתשובת הגאונים ד וששאלתם

היכא

דרכי משה

(ב) וכ״כ הכלבו : (ג) וכתב עוד הגה״מיי פ״ד דה״א דאע״ג דת״ת הוי דברים שבצנעה אם יש לו מקום קבוע כגון סיום או מקום כהן הוי פרהסיא ומותר וכתב הר״ם היכא דליכא כהן בב״ה בשבת אלא האבל או האונן יש לקרותו לס״ת שלא יראה כמנהג אבילות בפרהסיא ע״ל סימן שצ״ג אי צריך לשנות מקומו בשבת בב״ה וע״ש אי יכול לילך לבית המדרש בשבת : (ד) וסיים שם אבל אסור לגלח עד אחר השבת דרחיצה כיון שאינו אלא מנהג בעלמא ואינו לא מד״ת ולא מד״ס לפיכך מותר ברחיצה לכבוד שבת היכא דאנוס הוא עכ״ל וכ״ה ס״ו די״ט : (ה) וכבר כתבתי סימן שפ״א דאנו נוהגין איסור ברחיצה כל ל׳ ונראה מדברי מוהר״ם דה״ה לכל דבר שאין בו איסור רק מנהג דשרי לעשות אפי׳ ליל שבת אם אפשר לעשות בשבת או דבר שא״א לעשותו בלילה מותר לעשות סמוך לשבת אם חל יום ל׳ בשבת וכבר נתבאר כל דין ודין במקומו איזה אסור מן הדין ואיזה דבר אסור משום מנהג וכל כה״ג יש להקל ולסמוך אמאן דמיקל וס״ל דיום כ״ט עולה במקום ל׳ כמו שנתבאר לעיל סימן ש״צ :

וכ״כ

דרישה

שלא מלא בהדיא היכא שקברו תוך המועד שלא הוי יום הקבורה בי״ט האסרון שיעלה למנין ז׳ עכ״ל ותמיה לי הלא בהג״ה מיימוני חולקין בזה הסילוק ע״ש פ״ו :

סי׳ ת [א] אבל לחזור הפרשה כיון כו׳ ע״ל סימן שפ״ד שם כתבתי בדרישה דאפילו לקרא שניהם מקרא ואחד תרגום שרי ובאגודה כתב לאיסור ונראה להכריע דבחול אסור ובשבת שרי שהוא זמני והוא מסיבת סיום מ״ו וצ״ע שמהרי״ל דף ק״ח סוף ע״א כתב איפכא דבחול מותר ובשבת אסור דנראה כאילו היה לו מעמד קבוע ולעיל סימן שפ״ד כתב מ״ו טעם המהרי״ל ע״ש :

סי׳ תא [א] אין מניחין המטה ברחוב בס״ס כו׳ וכתב נ״י לפיכך אין מוליכין המת לבית הקברות כשמת במועד עד שיהיה כל הקבר מתוקן ומזומן כדי שלא להרגיל ההספד במועד ר״י :

פרישה

כו׳ ז״ל ב״י ומבואר בדבריו דדוקא בצינעא נוהג בהם אבל בפרהסיא אסור בעטיפת הראש ואפשר כך כתב מדברי הרמב״ם נראה שאף בפני רבים מותר לעטוף ראשו כיון שיש לו מנעלים ברגליו :

(יא) אבל לחזור הפרשה כיון כו׳ עיין בדרישה : (יב) ואם קראו את האבל לעלות לתורה כו׳ וא״ע שכבר כתב שמותר לחזור הפרשה מ״מ לעלות לקרות בתורה ולהוציא הרבים בגלוי ובפומבי ס״ל דאסור וע״ל סימן שפ״ד שפסק ב״י בחול אסור לעלות ולקרות : (יג) ואמר כיון שהורגל לקרות שלישי בכל שבת כו׳ וכתבו הגהות מיימוני אמנם יותר טוב היה לומר לו מקודם לצאת מב״ה : (וזוקפין בע״ש מן המנחה כתב נ״י נראה דמנחה קטנה קאמר עכ״ל : (יד) אפילו לא נשאר לו אלא יום אחד רבותא קאמר ולא אמרינן דלילה יעלה לו ליום אחד.

סי׳ תא (א) אין מניחין המטה ברחוב בס״ס כדי שלא להרגיל את ההספד ועיין בדרישה :

(ב) ולא קורעין בו אלא קרובים של מת כו׳ וקורעין על שמועה קרובה

(ואין מברין בו אלא קרוביו של מת ר״ל קרובי המת באין לאבל ומברין אותו במ״ס עכ״ס) · (ג) ולא באסקטלא פי׳ קערה : (ד) לא בקנון פי׳ כ״ל ברעט בל״א . (ה) ולא בסלים אפי׳ של נצרים דמוליכין בהן בשאר ימות השנה כדלעיל סימן שע״ח אבל בח״ה אין מוליכין בהן מפיס מוספת מילתא וב״ס גרסינן אלא בס״ס וכן הוא במשנה בפרק אלו מגלחין דף כ״ו ע״א וכן ב״י מביא דברי הרמב״ן שגרס ג״כ אלא בסלים ע״ש והא דאין מוליכין לו בטבלא במועד לו ב״י עכ״ס) : (ו) ופוטרים את הרבים עיין פירושו לעיל בסימן שע״ו : (ז) כתב בתשובת הגאונים וששאלתם היכא דמספידין בר״ח כו׳ כך שנינו נשים במועד מענות כו׳ ק׳ מאי מייתי ראייה ממועד אר״ח הא נתבאר ממ״ש לפניו דר״ח חנוכה ופורים קיל ממועד לכן נראה דחסרון הניכר יש כאן מתחיל במשנה ולא סיימה והשיב ממאי דשנינו שם בסוף משנה הנ״ל בר״ח חנוכה ופורים מענות ומטפחות אבל לא מקוננות שתהא אחת מדברת והאחרות עונות ומזה השיב דבצידוק הדין נמי אם עונות כו׳ מותר ואם כו׳ וק״ל אלא שמכתי קשה מה דמסיק וכתב בשם הרא״ש דנראה שמנהג דשוה דין חנוכה ופורים לח״ם : (ח) לומר קדיש על המת בי״ט ר״ל בי״ט שני וכ״כ בסמוך בי״ט שני ולא בי״ט ראשון כיון שאין מתעסקין בו ישראל : (ט) ולשאול בו שלום כחול

לפי

חדושי הגהות

תא א אסקוטלא הוא תמחוי והוא קערה קטנה : ב קנון הוא כלי שראשו א׳ רחב וראשו א׳ כעין טרוב קצר כך פירש״י ביצה (יב :) : ג במשנה שלפנינו איתא אלא בסלים וכן הגיה הפרישה בדברי הטור : ד כתוב בתשובת הגאונים וששאלתם היכא שמספידין בר״ח מהו שיאמרו צדוק הדין כך שנינו נשים במועד וכו׳ קשה מאי מייתי ראיה ממועד אר״ח הא נתבאר ממ״ש לפניו דר״ח חנוכה ופורים קיל ממועד לכן נראה דחסרון הניכר יש כאן דמתחיל במשנה ולא סיימה והשיב ממאי דשנינו שם בסוף משנה הנ״ל בר״ח חנוכה ופורים מענות ומטפחות אבל לא מקוננות שתהא אחת מדברת והאחרות עונות ומזה השיב דבצידוק הדין נמי אם עונות וכו׳ מותר (פרישה) : ה לפי גירסא זו היה נראה לפרש דה״ק לענין דין שאלת שלום בעיר שיש בו מת דינו בשבת כמו בחול וכמ״ש רבינו לעיל סימן שמ״ג ועיין גם בסימן שפ״ה אבל בס״א כתוב ולשאול בו טעם כחול ולפי גירסא זו יהיה פירושו כענין הא דלעיל סימן שע״ו גשאלו רבנן טעמא וע״ש פירושו (פרישה) :

ז״ל

לשון א"א הרא"ש ז"ל ועל צה"ד לאומרו בר"ח חנוכה ופורים נחלקו בו חכמי אשכנז (י) חכמי גרמיז"א אומרים דרך הילוך וחכמי מגנצ"א א"א אותו אלא על חכם גדול וכן השיב רבינו משולם בן רבי משה שנינו אין מניחין המטה ברחוב שלא להרגיל ההספד ומתוך צידוק הדין נמי ירגיל את ההספד וכיון שאין צידוק הדין אין קדיש ודי לאדם מופלא שמספידין בחול המועד שאומרים צידוק הדין וקדיש ובחילוף מנהגים שבין בני בבל ובני א"י כתב שלדברי שניהם אין אומרים צידוק הדין בחול המועד והרי"ץ גיאות כתב אנו מנהגינו מימות זקנים הראשונים [ב] שלא לומר צידוק הדין אחר המת בר"ת חנוכה ופורים דלא עדיף צ"ה דהדיוט מצידוק הדין דמשה רבינו דמסלקינן ליה בשבת שחל להיות במועד ואפי' בר"ח וחנוכה שחלו להיות בשבת דהללו יומי שמחה נינהו (יא) דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם (יב) ובכל חדא אומרים בו הלל זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו לפיכך מבטלין בו צידוק הדין ותלמידי רש"י כתבו בשמו שאומרים על המת צידוק הדין וקדיש בחולו של מועד שאין זה הספד וחילול י"ט אלא הודאת וקבלת דין שמים ע"כ וכ"כ הרמב"ם שאומרים בחולו של מועד צידוק הדין וקדיש כדרכן וכן בי"ט שני אבל בי"ט ראשון כיון שאין מתעסקין במת אין אומרים כלום כתב בשאלתות שאם מת לו מת בפורים אסור להספיד ולנהוג בו אבילות (יג) ואם מת קודם פורים ופגע בו האבילות בתוך ז' בטלה ממנו גזירת ז' ודוקא פורים אבל חנוכה ור"ח אין מבטלין האבילות אלא שאין מספידין בהם והרמב"ם כתב שנוהגין בפורים כל דין אבילות (יד) והר"מ מרוטנבורק כתב שגם פורים אין מבטל האבלות [ג] ומ"מ אין אבלות נוהג בו לא בי"ד ולא בט"ו אלא דברים שבצנעה נוהגין ולאחר שיתפללו בבית האבל בלילה (טו) ילך לבה"כ לשמוע מקרא מגלה וחייב לשלוח מנות (ב) אע"פ שאינו מתאבל בהן עולין לו ומשלים אבלותו אח"כ וי"א שאינו הולך לבית הכנסת ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב כדברי הר"מ מרוטנבורק :

תב השומע שמת לו מת אם הוא בתוך ל' יום (א) ויום ל' בכלל דינו כיום קבורה לקריעה ולהבראה ולכל דין אבלות ואם שמע מיום ל' ואילך אין צריך לנהוג אלא שעה א' (ב) ל"ש שמע ביום או בלילה ואפילו שמע על אביו ועל אמו וכתב הרמב"ן ז"ל והני מילי לענין גזירת ז' (ג) אבל לענין גזירת ל' נוהג על אביו ועל אמו (ד) בתספורת עד * שיגערו בו חביריו ובגיהוץ

עד

הלכה שמספידין בר"ח מכו שיאחרו לצדוק הדין וכו' : לשון א"א הרא"ש ז"ל ועל צ"ה לאומרו בר"ח חנוכה ופורי' נחלקו בו חכמי אשכנז וכו' בסוף מ"ק וכתבוהו ג"כ הגה"מ בפ"א וטעם האומרים אותו דרך הילוך נראה שהוא משום דכל שהוא דרך הילוך דמי לשונין שהולך שונים באחת דשרי במתני' · ומ"ש בשם הרמב"ן שאומרין בחש"מ צדוק הדין וקדיש כדרכן וכן הי"ט ב' וכו' בת"ה · והכלבו כתב יש שכתבו שאין אומרים צידוק הדין במועד ולא קדיש שהרי אינו אלא בשביל פסוקי צדוק הדין :

כתבו הגה"מ פ"א והסמ"ג פרק אלו מגלחין בשם א"ז בניסן א"א כל החדש צדוק הדין אלא דרך הליכה וכן בסיון עד יום טבוח שהוא אסרו חג ורבינו יואל הלוי לא אמרו כל ז' ימים אחר עצרת כ"א דרך הליכה כי עצרת יש לו תשלומין כל ז' וכתב עוד הסמ"ג שם מעי"ה עד ר"ח מרחשון מצדיקין דרך הליכה ואז אומרים קדיש אחר קבורתו והכלבו כתב שבע"פ אין מצדיקין עכ"ל : וכתב בתשב"ץ שאין אומרים צידוק הדין על המת בט"ב משום דכתיב קרא עלי מועד ואנו נוהגין לומר צ"ה בכל אלו הימים ואין אנו נמנעים כי אם בימים טובים (א) : כתב בשאלתות שאם מת לו מת בפורים אסור להספיד ולנהוג בו אבילות ואם מת קודם פורים ופגע בו אבילות בתוך ז' בטלה ממנו גזרת ז' ודוקא פורים וכו' כ"כ הרא"ש בסוף מ"ק בשם ספר המקצועות והשאלתות נתן טעם מידי דהוה ארגלים ורגלים מפסיקים ואינם עולים מ"ט דשמחה כתיב בהו (דברים טז) ושמחת בחגך פורים נמי שמחה כתיב ביה (אסתר ט') ועשה אותו יום משתה ושמחה : ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפרק י"א וז"ל אין מספידין את המת בחנוכה ופורים ולא בראשי חדשים אבל נוהגים בהם כל דברי אבלות וכ"כ המרדכי במ"ק בשם ר"ג : ומ"ש בשם הר"מ מרוטנבור"ק בפסקי הרא"ש סוף מ"ק כתוב שהקשה הר"מ על דברי השאלתות והורה שלא יתאבל כלל בפורים דימי משתה קביל עלייהו אבל דברים של צנעה נוהג דלא עדיף משבת ולאחר שהתפללו בבית האבל בליל פורים בערב הורה לו שילך לבה"כ בעת קריאת המגלה דאפי' עבודה דקרבן צבור שדוחה שבת קריאת מגילה דוחה אותה כ"ש אבלות דרבנן וחייב לשלוח מנות דאבל חייב בכל מצות האמורות בתורה וביום ט"ו נמי אינו מתאבל כדאמרי' פ"ב דתעניות [יח:] יום י"ד וט"ו יומי פוריא דלא למספד בהון ואמר רבא לא נצרכה אלא לאסור את של זה בזה ואע"ג דלא מתאבל בהו עולין לו מידי דהוה אשבת ואח"כ משלים אבלותו עכ"ל · ויש לתמוה עליה מה הוצרך להתיר לאבל לילך לבה"כ בליל פורים אותם שהתפללו בביתו יקראו שם המגלה ונראה שהטעם משום דבבה"כ איכא פרסומי ניסא טפי דברב עם הדרת מלך : ומ"ש וי"א שאינו הולך לבה"כ כ"כ בתשובת הגה"מ דשייכי להלכות אבל בשם הרוקח דאין לו לצאת מפתח ביתו אפי' לילך לבה"כ בשעת מגלה אלא יקרא בביתו כן המתפללים שם עמו או ביחיד אבל פורים שחל להיות במוצ"ש כיון שבלא"ה הוא בבה"כ התיר לו לישאר שם עד לאחר קריאת המגלה ע"כ וכתבו עוד הגהות הזוכר מורי רבינו הנהיג שינעול האבל מנעליו וילך לבה"כ לשמוע מגלה וכשיצא מבה"כ יחזור לאבלותו · ורבי' ירוחם כ' נראה דבפורים אינו נוהג אבילות כלל ואפילו תוך ג' ימים מותר לילך לשמוע המגלה ומ"מ יום ראשון של אבילות נוהג ביום פורים דלא עדיף מי"ט שני . ולענין הלכה נקטינן דאין פורים מבטל האבלות וכמו שהסכימו הרמב"ם והר"מ והרא"ש ולנהוג בה אבילות נקטינן כדברי הר"מ והרא"ש דלגבי הרמב"ם רבים נינהו ובתראי ומקילים באבל :

תב השומע שמת לו מת אם הוא בתוך ל' יום וכו' דינו כיום קבורה וכו' בפרק אלו מגלחין [כ:] ת"ר שמועה קרובה נוהגת שבעה ול' וכתב הרא"ש ונוהג בה הבראה וכל דין אבלות כיום קבורה . וז"ל הרמב"ם בפי"ז מי שבאת לו שמועה שמת לו קרוב אם בתוך ל' יום הגיעה השמועה אפילו יום ל' עצמו הרי זו שמועה קרובה וחייב לנהוג ז' ימי אבלות מיום שהגיע השמועה וקורע ומונה ל' לאיסור התספורת עם שאר הדברים כללו של דבר יום שמועתו הקרובה כיום הקבורה ע"כ : ומ"ש ויום ל' בכלל כך העלה הרי"ף פרק אלו מגלחים וסתר דברי האומר דיום ל' הוי שמועה רחוקה וכ"ש הפוסקים כדברי הרי"ף והרמב"ם וכן הכריע הרמב"ן בת"ה : ומ"ש ואם שמע מיום ל' ואילך א"צ לנהוג אלא שעה אחת שם פלוגתא דתנאי ואיפסקא הלכתא כרבי עקיבא דאמר שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד ואסיקנא התם דמקצת היום ככולו : ומ"ש ל"ש אם שמע ביום או בלילה כלומר שאם שמע בלילה ונהג מקצת אבלות בלילה עלה לו כמ"ש בסימן שצ"ה : ומ"ש ואפי' שמע על אביו ועל אמו כ"כ הרמב"ן והרא"ש מדגרסינן בההוא פירקא (שם) רב חיננא אתיא ליה שמועה דאבוה מבי חוזאי אתיא לקמיה דרב חסדא א"ל שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד : ומ"ש בשם הרמב"ן וה"מ לענין גזירת ז' וכו' כ"כ בת"ה מסברא והביא דברי הרא"ש

בפרק

כתב בשאלתות שאם מת לו מת בפורים וכו' לשון מהרש"ל וכתב מהרא"ק בהגה"ה וז"ל אבלות נוהג בר"ח חנוכה ופורים ובדבר זה שוין רבינו גרשום ומיימוני וספר המצות שלא מנו חכמים ימים שאין אבלות נוהג בהן אלא שבת ורגלים וראש השנה וי"הכ אבל ר"ח חנוכה ופורים לא תנן ומהר"ם הנהיג ברוטנבור"ק לאבל שינעול מנעליו וילך לבהכ"נ לשמוע מגלה ערבית ושחרית ובצאתו יחזור לאבלותו אבל הוא חייב לשלוח מנות לב' או לג' בני אדם כי הוא חייב בכל המצות וכך העיד עליו בספר הפרנס ולא כ"ד שהעיד עליו שלא לנהוג אבלות בפורים ועוד כתב לשם שכך הורה מהר"ש הלכה למעשה וכן הורה מהרי"ל וכן המנהג ואל תשגיח במנהג מהר"א וכן קבלה שלא לנהוג בזה כמותו ומ"מ אם טעה אחד ולא נהג בהו א"צ להשלים אלא עולין לו מן המ"ק אפילו הזיד בכך דלא אמרינן דאינו עולה אלא כשאינו נוהג אבלות כל ז' אבל במקצת לא איכפת לן כדלעיל בסימן שצ"ו :

תב השומע שמת לו מת וכו' בס' ואלו מגלחין [דף כ'] תנו רבנן שמועה קרובה נוהגת שבעה ושלשים שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום א' איזו היא קרובה ואיזו היא רחוקה קרובה בתוך שלשים רחוקה לאחר שלשים דר"ע וחכ"א אחת קרובה ואחת רחוקה נוהגת ז' ול' א"רבב"ח א"ר יוחנן כל מקום שאתה מוצא יחיד מיקל ורבים מחמירין הלכה כרבים חוץ מזו שאע"פ שר"ע מיקל וחכמים מחמירין הלכה כר"ע דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל ומ"ש דיום ל' דינו כשומע בתוך ל' כ"כ הרי"ף בשם בעל הלכות ודלא כמי שהורה דדינו כשומע לאחר ל' וכן פסקו הפוסקים כהרי"ף :

ומ"ש ואם שמע מיום שלשים וכו' הכי אסיקנא שם בעובדא דרב ורבי חייא דא"ל איינו קיים וכו' דשמועה רחוקה דאינה נוהגת אלא יום אחד אפילו מקצת היום ככולו : ומ"ש ל"ש שמע ביום או בלילה פי' לענין ל' שמע בלילה חשוב ככל היום כדלעיל סוף סי' שצ"ה : ומ"ש ואפילו שמע על אביו ועל אמו שם בעובדא דרב חיננא אתיא ליה שמועה דאבוה מבי חוזאי וכו' :

ומ"ש וכתב הרמב"ן והני מילי לענין גזירת שבעה וכו' כלומר הא

דשמועה

דרכי משה

תא (א) וכ"כ מהר"ר איזק טירנא במנהגי' וכן אין אנו נוהגין לומר צדוק הדין אם נקבר בע"ש או עי"ט אחר חצות וע"ל סימן שע"ו שא"א צדוק הדין בלילה : (ב) ומ"ש שהאבל שולח מנות הוא שלא כדברי הג"ה אלפסי פא"מ דכתב דפטור משלוח מנות ואפילו לאחר ז' שולח בצנעה לאחר מקרוביו כו' ועיין בא"ח סימן תרצ"ו :

ופשוט

פרישה

לפי גירסא זו היה מראה לפרש הדין שאלת שלום בעיר שיש מת בו דינו כמו בחול וכמש"ל לעיל בס"ס שצ"ג וגם עיין בסימן שפ"ה אבל בס"א כתוב ובשאול בו נוהג כחול · ולפי גירסא זו צ"ל דפירושו הוא כהנין מה דלעיל סימן שפ"ו [illegible] וע"ש פירושו : (י) חכמי גרמיז"א אומרים אותו דרך הילוך דכל שהוא דרך הילוך דומה לשונין שונות כאחת דשרי במתניתין :

(יא) דכתיב וביום שמחתכם וגומר וחנוכה ופורים לא גרע מר"ח : (יב) ובכל חדא אומרים בו הלל זה היום כו' ובפורים קריאת המגלה היא במקום הלל : (יג) ואם מת קודם פורים כו' בטלה ממנו גזירת שבעה דכתיב ועשה אותו יום משתה ושמחה כמו ברגל דכתיב ושמחת בחגך : (יד) והרמב"ם כתב שגם פורים אין מבטל כו' וכ"כ לעיל בא"ח סימן תרצ"ו : (טו) ילך לבה"כ לשמוע מקרא מגילה אבל לא יקראו ג"כ אצלו דברב עם הדרת מלך ואיכא פרסומי ניסא טפי :

סי' תב (א) ויום ל' בכלל כו' דקי"ל אע"ג דקי"ל דמקצת יום ככולו התם כשהתחיל כבר באבילות לאפוקי זה דלא התחיל עדיין וכיון דהתחלתו הוא בתוך ל' צריך לשבעה ז' : (ב) ל"ש שמע ביום או בלילה שאם יש בלילה שעה אחת באבילות די לו וכן פסק הטור וכן כתב רבינו בהמו לעיל ס"ס שצ"ה : (ג) אבל לענין גזירת שלשים ר"ל לענין תספורת וגיהוץ : (ד) בתספורת עד שיגערו בו וגיהוץ עד שיגיע הרגל ויגערו בו לא שייך שוין

דרישה

ההספד : [ב] שלא לומר צ"ה אחר המת בר"ח בחנוכה ופורים והגהות מיימוני ותלמידי מוסיף עוד כל חדש ניסן וסיון עד אחר אסרו חג. ומי"ט ואילך עד אחר סוכות (וכן ט"ב דכתיב קרא עלי מועד תשב"ץ עכ"ס) אבל אומרין דרך הליכה אבל אנו א"א אותו כלל וכ"פ במ"ז והביאו מהגהות בסוף סימן ע"ש ורמ"א כאן : [ג] ומ"מ אין אבלות נוהג בו לא בי"ד ולא בט"ו וז"ל מ"ז כתב מהרא"ק בהג"ה וז"ל אבלות נוהג בר"ח וחנוכה ופורים ובדבר זה שוין רבינו גרשון ומיימוני וסה"מ שלא מנו חכמים ימים שאין אבילות נוהג בהן אלא שבת ורגלים ר"ה וי"כ אבל ר"ח וחנוכה ופורים לא תנן ומהר"ם הנהיג ברוטנבורג לאבל שינעול מנעליו וילך לבה"כ לשמוע מגילה ערבית ושחרית (מטעם דאפי' עבודה דקרבן צבור שדוחה שבת קריאת המגילה דוחה אותה כ"ש אבלות דרבנן עכ"ס) ובצאתו יחזור לאבלותו אבל הוא חייב לשלוח מנות לב' או לג' בני אדם כי הוא חייב בכל המצות וכן העיד עליו בספר הפרנס ולא כמ"ש שהעיד עליו שלא לנהוג אבלות בפורים שוב כתב שם והורה מהר"ש הלכה למעשה וכן הורה מהרי"ל וכן המנהג ואל תשגיח במנהג מהר"א כיהנא וכן קבלה שלא לנהוג בזה כמותו ומ"מ אם טעה אחד ולא נהג בה אבלות אינו משלים ועולה לו מן המנין אפי' הזיד בכך ולא אמרינן דאינו עולה אלא כשאינו נוהג אבלות כל שבעה אבל במקצתה לא איכפת לן וכדלעיל בסימן שצ"ו עכ"ל ולע"ד נראה דיכול ליישב דלא סתרי הני עדויות בשם מהר"מ אהדדי דמ"ש מהרא"ק בשמו דהנהיג להתאבל בו מיירי שמת בפורים עצמו שהוא יום מר ולכן מסתבר ליה להתאבל בו ומ"ש רבינו בשמו מיירי שמת קודם פורים ובכן מתיישב ג"כ דברי ב"י בש"ע שבשו"ע סימן תרצ"ו פסק דכל דברי אבילות נוהגין בחנוכה ופורים ובסימן זה פסק דאין אבילות נוהג בפורים ובשו"ע מיירי שמת בו ביום וכאן מיירי שמת קודם לכן דכשמשמע קצת מלשונו שכשמיף זה התחיל וכתב מת לו מת קודם פורים וגם ל' מהר"ם דכתב ז"ל ולאחר שמתפללו בבית האבל בלילה ילך לבה"כ לשמוע כו' משמע

ומכם

חדושי הגהות

תב א ז"ל הפרישה ע"ז לא תימא שדין גיהוץ חמור מדין תספורת דהא לעיל ס"ס שפ"ט מסיק וכתב דגמרינן גיהוץ מתספורת לחלק בין אבילות אב ואם לאבילות שאר קרובים

ושהולכך

עד שיגיע הרגל ויגערו בו וכן בשאלת שלום וליכנס לבית המשתה וסונה מיום מיתה ולא מיום שמועה (א) (ה) לפיכך אם באתה לו שמועה על אביו ועל אמו לאחר י"ב חדש (ו) אינו נוהג אלא יום אחד (ז) אף בדין ל' וכתב עוד שהשומע שמועה רחוקה אין צריך לנהוג כל דין אבלות אלא דיו בחליצת מנעל וא"צ לא עטיפה ולא כפיית המטה ומותר במלאכה רחיצה וסיכה ותשמיש המטה ובת"ת ואם אין לו מנעלים ברגליו צריך שיכפה מטתו או יעטוף ראשו שצריך שיעשה מעשה שניכר בו שעשה משום אבלות (ח) ודאי אם היה עוסק בתורה או במלאכה או שהיה רוחץ וסך ובאתה לו שמועה מפסיק שעה אחת משום אבלות וחוזר למה שבידו אבל אם היה לבוש תפילין (ט) אין צריך לחולצן ומ"מ אינו יוצא ידי אבלות בהפסק זה וצריך שיעשה מעשה שניכר שעושה משום אבלות כגון חליצת מנעל או כפיית המטה ועטיפה ומיהו בחדא סגי [א] אין קורעין על שמועה רחוקה אלא על אביו ואמו קורע לעולם כדין קריעה שאינו מתאחה לעולם · השומע שמועה בשבת או ברגל ולמ"ש ורגל נעשית רחוקה אינו נוהג אלא יום אחד וכתב הרמב"ן דשבת ורגל אסור בדברים של צנעא · והשומע שמועה רחוקה בשבת או ברגל אינו נוהג אפילו דברים שבצנעה (י) [ב] ולמ"ש ורגל נוהג שעה א' ודיו וכתב בספר המצות השומע

שמועה

דשמועה רחוקה אינו נוהג אלא שעה א' אפי' באביו ואמו היינו דוקא לענין גזירת שבעה כגון נעילת הסנדל ורחיצה וכיוצא בו דברים שגזרו על שאר אבל שאסור בהם תוך ז' התם הוא דא"צ לנהוג אלא שעה אחת ודיו בחליצת סנדל כמ"ש בסמוך לענין גזירת שלשים וכו' פי' דברים שגזרו על שאר אבל תוך ל' דהיינו גיהוץ וכו' עד וגיהוץ עד שיגיע הרגל ויגערו בו והוא ע"פ דברי הרמב"ן שהסכי' הרא"ש עמהם הביאם רבינו בסוף סימן שפ"ט : ומ"ש לפיכך אם באת לו שמועה על אביו ועל אמו לאחר י"ב חודש אינו נוהג אלא יום אחד אף בדין ל' פירוש לאו דוקא יום אחד אלא אפילו שעה אחת כדמוכח בעובדא דלעיל דמקצת היום ככולו : ומ"ש וכתב עוד שהשומע וכו' כך הוכיח הרב מהך עובדא דרב ור' חייא ותביאו ב"י: אין קורעין על שמועה רחוקה וכו' כך פסק הרמב"ן בסת"ה ריש דף ע"ט אבל בפרש"י ותוס' משמע דהכי קמיבעיא ליה לשס [בדף כ'] היכא דשמע שמועה קרובה בשבת ולמ"ש נעשה רחוקה דאינו נוהג אלא יום אחד קורע או אינו קורע אלמא דוקא בכה"ג קמיבעיא ליה לפי שהיה חייב לקרוע בשעת שמועה אם היה חול אבל בשמועה רחוקה ובחול פשיטא דאינו קורע ואפי' על אביו ואמו אינו קורע וכתבו עוד התוס' שכ"כ רש"י בתשובה והיא דעת הראב"ד והרמב"ם אבל הב"י הסכים לדברי רבינו שהם כהרי"ף והרא"ש והרמב"ן שעל אביו ואמו קורעים אף על שמועה רחוקה דכך מפורש בירוש' והכי נהגי עלמא : השומע שמועה בשבת או ברגל וכו' ברייתא שם לענין שבת ותוספתא דר' יוסי בר אבין לענין רגל ומ"ש בשם הרמב"ן דבשבת ורגל אסור בדברים של צנעה נראה דכל יום השבת אסור ואע"ג דלר' יחיאל בסמוך סגי במקצת היום בדברים שבצנעא היינו בשחל יום ז' בשבת דאמר מקצת יום אין כאן אבלות אבל כאן בשעת שמועה בשבת ולמ"ש נעשה רחוקה דצריך לנהוג שעה אחת אבלות אחר השבת פשיטא שכל יום השבת נוהג דברים שבצנעא ועוד נראה דאפילו במת לו מת בו' בשבת דיום ז' הוא שבת אסור בדברים שבצנעא כל יום השביעי דלא כרבי' יחיאל והוא דהא דאיתא בפרק אלו מגלחין דמקצת היום הוי ככולו אין זה אלא בחול דכיון דעושה מעשה אבלות במקצת יוצא י"ח באותו מקצת הניכר משום אבלות אבל ביום שבת שאין נוהג בו אלא דברים שבצנעא ואינו עושה מעשה שניכר משום אבלות לא יצא י"ח ספירה ביום השבת דבכל יום ויום מז' הימים צריך שיעשה מעשה הניכר משום אבלות כדכתב הרמב"ן אפילו לגבי שמועה רחוקה בסמוך דקיל דאינו נוהג אלא שעה אחת והסכים עמו הרא"ש ורבינו כ"ש באבלות שבעה דחמיר דאינו יוצא י"ח בשביעי אלא בנוהג שעה אחת אבלות במעשה הניכר משום אבלות וכיון דבשבת אינו עושה מעשה צריך לנהוג כל היום דברים שבצנעא ולכן אין לקרות לאבל לס"ת בשביעי שלו בשבת אפילו במנחה בשבת דצריך לנהוג דברים שבצנעא כל יום השבת כיון דאינו נוהג אבלות במעשה הניכר משום אבלות ועוד נראה דאפשר דאף רבינו יחיאל מודה בקריאת ס"ת דלא אמר הרב דבמקצת היום סגי אלא בתשמיש המטה וכיוצא בדברים דאף כשאינו נוהג אבלות בשאר היום הוי נמי בצינעא ואין שם פרהסיא כלל לפיכך יוצא במקצת היום אבל לקרותו לס"ת מודה אף רבינו יחיאל כיון שלא עשה מעשה שניכר בו משום אבלות במקצת היום אין לו לעשות שום מעשה שניכר בו שאינו נוהג אבלות אלא כל היום יהא בדבר בצנעא ועוד הארכתי בתשובה בס"ד · העולם נוהגים תיכף ז' שיושבים במ"ש לאחר הבדלה על הארץ וחליצ' הסנדל ולאו החכמים למצוא טעם לדבר ולפע"ד

בפרק אלו מגלחין : ומ"ש עוד שהשומע שמועה רחוקה א"צ לנהוג כל דין אבילות וכו' עד ומיהו בחדא סגי הכא דאיתא בפרק אלו מגלחין דר' חייא אתיא ליה שמועה רחוקה אמר ליה לשמעיה חלוץ לי מנעלי והולך כלי אחרי לבית המרחץ ש"מ תלת ש"מ אבל אסור בנעילת הסנדל וש"מ שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד וש"מ מקצת היום ככולו כתב הרמב"ן בת"ה ק"ל מאי האי דקאמר אבל אסור בנעילת הסנדל כלומ' בשמועה רחוקה פשיטא אלא במאי נוהג יום אחד ונ"ל דאינה נוהגת אלא יום אחד קאמר לומר שדיו מכל גזירות אבילות בחליצת מנעל וא"צ שילך לביתו ויכפה מטותיו ויתעטף בראשו שהרי רבי חייא לא עשה אלא חליצת מנעליו ומיד הלך לבית המרחץ לא כפה ולא עטף וכן במלאכה ורחיצה וסיכה ותשמיש וקריאת התורה בכולן לא נהג כלום לפי שאין שעה אחת מתפרסמת עליו באיסור מש"ה דייק דשמועה רחוקה כיון שקבל עליו אבילות בנעילת הסנדל דיו וכן הדין נמי במי שאין לו מנעלים ברגליו שמתעטף כאבל או כופה מטתו שעה א' ויצא י"ח ובודאי אם היה עוסק במלאכה או שהיה רוחץ וסך או קורא בתורה ובאת לו שמועה רחוקה הרי זה מפסיק שעה אחת משום אבילות וחוזר למה שבידו אבל מ"מ אין יוצא י"ח שמועה בהפסק זה עד שיעשה מעשה הניכר באבילות שיהא אבילות מתפרסמת עליו בכך כגון חליצת מנעל וסנדל ועטיפת הראש שהן מצות עשה שבאבילות אי נמי כפיית מטותיו שאף בהן יש לך מעשה בכ"ל וכ"כ שהיה רבי חייא לבוש תפילין בשעת שמועה זו שלא היה דרכו של אותו צדיק לילך בלא תפילין ואף על פי כן לא חלץ תפיליו כלל והטעם לזה לפי שאף בשעת אבילות מניח תפילין ואינו חולץ אלא ביום א' בלבד ולא תהא שמועה רחוקה חמורה מיום ב' של אבילות קרובה הלכך אם היה לבוש תפילין בשעת שמיעה של אבילות רחוקה אינו חולץ אלא מתעטף ראשו וחולץ מנעל וסנדל ודיו עכ"ל והביא הרא"ש דבריו בפ"ק אלו מגלחין : כתבו ב"י והמרדכי דאין מברין על שמועה רחוקה : אין קורעין על שמועה רחוקה בפרק אלו מגלחין [כה :] פלוגתא דאמוראי ומשמע התם דהלכתא כמ"ד אינו קורע וכן פסקו הפוסקים : ומ"ש דעל אביו ואמו קורע לעולם הכי משמע התם בגמרא וכ"כ הרמב"ן שכן אמרו בירושלמי אמר ר' מונא וכי יש קריעה בלא איבול שכן על אביו ואמו אפילו אחר כמה חייב לקרוע והראב"ד כתב דאפילו על אביו ואמו אינו קורע בשמועה רחוקה לפי שהיה מפרש סוגיה דגמרא בע"א וכתב עליו הרמב"ן דסוגיא משובשת היא בפירוש זה וסתר דבריו והרא"ש ג"כ דחה דברי הראב"ד והעלה שכדברי הרמב"ן עיקר וכן נראה מדברי הרי"ף ז"ל והרמב"ם סתם דבריו בפ"ז דאינו קורע בשמועה רחוקה ולא חילק בין אביו ואמו לשאר מתים ובודאי שדעתו לומר שאינו קורע בשמועה רחוקה אפילו על אביו ואמו שהרי הוא סובר דמי שלא היה לו חלוק בשעה שמתו אביו או אמו ואח"כ נזדמן לו אינו קורע אלא עד שלשים יום · ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרא"ש והרמב"ן מסכימין לדעת אחת הכי נקטינן (ב) : השומע שמועה בשבת או ברגל ולמ"ש או רגל נעשית רחוקה אינו נוהג אלא יום אחד ברייתא פרק אלו מגלחין : ומ"ש בשם הרמב"ן בת"ה כ"כ מסברא והביא דבריו הרא"ש בפרק אלו מגלחין וכתב הרשב"א שנשאל כיון דשבת עולה אפילו לתחלת ימי אבלות כדמשמע אהא דתניא ומודים חכמים בשחל ח' שלו בשבת ערב הרגל שמותר לגלח וכו' למה אמרו בשבא לו שמועה בשבת ולמ"ש נעשית רחוקה דהא יום שבת נוהג אבילות ועולה מהמנין וכיון שכן הרי חל עליו אבלות ביום השבת שהוא יום ל' והרי היא קרובה והשיב דאע"פ שעולה אפילו לתחלת ימי אבלות מ"מ כיון שאין נוהג בו אלא דברים שבצנעא אינו גורם אבלות שאם · שמע שמועה בשבת אין אומרים כיון שאבלות חל עליו בשבת ועולה תהא שמועה שבו כמו שחל עליו האבלות ביום ל' ויגרום למנות כמ"ש שא"כ היה מה שהוא גורם חמור ממנו בו אין אבילות נוהג והא אבילות נוהג אינו בדין שיהא חמור מה שיהא בגרמתו יותר ממנו :

וכתב בספר המצות השומע שמועה קרובה בשבת בשבת עולה לו ליום אחד וכו' עד סוף הסימן הכל בסת"ק כתבו סמ"ג והגה"מ בפ"ו בשם בה"ג מי שבאה לו שמועה בשבת שבת עולה לו מן המנין וקורע באחד בשבת ומברכין ברכת אבלות מפני שהוא דברים של צנעה : כתב ר"י מת לו מת ערב הרגל שערב החג וחג ושמיני עצרת עולין למנין כ"א יום וצריך לנהוג ט' ימים אחר החג להשלים ל' ולא ידע שמת עד שעברו י' ימים אחר הרגל ולפי המנין שמנינו כבר

דרכי משה

תב (א) ופשוט הוא דדוקא לענין גזירת י"ב חדש ולענין אב ואם הוי דין זה אבל אם שמע תוך ל' דהוי שמועה קרובה צריך לנהוג ז' ול' מיום השמועה דהוי כיום הקבורה עצמו וכן מבואר בדברי הרמב"ם פ"ו ובב"י פא"ם ע"א ד' שפ"ג ובמרדכי ע"ב דף שצ"ג וטעמא דלענין י"ב חדש מונין מיום הקבורה כתב המרדכי ע"ג דגזירת י"ב חדש הוי טעמא משום דמשפט רשעים בגיהנם הוי י"ב חדש ואפי' אם הוא רשע כבר קבל דינו בי"ב חדש שעברו מיום הקבורה ושוב אין מתאבל עליהם אלא שעה אחת כדין שמועה רחוקה דמיום הקבורה מונין י"ב חדש לאב ולאם עכ"ל (ב) וכ"כ המרדכי דף שצ"ג ע"ב ה"א כדברי הטור כתוב בא"ז הרוצה להחמיר על עצמו לקרוע במקום שאינם קורעים אינו רשאי אא"כ

דרישה

ומוכח דאיירי במת לו מת קודם פורים וה"ק :

סי' תב [א] **אין** קורעין על שמועה רחוקה אלא על אביו ואמו קורע לעולם עיין בב"י מ"ש דהרמב"ם סתם דבריו ובודאי ס"ל שאינו קורע גם על אביו בשמועה רחוקה וכמ"ש במי שאין לו חלוק בשעת מיתתו ואחר כך נזדמן לו שקורע כו' וע"ל סימן שמ"ש שהם כתב רבינו דין שמועה רחוקה ודין מי שאין לו חלוק ופלוגתת הגאונים בזה ודעת הרמב"ם שכתב עד שלשים ותמצא גם כן מדבריו דלדעת הרמב"ם שאין כן ומיהו אינו מוכרע כל כן ע"ש פ"ש : [ב] ולמוצאי שבת ורגל נעשית רחוקה כו' אבל מת לו מת ערב החג ולא שמע עד אחר החג ז' ימים לא אמרינן דזה הוא שמועה רחוקה מחמת הרגל שהוא כ"א יום כיון שלא נהג אבילות כלל שעה אחד לפני הרגל וכ"כ הטור לעיל סימן שצ"ט ומ"ו בהגהותיו שם כתב המרדכי

פרישה

שדין גיהוץ הוא חמור מדין תספורת דהא לעיל ס"ס שפ"ט פסיק וכתב דגמרי גיהוץ מתספורת לחלק כו' בין אבילות אב ואם לאבילות שאר קרובים ושלכך חמור בגיהוץ באביו עד שיגיע הרגל אחר ל' ויגערו בו חביריו לומר לו לבוש כלים המגוהצים לכבוד הרגל עכ"ל · ש"מ דלדרבנא דבתספורת פשוט טפי האי דינא גם נלמד משם דגערה שגוערין הוא משום כבוד הרגל ומש"ה לא הוצרך רבינו לכתוב בתספורת רגל אלא גערה והא דכתבו בגיהוץ משום דבו לא נזכר בגמ' בהדיא אלא נלמד מתספורת מש"ה כתבו בו בפירוש . (ה) לפיכך אם באת לו כו' הוסיף שמונין מיום המיתה : (ו) אינו נוהג אלא יום אחד [illegible] אלא מקצת היום ככולו וכן ברמב"ן וכ"כ בפ"ס ס"ס תקמ"ח מ"ו וכ"פ ב"י בסימן שצ"ה : (ז) אף בדין שלשים וז"ל רמב"ן בין בגזירת ז' בין בגזירת ל' עכ"ל ר"ל לענין איסור סיפור וגיהוץ שפוסק מהם בשעת שמועה ואף שכתב בסמוך דא"צ בכל דין אבילות אלא לאחד מהן מ"מ לא כתב בסמוך דבשעת שמיעה צריך לפסוק מכולן ה"נ אם בשעת שמועה ספר או גהץ לנפשי צריך לפסוק וק"ל (ח) ודאי אם היה עוסק בתורה כו' ר"ל אע"פ שמותר במלאכה ובתורה כו' ומ"מ לישב באבילתו על שיכוג אבלות כאלו מ"מ אם היה עוסק בהן בשעת שמועה צריך להפסיק מהן שעה אחת ונראה מה דצריך להפסיק כל שעה אחת דהיינו דוקא כל זמן שאינו עושה מעשה לאבילות וקאמר דאף דפסק כל השעה אפ"ה אינו יוצא בזה וצריך אח"כ לעשות מעשה אבל אם עושה מעשה אבילות תוך השעה בחליצת מנעל או כפיית מטתו מז מותר מיד ללמד ולעשות מלאכה וכמ"ש בריטב"א ומותר במלאכה כו' אלא דבשעת שמיעה קודם שמתחיל לעשות מעשה דאבלות צריך להראות אבילות וצריך לפסוק ממה שעוסק במלאכה והא דלא סגי בפסיקת מלאכה ות"ת משום דכמה בטלנים איכא בשוק ואינו נראה מהן אבלות אבל ודאי כשעוסקין במלאכה ות"ת ופוסק הוא מכיר שהוא מחמת אבילות ועקירת אבילות מעליו וק"ל : (ט) אין צריך לחלצן שלא תהא שמועה רחוקה חמורה מיום שני של אבלות קרובה : (י) ולמוצאי שבת ורגל נעשית רחוקה אינו נוהג אלא יום אחד ר"ל שעה אחת אבל אם שמע שמועה בשבת שהוא כ"ט או כיוצא לאחר השבת ז' ול' הר"ק מ"ו · וכתב הרש"ל ומע"ג

חדושי הגהות

ושהילכך אסור בגיהוץ באביו עד שיגיע הרגל אחר שלשים ויגערו בו לומר לו לבוש כלים המגוהצים לכבוד הרגל עכ"ל ש"מ דאדרבא דבתספורת פשוט טפי האי דינא גם נלמד משם דגערה שגוערין בו משום כבוד הרגל הוא וכש"ה לא הוצרך רבינו לכתוב בתספורת רגל אלא גערה והא דכתבו בגיהוץ משום דבו לא נזכר בגמרא בהדיא אלא נלמד מתספורת מש"ה כתבו בו בפירוש עכ"ל :

אע"ג

שמועה קרובה בשבת תשבת עולה לו ליום א' ולמחר קורע והוה ליה יום ו' שביעי לאבלות וכ״כ בה״ג (יא) והר״ר יחיאל כתב שאין שבת עולה לו בתחלת המנין אלא יתחיל למנות ביום א' והו״ל יום שבת שביעי לאבילות ונוהג בו דברים שבצנעה :

תג (א) **תניא** המלקט עצמות אביו הרי זה מתאבל עליהן כל היום כולו וְלערב אין מתאבל עליהן (ב) אפילו צרורות לו בסדינו כתב הר״ם מרוטנבורק כל זמן שלא נקברו חל עליו כל דין אנינות לאסור בשתיית יין ואכילת בשר ואחר שנקבר חל

כבר עברו ל' יום והוי שמועה רחוקה כתב בעל המאור שיש מן החכמים שהסתפקו בזה וכתבו דהו״ל ספק אבילות וקי״ל כדברי המיקל באבל והו״ל שמועה רחוקה ולדעתי נ״ל דהו״ל שמועה קרובה שאין הדברים נראים שיפקע הרגל למי שלא באה לו עדיין שמועת המת כי לעולם אין דין מי שלא נהג אבלותו ולא שמע בו כדין מי שנהג הלכך ל״ש ערב הרגל ולא שנא יום שמיני עצרת וכל כיוצא בו אין נמנין לגבי שמועה אלא לעצמן ע״כ דבריו והרבה ראיות ע״ז עכ״ל וג״י בפרק אלו מגלחין כתב כל זה ג״כ וגם הרמב״ן בת״ה הסכים לדברי בעל המאור ז״ל והכי נקוטי' (ג) : כתב המרדכי במ״ק מסקינן דיום אחד לפני הרגל קבר מתו בין אותו רגל יום אחד כגון עצרת ור״ה ויה״כ בין ישנה הרבה ימים עולה לו למנין י״ד ואם קברו לפני סוכות עולה לו לכ״א יום רק לשומע שמועה בר״ה או בעצרת או בי״כ נחלקו בו ה״ר יוסף. והריב״ם לדברי ה״ר יוסף עולה למנין ז' ולדברי ריב״ם אין עולה כי אם יום אחד ואף ח' עצרת אינו עולה לז' אם לא קברו לפני הרגל בחג וכן הדין לשמועה קרובה עכ״ל : **וכתב** עוד שכתב הר״מ מתוג״לעירא הנני מסופק אם שמע שמועה קרובה בשבת ערב הרגל אם עולה אותו שבת למנין ז' כדאמרינן [מ״ק כ:] אפילו שעה אחת דשמא היינו דוקא כי נהג כל אבלות אבל שבת נהי דעולה ליום אחד היכא דגררתו חיה או הרגוהו לסטים ונתייאשו מלבקש בשבת מ״מ לאו דין חול גמור חשוית ליה מדאמרינן שמע שמועה קרובה בשבת ולאחר שבת נעשית רחוקה ואינה נוהגת אלא יום אחד וטעמא הואיל ושמע ביום שאינו יכול להתאבל כאילו שמע אחר השבת ע״כ : ונראה לר״ת דכיון דתנן [שם יט.] השבת עולה ואינה מפסקת רגלים מפסיקים ואינם עולים אע״ג דתרוייהו שוין לענין אבלות דתרוייהו דברים של צנעה נוהג ולא של פרהסיא ואפ״ה תנן השבת עולה והרגלים אינם עולים א״כ עולה לכל דבר ולקולא אמרינן דעולה ולא לחומרא כגון שמע שמועה קרובה בשבת ולמ״ש נעשית רחוקה ושוה לרגל לקולא ולימות החול לקולא ואח״כ מצאתי כדבריו בתוס' הרי״ב כ״ה במרדכי וכ״כ הגה״מ בפ״י : וכתב עוד המרדכי שם והגה״מ מי שמת לו מת ולא נודע לו אין חובה שיאמר לו ואפילו באביו ואמו וע״ז נאמר (משלי י') מוצא דבה הוא כסיל מיהו אם שואל עליו אין לו לשקר ולומר חי הוא שנאמר (שמות כג) מדבר שקר תרחק והביא ראיה לדבר וכתבו הגה״מ פ״ו שרש״י פסק שמותר להזמינו לסעודת אירוסין ונשואין וכל שמחה כיון שאינו יודע (ד) ועוד כתבו הגה״מ פ״ג והמרדכי בפמ״ק מי שהתפלל כבר ערבית ועדיין הוא יום ולא נראו כוכבים נראה דמונה מיום מחר ואותו יום אינו עולה לו וטעמא דהוי קולי דסתרי אהדדי לא עבדי' דמאחר שכבר התפלל ערבית ועשאו לילה אל תעשהו יום וכבר כתבתי זה גם ס״ס שע״ה : **כתב** הרמב״ן בת״ה בשם הרי״ף גיאת מדאמרינן במעשה דרבי חייא דא״ל דאביו וחמו אינן קיימין וא״ל לשמעי' חלוץ לי מנעלי והולך כלי אחרי לבית המרחץ שמעינן דמי ששמע ב' שמועות רחוקות ביום אחד אינו נוהג עליהן אלא יום א' הין קרובות או שמתו לו ב' מתים בא' מונה לשניהם כאחד ל' וז' שמע לזה היום ולזה למחר מונה לשני מיום שמועה שלו ז' ול' עכ״ל (ה) :

תג תניא המלקט עצמות אביו ואמו כ״ז מתאבל עליהם כל היום ולערב אין מתאבל עליהם אפילו צרורות לו בסדינו בפ״ק דמ״ק [ח ׳] ופרש״י אפילו צרורין לו בסדינו שאינו מלקטן ואינו רואה אותן כ״ז מתאבל עליהם כל זמן שלא נקברו והתוס' כתבו דיותר נראה לפרש דה״ק אפילו צרורים לו בסדינו מתאבל לערב · וכתב נמוקי יוסף בסוף מ״ק מתאבל לאו דוקא בנעילת הסנדל ושאר דברים הנהוגים באבל אלא מהאונן ואסור לאכול קדשים שהם ראוים לאכל בשמחה וזה כשהוא רואה אביו שנעשה עפר ואפר הם לבו נקרעו ודואג עליו · ואפי' צרורים · לא מיבעיא אם נקברו אותן עצמות שאינו אונן עוד עליהם אלא אותו היום בלבד כדין אבלות של תורה שאינו אלא יום קבורה בלבד אלא אפילו צרורים בסדינו שלא נקברו לא גזרו חכמים להאסר עוד בקדשים עכ״ל ואין זה דעת הפוסקים שכתבו דין זה ואם כדבריו כיון דלא נפקא לן מידי בזמן הזה דלית לן קדשים לא הוה ליה לכתבו אלא ודאי מתאבל ממש קאמר וכ״כ רבינו ירוחם אותו יום נוהג כאבל בעטיפת הראש וכפיית המטה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ורחיצה וסיכה וכל מה שאסור באבל : ומ״ש רבינו בשם הר״ת וכן מ״ש בשם הרא״ש בפרק אלו מגלחין בפסקי הרא״ש וכתבתיו בסימן שע״ה וגם רבי' ירוחם ומ״מ

ולספ״ד יש לתת טעם והוא כמ״ש בסמוך דתוספות דברי הרמב״ן בשומע שמועה בשבת ולמ״ש נעשה רחוקה דאע״ג דנוהג בשבת דברים שבצנעה לא נפטר בזה דצריך לעשות כמ״ש מעשה שניכר בו משום אבלות וה״נ כיון שלא עשה בשבת מעשה שניכר בו משום אבלות לא וגם י״ח וצריך לנהוג אבלות כמ״ש שעה אחת בדבר שניכר בו משום אבלות ולפ״ז אף בחל ז' שלו בשבת צריך לנהוג אבלות שעה אחת כמ״ש לאחר הבדלה כיון שלא נהג אבלות כל יום השבת במעשה שניכר בו משום אבלות וכמדומה שכך נהגו העולם ולפי זה ודאי צריך הוא לנהוג אבלות בדברים שבצנעא בכל היום אף בתשמיש המטה דאם לא ינהוג אלא שעה אחת תמה על עצמך היאך הוא חוזר לאבלותו כמ״ש לאחר הבדלה וכן כתב הרמב״ן בוויכוחו עם הגדולים בדין מקצת היום ככולו עיין בספר ת״ה (דף ע' ע״ב) והכי נקטינן לנהוג דברים שבצונעא כל יום השבת כשחל יום ז' שלו בשבת ולנהוג שעה אחת אבלות במעשה לאחר הבדלה : כתב בהגה״ת ש״ע מצוה להתענות יום שמת בו אב או אם ומתענין יום המיתה ולא יום הקבורה אם לא מי שהיה אצל הקבורה ולא אצל המיתה עכ״ל מיהו בת״ה סימן רצ״ג ובתשובת מהרי״ל סי' ז' משם האגודה וכן בדרשות מהרי״ל ה' שמחות כתב בשם דמתענין יום המיתה ולא יום הקבורה ולא חילק וכ״כ בספר חסידים סימן תשי״ב וז״ל מהרי״ו בדין בתשובה וששאלתם מתי מתענין יום המיתה או יום הקבורה דע כי יום המיתה מתענין וה״א בהדיא בס' חסידים ומפרש שם הטעם לבקש תשובה ובפרט להציל עצמו מאותה שעה שאירע לו כך וכך דאיתרע ליה מזלא בההוא יומא וכן כתב הרוקח דמתענין ביום שמת בו אב ואם דתניא ביום שמת בו אבא וביום שנהרג גדליה וכו' ובספר אגודה איתא נהי קדיש אזלינן בתר יום המיתה ולא בתר יום הקבורה ויש מחלקים בשהוא אצל הקבורה מתענין יום הקבורה וכשאינו אצל הקבורה מתענין יום המיתה ולאו מילתא היא כלל אלא כדפרי' לעיל ע״כ לשונו מהרי״ב ואפשר דבהיה גם כן אצל המיתה קאמר דאין מתענין אלא יום המיתה וה״ה כשלא היה לא אצל המיתה ולא אצל הקבורה אבל בהיה אצל הקבורה ולא אצל המיתה מודה דמתענה יום הקבורה משום דבאותו יום חשוב היה לו יום מר טפי מיום המיתה וכמ״ש הרב בהגה״ת ש״ע בקבלה מפי חכם זקן : כתב מהרי״ק שורש ל״ח השני אם אירע יום שמת בו אב או אם בשבת או בר״ח נדחה עד אחר שבת או אחר ר״ח ולא נהגו כמותו אלא אין מתענין כלל אבל אומרים קדיש וגם נותנים נר לב״ה כמנהג כל יאהר צייט : כתב בת״ה בסימן רצ״ד דאם מת באדר העיקר להתענות באדר הראשון וכן פסק בתשובת מהרי״ל סימן ל״ס וסימן ק״ס וכ״כ במהרי״ל בה' שמחות שלו ומהרש״ל כתב ויש חולקים ואומרים אדרבה אדר השני לעולם עיקר ונהגו להתענות בשניהם וזהו פשוט שאם מת בראשון או בשני שכך מתענין בשנה המעוברת עכ״ל שוב מצאתי כתוב ע״ש מהרי״ל שמתענין בשניהם כלומר דאף על פי דהורה דהראשון עיקר מ״מ העולם מתענין בשניהם וכדכתב מהרש״ל אבל בסוף ספר מהרי״ו כתב ע״ש מהרי״ל שהורה להתענות בשניהם ושכך הורה מהרי״ו אחריו וכתב בספר חסידים סימן תשי״ב וז״ל לאחד היה מת אביו באדר הראשון והיה מתענה באותו יום שמת אביו ובשנה פשוטה היה מתענה בשבט ואדר מספק עכ״ל ונראה דלאתמויי להכי אסיק הכא מסיד סה דאיתא בפ״ק דר״ה [דף ע״ו] דקמיבעיא ליה רבא מרב נחמן ואמרי לה רבי יוחנן מר' ינאי שנה שנה מעוברת מהו פירוש אימתי ר״ה שבט הסמוך לטבת או אדר הראשון שהוא במקום שבט ופשיטן אמר ליה הלך אחר רוב שנים מי שמתו שבט אלמא דאין פסק כאדר הראשון דפשיטא דאינו שבט והכי נקטינן דה״ה להתענות אלא באדר :

תג תניא המלקט עצמות וכו' בפרק קמא דמ״ק [דף ח'] תניא המלקט עצמות אביו ואמו כ״ז מתאבלים עליהם כל היום ולערב אין מתאבל עליהם ואמר רב חסדא אפילו צרורין לו בסדינו ופירש רש״י אפי' צרורין לו בסדינו שאינו מלקטן ואינו רואה אותו כ״ז מתאבל כל זמן שלא נקברו עכ״ל וקשה קצת דלאיזה צורך אמר צרורין לו בסדינו אלא הוה ליה למימר רבותא טפי אפילו צרורין ומונחין ולא נקברו ונ״ל כצרורין בסדינו ולכך כתבו התוס' דניחא טפי לפרש דאסיפא קאי דאפילו צרורין לו בסדינו אינו מתאבל לערב ומלשון רבינו נראה דהסכים לדברי התוספות והכי משמע מדברי הרמב״ם פי״ב דאבל : כתב רבינו אסור כל זמן שלא נקברו וכו' כצ״ל וכן כתב הרא״ש בשמו פרק אלו מגלחין

דרכי משה

ואע״ב עושה על אביו ואמו ורבו : (ג) ועי״ל סימן שצ״ט אם שמע שמועה קרובת ברגל אין הרגל עולה לו למנין ז' : (ד) וכ״ת באו״ז דלא כי״א דצריך להודיעו ומהרי״ו כתב סימן י״ג בתשובה מ״מ נהגו להודיע לבנים הזכרים כדי שיתפללו עליהם כיון דאית ליה נחת רוח למת אבל לבנות אין מנהג בזה עכ״ל : (ה) ע״ל סי' שע״ח כתב הכלבו כתב הר״ם שמצוה להתענות ביום שמת בו אביו ואמו וכתב בעל הלכות (יש) מי שנוהג לצום ביום שמת בו חכם או שבא שמועתו עכ״ל כתב מהרי״ו סימן קכ״א דיש להתענות יום המיתה ולא יום הקבורה וטעמא דמסתבר הוא עכ״ל וכ״כ מהרא״י בת״ה סימן רצ״ג וכן הורו כמה גדולים וכמה הורו להתענות יום הקבורה והוא הבריע להתענות יום המיתה והמנהג אותן שהיו אצל המיתה ואצל הקבורה או שלא היו בשתיהן מתענין יום המיתה אבל אותן שהיו אצל הקבורה ולא אצל המיתה מתענין יום הקבורה כן שמעתי מזקן מופלג בחכמה וזקנה מהר״ר משה לנדא ז״ל שהמנהג כן כתב מהרי״ק שורש ל״ח אם אירע יום שמת בו אביו ואמו בשבת או בר״ח אין מתענין ודוחה אותן עד למחר עכ״ל ואין המנהג כדבריו אלא אין מתענין כלל וכן בכל יום שא״א בו תחנון אין מתענין בו כלל כ' בפסקי מהרא״י (י״ג מהרי״ו) כשבא יום שמת בו אביו או אמו באדר שמעתי שמהרי״ו מולין הורה לצום בשתיהן אבל נראה שיש לצום באדר שני ואני רגיל להורות כמו מהרי״ו מולין עכ״ל ומהרי״ו סימן כ״ט כתב דיש לצום בראשון וכתב לבסוף ומ״מ אם הייתי יודע מתחלה תשובת מהרי״ו הייתי משיב לשואל פלוגתא רבוותא היא והייתי מניח הברירה להם וכת״ה סימן רצ״ד דמתענה בראשון אבל אם מת בשנת העיבור באדר שני יתענה בשני אבל אם מת בשנה פשוטה או בשנת העיבור בראשון יתענה בראשון וכ״ה במהרי״ל ויתענה בראשון ויאמר קדיש באדר הראשון וב״י כתב בשם הרשב״ץ דאם פעם הראשון הוי עיבור יתענה ויאמר קדיש באדר הראשון משום שהוא סוף י״ב חדש ובשאר שנים באדר שני עכ״ל :

נישין

פרישה

ואע״ג דשבת עולה אפי' לתחלת ימי אבלות ואם כן למה אמרו באם לו שמועה בשבת דלאחר שבת נעשית רחוקה דהא יום השבת נוהג אבלות ועולה מהמנין וכיון שכן הרי חל עליו אבלות ביום השבת שהוא יום ל' והרי היא קרובה די״ל דאף על פי שעולה אפי' לתחילת ימי אבלות מ״מ כיון שאינו נוהג בו אלא דברים שבצינעא אינו גורם אבילות (גמור) שאם שמע שמועה בשבת א״מ כיון שהאבילות חל עליו בשבת ועולה תהא שמועה שבו כמו שחל עליו האבילות ביום ל' ויגרום למנות כמ״ש שאם כן היה מה שהוא גורם חמור ממנו . בו אין אבילות נוהג · ומקמתו יהא אבילות נוהג אינו בדין שיהא חמור מה שהוא בגרמתו יותר ממנו עד כאן לשונו : (יא) הה״ר יחיאל כתב שאין שבת כו' וכתב מהרי״ק דהכי נהגינן לחומרא כרבי יחיאל ע״ש ול״נ דמ״מ מנהגיהם שלבקש להכירו בשבת שעולה מן המנין כדלעיל סימן שע״ה טוב שמעתי בקבלה שכך הורה זקן אחד מגדולי וכן עיקר ובקונטרס של מ״ק כתבתי מ״ו :

סי' תג (א) **תניא** המלקט עצמות אביו כ״ז מתאבל עליהם כל היום כולו בכל דין אבלות כמבואר לעיל רבינו ירוחם וכ״כ רבינו בסמוך : (ב) אפילו צרורות לו בסדינו

דרישה

המרדכי שמע שמועה קרובה בשבת ערב הרגל כיון שדברים שבצינעה נוהג בשבת עולה לו למנין ז' ומ״מ אף אם היה כ״ש למיפרע לא אמרינן שהיה לשבת דין שמועה קרובה לגרום אבלות אחר כך דלקולא אמרינן עולה ולחומרא אמרינן לא עולה ע' מ״ט וב״י הביאו · ולעיל ר״ס של״ט כתב דינו כן בסדיה פ״ט : בתשב״ץ שיש להתענות בכל שנה ולומר קדיש ביום שמת בו אביו ולא ביום קבורה וכן הסכים בת״ה ומהרי״ל · ומתענין ב״פ בשנת העבור בכל אדר ע״ם פ״ז ומהר״י וויל אבל בת״ה ומהרי״ל פוסקין באדר הראשון כלבד ע״ש וב״י הביאו בס״ס ת״ג · וגם דין קדישים של נכרים עם המנהג ואם מכירין הקרובים אחד לומר קדיש על מי שלא הניח בן כתב ב״י שם ע״ש ועיין במהרי״ק שורש מ״ד והאגור ת״ש כתב המנהג בסימן שע״ו פ״ט : מי שהתפלל ערבית ועדיין יום הוא קודם צאת הכוכבים ושמע שמת לו מת אמר רבינו שם ומונין לו מיום של מחרת דלקולא לא עבדינן ליום יום אף על פי שעדיין יום הוא מ״ק ס״פ מ״מ מ״ו והביאו גם כן ב״י לפסק הלכה וכן בתשובת מ״ו : מי שבאת לו שמועה קרובה בשבת מברכין ברכת אבלים. והר״ר יהודה גאון כתב דאין מברכין ברכת אבלים בשבת כלל מ״ז וסמ״ג כתב דמברכין וב״י פסק לעיל בסימן שע״ו דמברך מוסיף או כו' אבלים פ״ט : כשמברכין מוזגין כוס פגמושין ונותנין לבכי ומברך בא״י מה״ס דיין האמת שופט צדק פליגו בדין אמיתו דכתיב הצור תמים פעלו וגומר בא״י מנחם אבלים ויכב כהם לאבלים ותמיין אבל אינו דלא מסייב משום דלא צריך פי' בגה״ה שמברכין ברכת המזון בבית האבל אומר ברוך מנחם אבלים כו' ומסיים עד לעולם ועד ומוסר נחם ה' אלקינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים ואת המאבלים שמתאבלים באבל זה ונחמם מאבלתם ושמחם מיגונם כדבר שנאמר כאיש אשר אמו תנחמנו וגו' בא״י מנחם ציון ובונה ירושלים מתברך פי לפני כר' עד נצחים ושלום הרחמן הוא יגדור כו' זוקף פ״ז הרחמן הוא יגדור את הפרכה ממנו ומעל כל ישראל לחיים ולשלום הרחמן הוא ינחם את האבלים ואבל שיסו ששים ותנוב לב ע״פ מנחם תנחומי ירושלים עם כל ישראל עושה שלום במרומיו כו' ונותן הכוס לאבל ושותין כוס אחר ומברכין בפ״ה ונותנה לאבל כוסו הפסים שעונם רוקח פ״ז :

ומס

מגלחין (סוף דף מ"א) ומה שנמצא בספרי רבינו כתב הרמב"ם הוא ט"ס וכך מבואר בדברי ב"י דהנוסחא הנכונה היא רבינו מאיר ע"ש : המברכים ברכת המזון בבית האבל מזמנין ואומר נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו ועונין ברוך מנחם אבלים שאכלנו משלו ובטובו חיינו והמברך חוזר ואומר ברוך מנחם אבלים שאכלנו משלו ובטובו חיינו ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הזן את העולם וכו' עד ולא נכלם לעולם ועד ואומר נחם ה' אלהינו את אבילי ציון ואת אבילי ירושלים ואת האבילים המתאבלים באבל זה נחמם מאבלם ושמחם מיגונם כדבר שנאמר כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלים תנוחמו ברוך אתה ה' מנחם ציון ובונה ירושלי' ואומר ברכה רביעית ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכינו וכו' עד הוא מטיב הוא יטיב לנו אל אמת שופט צדק לוקח נפשות במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט ואנחנו עמו ועבדיו ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו גודר פרצות ישראל הוא יגדור הפרצה הזאת מעלינו ומעל אבל זה לחיים ולשלום הוא גמלנו הוא גומלינו הוא יגמול

חל עליו כל דין אבלות עד הערב וא"א הרא"ש ז"ל כתב שאין עליו דין אנינות כלל אלא מיד חל עליו דין אבילות אפילו קודם שקברום : היה עומד ומלקט וחשכה לו מותר ביום שלאחריו (ג) לפיכך אין מלקטין אותם סמוך לחשיכה · לאו דוקא עצמות אביו אלא על כל הקרובים נמי מתאבל ביום ליקוט עצמותיהן בכל הדברים הנוהגים באבל (ד) בקריעה ובכל דיני אבלות : כל שקורעין עליו בשעת מיתתו קורעין עליו בשעת ליקוט עצמות אין עומדין עליהן בשורה ואין אומרים עליהן ברכת אבלים אבל אומרים עליהן תנחומין לעצמו (ה) ואין מברין עליהן בחבר עיר (ו) אבל מברין עליהן לעצמו תניא ליקוט עצמות אין אומרים עליהם קינה ונהי וא"א עליהן ברכת אבלים ותנחומי אבלים אבל אומרים דברים מה הן דברים רבנן אומרים קילוסין פירוש מקלסין המת ומספרים בשבחו לפי מה שהוא וי"א קילוסין להקב"ה שהוא ממית ומחיה כתב הרמב"ן ז"ל מותר ללקטן במועד ואינו מתאבל עליהן כלל (ז) מפני ששמחת הרגל עליו (ח) אבל הרמב"ם כתב אין מלקטין עצמות אביו במועד ואין צריך לומר עצמות שאר קרוביו ירושלמי תניא אין שמועה לליקוט עצמות אמר רבי הני והוא ששמח למחר אבל אם שמע בו ביום יש שמועה לליקוט עצמות פירוש אם שמע שלקטו עצמות אביו היום מתאבל עליהן אף על פי שלא היה שם תניא (ט) אין מפרקין את העצמות ואין מפסיקין את הגידין אלא אם כן נפרקו העצמות מעצמן ונפסקו הגידין : כל העצמות אדם מלקט חוץ מעצמות אביו ואמו דברי ר"ע פירוש לא ילקטם בידו (י) אלא אחרים ילקטו לו ר' יוחנן בן נורי אומר ליקוט עצמות אינו אלא משיכלה הבשר (יא) כלה הבשר אין הצורה ניכרת בעצמות ואע"ג דהלכה כר"ע מחברו הכא מסתברא טעמא כרבי יוחנן : מלקט עצמות שני מתים כאחד בראש אפרסקא מכאן ובראש אפרסקא מכאן דברי ר' יוחנן בן נורי רבי עקיבא אומר סוף אפרסקא להתעכל (יב) וסוף עצמות להתערב אלא מלקטן ונותנה בארזים פי' סוף אפרסקא להתעכל ונמצא עצמות ב' מתים מתערבים אלא מלקטן (יג) ונותנן כל א' לעצמו בארון של ארזים א"ר אליעזר בר צדוק כך אמר לי אבא בשעת מיתתו מתחלה קברוני בבקעה ולבסוף לקטו עצמותי ותנם בארזים (יד) ואל א תלקטם אתה בידך שלא יהו בזיון בידך וכן עשיתי לו נכנס יוחנן וליקט ופירש עליהן את אפרסקא ונכנסתי וקרעתי עליהן ופירשתי עליהן את הסדין (טו) וכשם שעשה אבא לאביו כך עשיתי לו : תניא המלקט עצמות והמשמר עצמות והמוליך אותם ממקום למקום פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה (טז) בין בחול בין בשבת לא שנא עצמות של קרובים לא שנא של רחוקים בין אם הוא בספינה או בדרך (יז) ואפילו אם הם מלקטין רבים (יח) ואם רצה להחמיר על עצמו לא יחמיר מפני כבוד עצמות המוליך עצמות ממקום למקום ה"ז לא יתנם בשק ולא בדסקיא ויניחם ע"ג חמור וירכב עליהן מפני שנוהג בהן מנהג בזיון (יט) ואם היה מתיירא מפני הגנבים והלסטין מותר תניא היה ר"מ אומר טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו דברים של מיתה (כ) [א] דיספד יספדוניה דקבר יקברוניה (כא) דיטעון יטענוניה (כב) דדלאי ידלוניה . היה ר"מ אומר גדול השלום שלא ברא הקב"ה מדה יפה מן השלום שנהנת לצדיקים שבשעה שנפטר האדם מן העולם

ומ"מ ראוי לסמוך על הר"מ כי תלמידו הוא החולק עליו כמספק :

היה עומד ומלקט וחשכה לו מותר ביום שלאחריו לפיכך אין מלקטין אותם סמוך לחשכה כלומר כדי שלא יהא נמצא שלא נתאבל על ליקוט עצמות אביו ברייתא באבל רבתי פי"ב וכתבה הרמב"ן בת"ה והרא"ש בפ"ק דמ"ק :

ולאו דוקא עצמות אביו וכו' כן כתב הרמב"ן בת"ה והרא"ש בפ"ק דמ"ק דעל כל הקרובים נמי מתאבל ביום ליקוט עצמותיהם בכל הדברים הנוהגים באבל בכפיית המטה ועטיפת הראש ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ורחיצה וסיכה דתניא באבל רבתי כל שקורעים עליו במיתתו קורעים עליו בשעת ליקוט עצמות וכל שאינו מתאבל בשעת מיתתו אין מתאבל בשעת ליקוט עצמות : אין עומדים עליהם בשורה וכולי ברייתא באבל רבתי פרק י"ב כתבה הרמב"ן בת"ה והרא"ש בפ"ק דמ"ק אלא שמ"ש רבינו אבל מברין עליהם לעצמו כתוב שם בתוך ביתו במקום לעצמו : תניא ליקוט עצמות א"א עליהם קינה ונהי וכו' עד רבנן אומרים קילוסין ירושלמי כתבו הרי"ף בסוף מ"ק והרמב"ן בת"ה והרא"ש בפ"ק דמ"ק והרמב"ם בפרק י"ב : כתב הרמב"ן מותר ללקטן במועד ואינו מתאבל עליהם כלל וכולי בת"ה ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפי"א מהלכות אבל וטעם מחלוקתם תלוי במאי דתנן בפ"ק דמ"ק [ח:] ועוד אמר רבי מאיר מלקט אדם עצמות אביו ואמו מפני ששמחה היא לו רבי יוסי אומר אבל הוא לו ורמי בגמרא אדרבי ר"מ מדתניא המלקט עצמות אביו ואמו ה"ז מתאבל עליהם כל היום ומשני מפני ששמחת הרגל עליו כלומר הרבה הוא עוסק בשמחת הרגל ואינו מצטער בליקוט עצמות אביו ואמו וסובר הרמב"ן דכיון דמהדר תלמודא לפרושי מילתיה דר"מ משמע דהלכתא כוותיה והרמב"ם סובר דאין זה כדאי לבטל כלל שבידינו ר"מ ור' יוסי הלכה כר"י : ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם : ירושלמי תניא אין שמועה לליקוט עצמות אמר ר' חני והוא ששמע למחר וכו' כתבו הרא"ש פרק קמא דמ"ק והרמב"ן בת"ה : תניא אין מפרקין את העצמות וכו' עד מפני כבוד עצמות הכל באבל רבתי ב פי"ב וכתבוהו הרמב"ן בת"ה והרא"ש בפ"ק דמ"ק:

המוליך עצמות ממקום למקום וכולי ברייתא בפרק מי שמתו [יח·] וכתב הרא"ש אהא דקתני וירכב עליהם אבל אם מפסילו לאחוריו על החמור ס"ד : תניא היה ר"מ אומר טוב ללכת אל בית אבל וגומר והחי יתן על לבו דברים של מיתה דיספד יספדוניה וכו' בסוף מ"ק [כח:] ופ' המדיר [עב·] ופי' רש"י דיספד יתן אל לבו שאף הוא יספדוהו ואל ירע לו אם נהג כן דידל הרים קולו בבכי ובמספד ובסוף מ"ק פריש דידל ידלוניה כלומר הספיד לאחרים :

תניא ג היה רבי מאיר אומר גדול השלום וכו' עד סוף הסימן והיא דג' כתות של מלאכי השרת מקדימים אותו בשלום וכו' איתא נמי בגמרא פרק הנושא [קג·] כתב בתשב"ץ אומר קדיש על אמו בחיי אביו והר"מ אומר שאין אומר קדיש על אמו בחיי אביו אם אביו מקפיד אפילו עשתה לו אמו צואה לומר עליה קדיש מיהו נהגו העולם לומר לעולם קדיש אפילו בחיי האב וכתב עוד שיש להתענות ולומר קדיש בכל שנה ביום שמת אביו ובשנה מעוברת בשנה הראשונה יתענה ויאמר קדיש באדר ראשון ובשאר שנים באדר שני ונראה דטעמו משום דסוף שנה ראשונה הוי לסוף י"ב חדש כדאמרינן דמשפט רשעי ישראל בגיהנם י"ב חדש ולא אמרו שנה הילכך י"ב חדש מונין ובשאר שנים תלי בפלוגתא דר"מ ור"י בפרק קונם יין וס"ל דהלכה כר"מ דאמר דכותבין בשטרות אדר הראשון אדר הראשון והשני אדר סתם כותבין דאיהו סתם אדר מיקרי ובת"ה כתוב שנשאל על מי שנפטרו הוריו באדר בשנה פשוטה כשיגיעו שנת העיבור באיזה אדר יצום ויאמר קדיש וברכו בראשון או בשני והשיב יראה דיעשה בראשון וכל שכן אם נפטר בשנת העיבור בראשון שיעשה לעולם בראשון אמנם בהא מודינא דאם נפטר בשנת העיבור בשני שיעשה לעולם בשני וכתב עוד חלוקים רבים בדבר זה יש מתענין ואומרים קדיש וברכו ביום המיתה ויש ביום הקבורה והוא

דרישה

סי' תג ואם היה כהן אין רשאי ללקט עצמות דטמא נמסר אביו אם"ו מ"ו פירוש אם נמסר כל שהו מאביו אסור לטמא לו כדלעיל ס"ס שע"ג : [א] דיספד כו' פרש"י דיספד יתן על לבו כו' וע"ד דרש י"ל דה"ק דכל אדם יתן אל לבו שגם הוא ימות וע"ד שאמרו בקרבנות שיחשב במחשבה בשעת הקרבה שמן הראוי לעשות כן בו כמו שעושה הוא בהקרבן בשחיטה והקרבה וניתוח וער"ז קאמר נמי כאן שהספד יתן אל לבו דבר המיתה ולומר כמו שהמת זה כן אמות גם אני . וה"ק בשעת שהספד יחשב במחשבתו שגם אותו יספדוהו כי ימות היום ומחר ול"ד

פרישה

בפסיקו פרש"י אפי' לגרין לו בפסיקו שאינו מלקטן ואינו רואה אותן ה"ז מתאבל עליהן כל זמן שלא נקברו · והתוס' כתבו דיותר נראה לפרש דה"ק אפי' לגרים לו בפסיקו אינו מתאבל לערב וכן נראה שהוא דעת רבינו מדכתבו אחר ולערב אינו מתאבל עליהן וק"ל : (ג) לפיכך אין מלקטין אותן סמוך לחשיכה שלא יהא נמצא שלא התאבל על עצמות אביו : (ד) בקריעה ובכל דיני אבילות דתניא כל שקורעין כו' עיין בב"י : (ה) ואין מברין עליהן בחבר עיר ע"ל בסי' שנ"ה פירושו : (ו) אבל מברין עליהן לעצמו לשון הרמב"ן בתוך ביתו במקום לעצמו : (ז) מפני ששמחת רגל עליו לכאורה משמע שהוא טעם למה שאמר ואינו מתאבל עליהן כלל ר"ל שאינו מתאבל עליהן לפי שהוא מצווה ועומד בשמחת הרגל (והוה מיושב גם כן מה שפריך בגמרא אר"מ ע"ש בב"י עכ"ה) אבל בגמרא בפ"ק דמ"ק דף ח' ע"א איתא ג"כ כן והוא טעם למלקטין במועד ופי' שם רש"י כלומר הרבה הוא עוסק בשמחת הרגל ואינו מצטער בליקוט עצמות אביו ואמו ופירוש זה מוכרח שם שא"א לפרש שם כמו שפירשתי דהא אבות מצווה ועומד בשמחת רגל הוא טעם שילקוט עצמות ועיין בב"י שמביא לשון הגמרא ופרש"י : (ח) אבל הרמב"ם כתב אין מלקטין כו' ס"ל כרבי יוסי דפליג וס"ל הכי וב"י הביאו ע"ש : (ומ"ל עצמות שאר קרוביו דבעצמות אביו אינו לוקט אף על פי שחייב לכבדו וכ"ש עצמות שאר קרוביו שאינו חייב לכבדו ומצד אחר איכא כ"ש דשאני דוקא בעצמות אביו אינו לוקט מטעם דמתאבל עליו יותר וק"ל עכ"ה) : (ט) אין מפרקין העצמות כו' אלא אם כן נפרקו כו' פירוש אם התחיל לפרק הוי מותר לגמרי . והיותר נראה דהליקוט עצמות כדי לקוברן קאי דאין קוברין אותן אלא אחר שנפרק ולזה קאמר דבעינן שבשעת קבורה יהיה מפורקין מעצמן : (י) אלא אחרים ילקטו לו שלא יהיו בזיון בידו : (יא) כלה הבשר אין הצורה ניכרת בעצמות לפיכך מותר שאינו מכיר שהם של אביו ואף על פי כן יעשה כצוואת ר"א בר צדוק דבסמוך . (אפרסקל פירוש בגד אחד שנקרא אפרסקל וכן משמע בסמוך שאמר ופירש עליה את האפרסקל עכ"ה) : (יב) וסוף עצמות להתערב אלא כצ"ל : (יג) ונותנין כל אחד לעצמו בארון של ארזים אפשר דהגיהו נותנין בארון אחד דהא ר"ע לא קאמר אלא דסוף אפרסקא להתעכל ולהתערב ולא קאמר דאסור אף אם לא יתערבו משום דלאחר שיתעכל יהיו מונחין עצמות שניהן בגומא אחד וכל אחד תופס מקומו לבדו אלא ודאי בעצמות לא אמרינן הכי אלא דחיישינן שיתערבו כשיונחו שניהן ביחד דאין הפסק ביניהן כי אם האפרסקל ומש"ה קאמר דינותו שניהן רחוקין זה מזה ואפי' בארון אחד וק"ל וע"ל סימן שס"ב : (יד) ואל תלקטם אתה בידך כו' אף על גב שכתב לעיל בסמוך שהלכה כר"י בן נורי מ"מ מוטב שילקטם על ידי אחרים אלא שאם ירצה יכול ללקטם בעצמו : (טו) וכשם שעשה אבא לאביו כו' אפשר דכתב והעתיק רבינו דברים הללו משום דקמ"ל דאף על גב דקי"ל כר"י בן נורי דיכול ללקטן בידו מ"מ עשה הוא כן בצוואת אביו כמו שעשה אביו לאביו משום קבלה שהיה בידיהן : (טז) בין בחול בין בשבת ר"ל אף על גב דמי שמתו מוטל לפניו בשבת חייב בכל המצות מ"מ אם עוסק במצוה כגון זה שמשמר עצמות בשבת פטור מכל המצות : (יז) ואפילו אם הם מלקטין רבים נראה דדוקא קאמר שהמלקטין הן רבים אבל אם המשמרים הן רבים זה משמר וזה הולך משם וקורא וכמ"ש באורח חיים ולעיל (יח) ואם רצה להחמיר על עצמו לא יחמיר עיין באורח חיים סי' ע"א בב"י (יט) ואם היה מתירא מפני גנבים ולסטים מותר ע"ל סימן רפ"ב שם כתבתי לשון הגמרא דלהפשיל ס"ת או עצמות מת לאחוריו מותר בלא יראת גנבים : (כ) דיספד כו' פירש רש"י דיספד יתן אל לבו שאף הוא יספדוהו ואל ירע לו אם נהג כן ועיין בדרישה : (כא) דיטעון יטעוניה פירוש מי שטוען אותו לקבורה רש"י מ"ו : (כב) דדלאי ידלוניה רש"י והרמב"ן פירש הרים קול בהספד . וס"א בגמרא ואדם די לא דל ידלוניה פי' מי שלא הרים עצמו בגסות רוח אבל הוא מעופל לאחרים מרממים לו מן השמים :

חדושי הגהות

תג א אע"ג שכתב לעיל בסמוך שהלכה כר' יוחנן בן נורי מ"מ מוטב שילקטם ע"י אחרים אלא שאם ירצה יכול ללקט בעצמו (פרישה) : ב הכל הוא בפ"ב רק מ"ש לבסוף תניא המלקט עצמות הוא בפי"ג : ג תניא היה ר"מ אומר גדול השלום וכו' עד סוף הסימן בספרי זוטא הובא בילקוט פרשת נשא :

הוא ז"ל הכריע דביום כמותה שמיר טפי : ב"ח וכתב מהרי"ק בשורש ל"א שהרגיל להתענות ביום שמת אביו ואירע אותו יום בשבת ובר"ת יש לדחותו למחר וראיה לדבר מצום גדליה : מ"כ אחד מדיורי העיר היה אומר קדיש עבור אמו שמתה בעירו ואחד שכיר שלמד בעיר והיה אומר קדיש עבור אמו אבל לא מתה בעיר ולא היתה דירתה בעיר ואחת היתה זקנה שנה נפשה בעיר ולא עזבה בן ולא בת וקרוביה השכירו אחד שיאמר קדיש עבור נפשה ומ"כ שלחו למה"ר יוחנן כ"ץ וזה טופס תשובתו ראיתי דצריך על דבר הקדיש ידע לו כי אין הענין תלוי בפרשן שלי העיר אם אין לו ודר בעיר אע"פ שדר בשכירות נקרא בן חלק ואם דר בעיר אע"פ שהוא בשכירות יהיה לו לפי הענין חלק ואם שום אחד מהקדישים הוא בעד מת שמת בעיר יש לו חלק מכח המת ומכח ואם דר בעיר ואפילו שכיר חלק אחד וכם שני חלקים ומי שאין כלל דר ואין המת מן העיר אין לו חלק כלל כן אמרתי כלבי כדין והנהגתי במקומי נאום המדבר יוחנן בן מהר"ר מתתי' דטריוו"ש ז"ל: וגם בתפלה שאומר בשביל כפרת אביו וחלוקים כדין הקדיש זה נמצא במהרי"ק שורש מ"ד וגם באגור עיין עליהם

העולם ג' כתות של מלאכי השרת מקדימין אותו בשלום הראשונה אומרת יבא בשלום והשנייה אומרת ינוחו על משכבותם והג' אומרת הולך נכוחו ולא דיין לצדיקים שמיתתן בידי הכבוד שנאמר וכבוד ה' יאספך אלא שמקלסין לפניו יבא שלום (א) :

ינמול לנו וכו' הרחמן הוא יגדור את הפירצה הזאת מעמו ומעל כל ישראל לחיים ולשלום הרחמן הוא ישמח את האבלים המתאבלים שיהיו שמחים וטוב לב הרחמן הוא ינחם האבלים בנחמות ירושלים עם כל ישראל עושה שלום וכו' · ונותן הכוס לאבל ולא ישתו אחר האבל מכוסו אלא מוזגין כוס אחר ומברכין בפה"ג והאבל שותה מכוסו וכן שותין מכוסן ושמחים מיוגנים וכן הוא ברוקח ועיין לעיל סימן שע"ח שע"ט :

בלע המות לנצח וגו'

דרכי משה

תג (א) גרסינן בגמרא סוף מ"ק (כט ·) א"ר לוי בר חמא הנפטר מחבירו אל יאמר לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יתרו אמר למשה לך לשלום הלך והצליח אבשלום שאמר לו דוד לך בשלום הלך ונתלה אבל הנפטר מן המת יאמר לו לך בשלום שנאמר ואתה תבא אל אבותיך בשלום וכתב ב"י כי יש בני אדם שמנחשין ומשימין דבר בלבם וכנגדם דברו חכמים אבל מי שאינו מקפיד אין הדבר מזיק להם כלום עכ"ל :

דרישה

ול"ד קאמר שיתן אל לבו שיספדוהו אלא עיקר הכוונה שיתן אל לבו שגם הוא ימות ויעשו בו כדרך שעושין במת זה ומתוך שיזכור המיתה שימות יתמרקו ויתכפרו במספדו עונותיו וק"ל :

בעז"ה תם ונשלם תהלה לאל בורא עולם

קונטרס אחרון מספר בית חדש

סימן א ועבדים משומדים פי' מהרו"ך דעבד הואיל דבע"כ נימול ונטבל אין להאמינו על השחיטה ולכן כתב רבי' דוקא משומדים והאריך בזה ושגגה יולאה מתחת קולמסו דפשיטא דעבדים נאמנים על השחיטה כדמוכח במשנה פרק כל הפסולים לפי דברי התוספות וכל הפוסקים וכדפרי' לשם בחבורי אלא דס"ל לרבינו דהיינו דוקא כשמכירין שהוא מומחה ומוחזק אבל לא בסתם עבדים שאין מכירין בו והכי מוכח להדיא מלשון הרמב"ם והסמ"ג דכתבו דנשים ועבדים אם הן מומחים שוחטים דלא היו צריכין לפרש אם היו מומחים דאפי' ישראל גמור אינו שוחט אא"כ הוא מומחה אלא ודאי אתו לאורויי דאין ליתן להם לשחוט אא"כ יודעים בהם שהם מומחים אבל בסתם עבד הוחזק שהוא מן הריקים ומן הפוחזים . וכן מ"ש רבינו בסימן ס"ב דעבדים ואמהות ישראל נאמנים בדבר· זה לשלוח ע"י בשר מנוקר ולא חיישינן לחילופא בשהייה מועטת אלמא דלד"ה אינן נאמנין כישראל גמור היינו דוקא בסתם עבדים אבל בידוע דכשר הוא נאמן כמו משה דגמרינן לה לה מחשה · אבל לא כפי' מהרו"ך דעבד גרע משום דנמול ונטבל בע"כ דלפ"ז אפי' יודעין בו שהוא מומחה ומוחזק שחיטתו פסולה ושרי ליה מחריה דהאי פשיטא דשחיטתו כשרה ועוד דלא כתב הר"ן בפרק רבי ישמעאל לחלק בין עבד שנמול ונטבל בע"כ לנמול ונטבל מדעתו ורצונו אלא לענין שפוסה י"ב דבע"כ שוהה י"ב עד שתשתקע ע"ז מפיהם דהיינו כל י"ב חדש אבל לשאר דברים אין חלוק בין בע"כ למדעתו ורצונו ועוד דלפי פירושו הו"ל לרבינו לחלק הכא מיניה וביה בעבד גופיה בין בע"כ למדעתו ורצונו למה כתב ועבדים משומדים דאלמא כל עבדים שחיטתן פסולה אפי' נימול ונטבל מדעתו ורצונו אלא כדפרי' עיקר דאין חלוק אלא בין מכירין שהוא מומחה ומוחזק ובין אין מכירין . גם בסמ"ק שכתב נשים שוחטות לענין כתב מהרו"ך דר"ל דלאחרים אין שוחטים דכיון דדעתן קלות אינן נזהרין באיסור דלפני עור לא תתן מכשול וכדין טעי · דלפ"ז אפי' יודעין בהן שהן מומחין ומוחזקין הם שחטו לאחרים שחיטתן פסולה וליתא אלא כדפרי' הוא האמת ע"ש :

וכיון שרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן המוצא בהמה שחוטה וכו' כדבר פשוט דלא קא עסיק הכא רבינו אלא לענין שחיטה שמא שחטה מי שאינו ראוי לשחוט או שמא נתנבלה בידו אבל לענין איסור בשר שנתעלם מן העין נסמך רבינו על מ"ש לקמן בסימן ס"ג ולענין דין יאוש שהוא של מוצאו כתב רבינו בחשן משפט סימן רנ"ט והכא ודאי לא אמר דכשרה אלא בדליכא למיחש לבשר שנתעלם מן העין ומהרו"ך האריך בזה ודחק לפשוטו ואין דבריו נלפע"ד גם מ"ש לדרשב"ם אינו אסור בשר שנמצא ומצאו אלא במקום דליכא רוב ישראל וכ"כ בסימן ס"ג ליתיה אלא אסור אפי' ברוב ישראל כמו שכתבתי בסימן ס"ג ס"ד ע"ש :

אם אמר מברך מהרו"ך הבין דהיינו אחר ע"ג ומברך ברכת השחיטה ואינו שוחט והאריך בדברים שלא הו"ל לרב כמוהו לכתבן כי הדבר פשוט דה"ק אם אמר ג"כ שוחט ומברך כמ"ש בחיבורי ע"ש ומה שפי' רבינו כאן בשומע ואינו מדבר אם הוא מומחה וכו' נראה דר"ל דאין נותנין לו לשחוט לכתחלה אא"כ יודעין בו שהוא מומחה דכיון דאינו מדבר אינו בכלל רוב המצויין אצל שחיטה מומחין הן שנותנין להם אפי' אין מכירין אלא צריך שיכירוהו שהוא מומחה מקמי שיתנו לו לשחוט מיהו בדיעבד ודאי שחיטתו כשרה אם בדקוהו אח"כ ונמצא מומחה :

סי' ב כתב הרשב"א וכו' על ואפי' אם נמצא בשר שחוטה בידו וכו' כתב הר' ירוחם ודוקא שהיה מצוי באותו יום בעיר בשר שחוטה בזול כמו בשר נבלה עכ"ל ומביאו ב"י בספר בדק הבית · ומ"ש ואפי' אם יש בידו עוף וכו' משמע להדיא מדבריו דבנמצא בידו בשר בהמה וליכא טבחים ומקולים ישראל אינו נאמן לומר ישראל מומחה ובשר שחט לי בהמה כיון שלא נמצא ברשותו בהמה שחוטה בביתו אבל אם נמצא בהמה שחוטה בביתו פשיטא דנאמן דהא ליכא טורח בכלל במה שתביא הישראל לביתו לשחוט לו בהמה אלא רבותא אשמועינן דאפי' בעוף כשאומר שטרח להביא את העוף אצל ישראל מומחה כדי לשחטו וחזר והביאו לביתו נמי נאמן דמשום טורח קל להוליך העוף לשחטו ולחזור ולהביאו לביתו שומט לא שביק היתירא ואכיל איסורא וכדאמרינן בחמץ של עוברי עבירה שמותר לאחר הפסח מיד מפני שהן מחליפין אבל טורח רב הוא להביא בהמה אצל ישראל מומחה ולחזור ולהביאו שחוט לביתו ולפיכך אינו נאמן דטורח זה ודאי טפי הוא מתקן הסכין שאינו נאמן עליו וז"ל הרמ"ה בס' בדק הבית סוף דף ה' וזו תמיהה לו מ"ש עוף דנקט ודילמא תסתבר ליה דעוף דקליל ומזדמנא ליה מילתא מהימן ולאו כבהמה דטריחא ליה מילתא עכ"ל · נראה שהיה מסופק בדברי הרשב"א כדפי' אבל הרשב"א גופיה לא הבין כך מדברי הרא"ה עיין עליו במשמרת הבית דף ו' סוף ע"א מיהו אין ספק כדעת הרשב"א שמחלק בין בהמה לעוף וכדפרי' אבל מ"מ בס"ע בסתם ואם נמצא בשר בידו אם יש מומחין בעיר נאמן לומר מומחה שחט לי עכ"ל נראה מבואר דס"ל דאין לחלק בין בהמה לעוף ולא נהירא אלא כדפרי' עיקר וכדמוכח מדברי הרשב"א וכהיאו רבינו מיהו מ"ש רבינו נאמן לומר ישראל מומחה וכשר שחט לי עכ"ל וכך היתה נוסחת ספר ת"ה לפני הרא"ה כתב הרשב"א לשם במשמרת הבית דטעות סופר הוא אלא דוקא כדאמר פלוני מומחה שחט לי אבל כדאמר בסתם מומחה שחט לי אינו נאמן וכדתנן לגבי דמאי אף ע"פ שהוא מדרבנן כ"ש בשחיטה והאריך בזה וכ"כ בת"ה הקצר פלוני מומחה שחט לי וכולי וכ"כ רבינו לקמן בסימן קי"ט בשם הרשב"א גופיה ומביאו מהרו"ך כאן אבל לא כפירושו דגבי שחיטה נאמן אפי' לא אמר פלוני מומחה שהפך הקערה להתיר יותר באיסור דאורייתא מבאיסור דרבנן גם מ"ש עוד להתיר יותר בבהמה אפילו אין שוחט בעירו משא"כ בעוף הוא הפך הסברא ולאשר כתבתי הוא האמת והכי נקטינן :

מומר לאחד מעבירות וכו' הקשה מהרו"ך להרמב"ם דמצריך גם בזה בדיקת הסכין אמאי נתיר לעיל בסימן א' בהמה שנגנבה ונשחטה אלא כיון דגנב הוא צריך בדיקת הסכין · ותירץ דאין להתיר אלא במומר בפרהסיא אי נמי במוחזק בכך הרבה פעמים ע"כ ולפעד"נ דבכל שאר עבירות יש להחמיר מטעם שכתב הרא"ש לדעת הרמב"ם דכיון דחזינן שלתאותו עובר על אחד מן העבירות שבתורה חיישינן דפקר שלא לטרוח לקיים שום מצוה כהלכתה משא"כ בגונב דבר מאכל כמ"ש שלמה אל יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב דאפי' במוחזק בכך הרבה פעמים אין לו דין מומר ותדע שהרי אמרו רוב גנבים ישראל ואם כן לא היה סתם ישראל כשר לשחיטה אלא בידוע שאינו גנב וזה לא שמענו מעולם :

התחיל אחד מהפסולים לשחוט וכו' עד סוף הסימן הכל מדברי הרשב"א בת"ה ומשמע דאם שחט ישראל הכשר שחיטה ואח"כ בא נכרי וגמר המיעוט כשרה והכי משמע להדיא פ"ק דחולין (דף י"ט) דקאמר תלמודא בשלמא התם מדהו"ל לישראל למשחט כולה ולא שחט כי נפקא חיותא בידא דנכרי קא נפקא אלא דכשחט ישראל רובה דנפקא חיותא בידא דישראל אפי' גמר נכרי ושחט מיעוט האחרון כשרה וז"ל רש"י שחט ופגע בו נקב נעשה כמי ששחט ישראל וגמר נכרי דפסולה דהא לא עביד ישראל שיעור שחיטה ברישא עכ"ל אלמא דאם שחט שיעור שחיטה ברישא וגמר נכרי כשרה דכיון דנשחטה ע"י ישראל בהכשר אם בא אח"כ נכרי וגמרה כאילו חותך ברגל בהמה הוא ותימה לפרש"י בפרק השוחט דף ל"ב דפוסל בשהייה במעוט בתרא ומשמע דאפי' בא חבירו וגמר לשחוט המעוט האחרון פסולה כדתנן התם השחיז את הסכין ועף ובא חבירו ושחט אם שהה כדי שחיטה פסולה וקשה וכי עדיף נכרי מישראל דקאמרינן הכא דבשבא נכרי וגמר לשחוט המיעוט כשרה השחיטה וי"ל דנכרי שאני דכיון דלאו בר זביחה הוא כל מה ששוחט לאחר ששחט ישראל בהכשר שחיטה אינו מצטרף עם שישראל בשחיטה אלא עוסק במלאכתו בלחוד הוא אבל ישראל שגמר לשחוט המיעוט לאחר שעור שהייה מצטרף עם ישראל ראשון ופוסל ודוק ועיין בדברי מהרו"ך בס' שהיה לא כתב כך :

סי' ד שחט סתם וכו' עד ה"ז ספק זבחי מתים פי' ואסור בהנאה מספק אבל ה"ר ירוחם כתב דהבהמה מותר בהנאה וכבר האריכתי בטעם דבריו ושכן עיקר וע"ש ודלא כמ"ש מהרו"ך דה"ז ספק זבחי מתים משמע דמותר בהנאה דאל"כ למאי נ"מ קרי לה ספק זבחי מתים עכ"ל ותימה דהא איכא נ"מ שאם נתערבה מותרת בתערובות דהו"ל ספק ספיקא ושריא בהנאה כמ"ש לקמן בסוף סימן ק"י :

ישראל ששחט בהמת חברו וכו' מה שכתב רבינו כאן דעת הרמב"ם ודעת הרא"ש ולקמן בסימן קנ"ה פסק כדעת הרא"ש וכח"מ בסימן שפ"ב פסק כהרמב"ם כתבתי בח"מ ליישב בטוב טעם ע"ש ודלא כמ"ש מהרו"ך כאן ובח"מ שינויים דחוקים והמעיין יבין האמת :

סי' ה וכתב הרמב"ם וכן אם שחטו זה אחר זה וכו' כבר בארתי דברי רבינו מפני מה לא כתב כאן הא דס"ל להרמב"ם דאינו

אסור

אסור אלא בדאיכא שותפות בגויה דהיינו טעמא דס"ל לרביט דכאן דאיסורו משום מראית העין דהרואה סבור שמותר לשחוט קדשים בחוץ כולהו אמוראי מודו דאסור אפילו ליכא שותפות בגויה דלא כהרמב"ם ומהרו"ך הקשה למה לא תהא בהמת חבירו השחוטה לע"ז ג"כ אסורה משום מראית העין אפי' לית ביה שותפות בגויה והאריך בזה ולא ידעתי מאי ולאין למד סברא זו לומר דהשוחט בהמת חבירו לע"ז שתהא אסורה משום מראית העין שהרי מפורש אמרו בגמרא דבישראל פשיטא כיון דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אין דעתו לע"ז ולצעורי לחבריה קא עביד ולא חיישינן למראית עין דהרואה יסבור דתקרובת עכו"ם מותר בהנאה דהכל יודעין דאסור הוא משא"כ בקרבן דהרואה סבור שמותר לשחוט קדשים בחוץ :

סי' ו בד"א במחובר מעיקרו וכו' מהר"וך האריך לתת טעם למה אמרו בגמ' דלענין ע"ז פשיטא ליה דתלוש ולבסוף חברו דינו כתלוש וכדלקמן בסימן קמ"ה ולענין שחיטה קא מיבעיא ליה ולענין קבר בנין נמי הוי כתלוש ואסור בהנאה כדלקמן ר"ס שס"ד ולענין שבועה כתב בח"מ סימן צ"ה דינו כמי כתלוש ובתרומות הדשן סימן פ"ט כתב לענין סוכה נמי הוי כתלוש ולגבי שחיטה מסיק הרא"ש דדינו כמחובר ולפעד"נ כיון דתלוש ולבסוף חברו אינו אסור מדאורייתא אלא מדרבנן גזירה משום מחובר מעיקרו אין לדמות גזירת חכמים זו לזו כדכתבו התוס' בכמה מקומות גם הרשב"א בתשובה סימן רמ"ח האריך בזה :

והא דשרי תלוש וכו' נראה דלפי דבגמרא מתרץ הא דקתני בין שהסכין למטה וכו' בתלושה סכין למעלה וצואר בהמה למטה במחוברת לפיכך כתב רבינו והא דשרי תלוש ולבסוף חברו בדיעבד כגון נעץ סכין בכותל ושחט בה דוקא כשהסכין למעלה וכו' כלומר אבל בתלושה כשרה אפי' סכין למטה והצואר למעלה ולא חיישינן לדרסה בתלושה אא"כ במחוברת כגון נעץ סכין בכותל וכו' ופשוט הוא ומהרו"ך פירש בע"א ע"ש :

סי' י שחט בסכין של נכרים כתב הרשב"א דאפילו יודע שהיא בן יומו צריך לקלוף וכולי כתב מהרו"ך דלהרשב"א אם הסכין ב"י פשיטא דצריך לקלוף אפי' היה נקי משומן דב"ה מפליט כמ"ש רבינו בשמו ריש סי' ק"ה ושארי ליה מאריה דהא בסמוך כתב רבינו בשמו דאם שפה או נעצה א"צ קליפה שאין ב"ה כרותח גמור שיפליט מה שבסכין ויבליענו בבשר אלא דס"ל דחום ב"ה אינו רותח כל כך אלא בכדי שיוכל לבלוע השומן שעלה ע"פ הסכין והשתא כששפה או נעצה דהעביר השומן שע"פ הסכין שוב אין חום ב"ה מפליט מה שבלוע בסכין ויבליענו בבשר ולפיכך א"צ לקלוף אפי' הסכין ב"י וכ"כ להדיא בת"ה הארוך הבאתיו בסעיף ט' והא דכתב רבינו בשמו ריש סימן ק"ה דחום ב"ה מפליט רצונו לומר מפליט מעצמו ומבליעו באחר כגון סכין ששחט בה טרפות אבל אין פירושו מפליט הבלוע במקום אחר וכמ"ש לשם סוף ס"ג . ומה שפירש מהרו"ך דמה ששפה או נעצה מהני להפליט הבלוע בסכין ב"י כדי קליפה וחזר להקשות על זה הכא סוף סוף חום ב"ה תפליט מקליפה הסמוכה לאותה קליפה שבעביר בשפה ונעיצה והאריך בישובים לפעד"נ דליתיה לדבריו כדמוכח להדיא בתוספות סוף ע"ז דנעיצה בקרקע אינו מועיל אלא להעביר האיסור הנדבק והשתמש בו צונן ומביאו ב"י לקמן בסימן קכ"ב ועוד דהיאך תפליט השפה או הנעיצה מה שבלוע בסכין כשאין בו חום אלא ודאי צ"ל דהשומן שע"פ הסכין שהוא כעין בעין הוא מעביר אבל אינו מפליט הבלוע כלל . עוד כתב מהרו"ך וז"ל כתב מורי מתוך הרא"ש משמע שמותר לשחוט בסתם סכין של נכרים עכ"ל ורצונו לומר דמותר לשחוט לכתחלה ע"מ להדיח או לקלוף וכ"כ הרא"ש להדיא בפרק אין מעמידין הבאתיו בסעיף ח' אבל מהרו"ך לא הבין כך מדברי מורי אלא הבין דהרא"ש מתיר לכתחלה אפי' שלא ע"מ להדיח או לקלוף והשיג עליו ולא דק :

וא"א הרא"ש כתב דאפי' בסתם שאינו יודע וכו' וא"ת הלא בסימן צ"ו משמע דסתם סכין איכא שמנונית על פניו ומשום הכי חסרינן לבצל שחתכו בסכין של בשר לאוכלו בחלב עד שיקלוף וכאן ס"ל להרא"ש דמחזקינן לסתם סכין באין שומן דבוק עליו וי"ל דבבצל שאני דאפי' את"ל דסתם סכין אין שומן על פניו אפ"ה אם הסכין ב"י חורפיה דבצל מפליט עיקר הטעם הבלוע בסכין ונבלע בבצל ולפיכך אסור לאוכלו בחלב ועיין כמ"ש לשם בס"ד בשם פרש"י פרק כל הבשר מפורש כך ומהרו"ך לא פי' כך עיין עליו :

סי' טז ואם לא הודיעו שוחט ואינו חושש כ"ש קנה מישראל או מנכרי פי' אפי' מתגר נכרי שמוכר הרבה בהמות בייתא דשוקא וכתב הרא"ש בשם רב אחי דצריך למיחש למילתא והוא ז"ל הכריע דא"צ וכ"כ הרשב"א בחידושיו ומביאו ב"י ומיהו אפשר דוקא בקנה בהמה גדולה או קטנה בלחוד אבל בקנה גדולה וקטנה צריך לחוש שמא קנה אמה ובנה ולא מיבעיא בקנה מישראל דצריך לשאול כיון דאין המוכר צריך להודיע אלא אף בקנה מן הנכרי אפשר דאסור לשחוט שניהם ביום אחד דשמא זו אמה וזו בנה ואיכא ספק דאורייתא ולחומרא ואין לסמוך על הנכרי אפי' במל"ת שאינן או"ב דאין הנכרי נאמן להקל אלא בעדות אשה בלבד ובמל"ת וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן רמ"ג דאין סומכין על הנכרי בגדיים קטנים הנקחים ממנו ואומר שהם בני ח' ימים הביאה ב"י בסימן הקודם ופסק כך בש"ע אפשר דה"ה לגבי או"ב נמי אין הנכרי נאמן ואסור לשחטן ביום אחד ונסתפק מיהו ממה שכתב בב"י תשובת הרשב"א בסוף סימן זה דאם מכר הנכרי שתי בהמות לישראל ואח"כ אמר במל"ת שהן או"ב שאינו נאמן לאחר שמכרה ויצאה מתחת ידו אלא דאם מהימן ליה אסור ופסק כך בש"ע אלמא דכ"ש אם לא אמר הנכרי כלום דאין חוששין שמא או"ב הן ומותר לשוחטן ביום אחד והיינו טעמא דבאו"ב כיון דנכרי אינו נאמן ואיכא ספק אזלינן בתר רובא דרובא דאינן או"ב אבל בגדיים קטנים דאיכא ספק בהני גדיים גופייהו אי בני ח' ימים נינהו אם לאו לא שייך בהו למיזל בתר רובא דבכל גדיים קטנים איכא בהו הך ספיקא וכיון דספק דאורייתא הוא אזלינן לחומרא והכי נקטינן : בתחלת סעיף י"א השמיט המדפיס וכן צ"ל ומ"ש וכל מי שישחוט תחלה ה"ז זריז ונשכר שם תנא אם קדם השני ה"ז זריז ונשכר זריז דלא עביד איסורא ונשכר דקאכיל בישרא וכתב ה"ג דמהכא שמעינן דאם עבר ושחט דאסור לאכלו בו ביום מדקאמר שנשכר דאכיל בישרא אלמא דאם לא היה זריז לא היה אוכל בשר אפי' עבר ושחט ע"ל סעיף כ' ואיכא להקשות דמפשטא משמע וכו' ומדברי רבינו משמע וכו' כל"ל בחבורי :

ונוהג בכלאים וכו' כאן לא הזכיר רבינו דין כוי שהוא ספק חיה לפי שלא דברו חכמים בכוי זה ולא נחלקו אלא בכוי הבא מן הבהמה וחיה אבל בכוי זה לא נחלקו ופשיטא היא דמספק אסור לשחוט או"ב אבל גבי כסוי הדם אצטריך תנא לאשמועינן דמכסין את דמו מפני שהוא ספק ולא חיישינן שמא יאמרו ודאי חיה הוא ויבואו להתיר חלבו דתלינן לומר לנקר חלבו הוא צריך ולכך כתבו ג"כ רבינו בסימן כ"ח :

נכבשינהו דנוידי ע"ל בסימן ק"י סעיף ח' דמוכח להדיא דאין היתר אא"כ שלא הכניס הישראל בידו וגם לא יראה אותן פורשין לפניו אלא ונידן עכו"ם שלא בפני ישראל ע"ש :

סי' יז ואם נגמר שחיטה ולא מצא דם בקילוח כשרה וכו' משנה בפרק השוחט ריש (דף ל"ו) השוחט את המסוכנת ר"ג אומר עד שתפרכס ביד וברגל ר"א אומר דיה אם זינקה אר"ש השוחט בלילה ולמחר השכים ומצא כתלים מלאים דם כשרה שזינקה וכמדת ר"א וחכמים אומרים עד שתפרכס או ביד או ברגל או עד שתכשכש בזנבה ומפרש בגמרא מדקאמר ר"א דיה אם זינקה מדקתני דיה מכלל דקיל פירכוס דזינוק מפרכוס דיד ורגל דר"ג ומדקתני וחכ"א עד שתפרכס או ביד וכו' מדקתני עד אלמא דעדיף פירכוס דיד או רגל או כשכוש דזנב מפירכוס דזינוק וחכמים אדר"א קאי וקאמרי דפירכוס דזינוק לא מהני אלא עד שתפרכס או ביד וכו' ומשמע דמסתמא הלכה כחכמים דרבים נינהו וכך הוא משמעות כל הפוסקים דפירכוס דזינוק לא מהני ולכן תמהו על רבינו ב"י ומהרש"ל למה פסק כר"א ור"ש דזינוק מהני ודחה משמעות הפוסקים ולפע"ד נראה דרבינו למד מדברי התוס' דהלכה כר"א ור"ש והוא דבגמרא קאמר ר"נ בר יצחק פרכוס שאמרו בתחלת שחיטה נמי דאי לא מהני אמאי מכשיר ר"א ור"ש כשמצא כתלי בית השחיטה מלאים דם מאן לימא לן למחר דפירכוס דזינוק דאורתא הוה בגמר שחיטה דלמא בתחלת שחיטה זניק אלא בע"כ דאפי' זינקה בתחלת שחיטה נמי שפיר דמי ורבא פליג עליה והוכיח מדתניא שור או כשב פרט לכלאים וכו' דפירכוס לא מהני אלא בסוף שחיטה וכתבו התוס' דלרבא דהילכתא כותיה לא קשיא אדר"א דילמא בתחלת שחיטה זניק משום דלא שכיחא שיהא זינוק אלא בסוף עכ"ל והשתא קשיא ליה לרבינו אי איתא דלית הלכתא כר"א וכר"ש בזינוק דתועיל להכשיר המסוכנת אמאי נדחקו התוס' לפרש דלא שכיחא שיהא זינוק אלא לבסוף הלא איכא למימר אע"ג דר"א ור"ש ודאי מכשרי בזינוק אפילו בתחלת שחיטה וכדקאמר ר"נ בר יצחק מ"מ כיון דלית הלכתא כוותייהו בזינוק גופא לית הלכתא כותייהו ג"כ במאי דס"ל דיועיל בתחלה שחיטה אלא כברייתא דשור או כשב לחומרא דלא מהני שום פירכוס אלא בסוף שחיטה אלא בע"כ דסבירא ליה לתוס' דהלכתא כר"א ור"ש בזינוק גופיה דהכי משמע מדמייתי ר"נ בר יצחק ראיה לדבריו דפירכים בתחלת שחיטה הוי לקולא מדר"א ור"ש ודחי לברייתא דשור או כשב לחומרא מקמי דר"א ור"ש אלמא דהכי הילכתא כר"א ור"ש בזינוק גופיה וכולי ולכך צריכין תוס' לפרש בדוחק אליבא דרבא דהילכתא כותיה דס"ל דלר"א ור"ש לא שכיח שיהא זינוק אלא בסוף שחיטה והכי נמי מוכח ממ"ש הרא"ש ליישב הך דר"א ור"ש אליבא דרבא וכמ"ש התוס' דאלמא דפוסק הרא"ש כר"א ור"ש דאל"כ לא היה צריך להביא הקושיא והתירוץ של תוס' כיון דלא אתא אליבא דהילכתא ודוק ומהרו"ך האריך והבין דזינוק לא נקרא בשם פירכוס ופלפל על זה פלפולים גם פי' דמ"ש חכמים עד שתפרכס או ביד או ברגל או עד שתכשכש בזנב דעד לאו דוקא והבין עוד דכשכוש זנב דבהמה קיל מזינוק מה שאינו אמת גם פירש דהמקשן הבין בדרך אחר והתרצן לא השיב לו האמת ושרי ליה מאריה ליתן דברים כאלו בכתב דאף בעל פה אי אתה רשאי לאמרן כ"ש לחברן בספר ובפרש"י מפורש דשם פירכוס הוא שם כולל לכל מה שרואין בבהמה דאית בה סימן שהיתה חיה עד סוף גמר שחיטה והר"ן כתב ג"כ לשון פרש"י במשנה ולא שינה דבר וכיון דבגמרא מפורש בפרש"י דזינוק נקרא בשם פירכוס גם הר"ן שהעתיק לשונו ודאי כך דעתו ולא הייתי צריך להאריך בדברים פשוטים כאלו אלא להוציא מלב הקורא בספרו ולפע"ד מה שכתבתי לתת טעם לדעת רבינו הוא הנכון מיהו אנן נקטינן לאיסורא כמ"ש בחיבורי סעיף ה' בס"ד :

סוף סעיף ד' השמיט המדפיס וכך צ"ל והכי נקטינן ומשמע נמי אפילו נמצא פגימה מן הצד וכ"כ בהגהת סמ"ק סימן קל"ו ובמרדכי פ"ק דחולין ודלא כרבינו נתנאל ושאר גדולי עולם והראב"ד בכללם דמתירין בדיעבד במן הצד וכך היא גם כן מסקנת ב"י לעיל בסימן ט' וכן כתב בהגהת ש"ע כאן ועיין כמ"ש בסמוך סעיף י"ג :

וכתב הרב רבינו משה בר מיימוני אפי' היא קטנה ביותר וכו' פי' להרמב"ם והרשב"א אפי' אין שם חגירת צפורן אלא הפגימה אוגרת חוט השערה בלחוד וכדאמר בגמרא רב אחא בר יעקב בדיק לה בשערה ואפי' יהא רואה בה פגימה פחות מחוט השערה בשימשא או במיא או ירגיש בו בלישנא דהיינו פגימה קטנה ביותר כדכתב הרמב"ם או כחוט השערה ולא חוט השערה ממש כדכתב הרשב"א נמי הויא פגימה אבל הרא"ש ס"ל דהלכה כרב חסדא דלא מקרי פגימה אלא כשתחגור בה צפורן אלא דמפרש הרא"ש דכל פגימה שהוא מרגיש בה בצפורן היינו שתחגור בה צפורן אבל אם אינו מרגיש בה בצפורן כלל אע"פ שהוא רואה פגימה בשימשא וכו' אינה פגימה ומה שלא הביא רבינו דעת הרי"ף הוא לפי שיש לפרש דעתו על שני דרכים אלו דיש לפרש כמ"ש הרשב"א והרמב"ן והר"ן דהא דלא הביא הרי"ף דרב חסדא משום דס"ל דלית הילכתא כותיה אלא כל פגימה קטנה פוסל אפי' לית בה חגירת צפורן אלא דמרגיש בה כל שהוא בטופרא אי נמי רואה בה בשימשא ובמיא נמי פוסל ויש לפרש ג"כ דס"ל להרי"ף דאף ע"ג דלא בעינן חגירת צפורן ממש מכל מקום צריך שיהא מרגיש בה בטופרא ואם אינו מרגיש בה בטופרא כלל אינה פגימה אף על פי שהוא רואה בה בשימשא וכולי ומה שהביא הרי"ף להני אמוראי דמר בדיק לה בשימשא וכולי אינו אלא מידת חסידות שהיו מחמירין על עצמם ומאן דבעי למהוי חסידות ליעבד הכי ולאו מדינא הוא דמדינא צריך דוקא שתרגיש בה בצפורן כהרא"ש וכיון דאיכא ספק בדעת הרי"ף לא הביא רבינו דעתו האריכתי בכל זה לפי שראיתי למהרו"ך שהשיג על דברי רבינו במ"ש דהרא"ש חולק אדברי הרשב"א ואמר שאינן חולקין בגוף הדין דתרווייהו ס"ל דאפילו ליכא חגירת צפורן אלא שמרגיש בה בצפורן בלחוד הויא פגימה עכ"ל . ושכח במאי דפליגי בפגימה שאין מרגיש בה בצפורן כלל אלא אוגר בה חוט השערה א"נ רואה בה בשמשא דבהא ודאי נחלקו כדפרי' וכבר התבאר בס"ד בגוף החבור כל הצורך ע"ש :

סי' כב והר"ר אפרים כתב שאין לבשל עוף שלם אע"פ שחתך הוורידין וכן בהמה שרוצה לבשלה אע"פ שמנתחה צריך לשחוט הוורידין איכא להקשות דאמאי שינה לשון דבעוף קאמר אף ע"פ שחתך הוורידין צריך שינתחו אבר אבר ובבהמה קאמר איפכא אף ע"פ שמנתחה צריך לשחוט הוורידין ועוד הו"ל לומר בקוצר שאין לבשל לא עוף ולא בהמה עד שישחוט הוורידין וינתח אבר אבר ועוד מאין למד הר"ר אפרים להורות כך כי בפרק השוחט לא נזכר מזה כלום . ויש ליישב דקשיא ליה להר"א בהא דא"ר חסדא לשם לא א"ר יהודה דצריך לשחוט הוורידין אלא בעוף הואיל וצולהו כולו כאחד אבל בהמה כיון דמנתחה אבר אבר לא צריך והשתא מי איתא דאין חלוק בין צלי לבישול הו"ל לאשמועינן רבותא דאפילו ברוצה לבשלו שלם סגי בשחיטת וורידין בעוף ובמנתחה בבהמה אי נמי הכי הו"ל לא א"ר דצריך לשחוט הוורידין אלא בעוף הואיל וצולהו ומבשלו כולו כאחד אבל בהמה כיון דמנתחה לא צריך אלא ודאי בע"כ דדוקא בצולהו סגי בעוף בשחיטת וורידין ובבהמה סגי במנתחה אבל ברוצה לבשל עוף צריך ג"כ לנתחו אע"פ ששחט הוורידין וכן בבהמה שרוצה לבשלה אף על פי שמנתחה צריך לשחוט הוורידין ומיהו לא נהגו כמותו בחומרא זו ולפי שבחבורי

כתבתי דברים אלו בקוצר חזרתי לבאר בארוכות קצת: וכס' כ"ג בדין שעור שהיית דקה האריך מהרו"ד והמציא דין חדש לפי דקדוקו והבנתו בדברי הרא"ש וכבר הראיתי שאין פי' דברי הרא"ש כמו שהבין ז"ל וכתוב בחבורי סעיף ח' ע"ש: ועי"ל בסימן כ' ס"ח בקונטרס זה מוכח מפרושי דאף למאי דקי"ל כרש"י לפסול שהייה במיעוט בתרא ואין חלוק בין בא הראשון וגמר השחיטה ובין שבא חבירו וגמרה ופוסלת שהייה זו מיהו אם בא נכרי וגמר לשחוט המעוט האחרון אפילו לא בא אלא לאחר שעור שהייה נמי כשרה דנכרי אינו מצטרף עם ישראל כיון שכבר שחט הישראל הכשר שחיטה ודלא כמ"ש מהרו"ד כאן לחלק בין אם שחט לשנים ששחטו דליתא דאין חלוק אלא בין ישראל לנכרי כדפרישית לשם:

ס' כד כתב בסה"מ צריך ליזהר וכו' פי' כשוחט בראש הסכין שאו רגילות הוא שהראש ממש מתכסה בעור צריך ליזהר שהסכין במקום ששוחט בו בראשו יהא מגולה לפחות · אמנם כששוחט באמצע הסכין דמקום הסכין במקום ששוחט בו הוא מגולה ודאי אז אין לחוש אם ראשו מתכסה בעור וכן פי' מהרו"ד:

מהרו"ד כתב בסוף דין חלדה דבמיעוט קמא של קנה לא נאסר משום חלדה וליתא וכתבתיו בחבורי בסימן כ"ד סוף סעיף ח' ע"ש:

וכל זה בקנה וכו' כבר כתבתי בחבורי דרבינו הך דאף למאן דפליג ארש"י ומכשיר בהגרים שליש האמצעי בקנה מ"מ בוושט מודה דפסולה כיון שהגרים קודם גמר הכשר שחיטה דהיינו הרוב דאילו לרש"י אפילו גמר הכשר השחיטה דהיינו הרוב ואח"כ הגרים אפילו בקנה נמי פסולה כמ"ש בוושט ומהרו"ד כדנייס כתב כאן מה שכתב:

ובעל הלכות כתב שנעקר הסימן או נשמט ממקומו וכו' פירוש בין שנעקר ממקומו מן הלחי על ידי הסכין בשעת השחיטה או נשמט מעצמו קודם השחיטה. אי נמי ה"ק בין שנעקר מן הלחי ואיכא נקב מקולש בין שנשמט ממקומו למטה וליכא נקב כלל ובכל ענין לא הויא טרפה לה"ג אלא דהל"מ היא שאין שחיטה מועלת בכן · אבל לפרש"י עיקור זה דה"ג הויא טרפה ובזה מתיישב דלאחר שכתב רבינו תחלה עיקור לבה"ג היינו שנעקר הסימן ממקומו דלאו טרפה הוא ונשחט בעוף רוב סימן אחד ואחר כך נשמט השני כשרה חזר וכתב הברייתא דר"פ השוחט שחט סימן א' בעוף ואח"כ נשמט השני כשר לאורויי דאף לפרש"י דטרפה הוא עיקור זה אפ"ה שחט סימן א' בעוף ואחר כך נשמט השני כשר:

וא"א כתב דלא מהני בדיקה אלא כשלא תפס וכו' והקשו התוס' והרא"ש בפר' השוחט כיון דמהני הקפה בבהמה אחרת א"כ בשחט את הוושט בעוף ונמצאת הגרגרת שמוטה יביא עוף אחר ויקיף ותירץ הרא"ש דהכא בלא תפס מדינא שרי בלא הקפה אלא דמחמרינן שלא להתיר בלא הקפה אבל בשחט את הוושט ונמצאת הגרגרת שמוטה מדינא אסורה מספק אין לנו לסמוך על הקפה להקל ולהתיר ומביאו ב"י והקשה מהרו"ד א"כ לר"א דסומכים על הקפה להקל ולהתיר אפילו תפס בסימנים קשיא ומה שתירץ על זה אינו תירוץ כלל ולפענ"ד פשוט דמ"ש רבינו כיצד יעשה יביא בהמה אחרת וכו' אינן דברי ר"א אלא דברי רבינו הם ע"פ הסכמת הרא"ש דהבדיקה אינה אלא בבהמה אחרת ובלא תפס ולחומרא כמפורש בדבריו אבל לר"א הבדיקה היא בתפס ולהקל ודוקא באותו סימן השמוט ונמצא שמוט חותכין במקום אחר ובודקין כמו שפרש"י והתוס' בפא"ט דף כ"ד דהשתא ל"ק כלל מהך דשחט את הוושט ונמצאת הגרגרת שמוטה דבאותו עוף ליכא למיבדקיה ובעוף אחר אין בודקין ומה שהקשה הרא"ש על זה · דלפי ה"ג דשמוטה לאו טרפה היא וחשוב הסימן כחי לא מהניא בדיקה באותו עוף לחתוך במקום אחר אינה קושיא כלל לר"א דאינהו לא ס"ל כה"ג בזה אלא סבירא להו הך שמוטה טרפה היא כפרש"י ואין הסימן חשוב כחי ולהכי מהניא בדיקה באותו סי' כפרש"י ותוס' כנ"ל ודו"ק:

ס' כז כל שנפסלה וכו' הא דהקשה בית יוסף מנ"מ בין נבלה לטרפה לדידן דלא נהגינן בטומאה וטהרה ותירצו דנ"מ לענין ב' זתים כדלקמן בסוף סי' נ"ח וכמ"ש בחיבור הקשה מהרו"ד הלא לא אמר הרא"ש ורבי' דב' איסורים כל א' מועיל לבטל השני אלא בדם וחלב דכ"א מצטרף עם כ"ע של היתר אבל לא בא' נבלה וא' טרפה דלא נתבטל טעם נבלה בטרפה כיון דשניהם טעם בשר ויש ליישב כיון דבשר שור ואיל ועז ג' מינין הן וכל אחד מועיל לבטל טעם חבירו כמ"ש א"ז ומביאו ב"י סימן צ"ח א"כ שפיר איכא למימר דכזית בשר שור נבלה וכזית בשר איל טרפה מצטרף כ"א לבטל את חברו בהדי כ"ע של היתר · ועיין לקמן במ"ש ריש סימן צ"ח סעיף ד' וסימן ק"ט סעיף ב' ועי"ל כיון דנבלה וטרפה מועיל אף ביבש לפוטרו מן המלקות אף על גב דאכתי אסור באכילה מדרבנן אפילו הכי קל איסורו ואם אירע בו איזה ספק הו"ל ספק דרבנן ולקולא:

ס' כח חש"ו ששחטו דינן לבין עצמן אין אחרים חייבים לכסותו · לכאורה נראה חיובא הוא דליכא אבל איסורא נמי ליכא ומיהו נראה דיש ליזהר שלא לכסותו דילמא אתא למיכל מיניה דלא תלינן לקולא דאמרי לנקר חברו הוא צריך דבשחט באשפה ליכא למימר הכי כדאיתא בגמרא דף פ"ו ואע"ג דבגמרא לא קאמר הכי אלא אליבא דחכמים אבל לר"מ דהלכה כותו לא קאמרינן הכי אפשר דלמסקנא ר"מ נמי הכי ס"ל והא דתנן אליבא דר"מ פטור מלכסות איידי דקאמרי חכמים חייב לכסות קאמר ר"מ פטור מלכסו' ואה"נ דאין לכסותו לר"מ מחשש דילמא אתי למיכל מיניה ועיין בחיבורי סי"ז כתבתי בקוצר:

ס' לו ופירש רב אלפס שמדמין מריאה לריאה אחרת וכו' איכא להקשו' דהכא ס"ל לרב אלפס דמהני הקפה בבהמה אחרת לקולא א"כ בשחט את הוושט בעוף ונמצאת הגרגרת שמוטה דפסולה מספק ואמאי לא יביא עוף אחר ויקיף ונסמוך על הקפה להתיר אם יהיו דומים דאע"פ דהרא"ש ס"פ השוחט כתב דלרב אלפס דגרס רב נחמן אמר לא שנו אלא שלא תפס בסמנני' וכו' לפי גירסא זו משמע דרב נחמן פליג אדרי' יוחנן ופוסק הלכה כרב נחמן לחומרא דלא סמכינן אבדיקת הקפה אלא בדלא תפס בסימנים הא ודאי בשחט את הוושט ונמצאת הגרגרת שמוטה אינה ענין לתפס בסימנים דבתפס איירי דהסי' השמוט הוא השחוט אבל הכא הוושט השחוט אינו שמוט אלא הגרגרת שאינה שחוטה היא נמצאת שמוטה ושפיר יכול להקיף בעוף אחר ולהתיר אם יהיו דומים כיון דסומכין על הקפה להקל לדעת רב אלפס דמדמין מריאה לריאה אחרת להקל ולהתיר וי"ל דרב אלפס ס"ל דאין מקיפין אפילו בבהמה אחרת להקל אלא לענין נקב בריאה או בבני מעים או בקנה אבל לענין שמוטה אין מקיפין כלל דאי לא תפס כשרה וא"צ הקפה ואי תפס פסולה ואין מועיל לה הקפה להתיר דזימנין דמו וזימנין לא דמו וטעמו דפוסק כרב נחמן וכרב ודלא כר' יוחנן וכדפרי' לעיל בסימן כ"ד לדעת הרמב"ם וכך נראה ממ"ש מהרש"ל בפרק השוחט סי' ע"ז וכ"כ מהרו"ד:

ס' לט כל טרפות וכו' עד אלא שהצריכו לבדוק הריאה וכו' כתב ב"י על שם הה"ג דצריך לאפוקי לריאה ולמיבדקא וכו' והקשה מהרו"ד מנא דכתב הרא"ש בשם ה"ג וכ"כ רבינו ריש סימן ל"ו בריאה דאגלדא כאהונא דצריך בדיקה דמאי אריא דאגלידא הלא כל ריאה צריך לאפוקי ולמיבדקא ותירץ דאתא לאשמועי' בריאה דאגלידא בגדיים וטלאים דסד"א דאי לאו דאגלידא לא היה צריך נפיחה עוד תירץ בדרך א' והוחק ולפענ"ד דבכל שאר ריאה א"צ לאפוקי ולמיבדקא אלא לאחר שהכניס ידו לפנים והרגיש איזה סירכ' או בועות אע"פ שאינה נטרפת בכן אבל אם היא נקייה מכל וכל א"צ לאפוקי אבל בריאה דאגלידא כאהונא אף ע"פ שהיא נקייה מכל וכל צריך לבודקה בנפיחה וכאשר כתבתי בחבורי ס"ג:

וד"א דאפילו בכסדרן צריכה בדיקה וכו' מהרו"ד האריך בכאן ואמר דשלא כדין עושין עכשיו דאין בודקין במיא דפשורי אלא ברוקא וכו' וכבר כתבתי בחבורי דשלא כהוגן כתב בזה ע"ש:

מר יעקב גאון וכו' מ"ש מהרו"ד שמהר"ד יחייא מפרש דאף בסרכא תלויא לאונא שרי למעכה אלא דלא שייך מעיכה דלא יתפרק במעיכה השגתי עליו בחבורי וע"ש עוד השגתי עליו בסעיף ט"ז על מ"ש לדעת בעל העיטור בשעור מקום רביתא דאונא לאורך ולרוחב הבהמה וע"ש:

ריעה שניקבה במקום שתוך האונות וכו' מימרא דרב נחמן רפא"ט (דף מ"ח) ריאה שניקבה ודופן סותמתה כשרה ומוקי לה במקום רביתא ומשמע בסוגיא דה"ה בסרוך בדופן ולא ידעינן אי ודאי ניקבה למאי דקי"ל אין סירכא בלא נקב דינו כניקב והכי משמע בפשטא דסוגיא והכי מוכח מכל דברי הרא"ש ורבינו ודלא כמ"ש בית יוסף ע"ש מהר"ד יחייא לחלק דבניקב ודאי לא מהני סתימה בגרמא אבל בסרכא הויא סתימה אפילו בגרמא וכ"כ ע"ש מהר"י חביב דלדעת הרא"ש נמי אם ניקב ודאי לא הויא סתימה אלא במסתבכת בבישרא אבל בנסרכה הויא סתימא בגרמא ובבישרא כשהרוב בבשר והמעט בגרמא דליתא ועיין כמ"ש בחבורי בסוף סעיף כ"ב ובסוף סימן זה על דברי רבינו בשם בעל העיטור והרא"ש:

ריאה הנקובה במקום שאין הדופן סותמה וכו' איכא לתמוה דבגמרא לא אמרו ריאה הנקובה אלא ריאה הסמוכה לדופן וכו' וכבר כתבתי יישוב לזה בחבורי לשם ע"ש אבל למה שכתבתי אח"כ דרך אחר בפי' דברי הרב רבינו משה בר מיימוני שהביא רבינו נראה שצריך להגיה בלשונו ריאה הסמוכה וכו' כלישנא דתלמודא וכך הוא הלשון בכל הפוסקים וכ"כ מהרו"ד להגיה כך בספרי רבינו וכן עיקר עוד האריך מהרו"ד בפי' דברי י"א לדעת רבינו ואמר שהוא שלא כדעת הרא"ש אבל בחבורי סעיף כ"ה התבאר בקצרה שדעת רבינו כדעת הרא"ש ע"ש ותמצא נחת:

וכתב הרא"ש דבאשכנז ובצרפת נוהגים להטריף הכל עיין בחבורי דהיינו דוקא שלא במקום רביתא ודלא כמו שהבין ב"י ומהרו"ד שנמשך אחריו שוב מצאתי דגם מהרש"ל בפא"ט סימן מ"ד כתב כדברינו בזה וכתב עוד דמ"ש בבדיקות אשכנזים שנהגו להטריף הכל אפילו במקום חתוכי דאוני מנהג בטעות הוא והאריך בזה ומסיק דבמקום חתוכי דאוני אפילו ניקבה ודאי ודופן סותמתו וסביך בבשר היטב כשרה אפילו האידנא וא"צ בדיקה וכו' ולפי זה היה נראה לפסוק דהיכא דאיכא הפסד מרובה יש להקל להורות הלכה כמהרש"ל מיהו אני חוכך בקולא זו דדילמא חכמי אשכנז קדמונינו בקעה מצאו וגדרו בה גדר מפני שהבדיקה מסורת ביד כל אדם ואם נתיר להם במקום רביתא יבואו ג"כ להתיר שלא במקום רביתא ועוד דיותר ראוי לנו לומר דדבר זה הוא מכלל דברים המותרים ואחרים יודעים שהוא מותר ונהגו בו איסור שאי אתה רשאי להתיר בפניהם מדנאמר שהוא מנהג בטעות על כן אין להקל כלל אפילו בהפסד מרובה:

ס' מא בד"א כמחט גסה אבל בדקה אין חלוק וטרפה וכו' כבר כתבתי בסעיף ו' לאיזה צורך אמר רבינו דאם נמצאת הקוצה לגבי חלל הבהמה שאילו נכנס דרך סמפון וכו' ע"ש ועדיין נשאר לתרץ מה דקשה בקטינתא וכולה טמונה מ"ש דבריאה שלימתא כשרה ובכבד טרפה הלא בשניהם יכול לנקוב בקטינתא בסמפון וגם כשניהם לא ניכר ריעותא בחוץ · ויש ליישב דבריאה ודאי כיון דאפילו באלימתא יכול לנקוב בצד העב בסמפון ומשום הכי לא חיישינן דנכנסה דרך ושט כיון שלא ניכר ריעותא מבחוץ הלכך אפילו בקטינתא סמכינן על מה שלא ניכר ריעותא מבחוץ וכשרה דתלינן דדרך סמפון באת בשלימתא כיון דלא איתרע הך חזקה דלא ניכר ריעותא מבחוץ גבי ריאה כלל · אבל בכבד דבאלימתא לא היה יכול לנקוב בצד העב שלו ואמר דנקודי נקיב דרך ושט ואתאי וטרפה א"כ בעל כרחינו צ"ל דאיתרע בכבד הך חזקה דלא ניכר ריעותא מבחוץ ואמרינן דריעותא שהיה בה חזר והבריאה עד שלא ניכר מקום כניסת המחט שנדחקה גם הקופא מבחוץ עד שהיא טמונה כולה בכבד השתא נמי בקטינתא חיישינן מבחוץ נכנסה ולא ניכר הריעותא מבחוץ ואמרינן דטבע הכבד הוא כך דתחזור ותתרפא עד שלא ניכר כלל מקום כניסת המחט משא"כ בריאה ודו"ק:

ס' מז מה שקשה בדברי הר"ן וכן בש"ע כתב מהרו"ד פירושי' רחוקים וכבר התבאר בחבורי על נכון בס"ד ע"ש:

ס' מח וזה דינו אם נקרע בו קרע באורך טפח או ניטל טרפה · משמע דה"ק דבין נקרע בלא ניטל ובין בניטל שיעורו באורך טפח · ומ"ש אח"כ נקדר הבשר בעוגל או באורך שיעורו ביתר מכסלע טרפה לפי פרש"י שהבאתי בחבורי הוי נמי ככך שיעורא דאורך טפח: ועוד יש לפרש דעת רבינו שמ"ש תחלה או ניטל דשיעורו באורך טפח · היינו כשאין הכרס נראה וכאן דכתב נקדר בעוגל או באורך דשיעורו ביתר מכסלע איירי בניטל הבשר עד שהכרס נראה ומיטרפא בשיעורא זוטא ביתר מכסלע דהוי שליש טפח ברחבו כפי' התוס' והרא"ש. אבל מהרו"ד פי' דמ"ש רבי' תחלה או ניטל היינו נקדר דקאמר בתר הכי ובתחלה לא פי' שיעור ניטל ולא"כ פירשו במ"ש נקדר וכו' והאריך בזה ולא נהירא דדין קרוע או ניטל בגמרא הוא בעיא דרב אשי ברוב קרוע או ברוב ניטל ולא אפשיטא ודין נקדר שהוא כסלע הוא מימרא דרב אסי ועיין בחבורי בס"ד:

המסס וכ"ה וכו' מהרו"ד העתיק לשון רש"י מפ' המדיר ופי' דכל בית הכוסות הוי עובי שני כפלים והאריך בזה · וכ"ל דלא דק שהרי רש"י כתב סביב שפתו וכו' ולא נקרא בשם שפתו אלא במקום שהפרש הולך מב"ה להמסס ואיכא שפת והוא ז"ל פי' סביב שפתו של כרס ואין שם שפת לכרס אלא עובי שפתו של ב"ה קאמר במקום דבוקו להמסס בעור אחד עובי ב' כפלים · וגם מדובקים לשם שתי דופנותיהם בשומן כמבואר בתוס' שהבאתי בחבורי סעיף ה' ע"ש · ומה שהקשה מהרו"ד אמאי מחלק רש"י בין ב"ה להמסס לפלוג ולתני בב"ה גופיה בין שפתו שהוא עב יותר משאר מקומות שבו שרי ליה מאריה דהלא כתבו התוספות להדיא בשם ר"י דמיושב לפרש"י דמה ששנינו המסס וב"ה שניקבו לחוץ לדידן קתני גבי ב"ה ממש לחוץ וגבי המסס כלפי חוץ והבאתיו בחבורי עיין שם:

ואם עבר המחט מעבר אל עבר וכו' מה שהקשה כאן מאי איכא בין מצד אחד

אחר לשני צדדין וכולי ככר התבאר בס"ד על נכון דסעיף ז' עיין שם ומהרו"ך כתב על קושיא זו דהוא מפרש פי' אחר בהלכה ולא הבנתי פירושו אולי איכא טעות סופר בלשונו ·

סי' מט כל אלו הטרפיות הטרפות בבהמה טרפות גם בעוף וכו' פי' כל טרפות שמנו חכמים במשנתינו דאלו טרפות בבהמה טרפות ג"כ בעוף וכדתני לוי פא"ט דף נ"ו אבל טחול וכליות להרמב"ם אף ע"ג דטרפות בבהמה מ"מ כיון דלא תני להו במשנתינו כשמנו אלו טרפות ליתנהו בעוף · ובזה מתיישב דלא קשיא על לשון רבינו שאמר כל אלו הטרפיות וכו' דהאיכא טחול וכליות לטרפות בבהמה ובמצאו בעוף ואין טרפות נוהג בהן דרבינו לא בא אלא להביא בספרו הא דתני לוי ומה שצריך לפרש בדתני לוי יש לפרש ג"כ בדבריו ומהרו"ך האריך בקושיא זו ובישובה ולק"ק כלל ועיין בחבורי מ"ש בזה :

סי' נב וקאמר בגמרא דבריאה אין לחוש בנפילת האור וכו' הוקשה מהרו"ך דבגמרא הכי איתא אמר חזקי' אין ריאה לעוף ור' יוחנן אמר יש לו ויטנו כעלה של ורד בין האגפיים מאי אין ריאה לעוף אילימא דליח ליה כלל והא קא חזינן דאית ליה אלא דלא מטרף ביה והא תני לוי כל טרפות שמנו חכמים בבהמה כנגדן בעוף וכו' אלא אין לו לא לינפל ולא ליחמר מ"ט א"ר חנא הואיל ורוב צלעותיה תגינים עליה והא מדאמר ר' יוחנן יש לה וכו מכלל דחזקיה סבר דליח ליה אלא אמרי במערבא מדבריו של ברבי ניכר שאינו בקי בתרנגולין אלמא דאודחיה הא דאמר בגמרא דחזקיה קאמר אין לו לא לינפל ולא ליחמר ילמה פסקוה הפוסקים ואין זה קושיא של כלום דהך דאין לו לא לינפל ולא ליחמר הלכה פסוקה היא בבתי מדרשות ורב חנא קאמר טעמא מ"ט וכו' אלא דתלמודא קס"ד דמאי דקאמר חזקיה אין ריאה לעוף ר"ל ג"כ דאין לו לא לינפל ולא ליחמר ודחי לה אבל גוף ההלכה דאין לחוש בריאה בנפילת האור לא אידחיא לה והלכה פסוקה הוא וכך היא דעת התוספות בפרק אלו טרפות בדף נ"ו בד"ה באלו בני מעיים ודלא כמאן דפליג ואמר דאידחיא לגמרי הך הילכתא ומביאו ב"י ע"ש הר"ן ופשוט היא ומהרו"ך פי' מה שפי' ולא נהירא :

ומ"ש ופי' הרשב"א וכו' אבל אם ראינו שהוריקה טרפה כנ"ל וכך הוא בת"ה הארוך והקצר : וא"א הרא"ש כתב אפילו רואין אותה שנשתנית וכו' כנ"ל וכך הוא בפסקיו ריש דף קס"א ומה שנמצא בספרי רבינו כתוב אבל אם ראינו שהאדימה וכו' וכן רואין אותה אדומ' הוא ט"ס וכמ"ש בחבורי ומהרו"ך כתב ליישב נוסחא המוטעת ולא נהירא :

כתב הרשב"א ב' מיני ירקות הן וכו' מהרו"ך כתב דהיינו דוקא באין ידוע שנפל לאור וכו' אבל בחבורי ס"ו בארתי דאפי' בידוע דנפלה לאור נמי אסיר' וע' ש :

סי' נג נשתברו ידי הבהמה וכו' עד או שיש לה ג' ידים כשרה נראה דרבינו בא לומר אע"ג דברגלים איכא חלוקי דינים בחסר ובנחתך בין בנ"ה בין ש"א בנ"ה וביתר נמי איכא חילוק בין יתר למעלה ובין למטה אפ"ה בידים בכל ענין כשר בבהמה בין בחסר בין ביתר אבל מהרו"ך כתב לסברת הרשב"א לעיל בסוף סימן מ"א הוה פי' כל יתר כנטול דמי כאילו נטול עכשיו דמי ולפי זה בעוף אם יתר גף טרפה דהו"ל כאילו נטול עכשיו דהיינו כאילו נשמט מעיקרו וטרפה ע"כ ואין ספק דכל נייס ושכיב אמר לה להדא מילתא ופירוש טעות הוא דלדברי הכל מה שאמרו כאילו נטול דמי ר"ל כאילו היה חסר בתולדתו ובעוף נמי כשר וכך פי' רש"י בפא"ט דף נ"ח וז"ל יתר ברגל טרפה מ"ט כל יתר כנטול דמי ויתר א' הוי כחסר א' והוי בעלת רגל א' וטרפה דהוי כשמוטת ירך בבהמה עד כאן לשונו וא"כ ביד נמי הוי בעלת יד א' וכשרה ואף על גב דקי"ל כרב דשמוטת גף בעוף טרפה לאו מדינא טרפה אלא משום דחיישינן שמא נקבה הריאה ואם כן לפי זה בחסר גף בתולדתה א"כ יתר גף דהוי כחסר גף אחד ליכא חששא דניקבה הריאה אף לרב כשרה ואין להאריך בדבר פשוט :

סי' נו וכתב הרמב"ם נפסק הגדול' וכו' הנה על מה שכתבתי בחבורי לפרש בדברי הרמב"ם והרא"ש הקשה לי בני הרב הגדול מהר"ר ליב שי' והאריך בכתבו ואף היא תשובתי הנה אחרי שובי לעיין בהלכה זו נחמתי והאמת עמך שלא כיונתי על נכון בפי' דברי הרמב"ם אבל לא כפירושך אלא נראה אמת דמ"ש רבינו ע"ש הרמב"ם וכן אם נפסק קנה כל א' מהם אין פירושו שכל אחד ואחד משלשתן לא נפסק אלא קנתו ונשאר הרוב בכל א' ואח' אלא ה"ם לא מיבעיא היכא דנפסק הגדול לבד ושנים הקטנים קיימים א"נ שנים הקטנים לבד נפסקו והגדול קיים דכשרה אלא אפילו נפסקו רובן של שנים מהם והשלישי גם הוא נפסק אלא שלא נפסק כי אם קנתו ונשאר רובו קיים נמי כשרה ואף על פי שאותו שלישי שנשאר רובו איננו הגדול אלא אחד משנים הקטנים נמי כשר ולכן אמר וכן אם נפסק קנת כל אחד מהם כלומר קנת כל אחד מהם אפי' הוא אחד משנים הקטנים ואינה טרפה אלא עד שיפסק רוב כ"א וא' מהם פי' ולא נשאר אלא מקצתו של כ"א ואחד ולפי זה לשון רבינו מדוקדק דבתחלה לא אמר כל אחד ואחד אלא אחר וכן אם נפסק קנת כל אחד מהם כשרה ובסוף כתב עד שיפסק רוב כל אחד ואחד ודו"ק ולפי זה מפרש הרב רבינו משה בר מיימוני בלישנא בתרא דרב דקאמר מאי ברובו רובו של כ"א וא' דה"פ דבנפסק רובו של כל אחד וא' הוא דטרפה אבל נפסקו שני חוטין ברובן והשלישי לא נפסק אלא קנתו כשרה אע"פ שאותו שלישי הוא א' מהשנים הקטנים כדפרי' וטעמו דכי היכא דבלישנא קמא דרב' האמר בנפסק רובו של אחד מהן טרפה כדפירש רש"י ה"נ בלישנא בתרא קאמר בנפסק רובו של כל אחד וא' טרפה וכ"כ הרמב"ם להדיא בפ"ח מה' שחיטה וז"ל נחתך רובו של כל אחד מהן טרפה ואצ"ל נחתכו כולן או נטלו כולן עכ"ל אלמא דליכא טרפה אלא בנחתכו ג' רובין · ולהרא"ש נראה לפרש שגם הוא מפרש בלישנא בתרא דרב הא דקאמר מאי ברובו' וכו' פירוש דנטרפה בנפסק רובו של כ"א וא' כדכתב להדיא אלא שאינו מפרש הא דקאמר ברובו של כ"א וא' דהיינו לומר של כ"א וא' מהג' חוטין ולומר דטרפה הוא בנפסקו ג' רובין ולא נשאר אלא ג' מעוטין וכדמשמע לפי פשוטו דליתא אלא פי' רוב של כ"א וא' דקאמר היינו לומר דנפסק רוב בנין מרוב תנין · וז"ש הרא"ש רוב של כ"א ואחד מן החוטין שהיא נטרפת בהו כגון אי אפסיק אלימא וכולי דהחוטין נחלקין לשתי כתות אחד נקרא בשם רוב תנין ואחד נקרא בשם רוב בנין וקאמר דאינה טרפה אלא בנפסק רוב של כ"א ואחד מן הכתות כגון אי אפסיק אלימא וכו' אח"כ הוכיח הרא"ש דאין לפרש כפשטיה דרב דטרפה בנפסקו רוב של ג' חוטין דאם כן הוה דלא כמר בר רב אשי דמכשיר בנפסקו השנים לגמרי ולא נשאר אלא אליתא לחוד וכאן דנשארו כל הג' בכל אחד נשאר מעוטו יהא טרפה אם לא שנאמר דרוב כל אחד ואחד שנפסק אע"פ שנשאר בכ"א מיעוטו הוא גרוע מרוב בנין או מרוב תנין שנשאר לבדו והא לא מסתבר כלל דכיון דמכשיר בנפסקו השנים הקטנים לגמרי והאליתא גם הוא נפסק אלא שנשאר הרוב כל שכן שיש להכשיר בשנשאר המיעוט מכל אחד מהג' חוטין שלא נפסק ולפי זה לא מכשרינן נמי להאי לישנא דרב בנפסקו ג' רובין אלא א"כ בנשאר המיעוט שלם לאפוקי מדשמואל דמכשיר אפילו לא נשתייר אלא משהו כחוט הסרבל דליתא אלא צריך דלא נפסק אלא רובו ונשאר קצת פחות מרובו בכל אחד מהג' חוטין ומ"ש הרא"ש בלשונו אבל אין לפרש כפשטיה דרב דבעינן רוב כל א' ואחד וכו' דמשמע דהכי קאמר דאין לפרש דבעינן להכשירו שישאר רוב כל אחד ואחד הא ליתא דזה לא היה צריך הרא"ש לאמרו דפשיטא דלא בעינן להכשירו ג' רובין אלא ר"ל אין לפרש דבנפסקו ג' רובין דטרפה דצריך שישאר הרוב כלומר שלא יהיו נפסקו ג' רובין וכך צריך לפרש לשון רבינו כמו שאכתוב בסמוך וכן פי' מהרש"ל אלא שהקשה מנ"ל להרא"ש הך סברא דגריע רוב אליתא וכו' והאריך בזה · מיהו פירוש זה נראה יותר בדברי הרא"ש . שוב ראיתי שמהרו"ך ג"כ פי' דבר זה דמ"ש ברוב של כ"א ואחד היינו ברוב של תנין וברוב של בנין אלא שהוא פירש כן לדעת כל המפרשים ושגם רש"י פירש כך וליתא דודאי כל המפרשים מפרשים כפשוטו ברוב של כ"א וא' מהג' חוטין אלא דהרא"ש לבדו הוא שפירש כך לפי סברת שכלו ז"ל · שוב כתב מהרו"ך פי' דחוק במ"ש הרא"ש אבל אין לפרש כפשטיה דרב וכו' ע"ש והעיקר כאחד מן הפירושים שכתבתי כאן ובחבורי והכלל גדול איכא בין הפי' דלמה שכתבתי בחבורי ס"ל להרא"ש בנפסקו ג' רובין של כל הג' חוטין ולא נשאר אלא מקצתו טרפה אבל למ"ש כאן לא ס"ל להרא"ש הכי אלא אדרבה כשר הוא כמכ"ש מרוב בנין או מרוב תנין לפי סברתו ורבינו שכתב כאן וא"א הרא"ש כתב אפילו לם נשאר הרוב של כל אחד ואחד מהם כשרה ר"ל לא נשאר אלא נפסקו רוב של כל ג' חוטין כשרה שהרי כתב אח"כ שאינה אסורה אלא א"כ נפסק כל הגדול ורובו של כ"א ואחד מהקטנים וכו' אלמא משמע שאם לא נפסק כל הגדול אלא רובו בלבד הוא כשר אע"פ שנפסק הרוב של כ"א ואחד מהקטנים דהשתא לא נשאר אלא ג' מעוטין נמי כשרה וכ"כ מהרש"ל בפרק בהמה המקשה לדעת הרא"ש למעיין בו אלא שפסק דלא כהרא"ש וטרפה כשפסיקו שני חוטין ברובן וחד מינייהו אליתי אפילו השלישי שלם וכ"ש בנפסקו ג' רובין ודו"ק · וא"ת למאי דפי' בחבורי דהא דכתב הרא"ש דלפי פשוטו הא דקאמר רב בלישנא בתרא מאי ברובו רובו של כל אחד ואחד היינו לומר דבעינן להכשרו שישתייר רוב של כל אחד ואחד דא"כ במאי פליגי לישני הלא ללישנא קמא דאמר ברובו של אחד מהם נמי הכי ס"ל דבנפס קרוב אחד מהם טרפה אלמא דבעינן שישתייר רוב של כ"א ואחד וכך הקשה בני מהר"ל שי' · ויש ליישב דללישנא קמא אפילו לא נפסקו השנים כלל טרפה בדנפסק רוב מוט השלישי ואפילו הוא זה החוט שנפסק א' מן הקטנים וחילק הוא מר בר רב אשי אבל ללישנא בתרא אינו טרפה אלא בנפסקו כל שלשתן ולא נשאר אלא שלשה מעוטין אבל בדלא נפסק אלא אחד מהם כולו או רובו אפילו הוא הגדול כשרה כיון דהשנים הקטנים לא נפסקו כלל וכמר בר רב אשי ועל זה הפירוש שהוא לפי פשוטו כתב הרא"ש לסתור אותו · אי נמי י"ל דלהך פירושא אף ללישנא קמא קאמר רב דלהכשרו סגי בנשתייר רוב אחד מהם אע"פ ששנים האחרים נפסקו ברובן כשרה וללישנא בתרא בעינן להכשרו שישתיירו רוב של כ"א וא' ותו לא מידי · ומ"ש ורש"י אוסר אפילו בנפסק רוב של אחד מהם מה שהקשו הראשונים על פרש"י הלא הלכה כמר בר רב אשי דדוקא בנפסקו שנים הקטנים טרפה אפילו לא נפסק הגדול כלל אבל אם לא נפסק אלא א' מהשנים הקטנים ונשאר הגדול והקטן השני קיים כשרה וכאן פסק כלישנא קמא דרב דאפסק רוב של אחד מהם טרפה וא"כ הפסקים סותרים זו את זו וכבר כתבתי בחבורי ישוב לזה · ועוד נראה דיש ליישב הפוסקים דלא סתרי דהך דרב בלישנא קמא ובלישנא בתרא לא איירי אלא בנפסקו כל שלשתן וללישנא קמא בנפסק רוב של אחד מהם טרפה אף על פי שנשאר הרוב מהשנים האחרים מאחר שנפסקו שלשתן וללישנא בתרא אינה טרפה אלא בנפסק רובו של כל אחד ואחד אבל כשהשנים לא נפסקו כלל אף על פי שאחד מן הקטנים נפסק כולו כשרה לדברי הכל כמר בר רב אשי :

סי' נז וכלב אין לו דריסה וכו עד שאם דרס או נקב בשיניו וכו' פי' מהרו"ך אע"ג דאין דריסה בשיניים לכל חיה אצטריך לאשמועינן בכלב משום דסד"א בכלב כיון דאין לו דריסה ביד וברגל יש לו דריסה בשיניים כי היכי דאשכחן בעוף כיון דאין לו דריסה ביד כשאר חיה יש לו דריסה ברגל ע"כ · ואין דמיון זה עולה יפה ועוד מהי תיתי להוסיף דריסה לכלב בשינוי אם אינו מפורש בתלמוד עד שהוצרך רבינו לפרשו כדי שלא נטעה · אבל הנכון מה שפירשתי בחבורי סעיף ז' ע"ש :

כל העופות וכו' חוץ מן הנץ וכו' עד חיישינן לדריסתו שאו מטיל ארס מהרו"ך האריך במ"ש הרשב"א מנ"מ בין חששא דקוץ ובין חששא דארס ועיין במ"ש בחבורי בזה :

ארי שנכנס בין השוורים ונמצאת צפורן של הארי תלושה וטשכת לו בגבו וכו' בפא"ט (דף נ"ג) אמר רב ארי שנכנס לבין השוורים ונמצא צפורן בגבו של אחד מהן אין חוששין שמא דרסו וכו ועלה קאמר דלשמואל דחוששין לספק דרוסה חוששין בזו דליכא אלא חד ספק שמא בכותל נתחכך אי שמא ארי שנכנס דרסו אבל בלא ראינו שנכנס הארי מודה שמואל דאין חוששין דאיכא ס"ס ספק לא נכנס וצפורן זה לאו מחיה הדורס הוא ואת"ל נכנס וצפורן זה של הארי הוא אימור בכותל נתחכך השור וצפורן זו בכותל היתה מן הארי הזה ומ"ש רבי' ונמצאת צפורן של הארי וכו' אינו לומר שודאי היא דשל ארי היא דא"כ אפילו לא נכנס ארי ליכא אלא חד ספק דשמא בכותל נתחכך או ארי דרסו אלא דעת רבי' היא לומר דאין חוששין בנכנס ארי אלא היכא דאפשר לומר דהצפורן של ארי היא לאפוקי בידוע דלאו של ארי היא דאפי' בנכנס ארי אין חוששין אלא דין שור זה שנמצא צפורן בגבו כאילו לא נמצא בו צפורן כלל כנ"ל אבל מהרו"ך פי' דמיירי בודאי דשל ארי הוא ואפ"ה אין חוששין בלא ראינו שנכנס ע"ש ולפעד"נ דאין דינו אמת בזה אלא כל שידענו דשל ארי הוא חוששין לדריסה אפי' לא ראינוהו שנכנס דתלינן בתלוי בין להקל בין להחמיר וכן לעיל בסימן ל"ג בנמצא אדמומית בעור כסגימי של ווסט חוששין לדרוסה ע"ש בסעיף ח' :

בהמה או עוף שבא לפנינו כשהוא מבעבע דם וכו' כבר הארכתי בזה ומהרו"ך מחלק בין מבעבע דם דכתב רבינו כאן ובין מ"ש בסימן ל"ג עוף הבא לפנינו ויאתרו מלוכלך בדם וכו' ולא דק. גם במ"ש רבינו כאן ע"ש הרשב"א דאין תולין אלא בתלוי בין להקל בין להחמיר הקשה ותירץ וכתב בספר ובדיו מה שלא היה לו לכתבו ובחבורי לשם מבואר האמת וצריך להודיעו דהמדפיס טעה בחיבורי וצריך להקדים תחלה דבור המתחיל וכתב הרשב"א דוקא שיש לפנינו וכו' עד לפסק הלכה ואחר כך נ"ל ומהרו"ך הקשה למה ליה לאימר תולין בתלוי להקל וכו' עד קושיא כלל וכמ"ש רבינו וכיצד הוא הבדיקה וכו' האריך מהרו"ך והוציא דינים מחודשים ונ"ל דלא דק וכן במ"ש רבינו ע"ש הרשב"א בדק ולא האדים הכשר מבחוץ וכו' כתב מהרו"ך דלהרשב"א אם לא האדים מבחוץ לא חיישינן למיבדקיה מבפנים ליתיה אלא לא מכשרי' לה עד שיבדוק גם מבפנים עיין בכל זה בחבורי מסעיף כ"ב עד סוף סעיף כ"ו :

סי' נח כתב הרמב"ם וכן אם נתרסקו וכו' מהרו"ך פי' דלהרמב"ם צריך

צריך לבדוק גם אחר ריסוק אברים שכך פי' הר"ן לדעתו ושכן הוא דעת רבינו ולספר"ג אלשון רבינו להדיא דאף להרמב"ם אין צריך לבדוק אחר הריסוק דכיון שעמדה או שהת' מע"ל שוב לא חיישינן לריסוק אלא ס"ל להרמב"ם כיון דצריך בדיקה אחר י"ח טרפות אם מצא בתוך הבדיקה שינוי באברים שנתרסקו טרפה אבל א"צ לבדוק אחר הריסוק וכך היתה נוסחת הרמב"ם שביד רבינו כ"מ שאמרנו אין חוששין לה מותר לשחוט מיד וכל מקום שאמרנו חוששין לה אם שחטה צריך לבדוק וכו' אם מצא בה טרפה מן הטרפות שמנינו ה"ז טרפה וכן אם נתרסקו וכו' וז"ש רבינו אח"כ ואם עמדה תוך מעת לעת יצאה מכלל ריסוק אברים ודי לה בבדיקתה אלמא דאין הבדיקה באה משום ריסוק אלא משום י"ח טרפות ודלא כהר"ן אליבא דהרמב"ם מיהו בנוסחת הרמב"ם שבידינו משמע מדיוק לשונו שצריך לבדוק גם אחר ריסוק אברים וכהר"ן והכי נקטינן:

ודי לה בבדיקתה מהרו"ך הבין דהבדיקה היא לראות אם נתרסקו האברים והקשה דכיון דאין הריסוק ניכר תוך מע"ל מאי מהני בדיקה ותירץ מה שאינו תירוץ אלא צריך לתרץ לפי הבנתו ולומר דדוקא בלא עמדה ולא פשטה ידה לעמוד אין הריסוק ניכר תוך מע"ל אבל בעמדה או פשטה ידה לעמוד הו"ל כאילו שהתה מע"ל וניכר הריסוק מיהו האמת אינו כן דבעמדה או פשטה ידה לעמוד כבר יצאת מכלל ריסוק אברים וא"צ בדיקה אלא משום י"ח טרפות ועז"ו אמר ודי לה בבדיקתה כדפרי' בסמוך ואין כאן קושיא כלל:

סי' סא ואין לו לבקן לחטוף וכו' מהרו"ך האריך בזה וכן בדין כבן שיש לו מכירין וכו' וכבר השגתי על דבריו עיין בחיבורי ס"ח וס"ו:

סי' סב לפיכך אבר המורש מן החי וכו' הב"י הקשה על מ"ש רבינו לשון לפיכך ופי' מה שפי' ומהרו"ך הקשה על פי' ופי' בדרך אחר וגם פי' לא נתקבל לע"ד ועיין פי' בחבורי גם מה שהקשה עוד בית יוסף הכל מתיישב על נכון:

סי' סג ורשב"ם כתב וכו' כתב מהרו"ך הא דכתב הרשב"א דבשר שנתעלם ונמצא אסור היינו במקום דליכא רוב ישראל וכו' עד כאן לשונו וליתא אלא אפילו בדאיכא רוב ישראל נמי אסור לרשב"ם עיין בחיבורי:

והרשב"א כתב דאפילו בגית עשרה וכו' מהרו"ך כתב בשם מורו אפשר דמיירי בקשורין כמ"ש רבינו גבי חמץ בא"ח סימן תל"ט עכ"ל ובחבורי הבאתי דהרשב"א גופיה כתב דהכא אפילו אינן קשורין:

סי' סד אבל בהמה טמאה וכו' מה שהקשה ב"י מנ"מ הלא בהמה טמאה בלאו הכי אסורה באכילה כתבתי בחבורי ס"ב לתרץ דנ"מ כיון דחלבם כבשרם אסור לעשות בו סחורה אבל באלו ג' מינים אפי' בנבלה וטרפה כיון דחייבים משום חלב מותר לעשות בו סחורה דכתיב וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ומהרו"ך פי' דנ"מ לאומר העבירה לאסיף בתשובה או לגרוע ממנה ולי נראה עיקר כדפרי':

פי' שהוא פרוש על הקרום וכו' מהרו"ך האריך בזה וכבר כתבתי בחבורי שהעיקר הוא שרבינו סובר דפי' קרום ונקלף בדר' עקיבא אינו כפירושו בדר' ישמעאל ע"ש כמ"ש בסוף סעיף ו' · ומה שהיה קשה על מ"ש ב"י דמ"ש רבינו ולא יהא בשר חופה אותו הוא פי' של תותב הגיהו בס' ב"ה והעביר עליו הקולמוס והשאר הגירסא ומ"ש רבינו שלא יהא בשר חופה אותו מימרא מפורש' היא בפ' ב"ה · עוד צריך להגיה במ"ש ב"י בשם ספר הכל בו וז"ל המנהג לגרור שניהם של צד הקיבה ושל צד הכרכשא מיהו אין גוררין אותו לגמרי וכו':

סי' סה יש אטין וכו' מה שהקשה בדברי רבינו דכאן כתב שבכלי מותר הבשר לגמרי ובסי' כ"ב הצריך נטילה מבואר בסימן כ"ב ס"ה ובסי' ס"ז ס"ו:

סי' סו ודם דגים וכו' מהרו"ך האריך וכו' תחלת דברי רבינו ע"ד הרשב"א ומ"ש אח"כ בשם ר"י הוא על פי דברי התוס' והרא"ש וכמ"ש ב"י ולפע"ד אינו כן עיין בחיבורי:

סי' סט ואם מלח בכש"מ בכלי אסור וכו' כתב מהרו"ך דכתב הר"ן דהא דמולחין וחוזרין ומולחין בכלי אחד מנוקב היינו משום דאגב דטרדה חתיכה למפלט לא בלעה וכו' אי נמי משום דאין מליחה לכלים ומש"ה מותר למלוח בשר כשר להשהותו במלחו אפילו בכלי שנאסר כבר מחמת דם כ"י וק"ע למה לא יהא נאסר מכח כבוש שהוא כמבושל שהבשר כשר נכבש בציר שבכלי שנאסר כבר עכ"ל ולא ידעתי אנה מצא מי שמתיר דבר זה לכתחלה למלוח בשר בכלי איסור שאינו מנוקב אפילו נ"ט לפגם כ"ש בנ"ט לשבח דאסור אפילו דיעבד מטעם כבוש כמבושל אפילו צונן בצונן כדלקמן בריש סימן ק"ה:

סי' ע והא דאסרינן לדגים לא כולן אלא כדי קליפה וכו' איכא למידק מהי תיתי דבמליח' דגים ליתסר טפי מקליפה עד דאצטריך לאשמועינן דלא נאסרו כולן אלא כדי קליפה ונראה דלפי דבדגים קאמר בגמרא כיון דרפו קרמייהו פלטי ובלעי טפי מבשר א"כ מסתברא נמי דבלעי טובא טפי מבשר אף לענין זה דאף על גב דבשר לא נאסר אלא כדי קליפה דגים נאסרו כולן דנבלע האיסור בתוכו · להכי כתב הרא"ש, ורבינו דאין חלוק אלא אפילו דגים לא נאסרו טפי מקליפה דאל"כ לא הוו שתקי בגמרא מלפרש החלוק בזה בין בשר לדגים · ועי"ל דה"ק דכיון דגם דגים לא נאסרו כולן אלא כדי קליפה הלכך בדג שלם ולא ניטלו קשקשיו שרי דקשקשים הם במקום קליפה אבל אם היה הדין דהדגים נאסרו כולן וכמ"ד מליחה כבשים אפילו לא ניטלו קשקשיו נמי נאסרו כולן וז"ש רבינו לפיכך אם היה שלם וכו' וכן פי' מהרו"ך אבל לפעד"נ דהראשון עיקר שהרי אפילו אם היו הדגים נאסרו כולן אם ניטלו קשקשיו אפ"ה בלא ניטלו קשקשיו לא נאסרו כל עיקר וכדפרי' בחבורי בס"ד ע"ש:

אבל אם הטהור מלוח והטמא תפל וכו' מהרו"ך הביא לשון הרא"ש שכתב וז"ל כיון שנמלח הטהור וכו' וי"ל שנמלח תפל כדהין וכו' והקשה על לשונו שאינו מדוקדק לדעתו וז"ל וכתב להגיה במקום וי"ל שנמלח שצ"ל וי"ל שלא נמלח תפל כדהין וכו' וקאי על הנבלה וכו' עכ"ל ושרי ליה מחריב דלפי מה שהגיה צ"ל דהכין הרא"ש מתחלה בקושיא שהטמא לא נמלח כלל כפשוטו של לשונו דקאמר וטמא תפל ואף על פי כן הקשה אמאי שרינן הטהור מלוח ובתירוצו הוסיף דהטמא נמלח ג"כ בצד אחד לחוד במקום שמונח אצל הטהור א"כ כ"ש דקשה אמאי שרינן לטהור אלא לשון הרא"ש כפשוטו הוא ואין בדקדוקו כדאי להגיה ולבלבל הפשט:

סי' עא כתב הרשב"א וכו' מהרו"ך האריך בזה אבל מה שכתבתי בחבורי הוא האמת ומפורש כך בת"ה הארוך בית ג' שער ג' דף פ"ב ודף ע"ו:

סי' עב הלב מתקבץ וכו' כתב מהרו"ך וז"ל וזהו לדעת הרא"ש דס"ל דאפילו דם בעין אמרינן כ"ב כ"ש וכו' ולא דק דהלא הרא"ש כתב בפרק כ"ה גבי אין מחזיקים דם בבני מעיים ראש דף קע"ו דבדם בעין לא אמרינן משרק שריק ולא כ"ב כ"ש וכ"כ רבינו בסימן ע"ו ואין חלוק בין מליחה לצלייה כמו שמפורש באשיר"י לשם וכ"כ התוס' לשם דף קי"ג בד"ה אין מחזיקין אלא יש לחלק בין דם אחר לדם עצמו כמ"ש בחיבורו ס"ג ע"ש:

ור"א שאם העוף מנוחח וכו' נראה דדעת ר"א כדעת האוסרין גבי דגים קטנים לקמן בסימן ק"ז ומה שקשה לפ"ז לאיזה צורך כתב דהלב דבוק באחד מהחתיכות אפילו הלב נמצא לבדו נמי יש לחוש שמא נשאר עם אחד מהחתיכות לבדה ברוטב ונאסרה ואוסרת האחרות וכדחיישינן גבי דגים י"ל דרבותא אשמועי' דאפילו דבוק בחתיכה והוי כמו ספק ספיקא ספק לא נשאר כלום עם הרוטב ואת"ל נשארה חתיכה אחת ספק שמא לא נשארה חתיכה זו שדבוק הלב בה ואפ"ה חיישינן שמא אותה חתיכה נשארה לבדה ואנ"ל באינו דבוק דאין כאן אלא ספק אחד דחיישינן דנשאר הלב לבדו עם חתיכה אחת מן החתיכות איזה שיהיה · ומה שקשה עוד דלקמן גבי דגים בסימן ק"ז כתב דחיישינן שמא בשעת עירוי נשאר הדג טמא וכו' וכאן גבי לב לא הזכיר עירוי יש לומר דבדגים אין מפרידים כלל הדגים הקטנים זה מזה בשעת בישול ולכן אין חשש אלא כשמערין הרוטב לאחר הבישול משא"כ בבישול בשר דלפעמים מפרישין החתיכות מקדרה זו לקדרה אחרת בשעת בישול אבל אין מערין כלל הרוטב בסוף הבישול: ומה שקשה על מ"ש רבינו כאן ולא נהירא דלמה נחוש לזה וגבי דגים לא כתב כך לדברי האוסרין יש לתרץ דבדגים דרגילות הוא דמערין הרוטב הלכך יש לחוש לזה אבל כאן דאין רגילות קשיא ודאי למה נחוש לזה שהפרישו החתיכות בשעת הבישול כיון דאין רגילות אלא לפעמים על המעט אבל מהרו"ך מתוך הקושיות הללו כתב פי' אחר ואינו מתקבל לפע"ד:

סי' עג כתב מהרו"ך בכבד שנמלח אסור לצלותה לכתחלה תותי בישרא שלא נמלח ולפעד"נ דשרי עיין כמ"ש בחבורי סוף סי' זה:

סי' עה אין מחזיקין דם בבני מעים וכו' כתב מהרו"ך דלמ"ש רבינו בסי' ק"ב בשם ר' יהודה דקורקבן הוא בכלל בני מעים דאוכלין לאו בר איניש ולפיכך בטל ברוב דלא הוי חתיכה הראויה להתכבד א"כ ה"ה לענין דם · ולפעד"נ דאע"ג דלענין חשיבות חתיכה דאינה בטילה אם ראויה להתכבד דאינו אלא מדרבנן מיקל ר"י וקאמר דבטילה דהוה בכלל מעיים מ"מ כיון דחזינן דבשר גמור הוא אין להקל באיסור דם דהוי דאורייתא ותו דהא אנן לא קי"ל כר"י בהא וקורקבן הו"ל חה"ל ואינה בטילה א"כ לא הוה בכלל בני מעיים כ"ש לענין איסור דם והכי נקטינן דאין חלוק בין קורקבן לשאר בשר דאם אינו נמלח כהוגן אסור אפילו דיעבד · עוד גמגם מהרו"ך על המליחה מצד אחד במקום שומן ועיין בחבורי מ"ש בשם המרדכי דהתיר בלא גמגום דלא דמי לשאר בשר:

סי' עו וכתב הרשב"א וכו' עד ושחיטה ב' סימנים כתב מהרו"ך דמשום בהמה נקט ב' סימנים ולא דק עיין במ"ש בחיבורי כאן ובסימן כ"ג: ובסוף הסימן וכתב הרשב"א ואם עבר ונתן וכו' כתב מהרו"ך דאע"פ דרבי' פוסק כהרי"ף והרא"ש דלדינא דגמרא לא בעינן הטלה תמרותו מ"מ לדידן אפילו בדיעבד לא שרי אלא בדהטלה תמרותו והאריך בזה ולפעד"נ דלא דק דמ"ש רבינו ובלבד שנתבשל קצת עד שהטלה תמרותו וכו' עד סוף הסי' הוא לשון הרשב"א שכך הוא תופס לדינא דגמרא דבעינן שהטלה תמרותו ורבי' העתיק לשון הרשב"א כמ"ש הוא ז"ל בספרו אף ע"פ שאינו פוסק כמותו כתב שמצריך שהטלה תמרותו כדי ללמוד ממנו לדידן להיכא דעבר ונתן דשרי דיעבד בגללי דמילתא הרבה אפילו לא הטלה תמרותו:

סי' פא ומי רגלים ל"ש מי רגלים של חמור וכו' והרמב"ם מתיר אפילו של חמור ותמהו עליו וכתב מהרו"ך דהרמב"ם היה גורס גירסא אחרת בגמרא ותימה הוא לבדות מלבנו גירסא אחרת דלא ימצא לא בדברי הראשונים ולא בדברי האחרונים ועיין בחבורי כתבתי לע"ד דרך נכון ביישוב זה:

סי' פב לפיכך מי שמכיר כ"ד עופות וכו' פי' או מותר לאכול כל עוף שאינו מהן אפי' אין לו אצבע יתירה ואין קורקבנו נקלף ואין לו זפק דודאי אינו דורס כיון שאינו מהן ואם אינו מכיר אם רואה עוף דורס ודאי טמא אפי' יש לו ג' סימני טהרה בגופו ואם הוא בחזקת שאינו דורס ויש לו עוד אחד מג' הסימנים בגופו בלחוד הוא טהור דאין לחוש לכ"ד עופות טמאים דמקצתן יש להם ג' ג' סימנים בגופן ומקצתן יש להן ב' סימנים בגופן אבל הם דורסים ולפרס ועזניה אף על גב דיש לכ"א סימן אחד בגופן בלחוד ודורסין אין לחוש להן דאינן מצויין בישוב הלכך כל עוף שאין לו אלא סימן אחד בגופו והוא בחזקה שאינו דורס הוא טהור להרמב"ם אבל ר"ת כתב שאין להתירו אלא בסימן אחד של קורקבנו נקלף אבל אם אינו נקלף אפילו יש בו בו זפק או אצבע יתירה טמא ומה שכתב רבינו אפילו יש בו זפק ואצבע יתירה הך וי"ו הוי במקום או ואין צריך להגיה או ופשוט הוא ומהרו"ך הגיה או שלא לצורך:

ביצי עוף טמא אסורין כמותו מהרו"ך כתב בפי' כאן הפך האמת ואולי ט"ס הוא ועיין בחיבורי מ"ש בזה:

סי' פג וא"א הרא"ש מתירו אפילו באחת בית יוסף פי' מה שפי' גם מהרו"ך כתב לפרש בדרך אחר ולא נהירא אלא כדפרי' בחבורי עיקר ע"ש:

בידוע שיש לו קשקשים ב"י האריך לפרש לשון זה גם מהרו"ך פירשו בתרי גווני ולא נהירא והעיקר כמ"ש בחיבורי ע"ש:

כתב הרשב"א וכו' עד הכל אסור אפי' צירן גזירה משום גוון פי' משום גוף החתיכות שאין בהן קשקשים יהיו אף בציר אבל שחתיכות שיש בהן קשקשים מותרין וכמ"ש בחבורי דה"א בת"ה להדיא וכן פי' ב"י ומהרו"ך פי' הכל אסור אפי' החתיכות שיש בהן קשקשים ולא דק: ובסוף הסימן דג טמא שבלע דג טהור וכו' משנה רפ"ק דבכורות (סוף דף ו') ורבינו הכי קאמר לא מיבעיא בנמצא במעיו אלא אפי' ביצא לחוץ מותר ולא אמרינן הכא כיון דיוצא מן הטמא טמא אלא אמרינן דג עייל דג נפיק ולא דמי לחים שבבהמה שהם דמי רגליה אסורים ולא אמרינן מיא עיל מיא נפיק דש וכי התם דלתלותיה בגוף מתערב עמהם וכ"כ התוס' והרא"ש לשם ומ"ש רבינו אפי' לא ראינו שבלעו ובכל ענין וכו' שם פריך בגמרא אמאי שרינן במתניתין היכא דרמינו דג טמא דבלע דג טהור ליחוש דילמא האי דבלע איעכל והוי רעי וזה שנמצא בתוכו עוברו הוא ואסורי אסרינן ואוקמא רב ששת למתני' דלא איירי אלא כגון שמצאו דרך בית הרעי ואי עוברו הוא בבית הרחם מיבעי ליה לאשתכוחי ורב פפא מוקי לה כגון שמצאו דרך בית הבליעה ורב נחמן מוקי לה כגון שמצאו שלם שנגמרה כל צורתו וגדול הוא ואי עוברו הוא לא הוי משתכח ברחם כולי האי · והני תלת אוקמתא כולהו קאי אפשטא דמתניתין בדמוכיח לדג טמא דבלע לדג טהור אבל בדלא מוכיח דבלע אמרינן אסרוני אסרינן אפי' מצאו דרך בית הבליעה או דרך בית הרעי או מצאו שלם

קונטרס אחרון

שלם ובתר הכי אסיקנא רב אשי אמר רוב דגים בחיכן תרילין וכמי שבלע לפנינו דמי פי' רש"י ומתניתין לאו בדחזייה דבלע אלא שנמצא בתוכו וכו' וכן פסקו התוס' והרא"ש וזהו שכתב רבינו תחלה אפי' לא ראינו שבלעו ואח"כ כתב ובכל ענין שנמצא בו וכו' לאורויי דלמאי דקי"ל כרב אשי דאפי' לא ראינו שבלעו א"כ בכל ענין שנמצא בו מותר ולאפוקי מתלתא אוקימתא קמאי דאין היתר בכל ענין אלא בדראינו שבלע אבל בדלא ראינו שבלע אסור בכל ענין דליתא למסקנא ודו"ק ומהרו"ך האריך בכאן בדברים דחויים ושרי ליה מאריה :

סי' פד לפיכך שוחה ושותה בכל מקום וכו' נראה דכך היתה גירסת רבינו בברייתא בגמרא ואתא לאשמועינן דל"מ במקום דלא שכיחי שרצים כולי האי אלא אפי' במקום דאיכא שרצים טובא ואין ספק דבולע שרצים אפ"ה אינו נמנע וליכא הכא משום בל תשקצו כיון שאינו בולעת בעין אלא בתוך המים שהוא שותה אבל בספרים שבידינו ובאלפסי ובאשיר"י הגירסא היא שוחה ושותה מהם ואינו נמנע ול"ג בכל מקום ומהרו"ך כתב ליישב לשון בכ"מ בדרכים אחרים ולא נהירא :

כתב הרשב"א עבר ובישל תוך י"ב חדש וכו' ז"ל בת"ה בית ג' סוף שער ג' שולין ב' ראשין מלויין בהן אחד קטן הגדל במחובר וכו' ואחד גדול וכו' הגדל לאחר מכאן מותר קודם שפירש אבל אם פירש ואפי' מת אסור ולפיכך הבא לבשלן בלא בדיקה כיצד הוא עושה שורה אותן במים צוננין וכו' ואם נמצאו קצת בתוך הקדרה משליך ואוכל השאר וכו' ויראה לי שאסור לעשות כך תוך י"ב חודש וכו' עכ"ל ומביאו ב"י ומפרש רבינו דמ"ש דאסור לעשות כן תוך י"ב חודש לא קאי אלא על מה שכתב כיצד הוא עושה שורה אותן במים וכו' דהך תקנה אינה אלא לאחר י"ב חדש אבל תוך י"ב חדש לא מהניא תקנה זו וכדכתב הרא"ש . אבל מ"ש הרשב"א ואם נמצאו קצת בתוך הקדר' משליך ואוכל השאר וכו' אף בבישלן תוך י"ב חדש נמי דינא הכי הוא דבדיעבד אם בישלו בלא בדיקה אם נמצאו קצת בתוך הקדרה משליך ואוכל השאר אבל הב"י הבין דהרשב"א לא כתב דין זה ג"כ אלא בבשלו לאחר י"ב חדש ורבינו הוא דמפרש להרשב"א ה"ה תוך י"ב חדש דמאי שנא וכ"ל דלא דק ומ"ש וכתב א"א הרא"ש הלכך תולעים וכו' עד ואלו כשאר בבשר ועתה יצאו וכו' נראה דרצונו לומר דאילו כשאר בתוך החתיכה באמצע דהכאים הבשר מתוכו והתליע ועתה מתוך הבישול נתפררה החתיכה ויצאו לאחר מיתה והא דכתב בסמוך ואם נמצא קצת בקדרה משליכן וכו' ולא תלינן לומר עתה יצאו אף על פי דמיירי נמי בלאחר י"ב חדש התם ודאי אפי' לאחר י"ב חדש איכא למיחש דהני קצת תולעים שנמצאו בקדרה גדלו בפרי בתלוש תוך י"ב חדש דהשתא אפי' את"ל עתה יצאו מ"מ כפרשו מן הפרי לאחר מיתה ואסורין מספק כדלעיל ומהרו"ך האריך בשינויי דחיקי אבל מ"ש הוא ברור ופשוט ודו"ק :

סי' פו ונראה שאין לחלק בין נכרי לישראל חשוד עיין לעיל בסימן קי"ח ס"ב :

אם היא בקליפתה אינה אוסרת ואם היא קלופה אוסרת פי' כשהאחרות ג"כ קלופות כמ"ש בחבורי ומהרו"ך פירש האחרות אינן קלופות אלא דתרתי לא אמרינן דהאסורה אינה קלופה תפלוט והמותרות שאינן קלופות יבלעו ממנה ותמיה גדולה שיכתוב בספר פירוש בדוי שאין לו לא שורש ולא ענף בתלמוד ובפסקי הגאונים אלא הדבר ברור דכשהאחרות אינן קלופות אף על פי שהאסורה קלופה אינה אוסרת לדעת הפוסקים הראשונים ואנו להלכה נקטינן כסה"ת שכתב רבינו בשמו בסמוך דאפי' באינן קלופות כלל לא האסורה ולא האחרות נמי אוסרת ועיין בחבורי בזה :

וביצי עוף טהור שהתחיל העוף להתרקם בה ואוכלה מכין אותו מכת מרדות מה שקשה דלעיל בסימן ס"ו כתב רבינו דחייבים עליו אלמא דלוקין עליו מלקות ארבעים כתב מהרו"ך לחלק בין דם שנמצא על הקשר ובין לאחר שנהפך הדם ונעשה נבלה וכו' והם דברים בדויים בלי סמך ושום ראיה ועיין כמ"ש בחבורי:

סי' פז אבל בשר טהורה בחלב בהמה טמאה או בשר טמאה בחלב טהורה ובשר חיה ועוף וכו' כך היא נוסחת כל ספרי רבינו ומה שהקשה ב"י ע"ז התבאר בטוב טעם בחיבורי ומהרו"ך כדי להציל מקושיית ב"י הגיה והוסיף תיבת לא וכצ"ל או בשר טמאה בחלב טהורה לא ובשר חיה ועוף גם כתב ליישב נוסחת רבינו בדרך שכתבתי ע"ש ·

כתב הרמב"ם המבשל בחמי טבריא וכו' מהרו"ך ז"ל האריך בכאן להשיב על מ"ש ב"י דהמבשל בשר בחלב מתה לוקה על אכילתן משום נבלה ואמר דאינו לוקה משום דהחלב מתה דינו כמו ביצת נבלה דאינו אסור מדאורייתא' ולפעד"נ דלא דמי לביצת נבלה שנגמרה ומונחת בנבלה כמונח בכד אבל החלב שנבלע בגומות דינו כנבלה עצמה כשאר איבריה וראיה מדכתב הרמב"ם בפ"ד ממה"א קיבת הנבלה מותרת מפני שהוא כשאר טנופת שבגוף אלמא דאי לאו הוי טנופת דינו כנבלה ואע"ג דאיכא למימר דאפי' לא הוי טנופת אינה אסורה אלא מדרבנן מ"מ אין זה אלא בקיבתה של נבלה שינקה מן הכשרה אבל חלב הנבלה גופא חשוב כגופה ולוקה עליה משום נבלה וכמ"ש ב"י כנ"ל :

בסי' ק' סוף סעיף א' ומ"ש חוץ מגה"נ שאין טעמו אוסר דקיימא לן אין בגידין בנ"ט איכא למידק דהו"ל למימר נמי וחוץ מנמלה שאין טעמי אוסר כיון שהוא פגום וכמ"ש ע"ש הרשב"א בסימן ק"ד ונראה דדוקא בנמלה עצמה שנתערבה בתבשיל קאמר הרשב"א דכיון דנמאס גופן לתוכו שרי אם ההיתר רבה עליו כיון שהוא פגום אבל בטעם הנמלה איכא ספק שמא אין טעמו פוגם בשום תבשיל כי היכא דמספקא לן בעכברא בשיכרא ובחלא ומטעם זה הצריך ר"ת ס' בתבשיל כנגד הזבוב כדלקמן בסימן ק"ז ועיין במ"ש בזה סוף סימן ק"ד בס"ד :

סי' קה ואם הוא חם וכו' הב"י השיג על דברי רבינו והאריך ומהרו"ך גם הוא האריך ליישב ודבריו מגומגמים בזה ולא העלה ישוב ברור ועיין בחבורי התיישב הכל על נכון בלי גמגום :

וכתב הרשב"א דוקא כשהאיסור המלוח למטה וכו' גם בכאן השיג הב"י על דברי רבינו ומהרו"ך האריך ביישובו והגיה בדברי הרשב"א ואין דבריו נלפ"ד ועיין בחבורי התיישב הכל על נכון בס"ד :

סי' קו כתב הרשב"א וכו' עד סוף הסימן הכל מבואר ומיושב בחבורי ע"ש ומ"ש חתיכה שיש בה חלב שנתבשלה בקדרה וכו' איכא להקשות אפילו את"ל דמיירי הכא דנתבשלה בעודה היה כבר נאסרה בשעה שנמלחה בחלב הדבוק בה להרשב"א דלא כהרמב"ם כמו שנתבאר בסימן הקודם וי"ל דמיירי הכא בחתיכה שנמלחה ואחר המליחה נדבק בה חלב ומהרו"ך כתב די"ל דבשעה שנמלחה היה ס' בחתיכה כנגד החלב שבה ולאחר המליחה נחתכה ולא היה ס' בחתיכה שהחלב דבוק בה ונתבשל :

סי' קז כתב בספר המצות דגים קטנים וכו' כתב מהרו"ך דמיירי דעירה תחלה הרוטב לקערה ואח"כ מערה הדגים לתוך הקערה שבה עירה הרוטב תחלה ולא נהירא דהא ליכא מאן דשרי דכיון דהרוטב יד סולדת בה אף ע"פ שהוא בכלי שני מפליט ומבליע האיסור מדג לדג כמו שקבענו ההלכה בסימן ק"ה סוף ס"ב אלא מיירי שעירה תחלה הרוטב כולה לכלי אחר ואחר כך עירה הדגים לקערה בלא שום רוטב דבהא פליגי ועיין בחבורי נתבאר בארוכה בס"ד :

סי' קח ריח של איסור וכו' מהרו"ך הקשה על מ"ש רבינו כאן ודוקא בתנורים שלהם שהם קטנים ובסימן צ"ז כתב חלוק אחר ופי' מה שפי' ואינו מתקבל לפע"ד ועיין בחבורי התבאר בס"ד על נכון :

סי' קי וכתב הרשב"א וכו' אבל נתערבה באחרות וכו' כתב מהרו"ך פירוש שהאיסור נתערב קודם לכן במקולין וכו' ושרי ליה מאריה דבת"ה הארוך בית ד' סוף שער ב' מפורש דה"ק אם לאחר שלקח חתיכה זו מן המקולין נתערבה בחתיכות של היתר כולן מותרות וכדמוכח נמי מן הראייה שהביא לדבריו לשם (בדף ק"ח ע"ב) ועיין בחבורי נתבאר האמת בס"ד בדברי הרשב"א עצמו ובדברי רבינו כפי מה שהבין הוא ז"ל ולא כפי' מהרו"ך בכל מה שכתב בסימן זה :

סי' קיא וכן הדין אם לא היה כאן אלא חתיכה אחת מאיסור דרבנן וכו' הב"י כתב דזה כלמד במכ"ש ומהרו"ך השיג עליו דא"כ הו"ל זו ואצ"ל זו ותו דלישנא דקאמר גם בזו תולין להקל משמע דלא זו אף זו קתני ופי' הוא ז"ל דרישא מיירי בשני חתיכות שנתערבו קודם נפילה דאין האיסור מבורר הלכך יש להקל טפי משאין שם אלא חתיכה איסור מ"מ אמר דגם בזו שאין שם אלא חתיכת איסור לבדה תולין להקל ושרי ליה מאריה דהב"י לא כתב כך מדעת עצמו אלא העתיק לשון הרשב"א מת"ה הארוך שכתב כך בבית ד' שער שני (דף קי"ג ע"א) ומה שהקשה מלשון גם בזו תולין להקל ודאי קשיא היא אלא דאיכא למימר דט"ס הוא וכצ"ל כל שכן דבזו תולין להקל ויש להביא ראיה לזה דבת"ה הקצר שבידינו היום לא נמצא לשון זה כלל ואפילו את"ל דאינו ט"ס יש ליישב ולומר דאע"ג דס"ל להרשב"א דכ"ש הוא מ"מ כיון דאיכא להפך הסברא ולומר דטפי יש להחמיר היכא דאין כאן אלא חתיכת איסור לבדה שנפלה לתוך הקדרה לכך קאמר גם בזו תלינן להקל משום דלפי האמת כ"ש הוא : ומ"ש או אם לא היה כאן אלא חתיכה אחת מאיסור דרבנן וכו' קצת קשה דמשמע דידעינן כמה היה בהיתר מקמי נפילה וא"כ אין כאן ספק דכיון שאנו רואין תבשיל מרובה בקדרה של היתר בודאי לשם נפל האיסור וכן כשיודעין כמה היה באיסור מקמי נפילה ועכשיו לאחר נפילה אנו רואין בו תבשיל מרובה בודאי דלשם נפל האיסור וי"ל דפשיטא היא דמיירי דלא ידעינן מקמי נפילה כמה היה בקדרה לא בשל איסור ולא בשל היתר אלא כיון דידעינן כמה היה בחתיכה של איסור מקמי שנפל בקדרה אנו משערין עכשיו לפי מה שאנו רואין התבשיל בקדרה של היתר באם הוא דנפל לשם האיסור א"כ האיסור ודאי הוא רבה על ההיתר או ההיתר הוא רבה או שוין היתר כאיסור וממילא ודאי אם הוא שלא נפל האיסור בקדרה של היתר בעל כרחך שכל מה שנמצא בקדרה של היתר הכל היתר הוא ודכותא איכא לספוקי בקדרה של איסור :

ואין חלוק בין אם הקדרות של אדם אחד וכו' כתב מהרו"ך דהאי אין חלוק לכדדין קאמר דאם יש באחד מהן לבטל האיסור אין חלוק ובכל ענין מותר אבל אם אין בשום א' מהן לבטל האיסור אז יש חלוק ע"ש ולא נהירא ועיין בחבורי :

סי' קיב וכתב א"א בתשובה שלא אסרו אלא פת של חטים וכו' מ"ש מהרו"ך ליישב הא דלא כתב רבינו תנאי אם אינו עולה על שלחן מלכים כמ"ש הרא"ש לא נהירא ועיין בחבורי :

סי' קיג וכן אם עושין דברים הראוים לאכילה ע"י עשון מותרים כתב מהרו"ך פי' מותרים לאכלן אבל אם בשלן אחר כך אסורין עד כאן לשונו כתב כך על פי מ"ש ב"י לדעת התוס' פרק החולץ דלא כדברי רבינו ותמה דלמה לנו להחמיר באיסור ב"ג דהקילו בה רבנן טובא וכיון דבדברי רבינו מפורש להיתר וכך היא משמעות דברי הרמב"ם והרשב"א דאפילו בשלו נכרי אחר כך מותרים ודאי דהכי נקטינן גם בש"ע השוה דין דג שמלחו נכרי לפירות שעשנן נכרי וכבוש שכבשו נכרי ואף בדגים גדולים מלוחים כתב דיש מי שמתיר · ועוד דהתוספות פרק החולץ לא כתבו לאיסור אלא בבשר מלוח ע"י נכרי שאינו נאכל כלל כמות שהוא חי הלכך נראה להקל בכולן חוץ מבשר מלוח וכן נראה דעת הרב בהגהת ש"ע :

סי' קיד כתב הרשב"א מקום שישראל נוהגים שם קולא ביין ש"ג וכו' מהרו"ך ז"ל פי' דהמתאכסן אצל נכרי במקום שישראל נוהגים שם קולא ביין ש"ג אסור לו לקנות שכר מן העכו"ם ולשתותו אבל עם ישראל עצמו שאינו נזהר שרי מדינא לשתות שכר עמו ע"כ היפך הקערה על פיה התיר מה שאסור ואסר מה שמותר ושרי ליה מאריה גם הביא דברי מהרש"ל ופי' דבריו ועיין בחבורי בכל זה גם באורתי שם דלא כמהרש"ל ז"ל :

ולא חיישינן שמא הלך במקומות שהיין בזול פי' אפילו ידוע דאיכא יין בזול אפ"ה לא חיישינן שיעקל הדרך כדי לזייף ומהרו"ך כתב להחמיר בידוע ולא נהירא ועיין בחבורי ·

סי' קיח אבל הרשב"א תולה הטעם לפי שאסורים מן התורה וכו' עד דבר שאסורו' מדבריהם כחלב מוריים וכו' כך היא נוסחאת ספרי רבינו הישנים ולפי זה משמע דלהרשב"א בחלב לא חיישינן לאחלופי בחלב טמא משום דחשוב יש לו סימן כיון דטהור חיור וטמא ירוק ואי משום איפרובי ניקום דאמר מר טהור עומד טמא אינו עומד כדאיתא בפרק א"מ (דף ל"ה ע"ב) הלכך ליכא למיחש אלא לאחלופי בחלב טהור שחלבו נכרי דאסור מדבריהם והשתא אשמועינן חדוש דחלב סגי בחותם אחד ולא חיישינן לאחלופי בחלב טמא אבל בת"ה הארוך בית ד' שער ב' (דף קי"ח) כתב להדיא דחלב אית ביה חששא דאחלופי טהור בטמא ואפ"ה סגי בחותם אח' משום דלא טרח ומזייף כמידי דלית ליה רווחא כי היכא דבגבינה דאיכא נמי חששא דאיסורא דאורייתא משום נסיובי חלב טמא בין הגומות של גבינה לר' ירמיה שם (דף ל"ה ע"א) וסגי בחותם אחד דלא טרח ומזייף משום דלית ליה רווחא וה"א להדיא בגמרא לשם (דף ל"ט) דפריך מ"ש גבינה דלא טרח ומזייף חלב נמי לא טרח ומזייף אמר רב כהנא אפיק חלב ועייל חתיכה דג שאין בה סימן ומביאו לשם בת"ה הארוך אלמא דס"ל להרשב"א דאע"פ דהצריכו חב"ח באיסורא דאורייתא אפ"ה לא חששו אלא במידי דאית ליה רווחא אבל במידי דלית ליה רווחא סגי בחותם א' אע"פ דאית ביה איסורא דאורייתא ולפיכך אף בחלב סגי בחותם אח' אבל במקצת ספרי הדפוס מספרי רבינו כתוב דבר שאיסורו מדבריהם כמוריים פת וגבינה וה"א בת"ה הקצר שבידינו היום ומשמע לפי זה דבחלב סבירא ליה להרשב"א דבעינן חב"ח ולא נהירא דהא בגמרא אסיקנא דחלב דינו כגבינה וסגי בחותם א' וכמ"ש בת"ה הארוך הלכך ספרי רבינו הישנים עיקר דאף להרשב"א בחלב סגי בחותם אחד והכי מוכח מדברי רבינו שכתב על פרש"י ולפי זה הנך דוקא אבל הרשב"א תולה הטעם לפי שאסורין מן התורה וכו' כלומר דלהרשב"א לאו דוקא הנך אלא

ה"ה כל דבר שאסור מן התורה אלא דליכא בין פרש"י להרשב"א אלא הא ואי איתא דלהרשב"א בחלב בעינן חב"א א"כ איכא נמי בינייהו דלפרש"י חלב סגי בחותם א' ולהרשב"א צריך חב"א אלא ודאי דלהרשב"א נמי סגי בחלב בחותם אחד וכ"כ בש"ע · והכי נקטינן ודו"ק · שוב ראיתי שכתב מהרו"ך דס"ל להרשב"א דבחלב כיון דליכא חששא אלא לאחלופי מיפגעא דחלב טמא בטהור. שאינו ניכר כיון דרובו טהור א"כ אין כאן אלא איסור מדרבנן דמין במינו בטל ברוב ושרי ליה מאריה דכתב כנגד הגמרא וכנגד ת"ה האריך מה שלא עלה על לב:

ור"ת כתב דוקא בישראל חשוד וכו' פי' דישראל שהוא חשוד על הגזל או על החליפים לא מירתת כ"כ כמו נכרי דמירתת טפי לזיופי ולאחלופי וסגי בחותם אחד אבל ישראל חשוד צריך ב' חותמות ולעיל בסימן פ"ו בדין בליס דמהימן ישראל חשוד טפי מנכרי מיירי בדלא חשוד למיספי איסורא אלא דחשוד דסמיך אסימני בליס וזבין להו מנכרי הלכך כאומר מעוף פלוני וטהור הוא סומכין עליו דאינו משקר אבל עכו"ם משקר כדכתיב אשר פיהם דבר שוא והכי משמע ממ"ש הר"ן בשם הרמב"ן ספא"ט ומביאו ב"י לעיל בסימן פ"ו:

שאין סימן שתוכה סימן לסמוך עליו פי' והלכך חיישינן דילמא החליף הנכרי טוב ברע וגם שחט הוא בעצמו לזה שהחליף כדי להרויח · אבל בנאבדו לו גדיו ותרנוליו ומצאן שחוטין דכשרים ולא חיישינן דנכרי שחטן התם ודאי כיון דמכירן שהן שלו ולא נחלפו אין לנו לחוש דנכרי שחטן בכדי כיון דלית ליה רווחא ומסתמא ודאי ישראל שחטן ורוב המצוין אצל שחיטה מומחין הן ופשוט הוא ומהרו"ך כתב תירוצים דחוקים עיין עליו:

המניח נכרי בחנותו וכו' הב"י כתב דרבינו לא כיון לשוט וט' ומהרו"ך הגיה לתקן לשון בית יוסף ושרבינו סבירא ליה כהרשב"א ולפע"ד נראה פשוט דרבינו כיון להורות דלא כהרשב"א עיין במ"ש בחבורי:

סי' קכב כגון מספרים כתב מהרו"ך פי' מספרים שקוצצין בהם את הירק דלא מחשב מעיקר תקון סעודה ונראה דלא דק עיין בחבורי:

ישראל שנתן כסף לאומן וכו' וריצב"א כתב מהרו"ך כתב בזה מה שכתב ועיין בחבורי:

סי' קכא וכ"ל דוקא כשנשתמש בכולו וכו' ואיכא לתמוה דהרא"ש בסוף ע"ז כתב דבסכינין של נכרים יספיק אם ילבן חודו של סכין לפי שרגילין הנכרים להשתמש בו באור אע"ג דאם מקלתו אם כולו ונתפשט האיסור בכולו מכל מקום כיון שאין הישראל משתמש בו בסכין ע"י האור סגי בהכי עכ"ל אלמא דאם היה הישראל משתמש בו ע"י האור אסור ואע"ג דידוע שהנכרי לא השתמש אלא במקלתו בחודו וליבן חודו אפ"ה לא נכשר במקלתו דלא כדברי רבינו ולפע"ד דט"ס הוא בדברי הרא"ש וכך צריך להגיה מכל מקום כיון שאין הנכרי משתמש בו בכולו סכין ע"י האור סגי בהכי ונתחלף לו בדפוס נכרי בישראל וזהו ממש כדברי רבינו דלא אמרינן דצריך להכשיר כולו אלא כשנשתמש בכולו אבל אם לא נשתמש אלא במקלתו נכשר נמי מקלתו דכ"ע כ"ש והמעיין בדברי הרא"ש יראה דאי אפשר בלא הגה"ה זו שהגהתי שהרי כתב וז"ל וסכינין ישנים הנקחים מן הנכרים היה אומר הריב"ם דבעי ליבון שדרך הנכרים לתקן בהן הפתילה בפי הנר של חלב בשעה שדולק ושופכין בהן בשר ע"ג גחלים ואר"ת כיון דאין תשמיש לכך לא חיישינן דילמא מתרמי ועביד הכי ואפילו אי אתרמי דעביד הכי כל כמה דאין הישראל משתמש בה ע"י האור סגי ליה בהגעלה ברותחין דכל מה שבסופו לפלוט ברותחין פולט בהגעלה ראשונה ולא נהירא כיון דתשמישו ע"י האור אין יוצא מידי דפיו בהגעלה בלא ליבון ופולט תמיד בכל הגעלותיו מידי דהוה אכלי חרס וכו' עד ונראה שיספיק אם יגעיל חודו של סכין וכו' עכ"ל השתא איכא לכפליא הפלא ופלא דלאחר שדחה סברא זו דר"ת דיש לסקל דסגי לה בהגעלה כיון דאין הישראל משתמש בה ע"י האור הוא חוזר וכתב במסקנת דבריו דסגי בלבון חודו של סכין מטעם דאין הישראל משתמש בסכין ע"י האור הלא כתב תחלה דפולט תמיד בכל הגעלותיו אלא בע"כ דט"ס הוא כדאמרן · ומהרו"ך כתב לפרש דמ"ש הרא"ש כיון דאין הישראל משתמש בסכין ע"י האור סגי בהכי אינו אלא להביא ראיה למה שאנו יודעים דהנכרי אינו משתמש בכולא סכין על ידי האור והוא דכיון שאנו רואים שאין דרך ישראל להשתמש באור כ"א בחודו א"כ מסתמא גם הנכרי לא השתמש בכולו אלא בחודו וכו' והאריך בזה ושרי ליה מאריה לכתוב דברים כאלו בספר ובדין להביא ראיה מישראל לנכרי במקום שאין צריך ראיה דמי שראה שדרך הנכרים לתקן הפתילה בחודו של סכין ולהסך בו הבשר ע"ג גחלים ראה גם כן שאין דרכן להשתמש בכולו סכין באור:

סי' קכג אלונתית שלנו וכו' מהרו"ך פי' אין בו משום י"נ לאוסרו בהנאה אבל בשתיה ודאי אסורה ולא דק עיין בחבורי:

סי' קכד אסור בהנאה אפילו בשכשוך בעלמא כו' משמע מדכתב רבינו בסתם דבעינן שכשוך דהכי הוא לדעת כל הפוסקי' ודלא כמ"ש מהרו"ך כאן וכ"כ עוד בסמוך סעיף י"א דלתוס' והרא"ש אסור בהנאה בנגיעה בטובה אפילו לא שכשך עיין בחבורי:

סי' קכה כח של נכרי וכו' וזה דלעיל בסי' קכ"ד גבי נכרי שהוציא את הכרוז דאסור לגמרי התם לא חשבינן ליה כחו אלא חשבינן ליה נגע ביין ע"י ד"א כדפרישי' בחבורי אבל מהרו"ך כתב ע"ש ד"מ וז"ל י"ל דשאני התם דדרכו הוא בכך להוציא יין מן החבית עכ"ל ואין לדברים אלו שורש בגמרא דמה לי דרכו בכך או אין דרכו בכך:

נכרי שמערה וכו' כתב מהרו"ך כאן דלהרא"ש שכשוך בלא נגיעה אינו אוסר וכ"כ לעיל בסימן קכ"ד ולא דק ועיין בחיבורי · ובסימן קכ"ו בסופו כתב הרשב"א חבית של יין שיש בו קילון של מים וכו' כאן לא פי' כמה צריך במים לבטל היין האסור שנתערב בו אבל בסימן קל"ד כתב ע"ש הרשב"א דמתבטל בששה חלקים מים וכן פסק לשם בש"ע ס"א וכ"פ עוד בש"ע סי' קל"ד ס"ב ותימא דכאן פסק בש"ע ס"ז דשיעור הביטול היינו שיהיה במים ס' כנגדו פסק לאומרא ברוב מפרשים וכמ"ש הרשב"א גופיה בתשובה הביאה ב"י בסי' קל"ד והפוסקים סותרין זה את זה מיהו האידנא נקטינן לקולא דסגי בששה חלקים מים:

סי' קכח פרש"י אם נתפס כגנב וכו' ואם אינו נתפס כגנב על הכניסה אסור אע"פ שנתפס כגנב על הנגיעה ואפי' אם הפתח פתוח דודאי נגע ביין כשנכנס שם כ"כ גם הר' ירוחם דלפרש"י מיירי שלא נעל ואפ"ה אם יש לו להשמט על הכניסה למה נכנס היין אסור ומביאו בית יוסף ותימה דמנ"ל לפרש כך לפירש"י הלא בפרק השוכר (דף ע') אין גלוי בפירש"י לכאורה דמפרש כך ונראה לפע"ד דהכריחו כך מדכתב רש"י לשם וז"ל ולא דמי למניח נכרי בחנותו דהתם כיון דברשות מעול וכו' ואי איתא דסבירא ליה לרש"י דאין איסור אלא אם כן דנעל לא הוי קשיא כלל ממניח נכרי בחנותו דהתם מיירי דאין הפתח נעול כמו שיתבאר בריש סימן קכ"ט ולא היה צריך לתירוץ דהתם כיון דברשות מעייל כיון דלא קשיא כלל · ומ"ש רבינו ור"י פי' וכו' דס"ל דר"י חולק אפי' רש"י כ"כ הר' ירוחם דהקשו התוס' על פי' רש"י וכתבו דמיירי בשנעל וכו' ומביאו ב"י אבל בתוס' שלנו לותיה מינה הכי משמע ממ"ש ס"ס ר"י בדבור האחרון וז"ל הטא כרכא וכו' מתוך הלשון משמע דנקט כרכא שהיה היין מונח בתוך הרחוב וגם היה שם יין של עכו"ם שעתה אין העכו"ם נתפס כגנב על הביאה רק על הנגיעה ואפ"ה חמרא שרי והא דאמר רבא בפרק השוכר אי מצי לאשתמוטי חמרא אסור ואע"פ שנתפס כגנב על הנגיעה היינו משום דבבית שיכול ליכנס שם אינו ירא כל כך ומנסך אבל אי נתפס כגנב על הביאה ודאי חמרא שרי ולהכי מייתי עלה דננעל הפונדק עכ"ל הרי מבואר דמחלקין בין מונח ברחוב דהכל רואין לפיכך אם נתפס כגנב על הנגיעה אפילו אינו נתפס כגנב על הביאה חמרא שרי אבל בבית שיכול ליכנס שם שאינו נתפס כגנב על הביאה אינו ירא כ"כ לפי שנועל הדלת ומנסך אבל אם נתפס כגנב על הביאה אפילו בבית ונעל הדלת חמרא שרי ולהכי עלה דהך עובדא דהוא ביתא דקאמר רבא אי מצי לאשתמוטי חמרא אסור מייתי תלמודא הביא דננעל הפונדק משום דהך עובדא נמי מיירי בדננעל הפתח ואם הפתח פתוח ודאי דדינו כמונח ברחוב כנ"ל לדעת רבינו והר' ירוחם אכן הרא"ש בפרק השוכר ריש דף נ"ד הביא לשון פרש"י וכתב אחר כך ואף ע"ג דלא קאמר הכא ואחדיה לדשא כמו בעובדא דלעיל אפ"ה מיירי שנעל הדלת כדמוכח מדפריך מננעל הפונדק וכו' ע"ש ומביאו ב"י אלמא דס"ל להרא"ש דלפי' רש"י נמי איכא למימר דסבירא ליה כפר"י בהך עובדא דלא אמר רבא דחמרא אסור אי אית ליה לאשתמוטי אלא בדננעל הפתח והכי נקטינן כפר"י וכמסקנת הרא"ש שוב ראיתי שכתב מהרו"ך ליישב דבר רבינו בדברים שאין בהם ממש ע"ש:

סי' קכט אבל אם ראה שהלך ליכנס לב"ה יודע שלא ימהר לבא ואינו ירא ומה שקשה מ"ש רבינו בסמוך דאין אדם רוצה להפסיד יינו בשביל בית המרחץ כתבתי ליישב בטוב טעם בסעיף י"ד · ומהרו"ך פי' פירוש חדש והוציא לשון המשנה מפשוטו לדעת רבינו והעיד בעצמו שפירושו דוחק ואיכא לתמוה עליו דלאיזה צורך כתבו כיון שהוא דחוק ורחוק ואינו אמת ועיין בחבורי התיישבו כל קושיותיו:

ור"י פי' אפילו פתוחות לגמרי מותר כתב מהרו"ך דלא התיר ר"י אלא בחסרה וע"פ הגהה זו כתב כל דבריו ונמשך אחר מ"ש ב"י ולפע"ד אינו אמת אלא ר"י מתיר אפילו מלואה כדמוכח באשיר"י ועיין בחבורי:

וכ"כ רשב"ם בשם רש"י וכו' כתב מהרו"ך דרשב"ם איירי בזמן הזה ובאוהב סקוקה והרשב"א איירי לדינא דגמרא חש"ה מצריך סקוקה והאריך בזה ולא נהירא אלא רשב"א איירי נמי בזמן הזה. עיין בחבורי:

סי' קלב אע"פ שמגע עכו"ם אסור בהנאה וכו' כתב מהרו"ך לחזק דברי הרמב"ם דלא התירו ליקח דמיו מאותו עכו"ם אלא כשנתכוין להזיקו לישראל דהכי משמע ממ"ש התוס' דף נ"ט בד"ה אמר רב אשי ולפעד"נ דאיכא למימר דס"ל לתוס' דגם מה שגינו בהנזקין בישראל המנסך במזיד חייב אין פירושו דוקא בנתכוין להזיקו לישראל אלא אפילו הוא סבור שהיין שלו ונסכיה במזיד נמי חייב דסוף סוף הזיקו במזיד בטובה ודכוותה גבי עכו"ם שרי למשקל דמי היין מאותו עכו"ם עיין בחבורי:

ודוקא לאחר מותרים וכו' כתב מהרו"ך דבמוכר לנכרי אחר אף לישראל אחר אסורין הדמים וליתא שהרי מסקנת הרא"ש בר"פ השוכר להדיא דבמוכר ע"ז ומשמשיה וי"נ לעכו"ם דוקא לדידיה אסורין דקא מטיא ליה הנאה מע"ז וי"נ אבל לאחר שרי ע"ש והכי משמע מלשון רבינו דעל מ"ש דהוא אסור למכרו לעכו"ם אלא א"כ שהעכו"ם משך היין תחלה ואח"כ נתן הדמים דאז הדמים מותרים על זה אמר ודוקא לאחר מותרים וכו':

מדד עד שלא פסק וכו' כתבתי בחבורי משנה שם וכו' עד סוף הדבור וצריך להגיה אח"כ בזה הלשון ולפעד"נ דוחק מה שפי' מהרש"ל דרבינו בעמוד יסוד דין זה דאסור לגמרי בהנאה קאמר ומטעם דקרוב הדבר שיגע וכו' שהוא ממשמעותא מדתנן אסור בהנאה דהלא כיון דקי"ל דתערובת סתם יין מוכרו לנכרים חוץ מדמי י"נ שבו א"כ אין דוחק כלל לפרש משנתינו בהא דקתני אסור בהנאה דהיינו נמי אסור לכתחלה ובדיעבד נמי אסור לפחות דמי י"נ שבו אלא נראה דרבינו לא בא בהאי אע"ג להקשות קושיא ולתרצה דודאי יש ליישבה כדפרי' אלא איפכא הוא רבינו בא לבאר שלא נפרש דהאי אסור נמי הכי פירושו דאסור לכתחלה ובדיעבד נמי אסור דמי י"נ שבו כדין תערובת של סתם יין דטעות הוא לפרש כך דהאמת הוא דאע"ג שאין כאן אלא תערובת של סתם יין אפילו הכי אסור לגמרי מטעם שקרוב הדבר שיגע אחר שימשכנו וכו' והכריח רבינו לפרש כך מדקתני ברישא פסק עד שלא מדד דמיו מותרין דמיירי בכל גוונא בין במדדו לכליו של ישראל או לכליו של נכרי שהודח יפה ואין בו עכבת יין כלל ומשכו הנכרי לרשותו ובין יש בו עכבת יין בשוליו ולא בפיו והכלי עומד בחצרו של נכרי או תופס אותו בידו נ"כ דמיו מותרים כמ"ש רבינו בסמוך וכאוקמתא דתלמודא התם ואם כן סיפא נמי במדד עד שלא פסק דדמיו אסורין נמי צריך לפרש דמיירי בכל הני גוונא דומיא דרישא דבין כך ובין כך דמיו אסורין השתא ודאי כיון דנמדד בכליו של ישראל או לכליו של נכרי שהודח יפה שאין בו עכבת יין כלל ומשכו נכרי לרשותו ואפילו הכי כיון שלא פסק דמיו אסורין בע"כ אי אפשר לומר דהטעם הוא דחיישינן שמא נגע ביין בשעת משיכה דאם כן נפסק עד שלא מדד נמי ניחוש שמא נגע נכרי בשעת משיכה אלא בעל כרחך דהישראל נזהר לשמרו שלא יגע עכו"ם בו בשעת משיכה ומש"ה דמיו מותרין אלמא דבמדד עד שלא פסק דדמיו אסורין ה"ט דאף על גב דנזהר לשמרו שלא יגע בו בשעת משיכה מכל מקום איכא למיחש דלא נזהר כל כך לשומרו זמן מרובה אף לאחר שימשכנו דלזמן מרובה חששו לזמן מועט לא חששו השתא לפי זה ודאי במדדו בכליו של עכו"ם שיש בו עכבת יין בשוליו ועומד בחצרו של עכו"ם או תופס אותו בידו דדמיו אסורין כיון דמדד עד שלא פסק לא משום תערובת סתם יין לבד הוא דאסור דלפי זה יהיו מותרין דמיו חוץ מדמי י"נ שבו אלא כל דמיו כן אסורין משום חששא דנגע עכו"ם בין דאע"ג דבשעה שמושכו נזהר הישראל לשומרו שלא יגע בו מכל מקום קרוב הדבר שיגע בו אחר שימשכנו דאין ישראל נזהר לשומרו כל אותו הזמן עד שיפסוק את דמיו ויסתלק מעליו ופירוש זה שכתבתי בדברי רבינו הוא ברור כשמש ושוב אין צורך באריכות שכתבתי בתחלת דבור זה דו"ק היטב: הקשה ב"י להרשב"א והעומדים בשטתו כדלעיל בריש סי' זה דאפילו לא נתכוון נכרי להזיק לישראל אלא בסבור שהיין שלו שרי למשקל דמי מההוא נכרי דנסכיה א"כ כאן במדד ולא פסק אמאי דמיו אסורין לישקל דמי מההוא נכרי דנסכיה ונ"ע עכ"ל · ולדידי אין כאן התחלה לקושיא דישראל איהו הוא דאפסיד אנסכיה שעשה שלא כדין למסור יינו לעכו"ם למשכו לרשותו ועדיין לא [illegible] לו היין ודמי לכל הני דתנן נכרי שהיה מעביר חבית וכו' והמניח יינו בקרון ובספינה וכו' והמניח נכרי בחנות וכו' וכל הני גווני דנתבארו לעיל בסימן קכ"ט דהיכא דהיין אסור בהנאה דאלמא דאסור למשקל דמי מההוא נכרי מהך טעמא דאיהו הוא דאפסיד אנסכיה דמסר היין ליד העכו"ם דקסבר העכו"ם דאין הישראל חושש כלל אם יהא מנסכו דאי איתא דמותר למשקל דמי מיניה לא הוו שתקי הפוסקים

מלפרש

אלפרש היתר זה בכל הני גווני ולא דמי להיכא דלא מסר הישראל יינו ליד עכו"ם אלא שהעכו"ם מעצמו בא ונסכיה לייננו של ישראל דשרי למישקל דמי מיניה דהוא עכו"ם ואע"פ שהיה סבור שהיין הוא שלו דהתם היינו טעמא דהעכו"ם היה לו לחקור אם הוא שלו אם לאו משא"כ הכא דאין לו לחקור כלל כיון שהישראל מסרו לידו למשכו לרשותו וק"ל :

סי' קלג וכתב שהחב"ד מיהו יש לו תקנה וכו' כתב מהרו"ך ע"ש מהרש"ל ר"ל אם קבלם ועיין בחבורי התבאר דאפילו קודם שקבלם יש לו תקנה :

סי' קלד י"נ גמור שנתערב וכו' נראה דכך היא ההלכה בדברי רבינו י"נ גמור שנתערב ביין של היתר אפילו כל שהוא אסור לא מיבעיא היתירא לגו איסורא אלא אפילו איסורא לגו היתירא אבל סתם יין לר"ת בטל בס' אפילו היתירא לגו איסורא ואין דעת שאר המפרשים כן אלא אוסר בכל שהוא כי"נ גמור אפילו איסורא לגו היתירא וה"ת דאוסר בכל שהוא אפי' איסורא לגו היתירא במערה מגיגית וכו' עד אפילו יש בו ס' לבטל הקילוח דכיון דלא בטל בס' איסורו בכל שהו קרינן ביה אבל המערה מצרצור וכו' היינו אוסר בכל שהוא אלא בטל בס' כיון דנפל איסורא לגו היתירא אבל המערה מעט מעט מיין של היתר וכו' התם איסורו בכל שהוא והיינו בטל בס' כיון דנפל היתירא לגו איסורא ואמר רבינו וי"נ שנתערב במים וכו' כלומר כל זה שאמרנו אינו אלא היכא שנתערב יין ביין אבל בשנתערב יין של איסור במים של היתר אין חלוק בין נפל איסורא לגו היתירא ובין נפל היתירא לגו איסורא אלא דאם היין נותן טעם במים לר"ת כדאית ליה ולהראב"ד ור"י כדאית ליה אסור ואם אינו נותן טעם מותר ועיין כל זה בחבורי באורך ·

ובלשון ש"ע סעיף ג' הקשה בהגה"ה דדבריו סותרים זה את זה ועיין בחבורי כתבתי ליישב זה : ושוב ראיתי למהרו"ך שכתב ליישב וסוף דבריו דמ"ש ואם נתרבה וכו' פי' דאפילו אם היה בצרצור קטן לא אמרינן ביה ראשון ראשון בטל כיון דאין בו ס' לא הבנתי דברי ישובו דלפי זה אכתי קשה דבתחלה אמר דבצרצור קטן ובנפל איסורא לגו היתירא אפי' כל היום כולו אין דינו כנ"ט אלא קמא קמא בטל ושרי אפי' יש באיסור בנ"ט והיא דעת הרמב"ם כפי"ו ודעת הרז"ה כמ"ש הרשב"א בשמו וכך היא דעת הראב"ד כמ"ש הר"ן בשמו ובסוף כתב ואם נתרבה האיסור עד שיש בו כדי ליתן טעם אוסר והיא דעת הרמב"ן והתוס' שכתב הר"ן בשמם דכל שבא לכלל נתינת טעם חוזר וניעור ולזה הסכים הרא"ש והרשב"א ודעת רבינו הטור כמו שמפורש הכל בב"י והן דברים הסותרים זה את זה אבל למאי דפרישית ניחא :

סי' קלה ומיהו פי' ר"י וכו' ואפילו לפי זה כו' מהרו"ך פי' מה שפי' וכן בכמה מקומות בסימן זה עד סופו ולפע"ד אינו נכון וכבר הכל מיושב בטוב טעם בחבורי בס"ד ע"ש :

סי' קלז אע"פ שאסור ליתן יין כו' עד לפי שהיין פוגם אותם תימא דרש"י פי' הטעם דשיכרא מבטל ליה לטעמא דחמרא עכ"ל משמע דר"ל דשכר הרבה מבטל לטעמא דחמרא שהוא מועט כמו שפי' הרשב"א ולפי זה ה"ה מים ושאר משקים כמ"ש התוס' אי נמי דעת רש"י דשכר נמי תקלי קלי לחמרא משום מריחא דכשותא דאית ביה כמ"ש הר"ן בשם אחרים אבל האי טעמא שהיין פוגם מותר אינו במשמע לשון רש"י אלא איפכא משמע . ונראה דרבינו נמשך אחר דברי הרא"ש שכתב וז"ל ואע"ג דבכוליה משערינן ואין במים ובשכר ס' לבטל היין אפ"ה שרי כי טעם היין הנפלט לתוכו פוגם מעיקרו הוא עכ"ל משמע מדבריו דלא ס"ל כפי' הרשב"א שהרי אמר ואע"ג דבכוליה משערינן וכו' אלמא דחשיב ליה איסור מרובה דבכוליה משערינן ואין ס' במים ובשכר שבתוך הכלי כנגד כולו · גם לא כפי' אחרים שהרי כתב דהיין פוגם אותם לא שהם מבטלים את היין ושורפין אותו ואף על גב דלפי זה קשה הלא איסור נ"ט לפגם אסור לערבו לכתחלה אין זה אלא בדבר שמשביח מעיקרו אלא דלאחר כך נפגם אבל הכא פוגם מעיקרא הוא כלומר לא משכחת ליה בשום צד שיהא היין משביח בשאר משקים וא"כ ליכא למיגזר ביה כדגזרינן בקדרה שאינה בת יומא אטו בת יומא ואטו חמרא נמי לא גזרינן דלא עבידי דטעו שיכרא בחמרא כנ"ל דעת הרא"ש ורבינו ודלא כפירוש רש"י ודו"ק · והר"ן כתב טעם אחר דלא אמרינן אין מבטלין איסור לכתחלה אלא במתכוין לערב איסור בהיתר כדי ליהנות ממנו אבל במתכוין להכשיר הכלי ואינו נהנה ממנו כי הכא דמים של מלוי ועירוי דמכשירין הכלי לפי שמפיגין היין הנבלע בכלי ומבטלין טעמו כאילו שורפים אותו במקומו הוה ליה כמו הגעלה ושרי עכ"ל ודבריו אלו דוקין במים של מלוי ועירוי דמכשירין הכלי אבל בהא דקא מיבעיא לן מהו לתת לתוכו שכר ופשטינן דשרי וכתבו התוס' דהוא הדין מים ושאר משקים חוץ מיין לאו להכשיר הכלי קמיבעיא לן דהא פשיטא מדתניא דבעינן מלוי ועירוי מים א"כ ציר ומורייס אי נמי הגעלת רותחין מכלל דמים בלא מלוי ועירוי ושאר משקין ושכר אינן מכשירין הכלי ולא קא מיבעיא לן אלא לענין משקין גופייהו אם מותרין הן ופשטינן דשרו אבל הכלי לא נכשר בכך ודלא כפירוש אחרים שהביא הר"ן דמשמע דמפרשים דהכלי נכשר בנתנו לתוכו שכר כמו בציר ומורייס דליתא גם הר"ן דחה לכך פירושא ע"ש וכן כתב המרדכי בפרק אין מעמידין ע"ש ריב"ן דוקא אחר ציר ומורייס שרי להכניס לתוכן יין אבל אחר שכר ושאר משקין לא ע"ש והכי נקטינן :

סי' קלח גת של אבן שזפתה נכרי ונתן בה יין בשעת זפיתה וכו' מהרו"ך ז"ל הבין דר"ל דקודם שזפתה נתן יין בזפת ואחר כן זפתה לגת באותה זפת וכתב דאף על גב דאותו יין אינו אוסר אפי' הכי צריך ניגוב דשמא נתן בה הנכרי יין עוד אח"כ ואינו ניכר הואיל ונתן בה יין בשעת זפיתה עכ"ל . וקשה דכיון דאצל זפתה ישראל ונתן בה יין הוה פירושו שלאחר שזפתה לגת נתן בה ישראל לעבורי קוטרא דזיפתא ונגע בה נכרי כמ"ש מהרו"ך עצמו א"כ למה לא נפרש כך ג"כ אצל זפתה נכרי וכו' וכדפרי' בחבורי ע"ש . עוד האריך מהרו"ך ליישב למה שינה רבינו דיני גת וכליה שכתב כאן משאר כלי היין שכתב בסימן קל"ה ותימה הלא ראה מ"ש רבינו בסמוך דלרש"י אה"נ דאין חלוק בין גת לשאר כלים אלא דר"ת מחלק וכן היא מסקנת הרא"ש :

ושל עץ זפתה נכרי וכו' הכא דלא נקט כאן או שזפתה ישראל ונגע בה נכרי בעוד משקה טופח עליה כתב ב"י דלא חשש רבינו לכתבו לפי שסמך על מ"ש גבי גת של אבן דדבר פשוט הוא שאין חלוק ביניהם בענין זה עכ"ל וכך פסק בש"ע ואיכא לתמוה אדברי מהרו"ך דמשכן נפשיה להשיג על זה ולהקל בלי טעם וראיה :

ושל חרס וכו' עד או הגעלה בלא קליפה מה שקשה דבסימן קל"ה סעיף כ"ז כתב ע"ש הרמב"ן דבשל חרס לא מהני הגעלה אלא צריך עירוי נתבאר לשם :

רש"י כתב שאין חלוק בין גת לשאר כלים דגת נמי סגי ליה בהדחה פי' דוקא בשאינן זפותין סגי בהדחה אבל בזפותין ס"ל לרש"י בשאר כלים נמי בעי עירוי או הגעלה וה"ה בגת ועיין בתוס' פרק אין מעמידין סוף דף ל"ג בד"ה כך הוא גירסת הספרים כתבו כך לשיטת פירש"י :

סי' קמא כל הצלמים הנמצאים בכפרים אסורין כיון דספק ע"ז אסורה דסתמא לשם ע"ז נעשו לכאורה הלשון מגומגם תחלה אמר דספק הוא ואח"כ אמר דסתמא לשם ע"ז נעשית ועוד קשה דבגמרא קאמר להדיא דכפרים ודאי למפלחינהו עבדי להו ונראה דכך פירושו כל הצלמים הנמצאים אפי' אינן נמצאים על בסיסן במקום שבשם עובדין אותם אלא נמצאים מושלכים בשוק או בשדה נמי אסורים אע"פ דאיכא למימר דבטלוה כיון שנמצאו מושלכים אפ"ה ספק ע"ז אסורה דליכא למימר דאיכא הכא ס"ס חדא דילמא לא היתה ע"ז מעולם אלא נעשית לנוי ואת"ל דנעשית לע"ז ספק דילמא בטלוה הא ליתא דסתמא ודאי לשם ע"ז נעשית וליכא אלא חדא ספיקא דילמא בטלוה . ודברי מהרו"ך בזה מגומגמים לא אבין אותם :

אבל כולם אסור לעשותם ל"ש אותם שבמדור שכינה כגון ד' פנים בהדדי וכו' עד ל"ש צורת אדם לבדו כולם אסורין נראה דאצטריך למתני תרוייהו חדא ד' פנים בהדדי אסור משום לא תעשון אתי פירוש השרויות אתי דהיינו ד' פנים בהדדי וחיות וכו' אידך דמות אדם לבדו נמי אסור דקרינן לא תעשון אותי דהיינו דמות אדם שאני מתראה בו לנביאים וכדכתב ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה וכיון דאיכא למימר דוקא דמות אדם לבדו שהוא רומז עליו יתברך הוא דאסור אבל ד' פנים שהוא רומז על השרויות אתו לא אי נמי איפכא דוקא ד' פנים בהדדי הוא דאסור אבל אדם לבדו לא קמ"ל : ובכסף משנה כתב דאף ע"ג דצורת אדם לבדו אסור אצטריך לאשמועינן ד' פנים לאורויי דדוקא ארבע פנים אבל אם עשה אדם ושור בצורה אחת גרוע מאדם לבדו דלא חזינן ליה מקרא דלא תעשון אתי אותי עכ"ל ומשמע דכ"ש שור לבדו או נשר או אריה לבדו דמותר לעשותו וכ"כ בספר בדק הבית לב"י ע"ש הרשב"א בתשובה על עשיית צורת אריה בלא לשון חרות על טס של כסף לרפואה לחולי המותניים' והוא שיעשוה בשעה ידועה דאפי' עשאה ישראל ואפי' בולט אין בה איסור עשייה לפי שאין משמשי עליון דמות אריה עומד לבדו ולא נשר וכו' עד ושמעתי שמורי הרמב"ן היה עושה אותה צורה לאותו חולי וכו' מיהו כתב עוד שהרשב"א הושג מחכמי דורו על היתר צורה זו וחזר בו עכ"ל · ואפשר דדוקא בעשאה בשעה ידועה הוא דאסור דנראה כעובד לאותה צורה שכך דרכן של עובדי ע"ז לעשות צורה כך וכך בשעה ידועה ולעבדה מיהו נראה דבלאו הכי נמי אסור דמ"ש להתיר משום שאין משמשי עליון דמות אריה עומד לבדו וכו' איכא למדחי ולמימר הלא במדור התחתון מזל ארי עומד לבדו בחדש אב ושור בחדש אייר ואסור לעשותו משום לא תעשון אתי והכי נקטינן ודו"ק :

סי' קמב אסור לישב בצל האשרה וכו' כתב ב"י בס' בדק הבית ע"ש הרשב"א על אילני סרק שנוטעים בפתחי ע"ז דכיון שאין עובדין לאילן מותר לישב בצלן דעיקר כונתם משום תקרובת ולהכי שרי עכ"ל אבל למאי שכתבתי בחבורי דאיתא בירושלמי דלא הוי טעמא משום שנהנה מע"ז שהרי קבר אסור בהנאה וצלו מותר אלא משום הרחק מעליה דרכך זו המינות לפי זה נ"ל דאילני סרק נמי אסור וכ"כ התוס' בתירוץ שני דלא אשרה גופה אינו אסור בהנאה כמו צל היכל דשרי אלא דחומרא דע"ז שאני א"כ אין חלוק דה"ה צל בית ע"ז וצל אילני סרק בפתחי ע"ז וסביב חצר של בית ע"ז כולם אסורים לישב בצלן והכי נקטינן כנ"ל :

סי' קמג אסור לבנות וכו' עד ור"י פי' דאפי' תשמיש תשמישה נמי אסור נראה דלפר"י אסור למכור ביתו לע"ז ואם מכר דמיו אסורים בהנאה ויוליכם לים המלח ואף ע"פ דהבית לא הוי אלא תשמיש דתשמיש וכ"כ ב"י בס' בדק הבית בשם ס' א"ח וכתב עוד שם אבל נכרים שאנסו ישראל וגזלו ביתו והעמידו בה ע"ז דמיו מותרים וכותב ומעלה בערכאות שלהם :

סי' קמה וכן הנהרות והמעיינות של רבינו עיין פירושו בחבורי ומהרו"ך פי' בו מה שפי' ונראה דלא דק ואף ע"פ שמחובר אינו נאסר לצפויו נאסר משמע דלצפויו נאסר מגזירת הכתוב אפי' לא עבדו לציפוי והר' ירוחם כתב דר"ת דוקא כשעבדו לצפוי והב"י בס' בדק הבית הביאו וע"ש דמחלק בזה בין הר לב"ח שנעבד :

לפיכך הלוקח גרוטאות וכו' מהרו"ך האריך ופי' פירושים רחוקים ודחוקים ועיין בחבורי מ"ש בזה בסייעתא דשמיא :

גר ונכרי וכו' בפ"ק דקידושין סוף דף י"ז מוכיח מהך משנה דגר את הנכרי אינו יורש מד"ת אלא מד"ס דאס"ד דאורייתא כי לא באו לרשותו נמי כי שקיל חלופי ע"ז הוא דקא שקיל אלא מדרבנן הוא שמא יחזור לסורו והטעם פרש"י דאינו מתייחס אחר הנכרי דקטן שנולד דמי מחליו הוא עכ"ל וכ"כ רבינו בח"מ סי' רפ"ג :

סי' קמז ואסור אפילו להזכירה בשמה בחנם שלא לצורך וכו' הב"י הקשה על דברי רבינו ומהרו"ך כתב ליישבו ולא נראה לע"ד ישובו ועיין במ"ש בזה בחבורי בס"ד :

סי' קמח ואסור לכפול לו שלום וכו' גמרא סוף פרק הניזקין · ומבואר לשם דהמקדים אומר שלום לך והמשיב כופל לו שלום · ומבואר לשם עוד דלמלך וכן לרבנן שדינן כמלך דמאן מלכי רבנן המקדים חייב לכפול לומר לו שלום לך שלום ר' ומורי וילפינן לה מדכתב גבי עמשי לך דוד ועמך בן ישי שלום שלום לך ושלום לעוזריך ועמשי הוא היה מקדים שלום לדוד שהרי דוד לא הקדים לו תחלה שלום אלא שאלו אם לשלום באתם אליעזרני וגומר ועל זה השיב לו עמשי ושלום לעוזריך אבל מ"ש עמשי תחלה לך דוד וכו' הוא שהקדים לדוד שלום בכפל ומסתמא היה חייב דוד לכפול לו ולומר שלום לך שלום שלום לך שלום דלמה יגרע מקדים זה שכופל לו שלום שלא יכפול לו המשיב השלום שהקדים לו כל זה נראה ברור ופשוט ומהרו"ך האריך בזה דברים ע"ש :

סי' קמט וכן הוא מסקנת א"ח הרא"ש ז"ל ב"י הקשה דהלשון אינו מדוקדק ומהרו"ך כתב ליישבו בדוחק ועיין בחבורי התיישב ברווחא בס"ד :

ועוד פשוט יותר לאלוה שלו אפשר שהוא מותר וכו' תימה הלא נראה כאילו מודה לעכו"ם דאלוה שלו משמע שלו ולא שלך ועיין במ"ש בסוף סי' קמ"ז ועוד דאין במשמע לשון זה ליתנו לעניים לכן נראה להעביר קולמוס על תיבת שלו וכך הוא בספר התרומה הקצר סימן קל"ז ומיהו קשה דבסה"ת עצמו כתב דאפי' בא"ל בסתם ועוד פשוט אסור כ"ש באומר ועוד פשוט לאלוה ויש לחלק דבידוע שהוא בא לעכו"ם אסור אבל אם אינו ידוע תלינן שיתננו לעניי נכרים והכי משמע ממ"ש הרב בהגהת ש"ע שכך היה מפרש לסה"ת ודו"ק :

מפני שהוא כמציל מידם פירש רש"י ולכך מותר להעלות בערכאותיהן וכו' ומ"ש הר' יונה דכסות וכלים אסור שאין זה כמציל מידם וכו' הכי פירושו דלא התירו להעלות בערכאותיהם אלא היכא דאיכא מצוה בלקיחה זו משום מעוטינהו הלכך התירו ג"כ להעלות בערכאותיהם להציל מידם אבל כסות וכלים דליכא משום מעוטינהו אלא אדרבה מהני ומעשיר הלכך אסור לוקח מהם דאפי' שיה

גם הוא נסבה מ"מ כיון דליכא מטה משום משמיטנא אסור להעלות בערכאותיהם שאין זה כמציל מידם כלומר לא יקח מהם ולא יהא צריך להעלות בערכאותיהם ולא הייתי צריך לכתבו שהוא דבר פשוט אלא לפי שמהרו"ך כתב דהרי' יונה מפרש מציל מידם לשון הפרשה וכו' וגרסא ליה מאריך :

סי' קנה ונכרי דעלמא וכולי איכא למידק בדברי רבינו טובא חדא במ"ש או מאילן פלוני שהוא של עכו"ם דהיה לו לומר או מאילן פלוני של עכו"ם דמשמע להדיא שהנכרי אומר מתין אלו או מאילן פלוני של עכו"ם אבל לשון שהוא של עכו"ם משמעו דאנן ידעינן שהוא של עכו"ם אבל אפשר שהנכרי אומר סתם ממים אלו או מאילן פלוני ולא אמר של עכו"ם וכדמשמע נמי מליקנא דברייתא פרק כ"ש שהביא רבינו בכל מתרפאין וכו' חוץ מבעצי אשרה דמשמע דכיון שאנן ידעינן דמעצי אשרה הן אסור אע"פ שהעכו"ם אמר סתם · ועוד קשה מדכתב רבינו ודוקא שא"ל שאין לו רפואה אלא במים אלו וכו' אלמא דתרתי בעינן לאיסורא דהנכרי אמר ממים אלו של עכו"ם וגם אמר שאין לו רפואה אלא במים אלו וכו' ובתר הכי אמר אבל אם א"ל קח ממים אלו וכו' ולא הזכיר לו של עכו"ם וכו' משמע דבהזכיר לו של עכו"ם לחוד אסור אפי' לא אמר שאין לו רפואה אלא במים אלו ואם כן קשיא דיוקא דסיפא אדיוקא דרישא ותו קשה דלמה צריך כתב רבינו ואין מאותן המים וכו' מצוי אלא אלו איפכא דבש"ע משמע דרבותא אשמועינן שהרי כתב אם א"ל קח ממים אלו וכו' ולא הזכיר לו של עכו"ם אע"פ שאין מאותם מים ומאותו אילן מצויים אלא של ע"ז מותר וכו' אבל אין הדעת מקבלת שיהא זו רבותא אלא איפכא מסתברא דלא שרי אלא כשאינו מצוי אלא אלו איכא למימר אפי' אם לא היו של עכו"ם היה נ"כ מועיל וכ"כ הרא"ש להדיא בפרק אין מעמידין (דף כ"ז ע"א) וכבר אפשר לפרש דברי רבינו על כמה דרכים אבל מה שנלפע"ד אמת הוא זה דמ"ש רבינו ודוקא שא"ל שאין לו רפואה אלא במים אלו אין פירושו שכך א"ל העכו"ם בפירוש אלא אפי' אינו אומר כך בפירוש אלא דכך אנו למדין ממשמעות דבריו והוא על שני דרכים אחד הוא כשאותן מים ואותו אילן מצויים יותר והנכרי אומר קח מאלו אסור אפי' לא אמר בפירוש קח מאלו של עכו"ם. השני הוא כשאין מצוי אלא אלו ואמר קח מאלו של עכו"ם נמי אסור ואין היתר אלא כשאין מצוי יותר וגם לא אמר אלא קח מאלו ולפי הנחה זו יפה דק רבינו שכתב בתחלת דבריו ונכרי דעלמא וכו' או מאילן של פלוני שהוא של עכו"ם דלשון זה תרתי משמע משמע שהנכרי אומר בפי' שהוא של עכו"ם ומשמע נמי אפי' אין הנכרי אומר בפירוש אלא שאנו למדין ממשמעות דבריו שתולה הרפוא' במה שהוא של עכו"ם מביא ראיה מדתניא בכל מתרפאין וכו' חוץ מבעצי אשרה דמדקתני סתמא משמע אפי' לא אמר העכו"ם של עכו"ם כיון שאנו יודעין שהעכו"ם תולה הרפואה במה שהן של עכו"ם אסור וזהו שאמר אח"כ ודוקא שא"ל שאין לו רפואה אלא במים אלו וכו' פי' דכשאין העכו"ם מזכיר בפירוש מים אלו של עכו"ם אינו אסור אלא כשאנו לומדין מדבריו שאין לו רפואה אלא במים אלו וכו' והיינו כגון שמים אלו ואותו אילן מצוי יותר והוא אומר קח מאלו א"כ משמעות דבריו שאין לו רפואה אלא במים אלו וזהו אסור אע"פ שלא אמר בפירוש מאלו של עכו"ם אבל אם א"ל קח ממים אלו ולא הזכיר לו של עכו"ם וגם אין מאותן המים או מאותו אילן מצוי אלא אלו מותר כיון דליכא הוכחה דתלה הרפואה במה שהן של עכו"ם משא"כ כשאומר מים אלו של עכו"ם אע"פ שאין מצוי יותר אלא אלו מ"מ איכא הוכחה מדלא אמר ממים אלו בסתם לאיזה צורך אמר של עכו"ם אלא ודאי דעתו לתלות הרפואה במה שהן של עכו"ם וכן אפי' לא הזכיר של עכו"ם אלא אמר קח ממים אלו ומים אלו ואילן זה מצויין יותר א"כ בע"כ דלא תלה רפואתו אלא במים אלו ואילן זה מפני שהן של עכו"ם וזהו דעת רבינו ולמד רבינו הדין הראשון כשהזכיר של עכו"ם דאסור מדברי התוס' והרא"ש בפ' אין מעמידין שהביאו הירושלמי דפ"ח שרצים לפרש הך ברייתא דבכל מתרפאין חוץ מבעצי אשרה דה"ל הב לי עלין מעכו"ם ודין השני למדו מדברי הרא"ש גם שכתב אבל אם א"ל העכו"ם קח מאלו ולא הזכיר של עכו"ם ואין מים של אותם המים או עלים של אותו אילן מצוי יותר מותר כיון דאפי' אם לא היה אשרה היה מועיל וכו' עכ"ל אלמא דלא שרי אלא בדאיכא תרתי להיתירא וכדפרי' וזהו הנלפע"ד אמת ודלא כהש"ע ודלא כמהרו"ך :

סי' קס ואפילו אם הלוה נותן לו יותר מדעתו וכו' אסור הקשה מהרו"ך הלא תלמוד ערוך הוא דמותר בפ' א"נ (ד' ס"ד) דקאמר התם דאם אין היתרון בכדי שהדעת טועה שא"צ להחזיר לו אלמא דאין חוששין לריבית וכן כתב רבינו בח"מ ריש סימן רל"ב ושאין חלוק בין מקבל מעות מחבירו בתורת הלואה ובין בתורת פרעון ותירץ דשאני הכא דמזכיר לפניו שנותן לו יתרון ואמר לו תקבל ממני יתר על חובך עכ"ל ולא נהירא דבלשון רבינו משמע שלא אמר לו שום דבור אלא נתן לו יותר מדעתו בשעת פרעון ואף ע"פ שלא התנה עמו ואינו א"ל שנותנו לו בשביל ריבית נמי אסור אלא נראה דאין היתר אלא כשנותן לו היתרון בדרך טעות דאפלג ליה בחשבון ולא אתא אח"כ ותבע מינה להחזיר לו הטעות התם הוא דאינו חייב להחזיר וסמיך אהבלעה כמ"ש הרא"ש להדיא וכדפרישית לעיל בס"ד אבל הכא מיירי דבשעת הפרעון לאחר שפרע לו ההלואה נתן לו עוד יתרון בסתם ולא בדרך טעות בהבלעה אלא שניהם יודעים שנותן לו יתרון הילכך שפי מסתברא דנותן לו בתורת ריבית מבתורת מתנה הלא דאי במתנה הו"ל לפרש דמתנה יהיב ליה כדי שלא יהא חושש לאיסור ריבית ועוד דלמה לא נתן לו מתנה זו בכבר או לאח"כ הלכך מסתמא בתורת רבית מוסיף לו על הפרעון ואסור :

ומיהו לא אסרה תורה אלא רבית הבאה מיד לוה למלוה לפיכך יכול אדם לומר לחברו הילך זוז וכולי וכן מותר לאדם שיאמר לחבירו הילך זוז ואמור לפלוני שילוה לי משלו וכו' פי' בהני תרתי מילי שרי אפי' כשהלוה מקבל ההלואה מיד המלוה בעצמו דבחלוקה הראשונה אין הלוה חסר ואע"ג שהמלוה מתרבה מיד אחר אינו שלוחו של חברו ובחלוקה שניה אע"פ שהלוה חסר אין המלוה מתרבה וזה שמקבל הזוז מהלוה אינו אלא שכר סרסרותו אבל אם הסרסור הזה חוזר ונותן הזוז להמלוה הו"ל שלוחו ואסור כיון שהלוה מקבל ההלואה מיד המלוה בעצמו אבל אם הסרסור מקבל המעות מיד המלוה ונותנו ללוה וחוזר ומקבל הריבית מיד הלוה ונותנו למלוה כתב במרדכי שהתירו רש"י אלא שאין לפרסם הדבר ועיין במ"ש בזה סימן קס"ט סוף סעיף ח' :

סי' קסב ואם לא עשאו דמים ונתייקרו נותן לו הדמים שהיו שוים בשעת הלואה וכו' משמע דבעשאו דמים נותן לו דמים שקצב עמו אפי' יותר ממה שהיו שוים בשעת הלואה ואע"ג דבסימן קע"ג ס"ח כתב דזה אסור היינו דוקא בקבע לו זמן והשער היה ידוע דאיכא אגר נטר אבל הכא איירי נ"כ בדלא קבע לו זמן אי נמי קבע לו זמן אלא שלא היה שער החטין ידוע לפיכך מותר ליתן לו הדמים שקצב עמו אפי' הם יותר משוים בשעת הלואה וכ"ש בפ' א"נ ריש (דף ע"ב) דת"ר אומר אדם לחברו הלויני כור חטין וקוצץ לו דמים הוזלו נותן לו חטים הוקרו נותן לו דמיהם ופריך והלא קוצץ אמר רב ששת ה"ק אם לא קצץ הוזלו נוטל חטיו הוקרו נותן דמיהם דמשמע מליקנא דנותן דמיהם בכמי דר"ל הדמים שהיו שוים בשעת הלואה ולהכי מעיקרא לאחי דקס"ד דבקצץ קאמר דאם הוזלו נותן לו חטים הוקרו נותן דמיהם פריך אמאי לא יתן לו דמים שקצץ עמו אפי' הן יותר משויים בשעת הלואה ואפי' הוזלו כ"ש בהוקרו והלא קצץ וא"כ קשה דלא הו"ל למתני נותן לו דמיהם דמשמע דמי שוים בשעת הלואה ולא יותר ומיירי בקבע לו זמן ויצא השער דוקא הו"ל למתני בסתם נותן לו דמים דהוה מיירי נמי אף ביותר מדמי שוים בשעת הלואה ובדלא קבע לו זמן אי נמי בדלא יצא השער והיינו שפרש"י וקוצץ לו דמים כך וכך דמים כשער של עכשיו אתן לך וקאמר תנא דאם הוזלו נוטל חטין והיינו דפרכי' והלא קצץ וכי הוזלו נמי יטול דמים שקצץ דהא כמו אוזפיה זוזי הוא עכ"ל פי' לפירושו דלמאי דקס"ד דבקצץ קאמר הוקרו נותן דמיהם דהיינו כשער של עכשיו ולא יותר ודקתני דמיהם ובהוזלו נוטל חטיו ותו לא והלא קצץ ולא מיבעיא בהוקרו אלא אפילו הוזלו נמי יטול דמים שקצץ אפילו יותר משויים וכו' ומסיקנא ה"ק אם לא קצץ וכו' אבל בקצץ אין ה"נ דנותן לו דמים שקצב עמו אפילו יותר משוים בשעת הלואה ואפילו הוזלו כ"ש בהוקרו והיינו דוקא בדלא קבע לו זמן אי נמי אפילו בדקבע לו זמן אלא שלא יצא השער כדפרי' ומ"ש רבינו שאם יתייקרו שיתן לו דמים לאו דוקא שיתייקרו דאפילו הוזלו נמי נותן לו דמים כיון שעשאהו דמים וכמו שפירש רש"י להדיא אלא כיון דמה שהצריכוהו לעשותו דמים הוא משום דאם יתייקרו אית ביה משום ריבית להכי קאמר דבעשאהו דמים לית ביה רבית דאפילו אם יתייקרו נותן לו הדמים שקצץ עמו ודו"ק :

ופר"י אפילו אין לו מעות וכו' נראה דהכי נקטינן כפר"י להקל במידי דרבנן והכי משמע בש"ע דכתב דמותר ביצא השער בסתם ולקמן בריש סימן קס"ג דאם אין לו חטין דאסור אפילו יצא השער נמי כתב בש"ע בסתם אסור אפילו יש לו מעות וכמ"ש לשם ב"י בשם כמה גדולים והכי נקטינן :

ישבע הלוה שלא היה שער בעיר וכו' כתב מהרו"ך הא דליתא בח"מ ס"ס מ"ב דנשבע המלוה שלא היו מעות ההלואה פסולים שאני התם דמסתמא הלוה לו המטבע של אותו מקום עכ"ל ולפי עניות דעתי דאינו כן אלא התם מיירי בדלא נכתב בו מקום דאוקמוה לשיעבודא אמקום שמוציאו וטוען הלוה שבן סחורתן מזה הלכך ישבע המלוה ועיין במ"ש לשם בס"ד :

סי' קסה וכן הדין אם נושאין ונותנין בכספים של משקל וכו' מהרו"ך פי' דר"ל בחתיכת כסף וכו' ותימה דמהי תיתי לחלק בין מטבע לחתיכת כסף כשקונין בהן כמו במטבע ועוד דלא שמענו מעולם שנושאין ונותנין בחתיכת כסף אבל נראה דבתחלה כתב רבינו הדין כשעשו מטבע חדש והוסיפו עליו שהוא יותר גדול וכבד מן הראשון אבל הכסף שבהן הוא שוה וכאן אמר שאינו גדול וכבד מן הראשון אלא שהכסף אינו שוה דבראשון מעורב בו נחשת מועט ובחדש מעורב בו נחשת הרבה או איפכא וקאמר כיון שמקפידין בכספים של משקל דלפי המשקל של כסף שמטבע הוא מקבלו בכך וכך וכו' כך הוא הדין ובחבורי כתבתי בקוצר :

סי' קסט וכתב א"א הרא"ש שגם בזה וכו' איכא למידק להרא"ש כיון דאין אסור למלוה ליקח הריבית א"כ לאיזה צורך תלה ר"י היתר דבר זה מטעם דמסתמא לא שביק היתירא וכו' בלאו הכי נמי ליכא איסורא משום דאיכא למימר דהנכרי עבד מעות המלוה לעצמו וכו' כדכתב הרא"ש ונראה דר"י מדבר היכא דהמלוה מאמין לישראל שהנכרי לוה לצורך ישראל והביא לו אלו המעות עצמן אלא שמרצון הטוב משלם הישראל קרן ורבית למלוה כיון שלא ידע שהמשכון הוא של ישראל והתיר ר"י לזה ליתן רבית ולזה ליקח רבית מטעם דמסתמא לא שביק היתירא וכו' אבל הרא"ש הוסיף ואמר דגם היכא שהישראל אומר המשכון שלי הוא והריבית נקרבה על המשכון ואסור לך ליקח ריבית מן העכו"ם וטוען כי משלם לא הקניתי המשכון לעכו"ם והמלוה טוען איני מאמינך ועדים לא יוכל להביא וכו' ופסק הרא"ש שגם אין בידינו כח לומר לו אל תקח ריבית מהעכו"ם וכו' ופשוט הוא :

ומדברי הרמ"ה ירא"ה וכו' איכא למידק למה כתב רבינו שירא"ה כך מדבריו הלא מפורש אמר לחלק בין אחריות דמשכון לאחריות דמעות ונלפע"ד מלשון הרמ"ה שאמר ומלוה שעושה שליח לישראל חברו לקבל משכונו מיד עכו"ם והלוה השליח עליו לעכו"ם וכו' שאין פירושו שנטל השליח תחלה המעות מהמשלח והלוה אותם לעכו"ם על המשכון בריבית וקבל עליו השליח אחריות המשכון אם יאנס בהבאה או בחזרה כמו שפי' ב"י דא"כ הכי הו"ל לומר ומלוה שעושה שליח לישראל חברו לקבל משכונו מיד נכרי ולהלות מעותיו לעכו"ם מותר למשלח לקבל הרבית אע"פ שאחריות המשכון על השליח מדלא אמר הכי אלמא דה"ק דהשליח כשבא לעכו"ם ליטול המשכון בשליחות המשלח לא אבה העכו"ם ליתנו עד שיתן לו המעות מיד ולפי שלא היה מעותיו של המשלח ביד השליח הלוה השליח מעותיו לעכו"ם על המשכון והביאו למשלח ואז קיבל השליח המעות מיד המשלח וקאמר הרמ"ה דאע"פ דהשליח נתחייב באחריות למשכון בהבאה מדעתו כיון שנתן מעותיו לעכו"ם אפ"ה מותר למשלח לקבל הריבית דפקדון הוא דאיכא שהרי לא אמר לו המשלח אלא להביא לו משכונו כמו שהעמיד עם הנכרי וכשיביאנו לידו אז יתן לו המעות וא"כ לא עשאו לשליח אלא נפקד בעלמא על המשכון אלא שהשליח היה מחייב עצמו באונסין מדעתו במה שנתן מעותיו לעכו"ם וקי"ל מתנה ש"ח וכו' דלפי זה איכא למימר דוקא בזו קאמר הרמ"ה דאין לשליח זה דין לוה אלא דין שומר בעלמא שקיבל עליו אחריות מעצמו אבל כשהמשלח מסר מעותיו ביד השליח ליתנו לעכו"ם ולהביא לו המשכון וא"ל בפירוש דאחריות הבאת המשכון יהא על השליח השתא כיון שהתנה עמו בפירוש שלא תחול ההלואה ממנו אלא בשעה שיגיע המשכון לידו אבל אם יהא נאנס המשכון בדרך האחריות תהא על השליח א"כ בשעה שנתן השליח המעות לעכו"ם וקיבל המשכון מיד עכו"ם היה השליח המלוה לעכו"ם ואח"כ כשהביא המשכון ליד הישראל אז נעשה השליח לוה מישראל חברו על ריבית ואסור לקבל הריבית מיד השליח ואף על פי כן קאמר רבינו דירא"ה מדברי הרמ"ה דעל המשכון אין לחוש כלל אם הוא באחריותו והוא מדמחלק בין אחריות דמעות לאחריות דמשכון ולא מחלק במשכון גופיה אלמא דבמשכון אין לחוש אפי' בהתנה המשלח בפירוש שתהא אחריות המשכון על השליח ובדקא יהיב טעמא דמשכון הדר בעיניה והו"ל כשומר שמתנ' להיות דינו כשואל ודו"ק :

סי' קעב ועד מה שנוהגין באידנא וכו' ומדברי הרמ"ה ירא"ה שהוא ריבית קצוצה וכו' מהרו"ך ז"ל האריך בפי' דברי הרא"ש והרמ"ה גם כתב ונדחק להוציא לשון הרמ"ה מפשוטו אבל הנכון הוא מה שכתבתי בחבורי ע"ש בארוכה דברים דל"ע והאריכה הכל על אמתתו בס"ד :

סי' קעג מותר להקדים מעות על היין בשעת הבציר וכו' פי' בשעת הבציר עדיין לא יצא השער כדפרש"י אפ"ה כשמוכר

לו כשתים יין סך כך וכך חבית בין החביות שיש לו מותר ולא חשיב רבית מה שהמוכר מקבל עליו אחריות שיתן לו יין טוב משום דאפילו נמצאו בניסן מקצת חבית חלא אמרינן אחמרא יהיב דמי אחלא לא יהיב דמי וכן אם נתייקר היין בניסן אמרי' ברשותו של לוקח נתייקר שהרי בשעת הבציר היה לו למוכר יין וקנאו הלוקח באותה שעה והא פשיטא דאם יוזל בניסן דצריך הלוקח ליקח היין שקנה בשעת הבציר דשלו הוזל ולא צריך לפרש וכן שלא בשעת הבציר מותר אפי' בחבית ידוע וכו' ובלא השער אלא שצריך להתנות דאם יחמיץ יהא באחריות המוכר דאם לא התנה ויחמיץ ויתן לו יין טוב הו"ל רבית שהרי של לוקח החמיץ ומוכר נותן לו יין טוב בשביל הקדמת מעות וכן צריך להתנות שאם יוזל או יתייקר עד זמן מכירת היין שיהא ברשות לוקח שאם היה גם אחריות הזול על המוכר הו"ל קרוב לשכר ורחוק להפסד אבל עכשיו קרוב לזה ולזה הוא ומה שהזכיר רבינו ניסן לאו דוקא אלא אפילו לאחר ניסן ועיין בחיבורי · ומהרו"ך האריך בפירושים ופלפל בדברי רבינו וכמ"ש ב"י · וכתב דבמקדים מעות בשעת הבציר מותר אפילו כל האחריות דחמוץ ודזולא הכל על המוכר שרי ולא נהירא דהא פשיטא דאסור עוד כתב מהרו"ך לפרש דברי ב"י במ"ש הרמב"ם ופלפל בו ולפע"ד הנכון בדברי הרמב"ם כמ"ש בחבורי ע"ש :

סי' קעד האומר לחברו קנה לי שדה מפלוני וכו עד הוי אבק רבית ואינה יוצאה בדיינים הב"י הקשה דמדברי התוס' והרא"ש משמע דרבית קצוצה הוא וכך פסק בש"ע דמוציאין ממנו פירות שאכל ומהרו"ך האריך וכתב מגדל הפורח באויר בדברי הרא"ש לדעת רבינו ולפע"ד הנכון כמ"ש בחבורי ע"ש :

סי' קעה היו חדשות וכו' עד אינו יכול לפסוק שיתן לו אפילו מחדשות ומשל בעל בית ד' סאין בסלע וכו' האי ומשל הבית כלומר או משל בעל הבית ור"ל דכשאין השער שוה לישן ולחדש אינו יכול לפסוק ד' אפילו מחדשות כ"ש דאינו יכול לפסוק ד' מישן וכן כשאין השער שוה לשל בעל הבית ולשל לקוטות אינו יכול לפסוק ד' משל בעל הבית אבל יכול לפסוק עם לקוט וכו' ומשמע להדיא דיכול לפסוק ג' אפילו משל ישן כ"ש משל חדש וכן יכול לפסוק ג' משל ב"ה וכ"ש משל לקוט אפילו עם ב"ה ודלא כמ"ש ה' המגיד דאם אין השער שוה לישן ולחדש אינו יכול לפסוק כלל אפילו ג' ומביאו ב"י וכ"כ מהרו"ך והאריך :

סי' קעו וכלים מותר להשכירם וכו' כ"כ התוס' והרא"ש פרק איזהו נשך · מותר להשכיר כלי ולקצוב דמיו וכו' שם מימרא דרב ונראה דאע"ג דרבינו כתב כל היתר והיתר בפני עצמו דהכי איתא בגמ' מ"מ מותר ודאי הכל בכלי אחד להשכירו וליתן לו רשות למוכרו ולעשות בו כל חפצו וכו' ולקצוב דמיו ולהתנות שאם ישבר באונס וכו' דהלא עד שכירה או עד שעת מכירה היא ברשות בעלים לזולא ולפחתא ואינו מחוייב אלא בדמים שהיה שוה בשעת שכירה וכן אם מכרה לבסוף אינו חייב להחזיר לו כלי אחר שוה אלא כמו שהיה שוה בשעה שמכרה שכבר נפחתה מחמת מלאכה ועד שעת שכירה ושעת מכירה הוא אצלו בתורת שכירות ובעת השכירות נותן לו שכרו ולא בתורת רבית · ומהרו"ך כתב דהא דשרי להשכירו וליתן לו רשות למוכרו וכו' דוקא כשלא קיבל עליו השוכר אחריות אונסין וכו' ולא כתב לא טעם ולא ראיה ולפע"ד היתר פשוט הוא כדפרי' · עוד האריך מהרו"ך במ"ש רבינו ולקצוב דמיו וכו' ולא ידעתי במה נסתפק הלא הדבר ברור כשמש שמה שקוצב דמיו הוא כדי שנדע כמה היה שוה בשעת שכירה דלפי הזמן שהיה הכלי ביד השוכר אם מעט ואם הרבה נוכל לשער כמה נפחת מדמיו משעה שקיבל השוכר הכלי לידו עד שעת שכירה ובשיעור הפחת אם מעט ואם הרבה הוא מנכה מדמי הכלי ומשלם המותר וכן השכירות שקצב עמו הוא משלם לו לפי הזמן שעשה בו מלאכה עד שעת שכירה אם הוא זמן מרובה או זמן מועט משלם לפי הזמן ולפי ערך שקצבה ואין זה צריך לפנים :

סי' קעז ולא כל שכרו וכו' הב"י הקשה על מה שפי' רבינו בהך דנוטל שכרו כפועל בטל ועיין בחבורי במ"ש בזה בס"ד · אכן לפי שמהרו"ך הביא מ"ש מהרש"ל בהגהותיו להקשות אדברי ב"י וליישב דברי רבינו ואח"כ השיג על מהרש"ל ולחזק דברי ב"י והאריך בפירושים שיגעתי להציג לפני המעיין מ"ש בזה לפע"ד וז"ל כתבו התוס' ולכך נראה לפרש כפועל בטל היינו כיושב ובטל לגמרי וכו' פי' לא משגחינן במלאכה דקעביד השתא בין שהוא כבידה או קלה אלא רואין על המלאכה הראשונה ואומדין כמה הוא רוצה ליקח וליבטל ממלאכה זו הראשונה ולא יעשה שום מלאכה לגמרי וכך נותן לו וכך פי' ב"י ביורה דעה סי' קע"ו ודלא כנראה מדברי הטור שהבין בהפך והיא דמדרבה לא משגחינן כלל במלאכתו הראשונה אפילו נותנין עליה שכר הרבה אלא רואין כאילו היה תחלה אדם בטל לגמרי שאין לו שום מלאכה כמה היה רוצה ליקח להתעסק בעסק זה שהוא עוסק עכשיו בחנות או בשאר עסק וכך נותן לו והקשה ע"ז ב"י דא"כ אכתי קשה מאי קאמר בגמרא אבל סיפא דנפיש טרחיה אימא לא סגי ליה כפועל בטל הא פשיטא שאע"פ שאדם זה בטל לגמרי אינו נשכר למלאכה כבידה כ"כ בזול כמו למלאכה קלה ע"כ ומהרש"ל בהגהותיו כתב דפי' דברי התוספות הם כדברי הטור ול"ק הא דצריכותא דקאמר בגמרא דדוקא לפרש"י דפי' כפועל בטל היינו דמשגחינן במלאכתו הראשונה וגם במלאכה שהוא עושה עכשיו שהרי פי' אומדים כמה יניח משכרו לעשות מלאכה זו דאין אדם מניח מרויח גדול לעשות מלאכה קלה ממנה אלא מעט א"כ מאי קאמר בגמרא אבל סיפא דנפיש טרחא אימא לא סגי ליה כפועל בטל דהלא אי אפשר למיהב ליה טפי מכפועל בטל דהיינו דמשגחינן במלאכה הראשונה וגם בשנייה לפי מה שזו כבידה מזו וזו קלה מזו כך נותן לו לפי מה שהם השתי מלאכות ומניח את זו ועושה את זו א"כ לא ניחא כלל מאי דקאמר בגמרא אימא לא סגי ליה כפועל בטל אבל לפי מה שמפרש הטור דלא משגחינן במלאכה הראשונה אלא בשנייה לפי מה שהיא כבידה או קלה כך משלם לו ניחא דקאמר אבל סיפא דנפיש טרחיה אימא לא סגי ליה כפועל בטל דאע"פ דמשלם ליה לפי מה שהשנייה היא כבידה סד"א דלא סגי ליה בהכי מאחר שהניח שכרו הרב שהיה לו ממלאכתו הראשונה וגם עכשיו הוא עוסק במלאכה דנפיש טירחיה אין לנו לאמדו כאילו היה אדם בטל שאין לו שום מלאכה אלא ראוי ליתן לו יותר לפי מה שהניח משכרו המגיע ממלאכה ראשונה כך הוא דעת מהר"ש לוריא ליישב הקושיא שהקשה ב"י על פירוש הטור והוא ישוב נכון אין בו דוחק ושרי להו מארייהו לחכמי הדור בחבוריהם שנדפסו שתמהו על ישובו של מהרש"ל לקושיית ב"י ולא ירדו לעומק דבריו אכן הרב מהרש"ל הפריז על המדה במ"ש דהב"י לא ירד כאן לעומקו במה שהבין דברי התוספות דכפועל בטל היינו שאומדים מלאכתו הראשונה כמה רוצה ליקח וליבטל ממנו לגמרי דא"כ קשה הכא מאי לא פרכינן נמי והא לא קבטל מינה כדפריך בפ' אלו מציאות עכ"ל דאין זו קושיא כלל ושרי ליה מאריה דכבר כתב האשר"י דבהשבת אבדה דין הוא דיהיב ליה שכרו משלם אבל הכא באבק רבית הקילו חכמים ובדבר מועט שהוא נותן לו לא מחזי כרבית עכ"ל הרא"ש פ' א"נ והשתא ניחא הא דפריך פרק אלו מציאות למאי דקס"ד דאין נותן לו שכר אלא כאדם שרוצה להניח מלאכתו הראשונה ולישב בטל לגמרי ופריך והא לא קבטיל מינה דכיון דגם עכשיו עושה מלאכה דין הוא דיהיב ליה שכרו משלם ומשני דקושטא הכי הוא דנותן לו כפועל בטל של אותה מלאכה דקא בטל מינה ועושה קלה ממנה דמשגחינן בראשונה ובשנייה ונותן לו שכרו משלם אבל הכא גבי אבק רבית ניחא ליה דסגי ליה בשכר כפועל בטל גרידא דהיינו רואין על המלאכה ראשונה כמה אדם רוצה ליקח וליבטל ממלאכה הראשונה ולישב בטל לגמרי ולא משגחינן במלאכה השנייה כלל דהקילו באבק רבית ולהכי לא פרכינן והא לא קא בטיל מינה אלא פרושי קמפרש מאי כפועל בטל אמר אביי וכו' . אכן גם למאי שכתבנו דל"ק מה שהקשה ב"י על פי' הטור ול"ק מה שהקשה מהרש"ל על פי' ב"י מ"מ צריך לבאר וללבן מאין יצא לו לטור לפרש דברי התוס' בדרך אחר ממה שהוא לפי פשט דבריהם דהלא תחלת דברי התוספות שכתבו ולכך נראה לפרש כפועל בטל היינו כיושב ובטל לגמרי והשתא א"ש צריכותא דגמרא עכ"ל משמע דלא משגחינן בהך מלאכה דקא עביד השתא אלא כאילו יושב עכשיו ובטל לגמרי ואין עושה שום מלאכה דהשתא אתי שפיר צריכותא דגמרא בלי שום קושיא גם ממ"ש התוס' אח"כ ומיהו לעיל בסוף אלו מציאות וכו' מבואר מדבריהם דהמקשה נמי קס"ד דבהשבת אבדה אין נותנין לו אלא כמו שירצה פועל לישב וליבטל לגמרי ממלאכה הראשונה ולכך פריך והא לא קבטיל מינה ואמאי לא משלם ליה נמי כפי המלאכה שהוא עושה עכשיו ומשני אביי דאה"נ דמשלם לו ג"כ כפי המלאכה שעושה עכשיו כדפי' הקונטרס והקשו על זה דא"כ היא גופה תימה מאן דפריך ומאן דמשני אמרווייהו קשיא הלא אסור ליטול שכר על השבת אבדה וי"ל דאין לחוש וכו' אבל לפי' הטור דכפועל בטל דהכא היינו דלא משגחינן במלאכה הראשונה כלל כאילו היה אדם בטל ואין לו שום מלאכה ואינו נותן לו אלא לפי העסק שהוא עוסק עכשיו א"כ קשה בהך דפא"מ דקא פריך והא לא קבטיל מינה דקס"ד דאינו משלם אלא לפי מה שמניח ממלאכה הראשונה ומאי קושיא ודילמא התם נמי קאמר דקמשלם ליה לפי המלאכה דקעביד השתא בהשבת אבדה דהא ס"ל למקשה דדין הוא שיהא נוטל שכר על השבת אבדה כיון שעוסק במלאכה אחרת וכך מבואר ומפורש בסמ"ג עשה פ"ב דף קס"א ע"א שהבין כך מדברי התוספות כאשר הביאם בית יוסף ולפע"ד נראה ליישב דברי הטור שלמד כך מדברי הרא"ש שכתב וז"ל וכפועל בטל דקתני בברייתא ומפרש עלה אביי כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה כלומר איזו מלאכה שהוא רגיל לעשות בין שנוטלין עליה שכר מרובה בין שנוטלין עליה שכר מועט לעולם אינו נוטל אלא כפועל בטל לגמרי והיינו דקאמר ר"ת בין מרובה בין מועט פי' בין היה עוסק במלאכה מרובה בין היה עוסק במלאכה מועטת שכרו שוה ע"כ לשונו הנה האריך לבאר דבין רובה בין מועט דקאמר ר"ת לא קאי אמלאכה דקעביד השתא אלא אמלאכה הראשונה קאי דבין שהיתה מרובה ובין שהיתה מועטת לא משגחינן בהך מלאכה הראשונה אלא לעולם שכרו שוה לפום הך מלאכה דקעביד השתא וכו' כמ"ש בחבורי :

וה"מ שלא פסק עמו וכו' מהרו"ך כתב כמה ניירות בדבור זה והאריך בקושיות ופירוקים ופירושים שונים וכבר התבארו בחבורי על נכון בס"ד בקיצור מופלג דברי אמת לאמתו ע"ש · עוד כתב פירושים שונים בדין שכר כתף וגם זה נתלבן בחיבורי ע"ש :

ומשם ואילך נוטל חצי השכר והחצי מהחלק השני וכו' פי' כשהמקבל היה מתעסק ומשביח הוולדות לאחר ג' בדקה ול' בגסה כשתים שלא היה שואל לא נותן ולא מקבל לחלוק בולדות מסתמא ודאי אדעתא דהכי מטפל בריוח שיהא נוטל מכאן והלאה חצי השבח מחלק וולדות שלו והחצי מן השבח של חלק חברו לפי שאותה החצי הוא עוסקת בפני עצמה אלא שא"צ ליתן לו שכר טרחו וכו' :

ומ"ש שאם בא המקבל לחלוק ולא הודיע לנותן וחלק אינו כלום ועדיין הן שותפים ליקח כל אחד החצי פי' אע"פ שהיה מתעסק גם לאחר החלוקה בחלק הריוח של הנותן והשביחו אינו נוטל חצי השבח מהחלק השני אלא מגרעי' כל השבח שהשביח מתחלת העסק וחולקין ביניהם בשוה וכ"כ ב"י ע"ש תלמידי הרשב"א והרמב"ם דכיון דהשומא לא היתה בפני ב"ד וגם לא התנה בפני ג' השומא בטלה והוולדות ביניהם בשוה כמות שהן עכ"ל וכן פסק בש"ע ובהגהותיו ומהרו"ך כתב דהב"י פי' דמ"ש רבינו ומשם ואילך וכו' מיירי היכא שהמקבל חלק והודיעהו וכו' והשיג עליו והאריך ופי' כמו שכתבנו ואני לא ראיתי בכל מ"ש בית יוסף שיהא מפרש כך דברי רבינו כמ"ש ומשם ואילך וכו' :

הנותן עיסקא לחברו לא יצרף הריוח עם הקרן וכו' הקשה מהרו"ך בלאו הכי טעמא דשמא לא יהיה כ"כ בריוח וכו' דאפילו יהיה כ"כ ריוח נמי אסור כיון דקנן בדבר ידוע כמ"ש לעיל בס"י ע"ש הר"ר ישעיה ומה שתירץ ע"ז אינו אמת אבל הדבר פשוט דהכא מיירי דהנותן היה מאמין למקבל כשיאמר שלא היה שם ריוח כדאיתא להדיא בגמרא (דף ס"ח) הלכך אין לו דין קנין אבל הר"ר ישעיה מיירי כקנן עמו שכך וכך יהיה לו ריוח עכ"פ הו"ל רבית גמור אלא דאם כל האחריות על הנותן מחזי כרבית :

וכתב הרמב"ם נתן המתעסק וכו' עד אפילו שינה אותם המקבל מתנה וכו' פירוש אף על פי שאין המתנה בעין ביד המקבל מתנה אלא שינה והחליפה אותה בדבר אחר או שנמכרה או שנכנס לאחרים או הפסיד חייב המקבל מתנה מהמקבל לשלם לנותן אף על פי שלא היה יודע דמשל עסק נתן לו דדמי לגנב ופרע בחובו או בהקיפו שצריך להחזירו כמגנב וכ"ש כגנב ונתנו במתנה ונראה דה"ה כשהמקבל מכר לאחרים בזול כדי להרויח העסק מהנותן דינו כגנב שעשו בו תקנת השוק אם לא היה יודע שלוקח דמשל עסק היה ואם היה יודע דינו כקונה מגנב מפורסם כנ"ל ומדברי מהרו"ך נראה שלא פירש כך ולא ידעתי טעמו :

סי' קפא ופיאות הזקן כן ממשה וכו' עד ואחת למטה בסוף הזקן בגרגרת כתב מהרו"ך פי' מסוף הזקן דהיינו בסנטר ותחת הסנטר עד הגרגרת ע"כ לשונו הבין דלר"ח נמי סוף הזקן היינו בסנטר כמו לפרש"י אלא דלר"ח גם כל תחת הסנטר עד הגרגרת הכל הוא סוף הזקן ולא נהירא ועיין בחיבורי :

סי' קפד ודוקא הני אבל כל אשה דעלמא שהגיעה וסתה אסורה עד שתבדוק וכו' פירוש דוקא שיש לה וסת קבוע א"נ אין לה וסת קבוע והגיע יום ל' לראייתה אבל יש לה וסת אלא שלא קבעתו ג' פעמים וכגון שראתה מכ"ה לכ"ה אפילו לא בדקה ה"ז טהורה בלא בדיקה כמ"ש רבינו בסוף הסימן ע"ש הרשב"א וכמ"ש בחבורי אבל מהרו"ך כתב כאן פרושים שאינן אמת דכת"ה מבואר כדפי' עוד הקשה מהרו"ך ממ"ש רבינו בסימן קפ"ו דאשה שאין לה ווסת דאסורה לשמש עד שתבדק וכתב על קושיא זו ב' תירוצים ומכל תירוץ הוציא דין חדש שלפע"ד אינו אמת והדבר פשוט שאין כאן מקום לקושיה דהתם קאמר באין לה וסת כלל שאין לה זמן קבוע לראייתה הלכך

צריך לבדקה בסמוך לתשמיש לפניו ולאחריו אבל כאן איירי ביש לה וסת שראתה מכ"ה לכ"ה אלא שלא קבעתו ולא בדקה בשעת וסתה דטהורה היא בלא בדיקה ולדברי הכל בזו אין צריך לבדוק בשעת תשמיש בין וסת לווסת אע"פ שלא קבעתו · עוד הקשה ממ"ש רבינו בסימן קפ"ט שפסקה בר"ח וראתה וחזרה ופסקה בתוך ימי חדש חוששת לאותה הפיסוק ואסורה לשמש עד שתבדוק דאלמא דבאין לה וסת קבוע נמי אסורה לשמש עד שתבדוק והאריך בדברים וגם כאן אין מקום לשום קושיא דפשיטא היא דלכתחלה צריך לפרוש בשעה שהגיע הווסת אפילו לא קבעתו וכמו שנתבאר בס"ד בחיבורי ע"ש :

סי' קפט וכד היא חוששת לשניהם וכו' או עד שתיעקר וכו' כצ"ל ועיין פירושו בחבורי אבל מהרו"ך פי' נוסחת הספרים שכתוב כאן עד שתיעקר ט' דה"ק דכשהיתה חוששת לשניהם עד שקבעה לה וסת אחר או דהפלגה או דחדש שוב אינה חוששת לשני עד שתעקור האחד שקבעה לה בעקירת פעם אחת דכשהגיע הזמן של אותו ווסת שקבעה לה ולא ראתה בו אלא אח"כ ראתה חוזרת לחוש לשניהם מאותה ראיה שראתה עכ"ד ויש להקשות דדין זה אין מקומו כאן היכא דהיתה חוששת תחלה לשניהם ואח"כ קבעה לה אחד מהם דהכל אשה שקבעה לה ווסת דהפלגה או דחדש כך הדין דאם עקרתו פעם אחת או אפילו שני פעמים עדיין חוששת לו עד שתהא עקרתו ג' פעמים כמ"ש לעיל בסימן זה ס"ה והא ודאי דצריכה ג"כ לחוש לווסת שני דחדש או דהפלגה מפני ששינתה ראייתה מווסת שקבעה לה מקודם וכמ"ש רבינו בסמוך סכ"א ועוד הלשון הוא מגדל הפורח באויר דעד שתקבע וכו' חוזר על הווסת שקבעה לה וצ"ל חסורי מחסרא וה"ק היה לו לפרש אבל לנוסחא שמצא ב"י עד שתיעקר וכו' ניחא :

ואם לאחר ששינתה פעם וכו' עד וחזר וסת של עשרים למקומו והותר ל' פי' אע"פ שעברו ב' פעמים שלא ראתה ביום כ' מ"מ לא נעקר יום כ' כיון שלא שינתה לראות ביום ל' אלא ב' פעמים הכי איתא בגמרא להדיא ומביאו ב"י :

יש שקובעת וסת במעשה וכו' עד אלא תולין ראיית אחד בשבת בקפיצה שקפצה בשבת וכו' עיין בחבורי טעם לדברי רבינו שפסק כך אבל הב"י תמה עליו למה פסק כך ולכן כתב בש"ע דקפיצה לחודא אפילו ראתה כמה פעמים אינה וסת שמפני האונס ראתה ושלא כדברי רבינו גם פסק בש"ע דבוסת לימים ולקפיצות אם קפצה וראתה באחד בשבת ולאחר כ' יום חזרה וקפצה באחד בשבת וראתה ולאחר י"ט יום קפצה בשבת ולא ראתה ולאחר השבת ראתה בלא קפיצה הרי נודע שהיום גרם לה ולא הקפיצה שלא כדברי רבינו דתולין הראייה דאחד בשבת בקפיצה שקפצה בשבת וכתב מהרו"ך שטעמו משום דקפיצה אונס הוא לא תלינן בה הווסת ולכן גבי פיהוק כתב בש"ע דתלינן הראייה דאחד בשבת בפיהוק דשבת כיון דאינו אונס וכ"כ הרשב"א להדיא בת"ה והביאו ב"י בסעיף כ"ט בד"ה ודע שאע"פ שהרשב"א סובר שאין האשה קובעת וסת לקפיצות למידייהו מודה בוסתות דגופה וכו' ועוד מבואר דס"ל להרשב"א דרחוק הוא דהקפיצה דשבת גרמה לדם שיבא דא"כ הו"ל לווסת לבא עמה משא"כ לגבי פיהוק דמילוי הדם ברחם מביא לידי פיהוקין ביום שלפניו ובסעיף ל"א הבאתי לשונו שכתב במשמרת הבית ע"ש :

ואפילו חוזרה לראות באותן עונות וכו' איכא למידק מאי אפי' דקאמר דמשמע כ"ש היכא דלא חוזרה לראות הלא בלא חוזרה לראות אי אפשר שתהא חוששת לאותה עונה שהיא למודה לראות בוסת דהפלגה כיון שאין כאן עכשיו שום ראייה שנשער בהפלגה ממנה וכמו שנתבאר לעיל בסכ"ד וי"ל דה"ק לא מיבעיא בחוזרה לראות בעונות שאינה למודה לראות בהן דאינה חוששת לווסת הראשון אלא אפי' חוזרה לראות בעונות שלמודה בהן ובחבורי כתבתי עוד דה"ק ל"מ בלא חוזרה לראות אלא פעם אחת וכו' ע"ש אבל מדברי מהרו"ך לעיל סעיף כ"ד אצל ואם הפסיקה ולא ראתה וכו נראה שהבין דמ"ש כאן ואפי' חוזרה לראות פי' וכ"ש היכא דלא חוזרה לראות כלל והאריך בפלפול וצ"ל דלא דק ועוד נראה מדבריו כאן שחזר בו ממ"ש למעלה ע"ש :

סי' קצד יולדת טמאה כנדה אפילו לא ראתה דם מהרו"ך ולק כ"ן האריך לתרץ למאי נ"מ אמר רבינו אפי' לא ראתה דם ואיכא לתמוה הלא מבואר מדברי רבינו שבא לפרש החלוק בין יולדת בימי נדתה ובין יולדת בימי זיבתה דבימי נדתה אפילו לא ראתה דם וכו' ובליל שמנה טובלת וכו' ובימי זיבתה אם רואה דם בלידתה צריכה ז' נקיים וכו' ואמר עוד רבינו דחלוק זה אינו אלא מדין התלמוד אבל האידנא כל היולדות וכו' וליכא הכא לא קושיא ולא דקדוק :

אפילו אם שופעת מתוך ל"ג לאחר ל"ג מהרו"ך נתקשה לו לשון אפי' ולא דק דלפי דללוי שופעת מתוך ל"ג לאחר ל"ג טהורה מש"ה קאמר דליתא אלא אפי' שופעת מתוך ל"ג לאחר ל"ג טמאה דהלכה כרב :

ואם אינה רואה בתוך שבעה של ימי הלידה וכו' כתב מהרו"ך על זה פירושים ע"פ מ"ש ב"י ועיין בחבורי דנלפע"ד דלא כב"י :

סי' קצו וכך משפטה אם תראה שני ימים או ג' ופסקה לראות וכו' נראה לפע"ד דבר פשוט דה"ק אם תראה שני ימים זה אחר זה וראייה השנייה היתה כל ב"ה שהוא ספק יום ולילה דהו"ל ספק זבה שמא ראתה בסוף היום שעבר וגם בתחלת הלילה ביום שלאחריו או ראתה ג' ימים דהו"ל זבה ודאית משפט אחד להם דבודקת ביום שפסקה וכו' ומהרו"ך כתב פירושים אחרים ולא נהירא :

או תרחץ במים חמים והם יפליטו כל הזרע והרמב"ן כתב דה"ה נמי אם הלכה ברגליה פלטה כל הזרע נראה דמטעם זה נהגו הנשים שלא לילך לבית המרחץ כל ג' ימים אחר שטבלה לבעלה דהמרחץ מפליט הזרע וגורם שלא תתעבר וכן צריכה ליזהר שלא תלך ברגליה במרוצה או נמי הלוך הרבה וכן כתב מהרו"ך ע"ש מהרש"ל :

סי' קצח פי' פורחות וכו' מהרו"ך הבין דאין כאן אלא שני פירושים ונדחק בפי' דברי הרמב"ם ולפע"ד נראה דאיכא הכא ג' פירושים עיין בחבורי :

סי' ר לאחר שתעלה מן הטבילה תברך וכו' כתבתי בחבורי פי' לאחר שתעלה ותלביש חלוקה וכו' ועתה אוסיף לבאר דצריכה ג"כ להניח ידה על חלוקה לכסות למטה מלבה כמו שעשה ר"א כשהיה רוחץ לכסות כנגד למטה מלבו שלא יהא הלב רואה את הערוה דמה שלובשת את החלוק ולא מגרה עליו אזור לא מעלה ולא מוריד וכאילו היתה ערומה דאסורה לברך כשהיא עומדת דלבה רואה את הערוה דלא התירו לה לקוץ חלתה ערומה אלא כשהיא יושבת ופניה טוחות בקרקע כדמוקמינן לה בס"פ מי שמתו (דף כ"ד) וכמ"ש רבינו לקמן סימן שכ"ח וה"ה בכל שאר ברכות כמ"ש בא"ח סימן ר"ו דאשה דינה כאיש כשמברכת מעומד אע"פ שלובשת חלוק אם לא הפסיקה באיזור או בשפה בחלוקה למטה מלבה אסור לה לברך וכמו שהוא הדין לגבי איש כדמוכח בפ"ק דשבת (דף ט) ומביאו רבינו בא"ח בסימן ע"ד והא דכתב ב"י בא"ח סימן ע"ד ע"ש ספר אורחות חיים דנשים יכולות לברך ולהתפלל כשהן לובשות החלוק אע"פ שאינו מפסיקות למטה מן החזה וכו' ומשמע דמתיר אפי' מעומד שהרי התיר ג"כ להתפלל ותפלה מעומד היא וטעמו לפי שערותן למטה מאוד ואין לבן רואה את הערוה אפי' מעומד וצ"ל דסבירא ליה לפרש הא דבעינן פניה טוחות בקרקע אינו אלא כשהן ערומות כדי שתתכסה ערותן הן העגבות דקי"ל דאיש בהו משום ערוה כדכתב ב"י בסימן ר"ו אבל כשהן לבושות דהעגבות מכוסות אין בהן כלל איסור משום לבן רואה את הערוה אפי' מעומד לפי שערותן למטה מאוד וכו' אבל קשה דא"כ מאי האי דקאמר בפ' מי שמתו (דף כ"ד) לימא מסייע ליה לרב הונא דעגבות אין בהן משום ערוה מדתנן האשה יושבת וקוצה לה חלתה אפי' ערומה וכו' ואע"פ שמגולות עגבותיה והיינו סייעתא כלא כיון דבעגבות אין בהן משום ערוה אמאי הצריכוה דיושבת וקוצה לה חלתה אפי' עומדת נמי הרי בערותה נמי אין לחוש כיון שהיא למטה מאוד אלא דלהך סייעתא בעומדת איכא בה משום לבה רואה את ערותה והכי נמי הוה למסקנא מדלא אשכחן דהדר בה תלמודא מהך סברא וכיון דבתלמודא מוכח להדיא דאיכא איסורא לאשה בעומדת משום לבה רואה את הערוה והכי משמע מכל דברי הפוסקים אין לנו לשמוע לדברי יחיד שכתב להקל בלי רמז ראייה וגם ב"י ג"כ לא פסק כמותו בסתם אלא כתב יש מי שאומר כך והוא לפי מה שפסק אח"כ בסימן ר"ו הוא סותר לזה הפסק שלא כתב לחלק בין איש לאשה אלא ביושבת אבל בעומדת בין ערומה בין לבושה החלוק אם לא הפסיקה בכסוי בגד למטה מלבה אסורה לברך דלבה רואה את הערוה והכי נקטינן דאין חלוק בין ערומה ובין לבושה חלוק אם לא הפסיקה בכסוי למטה מלבה דאסורה ועל כן צריכה האשה לברך בעודה במים כשהם עכורין או ללבוש חלוקה ולשום ידה על החלוק למטה מלבה כי או הויא הפסקה בכסוי חלוקה בין לבה לערוה ולא הייתי צריך להאריך בדבר פשוט לפע"ד אלא לפי שראיתי למהרו"ך שנסמך להקל באשה לבושת חלוק על מ"ש באורחות חיים דלעיל ובדה טעם מלבו בהא דאסור לאשה לברך ערומה אף ע"פ שאין לבה רואה הערוה דהיינו משום דמכל מקום לא אורח ארעא שתזכיר השם וערותה מגולה כנגד השכינה ועל זה האריך כמה דפין ושרי ליה מאריה בהוראותיו אלו שלא במשפט אמת על סמך מציאה שמצא בדברי יחיד דמשמעות התלמוד וכל הפוסקים דלא כותיה כדפרי' ודו"ק : כתב הר"ר יונה בפרק מי שמתו ע"ש דבני צרפת שאם האדם מחבק את גופו בזרועותיו דהוינן ליה כהפסקה מבגד ומותר עכ"ל וב"י סמך עליו ופסק כך בש"ע א"ח סימן ע"ד ולפעד"נ דלכתחלה אין לסמוך על זה כיון דאין לזה סמך בתלמוד והכי משמע מלשונו דלא אמר אלא שאם האדם עשה כך אין גוערין בו אבל לכתחלה יש להורות שלא יעשה כך ולכן יש למחות לנשים שעושין כך לכתחלה ומהרו"ך כתב לפי פי' דחבוק זרועותיו לא מהני לעומד ערום א"כ יש לגעור בהם אם עשו ככה והנלפע"ד כתבתי :

סי' רא אבל אם רחצה במרחץ אי עלו עליה כל מימות שבעולם וכו'. מהרו"ך נתקשה לו לשון או ונראה לו למחקו לפי שגם הרמב"ם פ"א לא כתב לשון או ולפעד"נ איפכא שגם ברמב"ם צריך לפרש בלשון או וה"ק אבל אם לא טבלה במקוה או במעיין במ' סאה אלא רחצה במרחץ במנא דלית ביה מ' סאה או אפי' בלא מנא וביותר ממ' סאה כגון שנפלו ועלו עליה כל מימות שבעולם על ידי ירידת גשמים כמו במבול וכך הם דברי רבינו ולישנא דתלמודא נקטו בפ' שני דתענית (דף י"ו) למה"ד לאדם שתופס שרץ בידו שאפי' טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה זרקו מידו כיון שטבל במ' סאה מיד עלתה לו טבילה וכו' ודכותה קאמר הכא בלשון לא זו אף זו דלא מיבעיא במרחץ במנא דמ' סאה אלא אפי' עלו עליה כל מימות שבעולם הרי היא בטומאתה דכל יותר ממ' סאה שקול הוא ככל מימות שבעולם :

וכל הימים וכו' הלכך גל שנתלש מן הים ובו מ' סאה כתב מהרו"ך כיון דדין מעיין יש לו א"כ מ' סאה לאו דוקא דאפי' בפחות נמי אם כל גופו עולה בהם ולפע"ד דלא דק ועיין כמ"ש בחבורי סעיף י"א :

ובדבר הזה שוה מעיין למקוה אם מעיין מקלח וכו' שכל דבור אחד הוא ועיין פירושו בחבורי ודלא כמהרו"ך דעשה ממנו שני דבורים :

מעיין שהמשיכו לבריכת מים שהן נקוין ועומדים וכו' פי' בריכה זו שהן נקווין בהם מי גשמים מקודם ואח"כ המשיכו לתוכו מעיין וכו' כמ"ש בחבורי ומהרו"ך נדחק לפרש דברי רבינו דמיירי דלא היו מים כלל בבריכה מתחלה אלא דלאחר שהמשיכו המעיין לתוכה נקוות לשם מים וכמו שפי' הרמב"ם למשנה זו ולא נהירא עוד הקשה מהרו"ך ז"ל מ"ש בריכה זו כשהיה בה מתחלה מי גשמים ואח"כ המשיכו לתוכו מעיין דיש לה דין מעיין ובנהרות כשרבו הנוטפין על הזוחלין אין לה דין מעיין לר"י ומהר"ם והרא"ש לעיל בסעיף ד' ותירוצו על זה אין בו ממש ועיין בחבורי במ"ש על זה בסעיף כ' :

מקוה שיש בו מ' סאה ומעיין כל שהוא יכול לשאוב כמו שירצה וכו' הקשה ב"י דהו"ל לרבינו לפרש דנתבטל דין זוחלין ממנו ותירץ מהר"ם איסרלש דנסמך רבינו על מ"ש בדין נהרות לר"י ומהר"ם והרא"ש דכשרבו הנוטפין אסור לטבול כדרך זחילתן וכ"ש הכא שרבו השאובין דאין מטהר ע"י זחילה ע"כ אבל למ"ש לעיל בסעיף כ' דאין הנוטפין פוסלין אלא במקום שלא היה מהלך המעיין בתחלתו וכמ"ש הר"ן לא תירץ הרב כלום אבל בחבורי כתבתי ליישב קושיית ב"י בזה ע"ש סעיף ר"ט :

סי' רו האומר כנדרי רשעים עלי חייב בקרבן וכו' אף ע"ג דבגמרא קאמר עוד שאם אמר כנדרי רשעים הריני הרי זה נזיר ואם אמר הימני ה"ז בשבועה לא הביאו רבינו מפני שלא בא רבינו כאן אלא לכתוב דין אוסר ככר כנדר ולא אסרו בפיו אלא בלשון ידות נדרים ולפ"ז לא הו"ל לרבינו לכתוב ג"כ כנדרי רשעים עלי חייב בקרבן אלא שבא לפרש החלוק שבין אמר כנדרי רשעים ובין אמר כנדרי כשרים דבאמר כנדרי רשעים עלי חייב בקרבן ובאמר כנדרי רשעים ככר זה עלי אסור בו אבל באומר כנדרי כשרים אין חלוק בין אמר כנדרי כשרים עלי בין אמר כנדרי כשרים ככר זה עלי אינו כלום וכך היתה דעת ב"י במ"ש דאע"ג דבגמרא קאמר דאינו חייבת בקרבן אא"כ כבהמה מונחת לפניו רבינו קיצר משום דלא בא אלא להורות ענין אוסר ככר כנדר דמזה הטעם לא חש רבינו ג"כ לכתוב דין אומר הריני או אומר הימני לפי שאין זה מענין אוסר ככר כנדר ומהרו"ך נתקשה בדברי ב"י והניחם בצ"ע ע"ש ולפעד"נ פשוט כדפרישית :

סי' רטו נדרים חלים וכו' וכן אם נדר וכו' עד ומ"מ לא יצום בהם אלא מתירין לו נדרו. כתב מהרו"ך דבאומר קונם סוכה שאני יושב וכו' אין לו התרה גם כמ"ש ספר המצות דבנדר להתענות בשבת וי"ט בפי' צריך להתענות וכן כתב הרב לפרש דר"ל שאין לו התרה ונראה דטעה דלמה לא יצא התרה בכדי תהיה ולכך עלך דמ"ש נדר זה מכל שאר נדרים וא"ל דע"י איזה פתח דיש לו התרה אלא דעת ספר המצות במ"ש דצריך להתענות כלומר

כלומר הנדר הוא חל וצריך להתענות אם לא ישאל עליו לאפוקי בנדר לזמן ידוע דלא נדר בפירוש דאינו חל וא"צ התרה לדעתו ועיין בחבורי :

סי' רין ירושלמי מיבעיא וכו' והרמב"ם כתב וכו' מהרו"ך השיג על מה שפי' ב"י בזה ופי' פי' אחר ולפעד"נ העיקר כדפרי' בחבורי ע"ש :

ואם אמר ירקי קדרה עלי אסור אף בכבשים בה סי' מהרש"ל וכ"ש דאסור בירקות המבושלין בין שנאכלין חיין בין שאינן נאכלין חיין אבל ירק חי ודאי מותר פי' לפירושו דכיון דאמר בסתם ירקי קדרה עלי משמע שלא נדר אלא מכל מה שנאכל ע"י קדרה בכבוש ומבושל להוציא דלועין דכיון שאינן נאכלין אפי' ע"י כבישה אלא ע"י בישול לא נדר מהם עד שיאמר ירק המתבשל בקדרה עלי דהוי דלועין בכלל וכן מותר בירק חי דלא נדר מירק חי עד שיאמר קונם ירק עלי ובחבורי הבאתי לשון הרב וכתבתי עליהם ופשוט הוא דלכאורה א"צ פירוש כפירוש עד עתה ראיתי למהרו"ך חוץ מכבודו לא דק להבין דברי הרב והקשה עליו דבגמרא קאמר דכאומר ירקי קדרה עלי אינו נאסר בירק המתבשל ולכן פי' דודאי ירק המתבשל מותר . ומ"ש רבינו אסור אף בכבשים ר"ל וכ"ש דאסור בירק חי ושרי ליה מאריה להורות איסור בדבר המותר והיתר בדבר האסור כי הדבר פשוט דמ"ש בגמרא דכאומר ירקי קדרה עלי אינו נאסר בירק המתבשל היינו לומר דהיינו נאסר בירק שאינו נאכל ע"י כבישה אלא ע"י בישול כגון דלועין אבל מה שהוא נאכל גם ע"י כבישה הוי שפיר בכלל הנדר שנדר ירקי קדרה עלי אפי' לא הוי כבוש אלא מבושל נמי אסור אבל ירק חי לא הוי בכלל הנדר עד שיאמר קונם ירק עלי כדפרי' :

סי' רכא ראובן שמודר הנאה משמעון וכו' ויכול לזון אשתו וכו מהרו"ך הקשה דברי ר"ת אהדדי וכן קשה בדברי הרא"ש וכתב ע"ז חוץ מכבודו יישובים ופירושים שאינן אמת ואין כאן קושיא וא"צ ליישוב דמ"ש ר"ת והרא"ש דיכול לשלם חוב אשתו היינו לחנן דהלכתא כותיה ומ"ש אח"כ דאסיר לזונה שלא בפני הבעל הוא לרבנן ואע"ג דהלכה כחנן הביא הרא"ש דברי המפרשים אליבא דרבנן משום דמדרבנן נשמע לחנן כאשר כתבתי בחבורי בטוב טעם בס"ד ע"ש :

סי' רכג כתב הרמב"ם אסר בנו מהנאתו וכו' עד סוף הסימן האריך הרב מהרו"ך לפרש דברי הרמב"ם והרא"ש וליישב מה שהקשה רבינו לדברי הרמב"ם ואינו מתקבל לפע"ד והנכון כמו שכתבתי בחבורי ע"ש :

סי' רכו שנים שהן שותפים וכו' הב"י הקשה ואמר תהיה לי כיון דיש בו דין חלוקה חל הנדר וכי נכנס לצורך השותפין מאי הוי הא ת"מ נהנה הוא מדריסת הרגל וכו' וכתב מהרו"ך דמ"ש רבינו אם לא לצורך אחד מהשותפין פי' דנכנס לצורך השותפות לתקן החצר שהיא של שניהם כו' ותמה אני על פירושיו הזרים שכתבם בספרו ועיין בחיבורי כמ"ש ביישוב קושיות ב"י תמצא נחת :

סי' רכח צריך הנודר לפרש הנדר וכו' פי' לא מיבעיא היכא דלא אמר אלא סתם נדר נדרתי תתירו לי דאין מתירין לו עד שיפרש הנדר כגון שנדר שלא יאכל בשר ולא ישתה יין אלא צריך לפרוט כל פרטיו כגון שנדר להתענית על תנאי אם יעשה כך וכך דדילמא על דבר איסור נדר כגון יאסרו עלי כל פירות שבעולם אם אעבור עבירה פלונית ובא להתיר את נדרו בסתם ורוצה לעבור העבירה וה"א להדיא בפ' השולח (דף ל"ה) רב פפא אמר צריך לפרט את הנדר משום מילתא דאיסורא וכמו שפרש"י ופסקו הפוסקים דהלכה כרב פפא דלא כרב נחמן דאמר א"צ לפרט הנדר וכ"כ הרשב"א בתשובה שצריך לפרוט הסבה שנדר בשבילה וכו' ומייתו ב"י וכן פסק בש"ע ואין פירושו שיפרש למה נדר כך וכך וכההיא דארז"ל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין דניחא ודאי דבנודר סתם שלא יאכל בשר ולא ישתה יין וכיוצא בזה א"צ לפרש לפני החכם הסבה שהביאתהו לנדור כך אלא ר"ל צריך לפרש אם בשעה שנדר נדר על תנאי כך וכך דאם היה נודר מבשר ויין אם יעשה העבירה פלוני אם לא יפרש לפני החכם ויתיר את נדרו סתם יבא לידי עברה על כן צריך לפרש גם הסבה שנדר עליה וכמו שפי' רש"י ואין ספק שכך היא דעת כל הפוסקים דבך צריך לפרש הא דאמר רב פפא משום מילתא דאיסורא האריכתי בדבר פה"ט לפי שראיתי במ"ש מהרו"ך שהפוסקים שלא כתבו שצריך שיפרט הסיבה חולקים אפרש"י והרשב"א וכתב עוד דא"צ לפרש הסבה אלא בדבר תמוה כגון שנדר דלא מרווחא אבל בשאר נדרים א"צ ומה"ט לא ראה מגדולי עולם שחקרו ושאלו לנודר מה היה הסיבה שהביאתהו לנדור כך וכך וכ"ע דנראה דלפי רוב הנדרים הם שנדר להתענות או שלא לאכול בשר ולשתות יין וכיוצא בהן וסיבתן ידוע שנדר כך להגדיק נפשו ומש"ה א"צ לשאול על סיבתן עכ"ל (שמע) הבין הרב שאע"פ שנדר בסת' שלא יאכל בשר ולא ישתה יין היה צריך לשאול על הסיבה שהביאתהו לנדור כך אם לא היה ידוע הסיבה ולפעד"נ שזה טעות דא"צ לידע הסיבה בשעה שמתירין לו נדרו כשנדר בסתם אלא זה צריך לשאול בכל מי שבא להתיר נדרו כגון להתענות כך וכך או שלא יאכל בשר ולשתות יין כך וכך וכן בכל הנדרים צריך לשאול אם נדר בסתם בלי תנאי או נדר על תנאי דשמא תלה נדרו במילתא דאיסורא אם יעבור עבירה פלונית שזהו פירוש מ"ש הרשב"א שצריך לפרוט הסיבה שנדר בשבילה ואף בזה אינן נזהרין ממיעוט ידיעה :

והרמב"ם לא חילק וכו' מהרו"ך הביא דברי ב"י כדי לפרש דברי הרמב"ם ולפעד"נ עיקר מ"ש בחבורי ע"ש . והא דכתב ב"י בסוף סימן זה דמי שנשבע על ככר שלא יאכל אותו וחזר ונשבע עליו צריך התרה לכל אחד ואחד וכתב מהרו"ך בתחילת סימן זה דהכי משמע ממ"ש רבינו בסימן רכ"ט ולפע"ד דליתא אלא סגי בהתרה אחת והארכתי בזה בסוף סימן רכ"ט דכך היא דעת כל הפוסקים ע"ש :

סי' רלב אע"פ שלא פירש בהן כלומר אע"פ שלא פירש שאוסר פירותיו עליהם לפי שהם זרים ואוכלים פירותיו אלא סתם אמר הרי הם עליכם כקרבן אפ"ה אינו נדר כלל אבל מהרו"ך כתב וז"ל אע"פ שלא פירש רצה לומר שלא פירש שאסרן באכילת פירות משום שאכלו עכשיו הפירות כו' ולא נהירא :

סי' רלג עד שיגדלו כתב מהרו"ך היינו שיהא י"ג שנים ויום אחד וגם שיביאו ב' שערות וכו' עכ"ל ועיין בחבורי הבאתי מהגמרא דמדאורייתא נעשו גדולים כמופלא סמוך לאיש והקדישו ונדרו נדר ואע"פ שלא הביא ב' שערות :

סי' רלד שמע אביה והפר לה וכו' וכתב הרמב"ן דדוקא שמת ביום שלאחר שמיעה וכו' והרמב"ם כתב שאם חזרה ונתארסה וכו' כתב מהרו"ך דה"ק הרמב"ן לא תלא כד שיכול האב להפר עוד אלא היכא שמת הארוס ביום ששמע האב אבל להרמב"ם אפי' מת הארוס ביום שלאחריו חוזר האב ומפר עם הארוס השני ואע"ג דלהרמב"ם אינו מיפר בשותפות אא"כ ששמעו שניהם ביום אחד הכא שאני דכיון שמפר האב בשותפות הארוס השני חשיב ליה כאילו שמעו שניהם ביום אחד והאריך בזה ושרי ליה מאריה דכתב להרמב"ם דמחלק בדין זה שצריך שישמעו שניהם ביום אחד בין ארוס ראשון לשני וליכא רמז לחלוק זה לא בגמרא ולא בשום גאון כ"ש במ"ש הרמב"ם בסתם דצריך שישמעו שניהם ביום אחד ומשמע שאין לחלק בין ראשון לשני ועוד דהאי דינא דאורייתא היא דמקרא יליף לה דשמע אישה ביום שמעו פי' ביום שמעו של אב ומקרא מלא דבר הכתוב ועוד דטעמו אין לו טעם אלא קול דברים שאמר דכשמת הראשון נתרוקן חלק הבעל להאב והו"ל לאב בחלק הארוס שלא שמע עדיין יום שמיעה יחד עכ"ל דלא כתב כלל טעם וריח למה יהיה לזה דין יום שמיעה לאב הלא כבר שמעו ביום שלפניו אבל בחבורי התבאר הכל על נכון בס"ד ע"ש :

סי' רלז וי"א שאינה שבועה וכו' פי' לי"א אינו שבועה אפי' לאסור · אבל הרמב"ן כתב דהויא שבועה גמורה אף לקרבן ומלקות ולהרמב"ם הוי שבועה לאסור אבל לקרבן ומלקות עד שיזכיר שם או כנוי ודלא כמהרו"ך שכתב דהרמב"ן מודה דליכא קרבן והאריך בפי' דברי הרא"ש ורבינו והרמב"ם וסוף דבריו דפירושו דוחק וצ"ע ונ"ל דלא דק וכבר הכל מבואר על אמתתו בס"ד בחבורי ע"ש :

סי' רלט וכן אם תלאן זו בזו וכו' מהרו"ך ז"ל האריך בדין זה ועיין בחבורי התבאר על נכון בקוצר בס"ד :

סי' רמ כתב הרמב"ם לא יקראנו בעצמו וכולי מהרו"ך ז"ל האריך בכאן וכתב שרבינו היתה לו גירסא אחרת בדברי הרמב"ם ולפעד"נ דלא דק ועיין בחיבורי סימן רמ"ב ס"ג לשם התבאר בס"ד ודלא כמ"ש לשם מהרו"ך ז"ל :

סי' רמד ובשושבין שורות כו' עד בני חכמים ות"ח בזמן שרבים צריכין להם מפסיעין על ראשי העם ונכנסין לתקונן נראה דה"ק דבנשיא ואב"ד וחכם שנכנסו לבה"כ כיון שצריכין לעמוד מפניהם כראוי לכל אחד לפי מעלתו א"כ אינן מפסיעין על ראשי העם כלל אבל בני חכמים וכן ת"ח שאינן חכמים דא"צ לעמוד מפניהם כשנכנסו באחרונה וא"כ יהיו מפסיעין על ראשי העם ואפי' הכי רשאין לפסוע בזמן שרבים צריכין להם מיהו אין שבח לת"ח שיכנס באחרונה וכו' ויש להקשות מדאמר פ"ק דסנהדרין סוף (דף ז') אר"א מניין לדיין שלא יפסע על ראשי עם קדש שנאמר לא תעלה במעלות וסמיך ליה ואלה המשפטים ורבינו כתב כך בח"מ סימן ח' וכיון דאפי' דיין לא יפסיע כ"ש בני חכמים ות"ח אע"פ שרבים צריכין להם ונראה דהך דרשא אינה אלא להזהיר אפי' לדיין שיקדים לבא לבה"כ כדי שלא יהא צריך לפסוע על ראשי עם קדש כשיכנס באחרונה אי נמי יש לו לקצר דרכו כל מה שיכול כדאמרינן אזהרה לזקן שלא יטריח אבל אם אירעו אונס ונכנס באחרונה ואי אפשר לקצר דרכו פשיטא דרשאי לפסוע על ראשי עם קדש ואפי' אינו דיין אלא בני חכמים או ת"ח . ומהרו"ך ז"ל הרעיש רעש ופלפל בפי' מאמר בני חכמים ות"ח בזמן שרבים צריכים להם וכתב פירושים ודרכים משונים · ולפעד"נ אין צריך לשום פי' דהדברים מפורשים שאמר בני חכמים וכן ת"ח בזמן שרבים צריכין לבני החכמים או לתלמידים החכמים מפסיעין וכו' ועיין במ"ש בח"מ לשם בשם התוספות דפ' מצות חליצה . ומ"ש יצא לצורך וכו' ודוקא שיצא לצורך קטנים וכו' אוקמתא דרב פפא בסוף הוריות ואע"ג דרבא פליג ואמר האידנא דחלישא עלמא אפי' לגדולים נמי הלכה כרב פפא דבתרא הוא והא דכתבו התוס' בפ' מצות חליצה דהך דהוריות יצא לצורך נכנס ויושב במקומו פירושו שיצא לצורך העם ובתוספתא גרסינן בהדיא יצא לצורך העם עכ"ל ודאי קשיא דהא רב פפא קא מוקים לה דיצא לצרכו ולצורך קטנים ולרבא נמי אף ביצא לצורך גדולים וצ"ל דדעת התוס' הוא כיון דבתוספתא תני להדיא יצא לצורך העם א"כ בע"כ דהך ברייתא דמייתי בסוף הוריות דתני בה בסתם יצא לצורך נכנס וכו' תרתי משמע דבין יצא לצורך העם ובין יצא לצרכו נכנס ויושב במקומו ופליגי רבא ורב פפא בפירושא דהך מילתא בדינא לצרכו וק"ל :

סי' רמה מי שאין לו אשה וכו' הרמב"ם פי' באיש משום דמתגרה בנשים אבל באשה כתב דאסור משום ייחוד ולפ"ז אפי' בעלה עמה בעיר אסור באשה וקשה דבאיש נמי ליתסר אפי' אשתו עמו בעיר משום ייחוד ומהרו"ך האריך בזה אבל לפע"ד הנכון כמ"ש בחבורי ע"ש :

סי' רנ ובעני המחזר על הפתחים וכו' מהרו"ך ז"ל כתב לפרש דברי הרמב"ם והרא"ש ורבינו בדוחקים טובא ולא נהירא ובחבורי התבאר ברווחא בס"ד ע"ש :

סי' רנח ואם הוא רגיל בשתים יתנו לשתיהן פי' המאתים זוז מחלקין לשתיהן וכן הס"ת היא לשתיהן וכן באומר תנו מאתים זוז לעניים יתנו לאותה העיר הרגיל בה ואם היה רגיל בשתים יתנו לכל אחת ואחת ק' זוז וכך היתה דעת רבינו בח"מ סימן רנ"ג סעיף ל"ט ועיין בחבורי :

סי' רסו ושבת וי"ט אינה דוחה אלא אזמנה וכו' כתב בס' בדק הבית לב"י בסימן רע"ו כתב הרשב"ץ בתשובה על הא דתניא אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת שפי' הרז"ה דטעמא משום שהוא דבר שא"א שלא יבא לידי חלול שבת ונראה כהתנה לחלל שבת דג' ימים מקמי שבת מקרי מקמי שבתא דמכאן יש ללמוד דאסור למול הגר ביום ה' כדי שלא יבא יום ג' למילה בשבת ויצטרכו לחלל עליו את השבת וכן תנוק שחלה ונתרפא ביום ה' בשבת ממתינין לו עד לאחר עכ"ל ור"ל כשיכלו ז' ימים מעת לעת משעה שנתרפא ביום ה' ממתינין לו עד ע"ש עיין בי"ד בש"ע סימן רס"ב ס"ב ובא"ח סימן של"א ס"ט :

סי' רסז אין קנין לעבד בלא רבו וכו' כתוב בהגה"ת ש"ע עבד אינו יכול לקבל מתנה מרבו אבל מקבל מתנה מאחר לרבו ומרבו לאחר עכ"ל ותימה הלא כיון דיד עבד כיד רבו לא יצא מיד רבו כשנתן מתנה לאחר ע"י עבדו ולא זכה בה המקבל וכך מפורש בח"מ בש"ע סימן רמ"ג סי"ד והיא מתנה שלימה ס"פ חלון דאינו מזכה בשתופי מבואות ע"י עבדו ושפחתו הכנענית מפני שידן כידו ולאו זכייה היא וצ"ל דט"ס הוא בהגה"ה זו וכצ"ל אבל מקבל מתנה מאחר לרבו ומאחר לאחר וכך מפורש בסמ"ג בעשה ריש סימן פ"ז ע"ש הירושלמי וכ"כ בהגהת מיימוני רפ"ה דה' עבדים וגם לשם איכא ט"ס וצ"ל מאחר לאחר ומאחר לרבו ע"ש :

לפיכך אין דנין אותו עתה שהרי אין מקבלין עדות וכו' מהרו"ך פי' מה שפי' ולא נהירא ועיין בחיבורי תמצא נחת :

האומר תנו שטר שחרור זה לעבדי וכו' משנה ספ"ק דגטין (דף י"ג) ותלמודא פריך מהך משנה בדף ט' ופרש"י לשם דאע"ג דלרבנן זכות הוא ולא מצי הדר ביה אפי' הכי לא הוי משוחרר כל כמה דלא אתא גיטא לידיה דעבד וכתבו התוס' ודבר תימה פי' כיון דזכות הוא פשיטא דזוכה לאחר כיון דתן כזכי גבי שחרור ורש"י בעצמו חזר בו לקמן על משנה זו וכו' עכ"ל והרא"ש ג"כ לאחר שהביא דברי רב אלפס שכתב ודוקא לחזרה וכו' דהיינו כמו שפי' רש"י מתחלה הקשה וז"ל ומילתא דתמיהה היא דהשחרור והאירות דברים אחרים הם ולא בהא

תליא

אליה כיון דהן הכי דמי הו"ל כאילו בא לידו ונשתחרר בקבלתו והאריך לסתור דברי רת אלפס ומסיק הלכך נראה כפרש"י לאחר חזרה וכן פי' ר"ת ונלפע"ד כדי ליישב דעת רב אלפס והרמב"ם ופרש"י קודם חזרה דודאי מודים הם דמדאורייתא הן הכי והו"ל כאילו בא לידו ונשתחרר אלא דאפ"ה מדרבנן לא יתנו לאחר מיתה כדי שלא יאמרו יש גט לאחר מיתה והשתא ניחא דל"ק כיון דכאן ס"ל לרמב"ם דהן לא הוי הכי גבי שחרור אמאי גבי מתנה ס"ל להרמב"ם דהן הוי הכי במתנה כמ"ש בח"מ סימן קכ"ה ס"ט והיינו טעמא דגבי שחרור ודאי נמי מדינא הוי הן הכי אלא דמדרבנן לא הוי שחרור גזירה שמא יאמרו יש גט לאחר מיתה והשתא נמי ניחא הא דמשני תלמודא בדף ט' כי קתני פסולה דרבנן דאורייתא לא קתני דלא קאמר אלא וכמו שפי' רש"י במסקנא דגרסינן אלא כי קתני מילתא דליתיה בקידושין וכו' ה"נ הו"ל לומר אלא כי קתני פסולא דרבנן וכו' אלמא דהך קושיא דפריך מתחלה מתניה זו דהאומר תן גט זה לאשתי דלא יתנו לאחר מיתה נמי הוי פסולא דרבנן משום גזירה שמא יאמרו יש גט לאחר מיתה וצריך לשינויא קמא כי קתני מילתא דליתיה בקידושין וכו' ולהכי לא קאמר אלא כי קתני פסולה דרבנן ע"ש ואכתי קשה לר"ת דבשחרור מיקל ואמר דהוי הן הכי ונשתחרר לגמרי ולא חיישינן לשמא יאמרו יש גט לאחר מיתה וגבי מתנה ס"ל לר"ת לחומרא דלא אמרינן הן הכי אפי' מסרו לו מיד ליד כדמוכח בח"מ לשם מיהו כבר הקשה הרא"ש קושיא זו בספ"ק דגיטין שכתב תחלה דלר"ת הן והולך במתנה שניהם לאו הכי דטון דאינו סיה בהן יכול לחזור בו אבל במלוה ופקדון דזוכה הוא שניהם הכי משמעות מהירושלמי דהן והולך שוין בכ"ת ואח"כ ושא דאמר גבי עבד הן הכי אע"פ שמרצן לבו משחררו שאני שחרור דאי לאו דעבד ליה נייח נפשיה לא הוי משחרר הלכך הוי כמו חוב וא"ת גבי מתנה נמי אמרינן בפ' הנזקין אי לאו דעביד ליה נייח נפשיה לא הוה יהיב ליה וי"ל דרגילות הוא כמה פעמים שאדם נותן לקרובו או לאוהבו אף ע"ג דלא עבד ליה נייח נפשיה מעולם אבל אין דרך אדם לשחרר עבדו אי לאו דעבד ליה נייח נפשיה טובא עכ"ל והוא מדברי התוספות סוף דף י"א בד"ה כל האומר ומהרו"ך כתב מ"ש ע"ש ולפעד"נ עיקר כדפרי' :

סי' רפב היה הולך ממקום למקום וכו' מהרו"ך פי' מה שפי' ולא נהירא עיין בחיבורי :

סי' רפו תנא פתח שאחורי הדלת וכו' מהרו"ך ז"ל האריך לפרש פירש"י שהביא רבינו וגם לשון פרש"י בגמ' בכמה דרכים משונים חדשים ושרי ליה מאריה ולפע"ד א"א לפרש הלשונות אלא בדרך שכתבתי בחבורי ע"ש :

סי' שא ערדילאין אין בהן משום כלאים ופי' הגאונים רגילין לטבכן תחת מנעליהן וכו' מתוך פירוש הגאונים שהביא רש"י ספ"ק דביצה שכתב שקורין לו נמשי נראה דמנעל זה עשוי מלבד ושכיחי טובא במדינת ליט"א והוא מנעל ארוך מגיע עד למעלה מארכובה הולכין בו בימות הקור ורגילין לטבכן תחת מנעליהן דכיון שטולין עליהן עור של תיישים משכך אותם קרקעיתן שהוא רך מתיישב המנעל עליו בטוב ומה שאמרו שכנגד העקב של רגל יש עושין אותן של נמר היינו לומר כנגד העקב מבחוץ לא תחת העקב ולא משום דינא כתב כך אלא שאותו מנעל עשוי כך דאם היו טולין העור גם כנגד העקב לא היה המנעל מתיישב עליו בטוב ואמר שאין בו משום כלאים לפי שהלבד קשה הוא וכך פרש"י להדיא לשם וכך מוכחת הסוגיא לשם ע"ש אבל הרא"ש ורבינו שכתבו אין בו משום כלאים לפי שהעקב קשה ואינו מתחמם הוא תימה רבה דמה בכך שהעקב הוא קשה מ"מ שאר הרגל הוא מתחמם מתלבוש שיש בו כלאים במקום אחד ואסור ונראה דמשום קושיא זו הביא רבינו לשון הרמב"ם בזה דכתב דאין בו משום כלאים לפי שעור הרגל קשה ואינו נהנה כשאר עור הגוף ע"כ ונלפע"ד דלהרמב"ם צורת מנעל זה הוא כעין פנטאפליי"ן שלנו שאין לו עקב מבחוץ וא"ת בהו כלאים לפי שמשימין בגד בתוך המנעל ותופרין אותו בחוטי פשתן והתירו מנעל זה לפי שעור פרסות הרגל קשה ואינו נהנה מן הכלאים ומשום הכי כתב ואין לו עקב שאם היה לו עקב היה אסור לפי שהעור שבעקב מבחוץ אינו קשה ונהנה כשאר עור הגוף כנ"ל ומהרו"ך האריך בכמה פירושים עיין עליו ולפע"ד הנכון כדפרי' כאן ומה שכתב בחבוריו הוא טעות וצריך להעביר עליו הקולמוס :

סי' שה שיעבד כל נכסיו וכו' הקשה מהרו"ך לדרבינו האי בח"מ סימן ק"ד דמלוה על פה מוקדמת קודמת למלוה בשטר ה"נ נימא דשיעבודא דכהן נע"פ קדים לשיעבודא דב"ח בשטר ולפע"ד דלא אמר רבינו האי אלא במלוה בע"פ דמשתעבד לחברו ע"י שהלוהו דשעבודא דאורייתא כרב פפא להיכך מלוה ע"פ קדים ולא קאמר תלמודא דב"ח מאוחר בשטר קדים אלא גבי פדיון הבן וכיוצא בו בערכין דמלוה הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר דמי אפי' קדמה לב"ח ואפי' לא היתה מלוה בשטר אלא בע"פ אפ"ה ב"ח קודם דשעבודא דאורייתא משעה שהלוהו וכן מפורש בתוספות פ' יש בכור (דף מ"ט) בד"ה מלוה ע"ש :

סי' שיב ואם הוא פועל ומתבטל ממלאכתו וכו' נראה מבואר דאע"ג דרבינו לעיל בסימן קע"ד גבי רבית כתב פי' כפועל בטל שאין לו שום מלאכה על פי דברי הרא"ש בהבנתו לדברי התוס' ודלא כסמ"ג מ"מ כאן צריך לפרש כפועל בטל מאותה מלאכה שלא יבא בו איסור רבית כמ"ש הרא"ש ועוד טעם שני דכיון דטורח עכשיו בעסק בשביל חברו הדר הוא מקבל שכר טוב בשביל טרחו זה אבל בראיית הבכור אם אנו רואין כאילו היה אדם בטל שאין לו שום מלאכה לא היה ראוי ליטול שכר כלל על ראיית הבכור כיון שאינו טורח כלל בראייה זו ומהרו"ך האריך בכמה פירושים ויישובים ולפי עניות דעתי הדבר פשוט כדפרישית:

פסק בהנהגות הוראה דאיסור והיתר

כתב הרב בהגהת ש"ע דח"מ סימן כ"ה כל היכא דאיכא ספיקא דדינא בהוראת איסור והיתר והוא דבר איסורא דאורייתא ילך לחומרא ואי דבר דרבנן ילך אחר המיקל ודוקא אם ב' החולקים הם שוים אבל אין סומכין על דברי קטן נגד דברי גדול ממנו בחכמה ובמנין אפילו בשעת הדחק אלא אם כן היה גם כן הפסד מרובה וכן אם היה יחיד נגד רבים הולכים אחר רבים בכל מקום ע"כ לשונו וכתב כך על פי דברי הרשב"א בתשובה סימן רל"ג שכתב דאין אומרים כדאי הוא פלוני לסמוך עליו בזמן שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין דהלכה פסוקה היא דהולכין אחר הגדול בחכמה ובמנין ואפי' בשעת הדחק אין סומכין על הקטן בחכמה ובמנין וכן במקום מחלוקת יחיד ורבים אלא אם כן שעת הדחק שיש בו הפסד מרובה או כיוצא בזה כמ"ש בפרק קמא דנדה וכו' עד כאן לשונו והבין הרב בהגה"ה דשעת הדחק איכא נמי בדליכא הפסד מרובה ולכך אמר דאין להקל אלא בדאיכא תרוייהו שעת הדחק וגם כן הפסד מרובה ואיכא לתמוה דבפרק קמא דנדה (בדף ט') בפלוגתא דכל אשה שעברו עליה ג' עונות דר"א אמר דיה שעתה וחכמים מטמאים למפרע מייתי ברייתא דאמר ליה רבי אליעזר לחכמים מעשה בריבה אחת בהיתלו שהפסיקה ג' עונות ובא מעשה לפני חכמים ואמרו דיה שעתה אמר ליה אין שעת הדחק ראיה וקאמר עלה מאי שעת הדחק א"ד שני בצורת הוו (ופרש"י ואיכא הפסד מרובה תמשו) וא"ד טהרות אפיש עבדא ומשו רבנן להפסד דטהרות ובתר הכי קאמרי תנו רבנן מעשה ועשה רבי כר"א לאחר שנזכר אמר כדאי הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק וכו' ומשמע דהא דאמר רבי כדאי הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק האי שעת הדחק היינו נמי לומר דשני בצורת הוו א"נ טהרות אפיש עבדו וכו' וכדקאמר תלמודא מעיקרא וכן פירש הרשב"א להדיא בתשובה אלמא דפי' שעת הדחק הוא לומר דאיכא הפסד מרובה ולאו תרתי מילי נינהו והיה נראה לומר דהגה"ה צריך לפרש דהאי שעת הדחק דקאמר רבי אין פירושו כהך דא"ל אין שעת הדחק ראיה דהתם קאמר רבי כדי הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק אלמא דלרבנן מטמא למפרע אפילו בשעת הדחק והך סותר למ"ש חכמים לר"א אין שעת הדחק ראייה אלמא דמודו חכמים בשעת הדחק דדיה שעתה אלא ודאי דאין חכמים מודים אלא בשעת הדחק דשני בצורת דאיכא הפסד מרובה א"נ טהרות אפיש וכו' והא דקאמ' רבי כדאי הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק היינו שאר שעת דחק דאין שם הפסד מרובה ולרבנן מטמא למפרע ועלה קאמר רבי כדי הוא ר"א לסמוך עליו בדיעבד אע"ג דפליגי רבנן עליה וכ"כ התוס' להדיא בפרק מי שהוציאוהו [ד' מ"ו] וכתבו דאי אפשר לפרש בענין אחר אלא דלפי זה כ"ש דקשה למה כתב הרשב"א והרב בהגה"ה דאין להקל אלא בשעת הדחק ובדאיכא הפסד מרובה הלא אפילו בשעת הדחק דליכא הפסד מרובה נמי סומכין אדברי יחיד להקל בדיעבד וכדקאמר רבי ועוד שהרי מפורש אמר הרשב"א דהך שעת הדחק דרבי היינו כדקאמר תלמודא מעיקרא א"ד שני בצורת הוו וכו' ועל כן נראה לפע"ד דהרשב"א לא ס"ל כפי' התוס' דפרק מי שהוציאוהו אלא הך שעת הדחק דרבי הוה נמי פירוש דשני בצורת הוו וכו' וכדקאמר תלמודא מעיקרא והלכך אין סומכין על דברי יחיד בדיעבד אלא בדאיכא הפסד מרובה והא דאהדרו ליה רבנן לר"א אין שעת הדחק ראיה הכי קאמרי ליה לדידן לא אמרינן דיה שעתה כלל אפילו בשעת הדחק שיש בה הפסד מרובה אלא לדידך דאמרת דיה שעתה והבאת ראיה ממעובדא דהיתלו אין שעת הדחק ראיה לאין שם שעת הדחק וא"כ מנא לך להקל ולומר דיה שעתה אפילו כשאין שם שעת הדחק ולדידן נמי לא קשיא מעובדא דהיתלו דאף על פי שהם הקילו שם היו יודעים מאיזה טעם היה ראוי להקל לשם אבל אנן אזלינן לחומרא אף בשעת הדחק שיש בה הפסד מרובה ולפ"ז ניחא דלכתחלה עבדינן כרבנן ואזלינן לחומרא אף באיסור דרבנן כטומאת מעת לעת דנדה אפילו בשעת הדחק שיש בה הפסד מרובה אלא דבדיעבד בשכבר נעשה מעשה סומכין על דברי יחיד בשעת הדחק שיש בה הפסד מרובה ולא מהדרינן עובדא לאסור אבל בהפסד מועט מהדרינן עובדא והכי נקטינן ודלא כדעת התוספות להקל אף בהפסד מועט :

מיהו אכתי קשה כמ"ש הרשב"א דאפילו בשעת הדחק אין סומכין על הקטן בחכמה ובמנין וכן במקום מחלוקת יחיד ורבים' אא"כ בשעת הדחק שיש בו הפסד מרובה או כיוצא בזה וכו' דאם רצונו לומר דבין בקטן כנגד גדול ובין ביחיד כנגד רבים אין סומכין על הקטן או על היחיד אפילו בשעת הדחק גרידא אא"כ בשעת הדחק שיש בו הפסד מרובה וכמו שהבין הרב בהגהת ש"ע איכא לתמוה חדא דלא הו"ל להפסיק במאמר וכן במקום מחלוקת וכו' באמצע הלשון אלא הכי הו"ל למימר דאין אומרים כדי הוא כו' במקום שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין וכן במקום מחלוקת יחיד ורבים ואפילו בשעת הדחק אא"כ שעת הדחק שיש בו הפסד מרובה או כיוצא בזה ועוד דלא היה צ"ל דהלכה פסוקה היא ועוד הלא לאו פסוקה היא אלא מחלק בין הפסד מרובה להפסד מועט ועוד קשה טובא תינח ביחיד כנגד רבים ודאי כך הדין כדמוכח מפ"ק דנדה דסומכין על היחיד כשכבר נעשה מעשה להקל בשעת הדחק שיש בה הפסד מרובה כדמוכח דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר אבל בקטן כנגד גדול משמע דאין סומכין על הקטן ומהדרינן עובדא אפילו בשעת הדחק שיש בה הפסד מרובה דלא דמי ליחיד כנגד רבים דהתם כיון דאשכחן בדוכתי טובא דפסק תלמודא כדברי יחיד כנגד רבים וכדאמרינן בפ"ק דע"ז (דף ז') אהדרינהו רב יוסף לאפיה בשלמא הלכה כריב"ק אצטריך סד"א יחיד ורבים הלכה כרבים קמ"ל הלכה כיחיד הלכך בדוכתא דלא אתמר הילכתא לא כמר ולא כמר סומכין בדיעבד על דברי יחיד כנגד רבים בשעת הדחק דאית בה הפסד מרובה אבל בקטן כנגד גדול דלא אשכחן כלל דפסק תלמודא כקטן כנגד גדול אלא איפכא אשכחן בפ"ק דע"ז דף ז' דתני בברייתא היו שנים אחד מטמא ואחד מטהר אחד אוסר וא' מתיר אם היה אחד מהם גדול מחברו בחכמה ובמנין הלך אחריו וליכא מאן דפליג אהא משמע דאפילו בדיעבד אין סומכין על הקטן אלא מהדרינן עובדא אפילו בשעת הדחק שיש בה הפסד מרובה ודמי ליחיד ורבים בדוכתא דאפסיקא הלכה כחד דמהדרינן עובדא אפילו בשעת הדחק כדאמר פ"ק דנדה מאי לאחר שנזכר אילימא לאחר שנזכר דאין הלכה כר"א אלא כרבנן בשעת הדחק היכי עביד כוותיה והכי נמי בקטן כנגד גדול הו"ל כאילו פסק תלמודא הלכה כגדול ושוב אין לסמוך על הקטן כלל אפי' בדיעבד ובהפסד מרובה ומהדרינן עובדא ולכן נלפע"ד ברור דאין הכי נמי דהרשב"א מחלק בין קטן כנגד גדול ובין יחיד כנגד רבים וכך הם פירוש דבריו תחלה אמר שאין אומרים כדי הוא פלוני לסמוך עליו בזמן שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין דהלכה פסוקה היא וכו' והיינו כדפרי' דזו הלכה פסוקה היא בכל דוכתא דהולכין אחר הגדול וא"כ ודאי אף כל בשעת הדחק אפילו יש בה הפסד מרובה אין סומכין על הקטן ומהדרינן עובדא ולכן אמר בסתם ואפילו בשעת הדחק לאורות כל שעת הדחק כדמפרש בגמרא שהביא הרב בסמוך א"ד שני בצורת היו וכו' אח"כ אמר וכן במחלוקת יחיד ורבים נמי אין סומכין על היחיד אא"כ בשעת הדחק שיש בו הפסד מרובה או כיוצא בזה כאן היה צריך לפרש בשעת הדחק שיש בה הפסד מרובה כדי לפרש דאע"פ דתלמודא קאמר א"ד שני בצורת וכו' לאו דוקא קאמר תלמודא דסומכין להקל בהפסד מרובה אלא ה"ה כיוצא בזה ואכתי איכא למידק במאי דקאמר או כיוצא בזה דהלא כיון דאין סומכין להקל אלא דוקא בשעת הדחק שיש בה הפסד מרובה אבל שעת הדחק שיש בה הפסד מועט אין סומכין להקל א"כ הוא סותר ללשון או כיוצא בזה דמשמע אפילו שעת הדחק שאין בה הפסד מרובה נמי סומכין להקל שהרי לכאורה לא נמצאו ג' חלוקים שעת הדחק

פסק בהנהגות הוראה דאיסור והיתר

גרידא ושעת הדחק שיש בה הפסד מרובה ושעת הדחק כיוצא בזה ואין בה הפסד מרובה דליכא אלא ב' חלוקים שעת הדחק שיש בה הפסד מועט ושעת הדחק שיש בה הפסד מרובה ונראה דיש לפרש דודאי איכא ג' חלוקים אחד שעת הדחק גרידא שיש בה הפסד מועט ובימות החול לאדם בינוני וקרי ליה שעת הדחק כגון שהשואל הלך והיה טורח גדול לרדוף אחריו ופליגי רבנן ואסרי וס"ל להרשב"א דבזו כיון דאין כאן אלא שעת הדחק גרידא דאין שם הפסד מרובה אין סומכין על היחיד אפילו אם כבר יצאה הוראה להיתר דבזו לא קאמר רבי כדאי הוא ר' אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק כיון דלא הוי אלא שעת הדחק גרידא וכן פי' התוס' פ"ק דנדה (דף ו') בד"ה בשעת הדחק דזהו פירוש שעת הדחק שאין בה הפסד מרובה ועוד פירשו בדרך אחר ע"ש שני שעת הדחק שיש בה הפסד מרובה כמשמעו ואפילו לעשיר שלישי שעת הדחק שיש בה הפסד מועט וחשוב כאילו היה הפסד מרובה והיינו או כיוצא בזה דקאמר כגון לעני בימות החול או לעשיר בשבת וי"ט שאי אפשר להכין אחר הוי כמי שעת הדחק דחשוב כאילו היה הפסד מרובה לעשיר בימות החול וכלפ"ד דלמדו הרב מהפסד מועט כשני בצורת דחשוב כמו הפסד מרובה לפי הזמן ה"ה לעני בהפסד מועט חשוב כמו הפסד מרובה לפי מה שהוא האדם וכן לכבוד שבת וי"ט חשוב כמו הפסד מרובה אבל בקטן כנגד גדול אין סומכין על הקטן להקל בשעת הדחק שיש בה הפסד מרובה כ"ש בכיוצא בזה והכי נקטי' ודלא כהרב בהגהת ש"ע שהבין מדברי הרשב"א דדין קטן כנגד גדול שוה לדין יחיד כנגד רבים דליתא אלא כדפרי':

ואיכא למידק בכך הלכה דחששו להפסד מרובה ולהפסד מועט לא חששו דהא בפרק המפקיד (דף ל"ח) קאמר תלמודא דלר"מ להפסד מרובה חששו להפסד מועט לא חששו ולחכמים להפסד מועט דסלים וקנקנים נמי חששו והלכה כחכמים כמ"ש בח"מ סימן רצ"ב סעי' ח' וי"ל התם לאו מידי דאיסורא היא אלא חששא דהפסד ממון דנפקד דאית בה מצוה דהשבת אבדה הלכך חששו אף להפסד מועט אבל מידי דאית ביה איסורא אין לנו להקל להתיר האיסור בדוכתא דליכא הפסד מרובה והא דאיתא בסוף פ"ק דפסחים דלהפסד מועט דעצים לא חששו היינו נמי מידי דאיסורא דאסור לשרוף בע"פ תרומה תלויה וטמאה ביחד להוסיף טומאה על טומאתה אלא שורפין זו לעצמה וזו לעצמה ואין חוששין להפסד מועט דעצים להקל לאיסורא וה"א בסוף פרק הערל (דף פ"א) גבי חתיכה חטאת טמאה שנתערבה במאה חתיכות של חטאת טהורה וכו' קאמר תלמודא דע"כ לא פליג ר' יהודה ואמר דלא תעלה אלא משום דמין במינו לא בטיל הא לאו הכי אף לרבי יהודה תעלה כיון דאיכא הפסד מרוב' דאין להם תקנה אלא שרפה אבל חתיכה של חטאת טהורה שנתערבה בק' חתיכות של חולין דברי הכל לא תעלה הואיל ואפשר למוכרה לכהן בהפסד מועט וחתיכה דרכה למנות אין להקל לבטל איסורא בדוכתא דליכא אלא הפסד מועט ולא תיבעיא באיסורא דאורייתא כי הך דחתיכת חטאת אלא אפילו באיסורא דרבנן דסתם יינם כתבו התוס' בסוף ע"ז (דף ע"ב) בדין נצוק חבור דרש"י פסק כרב הונא דנצוק חבור ור"ת פסק דנצוק אינו חבור והאריך בראיות וסוף דבריהם דבמקום שיש הפסד גדול יש לסמוך על דברי ר"ת להתיר מגע נכרי על ידי נצוק אבל בהפסד מועט יכול להחמיר כדברי רש"י וכו' עכ"ל וכך היא מסקנת רבינו בעל הטורים בי"ד סימן קכ"ו בשם הר"ת מרוטנבורק על פי גדולי צרפת ונראה דה"ט דכיון דגדולי צרפת לא הכריעו לפסוק הלכה לא כרש"י ולא כר"ת דשניהם שוין גדולים בחכמה ובמנין אם כן לכתחלה יש להחמיר כרש"י אלא דבשעת הדחק דאיכא הפסד מרובה כדי הוא ר"ת לסמוך עליו בשעת הדחק:

אלא דקשיא לימהא דתניא בפ"ק דע"ז (דף ז') דבשניהם שוין בחכמה ובמנין קאמר ת"ק הלך אחר המחמיר וריב"ק אמר בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל ואמר רב יוסף הלכה כריב"ק א"כ הכא בסתם יינם דאין איסורו אלא מד"ס היה לנו להקל כר"ת אף בהפסד מועט וכך פסק הרשב"א בתשובה דלעיל וז"ל היו שניהם שוין ולא נודע מי גדול משניהם בשל תורה אחר המחמיר ובשל סופרים הולכים אחר המיקל וכדאיתא רפ"ק דע"ז עכ"ל ונראה ליישב דבדין נצוק ס"ל לתוס' והשותים מימיהם דר"ת גופיה לא היה מיקל לכתחלה כנגד הוראת רש"י היכא דליכא אלא הפסד מועט והכי משמע מליישנא דתוספות שכתבו אבל בהפסד מועט יכול להחמיר וכו' מדלא אמר צריך להחמיר כדברי רש"י אלא יכול להחמיר וכו' כלומ' שאינו כנגד ר"ת אם מחמיר בהפסד מועט:

ותו קשיא לי בכך תשובת הרשב"א שכתב וז"ל ואם היה מנהג בעיר להקל מפני שחכם אחד הורה להם כך הולכים אחר דעתו ואם חכם א' בא לאסור מה שהם מתירין נהוג בו איסור אבל אם היה הראשון רבם ממש אסור להם לנהוג איסור שלא כדברי רבם דא"כ יקלו בכבוד רבם עכ"ל וקשה מהא דאיתא בפרק כילד משתתפין (דף פ"ו) דקאמר תלמודא ע"כ לא אמר ר' יוסי דמחיצה תלויה מתרת אפילו ביבשה אלא בסוכה דאיסור עשה הוא אבל שבת דאיסור סקילה הוא לא אמר וא"ת אותו מעשה שנעשה בצפורי להתיר ע"י מחיצה תלויה ע"פ מי נעשה והלא ר' יוסי ראש של צפורי הוה כדאמרינן בסנהדרין אחר ר' יוסי לצפורי ועל פיו היו עושין כולן לא ע"פ ר"י נעשה אלא ע"פ ר' ישמעאל בר' יוסי נעשה שכבר נפטר ר' יוסי אלמא דאע"פ דר' יוסי היה רבם ממש לא חששו לכבודו ועשה ר' ישמעאל בנו ותלמידו מעשה להתיר מה שאסר ר' יוסי וכ"ש דיכול לאסור מה שהתיר רבם ממש וא"כ קשה לדברי הרשב"א ויש ליישב דלא אמר הרשב"א אלא היכא דנהגו בעיר היתר או איסור כהוראת רבם התם הוא דמקילין בכבוד רבם אם ישתנו לחכם אחר שהורה בהיפך ויבטלו מנהגם שהיו נוהגים בה ע"פ רבם ובמקום רבם אבל הך עובדא דמחיצה תלויה בצפורי אף על פי שרבי יוסי הורה לאיסורא לא היה מנהג בזה במקומו ולפיכך כשבא מעשה לפני ר' ישמעאל אחר מיתת אביו ורבו היה רשאי להורות קולא הפך דעת רבו ואביו כיון שלא היה בהוראה זו שינוי מנהג · ודוק:

עוד יש מקום עיון בש"ע במקומות שלא הכריע הרב בית יוסף לפסוק כדעת אחד מהפוסקים דלפעמים כותב בתחלה בסתם לאיסור ואח"כ אומר ויש מי שמתיר או ויש חולקים ולפעמים כותב בהיפך בתחלה בסתם להיתר ואח"כ יש מי שאוסר השתא לא איתמר הלכה לא כמר ולא כמר ומ"מ הדבר מבואר דמ"ש הרב בתחלה בסתם הוא העיקר לדעת הרב לפי שהוא דעת רוב פוסקים ומ"ש אח"כ ויש מי שחולק הוא כטפל לגבי העיקר מפני שהוא דעת יחיד או מקצת פוסקים א"נ אפי' יחיד כנגד יחיד או רבים כנגד רבים אלא דהרב תופס דעת אחד מהם בחזקה שהוא קטן כנגד גדול הימנו בחכמה ובמנין לכך כתב דעת הגדול בסתם ודעת הקטן בלשון ויש מי שחולק לפי שהוא כטפל לגבי העיקר וכ"כ התוס' בפ"ק דע"ז (דף ז') וכ"כ הרא"ש לשם ע"ש ריב"א דכל היכא דאמרי לגבי לשון הראשון כטפל לעיקר והלכה כלישנא קמא ואף ע"ג דהתוס' והרא"ש לשם כתבו עוד דרכים אחרים ע"ש רש"י וע"ש ר"ת וע"ש הרי"ן גאות וע"ש קצת גאונים וע"ש רבינו שמשון כל אחד תפס לו שיטה אחרת מ"מ מדברי הרא"ש בפ' כילד מעברין ריש (דף קכ"ב) נראה שהסכים לפי' ריב"א שהרי כתב מסתברא דאיכא דאמרי הוי כטפל לגבי עיקר ותו נראה דלדברי הכל בלשון ב"י כשכותב בש"ע בתחלה בסתם ואח"כ כותב דיש מי שחולק אין ספק דהוי כטפל לגבי עיקר וכדמוכח מספרו הארוך וצריכין אנו למודעי היאך יש לנהוג בהוראה זו · ונראה מתוך מ"ש ע"ש תשובת הרשב"א וע"פ פירושינו דכך היא ההוראה דכשכותב הרב דברי האחד בסתם שהוא העיקר לפי שהוא דעת רבים כנגד יחיד או יחידים עבדי' לכתחלה עובדא כדעת המתיר או כדעת האוסר שכתב בסתם בין באיסורא דאורייתא בין באיסורא דרבנן אלא דאי עביד עובדא להקל כדברי היחיד וליכא הפסד מרובה מהדרי' עובדא אבל בדאיכא הפסד מרובה לא מהדרינן עובדא כיון דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר ואפילו באיסורא דאורייתא וה"ה כיוצא בזה כגון לעני בהפסד מועט או לעשיר לכבוד שבת וי"ט אפילו בהפסד מועט וכגון שא"א להכין אחר אבל אם כשכותב הרב תחלה בסתם הוא לפי שתופס אותו בחזקת שהוא גדול מזה שחולק עליו התם ודאי אי עביד לחומרא כיש מי שחולק לא מהדרינן עובדא דאע"ג דזה שכנגדו הוא בחזקה שהוא רב מובהק וגדול בדורו טובא מכל מקום כיון דלא ברירא לן בודאי דהוה גדול מזה בחכמה ובמנין לא מהדרי' עובדא מחומרא לקולא כיון דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר אבל אי עביד לקולא כדברי החולק שהוא בחזקת קטן כנגד האוסר מהדרינן עובדא אפילו בדאיכא הפסד מרובה אא"כ דאיכא תרתי איסור דרבנן והפסד מרובה כנ"ל ועל דרך זה יש לנהוג בהוראה כשכותב בהגהת ש"ע דעת מי שחולק על מה שפסק בש"ע בדוכתא שלא נתפשטה ההלכה כדברי האחד ויש לו דין זה דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר וצריך להתיישב בדבר זה:

ומהך דיבמות דלעיל בחתיכת חטאת שנתערבה בחולין דדברי הכל לא תעלה הואיל ואפשר למוכרו לכהן בהפסד מועט יש ללמוד דכל שאפשר למוכרו לנכרי בהפסד מועט אין להקל איסורא להתיר בדיעבד ולומר כדי הוא פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק בהפסד מרובה דאין זה חשוב אלא הפסד מועט אע"פ שמפסיד כל הריוח כיון שאין הפסד בקרן אלא דבר מועט והכי משמע להדיא בתרומת הדשן סימן ר"ד ואפילו באיסורא דרבנן אין להקל:

פרטי רמזי דיני טור יורה דעה והמחודשים מהר"י קארו

הלכות רבית

קנט היתר נתינה בריבית לעכו"ם ולמומר :

קס המלוה והלוה והערב והעדים עוברים :

רבית מאוחרת שפירש ואמר בשביל מעותיך מי הוי רבית קצוצה · אדם שרגיל להלוות לחבירו מותר ללוה לעשות עמו טובה . רבית מוקדמת או מאוחרת מופלגת מזמן ההלואה אי שריא · אם הלוה מותר ללמוד תורה למלוה או לבנו · לוה המכריע אחרי מנכסי חברו · האומר לחברו תן לי מעות שלוית מפלוני בריבית ואני אשטור אותך שלא יקבל ממך רבית · אסור לקדם בהנאת מלוה משום רבית · אי מותר לומר לחבירו הלויני מנה חדש זה ואני אלוך מנה חדש אחר · אם מותר לומר לחברו אלוך כדי שתרויח כדי שגם אתה תלויני פעם אחרת · אימתי אסור רבית דברים · אסור למלוה שיאמר ללוה דע אם בא איש פלוני שתכבדו ותאכילו אם מותר לאדם לומר לחברו טול לי מעות מפלוני בריבית וגם תביא לו הרבית · שליח ראובן שהלוה לשמעון בריבית שלא מדעת משלחו ונשתעבד שמעון לראובן בכתב ידו · אם מותר לומר כל הנותן מעות לפלוני כדי שילוני אינו מפסיד · האומר לחבירו אלווך ע"מ שתתן זוז לפלוני · אם אמר לחבירו אמור לפלוני שיתן לך ד' זוזים ואלוה לך מעות אסור · אסור להלוות ק' מעות חולין ע"מ שיתן להקדש ק"כ אדם שאמר לחבירו הילך זוז כדי שתאמר לפלוני שילוני מעות אם מותר לתת מאותו זוז למלוה · כיצד ת"ח מותרים להלוות זה את זה ברבית · שאין נכון לת"ח להלוות זה את זה ברבית אפי' בענין המותר · מי שלא הגיע לכלל דעת שיוכל להתעסק בהלו אם אין לו אב מותר להלוות מעותיו קרוב לשכר ורחוק להפסד · אפטרופוס שהלוה מעות היתומים ברבית קצוצה · אם הלוה טוען פרעתיך כך והאפטרופוס טוען לא פרעתני אלא כך מי נאמן · אפוטרופוס היתומים או גבאי צדקה שהלוו מעות יתומים או הקדש ברבית קצוצה אם צריכים להחזיר · מי שיש בידו מעות יתומים ואמר קבלתים פלגא בשכר ופלגא בהפסד אם הוא נותן · אי זה מעות הקדש מותר להלוות באבק רבית ואי זה אסור · הוסיף ק' בק"כ מעיקרא קיימי מאה בדינרא ולבסוף ק"כ מותר · הוזיה מאה באתה ואייקור אם מותר · המעכב דמי שכירות חברו ויתובעו מה שהיה יכול להרויח במעות . מותר ללוה ברבית מפני פקוח נפש · אם מותר ללות לחבירו ע"מ שכל מלאכה שתבא לידו יתננה לו · פי' רבית מאוחרת בסימן קס"ו · המלוה את חבירו על המשכון ע"מ שלא ימכרנו אלא לו בסימן קע"ב · דין המלוה לחבירו מנה לכל הנאתו רק שיסלק מעל אותו מנה מס המגיע לו כתבתי בסימן קע"ו · האומר לחבירו הילך ק"ק זוז תעכבם כדי שתשאל מתתי לאומנות המלך שהיה עליו בשיה ג' מאות גז"ש · הלוה מעות יתומים ונתחייב להם ברבית קצוצה בשטר והיתום טוען שלא קבל שם · האומר לחברו מנה לי בידך מרבית קצוצה והלה אומר להד"ם שם · המקבל מעות למתנית בכר וכופר ואומר כי מלוה ברבית היתה שם · המשכן ביתו לשמעון בחלף זכוכים לה' שנים ונתן ללוי ת"ק זכוכים שישכרך לו הבית מיד שמעון שם · בחוב שהלוה מעות לנ"ס וגם עושה לו מלאכה ובשכר המעות והמלאכה מפרנס אותו אסור שם · האומר לחבירו אם לא אפרעך זמן פלוני הריני חייב לך מעכשיו ולזמן העיכוב כך דינרים שם : המלוה על המשכון ואומר אם לא אפדנו יהא שלך · המחייב עצמו בשטר שאם לא יפרע לחברו תוך ט"ו יום לתביעתו יתן לו כך בשבוע שם . המפקיד מעות אצל חבירו והלך הנפקד והלוה לעכו"ם ברבית מותר למפקיד לקבל מהנפקד שם · האומר לחברו אלוך ע"מ שתתן הרבית לעכו"ם הוי רבית קצוצה :

קסא שלא ליהנות המלוה מן הלוה ולמי מותר :

הלוה כסף אסור ליתן לו רבית קרקע : רבית דרבנן אם צריך להחזיר שבא לצאת ידי שמים · אבק רבית אם לא נתנו לו מדעתו יוצאה : אבק רבית שנתן לו בתשלומין · שטר שפיה לו על אחד תוקדי פרעון ומחזירו לו · רבית דאורייתא שיוצאה בדיינים אין ב"ד יורדין לנכסיו · המוצא שטר שיש בו רבית יקרענו בא לב"ד יקרעוהו : אבק רבית שנתנו למלוה ועדיין הקרן ביד הלוה אם מנכין אותו מהחוב כתבתי בסימן קע"ה ·

קסב באיזה דבר נוהג רבית וחזרתו ושטר שיש בו רבית :

כל מטבע אסור ללות זה בזה אלא מטבע כסף :

אם היו חייבים לו סאה בתורת חוב או פקדון אם יכול ללות עליה סאה בסאה : אם יש לו חטים במקום אחר אם יכול ללות עליהם סאה בסאה : מי שאין לו סאה וגם לא יצא השער מה תיקון יעשה לשיוכל ללות סאה בסאה · אם צריך שיהיה השער ידוע לשניהם · ואם צריך שידעו בכמה יצא השער · יצא השער בטבריה יכולין ללות סאה בסאה בכל העיירות שבסביבותיה : אם לוין סאה בסאה על שער של עיירות . אם מותר ללוות דינר זהב בדינר זהב · אם מותר ללות סאה בסאה כשיש לו מעות אפילו לא יצא השער : קבע זמן ואמר לא אקבל הפרעון קודם הזמן : אם מותר ללות סאה בסאה כשיצא השער או יש לו חטים : אמר הלוה יש לי סאה אם מותר לסלותו סאה בסאה · תקון ללות סאה בסאה במלא בסימן קע"ג בד"ה וכן כורתי בזמורות וכו' :

קסד דין לפסוק על פירות בשער שבשוק :

כשאין לו חטים ויש לו מעות אם מותר לפסוק לו פירות בשער השוק על מלוה שבידו : כשיש לו פירות לחברו פוסק על מלוה שבידו אפי' לא יצא השער : כשפוסק לחברו פירות על מלוה שבידו אי בעינן שיהיה לו פירות בשיעור מה שפסק או אי סגי בישי לו כלה : אם יאמר שמוכר יש לי פירות א"צ להוציא כיצד יהא מותר לפסוק על הפירות אפי' אינם בידו ולא נתן לו עכשיו מעות אלא מקודם היו בידו : אם מותר ללות מעות ע"מ שאם לא יפרעם לו עד זמן פלוני יתן לו פירות כשער

כשער של עכשיו : הלוהו חטים במנה ואינם שוים אלא שמונים רבית הוא : הלוה חטים במנה וכן כשער והוזלו בס' ולקחם ממנו בפ' מותר :

קסה דין מלוה על שדה ואם אמר אם לא תתן לי וכו' :

הלוה על שדה וחזר והשכירה לו אי הוי רבית קצוצה : הלוהו על שדהו ומכרה לאחר והלוה חכרה ממנו מותר : הלוה על שדהו ואמר ליה אם לא תתן לי מכאן ועד ג' שנים הרי היא שלי ואכל הפירות אם מוציאין מידו · הלוהו מטבע ונפסל ועשו מטבע חדש הוסיפו עליו או פחתו ממנו כיצד ישלם לו :

קסו מלוה על מטבע ונפסל

אם המטבע הראשון יוצא במקום אחר ויש למלוה דרך שם נותנו לו : הוסיפו על המטבע בענין שאסור לקבלו ועבר וקבלו אם מוציאין מידו · שההו המטבע ואין אנו יודעים כמה שחת על מי סומכים · אם גזר המלך שכל מלוה לחברו יוציא פרעונו מהמטבע הישן אם מותר · נפסל המטבע ותיקן השלטון שהפורע לאחר יפול רביע והפורע לאחר שנה משלם הכל :

קסז מלוה לחבירו לא ידור בחצרו בחנם :

הלוהו ודר בחצרו בענין שהוא אבק רבית אם מנכה לו שכר הדירה · תגר דקיימא לאגרא שהלוהו ודר בה או שא"ל אחר שהלוהו דור בחצרי או דור בחצר חנם : אם מותר לומר לחבירו בנה מרתף זו שלי ודור בה חנם עד שאפרע לך הוצאותיך :

קסח מלוה לחבירו מנה להתעסק עד שיהא מאתים ואחר כך יהא הלואה :

אם מותר לתת מנה לחברו להתעסק בעד שנה יהיה הריוח ביניהם ומשם והלך יהיו מעותיו בידו מלוה או פקדון :

קסט כל הדינים השייכים בהלואה על ידי עכו"ם ומשכנו של עכו"ם ביד ישראל וטענו לקחת ממנו רבית קצוצה :

ישראל שיש בידו מעות מעכו"ם ברבית אמר לו העכו"ם תנם לישראל אחר אפילו כתב ישראל שני שטר בשמו לעכו"ם ונתן משכונו וגם הרבית לנכרי הוי רבית קצוצה : היה ישראל חייב לנכרי מעות בלא רבית יש לו דין זה בעצמו · אם א"ל הנכרי תנם לישראל זה בתורת פקדון והשטר ואח"כ יהיו הלואה אצלו מותר · אם אמר העכו"ם לישראל קבל מעות מישראל ראשון והוי אפותיקי שני · המתירים ללוות מישראל ברבית ע"י נכרי אם מתירים אפי' ללוות בשטר · אמר לעכו"ם לוה לי מעות מנכרי ברבית והלך והלוה מישראל אי איכא איסורא · המתירים ללוות מישראל ברבית ע"י עכו"ם מתירים אפילו ע"י עבדו ושפחתו · המתירים ג"כ שהמלוה יפקיד אח"כ המשכונות ביד הלוה וישתמש בהם הלוה או ימכרם · אפילו המתירין מודים דאסור ללות ברבית מישראל ע"י נכרי בלא משכון · שנה משכונו ביד נכרי ללוות עליו מישראל ברבית ונתנו המעות ביד נכרי · נכרי שלוה מישראל ברבית ואח"כ אמר לו תן המשכון לראובן והוא יתן לך מעותיך וראובן עיכב המעות בידו והמלוה תובע ריוח מעותיו על שבאו מעות לידו · ישראל שנתן משכונו לנכרי ללוות עליו מישראל ואח"כ בא בעל המשכון לפדות המשכון אי מצי א"ל המלוה לאו בעל דברים דידי את · כיצד מותר ללות ברבית לנכרי על משכון שהשאיל לו ישראל · אם אסור להשאיל משכונו לנכרי שלא בפניו כדי שילוה ישראל מעות ברבית לנכרי השואל · כיצד מותר לישראל ללוות ברבית מישראל חברו לנכרי בלא משכון · ישראל שהביא לחברו משכון של עכו"ם שילוה עליו ברבית לנכרי · ישראל שלוה מישראל חברו לצורך הנכרי וקבל עם הנכרי רבית ביוקר ועם ישראל המלוה קבל בשוה · לא יתן למלוה אלא כמו שפסק עמו · ואם העכו"ם אינו לא יפרע לו הישראל מכיסו ואם הודו שקבל יותר מהנכרי ישבע · נכרי שהצ"ל ליקח מנה ולא היה מוכן ואמר לשמעון לכשתמצא לו מעות ויתן לו מהם כך וכך והלך ולקח מישראל ברבית · כיצד מותר לומר לחברו טול לי מעות מנכרי על שמי · רבית שזקפו עליו במלוה חשוב כקרן · חוב של נכרי שזקף הרבית במלוה עם הקרן מה תקנה להקנותו לישראל · המוכר לחברו חוב של נכרי ורוצה שכשיתן לו מעות יחזור ויקנהו · נכרי שמשכן משכון לישראל ע"מ שאם לא יפדנו יהא שלו מעכשיו אם מותר לישראל זה למשכנו לישראל אחר ברבית · מה תקנה יש למכור חוב הנכרי לישראל · המוכר חוב הנכרי לחבירו אם מותר להבטיחו מן הקרן · רבית הכתוב בשטר אם אסור לזכותו · כשהרא"ש פוסק במקום ספק מה שכתב בתשובות או זה מהם עיקר · באיזה ענין מותר לומר לנכרי תן לי מעותיך והלוה אותם לישראל ברבית · הלוקח מעות מהעכו"ם ומלוה אותם לישראל ברבית ומודיעו שהם של נכרי · מי שאומנותו בכך מותר ליקח מעות מהנכרי ולהלוות אותם לישראל ברבית · התובע לחברו שנתן לו רבית קצוצה והלה כופר · אמר הנכרי להלוות מעות ברבית לישראל ושלחם לו ע"י ישראל · משכון שביד ישראל מישראל חברו וא"ל הלוה לך והשכנו ברבית ואני אפרע קרן ורבית מי חייב לפרוע הרבית · ראובן שלוה מישראל ואח"כ אמר ליה שמעון תן לי הקרן והאסור אוסך · משכונו של נכרי ביד ישראל ומכר הנכרי המשכון לישראל אחר אם מותר לקבל הרבית מהקונה בסוף סימן קע"ב · משכונו של ישראל ביד נכרי ומשכנו הנכרי לישראל ברבית :

קע איסור ערבות בין ישראל לעכו"ם :

עכו"ם שלוה מישראל וישראל שלוה מעכו"ם אם מותר לישראל ליכנס ערב קבלן · היכא דשרי לישראל להיות ערב אע"ג דלא זקף הרבית עלי' אי שרי לישראל להיות ע"ק בשביל העכו"ם · ישראל שנעשה ערב לחבירו בשביל עכו"ם מקרן ורבית · ישראל שהלוה לעכו"ם על משכון או ע"י ערב עכו"ם וגם ישראל והקיף המשכון ממנו ופטר הערב ונתערב הוא במקומם אם חייב ליטול גם הרבית שלא עלה עליו · ישראל שהלוה לעכו"ם עשרים והוסיף לו י' לשנה אחת ונכנס ישראל ערב :

קעא לוה מעכו"ם ונתגייר אם גובה הריבית :

קעב משכנתא איזה אסורה ואיזה מותרת :

דעת הרמב"ם והרשב"א והרא"ש בחילוק המשכנתא באתרא דמסלקי לאתרא דלא מסלקי ובין בנכייתא בלא נכייתא · מנהג דורות האחרונים שהיה כהרשב"א או כהרא"ש · כמה ינכה לו בכל שנה והיה בנכייתא · משכנתא בחוב שקדם לכ"ע אסורה אפי' בנכייתא · אי מהני נכייתא במשכון מטלטלי · משכנתא בלא נכייתא והפי לגבויי כמנהגא דסורא אתרא · אי לא מסלקין ליה בלא זוזי אם יש חילוק בין יתומים לאדם אחר לענין שדה שהם ממושכנת ביד אחר באבק רבית · אם מנהג המקום לסלק תוך שנה אי יאמינו בני לא סתם משכנתא שתא · משכנתא באתרא דלא מסלקי אם צריך לפעמים שכירות בתר שתא · סתם מקומות שאינו יכול לסלק עד שתא אם לאחר שנה דינו כאתרא דלא מסלקי : משכנתא באתרא דמסלקי אם יכול המלוה לכוף ללוה שיפדנה · משכנתא בלא נכייתא למאן דשרי נמי אמר אוזיל ואוגרה ואייתי זוזי אם רשאי לאכול · באתרא דמסלקי אם היא משכנתא בנכייתא וכיון דשרית את"ל דאמר אוזיל ואוגרה ואייתי זוזי אוכל פירות עד שיגבה המעות · משכנתא בנכייתא נמי באתרא דלא מסלקי מותר לאכלה אחר זמנו בנכייתא כמו שהיה אוכלה · תוך זמנו אינו יכול למחות בו מלאכול פירות ע"י שאומר אייתי זוזי · חילוק בדעת הרי"ף בין אתרא דמסלקי לאתרא דלא מסלקי כשהוא מוחה בו מלאכול פירות · אמר הלוה אין רצוני שתאכל עוד פירות בתורת רבית ואפרע לך חובך כשיזדמן לי ולכן אתה לך · כשהלוה מוחה מלאכול פירות אם צריך למחות בב"ד : משכן קרקע ומת בלא שידע מיתתו לו היתומים משתמת במינגאת דאבוהון קיימי · משכן לו קרקע והתנה עמו שכשימכרנו לא ימכרנו אלא לו בדמים קצובים והם שוויו אם הוא אסור · משכן לו קרקע ואמר לא אמכרנו אלא לך בענין שאסור אי הוי רבית קצוצה · התנה עמו כן וקנו מידו אם רשאי למכרה לאחר בדמים יתירים · מכרה לאחר בדמים אלו אם קנה זה · אומר אסור בנסנות עצו לא תמכור לו אלא בדמים אלו · אמר לו מעכשיו תהא קנויה לך בדמים אלו כשארצה למכרה שרי · ישראל הקונה קרקע הממושכן ביד חברו והיה על הקונה לפדותו אם יכול הלוה לעכב הפירות כל זמן שלא יפרענו · המשכן קרקעו בהיתר והמלוה אוכל פירות אימתי מותר הלוה לפרוע מס הקרקע · הנותן מרכתו לחברו שיבנה וידור בה עד שיכלו ימי המשכונא · כיצד יעשו שיהיה בהיתר גמור · הנותן קרקע בחוב אכיל בלא נכייתא :

קעג איסור ריבית על ידי מכירה :

עבר ומכר בהם מעכשיו בי' ואם לאו בי"ב אפי' לדעת הפוסקים בטרשא דרב נחמן לא שרי אלא כשהשער אותו זמן הוא ביוקר לפי רוב השנים והוה מסחרם לתת לו כפי אותו השער · סחורה שלפעמים שוה ביוקר אימתי מותר למכרה כך בשביל המתנה · לכ"ע יכול למכור לחברו קרקע בהמתנה ביוקר אם לא יפרש אם מעכשיו וכו' · כל שהוא דרך מקח וממכר כל זמן שאינו נראה כרבית מותר · אם יכול לומר לחברו קרקע זו אם תפרעני עכשיו הרי הוא לך במנה ואם לאחר שנה תן לי ק"ק · היכא דאיכא צד לי לומר שלא היה נותן המעות היה קונה אותם ביוקר · המוכר פירות בשבט ע"מ לפרוע דמים באייר כשער של אייר מותר · כיצד מוכר לחברו חוב שיש לו על ישראל או על עכו"ם : מכר לחברו חוב שיש לו על אחר וקבל עליו אחריות מגלו קיים · אם מותר להלוות ברבית למי שיש לו מעות בכיסו · מותר למכור בזול דבר שאין שומתו ידועה בשביל הקדמת המעות · פסק עמו לתת דילופים בזול בשביל הקדמת המעות · באיזה ענין מותר לקנות פירות הכרם בזול · אם מותר לומר לו קודם שיבואו פירות לעולם · כולן כך וכך ממה שבדך עושה · אסור לומר לו קודם שיבואו פירות לעולם הילך מעות ותן לי ממה שבדך עושה ד' סאין בסלע · חילוק בין משכנתא דסורא לקונה פירות פרדס · כיצד יהיה מותר לקנות זמורות בזול בשביל הקדמת המעות · כיצד יהיה מותר לקנות גלות מלח בסלע · באי זה מקום מותר לקנות פירות הכרם בכך וכך :

קעד איסור אכילת פירות במכירה שלא נחשבה :

מכר לו שדה ונתן לו קצת דמים וקנה הקרקע כאחד מדרכי הקנין · כל היכא דאמרינן הכא אסור אין זה רבית קצוצה · אם אמר המוכר לגלות ע"מ שתחזירנו לי כשיהיו לי דמים ושמך הגלות · ובין ולא איתמריבו ליה זוזי וכן כשהן לדעתא למיסך לא"י מי אוכל פירות · השוכר בית מחבירו כדינר לשנה והקדים לו שכר עשרים שנה והתנו שאחר שנה או עשרים יהיה רשאי בעל הקרקע לפדות קרקעו · אם פוסקין על שער של פירות · נתן לו פירות בשווין ופסק עליהם פירות אחרות כשער השוק מותר · אם נתן לו מעות בדרך הלואה ע"מ שאם לא ישלם לו מעותיו עד יום פלוני יתן לו פירות כשער של עכשיו . יצא שער של עפרים פוסקין עליו כל פירות של שביעית · כיון דמחשוב מד' סאין בסלע והגות מג' סאין לא פוסק על החדשים בשעת מהרבעה סאין כזו נקוטות מד' ושל ב"ה מג' אם יכול לפסוק עם ב"ה על הלקוטות כשער הלקוחים :

קעה איסור פסיקה על השער והיתרו :

קעו איסור שכירות במעות והיתרו וכיצד מרבין בשכירות שדה :

משכיר מעותיו לאותאם וקבל המשכיר האחריות יש אוסרים ומשכיר מעותיו אפי' נתגמד · לדעת המתירים צריך שלא יחייב עצמו בהם יותר מאלו שוכר · אם הוניה המעות אע"פ שבאו לידו אותם מעות עצמם אסור · אם אסור לשכור כלי כסף וזהב ולהתחייב באונסין · השוכר פרה בכך בשבוע ע"מ שאם מתה אתה ישלם לו כך דינרים ושבה בה מגלמה ומתה · השוכר שדה בי' כורים לשנה וא"ל תן לי ק"ק זוז ואתן לך י"ב כורים . המשכיר בית לחברו מעכשיו במנה והחזיק בה ואח"כ א"ל שאם יתחיל מלפרוע חדש בחדש יתן לו סלע בחדש · המשכיר בית לחברו וא"ל אם עכשיו אתה נותן לי הרי הוא לך בעשר סלעים לשנה ואם של חדש בחדש סלע בחדש ולא נכנס מיד לתוך הבית :

קעז קבלת עסקא היאך שמין אותה :

יש מקבל ג"כ שהוא רבית דאורייתא ויש אבק רבית קבל ג"כ שהוא אבק רבית והתנו לו אם מכין מהקרן מקבל ג"כ אפי' נותן לו שכרו כפועל בטל אסור · המקבל ג"כ ונותן לו כל הריוח נכפל המעות · פירוש דברי המרדכי והכלבו בדין העסקא · מה נקרא חיים לגבי עסקא אחריות · אומר למקבל מותר של ט בשכך דברי מה פירושו : נותן לחברו עסק מהם היאך יתחלקו : אני שותפין במעות שכשהד המעסקן נכדו היאך חולקין · הנותן לחברו מנה שיתעסק בו לתועלת המנות עד שיהיה שני מנים · אם עושה אדם עסקו מנה או פקדון · המתעסק אם חייב גם באונסי הקן הפקדון · הלוה מעות מחברו וא"ח שהם ביניהם שיהיו למחצית שכר אם חייב באונסי כל הממון · אפי' מאן דשרי עסקא שהמקבל מתחייב באונסין וזולתי הוזל לא שרי אלא בעסקא דשייך בה יוקרא וזולא והם עומד בעין בחזקת הבעלים · אם מותר להתנות עם המקבל שאם יתעסק בחובות ישים על הנותן · הנותן עבנים לחברו ולא פי' שום תנאי אימתי הוי אחריותן גם על המקבל · המקבל עיסקא למחצית שכר כמנהגים אם יעלך לסוגיא מהמעות כיצד יעשה · נותן עסקא לחברו באתנים שכר ושכר ועק"ל עליו כל האחריות אם מותר לקנות · מקבל שנשם בעיסקא בחורם קוניה לו מומן בזול ומקבל במים מהנותן כמו שקנאה ולא נתן לו שכרו כפועל בטל · הנותן עיסקא באה ריוח שיוכל להגיע לתנתו ומכרו למקבל ע"מ שאם יהיה לו הפסד בעסק יחזור לו במעות הכסף · הנותן מעות לחברו למחצית שכר לזמן ואמר הזמן עם בשיפסק קנבה בכך וכך לשנה אם הוא רבית · אם מותר להלוות מעות לחברו בלא שום ריוח רק שיחלק מעליהם מה למנך · אם גבלי השם מעידים שקבלו השם מיד הלוה והמלוה טוען מצני פרע או כופר · אם מותר לומר לחברו הלוך ק"ק זו מעכשיו כדי שתשוב מחצי למותנות המכן · האומר לחבירו מנה לי בידך מגבית עבנים ממני והלה כופר · המקבל מעות לחצי ריוח וכופר והודה שהלוה ברבית היה אינו נאמן · המשכן ביתו באלף זהובים ונמן הלוה ת"ק זהובים וקבל עליו שיחזור לו הבית מיד כמנהג לאמן המשכונות אסור · אם אסור לומר לחברו תברם מותי ותן לי מעותיך ואתן לך הסוגלה אח"כ נתן לו הקרן במתנה גמורה או שרי לומר נשכריה אם לא תפרעך לזמן פלוני הריני חייב לך מעכשיו ולזמן העיכוב כך דינרים או אתן לך מהעיכוב והלך כך דינרים : אם מותר להלוות על משכון ועושר אם לא תפדנו לזמן פלוני יהיה שלך · הפקיד מעות אצל חברו והלוה הפקיד לנכרי · המפקפק בכל חברו ונותן לו ריוח בכל שנה ולבסוף טוען שלא היה שם ריוח כמ"ש סימן פ"ח · הגיע זמן חלוקה ולא חלק היאך חולקים אחר כך · המקבל עסקא לזמן למחצית שכר ונתעסק גם אחר הזמן היאך חולקים · נותן שכר עסקא לחברו וכתב עליו שטר מכל המעות שקבל אם חולק בריוח בזה שכתבו · חילוק בין גבדה לבין נאות אחריות בשטר שכתוב בו פלגא לאגר והפסד . אותה יד בעל שטר על העליונה · שטר שכתוב או פלגא באגר ופלגא בהפסד או פלגא בהפסד ותרי תולתי באגר · אם כתבו על פירות לבד או על ההפסד לבד היכי דיינין ליה · אם נתן לו עסק למחצית שכר או שכתבו שהנותן יתפיס שני חלקים ולא יטול בריוח אלא חלק א' ולא היה שם לא ריוח ולא הפסד אם צריך ליתן למקבל שכרו · מה ויש עדים שלא היו במעות מזה העסק אם נוטלין העסק ואפי' מיתומים קטנים . שנים שקבלו עסקא מאחד והאחד רוצה לחלוק והאחד אומר שיעמדו עד זמן מכירות אותה סחורה ביוקר · הנותן מעות לחברו לקנות לו סחורה אחת וקנאה לעצמו למשתפו או במעות המכלה או מוציא מידו :

חוקות העכו"ם עובדי ע"ז

קעח איסור ללכת בחוקות העכו"ם :

איזה דברים אסורים משום חקות העכו"ם · ואם מותר לישראל ללבוש מלבוש המיוחד לעכו"ם · אם יש ליזהר משום דרכי האמורי בכל הדברים הנזכרים בתוספתא · אסור לגלות פת שלמה על השולחן לאחר שאכל ולישב עם הפתיתין שם שייר :

קעט איסור קוסם ומעונן ומנחש :

דין שאלה בנקודות נכתב או בחול או בגורלות · פירוש קוסם קסמים · מעונן למה נהגו שלא לישא נשים אלא במילוי הלבנה ויוצא בזה · אם יש לחוש להגורלות שקורא גורנית · אם מותר להתרפאות בלחשים ובמדידת האזור . אם מותר להתרפאות בקמיעין · אם מותר להשביע את החולה לבוא לו אחר מיתה ולהגיד לו את אשר ישאל · אם מותר להשביע שדים ולהשתמש בהם · לערוך שלחן עם מיני מאכל בליל המילה לצורך התינוק או לכסות פניו מעל מזל הבית · המכשף נמי חייב סקילה · הלומד מן המכשף או מכשפי אפי' ד"ת חייב מיתה :

קפ כתיבת קעקע גרידה ושריטה וקרחה :

הכותב על עבדו שלא יברח פטור :

קפא הקפת הראש והשחתת הזקן :

נהגו בעד הרמב"ם שנתן טעם למנות · אם ישראל מותר מגלח לנכרי לעכו"ם · אם יש ליזהר מגלח בתער אפילו תחת הגרון · אם מותר לגלח הזקן במספרים כעין תער :

קפב העברת השער מבית השחי וערוה :

מלקט מספספין שבבית השחי ובית הערוה :

הלכות נדה

קפג דין נדה וזבה דאורייתא :

פירוש מה דאמר ר' זירא בנות ישראל החמירו על עצמן · שהנהגום לישב ז' ימים בנדתן אפי' לא ראו אלא יום אחד ואחר שהנהגו יושבת ז' נקיים · איסור נדה נוהג גם בזמנים ולמה לא תקנו לה טבילה :

קפד פרישה מאשתו סמוך לוסתה :

פרישת עונה אחת סמוך לוסתה אם היא מדאורייתא · בוסתות דגופה כגון מפהקת ומעטשת ושופעת כהן אין צריך לפרוש עונה סמוך לוסתה :

קפה האומרת טמאה אני :

האומרת חכם פלוני טיהר לי הכתם והכתים הכתם · המשמשת שלא בטבילה וסחה ומצאה עצמה טמאה אינה צריכה כפרה · מי שאירסה תטמו נדה בשעת השמד ושרכה לאבד חי במה יתכפר :

קפו היתר תשמיש למי שאין לה וסת :

דין אשה שאינה רואה בשעת תשמיש מי"ד יום אחר טבילתה ואחר י"ד יום אין לה קבע · נאמנת האשה לבדוק גם עד של איש · המשמשת מטתה פעמים רבות צריכים לקנח על כל ביאה ואינם צריכים לבדוק עד לאחר · ממשש משמש וקנחה עצמה ואחר כך בעד · נמצא בגדים מקנחים · דין רואה דם מחמת השמש . אם אשה שנמצא אודם לה חולי זה · מי שרגיל לצאת ממנו דם דרך פי האמה :

קפז רואה דם מחמת תשמיש ובדיקתה :

בשעת וסתה אם הוגה נמצא שיש בה מפולאה דם · לאחר שמחוזק להיות רואה דם מחמת תשמיש אם יש לסמוך על ראשה לשמש אח"כ · דין הרואה פעם אחת או פעמים בשעת תשמיש . הרואה מחמת תשמיש ביום קבוע · נדרים לעשר אשה הרואה דם בשעת תשמיש הבעל את הכלונה ורמתה דם כמה פעמים מחמת תשמיש · אשה שאינה יכולה לבעול מחמת מכה שיש בה · הרואה מחמת תשמיש צריך לגרשה :

קפח מראות דמים ודם יבש והאומר' כזה ראיתי :

לבן שאמרו לאו דוקא דה"ה לכל מראה שאין נוטה למראה אדמומית בכל דבר · לבן כגה שרי · ליה דמה לממי מצגם לאסור בירוק ונכן כרגים שבשע מקורה ובדקה ומצאה אדמומית · לבן דסמוך ויש בו מיעוט קצת · המפלת חתיכה וקרעה ומצאה מתוך דם · הפילה חתיכה לבנה וקרעה ומצאה בה עצם · כמה שיעור חתיכה גדולה · המפלת כמין קליפה או שערה אע"פ שלא ניתוחו אם יש עליהם שום לחלוח דם טמאה : דין מפלת כמין דגים וחגבים שקצים ורמשים · דין אשה שיוצא ממנה מגן אדום עם הפני רגלים ואבריהם :

קפט סדר קביעת הוסת ושינויין וקטנה וזקנה :

כמה מינים וסתות הם · ווסת דקפיצות וכיוצא בהם · ווסת הבאות במעשה דגופה בלי קביעות יום · קבעה וסת לשבוע ולא לימים · וסת קבוע שנעקר ג"פ ונראה ולאחר כן פעם אחר · אי זה שומר יש גופה שאינו קבוע נעקר · אי זה הם וסתות דגופה שמוספת לכן · דין מוספת לוסת הקפיצות הקבוע · דין מוכשת לוסת גופה · כיצד קביעות וסת דגופה המורכב · דין אשה שאינה רואה כימי עיבורה וכימי מניקתה ותחזור לראות · שמסה ג' עונות והפסיקו מחמת מרדה · עכבו ימי

פרטי רמזי דיני טור יורה דעה והמחודשים מהר"י קארו

ימי מניקה ולא התחילה לראות · דין אשה שהיא רואה בימי עיבורה ומניקה · אשה שהיא למודה לראות בעונותיה ד' או ה' ימים רצופים כשהוסת לעונה וסתה : דין בדיקה סומא וחרשת ושוטה · אין בכתמים משום וסת :

קצ דיני כתמים ומקומה ובאיזה אשה :

הרגישה בנפתח מקורה ובדקה ולא מצאה כלום . כתם הנמצא על בשרה אם צריך שיהא בו כגריס · אם תקנו לאשה שתלבש בגדי צבועין כדי להצילה מדין כתמים · אם נמצא הכתם במקום החגור עצמו · יש מקומות שהכתם הנמצא בחלוקה טמא ובבשרה טהור · שתי נשים שכסו ראשן בחלוק אחד ונמצא בו כתם · אחת כסתה ראשה בחלוק ואחת לא כסתה ונשכוהו שפיפון ונמצא בו כתם . אשה שיש לה מכה שאינה יודעת אם מוציאה דם אם תולה בה כתם · מצאה כתם בשלשה ימים ראשונים של ספירת ז' נקיים ויש לה מכה אם תולה בה · כתם שנמצא בשוליה מאחוריה ומכה בית מלפניה : היה עליה מין אחד אם תולה בו כמה מינים אפילו שיעור מרובה · אפילו כמה גריסי' בחלוק אחד תולין הואיל ואין יותר מכגריס במקום אחד · אם יש בחלוק כגריס ומעט אפי' יותר מכגריס הרי זה תולה את התחתון בעליון · אין אנו בקיאים בסמנים שמעבירים על הכתם · עוברה מניקה וזקנה שהשאילו חלוקן לאשה אחרת · ג' נשים שלבשו חלוק אחד או ישבו על מטה אחת ונמצא דם תחת אחת מהן ואחת מהן נתעסקה בכתמים · מי שיוצא ממנו דם מפי הטבעת ונבעת השמש נתנו בעודי הלום והאשה עיפי דמים · הרגישה ונזדעזעה כשמשתנת ולא מצאה דם · אם אחר השתנה בדקה ומצאה דם · אשה שנמצא חנן אדום על מי רגליה ולאחר מכאן על ידי בדיקה · אשה שמצטערת ביציאת מי רגלים :

קצא נמצא דם בהטלת מימיה :

קצב תבעוה לינשא ונתפייסה :

תבעוה לינשא ושהה ז' נקיים ודחו הנישואין · ז' נקיים אי בעינה סמוך לבעילת מצוה · ואם טבלה אחר ז' נקיים ולא נבעלה · קישה ואחר זמן תבעוה לינשא הוא ישן בין האנשים והיא בין הנשים · דין בעל בעילת מצוה ופירש · שהה עם כלתו כמה עונות ולא בעל ופירסה נדה · אם מותר ליכנס אשה נדה · מחזיר גרושתו צריכה להמתין ז' נקיים :

קצג כונס בתולה מתי יפרוש :

קצד דין יולדת ומפלת שפיר ושליא :

יולדת דרך דופן אינה טמאה לידה . אם צריכה לפרוש מבעלה ליל מ"א בלידתה · דין מקומות שנהגו שאין האשה טובלת עד סוף מ' זכר ופ' נקבה :

קצה ריחוק אדם מאשתו בימי טומאתה :

אם מותר לשתות עם אשתו נדה בכוס א' · אם מותר לישב עם אשתו נדה על ספסל מרוך או בעגלה או בספינה · שתי מטות ורגלי האחד נוגעת בחברתה לא ישכב הוא באחד ואשתו נדה בחברתה · מטה דהכנס אם מותר ליישן הוא בגד אחד ואשתו נדה בגד אחר · אם הרופא יהודי ממשמש דפק לאשתו נדה · ליזהר מליתן שום דבר מידו ליד אשתו נדה · אם מותר לנדה למזוג כוס לבעלה ולהושיטו לו דרך שינוי · אם מוזגה לנדה או הושיטה לנדה מותר בלא שינוי · חילוקים שבין מזיגה במים למזיגה מן הכלי · מזיגת שאר משקים מותר · מזיגת הכוס שלא בפניו מותר :

קצו ספירת הז' ובדיקתן ופליטת ש"ז ובדיקת חרש ש"ו :

בדיקה שבסוף היום אימתי צריך להיות · התחילו הקהל להתפלל ערבית ועוד היום גדול אם יכולה לבדוק באותה שעה ולהתחיל לספור מיום המחרת ז' נקיים · אם אין לה בגדים נקיים אם תספור . בדיקה עצמה אינה צריכה לעולם לה · כיצד אפשר לה לבדוק עד מקום שאבר הבעל מגיע · אור היום יפה לבדיקה · מצאה כתם בתוך ג' ימים ראשונים של ז' נקיים אם יכולה לחזור למנות · טעתה במנין יום אחד וטבלה ושמשה · לא טבלה כראוי ושמשה · תוספות שהחמירו בקצת מקומות בדיני תשמיש ברחמם .

הלכות טבילה

קצז זמן טבילת נדה וזבה :

נדה כל זמן שלא טבלה הבא עליה חייב כרת . מנין לטבילת נדה מן התורה · אם יכולה לטבול בימי אבל או בט"ב ויוה"כ · אם יכולה לטבול בליל שבת או בליל מ"ש · נשים הטובלות ביום אם יכולות להסתיר טבילתן מבעליהן :

קצח איזהו דברים חוצצין :

פ' יוד לשון רש"י במסכת שבת · נתח של צפורן ואינה יכולה לחתוך אם חוצץ · צפורן גדולה אפי' פורחת ועומדת מכנגד הבשר · אם אירע לה טבילה בחול המועד כיצד תחתוך צפורניה · טיט אם הוא חוצץ · יבלת בגוף ותבלול שבעין והתולים של בשר ויוצא אם חוצצין · וכן כל שער אחד קשור נימא נימא · טעם למה טבעת דחוקה חוצץ · לא הדיחה בית הקמטים וכו' הסתרים וטבלה · לא בדקה בין שיניה ולא בית הסתרים שלה ואח"כ נמצא בהם דבר החוצץ · האומר לחברו כנוס ידיך עלי במקום סרי זה מגונה · אם מותר לטבול ע"ג עליבות של עץ הקבועים בכותלי המקוה . או הכופת ידיו ורגליו וישב לו בתוך המים · אם טבלה שלא כדרך טבילתה · מים באזנים מכסים גוף האשה אלא הם כן פניה ונופה כבוסים בקרקע . הטובלת בלילה כיצד תראה העומדות על גבה · עמדה עליה נערה שהוא מ"ב או נכרית אינן נאמנות · טהור' שטבלה עם הטמאה · הטובלת צריכה לאחוריה וטבלה · נכנסו צרורות קטנים בסדקי רגליה מלמטה · השלנית תלוגמא ורטיה שעל בית הסתרים ראש שיער מודבק כמכה או בטיט וצואה וכיוצא אם טבל כאבק של רגליו · טבלה בבגדיה טהורה · מין כינים הדבוקין בבשר בחוזק אם חוצצין · נתפתחו ידיה וטבלה · נדה שטבלה בלא כוונה :

קצט חפיפה ובאיזה מקום בגוף ואיך תעשה בשבת וי"ט :

אם יכולה להדיח קמטים ביין או בשאר משקים חוץ מן המים · לא תחוף האשה בנירדא אם עברה וחפפה בנתר או אפר או במים קרים · אין לחוף בע"ש ולטבול בשבת ביום :

הלכות מעין ומקוה

ר ברכת טבילה :

רא דין מקוה ומעין הכשרים ופסולין :

אם יכולה לטבול בג' סאה שהוא חצי קורטוב · כמה שיעור עוקה שהמים בתוכה · בתמה מה שבה עפרים מחעלין וכמוחק · בוחקת יתירה על השנכם אני אגע · טעם איסור טבילה בנהרות · טבילה בנהרא והלין ומהלה נוטפין נגד המתקוה מחמת שנשך לו מ.סר אחר · ביבול וזחילה בנוטפין הוי דאורייתא · אם מושכין למקוה שיש בו מים שאובין . מים שנמשכו מהמעין ונפלו בגומא ונפסק מפס המעין · דין טבילה בכלי שבמקוה או במעין · מעין המתקבץ בכלי ומשם הולך למקוה · אמת המים שהמשיכוה בגיגית גדולה מחזקת יותר ממ' סאה · עריבה בסית מלאה כלים ושיקה למעין על ידי נקב כל שהו . מים שהופסקו מהמעיין ועדיין הוים זוחלים אע"פ שאין בו מ' סאה אלא בהפסקה אינו נפסל בזחילה · אם קדמו מים שאובין למעין · מעין כל שהוא שאמרו כמה הוא שיעורו · מעין כל שהו שריבה עליו שאובים והכנו למקוה ריקן ונתמלא מהם · היה בהם ג' לוגין ויורד וטבל · מים שבאים למקוה ביד אדם בכלי מנוקב או על ידי דבר אחר · בור שנשנו בו ג' לוגין כיצד מכשירין אותו · בור מלא מים שאובים והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו · גיסטרא שבמקוה והטביל בה כלים · ג' גומות מים שאובים ונגלו לתוכו מים כשרים · הספוג והדלי שהיו בהם ג' לוגין ונפלו למקוה · כיצד משערין את המקוה · מים שאובים שהיו בגד המקוה ונגעו בו · נתן ג' לוגין למקוה אפילו שלא ע"י כלים פסלו · מים שנזלפו ברגלי אדם או בהמה אם פסלו המקוה · מקוה שנעשה ע"י רגלי אדם או בהמה · כלים שאינם פוסלים את המקוה אינם מכשירים את השאובים · שני מקואות שנפל לכל א' ה' לוג ונתנם ונתערבו · מקוה שנפלו לו ג' לוגין ונחלק לשנים · מקוה שנפסל בשאובין כיצד מכשירין אותו · שתי בריכות זו על גב זו ונפלו ג' לוגין לעליונה ונפסקו ובאו לתחתונה · מקוה שנפלו לתוכו מים טמאים שאובים · נתן סאה שאובים ונטל סאה ברובו או יותר · אין המקוה נפסל לא בשינוי טעם ולא בשינוי ריח · עכורים שאם מים כשרים שנפל לתוכו סאה יין ואח"כ נפלו מים כשרים · מעין אינו נפסל בשינוי מראה · שרה בו סמנין או אובלים ונשתנו מראיו · נפל לתוכו לוג אחד ונשתנו מראיו · שינוי מראה אין לו שיעור · נמשך לתוכו משקה שלא מתוך כלים ושינה את מראיו · מקום שנשתנו מראיו מחמת עצמו כשר · ג' לוגין מי צבע שנפלו למקוה חסר · מים שאובים אין חוזרין ומכשירין · ג' לוגין שנפלו למקוה ע"י דבר שמקבל טומאה · מקוה שנפסל בשינוי מראה והמשיך לו מי מעין . בתוך שנפלו לו שלשה לוגין יין והפיקו במקום היין או נתקום במים · חבית מלאה מים או יין שנפלה לים הגדול · מקוה חסר שנפל לו יין ושינה מראיו ואח"כ נפלו ג' לוגין ואח"כ חזרו למראה המים · עשה כל המקוה מטיט הנרוק או מתכירין מקוה שאוב שהגיד וגימות אם הוא כשר · הטובל בשלג שאינו מפוזר · באי זה טיט אמרו שמטבלים לארבעים סאה · אצטבועות של מים אם טובלים בהם כל מתקנת בריותו מן המים · מים הנמשכים משק או קופה אינם פוסלין את המקוה · עכרו המים מעט בכלים פוסלים את המקוה · רעפים שמכסים בהם הגגות אע"פ שיש בהם גומות אינם פוסלים את המקוה · מים שנדלפו ברגלי אדם או ברגלי בהמה · צנור שאין בו נקב אם הוא פוסל מפני השב מעטין בתוכו · עגלה שתחת הצנור שיש לה נקבו מתחי רוחה או שלא · אם מים שאובים פוסלים במעין כל שהו . מעין שעומד אינו נפסל ברביעית מים שאובים · כיצד עושים לנקות מעין · שיעור הנקב שמטהר את הכלי לענין לפסול את המקוה · כמה שיעור כונס משקה · פי' הרמב"ם ופירוש הגאונים בשאובה שהמשיכוה כונס · אין להתמיד ולאסור בשאובה ע"י רביה ומשכה · מקוה חסר או ריקן שנתמלא ואין ידוע מי מלאו · רביה דשאובה שהמשיכוה אי סגי בעשרים שאין ומשהו · שיעור המשכה אי סגי בשתות מג' טפחים · המשכה ע"ג כלים שאינם פוסלים אינה המשכה . המשכה ע"ג רצפת אבנים או נסרים · מקוה שנפסק ממקור המעיין וזוחל ויורד דרך כלך אחר · ניקב המקוה ומימיו נוטפין מעט מעט או נבלעים בקרקע מעט מעט · להכשיר מקוה שאוב ממקום שלם שאינו שאוב אי בעינן נקב כשפופרת הנאד · ספק אם יש בנקב כשפופרת הנאד · או זה דבר ממעט בנקב כשפופרת הנאד : אם יש נקבים הרבה דקים · טעם למה טובלים בנהר כיון שהוא קטפרס לא הוי תקון · פירוש טובלין בהרטת התמור · אם טובלין בחורי המערה סדקי המערה ועוקת המערה · ג' גומות בנחל והתחתונה של מ' סאה ושטף של גשמים עובר בנחל . מקוה שיש בו אמה על אמה ברום ג' אמות מכוונות . טבל בט' סאה מצומצמות ומנח בכתף ונתן לתוכו · כיצד מטבילין כד או כסת או שק וקופה בט' סאה מצומצמות · הטביל הסגום בט' סאה מצומצמות והשט ממנו לתוכו ג' לוגין · מקום שהוחזק להיות בו מ' סאה והוחזק להיות מימיו מתמעטים ולעמוד על פחות ממ' סאה · אין סומכין על החזקה במקום שאפשר להתברר · מקוה שמימיו מתמעטים ונתן כלים כדי שיפשטו המים · עדות עכו"ם מל"מ אינו כלום חוץ מלעגון אשה · ע"ה ישראל בהכשר מקוה אינו נאמן אם לא בדבר שבידו · ספק מים שאובים שטיהרו חכמים כיצד · מקוה שבגיתו ריקן ומצאהו מלא · וע"ל נגוד המקבלה למקוה · ספק טבל או ספק אם יש בו מ' סאה . טבל במקוה נמדד ונמצא חסר · שני מקואות שאין בהן מ' סאה ונפלו ג' לוגין לאחד מהם וידוע לאי זה מהן נפלו ואח"כ שנייה ואין ידוע לאיזה מהן נפלו או הראשונים אין ידוע והשנים ידוע · מקוואות המנולאים בארץ העמים או בא"י או בארץ הכותים . מילא מקוה מים חמין וחברו לנהר כשפופרת הנאד · אם מותר להטיל מים חמין למקוה : אם מותר אחר הטבילה ליכנס לבית המרחץ · מותר לטבול בחמי טבריה · גלגל שקבועים בו כלים נקובים ומגלגל בנהר ושופך למקוה · מקוה שעשוי על גג כשר ·

הלכות נדרים

רג תתרחק אדם מן הנדר :

נדר לעשות מצוה לא ישאל אלא מדוחק · פירוש נדרים סייג לפרישות . נדר מצוה ישאל עליו ומכוער לא ישאל עליו · המודר נדרים כדי לכוין דעותיו ולכוין מעשיו · טוב לידור בעת צרה .

רד כיצד עיקר הנדר וחילוקי לשונות :

דבר שעקרו אסור ואח"כ הוא מותר והמתפיס בו בשהוא מותר · מתפיס בשבועה לא הוי כשבועה ממש · אם הלכה כמ"ד דגם בעי' תנאי כפול · שמע חברו שנדר ואמר ואני כמותך ושמע השלישי שני ואמר ואני · אדם אוסר על עצמו דבר שלא בא לעולם לכשיבא לעולם :

רה המתפיס אשתו או בכור בדבר אסור :

האומר אם אעשה כך יהא פי אם כופי וייני יין נסך · המתפיס בדבר שאינו אסור אלא מדרבנן הוי נדר :

רו דין ידות נדרים :

ידים שאין מוכיחות לא הוין ידים · האומר מודרני מנכסיך אסור · מי שנאסר לאסור עליו אשה אחת ואמר קונם עלי הנאת אשה זו · לשון איסור אם הוא נדר או שבועה שמתלאים לו דין שבועה :

רז דין כינוי נדרים :

כנויי נדרים הכל לפי המקום והזמן :

רח סתם נדרים להחמיר :

אם נהג היתר כנדרו ימים רבים ינהוג איסור שלשים יום ודיו · בנדרים שאינם אסורים אלא מדרבנן · נשבע שלא לישא אשה חוץ ג' שנים ועבר ונשא :

רט מודר מפי אחר :

רי צריך שיהא פיו ולבו שוין :

נתכוון לנדור בטיר ונדר בקרבן או לישבע ונדר או בהיפך · נשבע שלא יאכל היום ואמר לא היה בלבי אלא שלא אוכל היום או שאמר תנאי היה בלבי · גמר בלבו לידור מפת שעורים ואמר פת סתם · נשבע לפרוע לשמעון בעיר פלוני שדר שם שמעון וביום · פלוני אירעו אונס שמחמתו הוכרח שמעון לצאת מהעיר · שבועה שאדם עושה לחבירו לקיים לו תנאי שהתנה עמו .

ריא מתנה שיהיו דברים בטלים :

המדיר את חבירו וביטל בתנאי · מתנה שיהיו נדריו בטלים לא מפני למי שמדירו חברו או משביעו :

ריב נודר בתורה או במה שכתוב בה :

ריג נדרים אין חלין על דבר שאין בו ממש :

האוסר עליו שמיעת תפלת שמעון · האומר לחבירו אני אוסרך ביתי · פירוש מה שאמרו אי בעי פטר נפשיה ממצות תלמוד תורה וקריאת שמע · כל מילי דאפי מדרבנן כיון דלאיפים מפורש בקרא בהדיא שבועה חלה עליו · פי' מה שאמרו האומר אשנה פרק זה נדר גדול נדר לאלהי ישראל · נדר כיון שהוא מוסר תפלה ליחיד לעולם בתענה · נדר שלא יישן ג' ימים או נדר בהם מטינה :

ריד דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור :

הרגיל להתענות בימי תשובה או להמנע מבשר ויין בין המצרים ורוצה לחזור בו · תנוק בין בני תורה שבאים בני תורה לענין דברים המותרים וכו' · מי שנהג איסור בדבר המותר אפשר שהוא חמור מנדר ואין התרת חכם מועיל · נהגו לאסור אם המותר אל אף כל הבנים הבאים לדור בעיר שנוהגים בה איסור בדבר המותר או שבאים ממקום שנוהגים בו איסור :

רטו נדרים חלין על דבר מצוה :

שמחת דין שבועה יש לה · הנודר להתענות שני וחמישי זמן ידוע ואירע בו י"ט · נשבע או נדר לעבור על המצוה · הא דנדרים חלין על דבר מצוה דוקא מ"ע · שבועה שלא אוכל ככר זו וחזר ואמר ככר זה עלי או שאמר שבועה שלא אשתה וחזר ואמר הריני נזיר ושתה · הנודר חל על מי שנשבע שיתן או שישתה · יבם שנשבע לחלוץ אכתוב בסימן רנ"ט · ואם נשבע שלא ייבם ולא יחלוץ :

רטז חילוק בין פירות אלו או לא אמר אלו וכיוצא בו :

ריז כיצד הולכין בנדרים אחר לשון בני אדם :

פירוש שנוק · הנודר מן הירק אסור אפי' ביבש . הנודר מן הבשר אסור בפטילה ובכסף מותר · הנודר מן הכבד אסור בגידים ובכסף מותר · מידי דלא חזי ליה לפוס בעפיה ליתיה בכלל סתם נדר · שומים ובצלים וכל דבר שלא ליתן טעם בקדרה נקרא תבלין · פי' קום תעה פסים שאני טועם · הנודר מן הפטים · הנודר מן הבני תסור בקשואים ודילועים ולפאפונות · המודר הנאה ממעיין אם טובל בו טבילה של מצוה · הנשבעים לעמוד בבית אחד מן החנף ולשלים מותרים · הנשבע שלא יסים מהדרים במקום פלוני · אם חנוכה ופורים בכלל י"ט לענין נדר · הנשבע שלא לגמוק כי אם פירות בפירות · הנשבע שלא לגמוק שום שמוק אסור להטיל גורלות וכן להמרות סקוריס לפוטנ"ר :

ריח כיצד הולכין אחר כוונת הנודר :

היה מסרב עם חבירו שיאכל עמו ואמר קונם ביתך שאני נכנס . קהל שהחרימו שלא ידור איש פלוני במקום פלוני אם יכול להיות לו שם חנות למכור וכיוצא בו · הנשבע שלא ידור עם שמעון ואשתו לעולם · מי שחלה בנו ונדר שלא ישתה יין עד שיהיה בר מצוה ונתרפא · החרימו שלא למכור בשר ביוקר מערך הך בשר שהיה קודם התקנה מה דינו לא קבלו הגרורים כחרם אלא על דרך השכל הטוב ·

ריט נדר לישא אשה ולא קבע זמן :

נשבע לשכור מלמד לבנו עד ו' ליסרין :

רכ חילוק בין קונם יין היום ליום אחד :

רכא מה הן הדברים האסורין במודר הנאה מחבירו :

המודר מחבירו הנאה המביאה לידי מאכל באיזו דברים אסור · נדר מן הככר אסור לאמץ ב' ידיו · לא מן הכל אדם זוכה להתרפאות · המשכיר בית לחבירו והקדישו · המשאיל בית או כלי לחבירו ואחר כך אסרו עליו · השאיל בית לחבירו ואח"כ אסרו עליו · האומן שעשה כלי לחבירו ואח"כ אסרו עליו · הנשבע שלא ידבר עם חברו כיצד מותר לדבר · אסר ספרו על חברו אסור ללמוד בו · המודר הנאה מחבירו אסור בנחלתו ומותר בשלהבתו . מודרים הנאה זה מזה אם מצטרפין לזימון · המודר הנאה מחבירו או משופר או ממעין דינם לענין תקיעה וטבילת מצוה · הנותן כל אשר לו לחברו כדי לינצל מתביע' הסלטון אם יכול לישבע שאין לו · הנותן כל מעות שיש לו לחברו כדי לינצל מחרם שהסכימו הקהל על כל מי שיש לו מעות שינוס לפלוני · ראובן משכן בית לשמעון ושמעון השאילו ללוי ולוי אסרו על יהודה · שנים שהיו להם שני מקומות בשותפים בבה"כ והקדיש אחד מהם חלקו · מקום מוקדש לעניים אינו אסור לישב בו · אין מעילה במחובר ודין תלוש וחברו ונטלו · סתם הקדש בזמן הזה הוי לעניים . אם הלוה יכול לאסור על המלוה נכסיו המשועבדים לחובו · המודר הנאה מחברו מותר לשמוע לו :

רכב מי שהתנו מודר הנאה ממנו ורוצה ליתן לבתו :

רכג מדיר בנו לת"ת ודינים נלוו לזה :

רכד האומר לחבירו נכסי חרם עליך וכו' :

רכה אין אדם אוסר פירות חבירו על חבירו :

רכו ב' שותפים בחצר הדירו זא"ז :

בעל שאסר הנאתו על אחרים אסור בנכסי מלוג של אשתו :

רכז אסר עצמו מכל ישראל או כהנים ולוים :

מי שאסר הנאתו על העניים :

רכח היאך פותחין בהתרת נדר ומה נקרא פתח או חרטה ומה נקרא עד"ר וחרמי הקהל :

תלמיד

תלמיד מתיר חרם ונידוי אפילו במקום רבו · מי שאינו תלמיד חכם שנדה עצמו צריך עשרה שיתירו לו בסימן של"ד. חרמי צבור נהגו להתיר בשלשה : האומר קונם שהיא על בני עירי שאינו נשאל לחכם שבעיר ה"ה לנשבע · אימתי אינו נשאל לחכם שבעיר · מי שנשבע שלא יהיה גבאי או נאמן אם נשאל לחכם שבעיר · קהל שנדו איש אחד ונשבעו שינהוג בו נדוי עד זמן פלוני להתירו · מי שהיה חולה ונדר שלא יאכל גבינה לעולם ועכשיו נתחרט · מי שאסר על עצמו בשר ויין אם יעבור עבירה פלו' ועבר עליה ונתחרט מנדרו · פותחין אינו יודעת שהיתה אשתך עוברת על נדרך היום מדירה · יש נדרים דלא בעינן חרטה דמעיקרא · הנודר מדבר כדי לפיים אשתו שתחזיר לו נכסיו שגזלה ממנו · הנודר מן הבית ומן העלייה ונודע שנפלו לו בירושה או שניתנו לו במתנה · אין החרם צריך לא פתח ולא חרטה · נשבע שלא יעשה דבר פלוני בלי שום פתח וחרטה · כיון דטעמא דפותחין בנולד דשכיח משום דהוי כנדר טעות לא הו"ל להצריכו שאלה לחכם. אם פותחין בחרטה דמחמת נולד · אם התירו לו בלא שיפרש הנדר אינו מותר · בהפרת הבעל וכן בחרמי צבור אינו צריך שיחול הנדר · נשבע לעשות דבר פלוני תוך שנה או שמכאן ועד זמן פלוני יעשה דבר פלוני מתירין לו מיד · נדר שאם לא יפרענו חובו קודם פסח שלא יהיה חג המצות בעיר ולא פרעו ונתחרט אם מתירין לו קודם הפסח · מי שעבר על נדרו ואח"כ התירו לו חכם לא נשאר עליו עונש הנדר · אין לחכם להתיר נדר קודם שיחול · אם הופר נדר קודם שיחול אם הוא מותר · נשבע ביום שני בבקר שלא יהיה השנה הבאה תוך עיר פירסיליאן ובעוד יום שני סמוך לשקיעת החמה נתחרט אם מתירין לו · תולה נדרו בימים אם מתירין לו קודם שיגיע זמן נדרו · ספיקא דאורייתא לחומרא אי הוי דאורייתא או דרבנן המודר הנאה מחבירו ומת אם מתירין לו · ראובן שנשבע ע"ד שמעון שלא יתעסק בסחורה שלא ברשותו ונפטר שמעון · איזהו מודר הנאה מחבירו אין מתירין אלא בפניו · הא דמודר הנאה מחבירו אין מתירין לו אלא בפניו אם הוא דוקא במודר הנאה בפניו. הנודר לחבירו מבלי שהכריחו הלה אם מתירין לו שלא מדעתו · הנודר או נשבע לחבירו ועבר אם מתירין לו שלא מדעתו · נודר או נשבע לחבירו והתירו לו שלא מדעתו · הב"ד שטעו והתירו נדר או שבועה שעשה לדעת חבירו ראוי ליסרו · שטעה מן החכם שהנדר הוא לתועלת חבירו והתיר לו · נשבע למי שהטיב לו מגד אחד ולא בשביל השבועה · נשבע למי שעשה לו טובה בשביל שישבע וזה עשה לו טובה גדולה מזו · אשה שנשבעה שלא תנשא כי אם ברצון אחיה ואמה יחד ואחיה מרוצה בזיווג אחד ואמה אומרת בסתר שהיא מרוצה אבל בפרהסיא אינה מודה מפני יראת קרוביה · נשבע על דבר שהיא תועלת לחבירו אבל הוא לא נתכוון לישבע מפני אותו תועלת הנמשך לאיש ההוא · נשבע מעצמו על שהוא תועלת לחבירו · נשבע להועיל לחבירו כדי שיחזיר לו ממונו שגזל ממנו · פועל שקבל חרם לעשות מלאכה עם פלוני ובא לישאל תוך זמנו. נדר או נשבע בפני שלוחו דינו כבפניו ואין מתירין לו אלא מדעת שולחו או מדעת בעלים עצמו · אם בשעת השבועה היה נחשב לו טובה ואח"כ לא היה טובה לו : ראובן שהשביע את בנו שלא ישא כי אם ברשות לוי · ג' חלוקים בנודר או בנשבע לחבירו בפניו · פי' הירושלמי בדינים אלו · הנודר או הנשבע לעכו"ם או לקטן אם צריך היתר בפניו. אשה שנשבעה להנשא לפלוני ואח"כ נתחרטה מחמת שגנאה אותו · נשא אשה שאינה בת בנים ונשבע שלא ישא אשה עליה אם מתירין לו שלא מדעתה. אשה שהשביעה בעלה סמוך למיתתו שלא תנשא לאחר ואח"כ נתחרטה ונשאלה והתירוה ולא הודיעה למתירין שבעלה השביעה · לעשות שלום בין איש ואשתו דבר מצוה הוא ומתירין נדר ע"ד רבים. לצרכי רבים דבר מצוה הוא · אין לך מצוה גדולה מהסיר מכשול שבועות ונזקין · להרויח פרנסתו הוי דבר מצוה. איזהו דברים חשובי דבר מצוה להסיר בעדם נדר שע"ד רבים. נדר שע"ד רבים ויש מצוה בהפרתו וקצת מאותם רבים מוחים בהפרה · הנודר יכול לפרש בשעת נדרו אע"פ שמפרש דבריו בדרך זה · להפקת הקטטות ולבטל מחלוקת הוי לדבר מצוה · נדר שלא יהנה אביו ממנו הוי לדבר מצוה . נדר ע"ד שלא יהיה מסדרים בעיר פלוני ועבר · השואל אשתו ובנו · אמר אני מקבל בנדר ע"ד רבים שלא אבא עם אשתי בבית אחד עד זמן פלוני · הוכרח לישבע ע"ד שלא יצא מפורטנו · נדרים שלא חלו אין דעת הרבים ולא המקום מעלה · נדר על דעת רבים והם מסכימים שישאל על נדרו · שטר שכתוב בו שנשבע ע"ד אם נאמר שפרע הוא · בעל מיאר נדר ע"ד רבים ואם נתן לה בעל רשות לידור ע"ד אחרים · ד' תוספות שנשבעים זה לזה אם הוי ע"ד · נדר ע"ד רבים אם התירוהו מותר · נשבע על דעת כל הקהל הוי על דעת רבים אף לדעת ר"ת שצריך לפרטם · נשבע ע"ד המקום וע"ד פלוני ופלוני הוי ע"ד רבים · נשבע ע"ד לעלות לארץ ישראל או סביבותיה ואשתו מסרבת · שלא להפריד בין איש לאשתו הוי לדבר מצוה · נדר ע"ד אם צריך להיות בפני רבים · נדר על דעת רבים לדבר הרשות · נדר ע"ד בדבר שיש בו מצוה איסור. ע"ד המקום אימתי אין לו הפרה · נודר ע"ד חבירו שלא בפניו מתירין לו שלא בפניו וצריך להודיעו. מי שהפסיד אשתו הראשונה כל נכסיו ולא רצתה להחזירם לו עד שיגרש אותה שאיה וישבע ע"ד המקום וע"ד שלא להחזירה · נדר שהנודר בידים מתירין לו אפילו שלא בידיעתם · חרמים שמטילין הקהל על דעת הקהל יש לבן התרה : נדרי צבור אינם נתרים אלא מכאן ולהבא אבל מה שעבר אינו ניתר : אין הנשים צריכות להיות במעמד בשעת התרת החרם ולא אפילו מקצת העומדים שם בשעת התרה . חרמי צבור אפילו לא בעלה השנה שנשבעלה התירוהו מתירים אפילו בתוך הזמן שקבעו : להמשיך התקנה ואפילו לא בא הזמן ולא חל הנדר · הסכמות שלנו שאין אנו מכירים שנופה אף מן הדין הם ניתרים · הסכמה שהוא לנדר או לסייג אין מתירין כלל · קהל עשו הסכמה בחרם בענין שהוא למיגדר מילתא והלכו קצתם לדור בעיר אחרת ואין דעתם לחזור · חרם ר"ג שלא לישא שתי נשים אם האשה נותנת לו רשות · תקנה שהשוו הפירוש שלא יוכלו לבטלה או שאמרו על דעת הקהלות הרחוקות או שהושיבו · האומר בחרם על מנהגם כגון המלבעות או נאלות נפוחים וכיוצא אם מה שהושיבו היה שלא מדעת כל הבחורים : לא מהני הסכמת כל הבחורים אא"כ היתה במעמד הלם כענין בדינים דעלמא · לשון התרת חרמי צבור : דין מקום שלא נהגו להתיר חרמי צבור : צבור שהסכימו על ענין אחד ונשבע כל אחד מהם עליה ואחר כך רצו להתיר · דין מי שלא ענה אמן אחר הסכמת ש"ץ : עכשיו נוהגים להתיר הסכמות אפילו אמרו אנו מסכימים כו' : קהל שרוצים להתיר ההסכמות בחרם ויש מוחים בידם : הסכמה שתלו הדבר למראה עיני המוקדמים ונפל ביניהם מחלוקת : בעטן לעוברים על ההסכמה צריך דעת כולם להתיר : המנהג עכשיו להתיר ההסכמות על פי הרוב : ההסכמות שלנו שאין כתוב בהן כי אם בכח חרם מתירין לו ע"פ הרוב : מי שעבר על הסכמת הקהל בחרם צריך שיכריזוהו : הנשבע שלא ליכנס בתקנת הקהל הוי שבועת שוא · בני אדם שלא היו בעיר בשעת החרם חייבים לנהוג כתקנת הצבור : אין צריך לענות אמן כמו שהצבור מגדים או מבכיסים : אם תקנת הקהל מוחים בחרם : אנשים העושים ברכה על הצבור שלא מדעת הצבור : שנים או שלשה הניטעים שבעיר אם יכולים להוציא עצמם מתקנת הצבור · שבועה דפלגא בנבועה ודשאל ודיוסע לא היה אלא גזרה ונדוי · נדוי וחרם חל על דורות הבאים אבל לא שבועה · אם מתירים נדר על שחוק : אם עברו והתירו נדר על שחוק : כגון בחרם בשחוק שכל מי שיעבור יהיה מנודה אם יכולים להסיר הנדוי : הנשבע שלא לשחק בשום שחוק אסור לשמרות וכן אסור להטיל גורלות · אם מתירין נדר שחוק מפני רפואת חולי של סכנה : נדר שלא לעשות דבר פלוני בלא בקרה ולא השרה להתירה או שאמר שלא יוכל שום חכם להתיר לו : הנשבע לאשתו ולאחר שמייסה והקירו לו · החייב לחבירו מנה בשטר ובשבועה וטוען שפרעו · עדים מעידים שחייב להם ממון בשטר בשבועה לזמן קצוב ועובר על שבועתו והלה טוען שהאריכו לו : נדר לעלות לארץ ישראל יש לו התרה : נשבע ע"ד אחר ונתן לו הלה רשות · נתן לו רשות בכתב ידו או מפיו : נשבע לפרוע לחבירו לזמן פלוני ופייסו שיאריך לו הזמן : שעבד שטר חוב שיש לו על חבירו בשבועה מי מהם יכול להאריכו · הנשבע בנו שלא ילוה כי אם ברשות שמעון ולוי ומת שמעון : נשבע שלא יגרש אשתו כי אם בהסכמת שלשה חכמים ידועים ונפטרו השנים נתנו לו רשות והג' הוא בארץ מרחקים : פירוש הא דכל המגרש אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעה כמו שנאמר · אסר עצמו מכל פירות אם יגרש ברשות בנים ועוד שב לעשות כהם פעם אחרת ואמר שיהא באיסורו בכל פעם שישאל ויותר מהאיסור שיחול עליו פעם אחרת וכן לעולם · אשה שנדרה ע"ד רבים שלא תנשא בלי רשות ראובן ונזדמן זיווג הגון ואינו רוצה לתת לה רשות : האוסרת על עצמה כל שוה כסף שיתנו לה בתורת קדושין אם יכול להתקדש בקדושי שטר · שטר קידושין שכתבו על איסורי הנאה · נשבעה על דעת רבים שלא תתקדש בלי רצון ראובן · אף על פי שקרוב בעיני שהתוספות לא דקדקו בכל זה אין לנו נדון אלא כפי הלשון הכתוב בשטר : קדושין יש בהם גם מצוה לאשה : הנשבע לפרוע לחבירו לזמן פלוני והכריחו האדון להאריך לו זמן : הנשבע לפרוע לחבירו ליום פלוני או ביום פלוני ועבר היום ולא פרעו · עבר על שבועתו יש לו לשאל עליה · נשבע לפרעו קודם זמן פלוני ולא פרעו בתוך הזמן · מגרש עצמו אם לא יפרע עד יום פלוני יפרע בלילה שלאחריו לא היה לו שום דבר נפרע בלוקו יום ואח"כ הרויח : עבר הזמן שנשבע לפרעו ולא פרעו אם מתירים לו שלא מדעת המלוה : נדר ואמר שלא ישאל על נדרו אינו יכול : נשבע ואמר כל זמן שיתחרט יהא דעו שלא יאמין בש"י : תקיעת כף אם יש לה התרה בסימן רל"ט : הפרת נדרים והתרת שבועות שוים לכל דבריהם · נשאלין על נדרי הקדש . נדר בנזיר ובקרבן ובשבועה או שנדר ואין ידוע באיזה מהם נדר מהם אחד לכלם · נדר להתענות או ליתן צדקה אם יכולין להתיר לו : נשבע למשודכתו שלא ישא אחרת בחייה ונפלה לפניו יבמה · שידך בתו לבן שמעון בשבועה וקלקל המשודך מעשיו · איש ואשה שקבלו עליהם חרם שקבלום לישא זה את זה והמיר האיש ושב בתשובה · שנים שנשבעו לעשות דבר אחד ועבר אחד מהם על השבועה · בנים שנדרו ללכת יחד לארץ ישראל תוך ב' שנים ואחד מהם רוצה להתעכב · נשבע ע"ד רבים ולא מסר מודעא ואומר שהיה אנוס באותה שעה והעדים כתבו שידעו והכירו שמרצון נדר אף ע"פ שנודר ע"ד רבים כיון שאינו נדר לא יוסיף בו איסור אם נעשה ע"ד רבים · נודר סתם ואמר כך שלה בדברים שהיה כוונת השופטים בגזן גדר עצמו בשני עולמים אם לא יעשה כך ועבר ולא עשה · מפירים לגמרי אנשים בחבור אחד · אם מפירים בשם נדרים לאיש אחד בחבור אחד · שידך בתו לבן שמעון בשבועה ושינה מקום דירתו ואומר לשמעון שילך בתו שם · מי שעבר על נדרו כמה ימים צריך לנהוג איסור קודם שיתירו לו · הנשבע שיעמוד כאותמני"ש תוך שכונת ישראל וסמוך לפתח השכונה חוץ לשכונת דרים שלשה בעלי בתים : קהל שהסכימו לעשות תקנות ואחד מהם מוחה · אם רצו הקהל להחרים ואחד אמר אני מוציא עצמי מזה החרם · הכריזו המלך שאם יחרימו שום חרם בלא הסכמת ראובן יצא מגושל · קהל נדרו נאמנים על כמה בחרם ואחד מהם נשבע קודם לכן שלא להיות נכנס באותה הסכמה מה דינו · בחורים שהסכימו לעמוד באשכנ"זים חוץ לעיר עד שתגמור ההסכמה כמו זה מקום צריכים לעמוד : נשבע לפרוע לחברו בראש חודש אם חייב לפרעו ביום הראשון · קהל שהחרימו שיפרעו חובותיהם דינו כ"כ מהמעות שיגבו מהמכו"ס ולא הספיק מה שגבו לפרוע חובותיהם · הסכימו בני החבורה בחרם שלא יתפלל שום אחד מהם כי אם במדרש שלהם ויש מתפרשים · הסכמה שכתוב בה ע"ד המחמיר שבקהל · קהל שמגאלים מה כוונתם בהסכמה אם יש בלשון ההסכמה ספק ראוי להחמיר · ראוי לומר שכוונת הקהל בהסכמתם לא היתה לענוש השוגגים . קהל שהסכימו הסכמה מחמת אונס השלטון :

רכט נדר שהותר מקצתו או תלה נדר בנדר :

נדר מכלכלה שבנות שבע לתוכה אמר אילו הייתי יודע שבנות שבע לתוכה לא הייתי נודר אלא לאחר כלכלה : בנודר לחברו לא אמרינן הותר מקצתו הותר כולו · אשה שנדרה לא תנשא כי אם ברצון אחיה ואמה ואחיה רוצה שתנשא לשמעון ואמה אינו רוצה · בהתרת חרם ונדוי וכן בהפרת הבעל לא אמרינן הותר מקצתו הותר כולו : נדרו הקהל לתת הסגניים לשמש והעבירו אחד מהם לפי שחטא · נדר או נשבע שלא יאכל ענבים ושלא ילבש בגדי משי ונשאל על אחד מהן : התנה בשעת שבועתו שלא תהא ניתרת לעולם :

רל איזה נדרים ושבועות יש להן הפרה :

רלא נודר על תנאי :

רלב נדרים שאין צריך התרה :

תאמר יאסרו פירות עלי אם לא ראיתי בדרך זה כיוצאי מצרים · קונם אם לא נמניתי על פסח שאליתו שוקלת י' ליטרין וכיוצא · הנודר מכל פירות שבעולם במה נאסר אסר עליו כל פירות העולם חוץ מתבואה או חוץ מבשר · נדר מב' דברים ומלא הכעס על אחד מהן האוסר עליו יין מפני שהוא רע למעיים ואמרו לו שהיין יפה למעיים · נשבע שלא יעשה כך מפני שהוא סבור שהוא איסור גדול ונודע שאין איסור כ"כ · אמר לו חבירו שיגזר כלל אותו בעסקיו שלו ועל ידי כך נשבע לתת לו כך וכך ונתגלה מילתא שהגזר שקרו · נתגם מחמת ממון לעבור על שבועתו ולא היה יכול לבטל תנאו אלא ע"י ממון הרבה · למה אונס ממון לא הוי דומיא דאונס דתלה בו · מי שהיה חייב לפרוע לחבירו מנה בשבועה ביום פלוני ותפשו הארץ המסים ביד אותו גוי מנה זה עד שיפרע המלוה לפי שהוא חייב לו . באיזה ענין יהיה אונס כשר לעבור על הנדר בנדרי אונסין · עכשיו נכר אימתי הוי אונס · מלך או שלטון שמצוה להחרים או להשביע נגד נרכיו · מלך שגזר לבטל חרם או שמשביע אם ידעו ששלוני בא על הנכרים או כיוצא בזה : נכרי המשביע לראובן שיודה מה שהפקיד בידו שמעון · טעם למה הסיר רבי עקיבא לפלטו לבוא נשבע בפיו ומבטל בלבו · נשבע לחבירו ומסר מודעא שלא נשבע אלא מפני שהיה נמנע מן מה שלא היה מטיב לו · אדם שייסר את חברו כמיני יסורין עד שנשבע לתת לו כך וכן ממון · נשבע לאחתו לתת כך וכך ונתגלו שחוטם שהיו שייכים לו · הנשבע שידור במקום אחיו והיכה הוא אחרים שנושל איום עליו או שיאמרו לו הרופאים שהוא סכנה לו לדור שם · נהגם לאסור אשתו שניה כדי שתחזיר לו אשתו הראשונה נכסיו שגזלה ממנו · מסר מודעא שהוא מוכרח לישבע לקבל עליו מה שיגזרו פלוני ופלוני בינו לבין אשתו · קונם שאני נהנה לך אם אין אתה במקום פלוני ושלך אם יכול להתיר ע"פ עצמו · קונם שאני אוכל נכנה לי אם אין אתה נותן לבני כור של חטין ואין הבן סמוך על שולחן אביו · מי צריך לומר בריש כאילו נתקבלתי · אם עומדת ונותנת כנודרת ע"מ שלא יכול בעלה להפר · קיים לאשתו והסבור שאינו לשון הקם וגו ביום שמע לה · לא ידע שצריך להפר ביום שמעו ועבר היום וקיים לה ואח"כ הפר לה ואח"כ נשאל על ההקם · קיים לה יכולה נשאל לחכם · הפר לה קודם שמיעה ואח"כ שמע אינו צריך לחזור ולהפר · אמר לה אין כאן נדר אין כאן שבועה או . בטל לך · נדרה בג' נשים ואמר לה אם הייתי יודע שדעתה לידור הייתי מוכרח לעבור עליהם · קיים לה או הפר לנערה · אמר לה אי אפשי במדודי או בטל או אין זה נדר או אין זה כלום · אע"פ שעמך נדרה ואמר בלבו היה לו להפר לה והפרתי . בחלים לה הבעל או קיים לה ותלנה אצל חכם והפר לה · נדרה שלא תלך לבית האבל או לבית המשתה · נדרה שלא ניגן במחול או שלא לנודר וכיוצא מפר לה בעלה · נדר ברצון אשתו שלא לקרב אליה עד זמן פלוני · נדרה לבהות שם להתעבר אינו יכול להפר · אמר לאשתו אוסר אני עליך איסור גמור שלא תלך לבית אביך ולא תדברי עמו :

רלג עונת נדרים לזכר ולנקבה :

רלד מתי האב מפר לבתו והבעל לאשתו :

רלה מדיר אשתו מהנאתו ומתשמיש וביוצא :

הלכות שבועות

רלו כיצד הוא שבועת ביטוי ושבועת שוא :

נשבע לאכול כעצמו חוילא עליה שבועה נשבע לראובן שאם תרצה קרובתו לבא למקום פלוני והשכא לו שיאמנה לא רצתה ה"ז אונס נשבע לתת לפלוני ק"ך זוז ולא רצה לקבל פטור : נשבע שלא יאכל שבעה ימים רצופים · אם לוקה על נדרי שוא · שנים שנשבעו לעשות דבר אחד ועבר אחד על השבועה . לוי שנשבע לראובן שהוא יספסו חלונות שמעון לוים פלוני ולא הניחו שמעון : לא אמרינן את לכך אנסך אלא כלשעבר · הנשבע בנביא מן הנביאים או בכתב מכתבי הקדש או בספר פסוק או בספר מחכמות הנוסים · הנשבע בעבודת הכוכבים · אמר איסור לה' או למי ששמו חנון שיעשה או שלא יעשה · כינוי שבועה הכל לפי הזמן והמקום להוסיף עליהם או לגרוע מהם :

רלז כיצד עוקר לשון השבועה וידות וכינויין :

רלח שבועה שלא אוכל סתם וכמה דינים חלוקים בענין הלשון :

שבועה שלא אשתה אינו חייב עד שישתה רביעית שבועה שלא אוכל כל שהוא מנבילות וטרפות או שבועה שיאכל פחות מכזית נבלה וטרפה · נשבע שיאכל נבילה או טרפה · נשבע לקדש לאשה כל זמן שיבקשו פלוני מכאן עד הפסח אח"כ נשבע להסך . נשבע שלא למכור מעט כלום לפרוע לשמעון ואח"כ נשבע לפרעו עד זמן פלוני · עני חייב שנשבע להלוך עם חברו מה שירויח ואינו מספיק לפרנס אשתו ובניו · צבור שהחרימו על דבר ואח"כ החרימו על הפטו · נשבע על דבר וחזר ונשבע נגמ"ב ונשאל על שבועה ראשונה · נשבע לפרוע מנה לפלוני בחדש אדר וחזר ונשבע לאחר לפרוע באותו זמן וקדם השני לתובעו · האומר קונם אשתי אסורה לי אם לא יאכל היום נבלות או הרי הוא מנודה אם לא יאכל היום נבלות · נשבע ליתן לו מתנה ונתנה לו ע"מ להחזיר :

רלט שבועות זירוזין והבאי ושגגות ואונסין :

אינו נקרא דבר שאין בו ממש כשמכיר את הממון שאוסר עליו · אמר קונם זריקת צרור זה לים עלי וכיוצא · אמר קונם סוכה עלי · שאומר שהשונה עם אנוס השבועה שאם לא יפרעוהו לזמן יבטל שידים ממודים ונשבע על זה · אם שבועה חלה כוללל לעבור על מצוה דרבנן · לשבועות בשבת אם אסור מדאורייתא · מה שהוא מדרש חכמים שאינו מפורש בתורה שבועה חלה עליו · קהל שהסכימו בחרם שלא יקרא בתורה . בחור שאינו נשוי נשבע לפרוע לחבירו בו' בניסן ואירע בשבת. שותפין שהכריחו לשותף שישבע שלא יגלה החשבון לשותף האחר · נשבע למלון לינמתו · קהל שהסכימו הסכמה בחרם בדבר שיש בו רבים : נשבע לדור במקום שגם אשתו ועי"כ הוא מתבטל מכיבוד אב ואם · נדר שאמרו בלשון שבועה ושבועה שאמרה בלשון נדר . אם חל נדר על נדר או נדר על שבועה או שבועה על נדר :

הלכות כיבוד אב ואם

רם כיבוד אב ואם ומוראם :

לא יעמוד במקום המיוחד לאביו להתפלל שם אם רשאי לישב במקום אביו או להכריע דבריו שלא בפניו · אם יש לו בנים הרבה אי זה מהם קודם שיזון לאב · אם יכול לזון אביו ממעשר עני · היה אביו אומר שמועה בטעות לא יאמר לו לא תתני הכי · היו לפניו שתי מצות אחת שאפשר לעשותה ע"י אחרים ואחת שאי אפשר או שהתחיל בחובה שאפשר לעשותה ביד אחרים ונזדמנה לו אחת שאי אפשר . אחיו הגדול אחי' מאמו חייב בכבודו · אח גדול שהיה בוזה למאיו קטן ממנו · גודל כיבוד אב שכיבד נכרי אחד · כיצד יש מצמן את אביו בריסים ומכימו למיו הטע"ב . אביו ואמו שמסגים אותו אם יקבל מהם · מי שאינו מכבד אביו ואמו אין מלקין :

רמא שלא להכות לאביו ולאמו ושלא לקללן ולבזותן :

רמב כיבוד ומורא תלמיד לרב ואם הרב מחל :

אפילו נתן לו רבו רשות לא יורה תוך ג' פרסאות . נטל רשות מרבו אמר אם צריך ליטול רשות מתלמידיו · אינו יכול לסמוך אחרים במקום רבו

אם

פרטי רמזי דיני טור יורה דעה והמחודשים מהר"י קארו

אם יש לסומך להשתרר על הנסמך אע"פ שאינו רבו · אם מותר לתלמיד חבר להורות לפני הרב · פי' תלמיד חבר הכתוב בפסקי הגאונים יכול להורות בימי רבו · אסור להתיר דבר התמוה שנראה נכרים · אימתי רשאי להורות במקום הרב אחר · חכם אבל אם אי שרוצה לברך ברכת חתנים אם יכול למחות בידו הרב שבעיר · כדבר שהוא רשאי לעשות במקום חכם אחר אם התחילו לומר שלא לעשות שלא כרצונו · ראוי שלא לעשות כי אם כרצונו ואם הוא מופלג אע"פ שלא התחילו לומר כן לא יעשו שלא כרצונו · כמה יש ליזהר מלהורות בדבר שאינו ברור לו מאד · אם רשאי התלמיד להקדים שלום לרבו · בנכור אם מותר להתפלל כנגד רבו אם רשאי לישב במקומו או להכריע דבריו שלא בפניו · אין אדם חייב לעמוד בפני רבו שהוא עומד למעלה בביתו והתלמיד למטה ע"ג קרקע · אם קראו לרבו לקרות בתורה אינו צריך לעמוד כל זמן שרבו עומד · אם צריך לעמוד מפני רבו שיש לו רב באותה המדינה · אם הבן צריך לעמוד מפני אביו במקום רבו · על רבו קורע במועד להוקם. מי שרבו מוטל לפניו אם נוהג דיני אבילות · אם עיקר הרבנות תלוי בפלפול אין הרב קורע על הרב קטן ממנו אא"כ הוא רבו · לא יתיר נדר במקום רבו אפי' הוא תלמיד הרב ולא במקום שיש גדול ממנו · להתיר שמתא אפי' באתרא דרביה שרי · כשמזכיר רבו תוך י"ב חדש צריך לומר הריני כפרת משכבו · כיח ורק בפני רבו חייב מיתה · ראה רבו שרוצה לאכול דבר שהוא איסור דרבנן. האומר לחבירו איני מקבל ממך אם היית כמשה רבינו :

הלכות תלמידי חכמים

רמג פיטור ת"ח ממס ומלעשות מלאכה והקדמת מכירת סחורתו :

המבזה את החכם אפילו שלא בפניו חייב נדוי ברבים · המבזה את החכם אחר מותו אין קונסין אותו ליטרא של זהב · מה גדר החכם שקונסין ליטרא זהב למי שבזהו · אם החכם נתן אצבע בין שיניו וגרם לו שיחרים כנגדו · אם החכם מסר לעכו"ם אלם שיגבה ממי שבזהו ליטרא זהב · בזמן הזה אין קונסין ליטרא זהב :

רמד קימה והידור בפני חכם :

אין ת"ח עומד בפני מי שקטן ממנו :

הלכות תלמוד תורה

רמה חייב אדם בלימוד בנו ותלמוד :

רמו אם ילמד ואח"כ ישא אשה וישליש זמן לימודו :

הטוען לחברו ממון ומוכר לו בו חלק מזכות מה שעסק בתורה או ממה שיעסוק :

הלכות צדקה

רמז גודל שכר הצדקה :

בנותן צדקה אם ישאל בה מעשין אותו · אם מועיל מה שפוסקין צדקה בעד המתים :

רמח מי חייב בה ומי ראוי לקבלה :

רמט כמה חייב ליתן בכל שנה :

אין צדקה גדולה מלהשיא בתולות עניות · או זה יותר גדול בנין ב"ה או צדקה :

רנ כמה ראוי לכל אחד :

אם יש עניים מרובים אם יחזרו על הפתחים או יתפרנסו מקופת הצבור. אם מחייבין ב"ד לעשות צדקה בדרך מס או בדרך נדבה :

רנא למי נותנין ואיזה קודם לחבירו :

כופין את האב לזון בנו גדול שהוא עני אחיך מאביך קודם לאחיך מאמך ועניי עיר לשל עיר אחרת ויושבי א"י ליושבי ח"ל · מי שנדר מעות לצדקה כמה יכול ליתן ממנה לקרוביו · נתן מקצת נכסיו לצדקה בשעת מותו ואחר כך ירדו קרוביו שנכסיהן. הקדיש ממונו שמהריות יפדירו הקהל רב אחד ושבפירוהו ואח"כ נמצא רב א' שהוא קרוב למקדיש · נדר ליתן כך וכך לעניים וזהעני אינו יכול לעכבו לעצמו · עשיר שהפריש צדקה לא יפרנס ממנה · יש בידו זהב מעשר אם יכול ליתנו לבנו ולבתו של שמעון הסמוכין על שולחנו · כסות אשת חבר קודמת לחיי ע"ה · אם אפילו בזמן הזה קודם לוי לישראל · פי' הביא דא"ר אוי בנתתי פתי לע"ה · שני עניים שחייבים ליתן צדקה אם יכול כל אחד ליתן צדקה שלו לחברו :

רנב פדיון שבויים וכיצד פודין :

המעלים עינו מפדיון שבוים כאלו עובר על כל לאו רגע שמאחרים לפדותם הוי כאילו שופך דמים · מי שתובע מחבירו שפדה אשתו והלה אומר שרוצה להיות לייה דינא · במקום שרגילים במשכב זכור האיש קודם לאשה לפדות. היה הוא ורבו ואביו ואמו בשביה מי קודם לפדות · איש ואשתו שבויים אשתו קודמת לפדות ואפי' הוא עומד ולוית · מי שנתפס פודין אותו תשלו אע"פ שהוא אומר שלא יפדוהו · האב חייב לפדות הבן אי אית ליה לאב ולא לבן ולא יהא אלא אחר קרוב קרוב קודם :

רנג כמה יהיה לו ולא יטול מהצדקה :

הנודר למרחקים להביא טרף לביתו כיון שנתנו לו ק"ק זוז שילך יטול יותר · מי שיש לו יותר מק"ק זוז אם מותר ליהנות בדוחק דרך כבוד · הזן את חבירו או ליתום ששה ואח"כ תובעו שיפרע לו · פי' הא דתנן מותר שבויים לשבויים וכו' גבו לפדיון שבוי ומת השבוי או העשיר · גוסס שפסקו לו מעות לקבורה ונתרפא · נדר מעות להשיא יתומה אחת ונפטרה אם זכו בהם יורשים · הנודר למרחקים וגבה מעות אם בעל חובו גובה מהם ·

רנד שלא לקבלה מעכו"ם בפרהסיא :

השולח מעות לאומר יהיו למצוה רבה · מלך ששלח מעות למצוה רבה אם מותר לחלקן לעכו"ם

רנה להרחיק מקבלתם למי שאפשר :

רנו קופה ותמחוי כיצד נגבין ·

יחיד שפסק צדקה אם יכולין בני העיר לא ותה מי מבני העיר רשאים לעשות תמחוי קופה כו' ולשנותה · בזמן הזה אם רשאים בני העיר לשנות מתמחוי לקופה ולשנותה לכל מה שירצה המתנדבים מעות שיהיו קיימים והריוח לעניי ירושלים אם יכולין לשנותה לב"ע . אב פי' הנותן העני שהוא רוצה שיתנו לו אסור לשנותה · קהל שנתנדבו ויש ביד הגבאי מעות צדקה מה יעשה בהן האומר סלע זו לצדקה אין פדיון שבוים בכלל · הבאים לדור בעיר חדשה חייבים מיד בכל מיני צדקות · המסרב לפרוע העלתו לצדקות לזמנים שנתחייב בהם כופין אותו ע"י נכרים · פי' לאיתויי פיסקא י"ב חדש בזמן הזה בסוף שלשים יום חייב בכל מיני צדקות העיר בני הישובים שבאים לקהלה בר"ה ויה"כ ונודרים צדקה בשביל הזכרת נשמות אם נותנין אותה לאנשי העיר :

רנז מנהג הגבאים בגביית צדקה :

נדר צדקה ולא קיימו עניים אימתי עובר אם לא יתנם · אם מותר לאחר הנדבה עד שיתבענו גבאי נדר לתת לעניים שירצה אם עובר עליה לאחר · כשחסר בכיס של צדקה צריך הגבאי להלוות ואם הוא נפרע שלא ברשות הקהל · גבאי שאמר הלויתי כך וכך מעות לכיס של צדקה אימתי הוא נאמן בלא שבועה · המלוה מעות את העני להיות מפריש עליו והעשיר או מת · מעלת גבאי צדקה או הממונה על הצבור · אם העניים יחרפו לגבאים אין לו לחוש · עשיר שיש לו קרובים עניים הוא חייב לפרנסם ולא הגבאי · לא יתן אדם כל צדקותיו לעני א' · המחלק צדקה יזהר שלא ירבה לקרוביו יותר מלשאר עניים · הממונה מעות להרויח לת"ח ומינה עליהן אביו או חבר עיר אם רשאים להפקיד המעות ביד אחר :

רנח כתפים בצדקה והאומר תנו ר' זוז לצדקה :

מי שהיו בידו מעות אדם שמת ואומר שצוהו לתת קצתם לצדקה : עיר שנוהגים שהמצוה לתת מנכסיו לעניים יחלקים גם לעניים מחוץ לעיר . הנושא ונותן במעות חבירו בטובת הנאה או במחצית שכר והם דרים בב' עיירות בעיר מי יתחלק הריוח : קנה בן סמוך לב"ה והתנה שיתן קיתון שמן למאור בכל שנה ויש שם שני בתי כנסיות ובית מדרש אחד התנוה לתת מנכסיו אלף דינרים לחלק פירותיהם לעניים והלווהו אם יתנו מהם גם לעניי עולם ואמר למחר נתיישב בדבר ולא הספיק אומר אם אמהות אתן ה' דינרים לצדקה ועבר ורוצה ליתנם חוץ לעיר · אמר קרקע זה לכשאקנו יהיה הקדש או אקדישנו או אתנו להקדש אדם החשוב או טובי העיר חשובי יד עניים גמר בלבו לתת לצדקה ולא הוציא בשפתיו · ראובן נתחייב לשמעון ק' זהובים מקנס ואמר יהיו לת"ת ואח"כ פייסו ומחל לו הקנס · אסמכתא לצדקה אי קניא · לוה שחייב עצמו בקנין לדון עם המלוה בדיני נכרים ונתחייב אם לא יעשה כן לתת בדרך קנס כך וכך לעניים איש ואשה שנטלו קנין לעשות גרושין והעמידו על כך קנסות לצדקה ואח"כ נתפייסו · שניים שקבלו עליהם קנס לצדקה אם לא יחליפו נכסיהם ואח"כ נתפייסו שלא להחליף · נשבע לתת כך וכך לצדקה ונתנה ע"מ להחזיר · האומר ליתן סלע לעני הוי נדר והם לא היה בידו בשעת הנדר אם יכול לחזור בו · אמר חפץ זה אני נותן להקדש בכך וכך והיה שוה יותר או הוקר :

רנט המפריש סלע לצדקה :

פי' הנותן לעני למי יתנו אסור לשנותה אפילו מדעת הקהל · נדבה לשמן למאור אם מותר לשנותה · נר או מנורה של ישראל דשעי אם מותר לשנותה . אם אין שופק נרות ומנורות בבית הכנסת אסור לשנותה · ישראל שהמיר דתו ונותן נר להדליק בבית הכנסת אין מקבלים ממנו · ישראל שהתנדב נר או מנורה לב"ה ולא הדליקו בה עדיין בב"הכ כיון שהודלק פעם א' במנורה בבית הכנסת חלה קדושתו עליו וכן מעיל שנתעטף בו ס"ת פעם אחת ודינם במקום שנהגו שהשוורדים מנכסיהם מוכרים אותה · ראו אביהם שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של צדקה הם · היה מצטער על מעות שהניח לו אביו שלא היה יודע של מי הם ובא בעל החלום ואמר ניה של צדקה הם · מצא כיס עם מעות בתיבתו וכתוב עליו שהם של צדקה · אמר להם ראיתי אביכם שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של צדקה הם · יש בידו מעות שהוא מסופק אם הם של צדקה חייב ליתנם לצדקה . היכם שנתחמץ בה מעות של הקדש ושל חולין ומצא בה מעות . אין לקהל לתבוע מסים ממעות של צדקה המניח נכסים שיחלק בה הפירות לעניים בכל שנה ולא קיים הבן דבריו אם יכולין גבאי העיר וכו' · אם יש כח ביחיד לתבוע ולהוציא לאור זכות העניים · עלוה פיחת שסק ישן סך מעות לבנין בית הכנסת וירד מנכסיו ורוצה לפחות · המניח מקצת נכסים לבתו ס' כדים שיתעסקו ויחלקו הפירות לעניים בכל שנה ואחר כך בנו שהוא מחבת ההוא תובע שיתנו בידו המעות להתעסק ויקבל אחריותם עליו · אם בירורי אותו בת טוענים שאותו ממון נאבד ונתעסק בת ההוא מכחישם · נגזר שהטילו חרם כל מי שיש בידו מעות שיתעסק בהם הן שלו הן משל אחרים יתן כך וכך לקופה מעות של מצוה שהם ביד המתעסקים אינם בכלל · המקדיש בזה"ז סתמא לדבר מצוה הוא שאין מבירים עכביו כהקדש בדק הבית · הקדש לעניים אינו מפקיע מידי שעבוד · מדברי רבינו ירוחם בנתיב י"ט יש ללמוד דינים בענין צדקה · נדר בגדים לעניים אם רשאי למוכרם ולחלק דמיהם כדי שיספיקו לעניים הרבה · פי' מה שאמרו אין מחשבין בשל עניים · נתן לחבירו מעות שיחלק הריוח ואח"כ תובע שיחזירם לו · נדר ע"מ שיחיו בניו ופירש אם לא יחיו לא יתן · הקדיש מנה לעניים ואין לו מסדרין כמו לב"ת · הניח מעות לצדקה ומינה עליהם שני אפוטרופין ומת אחד מהם · קהל שמינו גזברים או נאמנין ומת אחד מהם או הלך למדינת הים · מי שהיה חייב לחבירו מנה והקדיש נכסיו ואין לו נכסים אחרים · ש"מ או בריא שהקדיש שטרי חובות המקדיש שדה שיחלקו הפירות בכל שנה לעניים אין הצבור יכולין לשנות ולהוציא הפירות לדברים אחרים :

הלכות מילה

רס גודל שכר מילה :

רסא על מי מוטל למול :

רסב זמנה לבריא ולחולה ולנולד בין השמשות :

עבר ומל בלילה או ביום תוך שמונה : קטן שחלה חולי של סכנה ולבסוף הוקל מעליו חליו והזיע עד שלא היה בו עוד סכנה ואחר ב' או ג' ימים חזר לו קדחת קטנה שאין בו סכנה וחזר והזיע מאימתי מונין לו ז' ימי הבראתו כייבי ליה עיניה כאב גדול צריך להמתין אחר שנתרפא ז' ימים · מפום נער וחולי כל שהוא או כתש בעצמו ממתינין לו עד שיבריא . כל דבר שאינו בגופו של תינוק כגון שרוצה לצאת לדרך או בשביל גבינת רוחות אין משהין את המילה בשבילו משוך אינו צריך לחזור ולמול אלא מדרבנן טומטום שנקרע ביום ח' ללידתו ונמצא זכר ימול מיד הוציא ראשו חוץ לפרוזדור ולא נולד עד ה' ימים מלין אותו מיד : נולד סמוך לחשכה והיה נראה יום אף היו נראים כוכבים קטנים מאד · נולד בע"ש אחר תפלת ערבית ועדיין לא נראו כוכבים :

רסג קטן שהוא ירוק או אדום :

אשה שמתו מחמת מילה בני בנים משתי נשים · אחיות שמלו שתיהן בניהם ומתו מחמת מילה · אין מסירים ערלת נפל בי"ט :

רסד מי כשר למול ובמה מלין :

קטן שנראה כאילו אינו מהול · נדר לחברו להיות בעל בריתו או למול את בנו ורוצה לחזור בו · מוהל שאינו רוצה למול אלא בשכר · כיצד מתקנין חלוק למילה :

רסה נוסח ברכת המילה :

כשהאב עצמו מוהל אם מברך להכניסו · טעם לברכה להכניסו ועיין לקמן בסמוך · בשעה שמלין התינוק צריך לעמוד · אם אין אבי הבן יודע לברך · טעם לברכה להכניסו · וע"ל בסמוך טעם לכך הכניסהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים · נוטל ידיו ורוחץ פיו קודם ברכה · נוסח ברכת אשר קדש ופירושה · באי זו שעה נותנין יין בפי התינוק · טעם למה כופלין ואומר לך בדמיך חיי · על מה סומכים שלא לטעום המוהל · גבי שאר ברכות דלאו קידוש לא בעינן אלא לוגמיו · נוסח ברכה שאומרים במקום קיים את הילד הזה לאביו ולאמו כשהנימול יתום · ערבי מהול כשמטיפין ממנו דם ברית אין מברכין עליו · אם יש תעניות שיכול המברך לטעום · אם סח המוהל בין שני התנוקות אם צריך לחזור ולברך · מי שיש לו שני תנוקות למול אם יברך להכניסם ברכה אחת להכניסם בבריתו · מאין סמכו לעשות סעודה ביום המילה . יום מילה שחל להיות בתענית צבור אומר סליחות ווידוי אבל לא והוא רחום ותחנונים :

רסו מילה אימתי דוחה צרעת :

מות · לטלטל הכלי ולהסירו לאחר המילה · אוכא תימני לרחוץ קודם מילה ולהחפיף הבך דלאחר מילה · לא התירו לכרוך על אצבעו ולהביא לעשות לה חלוק אלא בשלא נודע עד אחר המילה · ההוא עובדא דאתהפוך תמימי ואמר נחים ליה אגב אימיה אי הוי ע"י נכרי או אפילו ע"י ישראל · אדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת כמה הוא שיעור בין השמשות · טומטום שנקרע ונמצא זכר אין מילתו דוחה שבת · מל ולא הלקט אם הוא חייב · יש ליזהר בשבת שאומן אחד ימול ויפרע · אסור למול נכרי שלא לשום גירות :

הלכות עבדים

רסז מילת העבד על מי מוטלת ואינו נימולין אלא ביום :

האידנא מותר לקיים עבד ערל · ב"ד שהטבילו עבדו של איש אחד שלא מדעתו · שפחה שטבלה אפילו שלא מדעת רבה אסור למכרה לנכרי · עכו"ם שלקח עכו"ם בשביה בדינא דמלכותא ומכרו לישראל אם גופו קנוי · ישראל שבא על שפחתו וילדה בן אחד מהאומות שבא על שפחה כנענית שלנו או עבד כנעני שלנו שבא על אחת מהאומות והולידו בנים · טופס גט שחרור לשון מכירה דעבד · מעוכב גט שחרור אם מותר בשפחה · משחרר חברו על תנאי .

הלכות גרים

רסח נכרי שבא להתגייר והוא מהול או שנכרתה הגיד :

גר ועבד שנתגיירו מהולים אם מברך להטיף דם ברית · טבל ואח"כ מל הוי גר · מה אומרים לעבד כשמטבילין אותו לשם עבדות · אין מטבילין גר בשבת ולא בי"ט ולא בלילה · גר שטבל בפני קרובים · אם יש עדים שנתגייר בינו לבין עצמו · גר שבא להתגייר בודקין אחריו בשביל איזהו דבר בא להתגייר · ליישב מה שאמר לא קבלו גרים בימי דוד ושלמה עם מה שאמרו שבימי דוד נתוספו ק"ן אלף גרים · גר שנתגייר ואחר כך נודע שבשביל אי זה דבר נתגייר כגון בשביל אהבת אשה וכיוצא · גר שחזר לסורו דינו כישראל מומר · הבא להתגייר ונודע שבשביל תועלת הוא עושה אין מקבלין אותו · גר שחזר לסורו נדון בדיני ממונות כישראל · ישראל שחטא ועשה תשובה אם צריך תשובה וקבלת דברי חבירות :

רסט איסור עריות בגרים ודינן :

ישראל שנשא גיורת ובתה הגיורת או שתי אחיות מן האם · מותר לאדם לישא שתי אחיות גיורות מן האב · גר שנתגייר ואשתו עמו :

הלכות ס"ת

ער לחזור אחר מצות כתיבת ס"ת :

אם מותר למכור ס"ת ישן וליקח חדש · מותר למכור ס"ת לפדיון שבויים · רבים אם מותר למכור ס"ת ללמוד יתום או להשיאו אשה · יחיד אם מותר למכור ס"ת לעשות מהדמים מה שירצה · גם לדעת הרא"ש יש מצוה עכשיו לכתוב ס"ת :

רעא על איזה עור כותבין ס"ת :

מה פי' עוסים בעורות כשמניחים אותם ביד נכרי לעבד לשם ספר תורה · ס"ת שכתבו על נייר שאינו מתוק כשר · אם צריך שרטוט שיהא קיים לעולם כמו שישרטט בברזל · כתב בזהב שום תיבה בספר תורה פסול ועיין לקמן בסמוך · אסור לכתוב שום שם מכ"ד ספרים בזהב · כתב בס"ת אות אחת בזהב או בשאר מיני צבעונין פסול · ספר תורה ומזוזה אין נכתבין אלא בימין כמו תפילין :

ערב שיעור אורך הס"ת והיקיפו :

שתי אותיות שנראות כמו תיבה אין כותבין חוץ לשטה · אם גמר התיבה קודם סוף השטה יניח חלק ולא ימשוך האותיות גדולות עד סוף השטה · שאין להגדיל או להקטין אות מחבירו · השם צריך שיהיה כולו בתוך הדף · כל השם תולין בין השטות מקצתו אין תולין ובשאר תיבות אפילו מקצתו תולין . אם יש לכתוב בי"ה שמ"ו בראש העמודים או להתחיל כל עמוד בוי"ו :

רעג שיעור הגליון למטה :

רעד לכתוב לשמה ומתוך הכתב ותהיה כל אות מוקפת גויל :

כתבו שלא מן הכתב אם מותר לקרות בו פרשיות של תפילין אם יכול לכתוב בס"ת שלא מן הכתב כיון דגריכן · אסור לאדם אחר להקרות לסופר אא"כ חוזר הכותב וקורא בפיו ב' אל"ף למ"ד ביחד כזה (ט) פסול יכתוב כתיבה גסה גריכים הזיונים ליגע באות · ספר מנוקד פסול אפילו הסירו הניקוד שיפסק הפסוקים שניקד בדיו או שכנית אויר ביניהם :

ערה פרשה פתוחה שעשאה סתומה או בהפך אם יש לה תקנה :

כמה שיעור הריוח שמניח בשורה לחלוק הפרשה לשתים או לעשה נון של ימת תרח כתכן אם לא נכתב הפוכה · כלות משה שאמרו ז"ל שהוא חסר ובספרים הוא מלא : בפרשה ויקהל כתיב היו פני הכרובים ובקלתם כתיב יהיו :

רעו דילג תיבה אם יתלה אותה בין השיטין או בריוח שבין דף לדף :

הפסיק באמצע השם ה"ז לא יקרא בו : אם הפסיק בין שם לשם צריך לחזור לומר שכתבו לשם קדושת השם : כל השמות שאינם נמחקין צריך לכתוב לשמה · אם כתב שם אלהים אחרים לשם קדושת השם אין בכך כלום : אם לא הניח אות לפני השם כדי לבדוק בו : לא יטבול הקולמוס באמצע השם ואם ינטף דיו יזהר מהאותיות שלפניו : אות אחת בזהב או בשאר צבעונין · פי' כתב את האזכרות בזהב · כתב האזכרות בזה · ועבר וגררן · אלו האלפי"ם הראשון קדש ושני חול : הא דאמרינן כל שלמה האמור בשיר השירים וכן מלכיא דדניאל אם הם קדש למאי נפקא מינה · אם מותר ליטול בקולמוס דיו שהוכה אחת כדי שתתייבש מהר · אם מותר לגרור היכן שנכנס את נדבק הרגל לגג : נשפך דיו על השם מותר למוחקו : אזכרה שהיתה מיותרת לא יקדור אותה ומוסב שיסלק היריעה ואם עבר וקדר .

הכותב יהודה ולא נתן בו דל"ת או סבור לכתוב השם וכתב יהודה : לא יכתוב השם בסוף הדף שלא יהא כתוב חציו : היה שם כתוב על ידות הכלים או על כרעי המטה :

רעז יריעה כתובה לא יהפוך הכתב למטה :

רעח במה תופרים ספר תורה וכיצד תופרים :

נקרע תוך התפירה בבין יריעה ליריעה : שייר מקצת סירוגה בלא תפירה :

רעט ספר תורה שאינה מוגה אסור להשהותו :

כל ספר מב"ד וכן ספרים שמפרשים דיני התורה ומגוהים אם אינם מוגהים אסור להשהותם יותר משלשים יום : מנהגו כשנמצא טעות בספר תורה בשעת קריאה . ס"ת כשנמצא בו ג' טעיות אסור לקרות בו עד שיגיהנו :

רפ ס"ת שנקרעה בו יריעה ונכנס עד שני שיטין :

אפילו אפ"ה דיריעה שנקרעה דובקין בדבק ותולין עליו קלף מבחוץ לא יקח מגליוני קלף שנקרע בגוילה :

רפא ס"ת שכתבו מין או נכרי או שנמצא בידם :

נכרי שהביא למכור ספרים תפילין ומזוזות אין לומר לו שיתנם לו בזול יותר מדאי : עד אחד שאמר ליה אזכרות שבספר תורה לא כתבם הסופר לשמן : אם הספר תורה ביד הסופר או אינו בידו ואמר ליה שלא באזכרות שמנהג שהאזכרות בנו לא כתבם לשמן . אין רשאי לכתוב אא"כ יודע לקרות . ספר תורה שכתבו גר תושב או מומר או עבד או אשה או קטן או כותי או ישראל שהמיר דתו :

רפב דברים שצריך לנהוג כבוד בס"ת :

כששומע קול עמודי ס"ת אע"פ שאינו רואהו חייב לעמוד ועל כן נהגו לעשות עמודים . כשהס"ת בדוכן אם חייבים העומדים למטה לעמוד . תופסים שלנו אע"פ שאינם גולל עומדים לפניהם . בני אדם שתפושים בבית האסורים אם מוליכים ספר תורה אצלם . הקמיעין אם היו מכוסים עור מותר ליכנס בהם לבית הכסא . אין מזרקים כתבי הקודש ואפי' הלכות ואגדות : כמה גבוה יהיה הספר תורה ממנו ויהיה מותר לישב אצלו . אם מותר לישב ע"ג מטה שאחר ספרים מונחים עליה . לא יתן אדם ס"ת ע"ג ארכובותיו ושתי אצילי ידיו . הרואה ספר תורה שנשרף : דין לוחות ספרים שלנו שהיהם נגללין : דין לוחות שכותבין עליהם : חומשים העשוים בגולל וכתקנם אם יש בהם קדושת ספר תורה : כאו זה ענין מותר לכתוב מן התורה פסוקים פסוקים . אסור לקרות פסוקים בעלים . טעם למה שינו הספרדים כתב אשורי ורושמים בכתב אחר : כתבי הקדש הכתובים בכל לשון לגוונת חוץ מתרגום אסור לקרות בהם : אם יש להעמיד ס"ת בארון מיוחד :

רפג ביצד מניחים ס"ת וחומשים ונביאים וכתובים זה ע"ג זה :

רפד כמה תיבות מכתבי הקודש אסור לכתוב בלא שרטוט :

האידנא מותר לכתוב פסוק באגרת שלומים בלא שרטוט :

הלכות מזוזה

רפה גודל מצות מזוזה ושכרה ועונש המבטלה :

רפו מקומות ושערים החייבים במזוזה והפטורים :

חדר משכב נשים אם הוא פטור ממזוזה . חדר שהאלים ולפנים וישנים בו אם הוא פטור ממזוזה : פתח במרחוץ למרחק שמשתמשים בימי הקציר ופתח קטן דלא גבוה י' ולא רוחב ד' יוצא מבית לגגמש : פתח אחד וחלקו בעמוד באמצע אם צריך שתי מזוזות : שואל בית בח"ל : בית שכור מעכו"ם בית הפתוח לחצר עכו"ם או עכו"ם ובית הטבלים :

רפז תנאים שצריכים להתחייב הבית במזוזה :

רפח אם הקדים והיה אם שמוע וכו' :

צריך שיכתוב פרי מתוך כנגד תיבת והיה : צריך ליזהר בתגין שנה וכמה תגין הם :

רפט נוסח הברכה בזמנה :

בא לקבוע שתים או שלש מזוזות כא' אינו מברך אלא ברכה אחת . אף על פי שהוא אטר ברגליו קובע מזוזה בימין כניסה . קבעה למטה משליש העליון . אם הפתח גבוה הרבה באיזה מקום קובעה . בנית אחורי הדלת פסולה . פתח שבין בית לחצר ואין נגזר פתח לנ"ם דעת מי שאינו מנית המזוזה מעומד או זה גר ממנו מנית כנפי חוץ :

רצ אין עושין מזוזה מס"ת או תפילין שבלו :

רצא מאיזה זמן לאיזה זמן נבדקת :

המשכיר לו בית בחזקת שיש לו מזוזה ולא היה לו : המשכיר ביתו לעכו"ם נוטל מזוזה בידו ויוצא :

הלכות שילוח הקן

רצב מצות שילוח הקן וחלוקיו :

רצג איסור חדש וכל דיניו :

הלכות ערלה

רצד דין גרעיני הפרי וקליפתו וכיוצא בהם :

כיצד מותר לפדות פירות נטע רבעי כמתוכב . תימה על מי שכתב שנהלל נטע רבעי יהיה ד' אשכולות מד' רוחות הכרם ואי' מאמצע והשאר החילול ג"פ . תימה על מה שכתב ההגהה בשדין נטע רבעי מהכוה לערכין שקול ד' זוזי ושדינה בנכרא . פדה ופירות נטע רבעי או הגלגן מותר לאוכלן מיד . מותר לומר לנכרי בשני ערלה עמוד כרמי ותטול פירותיה והן לי כרמך שעברו עליה ג' שנים ולעבדה ולטול פירותיה . יש מרכיב שהוא חייב בערלה ויש מרכיב שהוא פטור . הולך מטעים לידע אם האהוב מאתיים . יישוב קושיות שהקשה רבינו שמשון על ירושלמי כ"ק נוטע לרבים או ברה"ר . אימתי העולה מאליו חייב . נכרי שהיה מוכר פירות בשוק ואמר של ערלה הן של נטע רבעי הן :

כלאי זרעים וכלאי הכרם

רצה כלאי אילן אסורין אפי' בח"ל :

רצו מה נקרא כלאי הכרם :

טוב ליזהר מלזרוע תחת הגפנים והולה להם :

כלאי בהמה

רצז הנולד מן הכלאים מותר :

אם יש ליזהר מלדבר בקול רם עם הנכרים המנהיגים בכלאים . ישראל ההולך עם הנכרים המנהיגים בכלאים יכול ללמדם היאך יעשו שילכו כלואים ולא יתעכבו :

כלאי בגדים

רצח משי אם הוא מותר עם צמר :

רצט כיצד הוא כלאים דאורייתא :

ש כיצד יחבר צמר ופשתים ויאסר :

מי שיש לו זמן שבשן מותר לחבר בו בתי אצבעות של צמר ע"י קרסים שקורים קנוש"ל . אם מותר ללבוש אנשילאות של צמר ע"ג אנשילאות של פשתן . עורות התפירה בפשתן אם מותר לחבכן ולתופרן עם בגדי צמר . מלבושים מעורות הכבשים שתופרים בחוטי פשתן מותרים . הבגדים של צמר ועל פשתן שקשרם יחד אם מותר ללבשם כרגו . נתן צמר ופשתן בשק או בקופה ונבך אם הם כלאים :

שא דין הצעת כלאים תחתיו :

קאפא"נגו"ש שתופרים בפשתן . כונעים קנים של שעטנז . טעם למה הכריכי כמה אין בהן משום כלאים ולא חששו משום לועג לרש :

שב בגד צמר שארג בחוט של פשתן ואינו ניכר :

אם מותר לאמ לחייטי ישראל המחזירין בחוטי קנבוס ולא חיישינן לחלופי :

שג המוציא כלאים בבגדו והוא בשוק :

דש כלאי בגדים מותר לעשותם ולקיימם :

פדיון בכור

שה שיעור חמשה סלעים :

אע"פ שהאב אינו מכיר שהבכור שם יכול לפדותו . יש לעשות סעודה לפדיון הבן ואם יש לומר שהשמחה במעונו . אם חל יום ל"א ביום השבת ימתין מלפדות עד יום ראשון :

הלכות בכור בהמה טהורה

שו בכור בהמה טהורה באיזה זמן ובאיזה מקום :

שז כיצד מפשיטין הבכור ועורו אם הוא מותר בהנאה :

כשיפול בו מום נכסל טוב למכרו לעכו"ם מחיים :

שח עבר וגזזה הבכור או נשר מעצמו אסור בהנאה :

שט בכור אין רשאין לכונסו לכיפה :

שי השוחט בכור שלא ע"פ חכם :

שיא החשוד למכור בכור לשם חולין :

שיב אימתי מותר לשחוט בכור ע"פ מומחה והנוטל שכר :

שיג עבר וגרם להטיל מום בבכור או שאמר לנכרי להטיל בו מום :

שיד כהן חכם שעושה דבר שנראה כמערים כדי שיפול בו מום :

שטו דין ספק בכור :

שטז הלוקח בהמה מן הנכרי ואין ידוע אם בכרה :

שיז שנים שהפקידו אצל אחד ב' זכרים אחד בכור ואחד פשוט ומת אחד מהן :

שיח רחל שלא בכרה וילדה שתי זכרים או זכר ונקבה :

שיט דין מבכרת המקשה לילד :

שכ דין כהנים ולוים בבכור טהורה :

הלכות פטר חמור

שכא פטר חמור נוהג בכל מקום ובכל זמן :

הלכות חלה

שכב כמה שיעור חלה ואם נוהג בחוץ לארץ :

מזורע כל זמן שלא טמאו כהן מיוחס טהור הוא :

שכג חלה דרבנן היאך נתנת :

שכד איזה מינים חייבים בחלה :

כמה משקל שיעור חלה . מדה של שיעור חלה אם גודשין אותה :

שכה שתי עיסות שאין בשום אחד כשיעור כיצד מצטרפות :

שכו שתי נשים שלשו כל אחד קב לבדו והשיכום יחד שנתנו קמח לנחתום ועירבו :

שכז מאימתי חלה על העיסה :

אם יכולה אשה לומר לחברתה קחי קמח ותופי עוגות והפרישי חלה . יכול אדם להפרישה לבעלת הבית להפריש חלות מכל חלות שיהו לו אח"כ . עשה עיסה משאר מינים לבדם או עם ערובת חטים או שעורים אם הולכים אחר הגלגול או אחר כשמנוס :

שכח כמה שיעור חלה לבעל הבית ולנחתום :

שותפין בעיסה כל אחד מהם יש לו רשות להפריש חלה : אם אחד מפריש להם צריך ליטול רשות מכולם :

שכט הסופגנין והדובשנין והאסקריטין :

אין לגבן העיסה כמו הטעם לבדם בלי תערובת אחר מי' מקין : קמח קלוי שעשאו בצק חייב בחלה :

של עיסת נכרי שלש ישראל או של ישראל שלש נכרי :

עכו"ם שהפרישו חלה אפילו בא"י אינה חלה :

הלכות תרומות ומעשרות ומתנות עניים וראשית הגז

שלא תרומות ומעשרות אם נוהגין בחוצה לארץ :

אף על פי שאינו סגול אלא למעשר עם טבול ואם חייבים עליו מיתה . בעל קרי אם יכול לתרום :

שלב דין מתנות עניים :

שלג דין ראשית הגז :

הלכות נדוי וחרם

שלד אם צריך התראה קודם נידוי :

הבורחים מהתנה מהקהל לפטור עצמם ממסים אין מנדין אותם בלא התראה . אימתי מנדין בלוה כשאינו פורע : מי שחלה עליו שמתא שלשים יום אם מלקין אותו : נדון דנידוי שלנו כתיבה שלהם אם מנדים לאלתר והזונין אחר ד' והחרימין לאחר י"ד : מהם אפילו נדיון יהו שלשים יום כמנהה ת"ת מכריזין אותו ויעמוד בנדויו בכ"ס יום : ציריך מה שאמרו אסור בו נדוי . ולא דוקא יושב אלא אפילו לעמוד תוך ד' אמות של מנודה אסור . היה יושב ובא מותרים לדבר עמו אינו צריך להרחיק . ד' אמות שצריך להרחיק מהמנודה אם הם ד' לכל רוח : אסור ליכנס בבית שהחרימו בו : הרכנה אמות שצריך להרחיק ממנודה ומוחרם אם הם אפילו בבית הכנסת או בבית הכירו . כשהמנודה או המוחרם מתלבשים אם מוספין ד' אמות מותר לדבר אפילו עם המוחרם . מנודה על עילי דשמיא אם מותר בד"ת : מוחרם לא ירבה בתורה אלא כדי פרנסתו . מוחרם אם צריך לחלוץ מנעליו או לכסות או ליקרע : אם אסור ליהנות מנכסי המנודה : מנודה שמת לו מת היאך נוהגים עמו . מנודה שמת היאך נוהגין עמו ואם נקבר בקברי אבותיו : פירש עצמו מן הצבור אין לו דין פורש מדרכי הצבור : אם רצו בית דין לנדותו ושיבא מותר בקצת דברים שבא. מנודה אסור בהם מי שאינו נוהג כשורה מנדין אותו שלא ימולו לו בן ולא יקברו לו מת : מי שלא נהג עם המנודה כדינו עובר על דברי קבלה ויכולים לקללו לנדותו . מוחרם אם אסור לנעתו ואם מצטרף לי' ואם מחללין כשבוע בנה"כ . המתנדה על פרעון המכים אין מחמירין עליו בכל דיני מנודה : מי שעבר עבירה ולא נתנדה י"ס נמנה למנין י' : כשיפה לא אמרינן מקצת היום ככולו : ואף אסור בהספדת אותו היום . אם ביזו רבו בשנין יכול התלמיד לנדות : תלמיד שביזו אותו לומר שאביו היה מלוין או רשע יכול לנדות : אין ב"ד חייבים לנדות לכבוד תלמיד : תלמיד שביזה לכבודו מנודה לשאר העם אבל לא לתלמידים : מנודה לרב מנודה לכל העם ולתלמידיו אבל לא לשאר חכמים . רב מגיר המלכות ואינו חכם שנידה לכבודו אינו נידוי . תלמיד שחרף רבו והכשית לזקן עונשו ואח"כ נידהו : רב או תלמיד אין יכולים להחרים לכבודם : ואם החרים יכולים להחרים בשביל כבוד הרב . מי שמעכב ממון חכם שלא כדין ונידהו : חכם שנידה על דבר אחד וכאותו דבר עצמו פייס והלך לאותו חכם מנודה לעירו אם מנודה לעיר אחרת דעדיפא מינה . העובר על גזרות בכת נדוי שנהגו שלא לנהוג עמו נדוי עד שיכריזו עליו : יחיד מומחה אם יכול להפיר נדוי שנידו ג' או ד'. יחיד מומחה כמתיר נדוי אם צריך שיהיה סמוך : ג' שנידו ומתו השנים וקודם לכן נתנו רשות לאחר שיתיר . מה הפרש יש בין כשהמנודים עצמם מתירים לכשאחרים מתירים . נדוהו על עבירה מה תשובה יעשה כדי שיתירו לו . אם התירו לו הנדוי מפני יראה לא מהני . נדוהו סתם ואינו עבר כמה זמן לעולם הוא בנדויו עד שיתירו לו . ואזל בנדוי אין מתירין לו עד שינהוג איסור ימים שנהג . יותר אלא אם כן שגג או אנוס . מנדה עצמו בעולם הזה ובעולם הבא אם יש לו התרה . ס"ת שנידה עצמו דרך שבועה אם מתיר לעצמו . הקונס עצמו לדבר הרשות בחרם ועבר אם צריכים לנהוג עמו כמוחרם : נדוהו בחלום אם צריך לנהוג כל דיני מנודה . נדוהו בחלומו אם צריך להפירו בפניו . נוסח הפרה למי שנדוהו בחלומו כשמוסיף ס"ם לבטלה והוא שוגג אסור לנדותו לא שייך למימר אדרבה אלא ת"ח אבל ע"ה לצורבא מרבנן לא . רב שנדה שלא כדין ואמר ליה התלמיד אדרבה מי שנדה שלא כדין אם צריך היתר : הגוזר נדוי על מי שלא יעשה דבר זה ואע"פ שהוא שלא כדין לא מיקרי מודה שלא כדין כיון שלא נדהו במוחלט : שמנדה כדין ואמר ליה כלב אדרבה . בזמן הזה ליכא צורבא מדרבנן דעביד דינא לנפשיה . בזמן הזה לא דיינינן לקנוס ליטרא זהב מי שמזלזל לצורבא מדרבנן . אם מנדין ס"ת ע"פ אשה או קטן : ע"א אפי' באמתלאה שמכוון לבזות אם התכם יש לנדותו : אפילו מפטום בעלמא שהחליף פנים כנגד ת"ח דכך זלזול שמפסיק ליה . אם יכול לנדות חכם אחר שהספקיל בו מלגל ס"ה מה חילוק בין כשמנדין אותו ב"ד לכשמנדים אותו החכם עצמו : תלמיד יכול לנדות בשביל כבוד רבו . אם יכול החכם לנדות לכבוד אביו . תלמיד חכם שנידה לאדם אחד וגזרה הפרה שלא יפסיק אדם עמו נדוי :

ביקור חולים ורפואה ונוטה למות וגוסס

שלה גודל מצות ביקור חולים :

שלו ניתנה רשות לרופא לרפאות :

שלז חולה שמת לו מת אין מודיעין לו :

שלח וידוי החולה וכיצד אומרים לו :

סדר תפלה לחולה ווידוי והאמונות שיאמר שהוא מאמין . כרונו מלכות גם בלאים נחיי ספס"כ אע"פ שאינם מזודין : סדר שינוי השם לחולה :

שלט הגוסס אין עושין לפניו שום דבר של מיתה :

אומרים לדוק הדין עם יציאת הנפש . וכשמגיע לדיין כלאמת קורע כהלכ . בן כמה שנים הוא מיתת כרת : כיון שנטה אדם למות אין רשאין ליפרד ממנו כדי שלא תצא נפשו והוא יחידי . טעם למה שופכים המים שבשכונת המת :

הלכות קריעה

שמ עונש מי שאינו קורע על מתו :

מי שמת לו מת צריך לקרוע קודם שיסתום פני המת . קורעין על אדם כשר טפח כמו בשאר קריעות . אינו קורע על חכם בשמועה רחוקה ואם קורע גם על רבו . שמואל קרע על רב י"ג מלבושים וכן רבי יוחנן על ר' חנינא . פירוש מה שכתב הרמב"ם ונהגו ת"ח לקרוע זה על זה טפח : אם רצה להשיר קרעו כל ז' . קרע על מתו יום א' לפני ראש השנה אינו שולל או מאחה עד בני ימים אחר יום הכפורים . על ברכת השם שומע מפי שומע אין צריך לשמוע הדברים ממש . קריעה על ס"ת שנשרף אם הוא דוקא נשרף או אפילו בנמחק : על ערי יהודה דוקא קורע אבל לא על שאר ערי ישראל . כיצד קורע על דברים הללו ושיעורה . על דברים שאמרו שקורעין ואינם מאחין אימתי מותר בשולל :

הגוסה

פרטי רמזי דיני טור יורה דעה והמחודשים מהר"י קארו

הלכות אונן והספד וקבורה ובית הקברות וטומאות כהן והלכות אבילות

שמא איך נהג מי שמתו מוטל לפניו :

מחילות הדין אימתי הוי מחילה : מי שמתו מוטל לפניו אם אוכל כל צרכו · דברי הרא"ש בפסקיו תוספין עיקר נגד מה שכתוב בתשובותיו . עובד' דר"ת שלא נהג דיני אונן כשמתה אחותו נשואה אם הוות אפילו היה עמה בעיר : התלמיד מישתא לרבו ואינו אוכל בשר ולא שותה יין עד שיקבר · כשמוליכין המת בספינה או נעלם והולך עמו האבל אם מותר בבשר ויין · הא דבעי ליכנוס קודם קבורה כשמתה אמה של כלה דוקא בדאיכא תמרוקי נשים שאינם מתקיימים ·

שמב מי שהכין כל צרכי חופתו ומת אביו של חתן או אמה של כלה או איפכא :

שמג איסור מלאכה כשיש מת בעיר :

אם שואלים שלום זה לזה בבית הקברות .

שמד ענין ההספד גדול שכרו ועונש המבטלו :

אם לא נספד כלל או לא נקבר אינו סימן טוב ע .

שמה דין המאבד עצמו לדעת ומנודה והרוגי ב"ד ומלכות והפורשין מהצבור והטובע בנהר :

אם מתאבלים על מי שעבר בזדון ובכוונה או על גנב מומר אין מתעסקים עמו ואין מתאבלים עליו ודין מומר קטן · נהרג בידי נכרים בתוך רשעו אם מתאבלים עליו : ר"ג כשהמיר בנו מתאבל עליו י"ד יום · הפורשים מן הצבור שלא לפרוע עמהם מסים וארנונות אין מתעסקין עמהם :

שמו אשה שבעלה צלוב בעיר או איש שאשתו צלובה בעיר :

שמז אם מותר להספיד על המת סמוך לרגל :

שמח שורפין על המלכים ועל הנשיאים אבל לא על ההדיוטות :

שמט תכריכי המת אימתי אסורים בהנאה :

כלים המיוחדים לקבורה מותרים בהנאה :

שנ דברים שעושין לכלות ולחתנים שמתו מפני עגמת נפש וחופות שעושין להם :

שנא תכריכי המת אין בהם משום כלאים :

שנב מאי זה בגדים עושין תכריכין :

טעם למה רוחצים המת וטעם למה היו נוהגים לשום ראשו בכלים טרופות בקניפתן :

שנג אם מגלים פני המתים :

אם יש היתר לקבור תינוק באיש אחד ושתי נשים .

שנד עיר שיש בה שני מתים אי זה מהן מוציאין תחלה :

שנה אין מניחין מטה של אשה ברחוב :

שנו גבו לצורך קבורת מת והותיר :

שנז אימתי מותר להלין את המת :

שנח פיטור ק"ש ותפלה לנושאי המטה :

שנט אם הנשים יוצאות לפני המטה :

יש למנוע לנשים מלכת לבית הקברות :

שס מת וכלה שפגעו זה בזה :

נחמות אבלים קודם לביקור חולים : כשיש אבל וחתן בב"ה מי יוצא תחלה · אם איזהו מהם אוכלים הקרובים של שניהם :

שסא מבטלין ת"ת להוצאת המת :

בזמן הזה בטל כל אדם מן השתא מבטלין ת"ת . שהיו נוהגים לבטל ת"ת כל זמן שהמת בעיר ·

שסב הנותן מתו בארון ולא קברו בקרקע עובר :

אין קוברים שני שונאים יחד · אזהרת ה"ר יהודה חסיד בענין מתים כרבינו ירוחם נתיב כ"ח :

שסג איסור פינוי המת או העצמות מקבר לקבר :

אסור לפתוח הקבר לראות אותו לבדוק אם הביא שתי שערות ועיין בסימן שע"ג על איזה דברים מפנין מקבר לקבר : אין מוליכין את המת מעיר שיש בה בית הקברות אם לא מח"ל לארץ : מאי זה טעם אין מפנין המת ממקום למקום · אם נוח לקברו בביתו ולהעתיקו לבית הקברות

שסד איזה קבר אסור בהנאה ודין עפר שמכסין בו המת בתוך הקבר :

אם מותר למכור מצבה שנשברה ואם מותר להשען על המצבה או לדרוך על הקברות : הרוג שנמצא קוברין אותו כמו שנמצא עם בגדיו ומנעליו ואם מלבישין אותו תכריכים על בגדיו קבר שהקיפתו העיר משלש רוחותיו או מב' רוחות קבר שפינהו לא יעשהו בית התבן ולא בית העצים ולא בית האוצרות :

שסה פיטור ק"ש ושאר מצוה לחופר כוך או קבר ואם היו שנים :

שסו המוכר קברו ומקום הספדו :

שסז קוברין מתי נכרים ומנחמין את אבליהם :

אם חייב ללוות מת נכרי · חוץ לארבע אמות של קבר מותר לקרות ולהתפלל אפי' רואה הקבר :

שסח מה דברים אין עושים בבית הקברות מפני כבוד המתים :

אילנות שנטועים בבית הקברות מותר ללקוט פירותיהם אם אינם על הקברים עצמם · שר שבנה ארוות סוסיו בבית הקברות אם מוחים [illegible] כדי למנעו · בית הקברות אין מחשבין בו חשבונות אפילו של רבים ואין אוכלים ושותים בהם ולא קורים ולא שונים בהם [illegible]

שסט איזהו טומאה במת שהכהן מוזהר עליה :

שע מי מטמא במת אע"פ שהוא עדיין חי :

שעא אהל היאך מביא את הטומאה :

כהן שכוב ערום במטתו ופתאום אמרו לו מת באהל אם צריך לקפוץ ערום · כיצד יודיעוהו שיש טומאה בבית כדי שלא יצטרך לצאת ערום : אם יש לכהנים ליזהר מלצאת בפתחי העיר שהמת עתיד לצאת דרך שם · אם צריכים הכהנים ליזהר מלטמאות בחרב שנטמא במת : כהן שנכנס באהל המת בשוגג והתרו בו ויצא · כהן שנכנס בבית הקברות בשידה תיבה ומגדל ובא חבירו ופרע אם מטמאה :

שעב היתר טומאה דרבנן לכהן במקום מצוה :

דיני קבר פתוח ודיני קבר סתום · כהן מיטמא בטומאה של [illegible] לדון ולערער עמהם · אם טומאה דאורייתא נדחית כדי ללמוד תורה :

שעג להזהיר הקטנים מלהטמא :

אם כהן מיטמא לשומרת יבם שלו · מותר לכהן לבכות עם מתו בבית כשבת . אם מותר לפתוח הקבר כדי שיראו קרובו ועיין בסי' שס"ג : אם כהן מיטמא לאחיו הרוג :

שעד כהן אפילו נזיר ועוסק במצוה מיטמא למת מצוה :

איזהו מת מצוה שיטמאו הכהנים בשבילו · ה"ר חיים כהן אמר שאם היה נמצא · כשנפטר ר"ת היה מטמא לו · חלל שנמצא ולא נודע אם הוא ישראל אם מתאבלים על הספקות · מקום שנהגו שלא להתאבל על הבכור מנהג טעות הוא · מי שיש לו דין נפל שלא מתאבלים עליו . התאומים שמת אחד מהם תוך שלשים יום והשני חי עדיין אין מתאבלין עליו אינו אם מת בסוף שלשים :

שעה אבילות שבעה ואם אבילות יום ראשון דאורייתא :

לאחר שנסתם הגולל בקבר ומלאוהו עפר מתחיל האבלות ומעטף ראשו אבל אינו חולץ מנעליו עד שיגיע לביתו · טבע במים שאין להם סוף אין נוהגין עליו אבילות אם בתוך ימי אבלו מת לו מת אם הימים הנשארים מאבל א' עולין גם' או לא · האבל אם צריך לילך יחף לבית הקברות · שמע שמועה קרובה אחר שהתפללו ערבית ועדיין הוא יום קודם צאת הכוכבים · מי ששמע שקברו לגלוהו בעיר אחרת שהתחיל לנהוג אבלות קצת ימים ואח"כ נודע לו שזקני אותה העיר [illegible] בממון עד שנתייאשו מלקברו . לא עלו לו אותם ימים הראשונים :

שעו אימתי עומדין בשורה ומברכין ברכת אבילים :

טעם למה אומר בנו של מת קדיש בתרא ומפטיר בנביא ולהתפלל תפלת ערבית במוצאי שבת · מנהג להתענות ביום שמת בו אביו או אמו . מנהג לומר קדיש על אמו בחיי אביו ואם אביו מקפיד :

שעז מה אומרים על העבדים ועל השפחות שמתו :

שעח עד כמה אסור האבל לאכול משלו :

אם מניחים האבל להתענות ביום ראשון : ואם היה מתענה תעניות שנשפי ר"ה · אם מברין לאבל סעודה ראשונה ביצים . מי שנקבר בע"ש או בעי"ט סמוך לחשכה · אם מברין האבלים קודם שיכנס השבת · מאי זה טעם חייב האבל לאכול סעודה ראשונה משל אחרים : ומה טעם נהגו להברותו כל שבעה . היכא מברין לאבל תוך ז' אחר הרגל או שמע שמועה קרובה בשבת אם צריך לאכול סעודה ראשונה משל אחרים · אין מברין על שמועה רחוקה . בחול מזמן גדול שבמנחמים ובשבת מזמן האבל כדרכו :

שעט נוסח מה שמוסיפין בבית האבל בבהמ"ז כל שבעה ואם אומרים אותו בשבת :

שפ דברים שאסור בהם האבל כל ז' ודברים שאסור בהם כל ל' יום :

אבל אסור לישא וליתן וללכת ממדינה למדינה בסחורה : אבל שהיה נחתום של עיר ואין שם נחתום אלא הוא · אבל אם מותר ליתן תבואה לטחון או קמח לאפות או לקנות עניים ולהשכיר שכר. אבל שיש לו מלמד או סופר או פועל אם יכול לעשות מלאכתו : מותרת אשה לאפות ולבשל בימי אבלו · אשה מערכת בבית עשיר אחד בשכר או בחנם מותרת לבשל ולאפות ולעשות שאר צרכי הבית : אבל שאינו רוצה לימנע מלעשות מלאכה מנדין אותו · אם מותר לאבל לכתוב כתבים :

שפא איזהו אבל מותר ברחיצה ובסיכה :

שפב איזהו מנעל מותר לנעול האבל :

אם צריך לצאת האבל מבית הקברות יחף :

שפג עונש אבל המשמש מטתו :

שפד עד אימתי אסור האבל בת"ת :

אבל אם מותר ללמוד במקום שאינו רגיל . אבל שהוא לפסוק אחר התורה אם מותר לו לקרות · אם רבים צריכים לאבל לדרוש או לומר איסור והיתר או להגיד הלכה לתלמידים . אבל שיש לו בנים קטנים · אין לו ללמדם מלימודם :

שפה מנהג האבל עם אחרים ומנהג אחרים עמו לענין שאלות שלום :

מת לו מת קודם ראש השנה יום אחד אין שואלין בשלומו עד בני ימים אחר י"ט : מותר לאבל לשאול בשלום אחרים משום כבוד רבים :

שפו עטיפת הראש כיצד :

אם יש מקומות שפטור האבל מעטיפה :

שפז כפיית המטה כיצד וכל חילוקי' :

יש נוהגים לספק בבית האבל ספר או שכסת וכל לכפיית המטה :

שפח אם מותר האבל להניח תפילין ביום שני מיד :

שפט עד אימתי אסור לכבס כסותו :

מותרים הגדולים לספר הקטנים שמת אביהם או לכבס בגדיהם · כובע של ראש וכיוצא בו :

שצ אי זה שער אסור לגלח :

הא דאסרינן להו לספר תוך שלשים דוקא [illegible] : אם אירע לה טבילה תוך שלשים [illegible] לפרניה :

שצא עד אימתי אסור בשמחה :

שצב עד אימתי אסור לישא או ליארס :

מי שפסק סעודה והכניס לו בשר לסעודתו אם ישא אשה פלונית [illegible] תוך ג' רגלים למיתת אשתו : מי שיש לו בנים קטנים מותר לישא אחות אשתו מיד ואפילו לא [illegible] : פירוש מה נקרא אין לו מי שישמשנו שיש לדיין להתיר לישא אשה תוך שלשה רגלים למיתת אשתו :

שצג עד אימתי אינו יוצא האבל מפתח ביתו וכשיוצא באיזה מקום ישב :

אם אין שם כדי נושאי המטה וקובריה או אם מת בשכונתו יוצא האבל · אם רשאי האבל לצאת בלילה · לאי זו מצוה רשאי האבל לצאת · אם יושבים במקום האבילות בשבת · אם מברין האבל בשבת · אם מתפללים בבית האבלים ואם משנים דבר מהתפלה · ברא"ש סוכה וני"ה אם הולך האבל לב"ה :

שצד עונש המתקשה על המת :

שצה מקצת יום שביעי ככולו וכן מקצת יום שלשים :

שצו אבל שלא נהג אבילות תוך ז' :

שצז אם מתאבלים על פי עד אחד או עד מפי עד או עכו"ם מסיח לפי תומו :

שני עדים אומרים מת ושני עדים אומרים לא מת אינו מתאבל :

שצח אבילות יום ראשון אם הוא דאורייתא :

שצט דין הקובר את מתו לפני הרגל :

שמיני עצרת אינו עולה אלא ביום אחד כשקברו ברגל · פירוש מה שכתב אין רבים מתעסקין בו שכבר נתעסקו בו ברגל · אבילות שחל ברגל אם צריך שיישן הוא בין האנשים והיא בין הנשים : אבל שחל בערב יום כפורים הכל שחל יום שני בערב פסח · מת בעי"ט ומסופקים שמא לא יספיקו לקברו ונתנוהו לנכרים והוליכוהו לקבר :

ת טעם למה אין שבת מפסיק האבילות :

תא אין מניחין המטה ברחוב בח"ה ומי קורע בו או חולץ כתף או מברה וכיצד מברין ומה אומרים :

אסור להרגיל את ההספד כולו של מועד אלא לכבוד ת"ח · אין מוליכין את המת לבית הקברות בחה"מ עד שיהא הקבר מתוקן · שמע שמועה קרובה בחה"מ אם מותר לקרוע · כשטבה ור"ה לדברי הכל מברין · אפילו בין בחול בין בחה"מ · אין מוליכין בבית האבל אלא בסלים · יום שמועה רחוקה דת"ח אי כבפניו דמי :

תב עד כמה היא שמועה קרובה לנהוג כל דיני אבילות :

אין מברין על שמועה רחוקה · טעם למה נהגה לו שמועה בשבת ולמוצאי שבת נעשה רחוקה אינו נוהג אלא יום אחד · מת לו מת ערב הרגל ולא נודע לו עד שעברה עשרה ימים אחר הרגל · שומע שמועה בר"ה או בעצרת או ביום כפור שמע שמועה קרובה בשבת ערב הרגל · מי שמת לו מת אם צריכים לומר לו וכשעד שלא ידע אם מותר לזמנו לסעודת מצוה · שמע שתי שמועות ביום אחד רחוקות או קרובות או מתו לו שני מתים כאחד :

תג המלקט עצמות קרוביו מתאבל וקורע עליהם :

אם אומר קדיש על אמו בחיי אביו · שיש להתענות ולומר קדיש בכל שנה ביום שמת אביו ואם היא שנה מעוברת באי זה אדר יתענה · אם יתענה ביום מיתת אביו או ביום קבורתו · אחד מדיורי העיר ומת שכיר מלמד ומת אמו חוץ לעיר מי מהם יאמר קדיש :

נשלמו פרטי רמזי מהטור יורה דעה והדינין המחודשין בסייעתא דשמיא

* * *